
NAZIONALE
BIBLIOTECA
VITT. EMANUELE
ROMA
8
26. N
12

TOMVS VIII. OPERVM D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI,

CONTINENS ENARRATIONES IN PSALMOS:

Operâ THEOLOGORVM LOVANIENSIVM ad MS. exemplaria castigatus.

ANTVERPIAE,
Ex officina Christophori Plantini,
Architypographi Regii.
M. D. LXXVI.

CENSVRA TOMI OCTAVI,
per ipsum BEATVM AVGVSTINVM, *in præfatione Psalmi* 118.

PSALMOS omnes cæteros, quos codicem Psalmorum nouimus continere, quod Ecclesiæ consuetudine Psalterium nuncupatur, partim sermocinando in populis, partim dictando exposui, donante Domino, sicut potui. Psalmũ verò 118. non tam propter eius notissimam longitudinem, quàm propter altitudinem paucis cognoscibilem, differebam. Et cùm molestissimè ferrent fratres mei, eius solius expositionem, quantum ad eiusdem corporis Psalmos pertinet, deesse opusculis nostris, méque ad hoc soluendum debitum vehementer vrgerent, diu petentibus, iubentibúsque, non cessi, &c. Statui autem per sermones id agere, qui proferuntur in populis, quos Græci Homilias vocant.

PRAEFATIO CVIVSDAM IN COMMENTARIOS AVGVSTINI, QVOS SCRIPSIT IN PSALMOS.

Abest in MS.

CVM non solùm diuina, verumetiã humana philosophia veritas doceat, nihil frustra & sine causa siue in Dei, siue in naturæ operibus esse factum, non parum eorum animos, qui singulorum rationem factorum conati sunt reddere, quæstio pulsauit, cuius rei causa & ad quid homo conditus sit. Ad quam dissoluendam & si multorũ philosophorum ingenia sollicite ac plurimùm laborauerint, nullus eorum tamẽ veram integramq́; rationẽ reddere potuit. Quo factum est, vt à recto veritatis tramite deuiãtes, in varios inexcusabilesq; errores inciderint. Nec mirũ. Qui enim rationem sui ignorabant, quo pacto cuiusuis alterius rationẽ scire poterant? Diuina autem scriptura ab hominis conditore inspirata, sola summam perfectamq; factionis ipsius causam in lucem produxit: non modò generalem qua Dominus omniũ vniuersa propter se operatus est, sed & in specie officij sui rationem, dignitatem, finémque demonstrans. Ita enim scriptũ est (Eccl. 17. a.), Deus de terra creauit hominem, & secundũ imaginem suam fecit illum. Et paulò post, Posuit oculũ ipsorum super corda illorũ, ostendere illis magnalia operum suorum, vt nomen sanctificationis collaudent, & gloriari in mirabilibus illius, vt magnalia enarrent operũ eius. Quorũ omnium hæc summa est, Deum idcirco hominem talemq; condidisse, vt esset qui opera eius intelligeret, qui prouidentiam disponendi, rationẽ faciendi, virtutẽ consummandi, potentiam conseruandi, sapientiam gubernandi, clementiam benefaciendi, & sensu admirari, & voce enarrare atque collaudare posset, hoc est, vt Deum factorem coleret. Quemadmodũ itaque factus est mundus propter hominem vt ei seruiret, ita homo factus est propter Deum vt ei seruiret. Sic ergo mundus idcirco factus est, vt fieret homo: homo verò ideo factus est, vt Deum factorem suum agnosceret: ideo agnosceret, vt amaret & coleret: ideo amaret & coleret, vt beatam immortalitatem pro mercede laboris caperet. Ideo autem præmio beatæ immortalitatis afficeretur, vt similis effectus angelis, summo & immortali Deo in perpetuum seruiret, & esset regnum æternũ ipsi Deo. Hæc est summa rerum: hoc arcanum Dei: hoc constitutionis mundi mysterium: hæc conditi hominis ratio: hic vniuersorum cardo. Hoc qui nescit, si ipse homo sit nescitur. Hoc si philosophi tenuissent, in tot tam varios tamq; perniciosos errores prolapsi non fuissent. Hanc denique conditionis suæ rationem vt homo iugiter teneret, in præceptum sibi posita est, sancto legislatore Moyse attestante, & Iudaicum populũ ita commonẽte. (Deut. 10. a.) Et nũc, inquit, quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuũ, & ambules in viis eius, & diligas eũ, ac seruias Domino Deo tuo in toto corde tuo, & in tota anima tua, custodiasq; mãdata Domini, & ceremonias eius quas ego hodie præcipio tibi, vt bene sit tibi? Et post pauca, Dominum Deum tuum, inquit, timebis, & ei soli seruies. Neque istud prætereundũ est, quòd eadẽ quoque de causa non solùm conditus est homo, sed & hominis conditor factus est homo, Zacharia parente præcursoris Domini Spiritu sancto repleto, ita inter cætera vaticinante & dicente, Iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrũ, daturum se nobis (Luc. 1. g.): Vt sine timore de manu inimicorum nostrorũ liberati, seruiamus illi: In sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris. Ecce testimonio tanti prophetæ idcirco etiam Deum propter hominem, hominem factũ, imò & homini seruiuisse, vt & homo dignam sibi seruitutem rependeret. Indicta autem homini seruitus, licet multifariè interpretari, multis variisque modis Deo creatori exhiberi possit: nihil tamen aliud est quàm debitus Deo cultus, & hic non aliud quàm deuota ipsius laudatio. Summus enim, Lactantio Firmiano teste, colendi ritus est, ex ore iusti hominis ad Deum directa laudatio. Quæ tamen ipsa, inquit, vt Deo sit accepta, & humilitate & timore & deuotione maxima opus est: ne quis fortè integritatis & innocẽtiæ fiduciã gerens, tumoris & arrogãtiæ crimen incurrat, eóque facto gratiam virtutis amittat. Vnde & sanctus Moyses postquam præmemoratum expressit præceptum, subiecit, Ipsi adhærebis (Deut. 10. d.), ipse est laus tua: hoc est, quem solum laudare debes. Hæc est vera religio, hæc recta pietas, hæc debita Deo seruitus. Hoc est acceptabile iugéque sacrificiũ, quo coli, placari, honorificari & glorificari vult Deus, ipso per Prophetam cõtestante, & dicente (Psal. 49.), Immola Deo sacrificiũ laudis, & redde altissimo vota tua. Et in calce eiusdem vaticinij: Sacrificium, inquit, laudis honorificabit me, & illic iter quo ostendam illi salutare Dei. Verùm quamuis ad hanc seruitutẽ omnes homines teneantur: quosdam tamen Dominus elegit, à quibus præcipuè & specialius coli atque laudari voluit. Vt in Veteri testamento populum Israëliticum, ad quem Moyses ita locutus est (Deut. 7. a.), Te elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terram. Et iterum post multa (Deut. 26. d.), En Dominus, inquit, elegit te hodie, vt sis ei populus peculiaris, sicut locutus est tibi, & custodias omnia præcepta illius: & faciet te excelsiorem cunctis gentibus, quas creauit in laudem & gloriam suam, vt sis populus sanctus Domini Dei tui. Sic & in Nouo testamento populum Christianum ad sui laudem & gloriam singulariter elegit, Apostolo Ephesiis hoc scribente, & ob id Deum benedicente & laudante: Benedictus, inquit, Deus & pater Domini nostri Iesu Christi (Ephes. 1. a.), qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate. Qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum, secundum propositum voluntatis suæ in laudem gloriæ gratiæ suæ. Item quemadmodum in Veteri testamento ex electo populo sublegit sibi Dominus filios Leui, qui specialiter sibi in ministeriis tabernaculi seruirent, secundum quod ad Aaron locutus est, Ego, inquit (Num. 18. a.), dedi vobis fratres vestros Leuitas de medio filiorum Israel, & tradidi donum Domino, vt seruiant in ministeriis tabernaculi eius. Quos postea rex Dauid instituit (1 Par. 23. d.), vt starent manè ad confitendum & canendum Domino, similitérque ad vesperam, & cætera. Sic simili modo in Nouo testamento ex populo Christiano sublecti sunt clerici & sacerdotes, vt illi specialiter Domino seruiant: & virtutes eius enarrando, eum laudent & colant. Quod Petri Apostolorum principis authoritate comprobatur, ad eos sic scribentis (1 Pet. 2. b.), Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutes annuncietis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum. Et sicut filij Leui certis temporibus & horis, laudibus diuinis deuotiùs insistebant, ita & clerici debent. Nam & clerici à sorte dicti sunt, eo quòd sint de sorte Domini: ipsum pro sorte & hæreditate sua cum filiis Leui in perpetuum possessuri, dummodo hic debito cultu & digna laudatione et seruierint. Illud præterea cõsideratione dignum est, nec mysterio caret, quòd cùm tota scriptura diuinitùs inspirata, ad Dei laudem & gloriam ordinata & conscripta sit, tota etiam homini ad eius doctrinam & consolationem tradita; tota denique diuinis laudibus plena, vniuersa à quibus debita Dei laudatio sumi potest inducens, omnémque laudandi formam atque rationem exponens, sancta tamen Ecclesia quibusdam scripturis specialius atque frequentius in diuino cultu vti voluit. Nam sicut ex vtriusque Testamenti populis Dominus quosdam specialiter elegit, vt superius expositũ est: ita & ex vtriusque Testamenti scripturis quasdam specialiter in cultu suo voluit frequẽtari, vtpote ex Veteri testamento librum Psalmorum, hac præsertim ratione, vt docto Dionysio placet, quia Psalmi per modum laudis comprehendunt quicquid in sacra scriptura continetur. Vnde & hic Psalmorum liber registrum est totius sacræ scripturæ, & consummatio totius Theologicæ paginæ. Quem & subsequens diui Augustini nostri prologus innumeris penè præconiis commendat & extollit. Hunc librum sacer canon inter cætera quæ sacerdotibus ad sciendum necessaria sunt, discendũ commonet. Cùm enim intelligenter Deo psallendum sit, quomodo debitè Deo psallere potest, qui quid psallat ignorat? Iubet namque sanctus Psalmista noster, vt psallentes Deo intelligenter psallant. Quoniam rex, inquit (Psal. 46.), omnis terræ Deus, psallite sapienter, hoc est intelligenter, vt alia litera habet. Quia verò hic liber tot & tam profundis mysteriis plenus est, vt à nemine sine reuelatione vel docto interprete possit intelligi: ea de re magnus ille doctor Augustinus noster, deuotissimus Dei cultor, animarumq; salutis zelator ardentissimus, illius explanationi vigilanti studio insudauit: clausa quæque reserans, abscondita reuelans, mysteria pandens, obscura dilucidans, dubia definiens, vitia detestans, virtutes extollens, supplicia comminans, præmia promittens, pusillanimes confortans, præsumentes deterrens, perseuerantes coronans; ita vt nemo qui diligenter legerit, absque fructu discedat. Huic igitur operi studium impendant, illud frequenter legant, illius sensum teneant omnes qui in sortem Domini, vt illum debita seruitute laudent & glorificent, electi sunt: ne negligentes & ignari illam diuinæ comminationis vltionem experiantur (Osee 4. b.), Quia tu scientiam repulisti, repellam te ne sacerdotio fungaris mihi. Et istam adhuc terribilem, Dixi, semper hi errant corde: ipsi verò non cognouerunt (Psal. 94.) vias meas, quibus iuraui in ira mea, si intrabunt in requiem meam, & ita partem suam habituri sint cum hypocritis. Quin potius intelligentes & tenentes rationem qua conditi sunt, conditorem pro sorte hæreditatis suæ possideant, laudent & glorificent in secula seculorum, Amen.

August. 10. 8.

Præfationis finis.

PROLOGVS.

2 Tim. 3. d. MNIS scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum. Hac ipsa de causa à Spiritu sancto conscripta est: id est vt veluti ex communi quodam sanitatis fonte, omnes nobis ex hac remedia propriis passionib9 assumamus. Sanitas enim, inquit, compescit peccata magna. Alia nanque sunt quæ prophetæ tradunt, alia quæ historiæ: lex quoque alia, prouerbiorum etiam alia commonitio: Psalmorum verò liber quæcunque vtilia sunt ex omnibus continet. Futura prædicit, veterum gesta commemorat, legem viuentibus tribuit, gerendorum statuit modum. Et vt breuiter dicam, communis quidam bonæ doctrinæ thesaurus est, apte singulis necessaria subministrans. Veteribus nanque animarum vulneribus nouit mederi, sed & recentibus velocissimum solet adhibere remediũ, atque in actis perseuerantiam facit salutis adhibere: sed & vniuersis pariter passionibus subuenire, quę dominationibus varijs humanas animas angunt. Et hoc fit modulatione quadã & delectabili canore, humanum animum ad pudicitiã prouocante. Quoniam quidem Spiritus sanctus vidẽs obluctantem ac resistentem ad virtutis viam humani generis animum, & ad delectationes vitæ huius magis inclinatum, quam ad virtutis rectum iter erigi, delectabilibus modulis cantilenæ vim suę doctrinæ permiscuit: vt dum suauitate carminis mulcetur auditus, diuini sermonis pariter vtilitas inferatur, secundum sapientes medicos, qui si quando vsus poposcerit, austeriora medicamenta ęgris offerunt mortalibus: ne æger vtilitatem præ austeritate refugiat, ora ac summitates poculi quo remediũ porrigunt, melle circumlinũt. Propterea ergo Psalmorum nobis per modulos apta sunt carmina, vt vel ætate puerili, vel qui adolescentes sunt moribus, quasi cantilena quadam psallentes delectari videantur. Reuera enim animas illuminant ac mentẽ. Plurimi enim ex his qui in Ecclesia commeant, neque Apostolica præcepta facilè possunt, neque prophetica vel liquidò discere, vel cũ didicerint retinere: psalmorum verò responsa & intra domos, interdum etiam in populo publicè cantũt: & sicubi quis quàuis fero ac rabidissimo furore raptetur, si forte fuerit Psalmi, vt ita dixerim, carminibus incantatus; continuò omnis rabies ferocitatis eius abscedit. Psalmus trãquillitas animarum est, signifer pacis, perturbationes vel fluctus cogitationem cohibens, iracundiam reprimens, luxum repellens, sobrietatem suggerens, amicitiã congregãs, adducens in concordiam discrepantes, recõcilians inimicos. Quis enim vltrà inimicum dicat eum, cũ quo vnam ad Deum Psalmi emiserit vocem? Ex quo intelligitur, quia quod omnium bonorum maximum est, charitatem Psalmus instaurat, coniunctionem quandam per consonantiã vocis efficiens, & diuersum populum vnius chori per concordiam consona modulatione consocians. Psalmus dæmones fugat, angelos ad adiutoriũ inuitat. Scutum enim in nocturnis terroribus, diurnorúmque requies est laborum, tutela pueris, iuuenibus ornamentum, solamen senibus, mulieribus aptissimus decor. Desertas habitare facit vrbes, sobrietatem docet: incipientibus primum efficitur elementum, proficientibus incremẽtum, perfectis stabile firmamentum, totius Ecclesiæ vox vna. Psalmus solennitates decorat, Psalmus tristitiam quę propter Deum est, mollit. Psalmus etiam ex corde lapideo lachrymas mouet. Psalmus angelorum opus est, exercitum cælestium spiritale thymiama. O verè admirandi magistri sapiens institutum, vt simul & cantare videamur, & quod ad vtilitatem animæ pertinet, doceamur! Per quod magis necessaria doctrina nostris mentibus for-

A matur. Pro eo quod si qua per vim & difficultatẽ aliquam animis nostris fuerint inserta, continuò dilabũtur. Ea verò quæ cum gratia & dilectione suscipimus, nescio quo pacto magis residere in mentibus, ac memoriæ videntur inhærere. Quid autem est quod non discatur in Psalmis? Non omnis magnitudo virtutis, non norma iustitiæ, non pudicitiæ decor, non prudẽtię consummatio, non patientiæ regula, non omne quicquid potest dici bonum procedit ex ipsis. Dei scientia, perfecta prænunciatio Christi in carne venturi, & cõmunis resurrectionis spes, suppliciorum metus, gloriæ pollicitatio, mysteriorum reuelatio. Omnia prorsus in his velut magno quodam & communi thesauro, recondita atque conferta sunt bona. Quem librum propheta cùm multa sint organa musicorum, huic tamen organo quod Psalterium appellatur, aptauit: de superioribus, vt mihi videtur, inspiratam Dei gratiam per Spiritum sanctum docens. Quoniam quidem hoc solũ organum musicorum, sonos de superioribus habere fertur. Cithara nanq; vel lyra ex inferiori parte æs vel

B tympanum habens, resultat ac resonat plectrum. Psalterium verò harmonias de superioribus habere refertur aptas, & sonorum causas desuper dare. Quo scilicet etiam per hoc nos doceamur, quæ sursum sunt & quæ superiora attendere, & quæ infirma, id est, vitia carnalia declinare. Sed illud arbitror profundi9 nobis prophetica hac indicari ratione, ac per formam nos organi istius edoceri: quòd hi qui diligentes & apti, moderatique sunt moribus, facilè peruium ad superiora iter habeant. Sed videamus tandem, quid etiam ipsa Psalmorum indicent initia.

[DE TITVLO PRIMI PSALMI.

DIVERSA sunt genera prophetiæ: & proinde cuius hęc vox, vel in qua persona propriè dictum sit, aut cur titulum non habeat, requiramus. Centum

C itaque & quinquaginta Psalmos esse, nulla dubitatio est: & qui Psalmus quotus sit, vel à quo recitatus sit, titulorum inscriptione ostenditur. Non enim omnes Psalmi à Dauid editi sunt. Ipse enim Dauid ex omni populo quatuor principes Spiritu sancto mundatos elegit, quorum nomina sunt Asaph, Eman, Ethan & Idithun: vt in quemcunque diuinus spiritus intrasset, hymnũ Deo caneret. Dauid ergo solus nouem Psalmos ore proprio cecinit. Reliqui autem ab illis quatuor principibus iuxta titulorum inscriptionem sunt dicti. Hic autem quia titulum sicut iam dixi, non habet, requirendum nobis est, qua ratione inter cęteros solus non habeat tituli inscriptionem, vel a quo fuerit recitatus. Nam si Psalmographus secundum & tertiũ & quartum & omnes vel in numero redigere, vel causas singulorum ostendere potuit; cur non & huic titulum imposuit, & vtrum primus esset, ostendit? Sed

1 Par. 15 c. & 16 d.

D quia hic Psalmus propriam vocem Dei loquentis inducit, ideo titulum non habet, ne quid diuino eloquio præponeretur, aut primus diceretur: qui non primus, sed vnus est appellatus: & ideo prętitulationem habere non potuit, nec debuit, ne si habuisset vt primus esset, melior tantum in ordine numeri, non authoritate iudicaretur. Aut ne, vt iam relatum est, aliquid præponeret, diuino eloquio Psalmographus, prætitulatione præposita. Nam & præ cæteris potuisset intelligi, si primus dictus fuisset. Et ideo solus titulum non habet, vt perspicuum esset quantum inter cęteros emineret. Vnde iam animaduertere debet prudẽtia vestra, quãta vis, quanta authoritas, quanta ratio in hoc Psalmo versetur, cui nec titulum ausus est scriba præponere, nec numerum indicare: vt solum eum & vnũ, potius quàm primum ostenderet. Igitur quia fauente Deo, & vocis authoritas iam ostensa est, & tituli ratio demonstrata: superest, vt de ipso Psalmo tractemus.]

PSAL-

PSALMI PRIMI ENARRATIO.

Pſal.1.a. EATVS vir qui non abiit in conſilio impiorum.) De Domino noſtro Ieſu Chriſto, hoc eſt, homine Dominico accipiendum eſt. Beatus vir qui non abiit in cõſilio impiorum: ſicut homo terrenus, qui *Geneſ.3.b.* vxori conſenſit deceptæ à ſerpente vt Dei præcepta præteriret. Et in via peccatorum non ſtetit.) Quia venit quidem in via peccatorum, naſcendo ſicut peccatores: ſed non ſtetit, quia eum non tenuit illecebra ſecularis. Et in cathedra peſtilentiæ non ſedit.) Noluit regnum terrenum cum ſuperbia. Quæ ideò cathedra peſtilentiæ rectè intelligitur, quia non ferè quiſquam eſt qui careat amore dominandi, & humanam non appetat gloriã. Peſtilentia eſt enim morbus latè peruagatus, & omnes aut penè omnes inuoluens: quanquam accommodatiùs accipiatur cathedra peſtilentiæ, pernicioſa doctrina, cuius B *2 Tim.2.c.* ſermo vt cancer ſerpit. Deinde conſiderandus eſt ordo verborum, abiit, ſtetit, ſedit. Abiit enim ille, cùm receſſit à Deo. Stetit, cùm delectatus eſt peccato. Sedit, cùm in ſua ſuperbia confirmatus, redire non potuit: niſi per eum liberatus, qui neque abiit in conſilio impiorum, nec in via peccatorum ſtetit, nec in cathedra peſtilentiæ ſedit. Sed in lege Domini fuit voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.) Iuſto *1 Tim.1.b.* non eſt lex poſita, vt dicit Apoſtolus. Sed aliud eſt eſſe in lege, aliud ſub lege. Qui eſt in lege, ſecundum legẽ agit: qui eſt ſub legẽ, ſecundũ legem agitur. Ille ergo liber eſt, iſte ſeruus. Deinde aliud eſt lex quæ ſcribitur, & imponitur ſeruienti: aliud lex quæ mente conſpicitur, ab eo qui non indiget literis. Meditabitur die ac nocte: Aut ſine intermiſſione intelligẽdum eſt, aut die in lætitia, nocte in tribulationibus. Dicitur enim: C *Ioan 8.g.* Abraham diem meum vidit, & gauiſus eſt. Et de tri- *Pſal.15.* bulatione dicitur, inſuper & vſque ad noctem emendauerunt me renes mei. Et erit tanquã lignũ quod plantatum eſt ſecundum decurſus aquarum.) Id eſt, aut ſecundum ipſam ſapientiam quæ dignata eſt hominem ſuſcipere ad ſalutem noſtram: vt ipſe homo ſit lignum plantatum ſecundum decurſus aquarum. Poteſt enim & hoc intellectu accipi, quod in alio Pſalmo *Pſal.64.* dicitur, Fluuius Dei repletus eſt aqua: aut ſecundum *Matth.3.c.* Spiritum ſanctum, ſecundum quem dicitur, Ipſe vos *Ioan.7.f.* baptizabit in Spiritu ſancto. Et illud, Qui ſitit, veniat *Ioan.4.b.* & bibat. Et illud, Si ſcires donum Dei, & quis eſt qui à te aquam petit; petiſſes ab eo, & daret tibi aquã viuam: vnde qui biberit, non ſitiet in æternum, ſed efficietur in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternã. Aut ſecundum decurſus aquarũ, ſecundum populorũ peccata, quia & aquæ populi interpretãtur in Apocalypſi: D *Apoc.17.d.* Et decurſus non abſurdè intelligitur lapſus, quod pertinet ad delictum. Lignum ergo illud, id eſt, Dominus noſter, de aquis decurrentibus, id eſt, populis peccatoribus, trahens eos in via in radices diſciplinæ ſuæ.

Fructum dabit.) Hoc eſt, conſtituet Eccleſias. In tempore ſuo.) Id eſt, poſtquam clarificatus eſt reſurrectione & aſcenſione in cælũ. Tunc enim Spiritu ſancto miſſo apoſtolis, & eis in fiducia ſui confirmatis & directis in populos fructificauit Eccleſias. Et folium *Eſa.40.b.* eius non decidet.) Id eſt, verbum eius non erit irritũ, quia omnis caro fœnum, & claritas hominis vt flos fœni: fœnum aruit, & flos decidit, verbum autẽ Domini manet in æternum. Et omnia quæcunque fecerit proſperabuntur.) Id eſt, quæcũque illud lignum attulerit, quæ omnia videlicet accipienda ſunt fructus & folia, id eſt, facta & dicta. Non ſic impij non ſic, ſed tanquam puluis, quem proiicit ventus à facie ter-A ræ.) Terra hic accipienda eſt ipſa ſtabilitas in Deo, ſecundũ quam dicitur, Dominus pars hæreditatis meæ, *Pſal.15.* etenim hæreditas mea præclara eſt mihi. Secundum hanc dicitur: Suſtine Dominum, & obſerua vias eius, *Pſal.36.* & exaltabit te vt poſſideas terram. Secundum hanc dicitur, Beati mites, quia ipſi hæreditate poſſidebunt *Matth.5.a.* terram. Similitudo autem hinc ducta eſt: quia vt hęc terra viſibilis exteriorem hominem nutrit & continet, ita illa terra inuiſibilis interiorem hominem. A cuius terræ facie proiicit ventus impium, id eſt ſuperbia, quia inflat. Quam cauens ille qui inebriabatur ab *1 Cor.8.a.* vbertate domus Dei, & torrente voluptatis eius potabatur, dicit, Non veniat mihi ſpes ſuperbiæ. Ab hac *Pſal.35.* terra proiecit ſuperbia eum qui dixit, Ponam ſedem *Eſa.14.d.* meam ad Aquilonẽ, & ero ſimilis Altiſſimo. Ab huius terræ facie proiecit etiam eum, qui cùm conſenſiſſet *Gen.3.b.* & guſtaſſet de prohibito ligno, vt eſſet ſicut Deus, abſcondit ſe à facie Dei. Hanc terram ad interiorẽ hominem pertinere, & inde ſuperbia hominem proiici maximè intelligi poteſt in eo quod ſcriptum eſt, Quid *Eccl.10.a.* B ſuperbit terra & cinis? quoniam in vita ſua proiecit intima ſua. Vnde enim proiectus eſt, non abſurde ſe dicitur proiecisse. Ideo non reſurgunt impij in iudicio.) Ideo ſcilicet, quia tanquam puluis proiiciuntur à facie terræ. Et bene hoc eis dixit auferri quod ſuperbi ambiunt, id eſt, vt iudicent, vt hoc ipſum planius dictum intelligatur ſequenti ſententia. Neque peccatores in conſilio iuſtorũ.) Solet enim hoc modo repeti planius quod ſuperius dicitur, vt peccatores intelligantur impij: & quod ſuprà dictum eſt in iudicio, hic dictum ſit in conſilio iuſtorum. Aut certè ſi aliud ſunt impij, aliud peccatores, vt quanquam omnis impius peccator ſit, non tamen omnis peccator ſit impius; Impij non reſurgunt in iudicio: id eſt, reſurgent quidem, ſed non vt iudicentur quia iam pœnis certiſſimis deſtinati ſunt. Peccatores autem non reſurgunt *Pſal.1.* C in conſilio iuſtorum: id eſt, vt iudicent, ſed forte vt iudicentur; vt de his dictum ſit: Vniuſcuiuſque opus *1 Cor.3.c.* quale ſit, ignis probabit. Si cuius opus manſerit, mercedem accipiet. Si cuius autem opus exuſtum fuerit, detrimentum patietur: ipſe autem ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem. Quoniam nouit Dominus viam iuſtorum.) Quemadmodum dicitur, nouit ſalutem medicina, morbos autem non nouit, & tamen etiam morbi arte medicinæ agnoſcuntur: ſic dici poteſt noſſe Dominum viam iuſtorum, viam verò impiorum non noſſe; non quia aliquid Dominus neſcit, & tamen dicit peccatoribus, Non noui vos. Iter au- *Matth.7.d.* tem impiorum peribit.) Pro eo poſitum eſt, ac ſi diceretur, iter autem impiorum non nouit Dominus. Sed planius dictum eſt, vt hoc ſit neſciri à Domino, quod eſt perire: & hoc ſit ſciri à Domino quod eſt manere. vt ad ſcientiam Dei eſſe pertineat, ad ignorantiam ve- D rò non eſſe: quia Dominus dicit, Ego ſum qui ſum. *Exod.3.d.* Et, Qui eſt, miſit me.

PSALMI II. ENARRATIO.

VT quid fremuerunt gentes: & populi meditati ſunt inania? Aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum: aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtum eius?) Pro eo dictum eſt, vt quid, ac ſi diceretur, fruſtra. Non enim impleuerunt quod voluerunt, vt Chriſtus extingueretur. Dicitur hoc ergo de perſecutoribus Domini, qui & in Actibus apoſto- *Act.4.e.* lorum commemorantur. Dirumpamus vincula eorum, & abiiciamus à nobis iugum ipſorum.) Quanquam & poſſit aliter intelligi, tamen aptiùs ex eorum perſona accipitur, quos dixit inania meditatos: vt hoc ſit, Dirumpamus vincula eorum, & abiiciamus à nobis iugum ipſorum: demus operam vt non nos alliget, neque imponatur nobis Chriſtiana religio. Qui habitat in cælis irridebit eos, & Dominus ſubſannabit

eos.) Repetita sententia est. Nam pro eo quod est, qui habitat in cælis, subsequenter positum est, Dominus; & pro eo quod est irridebit, subsequenter positum est, subsannabit. Nihil horum tamen sapere oportet carnaliter, quasi aut buccis Deus irrideat, aut naso subsannet: sed ea vis accipienda est, quam de sanctis suis, vt futura cetnentes, id est, nomen Christi & dominationem peruagaturam in posteros, & vniuersas gentes obtenturam, illos inania meditatos esse intelligant. Hæc enim vis qua ista præscita sunt, irrisio Dei est & subsannatio. Qui habitat in cælis, irridebit eos. Cælos, si animas sanctas accipiamus: per has eos vtique præsciens quid futurum sit, deridebit Deus & subsannabit. Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo cõturbabit eos.) Planius enim ostendens quomodo ad eos loquetur, dixit, conturbabit eos: vt in ira sua hoc sit, in furore suo. Iram autem & furorem Domini Dei non perturbationem mentis oportet intelligi, sed vim qua iustissimè vindicat subiectam sibi ad ministerium vniuersam creaturam. Præcipuè namque præuidendum est, & tenendum illud quod scriptum est in Salomone, *Sap.12.c.* Tu autem Domine virtutum cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia disponis nos. Ira ergo Dei est motus qui fit in anima quæ legem Dei nouit, cùm eandẽ legem videt à peccatore præteriri. Per hũc enim motum, iustarum animarum multa vindicantur. Quanquam possit ita Dei rectè intelligi etiam ipsa mentis obscuratio, quæ consequitur eos qui legem Dei transgrediuntur. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum ipsius.) Ex persona ipsius Domini nostri Iesu Christi ista manifesta sunt. Sion autem si speculationem, vt quidam interpretantur, significat, nihil magis quàm Ecclesiam debemus accipere: vbi quotidie intentio erigitur speculandæ claritatis Dei, sicut Apostolus dicit, *2 Cor.3.d.* Nos autem reuelata facie gloriam Domini speculantes. Ergo iste sensus est, Ego autem constitutus sum rex ab eo super ecclesiam sanctam eius: quam montem appellat propter eminentiam & firmitatem. Ego autem constitutus sum rex ab eo. Ego, scilicet cuius vincula illi dirumpere, & iugum meditabantur abiicere. Prædicans præceptum ipsius. Quis hoc non sentiat, cùm quotidie factitetur? Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te.) Quanquam etiã possit ille dies in prophetia videri, quo Iesus Christus secundum hominem natus est: *Act.13.d.* tamen hodie quia præsentiam significat, atque in æternitate nec præteritum quicquam est, quasi esse desierit, nec futurum quasi nondum sit, sed præsens tantùm: quia quicquid æternum est, semper est: diuinitus accipitur secundum id dictum, *Psal.2.* Ego hodie genui te, quo sempiternam generationem virtutis & sapientiæ Dei, qui est vnigenitus filius, *Heb.1.b.* fides syncerissima & catholica prædicat. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.) Hoc iam temporaliter secundum susceptum hominem, qui sacrificium sese obtulit pro omnibus sacrificiis, *Rom.8.e.* qui etiam interpellat pro nobis, vt ad totam ipsam dispensationem temporalem, quæ pro genere humano facta est, referatur quod dictum est, Postula à me: vt scilicet gentes nomini Christiano copulentur, atq; ita à morte redimãtur, & possideãtur à Deo. Dabo tibi gentes hæreditatem tuam: quas † possideas ad earum salutem, & quæ tibi fructificent spiritalia. *al. postulaueras.* Et possessionem tuam terminos terræ.) Idem repetitum est. Terminos terræ, pro eo positum quod dictum est, *Apoc.2.g. & 19.c.* dabo tibi gentes: sed hoc planius dictum sit, vt omnes gentes intelligamus. † Possessionem autem tuam, *al. possessionem tuam.* pro eo quod dictum est, hæreditatem tuam. Reges eos in virga ferrea.) In inflexibili iustitia. Et tanquam vas figuli conteres eos.) Id est, conteres in eis terrenas cupiditates, & veteris hominis lutulenta negotia, & quicquid de peccatore limo contractum atque inolitum est. Et nunc reges intelligite.) Et nũc, id est, iam innouati, iam contritis luteis tegumentis, id est, carnalibus vasis erroris, quæ ad præteritam vitam pertinent, nunc intelligite iam reges, id est, iam valentes regere quicquid in vobis seruile atq; bestiale est: & iam valentes pugnare, non quasi aërem cædentes, sed castigantes vestra corpora, & seruituti subiicientes. *1 Cor.9.d.* Erudimini qui iudicatis terram.) Hoc idem repetitum est. Erudimini, pro eo quod dictum est, intelligite. Qui iudicatis autem terram, pro eo quod dictum est, reges. Spiritales enim significat qui iudicant terram. Inferius enim nobis est, quicquid iudicamus: quicquid autem infra spiritalem hominẽ est, meritò terra nominatur, quia terrena labe sauciatum est. Seruite Domino in timore.) Ne in superbiam vertant quod dictum est, reges qui iudicatis terram.

Et exultate ei cum tremore.) Optimè subiectum est exultate, ne ad miseriam valere videretur quod dictum est, seruite Domino in timore. Sed rursus ne idipsum pergeret in effusionem temeritatis, additum est, cum tremore: vt ad cautionem valeret circumspectiámque sanctificationis custodiam. Etiam sic potest accipi, Et nunc reges intelligite: id est, †& iam nũc *al. etiam.* me rege constituto, nolite tristes esse reges terræ, quasi bonum vestrum ablatum sit vobis, sed intelligite potius & erudimini. Id enim vobis expedit vt sub illo sitis, à quo intellectus & eruditio vobis datur. Et hoc vobis expedit, vt non temerè dominemini, sed Domino omnium cum timore seruiatis, & exultetis in beatitudine certissima & syncerissima, cauti & circumspicientes ne ab ea per superbiam decidatis. Apprehendite disciplinam: ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta.) Hoc est quod ait, intelligite & erudimini. Nam intelligere, & erudiri, hoc est apprehendere disciplinã. Veruntamẽ in eo quod dicitur apprehẽdite, satis significatur præsidiũ quoddam atq; munimentum esse aduersus omnia quæ obesse possent, nisi tanta cura apprehenderetur. Nequando autem irascatur Dominus, cum dubitatione positum est, non secundum visionem Prophetæ, cui certum est: sed secundum eos ipsos qui monentur, quia cum dubitatione solent cogitare iram Dei, quibus nõ apertè reuelatur. Hoc ergo sibiipsi debent dicere, Apprehendamus disciplinam, nequãdo irascatur Dominus, & pereamus de via iusta. Iam verò irascatur Dominus, quomodo accipiendum sit, suprà dictum est: Et pereatis de via iusta. Hæc magna pœna est, quæ ab iis formidatur, qui aliquid dulcedinis iustitiæ perceperunt. Qui enim perit de via iustitiæ, cum magna miseria per vias iniquitatis errabit. Cùm exarserit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eo.) Id est, cùm vindicta venerit, quæ impiis & peccatoribus præparatur, non solùm eos non attinget qui confidunt in Domino, sed etiam ad regnum illis instruendum & sublimandum proficiet. Non enim dixit, cùm exarserit in breui ira eius, securi omnes qui confidunt in eo: tanquam hoc solùm inde habeant, quod non puniantur; sed beati dixit, vbi est bonorum omnium summa & cumulus. Quod autem positum est, in breui, hoc maximè significare arbitror, quia repentinum aliquid erit: dum hoc remotum & longè futurũ peccatores existimabunt.

IN PSALMVM III. ENARRATIO.

Psalmus Dauid, cùm fugeret à facie Absalon filij sui.

HVNC Psalmum ex persona Christi accipiendum, persuadet quod dictum est, *Psal.3.* Ego dormiui & somnum cepi: & exurrexi, quoniam Dominus suscipiet me. Magis enim hoc ad passionem & resur-

2 Reg. 15. a. resurrectionem Domini congruenter sonat, quàm ad illam historiam in qua Dauid scribitur fugisse à facie bellantis aduersum se filij sui. Et quoniam scriptum
Matth. 9. b. est de discipulis Christi, Quamdiu cum eis est sponsus, non ieiunabunt filij sponsi: non mirum si filius eius impius signatur discipulus impius, qui eum tradidit: à cuius facie fugisse quanquã historicè possit accipi, quando illo discedente, secessit cum cæteris in montem: tamen spiritaliter, quando mentem Iudæ filius Dei, id est virtus & sapientia Dei deseruit, cùm eũ
Ioan. 13. c. diabolus penitus inuasit, in eo quod scriptum est, Et intrauit diabolus in cor eius: bene accipitur à facie eius Christum fugisse: non quia Christus diabolo cessit, sed Christo discedente, diabolus possedit. Quem discessum, fugam esse in hoc Psalmo appellatum celeritatis causa arbitror: quod verbo etiam Domini significatur dicentis, Quod facis, citò fac. Loquimur etiam sic in consuetudine, vt dicamus, Fugit me, quòd in mentem non venit. Et de homine doctissimo dicimus, Nihil eum fugit. Propterea veritas fugit mentẽ Iudæ, cùm eum illustrare destitit. Absalon autẽ, sicut quidam interpretantur, in Latina lingua dicitur patris pax. Quod mirum videri potest, siue in historia regnorum, cùm bellum aduersus patrem Absalon gesserit, siue in historia Noui testamenti, cùm traditor Domini Iudas fuerit, quemadmodum patris pax possit intelligi. Sed & ibi qui diligenter legunt, vident in illo bello Dauid pacatum fuisse filio: qui etiam
2 Reg. 18. g. magno cum dolore planxit extinctum, dicens, Absalon filius meus, quis dabit mihi mori pro te? Et in historia Noui testamenti ipsa Domini nostri tanta &
Ioan. 13. a. tam miranda patientia, quòd eum tamdiu pertulit tãquam bonum, cùm eius cogitationes non ignoraret, cùm adhibuit ad cõuiuium, in quo corporis & sanguinis sui figuram discipulis commendauit & tradidit,
Matth. 26. a. quòd denique in ipsa traditione eius osculum accepit, bene intelligitur pacem Christũ exhibuisse traditori suo, quamuis ille tam sceleratæ cogitationis interno bello vastaretur. Et ideo Absalon patris pax dicitur, quia pater habuit pacem quam ille nõ habuit. Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me.) Tam scilicet multiplicati sunt, vt etiam de numero discipulorum nõ defuerit, qui numero accesserit persequentium. Multi insurgunt super me. Multi dicunt animæ meæ, non est salus illi in Deo eius.) Manifestũ est quòd nisi desperarent resurrecturum, nõ vtique occi-
Matth. 27. e. derent. Ad hoc valent illæ voces, Descendat de cruce si filius Dei est. Et, Alios saluauit, seipsum non potest. Ergo nec Iudas eum tradidisset, nisi ex eorũ esset numero, qui Christum contemnerent, dicentes, Non est salus illi in Deo eius. Tu autem Domine susceptor meus es.) Secundum hominem dicitur Deo, quia hominis susceptio est verbum caro factum. Gloria mea.) Gloriam suam Deum dicit etiam ille, quem sic suscepit Dei verbum, vt simul cũ eo Deus fieret. Discant superbi, qui non libenter audiunt cùm eis dici-
1 Cor. 4. b. tur, Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Et exaltans caput meum.) Mentem ipsam humanã hic accipiendam puto, quòd caput animæ non absurdè appellatur: quæ ita inhæsit & quodammodo coaluit excellenti supereminentiæ verbi hominem suscipientis, vt tanta passionis humilitate non deponeretur.
Psal. 141. Voce mea ad Dominum clamaui.) Id est, non corporis voce quæ cum strepitu verberati aëris promitur, sed voce cordis, quæ hominibus silet, Deo autem,
Dan. 13. e. sicut clamor sonat. Qua voce Susanna exaudita est. Et de qua ipse Dominus præcepit, vt in cubiculis
Matth. 6. a. clausis, id est, in secretis cordis sine strepitu oretur. Nec facilè quisquam dixerit hac voce minus orari, si nullus verborum sonus reddatur ex corpore: quo-

A niam & silentes cùm in cordibus oramus, si alienæ ab affectu orantis cogitationes intercurrant, nondum dici potest, Voce mea ad Dominum clamaui. Neque hoc rectè dicitur, nisi cùm sola anima nihil carnis, nihilque carnalium intentionum in oratione attrahens, loquitur Domino, vbi solus audit. Clamor autẽ etiam iste dicitur, propter vim ipsius intentionis. Et exaudiuit me de monte sancto suo.) Montem quidem ipsum Dominum per Prophetam dictum habemus, vt scriptum est, Lapidem præcisum sine manibus creuisse in magnitudinem montis. Sed hoc † ab ipsius persona non potest accipi, nisi forte ita dicere voluit, de memetipso tanquam de monte sancto suo, me exaudiuit, cùm habitaret in me, id est, in ipso monte. Planius autem est & expeditius, si accipiamus exaudisse Deũ de iustitia sua. Iustũ enim erat, vt innocẽtem occisum & cui retributa sunt mala pro bonis, resuscitaret a mortuis, & digna persequentibus retribueret. Legimus Dan. 2. f. † al. ad ipsius personam.
B enim, Iustitia tua sicut montes Dei. Ego dormiui & somnum cepi.) Non incõuenienter animaduerti potest, quod positum est, Ego, ad significandum quòd sua voluntate mortem sustinuit, secundum illud, Propterea me pater diligit, quoniam ego pono animam meam, & iterum sumo eam. Nemo eam tollit à meipso: Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Nõ ergo, inquit, vos me tanquam inuitũ cepistis & occidistis, sed ego dormiui, & somnũ cępi. Et exurrexi, quoniam Dominus suscipiet me. Somnum autem pro morte positum innumerabiliter Scripturæ cõtinent, sicut Apostolus dicit, Nolo vos ignorare fratres, de iis qui dormitionem acceperunt. Nec quærendũ est cur additum sit, Et somnum cepi: cùm iam dictũ esset, dormiui: Vsitatas enim habent Scripturæ huiuscemodi repetitiones, sicut in secundo Psalmo multas ostendimus. Nonnulli autem codices habent, dormiui, & soporatus sum. Et alij aliter, quomodo interpretari potuerunt, quod Græcè po- Psal. 35. Ioan. 10. c. 1 Thess. 4. a.
C sitũ est, ἐγὼ δὲ ἐκοιμήθην καὶ ὕπνωσα. Nisi forte dormitio morientis, somnus autem mortui accipi potest: vt dormitio sit qua transitur ad somnũ, veluti est expergefactio qua transitur ad vigilationẽ. Ne pro inanibus sermonis ornamentis, repetitiones istas in diuinis libris esse arbitremur. Bene ergo accipitur, Ego dormiui, & somnum cepi, ego me passioni permisi, & mors consecuta est. Et exurrexi, quoniam Dominus suscipiet me. Hoc magis animaduertendum est, quemadmodum in vna sententia & præteriti temporis verbum posuit, & futuri. Et exurrexi enim dixit, quod est de præterito; & suscipiet, quod est de futuro: cùm resurgere vtique nisi illa susceptione non posset. Sed in prophetia bene miscentur futura præteritis, quo vtrunque significetur. Quia ea quæ ventura prophetantur, secundum tempus futura sunt: secundum scientiam verò prophetantiũ, iam pro factis habenda. Miscentur quoque præsentis
D temporis verba, quæ suo loco cùm occurrerint, tractabuntur. Non timebo milia populi circũdantis me.) Scriptum est in Euangelio, quanta eum multitudo patientem & crucifixũ circumsteterit. Exurge Domine, saluũ me fac Deus meus.) Non dormienti aut iacenti dicitur Deo, exurge: Sed moris est diuinarum scripturarum personæ Dei tribuere, quod in nobis facit: non quidem vbique, sed vbi congruenter dici potest. Veluti cùm ipse loqui dicitur, quando eius dono loquuntur Prophetæ vel Apostoli, vel quique nuncij veritatis. Vnde illud est, An vultis experimentum accipere eius qui in me loquitur Christus? Nõ enim ait, eius quo illuminante, aut iubente loquor; sed prorsus ipsam locutionem illi tribuit, cuius munere loquebatur. Quoniã tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa.) Non ita distinguendum est, quasi vna sentẽtia sit, Exurge Domine, saluum me fac, Deus meus, Matth. 27. 2 Cor. 13. a.

quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine A causa. Non enim propterea saluum facit, quia percussit inimicos eius, sed potius ipso saluo facto, illos percussit. Ergo ad id quod sequitur pertinet. Vt iste sit sensus: Quoniã tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa. Dentes peccatorum contriuisti.) Id est, inde contriuisti dentes peccatorum, quoniam percussisti omnes aduersantes mihi. Pœna quippe aduersantium est qua dentes eorum contriti sunt, id est, in irritum quasi in puluerem perducta verba peccatorũ dilacerantiũ maledictis filiũ Dei; vt sic accipiamus dentes, verba maledica. Quibus dẽtibus dicit Apostolus, Si autem mordetis inuicem, videte ne consumamini ab inuicem. (Gal.5.c.) Possunt & dentes peccatorũ, accipi principes peccatorum: quorum authoritate quisque de societate rectè viuẽtium præciditur, & quasi incorporatur malè viuentibus. His dentibus cõtrarij sunt dentes ecclesiæ, quorum authoritate ab errore gentilium variorúmque dogmatum præciduntur credentes, & B in eam quæ Christi corpus est transferuntur. His dentibus dictum est Petro vt mãducaret mactata animalia: (Act.10.b.) id est, occidendo in gentibus quod erant, & transmutando in id quod ipse esset. Et de his dentibus Ecclesiæ dicitur, Dentes tui sicut grex detonsarũ ascendens de lauacro, quæ omnes geminos pariunt, & sterilis non est in illis. (Cant.4.b. & 6.b.) Hi sunt qui rectè præcipiunt, & quẽadmodum præcipiunt ita viuunt. Qui faciunt quod dictum est, Luceant opera vestra coram hominibus, vt benedicant patrem vestrũ qui in cælis est. (Matth.5.b.) Horũ enim authoritate commoti, Deo per illos loquenti & operanti, homines credunt: & separati à seculo cui cõformati erant, in Ecclesiæ membra transeunt. Et ideo rectè isti per quos hæc fiunt, dentes dicuntur detonsis ouibus similes, † qui iam terrenarum curarũ onera deposuerunt: (al. quia.) & ascendentes de lauacro, de sordium seculi ablutione per sacramentum baptismatis. Omnes geminos pariunt. Operantur enim duo præcepta de quibus dictũ est, In his duobus præceptis tota lex pen- C det & prophetæ: diligentes Deum ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente, & proximum tanquam seipsos. (Matth.22.d.) In quibus sterilis nõ est, quoniam tales fructus reddunt Deo. Secundum ergo istum intellectum sic accipiendum est, Dentes peccatorum contriuisti, id est, in irritum adduxisti principes peccatorum, percutiendo omnes aduersantes mihi sine causa. Principes enim eum secundũ euangelicam historiam persecuti sunt, cùm multitudo inferior honoraret. Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua.) In vna sententia & præcepit hominibus quid crederẽt, & pro credentibus orauit. Nam, Domini est salus, cùm dicitur, ad homines sermo dirigitur. Nec ita sequitur, & super populum suum benedictio eius, vt totum hominibus dictũ sit: sed ad ipsum Deum oratio conuertitur pro ipso populo cui dictũ est, Domini est salus. Quid ergo ait nisi hoc, nemo de se præsumat, quoniam Dñi D est saluos facere de morte peccati? Nam infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei, per Iesum Christum Dominum nostrum. Tu autem Domine benedic populum tuum de te salutem sperantem. (Tractatio allegorica.) Potest & iste psalmus accipi ad personam Christi alio modo, id est, vt totus loquatur: Totus dico, cum corpore suo: cui caput est secundum Apostolum qui dicit, Vos autem estis corpus Christi & membra. (1 Cor.12.d.) Ergo ille caput est huius corporis. Propter quod alio loco dicit, Veritatem autem facientes in charitate, augeamur in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus connexum & compactum est. (Eph.4.c.) Loquitur ergo apud prophetam simul ecclesia, & caput eius, inter procellas persecutionum constituta per vniuersum orbem terrarum, quod iam cõtigisse scimus. Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me, multi insurgunt aduersum me.) Christianum nomen exterminare cupientes. Multi dicunt animæ meæ, non est salus illi in Deo eius.) Non enim aliter sperarent posse se perdere ecclesiam latissimè pullulantem, nisi ad Dei curam pertinere non crederent. Tu autem Domine susceptor meus es.) In Christo vtique. Nam in illo homine & ecclesia suscepta est à verbo quod caro factũ est, & habitauit in nobis, (Ioan.1.b.) quia & in cælestibus nos sedere fecit vnà cum illo. Præcedente enim capite, membra cætera † cõsequentur. (al. consequuntur.) Quis enim nos separabit à charitate Christi? (Rom.8.g.) Rectè ergo dicit etiam ecclesia, susceptor meus es. Gloria mea.) Non enim sibi tribuit quòd excellit, cùm intelligit cuius gratia & misericordia talis est. Et exaltãs caput meũ.) Ipsum scilicet qui primogenitus à mortuis ascendit in cælum. Voce mea ad Dominũ clamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo.) (Psal.76 & 141.) Hæc est oratio omnium sanctorum, odor suauitatis qui ascendit in conspectu Domini. Iam enim exauditur ecclesia de ipso monte, quod etiam caput eius est. Vel de illa iustitia Dei, qua & liberantur electi eius, & persecutores eorum puniuntur. Dicat populus Dei etiam illud: Ego dormiui & somnum cepi, & exurrexi, quoniam Dominus suscipiet me.) Vt adiungatur & cohæreat capiti suo. Huic enim populo dictũ est, Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & continget te Christus. (Ephes.5.c.) Quoniã de peccatoribus assumptus est. De quibus generaliter dictum est, Qui autem dormiunt, nocte dormiunt. (1 Thes.5.b.) Dicat etiam, Non timebo milia populi circumdantis.) Circumuallantium scilicet gentium, ad extinguendum nomen si possent vbicunque Christianum. Sed quomodo timerentur, cùm tanquã oleo sanguine martyrum in Christo ardor charitatis inflammaretur? Exurge Domine, saluum me fac Deus meus.) Potest hoc ipsi capiti suo corpus dicere. Illo enim exurgente saluum factum est. Qui ascendit in altum, captiuam egit captiuitatem, dedit dona hominibus. (Eph.4.b. Psal.67.) Hoc enim in prædestinatione à Propheta dicitur, quoadusque ad terras Dominum nostrum, illa de qua in Euangelio dicitur, messis matura deposuit, (Matth.9.d.) cuius salus est in eius resurrectione, qui pro nobis dignatus est mori. Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa, dentes peccatorum cõtriuisti.) Iam regnante ecclesia, inimici nominis Christiani confusione percussi sunt: & siue maledica verba eorũ, siue principatus in irritũ deducti. Credite ergo homines, quòd Domini est salus. Et tu Domine, sit super populum tuum benedictio tua.) Potest etiam vnusquisque nostrũm dicere, cùm vitiorum & cupiditatũ multitudo resistentem mentem ducit in lege peccati,

Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me, (Tractatio moralis, siue mentalis.) multi insurgunt aduersum me.) Et quoniam plerunq; coaceruatione vitiorum subrepit desperatio sanitatis, tanquam ipsis vitiis insultantibus animæ, vel etiã diabolo & angelis eius per noxias suggestiones vt desperemus, operantibus; verissimè dicitur: Multi dicunt animæ meæ, non est salus illi in Deo eius. Tu autem Domine susceptor meus es.) Hæc enim spes est, quòd naturam humanam in Christũ suscipere dignatus est.

Gloria mea.) Ex illa regula, ne quis sibi aliquid tribuat. Et exaltans caput meum.) Siue ipsum qui omnium nostrũm caput est, siue vniuscuiusq; nostrũ spiritũ, quòd caput est animæ & carnis. Caput enim mulieris vir, & caput viri Christus. (1 Cor.11.a.) Exaltatur autem mens cùm iam dici potest, Mente seruio legi Dei, (Rom.7.d.) vt cætera hominis peccata subdantur, cùm iam carnis resurrectione absorbetur mors in victoriam. (1 Cor.15.g.) Voce mea ad Dominũ clamaui.) Voce illa intima & intentissima.

Et exaudiuit me de monte sancto suo. De ipso per quem nobis subuenit, & quo mediatore nos exaudit.

Ego dormiui & somnũ cepi: & exurrexi, quoniam Domi-

Dominus suscipiet me.) Quis hoc nō potest fidelium dicere, recolens mortē peccatorum suorum, & donū regenerationis? Non timebo milia populi circumdantis me.) Exceptis his quę vniuersaliter ecclesia sustinuit & sustinet, habet etiam vnusquisq; tentationes, quibus circumuallatus hæc dicat. Exurge Domine saluū me fac Deus meus.) Hoc est, fac me exurgere.

Quoniā tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa.) Rectè in prædestinatione dicitur de diabolo & angelis eius: qui non solū in totum Christi corpus, sed etiam in singulos quosque priuatim sæuiunt. Dentes peccatorum contriuisti.) Habet vnusquisque maledicentes sibi: habet etiam vitiorum authores conantes eum à Christi corpore præcidere. Sed Domini est salus.) Cauenda superbia est, & dicendum, Adhæsit

Psal. 62. d. Hoc. anima mea post te. Et super populū tuum benedictio tua.) † Hæc est super vnum quemque nostrûm.

IN PSALMVM IIII. ENARRATIO.

In finem, Psalmus cantici Dauid.

Rom. 10. a. FINIS legis Christus ad iustitiam omni credenti. Hic enim finis perfectionem significat, non consumptionem. Vtrum autem omne canticum Psalmus sit, an potius omnis Psalmus canticum: an sint quædā cantica quę non possint dici Psalmi, & quidam Psalmi qui non possint dici cantica, quæri potest. Sed animaduertendæ Scripturæ sunt, ne fortè canticum lætitiam indicet. Psalmi autem dicuntur, qui cantantur ad

1 Par. 15. c. & 16. a. Psalterium: quo vsum esse Dauid prophetam, in magno mysterio prodit historia. De qua re non est hîc disserendi locus, quia diuturnam inquisitionem & lōgam disputationem desiderat. Nunc interim aut verba Dominici hominis post resurrectionem expectare debemus, aut hominis in ecclesia credentis, & sperātis in eo. Cùm inuocarem, exaudiuit me Deus iustitiæ meæ.) Cùm inuocarem, exaudiuit me Deus, inquit, à quo est iustitia mea. In tribulatione dilatasti mihi.) Ab angustiis tristitiæ, in latitudinem gaudiorū

Rom. 2. b. me duxisti. Tribulatio enim & angustia, in omnem animam hominis operantis malum. Qui autem dicit, Gaudemus in tribulationibus: scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, vsque ad illud vbi ait:

Rom. 5. a. Quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis: non habet cordis angustias, quamuis extrinsecus à persequentibus ingerantur. Mutatio autem personæ quod à tertia, vbi ait, Exaudiuit, statim transeat ad secundam, vbi ait: Dilatasti mihi, si nō varietatis ac suauitatis causa facta est: mirum cur primùm tanquam indicare voluit hominibus exauditum se esse, & postea compellare exauditorē suū. Nisi fortè cùm indicasset quemadmodum exauditus sit in ipsa dilatatione cordis, maluit cum Deo loqui: vt etiam hoc modo ostenderet quid sit corde dilatari, id est, iam in corde habere infusum Deū, cum quo intrinsecus colloquatur. Quod in persona eius qui credens in Christum illuminatus est, rectè accipitur. In ipsius autem Dominici hominis persona quem suscepit Dei sapientia, non video quemadmodum hoc possit congruere. Non enim ab ea aliquando desertus est. Sed quemadmodū ipsa eius deprecatio, nostræ potius infirmitatis indicium est: sic etiam de ista repentina dilatatione cordis potest idem Dominus pro fidelibus suis loqui. Quorum personam

Matt. 25. d. sibi imposuit etiam, cùm ait, Esuriui, & non cibastis me: sitiui, & potum non dedistis mihi: & cætera. Quare hîc quoque potest dicere, Dilatasti mihi, pro vno ex minimis suis colloquente cum Deo, cuius charitatem diffusam habet in corde per Spiritum sanctū, qui

Psal. 4. datus est nobis. Miserere mei, & exaudi orationem meam.) Cur iterum rogat, cùm iam se exauditum &

Rom. 8. e. dilatatū indicauerit? An propter nos, de quibus dicitur: Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus, aut vt in illo qui credidit perficiatur quod inchoatum est? Filij hominū vsquequò graues corde.) Saltem vsque in aduentum, inquit, filij Dei vester error durauerit. Quid ergo vltrà graues corde estis? Quando habituri finem fallaciarum, si veritate præsente nō habetis? Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?) Vt quid vultis beati esse de infimis? Sola veritas facit beatos, ex qua vera sunt omnia. Nam vanitas est vanitatū, & omnia vanitas. Quæ Eccl. 1. a. abundantia homini in omni labore suo, quo ipse laborat sub sole? Vt quid ergo temporalium rerum amore detinemini? Vt quid tanquā prima, extrema sectamini, quod est vanitas & mendacium? Cupitis enim permanere vobiscum, quæ omnia trāseunt tanquam vmbra. Et scitote quoniam admirabilē fecit Dominus sanctū suum.) Quem, nisi eū quem suscitauit ab inferis, & in cælo ad dexteram collocauit? Increpatur ergo genus humanū, vt ad eum se tandem ab huius mundi amore conuertat. Sed si quem mouet coniunctio superaddita, quod ait, Et scitote: facile est vt in Scripturis animaduertat huius locutionis genus familiare esse illi linguæ, qua Prophetæ locuti sunt. Nam sæpe inuenis ita cœptum, Et dixit Dominus ad illum, Et factum Ezech. 1. a. est verbū Domini ad illum. Quę iunctura coniunctionis, cùm sentētia non præcesserit, cui sequens annectatur: mirabiliter fortassis insinuat, prolationem veritatis in voce, cum ea visione quæ fit in corde, esse coniunctam. Quanquam hic dici possit, quòd superior sententia, Vt quid diligitis vanitatem, & quęritis mendacium, ita posita est, ac si diceretur, Nolite diligere vanitatem, & quærere mendacium. Quo ita posito, rectissima locutione sequitur, Et scitote quonia admirabilem fecit Dominus sanctum suum. Sed interpositum Diapsalma, vetat istam cum superiore coniungi. Siue enim Hebræum verbum sit, sicut quidam volūt, quo significatur Fiat: siue Græcum, quo significatur interuallum psallendi: vt Psalma sit quod psallitur, Diapsalma verò interpositum in psallendo silentium. Vt quemadmodum Sympsalma dicitur vocum copulatio in cantando, ita Diapsalma disiunctio earum, vbi quædam requies disiunctæ continuationis ostenditur. Siue ergo illud, siue hoc, siue aliud aliquid sit, certè illud probabile est, non rectè continuari & coniungi sensum, vbi Diapsalma interponitur. Dominus exaudiet me, dum clamauero ad eum.) Hic nos admoneri credo, vt magna intentione cordis, id est, interno & incorporeo clamore auxilium imploremus Dei. Quoniam sicut gratulandum est de illuminatione in hac vita, ita orandum pro requie post hanc vitam. Quapropter aut ex persona fidelis euangelizantis, aut ipsius Domini sic accipiendum est: ac si dictum sit, Dominus exaudiet vos, cùm clamaueritis ad Psal. 4. eum. Irascimini, & nolite peccare.) Occurrebat Eph. 4. f. enim, quis est dignus exaudiri, aut quomodo non frustrà clamat peccator ad Dominum? ergo irascimini, inquit, & nolite peccare. Quod duobus modis intelligi potest. Aut, etiam si irascimini, nolite peccare: id est, Etiam si surgit motus animi, qui iam propter pœnam peccati nō est in potestate, saltem ei nō cōsentiat ratio & mens, quæ intus regenerata est secundum Deum, Rom. 7. d. vt mente seruiamus legi Dei, si adhuc carne seruimus legi peccati. Aut, agite pœnitentiam, id est, irascimini vobisipsis de præteritis peccatis, & vlteriùs peccare desinite. Quæ dicitis in cordibus vestris.) Subauditur, dicite. Vt sit plena sentētia, quæ dicitis in cordibus vestris dicite: Id est, nolite esse populus de quo dictū est, Labiis me honorāt, cor aurē eorū longè Esa. 29. d. est à me. In cubilibus vestris cōpungimini.) Hoc est Matth. 15. b. quod iā dictū est, in cordibus. Hæc enim sunt cubilia, de quibus & Dominus monet, vt intus oremus clausis ostiis. Cōpungimini autē, aut ad pœnitentiæ dolorem Matth. 6. a.

refertur, vt seipsam anima puniens compungat, ne in Dei iudicio damnata torqueatur: aut ad excitationem, vt euigilemus ad videndam lucem Christi, tanquam stimulis adhibitis. Nonnulli autem non Compungimini, sed aperimini, dicunt melius legi. Quoniam in Græco Psalterio est κατανύγητι, quod refertur ad illam dilatationẽ cordis, vt excipiatur diffusio charitatis per Spiritum sanctum. Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino.) Idem dicit in alio Psalmo, Psal. 50. Sacrificium Deo, spiritus contribulatus. Quare non absurdè hic accipitur ipsum esse sacrificium iustitiæ, quod fit per pœnitẽtiam. Quid enim iustius, quàm vt suis vnusquisque peccatis, quàm alienis potius irascatur, séque ipsum puniens mactet Deo? An sacrificium iustitię opera iusta sunt post pœnitentiam? Nam & interpositum diapsalma, non absurde fortassis insinuat etiam transitum de vita veteri, ad vitam nouam: vt extincto vel infirmato per pœnitentiam vetere homine, sacrificium iustitiæ secundum regenerationem noui hominis offeratur Deo: cùm se offert ipsa anima iam abluta, & imponit in altare fidei, diuino igne, id est, Spiritu sancto comprehendenda. Vt iste sit sensus, Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino: id est, Rectè viuite, & sperate donum Spiritus sancti, vt vos veritas, cui credidistis, illustret. Sed tamen, Sperate in Domino, clausè adhuc dictũ est. Sperantur autẽ quæ, nisi bona? Sed quia vnusquisque id bonum vult à Deo impetrare quod diligit, nec facilè inueniuntur qui diligant bona interiora, id est, ad interiorem hominem pertinentia, quæ sola diligenda sunt, cæteris autem ad necessitatem vtendũ, non ad gaudium perfruendum: admirabiliter, cùm dixisset, Sperate in Domino: subiecit, Multi dicunt, Quis ostendit nobis bona? Qui sermo, & quæ interrogatio, quotidiana est omnium stultorum & iniquorum, siue pacem & tranquillitatem vitæ secularis desiderantium, & propter † peruersitatem generis humani non inuenientium: al. diuersitatem. qui etiam cæci accusare audent ordinem rerum: cùm inuoluti meritis suis putant tempora esse peiora quàm præterita fuerunt: siue de ipsa futura vita, quæ nobis promittitur, dubitantium vel desperantium, Qui sæpe dicunt, Quis nouit si vera sunt: aut quis venit ab inferis, vt ista nunciaret? Magnificè igitur & breuiter, sed intrinsecus videntibus, ostendit quæ bona quęrenda sint: respondens illorum interrogationi, qui dicũt, Psal. 4. quis ostẽdit nobis bona. Signatum est, inquit, in nobis lumen vultus tui, Domine.) Hoc lumen, est totum hominis & verum bonum, quod non oculis, sed mente conspicitur. Signatum autem dixit in nobis, tanquam denarius signatur regis imagine. Gen. 1.d. Homo enim factus est ad imaginem & similitudinem Dei, quam peccando corrupit. Bonum ergo eius est verum atque æternum, si renascendo signetur. Et ad hoc credo pertinere, quod quidam prudenter intelligunt, illud Matth. 22.c. quod Dominus viso Cæsaris numo ait, Reddite Cæsari quod Cæsaris est; & Deo, quod Dei est. Tanquam si diceret: Quemadmodum Cæsar à vobis exigit impressionem imaginis suæ, sic & Deus: vt quemadmodum illi redditur numus, sic Deo anima lumine vultus eius illustrata atque signata. Dedisti lætitiam in cor meum.) Non ergo foris quærenda est lætitia, ab his qui adhuc graues corde diligũt vanitatem, & quærunt mendacium, sed intus vbi signatum est lumen Ephe. 3.c. vultus Dei. In interiore enim homine habitat Christus, vt ait Apostolus: ad ipsum enim pertinet videre Ioan. 14.a. veritatem, cùm ipse dixerit, Ego sum veritas. Et cùm 2 Cor. 13.a. loquebatur in Apostolo dicente, An vultis experimẽtum eius accipere qui in me loquitur Christus? non ei Matth. 6.a. foris vtique, sed in ipso corde, id est, in illo cubili vbi orandum est, loquebatur. Sed homines temporalia sectantes, qui certè multi sunt, nihil aliud nouerunt

A dicere, nisi, Quis ostendit nobis bona? cùm vera & certa bona intra semetipsos videre non possint. Itaque consequenter de his rectissimè dicitur, quod adiungit,

A tempore frumenti, vini & olei sui multiplicati sunt.) Non enim vacat, quod additum est, Sui. Est enim & frumentum Dei. Siquidem est panis viuus, Ioan. 6.e. qui de cælo descendit. Est & vinum Dei. Nam inebriabuntur, inquit, ab vbertate domus tuæ. Psal. 35. Est & oleum Dei. De quo dictum est, Impinguasti in oleo Psal. 22. caput meum. Isti autem multi qui dicũt, Quis ostendit nobis bona? & regnum cælorum intra se esse non Luc. 17.e. vident: à tempore frumenti, vini & olei sui multiplicati sunt. Non enim multiplicatio semper vbertatem significat, & non plerumque exiguitatem: cùm dedita temporalibus voluptatibus anima semper exardescit cupiditate, nec satiari potest, & multiplici atque ærumnosa cogitatione distenta, simplex bonum videre non sinitur. Qualis est illa de qua dicitur, Cor- Sap. 9.d. B pus enim quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Talis anima temporalium bonorũ decessione & successione, id est, à tempore frumenti, vini & olei sui innumerabilibus completa phantasmatibus sic multiplicata est, vt non possit agere quod præceptum est, Sentite de Domino in bonitate, & in simplicitate cor- Sap. 1.a. dis quærite illum. Ista enim multiplicitas, illi simplicitati vehementer aduersa est. Et ideo istis relictis qui multi sunt, multiplicati scilicet temporalium cupiditate, & dicunt, Quis ostendit nobis bona, quę nõ oculis foris, sed intus cordis simplicitate quærenda sunt: vir fidelis exultat & dicit, In pace, in idipsum, obdormiam, & somnum capiam.) Rectè enim speratur à talibus omnimoda mentis alienatio à mortalibus rebus, & miseriarum seculi huius obliuio, quæ nomine obdormitionis & somni decenter & propheticè significatur, vbi summa pax nullo tumultu interpellari potest. Sed hoc iam non tenetur in hac vita, sed post hanc C vitam spectandum est. Hoc etiam ipsa verba ostendũt, quæ futuri sunt temporis. Non enim dictum est, aut Obdormiui, & somnum cepi: aut, Obdormio, & som- Psal. 3. num capio: sed, Obdormiam, & somnũ capiam. Tunc 1 Cor. 15.g. corruptibile hoc induetur incorruptione, & mortale hoc induetur immortalitate. Tũc absorbebitur mors Osee 13.d. in victoriam. Hoc est vnde dicitur, Si autem quod non Rom. 8.d. videmus speramus, per patientiã expectamus. Quapropter cõgruenter vltimũ annectit & dicit, Quoniam tu Domine singulariter in spe habitare fecisti me.) Hic non dixit, Facies: sed, Fecisti. In quo ergo iã ista spes est, erit profectò etiam quod speratur. Et bene ait, singulariter. Potest enim referri aduersus illos multos, qui multiplicati à tempore frumenti, vini & olei sui dicunt, Quis ostendit nobis bona? Perit enim hæc Sap. 2.b. multiplicitas, & singularitas tenetur in sanctis. De quibus dicitur in Actibus Apostolorum, Multitudinis Act. 4.f. D autem credentium erat anima vna, & cor vnum. Singulares ergo & simplices, id est, secreti à multitudine ac turba nascentium rerum ac morientium, amatores æternitatis & vnitatis esse debemus, si vni Deo & Domino nostro cupimus inhærere.

IN PSALMVM V. ENARRATIO.

TITVLVS Psalmi est, Pro ea quæ hæreditatem accepit.) Intelligitur ergo Ecclesia, quæ accepit hæreditatem vitam æternam per Dominum nostrum Iesum Christum, vt possideat ipsum Deum, cui adhærens beata sit, secundum illud: Beati mites, quia Matth. 5.a. ipsi hæreditate possidebunt terram. Quam terram, nisi de qua dicitur, Spes mea es tu, portio mea in ter- Psal. 141. ra viuentium? Et illud manifestius, Dominus pars Psal. 15. hæreditatis meæ & calicis mei. Dicitur & hæreditas Dei vicissim Ecclesia secundum illud, Postula à Psal. 2. me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Ergo hære-

hæreditas noſtra Deus dicitur, quia ipſe nos paſcit & continet. Et hæreditas Dei dicimur, quia ipſe nos adminiſtrat & regit. Quapropter vox eccleſiæ eſt in hoc Pſalmo vocatæ ad hæreditatem, vt & ipſa fiat hæreditas Domini. Verba mea exaudi Domine.) Vocata inuocat Dominum: vt eodem opitulante pertranſeat nequitiam ſeculi huius, & ad eum perueniat. Intellige clamorem meum.) Bene oſtendit quis iſte ſit clamor, quam interior de cordis cubili, ſine ſtrepitu corporis perueniat ad Deum: quandoquidem vox corporalis auditur, ſpiritalis autem intelligitur. Quanquam hoc ſit etiam exaudire Dei, non aure carnali, ſed maieſtatis præſentia. Intende voci obſecrationis meæ.) Id eſt, illi voci quam vt Deus intelligat, petit. Quæ qualis ſit, iam inſinuauit cùm dixit, Intellige clamorem meum, intende voci obſecrationis meæ. Rex meus & Deus meus.) Quamuis & filius Deus, & pater Deus, & ſimul pater & filius vnus Deus. Et ſi interrogemur de Spiritu ſancto, nihil aliud reſpondendum eſt niſi quod Deus ſit. Et cùm ſimul dicuntur, pater & filius & Spiritus ſanctus, nihil aliud intelligendum eſt quàm vnus Deus: tamen regem filium ſolent appellare Scripturæ. Secundum ergo illud quod dictum eſt, Per me itur ad Patrem: rectè primò rex meus, & deinde Deus meus. Nec tamen dixit, intendite: ſed, intende. Non enim duos aut tres deos fides catholica prædicat, ſed ipſam trinitatem vnum Deum. Non vt eadem trinitas ſimul poſſit aliquando pater, aliquando filius, aliquando Spiritus ſanctus dici, ſicut Sabellius credidit: ſed vt pater non niſi pater, & filius non niſi filius, & Spiritus ſanctus non niſi Spiritus ſanctus, & hæc trinitas non niſi vnus Deus. Quia cùm dixiſſet Apoſtolus, Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, trinitatem ipſam inſinuaſſe creditur: nec tamen ſubiecit, ipſis gloria, ſed ipſi gloria. Quoniam ad te orabo Domine, manè exaudies vocem meam.) Quid ſibi vult quod ſuperius dixit, Exaudi, quaſi in præſenti ſe exaudiri cuperet: nunc verò dicit, Manè exaudies, non exaudi: &, Ad te orabo, non ad te oro. Et deinceps, Manè aſtabo tibi & videbo,) non adſto & video: niſi fortè ſuperior eius oratio ipſam vocationem oſtendit? Caligans autem inter procellas huius ſeculi, ſentit ſe non videre quod cupit, & tamen ſperare non deſinit. Spes enim quæ videtur, non eſt ſpes. Intelligit tamen quare non videat, quia nondum nox peracta eſt, id eſt, tenebræ quas peccata meruerunt. Dicit ergo, Quoniam ad te orabo Domine: id eſt, quoniam tantus es ad quem orabo, Manè exaudies vocem meam. Non ille es, inquit, qui poſſis videri ab eis quorum ab oculis nox peccatorum nondum receſſit. Peracta ergo erroris mei nocte, & diſcedentibus tenebris, quas mihi peccatis meis feci, exaudies vocem meam. Cur ergo ſuperius non ait, exaudies: ſed exaudi? An poſtquam clamauit, exaudi, & non exaudita eſt, ſenſit quid oporteat tranſire, vt poſſit exaudiri? An & ſuperius exaudita eſt, ſed nondum ſe intelligit exauditam, quia nõdum videt à quo exaudita eſt. Et quod nunc ait, Manè exaudies: hoc intelligi voluit, manè intelligam me eſſe exauditam? Qualis eſt iſta locutio, Exurge Domine: id eſt, fac me exurgere. Sed ſi hoc de reſurrectione Chriſti accipitur, illud certè non poteſt rectè aliter accipi, Tentat vos Dominus Deus veſter, vt ſciat ſi diligitis eum, niſi vt vos per illum ſciatis, & vobiſmetipſis manifeſtetur, quantum in eius amore profeceritis.

1. ſen. diſt. 14. c. nõ ergo. — Ioan. 14. a. — Rom. 11. d. — Rom. 8. e. — Deut. 13. a.

Manè aſtabo tibi & videbo.) Aſtabo quid eſt, niſi non iacebo? Quid eſt autem aliud iacere, niſi in terra quieſcere, quod eſt in terrenis voluptatibus beatitudinem quærere? Aſtabo, inquit, & videbo. Non eſt ergò inhærendum terrenis, ſi volumus Deum

A videre, qui mundo corde conſpicitur. Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es.) Iniquitas, malignitas, mendacium, homicidium, dolus, & quicquid huiuſmodi eſt, ipſa nox eſt. Qua tranſeunte fit manè, vt videatur Deus. Cauſam ergo expoſuit, quare manè aſtabit & videbit, quoniam non Deus volens iniquitatem, inquit, tu es. Si enim Deus eſſet qui vellet iniquitatem, poſſet etiam ab iniquis videri: vt non manè videretur, id eſt, cùm iniquitatis nox pertranſierit. Non habitabit iuxta te malignus.) Id eſt, non ſic videbit, vt hæreat. Ideo ſequitur,

Neque permanebũt iniuſti ante oculos tuos.) Quia oculi eorum, id eſt, mens eorum reuerberatur luce veritatis propter tenebras peccatorum: quorum conſuetudine fulgorem rectæ intelligentiæ ſuſtinere non poſſunt. Ergo & qui vident aliquando, id eſt, qui verum intelligunt, tamen adhuc iniuſti ſunt, non ibi permanent amando ea quæ auertunt à vero. Gerunt B enim ſecum ſuam noctem, id eſt, non ſolùm conſuetudinem, ſed etiam amorem peccandi. Quæ nox ſi tranſierit, id eſt, ſi peccare deſtiterint, & ipſe amor atque conſuetudo fugata fuerit, fit manè: ita vt non ſolùm intelligant, ſed etiam inhæreant veritati. Odiſti Domine omnes qui operantur iniquitatẽ.) Odium Dei ex illa locutione intelligendum eſt, quâ odit peccator quiſque veritatem. Videtur enim quòd & illa odit, quos in ſe manere non ſinit. Non autem manẽt, qui eam ſuſtinere non valent. Perdes omnes qui loquuntur mendacium.) Hoc enim eſt veritati contrarium. Sed ne quis putet aliquam ſubſtantiam vel naturam veritati eſſe contrariam, intelligat ad id quod non eſt pertinere mendacium, non ad id quod eſt. Si enim hoc dicitur quod eſt, verum dicitur. Si autem hoc dicitur quod nõ eſt, mendacium eſt. Ideo, inquit, Perdes omnes qui loquuntur mendacium: qui recedentes ab eo quod eſt, ad id quod non eſt declinant. Multa quidem videntur pro ſalute aut commodo ali- C cuius, non malitia, ſed benignitate mendacia: quale illarum in Exodo obſtetricum quæ Pharaoni falſum renunciauerunt, vt infantes filiorum Iſraël non necarentur. Sed etiam iſta non re, ſed in dolo laudantur: quoniam qui tantum hoc modo mentiuntur, merebuntur aliquando ab omni mendacio liberari. Nam in iis qui perfecti ſunt, nec iſta mendacia inueniuntur. Quibus dictum eſt, Sit in ore veſtro eſt eſt, non non. Quicquid amplius eſt, à malo eſt. Nec immeritò alio loco ſcriptum eſt, Os quod mentitur, occidit animam: ne quis arbitretur perfectũ & ſpiritalem hominem pro iſta temporali vita, in cuius morte non occiditur anima, ſiue ſua, ſiue alterius, debere mentiri. Sed quoniam aliud eſt mentiri, aliud eſt verum occultare, ſiquidem aliud eſt falſum dicere, aliud verum tacere: vt ſi quis fortè vel ad iſtam viſibilem mortem nõ vult hominem prodere, paratus eſſe debet verum occul- D tare, non falſum dicere: vt neque prodat, neque mentiatur, ne occidat animam ſuam pro corpore alterius. Si autem hoc nondũ poteſt, vel ſola huius neceſſitatis habeat mendacia, vt etiam ab iſtis ſi ſola remanſerint, liberari mereatur: & Spiritus ſancti robur accipere, quo quicquid perpetiendum eſt pro veritate, contemnat. Duo ſunt omnino genera mendaciorũ, in quibus non magna culpa eſt, ſed tamen non ſunt ſine culpa: cùm aut iocamur, aut vt proximis proſimus mentimur. Illud primum in iocando, ideo non eſt pernicioſiſſimum, quia non fallit. Nouit enim ille cui dicitur, ioci cauſa eſſe dictũ. Secundum autẽ ideo mitius eſt, quia retinet nonnullam beneuolentiam. Illud verò quod non habet duplex cor, nec mendacium quidem dicendũ eſt. Tanquam, verbi gratia, ſi cui gladius cõmendetur, & promittat ſe redditurum, cùm ille qui commendauit popoſcerit: ſi fortè gladiũ ſuum repetat furens,

3. ſen. diſt. 38. ca. 1. 22. q. 2. ſi qualiter. — Exod. 1. d. — Matth. 5. f. — Sap. 1. c. 22 q. 2. cap. ne quis. 3. ſen. diſt. 38. ca. 1.

furens, manifestum est tunc non esse reddendum, ne A vel se occidat vel alios, donec ei sanitas restituatur. Hic ideo non habet duplex cor, quia ille cui commẽdatus est gladius, cùm promittebat se redditurum poscenti, non cogitabat furentem posse repetere. Verùm autem occultauit & Dominus, cùm discipulis nondũ idoneis dixit: Multa habeo vobis dicere, sed nunc non potestis portare illa. Et Apostolus Paulus cùm ait, Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Vnde manifestum est non esse culpandum, aliquando verum tacere: falsum autem dicere, nõ inuenitur concessum esse perfectis. Virum sanguinum, & dolosum abominabitur Dominus.) Potest hic rectè videri repetitum, quod ait superius, Odisti Domine omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium: vt virum sanguinum ad operantem iniquitatem referas, dolosum autem ad mendacium. Dolus enim est, cùm aliud agitur, aliud simulatur. Et apto verbo vsus est B quod ait, Abominabitur. Solent enim abominati, dici exhæredati. Hic autem Psalmus pro ea est quæ hæreditatem accepit: quæ subiicit exultationẽ spei suæ, dicens, Ego autem in multitudine miserationis tuæ, introibo in domum tuam.) In multitudine miserationis, fortasse in multitudine hominum perfectorũ & beatorũ dicit: Quibus ciuitas illa constabit, quam nunc parturit & paulatim parit Ecclesia. Homines autem multos regeneratos atque perfectos, rectè dici multitudinem miserationis Dei quis negat: cùm verissimè dictũ sit, Quid est homo quia memor es eius, aut filius hominis quia visitas eum? Introibo in domũ tuam, tanquam lapis credo in ædificium, dictum est. Quid enim aliud domus Dei quàm templum Dei est, de quo dictum est: Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos? Cuius ædificij lapis angularis est ille, quem suscepit coæterna patri virtus & sapientia Dei.

Ioan.16.b. 1 Cor.3.a. Psal.5. Psal.8. 1 Cor.3.d. Ephes.2.d.

Adorabo ad templum sanctũ tuum in timore tuo.) Ad templum, sicut prope templum intelligimus. Nõ C enim ait, Adorabo in templo sancto tuo: sed, adorabo ad templum sanctum tuum. Intelligendum etiam est non de perfectione, sed de progressu ad perfectionem dictum esse. Vt illud perfectionem significet, Introibo in domum tuam. Sed vt hoc proueniat, prius adorabo, inquit, ad templum sanctum tuum. Et fortasse ob hoc addidit, in timore tuo, quod magnum est præsidium procedentibus ad salutem. Cùm autem quisque peruenerit, fiet in eo quod dictum est: Consummata dilectio foras mittit timorem. Non enim timent iam amicum, quibus dictum est, Iam nõ dicam vos seruos, sed amicos: cùm ad id quod promissum est, perducti fuerint. Domine deduc me in tua iustitia propter inimicos meos.) Satis hic declarauit in profectione se esse, id est, in profectu ad perfectionẽ, nondum in ipsa perfectione, quando vt deducatur exoptat. In tua iustitia autem, non in ea quæ videtur hominibus. Nam & malum pro malo reddere iustitia D videtur, sed non est eius de quo dictum est, Qui facit oriri solem suum super bonos & malos: quia & cùm punit Deus peccatores, non malum suum eis infert, sed malis eorum eos dimittit. Ecce, inquit, parturiit iniustitiam, concepit laborem, & peperit iniquitatem. Lacum aperuit & effodit eum, & incidit in foueam quam operatus est. Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem eius iniquitas eius descendet. Cùm ergo punit Deus, vt iudex punit eos qui legem prætereunt: non eis inferens de seipso malum, sed in id quod elegerunt eos expellens, ad complendam summam miseriarum. Homo autem cùm malũ pro malo reddit, malo voto id facit: & ob hoc prior ipse malus est, dum punire vult malum. Dirige in conspectu tuo iter meũ.) Nihil manifestius est, quàm

3.Ten.Aſ 34. ca.hæ autem. 1 Ioan.4.d. Ioan.15.b. Matth.5.g. Psal.7.

id tempus eum commendare, quo proficit. Hoc est enim iter quod non terrarum locis peragitur, sed affectibus animorum. In conspectu, inquit, tuo dirige iter meum. Id est, vbi nullus hominum videt: Quibus credendum non est laudantibus, aut vituperantibus. Non enim vllo modo possunt de aliena conscientia iudicare, in qua iter dirigitur ad Deũ. Ideo subiecit, Quoniam non est in ore eorum veritas.) Quibus vtique iudicantibus non est credendum, & ideo intrò ad cõscientiam & ad Dei conspectum confugiendum est.

Cor eorum vanum est.) Quomodo ergo potest esse in ore eorum veritas, quorum cor fallitur de peccato & pœna peccati? Vnde reuocantur homines illa voce, Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendaciũ? Psal.4.

Sepulchrum patens est guttur eorum.) Ad voracitatis significationem referri potest, propter quam plerunque homines adulatione mentiuntur. Et mirabiliter dixit, Patens sepulchrum, quoniam semper inhiat illa voracitas, non vt sepulchra quæ receptis cadaueribus muniuntur. Potest & illud intelligi, quòd mendacio & blanda adulatione trahunt in se quos ad peccata illectant: & eos tanquam deuorant, cùm in suam vitam conuertunt. Quod quibus contingit, quoniam peccato moriuntur, rectè illi à quibus inducuntur, sepulchra patentia dicti sunt: quia & ipsi quodammodo exanimes sunt, vitam non habendo veritatis. Et mortuos in se recipiunt, quos verbis mendacibus & vano corde interemptos in se cõuertunt. Linguis suis dolosè agebant.) Id est, linguis malis. Nam hoc videtur significare, cùm dicit suis. Mali enim malas habent linguas, id est, mala loquuntur, cùm loquũtur dolum. Quibus Dominus dicit, Quomodo potestis bona loqui, cùm sitis mali? Iudica illos Deus. Decidant à cogitationibus suis.) Prophetia est, non maledictio. Nõ enim optat vt eueniat, sed cernit quid euenturum sit. Contingit autem illis, non quia videtur optasse, sed quia tales sunt vt meritò cõtingat. Sic enim & quod postea dicit, Lætentur omnes qui sperant in te: per prophetiam dicit, quoniam cernit esse læturos. Sic per prophetiam dictum est, Excita potentiam tuam, & veni: quoniam videbat esse venturũ. Quanquam possit etiam hoc modo accipi quod dictũ est, Decidant à cogitationibus suis: vt magis bene ab eo optatum credatur dum cadũt à cogitationibus suis malis: id est, vt iam non cogitent mala. Sed vetat sic intelligi quod sequitur, Expelle eos. Nullo enim modo potest in bonam partem accipi, cùm quisque expellitur à Deo. Quapropter per prophetiam dictum, non per maleuolentiam intelligitur: cùm hoc dictum sit quod necessariò talibus euenturum est, qui in peccatis quæ memorata sunt, perseuerare voluerint. Decidant ergo à cogitationibus suis, dictum est, decidant accusantibus se cogitationibus suis, testimonium perhibente conscientia sua; sicut Apostolus dicit: Et cogitationum accusantium seu defendentium, in reuelatione iusti iudicij Dei. Secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos.) Id est, longè eos expelle. Hoc est enim secundum multitudinem impietatum eorum, vt multum expellantur. Expelluntur ergo impij ab illa hæreditate, quæ intelligendo & videndo Deum possidetur: sicut expelluntur morbidi oculi fulgore lucis, cùm illis ea pœna est quæ aliis lætitia. Non ergo ipsi manè astabunt & videbunt. Et tã magna pœna est ista expulsio, quàm magnum præmiũ est illud quod dictum est, Mihi autem adhærere Deo bonum est. Huic pœnæ contrarium est, Intra in gaudium Domini tui: Quia huic expulsioni simile est, Proiicite illum in tenebras exteriores. Quoniam inamaricauerunt te Domine.) Ego sum, inquit, panis qui de cælo descendi. Et, Operamini escam quæ non corrumpitur. Et, Gustate & videte quàm suauis est Domi-

Psal.13. Rom.3.b. Matth.12.c. Psal.79. Rom.2.c. Psal.72. Matth.25.c. Ioan.6.e. Psal.33.

Dominus Peccatoribus autem panis veritatis amarus A eſt. Vnde os vera dicentis oderunt. Ipſi ergo amaricauerunt Deum, qui peccando in eam ægritudinem deuenerunt, vt cibum veritatis quo ſanæ animæ gaudent, tanquam fellium ſuſtinere non poſſint. Et lætentur omnes qui ſperant in te.) Vtique illi quibus guſtantibus ſuauis eſt Dominus. In æternum exultabunt, & inhabitabis in eis.) Ipſa ergo erit æterna exultatio, cum templum Dei fiunt iuſti. Et erit gaudiũ ipſorum, ipſe incolatus eorum. Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum.) Tanquam cùm adeſt eis ad fruendum quod diligunt. Et bene in te, tanquam poſſidẽtes hæreditatem, de qua titulus Pſalmi eſt: cum & ipſi ſint eius hæreditas, quod ſignificat, inhabitabis in eis. A quo bono prohibentur, quos ſecundum multitudinem impietatum eorum expellit Deus. Quoniam tu benedices iuſtum.) Hæc eſt benedictio, gloriari in Deo, & inhabitari a Deo. Iſta ſanctificatio conceditur iuſtis. Sed vt iuſtificentur, præcedit vocatio: quæ non eſt meritorum, ſed gratiæ Dei. B (Rom. 3.c. Rom. 8.f.) Omnes enim peccauerunt & egent gloria Dei. Quos enim vocauit, hos & iuſtificauit. Quos autem iuſtificauit, hos & glorificauit. Quia ergo vocatio non meritorum noſtrorum, ſed beneuolentiæ & miſericordiæ Dei eſt; ſubiecit dicens: Domine, vt ſcuto bonæ voluntatis tuæ coronaſti nos.) Bona enim voluntas Dei præcedit bonam voluntatem noſtram, vt peccatores vocet in pœnitentiam. Et ipſa ſunt arma quibus expugnatur inimicus. (Rom. 8.f.) Contra quem dicitur, Quis accuſabit aduerſus electos Dei? Et, Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui vnico filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnib⁹ tradidit illũ. Si enim adhuc cùm inimici eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt: multo magis reconciliati, ſalui erimus ab ira per ipſum. Hoc eſt inuictiſſimum ſcutum, quo repellitur inimicus deſperationem ſalutis ſuggerens, multitudine tribulationũ & tentationũ. Totus ergo textus Pſalmi eſt oratio vt C exaudiatur, ab eo quod ſcriptũ eſt, Verba mea exaudi Dñe: vſq; ad, Rex meus & Deus meus. Deinde intellectus eorũ quæ impediunt ad videndũ Deum, id eſt, vt ſe exauditũ eſſe cognoſcat: ab eo quod ſcriptũ eſt, Quoniam ad te orabo Domine, manè exaudies vocem meam: vſque ad, Virum ſanguinum & doloſum (Pſal. 5.) abominabitur Dominus. Tertio ſperat ſe domum Dei futuram, & nunc ei appropinquare in timore ante conſummationẽ quæ expellit timorem, ab eo quod ſcriptum eſt, Ego autem in multitudine miſerationis tuæ: vſque ad, Adorabo ad templum ſanctum tuum in timore tuo. Quarto proficiente ſe atque promouente inter illa ipſa quibus impediri ſe ſentit, orat vt adiuuetur intrinſecus vbi nemo hominum videt, ne auertatur malis linguis, ab eo quod ſcriptum eſt, Domine deduc me in tua iuſtitia propter inimicos meos: vſque ad, Linguis ſuis doloſe agebant. Quintò prophetia eſt, quæ pœna maneat impios, quando iuſtus D vix ſaluus erit: & quod præmium iuſti adepturi ſint, qui vocati venerunt, & donec perducerentur viriliter omnia ſuſtinuerunt, ab eo quod ſcriptum eſt, Iudica illos Deus, vſque in finem Pſalmi.

IN PSALMVM VI. ENARRATIO.

In finem, in hymnis de octauo. Pſalmus Dauid.

DE octauo, hic videtur obſcurum. Nam cætera in hoc titulo manifeſtiora ſunt. Viſum eſt enim nonnullis diem iudicij ſignificare, id eſt, tempus aduentus Domini noſtri quo venturus eſt ad iudicandum viuos & mortuos. Qui aduentus, computatis annis ab Adam poſt ſeptem annorum milia futurus creditur: vt ſeptem annorum milia tanquam ſeptem dies tranſeant: deinde illud tempus tanquam dies A octauus adueniat. Sed quoniam dictum eſt à Domino, Non eſt veſtrum ſcire tempora quæ pater poſuit in ſua poteſtate. (Act. 1.b.) Et, De die verò & illa hora nemo ſcit, (Matt. 24.d.) neque angelus, neque virtus, neque filius, niſi ſolus pater. Et illud quod ſcriptum eſt, Tanquam furem venire diem Domini: (1 Theſſ. 5.a.) ſatis apertè oſtendit neminem ſibi oportere arrogare ſcientiam illius temporis, computatione aliqua annorum. Si enim poſt ſeptem milia annorum ille dies venturus eſt, omnis homo poteſt annis computatis aduentum eius addiſcere. Vbi erit ergo, quòd nec filius hoc nouit? Quod vtique ideo dictum eſt, quia per filium homines hoc non diſcunt, non quòd apud ſe ipſe non nouerit: ſed ſecundum illam locutionem, Tentat vos Dñs Deus veſter, vt ſciat: id eſt, ſcire faciat vos. (Deut. 13.a.) Et, Exurge Dñe: id eſt, fac nos exurgere. Cùm ergo ita dicatur, neſcire filium hunc diẽ, nõ quòd neſciat, ſed quòd neſcire faciat eos quibus hoc nõ expedit ſcire, id eſt, non eis hoc oſten- B dat: quid ſibi vult neſcio quæ præſumptio, quæ annis computatis, certiſſimum ſperat poſt ſeptem annorum milia diem Domini? Nos igitur quod neſcire nos Dominus voluit, libenter neſciamus. Et quæramus quid velit ſibi iſte titulus, qui ſcribitur de octauo. Poteſt quidem etiam nulla annorum temeraria ſupputatione dies iudicij octauus intelligi: quod iam poſt finem huius ſeculi accepta æterna vita, tunc non erunt animæ iuſtorum obnoxiæ temporibus. Et quoniam omnia tempora ſeptem dierum iſtorum repetitione voluuntur: octauus fortè ille dictus eſt, qui varietatem iſtam non habebit. Eſt aliud quod hunc non abſurdè accipi poteſt, cur octauum dicatur iudicium, quod poſt duas generationes futurum eſt: vnam quæ ad corpus, alteram quę ad animam pertinet. Ab Adam enim vſque ad Moyſen genus humanum vixit ex corpore, id eſt, ſecundum carnem. Qui etiam exterior & vetus (Epheſ. 4.e.) homo dicitur, & cui vetus teſtamentum datum eſt: C †vt quamuis religioſis, tamẽ carnalibus adhuc operationibus futura ſpiritalia præſignaret. (al. &) Hoc toto tempore quo ſecundum corpus viuebatur, regnauit mors, ſicut Apoſtolus ait, etiam in eos qui nõ peccauerunt. (Rom. 5.c.) Regnauit autem ex ſimilitudine pręuaricationis Adæ, ſicut idem dicit: quoniam vſque ad Moyſen accipiendum eſt, quouſque legis opera, id eſt carnaliter obſeruata illa ſacramenta, etiam eos obſtrictos tenuerunt certi myſterij gratia, qui vni Deo ſubditi erant. Ab aduentu autem Domini, ex quo ad circunciſionẽ cordis à carnis circunciſione tranſitũ eſt: facta vocatio eſt, vt ſecundum animam viueretur, id eſt, ſecundum interiorem hominem, (Coloſſ. 3.b.) qui etiam nouus homo propter regenerationẽ dicitur moríumque ſpiritalium innouationem. Manifeſtum eſt autem ad corpus quaternarium numerum pertinere, propter notiſſima elementa quatuor quibus conſtat: & quatuor qualitates, ſiccam, humidam, calidam, frigidam. Vnde quatuor D etiam temporibus adminiſtratur, verno, æſtate, autumno, hyeme. Hęc ſunt notiſſima. Nam de quaternario numero corporis tractatur etiam alibi ſubtilius, ſed obſcurius. Quod in hoc ſermone vitandum eſt, quem etiam minus eruditis accommodatum eſſe volumus. Ad animum verò ternarium numerum pertinere poteſt intelligi, ex eo quod tripliciter Deum diligere iubemur: ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente. (Deut. 6.a. Matt. 22.d.) De quibus ſingulis nõ in Pſalterio, ſed in Euãgelio diſputandum eſt. Nunc ad teſtimonium ternarij numeri ad animum pertinentis, ſatis puto eſſe quod dictum eſt. Peractis igitur numeris corporis, ad veterem hominem & ad vetus teſtamentum pertinentibus, peractis etiã numeris animi ad nouum hominem & ad nouum teſtamẽtum relatis, ſicut ſeptenario numero tranſacto, quia vnũquodque tẽporaliter agitur, quaternario in corpus, ternario in animũ diſtributo, veniet

veniet octauus iudicij dies: Qui meritis tribuens quod A debetur, iam non ad opera temporalia, sed ad vitam æternam sanctos transferet, impios verò damnabit in æternum. Quam damnationem metuens, orat Ecclesia in hoc Psalmo, dicens, Domine ne in ira *Psal.37.* tua arguas me.) Dicit etiam Apostolus iram iudicij: *Rom.2.a.* Thesaurizas tibi, inquit, iram in die iræ iusti iudicij Dei. In qua se non vult argui, quisquis in hac vita sanari desiderat. Nec in furore tuo corripias me.) Corripias, mitius videtur. Ad emendationem enim valet. Nam qui arguitur, id est, accusatur, metuendum est ne in finem habeat damnationem. Sed quoniam furor plus videtur esse quàm ira, potest mouere cur illud quod est mitius, id est, correptio, cum eo positum est quod est durius, id est cum furore. Sed ego puto vnam rem duobus verbis significatam. Nam in Græco θυμὸς, quod est in primo versu, hoc significat quod ὀργὴ, quod est in secundo versu. Sed cum Latini vellent etiam ipsi duo verba ponere, quæsitum est quid esset vicinum iræ, & positum est furor. Ideo va- *4 sen. dis. 46.c. sed quarum.* riè codices habent. Nam in aliis prius inuenitur ira, deinde furor: in aliis prius furor, deinde ira. In aliis pro furore indignatio ponitur, aut bilis. Sed quicquid illud est, motus est animi prouocans ad pœnam inferen- *Sap.12.c.* dam. Qui tamen motus, non tanquam animæ Deo tribuendus est, de quo dictum est, Tu autem Domine virtutum cum tranquillitate iudicas. Quod autem tranquillum est, non est perturbatum. Non ergo cadit in Deum iudicem perturbatio: sed quod in eius ministris fit, quia per leges eius fit, ira eius dicitur. In qua ira, non solum argui se non vult anima quæ nunc orat: sed nec corripi, id est, emendari vel erudiri. Nam in Græco παιδεύσῃς positum est, id est, erudias. Arguuntur enim in die iudicij omnes qui nō habent *1 Cor.3.c.* fundamentum quod est Christus. Emendantur autem, id est, purgantur, qui huic fundamento superædificant lignum, fœnum, stipulam. Detrimentum enim patientur, sed salui erunt tanquam per ignem. Quid ergo iste orat, qui non vult in ira Domini vel argui vel emendari? Quid nisi vt sanetur? Vbi enim sanitas est, nec mors metuenda est, nec vrentis aut secantis medici manus. Sequitur itaque & dicit, Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum: sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea.) Id est, firmamentum animæ meæ vel fortitudo. Hæc enim ossa significant. Dicit ergo anima, fortitudinem suam esse turbatam, cùm ossa nominat. Neque enim credendum est, quòd habeat ossa quæ videmus in corpore. Quapropter, ad expositionem pertinet quod subijcitur, Et anima mea turbata est valde.) Ne quod ossa appellauit, corporis intelligerentur. Et tu Domine vsquequò?) Quis nō intelligat significari animam luctantem cum morbis suis: diu autem dilatam à medico, vt ei persuaderetur in quæ mala se peccando præcipitauerit? Quod enim facile sanatur, non multum cauetur. Ex difficultate autem sanationis, erit diligentior custodia receptæ sanitatis. Non ergo tanquam crudelis Deus æstimandus est, cui dicitur, Et tu Domine vsque quò? Sed tanquam bonus persuasor animæ, quid mali sibiipsa pepererit. Nondum enim tam perfectè orat hæc anima, vt ei dici possit, Adhuc lo- *Esa.65.a.* quente te dicam, Ecce assum. Simul vt etiam illud agnoscat, quanta pœna impiis præparatur qui se nolunt conuertere ad Deum: si tantam difficultatem conuertentes patiuntur. Sicut alio loco scriptum est, *1 Pet.4.d.* Si iustus vix saluus erit, peccator & impius vbi parebunt? Conuertere Domine, & erue animam meam.) Conuertens se, orat vt ad eam conuertatur *Zach.1.a.* & Deus; sicut dictum est, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos, dicit Dominus. An ex illa locutione intelligendum est, conuertere Domine, id est, fac me conuerti, cùm in ipsa sua conuersione difficultatem laborémque sentiret? Nam perfecta nostra conuersio paratum inuenit Deum, sicut Propheta dicit, *Osee 6.a.* Tanquam diluculum paratum inuenimus eum. Quo- *secundu 70.* niam vt eum amitteremus, non eius absentia qui vbique adest, sed nostra fecit auersio. In hoc mundo erat, *Ioan.1.a.* inquit, & mundus per eum factus est, & mundus eum non cognouit. Si ergo in hoc mundo erat, & mundus eum non cognouit, nostra immunditia non fert eius aspectum. Dum enim nos conuertimur, id est, mutatione veteris vitæ resculpimus spiritum nostrum: durum sentimus & laboriosum ad serenitatem & tranquillitatem diuinæ lucis à terrenarum cupiditatum caligine retorqueri. Et in tali difficultate dicimus, Conuertere Domine, id est, adiuua nos vt perficiatur in nobis conuersio: quæ te paratum inuenit, & fruendum te præbentem dilectoribus tuis. Et ideo postquam dixit, Conuertere Domine, addidit, & erue ani- B mam meam: tanquam inhærentem perplexitatibus huius seculi, & spinas quasdam dilacerantium desideriorum in ipsa conuersione patientem. Saluum me *Psal.6.* fac, inquit, propter misericordiam tuam.) Intelligit non suorum meritorum esse quod sanatur: quandoquidem peccanti & datum præceptum prætereunti, iusta damnatio debebatur. Sana me ergo, nō propter meritum meum, sed propter misericordiam tuam.

Quoniam non est in morte qui memor sit tui.) Intelligit quoque nunc esse tempus conuersionis: quia cum ista vita transierit, non restat nisi retributio meritorum. In inferno autem quis confitebitur tibi?) Confessus est in inferno ille diues, de quo Dominus dicit: qui Lazarum vidit in requie, se autem in tormétis dolebat. Vsqueadeò confessus, vt etiam moneri *Luc.16.e.* suos vellet, vt se à peccatis cohiberent, propter pœnas quæ apud inferos esse non creduntur. Quamuis ergo frustra, confessus est tamen, sibi meritò illa accidisse C tormenta: quando etiam suos ne in hæc inciderent, doceri cupiebat. Quid ergo est, In inferno autē quis *Psal.6.* confitebitur tibi? An infernum vult intelligi, quò post iudicium præcipitabuntur impij, vbi iam propter profundiores tenebras nullam Dei lucem videbunt, cui aliquid confiteantur? Nam iste adhuc eleuatis oculis, quamuis inmani profundo interposito, potuit tamen videre Lazarum in requie constitutum: & cuius comparatione, ad confessionem coactus est meritorum suorum. Potest etiam illud intelligi, vt mortem vocet peccatum, quod contempta diuina lege committitur: vt aculeum mortis mortem appellemus, quòd mortem comparet. Aculeus enim mortis, pecca- *1 Cor.15.g.* tum. In qua morte, hoc est esse immemorem Dei, legem eius & præcepta contemnere: vt infernum dixerit, cæcitatem animi, quæ peccantem, id est, morientem excipit & inuoluit. Sicut nō probauerunt, inquit, habere Deum in notitia, dedit illos Deus in re- D probum sensum. Ab ista morte & ab isto inferno tu- *Rom.1.d.* tam se præberi anima deprecatur, dum molitur conuersionem ad Deum, & sentit difficultates. Quapropter contexit, dicens, Laboraui in gemitu meo.) Et tanquam parum profuerit, addidit & dicit, Lauabo per singulas noctes lectum meum.) Lectus est hoc loco appellatus vbi requiescit animus æger & infirmus: id est, in voluptate corporis & in omni delectatione seculari. Quam delectationem lachrymis lauat qui sese ab illa conatur extrahere. Videt enim iam se damnare carnales concupiscentias: & tamen delectatione tenetur † infirmitatis, & in ea libéter iacet, vnde *al. infirmitas.* resurgere nisi sanatus animus non potest. Quod autem ait, Per singulas noctes: hoc fortasse accipi voluit, quòd ille qui spiritu promptus sentit aliquam lucem veritatis, & tamen in delectatione huius seculi per carnis infirmitatem aliquando requiescit, tanquam dies

dies & noctes alterno affectu cogitur pati. Vt cùm dicit, *Rom.7.d.* Mente seruio legi Dei, tanquam diem sentiat. Rursus cùm dicit, Carne autem legi peccati, inclinetur in noctem: donec omnis nox transeat, & veniet *Psal.5.* vnus dies, de quo dicitur, Mane astabo tibi & videbo. Tunc enim astabit, nunc autem iacet, quando in lecto est. Quem lauabit per singulas noctes, vt tantis lachrymis impetret efficacissimam de Dei misericordia medicinam. In lachrymis stratum meum rigabo.) Repetitio est. Cùm enim dicit, In lachrymis: ostendit quemadmodum superius, lauabo dixerit. Hoc autem accipimus stratú, quod superiùs lectum. Quanquam rigabo, amplius sit aliquid, quàm lauabo, quoniam potest aliquid in superficie lauari: *al. pertinet.* rigatio verò ad interiora †permanat, quod significat fletum vsque ad cordis intima. Temporum enim varietas, quod præteritum posuit, cùm diceret, laboraui in gemitu meo; & futurum cùm diceret, lauabo per singulas noctes lectum meum; rursus futurum, in lachrymis stratum meum rigabo: illud ostendit, quid sibi dicere *al laborauerit.* debeat, cùm quisq; in gemitu frustra † laborauit. Tanquam diceret: Non profuit cùm hoc feci, ergo illud faciam. Turbatus est ab ira oculus meus.) Vtrum sua an Dei, in qua petit ne argueretur aut corriperetur? Sed si illa diem iudicij significat, quomodo nunc potest intelligi? An inchoatio eius est, quòd hic homines dolores & tormenta patiuntur, & maximè damnú intelligentiæ veritatis; sicut iam cómemoraui *Rom.1.d.* quod dictum est, Dedit illos Deus in reprobú sensum? Nam ea est cęcitas mentis. In eam quisquis datus fuerit, ab interiore Dei luce secluditur: sed nondum pe-*Matth.22.c.* nitus cùm in hac vita est. Sunt enim tenebræ exterio-*4 sent dist. 50.cap. hic quæri potest.* res, quę magis ad diem iudicij pertinere intelliguntur: vt penitus extra Deum sit, quisquis dum tempus est, *1 Tim.6.d.* corrigi noluerit. Penitus enim esse extra Deum quid *Matth.25.b.* est, nisi esse in summa cæcitate? Si quidem Deus habitat lucem inaccessibilem, quò ingrediútur quibus dicitur, Intra in gaudium Domini tui. Huius igitur iræ inchoatio est, quam in hac vita patitur quisque peccator. Timens itaque iudicij diem, laborat & plangit: ne ad illud perducatur, cuius initium tam perniciosum nunc experitur. Et ideo non dixit, extinctus est, sed turbatus est ab ira oculus meus. Si autem sua ira dicit oculum suum esse turbatum, neque hoc mirum *Ephes.4.f.* est. Nàm hinc forsitan dictum est, Non occidat sol super iracundiam vestram: quòd interiorem solem, id est, sapientiam Dei tanquam occasum in se pati arbitratur mens, quæ sua perturbatione illum videre non sinitur. Inueteraui in omnibus inimicis meis.) De ira tantum dixerat, si tamen de sua ira dixerat. Consideratis autem reliquis vitiis, inuenit se omnibus esse vallatum. Quæ vitia quoniam veteris vitæ sunt & ve-*Coloss.3.b.* teris hominis, quo exuendi sumus, vt induamur nouo: rectè dictum est, Inueteraui. In omnibus autem inimicis meis, vel inter ipsa vitia dicit, vel inter homines *al. nesciunt.* qui nolunt ad Deum cóuerti. Nam & hi etiam si †nesciuntur, etiam si parcunt, etiam si iisdem conuiuiis & domibus & ciuitatibus nulla lite interposita, & crebris colloquiis quasi concorditer vtuntur: nihilominus tamen intentione cótraria, inimici sunt eis qui se ad Deum conuertunt. Nam cùm alij amant & appetunt istum mundum, alij se optant ab isto mundo liberari, quis nó videat illos inimicos esse istis? Nam si possent, eos secum ad pœnas trahunt. Et magnum donum est, inter eorum verba versari quotidie, & non excedere de itinere præceptorum Dei: Sæpe enim mens nitens pergere in Deum, cócussa in ipso itinere trepidat. Et plerunq; propterea non implet bonú propositú, ne offendat eos cú quibus viuit, alia bona peritura & transeútia diligétes atque sectantes. Ab his separatus est omnis sanus, nó locis, sed animo. Ná locis

A corpora continentur, animo autem locus est affectio sua. Quapropter post laborem & gemitum & imbres creberrimos lachrymarum, quia inane non potest esse quod tam vehementer rogatur, ab eo qui fons est omnium misericordiarum, verissimè dictum est, Propè *Psal.33.* est Dominus obtritis corde. Post tantas difficultates exauditam se anima pia significans, quam licet etiam Ecclesiam intelligere, vide quid adiungit: Discedite *Matth.7.d.* à me omnes qui operamini iniquitaté, quoniam exaudiuit Dominus vocem fletus mei.) Vel in prophetia dictum est, quoniam discessuri sunt, id est, separabuntur à iustis impij, cùm iudicij dies venerit. Vel nunc. Quia etiam si pariter atque iisdem conuenticulis continentur, tamen in area nuda iam grana separata sunt à paleis, quamuis inter paleas lateant. Simul itaque versari possunt, sed simul vento auferri nó possunt. Quoniam exaudiuit Dominus vocem fletus mei. Exaudiuit Dominus deprecationem meam, B Dominus orationem meam suscepit.) Crebra eiusdé sententiæ repetitio, non quasi narrantis necessitatem, sed affectum exultantis ostendit. Sic enim loqui gaudentes solent, vt non eis sufficiat semel enunciare quod gaudent. Iste fructus est illius gemitus in quo laboratur, & illarum lachrymarú quibus lauatur lectus, & stratum rigatur: Quoniam qui seminat in lachrymis, in gaudio metet. Et, Beati lugentes, quoniam *Psal.125. Matth.5.a.* ipsi consolabuntur. Erubescant & conturbentur omnes inimici mei.) Discedite à me omnes, dixit superiùs: quod etiam in hac vita sicut expositum est, fieri potest. Quod autem dicit, Erubescant & conturbétur, non video quemadmodum euenire possit, nisi illo die cùm manifesta fuerint iustorum præmia & supplicia peccatorum. nam nunc vsqueadeò non erubescunt impij, vt nobis insultare non desinant. Et plerúque tantum valent irrisionibus suis, vt infirmos homi- C nes de Christi nomine erubescere faciant. Vnde dictú est: Quisquis me erubuerit coram hominibus, erube-*Luc.9.e.* scam eum coram patre meo. Iam verò quisquis sublimia illa præcepta implere voluerit, vt dispergat, det pauperibus quo iustitia eius maneat in æternum, omnibúsque suis rebus terrenis venditis & indigentibus erogatis, Christum sequi voluerit, dicens: Nihil in-*1 Tim.6.b.* tulimus in hunc mundum, verùm nec auferre quid possumus: Victum & tegumentum habentes, his contenti simus: incidit in istorú sacrilegam dicacitatem, & ab eis qui sanari nolunt, vocatur insanus. Et sępe ne hoc vocetur à desperatis hominibus, trepidat facere & differt, quod omnium fidelissimus & potentissimus medicus imperauit. Non ergo nunc isti possunt erubescere, quibus ne nos erubescamus optandum est, & à proposito itinere reuocemur vel impediamur vel retardemur. Sed veniet tempus vt illi erubescant, di- D centes vt scriptum est: Hi sunt quos aliquando habui-*Sap.5.a.* mus in risum & in similitudinem improperij. Nos insensati, vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorú sine honore. Quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est? Ergo errauimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol non ortus est nobis. Repleti sumus iniquitatis via & perditionis, & ambulauimus solitudines difficiles, viam autem Domini ignorauimus. Quid nobis profuit superbia, aut quid diuitiarum iactatio contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam vmbra. Quod auté ait, Conuertantur & cófundantur.) Quis non iudicet esse iustissimam pœnam, vt conuersionem ad confusionem habeant, qui ad salutem habere noluerút? Deinde addidit, Valde velociter.) Cùm enim iam desperari cœperit iudicij dies, cùm dixerint, pax, tunc eis repentinus veniet in-*1 Thess.5.a.* teritus. Quandocunque autem venerit, celerrimè venit quod desperatur esse venturum: & longitudinem

dinem vitæ huius non facit sentiri, nisi spes viuendi. A Nam nihil videtur esse celerius, quàm quicquid in ea iam præteritum est. Cùm ergo iudicij dies venerit, tūc sentient peccatores quàm non sit longa omnis vita quæ transit. Nec omnino eis videri poterit tardè venisse, quod non desiderantibus, sed potius non credētibus venerit. Quanquam & illud hic accipi potest, vt quia tanquam gementem & tam sæpe diúque flentē Deus exaudiuerit, intelligatur liberata à peccatis, & omnes peruersos motus carnalis affectionis domuisse: sicut dicit, Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudiuit Dominus vocem fletus mei. Quod cùm ei prouenerit: non mirum est si iam ita perfecta est, vt oret pro inimicis suis. Potest ergo ad hoc pertinere quod dixit, Erubescant & conturbentur omnes inimici mei: vt de peccatis suis agant pœnitentiam, quod sine confessione & conturbatione fieri non potest. Nihil itaque impedit sic ac- B cipere & illud quod sequitur, Conuertantur & erubescant, id est, conuertantur ad Deum, & erubescant se in prioribus tenebris peccatorum aliquando gloriatos: sicut Apostolus dicit, Quam enim gloriam habuistis aliquando in his, in quibus nunc erubescitis? quòd autem addidit, valde velociter, aut ad optantis affectum, aut ad Christi potentiam referendum est: qui gentes quæ pro idolis suis persequebantur Ecclesiam, ad Euangelij fidem tanta temporum celeritate conuertit.

Psal. 6. Matth. 7. d. Rom. 6. d.

IN PSALMVM VII. ENARRATIO.

Psalmus ipsi Dauid, quem cantauit Domino pro verbis Chusi, filij Gemini.

HISTORIAM quidem vnde occasionem ista prophetia sumpsit, in Regnorum secundo libro cognoscere facile est. Ibi enim Chusi amicus regis Dauid transitum fecit in partes Absalon filij eius, qui aduersus patrem bellū gerebat, ad exploranda consi- C lia & renūcianda quæ aduersus patrē ille moliebatur, authore Achitofel: qui defecerat ab amicitia Dauid, & filium eius aduersus patrem consiliis quibus posset, instruebat. Sed quoniam non ipsa historia in hoc Psalmo consideranda est, de qua Propheta mysteriorum velamen assumpsit, si transitum ad Christum fecimus, auferatur velamen. Et primo ipsorum nominum significationem interrogemus, quid sibi velit. Non enim defuerunt interpretes, qui hæc ipsa non carnaliter ad literam, sed spiritaliter inuestigātes, dicerent nobis quòd Chusi interpretatur silentium, Gemini autem dexter, Achitofel fratris ruina. Quibus interpretationibus rursum nobis traditor ille Iudas occurrit, vt Absalon eius imaginem gestet, secundum quod patris pax interpretatur, quia pacatus erga illum extitit pater: quamuis ipse dolis suis bellum haberet in corde, sicut in Psalmo tertio tractatum est. Quemadmodum autem inuenitur in Euāgelio filios D Domini nostri Iesu Christi dictos esse discipulos, sic in eodem Euangelio inuenitur etiam fratres esse appellatos. Resurgens enim Dominus ait, Vade & dic fratribus meis. Et Apostolus cum dicit primogenitum in multis fratribus. Discipuli ergo eius ruina qui eum tradidit, rectè intelligitur fratris ruina: quod Achitofel interpretari diximus. Chusi autem, quod interpretatur silentium, rectè accipitur aduersus illos dolos Dominum nostrum silentio dimicasse, id est altissimo secreto: quo cæcitas in Israël ex parte facta est, cùm Dominum persequebantur, vt plenitudo gentium subintraret, & sic omnis Israël saluus fieret. Ad hoc profundum secretum altúmque silentium cùm venisset Apostolus, exclamauit quasi quodam ipsius altitudinis horrore perculsus, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ ipsius! Quis enim cogno-

2 Reg. 16. d. & 17. a. 2 Cor. 3. d. Ioan. 20. d. Rom. 8. f. Rom. 11. d.

uit mentem Domini, aut quis consiliarius illius fuit? Ita magnum illud silentium non expositione magis aperit, quàm admiratione commendat. Hoc silentio Dominus sacramentum venerabilis passionis occultans, voluntariam ruinam fratris, id est, nefarium scelus traditoris sui, in suæ misericordiæ atque prouidentiæ ordinē vertit: vt quod ille ad perniciem vnius hominis peruersa mente faciebat, iste ad salutem omnium hominum prouida gubernatione conferret. Cātat ergo Psalmum Domino anima perfecta, quæ iam digna est nosse secretum Dei. Cantat pro verbis Chusi, quia meruit nosse verba illius silentij. Apud infideles enim & persecutores, silentium est illud atque secretum. Apud suos autem quibus dictum est, Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audiui à patre meo, nota feci vobis. Apud amicos ergo eius non est silentium, sed verba silentij: id est, ratio exposita & manifesta illius silentij. Quod silentium, id est Chusi, dicitur filius Gemini, id est, dextri. Non enim abscondendum erat sanctis, quod pro illis gestum est. Et tamen inquit, Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. Canit ergo anima perfecta in prophetia cui secretum illud innotuit, pro verbis Chusi: id est, pro cognitione eiusdem secreti. Quod secretum, dexter Deus, id est, fauens atque propitius ei, operatus est. Quare hoc silentium filius dextri appellatur, quod est Chusi filius Gemini. Domine Deus meus in te speraui, saluum me fac ex omnibus persequentibus me, & erue me.) Tanquam cui non restat iam perfecto nisi inuidus diabolus, superato omni bello atque aduersitate vitiorum, dicit, Saluum me fac ex omnibus persequentibus me, & erue me. Ne quando rapiat vt leo animam meam.) Dicit Apostolus, Aduersarius vester tanquam leo rugiens circumit, quærens quem deuoret. Itaque cùm diceret per pluralem numerum, Saluum me fac ex omnibus persequentibus me: singularem postea intulit, dicens, Nequādo rapiat vt leo animam meam. Nō enim ait, nequando rapiant: sciens quis restiterit inimicus, tam perfectæ animæ vehementer aduersus.

Ioan. 15. b. Matth. 6. a. 1 Pet. 5. d.

Dum non est qui redimat, neque qui saluū faciat.) id est, ne ille rapiat, dum tu non redimis, neque saluum facis. Si enim Deus non redimat, neque saluum faciat, ille rapit. Et vt manifestum sit iam perfectam animam hoc dicere, cui solius diaboli fraudulētissimæ insidiæ cauēdę sunt: vide quid sequatur, Dominus Deus meus si feci istud.) Quid est quod vocat istud? An quia non dicit, nomen peccati, vniuersale peccatum intelligendum est? Qui intellectus si displicet, illud accipiamus dici quod sequitur, Tanquam si interrogassemus, quid est hoc quod dicis, istud? respondet, Si est iniquitas in manibus meis.) Iam ergo manifestum est, de omni peccato dici, Si reddidi retribuentibus mihi mala.) Quod non potest verè dicere, nisi perfectus. Ait quippe Dominus, Estote perfecti, sicut pater vester qui est in cælis: qui solem suum oriri facit super bonos & malos: & pluit super iustos & iniustos. Qui ergo non reddit retribuentibus mala, perfectus est. Cùm itaque oret anima perfecta pro verbis Chusi filij Gemini, id est, pro cognitione illius secreti atque silentij, quod pro salute nostra operat⁹ est propitius nobis & misericors Dominus, vt toleraret & patientissimè sustineret dolos traditoris sui: tanquam huic perfectæ animæ dicat, exponens rationem ipsius secreti, Ego pro te impio & peccatore, vt tuæ iniquitates mei sanguinis effusione lauarentur, magno silentio & magna patientia traditorem meū pertuli. Nonne imitaberis me, vt & tu non reddas mala pro malis? Animaduertens igitur & intelligens quid pro illo fecerit Dominus, & eius exemplo ad per-

Matth. 5. g.

A ad perfectionẽ proficiens, dicit, Si reddidi retribuentibus mihi mala: id est, si non feci quod tu faciendo docuisti, *al. meritò.* Decidam ergo ab inimicis meis inanis: Et bene non ait, Si reddidi tribuentibus mihi mala, sed retribuentibus. Qui enim retribuit, iam aliquid acceperat: Maioris autem patientiæ est, nec ei mala rependere, qui acceptis beneficiis reddit mala pro bonis: quàm si nullo antè accepto beneficio nócere voluisset. Si reddidi ergo, inquit, retribuentibus mihi mala: id est, si te non imitatus sum in illo silentio, hoc est, patientia tua quam pro me operatus es, decidam ab inimicis meis inanis. Inaniter enim se iactat, qui cùm & ipse homo sit, cupit se de homine vindicare. Et cũ superare hominem palàm quærit, occultè à diabolo superatur, inanis effectus vana & superba lętitia, quòd quasi vinci non potuit. Intelligit ergo iste vbi maior *Matth. 6. a.* fiat victoria, & vbi pater reddat qui videt in occulto. Ne reddat itaque retribuentibus mala, iram potius quàm hominem vincit: illis etiam literis eruditus, in B *Prouer. 16. d.* quibus scriptum est, Melior est qui vincit iram, quàm qui capit ciuitatem. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam ergo ab inimicis meis inanis: Iurare videtur per execrationẽ, quod est grauissimũ iurisiurãdi genus: cùm homo dicit, Si illud feci, illud patiar. Sed aliud est iuratio in ore iurantis, aliud in significatione prophetantis. Hic enim dicit quid verè contingat hominibus, qui reddunt retribuentibus mala: non quòd sibi aut alicui quasi iureiurando imprecetur.

Persequatur ergo inimicus animam meam & cõprehendat.) Iterum inimicum singulari numero nominans, illum magis magisque manifestat, quem superius velut leonem appellauit. Ipse enim animam persequitur: & si deceperit, comprehendet. Nã homines vsque ad interfectionem corporis sæuiunt: Animam verò post istam visibilem mortem in potestate habere non possunt. Diabolus autem quas animas persecutus comprehenderit, possidebit. Et cõ- C *Psalm. 7.* culcet in terram vitam meam.) Id est, conculcando terram faciat vitam meam, cibum scilicet suum. Non enim tantum leo, sed etiam serpens appellatus est, cui *Gen. 3. c.* dictum est, Terram manducabis. Et peccatori homini dictum est, Terra es, & in terram ibis. Et gloriam meam in puluerem deducat.) Hic est ille puluis, quẽ proiicit ventus à facie terræ, superborum scilicet vana & inepta iactantia & inflata & non solida, tanquam vento elatus pulueris globus. Rectè itaque hic posuit gloriam, quam non vult in puluerem deduci. Vult enim eam solidam habere in conscientia coram Deo, *1 Cor. 1. d.* vbi nulla iactantia est. Qui gloriatur, inquit, in Domino glorietur. Ista soliditas in puluerem deducitur, si per superbiam quisque contemnens secreta conscientiæ, vbi solus Deus hominem probat, velit *Psal. 52.* apud homines gloriari. Hinc est quod alibi dicit, Deus conteret ossa placentium hominibus. Qui autẽ bene didicit vel expertus est vitiorũ superandorũ gradus: D intelligit hoc vitium inanis gloriæ, vel solũ, vel maximè cauendum esse perfectis. Quo primo enim vitio *Eccl. 10. b.* lapsa est anima, hoc vltimum vincit. Initium autem omnis peccati superbia. Et, initium superbiæ hominis, apostatare à Deo. Exurge Domine in ira tua.) Quid adhuc iste quem perfectum dicimus, ad iram prouocat Deum? Nónne videndum est ne potius ille *Act. 7. g.* perfectus sit, qui cùm lapidaretur, dixit, Domine ne statuas illis hoc peccatum? An & iste, non aduersus homines hæc precatur, sed aduersus diabolum & angelos eius; quorum possessio peccatores atque impij homines sunt? Non ergo sæuiens, sed misericors aduersus eum orat: quisquis orat vt ei auferatur ista pos- *Rom. 4. a.* sessio, ab illo Domino qui iustificat impium. Cùm enim iustificatur impius, ex impio fit iustus: Et ex possessione diaboli, migrat in templum Dei. Et quoniam

August. to. 8.

pœna est, vt cuique auferatur possessio in qua dominari desiderat: hanc pœnam dicit iram Dei aduersus diabolum, vt desinat possidere quos possidet. Exurge Domine in ira tua. Exurge, hic appare dixit, humanis videlicet & latentibus verbis: Quasi Deus dormiat, cùm in secretis suis incognitus latet. Exaltare in finibus inimicorum meorum.) Fines dixit ipsam possessionem: vbi vult Deum exaltari potius, id est, honorari & glorificari, quàm diabolum, dum impij iustificentur & laudent Deum. Et exurge Domine Deus meus in præcepto quod mandasti.) Id est, quia humilitatem præcepisti, humilis appare. Et tu prior imple quod præcepisti, vt exemplo tuo vincẽtes superbiam. non possideantur à diabolo, qui aduersus tua præcepta superbiam persuasit dicens: Manducate, & aperientur *Gen. 3. b.* vobis oculi, & eritis tanquã dij. Et congregatio populorum circundabit te.) Duplex intellectus est. Cõgregatio enim populorum, siue credentium, siue persequentium potest accipi: quorum vtrunque eadem Domini nostri humilitate factum est. Quam cõtemnens persequentium multitudo, circundedit eum. De qua dictum est, Quare fremuerunt gentes, & populi *Psal. 2.* meditati sunt inania? Credentium autem per eius humilitatem multitudo ita eum circundedit, vt verissimè diceretur, Cæcitas ex parte Israël facta est, vt ple- *Rom. 11. d.* nitudo gentium intraret. Et illud, Postula à me, & da- *Psal. 2.* bo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuã terminos terræ. Et propter hanc in altum regredere.) Id est, propter hanc congregationem regredere in altum: quod resurgendo & in cælum ascendendo fecisse intelligitur. Ita enim glorificatus dedit spiritũ sanctum, qui ante glorificationem eius dari nõ posset: sicut in Euangelio positum est, Spiritus autem nondũ *Ioan. 7. f.* erat datus, quia Iesus nondũ erat glorificatus. Regressus ergo in altum propter congregationem populorũ, misit Spiritũ sanctũ: quo impleti prædicatores Euangelij orbem terrarum ecclesiis impleuerunt. Potest & sic iste sensus intelligi. Exurge Domine in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum meorum: id est, exurge in ira tua, & non te intelligant inimici mei: Vt hoc sit exaltare, id est, altus efficere, ne intelligaris, quod refertur ad illud silentium. Sic enim de hac exaltatione in alio Psalmo dicitur, Et ascẽdit super Cherubim, *Psalm. 17.* & volauit: &, Posuit tenebras latibulũ suũ. Qua exaltatione, id est occultatione, cùm te merito peccatorũ suorum non intellexerint qui te crucifigent, congregatio credentium circundabit te. Ipsa enim humilitate exaltatus est, id est, non est intellectus. Vt ad hoc referatur, Et exurge Domine Deus meus in præcepto quod mandasti: id est, cùm appares humilis, altus esto: vt non intelligant inimici mei. Iusto autem sunt peccatores inimici, & pio impij. Et congregatio populorum circundabit te: id est, per hoc ipsum quòd te non intelligunt qui te crucifigẽt, credent in te gentes, atque ita congregatio populorum circundabit te. Sed quod sequitur, si verè hoc significat, plus doloris habet, quia iam incipit sentiri: quàm lętitiæ, quia intelligitur. Sequitur enim, Et propter hanc in altum regredere, id est, & propter hanc congregationem generis humani qua ecclesiæ refertæ sunt, in altum regredere: id est, rursus desine intelligi. Quid est ergo, Et propter hanc, nisi quia & ista te offensura est, ita vt verissimè prænuncies, dicens: Putas cùm venerit filius hominis inueniet fidem super terram? Item *Luc. 18. b.* dicit de pseudoprophetis qui intelliguntur hæretici, propter eorum iniquitatem refrigescet charitas multorum. Cùm ergo & in Ecclesiis, hoc est, in illa con- *Matth. 24. b.* gregatione populorum atque gentium, vbi nomen Christianum latissimè peruagatum est, tanta erit abundantia peccatorum, quæ iam ex magna parte sentitur: nonne illa hic prædicitur, quæ per alium

B quoque

Amos 8.d. quoque prophetam denunciata est fames verbi? Nónne & propter hanc congregationem peccatis suis à se lumen veritatis abalienantem Deus in altum regreditur: id est, vt aut nullis aut perpaucis, de quibus dictum est, Beatus qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit, teneatur & percipiatur syncera fides, & ab omnium prauarum opinionum labe purgata? Non ergo immeritò dicitur, Et propter hanc congregationem in altum regredere: id est, secede rursus in altitudinem secretorum tuorum, etiam propter hanc congregationem populorum quæ habet nomen tuum, & facta tua non facit. Sed siue superior, siue ista sit congruentior huius loci expositio, sine præiudicio alterius alicuius melioris aut paris, conuenientissimè sequitur, Dominus iudicat populos.) Siue enim in altum regressus est, cùm post resurrectionem ascendit in cælum, bene sequitur, Dominus iudicat populos: quia inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Siue in altum regrediatur, cùm peccatores Christianos deseret intelligentia veritatis: quia de ipso aduentu dictum est, Putas veniens filius hominis inueniet fidem in terra? Dominus enim iudicat populos. Quis Dominus, nisi Iesus Christus? Pater enim non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Quapropter hæc anima quæ perfectè orat, vide quemadmodum non timeat iudicij diem, & verè securo desiderio dicat in oratione, Veniat regnum tuum. Iudica, inquit, me Domine secundum iustitiam meam.) In superiori Psalmo infirmus deprecabatur, misericordiam potius implorans Dei, quàm commemorans vllum meritum suum; Quoniam filius Dei peccatores venit vocare in pœnitentiam. Itaque ibi dixerat, Saluum me fac Domine propter misericordiam tuam: id est, non propter meritum meum. Nunc autem quoniam vocatus tenuit, & seruauit præcepta quæ accepit, audet dicere: Iudica me Domine secundũ iustitiam meam.

Et secundum innocentiam meam super me.) Ista est vera innocentia, quæ nec inimicò nocet. Itaque bene se iudicari postulat secundũ innocentiam suam: qui verè dicere potuit, Si reddidi retribuentibus mihi mala. Quod autem addidit, super me: non ad innocentiam tantùm, sed ad iustitiam quoque subaudiri potest. Vt iste sit sensus, Iudica me Domine secundũ iustitiam meam, & secundum innocentiam meam: quæ iustitia & innocentia super me est. Quo additamento demonstrat id ipsum quòd anima iusta est & innocens non per se habere, sed per illustrantem & illuminantem Deum. De hac enim dicit in alio Psalmo, Tu illuminabis lucernam meam Domine. Et de Ioanne dicitur, Quia non erat ille lumen, sed testimonium perhibebat de lumine. Ille erat lucerna ardens & lucens. Lumen ergo illud vnde animæ tanquam lucernæ accenduntur, non alieno, sed proprio splendore præfulget: quod est ipsa veritas. Ita ergo dicitur, Secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam super me: tanquam si lucerna ardens & lucens diceret, Iudica me secundũ flammam quæ super me est: id est, non qua sum ego, sed qua fulgeo accensa de te. Consummetur autem nequitia peccatorum.) Consummetur, inquit, perficiatur, secundum illud quod est in Apocalypsi, Iustus iustior fiat, & sordidus sordescat adhuc. Videtur enim consummata nequitia hominum qui crucifixerunt filium Dei: sed eorum maior est, qui nolunt rectè viuere, & oderunt præcepta veritatis, pro quibus crucifixus est filius Dei. Consummetur ergo, inquit, nequitia peccatorum. id est, perueniatur ad summam nequitiam, vt possit iustum iam venire iudicium. Sed quoniam non solùm dictũ est, Sordidus sordescat adhuc; sed etiam dictũ est, Iustus iustior fiat: annectit & dicit, Et diriges iustum, A scrutans corda & renes Deus.) Quomodo ergo iustus dirigi potest, nisi in occulto, quando etiam illa quæ initio temporum Christianorum, cùm adhuc persecutione secularium hominũ sancti premerentur, miranda videbantur hominibus; nunc postquam in tanto culmine nomẽ cœpit esse Christianum, creuit hypocrisis, id est simulatio, eorum scilicet qui nomine Christiano malunt hominibus placere quàm Deo? Quomodo ergo dirigitur iustus in tanta confusione simulationis, nisi dum scrutatur corda & renes Deus, videns omniũ cogitationes quæ nomine cordis significatæ sunt, & delectationes quæ nomine renum intelliguntur? Rectè quippe temporalium & terrenarũ rerum delectatio renibus tribuitur: quia & ipsa pars est inferior hominis, & ea regio est vbi carnalis generationis voluptas habitat, per quam in hanc ærumnosam & fallacis lætitiæ vitam, per successionem prolis natura humana transfunditur. Scrutans ergo cor nostrum Deus, & perspiciens ibi esse vbi est thesaurus noster, id est in cælis, Scrutans etiam renes, & perspiciens non nos acquiescere carni & sanguini, sed delectari in Domino: dirigit iustum in ipsa conscientiâ coram se, vbi nullus hominum videt, sed solus ille qui perspicit quid quisque cogitet, & quid quenque delectet. Finis enim curæ delectatio est: quia eò quisque curis & cogitationibus nititur, vt ad suam delectationem perueniat. Videt igitur curas nostras, qui scrutatur cor. Videt autem fines curarum, id est delectationes, qui perscrutatur renes: Vt cùm inuenerit, nõ ad concupiscentiam carnis, neque ad concupiscentiam oculorum, neque ad ambitionem seculi, quæ omnia transeunt tanquam vmbra, inclinari curas nostras: sed ad gaudia rerum æternarum sustolli, quæ nulla commutatione violantur, dirigat iustum, scrutans corda & renes Deus. Opera enim nostra quæ factis & dictis operamur, possunt esse nota hominibus, sed quo animo fiant, & quò per illa peruenire cupiamus, solus ille nouit qui scrutatur corda & renes Deus. Iustũ auxilium meum à Domino, qui saluos facit rectos corde.) Duo sunt officia medicinæ: vnum quo sanatur infirmitas: alterum quo sanitas custoditur. Iuxta illud primũ, dictũ est in superiore Psalmo, Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum: iuxta hoc alterum, in hoc Psalmo dicitur, Si est iniquitas in manibus meis, Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis. Ibi infirmus vt liberetur, hic iam sanus ne corrumpatur, orat. Iuxta illud ibi dicitur, Saluum me fac propter misericordiam tuam. Iuxta istud hic dicitur, Iudica me Domine secundum iustitiam meam. Ibi enim vt à morbo euadat, remedium: hic autem ne in morbum recidat, tuitionem petit. Iuxta illud dicitur, Saluũ me fac Domine secundum misericordiam tuam. Iuxta hoc dicitur, Iustum auxilium meum à Domino, qui saluos facit rectos corde. Et illa enim & ista saluos facit. Sed illa ex ægritudine ad salutem transfert, hæc in ipsa salute conseruat. Itaque ibi misericors auxilium est, quia nullum habet meritum peccator, qui adhuc iustificari desiderat, credens in eum qui iustificat impium. Hic autem iustum auxilium est, quod iam iusto tribuitur. Dicat ergo ibi peccator, qui dixit, Infirmus sum, Saluum me fac Domine propter misericordiam tuam. Et dicat hic iustus, qui dixit, Si reddidi retribuẽtibus mihi mala, iustũ auxilium meum à Domino, qui saluos facit rectos corde. Si enim medicinã exhibet, qua sanemur infirmi, quanto magis eam qua custodiamur sani? Quoniam si cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, quanto magis nunc iustificati, salui erimus ab ira per ipsum? Iustum auxiliũ meum à Domino, qui saluos facit rectos corde. Dirigit iustum, scrutans corda & renes Deus.

Iusto

Marginal references: Amos 8.d. Matth.10.c. Luc.18.b. Ioan.5.d. Matth.6.b. Luc.5.f. Psal.6. Psal.7. Psal.17. Ioan.1.a. & 5.f. Apoc.22.c. Matth.6.c. Galat.1.c. 1 Ioan.2.c. Psal.6. Rom.4.a. Psal.6. Rom.5.b.

Iusto autem auxilio saluos facit rectos corde. Non sicut scrutatur corda & renes: ita saluos facit rectos corde, & renibus: quia cogitationes & malæ sunt in prauo corde, & bonæ in recto corde. Delectationes autem non bonæ ad renes pertinent, quia inferiores sunt atque terrenæ: Bonæ verò non ad renes, sed ad ipsum cor. Propterea non ita dici possunt recti renibus, sicut dicuntur recti corde: cùm iam vbi cogitatio, ibi & delectatio est. Quòd fieri non potest, nisi cùm diuina atque æterna cogitantur. Dedisti, inquit, lætitiam in corde meo, cùm dixisset, Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Nam phantasmata rerum temporalium, quę sibi animus fingit, cùm spe vana mortalique iactatur, quamuis inanibus imaginationibus afferant sæpe deliram insanámque lætitiam, non tamen cordi hæc delectatio, sed renibus tribuenda est: quia illæ omnes imaginationes de inferioribus; hoc est, terrenis carnalibúsque rebus attractæ sunt. Ita fit, vt scrutans corda & renes Deus, & perspiciens in corde rectas cogitationes, in renibus nullas delectationes iustum auxilium prębeat rectis corde, vbi mundis cogitationibus supernę delectationes sociantur. Et ideo in alio Psalmo cùm dixisset, Insuper & vsque ad noctem increpuerunt me renes mei; subiecit de auxilio, dicens: Prouidebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commouear. Vbi ostēdit suggestiones tantùm se à renibus passum, non etiam delectationes: quas si pateretur, vtique commoueretur. Dixit autem, A dextris est mihi Dominus, ne commouear: deinde subiungit, Propter hoc delectatum est cor meum: vt renes cùm increpare potuerint, non delectare. Non itaque in renibus, sed ibi facta est delectatio, vbi aduersus renum increpationē prouisus est Deus à dextris esse: id est, in corde. Deus iudex iustus, fortis & longanimis.) Quis Deus iudex nisi Deus qui iudicat populos? Ipse iustus, qui reddet vnicuique iuxta opera sua. Ipse fortis, qui etiam persecutores impios, cùm sit potentissimus, pro nostra salute tolerauit. Ipse longanimis, qui etiam ipsos qui persecuti sunt, non statim post resurrectionem ad supplicium rapuit, sed sustinuit, vt se aliquando ad salutem ab illa impietate conuerterent. Et adhuc sustinet, seruans vltimo iudicio vltimam pœnam, & nūc vsq; inuitans peccatores ad pœnitentiam. Non iram adducēs per singulos dies.) Significantius fortasse dicitur, iram adducens, quàm irascens. Et ita in exemplaribus Græcis inuenimus. Vt non sit in ipso ira qua punit, sed in animis eorum ministrorum qui pręceptis veritatis obtemperant: per quos iubetur etiam inferioribus ministris, qui vocantur angeli iracundiæ, ad punienda peccata. Quos iam non propter iustitiam qua non gaudent, sed propter malitiam pœna humana delectat. Non ergo Deus iram adducit per singulos dies, id est, non per singulos dies ad vindictam congregat ministros suos. Nunc enim patientia Dei ad pœnitētiam inuitat. Vltimo verò tempore cùm homines propter duritiam suam & cor impœnitens, thesaurizauerint sibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, gladium suum vibrabit. Nisi conuertimini, gladium suum vibrabit.) Potest ipse homo Dominicus gladius Dei intelligi bis acutus, id est framea, †quem non vibrauit primo aduentu, sed tanquam in vagina humilitatis abscondit. Vibrabit autē, cùm in secundo aduentu veniens iudicare viuos & mortuos, in manifesto splendore claritatis suæ, iustis suis lumine, & terrore impiis coruscabit. Nam in aliis exemplaribus, pro eo quod est, gladium suum vibrabit, frameam suam splendificabit, positum est: quo verbo conuenientissimè significari arbitror vltimum Dominicæ claritatis aduentum: quandoquidem ex ipsius persona intelligitur, quod alius Psalmus habet, Libe-

Psalm. 4. — Psalm. 15. — Matth. 16. d. — Rom. 2. a. — al. quam. — Psalm. 16.

August. to. 8.

A ra Domine ab impiis animam meam, frameam tuam ab inimicis manus tuæ. Arcum suum tetendit, & parauit illum.) Non passim verborū tempora prætereunda sunt, quòd gladium de futuro dixit; vibrabit: arcum de præterito, tetendit. Deinde præteriti temporis consequuntur verba. Et in ipso parauit vasa mortis: sagittas suas ardentibus operatus est.) Arcum ergo istum, Scripturas sanctas libenter acceperim: vbi fortitudine noui Testamenti quasi neruo quodam; duritia veteris flexa & edomita est. Hinc tanquam sagittæ emittuntur Apostoli, vel diuina præconia iaculantur. Quas sagittas ardentibus operatus est; id est, qui percussi diuino amore flagrarent. Qua enim alia sagitta percussa est, quæ dicit, Inducite me in domum vini, constituite me inter vnguenta, constipate me inter mella, quoniam vulnerata charitate ego sum? Quibus aliis sagittis accenditur, qui redire ad Deum cupiens, & ab ista peregrinatione remeare, aduersus dolosas linguas petit auxilium? Et ei dicitur: Quid detur
B tibi, aut quid adiiciatur tibi aduersus linguam dolosam? Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus vastatoribus: id est, quibus percussus atque inflammatus tanto amore ardeas regni cælorum, vt omnium resistentiū & à proposito reuocare volentium, linguas cōtemnas, & persecutiones eorum derideas; dicēs: Quis me separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Certus sum enim, inquit, quia neq; mors, neque vita, neque angelus, neque principatus, neque præsentia, neque futura, neque virtus, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Sic ardentibus sagittas suas operatus est. Nam in Græcis exemplaribus ita inuenitur, Sagittas suas ardentibus operatus est. Latina autem, ardentes, pleraque habent. Sed siue ipsę sagittæ ardeant, siue ar-
C dere faciant, quod vtique non possunt, nisi & ipsæ ardeant: integer sensus est. Sed quia nō sagittas tantùm, sed etiam vasa mortis dixit in arcu Dominum parasse, quæri potest quæ sint vasa mortis. An fortè hæretici? Nam & ipsi ex eodem arcu, id est, ex eisdem scripturis in animas non charitate inflammandas, sed venenis perimendas insiliunt, quod nōn contingit nisi pro meritis: propterea diuinæ prouidentiæ etiam ista † dispositio tribuenda est, non quia ipsa peccatores facit, sed quia ipsa ordinat cùm peccauerint. Malo enim voto per peccatum legentes, malè coguntur intelligere, vt ipsa sit pœna peccati: quorum tamen morte filij catholicæ Ecclesiæ tanquam quibusdam spinis à somno excitantur, vt ad intelligentiam diuinarum proficiant Scripturarum. Oportet enim & hæreses esse, vt probati, inquit, manifesti fiant inter vos: hoc est, inter homines, cùm manifesti sint Deo. An fortè easdem sagittas & vasa mortis disposuit ad perniciem infideliū,
D & ardentes vel ardentibus operatus est ad exercitationem fidelium? Non enim falsum est quod Apostolus dicit, Aliis sumus odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem. Et ad hæc quis idoneus? Non ergo mirum si iidem Apostoli & vasa mortis sunt eis à quibus persecutionem passi sunt, & igneæ sagittæ ad inflammanda corda credentium. Post hanc autem dispensationem iustum veniet iudicium. De quo ita dicit, vt intelligamus vnicuique homini suppliciū fieri de peccato suo, & eius iniquitatem in pœnam conuerti. Nec putemus illam tranquillitatem, & ineffabile lumen Dei de se proferre vnde peccata puniantur: sed ipsa peccata sic ordinare, vt quæ fuerunt delectamēto homini peccanti, sint instrumēta Domino puniēti. Ecce, inquit, parturiuit iniustitiam.) Quid enim cōceperat, vt iniustitiam parturiret? Concepit, inquit, laborē.) Hinc est enim illud, In labore manducabis panem

Cant. 2. a. — Psal. 119. — Rom. 8. g. — Rom. 8. g. — Psal. 7. — al. distributio. — 1 Cor. 11. d. — 2 Cor. 2. d. — Genes. 3. c.

Matth.11.d. tuum. Hinc etiam & illud, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis. Iugum enim meum lene est, & onus meum leue. Non enim poterit labor finiri, nisi hoc quisque diligat quod inuito non possit auferri. Nam cùm ea diliguntur quæ possumus contra voluntatem amittere, necesse est vt pro his miserrimè laboremus: & vt hæc adipiscamur, in angustiis terrenarum ærumnarum, cùm sibi quisque illa rapere & præuenire alterum, aut extorquere alteri cupit, iniustitias machinemur. Rectè ergo & prorsus ex ordine parturiuit iniustitiam, cócepit laborem. Parit autem, quid nisi quod parturiuit, quamuis non hoc parturierit quod concepit? Non enim hoc nascitur quod concipitur; sed concipitur semen, nascitur quod formatur ex semine. Labor est igitur semen iniquitatis, peccatum autem conceptio laboris: id est illud primum peccatum, apostatare à Deo. Parturiuit ergo iniustitiam qui concepit laborem. Et peperit iniquitaté.) Iniquitas, hoc est, quod iniustitia: hoc ergo peperit quod parturiuit. Quid deinde sequitur? Lacum aperuit & effodit illum.) Lacum aperire, est in terrenis rebus, id est, tanquam in terra fraudem parare, quò alius cadat, quem vult decipere iniustus. Aperitur autem hic lacus, cùm consentitur malæ suggestioni terrenarum cupiditatum. Effoditur verò, cùm post consensionem operationi fraudis instatur. Sed vnde fieri potest, vt iniquitas prius lædat hominem iustum in quem procedit, quàm cor iniustú vnde procedit? Itaque fraudator pecuniæ, verbi gratia, dum cupit alium damno lacerare: ipse auaritiæ vulnere sauciatur. Quis autem vel demens, non videat quantum inter hos distet, cùm ille patiatur damnum pecuniæ, iste innocentiæ? Incidet, ergo, in foueam quam fecit.) Quod in *Psal.9.* alio Psalmo dicitur, Cognoscetur Dominus iudicia faciens, in operibus manuum suarum comprehensus est peccator. Conuertetur labor eius in caput eius, & iniquitas eius in verticem eius descendet.) Non enim voluit ipse peccatum euadere, sed factus est sub *Ioan.8.d.* peccato tanquam seruus: dicente Domino: Omnis qui peccat, seruus est. Erit ergo iniquitas eius super ipsum, cùm ipse iniquitati suæ subditur; quia non potuit dicere Domino quod innocentes & recti dicunt, *Psal.3.* Gloria mea & exaltans caput meum. Ita ergo ipse inferior erit, vt eius iniquitas sit superior, & in illum descendat: quia grauat illum & onerat, & ad requiem sanctorum reuolare non sinit. Hoc fit, cùm in homine peruerso seruit ratio, & libido dominatur. Confitebor Domino secundum iustitiam eius.) Non ista confessio peccatorum est, ille enim hoc dicit, qui su*Psal.7.*perius verissimè dicebat, Si est iniquitas in manibus meis? Sed confessio iustitiæ Dei, qua ita loquimur, Verè Domine iustus es, quando & iustos sic protegis, vt per te ipsum eos illumines, & peccatores sic ordinas, vt non tua, sed sua malitia puniantur. Ista cófessio ita Dominum laudat, vt nihil possint impiorum valere blasphemiæ, qui volentes excusare facinora sua, nolunt suæ culpæ tribuere quod peccant: hoc est, nolunt suæ culpæ tribuere culpam suam. Itaque aut fortunã, aut fatum inueniunt quod accusent: aut diabolú, cui non consentire in potestate nostra esse voluit qui nos fecit. Aut aliam naturam inducunt quę nó sit ex Deo, fluctuantes miseri, & errantes potius quàm confitentes Deo, vt eis ignoscat. Non enim oportet ignosci, *2 Reg.12.c.* nisi dicenti, Peccaui. Qui ergo videt merita animarú sic ordinari à Deo, vt dum sua cuique tribuuntur, pulchritudo vniuersitatis nulla ex parte violetur, in omnibus laudat Deum: & ista est non peccatorum, sed iustorum confessio. Non enim peccatorum confessio *Matth.11.d.* est, dum dicit Dominus: Cófitebor tibi Domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & reuela*Eccl.39.c.d.*sti ea paruulis. Item in Ecclesiastico dicitur: Confite-

A mini Domino in omnibus operibus eius. Et hæc dicetis in confessione, opera Domini vniuersa bona valde. Quod in isto Psalmo intelligi potest, si quisque pia mente Domino adiuuante, distinguat inter iustorum præmia & supplicia peccatorum: quemadmodum his duobus vniuersa creatura, quam Deus à se conditam regit, mirifica & paucis cognita pulchritudine decoretur. Ita ergo ait, Confitebor Domino secundum iustitiam eius: tanquam ille qui viderit non factas tenebras à Deo, sed ordinatas tamen. Deus enim dixit: Fiat lux, & facta est lux. *Gen.1.a.* Non dixit, fiant tenebræ, & factæ sunt tenebræ: & tamen ipsas ordinauit. Et ideo dixit: Diuisit Deus inter lucem & tenebras: & vocauit Deus lucem diem, & tenebras vocauit noctem. *Gen.1.a.* Ista distinctio, aliud fecit & ordinauit: aliud autem non fecit, sed tamen etiam hoc ordinauit. Iam verò tenebris significari peccata, & in Propheta inuenitur, qui dicit: Et tenebræ tuæ tanquam meridies erunt. *Psal.138.* B Et in Apostolo dicente: Qui odit fratrem suum, in tenebris est. *1 Ioan.2.b.* Et illud præcipuè, Abiiciamus opera tene*Rom.13.d.*brarum, & induamur arma lucis. Non quòd aliqua sit natura tenebrarum. Omnis enim natura inquantum natura est, esse cogitur. Esse autem, ad lucem pertinet: non esse ad tenebras. Qui ergo deserit eum à quo factus est, & inclinat in id vnde factus est, id est, in nihilum, in hoc peccato tenebratur; & tamen non penitus perit, sed in infimis ordinatur. Itaque postquam dixit, Confitebor Domino: ne peccatorú con*Psal.12.*fessionem intelligeremus, subiicit vltimú, Et psallam nomini Domini altissimi.) Psallere auté ad gaudium pertinet, pœnitentia verò peccatorum ad tristitiam. Potest iste Psalmus etiá in persona Dominici hominis intelligi: si modò ea quæ ibi humiliter dicta sunt, ad nostram infirmitatem referantur, quam ille gestabat.

IN PSALMVM VIII. ENARRATIO.

In finem pro torcularibus, Psalmus ipsi Dauid.

C NIHIL de torcularibus in textu eius Psalmi, cuius iste titulus est, dicere videtur. In quo apparet multis & variis similitudinibus vnam eandémq; rem in Scripturis sæpe insinuari. Torcularia ergo possumus accipere Ecclesias, eadem ratione qua & aream intelligimus Ecclesiam. Quia siue in area, siue in tor*Matth.3.c.*culari, nihil aliud agitur, nisi vt fructus ab integumentis purgentur, quæ necessaria erant; & vt nascerentur, & vt crescerent, atque ad maturitatem vel messis vel vindemiæ peruenirent. His ergo vel integumentis vel sustentaculis, id est paleis, in area frumenta, & vinaciis in torcularibus vina exuuntur: sicut in Ecclesiis à multitudine sæcularium hominum, quæ simul cum bonis congregatur, quibus vt nascerentur & apti fierent verbo diuino, necessaria erat illa multitudo, id agitur, vt spiritali amore per operationem ministrorum Dei separentur. Agitur enim núc, vt non loco, sed affectu interim separentur boni à D malis: quamuis simul in Ecclesiis, quantum attinet ad corporalem præsentiam, conuersentur. Aliud autem erit tempus, quo vel frumenta in horrea, vel vina in cellas segregentur. Frumenta, inquit, recon*Luc.3.d.*det in horreis: paleas autem comburet igni inextinguibili. Eadem res in alia similitudine sic intelligi potest: Vina recondet in apothecis, vinacia verò pecoribus proiiciet: vt ventres pecorum, pro pœnis gehennarum per similitudinem intelligere liceat. Est alius intellectus de torcularibus, dum tamen ab Ecclesiarum significatione non recedatur. Nam & verbum diuinum potest vua intelligi. Dictus est enim & Dominus Botrus vuæ, quem ligno suspensum, de *Num.13.c.* terra promissionis, qui præmissi erant à populo Israël, *Deut.1.d.* tanquam crucifixum attulerunt. Verbum itaque diuinum, cum enunciationis necessitate vsurpat vocis sonum, quo in aures peruehatur audientium, eodem

sono

sono vocis tanquam vinaciis, intellectus tanquam vinum includitur: & sic vua ista in aures venit, quasi in calcatoria torculariorum. Ibi enim discernitur, vt sonus vsque ad aures valeat, intellectus autem memoria eorum qui audiunt, velut quodam lacu excipiatur: inde transeat in morum disciplinam & habitum mentis, tanquam de lacu in cellas, in quibus si negli-
Matth. 27. f. gentia non acuerit, vetustate firmabitur. Acuit nanque in Iudæis, & hoc aceto Dominum potauerunt.
Luc. 22. b. Nam illud vinum quod de generatione vitis noui testamenti bibiturus est cum sanctis suis Dominus in regno patris sui, suauissimum atque firmissimum sit necesse est. Solent accipi torcularia etiam martyria, tanquam afflictione persecutionum calcatis eis, qui Christi nomen confessi sunt: cùm mortalia eorum tanquam vinacia in terra remanserunt, animæ autem in requiem cælestis habitationis emanauerunt. Sed neque isto intellectu ab ecclesiarum fructificatione disceditur. Psallitur ergo pro torcularibus, pro Ecclesiæ constitutione, cùm Dominus noster postquam
Matth. 16. c. Act. 1 & 2. a. b. resurrexit, ascendit in cælos. Tunc enim misit Spiritum sanctum: quo impleti discipuli, cum fiducia prædicauerunt verbum Dei, vt Ecclesiæ congregarentur. Itaque sequitur, Domine Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra!) Quæro vnde sit mirabile nomen eius in vniuersa terra?

Respondetur, Quoniam eleuata est magnificentia tua super cælos.) Vt iste sit sensus, Domine, qui es Dominus noster, quàm te admirantur omnes qui incolunt terram: quoniam tua magnificentia de terrena humilitate super cælos eleuata est. Hinc enim apparuit quis descenderis, cùm à quibusdam visum est,
Matth. 21. b. & à cæteris creditum quò ascenderis. Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.) Non possum accipere alios infantes atque lactentes, quàm eos quibus dicit Apostolus, Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non cibum. Quos significabant illi
1 Cor. 3. a. qui Dominum præcedebant laudantes. In quos ipse Dominus hoc testimonio vsus est cùm dicentibus
Matth. 21. b. Iudæis vt eos corriperet, respondit: Non legistis, Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem? Bene autem non ait fecisti, sed perfecisti laudem. Sunt enim in Ecclesiis etiam hi qui non iam lacte potantur,
1 Cor. 2. b. sed vescuntur cibo: quos idem Apostolus significat, dicens, Sapientiam loquimur inter perfectos. Sed nõ ex his solis perficiuntur Ecclesiæ, quia si soli essent, non consuleretur generi humano. Consulitur autẽ cùm illic quoque nondum capaces cognitionis rerum spiritalium atque æternarum, nutriuntur fide temporalis historiæ, quæ pro salute nostra post patriarchas & Prophetas, ab excellẽtissima Dei virtute atque sapiẽtia etiam suscepti hominis sacramento administrata
al. commonitus. est, in qua salus est omni credenti: vt authoritate †cõmotus, præceptis inseruiat, quibus purgatus vnusquisque & in charitate radicatus atque fundatus possit currere cum sanctis, non iam paruulus in lacte, sed iu-
Ephes. 3. d. uenis in cibo, comprehendere latitudinem, longitudinem, altitudinem & profundum, scire etiam supereminentem scientiam charitatis Christi. Ex ore, inquit, infantium & lactentium perfecisti laudẽ. Propter inimicos tuos.) Inimicos huic dispensationi quæ facta est per Iesum Christum & hunc crucifixum, generaliter accipere debemus omnes qui vetant credere incognita, & certam scientiam pollicentur: sicut faciunt hæretici vniuersi, & illi qui in superstitione gentilium Philosophi nominãtur. Non quòd scientiæ pollicitatio reprehendenda sit: sed quòd gradum saluberrimum & necessarium fidei negligendum putant, per quem in aliquid certum, quod esse nisi æternum non potest, oportet ascendi. Hinc eos apparet nec ipsam scientiam habere quam cõtempta fide pollicentur: quia tam vtilem ac necessarium gradum eius ignorant. Ex ore ergo infantium & lactentium perfecisti laudem Dominus noster, mandans primò per Prophetam, Nisi credideritis, non intelligetis: & ipse
Esa. 7. b. Ioan. 20. g. per se dicens, Beati qui non viderunt & credituri sunt. Propter inimicos: contra quos etiam illud dicitur, Cõ-
Matth. 11. d. fiteor tibi Domine cæli & terræ, qui abscondisti hæc à sapiẽtibus, & reuelasti ea paruulis. A sapiẽtibus enim dixit, non qui sapientes sunt, sed qui esse se putat. Vt destruas inimicum & defensorem.) Quem, nisi hæreticum? Nam & ipse est inimicus & defensor: qui fidẽ Christianam cùm oppugnet, videtur defendere. Quaquam etiam Philosophi huius mundi bene intelligãtur inimici & defensores: quandoquidem filius Dei
1 Cor. 1. d. virtus & sapientia Dei est, quà illustratur omnis quisquis veritate sapiens efficitur. Huius illi se amatores esse profitentur, vnde etiam Philosophi nominantur. Et propterea illam videntur defendere, cùm inimici sint eius: quoniam superstitiones noxias, vt colantur & venerentur huius mundi elementa, suadere nõ cessant. Quoniam videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum.) Legimus digito Dei scriptam legem, & da-
Exod. 31. d. Deut. 9. b. tam per Moysen sanctum seruum eius: quem digitum Dei, multi intelligunt Spiritum sanctum. Quapropter si digitos Dei, eosdem ipsos ministros Spiritu sancto repletos, propter ipsum spiritum, qui in eis operatur, rectè accipimus; quoniam per eosdem nobis omnis diuina Scriptura confecta est: conuenienter intelligimus hoc loco, cælos dictos libros vtriusque Testamenti. Dictum est autem etiã de ipso Moyse à Ma-
Exod. 8. c. gis regis Pharaonis cùm ab eo superati essent, Digitus Dei est hic. Et quod scriptum est, Cælum plicabitur
Esa. 34. a. sicut liber: etiam si de isto æthereo cælo dictum est, congruè tamen ex hac eadem similitudine in allegoria libri cæli nominantur. Quoniam videbo, inquit, cælos, opera digitorum tuorum: id est, cernam & intelligam Scripturas, quas operante Spiritu sancto per ministros tuos conscripsisti. Possunt itaque etiã superius cæli nominati, iidẽ libri accipi, vbi ait: Quoniam eleuata est magnificentia tua super cælos: vt totus iste sit sensus. Quoniam magnificentia tua ele-
Psal. 8. uata est super cælos; excedit enim magnificentia tua omnium Scripturarum eloquia: ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem, vt à fide Scripturarum inciperent, qui cupiunt ad tuæ magnificentiæ notitiã peruenire. Quæ super Scripturas eleuata est: quia trãsit & superat omnium verborum linguarúmque præconia. Inclinauit ergo Scripturas Deus vsque ad infantium & lactentium capacitatem, sicut in alio Psal-
Psal. 17. mo canitur, Et inclinauit cælos, & descendit: & hoc fecit propter inimicos, qui superba loquacitate inimici crucis Christi, etiam cùm aliqua vera dicunt, paruulis tamen & lactentibus prodesse non possunt. Ita destruitur inimicus & defensor, qui siue sapientiam, siue etiam Christi nomẽ defendere videatur: ab huius tamẽ gradu fidei oppugnat eam veritatem, quã promptissimè pollicetur. Propterea etiam illam non habere conuincitur: quia oppugnando gradum eius, qui est fides, quemadmodum in eam conscendatur, ignorat. Hinc ergo destruitur temerarius, & cæcus pollicitator veritatis, qui est inimicus & defensor, cùm vidẽtur cæli opera digitorum Dei, id est, intelliguntur Scripturæ perductę vsque ad infantium tarditatem: & eos per humilitatem historicæ fidei, quæ temporaliter gesta est, ad sublimitatem intelligentiæ rerum æternarũ bene nutritos & roboratos, erigunt in ea quæ confirmant. Isti quippe cæli, id est isti libri, opera sunt digitorum Dei. Sancto etenim Spiritu in sanctis operante, confecti sunt. Nam qui gloriam suam potius quàm salutem hominum attenderunt, sine Spiritu sancto locuti sunt, in quo sunt viscera misericordiæ Dei. Quoniam

niam videbo cælos opera digitorum tuorum, lunam & ſtellas quas tu fundaſti.) Luna & ſtellæ in cęlis ſunt fundatæ. Quia & vniuerſalis Eccleſia in cuius ſæpe ſignificatione luna ponitur, & particulatim per loca ſingula Eccleſię quas nomine ſtellarum inſinuatas arbitror in ciſdem Scripturis collocatæ ſunt: quas cælorum vocabulo poſitas credimus. Cur autem luna rectè ſignificet Eccleſiam, opportunius in alio Pſalmo conſiderabitur, vbi dictum eſt, Peccatores intenderunt arcum, vt ſagittent in obſcura luna rectos

Pſal.10. corde. Quid eſt homo quia memor es eius: aut
Hebr.2.b. filius hominis quoniam tu viſitas eum?) Quid inter hominem & filium hominis diſtet, quæri poteſt. Si enim nihil diſtaret, non ita poneretur, homo aut filius hominis, per diſiunctionem. Nam ſi ita ſcriptum eſſet, Quid eſt homo quia memor es eius, & filius hominis quoniam viſitas eum: repetitum videretur quod dictum eſt homo. Nunc verò cùm ſonat, homo aut filius hominis, manifeſtior inſinuatur diſtantia. Hoc ſanè retinendum eſt, quia omnis filius hominis homo: quamuis non omnis homo filius hominis poſſit intelligi. Adam quippe homo, ſed non filius hominis. Quapropter hinc iam licet attendere atque diſcernere, quid hoc in loco

1 Cor.15.f. inter hominem & filium hominis diſtet: vt qui portant imaginem terreni hominis, qui non eſt filius hominis, hominum nomine ſignificentur: qui autem portant imaginem cæleſtis hominis, filij ho-

Epheſ.4.e. minis potius appellentur. Ille enim & vetus homo dicitur: iſte autem nouus. Sed nouus ex vetere naſcitur, quoniam ſpiritalis regeneratio mutatione vitæ terrenæ atque ſecularis inchoatur, & ideo iſte filius hominis nuncupatur. Homo igitur hoc loco eſt terrenus: filius autem hominis cæleſtis. Et ille longè ſeiunctus à Deo, hic autem præſens Deo. Et propterea illius memor eſt tanquam in longinquo poſiti, hunc verò viſitat quem præſens illuſtrat vultu ſuo.

Pſal.118. Longè eſt enim à peccatoribus ſalus. Et ſignatum eſt in nobis lumen vultus tui Domine. Sic in alio Pſal-

Pſal.4. mo homines iumentis aſſociatos, non per præſentem interiorem illuminationem, ſed per multiplicationem miſericordiæ Dei, qua eius bonitas vſque ad infima tenditur, ſaluos fieri dicit cum ipſis iumentis: quoniam carnalium hominum ſalus carnalis eſt, tanquam pecorum. Filios autem hominũ ſeiungens ab eis quos homines pecudibus iunxit, longè ſublimiori modo, ipſius veritatis illuſtratione, & quadam vitalis fontis

Pſal.35. inundatione, beatos fieri prædicat. Sic enim dicit: Homines & iumenta ſaluos facies Domine, ſicut multiplicata eſt miſericordia tua Deus. Filij autem hominũ in protectione alarum tuarum ſperabunt. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente deliciarũ tuarum potabis eos. Quoniam apud te eſt fons vitę, & in lumine tuo videbimus lumen. Prætende miſericordiam tuam ſcientibus te. Memor eſt igitur hominis per multiplicationem miſericordiæ: ſicut iumentorũ, quia multiplicata miſericordia, etiam ad longè poſitos peruenit. Viſitat verò filium hominis, cui ſub protectione alarum ſuarum poſito prætendit miſericordiam: & in lumine ſuo lumen præbet, & cum deliciis ſuis potat, & inebriat vbertate domus ſuæ ad obliuiſcendas ærumnas, & errores preteritæ conuerſationis. Hunc filium hominis, id eſt, hominem nouum, pœnitentia veteris parturit cum dolore & gemitu. Iſte quãuis nouus, tamen adhuc carnalis dicitur, cùm lacte nutritur. Non potui vobis loqui quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus, inquit Apoſtolus: Et vt oſten-

1 Cor.3.a. deret iam regeneratos, Tanquam paruulis, ait, in Chriſto, lac vobis potum dedi, non eſcam. Iſte cùm relabitur, quod ſæpe accidit, ad veterem vitam, cum

Ibidem.a. exprobratione audit quòd homo ſit. Nonne homines

A eſtis, inquit, & ſecundum hominem ambulatis? Filius igitur hominis primus viſitatus eſt in ipſo homine Dominico, nato ex Maria virgine. De quo propter ipſam infirmitatem carnis, quam ſapientia Dei geſtare dignata eſt, & paſſionis humilitatem rectè dicitur: Minuiſti eum paulo minus ab angelis.) Sed additur illa clarificatio, qua reſurgens aſcendit in cælum. Gloria, inquit, & honore coronaſti eum, Heb.2.b.
& conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum.) Quandoquidem & angeli ſunt opera manuum Dei, etiam ſuper angelos conſtitutum accipimus vnigenitum filium: quem minutum paulominus ab angelis, per humilitatem carnalis generationis atque paſſionis audimus & credimus. Omnia, inquit, ſubieciſti ſub pedibus eius.) Nihil excipit cùm dicit, omnia. Et ne aliter liceret intelligi, ſic Apoſtolus credi iubet, cùm dicit: Excepto eo qui ei ſubie- 1 Cor.15.d.
cit omnia. Et hoc ipſo huius Pſalmi teſtimonio vti- Heb.2.b.
B tur ad Hebræos, cùm ita vult omnia intelligi eſſe ſubiecta Domino noſtro Ieſu Chriſto, vt nihil exceptum ſit. Nec tamen quaſi aliquid magnum videtur adiungere, cùm dicit: Oues & boues vniuerſas, inſuper & pecora campi. Volucres cæli, & piſces maris, qui perambulant ſemitas maris.) Videtur enim relictis cæleſtibus virtutibus & poteſtatibus & omnibus exercitibus angelorum, relictis etiam ipſis hominibus, tantùm ei pecora ſubieciſſe: niſi oues & boues intelligamus animas ſanctas, vel innocentiæ fructum dantes, vel etiam operantes vt terra fructificet, id eſt, vt terreni homines ad ſpiritalem vbertatem regenerentur. Has ergo animas ſanctas, non hominum tantùm, ſed etiam omnium angelorum oportet accipere: ſi volumus hinc intelligere omnia eſſe ſubiecta Domino noſtro Ieſu Chriſto. Nulla enim creatura ſubiecta non erit, cui primates, vt ita dicam, ſpiritus ſubiiciuntur. Sed vnde probabimus oues poſſe accipi etiam ſublimiter beatos, non homines, ſed angelicæ
C creaturæ ſpiritus? An ex eo quòd Dominus dicit reliquiſſe ſe nonagintanouem oues in mõtibus, id eſt in Luc.15.a.
ſublimioribus locis, & deſcendiſſe propter vnam? Si enim vnam ouem lapſam humanam animam accipiamus in Adam, quia etiam Eua de illius latere facta Geneſ.2.d.
eſt, quorum omnium ſpiritaliter tractandorum & conſiderandorum nunc tempus non eſt, reſtat vt nonagintanouem relictæ in montibus, non humani, ſed angelici ſpiritus intelligantur. Nam de bobus facilis †expeditio eſt huius ſententię: quoniam ipſi homines al.expoſitio.
non ob aliud boues dicti ſunt, niſi quòd euangelizando verbum Dei angelos imitarentur, vbi dictum eſt, Boui trituranti os non infrenabis. Quanto igitur facilius ipſos angelos nuncios veritatis, boues accipimus: Deut.25.a. 1 Cor.9.b. 1 Tim.5.c.
quando Euangeliſtæ participatione nominis eorum, boues vocati ſunt? Subieciſti ergo, inquit, oues & boues vniuerſas, id eſt, omnem ſanctam ſpiritalem crea-
D turam: in qua etiam ſanctos homines accipimus qui ſunt in Eccleſia, in illis videlicet torcularibus, quæ ſub alia ſimilitudine lunæ ac ſtellarũ inſinuata ſunt. Inſuper, ait, & pecora campi.) Nullo modo vacat, quod additum eſt, inſuper. Primò, quia pecora campi poſſunt intelligi & oues & boues. Vt ſi rupium & arduorum locorum pecora capræ ſunt, bene intelligantur oues pecora campi. Itaque etiam ſi ita poſitum eſſet, Oues & boues vniuerſas & pecora campi: rectè quæreretur quid ſibi vellent pecora campi, cùm etiam oues & boues hoc poſſint intelligi. Quod verò additum eſt etiam, inſuper, cogit omnino ad neſcio quam differentiam cognoſcendam. Sed ſub hoc verbo quod poſitum eſt, inſuper, non ſolùm pecora campi, ſed etiam volucres cæli & piſces maris, qui perambulant ſemitas maris, accipiendi ſunt. Quæ eſt igitur iſta diſtantia? Veniant in mentem

torcu-

Mat. 3.c. torcularia, habentia vinacia & vinum, Et area, conti-
Matth.13.f. nens paleas & frumentum, Et retia, quibus inclusi sunt pisces boni & mali, Et arca Noë, in qua & im-
Gen.7.b. munda & munda erant animalia: & videbis Ecclesias interim hoc tempore vsque ad vltimum iudicij tempus, non solum oues & boues continere, id est sanctos laicos & sanctos ministros; sed insuper & pecora campi, volucres cæli & pisces maris, qui perambulant semitas maris. Pecora enim campi, congruentissimè accipiuntur homines in carnis voluptate gaudentes: vbi nihil arduum, nihil laboriosum ascendunt. Cam-
Matth.7.b. pus est enim etiam lata via, quæ ducit ad interitum:
Gen.4.b. Et in campo Abel occiditur. Quare metuendum est, ne quisque descendens à montibus iustitiæ Dei, Iusti-
Psal.35. tia enim, inquit, tua velut montes Dei: latitudines & facilitates voluptatis carnalis eligens à diabolo trucidetur. Vide nunc etiam volucres cæli, superbos: de
Psal.72. quibus dicitur, Posuerunt in cælum ös suum. Vide
Psal.11. quàm in altum vento portentur, qui dicunt, Linguam nostram magnificabimus, labia nostra nobiscũ sunt; quis noster Dominus est? Intuere etiam pisces maris, hoc est, curiosos: qui perambulant semitas maris, id est inquirunt in profundo huius seculi temporalia. Quæ tanquam semitæ in mari tam citò euanescunt & intereunt, quàm rursus aqua confunditur: postquam transeuntibus locum dederit vel nauibus vel quibuscunque ambulantibus aut natãtibus. Non enim tantùm ambulant semitas maris, sed perambulant dixit: ostendens pertinacissimum studium inania & præterfluentia requirentium. Hæc autem tria genera vitiorum, id est voluptas carnis, & superbia, & curiositas, omnia peccata concludunt. Quæ mihi vi-
1 Ioan.2.c. dentur à Ioanne apostolo enumerata cùm dicit, Nolite diligere mundum. Quoniam omnia quæ in mundo sunt, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & ambitio seculi. Per oculos enim maximè curiositas præualet. Reliqua verò quò pertineant, manifestum est. Et illa Dominici hominis tentatio tripertita est. Per cibum, id est, per concupiscentiam
Matth.4.a. carnis: vbi suggeritur, Dic lapidibus istis vt panes fiant. Per inanem iactantiam, vbi in monte constituto, ostenduntur omnia regna huius terræ, & promittuntur si adorauerit. Per curiositatem, vbi de pinna templi admonetur vt se deorsum mittat: tentandi gratia, vtrum ab angelis suscipiatur. Itaque posteaquàm nullo istorum tentamento valere apud eum po-
Luc.4.b. tuit inimicus: hoc de illo dicitur, Postquam compleuit omnem tentationem diabolus. Propter torculariorum itaque significationem, subiecta sunt pedibus eius non solùm vina, sed etiam vinacia. Non solùm scilicet oues & boues, id est, sanctæ animæ fidelium, vel in plebe, vel in ministris: sed insuper & pecora voluptatis, & volucres superbiæ, & pisces curiositatis. Quæ omnia genera peccatorum nunc bonis, & sanctis mixta esse in Ecclesiis videmus. Operetur igitur in Ecclesiis suis, & à vinaciis vinum separet. Nos demus operam, vt vinum simus & oues aut boues: non vinacia aut pecora campi, aut volucres cæli, aut pisces maris qui perambulant semitas maris. Non quia ista nomina isto solùm modo intelligi, & explicari possint, sed pro locis. Namque alibi aliud significant. Et hæc regula in omni allegoria retinenda est, vt pro sententia præsentis loci consideretur quod per similitudinem dicitur: hæc est enim Dominica & Apostolica disciplina. Repetamus ergo vltimum versum, qui etiam in principio Psalmi ponitur, & laudemus Deum dicentes, Domine Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra!) Decenter quippe post textum sermonis ad caput reditur, quò totus idem Psalmus referendus est.

A

IN PSALMVM IX. ENARRATIO.

Psalmi huius inscriptio est:

In finem pro occultis filij, Psalmus ipsi Dauid.

DE occultis filij quæri potest. Sed quia non addit cuius, ipsum vnigenitum Dei filium oportet intelligi. Vbi enim de filio Dauid Psalmus inscriptus est, Cùm fugeret, inquit, à facie Absalon filij sui, cùm *Psal.3.*
& nomen eius dictum esset, & ob hoc latere non posset de quo diceretur: non tamen dictum est tantum à facie Absalon filij, sed additum est, sui. Hic verò, *2 Reg.15.b.*
& quòd non additum est sui, & quòd de gẽtibus multa dicit: non potest rectè accipi Absalon. Neque enim bellum quòd cum patre ille perditus gessit, vllo modo ad gentes pertinet, cùm populus tantùm Israël aduersus se ibi diuisus sit. Canitur itaque iste Psalmus pro occultis vnigeniti filij Dei. Nam & ipse Dominus cùm sine additamento ponit filium, seipsum vnigeni-

B

tum vult intelligi, vbi ait: Si vos filius liberauerit, tũc *Ioan.8.d.*
verè liberi eritis. Non enim dixit, filius Dei, sed tantùm dicendo filius, dat intelligi cuius sit filius. Quam locutionem non recipit nisi excellentia eius de quo ita loquimur, vt etiam si non eum nominemus, possit intelligi. Ita enim dicimus, Pluit, serenat, tonat, & si qua sunt alia, nec addimus quis id faciat: quia omnium mentibus sponte sese offert excellentia facientis, nec verba desiderantur. Quæ sunt igitur occulta filij? In quo verbo primùm intelligendum est esse aliqua filij manifesta, à quibus distinguuntur hæc quæ appellantur occulta. Quamobrem quoniam duos aduentus Domini credimus, vnum præteritum quem Iudæi non intellexerunt: alterum futurum, quem vtrique speramus: & quoniam iste quem Iudæi non intellexerunt, gentibus profuit: non inconuenienter accipitur de hoc aduentu dictum, pro occultis filij, vbi cæcitas ex parte Israël facta est, vt plenitudo gentium

C

intraret. Duo etiam iudicia insinuantur per Scriptu- *Rom.11.d.*
ras, si quis aduertat: vnum occultum, alterum manifestum. Occultum nunc agitur, de quo apostolus Petrus dicit: Tempus est vt iudicium incipiat à do- *1 Pet.4.d.*
mo Domini. Occultum itaque iudicium est pœna, *4 sent. dist. 46. Quod ...*
quà nunc vnusquisque hominum, aut exercetur ad purgationem, aut admonetur ad conuersionem: aut si contempserit vocationem & disciplinam Dei, excæcatur ad damnationem. Iudicium autem manifestum est, quo venturus est Dominus iudicare viuos & mortuos, omnibus fatentibus eum esse à quo & bonis præmia, & malis supplicia tribuentur. Sed tunc illa confessio, non ad remedium malorum, sed ad cumulum damnationis valebit. De his duobus iudiciis vno occulto, alio manifesto, videtur mihi Dominus dixisse, vbi ait: Qui in me credit, transiet de morte *Ioan.5.d.*
ad vitam, nec in iudicium veniet; in iudicium scilicet manifestum. Nam hoc quod transit de morte ad

D

vitam per nonnullam afflictionem, quà flagellat omnem filium quem recipit: iudicium occultum est. Qui autem non credit, inquit, iam iudicatus est: id *Ioan.3.d.*
est, isto occulto iudicio iam præparatus est ad illud manifestum. Hæc duo iudicia etiam in Sapientia le- *Sap.12.d.*
gimus, vbi scriptum est: Propter hoc tanquam pueris insensatis iudicium in derisum dedisti. Hi autem hoc iudicio non correcti dignum Dei iudicium experti sunt. Qui ergo non corriguntur isto occulto Dei iudicio, dignissimè illo manifesto punientur. Quocirca in hoc Psalmo obseruanda sunt occulta filij, id est, & humilis eius aduentus, qui profuit gentibus, cũ cæcitate Iudæorum: & pœna quæ nunc occultè agitur, nondum damnatione peccantium, sed aut exercitatione conuersorum, aut admonitione vt conuertantur, aut cæcitate vt damnationi præparentur, qui conuerti noluerint. Confitebor tibi Domine in toto *Psal.110.& 117.*

corde meo.) Non in toto corde confitetur Deo, qui de prouidentia eius in aliquo dubitat. Sed quia iam cernit occulta sapientiæ Dei, quantum sit inuisibile [Rom.5.a.] præmium eius, qui dicit, Gaudemus in tribulationibus: & quemadmodum omnes cruciatus, qui corporaliter inferuntur, aut vt exerceant conuersos ad Deũ, aut vt conuertantur admoneant, aut iustè damnationi vltimæ præparent obduratos, & sic omnia ad diuinæ prouidentiæ regimen referantur, quæ stulti quasi casu & temerè & nulla diuina administratione fieri putant: ait, Narrabo omnia mirabilia tua.) Narrat omnia mirabilia Dei, qui ea non solùm in corporibus palàm, sed in animis quidem inuisibiliter, sed longè sublimius & excellentius fieri videt. Nam terreni homines & oculis dediti, magis mirantur resurrexisse [Ioan.11.f.] [Act.9.a.] in corpore mortuum Lazarum, quàm resurrexisse in anima persecutorem Paulum. Sed quoniam visibile miraculum ad illuminationem animam vocat, inuisibile autem eam, quę vocata venit illuminat: omnia narrat mirabilia Dei, qui credens visibilibus ad intelligenda inuisibilia transitum facit. Lætabor & exultabo in te.) Non iam in hoc seculo, non in voluptate contrectationis corporum, nec in palati & linguæ saporibus, nec in suauitate odorum, nec in iocunditate sonorũ transeuntium, nec in formis corporum variè coloratis, neç in vanitatibus laudis humanæ, nec in coniugio & prole moritura, nec in superfluis temporalium diuitiarum, nec in cõquisitione huius seculi, siue quæ locorum spatiis tenditur, siue quæ successione temporis voluitur: sed lætabor & exultabo in te, videlicet in occultis filij, vbi signatum est in nobis lumē [Psal.4.] vultus tui Domine. Etenim abscondes eos, inquit, in [Psal.30.] abscondito vultus tui. Lætabitur ergo & exultabit in te, qui narrat omnia mirabilia tua. Narrabit autem mirabilia tua: siquidem nunc per prophetiam dictus [Ioan.6.e.] est ille qui non venit voluntatem suam facere, sed voluntatem eius qui eum misit. Iam enim incipit apparere persona Domini in hoc Psalmo loquentis. Nam [Psal.9.] sequitur, Psallam nomini tuo altissime. In conuertendo inimicum meum retrorsum. Huius ergo inimicus quando retrò conuersus est? An quando ei di-[Math.16.d.]ctum est, Redi retrò satanas? Tunc enim qui tentando se præponere cupiebat, retrò factus est, non decipiendo tentatum, & in eum nihil valendo: retrò enim sunt terreni homines, cælestis autem homo [1 Cor.15.f.] prior factus est, quamuis pòst venerit. Primus enim homo de terra terrenus: secundus homo de cælo cælestis. Sed de ipsa stirpe veniebat, à quo dictum est, [Ioan.1.b.] Qui post me venit, ante me factus est. Et Apostolus, [Philip.3.c.] ea quæ retrò sunt obliuiscitur, & in ea quæ antè sunt, se extendit. Conuersus est igitur inimicus retrò, postquam non valuit hominem cælestem decipere tentatum: & se ad terrenos conuertit, vbi dominari potest. Quapropter nullus hominum eum præ-[1 Cor.15.f.]cedit, & retrò eum esse facit: nisi qui deponens imaginem terreni hominis, portauerit imaginem cælestis. Iam verò †si quod dictum est, inimicum meum: [al. sicut] generaliter vel peccatorem vel gentilem hominem magis velimus accipere, non erit absurdum. Nec pœna erit quod dictum est, In conuertendo inimicum meum retrorsum, sed beneficium: & tale beneficium, vt huic comparari nihil possit. Quid enim beatius quàm deponere superbiam, & non velle Christum præcedere, veluti sanus sit, cui medicus non sit necessarius: sed malle retrò ire post Christum, [Math.8.c. & 19.c.] qui discipulum vocans vt perficiatur, dicit: Veni sequere me? Sed tamen accommodatius de diabolo dictum intelligitur: In conuertendo inimicũ meum retrorsum. Diabolus quippe retrorsum conuersus est etiam in persecutione iustorum, & multo vtilius persecutor est quàm si dux & princeps præiret. Psal-

A lendum est igitur nomini Altissimi in conuertendo inimicum meum retrorsum: quoniam malle debemus eum persequentem fugere, quàm ducentem sequi. Habemus enim quò fugiamus, & abscondamur in occultis filij: quia Dominus factus est refugium nobis. Infirmabuntur & peribunt à facie tua.) Qui infirmabuntur & peribunt, nisi iniqui & impij? Infirmabuntur, dum nihil valebunt. Et peribunt, quia non erunt impij: à facie Dei, id est, à cognitione Dei: sicut perijt ille qui dixit, Viuo autem [Gal.2.d.] iam non ego, viuit autem in me Christus. Sed quare infirmabuntur, & peribunt impij à facie tua? Quoniam fecisti iudicium meum, inquit, & causam meã.) Id est iudicium illud in quo iudicari visus sum, meum fecisti. Et causam illam in qua me iustum & innocentem homines damnauerunt, meam fecisti. Hæc enim ei militauerunt ad nostram liberationem: sicut & nautæ dicunt ventum suum quo vtuntur ad bene B nauigandum. Sedisti super thronum qui iudicas æquitatem.) Siue filius patri dicat, qui etiam illud dixit, Non haberes in me potestatem, nisi tibi datum [Ioan.19.b.] fuisset desuper: idipsum ad æquitatem patris & ad occulta sua referens, quòd iudex hominum ad vtilitatem hominum iudicatus est. Siue homo dicat Deo, Sedisti super thronum qui iudicas æquitatem: animam suam thronum eius appellans, vt corpus sit fortasse terra quæ scabellum pedũ eius dicta est. Deus e-[Esa.66.a.]nim erat in Christo mundũ recõcilians sibi: Siue enim [2 Cor.5.d.] Ecclesia iam perfecta & sine macula & ruga, digna [Ephes.5.f.] scilicet occultis filij, quia introduxit eam rex in cubi-[Cant.1.a. & 2.a.]culum suum, dicat sponso suo, Sedisti super thro-[Marc.16.b.]num qui iudicas æquitatem: quia resurrexisti à mor-[Act.1.b.]tuis, & ascendisti in cælum, & sedes ad dexteram patris. Quælibet ergo harum sententia placeat, quò iste versus referatur, regulam fidei non excedit. Increpasti gentes, & perijt impius.) Conuenientius hoc Domino Iesu Christo dici, quàm ipsum dicere, acci-C pimus. Quis enim alius increpauit gentes, & perijt impius: nisi qui postea quam ascendit in cælum, misit Spiritum sanctum, quo completi Apostoli, cum fidu-[Act.2.a.]cia prędicarent verbum Dei, & peccata hominum libere arguerent? Qua increpatione perijt impius: quia iustificatus est impius, & factus est pius. Nomen eorum delesti in seculum, & in seculum seculi.) Deletum est nomen impiorum. Non enim appellantur impij, qui Deo vero credunt. Deletur autem nomen eorum in seculum, id est, quandiu temporale seculum voluitur: Et in seculum seculi. Quid est seculum seculi, nisi cuius effigiem & tanquam vmbram habet hoc seculum? Vicissitudine enim temporum sibi succedentium, dum luna minuitur & rursus impletur, dum sol omni anno locum suum repetit, dum ver, vel æstas, vel autumnus, vel hyems sic transit vt redeat: æternitatis quædam imitatio est. Sed huius D seculi seculum, est quod incommutabili æternitate consistit. Sicut versus in animo, & versus in voce: Ille intelligitur, iste auditur. Et ille istum modificat: Et ideo ille in arte operatur & manet, iste in aëre sonat & transit. Sic huius mutabilis seculi modus ab illo incommutabili seculo definitur, quod dicitur seculum seculi. Et ideo illud in arte Dei, hoc est in sapiētia & virtute permanet: hoc autem in creaturæ administratione peragitur. Si tamen non repetitio est, vt posteaquam dictum est in seculum, ne hoc acciperetur quod transit, subiiceretur in seculum seculi. Nam in Græcis exemplaribus sic est, εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Quod Latini plerique interpretati sunt, non in seculum & in seculum seculi, sed in æternum, & in seculum seculi: vt in eo quod dictum est in seculum seculi, illud exponeretur quod dictum est in æternum. Nomen ergo impiorum delesti in æternum,

num, quia deinceps nunquam erũt impij. Et si in hoc seculum non extenditur nomen eorum, multò minus in seculum seculi. Inimici defecerunt frameæ in finem.) Non pluraliter inimici, sed singulariter huius inimici. Cuius autem inimici, nisi diaboli frameæ defecerunt? Hæ autem intelliguntur diuersæ opiniones erroris, quibus ille animas tanquam gladiis perimit. His gladiis vincendis & ad defectum perducendis instat ille gladius, de quo in septimo Psalmo

Psal. 7. dicitur: Nisi conuertamini, gladium suum vibrabit. Et fortè iste est finis in quẽ frameæ deficiunt inimici, quia vsque ad ipsum aliquid valent. Ipse nunc operatur occultè, vltimo autem iudicio palàm vibrabitur. Hoc destruuntur ciuitates. Nam ita sequitur, Inimici defecerunt frameæ in finem. Et ciuitates destruxisti.) Ciuitates autem in quibus diabolus regnat, vbi dolosa & fraudulenta consilia tanquam curiæ locum obtinent, cui principatui quasi satellites & ministri assunt officia quorumque membrorum, oculi ad curiositatem, aures ad lasciuiã, vel si quid est aliud quod in malam partem libenter auditur, manus ad rapinam vel quodlibet aliud facinus aut flagitium, & membra cætera in hunc modum tyrannico principatui, id est peruersis consiliis militantia. Huius ciuitatis quasi plebs est omnes delicatæ affectiones & turbulenti motus animi, quotidianas seditiones in homine agitantes. Ergo vbi rex, vbi curia, vbi ministri, vbi plebs inueniuntur, ciuitas est. Neque enim talia essent in malis ciuitatibus, nisi prius essent in singulis hominibus, qui sunt tanquam elementa & semina ciuitatum. Has ciuitates destruit, cum excluso inde principe, de quo di-

Ioan. 12. e. ctum est: Princeps huius seculi missus est foras. Vastãtur hæc regna verbo veritatis, sopiuntur maligna consilia, turpes affectiones edomantur, membrorum & sensuum ministeria captiuantur, & ad iustitiæ & bonorum operum militiam transferuntur: vt iam, sicut

Rom. 6. b. Apostolus dicit, non regnet peccatũ in nostro mortali corpore, & cætera huius loci. Tunc pacatur anima, & ordinatur homo ad quietẽ & ad beatitudinem capessendam. Periit memoria eorum cum strepitu.) Impiorum scilicet. Sed cum strepitu: siue quia fit strepitus cùm impietas euertitur. Non enim trãsit ad summam pacem vbi summum silentium est, nisi qui magno strepitu prius cũ suis vitiis belligerauerit: siue cum strepitu dictũ est, vt pereat memoria impiorum etiam ipso strepitu pereunte, in quo tumultuatur impietas. Et Dominus in æternum permanet.) Vt quid

Psal. 2. ergo fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania, aduersus Dominum & aduersus Christum eius? Nam Dominus in æternum permanet. Parauit in iudicio sedem suam, & ipse iudicabit orbem terrarum in æquitate.) Parauit cùm iudicatus est, sedem suam.

Per illam enim patientiam homo cælum acquisi-

al. in homine. uit, & Deus †hominibus credentibus profuit. Et hoc est occultum filij iudicium. Sed quia etiam palàm manifestéque venturus est ad viuos & mortuos iudicandos, parauit in occulto iudicio sedem suam. Et idem ipse palàm iudicabit orbem terrarum in æquita-

Matt. 25. e. te: id est, meritis digna distribuet, agnos ad dexteram poneris, hædos ad sinistram. Iudicabit populos cum iustitia.) Hoc est quod superius dictum est, Iudicabit orbẽ terrarũ in æquitate. Non quemadmodũ iudicant

Psal. 9. homines qui corda non vident, à quibus plerunque deteriores absoluuntur, quàm condemnantur: sed in

Rom. 2. c. æquitate & cum iustitia Dominus iudicabit, testimonium perhibente conscientia, & cogitationibus accusantibus seu defendentibus. Et factus est Dominus refugium pauperi.) Quantumlibet persequatur inimicus ille qui conuersus est retrò, quid nocebit eis quorum refugium factus est Dominus? Sed hoc fiet

A in seculo hoc, cuius ille magistratus est, si pauperes esse delegerint: nihil amando quod vel hic viuentem aut amantem deserit, vel à moriente deseritur. Tali enim pauperi refugium factus est Dominus. Adiutor in opportunitatibus in tribulatione.) Sic paupe- Hebr. 12. b. res facit, quoniam flagellat omnem filium quem recipit. Nam quid sit adiutor in opportunitatibus, exposuit cùm addidit, in tribulatione. Non enim conuertitur anima ad Deum, nisi dum ab hoc seculo auertitur. Nec opportunius ab hoc seculo auertitur: nisi nugatoriis eius & noxiis & perniciosis voluptatibus labores doloresque misceatur. Et sperent in te omnes qui cognoscunt nomen tuum.) Cùm destiterint sperare in diuitiis & in aliis huius seculi blandimentis. Quærente quippe anima vbi figat spem cùm ab hoc mundo auellitur, opportunè excipit cognitionem nominis Dei. Nam nomen ipsum Dei nunc vsquequaque vulgatum est: Sed cognitio nominis est, cùm ille cognoscitur cuius est nomen. Non enim

B nomen propter se nomen est, sed propter id quod significat. Dictum est autem, Dominus nomen est illi. Quapropter qui se libenter Deo famulum subdit, cognouit hoc nomen. Et sperent in te, qui cognoscunt Psal. 9. nomen tuum. Item Dominus dicit ad Moysen, Ego sum qui sum. Et dices illis Israël: Misit me qui est. Exod. 3. d. Sperent ergo in te qui cognoscunt nomen tuum: ne sperent in his rebus quæ temporis volubilitate prætereunt, nihil habentes nisi erit & fuit. Quonia quod in illis futurum est, cùm venerit, fit statim præteritum: Et expectatur cum cupiditate, amittitur cum dolore. In Dei autem natura non erit aliquid, quasi nondum sit, aut fuit quasi iam non sit: sed est tantùm id quod est, & ipsa est æternitas. Desinant igitur sperare & diligere temporalia, & se ad æternam spem conferant: qui cognoscunt nomen eius qui dixit, Ego sum qui sum. Et de quo dictum est, Misit me qui est. Quo-

C niam non dereliquisti quærentes te Domine.) Qui cum quærunt, iam transeuntia & moritura non quærunt. Nemo enim potest duobus dominis seruire. Matth. 6. d.

Psallite Domino qui habitat in Sion.) His dicitur, quos non derelinquit quærentes se Dominus. Ipse habitat in Sion, quod interpretatur speculatio. Et gestat imaginem ecclesiæ quæ nunc est, sicut Hierusalem gestat imaginẽ ecclesiæ quæ futura est: id est, ciuitatis sanctorum iam angelica vita fruentium, quia Hierusalem interpretatur visio pacis. Præcedit autem speculatio visionem, sicut ista ecclesia præcedit eam quę promittitur, ciuitatem immortalem & æternam. Sed præcedit tempore, non dignitate: quia honorabilius est quò peruenire nitimur, quã id quod agimus, vt peruenire mereamur. Agimus autem speculationem, vt perueniamus ad visionem. Sed e-

D tiam ipsam quæ nunc est, ecclesiam nisi Dominus inhabitaret; iret in errorem quamlibet studiosissima speculatio. Et huic ecclesiæ dictum est: Templum 1 Cor. 3. d. enim Dei sanctum est, quod estis vos. Et in interiore homine habitare Christum per fidem in cor- Ephes. 3. d. dibus vestris. Præcipitur ergo nobis vt psallamus Domino qui habitat in Sion, vt concorditer Dominum Ecclesiæ inhabitatorem laudemus.

Annunciate inter gentes mirabilia eius.) Et factum est, & non desinet fieri. Quoniam requirens sanguinem eorum memoratus est.) Quasi responderetur ab his qui missi sunt euangelizare illud præceptum quod dictum est, Annunciate inter gentes Esa. 53. a. mirabilia eius: & diceretur, Domine quis credidit Rom. 10. d. auditui nostro? Et, Propter te occidimur tota die: cõ- Psal. 43. uenienter sequitur, dicens, non sine magno fructu Rom. 8. g. æternitatis morituros in persecutione Christianos. Quoniam requirens sanguinem eorũ memoratus est.

Sed cur sanguinem eorū maluit dicere? An quasi alius imperitior & minoris fidei quæreret dicens, Quomodo annunciabunt, cùm in eos infidelitas gentium sæuitura sit. Huic responderetur, quoniam requirens sanguinē eorum memoratus est: id est, veniet vltimū iudicium, vbi & interfectorum gloria, & interficientium pœna manifesta fiet. Memoratus est autem, nemo ita positum putet, quasi obliuio cadat in Deum: sed quia post longum tempus futurum est iudicium, secundum affectum infirmorum hominum positum est: qui quasi oblitum Deum putant, quia non tam citò facit quàm ipsi volunt. His dicitur etiam quod sequitur; Non est oblitus clamorem pauperum.) Id est, non vt putatis, oblitus est: quasi dicerent, posteaquam audierunt, memoratus est, ergo oblitus erat: Nō est oblitus, inquit, clamorem pauperum. Sed quæro quis clamor pauperum sit, quem Deus non obliuiscitur? An iste clamor est, cuius hæc verba sunt? Miserere mei Domine, vide humilitatem meam de inimicis meis.) Quare ergo non dixit, Miserere nostri Domine, vide humilitatem nostram de inimicis nostris: tanquam multi pauperes clament, sed tanquam vnus, miserere mei Domine? An quia vnus interpellat pro sanctis: qui primus pauper pro nobis factus est?
2 Cor.8.b. Et ipse dicit, Qui exaltas me de portis mortis, vt annūciem vniuersas laudes tuas in portis filiæ Sion.) Exaltatur enim homo in illo nō solùm quem gestat, quod caput Ecclesiæ est: sed etiam quisquis nostrū est in cæteris membris, & exaltatur ab omnibus prauis cupiditatibus, quæ sunt portæ mortis, quia per illas itur in mortem. Mors autem est iam, ipsa lætitia in perfruendo: cùm quisq; adipiscitur quod perditè concupiuit.
1 Tim.6.b. Radix est enim omnium malorum cupiditas. Et pro-
1 Tim.5.a. pterea porta mortis est: quia mortua est vidua quæ in deliciis viuit. Ad quas delicias per cupiditates tanquam per portas mortis peruenitur. Sunt autem portæ filiæ Sion, omnia optima studia, per quæ venitur ad visionem pacis in sancta ecclesia. In his igitur por-
Matth.7.b. tis bene annunciantur vniuersæ laudes Dei, vt non detur sanctum canibus, neque proiiciantur margaritæ ante porcos: qui malunt pertinaciter latrare, quàm studiosè quærere: aut qui nec latrare nec quærere, sed in suarum voluptatum cœno volutari. Cùm autem in bonis studiis laudes Dei annunciantur: petentibus datur, & quærentibus manifestatur, & pulsantibus aperitur. An fortè portæ mortis sunt corporales sen-
Gen.3.b. sus & oculi, qui aperti sunt homini cùm de ligno vetito gustasset: à quibus exaltantur, quibus dicitur vt
2 Cor.4.d. quærant non quæ videntur, sed quæ non videntur. Quia quæ videntur, temporalia sunt: quæ autem nōn videntur, æterna sunt? Et portæ sunt filiæ Sion, sacramenta & initia fidei, quæ pulsantibus aperiuntur, vt
Esa.64.b. 1 Cor.2.b. perueniatur ad occulta filij: Non enim oculus vidit, aut auris audiuit, aut in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Hucusque est clamor pauperū, quem non oblitus est Dominus. Deinde sequitur, Exultabo super salutare tuum.) Id est, cum beatitudine continebor à salutari tuo, quod est
1 Cor.1.d. Dominus noster Iesus Christus virtus & sapiētia Dei. Ergo ecclesia dicit quæ hic affligitur, & spe salua est. Quamdiu occultum est filij iudicium, ipsa spe dicit, Exultabo super salutare tuum: quia nunc circumstrepente seu vi, seu errore gentilium atteritur. Infixæ sunt gentes in corruptione quam fecerunt.) Animaduerte quemadmodum seruetur pœna peccato de operibus suis: & quemadmodum qui voluerunt persequi ecclesiam, in ea corruptione sint fixi, quam se inferre arbitrabantur. Nam interficere corpora cupiebant, cùm ipsi in anima morerentur. In muscipula ista quam occultauerunt, comprehensus est pes eorum.) Muscipula occulta, est dolosa cogitatio. Pes

A animæ rectè intelligitur amor. Qui cùm prauus est, vocatur cupiditas aut libido: cùm autem rectus, dilectio vel charitas. Amore enim mouetur, tanquam ad locum quò tendit. Locus autem animæ, non in spatio aliquo est quod forma occupat corporis: sed in delectatione quò se peruenisse per amorem lætatur. Delectatio autem perniciosa sequitur cupiditatem, fru-
ctuosa charitatem. Vnde & radix dicta est cupiditas. 1 Tim.6.b.
Radix porrò tanquam pes arboris intelligitur. Radix
dicta est & charitas, vbi de seminibus Dominus loqui- Matth.13.a.
tur, quæ in petrosis locis exeunt, & sole veniente arescunt, quia non habent altam radicem. Vnde significat eos, qui gaudent accipiendo verbum veritatis: sed cedunt persecutionibus, quibus sola charitate resistitur. Et Apostolus dicit, Vt in charitate radicati & fun-
dati possitis comprehendere. Pes ergo peccatorum, Ephes.3.d.
id est amor, comprehenditur in muscipula quam occultant: quia cùm fraudulentam actionem consecuta
B fuerit delectatio, cùm eos tradiderit Deus in concu- Rom.1.c.
piscentiam cordis eorum: iam illa delectatio alligat eos, vt inde abrumpere amorem & ad vtilia conferre non audeant: quia cum conati fuerint, dolebunt animo, tanquam pedem de compede exuere cupientes. Cui dolori succumbentes, à perniciosis delectationibus nolunt abscedere. In muscipula ergo quam occultauerunt, id est, in fraudulento consilio, comprehensus est pes eorum: amor scilicet qui per fraudem peruenit ad vanam lætitiam, qua comparatur dolor.

Cognoscetur Dominus iudicia faciens.) Hæc sunt iudicia Dei, nō ab illa tranquillitate beatitudinis suæ, nec à secretis sapientiæ quibus recipiuntur beatæ animæ. Profertur ferrum, aut ignis, aut bestia, aut aliquid tale quo crucientur peccatores. Sed quomodò cruciātur, & quomodo facit Dominus iudicium? In operibus, inquit, manuū suarum cōprehēsus est peccator.) Hic interponitur canticum diapsalmatis, quasi occulta lætitia, quantum existimare possumus, separationis
C quæ nunc fit, non locis, sed affectionibus animorum,
inter peccatores & iustos, sicut granorum à paleis ad- Matth.3.d.
huc in area. Et sequitur, Conuertantur peccatores in infernum.) Id est, dentur in manus suas cùm eis parcitur, & illaqueentur delectatione mortifera. Omnes
gentes quæ obliuiscuntur Deum. Quia cùm non pro- Rom.1.d.
bauerunt Deum habere in notitia, dedit illos Deus in reprobum sensum. Quia non in finem obliuio erit pauperis.) Qui videtur nunc in obliuione esse: cùm peccatores felicitate huius seculi florere existimātur, & iusti laborare. Sed patientia, inquit, pauperum non periet in æternum.) Quapropter nunc patientia opus est ad perferendos malos, qui iam voluntatibus separati sunt, donec etiam vltimo iudicio separentur.

Exurge Domine, non præualeat homo.) Imploratur futurum iudicium. Sed antequam veniat, Iudicētur, inquit, gentes in conspectu tuo.) Hoc est in occul-
D to, quod dicitur coram Deo, paucis sanctis & iustis intelligentibus. Constitue Domine legislatorem
super eos.) Videtur mihi Antichristum significare, de 2 Thess.2.a.
quo Apostolus dicit: Cùm reuelabitur homo peccati.

Vt sciant gentes quoniam homines sunt.) Vt qui nolunt liberari à filio Dei, & pertinere ad filium hominis, & esse filij hominum, id est, noui homines: seruiant homini, id est, veteri homini peccatori, quoniam homines sunt. Et quia ille ad tantum culmen inanis gloriæ venturus creditur, tanta ei licebit facere, & in omnes homines, & in sanctos Dei, vt tunc verè nonnulli infirmi arbitrentur Deum res humanas negligere: interposito diapsalmate, subiicit tanquam vocem gementium & quærentium cur iudicium differatur,

Vt quid Domine, inquit, discessisti longè?) Deinde qui sic quæsiuit, tāquam repentè intellexerit, aut quasi sciens interrogauerit vt doceret; subiecit dicens:

Despicis

Despicis in opportunitatibus in tribulationibus.) Id est, opportune despicis, & facis tribulationes ad inflammandos animos desiderio aduentus tui. His enim iucundior est fons ille vitæ, qui multùm sitierint. Itaque insinuat consilium dilationis dicens: Dum superbit impius, accenditur pauper.) Mirum est & verum, quanto studio bonæ spei paruuli accendantur ad rectè viuendum, comparatione peccatium. Quo mysterio agitur, vt etiam hæreses esse permittantur: non quia ipsi hæretici hoc volunt, sed quia hoc de peccatis eorum diuina operatur prouidentia: quæ lucem & facit & ordinat, tenebras autem tantùm ordinat, vt sit earum comparatione lux gratior, sicut hæreticorum comparatione iucundior est inuentio veritatis. Ea quippe comparatione probati manifesti fiũt inter homines, qui Deo noti sunt. Comprehenduntur in cogitationibus suis quibus cogitant.) Id est, malæ cogitationes eorũ vincula illis fiunt. Sed quàre fiunt vincula? Quoniam laudatur peccator, inquit, in desideriis animæ suæ.) Adulantium linguæ, alligant animas in peccatis. Delectat enim ea facere in quibus non solùm non metuitur reprehensor, sed etiam laudator auditur. Et qui iniqua gerit, benedicitur.) Hinc comprehenduntur in cogitationibus suis quibus cogitant. Irritauit Dominum peccator.) Nemo gratuletur homini qui prosperatur in via sua: cuius peccatis deest vltor, & adest laudator. Maior hæc ira Domini est. Irritauit enim Dominum peccator, vt ista patiatur: id est, vt correptionis flagella non patiatur; irritauit Dominum peccator. Secundum multitudinem iræ suæ non exquiret.) Multùm irascitur dum non exquirit, dum quasi obliuiscitur, & non attendit peccata, & per fraudes & scelera ad diuitias honorésque peruenitur: quod maximè in illo Antichristo euenturum est, qui vsque adeò beatus videbitur hominibus, vt etiam Deus putetur. Sed quanta ista ira sit Dei, docent sequentia. Non est Deus in conspectu eius, contaminantur viæ eius in omni tempore.) Qui nouit vel quid gaudeat, vel quid lætetur in anima, nouit quantum malum sit luce deseri veritatis, cùm magnũ malum homines putent oculorum corporalium cæcitatē qua lux ista retrahitur. Quantam ergo pœnam patitur qui secundis rebus peccatorum suorum eò perducitur vt non sit Deus in conspectu eius, & contaminentur viæ eius in omni tempore: id est, cogitationes & consilia eius immunda sint? Auferuntur iudicia tua à facie eius.) Animus enim malè sibi conscius, dum sibi videtur nullam pœnam pati, credit quòd non iudicet Deus: & sic auferũtur iudicia Dei à facie eius, cùm hęc ipsa sit magna damnatio. Et omnium inimicorum suorum dominabitur. Ita enim traditur, quòd reges omnes superaturus sit, & solus regnum obtenturus: quando etiam secundum Apostolum qui de illo prædicat, In templo Dei sedebit, extollens se super omne quod colitur & quod dicitur Deus. Et quoniam traditus in concupiscentiam cordis sui, & damnationi vltimæ destinatus, per nefarias artes ad illud vanum & inane culmē dominationémque venturus est; propterea sequitur: Dixit enim in corde suo, non mouebor de generatione in generationem sine malo.) Id est, fama mea & nomen meum de hac generatione in generationem posterorum non transiet: nisi artibus malis adipiscar tam excelsum principatum, de quo posteri tacere non possint. Animus enim perditus & expers bonarum artium atque à iustitiæ lumine alienus, malis artibus sibi aditum molitur ad famam tam diuturnam, vt apud posteros etiam celebretur. Et qui non possunt bene innotescere, cupiunt vel malè de se homines loqui, dummodo nomen eorum latissimè peruagetur. Quod hic arbitror dictum esse, Non mouebor de generatione in generationem sine malo. Est & alius intellectus: Si de generatione mortali ad æternitatis generationem se venire non posse vanus & erroris plenus animus arbitratur, nisi artibus malis; quod quidem & iam de Simone diffamatum est, cùm sceleratis artibus cælum se putasset adepturum, & de humana generatione in diuinam generationem rebus magicis transiturum. Quid ergo mirum, si etiam ille homo peccati, qui totam nequitiam & impietatem quam omnes pseudoprophetæ inchoauerunt, impleturus est, & tanta signa facturus, vt decipiat, si fieri potest, etiam electos Dei, dicturus est in corde suo, Non mouebor de generatione in generationem sine malo? Cuius maledictione os plenum est, & amaritudine & dolo.) Magnum enim maledictum est tam nefandis artibus cælum appetere, & ad capiendam æternam sedem talia merita comparare. Sed hac maledictione os eius plenum est. Non enim habebit effectum ista cupiditas, sed intra os eius tantum valebit ad eum perdendum, qui hæc sibi ausus est polliceri cum amaritudine & dolo: id est, ira & insidiis, quibus in suas partes conuersurus est multitudinem. Sub lingua eius labor & dolor.) Nihil est laboriosius iniquitate & impietate: quem laborem sequitur dolor: quia non solùm sine fructu, sed etiam ad perniciem laboratur. Qui labor & dolor ad illud refertur quod dixit in corde suo, Non mouebor de generatione in generationem sine malo. Et propterea sub lingua eius, non in lingua; quoniam tacitè ista cogitaturus est: hominibus autem alia locuturus, vt bonus & iustus & Dei filius videatur. Sedet in insidiis cũ diuitibus.) Quibus diuitibus, nisi eis quos huius seculi muneribus cumulabit? Et ideo in insidiis cum his sedere dictus est, quoniam falsam felicitatem ipsorum ad decipiendos homines ostentabit. Qui praua voluntate dum tales esse cupiunt, & bona æterna non quærunt, in laqueos eius incident. In occultis vt interficiat innocentem.) In occultis puto dictum esse, vbi non facilè intelligitur quid appetendum, quidve fugiendum sit: Innocentem autem interficere, est ex innocente facere nocentem. Oculi eius in pauperē respiciunt.) Iustos enim maximè persecuturus est; de quibus dictum est: Beati pauperes spiritu, quia ipsorum est regnum cælorum. Insidiatur in occulto velut leo in cubili suo.) Leonem in cubili dicit eum, in quo & vis & dolus operabitur. Prima enim persecutio Ecclesiæ violenta fuit, cùm proscriptionibus, tormentis, cædibus, Christiani ad sacrificandum cogerentur. Altera persecutio fraudulenta est, quæ nunc per huiuscemodi hæreticos & falsos fratres agitur. Tertia superest per Antichristum ventura, qua nihil est periculosius: quoniam & violenta & fraudulenta erit. Vim habebit in imperio, dolum in miraculis. Ad vim relatum est, quod dictum est leo: ad dolos, quod dictum est in cubili suo. Et rursum ipsa repetita sunt conuerso ordine. Insidiatur, inquit, vt rapiat innocentem.) Hoc ad dolum pertinet. Quod autem sequitur, Rapere pauperē dum attrahit eum,) violentiæ deputatur. Attrahit enim significat, quibus potest cruciatibus affligendo ad se adducit. Item duo quæ sequuntur, ipsa sunt. In muscipula sua humiliabit eum.) Dolus est. Inclinabitur & cadet dum dominabitur pauperum,) vis est. Muscipula enim bene significat insidias: Dominatio verò terrorem apertissimè insinuat. Et bene ait, Humiliabit eum in muscipula sua. Cùm enim signa illa facere cœperit, quanto mirabiliora videbuntur hominibus; tanto illi sancti qui tunc erunt contemnentur, & quasi pro nihilo habebuntur. Quos ille, cui per iustitiam & innocentiam resistent, mirificis factis superare videbitur. Sed inclinabitur & cadet dum dominabitur pauperum;

id est,

id est, dum quælibet supplicia irrogabit resistentibus sibi seruis Dei. Vnde autem inclinabitur & cadet? Dixit enim in corde suo, oblitus est Deus: auertit faciem suam ne videat vsque in finem.) Hæc est inclinatio & casus miserrimus, dum animus humanus in suis iniquitatibus quasi prosperatur, & parci sibi putat: cùm excæcetur & seruetur ad vltimam opportunámque vindictam, de qua nunc iam loquitur, cùm dicit: Exurge Domine Deus, & exaltetur manus tua.) Id est, manifesta sit potentia tua. Superius autem dixerat, Exurge Domine non præualeat homo, iudicentur gentes in conspectu tuo: id est, in occulto, vbi solus Deus videt. Hoc factum est, cùm impij ad magnam quæ videtur hominibus felicitatem peruenerunt, super quos constituitur legislator qualem habere meruerunt. De quo dicitur, Constitue Domine legislatorem super eos, sciant gentes, quoniam homines sunt. Nunc autem post illam occultam pœnam atque vindictam dicitur, Exurge Domine Deus & exaltetur manus tua, non vtique in occulto, sed iam in manifestissima gloria. Ne obliuiscaris pauperum in finem.) Id est, sicut impij putant, qui dicũt, oblitus est Deus, auertit faciem suam ne videat vsque in finem. Vsque in finem autem negant Deum videre, qui dicunt eum res humanas & terrenas non curare. Quoniam terra quasi finis est rerum, quia vltimum elementum est, in quo homines ordinatissimè laborant, sed laborum suorum ordinem videre non possunt, qui maximè pertinet ad occulta filij. Laborans ergo Ecclesia illis temporibus, tanquam nauis in magnis fluctibus & procellis, quasi dormientem excitat Dominum, vt imperet ventis, & tranquillitas redeat. Dicit ergo, Exurge Domine Deus meus, & exaltetur manus tua, ne obliuiscaris pauperum in finem. Iam itaque manifestum iudicium intelligentes & exultantes dicunt: Propter quid irritauit impius Deum?) Id est, quid profuit tanta mala facere? Dixit enim in corde suo, non requiret Deus.) Deinde sequitur, Vides quoniam tu laborem & iram & dolorem consideras, vt tradas eos in manus tuas.) Sensus iste pronunciationem quærit, in qua si erratum fuerit, obscuratur. Sic enim dixit in corde suo impius, nõ requiret Deus: quasi Deus laborẽ & iram consideraret, vt tradat eos in manus suas, id est, quasi laborare & irasci timeat, & propterea illis parcat, ne oneri illi sit pœna eorum, aut ne iracundia & tempestate turbetur: quomodo plerique homines faciunt, qui dissimulata vindicta elaborant ne irascantur. Tibi enim derelictus est pauper.) Ideo enim pauper est, id est, omnia huius mundi temporalia bona contempsit, vt tu sis tantum spes eius. Pupillo tu eris adiutor.) Id est, ei cui moritur pater hic mundus, per quem carnaliter genitus est, & iam potest dicere, Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo. Talibus enim pupillis pater fit Deus. Docet quippe Deus pupillos fieri discipulos suos, quibus dicit, Ne vobis dicatis patrem in terris. Cuius rei exemplum præbuit prior ipse dicendo, Quæ mihi mater, aut qui fratres? Vnde volunt quidam perniciosissimi hæretici asserere, non eum habuisse matrem: nec vident esse consequens si hæc verba attendant, vt nec discipuli eius patres habuerint. Quia sicut ipse dixit, Quæ mihi mater est: sic illos docuit, cùm ait, Nolite vobis dicere patrem in terris. Contere brachium peccatoris & maligni.) Illius scilicet de quo suprà dicebatur, Omnium inimicorum suorum dominabitur. Brachium enim eius, dixit potentiam eius: cui contraria est Christi potentia, de qua dicitur, Exurge Domine Deus, & exaltetur manus tua. Requiretur delictũ eius, nec inuenietur.) Propter illud idẽ iudicabitur de peccato suo, & ipse periet

Psal. 9. — Gal. 6. d. — Matt. 23. a. — Matt. 12. d.

A propter peccatum suum. Deinde quid mirũ si sequitur, Dominus regnabit in æternum & in seculum seculi, peribitis gentes de terra illius.) Gentes posuit peccatores & impios. Desiderium pauperum exaudiuit Dominus.) Desiderium illud quo æstuabant, cùm in angustiis & tribulationibus huius seculi Domini diem concupiscerent. Præparationem cordis eorum exaudiuit auris tua.) Hæc est cordis præparatio, de qua in alio Psalmo canitur, Paratum cor meum Deus, paratum cor meum. De qua dicit Apostolus: Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Iam verò aurem Dei, nõ membrum corporeum; sed potentiam eius esse qua exaudit, regulariter debemus accipere. Atque ita quibusque nominatis membris eius quæ in nobis visibilia & corporea sunt, potentias operationum oportet intelligi, ne sæpe ista repetantur. Non enim corporeum fas est putare, quòd Dominus Deus non sonantem

B vocem, sed præparationem cordis exaudit. Iudicare pupillo & humili.) Id est, non ei qui conformatur huic seculo, neque superbo. Aliud est enim iudicare pupillum, aliud iudicare pupillo. Iudicat pupillum etiam qui condemnat: iudicat autem pupillo, qui pro illo profert sententiam. Vt non apponat vltrà magnificare se homo super terrã.) Homines enim sunt, de quibus dictum est, Pone Domine legislatorem super eos, vt sciant gentes quoniam homines sunt. Sed etiam ille qui eodem loco intelligitur poni super eos, homo erit, de quo nunc dicitur: Vt non apponat vltrà magnificare se homo super terram; cùm venerit scilicet filius hominis iudicare pupillo, qui se exuit veterem hominem, atque hoc modo tanquam extulit patrem. Post occulta ergo filij, de quibus in hoc Psalmo multa dicta sunt, erunt manifesta filij, de quibus pauca in fine eiusdem Psalmi nunc dicta sunt. Ex his autem titulus factus est, quæ maiorem hic partem te-

C nent. Potest & ipse dies aduentus Domini rectè numerari inter occulta filij, quamuis ipsa Domini præsentia manifesta futura sit. De illo enim die dictum est, quòd nemo eum sciret, neque angeli, nec virtutes, neque filius hominis. Quid ergo tam occultum, quàm id quod etiam ipsi iudici occultũ esse dictum est, non ad cognoscendum, sed ad prodendum? De occultis autem filij, etiam si quisquam non Dei filium subaudire voluerit, sed ipsius Dauid, cuius nomini totum Psalterium tribuitur (Nam Dauidici vtique Psalmi appellantur) voces illas audiat quibus Domino dicitur, Miserere nostri fili Dauid: atque ita etiam hoc modo eundem Dominum Christum intelligat, de cuius occultis ipse Psalmus inscriptus est. Sic enim etiã ab angelo dicitur: Dabit illi Deus sedẽ Dauid patris sui. Nec illa sentẽtia huic intellectui contraria est, qua idem Dñs quærit à Iudæis, Si filius Dauid Chri-

D stus est, quomodo in spiritu vocat eum Dominum, dicens, Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, Donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis? Dictum est enim imperitis, qui quãuis venturũ Christum sperarent, secundum hominem tamen eum expectarent, non secundum quòd virtus & sapientia Dei est. Docet ergo ibi fidem verissimam & syncerissimã, vt & Dominus sit regis Dauid, secũdum quod est verbum in principio, Deus apud Deum, per quod facta sunt omnia: Et filius, secundum quod factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Non enim dicit, nõ est filius Dauid Christus: sed si iam tenetis quòd filius sit eius, dicite quomodo sit Dominus eius. Nec teneatis in Christo quòd filius hominis est, ita enim filius Dauid est, & relinquatis quòd filius Dei est, ita enim Dominus eius est.

Psal. 56. — Rom. 8. e. — Matt. 24. d. — Matt. 20. d. — Luc. 1. c. — Matth. 22. d. — Psal. 109. — Ioan. 1. a. — Rom. 1. a.

IN PSALMVM X. ENARRATIO.

In finem, Psalmus ipsi Dauid.

NOVA tractatione titulus iste nō indiget: iā enim satis tractatum est, quid sit in finem. Ipsum ergo Psalmi textum videamus, qui mihi videtur aduersus hæreticos cantandus. Qui commemorando & exaggerādo multorum in Ecclesia peccata, quasi apud ipsos iusti aut omnes aut plures sint, ab vnius Ecclesiæ veræ matris vberibus nos auertere atque abripere moliuntur: affirmantes quòd apud ipsos sit Christus, & quasi piè studioséque admonentes, vt ad eos transeundo transmigremus ad Christum, quem se habere mentiuntur. Notum est autem Christum in prophetia, cum multis nominibus allegoricè insinuaretur, etiam montem appellatum. Respondendum est itaque istis, & dicendum, In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montes sicut passer?) Vnum montem teneo in quo confido, quomodo dicitis vt ad vos transeam tanquam multi sint Christi? Aut si vos montes esse dicitis per superbiam, oportet quidem esse passerem pennatum virtutibus & præceptis Dei. Sed ea ipsa prohibent volare in istos montes, & in superbis hominibus spem collocare. Habeo domum vbi requiescam, quia in Domino confido. Nam & passer inuenit sibi domum. (Psal. 83.) Et factus est Dominus refugium pauperi. (Psal. 9.) Dicamus ergo tota fiducia, ne dum Christum apud hæreticos quærimus, amittamus: In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montes sicut passer? Quoniam ecce peccatores tetenderunt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetra, vt sagittent in obscura luna rectos corde.) Terrores isti sunt comminantium nobis de peccatoribus, vt ad se tanquam ad iustos trāseamus. Ecce, inquiunt, peccatores tetenderunt arcū: credo Scripturas, quas illi carnaliter interpretando, venenatas inde sententias emittunt. Parauerunt sagittas suas in pharetra: eadem verba scilicet quæ Scripturarū authoritate iaculaturi sunt, in cordis occulto parauerunt. Vt sagittent in obscura luna rectos corde, vt cùm senserint Ecclesiæ lumine propter multitudinem imperitorum, & carnalium obscurato, non se posse conuinci, corrumpant bonos mores colloquiis malis. (Matt. 24.) (1 Cor. 15. d.) Sed contra omnes istos terrores dicendum est: In Domino confido. Luna verò quàm congruenter significet Ecclesiam, memini me promisisse in hoc Psalmo consideraturum. Duæ sunt de luna opiniones probabiles. Harum autem quæ vera sit, aut non omnino, aut difficillimè arbitror posse hominem scire. Cùm enim quæritur vnde lumen habeat: alij dicunt suum habere, sed globum eius dimidium lucere, dimidium autem obscurum esse. Dum autem mouetur in circulo suo, eandem partem qua lucet, paulatim ad terras conuerti vt videri à nobis possit: & ideo prius quasi cornutam apparere. Nam & si facias pilam ex dimidia parte candidam, & ex dimidia obscuram: si eam partem quæ obscura est, ante oculos habeas, nihil candoris vides. Et cùm cœperis illam candidam partem ante oculos conuertere, si paulatim facias, primò cornua candoris videbis: deinde paulatim crescit, donec tota pars candens opponatur oculis, & nihil obscuræ alterius partis videatur. Quòd si perseueres adhuc paulatim conuertere, incipit obscuritas apparere, & candor minui, donec iterum ad cornua redeat, & postremò totus ab oculis auertatur, ac rursus obscura illa pars sola possit videri. Quod fieri dicunt, cùm lumen lunę videtur crescere vsque ad quintamdecimā lunā: & rursus vsque ad tricesimam minui, & redire ad cornua, donec penitus nihil in ea lucis appareat. Secundum hanc opinionem luna in allegoria significat ecclesiam: quòd ex parte spiritali lucet ecclesia, ex parte autem carnali obscura

A est. Et aliquando spiritalis pars in bonis operibus apparet hominibus: aliquando autem in conscientia latet, ac Deo tantummodo nota est, cùm solo corpore apparet hominibus, sicut contingit, cùm oramus in corde, & quasi nihil agere videmur, dum non ad terram, sed sursum cor habere iubemur ad Dominum. Alij autem dicunt non habere lunam lumen proprium, sed à sole illustrari. Sed quando cum illo est, eam partem ad nos habere qua non illustratur, & ideo nihil in ea lucis videri. Cùm autem incipit ab illo recedere, illustrari ab ea etiam parte quam habet ad terram: & necessariò incipere à cornibus, donec fiat quintadecima contra solem. Tunc enim sole occidente oritur, vt quisquis occidentem solem obseruauerit, cùm eum cœperit non videre, conuersus ad orientem lunam surgere videat. Atque inde ex alia parte cùm ei cœperit propinquare, illam partem ad nos conuertere qua non illustratur, donec ad cornua

B redeat, atque inde omnino non appareat: quia tunc pars illa qua illustratur, sursum est ad cælum, ad terram autem illa quam radiare sol non potest. Ergo & secundum hanc opinionem, luna intelligitur ecclesia: quòd suum lumen non habeat, sed ab vnigenito Dei filio, qui multis locis in sanctis Scripturis allegoricè sol appellatus est, illustratur. Quem nescientes & cernere non valentes hæretici quidam, ad istum solem corporeum & visibilem, quod commune lumen est carnis hominum atque muscarum, sensus simplicium conantur auertere; & nonnullorum auertunt. Qui quandiu non possunt interiorem lucem veritatis mente contueri, simplici fide catholica contenti esse nolunt: quæ vna paruulis salus est; & quo vno lacte ad firmitatem solidioris cibi certo robore peruenitur. Quælibet ergo duarum istarum opinionum vera sit, congruenter accipitur allegoricè luna, Ecclesia. Aut si in istis obscuritatibus magis negotiosis quàm fructuosis, exercere animū, aut non

C libet, aut non vacat, aut animus ipse non valet; satis est lunam popularibus oculis intueri: & non quærere obscuras causas, sed cum omnibus & incrementa eius & complementa & detrimenta sentire. Quæ si propterea deficit vt renouetur, etiam ipsi imperitæ multitudini demonstrat Ecclesiæ figuram, in qua creditur resurrectio mortuorum. Deinde quærendum est, quid in hoc Psalmo accipiatur obscura luna, in qua peccatores sagittare parauerunt rectos corde. Non enim vno modo dici obscura luna potest: nam & cùm finitur menstruis cursibus, & cùm eius fulgor nubilo interpolatur, & cùm plena deficit, dici potest obscura luna. Potest ergo & de persecutoribus martyrū intelligi, quòd sagittare voluerint in obscura luna rectos corde. Siue adhuc in Ecclesiæ nouitate, quia nondum terris maior effulserat, & gentilium superstitionū tenebras vicerat: siue linguis blasphemorum,

D & Christianorū nomē malè diffamantium, quasi nebulis cum terra obtegeretur, videri perspicua luna nō poterat, id est, Ecclesia: siue ipsorum martyrū cædibus & tanta effusione sanguinis, tanquam illo defectu & obscuratione qua cruentā faciem luna videtur ostendere, (al. illa k.) à nomine Christiano deterrebantur infirmi. In quo terrore verba dolosa & sacrilega iaculabantur peccatores, vt etiam rectos corde peruerterent. Potest & de his peccatoribus intelligi quos Ecclesia cōtinet, quòd tunc inuenta occasione huius lunæ obscuræ, multa cōmiserint, quę nobis opprobria nunc obiiciūtur ab hæreticis, cùm eorum autores ea fecisse dicantur. Sed quoquo modo se habeat quod in obscura luna factum est, nunc catholico nomine toto orbe diffuso atque celebrato, quid mihi est in cognitis perturbari? In Domino enim confido, nec audio dicentes animæ meæ, transmigra in montes sicut passer. Quoniam

niam ecce peccatores intenderunt arcum, vt sagittent A in obscura luna rectos corde. Aut si & illis nunc luna videtur obscura, quia incertum volunt efficere quę sit catholica, & eam peccatis carnalium hominum, quos multos continet, conantur arguere: quid ad eum pertinet qui verè dicit, In Domino confido? Qua voce se quisque & frumentum esse ostendit, & vsque ad *Matth. 3. d.* ventilationis tempus paleas tolerabiliter sustinet. In Domino ergo cōfido. Illi timeant qui confidūt in homine, & de parte hominis se esse negare non possunt, per cuius canos iurant. Et cùm in sermone ab eis quęritur, cuius communionis sint: nisi de parte illius se esse dicant, non possunt agnosci. Dic quid isti faciunt, cùm illis commemorantur tā innumerabilia & quotidiana peccata, & scelera eorum quibus plena est *Psal. 10.* illa societas? Nunquid possunt dicere, In Domino cōfido, quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in mōtes sicut passer? Non enim confidunt in Domino, qui tunc esse dicunt sancta sacramenta si per sanctos ho- B mines dentur. Itaque cùm ab eis quæritur qui sint sancti, erubescunt dicere, nos sumus. Qui etiam si non erubescant hoc dicere, hi qui audiunt pro ipsis erubescunt. Itaque isti cogunt eos qui accipiunt sacramenta, spem suam in hominem ponere, cuius cor *Hier. 17. a.* videre non possunt. Et maledictus omnis qui spem suam ponit in homine. Quid est enim dicere, ego quod do sanctum est, nisi spem tuam in me pone? Quid si non es sanctus? Ostende cor tuum. Quod si nō potes, vbi videbo quòd sanctus es? An fortè dices *Matth. 7. c.* quod scriptum est, Ex operibus eorum cognoscetis eos? Video planè mira opera, quotidianas violentias circuncellionum sub Episcopis & presbyteris ducibus circumquaque volitare, & terribiles fustes Israëlis vocari, quæ homines qui nūc viuunt, quotidie vident & sentiunt. Macariana verò tēpora de quibus inuidiam *al. viderūt.* faciunt, & plurimi † non viderunt, & nemo nunc videt: & quisquis ea vidit catholicus, potuit dicere, si Dei seruus esse vellet: In Domino confido. Quod C & nunc dicit, cùm multa quę non vult, in Ecclesia vi- *Matth. 13. f.* det: qui se intra illa retia plena piscibus bonis & malis natare adhuc sentit, donec ad finē maris veniatur, vbi mali segregentur à bonis. Isti autem quid respondent, si alicui illorū dicat ille quem baptizant quomodo me iubes præsumere? Nā si & dantis & accipientis est meritum, sit dantis Dei, & accipientis conscientiæ meæ. Hæc enim duo non mihi incerta sunt, bonitas illius, & fides mea. Quid te interponis, de quo certum scire nihil possum? Sine me dicere, In Domino confido. Nam si in te confido, vnde confido si nihil mali ista nocte fecisti? Postremò si vis vt credā tibi, nunquid possum amplius quàm de te credere? Vnde ergo confido in eis quibus heri communicasti, & hodie communicas, & cras communicabis, vtrum vel isto triduo nihil mali commiserint? Quòd si nec te nec me polluit quod nescimus, quæ causa est vt re- D baptizes eos qui tempora traditionis & Macarianæ inuidiæ non nouerunt? Quæ causa est vt Christianos de Mesopotamia venientes, qui Cæciliani & Donati nec nomen audierunt, rebaptizare audeas, & neges esse Christianos? Si autem illos polluūt aliena peccata quę nesciunt, tēne reum facit quicquid per singulos dies in parte vestra te nesciente committitur? Imperatorum constitutiones frustra obiicitis catholicis, cùm in vestris castris priuati fustes ignésque sic sæuiant. Ecce quò lapsi sunt, qui cùm viderent in catholica peccatores, non potuerunt dicere, In Domino confido, & spem suam in homine posuerunt. Quod omnino dicerent, si non ipsi tales essent, quales illos putabant, à quibus sacrilega superbia separare se velle finxerūt. Dicat ergo anima catholica, In Domino cōfido, quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montes sicut

A passer? Quoniam ecce peccatores intenderūt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetra, vt sagittent in obscura luna rectos corde: & sermonem ab ipsis conuertat ad Dominum, & dicat, Quoniam quæ perfecisti destruxerunt.) Et hoc dicat, non contra istos solos, sed contra omnes hæreticos. Omnes enim quantum in ipsis est, destruxerunt laudem quam ex ore infantium & lactentium perfecit Deus: dum quæstionibus vanis & scrupulosis exagitant paruulos, & eos nutriri fidei lacte non sinunt. Quasi ergo dictum sit huic animæ, quare isti tibi dicunt, transmigra in montes sicut passer? quare te de peccatoribus terrent, qui intenderunt arcū ad sagittandos in obscura luna rectos corde? Respondet: Ideo vtique me terrēt, Quoniam quæ perfecisti, destruxerunt. Vbi, nisi in conuenticulis suis, vbi paruulos & interioris lucis ignaros, non lacte nutriūt, sed venenis necant? Iustus autem quid fecit?) Si vos Macarius, si vos Cæcilianus offendit: Christus quid B fecit vobis, qui dixit, Pacem meam do vobis, pacem *Ioan. 14. d.* meam relinquo vobis, quam vos nefanda dissensione violastis? Christus quid vobis fecit, qui traditorē suum *1. q. 1. Christus. Ioan. 13. c.* tanta patientia pertulit, vt ei primam eucharistiā confectam manibus suis & ore suo commendatam, sicut cæteris Apostolis traderet? Quid vobis fecit Christus, qui eundem traditorem suum quem diabolum nomi- *Ioan. 6. g.* nauit, qui ante traditionem Domini nec loculis Do- *Ioan. 12. a.* minicis fidem potuit exhibere, cum cæteris discipulis ad prædicandum regnum cælorum misit: vt demon- *Matth. 10. a.* straret dona Dei peruenire ad eos qui cum fide accipiunt, etiam si talis sit per quem accipiunt, qualis Iudas fuit? Dominus in templo sancto suo.) Ita verò, *Abac. 2. d.* sicut Apostolus dicit; Templum enim Dei sanctū est, *1 Cor. 3. d.* quod estis vos. Quisquis templum Dei violauerit, disperdet illum Deus. Templum Dei violat, qui violat vnitatem. Non enim tenet caput, ex quo totū corpus *Colos. 2. d.* connexum & compactum per omnem tactū subministrationis, secundum operationem in mensurā vnius- *Eph. 4. b.* C cuiusque partis incrementū corporis facit, in ędificationem sui in charitate. In hoc templo sancto suo Dominus est: quod constat multis membris suis, sua quęque officia gerentibus, in vnam ædificationem charitatis constructis. Quod violat, quisquis causa principatus sui, à catholica societate disiungitur. Dominus in templo sancto suo. Dominus in cælo sedes eius.) Si cælum acceperis iustum, sicut terram accipis peccatorem, cui dictum est: Terra es & in terrā ibis: quod *Gen. 3. e.* dictum est, Dominus in templo sancto suo: repetitum *Psal. 9.* intelligis, dum dictum est, Dominus in cęlo sedes eius.

Oculi eius in pauperē respiciunt.) Quippe cui derelictus est pauper, & qui factus est refugium pauperi. Et ideo seditiones omnes & tumultus intra ista retia *Matth. 13. f.* donec perducantur ad littus, de quibus nobis in perniciem suam & ad nostram correctionem insultant hæretici, per eos homines fiunt, qui pauperes Christi esse D nolunt. Sed nunquid ab eis qui hoc esse volunt, auertunt oculos Dei? Oculi enim eius in pauperem respiciunt. Nūquid metuendum est, ne in turba diuitum paucos pauperes videre nō possit, quos in Ecclesię gremio catholicæ custoditos enutrit? Palpebræ eius interrogant filios hominum.) Hic filios hominum, illa regula libenter acceperim, de veteribus regeneratos per fidem. Hi quippe quibusdā scripturarū locis obscuris tanquam clausis oculis Dei exercentur, vt quærant: & rursus quibusdā locis manifestis, tanquā apertis oculis Dei illuminantur, vt gaudeant. Et ista in sanctis libris crebra opertio atque adapertio tanquā palpebræ sunt Dei: Quæ interrogant, id est, quæ probant filios hominum, qui neque fatigātur rerū obscuritate, sed exercentur, neque inflantur cognitione, sed confirmantur. Dominus interrogat iustum & impiū.) Quid ergo metuimus ne aliquid nobis obsint impij, si

fortè

fortè nobiscum sacramenta non synceto corde communicant, quando ille interrogat iustum & impium? Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.) Id est, non ei qui credit Deo, & spem suam non ponit in homine, sed tantùm animæ suæ nocet dilector iniquitatis. Pluet super peccatores laqueos.) Si nubes generaliter Prophetæ intelligunt r siue boni siue mali, qui etiam pseudoprophetę appellantur: sic ordinantur pseudoprophetę à Domino Deo, vt de his laqueos super peccatores pluat. Non enim quisquam in eos sectandos incidit nisi peccator: siue ad præparationē extremi supplicij, si perseuerare in peccando maluerit, siue ad †desuadendam superbiam, si aliquádo Deum cura synceriore quæsiuerit. Si autem nubes non nisi boni & veri Prophetę intelliguntur, & de his manifestum est super peccatores laqueos pluere Deū: quamuis de his etiam pios ad fructificandum irriget. Quibusdam, inquit Apostolus, sumus odor vitæ in vitam, quibusdam odor mortis in mortem. Non enim Prophetæ tantùm, sed omnes verbo Dei animas irrigantes, nubes dici possunt. Qui cùm malè intelliguntur, pluit Deus super peccatores laqueos: cùm autem benè intelliguntur, fœcundat pectora piorum atque fidelium. Sicut exempli gratia, quod scriptum est, Et erunt duo in carne vna: si ad libidinem quisque interpretetur, laqueum pluit super peccatores. Sin autem intelligas, sicut ille qui ait, Ego autem dico in Christo & in Ecclesia: imbrem pluit super fertilem terram. Eadem autem nube, id est diuina Scriptura, vtrumque factum est. Item Dominus dicit, Non quod intrat in os vestrum, vos coinquinat, sed quod exit. Audit hoc peccator, & gulam parat voracitati. Audit hoc & iustus, & à ciborum discernendorum superstitione munitur. Et hinc igitur eadem scripturarum nube, pro suo cuiusque merito, peccatori pluuia laqueorum, & iusto pluuia vbertatis infusa est. Ignis & sulphur & spiritus procellæ pars calicis eorum.) Hæc pœna eorum est atque exitus, per quos blasphematur nomen Dei: vt primò cupiditatum suarum igne vastentur, deinde malorum operum fœtore à cœtu beatorum abiiciantur, postremò abrepti atque submersi, ineffabiles pœnas luant. Hæc est enim pars calicis eorum, sicut iustorum calix tuus inebrians quàm præclarus est. Inebriabuntur enim ab vbertate domus tuę. Calicem autem propterea puto appellatū: ne quid præter modum atque mensuram, vel in ipsis peccatorum suppliciis per diuinam prouidentiam fieri arbitremur. Et ideò tanquam rationem reddens quare id fiat, subiecit: Quoniam iustus Dominus, & iustitias dilexit.) Non frustra pluraliter, nisi quia homines dicit, vt pro iustis, iustitiæ intelligātur positæ. In multis enim iustis quasi multæ iustitiæ videntur esse, cùm sit vna Dei cui omnes participant. Tanquam si vna facies intueatur plura specula, quod in illa singulare est, de illis pluribus pluraliter redditur. Propterea rursus ad singularitatem se refert, dicendo, Aequitatē vidit facies eius.) Fortasse pro eo sit positū, æquitatem vidit facies eius: ac si diceretur, æquitas visa est in facie eius, id est, in eius notitia. Facies enim Dei, est potentia qua dignis innotescit. Aut certè æquitatem vidit facies eius, quia non se præbet cognoscendum malis, sed bonis: & ipsa est æquitas. Si quis autem lunam, synagogam vult intelligere, ad passionem Domini referat Psalmum, & de Iudæis dicat, Quoniam quæ perfecisti, destruxerūt. Ac de ipso Domino, iustus autem quid fecit? Quem tanquam destructorem legis arguebant. Cuius præcepta peruersè viuendo & ea contemnendo ac sua statuendo destruxerant, vt ipse Dominus secundum hominem loquatur vt solet, dicens: In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ transmigra in montes sicut passer? propter terrores scilicet eorū qui illum apprehēdere & crucifigere cupiebant. Cū peccatores sagittare volentes rectos corde, id est qui Christo crediderant, In obscura luna, id est, repleta peccatoribus synagoga, non absurdè intelligantur. Cui congruit & quod dicitur, Dominus in templo sancto suo, Dominus in cælo sedes eius: id est, verbum in homine, vel ipse filius hominis qui in cælis est. Oculi eius in pauperem respiciūt.) Aut quem suscepit secundū Deum, aut propter quem passus est secundū hominem. Palpebræ eius interrogant filios hominum.) Opertionē atque adapertionem oculorum, quod nomine palpebrarum probabile est positum, mortem resurrectionemque eius accipere possumus, vbi probauit filios hominum discipulos suos, & territos sua passione ac resurrectione lætificatos. Dominus interrogat iustū & impium.) Iam de cælo gubernans ecclesiam. Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.) Quare hoc ita sit, consequentia docent. Pluet enim super peccatores laqueos.) Secūdum superiorē expositionē accipiendum, & omnia cætera vsque ad finem Psalmi.

Mat. 24. b.
al. desudandam.
2 Cor. 2. d.
Gen. 2. d.
Ephes. 5. g.
Math. 15. b.
Psal. 22.
Psal. 35.
Psal. 10.

IN PSALMVM XI. ENARRATIO.

In finem pro octauo, Psalmus Dauid.

OCTAVVM diem iudicij posse intelligi in sexto Psalmo dictum est. Potest & pro octauo intelligi pro æterno seculo, quod post hoc tempus quod septē diebus voluitur, dabitur sanctis. Saluum me fac Domine, quoniam defecit sanctus.) Id est, non inuenitur: sicut loquimur cùm dicimus, defecit frumentum, aut defecit pecunia. Quoniam diminutæ sunt veritates à filiis hominum.) Veritas vna est, qua illustrantur animæ sanctæ. Sed quoniam multæ sunt animæ, in ipsis multæ veritates dici possunt: sicut ab vna facie multæ in speculis imagines apparent. Vana locuti sunt vnusquisque ad proximum suum.) Proximum omnē hominē oportet intelligi, quia nemo est cum quo sit operandū malū. Et dilectio proximi malū non operatur. Labia dolosa in corde & corde locuti sunt vana.) Quòd bis ait, In corde & corde, duplex cor significat. Disperdat Dñs vniuersa labia dolosa.) Vniuersa dixit, ne quis se exceptū putet, sicut Apostolus dicit, In omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primùm & Græci. Linguam magniloquam.) Linguam superbam. Qui dixerunt, linguam nostram magnificabimus, labia nostra apud nos sunt, quis noster Dominus est?) Superbi hypocritæ significantur, in sermone suo spem ponentes ad homines decipiendos, & Deo non subditi. Propter miseriam inopum & gemitum pauperum, nūc exurgam, dicit Dominus.) Ita enim populum suum ipse Dominus in Euangelio miseratus est, quòd rectorem non haberet, cū bene posset obtemperare. Vnde etiam dictum est in Euangelio, Messis multa, operarij autem pauci. Hoc autem ex persona Dei patris accipiendū est, qui propter inopes & pauperes, id est, inopia & paupertate bonorum spiritalium egentes, filium suum dignatus est mittere. Inde autem incipit sermo eius apud Matthęū in mōte, cùm dicit, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorū est regnum cælorum. Ponam in salutari.) Nō dixit quid ponat, sed in salutari, in Christo accipiendū est, secundum illud, Quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Et ideo intelligitur in illo posuisse, quod ad miseriam inopum auferendam, & consolandum gemitum pauperum pertinet. Fiducialiter agam in eo.) Secundum illud in Euangelio, Erat enim docens eos tanquam potestatem habens, non tanquam scribæ eorum. Eloquia Domini eloquia casta.) Hæc persona ipsius prophetæ est, Eloquia Domini eloquia casta. Casta dicit, sine corruptione simulationis. Multi enim prædicant veritatem non castè, quia vendunt illam pretio commoditatum huius seculi. De talibus dicit Apostolus, quòd Christum annun-

3. Int. dist. 18. omnes cuim.
Rom. 2. b.
Math. 9. d.
Math. 5. a.
Luc. 2. e.
Math. 7. d.
Philip. 1. c.

annunciarent non castè. Argentum igne examina- A
tum terræ.) Ipsa eloquia Domini per tribulationes
probata peccatoribus. Purgatum septuplū.) Per ti-
morem Dei, per pietatem, per scientiam, per fortitu-
dinem, per consilium, per intellectum, per sapientiam.
Nam septem sunt etiam beatitudinis gradus, quos in
eodē sermone quem habuit in monte Dominus exe-
Matth.5.a. quitur κατὰ Matthæum, Beati pauperes spiritu, beati
mites, beati lugentes, beati qui esuriunt & sitiunt iu-
stitiam, beati misericordes, beati mundo corde, beati
pacifici. De quibus sententiis septem, totum illū ser-
monem prolixū dictum esse animaduerti potest. Nam
octaua vbi dictū est, Beati qui persecutionē patiuntur
propter iustitiam: ipsum ignē significat, quo septem-
pliciter probatur argentū. Qui sermo cùm terminatus
Matth.7.d. esset, dictū est: Erat enim docens eos tāquam potesta-
tem habens, non tanquam scribæ eorum. Quod per-
tinet ad id quod in hoc Psalmo dictū est, Fiducialiter
agam in eo. Tu Domine seruabis nos, & custodies B
nos à generatione hac in æternū.) Hic tanquam ino-
pes & pauperes, ibi tanquam opulentos & diuites. In
circumitu impij ambulāt.) Id est, in temporalium re-
rum cupiditate, quæ septē dierū repetitio circumitu,
tanquā rota voluitur: & ideo non perueniunt in octa-
uum, id est, in æternum, pro quo iste Psalmus titulatus
Prouer.20.d. est. Ita & per Salomonem dicitur: Ventilator enim
impiorum est rex sapiens, & immittit illis rotam ma-
lorum. Secundum altitudinem tuam multiplicasti
filios hominum.) Quia est & in temporalibus multi-
plicatio, quæ auertit ab vnitate Dei. Vnde corpus
Sap.9.c. quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit ter-
rena inhabitatio sensum multa cogitantem. Multi-
plicantur autem iusti secundū altitudinē Dei, quando
ibunt de virtute in virtutem.

IN PSALMVM XII. ENARRATIO.

In finem, Psalmus Dauid.

FINIS enim legis Christus ad iustitiam omni cre-
denti. Vsquequò Domine obliuisceris me in fi- C
nem?) Id est, differs me ad intelligendum Christum
spiritaliter, qui est Dei sapientia, & rectus finis omnis
intentionis animæ. Quousque auertis faciem tuam
à me?) Sicut non obliuiscitur Deus, sic nec faciem a-
uertit, sed more nostro Scriptura loquitur. Auertere
autem Deus faciem dicitur, dum non dat animæ no-
titiam sui, quæ adhuc purum mentis oculum non ha-
bet. Quamdiu ponam consilium in anima mea?)
Consilio non opus est, nisi in aduersis. Ergo quamdiu
ponam cōsilium in anima mea, ita dictū est, quamdiu
erō in aduersis. Aut certè responsio est. Vt iste sit sen-
sus, Tamdiu Domine obliuisceris me in finē, & tam-
diu auertis faciem tuam à me, quamdiu ponam consi-
lium in anima mea: vt nisi quisque posuerit consilium
in anima sua, vt perfectè operetur misericordiam, nō
eum dirigat Deus in finem, neq; notitiam sui plenam,
quod est facie ad faciem videre se, præbeat illi. Do- D
lorem in corde meo per diem?) Subauditur, quamdiu
ponam. Per diem autem, continuationem significat:
vt dies pro tempore intelligatur. A quo se quisque de-
siderans exui, dolorem ponit in corde: deprecans ad
ęterna conscēdere, & humanū diem nō pati. Vsque-
quò exaltabitur inimicus meus super me?) Vel diabo-
lus, vel consuetudo carnalis. Respice & exaudi me
Domine Deus meus.) Respice, refertur ad id quod
dictū est, vsquequò auertis faciem tuam à me. Exaudi,
refertur ad id quod dictum est, vsquequò obliuisceris
me in finem. Illumina oculos meos ne vnquam ob-
dormiam in morte.) Oculos cordis oportet intelligi,
ne delectabili defectu peccati claudantur. Nequan-
do dicat inimicus meus, preualui aduersus eum.) Dia-
boli insultatio metuēda est. Qui tribulant me exul-
tabunt, si motus fuero.) Diabolus & angeli eius. Qui
non exultauerūt de iusto viro Iob, cùm eum tribula-
rent; quia non est motus, id est, de stabilitate fidei non Iob 1.b.
recessit. Ego autē in tua misericordia speraui.) Quia
idipsum quod nō mouetur homo & fixus in Domino
permanet, non sibi debet tribuere: ne cùm se gloriatur
non esse motum, ipsa superbia moueatur. Exultabit
cor meum in salutari tuo.) In Christo, in sapiētia Dei.
Cantabo Domino qui bona tribuit mihi.) Bona spi-
ritalia, non ad humanū diem pertinentia. Et psallam Psal.7.
nomini Domini altissimi.) Id est, cum gaudio gratias
ago, & ordinatissimè vtor corpore, qui est cātus animę
spiritalis. Si autē aliqua hic differentia consideranda
est, cantabo corde, psallam operibus Domino, †qui so- al. quòd.
lus videt. Nomini autem Domini, quod apud homi-
nes innotescit: quod non illi, sed nobis vtile est.

IN PSALMVM XIII. ENARRATIO.

In finem Psalmus, ipsi Dauid.

QVID sit in finem, non est sæpius repetendum.
Finis enim legis Christus, ad iustitiam omni cre- Rom.10.a.
denti, sicut Apostolus dicit. Illi credimus, quando in-
cipimus viam bonam ingredi. Ipsum videbimus, cùm
peruenerimus. Et ideo ipse finis. Dixit imprudens Psalm.52.
in corde suo, non est Deus.) Nec ipsi enim sacrilegi
& detestandi quidam philosophi, qui peruersa & falsa
de Deo sentiunt, ausi sunt dicere, non est Deus. Ideo
ergo dixit, in corde suo: quia hoc nemo audet dicere,
etiam si ausus fuerit cogitare. Corrupti sunt & Psal.52.
abominabiles facti sunt in affectionibus suis.) Id est,
dum amant hoc seculum, & non amant Deum. Ipsæ
sunt affectiones quæ corrumpunt animam, & sic ex-
cæcant, vt possit etiam dicere imprudens in corde suo,
non est Deus. Sicut enim non probauerūt Deum ha- Rom.1.d.
bere in notitiam, dedit illos Deus in reprobū sensum.
Non est qui faciat bonitatem, nō est vsque ad vnū.)
Vsque ad vnum, vel cum ipso vno potest intelligi, vt
nullus hominum intelligatur: Vel præter vnum, vt ac-
cipiatur Dominus Christus. Sicut dicimus, iste ager
vsque ad mare est, non vtique simul computamus &
mare. Et iste est melior intellectus, vt nemo intelliga-
tur fecisse bonitatem vsque ad Christum: quia nō po-
test quisquam hominū facere bonitatē, nisi ipse mon-
strauerit. Et illud verū est. Quia vsquequò quisque co-
gnoscat vnum Deum, non potest facere bonitatem.
Dominus de cælo prospexit super filios hominū, vt
videat si est intelligens aut requirens Deum.) Super
Iudæos potest intelligi, vt honoratiùs eos appellauerit
filios hominum propter vnius Dei cultum: in compa-
ratione gentilium, de quibus arbitror superius dictum,
Dixit imprudens in corde suo, non est Deus, & cętera.
Prospicit autem Dominus, vt videat per animas san-
ctas suas: quod significat id quod dictum est, de cælo.
Nam per seipsum nihil eum latet. Omnes declina-
uerunt, simul inutiles facti sunt.) Id est, Iudæi tales fa-
cti sunt, quales & gentes, de quibus suprà dictum est:
Non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.)
Similiter vt suprà intelligendum est. Sepulchrū pa- Psal.5. & Rom.3.b.
tens est guttur eorum.) Aut voracitas significatur in-
hiantis gulæ. Aut in allegoria, qui occidunt & quasi
deuorant interfectos eos, quibus suorum morum per-
uersitatem persuadent. Cui simile est ecōtrario, quod
Petro dictū est: Macta & manduca: vt in suam fidem Act.10.b.
& bonos mores, gentes cōuerteret. Linguis suis do-
losè agebant.) Comes est voracibus adulatio & omni-
bus malis. Venenum aspidum sub labiis eorū.) Ve-
nenum, dolum dicit: aspidum autem, quia nolunt au-
dire præcepta legis, sicut aspides nolunt audire verba
incantantis, quod in alio Psalmo euidentius dicitur.
Quorum os maledictione & amaritudine plenū est.) Psal.9. Rom.3.b.
Hoc est, venenum aspidum. Veloces pedes eorū ad
effundendum sanguinē.) Hic ostendit cōsuetudinem
malè faciendi. Contritio & infelicitas in viis eorū.)

Omnes enim malorum hominum viæ plenę sunt labore & miseria. Ideo Dominus clamat: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis; & ego reficiam vos. Tollite iugum meum, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde: Iugum enim meum est lene, & sarcina mea leuis est. Et viam pacis non cognouerunt.) Hanc vtique quam Dominus vt dixi commemorat, in iugo leni & sarcina leui. Non est timor Dei ante oculos eorum.) Isti non dicunt, nō est Deus: sed tamen non timent Deum. Nónne cognoscent omnes qui operātur iniquitatem?) Iudicium minatur.

Math. 11. d.

Qui deuorant populum meum sicut cibum panis.) Id est, quotidie. Cibus enim panis, quotidian⁹ est. Deuorant autem populum, qui sua commoda ex illo capiunt, non referentes ministerium suum ad gloriam Dei, & ad eorum quibus præsunt, salutem. Dominum non inuocauerunt.) Non enim verè hunc inuocat, qui ea desiderat, quæ illi displicent. Illic trepidauerunt timore, vbi non erat timor.) Id est, in damno rerum temporalium. Dixerunt enim: Si relinquimus eum sic, credent in eum omnes: & venient Romani, & tollent nobis & locum & gentem. Timuerunt regnum terrenum amittere, vbi non erat timor: & amiserunt regnum cælorum, quod timere debuerant. Et hoc de omnibus temporalibus commodis intelligendum est, quorum amissionem cùm timent homines, ad æterna non veniunt. Quoniam Deus in generatione iusta est.) Id est, non est in eis qui diligunt seculum. Iniustum est enim relinquere seculorum conditorem, & diligere seculum. Et seruire creaturæ potiùs quàm creatori. Consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes eius est.) Id est contempsistis humilem aduentum filij Dei, quia in eo non vidistis pōpam seculi: vt hi quos vocabat, in Deo solo spem ponerent, non in rebus transeuntibus. Quis dabit ex Sion salutare Israël?) Subauditur, nisi ipse cuius humilitatem contempsistis? Ipse enim in claritate venturus est ad iudiciū viuorum & mortuorū, regnumq; iustorum: vt quoniā isto humili aduentu facta est cæcitas ex parte Israël, vt plenitudo gentium intraret, in illo alio fiat quod sequitur, & sic omnis Israël saluus fieret. Pro Iudæis enim Apostolus etiam illud Esaiæ testimonium accipit, quod dictum est, Veniet ex Sion qui auertat impietatem ab Iacob: sicut hic positum est, Quis dabit ex Sion salutare Israël? Cùm auerterit Dominus captiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob, & lætabitur Israël.) Repetitio est, sicut solet. Nā idem puto esse lætabitur Israël, quod est, exultabit Iacob.

Ioan. 11. f.
Rom. 1. c.
Rom. 11. d.
Esaie 59. d.
Psal. 13.

IN PSALMVM XIIII. ENARRATIO.

Psalmus ipsi Dauid.

DE hoc titulo nulla quæstio est. Domine quis peregrinabitur in tabernaculo tuo?) Quāquam aliquando ponatur tabernaculum etiam pro habitatione sempiterna, tamē cùm propriè accipitur tabernaculum, belli res est. Vnde & contubernales milites dicuntur, tanquam simul habentes tabernacula. Hic sensus adiuuatur ex eo quod dictum est, quis peregrinabitur. Ad tempus enim cum diabolo dimicamus, & tunc opus est tabernaculo quò nos † refugiamus: Quod significat maximè fidem temporalis dispensationis, quæ pro nobis acta est temporaliter per incarnationem Domini. Et quis requiescet in monte sancto tuo?) Hic fortasse iam ipsam æternam habitationem significat, vt mōtem intelligamus supereminentiam charitatis Christi in vita æterna. Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam.) Hic proposuit, deinceps id exsequitur. Qui loquitur veritatem in corde suo.) Nonnulli enim in labiis habent veritatem, & in corde non habēt. Tanquam si aliquis dolosè ostendat viam sciens in ea esse latrones: & dicat, Si hac ieris, à latronibus tutus eris: & contingat vt verè non ibi latrones inueniantur: verum ille locutus est, sed non in corde suo. Aliud enim putabat, & nesciens verum dixit. Ergo parum est verum loqui, nisi etiam in corde ita sit. Qui non egit dolum in lingua sua.) Lingua agitur dolus, cùm aliud ore profertur, aliud pectore tegitur. Nec fecit proximo suo malum.) Proximum omnem hominem accipi oportere, notum est. Et opprobrium non accepit aduersus proximum suum.) Id est, non libenter aut temerè credidit criminatori. Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus.) Ista perfectio est, vt nihil in hominem valeat malignus, & vt hoc sit in conspectu eius: id est, certissimè nouerit malignum non esse, nisi cùm animus à specie sui creatoris æterna & incōmutabili, ad creaturæ speciem auertitur, quæ de nihilo facta est. Timentes autem Dominum glorificat.) Vtiq; ipse Dominus. Initium autem sapientiæ timor Domini. Sicut ergo illa superiora pertinent ad perfectos, ita ea quæ nunc dicturus est, pertinent ad incipientes. Qui iurat proximo suo, & non decipit, qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, & munera super innocētes non accepit.) Ista non sunt magna. Sed qui nec ista potest, multo minus potest loqui veritatem in corde suo, & non dolum agere in lingua sua, sed vt est in corde verum, ita proferre & habere in ore, est est, non non: & nō facere proximo suo malum, id est, nulli homini, & opprobrium non accipere aduersus proximum suum. Quæ sunt perfectorum, in quorum cōspectu ad nihilum deductus est malignus: tamen etiam ista minora ita concludit. Qui facit hæc, non commouebitur in æternum.) Id est, perueniet ad illa maiora, in quibus est magna, & inconcussa stabilitas. Nam & ipsa tempora non sine causa fortasse sic variata sunt: vt in superiore conclusione præteritum tempus poneretur, in hac autem futurum. Nam ibi dictum est, Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus: hic autem, Non commouebitur in æternum.

al. reficiamus.
Psal. 110. Eccl. 1. b.
Matth. 5. f.

A B C

IN PSALMVM XV. ENARRATIO.

Tituli inscriptio, ipsi Dauid.

REx noster in hoc Psalmo loquitur ex persona susceptionis humanæ, de quo titulus regalis tempore passionis inscriptus emicuit. Dicit autem hæc, Conserua me Domine, quoniam in te speraui: dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.) Quoniam bonis meis non expectas tu fieri beatus. Sanctis qui sunt in terra eius.) Sanctis qui in terra viuentium spem suam posuerunt, ciuibus Hierusalem cælestis, quorum cōuersatio spiritalis per ancoram spei in illa patria figitur, quæ rectè Dei terra nominatur: quamuis adhuc & in his terris carne versentur. Mirificaui omnes voluntates meas in illis.) His ergo sanctis miras feci omnes voluntates meas, in profectu eorum, quo senserūt quid eis profuerit; & humanitas meæ diuinitatis vt morerer, & diuinitas humanitatis vt resurgerem. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum.) Non ad perniciem, sed vt medicū desiderarent. Postea accelerauerunt.) Itaque post multiplicatas infirmitates, accelerauerunt, vt sanarētur. Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus.) Erunt enim conuenticula eorum nō carnalia, nec de sanguinibus pecorum propitiatus congregabo eos. Nec memor ero nominum illorum per labia mea.) Sed spiritali mutatione obliuiscentur quid fuerint. Nec à me iam vel peccatores, vel inimici, vel homines, sed iusti & fratres mei & filij Dei vocabuntur per pacem meam. Dominus pars hæreditatis meæ.) Possidebūt enim mecum hæreditatem, ipsum Deum. Eligant sibi alij partes quibus fruantur, terrenas & temporales: portio sanctorum, Dominus æter-

D

æternus est. Et calicis mei.) Bibant alij mortiferas A voluptates, portio calicis mei Dominus est. Quòd dico mei, adiungo Ecclesiam: quia vbi caput, ibi & corpus. Nam in hæreditatem congregabo conuenticula eorũ, & per calicis ebrietatem obliuiscar nomina vetera eorum. Tu es qui restitues mihi hæreditatem meam: vt nota sit & his quos libero, claritas qua erá apud te, priusquam mundus fieret. Nõ enim restitues mihi quod non amisi, sed restitues his qui amiserunt eius claritatis notitiam: in quibus quia ego sum, mihi restitues. Funes ceciderunt mihi in præclaris.) Limites possessionis meæ in † tua claritate tanquam sorte ceciderunt, velut possessio Sacerdotum & Leuitarum Deus est. Etenim hæreditas mea præclara est mihi.) Etenim hæreditas mea præclara est, non omnibus, sed vidétibus in quibus quia ego sum, mihi est.

Benedicã Dominum qui mihi tribuit intellectũ.) Quo ista hæreditas videri & possideri potest. Insuper autem & vsque ad noctem emendauerunt me renes mei.) Super intellectum autem vsque ad mortem B erudiuit me inferior pars mea, carnis assumptio: vt experirer tenebras mortalitatis, quas ille intellectus non habet. Prouidebam Dominum in conspectu meo semper.) Sed veniens in ea quæ transeũt, non abstuli oculum ab eo qui semper manet: hoc prouidens, vt in eum post temporalia peracta recurrerem. *Act.2.d.*

Quoniam à dextris est mihi ne cõmouear.) Quoniam fauet mihi, vt stabiliter in eo permaneam.

Propter hoc iocundatum est cor meum, & exultauit lingua mea.) Propter hoc & in cogitationib⁹ meis iocunditas, & in verbis exultatio. Insuper & caro mea requiescet in spe.) Insuper & caro mea non deficiet in interitum, sed in spe resurrectionis obdormiet.

Quoniam non derelinques animam meam in inferno.) Quoniam neque animam meam inferis possidendam dabis. Neque dabis sanctum tuum videre corruptionem.) Neq; sanctificatum corpus, per quod C & alij sanctificandi sunt, corrumpi patieris. Notas mihi fecisti vias vitæ.) Notas fecisti per me humilitatis vias, vt ad vitam redirent homines, vnde per superbiam ceciderant: in quibus quia ego sum, notas mihi fecisti. Adimplebis me lætitia cum vultu tuo.) Adimplebis eos lætitia, vt non vltrà quærãt aliquid, cùm facie ad faciem te viderint: in quibus quia ego sum, me adimplebis. Delectatio in dextera tua vsque in finem.) Delectatio est in fauore & in propitiatione tua in huius vitæ itinere, perducens vsque ad finem gloriæ conspectus tui. *Act.13.e.*

IN PSALMVM XVI. ENARRATIO.

Oratio ipsi Dauid.

HÆC oratio est personæ Domini tribuenda, adiuncta Ecclesia quæ corpus eius est. Exaudi Deus iustitiam meam, intende deprecationi meæ. Auribus percipe orationẽ meam nõ in labiis dolosis.) Non ad te in labiis dolosis procedentem. A vultu D tuo iudicium meum prodeat.) Ex illuminatione notitiæ tuæ verum iudicem. Aut certè non in labiis dolosis, à vultu tuo iudicium meum prodeat, vt scilicet non proferam iudicans aliud quàm in te intelligo.

Oculi mei videant æquitatem.) Oculi mei videant æquitatem, cordis vtiq; oculi. Probasti cor meum & visitasti nocte.) Quia ipsum cor meum visitatione tribulationis probatum est. Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.) Non autem nox tãtum, quia perturbare assolet, sed etiam ignis quia vrit vocanda est ipsa tribulatio: qua examinatus, iustus inuentus sum. Vt non loquatur os meum opera hominum.) Vt aliud non procedat ex ore meo, quàm id quod pertinet ad gloriam & laudem tuam: non ad opera hominum, quæ faciunt præter volũtatem tuam.

Propter verba labiorum tuorum.) Propter verba pacis tuæ, vel prophetarum tuorum. Ego custodiui vias duras.) Ego custodiui vias laboriosas, mortalitatis humanæ atq; passionis. Ad perficiendos gressus meos in semitis tuis.) Vt perficeretur charitas Ecclesiæ in itineribus angustis, quibus venitur ad requiẽ tuam. Vt non moueãtur vestigia mea.) Vt non moueantur signa itineris mei, quæ tanquam vestigia sacramentis & Scripturis apostolicis impressa sunt: quæ intueantur & obseruent qui me sequi volũt. Aut certè vt etiam stabiliter in æternitate permaneã, posteaquam peregi vias duras, & in angustiis semitarũ tuarũ gressus perfeci. Ego clamaui, quoniam exaudisti me Deus.) Ego libera & valida intẽtione preces ad te direxi: quoniam vt hãc habere possem exaudisti me infirmius orantem. Inclina aurem tuam mihi, & exaudi verba mea.) Non deserat exauditio tua humilitatem meam. Mirifica misericordias tuas.) Nõ vilescant misericordiæ tuæ, ne minus amentur. Qui saluos facis sperantes in te. A resistẽtibus dexteræ tuæ.) A resistentibus fauori, quo mihi faues. Custodi me Domine vt pupillam oculi.) Custodi me Domine vt pupillam oculi, quæ apparet perparua & exigua: per eam tamẽ dirigitur acies luminis, quo lux & tenebræ diiudicãtur, sicut per Christi humanitatem diuinitas iudicij, discernens inter iustos & peccatores. In tegmine alarum tuarum proteges me.) In munimento charitatis & misericordiæ tuæ proteges me. A facie impiorum qui me afflixerunt. Inimici mei animam meam circundederunt, adipem suum concluserunt.) Lętitia sua pingui cooperti sunt, postea quàm cupiditas eorum de scelere satiata est. Os eorum locutum est superbiam.) Et propterea os eorũ locutum est superbiam: dicendo, Aue rex Iudæorum, & cętera talia. *1. sim dis. 47. vnu vi.* *Matth.27.d.*

Proiiciẽtes me nũc circũdederunt me.) Proiiciẽtes me extra ciuitatẽ, nunc circundederunt me in cruce. Oculos suos statuerũt declinare in terrã.) Intentionẽ cordis sui statuerũt declinare in ista terrena: putantes magnum malum perpeti eum qui occidebatur, & se nullum qui occidebant. Susceperunt me sicut leo paratus ad prędam.) Susceperunt me sicut † ille aduersarius circumiens, quærens quem deuoret. Et sicut catulus leonis habitans in occultis.) Et sicut catulus eius, populus cui dictũ est: Vos ex patre diabolo estis, cogitans de insidiis quibus iustum circumueniret & perderet. Exurge Domine, præueni eos & subuerte eos.) Exurge Domine, quem dormire arbitrantur, & iniquitates hominum non curare: antè excæcentur malitia sua, vt factum eorum vindicta præueniat, & ità subuerte eos. Erue animam meam ab impiis.) Erue animam meam resuscitando me à morte, quæ mihi ab impiis irrogata est. Frameam tuam ab inimicis manus tuæ.) Anima enim mea framea tua est, quam assumpsit manus tua, id est, æterna virtus tua: vt per ipsam regna debellet iniquitatis, & diuidat iustos ab impiis. Hanc ergo erue ab inimicis manus tuę, hoc est, virtutis tuæ, hoc est, ab inimicis meis. Domine perdens de terra, dispertire eos in vita eorum.) Domine perdens eos de terra, quam inhabitant: dispertire eos per orbem terrarum in ista vita, quam solam suam vitam putant, qui æternam desperant. Et de absconditis tuis adimpletus est venter eorum.) Non solum autem ista pœna eos consequetur visibilis, sed etiam de peccatis, quæ tanquam tenebrę absconduntur à lumine veritatis tuæ, adimpleta est memoria eorum, vt obliuiscantur Deum. Saturati sunt porcina.) Saturati sunt immunditia, conculcãtes margaritas sermonum Dei. Et reliquerunt reliquias paruulis suis.) Clamantes: Peccatum hoc super nos & super filios nostros. Ego autem in tua iustitia apparebo in conspectu tuo.) Ego autem qui non apparui eis, qui corde sordido & tenebroso lucem sapientiæ tuæ videre *al. leo. 1.Pet.5.c.* *Ioan.8.f.* *1.sim.dis. 36.illa tam.* *Matth.27.e.*

videre non possunt, in tua iustitia apparebo in conspectu tuo. Satiabor dum manifestabitur gloria tua.) Et cùm illi saturati sunt immunditia sua; vt me intelligere non possint: ego satiabor dum manifestabitur gloria tua, in his qui † te intelligunt: Sanè illo versu vbi dictum est, Saturati sunt porcina: nonnulla exemplaria; Saturati sunt filiis, habent: Ex ambiguo enim Græco interpretatio duplex euenit. Filios autem opera intelligimus. Et sicut bona opera bonos filios, ita malos mala.

al. me.

IN PSALMVM XVII: ENARRATIO.

IN finem, puero Domini, ipsi Dauid, hoc est, manu forti Christo secundùm hominem. Quæ locutus est Domino verba cantici huius, in die qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saul, & dixit:) In die qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saul: hoc est, regis Iudæorum, quem sibi ipsi petierunt. Nam sicut Dauid manu fortis, ita Saul petitio, interpretari dicitur. Notum est autem, quomodo ille populus regem sibi petierit & acceperit: non secundùm Dei, sed secundùm suam volútatem: Dicit ergo hic Christus & Ecclesia, id est, totus Christus, caput & corpus. Diligam te Domine virtus mea.) Diligam te Domine, per quem fortis sum.

2 Reg. 22. a. 1 Reg. 8. a.

Domine firmamentum meum & refugium meum & liberator meus.) Domine qui me firmasti, quia refugi ad te. Refugi autem, quia liberasti me. Deus meus adiutor meus; & sperabo in eum.) Deus meus qui mihi adiutorium prius vocationis tuæ præstitisti; vt sperare in te possim. Protector meus & cornu salutis meæ, & redemptor meus.) Protector meus, quia non de me præsumpsi, quasi erigens aduersum te cornu superbiæ: sed teipsum cornu, hoc est, firmá celsitudinem salutis inueni. Quod vt inuenirem, redemisti me. Laudans inuocabo Dominum, & ab inimicis meis saluus ero.) Non meam gloriam, sed Domini quærens, inuocabo eum, & non erit vnde mihi noceant impietatis errores. Circumdederunt me dolores mortis.) Circumdederunt me dolores mortis, id est, carnis. Et torrentes iniquitatis conturbauerunt me.) Turbæ iniquæ ad tempus commotæ, veluti flumina pluuialia citò desitura egerunt vt conturbarent me. Dolores inferni circumdederunt me.) In his qui me circumdederunt vt perderent me, erant dolores inuidiæ, qui mortem operantur, perducuntque ad infernum peccati. Præuenerunt me laquei mortis.) Præuenerunt me vt priores nocere vellent, quod eis postea redderetur. Tales autem homines capiunt in perditionem, quibus malè persuaserunt iactatione iustitiæ: cuius non re, sed nomine, aduersus gentes gloriantur. Et in pressura mea inuocaui Dominum; & ad Deum meum clamaui:

Et exaudiuit de templo sancto suo vocem meam.) Exaudiuit de corde meo, in quo habitat, vocem meá.

Et clamor meus in conspectu eius.) Et clamor me⁹; quem non in auribus hominum, sed coram ipso intus habeo. Introiuit in aures eius. Et commota est & contremuit terra.) Ita clarificato filio hominis; commoti sunt & contremuerunt peccatores: Et fundamenta montium conturbata sunt.) Et spes superborum qui in hoc seculo fuerunt, cóturbatæ sunt.

Et commota sunt, quoniam iratus est eis Deus.) Vt scilicet iam firmamentum non haberet in cordibus hominum spes temporalium bonorum. Ascédit fumus in ira eius.) Ascendit lachrymosa deprecatio pœnitentium, cùm cognouissent quid minetur Deus impiis. Et ignis à facie eius exardescit.) Et flagrantia charitatis post pœnitétiam de notitia eius inardescit. Carbones succensi sunt ab eo.) Qui iam mortui erant, deserti ab igne boni desiderij ac luce iustitiæ, & frigidi tenebrosique remanserant, rursus accensi & illuminati reuixerunt. Et inclinauit cęlum & descendit.) Et humiliauit iustum; vt descenderet ad hominum infirmitatem. Et caligo sub pedibus eius.) Et impij qui terrena sapiunt, caligine malitiæ suæ non eum cognouerunt. Terra enim sub pedibus eius, tanquam scabellum pedum eius. Et ascendit super Cherubim, & volauit:) Et exaltatus est super plenitudinem scientiæ; vt nemo ad eum perueniret nisi per charitatem. Plenitudo enim legis charitas: Et citò se incomprehensibilem esse demonstrauit dilectoribus suis, ne illum corporeis imaginibus comprehendi arbitrarentur. Volauit super pennas ventorum.) Illa autem celeritas qua se incomprehésibilem esse móstrauit, super virtutes animarum est: quibus se velut pennis à terrenis timoribus in auras libertatis attollunt. Et posuit tenebras latibulum suú.) Et posuit obscuritaté sacramentorum, & occultam spem in corde credentiú vbi lateret ipse, non eos deserens. In his etiam tenebris, vbi per fidem adhuc ambulamus, non per speciem; quam diu quod non videmus, speramus, & per patientiam expectamus.

Rom. 13. c. 1. Cor. 5. d. Rom. 8. e.

In circumitu eius tabernaculum eius.) Conuersi tamen, ipsum ambiunt, qui credunt ei, quia in medio eorum est; cùm omnibus æqualiter fauet: in quibus tanquam in tabernaculo habitat hoc tempore:

Tenebrosa aqua in nubibus aëris.) Nec propterea quisquam in illa luce, quæ futura est cùm ex fide ad speciem venerimus; iam se esse arbitretur, si scripturas rectè intelligit. In Prophetis enim atque in omnibus diuini verbi prædicatoribus obscura doctrina est.

Præ fulgore in cóspectu eius: In comparatione fulgoris, qui est in conspectu manifestationis eius.

Nubes ipsius transierunt.) Prædicatores verbi eius non iam in Iudææ finibus continentur, sed transierút ad gentes. Grando & carbones ignis.) Obiurgationes † figuratæ, quibus velut grandine corda dura tundútur. Si anté terra culta & mitis, id est, pius animus, exceperit duritiam grandinis, in aquam eadem terra fulguratæ & quasi congelatæ obiurgationis, id est, in doctriná satiantem, resoluitur. Igne autem charitatis accensa corda reuiuiscunt. Hæc omnia in nubibus ipsius ad gentes transierunt. Et intonuit de cælo Dominus.) Et Euangelica fiducia de corde iusti sonuit Dominus. Et Altissimus dedit vocem suam.) Vt haberemus eam, & in profundo rerum humanarum audiremus cælestia. Et emisit sagittas suas, & dispersit eos.) Et emisit Euangelistas pennis virtutum recta itinera transuolantes: nó suis, sed eius à quo missi sunt viribus. Et dispersit eos ad quos missi sunt, vt aliis eorum essent odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem. Et coruscationes multiplicauit; & conturbauit eos.) Et miracula multiplicauit, & conturbauit eos. Et apparuerunt fontes aquarum.) Et apparuerunt, qui facti erant in prædicantibus, fontes aquarum salientium in vitam æternam. Et reuelata sunt fundamenta orbis terrarum.) Et reuelati sunt Prophetæ qui non intelligebantur, super quos ædificaretur orbis terrarum credens Domino. Ab increpatione tua Domine.) Clamantis, Appropinquauit super vos regnum Dei. Ab inspiratione spiritus iræ tuæ.) Dicentis: Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter moriemini. Misit è summo, & accepit me.) Vocando ex gentibus in hæreditatem, gloriosam Ecclesiam non habentem maculam neque rugam.

al. figuratę. 2. Cor. 2. d. Ioan. 4. b. Matth. 4. d. Luc. 13. a. Ephes. 5. f.

Assumpsit me de multitudine aquarum.) Assumpsit me de multitudine populorum. Eruit me de inimicis meis fortissimis.) Eruit me de inimicis meis; qui præualuerunt ad affligendam & † perdendam istá temporalem vitam meá. Et ab his qui oderunt me, quoniam confortati sunt super me.) Quamdiu sub ipsis

al. persequendam.

ipsis sum ignorans Deum. Præuenerunt me in die A afflictionis meæ.) Priores mihi nocuerunt, in tempore quo mortale & laboriosum corpus gero. Et factus est Dominus firmamentum meum.) Et quoniam amaritudine miseriarum firmamentum terrenæ voluptatis conturbatum atque conuulsum est, factus est Dominus firmamentum meum. Et eduxit me in latitudinem.) Et quia carnales patiebar angustias, eduxit me in spiritalem latitudinem fidei.

2.Reg.5.c. Eruit me, quoniam voluit me.) Eruit me, quoniam voluit me antequam illum ego vellem: eruit me ab inimicis meis potentissimis, qui mihi inuidebant iam volenti eum, Et ab his qui oderunt me, quia volo eum. Et retribuet mihi Dominus secundùm iustitiam meam.) Et retribuet mihi Dominus secundùm iustitiam bonæ voluntatis: qui prior præbuit misericordiam, antequam haberem bonam voluntatem.

Et secundùm puritatem manuum mearum retribuet mihi.) Et secundùm puritatem factorum meorum retribuet mihi, qui tribuit mihi vt bene facerem, educendo me in latitudinem fidei. Quia custodiui vias Domini.) Vt latitudo bonorum operum quæ per fidem sunt, & longanimitas perseuerandi consequatur. Nec impiè gessi à Deo meo. Quoniam omnia iudicia eius in conspectu meo sunt semper.) Quoniam omnia iudicia eius: id est, & præmia iustorum, & pœnas impiorum, & flagella corrigendorum, & tentationes probandorum, perseueranti contemplatione considero. Et iustitias eius non repuli à me.) Quod faciunt deficientes sub sarcina earum, & reuertuntur ad vomitum suum. Et ero immaculatus cum eo, & obseruabo me ab iniquitate mea. Et retribuet mihi Dominus secundùm iustitiam meam.) Itaque non solùm propter latitudinem

Galat.5.c. fidei quæ per dilectionem operatur: sed etiam propter longitudinem perseuerantiæ, retribuet mihi Dominus secundùm iustitiam meam. Et secundùm puritatem manuum mearum in conspectu oculorum eius.) Non quò homines vident, sed in conspectu o-

2.Cor.4.d. culorum eius. Quoniam quæ videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna, quò pertinet altitudo spei. Cum sancto sanctus eris.) Est etiam occulta profunditas, qua intelligeris cum sancto sanctus: quia tu sanctificas. Et cum viro innocente innocens eris.) Quia tu nulli noces, sed criniculis peccatorum suorum vnusquisque cõstringitur. Et cum electo electus eris.) Et ab eo quem eligis eligeris. Et cum peruerso peruersus eris.) Et cum peruerso vide-

Ezech.18.f. ris peruersus: quoniam dicunt, non est recta via Domini, & ipsorum via non est recta. Quoniam tu populum humilem saluum facies.) Hoc autem peruersum videtur peruersis, quòd confitentes peccata sua saluos facies. Et oculos superborum humiliabis.)

Rom.10.a. Ignorantes autem Dei iustitiam, & suã volentes constituere, humiliabis. Quoniam tu illuminabis lucernam meam Domine.) Quoniam non est lumen nostrum ex nobis, sed tu illuminabis lucernam meã Domine. Deus meus illuminabis tenebras meas.) Nos enim peccatis nostris tenebræ sumus, sed Deus meus illuminabis tenebras meas. Quoniam à te eruar à tentatione.) Quoniam non à me, sed à te eruar à tentatione. Et in Deo meo transgrediar murum.) Et non in me, sed in Deo meo transgrediar murum: quem inter homines & cælestem Hierusalem peccata erexerunt. Deus meus immaculata est via eius.) Deus meus non venit in homines, nisi mundauerint viam fidei quã veniat ad eos: quia immaculata est via eius. Eloquia Domini igne examinata.) Eloquia Domini igne tribulationis probantur. Protector est omnium sperantium in se.) Et omnes qui non in seipsis, sed in illo sperant, eadem tribulatione non consumũtur. Spes enim sequitur fidem. Quoniam quis Deus præter Dominum?) Quoniam quis Deus, præter Dominum cui seruimus? Et quis Deus præter Deum nostrũ?) Et quis Deus præter Dominũ, quem 2.Reg.22.c.
post bonam seruitutem, tanquam hæreditatem speratã filij possidebimus? Deus qui præcinxit me virtute.) Deus qui præcinxit me vt fortis sim, ne diffluẽtes sinus cupiditatis impediãt opera & gressus meos.

Et posuit immaculatam viam meam.) Et posuit immaculatam viam charitatis, qua ad illũ veniam: sicut immaculata est via fidei, quã venit ad me. Qui perficit pedes meos tãquam ceruí.) Qui perficit amorem Psal.143.
meum, ad transcendenda spinosa & vmbrosa implicamenta huius seculi. Et super excelsa statuet me.) Et super cælestem habitationem figet intentionem meam, vt implear in omnem plenitudinem Dei.

Qui docet manus meas ad prœlium.) Qui docet me operari ad superandos inimicos, qui nobis intercludere cælestia regna conantur. Et posuisti vt ar- B cum æreum brachia mea.) Et posuisti infatigabilem intentionem bonorum operum meorum. Et dedisti mihi protectionem salutis meæ, & dextera tua suscepit me.) Et fauor gratiæ tuæ suscepit me. Et disciplina tua me direxit in finem.) Et correptio tua me deuiare non sinens direxit, vt quicquid ago, in eum finem referam, quo cohæretur tibi. Et disciplina tua ipsa me docebit.) Et eadem correptio tua me docebit peruenire quò direxit. Dilatasti gressus meos subter me.) Ne impediãt carnales angustię: quoniam latam fecisti charitatem meam operantem hilariter, etiam de ipsis quæ subter me sunt mortalibus rebus & membris. Et non sunt infirmata vestigia mea.) Et non sunt infirmata, siue itinera mea, siue signa quę impressi ad imitandũ sequentibus. Persequar inimicos meos, & comprehẽdam illos.) Persequar affectus C carnales meos, nec ab eis comprehẽdar, sed comprehendam illos vt absumantur. Et non conuertar donec deficiant.) Et ab ista intentione non cõuertar ad quietem, donec deficiant qui obstrepunt mihi. Confringam illos nec poterunt stare.) Confringam illos nec durabunt aduersum me. Cadent subtus pedes meos.) † Deiectis illis, præponam amores quibus am- al. Dilectio.
bulo in æternum. Et præcinxisti me virtute ad bellum.) Et constrinxisti fluentia desideria carnis meæ virtute, ne in tali pugna præpedirer. Supplantasti insurgentes in me subter me.) Decipi fecisti eos quĩ me insequebantur: vt subter me fierent, qui super me esse cupiebant. Et inimicos meos dedisti mihi dorsum.) Et inimicos meos conuertisti, & dorsum mihi eos esse fecisti: id est, vt sequerentur me. Et odio habentes me disperdidisti.) Alios autem eorum qui in odio perdurauerunt, disperdidisti. Clamauerũt, nec erat qui saluos faceret.) Quis enim saluos faceret, D quos tu non faceres? Ad Dominum, nec exaudiuit eos.) Nec ad quemlibet, sed ad Dominum clamauerunt: nec ex auditione dignos iudicauit, nõ recedentes à malitia sua. Et comminuam illos vt puluerem† ante faciem venti.) Et comminuam illos. Aridi enim al. iorta.
sunt, non recipientes imbrem misericordiæ Dei: vt elati atque inflati superbia, à spe firma & inconcussa, & tanquam à terræ soliditate & stabilitate rapiantur.

Vt lutum platearũ delebo eos.) Per latas quas multi ambulant perditionis vias, luxuriãtes & lubricos delebo eos. Erues me de contradictionibus populi.) Erues me de contradictionibus eorum qui dixerunt: Si dimiserimus eum, † omne seculum post illum ibit. Esai.11.f. al. viuendo.
Constitues me in caput gentium. Populus quem non cognoui seruiuit mihi.) Populus gentium quem corporali præsentia non visitaui, seruiuit mihi. In obauditu auris obediuit mihi.) Neque oculis me vidit: sed recipiens prædicatores meos, in obauditu auris obedi-

obediuit mihi. Filij alieni mentiti sunt mihi.) Filij nō mei dicēdi, sed potius alieni, quibus rectè dicitur: Ioan. 8.f. Vos ex patre diabolo estis, mentiti sunt mihi. Filij alieni inueterauerunt.) Filij alieni, quibus vt renouarentur, nouum Testamentum attuli, in vetere homine remanserunt. Et claudicauerunt à semitis suis.) Et tanquam vno pede debiles, quia vetus tenentes; nouum Testamentum respuunt, claudi effecti sunt etiam in ipsa vetere lege: potius traditiones suas se- Matth. 15 a. quentes quàm Dei. Calumniabantur enim discipulos de manibus nō lotis: quia tales erant semitæ quas ipsi fecerant & consuetudine triuerant, aberrando ab itineribus præceptorum Dei. Viuit Dominus & Rom. 8.b. benedictus Deus meus.) Secundùm carnem autem sapere, mors est. Viuit Dominus & benedictus Deus meus. Et exaltetur Deus salutis meæ.) Et non terrena consuetudine de Deo salutis meæ sentiam: nec terrenam ipsam salutem, sed in excelso de illo sperē.

Deus qui das vindictas mihi, & subdis populos sub mē.) Deus qui vindicas me, subdendo populos sub B me. Liberator meus de inimicis meis iracundis.) Ioan. 19 c. Liberator meus de inimicis meis iracundis, clamantibus, crucifige crucifige, Iudæis. Ab insurgentibus in me exaltabis me.) A Iudæis insurgentibus in me 2. Reg 22.d. patientem, exaltabis me resurgentem. A viro ini- Rom. 15.b. quo erues me.) A regno eorum iniquo erues me.

Propterea confitebor tibi in gentibus Domine.) Propterea tibi per me confitebūtur gentes Domine.

Et nomini tuo psallam.) Et latius innotesces bonis operibus meis. Magnificans salutes regis ipsius.) Deus qui magnificat, vt admirabiles faciat salutes, quas eius filius dat credentibus. Et faciens misericordiam Christo suo.) Deus qui facit misericordiam Christo suo. Dauid & semini eius vsque in seculū.) Ipsi liberatori manu potenti, qui vicit hunc mūdum, & eius quos credentes euangelio genuit in æternum. Quæcunque in hoc Psalmo dicta sunt, quæ ipsi Domino propriè, id est, capiti Ecclesiæ congruere non possunt, ad Ecclesiam referenda sunt: Totus enim C Christus hic loquitur, in quo sunt omnia mēbra eius.

IN PSALMVM XVIII. ENARRATIO.

In finem, Psalmus Dauid.

Titulus notus est: nec Dominus Iesus Christus hæc dicit, sed de illo hæc dicuntur:

Expositio prima.

CÆLI enarrant gloriam Dei.) Iusti Euangelistæ, in quibus Deus tanquam in cælis habitat, exponunt gloriam Domini nostri Iesu Christi, siue gloriam qua glorificauit patrem filius super terram. Et opera manuum eius annunciat firmamentum.) Et facta virtutum, Domini annunciat firmamentum, fiducia Spiritus sancti cælum factum, quod antea timore terra erat. Dies diei eructat verbum.) Spiritus spiritalibus profert plenitudinem incommutabi- Ioan. 1.a. lis sapientiæ Dei, quod verbum in principio Deus apud Deum est. Et nox nocti annunciat scientiam.) Et mortalitas carnis tanquam longè positis carnalibus, fidem insinuando, annunciat futuram sciētiam. D

Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non Act. 2.a. audiantur voces eorum.) Per quos non auditæ sunt voces Euangelistarum, cùm omnibus linguis Euan- Rom. 10.d. gelium prædicarent? In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. In sole posuit tabernaculum suum.) Dominus autem vt ad- Matth. 10.d. uersus regna temporalium errorum belligeraret, non pacem, sed gladium missurus in terram, in tempore vel in manifestatione posuit tanquam militare habitaculum suum: hoc est, dispensationem incarnationis suæ. Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.) Et ipse procedens de vtero virginali, vbi Deus naturæ humanæ tanquam sponsus sponsæ co- A pulatus est. Exultauit sicut gigas ad currendum viā.) Exultauit sicut fortissimus, & cæteros homines incōparabili virtute præcedens, non ad habitādum viam, sed ad currendam viam: Nō enim in via peccatorum stetit. A summo cælo egressio eius.) A patre egres- Psal. 1. sio eius, non temporalis, sed æterna, qua de patre natus est. Et occursus eius vsque ad summum eius.) Et occurrit plenitudine diuinitatis vsque ad æqualitatem patris. Et non est qui se abscondat à calore eius.) Cùm autem verbum etiam caro factum est, & Ioan. 1 b. habitauit in nobis, mortalitatem nostram suscipiens; non permisit vllum mortalium excusare se de vmbra mortis, & ipsam enim penetrauit verbi calor. Lex Domini immaculata conuertens animas.) Lex ergo Domini ipse est, qui venit legem implere, non soluere. Et immaculata lex, qui peccatum non fecit, nec Matth. 5.b. inuentus est dolus in ore eius: non premens animas Esaia 53 f. 1. Pet. 2.d. seruitutis iugo, sed ad se imitandum libertate conuertens. Testimonium Domini fidele, sapientiam B prēstans paruulis: Testimonium Domini fidele: quia nemo nouit patrem nisi filius, & cui voluerit filius Matth. 11 d. reuelare: quæ abscondita sunt à sapientibus, & reuelata paruulis; quoniam Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Iustitiæ Domini rectæ, læ- 1. Pet. 5.a. tificantes corda.) Omnes iustitiæ Domini in illo re- Iacobi 4.a. ctæ, qui non docuit quod ipse non fecit: vt qui imitarentur, corde gauderent, in eis quæ libere cum charitate facerent, non seruiliter cum timore: Præceptū Domini lucidum illuminans oculos.) Præceptum Domini lucidum, sine velamento carnalium obseruationum: illuminans hominis interioris aspectum:

Timor Domini castus permanens in seculum seculi.) Timor Domini non ille sub lege pœnalis temporalia bona sibi subtrahi perhorrescens, quorum dilectione anima fornicatur: sed castus quo Ecclesia sponsum suum, quanto ardentiùs diligit, tanto diligentius cauet offendere: & ideo non foras mit- 1. Ioan. 4.d. tit consummata dilectio timorem hunc, sed perma- C net in seculum seculi. Iudicia Domini vera iustificata in idipsum.) Iudicia eius, qui non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio verè iustificata 1. Ioan. 5.d. incommutabiliter. Neque enim vel minatus vel pollicitus Deus quenquam fallit, aut quisquam vel impiis supplicium, vel piis præmium eius potest eripere.

Desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum.) Siue multum ipsum aurum & lapidem, siue multum pretiosum, siue multum desiderabilia, tamē desiderabilia iudicia Dei super pompas huius seculi: quarum desiderio fit vt non desiderentur, sed rimeantur aut contemnantur, aut non credantur iudicia Dei. Quòd si quisque ipse sit aurum lapisq; pretiosus vt igne non consumatur, sed assumatur in thesaurum Dei: plusquā seipsum desiderat iudicia Dei, cuius voluntatem præponit suæ. Et dulciora super mel & fauum.) Et siue quisq; iam sit mel, qui iam solutus vitæ huius vinculis expectat diem, quo veniat in epulas Dei; siue adhuc sit fauus, vt quasi cera cir- D cumplicetur hac vita, non huic concretus, sed implēs eam, cui opus sit aliqua pressura, non opprimētis, sed exprimentis manus Dei, qua de temporali vita in æternam eliquetur: dulciora illi sunt iudicia Dei, quàm sibiipse est, quia super mel & fauū illi dulciora sunt.

Etenim seruus tuus custodit ea.) Nam non custodienti amara dies Domini. In custodiendo illa retributio multa.) Non in aliquo extra posito commodo: sed in eo ipso quo iudicia Dei custodiuntur, multa retributio. Multa est, quia gaudetur in eis. Delicta quis intelligit?) In delictis autem qualis suauitas potest esse, vbi non est intellectus? Quoniam delicta quis intelligit, quæ ipsum oculum claudunt, cui suauis est veritas, cui desiderabilia & dulcia sunt iudicia

Dei? & sicut tenebræ oculos: ita delicta mẽtem claudunt, nec lucem finunt videre, nec se. Ab occultis meis munda me Domine.) A cupiditatibus in me latentibus, munda me Domine. Et ab alienis parce seruo tuo.) Ne seducat ab aliis. Neque enim alienis capitur qui est mundus à suis. Parce itaque ab alienis cupiditatibus: nõ superbo & in sua potestate esse cupienti, sed seruo tuo. Si mei non fuerint dominata, tunc immaculatus ero.) Si mei non fuerint dominata occulta mea, & aliena peccata, tũc immaculatus ero. Non enim est certior origo peccati, præter occultum suum quo cecidit diabolus: & alienum, quo seductus est homo, vt consentiendo suum faceret. Et mundabor à delicto magno.) Quo alio, nisi superbiæ? Nõ enim est maius delictũ quàm apostatare à Deo, quod est initium superbiæ hominis. [Eccl.10.b.] Et verè ille immaculatus est, qui etiam hoc delicto caret: quia hoc est vltimum redeuntibus ad Deum, quod recedentibus primum fuit. Et erunt vt complaceant eloquia oris mei, & meditatio cordis mei in conspectu tuo semper.) Meditatio cordis mei, non ad iactãtiam placendi hominibus, quia iam nulla superbia est: sed in conspectu tuo semper, qui conscientiam puram inspicis. Domine adiutor meus & redemptor me⁹.) Domine adiutor meus, tẽdentis ad te: quoniam redemptor meus es tu, vt tenderem ad te: ne quisquam vel sapientiæ suæ tribuens quòd ad te conuertitur, vel viribus quòd ad te peruenit, magis repellatur abs te qui superbis resistis: quia mundatus non est à delicto magno, nec complacuit in conspectu tuo qui redimis vt conuertamur, & adiuuas vt perueniamus ad te.

Expositio de eodem Psalmo.

DEprecati Dominum, vt ab occultis nostris mundet nos, & ab alienis parcat seruis suis, quid hoc sit, intelligere debemus: vt humana ratione, non quasi auium voce cantemus. Nam & meruli & psitaci & corui & picæ & huiusmodi volucres, sæpe ab hominibus docẽtur sonare quod nesciunt. Scienter autem cantare, † naturæ hominis diuina volũtate concessum est. [al. non ani, sed homini diuina.] Et quàm multi mali & luxuriosi sic cantant, digna auribus suis & cordibus, nouimus & dolemus. Eo enim peiores sunt, quo non possunt ignorare quod cãtant. Sciunt enim se cantare flagitia, & tamen cãtant tanto libentiùs, quanto immundius: quoniam tanto se putant lætiores, quanto fuerint turpiores. Nos autem qui in ecclesia diuina eloquia cãtare didicimus, simul etiam instare debemus esse quod scriptum est: Beatus populus qui intelligit iubilationem. [Psal.88.] Proinde charissimi quod consona voce cantauimus, sereno etiam corde nosse ac videre debemus. Rogauit enim Dominum vnusquisque nostrûm in hoc cantico, & dixit Deo: Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce seruo tuo. Si † enim non fuerint dominata, tunc immaculatus ero, & mundabor à delicto magno. [al. mei.] Quod vt bene sciamus quid sit, & quale hoc sit ipsius Psalmi textum, quantum donat Dominus, breuiter percurramus. Cantatur enim de Christo, quod euidenter ibi apparet: quia illic scriptum est: Ipse tanquàm sponsus procedens de thalamo suo. Quis est enim sponsus, nisi cui desponsata est illa virgo ab Apostolo, cui timet castè castus sponsi amicus, ne sicut serpens Euam fefellit astutia sua, sic & huius virginis sponsæ Christi sensus corrumpantur à castitate quæ est in Christo? [2.Cor.11.a.] In hoc ergo Domino & Saluatore nostro Iesu Christo, posita est magna & plena gratia, de qua dicit Apostolus Ioannes: Et vidimus gloriam eius, gloriam tãquam vnigeniti à patre, plenum gratia & veritate. [Ioan.1.b.] Hanc gloriam Cæli enarrant.) Cæli sancti sunt, eleuati à terra, portantes Dominum: quanquam gloriam Christi cælum etiam quodammodo narrauit. Quando narrauit? Quando nato eodem Domino stella noua quæ nunquam videbatur, apparuit. Sed tamen sunt veriores & sublimiores cæli, de quibus consequenter ibi dicitur: Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. [Matth.2.a.] In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Quorum, nisi cælorum? Quorum ergo, nisi Apostolorum? Ipsi enarrãt nobis gloriam Dei, positam in Christo Iesu, per gratiam in remissionem peccatorum. [Psal.18.] Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei, iustificati gratis per sanguinem ipsius. [Rom.3.c.] Quia gratis, ideo gratia. non est enim gratia nisi gratuita, quia nihil boni antè feceramus, vnde talia dona mereremur. Magis quia ne non gratis inferretur supplicium, ideo gratis præstitũ est beneficium. Nihil præcesserat in meritis nostris, nisi vnde damnari deberemus. Ille autem non propter nostram iustitiam, sed propter suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis. [Tit.3.b.] Hæc est, inquam, gloria Dei, hanc cæli enarrauerunt. Hæc est, inquam, gloria Dei, nõn tua. Nihil enim boni fecisti, & tamen tantum bonum accepisti. Si ergo pertines ad gloriam quam cæli enarrauerũt, dic Domino Deo tuo: Deus meus misericordia eius præueniet me. [Psal.58.] Præuenit enim te, vtiq; præuenit, quia nihil in te boni inuenit. Præuenisti supplicium eius superbiendo: ille præuenit supplicium tuum peccata delendo. Tanquam enim ex peccatore iustificatus, ex impio pius factus, ex damnato in regnum assumpt⁹: dic Domino Deo tuo: Non nobis Domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. [Psal.113.] Dicamus, non nobis. Quibus enim † si quasi nobis: Dicamus, inquam, non nobis: quia si ita faceret sicut nobis, non nisi pœnas infligeret nobis. [al. si non nobis?] Non nobis, sed nomini suo det gloriam, quia non secũdùm iniquitates nostras fecit nobis. Non ergo nobis Domine, non nobis. Repetitio confirmatio est. Non nobis Domine, sed nomini tuo da gloriam. Hoc illi nouerant cæli, qui enarrauerunt gloriam Dei. Et opera manuum eius annunciat firmamentum.) Quod dictum est, gloriam Dei: hoc repetitum est, opera manuum eius. Quæ opera manuũ eius? Non sicut quidam sentiunt, Deus verbo fecit omnia, & tanquàm præstantiorem cæteris hominem suis manibus fecit. [Gen.1.d.] Non ita sentiendum est. Infirma est ista, & non satis elimata sententia. Omnia enim verbo fecit. [Gen.1.d.] Nam licet opera Dei diuersa narrentur, in quibus hominem ad imaginem suam fecit: tamen omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. [Ioan.1.a.] Quod autem ad manus Dei attinet, & de cęlis dictum est: Et opera manuum tuarum sunt cæli. [Psal.101.] Et ne putes etiã ibi cælos sanctos dictos, subiecit: Ipsi peribunt, tu autem permanes. Ergo non solum homines, sed etiam cælos qui peribunt, Deus manibus suis fecit: cui dictum est: Opera manuum tuarum sunt cæli. Et de terra hoc idẽ dictũ est: Quoniã ipsius est mare, & ipse fecit illud, & aridam manus eius fundauerũt. [Psal.94.] Ergo si & cælos manibus & terram manibus, non solum hominẽ fecit manibus: & si cælos verbo, & terram verbo, ergo & hominẽ verbo. Quod verbo, hoc manu: & quod manu, hoc verbo. Non enim humanis membris statura Dei distincta est: qui vbiq; totus est, & nullo continetur loco. Quod ergo verbo fecit, sapiẽtia fecit: quod manu fecit, virtute fecit. Christus est autem Dei virtus & Dei sapientia: [1.Cor.1.d.] Omnia autem per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. [Ioan.1.a.] Enarrarunt, enarrant, enarrabunt cæli gloriam Dei. Enarrabunt, inquam, cæli hoc est sancti, gloriam Dei à terra suspensi, Deum portantes, pręceptis tonantes, sapientia coruscantes: illam, vt dixi, gloriam Dei qua salui facti sumus indigni. Hanc indignitatem, id est, qua digni non fuimus, agnoscit filius minor egestate constrictus. Agnoscit, inquam, hanc indignitatem filius

lius minor à patre longè peregrinus, dæmonum cultor, tanquam porcorum pastor: agnoscit gloriam Dei, sed egestate constrictus. Et quia illa gloria Dei facti sumus, quo digni non fuimus: dicit ad patrem suum, Non sum dignus vocari filius tuus. Infelix, per humilitatem impetrat felicitatem, & eo se ostendit dignum quo confitetur indignum. Hanc gloriam Dei cæli enarrant; & opera manuum eius annunciat firmamentum. Cælum firmamentum; firmum cor, non timidum cor. Annunciata enim sunt ista inter impios, inter aduersos Deo, inter amatores mundi persecutoresq; iustorum: inter sæuientem mundum annunciata sunt ista. Sed sæuiens mundus quid poterat facere, quando firmamentum ista annunciabat? Annunciat firmamentum. Quid? Opera manuum eius. Quæ sunt opera manuum eius? Gloria Dei illa qua salui facti sumus, qua creati in bonis operibus sumus. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Iesu, in operibus bonis. Non solùm quippe homines, sed etiam iustos, si tamen sumus, ipse fecit nos, & non ipsi nos. Dies diei eructat verbum, & nox nocti annunciat scientiam.) Quid est? Fortè planum & apertum est, Dies diei eructat verbum, apertum & planum, tanquam per diem. Quòd autem nox nocti annunciat scientiam, obscurum est tanquam per noctem. Dies diei, sancti sanctis, Apostoli fidelibus, ipse Christus Apostolis, quibus dixit: Vos estis lumen mundi. Apertum hoc videtur & cognitu facile. Quomodo autem nox nocti annunciat scientiam? Nonnulli hęc verba simpliciter intellexerunt; & fortè hoc sit verum, æstimantes hac sententia significatum esse, quod tempore Domini nostri Iesu Christi cùm in terra versaretur, Apostoli audierunt, hoc in posteros esse traiectum, tanquam tempore in tempus: dies diei, nox nocti, prior dies posteriori diei, & prior nox posteriori nocti, quia hæc doctrina diebus & noctibus prædicatur. Iste simplex intellectus cui sufficit sufficiat. Sed nonnulla verba scripturarum obscuritate sua hoc profuerunt, quòd multas intelligentias pepererunt. Itaque hoc si planum esset, vnum aliquid audiretis: quia verò obscurè dictum est, multa audituri estis. Est alius intellectus, dies diei, nox nocti: hoc est, spiritus spiritui, caro carni. Est alius, dies diei, spiritales spiritalibus: & nox nocti, carnales carnalibus. Vtrique enim audiunt, & si non vtrique similiter sapiunt. Illi enim audiunt tanquam verbum eructuatum: illi tanquam scientiam annunciatam. Quod enim ructuatur, præsentibus ructuatur: quod autem annunciatur, longè positis annunciatur. Possunt cæli sensus plures inueniri, sed adhibendus est modus propter angustias pręsentis temporis. Dicamus autem & vnum aliquid, quod quidam velut conicientes aperuerunt. Quando Dominus, inquiunt, Christus loquebatur Apostolis, dies diei eructabat verbum: quando Iudas Dominum Christum prodidit Iudæis, nox nocti annunciabat scientiam. Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.) Quorum, nisi cælorum illorum qui enarrāt gloriam Dei? Non sunt loquelę neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. Legite Actus Apostolorum, quomodo veniente super eos Spiritu sancto, omnes impleti sunt illo: & loquebantur linguis omnium gentium, sicut Spiritus dabat eis pronunciare. Ecce non sunt loquelę neque sermones, quorum non audiantur voces eorum: sed non ibi tantum vbi impleti sunt, sonuerunt.

In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.) Ideo & nos hic loquimur. Sonus enim ille ad nos vsque peruenit: sonus qui in omnem terram exiit, etsi hæreticus ecclesiam non intrat. Ideo sonus in omnem terram exiit, vt tu in eam intres. O pestilentiose, litigiose, pessime, & adhuc errare volens! ô superbe fili, audi testamentum patris tui. Ecce quid planius, quid apertius? In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Nunquid expositore opus est? Quid contra te conaris? Partem vis in lite retinere, qui potes totum in concordia retinere? In sole posuit tabernaculum suum.) In manifestatione Ecclesiam suam, non in occulto, non quæ lateat, velut opertæ: ne fortè fiat sicut operta super greges hæreticorum. Dictum est & cuidam in Scriptura sancta: Quod tu in occulto fecisti, patieris in sole: hoc est, occultè malum fecisti, pœnas patieris in omni manifestatione. In sole ergò posuit tabernaculum suum. Quid tu hæretice fugis in tenebras? Christianus es, audi Christū: seruus es, audi dominum: filius es, audi patrem: emendare, reuiuisce. Dicamus & de te: Mortuus erat & reuixit; perierat & inuentus est. Non mihi dicas, vt quid me quæris, si perij? Ideo enim te quæro, quia peristi. Noli, inquit, me quærere. Hoc sanè vult iniquitas, qua diuisi sumus: sed non vult charitas, qua fratres sumus. Improbus non essem, si quærerem seruum meum: & improbus dicor, quia quæro fratrem meum? Sic sapiat in quo fraterna charitas non est, ego tamen quæro fratrem meum. Irascatur, dum tamen quæratur, qui inuentus placatur. Quæro, inquam, fratrem meum, & interpello non contra illum, sed pro illo Dominum meum. Nec dicam interpellans, Domine dic fratri meo vt diuidat mecum hæreditatem: sed, dic fratri meo, vt teneat mecum hæreditatem. Quid ergo erras frater? Quid per angulos fugis? Quid latitare conaris? In sole posuit tabernaculum suum. Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.) Puto quòd agnoscas eum; ille tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Exultauit vt gigas ad currendum viam.) Ipse in sole posuit tabernaculum suum: hoc est, ille tanquam sponsus, cùm verbum caro factum est in vtero virginali, thalamum inuenit: atque inde naturæ coniunctus humanæ, tanquam de castissimo procedens cubili, humilis misericordia infra omnes, fortis maiestate super omnes. Hoc est enim, gigas exultauit ad currendam viam: natus est, creuit, docuit, passus est, resurrexit, ascendit. Cucurrit viam, non hæsit in via. Idem ipse ergo sponsus qui hæc fecit, ipse posuit in sole, hoc est, in manifestatione tabernaculum suum, hoc est, sanctam Ecclesiam suam. Quam autem viam citò cucurrit vis audire? A summo cælo egressio eius, & occursus eius, vsque ad summum eius.) Postea verò quàm excurrit inde, & recurrendo remeauit, misit spiritum suum. Visæ sunt illis super quos venit, linguæ diuisæ velut ignis. Sicut ignis venit Spiritus sanctus, fœnum carnis consumpturus, aurum cocturus & purgaturus, sicut ignis venit, & ideo sequitur, Et non est qui se abscondat à calore eius. Lex Domini immaculata conuertens animas.) Hoc est, Spiritus sanctus. Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis.) Non superbis. Hoc est, Spiritus sanctus. Iustitiæ Domini rectæ, non terrentes, sed lætificantes corda.) Hoc est, Spiritus sanctus. Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.) Non hebetans, non carnis oculos, sed cordis: non exterioris hominis, sed interioris. Hoc est, Spiritus sanctus. Timor Domini.) Non seruilis, sed castus. Gratis amans, non puniri timens ab eo quem tremit, sed separari ab eo quem diligit. Iste est timor castus, non quem consummata charitas foras mittit: Sed, permanens in seculum seculi.) Hic est Spiritus sanctus: id est, hunc donat, hunc confert, hunc inserit Spiritus sanctus. Iudicia Domini vera iustificata in idipsum.) Non ad rixas diuisionis, sed ad congregationem vnitatis. Hoc est enim, in idipsum, hoc est, Spiritus sanctus. Ideo linguis omnium

omnium loqui fecit, in quos primo venit, quia linguas omnium gentium in vnitatem ſe congregaturum eſſe nunciauit. Quod tunc faciebat vnus homo
Act.2.a. accepto Spiritu ſancto, vt vnus homo linguis omniū loqueretur: hoc modo ipſa vnitas facit, linguis omnibus loquitur. Et modò vnus homo in omnibus gentibus linguis omnibus loquitur: vnus homo caput & corpus, vnus homo Chriſtus & Eccleſia, vir perfe-
Gen.2.d. Ephes.5.g. ctus, ille ſponſus, illa ſponſa. Sed erunt, inquit, duo in carne vna. Iudicia Dei vera iuſtificata in idipſum, propter vnitatem. Deſiderabilia ſuper aurum & lapidem pretioſum multum.) Aut multum aurum, aut multum pretioſum, aut multum deſiderabilia: tamen multum, hæretico parum. Non nobiſcum amant idipſum, & nobiſcum confitentur Chriſtum: Ipſum quem mecum confiteris Chriſtum, ipſum ama mecum. Et qui idipſum non vult, recuſat, recalcitrat, reſpuit: non illi eſt deſiderabile hoc ſuper aurum & lapidem pretioſum multum. Audi aliud. Et dulciora, inquit, ſuper mel & fauum.) Sed hoc aduerſum eſt erranti, mel amarum eſt febrienti, dulce tamen & acceptabile ſanato, quia charum eſt ſanitati. Deſiderabilia ſuper aurū & lapidem pretioſum multum, & dulciora ſuper mel & fauum. Nam & ſeruus tuus cuſtodit ea.) Quàm dulcia iſta ſint, cuſtodiendo probat ſeruus tuus, non loquendo. Cuſtodit ea ſeruus tuus: quia & nunc dulcia ſunt, & in poſterum ſalubria ſunt. Nam, In cuſtodiendo ea retributio multa.) Sed amans animoſitatem ſuam, nec videt hunc ſplendorem hæreticus, nec ſentit dulce-
Luc.23.e. dinem. Delicta enim quis intelligit?) Pater ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt. Ideo, inquit, iſte eſt ſeruus qui cuſtodit hanc dulcedinem, ſuauitatem charitatis, amorem vnitatis. Ego, inquit, ipſe qui cuſtodio rogo te, quoniam delicta quis intelligit? ne mihi vt homini quædam ſurrepant, & quibuſdam vt homo præoccupet. Ab occultis meis munda me Domine.) Hoc ergo cantauimus, ecce ad hoc loquen-
Psal.18. do peruenimus. Dicamus, & cum intellectu cantemus, & cantando oremus, & orando impetremus. Dicamus: Ab occultis meis munda me Domine. Quis enim delicta intelligit? Si videntur tenebræ, intelliguntur delicta. Denique quando nos delicti pœnitet, in luce ſumus. Nam quando quiſque ipſo delicto inuolutus eſt, quaſi obtenebratis opertiſque oculis non videt delictum: quia ſi tibi tegatur & carnis oculus, nec aliud vides, nec hoc vnde tegitur vides. Ergo Deo dicamus, qui nouit videre quod purget, nouit inſpicere quod ſanet: illi dicamus, Ab occultis meis munda me Domine. Et ab alienis parce ſeruo tuo.) Delicta, inquit, mea inquinant me, delicta aliena affligunt me: ab his mūda me, ab illis parce. Tolle mihi ex corde malam cogitationem, repelle à me malum ſuaſorem: hoc eſt, ab occultis meis munda me, & ab alienis parce ſeruo tuo. Nam iſta duo genera delictorum propria ſimul & aliena, etiam primitùs in exor-
Esaie 14.d. Gen.3.b. Psal.35. dio claruerunt. Diabolus ſuo delicto cecidit, Adam alieno deiecit. Hic ipſe Dei ſeruus cuſtodiens iudicia Dei, in quibus retributio multa, & in alio Pſalmo ſic orat: Non veniat mihi pes ſuperbiæ, & manus peccatorum non moueant me. Non veniat, inquit, mihi pes ſuperbiæ: hoc eſt, ab occultis meis mūda me Domine: & manus peccatorum non moueant me: hoc eſt, ab alienis parce ſeruo tuo. Si mei non fuerint dominata.) Occulta mea & delicta aliena. Tunc immaculatus ero.) Hoc non ſuis viribus audet, ſed Dominum deprecatur vt impleat: cui dicitur in Pſal-
Psal.118. mo: Itinera mea dirige ſecundùm verbum tuum. & non dominetur mihi omnis iniquitas. Noli timere ſi Chriſtianus es Dominū hominem, Dominū Deum tuum ſemper time. Malum in te time, hoc eſt, cupi-

A ditatem tuam: non quod in te Deus fecit, ſed quod tibi ipſe feciſti. Te Dominus bonum ſeruum fecit, tu tibi in corde tuo malum Dominum creaſti. Meritò ſubderis iniquitati, meritò ſubderis Domino quem tu tibi ipſi feciſti: quia ei qui te fecit ſubditus eſſe noluiſti. Sed ſi mei, inquit, non fuerint dominata, tunc immaculatus ero. Et mundabor à delicto magno.) Quo putamus delicto? Quod illud eſt delictum magnum? Fortè aliud ſit quàm dicturus ſum, non tamen celabo quod ſentio. Delictum magnum arbitror eſſe ſuperbiam. Hoc fortaſſe & aliter ſignificatum eſt in eo quod ait: Et mundabor à delicto magno. Quæritis quàm magnum ſit hoc delictum, quod deiecit angelum, quod ex angelo fecit diabolum, eique in æternum interclufit regnum cælorum? Magnum hoc de- Eccl.10.b.
lictum eſt, & caput atque cauſa omnium delictorum. Scriptum eſt enim: Initium peccati omnis ſuperbia. Et ne quaſi leue aliquid contemnas: Initium, inquit, ſuperbiæ hominis apoſtatare à Deo. Non leue ma-
B lum eſt hoc vitium, fratres mei: huic vitio in his perſonis, quas videtis amplas, diſplicet humilitas Chriſtiana. Propter hoc vitium dedignātur colla ſubdere iugo Chriſti, obligati arctius iugo peccati. Non enim ſeruire non eis continget: nam nolunt ſeruire, ſed eis expedit ſeruire. Nolendo ſeruire nihil aliud agunt, quàm vt bono Domino non ſeruiant, non vt omnino non ſeruiant: quia qui noluerit ſeruire charitati, neceſſe eſt vt ſeruiat iniquitati. Ab hoc vitio quod eſt caput omnium vitiorum, quia inde cætera vitia nata ſunt, facta eſt apoſtaſia à Deo, eunte anima in tenebras, & malè vtente libero arbitrio, peccatis etiā cæteris conſecutis: vt & ſubſtantiam ſuam diſſiparet cum meretricibus, viuens prodigè, & per egeſtatem fieret paſtor porcorum, qui erat ſocius angelorum. Luce 15.d.
Propter hoc vitium, propter hoc magnum ſuperbiæ
C peccatum, Deus humilis venit. Hæc cauſa, hoc peccatum magnum, iſte ingens morbus animarum, omnipotentem medicum de cælo deduxit, vſque ad formam ſerui humiliauit, contumeliis egit, ligno ſuſpēdit: vt per ſalutem tātæ medicinæ curetur hic tumor. Iam tandem erubeſcat homo eſſe ſuperbus, propter quem factus eſt humilis Deus. Ita, inquit, mundabor Iacobi 4.a.
à delicto magno, quia Deus ſuperbis reſiſtit, humili- 1.Pet.5.a.
bus autem dat gratiam. Et per hoc vt complaceant eloquia oris mei, & meditatio cordis mei in conſpectu tuo ſemper.) Nam ſi ab hoc magno delicto non mundabor, in conſpectu hominum placebunt eloquia mea, non in conſpectu tuo. Superba anima in conſpectu hominum vult placere: humilis anima in occulto vbi Deus videt vult placere: vt ſi placuerit hominibus de bono opere, illis gratuletur quib[us] placet bonum opus, non ſibi cui ſufficere debet, quia fecit bonum opus. Gloria noſtra, inquit, hæc eſt, teſti- 2.Cor.1.c.
D monium conſcientię noſtræ. Ideoque dicamus etiam quod ſequitur, Domine adiutor meus & redemptor meus.) Adiutor in bonis, redemptor à malis. Adiutor vt habitem in charitate tua, redemptor vt liberes me ab iniquitate mea.

IN PSALMVM XIX. ENARRATIO.

In finem, Pſalmus Dauid.

NOTVS eſt iſte titulus, nec Chriſtus dicit, ſed Chriſto dicit Propheta, figura optandi quæ ventura ſunt canens. Exaudiat te Dominus in die tri- Ioan.17.a.
bulationis.) Exaudiat te Dominus in die qua dixiſti: Pater clarifica filium tuum. Protegat te nomen Dei Iacob.) Ad te enim pertinet populus poſterior natu, quia maior ſeruiet minori. Mittat tibi auxilium de Gen.25.c.
ſancto, & de Sion tueatur te.) Faciens tibi ſanctificatum corpus, Eccleſiam, de ſpeculatione tutam, quæ expectat quando venias †ad nuptias. Memor ſit o- al. à nuptiis.
mnis ſacrificij tui.) Memores nos faciat omnium in-

iuriarum

iuriarum tuarum & contumeliarum, quas pro nobis pertulisti. Et holocaustum tuum pingue fiat.) Et crucem qua totus oblatus es Deo, in lætitiam resurrectionis conuertat. Tribuat tibi Dominus secundùm cor tuum.) Tribuat tibi Dominus, non secundùm cor eorum qui putauerunt persequendo te posse deleri: sed secundùm cor tuum, quo scisti quid vtilitatis haberet passio tua. Et omne consilium tuum compleat.) Et compleat omne consilium tuum, non solùm quod animam tuam posuisti pro amicis tuis, vt mortificatum granum copiosius resurgeret: sed etiam quòd cæcitas ex parte Israël facta est, vt plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël saluus fieret.

Ioan.5.b. Ioan.12.d. Rom.11.d.

Exultabimus in salutari tuo.) Exultabimus quòd tibi mors nihil nocebit: ita enim nec nobis eam nocere posse monstrabis. Et in nomine Domini Dei nostri magnificabimur.) Et confessio tui nominis nō solùm non perdet, sed etiam magnificabit nos. Impleat Dominus omnes petitiones tuas.) Impleat Dominus nō solùm petitiones quas habuisti in terra, sed etiam quibus in cælo interpellas pro nobis. Nunc cognoui quoniam saluum fecit Dominus Christum suum.) Nūc mihi per Prophetam demonstratum est, quoniam resuscitabit Dominus Christum suum.

Exaudiet illum de cælo sancto suo.) Exaudiet illum non de terra tantum, vbi se petiit clarificari: verumetiam de cælo, vbi iam ad dexteram patris interpellans pro nobis, diffundit inde Spiritum sanctum super credentes in se. In potentatibus salus dexteræ eius.) Potentatus nostri sunt, salus fauoris eius: cùm etiam de tribulatione dat auxilium; vt quandò infirmamur, tunc potentes simus. Nam vana est salus hominum, quæ non dexteræ, sed sinistræ eius est. Hac enim extolluntur in magnam superbiam, quicunque peccantes temporaliter salui facti sunt. Hi in curribus, & hi in equis.) Hi volubili successione temporalium bonorum trahuntur, & hi superbis præfetuntur honoribus, atque in his exultant. Nos autem in nomine Domini Dei nostri exultabimus.) Nos autem spem figentes in æternis, neque gloriam nostram quærentes, in nomine Domini Dei nostri exultabimus. Ipsi obligati sunt, & ceciderunt.) Et ideo ipsi temporalium rerum cupiditate obligati sunt, timentes parcere Domino, ne à Romanis perderent locum: & irruentes in lapidem offensionis & petram scandali, de spe cælesti ceciderunt: quibus cæcitas ex parte Israël facta est, ignorantibus Dei iustitiam, & suam volentibus constituere. Nos verò surreximus, & erecti sumus.) Nos verò vt populus gentium intraret, de lapidibus excitati filij Abraham, qui non sectabamur iustitiam, apprehēdimus eam & surreximus: nec viribus nostris, sed per fidem iustificati erecti sumus.

Ioan.17.a. Rom.8.f. Act.2.a. 2.Cor.12.c. Psal.59. Ioan.11.f. Rom.9.g. Rom.11.d. 1.Pet.2.a. Rom.10.a. Matth.3.c. Rom.9.g.

Domine saluum fac regem.) Domine saluum fac regem, vt ipse qui nobis prœliandi exemplum passione sua monstrauit, offerat etiam sacrificia nostra, sacerdos excitatus à mortuis, & in cælo constitutus.

Et exaudi nos in die qua inuocauerimus te.) Quoniam pro nobis offers te, exaudi nos in die qua inuocauerimus te.

IN PSALMVM .XX. ENARRATIO.

In finem, Psalmus ipsi Dauid.

Ioan.1.b.

TITVLVS notus est, de Christo canitur. Domine in virtute tua lætabitur rex.) Domine in virtute tua, quod verbum caro factum est, lætabitur homo Christus Iesus. Et super salutare tuum exultabit vehementer.) Et super hoc quòd viuificas omnia, exultabit vehementer. Desiderium animæ eius dedisti ei.) Desiderauit manducare pascha, & ponere cùm vellet, atque iterum cùm vellet sumere animam suam: & dedisti ei. Et voluntate labiorum eius non fraudasti eum.) Pacem meam, inquit, relinquo vobis:

Luc.22.b. Ioan.10.d. Ioan.14.d.

Augus. to. 8.

A & factum est. Quoniam præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis.) Quoniam prius hauserat benedictionem dulcedinis tuæ, fel peccatorum nostrorum non nocuit ei. Posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso.) In principio sermonis eius accedentes ambierunt eum lapides pretiosi, discipuli sui: à quibus exordium annunciationis eius fieret. Vitam petiit, & dedisti ei.) Resurrectionem petiit, dicens: Pater clarifica filium tuum: & dedisti ei. Longitudinem dierum in seculum seculi.) Longa tempora seculi huius quæ haberet Ecclesia, & deinceps æternitatem in seculum seculi. Magna est gloria eius in salute tua.) Magna est quidem gloria eius in salute qua eum resuscitasti. Gloriam & magnum decorem impones super eum.) Sed adhuc gloriam & magnum decorem addes ei, cùm in cælo collocabis ad dexteram tuam. Quoniam dabis ei benedictionem in seculum seculi.) Hæc est benedictio quam ei dabis

Ioan.17.a.

B in seculum seculi. Lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.) Lætificabis eum secundùm hominem cū vultu tuo quem leuauit ad te. Quoniam rex sperat in Domino.) Quoniam rex non superbit, sed humilis corde sperat in Domino. Et in altissimi misericordia non commouebitur.) Et altissimi misericordia non conturbabit humilitatem eius, atque obedientiam vsque ad mortem crucis. Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis.) Inueniatur ô rex potestas tua, cùm ad iudicandum veneris, omnibus inimicis tuis, qui eam in humilitate tua non intellexerunt. Dextera tua inueniat omnes qui te oderunt.) Claritas qua regnas ad dexteram patris, inueniat in die iudicij puniendos omnes qui te oderunt, quia nunc ipsi non inuenerunt eam. Pones eos vt clibanum ignis.) Constitues eos ardentes intrinsecus, conscientia impietatis suæ. In tempore vultus tui.) In

C tempore manifestationis tuæ. Dominus in ira sua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis.) Deinde cōturbati vindicta Domini, post accusationē conscientiæ, dabuntur igni æterno deuorandi. Fructum illorum de terra perdes.) Fructum illorum quia terrenus est, perdes de terra. Et semen eorum à filiis hominum.) Et opera illorum, vel quoscunque seduxerunt, non deputabis inter filios hominum, quos in hæreditatem sempiternam vocasti. Quoniam declinauerunt in te mala.) Hæc autem pœna retribuetur eis, quoniam mala quæ sibi imminere te regnanti arbitrabantur, in te occidendum detorserunt. Cogitauerunt consilium quod non potuerūt stabilire.) Cogitauerunt consilium, dicentes: Expedit vnum pro omnibus mori, quod non potuerunt stabilire nescientes quid dixerunt. Quoniam pones eos dorsum.) Quoniam ordinabis eos in his, à quibus postpositis & contemptis auerteris. In reliquiis tuis præparabis vultum eorum. Et in his quæ relinquis, id est, in cu-

Ioan.11.g.

D piditatibus regni terreni præparabis tibi ad passionem impudentiam eorum. Exaltare Domine in virtute tua.) Quem humilem non cognouerunt: exaltare Domine in virtute tua, quam infirmitatem putauerunt. Cantabimus & psallemus virtutes tuas.) Corde & opere celebrabimus & nota faciem⁹ mirabilia tua.

IN PSALMVM XXI. ENARRATIO.

In finem pro susceptione matutina, Psalmus Dauid.

IN finem pro resurrectione sua ipse Dominus Iesus Christus loquitur. Matutina enim fuit prima sabbati resurrectio eius, qua susceptus est in æternam vitam: cui mors vltrà non dominabitur. Dicuntur autem ista ex persona crucifixi: nam de capite Psalmi huius sunt verba, quæ ipse clamauit cùm in cruce pēderet, personam etiam seruans veteris hominis, cuius mortalitatem portauit. Nam vetus homo noster cōfixus est cruci cum illo.

Rom.6.b.

C 3 Exposi-

Expositio prima.

DEVS Deus meus respice me, quare me dereliquisti longè à salute mea?) Longè factus es à salute mea, quoniam longè est à peccatoribus salus. Psal.118. Verba delictorum meorum.) Nam hæc verba sunt non iustitiæ, sed delictorum meorum. Vetus enim homo confixus cruci loquitur, etiam causam ignorans, quare eum dereliquerit Deus: aut certè longè à salute mea sunt verba delictorum meorum. Deus meus clamabo ad te per diem, nec exaudies.) Deus meus clamabo ad te in rebus prosperis huius vitæ, vt non mutentur; nec exaudies, quia verbis delictorum meorum ad te clamabo. Et nocte; & non ad insipientiam mihi.) Et in aduersis vtique huius vitæ clamabo vt prosperentur, & similiter non exaudies. Neq; hoc facis ad insipientiam mihi, sed potius vt sapiam quid clamare me velis: non verbis delictorum ex desiderio temporalis vitæ, sed verbis conuersionis ad te in vitam æternam. Tu autem in sancto habitas, laus Israel.) Tu autem in sancto habitas, & ideo immunda delictorum verba non exaudies. Gen.3.b. Laus videntis te, non eius qui laudem suam quæsiuit in gustando vetito cibo, vt apertis corporeis oculis abscondere se conaretur à conspectu tuo. In te sperauerunt patres nostri.) Omnes iusti scilicet, non quærentes suam laudem, sed tuam. Sperauerunt, & eruisti eos. Ad te clamauerunt, & salui facti sunt.) Ad te clamauerunt, non verbis delictorum à quibus longè est salus, & ideo salui facti sunt. In te sperauerunt, & non sunt confusi.) In te sperauerunt, nec eos fefellit spes. Non enim in se illam posuerunt. Ego autem sum vermis, & non homo.) Ego autem iam non ex persona Adam loquens, al. incarnatus sum. sed ego propriè Iesus Christus, sine semine † in carne natus sum, vt essem in homine vltra homines: vt vel sic dignaretur imitari humana superbia humilitatem meam. Opprobrium hominum & abiectio plebis.) Ioan.9.e. In qua factus sum opprobrium hominum, ita vt pro conuicioso maledicto diceretur, Tu sis discipulus eius: & plebs me contemneret. Omnes qui conspiciebant me, subsannabant me.) Omnes qui conspiciebát me, irridebant me. Et locuti sunt labiis, & mouerunt caput.) Et locuti sunt non in corde, sed in labiis. nam irridenter mouerunt caput, dicentes: Sperauit in Dominum, eruat eum, saluum faciat eum; quoniam vult eum. Hæc verba erant, sed in labiis dicebantur.

Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre.) Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre, non solùm de illo vétre virginali (nam omnibus hominibus lex ista nascendi est, vt de ventre extrahantur) sed etiam de ventre Iudaicæ gentis, cuius tenebris obtegitur, & nondum in lucem Christi natus est, quisquis in carnali obseruatione sabbati & circumcisionis cæterorumque talium salutem ponit. Spes mea ab vberibus matris meæ.) Spes mea Deus, non ex quo vberibus virginis lactari cœpi: nam & ante vtique: sed ab vberibus synagogæ, sicut de vétre dixi, extraxisti me, ne carnalem consuetudinem sugerem. In te confirmatus sum ex vtero.) Ipse est vterus synagogæ qui me non pertulit, sed iactauit me: non autem cecidi, quia continuisti me. De ventre matris meæ.) Non effecit venter matris meæ vt tanquam paruulus oblitus essem tui. Deus meus es tu, ne discedas à me. Quoniam tribulatio iuxta est.) Deus meus ergo es tu, ne discedas à me, quoniam tribulatio iuxta me est; nam est in corpore meo. Quoniam non est qui adiuuet.) Quis enim adiuuat, si tu non adiuuas? Circumdederunt me vituli multi.) Circúdedit me multitudo luxuriantis plebis. Tauri pingues obsederunt me.) Et principes eius de oppressione mea læti, obsederunt me. Aperuerunt in me os suum.) Ape-

A ruerunt in me os; non de scripturis tuis, sed de cupiditatibus suis. Sicut leo rapiens & rugiens.) Sicut leo cuius rapina est, quòd apprehésus † abductus sum: Ioan.19.c. al. adductus. & rugitus crucifige crucifige. Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea.) Sicut aqua effusus sum, vbi lapsi sunt persecutores mei: & timore dispersa sunt à me firmamenta corporis, hoc est Ecclesiæ, discipuli mei. Factum est cor meum sicut cera liquescens, in medio ventris mei.) Sapientia mea quæ in sanctis libris de me conscripta est, tanquam dura & clausa non intelligebatur: sed postquam ignis meæ passionis accessit tanquam liquefacta, manifestata & excepta est in memoriam Ecclesiæ meæ.

Exaruit velut testa virtus mea.) Exaruit passione virtus mea: non velut fœnum, sed velut testa quæ fit igne firmior. Et lingua mea adhæsit faucibus meis.) Et seruauerunt apud se præcepta mea illi per quos locuturus eram. Et in puluerem mortis deduxisti me.) B Et in impios morti destinatos quos tanquam puluerem proiicit ventus à facie terræ, deduxisti me. Quoniam circumdederunt me canes multi. Quoniam circumdederunt me, non pro veritate, sed pro consuetudine, latrantes multi. Concilium malignantium circumdedit me.) Concilium malignantium obsedit me. Foderunt manus meas & pedes meos.) Foderunt clauis manus meas, & pedes.

Dinumerauerunt omnia ossa mea.) Dinumerauerunt in ligno crucis extenta omnia ossa mea. Ipsi verò considerauerunt & conspexerunt me.) Ipsi verò, id est, non mutati, considerauerunt & conspexerunt me. Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Matth.27.d. Ioan.19.c. Tu autem Domine ne longè feceris auxilium tuum à me. Tu autem Domine non in fine seculi sicut cæteros, sed statim resuscita me. In defensionem meam aspice.) Aspice ne quid mihi noceant. Erue à framea animam meam.) Erue C animam meam à lingua dissensionis. Et de manu canis vnicam meam.) Et de potestate populi ex consuetudine latrantis Ecclesiam meam. Saluum me fac de ore leonis.) Saluum me fac de ore regni secularis. Et à cornibus vnicornium humilitatem meam.) Et à sublimitatibus superborum se singulariter erigentium, consortesq; non ferentium, saluam fac humilitatem meam. Narrabo nomen tuum fratribus meis.) Heb.2.c. Narrabo nomen tuum humilibus, & se inuicé diligentibus sicut à me dilecti sunt, fratribus meis.

In medio ecclesiæ cantabo te.) In medio ecclesiæ gaudens prædicabo te. Qui timetis Dominum, laudate eum.) Qui timetis Dominum, nolite quærere laudem vestram, sed ipsum laudate. Vniuersum semen Iacob magnificate eum.) Vniuersum semé eius cui maior seruiet, magnificate eum. Timeat eum omne semen Israel.) Timeant eum omnes ad nouam D vitam nati, & ad visionem Dei reparati. Quoniam non spreuit neque despexit precem pauperis.) Quoniam nó spreuit precem, non illius qui verbis delictorum clamans ad Deum vitam vaná transire nolebat; sed precem pauperis nó tumentis in pompis transeútibus. Neque auertit faciem suam à me.) Sicut ab illo qui dicebat: Clamabo ad te, nec exaudies. Et cùm clamarem ad eum, exaudiuit me. Apud te laus mea.) Nó enim laudem meam quæro, quia tu mihi es laus; qui in sancto habitas: & iam sanctum te deprecantem exaudis laus Israel. In Ecclesia orbis terrarum confitebor tibi.) In Ecclesia magna confitebor tibi. Vota mea reddam coram timentibus eú.) Sacramenta corporis & sanguinis mei reddam coram timentibus eú.

Edent pauperes & saturabuntur.) Edent humiles & contemptores seculi, & imitabuntur. Ita enim nec copiam huius seculi concupiscét, nec timebunt inopiam. Et laudabunt Dominum qui requirunt eum.)

Nam

Nam laus Domini est eructatio saturitatis illius. Viuent corda eorum in seculum seculi.) Nam cibus ille cordis est. Commemorabuntur & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ.) Commemorabuntur: exciderat enim Deus gentibus mortaliter natis & in exteriora tendentibus, & conuertentur ad Dominū vniuersi fines terræ. Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ patriæ gentium.) Et adorabunt in conscientiis suis vniuersæ patriæ gentium. Quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.) Quoniam Domini est regnum, non superborum hominum: & ipse dominabitur gentium. Manducauerunt & adorauerunt omnes diuites terræ.) Manducauerunt corpus humilitatis Domini sui etiam diuites terræ, nec sicut pauperes saturati sunt vsque ad imitationem, sed tamen adorauerunt. In conspectu eius procident vniuersi qui descendunt in terram.) Solus enim videt quomodo procidant vniuersi qui cælestem conuersationem deserentes, in terra eligunt beati apparere hominibus, non videntibus ruinam eorum. Et anima mea ipsi viuet.) Et anima mea quæ in contemptu seculi huius quasi mori videtur hominibus, non sibi, sed ipsi viuet. Et semen meum seruiet illi.) Et opera mea vel per me credentes in eum seruient illi. Annunciabitur Domino generatio ventura.) Annunciabitur in honorem Domini generatio noui Testamenti. Et annunciabunt cæli iustitiam eius.) Et annunciabunt Euangelistæ iustitiam eius. Populo qui nascetur quem fecit Dominus.) Populo qui nascetur ex fide Domino.

Præfatio in secundam expositionem eiusdem Psalmi.

QVOD taceri Deus noluit per scripturas suas, nec à nobis tacendum est, & à vobis audiendum. Passio Domini sicut scimus, semel facta est: semel enim Christus mortuus est, iustus pro iniustis. Et scimus & certum habemus & fide immobili retinem*, quia Christus resurgens à mortuis, iam non moritur, & mors ei vltrà non dominabitur. Verba ista Apostoli sunt: tamē ne obliuiscamur quod factum est semel, in memoria nostra semel omni anno fit. Quotiens pascha celebratur, nunquid totiens Christus moritur? Sed tamen anniuersaria recordatio quasi repræsentat quod olim factum est: & sic nos facit † moueri tanquam videamus in cruce pendentem Dominum, non tamen irridentes, sed credentes. Pendens enim in ligno irrisus est, sedens in cælo adoratur. An fortè adhuc irridetur, & iam non est irascēdum Iudæis, qui vel morientem deriserunt, non regnantem? Et quis est qui Christum adhuc irrideat? Vtinam vnus esset, vtinam duo, vtinam numerari possent. Tota palea areæ ipsius irridet eum, & gemit triticum irrideri Dominum. Hoc volo gemere vobiscum. Tempus est enim lugendi. Passio Domini celebratur: tempus gemendi est, tempus flendi, tempus confitēdi & deprecandi. Et quis nostrûm est idoneus ad effundendas lachrymas pro dignitate doloris tanti? Sed quid modò ait Propheta? Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum? Si verè fons lachrymarum esset in oculis nostris, nec ipse sufficeret. Irridentes Christum in re aperta, in ea re vbi nemo potest dicere, Non intellexi. Possidenti enim vniuersum orbem terrarum, pars offertur: & dicitur sedēti ad dexteram patris, ecce quid hic habes? & pro tota terra ostenditur illi sola Africa. Verba quæ modò audiuimus fratres, vbi ponimus? Si possent de lachrymis scribi deberent. Quæ fuit mulier quæ intrauit cum vnguento? Cuius typum portabat? Nónne ecclesiæ? Cuius figura erat illud vnguentum? Nónne odoris boni, de quo dicit Apostolus, Christi bonus odor sumus in omni loco? Ipsius enim Ecclesiæ insinuabat

[Margin: 1.Pet.3.d. — Rom.6.b. — al.moueri. — Matth.3.d. — Iere.9.a. — In Donatistas. — Matth.26.a. — 2.Cor.2.d.]

A personam & Apostolus. Et quod dixit sumus, fidelibus dixit. Et quid dixit? Christi bonus odor sumus in omni loco. In omni loco dixit Paulus Christi bonum odorem esse omnes fideles, & contradicitur: & dicitur Africa sola bene olet, totus mundus putet. Christi bonus odor sumus in omni loco: quis dicit? Ecclesia. Hunc bonum odorem significabat illud vas vnguenti quo perfusus est Dominus. Videamus si nō eum attestatur ipse Dominus. Dum quidā sua quærentes, auari, fures, id est, Iudas ille diceret de illo vnguento: Vt quid istā perditio? poterat res ista pretiosa venundari magno, & proficeret pauperibus. Odorem enim bonum Christi vendere volebat. Quid respondebat Dominus? Vt quid molesti estis mulieri? Bonum opus operata est in me. Et quid amplius dicam, quando ipse dixit: Vbicunque autem prædicabitur hoc Euangelium in toto mundo, dicetur & quod fecit mulier ista? Est quod addere? est quod detrahere? B est quare aurem calumniantibus accommodare? Aut mentitus est Dominus, aut fefellit illum? Eligāt quid dicant, aut mentitam dicāt veritatem, aut deceptam dicant veritatem: vbicunque prædicabitur hoc Euāgelium. Et quasi quæreres ab eo. Vbi enim prædicabitur? In toto mundo, inquit. Psalmum audiamus; videamus si hoc dicit. Audiamus quod plangendo cantatur, & verè digna res planctu quando cantatur surdis. Miror fratres si hodie Psalmus iste legitur & in parte Donati. Rogo vos fratres mei, confiteor vobis, nouit Christi misericordia, quia sic miror quasi lapidei ibi sint, & non audiant. Quid apertius surdis dicitur? Passio Christi tam euidēter quasi Euāgelium recitetur, & dictum est ante nescio quot annos quam Dominus de Maria virgine nasceretur, præco erat nuncians iudicem futurum. Legamus illum quantum angustia temporis patitur, non pro affectu doloris nostri, sed, vt dixi, quantum angustia temporis pa- C titur.

[Margin: Marc.14.a. — Matth.26.a. — Matth.26.b.]

Expositio secunda.

DEVS Deus meus respice me: quare me dereliquisti?) Istum versum primum in cruce audiuimus, vbi Dominus dixit: Eli, eli, quod est Deus meus, Deus meus: lamma azabactani? quod est, quare me dereliquisti. Interpretatus est illud Euangelista, & dixit eum Hebraicè dixisse: Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti? Quid voluit dicere Dominus? Non enim dereliquerat illum Deus cum ipse esset Deus, vtiq; filius Dei Deus, vtiq; verbum Dei Deus. Audi à capite illum Euangelistā qui eructabat quod biberat de pectore Domini, videamus si Deus est Christus, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Ipsum ergo verbum quod Deus erat, caro factum est, & habitauit in nobis. Et cùm verbum Deus factum esset caro, pendebat in cruce & dicebat: Deus meus, Deus meus, re- D spice me, quare me dereliquisti? Quare dicitur, nisi quia nos ibi eramus, nisi quia corpus Christi Ecclesia? Vt quid dixit, Deus meus, respice me: quare me dereliquisti: nisi quodammodo intentos nos faciens & dicens, Psalmus iste de me scriptus est? Longè à salute mea, verba delictorum meorum.) Quorum delictorum, de quo dictum est: Qui peccatum nō fecit, nec inuentus est dolus in ore eius? Quomodo ergo dicit, delictorum meorū: nisi quia pro delictis nostris ipse precatur, & delicta nostra sua delicta fecit, vt iustitiam suam nostram iustitiam faceret? Deus meus clamabo ad te per diem, & non exaudies, & nocte, & non ad insipientiam mihi.) Dixit vtique de me, de te, de illo. Corpus enim suum gerebat, id est Ecclesiam: Nisi fortè putatis fratres, quia quādo dixit Dominus: Pater si fieri potest, trāseat à me calix iste, mori timebat. Non est fortior miles, quā imperator. Sufficit ser- uo vt

[Margin: Matth.27.f. — Ioan.1.a. — Ioan.1.a. — Ephes.1.d. — Matth.27.e. — 1.Pet.2.d. — Esa.53.b. — Ephes.1.d. — Matth.26.d.]

Matth.10.c. Philip.1.d. uo vt sit sicut dominus eius. Paulus dicit miles regis A Christi: Compellor è duobus, concupiscentiam habens dissolui, & esse cum Christo. Ille optat mortem vt sit cum Christo, & ipse Christus timet mortem? Sed quid nisi infirmitatem nostram portabat, & pro his qui adhuc timent mortem in corpore suo constitutus, ista dicebat? Inde erat illa vox, membrorum ipsius vox erat, non capitis, sicut hic, per diem clamaui, & non exaudies. Multi enim clamant in tribulatione, & non exaudiuntur: sed ad salutem, non ad insipientiam. Clamauit Paulus vt auferretur ab eo stimulus carnis, & non est exauditus, vt auferretur: & 2.Cor.12.b. dictum est ei, Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Ergo non est exauditus, sed non ad insipientiam, sed ad sapientiam: vt intelligat homo medicum esse Deum, & tribulationem medicamentum esse ad salutem, non pœnam ad damnationem. Sub medicamento positus vreris, secaris, clamas: non audit medicus ad voluntatem, sed audit ad B sanitatem. Tu autem in sancto habitas, laus Israël.) In illis habitas quos sanctificasti, & quos facis intelligere: quia ad vtilitatem quosdam non exaudis, & ad 2.Cor.12.b. damnationem quosdam exaudis. Ad vtilitatem non est exauditus Paulus; ad damnationem exauditus est Iob 1.b. diabolus. Petiit Iob ad tentandum, & concessum est. Dæmones petierunt se ire in porcos, & exauditi sunt. Matth.8.d. Dæmones exaudiuntur; Apostolus non exauditur. Sed illi exaudiuntur ad damnationem, Apostolus nō exauditur ad salutem: quia non ad insipientiam mihi. Tu autem in sancto habitas, laus Israël. Quare non exaudis & tuos? Quare dico ista? Memento te semper dici, Deo gratias: & magna est hic multitudo, & qui non solent venire, venerunt. Omnibus dico, quia in tribulatione positus Christianus probatur, si non derelinquit Deum suum. Nam quando bene est homini, desertus est sibi Christianus. Ignis intrat in fornacem, & fornax aurificis magni sacra- C menti res est. Ibi est aurum, ibi est palea, ibi ignis in angusto operatur. Ignis ille non est diuersus, & diuersa agit: paleam in cinerem vertit, auro sordes tollit. In quibus autem habitat Deus, vtique in tribulatione meliores fiunt tanquam aurum probati. Et si fortè petierit inimicus diabolus, & concessum illi fuerit: siue aliquo dolore corporis, siue aliquo damno, siue amissione suorum, fixum cor habeat in illo qui se non subtrahit, & si quasi subtrahit aurem ploranti, sed apponit misericordiam deprecanti. Nouit quid agat qui nos fecit, nouit & reficere nos. Bonus est structor qui ædificauit domum: & si aliquid ibi ceciderit, nouit resarcire. Et vide quid dicat. In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt, & eruisti eos.) Et nouimus & legimus quam multos patres nostros spe- Exod.12.b. rantes in se eruit Deus. Eruit ipsum populum Israël de terra Ægypti: eruit tres pueros de camino ignis: e- D Dan.3.g. ruit Danielem de lacu leonum: eruit Susannam de Dan.14.g. Dan.13.g. falso crimine: omnes inuocauerunt, & eruti sunt. Nunquid defecit ad filium suum, vt in cruce pendentem non exaudiret? Quare autem ipse non eruitur modò qui dixit: In te sperauerunt patres nostri, & eruisti eos. Ego autem sum vermis, & non homo.) Vermis, & non homo. Nam est & homo vermis, sed ille vermis, & non homo. Vnde non homo? Quia Deus. Quare ergo sic se abiecit vt diceret vermis? An quia vermis de carne sine concubitu nascitur, sicut Christus de Maria virgine? Et vermis, & tamen non homo. Quare vermis? Quia mortalis, quia de carne natus, quia sine concubitu natus. Quare non homo? Ioan.1.a. Quia in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Opprobrium hominum & abiectio plebis.) Videte quanta passus est. Iam vt dicamus passionem, & ad illam maiori gemitu veniamus: videte quanta modò patitur, & deinde videte quare. Quis enim fructus? Ecce sperauerunt patres nostri, & eruti sunt de terra Ægypti. Et sicut dixi, tam multi inuocauerunt: & statim ad tempus, non in futura vita, sed cōtinuò liberati sunt. Ipse Iob Iob 1.b. diabolo petenti concessus est, putrescens vermibus: Iob 42.c. tamē in hac vita recuperauit salutem, dupla accepit quæ perdiderat. Dominus autem flagellabatur, & nemo subueniebat: sputis deturpabatur, & nemo sub- Matth.27.c. ueniebat: colaphis cædebatur, & nemo subueniebat: spinis coronabatur, nemo subueniebat: leuabatur in ligno, nemo eruit, clamat, Deus meus Deus meus, vt quid me dereliquisti: non subuenitur. Quare fratres Psal.21. mei? quare? Qua mercede tanta passus est? Omnia ista quæ passus est, pretium est. Cuius rei pretio tanta passus est, recitemus, videamus quæ dicat. Primum quæramus quæ passus sit, deinde quare: & videamus quàm sint hostes Christi, qui confitentur, quia tanta passus est, & tollunt quare. Hinc audiamus totum in isto Psalmo: & quæ passus sit, & quare. Tenete ista duo, quid & quare. Modò ipsum quid explicem. Nō ibi immoremur, & melius ad vos perueniūt ipsa verba Psalmi. Videte quæ patitur Dominus, attendite Christiani: Opprobrium hominum & abiectio plebis. Omnes qui videbant me, subsannabant me, locuti sunt labiis & mouerunt caput. Sperauit in Dominum, eruat eum, saluum faciat eum quoniam vult eum. Sed quare dicebant ista? Quia homo factus erat, dicebant tanquam in hominem. Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre.) Nunquid dicerent talia in illud quod in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum? Verbum enim illud per quod facta sunt omnia, non extractū est de ventre, nisi quia ver- Ioan.1.b. bum caro factum est, & habitauit in nobis. Quoniam tu extraxisti me de ventre. Deus meus ab vberibus matris meæ.) Nam ante secula pater meus, ab vberibus matris meæ Deus meus. In te iactatus sum ex vtero.) Id est, vt mihi tu solus esses spes, iam tanquam homo, iam tanquam infirmus, iam verbū caro factum est. De ventre matris meæ Deus meus es tu.) Non de te Deus meus: nam de te pater meus, sed de ventre matris meæ, Deus meus. Ne discedas à me. Quoniam tribulatio proxima est, & non est qui adiuuet.) Videte desertum, & væ nobis si ipse nos deserat: quoniam non est qui adiuuet. Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me.) Populus & principes. Populus, vituli multi: principes, tauri pingues. Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens.) Audiamus rugitum ipsorum in Euangelio, Crucifige crucifige. Sicut aqua effusus Ioan.19.a. sum, & dispersa sunt omnia ossa mea.) Ossa sua, firmos suos dicit: Ossa enim firma sunt in corpore. Quādo dispersit ossa sua? Quando dixit illis, Ecce ego mit- Matth.10.b. to vos velut agnos in medio luporū. Firmos suos dispersit, & sicut aqua effusus est. Aqua enim quando effunditur, aut abluit, aut irrigat. Effusus est Christus sicut aqua, abluti sunt sordentes, rigatæ sunt mentes. Factum est cor meum tanquam cera liquescens, in medio ventris mei.) Ventrem suum dicit, infirmos in ecclesia sua. Quomodo cor ipsius factū est sicut cera? Cor ipsius scriptura ipsius, id est, sapientia ipsius quæ erat in scripturis. Clausa enim erat scriptura, nemo illam intelligebat. Crucifixus est Dominus, & liquefacta est sicut cera, vt omnes infirmi intelligerēt scri- Matth.27.f. pturam. Nam inde & velum templi scissum est: quia quod velabatur, reuelatū est. Exaruit velut testa virtus mea.) Magnifice quod dixit, firmum factū est nomē meum de tribulatione. Quomodo enim testa ante ignem mollis est, post ignem fortis: sic Domini nomen ante passionem contemnebatur, post passionem honorificatur. Et lingua mea adhęsit faucibus meis.)

Quomodo

Quomodo membrum illud in nobis nõ valet nisi ad loquendum: sic prædicatores suos linguam suam dixit adhæsisse faucibus suis, vt de interioribus eius caperent sapientiam. Et in puluerem mortis deduxisti me. Quoniam circundederũt me canes multi, concilium malignantium circũdedit me.) Etiã videte Euangelium. Foderunt manus meas & pedes meos.) Tunc facta sunt vulnera, quorũ vulnerum cicatrices dubitans discipulus cõtrectauit ille qui dixit, Nisi misero digitos meos in cicatrices vulnerum eius, non credam: quando ei dixit, Veni mitte manũ tuam incredule: & misit manũ suam, & clamauit, Dominus meus & Deus me⁹. Et ille, Quia vidisti me, credidisti: beati qui nõ vidẽt & credũt. Foderũt manus meas & pedes meos. Dinumerauerũt omnia ossa meã.) Quãdo pendẽs extentus erat in ligno. Non potuit melius describi extensio corporis in ligno, quàm vt diceret, Dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi verò considerauerunt, & conspexerunt me.) Considerauerunt, & non intellexerũt; conspexerunt, & non viderunt. Vsq; ad carnẽ oculos, non vsq; ad verbũ cor habuerũt. Diuiserunt sibi vestimenta mea.) Vestimenta sua, sacramenta ipsius. Attendite fratres. Vestimentã ipsius, sacramenta ipsius potuerunt diuidi per hęreses, sed erat ibi vestimentũ quod nemo diuisit. Et super vestimentum meũ miserunt sortẽ. Erat ibi tunica, dicit Euangelista desuper texta. Ergo de cęlo, ergo à patrẽ, ergo à spiritu sancto. Quæ est ista tunica, nisi charitas quam nemo potest diuidere? Quæ est ista tunica, nisi vnitas? In ipsam sors mittitur, nemo illã diuidit. Sacramenta sibi hæretici diuidere potuerunt, charitatem non diuiserunt. Et quia diuidere non potuerunt, recesserũt, illa autem manet integra. Sorte obuenit quibusdam. Qui habet hanc, securus est. Nemo illam mouet de Ecclesia catholica. Et si foris illam incipiat habere, intromittitur, quomodo ramus oliuæ à columba.

Tu autem Domine ne lõge feceris auxilium tuum.) Et factum est. Nam post triduum resurrexit. In defensionem meã aspice. Erue à framea animã meam:) Id est à morte. Framea enim gladius est, & per gladiũ mortem intelligi voluit. Et de manu canis vnicam meam.) Animam meam vnicam meam, caput & corpus. Vnicam dixit, Ecclesiam. De manu, id est, de potestate canis. Qui sunt canes? Qui canino more latrant, nec intelligunt contra quos. Nihil illis fit, & latrant. Quid fecit cani transiens viam suam? Tamen ille latrat. Qui latrant cæcis oculis, non discernentes contra quos aut pro quibus, canes sunt. Saluum me fac de ore leonis.) Leo rugiens noshs quis sit, circumiens & quærens quem deuoret. Et à cornibus vnicornium humilitatem meam.) Vnicornes non diceret, nisi superbos: ideo subiecit, humilitatem meam. Audistis quæ passus est, & quid orauit, vt eruatur ab istis. Attendamus modò quare passus est. Modò iam videte fratres. Qui non est in ea sorte, propter quam passus est Christus, quare Christianus est? Ecce intelligamus quæ passus est. Dinumeratã sunt ossa eius, irrisus est, diuisa sunt vestimentã eius, insuper missa est sors super vestem ipsius, circumdederunt illum furentes & sæuientes, & dispersa sunt omnia ossa eius; & hic audimus & in Euangelio legimus. Videamus quare. O Christe fili Dei, si nolles non patereris, ostende nobis fructum passionis tuæ. Audi, inquit, fructum. Ego non taceo, sed surdi sunt homines. Audi, inquit, fructum quare pãssus sum ista omnia. Narrabo nomen tuum fratribus meis.) Videamus si in parte narrat nomen Dei fratribus suis. Narrabo nomen tuum fratribus meis. In medio Ecclesiæ cantabo te.) Fit hoc modo si videamus. Ipsa Ecclesia quæ est? Nam dixit, In medio Ecclesiæ cantabo te. Ecclesiam videamus, propter quam passus

A est. Qui timetis Dominum laudate eum.) Vbicunque timetur Deus & laudatur, ibi est Ecclesia Christi. Videamus fratres mei, si his diebus per totum orbem terrarum sine causa dicitur, Amen & Alleluia. Non ibi timetur Deus? Non ibi laudatur Deus? Exiuit Donatus & ait, Prorsus non timetur, Totus mundus periit, Sine causa dicitur. Totus ergo mundus periit, & modica pars remansit in Africa. Ergo non dicit aliquid Christus, vnde obturet ista ora? Non dicit aliquid, vnde eradicet linguas ista dicentium? Videamus ne fortè inueniamus. Adhuc nobis dicitur, In medio Ecclesiæ: De ecclesiã nostra dicit. Qui timetis Dominum, laudate eum. Videamus si illi laudant Dominum, & intelligamus si de ipsis dicit: & si in medio Ecclesiæ ipsorum laudatur. Quomodo laudant Christum, qui dicunt: Perdidit totum orbem terrarum: diabolus illi totum abstulit, & in parte ipse remansit? Sed videamus, apertiùs dicat, apertiùs loquatur: non sit quod interpretari, non sit quod suspicari.

B Vniuersum semen Iacob magnificate eum.) Fortè adhuc dicunt, nos sumus semen Iacob. Si sint ipsi, videamus. Timeat eum omne semen Israël.) Adhuc dicant, nos sumus semẽ Israël. Permittamus, dicant. Quoniam non spreuit neque despexit deprecationem pauperum.) Quorum pauperum? Non de se præsumentium. Videamus si pauperes sunt, qui dicunt, nos sumus iusti. Christus clamat: Longè à salute mea verba delictorum meorum. Sed adhuc dicant quod volunt. Neque auertit faciem suam à me, & cùm clamarẽ ad eum, exaudiuit me.) Vt quid exaudiuit? Ad quam rem? Apud te est laus mea.) Apud Deum posuit laudem suam, docuit non præsumi in homine. Adhuc dicant quod volunt. Iam quidem cœperunt vri, cœpit propinquare ignis: Non est qui se abscondat à calore eius. Sed adhuc dicant, & nos apud illum laudem nostram posuimus, & nos in nobis non præsumimus.

C Dicant adhuc: In Ecclesia magna confitebor tibi.) Iam hic puto, quia cœpit interiora tangere. Ecclesiã magna quid est, fratres? Nunquid exigua pars orbis terrarum, ecclesia magna est? Ecclesia magna, totus orbis est. Modò si quis velit Christo contradicere, dicit nobis, Tu dixisti, In Ecclesia magnã confitebor tibi. Quæ Ecclesiã magna? Ad partem Africæ remansisse, est Ecclesia magna. Totum mundum perdidisti. Effudisti sanguinem pro toto, sed inuasorem passus es. Ista nos diximus Domino tanquam quærentes, scientes tamen quid dicturi. Ponamus nos nescire quid dicat, nõnne nobis respondet? Quiescite, adhuc dico vnde nemo dubitet. Expectemus ergo quid dicturus est. Iam ergo volebã pronunciare, & non admittere homines aliud aliquid interpretari, cùm dicat Christus in Ecclesiã magna. Et tu dicis, quia in extrema parte remansit. Et cùm adhuc audent dicere, & nostra Ecclesia magna

D est, quid tibi videtur & Bagaiæ & Tamugadæ? si non dicitur aliquid vnde obmutescant, adhuc dicãt, quia magna est Ecclesia sola Numidia. Audiamus adhuc Dominum, Vota meã reddam coram timentibus eum.) Quæ sunt vota sua? Sacrificium quod obtulit Deo. Nostis quale sacrificium? Norunt fideles vota quæ reddit, coram timentibus eum. Nam sequitur, Edent pauperes, & saturabuntur.) Beati pauperes, quia ideo edunt vt saturentur. Edunt enim pauperes. Qui autem diuites sunt, non satiantur, quia non esuriunt. Comedent pauperes. Inde erat piscator ille Petrus, inde erat alius piscator Ioannes & Iacobus frater ipsius, inde erat etiam publicanus Matthæus. De pauperibus ipsi erant, qui comederũt & saturati sunt, talia passi, qualia manducauerunt. Cœnam suam dedit, passionem suam dedit: ille saturatur qui imitatur. Imitati sunt pauperes: ipsi enim

sic

Ioan.20.f. Matth.27.e. Ioan.19.d. Gen.8.b. 1.Pet.5.c. Hebr.2.c. Psal.21. Psal.18. Matth.4.c. Matth.9.b.

sic passi sunt, vt Christi vestigia sequerentur. Edent A pauperes. Sed quare pauperes? Et laudabunt Dominum qui requirunt eum.) Diuites se laudant, pauperes Dominum laudant. Quare sunt pauperes? Quia Deum laudant; & Dominum quærunt. Dominus est diuitiæ pauperum. Ideo inanis est domus, vt cor plenum diuitiis sit. Diuites quærant vnde arcâ impleant, & pauperes quærant vnde cor impleant. Et cùm impleuerint, laudant Dominum qui requirunt eum. Et videte fratres, qui verè pauperes sunt, cuius rei diuites sint: quia non in arca, non in horreo, non in apotheca. Viuent corda eorum in seculum seculi.) Ergo attendite. Passus est Dominus, omnia quæ audistis passus est Dominus. Quærimus quare passus est, & cœpit narrare: Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ cantabo te.) Sed adhuc dicunt, ista est ecclesia. Timeat eum omne semen Israël:) Dicunt, Nos sumus semen Israël.

Quoniam non spreuit neque despexit precem pauperis.) Adhuc dicunt, nos sumus. Neque auertit faciem suam à me.) Ipse Christus Dominus à se, id est, ab ecclesia sua: quæ est corpus ipsius. Apud te laus mea.) Vosipsos vultis laudare. Sed respondent, prorsus & nos ipsum laudamus. Vota mea Domino reddã coram timentibus eum.) Sacrificiũ pacis, sacrificium charitatis, sacrificium corporis sui, norunt fideles. Disputari inde modò non potest. Vota mea reddam coram timentibus eum. Edant publicani, edant piscatores, manducent, imitentur Dominum, patiantur, saturentur. Mortuus est ipse Dominus, moriuntur & pauperes. Additur & mors discipulorum morti magistri. Quare? Da mihi fructum.

Commemorabuntur & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ.) Eia fratres, quid quæritis à nobis: quid respondeamus parti Donati? Ecce Psalmus, & hic legitur hodie, & ibi legitur hodie. Scribamus illũ in frontibus nostris, cũ illo procedamus, non C quiescat lingua nostra, ista dicat: Ecce Christus passus est, ecce mercator ostendit mercedem, ecce pretium quod dedit, sanguis eius fusus est. In sacco ferebat pretium nostrum: percussus est lancea, † fossus est saccus, & manauit pretium orbis terrarum. Quid mihi dicis ô hæretice? Non est pretium orbis terrarum? Africa sola redempta est? Non audes dicere, totus orbis redemptus est, sed perijt. Quem inuasorem passus est Christus vt perderet rem suam? Ecce cõmemorabuntur, & conuertentur ad Dominũ vniuersi fines terræ. Adhuc satiet te, & dicat. Si diceret, fines terræ, & non diceret vniuersi fines terræ: dicere habebant, Ecce habemus fines terræ in Mauritania. Vniuersi fines terræ, dixit ô hæretice, vniuersi dixit. Quà exiturus es vt euadas quæstionem? Non habes quà exeas, sed habes quò intres. Rogo vos, nolo inde disputare, ne dicatur, quia sermo eius aliquid valet: D Psalmum attendite, Psalmum legite. Ecce Christus passus est, sanguis eius fusus est, ecce redemptor noster, ecce pretium nostrum. Quid emit? dicatur mihi. Quid interrogamus? Quid si mihi aliquis dicat, O stulte quid interrogas? Codicem portas, ibi habes vnde emit: ibi quære quid emit. Ecce ibi habes: Commemorabuntur & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ. Fines enim terræ commemorabuntur. Sed hæretici obliti sunt, & ideo audiunt omni anno. Putas ibi ponunt aures, quando lector ipsorum dicit: Commemorabuntur & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ? Eia fortè vnus versus est. Aliunde cogitabas, cum fratre tuo fabulabaris, quando illud dixit: attende, quia repetit, & surdos pulsat. Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ patriæ gentium.) Adhuc surdus est, non audit: pulsetur iterum: Quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gẽtium.) Tres istos versus tenete fratres. Hodie cantati sunt & ibi, aut fortè deleuerunt eos. Credite mihi fratres mei, ita æstuo, ita vim patior, vt mirer nescio quam surditatem & duritiam cordis ipsorum: vt aliquando dubitem, vtrum habeant illud in codicibus. Hodie currunt omnes ad Ecclesiam, hodie omnes intenti audiunt Psalmum, omnes suspenso corde audiũt. Sed fac quia non sunt intenti. Nunquid vnus versus est, Commemorabuntur, & cõuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ? Euigilas, sed adhuc fricas oculos. Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ patriæ gentium. Excute somnum, adhuc grauaris, audi quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Si est adhuc quod dicant, nescio: litigent cum scripturis, non nobiscum. Ecce codex ipse, cõtra illum certent. Vbi est lingua, Nos seruauimus scripturas, ne arderent? Seruatæ sunt, vnde B tu ardeas. Quid seruasti? Aperi, lege: tu seruasti, & tu oppugnas. Quid seruasti à flamma, quod delere vis lingua? Non credo, non credo, quia seruasti: prorsus non credo, non seruasti. Verissimè dicunt nostri, quia tu tradidisti. Ille probatur traditor, qui lecto testamento, non sequitur. Ecce legitur & sequor, legitur & recusas. Cuius manus misit in flammam? Qui credit & sequitur, an qui dolet quia est quod legatur? Nolo scire quis seruauerit, vndecunque inuentus est codex. Testamentum patris nostri exiit de qualibet cauerna: nescio qui fures tollere volebant, nescio qui persecutores incendere volebant. Vndecunque prolatum est, legatur. Quare litigas? Fratres sumus, quare litigamus? Non intestatus mortuus est pater. Fecit testamentum, & sic mortuus est: mortuus est & resurrexit. Tamdiu contenditur de hæreditate mortuorum, quamdiu testamẽtum profeiatur in publicum, & cùm testamentum prolatum fuerit in publicum, tacent omnes, vt tabulæ aperiantur & recitentur. Iudex intentus audit, aduocati silent, præcones silentium faciunt, vniuersus populus suspensus est: vt legantur verba mortui, non sentientis in monumento. Ille sine sensu iacet in monumento, & valent verba ipsius: sedet Christus in cælo, & contradicitur testamento eius? Aperi, legamus. Fratres sumus, quare contendimus? Placetur animus noster, non sine testamento nos dimisit pater. Qui fecit testamentum, viuit in æternum: audit voces nostras, agnoscit suam. Legamus, quid litigamus? Vbi inuenta fuerit ipsa hæreditas, ipsam teneamus. Aperi testamentum, lege in primo capite ipsius Psalterij, Postula à me. Sed quis dicit? Fortè non Christus. Ibi habes, Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Ergo filius Dei dicit, vel ad filium suum pater dicit. Ergo quid dicit ad filium? Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam fines terræ. Solet fieri, fratres, vt quando quæritur de possessione, quærantur affines. Inter affines illum & illum, quæritur hæres, aut cui donatur, aut qui emit. Inter quos affines quæritur? Inter illum & illum possidentes. Qui dimisit omnes fines, nullos dimisit affines. Quocunque te verteris, Christus est. Fines terræ habes hæreditatem, huc veni, totam mecum posside. Quare litigando vocas ad partem? Huc veni, bono tuo vinceris: totum habebis. An adhuc calumniaris? Ego iam testamentum legi, & tu calumniaris. An adhuc calumniaris, quia fines terræ dixit, & non dixit omnes fines terræ? Legamus ergo quod modò dictum est, commemorabuntur & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ, & adorabunt in conspectu eius vniuersæ patriæ gentium. Quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Ipsius est, non vestrum. Agnoscite Dominum: Agnoscite possessionem Domini.

Marginal notes: al. fusus. — Psal. 2. — Psal. 21.

mini. Sed & vos, quia priuata vestra vultis possidere, A & non communicare cum Christo vnitati (Dominari enim vultis in terra, non cum illo in cælo regnare) possidetis domos vestras. Et aliquando venimus ad illos dicentes, quæramus verum, inueniamus verum: Et illi, Vos tenete quod tenetis. Oues tuas habes, oues meas habeo: noli molestus esse ouibus meis, quia & ego non sum molestus ouibus tuis. Deo gratias:
1.Cor.3.b. meæ sunt oues, illius sunt oues. Christus quid emit? Immo nec meæ sunt, nec tuæ: sed illius sunt qui illas emit, illius sunt qui illas signauit. Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Quare habeo meas, habes tu tuas? Si ibi est Christus, illò eant meæ, quia non sunt meæ. Si hic est Christus, huc eant tuæ, quia non sunt tuæ. Propter possessiones osculentur nobis caput & manus, & pereant filij alieni. Non est mea possessio, inquit. Quid est hoc? Videamus si non est tua possessio, videamus si non illam tibi vendicas. Ego nomini Christi labo- B ro, tu nomini Donati. Nam si Christum attendas, v-
Matth.24.b. bique est Christus. Tu dicis, ecce hic est Christus: e-
Psal.112. go dico, per totum est. Laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini. Vnde laudent? Vsquequò laudant? A solis ortu vsq; ad occasum laudate nomen Domini. Ecce Ecclesiam quã ostendo, ecce quid emit Christus, ecce qui redemit, ecce pro quo sanguinem
Matth.12.c. dedit. Sed tu quid dicis? Et ego illi colligo. Qui mecum, inquit, non colligit, dispergit. Diuidis vnitatem, possessiones tuas quæris. Et quare habẽt nomen Christi? Quid ad defensionẽ possessionis tuæ titulos Christi posuisti? Nónne hoc faciunt nonnulli in domo sua? Ne domum ipsius inuadat aliquis potens, ponit ibi titulos potentis: titulos mendaces. Ipse vult esse possessor, & frontem domus suæ de titulo alieno munire: vt cùm titulus lectus fuerit, conterritus quis potentia nominis, abstineat se ab inuasione. Fecerunt illud, quandò Maximinianistas damnauerunt. Egerunt a- C pud iudices, & consilium suum recitauerũt: tanquam titulos ostendentes, vt Episcopi viderentur. Tunc iudex interrogauit, Quis hic alter Episcopus est de parte Donati? Respondit officium, Nos non nouimus nisi Aurelium catholicum. Timentes illi leges, non responderunt nisi de vno Episcopo. Illi autem vt audirentur à iudice, nomen Christi imponebant: in possessione sua titulos illius imposuerunt. Bonus est Dominus qui illis parcat, & vbi inuenerit titulos suos, vindicet illud possessioni suę. Potens est misericordia ipsius qui illis illud faciat: quoscunque inuenerit nomen Christi portare, congreget illos. Et videte fratres quãdo potens aliquis inuenerit titulos suos, nónne iure rẽ sibi vendicat & dicit, nõ poneret titulos meos, nisi res meã esset? Titulos meos posuit, mea res est. Vbi nomẽ meum inuenio, meum est. Nunquid titulos mutat? Titulus qui erat, ipse est. Possessor mutatur, titulus non mutatur. Sic & qui baptismum habent Christi, si D veniunt ad vnitatem, non mutamus titulos, aut delemus titulos: sed agnoscimus titulos regis nostri, titulos imperatoris nostri. Sed quid dicimus? O domus misera, ille te possideat cuius titulos habes, Christi titulos habes, noli esse Donati possessio. Multa diximus fratres, sed illud de memoria vestra non recedat quod hodie legitur. Ecce iterum dico, & sępe dicendũ est: per ipsum diem, id est, per sacramenta huius diei constringo vos, vt non vobis exeat de cordibus. Commemorabuntur & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ, & adorabunt in conspectu eius vniuersæ patrię gentium. Quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium: Contra tam apertam & manifestè demonstratam possessionem Christi, nõ audiatis verba calumniatoris. Quicquid contradicũt, homines dicunt: hoc autem Deus dicit.

IN PSALMVM XXII. ENARRATIO.

In finem Psalmus ipsi Dauid.

ECCLESIA loquitur Christo, Domin⁹ pascit me, & nihil mihi deerit.) Dominus Iesus Christus pastor meus est, & nihil mihi deerit. In loco pascuæ ibi me collocauit.) In loco pascuæ incipientis ad fidem me perducens, ibi me nutriendum collocauit. Super aquam refectionis educauit me.) Super aquã baptismi quo reficiuntur qui integritatem viresque amiserant, educauit me. Animam meam conuertit, Deduxit me in semitis iustitiæ, propter nomẽ suum.) Deduxit me in angustis itineribus, quæ pauci ambulant, iustitiæ suæ: non propter meritum meum, sed propter nomen suum. Nam & si ambulem in medio vmbræ mortis.) Nam & si ambulem in medio vitæ huius, quæ vmbra mortis est. Non timebo mala, quoniam tu mecum es.) Non timebo mala, quoniam tu habitas in corde meo per fidem: & nunc mecum es, vt post vmbram mortis etiam ego sim tecum.

Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.) Disciplina tua tanquam virga ad gregem ouium, & tanquam baculus iam ad grandiores filios, & ab animali vita ad spiritalem crescentes, ipsa me non afflixerunt magis quàm consolata sunt: quia memor es mei. Parasti in conspectu meo mensam, aduersus eos qui tribulant me.) Post virgam autem qua paruulus & animalis in grege pascuis erudiebar, post illam virgam cùm esse cœpi sub baculo, parasti in conspectu meo mensam: vt non iam lacte alar paruulus, sed maiorem cibum sumam firmatus aduersus eos qui tribulant me. Impinguasti in oleo caput meum.) Lætificasti lætitia spiritali mentem meam. Et po- 1.Cor.3.A. Hebr.5.d. culum tuum inebrians quàm præclarum est!) Et poculum tuum obliuionem præstans priorum vanarum delectationum quàm præclarum est! Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ.) Id est, quamdiu viuo in hac mortali vita, non tua, sed mea. Vt inhabitem in domo Domini in longitudinem dierum.) Subsequetur me: non autem hic tantum, sed etiam vt inhabitem in domo Domini in æternum.

IN PSALMVM XXIII. ENARRATIO.

Psalmus ipsi Dauid, prima sabbati.

PSALMVS ipsi Dauid, de clarificatione & resurrectione Domini, quæ matutino prima sabbati fa- Psal.15. 1.Cor.10.f. cta est: qui iam dies Dominicus dicitur, Domini est terra & plenitudo eius, orbis terrarum & vniuersi qui habitant in eo.) Id est, orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in eo, cùm clarificatus Dominus annunciatur in fidem omnium gentium, & vniuersus orbis terrarum fit Ecclesia eius. Ipse super maria fundauit eam.) Ipse firmissimè stabiliuit eam super omnes fluctus sęculi huius, vt ab ea superarentur, nec nocerent ei. Et super flumina præparauit eam.) Flumina in mare fluunt, & cupidi homines labuntur in seculum. Etiam istos superat Ecclesia, quæ deuictis per Dei gratiam cupiditatibus secularibus ad recipiendam immortalitatis claritatem parata est.

Quis ascendet in montem Domini?) Quis ascendet in altissimam iustitiam Domini? Aut quis stabit in loco sancto eius?) Aut quis permanebit in eo quò ascẽdet super maria fundato, & super flumina præparato loco? Innocens manibus & mũdo corde.) Quis ergo illuc ascendet, & permanebit ibi, nisi innocens in operibus, & mundus in cogitationibus? Qui non accepit in vano animam suam.) Qui non in rebus non permanẽtibus deputauit animam suam: sed eam immortalem sentiens, æternitatem stabilem atque incommutabilem desiderauit. Et non iurauit proximo suo in dolo.) Et ideo sine dolo, sicut simplicia & 22 q.2.H. dolo. non fallentia sunt æterna, ita se præbuit proximo suo.

His

Hic accipiet benedictionem à Domino,& misericordiam à Deo salutari suo. Hæc est generatio quærentium Dominum.) Sic enim nascuntur qui quærũt eũ.

Quærentium faciem Dei Iacob.) Quærentium faciem Dei, qui posterius nato primatum dedit. Tollite portas principes vestras.) Quicũque principatum in hominibus quæritis, auferte, ne impediant aditus quos vos statuistis cupiditatis & timoris. Et eleuamini portæ æternales.) Et eleuamini aditus æternę vitæ, renunciationis seculo & conuersionis ad Deum.

Et introibit rex gloriæ.) Et introibit rex in quo sine superbia gloriemur: qui superatis portis mortalitatis, & patefactis sibi cælestibus impleuit, quod ait: Gaudete, quoniam ego vici seculum. Quis est iste rex gloriæ?) Pauet admirans natura mortalis & quærit, Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis & potens.) Quem tu infirmum & oppressum putasti. Dominus potens in bello.) Contrecta cicatrices,& senties reparatas: & immortalitati redditam infirmitatem humanam. Persoluta est quæ debebatur terris, vbi cũ morte belligerata est clarificatio Domini. Tollite portas principes vestras.) Hinc iam pergatur in cælum. Exclamat iterum prophetica tuba, Tollite portas etiam cælestes principis vestri, quas habetis in animis hominum, qui adorant militiam cæli. Et eleuamini portæ æternales.) Et eleuamini portę æternę iustitię, charitatis & castitatis: per quas anima diligit vnum verũ Deum, & non fornicatur sub multis qui appellantur dij. Et introibit rex gloriæ.) Et introibit rex gloriæ, vt ad dexteram patris interpellet pro nobis. Quis est iste rex gloriæ?) Quid & tu princeps potestatis aëris huius miraris & quęris, Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est rex gloriæ.) Et vt iam viuificato corpore, supra te pergit ille tentatus, supra omnes angelos tendit, ab angelo præuaricatore ille tentatus. Nemo vestrûm se obiiciat atque intercludat iter nostrum, vt tanquam Deus colatur nobis: neque principatus, neque angelus, neque virtus nos separet à charitate Christi. Bonum est sperare in Domino, quàm sperare in principe: vt qui gloriatur, in Domino glorietur. Sunt quidem istæ in huius mundi ordinatione virtutes, sed Dominus virtutum ipse est rex gloriæ.

Rom. 8 g.
Ephes. 2 a.
Rom. 8 g.
Psal. 117.

IN PSALMVM XXIIII. ENARRATIO.
In finem, Psalmus ipsi Dauid.

CHRISTVS, sed in persona Ecclesiæ, loquitur. Nam magis ad populum Christianum, conuersum ad Deum, pertinent quæ dicuntur. Ad te Domine leuaui animam meam.) Desiderio spiritali, quæ carnalibus desideriis conculcabatur in terra. Deus meus in te confido, non erubescam.) Deus meus ex eo quòd in me confidebam, perductus sum vsque ad istam infirmitatem carnis: & qui deserto Deo sicut Deus esse volui, à minutissima bestiola mortẽ timens, de superbia mea irrisus erubui. Iam ergo in te cõfido, non erubescam. Neque irrideant me inimici mei.) Neque irrideant me, qui serpentinis atq; occultis suggestionibus insidiantes, & suggerentes euge euge, ad hæc deiecerunt. Etenim vniuersi qui te expectant non confundentur. Confundantur iniquè facientes vana.) Confundantur iniquè facientes, ad acquirenda quæ transeunt. Vias tuas Domine notas fac mihi,& semitas tuas edoce me.) Quæ non latæ sunt, nec multitudinem ad interitum ducũt: sed angustas & paucis notas semitas tuas edoce me. Dirige me in veritate tua.) Errores fugientem. Dirige me in veritate tua, Et doce me.) Et doce me, nam per meipsum nõ noui, nisi mendaciũ. Quoniam tu es Deus salutaris meus, & te sustinui tota die.) Neq; enim dimissus à te de paradiso, & in longinquam regionem peregrinatus, per meipsum redire possum, nisi occurras erranti: Nam reditus meus toto tractu temporis secularis misericor-

Matth. 7 b.

A diam tuam sustinuit. Reminiscere miserationum tuarum Domine.) Reminiscere operum misericordię tuæ Domine, quia tanquam oblitum te homines putant. Et quia misericordiæ tuæ à seculo sunt.) Hoc reminiscere, quia misericordiæ tuæ à seculo sunt. Nũquam enim sine illis fuisti, qui etiam peccantem hominem vanitati quidem, sed in spe subiecisti, & tot tantisq; creaturæ tuæ consolationibus non deseruisti.

Delicta iuuentutis meæ & ignorantiæ meæ ne memineris.) Delicta confidentis audaciæ meæ & ignorantiæ meæ, ne ad vindictam reserues: sed tanquam excidant tibi. Secundùm misericordiam tuam memor esto mei Deus.) Memor esto quidem mei, non secundùm iram qua ego dignus sum: sed secundùm misericordiam tuam quæ te digna est. Propter bonitatem tuam Domine.) Nõ propter meritum meũ, sed propter bonitatem tuam Domine. Dulcis & rectus Dominus.) Dulcis est Dominus, quandoquidem B & peccãtes & impios ita miseratus est, vt omnia priora donaret: sed etiam rectus est Dominus, qui post misericordiam vocationis & veniæ, quæ habet gratiam sine meritis, digna vltimo iudicio merita requiret.

Propter hoc legem statuet delinquentibus in via.) Quia misericordiam prærogauit vt perduceret in viã.

Diriget mites in iudicio.) Diriget mites, nec perturbabit in iudicio eos qui sequuntur volũtatem eius, nec ei resistendo præponunt suam. Docebit mansuetos vias suas.) Docebit vias suas, non eos qui præcurrere volunt, quasi seipsos melius regere possint: sed eos qui non erigunt ceruicem, neq; recalcitrant, cùm eis iugum lene imponitur & sarcina leuis. Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas.) Quas autem vias docebit eos, nisi misericordiam qua placabilis, & veritatem qua incorruptus est? Quorum vnum præbuit donando peccata, alterum merita iudicando. Et ideo vniuersæ viæ Domini, duo aduentus filij Dei, C vnus miserantis, alter iudicantis. Peruenit ergo ad cũ tenens vias eius, qui nullis meritis suis se liberatum videns, deponit superbiam: & deinceps cauet examinãtis seueritatem, qui clementiam subuenientis expertus est. Requirentibus testamẽtum eius & testimonia eius.) Intelligunt enim Dominum misericordem primo aduentu, & secundo iudicem, qui mites & mãsueti requirunt testamentum eius, cum sanguine suo nos in nouam vitam redemit: & in prophetis atq; Euangelistis testimonia eius. Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo: multũ est enim.) Non solum peccata mea donasti, quæ antequam crederem admisi: sed & peccato meo quod multum est, quia & in via non deest offensio, sacrificio contribulati spiritus propitiaberis. Quis est homo qui timeat Dominum?) Vnde incipit venire ad sapientiam.

Legem statuit ei in via quam elegit.) Legem statuit D ei in via quã liber apprehẽdit, ne impune iam peccet.

Anima eius in bonis demorabitur,& semẽ eius hæreditate possidebit terram.) Et opus eius hæreditatem solidam instaurati corporis possidebit. Firmamentum est Dominus timentium eum.) Infirmorum videtur esse timor, sed firmamentũm est Dominus timẽtium eum. Et nomen Domini quod glorificatum est per orbem terrarum, firmat timentes eum. Et testamentum ipsius vt manifestetur illis.) Et facit vt testamentum ipsius manifestetur illis, quia hæreditas Christi gentes sunt, & termini terræ. Oculi mei semper ad Dominum, quia ipse euellet de laqueo pedes meos.) Nec timeã periculosa & terrena, dum terram non intueor, quoniam ille quem intueor, euellet de laqueo pedes meos. Respice in me & miserere mei, quoniam vnicus & pauper sum ego.) Quoniam vnicus populus, vnicæ Ecclesiæ tuæ seruans humilitatem, quam nulla schismata vel hæreses tenent. Tribulatio-

Matth. 11 d.
Psal. 85.

bulationes cordis mei multiplicatę sunt.) Tribulationes cordis mei, abundante iniquitate, & refrigescente charitate multiplicatæ sunt. De necessitatibus meis educ me.) Quoniam hæc tolerare mihi necesse est, vt perseuerans vsque in finem saluus sim, de necessitatibus meis educ me. Vide humilitatem meam & laborem meum.) Vide humilitatem meam, qua nunquam me iactantia iustitiæ ab vnitate abrumpo: & laborem meum, quo indisciplinatos mihi commixtos suffero. Et remitte omnia peccata mea.) Et his sacrificiis propitiatus remitte peccata mea non illa tantum iuuentutis & ignorantiæ meæ antequam crederem: sed etiam ista quæ iam ex fide viuens per infirmitatem vel vitæ huius caliginem admitto.

Respice inimicos meos, quonia multiplicati sunt.) Non solum enim foris, sed etiam in ipsa intus Ecclesiæ communione non desunt. Et odio iniquo oderunt me.) Et oderunt me diligentem se. Custodi animam meam & erue me.) Custodi animam meam, ne declinem ad imitationem eorũ: & erue me, à perplexitate quã mihi miscentur. Non confundar, quoniam speraui in te.) Non confundar si forte insurgũt aduersum me: quoniam non in me, sed in te speraui.

Innocentes & recti adhæserunt mihi: quoniam sustinui te Domine.) Innocentes & recti, non præsentia corporali miscentur tantum sicut mali, sed consensione cordis in ipsa innocentia & rectitudine adhæserunt mihi: quoniam non defeci vt imitarer malos, sed sustinui te, expectans ventilationem vltimæ messis tuæ. Redime Deus Israël ex omnibus tribulationibus eius.) Redime Deus populum tuũ, quem preparasti ad visionem tuam, ex tribulationibus eius, non tantum quas foris, sed etiam quas intus tolerat.

IN PSALMVM XXV. ENARRATIO.

Ipsi Dauid.

Ipsi Dauid, non mediatori homini Christo Iesu, sed omni Ecclesiæ iam perfectæ in Christo stabilitæ, attribui potest.

Enarratio prima Psalmi.

IVDICA me Domine, quoniam ego in innocentia mea ambulaui.) Iudica me Domine, quoniam post misericordiam quam tu mihi prærogasti, innocentiæ meæ habeo aliquod meritum, cuius viam custodiui.

Et in Domino sperans non mouebor.) Nec tamen etiam sic in me, sed in Domino sperans, permanebo

Psal. 138. in eo. Proba me Domine, & tenta me.) Ne quid tamen occultorum meorum me lateat, proba me Domine, & tenta me: notum me faciens, non tibi quem nihil latet, sed mihi atque hominibus. Vre renes meos & cor meum.) Adhibe medicinale purgatorium, quasi ignem delectationibus & cogitationibus meis. Quoniam misericordia tua ante oculos meos est.) Quoniam ne illo igne consumar, non merita mea, sed misericordia tua, qua me ad talem vitam perduxisti, ante oculos meos est. Et complacui in veritate tua.) Et quia displicuit mihi meum mendacium, complacuit autem veritas tua, placui etiã ipsa cum illa & in illa. Non sedi cum concilio vanitatis.) Non elegi apponere cor meum, his qui prouidere conantur, quemadmodum, quod fieri nõ potest, rerum transeuntium perfunctione beati sint. Et cum iniqua gerentibus non introibo.) Et quia ipsa causa est omnium iniquitatum, ideo cum iniqua gerentibus, absconditam conscientiam non habeo. Odio habui congregationem malignorum.) Vt autem veniatur ad ipsum concilium vanitatis, congregationes malignorum fiunt quas odio habui. Et cum impiis non sedebo.) Et ideo cum tali concilio cum impiis non sedebo, id est, placitum non collocabo: & cum impiis non sedebo. Lauabo inter innocentes manus meas.)

A Munda faciam inter innocentes opera mea: lauabo inter innocentes manus meas, quibus amplexabor sublimia tua. Et circumdabo altare tuum Domine, Vt audiam vocem laudis tuæ.) Vt discam quemadmodum te laudem. Et enarrem vniuersa mirabilia tua.) Et cum didicero exponam omnia mirabilia tua.

Domine dilexi decorem domus tuæ.) Ecclesiæ tuæ. Et locum habitationis gloriæ tuæ.) Vbi habitas glorificaris. Ne perdas cum impiis animam meam.) Ne ergo simul perdas cum his qui te oderunt animam meam, quæ dilexit decorem domus tuæ. Et cum viris sanguinum vitam meam.) Et cum his qui proximum oderunt. Nam duobus præceptis decoratur domus tua. In quorum manibus iniquitates sunt.) Ne itaq; me perdas cum impiis & cum viris sanguinum, quorum opera iniqua sunt. Dextera eorum repleta est muneribus.) Et quod eis ad obtinendam salutem æternam datum est, ad accipienda huius seculi munera converterunt: existimantes quæstum esse pietatem.

B Ego autem in innocentia mea ambulaui, redime me, & miserere mei.) Valeat mihi ad perfectionem liberationis, tantum pretium sanguinis Domini mei: & in periculis huius vitæ, misericordia tua non deserat me. Pes meus stetit in rectitudine.) Dilectio mea non recessit à iustitia tua. In ecclesiis benedicam te Domine.) Nõ occultabo eis quos vocasti benedictionem tuam Domine, quoniam dilectioni tuæ subinfero proximi dilectionem.

Præfatio in II. enarrationem eiusdem Psalmi.

PAVLVS Apostolus cum legeretur, audiuit nobiscum sanctitas vestra: sicut est, inquit, veritas in Iesu, deponite vos secundum priorem conuersationem Ephes. 4. veterem hominem, eum qui corrumpitur secundum concupiscentias deceptionis: renouamini autem spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Et ne aliquis arbitretur deponendam esse a-

C liquam substantiam, quemadmodum se expoliat tunica: aut aliquid forinsecus accipiendum, quomodo accipit aliquis vestimentum, quasi ponens vnam tunicam & sumens alteram: & carnalis iste intellectus non permitteret homines agere in se intus spiritaliter quod præcipiebat Apostolus: securus est & exposuit quid esset, Exuite veterem hominem, & induite nouum. Cætera enim lectionis ipsius ad eundem intellectum pertinent. Ait quippe quasi dicenti, & quomodo me exuturus sum veterem, aut quomodo induturus sum nouum? An ipse tertius homo sum depositurus veterem hominem, quem habui, & accepturus nouum, quem non habui: vt tres homines intelligantur, & sit in medio qui deponit veterem hominem, & accipit nouum? Ne ergo quisquam tali carnali cogitatione impeditus, minus faceret † quàm al quod iubetur, & non faciens excusaret se de obscuritate lectionis, dicit in consequentibus, Quapropter deponentes mendacium, loquimini veritatem. Et ecce

D hoc est deponere veterem hominem, & induere nouum. Quapropter deponentes mendacium, loquimini veritatem, vnusquisque cum proximo suo: quia sumus inuicem membra. Ne autem quisquam vestrûm ita cogitet fratres, cum Christiano loquendam veritatem & cum pagano mendacium, cum proximo iubemur loqui veritatem: proximus tuus ille est, qui tecum natus est ex Adam & Eua. Omnes proximi sumus conditione terrenæ natiuitatis: sed aliter fratres illa spe cælestis hæreditatis. Proximum tuum debes putare omnem hominem, & antequam sit Christianus. Non enim nosti quid sit apud Deum, quomodo illum præsciuerit Deus ignoras. Aliquando quem irrides adorantem lapides, conuertitur & adorat

adorat Deum, fortasse religiosius, quàm tu qui eum paulò ante irridebas. Sunt proximi nostri, latentes in his hominibus, qui nondum sunt in Ecclesia: & sunt longè à nobis latentes in Ecclesia. Ideoque quia non scimus futura, vnumquenque proximum habemus, non solum conditione mortalitatis humanæ qua in hanc terram eadem sorte deuenimus: sed etiam spe illius hæreditatis, quia non scimus quid futurus sit qui modò nihil est. Ergo attendite cætera in induendo nouum hominem & exuendo veterem. Deponentes, inquit, mendacium, loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo: quia sumus inuicem membra. Irascimini, & nolite peccare. Si propterea irasceris seruo tuo, quia peccauit: ne & tu ipse pecces, irascere tibi. Sol non occidat super iracundiam vestram. Intelligitur quidem secundùm tempus fratres: quia etsi ex ipsa humana conditione & infirmitate mortalitatis quam portamus surripit ira Christiano, non debet diu teneri & fieri pridiana. Eiice illam de corde antequam occidat lux ista visibilis, ne te deserat lux illa inuisibilis. Sed & aliter bene intelligitur, quia est noster sol iustitiæ veritas Christus, non iste sol qui adoratur à Paganis & Manichæis, & videtur etiam à peccatoribus: sed ille alius cuius veritate humana natura illustratur, ad quem gaudent angeli. Hominum enim infirmitate acies cordis, & si trepidant sub radiis eius, ad eum tamen contemplandum per mandata purgantur. Cùm cœperit iste sol in homine habitare per fidem, non tantum in te valeat iracundia quæ in te nascitur, vt occidat super iracundiam tuam: id est, deserat Christus mentem tuam, quia non vult habitare Christus cum iracundia tua. Videtur enim quasi ipse à te occidere, cùm tu ab ipso occidas: quia ira cùm inueterauerit, odium fit; cùm factum fuerit odium, iam homicida es. Omnis enim qui odit fratrem suum homicida est, sicut dicit Ioannes Apostolus. Item ipse dicit, quia omnis qui odit fratrem suum, in tenebris manet. Et non mirum si ille in tenebris manet, à quo occidit sol. Ad hoc fortè etiam pertinet quod audistis in Euangelio, Periclitabatur nauigium in stagno, & dormiebat Iesus. Nauigamus enim per quoddam stagnum, & ventus & procellæ non desunt: tentationibus quotidianis huius seculi propè [a]completur nostrum nauigium. Vnde autem fit, nisi quia dormit Iesus? Si non dormiret in te Iesus, tempestates istas non patereris: sed tranquillitatem haberes internus, conuigilante tecum Iesu. Quid est autem dormire Iesum? Fides tua quæ est de Iesu, obdormiuit. Surgunt procellæ stagni huius, vides malos florere, bonos laborare, tentatio est, fluctus est. Et dicit anima tua, O Deus, ipsa est iustitia tua vt mali floreant, boni laborent? Dicis Deo, ipsa est iustitia tua? Et Deus tibi, ipsa est fides tua? Hæc enim tibi promisi? ad hoc Christianus factus es, vt in seculo isto floreres, & in futuro postea in inferno miserrimè torquereris? Quia hic mali florent, qui cum diabolo postea torquebuntur. Sed vnde hoc dicis? Vnde fluctibus stagni & tempestate turbaris? Quia dormit Iesus, id est, quia fides tua quæ est de Iesu, sopita est in corde tuo. Quid facis vt libereris? Excita Iesum & dic, Magister, perimus. Mouent enim incerta stagni: perimus. Euigilabit ille, id est, redit ad te fides tua: & adiuuante illo, considerabis in anima tua, quia quæ dantur modò malis, non cum illis perseuerabunt. Aut enim viuentes eos deserunt, aut à morientibus deseruntur. Tibi autem quod promittitur, manebit in æternum: illis quod temporaliter conceditur, citò tolletur: Floruit enim vt flos fœni. Omnis enim caro fœnum. Aruit fœnum, & flos decidit; verbum autem Domini manet in æternum. Pone ergo dorsum ad id quod cadit, & faciem ad illud quod manet. Euigilate Christo iam tempestas illa non quatiet cor tuum, nō opplebunt fluctus nauim tuam: quia fides tua imperat ventis & fluctibus, & transiet periculum. Ad hoc enim pertinet fratres totum id quod dicit Apostolus, de exuendo veterem hominem. Irascimini, & nolite peccare: Sol non occidat super iracundiam vestram: Neq; locum detis diabolo. Vetus ergo dabat locum, nouus non det. Qui furabatur, iam non furetur. Vetus ergo furabatur, nouus non furetur. Ipse homo est, vnus homo est. Adam erat, Christus fit. Vetus erat, nouus fit, & cætera quæ ibi sequuntur. Sed Psalmum videamus paulò diligentiùs: quia cùm quisque profecerit in Ecclesia, necesse est patiatur malos in Ecclesia. Sed non eos cognoscit qui talis est, quanquam multi mali murmurent aduersus malos: quomodo faciliùs vnus sanus fert duos ægrotos, quàm duo ægroti se inuicem singulos. Itaq; hoc præcipimus fratres, Area est ecclesia huius temporis, sæpe diximus, sæpe dicimus, & paleam habet & frumentum. Nemo quærat exire totam paleam, nisi tempore ventilationis. Nemo ante tempus ventilationis deserat aream, quasi dum non vult pati peccatores: ne præter aream inuentus, prius ab auibus colligatur, quam ingrediatur in horreum. Quomodo autem hoc fratres dicamus attendite. Grana cùm cœperint triturari, inter paleas iam se non tangunt, ita quasi se non nouerunt, quia intercedit palea. Et quicunque longiùs attendit aream, paleam solam putat: nisi diligentiùs intueatur, nisi manum porrigat, nisi spiritu oris, id est, flatu purgante discernat, difficile peruenit ad discretionem granorum. Ergo aliquando & ipsa grana ita sunt quasi seiuncta ab inuicem, & non se tangentia, vt putet vnusquisque cùm profecerit quòd solus sit. Hæc cogitatio fratres Heliam tentauit tantum virum, & dixit ad Deum, sicut etiam Apostolus commemorat, Prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt: & ego remansi solus, & quærunt animam meam. Sed quid dicit illi responsum diuinum? Reliqui mihi septem milia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal. Non dixit ei, habes alios duos aut tres similes tibi: Noli, inquit, putare te solum. Alia, inquit, septem milia sunt, & solum te putas? Itaq; hoc breuiter præcipimus, vt dicere cœperam. Intendat mecum fraterna sanctitas vestra, & assit misericordia Dei in cordibus nostris: vt sic à vobis intelligatur, vt fructificet, & in vobis operetur. Audite breuiter, Quisquis adhuc malus est, non putet neminem bonum esse: quisquis bonus est, non putet se solum bonum esse. Tenetis hoc, Ecce repeto, videte quia dico, Quisquis malus est, interrogans conscientiam suam, & malè sibi renuncians, non arbitretur neminem bonum esse. Quisquis bonus est, non arbitretur se solum bonum esse, & nō timeat bonus in commixtione malorum, quia veniet tempus vt inde segregetur. Ad hoc enim hodie cantauimus, Ne perdas cum impiis animam meam, & cum viris sanguinum vitam meam. Quid enim est, Ne cum impiis comperdas? Ne simul perdas. Quare timet ne simul perdat? Video enim dictum Deo, quia modò simul nos pateris. Quos pateris simul, noli perdere simul. Et hoc habet totus Psalmus, quem volo breuiter cum sanctitate vestra considerare, quia breuis est.

Enarratio secunda.

IVDICA me Domine.) Molesta vota & quasi periculosa, optat sibi vt iudicetur. Quid est iudicari, quod optat: Discerni se optat à malis. Alio loco euidenter dicit de ipso iudicio discretionis, Iudica me Domine, & discerne causam meam de gente nō sancta. Ostendit quid dixerit iudica: ne tanquam sine iudicio, quia boni & mali modò intrant in Ecclesiam, & boni & mali eant in ignem æternum. Iudica me Domine.

Margin notes: Psal. 4. — Ephes. 4. f. — 1. Ioan. 3. c. — 1. Ioan. 2. b. — Matth. 8. c. — [a] al. oppletur. — Matth. 8. c. — Esai. 40. b. — Ephes. 4. f. — 3. Reg. 19. d. Rom. 11. a. — Psal. 25. — Psal. 42.; section letters A, B, C, D.

Domine. Quare? Quoniam ego in innocentia mea ambulaui, & in Domino sperans nō mouebor.) Quid est in Domino sperans? Ille enim titubat inter malos, qui nō in Domino sperat. Hinc factū est vt schismata fierent. Trepidauerunt inter malos cùm ipsi peiores essent, & quasi nollent esse boni inter malos. O si frumenta essent, vsque ad tempus ventilationis paleam
Matth.3.d. in area tolerarent. Sed quia palea erant, flauit ventus ante ipsam vētilationem, & rapuit de area paleam, & proiecit in spinas. Et palea quidem inde proiecta est. Sed nunquid quod remansit frumentum solum est? Non volat ante vētilationem nisi palea, remanet autem & nunc frumentum & palea. Ventilabitur verò palea cùm venerit tempus vētilationis. Hoc dixit iste, In innocentia mea ambulaui, & in Domino sperans non mouebor. Si enim sperauero in homine: visurus sum fortasse ipsum hominem aliquando malè viuentem, nec eas vias tenentem, quas vel didicit vel docet in Ecclesia bonas, sed quas diabolo docente sectatus est. Sed quia spes mea in hoc erit, titubante homine titubabit spes mea, & cadēte homine cadit spes mea. Quia verò in Domino sperans non mouebor, sequitur, Proba me Domine, & tenta me, vre renes meos & cor meum.) Quid est, vre renes meos & cor meū? Vre delectationes meas, vre cogitationes meas. Cor pro cogitationibus, renes pro delectationibus posuit: ne aliquid mali cogitē, ne aliquid mali me delectet. Vnde autem vris renes meos? Igne verbi tui. Vnde vris cor meum? Calore spiritus tui. De quo calore alibi
Psal.18. dicitur, Et non est qui se abscondat à calore eius. Et de quo igne Dominus dicit, Ignem veni mittere in
Luc.12.f. terram. Ergo sequitur, Quoniam misericordia tua ante oculos meos est, & complacui in veritate tua.) Hoc est, nō in nomine complacui, sed intus cōplacui tibi vbi tu vides: & non timeo si displiceam vbi ho-
Galat.6.a. mines vident, sicut ait Apostolus, Opus autem suum probet vnusquisque, & tunc in semetipso tantum habebit gloriam, & non in altero. Non sedi, inquit, cum concilio vanitatis.) Hoc quid est, nō sedi, intendat sanctitas vestra. Quomodo videt Deus, dicit, non sedi. Aliquando non es in concilio, & ibi sedes. Verbi gratia, si in theatro non sedes, sed cogitas theatrica, contra quæ dictum est, Vre renes meos: ibi sedes corde, quamuis non sis ibi corpore. Contingat autem vt tenearis ab aliquo & ibi colligeris, aut aliquod officiū pium faciat te ibi sedere. Quomodo potest hoc euenire? Contingit ex officio pietatis vt seruo Dei sit necessitas in amphitheatro esse, liberare volebat nescio quem gladiatorem, fieri posset vt sederet & expectaret, donec ille exiret quem liberare cupiebat. Ecce nō sedit in concilio vanitatis, quamuis illic corpore sedere videretur. Quid est sedere? Consentire cum his qui ibi sedēt. Quod si præsens non feceris, non ibi sedisti. Si absens feceris, sedisti ibi. Et cum iniqua gerentibus non introibo. Odio habui congregationem malignorum.) Videtis quia intus est. Et cum impiis nōn sedebo. Lauabo in innocentibus manus meas.) Non aqua ista visibili lauas manus, quando piè cogitas de operibus tuis, & innocenter coram oculis Dei: quia est & altare coràm oculis Dei, quò ingressus est sacerdos, qui pro nobis se primus obtulit. Est cæleste altare, & non amplectitur illud altare nisi qui lauat manus in innocētibus. Nam multi altare hoc tangunt indigni, & tolerat Deus pati iniuriam ad tempus sacramenta sua. Sed nunquid fratres mei, quomodo sunt parietes isti, sic erit Hierusalem cælestis? Non quomodo reciperis cum malis intra parietes istos ecclesiæ, ita reci-
Luc.16.e. pieris cum malis in sinum Abrahæ. Non ergo timeas, laua manus. Et circumdabo altare Domini.) Vbi offers vota Domino, vbi preces fundis, vbi conscientia tua pura est, vbi dicis Deo qui sis: & si aliquid est

A in te fortè quod displiceat Deo, curat ille cui confiteris. Laua ergo in innocentibus manus tuas, & circumda altare Domini vt audias vocem laudis. Hoc enim sequitur. Vt audiam vocem laudis, & enarrem vniuersa mirabilia tua.) Quid est, Vt audiam vocem laudis? Vt intelligam, inquit. Hoc est enim audire coram Deo, non quomodo sonos istos quos multi audiunt, & multi non audiunt. Quàm multi ad nos audientes sunt, & ad Deum surdi sunt. Quàm multi habentes aures, non habent illas aures de quibus dicit Iesus, Qui habet aures audiendi audiat. Ergo quid est au- Matth.13.a.
dire vocem laudis? Dicam si potero adiuuante misericordia Domini, & orationibus vestris. Audire vocem laudis, est intelligere intus, quia quicquid in te mali est de peccatis, tuum est: quicquid boni in iustificationibus, Dei est. Ita audis vocem laudis, vt non te laudes quādo bonus es. Nam laudando te bonum, fis malus. Bonum enim te fecerat humilitas, malum
B te facit superbia. Conuersus eras vt illuminareris: & conuersione tua factus es luminosus, factus illustratus conuersione. Sed à quo? Nunquid à te? Si à te conuersus posses illuminari, nunquam posses tenebrari, quia tecum esses semper. Quare illuminatus es? Quia conuertisti te ad aliud quod tu non eras. Quid est aliud quod tu non eras? Deus lumen est. Non enim tu lumen eras, quia peccator eras. Dicit enim Apostolus eis quos vult audire vocem laudis, Fuistis enim Ephes.5.b.
aliquando tenebræ, nunc autem lux. Quid est fuistis aliquando tenebræ, nisi veteres homines? Nunc autem lux. Non sine causa lux estis, qui fuistis iam dudum tenebræ. Quare, nisi quia illuminati estis? Noli Ioan.1.a.
putare teipsum esse lucem. Illa est lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Tu autem per teipsum, per malam voluntatem, per auersionem tuam tenebratus eras, modò luces. Sed subie-
C cit statim, ne superbirent illi quibus dictum est, Nūc autem lux; & addidit, in Domino. Sic enim ait, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Ergo si præter Dominum, nec lux: si autem ideo lux, quia in Domino, Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Hoc enim ipse Apostolus dixit alio loco hominibus superbientibus, & volentibus sibi tribuere quod Dei est, & de bono sic gloriari quasi de suo, hoc eis dicit. Quid enim habes quod non accepisti? Si autem 1.Cor.4.b.
accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Qui dedit humili, aufert superbo: quia qui dedit, potest auferre. Ad hoc enim pertinet fratres, si tamen exposui quod volui. Exposui autem quantum potui, & si non quantum volui: ad hoc pertinet quod ait, Lauabo in innocentibus manus meas, & circūdabo altare tuum Domine, vt audiam vocem laudis tuæ: id est, ex ipso bono meo non de me præsumam, sed de te qui dedisti, ne laudari velim de me in me, sed de te in te. Ideo
D sequitur, Vt audiam vocem laudis tuæ, & enarrem vniuersa mirabilia tua, non mea, sed tua. Et iam videte fratres, videte amatorem illum Dei de Deo præsumentem, positum inter malos, rogantem Deum vt non comperdatur cum malis, quia nōn errat Deus in iudicando. Tu enim cùm videris homines in vnum locum intrasse, putas eiusdem meriti esse; Deus autem non fallitur, noli timere. Tu iudicante vento discernis paleam à frumento, Ventum vis flare tibi, & tu non es ventus, sed optas tibi flare ventum. Et cùm ventilabro vtrumque excusseris, ventus leue tollit, graue manet. Quæris ergo ventum ad iudicandum aream. Nunquid Deus quærit alterum qui secum iudicet, ne perdat cum malis bonos? Non itaq; timeas: securus esto bonus, etiam in medio malorum: & dic quæ audis, Domine dilexi decorem domus tuæ.) Domus Dei, quæ Ecclesia est, adhuc habet malos: sed

decor domus Dei in bonis est, in sanctis est. Ipsum decorem domus tuæ dilexi. Et locum habitationis gloriæ tuæ.) Quid est hoc? Et hoc dicam, ad illum sensum pertinet subobscurum aliquantum. Adiuvet me Dominus, & intentio cordis vestri ab eodem Domino inspirata. Quid ait locum habitationis gloriæ tuæ? Dixit prius, decorem domus tuæ: & exponit quid sit decor domus Dei, Locus, inquit, habitationis gloriæ tuæ. Non sufficit dicere locus habitationis Dei: sed, locus habitationis gloriæ Dei. Quæ est gloria Dei? De qua paulò ante dicebam, vt & qui fit bonus, non in se, sed in Domino glorietur. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. In quibus ergo sic habitat Dominus, vt de bonis suis ipse glorificetur, vt non sibi velint tribuere, & quasi proprium vendicare quod ab illo acceperunt: ipsi pertinent ad decorem domus Dei. Nec discerni illos vellet Scriptura, nisi quia sunt quidam qui donum Dei habent quidem, & nolunt in Deo gloriari, sed in se. Habent quidem donum Dei, sed non pertinent ad decorem domus Dei. Qui enim pertinent ad decorem domus Dei, in quibus habitat gloria Dei, ipsi sunt locus habitationis gloriæ Dei. In quibus autem habitat gloria Dei: nisi qui sic gloriantur vt non in se, sed in Domino glorientur? Ergo quia dilexi decorem domus tuæ, id est, omnes qui ibi sunt & gloriam tuam quærunt, sed non præsumpsi in homine, & non consensi impiis, & non introibo, & non sedebo in congregatione eorum, quia ita fui in Ecclesia Dei, quid mihi retribues? Sequitur quid respondeamus. Ne comperdas cum impiis animam meam, & cum viris sanguinum vitam meam; In quorum manibus iniquitates sunt, dextera eorum repleta est muneribus.) Munera non solum pecunia est, non solum aurum & argentum, non solum xenia sunt, neque omnes qui accipiunt ea, accipiunt munera. Aliquando enim accipiuntur ab Ecclesia. Quod dico, Petrus accepit, Dominus accepit: loculos habuit, ea quæ mittebantur Iudas auferebat. Sed quid est accipere munera? Propter munera laudare hominem, adulari homini, palpare blandiendo, iudicare contra veritatem propter munera. Propter quæ munera? Non solum propter aurum & argentum & huiusmodi aliquid, sed etiam propter laudem qui iudicat malè, munus accipit, & munus quo nihil inanius. Patuit enim illi manus ad accipiendum iudicium linguæ alienæ, & perdidit iudicium conscientiæ suæ. Ergo in quorum manibus iniquitates sunt, dextera eorum repleta est muneribus. Videtis fratres quia coram Deo sunt, & in quorum manibus non sunt iniquitates, nec dextera eorum repleta est muneribus, vtique coram Deo: & non possunt nisi Deo dicere, tu scis: non possunt nisi illi dicere, Ne comperdas cum impiis animam meam, & cum viris sanguinum vitam meam: qui solus potest videre, quia non accipiunt munera. Verbi causa. Contingit vt duo homines habeant causam apud seruum Dei, nemo nisi suam iustam dicit causam. Nam si iniquam putaret causam suam, iudicem non quæreret. Et ille se putat iustam causam habere, & ille. Veniunt ad iudicem: antequam proferatur sententia ambo dicunt, amplectimur iudicium tuum, quicquid iudicaueris absit vt respuamus. Quid & tu dicis: Iudica quiduis, tantum iudica: prorsus si in aliquo repugnauerimus, anathema sumus. Ambo amant iudicem antequam iudicet. Cùm autem dicta fuerit sententia, contra vnum erit: & neuter eorum scit contra quem futura est. Ille ergo si vtrisque placere voluerit, accipit munus laudem hominum. Sed accepto munere isto, videte quod munus amittat. Accipit quod sonat & transit, perdit quod dicitur, & nunquam transit. Verbum Dei semper dicitur, nunquam transit: verbum hominis mox vt dictum fuerit, transit. Tenet inania, dimittit solida. Si autem Deum intueatur prolaturus est sententiam contra vnum, considerato Deo sub quo iudice illam profert. Ille autem contra quem prolata fuerit, & si iam effringi non potest, quia tenetur iure fortè non ecclesiastico, sed principum seculi, qui tantum detulerunt Ecclesiæ vt quicquid in ea iudicatum fuerit, dissolui non possit. Si ergo effringi non potest, iam non vult intueri se, & cæcos oculos dirigit in iudicem, detrahit quantum potest. Placere illi, inquit, voluit, diuiti fauit: aut aliquid ab illo accepit, aut timuit illum offendere. Accusat quasi accepta sint munera. Si autem pauper habuerit contra diuitem, & pro paupere fuerit iudicatum: dicit item diues, accepit munera. Quæ munera à paupere? Vidit, inquit, pauperem, & ne reprehenderetur quòd contra pauperem fecerit, oppressit iustitiam, & protulit contra veritatem sententiam. Cùm ergo necesse sit vt hoc dicatur, videte non posse dici ab his qui munera non accipiunt, nisi coram oculis Dei qui solus videt quis accipiat, & quis non accipiat. Ego autem in innocentia mea ambulaui, redime me, & miserere mei. Pes meus stetit in rectitudine.) Concussus sum quidem vndique scandalis & tentationibus reprehendentium iudicio humanæ temeritatis, sed pes meus stetit in rectitudine. Quare in rectitudine? Quia superius dixerat: Et in Domino sperans non mouebor. Quid ergo concludit? In ecclesiis benedicam te Domine.) Id est, in ecclesiis nō me benedicam, quasi certus de hominibus, sed te benedicam in operibus meis. Hoc est enim benedicere Deum in ecclesiis fratres, sic viuere vt per mores cuiusque benedicatur Deus. Nam qui benedicit Dominum lingua, & factis maledicit, non in ecclesiis benedicit Dominum. Lingua propè omnes benedicunt, sed non omnes factis. Quidam voce benedicunt, quidam moribus. In quorum autem moribus non inuenitur quod aiunt, faciunt blasphemari Deum, vt illi qui nondum intrant ecclesiam, quamuis ament peccata sua, & ideo nolunt esse Christiani; tamen excusent se per malos: vt blandiantur sibi seducentes seipsos, & dicant: Quid mihi persuades vt Christianus sim? Ego fraudem à Christiano passus sum, & nunquam feci. Falsum mihi iurauit Christianus, & ego nunquam. Et cùm ista dicunt, impediuntur à salute: vt nihil eis prosit, non quidem quòd iam boni sint, sed quòd mediocriter mali. Quomodo enim nihil prodest aperire oculos, si sit quisque in tenebris: ita nihil prodest esse in luce, si clausi sunt oculi. Ita & paganus quidem, vt de illis potius loquamur velut bene viuentibus, patentibus oculis est in tenebris: quia nō agnoscit lucem suam Dominum. Christianus autem malè viuens, in luce quidem est, non nisi Dei: sed clausis oculis. Malè viuendo enim videre non vult eum, in cuius nomine tanquam cæcus est in lumine constitutus, nulla visione veri luminis animatus.

IN PSALMVM XXVI. ENARRATIO.

Ipsi Dauid, priusquam liniretur.

TYRO Christi loquitur, cùm accedit ad fidem. Dominus illuminatio mea & salutaris meus, quem timebo?) Dominus mihi & notitiam sui & salutem dabit. Quis me auferet ei? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Dominus repellet omnes impetus & insidias hostis mei, à nullo trepidabo.

Dum appropinquant super me nocentes, vt edant carnes meas.) Dum accedunt me nocentes ad cognoscendum & insultandum, vt se mihi præferant, mutasti me in melius: vt maledico dente non me consumant, sed potius carnalia desideria mea. Qui tribulant me inimici mei.) Non solum qui me tribulant amico

amico'

amico animo reprehendentes, & à proposito reuocare volentes, sed etiam inimici mei. Ipsi infirmati sunt & ceciderunt.) Dum ergò id agunt studiò defendendi sententiam suam, infirmi facti sunt ad credenda meliora: & verbum salutis; per quòd facio quod eis displicet; odisse cœperunt. Si consistant aduersum me castra; non timebit cor meum.) Aduersus me autem si contradicentium conspiratio multitudo consistat, non timebit cor meum; vt in eorum partes transfugiam. Si insurgat in me bellum, in hanc ego sperabo.) Si exurgat in me persecutio huius seculi, in hanc quam cogito petitionem, figam spem meam. Vnam petij à Domino, hanc requiram.) Vnam enim petitionem petij à Domino, hanc requiram. Vt inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ.) Vt quamdiu in hac vita sum; nullæ aduersitates me excludant de numero eorum, qui vnitatem & veritatem Dominicæ fidei per orbem terrarum tenent. Vt contempler delectationem Domini.) Eo fine scilicet, † vt in fide perseuerante appareat mihi species delectabilis quam facie ad faciem contempler. Et protegar templum eius.) Et absorpta morte in victoriam, immortalitate induar effectus templum eius. Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum meorum.) Quoniam abscondit me in dispẽsatione incarnati verbi sui in tempore tentationum, quibus mortalis vita mea subiacet: Protexit me in abscondito tabernaculi sui.) Protexit me, corde credentem ad iustitiam. In petra exaltauit me.) Et vt manifestum etiam fieret ad salutem; quod credidi, in sua infirmitate fecit eminere confessionem meam. Et nunc ecce exaltauit caput meum super inimicos meos.) Quid mihi seruat in finem, quando & nunc cùm corpus mortuum est propter peccatum, sentio ecce mentem meam seruire legi Dei: nec duci captiuam sub rebellante lege peccati? Circuiui & immolaui in tabernaculo eius; hostiam iubilationis.) Consideraui orbem credentem in Christum, & in eo quod pro nobis temporaliter Deus humiliatus est, gaudens laudaui eum. Tali enim hostia delectatur. Cantabo & psallam Domino.) Corde atque opere lætabor in Domino.

al. vt in fine perseuerãti. *Osee 13.* *Rom. 8. b.* *Ibidem 7. d.*

Exaudi Domine vocem meam qua clamaui ad te.) Exaudi Domine vocem interiorem, quam in aures tuas forti intentione direxi. Miserere mei, & exaudi me.) Miserere mei; & exaudi me in ea. Tibi dixit cor meum, quæsiui vultum tuum.) Non enim hominibus me ostentaui; sed in secreto vbi solus audis; tibi dixit cor meum: quæsiui non à te aliquod extra te præmium, sed vultum tuum. Vultum tuum Domine requiram.) Huic inquisitioni perseueranter instabo: non enim vile aliquid, sed vultum tuum Domine requiram, vt gratis te diligam, quia pretiosius aliquid non inuenio. Ne auertas vultum tuum à me.) Vt inueniam quod quæro. Ne declines in ira à seruo tuo.) Ne te quærens; in aliud incurram. Quid enim hac pœna grauius amanti & quærenti veritatem vultus tui? Adiutor meus esto.) Quando hanc inueniam nisi tu adiuues? Ne derelinquas me, Neque despicias me Deus salutaris meus.) Neque contemnas quòd mortalis æternum audet inquirere; tu enim Deus sanas plagam peccati mei. Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me.) Quoniam regnum seculi huius & ciuitas seculi huius, ex quibus temporaliter & mortaliter natus sum, dereliquerunt me quærentem te, & despicientem quæ promittebant: cùm id quod quæro dare non possent.

Dominus autem assumpsit me.) Dominus autem, qui potest ipse dare mihi se, assumpsit me. Legem mihi constitue Domine in via tua.) Ad te igitur tendenti, & ad tantam professionem peruenienti, ad sa-

A pientiam à timore inchoanti. Legem mihi constitue Domine in via tua, ne aberrantem disciplina tua deserat. Et dirige me in semita recta propter inimicos meos.) Et dirige me in rectitudinem angustiarum eius. Non enim inchoare sufficit, cùm inimici donec perueniatur non quiescant. Ne tradideris me in animas tribulantium me.) Ne sinas tribulantes me satiari de malis meis. Quoniam insurrexerunt mihi testes iniqui.) Quoniam insurrexerunt in me, falsa de me dicentes, ad amouendum & reuocandum me abs te, quasi gloriam ab hominibus quæram. Et mentita est iniquitas sibi.) Itaque iniquitas mendacio suo delectata est. Nam me non † nouit, cui ex hoc promissa est merces maior in cælis. Credo videre bona Domini in terra viuentium.) Et quoniam hæc prior passus est Dominus meus, sic ego quoque linguas mentientium contemnam. Os enim quod mentitur, occidit animam: credo videre bona Domini in terra

al. mouit. *Sap. 1. b.*

B viuentium, vbi nullus est falsitati locus. Sustine Dominum, viriliter age: & confortetur cor tuum, & sustine Dominum.) Sed quando istud erit? Arduum est mortali, tardum est amanti: sed audi non fallacem vocem dicentis, Sustine Dominum. Tolera vstionem renum viriliter, & vstionem cordis fortiter: non tibi negatum putes, quod nondum accipis: Ne desperatione deficias; vide quia dictum est, Sustine Dominum.

Præfatio in secundam enarrationem eiusdem Psalmi.

DOminus Deus noster alloquens & consolans nos, profectò quos respicit ex iusto iudicio suo in sudore vultus nostri panem manducare, ex nobis loqui dignatus est: vt ostendat, quia non solum est conditor noster, sed & habitator. Voces istius Psalmi quas audiuimus; & ex parte cantauimus, si dicamus

Gen. 3. d.

C quòd nostræ sint, verendum est quemadmodum verum dicamus. Sunt enim voces magis spiritus Dei quàm nostræ. Rursum si dicamus nostras non esse, profectò mentimur. Non enim est gemitus nisi laborantium. Aut omnis ista vox quæ hic sonuit plena doloris & lachrymarum, potest esse eius qui nunquam potest esse miser. Dominus ergo misericors; nos miseri. Misericors loqui dignatus est miseris, dignatur etiam vti in ipsis miseris voce miserorum. Ita vtrunque verum est, & nostram esse vocem, & nostram non esse: & spiritus Dei vocem, & ipsius non esse. Spiritus Dei vox est, quia ista nisi illo inspirante non diceremus. Ipsius autem non est, quia ille nec miser est, nec laborat: istæ autem voces miserorum & laborantium sunt. Rursus nostræ sunt, quia voces sunt indicantes miseriam nostram. Item non sunt nostræ, quia ex dono eius.

D *Titulus Psalmi:*

Psalmus Dauid priusquam liniretur, hoc est, priusquam vngeretur.

VNctus est enim ille vt rex & sacerdos. Tunc vngebatur rex & sacerdos. Duæ istæ illo tempore vnctæ personæ. In duabus personis præfigurabatur futurus vnus rex & sacerdos, vtroque munere vnus Christus, & ideo Christus à chrismate. Non solum autem caput nostrum vnctum est, sed & corpus eius nosipsi. Rex autem est, quia nos regit & ducit: sacerdos, quia pro nobis interpellat. Et quidem solus ille sacerdos talis extitit, vt ipse esset etiam sacrificium: obtulit Deo non aliud quàm seipsum. Non enim inueniret præter se mundissimam rationalem victimam, tanquam agnus immaculatus fuso sanguine suo redimens nos, concorporans nos sibi, faciens nos membra sua; vt in illo & nos Christi essemus. Ideo ad o-

1. Reg. 1. d. *Rom. 8. f.*

mnes Christianos pertinet vnctio: prioribus autem A veteris Testamenti temporibus ad duas solas personas pertinebat. Inde autem apparet Christi corpus nos esse, quia omnes vngimur, & omnes in illo & Christi & Christus sumus, quia quodammodo totus Christus caput & corpus est. Vnctio ista perficiet nos spiritaliter in illa vita quæ nobis promittitur. Est autem hæc vox desiderantis illam vitam. Et est ista vox hic desiderantis gratiam Dei quę in nobis in fine perficietur: ideo dictum est; Priusquam liniretur. Vngimur enim modò in sacramento, & sacramento ipsó præfiguratur quiddam quod futuri sumus. Et illud nescio quid futurum ineffabile desiderare debemus, & in sacramento gemere: vt in ea re gaudeamus, quæ sacramento præmonstratur. Ecce quid dicit.

Enarratio secunda.

DOMINVS illuminatio mea, & salutaris meus, quem timebo?) Ille me illuminat, recedant tenebræ: ille me saluat, recedat infirmitas. Ambulans B in lumine firmus, quem timebo? Non enim talem salutem dat Deus quæ ab aliquo possit extorqueri: aut tale lumen est quod ab aliquo possit obtenebrari. Dominus illuminans, nos illuminati: Dominus saluans, nos saluati. Si ergo ille illuminans, nos illuminati: & ille saluans, nos saluati: præter ipsum nos tenebræ & infirmitas. Habentes autem in ipso spem certam & fixam & veram, quem timebimus? Dominus illuminatio, Dominus salutaris. Inueni potentiorem, & timeo potentissimum omnium. Ad omnipotentem sic pertineo, vt & illuminet me, & saluet me; nec timeo aliquem præter ipsum. Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Dum appropinquant super me nocentes, vt edant carnes meas. Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt & ceciderunt. Itaque ego quid timebo? aut quem timebo? Ego quem trepidabo, aut quid trepidabo? Qui me persequuntur, ipsi infirmantur, ipsi cadunt. C Quare autem persequuntur? Vt edant carnes meas. Quæ sunt carnes meæ? Carnales affectus mei. Sæuiant persequendo, nihil in me moritur nisi mortale. Erit in me aliquid quò persecutor peruenire non possit, vbi habitat Deus meus. Manducent carnes meas: finitis carnibus spiritus ero, & spiritalis. Et quidem tantam salutem mihi promittit Dominus meus, vt etiam modò ista caro mortalis, quæ videtur permitti manibus persequentium, non pereat in æternum: sed quod demonstratum est in capite meo resurgente, hoc omnia membra sperent. Quem timeat anima mea, quam inhabitat Deus? Quem timebit caro mea, cùm corruptibile hoc induerit incorruptionem? Vultis nosse, quia carnes illi manducant qui nos persequuntur, nec ipsi autem carni nostræ metuendum est? 1.Cor.15.f. Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Quanta autem fiducia debet esse D in eo qui nouit dicere, Dominus illuminatio mea, & salutaris meus, quem timebo. Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Protegitur imperator scutatis, & non timet: protegitur à mortalibus mortalis, & securus est: protegitur mortalis ab immortali, & timebit & trepidabit? Quanta autem fiducia debeat esse in eo qui ista dicit, audite: Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum.) Castra munita sunt, sed quid munitius Deo? Si exsurgat in me bellum.) Quid mihi facit bellum? Potest mihi auferre spem meam? Potest mihi auferre quod dat omnipotens? Sicut non vincitur qui dat, sic non aufertur quod dat. Si auferri potest quod datum est, vincitur dator. Ergo nec ipsa quæ temporaliter accipimus, auferre nobis quisquam potest fratres mei, nisi solus ille qui dedit. Spiritalia quæ donat non aufert nisi tu dimiseris: carnalia verò & temporalia ipse aufert, quia & quisquis alius aufert, ipso donante potestatem, aufert. Nouimus hoc, & legimus in libro Iob 1.b. Iob, quia nec ille qui videtur quasi maximam habere potestatem ad tempus diabolus, potest aliquid nisi permissus. Accepit potestatem in infima, & amisit maxima & summa. Et non est ista potestas irati, sed pœna damnati. Nec ipse ergo potest habere aliquam potestatem, nisi permissus. Et in illo libro habes quem commemoraui, & in Euangelio Dominus dicit, Hac nocte postulauit satanas, vt vos cribraret Luca 22.d. sicut triticô, & ego rogaui pro te Petre, ne deficiat fides tua. Permittitur autem aut ad pœnam nostram, aut ad probationem. Ergo quia nobis nemo potest auferre quod dat Deus, non timeamus nisi Deum. Quicquid aliud fremuerit, quicquid aliud superbierit aduersus nos, non timeat cor nostrum. Si exurgat in me bellum, In hanc ego sperabo.) In quam? Vnam, Psal.26. inquit, petij à Domino.) Feminino genere appellauit quoddam beneficium, tanquam diceret, Vnam petitionem. Et quomodo solemus loquentes dicere, verbi gratia, duas habes, non dicimus duo: hoc more loquendi vsa est Scriptura. Vnam, inquit, petij à Domino, hanc requiram. Videamus quid petit qui nihil timet? Magna securitas cordis. Vultis nihil timere? Hanc vnam petite, quam vnam petit qui nihil timet: aut quam petit vt nihil timeat? Vnam, inquit, petij à Domino, hanc requiram.) Hoc hic agitur ab eis qui bene ambulant. Quid est hoc? Quæ est illa vna? Vt inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ.) Hæc est vna: domus enim ea dicitur vbi semper manebimus. In ista peregrinatione dicitur domus, sed propriè tabernaculum appellatur. Tabernaculum peregrinantium & quodammodo militantium, & aduersus hostem pugnantium est. Quando ergo tabernaculum est in hac vita, manifestum est quia est & hostis. Nā inde dicuntur contubernales, quia simul habent tabernacula: & nostis hoc nomen esse militantium. Ergo hic tabernaculum, ibi domus. Sed & hoc tabernaculum interdum per abusionem vicinitatis dicitur domus, & domus aliquando secundùm eundem modum dicitur tabernaculum: propriè tamen illa domus, hoc tabernaculum. Quid autem acturi simus in illa domo, habes euidenter expressisse alium Psalmum: Beati qui Psal.83. habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te. Hac iste, si dicendum est, cupiditate ardens, & amore isto æstuans, desiderat omnes dies vitæ suæ in domo Domini habitare. In domo Domini omnes dies vitæ suæ, non quasi finiendos, sed æternos. Sic enim dicuntur dies quomodo anni, de quibus dictum est: Et anni tui non deficient. Nam dies vitæ æternæ Psal.101. vnus dies est sine occasu. Hoc ergo dixit ad Dominum, Concupiui hanc: Vnam petij; Hanc requiram. Et quasi diceremus ei, & quid ibi facturus es? Quæ ibi delectatio tua? Quod auocamentum cordis? Quæ illæ deliciæ? Vnde gaudia suppetent? Non enim ibi perdurabis nisi felix eris. Felicitas autem illa vnde succedit? Habemus enim hic felicitates diuersas generis humani, & miser quisque dicitur quando illi subtrahitur quod amat. Amant ergo homines diuersas res: & quando quisque quod amat habere videtur, felix vocatur. Verè autem felix est, non si id habet quod amat: sed si id amet quod amandum est. Multi enim miseri sunt magis habendo quod amant, quàm carendo. Amando enim res noxias miseri, habendo sunt miseriores. Et propitius Deus cùm malè amamus, negat quod amamus: iratus autē dat amāti, quod malè amat. Habes euidenter dicentem Apostolum: Tradidit illos Deus in concupiscentiam cordis Rom.1.d. eorum. Dedit ergo quod amabant, sed damnando. Habes rursum negantem petitum, propter quod ter

Dominum

Dominum rogaui, inquit, vt auferret eum à me, stimulum videlicet carnis; & dixit mihi: Sufficit tibi 2.Cor.12.a. gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur. Ecce illos dedit in concupiscentiam cordis eorum, Paulo Apostolo negauit quod orauit. Illis dedit ad damnationem, huic negauit ad sanitatem. Cùm autem id amamus quod vult Deus vt amemus, proculdubiò daturus est nobis. Hæc est illa vna quæ debet amari, vt habitemus in domo Domini per omnes dies vitæ nostræ. Et quia in istis terrenis habitationibus, diuersis delicijs & voluptatibus homines oblectantur, & vnusquisque in ea vult domo habitare, vbi non habeat quod offendat animum, & habeat multa quæ delectent: si autem subtrahantur ea quæ delectabant, vult homo vndecunque migrare: interrogemus quasi curiosius, & dicat ille, Quid nos, quid ipse acturus est in illa domo, vbi cupit & optat, desiderat & hanc vnam petit à Domino, habitare in ea omnes dies vitæ suæ. Quid ibi agis, quæso te? Quid est quod desideras? Audi quid, Vt contempler delectationem Domini.) Ecce quod amo, ecce quare volo habitare in domo Domini per omnes dies vitæ meæ. Habet ibi magnum spectaculum, delectationem ipsius Domini contemplari. Vult finitâ nocte sua hærere in luce ipsius. Tunc enim erit mane nostrum nocte transacta. Psal.5. Vnde alio loco Psalmus dicit, Mane adstabo tibi, & contemplabor te. Modò ideo non contemplor, quia cecidi: tunc adstabo tibi & contemplabor. Hæc vox humana est. Cecidit enim homo, & non mitteretur qui erigeret nisi cecidissemus. Nos cecidimus, ille descendit. Ioan.3.b. Ille ascendit, nos leuamur: quia nemo ascendit nisi qui descendit. Et non ideo desperemus, quia ille solus ascendit. Leuat enim nos, ad quos cadentes descendit: & stabimus & contemplabimur, & magna delectatione perfruemur. Ecce dixi hoc, & exclamastis desiderio cuiusdam speciei nondum visæ. Excedat cor vestrum omnia visa, & excedat intentio vniuersas cogitationes vestras solennes ex carne, eductas à sensibus carnis, & imaginatas nescio quo phantasmate. Totum ab animo reijcite, quicquid occurrerit, negate. Cognoscite infirmitatem cordis vestri, & quicquid occurrerit quod cogitare possitis dicite, non est illud. Non enim si illud esset mihi iam occurrisset. Ita desiderabitis quoddam bonum. Quale bonum? Omnis boni bonum, vnde omne bonum cui non addatur quid sit ipsum bonum. Dicitur enim bonus homo, & bonus ager, & bona domus, & bonum animal, & bona arbor, & bonum corpus, & bona anima. Adiunxisti quotiens dixisti, bonum est. Bonum simplex ipsum bonum quo cuncta sunt bona, ipsum bonum ex quo cuncta sunt bona, ipsa est delectatio Domini: hanc contemplabimur. Iam videte fratres. Si vos delectant bona ista quæ appellantur bona, si vos delectant bona quæ non sunt per se bona: omnia enim mutabilia non sunt per se bona: qualis erit contemplatio incommutabilis boni, æterni, semper eodem modo manentis? quandoquidem ista quæ dicuntur bona, nullo pacto nos delectarent nisi essent bona: nec alio pacto essent bona, nisi ab illo essent qui simpliciter bonus est. Ecce quare habitare volo, inquit, in domo Domini per omnes dies vitæ meæ. Dixi vobis quare, vt contempler delectationem Domini. Vt autem semper contempler, & nulla molestia me contingat contemplantem, nulla suggestio auertat, nulla auferat alicuius potentia, nullum inimicum patiar in contemplando, & perfruar delicijs securus, ipso Domino Deo meo, quid fiet mihi? Proteget me.) Non solum ergo contemplari volo delectationem Domini, ait, Sed etiam protegi templum eius.) Vt templum suum me protegat, ero templum eius, & protegar ab eo. Nunquid tale

A est templum Dei, qualia templa sunt simulacrorum? Simulacra gentium templis suis proteguntur: Dominus Deus noster templum suum proteget, & securus ero. Contemplabor ad delectationem, & protegar ad salutem. Quàm erit illa cōtemplatio perfecta, tam ista perfecta protectio: & quàm illud perfectum gaudium contemplandi, tam perfecta etiam incorruptio sanitatis. Ad ista duo verba quæ dixit, contempler delectationem Domini, & protegar templum eius, pertinent illa duo, vnde Psalmus cœpit, Dominus illuminatio mea, & salutaris meus, quem timebo. Quia contemplabor delectationem Domini, Dominus illuminatio mea: quia protegit me templum suum, salutaris meus est. Quare autem hoc nobis præstat in finem? Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum meorum. Erit ergo mihi in domo habitatio per omnes dies vitæ meæ, ad hoc vt contempler delectationem Domini, & protegar templum eius. B Vt autem illuc perueniam, vnde mihi promitto? Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum meorum. Tunc non erunt dies malorum meorum, sed videt me nunc in diebus malorum meorum. Qui ergo me longè positum misericorditer respexit, secum positum quomodo non illuminabit? Propterea ergo non impudenter vnam illam petiui: nec mihi dixit cor meum, quid petis, vel à quo petis? Audes enim à Deo aliquid petere peccator inique? Audes sperare aliquam cōtemplationem Dei te habiturum infirme, immundo corde? Audeo, inquit, non de me, sed de ipsius delectatione: non de mea præsumptione, sed de illius pignore. Qui tantum pignus dedit peregrinanti, non deseret peruenientem. Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum meorum. Ecce dies malorum nostrorum, vita ista est. Dies malorum aliter habent impij, aliter fideles. Nam etiam credentes, sed adhuc peregrinantes C à Domino (quamdiu enim sumus in hoc corpore, 2.Cor.5.a. peregrinamur à Domino: hoc Apostolus dixit) si dies malorum non agunt, vnde vox Dominicæ orationis, Libera nos à malo, si non sumus in diebus malorum? Matth.6.b. Sed longè discretius dies malorum agunt qui adhuc non crediderūt, nec ipsos ille despexit. Etenim Christus Rom.5.b. pro impijs mortuus est. Audeat ergo præsumere anima humana, & vnam illam petere, secura habebit, secura possidebit. Tantum dilecta est fœda, pulchra quomodo fulgebit? Quoniam abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum meorum. Protexit me in abscondito tabernaculi sui.) Quid est absconditum al. Quod. tabernaculi ipsius? Quid est hoc? multa enim quasi membra tabernaculi sui forinsecùs videntur. Et est quasi adytum, quod dicitur penetrale secretum interioris templi. Et quid est hoc? Quod solus sacerdos intrabat. Et fortè ipse sacerdos est absconditum tabernaculi Dei. Hebr.9.b. Accepit enim de isto tabernaculo carnem, & fecit nobis absconditum tabernaculum eius: D vt tabernaculum eius alia membra ipsius credentes in eum sint, absconditum autem tabernaculi ipse sit. Mortui enim estis, ait Apostolus, & vita vestra ab- Coloss.3.a. scondita est cum Christo in Deo. 1.Cor.10.a. An vis nosse, quia inde dicit? Petra nempe est Christus. Audite quid sequitur, Quoniam abscōdit me in tabernaculo suo, in die malorum meorum protexit me in abscondito tabernaculi sui. Quærebas quid sit absconditum tabernaculi, audi quod sequitur, In petra exaltauit me.) Ergo in Christo exaltauit me: Quia in puluere humiliasti te, in petra exaltauit te. Sed Christus sursum est, tu autem adhuc deorsum. Audi sequentia. Et nunc exaltauit caput meum super inimicos meos.) Et nunc, antequam veniam ad illam domum, vbi volo habitare per omnes dies vitæ meæ, antequam veniam ad illam contemplationem Domini. Et nunc exalta-

Philip. 3. d. exaltauit caput meum super inimicos meos. Adhuc A
patior inimicos corporis Christi, adhuc non sum ex-
altatus super inimicos meos: sed caput meum exalta-
uit super inimicos meos. Iam caput nostrum Christus
in cęlo est, adhuc inimici nostri possunt sæuire in nos.
Nondum sumus exaltati super inimicos: sed caput
Act. 9. a. nostrum iam ibi est. Vnde hoc dixit, Saule Saule, quid
me persequeris? Se dixit in nobis esse hic deorsum.
Ergo & nos in illo sumus ibi sursum, quia & nunc ex-
altauit caput meum super inimicos meos. Ecce quale
pignus habemus, vnde & nos fide & spe & charitate
cum capite nostro sumus in cælo in æternum: quia &
ipsum diuinitate & bonitate, vnitate nobiscum est in
Matth. 28. d. terra vsque in consummationem seculi. Circumiui
& immolaui in tabernaculo eius hostiam iubilatio-
nis.) Immolamus hostiam iubilationis, immolamus
hostiam lætitiæ, hostiam gratulationis, hostiam gra-
tiarum actionis, quæ verbis explicari non potest: im-
molamus autem vbi? In ipso tabernaculo eius, in san-
cta Ecclesia. Quid ergo immolamus? Abundantissi- B
mum & inenarrabile gaudiū nullis verbis, nulla voce
effabile. Hæc est hostia iubilationis. Vnde quæsita,
vnde inuenta est? Circumeundo, Circumiui, inquit,
& immolaui in tabernaculo eius hostiam iubilatio-
nis. Circumeat animus tuus per vniuersam creaturā:
vndiq; tibi clamabit creatura, Deus me fecit. Quic-
al. parte. quid te delectauerit in arte, artificem commendat:
magisque si circumeas vniuersa, consideratio conci-
pit artificis laudem. Vides cælos, magna opera Dei
sunt. Vides terram, Deus fecit seminum numeros, di-
uersitates germinum, multitudinem animalium. Cir-
cumi adhuc cælos vsque ad terram, nihil relinquas:
vndique tibi omnia resonant conditorem. Et ipsæ
species creaturarum, voces sunt quædam creatorem
laudantium. Quis autem explicet laudibus vniuer-
sam creaturam? Quis illam explicet laudibus? Quis C
dignè laudet cælum & terram, mare, & omnia quæ in
eis sunt? Et ista quidem visibilia. Quis dignè laudet
angelos, sedes, dominationes, principatus, & potesta-
tes? Quis dignè laudet hoc ipsum quod in vobis vi-
get? Vegetans corpus, mouens membra, sensu exer-
cens, & memoria tam multa complectens, intellectu
tam multa discernens, quis dignè laudet? At si in istis
creaturis Dei sic laborat humanus sermo, in creato-
re quid agit, nisi sola restet sermone deficiente, iubi-
latio? Circumiui & immolaui in tabernaculo eius
hostiam iubilationis. Est & alius sensus qui mihi vi-
detur ad contextionem psalmi magis pertinere. Quia
enim dixerat, in petra se exaltatum, quod est Chri-
stus, & caput suum exaltatum super inimicos suos,
quod est Christus: etiam se, qui in petra exaltatus est,
in eodem capite suo, exaltatum intelligi voluit su-
per inimicos suos, referens hoc ad honorem Eccle-
siæ, cui cessit inimicorum persecutio. Et quia hoc per D
fidem orbis terrarum factum est, Circumiui, inquit,
& immolaui in tabernaculo eius, hostiam iubilatio-
nis: id est, consideraui fidem orbis terrarum, in qua
exaltatum est caput meum, super eos qui me perse-
quebantur: & in ipso tabernaculo eius, id est, in eccle-
sia toto orbe diffusa ineffabiliter laudaui Dominum.
Cantabo & psallam Domino.) Securi erimus, &
securi cantabimus, & securi psallemus cùm contem-
plabimur delectationem Domini, & protegemur
templum eius, in illa incorruptione, quando absorbe-
bitur mors in victoriam. Modo quid? Quia iam dicta
sunt gaudia illa quæ habebimus cùm acceperimus
illam vnam petitionem. Modò quid? Exaudi Do-
mine vocem meam.) Gemamus modò, oremus mo-
dò. Gemitus non est nisi miserorum, oratio non est
nisi indigentium. Transiet oratio, succedet lauda-
tio: transiet fletus, succedet gaudium. Interim modò
quando in diebus malorum nostrorum sumus, non
cesset oratio nostra ad Deum, à quo vnam illam pe-
tamus: & ab ipsa petitione non desinamus, donec ad
eam illo donante ac perducente perueniamus. Ex-
audi Domine vocem meam, quā clamaui ad te: mise-
rere mei, & exaudi me.) Vnam illam petit, tam diu
rogans, flens, gemens, non petit nisi vnam. Finiuit o-
mnes cupiditates, remansit illi vna quam petit. Audi
quia hanc petit. Tibi dixit cor meum, Quæsiui vul-
tum tuum.) Hoc est ergo quod paulò ante dixit, Vt
contempler delectationem Domini. Tibi dixit cor
meum, Quæsiui vultum tuum. Si gaudium nostrum
in isto sole esset, non cor nostrum diceret, Quæsiui
vultum tuum: sed, oculi corporis nostri. Cor no-
strum cui dicit, Quæsiui vultum tuum, nisi ei qui per-
tinet ad oculum cordis? Lucem istam quærunt oculi
carnis, lucem illam quærunt oculi cordis. Sed vis il-
lam lucem, quæ videtur oculis cordis, videre: quia i-
psa lux Deus est. Deus enim lux est, ait Ioannes, & 1. Ioan. 1. c.
B tenebræ in eo non sunt vllæ. Vis ergo videre illam lu-
cem? Munda oculum vnde videtur: Beati enim mun- Matth. 5. a.
do corde, quia ipsi Deum videbunt. Tibi dixit cor
meum, quæsiui vultum tuum. Vultum tuum Do-
mine requiram.) Vnam petij à Domino, hanc requi- Psal. 26.
ram, vultum tuum. Ne auertas faciem tuam à me.)
Quomodo se fit in ista vna petitione. Vis impetra-
re? Aliud noli petere. Vni sufficere, quia vna tibi suffi-
ciet. Tibi dixit cor meum: quæsiui vultum tuum,
vultum tuum Domine requiram. Ne auertas faciem
tuam à me: Nec declines in ira à seruo tuo.) Magni-
fice nihil dici diuinius potest. Sentiunt hoc qui verè
amant. Alius vellet beatus & immortalis esse in his
quas diligit terrenarum concupiscentiarum volupta-
tibus: & fortè propterea Deum coleret & oraret, vt
diu hic viueret in deliciis suis, & nō ab eo aliquid per-
C iret quod terrena possidet cupiditas, nec aurum, nec
argentum, nec si quid prædiorum oblectaret oculos
eius, nec amici morerentur, nec filij, nec coniunx, nec
clientes, in his deliciis vellet semper viuere. Sed quia
non potest semper, nouit enim se mortalem: fortè ad
hoc colit Deum, & ad hoc orat Deum, & ad hoc ge-
mit Deo, vt ista illi omnia vsque finem suppetant. Et
si diceret ei Deus, Ecce facio te in his immortalem,
pro magno bono acciperet: & exultatione gaudiorū
gratulatus nō se caperet. Non vult hoc iste, qui vnam
petiit à Domino. Sed quid vult? Contemplari dele-
ctationem Domini per omnes dies vitæ suæ. Rursus-
que alius qui hoc modo & hac causa coleret Deum,
si illa sibi temporalia adessent, iratum Deum non ti-
meret, nisi ne illud auferret. Iste non propter hoc ti-
met iratum: quandoquidem & de inimicis suis dixit,
Vt edant carnes meas. Vnde timet iratum? Ne aufe-
rat quod amauit. Quid amauit? Vultum tuum. Ideo
D hanc putat iram Domini, si auertat ab illo vultum
suum: Domine ne declines in ira à seruo tuo. Posset
illi fortè responderi hoc modo: Quid times, ne decli-
net à te in ira? Magis si à te declinauerit in ira, non in
te vindicabit: si incurras in illum iratum, vindicabit
in te. Opta ergo potiùs vt declinet à te in ira, non ac-
cedat. Quid vouit enim? Quid desiderat? Ira eius, non
est nisi auersio vultus eius. Quid si te faciet in deliciis
istis, & voluptate gaudiorum terrenorum immorta-
lem? Respondet amator talis, Nolo, quicquid mihi
præter illum est, dulce non est. Quicquid mihi vult
dare Dominus meus, auferat totum, & se mihi det.
Ne declines in ira à seruo tuo.) Fortè ab aliquibus de-
clinat, non in ira: quomodo à quibusdam qui illi di-
cunt, Auerte faciem tuam à peccatis meis. Quando à Psal. 50.
peccatis tuis auertit faciem suam, non in ira à te de-
clinat. Auertat ergo faciem suam à peccatis tuis, sed
nō auertat faciem suā à te. Adiutor meus esto, ne de-
relin-

relinquas me.) Ecce enim in via sum, petiui à te vnã, habitare in domo tua per omnes dies vitæ meæ: contemplari delectationem tuam, protegi à templo tuo. Hanc petiui vnam: sed vt ad illam perueniam, in via sum. Fortè dices mihi vt irem, ambula; liberum arbitrium tibi dedi: voluntatis tuæ es, prosequere viam, quære pacem & sequere eam. Noli à via declinare, noli ibi remanere, noli retrò respicere. Perseuera in ambulando, quoniam qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Iam tu accepto libero arbitrio, quasi præsumis vnde ambules. Noli de te præsumere, si te dereliquerit, in ipsa via deficies: cades, aberrabis, remanebis. Dic ergo illi, Volũtatem quidem liberam mihi dedisti, sed sine te nihil est mihi conatus meus:

Psal.33. *Matth.10.c. & 24.b.*

Adiutor meus esto ne derelinquas me. Neque despicias me Deus salutaris meus.) Tu enim adiuuas qui condidisti, tu non deseris qui creasti. Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me.) Fecit se paruulum Deo: ipsum fecit patrem, ipsum fecit matrem. Pater est, quia condidit, quia vocat, quia iubet, quia regit. Mater, quia fouet, quia nutrit, quia lactat, quia continet. Pater meus & mater mea dereliquerũt me. Dominus autem assumpsit me.) Et regendum & nutriendum. Mortales parentes genuerunt, filij successerũt, mortales mortalibus. Et ad hoc nati sunt qui succederent, vt qui genuerunt decederent. Non decedet qui me creauit, ego ab illo non recedam. Pater meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me. Exceptis etiam illis duobus parentibus, de quorum carne nati sumus, patre masculo, & matre femina, tanquam Adam & Eua: exceptis illis duobus parentibus, habemus hic alium patrem, & aliam matrem, vel potius habuimus. Pater secundùm seculum diabolus est, & fuit nobis pater cùm essemus infideles. Nam infidelibus dicit Dominus, Vos à patre diabolo estis. Si ille pater omnium impiorum, qui operatur in filiis diffidentiæ, mater quæ est? Est quædam ciuitas quæ Babylonia dicitur. Ciuitas ista, societas est omnium impiorum ab Oriẽte vsque in Occidentem: ipsa habet regnum terrenum. Secundùm hanc ciuitatem respublica quædam dicitur, quã modò videtis senescere & minui. Hæc prima fuit mater nostra, in hac nati sumus. Cognouimus alium patrem Deum, reliquimus diabolum. Quando enim audet accedere ad eos, quos ille suscepit qui superat omnia? Cognouimus aliam matrem, Hierusalem cælestem, quæ est sancta Ecclesia: cuius portio peregrinatur in terra: Reliquimus Babyloniam. Pater meus & mater mea dereliquerunt me, non habent iã quod mihi præstent: quia & quando mihi præstare videbãtur, tu præstabas, & illis imputabam. A quo enim etiã secundùm mundũ præstatur istud homini, nisi à Domino? Aut quid aufertur homini, nisi ille iusserit aut permiserit qui donauit? Sed putant vani homines, quòd hoc dæmones præstent quos adorant: & aliquãdo dicũt sibi, Deus ad vitam æternam necessarius est, ad illam vitam spiritalem: potestates autem istæ debent à nobis coli, propter ista temporalia. O vanitas generis humani! Plus amas eas res propter quas istos vis colere. Profectò plus habes istos colere, vti non dicam plus, certè vel tantum. Nõ vult autem Deus coli cũ illis: nec si ipse colatur multo amplius, & illi multo minùs. Quid ergo, inquies, & isti non sunt necessarij ad hæc? Non, sed timendum est, ne irati noceant. Non nocebunt nisi ille permittat. Isti semper habent voluntatem nocendi, nec si placẽtur, nec si rogentur, desinunt nocere velle. Hoc enim maleuolentiæ illorum proprium est. Ergo quid facies eos colendo, nisi vt illum offendas, quo offenso in istorum potestatem daberis? Et qui tibi nihil possent facere illo placato, facient quicquid volunt illo irato. Et vt noueris,

Psal.26. *Ioan.8.f.* *Ephes.2.a.*

A quàm frustra istos colas, quasi propter temporalia, quisquis hæc cogitas: omnes qui colunt Neptunum, non naufragauerunt? aut omnes qui blasphemant Neptunum, ad portum non peruenerunt? Omnes mulieres, colentes Iunonem, bene pepererunt? Aut omnes blasphemantes Iunonem, malè pepererunt? Hinc intelligat charitas vestra, inanes esse homines, qui istos volunt colere vel propter ista terrena. Nam si propter ista terrena colendi essent, soli cultores istorum terrenis omnibus abundarent. Quod quidem si esset, fugere nos talia dona & vnam petere à Domino deberemus. Huc accedit, quia & ista ille dat, qui offenditur cùm isti coluntur. Ergo relinquat nos pater noster, & mater nostra: relinquat diabolus, relinquat Babylon ciuitas. Dominus nos suscipiat consolandos temporalibus, beatificandos æternis. Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me. Iam ergo assumptus B est à Domino, deserta illa ciuitate & rectore eius diabolo, quia rector impiorum diabolus est, rector mundi, tenebrarum harum. Quarum tenebrarum? Peccatorum, infidelium. Vnde iam credentibus dicit Apostolus, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Ergo iam suscepti ab illo, quid dicamus? *Ephes.5.b.*

Legem mihi constitue Domine in via tua.) Ausus es petere legem? Quid si tibi dicat, implebis legem? Si dedero legem, implebis eam? Non auderet petere, nisi primò diceret, Dominus autem suscepit me. Non auderet petere, nisi primò diceret, Adiutor meus esto. Ergo si tu adiuuas, si tu suscipis: da legem. Legem mihi constitue Domine in via tua. Ergo legem mihi constitue in Christo tuo. Ipsa enim via locuta est nobis, & dixit, Ego sum via, veritas & vita. *Ioan.14.a.* Lex in Christo, lex cum misericordia est. Ipsa est sapientia, de qua scriptum est, Legem autem & miseC ricordiam in lingua portat. Et si offenderis aliquid in lege: ille qui pro te fudit sanguinem suum, confitenti ignoscit tibi, tu tantum viam noli deserere, dic illi, Susceptor meus esto. Et dirige me in semita recta propter inimicos meos.) Legem da, sed ne auferas misericordiam: qui dixit in alio Psalmo, Nam & mi- *Psal.83.* sericordiam dabit qui legem dedit. Ergo legem mihi constitue Domine in via tua: hoc ad præceptum pertinet, ad misericordiam quid pertinet? Et dirige me, inquit, in semita recta, propter inimicos meos. Ne tradideris me in animas tribulantium me.) Id est, ne consentiam tribulantibus me. Si enim cõsenseris tribulantibus te in anima, quodammodo non deuorabunt carnem, sed voluntate peruersa animam tuam manducabunt. Ne tradideris me in animas tribulantium me. Trade, si hoc placet, in manus tribulãtium. Dixerunt enim hoc illi martyres, & tradidit suos in manus tribulantium. Sed quid tradidit? Carnem. Quod dicitur in libro Iob, Terra tradita est in manus *Iob 9.d.* D impij, caro tradita est in manus persecutoris. Ne tradideris me, non carnem meam, sed me. Anima tibi loquor, mente tibi loquor. Nõ dico, noli tradere carnem meam in animas tribulantium me: sed, noli me tradere in animas tribulantium. Et quomodo traduntur homines in animas tribulantium se? Quoniam insurrexerunt in me testes iniqui.) Iam quia testes iniqui sunt & multa mala in me dicũt, & in multis mihi detrahunt: si traditus fuero in animas eorum, mentiar & ero socius eorum, non particeps veritatis tuæ, sed comparticeps mendacij aduersus te. Exurrexerunt mihi testes iniqui. Et mentita est iniquitas sibi.) Sibi non mihi. Sibi semper mentiatur, mihi autem non† mentiatur. Si tradideris me in ani- *† al. mẽtitur.* mas tribulantium me, id est, si consensero voluntatibus eorum, iam non sibi mentita est iniquitas, sed mihi. Si autem sæuiant quantum voluerint, & co-

nentur impedire curſus meos, non tamen tu me des A in animas eorum, non conſentiendo voluntatibus eorum: remanebo ego, & permanebo in veritate tua, & mentietur iniquitas, non mihi ſed ſibi. Redit ad illam vnam poſt iſta pericula, poſt labores, poſt difficultates, inter manus perſequentium & tribulantium æſtuans, anhelans, laborans, & firmus & certus illo ſuſcipiente, illo adiuuante, illo ducente, illo regente: tamen poſt illum circuitum & iubilationem exultás gaudio, & gemens in laboribus, ſuſpirauit ad extremum, & ait: Credo videre bona Domini in terra viuentium.) O bona Domini dulcia, immortalia, incomparabilia, ſempiterna, incommutabilia. Et quando Pſal.26. vos videbo, bona Domini? Credo videre, ſed non in terra morientium. Credo videre bona Domini in terra viuentium. Eruet me Dominus à terra morientium: qui propter me dignatus eſt ſuſcipere terram morientium, & mori inter manus morientium. Eruet me Dominus de terra morientium. Credo videre bona Domini in terra viuentium. Suſpirans dixit, laborans dixit, periclitás dixit inter magnam turbam tentationum: ſed tamen ſperans totum de miſericordia eius, cui dixit, Legem mihi cōſtitue Domine. Et quid ille dicit, qui legem illi cōſtituit? Audiamus & vocem Domini deſuper exhortantis nos & conſolantis nos: illius vocem quem habemus pro patre & matre qui nos dereliquerunt, illius vocem audiamus. Audiuit enim gemitus noſtros, vidit ſuſpiria noſtra. Intuitus eſt deſiderium noſtrum, & vnam petitionem noſtram, vnam poſtulationem per aduocatum Chriſtum libéter accepit: & donec peragamus iſtam peregrinationem, qua dilaturus eſt non ablaturus, quod promiſit, dixit nobis. Suſtine Dominū.) Non ſuſtinebis mendacem, non eum qui poterit falli, non eum qui nō eſt inuenturus quod det. Omnipotés ꝓmiſit, certus ꝓmiſit, verax promiſit; Suſtine Dominum. Viriliter age.) Eccle.2.f. Noli diſſolui: ne ſis inter eos quibus dicitur, Væ his qui perdiderunt ſuſtinentiam. Suſtine Dominum: omnibus nobis dicitur, & vni homini dicitur. Vnus ſumus in Chriſto, corpus Chriſti ſumus, qui vnam illam deſideramus, qui vnam illam petimus, qui in illis diebus malorum noſtrorum ingemiſcimus, qui credimus nos videre bona Domini in terra viuentium: nobis omnibus, qui vnus in vno ſumus, dicitur, Suſtine Dominum, viriliter age. Et confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum.) Quid aliud tibi dicit, quàm vt hoc repetat quod audiſti? Suſtine Dominum, viriliter age. Ergo qui perdidit ſuſtinentiam, effeminatus eſt, perdidit vigorem. Hoc viri, hoc feminæ audiant, quia in vno viro vir & femina. Talis in Chriſto nec maſ- Galat.3.d. culus nec femina eſt. Suſtine Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum. Suſtinendo Dominum habebis eum, habebis quem ſuſtinebis. Aliud deſidera maius, ſi melius, ſi ſuauius inueneris.

IN PSALMVM XXVII. ENARRATIO.

Pſalmus ipſi Dauid.

IPSIVS mediatoris vox eſt manu fortis in conflictu paſſionis. Quæ autem videtur optare inimicis, non maleuolentiæ votum eſt, ſed enunciatio pœnæ Matth.11.d. illorum: ſicut in Euangelio ciuitatibus in quibus miracula cùm feciſſet, neque credidiſſent ei, non maleuolentia optat quæ dicit, ſed quid eis immineat prædicit. Ad te Domine clamaui, Deus meus ne ſileas à me.) Ad te Domine clamaui, Deus meus ne ſepares vnitatem verbi tui ab eo quod homo ſum. Ne quando ſileas à me, & ero ſimilis deſcendentibus in lacū.) Ex eo enim quòd æternitas verbi tui non intermittit vnire ſe mihi, fit vt non ſim talis homo quales ſunt cæteri qui naſcuntur in profundam miſeriam ſeculi huius: vbi tanquam ſileas non cognoſcitur verbum tuum. Exaudi Domine vocem deprecationis meæ, dum oro ad te: dum extollo manus meas ad templū ſanctum tuum.) Dum crucifigor, ad eorum ſalutem qui credentes fiunt templum ſanctum tuum. Ne ſimul tradas cum peccatoribus animam meam, & cum operantibus iniquitatem ne comperdas me. Cum his qui loquuntur pacem cum proximo ſuo.) Cum his qui mihi dicunt, ſcimus quia à Deo veniſti magiſter. Ioan.3.a. Mala autem loquuntur in cordibus ſuis. Da illis ſecundùm opera ipſorum.) Da illis ſecundùm opera ipſorum, quia hoc iuſtum eſt. Et ſecundùm malignitatem affectionum ipſorum.) Mala enim affectantes, bona inuenire non poſſunt. Secundùm opera manuum illorum da eis.) Quamuis aliis ad ſalutem valeat quod fecerunt, ſecundùm opera tamen voluntatum eorum da eis. Redde retributionem eorū ipſis.) Quia pro veritate quam audiebant, voluerunt fallaciam retribuere, fallacia ipſorum ipſos fallat. Quoniam non intellexerunt opera Domini.) Et vnde ma- B niſeſtum eſt hoc eis accidiſſe? Hinc ſcilicet quoniam non intellexerunt opera Domini. Hæc ipſa nimirum iam retributio fuit, vt quem maleuolo animo hominem tentauerunt, non cognoſcerent Deum, quem conſilio incarnatum pater miſit. Et in opera manuum eius.) Nec mouerentur ipſis viſibilibus operibus quæ porrecta ſunt vſque ad oculos eorum. Deſtrues illos, & non ædificabis eos.) Nihil mihi noceát, ſed nec conantes rurſus aduerſus Eccleſiam meam erigere machinas aliquid valeant. Benedictus Dominus, quoniam exaudiuit vocem deprecationis meæ.

Dominus adiutor meus & protector meus.) Dominus adiuuans tanta patientem, & immortalitate protegens reſurgentem. In ipſo ſperauit cor meum, & adiutus ſum. Et refloruit caro mea.) Id eſt, & reſurrexit caro mea. Et ex voluntate mea confitebor illi.) C Vnde iam conſumpto mortis metu, non timoris neceſſitate ſub lege, ſed libera voluntate cum lege confitebuntur illi qui credunt in me: in quibus quia ego ſum, ego confitebor. Dominus fortitudo plebis ſuæ.) Non illa plebs ignorans iuſtitiam Dei, & ſuam volés Rom.10.a. conſtituere. Non enim per ſe fortem ſe putauit: quia Dominus fortitudo plebis ſuæ, in huius vitæ difficultatibus cùm diabolo dimicantis. Et protector ſalutarium Chriſti ſui eſt.) Vt eam ſaluam factam per Chriſtum ſuum, poſt fortitudinem bellicam, immortalitate pacis ad vltimum protegat. Saluum fac populum tuum Domine, & benedic hæreditaté tuam.) Interpello igitur, poſtquam refloruit caro mea, quia dixiſti, Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem Pſal.2. tuam. Saluum fac populum tuum, & benedic hæreditatem tuam: quia omnia mea tua ſunt. Et rege il- Ioan.17.a. los, & extolle illos vſque in ſeculum.) Et rege illos in hac temporali vita, & in æternum hinc tolle illos.

D IN PSALMVM XXVIII. ENARRATIO.

Pſalmus ipſi Dauid, conſummationis tabernaculi.

PSALMVS ipſi mediatori manu forti, perfectionis Eccleſiæ in hoc ſeculo, vbi aduerſus diabolum temporaliter militatur. Propheta loquitur, Afferte Domino filij Dei, afferte Domino filios arietum.) Afferte Domino voſmetipſos, quos per Euangelium duces gregum Apoſtoli genuerunt. Afferte Domino gloriam & honorem.) Per opera veſtra Dominus glorificetur & honoretur. Afferte Domino gloriam nomini eius.) Glorioſè per orbem innoteſcat. Adorate Dominum in aula ſancta eius.) Adorate Dominum in dilatato & ſanctificato corde veſtro. Vos e- 1.Pet.2.b. nim eſtis regium ſanctum habitaculum eius. Vox Domini ſuper aquas.) Vox Chriſti ſuper populos.

Deus maieſtatis intonuit.) Deus maieſtatis de nu- Matth.4.c. be carnis terribiliter pœnitentiam prædicauit. Dominus

minus super aquas multas.) Ipse Dominus Iesus postea quàm vocem emisit super populos & perterruit eos, conuertit in se, & habitauit in eis. Vox Domini in virtute.) Vox Domini iam in ipsis, potentes faciens eos. Vox Domini in magnificentia.) Vox Domini magna faciens in eis. Vox Domini conterens cedros.) Vox Domini contritione cordis humilians superbos.

Conteret Dominus cedros Libani.) Conteret per pœnitentiam Dominus elatos nitore terrenæ nobilitatis, cùm ad eos cōfundendos ignobilia huius mundi elegerit, in quibus ostendat diuinitatem suam. Et comminuit eas tanquam vitulum Libani.) Et amputata superba celsitudine illorum, deponit eos ad imitationem humilitatis suæ, qui tanquam vitulus per ipsam huius seculi nobilitatem ad victimam ductus est. Astiterunt enim reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum; & aduersus Christum eius. Et dilectus sicut filius vnicornium.) Nam & ipse dilectus atque vnicus patri exinaniuit se nobilitate sua: & factus est homo, sicut filius Iudæorum ignorantium iustitiam Dei & superbe iactātium tanquam singularem iustitiam suam. Vox Domini præcidentis flammā ignis.) Vox Domini per ardorem concitatissimum persequentium se sine vlla sua læsione transeuntis, vel diuidentis furentem iracūdiam persecutorum suorum, vt alij dicerent: Nunquid forte ipse est Christus, alij; Non, sed seducit populum. atque ita præcidentis insanum tumultum eorum, vt alios in charitatem suam traiiceret, alios in malitia eorum relinqueret. Vox Domini commouentis solitudinem.) Vox Domini commouentis ad fidem gētes quondam sine spe & sine Deo in hoc mundo: vbi nullus propheta, nullus verbi Dei prædicatur, veluti nullus homo habitauerat. Et commouebit Dominus desertum Cades.) Et tunc celebrari faciet Dominus sanctum verbum scripturarum suarum, quòd à Iudæis non intelligentibus deserebatur. Vox Domini perficientis ceruos.) Vox enim Domini primò perfecit superatores & repulsores venenosarum linguarum. Et reuelabit syluas.) Et tunc eis reuelabit opacitates diuinorum librorum & vmbracula mysteriorum, vbi cum libertate pascantur. Et in templo eius vnusquisque dicit gloriam.) Et in Ecclesia eius omnis in spem æternam regeneratus, laudat Deū pro suo quisque dono quod a sancto Spiritu accepit. Dominus diluuium inhabitat.) Dominus ergo primum inhabitat diluuium huius seculi in sanctis suis: tanquam in arca, ita in Ecclesia custoditis. Et sedebit Dominus rex in æternum.) Et deinde sedebit regnans in eis in æternum. Dominus virtutem populo suo dabit.) Quia Dominus virtutem populo suo contra huius mundi procellas & turbines dimicanti dabit, quia pacem illis in hoc mundo non promisit. Dominus benedicet populum suum in pace.) Et idem Dominus benedicet populum suum in seipso, illi pacem præstans: quoniam, inquit, Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis.

1.Cor.1.d. Psal.2. Philip.2.a. Rom.10.a. Ioan.7.b. Gen.7.c. Ioan.14.d.

IN PSALMVM XXIX. ENARRATIO.

In finem Psalmus cantici dedicationis domus, ipsi Dauid.

IN finem Psalmus lætitiæ resurrectionis atq; in immortalem statum mutationis atque innouationis corporis, non tantum Domini, sed etiam totius Ecclesiæ. Nam in superiori Psalmo tabernaculum consummatum est, vbi habitamus belli tempore: nunc autem domus dedicatur, quę in sempiterna pace permanebit. Christus totus itaque loquitur, Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me.) Sublimitatem tuam laudabo Domine, quoniam suscepisti me.

Nec iucundasti inimicos meos super me.) Nec eos qui totiens variis per orbem persecutionibus me opprimere conati sunt, iucundasti super me. Domine Deus meus clamaui ad te, & sanasti me.) Domine Deus meus clamaui ad te, & corpus mortalitate saucium & ægrum iam non gero. Domine reduxisti ab inferis animam meam, saluum fecisti me à descendentibus in lacum.) Saluum fecisti me à conditione profundæ cæcitatis, atque † infimi limi corruptibilis carnis. Psallite Domino sancti eius.) Exultat Propheta futura ista cernens, & dicit: Psallite Domino sancti eius. Et confitemini memoriæ sanctitatis eius.) Et confitemini ei quòd sanctitatis qua vos sanctificauit non est oblitus, cùm totum hoc medium tempus desiderio vestro longum esset. Quoniam ira in indignatione eius.) Quoniam vindicauit in vos primū peccatum, quod morte soluistis. Et vita in voluntate eius.) Et vitam æternam ad quam redire nullis vestris viribus possetis, quia voluit dedit. Vespere demorabitur fletus.) Vespere cœpit, vbi sapientiæ lumē recessit à peccante homine, quando morte damnatus est: ab ipso vespere moras habebit fletus, quamdiu in laboribus & tētationibus populus Dei expectat diem Domini. Et in matutinum exultatio.) Vsque in matutinum ergo exultatio resurrectionis futura est, quæ in matutina Domini resurrectione præfloruit. Ego autem dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum.) Ego autem ille populus qui ab initio loquebar, dixi in mea abundantia, iam nullam patiens egestatem non mouebor in æternum. Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem.) Sed hāc abundantiam Domine non ex me mihi esse, sed in voluntate tua præstitisse te decori meo virtutem ex eo didici. Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.) Quòd auertisti aliquando à peccante faciem tuam, factus sum conturbatus, recedente à me illuminatione notitiæ tuæ. Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor.) Quod tempus conturbationis & miseriæ meæ recolens, & tanquam in eo constitutus, audio vocem primogeniti tui, capitis mei pro me morituri, & dicentis: Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor.

Quæ vtilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem?) Quæ vtilitas in effusione sanguinis mei, dum descendo in corruptionem? Nunquid confitebitur tibi puluis? Si enim non statim resurrexero, corruptumque fuerit corpus meum: nunquid confitebitur tibi puluis, id est, turba impiorum quam mea resurrectione iustificabo? Aut annunciabit veritatem tuam?) Aut annunciabit ad salutem cæterorum veritatem tuam? Audiuit Dominus, & misertus est mihi, Dominus factus est adiutor meus.) Nec dedit sanctum suum videre corruptionem. Conuertisti planctum meum in gaudium mihi.) Quem primogenitū à mortuis consecuta Ecclesia, nunc in dedicatione domus tuæ dico; Cōuertisti planctum meum in gaudium mihi. Conscidisti saccum meum, & præcinxisti me lætitia.) Conscidisti velamentum peccatorum meorum, tristitiam mortalitatis meæ, & cinxisti me stola prima immortalis lætitiæ: Vt cantet tibi gloria mea, & non compungar.) Vt iam non plangat, sed cantet tibi non humilitas sed gloria mea, quia iam ex humilitate exaltasti me: & non compungar conscientia peccati, timore mortis, timore iudicij. Domine Deus meus in æternum confitebor tibi.) Et hęc est gloria mea Domine Deus meus, vt in æternum confitear tibi: quòd nihil mihi ex me, sed omnia bona ex te, qui es Deus omnia in omnibus.

al. à fimo. Psal.15.

Præfatio in enarrationem secundam eiusdem Psalmi.

HOc certè cantauimus. Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec iucundasti inimicos meos super me.) Si nouerim⁹ de scripturis sanctis qui sint inimici nostri, cognoscimus huius cantici veritatem;

tem. Si autem nos fallat carnis prudentia, vt non cognoscam' aduersus quos nobis sit colluctatio, in ipso Psalmi huius exordio inuenimus quæstionem quam soluere non possumus. Cuius enim putamus vocem esse laudantis Deum & gratias agentis & exultãtis atque dicentis, Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec iucũdasti inimicos meos super me? Primò ipsum Dominũ consideremus, qui secũdum id quod homo esse dignatus est, potuit sibi per præcedentem prophetiã non incongruè verba ista coaptare. Ex quo enim homo, ex hoc & infirmus: ex quo infirmus, ex hoc & orans. Nam quod modò audiuimus cùm Euãgelium legeretur, quemadmodum etiam in desertum secesserit à discipulis suis, quò eum sunt consecuti & inuenerũt eum: Secedens autem ibi orabat; & dictum est à discipulis qui eum inuenerunt: Quærunt te homines. At ille respondit, Eamus & in alia loca atq; castella prædicare. Ad hoc enim veni. Si diuinitatẽ Domini nostri Iesu Christi cõsideres, quis orat? ad quem orat? quare orat? Orat Deus? Orat ad ęqualẽ? Causam autem orandi quam habet, semper beatus, semper omnipotens, semper incommutabilis, æternus, & patri coæternus? Intuentes ergo quòd per Ioannẽ quasi per quandam nubem suam ipse intonuit, dicens: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deũ, & Deus erat verbum: hoc erat in principio apud Deũ: omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factũ est nihil: quod factum est in illo vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Huc vsque dicentes, non inuenimus orationem nec causam orandi, nec locum orandi, nec affectum orandi. Sed quoniam paulò pòst dicit: Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis; habes maiestatem ad quam ores, habes humanitatem quæ pro te oret. Nam hoc dictum est ab Apostolo, etiam post resurrectionẽ Domini nostri Iesu Christi: Qui sedet, inquit, ad dextram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. Quare interpellat pro nobis? Quia mediator esse dignatus est. Quid est mediatorem esse inter Deũ & homines? Non inter patrẽ & homines, sed inter Deũ & homines. Quid est Deus? Pater & filius & Spiritus sanctus. Quid sunt homines? Peccatores, impij, mortales. Inter illam trinitatem, & hominum infirmitatẽ & iniquitatẽ, mediator factus est homo, non iniquus, sed tamen infirmus; vt ex eo quod nõ iniquus iungeret te Deo: ex eo quod infirmus, propinquaret tibi: atque ita vt inter hominẽ & Deum mediator existeret, verbum caro factum est, id est, verbum homo factum est. Nomine enim carnis appellati sunt homines. Inde est; Et videbit omnis caro salutare Dei. Omnis caro dictum est, omnes homines. Et Apostolus: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, id est, aduersus homines: sed aduersus principes & potestates & rectores mundi, tenebrarum harum: de quibus in consequentibus, si Dominus adiuuerit, loquemur. Pertinet enim ista distinctio ad expositionem Psalmi, quem in nomine Domini suscepimus enodare sanctitati vestræ. Tamen ad hoc dixi hæc exempla, vt noueritis carnem appellatos esse homines; vt quod dictum est, Et verbum caro factum est, intelligatis dictum; Et verbum homo factum est. Neque sine causa hoc dixi. Nouerit sanctitas vestra fuisse quandam hęresim, vel adhuc fortassis haberi reliquias quorũdam qui dicti sunt Apollinaristæ. Aliqui enim ipsorum dixerunt hominem quem suscepit sapientia Dei, & in quo expressit personã suam, non sicut cæteros homines, sed sicut dictũ est in Psalmo: Vnxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ participib' tuis, id est, amplius quã participes tuos: ne putetur sic vnctus Christus quomodo cæteri homines, quomodo cęteri iusti, quomodo patriarchę, prophetę, apostoli, & martyres, & quicquid magnum est in genere humano. Quandoquidem nihil maius extitit in genere humano quã Ioannes baptista, † nec in natis mulierum exurrexit. Si quæris excellentiam hominis, Ioannes baptista est. Cui autem Ioannes se dicit non esse dignum corrigiã calciamenti soluere: quid erat ille nisi amplius quàm cæteri homines? etiam in ipso homine amplius quàm cæteri homines? Nam secundùm Deum & secundùm diuinitatem, & secundùm id quod in principio erat verbum, & verbũ erat apud Deum, & Deus erat verbum; super omnem creaturam æqualis est patri: sed agimus de homine. Fortè putet quispiam vestrũ fratres, quia homo ille susceptus à sapientia Dei, æqualis erat cæteris hominibus. Si in tuis membris multum distat inter caput & cætera mẽbra, certè omnia mẽbra faciunt corpus vnum; multum tamen interest inter caput & cætera membra. Etenim in cæteris membris non sentis nisi tactu. Tangendo sentis in cæteris membris, in capite autem & vides & audis & olfacis & gustas & tangis. Si tantã excellentia est capitis ad membra cætera, quanta excellẽtia est capitis vniuersæ ecclesiæ: id est, illius hominis quẽ voluit Deus mediatorem esse inter Deum & homines? Ergo illi hæretici dixerunt, hominem illum quem suscepit verbum, cùm verbum caro factum est, non habuisse mẽtem humanam: sed tantum animam sine intelligentia humanã fuisse. Hominem enim videtis. Vnde cõstat? Ex anima & corpore, sed ipsa anima humana habet aliquid quod non habent animæ pecorum. Nam & pecora animam habent, & animalia vocantur. Nõ enim vocarentur animalia nisi ab anima; & videmus quia & ipsa viuunt. Sed quid habet amplius homo vnde factus est ad imaginem Dei? Quia intelligit & sapit, quia discernit bonum à malo, in hoc factus est ad imaginem & similitudinem Dei. Habet ergo aliquid quod non habent pecora. Et quia contemnit in se quod melius est pecoribus, perimit in se vel deserit; & quodammodo obsolefacit imaginem Dei: vt dicatur talibus: Nolite esse sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Illi igitur hæretici qui dixerunt Dominum nostrum Iesum Christum non habuisse mentem humanam, & illud quod λογικὸν Græci dicunt, nos dicimus rationale, vnde homo ratiocinatur, quòd non habent cætera animalia; sed quid dicunt? Ipsum verbum Dei, hoc erat in illo homine pro mente. Exclusi sunt isti, respuit illos catholica fides qui hæresim fecerunt: & confirmatum est in catholica fide, hominem illum quem suscepit sapiẽtia Dei, nihil minus habuisse quàm cæteri homines, quantum pertinet ad integritatem naturæ: quantùm autem ad excellentiam personæ, aliud quàm cæteri homines. Nam cæteri homines possunt dici participes verbi Dei, habentes verbum Dei: nullus autem eorum potest dici verbum Dei, quod dictum est illi cui dictum est: Verbum caro factum est. Non defuerunt etiam alij quidam ex ipso errore venientes, qui non solum mentem dicerent non habuisse illum hominem, mediatorem Christum inter Deum & homines, sed nec animam: sed tantum dixerunt, verbum & caro erat, & anima ibi non erat humana, mens ibi nõ erat humana. Hoc dixerunt. Sed quid erat? Verbum & caro. Et istos respuit Ecclesia catholica, & expellit eos ab ouibus, & à simplici & vera fide: & confirmatum est, quemadmodum dixi, hominem illum mediatorem habuisse omnia hominis, præter peccatum. Si enim multa gessit secundùm corpus, ex quo intelligamus quia habuit corpus nõ in mẽdacio, sed in veritate: vtputa, quomodo intelligim' quia habuit corpus? Ambulauit, sedit, dormiuit, comprehẽsus est, flagellat' est, colaphizatus est, crucifixus est, mortu' est. Tolle corpus, nihil horũ fieri potuit. Quomodo ergo ex his

ex his indiciis cognoscimus in Euāgelio, quia verum corpus habuit; sicut & ipse etiam post resurrectionē dixit: Palpate & videte, quia spiritus carnē & ossa non habet, sicut me videtis habere: quomodo ex his reb⁹, ex his operibus credimus & intelligimus & nouimus quia corpus habuit Dominus Iesus: sic & ex quibusdam aliis officiis naturalibus quia habuit animam. Esurire, sitire, animæ sunt ista. Tolle animā: corpus hæc exanime nō poterit. Sed si falsa dicunt ista fuisse, falsa erunt & illa quæ de corpore creduntur. Si autem ex eo verū corpus, quia vera officia corporis: ex eo vera anima, quia vera officia animæ. Quid ergo, quoniā Dominus factus est infirmus propter te? O homo qui audis, non tibi compares Deum. Etenim creatura es, ille creator tuus. Nec illum hominem tibi conferas, quia propter te homo Deus tuus, & verbum filius Dei: sed illum hominem tibi præferas tanquam mediatorem, Deum autem supra omnē creaturam. Et† sic intelligas, quia qui homo factus est propter te, non incongruè orat pro te. Si ergo non incongruè orat pro te, non incongruè potuit & ista verba dicere propter te: Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec iucūdasti inimicos meos super me. Sed ista verba si non intelligamus, nec iucundasti inimicos meos super me, falsa erunt, si ipsum Dominū Iesum Christum cogitemus. Quomodo enim verum est, si Christus Dominus loquitur; Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me? Ex persona hominis, ex persona infirmitatis, ex persona carnis quomodo verum est: quandoquidem iucundati sunt inimici eius super eū, quando illum crucifixerunt, tenuerunt eum & flagellauerunt, & colaphizauerunt, dicentes: Prophetiza nobis Christe? Ista iucunditas eorum quasi cogit nos putare falsum esse; quod dictum est, Nec iucundasti inimicos meos super me. Deinde cùm in cruce penderet, & transibant vel stabant & attendebant & caput mouebant, & dicebant, Ecce filius Dei, alios saluos fecit, seipsum non potest; descendat de cruce, & credimus in eum. Dicentes ista nónne iucundabantur super eum? Vbi est ergo ista vox, Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec iucūdasti inimicos meos super me? Fortasse non est ista vox Domini nostri Iesu Christi, id est, ipsius hominis, sed vniuersæ Ecclesiæ populi Christiani: quia omnis homo in Christo vnus homo est, & vnitas Christianorum vnus homo. Fortasse ipse homo, id est, vnitas Christianorum ipsa dicit, Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec iucūdasti inimicos meos super me. Quomodo & hoc verū est de illis? Non sunt cōprehensi Apostoli, non sunt cæsi, non sunt flagellati, non sunt occisi, nō sunt crucifixi, non sunt incensi viui, nō ad bestias pugnauerūt, quorum memorias celebramus? Quando autem ista illis faciebant homines, nónne iucundabantur super eos? Quomodo ergo potest & populus Christian⁹ dicere, Exaltabo te Domine quoniam suscepisti me, nec iucundasti inimicos meos super me? Intelligemus hoc, si videamus primò titulum Psalmi. Habet enim, In finē Psalmus cantici dedicationis domus ipsi Dauid. In hoc titulo est omnis spes, & vniuersum sacramentū dissoluendæ huius quæstionis. Dedicabitur domus aliquādo quæ modò fabricatur. Modò enim fabricatur domus, id est, Ecclesia, postea dedicabitur. In dedicatione apparebit gloria populi Christiani, quę modò latet. Sæuiant modò inimici, humilient, faciant nō quicquid volunt, sed† sicut desuper permittuntur. Nō enim quicquid passi ab inimicis fuerimus, inimicis deputandum est, & non Domino Deo nostro. Quandoquidem in ipso suo exemplo mediator demonstrauit, quando nobis desuper permittit homines nocere, non voluntatem nocendi desuper dari, sed potestatem. Vnusquisque enim malus apud se habet voluntatem nocendi: vt autem possit nocere, non habet in potestate. Vt velit, iam reus est: vt possit, occulta dispensatione prouidentiæ Dei in alium permittitur ad pœnam, in alium permittitur ad probationem, in alium permittitur ad coronam. Ad pœnam, quomodo permissi sunt ἀλλόφυλοι, id est, alienigenæ capere populum Israël, quia peccauerunt in Deum. Ad probationem autem permissus est diabolus in Iob. Probatus est autem Iob, confusus est diabolus. Ad coronam verò permissi sunt persecutores in martyres: Occisi sunt martyres; quasi vicisse se arbitrati sunt persecutores. Illi in manifesto falsò triumpharunt, illi in occulto vere coronati sunt. Ergo in quem permittitur, occultæ dispensationis est prouidentiæ Dei. Vt autem velint nocere, ipsius hominis est: non enim continuò quem vult occidit. Itaque ipse Dominus iudex viuorum & mortuorum, stans ante hominem iudicem, præbens nobis humilitatis exemplum & patientiæ documentum, non victus, sed mitibus pugnandi exemplum demonstrans, minanti iudici, tumenti superbia & dicēti, Nescis quia potestatem habeo dimittendi & occidendi te? abstulit typhum inflantis: & tanquam reddens exufflationem qua detumesceret, Non haberes, inquit, in me potestatem, nisi data tibi esset desuper. Et Iob, nempe diabolus occidit filios ipsius, diabolus tulit omnem substantiam ipsius. Et ille quid? Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit ita factum est, sit nomē Domini benedictum. Non triumphet inimicus, quia ipse fecit. Non ego, inquit, à quo sit permissus. Diabolo tribuatur nocendi voluntas, Domino meo probandi potestas. In ipso vulnere corporis accedit vxor relicta, sicut Eua, adiutrix diaboli, non consolatrix mariti, tentat & dicit inter multas increpationes: Adhuc tu permanes in simplicitate tua? Dic aliquod verbum in Deum & morere. Et ille Adam in stercore cautior, quàm Adam in paradiso. Nam Adam in paradiso cōsensit mulieri, vt de paradiso emitteretur: Adam in stercore respuit mulierem, vt ad paradisum admitteretur. Quid ergo ille Adam in stercore, parturiēs immortalitatem intrinsecùs, vermibus flucescens extrinsecùs, quid ait mulieri? Tanquam vna ex insipiētibus mulieribus locuta es. Si bona percepimus de manu Domini, mala autem quare non sustineamus? Iterum & ille manum Domini dixit in se, quòd cū diabolus percusserat: quia non attendebat quis perceuteret, sed quis permitteret. Namq; & ipse diabolus eādem potestatem quam sibi volebat dari, manum Domini appellauit. Nam obiiciens crimen iusto viro, cui Dominus perhibebat testimonium, ait Deo, Nūquid gratis Iob colit Dominum? Nónne tu vallasti eum ac domū eius, vniuersamq; substantiam eius per circūmitum? Operibus manuum eius benedixisti, & possessio eius creuit in terra. Tāta bona illi dedisti, ꝑpterea te colit. Sed mitte manum tuā & tange omnia quæ sunt eius, nisi in faciem tuam benedixerit tibi. Quid est, mitte manum tuam, cùm ipse vellet mittere? Sed quia ipse non posset mittere manum suam, ipsam potestatem quā accepit à Deo, manū Dei appellauit. Quid ergo fratres, quia tanta inimici in Christianos fecerunt, & exultauerunt, & iucundati sunt super eos? Sed quando apparebit, quia non sunt iucundati? Quando illi confundentur, illi exultabunt in aduentu Domini Dei nostri, cùm venerit ferens in manu retributiones: damnationem impiis, regnum iustis, societatem cum diabolo iniquis, societatem cum Christo fidelibus. Quando ergo hoc ostendet? Quando stabunt iusti in magna constātia. De scripturis dico, recordamini lectionem de libro Sapientiæ: Tunc stabūt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerūt. Illi autem dicent inter se pœnitentes, & præ angustia spiritus

Marginalia: Luc. 24.f. — al. & — Matth. 26.g. — Matth. 27.e. — al. quicquid — 3. sen. dist. 44. Sed plurim. — Iob 1.c. — Ioan. 19.b. — Iob 1.d. — Iob 2.c. — Gen. 3.b. — Iob 2.c. — Sap. 5.a.

spiritus gementes: Quid nobis profuit superbia,& diuitiarum iactantia,quid contulit nobis? Transierunt enim omnia illa tanquam vmbra. Et quid dicent de iustis? Quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est? Tunc erit dedicatio domus quæ modò in tribulationibus fabricatur. Tunc rectè dicet populus ille, Exaltabo te Domine quoniã suscepisti me, nec iucũdasti inimicos meos super me. Vera ergo erit vox ista in populo Dei, qui popul⁹ modò angustiatur, modò tribulatur, tãtis tentationibus, tantis scandalis,tantis insecutionibus, tanta pressura. Hæc tormenta animi non sentit in Ecclesia qui non proficit,putat enim quia pax est.Sed incipiat proficere,& tunc videbit in qua pressura sit:quia cũ creuisset
Matth.13.d. Eccle.1.d. herba,& fructum fecisset,tunc apparuerũt & zizania. Et qui apponit scientiam,apponit dolorem.Proficiat, & videbit vbi sit:existat fructus,& apparebũt zizania. Vox veridica est per Apostolum, deleri non potest ab
2.Tim.3.c. initio vsq; ad finem: Sed & omnes qui volunt,inquit, piè viuere in Christo, persecutionem patiuntur. Maligni autem homines & seductores proficiũt in peius, ipsi errantes & alios in errorẽ mittentes.Et vnde sunt
Psal.26. verba illa Psalmi, Sustine Dominum, viriliter age,& cõfortetur cor tuum,& sustine Dominũ? Parum erat semel sustinere Dominũ,nisi repeteret: ne fortè sustineret biduo,triduo,quatriduo,& maneret pressura & tribulatio:ideo addidit,viriliter age,addidit,& cõfortetur cor tuum.Et quia ab initio vsque in finem sic erit, quod habet sententia in capite, hoc habet in fine; Et sustine Dominum.Transient ista quę te premunt, & veniet quem sustines,& exterget sudorem.Siccabit lachrymam, vltrà non flebis. Modo autem gemamus
Iob 7.a. in tribulationibus,sicut dicit Iob,Nónne tentatio est vita humana super terram? Tamen fratres antequam veniat dies dedicationis domus, videamus, quia iam dedicatum est caput nostrum: iam facta est dedicatio domus in capite tanquam dedicatio fundamenti.Caput sursum est,fundamẽtum deorsum. Ne fortè propterea malè dixerimus fundamentum esse Christum, quia culmen est potius,ascẽdit in cælum,sedet ad dexteram patris. Sed puto nos non errasse. Apostolus e-
1.Cor.3.c. nim dixit: fundamẽtum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est,quod est Iesus Christus. Si quis autem superædificauerit supra fundamẽtum hoc,aurum,argentum,lapides pretiosos.Qui bene viuunt,qui Deum honorant & laudant,qui patiẽtes sunt in tribulationibus,qui desiderãt patriam: ipsi ædificant aurum,argẽtum,lapides pretiosos. Qui autem amãt adhuc secularia, & negotiis terrenis adhuc implicati sunt,& dediti sunt vinculis quibusdã & affectionibus carnis, domibus suis,cõiugibus,possessionibus, & tamen Christiani sunt: ita vt cor eorum nõ recedat à Christo,& nihil præponant Christo, quomodo in ædificando nihil præponitur fundamento: ædificant quidem ipsi ligna, fœnum, stipulam. Sed quid
1.Cor.3.c. secutus est? Vniuscuiusque opus quale sit ignis probabit. Ignis tribulationis & tẽtationis. Iste ignis multos martyres hic probauit, omne autem genus humanũ probat in fine. Inuenti sunt martyres qui haberẽt ista secularia.Quàm multi diuites & senatores passi sunt. Ædificabant tamẽ quidam eorum ligna, fœnum, stipulam in affectionibus carnalibus & secularium curarum: sed tamen quia Christum fundamentum habebant super quod ædificabãt,arsit fœnum,& ipsi remanserunt in fundamento. Sic dicit Apostolus,Si cuius opus mãserit, mercedem accipiet, & nihil perdet:
al. Quod ergo illis fecit ignis probabit. quia quod amauit,hoc inueniet. Quid ergo illis fecit ignis tribulationis? Probauit eos. Si cuius opus permanserit, mercedem accipiet. Si cuius opus arserit, damnum patietur: ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem.Sed aliud est igne non lædi,aliud per

A igne saluari. Et vnde? Propter fundamentum. Non recedat ergo de corde fundamentum. Noli super fœnum ponere fundamentum, hoc est,noli anteponere fœnum fundamento: vt fœnum habeat primum locum in corde tuo, & secundum Christus. Sed si iam nõ potest ibi esse nisi fœnum, vel primum locum ibi habeat Christus, & fœnum secundum: Ergo fundamentum est Christus. Quomodo dixi;dedicatum est caput nostrum: ipsum caput est fundamentum. Sed fundamẽtum deorsum solet esse, caput autẽ sursum. Intelligat sanctitas vestra quid dicam, fortassis explicabo in nomine Christi. Pondera gemina sunt. Põdus enim est impetus quidam cuiusque rei, velut conatis ad locum suum. Hoc est pondus. Fers lapidem manu, pateris põdus, premit manum tuam, quia locum suũ quærit. Et vis videre quid quærat? Subtrahe manum, venit ad terram, quiescit in terra: peruenit quò tẽdebat,inuenit locum suum.Pondus ergo illud motus erat quasi spontaneus,sine anima,sine sensu.Sũt aliqua
B quæ sursum versus petunt locum. Namque si aquam mittas super oleum,pondere suo in ima tendit. Locũ enim suum quærit, ordinari quærit: quia præter ordinem est aqua super oleum. Donec ergo veniat ad ordinem suum, inquietus motus est, donec teneat locũ suum. Contrà, oleum funde sub aqua, verbi gratia, quemadmodum si vas olei cadat in aquã,in abyssum, in mare, & frangatur, non se patitur oleum subter. Quomodo aqua super oleum missa, pondere suo ad ima locum suum quærit: sic oleum subter aquam fusum, pondere suo ad summa locum suum quærit. Si ergo ita est fratres,quò tendit ignis & aqua? Ignis sursum fertur, locum suum quærit,& aqua locum suum quærit pondere suo. Lapis ima petit,& lignum,& columnæ,& terra, vnde ædificantur istæ domus. De illo ergo sunt genere rerum, quæ põdere suo deorsum feruntur. Manifestum est ergo ideo deorsum accipere
C fundamentum, quia pondere suo deorsum versus feruntur:& nisi sit quod sustineat,totum cadit;quia totum ad terram vergit. Rebus ergo ad ima tẽdentibus, in imo ponitur fundamentum: Ecclesia verò Dei in imo posita,tendit in cælum. Fundamentum ergo nostrum ibi positum est, Dominus noster Iesus Christus 1.Cor.3.c. Mar.16.d. sedens ad dexteram patris. Si ergo intellexit sanctitas vestra,quia iam dedicatum est fundamentum nostrũ, audiamus breuiter Psalmum, & decurramus.

Enarratio secunda.

EXaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec iocundasti inimicos meos super me.) Quos inimicos? Iudæos, in dedicationem fundamenti, ipsam dedicationem intelligamus domus futuræ. Quod enim dicitur modò ex persona fundamenti, tũc dicetur ex persona vniuersæ domus. Quos ergo inimicos? Iu-
D dæos, an potius diabolum & angelos eius, qui confusi discesserunt,postquam Dominus resurrexit? Præpositus mortis doluit victam mortem. Et non iocundasti inimicos meos super me, quia teneri apud inferos non potui. Domine Deus meus clamaui ad te, & sanasti me.) Orauit in monte Dominus ante pas- Matth.26.d. sionem, sanauit eum. Quem sanauit qui nunquam ægrotauit? Verbum Deum, verbum diuinitatem? Non. sed mortem carnis portabat, vulnus tuum portabat, sanaturus te de vulnere tuo. Sanata est autem caro. Quando? Cùm resurrexit. Audi Apostolum, vi- 1.Cor.15.g. de veram sanitatem. Absorpta est, ait, mors in victoriam. Vbi est mors aculeus tuus? Vbi est mors contentio tua? Ergo exaltatio illa nostræ tunc erit vocis, Christi modò est exaltatio. Dñe reduxisti ab inferis animam meam.) Non opus est vt exponatur. Saluum fecisti me à descendentibus in lacum.) Qui sunt qui descendunt in lacum? Omnes peccatores mergentes in profundum. Lacus est enim profunditas seculi.

Quæ

Quæ est ista profunditas sæculi? Abundantia luxuriæ & nequitiæ. Qui ergo libidinibus sese immergunt & terrenis desideriis, descendunt in lacum. Tales Christum persecuti sunt. Sed quid dicit? Saluum fecisti me à descendentibus in lacum. Psallite Domino sancti eius.) Quia resurrexit caput vestrum, hoc sperate membra cætera quod videtis in capite. Hoc sperate membra, quod credidistis in capite. Prouerbium est antiquum & verum, Vbi caput, & cætera membra. Christus in cælum ascendit, quò nos secuturi sumus. Non remansit apud inferos, resurrexit, iam non moritur. Cùm resurrexerimus & nos, iam nõ moriemur. Has ergo promissiones habentes, psallite Domino sancti eius. Et confitemini memoriæ sanctitatis eius.) Quid est confitemini memoriæ? Obliti enim eratis eum, sed ipse vos non est oblitus. Quoniam ira in indignatione eius, & vita in voluntate eius.) Ita in indignatione peccatori. Qua die ederitis, morte moriemini. Tetigerunt, mortui sunt, dimissi de paradiso, quia ira in indignatione eius, sed non sine spe: quia vita in voluntate eius. Quid est in voluntate eius? Non in viribus nostris, non in meritis nostris: sed quia voluit, saluos nos fecit, non quia digni eramus. Quo enim est peccator dignus, nisi supplicio? Vitam dedit. Et si impiis vitam donauit, quid seruat fidelibus?

Matt. 16. A. Act. 1. A. Gen. 2. C.

Vespere demorabitur fletus.) Nolite timere, quia dixerat nobis, psallite, & hic gemitus est: in psallendo exultatio, in orando gemitus. Geme de præsentibus, psalle de futuris. Ora de re, psalle de spe. Vespere demorabitur fletus. Quid est, vespere demorabitur fletus? Vespera fit, quando sol occidit. Occidit sol ab homine, id est, lux illa iustitiæ, præsentia Dei. Ideo quando expulsus est Adam, quid dictũ est in Genesi? Cùm deambularet Deus in paradiso. Ad vesperam deambulabat Deus. Iam ille peccator texerat se intra lignum, nolebat videre faciem Dei, ad quam gaudere consueuerat. Occiderat illi sol iustitiæ, non gaudebat ad præsentiam Dei. Inde inchoata est omnis vita ista mortalis. Vespere demorabitur fletus. Diu eris in fletu, ô genus humanum: nasceris enim de Adam, & sic est factum. Et nos ex Adam sumus: & quotquot crearunt filios, & creaturi sunt, ex Adam sunt, ex quo & ipsi creati sunt. Vespere demorabitur fletus. Et in matutinum exultatio.) Quando cœperit oriri fidelibus lux, quæ occiderat peccatoribus. Nam, ideo & Dominus Iesus Christus in matutino surrexit de sepulchro, vt quod dedicauit in fundamento, hoc promitteret domui. In Domino nostro vespera fuit, quia sepultus est: & matutinum, quia resurrexit tertio die. Sepultus es & tu vespere in paradiso, & resurrexisti tertio die. Quomodo tertio die? Si sæculum cogites, vnus dies est ante legem, secundus sub lege, tertius sub gratia. Quod triduo illo ostendit caput tuum, hoc triduo sæculi ostenditur in te: quando in matutinum sperandum est, lætandum est, sed perferendum est modò & gemendum. Ego autem dixi in mea abundantia, non mouebor in æternum.) In qua abundantia dixit homo, Non mouebor in æternum? Intelligimus fratres personam humilis hominis. Quis hic habet abundantiam? Nemo. Abundantia hominis quæ est? Ærumna, calamitas. Sed diuitiæ habent abũdantiam. Plus egent quanto plus habent; desideriis vexantur, cupiditatibus dissipantur, timoribus cruciantur, tristitia contabescunt. Quæ illi abundantia erat, quando constitutus est homo in paradiso, quando nihil deerat illi, quando Deo fruebatur: sed dixit, Non mouebor in æternum. Quando dixit, non mouebor in æternum? Quando libenter audiuit, gustate & eritis tanquam dij: cùm Deus diceret, qua die ederitis, morte moriemini, & diabolus, non morte moriemini. Credens ergo illi talia suadenti dixit, Non

Gen. 3. B. Matth. 28. A. Gen. 3. B.

A mouebor in æternum. Sed quia verum dixerat Dominus, quòd ablaturus esset superbo, quod dederat humili quando eum creauit: sequitur & dicit, Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtuté.) Id est, quia non ex me bonus eram & fortis, sed ex te eram & pulcher & fortis: decori meo virtutem præstiteras, ex voluntate tua qua me feceras. Et vt ostenderes mihi, quia ex voluntate tua hoc eram. Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.) Auertit ergo faciem suam ab illo, quem emisit foras de paradiso. Iam hic positus clamet & dicat: Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor.) In paradiso non clamabas, sed laudabas: non gemebas, sed fruebaris. Foris positus geme & clama: propinquat tribulanti, qui deseruit superbientem. Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor. Iam ex persona Domini hoc sequitur, ipsius fundamenti nostri. Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?) Quid ergo orat? Vt resurgat. Si enim descẽdero, inquit, in corruptionem, si sic fuerit corrupta caro mea, quomodo cæterorum hominum, vt in fine resurgat, vt quid fudi sanguinẽ? Si enim non modò resurgam, nemini annũciabo, neminem lucrabor. Vt autem alicui annunciem mirabilia tua, laudes tuas, vitam æternam; exurgat caro mea, non eat in corruptionem. Nam si ierit quomodo cæterorum hominum, quæ vtilitas in sanguine meo? Nunquid confitebitur tibi puluis, aut annunciabit veritatem tuam?) Confessio gemina est, aut peccati, aut laudis. Quando nobis malè est, in tribulationibus confiteamur peccata nostra: quando nobis benè est, in exultatione iustitiæ confiteamur laudem Deo: sine confessione tamen non simus. Audiuit Dominus & misertus est mei.) Quomodo? Attendit ad dedicationem domus, audiuit & misertus est. Dominus factus est adiutor meus.) Audi iam ipsam resurrectionem. Conuertisti planctum meum in gaudium mihi, conscidisti saccum meum, & accinxisti me lætitia.) Quis est saccus? Mortalitas. Saccus de capris cõficitur & de hædis, & capræ & hædi inter peccatores ponuntur. Dominus de numero nostro saccũ solum accepit, nõ assumpsit meritum sacci. Meritum sacci, peccatum est: saccus ille, mortalitas est. Assumpsit propter te mortalitatem, qui meritum mortis nõ habebat: Meritũ enim mortis ille habet qui peccat. Ille autem qui non peccauit, nõ habuit meritũ sacci. Alio loco ipsius est vox dicẽtis, Ego autem cùm mihi molesti essent, induebã me cilicio. Quid est hoc, Induebam me cilicio? Hoc opponebam persecutoribus quod habeo de cilicio. Vt hominem illi putarent, abscondit se ab oculis persequentium, quia indigni erãt persecutores qui viderent indutum cilicio. Ergo conscidisti saccũ meum, & cinxisti me lætitia. Vt cantet tibi gloria mea, & non compungar.) Quod in capite est, hoc in corpore. Quid est non compungar? Iam nõ moriar. Compunctus est enim cùm in cruce péderet, lancea percussus. Caput ergo nostrũ dicit, Non compungar, iam non moriar. Nos autem quid dicimus propter dedicationem domus? Non nos compungat conscientia stimulis peccatorum. Dimittentur enim omnia, & tunc liberi erimus. Vt cãtet tibi, inquit, gloria mea, non humilitas. Si nostra, & Christi: quia corpus Christi nos. Quare? Quia quãuis Christus sedeat in cælo, dicturus est quibusdã, Esuriui, & dedistis mihi manducare. Et ibi est, & hic. Ibi in se, hic in nobis. Quid ergo ait? Vt cantet tibi gloria mea, & non compungar. Gemit tibi humilitas mea, cantabit tibi gloria mea. Iam in finem. Domine Deus meus, in æternum confitebor tibi.) Quid est, in æternum confitebor tibi? In æternum laudabo te, quia diximus esse confessio-

Gen. 3. A. Iacobi 4. C. 1. Pet. 5. A. Matth. 15. Psal. 34. Ioan. 19. F. Matth. 25. C.

B C D

confessionem & in laudibus, non tantum in peccatis. Confitere ergo modò quod tu fecisti in Deum; & confiteberis quid tibi fecerit Deus. Quid fecisti? Peccata. Quid Deus tibi confitenti iniquitatem tuam? Dimittit tibi peccata tua, vt ei postea laudes ipsius confitens, in æternum non compungaris peccato.

IN PSALMVM XXX. ENARRATIO.

In finem Psalmus ipsi Dauid ecstasis.

IN finem Psalmus ipsi Dauid mediatori manu forti in persecutionib⁹. Nā ecstasis quæ addita est titulo, excessum mentis significat, quæ fit vel pauore, vel aliqua reuelatione. Sed in hoc Psalmo pauor maximè apparet perturbati populi Dei persecutione omniū gentium; & †defectus per orbem fidei. Sed prior loquitur ipse mediator. Deinde redemptus sanguine ipsius populus gratias agit. Ad extremum perturbatus diu loquitur, quod ad ecstasin pertinet: Prophetæ verò ipsius persona bis interponitur, prope finem, & in fine. In te Domine speraui, non confundar in æternum.) In te Domine speraui, nunquam confundar, dum tanquam homini simili cæteris insultabitur.

al. defectu.

Et in iustitia tua erue me & exime me.) Et in tua iustitia erue me de fouea mortis, & exime me de numero eorum. Inclina ad me aurem tuam.) Humilem me exaudi proximus mihi. Accelera vt eximas me.) Nec differas in finem seculi, sicut omnium credentium mihi, segregationem meam à peccatoribus. Esto mihi in Deum protectorem.) Protector Deus esto mihi. Et in domum refugij, vt saluum me facias.) Et tanquam domus quo refugiens saluus fiam.

Quia fortitudo mea & refugium meum es tu.) Quia fortitudo mea ad tolerados persecutores meos, & refugium meum ad relinquendos tu mihi es. Et propter nomen tuum dux mihi eris, & enutries me.) Et vt per me innotescas omnibus gentibus; per omnia sequar voluntatem tuam, & paulatim mihi aggregatis sanctis implebis corpus meum; & perfectam staturam meam. Educes me de muscipula ista, quam occultauerunt mihi.) Educes me de insidiis istis, quas occultauerunt mihi. Quoniam tu es protector meus. In manus tuas commendo spiritum meum.) Potestati tuæ commendo spiritum meum, citò recepturus.

Lucæ 23.

Redemisti me Domine Deus veritatis.) Dicat & populus redemptus passione Domini sui, & lętus clarificatione capitis sui, Redemisti me Domine Deus veritatis. Odisti obseruantes vanitatem superuacuè.) Odisti obseruantes falsam beatitudinem seculi. Ego autem in Domino speraui, exultabo & iocundabor in tua misericordia.) Exultabo & iocundabor in tua misericordia, quæ me non fallit. Quia respexisti humilitatem meam.) Quia respexisti humilitatem meam, qua me vanitati in spe subiecisti. Saluam fecisti de necessitatibus animam meam.) Saluā fecisti de necessitatibus timoris animam meam, vt tibi charitate libera seruiat. Nec conclusisti me in manus inimici.) Nec conclusisti me, vt non haberem aditum respirandi in libertatem, & darer in sempiternam potestatem diaboli, cupiditate huius vitæ illaqueantis, & morte terrentis. Statuisti in loco spatioso pedes meos.) Resurrectione cognita Domini mei & mea promissa mihi, spatiatur permanens in latitudinem libertatis ab angustiis timoris educta charitas mea. Miserere mei Domine, quoniam tribulor.) Sed quæ est ista insperata persequentium crudelitas, magnum mihi pauorem incuties? Miserere mei Domine: Nō enim de morte iam terreor, sed de cruciatibus atq; tormentis. Conturbatus est in ira oculus meus.) Habebam oculum in te, quòd non me desereres, iratus es & conturbasti eum. Anima mea & venter meus.) In eadem ira cōturbata est anima mea, & memoria mea quam tenebam, quid pro me pertulerit, & quid mihi promiserit Deus meus. Quoniam defecit in dolore vita mea.) Quoniā vita mea est confiteri te, sed defecit in dolore, dum dixisset inimicus, Torqueatur donec neget. Et anni mei in gemitibus.) Tempora quæ ago in hoc seculo, non mihi morte auferuntur, sed manent atque in gemitibus sunt. Infirmatus est in egestate vigor meus.) Ego sanitate huius corporis, nec patitur cruciatibus. Ego resolutione corporis & patitur morti, & in hac egestate infirmata est fiducia mea. Et ossa mea cōturbata sunt.) Et firmitas mea cōturbata est. Super inimicos meos factus sum opprobrium.) Inimici mei sunt omnes iniqui, & tamen pro sceleribus suis vsque ad confessionem torquentur. Superaui ergo opprobrium eorum, cuius confessionem non mors sequitur, sed cruciatus insequitur. Et vicinis meis nimium.) Nimium hoc visum est eis, qui iam appropinquabant cognoscere & tenere fidem quam teneo. Et timor notis meis.) Et ipsis notis meis exemplo horribilis tribulationis meæ timorem incussi. Qui videbant me, foras fugiebant à me.) Quoniam non intelligebant interiorem & inuisibilem spem meam, in exteriora & visibilia fugerunt à me. Oblitus sum tanquam mortuus à corde.) Et obliti sunt me tanquam mortuus sim à corde ipsorum. Factus sum tanquam vas perditum.) Visus sum mihi perisse vsibus Domini viuens in hoc seculo, & neminem lucrifaciens cum omnes timerent aggregari mihi. Quoniam audiui vituperationem multorum accolentium in circuitu.) Quoniam audiui vituperantes multos in peregrinatione huius † terræ iuxta me, sequentes circuitum temporum, & mecum in patriam æternam redire recusantes. Dum congregarentur ipsi simul aduersum me, vt acciperent animam meam consiliati sunt.) Vt consentirer eis anima mea, quæ morte posset de potestate illorum facilè exire, excogitauerunt cōsilium quo nec mori me sinerent. Ego autem in te speraui Domine, dixi tu es Deus meus.) Non enim mutatus es, aut non salutem facies qui emendas. In manibus tuis sortes meæ.) In potestate tua sunt sortes meæ. Nō enim vllum video meritū, quo de vniuersa impietate generis humani me potissimum elegisti ad salutem. Et si est apud te iustus & occultus ordo electionis meæ, ego tamen quem hoc latet, ad tunicam Domini mei sorte perueni. Erue me de manibus inimicorum meorum, & à persequentibus me. Illustra faciem tuam super seruum tuum.) Notum fac hominibus, qui non putant me ad te pertinere, super me esse intendentem faciem tuam, meque tibi seruire.

al. vitæ.

Ioan. 19.

Saluum me fac in tua misericordia Domine; non confundar quoniam inuocaui te.) Domine non erubescam insultantibus mihi ex eo quòd te inuocaui.

Erubescant impij, & deducantur in infernum.) Erubescant potius qui lapides inuocant; & vmbris socientur. Muta efficiantur labia dolosa.) Nota faciens populis sacramenta in me tua, sic fac obstupescere labia fingentium de me falsa. Quæ loquuntur aduersus iustum iniquitatem; in superbia & contemptu.) Quæ loquuntur aduersus Christum iniquitatem, superbientes & contemnētes tanquam hominem crucifixum. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine!) Exclamat hic Propheta ista cernens & mirans, quā multis modis copiosa est dulcedo tua Domine. Quā abscondisti timentibus te.) Etiam eos quos emendas multum amas; sed ne dissoluta securitate negligentius agant, abscondis ab eis dulcedinem amoris tui, quibus vtile est timere te. Perfecisti sperantibus in te.) Perfecisti autem hanc dulcedinem sperātibus in te. Nōn enim subtrahis eis quod vsq; in finē perseueranter expectāt. In conspectu filiorū hominū.) Nō enim latet filios hominū iā non secūdum Adam,

Adam, sed secundum filium hominis viuentes. Abscondes eos in abscondito vultus tui.) Quam sedem in perpetuum seruas in abscondito notitiæ tuæ sperantibus in te. A côturbatione hominum.) Vt iam nullam humanam conturbationem patiantur. Proteges eos in tabernaculo tuo, à cõtradictione linguarũ.) Sed hic interim dum eis maledicæ linguæ obstrepunt dicentes, quis hoc nouit, aut quis inde venit? proteges eos in tabernaculo fidei earum rerum, quas Dominus pro nobis temporaliter gessit & pertulit. Benedictus Dominus, quoniam mirificauit misericordiam suam in ciuitate circunstãtiæ.) Benedictus Dominus: quoniam post emendationem acerrimarum persecutionum, omnibus mirabilem fecit misericordiam suam per orbem terrarum, in circumitu societatis humanę.

Ego dixi in ecstasi mea.) Vnde ille populus iterum loquens ait, Ego dixi in pauore meo cùm horribiliter gentes in me sæuiunt. Proiectus sum à facie oculorum tuorum.) Non enim si me respiceres, pati me ista sineres. Ideo exaudisti Domine vocem orationis meæ, cùm clamarem ad te.) Ideo modum ponens emendationi, & ostendens me pertinere ad curam tuam: exaudisti Domine vocem orationis meæ, cùm clamarem ad te, cùm eam ex tribulatione nimis intéderem. Diligite Dominum omnes sancti eius.) Hortatur iterum propheta ista cernens, & dicit, Diligite Dominum omnes sancti eius. Quoniam veritatem
1.Pet.4.d. requiret Dominus.) Quando, si iustus vix saluus erit, peccator & impius vbi parebunt? Et retribuet his qui abundanter faciunt superbiam.) Et retribuet his qui nec victi conuertuntur, quia multum superbiunt.

Psal.26. Viriliter agite, & confortetur cor vestrum.) Vt bonum sine defectione operantes, tempore proprio me-
Galat.6. tatis. Omnes qui speratis in Domino.) Omnes qui speratis in Domino: id est, qui eum rectè timetis vel colitis, sperate in Domino.

Concio prima, de principio eiusdem Psalmi.

PSALMI huius quem modò cantauimus, quantũ possumus secreta rimemur, & inde sermonem excultum reddamus auribus & mentibus vestris. Titulus eius est, In finem Psalmus ipsi Dauid ecstasis.) In finem quid sit, nouimus, si Christum nouimus. Di-
Rom.10. cit enim Apostolus, Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti finis nõ consumens, sed perficiés. Duobus enim modis dicimus finem: vel quo fit vt nõ sit quod erat, vel quo fit vt perfectũ sit quod inchoatũ erat. Ergo in finé in Christum, Psalmus Dauid ecstasis. Verbum ecstasis est Græcum: Latinè, quantum datur intelligi, verbo vno exponi potest, si dicatur excessus. Excessus autem mentis propriè solet ecstasis dici. In excessu verò mentis duo intelliguntur, aut pauor, aut intentio ad superna, ita vt quodam modo de memoria labantur inferna. In hac ecstasi fuerunt omnes sancti, quibus arcana Dei mundum istum excedentia reuelata sunt. De hoc mẽtis excessu, id est, ecstasi, Pau lus cùm loqueretur, seipsum insinuans ait, Siue enim D
2.Cor.5.c. mente excessimus Deo, siue temperãtes sumus vobis: charitas enim Christi compellit nos. Hoc est, si ea tãtùm agere vellemus, & ea tantùm contemplari, quæ mentis excessu intuemur, vobiscum non essemus: sed essemus in supernis tanquã contemptis vobis. Et quãdo nos ad illa superiora & interiora infirmo passu sequeremini, nisi rursus cõpellente nos charitate Chri-
Philip.2.a. sti (qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens) nos consideraremus esse seruos, & nõ ingrati ei à quo accepimus altiora, propter eos qui infirmi sunt non contemneremus inferiora, & temperaremus nos eis qui non possunt nobiscum videre sublimia? Hoc ergo ait, Siue mente excessimus Deo. Ille enim videt quid nos videmus, qui fie-

A ri hominem in mentis excessum concedit: ille solus reuelat secreta sua. Quippe ille hoc loquitur qui se dicit raptum esse & ablatum in tertium cælum, & audiuisse ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui. Tantus autem fuit ille mẽtis excessus: vt diceret, Siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit. Ergo si 2.Cor.12.a.
hunc excessum mentis, id est, hanc ecstasim significat titulus Psalmi huius: magna profectò & alta quædam sperare debemus, dicturum eum qui cõdidit Psalmũ, id est, Prophetam, imò verò per prophetam spiritum sanctum. Si verò hæc ecstasis pauor intelligendus est, neq; huic significationi verbi deerit huius Psalmi cõtextus. Videtur enim de passione locuturus esse, in qua pauor est. Sed cuius pauor est? vtrum Christi, quia dixit, in finem, & intelligimus finé Christum, an fortè noster pauor? Nunquid enim possumus pauorem bene intelligere in Christo propinquãte passione? qui propterea venerat, cùm venisset ad quod venerat, nũ-
B quid pauebat moriturus? Si prorsus ita homo esset, vt non Deus esset: nónne magis gauderet resurrecturus, quàm paueret moriturus? Veruntamen quia dignatus Philip.2.b.
est assumere formam serui, & in ea nos vestire se, qui non est dedignatus assumere nos in se, nõ est dedignatus transfigurare nos in se, & loqui verbis nostris, vt & nos loqueremur verbis ipsius. Hæc enim mira cõmutatio facta est, & diuina sunt peracta commercia: mutatio rerum celebrata in hoc mundo à negociatore cælesti. Venit accipere cõtumelias, dare honores: venit haurire dolorem, dare salutem: venit subire mortem, dare vitam. Moriturus ergo ex eo quod nostrum habebat, non in se, sed in nobis pauebat: quia & hoc dixit, tristem esse animam suam vsque ad mortem, & Matth.26.d.
vtique nosipsi omnes cum illo. Nam sine illo, nos nihil: in illo autem ipse Christus, & nos. Quare? Quia totus Christus caput & corpus. Caput ille saluator corporis, qui iam ascendit in cęlum: corpus autem ec-
C clesia, quæ laborat in terra. Hoc autem corpus nisi cõ- Ephes.5.g.
nexione charitatis adhæreret capiti suo, vt vnus fieret ex capite & corpore: non de cælo quendam persecutorem corripiens diceret, Saule Saule quid me persequeris? Quando eum iam in cælo sedentem nullus ho Actor.9.a.
mo tangebat, quomodo eum Saulus in terra sæuiens aduersus Christianos aliquo modo iniuria percellebat? Non ait quid sanctos meos, quid seruos meos, sed quid me persequeris: hoc est, quid membra mea. Caput pro membris clamabat, & mẽbra in se caput trãsfigurabat. Vocem namq; pedis suscipit lingua. Quando fortè in turba contritus pes dolet, clamat lingua, Calcas me. Non enim ait, Calcas pedem meum, sed se dixit calcari, quam nemo tetigit. Sed pes qui calcatus est, à lingua non separatus est. Ergo etiam sic non incongruè intelligitur ecstasis, pauor. Quid enim dicã fratres? Si nullus omnino pauor esset passuris: diceretur ipsi Petro, quod audiuimus natali apostolorũ die, Ioan.21.d.
quando ei Dominus prædixit futuram suam passionem, Cùm esses iunior, cingebas te & ibas quò volebas: cùm autem senior factus fueris, alter te cinget, & ducet quò tu non vis? Hoc autem, inquit, dixit significans qua morte moreretur. Ergo si Petrus apostolus tanta perfectione quò nollet ductus est, & volens nolens mortuus est, sed volẽs coronatus est: quid mirum si est aliquis pauor in passione etiam iustorum, etiam sanctorum? Pauor est ex humana infirmitate, spes ex diuina promissione. Quod paues tuũ est, quod speras donũ Dei est in te. Et melius in pauore tuo agnoscis te, vt in liberatione tua glorifices qui fecit te. Paueat humana infirmitas, nõ in eo pauore deficit diuina misericordia. Deniq; pauens iste inde cœpit: In te Domine speraui, non confundar in æternũ.) Videtis quia Psal.70.
& pauet & sperat: videtis quia pauor iste non est sine spe. Etiã si est aliqua in humano corde cõturbatio, nõ

recedit diuina consolatio. Loquitur ergo hic Christus A in propheta, audeo dicere, Christus loquitur. Dicturus est quædam in hoc Psalmo, quæ quasi Christo videãtur non posse cõgruere, illi excellentiæ capitis nostri, maximeque illi verbo quod in principio erat Deus apud Deum: nec ei in forma serui fortasse videbuntur quædã hic verba congruere, quam formã serui suscepit ex virgine: & tamen Christus loquitur, quia in mẽbris Christi Christus. Et vt noueritis, quia vnus dicitur Christus caput & corpus suum: ipse dicit cùm de coniugio loqueretur, Erunt duo in carne vna. Igitur iã nõ duo, sed vna caro. Sed fortè hoc dicat de quocunque coniugio. Audi apostolũ Paulum, Et erũt duo, inquit, in carne vna. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in ecclesia. Fit ergo tanquã ex duobus vna quædam persona, ex capite & corpore, ex sponso & sponsa. Nã vnitatem personæ huius mirã & excellentem, commendat etiã Esaias propheta. Nam loquens etiã in eo Christus in prophetia ait, Sicut spõ- B so alligauit mihi mitrã, & sicut sponsam ornauit me ornamento. Se dixit sponsum, se sponsam. Quare se sponsum, se spõsam, nisi quia duo in carne vna? Si duo in carne vna, cur non duo in voce vna? Loquatur ergo Christus, quia in Christo loquitur ecclesia, & in ecclesia loquitur Christus: & corpus in capite, & caput in corpore. Audi Apostolum hoc ipsum euidentius exprimẽtem, Sicut enim corpus vnum est & membra habet multa, omnia autẽ membra corporis cùm sint multa, vnum est corpus: sic & Christus. Loquens de membris Christi, hoc est, de fidelibus, non ait, sic & membra Christi, sed totum hoc quod dixit Christum appellauit. Sicut enim corpus vnum, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cùm sint multa, vnum est corpus: sic & Christus membra multa, vnũ corpus. Ergo simul omnes nos cum capite nostro Christo, sine capite nostro nihil valentes. Quare? Quia nos cum capite nostro vitis, sine capite nostro, C quod absit, sarmenta præcisa: non alicui operi agricolarum, sed igni tantummodò destinata. Ideo & ipse in euãgelio, Ego sum vitis, vos estis palmites, pater meus agricola est: &, Sine me, inquit, nihil potestis facere. Domine si sine te nihil, totum in te. Etenim quicquid ille operatur per nos, nos videmur operari. Potest ille multum & totum sine nobis, nos nihil sine ipso. Ergo in quacunq; ecstasi loquatur, siue pauore, siue excessu mentis, congruunt quæ dicuntur. Dicamus in Christi corpore, dicamus omnes quasi vnus, quia omnes vnitas. Dicamus, In te Domine speraui, non cõfundar in æternum. Illam, inquit, confusionẽ perhorresco, quæ est in æternum. Nam est quædam confusio tẽporalis, vtilis, perturbatio animi respiciẽtis peccata sua; respectione perhorrescẽtis, horrore erubescẽtis, erubescẽtia corrigentis. Vnde dicit & Apostolus, Quam enim gloriam habuistis tunc in his in quibus nũc erubescitis? Ergo erubescere illos dicit iam fideles: nõ de præ- D sentibus donis, sed de preteritis peccatis. Hanc confusionem non formidet Christianus: imò si hanc nõ habuerit, æternam habebit. Quæ est æterna confusio? Quando fiet illud quod dictum est, Et traducent eos ex aduerso iniquitates eorum. Et fiet traducẽtibus ex aduerso iniquitatibus omnis grex malus ad sinistram, tanquam hædis ab ouibus separatis; & audient: Ite in ignẽ æternum qui paratus est diabolo, & angelis eius. Quærunt quare? Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare. Contemnebant tunc quando esurienti Christo non dabant cibũ, quando sitienti non dabant potum: quando nudum non vestiebãt, peregrinum nõ suscipiebãt, ægrotantem nõ visitabant, tunc contẽnebant. Cùm cœperint illis ista enumerari, confundentur: & hæc confusio in æternum erit. Hanc times iste qui pauet, vel cuius ad Deum est mẽtis excessus: hoc rogat, In te Domine speraui, non cõfundar in æternũ.

Et in tua iustitia erue me & exime me.) Nam si attendas ad iustitiam meã, damnas me. In tua iustitia erue me. Est enim iustitia Dei: quæ & nostra fit, cùm donatur nobis. Ideo autem Dei iustitia dicitur, ne homo se putet à seipso habere iustitiã. Sic enim dicit apostolus Paulus: Credẽti in eum qui iustificat impiũ. Quid est, qui iustificat impiũ? Qui ex impio facit iustum. Deputatur fides eius ad iustitiã. Iudæi verò quia suis viribus se putabant implere posse iustitiam, offenderunt in lapidem offensionis & petram scandali: & gratiam Christi non agnouerunt. Acceperunt enim legem qua fierent rei, non qua liberarentur à reatu. Denique quid de illis Apostolus dicit? Testimonium enim perhibeo illis quòd zelum Dei habent, sed non secundum scientiam. Quid est quod dixit, zelum Dei habent Iudæi, sed non secundum scientiã? Audi quid sit, non secundum scientiam. Ignorãtes enim Dei iustitiam & suam volentes constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Si ergo ideo non secundum scientiã zelum Dei habent, quia ignorãtes iustitiam Dei volunt suam statuere, qua se ex seipsis iustificant: ideo gratiã Dei non cognouerunt, quia gratis saluari noluerunt. Quis est qui saluatur gratis? In quo non inuenit saluator quod coronet, sed quod damnet: nõ inuenit merita bonorum, sed inuenit merita suppliciorum. Si agat tanquam veraciter ex regula legis proposita, damnandus est peccator. Hac regula si ageret, quem liberaret? Omnes enim peccatores inuenit. Solus sine peccato venit, qui nos peccatores inuenit. Hoc ait Apostolus, Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Quid est, Egent gloria Dei? Vt ipse liberet, non tu. Quia tu te liberare nõ potes, indiges liberatore. Quid est quod te iactas? Quid est quod de lege & iustitia præsumis? Non vides quid intus cõfligat in te, de te, aduersus te? Non audis pugnantem & cõfitentem, & adiutorium in pugna desiderantem? Non audis athletam Domini ab agonotheta petentem adiutorium pugnæ suæ? Non enim sic te expectat Deus certantem, quomodo te expectat editor, si fortè pugnes in amphitheatro. Ille tibi præmium dare potest si viceris, adiuuare te periclitantem non potest. Non sic expectat Deus. Vide ergo, attende eum qui dicit, Condelector enim legi Dei, secundum interiorem hominem. Video autẽ aliam legem in membris meis, repugnantẽ legi mentis meæ, & captiuum me ducentẽ in lege peccati, quæ est in membris meis. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Quare gratia? Quia gratis datur. Quare gratis datur? Quia merita tua non præcesserunt, sed beneficia Dei te præuenerunt. Illi ergo gloria qui nos liberat. Omnes enim peccauerũt, & egent gloria Dei. In te ergo Domine speraui, non in me: non confundar in æternum, quia in eo spero qui non confundit. In tua iustitia erue me, & exime me. Quia non inuenisti in me iustitiam meam, erue me in tua: hoc est, illud me eruat quod me iustificat, quod ex impio pium facit, quod ex iniquo iustũ, quod ex cæco videntem, quod ex cadente surgentem, quod ex flente gaudentem. Hoc me liberat, non ego. In iustitia tua erue me, & exime me. Inclina ad me aurẽ tuam.) Fecit hoc Deus, quando ipsum Christũ ad nos misit. Illum ad nos misit, qui inclinato capite digito scribebat in terra, quando ei adultera mulier offerebatur punienda. Ille autem inclinauerat se ad terrã, id est, Deus ad hominem: cui dictum est, Terra es, & in terram ibis. Non enim quasi corporalibus locis Deus ad nos inclinat aurem suam, aut membris istis corporeis determinatis finitus est. Omnino nihil horum cogitent humana phantasmata. Veritas est Deus. Veritas nec quadra est, nec rotunda, nec longa. Vbique præsens

Ioan. 1. a. Philip. 2. a. Gen. 2. d. Eph. 5. g. Esa. 61. d. 1. Cor. 12. b. Ioan. 15. a. Rom. 6. d. Sap. 5. a. Matth. 25. d. Psal. 70. Rom. 4. a. Rom. 9. g. Rom. 10. a. Ibidem a. Rom. 3. c. Rom. 7. d. Rom. 3. c. Ioan. 8. a. Gen. 3. c.

præsens est, si cordis oculus ad eam pateat. Inclinat A tamen aurem suam ad nos Deus, misericordiam deponens super nos. Quæ maior misericordia, quàm vt vnicum filium suũ daret nobis, non viuere nobiscum, sed mori pro nobis? Inclina ad me aurem tuam.

Accelera vt eximas me.) Exauditur enim in hoc cùm dicit, accelera. Ad hoc enim positum est verbũ, vt hoc totum quod nobis videtur quamdiu voluitur seculum intelligas punctũ esse. Non est diu quod habet extremum. Ab Adam vsque ad hodiernam diem peractum est, & multo vtiq; plus peractum est quàm restat peragendum. Si adhuc viueret Adam & hodie moreretur: quid ei prodesset tamdiu esse, tamdiu vixisse? Ergo celeritas hæc quare? Quia transuolant tẽpora. Et quod tibi tardum est, in oculis Dei breue est. Iam hanc celeritatem iste intellexerat in ecstasi. Accelera vt eximas me. Esto mihi in Deum protectorem & in domum refugij, vt saluum me facias.) Domus refugij tu mihi esto, Deus protector, domus re- B fugij. Aliquando enim periclitor & volo fugere? Quò fugio? Ad quem locum tutus fugio? Ad quem montem? Ad quam speluncã? Ad quæ tecta munita? Quã arcem teneam? Quibus muris ambiar. Quocunque iero, sequor me. Quicquid enim vis potes fugere homo, præter conscientiam tuam. Intra in domũ tuam, requiesce in lecto tuo, intra in interiora: interius habere nihil potes quò fugias à conscientia tua, si rodũt te peccata tua. Quia verò dixit, accelera vt eximas me, & in tua iustitia erue me, vt dimittas peccata mea, & ædifices in me iustitiã tuam: tu mihi eris domus refugij, ad te confugio. Nam à te quò fugiam? Irascitur tibi Deus, quò fugies? Audi quid dicat in alio Psalmo, timẽs iram Dei, Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu ibi es: si *Psal. 138.* descendero in infernum, ades. Quocũque iero, ibi te inueniã. Et si irasceris, vltorem te inuenio: si placatus es, adiutorem. Nihil mihi ergo restat, nisi ad te fugere, C non à te. Vt euadas hominem dominũ quicũq; seruus es, fugis in ea loca vbi non est Dominus tuus: vt euadas Deum, fuge ad Dominũ. Nam non est quò fugias Deum. Præsto sunt omnia & nuda omnipotẽtis oculis. Tu ergo mihi, inquit, esto domus refugij. Nam si saluus non fuero, quomodo fugio? Sana me, & fugio ad te. Nam si me nõ sanas, ambulare nõ possum, fuge- *Luca 10. c.* re quomodo potero? Quò iret, quò fugeret si ambulare non posset, semiuiuus in via sauciatus vulneribus latronũ? Quem transiens sacerdos præteriit, transiens Leuita præteriit, transiens Samaritanus miseratus est: id est, ipse Dominus, qui miseratus est genus humanũ. Samarites enim custos interpretatur. Et quis est qui nos custodit, si ille deserit? Meritò cùm Iudæi conui- *Ioan. 8. f.* ciantes dicerẽt, Nónne verũ dicimus, quia Samaritanus es, & dæmoniũ habes? vnũ respuit, alterũ amplexus est. Ego, inquit, dæmoniũ non habeo. Non dixit, non sum Samaritanus, sic intelligi volens nostrũ se es- D *Luca 10. f.* se custodẽ. Miseratus ergo accessit, curauit, ad stabulũ perduxit, impleuit circa eũ misericordiã. ille iam potest ambulare, potest & fugere. Quò fugeret nisi ad Deum, vbi fecit sibi domũ refugij? Quia fortitudo mea & refugium meũ es tu, & propter nomen tuum dux mihi eris, & enutries me.) Non propter meritum meũ, sed propter nomen tuũ: vt tu glorificeris, nõ quia ego dignus sum: dux mihi eris ne aberrẽ à te, & enutries me, vt validus sim ad mãducandũ escã qua pascis angelos. Hic enim lacte nos nutriuit, qui nobis cęlestẽ cibũ promisit, & vsus est materna misericordia. Sicut enim mater lactans eandem escam cui sumendæ idoneus infans non est, per carnem traiicit, & lac infundit: hoc enim accipit paruulus quod accepturus erat ad mensam, sed quod per carnem traiicitur congruit paruulo. Sic Dominus sapiẽtiam suam vt lac nobis fa-

ceret, carne indutus venit ad nos. Ergo corpus Christi loquitur. Educes me de muscipula ista quam occultauerũt mihi.) Iam passio significatur, Educes me de muscipula ista quam occultauerũt mihi. Nec sola illa passio est quam passus est Dominus noster Iesus Christus. Muscipulam suam diabolus tendit vsque in finem: & vę illi qui in illam muscipulam cadit. Cadit autem omnis qui non sperat in Deum, qui non dicit, In te Domine speraui, non confundar in æternum: Et in tua iustitia erue me, & exime me. Extenta est & parata muscipula inimici. Posuit in muscipula errorem & terrorem: Errorem quo illiciat, terrorem quo frangat & rapiat. Tu claude ianuam cupiditatis contra errorem, tu claude ianuam timoris contra terrorem, & educeris de muscipula. Huiusmodi pugnæ exemplũ ipse tibi imperator tuus, qui propter te etiam tentari dignatus est, in se demonstrauit. Et primò tentatus est illecebris, quia tentata est in illo ianua cupiditatis: quando eum tentauit diabolus: dicens, Dic lapidibus *Matth. 4. a.* istis vt panes fiant. Adora me, & dabo tibi regna ista. Mitte te deorsum, quia scriptũ est: Quia angelis suis mandauit de te, vt in manibus tollant te, ne quandò offendas ad lapidem pedem tuũ. Omnia hæc per illecebras cupiditatũ tentat. At vbi clausam ianuam inuenit cupiditatis, in eo qui tentabatur pro nobis: conuertit se ad tentandam ianuam timoris, & præparauit illi passionem. Denique hoc dicit euangelista, Et con- *Luca 4. b.* summata tentatione, diabolus recessit ab eo ad tempus. Quid est ad tempus? Tanquam rediturus & tentaturus ianuam timoris, quia clausam inuenit ianuam cupiditatis. Totum ergo corpus Christi tentatur vsq; in finem. Fratres mei, quandò iussum est nescio quid contra Christianos mali, simul impingebatur: in hoc corpus totũ impingebatur. Vnde dictũ est in Psalmo, Tanquam cumulus arenæ maris impulsus sum vt ca- *Psal. 117.* derem, & Dominus suscepit me. At vbi finita sunt illa quæ totũ corpus impingebant vt caderet, cœpit tẽtatio esse per partes. Tentatur corpus Christi, vna ecclesia non patitur persecutionem, alia patitur. Nõ patitur furorem imperatoris, & patitur furorẽ mali populi. Quantæ vastationes à plebibus? Quanta mala ingesta sunt ecclesiæ à malis Christianis ab eis qui capti sunt in illo reticulo? Tam multiplicati sunt, vt *Luca 5. b.* premerẽtur naues in piscatione illa Domini ante passionem. Non ergo desunt pressuræ tentationis. Nemo sibi dicat, non est tempus tentationis. Qui sibi hoc dicit, pacem sibi promittit. Qui sibi pacem promittit, securus inuaditur. Totũ ergo corpus Christi dicat, Educes me de muscipula ista quam occultauerũt mihi: quia eductum est & caput nostrũ de muscipula quam absconderunt illi, quibus modò dicebatur in Euangelio, quia dicturi erant: Hic est hæres, venite occida- *Matth. 21. d.* mus eũ, & nostra erit hæreditas. Et in se sententiã dixerũt interrogati, Quid faciet ille paterfamiliâs colonis malis? Malos male perdet, & vineam suam locabit aliis agricolis. Quid? Et illud non legistis, Lapidem *Psal. 117.* quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? Quid est enim, Reprobauerũt ædificãtes? Hoc ait, eiecerũt extra vineam & occiderunt. Ergo erutus est & ille: caput nostrũ sursum est, liberum est. Hæreamus illi per dilectionem, vt melius postea conglutinemur ei per immortalitatẽ: & dicamus omnes, Educes me de muscipula ista quam occultauerũt mihi. Quoniam tu es protector meus.) Audiamus vocem Domini quam dixit in cruce, In manus tuas *Luca 23. f.* commendo spiritum meũ.) Certè cùm verba eius in Euangelio, de isto Psalmo cognoscimus, ipsum hîc locutum fuisse non dubitemus. Habemus hoc in Euangelio dictum, In manus tuas commendo spiritum meũ, & inclinato capite reddidit spiritũ. Nõ sine causa voluit verba huius Psalmi sua esse, nisi vt te admoneret

neret se locutum esse in hoc Psalmo. Ipsum hic quære, cogita quomodo in illo Psalmo se quæri voluit pro susceptione matutina. (Psal.21.) Foderũt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi verò cõsiderauerunt & conspexerunt me, diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meã miserunt sortem: vt te admoneret in se hoc esse completũ, in voce sua posuit caput ipsius Psalmi, Deus Deus meus vt quid me dereliquisti? Et tamen vocem corporis in se transfigurauit: nõ enim vnicum suũ pater aliquando dereliquit. Redemisti me Domine Deus veritatis.) Faciẽs quod promisisti, nõ fallens in pollicitatione tua Deus veritatis. Odisti obseruantes vanitatẽ superuacuè.) Quis obseruat vanitatem? Qui timendo mori moritur. Timendo enim mori mentitur, & moritur antequam moriatur, qui ideo mẽtiebatur vt viueret. Mẽtiri vis ne moriaris, & mentiris & moreris: & cùm vitas vnam mortẽ quam differre poteris, auferre nõ poteris, incidis in duas: vt prius in anima, postea in corpore moriaris. Vnde hoc, nisi obseruando vanitatem? Quia dulcis est tibi transiens dies, quia dulcia sunt tibi transuolantia tẽpora: vnde nihil tenes, & insuper tu teneris. Odisti obseruantes vanitatẽ superuacuè. Ego autẽ.) Qui non obseruo vanitatẽ. In Domino speraui.) Speras in pecunia, obseruas vanitatem: speras in honore & sublimitate aliqua potestatis humanæ, obseruas vanitatẽ: speras in aliquo amico potẽte, obseruas vanitatẽ. In his omnibus cùm speras, aut tu expiras, & ea hîc dimittis: aut cum viuis omnia pereunt, & in spe tua deficis. Hanc vanitatẽ commemorat Esaias (Esa.40.b.) dicẽs: Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos fœni. Aruit fœnum, & flos eius decidit; verbum autẽ Domini manet in æternum. Ego autẽ non quomodo illi qui sperant in vanitates, & qui obseruãt vanitates: sed in Domino speraui, quia non est vanitas.

Exultabo & iocundabor in tua misericordia.) Non in mea iustitia. Quia respexisti humilitatẽ meam, saluam fecisti de necessitatibus animam meã. Nec conclusisti me in manus inimici.) Quæ sunt necessitates vnde saluam volumus fieri animam nostrã? Quis has numeret? Quis dignè exaggeret? Quis congruè vitandas fugiendasq; commendet? Primò in genere humano dura necessitas, nescire cor alterius, malè sentire plerunq; de amico fideli, bene sentire plerũq; de amico infideli. O dura necessitas! Et quid facis vt cor inspicias? Quẽ oculum affers infirma & plangẽda mortalitas? Quid facis vt videas hodie cor fratris tui? Non habes quid facias. Alia maior necessitas, nec tuum vides quale erit cras. Quid iam dicam de necessitatibus ipsius mortalitatis? Mori necesse est, & nemo vult. Nemo vult quod necesse est. Nemo vult, quod erit velit nolit. Dura necessitas, nolle quod nõ potest euitari. Nam si fieri posset, nollemus vtiq; mori. Et effici quod angeli vellemus, sed commutatione quadã non (2.Cor.5.a.) morte, sicut dicit Apostolus: Ædificationẽ habemus ex Deo, domum non manufactam æternam in cælis. Etenim in hoc ingemiscimus habitaculum nostrum quod de cælo est superindui cupientes, si tamẽ induti, & nõ nudi inueniamur. Etenim qui sumus in hac habitatione ingemiscimus grauati, in quo nolumus expoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur mortale à vita. Volumus peruenire ad regnum Dei, sed per mortẽ nolumus: & tamẽ dicit tibi necessitas, hac venies. Hac venire dubitas homo, cùm hac ad te venerit Deus? Quæ sunt etiam necessitates vincendarum vetustissimarum cupiditatum, & annosarum malarũ consuetudinum? Vincere consuetudinem, dura pugna, nosti. Vides quàm malè facias, quàm detestabiliter, quàm infeliciter, & facis tamen. Fecisti heri, facturus es hodie. Si sic tibi displicet cùm dispuro, quomodo displicet tibi cùm cogitas? Et tamen facturus es hoc. Vnde

A rapuris? Quis te captiuum trahit? An illa lex in membris tuis repugnans legi mentis tuę? Clama ergo, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? (Rom.7.d.) Gratia Dei per Iesum Christum Dominũ nostrum: & impletur in te quod modò diximus, Ego autem in Domino speraui, exultabo & iocundabor in tua misericordia. Quia respexisti ad humilitatẽ meã, saluam fecisti de necessitatibus animam meam. Vnde enim facta est salua de necessitatibus anima tua, nisi quia respecta est humilitas tua? Nisi prius humiliareris non te exaudiret, qui te à necessitatibus liberaret. Humiliatus est, qui dixit, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Nõ sunt humiliati, (Rom.10.a.) qui ignorantes Dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Nec conclusisti me in manus inimici.) Non vicini tui, non compossessoris tui, non eius cum quo militasti & eum læsisti, aut fortè in tua ciuitate iniuriam ei fecisti: isti enim tales sunt, pro quibus orare debemus. Alium habemus inimicum, diabolum serpentem antiquum. B Omnes morientes si bene moriamur, ab eius manibus liberamur. Quicunque enim malè moriuntur in suis iniquitatibus, in eius manibus concluduntur, vt cum illo in fine damnentur. Liberet ergo nos Dominus Deus noster de manu inimici nostri: ille enim nos per cupiditates nostras vult capere. Cupiditates autem nostræ quando validæ sunt, & quando eis seruimus, necessitates vocantur. Liberante autem Deo animam nostram de necessitatibus nostris, quid erit quod in nobis teneat inimicus, vt cõcludamur in manus eius? Statuisti in spatioso pedes meos. Certè angusta via est: laboranti angusta est, amanti lata est. Eadem quæ angusta est, lata fit. In spatioso dicit posuisti pedes meos, ne angustiati pedes mei irent in se, & incurrendo in se deuicerent me. Ergo quod ait, Posuisti in spatioso pedes meos: planè fecisti mihi facilem iustitiam, quæ mihi erat aliquando difficilis; hoc est, posuisti in spatioso pedes meos. C Miserere mei Domine, quoniam tribulor: contristatus est in ira oculus meus, anima mea, & venter meus: Quoniam defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus.) Sufficiat charitati vestræ, adiuuante Domino fortassis implebimus debitũ, vt & Psalmo peracto proficiscamur.

Concio secunda, de medio eiusdem Psalmi.

AD reliqua Psalmi nostra reuertatur intentio, & nosipsos agnoscamus in verbis prophetæ. Quoniam si nos respexerimus in tempore tribulationis, gaudebimus in tempore retributionis. Commendaueram charitati vestræ cùm primas partes huius Psalmi exponerem, quod Christus loquatur: & quomodo sit accipiendus Christus totus cum capite & corpore, non tacueram. Testimoniis etiam scripturarum, quantum mihi videtur, satis idoneis luculentisq; firmauerã: ita vt omnino dubitari nõ possit Christũ esse (Esa.61.d.) caput & corpus, spõsum & spõsam, filiũ Dei & Eccle- D siam, filiũ Dei factũ filiũ hominis propter nos, vt filios hominũ faceret filios Dei: atq; ita essent duo in carne (Gen.2.d.) vna in sacramento magno, qui agnoscuntur in Pro- (Eph.5.g.) phetis duo in voce vna. Gratulatio superiùs expressa est ipsius dicentis, respexisti humilitatem meã, saluam fecisti de necessitatibus animam meã, nec conclusisti me in manus inimici, statuisti in loco spatioso pedes meos. Gratulatio est liberati hominis à tribulatione, liberatorũ membrorum Christi ab afflictione & insidiis. Et rursus dicit, Miserere mei Domine, quoniã tribulor.) In tribulatione vtiq; angustia est. Quomodo ergo posuisti in spatioso pedes meos? Si adhuc tribulantur, quomodo sunt in spatioso pedes? An fortè vna quidem vox est, quia vnum quidem corpus, sed in aliquibus membris spatium sentitur, in aliquibus angustia: id est, alij sentiunt facilitatem iustitiæ, alij

alij laborant in tribulatione? Nam si non alia mẽbra A illud, alia taliud paterentur, non diceret Apostolus, Si *al. illud.* *1.Cor. 12.d.* patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra: & si glorificatur vnum membrum, congaudent omnia membra. Aliquæ Ecclesiæ, verbi gratia, pacem habent, aliquæ in tribulatione sunt. In istis, quæ pacẽ habent, in spatioso sunt pedes: illæ quæ in tribulatione sunt, angustias patiuntur. Sed & istos contristat illorũ tribulatio, & illos pax istorum cõsolatur. Sic est enim vnum corpus vt non sit discissio, non autem facit discissionem nisi dissensio. Charitas autem compagem facit, compages complectitur vnitatem, vnitas seruat charitatem, charitas peruenit ad claritatem. Dicat ergo ex quibusdam membris. Miserere mei Domine quoniam tribulor: Cõturbatus est in ira oculus meus, anima mea & venter meus.) Quærimus vnde sit ista tribulatio, quoniam liberatus paulo antè gaudere videbatur iustitia quadam, infusa sibi dono Dei, & inde B facto spatio pedibus suis in latitudine charitatis. Vnde ergo ista existit tribulatio, nisi fortè ex illo quod *Math.24.b.* Dominus dicit, Quoniam abundauit iniquitas, refrigescet charitas multorum? Primò enim commendata *Luca 5.b.* paucitate sanctorum, tanquam missis retibus, multiplicata est Ecclesia, & capti sunt innumerabiles, de *Psal. 39.* quibus prædictum erat, Annunciaui & locutus sum, multiplicati sunt super numerum. Quia etiam nauigia premerent, & retia rumperent, sicut est positum in illa prima piscatione ante passionem Domini. Ex his igitur multitudinibus exaggeratis, quibus per pascha sic refereiũtur Ecclesię, vt turbas ipsorum parietum recuset angustia. Quomodo autem non tribuletur iste de hac multitudine, quãdo videt ipsos implere theatra & amphitheatra, qui paulo antè Ecclesias impleuerũt? ipsos in nequitiis, qui paulo antè in laudibus Dei? ipsos blasphemare Deum, qui respondebãt, amẽ Deo? Permaneat, duret, non deficiat etiã in multitu- C dine copiosa iniquorum, quia nec granum deficit in *Math.3.d.* multitudine palearum: quousque post ventilationem mittatur in horreum, & ibi sit in societate sanctorum, ne turbulẽti aliquid pulueris patiatur. Perduret ergo, *Mat.24.b.* quia & Dominus cùm dixisset, Quoniam abundauit iniquitas, refrigescet charitas multorum: ne prænunciata ista abundantia iniquitatis laborarent nutarẽtque pedes nostri, continuò subiecit, quòd fideles erigeret, quòd consolaretur atque firmaret dicens: Qui *Ibidem.b.* perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Attẽdo itaq; istum, quantũ mihi videtur, in hac tribulatione constitutum: quandoquidem positus in tribulatione quasi dolere deberet, tribulatio enim hæc dolorẽ habet congruum, iratum se dicit in tribulatione, & ait: Miserere mei Domine, quoniam tribulor, conturbatus est in ira oculus meus. Si tribularis, quare irasceris? Irascitur iste alienis peccatis. Quis non irascatur, videns homines confitentes ore Deum, negantes moribus? Quis non irascatur, videns homines seculo ver- D bis, & non factis renunciantes? Quis est qui nõ irascatur, videns fratres insidiantes fratribus, fidem non seruantes osculo, quod infigunt sacramentis Dei? Et quis enumeret omnia quibus irascitur corpus Christi, *al. de.* quod intus viuit in spiritu Christi, quod gemit tanquam granum inter paleas? Vix enim apparent isti qui sic gemunt, qui sic irascuntur: quomodo vix ap- *Math.3.d.* parent grana quando area trituratur. Qui nescit quãtæ spicæ missæ sunt, putat totum paleã esse: & ex hoc quod totum palea putatur, inde magna massa purgabitur. In his ergo non apparentibus & gementibus *Psal.68.* irascitur qui dicit alio loco, Zelus domus tuæ comedit me. Dicit & alibi quandoquidem videt multos *Psal.118.* mala facientes: Tædium detinuit me, à peccatoribus relinquentibus legem tuam. Dicit & alio loco: Vidi insensatos, & tabescebam. Hæc autem ira, metuendum est, ne tanta sit vt in odiũ vertatur. Ira enim nondum est odium. Nam irasceris filio, non odisti filium: & tu ei seruas hæreditatem qui te sentit iratum, & ad hoc irasceris ne perdat quod ei seruaueris, malè viuẽs moribus prauis. Ergo ira nondum est odium. Nondũ odimus eos quibus irascimur: sed ista ira si manserit, & non citò euulsa fuerit, crescit & fit odium. Ideo vt recens ira euelleretur, & in odium non cõuerteretur, hoc nos docet scriptura dicens: Non occidat sol super *Ephes.4.f.* iracundiam vestram. Inuenis autem aliquando fratrẽ odium habentem, & reprehendit irascentem. In illo est odium, & in alio culpat iram. Ipse habet trabem in *Math.7.a.* oculo suo, & reprehendit festucã in oculo fratris sui. Sed festuca ista & surculus nisi citò euellatur, trabes futura est. Non ergo ait, Extinctus est oculus meus præ ira: sed, turbatus. Nam si extinguitur, iam odium est, non ira. Et vide quia extinctus est. Hinc ait Ioannes, Qui odit fratrem suum, in tenebris est vsque ad- *1.Ioan.2.b.* huc. Antequam ergo eatur in tenebras, conturbatur oculus in ira. Sed cauendum est ne ira vertatur in odium, & oculus extinguatur. [Hoc autem animaduertat vnusquisque qui in pace, hoc est, qui in Christo, qui pacem Dei commendauit, vocatus est, & in *Luca 2.b.* cuius natiuitate summa pax per angelum nunciata est hominibus: si pro aliqua parua vel magna causa in odium proruperit, nullam societatem cum pace, hoc est, Christo habere poterit, nisi per dignam emendationem pœnitentiæ. Sequitur] ergo iste & dicit, Turbatus est præ ira oculus meus. Anima mea & venter meus.) Hoc est, turbata sunt interiora mea. Ventrem pro interioribus posuit. Aliquando enim iniquis & peruersis & à lege deuiantibus & malè viuentibus irasci licet, clamare non licet. Cùm irascimur & clamare non possumus, interiora nostra turbantur. Tanta est enim aliquando peruersitas, vt nec corripi possit. Quoniam defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus.) Defecit, inquit, in dolore vita mea. Dicit Apostolus, Nunc viuimus, si vos statis in Domino. Quicunque perfecti sunt ex Euangelio & *1.Thess.3.c.* gratia Dei, non hic viuunt nisi propter alios: nam vita eorum in hoc seculo, eis iam non est necessaria. Sed quia dispensatio eorum aliis necessaria est, fit in eis quod ait idem Apostolus: concupiscentiam habens *Philip.1.d.* dissolui & esse cum Christo. Multo enim magis optimum, manere autem in carne necessarium propter vos. Quãdo autem videt homo ex dispensatione sua, ex laboribus suis, ex prædicatione sua non proficere homines, infirmatur in egestate vita hominis. Verè miserabilis egestas & fames: quãdoquidem eos quos Domino lucramur, quodammodo manducat Ecclesia. Quid est mãducat? In corpus suum traiicit. Quicquid enim manducamus, in corpus nostrum traiicimus. Hoc agit Ecclesia per sanctos. Esurit quos lucrari vult, & quos lucrata fuerit aliquo modo, manducat quodammodo. Cuius personam gerebat Petrus, quãdo ei de cælo submissus est discus plenus omnibus animalibus quadrupedibus, reptilibus, & volatilibus: quibus generibus omnes gentes significãtur. Præfigurabat Dominus Ecclesiam, quòd omnes gentes erat transuoratura, & in corpus suum conuersura: & ait Petro, Macta & manduca. O Ecclesia, hoc est, *Act.10.b.* Petre, quia super hanc petram ædificabo Ecclesiam *Math.16.c.* meam, macta & manduca. Prius macta, & sic manduca. Occide quod sunt, & fac quod es. Cùm ergo prędicatur Euangelium, & videt qui prædicat non proficere homines, quare non clamet, quoniam defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus? Infirmatus est in egestate vigor meus, & ossa mea conturbata sunt.) Anni nostri isti quos hic ducimus in gemitibus sunt. Vnde? Quia abundauit iniquitas, refrigescit charitas multorum. In gemitibus, non in cla- *Mat.24.b.*

ris vocibus. Quando videt Ecclesia multos in peruersum ire, gemitus suos deuorat apud se, vt dicat Deo, Gemitus meus non est absconditus à te. In alio Psalmo dicitur, sed congruit hîc & hoc dicere: gemitus meus, etsi absconditus est ab hominibus, à te non est absconditus. Infirmatus est in egestate vigor meus, & ossa mea conturbata sunt. De hac egestate suprà diximus. Ossa verò fortes intelliguntur Ecclesiæ, qui etiam si non conturbantur persecutionibus alienorũ, conturbantur tamen iniquitatibus fratrum. Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium, & vicinis meis nimium, & timor notis meis.) Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium. Qui sunt inimici Ecclesiæ? Pagani, Iudæi. Omnibus peius viuunt mali Christiani. Vis videre quàm omnibus peius viuant mali Christiani? De talibus dicit Propheta Ezechiel, quia comparantur sarmentis inutilibus. Pone Paganos ligna esse syluatica extra Ecclesiam, adhuc potest inde fieri aliquid, quomodo de lignis fabrilibus est lignum fabro aptum: & si adhuc nodosum & curuum & corticosum, tamen quod doletur, ascietur, deplanetur, & possit venire ad aliquam fabricam vsus humani. De sarmentis autem præcisis fabri nihil facere possunt, ignis ea solus expectat. Attendite fratres, cùm syluatico ligno vbique præponatur sarmentum manens in vite, quia sarmentum dat fructum, illud lignum non dat fructum: præciso tamen sarmento de vite si comparetur lignum syluaticum, intelligitur esse melius, quia de illo faber aliquid facere potest, hoc autem non quærit nisi vt foco ministret. Attendens itaque multitudinem malè viuentium in Ecclesia, Super omnes, inquit, inimicos meos factus sum opprobrium. Peius, inquit, viuunt mali in sacramentis meis, quàm qui ad illa nunquam accesserunt. Latinè apertè cur non dicamus, vel quando Psalmum exponimus? Et si aliis fortè temporibus dicere non audemus, saltem necessitas exponendi habeat libertatem corripiendi. Super omnes, inquit, inimicos meos factus sum opprobrium. De talibus dicit apostolus Petrus, Facta sunt illis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoscere viã iustitiæ, quàm cognoscentibus retrorsum reflecti à tradito sibi sancto mandato. Cùm dicit, melius erat illis non cognoscere viam iustitiæ: nónne iudicauit meliores esse inimicos foris positos, quàm intus malè viuentes, quibus premitur & grauatur Ecclesia? Melius, inquit, illis fuerat non cognoscere viam iustitiæ, quàm cognoscentibus retrorsum reflecti à tradito sibi sancto mandato. Denique vide quàm horribili rei eos comparauerit. Contingit illis res veri prouerbij, Canis reuersus ad suum vomitum. Istis itaque talibus cùm sint plenæ Ecclesiæ, nónne veraciter illic dicunt pauci, immò ex paucorum voce ipsa Ecclesia, Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium, & vicinis meis nimium, & timor notis meis? Vicinis meis nimium opprobrium factus sum, id est, qui mihi iam appropinquabant vt crederent: hoc est, vicini mei nimium deterriti sunt, mala vita malorum & falsorum Christianorum. Quàm multos enim putatis, fratres mei, velle esse Christianos, sed offendi malis moribus Christianorum? Ipsi sunt vicini qui iam appropinquabant, & nimium opprobrium illis visi sumus. Timor factus sum notis meis.) Quid tam timendum, quàm cùm videt homo multos malè viuentes, & de quibus bene sperabatur in multis malefactis inuentos? timet ne tales sint omnes quos putabat bonos, & veniunt in suspicionem malam propè omnes boni. Qualis vir? Quomodo cecidit? Quomodo inuentus est in illa turpitudine, in illo scelere, in illo facto malo? Putas ne tales sunt omnes? Hoc est timor notis meis, vt & ipsis quibus noti sumus, plerunque in dubium veniamus. Et nisi te consoletur quod es, si aliquid es, non credis esse alterum talem. Cõsolatur hominem qualiscunque conscientia, vt dicat sibi homo qui bene viuit, O tu qui modò vereris ne tales sint omnes, tu talis es? Respondet conscientia, non sum. Ergo si tu talis nõ es, solus es. Vide ne peior sit ista superbia, quàm illa nequitia. Noli solum te dicere. Nam & Helias aliquando tædio multitudinis impiorum ait, Prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam. Sed quid dicit illi responsum diuinũ? Reliqui mihi septem milia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal. Ergo fratres inter hæc scandala vnum est remedium, ne malè sentias de fratre tuo. Humilis esto quod vis eum esse, & non putabis eum esse quod non es. Sed tamen fit etiam timor notis expertis.

Qui videbant me, foras fugerunt à me.) Ignoscendum esset si foras fugissent à me, qui non videbant me: etiam qui videbant me, foras fugerunt à me. Sed si qui me non videbant, foras fugerunt à me; nec dicendum est foras fugerunt, quia intus non fuerunt. Si intus fuissent, vidissent me: id est, cognouissent corpus Christi, cognouissent membra Christi, cognouissent vnitatẽ Christi. Illud est magis gemendum, illud omnino intolerabile, quia multi qui videbant me, foras fugerunt à me: id est, qui cognouerũt quid esset Ecclesia, exierunt foras, & hæreses & schismata cõtra Ecclesiam fecerunt. Hodie hominẽ inuenis, verbi gratia, natum in parte Donati, nescit quid sit Ecclesia, vbi natus est tenet: nõ illi euellis cõsuetudinem quam suxit cum lacte nutricis. Illũ da qui voluitur quotidie in scripturis, qui legit, qui prædicat. Ita ne tandẽ non ibi videt, Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuã, & possessionem tuã terminos terræ? Nõ ibi videt: Commemorabuntur & cõuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ, & adorabunt in conspectu eius vniuersæ patriæ gentiũ? Si vides ibi totius orbis vnitatem, quid foras fugis, vt non solùm ipse patiaris, verùm & aliis facias cæcitatem? Qui videbant me, id est, qui nouerant quid sit Ecclesia, qui eam in scripturis intuebantur, foras fugerunt à me. Putatis enim fratres mei, quia illi omnes qui fecerunt hæreses per loca & partes, nõ nouerant in scripturis Dei, quia Ecclesia non est prædicata nisi toto terrarum orbe diffusa? Verè dico charitati vestræ: certè omnes Christiani sumus, vel Christiani omnes dicimur, & omnes Christi signo signamur. Obscurius dixerunt Prophetę de Christo, quàm de Ecclesia: puto propterea quia videbant in spiritu, contra Ecclesiam homines facturos esse particulas, & de Christo non tantam litem habituros, de Ecclesia magnas contentiones excitaturos. Ideo illud vnde maiores lites futuræ erant, planius prædictum & apertius prophetatũ est, vt ad iudicium illis valeat qui viderunt & foras fugerunt. Exempli gratia vnum commemorabo: Abraham pater noster fuit non propter propaginem carnis, sed propter imitationem fidei. Iustus & placens Deo, per fidem suscepit filium sibi promissum Isaac de Sara sterili vxore sua in senectute sua: iussus est immolare Deo eundem filium, nec dubitauit, nec disceptauit, nec de iussu Dei disputauit, nec malum putauit quod iubere optimus potuit. Duxit filium suum ad immolandum, imposuit ei ligna sacrificij, peruenit ad locum, erexit dexterã vt percuteret: eo prohibente deposuit, quo iubente leuauerat. Qui obtemperauerat vt feriret, obtemperauit vt parceret: vbique obediens, nusquam timidus. Vt tamen impleretur sacrificium, & sine sanguine non discederetur: inuentus est aries hærens in vepre cornibus, ipse immolatus est, peractum est sacrificium. Quære quid sit: Figura est Christi inuoluta sacramentis. Denique vt videatur discu-

Marginal notes: Psal. 37. — Ezech. 15. a. — 1. Pet. 2. d. — 3. Reg. 19. b. — Rom. 11. a. — Psal. 2. — Psal. 21. — Gen. 21. a. — Gen. 22. b.

discutitur, vt videatur pertractatur, vt quod inuolutũ A
est euoluatur. Isaac tanquam filius vnicus dilectus figuram habens filij Dei, portans ligna sibi, quomodo
Marci 15.b. Christus crucem portauit. Ille postremò ipse aries Christum significauit. Quid est enim hærere cornibus, nisi quodammodo crucifigi? Figura est ista de Christo. Continuò prædicanda erat Ecclesia, prænunciato capite prænunciandum erat & corpus. Cœpit spiritus Dei, cœpit Deus ad Abraham prædicare velle Ecclesiam, & tulit figurã. Christum figuratè prædicabat, Ecclesiam apertè prædicauit: ait enim ad A-
Gen.22.c. braham, Quoniam obaudisti vocem meam, & nõ pepercisti filio tuo dilecto propter me, benedicens benedicam te, & implendo implebo semẽ tuum sicut stellas cæli, & sicut arenam maris, & benedicentur in semine tuo omnes gẽtes terræ. Et penè vbique Christus in aliquo inuoluto sacramento prædicatus est à prophetis, Ecclesia apertè: vt viderent illam & qui futuri erant contra illam, & impleretur in eis ista nequitia B
quam prædixit Psalmus, Qui videbant me, foras fu-
1.Ioan.2.c. gerunt à me. Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Hoc Apostolus Ioannes de illis dixit. Oblitus sum tanquã mortuus à corde.) Oblitus sum, in obliuionem veni, obliti sunt me illi qui viderũt me. Obliti sunt me, & sic me obliti sunt tãquam mortuus fuerim à corde ipsorum. Oblitus sum tanquam mortuus à corde. Factus sum tanquam vas perditum.) Quid est hoc, Factus sum tanquam vas perditum? Laborabat iste, & nulli proderat: vidit se vas esse & nulli prodesse, & se tanquam vas perditum dicit. Quoniam audiui vituperationem multorum accolẽtium in circuitu.) Multi accolunt in circuitu meo, & reprehendunt me quotidie. Quanta mala dicũt in malos Christianos, quę maledicta perueniunt ad omnes Christianos. Nunquid enim dicit qui maledicit aut qui repre-
al.quæ. hẽdit Christianos, ecce† quid faciunt non boni Christiani? Sed ecce quæ faciunt Christiani. Non separat, C
non discernit. Illi tamen ista dicunt, qui accolunt in circuitu: id est, circumeunt, & non intrant. Quare circumeunt, & non intrant? Quia rotam temporis amant. Non intrant ad veritatem, quia non amãt æternitatem: temporalibus dediti tanquam rotæ constri-
Psal.82. cti, de quibus alibi dicitur, Pone principes eorum vt
Psal.11. rotam. Et alibi, In circuitu impij ambulant. Dum congregarentur ipsi simul aduersum me, vt acciperẽt animam meam consiliati sunt.) Quid est vt acciperẽt animam meam consiliati sunt? Vt consentirem prauitatibus eorum. Illis enim qui maledicunt, & nõ intrant, parum est quia non intrant: & eiicere hinc volunt vituperando. Si eiecerunt te de ecclesia, acceperunt animam tuam; id est, tenuerunt consensionem tuam, & eris in circuitu tuo, non in mansione. Ego autem inter hæc opprobria, inter hæc scãdala, inter hæc mala, inter istas seductiones, foris iniquitates, & peruersitates intus, cùm attenderem homines iustos, & D
quærerem quos imitarer, & deessent, quid feci? quod consilium inueni? Ego autem in te speraui Domine.) Nihil salubrius, nihil securius. Volebas imitari nescio quem, inuenisti illum non bonum. Tolle imitationem hanc. Alium quæsisti, nescio quid displicuit tibi. Tertium quæsisti, & ipse non placuit. Nunquid
Hier.17.a. quia & ille & ille displicuit, & tu peribis? Tolle ab homine spem, quia maledictus omnis qui spem suã ponit in homine. Si attendis adhuc hominem, & eum quæris imitari & ex illo pendere, adhuc lacte vis nutriri: & fies mammotreptus, quales dicuntur pueri qui diu sugunt, quod non decet. Etenim lacte vti tanquam per carnem velle sibi cibum traiici, hoc idem est per hominem viuere. Idoneus esto ad mensam, inde cape vnde ille cepit, aut fortasse non cepit. Fortè vtiliter & in malum incidisti quem bonum putasti, vt in vbere quasi materno amaritudinem inuenires: & ea offensione repelleres, & ad cibum validiorem inuitareris. Faciunt enim hoc nutrices mammotreptis, vt aliqua amara ponant in papillis suis: quibus offensi paruuli ab vbere resiliant, & ad mensam inhient. Ergo dicit, Ego autem in te speraui Domine.

Dixi tu es Deus meus.) Tu es Deus meus. Recedat Donatus, recedat Cæcilianus: nec ille, nec iste Deus meus est. Non ad hominis nomen ambulo, Christi nomen teneo. Ipsum Paulum audi dicentem, Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in no- 1.Cor.1.b.
mine Pauli baptizati estis? Perirem si essem de parte Pauli, quomodo non pereo si fuero de parte Donati? Prorsus recedant humana nomina, humana crimina, humana figmenta. In te Domine speraui, dixi tu es Deus meus. Non homo quisquam, sed tu es Deus meus. Vnus deficit, vnus proficit: Deus meus non deficit neque proficit. Nec habet quò proficiat perfectus, nec habet vnde deficiat æternus. Dixi Domino, Deus meus es tu. In manibus tuis sortes meæ.) Non in manibus hominum, sed in manibus tuis. Quę sunt istæ sortes? Quare sortes? Audito nomine sortium, non debemus sortilegos quærere. Sors enim non aliquid mali est: sed res est in dubitatione humanã diuinam indicans voluntatem. Nam & sortes miserunt Apostoli, quãdo Iudas tradito Domino periit. Et sicut de illo scriptum est, Abiit in locum suum, cœpit quæri quis in locum eius ordinaretur. Electi sunt duo iudicio humano, & electus de duobus vnus iudicio diuino. De duobus consultus est Deus quemnam ipsorum esse vellet, & cecidit sors super Mat- Act.1.d.
thiam. Quid igitur est, in manibus tuis sortes meæ? Sortes dixit, quantum ego existimo, gratiam qua saluati sumus. Quare sortis nomine appellat gratiam Dei? Quia in sorte non est electio, sed voluntas Dei. Nam vbi dicitur, iste facit, iste non facit, merita considerantur: & vbi merita considerantur, electio est, non sors. Quando autem Deus nulla merita nostra inuenit, sorte voluntatis suæ nos saluos fecit, quia voluit, non quia digni fuimus. Hæc est sors. Meritò tu- Matth.27.d.
nica illa Domini desuper texta quæ significat chari- Marci 15.c.
tatis æternitatem, cùm diuidi à persecutoribus non
posset, sors super eam missa est: ad quos peruenit, eos Ioan.19.d.
significauit qui videntur ad sortem peruenire sanctorum. Gratia salui facti estis per fidem, ait Apostolus, Eph.2.b.
Gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex vobis. Vide sortem. Et hoc non ex vobis, sed Dei donũ est, Rom.9.g.
non ex operibus quasi vos benefeceritis, vt ad hoc Gal.2.d.
accedere digni essetis: non ex operibus, ne fortè quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Eph.2.b.
Christo Iesu in operibus bonis. Hæc quodam modo sors occulta est. Voluntas Dei in humano genere sors est: sors veniens de Dei occulta voluntate, apud quẽ non est iniquitas. Non enim ille personas accipit, sed occulta illius iustitia tibi sors est. Attendat itaq; charitas vestra, videte hoc ipsum quemadmodum firmetur ab apostolo Petro: cùm Simon ille Magus bapti- Act.8.b.
zatus à Philippo adhæreret ei, credens miraculis diuinis factis in conspectu suo. Venerunt Apostoli ad Samariam, vbi crediderat etiam & ipse Magus, & vbi fuit baptizatus: & imposuerunt Apostoli manus hominibus baptizatis, & acceperunt spiritum sanctum, & cœperũt linguis loqui. Admiratus est ille, & obstupefactus tanto diuino miraculo, quòd ad impositionẽ humanarum manuum venit spiritus sanctus, & impleuit homines: & desiderauit istam, non gratiam, sed potentiam, non vnde liberaretur, sed vnde extolleretur. At vbi desiderauit hoc, & impleuit superbia cor eius & diabolica impietas & celsitudo deiicienda, ait Apostolis: Quantam vultis pecuniam à me accipite, vt & ad mearum impositionẽ manuum accipiant ho-

mines spiritum sanctum. Qui quærebat secularia, qui in circuitu accolebat, pecunia putauit posse se emere donum Dei. Qui se putauit pecunia comparare spiritum sanctũ: etiam Apostolos auaros arbitratus est, sicut erat ipse impius & superbus. Cõtinuò Petrus, Pecunia tua, inquit, tecum sit in perditionem, quia existimasti donum Dei pecunia comparare. Non est tibi sors neque pars in fide hac: id est, nõ pertines ad istam gratiam quam gratis omnes accepimus, quia pecunia te putas emere quod gratis datur. Ex eo autem quod gratis datur, sors vocatur. Non est tibi sors neque pars in fide hac. Ista dixi, ne expauesceremus quod ait, In manibus tuis sortes meæ. Quæ sunt enim sortes? Hæreditas Ecclesiæ. Quousque est hęreditas Ecclesię? Inter quos fines? Vsque ad omnes fines. Dabo tibi gẽtes hæreditatẽ tuam, & possessionem tuã terminos terræ. Non mihi ergo promittat homo nescio quam particulam, Deus meus in manibus tuis sortes meæ. Iam sufficiat charitati vestræ: quod restat in nomine Domini crastina die ipso adiuuante reddemus.

Act. 8. d.

Psal. 2.

Concio tertia de fine eiusdem Psalmi.

QVOD de Psalmo restat, vnde duos iam sermones habuimus, aliquantum est amplius quàm tertia pars, & videmus nobis hodie debitum esse complendum. Vnde peto charitatem vestram vt libenter audiatis nos. In verbis enim eius planioribus nõ est immorari necesse: vt ea nos teneant, quorum est necessitas exponendi. Multa enim sunt animis fidelium sponte occurrentia, multa quæ breui admonitione opus habent: quædam verò & ea rariora quibus infundandum est, vt possint intelligi. Vt ergo tempus sufficiat viribus & nostris & vestris, videte quàm aperta sunt hæc: & nobiscum potius agnoscite, & in his nobiscum Deum laudate. Et si orat psalmus, orate: Et si gemit, gemite: Et si gratulatur, gaudete: Et si sperat, sperate: Et si timet, timete. Omnia enim quæ hîc cõscripta sunt, speculũ nostrum sunt. Erue me de manibus inimicorum meorum, & à persequentibus me.) Dicamus hoc, & vnusquisque de inimicis suis dicat hoc. Bonum est enim, & orare debemus vt nos Deus eruat de manibus inimicorum nostrorum. Sed intelligendi sunt inimici pro quibus orandum sit, & contra quos orandũ sit. Inimici homines qualescunque fuerint non sunt odio habendi: ne cùm odit malus quem patitur malum, sint duo mali. Diligat bonus, & quem patitur malum: vt vel vnus sit malus. Illi inimici sunt contra quos orandum est, diabolus & angeli eius: ipsi nobis inuident regnum cælorum, ipsi nolunt vt nos ascendamus illic vnde illi deiecti sunt. Ab his oremus erui animam nostram. Nam & quando aduersum nos homines incitantur, vasa ipsorum fiunt. Proinde Paulus apostolus admonens nos quàm cauti esse cõtra inimicos debeamus: ait seruis Dei qui tribulationes patiebantur, vtique seditionibus, improbitatibus, inimicitiis hominum: Non est vobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem; id est, nõ est aduersus homines, sed aduersus principes & potestates & rectores mũdi. Cuius mundi? Cæli & terræ? Absit. Huius mundi rector non est nisi creator. Sed quem dicit mundum? Amatores mundi. Denique addit & exponit, quod dico mundi, tenebrarum harum. Quarum vtique tenebrarum, nisi infidelium & impiorum? Nam ex impiis & infidelibus cùm essent facti pij & fideles, sic eos alloquitur idem Apostolus, Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Aduersus spiritalia, inquit, nequitiæ in cælestibus, aduersus diabolum & eius angelos dimicatis: hostes vestros non videtis & vincitis. Erue me de manibus inimicorum meorum, & à persequentibus me. Illustra faciem tuam super seruum tuum, saluũ me fac in tua misericordia.) Superius dicebamus, si meminit hesternæ disputationis

Eph. 6. b.

Ephes. 6. c.

Eph. 5. b.

Ephes. 6. c.

A charitas vestra, quicunque affuistis: quoniam illi maximè persequuntur Ecclesiam, cui Christiani nolunt bene viuere. Per hos enim opprobrium habet Ecclesia, & ab his inimicitias sustinet: quando corripiũtur, quando malè viuere non permittuntur, quando cum eis vel verbo agitur, ipsi mala in suis cordibus meditãtur, & erumpendi occasionem requirũt. Inter hos est gemens iste, & si volumus nos sumus; quoniam plures sunt ipsi, & inter multitudinem eorum vix apparent boni, tanquam grana in area, de quibus tunc purgatis horrea replenda sunt Domini. Ergo inter hos gemens iste ait, Illustra faciem tuam super seruum tuum. Cõfusio enim quædam putatur cùm omnes Christiani dicuntur: & qui bene viuunt, & qui male viuunt, omnes vno charactere signantur, omnes ad vnum altare accedunt, omnes eodem baptismo abluuntur, omnes eandem orationem Dominicam proferunt, omnes iisdẽ mysteriis celebrandis intersunt. Quando discernuntur qui gemunt, & pro quibus gematur, nisi illustret ille faciem suam super seruum suum? Quid est ergo, Illustra faciem tuam super seruum tuum? Appareat, quia pertineo ad te. Nec sic dicat & Christianus impius quia pertinet ad te, ne sine causa tibi in alio psalmo dixerim, Iudica me Deus & discerne causam meam de gente nõ sancta. Quod ibi dixit, discerne causam meam: hoc dicit hîc, Illustra faciem tuam super seruum tuum. Et tamen ne & ipse superbiat, & quasi se iustificare videatur; adiungit & ait: Saluum me fac in tua misericordia.) Hoc est, non in mea iustitia, non in meis meritis, sed in tua misericordia: non quia ego sum dignus, sed quia tu misericors es. Noli me audire secundum iudiciariam seueritatem, sed secundum misericordissimam bonitatem. Saluum me fac in tua misericordia. Domine non confundar, quoniam inuocaui te.) Magnam causam dixit, non confundar, quoniã inuocaui te. Vis vt cõfundatur qui inuocauit te? Vis vt dicatur, vbi est de quo præsumpsit? Quis autem etiam ipsorũ impiorũ non inuocat Deum? Nisi ergo proprio modo quodam diceret, Inuocaui te, qui non possit communis esse cum multis, nullo modo de hac inuocatione tantam mercedem auderet exigere. Responderet enim illi Deus quodãmodo in cogitatione, & diceret, Quid à me petis vt nõ confundaris? Quare? Quia inuocasti me. Nónne quotidie homines, vt impleant fortè adulteria quæ cõcupiscunt, inuocant me? Nónne quotidie homines, vt moriantur illi à quibus expectant hæreditatem, inuocant me? Nónne quotidie homines qui fraudem cogitant, vt eam prospero exitu compleant, inuocãt me? Quid ergo est quòd pro magna mercede exigis vt dicas, non confundar, quoniam inuocaui te? Inuocant quidem illi, sed non inuocant te. Inuocas Deũ, quando in te vocas Deum. Hoc est enim illum inuocare, illum in te vocare, quodammodo eum in domũ cordis tui inuitare. Non autem auderes tantùm patremfamilias inuitare, nisi nosses ei habitaculum præparare. Si enim tibi dicat Deus, ecce inuocasti me, venio ad te, quò intrabo? Tantas sordes conscientiæ tuæ sustinebo? Si seruum meum in domum tuam inuitares, nónne prius eam mundare curares? Inuocas me in cor tuum, & plenum est rapinis. Quò inuocatur Deus plenum est blasphemiis, plenum est adulteriis, plenũ est ira & fraudibus, plenum est malis concupiscentiis, & inuocas me? De talibus denique quid ait alio loco Psalmus? Dominum non inuocauerunt. Et vtiq; inuocauerunt, nec tamen inuocauerunt. Breuiter dico, quoniam nata est quæstio vt tantam mercedem exigat homo allegans vnum meritum, dicendo, quia inuocaui te: cùm videamus à tam multis malis inuocari Deum, nata est quęstio, vnde non transeundum est. Dico ergo breuiter homini auaro, Inuocas Deum.

Matth. 3. c.
Luca 3. c.

B

Psal. 42.

C

D

Psal. 13. & 52.

Quare

Quare inuocas Deum? Vt det tibi lucrum. Lucrum A ergo inuocas, non Deum: quia hoc lucrum quod cōcupiscis, non potes habere per seruum tuum, non potes habere per colonum tuum, per clientem tuū, per amicum tuum, per satellitem tuum. Inuocas Deum, ministrum lucri tui facis Deum. Viluit tibi Deus. Vis inuocare Deum? Gratis inuoca. Auare, an parum est tibi, si te impleat ipse Deus? Deus si ad te veniat sine auro & argento, non vis illum. Quid ergo tibi de his quæ fecit Deus sufficit, cui Deus ipse nō sufficit? Meritò ergo rogat iste, non confundar, quoniam inuocaui te. Inuocate Dominum fratres, si non vultis cōfundi. Confusionem enim quandam timet iste, de qua in superioribus Psalmi locutus est, In te Domine speraui, non confundar in æternum. Nam vt sciatis quia istam confusionem timet: quid addidit cùm dixisset, Non confundar in æternum, quoniam inuocaui te?

Erubescant impij, & deducantur in infernum.) cōfusione vtique illa in æternum. Muta efficiantur labia dolosa, Quæ loquuntur aduersus iustum iniquitatem, in superbia & contemptu.) Iustus iste Christus B est. Multa labia loquuntur aduersus eum iniquitatē in superbia & contemptu. Quare in superbia & contemptu? Quia contemptibilis superbis apparuit, qui tam humilis venit. Non vis vt contemnatur ab eis qui honores amant, ille qui tantas contumelias accepit? Non vis vt contemnatur ab his qui pro magno habēt istam vitam, ille qui mortuus est? Non vis vt contemnatur ab eis qui quasi damnationis mortē crucis turpem putant, ille qui crucifixus est? Non vis vt contemnatur à diuitibus, ille qui pauperem vitam gessit in mundo, cùm esset creator mundi? Omnia ista quæ amant homines, quia noluit illa habere Christus, vt non habendo ostenderet contemnenda; non quia in potestate non habuit possidenda: omnes qui amant hæc contemnunt illum. Et quicunque voluerit seruorum eius sequi vestigia ipsius, vt ambulet & ipse in C ea humilitate in qua didicit ambulasse Dominum suum, contemnitur in Christo quasi membrū Christi: & cùm caput & membra contemnuntur, totus ipse Christus contemnitur, quia totus ipse iustus est caput & corpus. Et necesse est vt contemnatur totus ipse Christus à superbis & impiis, vt fiat illis quod dicitur, Muta efficiantur labia dolosa quæ loquuntur aduersus iustum iniquitatem, in superbia & contemptu. Quando efficientur muta labia ista? In hoc seculo? nunquam. Quotidie clamant contra Christianos, maximè humiles, quotidie blasphemant, quotidie latrant: augent linguis suis pœnas, quibus apud inferos sitiant, & aquæ stillam sine causa desiderent. Non ergo nunc muta efficiuntur labia istorum. Sed quando? Quando traducent eos ex aduerso iniquitates eorum, sicut dicitur in libro Sapientiæ, Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt. Tunc dicent illi, Hi sunt quos aliquando habuimus in risum & in similitudinem improperij. D Quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est? Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam. Tunc efficientur labia eorum muta qui loquuntur aduersus iustum iniquitatem, in superbia & in contemptu. Modò enim dicūt nobis, Vbi est Deus vester? Quid colitis? Quid videtis? Creditis & laboratis: certum est quod laboratis, incertum est quod speratis. Quando venerit certum quod speramus, muta efficientur labia dolosa. Proinde vide quid sequitur, quia muta efficientur labia dolosa quæ loquuntur aduersus iustum iniquitatem, in superbia & contemptu. Attendit iste qui sic gemit, videt bona Dei intus in spiritu, videt hæc bona quæ in occulto videntur, sed ab impiis non videntur. Videt eos propterea loqui aduersus iustum iniquitatem

Luca 16. f.

Sap. 5. a.

in superbia & contemptu, quia bona huius seculi videre norunt, bona autem futuri seculi nec cogitare sciunt. Sed vt commendaret ipsa bona futuri seculi hominibus quos iubet tolerare non amare præsentia, exclamauit & addidit, Quàm multa multitudo dulcedinis tuæ Domine.) Hic homo impius si dicat, Vbi est ista multitudo dulcedinis? Respondebo: Quomodo tibi ostendam multitudinem huius dulcedinis, qui palatum de febre iniquitatis perdidisti? Mel si nō nosses, quàm bene saperet non clamares, nisi gustasses. Palatum cordis non habes ad hæc bona gustanda, quid tibi faciam? Quomodo ostendam? Non est cui dicam, Gustate & videte quoniam suauis est Dominus. Quàm multa multitudo dulcedinis tuæ Domine. Quam abscondisti timentibus te.) Quid est abscondisti illis? Seruasti illis, non negasti, vt soli ad eam perueniant. Bonum est enim quod iustis & impiis non potest esse commune, vt timendo perueniāt. Quandiu enim adhuc timent, nondum & ipsi peruenerunt: sed credunt se peruenturos, sed à timore incipiunt. Nihil enim dulcius est immortalitate sapientiæ, sed initium sapientiæ timor Domini. Quam abscondisti timentibus te. Perfecisti autem sperantibus in te, in conspectu filiorum hominum.) Non perfecisti in conspectu filiorum hominum, sed sperātibus in te, in conspectu filiorum hominum: id est, eis perfecisti dulcedinem tuam, qui sperant in te, in conspectu filiorum hominū. Quomodo dicit Dominus, Qui me negauerit coram hominibus, negabo & ego illū coram patre meo. Ergo si speras in Domino, coram hominibus spera: ne fortè abscondas ipsam spem tuam in corde tuo, & timeas confiteri, cùm tibi pro crimine obiiciatur quia Christianus es. Cui autē modò obiicitur, quia Christianus est? Tam pauci non Christiani remanserunt, vt eis magis obiiciatur, quia Christiani non sunt; quàm ipsi audeant aliquibus obiicere, quia Christiani sunt. Tamen dico vobis fratres mei, incipe quicunque me audis viuere quomodo Christianus, & vide si non tibi obiiciatur & à Christianis, sed nomine, non vita, nō moribus. Nemo sentit nisi qui expertus est. Ergo intende, intuere quod audis. Vis viuere vt Christianus? Vis sequi vestigia Domini tui? Obiicitur tibi, erubescis, & erubescendo dimittis. Viam perdidisti. Videris tibi corde credidisse ad iustitiam: sed perdidisti, ore confessio fit ad salutē. Si ergo vis ambulare viam Domini, etiam in conspectu hominū spera in Deum: id est, noli erubescere de spe tua. Quomodo viuit in corde tuo, sic habitet in ore tuo: quia non sine causa signum suū Christus in fronte nobis figi voluit tanquam in sede pudoris, ne Christi opprobrio Christianus erubescat. Hoc ergo in conspectu hominū si feceris, si inde coram hominibus non erubueris, si in conspectu filiorum hominum nec ore nec factis Christum negaueris: spera tibi perfici dulcedinem Dei. Quid sequitur? Abscōdes eos in abscōdito vultus tui.) Qualis est locus iste? Non dixit, Abscondes eos in cælo tuo: non dixit, abscondes eos in paradiso: non dixit, abscondes eos in sinu Abrahæ. Multis enim fidelibus loca futura sanctorum, in Scripturis sanctis posita sunt. Vilescat totum quicquid præter Deum est. Qui nos tuetur in loco vitæ huius, ipse post istam vitam sit locus noster: quia & iste Psalmus, hoc ei ait superius, Esto mihi in Deum protectorem, & in domum refugij. Ergo erimus in vultu Dei absconditi. Quis sinus est in facie Dei, à me expectatis audire? Purgate cor, vt ipse illuminet, & quem vocatis intret. Esto domus eius, & erit domus tua: habitet in te, & tu habitabis in eo. Si eum exceperis in hoc seculo in corde tuo, ille post hoc seculum excipiet te vultu suo. Abscondes, inquit, eos. Vbi? In abscondito vultus tui.

Psal. 33.

Prou. 1. a.

Psal. 10.

Mat. 10. d.

Rom. 10. b.

A conturbatione hominum.) Ibi enim non conturbantur cùm abſconduntur. In abſcondito vultus tui non conturbantur. Putas eſt quiſquam ita felix in hoc mundo, vt cùm cœperit audire opprobria hominum, propterea quòd Chriſto ſeruit, fugiat ad Deum corde, & incipiat ſpem habere in dulcedine ipſius, & à conturbatione hominum, à quibus audit opprobria, intret in vultum Dei cum conſcientia ſua? Intrat planè, ſed ſi habeat cum quo intret: id eſt, ſi non ſit onerosa ipſa conſcientia, ſi non illi faciat ſarcinam grandem, ad anguſtam ianuam. Abſcondes ergo eos in abſcondito vultus tui à conturbatione hominũ. Proteges eos in tabernaculo tuo, à contradictione linguarum.) Aliquando abſcondes eos in abſcondito vultus tui, à conturbatione hominum: vt prorſus in eis conturbatio humana deinceps eſſe non poſſit. Sed interim cùm peregrinantur in hoc ſeculo, quia multas patiuntur linguas cõtradicentes qui tibi ſeruiũt, quid eis facis? Proteges eos in tabernaculo tuo. Quod eſt tabernaculum? Eccleſia huius temporis, tabernaculũ ideo dicitur, quia adhuc in hac terra peregrinatur. Tabernaculum enim habitaculum eſt militum, in expeditione poſitorum. Ipſa dicuntur tabernacula. Domus non eſt tabernaculum. Pugna in expeditione peregrinus: vt ſaluus factus in tabernaculo glorioſus recipiaris in domum. Erit enim in cælo domus tua æterna, ſi modò bene in hoc tabernaculo vixeris. Ergo in hoc tabernaculo proteges eos à contradictione linguarum. Contradicunt linguæ multæ, diuerſæ hæreſes, diuerſa ſchiſmata perſonant, linguæ multæ contradicunt veraci doctrinæ. Tu curre ad tabernaculum Dei, Eccleſiam catholicam tene, à regula veritatis noli diſcedere, & protegeris in tabernaculo à contradictione linguarum. Benedictus Dominus, quoniam mirificat miſericordiam ſuam in ciuitate circumſtantiæ.) Quæ eſt ciuitas circumſtantiæ? In Iudæa populus Dei erat poſitus, quaſi in medio mundo, vbi dicebantur laudes Dei, eique ſacrificia offerebantur, vbi prophetia non ceſſabat canendo futura, quę modò videmus impleri. Iſte populus quaſi in medio gentium erat. Attendit Propheta iſte, & vidit futuram eccleſiam Dei in omnibus gentibus. Et quia omnes gentes circum vndique erant, quæ in medio ponebant vnam gentem Iudæorum: has vndique circumſtantes gentes appellauit ciuitatem circũſtantiæ. Mirificaſti quidem Domine miſericordiam tuam in ciuitate Hieruſalem. Ibi paſſus eſt Chriſtus, ibi reſurrexit, ibi aſcendit in cælum, ibi multa mirabilia fecit: ſed maior laus tua eſt, quia mirificaſti miſericordiam tuam in ciuitate circumſtantiæ, id eſt, in omnibus gẽtibus diffudiſti miſericordiam tuam. Nec vnguentum tuum in illa Hieruſalem, quaſi in vaſe tenuiſti: ſed tanquam confracto vaſe, vnguentum per mũdum diffuſum eſt, vt impleretur quod dicitur in Scripturis ſanctis, Vnguentum effuſum eſt nomen tuum: Et ita mirificaſti miſericordiam tuam in ciuitate circũſtantiæ. Aſcendit enim in cælum, ſedet ad dextram patris, poſt decẽ dies miſit ſpiritum ſanctum: impleti ſunt ſpiritu ſancto diſcipuli, cœperunt prædicare magnalia Chriſti: Lapidati, occiſi, fugati ſunt. Et cùm inde tanquam ex vno loco fugarentur, quaſi ligna ardẽtia igne diuino, totam ſyluam mundi accenſam feruore ſpiritus & lumine veritatis impleuerunt: Et mirificauit Dominus miſericordiam ſuam in ciuitate circumſtantiæ. Ego dixi in eccſtaſi mea.) Recordamini titulum Pſalmi, ecce eſt illa ecſtaſis. Videte quid dicat, Ego dixi, inquit, in ecſtaſi mea, proiectus ſum à facie oculorum tuorum.) In pauore meo dixi, hoc eſt, dixi in ecſtaſi mea. Vidit ſe pauentem intus neſcio qua tribulatione magna, ſicut non deſunt: attendit cor ſuum pauidum & trepidum, & ait: Proiectus ſum à facie oculorum

Cant. 1. a.
Act. 1. b.
Act. 7. g.

A tuorum. Si in facie tua eſſem, non ſic timerem: ſi me attenderes, non ſic trepidarem. Sed quoniam dicit in alio Pſalmo, Si dicebam motus eſt pes meus, miſericordia tua Domine adiuuabat me: continuò & hic ait, Ideò exaudiſti vocem orationis meæ. Quia cõfeſſus ſum, quia dixi proiectus ſum à facie oculorum tuorum, quia non ſuperbus extiti, ſed cor meum accuſaui, & in tribulatione mea titubans ad te exclamaui: exaudiſti orationem meam. Impletum eſt ergo quod commendaui de illo Pſalmo. Quod enim eſt, Ego dixi in ecſtaſi mea, proiectus ſum à facie oculorũ tuorum: hoc eſt in illo Pſalmo, Si dicebam motus eſt pes meus. Et quod eſt in illo, Miſericordia tua Domine adiuuabat me: hoc eſt in iſto, Ideo exaudiſti Domine vocem orationis meæ. Attende illud in Petro, Videt Dominum ambulantem in aquis, putat phantaſma: exclamat Dominus, Ego ſum, nolite timere. Confidit Petrus & dicit, Si tu es, iube me venire ad te ſuper aquas. Hinc probo ſi tu es, ſi in verbo tuo potuero quod tu potes. Ait ille, Veni. Et ad verbum iubentis facta eſt poteſtas audientis. Veni, inquit. Et deſcendit. Cœpit ire, ibat intrepidus, tanquam in illo ſperans. Videns autem ventum validum timuit. Ego dixi in ecſtaſi mea, proiectus ſum à facie oculorũ tuorũ. Et cùm cœpiſſet mergi, clamauit, Domine pereo. Et Ieſus porrigens ei manum, leuauit eum dicẽs, Modicæ fidei, quare dubitaſti? Dixi ergo in ecſtaſi mea, proiectus ſum à facie oculorum tuorum: & tanquam iam perire incipientis in mari, exaudiſti Domine vocem orationis meę. Exaudiſti autem, Cùm clamarem ad te.) Clamor ad Deum, nõ eſt voce ſed corde. Multi ſilentes labiis, corde clamauerunt; multi ore ſtrepentes, corde auerſo nihil impetrare potuerunt. Si ergo clamas, clama intus vbi audit Deus. Cùm clamarem, inquit, ad te, exaudiſti vocem orationis meę. Iam ergo expertus quid nos hortatur? Diligite Dominũ omnes ſancti eius.) Tanquam diceret, Credite mihi, ego ſum expertus. Habui tribulationes, inuocaui, & non ſum deceptus: ſperaui in Deum, & non ſum confuſus. Cogitationes meas illuminauit, trepidationem meam firmauit. Diligite Dominum omnes ſancti eius: id eſt, vos diligite Dominum, qui non diligitis mundum, hoc eſt, omnes ſancti eius. Nam cui dico vt diligat Dominum, quid adhuc diligit amphitheatrũ? Cui dico vt diligat Dominum, quid adhuc diligit pãtomimum? quid adhuc diligit vinolentiam? quid adhuc diligit pompas ſeculi & vanitates omnes, & inſanias mendaces? Cui dico, diſce non diligere, vt diſcas diligere: auertere vt conuertaris, funde vt implearis? Diligite Dominum omnes ſancti eius. Quoniã veritatem requiret Dominus.) Noſtis quia modò multi malefici videntur, noſtis quia modò in ſuis vanitatibus extolluntur, veritatem requiret Dominus. Et retribuet his qui abundãter faciunt ſuperbiam.) Ferte donec efferatis, tolerate donec careatis: neceſſe eſt enim vt Dominus veritatem requirens, retribuat his qui abundanter faciunt ſuperbiam. Iam dicturus es, quando retribuet? Quando vult. Quia retribuet certus ſis: de retributione non dubites, de tempore non audeas Deo donare conſilium. Prorſus veritatem requiret, & retribuet his qui abundanter faciunt ſuperbiam. Aliquibus & hîc retribuet, & vidimus & didicimus quia retribuit. Etenim quãdo humiliantur qui Deum timent, ſi fortè in aliqua dignitate huius ſeculi refulſerant, humiliati non ceciderunt, quia Deum de corde non excluſerunt, altitudo ipſorum Deus eſt. Humiliatus videbatur Iob perdita ſubſtantia ſua, perditis filiis ſuis, perditis quæ ſeruabat, perditis quibus ſeruabat: remanſit ſine hæreditate, & quod eſt triſtius, ſine hærede, remanſit ad ſolam vxorem, non ſuam conſolatricem, ſed diaboli potius adiutricem.

Psal. 93.
Matth. 14. d.
Psal. 76.
Iob 1. d.
Iob 2. c.

Humi-

Humiliatus videbatur: vide si miser factus est, vide si A non erat in abscondito vultus Dei. Nudus ait exij de vtero matris meæ, nudus reuertar in terram. Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit ita factum est. Sit nomen Domini benedictum. Istæ gemmæ laudis Dei vnde sunt? Videte foris pauperem, intus diuitem. Istæ gemmæ laudis Dei non exirent de eius ore, nisi thesaurum haberet in corde. Qui diuites esse vultis, tales diuitias concupiscite, quas nec in naufragio potestis amittere. Ergo tales quando humiliantur, nolite eos putare miseros. Erratis, nescientes quid intus habeant. Ex vobis coniicitis qui mundum diligitis, quia vos cùm talia perditis, miseri remanetis. Prorsus nolite hoc putare, habent intus quo gaudeant. Interior est dominator eorum, interior est pastor & consolator ipsorum. Ipsi sunt qui malè cadunt, qui spem suam in hoc seculo ponunt. Aufertur quod nitebat foris, nihil remanet intus nisi fumus malæ conscientiæ. Vnde se consolentur non habent, B non habent quò foras exeant, non habent quò intro redeant: deserti pompa seculari, inanes gratia spiritali, verè humiliantur. Et multis facit Deus ista in isto tempore, sed non omnibus. Si enim nemini faceret, quasi non videretur vigilare diuina prouidétia: si omnibus faceret, non seruaretur diuina patientia. Tu tamen Christiane tolerare didicisti, non vindictã retribuere. Vindicari vis Christiane? Nondum vindicatus est Christus. An tu passus es improbum, & ille nõ passus est? Nónne prior pró te passus est, qui nõ habebat quare pateretur? Nam in te tribulatio fornax aurificis est, si tamen aurum sis, & nõ palea: vt sordibus careas, non in cinerẽ conuertaris. Diligite Dominum omnes sancti eius, quoniam veritatẽ requiret Dominus, & retribuet his qui abundanter faciunt superbiã. Sed quãdo retribuet? O si modò retribueret, modò eos volebam videre humiliatos atque prostratos. Audite quid

Psal.26. sequitur, Viriliter agite.) Nolite lassas manus in tri- C bulationibus dimittere, non nutent genua vestra. Viriliter agite, Et confortetur cor vestrum.) Ad perpetienda & toleranda omnia mala huius seculi cõfortetur cor vestrũ. Sed qui sunt quibus hæc dicit propheta, Viriliter agite, & confortetur cor vestrum. Nunquid his qui diligunt mundum? Non. Sed quibus dicit, audite. Omnes qui speratis in Dominõ.

IN PSALMVM XXXI. ENARRATIO.

Præfatio.

PSALMVS gratiæ Dei & iustificationis nostrę nullis præcedentibus meritis nostris, sed præueniente nos misericordia Domini Dei nostri, commendatus maximè ore apostolico, sicut præcedens hunc Psalmũ lectio nobis intimauit, à nostra tenuitate suscept⁹ est, cum vestra charitate tractandus. Vnde primum infirmitatem meam orationibus vestris commendo, sicut

Ephes.6.d. dicit Apostolus: Vt detur mihi sermo in apertione oris mei, sic loqui vobis, quemadmodũ & mihi dicere D periculosum nõ sit, & vobis audire salutare sit. Anceps enim animus humanus & fluctuans inter confessionẽ infirmitatis & audaciã præsumptionis, plerunq; hinc atque inde contunditur, & ita impellitur vt ei in quãlibet partẽ cadere præcipitium sit. Si enim se infirmitati propriæ omni ex parte donauerit, & in hanc cogitationẽ se inclinauerit, vt dicat, quia misericordia Dei omnibus peccatoribus, in quibuslibet peccatis perseuerantibus, tantùm credentibus quia Deus liberat, Deus ignoscit, ita parata est in finem, vt nemo pereat fidelium iniquorum: id est, nemo pereat eorum qui sibi dicunt, quiduis faciam, quibuslibet facinoribus & flagitiis inquiner, quamtúlibet peccem, liberabit me Deus misericordia sua, quia credidi in eum. Qui ergo dicit neminem perire talium, cogitationẽ mala in-

Psal.110. clinatur in impunitatem peccatorum: & Deus illę iustus, cui cantatur misericordia & iudicium, non sola misericordia, sed & iudicium, inuenit hominem malè de se præsumentem, & ad interitum suum misericordia Dei abutentem, & necesse est vt dãnetur. Talis quoque cogitatio præcipitat hominem; qua quisque terretur, si se in audaciam quandã pręsumptionis erexerit, & de suis viribus iustitiáq; præsumpserit, & proposuerit animo implere iustitiam, & omnia quæ præcipiuntur in lege ita facere vt in nullo offendat, atque in potestate sua se habere vitam suã; vt omnino nusquam labatur, nusquam deficiat, nusquã titubet, nusquam caliget, sibique hoc tribuat, & potentatui volũtatis suę: etiam si fortè impleuerit omnia quæ iusta videntur coram oculis hominũ, ità vt nihil inueniatur in vita eius, quod possit reprehendi ab hominibus, ipsam præsumptionem iactationémq; superbiæ dãnat Deus. Quid igitur fit, si se homo iustificauerit, & de iustitia sua præsumpserit? Cadit. Si considerãs & cogitans infirmitatem suã & pręsumens de misericordia Dei, neglexerit vitam suam mundare à peccatis suis, & se omni gurgitẽ flagitiorũ demerserit: & ipse cadit. Præsumptio de iustitia, quasi dextera est: cogitatio impunitatis peccatorũ, quasi sinistra est. Audiamus vocem Dei dicentem nobis, Ne declines in dexterã aut Prou.4.d. sinistram: Ne præsumas ad regnum de iustitia tua, ne præsumas ad peccandum de misericordia Dei. Ab vtroque te reuocat præceptum diuinum; & ab illa altitudine, & ab ista profunditate. Illuc si ascenderis, pręcipitaberis; hac si lapsus fueris, demergeris. Ne, inquit, declines in dexteram aut sinistram. Iterum dico quod breuiter fixo animo teneas: ne præsumas ad regnum de iustitia tua, ne præsumas ad peccandum de misericordia Dei. Respondebis, Quid ergó faciam? Psalmus iste docet nos. Quo perlecto atque tractato, arbitror adiuuante misericordia Domini, visuros nos viam vel vbi iam ambulemus, vel quam tenere debeamus. Vnusquisq; pro modulo suo audiat, & sicut sibi cõscius fuerit, ita vel doleat corrigẽdus, vel gaudeat approbãdus. Si se deuiasse inuenerit, redeat vt in via ambulet: Si se in via inuenerit, ambulet vt perueniat. Nemo sit superbus extra viam, nemo piger in via. Hunc autem Psalmum ad eam gratiã pertinere, qua Christiani sumus, testatus est Apostolus Paulus: vnde ipsam lectionem vobis legi voluimus. Hoc dixit Apostolus cùm cõmendaret iustitiã quæ ex fide est, aduersus eos qui gloriãtur de iustitia, quæ est ex operibus, hoc ait. Quid ergo dicimus inuenisse Abraham patrẽ nostrũ secundum carnẽ? Si enim Abrahã ex operibus iustificatus Rom.4.a. est, habet gloriã, sed non ad Deum. Auertat ipse Deus à nobis talẽ gloriã, & illud potius audiamus, Qui gloriatur, in Domino glorietur. Multi enim gloriãtur de 1.Cor.1.d. operibus, & inuenis multos paganos propterea nolle fieri Christianos, quia quasi sufficiũt sibi de bona vita sua. Bene viuere opus est, ait. Quid mihi præcepturus est Christus? Vt bene viuã? Iam bene viuo. Quid mihi necessarius est Christus? Nullũ homicidiũ, nullũ furtum, nullã rapinam facio, res alienas non concupisco, nullo adulterio contaminor. Nam inueniatur in vita mea aliquid quod reprehendatur, & qui reprehenderit faciat Christianũ. Habet gloriã, sed nõ ad Deum. Non autem sic pater noster Abraham. Hæc autẽ sententia Apostoli ad hoc vult intentionem nostrã dirigere. Quia enim fatemur, & ipsa est fides nostra, de sancto patriarcha qui placuit Deo, vt discamus eum & nouerimus ad Deum habere gloriam, ait Apostolus, Certè notum est nobis & manifestum, quoniam Abraham ad Deum habet gloriam. At si ex operibus iustificatus est Abraham, habet gloriam, sed non Rom.4.a. ad Deum. Ad Deum autem habet gloriam, non ergo ex operibus iustificatus est. Si ergo non ex operibus iustificatus est Abraham, vnde iustificatus est?

Sequitur

Sequitur & dicit, vnde. Quid enim ſcriptura dicit? Id A eſt, vnde dicit ſcriptura iuſtificatum Abraham? Gen.15.b. Credidit autem Abrahã Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiã. Galat.3.a. Ergo ex fide iuſtificatus eſt Abrahã. Iam qui audit, non ex operibus, ſed ex fide: obſeruet illã voraginem, de qua locutus ſum: Vides ergo, quia ex fide, non ex operibus iuſtificatus eſt Abraham. Faciam ergo quicquid volo, quia & ſi bona opera non habuero, & tantùm credidero in Deum, deputabitur mihi ad iuſtitiã. Si dixit & decreuit, lapſus demerſus eſt: ſi adhuc cogitat & fluctuat, periclitatur. Scriptura autem Dei verúſque intellectus, non ſolùm periclitantem à periculo liberat, ſed & demerſum à profundo eleuat. Reſpondeo ergo tanquam contra Apoſtolum, & dico de ipſo Abraham, quod inuenimus etiã in epiſtola alterius Apoſtoli: qui volebat corrigere homines, qui malè intellexerant iſtum Apoſtolũ. Iacobi 2.d. Iacobus enim in epiſtola ſua, contra eos qui nolebant bene operari de ſola fide præſumentes, ipſius Abrahæ opera commẽdauit, B cuius Paulus fidem: Rom 4.a. Et non ſunt ſibi aduerſi Apoſtoli. Dicit autem opus omnibus notum, Abraham filium Gen.15.a.b. ſuum immolandum Deo obtulit. Magnum opus, ſed ex fide. Laudo ſuperædificationem operis, ſed video fidei fundamentum. Laudo fructum boni operis, ſed in fide agnoſco radicem. Si enim hoc præter fidem rectam faceret Abrahã, nihil illi prodeſſet qualecunque illud opus eſſet. Rurſum ſi ſic teneret fidem Abrahã, vt cùm ei Deus imperaret offerre ſibi immolãdum filium ſuum, diceret apud ſemetipſum, non facio, & tamen credo, quia me etiã contemnentem iuſſa ſua liberat Deus: Iacobi 2.d. Fides ſine operibus mortua eſſet, & tanquam radix ſine fructu ſterilis atque arida remaneret. Quid ergo? Debemus nulla opera præponere fidei: id eſt vt ante fidem quiſquã dicatur bene operatus. Ea enim ipſa opera quæ dicũtur ante fidem, quãuis videãtur hominibus laudabilia, inania ſunt. Ita mihi videntur eſſe, vt magnæ vires & curſus celerrimus præter C viã. 2.ſen.diſt.40.c.1.& 41.c.aiij verùque. Nemo ergo computet bona opera ſua ante fidẽ: vbi fides nõ erat, bonum opus non erat. Bonum enim opus intentio facit, intentionem fides dirigit. Non valde attendas quid homo faciat, ſed quid cùm facit aſpiciat, quò lacertos optimæ gubernationis dirigat. Fac enim hominem optimè gubernare nauim, & perdidiſſe quò tẽdit, quid valet quia artemonem optimè tenet, optimè mouet, dat prorã fluctibus, cauet ne latera inflıgãtur, tantis eſt viribus vt detorqueat nauim quò velit, atque vnde velit: & dicatur ei vſquequò is, & dicat neſcio: aut non dicat neſcio, ſed dicat ad illũ portum eo, nec ducat in portum, ſed in ſaxa feſtinet? Nónne iſte quãto ſibi videtur in naui gubernãda agilior & efficacior, tãto periculoſius eã ſic gubernat, vt ad naufragium properãdo perducat? Talis eſt & qui optimè currit preter viã. Nónne ergo erat melius & tolerabilius, vt eſſet gubernator ille aliquãto inualidior, vt cum labore & aliqua difficultate gubernacula regeret, & tamen rectum debitúmque curſum teneret: D rurſúmque ille pigrius etiã & imbecillius, tamen viã ambularet, quàm præter viam fortiter curreret? Optimus ergo ille qui & viã tenet, & bene ibi ambulat: ſequentis autẽ ſpei, qui & ſi aliquãtulum claudicat, non omnino errat aut remanet, ſed progreditur & ſi paulatim. Fortaſſe enim bene ſperãdum eſt eum quò tẽdit etiã tardius peruenturum. Rom.4.a. Ergo fratres ex fide iuſtificatus eſt Abraham: ſed ſi fidem opera non præceſſerunt, tamen ſecuta ſunt. Nunquid enim fides tua ſterilis erit? Si ſterilis non es, ſterilis non eſt ipſa. Aliquid mali credidiſti, & igne malitiæ tuæ radicem tuæ fidei concremaſti: Tene ergo fidem operaturus. Sed dicis, Non hoc ait Apoſtolus Paulus. Imò hoc ait Gal.5.a. Paulus Apoſtolus: Fides, inquit, quæ per dilectionem Rom.13.c. operatur: Et alio loco, Plenitudo ergo legis charitas.

Et alio loco, Omnis enim lex in vno ſermone impletur, Gal.5.c. in eo quod ſcriptum eſt, Diliges proximum tuum tanquã teipſum. Vide ſi non vult te operari qui dicit, Non adulterabis, non homicidium facies, non con- Rom.13.c. cupiſces: & ſi quod eſt aliud mandatum in hoc ſermone recapitulatur, Diliges proximum tuum tanquã teipſum. Dilectio proximi malum non operatur, plenitudo autem legis, charitas. Nunquid charitas permittit aliquid mali te facere ei quem diligis? Sed fortè tantummodo mali nihil facis, non etiam aliquid boni. Ergo nec charitas permittit te non præſtare quicquid potes, ei quem diligis. Nónne illa eſt charitas quæ orat etiam pro inimicis? Ergo deſerit amicum, qui bene optat inimico? Itaque ſi fides ſine dilectione ſit, ſine opere erit. Ne autem multa cogites de opere fidei, adde illi ſpem & dilectionem, & noli cogitare quid opereris. Ipſa dilectio vacare non poteſt. Quid enim de quoquam homine etiã malè operatur, niſi amor? Da mihi vacãtem amorem & nihil operantem. Flagitia, adulteria, facinora, homicidia, luxurias omnes, nónne amor operatur? Purga ergo amorem tuũ: aquã fluentem in cloacã, conuerte ad hortum. Quales impetus habebas ad mundum, tales habeas ad artificem mundi. Num vobis dicitur, nihil ameris? Abſit, pigri, mortui, deteſtãdi, miſeri eritis, ſi nihil ametis. Amate, ſed quid ametis videte. Amor Dei, amor proximi, charitas dicitur. Amor mundi, amor huius ſeculi, cupiditas dicitur. Cupiditas refrenetur, charitas excitetur. Ipſa enim charitas bene operãtis, dat ei ſpẽ bonæ conſcientiæ: ſpem enim gerit bona conſcientia. Quomodo mala conſcientia tota in deſperatione eſt, ſic bona conſcientia tota in ſpe. Et erunt tria hæc de quibus dicit Apoſtolus, Fides, ſpes, charitas. Et alio 1.Cor.13.d. loco ipſa tria, ſed pro ſpe bonam conſcientiã poſuit. Finis enim præcepti eſt, dixit. Quid eſt finis præcepti? 1.Tim.1.b. Quo perficiuntur præcepta, non quo conſumuntur. Aliter enim dicimus, finitus eſt cibus: aliter dicimus, Finita eſt tunica quæ texebatur. Finitur cibus vt non ſit: Finitur tunica vt perfecta ſit. Et hic finis dicitur, & ibi. Non ergo hic finem præcepti dixit, quo quaſi pereant præcepta: ſed quo perficiantur, & conſummentur, non conſumantur. Finis ergo propter tria illa: finis, inquit, præcepti eſt charitas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. Pro ſpe bonam conſcientiam poſuit. Ille enim ſperat, qui bonam conſcientiam gerit. Quem verò pungit mala conſcientia, retrahit ſe à ſpe, & non ſibi ſperat niſi damnationem. Vt ergo ſperet regnum, habeat bonam conſcientiam, & vt habeat bonam conſcientiam, credat & operetur: quia quod credit fidei eſt, quod operatur charitatis eſt. Illo ergo loco à fide cœpit Apoſtolus, Fides, 1.Cor.13.d. ſpes, charitas: alio loco ab ipſa charitate cœpit: Charitas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non 1.Tim.1.b. ficta. Modò nos à medio cœpimus, ab ipſa conſcientia & ſpe. Qui vult, inquam, habere bonam ſpem, habeat bonam conſcientiam: vt autem habeat bonam conſcientiam, credat & operetur. A medio imus ad initium & finem, credat & operetur. Quod credit, fidei eſt: quod operatur, charitatis eſt. Quomodo ergo dicit Apoſtolus iuſtificari hominem, ſine operibus Rom.3.d. ex fide: cùm alio loco dicat, Fides quæ per dilectionẽ Gal.5.a. operatur? Non ergo Iacobum apoſtolum Paulo, ſed Iac.2.d. ipſum Paulum ipſi Paulo opponamus, & dicamus ei. At nos quodãmodo permittis impunè peccare, cùm dicis, arbitramur iuſtificari hominem per fidem ſine operibus. Sed adhuc dicis, Fides quæ per dilectio- Rom.3.d. nem operatur. Quomodo hac quaſi ſecurus fio, ſi Gal.5.a. operatus non fuero: hac autem nec ſpem, nec ipſam fidem videor habere bonam, niſi operatus fuero per dilectionem? Teipſum audio Apoſtole. Certè fidem mihi hîc ſine operibus vis commendare. Opus autem fidei

fidei dilectio est: quia dilectio vacare non potest, nisi & mali nihil operetur, & quicquid potest boni operetur. Quid enim facit dilectio? Declina à malo, & fac bonum. Hanc ergo fidem sine operibus commendas: & alio loco dicis, Et si fidem habeam, ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Ergo si nihil mihi prodest fides sine charitate, charitas autem vbi fuerit necesse est vt operetur, fides ipsa per dilectionem operatur. Quomodo ergo iustificabitur homo per fidem sine operibus? Respondet ipse Apostolus: Propterea hoc tibi dixi ô homo, ne quasi de operibus tuis præsumere videreris, & merito operum tuorum te accepisse fidei gratiam. Noli ergo præsumere de operibus ante fidem. Noueris quia peccatorem te fides inuenit, & si te fides data fecit iustum, impium inuenit quem faceret iustum. Credenti, inquit, in eum qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam. Si iustificatur impius, ex impio fit iustus: si ex impio iustus fit, quæ sunt opera impiorum? Iactet etiam impius opera sua & dicat: Do pauperibus, nihil alicui aufero, non vxorem alienam concupisco, non quenquam occido, nulli fraudem facio, depositum apud me nullo teste repræsento. Hæc omnia dicat. Quæro vtrum pius sit an impius? Et quomodo sum impius, inquit, ista faciens? Quomodo illi de quibus dictū est, Et seruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui est benedictus in secula. Ecce quomodo es impius. Quid si de his omnibus bonis operibus, aut illud speras quod sperandum est, sed non ab illo à quo sperandum est; aut hoc speras, quod sperandum non est, etiam ab illo à quo æterna vita speranda est? Pro bonis operibus sperasti terrenā quandam felicitatem, impius es. Non est ista merces fidei. Cara res est fides, vili illam addixisti. Impius ergo es, & nulla sunt ista opera tua. Moueas licet in bonis operibus lacertos, & videaris nauim optimè gubernare, in saxa festinas. Quid si quod sperandum est speras, id est, vitam æternam, sed non à Domino Deo per Iesum Christum, per quē solum datur vita æterna: sed putas te ad vitam æternā posse peruenire per militiam cæli, per solē & lunam, per potestates aëris, & maris, & terræ, & siderum? Impius es. Sed crede in eum qui iustificat impium, vt possint & bona opera tua esse opera bona. Nam nec bona illa appellauerim, quandiu nō de radice bona procedunt. Quid est hoc? Aut vitam temporalem ab æterno Deo speras; aut vitam æternam à dæmonibus speras. In quamlibet partem impius es. Corrige fidem, dirige fidem; dirige viam: & si habes bonos pedes, ambula iam securus, curre, viam tenes. Quanto melius cucurreris, tāto facilius peruenies. Sed fortè claudicas aliquantulum. Saltem à via noli recedere, & si tardius, peruenturus es: noli remanere, noli retrò conuerti, noli deuiare. Quid ergo? Qui sunt beati? Non in quibus non inuenerit Deus peccatū, Nam in omnibus inuenit. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Si ergo in omnibus peccata inueniuntur, remanet vt non sint beati, nisi quorum remissa sunt peccata. Hoc ergo Apostolus sic commendauit: Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Et ei qui operatur, id est, de operibus præsumit, & eorum merito sibi dicit datam esse gratiam fidei, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Quid est hoc, nisi quòd merces nostra gratia vocatur? Si gratia est, gratis datur. Quid est gratis datur? Gratis constat. Nihil boni fecisti, & datur tibi remissio peccatorum. Attenduntur opera tua, & inueniuntur omnia mala. Si quod debetur illis operibus Deus redderet, vtique damnaret: Stipendium enim peccati mors. Malis operibus quid debetur, nisi damnatio? Bonis quid debetur? Regnum cælorum. Tu autem in malis operibus inuentus es: si reddatur tibi quod debetur, puniendus es. Quid ergo fit? Non tibi Deus reddit debitam pœnam, sed donat indebitam gratiam. Debebat vindictam, dat indulgentiam. Incipis ergo esse in fide per indulgentiam: iam fides illa assumpta spe & dilectione incipit bene operari. Sed nec tunc glorieris & extollas te. Memento à quo in via positus sis. Memento quia & sanis pedibus & velocibus errabas. Memento quia & si languebas, & in via semiuiuus iacebas: leuatus es in iumentum, & perductus in stabulum. Ei autem, inquit, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Si vis esse alienus à gratia, iacta merita tua. Ille autem videt quid sit in te, & nouit quid cui debeat. Ei verò qui non operatur, inquit: Ecce pone aliquem impium peccatorem, non operatur. Quid autem credit? Credit autem in eum qui iustificat impium. Ex eo enim quia non operatur bene, impius est. Et si bona videatur facere, tamen quia facit sine fide, nec bona vocanda sunt. Credenti autem in eum qui iustificat impiū, deputatur fides eius ad iustitiam; sicut & Dauid dicit, beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiā sine operibus. Iustitiam quam? Fidei, quam bona opera non præcesserunt, sed quam bona opera consequuntur. Intendite ergo vos: alioqui malè intelligendo proiicitis vos in illam voraginem impunè peccandi, & ego liber sum, sicut ipse Apostolus ab omnibus malè intelligentibus liber fuit. Libenter enim malè intellexerunt, ne bona opera sequerentur. Nolite esse de numero talium fratres. Dicitur in quodam Psalmo; de quodam homine tali, id est de tali genere, quasi de vno: Noluit, inquit, intelligere vt bene ageret. Non dictum est, nō potuit intelligere. Vos ergo oportet vt velitis intelligere, vt bene agatis. Intellectus enim vobis non deerit manifestus. Quis est manifestus intellectus? Nemo iactet bona opera sua ante fidem, nemo sit piger in bonis operibus accepta fide. Dat Deus ergo indulgentiam omnibus impiis, & eos iustificat ex fide.

Titulus Psalmi est:

Ipsi Dauid intelligentia.

IPSI Dauid intelligentia, qua intelligitur non meritis operum, sed gratia Dei hominem liberari, confitentem peccata sua.

Enarratio prima Psalmi.

BEATI quorum remissæ sunt iniquitates, & quorū tecta sunt peccata.) Et quorū peccata in obliuionē ducta sunt. Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum, nec est in ore eius dolus.) Nec in ore suo habet ostētationē iustitiæ, cùm conscientia eius peccatis plena est. Quoniam tacui, inueterauerūt ossa mea.) Quoniam non protuli ore confessionem ad salutem, omnis firmitas mea in infirmitate consenuit.

A clamando me tota die.) Cùm essem impius atq; blasphemus, clamando contra Deum, quasi defendens & excusans peccata mea. Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua.) Quoniam continua afflictione flagellorum tuorum, Conuersus sum in ærumna mea dum configeretur spina.) Miser factus sum cognoscendo miseriam meā, compunctus mala conscientia. Peccatum meū cognoui, & iniustitiam meā non operui.) Id est, iniustitiam meam nō occultaui. Dixi, pronunciabo aduersum me iniustitiam meā Dño.) Dixi, pronūciabo, nō aduersum Deū, sicut in clamore impietatis quādo tacui, sed aduersum me iniustitiā meam Dño. Et tu remisisti impietatē cordis mei.) Audiens vocē confessionis in corde, antequam voce proferretur. Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tēpore opportuno.) Pro hac impietate cordis ad te orabit omnis sanctus. Non enim meritis suis sancti erunt, sed opportunitate temporis: hoc est, in aduentu eius, qui nos à peccatis redemit.

Verun-

Veruntamen in diluuio aquarum multarum, ad eũ non appropinquabunt.) Veruntamen nemo arbitretur cum repentè finis venerit, sicut in diebus Noë: remanere confessionis locum, per quam propinquetur ad Deum. Tu mihi es refugium à pressura quę circũdedit me.) Tu mihi es refugium à pressura peccatorum, quæ circundedit cor meum. Exultatio mea, redime me à circundantibus me.) In te mihi est gaudiũ, redime me ab ea tristitia, quã mihi peccata mea faciunt. Intellectum dabo tibi: & statuam te in via hac qua gradieris.) Intellectum dabo tibi post cõfessionem vt nõ recedas à via qua ingredieris. ne tuæ potestatis esse velis. Obfirmabo super te oculos meos.) Ita super te faciam firmam dilectionem meam.

Nolite esse sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.) Ideo se regere volunt. In freno & chamo maxillas eorum constringe.) Ergo fac illis Deus, quod fit equo & mulo, vt pœnis eos cogas ferre regimen tuum. Qui non propinquant ad te. Multa flagella peccatoris.) Multũ flagellatur, qui non confitens Deo peccata sua, seipsum sibi rectorē esse vult. Sperãtem autem in Domino misericordia circũdabit.) Qui autē sperat in Domino, & ei se subdit regendum, misericordia circundabit. Lætamini in Domino & exultate iusti.) Lætamini in Domino & exultate iusti: nõ in vobis, sed in Domino. Et gloriamini omnes recti corde.) Et in eo gloriamini omnes qui intellexistis rectum esse illi subdi, vt cæteris præferamini.

Enarratio secunda eiusdem Psalmi.

BEATI quorum remissæ sunt iniquitates, & quorũ tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum, nec est in ore eius dolus.) Iam Psalmus incipit, & incipit intellectus. Intellectus ergo vel intelligentia ipsa est, vt noueris, nec iactare te debere de meritis tuis, nec prę̄sumere de impunitate peccati. Psalmi enim titulus ita est, Huic Dauid intellectus.) Intelligentia vocatur Psalmus iste. Prima ergo intelligentia, vt te noueris peccatorē. Consequens intelligentia est, vt cùm ex fide per dilectionem bene cœperis operari, ne hoc viribus tuis, sed gratiæ Dei deputaueris. Ita non erit dolus in corde tuo, hoc est, in ore interiore tuo. Nec aliud in labiis habebis, aliud in cogitatione. Non eris de illis pharisæis de quibus dictum est, Similes estis monumentis dealbatis: à foris quidem apparetis hominibus iusti, intus autem pleni estis dolo & iniquitate. Qui ergo cùm sit iniquus iustum se prætendit, nónne dolosus est? Non ille Nathanael est de quo Dominus dicit, Ecce verè Israëlita in quo dolus non est. Vnde autem in illo Nathanaele dolus non erat? Cùm esses, inquit, sub arbore fici, vidi te. Sub arbore fici erat, sub conditione carnis erat. Si sub conditione carnis erat, quia impietate propaginis tenebatur: sub arbore fici erat in qua gemit Dauid in alio Psalmo, Ecce enim in iniquitate cõceptus sum. Sed vidit eum ille qui venit cũ gratia. Quid est, vidit eum? Misertus est eius. Ergo hominem sine dolo sic commendat, vt gratiam suam in illo cõmendet. Cùm esses sub arbore fici, vidi te. Vidi te quid magnum est, nisi intelligas aliquo modo dictũ? Quid magnum est videre hominem sub arbore fici? Si non vidisset sub ista ficu genus humanum Christus, aut aresceremus omnino, aut quomodo pharisæi, in quibus dolus erat, id est, iustificabant se verbis, factis autē mali erant, folia sola inuenirẽtur in nobis, nõ fructus. Nam talem arborem fici quando vidit Christus, maledixit & aruit. Vidit, inquit, sola folia, id est sola verba absque fructu, arescat, inquit, vt nec folia habeat. Vt quid & verba tollit? Arbor arida enim nec folia potest habere. Sic ergo erant Iudæi, Pharisæi arbor illa erãt: verba habebant, facta non habebant. Ex sententia Domini ariditatem meruerunt. Videat ergo nos Christus sub arbore fici: videat in carne nostra etiam fructum boni operis, ne eius maledictione arescamus. Et quia totum gratiæ eius imputatur, non meritis nostris, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorũ tecta sunt peccata: non in quibus non sunt inuenta peccata, sed quorũ tecta sunt peccata. Cooperta sunt peccata, tecta sunt, abolita sunt. Si texit peccata Deus, noluit aduertere: si noluit aduertere, noluit animaduertere: si noluit animaduertere, noluit punire: noluit agnoscere, maluit ignoscere. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Nec sic intelligatis quod dixit, peccata cooperta sunt, quasi ibi sint & viuant. Tecta ergo peccata quare dixit: Vt non viderentur. Quid enim erat Dei videre peccata, nisi punire peccata? Vt noueris quia hoc est Dei videre peccata quod punire peccata, quid ei dicitur? Auerte faciem tuam à peccatis meis. Peccata ergo tua nõ videat, vt te videat. Quomodo te videat? Quomodo Nathanaelem. Cùm esses sub arbore fici, vidi te. Vmbra fici non impediuit oculos misericordiæ Dei. Nec est in ore eius dolus. At verò qui nolunt confiteri peccata, laborant sine causa in defensione peccatorum suorum. Et quanto laborant in defensione peccatorũ suorum iactantes merita sua, non videntes iniquitates suas, tanto plus robur eorum & fortitudo deficit. Ille enim fortis est, qui nõ in se, sed in Deo fortis est. Propter illud ter Dominũ rogaui vt auferret eum à me; & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea. Gratia mea dixit, non virtus tua. Sufficit, inquit, tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur. Vnde alio loco ipse ait, Quando infirmor, tunc fortis sum. Ergo qui vult fortis esse velut præsumens de se, & iactans merita sua, qualiacunque illa sint, erit similis pharisæo illi, qui quod à Deo se dicebat accepisse, superbè tamen iactabat: Gratias, inquit, tibi ago, quia non sum sicut cæteri homines. Attendite fratres mei, quale genus superbiæ cõmendet Deus. Verè quale potest subintrare iusto homini, quale potest surrepere bonæ spei. Verè gratias ago tibi, dicebat. Ergo cùm dicebat, gratias tibi: fatebatur ab illo se accepisse quod habebat. Quid enim habes quod non accepisti? Ergo gratias tibi ago, dixit, gratias tibi ago, quia non sum sicut cæteri homines: raptores, iniusti, adulteri, sicut & publicanus iste. Vnde ergo superbus? Non quia de bonis suis Deo gratias agebat, sed quia super alterum se de ipsis bonis extollebat. Attendite fratres, nam vnde cœperit dicere similitudinem ipsam Dominus, Euangelista præmisit. Cùm enim Christus dixisset, putas veniens filius hominis inueniet fidem in terra: & ne existerent quidam hæretici, qui attendentes & putantes quasi lapsum totum mundum, omnes enim hæretici in paucis & in parte sunt, iactarẽt se quod in ipsis remanserit, quod de toto mundo perierit: ibi statim vbi ait Dominus, Putas veniens filius hominis inueniet fidem in terra, subiecit Euangelista & ait: Dixit autem & ad quosdam qui sibi iusti videbantur, & spernebant cæteros, similitudinem hanc: Quidam pharisæus & publicanus venerunt in templum orare: & cætera quæ nostis. Pharisæus ergo ille dicebat, Gratias tibi ago. Sed vnde superbus? Quia spernebat cæteros. Vnde probas? In ipsis verbis. Quomodo? Pharisæus, inquit, ille contempsit de longe stantem, cui Deus confitenti propinquabat. Publicanus, inquit, de longinquo stabat, sed Deus ad illum de longinquo non stabat? Quare Deus ab illo de longinquo non stabat? Quia alio loco dicitur, Propè est Dominus his qui obtriuerunt cor. Videte si publicanus iste obtriuerat cor, & ibi videbitis quia propè est Dominus his qui obtriuerunt cor. Publicanus autem de longinquo stabat, & neq; volebat ad cælum oculos suos leuare,

leuare, sed percutiebat pectus suum. Tunsio pectoris, obtritio cordis. *Lucæ 18.b.* Quid dicebat tundens pectus? Deus propitius esto mihi peccatori. Et quæ sententia Domini? Amen dico vobis, descendit iustificatus de templo publicanus ille, magis quàm ille pharisæus. Quare? Hoc est iudicium Dei. Non sum sicut publicanus iste, non sum sicut cæteri homines, iniusti, raptores, adulteri. Ieiuno bis in sabbato; decimas do omnium quæ possideo. Ille non audet ad cælum leuare oculos suos, attendit conscientiam suam, longè stat, & iustificatus est magis quàm ille pharisæus. Quare? Rogo te Domine, expone nobis iustitiam tuam, expone nobis æquitatem iuris tui. Exponit Deus regulam legis suæ. *Lucæ 18.b.* Vultis audire quare? Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Intendat ergo charitas vestra. Diximus non ausum fuisse oculos ad cælum leuare publicanum. Quare cælum non attendebat? Quia se attendebat. Se attẽdebat, vt primo sibi displiceret, & sic Deo placeret. Tu autẽ iactas te, erecta ceruice es. Ait Dominus superbo: Nõ vis ad te attendere, ego attendo. Vis autem vt non attendam, tu attende. Ideo publicanus non audebat oculos ad cælum leuare: quia seipsum intuebatur, cõscientiam suã puniebat. Ipse sibi iudex erat vt ille intercederet. Ipse puniebat vt ille liberaret. Ipse accusabat vt ille defenderet. Adeò defensus est, quia dixit pro ipso sententiã. Descendit iustificatus publicanus ille magis quàm ille pharisæus: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Attendit se, inquit, & *Psal. 50.* nolui ego attendere. Audiui dicentem, Auerte oculos tuos à peccatis meis. Quis est enim qui illud dixit, nisi qui etiam illud dixit, Quoniam iniquitatem meã ego agnosco? Itaque fratres mei, erat & pharisæus ille peccator. Non enim quia dicebat, non sum sicut cæteri homines, iniusti, raptores, adulteri, neque quia ieiunabat bis in sabbato, neque quia decimas dabat, non erat peccator. Quòd si sine vllis peccatis esset, ipsa superbia grande crimen erat: & tamen ecce illa *Prou. 20.b.* omnia dicebat. Quis tandem sine peccato? Quis gloriabitur castum se habere cor? Aut quis gloriabitur mundum se esse à peccatis? Habebat ergo ille peccata, sed peruersus & nesciens quò venisset, erat tanquã in statione medici curandus, & sana membra ostendebat, vulnera tegebat. Deus ergo tegat vulnera, non tu. Nam si tu tegere volueris erubescens, medicus nõ curabit. Medicus tegat & curet, emplastro enim tegit. Sub tegmine medici sanatur vulnus, sub tegmine vulnerati celatur vulnus. Cui celas? Qui nouit omnia. Itaque hic fratres videte quid dixit: Quoniam tacui inueterauerunt ossa mea, à clamando me tota die.) Quid est hoc? Quasi contrarium videtur, quoniã tacui inueterauerunt ossa mea à clamando. Si à clamãdo, quomodo tacuit? Tacuit quiddã, non tacuit quiddam. Tacuit vnde proficeret, non tacuit vnde deficeret. Tacuit confessionem, clamauit præsumptionem. Tacui enim dixit, non sum confessus. Ibi oportebat vt loqueretur: taceret merita sua, clamaret peccata sua. Nunc autem peruersè tacuit peccata sua, clamauit merita sua. Et quid illi contigit? Inueterauerunt ossa eius. Intendite quia si clamaret peccata sua, & taceret merita sua, innouarentur ossa eius: id est, virtutes eius. Esset robustus in Domino, quia inueniretur in se infirmus. Modò autem quia in se voluit esse firmus, factus est infirmus, & inueterauerunt ossa eius. Remansit in vetustate, qui noluit confitendo amare nouitatem. Qui enim fiunt noui nostis fratres: quia beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Noluit iste sibi dimitti iniquitates, exaggerauit, defendit illas, iactauit merita sua. Ergo quoniã tacuit à confessione, inueterauerunt ossa eius, à clamando me tota die. Quid est à clamando me tota die? Perseuerando tota die in defensione peccatorum suorum. Et tamen videte qualis sit qui agnoscit se: Erit enim modò intelligentia. Nihil præter se respiciat, & displicebit sibi qui agnoscit se. Modò audietis vt sanemini. Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum, nec est in ore eius dolus. Quoniam tacui inueterauerunt ossa mea, à clamando me tota die. Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua.) Quid est grauata est super me manus tua? Magna res fratres. Respicite illã sententiam rectã inter duos, pharisæum & publicanum. Quid dictum est de pharisæo? Quoniam humiliatur. Quid dictum de *Lucæ 18.c.* publicano? Quoniam exaltatur. Quare ille humiliatur? Quia exaltauit se. Quare iste exaltatur? Quia humiliauit se. Ergo vt exaltatem se humiliet Deus, grauat super illum manum suam. Noluit humiliari confessione iniquitatis suæ, humiliatus est pondere manus Dei. Quando ille perferret manum grauem humiliantis? Quàm leuis fuit manus subleuantis, vt in illo fortis, & in illo fortis, fortis ad illum premendum, fortis ad illum subleuandum. Ergo, quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua: Conuersus sum in ærumna mea dum configeretur spina.) Ex ipsa aggrauatione manus tuæ, ex ipsa humiliatione conuersus sum in ærumna mea, factus sum miser, confixa est mihi spina, compuncta est conscientia mea. Quid factum est cùm configeretur spina? Datus est ei sensus doloris, inuenit infirmitatem suam. Et ille qui tacuerat confessionem peccati sui, vt clamando in defensione peccati sui inueterasceret virtus eius, id est, ossa eius conuerterentur in vetustatem, modò quid fecit confixa spina? Peccatum meum cognoui.) Ergo iam cognoscit. Si ille cognoscit, & ille ignoscit. Audite quid sequitur. Videte si non ipse dicit, Peccatum meum cognoui, Et iniustitiam meã non operui.) Hoc iam dudum dicebam: noli operire tu, & operit Deus. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Qui tegunt peccata, nudantur; iste autem nudauit vt cooperiretur. Iniquitatem meam non operui. Quid est non operui? Iam dudum tacueram. Modò quid? Dixi, Quiddam contrarium illi taciturnitati, dixi. Quid dixisti? Pronunciabo aduersum me iniustitias meas Domino, & tu remisisti impietatem cordis mei.) Dixi. Quid dixisti? Non iam pronunciat, sed promittit se pronunciaturum: & ille iam dimittit. Attendite fratres: magna res, dixit, pronunciabo. Non dixit, pronunciaui, & tu dimisisti. Dixit *4. sen. dist. 17. hic mi[illegible]* pronunciabo, & tu dimisisti: quia eo ipso quod dixit, pronunciabo, ostendit quia nondum pronunciauerat, sed corde pronunciauerat. Hoc ipsum dicere pronunciabo, pronunciare est: ideo & tu remisisti impietatem cordis mei, confessio verò mea ad os nondum venerat. Dixeram enim, pronunciabo aduersum me: veruntamen Deus audiuit vocem cordis mei. Vox mea in ore nondum erat, sed auris Dei iam in corde erat. Tu remisisti impietatem cordis mei. Quia dixit pronunciabo, & non sufficerat. Nunc dixit, pronunciabo iniustitiam meam Domino: non sine causa dixit, pronunciabo aduersum me, & hoc interest. Multi enim pronunciant iniquitatem suã, sed aduersus ipsum Dominum Deum: quãdo inueniuntur in peccatis suis dicunt, Deus hoc voluit. Si enim homo dicat non feci, aut hoc factum quod arguis non est peccatum: non pronunciat nec aduersum se, nec aduersus Deum. Si dicat, prorsus feci & peccatum est, sed Deus hoc voluit, quid ergo feci? Hoc est pronunciare aduersus Deum. Fortè dicatis, nemo hoc dicit. Quis est qui dicat, Deus hoc voluit? Multi & hoc dicunt. Sed & qui hoc non dicunt, & aliud dicunt, quid dicũt? Fatum mihi fecit,

stellæ

stellæ meæ fecerunt. Ita iam per circumitū ad Deum A volunt peruenire. Per circumitū volunt peruenire ad Deum accusandū, qui nolunt de compendio venire ad Deum placandū: & dicūt, Fatum mihi fecit. Quid est fatū? Stellæ fecerunt. Quid sunt stellę? Certè istæ quas in cælo conspicimus. Et quis eas fecit? Deus. Quis eas ordinauit? Deus. Ergo vides quod voluisti dicere, Deus fecit vt peccarem. Ita ille iniustus, tu iustus: quia nisi ille fecisset, tu nō peccasses. Tolle istas excusationes in peccatis: memento illius Psalmi, Ne declines cor meū in verba maligna ad excusandas excusationes in peccatis, cum hominibus operantibus iniquitatē. Ad hæc enim magni viri sunt, † & qui prætendūt peccata sua, magni sunt, & qui numerant sidera, & qui computant stellas & tempora, & dicunt quis quando vel peccet vel bene viuat, & quando Mars faciat homicidam, & Venus adulteram. Magni docti viri & electi videntur in hoc seculo. Sed quid ait in Psalmo? Ne declines cor meum in verba mala cum hominibus operantibus iniquitatem, & non communicabo B cum electis eorū. Dicant illi electos & doctos numeratores siderum, dicant illi sapientes eos qui quasi digerunt in digitis † facta humana, & describūt de stellis mores humanos. Cum libero arbitrio me creauit Deus. Si peccaui, ego peccaui: vt non solùm pronunciem iniquitatem meam Domino, sed aduersum me, non aduersus eum. Ego dixi, Domine miserere mei. Clamat æger ad medicum. Ego dixi, Quare ego dixi? Sufficeret, dixi. Sed dictum est, ego dixi, ego non fatū, non fortuna, nō diabolus: quia nec ipse cogit, sed ego persuadenti consensi. Ego dixi, Domine miserere mei, sana animam meam, quoniam peccaui tibi. Sic & hic statuit & proposuit, Dixi, pronunciabo aduersum me iniquitatem meam Domino, & tu remisisti impietatem cordis mei. Pro hac orabit ad te omnis sanctus, in tempore opportuno.) Quo tempore? Pro hac. Pro qua hac? Pro impietate. Pro qua? Pro ipsa venia pec- C catorum. Pro hac orabit ad te omnis sanctus, in tempore opportuno. Inde orabit ad te omnis sanctus, quia dimisisti peccata. Nam si non dimitteres peccata, nō esset sanctus qui ad te oraret. Pro hac orabit ad te omnis sanctus, in tempore opportuno: quando manifestabitur nouum Testamentum, quando manifestabitur gratia Christi, quod est tempus opportunū. Cùm autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, factum ex muliere, (id est ex fœmina. Indiscretè enim vocabant hoc antiqui) factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret. Vnde redimeret? A diabolo, à perditione, à peccatis suis, ab eo cui se vendiderant. Vt eos qui sub lege erant, redimeret. Sub lege enim erant, quia premebat eos lex. Conditio eos premebat, conuincendo de reatu non saluando. Et quidem mala prohibebat. Sed quia illi vires non habebāt per seipsos iustificandi se, clamandum erat ad illum quomodo clamabat, qui captus ducebatur sub lege D peccati. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Erant omnes homines sub lege, nō in lege: iam illa deprimente, illa de reatu conuincente. Demonstrauit enim peccatum lex. Illa fixit spinam, illa fecit cor compungi. Ipsa admonuit vt reum se quisq; cognosceret, & pro venia clamaret ad Deū. Pro hac orabit ad te omnis sanctus, in tempore opportuno. Ergo dicebam de tempore opportuno. Cùm venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum. Item dicit Apostolus, Tempore acceptabili & placito exaudiui te. & in die salutis adiuui te. Et quia hoc de omnibus Christianis prædictum erat à Propheta, subiecit Apostolus, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Pro hac orabit ad te omnis sanctus, in tempore opportuno. Veruntamen in diluuio aquarum multarum, ad eum non appropinquabunt.) Ad eum. Ad quem? Ad eum. Solet enim personam mutare, quomodo est, Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua. Non dixit, Domini est salus, & super populum eius benedictio eius. Aut Domine tua est salus, & super populum tuum benedictio tua. Sed cùm inciperet, Domini est salus, non ad illum, sed de illo dicens: ibi conuersus est ad illum, & ait, Et super populum tuum benedictio tua. Sic & hic cùm audis primo ad te, deinde ad eum, ne putes alium esse, Pro hac orabit ad te omnis sanctus, in tempore opportuno. Veruntamen in diluuio aquarum multarum, ad eum non appropinquabunt. Quid est in diluuio aquarum multarum? Qui natant in diluuio aquarum multarum, non appropinquant ad Deum. Quid est diluuium aquarum multarum? Multiplicitas variarum doctrinarum. Intendite fratres. Multæ aquæ sunt variæ doctrinæ. Doctrina Dei vna est, non sunt multæ aquæ, sed vna aqua: siue sacramenti baptismi, siue doctrinæ salutaris. De ipsa doctrina qua irrigamur per Spiritum sanctum, dicitur, Bibe aquam de tuis vasis & de puteorum tuorum fontibus. Ad istos fontes non accedunt impij, sed credentes in eum qui iustificat impium, iam iustificati accedunt. Aliæ aquæ multæ doctrinæ inquinant animas hominum, quod paulo antè dicebam. Alia doctrina est, fatum mihi fecit: alia doctrina, casus mihi fecit, fortuna fecit. Casibus reguntur homines, nulla prouidentia aliquid geritur: & ipsa doctrina est. Alius dixit, Est gens tenebrarum contraria, quæ rebellauit aduersum Deum: ipsa facit peccare homines. In hoc diluuio aquarum multarum ad Deum non appropinquabunt. Quæ est illa aqua, illa vera quæ manat de intimo fonte puræ venæ veritatis? Quæ illa aqua est fratres, nisi quæ docet confiteri Domino? Quę est illa aqua, nisi quæ docet, Bonum est confiteri Domino? Quæ est illa aqua, nisi quæ docet hanc vocem, Dixi, pronunciabo aduersum me iniustitiā meā Domino. Et, Ego dixi Domine miserere mei, sana animam meam, quoniam peccaui tibi. Hæc aqua confessionis peccatorum, hæc aqua humiliationis cordis, hæc aqua vitæ salutaris, abiicientis se, nihil de se præsumentis, nihil suæ potentiæ superbè tribuentis. Hæc aqua in nullis alienigenarum libris est, non in Epicureis, non in Stoicis, non in Manichæis, non in Platonicis. Vbicunque etiam inueniuntur optima præcepta morum & disciplinæ, humilitas tamen ista non inuenitur. Via humilitatis huius aliunde non manat, à Christo venit. Hæc via ab illo est, qui cùm esset altus, humilis venit. Quid enim aliud docuit humiliando se factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis? Quid aliud docuit soluendo quod non debebat, vt nos à debito liberaret? Quid aliud docuit baptizatus qui peccatum non fecit, crucifixus qui reatum non habebat? Quid aliud docuit, nisi hanc humilitatem? Non immeritò ait, Ego sum via & veritas & vita. In hac ergo humilitate propinquatur ad Deum, quia propè est Dominus his qui obtriuerunt cor. In diluuio autem aquarum multarum extollentium se aduersus Deum, & docentium superbas impietates, ad Deum non appropinquabunt. Tu autem quid, qui etiam iustificatus es inter medias illas aquas? Vndique fratres mei etiam cùm confitemur peccata, perstrepunt circa nos aquæ illæ diluuij. Non sumus in illo diluuio, sed circundamur ab ipso diluuio. Premunt nos, sed non opprimunt: vrgent nos, sed non demergunt. Quid ergo tu facies quia in medio diluuio es, ambulans in hoc seculo? Non enim non audit tales doctores, non audit tales superbos, aut non ex verbis eorum quotidianas patitur in corde suo persecutiones. Quid ergo dicat iste iam iustificatus & præsumens de Deo, qui circundatur diluuio isto?

Tu

Marginalia: Psal.140. | al. qui defendunt. | Psal.140. | al. fata. | Psal.40. | Gal.4.a. | Rom.7.d. | Gal.4.d. | 2.Cor.6.a. | Psal.3. | Prou.5.c. | Rom.4.a. | Prou.5.c. | Psal.91. | Psal.40. | Philip.2.a. | Mat.17.d. | Matth.3.d. | 1.Pet.2.d. | Ioan.14.a. | Psal.33.

Tu mihi es refugium à pressura quæ circundedit me.) A Refugiant illi, vel ad deos suos, vel ad dæmones suos, vel ad vires suas, vel ad defensionem peccatorum suorum : mihi in isto diluuio non est refugium nisi tu, à pressura quæ circundedit me. Exultatio mea redime me.) Si iam exultas, quid vis redimi? Exultatio mea redime me. Audio vocem gaudij, exultatio mea : audio gemitū, redime me. Gaudes & gemis. Ita, inquit, & gaudeo & gemo. Gaudeo in spe, gemo adhuc in re. Rom.12.c. Exultatio mea redime me. Spe gaudentes, ait Apostolus. Ergo rectè, exultatio mea redime me. Vnde redime me? Sequitur in tribulatione patientes. Exultatio mea redime me. Iam iustificatus erat & Apostolus. Et Rom.8.d. quid ait? Non solùm, inquit, sed etiam nosipsi primitias habentes spiritus, & ipsi in nobismetipsis ingemiscimus. Vnde redime me? Quia ipsi in nobismetipsis ingemiscimus adoptionem expectantes redēptionē corporis nostri. Ecce ergo vnde redime me, quia adhuc B expectamus in nobis ingemiscentes redemptionem corporis nostri. Vnde ergo exultatio mea? Ibi se-Ibidem e. quitur idem Apostolus & dicit, Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Si speras, gaudes: si per patientiam expectas, adhuc gemis: non enim opus est patientia, vbi nihil mali perpeteris. Tolerantia quæ dicitur, patientia quæ dicitur, sustinentia quæ dicitur, longanimitas quæ dicitur, non est nisi in malis. Vbi premeris, ibi angustia est. Ergo si per patiētiam expectamus, adhuc dicimus, Redime me à pressura quæ circumdedit me: quia verò spe salui facti sumus, simul vtrunque dicimus, exultatio mea redime me. Respondetur, Intellectum dabo tibi.) Ipse est Psalmus intelligentiæ. Intellectum dabo tibi. Et statuam te in via hac qua gradieris.) Quid est, statuam te in via hac qua gradieris? Non vt hæreas ibi, sed vt C ab ea non aberres. Dabo intellectum vt cognoscas te semper, & semper gaudeas in spe ad Deum: donec ad illam patriam peruenias, vbi iam non spes, sed res erit.

Obfirmabo super te oculos meos.) Non à te auferā oculos meos, quia & tu non auferes à me oculos tuos. Iam iustificatus, iam post remissionem peccatorum leua oculos tuos ad Deum. Putruerat enim cor tuum cùm esset in terra. Non gratis audis, sursum cor ne putreat. Ergo & tu leua iam oculos tuos semper in Deū, vt firmet super te oculos suos. Sed quid times, ne cùm al. habes. † habeas oculos ad Deum, offendas, ne non respicias ante te, & fortè incurras in laqueum? Noli timere. Ibi enim sunt oculi ipsius quos obfirmat super te. Nolite, Mat. 6. d. inquit, soliciti esse. Et Apostolus Petrus, Omnem soli-1.Pet.5.c. citudinem vestram super illum mittite: quia illi cura est de vobis. Ergo obfirmabo super te oculos meos. Tu ergo oculos tuos in illum erige: & non timebis, vt dixi, ne in laqueum incurras. Audi alium Psalmum, Psal.24. Oculi mei semper ad Dominum. Et quasi diceretur D illi: Quid agis de pedibus tuis, cùm non ante te attendis? Quoniam ipse, inquit, euellet de laqueo pedes meos. Firmabo super te oculos meos. Promisit huic & intellectum & protectionem suam, conuertit se ad superbos defendentes peccata sua: & ostendit Tob.6.d. nobis quid sit intellectus. Nolite esse sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.) Equus & mulus erecta ceruice sunt. Non sunt equus & mulus, sicut ille Esa.1.a. bos qui agnouit possessorem suum, & asinus præsepe domini sui. Nolite esse sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Quid enim patiuntur tales?

In freno & chamo maxillas eorum constringe, qui non appropinquant ad te.) Equus & mulus vis esse, vis non habere sessorem : constringetur os tuum, & maxillæ tuæ in freno & chamo. Ipsum os tuum constringetur, quo iactas merita tua, & taces peccata tua. Maxillas eorum constringe, qui non appropinquant ad te humiliando se. Multa flagella peccatorum.) Non est mirum si adhibito freno sequuntur flagella. Indomitum enim animal esse cupiebat, domatur freno & flagello, atque vtinam perdometur. Verendum est enim ne nimium resistendo indomitum relinqui mereatur, & ire in suam vagam licentiam, vt dicatur de illo, Prodiet tanquam ex adipe iniquitas eorum: Psal.72. sicut de illis, quibus modò sunt impunita peccata. Ergo cùm flagellatur, corrigatur, dometur, quia & iste sic se dixit edomitum : equum & mulum se dixerat, quoniam tacuit. Sed vnde domitus est? Flagellis. Conuersus sum, inquit, in ærumna mea, dum configeretur spina. Siue flagella dicas, siue stimulos dicas, domat Deus iumentum cui insidet: quia iumento expedit vt insidatur. Non enim defatigatur Deus ambulando pedibus, insidet iumento. Aut verò non plenum mysterij est, quòd asellus adductus est Dño. Populus mi- Mat.21.a. tis & māsuetus portās bene Dñm, asellus est, & tendit in Hierusalem. Diriget enim mites in iudicio, sicut Psal.24. dicit alius Psalmus, docebit māsuetos vias suas. Quos mansuetos? Non erigentes ceruices aduersus domitorem suum, patientes flagella & frena: postea sic domiti, vt sine flagello ambulent, & sine freno & chamo viam teneant. Si carueris isto sessore, tu cades, non ille : quia multa flagella peccatoris. Sperantem autem in Domino misericordia circundabit.) Quomodo est refugium à pressura? Quem primò circundat pressura, postea circundat misericordia: quoniam Psal.84. misericordiam dabit, qui legem dedit, legem in flagellis, misericordiam in consolationibus. Sperantem autem in Domino misericordia circundabit. Ergo quid concluditur? Lætamini in Domino & exultate iusti.) O qui lætamini in vobis! ô impij, ô superbi, qui lætamini in vobis: iam credentes in eum, qui iustificat impium, deputatur fides vestra ad iustitiam. Lætamini in Domino & exultate iusti. Et exultate, subaudi in Domino. Quare? Quia iam iusti. Vnde iusti? Non meritis vestris, sed gratia illius. Vnde iusti? Quia iustificati. Et gloriamini omnes recti corde.) Quid est recti corde? non resistentes Deo. Intendat ergo charitas vestra, & intelligite rectum cor. Breuiter dico, sed tamen maximè commendandum: Deo autem gratias, quod in fine est, inhæreat sensibus vestris. Inter rectum cor & prauum cor hoc interest. Quisquis homo quicquid patitur præter voluntatem, afflictiones, mærores, labores, humiliationes, non tribuit nisi voluntati Dei iustæ, non illi dans insipientiā, quòd quasi nesciat quid agat, quia talem flagellat, & talibus parcit : ipse est rectus corde. Peruersi autem corde sunt & praui & distorti, qui omnia quæ patiuntur mala, iniquè se pati dicunt, dantes illi iniquitatem, per cuius voluntatem patiuntur: aut quia non ei audent dare iniquitatem, auferunt ei gubernationem. Quia ipse, inquit, non potest facere iniquum : iniquum autem est vt ego patiar, & ille non patiatur: concedo enim vt sim peccator, certè sunt peiores qui lætantur, & ego tribulor. quia ergo hoc iniquum est, vt etiam peiores me lætentur, & ego tribuler, qui aut iustus, aut minus peccator quàm illi sum, & certum est apud me hoc esse iniustum, & certum est apud me, quia Deus non faciet iniustum: Deus non gubernat res humanas, nec cura est illi de nobis. Ergo praui corde, id est, distorti corde, tres habent sententias. Aut non est Deus : dixit enim stultus in corde suo, Psal. 13.& 52. non est Deus: & fuit dictum de diluuio illo. Non defuit talis doctrina philosophorum, non defuerunt qui dicerent non esse Deum, qui gubernat omnia & condidit omnia: sed esse multos deos vacantes sibi præter mundū, non curantes ista. Ergo aut non est Deus, sicut dixit impius : cui displicet quicquid illi accidit

præter voluntatem, & alteri non accidit cui se præponit. Aut iniustus Deus est cui ista placent, & qui hæc facit. Aut non gubernat Deus res humanas, nec cura est illi de omnibus. In istis tribus sentẽtiis magna impietas, aut negare Deum, aut dicere iniustum, aut auferre illi gubernationem rerum. Quare hoc? Quia distortus est corde. Rectus est autem Deus, & ideo distortũ cor illi non acquiescit. Quod in alio Psalmo
Psal.72. est, Quàm bonus Deus Israël, rectis corde. Et quia talem habebat ipse aliquando de se sententiã, inquiens, Quomodo sciuit Deus, aut si est scientia altissimo? ideo ibi subiecit, Mei autem penè moti sunt pedes. Quomodo distortum lignum, & si ponas in pauimẽto æquali, non collocatur, non compaginatur, nec adiungitur, semper agitatur & nutat; non quia inæquale est vbi posuisti, sed quia distortum est quod posuisti. Ita & cor tuum quamdiu prauum est & distortum, non potest colliniari rectitudini Dei, & non potest in
1.Cor.6.d. illo collocari vt hæreat illi & fiat rectum. Qui autem adhæret Domino, vnus spiritus est: ideo recti corde gloriamini dixit. Quomodo recti corde gloriantur? Audite gloriationem ipsorum. Non solùm autem, dicit
Rom.5.a. cit Apostolus, sed & gloriamur in tribulationibus. Nã non est magnum gloriari in gaudiis, gloriari in lætitiis: rectus corde etiam tribulatione gloriatur. Et audi quomodo gloriatur in tribulatione: quia non frustra
Ibidem a. quisque non superuacuè. Vide rectum cor, Scientes, inquit, quia tribulatio patientiam operatur, patiẽtia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Sic est ergo rectum cor fratres. Quicunque ali-
Iob 1.d. quid accidit, dicat: Dominus dedit, Dominus abstulit. Ecce rectum cor, sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictũ. Qui abstulit? quid abstulit? cui abstulit? quando abstulit? sit nomen Domini benedictum. Et non dixit, Dominus dedit, diabolus abstulit. Intendat ergo charitas vestra, ne fortè dicatis, hæc mihi diabolus fecit. Prorsus ad Deum tuum refer flagellum tuum, quia nec diabolus tibi aliquid facit, nisi ille permittat qui desuper habet potestatem, aut ad pœnam, aut ad disciplinam: Ad pœ-
Heb.12.b. nam impiis, ad disciplinam filiis. Flagellat autem omnem filium quem recipit. Ne te sine flagello speres futurum, nisi fortè cogites exhæredari. Flagellat omnem filium quem recipit. Ita ne omnem? Vbi te volebas abscondere? Omnem: & nullus exceptus, nullus sine flagello erit. Quid? an omnem? Vis audire quẽ omnem? Etiam vnicus sine peccato, non tamen sine flagello. Vnde ipse vnicus portans infirmitatem tuã, & præfigurans in se personam tuam, tanquam caput gestans personam tuam, etiam corporis sui: cùm ap-
5.d. propinquaret passioni ex homine quem gerebat contristatus est, vt te lætificaret, contristatus est vt te consolaretur. Potuit enim vtique sine tristitia esse Dominus, iturus ad passionem. Si potuit miles, non potuit imperator? Quomodo potuit miles? Attende
2.Tim.4.b. Paulum exultantem propinquantem passioni. Ego autem iam, inquit, immolor, & tempus resolutionis meæ instat. Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. De cætero superest mihi corona iustitiæ, quam mihi Dominus reddet in illa die iustus iudex. Non solùm autem mihi, sed & omnibus qui diligunt aduentum eius. Videte quemadmodum exultat venturus ad passionem. Ergo gaudet coronandus, contristatur coronaturus. Quid igitur portabat? Infirmitatem quorundam, qui veniente tribulatione vel morte contristantur. Sed vide quomodo eos ducit in directionem cordis. Ecce tu volebas viuere, non volebas tibi aliquid accidere: sed Deus aliud voluit: Duæ voluntates sunt: sed voluntas tua

A corrigatur ad voluntatem Dei, non voluntas Dei detorqueatur ad tuam. Praua est enim tua, regula est illa. Stet regula, vt quod prauum est, ad regulam corrigatur. Videte quomodo hoc docet Dominus Iesus Matth.26.d. Christus. Tristis est anima mea vsque ad mortem. Et, Pater si fieri potest, trãseat à me calix iste. Ecce ostendit humanam voluntatem. Sed vide rectum cor. Veruntamen non quod ego volo, sed quod tu vis pater. Hoc ergo fac gaudens in his quæ tibi accidunt: & si venerit dies ille vltimus, gaude. Aut si surrepit humanæ cuiusdam voluntatis fragilitas, citò dirigatur in Deum: vt sis in eis quibus dicitur, Gloriamini omnes Psal.31. recti corde.

ENARRATIO PSALMI XXXII.

EXVLTATE iusti in Domino.) Exultate iusti, non in vobis: non enim hoc tutum est, sed in Domino. Rectos decet collaudatio.) Ipsi laudant Dominum, qui se subdunt Domino: aliter enim distorti &
B praui sunt. Confitemini Domino in cithara.) Con- Rom.12.a. fitemini Domino exhibentes ei corpora vestra hostiã viuam. In psalterio decachordo psallite ei.) Seruiãt Mat.22.d. membra vestra dilectioni Dei & proximi, in quibus tria & septem præcepta seruantur. Cantate ei canticum nouum.) Cantate ei canticum gratiæ fidei.

Bene cantate ei in iubilatione.) Bene cantate ei in lætitia. Quoniam rectus est sermo Domini.) Quoniam rectus est sermo Domini, ad faciẽdos vos quod per vos fieri non potestis. Et omnia opera eius in fide.) Ne quisquam se meritis operum peruenisse ad fidem putet, cùm in ipsa fide sint omnia opera quę diligit Deus. Diligit misericordiam & iudicium.) Diligit enim misericordiam quam nunc prærogat: & iudicium, quo id quod prærogauerit exigit. Misericordia Domini plena est terra.) Per orbem peccata dimittuntur hominibus in misericordia Domini.

Verbo Domini cæli firmati sunt.) Non enim à semetipsis, sed verbo Domini iusti firmati sunt. Et spiri-
C tu oris eius omnis virtus eorum.) Et sancto eius spiritu omnis fides eorum. Congregans sicut in vtrem aquas maris.) Congregat populos seculi in confessionem mortificati peccati, ne per superbiam liberè defluant. Ponens in thesauris abyssos.) Et in eis occulta sua seruat ad diuitias. Timeat Dominum omnis terra.) Timeat omnis peccator, vt peccare desinat. Ab ipso autem commoueantur vniuersa.) Nec terroribus hominum vel cuiusquam creaturæ, sed ab ipso commoueantur omnes qui inhabitant orbem. Quoniam ipse dixit, & facta sunt.) Non enim ea quæ timeant alius aliquis fecit, sed ipse dixit & facta sunt. Ipse mandauit & creata sunt.) Ipse mandauit verbo suo, & creata sunt. Dominus dissipat consilia gentiũ.) Non eius regnum, sed sua quærentium regna. Reprobat autem cogitationes populorum.) Beatitudinem terrenam concupiscentiũ.

Et reprobat consilia principum.) Talibus populis
D dominari quærentium. Consilium verò Domini manet in æternum.) Consilium verò Domini, quo beatum non facit nisi subditum sibi, manet in æternum. Cogitationes cordis eius in secula seculorũ.) Cogitationes sapientiæ eius non sunt mutabiles, sed manentes in seculum seculi. Beata gens cuius est Dominus Deus eorum.) Vna gens beata est, pertinẽs ad cælestem ciuitatem, quæ sibi Dominum non nisi Deum suum elegit. Populus quem elegit Dominus in hæreditatem sibi.) Neque hæc à seipsa, sed Dei munere electa est, vt possidendo eam incultam & miseram esse non sinat. De cælo respexit Dominus, vidit omnes filios hominum.) De anima iusta misericorditer vidit Dominus omnes, qui in nouam vitam renasci volunt. De præparato habitaculo suo.) De habitaculo susceptionis humanæ quod præ-

parauit

parauit sibi. Respexit super omnes qui inhabitant carnem.) Misericorditer vidit omnes qui inhabitant carnem, vt præsit illis in regendo eos. Qui finxit singillatim corda eorũ.) Qui cordibus eorum dona propria spiritaliter tribuit, vt nec totum corpus oculus, nec totum auditus; sed alius sic, alius autem sic incorporentur Christo. Qui intelligit omnia opera eorum.) Apud illum intellecta sunt opera eorum. Nõ saluus fit rex in multitudine virtutis.) Non saluus fit qui carnem suam regit, si in sua virtute multum præsumpserit. Nec gigas saluus erit in multitudine virtutis suæ. Nec quisquis militat contra consuetudinem concupiscentiæ suæ, vel contra diabolum & angelos eius, saluus erit, si se suæ fortitudini multum commiserit. Mendax equus ad salutem.) Fallitur, quisquis putat vel per homines inter homines acceptam se salutem adipisci, vel impetu animositatis suæ defendi à pernicie. In abundantia autem virtutis suæ non erit salus. Ecce oculi Domini super metuentes eum.) Quia si salutem quæris, ecce dilectio Domini super timentes eum. Sperantes super misericordia eius.) Et sperãtes non in vires suas, sed in misericordia eius.

Vt eruat à morte animas eorũ, & alat eos in fame.) Vt det eis alimentum verbi & sempiternæ veritatis, quod amiserant dum præsumunt in viribus suis: & ideo nec ipsas vires habent à fame iustitiæ. Anima nostra patiens erit Domino.) Vt autem postea saginetur escis incorruptibilibus, interim dum hîc est, anima nostra patiens erit Domino. Quoniam adiutor & protector noster est.) Adiutor noster est dum conamur ad Deum, & protector dũ resistimus aduersario.

Quia in ipso lætabitur cor nostrum.) Non enim in nobis vbi magna sine illo inopia est, sed in ipso lætabitur cor nostrum. Et in nomine sancto eius sperabimus.) Et ideo sperabimus venturos nos ad Deũ, quia nobis absentibus per fidem misit nomen suum. Fiat misericordia tua Domine super nos, sicut sperauimus in te.) Fiat misericordia tua Domine super nos: spes enim non confundit, quia sperauimus in te.

Concio prima, de prima parte eiusdem Psalmi.

PSALMVS iste admonet nos exultare Domino. Inscribitur autem, Ipsi Dauid.) Qui ergo pertinent ad sacratissimum semen Dauid, audiant vocem suam, & dicant vocem suam, & exultent in Domino. Sic autem incipit: Exultate iusti in Domino.) Iniusti exultent in seculo: finito isto seculo, finitur exultatio iniustorum. Exultent autem iusti in Domino, quia permanente Domino, permanebit iustorum exultatio. Exultare autem in Domino ita conuenit, vt laudemus illum, qui solus non habet quod nobis displiceat, & nemo tam multa habet quæ infidelibus displicent: & breue præceptum est. Ille placet Deo, cui placet Deus. Nec leue putetis hoc charissimi. Videtis etiam quanti disputant contra Deum, quàm multis displiceant opera eius. Cùm enim facere voluerit cõtra voluntatem hominum, quia Dominus est, & nouit quid faciat, nec tam attendit nostram voluntatem quàm vtilitatem: illi qui malunt suam potius voluntatem impleri quàm Dei, volunt ad suam voluntatem flectere Deum, non suam corrigere ad Deum. Talibus hominibus infidelibus, impiis, iniquis, & quod piget dicere, sed tamen dicam, nostis enim quàm verum dicam, facilius placet pantomimus quàm Deus. Propterea cùm dixisset, Exultate iusti in Domino, quia exultare in illo nisi laudando non possumus: cum autem laudamus, cui tanto magis placemus quanto magis ipse nobis placuerit. Rectos, inquit, decet laudatio.) Qui sunt recti? Qui dirigunt cor secundum voluntatem Dei: & si eos perturbat humana fragilitas, diuina consolatur æquitas. Quamuis autẽ corde

August. to. 8.

A mortali priuatim aliquid velint, quod suæ interim causæ vel negotio, vel præsenti necessitati conueniat, vbi intellexerint & cognouerint aliud Deum velle, præponunt voluntatem melioris voluntati suæ, & voluntatem omnipotentis voluntati infirmi, & voluntatem Dei voluntati hominis. Quantum enim Deus distat ab homine, tantum voluntas Dei à voluntate hominis. Vnde gerens hominem Christus, & regulam nobis proponens, docens nos viuere & præstans nobis viuere, ostendit hominis quandam priuatam voluntatem, in qua suam figurauit & nostram, quia caput nostrum est, & ad eum sicut nostis tãquam (Mat. 26. d.) membra vtique pertinemus: Pater, inquit, si fieri potest, transeat a me calix iste. Hæc humana voluntas erat, proprium aliquid & tanquam priuatum volens. Sed quia recto corde voluit esse hominẽ, vt quicquid in illo aliquantum curuum esset, ad illum dirigeret qui semper est rectus: verùm non quod ego volo ait, sed quod tu pater. Sed quid possit mali velle Christus? B Quid postremò aliud posset velle quàm pater? Quorum vna est diuinitas, non potest esse dispar voluntas. Sed ex persona hominis transfigurans in se suos quos in se transfigurauit, cùm ait: Esuriui & dedistis mihi (Matth. 25. f.) manducare, quos in se transfigurauit, cùm furenti & sanctos persequẽti Saulo clamauit desuper quem nemo tangebat: Saule Saule, quid me persequeris? (Act. 9. a.) ostendit quandam hominis propriam voluntatem, ostendit & correxit te. Ecce vide, inquit, te in me, quia potes aliquid proprium velle, vt aliud Deus velit. Conceditur hoc humanæ fragilitati, conceditur humanæ infirmitati. Aliquid proprium velle, difficile est vt nõ tibi contingat: sed statim cogita qui sit supra te: illum supra, te infra illum: illum creatorem, te creaturam: illum dominum, te seruum: illum omnipotentem, te infirmum. & corrigens te, subiungensque voluntati eius, ac dicens: Verùm nõ quod ego volo, sed quod (Mat. 26.) C tu vis pater. Quomodo disiunctus es à Deo, qui iam hoc vis quod Deus? Eris ergo rectus, & te decet laudatio, quoniam rectos decet laudatio. Si autem curuus fueris, laudas Deum quãdo tibi bene est, blasphemas quando tibi malè est. Quod quidem malè, si iustum est, non est malè. Iustum est autem, quoniam ab illo fit qui iniustè facere nihil potest. Et eris insulsus puer in domo patris, amans patrem si tibi blanditur, & odio habens quando te flagellat: quasi non & blandiens & flagellans hæreditatem paret. Vide autẽ quemadmodum deceat rectos laudatio. Audi vocem recti laudãtis ex alio Psalmo: Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Quod est in omni tempore, hoc est, semper. Et quod est benedicam, hoc est, laus eius in ore meo. Omni tempore & semper, siue in prosperis siue in aduersis. Nam si in prosperis & non in aduersis, quomodo omni tẽ- D pore? Quomodo semper? Et audiuimus multas multorum tales voces, quando illis prouenit aliqua felicitas, exultant, gaudent, cantant Deo, laudant Deũ: non sunt improbandi, immo gaudendum est illis, quia multi. Sed isti qui iam Deum laudare ex prosperitatis parte cœperunt, docendi sunt patrem agnoscere & flagellantem: nec murmurare aduersus corrigentis manum, ne semper praui remanentes exhæredati mereantur. Vt facti iam recti. Quid est recti? Vt nihil illis displiceat quod fecerit Deus, possint & in aduersis Deum laudare & dicere, Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, (Iob 1. d.) ita factum est: sit nomen Domini benedictum. Tales rectos decet laudatio: non primò laudaturos, & postea vituperaturos. Ergo iusti recti, exultate in Domino; quia vos decet laudatio. Nemo dicat, † quis ergo iustus? aut quando † ero iustus? Nolite (al. quis ego? al. ego.) vos abiicere & desperare de vobis. Homines estis, ad imagi-

Gen.1.d. imaginem Dei facti estis, qui vos homines fecit, pro A vobis & homo factus est: vt multi filij ad hæreditatē sempiternam adoptaremini, sanguis vnici pro vobis effusus est. Si vos vobis terrena fragilitate viluistis, ex pretio vestro vos appendite, quid manducetis, quid bibatis, quo † subscribamini, tamen dignè cogitate. Nunquid hoc vos monemus, vt superbi sitis, & vobis aliquam perfectionem audeatis arrogare? Sed non iterum ab omni iustitia vos putare debetis exules fieri. Nolo enim vos interrogare de iustitia vestra, fortassis enim nemo vestrûm mihi audeat respondere, iustus sum: sed interrogo vos de fide vestra. Sicut nemo vestrûm audet dicere, iustus sum: sic nemo non audet dicere, fidelis sum. Nondū quæro quid viuas, sed quæro quid credas. Responsurus es credere te in Christū. Rom.1.b. Nō audisti Apostolum, Iustus ex fide viuit? Fides tua, iustitia est tua: quia vtique si credis caues: si autem caues conaris: & conatum tuum nouit Deus, & voluntatem tuam inspicit, & luctam cum carne considerat: B & hortatur vt pugnes, & adiuuat vt vincas; & certantem inspectat, & deficientem subleuat, & vincentem coronat. Ergo exultate iusti in Domino. Hoc dixerim, exultate fideles in Domino, quia iustus ex fide viuit. Rectos decet laudatio. Discite gratias agere Deo & in prosperitatibus & in tribulationibus. Discite habere in corde quod habet omnis homo in lingua, quod vult Deus. Ipsa lingua popularis, plerunque est doctrina salutaris. Quis non quotidie dicit, quod vult Deus hoc agat? Et rectus erit inter eos qui exultant in Domino, & quos decet laudatio. Quales alloquitur consequenter Psalmus, & dicit, Confitemini Domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite ei.) Hoc enim etiam modò cantabamus, hoc ore consono exprimentes, corda vestra docebamus. Nónne id egit institutio in nomine Christi vigiliarū istarum, vt ex isto loco citharæ pellerentur? Et ecce ipsæ iubentur sonare. Confitemini, inquit, Domino C in cithara, in psalterio decem chordarum psallite ei. Nemo conuertat cor ad organa theatrica. Quod ei Psal.55. iubetur in se habet, sicut alibi dicitur, In me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudationes tibi. Meminerunt qui pridem affuerunt, quando quid intersit inter psalterium & citharam, sicut potuimus sermone discreuimus, & ad intellectum omniū perducere interim conati sumus. Quantum autem effecerimus, viderint qui audierunt. Et nunc non importunè repetimus, vt in ista diuersitate duorum instrumentorum musicorum, diuersitatem factorum humanorum inueniamus; significatam per hæc, implendam autē per vitam nostram. Cithara est lignum illud concauum tanquam tympanum pendente testudine, cui ligno chordæ innituntur, vt tactæ resonent. Non plectrum dico quo tanguntur, sed lignum illud dixi concauum cui superiacent, cui quodammodo incumbunt, vt ex illo cùm tanguntur tremefactæ, & ex illa concauitate D sonum concipientes, magis canoræ reddātur. Hoc ergo lignum cithara in inferiore parte habet, psalterium in superiore. Hæc est distinctio. Iubemur autem modò confiteri in cithara, & psallere in psalterio decem chordarum. Non dixi in cithara decem chordarum, neque in hoc Psalmo, neque si non fallor alicubi. Legant & considerent melius, & otiosius filij nostri lectores: tamen quantum mihi videor meminisse, multis locis inuenimus psalterium decem chordarum, citharam decem chordarum nusquā mihi lectum occurrit. Mementote citharam ex inferiore parte habere quo sonat, psalterium ex superiore. Ex inferiore vita, id est terrena, habemus prosperitatem & aduersitatem, vnde Deum laudemus in vtroque, vt semper sit Psal.33. laus eius in ore nostro, & benedicamus Dominum in omni tempore. Est enim quædam terrena prosperitas, est quædam terrena aduersitas: ex vtroque laudādus est Deus vt citharizemus. Quę est terrena prosperitas? Cùm sani sumus secundum carnem, cùm abundant omnia quibus viuimus, cùm incolumitas nostra seruatur, cùm fructus largè proueniunt, cùm solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Hæc omnia ad vitam terrenam pertinent. Quisquis inde non laudat Deum, ingratus est. Nunquid quia terrena, ideo non Dei sunt? Aut ideò aliter ea dare cogitādus est, quia datur & malis? Multiplex est enim misericordia Dei, patiens est & longanimis. Inde magis significat quid seruet bonis, cùm ostendit quanta donet & malis. Aduersitates autem ex inferiore vtique parte de fragilitate generis humani in doloribus, in languoribus, in pressuris, in tribulationibus, in tentationibus. Vbique laudet Deum qui citharizat. Non attendat quia inferiora sunt: sed quia & regi & gubernari non possunt nisi ab illa sapiētia quæ Sap.8.a. attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Non enim cælestia regit & terrena deserit. Aut non illi dicitur, Quò abibo à spiritu tuo, & à Psal.138. facie tua quò fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in infernum, ades. Vbi ergo deest qui nusquam non est? Ergo confitere Domino in cithara: Siue tibi abūdet terrenum aliquid, gratias age illi qui dedit: siue tibi desit, siue fortè damno tibi auferatur aliquid, cithariza securus. Non est enim ille tibi ablatus qui dedit, quamuis tibi ablatum fuerit quod dedit. Eia sic inquam cithariza securus, certus in Deo tuo. Tange chordas in corde tuo, & dic tanquam in cithara in inferiore parte bene sonante, Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factū Iob 1.d. est; sit nomen Domini benedictum. Iam verò cùm attendis superiora dona Dei, quid tibi contulerit præceptorum, qua doctrina cælesti te imbuerit, quid tibi desuper ex illius veritatis fonte præceperit, conuertere & ad psalterium, & psalle Domino in psalterio decem chordarum. Præcepta enim legis decem sunt. In Deut.5.a. decem præceptis legis habes psalterium. Perfecta res est. Habes ibi dilectionem Dei in tribus, & dilectionē proximi in septem. Et vtique nosti Domino dicente, quia in his duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. Dicit tibi Deus desuper, quia Dominus Deus Matth.22.d. tuus, Deus vnus est. Habes vnam chordam. Non ac- Deut.6.a. cipias in vanum nomen Domini Dei tui: habes alte- Deut.5.b. ram chordam. Obserua diem sabbati, non carnali- Ibidem. ter, non Iudaicis deliciis, qui otio abutūtur ad nequitiam. Melius enim vtique tota die foderent, quàm tota die saltarent. Sed tu cogitans requiem in Deo tuo & propter ipsam requiē omnia faciēs, abstine ab opere seruili. Omnis enim qui facit peccatum, seruus est Ioan.8.d. peccati: & vtinā hominis & non peccati. Hęc tria pertinent ad dilectionē Dei: cuius cogita vnitatem, veritatem, & voluntatē. Est enim quædā voluntas in Domino, vbi verum sabbatum, vera requies. Vnde dicitur: Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones Psal.36. cordis tui. Quis enim sic delectat, quàm ille qui fecit omnia quæ delectant? In his tribus charitas Dei, in Tob.4.c. septem aliis charitas proximi, ne facias alij quod pati non vis. Honores patrem & matrem: quia vis te ho- Matth.7.b. norari à filiis tuis. Nō mœchaberis: quia nec mœcha- Deut.5.b. ri vxorem tuam post te vis. Non occidas: & quia occidi non vis. Non fureris: quia furtum pati non vis. Exod.20.b. Non falsum testimonium dicas: quia odisti aduersum te falsum testimonium dicentem. Non concupisces vxorem proximi tui: quia & tuam non vis ab alio concupisci. Non concupisces rem aliquam proximi tui: quia si quis tuam concupiscit, displicet tibi. Conuerte & in te linguam, quando tibi displicet qui tibi nocet. Hæc omnia præcepta Dei sunt, sapientia donante data sunt, desuper sonāt. Tange psalterium,

imple

imple legem quam Dominus Deus tuus non venit A soluere, sed adimplere. Implebis enim amore, quod timore non poteras. Qui enim timédo non facit male, mallet facere, si liceret. Itaque & si facultas nō datur, voluntas tenetur. Non facio, inquit. Quare? Quia timeo. Nondum amas iustitiam, adhuc seruus es: Esto filius. Sed ex bono seruo fit bonus filius. Interim timendo noli facere, disces & amando non facere. Est enim quædā pulchritudo iustitiæ, pœna te deterreat. Habet iustitia formam suam, oculos quærit, accendit amatores suos. Pro hac martyres seculum calcantes, sanguinem fuderunt. Quid amabant quādo istis omnibus renunciabant? Num enim illi non erant amatores? aut hoc vobis dicimus, vt non ametis? Qui non amat friguit, obriguit. Ametur, sed illa pulchritudo quæ cordis oculos quærit. Ametur, sed illa pulchritudo quæ laudatur. Iustitia incendit animos, iustitia accensi promunt verba, edunt voces, vndique dicunt, bene, optime. Quid viderunt? In quo pulcher est cur- B uus senex? Non enim si procedat senex iustus, est aliquid in eius corpore quod ametur, & tamen amatur ab omnibus. Ibi amatur vbi non videtur, immò ibi amatur vbi corde videtur. Delectet vos ergo, & rogate Dominum vt delectet: Dominus enim dabit suauitatem, & terra nostra dabit fructum suum: vt per charitatem impleatis, quod per timorem implere difficile est. Quod dico difficile est, non potest adhuc animus: mallet non esse quod præcipitur, si ad faciendum amore non ducitur, sed timore coarctatur. Noli furtum facere, time gehennas: mallet non esse gehē-nam in quam mitteretur. Quando incipit amare iustitiam, nisi quando mallet furta non esse, & si gehennæ non essent in quas fures mitterentur? Hoc est amare iustitiam. Et ipsa iustitia qualis est? Quis illam pingit? Sapientia Dei quam pulchritudinem habet? Per illam pulchra sunt omnia, quæ oculis placent: ei videndæ, complectendæ, corda mundādā sunt. Huius C nos amatores profitemur: ipsa nos componit vt ei non displiceamus. Et quando nos reprehendunt homines in his rebus, in quibus ei quam diligimus placemus, quomodo praui habemur apud reprehēsores nostros? Quomodo ab illis contemnimur & omnino nihili pendimur? Amatores lubrici & damnabiles feminarum, quando amatæ ipsorum componunt illos secundum oculos suos, si ipsis placeant, non curant eos quibus† displiceant, putantes sibi sufficere quod earum oculis placent ad quas affectant: & plerunque grauibus displicent, immo semper grauibus displicent, & meliore iudicio reprehenduntur. Non bene tonsus es, dicit vir grauis lasciuo adolescenti, nō te decet cum talibus cincinnis incedere. Nouit autē ille capillos suos placere nescio cui. Odit te reprehendentem vero iudicio, & seruat in se quod placet peruerso consilio. Inimicum te putat, quia turpitudinem demis. Fugit oculos tuos, & omnino non curat D qua regula iustitiæ reprehendatur. Si ergo illi non curant reprehensores veraces, vt sint formosi fallaces: nos in his rebus in quibus placemus sapientiæ Dei, nō debemus curare irrisores iniustos, non habentes oculos vnde videant quod amamus. Hæc cogitantes recti corde, confitemini Domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite ei. Cantate ei canticum nouum.) Exuite vetustatem, nostis canticum nouum. Nouus homo, nouum testamentum, nouum canticum. Non pertinet nouum canticum ad homines veteres. Non illud discunt nisi homines noui, renouati per gratiam ex vetustate, & pertinentes iam ad testamentum nouum, quod est regnum cælorum. Ei suspirat omnis amor noster, & cantat canticū nouum. Cantet canticum nouum, non lingua, sed vita. Cantate ei canticum nouum; Bene cantet ei.)

Mat. 5. b.

Psal. 84.

Deut. 5. b.

al displicent.

August. to. 8.

Quærit vnusquisque quomodo cantet Deo. Canta illi, sed noli malè. Non vult offendi aures suas. Bene cantare fratres. Si alicui bono auditori musico, quando tibi dicitur, Canta vt placeas ei; & si vis aliqua instructione musicæ artis cantare, trepidas ne displiceas artifici; quia quod in te imperitus nōn agnoscit, artifex reprehendit: quis offerat Deo bene cantare, sic iudicari de cantore, sic examinanti omnia, sic audienti? Quando potes afferre tam elegans artificium cantandi, vt tam perfectis auribus in nullo displiceas? Ecce veluti modum cantandi dat tibi: noli quærere verba, quasi explicare possis vnde Deus delectetur. In iubilatione cane.) Hoc est enim bene canere Deo, in iubilatione canta. Quid est in iubilatione canere? Intelligere, verbis explicare non posse quod canitur ore Deo. Etenim illi qui cantant, siue in messe, siue in vinea, siue in aliquo opere feruenti, cùm cœperint in verbis canticorum exultare lætitia, veluti impleti tāta lætitia vt eam verbis explicare non possint, auertunt se à syllabis verborum, & eunt in sonum iubilationis. Iubilum sonus quidam est significans cor parturire quod dicere non potest. Et quem decet ista iubilatio nisi ineffabilem Deum? Ineffabilis enim est, quem fari non potes. Et si eum fari non potes, & tacere non debes, quid restat nisi vt iubiles? Vt gaudeat cor sine verbis, & immensa latitudo gaudiorū metas non habeat syllabarū. Bene cantare ei in iubilatione: Quoniam rectus est sermo Domini.) Et omnia opera eius in fide. In quo etiam displicet non rectis, rectus est ille. Et omnia opera eius in fide.) Tua sint opera in fide: quia iustus ex fide viuit, & fides per dilectionem operatur. Tua sint opera in fide, quia in Deum credendo fidelis efficeris. Opera Dei quomodo possunt esse in fide, quasi & Deus ex fide viuat? Inuenimus & Deum fidelem, & hoc non verbis nostris dicitur. Apostolum audi, Fidelis, inquit, Deus qui vos non permittit tētari supra quàm potestis ferre; sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Audistis fidelem Deum, audite & alibi. Si tolerabimus, & cōregnabimus: si negauerimus, & ipse nos negabit: si nō credimus, & ipse fidelis permanet, negare semetipsum non potest. Habemus ergo & fidelem Deum: distinguamus potius fidelem Deum à fideli homine. Fidelis homo est credens promittenti Deo, fidelis Deus est exhibens quod promisit homini. Teneamus fidelissimum debitorem, quia tenemus misericordissimū promissorem. Neque enim aliquid ei commodauimus, aut mutuum commendauimus vt teneamus eū debitorem: cùm ab illo habeamus quicquid illi offerimus, & ex illo sit quicquid boni sumus. Omnia bona quibus gaudemus, ab illo sunt. Quis enim cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit: aut quis prior dedit ei, & retribuetur illi? Quoniā ab ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Ergo nō ei aliquid dedimus: & tenemus debitorem. Vnde debitorem? Quia promissor est. Non dicimus Deo, Domine redde quod accepisti, sed redde quod promisisti: quoniā rectus est sermo Domini. Quid est, rectus est sermo Domini? Non te fallit, tu eum noli fallere, immo tu te noli fallere. Quis enim fallet omnia scientem? Sed mentita est iniquitas sibi. Quoniam rectus est sermo Domini, & omnia opera eius in fide. Diligit misericordiam & iudicium.) Fac ista, quia facit. Intendite istam misericordiā & iudicium. Misericordiæ tempus modò est, iudicij tempus pòst erit. Vnde est misericordiæ tempus? Vocat modò auersos, donat peccata conuersis. Patiens est super peccatores, donec conuertantur. Quandocunque conuersi fuerint, præterita obliuiscitur, futura promittit. Hortatur pigros, consolatur afflictos, docet studiosos, adiuuat dimicantes: neminem deserit laborantem & exclamantem ad se:

Rom. 1. b.

Gal. 5. a.

1. Cor. 10. d.

2. Tim. 2. b.

Rom. 11. d.

donat vnde sibi sacrificetur, ipse tribuit vnde placetur. Magnum misericordiæ tempus, non transeat fratres, non nos transeat. Venturum est iudicium. Erit & tunc pœnitentia, sed iam infructuosa. Dicent intra se pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes. Certè ista scripta sunt in libro Sapientiæ, Sap. 5. b. Quid nobis profuit superbia, & diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia tanquam vmbra. Modò dicamus, Transeunt omnia tanquam vmbra. Modò fructuosè dicamus, transeunt: ne tunc dicamus infructuosè, omnia transierunt. Hoc est ergo tempus misericordiæ, erit & iudicij. Ne putetis autem fratres, quia ista à se possunt in Deo aliquo separari modo. Videntur enim sibi aliquando contraria, vt qui misericors est, non seruet iudicium: & qui iudicij tenax est, obliuiscatur misericordiam. Omnipotens est Deus, nec in misericordia amittit iudicium, nec in iudicio misericordiam. Miseretur enim, considerat imaginem suam, fragilitatem nostram, errorem nostrum, cæcitatem nostram, & vocat: & conuersis ad se donat peccata, non conuersis non donat. al. in iustis. Misericors est † & iustus. Nunquid autem iudicium amisit, aut non debuit iudicare inter conuersos & non conuersos? An vobis iustum videtur, vt conuersus & non conuersus æqualiter habeantur: vt eo modo suscipiatur confitens & mentiens, humilis & superbus? Ergo habet & iudicium in ipsa misericordia. Rursus in illo iudicio habet misericordiam, in eos vtique quibus dicturus est, Esuriui & dedistis mihi manducare. Mat. 25. c. Etenim dicitur in quadam Epistola apostolica, Iacobi 2. c. Iudicium enim sine misericordia illi qui non fecit misericordiam. Mat. 5. a. Beati, inquit, misericordes, quoniam ipsorum miserebitur Deus. Ergo in illo iudicio erit & misericordia, sed non sine iudicio. Si enim non in quemlibet, sed in eum erit misericordia qui prærogauit misericordiam: & ipsa misericordia iusta erit, quia confusa non erit. Misericordia est certè vt dimittantur peccata, misericordia est vt retribuatur vita æterna. Mat. 6. b. Vide ibi iudicium, Dimittite, & dimittetur vobis: date, & dabitur vobis. Certè dabitur vobis & dimittetur vobis, misericordia est. Si inde recessisset † à iudicio, non diceret, In qua mensura mensi fueritis, in ea remetietur vobis. al. & iudicium. Matth. 7. a. Audisti quemadmodum exhibeat Deus misericordiam & iudicium: exhibe & tu misericordiam & iudicium. An fortè ad Deum pertinent ista, ad hominem non pertinent? Si ad hominem non Matth. 23. c. pertinerent, non diceret Dominus pharisæis: Relinquitis grauiora legis, misericordiam & iudicium. Ergo pertinent ad te misericordia & iudicium. Ne putes quòd ad te misericordia pertineat, iudicium autē non ad te pertineat. Aliquando audis causam inter duos, quorum duorum vnus est diues, & alius pauper: & cōtingit vt pauper habeat causam malam, diues autem bonam. Iam si tu non es eruditus in regno Dei, videris tibi bene facere, si quasi pauperē miseratus, abscōdas, & contegas iniquitatem illius, & velis eum iustificare, vt quasi causam bonam habere videatur. Et si reprehensus fueris quòd malè iudicasti: quasi de misericordia respondes, Noui, & ego scio: sed pauper erat, misericordia ei debebatur. Quomodo tenuisti misericordiā, & perdidisti iudiciū? Et quomodo, inquis, si tenerem iudicium, non amitterem misericordiā? Pronunciarem aduersus pauperem, qui vnde redderet nō haberet? Aut si haberet, cùm reddidisset vnde postea viueret non inueniret. Ait tibi Deus: Ne accipias personam pauperis in iudicio. Exod. 23. a. Cæterùm facile est vt admoneamur personam diuitis non accipere. Hoc omnis homo videt, atque vtinam sic omnis homo faceret. Illud est vbi fallitur, veluti qui vult placere Deo, si personam pauperis in iudicio accipiat, & dicat, faui pauperi. Immo teneres vtrumque, & misericordiam

A & iudicium. Primò, qualem misericordiam fecisti in eum cuius iniquitati fauisti? Ecce sacculo pepercisti, cor percussisti, pauper iste iniquus remansit: & tanto iniquior, quanto te quasi hominem iustum fauere vidit iniquitati suæ. A te remansit iniustè adiutus, à Deo al. recessit. † recessit iustè damnandus. al. remansit. Qualem misericordiā præbuisti ei quem iniustum fecisti? Ecce crudelior inuentus quàm misericordior. Quid ergo, inquis, facere? Iudicares primò secundum causam: argueres pauperem, flecteres diuitem. Alius est iudicandi, alius petendi locus. Quando te ille diues videret tenuisse iustitiam, non erexisse iniqui pauperis ceruicem, sed pro merito peccati sui obiurgasse te iustè: nonne flecteretur ille ad misericordiam petenti, qui lætus redditus erat te iudicante? Quamuis ergo, fratres, Psalmi plura restent, consulendum est tamen viribus & animæ & corporis propter varietatem audientium, quia & cùm reficimur, ex eodem tritico velut multi sapores B nobis fiunt. Ad detergenda fastidia, hæc vobis sufficiant.

Concio secunda, de secunda parte eiusdem Psalmi.

ET in annunciando & in audiendo verbo veritatis, labor est. Quem laborem, fratres, æquo animo toleramus, si sententiæ Dominicæ & conditionis nostræ meminerimus. Ab ipso enim nostri generis exordio audiuit homo non ab homine fallace, nec à diabolo seductore, sed ab ipsa veritate ex ore Dei, In sudore Gen. 3. d. vultus tui edes panem tuum. Proinde si panis noster est verbum Dei, sudemus in audiendo ne moriamur in ieiunando. Psalmi huius primarum partium pauci versus vigiliarum nuper actarum solennitate tractati sunt: quod restat audiamus. Hinc autem incipit pars quæ restat, quam modò cantabamus. Misericordia Domini plena est terra. Verbo Domini cæli firmati sunt.) Id ipsum est enim, sermone Domini cæli solidati sunt. C Dixerat superius: Bene cantate ei in iubilatione, id est, ineffabiliter canite: quoniā rectus est sermo Domini, & omnia opera eius in fide. Nihil promittit & non reddit: fidelis ille factus est debitor, esto tu auarus exactor. Deinde cùm dixisset, Omnia opera eius in fide: adiunxit quare, Diligit misericordiam & iudicium. Qui ergo misericordiam diligit, miseretur. Qui autē miseretur, non potest promittere & non dare: quia posset dare etiam si nō promitteret. Ergo quia diligit misericordiam, oportet vt exhibeat quod promittit. Et quia diligit iudiciū, oportet vt exigat quod dedit. Vnde ipse Dominus dicit cuidam seruo, Dares tu pecuniam meam, & ego veniens cum vsuris exigerem. Mat. 25. c. Luc. 19. d. Ioan. 8. b. Quod ideo monemus vt sciamus quod modò audiuimus. Ipse enim dicit alio loco in Euāgelio, Ego non iudico quenquam: sermo quem locutus sum eis, ipse iudicabit eos in nouissimo die. Nec se excuset qui audire non vult, ne quasi non sit quod ab illo exiga- D tur. Idipsum enim exigitur, quia noluit accipere cùm daretur. Aliud est enim non posse accipere, aliud est nolle. Illic excusatio necessitatis est, hic reatus voluntatis. Ergo omnia opera eius in fide: diligit misericordiam & iudicium. Accipite misericordiam, & timete iudicium: ne ille cùm venerit exigat nos, & sic nos exigat † vt inanes dimittat. al. vt inanes nō dimittat. Exigit enim rationem: reddita ratione, donat æternitatem. Accipite ergo misericordiam fratres, accipiamus omnes. Nemo nostrum in accipiendo dormiat, ne ad reddendum * malum excitetur. al. malè. Accipite misericordiam. Sic ad nos clamat Deus, tanquam si tempore famis diceretur, accipite frumentum. Quod cùm audires tempore famis, profectò ipso stimulo necessitatis cōcitus curreres, versans te huc atque illuc, quærens vnde acciperes, quod dictum est, accipe. Et cùm venires, quando te teneres? quam moram interponeres?

Sic

al. accipite. Sic & nunc dictum est, † accipe misericordiam. Dili- A
git enim misericordiam & iudicium. Cùm acceperis,
bene vtere: vt bonam rationem reddas, cùm iudiciū
venerit eius qui tibi modò prærogat in ista fame mise-
ricordiam. Nolo ergo mihi dicas, vnde accipio? Quò
eo? Recordare quod cantasti, Misericordia Domini
plena est terra. Vbi iam non Euangelium prædicatur?
Vbi sermo Domini tacet? Vbi salus cessat? Opus est
vt velis accipere, plena sunt horrea. Hæc ipsa plenitu-
do & abundantia non te venientem expectauerunt,
sed ad dormientem ipsa venerunt. Non dictum est,
Surgant gentes, & eant ad vnū locum: sed annunciata
sunt ista gentibus vbi erant, vt adimpleretur exinde
Soph.2.a. prophetia, dicens: Adorabit eum vnusquisque de loco
suo. Misericordia Domini plena est terra. Quid cæli?
Audi quid cæli. Non enim indigent misericordia, vbi
nulla est miseria. In terra abūdat hominis miseria, su-
perabundat Domini misericordia. Miseria hominis
plena est terra, & misericordia Domini plena est ter- B
ra. Cæli ergo vbi nulla est miseria, nunquid quia non
indigent misericordia, non indigēt Domino? Omnia
indigent Domino, & misera & felicia. Sine illo miseri
non subleuantur, sine illo felix non regitur. Ergo ne
fortè de cælis quæreres cùm audires, Misericordia
Domini plena est terra: audi quia Domino & cæli in-
digent. Verbo Domini cæli solidati sunt.) Nam nō
à se sibi solidamentum fuerunt, nec ipsi cæli firmitatē
sibi propriam præstiterūt. Verbo Domini cæli firmati
sunt, Et spiritu oris eius omnis virtus eorum.) Non
habuerunt aliquid ex se, & tanquam supplementum
à Domino perceperunt. Spiritu enim oris eius non
pars, sed omnis virtus eorum. Sanè fratres, videte eadē
opera & filij & spiritus sancti. Non enim negligenter
prætereundum est, propter quosdam iniquos discre-
tores & turbulentos confusores. Vtrunque enim ma-
lè fit. Cōfundunt illi malè discernendo creaturā cum
creatore, & cùm sit creator spiritus Dei, inter creatu- C
ras eū numerant. Illi discernunt & confundunt, con-
fundantur vt conuertantur. Audi modò vnum opus
Ioan.1.a. filij & Spiritus sancti. Verbum certè Dei filius Dei est,
& spiritus oris eius Spiritus sanctus est. Verbo Domini
cæli solidati sunt. Quid est autē solidatos esse, nisi ha-
bere stabilem & firmam virtutem? Et spiritu oris eius
omnis virtus eorum. Posset & sic dici, spiritu oris eius
cæli solidati sunt, & verbo Domini omnis virtus
eorum. Quod est enim omnis virtus eorum, hoc
est, solidati sunt. Hoc ergo facit filius & Spiritus
sanctus. Nunquid sine patre? Quis ergo facit per ver-
bum suum & spiritum suum, nisi cuius verbum est, &
cuius spiritus? Trinitas ergo hęc vnus Deus. Hūc ado-
rat qui nouit adorare, hunc vbique habet quò se con-
uerterit. Non enim quæritur ab auersis, sed ipse vocat
auersos vt impleat conuersos. Sanè fratres exceptis il-
lis cælis superioribus, ignotis nobis in terra laboranti-
bus, & per humanas coniecturas vtcunque ista quæ- D
rentibus: exceptis ergo illis cælis, qui quomodo sint
super inuicem, vel quot sint, vel quibus modis distin-
cti sint, quibus incolis impleti sint, qua dispositione
regantur, quomodo ibi vnus quidam hymnus indefi-
ciens concinens ab omnibus prædicet Deum, multū
est ad nos inuenire, satagamus tamen peruenire. Ibi
est enim patria nostra quam longa fortasse peregrina-
Psal.119. tione obliti sumus. Vox enim nostra est in illo Psal-
mo, Heu me quoniā peregrinatio mea longinqua fa-
cta est. Ergo de illis cælis & mihi difficile est disputa-
re, si tamen non impossibile, & vobis intelligere. Cer-
tè qui me in his rebus intellectu pręuenit, fruatur quo
præcessit, & oret pro me vt sequar ego. Interim exce-
ptis illis cælis, habeo de quibus hîc vtcunque disserā,
Matth.13.d. & 3.c. nobis proximos cælos sanctos Dei Apostolos, prædi-
catores verbi veritatis per quos cælos cōpluti sumus,
vt per totum mundum seges Ecclesiæ pullularet: & si
cum zizaniis interim communē bibens pluuiam, sed
tamen horreum non habitura commune. Ergo cùm
dictum esset, Misericordia Domini plena est terra:
quasi quæreres vnde impleta est terra misericordia
Domini? prius missi sunt cæli qui misericordiam Do-
mini spargerent super terram, & hoc super totam ter- Psal.18.
ram. Nam vide quid de ipsis cælis alibi dicitur: Cæli
enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annun-
ciat firmamentum? Quod cæli, hoc firmamentum.
Dies diei eructat verbū, & nox nocti annunciat scien-
tiam. Non cessatur, non tacetur. Sed vbi prædicaue-
runt, & quousque peruenerūt? Non sunt loquelę neq;
sermones, quorum non audiantur voces eorum. Sed
hoc pertinet ad id quia omnium linguis locuti sunt Act.2.a.
in vno loco. Omniū linguis locuti impleuerunt quod
dictum est, Non sunt loquelæ neque sermones, quorū
non audiantur voces eorum. Sed quæro, ipsa vox in
omnibus linguis quousque peruenerit, quæ impleue- Psal.18.
rit? Audi ergo quod sequitur, In omnem terram exiit
sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorū. Quo-
rum, nisi cælorum qui enarrant gloriam Dei? Ergo si
in omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis
terræ verba eorum, quid prædicauerint nobis, indicet
nobis qui illos misit. Indicat planè, fideliter indicat,
quia & antequā fierent prædixit futura ille, cuius om- Psal.32.
nia opera in fide. Resurrexit enim à mortuis, & cōtre- Luca 24.g.
ctatis membris suis agnitus à discipulis suis, ait: Opor-
tebat pati Christum, & resurgere à mortuis tertio die,
& prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissio-
nem peccatorum. Vnde & quousque? Per omnes gē-
tes ait, incipientibus ab Hierusalem. Quam miseri-
cordiam verò omnes expectamus, fratres, vberiorem
à Domino, nisi vt peccata nostra dimittantur? Cùm
ergo ea sit magna misericordia Domini remissio pec-
catorum, & hanc remissionem peccatorum prædixit
Dominus prædicari per omnes gentes, Misericordia
Domini plena est terra. Vnde plena est terra? Miseri-
cordia Domini. Quare? Quia vbique dimittit pecca-
ta Deus, quia misit cælos qui terram compluerent. Et
quomodo ausi sunt ipsi cęli ire cum fiducia, & ex ho-
minibus infirmis cæli fieri, nisi quia verbo Domini Mat.10.b.
cæli solidati sunt? Vnde enim haberent tantam virtu-
tem oues inter lupos, nisi quia spiritu oris eius omnis
virtus eorū? Ecce, inquit, mitto vos sicut oues in me-
dio luporum. O Domine misericordissime! certè hoc
facis vt misericordia tua plena sit terra. Si ergo ita es
misericors vt impleas terram misericordia, vide quos
mittis, vide quò mittis. Quò, inquam, mittis, & quos
mittis? Oues in medio luporum. Vnus lupus si mitta-
tur in medium innumerabilium ouiū, quis ei resistit?
Quid non turbat, nisi fortè quia citò satiatur? Nā om-
nia deuoraret. Mittis infirmos inter sæuos? Mitto, in- al. fiunt.
quit; quia cæli † sunt vt terram compluant. Vnde cæli
homines infirmi? Sed spiritu oris eius omnis virtus
eorum. Ecce lupi tenebunt vos & tradent vos, & offe-
rent potestatibus propter nomen meum. Iam armate
vos. Virtute vestra? Absit. Nolite cogitare quid loqua-
mini. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus
patris vestri qui loquitur in vobis: quia spiritu oris eius
omnis virtus eorum. Facta sunt hæc, missi sunt Apo-
stoli, pertulerunt pressuras. Nunquid modò tantas fe-
rimus vt audiamus hæc, quantas illi vt seminarēt hęc?
Non. Ergo, fratres, infructuosus est labor noster? Non.
Video constipationem vestram, sed & vos videtis su- 2.Tim.2.b.
dorem nostrum, si toleramus, & conregnabimus. Ec- Matth.10.b.
ce facta sunt illa. Ex illis ouibus missis in medio lupo-
rum, & memorias martyrum celebramus. Locus iste
quādo martyris beati corpus percussum est, lupis ple-
nus erat: vicit tot lupos vna ouis capta, & impleuit lo-
cum ouibus ouis occisa. Sæuiebat tunc mare ingen-

tibus persequentium fluctibus, ibat in aridam sitien- A
tem cælum Dei. Modò autem per illa quæ illi passi
sunt, qui aciem ruperunt, glorificatū est nomen Chri-
sti: occupauit etiam ipsas potestates ambulans super
capita tumentium gurgitum. Et quia ista facta sunt,
modò etiam qui vident nondum credentes conuen-
ticula nostra, celebrationes, solennitates, laudes iam
manifestas & publicas Dei nostri: putatis eos non do-
lere, putatis non fremere? Sed nunc impletur quod de
Psal.111. illis dictum est; Peccator videbit & irascetur. Quid
ergo quia irascetur? Ne timeas ouis lupum. Modò
minas eorum & fremitus non timeatis. Irascitur. Sed
quid sequitur? Dentibus suis frēdet & tabescet. Quia
ergo modò salsa maris aqua quæ remansit, in Chri-
stianos sæuire non audet, occultum autem murmur
rugit in se, & intra mortalem pellem fremit conclusa
salsugo. Videte quid sequitur. Congregans sicut in
vtrē aquas maris.) Cùm ergo antea mare liberis flu-
ctibus sæuiebat, modò autem intra mortalia pectora B
Prou.8.d. inclusum amarū est, ille fecit qui in illis vicit, qui po-
suit tunc mari terminos, vt in se remeantes commi-
nuerentur fluctus eius. Ipse congregauit velut in vtrē
aquam maris, mortalis pellis contegat amaram cogi-
tationem. Timentes enim pelli suæ, intus tenēt quod
non audent emittere. Nam eadem est amaritudo. Sic
oderunt, sic detestantur. Sed quod tunc apertè sæuie-
bat, nunc occultè: quid aliud dicam quàm quod di-
ctum est, Frendet & tabescet? Eat ergo Ecclesia, am-
bulet: Facta est via, strata, nostra ab imperatore muni-
ta est. Ferueamus in itineribus bonorum operū, hoc
est enim ambulare nostrum. Et si quando existūt ten-
tationes pressuræ vnde non sperabantur, iam cōgre-
gatis velut in vtrem aquis maris, intelligamus Domi-
num facere hoc ad disciplinam, vt excutiat à nobis
malè prouidentem de temporalibus securitatem, &
dirigat nos in regnum suū cōposito desiderio. Quod
desiderium tribulationibus hinc atque hinc contun-
dentibus producitur, vt simus canori auribus Domi- C
Psal.97. ni tanquam tubæ ductiles. Dictum est enim & hoc in
Psalmis, vt in tubis ductilibus laudemus Deum. Tu-
ba ductilis malleo producitur, ita Christianum cor in
Deum pressurarum plagis extenditur. Meminerimus
ergo fratres iam his temporibus quibus cōgregata est
velut in vtrem aqua maris, non deesse Deo vnde pro-
ferat quo nos emendet, cùm emēdatione nobis opus
est. Ideo enim sequitur: Ponens in thesauris abys-
sos.) Thesauros Dei, dicit secretum Dei. Nouit ille
omnium corda; quid ad tempus proferat, vnde profe-
rat, quātam potestatem tribuat malis in bonos, ad iu-
dicandos quidem malos, erudiendos autem bonos.
Nouit quomodo hęc agat qui ponit in thesauris abys-
sos. Fiet ergo quod sequitur. Timeat Dominum
omnis terra.) Non glorietur superba lætitia temera-
ria exultatione, dicens: Iam congregata est velut in
vtre aqua maris, quis mihi aliquid facere audebit?
Nescis quia posuit ille in thesauris abyssos, nescis vn- D
de proferat quod opus est ad flagellandum te pater
tuus? Qui quidem in disciplinam tuam habet abyssi
thesauros, quibus te erudiat ad thesauros cælorum.
Ergo redi ad timorem, qui iam ibas in securitatem.
Exultet terra, sed & timeat. Exultet. Quare? Quia mi-
sericordia Domini plena est terra. Timeat. Quare?
Quia sic congregauit in vtre aquas maris, vt poneret
in thesauris abyssos. Fit ergo in illa quod alibi breuiter
Psal.2. vtrunque dicitur, Seruitē Domino in timore; & exul-
tate ei cum tremore. Timeat Dominum omnis ter-
ra. Ab ipso autem cōmoueantur omnes, qui inhabi-
tant orbem. Non timeant alterū pro illo. Ab ipso cō-
moueantur omnes qui inhabitant orbem terræ. Fera
sæuit, Deum time. Serpēs insidiatur, Deum time. Ho-
mo te odit, Deum time. Diabolus te impugnat, Deū
time. Tota enim creatura sub illo est quem iuberis ti- Psal.148.
mere. Quoniam ipse dixit, & facta sunt, ipse man- Iudith 16.c.
dauit, & creata sunt.) Hoc in Psalmo sequitur. Cum
enim dixisset, Ab ipso commoueantur omnes qui in-
habitant orbem terræ, ne conuerteret se homo ad ti-
mendum aliquid aliud, & auersus à timore Dei, time-
ret pro illo aliquam creaturam, & adoraret quod fa-
ctum est, dimisso qui fecit; confirmauit nos in timore
Dei, tanquā dicens nobis & alloquens nos: Quid for-
midaturus es aliquid de cælo, aliquid de mari? Ipse di-
xit, & facta sunt; mādauit, & creata sunt. Qui dixit, &
facta sunt, mandauit, & creata sunt: cùm iubet mouē-
tur, cùm iubet quiescunt. Conquiescit & malitia ho- 2.Par.6.44.
minum, cupiditas hominum. Cupiditatem nocendi Sed plenius.
potest homo habere propriam: potestatem autem si
ille non dat, non habet. Non est enim potestas nisi à Rom.13.a.
Deo. Definita sententia Apostoli est. Non dixit, non
est cupiditas nisi à Deo. Est enim mala cupiditas, quæ
non est à Deo: sed quia ipsa mala cupiditas nulli no-
cet si ille non permittat, non est, inquit, potestas nisi à
Deo. Vnde Deus homo stans ante hominem, Nō ha- Ioan.19.k.
beres, inquit, in me potestatē, nisi data fuisset tibi de-
super. Ille iudicabat, ille docebat. Cùm iudicabatur,
docebat: vt iudicaret quos docuerat. Nō haberes, in-
quit, in me potestatē, nisi esset data tibi desuper. Quid
hoc? Homo tantùm non habet potestatem, nisi cum
acceperit desuper? Quid ipse diabolus? Ausus est vel
vnam ouiculam tollere viro sancto Iob, nisi prius di-
ceret, Mitte manum tuam, hoc est, da potestatem? Il-
le volebat, sed ille non sinebat. Quando ille permisit;
ille potuit. Non ergo ille potuit, sed qui permisit. Ideo
bene eruditus ipse Iob, non ait sicut iam commemo-
rare vobis solemus, Dominus dedit & diabolus abstu-
lit: sed, Dominus dedit & Dominus abstulit; sicut Iob 1.d.
Domino placuit, ita factum est: non, sicut diabolo
placuit. Videte ergo fratres mei cum tāto labore mā-
ducantes salubrem & vtilem panem, videte ne quen-
quam timeatis nisi Dominum. Præter eum ne timeas
alium, Scriptura tibi dicit. Proinde timeat Dominum
omnis terra, qui posuit in thesauris suis abyssos. Ab
ipso autem cōmoueantur vniuersa, & omnes qui ha-
bitant orbem terræ: Quoniam ipse dixit, & facta sunt;
ipse mandauit, & creata sunt. Sed iam cessauerunt re-
ges mali, facti sunt boni. Crediderunt & ipsi, signum
crucis Christi in fronte iam portant, pretiosius signū
quàm quælibet gemma diadematis. Illi qui sæuierunt
destructi sunt. Sed quis fecit hoc? Fortè tu vt extollas
te? Dominus dissipauit consilia gentium, reprobat
autem cogitationes populorum, & reprobat consilia
principum.) Quando dixerunt, Tollamus eos de ter-
ra, non erit nomen Christianum si hoc fecerimus: si
occidantur, sic torqueantur, talia & talia illis infligan-
tur. Dicta sunt hæc, & inter hæc creuit Ecclesia. Re-
probat cogitationes populorum, & reprobat consilia
principum. Consilium verò Domini manet in æter-
num, cogitationes cordis eius in secula seculorum.)
Repetitio sententię est. Quod ante ait, consilium, hoc
ait postea, cogitationes cordis: & quod suprà ait, ma-
net in æternum, hoc postea in secula seculorum. Re-
petitio, cōfirmatio est. Ne autem putetis fratres, quia
dixit, cogitationes cordis, quasi sedere Deum & cogi-
tare quid agat, & exquirere consiliū faciendi aliquid
vel non faciendi. Tuæ sunt istę ô homo tarditates, vsq;
in velocitatem currit verbū eius. Quādo potest mora Psal.147.
esse cogitationis in illo verbo quod vnum est, & om-
nia cōplectitur? Sed dicūtur cogitationes Dei vt tu in-
telligas, vt secundum te audeas erigere cor, vel ad ver-
ba tuę infirmitati similia: quia res ipsa multū est ad te.
Cogitationes cordis eius in secula seculorū. Quæ sunt
cogitationes cordis eius, & quod est consiliū Domini
quod manet in æternū? Contra quod consiliū vt quid
fremue-

Psal. 2. fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Quandoquidem Dominus reprobat cogitationes populorum, & reprobat cōsilia principum. Vnde igitur consilium Domini manet in æternum, nisi de nobis quos antè præsciuit & prædestinauit? Quis tollit prædestinationem Dei? Ante mundi constitutionem vidit nos, fecit nos, emendauit nos, misit ad nos, redemit nos; hoc eius consilium manet in æternum, hæc eius cogitatio manet in secula seculorum. Fremuerūt gentes tunc apertè fluctuantes & sæuientes, contabescant nunc tanquā inclusæ & congregatæ in vtre. Habuerunt liberas audacias, habeāt truces & amaras cogitationes. Quādo possunt destruere quod ille cogitauit & manet in æternū? Quid est autē hoc? Beata gēs.) Quis est qui nō hoc audito erigat se? Amāt enim omnes beatitudinem: & ideo peruersi sunt homines qui mali volūt esse, miseri nolūt. Et cùm sit malitiæ indiuidua comes miseria, isti peruersi non solùm mali esse volunt, & miseri nolūt, quod fieri non potest: sed ideo volūt mali esse, ne miseri sint. Quid est hoc quod dixi, ideo volunt mali esse, ne miseri sint? Considerate hoc paululū in omnibus hominibus qui malè faciūt, beati semper esse volūt. Furtū facit. Quæris, quare? Propter famē, propter necessitatē. Ergo ne miser sit, malus est; & ideo miserior est quia malus est. Depellendæ ergo miseriæ causa, & acquirēdæ beatitudinis causa, faciūt omnes homines quicquid vel boni faciunt vel mali: semper ergo beati esse volūt. Siue malè viuentes, siue bene viuētes, beati esse volūt: & nō cōtingit omnibus quod omnes esse volūt. Omnes enim beati esse volūt, non autē erunt nisi illi qui iusti esse voluerint. Et ecce nescio quis vt malè faciat beatus vult esse. Vnde? Ex pecunia, ex argento & auro, ex prædiis, fundis, domibus, mancipiis, pōpa seculi, honore volatico & perituro: habēdo aliquid volunt beati esse. Quære ergo quid habeas, vt beatus sis. Cùm enim beatus fueris, melior vtiq; eris quàm cùm miser es. Fieri autē non potest, vt res deterior te faciat meliorē. Homo es, deterius te est quicquid cupis, quo beatus esse desideras. Aurū, argētū, quælibet corpora quibus inhias acquirēdis, possidēdis, fruendis, inferiora sunt te. Tu melior es, tu †fortior es: & vtique vis melior esse quàm es, cùm beatus esse vis, quia miser es. Melius est enim vtiq; beatum esse, quàm miserū. Vis esse melior te: & quæris, perquiris per quę id fiat, deteriora te. Quicquid quęsieris in terra, deterius est quàm tu. Hoc omnis homo optat amico suo, sic cū adiurat: sic melior sis, sic meliorem te videamus, sic de te meliore gaudeamus. Quod optat, hoc & ipse vult. Accipe ergo fidele consiliū. Melior te vis esse, noui, omnes nouimus, omnes volumus. Quære quod est melius te, vt inde efficiaris melior te. Intuere nunc cælum & terram: non tibi sic hæc pulchra corpora placeant, vt eis fieri beatus velis. In animo est quod quæris. Beatus enim esse vis. Ipso animo tuo quære quid sit melius. Cùm enim duo sint quædam, hoc est, animus, & corpus, eo quòd istis duobus illud melius sit quod animus dicitur, potest corpus tuū melius fieri per meliorē, quia subiectū est corpus animo. Potest ergo melius fieri corpus tuū per animū tuū: vt cùm fuerit iustus animus tuus, sit postea immortale etiā corpus tuū. Per animi enim illuminationē meretur corpus incorruptionem, vt fiat inferioris reparatio per meliorē. Si ergo corporis tui bonum animus tuus est, quia corpore tuo melior est: cùm quæris bonum, tuū illud quære quod melius est animo tuo. Quid est autē animus tuus? Attende ne fortè contēnens animū tuum, & putās nescio quid esse vile & abiectū, viliora quęras quibus beatificetur animus tuus. In animo tuo est imago Dei, mens hominis capit eā. Accepit eā, & inclinando se ad peccatū decolorauit eā. Ipse ad eam venit reformator, qui erat eius antè formator: quia per verbū facta sunt omnia, & per verbū impressa est hęc imago. Venit ipsum verbū, vt audiremus ab Apostolo, Reformamini in nouitate mētis vestræ. Iā ergo superest, vt quęras quid sit melius quàm animus tuus. Quid erit obsecro, nisi Deus tuus? Nō inuenis aliquid melius animo tuo, quia cùm fuerit perfecta natura tua, angelis æquabitur. Iam suprà nō est nisi creator. Erige te ad illū, noli desperare, noli dicere multū est ad me. Magis multū est ad te habere aurū quod quæris. Aurū & si volueris, fortè nō habebis; Deum cum volueris habebis: quia & antequam velis venit ad te, & cùm auersa voluntate esses vocauit te, & cùm cōuersus esses terruit te, & cùm territus confitereris, consolatus est te. Iste qui tibi præstitit omnia, iste qui fecit vt esses, qui his qui tecū sunt etiā malis præstat solem, præstat pluuiā, præstat fructus, fontes, vitā, salutem, tātas cōsolationes, seruat tibi aliquid quod non det, nisi tibi. Quid est autē quod tibi seruat, nisi se? Pete aliud si melius inueneris, se tibi seruat Deus. Auare quid inhias cælo & terræ: Melior est qui fecit cęlū & terram: ipsum visurus, ipsum habiturus es. Quæris vt tua sit illa villa, & trāsiens per illā dicis: Beatus cuius est possessio ista. Hoc dicūt quàm multi qui transeūt per illā: & tamē cùm dixerint & transeunt per illā, possunt caput agitare & suspirare, nunquid & possidere? Sonat cupiditas, sonat iniquitas: sed nō cōcupiscas rē proximi tui. Beatus cuius est villa illa, cuius est domus ista, cuius est ager iste. Cōpesce iniquitatē, audi veritatē. Beata gēs cuius est. Quid? Iā nostis quid dicturus sum. Ergo desiderate vt habeatis, tūc demū beati eritis. Hac sola beati eritis, re meliore quàm vos estis meliores eritis. Deus est, inquam, melior te, qui fecit te. Beata gens cuius est Dominus Deus eorū.) Hoc ama, hoc possidE, hoc cùm vis habebis, hoc gratis habebis. Beata gēs cuius est Dñs Deus eorum. Noster Deus. Cuius enim nō est Deus? Non planè omnium eodē modo. Noster magis, noster qui viuimus ab illo tanquā de pane nostro. Ipse sit hęreditas nostra, possessio nostra. An fortè temerè dicimus faciendo nobis Deū possessionē, cùm sit Dñs, cùm sit creator? Nō est ista temeritas, affectus est desiderij & dulcedo spei. Dicat anima, omnino secura dicat, Deus meus es tu: qui dicit animæ nostræ, salus tua ego sum. Dicat, secura dicat: nō faciet iniuriā cùm hoc dixerit: imò faciet si nō dixerit. Arbores volebas habere quibus beatus esses. Audi Scripturā dicentē de sapientia, Lignū vitæ est omnibus possidētibus eā. Ecce possessionem nostrā dixit esse sapientiā. Sed ne putes ipsam sapientiā, quia possessionē tuā dixit Scriptura, aliquid esse quod sit te inferius; sequitur & adiungit: Et incūbentibus in eā velut in domo tuta. Ecce Dominus tuus factus est tibi quasi baculus: securus homo incūbit, quia ille non succūbit. Dic ergo securus, possessio tua est, possidentibus eā Scriptura dixit, †impleuit fiduciā, remouit dubitationē. Dic securus, ama securus, spera securus. Tua etiā illa verba sint in Psalmo, Dominus pars hæreditatis meę. Ergo vnde beati erimus? Deum possidendo. Quid ergo? Nos possidebimus eum, & ille non nos possidebit? Vnde ergo Esaias, Domine posside nos? Possidet ergo & possidetur, & totum propter nos. Vt enim nos ex illo beati simus, possidetur à nobis: vt autem ille beatus sit, non possidet nos. Et possidet nos, & possidetur à nobis, non ob aliud nisi vt nos beati simus. Possidemus eum & possidet nos, quia colimus eum & colit nos. Colimus eum tanquam Dominum Deum, colit nos tanquam terram suam. Quia colimus eum nemo dubitat: quia colit nos, quis nobis indicat? Ille qui ait, Ego sum vitis, vos estis sarmenta, pater meus agricola. Ecce & in isto Psalmo vtrunque nobis dicitur, vtrunque nobis indicatur. Iam dixit quia possidemus eum. Beata gens cuius est Dominus Deus eorū.

Marginalia: Ephe. 1. b. — el. potior. — Gen. 1. d. — Ioan. 1. a. — Rom. 12. a. — Matt. 5. g. — Psal. 32. — Deut. 5. c. — Psal. 34. — Prou. 3. d. — al. impleuit fiducia dubitationē tuam. — Psal. 15. — Esa. 26. c. — Ioan. 15. a. — Section letters: A, B, C, D.

Cuius est fundus iste? Illius. Cuius est iste? Illius. Cuius est iste? Dicamus de Deo, dicamus cuius est. Et quomodo nobis solet responderi, quando de fundis & de prœdiis aliquibus amplis atque amœnissimis quærimus. Est quidam senator, & illud aut aliud vocatur, cuius est ista possessio: & dicimus, beatus ille homo. Sic si quæramus, Cuius est Deus iste? Est quædã beata gens cuius est: nam Dominus Deus eorum est: & non sicut senator ille possidet fundum suum, non autem possidetur à fundo suo, sic & Deus gentis huius. Vnde vt eius simus, laborare debemus, sed alterutrum se possident. Audisti quia gens possidet eum: beata gens, cuius est Dominus Deus eorũ. Audi quia & ille possidet illam. Populus quem elegit Dominus in hæreditatem sibi.) Beata gens possessione sua, beata hæreditas possessore suo, populus quem elegit Dominus in hæreditatem sibi. De cælo respexit Dominus, vidit omnes filios hominum.) Omnes hîc ita accipe, vt gentes illius omnes intelligas, illam hæreditatem tenentes, vel illa hæreditas existentes. Hæreditas est enim Dei ipsi omnes. Et ipsos omnes de cælo respexit Dominus, & vidit eos ille qui ait: Cùm esses sub arbore fici vidi te. (Ioan. 1. g.) Vidit enim eum qui miseratus est eum. Vnde plerunque† egentes misericordia, dicimus homini, vide me. († al. rogantes misericordiam.) Et de illo qui te contemnit quid dicis? Non me videt. Est ergo quædam visio miserantis cordis, nõ visio punientis. Illa visio ad peccata, animaduersio est: quia ille peccata non vult videri, qui dicit, Auerte faciem tuam à peccatis meis. (Psal. 50.) Quod vult ignosci, non vult agnosci. Auerte, inquit, faciem tuam à peccatis meis. Cùm ergo auertit faciem suam à peccatis tuis, non videbit te. Vnde alibi dicit: Ne auertas faciem tuam à me. (Psal. 26.) Ergo auertat à peccatis tuis, non auertat à te. Videat te, misereatur tui, subueniat tibi. De cælo respexit Dominus, vidit omnes filios hominum pertinentes ad filium hominis. (Psal. 13.) De præparato habitaculo suo.) Quod sibi præparauit. Vidit nos de Apostolis, vidit nos de prædicatoribus veritatis, vidit nos de angelis quos ad nos misit. Hæc omnia domus eius, hæc omnia habitaculum eius: quia hæc omnia cæli qui enarrant gloriam Dei. (Psal. 18.) Vidit omnes filios hominum. De præparato habitaculo suo, Respexit super omnes qui habitant terrã.) Ipsi sunt sui, sunt gens illa beata, cuius est Dominus Deus eorum; populus ille est quem elegit Dominus in hæreditatem sibi: quia per omnes terras est, & non est in parte. Respexit super omnes qui habitãt terram. Qui finxit singillatim corda eorum.) Manu gratiæ suæ, manu misericordiæ suæ finxit corda, plasmauit corda nostra, finxit singillatim, singula quædam corda dans nobis, quæ tamen non dirimant vnitatem. Quomodo singillatim membra formata sunt omnia, singillatim habent opera sua, & tamen in vnitate corporis viuunt: manus facit quod oculus non facit, auris id valet quod nec oculus nec manus valet: omnia tamen vnitatem operantur, & manus & oculus & auris diuersa faciunt, nec sibi aduersantur. Sic & in Christi corpore singuli homines, tanquam mẽbra singula donis suis gaudent, quia ille qui elegit populum in hæreditatem sibi, finxit singillatim corda eorum. Nunquid enim omnes apostoli? Nunquid omnes prophetæ? Nunquid omnes doctores? Nunquid omnes dona habent sanitatũ? Nunquid omnes linguis loquuntur? Nunquid omnes interpretantur? (1. Cor. 12. a.) Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, alij fides secundum eundem spiritum, alteri dona curationũm. Quare? Quia finxit singillatim corda eorum. Quomodo autem in membris nostris diuersa sunt opera, sed sanitas vna: sic in omnibus mẽbris diuersa munera, sed charitas vna. Qui finxit singillatim corda eorum. Qui intelligit omnia opera eorum.) Intelligit quid est?

A Secretius & interius videt. Habes in Psalmo, Intellige clamorem meum. (Psal. 5.) Non enim quasi vocibus opus est, vt perueniat aliquid ad aures Dei. Occultus visus intellectus vocatur. Expressius dixit, quàm si diceret, videt omnia opera eorum. Tunc putares videri opera ista, quando & tu vides opus hominis. Homo factum hominis motu eius in corpore videt, Deus autem in corde videt. Quia ergo intus videt: dictum est, intelligit omnia opera eorum. Dant duo pauperibus: vnus sibi mercedem quærit cælestem, alius humanam laudem. Tu in duobus vnam rem vides, Deus duas intelligit: intus enim intelligit & intus agnoscit, fines ipsorum videt, intentiones ipsas videt. Qui intelligit omnia opera eorum. Non saluus fiet rex per multitudinem virtutis suæ.) Ad Dominum omnes, in Deo omnes. Spes tua Deus sit, fortitudo tua Deus sit, firmitas tua Deus sit, exoratio tua ipse sit, laus tua ipse sit: finis in quo requiescas ipse sit, adiutorium cùm laboras ipse sit. Audi veritatem: Non saluus fiet rex per B multitudinem virtutis suæ. Nec gigas saluus erit in multitudine virtutis suæ.) Gigas superbus aliquis est, extollẽs se aduersus Deum, velut quia est ipse aliquid in se & per se. Non fit iste saluus in multitudine virtutis suæ. Sed equum habet magnum, fortem, validum, velocem: potest si aliquid ingruerit cito illum de periculo liberare. Non fallatur. Audiat quod sequitur:

Mendax equus ad salutem.) An intellexistis quid dictum sit, mendax equus ad salutem? Non tibi promittat equus tuus salutem, si tibi promiserit, mentietur. Si enim Deus voluerit, liberaberis: si Deus noluerit, cadente equo altius cades. Non ergo putetis dictũ, Mendax equus ad salutem: quasi mendax iustus ad salutem, quòd velut iusti ad salutem mentiantur. Non est enim scriptum æquus quod ab æquitate dicitur, sed equus animal quadrupes. Hoc Græcus codex indicat. (ἵππος.) Et redarguuntur mala iumenta, homines, qui sibi quærunt occasiones mendaciorum: cùm Scriptu- C ra dicat, Os quod mentitur, occidit animam: (Sap. 1. c.) &, Perdes omnes qui loquuntur mendacium. (Psal. 5.) Quid est ergo mendax equus ad salutem? Mentitur tibi equus quãdo promittit salutem. Nunquid equus alicui loquitur & promittit salutem? Sed cùm tu vides equum bene formatum, bonis viribus, magno cursu præditum, ista omnia velut promittunt tibi de illo salutem: sed fallunt si Deus non tuetur; quia mendax equus ad salutem. Equum accipe etiam figuratè quamlibet amplitudinem seculi huius, quemlibet honorem in quem superbus ascendis: quo altiùs ingrederis, eo te non tantum celsiorem, sed etiam tutiorem falsò putas. Quomodo enim te deiiciat nescis, tanto elisum grauius, quanto sublimius ferebaris. Mendax equus ad salutem: In abundantia autem virtutis suæ non erit saluus.) Et vnde erit saluus? Non de virtute, non de viribus, non de honore, non de gloria, non de equo. Vnde quò ibo? Vbi inueniam, vnde saluus sim? Noli diu quærere, noli longè. Ecce oculi Domini super timentes eum.) Videtis quia ipsi sunt quos prospexit D de habitaculo suo. Ecce oculi Domini super timentes eum, Sperantes super misericordia eius.) Non de meritis suis, non de virtute, non de fortitudine, non de equo, sed de misericordia eius. Vt eruat à morte animas eorum.) Vitam æternam promittit. Quid in ista peregrinatione? Nunquid deserit? Vide quid sequitur. Et alat eos in fame.) Tempus famis est modò, tẽpus saturitatis pòst erit. Qui nos in fame huius corruptionis non deserit, immortales factos quomodo satiabit? Sed quamdiu est tempus famis tolerandum est, durandum est, perseuerandum est vsque in finem. Iam currenda sunt omnia, quia & via est plana, (Matth. 10. c.) & cogitandum est quid portemus. Adhuc quidẽ spectatores in amphitheatro fortè insaniunt & in sole sedent:

dent: & nos si stamus, tamen in vmbraculo sumus, & A vtiliora & pulchriora sunt quæ spectamus. Spectemus pulchra, & à pulchro spectemur. Spectemus nos mente ea quæ dicuntur in sensibus diuinarum scripturarum, & gaudeamus tali spectaculo. Spectator autem noster quis est? Ecce oculi Domini super timentes eũ, sperantes in misericordia eius. Vt eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame. Sed propter peregrinationis tolerantiam quamdiu fames est, expectemus in via refici ne deficiamus. Quid nobis imponit, vel quid profiteri debemus? Anima nostra patiens erit Domino.) Secura expectans misericorditer promittentem, misericorditer & veraciter exhibentem. Et donec exhibeat quid agamus? Anima nostra patiens erit Domino. Sed quid si in ipsa patientia non durabimus? Imò planè durabimus: Quoniam adiutor & protector noster est.) Adiuuat in pugna, protegit ab æstu, non te deserit, tolera, dura: qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Et quid cùm perdura- B ueris, cùm patiens fueris, cùm vsque ad finem perueneris? quid tibi erit? Qua mercede toleras? vt quid tãta dura tam diu pateris? Quoniam in ipso lætabitur cor nostrum, & in nomine sancto eius sperabimus.) Spera hic, & læteris ibi: esuri & siti hic, vt epuleris ibi. Hortatus est ad omnia, impleuit nos gaudio spei, proposuit nobis quid amemus, in quo solo & de quo solo præsumamus. Post hæc fit oratio, breuis & salubris. Fiat misericordia tua Domine super nos.) Et quo meriro? Sicut sperauimus in te.) Fui quibusdam onerosus, sentio: quibusdam autem etiam citò terminaui sermonem, & hoc sentio. Ignoscant infirmi fortioribus, & pro infirmis deprecentur fortiores. In vno corpore omnia membra sumus, à capite nostro vegetemur: & in illo spes nostra est, & in illo fortitudo nostra est. Non dubitemus exigere de Domino Deo nostro misericordiam, vult omnino exigi à se. Non enim turbabitur dum exigetur, aut omnino angustabitur, C quomodo ille à quo petis quod non habet, aut quod parum habet, & timet dare ne minus habeat. Vis nosse quomodo tibi eroget Deus misericordiam, tu eroga charitatem. Videamus si finis dum erogas. Quãta est ergo opulentia in ipsa summitate, si potest tanta esse in imagine? Ergo fratres ad hanc maximè exhortamur vos charitatem, non solùm in vosipsos, sed in eos etiam qui foris sunt: siue adhuc pagani, nondum credentes in Christo, siue diuisi à nobis, nobiscum caput confitentes & à corpore separati. Doleamus illos fratres tanquam fratres nostros: velint nolint fratres nostri sunt. Tunc esse desinent fratres nostri, si desierint dicere pater noster. Dixit de quibusdam Propheta: His qui dicunt nobis, non estis fratres nostri, dicite, fratres nostri estis. Circumspicite de quibus hoc dicere potuerit. Nũquid de paganis? Non, neque enim dicimus eos fratres nostros secundum Scripturas, & ecclesiasticum loquendi morem. Nunquid de Iudæis D qui in Christum non crediderũt? Legite Apostolum, & videte quia fratres quando dicit Apostolus sine aliquo additamento, non vult intelligere nisi Christianos. Non est autem subiectus, inquit, frater aut soror in huiusmodi: cùm diceret de coniugio. Fratrem & sororem dixit Christianum vel Christianam. Iterum dicit, Tu autem quid iudicas fratrem tuũ, aut tu quid spernis fratrem tuum? Et alio loco, Vos, inquit, iniquitatem facitis & fraudatis, & hoc fratribus. Isti ergo qui dicunt, non estis fratres nostri: paganos nos dicunt. Ideo enim & rebaptizare nos volunt, dicentes nos non habere quod dant. Vnde consequens est error ipsorum, vt negent nos fratres suos esse. Sed quare nobis dixit Propheta, Vos dicite illis, Fratres nostri estis, nisi quia nos in eis agnoscimus quod non repetimus? Illi ergo non agnoscẽdo baptismum nostrum, negant nos esse fratres: nos autẽ non repetendo ipsorum, sed agnoscendo nostrum dicimus eis, fratres nostri estis. Dicunt illi, quid nos quæritis, quid nos vultis? Respondemus, fratres nostri estis. Dicunt, ite à nobis, non vobiscum habemus rationem. Nos prorsus vobiscum rationem habemus: vnum Christum confitemur, in vno corpore, sub vno capite esse debemus. Quid ergo me quæritis, ait, si perij? Magna absurditas, magna vesania. Quid me quæritis, si perij? Quare quærerẽ, nisi quia peristi? Si ergo perij, inquit, quomodo sum frater tuus? Vt dicatur mihi de te, Frater tuus mortuus erat, & reuixit: perierat, & inuentus est. Adiuramus ergo vos fratres, per ipsa viscera charitatis, cuius lacte nutrimur, cuius pane solidamur, per Christum Dominum nostrũ, per mansuetudinẽ eius adiuramus vos. Tempus est enim vt impendamus in eos magnam charitatem, abundãtem misericordiam in deprecando Deum pro illis, vt aliquando det illis sensum sobrium, vt resipiscant & videant se, quia non habent omnino quod dicant contra veritatem. Non eis remansit nisi sola infirmitas animositatis: quæ tãto est languidior, quanto se maiores vires habere existimat. Pro infirmis, pro carnaliter sapientibus, pro animalibus & carnalibus, tamen pro fratribus nostris eadem sacramenta celebrantibus, & si non nobiscum eadem, tamen vnum amen respondentibus, & si non nobiscum vnum amen, hortamur medullas charitatis vestræ fundaris ad Deum preces pro eis. Aliquid enim pro salute ipsorum egimus in † concilio, quod explicari vobis hodie iam tempus non sufficit. Vnde exhortamur vos vt alacriores & numerosiores, audiẽt enim à vobis fratres nostri qui nunc non assunt, conueniatis crastino die ad basilicam tricliarum.

Marginal notes: Matt.24.b. & 10.c. — Matth.6.b. — 1 Cor.7.c. — Rom.14.b. — 1.Cor.6.b. — Luca 15.f. — 2.Tim.2.d. — † al. consilio.

IN PSALMVM XXXIII. ENARRATIO.

Præfatio.

PSALMVS iste nihil quidem obscurum, & quod expositore indigeat, videtur habere in textu suo. Titulus autem eius intentos facit, & pulsantes desiderat. Sed quemadmodum hic scriptum est, quia beatus vir qui sperat in eum, speremus omnes quòd pulsantibus aperturus est. Non enim hortaretur nos vt pulsaremus, si nollet aperire pulsantibus. Si enim aliquando contingit, vt qui disponebat semper claudere, tædio cõpulsus ad manum pulsantis contra dispositionẽ suam surgat & aperiat, ne diu pulsantẽ patiatur: quanto magis sperare debemus citius aperturum illũ, qui ait, Pulsate, & aperietur vobis? Pulso ego nunc intentione cordis ad Dominum Deum, vt dignetur nobis hoc mysterium reuelare. Pulset mecũ & charitas vestra intentione audiendi, & humilitate orandi pro nobis. Est enim quod fatendum est, arcanum & grande mysterium. Sic enim se habet titulus Psalmi.

Psalmus Dauid cùm mutauit vultum suum coram Abimelech, & dimisit eum & abiit.

Marginal notes: Matth.7.b. — Luca 11.b. — 1.Re.21.c.d.

Concio prima.

QVærimus in Scripturis secundum res gestas, quæ nobis de Dauid conscriptæ sunt, quando sit factum, quemadmodũ inuenimus titulum Psalmi cùm fugeret Dauid à facie Absalon filij sui. Legimus enim in Regnorum libris & inuenimus, quando Dauid fugeret à facie filij sui Absalon. Et verissimum est, quia cõrigit quod scriptum est. Et quamuis titulus Psalmi in mysterio sic scriptus sit, tamen ductus est de re quæ gesta est. Sic credo & quod hic scriptũ est, Cùm mutauit vultum suũ coram Abimelech, & dimisit eũ, & abiit. Scriptum est, sed in Regnorum libris, vbi omnia scripta sunt quæ pertinent ad res gestas Dauid, sed nõ inuenimus hoc, & tamen aliquid inuenimus vnde appareat hoc esse tractũ. Nam scriptum est, Quia cùm fugeret Dauid persecutorem Saul, cõtulit se ad Achis regem Geth, id est, ad regem cuiusdam gentis vicinæ regno

Marginal notes: 2.Reg.15.d. — 1.Reg.21.d.

regno Iudæorum: ibi latitabat, vt persecutionẽ Saulis A euitaret. Recens autem erat gloria eius, vnde pro benefacto meruit inuidiam, quando Goliam interfecit: 1.Reg. 17.f. & in vna pugna gloriam securitatẽmque regni & regi & populo comparauit. Saul autem cùm prouocantẽ Golia æstuaret, prostrato Golia hostis esse cœpit ei, per cuius manum hostem necauerat, & inuidit gloriæ Dauid: maximè quia populus in exultatione constitutus & choro iam facto, mulieres cantauerunt gloriã Dauid, quòd Saul percussisset in milibus, & Dauid in denis milibus. Hinc ille commotus quòd cœperat habere maiorem gloriam per vnã pugnam puer, & iam in laudibus omnium regi præponebatur: vt se habet pestilentia liuoris & superbia seculi, inuidere ei cœperat & eum persequi. 1.Reg. 21.d. Tunc ille se, vt dixi, contulerat ad regem Geth, qui vocabatur Achis. Suggestum est autem regi ipsi, quòd illum apud se haberet, qui magnam gloriam habere cœperat in populo Iudæorum: & dictum est illi: Nónne iste est Dauid, cui chorum B fecerunt mulieres Israëlitæ, dicentes: Saul percussit in 1.Reg. 18.b. & 21.d. milibus, & Dauid in denis milibus? Si autem propter hanc gloriam inuidere illi cœperat Saul; nónne metuendum erat Dauid, & ne ille rex ad quem confugerat, vellet opprimere eum quem posset de vicino hostem habere, si saluum seruaret? Timuit & illum, & sicut scriptum est, Mutauit vultum suum coram ipsis, & affectabat & tympanizabat ad ostia ciuitatis, & ferebatur in manibus suis, & procidebat ad ostia portæ, & saliuæ decurrebant super barbam eius. Vidit eũ rex ille apud quem latebat, & ait suis; Vt quid mihi arrepticium istum adduxistis? Nunquid nam intraturus est in domum meam? Et sic illum dimisit proiiciẽs illum, & recessit inde Dauid incolumis per istam figurationem furoris. Pro ista ergo figuratione furoris videtur ad ipsam historiam pertinere quod hic scriptũ est, Psalmus Dauid cùm mutauit vultum suum corã 1.Reg. 21.d. Abimelech, & dimisit eum, & abiit. Sed ille Achis e- C rat non Abimelech. Nomen enim solum non videtur cõuenire. Nam res gesta propè ipsis verbis pariter designata est in Psalmis, sicut scriptum est in Regnorum libro. Ideo magis mouere nos debet ad quærendum sacramentum, quia nomen mutatum est. Nam neq; illud sine causa factum est, quamuis sit factũ; sed quia aliquid figurabat: neque hoc sine causa scriptum est, & nomine commutato. Videtis certè fratres profunditatem sacramentorum. Si non est in mysterio, quòd 1.Reg. 17.f. à puero Golias occisus est; non est in mysterio, quia 1.Reg. 21.d. immutauit vultum suum, & affectabat, & tympanizabat, & cadebat ad ostia ciuitatis & ad ostia portæ, & saliuæ decurrebant super barbam eius. Vnde fieri potest vt non hoc aliquid significaret, quandoquidem 1.Cor. 10.b. apertè dicit Apostolus: Hæc autem in figura contingebant illis. Scripta sunt autem propter nos, in quos finis seculorum obuenit? Si nihil significat manna, de Ibidem a. quo dicit Apostolus: Et cibum spiritalem mãducauerunt. Si nihil significat, quòd diuisum est mare, & per medium ductus est populus, vt euaderent persecutionem Pharaonis, cùm dicat Apostolus, Nolo enim vos ignorare fratres, quia patres nostri omnes sub nube Exod. 14.e. fuerunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari. Si nihil significat quòd percussa petra aqua 1.Cor. 10.a. profluxit, cùm dicat Apostolus, Petra autẽ erat Christus. Si ergo illa nihil significant quamuis sint gesta. Si nihil denique significant duo filij Abrahæ nati secundum ordinem nascendi hominũ, & tamen ipsos duos Gal. 4.e. filios duo testamentã appellat Apostolus, vetus & nouum, & dicit; Hæc sunt duo testamenta, quæ sunt in al. in. allegoria. Si ergo illa nihil significant quæ videtis authoritate apostolica† ex mysterio futurarum rerũ gesta esse: debemus arbitrari nihil significare etiam hoc quod vobis ex libro Regnorum de Dauid paulo antè narrauimus. Non ergo nihil significat, & quod nomẽ mutatum est, & quod hîc dictum est coram Abimelech, ibi coram Achis. Intẽdite mecum. Omnia enim 1.Reg. 21.d. quæ dixi modò quasi ad manum pertinent pulsãtis, nõdum apertum est. Pulsauimus cùm ista diceremus: Mat. 7.b. pulsastis & vos, cùm ista audiretis: adhuc pulsemus orando vt Dominus aperiat nobis. Nominũ Hebrçorũ habemus interpretationem. Non defuerunt docti viri qui nobis nomina ex Hebræo in Græcam linguam, & inde in Latinam trãsferrent. Consulentes ergo nomina ista, inuenimus interpretari, Abimelech, patris 1.Reg. 21.d. mei regnum: & interpretari Achis, quomodo est. Hęc nomina attendamus, inde incipit nobis aperire pulsantibus. Si quæris, quid est Achis? Respondetur, quomodo est. Quomodo est, verbũ est admirantis, & non intelligentis. Abimelech, patris mei regnum. Dauid, manu fortis. In figura Christi Dauid, sicut Golias in figura diaboli: & quòd Dauid prostrauit Goliã, Chri- 1.Reg. 17.f. stus est qui occidit diabolum. Quid est autem Christus qui diabolum occidit? Humilitas occidit superbiam. Cùm ergo Christum nomino, fratres mei, maximè nobis humilitas commendatur. Viam enim nobis fecit per humilitatem, quia per superbiam recesseramus à Deo: redire ad eum nisi per humilitatem nõ poteramus, & quem nobis præponeremus ad imitandum, nõ habebamus. Omnis enim mortalitas hominum superbia tumuerat. Et si existeret aliquis humilis vir in spiritu, sicut erant prophetæ, patriarchæ, dedignabatur genus humanum imitari humiles homines. Ne ergo dedignaretur homo imitari hominẽ humilem, Deus factus est humilis: vt vel sic superbia generis humani non dedignaretur sequi vestigia Dei. Erat autem, vt nostis sacrificium Iudæorum antea secundum ordinem Aaron in victimis pecorum, & hoc in mysterio. Nondũ erat sacrificium corporis & sanguinis Domini, quod fideles norunt, & qui Euangeliũ legerunt, quod sacrificium nunc diffusum est toto orbe terrarum. Proponite ergo vobis ante oculos duo sacrificia: & illud secundum ordinem Aaron, & hoc secundum ordinem Melchisedec. Scriptũ est enim: Iurauit Dominus & non pœnitebit eum, tu es sacer- Psal. 109. dos in æternum secundum ordinem Melchisedec. De quo dicitur: Tu es sacerdos in ęternum secundum Heb. 7.c. ordinẽ Melchisedec? De Domino nostro Iesu Christo. Quis erat Melchisedec? Rex Salem. Salem ciuitas fuit antea, illa quæ postea, sicut docti prodiderunt, Hierusalem dicta est. Ergo antequam ibi regnarẽt Iudæi, ibi erat ille sacerdos Melchisedec: qui scribitur in Genesi, Sacerdos Dei excelsi. Ipse occurrit Abra- Gen. 14.d. hæ, quando liberauit Lot de manu persequentium: & prostrauit eos à quibus ille tenebatur, & liberauit fratrem. Post liberationem fratris occurrit ei Melchisedec. Et tantus erat Melchisedec, à quo benediceretur Abraham. Protulit panem & vinum, & benedixit Abraham, & dedit ei decimas Abraham. Videte D quid protulit ei quẽ benedixit. Et dictum est ei postea: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Mel- Psal. 109. chisedec. Dauid hoc in spiritu dixit longè post Abraham. Temporibus autem Abrahæ fuit Melchisedec. De quo alio dicit: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec, nisi de illo cuius nostis sacrificium? Sublatum est enim sacrificium Aaron, & cœpit esse sacrificium secundùm ordinem Melchisedec. Ergo mutauit nescio quis vultum suum. Quis est iste nescio quis? Non sit nescio quis: notus est enim Dominus noster Iesus Christus. In corpore & sanguine suo voluit esse salutem nostram. Vnde autẽ commendauit corpus & sanguinem suum? De humilitate sua. Nisi enim esset humilis, nec manducaretur, nec biberetur. Respice altitudinem ipsius, In prin- Mat. 26.c. cipio erat verbũ, & verbum erat apud Deum, & Deus Ioan. 1.a.

erat

erat verbum. Ecce cibus sempiternus: sed manducant A
angeli, manducant supernæ virtutes, manducant cæ-
lestes spiritus, & manducant & saginantur, & integrũ
manet quod eos satiat & lætificat. Quis autem homo
posset ad illum cibum? Vnde cor tam idoneum illi ci-
bo? Oportebat ergo vt mensa illa lactesceret, & ad
paruulos perueniret. Vnde autem fit cibus lac? Vnde
cibus in lac cõuertitur nisi per carnem traiiciatur? Nã
mater hoc facit. Quod manducat mater, hoc mãdu-
cat infans. Sed quia minus idoneus est infans qui pane
vescatur, ipsum panem mater incarnat: & per humi-
litatem mammillæ & lactis succũ, de ipso pane pascit
infantem. Quomodo ergo de ipso pane pauit nos sa-
pientia Dei? Quia verbum caro factum est, & habita-
Ioan.1.a. uit in nobis. Videte ergo humilitatem: quia panem
Psal.77. angelorum manducauit homo, vt scriptum est: Pané
cæli dedit eis, panem angelorum manducauit homo:
Id est, verbum illud quo pascuntur angeli sempiter-
num, quod est æquale patri, manducauit homo: quia B
Philip.2.a. cùm in forma Dei esset, non rapinã arbitratus est esse
se æqualem Deo. Saginantur illo angeli. Sed semet-
ipsum exinaniuit vt manducaret panem angelorum
homo, formam serui accipiens, in similitudinem ho-
minum factus, & habitu inuentus vt homo, humilia-
uit se factus obediens vsque ad mortem, mortem au-
tem crucis: vt iam de cruce cõmendaretur nobis caro
& sanguis Domini, nouum sacrificium, quia mutauit
1.Re.21.b.c. vultum suum coram Abimelech, id est, coram regno
patris. Regnum enim patris, regnum erat Iudæorum.
Quomodo regnum patris? Regnum Dauid, regnum
Abrahæ. Nam regnũ Dei patris, magis Ecclesia quàm
populus Iudæorum, sed secundum carnem regnum
Luca 1.c. patris populus Israël. Dictũ est enim: Et dabit ei Deus
sedem Dauid patris eius. Demonstratur ergo secun-
dum carnem pater Domini esse Dauid: secundum di-
uinitatem autem Christus, non filius, sed Dominus
Dauid. Iudæi verò Christum secundum carnem no- C
runt, secundum diuinitatem non norunt. Ideo fecit
Mat.22.d. illis quæstioné & dixit: Cuius filium esse dicitis Chri-
stum? Et responderũt, filium Dauid. Et ille. Quomo-
do ergo Dauid in spiritu vocat eum Dominum, vbi
Psal.109. ait: Dixit Dominus Domino meo, sede ad dexteram
meam, donec ponam omnes inimicos tuos sub pedi-
bus tuis. Si ergo Dauid in spiritu vocat eum Dominũ,
quomodo filius eius est? Et non potuerunt illi respon-
dere: quia non nouerãt in Domino Christo, nisi quod
videbatur oculis, non quod corde intelligebatur. Si
autem intus haberent oculos sicut habebant foris, ex
eo quod foris videbant, intelligerent filium Dauid: ex
eo quod intus intelligebant, intelligerent Dominum
1.Reg.21.c. Dauid. Mutauit ergo vultum suũ coram Abimelech.
Quid est ergo coram Abimelech? Coram regno pa-
tris. Quid est coram regno patris? Coram Iudæis. Et
dimisit eum & abiit. Quem dimisit? Ipsum populum
Iudæorum dimisit & abiit. Quæris modò Christum D
apud Iudæos, & non inuenis. Vnde dimisit & abiit?
Heb.7.b. Quia mutauit vultum suum. Hærentes enim illi sacri-
ficio secundum ordinem Aaron, non tenuerunt sacri-
ficium secundum ordinem Melchisedec: & amiserũt
Christum, & cœperunt eum habere gentes, quò non
miserat antè præcones. Nam ad illos præcones mise-
rat, ipsum Dauid, Abraham, Isaac & Iacob, Esaiam,
Hieremiam, & cæteros prophetas miserat, & pauci
inde cognouerunt, & ipsi pauci in comparatione per-
euntium: nam multi erant. Milia enim legimus fuis-
Rom.9.f. se. Scriptum est: Reliquiæ saluæ fient. Sed quæris mo-
dò circumcisos Christianos, & non inuenis. Erant au-
tem de circumcisione recentibus temporibus fidei
multa milia Christianorum. Quæris modò & non in-
uenis. Meritò non inuenis. Mutauit vultum suum co-
1.Re.21.b.d. ram Abimelech, & dimisit eũ, & abiit. Et corã Achis

mutauit vultum suum, & dimisit eum, & abiit. Ideo
enim mutata sunt nomina, vt ad mysterij significatio-
nem nos excitaret mutatio nominum: ne putaremus
non narrari aut commemorari in scripturis Psalmo-
rum, nisi quod in libris Regnorum gestum inuenitur,
& non hîc quæreremus figuras futurorum, sed tan-
quam res gestas acciperemus. Cùm ergo nomina mu-
tantur quid tibi dicitur? Clausum est hîc aliquid, pul- 2.Cor.3.b.
sa, noli hærere in litera, quia litera occidit: sed deside-
ra Spiritum, spiritus enim viuificat. Intellectus spirita-
lis credentem saluum facit. Quò ergo dimisit Achis
regem, attendite fratres. Achis dixi interpretari, quo-
modo est. Recordamini Euangelium: Quando loque-
batur Dominus noster Iesus Christus de corpore suo,
ait: Nisi quis manducauerit carnem meam, & biberit Ioan.6.f.
sanguinem meum, non habebit in se vitam æternam.
Caro enim mea verè est esca, & sanguis meus verè po
tus est. Et discipuli eius qui eum sequebantur, expaue-
runt, & exhorruerunt sermonem; & non intelligen-
tes, putauerunt nescio quid durum dicere Dominum
nostrum Iesum Christum, quòd carnem eius quam
videbant, manducaturi erant, & sanguinem bibituri;
& non potuerunt tolerare, quasi dicentes, quomodo
est? Error enim & ignorantia & stultitia in persona re-
gis Achis. Vbi enim dicitur, quomodo est, non intel- 1.Reg.21.d.
ligitur; vbi non intelligitur, tenebræ ignorantiæ sunt.
Erat ergo in illis regnum ignorantiæ, quasi rex Achis:
id est, regnum erroris eis dominabatur. Ille autem di-
cebat: Nisi quis manducauerit carnem meam, & bi- Ioan.6.f.
berit sanguinem meum: Quia mutauerat vultum
suum: quasi furor iste & insania videbatur, dare car-
nem suam manducandam hominibus, & bibendum
sanguiné. Ideo quasi insanus putatus est Dauid, quan- 1.Reg.21.d.
do dixit ipse Achis, arrepticium hũc mihi adduxistis.
Nonne videtur insania, manducate carnem meam, &
bibite sanguinem meum: Et quicunque non mandu- Ioan.6.f.
cauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum,
nõ habebit in se vitam? Quasi insanire videbatur. Sed
regi Achis insanire videbatur, id est, stultis & ignorã-
tibus: ideo dimisit eos & abiit. Fugit corda eorum in-
tellectus, ne eum possint comprehendere. Et quid di-
xerunt illi? Quasi, quomodo est, quod interpretatur
Achis. Dixerunt enim: Quomodo potest hic nobis
dare manducare carnem suam? Arrepticium putabãt
Dominum, & nescire quid loqueretur & insanire. Il-
le autem qui nouerat quod dicebat in illa mutatione
vultus sui, & quasi furore & insania, sacramenta præ-
dicabat: & affectabat, & tympanizabat ad ostia ciui-
tatis. Quærendum est quid sit, & ipse affectabat, & ad
ostia tympanizabat. Non sine causa dictum est, proci-
debat ad ostium portæ: non sine causa dictum est, & 1.Reg.21.d.
saliuæ decurrebant super barbam eius: non frustra di-
cta sunt, sed indigent intelligentia. Diuturnus sermo
onerosus esse non debet. Nostis fratres Iudæos ipsos,
coram quibus ille mutauit vultum suum, & dimisit
eos, & abiit, hodie vacare. Si illi qui Christum amise-
runt, quos dimisit & abiit, habẽt inanem vacationé;
nos habemus fructuosam vacationé, vt intelligamus
Christum qui illos dimisit & venit ad nos. Omnia nõ
frustra facta sunt: & in illo furore Dauid, quod dicitur
affectabat & tympanizabat ad ostium ciuitatis, & fe-
rebatur in manibus suis, & procidebat ad ostia portæ,
& saliuæ decurrebant super barbam eius. Affectabat
ille. Quid est affectabat? Affectum habebat. Quid est
affectum habere? Quia compassus est infirmitatibus
nostris: & ideo voluit ipsam carnem suscipere, in qua
mortem occideret. Compassus ergo nobis, affectasse
dictus est. Ideo reprehendit Apostolus eos qui duri
sunt & sine affectu. Reprehédens enim quosdam ait:
Sine affectu, sine misericordia. Vbi est affectus, ibi mi- Rom.1.d.
sericordia. Vbi misericordia est? Miseratus est nos de Philip.2.a.
supernis;

supernis. Si exinaniri se nollet, manens in ea forma in A qua æqualis erat patri sempiternus, in morte remansissemus: sed vt nos de morte sempiterna liberaret, quò nos peccatum superbiæ perduxerat, humiliauit se factus subditus vsque ad mortem, mortẽ autem crucis. Ergo affectauit, quia peruenit vsque ad mortem crucis. Et quoniam qui crucifigitur, in ligno extenditur: vt autem tympanum fiat, caro, id est corium, in ligno extenditur: dictum est, & tympanizabat, id est Mat.27.a.d. crucifigebatur, in ligno extendebatur. Affectabat, id Ioan.10.c. est, affectum in nos habebat: vt animam suam poneret pro ouibus suis. Tympanizabat. Quomodo? Ad 1.Reg.21.d. ostia ciuitatis. Ostiũ nobis est quod aperitur, vt credamus in Deũ. Clauseramus ostia cõtra Christũ, & aperueramus diabolo. Contra vitam æternam clausum cor habebamus, ille autem Dominus Deus noster, quia clausum cor habebamus homines aduersus vitã æternam, nec poteramus videre verbum quod vident angeli: cruce aperiebat corda mortaliũ, hoc est, tympanizabat ad ostia ciuitatis. Et ferebatur in manibus suis. Hoc verò fratres quomodo posset fieri in homine quis intelligat? Quis enim portatur in manibus suis? Manibus aliorum potest portari homo, manibus suis nemo portatur. Quomodo intelligatur in ipso Dauid secundum literam non inuenimus, in Christo autem inuenimus. Ferebatur enim Christus in manibus suis: quando commendans ipsum corpus suum, Mat.26.c. ait, Hoc est corpus meum. Ferebat enim illud corpus in manibus suis. Ipsa est humilitas Domini nostri Iesu Christi, ipsa multum commendatur hominibus. Ad ipsam nos hortatur fratres vt viuamus, id est humili- 1.Reg.17.f tatem eius imitemur; vt percutiamus Goliam, & tenentes Christum vincamus superbiam. Procidebat e- 1.Reg.21.d. nim ad ostium portæ. Quid est procidebat? Ad humilitatem se ipse deiiciebat. Quid est ad ostia portæ? Ad initium fidei, quo salui efficimur. Nemo enim incipit nisi ab initio fidei, sicut dicitur in Canticis cãtico- Cant.4.b. rum: Venies & pertransies. Ab initio fidei, venturi su- 1.Ioan.3.a. mus facie ad faciem: sicut scriptum est: Dilectissimi filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus quia cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Videbimus. Quando? Cùm 1.Cor.13.d. ista transierint. Audi etiam Paulum Apostolum: Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Antequam ergo videamus facie ad faciem, verbum quod vident angeli, opus nobis est ad- Philip.2.a. huc ostiis portæ ad quæ procidit Dominus, humilians se vsque ad mortem. Quid est quòd saliuæ decurre- 1.Reg.21.d. bant super barbã eius? In hoc enim immutauit vultũ suum coram Abimelech vel Achis, & dimisit eum & abiit. Non intelligentes dimisit. Ad quos abiit? Ad gentes. Ergo nos intelligamus quòd ipsi non potuerunt. Decurrebant super barbam Dauid saliuæ. Quid sunt saliuæ? Quasi verba infantilia. Saliuæ enim currunt infantibus. Nónne erant tanquam infantilia ver- Matth.26.c. ba, manducate carnem meã, & bibite sanguinẽ meũ? Ioan.6.f. Sed ista infantilia verba tegebãt virtutem ipsius. Virtus enim in barba intelligitur. Saliuæ igitur decurrentes super barbam eius, quid sunt, nisi verba infirma 1.Reg.21.d. virtutem eius tegentia? Intellexit, vt arbitror, sanctitas vestra titulum Psalmi huius. Si velimus iam Psalmum exponere, timendum est ne illa quæ audistis, labantur de cordibus vestris. Titulum Psalmi huius exposuimus in nomine Domini nostri Iesu Christi. Quoniam crastinus dies Dominicus est & debemus vobis sermonem, differamus in crastinum, vt etiam Psalmi textum libenter audiatis.

Concio secunda de eodem Psalmo.

QVI hesterno die affuistis, non dubito quòd meministis pollicitationis nostræ. Tẽpus enim iam est in nomine Domini debitum soluere. Ipse qui inspirauit vt promitteremus, ipse dabit vt soluamus, semper existentes debitores charitatis. Ipsa est enim quæ semper redditur & semper debetur, sicut dicit Apostolus: Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicẽ vos Rom.13.c. diligatis. Psalmi huius titulũ heri exposuimus: cuius expositio cùm nos diutius retineret, eiusdem Psalmi textum exponẽdum distulimus. Audiamus ergo quid Spiritus sanctus per os Prophetæ sancti sui dicat in isto sermone Psalmi quod congruat titulo quem hesterno die tractauimus. Qui non affuerunt, tamen & hoc debitum petunt: sed ne fortè pro aliis tantas moras facientes, fraudemus eos quibus iam † redditũ est quod al. reddendum. debemus, breuiter commemoratum agnoscant quãtum possunt, qui hodie assunt & heri non affuerunt. Si quid autem eos mouet quod diligentius interrogare debeant, † patientes aures nostras inuenient in no- al. patētes. mine Christi aliis temporibus, ne isti modò occupentur. Diximus scriptum esse in libro Regnorum, quòd 1.Reg.21.d. B Dauid cùm fugeret Saul, latere voluit apud regem quendam Geth, nomine Achis. Sed cùm gloria eius ibi fuisset commemorata, ne per liuorem idem rex ad quem cõfugerat, aliquid in eum machinaretur, finxit insaniam: & quasi furore correptus, mutauit vultum suum. Et sicut legimus: Affectabat & tympanizabat ad ostia ciuitatis, & ferebatur in manibus suis, & procidebat ad ostia portæ. Et dixit rex Achis: Quid huc mihi adduxistis istum? Nunquid arrepticio ego opus habeo? Et sic eum dimisit, vt impleatur quod hic scriptum est: Mutauit vultum suum, & dimisit eum & abiit. Dimisit autem regem Achis. Hìc verò dictum est quòd mutauit vultum suum coram Abimelech, & dimisit eum & abiit. Diximus autem nomina mutata esse, vt sacramentum ostenderetur: ne si idem nomen repetitum esset in titulo Psalmi, nõ nobis prophetasse aliquid in sacramento, sed quasi gesta narrasse videretur. Vtrunque ergo nomen, magnum continet sacra- C mentũ. Nam Achis interpretatur, quomodo est. Abi- 1.Reg.21.d. melech interpretatur, patris mei regnum. In illo verbo quod, quomodo est, dicitur, ignorãtia significatur, vt verbum mirantis & non agnoscentis intelligas. In isto autem quod dicitur Abimelech, regnum Iudæorum significatur. Ex Christi enim persona potest dici patris mei regnum, quia pater ipsius secundum carnẽ Dauid: & regnum Dauid erat in gente Iudæorum. Coram regno ergo patris sui mutauit vultum suũ, & dimisit eum & abiit: quia erat ibi sacrificiũ secundum ordinem Aaron, & postea ipse de corpore & sanguine Psal.109. suo instituit sacrificium secundum ordinem Melchi- Heb.7.a. sedec. Mutauit ergo vultum suum in sacerdotio: & 1.Reg.21.d. dimisit gentem Iudæorum, & venit ad gẽtes. Quid est ergo, affectabat? Affectu plenus erat. Quid enim tam plenũ affectu, quàm misericordia Domini nostri Iesu Christi? Qui videns infirmitatẽ nostram, vt nos à sempiterna morte liberaret, temporalem mortem cum D tanta iniuria contumeliáque suscepit. Et tympanizabat: quia tympanum non fit nisi cùm corium in ligno extenditur. Et tympanizabat Dauid, significans quòd crucifigẽdus esset Christus. Tympanizabat autem ad ostia ciuitatis. Quæ sunt ostia ciuitatis, nisi corda nostra quę clauseramus contra Christum, qui de tympano crucis aperuit corda mortaliũ? Et ferebatur in manibus suis. Quomodo ferebatur in manibus suis? Quia cùm commẽdaret ipsum corpus suum & sanguinem suum, accepit in manus suas quod norunt fideles: & ipse se portabat quodammodo cùm diceret: Hoc est Mat.26.c. corpus meum. Et procidebat ad ostia portæ, id est, hu- 1.Reg.21.d. miliauit se. Hoc est enim procidere vsque ad initium fidei nostræ. Ostium enim portæ, initium fidei, vnde incipit Ecclesia, & peruenit vsque ad speciem: vt cùm credit ea quæ non videt, mereatur perfrui cùm facie ad faciem videre cœperit. Sic se habet titulus Psalmi.

Breuiter

Breuiter audiuimus, audiamus iam ipsa verba affectā- A tis & tympanizantis ad portam ciuitatis.

Expositio Psalmi.

BENEDICAM Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo.) Dicit Christus, dicat & Christianus: quia & Christianus in corpore Christi est. Et propterea Christus homo, vt possit Christianus esse angelus, qui ait: Benedicam Dominum. Quando benedicam Dominum? Quando tibi benefacit, quando abundant secularia? quādo multum abundat frumenti, olei, vini, auri, argenti, mancipiorū, pecorum, salúsque ista mortalis inuulnerata & incorrupta persistit, ea quæ nascuntur crescunt omnia, nihil immatura morte subtrahitur, felicitas tota abundat in domo, circūfluunt omnia, tunc benedices Dominum? Non, Sed in omni tempore. Ergo & tunc, & quando ista secundum tempus & secundum flagella Domini Dei nostri turbantur, auferuntur, minus na- B

al. fiunt. scuntur, iam nata dilabuntur. † Fugiunt enim hæc, & inde sequitur penuria, egestas, labor, dolor & tētatio. Sed tu qui cantas tibi, Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo; & quando ista dat, benedic; & quando ista tollit, benedic. Quia ille dat, ille tollit: sed seipsum à benedicente se non tollit. Quis est autē qui benedicit Dominum in omni tempore, nisi humilis corde? Ipsam enim humilitatē docuit Dominus noster in corpore & sanguine suo: quia cùm cōmendat corpus & sanguinem suum, humilitatem suam commendat in eo quod in ipsa historia scriptum est, in illo quasi furore Dauid, quod præ-

1.Reg.21.d. termisimus. Et saliuæ decurrebāt super barbam eius: cùm legeretur Apostolus, audistis ipsas saliuas, sed decurrentes super barbam. Dicit aliquis: Quas salinas audiuimus? Nónne modò lectus est Apostolus, cùm diceret, Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt? Modò lectum est: Nos autem prædicamus, in- C quit, Christum crucifixum (Tunc enim tympaniza-

1.Cor.1.d. bat) Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam; ipsis verò vocatis Iudæis & Græcis, Christum

Ibidem. Dei virtutem & Dei sapientiam: quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; & quod infirmum est Dei, fortius est quàm homines. Saliuæ enim significant stultitiam, saliuę significant infirmitatem. Sed si

1.Cor.1.d. quod stultū est Dei, sapientius est hominibus, & quod infirmum est Dei, fortius est quàm homines: non tan-

1.Reg.21.d. quam saliuæ offendant, sed attende, quia super barbā decurrunt. Quomodo enim saliuis infirmitas, sic barba virtus ostenditur. Texit ergo virtutem suā corpore infirmitatis suę. Et quod forinsecus infirmabatur, tanquam in saliua apparebat: intus autem diuina virtus tanquam barba tegebatur. Ergo humilitas nobis cōmendatur. Esto humilis, si vis benedicere Dominum in omni tēpore, & semper laus eius sit in ore tuo: quia Iob non tantùm benedixit Dominum, quando abundabant illi omnia, quibus eum legimus diuitem fuisse D & felicem, & pecore & seruis, & domo, felicem filiis, & omnibus rebus. Ablata sunt omnia vno tempore, & impleuit quod in hoc psalmo scriptum est, dicens:

Iob 1.d. Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. Ecce habes exemplum benedicentis Dominū in omni tempore. Quare autem benedicit Dominum homo in omni tempore? Quia humilis est. Quid est esse humilem? Nolle in se laudari. Qui in se vult laudari, superbus est. Qui superbus non est, humilis est. Nō vis ergo esse superbus, vt possis esse humilis, dic quod dictum est: In Domino laudabitur anima mea, audiant mansueti & lætentur.) Ergo qui non in Domino volunt laudari, non sunt māsueti: sed truces, asperi, elati, superbi. Iumenta mansueta vult habere Dominus. Esto iumentum Domini: id est, esto mansuetus. Sedet ille super te, ipse regit te: noli timere ne offendas, & eas in præceps. Infirmitas quidem tua est, sed attēde quis tibi præsideat. Pullus asini es, sed Christum portans. Nam & ipse in pullo asini venit ad ciuitatem, & fuit illud iumentum mansuetum. Nunquid laudabatur iumentum illud? Nunquid iumento dicebatur, Osanna fili Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini? Asellus portabat: sed ille qui portabatur, à præcedentibus & consequentibus laudabatur. Et dicebat fortè iumentum: In Domino laudabitur anima mea, audiant mansueti & lætentur. Nunquam illud dixit ille asinus, fratres: sed dicat illud populus qui imitatur iumentum illud, si vult portare Dominū suum. Irascitur fortè populus, quia comparatur asello in quo sedit Dominus. Et dicent mihi aliqui superbi & elati, Ecce asinos nos fecit. Sit asinus Domini quisquis hoc dicit: ne sit equus & mulus, quibus non est intellectus. Nostis enim Psalmum vbi dicitur: Nolite Psal.31. esse sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Equus enim & mulus erigunt ceruicem aliquando, & sua ferocitate excutiunt à se sessorem suū. Domantur frenis, chamo, verberibus; donec discāt subiici, & portare dominum suum. Tu autem antequam freno tūdantur ora tua, esto mansuetus; & porta Dominum tuum. Noli in te velle laudari, sed laudetur ille qui super te sedet; & dices: In Domino laudabitur anima mea, audiant mansueti & lætentur. Nam quando audiunt non mansueti, non lætantur, sed irascuntur: & ipsi sunt qui dicunt quòd asinos eos fecerimus. Qui autem mansueti sunt, dignentur audire & esse quod audiunt. Sequitur, Magnificate Dominum mecū.) Quis est iste qui exhortatur, vt magnificemus cum illo Dominum? Quisquis est fratres in corpore Christi, ad hoc debet dare operam, vt magnificetur cum illo Dominus. Amat enim Dominum quisquis est iste. Et quomodo illū amat? Vt non inuideat coamatori suo. Quisquis enim amat carnaliter, necesse est vt cum zelo pestifero amet. Si quis fortè pro magno nudam videre potuerit, quam pestifero amore desiderauit, nūquid vult vt videat illam & alius? Necesse est vt zelo & liuore sauicietur, si & alius eam viderit. Et sic seruatur castitas, si aut ille videat cui licet, & alius non videat, aut nec ipse. Non sic est sapientia Dei. Videbimus illam facie ad faciē, & omnes videbimus, & nemo se ibi zelabit. Omnibus se exhibet, & integra est & casta est omnibus. Illi mutantur in eam, & ipsa in eos non mutatur. Ipsa est veritas, ipsa est Deus. Nunquid aliquando audistis fratres, quòd potuerit cōmutari Deus noster? Supereminens omnibus veritas est, verbum Dei est, sapiētia Dei est, per quem facta sunt omnia: habet amatores suos. Sed quid dicit amator ipsius? Magnificate Dominum mecum. Nolo solus magnificare Dominum, nolo solus amare, nolo solus amplecti. Non enim si ego amplexus fuero, nō habet alius vbi manus ponat. Latitudo tāta est in ipsa sapiētia, vt omnes animæ amplectantur & perfruantur. Et quid dicā fratres de illis, qui sic amant Deum vt inuideant aliis? Aurigam perditi homines amant, & quisquis amauerit aurigā aut venatorem, vult vt totus populus cum illo amet; & hortatur & dicit, amate mecū illum pantomimū, amate illam mecū & illā turpitudinē. Clamat ille in populo, vt ametur cū illo turpitudo: & Christianus nō clamat in ecclesia, vt ametur cū illo veritas Dei? Excitate ergo in vobis amorē fratres, & clamate vnicuique vestrorum, & dicite: Magnificate Dominum mecū. Sit in vobis iste feruor. Quare nobis recitantur ista & exponuntur? Si amatis Deum, rapite omnes ad amorem Dei qui vobis iunguntur, & omnes qui sunt in domo vestra. Si amatur à vobis corpus Christi, id est, vnitas Ecclesiæ: rapite eos ad fruendum, & dicite: Magnificate Dominum mecum.

Et

Et exaltemus nomen eius in idipsum.) Quid est, exaltemus nomen eius in idipsum? Hoc est, in vnum. Nam multi codices sic habent: Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen eius in vnum. Siue in idipsum dicatur, siue in vnum; hoc idem dicitur. Ergo rapite quos potestis, hortando, portando, rogando, disputando, rationem reddendo, cum mansuetudine, cum lenitate. Rapite ad amorem: vt si †magnificant Dominum, in vnum magnificent. Et pars Donati videtur sibi magnificare Dominum. Quid eos offendit orbis terrarū? Dicamus illis fratres. Magnificare Dominum mecum, & exaltemus nomen eius in vnum. Quare in præcisione vultis magnificare Dominum? Ille vnus est, quare duos populos vultis facere Deo? Quare vultis dissipare corpus Christi? Certè enim ipse pendebat in cruce quando tympanizabat. Et cùm penderet in cruce emisit spiritum: & venerunt illi qui eum suspenderant, & inuenerunt eum emisisse spiritum, & non illi fregerunt crura. Latronibus autem adhuc in cruce viuentibus fregerūt: vt per ipsum dolorem compendio mortis ab illo cruciatu liberarentur, quomodo solebat crucifixis fieri. Ergo venit persecutor, inuenit Dominum quietè deposuisse spiritum: quia ipse dixit, Potestatem habeo ponendi animam meam. Pro quibus posuit animam suam? Pro vniuersa plebe sua, pro toto corpore suo. Venit enim persecutor, & non fregit crura Christi: venit Donatus & disrupit Ecclesiam Christi. Integrum corpus Christi in cruce inter manus persecutorū est, & inter manus Christianorum nō est integrum corpus Ecclesiæ. Clamemus ergo fratres cum gemitu quantum possumus, dicentes: Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen eius in vnum. Ecclesia enim illis clamat. Vox est Ecclesiæ, clamans illis qui se †præcipitauerunt. Vnde enim disrupti sunt? Per superbiam. Docet autem Christus humilitatem, cùm commendat corpus & sanguinem suum: quod diximus sanctitati vestræ in hoc Psalmi textu agi & celebrari, vbi commendatur corpus & sanguis Christi, vbi commendatur humilitas Christi, quam pro nobis suscipere dignatus est. Inquisiui Dominum, & exaudiuit me.) Vbi exaudiuit Dominus? Intus. Vbi dat? Intus. Vbi oras, ibi exaudiris, ibi beatificaris. Orasti intus, exauditus es. Beatificatus es, & non scit qui iuxta te stat. Gestum est à te totum in occulto, sicut Dominus in Euangelio dicit: Intra in cubiculum tuū, claude ostiū tuū, & ora in occulto, & pater tuus qui videt in occulto, reddet tibi. Cùm ergo intras in cubiculum tuum, intras cor tuum. Beati qui gaudent quando intrant ad cor suum, & nihil mali ibi inueniunt. Attendat sanctitas vestra quomodo nolunt intrare domos suas, qui habent malas vxores; quomodo exeūt ad forum & gaudent: cœpit hora esse qua intraturi sunt in domū suā, & contristantur. Intraturi sunt enim ad tędia, ad murmura, ad amaritudines, ad euersiones: quia nō est domus composita, vbi inter virum & vxorem pax nulla est. Et melius illi est foris circuire. Si ergo miseri sunt, qui cùm redeunt ad parietes suos, timēt ne aliquibus suorum perturbationibus euertantur; quāto sunt miseriores, qui ad conscientiam suam redire nolunt, ne ibi litibus peccatorum euertantur? Ergo vt possis libens redire ad cor tuum, munda illud. Beati enim mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Aufer inde cupiditatum sordes, aufer labem auaritiæ, aufer tabem superstitionum, aufer sacrilegia & malas cogitationes: odia, non dico aduersus amicum, sed etiā aduersus inimicum. Aufer ista omnia: intra cor tuum, & gaudebis ibi. Cùm ibi cœperis gaudere, ipsa munditia cordis tui delectabit te & faciet orare: quomodo si venias ad aliquem locum, silentium est ibi, fortè quies est ibi, mundus est locus: oremus hîc, dicis: & delectat te cōpositio loci, & credis quòd ibi te exaudiat Deus. Si ergo loci visibilis te delectat mūditia, quare te non offendit immunditia cordis tui? intra, munda omnia, leua oculos tuos ad Deū, & statim te exaudiet. Clama & dic: Inquisiui Dñm, & exaudiuit me. Et ex omnibus tribulationibus meis eruit me. Quare? Quia cùm fueris illuminatus, cū cœperis hic habere bonā conscientiā, restāt tribulationes, quia restat aliquid infirmum. Donec mors absorbeatur in victoriam, & mortale hoc induat immortalitatem, necesse est vt in hoc seculo flagelleris: necesse est vt aliquas tentationes suggestionésque patiaris. Mundabit Deus omnia, eruet te ab omni tribulatione, ipsum quære. Et inquisiui Dominum, & exaudiuit me. Qui ergo nō exaudiuntur, non Dominū quærunt. Intendat sanctitas vestra. Nō dixit, inquisiui aurū à Domino, & exaudiuit me; inquisiui à Domino senectutē, & exaudiuit me; inquisiui à Domino hoc aut illud, & exaudiuit me. Aliud est aliquid inquirere à Domino, aliud ipsum Dominum inquirere. Inquisiui, inquit, Dominum, & exaudiuit me. Tu autem quādo oras & dicis: Occide illum inimicum meum, nō Dominū inquiris: sed quasi facis te iudicem super inimicū tuum, & facis quæstionarium Deum tuum. Vnde scis ne melior te sit cuius mortē quæris: eo ipso fortè, quia ille non quærit tuam? Ergo noli aliquid à Domino extra quærere, sed ipsum Dominum quære, & exaudiet te: & adhuc te loquente dicet, ecce assum. Quid est, ecce assum? Ecce præsens sum, quid vis? quid à me quæris? Quicquid tibi dedero, vilius est quàm ego: meipsum habe, me fruere, me amplectere. Nōdum potes †totum: ex fide continge me, & inhærebis mihi. Hoc tibi Deus dicet. Cætera onera tua ego à te deponam, vt totus mihi inhæreas, cùm hoc mortale tuum ad immortalitatem conuertero: vt sis æqualis angelis meis, & semper videas faciem meam & gaudeas: & gaudium tuum nemo auferet à te, quia inquisisti Dominum, & exaudiuit te, & ex omnibus tribulationibus tuis eruit te. Diximus quid esset hortatus amator ille, qui vult amplecti quod amat, & dicit: Accedite ad eum & illuminamini.) Dicit enim quod ipse probauit. Spiritalis enim quidam in corpore Christi vel etiam ipse Dominus noster Iesus Christus secundū carnem, caput exhortans membra cætera, quid dicit? Accedite ad eum, & illuminamini. Aut potius Christianus aliquis spiritalis ad ipsum Dominum nostrum Iesum Christum inuitat, vt accedamus. Sed accedamus ad eū & illuminemur, non quomodo ad eum accesserunt Iudæi vt tenebrarentur. Accesserunt enim ad illum vt crucifigerent: nos ad eū accedamus, vt corpus & sanguinem eius accipiamus. Illi de crucifixo tenebrati sunt, nos manducando crucifixū & bibendo illuminamur. Accedite ad eū & illuminamini, ecce ad gentes dicitur. Crucifixus Christus inter Iudæos erat sæuiētes & videntes, gētes absentes erant. Ecce illi accesserūt qui in tenebris erāt, & qui nō viderūt illuminati sunt. Vnde accedūt gentes? Fide sectādo, corde inhiādo, charitate currēdo. Pedes tui, charitas tua est. Duos pedes habeto, noli esse claudus. Qui sunt duo pedes? Duo præcepta dilectionis, Dei & proximi. Istis pedibus curre ad Deum, accede ad illū: quia & vt curreres ipse hortatus est, & ipse suū lumen aspersit sic, vt magnificè & diuinè se sequi possitis. Et vultus vestri non erubescent.) Accedite, inquit, ad eū, & illuminamini: & vultus vestri nō erubescent. Non erubescet vultus nisi superbi. Quare? Quia elatus vult esse: & quando fuerit passus cōtumeliam, aut ignominiā, aut casum seculi, aut aliquam afflictionē, erubescit. Sed noli timere, accede ad eū, & non erubesces. Quicquid fecerit tibi inimicus, videtur te superior esse apud homines: sed tu apud Deū superior illo es. Ego cepi, ego ligaui, ego interfeci. Quàm

Marginalia: al. magnificabant. — Ioan.19.f. — Ioan.10.d. — al. præciderunt. — Matth.6.a. — Matth.5.a. — 1.Cor.15.g. — al. totum. — 1.Cor.15.g. — Matt.22.c. — Ioan.16.c. — Matth.22.d.

Quàm superiores sibi videntur qui ista dicunt? quàm superiores videbantur sibi Iudæi quando Dominum colaphizabant, quando spuebant in faciem eius, & de canna percutiebant caput, quãdo spinis coronabant, quando tunica ignominiosa circundabant? Quàm superiores erant? & ille videbatur inferior, quia procidebat ad ostia portę: sed ille nõ erubescebat. Lumen enim erat verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Sicut enim lumen non potest confundi, sic & illuminatũ confundi non sinit. Accedite ergo ad eum & illuminamini, & vultus vestri non erubescent. Sed dicit aliquis: Quomodo ad eum accedo? Tãtis malis, tãtis peccatis oneratus sum, tanta scelera clamant de conscientia mea, quomodo audeo accedere ad Deum? Quomodo? Si humiliaueris te per pœnitentiã. Sed erubesco, ais, pœnitentiam agere. Accede ergo ad eum & illuminaberis, & vultus tuus nõ erubescet. Si enim timor erubescendi reuocat te à pœnitentia, pœnitentia autẽ facit te accedere ad Deum: Nónne vides quiã pœnã gestas in vultu, quia ideo erubuit vultus tuus, quoniam nõ accessit ad Dominum? Ideo non accessit, quia non vult agere pœnitentiam, sicut attestatur Propheta. Iste inops clamauit, & Dominus exaudiuit eũ.) Docet te quomodo exaudiaris. Ideo non exaudiris, quia diues es: Ne fortè clamares, & non exaudireris. Audi quare iste inops clamauit, & Dominus exaudiuit eũ. Inops clamat, & exaudit Dominus. Et quomodo clamabo inops? Vt & si habes aliquid non inde præsumas de viribus tuis: vt intelligas te indigentẽ, vt intelligas te tãdiu esse pauperem, quamdiu non habes illum qui facit te diuitem. Quomodo autem Dominus exaudiuit eum? Et ex omnibus, inquit, tribulationibus eius saluum fecit eum. Et quomodo saluos facit ab omnibus tribulationibus? Immittet angelus Domini in circuitu timentium eum, & eruet eos.) Sic scriptum est fratres, nõ quomodo habent aliqui mẽdosi codices, Immittet angelũ Dominus in circuitu timentium eum, & eruet eos: sed sic, Immittet angelus Domini in circuitu timentium eum, & eruet eos. Quem hic dixit angelũ Domini, qui immittat in circuitu timentium eũ, & eruet eos? Ipse Dominus noster Iesus Christus in prophetia dictus est magni consilij angelus, magni consilij nuncius. Sic illũ dixerunt Prophetæ: Ipse ergo magni consilij angelus, id est nuncius, immittet in eos qui timent Dominum & eruet eos. Noli ergo timere ne lateas. Vbicunque Dominum timueris, nouit te ille angelus, qui immittet in circuitu, & eruet te. Apertè modo de ipso sacramento vult dicere, quod ferebatur in manib' suis. Gustate & videte† quoniã suauis est Dominus.) Nónne aperit se Psalmus & ostendit tibi illam quasi insaniam & furorem constantẽ, & sanam insaniam, & sobriam ebrietatem illius Dauid, qui figuratè sacramentum Dominicum ostendebat, quando illi miseri corã rege Achis dixerunt, quomodo est? Quando dicebat Dominus, Nisi quis manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam. Et illi in quibus regnabat Achis, id est, error & ignorantia, dixerunt: Quomodo iste poterit nobis dare carnem suam mãducare? Si ignoras, gusta & vide quàm suauis est Dominus: si autem nõ intelligis, rex es Achis. Immutabit faciem suam Dauid, & recedet à te, & dimittet te, & abibit. Beatus vir qui sperat in eum.) Hoc quid opus est diu exponi? Quisquis nõ sperat in Domino, miser est. Quis est qui non sperat in Domino? Qui in se sperat. Aliquando quod peius est (fratres mei attẽdite) aliquãdo homines nolunt sperare in se, sed in aliis hominibus. Salua salute Garsei, nihil mihi potes facere. Et fortè loquitur de homine iam mortuo. In ista ciuitate dicit, salua salute illius, & ille in aliis locis fortè mortuus est. Et quàm citò dicũt homines hoc: & nõ dicunt, credo Deo, quia non te permittit nocere mihi. Nõ dicunt, credo Deo meo, quia & si te permiserit ad aliquid meum, ad animam meam non te permittet. Sed cùm dicunt salua salute illius: nec ipsi volunt habere salutẽ, & illos grauant per quos putant habere salutem. Timete Dominum omnes sancti eius, quia nihil deest timentibus eum.) Multi enim propterea volunt timere Dominum, ne famem patiantur. Dicitur illis: Nolite fraudem facere. Et dicunt, vnde me pasco? Non potest ars sine impostura esse, nõ potest negotium esse sine fraude. Sed fraudẽ punit Deus. Time Deũ. Sed si timuero Deum, nõ habebo vnde viuã. Timete Dominum omnes sancti eius, quoniã nihil deest timentibus eum. Copiam promittit trepido & dubitanti, ne si fortè timuerit Dominũ, deserant illum superflua. Pascebat te Dominus contemnentem se, & deseret te timentẽ se? Attende, & noli dicere, ille diues est, & ego pauper sum: ego timeo Dominũ, ille non timendo quantum acquisiuit, & ego timendo nudus sum. Videte quid sequitur. Diuites eguerunt & esurierunt, inquirentes autem Dominũ non minuentur omni bono.) Si ad literam accipias, videtur te fallere. Respicis enim multos diuites iniquos mori in diuitiis suis, non factos fuisse pauperes cùm viuunt: vides illos senescere, perduci ad vltimũ vitæ inter magnas copias diuitiarum, celebrari eis pompam funeris in magnis effusionibus, perduci ad sepulchrum diuitem, qui & expirauit in lectis eburneis, circumfluente familia suorum: & dicis in animo tuo, si fortè nosti aliqua & peccata & scelera ipsius. Ego noui quanta fecerit iste homo, ecce senuit, mortuus est in lecto suo, deducunt illum sui, †pompa tanti funeris celebratur: agnoui quæ fecerit, decepit me scriptura & fefellit vbi audio & canto, Diuites eguerunt & esurierunt. Quando iste inops fuit? Quando esuriuit? Inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono. Quotidie ad basilicam surgo, quotidie genu flecto, quotidie inquiro Dominum, & nihil boni habeo: iste nõ inquisiuit Dominum, & inter tanta bona defunctus est. Sic cogitantem suffocat laqueus scandali. Escam enim mortalẽ quærit in terra, & veram mercedem non quærit in cælo, & misso capite in laqueũ diaboli, constringuntur ei fauces, & tenet diabolus ad malefaciendum, & sic imitatur illum diuitem quẽ videt in tãta copia defunctum. Noli ergo sic intelligere. Et quomodo intelligã? In bonis spiritalibus. Sed vbi sunt? Nõ videntur oculis, sed corde. Nõ video ipsa bona. Videt illa qui amat. Iustitiam non video. Non enim aurum est, non argentum est. Si aurum esset, videres: quia fides est, non vides. Et si non vides fidem, quare amas seruũ fidelẽ? Interroga teipsum, qualem seruum diligis. Fortè habes seruum formosum, staturosum, bene compositũ: sed furem, nequam, fraudulentum. Habes autem alium fortè paruum statura, deformem facie, colore tetrum: sed fidelem, parcum, sobriũ. Attende rogo te, quem istorum duorũ diligis? Si oculos carnis interrogas, vincit apud te pulcher iniustus: si oculos cordis, vincit deformis fidelis. Vides ergo, quod vis, vt exhibeat tibi alter, id est fidem, exhibe illi & tu. Quare gaudes ad eum qui fidem tibi exhibet, & laudas eum de his bonis quę non videntur nisi oculo cordis? Cùm repletus fueris spiritalibus diuitiis, pauper eris? Et ille diues ideo fuit, quia habebat lectum eburneum: & tu pauper es, cuius cubiculum cordis plenum est tãtis gemmis virtutum, iustitiæ, veritatis, charitatis, fidei, patientiæ & tolerantiæ? Explica diuitias tuas, habes illas, & compara diuitiis diuitũ. At ille in mercato inuenit mulas pretiosas, & emit eas. Si fidem inuenires venalem, quantum pro illa dares, quam te voluit Deus gratis habere, & ingratus es? Egent ergo illi diuites, egent: & quod est

Marginalia: 1. Reg. 21 d. Ioan. 1 a. — Isa. 9 b. — al. quàm. — 1. Reg. 21 d. — al. pompa funeris tã celebrata. — Psal. 33. — Section letters A, B, C, D.

est grauius,pane egent. Ne fortè putetis, quia auro egent & argento,quanquam & hoc egeant. Quantum habuit quidam,& quis eum satiauit? Sic mortuus est egens,quia plura volebat acquirere quàm tenebat. Egent & pane. Quare egent & pane? Si nõ intelligis panem,ille dixit,ego sum panis viuus qui de cęlo descédi. Et: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono. Sed quo bono iam diximus.

Ioan.6.e. *Matth.5.a.*

Venite filij,audite me , timorẽ Domini docebo vos.) Putatis fratres , quia ego dico , putate quia Dauid dicit,putate quia Apostolus dicit : imò putate quia ipse Dominus noster Iesus Christus dicit : Venite filij audite me. Audiamus illũ simul , audite illũ per nos: docere enim vult ille humilis , ille tympanizans , ille affectans,docere nos vult. Et quid dicit? Venite filij audite me,timorem Domini docebo vos. Doceat ergo, prębeamus aurem , prębeamus cor. Non aperiamus aures carnis , & cordis claudamus : sed sicut ipse dixit in Euangelio: Qui habet aures audiẽdi,audiat. Quis nouit audire docentẽ Christũ per Prophetam ? Quis est homo qui vult vitã , & diligit dies videre bonos?) Interroga, Nónne omnis in vobis respondet, ego? An quisquam est in vobis qui non diligit vitam,id est,qui non vult vitam, & nõ diligit dies videre bonos? Nónne quotidie hoc murmuratis, & hoc dicitis : Quàdiu ista patimur, quotidie peiora & peiora? Apud parẽtes nostros fuerũt dies lętiores,fuerũt dies meliores. O si interrogares ipsos parẽtes tuos , similiter tibi de parẽtibus murmurarẽt. Fuerũt beati patres nostri, nos miseri sumus,malos dies habemus. Dominat⁹ est ille,putabamus quia illo mortuo posset aliquod refrigerium dari: deteriora venerũt. O Deus ostẽde nobis dies bonos! Quis est homo qui vult vitã, & diligit videre dies bonos? Non hic quęrat dies bonos. Bona rem quęrit, sed non in regione eius illam quęrit. Quomodo si aliquem iustum quęreres , sed in ea patria vbi non habitaret: diceretur tibi, bonum virum quęris,magnum virum quęris,quęre illum,sed noli hic. Superfluo hic eum quęris, nunquam eũ inuenturus es . Dies bonos quęris, simul eos quęramus , nolite hic . Sed habuerunt illos patres nostri. Fallimini . Omnes hic laborauerunt. Legite scripturas: ideo voluit Deus vt scriberentur,vt nos consolaremur. Temporibus Helię fuit fames , passi sunt eam patres nostri . Capita iumentorum mortuorum auro vendebantur,occiderunt suos, & comederunt eos . Et duę mulieres statuerunt inter se vt occiderẽt filios suos & manducarẽt. Occidit vna filium suum, & manducauerunt eum ambę. Alia nolebat occidere filium suum , & † exigebat illa quę prior occiderat filiũ suũ : & talis rixa venit ante regẽ. Adduxerunt se ante regem, contendentes de interfectione filiorum. De talibus cibis auertat Deus ea quę legimus . Semper dies mali in seculo , sed semper dies boni in Deo. Habuit dies bonos Abraham , sed intus in corde . Habuit dies malos quando à fame mutauit regionem,& quęrebat cibum. Sic omnes quęsierunt. Paulus habuit dies bonos,qui dicit: In fame & siti, in frigore & nuditate? Sed nõ irascantur serui. Ipse Dominus non habuit dies bonos in hoc seculo , contumelias,iniurias,crucem,& tanta mala patiebatur. Nõ ergo Christianus murmuret , videat cuius vestigia sequatur. Sed si dies bonos amat , audiat docentẽ & dicentem: Venite filij, audite me,timorem Domini docebo vos. Quid vis? Vitam & dies bonos. Audi & fac, Contine linguam tuam à malo.) Fac illud. Nolo, dicit homo miser: & linguam meam nolo cõtinere à malo, & vitam volo & dies bonos. Si operarius tuus tibi diceret,& vasto istam vineam, & exigo à te mercedem. Adduxisti me ad vineam vt falcitem illam & putem, concido omnia ligna vtilia , pręcidam ipsa robora vi-

Matth.11.b. *1.Petr.3.b.* *3.Reg.17.a.* *4.Re.6.f.g.* *al.exurgebat.* *Gene.12.a. & 26.a.* *2.Cor.11.f.*

A tium,vt non hic habeas quod colligas : & cùm fecero ista,redditurus es mihi laborem meum . Nónne insanum illum diceres? Nónne illum de domo tua repelleres,antequam mitteret manũ ad falcem? Tales sunt homines,qui & facere volunt mala , & iurare mendacium, & blasphemare contra Deum , & murmurare, & fraudem facere, & inebriari,& litigare, & adulterari,& ligaturas adhibere,& ire ad sortilegos,& dies bonos videre. Dicitur illi: Non potes male faciens quęrere bonam mercedem. Si tu iniustus es , iniustus erit & Deus? Ergo quid faciam? Quid vis? Vitã volo, dies bonos volo. Contine linguam tuam à malo , Et labia tua ne loquantur dolum.) Id est, nulli fraudem , nulli mendacium. Sed quid est, Declina à malo?) Parum est,nulli noceas,nullum occidas,nõ fureris,non adulteres , non fraudem facias , non falsum testimonium dicas,declina à malo. Cùm declinaueris,dicis,securus sum,perfeci omnia,habebo vitã , videbo dies bonos. Non solùm declina à malo: sed, Et fac bonũ.)

B Parum est vt non expolies vesti nudum . Si non expoliaueris,declinasti à malo : sed non facies bonum nisi cùm peregrinum susceperis in domum tuam . Ergo sic declina à malo, vt facias bonũ. Quęre pacem, & sequere eam.) Non tibi dixit, habebis hic pacem, quęre illam & sequere eam. Quò illam sequor? Quò pręcessit, Dominus enim est pax nostra , resurrexit & ascendit in cęlum . Quęre pacem & sequere illam: quia & tu cùm surrexeris, hoc mortale mutabitur, & amplecteris pacem, vbi tibi nemo molestus erit. Ibi est perfecta pax , vbi non esuries . Nam hic tibi pacem facit panis. Subduc panem : & vide quale bellum erit intra viscera tua. ipsi iusti quomodo gemunt hic fratres? vt sciatis quia quęrimus hic pacẽ , consequemur autem in fine . Sed ex parte hic habeamus,vt ex toto illic habere mereamur. Quid est ex parte? Concordes simus hic, diligamus proximũ quomodo nos. Sic dilige fratrem quomodo teipsum, habe cũ illo pacem. Sed non

C possunt nisi existere rixę aliquę , quomodo inter fratres & inter sanctos extiterunt, inter Barnabã & Paulum: sed non quę occiderent concordiam, non quę interimerent charitatẽ. Nam & tibiipsi resistis aliquando,& tamẽ non te odisti. Omnis enim quem pœnitet aliquid,rixatur secũ. Peccauit,redit, irascitur sibimetipsi hoc fecisse ; illud commisisse . Rixam ergo secum habet,sed ista rixa ad concordiã tendit. Vide quomodo secum rixetur, & dicat quidam iustus : Quare tristis es anima mea,& quare cõturbas me? Spera in Domino, quoniam adhuc confitebor illi. Cùm dicit animę suę, quare conturbas me : vtique turbabat illum. Volebat fortè ipse pati pro Christo , & anima ipsius contristabatur . Et ille qui sciebat & dicebat : Quare tristis es anima mea,& quare conturbas me , pacẽ adhuc secum non habebat: sed ex mente hęrebat Christo,vt sequeretur illum anima eius,& non illum con-

D turbaret. Ergo quęrite pacem fratres. Dominus dixit: Hęc loquor vobis, vt in me habeatis pacem . Pacem in terra vobis non promitto. In ista vita pax vera non est,nec tranquillitas. Gaudium immortalitatis, societas angelorũ promittitur. Sed quisquis non illam cùm hic est quęsierit , non illam habebit cùm venerit. Oculi Domini super iustos.) Noli ergo timere. Labora, oculi Domini super te sunt. Et aures eius ad preces eorum. Quid vis amplius? Si murmurantem seruum in domo magna non audiret paterfamilias : quęreretur & diceret: Quanta nos hic patimur , & nemo nos audit? Nunquid dicis illud de Deo, quanta patior,& nemo me audit? Si audiret me, fortè dicis , tolleret mihi tribulationem: Clamo & tribulor. Tantũ tu tene vias eius: & quando tribularis audit te. Sed medicus est,adhuc putre habes nescio quid . Clamas : Sed adhuc secat,& nõ tollit manum, nisi secuerit quantũ videtur.

1.Pet.3.b. *Psal.36.* *Deut.5.a.* *1.Pet.3.a.* *Matth.22.A.* *Act.15.g.* *Psal.42.* *Ioan.16.d.* *1.Pet.3.b.*

Etenim medicus crudelis est qui exaudit hominem, & parcit vulneri & putredini. Matres quomodo fricāt in balneis ad salutem filios? Nónne paruuli clamant inter manus earum? Illæ ergo crudeles sunt vt nō parcant, nō exaudiant lachrymas? Nónne plenæ sunt pietate? Et tamen clamant pueri, & non eis parcitur. Sic & Deus noster plenus est charitate: sed ideo videtur non exaudire, vt sanet & parcat in sempiternū. Oculi Domini super iustos, & aures eius ad preces eorum. Fortè dicunt mali: Ergo securus facio mala, quia non super me sunt oculi Domini: Iam Deus ad iustos attendit, me nō videt: & quicquid fecero, securus facio. Statim subiecit videns ad cogitationes hominū spiritus sanctus, & ait: Oculi Domini super iustos, & aures eius ad preces eorum. Vultus autem Domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. Clamauerunt iusti, & Dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum eruit eos.) Iusti erāt tres pueri: de camino clamauerunt ad Dominum, & laudibus eorum ignes friguerunt. Accedere & lædere flamma non potuit laudantes Deum, innocentes & iustos pueros: & eruet eos de flamma. Dicit aliquis: Ecce vere iusti qui exauditi sunt, sicut scriptū est: Clamauerunt iusti, & Dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorū eruit eos. Ego autem clamaui, & non me eruit: aut ego nō sum iustus, aut non facio quæ mihi iubet, aut fortè me ille nō videt. Noli timere, tantum fac quod iubet: & si te non eruit corporaliter, eruet spiritaliter. Ille enim qui tulit de flā- *Daniel.3.g.*
2.Mac.7.a. ma tres pueros, nūquid tulit de flamma Machabæos? Nónne illi in ignibus hymnizabāt, illi in ignibus expirabant? Deus trium puerorum, nónne ipse est & Machabæorum? illos eruit, & illos non eruit: imò vtrosque eruit. Sed tres pueros sic eruit, vt & carnales confunderentur. Machabæos autem ideo non sic eruit: vt illi qui persequebantur, in pœnas maiores irent; cùm putabant se oppressisse martyres Dei. Eruit Petrum quando venit ad illum angelus cùm esset in vinculis,
Act.12.b. & ait illi: Surge & exi: & subitò soluta sunt vincula, & secutus est angelum, & eruit illum. Nunquid Petrus perdiderat iustitiam, quando nō illum eruit de cruce? Non eruit nunc, & eruit tunc? An ideo diu vixit vt iniustus fieret? Fortè plus eū exaudiuit postea, quā prius, quando illum verè de omnibus pressuris eruit. Nam quando primum illum eruit, quāta ille pertulit postea? Illuc enim misit postea, vbi nihil mali pati potuisset. Iuxta est Dominus his qui obtriuerunt cor, & humiles spiritu saluos faciet.) Altus est Deus, humilis est Christianus. Si vult vt altus Deus vicinetur illi, ille humilis sit. Magna mysteria fratres. Deus super omnia est. Erigis te, & non illum tangis. Humilias te, & ipse ad te descendit. Multæ tribulationes iustorum.) Nunquid dicit ideo sint Christiani iusti, ideo audiant verbum meum, vt nihil tribulationis patiantur? Non hoc promittit: sed dicit, Multæ tribulationes iustorū. Magis si iniusti sunt, pauciores habent tribulationes: si iusti sunt, multas habēt. Sed post paucas tribulationes aut nullas, illi venient ad tribulationem sempiternam: vnde nunquàm eruentur. Iusti autem post multas tribulationes venient ad pacem sempiternam, vbi nunquàm aliquid mali patientur. Multæ tribulationes iustorum, Et de omnibus his eruet eos: Custodit Dominus omnia ossa eorum, vnū ex his non conteretur.) Et hoc fratres nō accipiamus carnaliter. Ossa, sunt firmamēta fidelium. Quomodo enim in carne nostra ossa faciunt firmamentū, sic in corde Christiano fides facit firmamentū. Patientia ergo quæ est in fide, ossa sunt interius. Ipsa sunt quę frangi nō possunt. Custodit Dominus omnia ossa eorum, vnum ex his non conteretur. Si de Domino Deo nostro Iesu Christo dixisset hoc: Custodit Dominus omnia ossa

A filij sui, vnum ex his non conteretur: sicut etiam alio loco præfiguratur de illo, quoniam agnus ductus est mactandus, & dictum est de illo: Os eius noli frange- *Exod.12.g.*
re, impletū est in Domino: quia cùm penderet in cruce, expirauit antequam venirent illi ad crucem, & inuenerunt iam corpus exanime, & noluerūt crura eius frangere, vt impleretur quod scriptum est. Sed promisit illud & cæteris Christianis: Dominus custodit om- *Ioan.19.f.*
nia ossa eorum, vnum ex his nō conteretur. Ergo fratres si viderimus aliquem sanctum tribulationes pati, & fortè vel à medico sic secari, vel aliquo persecutore sic cædi, vt eius ossa frangantur, non dicamus, non erat iustus iste: nā Dominus hoc promisit iustis suis, de quibus ait: Custodit Dominus omnia ossa eorum; vnum ex his non conteretur. Vis videre quia alia ossa dixit, quæ diximus firmamenta fidei, id est, patientiam & tolerantiā in omnibus tribulationibus? Ipsa enim sunt ossa quæ nō franguntur. Audite & in ipsa passio-
B ne Domini inspicite quod dico. Dominus erat in medio crucifixus, iuxta illum duo latrones erant. Vnus *Luc.23.f.*
insultauit, alter credidit: vnus damnatus est, alter iustificatus est. Vnus habuit pœnam suam & hic & in futurum: alteri autem dixit Dominus, Amen dico tibi, *Ioan.19.f.*
hodie mecum eris in paradiso. Et tamen illi qui venerant, Domini ossa non fregerunt: latronum autem fregerūt. Sic fracta sunt latronis ossa qui blasphemauit, quomodo latronis qui credidit. Vbi est ergo quod dictum est: Dominus custodit omnia ossa eorū, vnum ex his non conteretur? Ecce cui dixit, Hodie mecum *Luc.23.f.*
eris in paradiso, non potuit omnia ossa eius custodire? Respondet tibi Dominus, Imò custodiui: nam firmamentum fidei ipsius frangi nō potuit illis ictibus quibus crura sunt fracta. Mors peccatorum pessima.) Attendite fratres, propter illa quæ dicebamus. Verè magnus Dominus, & misericordia eius, verè qui nobis dedit manducare corpus suū in quo tanta perpes-
C sus est, & sanguinem bibere. Quomodo respicit mala cogitantes & dicētes, ille malè mortuus est? Cùm iustus esset, à bestiis consumptus est. Nō erat ille iustus, ideo malè periit. Nam non periret si iustus esset. Ergo ille iustus est, qui in domo sua & in lecto suo moritur. Hoc est ergo, inquis, quod miror, quia noui peccata & scelera ipsius, & benè mortuus est, in domo sua, intra limina sua: nulla peregrinationis iniuria fuit illi, nulla vel immatura ætate. Audi Deum: Mors peccatorum pessima. Quæ tibi videtur bona, pessima est si intus videas. Vides foris iacentem in lecto, nunquid vides intus raptum ad gehennam? Audite fratres, & ex Euangelio inspicite, quid sit mors peccatorū pessima. Nunquid non duo erant in isto seculo, diues qui *Luc.16.e.*
induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendidè: alter pauper qui iacebat ad ianuam eius vlcerosus, & canes veniebant & lingebāt vlcera eius, &
D desiderabat saturari de micis quę cadebāt de mēsa diuitis? Contigit autē mori inopem illum, iustus erat ille inops, & deferri ab angelis in sinum Abrahæ. Qui viderat corpus illius iacere ad limen diuitis, & nō esse qui sepeliret, quanta fortè diceret? Sic moriatur ille inimicus meus, & ille qui me persequitur: sic illū videam. Execreatur corpus sputo, putent vulnera, & ille in sinu Abrahæ requiescit. Si Christiani sumus, credamus; si non credimus fratres, nemo se fingat Christianum. Fides nos perducit. Quomodo illa dixit Dominus, sic sunt. An verū dicit tibi mathematicus, & verum est? dicit Christus, & falsum est? Quali autē morte mortuus est ille diues? Qualis mors esse potuit in purpura & bysso, quàm sumptuosa, quàm pomposa? quæ exequiæ funeris ibi erant? quantis aromatibus sepultū est illud cadauer? Et tamen cùm apud inferos in tormētis esset, desiderauit ex illius contempti pauperis digito instillari aquæ guttam ardenti linguæ suæ;

neque impetrauit. Discite ergo quid sit mors peccatorum pessima: Et nolite interrogare stratos pretiosis vestibus lectos,& carnē multis diuitiis obuolutam, lamentationis pompam exhibentes, plangentem familiam, turbā obsequentium præcedentē ac sequentem cùm corpus effertur, marmoratas auratásque memorias. Nam si hæc interrogatis, respondent vobis falsò, quòd multorum non leuiter peccatorū, sed omnino sceleratorum mors optima est: qui sic plangi, sic cōdiri, sic contegi, sic efferri, sic sepeliri meruerunt. Sed interrogate Euangelium, & ostendet fidei vestræ, in pœnis ardentē animam diuitis: quā nihil adiuuerunt omnes honores & obsequia, quæ mortuo corpori eius viuentium vanitas præbuit. Sed quia multa sunt genera peccatorum, & nō esse peccatorē difficile est, aut fortasse in hac vita nō possibile, subiecit statim cuius generis peccatorū esset mors pessima. Et qui oderunt iustum, inquit, delinquent.) Quem iustū, nisi eū qui iustificat impium? Quē iustū, nisi Dominū Iesum Christum, qui est etiam propitiatio peccatorū nostrorum? Qui ergo hunc oderunt, mortē pessimam habēt: quia in peccatis suis moriuntur, qui per eū Deo nostro non reconciliantur. Redimet enim Dominus animas seruorum suorū.) Secundū animam enim intelligēda est mors peccatorum pessima aut optima: non secundum corpora, aut contumelias, aut honores quos homines vident. Et non delinquent omnes qui sperant in eū.) Iste est modus humanæ iustitiæ, vt vita mortalis quātumlibet proficiat, quia sine delicto esse non potest, in hoc non delinquat, dum sperat in eum in quo est remissio delictorum, Amen.

Rom. 4. a.

IN PSALMVM XXXIIII. ENARRATIO.

Præfatio.

PSALMVM istum nobis à iubentibus fratribus & coëpiscopis meis impositum esse ad tractandū, nouerit charitas vestra, qui voluerunt vt hinc omnes aliquid audiamus. Ab illo enim omnes audiamus, à quo pariter discimus, & in cuius schola condiscipuli sumus. Titulus ipsius moram nobis non facit, breuis est enim ad intelligendum: maximè nutritis in Ecclesia Dei, non est difficilis. Habet enim, Ipsi Dauid.) Dauid interpretatur fortis manu, vel desiderabilis. Psalmus ergo manu forti & desiderabili: qui nostram mortem vicit, qui nobis vitam promisit. In hoc enim est manu fortis, quia mortē nostram vicit: in hoc desiderabilis, quia vitā æternam promisit. Quid enim fortius manu hac quę tetigit loculū, & mortuus surrexit? Quid fortius manu hac quæ mundum vicit, non ferro armata sed ligno transfixa? Quid autē desiderabilius eo quem non videntes martyres mori voluerūt, vt ad illum venire mererentur? Ergo psallamus illi. Illi cor nostrum, illi lingua nostra digna cantet: si tamen ipse dignabitur donare quod cantet. Nemo illi cantat digna, nisi qui ab illo acceperit quod cantare possit. Denique hoc quod modò cantamus, spiritu eius dictū est per Prophetā eius, & in eis verbis vbi nos agnoscimus & ipsum. Nec iniuriam facimus, quia dicimus nos & ipsum: quoniam cùm esset in cælo, sic clamauit: Quid me persequeris? cùm eū nemo tangeret, & nos in terra laboraremus. Ergo vocē eius audiamus, nunc corporis, nunc capitis. Est enim Psalmus iste inuocans Deum contra inimicos in tribulationibus huius seculi: & vtique ipse est Christus, tribulato tunc capite, & tribulato nunc corpore: tamen per tribulationes omnibus membris suis dans vitam æternam, quam promittendo desiderabilis factus est.

Luc. 7. b.

Act. 9. a.

Concio prima, de prima parte Psalmi.

IVDICA, inquit, Domine nocentes me, expugna impugnātes me.) Si Deus pro nobis, quis cōtra nos? Et vnde hoc nobis præstat Deus? Apprehende, inquit, arma & scutum, & exurge in adiutorium mihi.) Magnum spectaculum est, videre Deum armatū pro te. Et quod eius scutum? quæ arma? Domine, inquit alio loco homo iste qui & hic loquitur, vt scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos. Arma autem eius quibus non solùm nos muniat, sed etiam percutiat inimicos, si bene profecerimus, & nos erimus. Sicut enim nos vt armemur ab illo habemus, sic ipse armatur de nobis. Sed ipse de his armatur quos fecit; nos de his armamur quæ ab ipso accepimus qui nos fecit. Dicit hæc quodā loco arma nostra Apostolus, scutū fidei, & galeam salutis, & gladium spiritus quod est verbū Dei. Armauit nos talibus armis, qualibus auditis, laudabilibus & inuictis, insuperabilibus & splendidis, spiritalibus sanè atque inuisibilibus, quibus & hostes inuisibiles expugnamus. Si vides hostē tuum, videantur arma tua. Armamur earum rerū fide quas nō videmus, & sternimus hostes quos non videmus. Veruntamen charissimi, arma ista ne putetis sic esse, vt quasi quod scutum est, semper scutū sit: aut quod galea est, semper galea sit: aut quod lorica est, semper lorica sit. In istis enim armis corporalibus ita est, quanquam & de ferro quæ fiunt mutari possint, vt ex gladio fiat securis: tamen ipsum Apostolū videmus dixisse quodā loco, loricā fidei, & alio loco dixisse scutum fidei. Ergo ipsa fides, & lorica potest esse & scutum. Scutum est, quia tela inimicorū excipit & repellit. Lorica est, quia interiora tua transfigi non finit. Hæc arma nostra sunt Dei, quod legimus quodā in loco, Erue ab impiis animam meam, frameam tuam ab inimicis manus tuæ. Quod superius dixit, ab impiis, hoc sequenti versu ab inimicis manus tuæ: & quod superius dixit animam meam, hoc sequēti versu, frameā tuam: id est gladium tuum. Ergo frameam Dei, dixit animā suam. Erue, inquit, ab impiis animam meam, id est, ab inimicis manus tuæ erue frameam tuam. Apprehendis enim animam meam, & debellas inimicos meos. Et quid est anima nostra, quamuis splendida, quamuis producta, quamuis acuta, quamuis vncta, quamuis luce sapientiæ & coruscationis vibrata? Quid est ipsa anima nostra, aut quid potest, nisi Deus illam teneat & pugnet de illa? Nam quælibet optimè facta framea, si non habeat bellatorem, iacet. Dixeramus autem in armis nostris, non quasi aliquid fixum accipi debere, vt quod est res vna, ipsa aliud esse nō possit: sic & in armis Dei inuenimus. Ecce animā iusti dixit frameam Dei. Iterum dicit animam iusti esse sedem Dei. Animam iusti sedem sapientiæ. Ergo quicquid vult, facit de anima nostra. Cùm in manu eius est, vtatur ea quemadmodum vult. Exurgat ergo. Sic enim inuocatus est: Apprehende arma, exurge in adiutorium nobis. Vnde exurgat, alio loco etiam dicitur illi ipsa voce: Exurge, quare obdormis Domine? Et quando ille dicitur dormire, nos dormimus: & quādo ille dicitur exurgere, nos excitamur. Nā & Dominus dormiebat in naui: & ideo fluctuabat nauis, quia dormiebat Iesus. Nā si illic vigilaret Iesus, non fluctuaret nauis. Nauis tua, cor tuum. Iesus in naui, fides in corde. Si meministi fidei tuæ, nō fluctuat cor tuum. Si oblitus es fidē tuam, dormit Christus: obserua naufragium. Veruntamen quod restat fac, vt si dormierit excitetur: dicas illi: Domine exurge, perimus: vt increpet ventos, & fiat tranquillitas in corde tuo. Recedent enim omnes tentationes, aut certè nihil valebunt, quando Christus, hoc est fides tua, vigilauerit in corde tuo. Exurge ergo quid est? Innotesce, appare, sentire. Exurge ergo in adiutorium mihi. Effunde frameam, & conclude aduersus eos qui me persequuntur.) Qui sunt qui te persequūtur? Forte vicinus tuus, aut ille quē læsisti, aut cui fecisti iniuriam, aut qui vult auferre res tuas, aut contra quem prædicas veritatem, aut cuius peccatum obiurgas,

Rom. 8. f.

Psal. 5.

Ephe. 6. c.

1. Thes. 5. b.

Ephe. 6. c.

Psal. 21.

Sap. 7. c.

Psal. 43.

Matth. 8. c.

gas, aut quem malè viuentem, bene viuendo lædis. Sunt quidem & isti inimici nostri, & persequũtur nos. Sed alios docemur inimicos nosse, contrà quos inuisibiliter dimicamus, de quibus nos admonet Apostolus dicens: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, id est, aduersus homines; nõ aduersus eos quos videtis, sed aduersus eos quos non videtis: aduersus principes & potestates & rectores mũdi tenebrarum harum. Cùm diceret enim rectores mundi, dicebat quippe de diabolo & angelis eius; cauendum erat ne male intelligerent homines, & putarent à diabolo & dæmonibus eius mundum regi. Sed quia mundus dicitur hæc fabrica quã videmus, & in peccatoribus dicitur mundus, & in eis qui diligunt mundũ, de quibus dictum est: Et mundus eum non cognouit. & de quibus dictum est, Totus mundus in maligno positus est: exposuit Apostolus cuius mundi essent rectores. Tenebrarum, inquit, harum. Rectores mundi dico, rectores tenebrarum harum. Rursus cogit nos intelligere quid dixerit, tenebrarum harum. Quarum tenebrarum rectores sunt diabolus & angeli eius? Omnium infidelium, omnium iniquorum, de quibus dictum est: Lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt. Denique ex ipsorum numero credentibus multis, quid dicit idem Apostolus? Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Non vis regi à diabolo, migra ad lucem. Et vnde migrabis ad lucem, nisi effundat ille frameam, & eruat te ab inimicis tuis, & à persequentibus te? Quomodo effundit frameam; quoniam iam audiuimus quid sit framea ipsius: Anima enim iusti est. Abundent iusti, & effunditur framea, & concluditur aduersus inimicos. Nam de ipsa effusione frameæ monens Apostolus vt iustè viuamus, in consequenti ait: vt aduersarius reuereatur, nihil habens de nobis dicere prauũm. Conclusum est aduersus eum, quia[†]quid loquatur aduersus sanctos, non potest inuenire. Et vnde erit iustus? Aut quid dicunt inimici qui nos persequuntur? Inuisibiles illi quid dicunt inimici? Isti nihil? Maximè suggeritur humano cordi ab inuisibiliter expugnantibus inimicis, quia Deus nobis non est adiutor: vt requirentes alia adiutoria, inueniamur inualidi, & ab inimicis ipsis capiamur: Hoc ergo suggeritur. Contra istas voces maximè vigilare debemus, quæ in alio Psalmo ostenduntur: Multi insurgunt aduersum me, multi dicunt animæ meæ, non est salus illi in Deo eius. Cõtra istas voces quid hic dicitur? Dic animæ meæ, Salus tua ego sum.) Cùm dixeris animę meę, salus tua ego sum, iustè viuet: vt neminem in adiutorium præter te quæram. Et quid sequitur? Confundantur & reuereantur requirentes animam meam.) Ad hoc enim illam requirunt, vt perdant. Nam vtinam bene quærant. In alio quippe Psalmo hoc reprehẽdit in omnibus, quia non erat qui requireret animam ipsius. Periit fuga à me, & non est qui requirat animam meam. Quis est ille qui dicit: Nõ est qui requirat animam meã? Nunquid fortè ille est, de quo tanto antè prædictũ est, Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea: ipsi verò considerauerunt & conspexerunt: diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestẽ meam miserunt sortem? Iam omnia ista ante oculos eorum fiebant; & nemo erat qui requireret animam eius. Inuocemus eum ergo fratres, vt dicat animæ nostræ, salus tua ego sum: & aperiat aures, vt audiamus dicentem, salus tua ego sum. Dicit enim, sed quidam obsurdescunt: vnde audiunt potius persequentes inimicos in tribulatione constituti. Si aliquid deest, si in angusto est anima, in inopia temporalium, quærit auxiliũ plerunque à dæmonibus, arreptitios dæmonum vult consulere, sortilegos quærit: persecutores illam hostes inuisibiles adierunt, intrauerũt, expugnauerũt,

Ephe.6.b.
Ephe.6.b.
Ioan.1.a.
1.Ioan.5.d.
Ephe.6.b.
Ioan.1.a.
Ephes.5.b.
al. quod.
Psalm.3.
Psal.141.
Psal.39.& 69.
Psalm.21.

A captiuauerunt, vicerũt, dicẽdo: Nõ est salus illi in Deo eius. Obsurduit cõtra vocẽ dicẽtẽ: Salus tua ego sum. Dic animæ meæ salus tua ego sum; vt confundantur & reuereantur requirentes animam meã, cui dicis tu salus tua ego sum, Audiam dicentem mihi: Salus tua ego sum. Aliam salutem nõ requirã, præter Dominum Deum meũ. De creatura mihi salus suggeritur, ab ipso est. Et si leuo oculos meos in montes, vnde veniat auxilium mihi, non tamen à montibus, sed auxilium meum à Domino qui fecit cælum & terram. In ipsis temporalibus angustiis per hominem subuenit Deus, salus tua ipse est. Per angelum subuenit Deus, salus tua ipse est. Omnia illi subiecta sunt, & ad istam quidem vitam temporalem subuenit, alij inde, alij inde: æternam vitam nõ dat nisi de se. Ecce in angustiis constituto, non subest quod quæris, sed adest quem quæris. Et illum quære qui deesse nunquã potest. Subtrahuntur quæ dedit, nunquid subtrahitur qui dedit?

Psal.120.

B Reddantur quæ dederat. Nunquid ipsæ sunt diuitiæ cũ reddita fuerint illa, & non ille qui subtraxerat probãdo, & reddidit cõsolando? Cõsolatur enim quando nobis ista non desunt. Consolatur tanquam in via, sed si nos intelligamus viam: quia tota ista vita & omnia quibus vteris in hac vita, sic tibi debent esse tanquam stabulum viatori, non tanquã domus habitatori. Memento peregisse te aliquid; restare aliquid: diuertisse te ad refectionẽ, non ad defectionẽ. Sunt qui dicunt, Deus bonus, magnus, summus, inuisibilis & æternus, incorruptibilis, vitam æternam nobis daturus est, & illam incorruptionem quam in resurrectione promisit. Ista verò secularia & temporalia ad dæmones pertinent, & ad potestates illas harum tenebrarum. Dicendo hæc, quãdo amore implicantur harum rerum, dimittunt Deum, quasi ad quem ista non pertineant: & quærunt nefandis sacrificiis, ac nescio quibus remediis, aut nescio qua hominum illicita persuasione,

Ephes.6.b.

C prouidere sibi quod temporale est, veluti pecuniam, vxorem, filios, & si qua sunt quæ humanam vitam aut consolantur transeuntẽ, aut impediunt ambulantem. Contra istam opinionẽ diuina prouidentia vigilauit, vt ostẽderet Deus ad se pertinere ista omnia, & in sua esse potestate, non solum æterna quæ in futurum promisit, verumetiã temporalia quæ in terra dat, quibus voluerit, & quãdo voluerit opportunè, sciens cui det, cui non det, tanquam medicus medicamenta, sciens melius morbum ægroti quàm ipse ægrotus. Vt ergo Deus hæc ostẽderet, distribuit tẽpora veteris & noui Testamenti. In veteri Testamento promissiones sunt rerum terrenarũ, in nouo autẽ regni cælorum. Pleraque sunt præcepta Deum colendi & rectè viuẽdi, ipsa sunt & ibi & hic. Sed quia promissio ibi alia videtur, alia hic: iubentis imperium & obedientia seruientis eadem est, sed merces quasi non est eadem. etenim il-

D lis dictum est, accipietis terram promissionis, vt in illa regnetis, vt inimicos vestros superetis, vt ab eis nõ subiugemini, vt omnia vobis abũdẽt in hac terra, vt filios procreetis. Hæc terrena promissa sunt, sed tamẽ figurata. Fac aliquos sic illa accipere quomodo promissa sunt, & verè multi sic acceperunt. Nã data est terra filiis Israël, datę sunt diuitię, dati sunt filij & sterilibus & aniculis rogantibus Deũ, & de ipso solo præsumẽtibus, & aliũ sibi adiutorẽ nec ad ista quęrentibus: quę vocẽ Domini in corde audierũt, salus tua ego sum. Si ad æterna, quare nõ ad tẽporalia? Ostendit hoc Deus in causa viri illius sancti Iob: quia & ipse diabolus auferendi hæc non habet potestatẽ, nisi cùm acceperit à summa illa potestate. Inuidere potuit sancto; nũquid nocere potuit? Accusare potuit; dãnare nunquid potuit? Nũquid valuit aliquid tollere? Nũquid vel vnguem, nunquid vel capillum lædere, nisi Deo diceret: Mitte manũ tuã? Quid est mitte manum tuã? Da po-

Iob 1.b.

testatẽ. Accepit. Ille tentauit, ille tentatus est. Tẽtatus tamen vicit, tentator victus est. Deus enim qui diabolo permiserat vt illa tolleret, ille seruũ suũ interius nõ deseruerat: & ad ipsum diabolũ superandũ, animã serui sui firmatã sibi fecerat. Quantum valet hoc? De homine dico: Victus in paradiso, victor in stercore. Ibi victus est à diabolo per mulierẽ, hic vicit diabolũ & mulierem. Locuta es, inquit, tanquã vna ex insipientibus mulierib⁹: Si bona percepimus de manu Domini, mala quare nõ sustineamus? Quã bene audierat, salus tua ego sum. Confundãtur & reuereantur requirẽtes animã meã.) Respice ad homines. Orate, inquit, pro inimicis vestris. Sed hic prophetia est. Et quę figura optãdi dicũtur, animo prophetandi explicãtur. Illud fiat, & illud fiat: nihil est aliud quàm hoc & hoc futurũ est. Sic ergo audite prophetiã: Confundãtur & reuereantur requirentes animã meã. Quid est confundantur & reuereantur: Confundẽtur & reuerebũtur. Factum est enim. Multi salubriter confusi sunt, multi reueriti à persecutione Christi, ad societatẽ membrorũ eius deuota pietate transierũt: & non fieret hoc, nisi confunderentur & reuererentur. Ergo bene illis optauit. Sed quia duo sunt genera eorũ qui vincũtur: duobus enim modis vincuntur, aut ad hoc vincũtur vt cõuertantur ad Christũ, aut ad hoc vincuntur vt dãnentur à Christo: explicata sunt & hęc duo ipsa genera, obscura quidem, sed intellectorẽ desiderãt. De his qui cõuertantur, accipe quod dictũ est: Confundantur & reuereantur requirẽtes animã meam. Auertantur retrorsum:) Non præcedãt, sed sequantur; nõ dent consiliũ, sed accipiant. Nã Petrus præcedere voluit Dominũ, quando Dominus de passione sua futura diceret: cõsilium illi quasi salutis voluit dare, consilium salutis æger saluatori. Et quid ait Domino de illa futura sua passione cõfirmanti? Absit à te Domine, propitius tibi esto, non fiet istud. Præcedere volebat, vt Dominus sequeretur. Et ille, inquit, Vade retrò satanas. Præcedendo satanas es; sequendo discipulus eris. Hoc ergo & istis, auertantur retrorsum. Et confundãtur, qui cogitant mihi mala.) Cùm enim cœperint retrorsum sequi, iam nõ cogitabunt mala, sed desiderabunt bona. Quid illi? Non enim omnes sic sequuntur, vt conuertãtur & credãt. Multi in pertinacia remanent, multi spiritus præcedendi seruant in corde: & si non exerunt, tamẽ parturiunt, & vbi locũ inuenerint pariunt. De talibus quid sequitur? Fiant tanquã puluis ante faciem vẽti.) Non sic impij non sic, sed tanquam puluis quẽ proijcit ventus à facie terræ. Ventus tentatio est, puluis iniquus. Quando venerit tentatio, tollitur puluis: nec stat, nec resistit. Fiant tanquam puluis ante faciem venti. Et angelus Domini tribulans eos. Fiant viæ eorũ tenebrę & lubricum.) Horrẽdã via. Tenebras solum quis non horreat? Lubricum solum quis nõ caueat? In tenebris & lubrico quà is? vbi pedẽ figis? Sunt ista mala magnæ pœnæ hominum: tenebræ est ignorãtia, lubricum est luxuria. Fiant viæ eorum tenebræ & lubricum. Et angelus Domini persequens eos.) Vt non possint stare. Nam vnusquisque in tenebris & lubrico cùm non viderit, & si pedẽ mouerit, labitur, & lux illi ante pedes non est: vel hoc fortè facit, vt expectet diem donec luceat, sed ibi est angelus Domini persequens eos. Hæc eis futura prædixit, non quasi vt euenirent optauit. Quanquã & Propheta in spiritu Dei sic ea dicat, quomodo illa Deus facit, certo iudicio, bono, iusto, sãcto, tranquillo, nõ perturbatus ira, nõ amaro zelo, non animo inimicitiarũ exercendarũ, sed iustitia vitiorum puniendorum: veruntamẽ prophetia est. Vnde autem tanta mala ista? Quo merito? Audi quo merito. Quoniam gratis absconderunt mihi muscipulæ suæ corruptionem.) In ipso capite nostro attendite, hoc fecerũt Iudæi, absconderunt muscipulæ suæ corruptionẽ. Cui

Gen. 3. b.
Iob 2. c.
Math. 5. g.
Mat. 16. d.
Psalm. 1.

A absconderũt muscipulam? Qui videbat corda absconndentium. Sed tamen erat inter illos ignoranti similis quasi falleretur, cùm illi deciperentur eo ipso quo eũ illi falli arbitrabantur. Ideo enim ille tanquam fallebatur inter illos viuens: quia nos inter tales sic victuri eramus, vt sine dubio falleremur. Ille videbat traditorem suum, & elegit illum magis ad opus necessarium. Illius malo magnum bonum operatus est: & tamẽ inter duodecim electus est, ne ipse duodenarius tã exiguus numerus esset sine malo. Hoc ad exemplum nostræ patientiæ, quoniã necesse erat vt inter malos viueremus. Et quià necesse erat vt malos, siue scientes, siue nescientes, toleraremus: exemplum patientię præbuit ne deficias, cùm cœperis inter malos viuere. Et quia illa schola Christi in duodecim nõ defecit, quanto magis nos firmi esse debemus, cùm implẽtur in Ecclesia magna, quæ de malorum permixtione prædicta sunt? Neque enim videbat ipsa schola redditũ semini Abrahæ quod erat promissum, & ipsam areã vnde massa quæ implebit horreum, processura est. Quare igitur non cùm trituratur, in eã dignè palea toleratur, donec vltima ventilatione purgetur? Hoc enim futurum est malis quod audistis. Sed tamen quid faciendum est? Gratis absconderunt mihi corruptionẽ muscipulæ suæ. Quid est gratis? Quibus nihil mali feci, quibus nihil nocui. Vano exprobrauerunt animam meam.) Quid est vano? Falsa dicentes, nihil probantes. Veniat illis muscipula quam ignorant.) Magnifica retributio, nihil iustius. Illi absconderunt muscipulã, vt ego ignorarẽ: illis veniat muscipula quam ignorant. Nam ego scio muscipulam ipsorum. Quæ autem muscipula illis vẽtura est? Illa quam ignorant. Audiamus ne fortè dicat, illã veniat illis muscipula quã ignorãt. Fortè aliã illi absconderũt, alia illis vẽtura est. Non. Sed quid? Criniculis peccatorum suorum vnusquisque cõstringitur. Inde decipiuntur, vnde decipere voluerũt. Inde illis nocebitur, vnde nocere conati sunt. Sequitur enim, Et captio quam occultauerunt, comprehendat illos.) Tanquã si quisquã veneni calicem præparet alicui, & oblitus bibat. Et tanquam si foueam fodiat quisquam, in quã quisque inimicus eius in tenebris incidat: & ille oblitus quod foderat, ambulans ea via prius illuc cadat. Prorsus fratres mei ita credite, ita certi estote: ita si est in vobis excellentior prudẽtię ratio, videte atque perspicite. Nemo malus qui nõ sibi prius noceat. Sic enim esse putate malitiam, quomodo ignem. Incendere vis aliquid aliud: illud quod admoues, prius ardet, nisi ardeat nõ incẽdit. Facula est, hanc faculam apponis vt aliquid incendat: nunquid non ipsa facula quam apponis, prior ardet, vt aliquid possit incẽdere? Malitia autem procedit ex te, & quẽ prius vastat nisi te? Quò profundit ramũ lædit, vbi radicem habet non lædit? Equidẽ dico, quòd malitia tua vt alteri non noceat fieri potest: vt autem tibi non noceat, fieri non potest. Nam quid nocuit sancto viro Iob, de quo prælocuti sumus? Quomodo in alio Psalmo dicitur, Sicut nouacula acuta fecisti dolum. Quid fit de acuta nouacula? Capilli, res superfluæ deciduntur. Quid ergo facis ei quem vis nocere? Si nequaquam tibi ad malum consentiat cui vis nocere, non malitia tua ei nocitura est, sed sua. Si autem intus ipse malitia careat, & cor mundum subdat illi voci dicenti, Salus tua ego sum, forinsecus oppugnas, interiorem hominem non expugnas: malitia tamen tua ab interiore tuo procedit, te prius inanem reddit. Tu putris es intus, vnde iste vermis processit, intus nihil integrum dereliquit. Et captio quam occultauerunt, comprehendat eos, Et in muscipula incidant in ipsa.) Nũquid putabas fortè paulo ante cùm audires, veniat illis muscipula quã ignorant, id est, quasi aliquid aliud ex occulto ineuitabile? In qua ergo? In ipsa iniquitate quam

Ioan. 13. d.
B
Gen. 17. b.
Math. 3. d.
C
Prou. 5. d.
D
Iob 1. b.
Psal. 51.

quam mihi absconderunt. Nónne hoc factum est Iudæis? Dominus eorum iniquitaté vicit, illi iniquitate sua victi sunt. Ille surrexit pro nobis, illi mortui sunt in se. Hæc ergo malis nocere mihi volétibus. Mihi quid? Anima autem mea exultabit in Domino.) Tanquam in eo à quo audient, salus tua ego sum, tanquã nó quærens alias extrinsecus diuitias, tanquã non quærés circumfluere voluptatibus bonisque terrenis: sed coniugem verum gratis amans, non ab illo volens accipere quod delectet, sed ipsum solũ sibi proponens à quo delectetur. Quid enim melius Deo dabitur mihi? Amat me Deus, amat te Deus. Ecce proposuit, pete quod vis. Si tibi Imperator diceret, pete quod vis, quos tribunatus comitatúsue ructares? Quanta tibi proponeres & accipienda & aliis largienda? Deó tibi dicete, pete quod vis, quid petiturus es? Excute menté tuam, exerce auaritiam tuam, protende quantũ potes, & dilata cupiditaté tuam: non quicunque sed omnipotens Deus dixit, pete quod vis. Si possessionum es amator, desideraturus es totã terram: vt omnes qui nascuntur, coloni tui aut serui tui sint: Et quid cũ totã terrã possederis? Mare petiturus es, in quo viuere tamẽ nõ poteris. In hac auaritia te pisces superabunt. Sed fortè insulas possidebis. Transcende & hæc, pete & aërẽ quamuis volare nõ possis: porrige cupiditatem tuam vsque ad cælum, dic tuum esse solem, lunam, stellas, quia ille qui fecit omnia dixit, pete quod vis: tamen nihil inuenies carius; nihil inuenies melius quàm ipsum qui fecit omnia. Ipsum pete qui fecit, & in illo & ab illo habebis omnia quæ fecit. Omnia cara sunt, quia omnia pulchra sunt. Sed quid illo pulchrius est? Fortia sunt. Sed quid illo fortius? Et nihil magis vult dare quàm se. Si aliquid inueneris melius, pete. Si aliud petieris, iniuriam facies illi, & damnum tibi: præponendo illi quod fecit, cùm velit seipsum tibi dare qui fecit. In hoc amore dixit illi anima quædã: Et nunc ipsa est pars mea Domine, id est, tu es pars mea. Eligant sibi qui volũt quid possideant, faciant sibi partes de rebus: Pars mea tu es, te mihi elegi. Et iterum, Dominus pars hæreditatis meæ. Possideat te vt possideas illum: eris prædium ipsius, eris domus ipsius. Possidet vt prosit, possidetur vt prosit. Nunquid vt aliquid ei tu prosis? Nam dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum nõn eges. Anima autem mea exultabit in Domino. Delectabitur super salutare eius.) Salutare Dei Christus est. Quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Omnia ossa mea dicent, Domine quis similis tibi?) Quis digné de his verbis aliquid dicat? Ego puto tantum pronunciãnda esse, non exponéda. Quid quæris illud aut illud? Quid simile Domino Deo? Ipsum habes ante te. Omnia ossa mea dicent, Domine quis similis tibi? Narrauerunt mihi iniusti delectationes, sed nõ ita vt lex tua Domine. Fuerunt persecutores qui dicebãt, Adora Saturnum, adora Mercurium. Non colo, inquit, idola. Domine quis similis tibi? Illi oculos habent, & non vidét, aures habent, & non audiunt. Domine quis similis tibi, qui fecisti oculum ad videndum, aures ad audiendum? Sed non colo, inquit, idola, quia faber fecit. Cole arborem & mõtem. Et hoc nunquid faber fecit? Et hic, Domine quis similis tibi? Terrena mihi ostenduntur, tu terræ creator es. Et hinc fortè † aduerterũt ad superiorem creaturam, & dicunt mihi, Cole lunã, cole istum solem, quia luce sua tanquam magna lucerna de cælo efficit diem. Et hic planè dico, Domine quis similis tibi? Lunam & stellas tu fecisti, solem diei tu accendisti, cælum tu composuisti. Sunt multa inuisibilia meliora. Sed forté & hic dicitur mihi, Angelos cole, angelos adora. Et hic dicam, Domine quis similis tibi? Et ipsos angelos tu creasti. Nihil sunt angeli, nisi vidédo te. Melius est cum ipsis possidere te, quàm ipsos

Psal. 72.
Psal. 15.
Luc. 2.
Psal. 118.
Psal. 113.
al. auertũt.

August. 10. 8.

A adorando cadere à te. Omnia ossa mea dicent, Domine quis similis tibi? O corpus Christi sancta Ecclesia, omnia ossa tua dicant, Domine quis similis tibi? Et si carnes meæ persecutioni cesserũt: omnia ossa mea dicant, Domine quis similis tibi: De iustis enim dictum est, Diligit Dominus omnia ossa eorum, vnum ex illis non confringetur. Quàm multis iustis in persecutione ossa confracta sunt? Postremò, iustus ex fide viuit, & Christus iustificat impium. Quomodo autem iustificat impium, nisi credentem & confitentem? Quia corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Ergo & ille latro quãmuis ex latrocinio ductus sit ad iudicem, & à iudice in crucem, tamẽ in ipsa cruce iustificatus est. Corde credidit, ore confessus est. Neque enim iniusto & non iam iustificato diceret Dominus, Hodie mecum eris in paradiso: & tamen ossa eius confracta sunt. Nam quando ventũ est, vt corpora deponerentur causã imminentis sabbati,
B inuentus est Dominus iam exanimis, & non sunt ossa eius comminuta. Illi autem qui viuebant, vt deponerentur, confracta eis sunt crura, vt hoc dolore mortui possent sepeliri. Nunquid vnius latronis qui perseuerauit impius in cruce, confracta sunt ossa: & nõ etiam illius qui corde credidit ad iustitiam, ore confessus est ad salutem? Vbi est ergo hoc quod dictum est, Custodit Dominus omnia ossa eorum, vnum ex his nõ conteretur: nisi quia ossa dicũtur in corpore Domini omnes iusti, firmi, corde fortes, nullis persecutionibus & tentationibus cedentes ad consentiendum mala? Et vnde possent nullis tẽtationibus cedere, nisi cùm persecutores dixerint, Ecce ille Deus, ecce qualis Deus: veniat ille, neget tibi. Ecce est hic nescio quis in monte magnus sacerdos: fortè ideo pauper es quia non té adiuuat ille Deus, supplica illi, & adiuuat. Forté ideo ægrotas, quia illi non supplicas, supplica illi, & conualesces. Forté ideo filios non habes, supplica illi, & habebis. Hic verò si in corpore Domini de ossibus est,
C repellit omnes istas voces, & dicet, Domine quis similis tibi? Da si vis dare, & in hac vita quod quæro: si autem nõn vis, tu esto vita mea quem semper quæro: Hinc ad te quomodo libera frõte exeam, si alium adorauero & te offendero? Cras fortè moriturus sum, qua fronte te videbo? Magnã misericordiã ipsius, & monuit vt bene viuamus: & diem nobis nouissimum mortis nostræ abscondit, ne nobis de futuro aliquid promittamus. Facio hodie, & viuo: cras non facio. Quid si te non inuenit cras? Dic ergo inter ossa Christi, Domine quis similis tibi? Omnia ossa mea dicent, Domine quis similis tibi? Eruens inopem de manu fortioris eius, egenum & pauperem à diripientibus eum.) Hucusque Psalmus lectus est hodie, hucusque tractandus est: ne in fastidium veniant quæ dicta sunt, dum volumus & alia dicere. Sufficiat ergo hodie hæc,
D Eruens inopem de manu fortioris eius. Quis eruens nisi qui manu fortis est? Ille Dauid eruet inopem de manu fortioris eius. Fortior enim fuerat diabolus ad tenendum te, quia ipse vicit cui consensisti. Sed quid fecit manu fortis? Nemo intrat in domum fortis vt vasa eius diripiat, nisi prius alligauerit fortem. Potestate sua sacratissima, magnificentissima alligauit diabolum, effundendo framẽam ad concludédum eum, vt eruat inopem & egenum cui nõ erat adiutor. Quis enim adiutor tibi, nisi Dominus cui dicis, Domine adiutor meus & redemptor meus? Si de tuis viribus præsumere volueris, inde cades vnde præsumpseris. Si de alterius, dominari vult, non subuenire. Ille ergo vnus quærendus est, qui & redemit & liberos fecit: & sanguinem suum vt eos emeret dedit, & seruos suos fratres fecit.

Psal. 33.
Rom. 1. b.
Rom. 4. a.
Rom. 10. b.
Luc. 23. f.
Ioan. 19. f.
Rom. 10. b.
Psal. 33.
Matth. 12. d.
Psal. 17.

Concio secunda, de secunda parte eiusdem Psalmi.

AD reliqua Psalmi intendamus animum, Dominúmque & Deum nostrum, & de sanitate intelligendi, & de fructu bene agẽdi deprecemur. Quousque hesterno die disputatũ sit, credo meminisse charitatem vestram, ex ipso loco hodie sumamus exordium. Intelligimus enim hic vocem Christi, vocẽ scilicet capitis & corporis Christi. Christum cùm audis, noli sponsum à sponsa separare, & intellige magnum illud sacramentum, Erunt duo in carne vna. Si duo in carne vna, quare nõ & in voce vna? Non enim tentationes caput hic pertulit, & corpus non pertert. Aut verò fuit causa patiẽdi capiti, nisi vt corpori præberet exemplum? Dominus enim volũtate passus est, nos necessitate. Ille miseratione, nos cõditione. Proinde illius voluntaria passio, nostra est necessaria consolatio: vt quando talia forte perpetimur, intueamur caput nostrũ, vt eius exemplo commoniti dicamus nobis, Si ille, quid nos? Et quemadmodum ille, ita & nos. Quantumlibet enim sæuierit inimicus, vsque ad mortem corporis accedere potuit: quod corpus nec ipsum extinguere potuit in Domino, quia tertio die resurrexit. Quod in illo factum est die tertio, hoc in nostro in fine seculi. Spes resurrectionis nostræ differtur, nunquid aufertur? Cognoscamus hic ergo voces Christi charissimi, & separemus eas à vocibus impiorum. Voces sunt enim corporis persecutionẽ angustiásq; & tẽtationes in hoc seculo patientis. Sed quoniã multi hic patiuntur, & pro peccatis & pro sceleribus suis: magna vigilantia discernenda est causa, non pœna. Sceleratus enim potest habere martyris similem pœnam, sed tamen dissimilem causam. Tres erant in cruce, vnus saluator, alter saluandus, alius damnandus: omnium par pœna, sed impar causa. Dicat ergo caput nostrum: Insurgentes testes iniqui, quę ignorabã interrogabant me.) Nos autem dicamus capiti nostro, Domine quid ignorabas? Itáne tu aliquid ignorabas? Nónne &† in te insurgentium corda noueras? Nónne eorũ dolos antè prospexeras? Nónne in eorũ manus te sciens dederas? Nónne vt ab eis patereris veneras? Quid ergo ignorabas? Ignorabat peccatum. Et hoc peccatũ ignorabat, non quasi non iudicando, sed nõ committendo. Sunt huiusmodi locutiones etiam quotidianæ, cùm dicis de aliquo, Non nouit stare, hoc est, quia non stat. Et non nouit benefacere, quia non benefacit. Non nouit malefacere, quia nõ malefacit. Quod alienum est ab opere, alienum est à conscientia. Quod alienum est à conscientia, alienum videtur & à scientia. Ita dicitur Deus nescire, quomodo ars non nouit vitia: & tamen per artem cognita diiudicãtur. Hoc ergo nobis caput nostrum interrogantibus ex ipsius Euangelij sui veritate respondet, cùm dixerimus, Domine quid ignorabas? Quid tu potuisti interrogari quod nesciebas? Respondet: Iniquitates ignorabam, de iniquitatibus interrogabar. Habes in Euangelio, si nõ me credis ignorare iniquitates, quia & ipsos iniquos ignoro: quibus in fine dicturus sum, Non noui vos, recedite à me qui operamini iniquitatẽ. Nunquid nõ nouerat quos dãnabat?† Aut potest iustè dãnari nisi qui malus cognoscitur? Et tamẽ bonus cognitor nõ est mẽtitus, dicendo, Nõ noui vos: id est, non coaptamini corpori meo, nõ hæretis regulis meis. Vitiis hæsistis: ego autẽ ars ipsa sum quæ non habet vitiũ, & in qua quisque nõ discit, nisi non facere vitium. Insurgentes testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me. Quid sic ignorabat Christus, quàm blasphemare? Hinc interrogabatur à persecutoribus: & quia verum dixit, blasphemasse iudicatus est. Sed à quibus? De quibus sequitur, Retribuebant mihi mala pro bonis, & sterilitatem animæ meæ.) Ego attuli fœcunditatem, ipsi retribuebant sterilitatem. Ego vitam, ipsi mortem. Ego honorem, ipsi

Gen. 2. d.
Ephes. 5. g.
Matth. 27. g.
Luc. 23. f.
al. interrogantium.
Matth. 7. d.
al. Aut potest iustè dãnare nisi bonus cognitor?
Matth. 26. f.

A contumelias. Ego medicinã, ipsi vulnera, & in his omnibus quæ retribuebãt vtique sterilitas erat. Hanc sterilitatem in arbore maledixit, vbi fructum cùm quæreret non inuenit. Folia erãt, & fructus nõ erant. Verba erant, & facta non erãt. Vide in verbis numerositatem, & in factis sterilitatem. Qui prædicas non furandum, furaris; qui dicis non adulterandũ, adulteras. Tales erant, qui Christum quæ ignorabat interrogabant.

Ego autem cùm mihi molesti essent, induebam me cilicio.) Docemur quidẽ fratres, quia pertinemus ad corpus Christi, quia sumus membra Christi: & admonemur in omni tribulatione nostra, nõ cogitare quẽadmodum respondeamus inimicis, sed quemadmodũ orando Deum propitiemus, & maximè ne tentatione vincamur. Deinde, vt etiam illi qui nos persequuntur, ad sanitatem iustitiæ conuertantur. Nullũ maius, nullum melius negotium est in tribulatione, quàm recedere ab eo strepitu qui foris est: & ire in interiora mẽ-
B tis secretaria, ibi Deum inuocare, vbi nemo videt gementem & subuenientẽ. Illius cubiculi aduersus omnem extrinsecus illatam molestiam ostium claudere, humiliare seipsum in confessione peccati, magnificare & laudare Deum, & corripientem &† consulẽtem. Prorsus hoc omnimodo tenendum est. Verumtamen in corpore hoc dixerimus, id est, in nobis. In Domino autẽ nostro Iesu Christo quid tale agnoscimus? Euangelio perspecto, & diligentissimè perscrutato non inuenimus Dominum in aliqua passione & tribulatione sua induisse se cilicio. Ieiunasse quidem eum legimus postea quàm baptizatus est. Cilicium ibi nullum audiuimus, nullum legimus. Ieiunasse autem nõdum Iudæis persequentibus, sed diabolo tentante. Non eo tempore dico ieiunasse Dominum, quãdo eum interrogabant quæ ignorabat, & quãdo retribuebant mala pro bonis, insectando, persequendo, tenẽdo, flagellando, vulnerando, occidendo. Sed tamẽ in his omnibus, fratres, si aliquantulũ pia curiositate leuemus velum,
C & interiora huius scripturæ, oculo cordis intento rimemur; inuenimus & hoc fecisse Dominũ. Cilicium fortasse appellat carnis suæ mortalitatem. Quare cilicium? Propter similitudinẽ carnis peccati. Apostolus enim dicit, Misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati, vt de peccato damnaret peccatũ in carne: hoc est, filium suũ induit cilicio, vt de cilicio damnaret hædos. Non quia peccatũ erat, non dico in verbo Dei, sed nec in ipsa quidem dico anima sancta & mente hominis, quem sibi ad vnitatem personæ verbum Dei & sapientia coaptauerat, sed nec in ipso corpore peccatum vllum erat: sed similitudo carnis peccati erat in Domino, quia mors nõ est nisi de peccato, & vtiq; corpus illud mortale erat. Nam nisi mortale esset, non moreretur: si non moreretur, nõ resurgeret: si non resurgeret, exemplum vitæ æternæ nobis non demonstraret. Ergo sic dicitur mors peccatum, quę fa-
D cta est peccato: quomodo dicitur lingua Græca, lingua Latina, non ipsum membrum carnis, sed quod fit per membrũ carnis. Nam lingua in membris nostris vnum est de cæteris, sicut oculi, nasus, aures, & cætera. Lingua autem Græca, verba Græca sunt, nõ quia verba lingua, sed quia verba per linguã. Dicis de aliquo, agnoui faciem ipsius, de mẽbro corporis loqueris. Et dicis etiam, agnoui manũ ipsius absentis: non manum in corpore, sed scripturã quæ facta est per manum quę erat in corpore. Sic ergo peccatum Domini, quod factũ est de peccato: quia inde carnẽ assumpsit, de massa ipsa quæ mortem meruerat ex peccato. Etenim vt celerius dicam, Maria ex Adam mortua propter peccatum, Adam mortuus propter peccatũ: & caro Domini ex Maria mortua est propter delenda peccata. Hoc cilicio se induit Dominus: & ideo nõ est agnitus, quia sub cilicio latebat. Cùm mihi, inquit, molesti essent, in-

Matth. 21. b.
Rom. 2. c.
1. Cor. 12. d.
Matth. 6. a.
al. consolantem.
Matth. 4. a.
Matt. 26 b. c. & 27. a. f.
Rom. 8. a.
Rom. 5. c.

induebam me cilicio: id est: illi sæuiebant, ego latebam. Si enim latere nollet, nec mori posset; quandoquidem vno temporis puncto stillam quandā potestatis suæ, si vera stilla dicenda est, exeruit: quando eum tenere voluerunt, & ad vnā eius interrogationē, quem quæritis, redierunt omnes retro & ceciderunt. *Ioan. 18. a.* Tantā potestatem in passione non humiliaret, nisi sub cilicio lateret. Ergo induebā me cilicio. Et humiliabam in ieiunio animam meam.) Iterum si intelleximus cilicium, quomodo intelligimus ieiuniū? *Matth. 21. b.* Manducare volebat Christus, quando poma quærebat in arbore: & si inueniret manducaret. Bibere volebat Christus, quando dixit mulieri Samaritanæ, Da mihi bibere; *Ioan. 4. b.* Dixit in cruce, sitio. *Ioan. 19. e.* Quid esuriuit, quid sitiuit Christus, nisi bona opera nostra? In illis enim crucifigētibus & persequentibus, quia nulla bona opera inuenerat, ieiunabat: tribuebant enim sterilitatē animæ ipsius. Nam quale ieiunium ipsius fuit, qui vix inuenit vnum latronem quem in cruce gustaret? *Luc. 23. f.* Apostoli enim fugerant, & se in turba absconderant. *Ioan. 13. d.* Et ille Petrus qui se vsque ad mortem Domini perseueraturum esse promiserat, *Matth. 26. g.* iam ter negauerat, iam fleuerat, & adhuc in turba latebat, adhuc timebat ne agnosceretur. Postremò illo viso mortuo, omnes de salute ipsa desperauerunt: quos desperātes inuenit post resurrectionem, & locutus cum eis inuenit eos dolentes & lugentes, nihil iam sperantes. Nam & ita sunt quidam eorum cum eo locuti cùm diceret, quid loquimini inter vos? *Luc. 24. c.* Illi enim de illo loquebantur, Tu solus, inquiunt, peregrinus es in Hierusalem, & non cognouisti quæ fecerunt sacerdotes & principes nostri de Iesu Nazareno, qui erat potens in factis & dictis, quomodo eum crucifixerunt & occiderunt? Nos autem sperabamus, quia ipse erat redempturus Israël. In magno ieiunio Dominus remanserat, nisi reficeret quos voraret. Nā refecit eos, cōsolatus est eos, cōfirmauit eos, & in corpus suū conuertit eos. Fuit ergo & hoc modo in ieiunio Dominus noster. Et oratio mea, inquit, in sinum meū conuertetur.) In hoc planè versu magnus sinus est, & præstet Dominus vt penetrabilis nobis fiat. In sinu enim secretum agnoscitur. Et quidem fratres & nos orare sic bene admonemur in sinu nostro, vbi Deus videt, *Matth. 6. a.* vbi Deus audit: quò nullus oculus humanus penetrat, quò non videt nisi qui subuenit. Vbi orauit Susanna, *Daniel. 13. e.* & cùm eius vox ab hominibus nō audiretur, à Deo tamē audita est. Et hoc bene admonemur: sed in Domino nostro aliquid plus debemus intelligere, quia & ipse orauit. Et quidem cilicium eius nō agnoscimus in Euangelio secundum literam. Nec ieiunium eius tempore passionis secundum literam: atque ea exposuimus, in allegoria & similitudine dicta, vt potuimus. Orationem verò eius & de cruce audiuimus, *Psal. 21.* *Matth. 27. f.* Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquisti? Sed & ibi nos orauimus. *al. eramus.* Quādo enim eū dereliquit pater à quo nunquam discessit? Legimus etiam in monte orasse solum Iesum, *Matth. 14. c.* legimus pernoctasse in oratione, *Luc. 6. b.* etiam sub tempus ipsius passionis. In sinum ergo meum cōuertetur oratio mea. Nescio quid melius intelligā de Domino: interim nunc quod occurrit (fortè melius aliquid postea occurret, vel mihi vel cuiquam meliori) in sinum meum conuertetur oratio mea, hoc intelligo dictum, quia in sinu suo habebat patrem. *2. Cor. 5. d.* Deus enim erat in Christo mundum reconcilians sibi, in se habebat quem deprecaretur: non erat ab illo lōgè, quia ipse dixerat, *Ioan. 14. b.* Ego in patre, & pater in me est. Sed quia oratio ad ipsum magis hominem pertinet: secundū enim quod verbum est Christus, non orat, sed exaudit, & nō sibi subueniri quærit, sed cum patre omnibus subuenit: quid est oratio mea in sinum meum conuertetur, nisi, in meipso humanitas in meipso interpellat diuinitatē? *Rom. 8. f.* Sicut proximum,

A sicut fratrem nostrum ita complacebam. Tanquam lugens & contristatus ita humiliabar.) Ad corpus suū respicit, idin nos hic videamus. Quando gaudemus in oratione, quando mens nostra serenatur, non prosperitate seculi, sed luce veritatis. Qui sentit hanc lucem, nouit quod dico, & videt hic agnoscitque quod dictū est, Sicut proximum, sicut fratrem nostrum, ita complacebam. Sic enim anima placet Deo, nō longè posita, In illo, inquit, mouemur & sumus: *Act. 17. f.* quasi fratri, quasi propinquo, quasi amico. Si autem non est talis, vt possit sic gaudere, sic fugere, sic propinquare, sic adhærere, & videt longè se inde, faciat quod sequitur: Tanquā lugens & contristatus ita humiliabar. Vt fratrem nostrum ita complacebam: propinquans dixit. Vt lugens & contristatus sic humiliabar: remotus & longè positus dixit. Quid enim luget, nisi quod desiderat & non habet? Et nonnunquam in vno homine vtrumque contingit, vt aliquando propinquet & aliquando longe fiat: propinquat luce veritatis, longe fit nubilo carnis.

B Neque enim fratres Deo qui vbique est, & nullo continetur loco, aut per loca propinquamus, aut ab illo per loca remouemur. Propinquare illi, est similem illi fieri: recedere ab illo, dissimilem illi fieri. Nónne cùm vides duas res propè similes, dicis, propinquat hæc illi? Et quando tibi dissimilia demonstrantur, quamuis vno loco & plerunque vna manu teneantur: dicis, longè est hæc species ab illa? Ambas tenes, ambas adiungis, & dicis, longè est hæc res ab illa: non vtique loco, sed dissimilitudine. Si ergò vis appropinquare, similis esto: si nō vis esse similis, longinquabis. Sed cùm similis es, gaude: & cùm dissimilis es, geme: vt gemitus excitet desiderium, imò desiderium excitet gemitū, & per gemitū propinques, qui cœperas longinquare. Nónne Petrus propinquauit quando dixit, Tu es Christus filius Dei viui? *Matth. 16. c.* Et rursum idē ipse longè factus est dicendo, Domine absit à te, non

C fiet istud. Denique tanquā proximus quid dixit propinquanti? Beatus es Simon Bariona. Tanquā longinquanti & dissimili quid dixit? Redi retro satanas. Illi propinquanti, Non tibi reuelauit caro & sanguis, inquit, sed pater meus qui in cælis est. Illius lux te perfudit, illius luce fulges. Quando autē longè factus cōtradixit passioni Domini futuræ pro salute nostra: Nō sapis, inquit, quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominū. Meritò ambas res ponens quidā in Psalmo ait: Ego dixi in ecstasi mea, proiectus sum à facie oculorum tuorum. *Psal. 30.* In ecstasi non diceret, nisi propinquaret. Ecstasis enim mentis excessus est. Effudit super se animam suam, & propinquauit Deo: & per quandam nubem pondusque carnis rursus in terrā proiectus, recolens vbi fuisset, & videns vbi esset dixit, Proiectus sum à facie oculorum tuorum. Ergo sicut proximum sicut fratrem nostrū ita complacebā, præstet vt fiat in nobis. Quan-

D do autem nō fit, vel hoc fiat: tanquam lugens & contristatus ita humiliabar. Et aduersus me lætati sunt & conuenerunt in vnū.) Illi læti, ego tristis. Sed modò audiuimus in Euangelio: Beati qui lugent, miseri qui rident. *Matth. 5. a.* Aduersus me lætati sunt & conuenerūt. Congregata sunt in me flagella, & igno rauerūt.) Quoniā quæ ignorabam interrogabant me; & ipsi ignorauerunt quem interrogarent. Tentauerunt me & subsannauerunt me subsannatione.) Id est, irriserunt me, *Matth. 27. d.* insultauerunt mihi: hoc capiti, hoc corpori. Attendite fratres ad gloriam Ecclesiæ quæ nunc est; respicite opprobria eius præterita, respicite aliquando vndique fugatos esse Christianos, & vbicunque inuentos, illusos, cæsos, occisos, bestiis obiectos, incensos, lætatos homines aduersus illos. Quod capiti, hoc & corpori. Sicut enim Domino in cruce, sic corpori ipsius in omni illa quæ iam facta est persecutione: nec desinunt etiam nunc persecutiones ipsorum. Vbicunque inue-

fuerint Christianum, solent insultare, exagitare, irridere: vocare hebetem, insulsum, nullius cordis, nullius peritiæ. Quicquid volūt faciant, Christus in cælo est: quicquid volūt faciant, honorauit ille pœnam suam, iam crucem suam in omnium frontibus fixit: impius insultare permittitur, sæuire non permittitur, sed tamen ex eo quod lingua promit, intelligitur quid gestet in corde. Striderunt in me dentibus suis. Domine quando respicies, restitue animam meam ab astutiis eorum, à leonibus vnicā meam.) Nobis enim tardum est, & ex persona nostra hoc dictum est, quando respicies: id est, quando videbimus vindictā de his qui nobis insultant, quando illam viduā iudex tædio victus

Luc.18.a. exauditurus est. Veruntamen iudex noster non tædio, sed amore differt salutem nostram, ratione non inopia, non quia nō potest & modò subuenire, sed vt numerus omnium nostrū vsque in finem possit impleri. Et tamen nos ex desiderio quid dicimus? Domine quando respicies, restitue animā meam ab astutiis eorum, à leonibus vnicā meam: id est, Ecclesiam meam à sæuientibus potestatibus. Denique vis nosse quid sit illa vnica? Lege sequentia. Confitebor tibi Domine in Ecclesia multa, in populo graui laudabo te.) Planè in Ecclesia multa confitebor tibi, in populo graui laudabo te. Fit enim confessio in omni multitudine, sed non in omnibus Deus laudatur. Tota multitudo audit confessionem nostram, sed non in omni multitudine laus Dei est. In ista enim omni multitudine, id est, in Ecclesia, quæ toto orbe terrarum diffusa est, pa-

Matth.3.d. lea est & frumentum. Palea volat, frumētum manet, ideo in populo graui laudabo te. In graui populo quē ventus tentationis non aufert, in his Deus laudatur. Nam in palea blasphematur semper. Quando palea nostra attēditur, quid dicitur? Ecce quomodo viuunt Christiani, ecce quid faciunt Christiani. Et fit quod

Rom.2.d. scriptum est, Quoniā nomen meum per vos blasphematur in gentibus. Inique, inuide, aream inspicis, qui totus in palea es, non tibi facilè grana occurrunt: quære & inuenies populū grauem, in quo Dominum laudes. Vis inuenire? Esto talis. Nam si nō fueris talis, difficile est vt non omnes tales tibi videantur qualis es.

2.Cor.10.d. Et comparantes ait Apostolus semetipsos sibimetipsis, nō intelligunt. In populo graui laudabo te. Non insultent mihi qui aduersantur mihi iniquè.) Insultant enim mihi de palea mea. Qui oderunt me gratis.) Hoc est quibus nihil nocui. Et annuētes oculis.) Hoc est, hypocritæ simulati. Quoniam mihi quidem pacificè loquebātur.) Quid est annuentes oculis? Pronunciantes vultu quod in corde non gestant. Et annuentes oculis qui sunt? Quoniā mihi quidem pacificè loquebantur, Et super iram dolosè cogitabant. Et dilatauerunt in me os suum.) Primo annuentes oculis, leones illi quærētes rapere & deuorare, primò blandientes pacifica loquebantur, & super iram dolosè cogitabant. Quæ pacifica loquebantur? Ma-

Matth.22.b. gister, scimus quia nullius personam accipis, & in veritate viam Dei doces, Licet dare tributum Cæsari, an non licet? Mihi quidē pacificā loquebantur. Quid ergo? Eos tu nō agnoscebas. & fallebant te oculis annuentes? Imò agnoscebat: ideo ait, Quid me tentatis hypocritæ? Postea dilatauerunt in me os suū: clamantes, crucifige crucifige. Dixerūt euge euge viderunt oculi nostri.) Hoc iā insultādo euge euge, Propheti za

Matth.26.g. nobis Christe. Quomodo simulata erat pax ipsorum, quādo tentabāt de numo, sic iā insultatoria laus eorū. Dixerunt euge euge viderunt oculi nostri, id est, facta

Matth.27.e. tua, mirabilia tua: hic est Christ⁹, Si ipse est Christus, descendat de cruce, & credimus ei. Alios saluos fecit, seipsum saluum facere non potest. Viderunt oculi nostri.) Hoc est totū quòd se iactabat, quòd se filium

Mar.15.d. Dei dicebat. Dominus autē patiens hærebat in cruce:

A non potentiā perdiderat, sed patientiam demonstrabat. Quid enim illi erat magnum de cruce descendere, qui potuit postea de sepulchro resurgere? Sed cessisse videretur insultantibus. Et hoc oportebat, vt resurgens suis se ostenderet, & nō illis, in magno sacramento: quia resurrectio ipsius vitam nouam significabat, vita autē noua amicis nota est, nō inimicis. Vidisti Domine ne sileas.) Quid est ne sileas? Iudica. De

iudicio etenim dicitur quodam loco: Tacui, nunquid semper tacebo? Et de dilatione iudicij dicitur peccatori, Hęc fecisti & tacui: suspicatus es iniquitatē, quòd ero tibi similis. Quomodo tacet qui loquitur per Prophetas, qui loquitur ore suo in Euangelio, qui loquitur per Euangelistas, qui loquitur per nos quando verū dicimus? Quid ergo silet? A iudicio, nō à præcepto, nō à doctrina. Hoc autē iudiciū ipsius vocat quodāmodo Propheta & prædicit, Vidisti Dñe ne taceris: id est, quia non silebis, quia necesse est vt iudices. Esa.42.e. Psal.49.

B Dñe ne discedas à me.) Donec veniat iudiciū ne discedas à me, sicut promisisti: Ecce ego vobiscū sum vsque in consummationē seculi. Exurge Dñe, & intēde iudicio meo.) Cui iudicio? Quia tribulatus es, quia laboribus & doloribus cruciatus es, Nónne ista etiam multi mali patiūtur? Cui iudicio? Ideo iustus, quia ista pateris? Non. Sed quid? Iudicio meo. Quomodo? Sequitur, Intēde iudicio meo, Deus meus & Dominus meus in causam meam. Non in pœnam meam, sed in causam meam. Non in id quod mecum habet latro cōmune, sed in illud quod beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Hæc enim causa discreta est. Nam pœna similis est bonis & malis. Itaque martyres nō facit pœna, sed causa. Nam si pœna martyres faceret, omnia metalla martyribus plena essent: omnes catenæ martyres traherent, omnes qui gladio feriuntur, coronarentur. Ergo discernatur causa. Nemo dicat, quia patior iustus sum: quia ipse qui primo passus est, ideo magnam exceptionem addidit, Beati qui Matth.28.d.

Matth.5.a.

Matth.5.a.

C persecutionē patiuntur propter iustitiam. Nam multi habentes bonam causam, faciunt persecutionem: & habentes malā causam patiuntur persecutionem. Si enim persecutio non posset fieri bene: nō diceretur in Psalmo, Detrahentem proximo suo occultè, hunc persequebar. Deinde fratres, pater bonus & iustus nónne persequitur filiū luxuriosum? Persequitur vitia eius, non ipsum: non quod genuit, sed quod ille addidit. Medicus nempe qui ad salutem adhibetur, nónne ferro plerunque armatur? Sed contra vulnus, nō contra hominem. Secat vt sanet: & tamen cùm secat ægrotū, dolet ille, clamat, resistit, & si fortè febre mentem perdiderit, etiam medicum cædit: nec tamē ille desistit à salute ægrotantis, quod nouit facit, illū maledicentem, conuiciantem nō curat. Nónne excitantur cuncti lethargici ne somno graui premantur in mortē? Et hoc patiuntur à filiis suis quos charissimos Psal.100.

D genuerunt. Et nō est charus filius, nisi fuerit dormienti patri molestus. Lethargici excitantur, phrenetici ligantur: sed tamen vtrique amantur. Nemo ergo dicat, persecutionem patior: non ventilet pœnam, sed probet causam: ne si causam non probauerit, numeretur cum iniquis. Ideò quàm vigilanter, quàm optimè hic commendauit, Domine intende iudicio meo, nō pœnis meis: Deus meus & Dominus meus in causam meam. Iudica me Domine secundum iustitiam meam.) Hoc est, in causam meam. Non secundum pœnam meam, sed secundum iustitiam meam. Domine Deus meus, id est, secundum hoc me iudica. Et non insultent in me inimici mei. Non dicant in corde suo euge euge animæ nostræ.) Id est, fecimus, quod potuimus, occidimus, abstulimus, non dicant. ostende quia nihil fecerunt. Non dicant, absorbuimus eum.) Vnde illi martyres dicunt, Nisi quia Dominus erat in Psal.123.

nobis,

nobis, fortasse viuos absorbuissent nos. Quid est absor buissent nos? In corpus suū traiecissent nos. Hoc enim absorbes, quod in corpus tuū traiicis. Vult te mundus absorbere: tu absorbe mundū, & traiice illū in corpus
Act.10.b. tuum, macta & manduca. Quod Petro dictū est, Macta & manduca: occide in eis quod sunt, fac eos quod tu es. Illi autē contra si tibi persuaserint impietatē, absorberis ab eis. Non quādo persequuntur te ab his absorberis, sed quādo tibi persuadent quod sunt. Nec dicant absorbuimus eum. Tu absorbe corpus Paganorum. Quare corpus Paganorū? Vult te absorbere, fac
Exod 32.b.c. illi quod vult tibi facere. Ideo fortasse vitulus ille cōminutus in aquam missus, & potū datus est, vt absorberetur ab Israël corpus impiorū. Erubescant & reuereantur simul, qui gratulantur malis meis. Induantur confusione & verecundia.) Vt nos illos absorbeamus erubescentes & confusos. Qui maligna loquuntur aduersum me.) Illi erubescant, illi confundantur. Quid tu iam caput cum membris? Exultent & lætentur qui volunt iustitiam meam.) Qui hæserint corpori meo.
B Et dicant semper magnificetur Dominus qui volunt pacē serui eius. Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam, tota die laudē tuam.) Et cuius lingua durat meditari tota die laudem Dei? Ecce modo paulo longior sermo factus est, fatigamini. Tota die Deum laudare quis durat? Suggero remedium, vnde tota die laudes Deum, si vis. Quicquid egeris bene age, & laudasti Deum. Quando cantas hymnum, laudas Deū. Lingua
al. laudem. tua quid agit, nisi & laudet conscientia tua? Et quoties tu cessasti ab hymno cantando, discedis vt reficiaris: noli inebriari, & laudasti Deum. Discedis vt dormias. Noli surgere ad malefaciendum, & laudasti Deū. Negotia agis: noli fraudē facere, & laudasti Deū. Agrum colis, noli litē mouere, & laudasti Deū. In innocētia operum tuorū præpara te ad laudandū Deū tota die.

IN PSALMVM XXXV. ENARRATIO.

INTENDAT charitas vestra paululum textum & mysteria Psalmi huius, & percurramus eū, quia in multis locis apertus est. Vbi autē obscuritatis necessitas nos immorari coēgerit, tolerabitis fructu discendi.

Dixit iniustus vt delinquat in semetipso, non est timor Dei ante oculos eius.) Non vnum hominem, sed genus hominum iniquorum dicit, qui sibi aduersantur, nō intelligendo vt bene viuant: nō quia non possunt, sed quia nolunt. Aliud est enim quando quisque conatur aliquid intelligere, & per infirmitatē carnis
Sap.9.c. nō potest, sicut dicit quodā loco scriptura: Quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animā, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantē. Aliud autē quādo perniciosius agit aduersum seipsum cor humanū, vt quod possit intelligere, si bona volūtas accederet, non intelligat: non quia difficile est, sed quia voluntas aduersa est. Hoc autem fit dum amant peccata sua, & oderunt præcepta Dei. Sermo enim Dei aduersarius tuus est, si tu amicus sis iniquitatis tuę. Si autem tu aduersarius sis iniquitatis tuæ: sermo Dei amicus tuus est, & aduersarius iniquitatis tuæ. Si ergo odisti iniquitatem tuam, iungis te sermoni Dei: & eritis duo aduersus illam perimendam, tu & sermo Dei. Tu enim per te ex viribus tuis nihil potes: adiuuat te ille qui tibi sermonem misit, & vincitur iniquitas. Si tu illam odisti: & Deus dimisit, & eris liber. Si autem ipsam diligas: contrarium est tibi intelligere quicquid contra illam dicitur. Fac hominem quærere quomodo sit æqualis filius patri, credidit, quærit intelligere, nondum potest. Magna enim res est, & vires maiores desiderat vt possit capi: & est initium fidei quod custodit animā donec roboretur. Lacte nutritur vt perueniat ad habitudinem & firmitatem cibi solidioris,
Ioan.1.a. vt possit intelligere, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deū, & Deus erat verbum. Antequā
A hoc possit, nutritur in fide: & conatur intelligere, vt intelligat quātum Deus dederit. Nūquid & hoc cum conatu intelligit? Quod tibi fieri non vis, alij ne feceris: vt quia non vis pati iniquitatem, non facias iniquitatem, quia non vis pati dolum & insidias, nō insidieris alteri. Hoc autem cūm non vis intelligere, voluntati tuæ tribuitur. Ideo dixit iniustus, vt delinquat in semetipso. Proposuit delinquere. Sed nūquid qui proponit delinquere, publice hoc dicit, & non in semetipso? Quare in semetipso? Quia homo illum nō videt. Quid ergo, quia homo nō videt? In ipso corde, vbi sibi dicit vt delinquat, Deus ibi nō videt? Videt ibi Deus. Sed quid sequitur? Nō est timor Dei ante oculos eius. Psal.35.
Tob.4.c.
Ante oculos timor hominū est. Non audet enim publicè profiteri iniquitatem: ne vel reprehendatur, vel damnetur ab hominibus. Discedit autem à conspectu hominum. Quò? Ad semetipsum ducit se intrò, & nemo illum videt: vbi meditatur dolos & insidias & delicta, nemo videt. Posset nec ibi apud se meditari, si cogitaret quia Deus illum videt: sed quia non est timor Dei ante oculos eius, cūm discesserit à conspectu hominum ad cor suum, ibi quem timeat? Nunquid non ibi est præsens Deus? Sed non est timor Dei in conspectu eius. Meditatur ergo dolos, & sequitur: Fortè latet illum, quia Deus ibi videt: & iam ostendit quod dicere cœperam. Latet illū, sed volentem: quia contra se fecit nolens intelligere. Quoniā dolosè egit in conspectu eius.) In cuius conspectu? Cuius timor non est ante oculos eius qui dolosè egit. Vt inueniret iniquitatem suam & odisset.) Iste sic egit vt nō inueniret: Sunt enim homines qui quasi conantur quærere iniquitatem suam, & timent illam inuenire: quia si illam inuenerint, dicitur illis: Recedite ab illa. Hęc fecisti antequam scires, iniquitatem fecisti cūm esses in ignorantia. Dat Deus veniam, modò cognouisti eam, dimitte illam vt possit facilè ignorantiæ tuę venia dari: vt libera fronte dicas Deo, Delicta iuuentutis meæ Psal.24.
C & ignorantiæ meæ ne memineris. Hac illā quærit, hac timet ne inueniat illā: dolosè enim quęrit. Non sciebā quia peccatū est, quādo dicit homo? Cūm viderit, quia peccatū est, & destiterit facere ipsum peccatum: quod ideo faciebat, quia ignorabat. Verè sic voluit nosse iniquitatem, vt inueniret & odisset. Nūc autē multi dolosè agunt, vt inueniant iniquitatē suam: id est, non ex animo agūt inuenire & odisse. Sed quia in ipsa inquisitione dolus est, in inuentione defensio iniquitatis erit. Cūm enim inuenerit iniquitatē, ecce iam manifestū est illi, quia iniquitas est: noli illā facere inquis. Et ille qui dolosè agebat vt inueniret, iam inuenit, & nō odit. Quid enim dicit? Quām multi hoc faciūt, & quis hoc nō facit? Et nunquid omnes perditurus est Deus? Aut certè hoc dicit: Si nollet Deus illa fieri, viuerent
D homines qui ista cōmittunt? Vides quia dolosè agebas ad inueniendā iniquitatē tuam? Nam si nō dolosè, sed synceriter ageres, iā inuenisses & odisses: modò inuenisti & defendis. Dolosè ergo agebas, cūm quæreres. Verba oris eius iniquitas & dolus, noluit intelligere, vt bene ageret.) Videtis quia voluntati illud tribuit, quia sunt homines qui volunt intelligere, & non possunt. Sunt autē homines qui nolūt intelligere, ideo nō intelligūt. Noluit intelligere vt bene ageret. Iniquitatē meditatus est in cubili suo.) Quid dixit in cubili suo? Dixit iniustus, vt delinquat in semetipso. Quod dixit superius in semetipso, hoc hic dixit in cubili suo. Cubile nostrū est cor nostrū: ibi tumultū patimur malæ conscientiæ, & ibi requiescimus, quādo bona conscientia est. Qui amat cubile cordis sui, aliquid boni ibi agat. Ibi est cubile, vbi nos Dominus Iesus Christus iubet orare, Intra in cubiculū tuum, & claude ostium tuū. Quid est, claude ostiū tuū? Noli talia expectare de Deo, quæ forinsecus sunt, sed ea quæ intrinsecus Matth.6.a.

cus

cus sunt. Et pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. Quis est qui non claudit ostium? Qui talia petit à Deo pro magno, & ibi cōstituit omnes preces suas, vt accipiat ea, quæ sunt huius sęculi bona. Pater ostium tuū, turba videt cū oras. Quid est claudere ostiū tuū? Vt hoc petas à Deo, quod solus Deus nouit quomodo tibi det. Quid est hoc propter quod claudis ostium, & petis? Esa.64.b. 1.Cor.2.c. Quod oculus nō vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascēdit. Et fortè nō ascendit in ipsum cubile tuum, id est, in cor tuū. Sed Deus nouit quid tibi daturus est. Quādo autē erit? Quādo reuelabitur Dn̄s, quando apparebit iudex. Quid enim manifestius quā Matth.25.c. quod dicturus est ad dexterā positis? Venite benedicti patris mei, percipite regnū quod vobis paratum est ab Sap.5.a. origine mūdi. Audient hæc illi qui ad sinistrā erunt, & gement infructuosā pœnitētia: quia cùm ita viuerēt, eā fructuosè noluerūt agere. Quomodo gemēt? Quia non est illis locus correctionis. Audiēt autē & ipsi, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis Matth.25.d. eius. Iste est auditus malus. Nam iusti ad auditū bonū gaudebunt. Sic enim scriptū est: In memoria æter- Psal.111. na erit iustus, ab auditu malo non timebit. A quo auditu malo? Quē audituri sunt illi, Ite in ignē ęternum. Ephes.3.d. Deus enim qui potest suprà quàm petimus, aut intelligimus facere, occultum gemitū nostrū quærit: vt in conspectu eius placeamus, & non nos quasi de iustitia nostra ante homines iactem*. Qui enim de iustitia sua placere vult hominib. nō eo fine vt homines qui eū vidēt Deū laudēt, sed ea intētione vt ipse laudetur, non claudit ostiū cōtra strepitū: quia patet ostiū in illo stre- Matth.6.a. pitu, & nō audit Deus quomodo audire vult. In cubili ergo cor nostrum laboremus mundare, vbi possit nobis bene esse. Nouit charitas vestra quā multa multi patiuntur in publico, in foro, in iurgiis, in contētionibus & molestiis negotiorū. Quomodo quisq; fatigatus negotiis foris, currit ad domū suā vt ibi requiescat, & dat operā citò finiri negotia quæ foris sunt, & tollere se ad requiē in domū suā? Ideo enim vnusquisq; domū suam habet, quia ibi requiescit. Si verò & ibi molestias patiatur, vbi potest requiescere? Quid ergo bonum est? Vt vel in domo sua requiē habeat. Si autē patitur foris inimicos, intus fortè malā vxorem: procedit in publicum. Cùm vult requiescere ab his quæ foris sunt, intrat in domum: quādo verò nec ibi requiescit, nec foris requiescit, vbi erit requies? Saltem in cubili cordis, vt tollas te ad interiora conscientiæ tuæ. Si ibi inuenisti fortè coniugē, quæ tibi nō faciat amaritudinem, sapientiā Dei: cum ipsa cōiungere, quiesce intus in cubili tuo, nō inde te eiiciat fumus malæ conscientiæ. At ille vt meditaretur dolos, illuc se tollebat, de quo loquitur ista scriptura, vbi homines non vidēt: & talia ibi meditabatur, vt nec in ipso corde requiesceret. Iniquitatē meditatus est in cubili suo. Astitit omni viæ non bonæ.) Quid est, astitit? Perseueranter pec- Psal.1. cauit. Vnde & de quodā pio & bono dicitur, Et in via peccatorū non stetit. Quomodo ille non stetit, sic iste astitit. Malitiam autē nō odio habuit.) Ibi est finis, ibi fructus: si non potest non habere malitiam, vel oderit illam. Cùm enim odisti illā, vix tibi surrepit vt aliquid mali facias. Est enim peccatū in mortali corpore. Sed Rom.6.b. quid dicit Apostolus? Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, ad obediendum desideriis eius. Quādo incipit nō esse? Quando cōplebitur in nobis quod 1.Cor.15.f. ait, Cùm corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatē. Antequā hoc fiat, est delectatio iniquitatis in corpore, sed maior est delectatio voluptatis verbi, sapientiæ, præcepti Dei. Vince peccatum & voluptatem eius. Peccatū & iniquitatem oderis, vt iungas te Deo qui tecum illud o- Rom.7.d. derit. Iam coniunctus mente legi Dei, mente seruis legi Dei. Et si carne propterea seruis legi peccati, quia sunt

A in te delectationes quædā carnales: tunc nullæ erunt quando iam nō pugnabis. Aliud est nō pugnare, & esse in pace vera atque perpetua: aliud pugnare & vincere: aliud pugnare & vinci: aliud nec pugnare, sed trahi. Sunt enim homines prorsus qui non pugnāt, qualis est iste de quo loquitur. Cùm enim dicit, Malitiam non odio habuit: quomodo pugnat contra eam quam non odit? Iste à malitia trahitur nec pugnat. Sunt autē qui pugnare incipiunt: sed quia de viribus suis pręsumunt, vt ostendat illis Deus, quia ipse vincit, si se homo subiungit Deo, & pugnantes vincūtur, & cùm quasi cœperint tenere iustitiam, fiunt superbi, & eliduntur. Isti pugnant, sed vincuntur. Quis est autem qui pugnat, & nō vincitur? Qui dicit, Video aliam legem in mēbris Rom.7.d. meis, repugnantem legi mentis meæ. Vide repugnantem legi mentis suæ. Vide repugnantem, sed non de viribus suis præsumit iste, ideo victor erit. Quid enim sequitur? Infelix ego homo, quis me liberabit de cor- B pore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Præsumit de eo qui iussit vt pugnet & vincat hostem, adiutus ab adiuuante. Iste autem malitiam non odio habuit. Domine, in cælo misericordia tua, & veritas tua vsque ad nubes.) Nescio quam misericordiam ipsius dicit, quæ in cælo est. Est enim misericordia Domini & in terra. Psal.32. Habes scriptum, Misericordiā Domini plena est terra. De qua ergo misericordia loquitur cùm dicit, Domine, in cælo misericordia tua? Munera Dei partim temporalia sunt atque terrena, partim æterna & cælestia. Qui propter hoc colit Deum, vt terrena ista atque temporalia accipiat, quæ omnibus præsto sunt, quasi adhuc vt pecus est, vtitur quidem misericordia Dei, sed non al. quæ excepta est. illa† quam expectaturus est, quæ non dabitur nisi solis iustis, sanctis, bonis. Quæ sunt munera quæ omnibus abundant? Matth.5.f. Qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Quis non habet istam misericordiam Dei? Primò vt sic discerna- C tur à pecoribus vt rationale sit animal, quo possit Deū intelligere: deinde frui ista luce, isto aëre, pluuia, fructibus, diuersitate temporum, solatiis terrenis, salute corporis, affectu amicorum, salute domus suæ. Omnia ista bona sunt, & Dei munera sunt. Ne putetis fratres, quòd aliquis illa poterit dare, nisi vnus Deus. Quicunque ergo non expectant ista, nisi à Domino: multum interest inter hos & eos qui illa quærunt, aut à dæmonibus, aut à sortilegis, aut à mathematicis. Isti enim duobus modis miseri sunt: quia & terrena sola bona desiderant, & non ab eo petunt qui dat omnia bona. Qui verò ista bona desiderant, & in his bonis felices esse volunt, & ista sola petunt à Deo: hoc quidem meliores sunt, quia à Deo petunt, sed adhuc periclitātur. Dicit aliquis, Quare periclitantur? Aliquādo enim considerant res humanas, & vident ista omnia bona terrena, quæ desiderant habere atque abun- D dare impios & iniquos, & putāt quia perdiderūt mercedem colendi Deum: quia id quod mali habent, aut ipsi non habent, cùm ipsi colūt Deum, quē nō colunt illi: aut aliquando illi qui colunt non habēt, & illi habēt qui blasphemāt: ergo in periculo sunt adhuc. Hic autem verè intellexit quā misericordiam deprecetur à Deo. Domine, in cælo misericordia tua, & veritas tua vsque ad nubes. Id est, misericordia quædā quam donas sanctis tuis, cælestis est, non terrena: æterna est, temporalis nō est. Et quomodo illam potuisti annunciare hominibus? Quia veritas tua vsque ad nubes. Nā quis posset nosse cælestem misericordiā Dei, nisi annunciaret Deus hominibus? Quomodo illam annunciauit? Mittendo veritatem suam vsque ad nubes. Quæ sunt nubes? Prædicatores verbi Dei. Vnde quodam loco Deus iratus est cuidā vineæ. Intelligit enim, quantū puto, charitas vestra Esaiā prophetā, vbi dicit Esa.5.a. de

de quadã vinea, Expectaui vt faceret vuã: fecit autem A
spinas. Et ne quis putaret de vinea ista visibili dicere,
sic conclusit, Vinea autem Domini Sabaoth, domus
Israël est: & homo Iuda, nouellum dilectum. Ergo ip-
sam vineam increpabat, quam expectauit vt faceret
vuam, fecit autem spinas. Et quid ait? Mandabo nu-
bibus meis ne pluant super eam. Iratus Deus hoc di-
xit, Mãdabo nubib. meis ne pluant super eam: & ve-
rè factum est. Missi sunt enim prædicatores apostoli.
Sic habemus in Actibus apostolorum, quia apostolus
Paulus volebat prædicare Iudæis: & inuenit ibi non
vuam, sed spinas: Cœperũt enim pro bonis mala red-
dere, & persequi. Et ait tanquam implẽs quod dictum
Act.13.g. est, Mandabo nubibus meis ne pluant super eam. Ad
vos missi eramus, sed quia respuistis verbum Dei, ecce
conuertimur ad gẽtes. Ergo impletum est, Mandabo
nubibus meis ne pluant super eã. Vsque ad nubes
veritas tua venit: ideo nobis per nubes potuit nunciа-
ri misericordia Dei quæ in cælo est, & non in terra. Et
reuera, fratres, nubes sunt prędicatores verbi veritatis. B
Quãdo minatur per prędicatores Deus, tonat per nu-
bes. Quando miracula facit per prædicatores Deus,
coruscat per nubes, terret per nubes, & irrigat per plu-
uiam. Prædicatores ergo isti, per quos prędicatur euã-
geliũ Dei, nubes Dei sunt. Speremus ergo misericor-
diam, sed illam quę in cęlo est. Iustitia tua sicut mon-
tes Dei: iudicia tua, sicut abyssus multa.) Qui sunt mõ
tes Dei? Quæ sunt iudicia tua multa sicut abyssus?
Qui sunt montes Dei? Qui dicti sunt nubes, ipsi sunt
& montes Dei: magni prædicatores, montes Dei. Et
quomodo quando oritur sol, prius lucè montes illu-
strat, & inde lux ad humillima terrarum descendit: sic
quando venit Dominus noster Iesus Christus, prius
radiauit in altitudinem apostolorum. Prius illustrauit
montes, & sic descẽdit lux eius ad conuallẽ terrarum:
Psal.120. & ideo quodam loco dicit in psalmo, Leuaui ocu-
los meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Sed
noli putare, quia ipsi montes tibi dabunt auxiliũ. Ac- C
cipiunt enim quod dent, non de suo dant. Et si remã-
seris in montibus nõ erit firma spes tua: sed in illo qui
illuminat montes, spes tua & præsumptio tua debet
esse. Auxilium autem veniet tibi de montibus: quia
scripturę per montes tibi ministratę sunt, per magnos
prædicatores veritatis. Sed noli in illis figere spẽ tuã.
Audi quid dicat consequenter, Leuaui oculos meos
in montes, vnde veniet auxiliũ mihi. Quid ergo? Mon
tes tibi dabunt auxilium? Nõ. Audi sequentia. Auxi-
lium meũ à Domino, qui fecit cælũ & terram. De
montibus veniet auxilium, sed non à montibus. Et à
quo? A Domino qui fecit cælum & terrã. Erant mon-
tes alij, per quos vnusquisque cũ duceret nauim, nau-
fragiũ faceret. Emerserunt enim principes hæresum,
& montes erant. Arrius mons erat. Donatus mons e-
rat, Maximinianus modò quasi mons factus est. Mul- D
ti in istos montes attendentes, & terram desiderãn-
tes, cùm de fluctibus volunt liberari, ad saxa compulsi
sunt, & naufragium in terra fecerunt. A talibus mon-
Psal.10. tibus non seducebatur ille qui ait, In Domino confi-
do: quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in mon-
tes sicut passer? Nolo sit spes mea in Arrio, nolo in
Donato: auxilium meum à Domino, qui fecit cælum
Psal.120. & terram. Discite quantũ præsumatis de Deo, & quã-
tum tribuatis hominibus: quia, Maledictus omnis
Hier.17.a. qui spem suam ponit in homine. Modestissimè &
humiliter sanctus apostolus Paulus zelans verè eccle-
siam, sed sponso, non sibi, & horrens illos quando vo-
1.Cor.1.b. luerunt dicere, Ego sum Pauli, ego Apollo, suam per-
sonam potius assumpsit, quã calcaret & cõtem neret,
vt Christum glorificaret. Nunquid Paulus pro vobis
crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? Re-
pellit à se, sed vt mittat ad Christum. Nõ vult à spon-

sa amari pro sponso, sed pro amico spõsi. Amici enim
sponsi Apostoli. Huic enim spõso & ille humilis Ioan-
nes, qui putabatur Christus, zelabat. Vnde ait, Nõ Ioan.1.d.
sum ego Christus: sed qui post me venit, maior me Marc.1.a.
est, cuius non sum dignus corrigiam calciamenti sol-
uere. Verè quia tantum se humiliãs, ostendit se nõ
esse sponsum, sed amicum sponsi: & ideo ait, Qui ha-
bet sponsam, sponsus est: amicus autẽ sponsi, qui stat
& audit eum, & gaudio gaudet propter vocem spon-
si. Et si amicus sponsi mons est, non tamen à se habet
lucem mons: sed audit, & gaudio gaudet propter vo-
cem sponsi. Nos, inquit, de plenitudine eius accepi- Ioan.1.d.
mus. De cuius plenitudine? Illius qui erat lumẽ verũ, Ioan.1.a.
quod illuminat omnem hominem venientẽ in hunc
mundum. Huic ergo zelabat & ecclesiam Aposto-
lus dicens, Sic nos existimet homo quasi ministros 1.Cor.4.a.
Christi, & dispensatores mysteriorũ Dei: hoc est, Le-
uaui oculos meos in montes, vnde veniet auxiliũ mi-
hi. Sic nos existimet homo quasi ministros Christi, &
dispensatores mysteriorum Dei. Sed ne iterũ spes tua
figatur in montibus, & non sit in Deo: audi, Ego plan-
taui, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dedit. Et 1.Cor.3.a.
neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui
incrementũ dat Deus. Iam ergo dixisti, Leuaui oculos
meos in mõtes, vnde veniet auxiliũ mihi. Sed quia
neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat: dicas,
Auxilium meum à Domino, qui fecit cęlũ & terram.
Et iustitia tua sicut montes Dei: id est, montes implẽ-
tur iustitia tua. Iudicia tua sicut multa abyssus. Abys-
sum dicit profunditatem peccatorũ, quo quisque per-
uenit contemnendo Deum: sicut quodam loco dicit, Rom.1.c.
Dedit illos Deus in concupiscentias cordis eorum, fa-
cere quæ non cõueniunt. Intẽdat charitas vestra, Ma-
gna res est, magna res agitur. Quid est hoc? Dedit il-
los Deus in cõcupiscentias cordis eorum, facere quæ
non conueniunt? Ergo si Deus illos dedit in cõcupis-
centias cordis eorum, facere quæ nõ conueniant, ideo
faciunt tanta illa mala? Quasi aliquis proponat quæ-
stionem: Si Deus hoc facit, vt faciant quę non conue-
niunt, quid ipsi fecerunt? Occultum est quod audisti,
dedit illos Deus in cõcupiscentias cordis eorum. Ergo
fuit concupiscẽtia quam vincere noluerunt, cui tra-
derentur iudicio Dei. Sed vt digni haberẽtur qui tra-
derentur, vide quid de illis superius dixit, Qui cũ co-
gnouissent Deũ, nõ vt Deum glorificauerunt, aut gra
tias egerunt: sed euanuerunt in cogitationibus suis, &
obscuratum est insipiens cor eorum. Vnde? De super-
bia. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.
Inde iam sequitur, Tradidit illos Deus in concupiscẽ-
tias cordis eorũ. Quia ergo fuerunt superbi & ingrati,
digni habiti sunt qui traderentur in concupiscentias
cordis sui, & facti sunt abyssus multa: vt non solum
peccarent, sed etiam dolosè agerent, ne intelligerent
iniquitatẽ suam, & odissent. Ista profunditas est mali
tię, vt nollet inuenire & odisse. Sed ad istã profundita-
tẽ quomodo quisq; peruenit, vide: Iudicia Dei abyssus
multa. Sicut mõtes Dei iustitia eius, qui p gratiã ipsius
fiũt magni: sic & per iudicia ipsius fiunt in profundo,
qui mergũtur in vltima. Hac ergo delectent te mõtes,
hac auertere ab abysso, & conuertere ad id quod dici-
tur, Auxiliũ meũ à Dño. Sed vnde? Quia leuaui ocu-
los meos in mõtes. Quid est hoc? Latinè dicã, In eccle
sia Christi inuenis abyssum, inuenis & mõtes. Inuenis
ibi pauciores bonos, quia mõtes pauci sunt. Abyssus lã
ta est: id est, multos malè viuẽtes ab ira Dei, quia sic e-
gerũt vt traderẽtur in cõcupiscentias cordis sui, vt iam
defendãt peccata sua, & non confiteantur, sed dicant,
Quare? Quid feci? Et ille illud fecit, & ille hoc fecit. Iã
etiã defendere volũt quod arguit sermo diuinus, abys-
sus est. Ideo quodã loco ait Scriptura, Audi abyssum.
Peccator, inquit, cùm venerit in profundũ malorum, Pro.18.a.
con-

contemnit. Ecce iudicia tua sicut abyssus multa. Sed nondũ es mons, nondũ es abyssus. Fuge abyssum, attẽde in montes, sed nec remaneas in mõtibus. Auxilium enim tuum à Domino, qui fecit cælũ & terrã. Homines & iumẽta saluos facies Domine, sicut multiplicata est misericordia tua Deus.) Quia dixit misericordia tua in cælo, vt & in terra esse sciatur, ait, Homines & iumẽta saluos facies Domine, sicut multiplicata est misericordia tua Deus. Magna est misericordia tua, & multiplex misericordia tua Deus: & hãc das & hominib⁹ & iumẽtis. Salus enim hominũ à quo? A Deo. Nunquid salus iumentorũ à Deo non est? Qui enim fecit hominẽ, ipse fecit & iumẽta. Qui vtrũque fecit, vtrunq; saluat: sed salus iumentorũ tẽporalis est. Sunt autem qui pro magno hoc petunt à Deo quod dedit iumentis. Multiplicata est misericordia tua Deus, vt non solùm hominibus, sed & iumẽtis detur. Quæ datur hominibus? Ista carnalis & temporalis salus. ergo homines non habent aliquid apud Deum exceptum quod iumenta nõ mereantur, & quò iumenta nõ perueniant? Habent planè. Et vbi est quod habent? Filij autem hominũ sub tegmine alarũ tuarum sperabũt.) Attendat charitas vestra dulcissimã sententiam, Homines & iumenta saluos facies. Iam dixit homines & iumenta, deinde autem filij hominum: quasi alij sint homines, alij autem filij hominũ. Aliquando in Scripturis filij hominum dicuntur generaliter homines, aliquando propriè quodam modo dicũtur filij hominum, propria quadam significatione, vt nõ omnes homines intelligantur: maximè quando habet distinctionem. Non enim sine causa ibi positum est, Homines
Psalm. 35. & iumenta saluos facies Domine, filij autem hominũ: quasi his sequestratis custodit seiunctos filios hominum. Seiunctos à quibus? Non solùm à iumentis, sed & ab hominibus, qui salutem iumentorum quærunt à Deo, & pro magno hoc desiderãt. Qui sunt ergo filij hominum? Qui sub tegmine alarũ eius sperãt. Illi enim homines cum iumentis gaudẽt in re, filij autem hominum gaudent in spe. Illi præsentia bona sectantur cum iumentis, isti futura bona sperant cũ angelis. Quare ergo cũ distinctione illi vocantur homines, & isti vocantur filij hominum? Nam & quodã loco sic ait Scriptura, Quid est homo quòd memor es
Psalm. 8. eius, aut filius hominis quoniam visitas eum? Quid est homo quòd memor es eius? Memor es quasi absentis, filium autem hominis visitas præsentẽ. Quid est, memor es hominis? Homines & iumenta saluos facies, Domine: quia & ipsis malis das salutẽ, & ipsis qui non desiderant regnum cælorũ. Tuetur enim illos, & non illos deserit secundum modũ suum tanquam pecora sua, & non illos deserit: tamen tanquã absentium memor est. At verò quem visitat, filius hominis est: & dicitur ei, Filij autẽ hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt. Et si vultis discernere ista duo genera hominum, duos homines primò attendite, Adam & Christum. Audi Apostolũ: Sicut enim in Adã omnes
1. Cor. 15. c. moriũtur, sic & in Christo omnes viuificabũtur. Nascimur de Adam, vt moriamur: resurgemus per Christum, vt semper viuamus. Quãdo portamus imaginẽ terreni hominis, homines sumus: quando portamus imaginem cælestis hominis, filij hominis sumus, quia Christus filius hominis dictus est. Etenim Adam ho-
Matth. 8. c. mo erat, sed filius hominis nõ erat: ideò illi pertinent ad Adam qui desiderant carnalia bona, & salutẽ istam temporalem. Hortamur illos vt filij sint hominũ, qui sub tegmine alarum eius sperant: & misericordiam illam desiderant, quæ in cælo est, & quæ annunciata est per nubes. Sed si non possunt adhuc, interim vel temporalia bona non desiderent, nisi ab vno Deo: & sic in
al. seruiatur veteri Testamẽto† seruiant, vt ad nouum perueniant. Nam & populus ille terrena bona desiderauit, & re-

A gnum Hierusalem, subiectionẽ inimicorum suorum, abundãtiam fructuum, salutẽ propriã, salutẽ filiorum suorũ. Talia desiderabant, & talia accipiebãt; sub lege custodiebãtur. Desiderabant à Deo bona, quæ dat & iumẽtis, quia nondũ ad illos venerat filius hominis, vt essent filij hominũ: tamẽ iam habebant nubes annunciantes filiũ hominis. Venerunt ad illos prophetę, annunciauerunt Christum: & erãt ibi quidam qui intelligebant, & spẽ futurã habebant, vt acciperent misericordiã, quæ in cælo est. Erãt ibi qui non nisi carna- Psal. 35.
lia desiderarent & terrena, tẽporalẽmque felicitatem. Ipsis labebãtur pedes ad facienda vel adoranda idola. Quando enim illos admonebat & flagellabat in his omnibus quibus delectabantur, & auferebat ea: patiebantur famem, bella, pestilentias, morbos, & conuertebantur ad idola. Talia bona quæ pro magno à Deo desiderare debebant, ab idolis desiderabant, & dimittebant Deũ. Attendebant enim ipsis bonis, quæ quærebant, abundare impios & sceleratos: & putabant se
B frustra Deum colere, quia non dabat mercedem terrenam. O homo operarius es Dei, postea est tempus mercedem accipiendi. Quid iam flagitas mercedem antequam opereris? Si venerit operarius ad domum tuam, nunquid dabis mercedem antè, nisi perfecerit opera sua? Nam peruersum eum existimabis, si dixerit, Prius accipiam mercedem, & tunc operabor. Irasceris. Quare autem irasceris? Quia non habuit fidem homini mendaci. Quomodo non Deus irascitur, cùm tu fidem non habeas ipsi veritati? Quod tibi promisit, daturus est: nõ fallit, quia veritas est qui promisit. Sed times ne fortè non habeat quod det. Omnipotens est, noli timere, ne non sit quod det. Immortalis est, nõ timeas, ne succedatur ei. Perpetuus est, securus esto. Si vis in te præsumere tota die operarium tuum, crede & tu Deo tota vita tua: quia vita tua momẽtum temporis est ad Deum. Et eris, quid? Filij autẽ hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt. Inebriabun-
C tur ab vbertate domus tuæ.) Nescio quid nobis magnum promittit. Vult illud dicere, & non dicit: nõ potest ad id animus, non capimus. Audeo dicere fratres mei, etiam de sanctis linguis & cordibus, per quas nobis veritas annunciata est: nec dici potest quod annunciabãt, nec cogitari. Res enim magna est & ineffabilis, & ipsi ex parte videbãt in ænigmate: sic dicit Apostolus: Videmus nũc ex parte in ænigmate, tũc autem 1. Cor. 13. d.
facie ad faciẽ. Ecce in ænigmate vidẽtes sic eructabãt. Quales erimus cùm viderimus facie ad faciem, quod ipsi parturiebãt corde, & lingua parere non poterãt vt caperẽt homines? Quę enim necessitas fuerat vt diceret, Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ? Quæsiuit verbũ vnde loqueretur de rebus humanis, quod diceret. Et quia vidit homines ingurgitãtes se in ebrietate, accipere autẽ vinum immoderatè, & mentẽ perdere: vidit quid diceret; quia cũ accepta fuerit illa ineffabi-
D lis lætitia, perit quodãmodo humana mens, & fit diuina, & inebriatur ab vbertate domus Dei. Vnde & in alio Psalmo dicitur, Calix tuus inebrians quã præcla- Psal. 22.
rus est! Hoc iam calice inebriati erãt martyres, quãdo ad passionem euntes, suos nõ agnoscebant. Quid tam ebrium, quã non agnoscere vxorem flentẽ, non filios, non parentes? Non agnoscebant, non eos ante oculos esse arbitrabãtur. Nolite mirari, ebrij erant. Vnde ebrij erant? Videte: Acceperunt calicem vnde inebriarentur. Vnde & ille gratias Deo agit, dicens: Quid re- Psal. 115.
tribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo. Ergo fratres simus filij hominum, & speremus sub tegmine alarum eius, & inebriemur ab vbertate domus eius. Quomodo potui dixi, & quomodo possum video, & quomodo video, dicere nõ possum. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ. Et torrente
vo-

voluptatis tuæ potabis eos.) Torrens dicitur aqua veniens cũ impetu. Impetus erit misericordiæ Dei, ad irrigandos & inebriandos, qui modò ponunt spem sub vmbraculo alarum eius. Voluptas illa quæ est? Quasi torrens inebrians sitientes. Modò ergo qui sitit, spem ponat. Qui sitit, habeat spẽ, inebriatus habebit rẽ: antequam habeat rem, sitiat in spe. Beati qui esuriũt & Matth.5.a. sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabũtur. Quo ergo fonte irrigabetis? Et vnde currit tãtus torrẽs voluptatis eius? Quoniam apud te est, inquit, fons vitæ.) Quis est fons vitæ, nisi Christus? Venit ad te in carne, vt irrigaret fauces tuas sitientes. Satiabit sperãtem, qui irrigauit sitientẽ. Quoniam apud te est fons vitæ. Et in lumine tuo videbimus lumẽ.) Hic aliud est fons, aliud lumen: ibi non ita. Quod enim est fons, hoc est & lumen: & quicquid vis, illud vocas, quia nõ est quod vocas, quia nõ potes congruum nomen inuenire, nõ remanet in vno nomine. Si diceres, quia lumen est solũ; diceretur tibi, Sine causa ergo mihi dictũ est, vt esuriã & sitiam. Quis enim est, qui manducet lumen? Illud Ibidem. planè rectè mihi dictũ est, Beati mundicordes, quoniã ipsi Deum videbunt. Si lumen est, oculos meos præparo. Para & fauces: quia illud quod lumẽ est, & fons est: Fons, quia satiat sitientes: lumẽ, quia illuminat cæcos. Hic aliquando alibi lumen, alibi fons. Aliquãdo enim currunt fontes & in tenebris: & aliquando in eremo pateris solem, nõ inuenis fontẽ. Hic ergo possunt ista duo esse separata. Ibi nõ fatigaberis, quia fons est: non tenebraberis, quia lumen est. Prętende misericordiam tuam scientibus te, & iustitiam tuã his qui recto sunt corde.) Quod sæpe diximus, illi sunt recticordes, qui sequuntur in hac vita voluntatem Dei. Volũtas Dei est aliquando vt sanus sis: aliquando vt ęgrotes. Si quando sanus es, dulcis est voluntas Dei; & quando ægrotas, amara est voluntas Dei: non recto corde es. Quare? Quia non vis voluntatẽ tuam dirigere ad voluntatem Dei, sed Dei vis curuare ad tuam. Illa recta est, sed tu es curuus. Voluntas tua corrigẽda est ad illam, nõ illa curuanda est ad te: & rectum habebis cor. Bene est in hoc sęculo, benedicatur Deus qui cõsolatur: laboratur in sęculo, benedicatur Deus qui emen- Psal.33. dat & probat: & eris recto corde dicens, Benedicã Dominum in omni tẽpore, semper laus eius in ore meo. Non veniat mihi pes superbiæ.) Certè iam dixit, sub vmbraculo alarũ eius sperabũt filij hominum, & inebriabũtur ab vbertate domus tuę. Cùm cœperit quisque isto fonte vberius irrigari, caueat ne superbiat. al. deerat. Non enim † iterat Adæ primo homini, sed venit illi pes superbiæ, & mouit illum manus peccatoris, id est, al. superbũ. manus diaboli † superba. Quomodo ille qui eũ sedu- Esa.14.d. xit, dixit, Ponã sedem meã ad Aquilonẽ: sic illi persua- Gen.3.b. sit, Gustate, & eritis sicut dij. Superbia ergo lapsi sumus, vt ad istã mortalitatẽ perueniremus. Et quia nos superbia vulnerauerat, humilitas sanos fecit. Venit humilis Deus, vt à tanto superbię vulnere curaret hominem. Venit, quia verbũ caro factũ est, & habitauit in Ioan.1.b. nobis. Comprehensus est à Iudæis, insultatũ est ei. Audistis cùm euangeliũ legeretur, quid dixerũt, & cui di- Ioan.8.f. xerunt, Dæmoniũ habes: & ille nõ dixit, Dæmonium habetis vos: quia vos in peccatis vestris estis, & diabolus possidet corda vestra. Non hoc dixit, quòd si diceret, verũ diceret: sed nõ erat tempus vt hoc diceret, ne non veritatẽ prædicare, sed maledictũ reddere videretur. Dimisit quod audiuit, quasi nõ audisset. Medicus enim erat, & phreneticũ curare venerat. Quomodo medicus non curat quicquid audiat à phrenetico, sed quomodo cõualescat & fiat sanus phreneticus: nec si & pugnũ ab illo accipiat curat: ille illi facit noua vulnera, ille veterẽ febrẽ sanat: sic & Dominus ad ægrotum venit, ad phreneticũ venit, vt quicquid audiret, quicquid passus esset contemneret, hoc ipso eos docẽs

A humilitatem, vt humilitate docti, sanarentur à superbia; de qua iste liberari deprecatur dicens: Non veniat mihi pes superbiæ. Et manus peccatoris nõ moueat me.) Si enim venerit pes superbiæ, mouet manus peccatoris. Quę est manus peccatoris? Malè suadẽtis operatio. Si factus es superbus, citò te corrumpit, qui malè suadet. Satage humilis fieri in Deo, & non valde cures quid tibi dicatur. Hinc est quod alibi dicitur, Ab occultis meis munda me, & ab alienis parce seruo tuo. Quid est, ab occultis meis? Nõ veniat mihi pes superbiæ. Quid est, & ab alienis parce seruo tuo? Neque manus peccatoris moueat me. Serua quod intus est, & nõ timebis foris. Quare autem valde hoc times, quasi diceretur, Ibi, inquit, ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem.) Vt venirent ad illam abyssum, de Psal.18.b. qua dictum est, Iudicia tua sicut abyssus multa: vt ad illud profundum peruenirẽt, vbi peccatores qui contemnunt, ceciderunt. Ceciderunt:) Vbi primò ceciderunt? In pede superbiæ. Audite pedem superbiæ. Qui B cùm cognouissent Deum, non sicut Deum glorifica- Rom.1.d. uerunt. Venit illis pes superbiæ, vnde venerũt in profundum: tradidit illos Deus in concupiscentias cordis eorum, facere quæ non conueniunt. Radicem peccati & caput peccati timuit qui dixit, Non veniat mihi pes superbiæ. Quare illum pedem dixit? Quia superbiendo Deum deseruit & discessit: pedem ipsius, affectũ ipsius dixit. Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris nõ moueat me: id est, opera peccatoris non moueant me, vt imitari illos velim. Quare autem contra superbiam hoc dicit, Ibi ceciderũt qui operantur iniquitatem? Quia qui iniqui sunt, in superbia ceciderũt. Ideo cùm cautã faceret Dominus ecclesiam, ait, Illa tuum, inquit, obseruabit caput, & tu eius calcaneum. Serpens obseruat: quando tibi veniat pes su- Gen.3.c. perbiæ, quando labaris vt deiiciat. Tu autem caput eius obserua. Initium omnis peccati superbia. Ibi ce- Eccles.10.b. ciderunt qui operantur iniquitatem. Expulsi sunt, C nec potuerunt stare.) Primò ille qui in veritate nõ stetit, deinde per eum illi quos dimisit Deus de paradiso. Vnde ille humilis qui nõ se dicit dignum soluere cor- Ioan.8.f. Gen.3.d. Ioan.1.d.& 3.d. rigiam calceamenti, non est expulsus, sed stat & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem sponsi, & non propter suam: ne veniat ei pes superbiæ, & expellatur, nec possit stare. Et si eum labore aliquibus vestrum tædio fuerimus, finiuimus psalmum: transiuit tædium & gratulabimur, quia psalmus totus expositus est. In medio iam timens ne onerarem vos, dimissurus eram: sed cogitaui quia intentio† vestra præcide- al. nostra. retur, & non sic rediret ad dimidium, quomodo si exponeremus totum: & malui vobis grauis esse, quàm in te imperfecta reliquias seruare. Debetur enim vobis etiã crastinus sermo: orare pro nobis vt valeamus exhibere, & afferte fauces esurientes & corda deuota.

D *Concio prima, de prima parte Psalmi XXXVI.*

NOVISSIMVS dies terribiliter venturus auditur eis, qui securi esse bene viuendo nolunt, & malè viuere diu volunt. Vtiliter autem Deus latere voluit illum diem, vt semper sit paratũ cor ad expectandum, quod esse venturum scit, & quando venturum sit nescit. Quia verò Dominus noster Iesus Christus, magi- Matth.24.d. ster nobis missus est, etiam filiũ hominis dixit nescire illum diem, quia in magisterio eius nõ erat, vt per eum sciretur à nobis. Neq; enim aliquid scit pater quod filius nesciat: cùm ipsa scientia patris ille sit, qui sapientia est eius. Est autem sapientia eius, filius eius, verbum 1.Cor.1.d. eius. Sed quia nobis scire non proderat, quod quidem ille nouerat, qui nos docere venerat; non tamen hoc quod nobis nosse non proderat: non solùm sicut magister aliquid docuit, sed sicut magister aliquid nõ totum. Tanquam magister enim sciebat & docere quod proderat, & non docere quod oberat. Sic autem quodam

dam genere locutionis nescire filius dicitur, quod nõ docet. Ideo nescire dicitur quod nescire nos facit, quomodo quotidie loquimur, modo quodã locutionis, vt dixi. Lætum enim diem dicimus, quia lætos nos facit: & tristem diem, quia tristes nos facit: & frigus pigrum, quia pigros nos facit. Quomodo contrà dicitur à Domino, nunc cognoui. Dictum est Abrahæ, Nunc cognoui quòd timeas Deum. Hoc Deus nouerat, & ante illam probationem. Nam illa probatio ideo facta est, vt nos nossemus quod Deus iam nouerat, & propter nos docendos cõscriberetur, quod ante documentũ ille nouerat: & fortasse & ipse Abraham nondum nouerat, quas vires haberet fides eius. Vnusquisque enim se tentatione tanquam interrogatus agnoscit: sicut Petrus quas vires haberet fides eius, vtique nesciebat, quando dixit Domino, Tecum paratus sum vsque ad mortem. Dominus autẽ qui nouerat eum, prædixit vbi deficeret, prænuncians illi infirmitatẽ eius, tanquam tacta vena cordis eius. Proinde Petrus qui ante tentationẽ præsumpsit de se, in tentatione didicit se. Sic ergo non absurdè sentimus & patrem nostrum Abraham cognouisse vires fidei suæ, vbi iussus immolare vnicum filium suũ, non dubitauit nec trepidauit ei offerre qui dederat: quia quẽadmodum nesciuit vnde daturus erat nondum natum, sic credidit posse reparare immolatũ. Dixit ergo Deus, Nũc cognoui, quod intelligimus, nunc cognoscere te feci, secundum locutiones quas commẽdauimus: Pigrum frigus, quòd pigros faciat: & lætũ diem, quòd lætos faciat: sic cognoscens quòd cognoscentes faciat. Inde est illud, Tẽtat vos Dominus Deus vester, vt sciat si diligatis eum. Dabis enim profectò Domino Deo nostro, Deo summo, Deo vero magnam ignorantiam, quod vtique sacrilegum esse intelliges, si sic acceperis, Tentat vos Dominus vt sciat, tanquã ipse de nostra tentatione concipiat scientiam, in quo erat ante ignorantia. Sed quid est, tentat vos vt sciat? tentat vos vt scire vos faciat. Accipite ergo à contrario regulã intelligentiæ: & quemadmodũ cùm Deum auditis dicere, cognoui, intelligitis cognoscere vos fecit: sic & cùm auditis de filio hominis, id est, de Christo dici, quòd illum diem nesciat, intelligite dici quòd nescire faciat. Quid est autẽ, nescire faciat? Occultat vt nesciatur quod nobis prodi non prodest. Hoc est quod dixi magistrum bonũ nosse quid prodat, nosse quid tegat: sicut quædã cũ legimus distulisse. Vnde intelligimus nõ omnia promenda esse, quæ capere non possunt hi quibus promũtur. Dicit enim alibi, Multa habeo vobis dicere, sed nõ potestis illa portare modò. Dicit & Apostolus, Nõ potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, quasi paruulis in Christo, lac vobis potũ dedi, nõ escam. Neque enim poteratis: sed nec adhuc quidẽ potestis. Quò proficit iste sermo? Vt quoniam diem nouissimum scimus venturum (vtiliter autem scimus venturum, & vtiliter ignoramus quando venturus sit) paratum cor habeamus beneviuendo: & non solùm non timeamus venturum illum diem, sed & amemus. Dies quippe ille sicut infidelibus laborem auget, sic fidelibus finit. Quid autẽ horum duorum esse velis, antequã veniat, nunc est in potestate: cùm venerit, non erit. Elige ergo cùm tempus est: quia Deus quod misericorditer occultat, misericorditer differt. Iam verò quia in quocunque genere vitæ quod habet aliquã professionẽ, non omnes inueniuntur probi, nõ omnes inueniuntur reprobi, ex hoc apparet: quia de quibusdã hominũ generibus, quæ per similitudines in euãgelio modò proposita audiuimus, sic concluditur, Vnus assumetur, & vnus relinquetur. Assumetur bonus, relinquetur malus. Videtur duo in agro: eadem professio est: sed non idẽ cor. Professionẽ vidẽt homines, cor nouit Deus. Quodlibet ergo ager

Gen. 22. c.
Luc. 22. d.
Gen. 22. a.
Deut. 13. a.
Ioan. 16. b.
1. Cor. 3. a.
Matt. 24. d.

A significet, vnus assumetur, & vnus relinquetur. Non quasi dimidia pars assumetur, & dimidia relinquetur: sed genera hominũ duo dicit. Et si aliud eorum sit in paucis, aliud in multis, vnus assumetur, & vnus relinquetur: hoc est vnũ genus assumetur, & alterũ relinquetur. Sic in lecto, sic in molẽdino. Expectatis fortasse quid ista sint: videtis tecta esse, & similitudinib. quibusdam inuoluta. Potest mihi aliud videri, alteri aliud: sed neque ego quod dixero præscribo alteri ad meliorem intellectũ, nec ille mihi: an vtrũque accipiendum sit, si vtrunque cũ fide concordat. Videtur enim mihi in agro laborare qui præsunt ecclesiis: sicut Apostolus dicit, Dei agricultura, Dei ædificatio estis. Nam & architectum se dixit, cùm dicit, Vt sapiens architectus fundamẽtum posui. Et agricolã, cùm dicit, Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dedit. In molendino ergo duas dixit, nõ duos. Credo quòd hæc figura ad plebes pertineat: quia præpositi regunt, plebes reguntur. Et molendinũ puto dictũ mundũ istum: B quia rota quadã temporũ voluitur, & amatores suos conterit. Sunt etiã qui de actionibus mundi non recedunt: sed tamẽ & ibi alij bene operãtur, alij malè. Alij sibi faciũt amicos de mammona iniquitatis, à quibus recipiãtur in tabernacula æterna: quibus dicetur, Esuriui, & dedistis mihi mãducare. Alij ista negligũt, quibus dicetur ibi, Esuriui, & nõ dedistis mihi mãducare. Proinde, quia de his qui versantur in negotiis & operibus huius mũdi, alij diligunt benefacere indigẽtibus, alij negligunt: tanquam de duabus in molendino, vna assumetur, & vna relinquetur. Lectũ autem positũ arbitror pro quiete: quia sunt qui neque actiones mundi pati volunt, sicut sunt coniugati homines, habentes domos, familias, filios, neque aliquid in Ecclesia agunt, sicut præpositi, velut in agricultura laborantes: sed velut ad hæc infirmi, secedunt ad otium, & quieti esse diligunt: veluti memores infirmitatis suæ, non se committentes magnis actionibus, & quodammodo C in strato infirmitatis suæ rogantes Deum. Et hæc professio habet bonos, habet fictos. Proinde etiam ex his vnus assumetur, & vnus relinquetur. Ad quãcunque professionẽ te conuerteris, para te pati fictos: alioquin si te nõ paraueris, inuenies quod non sperabas, & deficies aut perturbaberis. Ad omnia ergo te paratũ facit qui tibi loquitur cũ tempus est, & illi loquendi, nondum iudicandi, & tibi audiendi, nondum frustra pœnitendi. Est enim modò pœnitẽtia nõ frustra, erit tũc frustra. Non enim tunc non pœnitebit homines malè vixisse: sed nullo modo illis iustitia Dei reuocat, quod sua iniustitia perdiderunt. Iustũ enim est apud Deũ, vt modò impertiatur misericordiam, tunc exerceat iudicium. Ideo nunc nõ tacetur. An tacetur? Arguat quisque, murmuret, si non per totum orbẽ hæc Scriptura recitatur atque cãtatur: si cessat etiã venalis ferri per publicum. Sed reuera hoc te perturbat hominẽ Chri- D stianum, quia vides malè viuentes felices, rerũ istarum copia circũfluere, sanos esse, superbis dignitatib⁹ eminere, incolumẽ habere domũ, gaudia suorũ, obsequia clientium, excellẽtissimas potentias, nihil triste interpellare vitã ipsorum. Mores nequissimos vides, facultates copiosissimas respicis: & dicit cor tuũ nullũ esse diuinum iudiciũ, omnia casibus fieri, & fortuitis motibus ventilari. Nã si Deus, inquis, res humanas respiceret, nõ floreret illius iniquitas, & mea innocẽtia laboraret. Omnis morbus animæ habet in Scripturis medicamentũ suum. Quia ergo sic ægrotat, vt ista dicat in corde suo, bibat potionem Psalmi huius. Quid est? Iterũ aspiciamus. Quid dicebas? Quid dicebã, inquis, nisi quod vides? Mali florẽt, boni laborãt. Quomodo ista videt Deus? Accipe, bibe. Ipse tibi hanc de quo ista murmuras, tẽperauit potionem: tantũ ne recuses saluberrimũ poculum, accommoda per aurẽ os cordis,

1. Cor. 3. b.
Luc. 16. c.
Matth. 25. c.

cordis,& bibe quod audis. Noli æmulari in malignantibus,neque æmuleris facientes iniquitatẽ. Quoniã tanquã fœnũ citò arescent,& sicut olera prati citò cadent.) Quod tibi longũ videtur, citò est Deo:subiunge te Deo,& tibi citò erit. Quod ait fœnum, hoc intelligimus olera prati. Vilia quædam sunt, & superficiem terræ tenentia,altã radicẽ non habent. Proinde per hyemẽ virent: at vbi sol æstatis feruescere cœperit,arescet. Modò ergo tẽpus est hyemis, gloria tua nõdũ apparet. Sed si alta radix est charitatis tuæ, sicut multarum arborum gloria per hyemẽ, transit frigus, venit æstas, id est, iudicij dies. Tunc arescet viror fœni,tunc apparebit arborum gloria. Mortui enim estis, ait Apostolus: quomodo videtur arbores per hyemẽ, quasi aridę,quasi mortuę. Ergo quæ spes,si mortui sumus? Intus est radix. Vbi radix nostra, ibi & vita nostra:ibi enim charitas nostra. Et vita vestra,inquit,abscondita est cum Christo in Deo. Quando arescit qui sic habet radicem? Quando autem erit ver nostrum? Quando æstas nostra? Quando vos circũuestit dignitas foliorum, & vbertas fructuũ locupletat. Quando hoc erit? Audi quod sequitur:Cũ Christus apparuerit vita vestra,tunc & vos cum ipso apparebitis in gloria. Quid ergo modò? Noli æmulari in malignantibus, neque æmuleris facientes iniquitatẽ. Quoniã tanquam fœnum citò arescent, & sicut olera prati citò cadent. Quid ergo tu? Spera in Dominum.) Illi enim sperant non in Dominum:spes illorũ mortalis, spes illorum caduca,fragilis,volatica, transitoria, inanis erit. Spera in Dominum.Ecce spero, quid agam? Et fac bonitatem.) Noli facere malitiam quam respicis in illis malè florentibus: fac bonitatem. Et inhabita terram.) Ne fortè bonitatem extra inhabitationem terræ facias.Terra enim Domini,Ecclesia eius est: ipsam rigat,ipsam colit ille agricola pater. Multi enim quasi exercent bona opera, sed quia non inhabitant terram,nõ pertinent ad agricolã. Ergo fac bonitatem, non extra terrã:sed inhabita terrã. Et quid habebo? Et pasceris in diuitiis eius.) Quæ sunt diuitiæ eius terræ? Diuitiæ eius Dñs eius,diuitiæ eius Deus eius. Ipse est ille cui dicitur, Pars mea Dñe. Ipse est ille de quo dicitur,Dñs pars hæreditatis meę & calicis mei. Recenti sermone cõmendauimus charitati vestræ, & Deum esse possessionem nostrã; & nos esse possessionẽ Dei. Audi quia diuitię terrę hujus ipse est. Vide quid sequitur, Delectare in Dño.) Tanquã quæsieris & dixeris, Ostẽde mihi diuitias terræ illius,in qua me iubes habitare. Delectare, inquit, in Dño,& dabit tibi petitionẽ cordis tui.) Signanter accipe petitionẽ cordis tui. Discerne petitionẽ cordis tui à petitionib. carnis:discerne quantũ potes. Nec frustrà dictũ est in quodã Psalmo, Deus cordis mei. Ibi enim sequitur & dicit, Et pars mea Deus meus in seculã. Verbi gratia, Cæcus est corpore,rogat vt illuminetur. Ista roget,quia & ista Deus facit,& ista Deus pręstat:sed rogant hæc etiã mali. Petitio hęc carnis. Infirmatur, rogat se saluũ fieri: saluus fit moriturus. Et ista petitio carnis est:& si qua sunt talia. Petitio cordis quæ est? Sicut petitio carnis est,velle sibi præparari oculos, vtique ad videndã istã lucẽ quę talibus oculis videri potest, ita petitio cordis ad illam lucẽ pertinet. Beati enim mundicordes, quoniã ipsi Deum videbunt. Delectare in Domino, & dabit tibi petitionẽ cordis tui. Ecce desidero,rogo,volo. Ego ne implebo? Non. Quis ergo? Reuela ad Dominum viam tuam,& spera in eum, & ipse faciet.) Indica illi quid patiaris,indica illi quid velis. Quid enim pateris? Caro concupiscit aduersus spiritum,& spiritus aduersus carnẽ. Quid ergo vis? Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et quia ipse faciet cùm reuelaueris ad eum viam tuam: vide quid sequitur, Gratia Dei per Iesum Christũ Dominũ nostrum.

Coloss. 3. a.

Ioan 15. a.

Psal. 72.

Psal. 15.

Psal. 72.

Matth. 5. a.

Galat. 5. d.

Rom. 7. d.

A Quid ergo facturus est,quia dictũ est, Reuela ad Dominum viam tuã,& spera in eum, & ipse faciet? Quid faciet? Et educet sicut lumen iustitiam tuam.) Modò enim abscondita est iustitia tua: in fide res est, & nondum in specie. Aliquid credis vt facias, nondum vides quod credis. Cùm autem cœperis videre quod credidisti,educetur in lumine iustitia tua:quia iustitia tua erat fides tua. Iustus enim ex fide viuit. Et educet velut lumen iustitiã tuam. Et iudicium tuum sicut meridiem.) Hoc est clarum lumen. Parum erat dicere vt lumen. Lumen enim iam dicimus & cùm albescit: lumen dicimus,& cùm sol oritur: sed nunquã est clarior lux quàm medio die. Non solùm ergo educet sicut lumen iustitiam tuam, sed erit iudiciũ tuum tanquam meridies. Modò enim iudicas sequi Christum, hoc proposuisti, hoc elegisti, hoc est iudicium tuum: nemo tibi ostendit quod promisit. Promissorem adhuc tenes, exhibitorẽ autem expectas. In iudicio ergo B fidei tuæ elegisti sequi quod non vides. In abscondito est iudicium tuum, adhuc reprehenditur & irridetur ab infidelibus. Quid credidisti? Quid tibi Christus promisit? Quia immortalis eris,& dabit tibi vitam æternam. Vbi est hoc? Quando dabit? Quando fieri potest? Iudicas tu magis sequi Christum, promittentem quod non vides: quàm impium reprehendentem, credidisse te quod nondũ vides. Et hoc est iudicium tuũ. Et quale sit iudicium tuũ, adhuc non apparet: in isto seculo quasi nox est. Quando ergo educet iudicium tuum velut meridiem? Cùm Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos cũ ipso apparebitis in gloria. Cũ venerit iudicij dies,& venerit Christus,& congregauerit omnes gentes iudicandas, quid erit tunc? Impius vbi abscondet perfidiam suam, cũ videro fidẽ meam? Ergo modò quid? Angustiæ,tribulationes & tentationes. Et beatus qui perdurat; quia qui perseuerauerit vsq; in finẽ, hic saluus erit. Nec cedat insultatoribus, ne eligat hic florere vt ex arbore fœni fiat. Quid igi C tur debeo? Quid debeas audi. Subditus esto Domino, & obsecra eum.) Hoc est, sit vita tua obedire præceptis eius. Hoc est enim subditum illi esse, & obsecrare,donec det quod promisit. Perseueret bonum opus, perseueret & oratio. Oportet enim semper orare, & nõ deficere. In quo appares subditus? In faciẽdo quod præcepit. Sed mercedem nondum accipis, fortè quia capere nondum potes. Iam enim ille potest dare, sed tu nõ potes accipere. Exerce te operibus, labora in vinea: finito die pete mercedem: fidelis est qui te adduxit ad vineã. Subditus esto Domino, & obsecra eũ. Ecce facio, subditus sum Domino,& obsecro eũ. Sed quid tibi videtur? Vicinus ille nequam, malè agens & florens est: furta eius, adulteria eius, rapinas eius ego noui: in omnibus elatus, superbus, per iniquitatem exaltatus non me dignatur agnoscere. In his quomodo durabo? Morbus ille est, bibe contra. Ne subæmu D leris eum qui prosperatur in via sua.) Prosperatur, sed in via sua: laboras, sed in via Dei. Illi prosperitas in via est, in peruentione infelicitas: tibi labor in via, in peruentione felicitas; quoniã iter impiorũ peribit. Nouit Dominus vias iustorum, & iter impiorũ peribit. Has vias ambula quas nouit Dominus: & si ambulas in eis, non te fallunt. Via verò impiorum felicitas transitoria: finita via, peracta est felicitas. Quare? Quia via illa lata est, finis eius in profundũ inferni perducit. Via verò tua angusta est, & pauci ingrediuntur per eam: sed ad quam latitudinem perueniant, debes cogitare; ne subæmuleris eum qui prosperatur in via sua, In homine faciente iniquitatem. Desine ab ira, & derelinque furorem.) Quid stomacharis? Quid per iracũdiam & indignationem ista aut blasphemas, aut propè blasphemas? In homine faciente iniquitatem. Desine ab ira,& derelinque furorẽ. Nescis quò te prouocet

Abac. 2. a.

Rom. 1. b.

Coloss. 3. a.

Matth. 24. b.

Luc. 18. a.

Matt. 20. a.

Psalm. 1.

Matth. 7. b.

cet ira ista? Dicturus es Deo quia iniquus est, illuc pergit. Ecce ille quare felix est, & ille infelix est? Vide quid pariat, offoca malam cóceptioné. Desine ab ira, & derelinque indignationem, vt iá resipiscens dicas, Turbatus est præ ira oculus meus. Quis oculus nisi fidei? Interroga oculú fidei tuæ, credidisti in Christum. Quare credidisti? Quid tibi promisit? Si felicitaté seculi huius tibi promisit Christus, murmura aduersus Christum: murmura aduersus illum quando vides infidelé felicé. Quid tibi promisit felicitatis? Quid nisi in resurrectione mortuorum? Quid autem in hac vita pateris quod non ipse, in qua magis dedignaris serue, discipule, quàm Dominus, quàm magister? Nónne ab ipso audis, non est seruus maior domino suo, & nó est discipulus super magistrú? Ille pro te dolores, flagella, opprobria, crucem, morté passus est. Et quid horum iusto debebatur? quid non tibi peccatori debebatur? ergo tene directum oculum tuú, ne turbetur præ ira: desine ab ira, & derelinque indignationé. Ne subæmuleris vt maligné facias.) Quasi imitando eum qui maligné faciendo floret ad tempus. Ne subæmuleris, vt maligné facias: Quoniam qui maligné agunt, exterminabútur.) Sed felicitatem eorú video. Crede illi qui dicit, exterminabuntur: quia melius ille videt quàm tu, cuius oculum turbare ira non potest. Quoniam qui maligné agunt, exterminabuntur. Sustinentes autem Dominum.) Non enim aliquem fallacem, sed vtique ipsam veritatem. Non enim aliquem minus valentem, sed vtique omnipotentem. Sustinentes autem Dominum, ipsi hæreditate possidebunt terram.) Quam terram, nisi illam Hierusalé, cuius amore qui exardescit, perueniet ad pacem? Sed quamdiu peccator floret? quamdiu sustinebo? Festinas, citò erit quod tibi diu est. Infirmitas facit diu videri quod citò est. Quomodo inueniútur desideria ægrotorum? Nihil tamdiu, quàm vt calix sitienti† præparetur. Vtique festinatur à suis, ne forté offendatur infirmus. Quando fiet? quando coquetur? quando dabitur? Celeritas est in illis qui tibi seruiút, sed in firmitas tua diuturnú putat quod citò agitur. Ergo videte medicú nostrum blandienté infirmo dicenti, Quádiu durabo? quamdiu erit? Et adhuc pusillum, & non erit peccator.) Inter peccatores certé gemis, de peccatore gemis: pusillum, & non erit. Ne forté quia tibi dixi, Sustinentes autem Dominú, ipsi hæreditate possidebunt terram; ne sustinentiam istam longissimam putes: modicum sustine, sine fine accipies quod sustines. Adhuc pusillum, & non erit peccator. Recole annos ab Adam vsque in hodiernú diem, percurre Scripturas: heri pené Adam ille de paradiso lapsus est. Tot secula emensa voluta sunt. Vbi sunt præterita tépora? Sic pauca quæ restant, vtique transibunt. Si toto illo tempore viueres, ex quo Adá de paradiso dimissus est vsque in hodiernum diem: certé videres vitá tuam nó fuisse diuturnam, quæ sic auolasset. Vnius autem cuiusque hominis vita quáta est? Adde quátoslibet annos, duc lógissimam senectutem, quid est? Nónne aura est matutina? Ergo longé sit dies iudicij, quando erit retributio iniustorum & iustorum. Tuus certé dies vltimus longé abesse nó potest. Ad hunc te præpara. Qualis enim exieris de hac vita, talis redderis illi vitæ. Post vitá istá paruam nondum eris vbi erunt sancti, quibus dicetur, Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi. Nondum ibi eris, quis nescit? Sed iam poteris ibi esse, vbi illú quondam vlcerosum pauperem, diues ille superbus & sterilis in mediis suis tormentis vidit à longé requiescentem. In illa requie positus, certé securus expectas iudicij dié, quando recipias & corpus, quando immuteris vt angelo æqueris. Ergo quantum est quod festinamus & dicimus, quádo erit? Tardum erit, hoc dicturi filij no-

[Marginal notes: Psal. 6. — Ioan. 13. b. — al. tempe- tetur. — Gen. 3. d. — Matth. 25. d. — Luc. 16 f.]

A stri, & hoc dicturi nepotes nostri. Et cùm singuli quique sibi succedentes hæc dicturi sunt, sic transit quod adhuc pusillum futurum est, quemadmodum transit totum quod iam præteritú est. O infirme, adhuc pusillum, & non erit peccator. Et quæres locum eius, & non inuenies.) Ostendit, quid dixit, non erit: non quia omnino non erit, sed quia ad nullos vsus esse poterit. Si enim omnino non erit, nec torquebitur. Iam ergo securitas data est peccatori, vt dicat, Faciá quicquid volo, quandiu viuo, postea non ero. Non erit qui doleat, nó erit qui torqueatur. Et vbi est, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius? Sed forté missi in igné illú nó erunt, & cósumentur. Non illis diceretur, Ite in ignem ęternum, quia non futuris non esset æternus. Et tamen quid illic futurum sit eis, verú omnino consumptio, an dolor & cruciatus; non tacuit Dominus dicés, Ibi erit ploratus & stridor dentium. Quomodo ergo plorabunt & stridebunt dentibus, si nó erút? Quomodo ergo adhuc pusillú, & non

B erit peccator: nisi quomodo in cósequenti versu exposuit: & quæres locum eius, & non inuenies? Quid est locum eius? Vsum eius. Habet enim aliqué vsum peccator? Habet. Hìc vtitur illo Deus ad probandú iustú, quomodo vsus est diabolo ad probandú Iob, quomodo vsus est Iuda ad tradendú Christú. Est ergo in hac vita quod agatur de peccatore. Hic est ergo loc⁹ eius, quomodo est in fornace aurificis locus paleæ. Ardet palea, vt aurú purgetur. Sic sæuit impius, vt iustus probetur. Sed cùm transierit tempus probationis nostræ, quando non erunt qui probentur, non erunt per quos probétur. Núquid quia diximus, nó erunt qui probétur, non erunt ipsi? Sed quia iam non opus erit peccatoribus per quos iusti probentur; & quæres locú eius, & non inuenies. Modò quære locum peccatoris, inuenies. De peccatore fecit Deus flagellum, dedit ei & honorem, dedit ei & potestaté. Aliquando enim facit

C hoc, dat peccatori potestaté, flagellantur inde res humanæ, emendátur inde pij. Peccatori illi hoc redditur quod debetur: & tamen factum est de illo vnde proficiat pius, vnde deficiat impius. Quæres locum eius, & non inuenies. Mansueti auté hęreditate possidebút terram.) Terra est illa de qua sæpé locuti sumus Hierusalem sancta, quę liberabitur de peregrinatione ista, & in æternum viuet cum Deo & de Deo. Ergo hæreditate possidebunt terram. Quæ erút delicię ipsorum?

Et delectabuntur in multitudine pacis.) Delectetur hic impius ille in multitudine auri, in multitudine argenti, in multitudine mancipiorum, in multitudine postremò opú diuersarú, vinolentiæ, latissimorum & luxuriosorum conuiuiorum. Hæc est potentia cui inuides, iste flos est qui te delectat? Nónne & si semper sic esset, plangédus esset? Quæ erunt auté deliciæ tuę? Et delectabuntur in multitudine pacis. Aurú tuú pax,

D argentum tuú pax, prædia tua pax, vita tua pax, Deus tuus pax. Quicquid desideras, pax tibi erit. Quia hic aurú quod est, non potest tibi esse argentú; quod vinú est, non potest tibi esse panis; quod tibi lux est, nó potest esse potus: Deus tuus totum tibi erit. Máducabis eum, ne esurias; bibes eum, ne sitias, illuminaberis ab eo, ne sis cęcus; fulcieris ab eo, ne deficias, possidebit te totum integrú, totus integer. Angustias nó ibi patieris cum eo cum quo totú possides. Totú habebis, totum & ille habebit, quia tu & ille vnum eritis, quod vnum totú & ille habebit qui vos possidet. Hæ sunt reliquiæ homini pacifico. Hoc† cátabimus, qui versus lógé quidé est in isto Psalmo ab his tractatis versibus. Sed quia ipsum cantabimus, ad ipsum claudere debemus. Tu tantum securus esto, custodi innocentiá, pretiosa res est. Furari vis aliquid, credo, vt acquiras: vide quò manum mittis, & vnde tollis. Hac vis acquirere, hac perdis. Acquiris pecuniam, perdis innocentiam. Eu igilet

[Marginal notes: Matth. 25. d. — Ibidem. — Matth. 8 A. — Iob 1. b. Matth. 26. a. — al. cantaui-mus.]

potius cor tuum, qui volebas acquirere pecuniam, & perdis innocentiã. Perde potius pecuniã, custodi innocentiã, & vide directionẽ, quia diriget te Deus, vt omnia quæcunque vult, velis & tu: ipsa enim est directio. Nã si tu nolis quod Deus vult, curuus eris: & prauitas tua nõ te permittet[1] planari recto. Custodi ergo innocẽtiã, vide directionẽ: & noli putare quia finita est ista vita, finit[9] est homo, quia sũt reliquiæ homini pacifico.

d. parari.

Concio secunda, de secunda parte eiusdem Psalmi.

DE Psalmo isto loqui charitati vestræ, & iussi sumus, & obtẽperare debemus. Voluit enim Dñs propter imbrium nimietatẽ retardare profectionẽ nostram: & imperatũ est nobis, ne vacaret hic erga vos lingua nostra, cùm cordis nostri negotiũ semper scitis, sicut & nos vestri. Commẽdaueramus autem iam voluntatẽ Dei in isto Psalmo, quid nos velit docere, quid admonere, contra quid cautos esse, & quid tolerare, & quid sperare. Duo enim genera hominũ, iustorum, & iniquorũ, in hac terra & in hac vitã commixta sunt. Habent singula ista genera proprias intentiones cordis sui. Genus iustorũ conatur in sublimia per humilitatem. Genus iniquorum preponderat ad inferiora per elationẽ. Hoc enim se deprimit vt surgat, illud se extollit vt cadat. Ex eo fit vt vnũ genus toleret, alterum toleretur, propositũmq; sit iustis, ipsos etiã iniquos in vitam æterna lucrari: propositũ autem iniquis reddere mala pro bonis, & eos qui sibi vitã æternam volunt, si fieri potest, etiam vita tẽporali priuari. Ægrè enim fert & iniustus iustum, & iustus iniustũ. oneri sibi sunt. Nemo dubitat quòd isti duo alterutrũ sibi oneri sunt, sed diuersis intentionibus. Ad hoc enim iustus iniusto oneri est, quia iniustũ eum esse non vult: sed eum iustũ fieri, & optat votis, & conatur factis. Iniustus autẽ sic odit iustum, vt nolit eum esse, nõ vt bonũ velit esse. Quanto enim bonus est, tãto magis oneri est iniquitati illius. Et laborat quidem, si fieri potest, vt eum iniustũ faciat: si autẽ non potest, de medio tollat, & à suo tædio molestiaq; remoueat. Sed & si eum fecerit iniustum, nihilominus oneri illi erit. Nõ enim iustus tantum iniusto oneri est, sed & duo iniusti vix se patiuntur. Et quãdo se videntur diligere, conscientiam sibi debent, non amicitiam. Tunc autem secum concordant, quando in perniciem iusti conspirãt: non quia se amant, sed quia eum qui amandus erat simul oderunt. Contra hoc genus hominum indicit nobis Dominus Deus noster tolerantiam & affectum illum charitatis, quem nouimus in Euangelio: præcipiente nobis Domino & dicente, Diligite inimicos vestros, & benefacite his qui oderũt vos. Sic & Apostolus: Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. Contende cum malo, sed de bonitate. Ipsa est enim vera contẽtio, vel potius certamẽ salubre: vt sit bonus cõtra malum, nõ vt sint duo mali. Ergo ad Psalmum respicite. Primæ partes iam tractatæ sunt, sequuntur hæ. Obseruauit peccator iustũ, & stridebit super eũ dentibus suis. Dominus autem irridebit eum.) Quem? Vtique peccatorẽ stridentem super iustũ dentibus suis. Vnde autem Dominus irridebit eum? Quoniam prospicit quòd veniet dies eius.) Acerbus videtur, cùm minatur iusto nesciens horã sui crastinã: Dominus autem videt & prospicit diem eius. Quem diẽ? Quo reddet vnicuique secundũ opera sua. Thesaurizat enim sibi irã in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei. Sed Domin[9] prospicit, tu autẽ nõ prospicis: indicabit tibi quę prospicit. Tu diẽ iniusti quo pœnas passurus est ignorabas, sed qui scit, nõ te celabit. Non parua pars scientiæ est, scienti coniungi. Ille habet oculos cognitionis, tu habeto credulitatis. Quod videt Deus, crede tu. Veniet enim dies iniusti quẽ prospicit Deus. Qui dies, cuiusque vindictæ? Necesse est enim vt vindicetur in impium, vindicetur in iniustũ: siue conuertat se, siue non se conuertat. Si enim se cõuerterit, hoc ipsum in illo vindicatur, quòd periit iniquitas. Nónne irrisit Dominus prospiciens dies iniquorum duorum, & Iudæ traditoris & Sauli persecutoris? Vnius diẽ prospexit ad pœnam, alterius ad iustitiam. In vtrúque vindicatum est. Ille est gehennæ ignibus deputatus, iste cælesti voce prostratus. Ergo & tu qui pateris iniquum, per oculos fidei prospice cum Deo dies eius: & cùm eum videris in te sæuientẽ, dic tibi: Iste aut correctus meus erit, aut perseuerans meeũ nõ erit. Quid enim? Iniustitia iniusti tibi nocet, & illi nõ nocet? Vnde fieri potest, vt non iniquitas eius, quæ per eius indignationem & odiũ procedit ad lædendũ te, non prius ipsum vastet intus, quàm te tentet foris? Tuum corpus premit aduersitas, illius animũ putrefacit iniquitas. Nam & quicquid in te profert, in illũ redit. Eius enim persecutio te facit purgatum, illum reum. Cui ergo plus nocet? Ecce sæuiendo expoliauit te. Quis damno grauiore percutitur, qui amittit pecuniam, an qui amittit fidem? Norunt dolere damna ista, qui habẽt oculum interiorem. Multis enim fulget aurum, fides non fulget. Habent quippe oculos vnde aurum videant: vnde fidem videant, non habent. Nam si haberent & viderent, vtique plus amarent: & tamen quando eis frangitur fides, clamant, inuidiam faciunt & dicunt, O fides, vbi est fides? Amas eã vt exigas, ama vt exhibeas. Ergo quia omnes qui persequũtur iustos, grauiore dãno feriuntur, & grauiore pernicie affliguntur, cum in eis vastatur ipse animus: sequitur & ostendit hoc Psalmus. Gladium eduxerunt peccatores, intenderunt arcum suum. Vt deiiciant inopẽ & pauperem, & trucident rectos corde. Framea eorum intret in cor ipsorum.) Facile est vt framea eius, id est, gladius eius perueniat ad corpus tuum, sicut peruenit gladius persecutorum ad corpora martyrum: sed percusso corpore, cor mansit illæsum. Illius autem cor qui gladium eduxit in corpus iusti, nõ planè mansit illæsum. Hoc Psalmus iste testatur. Framea eorũ nõ intret, dixit, in corpus eorum, sed framea eorũ intret in cor ipsorum. In corpore occidere voluerunt, in anima moriũtur. Illos enim quorum corpora interficere voluerunt, securos Dominus fecit, dicens eis: Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Quale est autem sæuire gladio, nec posse occidere nisi corpus inimici, & posse occidere animam suam? Desipiunt, contra se sæuiũt, insaniunt, nõ se vident, tanquam si vellet aliquis per corpus suum ferrũ traiicere, vt concideret tunicã alterius. Attendis quò peruenisti, & non attendis quà traiecisti. Illius concidisti vestem, tuam carnem. Constat ergo plus esse quòd se lædunt iniqui, & quòd sibi nocẽt: quàm quòd sibi videntur nocere illis quos oderunt. Framea ergo eorum intret in cor ipsorum. Sententia Domini est, aliter fieri non potest. Et arcus eorum cõteratur.) Quid est, arcus eorum conteratur? Insidiæ ipsorum frustrentur. Superius enim dixerat: gladiũ eduxerunt peccatores, intenderunt arcum suum. Gladij eductionem, intelligi voluit apertam oppugnationẽ. Arcus autem intensionem, occultas insidias intelligi voluit. Ecce gladius eius perimit eum, & dispositio insidiarũ eius frustratur. Quid est, frustratur? Nihil nocet iusto. Quomodo ergo nihil ei nocuit, verbi gratia, quem sic expoliauit, cui tollendo res suas ad angustias perduxit? Habet quod cantet. Melius est modicũ iusto super diuitias peccatorũ multas.) Sed potentes sunt iniqui, & multa faciũt, & suppetit eis rerum effectus, agendi celeritas, iussionem obedientia sequitur. Nunquid semper sic?

Quoniam brachia peccatorum conterentur.) Brachia ergo eorum, potentia eorum. Quid facturus est in gehenna? An quod fecit ille diues qui apud superos epulabatur, apud inferos torquebatur? Brachia ergo

Margin notes: Matt. 5.g. Rom.12.d. — Matt. 16.d. Rom.2.a. — Act.1.c. Act.9.a. — Matth 10.d. — Luc.16.f.

August.10.8.

corũ conterentur. Confirmat autem iustos Dñs.) Quomodò eos confirmat? Quid eis dicit? Quod dicitur in alio Psalmo, Sustine Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum. Quid est hoc, sustine Dominũ? Ad tempus laboras, in æternum nõ laborabis. Breuis est molestia tua, æterna erit beatitudo tua. Ad modicum doles, sine fine gaudebis. Sed inter molestias incipis labi, proponitur & exemplum passionum Christi. Vide quid propter te pertulit, qui quare perferret nõ habebat. Quantacunque patiaris, non peruenies ad illas insultationes, ad illa flagella, ad illam ignominiosam vestem, ad illã spineã coronam, ad illam postremò crucẽ nõ peruenies, quia iam & de pœna generis humani sublata est. Cũ enim sub antiquis scelerati crucifigerẽtur, modò null⁹ crucifigitur. Honorata est, & finita. Finita est in pœna, manet in gloria. A locis suppliciorũ, fecit transitũ ad frõtes imperatorũ. Qui tantũ honorũ dedit pœnis suis, quid seruat fidelibus suis? His ergo rebus, his verbis, his allocutionibus, hoc tali exẽplo cõfirmat iustos Dñs. Sęuiant quantum voluerint, & quantũ permissi fuerint peccatores: confirmat iustos Dominus. Quicquid accidetit iusto, voluntati diuinæ deputet, nõ potestati inimici. Sæuire ille potest, ferire, si ille noluerit nõ potest. Et si ille voluerit vt feriat, nouit suum quemadmodũ excipiat. Quẽ enim diligit Dominus, corripit: flagellat autem omnẽ filium quẽ recipit. Quid sibi ergo plaudit iniquus, quia flagellum de illo fecit pater meus? Illum assumit ad ministerium, me erudit ad patrimonium. Nec attendere debemus quantum permittat iniustis, sed quantũ seruet iustis. Sed debemus optare etiã illis per quos flagellamur, vt conuertantur & flagellentur. Sic enim suos fideles erudiebat, qui de Saulo flagellũ sibi fecerat: sed postea conuertit & Saulũ. Et cũ Ananiæ sancto, à quo baptizatus est Saulus, diceret Dominus, illum suscipiendum esse Saulũ, quia vas esset electionis: respondit Ananias, timens & exhorrescens audita fama Sauli persecutoris, Domine, audiui, inquit, ego de viro isto quantas persecutiones sanctis tuis fecit in Hierosolyma: & nunc acceptis literis vadit, vt vbicunque inuenerit inuocantes nomen tuũ, trahat & liget, & ad pontifices adducat. Et cõtrà Dominus: Sine, inquit, ego illi ostendam quæ illum oporteat pati pro nomine meo. Reddã illi, inquit, vindicabo me de illo: & patietur pro nomine meo, qui sæuit in nomen meum. Erudio vel erudiui per eum alios, erudiam & ipsum per alios. Factũ est hoc, & nouimus quanta sustinuerit Saulus, multo plura quàm fecerat, quasi auarus exactor cum vsuris recepit quod dederat. Sed vide verum in illo impletũ sit quod modò Psalmus dicit, Confirmat autem iustos Dominus. Nõ solum, inquit idẽ Paulus, cũ multa mala pateretur, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem: spes autem non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Bene plane iã iustus, iã cõfirmatus. Quomodo ergo iusto isti iam confirmato nihil nocebant qui illũ insectabatur, sic nec ipse illis quos persequebatur. Cõfirmat autẽ, inquit, iustos Dominus. Audi alias voces confirmati iusti. Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an persecutio? Quomodo hęrebat, qui rebus talibus non separabatur? Cõfirmat autẽ iustos Dominus. Descenderunt quidam prophetæ de Hierosolymis, & impleti Spiritu sancto prophetauerũt eidẽ Paulo, quòd multa passurus esset in Hierusalem: ita vt quidã eorum, Agabus nomine, soluta zona alligaret se, quemadmodũ solet fieri, vt his indiciis rerũ, futura demonstraret propheta, dicẽs: Sicut alligatũ me videris, sic oportet alligari hominem hũc in Hierosolymis. Fratres autẽ re-

[Marginal notes, left column: Psal.26. — Matt.26.& 27.a.b.c. — Hebr.12.b. — Act.9.a. — Rom.5.a. — Rom.8.f. — Act.21.a.b.]

A spõnso admonitum Saulum, iam Paulum, ne se tantis periculis cõmitteret, cœperunt deterrere, & monendo & rogando reuocare ne iret in Hierosolymam. Ille autẽ qui iam in eorũ numero erat, de quibus dictum est, Confirmat autem iustos Dominus: Quid, inquit, confringitis cor meũ? Non facio animam meam pretiosam mihi (quia iam dixerat eis quos parturierat in Euangelio, & ipse impẽdar pro animabus vestris) Ego enim, inquit, non solum alligari, sed etiam mori paratus sum pro nomine Domini Iesu Christi. Confirmat ergo iustos Dominus. Quomodo eos confirmat? Nouit Dominus vias immaculatorum.) Quando patiuntur mala, vias malas ambulare creduntur ab ignorantibus, ab his qui nõ nouerunt videre vias immaculatorum. Ille qui eas nouit, scit per † quã rectam ducat mãsuetos suos. Vnde dixit in alio Psalmo, Diriget mites in iudicio, docebit mansuetos vias suas. Quomodo putatis detestatos homines transeuntes vlcerosum pauperem iacentẽ ante diuitis ianuã? Quomodo

B fortè hunc occlusis naribus cõspuebant? Nouerat autem Dominus illi seruare paradisum. Quomodo autẽ sibi optabant vitã illius, qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendidè? Dominus autẽ qui prospiciebat dies illius, nouerat eius futura tormenta, & sine fine tormẽta. Ergo nouit Dominus vias immaculatorum. Et hæreditas eorũ in æternũ erit.) Hoc in fide habemus. Deus nũquid in fide? Deus nouit illa, in tanta manifestatione, in quanta nõ possumus dicere, cũ vel æquati fuerimus angelis. Non enim nobis tam manifesta erunt, quæ erunt manifesta, quàm sunt manifesta illi qui nec cõmutari potest: tamẽ & de nobis quid dictum est? Dilectissimi nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quod erimus. Scimus quia cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniã videbimus eum sicuti est. Seruatur ergo nobis nescio quod dulce spectaculum omnino: & si cogitari ex aliqua parte in ęni-

C gmate & per speculum potest, dici tamẽ nullo modo potest pulchritudo illius dulcedinis quã seruat Deus timentibus se, perficit autẽ sperantibus in se. Illuc parantur corda nostra in omnibus vitæ huius tribulationibus & tentationibus. Noli mirari, quia in laboribus pararis, ad magnum aliquid pararis. Vnde vox illa iusti confirmati, Nõ sunt cõdignæ passiones huius temporis ad futurã gloriã, quæ reuelabitur in nobis. Quæ erit futura gloria nostra, nisi æquari angelis, & videre Deum? Quantũ præstat cæco, qui illi oculos sanauerit, vt videat hanc lucẽ? Cùm sanus factus fuerit ille, nec inuenit quid dignũ rependat sanatori suo. Quantumlibet enim ille det, quid dabit tale quale ille præstitit? Vt plurimum det, aurũ dabit, & multum aurum dabit: ille lucẽ præstitit. Vt nouerit ille, quia nihil dat: videat in tenebris quod dat. Quid ergo dabimus nos medico illi, oculos interiores nostros sanãti, ad viden-

D dam quandam lucem æternã, quod est ipse? Quid illi dabimus? Quæramus, inueniamus, si possumus: & in angustiis inquisitionis nostræ exclamemus, Quid retribuã Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Et quid inuenit? Calicẽ salutaris accipiã, & nomen Domini inuocabo. Potestis, inquit, bibere calicem quem ego bibiturus sum? Inde Petro, Amas me? Pasce oues meas, pro quibus biberet calicẽ Domini. Confirmat autẽ iustos Dominus, Nouit Dominus vias immaculatorum, & hęreditas eorum in æternũ erit Non confundentur in tempore malo.) Quid est, nõ confundẽtur in tempore malo? In die tribulationis, in die angustiarum non confundentur: sicut confunditur quem fallit spes. Quis est qui confunditur? Qui dicit, ego quod sperabam non inueni. Non immeritò. Sperabas enim de te, aut sperabas de homine amico. Maledictus autem qui spem suam ponit in hominẽ. Confunderis, quia fefellit te spes, fefellit spes posita in mendacio.

[Marginal notes, right column: Act.20.d. — 2.Cor.12.d. — al. quia rectum. — Psal.24. — Luc.16.d. — Psal.1.a. — 1.Ioan.3.a. — 1.Cor.13.a. — Psal.30. — Rom.8.d. — Psal.115. — Matt.20.d. — Ioan.21.d. — Hier.17.a.]

Psal.115. cio. Omnis enim homo mēdax. Si autem ponas spem tuā in Deo tuo, nō confunderis: quia ille in quo spem posuisti, falli nō potest. Vnde & ille quē paulo antè commemoraui, iustus, cōfirmatus, positus in tempore malo in die tribulationis: quia nō cōfundebatur, quid ait? Gloriamur in tribulationibus, scientes quoniā tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spē, spes autem nō confundit. Vnde spes non cōfundit? Quia in Deo posita est. Ideo sequitur, Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritū sanctū qui datus est nobis. Iā datus est nobis Spiritus sanctus, quomodo nos fallit cuius tale pignus tenemus? Non confundentur in tempore malo. Et in diebus famis saturabuntur.) Est enim quædā hic saturitas eorum. Nā dies famis, vitæ huius sunt: aliis esurientibus illi saturantur. Nam ille vnde gloriaretur dicens,
Rom.5.a. Gloriamur in tribulationibus, si egestatē intus pateretur? Videbantur foris angustiæ, sed intus latitudo erat. Quid autē facit malus homo cùm cœperit tribulari? Foris nihil habet, ablata sunt omnia: in cōscientia nullum solatiū est. Non est quò exeat, quia dura sunt: non est quò intret, quia mala sunt. Meritò ei fit quod sequitur, Quoniā peccatores peribunt.) Quibus enim locus nusquā est, quomodo nō peribunt? Consolatio non est in externis, nō est in internis: Extra sunt enim à nobis, de quibus consolatio nulla est. Et vniuersi qui Deum non habent, pecuniæ, amicitiæ, gloriæ, facultatibus mundi seruiunt, & quæcunque bona sunt corporalia, nō possunt cōsolari intrinsecus: quomodo cōsolabatur ille plenus sagina interiore, & de ipsa sagina
Iob 1.d. ructans, Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factū est: sit nomen Domini benedictū. Ergo illis peccatoribus nō est locus in his quæ foris sunt: quia ibi patiūtur tribulationes, vbi cōscientia illos non consolatur. Nō est bene illis secum, quia bene esse cum malo nō potest. Quisquis autē malus est, malè secum est. Torqueatur necesse est sibi seipso tormento. Ipse est enim pœna sua, quē torquet conscientia sua. Fugit ab inimico quò potuerit, à se quò fugiet? Ita quidā ex parte Donati venerat ad nos, accusatus & excōmunicatus à suis: hic quærens, quod ibi perdiderat. Sed quia suscipi non potuit, nisi eo loco quo debuit. Non enim deseruit illā partē quasi integer apud ipsos, vt appareret eum non dilectione sed necessitate fecisse. Quia ibi ergo habere non potuit quod quærebat, quærebat autem vanam elationem, & falsum honorem: & quia hic non inuenit quod ibi perdidit, & ipse periit. Gemebat saucius, & non consolabatur. Erant enim in cōscientia eius aculei horribiles taciti. Tentauimus consolari eum de verbo Dei: sed ille non erat de sapientibus formicis, quæ sibi æstate collegerunt vnde hyeme viuant. Cū enim res sunt tranquillæ, tunc homo sibi colligere debet verbum Dei, & re-
Prou.6.a. & 30.d. condere in intimis cordis sui, quemadmodū formica abscondit in cauernosis penetralibus labores æstatis. Per ęstatem enim vacat hoc agere. Venit autē hyems, id est, superuenit tribulatio: & nisi intus inuenerit quod edat, necesse est vt fame dispereat. Iste enim sibi non collegerat verbū Dei, superuenit hyems, non hic inuenit quod quærebat, consolari nisi inde non poterat, de verbo autē Dei nullo modo. Intus apud se nihil habebat, foris quod quærebat nō inueniebat, ardebat indignationū & dolorū facibus, agitabatur mens eius violenter, & tā diu occultè, donec etiam erumperet in quosdam gemitus, ita vt inter fratres sonaret, & se audiri nesciret. Videbamus & dolebamus vehementer, Deus scit, tantam pœnā animæ, tātas cruces, tantas gehennas, tantā tormenta. Quid pluribus? Impatiēs loci humilis, cui si saperet, posset esse locus salubris, talis apparuit vt etiā proiiceretur. Neque hinc desperare debemus fratres de aliis, qui fortè elegerint

A veritatem, nō secuti fuerint necessitatem. Vsqueadeò enim de cæteris desperandum nō est, vt nec de isto desperem, quamdiu viuit. De nullo enim viuente desperandū est. Hoc ergo, fratres, ex occasione hac scire debuit charitas vestra, ne quis forte aliud vobis dicat. Nā subdiaconus eorū, qui, cùm ei ibi nulla quæstio commoueretur, elegit catholicā pacem & vnitatē, & illis dimissis venit: venit reuera sicut eligens quod bonum est, non sicut repudiatus à malis: sic acceptus est vt de eius cōuersione gaudeamus, & cū vestris orationibus cōmendemus. Potēs est enim Deus, qui eū faciat etiā atque etiā meliorē. Cæterùm de nullo pronunciandū est in aliquam partē siue in bonā, siue in malā. Quamdiu enim hic viuitur, crastinus dies semper ignoratur. Nō confundentur in tēpore malo, & in diebus famis saturabūtur, quoniam peccatores peribunt. Inimici autē Domini statim vt gloriabūtur, & exaltabuntur; deficientes sicut fumus deficient.) Ex ipsa similitudi-
B ne rem quā insinuauit, agnoscite. Fumus à loco ignis erumpens in altū extollitur, & ipsa elatione in globū magnum erūpens intumescit. Sed quanto fuerit globus ille grandior, tāto fit vanior. Ab illa enim magnitudine nō fundata & solidata, sed pendente & inflata, it in auras atque in vētos dilabitur: vt videas ipsam ei obfuisse magnitudinē. Quanto enim plus erectus est, quanto extentus, quanto diffusus vndique in maiorē ambitum, tāto fit exilior, & deficiens & non apparēs. Inimici autē Domini statim vt gloriabuntur & exaltabuntur, deficientes sicut fumus deficiēt. De talibus 2.Tim.3.
dictum est, Sicut Iamnes & Mābres restiterunt Moysi, sic & isti resistūt veritati: homines mente corrupti, reprobi circa fidē. Vnde autē resistunt veritati, nisi inflatione tumoris sui, euntes in vētos, extollētes se quasi iustos & magnos? Quid autē de illis ait tanquam de fumo? Sed vltrà nō proficient. Dementia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit. Inimici
C autem Domini statim, vt gloriabūtur & exaltabūtur; deficiētes sicut fumus deficiēt. Fœneratur peccator, & non soluit.) Accipit, & nō reddit. Quid non reddit? Gratiarū actionē. Quid enim à te vult Deus, aut quid exigit Deus, nisi quod tibi prōmisit? Et quāta accepit peccator, pro quibus non soluit? Accepit vt sit, accepit vt sit homo, multūq; interest inter ipsum & pecus. Accepit corporis formā, accepit in corpore distinctionē sensuū: ad videndū oculos, ad audiendū aures, ad odorandum nares, ad gustandū palatū, ad contrectandum manus, ad ambulandū pedes, salutémque ipsam corporis. Sed adhuc ista & cū pecore habemus communia. Accepit etiam amplius, id est, mentem quæ possit intelligere, quę possit capere veritatē, quę possit iustū ab iniusto discernere, quæ possit indagare, desiderare creatorē, laudare & inhærere illi. Hæc omnia accepit & peccator: sed nō bene viuendo nō reddit quod de-
D bet. Ergo fœneratur peccator, & nō soluit, non reddit ei à quo accepit, nō agit gratias: imò verò repēdit mala pro bonis, blasphemias, murmur, aduersus Deum indignationem. Ergo ille fœneratur, & nō soluit. Iustus autem miseretur, & cōmodat.) Ille ergo nihil habet, iste habet. Videte egestatē, videte diuitias. Ille accepit, & nō soluit: iste miseretur; & cōmodat. Abundat illi. Quid si pauper est? Etiam sic diues est. Tu autem ad diuitias eius pios oculos intende. Respicis enim arcam inanem, conscientiam Deo plenam non respicis. Non habet extrinsecus facultatem, sed habet intrinsecus charitatem. De charitate quanta erogat, & non finitur? Etenim si habet foris facultatem, dat ipsa charitas, sed ex eo quod habet. Si autem non inuenit foris quod det, dat beneuolentiam, præstat consilium, si potest, præstat auxiliū, si potest. Ad extremū si nec consilio, nec auxilio adiuuare potest, vel voto adiuuat, vel orat pro contribulato, & fortè magis ipse

exauditur, quàm qui porrigit panem. Habet semper vnde det, cui plenũ pectus est charitatis. Ipsa est charitas, quæ dicitur & volũtas bona. Plus à te Deus nõ exigit, quã quod tibi intus dedit. Vacare enim non potest voluntas bona. Non enim habens voluntatẽ bonam, & si numus tibi superest, nõ porrigis pauperi: ipsi inter se pauperes præstant sibi de volũtate bona, nõ sunt inter se infructuosi. Vides cæcũ duci à vidente, quia numos non habuit quos daret egens, commodauit oculos non habenti. Vnde hoc factum est, vt membra sua commodaret ei qui non habet, nisi quia intus inerat voluntas bona, thesaurus pauperũ? In quo thesauro dulcissima requies, & vera securitas: ad ipsum amittẽdum nec latro admittitur, nec naufragium metuitur. Seruat secũ quod intus habet, nudus euadit, & plenus est. Iustus ergo miseretur, & commodat. Quoniam benedicentes eum, hæreditate possidebunt terram.) Sicut illum iustum, verè solũ iustum & iustificantem, qui & pauper hic fuit, & diuitias magnas attulit, quibus faceret diuites eos, quos inuenit pauperes. Ipse est enim qui spiritu sancto ditauit corda pauperũ, & exinanitas animas confitendo peccata, impleuit opulentia iustitiæ: qui potuit diuitem facere piscatorẽ, dimittendo retia sua quod habebat cõtemnentẽ, quod non habebat haurientẽ. Infirma enim mũdi elegit Deus, vt confunderet fortia. Et non de oratore piscatorem, sed de piscatore lucratus est oratorẽ, de piscatore lucratus est senatorem, de piscatore lucratus est imperatorem. Quoniam benedicentes eum possidebunt terrã hæreditate, erũt eius cohæredes: in terra illa viuentiũ, de qua dicitur in alio Psalmo, Spes mea es tu, portio mea in terra viuẽtiũ. Tu es ipsa portio mea, inquit Deo, & nõ dubitauit Deũ sibi facere portionem. hæreditate possidebunt terram. Maledicentes autem eum, disperient.) Vt autem benedicantur qui benedicunt, præstitũ est eis: nam ventũ est ad maledicentes, & facti sunt benedicẽtes: & iam sic disperierunt maledicentes eum, cũ eius munere facti sunt benedicentes: quẽ & malo suo maledicebãt, in bono autẽ ipsius benedicũt. Videte quid sequitur: A Domino gressus hominis dirigentur, & viam eius volet.) Ipse homo vt velit viam Domini, ab ipso Domino diriguntur gressus eius. Nam si Dominus nõ dirigeret gressus hominis, tam praui erãt, vt semper per praua irent, & semitas curuas sequẽdo redire nõ possent. Venit enim ille, & vocauit, & redemit, & sanguinẽ fudit. Hoc pretiũ dedit, hæc bona fecit, & mala passus est. Attende quæ fecerit, Deus est: attẽde quæ passus sit, homo est. Quis iste Deus homo? Si tu ô homo, non dimitteres Deum, nõ fieret pro te Deus homo. Parum tibi enim erat ad remunerationẽ vel ad donum eius, quia & hominẽ te fecit, nisi & homo pro te fieret. Ipse est enim qui direxit gressus nostros, vt viã eius vellemus. A Dño gressus hominis dirigẽtur, & viam eius volet. Iam cùm sequeris viã Christi, non tibi seculi prosperitates promittas. Per dura ambulauit, sed magna promisit. Sequere. Noli tantum attẽdere quã iturus, sed & quò venturus sis. Tolerabis dura tẽporalia, sed ad lętitiam peruenies sempiternã. Si vis sustinere laborẽ, attẽde mercedem. Nam & operarius in vinea deficeret, nisi attenderet quid accepturus esset. Cùm autẽ attẽderis quid sis accepturus, omnia tibi erunt vilia quæ pateris, nec digna æstimabis pro quib. illud accipias. Miraberis tantum dari pro tanto laborẽ. Nam vtique, fratres, pro ęterna requie labor ęternus subeundus erat. Æternã felicitatem accepturus, æternas passiones sustinere deberes. Sed si æternum sustineres laborem, quãdo venires ad æternã felicitatem? Ita fit, vt necessariò temporalis sit tribulatio tua, qua finita venias ad felicitatẽ infinitã. Sed planè fratres, posset esse longa tribulatio pro ęterna felicitate. Verbi gratia, vt quoniam felicitas nostra

Matth. 4.c.

1.Cor.1.d.

Psal.141.

A finẽ nõ habebit; miseria nostra, & labor noster, & tribulationes nostræ diuturnæ essent. Nã & si mille annorum essent, appẽde mille annos cõtra æternitatem. Quid appendis cũ infinito quantumcunque finitum? decem millia annorũ, decies centena milia, si dicendũ est, & milia milium, quæ finẽ habent, cum æternitate comparari nõ possunt. Huc accedit, quia nõ solùm tẽporalem voluit laborem tuum Deus, sed etiã breuem. Paucorum dierum est tota vita hominis, etiamsi læta dutis non misererẽtur, quæ plura & longiora sunt certè, quàm dura: & ideo breuiora & pauciora sunt dura, vt durare possimus. Si ergo per totã vitã suam homo in laboribus & in ærumnis esset, in doloribus, in tormentis, in carcere, in plagis, in fame & siti omnibus diebus, horis omnibus, per totam vitã suam vsque ad ætatem senectutis, pauci dies sunt tota vita hominis: quo labore transacto, veniet regnum æternum, veniet sine fine felicitas, veniet æqualitas angelorum, veniet

B hęreditas Christi, veniet cohæres Christus. Pro quanto labore quantam mercedẽ accipimus? Veterani homines qui laborant in militia, & versantur inter vulnera tot annos, incipiunt militare à iuuentute, exeunt senes: vt habeant paucos dies quietos senectutis suæ, quando eos iam ipsa ætas incipit grauare, quos bella non grauant, quãta dura tolerant, quæ itinera, quę frigora, quos soles, quantas necessitates, quę vulnera, quę pericula? & non attendunt patientes hæc omnia, nisi paucos dies quietos illos senectutis ad quos vtrũ perueniant nesciunt. Ergo à Domino gressus hominis dirigẽtur, & viam eius volet. Hinc dicere cœperã, viam Christi si vis, & verè Christianus es (ipse est enim Christianus, qui non aspernatur viam Christi, sed vult viã Christi sequi per passiones ipsius) noli per aliam viam velle ire quàm per illã qua ipse iuit. Dura videtur, sed ipsa est tuta via: alia fortè delicias habet, sed latronibus plena est. Et viam eius volet. Cùm ceciderit iustus, non conturbabitur, quoniã Dominus confirmat

C manus eius.) Ecce quid est, velle viã Christi. Contingat illi vt aliquam tribulationẽ patiatur, aliquã exhonorationẽ, aliquã contumeliã, aliquam afflictionem, aliqua damna & cætera quæcunque abundant in vita ista generi humano. Proponit sibi Dominum suum, quanta genera tentationum passus est: & non conturbabitur cũ ceciderit, quia Dominus confirmat manũ eius, quia prior passus est. Quid enim timebis ô homo, cuius directi sunt gressus, vt velles viam Domini? Quid timebis? Dolores? Flagellatus est Christus. Cõtumelias timebis? Audiuit, Dæmonium habes, qui dęmonia excludebat. Fortè factionẽ & conspirationem malorum? Cõspiratum est aduersus illum. Non potes ostendere fortè conscientiam tuam bonam in aliqua accusatione, & vim pateris quòd aduersus te falsi testes audiuntur. Contra ipsum falsum testimoniũ dixerunt, non solùm ante mortem, sed etiam post resur-

D rectionẽ. Inducti sunt falsi testes, vt à iudicibus damnaretur: accesserunt falsi testes custodes ad sepulchrũ. Resurrexit ille cũ tanto miraculo, cõmota terra prodidit Dominum resurgẽtem. Erat illic & terra custodiens terram, sed terra durior mutari nõ potuit. Nunciauit vera, sed seducta est à falsa. Dixerũt enim illi custodes Iudæis quæ viderint, & quid factum sit. Acceperunt pecuniam, & dictum est eis: Dicite quòd vobis dormientibus venerunt discipuli eius, & abstulerunt eum. Ecce falsi testes & contra resurgentem. Quanta autẽ cæcitas in falsis testibus, quanta cæcitas, fratres? Solent hoc enim pati falsi testes, vt excæcẽtur, & contra se dicant nescientes, vnde appareat quia falsi sunt testes. Quid enim illi contra se dixerũt? Cùm dormitemus, venerũt discipuli eius, & abstulerunt eũ. Quid est hoc? Quis est qui dicit testimonium? Qui dormiebat. Talibus ego narrantib. non crederẽ, nec si somnia

sua

Matth.27.d.

Ioan.8.f.

Ioan.9.A.

Matth.26.f.

Matth.28.c.

sua mihi indicarent. Stulta insania: si vigilabas, quare permisisti? si dormiebas, vnde scisti? Sic & isti filij eorū vsque huc, sicut meministis, & prætermittendum ex occasione non est. Tanto magis enim debemus commemorare vanitatem eorum, quāto magis quærimus salutem eorum. Ecce corpus Christi patitur falsos testes, sustinet corpus quod præcessit in capite. Non mirum est, & modò non desunt corpori Christi diffuso per totum orbem terrarum qui dicant, progenies traditorum. Falsum testimonium dicis. Ibi te conuinco falsum testē, secutus pauca verba. Tu dicis mihi, traditor es: ego tibi dico, mendax es: sed tu traditionem meam nusquam & nunquā probas, ego mendacium tuum hic in istis ipsis verbis tuis modò probo. Certè ibi dixisti, quia nos acuimus gladios nostros: recito gesta tuorum circumcellionum. Certè ibi dixisti, quia prætermittis ablata: recito gesta, vbi procurationē ad exigenda fecisti. Certè ibi dixisti, Nos sola offerimus euāgelia: recito tot iussiones iudicū, quibus à te diuisos persecutus es. Recito preces ad apostatam imperatorē, cui dixisti, quia sola iustitia apud eū habet locū. An fortè apostasia Iuliani, pars euangelij tibi videtur? Ecce mendacē te teneo. Quid de me dixisti quod credi debeat? Etiam si non inuenirem vnde ostenderem falsum te dicere, sufficit vt ostendā te mēdacem esse. Quid dicis? Qualis tu, tales & cæteri. Nam meritò talia verba omnibus misisti, abundare voluisti societate mendacium, ne tu solus erubesceres de mēdacio. Sed valeat, inquit, in Cæcilianum iudicium patrū nostrorū. Quare valebit? Quia episcopi iudicauerūt. Valeat & in te, quod Maximinianistæ iudicauerunt. Prius enim quod credo vos nosse, episcopi sentientes cum Maximiniano adhuc diacono ipsius, venerūt ad Carthaginem, sicut se habet tractatoria, quā etiam gestis alligauerunt, cùm litigārent de domo cū procuratore illius qui prætermittit ablata. Ergo primò tractatoriā de illo miserūt, conquerentes, quia noluit ad illos exire: hoc enim maximè conquesti sunt. Vide quomodo illis Deus reddidit quod de Cæciliano dixerunt. Mira similitudo, voluit Deus post tot annos reuoluere illis in faciem, quod gestū est: vt omnino vnde dissimulēt; & qua effugiant nō inueniant. Oblitos se diceret quæ gesta sunt antè, nō eos Deus sinit obliuisci: atque vtinam valeat ad salutem. Nā misericordia sua fecit hoc Deus; si considerent quid sit factum. Ponite ergo vobis ante oculos fratres, vnitatem tunc orbis terrarum, vnde se isti diuiserūt aduersus Cæcilianum. Ponite & modò partem Donati, vnde se Maximinianistæ diuiserunt aduersus Primianum. Quod tunc illi Cæciliano, hoc nunc isti fecerunt Primiano. Propterea se & veriores Donatistis dicūt Maximinianistæ, quia reuera facta maiorū suorū ipsi imitati sunt. Sic enim erexerunt Maximinianum aduersus Primianū, quomodo illi erexerunt Maiorinum aduersus Cæcilianum: & sic questi sunt isti de Primiano, quomodo illi de Cæciliano. Nam si meministis, hoc dixerunt illi, quod ad eos exire noluerit Cæcilianus, memor cōscientię suæ. Ille autem nouerat factionem eorum. Sic & isti conquerūtur, quia noluit ad illos exire Primianus. Quare Primiano conceditur, nosse factionem Maximinianistarum, & Cæciliano non conceditur nosse factionem Donatistarum? Nondum erat ordinatus Maximinianus, crimina dicebantur de Primiano. Venerunt episcopi, voluerunt vt ad eos exiret: non est egressus, sicut eorum indicat tractatoria actis inserta. Non est egressus, nō improbo, imò & laudo. Si aliquam factionem vidisti, non debuisti ad factiosos procedere, sed seruare causam tuam meliori iudicio partis tuæ. Restabat enim magna pars Donati, vbi se posset purgare Primianus: propterea ad illos qui iam factionem conspirauerāt, exire noluit. Vides quomodo laudamus con-

A filium tuum aduersus Maximinianistas, benè attende & causam Cæciliani. Non vis vt frater, quomodo extraneus, sic iudica. Noluisti exire, quid tibi dicent? Isti factionem conspirauerunt cōtra salutem meam, corrupti sunt aduersum me: si me illis commisero, facio præiudicium causæ meæ. Non ad eos exibo, seruetur causa mea melioribus, & authoritate grauioribus. Bonum consilium. Quid si hoc dixit Cæcilianus? Quanquam laborabis tu, vt ostendas quæ aduersus te istos alia Lucilla corruperit, & fortè non inuenturus quod ille tunc vsque adeò nouerat, vt postea gestis aperiretur. Sed vidisti nescio quid occultum, renūciatum est tibi aliquid metuendum. Concedo timori tuo cautelam istam. Rectè fecisti, ad tales nō procedere. Erant enim alij qui de te poterant iudicare. Attende nunc Cæcilianum. Tu tibi seruasti Numidiam, ille orbem terrarum. Sed si valere vis aduersus illū sentētias tunc Donatistarū, valeant nunc aduersus te sententiæ Maximinianistarum. Episcopi illū damnauerunt, episco-
B pi & te. Quare postea egisti causam tuam, & obtinuisti ibi Maximinianistas, sicut ille postea egit causam suam, & obtinuit ibi Donatistas? Quod ergo tunc factum est, viderut ante oculos miro & manifesto exēplo reuolutū: talia Maximinianistas conqueri de Primiano, qualia omnes isti conquesti sunt de Cæciliano. Mirum est fratres, quomodo moueor, quomodo Deo gratias ago: quia vere misericordia Dei ad istos, si sapiant, illuminādos formauit exemplū. Proinde si placet paululū fratres, quia & hoc nobis Deus in manus dedit, audite conciliū Maximinianistarū. Et cùm tractaret idem recitauit conciliū Maximinianistarū: San- *Concilium.*
ctissimis fratrib. atq; collegis per vniuersam Africam.

Et cùm recitaret idē dixit, Tota vnitas ipsorum per Africā. Sed hic cū illis est catholica: in aliis autē orbis partibus ipsi non sunt cū catholica. Et cùm tractaret idem sequētia, recitauit iterū, Sanctissimis fratrib. atq; collegis per vniuersam Africā, hoc est, per prouinciā *Augustinus.* *Concilium.*
C proconsularē, Numidiā, Mauritaniam, Byzacenā, & Tripolim cōstitutis, sed & presbyteris & diaconis, vniuersis plebibus, in veritate euangelij nobiscū militantibus, Victorinus, Fortunatus & Victorianus, Migginus, Saturninus, Constantius, Candorius, Innocentius, Cresconius, Florentinus, Saluius, alius Saluius, Donatus, Geminius, Prætextatus. Et cùm recitaret idē dixit, Ipse est Assuritanus, quē postea receperunt: eum qui in se dixit sententiam, recepit postea. *Augustinus.*
Et cùm tractaret idem sequentia recitauit, Maximianus, Theodorus, Anastasius, Donatianus, Donatus, alter Donatus, Pomponius, Pācratius, Ianuarius, Secūdinus, Pascasius, Cresconius, Rogatianus, alius Maximianus, Benenatus, Gaianus, Victorinus, Guntasius, Quintasius, Felicianus. Et cùm recitaret idem dixit: *Concilium.*
D Iste est Musticanus qui adhuc viuit, sed fortè alius est aliunde. Postea subscribentes, dicūt & loca vnde quisque erat. Et cùm tractaret idem sequētia recitauit, Saluius, Migginus, Proculus, Latinus, & cæteri qui in cōcilio apud Cauernas Susis fuimus, in Domino æternam salutē. Nemo qui nesciat, fratres dilectissimi, de sacerdotibus Domini, nō propriæ voluntatis, sed diuinæ legis impulsu, tam in reos sententiam dicere, quàm innocētibus inflictam iure ab eis ac merito submouere. Nō leui enim periculo subiacebit, quisquis aut reo pepercerit, aut innocentē cōfutare pertentarit: maximè cùm scriptum sit, Innocentē & iustū non occides, & purgatione non purgabis reū. Hoc igitur edicto legis admoniti, necesse nos fuerat Primiani causam, quē plebs sancta Carthaginēsis Ecclesię episcopum fuerat in ouile Dei sortita, seniorum literis eiusdem Ecclesiæ postulātibus audire atq; discutere sub eo: vt explanatis omnibus, aut innocentē, quod optabile fuerat, purgaremus; aut nocentē certè ostenderemus suis meritis *Augustinus.* *Concilium.* *Exod. 23. d.* *Deut. 13. f.*

esse dānatū. Optatissimū enim nobis fuit, vt plebs sancta Carthaginensis Ecclesiæ eo se lætetur Episcopo sublimatā, qui in omnia sanctus & in nullo reprehensi- (al. habeatur) bilis†haberetur. Propterea vtiq; talē esse oportet Domini sacerdotē, vt quod populus pro se apud Deū nō valuerit, ipse pro populo mereatur quod poposcerit (1.Reg.2.e.) impetrare; quia scriptū est: Si peccauerit populus, orabit pro eo sacerdos. Si autē sacerdos peccauerit, quis (Augustinus.) orabit pro eo? Et cùm legeret, idē tractās dixit: Etiam (Col.4.a. Matt. 6.b.) Apostoli scripserūt plebibus vt orarent pro se, & Apo- (1.Ioan.2.a.) stoli orantes dicebāt, Dimitte nobis debita nostra. Et apostolus Ioānes dixit, Aduocatū habem⁹ apud patrē Iesum Christū iustum, & ipse est exoratio pro peccatis nostris. Sed illud de illo sacerdote scriptū est, quem isti nō intelligūt: vt admoneretur populus, in prophetia talem se debere agnoscere sacerdotē, pro quo nullus posset orare. Quis est autē pro quo nullus orat, nisi (Rom.8.g.) ille qui pro omnibus interpellat? Quia ergo tūc sacerdotiū erāt Leuiticū, vbi sacerdos intrabat in sancta, & offerebat hostias pro populo; habebat autem imaginē (al. autem.) nō veritatē futuri cuiusdā sacerdotis: tūc† enim & ipsi sacerdotes peccatores erāt, sicut cæteri homines: volens Deus per prophetā admonere populū, iam talem desiderandū esse sacerdotē, qui interpellaret pro omnibus, & pro eo nullus oraret: designās talem admo- (1.Reg.2.e.) nuit & dixit: Si peccauerit populus, orabit pro eo sacerdos. Si autem sacerdos peccauerit, quis orabit pro eo? Itaque ô popule, talē elige sacerdotem, pro quo nō cogaris orare, sed de cuius oratione pro te securus esse possis. Ipse est Dominus noster Iesus Christus, vnus sacerdos, vnus mediator Dei & hominū, homo Chri- (1.Tim.2.b. Concilium.) stus Iesus. Et cùm tractaret, idē sequentia recitauit: Scandala igitur Primiani & ipsius nequitia singularis, sic in se cæleste iudicium prouocauit, vt horum criminum authorem necesse esset penitus amputari, qui re- (Augustinus.) cens ordinatus est. Et cùm recitaret, idem tractator (Concilium.) dixit: Iam iam crimina ipsius dicuntur. Et cùm tractaret, idem sequentia recitauit: Presbyteros supradictæ plebis ad coniurationē impiæ cōspirationis impellens, hoc ab eis velut precario iure postulauit, vt ad dānandos quatuor diaconos, viros egregios, ac singularibus meritis approbatos, Maximinianum scilicet, Ro- (al. conspirarent.) gatianum, Donatum, itēmque Salgamum, †consenti- (Augustinus.) rent. Et cū recitaret, idē tractans dixit: In his quatuor (al. fructu fructum.) erat ille author schismatis, præcidens de† frusto frustū, (Concilium.) & nō se dolens ab integritate præcisum. Et cùm tractaret idem dixit, sequētia recitauit, vt incunctāter ei (Augustinus.) promitterēt accommodare consensum. Et cùm recitaret, idem tractās dixit: Hoc cū illis egit: illi noluerūt ei promittere, sed tacuerunt. Ille per seipsum cogitatū (Concilium.) scelus nō dubitauit implere. Et cùm tractaret, idē recitauit. Cuius illi mala præsumptione stupefacti, cùm rem silentio refellissent, per se cogitatū scelus non dubitauit implere, vsqueadeò vt in Maximinianum diaconū, virum, sicut omnibus notū est, innocentē, sine causa, sine accusatore, sine teste absentē, ac lecto cu- (Augustinus.) bantē, sententiam putaret esse promendam. Et cùm (Concilium.) recitaret, idē tractans dixit: Videte crimen. Et cū tractaret, idem sequentia recitauit: Quia iampridē clericos nōn dissimili furore dānaret. Nam cùm incestos contra legē decretáque omnium sacerdotū cōmunioni sanctæ adiungeret, cumq; obsistente maxima parte plebis, etiam seniorū nobilissimorū literis conueniretur, vt per se corrigeret quod admiserat, sua temeritate possessus emendare cōtempsit. His itaque permoti seniores Ecclesiæ supradictæ, ad vniuersum chorū literas legatósque miserūt, quibus non sine lachrymis deprecati sunt vt ad se feruētius veniremus, quò perpēso libramine intentionibus exploratis existimatio Ecclesiæ purgaretur. Ad hāc proinde cùm secundū memoratorū literas veniremus, nota sua ille ratione fer-

A uescens, aduentū nostrū penitùs declinauit. Et cùm (Augustinus.) recitaret, idē tractans dixit: Quid illi obiiciatur scitis, quia pars iam Donati incesta facta est. Hoc erat in regula. Quales fuerint, cū quibus fuerit cōmunicatum, tales dicūt fieri omnes, & vniuersam massam. Itaq; si verū isti dicūt, incesta est iam pars tota Donati. Exeāt planè Numidæ, & dicāt, ad nos nō pertinet. Stylus incestus est, nescio quos ad communionē tuā admisisti, obesse potuit tā longè positis. Si ergo vobis obesse nō vultis qui in Numidia estis, quod Carthagini fit, quod in Africa fit, potuit obesse vniuerso orbi terrarū? Sem- per†inde se defendūt, inde se excusant, & nos accusant. (al. vnde.)
Et cùm tractaret, idē sequentia recitauit: Aduētum (Concilium.) nostrum penitus declinauit. Et cùm legeret, idē dixit: (Augustinus.) Quid illi quæsti sunt de Cæciliano. Et cùm tractaret, (Concilium.) sequentia recitauit: Qui vsquequaque rebelli animo recalcitrās, in malo permāsit, vt cōducta multitudine perditorū. Et cùm recitaret, idem dixit: Iam hoc plus (Augustinus.)
B est. Hæc de Cæciliano nō dixerunt illi, videte quæ. Et cū tractaret, idem sequētia recitauit: Atq; impetra- (Concilium.) tis officialibus, basilicarū ianuas obsedissent. Et cùm (Augustinus.) recitaret, idē dixit: Ne intrarēt episcopi. Et cū tracta- (Concilium.) ret, idem sequentia recitauit: Qui ingrediendi nobis atque agendi solennia interdicerent facultatē. Hæc si Episcopū conuenit facere, si Christianis licet admittere, si hoc Euangelia protestantur; probet aut iudicet quisquis amator aut assertor est veritatis. Hoc enim nobis inflixit frater aliquādo proprius, quod nūquam faceret alienus. Et cùm legeret, idē dixit: Quid opus (Augustinus.) est pluribus? Dicūt multa & damnant hominem, sed damnationē iam ipsam legamus. Et cùm tractaret, (Concilium.) idem recitauit: Decreuimus omnes sacerdotes Dei, præsente spiritu sancto, hūc eundē Primianum: primò quia super viuos episcopos alios subrogauit: quòd incestos cū sanctorū cōmunione miscuerit: quòd presbyteros ad coniurationē in eadē constringere pertentarit: quòd Fortunatū presbyterum in cloacā fecerit
C mitti, cùm ægrotantibus baptismo succurrisset: quòd communionē Demetrio presbytero denegauit, vt cogeret filiū abdicarē: quòd idem presbyter obiurgatus sit, quòd episcopos hospitio suscepisset: quòd supradictus Primianus multitudinē miserit, quæ Christianorū domos euerteret: quòd obsessi sunt episcopi simul & clerici, & postea ab eius satellitibus lapidati sunt: quòd in basilica cæsi sunt seniores, quòd indignè ferrēt Claudianistas ad communionē admitti: quòd innocentes clericos putauerit esse condemnādos: quòd se nobis audiendū noluerit exhibere, cū basilicarū fores ne ingrederemur multitudine & officialib. intercluserit: quòd legatos à nobis ad se missos iniuriosè reiecerit: quòd loca multa, vi primò, dehinc authoritate iudiciaria vsurpauit. Et cùm legeret, idē dixit: Præter- (Augustinus.) missor ablatorum. Cùm Paulus apostolus dicat, audet (1.Cor.6.a.)
D quis vestrū aduersus alium negotiū habens iudicari apud iniustos, & nō apud sanctos? Videte quale illi crimen obiecerint, quia nō apud episcopos agere voluit de locis, sed apud iudicē. Et cùm tractaret, idē seque- (Concilium.) tia recitauit: Præter aliā illicitā eius admissa, quæ pro honestate styli nostri siluim⁹, à sacerdotali choro perpetuò esse damnatū decreuimus: ne eo palpato, Dei Ecclesia aut contagione, aut aliquo crimine maculetur. Quod idipsum Paulus apostolus exhortatur & admonet: Præcipimus autem vobis fratres, in nomine (2.Thes.3.b.) Dñi nostri Iesu Christi, vt discedatis ab omni fratre inordinatè ambulāte. Atque† adeò nō immemores pu- (al. Ideo.) ritatis Ecclesiæ, cōducibile existimauimus, omnes sanctos cōsacerdotes, & omnes clericos, & omnes populos qui se Christianos meminerunt, hac nostra tractatoria commonere: vt omnes eius communionem, vtpote damnati, diligēti curā horreant. Ipse enim de suo interitu rationem reddet, qui hoc nostrum decretum

non audiendo tētauerit violare. Placuit sanè nobis & spiritui sancto, quòd tempus tardis ad conuertendum reseruetur sub eo, vt quicūque consacerdotū vel clericorū suæ salutis immemores à die damnationis supradicti Primiani; id est, à die kalendarū Iuliarū vsque ad diem octauum kalendarū Ianuariarū, minus à Primiani damnati cōmunione recesserint, tali sententia constringantur. Laici quoque nisi se à supradicto die damnationis illius, intra diem paschæ futuræ ab eius consortio separauerint; nō posse quenquā nisi per pœnitentiā, siquidē meminerint Ecclesiæ, reformari. Victorinus Munacianensis episcopus subscripsi. Fortunatus Dionysianensis episcopus subscripsi. Victorianus Garbaniensis episcopus subscripsi. Florentius ab Adrumeto episcopus subscripsi. Migginus Belephantariæ episcopus subscripsi. Innocentius Thebaltensis episcopus subscripsi. Miggin pro collega meo Saluiano Pressitano episcopo subscripsi. Saluius Ausacensis episcopus subscripsi. Donat⁹ Sabratēsis episcop⁹ subscripsi. Gemelius à Tanabæris episcopus subscripsi. *Augustinus.* Et cùm legeret, idem dixit: Ex ipsis condēnatoribus subscripsit & Prætextatus Assuritanus, & Felicianus Musticanus. *Concilium.* Et cùm tractaret, sequentia recitabit: Prætextatus Assuritanus episcopus subscripsi. Maximianus Stabatēsis episcopus subscripsi. Dacianus Camicetēsis episcopus subscripsi. Donatus Fiscianensis episcopus subscripsi. Theodorus Vsulensis episcopus subscripsi. Victorianus iubēte collega Agnolio episcopo subscripsi. Donatus Cebresutanus episcopus subscripsi. Nathalicus Thelensis episcopus subscripsi. Pōponius Macrianensis episcopus subscripsi. Pancratius Balianensis episcopus subscripsi. Ianuarius Aquenensis episcopus subscripsi. † Secūdus Iacondianensis episcopus subscripsi. *al. Secundinus.* Pascasius à vico Augusti episcopus subscripsi. Creso Coniustiacensis episcopus subscripsi. Rogatianus episcopus subscripsi. Maxinianus Erūminensis episcopus subscripsi. Benenatus Tuguciānēsis episcopus subscripsi. Ritanus episcopus subscripsi. Gaianus Tigualensis episcopus subscripsi. Victorinus Leptimagnensis episcopus subscripsi. Guntasius Benefensis episcopus subscripsi. Quintasius Capiensis episcopus subscripsi. Felicianus Musticanus episcopus subscripsi. Victorian⁹ ex delegatione subscripsi. Miggius episcopus subscripsi. Latinus Mugiēsis episcopus subscripsi. Proculus Girbitanus episcopus subscripsi. Donatus Sabratensis episcopus pro fratre & collega meo Marratio subscripsi. Proculus Girbitanus pro collega meo Galliono subscripsi. Secundianus Prilianēsis episcopus subscripsi. Helpidius Tusdritanus episcopus subscripsi. Donatus Samurdacensis episcopus subscripsi. Getulicus Victorianēsis episcopus subscripsi. Annibonius Robautēsis episcopus subscripsi. Item Annibonius petitus à collega meo Augēdiarensi episcopo subscripsi. Tertullus Abitensis episcopus subscripsi. Primilianus episcopus subscripsi. Secundinus Arusianensis episcopus subscripsi. Maximus Pitanēsis episcopus subscripsi. Crescentianus Murrēsis episcopus subscripsi. Donatus Belmensis episcopus subscripsi. Perseuerantius Tebertinus episcopus subscripsi. Faustinus Binēsis episcopus subscripsi. Victor Altiburitanus episcopus subscripsi. Omnes numero quinquaginta tres. *Augustinus.* Et cùm recitaret, idem tractans dixit: Paululū dignamini aduertere. Hæc est damnatio tua. Dicimus illi: Quid vis, habeat pondus an nō habeat? Ego faueo. Prorsus dico, quia isti omnes falsa in te dixerūt: & audi vnde credā. Quia apud alios iudices obtinuisti causam tuā, & isti damnati sunt. Si ergo te propterea credo innocentem, quia non exieris ad factiosos, alibi ostēdisti innocentiam tuā, vt illi qui te damnauerunt, damnationem mererentur: dignare acceptare Cæcilianum innocentem, qui noluit exire ad

A maiores tuos, & sic seruauit causam suam orbi terrarum, quomodo tu seruasti concilio Numidarum. Si innocentem te reddidit sedes Bagaitana, quanto potius illū sedes Apostolica? Aut vis vt valeant qui primò damnauerunt? Si valent, cōtra te valent. Nam illi contra Cæcilianum nec valent nec valebunt: tamen quid contra te iudices, attende. Iam hic audent dicere: Sed nos qui postea damnauimus Maximinianistas, plures eramus. Valeat ergo sententia vestra in Felicianum, & valebit illorum in Cæcilianum. Vbi Bagaitanum concilium fecerunt, etiam Felicianum damnauerunt. Modò † intus est Felicianus: aut nocens receptus est, aut innocens damnatus est. *al. ibi iussus* Si ergo nocentem recipis pro pace Donati, cede omnibus gentibus pro pace Christi. Si autem per errorem vestrum innocens damnatus est: errare potuerunt trecenti decem damnantes Felicianum, & non potuerunt errare septuaginta damnantes Cæcilianum? Quid ergo dicitis,

B Cùm audieritis vobis dici, prius vos damnauerunt Maximinianistæ: recurritis & dicitis: Sed nos plures eramus qui damnauimus Maximinianistas. Ad vtrunque vobis citò respōdetur, quia & illi vestri priores damnauerunt Cæcilianum. Si priores valent, cedant Primianistæ concilio Maximinianistarum. Si plures valent, cedant Donatistæ orbi terrarum: nihil esse arbitror iustius. Pauci sunt Maximinianistæ, sed priores sunt. Reus reum non facit. Si hoc putas quomodo damnatus damnare potuisti? quia inter damnatores & ipse scriptus est, nec seruauerunt illi locū causam dicendi. Aliter autem Cæcilianus. Seruatus est illi locus hominis causam dicentis, sicut habet ipsa sententia, quia nec in communionē receptus est nisi purgatus. Iste autem inuenitur hic à iudicibus damnatus, illic inter iudices damnans. Sed fuerit ista æquitas Bagaitani concilij. Prorsus totum concedimus. Malè te damnauerunt Maximinianistæ. Malè damnauerunt & illi priores vestri Cæcilianum. Tu purgasti te apud

C Bagai, purgauit se ille in transmarino iudicio. Cōsensit huic iudicio vniuersus orbis terrarum. Quid dicturus es? Plures nos sumus quā Maximinianistæ. Estote plures. De numero ergo agamus. Videte quantum intersit. Absentem te damnauerunt Maximinianistæ, cùm ad eos exire noluisses. Hoc quidem simile, sic & illi damnauerunt absentem Cæcilianum, cùm factionem eorum deuitasset: sed tu rursus in absentes illos fecisti dici sententias in concilio Bagaitano. At verò Cæcilianus præsens aduersario præsente purgatus est. Deinde alia magna differentia. Iudices Numidas apud quos te purgares, tu ipse † adisti, tu cōstituisti: Maximinianistę illos non petierunt. *al. audisti;* Apud eos autē à Cęciliano Donatus victus est, quos pars Donati iudices postulauerat. Respondēt tibi modò Maximinianistæ, & iure dicunt: Nos primò venimus ad te de prouincia

D tua, de diœcesi ad te pertinentis episcopi: & voluimus audire causam tuā. Contēpsisti nos, non ad nos existi. Si timuisti nostrum iudiciū, vel simul iudices eligeremus, non ires ad quos tu velles. Quantum intersit, videte. Tunc autem ipsi Donatistæ literis suis imperatorem petierunt, vt decerneret iudices. Improbauerunt eos apud quos victi sunt, quos antequam vincerentur postulauerūt: dati sunt alij ad eorum petitum, & ibi victi sunt. Appellauerunt ad imperatorem, & ibi victi sunt. Semel victus est absens Maximinianista, & tacet, & ter victus præsens Donatista non tacet? Sed de numero contendis cum Maximinianistis. Vt dixi, faueo tibi. Trecenti decem, plures sunt quàm centum, vel quot fuerunt, qui damnauerunt à parte Maximiniani Primianum. Milia episcoporū per orbem terrarum qui dānauerunt à parte Cæciliani Donatum, nihil pōderis apud te habere putas? Sed dicturus es mihi: Nunquid Donatistas milia episcoporum

damnauerunt de toto orbe terrarum? Optimè, non damnauerunt. Quare non damnauerũt? Quia iudicio non interfuerunt. Si iudicio non interfuerunt, propterea non damnauerunt: quia causam illam penitùs nescierunt. Ab innocentibus quare te separasti? Venit huc ad te de orbe terrarum baptizatus quem vis rebaptizare: & te iam letale mysterium exercentem, & volentem iterare quod semel datur, & nõ amittitur, adit cũ magna voce & gemitu, & dicit tibi, Quid est quod vis facere? rebaptizare me? ait nescio quis Mesopotamenus, nescio quis Syrus, nescio quis Põticus, vel longiùs constitutus. Respondes, quia non habes baptismum. Dicit ille, Quare? Lege Epistolas Apostoli ad me datas. Venit nescio quis de Galatia, de Ponto, venit nescio quis de Philadelphia, ad quas Ecclesias Ioãnes scripsit. Venit à Colossis, venit à Philippis, à Thessalonica, & dicit: Ego non habeo baptismum ad quem scripsit Apostolus, per quem tu habes? Audes legere epistolam meam, qui detestaris pacem meam? Apoc. 1. c. Coloss. 2. a.

CONCIO TERTIA, DE *tertia parte eiusdem Psalmi.*

PARS nouissima Psalmi huius indiscussa nobis & intractata remanserat. Proinde sicut video, nõ quidem secundum dispositionem nostram, sed tamẽ non præter dispositionẽ suam, ad reddendũ debitum nos Dominus reuocauit. Intenti ergo estote fratres, vt si possumus Deo adiuuante, vel modò soluamus quod nos debere cognoscimus. Quis est qui dicit, quod modò cãtauimus? Iuuenis fui, & senui, & non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem.) Si quasi vnus homo loquitur, quàm multum tempus est ætas vnius hominis? Et quid magnũ est, vt homo positus in vna aliqua parte terrarum per totã vitam suam tam breuẽ, quàm humana vita breuis est, quamuis ad senectutẽ à iuuentute peruenerit, non viderit iustum derelictũ, nec semen eius quærens panem? Nõ est mirandum. Potuit enim fieri, vt ante vitam ipsius fuisset aliquis iustus quærens panẽ, potuit fieri vt in alia parte terrarum nõ vbi ipse esset. Deinde aliud quod mouet, audite: Ecce vnusquisque in vobis, qui fortè iam senuit, respiciens cursus ætatis suæ iam peractos sibi, vbi cogitatione versatus fuerit in his quos nouit, fortè non ei occurrit iustus quærens panem, aut filius iusti quærens panem. Sed tamen respicit ad scripturas diuinas, & inuenit angustatum Abraham iustum, & famem passum in regione sua, mutasse aliã regionem: inuenit & filiũ ipsius Isaac eiusdẽ famis causa in alias isse regiones quærentem panẽ. Et quomodo erit verũ, Nunquam vidi iustum derelictũ, nec semen eius quærens panem? Et si verũ hoc inuenit in spatio vitæ suæ: aliter tamẽ inuenit in lectione diuina, quæ fidelior est quàm vita hominũ. Quid ergo facimus? Adiuuẽt nos pia studia vestra, vt inspiciamus in his versibus psalmi voluntatem Dei, quid nos intelligere velit. Metus est enim, ne vnusquisque infirmus, nõ capiens spiritaliter intelligere scripturas, eat in exempla humana, videatque aliquãdo bonos seruos Dei esse in necessitate aliqua & inopia quærẽdi panes: maximè Paulũ apostolũ cogitet qui dicit, In fame & siti, in frigore & nuditate: & scandalizetur apud seipsum dicẽs, Certè verum est quod cãtaui, certè verũ est quod in ecclesia stans tam deuota voce personui. Nunquã vidi iustũ derelictum, nec semen eius quærens panẽ. Fallunt nos scripturæ, dicat apud se, & dissoluantur omnia eius membra ab opere bono: quibus mẽbris intrinsecus, quod est grauius, & in interiore homine resolutis, iam desistat ab opere bono, & dicat sibi: Vt quid bene operor? Vt quid panem meũ frango esurienti, & nudum vestio, & sine tecto induco in domum meã, attendens ad id quod scriptum est, Nunquã vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panẽ: cùm videam tot homi-

Gene 12. c. Gene. 26. a. 2. Cor. 11. g. Matth. 25. d.

A nes bene viuentes, plerunque fame laborantes? Sed si fortè erro ego, vt tam illũ qui bene viuit, quàm illum qui malè viuit, putem bene viuere, & aliter illũ nouit Deus, id est, iniquum esse, quem ego iustũ puto: quid facio de Abraham quem iustũ ipsa scriptura commẽdat? Quid facio de ipso apostolo Paulo qui dicit, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi? An vt etiã ego sim in malis qualia ille pertulit; in fame & siti, in frigore & nuditate? Ita cogitantem, & vt dixi dissolutis membris omnibus interioribus à facultate operis boni, possumus ne fratres tanquam paralyticum tollere, & aperire tectũ scripturę huius, & eum submittere ad Dominum? Videtis enim quia obscurum est. Porrò si obscurum est, tectum est: & paralyticũ animo quendã intueor. Et hoc tectum video, & sub hoc tecto video, & Christum latere agnosco. Faciam quantũ possum, quod laudatũ est in illis, qui aperto tecto ad Christũ paralyticum submiserunt: vt diceret illi, Cõstans esto fili, remissa sunt enim tibi peccata tua. Sic enim fecit
B interiorem hominem saluum à paralysi, remittendo peccata sua, & constringendo fidem. Sed erãt ibi homines, qui non habebant oculos ad videndũ interiorem paralyticũ iam esse sanatũ, & medicũ curantẽ putauerunt blasphemantem. Quis est hic, inquiunt, qui peccata dimittit? Blasphemat iste. Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Et quia ille erat Deus, talia cogitantes audiebat. Hoc verbum de Deo cogitabant, sed Deum præsentẽ non videbãt. Fecit ergo ille medicus aliquid, & in corpore paralytici: vt & illorũ qui talia dixerunt, interiorem paralysim sanaret. Fecit enim quod viderent, & dedit quod crederẽt. Eia ergo quisquis es tam infirmus & languens corde, vt attendẽs humana exempla, velis à bonis operibus desistere, & paralysi quadã interiore dissolutus es. Hunc ergo si possumus, aperto isto tecto submittamus ad Deum. Dominus enim ipse in corpore suo quod est ecclesia,
C iunior fuit primis tẽporibus, & ecce iam senuit. Nostis, & agnoscitis, & intelligitis, quia in hoc positi estis, & ita credidistis, quia caput nostrũ Christus est: corpus capitis illius nos sumus. Nunquid soli nos, & non etiam illi qui fuerunt ante nos? Omnes qui ab initio seculi fuerunt iusti, caput Christum habent. Illum enim venturum esse crediderunt, quem nos venisse iam credimus, & in eius fide & ipsi sanati sunt, in cuius & nos: vt esset & ipse totius caput ciuitatis Hierusalẽ, omnib. cõnumeratis fidelibus, ab initio vsque in finẽ, adiunctis etiam legionibus & exercitibus angelorũ, vt fiat illa vna ciuitas sub vno rege, & vna quædã prouincia sub vno imperatore, felix in perpetua pace & salute, laudans Deũ sine fine, beata sine fine. Corpus autẽ Christi quod est ecclesia, tanquam vnus quidã homo primò iunior fuit, & ecce iam in fine seculi est in senecta pingui, quoniam de illa dictum est, Adhuc mul-
D tiplicabitur in senecta pingui: multiplicata est super omnes gentes, & ipsius vox est attẽdentis quasi vnius hominis primã ætatem suã, & istam nouissimã respicientis per omnia: quia omnes ætates notas habet per scripturas, & ait exultans & monens, Iunior fui primis temporibus seculi; & ecce senex sum, iam nouissimis temporibus seculi, & nunquã vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panẽ. Agnouimus hominem iuniorem & senem, & tanquam aperto tecto peruenimus ad Christum. Sed quis est iustus, qui non est visus derelictus, nec semen eius quærens panem? Si intelligis panẽ, intelligis illum. Panis est enim verbum Dei, quod nunquã ab ore iusti discedit. Nam & in capite suo iustus iste tẽtatus, hoc respõdit. Quãdo enim ipsi Dño esurienti, & famẽ patienti diabolus ait, Dic lapidib. istis vt panes fiant. Respondit: Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei. Deinde fratres mei attẽdite, quãdo faciet iustus volũtatem Dei.

1. Cor. 4. d. 2. Cor. 11. g. Luc. 5. d. Ibidem. Matth. 9. a. 1. Cor. 12. d. Ephes. 4. d. Coloss. 2. a. Psal. 91. Matth. 4. a.

Semper enim facit, & secundũ voluntatem eius viuit. Voluntas Dei de corde eius nõ recedit: quia voluntas Dei, ipsa est lex Dei. Et quid dictũ est de tali? Et in lege eius meditabitur die ac nocte. Panẽ istũ manducas vna hora, & dimittis panem illum verbi die ac nocte. Quando enim audis, aut quando legis, mãducas: quãdo inde cogitas, ruminas, vt sis animal mundũ, nõ immundum. Quod significat etiã sapientia per Solomonem, dicens: Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis, vir autẽ stultus glutit illũ. Quid enim glutit? Vt nõ in illo appareat quod vorauit, oblitus est quod audiuit. Qui autẽ non est oblitus, cogitat, & cogitãdo ruminat, ruminando delectatur. Vnde dicitur, Cogitatio sancta seruabit te. Et ecce si seruat te in ruminatione panis huius sancta cogitatio, nũquam vidisti iustum derelictum, nec semen eius quærẽs panem. Tota die miseretur & fœneratur.) Fœnerator quid est? Latinè dicitur, & qui dat mutuum, & qui accipit. Planius hoc autem dicitur, si dicamus fœnerat. Quid ad nos quid grammatici velint? Melius enim in barbarismo nostro vos intelligitis, quã in nostra disertitudine vos diserti eritis. Ergo iustus iste tota die miseretur & fœnerat. Sed non gaudeat fœneratores. Inuenimus enim quendã fœneratorẽ, sicut inuenimus quendã panẽ: vt vbique aperto tecto perueniamus ad Christum. Nolo sitis fœneratores, & ideo nolo, quia Deus nõ vult. Nã si ego nolo, & Deus vult, agite. Si autẽ Deus non vult, etiam si ego vellẽ, malo suo ageret qui ageret. Vnde apparet Deũ hoc nolle? Dictum est alio loco, Qui pecuniam suã non dedit ad vsurã. Et quã detestabile sit, quàm odiosum, quàm execrandũ, puto quia & ipsi fœneratores nouerũt. Rursus autẽ ego ipse, immo Deus noster, qui te prohibet esse fœneratorem, iubet te esse fœneratorem: & dicitur tibi, Fœnera Deo. Si fœneras homini, habes spem: & si fœneras Deo, spem non habebis? Si fœneraueris homini, id est, mutuã pecuniam tuam dederis à quo aliquid plus quã dedisti expectes accipere: non pecuniã solam, sed aliquid plus quàm dedisti, siue illud triticum sit, siue vinum, siue oleum, siue quodlibet aliud: si plus quàm dedisti expectas accipere, fœnerator es, & in hoc improbandus, nõ laudandus. Quid ergo, inquis, facio, vt sim vtilis fœnerator? Attende quid facit fœnerator. Minus vult dare certè, & plus accipere. Hoc fac & tu. Da modica, accipe magna. Vide quàm latè crescat fœnus tuũ. Da temporalia, accipe æterna: da terram, accipe cælũ. Et cui dabo? fortè dicis. Ipse Dominus procedit quẽ fœneres, qui tibi iubebat ne fœnerator esses. Audi scripturã, quomodo fœneres Dominũ, Fœnerat, inquit, Dominum, qui miseretur pauperis. Nõ enim eget à te Dominus, sed habes aliũ qui à te egeat. Illi porrigis, ille accipit. Nõ enim habet pauper quod tibi retribuat: & tamen ipse vult retribuere, & nõ inuenit quid, sola in illo remanet beneuolẽtia orãdi pro te. Cùm autem pauper orat pro te, tãquã Deo dicit, Domine, mutuũ accepi, † fideiube me. Proinde & si nõ tenes pauperẽ redditorem, sed idoneũ tenes fideiussorẽ. Ecce Deus tibi de scriptura sua dicit, Da, securus esto, reddam. Quomodo solent dicere fideiussores? Quid dicũt? Ego reddo, ego accipio, mihi das. Putamúsne & hoc dicit Deus, ego accipio, mihi das? Planè si Deus Christus, quod nõ dubitatur, ipse dixit, Esuriui, & dedistis mihi manducare. Et cùm illi dicerent, Quando te vidimus esurientem, vt ostenderet se pauperum fideiussorem, omnium membrorum suorum sponsorẽ, quia ille caput, illi membra: & cùm accipiunt membra, caput accipit. Cùm vni, inquit, ex his minimis meis fecistis, mihi fecistis. Eia auare fœnerator, vide quid dedisti, vide quid accepturus es. Si dedisses paucã pecuniã, & ille cui dederas, pro parua pecunia tua daret tibi magnã villã, incõparabiliter amplius valẽtem quã tu pecuniã dederas: quantas gratias ageres, quãta lętitiã tolleres? Audi quam possessionẽ det quẽ fœnerasti. Venite benedicti patris mei, percipite. Quid? Quod dedistis? Absit. Terrena dedistis, quæ si nõ dedissetis, in terra putresceret. Quid enim inde facturus esses, si nõ dedisses? Quod periturũ erat in terra, seruatũ est in cælo. Ergo quod seruatum est, hoc accepturi sumus. Seruatum est meritũ: factus est thesaurus tuus meritũ tuũ. Nam vide quid sis accepturus. Percipite regnũ quod vobis paratũ est ab initio mundi. Contrà, Illi qui fœnerare noluerunt, quid audient? Ite in ignẽ æternum qui paratus est diabolo, & angelis eius. Et quid vocatur regnũ quod accipimus? attẽdite sequẽtiã, Isti ibũt in combustionẽ æternam, iusti autẽ in vitã æternam. Ad hoc ambite, hoc emite, ad hoc fœnerate. Habetis Christum in cælo sedentem, in terra petentẽ: inuenimus quomodo fœneret. Iustus tota die miseretur & fœnerat. Et semen eius in benedictione erit.) Et hic nõ occurrat carnalis cogitatio. Videmus multos filios iustorum fame morientes. Quomodo ergo semen eius in benedictione erit? Semẽ eius reliquiæ eius, vnde hic seminat, & postea metet. Nãque Apostolus dicit, Bonum autem facientes non deficiamus: tempore enim suo metemus infatigabiles. Itaque dum tẽpus habemus, ait, operemur bonũ ad omnes. Hoc est semẽ tuũ, quod erit in benedictione. Terrę cõmittis, & tãtò amplius colligis: Christo cõmittis, & perdis? Vide ipsum semẽ expressius nominatũ ab Apostolo, cùm de eleemosynis diceret. Hoc enim ait, Qui parcè seminat, parcè & metet: & qui seminat in benedictione, de benedictionibus & metet. Sed laboras fortè cũ seminas, & doles cùm misereris, quia miseros vides. Melius enim aliquando nõ habebimus quibus ista demus. Cũ omnes in incorruptionem cõmutabuntur, nullus esuriet cui porrigas panẽ: nullus sitiet cui des potum: nullus nudus erit quem vestias, nullus peregrinus quem suscipias. Hic autem inter ærumnas, tentationes, dolores, gemitus, mittimus semen. Sed respice ad psalmũ aliũ. Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua. Attende, quia semẽ eius in benedictione erit. Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos. Vide ergo quod sequitur, & noli esse piger. Declina à malo, & fac bonũ.) Noli tibi putare sufficere, si nõ expoliasti vestitũ. Non expoliando enim vestitũ, declinasti à malo. sed noli arescere, & sterilis esse. Sic noli spoliare vestitum, vt vestiás nudũ. Hoc est enim declinare à malo, & facere bonum. Et quid inde habebo, dicturus es? Iam tibi cõmendauit ille quẽ fœneras: Quid tibi dabit? Vitam æternã dabit tibi, da illi securus. Audi & id quod sequitur, Declina à malo, & fac bonum. Et inhabita in secula seculorũ.) Et noli putare cùm das quòd nemo te videat, aut quia deserit tẽ Deus, quãdo fortè dederis pauperi, & consecutũ fuerit aliquod damnũ, aut aliqua tristitia rei amissæ, & dicas tibi: Quid profuit bona me fecisse operá? Puto nõ amat Deus homines qui bene faciũt. Vnde ista vestrã fit murmuratio, vnde iste strepitus, nisi quia abundant istæ voces? Vnusquisque modò cognoscet has voces, aut in ore suo, aut in ore vicini sui, aut in ore amici sui. Deleat illas Deus, & extirpet spinas de agro suo: plantet frugem bonam, & arborem fructiferam. Quid enim contristatus es ô homo, quia dedisti pauperi, & alia perdidisti? Nõnne vides quia perdidisti quòd non dedisti? Quare nõ respicis ad Deum tuum? Vbi est fides? Quare sic dormit? Excita illã in corde tuo. Attende quid tibi dixerit ipse Dominus, quãdo te ad huiusmodi bona opera exhortabatur, Facite vobis sacculos non veterascentes, thesaurum non deficientẽ in cęlis, quò fur nõ accedit. Hoc ergo cõmemora quãdo plangis in damno. Quid ploras stulte praui cordis, aut non sani cordis. Quare perdidisti? nisi quia mihi nõ commodasti?

modasti? Quare perdidisti? Quis tibi abstulit? Respondebis, Fur. Nónne hoc te præmonuerã, ne ibi poneres quò fur posset accedere? Si ergo dolet qui perdidit, hoc doleat quia non ibi posuit vnde perire non potuit. Quoniam Dominus amat iudiciũ, & nõ derelinquet sanctos suos.) Quando patiuntur labores sancti, nolite putare quia non iudicat Deus, aut peruersè iudicat. Qui te monet vt iustè iudices, ipse peruersè iudicaturus est? Amat ille iudicium, & nõ derelinquet sanctos suos. Sed quomodo? Sic abscõdita est apud illum vita sanctorũ, vt qui modò laborãt in terra, quasi tempore hyemis arbores nõ habentes fructum & folia, illo apparente tanquã nouo sole exorto, illud quod in radice viuebat, in fructibus appareat. Amat ergo ille iudiciũ, & nõ derelinquet sanctos suos. Sed laborat sanctus in
Hebr.12.b. fame. Non illũ derelinquet Deus, flagellat omnem filium quẽ recipit. Contemnis illũ quando flagellatur,
al. & pascis. †expauescis quando ditatur. Vnde enim flagellantur?
Matth.25.e. Pressuris tẽporalibus. Quando ditabitur? Quando audiet, Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratũ est ab initio mundi. Noli ergo piger esse flagellari, vt sis inter eos qui merentur recipi. Vsqueadeò ille amat iudiciũ, vt non derelinquat san-
Hebr.12.b. Rom.8.f. ctos, quos flagellat ad tẽpus. Et quoniam flagellat omnem filium quẽ recipit, nec vnico pepercit in quo delictum nõ inuenit. Quoniã Dominus amat iudicium, & non derelinquet sanctos suos. Quia ergo non derelinquet eos, fortè hoc eis dabit quod hic amas: multos annos viuere, senescere. Non attendis, quia si senectutem optas venire, hãc optas de qua cùm venerit conqueraris. Non tibi ergo dicat anima, vel mala, vel infirma, vel paruula: quomodo verũ est, Dominus amat iudicium, & nõ derelinquet sanctos suos? Reuera non derelinquet, vt tres pueros in camino laudãtes, nõ eos
Dan.3.e. 2.Mach.7.d. tetigit ignis. Nunquid sancti eius Machabæi nõ erant, qui in ignibus defecerunt carne non fide? Sed hoc, inquis, maiorẽ quæstionẽ habet, quia cum fide illi non defecerint, ille illos dereliquerit. Audi quod sequitur.

In æternum conseruabuntur.) Tu paucos annos eis optabas: quos eis si daret Dominus, nõ derelinqueret sanctos suos. Visibiliter non dereliquit tres pueros, occultè non dereliquit Machabæos. Illis etiam dedit vitam temporalẽ ad confundẽdos infideles: illos autem occultè coronauit ad iudicandũ impietatem persecutoris. Nec illos tamen, nec illos dereliquit: quia non derelinquet sanctos suos. Et nihil magnum acceperunt tres pueri, si non in æternum conseruarentur. In æternum conseruabuntur. Iniusti autem punientur, & semen impiorum peribit.) Quomodo semen illius in benedictione erit, sic semen impiorum peribit. Semen enim impiorum, ópera impiorum. Nam inuenimus rursum filium impij florere in seculo: &
Luc.5.d. aliquando fieri iustum, & florere in Christo. Vide ergo quomodo accipias, vt tectum aperias, & ad Christum peruenias. Noli carnaliter, nã decipieris. Sed semen impiorũ, omnia opera impiorum peribunt, fructum nõ habebunt. Ad tempus enim aliquid valent, postea quærent, & non inuenient quod operati sunt. Nã perdentium quod operati sunt, vox erit illa, Quid nobis profuit superbia, aut quid diuitiarũ iactatio cõtulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam vmbra.
Sap.5.b. Ergo semen impiorum peribit. Iusti hæreditate possidebunt terram.) Rursus auaritia nõ subrepat, nec tibi aliquã villam magnam promittat, ne quod hic iuberis contemnere, ibi speres. Terra est quædam illa vi-
Psal.141. uorum, regnũ sanctorũ. Vnde dicitur, Spes mea es tu, portio mea in terra viuorũ. Nam & si vita tuã illa est, intellige qualem terrã accepturus sis. Illa est terra viuentium: hæc est autem terra morientium, receptura mortuos quos nutriuit viuos. Qualis ergo illa terra, talis & ipsa vita. Si æterna vita, æterna terra. Et quomo-

A do æterna terra? Et inhabitabunt in seculũ seculi super eam.) Alia ergo terra erit vbi inhabitabimus in seculum seculi. Nam de ista dictum est, Cælum & terra transibũt. Matth.24.d. Os iusti meditabitur sapientiam.) Ecce ille est panis, videte quàm libenter manducet iustus iste, quomodo verset in ore suo sapientiam. Et lingua eius loquetur iudicium. Lex Dei eius in corde ipsius.) Ne fortè putares eum in ore habere quod in corde nõ habet: ne fortè computares eũ cum illis, de quibus dictũ est, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum Esa.29.d. longè est à me. Matth.15.b. Et lingua eius loquetur iudicium, lex Dei eius in corde ipsius. Et quid illi prodest? Et non supplantabuntur gressus eius.) Liberat à laqueo verbũ Dei in corde, liberat à via praua verbũ Dei in corde: liberat à lapsu verbum Dei in corde. Tecum est, cuius verbum à te nõ recedit. Corde autẽ quid mali patitur quem custodit Deus? Custodẽ ponis in vinea, & contra fures securus es: & potest dormire custos ille, & ipse cadere, & furẽ admittere.
B Nõ autem dormit neque dormitabit, qui custodit Israël. Psal.120. Lex Dei eius in corde ipsius, & non supplantabuntur gressus eius. Viuat ergo securus, & inter malos viuat securus, & inter impios viuat securus. Quid enim mali iusto potest impius facere? Ecce vide quid sequitur: Considerat peccator Sap.2.c. iustum, & quærit mortificare eum.) Dicit enim quod eum in libro Sapientiæ dicere prædictum est, Grauis est nobis etiam ad videndũ, quoniã dissimilis est aliis vita ipsius. Quærit ergo mortificare quẽ Dominus custodit: qui cũ illo habitat, qui de ore ipsius, qui de corde nõ recedit, dimittit eum? Vbi est quod superius dictum est, Et nõ derelinquet sanctos suos? Ergo cõsiderat peccator iustum, & quærit mortificare eum. Dominus autem non derelinquet eum in manibus eius.) Quare ergo dereliquit martyres in manibus impiorũ? Quare fecerunt illis quæcunque voluerunt? Alios gladio percusserunt, alios crucifixerunt, alios bestiis tradiderunt, alios ignibus cremauerunt, alios in catena
C ducentes tabe diuturna confecerũt. Certè nõ derelinquet Dominus sanctos suos. Dominus autẽ nõ derelinquet eũ in manibus eius. Postremò ipsum filiũ suũ quare dimisit in manibus Iudæorũ? Et hic tectũ aperi, Luc.5.d. si vis omni interiori mẽbro cõstringi, perueni ad Dominum: audi quid dicat alia scriptura, Dominum prçuidens passurũ ab impiis, quid ait? Terra tradita est in Iob 9.c. manus impij. Quid est, terra tradita est in manus impij? Caro tradita est in manus persequentiũ. Non ibi autẽ dimisit iustum suũ Deus, de carne capta educit animã inuictã. Dimitteret Deus iustũ suum in manibus impij, si illũ fecisset cõsentire impio. Contra quod malũ orat in alio psalmo & dicit, Ne tradas me Dñe, à Psal.139. desiderio meo peccatori. Opus est vt à desiderio tuo nõ tradaris peccatori, ne cùm desideras vitã præsentẽ, irruas in illum, & perdas æternã. A quo desiderio non debet tradi peccatori? Ab illo de quo item dicitur, Et Hiere.17.c.
D diem hominis nõ concupiui, tu scis. Qui enim desiderat & concupiscit diem hominis, quando illi minatus fuerit aduersarius, quòd tollat illi diem humanũ, quia occidet eum, & perdet hanc vitã: qui † nõ sperat aliam al. non se parat ad. vitam, deficit & consentit inimico. Qui autem audit Matth.10.c. Dominum dicentem, Nolite timere eos qui corpus Iob 9.c. occidunt, animam autem non possunt occidere: & si tradatur terra in manus impij, capta terra spiritus euadit: spiritu euadente, & terra resurget. Spiritus mutabitur ad Dominum, terra mutabitur in cælum. Non enim aliquid de ipsa terra perit, quæ ad tempus traditur in manus impij. Capilli capitis vestri numerati sunt. Ergo est securitas, sed si intus sit Deus. Si au- Matth.10.d. tem expellatur diabolus, admittitur Deus. Dominus autem non derelinquet eum in manibus eius. Nec damnabit eum cùm iudicabitur illi. Habent aliqua exemplaria, Et cùm iudicabit eum, iudicabitur illi.

Illi

Illi autem dictū est, cùm iudiciū fit de illo. Possumus
enim sic loqui vt dicamus homini illi, Iudica mihi: id
est, audi causam meā. Cùm ergo cœperit audire cau-
sam iusti sui Deus, quoniam oportet omnes exhiberi
ante tribunal Christi, & stare, vt illic recipiat vnus-
2.Cor.5.b. quisque quæ per corpus gessit, siue bonū siue malum:
Quando ergo ventum fuerit ad illud iudiciū, nō eum
damnabit: & si ad tempus videatur damnari ab homi-
ne. Et si dixit sententiam proconsul in Cyprianū: alia
est sella terrena, aliud tribunal cælorum. Ab inferiore
accepit sentētiam, à superiore coronam. Nec damna-
bit eū cùm iudicabitur illi. Sed quando erit? Noli mo-
dò putare: tempus laboris est, tēpus seminis est, tem-
pus frigoris est. Et si inter ventos, & si inter pluuias, se-
mina: noli esse piger. Æstas veniet quæ te lætificet, in
qua te gaudeas seminasse. Quid ergo facio modò?
Expecta Dominū.) Et cùm expecto quid ago? Et cu-
stodi vias eius.) Et si custodiero quid accipio? Et exal
tabit te vt hæreditate possideas terram.) Quā terram?
Iterum ne aliqua villa occurrat animo: illā de qua di-
Matth.25.c. citur, Venite benedicti patris mei, percipite regnum
quod vobis paratum est ab initio mundi. Quid de illis
qui nos angustiauerunt, inter quos gemuimus, quorū
scandala tolerauimus, pro quibus sæuientibus frustra
orauimus? quid de illis erit? Sequitur: Cùm pereunt
peccatores, videbis.) Et de proximo videbis: tu eris ad
dexterā, illi ad sinistrā. Hoc autē ad fidei oculos perti-
al. delectantur felicitate net. Quos fidei oculos qui nō habent, †dolēt felicitatē
impiorū, & putant se sine causa esse iustos, quia vident
hic florere impios. Qui autē habet oculū illum fidei,
quid dicit? Vidi impium superexaltari & eleuari su-
per cedros Libani.) & puta quia superexaltatus est, pu
ta quia eleuatus est. Quid sequitur? Et transiui, & ec-
ce non erat; & quæsiui eum, & nōn est inuentus locus
eius.) Quare non erat, & non est inuentus locus eius?
Quia transisti. Si autē adhuc carnaliter cogitas, & ista
terrena felicitas vera felicitas tibi videtur, nondum
trāsisti. Aut æqualis illi es, aut infra es. Profice & trāsi:
& cùm proficiendo transieris, attēdis cum fide. Vides
nouissima ipsius, & dicis tibi, Ecce non est iste qui sic
tumuerat, quomodo si trāsires iuxta fumū. Nā & hoc
dictum est in isto psalmo superiùs, Deficientes velut
fumus deficient. Erigitur in altū fumus, & in globum
tumidum pergit: quāto magis attollitur, tāto amplius
intumescit. Sed cùm transieris, attende post te: post
te enim fumus, si est ante te Deus. Noli posteriora ex
Gen.19.f. desiderio attēdere, sicut attendit vxor Lot, & reman-
sit in via: sed respice ex despectu, & videbis impium
nusquā esse, & quæres locum eius. Quis est locus eius?
Quomodo habet potestatē, habet diuitias, habet quē-
dam ordinem suū in rebus humanis, vt multi ei obse-
quantur, vt iubeat & audiatur. Iste locus non erit, sed
transit, vt tu possis dicere: Transiui, & ecce non erat.
Quid est transiui? Profeci, perueni ad spiritalia, intra-
Psal.72. ui in sanctuariū Dei, vt intenderē in nouissima: & ecce
non erat; & quæsiui eum, & nō est inuētus locus eius.

Custodi innocentiam.) Tene, quomodo cùm aua-
rus esses, sacellū tenebas. Quomodo tenebas sacel-
lum, ne tibi extorquêretur à fure: sic custodi innocen-
tiā, ne tibi extorqueatur à diabolo. Sit illa certū patri-
monium tuū, de quā sunt diuites & pauperes. Custodi
innocentiam. Quid tibi prodest lucrū auri, & dānum
innocentiæ? Custodi innocentiam. Et vide directio-
nem.) Habete oculos directos, vt videas directionem,
nō prauos quibus malos vides: & distortos, vt distortus
tibi & prauus videatur Deus, quia fauet impiis, & per-
sequitur fideles. Nō vides quàm tortū videas? Corrige
oculos tuos, & vide directionē. Quam directionem?
Noli ad præsentia attendere. Et quid videbis? Quo-
niam sunt reliquiæ homini pacifico.) Quid est, sunt
reliquiæ? Cùm mortuus fueris, non eris mortuus: hoc

A est, sunt reliquiæ. Erit illi aliquid & post hanc vitā: hoc
est, illud semē quod in benedictione erit. Vnde Domi-
nus, Qui credit in me, inquit, licet moriatur, viuet: Ioh.11.c.
quonia sunt reliquiæ homini pacifico. Iniusti autem
disperiēt in idipsum.) Quid est, in idipsum? In sempi-
ternum, vel omnes simul in vnum. Reliquiæ impio-
rum interibūt.) Sunt autem reliquiæ homini pacifico.
Ergo qui non sunt pacifici, impij sunt. Beati enim pa-
cifici, quia ipsi filij Dei vocabūtur. Salus autē iustorū Matth.5.a.
à Domino; & protector eorū est in tēpore tribulatio-
nis; & adiuuabit eos Dñs, & eruet eos, & eximet eos à
peccatorib.) Tolerent ergo modò peccatores iusti, to-
lerent frumenta zizania, toleret triticū paleam: quia Matth.13.e.
veniet tēpus separationis, & eximetur semē bonū ab
eo quod igni consumetur. Illud in horreum mittetur,
illud autē in æternā cōflationem: quia ideo simul fue-
rūt primò iustus & iniustus, vt ille supplātaret, ille pro-
baretur; postea autē ille damnaretur, ille coronaretur.
Deo gratias fratres, reddidimus debitum in nomine
B Christi; sed nos charitas debitores semper tenet. Illa
enim vna est, quę & si quotidie redditur, semper debe-
tur. Multa diximus aduersus Donatistas, multa vobis
recitauimus, multas chartas, multa præter canonem
scripturarū, illis cogentibus. Nam & si reprehendent
hæc, quia vobis talia legimus, nos reprehēdamur cùm
vos instruamini. Possumus enim eis & in hac parte sic
respōdere: Factus sum insipiens; vos me coēgistis. Ta- 2.Cor.12.d.
men fratres, ante omnia custodite hæreditatē nostrā,
de qua securi sumus nos in testamento patris nostri
esse: non in aliqua charta friuola alicuius hominis, sed
in testamēto patris nostri. Inde securi sumus: quia qui
fecit testamentū, viuit in æternū. Qui fecit testamen-
tum hæredi suo, ipse iudicabit de testamēto suo. In re-
bus humanis alius est testator, alius iudex: sed tamen
qui tenet testamentū, vincet apud iudicē alterum, nō
apud alterum iudicē mortuum. Quàm ergo secura est
nostra victoria, cū ille iudicabit qui testatus est? Et si
C enim mortuus est Christus ad tēpus; sed iam viuit in Rom.6.b.
æternū. Loquātur ergo aduersus nos quicquid volūt:
nos diligamus illos, & nolētes. Nouimus enim fratres,
nouimus linguas eorū: propter quod eis nō irascamur;
patienter ferte nobiscū. Vident enim in causa se nihil
habere, & linguas conuertūt in nos, & incipiūt de no-
bis dicere mala: multa quæ sciunt, multa quæ nesciūt.
Quæ sciunt, præterita nostra sunt. Fuimus enim ali- Tit.3.a.
quando, sicut dicit Apostolus, stulti & increduli, & ad
omne opus bonū reprobi. In errore peruerso desipiē-
tes & insanientes fuimus, nō negamus: & quantū præ-
teritum nostrū nō negamus, tanto magis Deū qui no-
bis ignouit, laudamus. Quid ergo hæretice dimittis
causam, & is ad hominem? Quid enim ego sum? Quis
sum? Nūquid catholica ego sum? Nunquid hæreditas
Christi diffusa per gētes ego sum? Sufficit mihi, vt in
D ea sim. Vituperas mala mea præterita, quid magnū fa-
cis? Seuerior sum ego in mala mea quā tu: quod tu vi-
tuperasti, ego damnaui. Vtinā velles imitari, vt error
tuus fieret aliquādo præteritus. Ista sunt mala prętери-
ta quæ nouerūt, maximè in ista ciuitate. Hic enim ma
le viximus, quod ego cōfiteor: & quantum gaudeo de
gratia Dei, tantum de meis præteritis timeo. Quid di-
cam? Doleo? Dolerē, si adhuc sic essem. Sed quid dicā?
Gaudeo? Nec hoc possum dicere. Vtinam enim nun-
quam fuissem. Quicquid tamē fui, in nomine Christi
præteritum est. Quod autem modò reprehendūt, non
norūt. Sunt adhuc quæ in me reprehendāt, sed tamen
multum est ad illos vt hoc nouerint. Multa enim ago
in cogitationibus meis, pugnans aduersus malas sug-
gestiones meas, & habens conflictationē diuturnam,
& propè continuā vim cū tentationibus inimici sub-
uertere me volētis. Gemo ad Deum infirmitatē meā:
& nouit quid parturit cor meū, ille qui nouit partum
meum,

meum. Mihi autẽ minimum eſt, vt à vobis diiudicer, aut ab humano die, ait Apoſtolus; ſed neque ego meipſum iudico. Melius enim me ego noui quàm illi, ſed melius Deus quàm ego. Non ergo vobis inſultent de nobis, non faciat Chriſtus. Dicũt enim, Et qui ſunt? & vnde ſunt? malos hic illos nouim⁹, vbi baptizati ſunt? Si nos bene nouerunt, ſciunt quia & nauigauimus aliquando: ſciunt quia & peregrinati ſumus: ſciunt quia alij iuimus, & alij rediuimus. Nõ hic baptizati ſumus: ſed vbi baptizati ſumus, eccleſia eſt nota vniuerſo orbi terrarum. Et multi fratres noſtri ſunt, qui nouerunt quia baptizati ſumus, & nobiſcum baptizati ſunt. Facile eſt ergo hoc noſſe, ſi quis fratrũ eſt inde ſolicitus. Iſtis autẽ ſatis facturi ſumus, & demonſtraturi aliquid de teſtimonio eccleſiæ, cui non cõmunicant? Meritò non nos norũt trans mare baptizatos in Chriſto, quia & trans mare non habẽt Chriſtũ. Ille enim Chriſtum & trans mare habet, qui & trãs mare communicationẽ vniuerſæ eccleſiæ tenet. Quomodo poteſt cognoſcere vbi ſim ego baptizatus, cum cõmunio ipſius vix tranſit mare? Veruntamẽ fratres mei, quid eis dicam? Suſpicamini quod vultis de nobis. Si boni ſumus, in eccleſia Chriſti frumenta ſumus: ſi mali ſumus, in eccleſia Chriſti palea ſumus, tamen ab area non receſſimus. Tu qui vento tentationis foras volaſti, quid es? Triticum? Non id tolleret ventus ex area. Ex eo ergo vbi es, agnoſce quid es. Sequitur, Sed tu, inquit, quis es qui contra nos dicis tanta? Quicunque ſim, quod dicitur attende, non à quo dicitur. Sed peccatori, inquit, dicit Dominus: Vt quid tu aſſumis teſtamentũ meum per os tuum? Dicat Dominus hoc peccatori. Fortè eſt genus peccatorum cui hoc rectè dicat Dominus: ſed in quolibet dicat hoc Dominus, ideo dicit, quia peccatori non prodeſt quando legem Dei loquitur. Nunquid & auditoribus non prodeſt? Vtrunque genus nos habemus in eccleſia, Domino dicente, & bonorum & malorũ. Boni enim cùm prædicant, quid dicunt? Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. De nobis quid dicitur? ſed forma eſtote fideliũ. Hoc nos eſſe elaboramus. Quid autem ſimus, ille nouit ad quẽ gemimus. De malis tamen dictũ eſt aliud: Super cathedrã Moyſi ſederunt ſcribæ & Phariſæi; quæ dicunt facite; quæ autem faciunt, facere nolite. Vides quia in cathedra Moyſi, cui ſucceſſit cathedra Chriſti, ſedent & mali: & tamen dicendo bona nõ obſunt auditoribus. Quare tu propter malos ipſam cathedram dimiſiſti? Redi ad pacem, redi ad concordiam quæ te non offendit. Si bona loquor, & bona facio, imitare me. Si autem non facio quod dico, habes conſiliũ Domini: quę dico fac, quæ autẽ facio, noli facere; tamen à cathedra catholica noli diſcedere. Ecce in nomine Chriſti ituri ſumus, & multa dicturi ſunt. Quis finis? Citò cõtemnite cauſam noſtram. Non illis dicatis niſi, Fratres, ad rem reſpondete. Auguſtinus epiſcopus eſt in eccleſia catholica: ſarcinam ſuã portat, rationẽ redditurus eſt Deo. In bonis eũ noui: ſi malus eſt, ipſe nouit. Si bonus eſt, nec ſic ſpes mea eſt. Hoc ante omnia didici in catholica, vt ſpes mea non ſit in homine. Meritò ergo vos homines reprehenditis, quia ſpem veſtram in hominem poſuiſtis. Certè cùm reprehenderint nos, contemnite & vos. Nouimus enim qualem locũ habemus in corde veſtro, quia ſcimus qualem locum habetis in corde noſtro. Nolite pro nobis certare aduerſus illos. Quicquid de nobis dixerint, citò tranſite: ne laborãtes cauſa defenſionis noſtræ, dimittatis cauſam veſtram. Hoc enim agunt aſtutè, nolẽtes & timentes vt de ipſa cauſa dicamus. Ingerunt nobis quo nos auocent: vt cùm intendimus purgare nos, ſileamus ab ipſis conuincendis. Nam prorſus qui me dicis malum, dico & ego alia innumerabilia: citò aufer de medio, fini cauſam meã, de re age eccleſiæ, cauſam attende, vbi ſis vide. Veri-

1.Cor.4.a. Matth.3.d. Pſal.49. 1.Cor.4.d. 1.Tim.4.d. Matth.23.a. al. cura.

A tas tibi vndelibet loquatur, eſuriẽs accipe: ne nunquã ad te perueniat panis, dum ſemper quid reprehendas in vaſculo faſtidioſus & calumnioſus inquiris.

IN PSALMVM XXXVII. ENARRATIO.

OPPORTVNE ad id quod cãtauimus, Iniquitatem meã ego pronũcio, & curam gero pro peccato meo, reſpondit hęc mulier de lectione euangelij. Iniquitates enim eius intuens Dominus, canẽ appellauit dicens: Non eſt bonum, panem filiorum mittere canibus. At illa quæ nouerat iniquitatẽ ſuã pronũciare, & curam gerere pro peccato ſuo, nõ negauit quod veritas dixit: ſed miſeriã confeſſa, miſericordiã potius impetrauit, curam gerẽs pro peccato ſuo. Nã & curari petiuerat filiã ſuã, fortaſſis in filia ſignificans vitam ſuam. Pſalmũ ergo totũ quantũ poſſumus, dum conſideramus & pertractamus aduertite. Aſſit Dominus cordibus noſtris, vt ſalubriter hic inueniamus voces noſtras: & quomodo inuenerimus proferamus, nec B difficulter inueniendo, nec imperitè proferendo.

Titulus eius eſt:

Pſalmus ipſi Dauid in recordationem ſabbati.

QVÆRIMVS quæ nobis ſcripta ſunt de ſancto Dauid Propheta, ex cuius ſemine Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſecundum carnẽ: & inter bona quę de illo nobis nota ſunt per ſcripturas, non inuenimus eum aliquando recordatũ ſabbati. Quid enim ita recordaretur, ſecundum illam obſeruationẽ Iudęorum qua obſeruabãt ſabbatũ? Quid ita recordaretur, quod inter ſeptem dies neceſſariò veniebat? Obſeruandum ergo erat, non ſic recordandũ. Nemo autem recordatur, niſi quod in pręſentia non eſt poſitũ. Verbi gratia, In hac ciuitate recordans Carthaginem, vbi fuiſti aliquãdo: & hodierno die recordans heſternũ diem, vel prioris anni, vel quẽlibet anteriorẽ, & aliquod factum tuũ quod iam feciſti, aut aliquid vbi fuiſti, vel cui rei interfuiſti. Quid ſibi vult iſta recordatio ſabbati, fra- C tres mei? Quæ anima ſic recordatur ſabbatum? Quod eſt hoc ſabbatum? Cum gemitu enim recordatur. Et cùm pſalmus legeretur audiſtis, & modò cũ retexerimus audietis, quãtus ſit mæror, quãtus gemitus, quãtus fletus, quæ miſeria. Sed felix eſt, qui ſic miſer eſt. Vnde & Dominus in euãgelio beatos appellauit quoſdam lugentes. Vnde beatus, ſi lugens? Vnde beatus, ſi miſer? Immo miſer eſſet, ſi lugens nõ eſſet. Talẽ ergo & hic accipiamus ſabbatum recordantẽ, neſcio quem lugentẽ. & vtinã nos ſimus ipſe neſcio quis. Eſt enim hic quidam dolens, gemens, lugens, recordans ſabbatum. Sabbatum, requies eſt. Sine dubio iſte inquis in neſcio qua inquietudine erat, qui cũ gemitu requiem recordabatur. Ipſe itaque inquietudinẽ quã patiebatur narrat & commendat Deo, neſcio quid grauius timens quàm erat vbi erat. Nam quia in malo eſt, apertè dicit; nec interprete opus eſt, nec ſuſpicione, nec cõ D iectura: in quo malo ſit, non dubitatur ex eius verbis, nec opus eſt vt quæramus, ſed vt quod dicit intelligamus. Et niſi peius aliquid timeret, quã erat illud quo tenebatur, nõ ſic inciperet. Domine ne in indignatione tua arguas me, neque in ira tua emendes me.) Futurum eſt enim vt quidã in ira Dei emendentur, & in indignatione arguantur. Et fortè nõ omnes qui arguuntur emendabũtur, ſed tamen futuri ſunt in emẽdatione quidam ſalui. Futurum eſt quidẽ, quia emendatio nominata eſt: ſic tamen quaſi per ignem. Futuri autem quidam qui arguentur, & non emendabuntur. Nam vtique arguet eos quibus dicet, Eſuriui, & non dediſtis mihi manducare: ſitiui, & non potaſtis me: & cætera quæ ibi proſequẽs quandam inhumanitatem & ſterilitatem increpat, dicẽs malis ad ſiniſtrã conſtitutis, quibus dicet, Ite in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Hæc iſte grauiora formidans,

Pſal.50. Matth.15.c. Rom.1.a. Matth.5.a. Pſalm.6. 1.Cor.3.c. Matth.25.c.

dans, excepta vita ista, in cuius malis plangit & gemit: rogat & dicit, Domine, ne in indignatione tua arguas me. Nõ sim inter illos quibus dicturus es, Ite in ignem æternũ, qui paratus est diabolo & angelis eius. Neque in ira tua emendes me; vt in hac vita purges me; & talem me reddas, cui iam emẽdatorio igne nõ opus sit, propter illos qui salui erunt, sic tamẽ quasi per ignem.
1.Cor.3.c. Quare, nisi quia hic ædificant supra fundamentum, ligna, fœnum, stipulã? Ædificarent autẽ aurũ, argentũ, lapides preciosos, & de vtroque igne securi essent: nõ solùm de illo ęterno, qui in æternũ cruciaturus est impios; sed etiã de illo qui emẽdabit eos qui per ignẽ salui erunt. Dicitur enim, Ipse autẽ saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Et quia dicitur, saluus erit, contemnitur ille ignis. Ita planè quamuis salui per ignẽ, grauior tamẽ erit ille ignis, quàm quicquid potest homo pati in hac vita. Et nostis quãta hic passi sunt mali, & possunt pati: tamẽ tanta passi sunt, quanta potuerũt pati & boni. Quid enim quisque maleficus, latro, adulter, sceleratus, sacrilegus pertulit legibus, quod non pertulit martyr in confessione Christi? Istã ergo quæ hic sunt mala, multo faciliora sunt: & tamen videte quemadmodũ ea homines ne patiãtur, quicquid iusseris faciunt. Quanto melius faciunt quod iubet Deus, ne illa grauiora patiantur? Quare autẽ petit iste ne in indignatione arguatur, neque in ira emẽdetur: tanquã dicens Deo, quoniã iam ista quæ patior multa sunt, magna sunt, quæso vt sufficiãt? Et incipit illa numerare satisfaciens Deo, offerens illa quæ patitur, ne peiora patiatur. Quoniã sagittę tuę infixę sunt mihi, & cõfirmasti super mẽ manum tuam. Non est sanitas in carne mea à vultu iræ tuæ.) Iã hæc dicebat quę hic patiebatur: & tamen hoc iam de ira Domini, quia & de vindicta Domini. De qua vindicta? Quam excepit de Adam. Non enim in illum nõ est vindicatum; aut
Gen.2.c. frustra dixerat Deus, Morte morieris. Aut aliquid patimur in ista vita, nisi ex illa morte quã meruimus primo peccato. Etenim portamus corpus mortale plenũ tentationibus, plenũ solicitudinibus; obnoxiũ doloribus corporalibus, obnoxium indigentiis, mutabile & languidum cùm sanũ est, quia vtique nondum planè sanum. Nã vnde dicebat, Nõ est sanitas in carne mea: nisi quia ista quę huius vitę dicitur sanitas, bene intelligentibus, & sabbatum recordantibus, nõ est vtique sanitas? Si enim non mãducaueritis, inquietat fames. ista fames, naturalis quidam morbus est: quia natura nobis facta est pœna ex vindicta. Primo homini quod erat pœna, natura nobis est. Vnde dicit Apostolus,
Ephe.2.a. Fuimus & nos natura filij iræ, sicut & cæteri. Natura filij iræ, id est, portantes vindictã. Sed quare dicit, fuimus? Quia spe iã non sumus: nã re adhuc sumus. Sed illud melius dicimus quod spe sumus, quia certi sumus de spe. Nõ enim incerta est spes nostra, vt de illa
Rom.8.c. dubitemus. Audi ipsam gloriam in spe. In nobismetipsis, inquit, ingemiscimus: adoptionẽ expectantes redemptionem corporis nostri. Quid enim? Nondum redemptus es, ô Paule? Nondum pro te pretium per-
Rom.8.e. solutum est? Nónne sanguis ille iam fusus est? Nónne ipsum est pretium omnium nostrũ? Planè ipsum. Sed vide quid ait, Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Quid autẽ expectat per patientiam? Salutem. Cuius rei salutẽ? Ipsius corporis, quia hoc dixit redemptionem corporis nostri. Si salutem corporis expectabat, nõ erat salus illa quam habebat. Esuries, sitis interficit, si subuentum non fuerit. Medicamentum enim famis est cibus, & medicamentum sitis est potus, & medicamentũ fatigationis est somnus. Detrahe ista medicamẽta, vide si nõ interficiunt illa quæ existunt. Si sepositis istis nõ sunt morbi, est sa-

A nitas. Si autem habes aliquid quod te possit interficere, nisi manducaueris: noli gloriari de sanitate, sed gemens expecta redemptionẽ corporis tui. Gaude te redemptum, sed nondũ re: spe securus esto. Etenim si non gemueris in spe, non peruenies ad rem. Hoc ergo non est sanitas, ait. Non est sanitas in carne mea à vultu iræ tuæ. Vnde ergo sagittæ infixæ? Ipsam pœnam, ipsam vindictam, & forte dolores quos hic necesse est pati, & animi & corporis, ipsas dicit sagittas. De his enim sagittis, & sanctus Iob fecit commemorationẽ: & cùm Iob 6.a.
esset in illis doloribus, dixit sagittas Domini infixas sibi. Solemus tamen & verba Dei sagittas accipere. Sed nunquid ab his posset iste sic dolere se percuti? Verba Dei tanquam sagittę excitant amorem, non dolorem. An quia & ipse amor nõ potest esse sine dolore? Quicquid enim amamus, & non habemus, necesse est vt doleamus. Nã ille & amat & nõ dolet, qui habet quod amat. Qui autem amat, vt dixi, & nõdum habet quod amat: necesse est vt in dolore gemat. Inde illud in per-
B sona Ecclesiæ sponsa Christi in Cantico canticorum; Cant.2.b. & 5.c.
Quoniam vulnerata charitate ego sum. Vulneratam se dixit charitate: amabat enim quiddam, & nondum tenebat; dolebat; quia nondum habebat. Ergo si dolebat, vulnerata erat: sed hoc vulnus ad verã salutẽ rapiebat. Qui hoc vulnere non fuerit vulneratus, ad veram sanitatem non potest peruenire. Nunquid ergo vulneratus semper erit in vulnere? Possumus itaque etiam sic infixas sagittas accipere, id est, verba tua infixa cordi meo, & ex ipsis verbis tuis factũ est vt recordarer sabbatum: & ipsa recordatio sabbati, & nõdum retentio, facit me nondum gaudere, & agnoscere; nec sanitatem esse in ipsa carne, neque dici debere: quum comparo istam sanitatem illi sanitati quã habebo in requie sempiterna: vbi corruptibile hoc induet incorruptionem, & mortale hoc induet immortalitatem:
& video quia in illius sanitatis cõparatione, ista sanitas morbus est. Non est pax ossibus meis à facie pec- 1.Cor.15.f.
C catorum meorum.) Quæri solet cuius sit vox: & aliqui accipiunt Christi propter quædam quæ hic dicuntur de passione Christi; ad quæ paulo pòst veniemus, & agnoscemus quæ de passione Christi dicuntur. Sed non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum, quomodo diceret qui nullum peccatum
habebat? Coarctat nos ergo intelligendi necessitas ad 1.Petr.2.d.
cognoscendum tanquam plenũ & totum Christum, id est, caput & corpus. Cũ enim Christus loquitur, aliquando ex persona solius capitis loquitur, quod est ip-
se saluator, natus ex Maria virgine: aliquando ex per- Luc.2.b.
sona corporis sui, quod est sancta Ecclesia, diffusa toto orbe terrarum. Et nos in corpore ipsius sumus; si tamẽ fides nostra syncera sit in illo, & spes nostra certa, & charitas nostra accẽsa: sumus in corpore ipsius, & mem-
D bra ipsius, & inuenimus nos ibi loqui, Apostolo dicẽ-
te, Quoniam membra sumus corporis eius. Et multis Ephe.5.g.
locis dicit hoc Apostolus. Nam si dixerimus verba nõ Psal.21.
esse Christi, nõ erũt & illa verba Christi, Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquisti? Et ibi enim habes, Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquisti, longè à salute mea verba delictorũ meorũ: quomodo hic habes à facie peccatorũ meorum; sic & ibi habes, verba delictorũ meorũ. Et si Christus vtique sine peccato & sine delicto, incipimus non putare verba illa Psalmi illius esse. Et valde durũ & contrariũ est, vt ille Psalmus nõ pertineat ad Christũ, vbi habemus statim tam apertã passionẽ eius, tanquã ex Euangelio recitetur. Ibi enim habemus, Diuiserũt sibi vestimẽta mea; & super vestimentum meum miserunt sortem. Quid quod ipse Dominus in cruce pendens, primum versum Psalmi ipsius ore suo protulit, & dixit, Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquisti? Quid voluit intelligi, nisi illum Psalmum totum ad se pertinere,

quia

quia caput ipsius ipse pronunciauit? Vbi autem sequitur & dicit, Verba delictorũ meorũ, nõ est dubiũ quia vox Christi est. Vnde ergo peccata, nisi de corpore quod est Ecclesia? Quia loquitur corpus Christi, & caput. Quare tanquã vnus loquitur? Quia erũt duo, inquit, in carne vna. Sacramẽtũm hoc magnum est, ait Apostolus. Ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Vnde etiã cũ ipse loqueretur in Euangelio, respondẽs eis qui quæstionẽ intulerunt de vxore dimittenda, ait, Non legistis quod scriptum est, quòd Deus ab initio masculũ & feminã fecit eos; & relinquet homo patrẽ & matrẽ, & adhærebit vxori suæ, & erũt duo in carne vna? Igitur iam nõ duo, sed vna est caro. Si ergo ipse dixit, iã nõ duo, sed vna est caro: quid mirũ si vna caro, vna lingua, eadẽ verba, tanquã vnius carnis, capitis & corporis? Sic audiamus tanquã vnum: sed tamẽ caput tanquã caput, & corpus tanquã corpus. Non diuiduntur personæ, sed distinguitur dignitas: quia caput saluat, saluatur corpus. Caput exhibeat misericordiam, corpus defleat miseriam. Caput est ad purgandã peccata, corpus ad confitenda peccata, vna tamẽ vox: vbi non scriptum est, quando dicat corpus, quando caput, sed nos in audiendo distinguimus, ille autẽ tanquam vnus loquitur. Quare enim nõ dicat, peccatorũ meorum, qui dixit, Esuriui, & nõ dedistis mihi mãducare: sitiui, & non dedistis mihi potũ: hospes fui, & non recepistis me: infirmus fui, & in carcere, & non visitastis me? Certè Dominus nõ fuit in carcere. Quare nõ hoc diceret, cui cùm dictũ esset, Quando te vidimus esurientẽ & sitientẽ, aut in carcere, & non ministrauimus tibi. Respondit sic, & ex persona corporis sui indicans se dixisse, cũ vni ex minimis meis nõ fecistis, nec mihi fecistis? Quare nõ dicat, à facie peccatorũ meorũ, qui dixit Saulo: Saule, Saule, quid me persequeris? Qui vtique in cælo iam neminẽ persecutorem patiebatur. Sed quomodo ibi caput loquebatur pro corpore, sic & hic caput dicit voces corporis, cùm & capitis voces auditis. Sed neque cũ corporis voces audieritis, separetis caput: neque cùm capitis voces audieritis, separetis corpus: quia iam nõ duo, sed vna caro. Nõ est sanitas in carne mea à vultu iræ tuæ. Sed fortasse iniustè tibi Deus iratus est, ô Adam, ô genus humanũ, iniustè iratus est Deus: quia dixisti iam agnoscens ipsam pœnam tuam in corpore Christi cõstitutus homo, Non est sanitas in carne mea à vultu iræ tuæ. Expone iustitiã iræ Dei: ne te excusare videaris, illũ accusare. Sed quære & dic, Vnde ira Domini: Non est sanitas in carne mea à vultu iræ tuæ: non est pax ossibus meis. Repetiuit id quod dixit, Nõ est sanitas in carne mea: hoc est enim, non est pax ossibus meis. Nõ autẽ repetiuit à vultu iræ tuæ: sed causam dixit iræ Dei, Non est pax, inquit, ossibus meis à facie peccatorũ meorum. Quoniam iniquitates meæ sustulerũt caput meum, sicut fascis grauis grauatæ sunt super me.) Et hic causam præmisit, & effectum subiecit: quid vnde cõtigerit dixit, Iniquitates meæ sustulerunt caput meum. Nemo enim superbus, nisi iniquus cui sustollitur caput. Sursùm tollitur, qui erigit caput aduersus Deũ. Audistis cùm lectio legeretur libri Ecclesiastici, Initium superbiæ hominis, apostatare à Deo. Ille qui prior noluit audire præceptum, sustulit iniquitas ipsius caput aduersus Deũ. Et quia iniquitates sustulerunt caput eius, quid illi fecit Deus? Sicut fascis grauis grauatæ sunt super me. Leuitatis est erigere caput, quasi nihil portat qui erigit caput. Quia ergo leue est quod potest erigi, accipit pondus vnde possit cõprimi. Conuertitur enim labor eius in caput eius, & iniquitas eius in verticem descendit. Sicut fascis grauis grauatæ sunt super me. Cõputruerunt & putuerũt liuores mei.) Iam qui liuores habet, non est sanus. Adde quia ipsi liuores computruerũt & putuerunt. Vnde putuerunt? Quia computruerunt.

Genes.2.d.
Ephes.5.g.
Matt.19.a.
Matth.25.d.
Act.9.a.
Genes.2.d.
Ephes.5.g.
Eccl.10.b.
Psalm.7.

A Iã quomodo hoc explicetur in vita humana, quis hoc non nouit? Habeat aliquis sanũ olfactum animæ, sentit quomodo puteãt peccata. Cui putori peccatorum contrarius erat odor ille, de quo dicit Apostolus, Christi bonus odor sumus Deo, in omni loco iis qui salui fiunt. Sed vnde, nisi de spe? Vnde, nisi de recordatione sabbati? Aliud enim plangimus in hac vita, aliud præsumimus in illa vita. Quod plangitur, putet: quod præsumitur, fragrat. Ergo nisi esset ille talis odor qui nos inuitaret, nunquam sabbatũ recordaremur. Sed quia habemus per spiritũ ipsum odorẽ vt dicamus sponsõ nostro, Post odorẽ vnguentorum tuorum curremus: auertimus à putoribus nostris olfactũ, & conuertẽtes nos ad ipsum aliquantulũ respiramus. Sed nisi ad nos oleant & mala nostra, nunquã istis gemitibus cõfitemur, Computruerunt & putuerũt liuores mei. Vnde? A facie insipientiæ meæ.) Vnde & dixit superiùs, A facie peccatorum meorũ: inde nunc, à facie insipientiæ meæ. B Miseriis afflictus sum, & curuatus sum vsque in finẽ. Vnde curuatus est? Quia elatus eras. Si fueris humilis, erigeris; si fueris elatus, curuaberis: nõ enim deerit Deo pondus vnde te curuet. Illud erit põdus, fascis peccatorũ tuorum, hoc replicabitur in caput tuum & curuaberis. Quid est autẽ curuari? Nõ se posse erigere. Talem inuenit Dominus mulierẽ per decem & octo annos curuam, non se poterat erigere. Tales sunt qui in terra cor habent. At verò quia inuenit mulier illã Dominũ, & sanauit eam: audiat, sursum cor. Inquantum tamẽ curuatur, adhuc gemit. Curuatur enim ille qui dicit, Corpus enim quod corrũpitur, aggrauat animã, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantẽ. In his gemat, vt illud accipiat: recordetur sabbatũ, vt ad sabbatũ peruenire mereatur. Quod enim celebrabãt Iudæi, signũ erat. Cuius rei signũ? Quã iste recordatur qui dicit: Miseriis afflictus sum, & curuatus sum vsque in finẽ. Quid est vsque in finem? Vsque in mortẽ. Tota die contristatus ambulabã.) Tota die, C sine intermissione. Hoc dicit totã die, tota vita. Sed ex quo cognouit? Ex quo sabbatũ recordari cœpit. Quãdiu enim recordatur quod nondum habet, non vis vt contristatus incedat? Tota die contristatus ambulabã.

Quoniam anima mea completa est illusionibus, & non est sanitas in carne mea.) Vbi ergo est totus homo, anima & caro est. Anima cõpleta est illusionibus, caro sanitatem nõ habet, quid remanet vnde sit lætitia? Nõnne oportet vt contristetur? Tota die cõtristatus ambulabam. Tristitia nobis fit, donec & anima nostra exuatur illusionibus, & corpus nostrũ induatur sanitate. Illã enim vera sanitas quæ est? Immortalitas. Quantæ sint autẽ illusiones animæ, si voluero dicere, tempus quando sufficit? Cuius enim anima ista nõ patitur? Breue est quod admoneo, quomodo anima nostra completa est illusionibus. A facie ipsarum illusionum, aliquãdo vix orare permittimur. De corporibus D cogitare non nouimus, nisi imagines: & sæpe irruunt quas nõ quærimus, & volumus ex hac in hãc ire, & ab illã in illam trãsire: & aliquando vis redire ad id quod cogitabas, & dimittere vnde cogitas, & aliud tibi occurrit. Vis recordari quod oblitus eras: & nõ tibi venit in mentẽ, & venit potiùs aliud quod nolebas. Vbi erat quod oblitus eras? Nã quare postea venit in mentem, cùm iam nõ quæreretur? Cùm autem quæreretur, occurrerunt pro illo innumerabilia quæ nõ quærebãtur. Rem dixi breuem fratres: aspersi nescio quid vobis, quo accepto cætera vosipsi cogitãtes, inueniatis quid sit plãgere illusiones animæ nostræ. Accepit ergo pœnã illusionis, amisit veritatẽ. Sicut enim pœna est animę illusio, sic præmiũ animę veritas. Sed in his illusionibus constituti cùm essemus, venit ad nos veritas, & inuenit nos coopertos illusionibus, suscepit carnẽ nostram, vel potiùs à nobis, id est, à genere humano. Aperuit

2.Cor.2.d.
Cant.1.a.
Luc.13.b.
Sapien.9.d.

al. Apparuit oculis. †Aperuit oculos carnis, vt per fidē sanaret eos quibus veritatem fuerat monstraturus: vt sanato oculo veritas patesceret. Ipse enim est veritas quam nobis promisit, cùm caro eius videretur: vt fides inchoaretur, cuius præmium veritas esset. Non enim se ipse Christus demōstrauit in terra, sed demonstrauit carnē suā. Nam si se ipsum demonstraret, viderent illum Iudæi 1 Cor.2.b. & cognoscerent. Sed si cognouissent, nunquam Dñm gloriæ crucifixissent. Sed fortè discipuli viderunt, quādo illi dicebant, Ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Ioan.14.a. Et ille vt ab eis se nō visum esse monstraret, subiecit: Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me? Philippe qui videt me, videt & patrem. Si ergo Christum videbant, quomodo adhuc patrem quærebant? Si enim viderent Christum, viderent & patrem. Nondum itaque Christum videbant, qui patrem sibi ostendi cupiebant. Audi quia nondum videbant. In præmio illud promisit alio loco dicēs, Qui diligit me, Ibidem c. mandata mea custodit: & qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum. Et tanquam diceretur ei, quid illi dabis, diligens eum? Et ostendam, inquit, meipsum illi. Si ergo diligentibus eum hoc in præmio promisit, quia ostendet seipsum illis: manifestum est, quia illa visio veritatis talis nobis promittitur, qua visa iam nō dicamus, impleta est anima mea illusionibus.

Infirmatus sum & humiliatus sum vsq; nimis.) Qui recordatur altitudinem sabbati, ipse videt quātum sit humiliatus. Nam qui non potest cogitare quæ sit illa quietis altitudo, †non videt vbi nō sit. Propterea alius Psalmus dixit, Ego dixi in ecstasi mea, Proiectus sum à facie oculorum tuorum. al. nunc nō videt vbi sit. Psal.30. Assumpta enim mente vidit nescio quid sublime, & quod vidit nōdū ibi totus erat: & quadam, si dici potest, quasi coruscatione facta luminis æterni: vbi sensit non se ibi esse, quod potuit vtcunque intelligere, vidit vbi esset, & quemadmodū malis humanis infirmatus & coarctatus esset: & ait, Ego dixi in ecstasi mea, Proiectus sum à facie oculorū tuorum. Tale est nescio quid quod vidi in ecstasi, vt inde sentiā quàm longè sum, qui nōdum ibi sum. Iam 2 Cor.12.a. ibi erat qui dixit assumptum se in tertium cælū, & ibi audiebat ineffabilia verba quę non licet homini loqui. Sed reuocatus est ad nos vt gemeret, priùs perficiēdus in infirmitate, & sic postea indueretur virtute: animatus tamen, quia vidit aliquid rerum illarum pro dispēsatione officij sui, adiecit dicēs, Audiui ineffabilia verba quæ non licet homini loqui. Iā ergo quid opus est, vt à me aut à quoquam quęratis quę non licet homini loqui: si illi non licuit loqui, cui licuit audire? Plangamus tamen & gemamus in confessione, agnoscamus vbi simus, recordemur sabbatum, & patiēter expectemus quod ille promisit, qui nobis in se ipso exemplū patientię demonstrauit. Infirmatus sum & humiliatus sum vsq; nimis. Rugiebā à gemitu cordis mei.) Attenditis plerunque interpellare gemitibus seruos Dei, & quæritur causa: & non apparet nisi gemitus alicuius serui Dei, si tamen ad aures hominis circa illum positi peruenerit. Est enim gemitus occultus qui ab homine non auditur: tamen si tanta occupauerit cor cogitatio desiderij cuiusdam, vt voce clariore exprimatur vulnus interioris hominis, quæritur causa: & dicit homo apud semetipsum, fortè illud est vnde gemit, & fortè illud illi factum est. Quis potest intelligere, nisi ille in cuius oculis & auribus gemit? Propterea rugiebā, inquit, à gemitu cordis mei, quia homines si quando audiunt gemitum hominis, plerunque gemitum carnis audiunt gementem, à gemitu cordis nō audiunt. Abstulit nescio quis res huius, rugiebat, sed non à gemitu cordis: alius, quia abstulit filium: alius, quia vxorem: alius, quia grandinata est vinea, quia cuppa acuit, quia diripuit iumentū ipsius nescio quis: alius, quia damnū aliquod passus est: alius, quia timet hominē inimicū: Omnes isti à gemitu carnis rugiunt. At verò seruus Dei, quia ex recordatione sabbati rugit, vbi est regnū Dei, quod caro & sanguis nō possidebunt: Rugiebam, 1 Cor.15.g. inquit, à gemitu cordis mei. Et quis agnoscebat vnde rugiebat? Subiecit, Et ante te est omne desiderium meum.) Non enim ante homines qui cor videre non possunt, sed ante te est omne desiderium meum. Sit desiderium tuum ante illum, & pater qui videt in occulto, reddet tibi. Matth.6.a. Ipsum enim desiderium tuum, oratio tua est: & si continuum desiderium, continua oratio. Non enim frustra dixit Apostolus, Sine intermissione orantes. 1 Thess.5.c. Nūquid sine intermissione genu flectimus, corpus prosternimus, aut manus leuamus, vt dicat, Sine intermissione orate? Aut† si dicim⁹ nos orare, al. sicut. hoc puto sine intermissione non possumus facere. Est alia interior sine intermissione oratio, quæ est desiderium. Quicquid aliud agas, si desideras illud sabbatū, non intermittis orare. Si nō vis intermittere orare, noli intermittere desiderare. Continuum desideriū tuū, continua vox tua est. Tacebis, si amare destiteris: quia tacuerunt de quibus dictum est, Quoniam abundauit Matt.24.b. iniquitas, refrigescet charitas multorum. Frigus charitatis, silentium cordis est: flagrantia charitatis, clamor cordis est. Si semper manet charitas, semper clamas: si semper clamas, semper desideras: si desideras, requiem recordaris: & rugitus cordis tui ante quem sit, oportet vt intelligas. Iā quale desideriū debeat esse ante oculos Dei, considera. Nunquid vt moriatur inimicus noster, quod quasi iustè optant homines? Nam aliquādo oramus quod nō debemus. Illud quod quasi iuste orāt homines, videamus. Non orant vt moriatur aliquis, & ad illos hęreditas veniat. Sed & illi qui orant vt moriātur inimici, audiant Dominum dicentem: Orate pro Matth.5.g. Luc.6.d. inimicis vestris. Non ergo hoc orent vt moriantur inimici, sed hoc orent vt corrigantur & mortui erūt inimici. Iam enim correcti, non erunt inimici. Et ante te omne desiderium meum. Quid si desiderium ante illum est, & ipse gemitus non est ante illum? Vnde fieri potest, quando ipsum desiderium vocem suam habet gemitum? Ideo sequitur, Et gemitus meus non est absconditus à te.) A te nō est absconditus, à multis autem hominibus absconditus est. Videtur aliquando humilis seruus Dei dicere, & gemitus meus non est absconditus à te. Videtur aliquando & ridere seruus Dei. Nunquid desiderium illud mortuum est in corde? Si autem inest desiderium, inest & gemitus. Non semper peruenit ad aures hominū, sed nunquā recedit ab auribus Dei. Cor meum conturbatum est.) Vnde conturbatum est? Et deseruit me fortitudo mea.) Plerunque irruit nescio quid repentinum, fit cōturbatio cordis. Cōtremiscit terra, tonitruus datur de cælo, horribilis fit impetus vel strepitus: leo fortè videtur in via, fit conturbatio: latrones insidiantur, fit turbatio cordis, pauetur, vndique solicitudo incutitur. Vnde hoc? Quia deseruit me fortitudo mea. Si enim maneret illa fortitudo, quid timeretur? Quicquid nūciaretur, quicquid frenderet, quicquid sonaret, quicquid caderet, quicquid horreret, nō terreret. Sed vnde illa perturbatio? Deseruit me fortitudo mea. Vnde deseruit fortitudo? Et lumen oculorū meorum nō est mecum.)† Latuerat ergo Adam lumen oculorū ipsius. al. Habuerat. Nā lumen oculorū ipsius ipse Deus erat: quē cùm offendisset, fugit ad vmbram, & abscondit se inter ligna paradisi. Gen.3.b. Pauebat à facie Dei, & quæsiuit vmbram arborum. Iam inter arbores lumen oculorum non habebat, ad quod gaudere consueuerat. Si ergo ille de origine, & nos de propagine: & redeunt ad illum secūdum vel nouissimum Adam membra ista, quia nouissimus Adam in spiritu viuificante: & clamant de corpore eius in ista confessione, Et lumen oculorū meorum non est mecum: iam confitens, iam redemptus, iam

iam in corpore Christi est, & lumen oculorum ipsius non est cum ipso? Planè non est cum ipso, sed est quidē tanquam adhuc recordantium sabbatum, tanquam cernentium in spe: sed nondum est illud lumē de quo dicitur, ostendam meipsum illi. Est quiddam luminis, quia filij Dei sumus, & vtique hoc in fide retinemus: sed nondum est illud lumē quod videbimus, Nōdum enim apparuit quod erimus. Scimus quia cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eū sicuti est. Nam modò lumen fidei & lumen spei est. Quandiu enim sumus in corpore, peregrinamur à Domino. Per fidem enim ambulamus, non per speciē. Et quandiu quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Voces sunt ergo istæ peregrinantium, nondum in patria constitutorum. Et rectè dicit, & verè dicit, & si non sit dolosus, veraciter confitetur. Et lumen oculorum meorum non est mecum. Hæc patitur homo intus, ibi secum in seipso, & seipsum, de nemine ad neminem præter se. Hæc sibi ipse pœna sua esse meruit, quicquid superius enumerauit. Sed nunquid hoc solum est quod patitur homo? Patitur enim ex se intrinsecus, forinsecus autem ex eis inter quos viuit. Patitur mala sua, cogitur pati, & aliena. Inde sunt illæ duæ voces, Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce seruo tuo. Iam de occultis suis confessus est, à quibus se cupit mundari. Dicat & de alienis, à quibus sibi vult parci. Amici mei.) Quid dicam iam de †inimicis? Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt, & steterunt.) Hoc quod ait, aduersum me steterunt, intellige. Si enim aduersum me steterunt, aduersus se ceciderunt. Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt, & steterunt. Iam intelligamus capitis voces, iam incipiat illucescere caput nostrum in passione. Sed rursum cū cœperit caput dicere, noli inde separare corpus. Si caput noluit se separare à vocibus corporis, corpus se audeat separare à passionibus capitis? Patere in Christo, quia tanquam peccauit in infirmitate tua Christus. Modò enim peccata tua tāquam ex ore suo dicebat, & ea dicebat sua. Dicebat enim, à facie peccatorum meorum, quæ non erant ipsius. Quomodo ergo peccata nostra sua esse voluit propter corpus suum, sic & nos passiones eius nostras esse velimus propter caput nostrum. Non enim ille ex amicis passus est inimicos, & nos non: imò & nos ad hoc paremus in eodem conuiuari. Talem calicem non respuamus, vt celsitudinis eius desiderium per humilitatē eius inueniamus. Respondit enim celsitudini eius hærere volentibus, qui eius adhuc humilitatem non cogitabant: & ait illis, Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Ergo & illæ passiones Domini, passiones nostræ sunt: & vnusquisque si bene seruiat Deo, bene seruet fidem, exhibeat quod debet, & versetur inter homines iustè, volo videre si non patitur, etiam quod hic enumerat in passione sua Christus. Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt, & steterunt. Et proximi à lōgè steterunt.) Qui proximi appropinquauerunt, & qui proximi à longe steterunt? Proximi erāt Iudæi, quia cognati erant. Appropinquauerunt, quando crucifixerunt. Proximi erant & Apostoli: & tamen ipsi à longe steterunt, ne cum illo paterentur. Potest etiam hoc sic intelligi. Amici mei: id est, qui se finxerunt amicos meos. Amicos enim se finxerunt, quādo dixerunt: Scimus quia in veritate viam Dei doces: quando illum tentare voluerunt, vtrum soluendum esset tributum Cæsari, quando illos conuicit ore ipsorum. Amici videri volebant, sed non illi erat opus vt quisquam ei testimonium perhiberet de homine. Ipse enim sciebat quid esset in homine: adeò vt cùm amica verba dixissent, responderet eis, Quid me, inquit, tentatis, hypocritæ? Ergo amici mei & proximi mei

Ioan.14.c. *1 Ioan.3.a.* *2 Cor.5.a.* *Rom.8.e.* *Psal.18.* *al.amicis.* *Matth.20.c.* *Luc.23.e.* *Matth.22.c.* *Ioan.2.d.* *Matth.22.c.*

A aduersum me appropinquauerunt, & steterunt: & proximi à longè steterunt. Nostis † quid dixi. Proximos †dixi qui appropinquauerunt: & tamen à longè steterunt. Appropinquauerunt enim corpore, sed longè steterunt corde. Qui tam propinqui corpore, quàm qui in crucem leuauerunt? Qui tam longe corde, quàm qui blasphemauerunt? Audite istam longinquitatem ab Esaia Propheta. Videte istam propinquitatem & longinquitatem. Populus hic labiis me honorat: ecce propinquat corpore: cor autem eorum lōgè est à me. Idem propinqui, idem longinqui. Propinqui labiis, longinqui corde. Veruntamen quia longè steterunt timentes Apostoli, absolutius & planius de illis accipimus, vt alios propinquasse, alios longè stetisse intelligamus: quandoquidem & Petrus qui audacius secutus fuerat, ita adhuc longè erat, vt interrogatus & perturbatus, ter negaret Dominum, cum quo se moriturum esse promiserat. Qui postea ex longinquo

B vt propinquus fieret, audiuit post resurrectionem, Amas me? & dicebat, Amo. Et dicēdo propinquabat, qui negando longè factus erat, donec trina voce amoris, solueret trinam vocem negationis. Et proximi mei à longè steterunt: Et vim faciebant qui quærebant animam meam.) Iam manifestum est qui quærebant animam ipsius, qui non habebant animam eius, quia non erant in corpore eius. Qui quærebant animam eius, longè erant ab anima eius: sed quærebant vt occiderent eam. Quæritur enim anima eius & bene. Nā alio loco arguit quosdam dicens, Et non est qui requirat animam meam. Arguit quosdam non quærentes animam eius, & rursus arguit alios quærentes animam eius. Quis est qui quærit bene animam ipsius? Qui eius passiones imitatur. Qui sunt qui quærebant malè animam eius? Qui ei vim faciebant, & crucifigebant eū. Sequitur, Qui quærebant mala mea, locuti sunt vanitatem.) Quid est qui quærebant mala mea? Multa quærebant, & non inueniebant. Fortè hoc dixerit,

C quærebant crimina mea. Quæsierunt enim quæ in illum dicerent, & non inueniebant: Quærebant enim mala de bono, quærebant scelera de innocente. Quādo inuenirent in eo qui nullum peccatum habebat? Sed quia peccata quærebant in eo qui peccata nō habebat, restabat vt fingerent quod non inueniebant. Ideo qui quærebant mala mea, locuti sunt vanitatem, non veritatem. Et dolum tota die meditabantur.) Hoc est, fallaciam sine cessatione meditabantur. Nostis quanta falsa testimonia dicta sunt in Dominum, antequam pateretur. Nostis quanta falsa testimonia dicta sunt, etiam cùm resurrexisset. Nam illi milites custodes sepulchri, de quibus Esaias dixit, Ponam malos pro sepultura eius. (Mali enim erant, & veritatem dicere noluerunt, & corrupti mendacium seminauerunt.) attendite qualem vanitatē locuti sunt. Interrogati sunt etiam ipsi, & dixerūt: Cùm dormiremus, ve-

D nerunt discipuli eius, & abstulerunt eum. Hoc est loqui vanitatem. Si enim dormiebāt, vnde sciebāt quod gestum erat? Ergo ait, Ego autem velut surdus non audiebam.) Qui ad ea quæ audiebat nō respondebat, tanquam non audiebat. Ego autē velut surdus nō audiebam: Et sicut mutus non aperiens os suum.) Et repetit eadē. Et factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones.) Quasi non esset quod illis diceret, quasi nō esset vnde illos argueret. Nonne iam antea multa increpauerat, multa dixerat, & dixerat, Væ vobis scribæ & pharisæi, hypocritæ, & multa talia? Tamē quando passus est, nihil horū dixit, non quia nō habebat quod diceret; sed expectabat vt complerēt illi omnia, & implerētur omnes prophetiæ de illo, de quo dictum erat, Et sicut ouis coram tondente se sine voce, non aperuit os suum. Oportebat ergo vt taceret in passione, non taciturus in iudi-

al. quia dixit. *al.dixit.* *Esa.29.d.* *Matth.15.a.* *Matth.26.* *f.g.* *Ioan.21.c.* *Psal.141.* *Matth.26.f.* *Esa.53.c.* *Matth.28.c.* *Matth.23.b.* *Esa.53.c.*

iudicio. Iudicandus enim venerat, qui postea iudicaturus veniret: & ideo cum magna potestate iudicatur*, quia cum magna humilitate iudicatus. Quoniam in te Domine speraui, tu exaudies Domine Deus meus.) Tanquam si ei diceretur, quare non aperuisti os tuum, quare non dixisti, parcite, quare non in cruce pendés iniquos arguisti? Sequitur, & dicit, Quoniã in te Domine speraui, tu exaudies Dñe Deus meus. Monuit te quid facias, si fortè occurrerit tibi tribulatio. Quæris enim te defendere, & fortè nemo accipit defensionem tuam. Iam tu perturbans, quasi perdideris causam tuam: quia nullius habes defensionem aut testimonium. Custodi intus innocentiam tuam, vbi nemo opprimit causam tuam. Præualuit in te falsum testimonium, sed apud homines. Nunquid apud Deũ valebit, vbi causa tua dicenda est? Quando Deus iudex erit, alius testis quàm conscientia tua non erit. Inter iudicem iustum & conscientiam tuam noli timere nisi causam tuã. Si causam malam nõ habueris, nullũ accusatorem pertimesces: nullũ falsum testẽ refelles, nullum verum requires. Tu tantùm bonam conscientiam affer: vt possis dicere, Quoniam in te Domine speraui, tu exaudies Domine Deus meus. Quia dixi nequando insultent in me inimici mei, & dum commouentur pedes mei, in me magna locuti sunt.) Iterũ redit ad infirmitatẽ corporis sui, & rursus caput illud attẽdit pedes suos. Non sic est in cælo, vt deserat quod habet in terra. Attendit planè, & videt nos. Aliquandò enim vt est ista vita, commouentur pedes nostri, & labũtur in aliquo peccato: ibi exurgunt linguæ nequissimæ inimicorum. Hinc ergo intelligimus, etiam cùm tacebant quid quærebant. Quia erant tunc asperi, immites, gaudent se inuenisse quod dolere debuerũt. Et dixi, ne aliquãdo insultẽt in me inimici mei. Dixi hoc, & tamen fortè ad emendationem fecisti eos magna loqui de me, dum mouerentur pedes mei, id est, elati sunt, multa mala dixerũt cũ mouerer. Misereri enim debuerunt infirmis, non insultare, quomodo Apostolus dicit, Fratres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis, instruite huiusmodi in spiritu mansuetudinis. Et complectitur quare: intendens, inquit, teipsum, ne & tu tenteris. Non erant isti tales de quibus dicit, Et dum commouerentur pedes mei, in me magna locuti sunt: sed erãt tales de quibus alibi dicit. Qui me premunt exultabunt, si motus fuero. Quoniam ego ad flagella paratus sum.) Omnino magnificè, tanquam diceret, Ad hoc natus sum, vt flagella sufferam. Nõ enim†nasceretur nisi de Adã, cui flagella debentur. Sed aliquãdo peccatores in hac vita aut non, aut minus flagellantur: quia iam desperata est intentio eorum. At verò illi quibus paratur vita sempiterna, necesse est vt hic flagellentur: quia vera est illa sententia: Fili ne deficias in disciplina Domini, neque fatigeris cùm ab illo increparis. Quem enim diligit Dominus, corripit: flagellat autem omnem filiũ quem recipit. Ideo ergo non insultent inimici mei, nõ magna loquantur, & si flagellat me pater meus. In flagella paratus sum, quia mihi hæreditas preparatur. Nõ vis flagellum, non tibi datur hæreditas. Omnis enim filius necesse est vt flagelletur. Vsque adeò omnis flagellatur, vt nec illi pepercerit qui peccatũ non habuit. Quoniã ego in flagella paratus sum, Et dolor meus ante me est semper.) Quis dolor? Forte de flagello. Et verè fratres mei, verè dicam vobis, Flagella sua dolent homines: quare flagellantur, non dolent. Non erat iste sic. Audite fratres mei. Nescio quis si damnum patitur, procliuior est vt dicat, indignè passus sum, quã vt consideret quare passus sit: dolens damnũ pecuniæ, nõ dolens iustitiæ. Si peccasti, thesaurum tuum interiorẽ dole. Nihil habes in domo, sed fortè inanior es corde. Si autem plenum est cor bono suo; Deo tuo: quare

[Margin notes, left column: Psal.37. — Gal.6.a. — al. pateretur. — Prou.3.b. Heb.12.b. — Rom.8.f. — 1 Pet.2.d.]

A nõ dicis. Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum? Vnde ergo iste dolebat? De flagello quo flagellabatur? Absit. Et dolor meus, inquit, ante me est semper. Et quasi diceremus, quis dolor? vnde dolor? Iob 1.d.

Quoniam iniquitatem meam ego pronũcio, & curam geram pro peccato meo.) Ecce vnde dolor. Non de flagello dolor: de vulnere, non de medicina. Nam flagellum medicamentum est contra peccata. Audite fratres, Christiani sumus: & tamen plerunque si filius cuiusquam moriatur, plangit illum: si peccet, nõ illum plangit. Tunc plangeret, tunc doleret, cùm peccãtem videret: tunc modum imponeret, tunc normam viuẽdi doceret, disciplinam daret. Aut si fecit, & ille non audiuit, tũc erat plangendus: tũc peiùs mortuus luxuriosè viuens, quàm moriendo luxuriam finiens. Tunc ergo quando ista faciebat in domo tua, non solùm mortuus erat, sed & putebat. Hæc dolenda sunt, illa B sustinenda: illa ferenda, ista plangenda. Plangenda autem, quomodo audistis plangere istum: quoniam iniquitatem meam ego pronuncio, & curam geram pro peccato meo. Ne securus sis cùm confessus fueris peccatum, tanquam semper præparatus ad confitendum & committendum peccatum. Sic pronuncia iniquitatem tuam, vt curam geras pro peccato tuo. Quid est curam gerere pro peccato tuo? Curam gerere pro vulnere tuo. Si diceres, curam geram pro vulnere meo, quid intelligeretur; nisi, dabo operam vt sanetur? Hoc est enim curã gerere pro delicto: semper niti, semper intendere, semper studiosè & sedulò agere, vt sanes peccatum. Ecce de die in diem plangis peccatum tuũ, sed fortè lachrymę currũt, & manus cessant. Fiãt eleemosynæ, redimantur peccata, gaudeat indigens de dato tuo, vt & tu gaudeas de dato Dei. Eget ille, eges & tu: eget ille ad te, eges & tu ad Deum. Tu contemnis egentem tui, Deus nõ te contemnet egentem sui. Ergo C impleto tu egentis inopiam, vt impleat Deus interiora tua. Hoc est, curam geram pro peccato meo, faciam omnia quæcunque faciẽda sunt, ad abluendum & sanandum peccatum meum. Et curam geram pro peccato meo. Inimici autem mei viuunt.) Bene est eis, gaudent in seculi felicitate, vbi ego & laboro & rugio à gemitu cordis mei. Quomodo viuunt inimici illius, quia iam dixit de illis, quoniam locuti sunt vanitatem? Audi & in alio Psalmo, Quorum filij sicut nouellæ constabilitæ. Sed superius dixerat, Quorum os locutum est vanitatem, filię corũ compositæ sicut similitudo templi, cellaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc: boues eorum crassæ, oues eorum fœcũdæ multiplicantes in exitibus suis: non est ruina sepis, neque clamor in plateis eorum. Viuũt ergo inimici mei: hæc vita est, hanc laudant, hanc amant, hanc malo suo habent. Quid enim sequitur? Beatũ dixerunt populũ, cui hæc sunt. Quid autem tu qui curam geris pro pecD cato tuo? Quid tu qui pronuncias iniquitatem tuam? Beatus, inquit, populus cuius est Dñs Deus ipsius. Inimici autem mei viuunt. Et confirmati sunt super me, & multiplicati sunt qui me oderũt iniquè.) Quid est, qui oderunt iniquè? Bona sibi volentem oderũt. Qui si redderent mala pro malis, boni nõ essent: qui si non redderent bona pro bonis, ingrati essent: reddunt autem mala pro bonis qui oderunt iniquè. Tales fuerunt Iudæi. Venit ad illos Christus cum bonis, reddiderunt illi mala pro bonis. Cauete hoc malum, fratres. Citò subintrat, quia diximus, tales erant Iudæi: ne putet vnusquisque vestrum longè se exceptum. Corripiat te aliquis frater tuus bonum tibi volens, oderis illum, & talis es. Et videte quàm citò fiat, quàm facilè currat tam magnum malum, tam agile peccatum. Detrahebant mihi qui retribuunt mala pro bonis, quoniam persecutus sum iustitiam.) Ideo mala pro bonis. Quid est,

[Margin notes, right column: Psal.127. — Psal.143. — Psal.143.]

est, persecutus sum iustitiam? Nō dimisi: ne forte per- A secutionē semper in malo intelligas, persecutus dixit, perfectè secutus sum iustitiam, Quoniam persecutus sum iustitiam. Et audi caput nostrum euidens in passione. Et proiecerunt me dilectum tanquam mortuū abominatum. Parum erat mortuum, quare abominatum? Quia crucifixum. Etenim hæc mors crucis magna apud eos abominatio erat, non intelligentes in *Deut. 21.d. Gal. 3.b.* prophetia dictum esse, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Non enim ipse attulit mortem, sed hic inuenit de maledicto primi hominis propagatam: & eandem mortē nostram suscipiens in ligno suspendit, quæ venerat de peccato. Ergo ne putarent aliqui, sicut putant quidam hæretici, Dominum nostrū Iesum Christum falsam carnem habuisse, & non veram mortem in cruce soluisse: intendit hoc Propheta, & ait, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Ostendit ergo quia & filius Dei vera morte mortuus est, quæ mortali carni debebatur: ne non maledictum putares, non verè mortuum. Quia verò illa mors non erat falsa, sed ex illa propagine descenderat, quę venerat de maledi- *Genes. 2.c.* cto, cùm diceret Deus, Morte moriemini, omnino, & ad ipsum peruenit vera mors, vt ad nos perueniret vera vita: etiam ad ipsum peruenit mortis maledictio, vt ad nos perueniret vitæ benedictio. Et proiecerunt *Rom. 8.a.* me dilectum, tanquam mortuum abominatum.

Ne derelinquas me Domine Deus meus, ne discesseris à me.) Dicamus in illo, dicamus per illum; ipse enim interpellat pro nobis; & dicamus: Ne derelinquas me Dñe Deus meus. & tamē dixerat, *Psal. 21. Matt. 27.e.* Deus meus Deus meus, vt quid me dereliquisti? & dicit, Deus meus ne discesseris à me. Si à corpore non recedit, recessit à capite? Cuius ergo vox erat, nisi primi hominis? Ex illo ergo se ostendens veram carnem portare, dicit, Deus meus Deus meus, vt quid me dereliquisti? Non illum dimisit Deus. Si te nō dimittit credentem in se, Christū dimitteret pater & filius & spiritus sanctus vnus Deus? Sed personam in se transfigurauerat primi hominis. Scimus dicente Apostolo, quia *Rom. 6.b.* vetus homo noster confixus est cruci cum illo. Non autem careremus vetustate, nisi crucifigeretur in infirmitate. Ad hoc enim venit vt renouemur in illo, quia desiderando eum & passionem eius imitando renouamur. Ergo vox erat infirmitatis, vox erat nostra *Psal. 21.* qua dictum est, Quare me dereliquisti? Inde ibi dictū est, Verba delictorum meorum: tanquam diceret, hęc verba ex persona peccatoris in me transfigurata sunt.

Ne discesseris à me. Intende in adiutorium meum, Domine salutis meæ.) Ipsa est salus fratres, de qua salute exquisierunt Prophetæ, sicut dicit Apostolus Pe- *1 Pet. 1. b.* trus, & nōn acceperunt qui exquisierunt: sed inquisierunt & prænunciauerūt, & venimus nos & inuenimus quod illi exquisierūt. Et ecce nos nondum accepimus & nascentur post nos, & inuenient quod nec ipsi accipient & transient: vt omnes simul in fine diei cum Patriarchis, & Prophetis, & Apostolis denarium salu- *Matt. 20.a.b.* tis accipiamus. Etenim nostis mercenarios vel operarios diuersis temporibus ductos ad vineam, mercedem tamen pariter acceperunt. Et Prophetæ ergo & Apostoli, & martyres, & nos & qui post nos erunt vsque in finem seculi, in ipso fine accepturi sumus salutem sempiternam; vt contemplantes gloriam Dei, & eius faciem intuentes, cum laudemus in æternum, sine defectu, sine aliqua pœna iniquitatis, sine aliqua peruersitate peccati: laudantes Deum, & non iam suspirantes, sed inhærentes illi, cui vsque in finem suspiramus, & in spe lætati sumus. In illa enim ciuitate erimus, vbi bonum nostrum Deus est, lumen Deus est, panis Deus est, vita Deus est: quicquid est bonum nostrum à quo peregrinantes laboramus, in illo inueniemus. In illo erit quies, quam modò recordantes necesse est vt doleamus. Illud enim sabbatum recordamur, in cuius recordatione tanta dicta sunt, & nos tanta dicere debemus, & dicentes nunquam tacere, non ore, sed corde: quia sic ore tacemus, vt corde clamare possimus.

IN PSALMVM XXXVIII. ENARRATIO.

Carthagine ad mensam sancti Cypriani, sermo habitus.

PSALMI huius, quem modò cantauimus, & tractandum suscepimus, titulus est, In finem pro Idithun canticum ipsi Dauid.) Cuiusdam ergo qui vocatur Idithun, voces expectandæ & audiendæ sunt: & si esse vnusquisq; nostrūm potuerit Idithun in eo quod cantat, inuenit se & audit se. Viderint enim qui tunc fuerunt, quis vocatus fuerit Idithun, secundū hominum priscam natiuitatem. Nos autem audiamus quid interpretetur hoc nomen, & in ipsa interpretatione nominis quæramus intelligētiam veritatis. Sicut ergo inquirentes reperire potuimus in eis nominibus quæ B nobis à studiosis literarū diuinarū ex Hebræo eloquio in Latinum interpretata sunt, Idithun interpretatur, transiliens eos. Quis est ergo iste transiliens? vel quos transiliuit? quia transiliens non nudè positum est, sed transiliens eos. Transiliendo enim cantat, an cantādo transilit? Siue transiliendo cantet, siue cantādo transiliat, transilientis tamen canticum paulo antè cantauimus: verum & nos simus trāsilientes, viderit Deus cui cantauimus. Sed si quis transiliens cantauit, gaudeat se esse quod cantauit. Si quis autē terræ adhuc inhærens cantauit, optet esse quod cantauit. Quosdā enim inhærentes humo, curuatos in terram, ea quæ † ima *al. vana.* sunt cogitantes, in rebus transeuntibus spem ponētes, transiliuit iste qui vocatur transiliens eos. Quos enim transiliuit, nisi remanentes? Nostis quosdam Psalmos inscribi Canticum graduum, & ibi quidem in Græca lingua satis euidens est, quid dicat ἀναβαθμῶν. Anabath- *Anabathmoi.* mi enim gradus sunt, sed ascendentium, non descen- C dentium. Latinus quia non potuit propriè dicere, generaliter dixit: & quoniam gradus appellauit, ambiguum reliquit vtrū ascendentiū essent, an descendentium. Sed quia nō sunt loquelæ neque sermones, quo- *Psal. 18.* rum nō audiantur voces eorum, exponit sequentē lingua præcedens: & fit certū in alia, quod ambiguū erat in alia. Quomodo ergo ibi ascendens quidā cantat, sic & hic transiliens. Est autē hæc ascensio, & ista transilitio, non pedibus, non scalis, non pennis; & tamen si interiorē hominē attendas, & pedibus, & scalis, & pēnis. Nā si nō pedibus, quomodo dicit homo interior, Non *Psal. 35. Gen. 28.c.* veniat mihi pes superbiæ? Si non scalis, quid sunt quas vidit Iacob, vbi erāt ascēdentes angeli & descēdentes? Si non pennis, quis est qui dicit, Quis dabit mihi pen- *Psal. 54.* nas sicut colūbæ, & volabo, & requiescā? Sed in rebus corporalibus, aliud sunt pedes, aliud scalæ, aliud pēnæ. Intus autē & pedes, & scalæ, & pennæ, affectus sunt, & bonæ voluntates. His ambulemus, his ascendamus, his D volemus. Cùm ergo audit quisq; transilientē hunc & imitari eligit, non quærat leuitate corporis transilire fossas, aut aliqua altiuscula præuolare saliendo, sed quod ad corpora attinet dico, nā fossas etiam transilit. *Psal. 79.* Succēsa igni & effossa, quæ ab increpatione vultus tui peribunt. Quæ sunt enim succensa igni & effossa, quæ ab increpatione Dñi peribunt, nisi peccata? Succensa igni sunt, quæ facit malè ardens cupiditas: & effossa sunt, quæ facit malè iacens timiditas. Hinc enim peccata omnia, aut cupiendo, aut timēdo. Transiliat ergo iste omnia quibus teneri posset in terra, erigat scalas suas, exerat pennas suas, videat vtrū quisquam agnoscat hic se: imò verè in Domini gratia multi se agnoscunt, qui fortè iam vilem habentes mundū, & omnia quæ delectant in mundo, eligūt rectè viuere, dum hic viuunt in gaudiis quibusdam spiritalibus. Et hæc vnde erūt adhuc ambulantibus super terram, nisi ex diuinis clo-

eloquiis, ex verbo Dei, ex parabola aliqua scripturarũ scrutata & inuestigata, ex dulcedine inuentionis, quã præcessit labor inquisitionis? Sunt quædam deliciæ sanctæ & bonæ in libris. Neque enim sunt in auro & argento, in epulis atque luxuria, in venationibus & piscationibus, in ludo & ioco, in theatricis nugis, in affectandis & apprehendendis ruinosis honoribus. Neque enim vera sunt gaudia in his omnibus, & in his libris nulla sunt: imò verò anima illa ima transiliens, & in his delectata dicat, quia verum dicit & secura dicit,
Psal. 118. Narrauerunt mihi iniusti delectationes, sed non sicut lex tua Domine. Veniat adhuc iste Idithun, transiliat eos qui delectantur imis; & delectetur in his, & gaudeat in verbo Domini, in delectatione legis Altissimi. Sed quid dicimus? Et hinc transiliendum est in aliud? An hucusq; habet quò transiliat qui transilire desiderat? Voces potius eius audiamus. Iam enim iste transiliens videtur mihi quòd habitabat in eloquiis Dei, & ibi didicit hæc, quæ audituri sumus. Dixi, custodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea.) Credas quod legendo, disserendo, prædicando, monendo, obiurgando, hortando, cùm versaretur in opere, cùm exerceretur in difficultatibus quibusdã humanis, homo agens inter homines, quamuis iam transiliens eos, qui non delectantur his (quia difficile est, vt quisq; lingua non labatur & peccet, & qui lingua non peccauit, vt
Iacob. 3. a. scriptum est, hic perfectus est vir) aliqua fortè pœnitẽda dixerat, & lapsa erant ab ore quæ vellet reuocare, nec posset. Non enim lingua frustra in vdo est, nisi quia facilè labitur. Videns ergo quàm esset difficile, vt necessitatem loquendi haberet homo, & in loquendo non aliquid diceret, quod se dixisse nollet: & tædio affectus ex his peccatis, quæsiuit euitare talia. Patitur hanc difficultatẽ transiliens. Non me iudicet, qui nõdum est transiliens: transiliat, & experiatur quod loquor. Tunc enim erit & testis, & filius veritatis. Cùm ergo hæc ei contigissent, statuerat nõ loqui: ne aliquid diceret quod locutum se esse pœniteret. Et hoc indicãt prima verba eius, Dixi, custodiam vias meas, vt nõ delinquã in lingua mea. Custodi ergo vias tuas ô Idithun, & noli delinquere in lingua tua: perpende quod dicturus es, examina, consule interiorem veritatem, & sic profer ad exteriorem auditorẽ. Quæris ista plerunque in perturbatione rerũ, in occupatione animorum: dum ipsa infirmitas animæ, quam aggrauat cor-
Sapient. 9. c. pus quod corrumpitur, & audire vult & dicere, audire intus, dicere foris aliquando perturbata studio dicendi, deficit † indiligentia agnoscendi: & in his dicit aliquid quod fortè non esset dicendum. Contra hæc remedium optimũ, est silentiũ. Stat enim peccator, propria quadam nota peccator superbus quisquam & inuidus: audit loquentem transilientem, captat verba, proponit laqueos, difficile est, vt non inueniat aliquid non ita dictum, vt dici debuisset: nec audiendo ignoscit, sed calumniatur inuidendo. Contra hos iste Idithun transiliens eos silere delegerat, vnde ita cantauit: Dixi, custodiam vias meas, vt nõ delinquam in lingua mea. Quamdiu capior à calumniosis, aut captor, & si non capior? Custodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea. Quamuis trãsilierim delectationes terrenas, quamuis non me capiant temporalium rerum volatici affectus, quãuis iam hæc ima despiciam, & ad meliora consurgam: in ipsis tamen melioribus sufficit mihi delectatio intelligentiæ coram Deo. Quid mihi opus est captanda loqui, & dare aditum calumniantibus. Dixi ergo, custodiam vias meas, vt nõ delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiam.) Hoc quare? Propter pios, propter studiosos, propter fideles & sanctos? Absit. Illi sic audiunt, vt quod probant laudent: quod autẽ improbant inter † illa fortè, quæ laudant, veniam dent potius quàm calumniam parent.

al. indigentia.

al. multa.

August. to. 8.

A Propter quos ergo vis custodire vias tuas, vt nõ delinquas in lingua tua, & ponis ori tuo custodiam? Audi, Dum cõsistit aduersum me peccator.) Non sistit ad me, sed consistit aduersum me. Quid dicturus postremò, vnde satis faciam carnali de spiritalibus. Loquor foris videnti & audienti, intus surdo & cæco. Anima- 1 Cor. 2. d.
lis enim homo nõ percipit quæ sunt spiritus Dei. Nisi autem animalis inueniretur, † quomodo calumniaretur? Beatus qui narrat verbum auri audienti, non auri peccatoris astantis aduersum se. Tales enim multi circumstabant & circumfremebant: quando ille velut Esa. 53. c.
ouis ad immolandum ductus est, & sicut agnus coram tondẽte sine voce, sic nõ aperuit os suum. Quid enim dicat turgidis, turbidis, calũniosis, litigiosis, verbosis? Quid dicat sanctũ & pium, & de religione transiliens eos: quando ipsis libẽter audientibus, discere cupientibus, veritatis cibo inhiantibus, auidè accipientibus, Dominus ait, Adhuc multa habeo vobis dicere, sed Ioan. 16. b.
B non potestis illa portare modò? Et Apostolus, Nõ potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus: 1 Cor. 3. a.
non tamẽ desperandis, sed nutriendis. Sequitur enim, Tanquam paruulis in Christo lac vobis potũ dedi, nõ escam, nondum enim poteratis. Ergo vel nunc dic. Sed neque adhuc quidem potestis. Noli ergo festinare audire quod non capis, sed cresce vt capias. Sic paruulum alloquimur, in sinu matris Ecclesiæ pio lacte nutriendum, & ad escam mensæ Dominicæ idoneum faciendũ. Quid autẽ vel tale dicam peccatori astanti aduersus me, idoneum se putanti aut fingenti, ad ea quę non capit: vt cùm ei dixero, & ille non ceperit, nõ se putet non cepisse, sed me defecisse? Ergo propter hunc peccatorẽ astantem aduersus me posui ori meo custodiam. Et quid secutũ est? Obsurdui & humiliatus sum, & silui à bonis.) Patitur enim difficultatem iste transiliens in quodam gradu quo iam trãsiliuit, & quærit & inde transilire: ad vitandam hanc difficulta-
C tem † peccare metuebam, vt non loquerer, vt silentiũ mihi imponerem. Hoc enim dixeram, custodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea. Et dum timeo loqui ne peccem, obsurdui & humiliatus sum, & silui à bonis. Dum nimis timeo ne loquar aliqua mala, tacui omnia bona: obsurdui, & humiliatus sum, & silui à bonis. Vnde enim dicebam bona, nisi quia audiebã? Auditui enim meo dabis exultationem & lætitiam. Et Psal. 50.
amicus sponsi stat & audit eum, & gaudio gaudet pro- Ioan. 3. d.
pter vocem, non suam, sed sponsi. Vt vera dicat, audit quæ dicat. Nam qui loquitur mendacium, de suo loquitur. Quiddam ergò triste & molestũ passus est iste: Ioan. 8. f.
& hac sua confessione id quod passus est, cauendũ admonet, non imitandum. Timẽdo enim nimis, vt dixi, ne diceret aliqua nõ bona, statuit sibi nulla dicere vel bona. Et quoniam statuit tacere, cœpit non audire. Stas enim transiliens, expectas à Deo audire quid dicas hominibus. Inter diuitem Deum, & inopem quærentem quid audiat, intercurris transiliens, qui possis
D & hinc audire, & hic dicere. Si eligis hic non dicere, non mereberis hinc audire. Contemnis pauperẽ, contemneris à diuite. Oblitus es seruũ te esse, quem constituit dominus super familiam suam dare conseruis Matth. 25. b.
cibaria? Quid ergo quęris accipere, quod piger es erogare? Meritò ergo quoniam quod acceperas dicere noluisti, impediris ne accipias quod accipere cupiebas. Aliquid enim volebas, aliquid habebas: da quod habes, vt merearis accipere quod nõ habes. Ergo cùm quasi posuissem ori meo custodiam, mihique indixissem silentiũ, quia videbã vbiq; periculosum eloquiũ: factũ est, inquit, in me quod nolebam, obsurdui, & humiliatus sum: non me humiliaui, sed humiliatus sum. Obsurdui, & humiliatus sum, & silui à bonis. Cœpi non dicere bona, cùm timeo ne dicam aliqua mala: & reprehendi consilium meum. Silui enim à bonis. Et

al. quando

Eccles. 25. b.

al. peccatorum.

dolor meus renouatus est.) A dolore quippe quodam **A** quem mihi inflixerant calũniatores & reprehensores tanquam requieueram in silentio, & cessauerat dolor ille qui factus erat à calumniantibus: sed vbi silui à bonis, renouatus est dolor meus. Cœpi plus dolere tacuisse me quæ dicere deberẽ, quàm dolueram dixisse, quæ dicere non deberẽ. Renouatus est dolor meus, & in meditatione mea exardescet ignis.) Cœpit esse *Psal. 118.* inquietũ cor meum. Videbam insensatos, & tabescebam, *Psal. 68.* nõ arguebam: & me sic tacentẽ zelus domus tuæ comedebat. Respexi ergo ad Dominum meum dicẽtem, *Matth. 25.c.* Serue nequam & piger, dares pecuniam meam nummulariis, & ego veniens cũ vsuris exigerẽ. Et quod sequitur, auertat Deus à dispensatoribus suis, Proiiciatur in tenebras exteriores ligatis manibus & pedibus, seruus, non euersor ad perdendũ, sed piger ad erogandum. Quid expectare debẽt, qui cũ luxuria cõsumpserunt, si damnantur qui cũ pigritia seruauerũt? In meditatione mea exardescet ignis: & positus in hac fluctuatione dicendi & tacendi, inter eos qui calumniari parati sunt, & eos qui affectãt instrui, inter abundantes *Psal. 122.* & inopes: factus opprobriũ his qui abundabant, & despectio superbis, respiciens eos beatos, qui esuriunt & *Matth. 5.a.* sitiunt iustitiã: laborãs in vtroque, afflictus in vtroque, periclitãs ne proiiciat margaritas ante porcos, periclitans ne nõ eroget cibaria cõseruis: in hoc æstu quæsiuit alium meliorẽ locũ ab hac dispẽsatione, in qua sic laborat homo & periclitatur: & suspirãs in finẽ quendam, vbi ista non erat passurus, in illum, inquam, finẽ *Matth. 25.b.* quo dicturus est bono prærogatori Dominus, intra in gaudium domini tui. Locutus sum, inquit, in lingua mea.) Inter æstus, inter pericula hæc, inter difficultates, quia ita delectat lex Dñi, vt tamen propter abun- *Matth. 24.b.* dantiam scandalorũ refrigescat charitas multorũ. Inter hos ergo æstus locutus sum, inquit, in lingua mea. Cui? Nõ auditori quem volo erudire, sed exauditori à quo volo erudiri. Locut⁹ sum in lingua mea, illi à quo intus audio, si quod bonũ, si quod verum audio. Quid locutus es? Notum, inquit, mihi fac Domine finem meum.) Transilui enim quædã, & veni ad quædam, & ea in quæ veni meliora sunt eis à quibus transilui: sed restat adhuc quod transiliendũ sit. Non enim hic remanebimus, vbi tentationes, vbi scandala, vbi auditores & calumniatores patimur. Finem meum notum mihi fac. Finem qui mihi deest, non cursum qui mihi adest. Finẽ illũ dicit, quem currẽs intuebatur Apostolus, & de sua imperfectione cõfitebatur: aliud in se in- *Philip. 3.c.* tuens, aliud alibi quærens. Ait enim, Non quia iam acceperim, aut iam perfectus sim, Fratres, ego meipsum non arbitror apprehendisse. Et ne diceres, si nõ apprehendit Apostolus, ego apprehendi: si perfectus nõ est *al. agat.* Apostolus, ego perfectus sum: vide quid †agas, attende quid dicat. Quid ergo ais Apostole? Nondum apprehendisti, nondum perfectus es? Quid ais? Ad quam actionem me hortaris? Quid mihi imitandum sequendúmq; proponis? Vnum autem, inquit, quæ retrò sunt oblitus, in ea quæ antè sunt extentus, secundũ intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Iesu: secundum intentionem, non secundum peruentionem, non secundum apprehẽsionem. Non relabamur vnde iam transiliuimus, nec remaneamus in illis in quæ iam venimus. Curramus, intendamus, in via sumus: nec tam sis securus ex eis quæ transisti, quàm solicitus pro eis ad quæ nondum peruenisti. Quæ retrò, inquit, oblitus, in ea quæ antè sunt extentus, secundum intentionẽ sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Iesu. Ipse est enim *Ioan. 14.a.* finis. Vnum autẽ, hoc est illud vnum, Domine ostẽde nobis patrem, & sufficit nobis. Vnum autẽ, quæ & vna *Psal. 26.* dicitur in alio Psalmo, Vnam petij à Domino, hanc requiram. Quæ retrò oblitus, in ea quæ ante sunt extentus. Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabi- *Philip. 3.c.* tem in domo Domini per omnes dies vitæ meæ. Propter quid? Vt contempler delectationem Domini. Ibi enim gaudebo de socio, non timebo de aduersario. Ibi enim contemplator meecum erit amicus, non calumniator inimicus. Hoc desiderauit iste Idithun, notum fieri sibi cùm hic esset, vt sciret quid sibi deesset: & non tam gauderet de his ad quæ peruenerat, quàm & desideraret ea ad quæ nõdum peruenerat. Sed & quibusdam iam transilitis, non remaneret in via, sed desiderio raperetur in superna: vsquequò ille qui quædã transilierat, omnia transiliret, & ab irroratione quadam guttarum Dominicarum de Scripturarum nube venientium, veniret sicut ceruus ad fontem vitæ, & *Psal. 41.* in illo lumine videret lumen, & absconderetur in vul- *Psal. 35.* *Psal. 30.* tu Dei à conturbatione hominum: vbi diceret, bene est, vltrà nihil volo, omnes hic amo, neminem hic timeo. Bonum desiderium, sanctũ desiderium. Qui iam hoc habetis, congaudete nobis: & orate vt perseueranter habeamus, ne inter scandala deficiamus. Nam **B** & nos pro vobis hoc idem rogamus. Non enim nos digni qui pro vobis oremus, & vos indigni qui pro nobis oretis. Auditoribus suis quibus prædicabat verbũ Dei, sic commendabat Apostolus. Orate ergo pro no- *Coloss. 4.a.* bis fratres, vt & quod videndum est bene videamus, & quod dicendum est bene dicamus. Cæterum hoc desiderium, noui, in paucis est: nec me optimè intelligunt, nisi qui gustauerint vnde loquor. Loquimur tamen omnibus, & habentibus tale desiderium, & nondum habentibus. Habentibus, vt nobiscum illa suspirent: nõ habẽtibus, vt pigritiam excutiant, ima transiliant, ad dulcedinem legis Dominicæ veniant, non in delectationibus iniquorum remaneant. Narrant enim multa multi, & laudant multa multi, iniqua iniqui. Et *Psal. 118.* reuera & illa iniqua habent delectationem, sed non sicut lex tua Domine. Dicant ergo nobiscum qui cre- **C** dunt hæc dicere & nos: Negotiũ enim hoc intus est, nullis verbis ostendi potest. Sed qui hoc agit, credat esse & in alio: non solùm se putet accepisse quod Dei est. Dicat ergo in his Idithun, notum fac mihi Domine finem meum. Et numerũ dierum meorum qui est.) Numerum dierum quæro qui est. Sic possum dicere, sic possum intelligere numerum sine numero: quomodo possunt dici anni sine annis. Vbi enim anni vtique quasi numerus, sed tamen tu idẽ ipse es, & anni *Psal. 101.* tui non deficient. Numerum dierum meorũ mihi notum fac; sed qui est. Quid ergo? Iste numerus in quo tu es, nõ est? Planè si attendã bene, non est. Si hæream, quasi est: si transiliam, non est. Si ab istis me excutiens superna contempler, si transeuntia manentibus comparem, video quid verum sit. Quid autẽ magis videatur esse quàm si dicturus sit te mensum esse istos dies meos? Hos, inquam, dies esse dicturus sum: & tam ma- **D** gnum hoc verbum, huic cursui rerum labentium temerè dabo? ita ergo ipse deficiens pænè nõ sum, vt excidérit mihi qui dixit, Ego sum qui sum. Est ergo ali- *Exod. 3.d.* quis numerus dierũ? Verè est, & sine fine est. In his autem diebus dicam aliquid esse, si teneo de quo dic me interrogas vtrum sit: vt vel interroges me, tene vnde me interrogas. Tenes diem istũ? Si tenuisti hesternũ, tenes & hodiernum. Sed hesternũ, inquis, non teneo, quia iam non est. Istum autẽ teneo in quo sum, & qui mecũ est. Itáne de isto excidit tibi iam quantum à prima luce trãsierit? Nónne iste dies à prima hora cœpit? Da mihi primã horam eius: da mihi & secũdam eius, quia forte & ipsa trãsuolauit. Tertiã, inquis, dabo tibi, fortè enim in ipsa nũc sumus. Certè ergo sunt isti dies, & est tertia dies. Et si tertiam dabis, non diem, sed horam dabis. Veruntamen ne hoc quidem tibi cõcedo, si mecum vtcunq; ista transilisti. Da mihi vel horam tertiam, ipsam mihi da in qua es. Si enim aliquid eius iam

iam præteriit, & aliquid eius adhuc restat: nec quod præterit aliquid mihi potes dare, quia iam non est; nec quod restat quia nondum est. Quid mihi de hora ista, quæ nunc peragitur dabis? Quid de illa mihi dabis? Cui committam hoc verbum vt dicam, est? Cùm dicis ipsum est, certè vna syllaba est, & momẽtum vnũ est: & tres literas habet in ipso ictu. Ad secundã huius verbi literã non peruenis, nisi prima finita fuerit. Tertiã non sonabit, nisi cùm & secunda transierit. Quid mihi de hac vna syllaba dabis? & tenes dies qui vnam syllabam non tenes? Momentis transuolantibus cuncta rapiuntur. Torrens rerũ fluit; de quo torrente ille in via bibit pro nobis, qui iam exaltauit caput. Isti ergo dies non sunt. Antè abeunt penè quàm veniant, & cùm venerint, stare non possunt. Iungunt se, sequuntur se, & non se tenent. Nihil de præterito reuocatur, quod futurum est transiturum expectatur: non dum habetur, dum non venit, non tenetur, dum venerit. Numerum ergo dierum meorum qui est, non istum qui non est, & quod me difficilius & periculosius perturbat, & est, & non est: nec esse possumus dicere quod non stat: nec non esse quod venit & transit. Est illud simplex quæro, est verum quæro, est germanum quæro, est quod est in illa Hierusalem sponsa Domini mei: vbi non erit mors, non erit defectus, non erit dies transiens, sed manens: quia nec hesterno præceditur, nec crastino impellitur. Hunc, inquam, numerum dierum meorum qui est, notum mihi fac.

Vt sciam quid desit mihi.) Hoc enim mihi deest hic laboranti, & quamdiu mihi deest, non me dico perfectum: quamdiu hoc non accipio, non dico quia acceperim, aut iam perfectus sim: sequor autẽ ad palmam supernæ vocationis Dei, hanc accipiam pro mercede cursus mei. Mansio quædam erit finis currendi: & in ipsa mansione patria sine peregrinatione, sine seditione, sine tentatione. Ergo notum fac mihi hunc numerum dierum meorum qui est, vt sciam quid desit mihi, quia nondũ ibi sum: ne superbiam ex eo in quo iam sum, vt inueniar in illo non habens meam iustitiam. In comparatione enim illius quod est, attendẽs ista quæ non ita sunt, & plus mihi videns deesse quàm adesse: erò humilior ex eo quod deest, quàm elatior ex eo quod adest. Nam qui putant se aliquid habere cùm hic viuunt, superbiendo non accipiunt quod deest: quia magnũ putant esse quod adest. Qui enim putat se esse aliquid, cũ nihil sit, semetipsum seducit. Nec isti ex hoc magni sunt. Nam & inflatio & tumor imitatur magnitudinem, sed non habet sanitatẽ. Iam ergo iste transiliens, agens quiddam in corde occultũ, quod non nouit nisi qui pariter agit: tãquam noto sibi facto fine suo impetrans quod rogauit, noto sibi facto numero dierum suorum, non qui transit, sed qui est: attendit ad hæc quæ transiliuit, & comparauit notitiæ superiori. Et tanquam diceres ei, quare desiderasti numerum dierum tuorũ, qui est? Quid enim de diebus istis dicis, & de illo alio attendens hæc ait, Ecce veteres posuisti dies meos.) Veterascunt enim hi, ego nouos volo, nouos nunquam veterascentes: vt dicam, Vetera transierunt, ecce facta sunt noua, nunc in spe, tunc in re. Innouati enim fide & spe, quanta adhuc vetera agimus? Non enim sic Christo induti sumus, vt ex Adam iam nihil portemus. Vide veterascentem Adam, & innouari Christum in nobis. Et si exterior, inquit, homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem. Ergo ad peccatum, ad mortalitatem, ad præteruolantia tempora, ad gemitum & laborem, & sudorem Adæ, ad ætates succedentes non manentes, ab infantia vsque ad senectutem, sine sensu transeuntes; ad hæc attendentes, videamus hic veterem hominem, veterem diem, vetus canticum, vetus testamentum. Conuersi autem ad interiora, ad ea quę innouanda sunt pro his quæ immutabuntur, inueniamus hominem nouum, diem nouum, canticum nouum, Testamentum nouum: & sic amemus istam nouitatem; vt non ibi timeamus vetustatem. Nunc ergo in hoc cursu transimus à veteribus ad noua: ipse transitus agitur cùm corrumpũtur exteriora, & innouãtur interiora: donec etiã hoc ipsum quod exterius corrumpitur, reddat debitum naturæ, veniat in mortem, renouetur, & hoc in resurrectione. Tunc fient reuera omnia noua, reliqua, quæ nunc sunt, in spe sunt. Agis ergo aliquid nũc à veteribus te exuendo, & in noua currendo. In noua ergo currens iste, & in ea quæ ante sunt extentus, Notum, inquit, Domine fac mihi finem meum, & numerum dierum meorum qui est, vt sciam quid desit mihi. Ecce trahit adhuc Adam; & sic festinat ad Christum. Ecce, inquit, veteres posuisti dies meos. Veteres dies ex Adam, veteres illos posuisti: veterascunt quotidie, & sic veterascunt vt aliquando etiam consumantur. Et substantia mea tanquam nihil ante te.) Ante te Domine tanquam nihil substantia mea; ante te qui vides hoc: & ego cùm hoc video, ante te video, ante homines non video. Quid enim dicam? Quibus verbis ostendam; nihil esse quod sum in comparatione eius quod est? Sed intus dicitur, intus vtrumque sentitur: ante te Domine; vbi oculi tui sunt, non vbi oculi humani sunt. Quid vbi oculi tui sunt? Substantia mea tanquam nihil.

Veruntamen vniuersa vanitas, omnis homo viuẽs.) Veruntamen. Quid enim dicebat? Iam ecce transiliui mortalia omnia, & ima contempsi, calcaui terrena, ascendi ad delectationem legis Domini, fluctuaui in dispensatione numerorum dierum Dominicorũ, desideraui etiam finem illum, cuius non est finis. Desideraui numerum dierum meorũ qui est, quia numerus dierum istorum non est. Ecce iam talis sum, tanta transiliui in ea quę stant sic inhio. Veruntamẽ sic quomodo hic sum; quamdiu hic sum, quamdiu in hoc seculo sum, quamdiu carnem mortalem porto, quãdiu tentatio vita humana est super terram; quamdiu inter scandala suspiro, quamdiu timeo ne cadam qui sto, quamdiu mihi incertã sunt, & mala mea & bona mea: vniuersa vanitas omnis homo viuens. Omnis, inquam, & hærens & transiliens, & ipse Idithun, ad vniuersam vanitatem adhuc pertinet, quia omnia vanitas, & vanitas vanitantium: quæ abundantia homini in omni labore suo quo ipse laborat sub sole? Nunquid & Idithun sub sole adhuc est? Habet aliquid sub sole, habet aliquid vltra solem. Sub sole habet euigilare, dormire, manducare, bibere, esurire, sitire, †vigere, fatigari, puerascere, iuuenescere, senescere, incerta habere quæ optat & timet: hæc omnia sub sole habet, & ipse Idithun, etiã ipse transiliens eos. Vnde ergo transiliens illos? Desiderio. Notum fac mihi Domine finem meum. Hoc enim desiderium vltra solem est, non est sub sole. Sub sole omnia visibilia. Quicquid visibile non est, sub sole non est. Non est visibilis fides, non est visibilis spes, nõ est visibilis charitas, non est visibilis benignitas, nõ est visibilis postremò timor ille castus permanens in seculum seculi. In his omnibus dulcedinẽ habens consolationẽmque Idithun, & vltra solem conuersans, quia conuersatio eius in cælis est, ex his quæ adhuc habet sub sole, gemit: & ista cõtemnit & dolet, in illa inardescit quę desiderat. Locutus est de illis, loquatur & de istis. Audistis concupiscenda, audite contemnenda. Veruntamẽ vniuersa vanitas omnis homo viuens. Quanquam in imagine ambulet homo.) In qua imagine, nisi illius qui dixit, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram? Quanquam in imagine ambulet homo. Ideo enim quanquam, quia magnum aliquid imago hæc. Et hoc quanquam, secutum est tamen, vt illud

illud quod audistis, quanquam vltra solem sit; hoc autẽ quod sequitur, tamen sub sole sit: & illud pertineat ad veritatẽ, hoc ad vanitatẽ. Quanquam ergo in imagine ambulet homo, Tamẽ vanè conturbatur.) Audi cõturbationẽ eius, & vide si non est vana: vt calces eam, transilias eam, & habites in excelsis, vbi nõ est ista vanitas. Quæ vanitas? Thesaurizat, & nõ cognoscit cui
Psal. 39. cõgregabit ea.) O insana vanitas! Beatus cuius est Dominus spes eius, & non respexit in vanitates & insanias mẽdaces. Delirare tibi videor auare, cùm hæc loquor, anicularia tibi videntur hæc verba. Tu enim videlicet homo magni consilij, magnæque prudentiæ, excogitas quotidie genera acquirendæ pecuniæ, de negotio, de agricultura, fortassis & de eloquio, de iuris consultatione, de militia addis & de fœnore. Homo cordatus nihil prætermittis omnino, vnde numus super numum, & in occulto diligentiùs acquiratur. Deprædaris hominem, caues deprædatorem: quod facis, times ne patiaris, & in eo quòd pateris non te corrigis. Sed non pateris. Prudens enim homo es: bene seruas, non solùm bene colligis. Habes vbi ponas, cui committas, quomodo nihil pereat ex eo quod congregasti. Interrogo cor tuum, discutio prudẽtiam tuam. Ecce collegisti, ecce ita seruasti, vt nihil possis amittere eorũ quæ seruasti. Dic mihi, cui seruas? Non tecũ ago, nõ commemoro, non exaggero, quicquid aliud mali habet auaritia vanitatis tuæ: hoc vnũ propono, hoc discutio, quod mihi dat occasio lectionis huius Psalmi. Prorsus colligis; thesaurizas: non dico, ne fortè dum colligis colligaris, nõ dico, ne fortè cùm vis esse prædo, sis præda: hoc apertius eloquar. Fortassis enim cęcus auaritia non audisti aut intellexisti: non dico, inquam, ne fortè cùm vis esse prædo minoris, sis præda maioris. Non enim sentis esse te in mari, nec cernis minores pisces à maioribus deuorari. Non dico ista, non dico difficultates & pericula in ipsa conquisitione pecuniæ, quanta patiantur qui eam colligunt, quàm in omnibus periclitentur, in omnibus pænè mortem videant: transeo hæc omnia. Prorsus colligis nullo contradicẽte, seruas nullo auferente: excute cor tuũ ac prudentiam tãtam qua me derides, qua me insipientẽ putas, hæc loquentem, & dic mihi, Thesaurizas, cui congregabis ea? Video quid velis dicere, quasi quod vis dicere, huic non occurrerit: dicturus es, filiis meis seruo. Hæc est vox pietatis, excusatio iniquitatis. Filiis meis, inquis, seruo. Etiam seruas filiis tuis. Ita ne hoc nõ nouerat Idithun? Nouerat eã planè, sed in diebus veteribus computabat: & ideo contemnebat, quia ad nouos dies festinabat. Nam ecce discutio te cum filiis tuis, seruas transiturus transituris, imò verò transiens transeuntibus. Nã transiturũ te sic dixi, quasi nũc maneas. Ipsum hodie, ex quo loqui cœpimus vsque ad hoc momẽtum, sentis quia senuimus. Neque enim cernis & incrementa capillorũ tuorum: & nunc cùm stas, cùm hic es, cùm agis aliquid, cùm loqueris, in te crescunt capilli tui. Neq; enim repentè creuerunt, vt tonsorem quæreres. Agitur ergò ætas transuolans & in intelligẽtibus & nõ sentientibus, & in aliud malè occupatis: transis tu, & seruas transeunti filio tuo. Primò hoc à te quæro, Scis eum possessurũ cui seruas? aut si nondũ natus est, scis nasciturũ? Seruas filiis, incertum est an futuris, an pos-sessuris: nec reponis thesaurum vbi reponẽdus est. Nõ
Matth. 6. a. enim Dominus tuus seruo suo tale consilium daret, vt peculium suum perderet. Peculiosus seruus es cuiusdam magni patrisfamiliàs. Quod amas & quod habes ipse tibi dedit, & non vult vt perdas quod tibi dedit, qui & seipsum tibi dabit. Sed nec hoc, inquam, quod tibi ad tempus dedit, vult vt perdas. Multum est, exuperat, supergreditur vires necessitatis tuæ. Iam certè superfluum deputatur, nec hoc volo vt perdas, ait Dñs tuus. Et quid facio? Migra, vbi posuisti non est tuus lo-

A cus. Certè seruire vis auaritię, vide fortè & si ipsi auaritiæ non congruit consilium meum. Habere enim vis quod habes, & non perdere, † ostẽdam tibi locum vbi ponas. Ne thesaurizes in terra, nesciens cui congreges ea, & postea quemadmodum consumpturus sit qui possidebit, qui tenebit. Fortè enim possessus possidebit te, & quod à te habebit non tenebit. Fortè cùm ei seruas, antequam ille veniat tu perdes. Solicitudini tuæ consilium do, Thesaurizate vobis thesaurum in cælo. Hic in terra si velles seruare diuitias, quæreres horreum: nõn fortè crederes domui tuæ propter domesticos tuos. Commendares ad vicum argentarium: difficilis est enim ibi casus, fur nõ facilè accedit, bene omnia seruantur. Quare ista cogitas, nisi quia non habes melius vbi serues? Quid si dabo melius? Dicam tibi, Noli cõmendare huic minus idoneo: sed est quidam idoneus, illi cõmenda. Habet magna horrea, vbi perire non possint diuitiæ: magnus super omnes diui-
B tes diues est. Iam fortè dicturus es, Et quando audeo tali commendare? Quid si ipse te hortatur? Agnosce illũ, non solùm paterfamiliàs est, sed & dominus tuus est. Nolo, inquit, serue meus perdas peculium tuum: agnosce vbi ponas. Quare ibi ponis vbi possis amittere, vbi & si nõ amittas, ibi permanere perpetuò tu non potes? Est alius locus quò te transferam, Præcedat te quod habes, noli timere ne perdas: dator ego eram, custos ego ero. Dicit tibi hoc dominus tuus, Fidem tuam interroga, vide si velis illi credere. Dicturus es, Perditũ habeo quod non video, hic illud volo videre. Dum vis hic videre, nec hic videbis, & ibi nihil habebis. Nescio quos thesauros habes abscõditos in terra, cùm procedis, nõ eos tecũ portas. Venisti ad audiendũ sermonem, ad colligendas interiores diuitias, cogitas de exterioribus. Nunquid eas huc tecum adduxisti? Ecce nec nunc eas vides. Credis te habere in domo, quod scis te posuisse. Nunquid scis te non perdidisse? Quàm multi redierũt ad domos suas, & quod posue-
C rãt non inuenerũt. Hinc fortasse expauerũt corda cupidorũ: & quoniã dixi multos sæpe ad domũ suam redisse, & quod posuerant non inuenisse, dixit quisq; in corde suo, Absit Episcope, bonum opta, ora pro nobis: absit vt cõtingat, absit vt ita fiat. Credo in Deum, quoniam quod posui saluũ inuenio. Credis in Deum, & non credis ipsi Deo? Credo in Christũ, quia saluũ erit quod posui, nemo accedet, nemo auferet. Securus vis esse credendo in Christũ, vt nihil perdas de domo tua: securus eris potius credendo Christo, vt ibi ponas vbi consiliũ dedit. An securus es de seruo tuo, & solicitus es de domino tuo? Securus es de domo tua, & solicitus de cælo? Sed ego, inquis, quomodo pono in cælo? Dedi tibi consiliũ vbi ponas: quomodo perueniat ad cælũ, nolo scias. Pone in manibus pauperum, da egentibus: quid ad te quomodo perueniat? Non †perdes, al. perducam.
Matth. 25. d. quod ego accipio. An oblitus es, Cùm vni ex minimis
D meis fecistis, mihi fecistis? Si haberet quispiam amicus tuus quosdam lacus vel cisternas, & quæque receptacula fabricarũ ad seruandũ aliquẽ liquorẽ, vel vini vel olei; quæreres vbi abscõnderes vel seruares fructus tuos; & diceret tibi, Ego tibi seruo: haberẽtque ad illa receptacula occultos canales quosdam transitúsque, vt per hos clanculo iret, quòd palàm funderetur: & diceret tibi, quod habes, hic funde. Videres autem tu nõ esse illum locũ vbi ponere cogitabas, & timeres fundere: ille qui sciret machinamenta quædam occulta locorum suorum, non tibi diceret, funde, cursus hinc illuc perueniet. Non vides, quà: sed crede mihi, quia mansiones fabricaui. Fabricauit enim per quem facta sunt omnia, mansiones omnibus nobis: illuc vult præcedere quod habem⁹, ne hoc in terra perdamus. Cùm autẽ seruaueris in terra, dic mihi cui congregabis ea? Filios habes: vnũ plus numera, & da aliquid & Christo.

Right margin notes: al. ostenda (beside "quod habes, & non perdere"); Matth. 6. c. (beside "tuæ consilium do").

sto. Thesaurizat, & non cognoscit cui congregabit ea: A
vanè conturbatur. Et nunc quoniam inquit iste Idi-
thun respiciens vanitatem quandam, suspiciens veri-
tatem quandam, in medio positus quiddam sub se ha-
bet, quiddam supra se: sub se habet vnde trāsiliuit, su-
pra se habet quò se extendit. Qualis iste? Quàm ma-
gnus. Et nunc ait, quomodo quiddam transiliui, quo-
modò multa calcaui, quomodo temporalibus iam nō
teneor? Nondum sum perfectus, nondum accepi. Spe
Rom. 8. c. enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur, non
est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem
quod non videmus speramus, per patientiam expecta-
mus. Ergò & nunc quæ est expectatio mea? Nonne
Dominus?) Ipse est expectatio mea, qui dedit omnia
ista quæ contemnam: ipse mihi dabit & se, qui est su-
per omnia, & per quem facta sunt omnia, & à quo fa-
ctus sum inter omnia, ipse est expectatio mea Dñs.
Vidistis Idithun fratres, videtis quomodo expectet:
Nemo ergo se dicat perfectum hic: decipit se, fallit B
se, seducit se, non potest hic habere perfectionem. Et
quid prodest, quia perdit humilitatem? Et nunc quæ
est expectatio mea? Nonne Dominus? Cùm venerit, iā
non expectatur: tunc erit illa perfectiò. Nunc autem
quantumcunque transilierit Idithun, adhuc expecta-
tur. Et substantia mea ante te est semper.) Iam profi-
ciens, iam ad ipsum tendens, & esse aliquantum inci-
piens: ante te est semper substantia mea: substātia au-
tem ista, & ante homines est. Aurum habes, argētum
habes, mancipia, prædia, arbores, pecora, seruos: hæc
videri ab hominibus possunt esse quædam substantia.
Substantia mea ante te est semper. Ab omnibus ini-
quitatibus meis erue me.) Multa transiliui, multa
1 Ioan. 1. d. quidem transiliui: sed si dixerimus, quia peccatum nō
habemus, nosipsos decipimus, & veritas in nobis non
est. Multa transiliui: sed adhuc tundo pectus, & dico:
Matth. 6. b. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus
debitoribus nostris. Tu ergò expectatiò mea, finis
Rom. 10. a. meus. Finis enim legis Christus ad iustitiam omni cre- C
denti. Ab omnibus, non solùm ab eis, ne reuoluar in
ea quę transiliui: sed ab omnibus omnino propter quę
Matt. 6. b. mihi modò pectus tundens dicò, Dimitte nobis debi-
ta nostra. Ab omnibus iniquitatibus meis erue me: ita
sapientem & tenentem, quod ait Apostolus, Quot-
Philip. 3. c. quot ergo perfecti sumus, hoc sapiamus. Cùm enim se
diceret nondū esse perfectū, ibi continuò secutus ait,
Quotquot ergo perfecti sumus, hoc sapiamus. Quid
est, quotquot perfecti sumus? Iam dudū tu dixeras, nō
quia iam acceperim, aut iā perfectus sim: sequere or-
dinem dictorum. Vnum autem, quæ retrò oblitus, in
ea quæ ante sunt extentus, secundū intentionē sequor
ad palmā supernę vocationis Dei in Christo Iesu. Ideò
nondum perfectus, quia sequitur ad palmam supernæ
vocationis Dei: quam nondū inuenit, ad quam non-
dum peruenit. Si autem non est perfectus qui non il-
luc peruenit, quis nostrum perfectus est? Tamē sequi- D
tur & ait, Quotquot enim perfecti, hoc sapiamus. Tu
non es perfectus, ô Apostole, & nos perfecti? Sed exci-
dit vobis, quia se modò perfectum dixit? Nō enim ait,
Quotquot perfecti hoc sapietis, sed quotquot, inquit,
perfecti, hoc sapiamus; cùm paulo antè dixisset, non
quia iam acceperim, aut iā perfectus sim. Aliter ergo
hic non potes esse perfectus; nisi scias hic te non esse
posse perfectū. Hæc ergo erit perfectio tua, sic te quæ-
dam transilisse, vt ad quædam properes: sic quædam
te transilisse, vt restet aliud ad quod omnibus transa-
ctis transiliendum est. Hæc tota fides est. Nā quisquis
se iam peruenisse putat, in alto se ponit vt cadat. Quia
ergo ita sapio, quia me & imperfectum dico & perfe-
ctum. Imperfectum quidē, quia nondū aliquid accepi
quod volo. Perfectū autem, quia scio hoc ipsum quod
mihi desit: quia ergo sic sapio, quia humana contēno,

A quia lætari in rebus pereuntibus nolo, quia irrideor ab
auaro iactante se quòd sit prudēs, & me irridēte quòd
desipiā; quia sic ago, quia hāc viam carpo: Opprobriū;
inquit, insipienti dedisti me.) Inter eos me viuere vo-
luisti, inter eos prædicare veritatem qui amant vanita-
tem, & non possum nisi irrideri ab eis: quia spectaculū *1 Cor. 4. b.*
facti sumus huic mundo, & angelis & hominibus: an-
gelis laudantibus, hominibus opprobrantibus: imò &
angelis laudantibus & vituperantibus, & hominibus
laudantibus & vituperantibus. A dextris & à sinistris
habemus arma in quibus militamus: per gloriam &
ignobilitatem, per infamiam & bonam famam, vt se- *2 Cor. 6. b.*
ductores & veraces. Hæc apud angelos, hæc apud ho-
mines: quia & apud angelos sunt sancti angeli, quibus
bene viuendo placemus: & sunt præuaricatores ange-
li, quibus bene viuendo displicemus. Et inter homi-
nes sunt sancti viri, quibus placeat vita nostra: sunt ne-
quissimi homines qui irrident bonam vitam nostram.
B Et hæc arma sunt, illa dextra, illa sinistra: vtraque ta-
men arma sunt. Vtrisque armis, & dextris & sinistris
vtor: & laudantibus & vituperantibus; & honorem
deferētibus, & ignominiam irrogantibus. In his vtris-
que armis confligo cum diabolo, vtrisque eum ferio:
prosperis si non corrumpor, aduersis si non frangor.
Dedisti ergo me opprobrium insipienti. Obsurdui,
& non aperui os meum.) Sed contra insipientem ob-
surdui, & non aperui os meum. Cui enim dicerem
quod agitur in me? Audiā enim quid loquatur in me *Psal. 84.*
Dñs Deus, quoniā loquetur pacē populo suo: sed non
est pax impiis, dicit Dñs. Obsurdui, & non aperui os *Esa. 48. d.*
meum: Quoniam tu es qui fecisti me.) Ideò non ape-
ruisti os tuum, quia Deus est qui fecit te? Mirum † est. *al. enim.*
Os tibi Deus non fecit ad loquendum? Qui plantauit *Psal. 93.*
aurem, non audit? qui finxit oculum, non videt? Os ti-
bi Deus ad loquendum dedit: & dicis, Obsurdui, & nō
aperui os meum, quoniā tu es qui fecisti me? An quo-
niam tu es qui fecisti me, ad posteriorē versum perti-
C net? Quoniam tu es qui fecisti me, amoue à me fla-
gella tua.) Quoniam tu es qui fecisti me, noli exter-
minare me, tantum cæde vt proficiam, non vt deficiā:
tantum tunde vt producar, non vt comminuar. Quo-
niā tu es qui fecisti me, amoue à me flagella tua. A
fortitudine manus tuæ ego defeci in argutionibus.)
Hoc est, cùm argueres me, defeci. Et arguere tuum
quid est, nisi quod sequitur? Pro iniquitate erudisti
hominem, & contabescere fecisti sicut araneam ani-
mam meam.) Multum est quod intelligit iste Idithū,
si quis cum illo intelligat, si quis cùm illo trāsiliat. Di-
cit enim in argutionibus Dei se defecisse, & vult à
se amoueri flagella, quoniam ipse est qui fecit illum.
Qui fecit, ipse reficiat: & qui creauit, ipse recreet. Sed
tamen † qui ita defecit, vt non velit se & recreari & re- *al. quis ita*
formari, sine causa putamus fratres factum fuisse? *deficit, vt*
Pro iniquitate, inquit, erudisti hominē: Totum quod *velit se re-*
D defeci, quod infirmus sum, quod de imo clamo, hoc *creari &*
totum pro iniquitate: & in hoc erudisti, non damnasti, *reformari.*
pro iniquitate erudisti hominem. Audi hoc planius
ex alio Psalmo, Bonum est mihi, quòd humiliasti me, *Psal. 118.*
vt discam iustificationes tuas. Et humiliatus sum, &
bonum est mihi: & pœna est, & gratia est. Quid seruat
post pœnam, qui per gratiam exhibet pœnam? Ipse *Psal. 114.*
enim est de quo dictū est, Humiliatus sum, & saluum
me fecit. Et, bonum est mihi quòd humiliasti me, vt
discam iustificationes tuas. Pro iniquitate erudisti ho-
minem. Et quia scriptum est, Qui fingis dolorem in *Psal. 93.*
præcepto, Deo dici non nisi à transiliente potuit: quia
non nisi à transiliente videri potuit. Fingis, inquit,
dolorem in præceptò, de dolore præceptum mihi fa-
cis. Formas ipsum dolorem meum. Non eum relin-
quis informem, sed formas illum; & formatus dolor
meus inflictus à te præceptū mihi erit vt liberer à te:

Fingis enim, dictum est dolorem, formas dolorem, plasmas dolorem, nō simulas dolorem: quomodo fingit artifex, vnde & figulus dicitur à fingendo. Ergo pro iniquitate erudisti hominem. Video me in malis, video me in pœna, & apud te non video iniquitatem. Si ergo ego in pœna sum, & apud te iniquitas non est, nónne restat vt pro iniquitate erudias hominem? Et quomodo erudisti? Dic ipsam eruditionem. O Idithū, quomodo eruditus es? Et tabescere fecisti sicut araneā animam meam. Hæc est eruditio. Quid tabidius aranea? animal ipsum dico. Quanquam & ipsis telis aranearum quid tabidius? Attende & ipsum animal quā tabidum est. Pone suprà leuiter digitum, ruina est: nihil omnino tabidius. Talem fecisti animam meam, inquit, erudiendo me pro iniquitate. Quando eruditio infirmum fecit, quædam fortitudo erat vitium. Video quosdam præuolasse, & intellexisse: sed à celerioribus non sunt deserendi tardiores, vt pariter viam sermonis carpant. Hoc dixi, hoc intelligite; si eruditio iusti Dei hanc infirmitatem fecit, fortitudo quædam erat vitium: Fortitudine quadam displicuit homo, vt erudiretur infirmitate: quia superbia quadam displicuit, vt erudiretur humilitate. Fortes esse dicuntur omnes superbi, infirmi humiles. Ideo vicerunt multi ab Oriente & Occidente venientes, vt recumbant cū

Matth. 8. b. Abraham & Isaac & Iacob in regno cælorum. Quare vicerunt? Quia fortes esse noluerunt. Quid est, fortes esse noluerunt? De se præsumere timuerunt. Iustitiam

Rom. 10. a. suam non constituerunt, vt iustitiæ Dei subiicerentur. Denique quando dixit Dominus hoc, Multi ab Oriēte & Occidente venient, & recumbēt cum Abraham & Isaac & Iacob in regno cælorum: dixit etiam, Filij autem regni, id est Iudæi, ignorantes iustitiam Dei, & suam volentes statuere, ibunt in tenebras exteriores.

Matth. 8. a. Recordamini fidem illam Centurionis vnius ex populo gentium, ita in se infirmi, ita nō fortis vt diceret, Non sum dignus vt sub tectum meum intres. Nō erat dignus vt Christum domo reciperet, & iam corde re-

Luc. 9. g. ceperat. Etenim magister ille humilitatis, filius hominis iam inuenerat in eius pectore vbi caput reclinaret. Ad hoc verbum Centurionis Dominus respiciens, ad

Matth. 8. a. sequentes se dixit: Amen dico vobis, in nullo inueni tantam fidem in Israël. Hunc infirmum inuenit, Israë-

Matth. 9. b. litas fortes inuenit; vt inter vtrosque diceret, Non est opus medicus sanis, sed malè habentibus. Propter hoc

Matth. 8. b. ergo, id est propter hanc humilitatem, multi ab Oriēte & Occidente venient, & recumbent cum Abrahā & Isaac & Iacob in regno cælorum, filij autem regni

Psal. 81. ibunt in tenebras exteriores. Ecce mortales estis, ecce carnē putrescentē portatis, & sicut vnus ex principibus cadetis. Sicut homines moriemini, & cadetis sicut diabolus. Quid vobis prodest medicina mortalitatis? Superbus diabolus tanquam angelus, nō habet carnē mortalem: tu autē qui accepisti mortalē carnē, & nec hoc tibi prodest, vt tanta infirmitate humilieris, sicut vnus ex principibus cades. Ipsa est ergo gratia beneficij

al. redire. Dei prima, †redigere nos ad cōfessionē infirmitatis, vt quicquid boni possumus, quicquid potentes sumus, in

1 Cor. 1. d. illo simus: vt qui gloriatur, in Domino glorietur. Quā-

2 Cor. 12. c. do infirmor, inquit, tunc potens sum. Pro iniquitate erudisti hominem: Et tabescere fecisti sicut araneam animā meam. Veruntamen vanè conturbatur omnis homo viuēs.) Redit ad illud quod paulo antè cōmemorauit: quāuis hic proficiat, vanè cōturbatur omnis homo viuēs, viuens vtiq; in incerto. Quis enim vel de

Psal. 54. ipso bono suo securus est? Vanè conturbatur. Iactet in Dominum curam suam, in illum iactet quicquid sollicitus est, ipse nutriat, ipse custodiat. Quid enim in hac terra certū est, nisi mors? Considerate omnia omnino, vel bona vel mala vitæ huius, vel in ipsa iustitia, vel in ipsā iniquitate. Quid hic certū est, nisi mors? Profeci-

A sti: quid sis hodie, hodie scis, quid futurus sis, crastino nescis. Peccator es: quid sis hodie scis; quid sis crastino nescis. Speras pecuniā, incertū est an proueniat. Speras vxorem, incertū est an accipias, vel qualem accipias. Speras filios, incertū est an nascatur. Nati sunt, incertū est an viuant. Viuunt, incertū est an proficiat, an deficiat. Quocunque te verteris, incerta omnia: sola mors certa. Pauper es, incertum est an ditescas. Indoctus, incertum est an erudiaris. Imbecillis, incertum est an cōualescas. Natus es, certum est quia morieris: & in hoc ipso quia mors ipsa certa est, dies mortis incertus est. Itaque hæc incerta, vbi sola mors certa, cuius etiam hora incerta: & sola multum cauetur, quę nullo modo deuitatur. Omnis homo viuens vanè conturbatur. Ergo inter hæc iam transiliens, iā in quibusdam superioribus agens, hæc ima contemnens: inter hæc positus,

Exaudi, inquit, orationē meam.) De quibus gaudeā, de quibus gemam? De transactis gaudeo, pro his quæ

B restant gemo. Exaudi orationem meam, Et deprecationem meam: auribus percipe lachrymas meas.) Nunquid enim quia tanta transiliui, quia tanta transcendi, iam non fleo? Nónne multo magis fleo? Quia qui apponit scientiam, apponit dolorem. Nonne quāto magis quod abest desidero, tanto magis donec veniat gemo, tanto magis donec veniat fleo? Nónne quanto magis crescunt scandala, quanto magis abundat iniquitas, tanto magis refrigescit charitas multorum? Dico, Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum? Exaudi orationē meā, & deprecationē meā, auribus percipe lachrymas meas. — Eccles. 1. d. — Matth. 24. b. — Hier. 9. a.

Ne sileas à me.) Ne obsurdescā in æternū. Ne sileas à me, audiā te: Occultè enim dicit Deus, multis in corde loquitur: & magnus ibi sonus in magno silentio cordis, quando magna voce dicit, Salus tua ego sum. Dic, inquit, animæ meæ, salus tua ego sum. Ab hac voce, qua dicit Deus animæ, Salus tua ego sum, optat ne sileatur ab illo. Ne sileas à me, quoniam inquilinus ego — Psal. 34.

C sum apud te.) Sed apud te inquilinus: apud diabolum cùm essem, inquilinus eram, sed malum dominū habebam. Nunc autē iam quidem apud te, sed adhuc inquilinus. Quid est inquilinus? Vnde migraturus sum, non vbi perpetuò mansurus. Vbi perpetuò sum mansurus, dicatur domus mea. Vnde migraturus sum, qualis iste, iam magnus inquilinus sum: sed tamen apud Deum meum sum inquilinus, apud quem domo accepta mansurus sum. Sed quæ domus est: Quò migrādum est ex hoc inquilinatu? Recognoscite illā domū, de qua dicit Apostolus; Habitationem habemus ex Deo, domum non manu factam, æternam in cælis. Si domus hæc æterna est in cælis: cùm ad eā venerimus, inquilini non erimus. Quomodo enim eris inquilinus in ęterna domo? Hic autem vbi dicturus est Dominus domus, migra, & quando dicturus est nescis: paratus esto. Desiderando autem domum æternam paratus — 2 Cor. 5. a.

D eris. Nec succenseas ei, quia cùm vult dicit, migra. Nō enim cautionem tibi fecit, & placito quodam se obstrinxit, & conductor domus accessisti certa pensione ad certum tempus: quando vult Dominus eius, migraturus es. Ideo enim gratis manes, quia inquilinus ego sum apud te. Et peregrinus.) Ergo ibi patria, ibi domus: inquilinus apud te, & peregrinus. Et hic subauditur apud te. Multi enim peregrini sunt cū diabolo: qui autem iam crediderunt & fideles sunt, peregrini quidem sunt, quia nondum ad illā patriam domúmque venerunt, sed tamen apud Deum sunt. Quamdiu enim sumus in corpore, peregrinamur à Domino: & ambimus, siue hic manentes, siue peregrinantes, placentes illi esse. Et peregrinus & inquilinus. Sicut omnes patres mei.) Si ergo sicut omnes patres mei, dicturus sum me non migraturum, cùm illi migrauerint? Alia conditione mansurus sum quàm illi manserunt? — Ibidem a.

Quid

Quid ergo restat vt petam, quia hinc sine dubio migraturus sum? Remitte me vt refrigerer priusquam eam.) Vide vide Idithun quos nodos habeas remittendos tibi: quibus remissis refrigerari vis priusquam eas. Habes enim aliquos æstus à quibus vis refrigerari, & dicis, remitte mihi. Quid remittet tibi, nisi forte illum scrupulum vbi dicis, & vnde dicis, dimitte nobis debita nostra? Remitte mihi priusquam eam,
Math. 6. b.

Et amplius iam non ero.) Immunem me fac à peccatis priusquam eam, ne cum peccatis eam. Remitte mihi vt requiescam in conscientia mea, vt exonerata sit æstu solicitudinis: qua solicitudine curam geram pro peccato meo. Remitte mihi vt refrigerer ante omnia priusquam eam, & amplius iam non ero. Si enim mihi non remiseris vt refrigerer, ibo & non ero priusquam eam: quò si iero, iam non ero. Remitte mihi vt refrigerer. Est quæstio oborta, quomodo iam nō erit. Ecce non it ad requiē, quod auertat Deus ab Idithun. Ibit enim planè Idithun, ad requiem ibit. Sed fac aliquem iniquū, nō Idithun, non transilientē, hic thesaurizantē, incubatorem, iniquum, superbū, iactantē, elatum, pauperis ante ianuam iacentis contemptorem. Nónne & ipse erit? Quid est ergo non ero? Si enim diues ille non erat, quis est qui ardebat? Quis est qui guttam aquæ de digito Lazari stillari in linguam suam desiderabat? Quis est qui dicebat, Pater Abraham mitte Lazarum? Vtique qui loqueretur erat, & qui arderet erat: & qui resurgat in finem, & qui cum diabolo æterno igne damnetur. Quid est ergo, non ero, nisi respiciat iste Idithun, quid est esse, & nō esse? Videbat enim illū finem, quo corde poterat, qua mētis acie valebat, quem sibi ostendi desiderauerat dicens, Notum fac mihi Domine finē meum. Videbat numerū dierum suorum qui est: attendebat infra omnia quæ sunt, in comparatione illius esse non esse, & se nō esse dicebat. Illa enim permanēt, ista mutabilia sunt, mortalia, fragilia: & dolor ipse æternus, plenus corruptionis ad hoc non finitur, vt sine fine finiatur. Respexit ergo beatam illam regionē, beatā patriam, beatam domū, vbi participes sunt sancti vitæ sempiternæ atq; incommutabilis veritatis: & timuit extra ire, vbi non est esse, ibi desiderans esse, vbi est summum esse. Propter hanc ergo comparationē inter vtrunq; constitutus, adhuc timēs dicit, Remitte mihi vt refrigerer priusquā eam, & amplius iam non ero. Si enim mihi non remiseris peccata, ibo in æternū abs te. Et à quo ibo in æternū? Ab illo qui dixit, Ego sum qui sum. Ab illo qui dixit, Dic filiis Israel, Qui est misit me ad vos. Ab eo ergo qui verè est, qui in contrarium pergit, ad non esse pergit. Itaque fratres mei, & si onerosus fui labori corporis vestri, certi sitis quia & ego laboraui, & verè dico, quia istum laborē vos nobis facitis. Si enim sentirem vos fastidire quod dicitur, citò tacerem.
Luc. 16. f.
Exod. 3. d.

IN PSALMVM XXXIX. ENARRATIO.

OMNIA quæ prædixit Dominus noster Iesus Christus, partim facta cognoscimus, partim futura speramus: cuncta tamen complebuntur, quia veritas hæc dicit, & quàm fideliter dicit, tam fideles requirit. Qui credit, venientibus lætabitur: qui non credit, venientibus confundetur. Venient tamen illa siue volentibus hominibus, siue nolentibus, siue credentibus, siue non credētibus, sicut ait Apostolus: Si negauerimus, & ipse nos negabit. Si nō credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest. Præ cæteris tamen fratres hoc mementote breue, & hoc tenete quod modò ex Euangelio omnes audistis, Qui perseuerauerit vsque in finē, hic saluus erit. Iam patres nostri traditi sunt in concilia, dixerūt causas apud inimicos quos diligebant, præstiterūt eis, & quantā potuerunt correptionē, & quantam valuerunt dilectionē: & sparsus est sanguis iustus, & illo sanguine tanquam seminatione per totum mundū facta seges surrexit Ecclesiæ. Consequens autē tempus est scandalorum & simulationis & tentationū: per eos qui dicūt, Ecce hic est Christus, ecce illic. Hostis ille noster, tunc leo fuit cùm apertè sæuiebat: modò draco est, cùm occultè insidiatur. Ille autē cui dictū est, Conculcabis leonem & draconē, quoniā corpus eius & membra eius sumus; sicut conculcauit leonem pedibus patrum nostrorum apertè sæuientē, & ad passiones martyres attrahentē: ita modò draconem conculcabit, ne nobis insidietur. De quo dracone nos cautos faciens Apostolus ait: Aptaui vos vni viro virginē castā exhibere Christo. Timeo autem ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua, sic & vestræ mentes corrūpantur à castitate quæ est in Christo Iesu. Serpens ergo iste adulter antiquus, virginitatem corrūpendam, non carnis, sed cordis inquirit. Sicut autē adulter homo lætatur in nequitia sua cùm carnē corrumpit, sic & diabolus lætatur quādo mentē corrumpit. Sicut autem patribus nostris aduersus leonem opus erat patientia, sic nobis aduersus draconem vigilantia. Persecutio tamē siue à leone siue à dracone nunquā cessat Ecclesiæ, & magis metuendus est cùm fallit, quàm cùm sæuit. Illo tēpore cogebat Christianos negare Christū: isto autē tempore, docet Christianos negare Christū. Tunc cogebat, nunc docet. Tunc ergo ingerebat violentias, nūc insidias. Videbatur tūc fremens, lubricus nunc & oberrans difficile videtur. Quomodo autem tunc cogebat Christianos negare Christū, apertū est. Attrahebantur enim vt negarent Christum, & cōfitentes Christū coronabantur. Nunc autē docet negare Christū, & ideo fallit: quia qui docetur negare Christū, quasi non sibi videtur recedere à Christo. Modò enim quid dicitur ab hæreticis hominibus Christiano catholico? Veni, esto Christianus. Ad hoc dicitur: esto, vt dicat, nō sum? Aliud longè est, Veni, esto Christianus: aliud, Veni, nega Christū. Apertum malū, fremitus leonis à longè auditur, à longè cauetur. Applicat se lubricus draco occultis lapsibus: serpens leni tractu surrepens, astuto sibilo immurmurans, & non dicit, nega Christū. Nam cum coronatis martyribus quis audiret? Sed dicit, Esto Christianus. Et ille mirabili voce percussus, si nondū veneno penetratus est, respondet, planè Christianus sum. Si autem mouetur, & dente draconis captus est, respōdet, Quare mihi dicis, esto Christianus? Quid enim? Non sum Christianus? Et ille, Non. Ergo non sum? Non. Ergo nunc fac me Christianum, si non sum. Veni. Sed cùm interrogari cœperis ab Episcopo † quis sis, noli dicere, Christianus sum, aut fidelis sum: sed dic te non esse, vt possis esse. Cùm enim audierit confessionē Christiani fidelis, rebaptizare non audet. Cùm autem audierit quòd non sit, dat illi tanquam quod non habebat: vt quasi ipse sit extra culpam, quia secundum vocem eius facit. Vbi quæro abs te hæretice, cur te extra culpam putas? Quid has voces audio, quia non tu negas, sed ille negat? Si habet culpam qui negat, † quis est qui docet negare eum qui negat? Itàne verò tu extra culpam es, † qui facis docendo Christianus, quod faciebat minando paganus? Et quid agis? Nunquid tollis quod habet, quia negauit quod habet? Non facis vt non habeat, sed vt ad pœnam habeat. Quod enim habet, habet. Baptismus ille tanquam character infixus est: ornabat militem, conuincit desertorē. Quid enim facis? Christum imponis super Christum. Si simplex esses, Christum non duplicares. Deinde quæso te, oblitus es quòd lapis est Christus? & lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Si ergo lapis est Christus, & Christum vis imponere super Christum, excidit tibi quod audiuisti in Euangelio, quia lapis super lapidem nō stabit? Tantum autem valet iunctura charitatis; vt quamuis multi lapides viui

2 Tim. 2. b.
Matth. 24. b. & 10. c.
Matth. 24. c.
Psal. 90.
2 Cor. 11.
al. quid.
al. quid.
al. quia.
Psal. 117.
Mar. 12. a.
1 Petr. 2. b.
Matt. 24. a.

viui in structuram tẽpli Dei conueniant, vnus lapis ex omnib⁹ fiat. Tu autẽ discidisti te, ab ędificatione reuocas, ad ruinã vocas, & abũdant hæ insidiæ, & nõ quiescunt: & videmus & toleramus, & quantum possumus reprimere conamur, disputãdo, cõuincẽdo, conueniẽdo, terrendo, tamen in omnibus diligẽdo. Et cùm hæc nobis agentibus perseuerant in malo, & cor nostrum de fraternis mortibus contabescit, cùm eos qui foris sunt dolet, his qui intus sunt timet: per angustias multiformes & incessabiles tentationes quibus abundat hæc vita, quid facturi sumus? Ex abundantia enim iniquitatis fit quidam torpor charitatis, quoniam abun-
Matt. 24.b. dauit iniquitas, refrigescit charitas multorũ. Et quid sumus facturi, nisi quod sequitur, si tamen ipso adiu-
Matth.24.b. & 10.a. uante possimus. Qui perseuerauerit vsq; in finẽ, hic saluus erit? Ergo dicamus quod iste Psalmus, Sustinens sustinui Dominum.) Sustinens sustinui, non quemlibet hominem promissorem qui possit fallere & falli, non quemlibet hominem consolatorem, qui potest B tristitia sua antè tabescere quàm me reficere. Consoletur me fratres, homo cùm tristis est mecum, simul gemamus, simul fleamus, simul oremus, simul sustineamus. Quem nisi Dominum qui promissa non aufert, sed differt? Exhibebit profectò, exhibebit, quia multa iam exhibuit: & nihil de Dei veritate formidare deberemus, etiam si nihil adhuc exhiberet. Ecce iã putemus ita, omnia promisit, nondum aliquid dedit: idoneus promissor est, fidelis redditor, tu tantùm esto pius exactor, & si paruulus, & si infirmus exige misericordiam. Non vides teneros agnos capitibus pulsare vbera matrum, vt lacte satientur? Sustinẽs, inquit, sustinui Dominum. Et quid ille? An auertit se à te, an sustinentem contempsit, an fortè non vidit? Non planè ita. Sed quid? Et attẽdit mihi. Et exaudiuit deprecationem meam.) Attendit & exaudiuit. Ecce non frustra sustinuisti: super te oculi eius, ad te aures eius.
Psal.33. Oculi enim Domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Quid ergo cum malè faceres, cùm eũ blasphemares, non videbat? non audiebat? Et vbi est quod in ipso Psalmo dictũ est, Vultus autem Domini super facientes mala? Sed vt quid? Vt perdat de terra memoriam eorum. Ergo & cùm malus esses, attendebat te, sed non attendebat tibi. Proinde iste qui sustinens sustinuit Dominum, parum ei fuit dicere, Attendit me. Attendit mihi, inquit: id est, consolando attendit
Psal.38. vt mihi prodesset. Quid attendit? Et exaudiuit deprecationem meam. Et quid tibi præstitit? quid tibi fecit? Eduxit me de lacu miseriæ, & de luto limi. Et statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos. Et immisit in os meum canticum nouũ, hymnum Deo nostro.) Magna bona præstitit, & adhuc debitor est: sed qui hæc reddita iam tenet, de cæteris credat, quæ credere debuit, & antequam aliquid sumeret. Rebus etiam ipsis persuasit nobis Dominus noster fidelem se esse promissorem, largum datorem. Quid ergo nunc D fecit? Eduxit me de lacu miseriæ. Quis est lacus miseriæ? Profunditas iniquitatis, ex carnalibus concupiscẽtiis. Hoc est enim & de luto limi, vnde te eduxit de
Psal.129. profundo quodam. Vnde in alio Psalmo clamabas, De profundis clamaui ad te Domine. Et qui iam de profundo clamant, non pènitus in profundo sunt: clamor ipse iam leuat. Sunt alij profundius in profundo, qui nec sentiunt se esse in profundo. Tales sunt superbi contemptores, non pij deprecatores, non lachrymosi clamatores: sed tales quales alio loco Scriptura desi-
Prou.18.a. gnat: Peccator cùm venerit in profundũ malorũ, contemnit. Cui enim parũ est esse peccatorẽ, nisi etiã non sit peccatorũ suorum confessor, sed defensor, altius in profundo est. Ille autẽ qui de profundo exclamauit, iam ab imo profundi caput vt clamaret leuauit. Auditus est, eductus est de lacu miseriæ, & de luto limi. Iam

A habet fidẽ quã nõ habebat, habet spẽ, sine qua erat: in Christo ambulat, qui in diabolo errabat. Ideo enim, Posuit, inquit, supra petrã pedes meos, & direxit gressus meos.) Petra autem erat Christus. Simus super pe- 1 Cor.10.a.
tram, dirigantur gressus nostri: opus est tamen adhuc vt ambulemus, vt ad aliquid perueniamus. Nam Paulus Apostolus, iam super petram, iam directis pedibus Philip.3.c.
suis quid dicebat? Non quia iam acceperim, aut iam perfectus sim. Fratres, ego non arbitror me apprehendisse. Quid ergo tibi præstitũ est, si nõ apprehendisti?
Vnde gratias agis, cùm dicis, Sed misericordiã cõsecu- 1 Tim.1.c.
tus sum? Quia directi sunt pedes, quia iam supra petrã ambulat. Quid enim ait? Vnũ autẽ quæ retrò oblitus. Quę retrò? Lacus miseriæ. Quid est retro? Limus luti, concupiscẽtiæ carnales, tenebræ iniquitatũ. Quæ retrò oblitus, in ea quæ ante sunt extentus. Non se diceret extentum, si iam peruenisset. Extenditur enim animus desiderio rei concupitæ, non lætitia consecu-
B tæ. In ea quæ antè sunt, inquit, extentus, sequor ad pal- Philip.3.c.
mam supernæ vocationis Dei in Christo Iesu. Currebat, sequebatur ad palmam. Et alio loco iã proximus palmæ, Cursum, inquit, consummaui. Quando ergo
dicebat, Sequor ad palmã supernæ vocationis, quia iã 2 Tim.4.b.
pedes eius in petra directi erant, iam viam bonã ambulabat: habebat vnde gratias ageret, habebat quod peteret, gratias agens de acceptis, petẽs dimitti debita. De quibus acceptis? De indulgẽtia peccatorũ, de illuminatione fidei, de robore spei, de flamma charitatis. Vnde autem adhuc Dominum debitorem tenebat?
De cætero, inquit, superest mihi corona iustitię. Ad- Ibidem b.
huc ergo mihi aliquid debetur. Quid debetur? Corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iu-
stus iudex. Primò benignus pater vt erueret de lacu Psal.39.
miseriæ, vt donaret peccata, vt liberaret de luto limi: postea iustus iudex reddens bene ambulãti quod promisit, cui primò vt bene ambularet donauit. Reddet
ergo iustus iudex. Sed quibus? Qui perseuerauerit vs- Matt.24.b.
C que in finẽ, hic saluus erit. Immisit in os meum can- & 10.a.
ticum nouum.) Quod canticum nouum? Hymnum Deo nostro.) Dicebas forte hymnos diis alienis, veteres hymnos: quia vetus homo dicebat, non nouus homo. Fiat nouus homo, dicat canticũ nouum. Innouatus amet noua quibus reuouatur. Nã quid antiquius Deo, qui est ante omnia, & sine fine, & sine initio? Tibi sit nouus redeunti, quia discedẽdo factus eras vetus:
& dixeras, Inueteraui in omnibus inimicis meis. Dica- Psal.6.
mus ergo hymnum Deo nostro, & ipse hymnus libe-
ret nos. Laudans enim inuocabo Dominum, & ab Psal.17.
inimicis meis saluus ero. Hymnus est enim canticum laudis. Laudans inuoca, non reprehendens. Quando enim inuocas Deum, vt premat inimicum tuũ, quando de malo alieno gaudere vis, & ad hoc malũ inuocas Deum, participem eum facis malitiæ tuæ. Si participem eum facis malitiæ, non ergo laudans inuocas,
D sed reprehendens. Talem enim putas Deum, qualis
tu es. Vnde tibi alio loco dicitur, Hæc fecisti, & ta- Psal.49.
cui, suspicatus es iniquè, quòd ero tibi similis. Laudans ergo inuoca Dominum. Noli eum putare simi-
lem tibi, vt similis fias illi. Estote enim sicut pater ve- Matth.5.g.
ster perfecti, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Sic ergo lauda Dominum, vt nolis malè inimicis tuis. Et quantum eis, inquis, velim bonum? quantum tibi. Non enim de tuo accepturi sunt vt boni sint, aut quod illis dabitur, tibi minuetur. Inimicus tuus, quia malus est, inimicus est: fit bonus, & amicus erit & socius erit: vt simul ve-
lis possidere quod amabas, iam frater erit. Laudans er- Psal.17.
go inuoca, hymnum dic Deo tuo: sacrificium laudis, Psal.49.
ait, glorificabit me. Et quid? Maior gloria erit Deo, quia glorificas eum? Aut addimus gloriam Deo quando ei dicimus, Glorifico te Deus meus? aut sanctiorẽ

cum

cum facimus quando dicimus, Benedico te Deus meus? Ipse quando nos benedicit, facit nos sanctiores, facit nos feliciores: quando nos glorificat, facit nos gloriosiores, facit nos honoratiores: quando eum glorificamus, nobis prodest, non illi. Quomodo enim eum glorificamus? Gloriosum dicendo, non faciendo. Proinde quid secutus ait, cùm diceret, Sacrificium laudis honorificabit me? Ne putares te aliquid præstare Deo offerendo illi sacrificium laudis, Et ibi est via, inquit, vbi ostendã illi salutare meum. Vides quia tibi proderit laudare Deum, nõ Deo. Laudas Deum, ambulas viam: reprehendis Deum, perdidisti viam.

Psal.39. Et immisit in os meum canticum nouum, hymnum Deo nostro. Fortè quærit aliquis quæ persona loquatur in hoc Psalmo. Breuiter dixerim, Christus est. Sed sicut nostis fratres, & sæpe dicendum est, Christus aliquãdo loquitur ex se, id est, ex capite nostro. Est enim

Ephes.5.c. ipse Saluator corporis, caput nostrum, filius Dei natus ex virgine, passus pro nobis, resurgens ad nos iustificandos, sedens ad dexteram Dei ad interpellandum

Rom.8.g. pro nobis, retributurus omnia in iudicio bona bonis: mala malis. Caput nostrum ille, caput dignatus est corporis fieri, carnem assumendo à nobis in qua moreretur pro nobis: quam etiã resuscitauit propter nos, vt in illa carne resurrectionis nobis præberet exemplum, vt sperare disceremus quod desperabamus, & haberemus iam pedes in petra, ambularemus in Christo. Loquitur ergo aliquando ex capite nostro, loquitur aliquando & ex nobis, id est ex membris suis: quia

Matth.25.c. etiam quando dixit, Esuriui, & dedistis manducare, ex membris suis loquebatur, non ex se. Et quando dixit,

Act.9.a. Saule Saule, quid me persequeris, caput pro membris clamabat: & tamen non dixit, quid persequeris membra mea, sed, quid me persequeris. Si in nobis ipse patitur, & nos in illo coronabimur. Hæc est charitas Christi. Quid huic comparari potest? Huius rei hymnum immisit in os nostrum, & dicit hoc ex membris suis. Videbũt iusti, & timebũt, & sperabũt in Deũ.)

Abac.2.a. Rom.1.b. Videbunt iusti. Qui iusti? Fideles: quia iustus ex fide viuit. Etenim in Ecclesia iste ordo est, alij præcedũt, alij sequuntur. Et qui præcedunt, exemplũ se præbent sequentibus: & qui sequuntur, imitantur præcedentes. Sed & illi qui se exemplum præbent sequentibus, nũquid neminem sequuntur? Si neminem sequuntur, errabunt: sequũtur ergo & illi aliquem, ipsum Christũ. Meliores quique in Ecclesia quibus nõ remansit iam homo quem imitentur, quia omnes proficiendo superauerunt, ipse Christus eis remanet, quem vsque in finem sequantur. Et cernitis ordinatos gradus per Paulum

1 Cor.4.d. apostolũ dicentem, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Ergo qui iam directos gressus habẽt in

1 Tim.4.d. petra, forma sint fidelibus. Sed forma, inquit, estote fidelibus. Ipsi fideles sunt iusti: qui attendentes eos, qui se in bono præcedunt, imitando sequuntur. Quomodo sequuntur? Videbũt iusti, & timebunt. Videbũt, & timebunt sequi vias malas, cùm vident quosq; meliores iam elegisse vias bonas: & dicũt in animo suo, quẽadmodum solent dicere viatores, attendentes alios eũ præsumptione ambulantes in via, ipsi adhuc incerti viæ, & quasi fluctuantes quò eant, dicunt sibi. Nõ frustra illi hac eunt: quãdo illò eunt quò nos ire volumus. Et quare cum magna fiducia hac eunt, nisi quia illac ire perniciosum est? Videbunt ergo iusti, & timebũt.

Matth.7.c. Angustam viam vident hac, latam viam vident illac. Hac vident paucos, illac multos. Sed si iustus es, noli numerare: sed appende, stateram affer æquam, nõ dolosam, quia iustus appellatus es. Videbũt iusti, & timebunt, dictũ est de te. Noli ergo numerare turbas hominũ incedentes latas vias, implentes crastinum circum, ciuitatis natalem clamando celebrantes, ciuitatem ipsam malè viuẽdo turpantes. Noli ergo illos at-

A tendere, multi sunt. Et quis numerat? Pauci autem per viam angustam. Profer, inquam, staterã, appende: vide contra pauca grana quantam paleam leues. Hoc agãt fideles iusti qui sequuntur, quod illi qui præcedũt. Nõ superbiant, non se exaltent, non decipiant sequentes. Quomodo possunt decipere sequentes? Promittẽdo illis in se salutẽ. Quid ergo debent illi qui sequuntur? Videbunt iusti & timebũt: Et sperabunt in Dominũ.) Non in eos à quibus præceduntur: sed attendẽdo præcedentes se, sequuntur quidem & imitantur, sed cogitant à quo acceperint illi vt præcedant, & in eum sperant. Quamuis ergo istos imitentur, spem suam tamẽ in illo ponunt à quo & isti acceperunt, vnde tales sunt. Videbunt iusti, & timebunt, & sperabunt in Dominũ: quemadmodum in alio Psalmo, Leuaui oculos meos Psal.120. in montes; intelligimus montes, claros quosq; & magnos Ecclesiæ spiritales viros, magnos soliditate, non tumore. Per ipsos nobis Scriptura omnis dispẽsata est:

B Prophetæ sunt, Euangelistæ sunt, doctores boni sunt: illuc leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Et ne humanum putares auxilium, sequitur & dicit, Auxilium meum à Domino, qui fecit cælum & terram. Videbunt iusti, & timebunt, & sperabunt in Dominum. Eia qui volunt sperare in Dominum, qui vident & timẽt, timeant ambulare vias ma- Ibidem. las, vias latas: eligãt viam angustam, vbi iam supra petram quorundam directi sunt gressus. Quid facere de- Matth.7.c. beant, audiant modò. Beatus vir cuius est nomen Domini spes eius, & non respexit in vanitates & insanias mendaces.) Ecce quà volebas ire, ecce turba viæ latæ: non frustra ipsa ducit ad amphitheatrum, non frustra ipsa ducit ad mortem. Via lata mortifera est: Ibidem. latitudo eius delectat ad tempus, finis eius angustus in æternum. Sed turbæ strepunt, turbæ festinant, turbæ †colluctãtur, turbæ cõcurrunt. Noli imitari, noli auerti, vanitates sunt, & insaniæ mendaces. Sit Dñs Deus al. collectantur. tuus spes tua: non aliud aliquid à Domino Deo tuo

C speres, sed ipse Dominus tuus sit spes tua. Nanq; multi de Deo sperant pecuniam, multi de Deo sperãt honores caducos & perituros, aliud quodlibet à Deo præter ipsum Deum: Sed tu ipsum Deum tuum pete. Immò verò contemptis aliis perge ad illũ, obliuiscẽs alia, memento illius, relinquens retrò alia, extendere in illũ. Ipse certè auersum correxit, ipse ducit rectũ. Ergo sit ipse spes tua, qui ducit & perducit. Quò ducit, & quò perducit terrena auaritia? Fundos quærebas, terrã possidere cupiebas, vicinos excludebas, illis exclusis, aliis vicinis inhiabas: & tamdiu extẽdebas auaritiam, donec ad littora peruenires. Perueniens ad littora, insulas concupiscis: possessa terra, cælũ fortè vis prendere. Relinque omnes amores, pulchrior est ille qui fecit cælũ & terram. Beatus vir, cuius est nomen Dñi spes eius, & nõ respexit in vanitates & insanias mendaces. Vnde enim insaniæ mẽdaces? Insania mendax, sanitas

D verax. Quæ vides bona putas, falleris: sanus non es, nimia febre phreneticus factus es, verum nõ est quod amas. Laudas aurigam, clamas aurigæ, insanis in aurigam. Vanitas est, insania mendax est. Non est, ait: nihil melius, nihil delectabilius. Quid facio febrienti? Si est in vobis misericordia, orate pro talibus: quia & ipse medicus plerunque in desperatione conuertitur ad eos qui circũstant lachrymantes in domo, qui pendent ex ore eius audire sententiam de ægroto & periclitante. Stat anceps medicus, non videt bonum quod promittat, timet malum pronunciare, ne terreat: modestiam tamen iste concipit sententiam, Bonus Deus omnia potest, orate pro illo. Quem itaq; comprehendam istorum insanorum? Quis me audiat, quis eorum nos non miseros dicat? Quia cum eis non insanimus, amisisse nos putant magnas & varias voluptates, in quibus ipsi insaniunt: nec vident quia mendaces sunt.

Quan-

Quando illi ouum do vel inuito, vel calicem salutarē porrigo saucio, & quomodo reficiam quādo inuenio ne inedia deficiat, & ad sanitatem non perueniat, hortor vt reficiat: pugnos parat, sæuire vult in medicum. Et si percusserit, diligatur: & si iniuriam fecerit, non relinquatur; rediturus est ad mentem, gratias acturus. Quàm multi hic se cognoscunt, vident se inuicem, & loquūtur de se in Ecclesia Dei: in Ecclesiæ sanctæ gremio attendunt studia sua iam bona circa verbū Dei, circa officia & obsequia charitatis, ad frequentandum gregem Christi non recedere de Ecclesia, vidēt & loquūtur ad inuicem de inuicē. Quis est iste circissarius? Quis est iste amator & laudator illius venatoris, illius histrionis? De alio loquitur, & ille de ipso. Certè ista sunt, certè gaudemus de talibus. Si gaudemus de talibus, nō desperemus de talibus. Oremus pro ipsis, fratres charissimi: inde crescit numerus sanctorum, de numero qui erat impiorum. Et non respexit in vanitates & insanias mendaces. Ille vincit talem, & cùm vincit pronunciat, quasi diuinus vult esse. Affectat diuinitatem amittendo fontem diuinitatis: & sæpe pronunciat, & sæpe fallitur. Quare hoc? Quia insaniæ mendaces sunt. Quare autem aliquando proueniunt quæ dicunt? Vt †adducant insanos, vt amando ibi speciem veritatis, incurrant laqueum falsitatis: retrò sint, relinquantur, amputentur. Si membra nostra erant, mortificentur, Mortificate, inquit, membra vestra quæ sunt super terrā. Sit spes nostra, Deus noster. Qui fecit omnia, melior est omnib⁹: qui pulchra fecit, pulchrior est omnibus: qui fortia, fortior est: qui magna, maior est: quicquid amaueris, ille tibi erit. Disce amare in creatura creatorem, & in factura factorem: ne teneat te quod ab illo factum est, & amittas eum à quo & ipse factus es. Ergo beatus vir cuius est nomē Domini spes eius, & nō respexit in vanitates & insanias mendaces. Fortè nobis dicturus est, qui versu isto percussus corrigi voluerit, & quem occupauerit timor ille iustitiæ fidei, & volēs cœperit ambulare angustam viam: dicturus est nobis, ambulare non durabo, si nihil spectabo. Quid ergo facimus, fratres? Dimissuri sumus sine spectaculo? Morietur, nō subsistet, nō nos sequetur. Quid ergo facimus? Demus pro spectaculis spectacula. Et quæ spectacula daturi sumus Christiano homini, quē volumus ab illis spectaculis reuocare? Gratias ago Domino Deo nostro: sequēti versu Psalmi ostēdit nobis, quæ spectatoribus spectare volentibus spectacula præbere & ostendere debeamus. Ecce auersus fuerit à circo, à theatro, ab amphitheatro, quærat quod spectet, prorsus quærat: non eum relinquimus sine spectaculo. Quid pro illis dabimus? Audi quid sequitur, Multa fecisti tu Domine Deus meus mirabilia tua.) Miracula hominū intuebatur, inrēdat mirabilia Dei. Multa fecit Dominus mirabilia sua, hæc respiciat. Quare illi viluerunt? Aurigam laudas regentem quatuor equos, & sine lapsu atque offensione currentes. Fortè alia miracula spiritalia non fecit Dominus. Regat luxuriam, regat ignauiam, regat iniustitiam, regat imprudētiam; motus istos qui nimium lapsi hæc vitia faciunt, regat & subdat sibi, & teneat habenas, & non rapiatur; ducat quò vult, non trahatur quò non vult. Aurigam laudabat, aurigam laudabit. Clamabat, vt auriga veste cooperiretur, immortalitate vestietur. Hæc munera, hæc spectacula dedit Deus. Clamat de cælo, specto vos: luctamini, adiuuabo: vincite, coronabo. Multa fecisti tu Domine Deus meus mirabilia tua, Et cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi.) Nūc specta histrionem. Didicit enim homo magno studio in fune ambulare, & pendens te suspendit. Illum attende editorem maiorum spectaculorū. Didicit iste in fune ambulare, nunquid fecit in mari ambulare? Obliuiscere theatrum tuum, attende Petrum

al. abducāt.

Col.3.a.

A nostrum, nō funambulum, sed, vt ita dicam, mariambulum. Ambula & tu non in illis aquis, vbi Petrus aliquid significans, ambulauit: sed in aliis, quia hoc seculum mare est. Habet amaritudinē noxiam, habet fluctus tribulationum, tempestates tentationum. Habet homines velut pisces de suo malo gaudentes, & tanquam se inuicem deuorantes. Hic ambula, hoc calca. Spectare vis, esto spectaculum. Ne deficias, vide præcedentem & dicentem, Spectaculum facti sumus huic mundo, & angelis & hominibus. Calca mare, ne mergaris in mari. Non ibis, nō calcabis, nisi ille iusserit qui prior in mari ambulauit. Sic enim ait Petrus, Si tu es, iube me venire ad te super aquas. Et quia ipse erat, audiuit petentem, tribuit desideranti: vocauit ambulantem, erexit mergentem. Hæc mirabilia fecit Dominus, ipsa intuere. Oculus spectantis fides sit, & fac tu talia: quia & si venti turbauerint, & si fluctus infremuerint, & te humana fragilitas ad aliquam dubitatio nē tuæ salutis adduxerit, habes clamare, dicis, Domine pereo. Non sinit ille perire, qui iussit te ambulare. Quia enim iā in petra ambulas, nec in mari times: si sine petra fueris, in mare mergeris, quia in tali petra ambulandum est quæ in mari non mersa est. Vide mirabilia Dei. Annūciaui, & locutus sum, multiplicati sunt super numerum.) Est numerus, sunt super numerum. Numerus certus est, pertinens ad illam cælestem Hierusalē. Nouit enim Dominus qui sunt eius, Christianos timentes, Christianos fideles, Christianos præcepta seruantes, Dei vias ambulantes, à peccatis abstinentes, si †ceciderint cōfitentes; ipsi ad numerū pertinent. Sed nunquid soli sunt? Sunt & super numerum. Nam & si modò pauci sunt, pauci in comparatione multitudinis malarum frequentiarum: quantis turbis implētur Ecclesię, stipātur parietes, pressuris se vrgēt, propè se suffocant multitudine. Rursus ab eis ipsis, si mimus est, curritur ad amphitheatrum: isti super numerū sunt. Sed ad eos ista dicimus, vt in numero sint, quia non assunt, quia non audiunt à nobis, sed cū exieritis, audiant à vobis. Annunciaui, inquit, & locutus sum. Christus dicit, annunciauit ipse ex capite nostro, ipse annunciauit ex membris suis, ipse misit annunciatores, ipse misit Apostolos: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorū. Quanti fideles agglomerantur, quantæ turbæ concurrunt, multi verè conuersi, multi falsò conuersi: & pauciores sunt verè conuersi, plures falsò conuersi, quia multiplicati sunt super numerum. Annunciaui & locutus sum, multiplicati sunt super numerum. Sacrificiū & oblationem noluisti.) Hæc miracula Dei sunt, hæ cogitationes Dei sunt, quibus nemo est similis: vt spectator ille abducatur à curiositate, & quærat ista nobiscum meliora, fructuosiora, de quibus inuentis gaudebit: & sic gaudebit, vt non timeat, ne vincatur quem amat: amat enim aurigam, quo victo insultationes ferat. Quando vincit auriga, ipse vestitur. Nūquid pauper ille qui clamat? Victor ipse vestitur, pro victo illi insultatur. Quare pro illo percipis reprehensionē, cum quo non diuidis vestem? Hic aliud in spectaculis nostris. Omnes quidem currūt, Paulus apostolus dixit, in illo stadio, in illo spectaculo, vnus tamē accipit brauium: cæteri victi discedunt, & perseuerauerūt in currendo. Sed cùm acceperit vnus, remanent cæteri qui similiter laborauerunt. Hic nō est sic. Quotquot currunt, perseueranter currant, omnes accipiunt: & qui prior venerit expectat vt cum posteriore coronetur. Agonem quippe †iustū nō cupiditas, sed charitas facit: omnes currentes amant se, & ipse amor cursus est. Sacrificium & oblationē noluisti, ait Psalmus Deo. Antiqui enim, quando adhuc sacrificium verum quod fideles norunt, in figuris prænunciabatur, celebrabant figuras futuræ rei: multi scientes, sed plures ignorātes.

B

C

D

Matt.14.d.

1 Cor.4.b.

Matth.14.c.

2 Cor.2.d.

al. crediderint.

Psal.18.

1 Cor.9.d.

al. istum.

Psal.50.

Nam

Nam Prophetæ & sancti Patriarchæ nouerant quod
celebrabant. Cætera autem multitudo iniqua carna-
lis sic erat, vt fieret de illa quod significaret posteriora
ventura: & venit sublato illo sacrificio primo, sublatis
holocaustis arietū, hircorum, vitulorū, cæterarúmque
victimarum: noluit illa Deus. Quare illa noluit? quare
primò voluit? Quia illa omnia quasi verba erant pro-
mittentis: & verba promissiua, cùm venerit quod pro-
mittūt, non iam enunciantur. Tam diu quisq; promis-
sor est, donec det: cùm dederit, mutat verba. Nō dicit
adhuc, dabo, quod se daturū dicebat: sed dicit, dedi,
mutauit verbū. Quare illi primò placuit hoc verbū,
& quare illud mutauit? Quia temporis sui verbū fuit,
& pro tēpore suo placuit. Quando promittebatur, tūc
dicebatur: cùm autē datū est quod promissum est, ab-
lata sunt verba promissiua, data sunt cōpletiua. Sacri-
ficia ergo illa, tanquam verba promissiua, ablata sunt.
Quid est quod datū est completiuū? Corpus quod no-
stis, quod non omnes nostis: quod vtinam qui nostis
omnes, non ad iudicium noueritis. Videte quando di-
ctum est, Christus enim ille est Dominus noster, mo-
dò loquens ex membris suis, modò loquens ex perso-
na sua. Sacrificium, inquit, & oblationē noluisti. Quid
ergo? Nos iam hoc tempore sine sacrificio dimissi su-
mus? Absit. Corpus autē perfecisti mihi.) Ideo illa
noluisti vt hoc perficeres: illa voluisti antequam hoc
perficeres. Perfectio promissorum abstulit verba pro-
mittentia. Nam si adhuc sunt promittentia, nondum
Heb.10.b.c. impletū est quod promissum est. Hoc promittebatur
quibusdam signis: ablata sunt signa promittentia, quia
exhibita est veritas promissa. In hoc corpore sumus,
huius corporis participes sumus, quod accipimus no-
uimus, & qui non nostis noueritis, & cùm didiceritis,
1 Cor.11.g. vtinam non ad iudicium accipiatis. Qui enim man-
ducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bi-
bit. Perfectū est nobis corpus, perficiamur in corpore.
Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autē perfe-
cisti mihi. Holocausta etiam pro delicto non petisti,
tunc dixi, ecce venio.) Nunquid exponendū est, sacri-
ficium & oblationem noluisti, corpus autē perfecisti
mihi, holocausta etiam pro delicto non petisti? & quæ
petebant antea. Tunc dixi, ecce venio. Tempus est vt
veniant quæ promittebantur; quia auferuntur ea per
quæ promittebantur. Et verè fratres mei attendite illa
ablata, hæc impleta. Det mihi modò gens Iudaica sa-
cerdotem. Vbi sunt sacrificia illorum? Certè perierūt,
certè ablata sunt nunc. Nunquid tunc reprobaremus
ea? Reprobamus modò: quia si modò velis facere, in-
temporale est, nō est opportunum, non congruit. Ad-
huc promittis iam accipere. Remansit illis quiddam
quod celebrent, ne omnino sine signo remanerent.
Cain enim maior frater qui occidit minorem fratrē,
accepit signum, ne quis eum occideret, sicut scriptum
Genes.4.c. est in Genesi: Posuit Deus Cain signū vt nemo eum
occideret. Proinde & ipsa gens Iudæa manet per om-
nes gentes subdita iuri Romano. In ius Romanū con-
fluxerunt, superstitiones communicauerunt. Postea
inde cœperūt per gratiam Domini nostri Iesu Christi
separari, illa verò sic mansit cum signo suo, cum signo
circuncisionis, cum signo azymorum sic mansit: non
est occisus Cain, non est occisus, habet signum suum.
Maledictus est à terra, quæ aperuit os suum excipere
sanguinem fratris eius de manu eius. Ille enim fudit
sanguinem, non excepit. Ille fudit, alia terra excepit:
& ab ea terra quæ os aperuit & excepit, ille maledi-
ctus est: & ipsa terra quæ ore excepit sanguinem, Ec-
clesia est. Ab hac ergo ille maledictus est, & ille san-
guis clamat de terra ad me. De hac enim terra dixit
Dominus, Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de
terra. Clamat, inquit, ad me de terra. Clamat ad me,
sed surdus est qui sanguinem fudit, quia non viuit. Illi

A ergo ita sunt, tanquam Cain cum signo. Sacrificia verò
quæ ibi fiebant, ablata sunt, & quod eis remansit ad si-
gnum Cain, iam perfectum est, & nesciunt. Agnum
occidunt, azyma comedunt. Pascha nostrum immo- 1 Cor.5.c.
latus est Christus. Ecce agnosco agnum occisum, quia
immolatus est Christus. Quid de azymis? Itaque, in-
quit, diem festū celebremus, non in fermento veteri,
neque in fermento malitiæ & malignitatis. Ostendit
quid sit vetus fermentū, vetus farina est, & acuit: sed in
azymis synceritatis & veritatis. In vmbra remanserūt,
solem gloriæ ferre nō possunt. Iam nos in luce sumus,
tenemus corpus Christi, tenemus sanguinē Christi. Si Heb.10.b.
habemus nouam vitam, cantemus canticum nouum,
hymnū Deo nostro. Holocausta pro delicto non peti-
sti, tunc dixi, ecce venio. In capite libri scriptū est de
me, vt faciam voluntatem tuam: Deus meus volui &
legem tuam in medio cordis mei.) Ecce ad membra
respexit, ecce & ipse fecit voluntatē patris. Sed in quo
B capite libri scriptum est de illo? Fortasse in capite libri
huius Psalmorū. Quid enim longè petamus, aut alios
libros inquiramus? Ecce in capite libri huius Psalmo-
rum scriptum est, Beatus vir qui non abiit in consilio Psal.1.
impiorū, & in via peccatorū non stetit, & in cathedra
pestilentiarum non sedit: sed in lege Domini volūtas
eius fuit: hoc est, Deus meus volui, & legem tuam in
medio cordis mei: hoc est, & in lege eius meditabitur
die ac nocte. Bene nūciaui iustitiam tuam in eccle-
sia magna.) Alloquitur membra sua, hortatur quod
fecit vt faciant. Annunciauit, annūciemus: passus est,
compatiamur: glorificatus est, conglorificabimur. An-
nunciaui iustitiā tuam in ecclesia magna. Quàm ma-
gna? Toto orbe terrarum. Quàm magna? In omnibus
gentibus. Quare in omnibus gentibus? Quia semē est
Abrahæ, in quo benedicentur omnes gētes. Quare in Gen.12.a.
omnibus gentibus? Quia in omnem terram exiuit so- & 22.d. Gal.3.b.
nus eorum. In Ecclesia magna. Ecce labia mea non
C prohibebo, Domine tu cognouisti.) Labia mea non
prohibebo, Domine tu cognouisti. Labia mea loquū-
tur, nō ea prohibebo loqui. Sonant quidem labia mea
ad aures hominum, sed tu cognouisti cor meum. La-
bia mea non prohibebo, Domine tu cognouisti. Aliud
audit homo, aliud agnoscit Deus. Ne in labiis solis es-
set annunciatio, & diceretur de nobis: Quæ dicūt vo- Matth.23.a
bis, facite; quæ autem faciunt, facere nolite. Aut ipsi
populo, laudanti Deum ore, non corde, diceretur: Po- Esa.29.c.
pulus hic labiis me honorat, cor autē eorum longè est Matt.15.
à me: sona labiis, propinqua corde. Corde enim credi- Rom.10.
tur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.
Qualis ille latro inuentus est pendens in cruce cum Luc.23.
Domino, agnoscens in cruce Dominum. Alij non co-
gnouerunt miracula facientem, agnouit ille in ligno
pendentem. Erat ille confixus omnibus membris, ma-
nus clauis inhærebāt, pedes trāsfixi erant, totū corpus
adiungebatur ligno: corpus illud non vacabat cæteris
D membris, lingua vacabat & cor. Corde credidit, ore
cōfessus est. Memento mei, inquit, Domine, cùm ve- Luc.23.f.
neris in regnū tuum. Salutē suam longè futuram spe-
rabat, & post longū tempus accipere cōtentus erat. In
longum sperabat, dies nō est dilatus. Ille dixit, Memē-
to mei, cùm veneris in regnum tuum. Ille respondit,
Amen dico tibi, hodie mecū eris in paradiso. Hodie, Ibidem f.
inquit, mecū eris in paradiso. Paradisus habet ligna fe-
licia: hodie mecum in ligno crucis, hodie mecū in li-
gno salutis. Ecce labia mea non prohibebo, Domine
tu cognouisti: ne credat corde, & prę timore labia pro-
hibeat annunciare quod credidit. Sunt enim Christia-
ni, habēt fidem in corde, & inter paganos amaros, mi-
serè vrbanos, sordidos, infideles, ineptos, insultatores,
si exagitari cœperint, quia Christiani sunt: habent in
corde fidē, & timent confiteri per labia, prohibent la-
bia sua sonare quod norunt, sonare quod intus habēt.
Sed

Matth. 10. d. Sed reprehendit hos Dominus. Qui me confessus nõ fuerit coram hominibus, confundar de illo coram patre meo: id est, non eum cognoscam, quia erubuit me confiteri coram hominibus, non eum confitebor corã patre meo. Dicant ergo labia quod habet cor. Hoc cõtra timorem habeat cor quod dicũt labia, hoc cõtra simulationem habeant labia quod credit cor. Aliquando enim timor est, & non audes dicere, quod nosti, quod credis: aliquando simulatio est, dicis, & non habes in corde. Consentiant labia tua cordi tuo. Quęrens pacem à Deo, tibiipsi esto pacatus: non sit inter os tuum & cor tuum mala rixa. Ecce labia mea non prohibebo, Dñe tu cognouisti. Quomodo ille? Quid cognouit Dñs? Intus in corde, vbi non videt homo: ideo & ille, credidi, inquit. Ecce cor habet iã habet quod videat Deus: nõ prohibeat labia sua. Nõ prohibet. Quid enim dicit? Credidi, propter quod locutus sum. Et quia locutus est quod credidit, quærens quid retribuat Domino pro omnibus quę retribuit ei: adiungit, Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo. Non exhorruit Dominum dicentem, Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Confitetur enim per labia quod habebat in corde, peruenit ad passioné. Et quia peruenit ad passioné, hostis quid nocuit? Népe pretiosa in conspectu Domini mors iustorum eius. Mortes in quas Pagani sæuierunt, in illis hodie reficimur. Natalem martyrum celebramus, exempla martyrum nobis proponimus, attendimus fidem, quomodo inuenti, quomodo attracti, quomodo steterunt ante iudices. In Ecclesia catholica nihil habentes simulationis, compaginati iunctura vnitatis, confessi sunt Christum: caput quod pręcesserat, sicut mẽbra sequi concupierunt. Sed qui concupierunt? In tormentis patientes, in confessione fideles, in sermone veraces. Iaculabantur enim in ora interrogantium se sagittas Dei, & vulnerabant ad iram, sed & multos vulnerauerunt ad salutem. Hæc omnia proponimus nobis, & intuemur illa, & optamus imitari. Hæc sunt spectacula Christiana, hęc videt desuper De⁹, ad hęc hortatur, ad hęc adiuuat, his certaminibus præmia proponit & donat. Ecce labia mea non prohibebo. Vide ne timeas, & prohibeas labia tua. Dñe tu cognouisti, quia est & in corde quod sonat & in labiis. Iustitiam meã non abscõdi in corde meo.) Quid est, iustitiam meam? Fidẽ meam, quia iustus ex fide viuit. Vtpote interrogat sub pœna persecutor, quod eis licuit aliquando. Quid es? paganus, an Christianus? Christianus. Ipsa est iustitia eius: credidit, ex fide viuit. Non abscõdit in corde suo iustitiam suam. Non dixit apud se, Credo quidem in Christum, sed huic persecutori meo sæuienti & minãti non dicam quod credidi: nouit Deus meus intus in corde meo quia credo, ipse scit quia illi non renuncio. Ecce hoc dicis te intus habere in corde. In labiis quid? Non sum Christianus. Contra cor tuum testimoniũ dicunt labia tua. Iustitiam meam non abscondi in corde meo. Veritatem tuam & salutare tuum dixi.) Christum tuum dixi, hoc est veritatem tuam & salutare tuum dixi. Vnde veritas Christus? Ego sum veritas. Vnde salutare ipse Christus? Simeõ agnouit infantem in manibus matris in templo, & dixit: Quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Agnouit infantem senex factus, in puero puer innouatus fide. Acceperat enim responsũm, & hoc dixit: dixerat ei Dominus, quia non exiturus erat de hac vita, priusquam videret salutare Dei. Hoc salutare Dei bonum est, vt ostẽdatur hominibus: sed clament, Ostende nobis Domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. Salutare autem Domini in omnibus gẽtibus, quia cùm dixisset quodã loco, Deus misereatur nobis, & benedicat nos, illuminet vultum suum super nos, vt cognoscamus in terra viam tuam: adiecit, In omnibus gentibus salutare tuũ. Primò dixit, vt cognoscamus in terra viam tuã: & secutus est, in omnibus gentibus salutare tuum. Quasi diceretur ei, Quę est via quam cupis agnoscere? Homines ad viã veniunt, nũquid via venit ad homines? Via nostra venit ad homines, inuenit errãtes, vocauit ad se extra ambulantes. In me, inquit, ambulate, & non errabitis. Ego sum via & veritas & vita: ne diceres, vbi est via Dei? ad quam regionem ibo? quem montem ascendam? quos campos inquiram? Viã Dei inquiris? salutare Dei est via Dei, & vbique hæc est: quia in omnibus gentibus salutare tuum. Veritatem tuam & salutare tuum dixi. Non celaui misericordiam tuam & veritatem tuam à congregatione multa.) Ibi simus, in hoc corpore numeremur & nos, non celemus misericordiam Domini, & veritatem Domini. Vis audire misericordiam Domini? Recede à peccatis, donabit peccata. Vis audire veritatem Domini? Tene iustitiam, coronetur iustitia. Modò enim misericordia tibi prædicatur, postea veritas exhibebitur. Non enim sic est Deus misericors vt iniustus sit, nec sic iustus est, vt misericors non sit. Paruãne misericordia tibi est? Non imputabit priora omnia, malè vixisti vsque in hodiernum diem, adhuc viuis, bene viue hodie, hanc misericordiam non celabis. Si hæc est misericordia, quæ veritas? Congregabuntur ante eum omnes gentes, & diuidet eas sicut pastor diuidit oues ab hædis; oues ponet ad dexteram, hædos ad sinistram. Ouibus quid? Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est. Hædis quid? Ite in ignem æternum. Ibi pœnitentiæ locus non est. Quia misericordiam Dei contempsisti, veritatem senties: si autem non contempsisti misericordiam, veritate gaudebis. Tu autem Domine ne elonginquaueris misericordias tuas à me.) Respexit ad membra sua saucia. Quia misericordiam tuam & veritatem tuam nõ celaui à congregatione multa, ab Ecclesia vnitatis orbis terrarum. Attende membra saucia, attende delictores & peccatores, & noli remouere misericordias tuas. Misericordia tua & veritas tua semper susceperunt me.) Non auderem conuerti, nisi securus de remissione: non durarem perseuerare, nisi securus de promissione. Misericordia tua & veritas tua semper susceperunt me. Attendo quia bonus es: attendo quia iustus es: amo bonum, timeo iustum. Amor & timor perducunt me, quia misericordia & veritas tua semper susceperũt me. Quare ipsa suscipiũt, & ab eis oculos auertendi locus non est. Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus.) Quis numerat peccata? Quis numerat iniquitates alienas & proprias? Sub quo cumulo gemebat qui dicebat, Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce seruo tuo. Parua erant nostra, imponuntur aliena. Timeo mihi, timeo bono fratri, tolero malum fratrem. Et sub isto cumulo quid erimus, si cesset misericordia Dei? Tu autẽ Domine ne eloginquaueris, propè esto. Cui propè est Dominus? His qui obtriuerunt cor. Lõgè à superbis, propè ad humiles. Excelsus est enim Dominus, & humilia respicit. Sed non se putent latere qui superbi sunt: excelsa enim à longè cognoscit. Cognoscebat à longè iactantem se pharisæum, subueniebat de proximo confitẽti publicano. Iactabat ille merita sua, & tegebat vulnera sua: non iactabat ille merita, sed offerebat vulnera. Ad medicum venerat, sciebat se languidum, sciebat se sanandum. Oculos ad cælum leuare non audebat, pectus percutiebat: sibi non parcebat vt ille parceret, se agnoscebat vt ille ignosceret, se puniebat vt ille liberaret. Tales hic voces sunt, audiamus eas piè, & amemus piè: corde, lingua, omnibus medullis nostris hæc dicamus. Nemo se putet iustum, viuit qui loquitur, viuit, & vtinam viuat. Adhuc hic viuit, adhuc eum morte viuit: & si spiritus vita est

[Marginal references: Matth. 10. d.; Psal. 115.; 2 Cor. 4. c.; Matth. 20. c.; Psal. 115.; Abac. 2. a.; Rom. 1. b.; Ioan. 14. a.; Luc. 2. d.; Psal. 84.; Psal. 66.; Ioan. 14. a.; Matth. 25. a.; Psal. 18.; Psal. 70.; Psal. 137.; Luc. 18. b. — section letters A, B, C, D]

est propter iustitiam, corpus tamen mortuum est propter peccatum. Et corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Pertinet ergo ad te clamare, pertinet gemere, pertinet confiteri, non te exaltare, non te iactare, non te tuis meritis gloriari: quia si habes aliquid gaudendum, quid est quod non accepisti? Quoniam circundederunt me mala, quorum non est numerus: Comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui vt viderẽ.) Est aliquid quod videamus. Quid premit vt non videamus? Nonne iniquitas oculum tuũ, ne istam lucem videre posses, premebat? Fortassis humor irruens premebat, fortasse fumus, puluis, aliquid iniectum, eleuare oculum saucium non poteras ad istam lucem. Quid ergo? Cor saucium leuabis ad Dominum? Nonne priùs sanandum est vt videas? Nonne superbus inueniris, cùm dicis, primò videam, & sic credam? Quis dicit? Quis enim visurus dicit, videam & sic credam? Lucem ostensurus sum, imò verò ipsa lux ostendere se vult. Cui? Cæcò non potest, non videt. Vnde non videt? Grauatur oculus multis peccatis. Quid enim ait? Comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui vt viderem. Remoueantur ergo iniquitates, dimittantur peccata, leuetur pondus ab oculo, sanetur quod saucium est, adhibeatur mordax præceptũ quasi collyrium. †Priùs effice quod tibi præcipitur: sana cor, munda cor, dilige inimicum tuum. Et quis diligit inimicum suum? Hoc iubet medicus; amarum est, sed salubre. Quid tibi faciam, inquit? Ita vexatus es, vt inde saneris. Et plus dicit, sanato non erit onerosum, voluptuosè diliges inimicum sanatus, conare vt saneris. In tribulationibus, in angustiis, in tentationibus fortis esto, perdura: medici manus est, non latronis. Ecce, inquit, præceptis acceptis, & fide retenta, priùs sicut iubes sanabo cor vt dicis, sanato corde & mundato corde quid videbo? Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Hoc modo, inquit, non possum. Comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui vt viderem. Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei.) Capillos capitis ad numeri multitudinem reuocat. Quis numerat capillos capitis sui? Multo minùs peccata, quæ excedunt numerum capillorum. Minuta videntur, sed multa sunt. Præcauisti magna, iam non facis adulterium, iam non facis homicidium, non rapis res alienas, non blasphemas, non dicis falsum testimonium: moles istæ sunt peccatorum. Magna præcauisti, de minutis quid agis? An non times minuta? Proiecisti molem, vide ne arena obruaris. Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, Et cor meum dereliquit me.) Quid mirum est, si cor tuum desertum est à Deo tuo, quando seipsum deseruit? Quid est, cor meum dereliquit me? Non est idoneum cor meum ad cognoscendũ se: hoc dixit, Cor meum dereliquit me. Corde meo Dominũ volo videre, & non possum, præ multitudine peccatorum meorum. Parum est, ne cor meum se cõprehendat: nemo enim se comprehendit, nemo de se præsumit. Nunquid comprehendit corde suo cor suum Petrus, qui dixit, Tecum vsque ad mortem ero? In corde erat præsumptio falsa, in corde latebat timor verus: & non erat idoneum cor ad comprehendendum. Cor ægrotum latebat, sed medico patebat. Quod de illo latebat pronunciatum est, hoc impletum est. Nouerat in illo Deus quod ipse in se non nouerat, quia cor eius dereliquerat eũ. Cor eius latebat cordi eius, & cor meum dereliquit me. Quid ergo? Quid clamamus? quid dicimus? Placeat tibi Domine eruere me.) Tanquam diceret, Si vis, potes me mundare. Placeat tibi eruere me, Domine in adiuuandum mihi respice.) Membra pœnitentiæ, membra in doloribus posita, membra sub ferramentis medici clamantia, sed sperantia. Domine in adiuuandum mihi respice. Confundantur & reuereantur simul qui quærunt animam meam vt auferant eam.) Quodam enim loco accusat, & dicit, Aspiciebam in dexteram, & videbam, & non erat qui requireret animam meã, id est, non erat qui me imitaretur: Christus in passione loquitur. Et attendebam †ad dexteram, id est, non ad impios Iudæos, sed ipsam dexteram ad ipsos Apostolos. Et non erat qui requireret animam meam. Vsqueadeò non erat qui requireret animã meam, vt qui præsũpserat, negaret animam meam. Sed quia duobus modis quæritur homo, aut quo fruaris, aut quem persequaris: ideo hic alios dicit, quos vult confundi & reuereri qui quærunt animam suam. Sed ne sic intelligeres quomodo conqueritur de nonnullis quærẽtibus animam suam vt auferãt eam, id est, ad mortem quærunt animam meam: adiecit, Confundantur & reuereantur. Et verè multi quæsierunt animam ipsius, & confusi & reueriti sunt; quæsierunt animam ipsius, & sicut illis visum est, abstulerunt animam ipsius: sed ille potestatem habuit ponendi animam suam, & potestatem habuit recipiendi animam suam. Ergo illi gauisi sunt cùm posuit, confusi sunt cùm recepit. Confundantur & reuereantur simul, qui quærunt animã meã vt auferant eam. Conuertantur retrorsum, & reuereantur, qui volunt mihi mala.) Conuertantur retrorsum. Nec hoc in malum accipiamus. Bene illis optat: & vox illius est qui dixit de cruce, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Quare illis ergo dicit, vt retrorsum redeant? Quia qui antè superbi erant vt caderent retrò, humiles facti sunt vt resurgant. Quando enim antè sunt, præcedere volunt Dominum, meliores volunt esse quàm Dominus: si autem retrò sunt, ipsum agnoscunt meliorem, ipsum priorem, se posteriores, vt ille præcedat, illi sequantur. Proinde Petrum malè sibi dantem consilium sic redarguit. Passurus enim Dominus erat pro salute nostra, & de ipsa passione quæ futura erat prædicabat: & ait Petrus, Absit Domine, propitius tibi esto, non fiet hoc. Præcedere volebat Dominum, & consilium dare magistro. Dominus autem vt non eum faceret præcedentem, sed sequentem: Redi, inquit, retrò satanas. Ideo, inquit, satanas, quia vis antecedere eum quem debes sequi: si †enim retrò fueris, & secutus fueris, iã non eris satanas. Quid ergo? Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Conuertantur retrorsum, & reuereantur, qui volũt mihi mala. Maleuoli sunt, qui etiam cùm benedicunt, quantũ in corde eorum est maledicunt. Dicit aliquis alicui, esto Christianus, sed sis & tu Christian⁹: bonam rem dixit, sed nõ illi imputatur quod dixit, sed quo animo dixit: quomodo imputatum est & Iudæis, quando ille ex cæco nato factus est videns, cùm eum premerent insultationibus & arguerent, ait illis: Nunquid & vos discipuli eius vultis esse? Et illi maledixerunt ei. Hoc ait Euangelista: Maledixerunt ei dicentes, Tu sis discipulus eius. Illis maledicentibus, Dominus benedixit. Fecit quod illi dixerunt, retribuit autẽ illis quod maledixerunt. Conuertantur retrorsum, & reuereantur, qui volunt mihi mala. Sunt autẽ alij non boni qui bona volunt, & ipsi cauẽdi. Quomodo enim illi maledicunt, & dicũt bona nostra, sed malo animo: sic multi mala nostra bono animo. Hoc dico, Qui dixerit tibi, tu sis Christianus, bonum tuum dicit malo animo. Qui autem tibi dixerit, tanto melior, nemo †sic in factis malis, quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ; & qui iniqua gerit, benedicitur: mala tua dicit laudans. Quomodo ille bona tua dicebat maledicens, sic iste mala tua benedicens: sed vtrunque genus hostis fuge, vtrunque caue. Ille sæuit, iste blanditur; vterque malus. Ille iracundus est, & iste in laude subdolus: ille reprehensor est, iste laudator: sed

Marginalia (left): Rom. 8. b. Sap. 9. d. — 1 Cor. 4. b. — al. Purus effice re. Matth. 5. g. Luc. 6. d. — Matth. 5. a. — Matth. 10. d. — Deut. 5. c. — Matth. 26. c.
Marginalia (right): Psal. 141. — al. in. — Matth. 26. g. — Ioan. 10. d. — Luc. 23. e. — Matth. 16. d. Marc. 8. e. — al. autem. — Matth. 16. c. — Ioan. 9. c. — al. sic. Psal. 9.
Section letters: A, B, C, D

sed & ille in reprehensione inimicus est, & ille in laude subdolus. Caue vtrunque, contra vtrũque ora. Qui enim orauit, Conuertantur retrorsum, & confundantur qui volunt mihi mala: respexit ad aliud genus dolosè maleuolum, & falsò benedicum. Ferant cõfestim confusionem suam, qui dicunt mihi euge euge.) Laudant falsò, magnus vir, bonus vir, literatus, doctus. Sed quare Christianus? Ea tua laudant, quæ nolis laudari: illud reprehendũt vnde gaudes. Sed si fortè dicis, quid in me laudas, ô homo, quia vir bonus, quia vir iustus sum? si hoc putas, Christus me hoc fecit: ipsum lauda. At ille, absit, noli tibi iniuriam facere, tu teipsum talem fecisti. Confundantur qui dicũt mihi, euge euge. Et quid sequitur, Exultent & iocundentur omnes qui te quærunt Domine.) Non quærunt me, sed quęrunt te: non mihi euge euge dicũt, sed in te me gloriari vident, si quid habeo gloriæ. Qui enim gloriatur, in Domino glorietur. (1 Cor. 1. d.) Exultẽt & iocũdentur omnes qui te quærunt Domine, Et dicant semper, magnificetur Dominus.) (Rom. 4. a.) Quia & si ex peccatore fit iustus, da gloriam illi qui iustificat impium. Siue ergo peccator sit, laudetur qui ad indulgentiam vocat: siue quis iam ambulet in via iustitiæ, laudetur qui ad coronã vocat. Semper magnificetur Dominus, ab his Qui diligũt salutare tuum. Ego autem.) Cui quærebant mala. Ego autem cuius animam quærebant, vt auferrent eã. Sed conuerte te ad aliud genus hominum. Ego autem cui dicebant, euge euge, Egenus & pauper sum.) Non est quod in me laudetur. Discindat ille saccum meũ, cooperiat me stola sua. (Gal. 2. d.) Viuo ergo iam non ego, viuit autem in me Christus. Si viuit in te Christus, & totũ quod boni habes Christi est, totũ quod habebis Christi est: tu per teipsum quid es? Ego egenus & pauper. Ego autem non diues, quia non sum superbus. Diues erat ille qui dicebat, (Luc. 18. b.) Gratias tibi ago Domine, quia nõ sum sicut cęteri homines: publicanus autem erat pauper, qui dicebat, Domine, propitius esto mihi peccatori. Ille de saturitate ructabat, ille de fame plorabat. Egenus & pauper sum. Et quid facturus es ô egene & pauper? mendica ante ianuam Dei, pulsa, & aperietur tibi. Ego autem egenus & pauper sum, Dominus curam habebit mei.) (Psal. 54.) Iacta in Dominum curam tuã, & spera in eum, & ipse faciet. Quid tibi curaturus est? quid tibi prouisurus? Habeat tui curam qui fecit te. Qui habuit tui curam antequam esses, quomodo non habebit curam cùm iam hoc es quod voluit vt esses? Iam enim fidelis es, iam ambulas in via iustitiæ. Curã tui non habebit, (Matth. 5. g. Rom. 1. b.) qui facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos: te iam iustum ex fide viuentem negliget, deseret, dimittet? Imò verò & hic fouet, & hic adiuuat, & hic necessaria subministrat, & noxia resecat. Dãdo cõsolatur vt permaneas, auferendo corripit ne pereas. Dominus curã habet tui, securus esto: ille protegit qui te fecit. Ab artificis tui manu noli cadere: si cecideris iã, à manu artificis frãgeris. Vt autem permaneas in manu artificis, bona voluntas facit. Dic, Deus meus voluit, & portabit ipse & tenebit ipse. Iacta te in illum: noli putare inane esse, vt quasi præcipiteris. Non ita tibi videatur, (Hier. 23. e.) Ille dixit, Cælum & terram ego impleo. Nusquam tibi deest: tu illi noli deesse, tu tibi noli deesse, Dominus curam habet mei. Adiutor meus & protector meus tu es, Deus meus ne tardaueris.) Inuocat, implorat, timet ne deficiat. Ne tardaueris. Quid est, ne tardaueris? Nisi breuiati essent dies illi, (Matth. 24. b.) non fieret salua omnis caro: modò lectum est, de diebus tribulationũ. Quasi enim vnus homo rogat Deum, mẽbra Christi, corpus Christi, vbique diffusum, vnus mendicus, vnus pauper, quia & ille pauper, qui diues pauper factus est, de quo ait Apostolus, (2 Cor. 8. b.) Cùm diues esset, pauper factus est, vt ipsius paupertate vos ditaremini: veros pauperes ditat, falsos diuites pauperat. Clamat ad eum: (Psal. 60.) A finibus terræ ad te clamaui, cum tęderet animam meam. Veniẽt dies tribulationum & malorum: tribulationes veniẽt, sicut dicit Scriptura: & quantum accedunt dies, augẽtur tribulationes. Nemo sibi promittat quod euangelium non promittit. Fratres mei, obsecro vos, attendite scripturas nostras, si aliquid fefellerunt: si aliquid dixerunt, & aliter accidit quam dixerunt. Necesse est, vt vsque in finem sic fiant omnia, quemadmodum dixerunt. Non nobis promittunt scripturæ nostræ in hoc seculo, nisi tribulationes, pressuras, angustias, augmẽta dolorum, abundantiam tentationum. Ad ista nos pręcipuè paremus, ne imparati deficiamus. Væ prægnantibus & mammãtibus: (Matt. 24. b.) modò audistis. Prægnãtes sunt, qui spe intumescunt: mammantes autem, id est, lactãtes, qui iam adepti sunt quod concupierant. Etenim mulier prægnãs in spe tumet filij, nondum videt filiũ: quæ autem iam lactat, amplectitur quod sperabat. Ergo similitudinem, verbi gratia, ponamus: Bona est ista villa vicini. O si mea esset, adiungerem illam, & facerẽ de isto fundo & de illo vnitatẽ. Amat & auaritia vnitatem. Quod amat bonũ est: sed vbi amandũ sit, nescit. Ecce concupiuit villam proximi, sed iste proximus diues est, non indigens, habens honorem, habens etiam potentiam, à cuius forte etiam potentia tibi metuendum sit, non de illius fundo aliquid sperandum. Nihil sperans non concipit, non est prægnans anima. Si verò iuxtà vicinus sit pauper, qui vel in necessitate positus est, vt possit vendere, vel premi potest, vt cogatur vẽdere, iniicitur oculus, speratur villa: imprægnata est anima, sperat se posse adipisci villulam & possessionẽ vicini pauperis. Et cùm patitur iste pauper necessitatẽ, venit ad ditiorem vicinũ suũ, cui forte obsequi solet, cui deferre, cui venienti assurgere, quem inclinato capite salutare: da mihi, rogo te, patior necessitatem, vrgeor à creditore. Et ille, Nõ habeo modò in manibus. Si vellet vendere, haberet, agnoscimus hoc. Fuerunt in nobis, iam non sint in nobis. Nónne hesterno viximus, & hodie viuimus? Est corrigendi locus. Nondum facta est illa disiunctio, (Matth. 25. d. Luc. 16. f.) aliorum ad dexteram, aliorum ad sinistram: nondum apud inferos sumus, vbi diues ille fuit, sitiens & stillam desiderans. Audiamus cũ viuimus, corrigamur. Non speremus res alienas & imprægnati tumeamus, nec perueniamus ad illas, & eas adipiscendo tanquam filios osculemur. Væ enim prægnãtibus & mammantibus illis diebus. (Matt. 24. b.) Mutãdum est cor, leuandum est cor, non hic habitãdum corde. Hęc mala regio est. Sufficiat quòd adhuc carne hic esse necesse est. Quod non est necesse, non fiat: sufficiat diei malitia sua, (Matth. 6. d.) sursum corda habeamus. Si resurrexistis cũ Christo (dicit fidelibus, corpus & sanguinem Domini accipientibus dicit.) (Coloss. 3. a.) Si resurrexistis cum Christo, quę sursum sunt sapite, vbi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt quærite, non quę super terram. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. (Ibidem a.) Nõ enim apparet quod vobis promissum est, & iam paratum est, sed nõ vides: imprægnari vis, hinc imprægnare: ipsa sit spes tua. Certus erit partus tuus, non erit abortiuus, nõ temporalis: amplecteris quod pepereris in æternum. Sic enim per Esaiam dicitur, (Esa. 26. d.) Concepimus & parturiuimus spiritum salutis. Ergo retrò est, & non datur modò, sed dabitur. Quanta data sunt fratres mei, quis illa numerat secundum Scripturas? Ibi scriptum est de Ecclesia, & videtur quia ita est: ibi scriptum est de idolis, quia non erunt, & videtur quia non sunt: ibi scriptum est, quia perdituri erant Iudæi regnum, & videtur: ibi scriptum est de hæreticis, quia futuri erant, & videtur: ibi scriptum est & de die iudicij, ibi scriptum est & de præmio bonorum, & de pœna malorum. In omnibus Deum fidelẽ inuenimus, in vltimo deficiet & fallet?

Domi-

Dominus curã habebit mei. Adiutor meus & protector meus tu es, Deus meus ne tardaueris. Nisi minorarentur dies illi, nulla caro perduraret: sed propter electos breuiabuntur. (Matth.24.b.) Dies illi erunt tribulationis, sed non tam longi quàm sperantur. Citò illi transibũt, requies veniens non transit: quãquam longum ferri debuit malum pro infinito bono.

IN PSALMVM XL. ENARRATIO.

Præfatio.

QVONIAM solennis dies martyrum illuxit, propter gloriam passionis Christi Imperatoris martyrum, qui sibi non pepercit militibus imperans pugnam, sed prior pugnauit, prior vicit, vt pugnantes exemplo suo hortaretur, & maiestate sua adiuuaret, & promissione coronaret: audiamus aliquid in isto Psalmo, quod pertineat ad eius passionem. Cõmendamus autem sæpius, nec nos piget iterare quod vobis vtile est retinere, Dominum nostrum Iesum Christum plerũque loqui ex se, id est, ex persona sua quod est caput B nostrũ, plerunque ex persona corporis sui quod sumus nos & Ecclesia eius: sed ita quasi ex vnius hominis ore sonare verba, vt intelligamus caput & corpus in vnitate integritatis consistere, nec separari ab inuicem: tanquam coniugium illud, de quo dictum est, Erunt duo in carne vna. (Ioan 2.d. ...h.5.g.) Si ergo agnoscimus duos in carne vna, agnoscamus duos in voce vna. Primò quod legenti respondentes cantauimus, quanquam de medio Psalmi sit, hinc tamẽ sermonis ducamus exordiũ. Inimici mei dixerunt mala mihi, quando morietur, & peribit nomẽ eius? Persona est hæc Domini nostri Iesu Christi, sed videte, si non ibi intelliguntur & mẽbra. Dictũ est & hoc, cùm ipse Dominus noster hic in terra in carne ambularet. Cùm enim viderent multitudinem sequi authoritatem eius, & diuinitatem & maiestatẽ miraculis † præsentatam (al. præfulgentem.): cùm hunc viderent Iudæi, de quibus ipse Dominus similitudinẽ posuit, quia dixerunt, Hic est hæres, venite occidamus eum, & nostra (Matth.21.d.) C erit hæreditas: dixerũt apud semetipsos, id est inter se: vnde põtificis illius Caiphæ vox est, Videtis quòd turba multa eum sequitur, (Ioan.11.f.) & seculum post illum abijt? si dimiserimus eum viuere, venient Romani, & tollent nobis & locum & gentem. Expedit vt vnus moriatur homo, quàm tota gens pereat. Euangelista autẽ verba nescientis quid diceret, exposuit nobis & ait: (Ibidem g.) Hoc autẽ non à se dixit, sed cùm esset põtifex prophetauit, quia oportebat eum mori pro populo & gente. Tamen illi cùm viderent populum post illum ire, dixerunt, Quãdo morietur, & peribit nomẽ eius? id est, cùm occiderimus eum, iam nomen eius nõ erit in terra, nec seducet aliquos mortuus. Sed ipsa eius interfectione intelligent homines, quia hominem sequebantur, quia nõ erat in eo spes salutis: & deserent nomen eius, & non erit. Mortuus est, & non periit nomen eius, sed seminatum est nomen eius. (Ioan.12.d.) Mortuus est, sed granum fuit, quo mortificato seges continuò exurgeret. Glorifica- D to ergo Domino nostro Iesu Christo, cœperunt multo magis, multóque numerosius credere in illum: & cœperunt membra eius audire quod caput audiebat. Iam ergo Domino nostro Iesu Christo in cælo constituto, & ipso in nobis in terra laborante, dixerũt adhuc inimici eius, Quando morietur, & peribit nomẽ eius? Hinc enim persecutiones diabolus in ecclesia concitauit ad perdendũ nomen Christi. Nisi fortè putatis fratres, quia illi Pagani quando sæuiebãt in Christianos, non hoc sibi dicebant, delere nomen Christi de terra: vt moreretur iterum Christus non in capite, sed in corpore suo. Occisi sunt & martyres. Ad multiplicandam Ecclesiam valuit sanctus sanguis effusus seminatione: accessit & mors martyrum, pretiosa in conspectu Domini mors iustorum eius. (Psal.115.) Multiplicati sunt magis magísque Christiani, & non est impletum

A quod dixerunt inimici, quando morietur, & peribit nomen eius. Adhuc & modò dicitur. Sedẽt Pagani, & computant sibi annos, audiunt fanaticos suos dicentes: Aliquando Christiani non erunt: & idola illa coli habent, quemadmodum antea colebantur. Adhuc dicunt, Quando morietur, & peribit nomẽ eius? Bis victi, vel tertiò sapite. Mortuus est Christus, non periit nomẽ eius: mortui sunt martyres, multiplicata est magis ecclesia, crescit per omnes gentes nomen Christi. Qui de morte sua & de resurrectione sua prędixit, qui de mortibus sanctorum martyrum, & de corona prædixit, ipse & de ecclesia sua futura prædixit. Si verum dixit bis, tertiò mẽtitus est? Vanum est ergo quod creditis contra illum, melius est vt credatis in illum, vt intelligatis super egenum & pauperem: quoniã pauper (2 Cor.8.b.) factus est, cùm diues esset, vt ipsius, inquit, paupertate vos ditaremini. Nunc autem quia pauper factus est, contemnitur, & dicitur, Homo erat. Quid erat? Mortuus est, crucifixus est. Hominem colitis, in hominem spem habetis, mortuum adoratis. Falleris. Intellige super egenum & pauperem.) Vt illius paupertate diues efficiaris. Quid est intelligere super egenũ & pauperẽ? Vt ipsum Christum egenũ & pauperem accipias, dicentem in alio Psalmo, Ego autem egenus & pauper (Psal.39.) sum, Dominus curam habet mei. Quid est intelligere super egenum & pauperem? Quia semetipsum exinaniuit (Philip.2.a.) formam serui accipiens, in similitudine hominũ factus, & habitu inuentus vt homo, diues apud patrẽ, & pauper apud nos. Diues in cælo, pauper in terra. Diues Deus, pauper homo. Hoc te ergo turbat, quòd hominem vides, quòd carnem intueris, quòd mortẽ respicis, quòd crucẽ irrides? hoc te turbat? Intellige super egenum & pauperẽ. Quid est hoc? Intellige, quia vbi tibi exposita est infirmitas, ibi latet diuinitas. Diues, quia sic est: pauper, quia tu sic eras. Sed tamẽ paupertas ipsius, diuitię nostræ sunt: quomodo stultum ipsius, (1 Cor.1.d.) sapientia nostra est, quomodo infirmitas ipsius, fortitudo nostra est, quomodo mortalitas ipsius, immortalitas nostra est. Qui sit pauper, attẽde: non eũ ex aliorum paupertate metiaris. Implere venit pauperes, qui pauper effectus est. Propterea aperi sinum fidei: suscipe pauperem, ne pauper remaneas.

Enarratio.

BEATVS qui intelligit super egenũ & pauperem, in die malo liberabit eũ Dominus.) Veniet enim dies mala. Velis nolis, veniet. Dies iudicij aderit, mala dies, si non intellexeris super egenum & pauperem. Quod enim modò non vis credere, manifestum erit in fine. Sed non fugies, cùm fuerit manifestum, quia nõn credis cùm est occultum. Inuitaris vt quod non vides credas, ne cùm videris erubescas. Intellige ergo super egenum & pauperem: id est, super Christum. Intellige in eo occultas diuitias, quem pauperem vides. In eo sunt enim omnes thesauri sapientiæ & scientiæ (Col 2.a.) absconditi. Hinc enim te in die mala liberabit, ex eo quod Deus est. Ex eo autem quod homo est, & illud quod in illo humanum erat suscitauit te, & in melius conuertit, in cælum leuauit. Ille autem qui Deus est, qui vnam personam habere in homine, & cum homine voluit, nec decrescere nec crescere potuit, nec mori nec resurgere. Mortuus est ex infirmitate hominis, cæterum Deus † non moritur (al. nõ mori potuit.). Nam quod verbum Dei non moritur, ne mireris, quando nõ moritur anima in martyre. Modò non audiebamus ipsum Dominum dicentem, Nolite timere eos qui corpus occi- (Matth.10.c.) dunt, animam autem non possunt occidere? Ergo morientibus martyribus animæ martyrum mortuæ non sunt, & moriente Christo moriturum erat verbum? Vtique verbum Dei multo amplius est, quàm anima hominis: quia anima hominis facta est à Deo. Et si facta est à Deo, per verbum facta est: quia omnia per (Ioan.1.a.) ipsum

Ioan.1.a. ipsum facta sunt. Ergo nec moritur verbum, cùm non moriatur anima facta per verbum. Sed quomodo rectè dicimus, mortuus est homo, & si anima ipsius non moriatur: sic rectè dicimus, mortuus est Christus, & si diuinitas eius non moriatur. Mortuus vnde? Quia egenus & pauper. Nõ te perstringat mors ipsius, & auertat te à contuenda diuinitate. Beatus qui intelligit super egenum & pauperẽ. Respice & pauperes, egentes, esurientes & sitientes, peregrinantes, nudos, ægrotos, in carcere constitutos. Intellige super talem pauperẽ, quia & si super talem intelligis, super illũ
Matth.25.e. intelligis qui dixit, Esuriui, sitiui, nudus, peregrinus, eger, in carcere fui: ita in die maligna eruet te Dominus. Et vide beatitudinem tuam. Dominus conseruet eum.) Propheta bene optat homini intelligenti super egenum & pauperẽ. Ista optatio promissio est, securi expectat qui hoc agunt. Dominus conseruet eũ, & viuificet eum.) Quid est, conseruet eũ, & viuificet eũ? Quò pertinet, viuificet eum? Ad futuram vitam. Viuificatur enim qui mortuus erat. Nũquid autẽ potest mortuus intelligere super egenum & pauperẽ? Sed viuificationem nobis illam promittit, de qua dicit Apo-
Rom.8.b. stolus: Corpus quidem mortuum propter peccatum, spiritus autem vita est propter iustitiam. Si autem qui suscitauit Christum à mortuis, habitat in vobis, qui suscitauit Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum eius in vobis. Hæc est ergo viuificatio quæ promittitur intelligenti super egenum & pauperẽ. Sed quia dicit Apo-
1 Tim.4.c. stolus ad Timotheum, Promissionẽ habens vitæ præsentis & futuræ, ne putarent illi qui intelligunt super egenum & pauperem recipiendos quidẽ se esse in cælum, sed negligi in terra; & non sperarẽt, nisi quod futurum est in æternũ, quod autem præsens est putarent Deum non curare in sanctis & fidelibus suis: vbi dixit quod maximè expectare debemus, Dominus conser-
c. uet eum, & viuificet eum, respexit & ad istam vitam.

Et beatum, inquit, faciat eum in terra.) Erige ergo oculos in hæc promissa Christiana fide, non te deserit Deus in terra, & aliquid promittit in cęlo. Multi enim mali Christiani inspectores ephemeridarum, & inquisitores atque obseruatores temporum & dierum, cùm cœperint ibi obiurgari à nobis, vel à quibusdam bonis melioribúsque Christianis, quare ista faciant, respondent: Hæc propter tempus hoc necessaria sunt, Christiani autẽ sumus propter vitam æternã. Propterea in Christum credimus, vt det nobis vitam ęternam: nam vita ista temporalis in qua versamur, ad curã ipsius nõ pertinet. Relinquitur, vt hoc breuiter dicant, vt propter vitam æternam Deus, & propter vitam præsentẽ
Matth.6.d. diabolus colatur. Respondet illis ipse Christus: Nõ potestis duobus dominis seruire. Et alium colis propter id quod expectas in cælo, & alium colis propter id quod expectas in terra. Quanto melius vnum colis, qui fecit cælum & terram? Qui curauit vt esset terra, imaginem suam non negligit in terra. Ergo conseruet eum Dominus & viuificet eũ intelligentẽ super egenum & pauperẽ. Insuper quamuis in æternũ viuificet, beatũ faciat eum in terra. Et non tradat eum in manus inimici eius.) Inimicus ille diabolus est. Nemo attendat inimicum suum hominem, quando audit verba ista. Iam fortè de vicino suo cogitabat, de illo qui cum illo litem in foro habebat, de illo qui illi vult auferre possessionem, qui illũ vult premere vt vendat illi domum suam. Nolite ista cogitare: sed illum inimicũ cogitate, de quo dicit Dominus, Inimicus homo hoc
Matth.13.d. fecit. Ipse est enim qui suggerit vt propter res terrenas colatur: quia non potest euertere nomen Christianũ inimicus iste: videt enim se victum fama & laudibus Christi, videt in eo quòd occidit martyres Christi, illos coronatos, & de se triumphatũ: & cœpit nõ posse hoc

A persuadere hominibus, quòd nihil sit Christus. Et quia vituperando Christũ, iam difficilè decipit: laudando Christum, conatur decipere. Antea quid dicebat? Quem colitis? Iudęum mortuũ, crucifixũ, nullius momenti hominẽ, qui nõ potuit à se mortem depellere. Vbi in nomine eius vidit currere genus humanũ, vidit quia in nomine crucifixi templa subuertuntur, idola franguntur, sacrificia extinguũtur: & hæc omnia prædicta in prophetis attenduntur, hominibus admiratione stupentibus & laudantibus, iam aduersus vituperationẽ Christi cessauit, & induit se laudibus Christi, & cœpit à fide alio modo deterrere. Magna lex est Christiana, potens lex illa, diuina, ineffabilis. Sed quis illam implet? Impletur in nomine Saluatoris nostri, calcantis leonem & draconem. Apertè reprehenden- *Psal.90.*
do fremebat leo, astutè laudando insidiatur draco. Veniant ad fidem qui dubitant, non dicant quis hoc implet? Si de viribus suis præsumunt, nõ implebunt. Prę-
B sumendo de gratia Dei credant, præsumẽdo veniant, adiuuandi veniant, non iudicandi. Viuunt omnes fideles in nomine Christi, quisq; pro gradu suo implens præcepta Christi: siue coniuges, siue cælibes & virgines. Viuunt quantum donat Dominus eis viuere, neq; de suis viribus præsumunt, sed nouerunt se in illo debere gloriari. Quid enim habes quod non accepisti? *1 Cor.4.b.*
Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Noli dicere mihi, quis illud implet? Ille in me implet qui venit diues ad pauperem: pauper quidem ad pauperem, sed plenus ad inanem. Hæc cogitans, quia intelligit super egenum & pauperem, & non aspernatur paupertatem Christi, intelligens diuitias Christi, fit beatus in terra: & non tradetur in manus inimici sui, volentis ei persuadere, vt Deus non colatur, nisi propter cęlestia, diabolus colatur propter terrena. Nõ tradat eum in manus inimici eius. Dominus opem ferat illi.) Sed vbi? Fortè in cælo, fortè in vita æterna, vt restet colendus diabolus propter inopiam terrenam,
C propter necessitates huius vitæ? Absit. Promissionem *1 Tim.4.c.*
habes vitæ præsentis & futuræ. Ille ad te venit in terram, per quem factum est cælum & terra. Deniq; attende quid dicat, Dominus opem ferat illi. Super lectum doloris eius.) Lectus doloris, infirmitas est carnis. Ne †dicatis, non possum tenere & portare & fre- *al.dicas.*
nare carnẽ meam: adiuuaris vt possis. Dominus opem ferat tibi super lectum doloris tui. Portabat te lectus, *Matth.9.a.*
non tu portabas lectum, sed paralyticus intus eras: adest qui dicat tibi, Tolle grabatũ tuum, & vade in do- *Marc.2.b.*
mum tuam. Dominus opem ferat illi super lectũ doloris eius. Et tanquã quæreretur: Quare ergo cùm opẽ ferat nobis Deus, tanta mala patimur in ista vita, tãta scandala, tantos labores, tantam inquietudinem carnis & seculi, conuertit se ad Deum: & tanquã consiliũ medicinæ eius nobis exponens, Totũ stratum eius, inquit, vertisti in infirmitate eius.) Quid est, totũ stra-
D tum eius vertisti in infirmitate eius? Per stratũ intelligitur aliquid terrenũ. Omnis anima infirma in hac vita, quærit sibi aliquid terrenum vbi requiescat, quoniã intentionem laboris & mentis extentæ in Deum difficile potest perpetuò tolerare: aliquid sibi in terra cõquirit vbi requiescat, & quodammodo pausatione quadam recumbat, veluti sunt ista quæ diligunt & innocẽtes. Neque enim de cupiditatibus malorũ nunc loquendũ est, quia multi acquiescunt in theatris, multi acquiescunt in circo, in amphitheatro, multi acquiescunt in alea, multi in luxuria popinarum, multi in libidine adulteriorum, multi in violentiis rapinarũ, multi in dolo & insidiis fraudium. Acquiescunt in his omnibus homines. Quid est, acquiescunt? Delectãtur illic. Sed remoueamus hæc omnia, ad innocentem hominem veniamus. Acquiescit in domo sua, in familia sua, in cõiuge, in filiis, in paupertate, in prædiolo suo,

suo, in nouella manibus suis consita, in ædificio aliquo suo studio fabricato. Acquiescunt innocentes in his. Sed tamen Deus volens nos amorem non habere nisi vitæ æternæ, & istis velut innocentibus delectationibus miscet amaritudines: vt & in his patiamur tribulationes, & vniuersum stratum nostrum vertit in infirmitate nostra. Vniuersum stratū eius vertisti in infirmitate eius. Non ergo conqueratur, quādo in his quæ innocenter habet, patitur aliquas tribulationes. Docetur amare meliora per amaritudinem inferiorū: ne viator tendens ad patriam, stabulum amet pro domo sua. Vniuersum stratū eius vertisti in infirmitate eius. Sed quare ista? Quia flagellat omnem filium quem recipit. Quare ista? Quia peccanti homini dictum est, In labore vultus tui edes panem tuum. Ergo quia correptiones istas, in quibus vniuersum stratum nostrum vertitur in infirmitate nostra, agnoscere debet homo propter peccata se pati: conuertat se & dicat quod sequitur, Ego dixi, Domine miserere mei, sana animam meam, quoniam peccaui tibi. O Domine, in tribulationibus meis me exerces, flagellandum iudicas omnem filium quem recepturus es, qui nec vnico pepercisti. Ille quidē sine peccato flagellatus est. Ego autem dico, miserere mei, sana animam meam, quoniam peccaui tibi. Si vstus est qui putredinem non habebat, si medicina ipsa nostra ignem medicinalem nō respuit: patienter ferre debemus vrentem medicum & secantem: id est, omnibus tribulationibus nos exercentem, & à peccato sanantem. Planè committamus nos medici manui: non enim errat vt sanum pro putri secet. Nouit quod inspicit, nouit vitium, quia ipse fecit naturam: quid ipse condidit, quid de nostra cupiditate accessit, discernit. Scit se sano homini præceptum dedisse, ne languorem incurreret: dixisse in paradiso, hoc manduca, & hoc noli. Non audiuit sanus medici præceptum, vt non caderet, audiat vel ægrotus vt surgat. Ego dixi, Domine, miserere mei, sana animam meam, quoniam peccaui tibi. In factis meis, in peccatis meis non accuso fortunam, nō dicō, hoc mihi fecit fatū; non dico, adulterum me fecit Venus, & latronē me fecit Mars, & auarum me fecit Saturnus. Ego dixi, Domine miserere mei, sana animam meam, quoniam peccaui tibi. Nunquid hoc Christus? nunquid hoc caput illud nostrū sine peccato? nunquid ille qui ea quæ non rapuit exoluebat? nunquid ille solus in mortuis liber? Liber enim in mortuis, quia sine peccato: quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Nūquid ergo ipse? imò ipse ex membris suis, quia vox membrorū ipsius, vox ipsius; quia & vox capitis nostri vox nostra. In illo enim eramus, quando dixit, Tristis est anima mea vsque ad mortē. Non enim timebat mori, qui venerat mori, aut recusabat mori, qui potestatem habebat animam suam ponendi, & potestatē habebat iterum sumendi eam: sed loquebantur membra in capite, & loquebatur caput pro mēbris. In illo ergo vocē nostrā inuenimus. Sana animā meam, quoniā peccaui tibi. In illo enim eramus cū dixit, Deus meus Deus meus, vt quid me dereliquisti? In ipso enim Psalmo vbi in capite hic versus est, consequēter dicitur, verba delictorū meorū. Quorū delictorū in illo, nisi quia vetus homo noster simul crucifixus est cum illo, vt euacuaretur corpus peccati, & vltrà nō seruiamus peccato? Ad illū & in illo dicamus, Ego dixi, Domine miserere mei, sana animā meam, quoniā peccaui tibi. Inimici mei dixerūt mala mihi, quādo morietur & peribit nomē eius.) Iam ista diximus, & †hic cœpimus, vt & alia dicamus. Nō opus est iterare, quod tam recenti sermone impressum est auribus & cordibus vestris.

Et ingrediebātur vt viderēt.) Quod passus est Christus, patitur & Ecclesia: quod passum est caput, patiūtur & membra. Nūquid enim seruus est maior domino suo, aut discipulus super magistrum? Si me, inquit, persecuti sunt, & vos persequentur. Si patremfamiliâs Beelzebub vocauerūt, quanto magis domesticos eius? Ingrediebātur vt viderēt. Iudas ille ad caput nostrum erat, ad caput nostrū ingrediebatur vt videret, id est vt exploraret: nō vt haberet quod crederet, sed vt inueniret quod proderet. Ecce ingrediebatur ille vt videret, & hoc exemplum in capite nostro propositum est. Quid illa membra post assumptionem capitis nostri? Nonne dicit apostolus Paulus, propter subintroductos falsos fratres qui subintroierūt explorare libertatē nostram? Ergo & isti ingrediebātur vt viderēt. Sunt enim hypocritæ, simulatores mali adiungētes se ficta charitate, captātes omnes motus, omnia verba sanctorū, in omnibus laqueos inquirentes. Et quid illis fit? Videte quid sequitur, Vana locutū est cor eorū.) Id est, loquuntur quasi ficta dilectione. Vanū est quod loquuntur, verū non est, solidū non est. Et quia captant vnde inueniant accusationem, quid ait? Congregauerunt iniquitatem sibi.) Parantes enim calumnias inimici, quasi magni sibi videntur, quia habēt quod accusent. Sibi congregauerunt iniquitatem. Sibi, inquit, non mihi. Quomodo Iudas sibi, non Christo, sic & simulatores Ecclesiæ sibi, non nobis: quia de illis & alibi dicitur: Et mentita est iniquitas sibi. Congregauerunt iniquitatē sibi: & quia intrauerunt vt viderēt. Egrediebantur foras, & loquebantur.) Ille qui intrauit vt videret, egrediebatur foras & loquebatur. Vtinam intus esset, & vera loqueretur, non exiret foras vbi falsa loquitur. Traditor & persecutor est, egressus foras loquitur. Si ad membra Christi pertines, veni introeas ad caput. Tolera zizania, si triticum es: tolera paleam, si frumentū es: tolera pisces malos intra retia, si piscis bonus es. Quare ante tempus ventilationis auolasti? Quare ante tempus messis etiam frumenta eradicasti tecū? Quare antequam ad litus venires, retia dirupisti? Egrediebantur foras, & loquebātur. In idipsum aduersum me susurrabant omnes inimici mei.) Aduersum me omnes in idipsum, quanto melius mecum in idipsum? Quid est aduersum me in idipsum? Vno cōsilio, vna conspiratione. Christus ergo loquitur eis: cōsensistis aduersum me, consentite mihi. Quid aduersum me? quare non mecū? In idipsum si semper haberetis, nō vos in schismata diuideretis. Apostolus enim dicit, Obsecro vos fratres, vt idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. In idipsum aduersus me susurrabāt omnes inimici mei. Aduersum me cogitabāt mala mihi.) Sibi potius, quia congregauerūt iniquitatē sibi. Sed ideo mihi, quia ex animo suo pendēdi sunt. Nō enim quia nihil facere potuerūt, nihil facere voluerunt. Nam & diabolus Christū extinguere concupiuit, & Iudas Christū occidere voluit. Occiso autē Christo & resurgente, nos viuificati sumus: diabolo †autem & Iudæ merces malæ voluntatis redditur, nō nostræ salutis. Nam vt noueritis ex animo quenq; pendendū ad retributionem vel præmij vel pœnæ, inuenimus hominē bonū dixisse cuidam, & tale bonū quale nos optamus: & tamen maledictū appellatur, quando cæco illi quondā, iam illuminato & corpore & corde, conuiciabantur Iudæi, videntes corpore & corde cæci. Ait illis idē iam videns, Nunquid & vos discipuli eius vultis esse? Et illi, inquit Euangeliū, maledixerūt ei dicentes, tu sis discipulus eius. Hoc nobis omnibus eueniat, quod illi maledicendo dixerunt. Maledictio ista appellata est ex maleuolo errore dicentium, nō ex aliquo malo verborū. Quo animo dixerint, non quod dixerunt attēdit, qui eos maledixisse narrauit. Aduersum me cogitabant mala mihi. Et quæ mala Christo, quæ mala martyribus? Omnia in bonum vertit Deus.

Verbum iniquum disposuerūt aduersus me.) Quale verbū iniquum? Ipsum caput attende. Occidamus eū, & no-

& nostra erit hæreditas. Stulti quomodo vestra erit hereditas, quia occidistis eum? Ecce & occidistis eum, & vestra non erit hæreditas. Nunquid qui dormit nō adiiciet vt resurgat? Quando vos exultastis occidisse eum, ille dormiuit. Dicit enim in alio Psalmo, Ego dormiui. Illi sæuierunt, & occidere voluerūt, ego dormiui. *Psal. 3.* Nam si voluissem, nō dormissem. Ego dormiui: quia potestatem habeo ponendi animam meam, & *Ioan. 10. d. Psal. 3.* potestatem habeo iterum sumēdi eam. Ego dormiui, & somnum cepi, & exurrexi. Sæuiant ergo Iudæi, terra trādatur in manus impij, caro permittatur in mani- *Iob 9. e.* bus persequentium, suspendant in ligno, clauis transfigant, lancea perfodiant. Nunquid qui dormit nō adiiciet vt resurgat? Vt quid dormiuit? Quia Adam forma *Rom. 5. c. Genes. 2. d.* erat futuri. Et Adam dormiuit, quando de latere eius Eua facta est. Adam in figura Christi, Eua in figura Ecclesiæ: vnde est appellata mater viuorum. Quando fabricata est Eua? Dum dormiret Adam. Quando de latere Christi sacramēta Ecclesiæ profluxerunt? Cùm dormiret in cruce. Nunquid qui dormit non adiiciet vt resurgat? Et vnde dormiuit? Ex illo, quia ingressus est vt videret, & congregauit iniquitatem sibi. Ecce enim homo pacis meæ in quem speraui, qui edebat panes meos ampliauit super me calcaneū.) Erexit super me pedē, cōculcare me voluit. Quis est iste homo pacis ipsius? Iudas. Et in illum Christus sperauit, quia dixit, in quem speraui? Nónne illum ab initio nouerat? Nónne antequam nasceretur futurum sciebat? *Ioan. 6. g.* Nónne omnibus discipulis suis dixerat, Ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est? Quomodo ergo in illū sperauit, nisi quia in membris suis ipse est, & quod multi fideles de Iuda sperauerunt, hoc in se transfigurauit Dominus? Quando enim videbant Iudam multi qui crediderūt in Christū, ambulare inter duodecim Apostolos, sperabant in illum aliquid: quia talis erat quales & cæteri. Christus autē quia in membris suis erat hoc sperantibus, quomodo in illis est esurientibus & sitientibus: quomodo dixit, esuriui, sic dixit, speraui. Proinde si sic illi dicamus, Domine, quan- *Matth. 25. d.* do sperasti: quomodo illi dictum est, Domine, quando esuristi: quomodo nobis ibi dixit, cùm vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis: sic potest dicere, cùm vnus ex minimis meis sperauit, ego speraui. In quem speraui? Homo pacis meæ, in quem speraui. Qui edebat panes meos.) Quomodo ipsum ostēdit in passione, de *Ioan. 13. e.* istis verbis prophetiæ? Per buccellam illū designauit, vt appareret de illo dictū, qui edebat panes meos. Rur- *Matth. 26. e. Marc. 14. e.* sus quādo venit vt traderet eum, osculum illi dedit, vt appareret de illo dictum, homo pacis meæ. Tu autē Domine miserere mei.) Hoc ex forma serui, hoc ex persona inopis & pauperis. Beatus enim qui intelligit super egenū & pauperem. Miserere mei, Et resuscita me, & reddam illis.) Videte quando dictum est, iam *Ioan. 11. f.* factū est. Occiderunt enim Christū Iudæi, ne perderēt locum. Illo occiso perdiderunt locum: eradicati à regno, dispersi sunt. Suscitatus reddidit illis tribulationem: reddidit ad admonitionem, nondum ad damnationem. Ciuitas enim illa in qua fremuit populus tan- *Psal. 21. Luc. 23. d. Ioan. 19. a.* quam leo rapiens & rugiens, exclamās, crucifige crucifige, eradicatis inde Iudæis, Christianos habet, à Iudæo nullo inhabitatur. Plātata est ibi ecclesia Christi, vnde eradicatæ sunt spinæ synagogæ. Proinde verè ignis eorū exarsit, sicut in spinis, Dominus autem tan- *Psal. 117.* quam lignū viride erat. Hoc ipse ait, quādo plangebāt *Luc. 23. e.* quædam mulieres veluti moriturū Christum, Nolite flere super me, sed super vosipsas flete, & super filios vestros: ex hoc prædicens, suscita me, & reddam illis. Si enim in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Quando possit viride lignū consumi ab igne spinarū? *Psal. 117.* Exarserunt enim velut ignis in spinis. Ignis qui spinas consumit, cuicunque viridi ligno adhibetur, difficile

A accendit. Humor enim ligni resistit flammæ lentæ & marcidæ, tamē idoneę ad cōsumendas spinas. Et suscita me, & reddā illis. Ne fortè sanè fratres, minus potētem filium, quàm patrē putetis, ex eo quia dixit, suscita me, quòd ipse se suscitare nō possit: hoc enim suscitauit quod mori poterat, id est, caro mortua est, caro suscitata est. Ne tamē putetis, quia Deus pater Christi potuit suscitare Christum, id est, carnē filij sui: & ipse Christus, cùm verbum sit Dei æquale patri, nōn poterat carnem suam suscitare: audite ex Euangelio, Soluite templum hoc, & in triduo suscitabo illud. *Ioan. 2. d.* Hoc autem Euangelista, ne etiam inde dubitaremus, dicebat, inquit, de templo corporis sui. Et resuscita me, & reddam illis. In hoc cognoui quoniam voluisti me, quoniā non gaudebit inimicus meus super me.) Quia gauisi sunt Iudæi, quando viderunt Christū crucifixū, implesse se arbitrati sunt voluntatē nocendi: effectum fructus sæuitiæ suæ viderunt Christum in cruce pen-

B dentem, agitauerunt caput, Si filius Dei est, descendat *Matth. 27. e.* de cruce. Non descendebat qui poterat: non potentiā demonstrabat, sed patientiam docebat. Si enim hæc illis dicentibus de cruce descenderet, quasi insultantibus cessisse videretur, & victus opprobria tolerare non potuisse crederetur: magis mansit in cruce illis insultantibus, fixus illis nutātibus. Ideo enim & caput agitabant, quia vero capiti non inhærebant. Docuit nos planè ille patientiam. Nam quod est fortius fecit, qui noluit facere quod Iudæi prouocabāt. Multo est enim potētius de sepulchro surgere, quàm de cruce descendere. Quoniā non gaudebit inimicus meus super me. Gauisi sunt ergo tunc, resurrexit Christus, glorificatus est Christus. Vident modò in nomine ipsius conuerti genus humanū, modò insultent, modò caput agitent: imò iam caput figant, aut si agitant caput, stupendo & mirando agitēt. Modò enim dicūt, nunquid fortè ille est quem dixerunt Moyses & Prophetæ? De illo enim dixerunt, Sicut ouis ad immolandū ductus est, & sicut *Esa. 53. c.*

C agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum. Vulneribus eius sanati sumus. Videmus enim, quia crucifixus iste ducit post se genus humanum: & sine causa dixerunt patres nostri, occidamus eum, ne *Ioan. 11. e.* seculum post illum pergat. Fortè non post eum pergeret, si non esset occisus. In hoc cognoui, quoniam voluisti me, quoniam nō gaudebit inimicus meus super me. Me autē propter innocentiam meā suscepisti.) Verè innocentiam: integritatem sine peccato, redditionem sine debito, flagellū sine merito. Propter innocentiā meam suscepisti me, Et cōfirmasti me in cōspectu tuo in æternū.) Confirmasti me in ęternum, infirmasti ad tempus. Confirmasti in cōspectu tuo, infirmasti in conspectu hominum. Quid ergo? Laudes illi; gloria illi. Benedictus Dominus Deus Israël.) Ille est enim Deus Israël, Deus noster, Deus Iacob, Deus minoris filij, Deus minoris populi. Nemo dicat: de Iu-

D dæis hoc dixit, nō sum ego Israël. Magis Iudæi nō sunt *Malach. 1. a.* Israël. Maior enim filius, ipse est maior populus reprobatus: minor populus dilectus. Maior seruiat minori. Modò impletū est, modò fratres nobis seruiunt Iudęi, *Gen. 25. e.* tanquā capsarij nostri sunt, studentibus nobis codices portāt. Audite in quo nobis Iudęi seruiunt, & non sine causa. Cain ille frater maior q occidit minorē fratrē, *Gen. 4. c.* accepit signum ne occideretur: id est, vt maneat ipse populus. Apud illos sunt prophetę & lex, in qua lege & in quibus prophetis Christus prædicatus est. Quando agimus cū paganis, & ostēdimus hoc euenire modò in ecclesia Christi, quod antè prædictum est de nomine Christi, de capite & corpore Christi: ne putēt nos finxisse illas prędictiones ex his rebus quę acciderūt, quas existimant nos conscripsisse quasi futuræ essent, proferimus codices Iudæorum. Nempe Iudæi inimici nostri sunt, de chartis inimici cōuincitur aduersarius.

Omnia

Omnia ergo Dominus distribuit, omnia pro salute nostra ordinauit. Prædixit ante nos, impleuit hoc tempore nostro, & quæ nondum impleuit, impleturus est. Itaque tenemus redditorem, vt credamus debitorem: quia & illa quæ nondum dedit, dabit; sicut ea quę nondum dederat, dedit. Si quis probare vult vbi sint scripta, legat Moysen & Prophetas. Si aliquis perstrepit inimicus, & dicit, Vos vobis prophetias finxistis: proferantur codices Iudæorum, quia maior seruiet minori. Ibi legant ista prædicta, quæ modò videmus impleta: & dicamus omnes, Benedictus Dominus Deus Israel. A seculo & in seculum, & dicet omnis populus, fiat fiat.

IN PSALMVM XLI. ENARRATIO.

OLIM desiderat anima nostra in verbo Dei gaudere vobiscum, & in illo vos salutare, qui est nostrum adiutorium & salutare. Quod ergo Dominus dat, audite per nos, & in illo exultate nobiscum in sermone eius, & in veritate & in charitate eius. Psalmũ enim suscepimus, de quo loquendũ est vobis, congruũ desiderio vestro: cœpit enim ipse Psalmus à sancto quodam desiderio, & ait qui sic cantat, Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Quis ergo est qui sic cãtat? Si volumus, nos sumus. Et quid quæras extra quisnam sit, cùm in tua potestate sit esse quod quæris? Tamen non vnus homo est, sed vnum corpus est: corpus autem Christi Ecclesia est. Nec in omnibus qui intrãt Ecclesiam, inuenitur tale desiderium: sed tamen quicunq; suauitatem Domini gustauerũt, & quod eis sapit agnoscũt in cantico, nõ putẽt se solos esse: sed talia semina sparsa credant in agro Dominico, toto orbe terrarum, & cuiusdam vnitatis Christianæ esse vocem hãc, Quemadmodũ desiderat ceruus ad fontes aquarum, sic desiderat anima mea ad te Deus. Et quidẽ non malè intelligitur vox esse eorum, qui cùm sint catechumeni, ad gratiam sancti lauacri festinant. Vnde & solenniter cantatur hic Psalmus, vt ita desiderẽt fontem remissionis peccatorum, quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum. Sit hoc, habeátque locum intellectus iste in Ecclesia & veracem & solennem. Veruntamen fratres, videtur mihi etiam in baptismate fidelibus nondum esse satiatum tale desiderium: sed fortassis si norunt vbi peregrinentur, & quò eis transeundum sit, etiam ardentius inflammantur. Denique titulus eius est, In finem intellectus filiis Chore, Psalmus.) Filios Chore inuenimus & in aliis Psalmorum titulis, & iam tractasse nos meminimus, & locutos esse quid sibi hoc nomẽ velit: ita tamẽ nũc commemorandus est iste titulus, vt non nobis quasi præiudicet quod iã diximus, vt deinceps nõ dicamus: non enim vbicũque diximus, omnes affuerũt. Chore aliquis homo fuerit sicut fuit, habueritque filios qui appellarentur filij Chore: nos tamen arcanum sacramenti scrutemur, vt nomẽ hoc in mysterio quod grauidum est pariat. Magni enim sacramenti res est, vt Christiani appellentur filij Chore. Vnde filij Chore? filij sponsi, filij Christi. Dicti sunt enim Christiani, filij spõsi. Quare ergo Chore Christus? Quia Chore interpretatur Caluaria. Multo remotius est hoc. Quærebã quare Chore Christus: intẽtius quæro, quare Christus ad Caluariam pertinere videatur. Nõne iã occurrit in loco Caluariæ crucifixus? Occurrit omnino. Ergo filij spõsi, filij passionis illius, filij redempti sanguine illius, filij crucis illius, portantes in frõte quod inimici in loco Caluariæ fixerunt, appellantur filij Chore: illis cãtatur iste Psalmus. Intellectu itaque excitemur: & si nobis cãtatur, intelligamus. Quid intellecturi sumus? In quem intellectum Psalmus iste cantatur? Audeo dicere: Inuisibilia enim eius à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Eia fratres,

Colos. 1. d. *Num. 26. b.* *Matt. 27. d.* *Rom. 1. c.*

August. to. 8.

A auiditatem meam capite, desiderium hoc mecum cõmunicate: simul amemus, simul in hac siti exardescamus, simul ad fontem intelligendi curramus. Desideremus ergo velut ceruus fontem, excepto illo fonte quem propter remissionem peccatorum desiderant baptizandi: & iam baptizati desideremus illum fontẽ, de quo Scriptura alia dicit: Quoniam apud te est fons vitæ. Ipse enim fons & lumen est, quoniam in lumine tuo videbimus lumen. Si & fons est, & lumen est, meritò & intellectus est, quia & satiat animam auidam sciendi: & omnis qui intelligit, luce quadam non corporali, non carnali, nõ exteriore, sed interiore illustratur. Est ergo fratres quędam lux intus, quam nõ habẽt qui non intelligunt. Vnde iam eos qui desiderant hũc fontem vitæ, & inde aliquid carpunt, alloquitur Apostolus obsecrans, & dicit: Vt iam non ambuletis sicut & gentes ambulant in vanitate mentis suæ: obscurati intelligentia, alienati à via Dei per ignorantiam, quæ

Psal. 35. *Eph. 4. d.*

B est in illis propter cæcitatem cordis ipsorum. Si ergo illi obscurati sunt intelligentia, id est, quia non intelligunt, obscurantur: ergo qui intelligunt illuminantur. Curre ad fontes, desidera aquarum fontes. Apud Deũ est fons vitæ & insiccabilis fons: in illius luce lumen inobscurabile. Lumen hoc desidera, quendam fontẽ, quoddam lumen quale nõ norunt oculi tui: cui lumini videndo oculus interior præparatur, cui fonti hauriendo sitis interior inardescit. Curre ad fontem, desidera fontem: sed noli vtcunque. Noli vt qualecunque animal currere: vt ceruus curre. Quid est, vt ceruus? Non sit tarditas in currendo, impigrè curre, impigrè desidera fontem. Inuenimus enim insigne velocitatis in ceruo. Sed fortè nõ hoc Scriptura solum nos in ceruo considerare voluit, sed & aliud audi. Quid aliud est in ceruo? Serpentes necat, & post serpẽtium interemptionem maiori siti inardescit: peremptis serpentibus ad fontes acrius currit. Serpentes vitia tua sunt: consume serpentes iniquitatis, tũc amplius desiderabis fon-

Psal. 35.

C tem veritatis. Auaritia fortè in te tenebrosum aliquid sibilat, & sibilat aduersus verbum Dei, sibilat aduersus præceptum Dei. Et quia tibi dicitur, cõtemne aliquid ne facias iniquitatem: si mauis facere iniquitatẽ quàm aliquid commodum temporale contemnere, morderi magis eligis à serpente, quàm perimere serpentem. Cùm ergo adhuc faueas vitio tuo, cupiditati tuæ, auaritiæ tuæ, serpenti tuo, quando in te inuenio tale desiderium, quo curras ad fontem aquarum? Quando cõcupiscis fontem sapientiæ, cùm adhuc labores in veneno malitiæ: interfice in te quicquid contrarium est veritati: & cùm te videris tanquam vacare à cupiditatibus peruersis, noli remanere quasi non sit quod desideres. Est enim aliquid quò te tollas: si iam egisti in te, vt non sit impeditor contra te. Dicturus enim es fortè iàm mihi, si ceruus es. Deus nouit, non me iam auarũ, non me iam cuiusquam rem cõcupiscere, nõ adulterij

D cupiditate flagrare, non cuiusquam odio inuidiáque tabescere, & cætera huiusmodi: dicturus es, nõ habeo hæc, & quæris fortè vnde delecteris, desidera vnde delecteris. Desidera ad fontes aquarum: habet Deus vnde te reficiat, & impleat venientem ad se & sitientẽ post interemptionem serpentium tanquam velocem ceruum. Est aliud quod animaduertas in ceruo. Traduntur cerui, & à quibusdam etiam visi sunt (nõ enim de illis tale aliquid scriberetur, nisi antea videretur) dicuntur ergo cerui vel quando in agmine suo ambulãt, vel quando natando alias terrarũ partes petunt, onera capitum suorum super se inuicem ponere, ita vt vnus præcedat, & sequantur qui supra eum capita ponãt, & supra illos alij consequentes, & deinde alij, donec agmen finiatur. Ille autẽ vnus qui pondus capitis in primatu portabat, fatigatus redit ad posteriora: vt alius ei succedat, qui portet quod ille portabat, atque ille fati-

gationem suam recreet posito capite, sicut & cæteri ponebant. Ita vicissim portando quod graue est, & viam peragunt, & inuicem se non deserunt. Nónne quosdam ceruos alloquitur Apostolus dicēs: Inuicem onera vestra portate, & sic adimplebitis legē Christi? Talis ergo ceruus in fide constitutus, nondum videns quod credit, cupiens intelligere quod diligit, patitur contrarios ceruos, nō solùm obscuratos intelligentia, in tenebris interioribus constitutos, vitiorum cupiditate cæcatos: insuper insultantes & dicentes homini credenti, & quod credit non ostendenti: Vbi est Deus tuus? Quid ergo iste ceruus fecerit contra hæc verba, audiamus: vt & ipsi, si possumus, faciamus. Primò expressit sitim suam: Quemadmodū, inquit, ceruus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Quid si ceruus ad fontes aquarū lauandi causa desiderat? Vtrum ergo bibēdi an lauandi causa, nescimus: audi quid sequitur, & noli quærere. Sitiuit anima mea ad Deum viuū.) Quod dico, quemadmodum ceruus desiderat ad fontes aquarū, ita desiderat anima mea ad te Deus: hoc dico, sitiuit anima mea ad Deum viuum. Quid sitiuit? Quando veniam & apparebo ante faciem Dei.) Hoc est quod sitio, venire & apparere. Sitio in peregrinatione, sitio in cursu: satiabor in aduentu. Sed quando veniam? Et quod citius est Deo, tardum est desiderio. Quando veniam & apparebo ante faciē Dei? Ex illo desiderio est & hoc, ex quo clamatur alibi: Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini per omnes dies vitæ meæ. Quare hoc? Vt contempler, inquit, delectationem Domini. Quando veniam & apparebo ante faciem Domini? Interim dum meditor, dū curro, dum in via sim, antequam veniam, antequam appaream. Fuerunt mihi lachrymæ meæ panis die ac nocte, cùm dicitur mihi per singulos dies, vbi est Deus tuus.) Fuerunt mihi, inquit, lachrymæ meæ, non amaritudo, sed panis suauis erant ipsæ lachrymæ, sitienti mihi illū fontem: quem quia bibere nondū poteram, auidius meas lachrymas manducabam. Non enim dixit, Factæ sunt mihi lachrymæ meæ potus, ne ipsas desiderasse videretur sicut fontes aquarū: sed seruata illa siti qua rapior, seruata illa siti qua inardesco ad fontes aquarum, panis mihi factæ sunt lachrymæ meæ, dum differor: & vtique manducando lachrymas suas, sine dubio plus sitit ad fontes. Die quippe ac nocte factæ sunt mihi lachrymæ meæ panis. Cibum istū qui panis dicitur, die comedunt homines, nocte dormiunt: panis autem lachrymarum & die & nocte comeditur: siue totū tempus accipias diem & noctem: siue diem intelligas pro huius seculi prosperitate, noctem verò pro huius seculi aduersitate. Siue, inquit, in prosperis rebus seculi, siue in aduersis rebus seculi: ego desiderij mei lachrymas fundo, ego desiderij mei auiditatē non desero. Et cùm in mundo bene est, mihi malè est antequam apparebo ante faciem Dei. Quid ergo dicis? quasi gratulari me cogis, si aliqua huius seculi prosperitas arriserit? nónne deceptoria est? nónne fluxa, caduca, mortalis? nónne tēporalis, volatica, transitoria? Nónne plus habet deceptionis quàm delectationis & dilectionis? Cur ergo nō & in ipsa fiant lachrymę meę panis? Siquidem & cùm felicitas seculi circumfulget, quandiu sumus in corpore, peregrinamur à Domino, & dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus? Quia paganus si hoc mihi dixerit, nónne illi & ego possum dicere, vbi est Deus tuus? Deum quippe suum digito ostendit. Intendit enim digitum ad aliquem lapidem, & dicit: Ecce est Deus meus: vbi est Deus tuus? Cùm lapidem irrisero, & erubuerit qui demonstrauit, tollit oculum à lapide, suspicit cælum, & fortè in solem digitum intendens, iterū dicit: Ecce Deus meus, vbi est Deus tuus? Inuenit ille quod ostenderet oculis carnis:

Gal.6.a.

Psal.26.

2 Cor.5.a.

A ego autem non quasi non habeam quem ostendā, sed non habet ille oculos quibus ostendam. Potuit enim ille oculis corporis mei ostendere Deum suum solem, quibus ego oculis ostendam solis creatorem? Veruntamen audiendo quotidie, vbi est Deus tuus, & in lachrymis meis quotidianis pastus, die ac nocte meditatus sum quod audiui, vbi est Deus tuus. Quæsiui etiā ego ipse Deum meū, vt si possem, non tantū crederē, sed aliquid & viderem. Video enim quæ fecerit Deus meus, nō autē video ipsum Deum meū qui fecit hæc. Sed quoniā sicut ceruus desidero ad fontes aquarū, & est apud eū fons vitæ, & † intellectus scriptus est Psalmus filiis Chore, & inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta cōspiciuntur: quid agam vt inueniam Deum meū? Considerabo terrā, facta est terra. Est magna pulchritudo terrarū, sed habet artificem. Magna miracula sunt seminum atque gignentium, sed habēt ista omnia creatorem. Ostendo magnitudinē circumfusi maris, stupeo, miror, artificem quæro, cælum suspicio & pulchritudinem siderum, admiror splendorem solis exercitio diei sufficientem, lunam nocturnas tenebras consolantem. Mira sunt hæc, laudanda sunt hæc, vel etiam stupenda sunt hæc: neque enim terrena, sed etiam cælestia sunt hæc. Nondum ibi stat sitis mea. Hæc miror, hæc laudo: sed eum qui fecit hæc, sitio. Redeo ad meipsum, & quis sim etiā ipse qui talia quæro, perscrutor: inuenio me habere corpus, & animam: vnum quod regam, aliud quo regar; corpus seruire, animā imperare. Discerno animā meli⁹ esse aliquid quàm corpus, ipsúmque inquisitorē talium rerū nō corpus, sed animā video: & tamen hæc omnia quæ collustraui, per corpus ea me collustrasse cognosco. Terrā laudabā, oculis cognouerā: mare laudabā, oculis cognoueram: cælū, sidera, solem lunámq; laudabā, oculis cognoueram. Oculi membra carnis sunt, fenestræ sunt mentis. Interior est qui per has videt, quādo cogitatione aliqua absens est, frustra patēt. Deus meus qui fecit hæc quæ oculis video, non istis oculis est inquirendus. Aliquid etiam per seipsum animus ipse cōspicit, vtrum sit aliquid quod non per oculos sentiat, quasi colores & lucem: non per aures, quasi cantum & sonum: non per nares, quasi odorum suauitatem: non per palatum & linguam, quasi saporem: non per totū corpus, quasi duritiam & mollitiam, rigorem atq; feruorem, asperitatē lenitatémque: sed pertractem, vtrū sit aliquid intus quod videam. Quid est intus? Videamus quòd neque color sit, neq; sonus, neque odor, neque sapor, neque calor, aut frigus, aut duritia, aut mollitudo. Dicatur ergo mihi, quem colorem habeat sapientia. Cùm cogitamus iustitiā, qua eius intus in ipsa cogitatione pulchritudine fruimur, quid tanquam sonus ad aures? quid tanquam vaporeū surgit ad nares? quid ori infertur? quid manu tractatur & delectat? Et intus est, & pulchra est, & laudatur, & videtur: & si in tenebris sunt oculi isti, animus illius luce perfruitur. Quid est illud quod Tobias videbat, quando videnti filio cæcus cōsilium vitæ dabat? Est ergo aliquid quod animus ipse corporis dominator, rector, habitator videt: quod non per oculos corporis sentit, nō per aures, non per nares, non per palatum, nō per corporis tactum, sed per seipsum. Et vtique melius quod per seipsum, quàm quod per seruū suum. Est prorsus, seipsum enim per seipsum videt, & animus ipse vt norit se, videt se. Nec vtiq; vt videat se, corporaliū oculorū quærit auxilium: imò verò ab omnibus corporis sensibus, tanquam impedientibus & perstrepentibus abstrahit se à se, vt videat se in se, vt nouerit se apud se. Sed nūquid aliquid tale Deus ipsius est, qualis est animus? Non quidem videri Deus nisi animo potest, nec tamē ita vt animus videri potest. Aliquid enim quærit animus iste quod Deus est: de quo illi non insultent qui

Psal.35.

Rom.1.c.

al. in intellectu.

Tobia 4.a.

B · C · D

qui dicūt, vbi est Deus tuus. Aliquā quærit incōmutabilē veritatē, sine defectu substantiam. Nō est talis ipse animus, deficit,proficit;nouit,ignorat; meminit, obliuiscitur;modò illud vult, modò nō vult. Ista mutabilitas non cadit in Deum. Si dixero mutabilis est Deus,insultabunt mihi qui dicunt: vbi est Deus tuus. Quærens ergo Deum meum in rebus visibilibus & corporalibus, & non inueniens; quærens eius substātiam in meipso, quasi aliquid sit qualis ego sum, neq; hoc inueniens,aliquid super animā esse sentio Deum meum.Ergo,vt eum animi intellectu tangerē, Hæc meditatus sum; & effudi super me animam meam.) Quando anima mea contingeret quod super animam meā quæritur,nisi anima mea super seipsam effunderetur? Si enim in seipsa remaneret, nihil aliud quàm se videret.Et cùm se videret, non vtique Deum suum

Psal. 41. videret.Dicant iā insultatores mei,vbi est Deus tuus: dicant, ego quamdiu non video, quamdiu differor, manducabo die ac nocte lachrymas meas. Dicunt illi adhuc: Vbi est Deus tuus? Quæro ergo Deū meū in omni corpore,siue terrestri, siue cælesti: & non inuenio. Quæro substantiam eius in anima mea,& non inuenio. Meditatus sum tamen inquisitionem Dei

Rom. 1.a. mei, & per ea quæ facta sunt inuisibilia Dei mei, cupiens intellecta conspicere, effudi super me animam meam, & iam nō restat quem tangam nisi Deū meū. Ibi enim domus Dei mei super animā meam habitat, inde me prospicit,inde me creauit,inde me gubernat, inde mihi consulit,inde me excitat,inde me vocat,inde me dirigit, inde me ducit, inde me perducit. Ille enim qui habet altissimam in secreto domum, habet etiam in terra tabernaculum. Tabernaculum eius in terra,Ecclesia est adhuc peregrina. Sed hic quærendus est,quia in tabernaculo eius inuenitur via quā peruenitur ad domum. Etenim cùm effunderem super me animam meam, ad attingendum Deum meum, quare hoc feci? Quoniam ingrediar in locum tabernaculi.) Nam extra locum tabernaculi errabo quærens Deum meum. Quoniam ingrediar locum tabernaculi. Admirabilis vsque ad domum Dei.) In locum tabernaculi ingrediar, admirabilis tabernaculi vsque ad domum Dei.Iam enim multa admiror in tabernaculo.Ecce quanta admiror in tabernaculo. Tabernaculū enim Dei in terra, homines sunt fideles. Admiror in eis ipsorum membrorū obsequium;quia non in eis regnat peccatum ad obediendum desideriis eius,

Rom. 6.c. nec exhibent membra sua arma iniquitatis peccato, sed exhibent Deo viuo in bonis operibus: animæ seruienti Deo,membra corporalia militare admiror.Respicio & ipsam animam obedientem Deo, distribuētem opera actus sui,frenantem cupiditates,pellentem ignorantiam, extendentem se ad omnia aspera & dura toleranda, iustitiam & charitatem impendentem cæteris. Miror & istas virtutes in anima,sed adhuc in loco tabernaculi ambulo. Transeo & hæc. Et quāuis admirabile sit tabernaculū, stupeo cùm peruenio vsque ad domū Dei. De qua domo dicitur in alio Psalmo, cùm proposuisset sibi quādam duram & difficilē quęstionem, quare in hac terra plerūque bene est malis,& malè est bonis, ait: Suscepi cognoscere, hoc la-

Psal. 72. bor est ante me, donec introeam in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissima. Ibi est enim fons intellectus in sanctuario Dei, in domo Dei. Ibi intellexit iste in nouissima, & soluit quæstionem de felicitate iniquorum,& labore iustorum. Quomodo soluit? Quia mali cùm hic differuntur, ad pœnas sine fine reseruātur:& boni cùm hic laborāt,exercentur vt in fine hæreditatem consequantur.Et hoc ille in sanctuario Dei cognouit, in nouissima intellexit: ascendens tabernaculū peruenit ad domū Dei. Tamē dū miratur membra tabernaculi,ita perductus est ad domum Dei:per-

A cepit quandam dulcedinem, sequendo interiorē nescio quam & occultam voluptatē, tanquam de domo Dei sonaret suauiter aliquod organū. Et cùm ille ambularet in tabernaculo, audito quodam interiore sono,ductus dulcedine,sequens quod sonabat abstrahēs se ab omni strepitu carnis & sanguinis,peruenit vsque ad domum Dei. Nam viam suam & ductum suum sic ipse commemorat,quasi diceremus ei, Miraris tabernaculum in hac terra,quomodo peruenisti ad secretū domus Dei? In voce,inquit, exultationis, & confessionis, soni festiuitatē celebrantis.) Festa cùm hic homines celebrant suæ quoque luxuriæ,consuetudinem habent constituere organa ante domos suas, aut ponere symphoniam, vel quæcunque musica ad luxuriā seruientia & illicientia.Et vbi audita fuerint hęc,quid dicimus qui transimus? Quid hic agitur?Et respondetur nobis,aliqua esse festa. Natalitia,inquit,celebrant, nuptiæ hic sunt: vt nō videātur inepta illa cantica,sed

B excusetur festiuitate luxuria. In domo Dei festiuitas sempiterna est.Nō enim aliquid ibi celebratur & trāsit. Festū sempiternū, chorus angelorū: vultus præsens Dei, lętitia sine defectu. Dies hic festus ita est, vt nec aperiatur initio, nec fine claudatur. De illa æterna & perpetua festiuitate sonat nescio quid canorū & dulce auribus cordis:sed si nō perstrepat mundus. Ambulāti in hoc tabernaculo admirabili Dei,& miracula Dei in redemptionē fideliū considerāti, mulcet aurem sonus festiuitatis illius, & rapit ceruū ad fontes aquarū. Sed Psal.41.a quia,fratres,quādiu sumus in corpore hoc,peregrinamur à Dño, & corpus quod corrūpitur aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem:& si vtcunque nebulis diffugatis ambulādo per desiderium ad hunc sonum peruenerimus interdum,vt aliquid de illa domo Dei stridēdo capiamus; onere tamen quodam infirmitatis nostræ ad consueta recidimus,& ad solita ista dilabimur. Et quomodo ibi

2 Cor. 5.A Sap. 9.c.

C inueneramus vnde gauderemus, sic hic non deerit quod gemamus.Etenim ceruus iste manducans die ac nocte lachrymas suas,raptus desiderio ad fontes aquarum, interiorem scilicet dulcedinem Dei, effundens super se animam suam, vt tangeret quod est super animam suam,ambulans in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei, & ductus interioris & intelligibilis soni iocunditate, vt omnia exteriora cōtemneret,& in interiora raperetur: adhuc tamen homo est,adhuc hic gemit, adhuc carnem fragilem portat, adhuc inter scandala huius mundi periclitatur. Respexit ergo ad se tanquam inde veniens, & ait sibi constituto inter has tristitias, & cōparans hæc illis ad quæ videnda ingressus est,& post quæ visa egressus est, Quare, inquit, tristis es anima mea, & quare conturbas me?) Ecce iam quadam interiore dulcedine lætati sumus, ecce acie mentis aliquid incōmutabile, etsi perstrictim & raptim,perspicere potuimus.Quare ad-

D huc conturbas me, quare adhuc tristis es? Non enim dubitas de Deo tuo. Nunquid enim non est quod tibi Psal.41. dicas contra illos qui dicunt, vbi est Deus tuus? Iam aliquid incommutabile persensi,quare adhuc conturbas me? Spera in Dominum.) Et quasi responderet illi anima eius in silētio,Quare conturbo te, nisi quia nondum sum ibi,vbi est dulce illud,quò sic rapta sum quasi per transitum? Nunquid iam bibo de fonte illo, nihil metuens? Iam nullum scandalum pertimesco? Iam de cupiditatibus omnibus tanquam edomitis victisque secura sum? Nónne aduersus me diabolus vigilat hostis meus? Nónne laqueos mihi quotidie deceptionis intendit? Non vis vt conturbem te posita in seculo, & peregrina adhuc à domo Dei mei? Sed spera in Dominum, responder conturbanti se animæ suę, & quasi rationem reddēti perturbationis suę, propter mala quibus abūdat hic mūdus.Interim habita in spē.

Rom.8.e. Spes enim quæ videtur, non est spes. Si autē quod non A
videmus speramus, per patientiam expectamus, spera
in Dominum. Quare spera? Quoniam confitebor
illi.) Quid ei cōfiteberis? Salutare vultus mei Deus
meus.) A me mihi salus esse non potest, hoc dicam,
hoc confitebor, salutare vultus mei Deus meus. Ete-
nim vt metuat in his quæ vtcunque intellecta cogno-
scit, respexit iterū sollicitus ne obrepat inimicus: non-
Rom.8.d. dum dicit, saluus sum ex omni parte. Etenim primi-
tias habentes spiritus, in nobisimetipsis ingemiscimus,
adoptionē expectantes redemptionē corporis nostri.
Illa perfecta in nobis salute, erimus in domo Dei vi-
uentes sine fine, & sine fine laudātes eum cui dictum
Psal.83. est: Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorū
laudabunt te. Hoc nondum est, quia nondum est sa-
lus quæ promittitur: sed confiteor Deo meo in spe, &
dico illi, salus vultus mei Deus meus. Spe enim salui
Rom.8.e. facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. Per-
seuera ergo vt peruenias, perseuera donec veniat sa-
lus. Audi ipsum Deum tuū de interiore tibi loquen-
Psal.26. tem: Sustine Dominū, viriliter age, & confortetur cor
Matth.10.c. & 24.b. tuum, & sustine Dominum: quoniam qui perseuera-
uerit vsque in finem, hic saluus erit. Quare ergo tristis
es anima mea, & quare cōturbas me? Spera in Domi-
num, quoniam confitebor illi. Hæc est confessio mea,
salutare vultus mei Deus meus. Ad meipsum ani-
ma mea turbata est.) Nūquid ad Deum turbatur? Ad
me turbata est. Ad incōmutabile reficiebatur, ad mu-
tabile perturbabatur: noui quia iustitia Dei mei ma-
net, verū mea maneat, nescio. Terret enim me Apo-
1.Cor.10.d. stolus, dicēs: Qui se putat stare, videat ne cadat. Ergo
quia non est in me firmitas mihi, nec est mihi spes in
me, ad meipsum turbata est anima mea. Vis nō cōtur-
Psal.24. betur? nō remaneas in teipso, & dic: Ad te Domine le-
uaui animam meam. Hoc planius audi. Noli sperare
de te, sed de Deo tuo. Nam si speras de te, anima tua
conturbatur ad te, quia nondum inuenit vnde sit se-
cura de te. Ergo quoniam ad me conturbata est ani-
ma mea: quid restat nisi humilitas, vt de se ipsa ani-
ma non præsumat? Quid restat nisi vt omnino minimā
se faciat, nisi vt se humiliet vt exaltari mereatur? Ni-
hil sibi tribuat, vt ei ab illo quod vtile est tribuatur.
Ergo quia ad me turbata est anima mea, & hanc per-
turbationem facit superbia. Propterea memoratus
sum tui Domine, de terra Iordanis & Hermoniim à
mōte paruo.) Vnde memoratus sum tui? A mōte par-
uo, & de terra Iordanis. Forte de baptismo, vbi est re-
missio peccatorū. Etenim nemo currit ad remissionē
peccatorum, nisi qui displicet sibi. Nemo currit ad re-
Luc.14.c. & 18.b. missionem peccatorū, nisi qui se confitetur peccatorē:
nemo se cōfitetur peccatorē, nisi humiliando seipsum
Deo. Ergo de terra Iordanis memoratus sum tui, & de
monte paruo: non de monte magno, vt de monte par-
uo tu facias magnū: quoniam qui se exaltat, humilia-
bitur; & qui se humiliat, exaltabitur. Si autem & in-
terpretationes nominū quæras, Iordanis est descensio
eorum. Descende ergo vt eleueris, noli extolli, ne eli-
daris. Et de Hermoniim monte paruo. Hermoniim
anathematizatio interpretatur. Anathematiza teip-
sum, displicēdo tibi: displicebis enim Deo, si placueris
tibi. Ergo quia nobis Deus omnia bona præstat, quia
ipse bonus est, non quia nos digni sumus: quia ille mi-
sericors est, non quia in aliquo promeruimus: de terrā
Iordanis & Hermoniim commemoratus sum Dei. Et
quia qui humiliter commemoratur, exaltatus perfrui
merebitur, quia nō in se exaltatur qui in Domino glo-
riatur. Abyssus abyssum inuocat in voce cataractarū
1.Cor.1.d. tuarū.) Peragere Psalmū possum fortasse, adiutus stu-
dio vestro, cuius feruorē video. De labore autē vestro
non satis curo vt audiatis, quādo & me qui loquor, ita
in his laboribus sudare cernatis. Aspicientes me
laborantem, profectò collaboratis: non enim mihi la-
boro, sed vobis. Ergo audite, quoniam velle vos video.

Abyssus abyssum inuocat in voce cataractarū tua-
rum. Deo dixit ille qui eius cōmemoratus est de terra
Iordanis & Hermoniim. Et admirando dixit, Abyssus
abyssum inuocat in voce cataractarum tuarum. Quæ
abyssus, quam abyssum inuocat? Verè quia iste intel-
lectus abyssus est. Abyssus enim est profunditas quædā
impenetrabilis, incomprehensibilis: & maximè solet
dici in aquarū multitudine. Ibi enim altitudo, ibi pro-
funditas, quæ penetrari vsque ad fundum non potest.
Denique quodam loco dictum est: Iudicia tua abyssus Psal.35.
multa: hoc, volens Scriptura commendare, quia iudi-
cia Dei non comprehendūtur. Quę ergo abyssus quā
inuocat abyssum? Si profunditas est abyssus, putamus
nō cor hominis abyssus est? Quid enim est profundius
hac abysso? Loqui homines possunt, videri possunt per
operationem membrorum, audiri in sermone: sed cu-
ius cogitatio penetratur, cuius cor inspicitur? Quid in-
tus gerat, quid intus possit, quid intus agat, quid intus
B disponat, quid intus velit, quid intus nolit, quis com-
prehendet? Puto non absurdè intelligi abyssum homi- Psal.63.
nem, de quo alibi dictum est: Accedet homo ad cor
altum, & exaltabitur Deus. Si ergo homo abyssus est,
quomodo abyssus inuocat abyssum? Homo inuocat
hominem? inuocat quasi quomodo Deus inuocatur?
Non. Sed inuocat, dicitur ad se vocat. Nam dictum
est de quodam: Mortē inuocat: id est, sic viuit, vt mor-
tem ad se vocet. Nam nemo hominum est qui oratio-
nem faciat & inuocet mortem, sed malè viuendo ho-
mines mortē inuocant. Abyssus abyssum inuocat, ho-
mo hominem. Sic discitur sapientia, sic discitur fides:
cū abyssus abyssum inuocat. Abyssum inuocāt sancti
prædicatores verbi Dei. Nūquid & ipsi nō abyssus? Vt
noueris, quia abyssus & ipsi, Apostolus ait: Minimum 1.Cor.4.a.
est vt à vobis diiudicer, aut ab humano die. Quāta au-
C tem abyssus sit, audite amplius. Neque enim ego me-
ipsum diiudico. Tantāne profunditatem creditis esse
in homine, quæ lateat ipsum hominē in quo est? Quā-
ta profunditas infirmitatis latebat in Petro, quando
quid in se ageretur intus nesciebat, & se moriturum
cum Domino vel pro Domino temerè promittebat.
Quanta abyssus erat? Quæ tamen abyssus nuda erat
oculis Dei. Nam hoc illi Christus prænūciabat, quod Matth.26.
in se ipse ignorabat. Ergo omnis homo licet sanctus, li-
cet iustus, licet in multis proficiēs, abyssus est, & abys-
sum inuocat: quando homini aliquid fidei, aliquid ve-
ritatis propter vitam æternam prædicat, sed tunc est
vtilis abyssus abysso inuocante, quando fit in voce ca-
taractarum tuarum. Abyssus abyssum inuocat, homo
hominem lucratur, non tamen in voce sua, sed in vo-
ce cataractarum tuarum. Alium accipite intellectum.
Abyssus abyssum inuocat, in voce cataractarū tuarū.
D Ego qui contremisco, cū ad me perturbata est anima
mea, à iudiciis tuis timui vehementer: iudicia enim tua
abyssus multa, & abyssus abyssum inuocat. Nam sub
hac carne mortali, laboriosa, peccatrice, molestiis & Psal.35.
scandalis plena, concupiscentiis obnoxia, damnatio
quædam est de iudicio tuo: quia tu dixisti peccatori:
Morte morieris: &, In sudore vultus tui edes panem Gen.2.c. & 3.d.
tuum. Hæc abyssus prima iudicij tui. Sed si malè hic
vixerint homines, abyssus abyssum inuocat, quia de
pœna in pœnam trāseunt, & de tenebris ad tenebras,
& de profunditate ad profunditatem, & de supplicio
ad supplicium, & de ardore cupiditatis in flammas ge-
hennarum. Ergo hoc timuit fortassis homo iste, cum
ait: Ad meipsum anima mea turbata est: propterea
memoratus sum tui Domine de terra Iordanis &
Hermoniim. Humilis esse debeo. Exhorrui enim iu-
dicia tua, vehementer timui iudicia tua: ideo ad me
anima mea turbata est. Et quæ iudicia tua timui?
Par-

Paruáne iudicia sunt tua ista? Magna sunt, dura sunt, A molesta sunt, sed vtinã sola essent. Abyssus abyssum inuocat in voce cataractarũ tuarum: quia tu minaris, tu dicis & post illos labores restare alteram damnationẽ: Psal.118. in voce cataractarum tuarum, abyssus abyssum inuocat. Quò ergo abibo à facie tua, & à spiritu tuo quò fugiam: si abyssus abyssum inuocat, si post istos labores timentur grauiores? Omnes suspensiones tuæ & fluctus tui super me ingressi sunt.) Fluctus in his quæ sentio, suspẽsuræ in his quæ minaris. Omnis perpessio mea, fluctus est tuus: omnis comminatio tua, suspensura tua est. In fluctibus inuocat abyssus ista, in suspensuris inuocat alterã abyssum. In eo quòd laboro, omnes fluctus tui: in eo quod minaris grauius omnes suspensiones tuæ super me ingressæ sunt. Qui enim minatur, non premit, sed suspendit. Sed quia liberas, hoc dixi animæ meæ: Spera in Dominum, quoniam confitebor illi, salutare vultus mei Deus meus. Quia magis crebra sunt mala, dulcior erit misericordia tua. Ideo B sequitur, In die mandauit Dominus misericordiam suam, & nocte declarauit.) Nulli vacat audire in tribulatione. Attendite cùm vobis bene est. Audite cùm vobis bene est. Discite cùm tranquilli estis, sapientiæ disciplinam, & verbũ Dei vt cibum colligite. Quando enim quisque in tribulatione est, prodesse illi debet, quod securus audiuit. Etenim in rebus prosperis mandat tibi Deus misericordiam suã, si ei fideliter seruieris, quia liberat te de tribulatione: sed non tibi declarat ipsam misericordiam, quam tibi per diem mandauit, nisi per noctem. Cùm venerit ipsa tribulatio, tunc adiutorio te non deserit: ostendit tibi verũ fuisse quod tibi per diem mandauit. Etenim scriptum est quodam Eccles.35.d. loco: Speciosa misericordia Domini in tempore tribulationis, sicut nubes pluuiæ in tempore siccitatis. In die mãdauit Dominus misericordiam suam, & nocte declarauit. Non tibi ostendit quia subuenit tibi: nisi venerit tibi tribulatio, vnde eruaris ab illo qui tibi per diẽ promisit. Ideo admonemur imitari formicã. Sicut C enim prosperitas seculi significatur die, aduersitas seculi significatur nocte: ita alio modo prosperitas seculi significatur æstate, aduersitas seculi significatur Prouerb.6.a. & 30.d. hyeme. Et quid facit formica? Per æstatẽ colligit, quod ei per hyemẽ prosit. Ergo cùm est æstas, cùm bene est vobis, cùm trãquilli estis, audite verbũ Domini. Vnde enim fieri potest vt in hac tẽpestate seculi huius sine tribulatione totũ hoc mare trãscatis? Vnde enim fieri potest? cui hoc hominum contigit? Si contigit alicui, plus metuenda est ipsa tranquillitas. In die mandauit Dominus misericordiam suam, & nocte declarauit. Quid ergo agas in hac peregrinatione? quid agas?

Apud me oratio Deo vitæ meæ.) Hoc hic ago ceruus sitiens & desiderans fontes aquarum, recordans al. vocis. dulcedinem† fontis illius qua ductus sum per tabernaculum vsque ad domum Dei: quamdiu hoc corpus Sapient.9.c. quod corrumpitur aggrauat animam, apud me oratio D Deo vitæ meæ. Non enim vt supplicem Deo empturus sum de transmarinis locis, aut vt exaudiat me De⁹ meus nauigabo, vt de longinquo afferam thura & aromata: aut de grege adducam vitulum vel arietem. Apud me oratio Deo vitæ meæ. Intus habeo victimã quam immolem, intus habeo thus quod imponam, intus habeo sacrificiũ quo flectam Deum meum. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Quod sacrificiũ contribulati spiritus intus habeam, audi. Dicã Deo, susceptor meus es. Quare mei oblitus es?) Sic enim hic laboro, quasi tu oblitus sis mei. Tu autem exerces me: & noui quia differs mihi, non mihi aufers quod promisisti. Sed tamẽ quare mei oblitus es? Tanquam Psal.21. de voce nostra clamauit & caput nostrũ, Deus Deus meus, quare me dereliquisti? Dicam Deo, susceptor Matth.27.f. meus es. Quare mei oblitus es? Vt quid me repulisti? Ex illa altitudine fontis intelligentiæ incommutabilis veritatis, vt quid me repulisti? Quare grauedine & põdere iniquitatis meę, iam illuc inhians, ad ista deiectus sum? Dicit alio loco ista vox: Ego dixi in ecstasi mea, Psal.30. vbi vidit nescio quid, magnum excessum mentis. Ego dixi in ecstasi mea, proiectus sum à facie oculorũ tuorum. Comparauit enim hæc in quibus esset illis in quę rectus erat, & vidit se longè proiectum à facie oculorũ Dei: sicut & hic, vt quid me repulisti? Et vt quid contristatus incedo, dum affligit me inimicus, dũ confringit ossa meã?) Tentator ille diabolus scandalis vbique †crescens, quorũ abundantia refrigescit charitas al. crebrescens. Matt.24.b. multorũ, cùm videat fortes Ecclesiæ plerunque scandalis cedere, nónne dicit corpus Christi, cõfringit inimicus ossa mea? Ossa enim fortes sunt, & aliquando ipsi fortes tentationibus cedunt. Hæc cùm quisq; cõsiderat ex corpore Christi, ex voce corporis Christi: nónne clamat, vt quid me repulisti, & vt quid tristis incedo, dum affligit me inimicus, dum confringit ossa mea? Non carnes meas tantùm, sed etiam ossa mea: vt in quibus putabatur esse aliqua fortitudo, videas cedere in tentationibus, vt cæteri infirmi desperent, quando fortes vident succumbere. Quanta ista pericula, fratres mei? Exprobrauerunt mihi qui tribulant me.) Iterum illa vox. Dum dicunt mihi per singulos dies, vbi est Deus tuus.) Et maximè ista dicunt in tentationibus Ecclesiæ, vbi est Deus tuus. Quantũ hæc martyres audierunt, pro nomine Christi fortes & patientes, quantum illis dictum est, vbi est Deus vester? Liberet vos, si potest. Tormenta enim ipsorum extrinsecus homines videbant, coronas intrinsecus non videbant. Exprobrauerunt mihi qui tribulant me, dum dicunt mihi per singulos dies, vbi est Deus tuus? Et ego propter hæc, quoniam ad te turbata est anima mea, quid ei aliud quàm illud dicam:

Quare tristis es anima mea, & quare cõturbas me?) Et quasi respondet, Non vis vt conturbem te, hic posita in tantis malis? suspirans ad bona, sitiens & laborans, non vis vt conturbem te? Spera in Dominum, quoniam adhuc confitebor illi.) Dicit ipsam confessionem, repetit spei confirmationem. Salus vultus mei & Deus meus.

IN PSALMVM XLII. ENARRATIO.

PSALMVS iste breuis est. Sic satisfacit mentibus auditorum, vt molestus non sit ventribus ieiunorum. Pascatur ex hoc anima nostra, quàm tristem esse dicit, qui cantat in hoc Psalmo. Tristem credo ex aliquo ieiunio suo, vel potius ex aliqua fame sua. Nam ieiunium voluntatis est, fames necessitatis. Esurit Ecclesia, esurit corpus Christi. Et homo ille vbique diffusus est, cuius caput sursum est, mẽbra deorsum: eius vocem in omnibus Psalmis vel psallentem vel gemẽtem, vel lætantem in spe, vel suspirantem in re, notissimam iam & familiarissimã habere debemus, tanquã nostram. Non ergo diu est immorandum, vt insinuemus vobis quis loquatur. Sit vnusquisq; in Christi corpore, & loquetur hic. Nostis autẽ hic omnes qui proficiunt, & qui cælesti illi ciuitati ingemiscunt, qui peregrinationem suam norunt, qui viam tenent, qui in desiderio terræ illius stabilissimæ spem tanquã ancoram præfixerunt. Nostis ergo quia hoc genus hominum, hoc semen bonũ, hoc frumentum Christi inter zizania gemit: & hoc donec veniat tẽpus messis, id est vsq; Matth.13.i. in finem seculi, sicut exponit quæ non fallitur veritas. Gemens ergò inter zizania, id est, inter malos homines, inter dolosos & seductores, aut ira turbulẽtos, aut insidiis venenatos, circumspiciens simul cum illis esse se tanquam in vno agro per totum mundum, vnam pluuiam excipere, pariter perflari, pariterque secũ aduersa nutriri, habere simul ista communia dona Dei, malis

malis bonisque cōcessa communiter, ab illo qui facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. *Matth.5.g.* Videns ergo semen Abrahæ semen sanctum, quanta cum malis (à quibus quandoque separandum est) nunc habeat communia, equaliter nasci, eandem conditionem generis humani sortiri, pariter mortalia ferre corpora, simul vti luce, fontibus, fructibus, prosperitatibus atque aduersitatibus seculi, siue fame, siue abundantia, siue pace, siue bello, siue salute, siue peste: videns quanta habeat communia cū malis, cùm quibus tamen non habet causam communem, erumpit in hanc vocem: Iudica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta.) Iudica, inquit, me Deus: non timeo iudicium tuum, quia noui misericordiā tuam. Iudica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta. Nunc interim in hac peregrinatione nondum discernis locum meum, quia simul cum zizaniis viuo vsque ad tempus messis. *Matth.13.d.* Nōdum discernis pluuiam meam, nondum discernis lucem meam: discerne causam meam. Distet inter eum qui in te credit, & eum qui in te non credit. Par infirmitas est, sed dispar conscientia: par labor, sed dispar desiderium. Desiderium impiorum peribit: de desiderio autem iustorum nisi certus esset pollicitator, dubitare deberemus. Finis desiderij nostri, ipse promissor. Seipsum dabit, quia seipsum dedit. Seipsum dabit immortalibus immortalem, quia seipsum dedit mortalibus mortalem. Iudica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta: Ab homine iniquo & doloso erue me.) Hoc est, de gente nō sancta. Ab homine, à quodam genere hominum: quia quidam homo & quidā homo, & in his duobus vnus assumetur, & vnus relinquetur. *Matth.24.d.* Et quoniam patientia opus est ferendi vsq; ad messem, quandā, si dici potest, indiscretā discretionem: simul enim sunt, & ideo discreta nondū sunt. *Matth.13.d.* Zizania autem zizania sunt, & frumenta frumēta sunt: & ideo discreta iam sunt. Quia ergo fortitudine opus est, imploranda est ab illo qui iussit vt fortes simus, & nisi fortes ipse fecerit, non erimus. Quod vt simus, ab illo erimus qui dixit: Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit: *Matt.24.b. & 10.c.* ne forte sibi ipsa anima arrogando fortitudinem debilitetur, continuò adiungit: Quia tu es Deus meus fortitudo mea, vt quid me repulisti, & vt quid tristis incedo, dum affligit me inimicus?) Causam quærit tristitię suæ. Quare, inquit, tristis incedo dum affligit me inimicus? Tristis ambulo, inimicus affligit me quotidianis tentationibus, immittens vel quod malè amemus, vel quod malè timeamus: & contra vtrunque pugnans anima, & si nō capta, tamen periclitans contrahitur tristitia, & dicit Deo: Vt quid tristis incedo? Quærat ergo ab ipso & audiat vt quid. Quærit enim in Psalmo causam tristitiæ suæ, dicēs: Vt quid me repulisti, & vt quid tristis incedo? Audiat ex Esaia, succurrat illa lectio, quæ modò recitata est: *Esa.57.d.* Spiritus, inquit, à me prodiet, & omnem flatum ego feci. Propter peccatū modicum quidem contristaui illū, & auerti faciem meam ab illo: & contristatus est, & abiit in viis suis. Quid ergo quærebas, vt quid me repulisti, & vt quid tristis incedo? Audisti propter peccatum. Causa tristitiæ tuæ peccatum est, causa lætitiæ tuæ iustitia sit. Peccare volebas, & laborare nolebas, vt parū tibi esset quòd esses iniustus: nisi & eū iniustū voluisses, à quo in te vindicari noluisses. Respice vocem meliorē in alio Psalmo: Bonū est mihi quòd humiliasti me, vt discam iustificationes tuas. *Psal.118.* Dixeram elatus iniquitates meas, discam humiliatus iustificationes tuas. Vt quid tristis incedo, dum affligit me inimicus? De inimico quereris; reuera affligit, sed tu ei locū dedisti. Et nunc habes †quid agas. *al. quod.* Elige cōsilium, regem admitte, tyrannum exclude. Sed vt hoc faciat, quid dicit, quid supplicat, quid orat attēde. Ora

A quod audis, ora cùm audis: omnium nostrum sit ista vox. Emitte lucem tuam & veritatem tuā, ipsa me deduxerunt & perduxerunt in montem sanctum tuū, & in tabernacula tua.) Quia ipse est lux tua & veritas tua. Hęc nomina duo, res vna. Quid enim aliud lux Dei, nisi veritas Dei? Aut quid veritas Dei, nisi lux Dei? Et hoc vtrunque vnus Christus. Ego sum lux mundi. *Ioan.8.b.* Qui credit in me, non ambulabit in tenebris. *Ioan.14.a.* Ego sum via, veritas & vita. Ipse lux, ipse veritas. Veniat ergo & eruat nos discernens modò causam nostrā à gente non sancta, eruat ab homine iniquo & doloso. Separet frumentū à zizaniis: quia ipse mittet angelos suos messis tempore, vt colligant de regno eius omnia scandala, & mittant in ignem ardentem, frumentum autem eius congregent in horreum. *Matth.13.d.* Emittet lucem suam & veritatem suam, quia ipsa iam nos deduxerūt & perduxerunt in montem sanctum eius & in tabernacula eius. Pignus habemus, præmium speramus. Sā-

B ctus mons eius, sancta Ecclesia eius. Mons ille est, qui creuit ex minimo lapide, secundum visionem Danielis, confringens regna terrarum: *Dan.2.f.* & in tantum excrescens, vt impleret vniuersam faciē terræ. In hoc mōte se exauditū dicit, qui dicit: Voce mea ad Dn̄m clamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo. *Psal.3.* Quisquis præter istum montem orat, nō sese speret exaudiri ad vitam æternam. Exaudiuntur enim multi ad multa, nec sibi plaudant quòd exaudiūtur. Exauditi sunt dæmones, vt in porcos mitterētur. *Matth.8.d.* Exaudiri ad vitā æternam concupiscamus, propter desideriū quo dicimus, Emitte lucem tuam & veritatem tuam. Illa lux oculū cordis inquirit. Beati enim, inquit, mundicordes, quoniam ipsi Deum videbunt. *Matth.5.a.* Modò in monte eius sumus, id est, in Ecclesia eius; & in tabernaculo eius. Tabernaculum peregrinantium est, domus cōhabitātium: est & tabernaculum peregrinantium & militātium. Cùm audis tabernaculum, bellum intellige: hostem caue. Domus autem † de qua dixit: *al. quid erit?* Beati qui

C habitant in domo tua, in secula seculorum laudabūt te. *Psal.83.* Iam ergo perducti ad tabernaculū, & positi in mōte sancto eius, quam spem gerimus? Et introibo ad altare Dei.) Est enim quoddam sublime altare inuisibile, quò non accedit iniustus. Ad illud altare ille solus accedit, qui ad istud securus accedit. Illic inueniet vitā suam, qui in isto discernit causam suam. Et introibo ad altare Dei, de mōte sancto eius, & de tabernaculo ei9. De sancta Ecclesia eius introibo ad altare Dei sublime. Quale ibi sacrificium est? Ipse qui intrat, assumetur in holocaustum, Introibo ad altare Dei. Quid est quod dicit, ad altare Dei? Ad eum qui lætificat iuuentutē meam.) Iuuentus nouitatem significat: tanquam diceret, ad Deum qui lætificat iuuentutē meā, id est nouitatem meam. Lætificat nouitatem meam, qui contristauit vetustatē meam. Incedo enim modò tristis in vetustate, tunc autem stabo gaudens in noui-

D tate. Confitebor tibi in cithara Deus Deus meus.) Quid est in cithara confiteri, & in psalterio confiteri? Non enim semper in cithara, nec semper in psalterio. Duo hæc organa musicorum habent inter se distinctam discretámque rationem, dignam consideratione & commendatione memoriæ. Vtrunque hoc manibus portatur & tangitur, & significat opera quædam nostra corporalia. Vtrunque bonum, si quis norit psallere, si quis norit citharizare. Sed quia psalteriū istud organū dicitur, quod de superiore parte habet testudinem: illud scilicet tympanum & concauum lignum cui chordæ innitentes resonāt. Cithara verò idipsum lignum cauum & sonorum ex inferiore parte habet: discernenda sunt opera nostra, quando in psalterio sint, quando in cithara; vtraque tamen placita Deo, & suauia eius auditui. Quando ergo ex pręceptis Dei aliquid agimus, iussis eius obtemperantes & obaudientes ad

tes ad

tes ad implenda præcepta eius, vbi facimus, & nō patimur, Psalterium est. Faciunt enim ita & angeli: non enim aliquid patiuntur. Cùm autem aliquid patimur tribulationum, tentationum, scandalorum in hac terra, quia non patimur nisi ex inferiore parte, id est ex eo quòd mortales sumus, ex eo quòd primæ nostræ causæ quiddam tribulationum debemus, & quia patimur multa ab eis qui nōn sunt desuper, cithara est. Venit enim sonus suauis ex inferiore parte: patimur & psallimus, vel potius cantamus & citharizamus. Quando dicebat Apostolus euangelizare se, & prædicare Euangelium toto orbe terrarū ex præcepto Dei, quia illud Euangelium se nō ab hominibus neque per hominem, sed per Iesum Christū accepisse dicebat, desuper sonabant chordæ. Cùm verò dicebat: Gloriamur in tribulationibus, scientes quia tribulatio patiētiam operatur, patientia probationē, probatio spem; cithara sonabat ex inferiore quidem, sed tamen dulciter. Omnis enim patientia dulcis est Deo. Si autem in ipsis tribulationibus defeceris, citharā fregisti. Quare ergo modò dixit: Cōfitebor tibi in cithara? propter illud quod dixerat: Vt quid tristis incedo dū affligit me inimicus. Patiebatur enim quiddā ex inferiore afflictione: & in eo ipso tamē volebat placere Deo, & gratias gestiebat agere Deo fortis in tribulationibus. Et quia sine tribulatione esse non poterat, patientiam Deo debebat. Confitebor tibi in cithara Deus Deus meus. Et rursus ad animam suam, vt ex inferiore illo sonoro ligno capiat sonum. Vt quid tristis es, inquit, anima mea, & vt quid conturbas me?) In tribulationibus sum, in languoribus, in mæroribus, vt quid me conturbas ô anima? Quis dicit? Cui dicit? Animę dicit, omnes nouimus: planum est enim, ad illam directus est sermo. Vt quid tristis es anima mea, & vt quid conturbas me? Quæritur persona loquens. Nunquid caro animæ loquitur, cùm caro sine anima non loquatur? Proprium enim magis est, vt anima carnem alloquatur, quàm vt caro alloquatur animam. Sed quia nō dixit, Quare tristis es caro mea; sed ait, quare tristis es anima mea (si enim carnem alloqueretur, fortasse nō diceret, Quare tristis es: sed, quare doles. Dolor enim animæ tristitia dicitur. Molestia verò quę fit in corpore, dolor dici potest, tristitia non potest) sed ex dolore corporis plerunque anima contristatur. Interest tamē quid doleat, & quid contristetur. Dolet enim caro, tristis est anima: & aperta ista vox est, vt quid tristis es anima mea? Nō enim anima alloquitur carnem, quia non dixit, Vt quid tristis es caro mea: nec caro animā, quia absurdum est vt inferior alloquatur superiorem. Ergo intelligamus habere nos aliquid vbi imago Dei est, mentem scilicet atque rationem. Ipsa mens inuocabat lucem Dei & veritatem Dei. Ipsa est qua capimus iustum & iniustum. ipsa est qua discernimus verum à falso: ipsa est quæ vocatur intellectus, quo intellectu carent bestiæ, quē intellectum quisquis in se negligit, & postponit cæteris: & ita abiicit quasi non habeat, audit ex Psalmo: Nolite esse sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Intellectus ergo noster alloquitur animam nostram. Ista in tribulationibus marcida est, fessa in angoribus, contracta in tentationibus, ægra in laboribus. Erigit eam mens desuper capiens veritatem: & dicit, Vt quid tristis es anima mea, & vt quid conturbas me? Videte si non est ista allocutio in illo cōflictu Apostoli in se præfigurantis quosdā, & fortè nos, & dicentis: Condelector legi Dei secundū interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, id est, motus quosdam carnales: & in quadam lucta & quasi desperatione inuocat gratiam Dei. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Tales ita pugnantes etiam ipse Dominus in se præfigurare dignatus est, cùm ait: Tristis est anima mea vsque ad mortem. Ille enim nouerat ad quod venerat. Ille passionem pauebat qui dixerat: Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatē habeo iterū sumendi eam: nemo tollit illam à me, sed ego ipse pono eam à me, & iterum sumo eam? Sed tristis est anima mea vsque ad mortem, qui dixit: quædā membra sua in se figurauit. Plerúque enim iam mens credit & bene nouit futurum hominem secundum fidem suam in gremio Abrahæ: credit hoc, & tamen cū venerit aliquis articulus mortis, turbatur ex familiaritate quadam seculi huius: erigit auditum in illā vocē Dei internam, audit rationabile carmen intrinsecus. Ita enim desuper in silentio sonat quiddam, non auribus, sed mentibus: vt quicunque audit illud melos, tædio afficiatur ad strepitum corporalem, & tota ista vita humana tumultus ei quidam sit impediens auditū superni cujusdam soni nimium delectabilis & incomparabilis & ineffabilis. Et reuera cùm ita contingit ex aliqua perturbatione, vim patitur homo alloquēs animam suam. Vt quid tristis es anima mea, & vt quid conturbas me? An fortè ideo, quia difficile purgata vita inuenitur, cùm ille iudicat qui nouit ad purum & liquidū iudicare? Quia & si probabilis iā vita est inter homines, ita vt homines quid iam reprehendant iustè non habeant: procedit examen ab illius oculis, procedit regula exęquās nō fallaciter, & inuenit in homine quædam quæ reprehendat Deus, quæ homines reprehendenda nōn videbant, nec ille ipse intus qui iudicādus est. Hæc timens anima fortè conturbatur: alloquitur eā mens quasi dicens: Quid times de peccatis, quia non potes omnia deuitare? Spera in Dominū, quoniā cōfitebor illi.) Quędā sanat præsens allocutio, reliqua purgat fidelis confessio. Planè time, si iustum te dicis: si non habes illam vocem ex alio Psalmo: Ne intres in iudicium cum seruo tuo. Quare ne intres in iudicium cum seruo tuo? Misericordia tua mihi opus est. Nam si iudiciū exhibueris sine misericordia, quò ibo? Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia nō iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Ergo si nō iustificabitur in conspectu tuo omnis viuēs; quia quicunque hic viuit, quantumlibet iustè viuat, vę illi si cū illo in iudicium intrauerit Deus. Nā ex alio Propheta arrogantes & superbos identidē sic obiurgat. Vt quid vultis mecum iudicio contendere? Omnes dereliquistis me, dicit Dominus. Noli ergo iudicio cōtendere. Da operam esse iustus: & quantumcunque fueris, cōfitere te peccatorem. Semper spera misericordiam: & †in ista humili confessione securus alloquere turbantē te, & tumultuantem aduersus te animam tuā. Vt quid tristis es anima mea, & vt quid conturbas me? Fortè in te volebas sperare: spera in Dominum, noli in te. Quid enim es in te? quid es de te? Ille sit sanitas in te, qui suscepit vulnera propter te. Spera, inquit, in Dn̄m, quoniam confitebor illi. Quid illi confiteberis? Salutare vultus mei Deus meus.) Tu es salutare vultus mei, tu sanabis me. Aeger ad te loquor: agnosco medicum, non me iacto sanum. Quid est, agnosco medicum, nō me iacto sanū? Quod in alio Psalmo dicitur: Ego dixi, Domine miserere mei, sana animā meam, quoniam peccaui tibi. Hæc vox fratres, tuta est, sed vigilate in operibus bonis. Tangite psalterium, obediendo præceptis: tangite citharam, tolerando passiones. Frange esurienti panem tuum, audisti ab Esaia, noli ieiunium putare sufficere. Ieiunium te castigat, nō alterū reficit. Fructuosæ erunt angustiæ tuæ, si alteri præstiteris latitudinem. Ecce fraudasti animam tuā. Cui dabis quod tibi abstulisti? vbi pones quod tibi denegasti? Quàm multos pauperes saginare potest intermissum hodie prandiū nostrū. Ita ieiuna, vt alio māducante prādisse te gau-

Marginalia: Galat. 1. b. — Rom. 5. a. — Psal. 31. — Rom. 7. d. — Matt. 26. d. — Ioan. 10. d. — Psal. 142. — Psal. 129. — Psal. 142. — Hier. 2. d. — al. in ista. — Psal. 40. — Esa. 58. b.

te gaudeas, propter orationes vt exaudiaris. Ibi enim ait, Adhuc loquente te dicam, ecce adsum. Si fregeris ex animo esurienti panem: quia plerunque fit à tristibus & à murmurantibus, vt careant tædio interpellantis, non vt reficiant viscera indigentis. Hilarem autem 2 Cor.9.c. datorem diligit Deus. Si panem dederis tristis, & panē & meritum perdidisti. Ergo ex animo fac: vt ille qui Esa.58.c. intus videt adhuc loquēte te, dicat, ecce assum. Quàm celeriter accipiuntur orationes bene operantium, & hæc iustitia hominis in hac vita, ieiunium, eleemosyna, oratio. Vis orationem tuam volare ad Deum? Fac illi duas alias, ieiunium & eleemosynam. Tales nos inueniat, vt securós inueniat lux Dei, & veritas Dei: cùm venerit liberare nos à morte, qui iam venit subire pro nobis mortem. Amen

IN PSALMVM XLIII. ENARRATIO.

PSALMVS iste filiis Chore dicitur, sicut eius titulus præfert. Interpretatur autem Chore caluitium Matt.27.d. vel caluaria, & inuenimus in Euāgelio Dominum Iesum Christum in loco Caluariæ crucifixū. Ergò clarū est, quòd filiis passionis eius cantetur hic Psalmus. Habemus autē hinc euidētissimū & firmissimū testimoniū Apostoli Pauli: quia tum cùm in persecutionibus gentiliū laboraret Ecclesia, hūc sumpsit versum quem interponeret ad exhortationē, & consolationē patientiæ. Hic enim dictum est, quod ille in Epistola sua po- Rom.8.g. suit: Propter te mortificamur tota die, deputati sumus vt oues occisionis. Vocem ergo martyrum audiamus in Psalmo: & vox martyrū videte quàm bonā causam habeat, cùm dicit, propter te. Nam & Dominus ideo Matth.5.a. addidit, propter iustitiam, cū diceret: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiā: ne quisquā persecutionem patiens ex ipsa pœna quæreret gloriam, nō bonam habens causam. Et hinc exhortatus suos ait: Rom.8.g. Beati eritis, cùm vobis illa & illa fecerint vel dixerint homines propter me. Hinc ergo vox martyrū, propter te mortificamur tota die. Est autē magnæ cōsiderationis & magnæ profunditatis consilium Dei, quid causæ fuerit, vt cùm patres nostros Patriarchas, & totum illū populum Israël eduxerit in manu fortissima de Aegypto, & persequentes inimicos eorum in mari demerserit, duxeritque per contradicentes gentes, debellatisque hostibus in terram promissionis posuerit, victoriásque magnas ex paucitate suorū in magna inimicorū multitudine fecerit: postea placuerit ei quasi auertere se à populo suo, vt stragem occisionis & mortis paterētur sancti eius, & nemo resisteret, nemo defenderet, nemo prohiberet: quasi auerterit faciem suam à gemitibus eorum, quasi oblitus sit eos, quasi ipse nō sit Deus, qui in manu valida, & brachio excelso euidentissima potentia patres nostros, id est illum populum, sicut dixi, ab Aegypto liberatum, victis pulsisque de terra sua gentibus constituerit in regno, mirantibus omnib⁹ quòd sæpe à paucis multi victi essent. Hoc ergo in gemitu cōfessionis incipit cātari in Psalmo isto. Non frustra enim ista facta sunt: nisi vt intelligatur quare facta sint. Proinde quia facta sunt, manifestum est: quare sint facta, altius quærendum est. Ideo titulus non habet tantùm filiis Chore: sed intellectus filiis Chore.) Hoc & in illo Psalmo est, cuius primum ver- Psal.21. sum ipse Dominus de cruce dixit: Deus meus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti. Transfigurans enim nos in id quod dicebat, & in corpus suum, quia & nos sumus corpus eius, ille caput nostrum: vocem de cruce non dixit suam, sed nostram. Non enim vnquam eum dereliquit Deus, nec ipse à patre vnquā recessit: sed propter nos dixit hoc, Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquisti? Nam sequitur ibi: Longè à salute mea verba delictorum meorū. Et ostendit ex quorum persona hoc dixerit, Non enim in ipso delictum potuit inueniri. Clamabo ad te, inquit in ipso

A Psalmo, per diem; & nō exaudies: & nocte subauditur vtique, & non exaudies: sed addidit, & non ad insipiētiam mihi, id est, non exaudies: id est, hoc ipsum quod non exaudies, non ad insipientiam mihi reputabis, sed ad intellectum. Quid est ad intellectum nō exaudies? Id est, me non exaudies ad temporalia: vt intelligam à te desideranda sempiterna. Non ergo relinquit Deus. Et cùm videtur relinquere, tollit quod male desiderasti, & docet quid debeas bene desiderare. Si enim semper Deus in istis prosperitatibus faueret nobis, vt omnia nobis abundarent, nullamque in tempore isto mortalitatis nostræ tribulationem, nullas pressuras angustiásque pateremur: nō diceremus nisi ista esse summa bona quæ præstat Deus seruis suis, & maiora ab illo non desideraremus. Ideo autē huic vitæ malè dulci miscet amaritudines tribulationum, vt alia quæ salubriter dulcis est, requiratur: hoc est, intellectum filijs Chore. Deniq; audiamus Psalmū, & ibi potius videamus. Deus auribus nostris audiuimus, patres nostri annunciauerunt nobis. Opus quod operatus es in die- B bus eorum, & in diebus antiquis.) Admirantes quare in istis diebus tanquam deseruerit eos quos in passionibus exercere voluerit, recolūt præterita quæ audierunt à patribus: tanquam dicentes, nō ea quæ patimur nobis retulerunt patres nostri. Nam & in illo Psalmo hoc dixit: In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt & eruisti eos. Ego autem sum vermis, & non homo, Psal.21. opprobrium hominū, & abiectio plebis. Illi sperauerūt & liberasti eos, † ego speraui & dereliquisti me: & al. ego autem speraui, & dereliquisti me. sine causa credidi in te, & sine causa nomen meum scriptum est apud te, & nomen tuum scriptum est in me. Hæc ergo nobis indicauerūt patres nostri. Manus tua gentes disperdidit, & plantasti eos; infirmasti populos, & expulisti eos.) Id est, populos expulisti de terra sua, vt istos introduceres atque plātares, eorúmque regnum tua misericordia confirmares. Hæc audi- C uimus à patribus nostris. Sed fortè ideo illi ista potuerunt, quia fortes erant, quia prœliatores, quia inuicti, quia exercitati, quia bellicosi? Absit. Non hoc indicauerunt nobis patres nostri, non hoc habet Scriptura. Sed quid habet, nisi quod sequitur? Non enim in gladio suo hæreditate possederunt terram, & brachiū ipsorum non saluos fecit eos. Sed dextera tua & brachium tuum & illuminatio vultus tui.) Dextera tua, potentia tua: brachium tuum, ipse filius tuus, & illuminatio vultus tui. Sed quid est hoc, quia talibus signis eis affuisti? vt pręsens intelligereris. Nūquid enim quando nobis Deus aliquo miraculo adest, faciem ipsius oculis nostris videmus? Sed effectu miraculi suam præsentiam insinuat hominibus. Denique omnes qui mirātur ad huiuscemodi facta, quid dicunt? Vidi Deū pręsentem. Sed dextera tua & brachium tuum, & illuminatio vultus tui: Quoniam complacuisti in eis.) D Hoc est, sic cum eis egisti, vt bene placeres in eis: vt quisquis eos attenderet quomodo cum eis ageretur, diceret, quia verè Deus est cum illis, & Deus illos agit. Quid ergo? Alter erat tūc, & alter est nūc? Absit. Quid enim sequitur? Tu es ipse rex meus & Deus meus.) Tu es ipse, nō enim mutatus es. Tēpora mutata video, creator temporum non mutatur. Tu es ipse rex meus & Deus meus. Tu me soles ducere, tu me soles regere, tu mihi soles subuenire. Qui mandas salutem Iacob.). Quid est, qui mandas? Etiam si tu per tuā prorsus substantiā atque naturam qua es quicquid es, occultus es, nec per hoc quod es interfuisti patribus, vt facie ad faciem te viderent; tamē per quamlibet creaturam tu mandas salutem Iacob. Etenim illa visio facie ad faciem, liberatis in resurrectionem seruatur. Et illi patres etiam noui testamenti quamuis reuelata mysteria tua viderint, quamuis reuelata secreta annūciauerint, tamen in speculo se videre dixerunt & in 1 Cor.13.d.

ænig-

ænigmate: seruari autem visionem in futurũ facie ad A facie intelligitur, quando venerit quod ipse Apostolus ait: Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est *Col. 3. a.* cum Christo in Deo. Cùm autẽ Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. Tũc ergo nobis seruatur visio illa facie ad faciem. De qua & Ioannes dicit: Dilectissimi filij Dei sumus, & *1 Ioan. 3. a.* nõdum apparuit quid erimus. Scimus quia cùm apparuerit, similes ei erimus, quonia videbimus eum, sicuti est. Et si ergo tunc patres nostri nõ re viderũt facie ad faciem secundũ quod tu es, etiam si ista visio seruatur in resurrectione, tamen & si angeli affuerunt, tu mandas salutẽ Iacob. Non solùm per te ades, sed per quancunque creaturam tuam affueris, tu mandas hoc propter salutem seruorum tuorum quod tu ipse per te facis: hoc autem fit pro salute seruorum tuorum quod faciunt quibus mandas. Cùm ergo tu ipse sis rex meus & Deus meus, & tu mandẽs salutem Iacob, quare ista nũc patimur? Sed fortè præterita tantùm narrata sunt nobis: de futuro autem non est aliquid tale sperandũ. Imò verò sperandum. In te inimicos nostros ventilabimus.) Ergo patres nostri indicauerunt nobis opus quod operatus es in diebus eorum, & in diebus antiquis: quia manus tua gentes disperdidit, eiecisti populos, & plantasti eos. Ista præterita sunt: De futuro verò quid erit? In te inimicos nostros ventilabimus: veniet tempus quando omnes inimici Christianorum, sicut palea ventilentur, sicut puluis ventilentur, & de *Matth. 3. d.* terra proiiciantur. Ergo si & præterita sic sunt nobis *Psal. 1.* narrata, & futura talia prænunciata: in medio præsentium quare laboramus, nisi in intellectu filiis Chore? In te inimicos nostros ventilabimus: Et in nomine tuo spernemus insurgentes in nos.) Hoc de futuro.

Non enim in arcu meo sperabo.) Quomodo nec patres in gladio suo. Et gladius meus nõ saluum faciet me. Saluos enim fecisti nos ex affligẽtibus nos. Et hoc figura præteriti de futuro dicitur. Sed ideo tanquam præteritum dicitur, quia tam certum est quasi factum sit. Intendite quare pleraq; prophetæ ita dicũt tanquã præterita sint, cùm prænũcientur futura, nõ facta. Nã & de ipso Domino futura passio prænunciabatur, & tamen, Foderunt, inquit, manus meas, & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea: nõ dixit, fodient & dinumerabunt. Ipsi verò considerauerũt & conspexerunt me: non dixit, considerabunt & conspicient. Di- *Psal. 21.* uiserunt sibi vestimẽta mea: nõ dixit, diuidẽt. Omnia ista tanquam præterita dicuntur, cùm futura sint, quia Deo & futura tam certa sunt, tanquam præterita sint. Nobis enim ea quæ pręterierũt certa sunt, quę futura, incerta sunt. Nouimus enim aliquid accidisse, & non potest fieri vt nõ acciderit quod accidit. Da Prophetã cui tam certum sit futurum, quàm tibi præteritum: & quàm tibi quod meministi factũ, non potest fieri vt nõ sit factum, tam illi quod nouit futurum, nõ potest fieri vt non fiat. Ideo de securitate dicuntur tanquam præterita, quæ adhuc futura sunt. Hoc ergo speramus. Saluos enim fecisti nos ex affligentibus nos: Et eos qui oderant nos, confudisti. In Deo laudabimur tota die.) Videte quemadmodũ miscẽt etiam verba futuri temporis, vt intelligas & præterita quæ dicta sunt de futuro esse prædicta. In Deo laudabimur tota die: Et in nomine tuo confitebimur in secula.) Quid laudabimus? quid confitebimur? Quia ex omnibus affligentibus nos eruisti nos, qui regnũ perpetuũ dabis nobis: quia complebitur in nobis, Beati qui habitãt in domo tua Domine, in secula seculorũ laudabũt te. Hæc ergo *Psal. 83.* futura cùm certa sint nobis, & illa præterita cùm à patribus nostris audierimus, quid modò? Nunc autem repulisti & cõfudisti nos.) Confudisti nõ in conscientia nostra, sed in facie hominũ. Erat enim tempus quo affligerentur Christiani: cùm vbique fugerent, cùm vbiq; diceretur, Christianus est, tanquã ad insultationem & ad opprobriũ pertineret. Vbi est ergo ille Deus noster, rex noster, qui mãdat salutẽ Iacob? Vbi est ille qui fecit omnia quæ nobis narrauerunt patres nostri? Vbi est qui facturus est omnia, quę nobis reuelauit per spiritũ suum? Nunquid mutatus est? Sed in intellectu filiis Chore fiunt hæc. Aliquid enim intelligere debemus, quare nos ista omnia medio tempore pati voluit. Quæ omnia? Nunc autem repulisti & confudisti nos:

Et non egredieris Deus in virtutibus nostris.) Procedimus ad inimicos nostros, & tu nobiscum non procedis. Videmus eos, præualent illi, & nos inualidi sumus. Vbi est illa virtus tua? Vbi est dextera & potentia tua? Vbi mare siccatũ? Vbi Ægyptij persequentes, fluctibus obruti? Vbi Amalech resistens, in crucis signo *Exod. 14. e. & 17. c. d.* superatus? Et nõ egredieris Deus in virtutibus nostris.

Auertisti autẽ nos retrorsum præ inimicis nostris.) Vt quasi illi antè sint, nos retrò: illi victores, nos victi deputemur. Et qui nos oderunt, diripiebant sibi.) B Quid nisi nos? Dedisti nos tanquam oues escarũ, & in nationibus dispersisti nos.) A nationibus manducati sumus. Hi significãtur qui sic passi sunt vt in corpus gentium verterentur: plangit enim eos Ecclesia, tanquam membra sua deuorata. Vendidisti populũ tuũ sine pretio.) Vidimus enim quos dedisti, non vidimus quid accepisti. Et non fuit multitudo in iubilationibus eorũ.) Nunquid enim quãdo fugiebãt Christiani persequentibus inimicis idololatris, fiebant congregationes & iubilationes Deo? Nunquid concinebantur hymni de ecclesiis Dei, qui solent in pace concini, dulciq; concentu fraternitatis Dei auribus personari? Et non fuit multitudo in iubilationibus eorũ. Posuisti nos in opprobriũ vicinis nostris, subsannationẽ & derisum his qui in circuitu nostro sunt. Posuisti nos in similitudinem in nationibus.) Quid est, in similitudinem? Quando maledicentes homines similitudinem C dant de eo quem detestantur, sic moriaris, sic puniaris. Quãta tũc dicta sunt talia? sic crucifigaris. Hodieq; nõ desunt hostes Christi, illi ipsi Iudæi, cõtra quos quãdo defendimus Christum, dicunt nobis: sic moriaris quomodo & ille. Non enim illam mortem intulissent: nisi eo modo mori vehementer exhorruissent: aut quid mysterij haberet, si intelligere potuissent. Cæcus quãdo inungitur, collyrium in manu medici nõ videt. Nã crux ipsa & pro ipsis persequẽtibus facta est. Inde sunt postea sanati, & in eum crediderunt quem ipsi occiderunt. Posuisti nos in similitudinem in nationibus.

Commotionem capitis in populis.) Commotionẽ capitis ad insultandum. Et locuti sunt labiis, & mouerunt caput: hoc Dño, hoc etiam omnibus sanctis eius, *Matth. 27. e.* quos persequi, quos tenere, quos illudere, quos tradere, quos affligere, quos occidere potuerũt. Tota die verecundia mea contra me est, & confusio vultus mei operuit me. A voce exprobrantis & obloquẽtis.) Hoc D est, à voce insultantium & crimen mihi obiicientium, quia colo te, quia confiteor te: & crimen mihi obiicientium de illo nomine, vnde mihi omnia crimina delebuntur. A voce exprobrantis & obloquentis, id est, contra me loquentis. A facie inimici & persequentis.) Et quis hic intellectus? Quæ præterita dicta sunt, non in nobis fient: quæ futura sperantur, non apparent. Præterita: in magna gloria tua eductus est po- *Exod. 14. e. f.* pulus de Ægypto liberatus à persequẽtibus, ductus per gentes, expulsis gentibus collocatus in regno. Quæ futura? Educendus populus de ista Ægypto seculi, duce Christo apparẽte in gloria sua: ponendi sancti ad dex- *Matth. 25. f.* teram, iniqui ad sinistram: damnãdi iniqui cũ diabolo in æterna pœna; accipiendũ regnũ à Christo cum angelis in sempiternum. Hæc sunt futura, illa præterita. In medio quid? Tribulationes. Quare? Vt appareat animus colẽs Deum, quantũ colat Deũ, vt videatur vtrũ gratis

gratis colat eum, à quo salutem gratis accepit. Si enim tibi dicat Deus, quid dedisti mihi vt facerem te? Certè si factus promeruisti me, non me promerueras antequam facerem te. Quid dicturi sumus ei qui primò gratis nos fecit? Quia bonus est, non quia aliquid meruimus. Deinde de ipsa reparatione, de secunda natiuitate quid dicturi sumus? Merita nostra fecisse vt nobis illa salus perpetua mitteretur à Domino? Absit. Si merita nostra aliquid facerent, ad damnationem nostram veniret. Non venit ille ad inspectionem meritorum, sed ad remissionem peccatorum. Non fuisti, & factus es. Quid Deo dedisti? Malus fuisti, & liberatus es. Quid Deo dedisti? Quid non ab eo gratis accepisti? Meritò & gratia nominatur, quia gratis datur. Exigitur ergo à te, vt & tu gratis eum colas: non quia dat tẽporalia, sed quia præstat æterna. Sed ipsa æterna vide ne aliter cogites: & cogitando æterna carnaliter, nihilominus Deũ gratis nõ colas. Quid enim? Si ideo colis Deum, quia dat tibi fundũ, nõ eum culturus es, quia tollit tibi fundum? Sed fortè tu dicis: Ideo eum colã, quia dabit mihi villã, non tamen temporalẽ. Nihilominus adhuc corruptã mẽtem geris: amore enim casto non colis, adhuc mercedem expetis. Ea enim vis habere in futuro seculo, quæ hic necesse est relinquas: mutare vis voluptatem carnalem, non amputare. Nõ laudatur in illo ieiunium, qui ad luxuriosam cœnam seruat ventrem suum. Inuitantur enim aliquando homines ad cœnam magnam: & cùm ad eam volũt auidi venire, ieiunant. Nunquid hoc ieiunium continentiæ, & non potiùs luxuriæ deputandum est? Noli ergo talia sperare tibi danda à Deo, qualia hic iubet contẽnere. Hæc enim sperabant Iudæi, ideo turbabantur in illa quæstione. Nam & ipsi resurrectionem sperant, sed ad tales voluptates corporis se sperant resurrecturos, quales hic amant viuentes. Ideo cùm eis proponeretur quæstio illa à Sadducæis, qui non credunt resurrectionem, de illa muliere quæ nupsit septem fratribus sibimet succedentibus, cuius eorũ in resurrectione futura erat, vox deficiebat, & respondere non poterant. At verò Domino quando est proposita, quia nobis resurrectio talis promittitur, non qua repetatur huiusmodi voluptates, sed qua æterna de ipso Deo
Matth.22.c. gaudia comparentur, respondit Dominus, & ait: Erratis nescientes scripturas, neq; virtutem Dei. In resurrectione enim neq; nubẽt, neq; vxores ducent. Nõ enim incipient mori: id est, non ibi quæritur successor, vbi non erit decessor. Et quid erit? Sed erunt, inquit, ęquales angelis Dei. Nisi fortè putas quòd angeli epulis quotidianis & vino quo te inebrias gaudeant, aut hoc fortè arbitraris quòd angeli vxores habeant. Nihil eorum est apud angelos. Vnde gaudent angeli, nisi vn-
Matth.18.b. de Dominus ait, Nescitis quia angeli eorum semper vident faciem patris? Si ergo ad faciem patris gaudent angeli, ad tale gaudium te præpara: aut si inuenis melius quàm videre faciem Dei, illuc te præpara. Væ tali amori tuo, si vel suspicaris aliquid pulchrius, quàm est ille à quo est omne pulchrum; quod te teneat, ne illũ cogitare merearis. Dominus in carne erat, & apparebat homo hominibus. Qualis apparebat, iam dixi, homo hominibus. Quid magnũ apparebat? Caro carni.
Esa.53.a. Quid magnum apparebat, de quo dictum est: Vidimus eum, & non habebat speciem neque decorem? Quis non habebat speciem neque decorem? De quo
Psal.44. item dicitur: Speciosus forma præ filiis hominum. Vt homo non habebat speciem neque decorem, sed speciosus forma ex eo quòd est præ filiis hominum. Ideo formam illam de forma carnis ostendẽs oculis intuẽ-
Ioan.14.c. tium, quid ait? Qui diligit me, mandata mea custodit; & qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & ostendam illi meipsum. Quem videbant, ostẽsurum se illis promittebat. Sed quid est hoc? Quasi di-

A ceret, videtis formã serui, occulta est forma Dei. Per hanc vobis blãdior, illam vobis seruo. Hac vos paruulos nutrio, illa grandes pasco. Ergo vt hæc fides nostra qua purgamur ad inuisibilia præparetur, hoc est, quod in intellectu filiis Chore facta sunt ista omnia, vt detraherentur sanctis ea quæ habebant, detraheretur & ipsa vita temporalis: vt non propter hęc ipsa temporalia colerent ipsum æternum, sed amore illius casto tolerarent hæc omnia quæ pro tempore paterentur. Denique quia intellexerunt hoc filij Chore, quid dicunt?

Hæc omnia venerunt super nos, & obliti nõ sumus te.) Quid est, & obliti non sumus te? Et iniquè non egimus in testamento tuo. Et non recessit retrò cor nostrum, & declinasti semitas nostras de via tua.) Ecce est intellectus, quia nõ recessit retrò cor nostrum, quia obliti non sumus te, quia iniquè non egimus in testamento tuo, positi in magnis tribulationibus & persecutionibus gentium, declinasti semitas nostras de via
B tua. Semitæ enim nostræ erant in voluptatibus seculi: semitæ nostræ erant in prosperitatibus temporalium rerum. Tulisti semitas nostras de via tua, & ostendisti Matth.7.b.
nobis quàm arcta & angusta via est, quæ ducit ad vitã. Et declinasti semitas nostras de via tua. Quid est, declinasti semitas nostras de via tua? Tanquam diceret nobis: In tribulatione positi estis, multa patimini, multa quæ amabatis in hoc seculo, amisistis: sed non vos dimisi in via, quam angustam vos doceo. Latas semitas quærebatis. Quid vobis dico? Hac itur ad vitam sempiternam. Quà vultis ambulare? Ad mortem pergitis. Quàm lata & spatiosa via est quę ducit ad interi- Matth.7.b.
tum, & multi sunt qui ambulant per eam: Quàm arcta & angusta via est quę ducit ad vitam, & pauci sunt qui ambulant per illam. Qui sunt pauci? Qui tolerant tribulationes, qui tolerant tentationes, qui in istis omnibus molestiis non deficiunt, qui non ad horam gaudẽt Matth.13.a.
ad verbum, & in tempore tribulationis tanquam orto Marc.4.a. Luc.8.b.
sole arescunt, sed habent radicem charitatis, sicut au-
C diuimus quod modò lectum est in Euangelio. Radicẽ, inquam, charitatis habe, vt cùm sol exortus fuerit, nõ te vrat, sed nutriat. Hæc omnia venerunt super nos, & obliti non sumus te, & iniquè non egimus in testamẽto tuo, & non recessit retrò cor nostrum. Sed quia hęc omnia inter tribulationes facimus, iam in angusta via ambulantes, declinasti semitas nostras de via tua.

Quoniam humiliasti nos† de loco infirmitatis.) Er- al. in.
go exaltabis nos in loco fortitudinis. Et operuit nos vmbra mortis.) Hæc enim mortalitas vmbra mortis est. Vera mors est damnatio cum diabolo. Si obliti sumus nomen Dei nostri.) Iste est intellectus filiorum Chore. Et si expandimus manus nostras ad Deum alienũ. Nónne Deus requiret ista? Ipse enim nouit occulta cordis.) Nouit & requirit: si nouit occulta cordis, quid ibi facit? Nónne Deus requiret ista? Nouit in se, requirit propter nos. Etenim ideo requirit Deus
D aliquando, & dicit sibi innotescere, quod facit tibi innotescere. Opus suum tibi dicit, nõ cognitionẽ suam. Dicimus plerunque lætus dies, quando serenus est. Nunquid ipse dies gaudet? Sed gaudentem dicimus, quia gaudentes nos facit. Et dicimus triste cælum. Nõ enim est vllus talis sensus in nubibus: sed quia homines huiusmodi videntes cæli faciem contristãtur, triste dicitur, eò quòd tristes facit. Sic & Deus cognoscere dicitur, quando cognoscentes facit. Deus dicit ad Abraham: Nunc cognoui quia tu times Deum. Gen.22.c.
Antè non cognouerat? Sed ipse Abraham se non cognouit: quia in ipsa tentatione ipse sibi innotuit. Plerunque enim homo putat se posse quod non potest, aut putat se non posse quod potest. Accedit ad illum interrogatio ex diuina dispensatione, & per interrogationem notus fit sibi: & dicitur Deus cognouisse, quod illum fecit nosse. Nunquid Petrus nouerat se,
quando

Matt.26.d. quando dixit medico, Tecum ſum vſque ad mortem? Medicus nouerat vena inſpecta quid intus ageretur in ægroto, ægrotus non nouerat. Venit acceſſio tentationis: & probauit medicus ſententiá ſuam, perdidit æger præſumptioné ſuá. Sic ergò & nouit Deus, & requirit. Nouit. Quomodo ipſe requirit? Propter te, vt tu inuenias te, & gratias agas ei qui fecit te. Nónne Deus requiret iſta? Ipſe enim nouit occulta cordis. Quid eſt, Rom.8.g. nouit occulta? Quæ occulta? Quoniá propter te mortificamur tota die, deputati ſumus velut oues occiſionis.) Potes enim videre mortificari hominem: quare mortificetur, neſcis. Deus hoc nouit, res in occulto eſt. Sed dicit mihi aliquis, Ecce pro nomine Chriſti detinetur, nomen Chriſti cófitetur. Quare hæretici nomé Chriſti confitentur, & non tamen iam propter ipſum moriútur? Prorſus in ipſa Eccleſia dicá catholica, putatis catholicos defuiſſe aut deeſſe poſſe, qui cauſa humanę gloriæ paterétur? Si nó eſſent huiuſmodi homi- 1.Cor.13.b. nes, nó diceret Apoſtolus, Si tradidero corpus meú vt ardeam, charitatem autem non habeá, nihil mihi prodeſt. Sciebat ergo eſſe poſſe quoſdá, qui hoc iactatione facerent, non dilectione. Ideo obſcurum eſt; Deus hoc ſolus videt, nos non poſſumus. Ipſe ſolus poteſt iudica- Rom.8.g. re qui nouit occulta cordis. Quoniam propter te mortificamur tota die, deputati ſumus velut oues occiſionis. Iam dixi, hinc etiam Apoſtolum Paulú teſtimonium poſuiſſe ad exhortandos martyres, ne deficerét in tribulationib[us] pro nomine Chriſti ſuſceptis. Exurge, quare obdormis Domiñe?) Cui dicit? & quis dicit? Nónne magis videtur ille dormire, balarę & vlulare, qui talia loquitur, Exurge, quare dormis Dñe? Reſpó- Pſal.120. det tibi, Noui quid dicam. Scio quia non dormit qui cuſtodit Iſraël: ſed tamen martyres clamant, Exurge, quare obdormis Dñe? O Dñe Ieſu occiſus es, dormiſti in paſſione, iá nobis reſurrexiſti. Nouimus enim quia nobis reſurrexiſti. Quare reſurrexiſti? Gétes quæ nos perſequútur, mortuú te putát, reſurrexiſſe nó credút. Exurge ergo & illis. Quare dormis non nobis, ſed illis? Si enim iam te illi crederét reſurrexiſſe, nunquid eós qui in te credunt perſequi poterant? Sed quare perſequuntur? Deleuerunt, occiderunt eos qui crediderunt in te, neſcio quem malè mortuum? Adhuc eis dormis: exurge, vt intelligant quia reſurrexiſti, & quieſcant. Denique factum eſt dum moriuntur martyres, & iſta dicunt & dormiunt, & excitant Chriſtum verè mortuum dormitationibus eorum, ſurrexit Chriſtus quodammodo in gentibus, id eſt, creditus eſt reſurrexiſſe: ita paulatim & ipſi credendo conuerſi ad Chriſtum, fecerunt numerum magnum, quem timerét perſecutores, & ceſſauerunt perſecutiones. Vnde? Quia reſurrexit Chriſtus in gentibus, qui illis antè non credentibus dormiebat. Exurge, & ne repellas vſque in finé; quare faciem tuam auertis.) Quaſi non aſſis, quaſi oblitus ſis noſtri. Obliuiſceris inopiam noſtram, & tribulationem noſtram, quoniam humiliata eſt in puluere anima noſtra.) Vbi humiliata eſt? in puluere, id eſt; puluis nos perſequitur. Illi nos perſequútur, de quibus Pſal.1. dixiſti, Non ſic impij, non ſic, ſed tanquam puluis qué proiicit ventus à facie terræ. Humiliata eſt in puluere anima noſtra; Hæſit in terra venter noſter.) Pœná nimiæ humiliationis mihi videtur expreſſiſſe: quia quiſquis quádo ſe proſternit, hæret in terra véter eius. Quiſquis enim ita humiliatur vt genua figat, adhuc habet quo humilietur. Quiſquis autem ſic humiliatur vt hæreat in terra venter eius, vltra quò humilietur nó habet. Si enim vltra voluerit, iam non erit humiliare, ſed obruere. Hoc ergo forſitan dixerit; Nimium humiliati ſumus in hoc puluere; vltra quò humiliemur non habemus. Iam ſi peruenit vſque ad ſummum humiliatio, veniet & miſeratio. An fortè fratres eos plangit Eccleſia voce iſta, quibus illi qui perſequebantur

A perſuaſerunt impietatem: vt illi qui perdurarunt hoc dicant, humiliata eſt in puluere anima noſtra? Id eſt, inter manus pulueris huius, inter manus impiorum & perſequétium humiliata eſt in puluere anima noſtra: ad hoc vt te inuocaremus, vt dares auxilium de tribulatione. Venter autem noſter hæſit in terra, id eſt, conſenſit impietati pulueris huius venter noſter: hoc eſt enim dictum, hæſit. Si enim cùm diligis & ardes charitate, rectè dicis Deo, Adhæſit anima mea poſt te; & Pſal.61. mihi adhærere Deo, bonum eſt: tunc autem adhæres Pſal.72. Deo, quando conſentis Deo: nó ſine cauſa dictum eſt, de ventre iſto qui adhæſit in terra, niſi quia illi ſignificantur, qui perſecutioné non tolerantes, conſenſerút iniquis. Sic enim hęſerunt in terra. Sed quare dicti ſunt venter, niſi quia carnales ſunt: vt os Eccleſiæ in ſanctis ſit, in ſpiritalibus ſit, venter Eccleſiæ in carnalibus ſit? Itaque os Eccleſiæ eminet, venter abſconditus eſt tanquam mollior & infirmior. Hoc ſignificat quodam lo- Ezech.3.a. B co ſcriptura, vbi quidam dicit ſe accepiſſe librum: & liber ipſe dulcis erat, inquit, in ore meo, & amarus in Apoc.10.d. ventre meo. Quid eſt hoc, niſi quia præcepta ſumma quæ accipiunt ſpiritales, non accipiunt carnales: & de quibus gaudent ſpiritales, cótriſtantur carnales? Liber iſte, fratres, quid habet? Vende omnia quæ habes, & Matth.19.d. da pauperibus. Quàm dulcis in ore Eccleſiæ? ab omnibus ſpiritalibus factum eſt. At verò carnali cuicunque dixeris, fac hoc: facilius à te triſtis recedit, ſicut ille diues à Domino, cui dictum eſt, Vende omnia quæ habes, & da pauperibus, quàm facit quod dictú eſt. Quare autem triſtis receſſit, niſi quia liber ille dulcis eſt in ore, & in vétre amarus? Dediſti neſcio quid auri & argenti: vétum eſt ad hunc articulú, vt niſi perdas, fortè aliquod peccatum committas, iniuriam fortè ingeras Eccleſiæ, blaſphemare cogaris. Poſito itaque in anguſtiis, aut damno pecunię, aut damno iuſtitię: dicitur tibi, perde potius pecuniam, ne perdas iuſtitiam. Tu au- C tem cui non dulcis eſt in ore iuſtitia, ſed adhuc in illis membris infirmus es, quales in ventre deputat Eccleſia: contriſtatus eligis aliquádo magis amittere aliquid de iuſtitia, quàm vel [*] numú de pecunia, & percutis te al. minimū dáno grauiore, implens ſaccellum tuú, & exinaniens cor tuum. Fortaſſis ergo de illis dixerit, Hæſit in terra venter noſter. Exurge Domine, adiuua nos.) Et verè chariſſimi exurrexit & adiuuit. Namque cú exurgeret, id eſt; cùm reſurgeret & gentibus innoteſceret, ceſſantibus perſecutionibus etiam illi qui hæſerant in terra, eruti ſunt de terra, & agétes pœnitentiá, redditi ſunt corpori Chriſti, quáuis infirmi, quamuis imperfecti; vt compleretur in eis, Imperfectum meum vide- Pſal.138. runt oculi tui, & in libro tuo omnes ſcribétur. Exurge Domine, adiuua nos; Et redime nos propter nomé tuum.) Hoc eſt, gratis propter nomen tuum, non propter meritú meum: quia tu dignatus es facere, nó quia ego dignus ſum cui facias. Nam & hoc ipſum quòd nó D ſumus obliti te, & nó receſſit retrò cor noſtrum, quòd non expandimus manus noſtras ad Deum alienum, niſi te adiuuante vnde poſſemus, niſi te intus alloquéte & exhortante? Nam deſerente vnde valeremus? Ergo ſiue patientes in tribulationibus, ſiue gaudentes in proſperitatibus redime nos: non propter meritum noſtrum, ſed propter nomen tuum.

IN PSALMVM XLIIII. ENARRATIO.

HVNC Pſalmum ſicut vobiſcum cum exultatione cantauimus, ita nobiſcum cum attentione cóſideretis, peto. Cantatur enim de ſanctis nuptiis, de ſponſo & ſponſa, de rege & plebe, de Saluatore & de illis qui ſaluandi ſunt. Qui cum veſte nuptiali venit ad nuptias, gloriam quærens ſponſi, non ſuam, non ſolùm Matt.22.b. libenter audit, quod ſolet eſſe etiam hominum ſpecta-

cula quærentium, non facta exhibentium: sed etiam mandat cordi, quòd non ibi vacet, sed germinet, erúpat, crescat, perficiatur, assumatur. Oportet enim nos esse quibus hoc cãtetur filios Chore, quod habet titulus Psalmi. Erant enim isti quidam homines. Veruntamen omnis inscriptio literarum diuinarum aliquid innuit intelligentibus, & non tantùm auditoré, verumetiam cognitorem desiderat. Interrogamus ergo nomen & vim Hebraici verbi, quid sit Chore: & sicut se interpretationes habent omnium verborum in scriptura positorum, renunciatur nobis, filios Chore interpretari filios calui. Quod nomen non ad irrisionem accipiatis, ne inueniamur in sensu puerili, quales pueros legimus in libro Regnorum, insultantes Helisæo sancto prophetæ, & clamantes post ipsum,
4 Reg. 2. d. Ascende calue, ascẽde calue. Tales enim pueros stultos, garrulos, & in suam perniciem maledicentes, excuntes de sylua bestię comederunt. Hoc scriptum est, & vbi sit scriptum, commemorauimus. Qui meminerunt, recognoscant: qui non meminerunt, legant: qui non legerunt, credant. Quod ergo illud factum figurauit in futurum, non nos debet apprehendere. Significati sunt enim in illis pueris stulti homines, habentes ignorantiæ sensum: quales nos non vult esse
1 Cor. 14. d. Apostolus, vbi dicit, Nolite pueri esse mentibus. Et quia Dominus inuitauerat nos ad imitationem puerorum, quando ante se paruulum posuit, & ait: Nisi
Matth. 18. c. quis fuerit vt puer iste, non intrabit in regnum cælorum: ibi quoque Apostolus cautus, vbi reuocat à mẽte puerili, vocat rursus ad imitationem puerilem: Nolite, inquit, pueri effici mentibus, sed malitia paruuli estote, vt mentibus perfecti sitis. Quem delectat imitari puerum, non delectet imperitia, sed innocentia.
4 Reg. 2. d. Illi verò ex imperitia insultabant sancto Dei caluo, & clamabant post eum, Calue, calue. Factum est vt à bestiis consumerentur: & figurauerunt homines in eadẽ mente puerili stultè irridentes quendam caluum, qui
Matth. 27. d. in Caluariæ loco crucifixus est. Possessi sunt ergo tales velut à bestiis, hoc est, à dæmonibus, à diabolo & angelis eius, qui operatur in filiis diffidentiæ. Tales pueri erant, qui ante sacratũ lignum stantes caput agitabãt,
Ibidem c. & dicebant: Si filius Dei est, descẽdat de cruce. Huius nos filij sumus, quia filij sponsi sumus. Et nobis inscriptus est Psalmus iste, cuius titulus dicitur, Filiis Chore, pro iis qui commutabũtur.) Quid ergo? Exponam quid sit pro iis qui commutabuntur? Quid ergo dicã? Hoc omnis mutatus agnoscit. Qui audit hæc, pro iis qui commutabuntur, videat quid erat, & quid nũc sit. Et primò ipsum mundum videat commutatũ, nuper adorantem idola, modò adorantem Deum: nuper seruientem iis quæ fecit, modò ei à quo factus est. Pro iis qui commutabuntur, videte quando dictum sit. Modò iam residui Pagani mutata expauescunt: & qui nolunt mutari, vident repletas Ecclesias, templa deserta, in his celebritatẽ, ibi solitudinẽ. Mirantur mutata, legant prædicta: aurem accõmodent promissori, credãt exhibitori. Sed & vnusquisq; nostrum fratres, ex vetere homine in nouũ mutatur: ex infideli fidelis fit, ex raptore largitor, castus ex adultero, beneficus ex malefico. Ergo cantetur nobis pro iis qui commutabuntur: & sic incipiatur describi, per quẽ cõmutati sunt. Sequitur enim pro iis qui cõmutabuntur filiis Chore,

In intellectu canticũ pro dilecto.) Nam dilectus ille visus est à persecutoribus suis, sed non in intellectu. Si
1 Cor. 2. b. enim cognouissent, nũquã Dñm gloriæ crucifixissent. Ad hũc intellectũ oculos alios quærebat ipse, cùm di-
Ioan. 14. a. ceret, Qui me videt, videt & patrem. Sonet eum iam Psalmus, Gaudeamus in nuptiis, & nos erimus cum iis qui fiunt nuptiæ, qui inuitantur ad nuptias: & ipsi inuitati sponsa est. Etenim sponsa Ecclesia est, sponsus Christus. Solent dici à scholasticis carmina quædam,

A vxores ducẽtibus & nubentibus, quæ vocãtur epithalamia, quicquid ibi cantatur, ad honorem cantatur sponsi & sponsæ. An fortè & in nuptiis istis quo inuitati sumus, thalamus non est? Et vnde dicit alius Psalmus, In sole posuit tabernaculũ suum, & ipse tãquam Psal. 18.
sponsus procedens de thalamo suo? Coniũctio nuptia- Ioan. 1. b.
lis, verbum & caro. Huius coniunctionis thalamus, virginis vterus. Etenim caro ipsa verbo est coniuncta: Luc. 1. c.
vnde etiam dicitur, Iam nõ duo, sed vna caro. Assum- Gen. 2. d.
pta est Ecclesia ex genere humano, vt caput esset Ec- Ephes. 5. e.
clesiæ ipsa caro verbo coniuncta: & cæteri credentes membra essent illius capitis. Nam vis videre quis venerit ad nuptias? In principio erat verbum, & verbum Ioan. 1. a.
erat apud Deum, & Deus erat verbũ. Gaudeat sponsa amata à Deo. Quando amata? Dũ adhuc fœda. Omnes enim peccauerunt, ait Apostolus, & egent gloria Rom. 3 c.
Dei. Et iterum. Etenim Christus pro impiis mortuus Rom. 5. b.
est. Amata est fœda, ne remaneret fœda. Non enim
B verè fœda amata est, quia nõ fœditas amata est. Nam si hoc amaret, hoc seruaret. Euertit fœditatẽ, formauit pulchritudinem. Ad qualem venit, & qualẽ fecit? Veniat iam ipse in verbis propheticis, Ecce ipse spõsus procedat nobis. Amemus illum: aut si inuenerimus in eo aliquid fœdi, non amemus. Ecce ipse inuenit multa fœda, & amauit nos. Si aliquid fœdi inuenerimus in eo, non amemus: quia & hoc ipsum quòd carnem indutus est, vt de illo etiam diceretur, Vidimus eum, & Esa. 53. a.
non habebat speciem neque decoré: si consideres misericordiam qua factus est, & ibi pulcher est. Sed Iudæorũ personam gerebat Propheta, cùm diceret: Vidimus eum, & non habebat speciem neque decorem. Quare? Quia nõ in intellectu. Intelligentibus autem, & verbũ caro factũ est, magna pulchritudo est. Mihi Ioan. 1. b.
autem absit gloriari, dixit vnus amicorum sponsi, nisi Gal. 6. d.
in cruce Domini nostri Iesu Christi. Parum est vt nõ inde erubescas, nisi etiam & glorieris. Quare ergo non habuit speciem neque decorem? Quia Christus cru-
C cifixus, Iudæis quidem scandalum, gentibus stultitia. 1 Cor. 1. d.
Quare autem & in cruce habuit decoré? Quia quod stultum est Dei, sapientius est quàm homines: & quod infirmum est Dei, fortius est quàm homines. Nobis ergo iam credentibus, vbique sponsus pulcher occurrat. Pulcher Deus, verbum apud Deum: pulcher in vtero virginis, vbi non amisit diuinitatem, & sumpsit humanitatem. Pulcher natus infans verbum: quia & Ioan. 1. a.
cùm esset infans, cùm sugeret, cùm manibus porta- Luc. 2. b.
retur, cæli locuti sunt, angeli laudes dixerunt, magos Matt. 2. a.
stella direxit, adoratus est in præsepi, cibaria mansuetorum. Pulcher ergo in cælo, pulcher in terra, pulcher in vtero, pulcher in manibus parentum, pulcher in miraculis, pulcher in flagellis, pulcher inuitans ad vitam, pulcher non curans mortem, pulcher deponens animam, pulcher recipiens, pulcher in ligno, pulcher in sepulchro, pulcher in cælo, pulcher in intellectu.
D Audite canticum, neque oculos vestros à splendore pulchritudinis illius auertat carnis infirmitas. Summa & vera pulchritudo iustitia est. Ibi illum non videbis pulchrum, vbi deprehendis iniustum. Si vbique iustus, vbique decorus. Veniat ergo nobis inspiciendus oculis mentis, descriptus à quodam laudatore suo Propheta. Ecce, inquit, eructauit cor meum verbum bonum.) Quis dicit, pater, an Propheta? Intellexerunt enim quidam patris personam dicẽtis, Eructauit cor meum verbum bonum, commendantis nobis natiuitatem quãdam ineffabilem. Ne fortè putares aliquid assumptum, vnde filium generaret Deus, quemadmodum homo sibi assumit aliquid vnde generet filios, coniugiũ scilicet, sine quo prolem procreare homo non potest. Ne igitur putares aliquo cõiugio indiguisse Deũ, vnde filium generaret; eructauit, inquit, cor meũ verbum bonũ. Hodie cor tuũ ô homo generat cõsilium,

nec

nec quærit vxorem. Per cõsilium natum ex corde tuo ædificas aliquid,& illa fabrica, antequam stet in opere,stat in consilio:& inest iã quod facturus es,in eo per quod facturus es:& laudas fabricam nondum existentem,nondum in specie ædificij,sed in prolatione consilij: nec laudat alius consiliũ tuum, nisi aut cui indicaueris, aut qui viderit quod fecisti. Ergo si per verbũ omnia, & verbum de Deo, inspice fabricam factã per verbum: & ex isto ædificio mirare consilium. Quale verbum est per quod factum est cælũ & terra, & omnis ornatus cæli,omnis fœcunditas terræ, diffusio maris,distẽsio aëris, fulgor siderum,claritas solis & lunæ? Videtur hæc. Transcende & hęc,cogita angelos,principatus, sedes, dominationes, potestates: omnia per ipsum facta sunt. Vnde ergo ista bona facta sunt? Quia eructatum est per quod fierent verbum bonum. Ergo verbum bonũ: & ipsi verbo dictum est, Magister bo-

Matth.19.b. ne. Et ipsum verbum respondit, Quid me interrogas

Marc.10.b. de bono? Nemo bonus,nisi vnus Deus. Dictũ est,magister bone; & dicit,quid me interrogas de bono? Addidit etiam, Nemo bonus,nisi vnus Deus. Quomodo **B** ergo & ipse bonus, nisi quia Deus? Non solùm autem Deus,sed cum patre vnus Deus. Non enim dicendo, nemo bonus, nisi vnus Deus, discernit se, sed vniuit. Eructauit cor meum verbũ bonum. Dixerit hoc Deus pater de verbo suo bono atque benefico bono nostro, per quod solum bonũ vtcunque boni esse possumus. Sequitur, Dico ego opera mea regi.) Adhuc pater loquitur. Si adhuc pater loquitur, quæramus & hoc quomodo secundũ fidem veram & catholicam intelligamus, Dico ego opera mea regi. Si enim pater dicit opera sua filio suo regi nostro: quæ opera pater dicturus est filio, cũ omnia opera patris per filiũ facta sint? An fortè dico ego opera mea regi, ipsum dico, generationẽ filij significat? Vereor ne hoc aliquando a tardioribus non possit intelligi. Veruntamen dicã: sequatur qui potest, ne nõ dicto nõ sequatur qui potest. Le-

Psal.61. gimus in alio Psalmo dictum, Semel locutus est Deus. **C** Totiens locutus est per Prophetas, totiẽs per Apostolos,hodieq; loquitur per sanctos suos, & ait: Semel locutus est Deus. Vnde semel locutus est,nisi per verbũ suum? Sicut autẽ eructauit cor meum verbum bonũ, intelleximus ibi generationem filij, veluti repetitio mihi videtur facta in cõsequẽti sententia: vt illud quod dictũ est, Eructauit cor meum verbũ bonum, repeteretur in eo quod ait, dico. Quid est enim dico? Verbũ profero. Et vnde profert Deus verbum, nisi ex corde suo,ex intimo suo? Tu nõ dicis nisi quod ex corde tuo profers,verbũ tuum,quod sonat & transit; aliunde nõ profertur,& miraris,quia ita dicit De^9? Sed dicere Dei æternũ est. Tu dicis aliquid modò, quia tacebas paulò antè,vel ecce nunc nondũ verbũ profers: cùm autem proferre cœperis,rumpis silentium quodammodo, & **D** generas verbum quod antea non erat. Non sic Deus genuit verbum. Dicere Dei sine initio est,& sine fine: & tamen vnũ verbum dicit. Dicat alterũ, si quod dixit transierit. Cùm verò & à quo dicitur manet, & quod dicitur manet,& semel dicitur,& nõ finitur: & ipsum semel sine initio dicitur,nec bis dicitur,quia nõ transit quod semel dicitur. Hoc est ergo, Eructauit cor meum verbũ bonũ:quod est,dico ego opera mea regi. Quare ergo opera mea dico? Quia in ipso verbo omnia opera Dei. Quicquid enim facturus erat Deus in creatura, iã in verbo erat: nec esset in rebus, nisi esset in verbo: quomodo & in te nõ esset in fabrica, nisi esset in cõsi-

Ioan.1.a. lio. Sicut in Euãgelio dicitur, Quod factum est in ipso vita erat. Erat ergo quod factum est,sed in verbo erat: & omnia opera Dei ibi erant,& opera nondum erant. Sed verbum erat, & verbum hoc Deus erat, & apud Deum erat,& filius Dei erat, & cum patre vnus Deus erat. Dico ego opera mea regi. Audiat dicentem qui

A verbum intelligit: & videat cum patre sempiternum verbum,in quo sunt etiam quæ futura sunt, in quo nõ abierunt & quæ transierunt. Hæc opera Dei in verbo, tanquam in verbo,tanquam in vnigenito,tanquam in verbo Dei. Quid ergo sequitur? Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis.) Quid simile fratres mei, quid habet simile lingua Dei cũ calamo scribæ? quid habet simile petra cũ Christo? quid habet simile 1 Cor.10.a.
agnus cum saluatore? quid habet leo cum vnigeniti Ioan.1.d.
fortitudine? Dicta sunt hæc tamen: & nisi dicerentur, Apoc.5.b.
non aliquo modo per hæc visibilia ad inuisibilem informaremur. Sic ergo humilem similitudinem calami huius,nec comparemus illi excellentiæ,nec tamen respuamus. Quæro enim, Quare linguã suam calamũ dixit esse scribæ velociter scribentis? At verò quantũuis velociter scribat scriba, non comparatur illi velocitati,de qua dicit alius Psalmus: Vsque in velocita- Psal.147.
tem currit verbum eius. Sed mihi videtur quantũ audet humana intelligentia, & hoc posse accipi ex persona patris dictum, Lingua mea calamus scribæ: quia quod lingua dicitur,sonat & trãsit;quod scribitur,manet. Cùm ergo dicat Deus verbũ, & verbũ quod dicitur nõ sonet & transeat,sed & dicatur & maneat: scriptis hoc maluit Deus cõparare,quàm sonis. Quòd autem addidit velociter scribentis, impulit mentẽ ad intelligentiã: sed non pigra remaneat, respiciendo antiquarios, aut respiciendo qualeslibet veloces notarios: Si autem hoc attenderit, remanebit ibi ipsum velociter. Cogitet velociter,& videat quare dictum sit velociter. Velociter Dei tale est, vt velocius nihil sit. In scripturis enim scribitur litera post literã, syllaba post syllabam,verbũ post verbum: nec ad secũdum transitur, nisi primo præscripto. Ibi autẽ nihil velocius, vbi non multa sunt verba: nec tamen aliquid prætermissum est,cùm in vno sint omnia. Ecce iam verbũ illud sic prolatum,æternum, ab æterno coæternum, veniet sponsus. Speciosus forma præ filiis hominum.) Præ filiis hominũ. Quare non & præ angelis? Quid voluit dicere,præ filiis hominũ, nisi quia homo? Ne hominẽ Christum quemlibet hominem putares, ait: præ filiis hominum speciosus forma. Etiam homo præ filiis hominum: etiam inter filios hominum, præ filiis hominum: etiam ex filiis hominũ,præ filiis hominũ. Diffusa est gratia in labiis tuis.) Lex per Moysen data est, Ioan.1.b.
gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Diffusa est gratia in labiis tuis. Meritò mihi subuentũ est,quia condelector legi Dei secundum interiorem hominẽ. Rom.7.d.
Sed alia lex in mẽbris meis repugnat legi mentis meæ: & captiuũ me ducit in lege peccati, quæ est in mẽbris meis. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dñm nostrũ. Diffusa est ergo gratia in labiis tuis. Venit nobis cum verbo gratiæ,cũ osculo gratiæ. Quid ista gratia dulcius? Quò pertinet gratia ista? Beati quorum re- Psal.31.
missæ sunt iniquitates, & quorũ tecta sunt peccata. Si seuerus iudex veniret, nec afferret istam gratiã diffusam in labiis suis, quis de salute aliquid speraret? Quis non sibi hoc timeret quod peccatori debebatur? Ille veniens cum gratia, nõ exegit quod debebatur, soluit quod non debebat. Num enim non peccator debebat mortem? Aut verò tibi peccatori debebatur, nisi supplicium? Debita tua dimisit, & indebita sua exoluit. Magna gratia. Quare gratia? Quia gratis. Propterea tibi gratias agere licet, referre non licet, non enim potes. Quærebat ille quid retribueret, qui dixit, Quid re- Psal.115.
tribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi: & inuenit quasi aliquid, Calicẽ salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo. Hoc illi rependis, quia calicẽ salutaris accipis,& nomen Domini inuocas? Quis tibi dedit ipsum calicem salutarẽ? Remãsit in actione gratiarum,nam in relatione defecit. Inueni quid Deo des

quod ab illo non acceperis, & retuleris gratiam. Sed caue ne dũ quæris quid illi retribuas, quod ab illo non acceperis, inuenias, ſed peccatũ tuũ. Hoc planè ab illo non accepiſti, ſed nec ei dare debes. Hoc dederunt Iu- *Mat.17.b.c.* dæi, retribuerunt mala pro bonis, accepcrũt ab eo pluuiam, & fructũ non dederunt, ſed ſpinas dolorũ. Ergo bonum quicquid volueris in te dare Deo, nõ te inuenis accepiſſe niſi à Deo. Ipſa eſt gratia Dei diffuſa in labiis. Fecit te, gratis te fecit. Non enim erat cui præ- *Luc.15.g.* ſtaret antequam faceret. Perieras, quæſiuit te: & inuentũ reuocauit te. Præterita non imputauit, futura promiſit. Verè diffuſa eſt gratia in labiis eius. Propterea, inquit, benedixit te Deus in æternum.) Laboratur vt hoc poſſit intelligi adhuc à Deo patre dici, propterea benedixit te Deus in æternũ. Accommodatius videtur hoc accipi ex perſona Prophetæ. Et mutationes perſonarũ repentinæ, & omnino ex improuiſo inueniuntur in ſanctis ſcripturarũ libris: & ſi quis aduertat, *Pſal.119.* plenæ ſunt paginæ diuinæ. Domine libera animam B meã à labiis iniquis & à lingua doloſa. Et ſtatim: Quid detur tibi, aut quid adiiciatur tibi aduerſus linguam ſubdolam? Alia illic perſona erat, alia hic. Ibi petentis, hic ſubuenientis. Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus vaſtatoriis. Alia perſona eſt, quid detur tibi; alia, hoc detur tibi: & in conſequentibus fit alia, Heu me; quia incolatus meus longinquus factus eſt. Et in paucis verſibus tam crebra mutatio perſonarũ intellectũ admonet, non exprimit locum vbi mutatur, non dicitur, hoc dixit homo, hoc dixit Deus: ſed ex ipſis verbis fit nobis intelligere quid ad hominem pertineat, quid ad Deum. Homo autem dicebat: Eructauit cor meũ verbũ bonũ, dico ego opera mea regi. Homo dicebat, ille dicebat, qui ſcripſit Pſalmũ: ſed ex perſona Dei dicebat. Incipit dicere & ex ſua, propterea benedixit te Deus in æternũ. Dixerat enim Deus, Diffuſa eſt gratia in labiis tuis, ei quem fecerat ſpecioſum præ filiis hominum, etiam hominẽ quem Deus ante om- C nia prẹtulerat, æternus æternũ, coęternũ. Impletus eſt ergo Propheta gaudio quodã ineffabili, & attendens quid Deus pater filio ſuo homini reuelauerit, potuit dicere iſta ex perſona Dei: Propterea, inquit, benedixit te Deus in ęternũ. Quare? Propter gratiã. Illa enim gratia quò pertinet? Ad regnum cælorũ. Primũ enim teſtamentũ terram promiſerat: & aliud præmiũ fuit vel promiſſio ſub lege poſitorũ, aliud ſub gratia. Terra Chananæorũ Iudæis ſub lege poſitis, regnum cælorũ Chriſtianis ſub gratia poſitis. Itaque quod pertinebat ad eos qui ſub lege poſiti erant, regnum tranſiit: regnũ cælorum quod pertinet ſub gratia poſitis, non tranſit. Propterea hic benedixit te Deus, non ad tempus, ſed in æternum. Non defuerunt qui omnia etiã ſuperiora verba ex Prophetæ perſona accipi mallent: & hoc quod dictum eſt, Eructauit cor meum verbum bonũ, ex Prophetę perſona voluerunt intelligi, veluti dicente hymnum. Quiſquis enim dicit hymnum Deo, eru- D ctat cor eius verbũ bonum: quomodo qui blaſphemat in Deum, eructat cor eius verbum malum: vt & illud quod adiunctum eſt, Dico ego opera mea regi, ſignificare voluerit ſummum hominis opus non eſſe, niſi Deum laudare. Illius eſt ſpecie ſua placere tibi, ad te pertinet eum in gratiarum actione laudare. Opera tua ſi non fuerint laus Dei, incipis teipſum amare: & per- *2.Tim.3.a.* tinebis ad illos, de quibus dicit Apoſtolus, Erunt enim homines ſeipſos amãtes. Diſplice tibi, placeat tibi qui te fecit: quia in eo tibi diſplices quod in te ipſe feciſti. Opus ergo tuũ ſit laus Dei, eructet cor tuum verbũ bonum. Dic ergo opera tua regi: quia vt diceres, rex fecit, & ipſe donauit quod offerres. Redde illi de ſuo, ne velis accepta parte patrimonij tui ire longiùs, & prodigè perdere in meretrices, & porcos paſcere. Hoc *al. etiam.* recordamini ex Euangelio. Sed † iã de nobis dictũ eſt:

Mortuus erat & reuixit, perierat & inuentus eſt. Et *Luc.15.g.* quod dictum eſt, lingua mea calamus ſcribæ, velociter ſcribentis; non defuerunt qui ſic intelligerent, Prophetam ea dixiſſe quæ ſcriberet; & ideo linguã ſuam calamo ſcribæ comparaſſe. Velociter autẽ ſcribentis voluiſſe ſe dicere, vt ſignificaret ea ſe ſcribere quæ velociter vẽtura erant, vt velociter ſcribere, velocia ſcribere intelligatur, id eſt, ſcribere nõ tardatura: nõ enim tardauit Deus exhibere Chriſtũ. Quàm citò euolutũ ſentitur, quod peractũ agnoſcitur? Recordare generationes ante te, inuenies Adam tanquam heſterno die factũ: ita geſta legimus omnia ab ipſo principio. Ergo velociter facta ſunt, velociter erit & dies iudicij. Præueni velocitatẽ ipſius. Velociter veniet, veloci⁹ tu mutare. Aderit facies iudicis, ſed vide quid dicit Propheta: Præueniamus faciem eius in confeſſione. Diffuſa eſt gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternũ. Accingere gladium tuum circa femur potentiſſime.) Gladium tuum, quid niſi verbũ tuum? Illo gladio ſtrauit inimicos, illo gladio diuiſit filiũ à patre, filiam à matre, nurum à ſocru. Legimus hæc in Euangelio: Non veni pacem mittere, ſed gladium. Et *Mat.10.d.* erunt in vna domo quinque diuiſi aduerſum ſe, duo aduerſus tres, & tres aduerſus duos erunt diuiſi: id eſt, filius aduerſus patrem, filia aduerſus matrẽ, nurus aduerſus ſocrum ſuam. Diuiſio hæc quo gladio facta eſt, niſi quem Chriſtus attulit? Et reuera fratres etiã quotidianis exemplis videmus hæc. Placet iuueni alicui Deo ſeruire, diſplicet patri: diuiſi ſunt aduerſus ſe. Ille promittit terrenam hæreditatem, ille amat cæleſtem. Aliud iſte pollicetur, aliud ille eligit. Non ſibi putet pater factam iniuriam, Deus ſolus illi præfertur, & tamen litigat cum filio volente ſeruire Deo. Sed fortior eſt ille gladius ſpiritalis ſeparãs, quàm copulans natura carnalis. Fit hoc & de filia aduerſus matrẽ, multo magis & de nuru aduerſus ſocrũ. Nam aliquando in vna domo nurus & ſocrus inueniuntur, hæretica & catholica. Et vbi fortiter recipitur iſte gladius, rebaptizationem nõ timemus. Potuit diuidi filia aduerſus matrem ſuam, & non poteſt nurus aduerſus ſocrũ ſuam? Factũ eſt hoc generaliter etiam in genere humano, diuiſus eſt filius aduerſus patrem. Fuimus enim aliquãdo filij diaboli. Adhuc infidelibus dictum eſt, Vos à patre dia- *Ioan.8.f.* bolo eſtis. Et omnis infidelitas noſtra, vnde niſi à patre diabolo? Non ille creando pater, ſed nos illũ imitando filij. Iam modò videtis filium aduerſus patrem diuiſum. Venit gladius, ille renunciat diabolo: inuenit alium patrem, inuenit aliam matrem. Ille ad imitationem ſe præbens, generabat in exitium: parentes duo quos inuenimus, in vitam æternam generant. Diuiſus eſt filius aduerſus patrem, diuiſa eſt filia aduer- *Matth.10.d.* ſus matrem ſuam. Plebs illa quæ de Iudæis credidit, diuiſa eſt aduerſus ſynagogam. Diuiſa eſt & nurus aduerſus ſocrum ſuam. Plebs de gentibus veniens, nurus dicitur: quia ſponſus Chriſtus filius ſynagogæ. Vnde enim natus eſt filius Dei ſecundum carnem? Ex illa ſynagoga. Ille qui dimiſit patrem & matrem, & *Gen.2.d.* adhæſit vxori ſuæ, vt eſſent duo in carne vna: non coniectura noſtra, ſed atteſtante Apoſtolo & dicente: *Ephe.5.g.* Sacramentum hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia. Dimiſit enim patrem quodammodo: non omnino dimiſit veluti ad ſeparationẽ, ſed ad ſuſceptionem humanæ carnis. Quomodo dimiſit? Quia cùm eſſet in forma Dei, nõ rapinã arbitratus eſt *Philip.2.a.* eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiẽs. Quomodo dimiſit & matrẽ? Gentem Iudæorũ, ſynagogam illam hærentem veteribus *Mat.10.d.* ſacramẽtis. Ad ipſam figuram pertinet quod ait: Quæ eſt mihi mater, aut qui fratres? Ille enim intus doce- *Matth.12.d.* bat, illi foris ſtabant. Videte ſi modò non ita ſunt Iudæi. Docet Chriſtus in Eccleſia, illi foris ſtant. Socrus *Matth.10.d.* ergo

ergo quid est? Mater sponsi. Mater sponsi Domini nostri Iesu Christi, synagoga est. Proinde nurus eius Ecclesia, quæ veniens de gentibus non consensit in circũcisionem carnalem, diuisa est aduersus socrũ suam. Accingere gladium tuum. De potentia huius gladij loquebamur, cùm ista diceremus, Accingere gladium tuum, sermonẽ tuum circa femur potentissime. Circa femur habẽs gladium. Quid est, circa femur? quid significat de femore? Carnem. Vnde illud est, Nõ deficiet princeps de Iuda, & dux de femorib⁹ eius. Nónne & ipse Abraham, cui promissum erat semẽ, in quo benedicerentur omnes gentes, quando misit seruum suum ad quærendam & ducendam vxorem filio suo, vnde veniret illud semen sanctum, in quo benedicerentur omnes gentes: fide tenens, in illa veluti humilitate seminis esse magnitudinem † numinis, id est, filiũ Dei venturum ex filiis hominum per semen Abrahæ: fecit ipsum seruum suum, quem mittebat ita sibi iurare, Pone, inquit, manũ tuam sub femore meo, & sic iura. Quasi diceret, Pone manum tuam ad altare, aut ad Euangelium, aut ad Prophetam, aut ad aliquid sanctum. Sub femore meo, inquit, pone manum, habens fiduciam: nec reuerens turpitudinem, sed intelligens veritatem. Propterea accingere gladium tuum circa femur potentissime. Potentissime etiam circa femur: quia quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.

Gen.49.b. *Gen 12.a. Gen.26.a.* *al. nominis.* *Gen 24.a.* *1 Cor.1.d.*

Specie tua & pulchritudine tua.) Iustitiam accipe, qua semper es speciosus & pulcher. Et intende, & prosperè procede, & regna.) Nónne videmus? Certè iam factum est. Attẽdite orbem terrarũ, intendit, prosperè processit, & regnat, subditæ sunt omnes gentes. Quid erat illud videre in spiritu? Quod nunc est experiri in veritate. Quando dicebantur hæc, nondum ita regnabat Christus, nondũ intenderat, nódum processerat. Prædicabãtur, exhibita sunt, iam ea tenemus. In multis redditorẽ habemus Deum, in paucis debitorẽ. Intende & prosperè procede, & regna. Propter veritatem & mansuetudinẽ, & iustitiam.) Reddita est veritas, quando veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit. Præsentatus est Christus † expectatio generis humani, vt in semine Abrahæ benedicerentur omnes gentes. Prædicatũ est Euangelium, veritas est. Quid mansuetudo? Passi sunt martyres, & inde multũ processit, & promouit per omnes gentes regnum Dei: quia patiebantur martyres, nec deficiebãt, nec resistebant dicentes omnia, nihil occultantes, parati ad omnia, nihil recusantes. Magna mãsuetudo: corpus Christi hoc fecit, in capite suo didicit. Ille prior sicut ouis ad victimam ductus est, & sicut agnus corã tondẽte se nõ aperuit os suum: vsqueadeò mãsuetus, vt pendẽs in cruce diceret, Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Quid propter iustitiam? Veniet etiã vt iudicet, & retribuat vnicuique secundũ opera sua. Dixit veritatem, pertulit iniquitatẽ, allaturus est æquitatẽ. Et deducet te mirabiliter dextera tua.) Nos dextera ipsius, ipse dexterã sua. Ille enim Deus, nos homines. Dextera sua deductus est: id est, potentia sua. Etenim potentiam quam pater habet, habet & ipse, & diuinitatem patris habet & ipse, immortalitatẽ patris habet & ipse: æternitatem patris habet, virtutẽ patris habet. Deducet eum mirabiliter dextera eius, faciens diuina, patiens humana, malitias hominum sternens bonitate sua. Adhuc deducitur, & vbi nódum est, & dextera eius deducet eum. Hoc enim eũ ducit quod ipse donauit sanctis suis. Deducet te mirabiliter dextera tua.

Psal.84. *al. expectationi.* *Esa.53.i.* *Luc.23.e.* *Rom.2.a.*

Sagittæ tuæ acutæ potentissime.) Verba cor transfigentia, amorem excitantia. Vnde dicitur in Canticis canticorũ, Quia vulnerata charitate ego sum. Dicit enim vulneratã se esse charitate: id est, amare se dicit, æstuare se dicit, suspirare sponso, vnde accepit sagittã verbi. Sagittæ tuæ acutæ potentissime, & transfigentes

Cant.2.b. & 5.c.

A & efficientes. Acutæ potentissime. Populi sub te cadẽt.) Qui ceciderunt? Qui percussi sunt & ceciderũt? Populos videmus subditos Christo, cadẽtes non videmus. Exponit vbi cadunt: in corde. Ibi se erigebant aduersus Christũ, ibi cadũt ante Christũ. Blasphemabat Saulus Christũ, erectus erat: supplicabat Christo, cecidit, prostratus est. Occisus est inimicus Christi, vt viuat discipulus Christi. De cælo emissa est sagitta, corde percussus est Saulus nódum Paulus, adhuc Saulus, adhuc erectus nondum prostratus: accepit sagittam, cecidit in corde. Nõ enim quòd prostratus est in faciẽ, ibi cecidit in corde: sed vbi ait, Domine, quid me iubes facere? Modò ibas ad Christianos alligãdos & perducendos ad pœnam: & modò dicis Christo, quid me iubes facere? O sagittam acutam potentissimam, qua accepta cecidit Saulus vt esset Paulus! Vt ille, ita & populi, gentes attendite, videte subditas Christo. Ergo populi sub te cadent, In corde inimicorum regis.) B Hoc est in corde inimicorum tuorũ. Ipsum enim appellat regem, ipsum nouit regem. Populi sub te cadent in corde inimicorum regis. Inimici erant: acceperunt sagittas tuas, ceciderũt ante te. Ex inimicis amici facti sunt: inimici mortui sunt, amici viuunt. Hoc est, prò his qui commutabuntur. Quærimus intelligere verba singula, versus singulos: ita tamen quærimus, vt de Christo dici nemo dubitet. Populi sub te cadẽt in corde inimicorum regis. Sedes tua Deus in secula seculorum.) Quia benedixit te Deus in æternum propter gratiam diffusam in labiis tuis. Erat autem sedes regni populi Iudaici temporalis, pertinens ad eos qui sub lege erant, non ad eos qui sub gratia erant. Venit ille vt liberaret eos qui sub lege erant, & sub gratia cõstitueret. Sedes eius in secula seculorum. Quare? Quia sedes illa prima, regni temporalis fuit. Vnde nunc sedes in secula seculorum? Quia Dei. Sedes tua Deus in secula seculorum. O æternitatis diuinitas! Non enim posset Deus sedem habere temporalẽ. Sedes tua Deus in secula seculorum. C Virga directionis, virga regni tui.) Directionis virga est quæ dirigit homines. Curui erãt, distorti erant: sibi regnare cupiebant, se amabãt, facta sua mala diligebant. Non voluntatem suam Deo subdebant, sed voluntatem Dei ad suas concupiscentias flectere volebant. Irascitur enim peccator & iniquus plerunque Deo, quia non pluit: & non vult sibi Deum irasci quia fluit. Et ad hoc propemodum sedent quotidie homines vt disputẽt contra Deum: hoc facere debuit: hoc nõ bene fecit. Tu videlicet vides quid facias, ille nescit? Distortus tu es, ille rectus est. Distortum ad rectũ quãdo cõiungis? Colliniari nõ potest. Tãquam si in pauimẽto æquali ponas lignũ curuũ: nõ adiungitur, nõ cohæret, nõ coaptatur pauimẽto. Pauimentũ vbiq; æquale est: sed illud curuũ est, nõ coaptatur æquali. Ergo Dei volũtas æqualis est, tua curua est. Propterea tibi curua videtur illa, quia tu illi coaptari non potes. Dirigere ad illã, tene illam. D Nã si illam velis curuare ad te, quia non potes, frustra conaris: illa semper directa est. Vis illi hærere? Corrigere. Erit virga ipsius qui te regit, virga directionis. Inde & rex à regẽdo dicitur. Nõ autẽ regit qui non corrigit. Ad hoc est rex noster rectorum rex. Quomodo & sacerdos † à sanctificando nos, ita & rex à regẽdo nos. Sed quid ait alio loco? Cũ sancto sanctus eris, & cũ viro innocẽte innocẽs eris. Et cũ electo electus eris, & cũ peruerso peruersus eris: nõ quia peruersus Deus, sed quia peruersi peruersum eum putãt. Placet tibi bonũ, bonus est Deus: displicet tibi, quasi prauus est Deus. Curuus est ad te Deus, tua curuatura facit hoc: nam illius rectitudo semper manet. Audi in alio Psalmo, Quàm bonus Deus Israël rectis corde!

Act.9.a. *Hebr.1.d.* *al. ad sanctificãdos nos, ita & rex ad regẽdos nos.* *Psal.17.* *Psal.72. Hebr.1.c.*

Virga directionis, virga regni tui. Dilexisti iustitiã, & odisti iniquitatẽ.) Vide virgã directionis, dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatẽ. Accede ad istam virgã, sit tibi

rex Christus: regat te virga ista, ne frangat te. Virga enim ferrea est illa, inflexibilis: Et quid dictũ est? Reges eos in virgã ferrea, & tanquam vas figuli conteres eos. Alios regit, alios conterit: regit spiritales, conterit carnales. Ergo accede ad istã virgã. Quid in ea times? Hæc est tuta virga, Dilexisti iustitiã, & odisti iniquitatem. Quid times? Sed forte iniquus eras. Audis enim regẽ tuũ, q̃a odit iniquitatẽ: & times. Est quod facias: Quid odit? Iniquitatẽ. Nunquid te? Sed in te est iniquitas. Odit illam Deus, oderis & tu: & vnã rem ambo oderitis. Eris enim Deo amicus, si odisti quod odit. Ita & amabis quod amat. Displiceat in teipso tibi iniquitas tua, & placeat tibi creatura ipsius. Homo enim es iniquus. Duo dixi nomina: duo nomina, homo & iniquus. In istis duobus nominibus vnum est naturæ, alterum culpæ. Vnum tibi Deus fecit, alterum tu fecisti. Ama quod Deus fecit, oderis quod tu fecisti: quia & ipse hoc odit. Vide quomodo iam illi incipias coniungi, cùm odisti quod odit. Peccatũ puniturus est, quia virga directionis est virga regni ipsius. Sed non potest vt non puniat peccatum. Puniendum est peccatum: si puniendum non esset, nec peccatum esset. Præueni illũ: non vis vt ipse puniat, tu puni. Ideo enim adhuc ipse parcit, differt, tenet manũ, arcũ intẽdit, hoc est minas. Clamaret tantum feriturum se, si vellet ferire? Differt ergo manũ à peccatis tuis; tu noli differre. Cõuerte te ad punienda peccata tua, quia impunita esse peccata non possunt. Puniendum ergo erit, aut à te, aut ab ipso. Tu agnosce, vt ille ignoscat. Attende exemplum in alio Psalmo pœnitentiæ, Auerte faciem tuã à peccatis meis. Nunquid dixit, à me? Alio enim loco aperte dicit, Ne auertas faciem tuam à me. Ergo auerte faciẽ tuã à peccatis meis. Nolo videas peccata mea: quia videre Dei, animaduertere est. Ideo & iudex quod punit, animaduertere dicitur: id est, animũ illuc vertere, intendere vtiq; ad puniendũ, quia iudex est. Sic est & iudex Deus. Auerte faciem tuã à peccatis meis. Tu ab ipsis faciem noli auertere, si vis vt Deus ab ipsis auertat faciem suã. Vide quomodo hoc offert Deo in ipso Psalmo, Facinus meũ ego, inquit, agnosco, & peccatũ meũ ante me est semper. Hoc non vult esse ante Deũ; quod vult esse ante se. Virga directionis, virga regni tui. Nemo sibi multũ de misericordia Dei blandiatur, virga directionis est. Nunquid dicimus, non esse misericordẽ Deum? Quid misericordius eo, qui parcit tantum peccatoribus, & qui in omnibus conuersis ad se non curat præterita? Sic eum dilige misericordem, vt velis esse veracẽ: non enim misericordia potest illi auferre iustitiam, neq; iustitia misericordiam. Interim quãdiu ille differt, tu noli differre: quoniam virga directionis virga regni ipsius. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. Propterea vnxit te Deus Deus tuus.) Propterea vnxit te, vt diligeres iustitiam, & odires iniquitatẽ. Et vide quomodo ait, propterea vnxit te Deus Deus tuus. O tu Deus, vnxit te Deus tuus. Deus vngitur à Deo. Etenim in Latino putatur idẽ casus nominis repetitus: in Græco autem euidentissima distinctio est, quia vnũ nomen est quod cõpellatur, & alterũ ab eo qui compellat, Vnxit te Deus. O tu Deus, vnxit te Deus tuus: quomodo si diceret, propterea vnxit te ô tu Deus Deus tuus. Sic accipite, sic intelligite, sic in Græco euidentissimũ est. Ergo quis est Deus vnctus à Deo? Dicant nobis Iudæi. Scripturæ istæ communes sunt, vnctus est Deus à Deo: vnctum audis, Christum intellige: etenim Christus à chrismate. Hoc nomen quod appellatur Christus, vnctionis est: nec in aliquo alibi vngebantur reges & sacerdotes, nisi in illo regno vbi Christus prophetabatur & vngebatur, & vnde venturum erat Christi nomen. Nusquam est alibi omnino, in nulla gẽte, in nullo regno. Vnctus est ergo Deus à Deo. Quo oleo nisi spiritali? Oleum enim visibile in

Psal. 2. — Psal. 50. — Psal. 26. — Hebr. 1. c.

A signo est, oleum inuisibile in sacramento est. Oleum spiritale intus est, oleũ visibile exterius est. Vnctus est nobis Deus, & missus est nobis, & ipse Deus vt vngeretur homo erat: sed ita homo erat, vt Deus esset: ita Deus erat, vt homo esse non dedignaretur. Verus homo, verus Deus, in nullo fallax, in nullo falsus: quia vbique verax, vbiq; veritas. Deus ergo homo, & ideo vnctus Deus: quia homo Deus, & factus est Christus. Hoc figurabatur in eo quod Iacob lapidem sibi ad caput posuerat, & dormierat. Iacob Patriarcha lapidem sibi ad caput posuerat. Dormiens autem illo lapide ad caput posito, vidit apertis cælis scalam à cælo in terram, & angelos ascendentes & descendẽtes. Hoc viso euigilauit, vnxit lapidem & discessit. In illo lapide intellexit Christũ, ideo vnxit. Videte ex quo prædicatur Christus. Quid sibi vult illa vnctio lapidis, præsertim apud Patriarchas, qui vnum Deum colebãt? Factũ est autẽ in figurã, & discessum est. Nõ enim vnxit lapidẽ, & venit illuc semper adorare, & sacrificia ibi facere. Expressum est mysteriũ, non inchoatum sacrilegiũ. Et
B videte lapidẽ. Lapidẽ quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Et quia caput viri Christus, propterea lapis ad caput. Attẽdite magnum sacramentum. Lapis Christus. Lapidẽ viuum ait Petrus ab hominibus reprobatum, à Deo autẽ electum. Et lapis ad caput, quia caput viri Christ⁹: & vnctus lapis, quia à chrismate dictus est Christus. Et videntur scalæ reuelante Christo à terra in cælum, vel à cælo in terram, & ascendentes & descendentes angeli. Quid hoc sit, melius videbimus, cùm testimoniũ euangelicũ ab ipso Dño cõmemorauerimus. Nostis quia Iacob ipse est Israël. Illi enim cum angelo luctanti & præualenti, & benedicto ab eo cui præualuit, nomen mutatũ est, vt appellaretur Israël: sicut populus Israël præualuit Christo, vt crucifigeret eum: & tamen in his qui Christo crediderunt, ab ipso cui præualuit, benedictus
C est. Sed multi nõ crediderunt, inde claudicatio Iacob. Benedictio & claudicatio. Benedictio in his qui crediderũt: nam postea nouimus ex illo populo multos credidisse. Claudicatio autem in his qui non crediderunt. Et quia plures non crediderunt, & pauci crediderunt: ideo vt fieret claudicatio, tetigit latitudinem femoris eius. Quid est latitudo femoris eius? Multitudo generis. Videte ergo scalas illas. Dominus vidit Nathanaëlem in Euangelio, & ait: Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. Sic enim dicitur de ipso Iacob: Et erat Iacob sine dolo habitans in domo. Hoc recolens Dominus videns Nathanaëlem sine dolo de gente illa, & de populo illo, Ecce verè, inquit, Israëlita, in quo dolus non est. Appellauit Israëlitam, in quo dolus non esset, propter Iacob: Et ille Nathanaël, Vnde me nosti? Et Dominus, Cùm esses sub arbore fici vidi te: id est, cùm esses in illo populo sub lege cõstitutus, quæ
D carnali vmbra illum populum protegebat, ibi te vidi. Quid est, ibi te vidi? Ibi tui misertus sum. Ille autẽ recordatus quod fuerat etiã sub arbore fici in veritate, admiratus quia putabat se à nemine visum, cùm ibi esset, cõfitetur & dicit: Tu es filius Dei, tu es rex Israël. Quis hoc dixit? Qui audierat quod verus esset Israëlita, & dolus in illo nõ esset. Et Dñs, Quia dixi tibi, vidi te sub arbore fici, credidisti: maiora horũ videbis. Loquitur cũ Israël, cũ Iacob, cũ illo qui sibi lapidẽ ad caput posuerat: maiora horũ videbis. Quæ maiora? Quia iã lapis ille ad caput est. Amẽ dico vobis, videbitis cælũ apertũ, & angelos Dei ascendẽtes & descendentes super filiũ hominis. Angeli Dei ascẽdant & descendant per scalas illas, fiat hoc in Ecclesia. Angeli Dei annũciatores sunt veritatis: ascẽdant & videant: In principio erat verbũ, & verbũ erat apud Deum, & Deus erat verbum. Descendant, & videant, quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Ascendãt vt erigant magnos:

Gen. 28. c. — Psal. 117. — 1 Cor. 11. a. — 1 Pet. 2. a. — Gen. 28. c. — Ioan. 1. g. — Gen. 32. f. — Ioan. 1. f. — Gen. 25. d. — Gen. 28. c. — Ioan. 1. g. — Ioan. 1. a.

magnos: descendant vt nutriant paruos. Vide ascen-
1 Cor. 5. c. dentem Paulū, Siue mente excessimus, Deo. Vide de-
scendentē, Siue tēperantes sumus, vobis. Vide ascen-
dentem, Sapientiam loquimur inter perfectos. Vide
1 Cor. 3. a. descendentē, Lac vobis potū dedi, non escam. Hoc fit
Ioan. 1. g. in Ecclesia. Ascendunt & descendūt angeli Dei super
filium hominis: quia sursum est filius hominis, ad quē
ascendūt corde, id est caput eius: & deorsum filius ho-
minis, id est, corpus eius. Membra eius hic sunt, caput
sursum est. Ascenditur ad caput, descenditur ad mem-
bra. Christus ibi, Christus hic. Nam si ibi tantū, & hic
Act. 9. a. non: vnde vox illa, Saule Saule, quid me persequeris?
Quis enim illi in cælo molestus fuit? Nemo, nec Iu-
dæi, nec Saulus, nec diabolus tentator. Nemo ibi mo-
lestus illi: sed sicut in compage corporis humani, pede
calcato lingua clamat: Dilexisti iustitiam, & odisti
iniquitatem; propterea vnxit te Deus Deus tuus. Lo-
cuti sumus de vncto Deo, hoc est de Christo. Nō po-
tuit apertius dici nomen Christi, quàm vt diceretur
vnctus Deus. Quomodo speciosus forma prę filiis ho-
minum: sic vnctus, Oleo exultationis præ participi-
bus suis.) Qui enim participes eius? Filij hominum:
quoniā & ipse filius hominis particeps factus est mor-
talitatis illorum, vt faceret eos participes immortali-
tatis suæ. Myrrha & gutta & casia à vestimentis
tuis.) Odores boni à vestimētis tuis. Vestimenta eius
Ephes. 5. f. sunt sancti eius, electi eius, tota ecclesia eius: quam
sibi sicut vestem exhibet, sine macula & ruga. Propter
maculam abluens in sanguine, propter rugam exten-
dens in cruce. Inde bonus odor qui significatur nomi-
Matth. 9. c. natis quibusdam aromatibus. Audi Paulum illam mi-
nimam fimbriam de vestimēto quod tetigit mulier in
2 Cor. 2. d. fluxu sanguinis, & sanata est: audi illū dicentē, Christi
bonus odor sumus in omni loco, & in iis qui salui fiūt,
& in iis qui pereunt. Non dixit, bonus odor in iis qui
salui fiūt, & malus odor in iis qui pereunt: sed quod ad
nos attinet, bonus odor sumus, & in iis qui salui fiunt.
& in iis qui pereūt. Saluum fieri hominē bono odore,
non est improbabile neq; incredibile. Perire autē ho-
minē bono odore, quę ratio est? Magna vis, magna ve-
ritas: & si capi nō potest, ita est. Nam vt noueritis quia
difficile capitur, statim subiecit: Et ad hæc quis ido-
neus? Quid est, ad hæc quis idoneus? Quis intelligat
homines mori bono odore. Tamē aliquid dicā fratres.
Ecce ipse Paulus prædicabat Euangelium, multi illum
amabant prædicatorē Euangelij, multi illi inuidebāt.
Qui illū amabant, bono odore saluabantur: qui illi in-
uidebāt, bono odore peribant. Ideo & pereuntibus nō
malus odor, sed bonus odor. Ideo enim magis illi inui-
debant, quia tam bona in illo gratia pręualebat: nemo
enim inuidet misero. Erat ergo gloriosus in prædica-
tione verbi Dei, & viuens secundū regulā illius virgæ
directionis: & diligebant eū qui in illo diligebāt Chri-
stum, qui sequebātur bonū odorem. Diligebat amicū
sponsi sui sponsa ipsa, quæ dicit in Canticis canticorū,
Cant. 1. a. Post odorem vnguentorū tuorum curremus. Illi autē
alij quāto magis eum videbant in gloria prædicationis
Euāgelij & in vita inculpabili, tanto magis inuidia tor-
quebātur & occidebātur bono odore. Myrrha & gut-
ta & casia à vestimētis tuis; A domibus eburneis, ex
quibus delectauerūt te filiæ regū.) Domos eburneas,
domos magnas, domos regales, quas vis elige, delecta-
uerunt inde Christum filiæ regum. Vis domos ebur-
neas spiritaliter accipere? Magnas domos, & magna
tabernacula Dei, corda sanctorū. Ipsósq; reges regētes
carnē, subiugātes sibi turbas humanarū affectionum,
castigantes corpus, & seruituti subiicientes, accipe,
quia inde delectauerūt eum filiæ regum. Etenim om-
nes animæ quæ illis prædicantibus & euangelizanti-
bus natæ sunt, filiæ regū sunt: & Ecclesiæ filiæ Aposto-
lorū, filiæ regum sunt: ille est enim rex regum. Illi au-

A tem reges de quibus dictum est, Sedebitis super duo- Matth. 19. d.
decim sedes iudicantes duodecim tribus Israel, prædi-
cauerunt verbum veritatis, & genuerunt Ecclesias, nō
sibi, sed illi. Ad hoc sacramentum pertinet quod scri-
ptū est in lege: Si mortuus fuerit frater, accipiat vxo- Deut. 25. b.
rem eius frater eius, & suscitet semen fratri suo. Acci-
piat vxorem frater eius, & suscitet semen, non sibi, sed
fratri suo. Dixit Christus, Dic fratribus meis. Dixit & Matth. 28. b.
in alio Psalmo, Narrabo nomen tuum fratribus meis. Psal. 21.
Mortuus est Christus, resurrexit, ascendit, absentauit
se corpore: susceperūt fratres eius vxorem eius, præ-
dicatione Euangelij generaturi filios, non per semet-
ipsos, sed per Euangelium, propter nomen fratris. In
Christo enim Iesu, inquit, per Euāgelium propter no- 1 Cor. 4. c.
men fratris, ego vos genui. Itaque suscitantes propter
nomen fratris semen fratri suo, quotquot genuerant
non Paulianos aut Petrianos, sed Christianos nomi- Deut. 25. b.
nauerunt. Videte si nō iste sensus vigilat, & in his ver-
B sibus. Cùm enim diceret à domibus eburneis, dixit de
regalibus, amplis, pulchris, lenibus, qualia sunt corda
sanctorum: subiecit, Ex quibus te delectauerunt filiæ
regum. In honore tuo.) Filiæ quidē regū, filiæ Apo-
stolorum tuorum: sed in honore tuo, quia semen illud al. illi.
suscitauerūt fratri suo. Ideo ipsos quos suscitauerat fra-
tri suo Paulus, cùm videret currere ad nomen suū: ex-
clamauit, Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis?
Quid enim ait lex? Et habeat natus nomen defuncti. 1 Cor. 1. b.
Defuncto nascatur, defuncti nomine appelletur. Ser-
uat hoc legitimū Paulus: volentes appellari ex nomi-
ne suo, reuocat, Nunquid Paulus pro vobis crucifixus
est? Ad defunctum aspicite, Nunquid Paulus pro vo-
bis crucifixus est? Et quid ergo? Quando illos genera-
sti, quid si nomen tuum illis imposuisti? Nō. Ait enim,
Aut in nomine Pauli baptizati estis? Delectauerunt te
filiæ regum in honore tuo. Tene te, serua te in hono-
re tuo. Hoc est habere vestem nuptialem, illius hono-
C rem, illius gloriam quærere. Intellige etiā filias regum
ciuitates, quæ crediderunt in Christum, & à regibus
conditæ sunt: & à domibus eburneis, diuitibus, super-
bis, elatis. Filiæ regum delectauerūt te in honore tuo:
quia non quæsierūt honorem patrum suorū, sed quę-
sierunt honorem tuū. Ostendatur mihi Romæ in ho-
nore tanto templum Romuli, in quanto ibi ostendo
memoriā Petri. In Petro quis honoratur, nisi ille de-
functus pro nobis? Sumus enim Christiani, nō Petria-
ni. Etsi nati per fratrē defuncti, tamen cognominati
nomine defuncti. Per illum nati, sed illi nati. Ecce Ro-
ma, ecce Carthago, ecce aliæ & aliæ ciuitates filiæ re-
gum sunt: & delectauerunt regem suum in honore ip-
sius, & ex omnibus fit vna quædam regina. Quale car-
mē nuptiale? Ecce inter carmina hilaritatis plena, pro-
cedit & ipsa spōsa. Sponsus enim veniebat, ipse descri-
bebatur, in illum erat omnis intentio nostra: procedat
& ista. Astitit regina à dextris tuis.) Quæ à sinistris?
D Non regina. Stabit enim quædam & à sinistris, cui di-
cetur, Vade in ignem æternum. A dextris autem sta- Matt. 25. d.
bit, cui dicetur, Venite benedicti patris mei, percipite
regnum quod vobis paratum est ab initio mundi.
Astitit regina à dextris tuis. In vestitu deaurato, cir-
cumamicta varietate.) Vestitus reginæ huius quis est?
Et pretiosus est, & varius est. Sacramenta doctrinæ in
linguis omnibus variis. Alia lingua Afra, alia Syra,
alia Græca, alia Hebręa, alia illa & illa. Faciūt istę lin-
guæ varietatem vestis reginæ huius. Quomodo autē
omnis varietas vestis in vnitate concordat, sic & om-
nes linguæ ad vnam fidem. In veste varietas sit, scissu-
ra non sit. Ecce varietatē intelleximus de diuersitate
linguarum: & vestem intelleximus propter vnitatem.
In ipsa autem varietate aurum quod est? Ipsa sapien-
tia. Qualibet sit varietas linguarum, vnum aurum
prædicatur: non diuersum aurū, sed varietas de auro.

A Eandē quippe ſapientiam, eandem doctrinam & diſciplinam omnes linguæ prædicant. Varietas in linguis, aurū in ſententiis. Alloquitur Propheta reginā iſtam: libenter enim illi cantat, & vnuſquiſque noſtrū, ſi tamē nouerimus vbi ſimus, & ad illud corpus pertinere conemur, & fide & ſpe pertineamus vniti in membris Chriſti. Nos enim alloquitur, Audi filia, & vide.) Alloquitur eam tanquam vnus de patribus, quia filiæ regū ſunt: & ſic alloquatur Propheta, & ſic alloquatur Apoſtolus tanquā filiā. Sic enim dicimus, patres noſtri Prophetæ, patres noſtri Apoſtoli. Si nos illos vt patres, illi nos vt filios: vox vna paterna alloquitur vnicam filiam, Audi filia, & vide. Prius audi, poſtea vide. Ventū eſt enim ad nos cum Euangelio, & prædicatū eſt nobis quod nōdum videmus, & audiendo credimus, & credendo videbimus: ſicut dicit ipſe ſponſus apud Prophetam,
Pſal.17. Populus quem non cognoui ſeruiuit mihi, in obauditu auris obediuit mihi. Quid eſt, in obauditu auris? Quia non vidit. Viderunt Iudæi, & crucifixerūt:
B non viderunt gentes, & crediderunt. Veniat regina de gentibus in veſtitu deaurato, circumamicta varietate. Veniat à gentibus, veniat circumamicta omnibus linguis in vnitate ſapiētiæ: dicatur ei, audi filia, & vide. Si non audieris, non videbis. Audi vt mundes cor fide,
Act.15.b. ſicut Apoſtolus ait in Actibus Apoſtolorū: Fide mundans corda eorū. Ad hoc enim audimus vt credamus antequā videamus, vt credendo cor mundemus, vnde videre poſſimus. Audi vt credas, munda cor fide. Et
Math.5.a. cùm cor mundauero, quid videbo? Beati mundo corde, quia ipſi Deum videbūt. Audi filia, & vide: Et inclina autē tuā.) Parū eſt audi, humiliter audi. Inclina aurem tuam. Et obliuiſcere populū tuum & domū patris tui.) Erat populus quidam, & domus patris quędam, in qua nata es, populus Babyloniç, habens regem diabolū. Vndecunque venerunt gentes, à patre diabolo venerunt: ſed patri diabolo renunciauerunt. Obliuiſcere populū tuum & domum patris tui. Fœdam te
C ille genuit, cùm peccatricē fecit: pulchram te iſte regenerat, qui iuſtificat impiam. Obliuiſcere populum tuū, & domū patris tui. Quoniā concupiuit rex ſpeciem tuam.) Quam ſpeciem, niſi quam ipſe fecit? Cōcupiuit ſpeciem. Cuius ſpeciem? Peccatricis, iniquæ, impiæ, qualis erat apud patrē diabolū, & apud populū ſuum? Non, ſed de qua dicitur, Quę eſt iſta quæ aſcendit dealbata? Antea ergo non erat alba, poſtea dealbata: quia ſi fuerint peccata veſtra ſicut phœnicium,
Eſa.1.c. tanquam niuem dealbabo. Concupiuit rex ſpeciem tuā. Quis rex? Quia ipſe Dominus Deus tuus.) Iam vide ſi non debes dimittere patrē tuum illū, & populū tuum illū: & venire ad regē iſtum Deum tuum: Deus tuus eſt, rex tuus eſt. Rex tuus, & ipſe eſt ſponſus tuus. Regi nubis Deo, ab illo dotata, ab illo decorata, ab illo redempta, ab illo ſanata. Quicquid habes vnde illi placeas, ab illo habes. Et adorabūt eum filiæ Tyri in
D muneribus.) Ipſum regē tuum Deum tuū, adorabunt filiæ Tyri in muneribus. Filiæ Tyri, filiæ gentiū. A parte refertur ad totum. Tyrus vicina huic terræ vbi prophetia erat, ſignificabat gētes crediturás Chriſto. Inde erat illa Chananæa quæ primò canis eſt appellata. Nā
Math.15.c. vt noueritis, quia inde erat, Euangeliū ſic loquitur: Seceſſit in partes Tyri & Sidonis; & ecce mulier Chananæa de finibus illis egreſſa clamabat. & cætera quæ ibi narrantur. Quæ primò canis erat apud patrē ſuum & in populo ſuo, clamādo & veniendo ad iſtū regem, decora facta credēdo in illū, quid meruit audire? O mulier, magna eſt fides tua: cōcupiuit rex ſpeciem tuam. Adorabunt eum filię Tyri in muneribus. Quibus muneribus? Sic ad ſe vult veniri rex iſte, & theſauros ſuos impleri vult: & ipſe donauit vnde impleantur, & à vobis impleantur. Veniant, inquit, adorēt eum in mune-
Math.6.c. ribus. Quid eſt in muneribus? Nolite vobis condere theſauros in terra, vbi tinea & rubigo exterminant, & vbi fures effodiunt & furantur: ſed theſaurizate vobis theſauros in cælo, vbi neque fur neque tinea corrūpit. Vbi enim fuerit theſaurꝰ tuus, illic erit & cor tuū. Venite cū muneribus: date eleemoſynas, & omnia munda ſunt vobis.
Luc.11.f. Venite cum muneribus ad eum qui dicit,
Oſee6.a. Miſericordiam volo magis quàm ſacrificium. Ad
Math.9.b. illud templū quod erat ante vmbra futuri, veniebatur cum tauris & arietibus, cū hircis, cum diuerſis quibuſque animalibus aptis ad ſacrificiū: vt in illo ſanguine aliud fieret, aliud ſignificaretur. Modò iā ipſe ſanguis, quem figurabant illa omnia, venit. Venit rex ipſe, & ipſe munera vult. Quæ munera? Eleemoſynas. Ipſe eſt enim iudicaturus, & ipſe munera imputabit quibuſdam.
Math.25.c. Venite, inquit, benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratū eſt ab initio mundi. Quare? Eſuriui, & dediſtis mihi manducare: ſitiui, & dediſtis mihi bibere: nudus fui, & veſtiſtis me: hoſpes, & adduxiſtis me: infirmus & in carcere, & viſitaſtis me. Hæc ſunt munera in quibus adorāt filiæ Tyri regē: quia cū dicerēt, quādo te vidimus? ille qui ſurſum eſt & deorſum, propter aſcendentes & deſcendentes, Cùm vni, inquit, ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. Adorabunt eum filiæ Tyri in muneribus. Et quæ ſunt filiæ Tyri, & quomodo adorabunt eum in muneribus? Planius illud voluit dicere. Vultū tuum deprecabuntur diuites plebis.) Hæ filiæ Tyri adorantes in muneribus, diuites ſunt plebis, quos ille alloquitur amicus ſponſi:
1 Tim.6.d. præcipe diuitibus huius mundi, non ſuperbè ſapere, neque ſperare in incerto diuitiarum, ſed in Deo viuo, qui præſtat nobis omnia abundanter ad fruendū. Diuites ſint in operibus bonis, facilè tribuant, communicent, adorent in muneribus, ſed non perdant. Securi ponant, vbi ſemper inueniant. Theſaurizent ſibi fundamentū bonum in futurū, vt apprehendant verā vitam, adorando in muneribus. Vultū tuum deprecabūtur diuites plebis. Ad Eccleſiam enim cōcurrūt, & ibi eleemoſynas faciunt: ne extra fiant, id eſt ne extra poſiti faciant, in Eccleſia faciant. Vultus enim ſponſæ huius & reginę, proderit facientibus. Propterea illi qui
Act.4.g. res ſuas vendebant, vultū reginæ huius deprecantes in muneribus veniebant: & ea quæ portabant, ad pedes Apoſtolorum ponebāt. Feruebat dilectio in Eccleſia, vultus erat reginæ Eccleſia, vultus erat reginæ obſequium filiarū Tyri, id eſt, diuitum adorantium in muneribus. Vultū tuum deprecabuntur diuites plebis. Et qui deprecabuntur vultum, & cuius vultum deprecabūtur? Omnes vna ſponſa, omnes vna regina, mater & filij ſimul totū ad Chriſtū pertinēs, ad caput pertinēs. Sed quia fiunt iſta opera, & iſtæ eleemoſynę ad iactantiam hominū: inde dicit ipſe Dominus, Cauete facere
Math.6.a. iuſtitiam veſtrā corā hominibus, vt videamini ab eis. Quomodo autē & publicè debent fieri propter vultū
Math.5.b. ſponſæ, ait: Luceant opera veſtra coram hominibus, vt videant bona facta veſtra, & glorificent patrem veſtrū qui in cælis eſt: non vt gloriam veſtrā quæratis in operibus bonis quæ publicè facitis, ſed vt gloriam Dei. Et quis nouit, inquit, vtrū gloriam Dei quæro, an gloriam meam? Quia do pauperi, videor: quo animo dem, quis videt? Sufficiat tibi qui videt, ille videt qui retribuet. Intus amat qui intus videt: intus amat vt intus ametur, qui interiorē facit & ipſam pulchritudinem. Noli quaſi oculis exterioribus delectari, quia videris, & quia laudaris: attēde quid hic ſequatur. Omnis gloria eius filiæ regis intrinſecus.) Extrinſecus non ſolùm veſtis eſt aurea & varia, ſed intus pulchram nouit qui ſpeciem eius amauit. Quæ ſunt interiora pulchritudinis? Conſcientia, ibi videt Chriſtus, ibi amat Chriſtus, ibi alloquitur Chriſtus, ibi punit Chriſtus, ibi coronat Chriſtus. Sit ergo talis eleemoſyna tua in occulto: quia omnis gloria eius filiæ regis intrinſecus.

In fim-

In fimbriis aureis circũamicta varietate.) Pulchritudo intrinsecus. In fimbriis autẽ aureis varietas linguarum, doctrinæ decus. Ista quid prosunt, si non sit pulchritudo illa intrinsecus? Afferentur regi virgines post eam.) Verè factũ est. Credidit Ecclesia, facta est Ecclesia per omnes gẽtes. Modò quemadmodũ cõcupiscũt virgines placere illi regi? Vnde inuitãtur? Quia præcessit Ecclesia? Afferentur regi virgines post eam, proximæ eius afferentur tibi.) Non enim quæ afferũtur alienæ sunt, sed proximæ eius, ad eam pertinentes. Et quia dixit regi, ad cũ conuersus dixit tibi: Proximæ eius afferẽtur tibi. Afferentur in lætitia & exultatione, adducentur in templũ regis.) Templum regis ipsa Ecclesia, intrat in templum ipsa Ecclesia. Vnde construitur templũ? De hominibus qui intrant in templũ. Lapides viui qui sunt, nisi fideles Dei? Adducentur in templũ regis. Sunt enim virgines extra templũ regis, hæreticę sanctimoniales. Sunt quidẽ virgines, sed quid proderit eis nisi adducantur in templũ regis? Templũ regis in vnitate est: templũ regis non est ruinosum, nõ discissum, non diuisum. Iunctura lapidum viuentium charitas est. Adducentur in templũ regis. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij.) Nihil euidentius. Attẽdite iam ipsum templum regis, quia inde loquitur propter vnitatẽ diffusam toto orbe terrarũ: quia illæ quæ virgines esse voluerunt, nisi adducantur in templũ regis, sponso placere non possunt. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Genuerũt te Apostoli: ipsi missi sunt, ipsi prędicauerunt, ipsi patres. Sed nunquid nobiscũ corporaliter semper esse potuerunt? Et si vnus ipsorum dixit,
Philip.1.d. cupio dissolui, & esse cum Christo; multo magis optimum est, manere in carne necessariũ propter vos. Dixit hoc quidẽ, sed quamdiu hic manere potuit? Nunquid vsque ad hoc tempus? Nunquid vsq; in posterũ? Ergo illorum abscessu deserta est Ecclesia? Absit. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Quid est, pro patribus tuis nati sunt tibi filij? Patres missi sunt Apostoli: pro Apostolis filij nati sunt tibi, constituti sunt episcopi. C Hodie enim episcopi qui sunt per totũ mundũ, vnde nati sunt? Ipsa Ecclesia patres illos appellat, ipsa illos genuit, & ipsa illos constituit in sedibus patrum. Non ergo te putas desertam, quia non vides Petrum, quia non vides Paulum, quia non vides illos per quos nata es: de prole tua ibi creuit paternitas. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Constitues eos principes super omnẽ terram.) Vide templũ regis quàm latè diffusum est: vt nouerint virgines quæ non adducuntur in tem-
al. ad se. plum regis, non † se ad istas nuptias pertinere. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, cõstitues eos principes super omnẽ terrã. Hæc est catholica Ecclesia. Filij eius constituti sunt principes super omnẽ terram, filij eius constituti sunt pro patribus. Agnoscãt qui precisi sunt, veniant ad vnitatẽ, adducantur in templũ regis. Templum suũ Deus vbiq; collocauit, fundamẽta Prophetarum & Apostolorũ vbiq; firmauit. Filios genuit Ecclesia, constituit eos pro patribus suis principes super omnem terrã. Memores erũt nominis tui in omni generatione & generatione. Propterea populi confitebuntur tibi.) Quid ergo prodest confiteri, & extra templũ cõfiteri? Quid prodest precari, & in monte nõ
Psal.3. precari? Voce mea, inquit, ad Dñm clamaui, & exaudiuit me de mõte sancto suo. De quo monte? De quo
Matth 5.b. dictũ est, Non potest ciuitas abscondi supra montem
Dan.2.f. cõstituta. De quo monte? Quem vidit Daniel ex paruo lapide creuisse, & fregisse omnia regna terrarum, & impleuisse omnem faciem terræ. Ibi adoret qui vult accipere, ibi petat qui vult exaudiri, ibi cõfiteatur qui vult sibi ignosci. Propterea populi confitebuntur tibi, in æternum, & in seculum seculi. Quia & in illa vita æterna non erit iam quidem gemitus peccatorum, sed tamen in diuinis laudibus supernæ illius ac perpe- A tuæ ciuitatis non deerit sempiterna confessio tantæ felicitatis. Ipsi enim ciuitati cui alius Psalmus cantat,
Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei: ipsi sponsæ Christi, ipsi reginæ filiæ regis, & coniugi regis: quia principes eius sunt memores nominis eius in omni generatione & generatione: id est, quamdiu transeat hoc seculum, quod multis generationibus agitur: gerentes pro illa charitatis curam, vt de isto seculo liberata in æternum Deo conregnet: propter hoc idem ipsi confitebuntur tibi populi in æternum, cõspicuis & manifestis illic cordibus omnium perfecta charitate luminosis, vt se vniuersam plenissimè nouerit, quæ hic in multis suis partibus occulta sibi est. Vnde admone- Psal.86.
mur ab Apostolo nihil ante tempus iudicare, donec 1 Cor.4.a.
veniat Dominus, & illuminet abscondita tenebrarũ, & manifestet cogitationes cordis: & sit laus vnicuique à Deo. Ipsa enim sancta ciuitas sibi quodammodo cõfitebitur, cùm populi eius quibus constat ipsi ciuitati B confitebuntur in æternum: vt ex nulla parte se lateat, nullo in se existente cuius aliquid lateat.

IN PSALMVM XLV. ENARRATIO.

IAM charitati vestræ quædam sicut notissima loquimur, in quibus immorari non debemus: quia ea quæ scitis breuiter cõmemorari debent. Filios Chore nos intelligamus. Commemoro enim vos scientes, Chore interpretari caluitiũ, Dominúmq; nostrum significare, qui in Caluariæ loco crucifixus adduxit multos, tã- Matt.27.d.
quam illud granũ, quod nisi mortificatũ esset, solum Ioan.12.d.
remaneret: & eos qui adducti sunt appellatos filios Chore, hoc in mysterio. Cæterùm fuerunt nescio qui filij Chore illo tempore, quando ista cantabantur: sed 1 Par.26.a.
spiritus nos viuificare debet, nõ litera velare. Nos ergo 2 Cor.3.b.
intelligamus, & videre si ea quæ sequuntur, id est, quæ habet Psalmi ipsius cõtextus, congruunt nobis: & inuenimus hic nos, si tamen inhæreamus membris eius, cuius corporis in cælo caput est, ex illa passione ascendens: vt eos qui in humilitate iacebãt, secum in vbertate adducat, fructum ferentes in tolerantia. Dictum est autem, In finem pro occultis pro filiis Chore, Psalmus.) Occultũ est ergo: sed ille ipse qui in Calua- Matth.27.f.
riæ loco crucifixus est, nostis quia velũ discidit, vt tẽpli secreta patefacerent. Proinde quia crux Dñi nostri clauis fuit qua clausa aperirẽtur: credamus affuturũ cum nobis, vt ista occulta reuelentur. In finẽ quod habet, semper Christũ intelligere debemus. Finis enim legis Rom.10.a.
Christus, ad iustitiam omni credenti. Finis autẽ dicitur, nõ quia consumit, sed quia perficit. Nam & finitũ cibum dicimus qui mãducabatur, & finitam tunicam quæ texebatur. Illud ad consumptionẽ, hoc ad perfectionem. Quia ergo vltrà quò tendamus nõ habemus, cùm ad Christũ peruenerimus; ipse cursus nostri finis dicitur. Nec putare debemus, quia cùm ad illum peruenerimus, aliquid amplius debemus niti vt ad patrẽ perueniamus. Hoc enim putauit & Philippus, cùm ei D dixit, Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Ioan.14.a.
Cùm dicit, sufficit nobis, finẽ quærit satietatis & perfectionis. Et tanto, inquit, tempore vobiscum sum, & non cognouistis me? Philippe, qui videt me, videt & Ioan.10.f.
patrem. In illo ergo habemus patrẽ, quia ipse in patre, & 8.
& pater in ipso: & ipse & pater vnum sunt. Quid igitur hic admonet qui cantat, vbi vocem nostram agnoscere debemus, si tamẽ huius vocis affectũ habemus?

Deus noster refugium & virtus.) Sunt quædam refugia vbi non est virtus, quò quisque cùm fugerit, magis infirmatur quàm confirmetur. Cõfugis, verbi gratia, ad aliquem in seculo magnum, vt facias tibi potẽtem amicũ, refugium tibi videtur. Tanta tamen huius seculi incerta sunt, & ira potentum ruinæ quotidianæ crebrescunt, vt cùm ad tale refugium confugeris, plus ibi timere incipias. Antea enim causæ tuæ tantũ timebas, cùm verò ad talẽ refugeris, & de illo tibi timebis.

Multi enim cũ ad talia refugia cõfugissent, cadẽtibus illis ad quos cõfugerũt, & ipsi quæsiti sunt: quos nemo quæreret, si non ad talia cõfugissent. Non est refugiũ nostrum tale, sed refugium nostrum virtus est. Cùm illuc confugerimus, firmi erimus. Adiutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis.) Multæ sunt tribulationes, & in omni tribulatione ad Deum confugiẽdum est: siue sit tribulatio in re familiari, siue sit in salute corporis, siue de periculo charissimorum, siue de aliqua re ad huius vitę sustentaculum necessaria: omnino aliud refugiũ nõ debet esse homini Christiano quàm saluator eius, quàm Deus eius, quò cùm confugerit, fortis fit. Nõ enim ipse in se fortis erit, aut sibi ipse fortitudo erit: sed ille illi fortitudo erit, qui refugium eius factus est. Veruntamen charissimi inter omnes tribulationes humanæ animæ, nulla est maior tribulatio quàm conscientia delictorum. Namque si ibi vulnus non sit, sanúmque sit intus hominis quod conscientia vocatur: vbicunque alibi passus fuerit tribulationes, illuc confugiet, & ibi inueniet Deum. Si autem ibi requies non est propter abundantiã iniquitatis, quoniam & ibi Deus non est, quid facturus est homo? Quò confugiet, cùm cœperit pati tribulationes? Fugiet ab agro ad ciuitatẽ, à publico ad domum, à domo in cubiculum, & sequitur tribulatio. A cubiculo iam quò fugiat nõ habet, nisi interius ad cubile suũ. Porrò si ibi tumultus est, si fumus iniquitatis, si flãma sceleris, nõ illuc potest cõfugere. Pellitur enim inde: & cùm inde pellitur, à seipso pellitur. Et ecce hostem suũ inuenit, quò confugerat, seipsum quò fugiturus est? Quocunque fugerit se, talem trahit post se: & quocũque talem traxerit se, cruciat se. Sed à seipso sunt tribulationes quę inueniunt hominem nimis: acerbiores enim non sunt: †tanto sunt acerbiores, quanto sunt interiores. Videte charissimi, cùm ligna †deasciantur à fabris & probantur, aliquando in superficie videntur quasi læsa & putrida. Faber autem inspicit tanquam medullam interiorem ligni, & si sana interius ligna cognouerit, promittit ea in ædificio duratura: nec valde erit de superficie læsa sollicitus, quando id quod interius est sanum renũciat. Porrò hominis interius cõscientia non inuenitur. Quid igitur prodest, si quod est exterius sanum est, & putrefacta est medulla consciẽtiæ? Arctę istæ & vehemẽtes omnino, & sicut Psalmus ipse ait, nimiæ tribulationes sunt: tamen & in his adiutor factus est Dominus dimittendo peccata. Iniquorum enim cõscientias non sanat nisi indulgentia. Si enim magnas tribulationes habere se dicit debitor fisci, confessus: & intuens angustias rei familiaris suæ, cùm se videt non posse esse soluendo propter imminẽtes omni anno compulsores, tribulationes magnas se pati dicit, nec vsquam respirat nisi in spe indulgẽtiæ rerum terrenarum: quanto magis debitor pœnarum de abundantia delictorum, quãdo reddet quod debet de mala conscientia, quando si reddiderit ipse perit? Hoc enim debitum reddere, pœnas luere est. Restat ergo, vt de ipsius indulgẽtia securi esse possimus, si tamen accepta indulgentia nõ rursus ad debita contrahenda redeamus. Isti ergo filij Chore fortasse intelliguntur esse illi quibus locutus est Petrus in Actibus Apostolorum, cùm intẽti facti essent ad mirabilia aduentus spiritus sancti, cùm omnes in quos venerat, linguis omnibus loquerẽtur: annũciauit enim illis Christum. Qui cùm tanta potuisset mittẽdo spiritum sanctum, ille quem ipsi crucifixerant manibus suis, cogitantes quàm contemptibilis esset, cùm ab eis occideretur; quàm altus & excelsus apud Deum factus esset, qui spiritu sancto idiotas impleret, & linguas infantiũ faceret disertas: compuncti corde, dixerunt: Quid faciemus? Istæ erant nimiæ tribulationes quæ illos inuenerant. Non enim ipsi inuenerunt peccata sua, sed inuenta in eis sunt commemoratione Apostolorũ. Ideo inuenerunt illos tribulationes, nõ ipsi inuenerunt tribulationes. Nam quando sine alicuius admonitione ipse homo considerat factũ suum, & rogat Deũ, quid dicit? Tribulationem & dolorẽ inueni, & nomen Domini inuocaui. Alia est ergo tribulatio quam tu inuenis, alia quæ te inuenit. In vtraque tamen siue quæ te inuenit, siue quam tu inuenis: vt vtráque depellar, ille rogandus est, qui est adiutor in tribulationibus. Nam & ille cùm inuenit, hoc dixit, Et nomen Domini inuocaui. Et hi in tribulationibus à quibus se inuentos esse dixerunt, hoc dixerũt: Deus noster refugiũ & virtus, adiutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis. Sed quia adiutor factus est, vnde factus est? Compuncti, inquit, corde dixerunt, Quid faciemus? Tanquam magna desperatione. Ille tantus est quẽ nos occidimus, nos vbi erimus? Et Petrus, Agite pœnitentiã, & baptizetur vnusquisque vestrûm in nomine Domini nostri Iesu Christi: & dimittũtur vobis peccata vestra. Nihil enim hoc peccato grauius cogitare potuerũt. Quid grauius peccatori ægro, quàm medici interfectio? Quid grauius potest æger facere, quã si medicũ suum occidat? Cùm hoc dimittitur, quid non dimittitur? Ab illo ergo cui dictum est, refugium & virtus, acceperunt magnam securitatem: Baptizetur vnusquisque vestrûm in nomine Domini nostri Iesu Christi. In illius nomine quẽ occidistis, baptizamini, & dimittuntur vobis peccata vestra. Medicum vel postea cognouistis, iam securi bibite sanguinem quem fudistis. Denique accepta tanta securitate, quid dicũt? Propterea non timebimus, cùm cõturbabitur terra.) Paulo antè soliciti, subitò securi, ex tribulationibus nimiis in magna tranquillitate positi sunt. Dormiebat enim illis Christus, ideo turbabãtur: excitatus est Christus, sicut modò audiuimus in Euangelio, imperauit vẽtis, & quieuerunt; quoniam Christus in cuiuscũque corde per fidem non est, significatum est nobis, quia eius cor tanquam nauis in huius seculi tẽpestate turbatur. Qui fidem suam obliuiscitur, tanquã Christo dormiẽte turbatur: excitato autem Christo, fit tranquillitas. Denique & ipse Dominus quid ait? Vbi est fides vestra? Excitatus Christus, excitauit fidẽ: vt quod in naui factum erat, fieret in cordibus eorum. Adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis, id egit vt ibi esset tranquillitas magna. Videte ipsam trãquillitatem. Propterea non timebimus, cùm conturbabitur terra: Et transferẽtur montes in cor maris.) Tũc non timebimus. Quæramus montes translatos: & si inuenire poterimus, manifestum est, quia ipsa est securitas nostra. Dominus quippe dixit discipulis: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, tollere & mittere in mare; & fiet. Fortè monti huic de seipso dixit, dictus est enim mons. Erit in nouissimis temporibus manifestus mons Domini. Sed iste mõs super alios montes collocatus est: quia & Apostoli montes, portantes montem hunc. Ideo sequitur, Erit in nouissimis temporibus manifestus mons Domini, paratus in cacumine montium. Transcendit ergo cacumina montium omnium, & in cacumine omnium montiũ collocatus est; quoniam montes sunt annunciantes montem. Mare autẽ significat hoc seculum, in cuius maris comparatione tanquam terra videbatur gens Iudæorum. Non enim idololatriæ amaritudine tegebatur; sed erat tanquam arida, amaritudine gentium tanquam mari circũdata. Futurum erat vt turbaretur terra, id est, illa ipsa gens Iudęa; & transferrentur mõtes in cor maris, id est, primò ipse mons magnus paratus in cacumine montium. Deseruit enim gentẽ Iudæam, & factus est in gentibus: translatus est de terra ad mare. Transferentibus quibus? Apostolis quibus dixerat: Si habueritis fidem in vobis tanquam granũ sina-

Marginal notes: al. tanto nõ sunt acerbiores, quãto non sunt interiores. — al. deiiciũtur. — al. confessus. — Act. 2. a. — Psal. 114. — Act. 2. f. — Ibidem f. — Matt. 28. d. — Matth. 17. a. — Esa. 2. a. — Mich. 4. b. — Matth. 17. a.

sinapis, diceretis monti huic, tollere & mittere in mare, & fiet: id est, per fidelissimam vestram prædicationem fiet, vt mons iste, hoc est, ego ipse prædicer in gentibus, glorificer in gentibus, agnoscar in gentibus, & fiat quod
Psal.17. de me prædictũ est, Populus quem nõ cognoui, seruiuit mihi. Quando autem & illi montes translati sunt? Et hoc indicet nobis scriptura Dei. Quando Apostolus prædicabat Iudæis, respuerunt verbũ: & ait Apostolus Paulus,
Act.13.g. Ad vos missi eramus, sed quia respuistis verbum Dei, imus ad gentes. Translati sunt montes in cor maris. Verè enim gentes crediderũt montibus, vt in corde maris essent montes illi: non sicut Iudæi, de
Matt.15.b. quibus dictum est, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorũ longè est à me. Hoc enim & de nouo Testamento promittit Dominus per Prophetam dicens,
Iere.31.f. Hebr.8.c. Dabo leges meas in cordibus eorũ. Hæ leges, hæc præcepta per Apostolos indita omnium gentium fidei & credulitati, mõtes dicti sunt translati in cor maris. Tũc nos non timebimus. Qui non timebimus? Illi qui cõpuncti sumus corde, ne fieremus de numero reproborum Iudæorum, tanquam ramorum fractorum. Crediderunt enim quidam illorum, & adhæserunt Apostolis prædicatibus. Timeant ergo illi quos deseruerũt montes. Nos à montibus non recessimus: & quando translati sunt in cor maris, secuti sumus. Quid iam sequitur ex eo quòd translati sunt montes in cor maris? Attendite & videte veritatem. Hæc enim quãdo dicebantur, obscura erant, quia nondum contigerant: nũc autem quis iam facta non cognoscat? Liber tibi sit pagina diuina, vt hæc audias: liber tibi sit orbis terrarũ, vt hæc videas. In istis codicibus non ea legunt, nisi qui literas nouerunt: in toto mundo legat & idiota. Quid ergo factum est, dum translati sunt montes in cor maris? Sonuerunt & turbatæ sunt aquæ eius.) Quãdo
Act.17.d. prædicabatur Euangeliũ, dixerunt, Quid est hoc? Peregrinorum demoniorũ videtur iste annuntiator esse. Hoc Athenienses. Ephesij autẽ quo tumultu occidere Apostolos voluerunt, quando in theatro pro Diana sua tantum strepitum fecerunt, vt clamarent, magna
Act.19.f. Diana Ephesia? inter quos fluctus & sonitus maris nõ timebant, quia ad refugium illud confugerant. Deni-
Philip.1.d. que Apostolus Paulus volebat intrare in theatrum, & à discipulis reuocatus est: quia necessariũ erat adhuc vt in carne maneret propter ipsos. Sed tamen sonuerunt & turbatæ sunt aquæ eius; Cõturbati sunt mõtes in fortitudine eius.) Cuius? Nunquid nam maris, an potius Dei, de quo dictum est, Refugium & virtus, adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis? Turbati enim sunt montes, id est, potestates huius seculi. Alij sunt montes Dei, alij sunt mõtes seculi. Mõtes seculi quibus caput diabolus: montes Dei, quibus caput Christus. Sed per istos montes, turbati sunt illi montes. Tunc dederunt voces cõtra Christianos, quãdo turbati sunt montes sonantibus fluctibus: & montes sunt turbati, & factus est magnus terræ motus cum
Matt.7.d. motu aquæ. Sed cui hæc? Ciuitati illi fundatæ super petram. Sonant aquæ, turbantur montes, annuntiato Euãgelio. Quid tu ciuitas Dei? Audi quid sequitur: Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei.) Cõturbantur montes cum sæuit mare, non deserit Deus ciuitatem suã per impetus fluminis. Qui sunt isti impetus fluminis? Inundatio illa spiritus sancti, de quã
Ioan.7.f. Dominus dicebat: Si quis sitit, veniat & bibat. Qui credit in me, flumina aquæ viuæ fluent de ventre eius. Ergo hæc flumina fluebant de ventre Pauli, Petri, Ioannis, aliorum Apostolorum, aliorum Euangelistarũ fidelium. Hæc flumina cũ fluant ab vno flumine, multi impetus fluminis lætificant ciuitatem Dei. Nam vt noueritis hoc de spiritu sancto dictum, in eodẽ Euangelio consequenter dicit Euangelista: Hoc autẽ dicebat de spiritu, quem accepturi erant hi qui in eũ erant

A credituri. Spiritus autem nondum erat datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Glorificato Iesu post resurrectionem, glorificato post ascẽsionem, die Pentecostes venit spiritus sanctus, impleuit credentes, locuti Act.2.a.b.
sunt linguis, prædicare Euangeliũ cœperunt gentibus. Hinc ciuitas Dei lætificabatur, dum mare turbaretur sonitu aquarum suarum, dum montes conturbarẽtur quærẽtes quid agerẽt, quomodo nouã doctrinam pellerẽt, quomodo Christianorũ genus de terra eradicarent. Cõtra quem? Cõtra fluminis impetus lætificãtis ciuitatẽ Dei. Hinc etiam ostẽdit de quo flumine diceret, quia spiritum sanctũ significabat, fluminis impetus lætificat ciuitatẽ Dei. Et quid sequitur? Sãctificauit tabernaculũ suũ Altissimus.) Si ergo sequitur sanctificationis nomẽ, manifestum est, fluminis illos impetus de spiritu sancto intelligẽdos, quo lætificatur & sanctificatur omnis pia anima credẽs in Christũ, vt fiat ciuis ciuitatis Dei. Deus in medio eius, nõ cõmouebitur.)
B Sæuiat mare, conturbentur montes; Deus in medio eius, non commouebitur. Quid est in medio eius? Tãquam Deus in vno loco stet, & circundent eũ qui credũt in eum. Ergo ambitur loco Deus, & lata sunt quæ circundant, in angusto est qui circundatur? Absit. Nihil tale cogitetis de Deo, qui nullo capitur loco, cui sedes est conscientia piorũ. Et ita sedes Dei est in cordibus hominum, vt si homo ceciderit à Deo, Deus in se maneat, nõ quasi cadat, nõ inueniẽdo vbi sit. Magis enim te subleuat vt in illo sis, quàm in te incũbat, vt si te subduxeris, cadat. Ille si se subduxerit, cades tu: tu te si subduxeris, nõ cadit ille. Quid ergo est, Deus in medio eius? Hoc significat quòd æquus est omnibus Deus, & personas nõ accipit. Quomodo enim illud quod in medio est, paria habet spatia ad omnes fines: Ita Deus medius esse dicitur, æqualiter omnibus cõsulẽs. Deus in medio eius, nõ cõmouebitur. Vnde non cõmouebitur? Quia in medio eius Deus. Adiuuabit eã Deus
C vultu suo.) Ille est adiutor in tribulationibus, quæ inuenerũt nos nimis. Adiuuabit eã Deus vultu suo. Quid est, vultu suo? Demonstratione sua. Quomodo se demonstrat Deus, vt vultum eius videamus? Iã commemorõ. Didicistis præsentẽ Deum, didicimus per opera. Quãdo ab illo aliquid adiutorij accipimus, ita vt omnino non dubitemus à Domino nobis esse cõcessum: vultus Dei nobiscum est. Adiuuabit eam Deus vultu suo. Conturbatæ sunt gentes.) Et quomodo conturbatæ? Et quid cõturbatæ? Vt deicerent ciuitatem Dei, al. Vt
in cuius medio eius Deus, vt euerterent tabernaculũ sanctificatum, quod adiuuat Deus vultu suo? Nõ. Sed iam salubriter conturbatæ sunt gentes. Quid enim sequitur? Et inclinata sunt regna.) Inclinata, inquit, sunt regna. Iam non erecta vt superbirent, sed inclinata vt adorarent. Quando inclinata sunt regna? Quãdo factum est quod prædictũ est in alio Psalmo, Adora- Psal.71.
bunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient
D ei. Quæ res fecit vt inclinarentur regna? Quæ res? Audi: Dedit vocem suã Altissimus, & mota est terra.) Arreptitij idolorum tanquam ranæ de paludibus personabant, tanto tumultuosius, quãto sordidius de luto & cœno. Et quid strepitus ranarũ ad tonitrua nubiũ? Inde enim dedit vocem suam Altissimus, & mota est terra. Tonuit de nubibus suis. Quæ sunt nubes eius? Apostoli eius, prædicatores eius, de quibus intonabat præceptis, coruscabat miraculis. Ipsi nubes q. & mõtes. Mõtes propter altitudinẽ & firmitatẽ; nubes propter pluuiã & vbertatẽ. Irrigauerũt enim terrã nubes istæ, de quibus dictũ est: Dedit vocẽ suã Altissimus, & motã est terra. De his enim nubibus minatur cuidam vineæ sterili, vnde translati sunt mõtes in cor maris. Manda- Esa.5.b.
bo, inquit, nubibus meis ne pluant super eam imbrẽ. Hoc impletum est in eo quod cõmemorauimus, quãdo trãslati sunt montes in cor maris: quando dictũ est,

Act.13.g. Ad vos missi eramus, sed quia respuistis verbum Dei, A ibimus ad gentes. Impletum est, Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrem. Denique ipsa gẽs Iudic.6.g. Iudæa modò remansit tanquam vellus siccum in area. Nam & hoc nostis contigisse in quodam miraculo. Area sicca erat, vellus solũ madebat: sed pluuia in vellere non apparebat. Sic & sacramentũ noui Testamẽti non apparebat in gente Iudæorũ, eò quòd illic vellus erat: ibi hoc velatum erat sacramentum in vellere. In area verò, id est, in omnibus gẽtibus, vbi patet euãgeliũ Christi, pluuia manifesta est, nuda est area Christi: non enim tegitur velamento. Vt autem exiret inde pluuia, expressum est vellus. Per pressuram enim à se excluserunt Christum, & Dominus iã de nubibus suis cõpluit aream, vellus siccum remansit. Inde ergo dedit vocem suam Altissimus de istis nubibus, per quam vocem regna inclinarentur & adorarent. Dominus virtutum nobiscũ, susceptor noster Deus Iacob.) Nõ quicunque homo, non potestas quælibet, nõ denique B angelus, nõ aliqua creatura, siue terrena, siue cælestis, sed Dñs virtutum nobiscũ: susceptor noster Deus Iacob. Qui misit angelos, venit post angelos, venit vt ei seruirent angeli: venit vt homines faceret æquales an-Rom.8.f. gelis. Magna gratia. Si Deus pro nobis, quis cõtra nos? Dominus virtutũ nobiscum. Virtutũ quis? Dominus virtutum nobiscum. Si Deus pro nobis, inquam, quis contra nos? Qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non & cum illo omnia nobis donauit? Ergo securi simus, in tranquillitate cordis nutriamus bonã consciẽtiam de pane Domini. Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob. Quantacunque sit infirmitas tua, vide quis te suscipiat. Ægrotat nescio quis, adhibetur medicus: susceptum suum dicit medicus ægrotum. Quis eum suscepit? Ille. Magna spes salutis, magnus medicus eũ suscepit. Quis medicus? Omnis medicus præter illũ homo est. Omnis medicus qui venit ad infirmum, alia die infirmari potest, prçter illum. Susceptor noster C Deus Iacob. Fac te infantem paruulum omnino, quales à parentibus suscipiuntur. Qui enim nõ suscipiuntur, exponuntur: qui suscipiuntur, nutriuntur. Putásne sic te suscipit Deus, quomodo infantem te suscepit mater tua? Non sic, sed in æternum. Tua enim vox est Psal.26. in isto Psalmo, Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me. Susceptor noster Deus Iacob. Venite & videte opera Domini.) Iam de hac susceptione quid fecit Dominus? Animaduerte orbem terrarum, veni & vide. Si enim non venis, non vides: si non vides, non credis: si non credis, longè stas. Si credis, venis: si credis, vides. Quomodo enim venitur ad mõtem istum? Nunquid pedibus? nunquid nauibus? nunquid pennis? nũquid equis? Quantum attinet ad locorum spatia, ne satagas, Dan.2.f. ne conturberis, ipse ad te venit. Etenim ex lapide paruo creuit, & factus est mons magnus, ita vt impleret D vniuersam faciem terrç. Quid vis ergo ad eum per terras venire, qui terras impleuit? Ecce iam venit, euigila al. crescendo. †credendo, euigilantes pulsat: si tamen non tantus in eis somnus est, quo etiam contra montem venientem Ephes.5.d. obdurescant, sed audiant, Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Multum enim erat Iudçis videre lapidem. Lapis enim ille adhuc paruus erat: meritò & paruum contempserunt, contemnendo offenderunt, & offendendo quassati sunt, restat vt & conterantur. Hoc enim de lapide illo dictum est: Luc.20.c. Qui offenderit in lapidem illum, conquassabit eum: super quem venerit, conteret eum. Aliud est conquassari, aliud conteri. Conquassari minus est quàm conteri. Sed neminem conterit excelsus veniens, nisi quem conquassauerit humilis iacens. Modò autem antequam veniat Dominus noster, humiliter iacuit Iudæis, & offenderunt in illum, & conquassati sunt: veniet postea in iudicio suo clarus atque altus, magnus & potens, & non infirmus vt iudicetur, sed fortis vt iudicet, & conterat eos qui conquassati sunt in eum offendendo. Lapis enim offensionis & petra scandali nõ credentibus ipse est. Ergo charissimi, non est mirum, si Iudæi non agnouerunt, quem tanquam paruulum lapidem ante pedes suos iacentem contempserunt: illi mirandi sunt qui adhuc tam magnum montem nolũt agnoscere. Iudæi in lapidem paruum non videndo offenderunt, hæretici in montem offendunt. Iam enim creuit ille lapis: iã dicimus illis, Ecce impleta est pro- Dan.2.f. phetia Danielis: Lapis ille qui erat paruus, factus est mons magnus, & impleuit vniuersam terram. Quare in illum offenditis, & non in illum ascenditis? Quis tã cæcus est vt offendat in montem? Quasi ideo ad te venerit vt habeas in quem offendas, & nõ habeas in quẽ ascendas. Venite ascendamus ad montem Domini. Esaias hoc dicit, Venite ascendamus. Quid est, venite Esa.2.a. ascendamus? Venite est credite. Ascendamus, hoc est proficiamus. Isti autem nec venire volunt, nec ascendere, nec credere, nec proficere. Latrant contra montem. Iam in illum toties offendendo quassati sunt, & nolunt ascendere, semper eligentes offendere. Dicamus illis, Venite & videte opera Domini, Quæ posuit prodigia super terram.) Prodigia dicũtur, quòd aliquid portendant, signa illorum miraculorum quæ facta sunt quando mundus credidit. Et quid inde factũ est, & quid portendebant? Auferens bella vsque ad fines terræ. Hoc nondum videmus completum esse. Sunt adhuc bella, sunt inter gentes pro regno, inter sectas, inter Iudæos, inter paganos, inter Christianos, inter hæreticos. Sunt bella, crebrescũt bella, aliis pro veritate, aliis pro falsitate certantibus. Nondum ergo cõpletum est, auferens bella vsque ad finem terræ, sed fortasse complebitur. An & modò completum est? In Matth.3.d. quibusdam completum est: in tritico completum est, in zizaniis nondum completum est. Quid est hoc ergo, Auferẽs bella vsque ad fines terræ? Bella dicit, quibus bellatur aduersus Deum. Quis enim bellat aduersus Deum? Impietas. Et quid potest facere Deo impietas? Nihil. Quid facit fictile vas elisum ad petram, quamuis vehementer elidatur? Tãto maiore malo suo venit, quanto maiore impetu venerit. Hæc bella magna erant, crebra erant. Contra Deum impietas dimicabat, & vasa fictilia conterebantur: præsumendo de se homines, de virtute sua multum prçualendo. Cuius rei scutum etiam Iob dixit de quodam impio, Cucur- Iob 15.e. rit aduersus Deũ in crassa ceruice scuti sui. Quid est, in crassa ceruice scuti sui? Nimiũ prçsumendo de protectione sua. Nũquid nam isti tales erant qui dicebãt, Deus noster refugium & virtus, adiutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis? Aut in alio Psalmo, Non enim in arcu meo sperabo, & brachium meum Psal.43. non saluabit me? Quando quisque cognoscit, quia in se ipso nihil est, & adiutorium de se nullum habet: arma in illo confracta sunt, bella sedata sunt. Talia ergo bella deleuit vox illa Altissimi de nubibus sanctis, qua terra cõmota est, & inclinata sunt regna: abstulit hæc bella vsque ad fines terræ. Arcum conteret, & confringet arma, & scuta cõburet igni.) Arcus, arma, scuta, ignis. Arcus, est insidiæ. Arma, publica oppugnatio. Scuta, vana †præsumptio suæ protectionis. Ignis quo al. præsumptionis protectio. ista cõburuntur, est de quo Dominus ait, Ignem veni mittere in terram. De quo igne dicit Psalmus, Et non Luc.12.f. Psal.18. est qui se abscondat à calore eius. Feruente igne isto, nulla in nobis impietatis arma remanebũt, necesse est vt omnia confringantur, conterantur, comburantur, remaneas inermis non habens vllum adiutorium tuũ: & quanto magis infirmus es, nulla tua arma habens, tanto magis te suscipit, de quo dictum est: Susceptor Psal.45. noster

noster Deus Iacob. Valebas enim quasi per te, conturbaris in te. Perde arma quibus præsumebas: audi *2 Cor. 12. c.* Dominũ dicentẽ, Sufficit tibi gratia mea. Dic & tu, quando infirmor, tunc potẽs sum. Apostoli vox est. Omnia arma sua perdiderat tanquã fortitudinis suæ, qui dicebat, *Ibidem c.* Ego autẽ nõ gloriabor, nisi in infirmitatib⁹ meis: *Iob 15. f.* velut si diceret: Non curro aduersus Deum in crassa ceruice scuti mei, qui prius fui blasphemus & persecutor *1. Tim. 1. c.* & iniuriosus; sed ideo misericordiam consecutus sum, vt in me ostenderet Christus Iesus omnem lõganimitatẽ in eos qui credituri sunt illi in vitam æternã. Auferẽs bella vsque ad fines terræ. Quando autẽ nos Dominus suscipit, nunquid inermes dimittit? Armat nos, sed alijs armis: euãgelicis, veritatis, continẽtiæ, salutis, spei, fidei, charitatis. Hæc arma habebimus, sed non à nobis. Arma autem quę à nobis habuimus, arserunt: si tamen igne illo spiritus sancti accensi sumus, de quo dicitur, Et scuta cõburet igni. Quid postea? In te esse cupiebas. Infirmum te fecit Deus, vt fortem te faceret de se, quia infirmabaris de te. Quid ergo sequitur? Vacate.) Ad quam rem? Et videte quoniã ego sum Deus.) Hoc est, non vos, sed ego sum Deus: ego creaui, ego recreo: ego formaui, ego reformo: ego feci, ego reficio. Si non potuisti facere te, quomodo potes reficere te? Hoc non videt tumultus contentiosus animi humani: cui tumultui contentioso dicitur, vacate, id est, reprimite animos vestros à contradictionibus. Nolite argumentari & tanquam armari contra Deum, alioquin viuunt arma nondum illo igne cõbusta. Si autem combusta sunt, vacate: quia non habetis vnde pugnetis. Si autem vacaueritis in vobis, & à me petieritis omnia, qui primò de vobis prę sumebatis, vacate, & videbitis quoniã ego sum Deus. Exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra.) Paulo antè dixeram terrę nomine significari gentem Iudæorum, maris nomine cæteras gentes. Translati sunt montes in corde maris: conturbatæ sunt gentes, & inclinata regna; dedit vocem suã Altissimus, & mota est terra. Dominus virtutũ nobiscum, susceptor noster Deus Iacob.) Facta sunt miracula in gẽtibus, impletur fides gentiũ, ardent arma præsumptionis humanę. Vacatur in tranquillitate cordis, vt cognoscatur author Deus omniũ munerum suorum. Et post istam clarificationem, nũquid deserit & plebem Iudæorum, de qua dicit Apostolus: Dico enim vobis, vt non sitis vobis sapientes, *Rom. 11. d.* quia cæcitas ex parte Israël facta est, donec plenitudo gentium intraret? Id est, donec montes huc transferrentur, nubes hic pluerent, hic Dominus tonitruo suo regna inclinaret, donec plenitudo gentium intraret? *Ibidem d.* Et quid postea? Et sic omnis Israël saluus fieret. Ideo & hic ipsum ordinem seruans, exaltabor, inquit, in gentibus, & exaltabor in terra: id est, & in mari & in terra. Vtinam omnes dicant quod sequitur, Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob.

IN PSALMVM XLVI. ENARRATIO.

Præfatio.

DOMINVS Deus noster fidem in qua viuimus, & ex qua viuimus, per libros sanctos, scripturas sanctas multipliciter nobis varieq́ue diffudit; sacramẽta quidem verborum varians, fidem tamen vnam cõmendans. Vna enim eadémque res ideo multis modis dicitur, vt modus ipse dicendi propter fastidium varietur, sed propter cõcordiam vna fides teneatur. Itaque in hoc Psalmo quem cantatum audiuimus, cui cantãdo respondimus, ea sumus dicturi quæ nostis: & tamẽ fortassis aliquam adiuuante & donante Domino, suauitatem allaturi sumus vobis, quando ea quæ alibi & alibi noueratis, etiam commoniti ruminatis. Nam & ipsa ruminatione in qua significat Deus mũda anima- *Leuit. 11. a.* lia, hoc voluit insinuare, quia omnis homo quod audit sic debet in cor mittere, vt nõ piger sit postea inde co- A gitare: vt quãdo audit sit similis mãducanti, cùm antè audita in memoriam reuocat, & cogitatione dulcissima recolit, fiat similis ruminãti. †Tali ergo modo eadem dicuntur, *al. Rũin.* & faciũt nos dulciter cogitare quę nouimus, & eadem ipsa libenter audire: quia modus dicendi variatur, & res antiqua ipso modo dicendi renouatur. Titulus Psalmi sic se habet:

In finem pro filiis Chore, Psalmus ipsi Dauid.

FILIOS istos Chore habent tituli Psalmorum etiã alij nonnulli, & indicãt dulce mysterium, insinuãt magnum sacramentum: vbi & nosipsos libenter intelligamus, & agnoscamus in titulo nos qui audimus & legimus, tãquam speculo proposito qui sumus intuemur. Filij Chore qui sunt? Fuit homo quidam Chore nomine, sic enim vocabatur aliquis homo. Veruntamen cùm leguntur quæ scripta sunt, & inuenitur sermo diuinus loqui ad quosdam qui non valde intelligũtur filij esse eius vnius hominis qui vocabatur Chore: recurrit animus ad mysteriũ, vt quęrat quid signifi- B cet Chore. Quia enim verbum Hebræum dicitur, vtique & interpretatur in Græcam linguam & in Latinã linguam, & factum est. Iam multa nomina Hebræa & interpretata sunt nobis: & inspicimus, & inuenimus Chore interpretari caluum. Multo magis attenditis. Obscurum erat cùm dicerentur filij Chore, nónne obscurius est cùm dicuntur filij calui? Qui sunt isti filij calui? An fortè filij sponsi? Quia spõsus in loco Cal- *Matth. 27. d.* uariæ crucifixus est. Recolite Euangelium, vbi Dominum crucifixerunt, & inuenietis eum in loco Caluariæ crucifixum. Proinde qui crucẽ eius irrident, à dæmonibus tanquam à bestiis deuorantur. Nã significauit & hoc quædam scriptura, cùm ascẽderet Propheta Dei Heliseus, clamabant post eum pueri irridẽtes, A- *4. Reg. 2. d.* scende calue, ascẽde calue. Ille autem nõ tam crudeliter quàm mysticè fecit illos pueros ab vrsis exeũtibus deuorari. Si non deuorarentur illi pueri, nũquid vsque adhuc viuerent? Aut non possent mortales nati etiam C febre intercipi? Mysterium in eis tamen non ostenderetur, vbi posteri terrerẽtur. Nemo ergo irrideat crucem Domini: Iudæi sunt possessi à dæmonibus & deuorati. Nam in Caluariæ loco crucifigentes Christũ, *Matth. 27.* & leuantes in cruce, tanquam ipsi dicebant sensu puerili, non intelligẽtes quid loquerentur, ascende calue. Quid est enim ascende? Crucifige crucifige. Proponitur enim pueritia ad imitandum humilitatem, & itẽ proponitur pueritia ad cauendum fatuitatem. Proposita pueritia ad imitandum humilitatem, à Domino est, quando vocauit ad se pueros. Et cùm prohiberentur ab illo, dixit: Sinite eos venire ad me; taliũ est enim *Matth. 19. b.* regnum cælorum. Propositum exemplum pueritię ad cauendam fatuitatem ab Apostolo est: Fratres, nolite *1 Cor. 14. d.* pueri esse sensibus. Et rursum proponit ad imitãdum: Sed malitia infantes estote, vt mentibus perfecti sitis. D Pro filiis Chore Psalmus canitur. Ergo pro Christianis cantatus est. Audiamus eum tãquam filij sponsi illius, *Matth. 27. d.* quẽ pueri insensati in Caluariæ loco crucifixerũt. Illi enim meruerunt à bestiis deuorari, nos ab angelis coronari. Agnoscimus enim humilitatẽ Dñi nostri, & nõ de illa erubescimus. Non erubescimus de illo appella- *4 Reg. 2. d.* to mysticè caluo, propter Caluarię locũ. Ipsa enim cruce in qua illi insultatũ est, nõ permisit caluã esse frontẽ nostrã, quia eã suo ligno signauit. Deniq; vt noueritis, quia nobis dicũtur hęc: hic videte quid & cui dicitur.

Enarratio.

OMNES gentes plaudite manibus. Nunquid populus Iudæorum omnes gentes erat? Sed cæcitas *4 Reg. 2. d.* ex parte Israël facta est, vt pueri insensati clamarent, Calue calue, atque ita Dñs crucifigeretur in Caluarię *Matt. 27. d.* loco: vt sanguine fuso gentes redimeret, & impleretur quod ait Apostolus, Cæcitas ex parte Israël facta *Rom. 11. d.* est, vt plenitudo gentiũ intraret. Insultent ergo vani & hebe-

hebetes,& insensati,& dicant; Calue calue: vos autem sanguine illius redempti, qui fusus est in Caluariæ loco, omnes gentes plaudite manibus, peruenisse ad vos gratiam Dei. Plaudite manibus. Quid est plaudite? Gaudete. Sed quare manibus? Quia bonis operibus. Ne gaudeatis ore, & cessetis manibus. Si gaudetis, plaudite manibus. Manus gentium videat, qui gaudia donare dignatus est. Quid est manus gentium? Facta bene operantium. Omnes gentes plaudite manibus,

Iubilate Deo in voce exultationis.) Et voce & manibus. Si tantùm voce, non bene: quia pigræ sunt manus. Si tantùm manibus, nec hoc bene: quia muta est lingua. Concordent manus & lingua: illa confiteatur, illæ operentur. Iubilate Deo in voce exultationis.

Quoniam Dominus excelsus terribilis.) Excelsus ille, quasi inuisibilis descendendo, ascendendo in cælũ factus est terribilis. Rex magnus super omnem terram.) Non tantùm super Iudæos: nã & super illos rex.
Act.4.g. Inde enim & Apostoli crediderunt, inde & multa milia hominum res suas vendiderunt, & pretia ad pedes apostolorũ posuerunt: & impletũ est in illis, quod erat
Matth.27.e. in titulo crucis conscriptum, rex Iudæorum: Rex est enim & Iudæorum. Sed parum est Iudæorum. Omnes gentes plaudite manibus, quoniam rex omnis terræ Deus. Nõ enim illi sufficit vnam gentẽ habere sub se: ideo pretium ex latere dedit, vt emeret orbem terrarum. Subiecit plebes nobis, & gentes sub pedibus nostris.) Quas subiecit, & quibus? Qui sunt qui loquũtur? Forte Iudæi. Planè si Apostoli, planè si sancti. His enim Deus subiecit plebes & gentes, vt hodie honorentur in gentibus, qui à suis ciuibus occidi meruerũt: quomodo Dñs eorum occisus est à ciuibus, & honoratur à gentibus, crucifixus à suis, adoratur ab alienis, sed pretio sanguinis sui. Ideo enim emit nos, vt alieni ab eo non essemus. Putas ergo voces esse apostolorũ? Subiecit plebes nobis, & gentes sub pedibus nostris: Nescio. Mirũ si Apostoli tam superbè loquerentur, vt gauderent gentes esse positas sub pedibus suis: id est, Christianos sub pedibus Apostolorũ. Etenim gaudẽt nos secum esse sub pedibus illius qui mortuus est pro
1 Cor.1.b. nobis. Nã sub pedibus Pauli currebãt, qui volebãt esse Pauli: & dicebat eis, Nũquid Paulus pro vobis crucifixus est? Quid ergo hic? Quid accepturi sum⁹? Subiecit plebes nobis, & gentes sub pedibus nostris. Omnes pertinẽtes ad hæreditatẽ Christi, in omnibus gẽtibus sunt, & omnes nõ pertinẽtes ad hæreditatẽ Christi in omnibus gentibus sunt: & videtis sic exaltari in nomine Christi ecclesiã Christi, vt omnes nõdũ credẽtes in Christo, sub pedibus iaceant Christianorum. Quanti enim modò currunt ad Ecclesiã nondũ Christiani, rogãt auxiliũ Ecclesiæ: subueniri sibi tẽporaliter volũt, etiam si in ęternum nobiscum regnare adhuc nolunt. Cùm omnes quærunt auxilium Ecclesiæ, & qui nondum sunt in Ecclesia, nónne subiecit plebes & gentes sub pedibus nostris? Elegit nobis hæreditatem suã, speciem Iacob quam dilexit.) Pulchritudinem quandam Iacob elegit nobis hæreditatem suam Iacob. Duo fratres erant Esau & Iacob, in vtero matris ambo
Gen.25.e. confligebant, & de conflictu viscera materna quatiebantur: & ibi cùm duo essent, electus est minor, & prę-
Rom.9.e. positus est maiori, & dictũ est: Duo populi sunt in vtero tuo, & maior seruiet minori. Per omnes gentes maior, per omnes gẽtes minor. Sed minor in bonis Christianis, electis, piis, fidelib⁹: maior in superbis, indignis, peccatoribus, contumacibus, sua peccata defendentibus magis quàm confitentibus: qualis etiam ipse populus Iudæorum fuit, ignorans Dei iustitiam, & suam
Rom.9.e. volens constituere. Sed quia dictum est, Maior seruiet minori: manifestum est, quia piis subdentur impij, & humilibus subdentur superbi. Prior natus est Esau, & posterior natus est Iacob: sed qui posterius natus est,

A prælatus est primo nato, qui per gulã perdidit primogenita sua. Sic habes scriptum, Desiderauit lenticulã, Gen.25.d. & ait illi frater eius: Si vis vt dem tibi, da mihi primogenita tua. Ille plus amauit quod corporaliter concupierat, quàm quod spiritaliter pri⁹ nascẽdo meruerat: & deposuit primogenita sua, vt manducaret lenticulã. Lenticulam autem inuenimus cibum esse Ægyptiorum. Nam ibi abundat in Ægypto. Vnde magnificatur lenticula Alexãdrina, & venit vsque ad terras nostras: quasi hic non nascatur lenticula. Ergo desiderando cibum Ægyptium, perdidit primatũ. Sic & populus Iudæorum, de quo dictum est, conuersi sunt corde in Ægyptũ, lenticulam quodammodo desiderauerũt, & primatum perdiderunt. Elegit nobis hæreditatem suam, speciem Iacob quã dilexit. Ascendit Deus in iubilatione.) Ipse ille Dominus noster Iesus Christus ascendit in iubilatione. Dominus in voce tubæ.) Ascendit. Quò, nisi quò scimus? Quò cum Iudęi nõ sunt
B secuti, nec oculis. In cruce enim exaltatum irriserunt, Mat.27.f. in cælum ascendentem non viderunt. Ascendit Deus in iubilatione. Quid est iubilatio, nisi admiratio gaudij, quę verbis non potest explicari? Quomodo admi- Act.1.b. rati sunt gaudentes discipuli, videntes ire in cælũ quẽ planxerunt mortuum? Reuera gaudio huic verba non sufficiebãt, restabat iubilare quod nemo potuit explicare. Ibi erat & vox tubæ, vox illa angelorum. Dictũ Esa.58.a. est enim, sicut tuba exalta vocem tuam. Prædicauerũt angeli ascensionem Domini: viderunt discipulos ascendente Domino hærentes, admirantes, stupentes, nihil dicentes, sed corde iubilantes. Et vox iam tubæ in clara voce angelorum, Viri Galilæi, inquit, quid hic Act.1.b. statis? Hic est Iesus. Quasi illi non scirent quia ipse esset Iesus. Ante se paulo antè eum non viderant, secum loquentem non audierant? Nempe non solùm speciẽ viderunt præsentis, sed & mẽbra contrectauerũt. Ipsi ergo nesciebant quòd ipse esset Iesus? sed admiratione Luc.24.e.
C ipsa præ gaudio iubilationis, tãquam mente alienatis, loquũtur angeli, Ipse est Iesus. Quasi dicerent: Si creditis illi, quo crucifixo nutauerunt vobis pedes, quo occiso & sepulto, spem vobis perdidisse putabatis: ecce ipse est Iesus. Ascendit ante vos, sic veniet quemad- Act.1.b. modum eum videtis euntem in cælum. Tollitur quidem corpus ab oculis vestris, sed non separatur Deus à cordibus vestris. Videte ascẽdentẽ, credite in absentem, sperate venientem; sed tamen per misericordiam occultam etiam sentite pręsentem. Ille enim qui ascẽdit in cælũ vt tolleretur ab oculis vestris, promisit vobis dicens: Ecce ego vobiscum sum vsque in consum- Matth.28.d. mationem seculi. Meritò & Apostolus sic nos alloquebatur, Dominus in proximo est, nihil solliciti fue- Philip.4.a. ritis. Sedet super cęlos Christus, & lõgè sunt cæli, & ipse qui ibi sedet, propè est. Dominus in voce tubæ. Ergo vos filij Chore, iam si intellexistis vos, & inspicitis hic vos, gaudetis, quia videtis hic vos. Psallite Deo no-
D stro, psallite.) Quem tanquam hominem irriserunt, qui à Deo alienati sunt, psallite Deo nostro. Nõ enim homo tantùm, sed & Deus. Homo ex semine Dauid, Rom.1.a. Deus Dominus Dauid, ex Iudæis carnem habẽs: quorum patres, ait Apostolus, & ex quibus Christus secũdum carnẽ. Ex Iudæis ergo Christus, sed secundũ car- Rom.9.b. nem. Quis autem iste Christus, qui est ex Iudæis secũdum carnem? Qui est super omnia Deus benedictus in secula. Deus ante carnem, Deus in carne, Deus cũ carne. Nec solum ante carnem Deus, sed ante terram Deus, vnde facta est caro: nec tãtum ante terrã Deus, vnde caro facta est, sed etiam ante cælum Deus, quod prius factum est. Ante diem Deus qui primus factus est, ante omnes angelos Deus, in se Christus Deus: quoniam in principio erat verbum, & verbũ erat apud Deũ, & Deus erat verbũ: Omnia per ipsum facta sunt, Ioan.1.a. & sine ipso factũ est nihil. Ille est ante omnia, per quẽ

facta sunt omnia. Psallite ergo Deo nostro, psallite.
Quoniam rex omnis terræ Deus.) Quid enim? Et antè non omnis terræ Deus? Nónne & cæli & terræ Deus, cùm vtique per illú facta sunt omnia? Quis posset dicere non esse Deum suum? Sed non omnes homines agnouerunt Deum suum: & vbi agnoscebatur, quasi ibi tantum Deus erat. Notus in Iudæa Deus: nódú filiis Chore dicebatur, omnes gentes plaudite manibus. Ille enim Deus notus in Iudæa, rex omnis terræ Deus est. Iam ab omnibus agnoscitur, quia impletum est quod dicit Esaias: Ipse Deus tuus qui eruit te, vniuersæ terræ Deus vocabitur. Quoniã rex omnis terræ Deus, psallite intelligeter.) Docet nos & admonet nos vt psallamus intelligenter: nó quæramus sonũ auris, sed lumen cordis. Psallite, inquit, intelligẽter. Gẽtes vnde vocatę estis vt Christiani essetis, adorabant deos manu factos, & psallebant illis: sed non intelligenter. Si intelligenter cantarent, lapides non adorarent. Quãdo homo sensatus cantabat lapidi insensato, nunquid intelligenter cantabat? Modò autem fratres non videmus oculis quem adoramus, & tamen correcti adoramus. Multo magis nobis Deus cõmendatur potentior, quia eum oculis nó videmus. Si enim oculis videremus, fortè contemneremus. Nam & Christum Iudæi visum contempserunt, nó visum gẽtes adorauerũt. Illis enim dictum est, Psallite intelligẽter: nolite esse sicut equus & mulus, in quibus nó est intellectus. Regnabit Dominus super omnes gentes.) Qui regnabat super vnã gentem, regnabit, inquit, super omnes gentes. Quãdo dicebantur ista, super vnam gentem regnabat Deus: prophetia erat, nondum res demõstrabatur. Deo gratias, iam videmus impleri quod antè prophetabatur. Chirographũ Deus ante tẽpus scripsit nobis, impleto tẽpore reddidit nobis. Regnabit Deus super omnes gẽtes, promissio est. Deus sedet super sedẽ sanctã suã.) Quod tunc promittebatur futurũ, nũc impletũ agnoscitur & tenetur. De⁹ sedet super sedẽ sanctã suã. Quę sedes eius sancta? Forsitã cæli, & bene intelligitur. Ascẽdit enim Christus, sicut nouim⁹, cũ corpore in quo crucifixus est, & sedet ad dexteram patris: inde eũ vẽturum expectamus ad iudicãdos viuos & mortuos. Sedet super sedem sanctam suam. Cæli sunt sedes sancta eius. Vis & tu esse sedes eius? Noli putare te esse non posse. Para illi locũ in corde tuo: venit, & libẽter sedet. Ipse certè est Dei virtus & Dei sapientia. Et quid dicit scriptura de ipsa sapientia? Anima iusti, sedes sapiẽtiæ. Si ergo anima iusti sedes est sapiẽtiæ: sit anima tua iusta, & eris regalis sella sapiẽtię. Et reuera fratres, omnes homines qui bene viuút, qui bene agũt, secundũ charitatẽ piã cõuersantur, nónne Deus in illis sedet, & ipse iubet? Obtẽperat anima sedẽti in se Deo, & ipsa iubet mẽbris. Anima enim tua iubet mẽbro tuo, quò moueatur pes, quò manus, quò oculus, quò auris, & iubet ipsa membris tanquã famulis suis: sed & ipsa seruit interius insidẽti sibi domino suo. Non potest inferiori se bene imperare, nisi superiori se nó fuerit dedignatã seruire. Deus sedet super sedẽ sanctã suã. Principes populorum conuenerũt cum Deo Abrahã.) Deus Abraham & Deus Isaac & Deus Iacob. Verũ est, dixit hoc Deus, & superbierunt inde Iudæi: & dixerũt, Nos filij Abrahæ sumus. Superbientes de nomine paterno, gerentes eius carnem, nó tenentes eius fidem: semini adhærentes, moribus degenerantes. Denique Dñs quid ait eis ita superbientibus? Si filij Abrahæ estis, facta Abrahæ facite. Item quid dixit illis Ioannes venientibus & contremiscentibus quibusdam ipsorum, qui se pœnitendo corrigere voluerunt? Progenies viperarum. Erãt enim iniqui, erant perditi, erant peccatores, erant impij: venerunt ad baptismum Ioannis. Et quid eis dicit? Progenies viperarum. Illi se dicebant filios Abrahæ, & ipse illos dicebat filios viperarum. Nunquid

Psal. 75.
Esa. 54. b.
Psal. 31.
Act. 1. b.
2. Tim. 4. a.
1. Cor. 1. d.
Sap. 7.
Ioan. 8. e.
Mat. 3. b.

A Abraham vipera erat? Sed quia malè viuendo dæmones imitati erant, & eorum filij facti erant, quos imitãdo malè viuebant: Progenies, inquit, viperarum, quis vobis ostendit fugere ab ira ventura? Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ: & nolite dicere apud vosmetipsos, patrem habemus Abraham, & quasi superbire de genere Abrahæ. Potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Non enim remansurus est Abraham sine filiis, si vos damnauerit Deus: potens est enim & damnare quos odit, & illi reddere †quod promisit. Et vnde illi redditurus est filios, si dãnaret Hebræos de carne eius progenitos? De lapidibus istis. Ostendebat illis lapides in eremo. Qui erant lapides nisi gentes, quæ lapides adorabant? Lapides quare? Adorando lapides, dicti erant lapides: quia Psalmus prædixerat: Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Tamen de ipsis lapidibus reddidit filios Abrahæ. Modò omnes qui lapides adorabamus conuersi ad Dominum, filij Abrahæ facti sumus: non ducendo ab illo carnem, sed imitãdo fidem. Principes ergo populorum conuenerunt cum Deo Abraham. Principes populorũ, gentiũ principes, non vnius populi principes, sed principes populorũ omnium cõuenerũt cum Deo Abraham. Ex ipsis principibus erat & iste Centurio, de quo modò Euangelium cùm legeretur audistis. Erat enim Centurio habens honorẽ & potestatẽ inter homines, princeps erat de principibus populorũ. Venienti ad se Christo obuiam misit amicos suos, imò verò transituro Christo misit amicos: & rogauit vt curaret puerũ eius, qui periculosè infirmabatur. Et cùm vellet ipse Dominus venire, hoc ei mandauit: Non sum dignus vt sub tectũ meum intres: sed tantũ dic verbo, & sanabitur puer meus. Nã & ego homo sum sub potestate cõstitutus, habẽs sub me milites. Videte quemadmodum tenuit ordinem. Prius cõmemorauit quòd sub aliò esset, & postea quòd alij sub illo essent. Sub potestate sum, & in potestate sum; & sub aliquo sum, & super aliquos sum: & dico huic, vade, & vadit: & alio, veni, & venit: & seruo meo, fac hoc, & facit. Tanquam diceret: Si ego sub potestate constitutus iubeo illis qui sub me sunt, tu qui sub nullius potestate positus es, non potes iubere creaturæ tuæ, quando omnia per te facta sunt, & sine te factũ est nihil? Dic ergo verbo, inquit, & sanabitur puer meus. Nam vt in domũ meã intres, non sum dignus. Trepidauit Christũ mittere intra parietes suos, & iam intus erat in corde eius. Iam erat anima eius sedes illius, iam ibi sedebat ille qui humiles requirebat. Conuersus denique Christus, miratus est, & ait sequentibus se: Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Israël. Et sicut alius Euangelista eãdem rem narrat, sequitur Dominus & dicit: Ideo dico vobis, quia multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abraham & Isaac & Iacob in regno cælorum. Iste enim Centurio non erat de populo Israël. Nam in populo Israël, superbi repellebant à se Deum: in principibus gẽtium inuentus est humilis qui ad se inuitaret Deum. Admirans Iesus fidem ipsius, reprobat perfidiam Iudæorum. Sani enim sibi videbantur, cùm periculosius ęgrotarent, quando medicum non cognoscẽtes occidebant. Cùm ergo reprobaret & repudiaret illorum superbiam, quid ait? Ideo vobis dico, quia multi ab Oriente & Occidente venient, non pertinentes ad cognationem Israël: Venient multi quibus dixit: Omnes gentes plaudite manibus, & recumbent cũ Abraham in regno cælorum. Non illos genuit carne sua Abraham: & venientes recumbent cum illo in regno cælorum, & filij ipsius erunt. Quare filij ipsius? Non nati de carne, sed sequendo fidem ipsius. Filij autem regni, id est, Iudæi ibunt in tenebras exteriores; illic erit ploratio & stridor dentium: Damnabuntur in

B C D (section letters in margin)

Matth. 3. a.
al. quos.
Psal. 113.
Matth. 8. a.
Ibidem a.
Ioan. 1. a.
Matth. 8. a.
Matth. 8. b.

in tenebras exteriores, qui nati sunt de carne Abrahę: A & recumbent cũ eo in regno cælorũ qui imitati sunt fidem Abrahę. Meritò ergo & hic principes populorũ conuenerũt cum Deo Abraham. Et quid illi qui pertinebát ad Deum Abrahã? Quoniam dij fortes terrę valde eleuati sunt.) Qui erant dij? Populus ille Dei, vitis illa Dei, de qua dicitur: Iudicate inter me & inter vineam meam. (Esa. 5. a.) Ibũt in tenebras exteriores, nõ recumbent cum Abraham & Isaac & Iacob, non conueniũt cum Deo Abraham. (Math. 8. b.) Quare? Quoniam dij fortes terræ. Illi qui erant dij fortes terræ, præsumẽtes de terra. De qua terra? De se ipsis, quia omnis homo terra. Homini enim dictum est, Terra es, & in terrã ibis. (Gen. 3. d.) Debet autem homo de Deo præsumere, & inde sperare auxilium, non de se. Non enim terra pluit sibi, aut lucet sibi. Quomodo autem terra de cælo expectat pluuiã & lucem, sic homo de Deo debet expectare misericordiam & veritatem. Illi ergo dij fortes terræ, valde eleuati sunt, id est, valde superbierunt: B non sibi medicum necessarium putauerunt, & ideo in sua ægritudine remanserunt, & ipsa ægritudine ad mortem perducti sunt. (Rom. 11. c.) Præcisi sunt rami naturales, vt humilis insereretur oleaster. Quoniam dij fortes terræ valde eleuati sunt. Teneamus ergo fratres humilitatem, charitatẽ, pietatem, quia vocati sumus illis reprobatis: vel illorũ exemplo superbire timeamus.

IN PSALMVM XLVII. ENARRATIO.

Præfatio.

TITVLVS Psalmi est: Laus cantici filiis Chore, secunda sabbati.) De hoc quod Dominus donare dignabitur, excipite tanquam filij firmamenti. Secunda enim sabbati, id est, post diem primum, quem Dominicum dicimus, quæ etiam secunda feria dicitur, factum est firmamentũ cæli, imò firmamentũ cælum. Cælum enim vocauit Deus firmamentũ. Primo autẽ die lucẽ fecerat, & à tenebris diuiserat, & vocauerat lucem, diem; & tenebras, noctem. (Gen. 1. b.) Sicut autem indicat Psalmi huius contextio, aliquid etiam prælocutus est C Deus in illo opere suo, quod compleretur in nobis cũ gaudio: & secundũ huius creaturæ conditionẽ secula cucurrerũt. Non frustra enim Dominus ait de Moyse, De me enim ille scripsit: (Ioan. 5. g.) nisi quia omnia quæ scripta sunt, etiam cùm Deus conderet creaturã, possunt interpretari ad significationẽ futurorum: vt intelligas Deum fecisse lucem, cùm Christus à mortuis resurrexisset. Tunc enim reuera illa lux diuisa est à tenebris, quando immortalitas à mortalitate discreta est. Quid ergo sequitur, nisi vt capiti etiam corpus fieret, quod est Ecclesia? Deniq; est etiam Psalmus de prima sabbati, in quo apertissimè resurrectio Domini declaratur. (Psal. 23.) Ibi enim dicitur: Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quid euidentius quàm Christum esse regem gloriæ? De quo dictum est: Si cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. (1 Cor. 2. b.) Secundam ergo sabbati nõ D debemus intelligere nisi Ecclesiam Christi: sed Ecclesiam Christi in sanctis; Ecclesiam Christi in his qui scripti sunt in cælo; Ecclesiam Christi in his qui mundi huius tentationibus non cedunt. Ipsi enim digni sunt nomine firmamenti. Ergo Ecclesia Christi in his qui firmi sunt, de quibus dicit Apostolus: Debemus autem nos firmi infirmitates infirmorum sustinere, (Rom. 15. a.) appellata est firmamentum. De hoc cantatur in Psalmo: Audiamus, agnoscamus, sociemur, gloriemur, regnemus. Namq; eam etiam firmamentũ Apostolicis literis appellatam audi & agnosce: Quæ est, inquit, Ecclesia Dei viui, columna & firmamentum veritatis. (1 Tim. 3. d.) De hoc firmamento cantatur filiis Chore, quos nostis esse filios sponsi crucifixi in Caluariæ loco. (Matt. 27. d.) Chore nãque caluitium interpretatur. Sequitur in hoc Psalmo, qui inscribitur secunda sabbati.

Enarratio.

MAGNVS Dominus, & laudabilis valde.) Ecce magnus Dñs, & laudabilis valde. Sed nunquid infideles laudant Dominũ? Nũquid etiam qui credũt & malè viuunt, laudant Dominũ, per quos fit vt nomẽ Dei blasphemetur in gentibus. (Esa. 52. b. Rom. 2. d.) Nunquid laudãt Dominũ? An verò si etiam laudent, acceptatur laus eorũ, cùm scriptũ sit: Nõ est speciosa laus in ore peccatoris? (Eccl. 15. b.) Dixisti ergo: Magnus Dominus & laudabilis valde: sed dic vbi. In ciuitate Dei nostri, in mõte sancto eius. De hoc alibi dicitur: Quis ascendet in montẽ Domini? (Psal. 23.) Innocens manibus, & mũdo corde. In his magnus Dominus, & laudabilis valde: hoc est, in ciuitate Dei nostri in monte sancto eius. Hæc est ciuitas in monte posita, (Math. 5. b.) quæ abscondi non potest. Hæc est lucerna quę sub modio non occultatur, omnibus nota, omnibus diffamata. Non autem vniuersi ciues eius sunt, sed illi in quibus magnus Dominus & laudabilis valde. Quæ est ergo ista ciuitas, videamus; ne fortè quia dictum est: In ciuitate Dei nostri in monte sancto eius, debeamus quærere istum montem, vbi etiam exaudiri possimus. Non enim frustra dicitur in alio Psalmo: Voce mea ad Dominũ clamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo. (Psal. 3.) Adiuuit ergo te mons iste vt exaudireris. Nam si in eum non ascenderes, infrà iacens clamare posses, sed exaudiri nõ posses. Quis est ergo iste mons, fratres? Magna cura inquirendus, magna solicitudine inuestigandus: labore etiam occupandus & ascendẽdus. Sed si in aliqua parte terrarũ est; quid faciemus? Peregrinabimur de terra nostra, vt ad illum montem peruenire possimus? Imò verò tunc peregrinabimur, si in illo non sumus. Ipsa est enim ciuitas nostra, si membra regis sumus, qui caput est ciuitatis ipsius. Vbi est ergo iste mons? Si regionem aliquam tenuit; laborandum est, vt dixi, vt ad eum perueniatur. Sed quid satagis? Vtinam non sis piger ascendere in montem, quomodo mons non fuit tardus venire ad dormientẽ. Fuit enim quidam lapis angularis contemptibilis, in quem Iudæi offenderunt: (Rom. 9. g.) præcisus est de quodã monte sine manibus, hoc est, de regno Iudæorũ veniens sine manibus, (Dan. 2. f.) quia humanum opus non accessit ad Mariam, (Luc. 1. c. & 2. b.) de qua natus est Christus. Sed si lapis iste vbi in eum offenderunt Iudæi, ibi remaneret, (Rom. 9. g.) tu quò ascenderes non haberes. Quid autẽ factũ est? Quid dicit prophetia Danielis? Quid, nisi quia creuit lapis iste, & factus est mons magnus? (Dan. 2. f.) Quàm magnus? Ita vt impleret vniuersam faciem terræ. Ergo crescendo mons iste & implendo vniuersam faciẽ terræ, venit ad nos. Quid ergo montem quasi absentẽ quærimus, & non in præsentẽ iam ascendimus, vt sit in nobis magnus Dñs, & laudabilis valde? Deniq; ne istũ montem non agnosceres & in hoc Psalmo, & in aliqua parte terrarũ quærendum existimares; vide quid sequitur: Cũ dixisset in ciuitate Dei nostri in mõte sancto eius, quid addidit? Dilatãs exultationes vniuersæ terræ, montes Sion.) Sion vnus mõs est. Quid ergo mõtes? An quia ad Sion pertinuerunt etiã qui de diuerso venerũt, vt sibi concurrerẽt in lapidem angularẽ, & fierent illi duo parietes tanquam duo montes, vnus ex circuncisione, alter ex præputio; vnus ex Iudæis, alter ex gentibus; nõ iam aduersi & diuersi, quia ex diuerso iam in angulo, nec diuersi? Ipse est enim, inquit, pax nostra, qui fecit vtraq; vnũ. (Ephe. 2. c.) Ipse ille angularis lapis quẽ reprobauerũt ædificãtes, factus est in caput anguli. (Psal. 117.) Duos iunxit in se mons montes. Vna domus, & duæ domus. Duæ propter ex diuerso venientes; vna propter lapidẽ angularem, in quo sibi ambæ copulantur. Audi & hoc, Montes Sion. Latera Aquilonis ciuitas regis magni.) Intenderas enim tu Sion tanquã vnũ locũ, vbi condita est Hierusalẽ, & in ea tibi nõ occurrebat, nisi populus ex circũcisione, qui quidem ex reliquiis à Christo collectus est, ex magna autem

Matth. 3.c. autem parte tanquam palea ventilatus. Etenim scri-
Rom. 9.f. ptum est, Reliquiæ saluæ fient. Sed attende & gentes,
Rom. 11.c. vide & oleastrum inseri in pinguedinem oliuæ. Ecce
gentes, latera Aquilonis: adiuncta sunt latera Aquilo-
nis ciuitati regis magni. Contrarius solet esse Aquilo
Sion. Sion quippe in meridie, Aquilo contra meridié:
Quis est iste Aquilo, nisi qui dixit, Ponam sedem meá
Esaia 14.d. ad Aquilonem, & ero similis Altissimo? Tenuerat re-
gnum diabolus impiorú, & possederat gentes seruien-
tes simulacris, adorantes dęmonia: & totum quicquid
generis humani erat vbiq; per mûdum, inhæredo illi
Matth. 12.c. Aquilo factum erat. Sed quoniá ille qui alligat forté,
aufert eius vasa, & facit vasa sua, liberati homines ab
infidelitate & superstitione dæmoniorú: credentes in
Christum colliniati sunt illi ciuitati: occurrerunt in
angulo illi parieti de circumcisione venienti, & facta
est ciuitas regis magni quæ fuerat latera Aquilonis.
Iob 37.d. Ideo & in alia Scriptura dicitur; Ab Aquilone nubes
coloris aurei, in his est magna gloria & honor omni-
potentis. Magna enim gloria medici est, quando ex
desperatione conualescit ægrotus. Ab Aquilone nu-
bes, & nô nigræ nubes, non caliginosæ, non tetræ: sed
al. illuminante. coloris aurei. Vnde nisi gratia † illuminatæ per Chri-
stum? Ecce latera Aquilonis, ciuitas regis magni. La-
tera vtique, quia inhæserant diabolo. Quicunq; enim
alicui cohærent, latera ipsius dicuntur. Nam & de ali-
quibus hominib⁹ solemus ita loqui: Bonus homo est,
sed mala latera habet: id est, ipse quidé probitate præ-
stat, sed maligni sunt qui ei coiuncti sunt. Latera ergo
Aquilonis qui diabolo cohærebant: vndé venit & iste
filius, de quo modò audiebámus, quia mortuus erat,
& reuixit; perierat, & inuentus est. Proficiscédo enim
in regionem longinquam, etiam ad Aquilonem per-
uenerat, & ibi, sicut audistis, vni ex principibus regio-
nis illius adhæserat. Factus est ergo latus Aquilonis,
adhęrendo principi illius regionis: sed quia ciuitas re-
gis magni & ex latere Aquilonis colligitur, reuersus
Luca 15.d.g. ad se, dixit: Surgam & ibo ad patrem meû. Et occurrit
ei pater qui dicit de illo: mortuus erat, & reuixit: per-
ierat, & inuetus est. Vitulus ille saginatus, lapis angu-
Ephes. 2.d. laris fuit. Deniq; & maior filius qui epulari nolebat,
exhortatus à patre ingressus est: & duo iam parietes,
tanquam illi duo filij ad vitulum peruenieétes, ciuitaté
regis magni fecerunt. Sequatur ergo iste Psalmus, &
dicat: Deus in domibus eius cognoscetur.) Iam in
domibus propter montes, propter duos parietes, pro-
pter duos filios. Deus in domibus eius cognoscetur.
Sed gratiam cômendat, ideo addidit; Dum suscipiet
eam.) Nam quid esset ipsa ciuitas, nisi ille suscepisset
eam? Nónne statim caderet, nisi tale fundamentum
1.Cor. 3.c. haberet? Fundamentum enim aliud nemo potest po-
nere, præter id quod positum est, quod est Christus
Iesus. Nemo ergo de suis meritis glorietur, sed qui glo
2.Cor. 1.d. riatur, in Domino glorietur: quia tunc est illa magna
ciuitas, tunc in ea cognoscitur Dominus, dû suscipiet
eam quomodo suscipit medicus ægrotum curádum,
non sicut est amádum. Etenim febrem odit medicus.
Non amat medicus ægrotum, & amat medicus ęgro-
tum. Si ægrotum amaret, semper ægrotú optaret: rur-
sus si ægrotum non amaret, ad ægrotum non veniret.
Sed amat ægrotum, vt faciat sanû. Suscepit ergo hanc
ciuitatem Dominus, & agnitus est in eá, id est, gratia
ipsius cognita est in illa ciuitate; quia quicquid habet
illa ciuitas quæ gloriatur in Domino, nó habet de se.
Propter hoc enim dicitur: Quid enim habes quod nô
1.Cor. 4.b. accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non
acceperis? Deus in domibus eius cognoscetur, dum
suscipiet eam. Quoniam ecce reges terræ collecti
sunt.) Iam ecce illa latera Aquilonis videte quomo-
Esaia 2.a. do veniant, videte quomodo dicant: Venite ascenda-
mus in montem Domini: annûciauit enim nobis viá

A suam, vt ingrediamur in eá. Ecce reges terræ collecti
sunt, Et conuenerunt in vnum.) In quem vnum, nisi Ephes. 2.d.
in lapidem illum angularem? Ipsi videntes ita admi-
rati sunt.) Post admirationem miraculorum & gloriæ
Christi, quid secutum est? Conturbati sunt, commoti
sunt, tremor apprehendit eos.) Vnde tremor appre-
hendit eos, nisi de conscientia delictorum? Currant
ergo reges post regem, agnoscant reges regem. Inde
alibi: Ego autem, inquit, cóstitutus sum rex ab eo su- Psal. 2.
per Sion montem sanctum eius, prædicás præceptum
Domini. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego
hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gentes hæ-
reditatem tuam, & possessionem tuá terminos terræ;
Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli con-
teres eos. Auditus est ergo rex constitutus in Sion, tra-
dita est illi possessio vsq; ad terminos orbis terræ. Me-
tuere non debent reges, ne regnû perdant, ne illis au-
ferátur regnû: sicut miser timuit Herodes, & pro par- Matth. 2.c.
B uulo occidit paruulos. Timens autem regnum amit-
tere, non meruit regem agnoscere. Vtinam & ipse re-
gem eum magis adoraret, non malè regnum quæren-
do, innocentes perderet, & nocés periret. Nam quod
ad illum attinebat, perdidit innocétes: Quantum au-
tem ad Christum, etiam paruus pro se morientes par-
uulos coronauit. Ergo debuerunt timere reges quádo
dictû est: Ego autem constitutus sum rex ab eo, & hę-
reditatem vsque ad fines terræ dabit mihi qui me có-
stituit regem. Sed quid inuidetis reges? Videte, nó in-
uidete. Longè enim aliter iste rex qui dixit: Regnum
meum non est de hoc mundo. Nolite ergo timere, ne Ioan. 18.f.
vobis auferatur regnum mundi huius: dabitur vobis
regnum, sed cælorum, vbi ille rex est. Ideo quid ibi se-
quitur? Et nunc reges intelligite. Iam inuidere vos pa-
rabatis: intelligite, de alio rege dicitur, cuius regnum
non est de hoc mûdo. Merito ergo collecti sunt reges
in vnum, côturbati sunt, tremor apprehédit eos. Inde
C & illis hoc dicitur: Et nûc reges intelligite, erudimini Psal. 2.
omnes qui iudicatis terrá: Seruite Domino in timo-
re, & exultate ei cum tremore. Et quid fecerunt? Ibi
dolores vt parturientis.) Quid sunt dolores vt partu-
rientis, nisi dolores pœnitentiæ? Vide ipsam côceptio-
nem doloris & parturitionis: A timore tuo, inquit E- Esaia 26.d.
saias, côcepimus, & parturiuimus spiritum salutis. Sic
ergo conceperunt reges à timore Christi, vt parturié-
do salutem parerent, credendo in eum quem timue-
runt. Ibi dolores sicut parturientis. Vbi parturientem
audis, fœtum expecta. Parturit vetus homo, sed nasci-
tur nouus homo. Ibi dolores vt parturientis. In spiritu
violento conteres naues Tharsis.) Breuiter intelligi-
tur, euertes superbiam gentiû. Sed vnde ex hac histo-
ria dicitur euersio superbiæ gentium? Propter naues
Tharsis. Tharsis ciuitatem quæsierunt docti, hoc est,
quænam ciuitas hoc nomine significaretur: & aliqui-
bus visum est Ciliciam dictá esse Tharsis, ex eo quòd
D metropolis eius Tharsus dicitur. De quá ciuitate erat
etiam Paulus Apostolus, natus in Tharso Ciliciæ. A- Act. 21.g.
liqui autem eam Carthaginem intellexerût: fortassis
aliquádo ita nominatá, aut aliquá locutione ita signi-
ficatam. Náq; apud Prophetam Esaiam sic inuenitur:
Vlulate naues Carthaginis. Apud Ezechielem autê à Esaia 23.a.
diuersis interpretib⁹, ab aliis Carthago, ab aliis Thar- Ezech. 26.a.
sis interpretata est: & hoc diuersitate interpretû posi-
tû, potest intelligi hanc appellari Tharsum, quæ Car-
thago dicebatur. Manifestum est autê, quòd primor-
dia regni Carthaginis nauib⁹ floruerunt, & ita floruě-
runt, vt inter cæteras gentes excelleret negotiationi-
bus & nauigationibus. Nam quando Dido fugiés frá-
trem delapsa est ad terras Africæ, vbi Carthaginé có-
didit, naues quæ paratę erant ad mercationem in eius
regione, assumpserat ad fugá, consentientibus sibi re-
gionis eius principibus: & ipsæ naues etiam conditæ

Carthagine ad negotiandum non defecerunt. Atque A
hinc nimiũ superba facta est ciuitas illa, vt dignè per
eius naues intelligatur superbia gentium, præsumens
in incertis tanquam in flatibus ventorum. Iam nõ præ-
sumatur de velificatione, & quasi prosperitate seculi
huius, tanquam maris: fundamentum nostrum in Sion
Ephes.4.c. sit, ibi stabiliri debemus, non perflari omni vento do-
ctrinæ. Quicunq; ergo ex incerto huius vitæ tumuerat,
euertantur & subijciatur Christo: id est, omnis super-
bia gentiũ conterenti in spiritu violento naues Thar-
sis. Non cuiuscunq; ciuitatis, sed Tharsis. Quomodo
in spiritu violento? Timore fortissimo. Sic enim eum
tremuit omnis superbia iudicaturum, vt in humilem
crederet, ne excelsum expauesceret. Sicut audiuimus,
ita & vidimus.) O beata Ecclesia, quodam tẽpore au-
disti, quodã tẽpore vidisti! Audiuit in promissionibus,
videt in exhibitionibus: audiuit in prophetia, videt in
Euangelio. Omnia enim quæ modò complentur, an-
tea ꝓphetata sunt. Erige oculos ergo, & diffunde per
mundũ, vide iam hæreditatem vsq; ad terminos orbis B
Psal.71. terræ. Vide iam impleri quod dictũ est: Adorabunt eũ
omnes reges terræ, omnes gentes seruiẽt illi. Vide im-
Psal.107. pletum esse quod dictũ est Exaltare super cælos Deus,
& super omnẽ terrã gloria tua. Vide illum cuius pedes
Matt.27.d. & manus fixi sunt clauis, cuius ossa in ligno pẽdentia
numerata sunt, super cuius vestimentũ sors missa est.
Act.1.b. Vide regnantẽ, quem illi viderũt pendentem: Vide in
Psal.21. cælo sedentem, quem contempserunt in terra ambu-
lantẽ. Vide inde impleri: Commemorabũtur, & con-
uertẽtur ad Dominũ vniuersi fines terræ, & adorabũt
in conspectu eius vniuersæ patriæ gẽtium. Hæc vidẽs,
exclama cũ gaudio: Sicut audiuimus, ita & vidimus.
Psal.44. Meritò sic vocatur ipsa Ecclesia de gẽtibus: Audi filia
& vide, & obliuiscere populũ tuũ & domũ patris tui.
Pater tuus Aquilo fuit, veni ad montem Sion; audi &
Esa.55.a b. vide. Non vide & audi; sed audi & vide; prius audi, po- C
stea vide. Audis primò quod non vides; videbis postea
Psal.17. quod audisti. Populus, inquit, quẽ nõ cognoui, serui-
uit mihi, in obauditu auris obaudiuit mihi. Si in ob-
auditu auris obaudiuit, ergo nõ vidit. Et vbi est. Qui-
bus non est nunciatũ de eo videbũt; & qui nõ audie-
runt, intelligẽt? Ad quos non missi sunt Prophetæ, ipsi
primò audierunt & intellexerunt Prophetas. Illi qui
primò non audierũt, postea audientes admirati sunt.
Remanserunt illi ad quos missi sunt codices ferentes,
veritatẽ non intelligentes, testamenti tabulas haben-
tes, & hæreditatẽ non tenentes. Sed nos sicut audiui-
mus, ita & vidimus. In ciuitate Domini virtutum, in
ciuitate Dei nostri.) Ibi audiuimus, ibi & vidim⁹. Ex-
tra illam qui est, nec audit nec videt; in illa qui est, nec
surdus nec cæcus est. Sicut audiuimus, ita & vidimus.
Et vbi audis? Vbi vides? In ciuitate Domini virtutũ,
in ciuitate Dei nostri. Deus fundauit eam in æternũ.)
Non insultent hæretici per partes concisi: non se ex- D
tollant qui dicũt: Ecce hic est Christus, ecce illic. Qui
Matth.24.b. dicit, ecce hic est, ecce illic, ad partes inducit. Vnitatẽ
promisit Deus; reges in vnum collecti sunt, non per
schismata dissipati sunt. Sed forte ista ciuitas quę mũ-
dũ tenuit, aliquando euertetur. Absit, Deus fundauit
eam in æternum. Si ergo eam Deus fundauit in æter-
num, quid times ne cadat firmamentum? Suscepimus
Deus misericordiam tuam in medio populi tui.) Qui
susceperunt, & vbi susceperunt? Nõnne ipse populus
tuus suscepit misericordiam tuã? Si populus tuus sus-
cepit misericordiam tuã, quomodo suscepimus mise-
ricordiam tuam, & in medio populi tui? quasi alij sint
qui susceperũt, alij in quorum medio susceperũt. Ma-
gnum sacramentum, sed tamen notum; cũm & hinc,
hoc est, ex his verbis & obscuritatibus, exsculptũ fue-
rit & erutum quod nostis, non erit rudius sed dulcius.
Nunc quippe populus Dei censentur omnes qui por-
tant sacramẽta eius, sed non omnes pertinent ad mi-
sericordiã eius. Omnes quippe sacramẽtum baptismi
Christi accipiẽtes, Christiani vocantur; sed non omnes
dignè illo sacramento viuunt. Sunt enim quidam de
quibus dicit Apostolus: Habentes formã pietatis, vir- 2.Tim.3.a.
tutem autem eius abnegantes. Tamen propter ipsam
speciẽ pietatis in populo Dei nominantur; quomodo
ad aream quamdiu trituratur, nõ solùm grana, sed et-
iam palea pertinet. Nunquid & ad horreum pertine- Matth.3.c.
bit? In hoc medio autem populi mali est populus bo-
nus, qui suscepit misericordiam Dei. Viuit dignè mi-
sericordia Dei, qui audit & tenet & facit quod ait A-
postolus: Præcipiẽtes ergo rogamus, ne in vacuũ gra- 2.Cor.6.a.
tiam Dei suscipiatis. Qui ergo non in vacuum gratiã
Dei suscipit, ipse tã sacramentũ quàm etiã misericor-
diã Dei suscipit. Et quid illi obest; quia in medio po-
puli inobedientis est, donec area ista vẽtiletur, donec
boni à malis separentur? Quid ei obest in medio po- Matth.3.c.
puli habitare? Sit de illis qui appellãtur firmamentum,
suscipiens misericordiam Dei; sit lilium in medio spi-
narum. Nam & ipsæ spinæ quoniã ad populum Dei
pertinent, vis audire? Ita posita est ipsa similitudo. Sic-
ut liliũ, inquit, in medio spinarũ, ita proxima mea in Cant.2.a.
medio filiarum. Nunquid dixit in medio alienarum?
Non, sed in medio filiarum. Sunt ergo filiæ malæ, &
inter illas est lilium in medio spinarum. Itaq; illi qui
sacramẽta habẽt, & mores bonos non habent; & Dei
dicuntur, & non Dei; & eius dicuntur & alieni. Eius,
propter ipsius sacramentum: alieni, propter proprium
vitium. Ita & filiæ alienæ. Filiæ, propter formam pie-
tatis: alienę, propter amissionem virtutis. Sit ibi liliũ,
suscipiat misericordiã Dei; teneat radicẽ boni floris;
non sit ingratũ pluuiæ dulci de cælo venienti. Ingratę
sint spinę, crescant de imbribus; ad ignẽ crescunt, non
ad horreum. Suscepimus Deus misericordiam tuã in
medio populi tui: In medio populi tui non suscipiẽtis
misericordiam tuam, nos suscepimus misericordiam
tuam: in sua enim propria venit, & sui eum non rece-
perunt. In medio autem eorum quotquot receperũt Ioan.1.b.
eum, dedit eis potestatẽ filios Dei fieri. Iam hinc oc-
currit vnicuiq; cogitanti. Et quid? Iste populus qui in
medio populi Dei suscipit misericordiam Dei; quan-
tum numerũ habet? Quàm pauci sunt? Vix inuenitur
aliquis. Illis ne contentus Deus erit, & perdet tantam
multitudinem? Dicunt hoc qui sibi promittunt hoc,
quod à Deo promittẽre non audierũt. Et verè si malè
viuamus, si mũdi huius delicijs perfruamur, si nostris
libidinibus seruiamus, perditurus est nos Deus? Quot
enim sunt illi qui videntur seruare præcepta Dei? Vix
inueniuntur vn⁹ vel duo vel paucissimi. Ipsos solos Deus
liberaturus est, & cæteros dãnaturus? Absit, inquiunt.
Cùm venerit & videbit tantam multitudinem ad si- Matth.25.d.
nistram, miserebitur; & dabit indulgentiam. Hoc pla-
nè etiam serpẽs ille promisit primo homini: nam mi- Gen.2.c. Gen.3.a.
natus erat Deus mortem, si gustaret. Ille autem, absit,
inquit, non morte moriemini. Crediderunt serpenti,
inuenerũt verum esse quod minatus est Deus, falsum
quod promiserat diabolus. Ita & nunc fratres ponite
vobis Ecclesiã ante oculos ad instar similitudinemq;
paradisi, non cessat serpens suggerere quod tunc sug-
gessit. Sed casus primi hominis ad experimentũ cauẽ-
di debet nobis valere, non ad imitationem peccandi.
Ideo ille cecidit, vt nos surgamus. Respondeamus ta-
libus suggestionibus, quod respõdit Iob. Nã & ipsum Iob 2.c. Gen.3.b.
per feminam tanquam per Euam tentauit, & vicit in
stercore, victus in paradiso. Ergo non audiamus tales
voces, nec putemus paucos esse istos: multi sunt, sed
inter plures latẽt. Non possumus enim negare, plures
esse malos, & tam plures, vt inter eos prorsus boni nõ
appareant, quomodo non apparent grana in area. Nã Matth.3.c.
quisquis areã videt, potest putare, quòd palea sola sit.

Daho-

Da hominem inexpertũ, & putat inaniter fieri quòd boues mittútur, quòd ibi homines sub æstu desudant vt conterant paleam; sed ibi est & massa ventilatione purganda. Tunc procedit copia frumenti, quę latebat in copia palearum. Et modò vis inuenire? Bonus esto, & inuenies. Contra istam ergò desperationem vide quid sequatur in isto Psalmo. Quoniam cùm dixisset, Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio populi tui; significauit esse populum Dei, non suscipientem misericordiã Dei, in cuius medio quidam suscipiant misericordiam Dei. Ne occurreret hominibus tàm paucos esse, vt propè nulli sint; quomodò consolatus est consequentibus verbis? Secundùm nomen tuũ Deus, ita & laus tua in fines terræ.) Quid est hoc? Magnus Dominus, & laudabilis valde, in ciuitate Dei nostri in monte sancto eius; nec potest esse laus eius, nisi in sanctis eius. Nam qui malè viuunt, non eũ laudant; sed & si prædicãt lingua, blasphemãt vitã. Quia ergo laus eius non est nisi in sanctis eius, non sibi dicãt hæretici, in nobis remãsit laus eius, quia pauci sumus, & à turba separati; nos iustè viuimus, nos laudamus Deum, non solùm loquendo, verumetiã cõuersando. Respondetur eis ex hoc Psalmo. Quid vos dicitis in parte laudare Deum, cui dictum est: Secundùm nomen tuum Deus, ita & laus tua in fines terræ? Id est, quomodo notus es per omnes terras, sic & laudatis per omnes terras. Nec desunt qui te nunc laudant per omnes terras. Illi autẽ laudant, qui bene viuunt; secundùm enim nomen tuum Deus, ita & laus tua, non in parte, sed in fines terræ. Iustitia plena est dextera tua.) Id est, multi sunt & illi, qui stabũt ad dexterãm. Non solùm illi multi erunt qui stabunt ad sinistram, *Matth.25.c.* sed & ibi erit plenitudo massæ ad dexterã constitutæ: Iustitia plena est dextera tua. Lætetur mons Sion & exultent filiæ Iudæ, propter iudicia tua Domine.) O mons Sion, ô filiæ Iudæ, laboratis modò inter zizania, *Matth.3.c.* inter paleas, inter spinas laboratis; sed exultate ꝓpter iudicia Dei. Non errat Deus in iudicando. Discretè viuite, & si concretè natæ estis; nõ frustra vox exiit de *Psal.25.* ore & corde vestro: Ne comperdas cũ impiis animam meam, & cum viris sanguinum vitam meam. Ille ventilabit tantus artifex, in manu ventilabrum portabit: vt vnum granum tritici non cadat in aceruum paleæ *Matth.3.c.* comburendum, nec vna arista paleæ transeat ad massam in horreo recõdendam. Exultate filiæ Iudæ, propter iudicia Dei non errantis; & nolite modò temerè iudicare. Ad vos pertineat colligere, ad illũ pertineat separare. Lætetur mons Sion, & exultent filiæ Iudæ, propter iudicia tua Domine. Ne autem putetis filias Iudæ Iudæos esse, Iuda confessio est. Omnes filij con- *Ioan.4.b.* fessionis, filij Iudæ sunt; quia salus ex Iudæis, nihil est aliud quàm Christus ex Iudæis. Hoc ait & Apostolus: *Rom.2.d.* Non enim qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in manifesto in carne est circumcisio; sed qui in abscondito Iudæus est, & circuncisio cordis in spiritu, non litera, cuius laus non est ex hominibus, sed ex Deo est. Talis Iudæus esto: gloriare de circuncisione cordis, & si non habes circuncisionem carnis. Exultent filiæ Iudæ, propter iudicia tua Domine. Circundate Sion, & complectimini eam.) Dicatur eis qui malè viuunt, in quorum medio est populus ille qui suscepit misericordiam Dei: in medio vestrûm est populus bene viuens, circundate Sion. Sed quomodo? Complectimini eam. Nolite scandalis circundare, sed charitate circũdate; vt qui bene viuũt in medio vestrûm, eos imitemini, & eorum imitatione Christũ, cuius membra sunt in corpore complectimini. Circundate Sion, & complectimini eam. Narrate in turribus eius.) In altitudine munitionum eius, prædicate laudes eius. Ponite corda vestra in virtute eius.) Nõ vt habeatis formam pietatis, virtutem eius abnegetis; sed in virtute

A eius ponite corda vestra. Quæ est virtus ciuitatis huius? Qui vult intelligere virtutem huius ciuitatis, intelligat vim charitatis. Ipsa est virtus quã nemo vincit. Huius ignẽ nulli fluctus seculi, nulla flumina tentationis extinguunt. De hac dictum est: Valida est sic- *Cant.8.b.* ut mors dilectio. Quomodo enim mors quãdo venit, resisti ei non potest, quibuslibet artibus, quibuslibet medicamentis occurras, violentiam mortis vitare nõ potes, quia mortalis natus es; sic contra violentiã charitatis mundus nil potest. A contrario enim similitudo data est de morte; quomodo enim mors ad auferẽdum violentissima est, sic charitas violentissima est ad saluandum. Per charitatem enim multi mortui sunt seculo, vt viuerent Deo. Hac charitate accẽsi martyres, non simulati, non vana gloria ventilati, non tales de quibus dictum est: Si tradidero corpus meũ vt ar- *1.Cor.13.b.* deam, charitatem autem nõ habeam, nihil mihi prodest; sed tales quos verè Christi & veritatis charitas ꝑduceret ad passionem. B Quid eis fecerunt tentationes sæuientium? Maiorem violentiam habuerunt oculi flentium suorum, quàm persecutiones insectantium. Quàm multos enim tenebant filij ne paterentur? quã multorum genibus prouoluebantur vxores, ne viduæ relinquerentur? quàm multos parentes filij prohibebãt mori, sicut nouimus & legimus in passione beatæ Perpetuæ? Facta sunt ista. Sed lachrymæ quantælibet & quantolibet impetu fluerent, quomodò ardorem charitatis extinguerent? Hæc est virtus Sion, cui & alibi dicitur: Fiat pax in virtute tua, & abundantia in *Psal.121.* turribus tuis. Annunciate in turribus eius. Ponite corda vestra in virtute eius. Et distribuite domos eius.) Quid hic intelligemus, ponite corda vestra in virtute eius, & distribuite domos eius? id est, distinguite domum à domo, nolite cõfundere. Domus est enim formam pietatis habens, & pietatem non habens. Est autem domus & formam & pietatẽ habens. C Distribuite, nolite confundere. Tunc autem distribuitis, & nõ confunditis, quando corda vestra in virtute eius ponitis; id est, cùm facti fueritis per charitatem spiritales. Tunc temerè non iudicabitis; tũc videbitis nihil obesse bonis malos. Quàm diu sumus in hac area, distribuite domos eius. Potest & alius esse intellectus. Domos illas duas vnam ex circũcisione, alteram ex præputio venientem; Apostolis dictum est, vt distribuerent. Cũ enim vocatus esset Saulus, & factus Apostolus Paulus, conueniens in vnitatem coapostolorum suorum, sic cum eis habuit placitum, vt illi irẽt in cir- *Galat.2.a.b.* cuncisionem, iste in præputium. Ista dispensatione apostolatus sui distribuerũt domos ciuitatis, magni regis; & concordantes in angulo, Euangelium dispensatione diuiserunt, charitate †iunxerunt. *al. vinxerunt.* Et reuera hoc magis intelligendum est. Nam sequitur & ostendit quòd hoc prædicatoribus dictum sit, & distribuite domos eius. Vt enarretis in progenie altera.) Id est, vt D etiã ad nos post futuros illorum Euãgelij dispensatio perueniret. Non enim illis tantum laborauerũt cum quibus in hac terra vixerunt; nec Dominus illis tantũ Apostolis, quibus se viuum etiam post resurrectionem dignatus est ostendere, sed & nobis. Nam illis loquebatur, & nos significabat cũ diceret: Ecce ego vobiscũ *Matth.28.d.* sum omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi. Nunquid illi hic futuri erant vsque in consummationem seculi? Item dicit: Nõ pro his rogo tãtùm, *Ioan.17.c.* sed pro his qui credituri sunt per verbũ illorũ in me. Ergo attendit nos, quia passus est propter nos. Meritò itaque dicitur: Vt enarretis in progenie altera. Quid enarretis? Quoniam hic est Deus Deus noster.) Terra videbatur, terræ conditor nõ videbatur; caro tenebatur, sed Deus in carne non agnoscebatur. Tenebatur caro ab eis, ex quibus sumpta fuerat ipsa caro (ex semine Abrahę enim virgo Maria) ad carnẽ remanserunt; diui-

diuinitatem non intellexerunt. O Apostoli, ô ciuitas A magna, in turribus tuis prædica & dic, hic est Deus Deus noster. Sic sic quomodo contemptus est, quomodo lapis ante pedes iacuit offendétium, vt humiliaret corda confitentium; sic hic est Deus noster. Baruch 3.d. Certè visus est sicut dictum est: Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Hic est Deus noster. Et homo est, & quis est qui cognoscet eum? Quoniam hic est Deus noster. Sed fortè ad tépus, quomodo dij falsi. Quia enim vocari possunt dij, esse autem non possunt, ad tempus vel vocantur. Ná quid eis dicit Propheta, vel quid monet vt eis dicatur? hæc eis dicetis. Hier.10.b. Quid? Dij qui cælú & terram non fecerút, pereant dé terra, & de his quæ sub cælo sunt. Non est iste talis Deus, quoniam Deus noster super omnes deos, Super quos omnes deos? Quoniam omnes dij gentiú dæmonia; Psal.95. Dominus autem cælos fecit. Ipse est ergo Deus noster, hic est Deus noster. Quousque? In æternum & in seculum seculi, ipse reget nos in secula.) Si Deus noster est, & rex noster est. Protegit B nos, quia De⁹ est ne moriamur; regit nos, quia rex est ne cadamus. Regendo autem nos nón frágit nos; nam quos nó regit, frangit. Psal.2. Reges eos, inquit, in virga ferrea, & táquam vas figuli cóteres eos. Sed sunt quos non regit, ipsis non parcit, sed táquam vas figuli conteret eos. Ab illo ergo optemus regi & liberari; quia hic est Deus noster in æternum, & in seculum seculi, & ipse reget nos in seculá.

IN PSALMVM XLVIII. ENARRATIO.

Concio prima, de prima parte Psalmi.

OMNIA diuina eloquia salubria sunt bene intelligentibus; periculosa verò his qui ea volunt ad sui cordis peruersitatem detorquere, potius quàm suum cor ad eorum rectitudinem corrigere. Hæc est enim in hominib⁹ magna & vsitata peruersitás; quia cùm debeant viuere ipsi secundùm voluntatem Dei, Deum volunt viuere secundùm volútatem suam. Et cùm ipsi nolunt corrigi, illum volunt deprauari; rectú non arbitrantes quod ille vult, sed quod ipsi volunt. Solemus auté audire homines murmurátes aduersus Deú, quòd malis in hac vita bene sit, & laborét boni, quasi ille peruersus sit, & nesciat quid agat, aut omnino auertat oculos à rebus humanis; vel securitaté suá perturbari nolit, vt hæc nó attendat, quia cum labore ista Deus aut videat aut corrigat. Murmurant ergo homines qui propterea volunt Deú colere, vt hic illis bene sit, quando viderint eos qui Deum non colunt pollere atq; florere felicitate terrena; se auté colentes Deú laborare in angustiis, in necessitatibus, in ærúna, cæterisq; difficultatibus mortalitatis humanæ. Cótra istam vocé & contra has blasphemias murmurantiú, incátat semper sermo diuinus curás à morbo serpétis. Venenati enim cordis est ista sanies, eructans in Deú, putoré blasphemiæ; & quod peius est, manus curantis repellens, morsum serpentis non repellens. Hoc dixi, repellit à se cor hominis verbi Dei seueritaté; & admittit ad se malè suadentis serpentis blanditias. Contra hos ergo cantat sermo diuinus, & iam in isto Psalmo loquitur nobis. Ad quem Psalmum quomodo intétam ego faceré sanctitaté vestrá, nisi ipse vos faceret omnes intentos? Nec vos solos, sed totú orbé terrarú. Audite enim quemadmodum cœpit. Audite hæc omnes gentes.) Non ergo vos soli qui hic estis. Nam vox nostra quanta est vt sic clamemus, vt audiant oés gentes? Clamauit enim per Apostolos Dñs noster Iesus Christus, clamauit tot linguis in quas misit; & videmus hunc Psalmum qui antè nó recitabatur nisi in vna gente in synagoga Iudæorum, recitari per totú orbem terrarú, per omnes Ecclesias, impletumq; esse quod hic dictú est: Audite hæc oés gétes. Ad hoc solú volo intentos facere animos vestros, ne propter laboré corporalem nó erigatis animum, terrenté vos longitudine Psalmi huius. Si potuerit, finietur hodie: si non, restabit nobis aliquid in crastinum diem, tamen vos semper intéti estote. Tantú enim audietis, si Dñs voluerit, quantum vos non grauet, sed releuet. Audite hæc omnes gentes. Vnde estis & vos. Auribus percipite omnes qui habitatis orbem.) Hoc iterum videtur repetisse, quasi parú fuerit quod dixit, audite: Quod dico, audite, auribus percipite; hoc est, nolite transeúter audire. Quid est, auribus percipite? Quod Matth.11. Dominus dicebat: Qui habet aures audiédi, audiat; cùm omnes qui in conspectu eius erát, vtique haberent aures. Quas ille aures quærebat nisi cordis, cùm diceret: Qui habet aures audiendi, audiat? Has & iste Psalmus aures pulsat. Auribus percipite omnes qui habitatis orbé. Fortè & hic est aliqua distinctio. Non quidem nos coarctare debemus, sed nihil mali est etiam istam explicare sententiam. Forte aliquid distat inter id quod dixit, omnes gentes, & quod dixit, omnes qui habitatis orbem. Significátius enim fortasse voluit nos intelligere quod dixit, inhabitatis; vt gentes intelligamus omnes iniquos, habitatores autem orbis omnes iustos. Ille enim habitat qui non tenetur; nam qui tenetur, habitatur, non habitat; quomodo ille possidet quæcunque habet, qui dominus est rerum suarum. Dominus autem est, qui non est irretitus cupiditate; qui aút cupiditate tenetur, possessus est, non possessor. Habemus enim quoddam verbum habitatione signatum in Scriptura Dei, vbi ait: Elegi Psal.83. abiici in domo Domini magis, quàm habitare in tabernaculis peccatorum. Quid enim? Si abiiciaris in domo Domini, nó ibi habitas. Noluit significare habitationem, nisi in eis qui regnát & tenent, & dominantur & gubernant; qui autem contemnuntur, non quasi habitát, sed subiecti sunt. Ita autem dixit: Subditus volo esse in domo Dei, magis quàm regnare in C tabernaculis peccatorú. Itaque si est aliqua distinctio inter omnes gentes, & habitatores orbis, sicut est distinctio inter audite, & auribus percipite; hoc quidé videtur repetisse, sed tamé aliud est. Quid sanè voluit significare? quia ista eloquia audituri erant, nó solùm peccatores & impij, sed & iusti. Permixtè modò audiunt omnes; sed cùm ventum fuerit ad reddédam rationem, separabuntur qui sine causa audierút, ab illis qui auribus perceperunt. Audiant ergo & peccatores: Audite hæc omnes gentes; audiát & iusti, qui nó sine causa audierunt, & regunt potius terrá, quàm regantur à terra: Auribus percipite omnes qui habitatis orbem. Et iterum dicit: Quique terrigenæ & filij hominum.) Quod ait, terrigenę, ad peccatores retulit; quod ait, filij hominú, ad fideles & iustos. Videtis ergo, quia seruatur ista distinctio. Qui sunt ergo terrigenæ? Filij terræ. Qui sunt filij terræ? Qui hæreditates terrenas D requirunt. Qui sunt filij hominum? Qui pertinent ad filium hominis. Aliquando iam ista distinximus sanctitati vestrę; & inuenimus quia Adam homo erat, filius hominis non erat. Christus autem filius hominis erat, & Deus erat. Quicunque enim pertinent ad Adam, terrigenæ; quicunque pertinét ad Christum, filij hominum. Omnes tamen audiát, ego nulli subtraho sermoné meum. Terrigena est, audiat propter iudicium; filius hominis est, audiat propter regnum. Simul in vnum diues & pauper.) Iterum ipsa sunt repetita. Quod ait, diues, ad terrigenas pertinet; quod ait, pauper, ad filios hominum dixit. Diuites intellige superbos, pauperes humiles. Habeat quis multas facultates pecuniarum, si in eis non extollitur, pauper est; non habeat aliquis & cupiat & inflatur, inter diuites & reprobos eum deputat Deus. Et diuites & pauperes in corde interrogat Deus, non in arca & domo. Nónne pauperes sunt qui accipiunt mandatum Apostoli, dicen-

1.Tim.6.d. dicentis Timotheo: Præcipe diuitibus huius seculi non superbè sapere? Quomodo eos qui diuites erant fecit pauperes? Tulit illis, quare quæruntur diuitiæ. Nemo enim vult esse diues, nisi vt infletur inter eos, inter quos viuit; & superior illis videatur. Cùm autem dixit, non superbè sapere, æquales eos fecit non habétibus; vt fortassis pauculis numis medicus plus extollatur, quá ille diues, qui audit Apostolum dicentem: Præcipe diuitib⁹ huius seculi non superbè sapere. Vnde non superbè sapere? Si faciant quod sequitur: Neque sperare in incerto diuitiarú, sed in Deo viuo qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum. Non dixit, qui præstat illis; sed, qui præstat nobis. Nunquid ipse Paul⁹ nó habebat diuitias? Habebat planè. Quas diuitias? De quib⁹ dicit alio loco Scriptura: Fideli homini mundus totus diuitiarú est. Audi & ipsum confitentem: Quasi nihil habétes, & omnia possidentes. Qui vult ergo esse diues, non hæreat parti, & totum possidebit; illi inhæreat qui totú creauit. Simul in vnú diues & pauper. Dicit in alio Psalmo: Edét pauperes, & saturabútur. Quomodo cómendauit pauperes? Edét pauperes, & saturabútur. Quid edút? Quod sciút fideles. Quomodo saturabútur? Imitando passionem Domini sui, & non sine causa accipiédo pretium suú. Edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt Dñm, qui requirunt eum. Diuites quid? Etiam ipsi edunt. Sed quomodo edunt? Manducauerút & adorauerút omnes diuites terræ. Non dixit, manducauerút, & saturati sunt; sed manducauerunt & adorauerunt. Adorant quidem Deum, sed humanitaté nolunt exhibere fraternam. Manducant illi, & adorant; manducát isti, & saturantur, tamen omnes manducant. Exigitur de manducante quod manducat; non prohibeatur manducare à dispésatore, sed moneatur timere exactoré. Audiát ergo ista peccatores & iusti, gentes & qui habitant orbem, terrigenæ & filij hominum, simul in vnum diues & pauper; non diuisi, non separati. Tempus messis hoc faciet, manus ventilatoris hoc poterit. Nunc simul in vnum audiant diues & pauper, simul in vnum pascantur hædi & agni; donec veniat, qui segreget alios ad dexterá, alios ad sinistram. Simul in vnum audiant docentem, ne segregati ab inuicem audiant iudicantem. Et nunc quid est quod audituri sunt? Os meum loquetur sapientiam, & meditatio cordis mei intelligentiam.) Et hæc repetita potius, ne fortè cùm dixisset, os meum, intelligeres eum tibi loqui, qui in labiis haberet sapientiá; multi enim habét in labiis, & non habent in corde, de quibus dicit Scriptura: Populus iste labiis me honorat; cor autem eorú longè est à me. Quid ergo ait? Ille tibi loquitur qui cú dixerit: Os meum loquetur sapiétiam, intelligas quia illud quod ex ore funditur, de vena cordis emanat, intus est. Et meditatio cordis mei intelligentiam. Inclinabo in parabolam auré meá, aperiam in psalterio propositionem meam.) Quis est hic, cuius meditatio cordis loquitur intelligétiam; vt non sit in sola superficie labiorum, sed hominis interiora possideat? Quis est iste qui audit, & sic loquitur? Multi enim loquuntur quod non audiunt. Qui sunt qui non audiút quod loquuntur? Qui non faciunt quæ dicunt: quales dicit Dominus pharisæos sedere super cathedram Moysi. Voluit tibi loq. in cathedra Moysi, per eos qui ea loquuntur, & non faciunt; & tibi securitatem Dominus voluit dare. Nolite timere, Quæ dicunt, inquit, facite; quæ autem faciunt, nolite facere; dicunt enim, & non faciunt. Non audiunt quod dicunt. Qui verò faciunt, & sic dicunt, audiunt quod dicunt. Quod & ideo fructuose dicunt, quia audiunt. Qui ergo dictor & non auditor est, alteri prodest, sibi nó prodest. Iste ergo qui & auditor volebat esse & dictor, qui tibi loquitur, antequam diceret, Aperiam in psalterio propositionem

Margin references (left column): Ibidem d. — 1.Cor.6.c. — Psal.21. — Math.3.c. — Math.25.c. — Math.15.b. — Esaia 29.d. — Math.23.a. — Ibidem.

A meam, quod est iam loqui per corpus (sic enim vtitur anima corpore, quomodo vtitur citharista psalterio) dixit: Inclinabo in parabolam aurem meá: Antequá loquar tibi, inquit, per corpus, antequam psalterium sonet, primò ego inclinabo in parabolam auré meá; id est, audiam quid tibi dicam. Et quare in parabolá? Quia videmus nunc per speculum in ænigmate, sicut dicit Apostolus: Quamdiu sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino; quia nondum est illa visio nostra facie ad faciem, vbi iam non sint parabolæ, vbi iá non sint ænigmata & similitudines. Quicquid modò intelligimus, per ænigmata conspicimus. Ænigma, est obscura parabola quæ difficile intelligitur. Quantúuis excolat homo cor suum, & ad interiora intelligéda refugiat, quamdiu per corruptibilitaté carnis hui⁹ videmus, ex parte videmus. Assumpta autem incorruptione, in resurrectione mortuorú, cùm apparuerit filius hominis iudicaturus viuos & mortuos, tunc
B videbitur filius hominis; qui primò iudicatus est, iudicans, discernens malos à bonis, ponés malos à sinistris, bonos à dextris. Videbunt illum & boni & mali; sed malis dicet: Ite in ignem æternum. Bonis auté dicet: Venite benedicti patris mei, percipite regnum. Abibunt mali in ambustionem æternam, iusti autem in vitam æternam; & ibi erit illa visio facie ad facié, qua illi non sunt digni. Attédite quid dicam. Filium enim hominis sicut hic, cùm esset adhuc iudicádus, & mali viderunt & boni. Viderunt enim Apostoli, qui secuti sunt, viderunt Iudæi, qui crucifixerunt; sic cùm venerit iudicaturus, & boni illum videbunt & mali. Boni vt percipiant mercedem, quia secuti sunt; mali vt percipiant pœnam, quia crucifixerút. Soli ergo illi damnabuntur, qui crucifixerunt? Audeo dicere, soli. Ergo nos, inquiunt peccatores huius téporis, securi sumus. Si non animam interrogat Deus, securi estis. Quid est
C quod dixi? Intelligat charitas vestra, ne hoc dicant in iudicio Dei, quia non intellexerunt; Iudæi quia viderunt Christum crucifixerút; tu quia non vides Christum, verbo ipsius resistis. Núquid ergo qui verbo resistis, carnem non crucifigeres si videres? Contempsit Iudæus in ligno pendentem, contemnis tu in cælo sedentem. Ergo viderunt eum ambo genera, dum hic esset, ambo genera videbunt, & cùm venerit. Filius enim hominis veniet, vt iudicet, quia filius hominis venit, vt iudicaretur. Ideo quia pater non est incarnatus, pater nó est passus, & per filium hominis iudicat, sicut ipse dixit in Euangelio: Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio; secutus paulò pòst ait: Et dedit ei potestatem iudicij faciendi, quoniam filius hominis est. Secundum enim quòd filius Dei est, verbum semper cum patre; & quia semper cú patre, cum patre iudicat. Secúdùm autem quod filius hominis est, & iudicatus est, & iudicaturus est. Quomodo autem visus est ab eis qui crediderunt, & ab eis
D qui crucifixerunt, quando iudicatus est: sic videbitur, cùm cœperit esse iudex, & ab eis quos dánabit, & ab eis quos coronabit. Visioné autem illam diuinitatis, quam promisit dilectoribus suis, quando ait: Qui diligit me, diligetur à patre meo; & qui diligit me, mandata mea custodit, & ego diligam eum, & ostendam meipsum illi: iam impij non videbunt. Ista demóstratio quodammodo familiaris est; suis illam seruat, non illá ostendit impiis. Qualis est ipsa visio? Qualis Christus, æqualis patri. Qualis est Christus? In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Huic visioni suspiramus modò, & gemimus quamdiu peregrini sumus; huic visioni in fine reddemur, hanc visionem modò in ænigmate videmus. Si enim in ænigmate videmus, inclinemus in parabolá aurem nostram; & sic aperiamus in psalterio propositionem nostram. Audiamus quod dicimus, faciamus

Margin references (right column): 1.Cor.13.d. — 2.Cor.5.a. — 1.Tim.4.d. — Math.25.d. — Ioan.5.d. — Ioan.14.c. — Ioan.1.a. — 1.Cor.13.d.

quod præcipimus. Et quid dixit? Vt quid timebo in A die mala? iniquitas calcanei mei circúdabit me.) Cœpit obscurius, vt quid timebo, inquit, in die mala? Iniquitas calcanei mei circúdabit me. Magis ergo debet timere, si iniquitas calcanei eius circundabit eum. Nō enim timeat, inquit, homo, quod non habeat in potestate deuitare. Verbi gratia: Qui timet mortem, quid facturus est, vt non moriatur? Dicat mihi† quò vadat. Debet quod Adam, qui natus est ex Adam. Sed cogitet qui natus est ex Adam, & secutus est Christū; quia oportet enim soluere quod debet Adam, & consequi quod promisit Christus. Qui ergo timet mortem, nō est quò vadat; qui autem timet damnationem quam audient impij, Ite in ignem æternum, est quò vadat. Non ergo timeat. Vt quid enim timeat? Iniquitas calcanei ipsius, illū circundatura est. Si ergo vitet iniquitaté calcanei sui, & ambulet in via Dei; non perueniet ad diem malam. Dies mala, dies nouissima, nō erit illi mala. Etenim dies nouissima mala erit quibusdā, bona erit quibusdam. Nunquid mala erit illis quibus di- B cetur: Venite benedicti patris mei, percipite regnum? Sed mala erit illis quibus dicetur: Ite in igné æternū. Quòd si iniquitas calcanei sui circundabit eū, vt quid ergo timet in die mala? Modò cū viuūt, puideāt sibi, tollāt iniquitaté à calcaneo suo: ambulét illā viā, ambulét per viā de qua ipse dixit: Ego sum via, veritas & vita, & non timeant in die mala, quia dat illis securitatem, qui factus est via. Vt quid timebo in die mala? Iniquitas calcanei mei circúdabit me. Ergo vitét iniquitatem calcanei sui. In calcaneo quisq; labitur. Intendat charitas vestra. A Deo quid dictū est serpenti? Ipsa tuum obseruabit caput, & tu eius obseruabis calcaneum. Diabolus calcaneum tuum obseruat, quādo labaris vt deiiciat te. Ille obseruat calcaneum tuum, tu obserua caput illius. Quod est[illegible] put illius? Initium malæ suggestionis illius. Quand[illegible] ncipit mala suggerere, tunc repelle antequā surgat delectatio, & sequatur consensio; & tūc vitabis caput eius, & non apprehendet ille calcaneum tuum. Quare autem Euæ hoc dixit? Quia per carnem labitur homo. Eua nobis interior caro nostra est. Qui diligit, inquit, vxorem suā, seipsum diligit. Quid est seipsum? Sequitur & dicit: Nemo enim vnquam carnem suā odio habuit. Quia ergo quomodo illum hominem Adā per Euā supplātauit, sic diabolus per carné vult nos supplantare: præceptum est Euę vt seruet caput diaboli, quia diabolus calcaneum ipsius obseruat. Si ergo iniquitas calcanei circūdabit nos, vt quid timemus in die mala, cùm cōuersi ad Christū habeamus in potestate vt non faciamus iniquitatem; & non erit quod nos circundet, & gaudebimus in die nouissima, non plangemus? Qui sunt autem quos circūdabit iniquitas calcanei? Qui confidunt in virtute sua, & in abundantia diuitiarum suarum gloriantur.) Ergo vitabo ista, & non iniquitas D calcanei mei circumdabit me. Quid est vitare ista? Vt non confidamus in virtute nostra, non gloriemur in abundantia diuitiarum nostrarū; sed gloriemur in eo, quòd nobis promisit humilib° altitudinem, & minatus est elatis damnationem, & non nos iniquitas calcanei circumdabit. Qui confidunt in virtute sua, & in abundantia diuitiarum suarum gloriantur. Sunt qui præsumunt in amicis suis; alij præsumunt in virtute sua, alij in diuitiis. Ista est præsumptio generis humani, non præsumentis in Deo. Dixit de virtute, dixit de diuitiis; dicit de amicis. Frater non redimet, redimet homo?) Expectas vt homo te redimat ab ira ventura? Si te frater non redimet, homo te redempturus est? Quis est frater, qui si non redemerit, nullus homo redempturus est? Qui post resurrectionem dixit: Vade, dic fratribus meis: frater noster voluit esse; & cū Deo dicimus: Pater noster, hoc manifestatur in nobis. Qui enim dicit Deo: pater noster; Christo dicit frater. Ergo qui patrem Deum, & fratrem habet Christū, non timeat in die mala. Non enim eū circundabit iniquitas calcanei eius; quia nō præsumit de virtute sua, nec in abundantia diuitiarum suarum gloriatur, nec de amicis suis potentibus se iactat. In illo ergo præsumat, qui propter illum mortuus est, vt ille nō in sempiternum moreretur; qui propter illum humiliatus est, vt ille exaltaretur; qui quæsiuit impium, vt à fideli quæreretur. Ergo si ipse non redimet, homo redempturus est? Aliquis homo redimet, si filius hominis nō redemit? Si Christus non redimit, Adam redimet? Frater non redimet, redimet homo? Non dabit Deo de propitiatione sua, & pretium redemptionis animæ suæ.) Ille confidit in virtute sua, & in abundantia diuitiarū suarum gloriatur, qui nō dabit Deo de propitiatione sua; id est, placationem, qua flectat Deum pro peccatis: nec pretium redemptionis animæ suæ, qui præsumit de virtute sua, & de amicis, & de diuitiis suis. Qui sunt autem qui dant pretiū redemptionis animæ suę? Quibus ait Dominus: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt & ipsi recipiāt vos in tabernacula æterna. Illi dant pretium redemptionis animæ suæ, qui non cessant eleemosynas facere. Ideo illos quos monet per Timotheum Apostolus, noluit esse superbos, ne in abundantia diuitiarū suarum gloriarentur. Denique quod possidebant, noluit apud illos veterascere; sed aliquid ex eo fieri, vt esset pretiū redemptionis animæ eorū. Ait enim: Diuitibus huius seculi pręcipe, non superbè sapere, neq; sperare in incerto diuitiarū; sed in Deo viuo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum. & quasi dicerent: Quid ergo facturi sumus de diuitiis nostris? Diuites sint, inquit, in operibus bonis, facilè tribuant, communicent; & non illud perdituri sunt. Vnde scim°? Audi quid sequitur: C Thesaurizent sibi fundamétum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam. Sic dabūt pretium redemptionis animæ suæ. Et Dominus noster hoc monet: Facite vobis sacculos non veterascentes, thesaurūm non deficienté in cælis; quò fur non accedit, neque tinea corrumpit. Noluit Deus vt perdas diuitias tuas, sed vt locum illis mutes. Consilium tibi dedit. Intelligat charitas vestra. Modò [illegible] amicus tuus intraret in domum tuam, & inuenir[illegible] te in loco humido frumenta posuisse, qui fortè sc[illegible] naturā corruptionis frumentorum quam tu nes[illegible] es; daret tibi huiusmodi consilium, dicens: Frater, perdis quod cum magno labore collegisti; in loco humido posuisti, paucis diebus ista putrescunt. Et quid facio, frater? Leua in superiora. Audires amicum suggerentem, vt frumenta leuares de inferioribus ad superiora, & non audis Christum monentem, vt thesaurum tuum leues de terra ad cælū; vbi non hoc tibi reddatur quod seruas, sed serues terram, accipias cęlum; serues mortalia, accipias sempiterna? Fœnerare Christo; accipiat in terra parua, vt reddat tibi in cælo multa. Verùmtamen illi quos circūdabit iniquitas calcanei sui, † qui confidūt in virtute sua, & in abundantia diuitiarum suarū gloriantur, & de amicis hominibus nihil valentibus pręstare præsumūt; non dabūt Deo de propitiatione sua, & pretium redemptionis animæ suæ. Et quid dixit de tali homine? Et laborabit in æternum, & viuet in finem.) Labor eius sine fine erit, vita ipsius habebit finem. Quare hoc dixit, viuet in finem? Vitam quippe non ponūt isti, nisi delicias quotidianas. Adeò sunt multi inopes & pauperes nostri, parum firmi, & non intuétes quid illis promittat Deus pro istis laboribus, cùm viderint diuites in epulis quotidianis, in splédore & nitore auri & argenti, quid dicunt? Soli sunt isti, isti verè viuunt. Dicitur, iā non dicatur; & monemus, & si dici habet, vel à paucioribus dicatur, quàm diceretur,

al. quà euadat, & infrà.
Matth. 25. c.
Ioan. 14. a.
Gen. 3. c.
Gen. 3. c.
Matth. 28. b.
Ioan. 20. d.
Matth. 6. b.
Luca 16. c.
1. Tim. 6. d.
Luca 12. d.
Matth. 6. c.
al. quia.

retur, si non moneremus. Nam nec nos presumimus, ita nos ista dicere vt non dicantur, sed vel à paucioribus dicantur, nam dicentur vsque in finem seculi. Parum est, quia dicit eum viuere; adiūgit, & dicit, tonat, putas eum solū viuere. Viuat, finietur vita ipsius; quoniā non dat pretiū redemptionis animæ suæ. Finietur vita, labor non finietur. Laborabit in æternū, & viuet in finē. Quomodo viuet in finē? Quomodo viuebat ille qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendidè; & iacētem vlcerosum ante ianuā, cuius vlcera canes lingebāt, & desiderantē micas, quę de mensa eius cadebant, superbus & tumidus contēnebat. Quid illi profuerunt illę diuitiæ? Murauerunt vices ambo; ille à ianua diuitis subleuatus est in sinum Abrahæ; ille ab epulis splendidis missus est in ignem. Ille requiescebat, ille ardebat; satiabatur ille, ille sitiebat. Ille laborauerat in finem, viuet in æternum; ille vixerat in finem, laborabit in æternū. Et quid profuit diuiti qui quæsiuit apud inferos in tormentis positus, stillari sibi guttam aquæ in linguam sua de digito Lazari, dicens: Quoniam ardeo hic in hac flamma, & nō illi concessum est? Sic desiderauit ille guttam de digito, quomodo ille micas de m[illegible] diuitis. Sed illius labor finitus est, & illius vita finita est. Labor huius in æternum, vita illius in æternum. Non hic habemus vitam, qui fortè hic laboramus in terra, & non sic erimus postea; erit enim vita nostra Christus in æternū. Illi autem qui hic volunt habere vitam, laborabūt in æternum, & viuent in finem. Quoniam non videbit interitum, cùm viderit sapiētes morientes.) Si iste qui laborauit in æternum, & viuet in finem, non videbit interitū, cū viderit sapientes morientes, quid est hoc? Non intelliget quid sit interitus, quādo viderit sapiētes morientes. Dicit enim sibi: Iste, quia sapiens erat, & cum sapientia inhabitabat, & cum pietate Deum coluit, nunquid non est mortuus? Faciam mihi ergo bene, cùm viuo. Nam si aliquid possent, qui aliud sapiunt, non morerentur. Videt illum mori, & nō videt quę sit mors. Non videbit interitū, cùm viderit sapiētes morientes. Quomodo Iudæi viderunt Christum pendentem in cruce, & contempserunt, dicentes: Iste si filius Dei esset, descenderet de cruce, non videntes quid sit interitus. Si viderēt quid sit interitus, se viderent. Ille moriebatur temporaliter vt reuiuisceret in æternum, illi viuebant temporaliter vt morerentur in æternum. Sed quia illum videbant morientem, non videbant interitum; id est, non intelligebāt quis esset verus interitus. Quid dicunt etiā in † sapiētem? Morte turpissima cōdemnemus illum, erit enim respectus ex sermonibus illius. Si enim est verè filius Dei, liberabit illum de manibus contrariorum; non permittet mori filium suum, si verè filius ipsius est. At vbi viderūt illū in cruce, insultantes sibi, & illum non descendentem de cruce, dixerunt: Verè homo fuit. Dictū est: & vtiq; poterat descendere de cruce, qui potuit de sepulchro resurgere. Sed docuit nos ferre insultantes, docuit aduersus linguas hominum esse patientes; bibere modò calicem amaritudinis, & postea accipere sempiternā salutem. Bibe æger calicem amarum, vt sanus sis, cui non sunt sana viscera. Noli trepidare, quia ne trepidares, prior bibit medicus; id est, passionis amaritudinē bibit prior Dominus. Bibit qui peccatum non habebat; qui quod in eo sanaretur, nō habebat. Bibe donec trāseat amaritudo huius seculi; & veniat seculum, vbi nullum scandalum, nulla ira, nulla [illegible]es, nulla amaritudo, nulla febris, nullus dolus, nullæ inimicitiæ, nulla senectus, nulla mors, nulla contentio. Labora hic, venturus ad finē; labora, ne cùm non vis hic laborare, venias ad finem vitæ, & nunquam venias ad finem laborum, quoniam nō videbit interitū, cùm viderit sapientes morientes. Simul imprudens & insipiēs peri-

Luca 16.e.

Matth. 27.e.

al. sapiētia.
Sap. 2.d.

Augu(st). to. 8.

A bunt.) Quis est imprudens? Qui non sibi prospicit in futurum. Quis est insipiens? Qui non intelligit in quo malo sit. Tu verò intellige, in quo malo sis modò, & prospice, vt in bonis sis in posterum. Intelligendo in quo malo sis, non eris insipiens, prospiciēdo tibi in futurum, non eris imprudēs. Quis est qui sibi prospicit? Seruus ille cui dedit Dominus suus quod erogaret, & postea dixit ei: Non potes mihi agere, redde rationem actus tui. Et ille: Quid facio? Fodere non possum, mēdicare confundor. Sedit, & de re domini sui fecit sibi amicos, qui illū reciperent, cùm de actu proiiceretur. Ille enim fraudem fecit domino suo, vt compararet sibi amicos, qui illum susciperent. Tu noli timere, ne fraudem facias. Ipse Dominus hortatur vt facias; ipse tibi dicit: Fac tibi amicos de mammona iniquitatis. Fortassis ea quæ acquisisti, de iniquitate acquisisti; aut fortasse ea ipsa est iniquitas, quia tu habes, & alter nō habet; tu abūdas, & alter eget. De ista mammona in-

B iquitatis, de diuitiis istis quas iniqui vocāt diuitias, fac tibi amicos, & prudens eris: comparas tibi, non fraudaris. Modò enim videris perdere. Nūquid perdes in thesaurario Christi ponens? Nam pueri fratres, vnde sibi emant nescio quid, simul inueniūt numos, & ponunt in thesaurario, & non aperiūt nisi postea. Nunquid quia non vident quod colligūt, ideo perdiderūt? Noli timere. Ponunt pueri in thesaurario, & securi sunt; ponis in manu Christi, & times? Esto prudens, & ꝓspice tibi in posterū in cælo. Esto ergo prudens, imitare formicam, sicut dicit Scriptura, reconde æstate, ne esurias in hyeme. Hyems est dies nouissimus, dies tribulationis; hyems est dies scādalorum & amaritudinis. Collige quod ibi tibi † sit in posterum; si autem non facis, simul imprudens & insipiens peribis. Sed mortuus est ille diues, & tale illi funus factum est. Ecce quò se conuerterunt homines. Non attendunt quā

C malam vitam habuerit cùm viueret, sed quam pompam cùm moreretur. O felix quem tanti plangūt! iste verò sic vixit vt pauci plangāt. Omnes enim deberēt plangere tam malè viuentem. Sed pompa est funeris, excipitur sepulchro pretioso, inuoluitur pretiosis vestibus, sepelitur vnguētis & aromatibus. Deinde memoriam qualem habet? quàm marmoratam? Viuit in ipsa memoria ille vbi mortu[illegible] est. Ista putātes homines bona, aberrauerunt à [illegible], nec quęsierunt vera, & decepti sunt falsis; ideo [illegible]e quid sequitur: Ille qui nō dedit pretium redemptionis animæ suæ, qui nō intellexit interitum, quia vidit sapientes morientes qui factus est imprudēs & insipiēs, vt simul periret. Et quomodo peribūt qui relinquent alienis diuitias suas? Simul imprudens & insipiens peribūt. Attēdite fratres.

Et relinquent alienis diuitias suas.) Quasi eos posuit in maledicto; qui cùm mortui fuerint, alieni possidebunt res ipsorum. Ergo felices ipsi qui relinquūt filios in possessione sua, quibus sui succedūt. Habuit filios,

D non est mortuus. Quid filij ipsius? Et ipsi seruāt quod eis reliquerunt parentes sui. Parum est quia seruat, & augent. Quibus & ipsi seruāt? Filiis suis, & illi filiis, & tertij filiis. Quid Christo? Quid animæ tuę? Omnia filiis. Inter filios suos, quos habent in terra, computent vnum fratrem quem habent in cælo; cui totum dare debebant, vel diuidant cum illo. Sed tamē ait mihi aliquis: Ecce quos maledictos dixit Scriptura, quos dixit perire & relinquere alienis diuitias suas; ille autem beatus qui suis relinquit. Ego discutio sensum istum, quia inclino in parabolam aurem meam, & video nō frustrà sic loqui Scripturam. Video enim multos iniquos mori, quibus successores sunt filij; nec potuit sic loqui Scriptura, vt separaret eos à miseria, quorū vitā improbat. Et quid putatis intelligere fratres, nisi quia omnes tales alienis relinquunt diuitias suas? Quomodo alieni sunt filij? Iniquorū filij alieni sunt; nā inue-

Luca 16.a.

Prouerb. 6.a. & 30.d.

al. prosit.

Luca 16.f.

 nimus

nimus quendam extraneum propinquū factum, quia A profuit. Si quis tuorum tibi nihil prodest, alienus est. Vbi inuenimus nescio quem exterum propinquū factum, quia profuit? In Euāgelio. Iacebat quidam vulneratus à latronibus; Dominus autē dixerat cuidam: Diliges proximum tuum tāquam teipsum. Et ille respōderat: Et quis est mihi proximus? Et narrauit Dominus: Homo quidam descēdebat ab Hierusalem in Hiericho, & incidit in latrones; qui eū vulnerauerūt, & semiuiuū in via reliquerunt. Transierūt propinqui, Iudæus enim erat; ideo de Hierusalem descēdebat in Hiericho. Transiit sacerdos, & præteriit; trāsiit Leuites, & præteriit etiam ipse; trāsiuit quidam Samaritanus. Samaritanus nescio quis extraneus erat; ipse ad illum accessit, inspexit miseriam eius, & misericordia motus, curauit vulnera eius, leuauit in iumentum, & duxit in stabulum, commendauit stabulario. Quia in mysterio dicta sunt, & ad discutiēdum nūc prolixiora videntur; tamē propter quod proposui fratres, ait Dominus: Quis est illorū illi sauciato proximus? Respondit ille: Credo qui cū illo fecit misericordiam. Vade, inquit, & tu fac similiter. Cui misericordiam facis, ꝓximus tibi est. Si ergo extraneus Samaritanus faciendo misericordiam & subueniēdo proximus factus est; quicunque tibi in tribulatione subuenire nō possunt, alieni à te facti sunt. Iam attendamus illos diuites, qui malè vixerunt, qui superbè egerūt, mortui sunt, & reliquerunt, non dico extraneis, sed filiis suis reliquerūt diuitias suas; & filij ipsorum viam parentum suorum sequūtur. Sicut illi superbi, ita & isti; sicut illi rapaces, ita & isti; vt illi auari, & isti; alieni ab illis sunt. Nam vt noueritis quia illi alieni sunt; subuenirēt illi diuiti, qui ardebat in flamma, successores ipsius diuitiarum. Sed fortè non habuit, qui illi succederent, & alieni possederunt diuitias ipsius. Inuenimus in ipso Euangelio quia habuit; ait enim: Habeo quinque fratres. Fratres ipsius subuenire illi ardenti in flamma non potuerūt. Quid tibi diceret diues? Habeo quinque fratres. Vnū fratrem mihi amicum non feci, qui iacebat ante ianuam. Illi mihi fratres subuenire nō possunt, qui possidēt diuitias meas, alieni à me facti sunt. Videtis quia omnes qui malè viuūt, alienis relinquūt diuitias suas; sed planè præstant illis ipsi alieni, qui vocātur sui. Audite quid illis præstant, attendite quomodo irrideantur; simul imprudens & insipiens peribūt, & relinquēt alienis diuitias suas. Quare dixit alienis? Quia nihil eis prodesse possunt. Et tamen in quo sibi videntur prodesse? Et sepulchra eorum domus eorum in æternum.) Iam quia ista structa sunt sepulchra, domus sunt sepulchra. Nam plerunque audis diuitem dicentem: Habeo marmoratam domum, quam relicturus sum, & nō cogito mihi æternam domum, vbi semper ero. Quando cogitat sibi memoriam marmoratam aut exsculptam facere, quasi de domo æterna cogitat; quasi ibi maneat ille diues. Si ibi maneret, non arderet apud inferos. Vbi maneat spiritus malè agentis, non vbi ponatur corpus mortale, cogitandum est; sed domus eorum sepulchra eorum in æternum. Tabernacula eorum in generationem & generationē.) Tabernacula in quibus temporaliter manserunt, domus in quibus quasi in ęternū manebunt; id est, sepulchra. Tabernacula ergo suis dimittunt, vbi manebant cùm viuerent, transeunt quasi ad domos æternas ad sepulchra. Quid illis prosunt tabernacula eorum in generationem & generationem? Iam generatio & generatio, puta filij sunt, nepotes erunt & pronepotes. Quid faciunt? Quid prosunt tabernacula eorum? Quid? Audi: Inuocabunt nomina eorum in terris ipsorū.) Quid est hoc? Tollūt panem & merum ad sepulchra, & inuocant ibi nomina mortuorum. Putas quantum inuocatum est nomen illius diuitis, postea quādo ine-

Luca 10.e. (margin, at "minus: Homo quidam")

Luca 16.g. (margin, at "quia habuit")

briabant se homines in memoria ipsiu[illegible]; nec descēdebat vna gutta super linguam ipsius [illegible]entem? Ventri suo seruiunt homines, non spiriti[illegible]uorum. At spiritus mortuorum non peruenit, nisi quod secum viui fecerunt. Si autem viui secum non fecerunt, ad mortuos nihil peruenit. Sed quid faciunt illi? Solum inuocabunt nomina eorum in terris ipsorum. Et homo cùm in honore esset, nō intellexit, comparatus est iumētis insensatis, & similis factus est illis.) Quomodo insultatum est hominibus, qui nō intellexerunt quid facerent de diuitiis cùm viuerent, & putarunt se beatos futuros, si haberent memoriam marmoratā, quasi æternam domum, & si sui quibus reliquissent substātiam suam inuocarēt nomina eorū in terris ipsorum. Debuerunt autem contrà præparare sibi domū æternam in bonis operibus, præparare sibi vitam immortalem, mittere ante se sumptus, sequi opera sua, attēdere comitem egentem, dare ei cū quo ambulabant, non contemnere Christum ante ianuam vlcerosum, B qui dixit: Cùm vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Quia ergo non intellexit homo in honore positus. Quid est, in honore positus? Factus ad imaginem & similitudinem Dei, homo prælatus iumentis. Non enim fecit Deus sic hominem, quomodo fecit iumētum; sed fecit Deus hominem cui seruirent iumenta. Nunquid eius viribus, & nō intellectui? Ille autē non intellexit: Et qui factus erat ad imaginem Dei, comparatus est iumētis insensatis, & similis factus est illis. Vnde alibi dicitur: Nolite esse sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Hæc via ipsorum scandalum ipsis.) Ipsis sit scandalum, non tibi. Quando autē erit & tibi? Si putes quòd beati sint tales. Si intelligas quia non sunt beati, ipsis erit scandalum via ipsorum; non Christo, non corpori eius, non membris eius. Et postea in ore suo benedicent.) Quid est, postea in ore suo benedicent? Cùm facti fuerint tales vt non quæ- C rant, nisi bona temporalia, fiunt hypocritę; & quando benedicunt Deum, labiis benedicunt, non corde. Tales facti Christiani, quādo illis laudatur vita æterna, & dicitur illis, contemptores diuitiarum esse debere in nomine Christi; torquentur in corde suo. Et si nō audent in facie, ne erubescant, aut ne corripiātur ab hominibus, in corde id faciunt, contemnunt; & remanet eis in ore benedictio, & in corde maledictio. Et postea in ore suo benedicent. Longum est vt Psalmum finiamus; sufficiat charitati vestræ quod audistis interim hodie, cras quod Domino placuerit audietis.

Luca 16.f. (margin, at "briabant")

Ibidem e. (margin, at "non contemnere")

Matth. 25.d. (margin, at "qui dixit")

Gen. 1.d. (margin, at "tus. Quid est")

Psal. 31. (margin, at "Vnde alibi")

Concio secunda, de secunda parte Psalmi.

HEsterno die cœpto Psalmo terminus debebatur, sicut meminit charitas vestra. Perueneramus autem vsque ad istum versum, vbi designat spiritus Dei homines non attendentes nisi ad præsentia secularia & terrena. Et in posterum post hanc vitam nihil cogi- D tantes, neque vllam felicitatem esse arbitrantes, nisi diuitias & honores huius seculi, & trāsitoriam virtutem; post obitum autem suum non attendentes, nisi quemadmodum eis procurentur funera pomposa, & sepeliantur in monumentis opere mirabili extructis, & inuocentur nomina eorum in terris ipsorum à domibus eorum; non autem sibi comparant, vbi spiritus sit post hanc vitam, stulti non contremiscētes vocem Christi, dicētis: Stulte, hac nocte auferetur anima tua à te; & quæ præparasti, cuius erunt? Nec attendentes post epulas quotidianas splendidas, & purpuram & byssum, diuitem damnatum ad tormenta in infernū; & post labores & vlcera & famem pauperem requiescentem in sinu Abrahæ. Ista non curantes, sed attendentes ad id quod præsens est, & post hanc mortem non prouidentes, nisi quemadmodum nomen eorum quod reprobatur in cælo, inuocetur in terra. Describens ergo tales, Spiritus sanctus ait: Hæc via ipsorum

Luca 12.c. (margin, at "Christi, dicētis")

Luca 16.a. (margin, at "& post labores")

rum scandalum ipsis, & postea in ore suo benedicet.) Sicut dicit Dominus Iesus Christus de quibusdam, qui primò accedunt ad fidem mundati verbo Dei & exorcismis in nomine Christi, vt accipiant gratiam Dei, vt baptizentur; & postea redeuntes ad peiora mala quàm antea commiserant. Fient illis, inquit, posteriora deteriora prioribus. Hoc Petrus Apostolus. Dominus autem: Et erunt posteriora, inquit, illius hominis peiora quàm erãt priora. Quare? Quia primò vel apertus paganus erat, postea palliatus nomine Christiano, sub velamine religionis occultus malus est. Et †fit deterior, quia occultus est; sicut ait: Et postea in ore suo benedicent; id est, nomen Dei & nomẽ Christi audis in labiis, in corde non inuenis. De quibus dictum est: Populus iste labiis me honorat, cor autẽ eorum longè est à me. Hucusque ergo Psalmus tractatus erat. Deinde sic incipiunt versus, hodie discutiendi atque tractandi: Sicut oues in inferno positæ, mors pastor est eis.) Quibus? Illis quorum via scandalum ipsis. Quibus? Illis qui præsentia sola attendunt, dum futura non cogitant; illis qui vitam non putant nisi istam, quæ mors dicenda est. Non igitur immeritò tanquam oues in inferno, mortem habent pastorẽ. Quid est, mortem habent pastorem? Mors enim aliqua res est, aut aliqua potestas est? Mors nempe separatio animæ à corpore. Mors equidem quam timẽt homines, separatio est animæ à corpore. Mors autem vera quã non timent homines, separatio est animæ à Deo. Et plerunque cùm timent homines istam quæ separat animam à corpore, incidunt in illam vbi anima separatur à Deo. Hæc est ergo mors. Quomodo autẽ mors pastor est illis? Si vita Christus est, mors diabolus. Habemus autem multis locis in Scriptura, quia vita est Christus. Mors autem diabolus est; nõ quia ipse mors est, sed quia per illũ mors. Siue enim illa in qua lapsus est Adam ipsius persuasione homini propinata est, siue ista in qua separatur anima à corpore; ipsum habẽt authorẽ qui primò per superbiã cadens inuidit stanti, & morte inuisibili deiecit stantem, †vt etiã morte inuisibili perderet. Ad eum pertinentes, pastorem mortem habent; nos autem qui de futura immortalitate cogitamus, & non sine causa in fronte signum crucis Christi portamus, nõ habemus pastorem nisi vitam. Infidelium pastor mors, fidelium pastor vita. Si ergo in inferno sunt oues quibus pastor mors est, in cælo sunt oues quibus pastor vita est. Quid igitur? Iam in cælo sumus? In cælo secundùm fidem. Si ergo non in cælo, vbi sursum cor? Si nõ in cælo, vbi est quod Apostolus Paulus dicit: Nostra enim conuersatio in cælis est? Corpore ambulamus in terra, corde habitamus in cælo. Habitamus ibi; si illuc aliquid mittimus, quod ibi nos teneat. Nemo enim inhabitat corde, nisi vnde cogitat; inde autem cogitat, vbi thesaurizat. Thesaurizauit in terra, cor ipsius à terra non recedit; thesaurizauit in cælo, cor ipsius de cælo non descendit; Domino apertè dicente: Vbi est thesaurus tuus, illic & cor tuum erit. Isti ergo quibus mors pastor est, videntur florere ad tẽpus, & iusti laborare. Sed quare? Quia nox est adhuc. Quid est, nox est? Non apparent merita iustorum, & quasi nominatur felicitas impiorum. Tam diu videtur herba lætior quàm arbor, quàm diu hyems est. Herba enim per hyemem viget, arbor per hyemem quasi arida est; cùm sol exierit feruentior tempore æstatis, arbor quæ per hyemem arida videbatur, expletur foliis, profert fructus, herba autem arescit. Videbis honorem arboris, herba arida est. Sic & modò iusti laborant, antequam veniat æstas. Est vita in radice, nondum apparet in ramis. Radix autem nostra charitas est. Et quid ait Apostolus? vt sursum debeamus habere radicem, vt vita sit pastor noster; quia habitatio nostra nõ debet recedere de cælo: quia

2.Pet.2.d.
Luca 11.d.
al.etit.
Matth.15.b.
Esa.29.d.
Gen.3.b.
al.vt etiam pãderet visibile mortem: vel, vt etiam visibilem mortem penderet.
Philip.3.d.
Matth.6.c.
Matth.6.c.

A in hac terra debemus sicut mortui ambulare, vt suprà viuentes, infrà mortui simus; nõ vt suprà mortui, infrà viuamus. Quia ergo nõ debet recedere vita nostra & cor nostrum de supernis, quid ait Apostolus? Mortui enim estis. Et ne timerès, vita vestra abscondita est, ait, cum Christo in Deo. Ecce vbi est radix nostra. Quando autem apparebit honor noster tanquam in foliis & fructibus, sequitur & dicit: Cùm Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos cum illo apparebitis in gloria, & erit mane. Nàm modò non est mane. Tumeant modò superbi & diuites huius seculi, impij bonis insultent, infideles fidelibus, & dicant: Quid vobis prodest quia credidistis? Quid plus habetis, quia Christum habetis? Respondeant fideles, si verè fideles sunt: Nox est, nondum videtur quod tenemus. Non quiescant manus in bonis operibus. Vnde alibi dicitur: In die tribulationis meæ Deũ exquisiui manibus meis nocte coram eo, & non sum deceptus.
B Apparebit labor noster mane, & erit fructus mane; vt illi qui modò laborant, postea dominentur, & illi qui modò se iactant & superbiunt, postea subiiciantur. Quid enim sequitur? Sicut oues in inferno positæ; mors pastor est eis. Et dominabuntur eis recti mane.) Puto iam planum esse istum versum, quem prælocuti sumus: Dominabuntur eis recti mane. Tolera noctẽ; desidera mane; ne putes quia nox habet vitam, & mane nõ habet vitam. Ergo qui dormit, viuit; & qui surgit, non viuit? Nónne qui dormit, †morti similior est? Et qui sunt qui dormiunt? Quos excitat Apostolus Paulus, si tamẽ velint euigilare. Quibusdam enim dicit: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Qui ergo illuminantur à Christo, iam vigilant; sed nondum apparet fructus vigiliarum. Mane apparebit, id est, cùm seculi huius incerta trãsierint. Ipsa est enim nox; non tibi vidẽtur quasi tenebræ? Facit malè, viuit, floret, terret, honoratur. Facit
C bene, reprehẽditur, blasphematur, accusatur, laborat, terretur: Quasi tenebræ sunt. In radice autem vigor; fructus, opulentia. Vita nõdum est in ramis, sed radix non aruit. Similis arescenti est: Sed tempus venit, vestitur honore suo, fœcundatur fructibus suis. Tunc illi de quibus scriptum est, vt non eos zelemus. Quid enim de illis ait Psalmus? Quoniam sicut fœnum citò arescent, & sicut olera prati citò cadent. Cadent, cùm videbunt ad dexteram sanctos, quibus laborãtibus insultauerunt, & dicẽt intra se pœnitentiã agentes, sed pœnitẽtia sera & infructuosa. Qui noluerũt modò agere fructuosam, agent tũc infructuosam. Quid ergo dicẽt iã in pœnitẽtia infructuosa? Hi sunt quos aliquando in risum habuimus, & in similitudinẽ improperij. Verba dico libri de Sapientia. Cognoscũt qui ea solẽt audire. Verba enim sunt malorũ futura, quando vidẽbũt iudicẽ, etiã oẽs fideles ad dexterã eius, & oẽs sanctos eius cũ illo iudicantes. Hoc habẽt dicere: Verba
D ipsorũ dicit Scriptura: Hi sunt quos aliquãdo habuimus in risum, & in similitudinem improperij; nos insensati, vitam illorum æstimabamus insaniam. Cùm enim cœperit Deo quisque viuere, mundum contemnere, iniurias suas nolle vlcisci, nolle hic diuitias, non hic quærere felicitatem terrenam, contemnere omnia, Dominum solum cogitare, viam Christi non deserere, non solùm à paganis dicitur insanus; sed quod magis dolendum est, quia & intus multi dormiunt, & vigilare nolunt, à suis, à Christianis audiũt: Quid pateris? Fratres mei, homini viuenti secundùm viam Christi, qui dicit: Quid pateris? putamus quid dicit? Horremus Iudæos, quia dixerunt Domino Iesu Christo: Dæmonium habes; & quando audimus Euangelium recitari, tundimus pectora nostra. Sceleratam rem dixerũt Iudæi Christo: dæmonium habes. Age tu Christiane quando videris de corde hominis

Coloss.3.a.
Psal.76.
al.mortuo.
Ephes.5.c.
Psal.36.
Sap.5.a.
Matth.25.d.
Ioan.8.f.

expulsum diabolum, & inhabitare Christũ, & dicis, A quid pateris? dæmoniũ tibi videtur habere? Dictũ est
Ioan.10.d. & de ipso Domino, quòd insaniret, quando loquebatur verba, quæ illi non caperent. Dictum est, insanit, dæmonium habet; & tamẽ aliqui euigilabãt à somno, & dicebant: Non sunt ista verba dæmonium habẽtis.
Ibidem d. Sic & modò fratres, quãdiu ista verba audiunt & gentes, & qui inhabitãt orbem, & terrigenæ, & filij hominũ, & diues & pauper, id est, & qui pertinẽt ad Adam, & qui pertinent ad Christum; alij dicunt, dæmonium habet; alij dicunt, nõ sunt ista verba dæmoniũ habentis. Alij enim tenent viam seculi, & ista ad tempus audiunt; alij non frustrà audiunt, sed faciunt quod dictũ est: Auribus percipite qui habitatis orbem. Et cùm agunt ista, incertus est fructus. Sed qui malè agunt, & viam seculi eligunt, mors pastor est eis. Qui autem e-
al. viam. ligunt† nomen Dei, vita pastor est eis. Veniet ipsa vita iudicatura, & damnatura cum pastore suo eos quibus
Matth.25.d. dicetur: Ite in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius: illi autem quibus insultatum est, B & qui irrisi sunt quia credebant, audient ab ipsa vita
Matth.25.c. quam habent pastorem: Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Dominabuntur ergo eis recti, non modò, sed mane. Nemo dicat, quare sum Christianus, impero nemini, imperem iniquis. Noli festinare. Dominaberis, sed mane. Et auxilium eorum veterascet in inferno à gloria eorum.) Modò habẽt gloriam, in inferno veterascent. Quod est auxilium eorum? Auxilium de pecunia, auxilium de amicis, auxilium de virtute sua.
Psal.145. Sed cùm mortuus fuerit homo, in illa die periẽt omnes cogitationes eius. Quantam visus est gloriam habere inter homines cùm viueret, tantam vetustatem & corruptionem suppliciorum habebit, cùm mortu⁹ fuerit apud inferos. Veruntamen Deus redimet animam meam.) Videte vocem sperantis de futuro. Veruntamen Deus redimet animam meã. Fortè vox est C adhuc volẽtis liberari de pressura. Nescio quis in carcere est, dicit: Deus redimet animã meam; nescio quis in catena, Deus redimet animam meam; nescio quis periculũ patitur in mari, iactatur fluctibus & sæuientibus tempestatibus, quid dicit? Deus redimet animã meam. Liberari volunt ad istam vitam. Nõ est autem ista vox huius. Audi quid sequitur: Deus redimet animam meam. De manu inferni cùm acceperit me.) Hanc redemptionem dicit, quam Christus iam in se ostendit. Descendit enim ad inferos, ascendit in cælũ. Quod videm⁹ in capite, inueniem⁹ in corpore. Quod enim credimus in capite qui viderunt, ipsi nobis an-
1.Cor.12.b.c. Rom.12.b. nunciauerunt; & per ipsos videmus, quia vnum corpus omnes sumus. Sed meliores illi qui viderunt, nos deteriores quibus annunciatũ est? Non hoc dicit ipsa vita, ipse pastor noster. Insultat enim cuidam discipulo suo dubitãti, & cicatrices palpare cupienti. Et cùm D
Ioan.20.g. palpasset cicatrices, exclamauit, dicẽs: Dominus me⁹ & Deus meus. Videns dubitantem discipulum, & intuens totum orbem terrarum crediturum: Quia vidisti, inquit, credidisti; beati qui non vident, & credunt. Verũtamen Deus redimet animam meam, de manu inferi cùm acceperit me. Hic ergo quid? Labor, pressura, tribulatio, tentatio. Nihil aliud speres. Vbi gau-
1.Cor.6.b. dium? In spe futura. Nã dicit Apostolus: Semper gaudentes. In tantis tribulationibus, semper gaudentes, semper tristes. Semper gaudẽtes; quia ipse dixit: Quasi tristes, semper autẽ gaudẽtes. Tristitia nostra habet quasi, gaudium nostrum non habet quasi; quia in spe certa est. Quare tristitia nostra quasi habet? Quia sicut somnus transiet, & dominabuntur recti mane. Nouit enim charitas vestra, quia qui somnium indicat, addit quasi. Quasi dicebã, quasi loquebar, quasi prandebam, quasi equitabam, quasi disputabam. Totum quasi; quia cùm euigilauerit, non inuenit quod videbat. Quasi thesaurum inueneram, dicit mendicus. Si quasi non esset, mendicus non esset; sed quia quasi erat, mendicus est. Itaque modò qui ad lætitias seculares oculos aperiunt, & cor claudunt, transit quasi eorum, & venit verum ipsorum. Quasi ipsorum felicitas est seculi, verum ipsorum pœna est. Nostrum autem quasi tristitia est, gaudium non est quasi. Non enim ait Apostolus: Quasi gaudentes, semper autem 2.Cor.6.b. tristes; aut, quasi tristes, & quasi gaudẽtes; sed ait, quasi tristes, semper autem gaudentes. Sicut egeni, & ibi sicut pro quasi posuit. Multos autem ditãtes. Et cùm hoc diceret, nihil habebat Apostolus. Omnia sua dimiserat, diuitias nullas possidebat. Et quid secut⁹ ait? Quasi nihil habentes; & ipsum nihil habere quasi Apostoli erat. Et omnia possidentes; ibi non dixit quasi. Quasi egebat; non autem quasi, sed verè multos ditabat. Quasi nihil habebat; non autem quasi, sed omnia possidebat. Vnde verè omnia possidebat? Quia omnium creatori adhærebat. Veruntamen, inquit, Deus redimet animam meam, de manu inferi cùm acceperit me. Quid igitur qui hic volunt florere? Tu visurus es hominem florentem malũ, & fortè titubabunt pedes tui, & dicturus es in anima tua: Deus, ego noui facta huius hominis, quæ scelera fecit iste homo, & ecce floret, terret, dominatur, extollitur, caput illi nõ dolet, nihil in domo eius diminutum est: & timebis, quia credidisti, & fortè dicet cor tuum, me miserum, puto sine causa credidi, Deus non respicit res humanas. Excitat ergo nos Deus. Et quid dicit? Ne timueris, cùm diues factus fuerit homo.) Quare enim timebas, quia diues factus est homo? Timebas ne sine causa crederes, ne forte perdidisses laborem fidei tuę, & spem conuersionis tuæ; quia fortè incurrit tibi lucrum cum fraude, & potuisti si faceres ipsum lucrum cum fraude, diues esse, & non laborare, & attendens quid minatus est Deus, temperasti à fraude, & contempsisti lucrum. Vides alium fecisse lucrum de fraude, & nihil mali pati; & times esse bonus. Ne timueris, ait tibi spiritus Dei, cùm diues factus fuerit homo. Oculos non vis habere, nisi in præsentia? Futura promisit qui resurrexit, pacem in hac terra & requiem in hac vita non promisit. Omnis homo requiem quęrit; bonam rem quærit, sed non in regione sua illam quærit. Non est pax in hac vita, in cælo nobis promissum est quod in terra quærimus. In futuro seculo promissum est, quod in isto seculo quærimus. Ne timueris cùm diues factus fuerit homo: Et cum multiplicata fuerit gloria domus eius.) Quare ne timueris? Quoniam non cùm morietur, accipiet hæc omnia.) Vides viuentem, cogita morientem. Quid hic habeat attendis, quid secum tollat attende. Quid secum tollit? Multum auri habet, multum argenti habet, multum prędiorum, mancipiorum; moritur, remanent illa nescio quibus. Et si enim dimittit quibus vult, non seruat quibus vult. Multi enim & nõ sibi dimissa acquisierunt, & multi sibi dimissa perdiderunt. Remanent enim illa omnia, & † tulit secum. Quid? Forte dicit ali- al. tollit. quis: Illud secũ tollit vnde inuoluitur, & quod illi erogatur ad pretiosum & marmoratũ sepulchrum, ad instruẽdam memoriã, hoc secum tollit. Ego nec hoc dico. Exhibentur enim ista nõ sentienti. Si dormientem & non vigilantem ornas, in lecto secũ illa habet. Fortè ornamenta insunt in corpore iacentis, & fortè ille in somnis in pãnis se videt. Quod sentit ei plus est, quàm quod nõ sentit. Quanquã & illud cùm euigilauerit non erit; tamẽ dormienti magis illud erat quod in somnis videbat, quã illud quod nõ sentiebat. Quid ergo fratres dicant sibi homines? Erogent ad mortem meã, quare dimitto hæredes meos diuites? Multa habebũt de meo, habeã & ego aliq̃d de meo in corpore meo.

meo. Quid habebit corpus mortuum? Quid habebit caro putrefcens? Quid habebit caro non fentiens? Si aliquid habuit diues ille, cuius lingua ficca erat, tunc habet homo aliquid de fuo. Fratres, nunquid fic legimus in Euangelio, quia diues ille cum holofericis & byffinis tegumētis apparebat in igne? Nūquid qualis erat in epulis ad mēfam, talis erat & apud inferos, cū fitiret, & ftillam defideraret? Non ibi erāt illa omnia: Non ergo fecum accipit homo omnia, nec quod tollit fepultura, tollit fecum mortuus. Vbi enim fenfus, ibi homo; vbi nullus fenfus, non eft homo. Iacet vas quod continebat hominem, domus quę habebat hominem. Corpus dicamus domum, fpiritum dicamus habitatorem domus. Spiritus torquetur apud inferos. Quid illi ꝓdeft, quia corpus iacet in cinnamis & aromatibus, inuolutum pretiofis linteis? Tanquā fi dominus domus mittatur in exilium, & tu ornes parietes ipfius. Ille in exilio eget, & fame deficit, vix fibi vnam cellam inuenit vbi fomnū capiat; & tu dicis: felix eft; nam ornata eft domus illius. Quis te non aut iocari, aut infanire arbitretur? Ornas corp⁹, torquetur fpiritus. Da aliquid fpiritui, & dedifti aliquid mortuo. Sed quid illi dabis, quando vnam guttam defiderauit, & non accepit? Hic enim contempfit mittere ante fe aliquid. Quare contempfit? Quia hæc via eorum fcādalum eft illis. Non putauit vitam nifi præfentem, nō cogitauit nifi quemadmodum pretiofis veftibus obuolutus fepeliretur. Ablata eft ab illo anima ei⁹, ficut Domin⁹ dicit: Stulte, hac nocte auferetur anima tua; & quæ præparafti, cuius erunt? Et impletum eft in illo quod ifte Pfalmus dicit: Ne timueris, cùm diues fact⁹ fuerit homo, & cùm multiplicata fuerit gloria domus eius; quoniam nō cùm morietur accipiet hæc omnia:

Luc. 16.f. *Luc. 12.c.*

Neque fimul defcendet cum eo gloria domus eius. Quoniam anima eius in vita ipfius benedicetur.) Intēdat charitas veftra, quoniā anima eius in vita ipfius benedicetur. Quamdiu vixit, bene fibi fecit. Hoc dicunt omnes, fed falsò dicunt. Benedictio eft ab animo benedicētis, non ab ipfa veritate. Quid enim dicis tu? Quia māducauit & bibit, q̄a fecit quod voluit, quoniam fplendidè epulatus eft, ideo fecū fecit bene? Ego dico, fecit fecum malè. Nō ego dico, fed Chriftus; fecit fecum malè. Etenim diues ille quando quotidie epulabatur fplendidè, bene fecum facere putabatur; cùm autem cœpit ardere apud inferos, tunc inuentū eft malè, quod putabatur bene. Quod enim māducauerat apud fuperos, hoc digerebat apud inferos. Iniquitatem dico fratres, quam epulabatur. Manducabat pretiofas epulas ore carnis, ore cordis manducabat iniquitatē. Quod apud fuperos ore cordis māducabat, hoc apud inferos in illis fuppliciis digerebat. Et quidem temporaliter manducauerat, in æternum malè digerebat. Manducatur ergo iniquitas. Fortè aliquis dicit: Quid eft quod loquitur? manducatur iniquitas? Non ego dico, audi Scripturam. Sicut vua acerba dentibus vexatio eft, & fumus oculis; fic iniquitas vtentibus ea. Qui manducauerit enim iniquitatē, id eft, qui libenter habuerit iniquitatem, non poterit manducare iuftitiam. Panis enim iuftitia eft. Quis eft panis? Ego fum panis viuus, qui de cælo defcendi. Ipfe eft panis cordis noftri. Quomodo qui manducat ore corporis vuas acerbas, obrigefcunt & obftupefcunt dentes eius, & minus idoneus fit ad manducandum panem, & remanet illi laudare quod videt, & manducare non poffe; fic & qui iniquitate vfus eft, & paftus peccatis in corde, incipit non poffe manducare panē, laudat verbum Dei, & non facit. Vnde nō facit? Quia cùm cœperit facere, laborat; quomodo fentimus laborare dentes poft vuas acerbas, cùm cœperimus panem manducare. Sed quid faciunt illi quibus obftupuerunt dentes? Temperant fe aliquantulum ab vuis

Luc. 16.e. *Prouerb. 10.d.* *Ioan. 6.d.*

A acerbis, & redeunt dentes ad ftabilitatem fuam, & incumbunt pani; fic & nos laudemus iuftitiam. Sed fi nos volumus manducare iuftitiam, temperemus nos ab iniquitatibus; & nafcitur in corde non folùm delectatio laudandi iuftitiam, fed etiam facilitas manducandi. Nam fi dicit Chriftianus: Deus nouit, quia delectat me, fed non poffum facere; quaffatos dentes habet, diu manducauit iniquitatem. Ergo & iuftitia manducatur? Si non manducaretur, non diceret Dominus: Beati qui efuriunt & fitiunt iuftitiam. Ergo quoniam anima illius in vita ipfius benedicetur, in vita benedicetur, in morte torquebitur. Confitebitur tibi, cùm benè feceris ei.) Attendite & pafcimini, hæreat in cordibus veftris; māducate, & videte tales; & nolite effe tales. Cauete & talia verba. Confitebitur tibi, cùm bene feceris ei. Quàm multi funt Chriftiani fratres, qui tunc Deo gratias agunt, quando illis accidit lucrum? Hoc eft, confitebitur tibi, cùm bene feceris ei; laudabit te & dicet: Verè quia tu es De⁹ meus; Liberabit me de carcere, & confitebor illi. Venit illi lucrum, & confitetur; venit hæreditas, confitetur; patitur damnum, blafphemat. Qualis filius es, quia quando te pater emendat, tunc tibi difplicet? Non emendaret, nifi difpliceres. Aut fi fic difpliceres vt odiffet, non ille te emendaret. Gratias age ergo emendatori, vt accipias hæreditatem à Deo qui te emendat. Erudiris enim, cùm emendaris. Sed multum emendat, quia magnum eft quod habes accipere. Nā fi appendas quod emendaris cum eo quod accepturus es, inuenies quia nihil eft quod emendaris. Apoftolus Paulus hoc dicit: Etenim quod ad præfens eft temporale leue tribulationis noftræ, iuxta incredibilem modum æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Sed quando? Non refpicientibus, inquit, quæ videntur, fed quæ non videntur; non quæ temporalia, fed quæ æterna. Quæ enim videtur, temporalia funt; quæ autem non videntur, æterna. Et iterum: Nō funt condignæ paffiones huius temporis, ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Quid eft ergo quod pateris? Sed femper pateris. Concedo. Ex quo natus es per omnes ætates tuas, vfque ad fenectam tuam; quoufq; morieris, puta quia hoc pateris quod eft paffus Iob. Quod ille paffus eft aliquot diebus, aliquis patiatur ab ipfa infantia. Quod pateris tranfit, finitur; quod accepturus es, finem non habebit. Nolo iam æques pœnam cum præmio, temporalia æqua æternitati, fi potes. Confitebitur tibi, cùm bene feceris ei. Nolite effe tales, fratres; videte quia propterea dicimus hæc, propterea cantamus, propterea tractatur; propterea fudatur. Nolite facere ifta, negotia veftra vos probant. Aliquando in negotio veftro auditis verum & blafphematis, Ecclefiam blafphematis. Quare? Quia Chriftiani eftis. Si fic eft, duco me in parte Donati, Paganus volo effe. Quare? Quia momordifti panem, & dolent dentes. Quando videbas ipfum panem, laudabas; cœpifti manducare, & dolent dentes: id eft, quando audiebas fermonem Dei, collaudabas; cùm tibi dicitur, fac hoc, blafphemas. Noli fic velle: Hoc dic, bonus eft panis; fed ego non poffum illum manducare. Nunc autem fi oculis vides, laudas; cùm cœperis dentes premere, dicis: malus eft panis ifte. Et qualis eft ille qui illū fecit? Ita fit vt confitearis Deū, quando tibi bene fecit Deus; & mentiaris, quando cātas: Benedicam Dominum in omni tempore, femper laus eius in ore meo. Exigitur de corde tuo cantatio labiorum tuorum; cantafti in Ecclefia: Benedicam Dominū in omni tempore. Quomodo in omni tempore? Si omni tempore lucrum, omni tēpore benedicetur. Si aliquando eft damnum, nō benedicitur, fed blafphematur. Certè quia non benedicis in omni tempore, certè quia non femper laus eius in ore tuo

Matth. 5.a. B *2. Cor. 4.d.* C *Rom. 8.d.* D *Pfal. 33.*

eft,

est; etis talis qualem modò descripsit: Confitebitur A tibi cùm benefeceris ei. Introibit vsq; in progenies patrum suorum. Id est, imitabitur patres suos; quia iniqui qui modò sunt, non habent fratres vel patres. Antiqui iniqui, patres sunt præsentium. Et modò qui iniqui sunt, patres sunt posterorum iniquorum; quomodo patres iustorum, antiqui iusti patres sunt iustorum qui modò sunt; & qui modò sunt, patres sunt eorum qui futuri erunt. Ostendere voluit Spiritus sanctus, quia non est mala æquitas, quādo ad illam murmuratur; sed hi ab origine vsque ad progeniem patrū

Gen.4.a. suorum, patrem suum habent. Duos genuit Adam, & in vno iniquitas, in vno iustitia. Iniquitas in Cain, iustitia in Abel. Præualuisse videtur iniquitas super iustitiam, quia occidit Cain iniustus, Abel iustum innocentem. Nūquid mane? Sed dominabuntur eis recti mane. Veniet mane, & videbitur vbi sit Abel, & vbi Cain. Sic omnes qui secundùm Cain, & sic omnes qui secundùm Abel vsque in finem seculi. Introibit vsque in progenies patrum suorum: Vsque in æter- B num nō videbit lumen.) Quia & hic cùm esset in tenebris, erat gaudens falsis bonis, & non amans bona vera; & ideo hinc ad tartarū ibit: A tenebris somniorum excipient eum tenebræ tormentorum. Ergo vsque in æternum non videbit lumen. Sed quare hoc? Quod posuit in medio Psalmo, hoc & in fine. Homo cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insensatis, & similis factus est illis.) Vos

Gen.1.d. autem fratres cōsiderate vos homines factos ad imaginem & similitudinem Dei. Imago Dei intus est, nō est in corpore. Non est in auribus istis quas videtis, & oculis, & naribus, & palato, & manibus, & pedibus; sed est facta tamen vbi est intellectus, vbi est mēs, vbi ratio inuestigandæ veritatis. Vbi est fides, vbi est spes vestra, vbi charitas vestra; ibi habet Deus imaginem suam, vel ibi intelligitis & videtis, quia ista transeunt, C

Psal.38. quia sic dixit in alio Psalmo: Quanquam in imagine ambulet homo, tamē vanè conturbatur; thesaurizat, & nescit cui cōgregabit ea. Nō turbemini, quia qualiacunque sunt ista, trāsitoria sunt, si homines estis in honore positi, & intelligitis. Nam si homines estis in honore positi, & non intelligitis, comparamini iumētis insensatis, & similes efficimini illis.

IN PSALMVM XLIX. ENARRATIO.

QVANTVM nobis valeat sermo Dei ad correctionem vitæ nostræ, & ad sperāda præmia eius, pœnasque metuendas, vnusquisque in se metiatur; & conscientiam suam ante oculos eius sine dolo ponat, nec sibi blandiatur in tanto periculo; quoniam & ipse Dominus Deus noster, videtis quia nulli blanditur. Etsi consolatur nos promittendo bona sua, & confirmando spem nostram; malè viuētibus tamen & contemnentibus verbum suum, omninò non parcit. Interroget se vnusquisque, cùm tempus est, & videat vbi sit; & aut perseueret in bono, aut mutetur à malo. D Sicut enim dicit in hoc Psalmo: Non quicunque homo, aut quicunque angelus, sed Deus deorum Dominus locutus est.) Loquendo autem quid egit? Vocauit terram à solis ortu vsque ad occasum.) Qui vocauit terram à solis ortu vsque ad occasum, Dominus

Ioan.1.b. noster & saluator est Iesus Christus. Verbum caro factum est, vt inhabitaret in nobis. Dominus ergo noster Iesus Christus Deus deorum est; quia per ipsum facta sunt omnia, & sine ipso factum est nihil. Verbū Dei, si Deus est; vtique Deus deorum est. Verum autem sit Deus, Euangelium respondet: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Et si omnia per ipsum facta sunt, sicut consequenter dicit; & dij si qui facti sunt, per ipsum facti sunt. Vnus enim Deus non factus, & verè Deus ipse solus. Ipse autem solus Deus, pater & filius & Spiritus sanctus, vnus Deus. Dij ergo quorum Deus verus est, qui sunt, aut vbi sunt? Dicit alius Psalmus: Psal.81. Deus stetit in synagoga deorum, in medio autē deos discernit. Adhuc nescimus, ne forte dij aliqui in cælo congregati sint, & in eorum congregatione, hoc est enim in synagoga, stetit Deus discernere illos. Videte in eodem Psalmo quibus dicat: Ego dixi, dij estis, Ibidem. & filij excelsi omnes. Vos autem vt homines moriemini, & sicut vnus ex principibus cadetis. Manifestū est ergo, quia homines dixit deos, ex gratia sua deificatos; non de substātia sua natos. Ille enim iustificat, Rom.4.a. qui per semetipsum non ex alio iustus est; & ille deificat qui per seipsum nō alterius participatione Deus est. Qui autem iustificat, ipse deificat, quia iustificando filios Dei facit. Dedit enim eis potestatem filios Ioan.1.b. Dei fieri. Si filij Dei facti sum⁹, & dij facti sumus; sed hoc gratiæ est adoptantis, non naturæ generantis. Vnicus enim Dei filius Deus, & cum patre vnus Deus, Dominus & Saluator noster Iesus Christus, in prin- Ibidem a. cipio verbum, & verbum apud Deum, verbū Deus. Cæteri qui fiunt dij, gratia ipsius fiunt, non de substātia eius nascuntur, vt hoc sint quod ille; sed vt per beneficium perueniant ad eū, & sint cohęredes Christi. Tāta enim charitas est in illo hærede, vt voluerit habere cohæredes. Quis enim auarus homo velit habere cohæredes? Sed & qui inuenitur velle, diuidet cū eis hęreditatem; minus habens ipse diuidens quàm si solus possideret. Hæreditas autem in qua cohæredes Christi sumus, non minuitur copia possessorum, nec fit angustior numerositate cohæredum; sed tanta est multis, quanta paucis, tanta singulis, quanta omnib⁹. Videte, inquit Apostolus, qualem dilectionem nobis 1.Ioan.3.a. dedit Deus, vt filij Dei vocemur & simus. Et in alio loco: Dilectissimi filij Dei sumus, & nōdum apparuit quid erimus. Ergo sumus in spe, nōdum in re. Scimus autem, inquit, quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Vnicus similis nascendo, nos similes viuendo. Non enim ita similes vt ille, qui hoc est quod ille à quo genitus est. Nos enim similes non æquales. Ille quia ęqualis, ideo similis. Audiamus qui sint dij facti iustificati, quia filij Dei dicuntur; & dij qui non sunt dij, quibus ille Deus deorū terribilis est. Dicit enim alius Psalmus: Terri- Psal.95. bilis est super oēs deos. Et quasi quæreres, quos deos? quoniam omnes dij gentium dęmonia. Diis gentium dæmoniis terribilis; diis à se factis, filiis amabilis. Proinde confitentes maiestatem Dei vtrosque inuenio; & dæmonia confessa sunt Christum, & fideles cōfessi sunt Christum. Tu es Christus filius Dei viui, dixit Matth.16.c. Petrus: Scimus qui sis, tu es filius Dei, dixerunt dæ- Marc.5.a. mones. Parem audio confessionem, sed non parem inuenio dilectionem; imò verò hic dilectionem, ibi timorem. Quibus ergo amabilis, filij sunt; quibus terribilis, filij non sunt. Quibus amabilis, deos illos fecit; quibus terribilis, non esse deos conuincit. Hi enim dij fiunt, illi dij putantur. Hos deos facit veritas, illos error existimat. Deus ergo deorum Dominus locutus est. Locutus est multis modis. Per angelos ipse locu- Hebr.1.a. tus est, per Prophetas ipse locutus est, per os propriū ipse locutus est, per Apostolos suos ipse locut⁹ est, per fideles suos ipse loquitur, per humilitatē nostram cū aliquid verum dicimus, ipse loquitur. Videte itaq; loquendo multipliciter, multis modis, per multa vasa, per multa organa, ipse tamē sonat vbique tangendo, modificando, inspirādo. Videte quid egerit. Locutus est enim, & vocauit terram. Quā terram? An fortè Africam? propter eos qui dicunt: Ecclesia Christi pars Donati est. Solam quidem Africam non vocauit, sed & Africam non separauit. Qui enim vocauit terram à solis ortu vsque ad occasum, nullas reliquit partes quas non vocauerit, in sua vocatione & Africam inue-

inuenit. Gaudeat ergo in vnitate, non superbiat in
diuisione. Benedicimus, quia vox Dei deorum & in
Africam venit; non in Africa remansit. Vocauit e-
nim terram à solis ortu vsque ad occasum. Non est
vbi lateant insidiæ hæreticorum; non habent in qua
se vmbra falsitatis abscondant. Nec enim est qui se
abscondat à calore eius. Qui terram vocauit, & totã
Psal. 18. terrã vocauit. Qui terrã vocauit, tantã vocauit, quã-
tam fabricauit. Quid mihi exurgunt pseudochristi &
pseudoprophetæ? Quid est quòd me verbis captiosis
Matth. 24. b. illaqueare moliuntur, dicẽtes: Ecce hic est Christus,
ecce illic est? Non audio ostendentes partes, Deus
deorum totum mihi ostendit. Qui vocauit terram à
solis ortu vsque ad occasum, totum redemit; partes
autem, id est, calumniantes condemnauit. Sed audie-
ramus; à solis ortu vsque ad occasum, vocauit terram.
Vnde cœpit vocare, qui vocauit? Et hoc audite. Ex
Sion species decoris eius.) Certè concordat Psalmus
Luca 24. g. Euangelio, dicenti: Per omnes gentes, incipientibus
ab Hierusalem. Audi per omnes gentes, vocauit ter-
ram à solis ortu vsque ad occasum. Audi incipienti-
bus ab Hierusalem, ex Sion species decoris eius. Ergo
vocauit terram à solis ortu vsque ad occasum, cõcor-
dat verbis Domini, dicentis: Oportebat Christũ pati;
Ibidem g. & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in no-
mine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum
per omnes gentes. Omnes enim gentes sunt, à solis
Psal. 44. ortu vsque ad occasum. Quòd verò ex Sion species
decoris eius, quòd inde cœpit decus Euangelij eius,
quòd inde annunciari cœpit speciosus forma præ fi-
Luca 24. g. lijs hominum, concordat verbis Domini, dicẽtis: In-
cipientibus ab Hierusalem. Concinunt noua veteri-
Esaia 6. b. bus, vetera nouis. Dicunt ad inuicem Seraphim duo:
Sãctus sanctus sanctus Dominus Deus Sabaoth. Hæc
consonant duo testamenta, & vnam vocem habent
duo testamenta. Audiatur vox concinentium testa-
mentorum, non calumniãtium exhæredatorum. Fe-
cit ergo ista Deus deorum: Vocauit terram à solis or-
tu vsque ad occasum, ex Sion procedente specie sua.
Act. 2. a. Ibi enim erant discipuli, qui acceperũt Spiritum san-
ctum quinquagesimo post resurrectionẽ eius die mis-
sum de cælo. Inde Euangelium, inde prædicatio, inde
impletur orbis terrarum; & hoc in gratia fidei. Nam
cùm ipse Dominus venisset, quia passurus venit, oc-
cultus venit. Et cùm esset fortis in se, infirmus in car-
ne apparuit. Oportebat enim eum videri, vt non in-
telligeretur, cõtemni, vt occideretur. Erat gloriæ spe-
cies in diuinitate; sed hæc latebat in carne. Si enim
1. Cor. 2. b. cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixis-
sent. Sic ergo inter Iudæos, sic inter inimicos ambu-
lauit occultus, mira faciens, mala patiens, donec sus-
penderetur in ligno; videntesq; pendẽtem Iudæi ma-
gis magisq; contemnerent, & ante crucem caput agi-
Matth. 27. e. tantes, dicerent: Si filius Dei est, descendat de cruce.
Occultus ergo erat Deus deorũ, & voces edebat ma-
gis ex cõpassione nostra, quàm ex maiestate sua. Vnde
Psal. 21. enim illæ voces, nisi ex nobis assumptæ: Deus Deus
meus, vt quid me dereliquisti? Quando autem pater
filiũ dereliquit, aut filius patrem? Nónne vnus Deus,
Ioan. 10. f. filius & pater? Nõne verissimum: Ego & pater vnum
sumus? Vnde ergo Deus Deus meus, vt quid me de-
Matth. 27. f. reliquisti: nisi quia in carne infirmitatis agnoscebatur
vox peccatoris? Qui enim suscepit similitudinẽ car-
Rom. 8. a. nis peccati, cur non susciperet similitudinem vocis
peccati? Occultus ergo Deus deorum, & cùm inter
Ioan. 4. a. homines ambulauit, & cùm esuriuit & sitiuit, & cùm
Matth. 26. e. fatigatus sedit, & cùm lassato corpore dormiuit, &
Ioan. 19. b. cùm apprehensus, & cùm flagellatus, & cùm ante iu-
dicem positus, & cùm superbienti respondit: Nõ ha-
beres in me potestatem, nisi data fuisset desuper; &
Esa. 53. a. quòd ductus ad victimam, coram tondente se non a-

A peruit os suum, & quòd crucifixus, & quòd sepultus, Matt. 27. f. g.
semper occultus Deus deorum. Quid postea quàm
resurrexit? Mirati discipuli, & primò non crediderũt, Luca 24. f.
donec tangerẽt atque palparent. Sed caro resurrexe-
rat, quia caro mortua erat; diuinitas quæ mori nõ po-
terat, adhuc etiam in carne resurgentis latebat. Vide-
ri formã potuit; teneri mẽbra, palpari cicatrices; ver-
bũ per quod facta sunt omnia, quis videt? quis tenet?
quis palpat? Et tamen verbum caro factum est, & ha- Ioan. 1. b.
bitauit in nobis. Et qui tenebat hominem Thomas,
intelligebat vt poterat Deum. Palpatis enim cicatri-
cibus, exclamauit: Dominus meus & Deus meus. O- Ioan. 20. g.
stendebat tamen Dominus eam formam, eamq; car-
nem quam in cruce viderant, quæ in sepultura posita
fuerat. Fuit cum eis quadraginta dies. Impiis Iudæis Act. 1. a.
non se demonstrauit. Illis demõstrauit se, qui in eum
crediderant antequam crucifigeretur; vt quos cruci-
fixus diuiserat titubantes, resurgens faceret fortes.
B Deinde quadragesimo die commendans Ecclesiam
suam, id est, vocatam terram à solis ortu vsque ad oc-
casum, ne haberet excusationem, qui volunt in schis-
mate deperire; ascendit in cælum, dicẽs eis: Eritis mi- Act. 1. b.
hi testes in Hierusalem; vnde species decoris eius, &
in totam Iudæam & Samariam, & vsq; in totam ter-
ram. His enim dictis, nubes suscepit eum. Intuebãtur
illi quem nouerant; nouerant tamen in humilitate,
nondum in claritate. Et cùm ab eis iret in cælum, ad-
moniti sunt voce angelica, dicente: Quid statis viri
Galilæi? Hic Iesus quem videtis ire, sic veniet quem-
admodum vidistis eum euntem in cælum. Ascendit
ergo. Regressi illi lætantes, manserunt in ciuitate, se-
cundùm eius præceptum, donec implerentur Spiritu
sancto. Quid autem dictum erat Thomæ palpanti? Ioan. 20. g.
Quia vidisti, credidisti; beati qui non viderunt, & cre-
diderunt. Prædicti sumus. Terra illa vocata à solis or-
C tu vsque ad occasum, non videt & credit. Occultus
ergo Deus deorum, & eis inter quos ambulauit, & eis
à quibus crucifixus est, & eis à quorum oculis resur-
rexit, & nobis qui credidimus in cælo sedẽtem, quem
non vidimus in terra ambulantem. Sed & si videre-
mus, nónne hoc videremus quod Iudæi viderunt &
crucifixerunt? Plus est quòd non videntes Christum
credimus Deum; quàm quod illi videntes, non nisi
hominem putauerunt. Illi deniq; malè putando mor-
tificauerunt, nos bene credendo viuificamur. Quid
ergo fratres? Ille Deus deorum, & tunc occultus, &
modò occultus, nunquid semper occultus? Non pla-
nè. Audi sequentia. Deus manifestus veniet.) Qui
venit occultus, veniet manifestus. Venit occultus iu-
dicãdus, veniet manifestus iudicaturus. Venit occul-
tus vt ante iudicem staret; veniet manifestus vt etiam
de iudicibus iudicet. Veniet manifestus, & non si-
lebit.) Quid enim? modò silet? Et vnde sunt quæ dici-
mus? Vnde ista præcepta? Vnde ista monita? Vnde ista
D tuba terroris? Non silet, & silet. Non silet à monen-
do, silet à vindicando. Non silet præcepto, silet iudi-
cio. Patitur enim peccatores quotidie mala facientes,
Deum non curantes; non in conscientia sua, non in
cælo, non in terra. Non eum latẽt hæc omnia, & vni-
uersaliter omnes admonet; & quãdo aliquos flagellat
in terra, admonitio est, nondum damnatio. Silet ergo
iudicio; occultus in cælo est, adhuc interpellat pro no-
bis. Patiens est super peccatores, non exercens iram,
sed expectans pœnitentiam. dicit alio loco: Tacui;
nunquid semper tacebo? Quando ergo non tacebit,
Deus manifestus veniet. Et quis Deus? Deus noster,
& ipse Deus. Quis Deus noster? Non enim Deus est,
qui non est noster Deus. Dij gentium dæmonia; Deus
Christianorum, verus Deus, ipse veniet, sed manife-
stus; non adhuc illudendus, non adhuc alapandus, nõ
adhuc flagellandus. Veniet, sed manifestus, nõ adhuc
calamo

Matth. 27.a. b.c.d.e. calamo in capite percutiendus, non adhuc crucifigẽdus, occidendus, sepeliẽdus; quia hæc omnia occultus Deus pati voluit. Veniet manifestus; & non silebit. Quia verò ad iudicium veniet, sequentia docent.

Ignis ante eum præibit.) Timeamus, mutemur, & non timebimus. Ignem palea timet. Auro quid facit? Est autem nũc in potestate quid facias; ne illud quod & te nolente venturum est, non correctus experiaris. Si enim possemus facere fratres, vt dies iudicij nõ veniret; puto quia nec sic erat malè viuẽdum. Si non veniret ignis Dei iudicij, & sola peccatorib⁹ immineret separatio à facie Dei, in qualibet essent affluentia deliciarum, non vidẽtes à quo creati sunt, & separati ab illa dulcedine ineffabilis vultus eius, in qualibet æternitate & impunitate peccati, plangere se deberẽt. Sed quid loquar, aut quibus loquar? Hæc amantibus pœna est, non contemnentibus. Qui dulcedinem sapientiæ & veritatis vtcunque sentire cœperunt, nouerunt quod dico: quanta pœna est tantummodo à facie Dei separari. Qui autem illam dulcedinem non gustauerunt, si nondum desiderant Dei faciem, timeant vel ignem; supplicia terreant, quem præmia non inuitãt. Vile tibi est quod Deus pollicetur, contremisce quod minatur. Veniet dulcedo præsentiæ; non mutaris, non excitaris, non suspiras, non desideras. Amplexaris peccata tua, & delicias carnis tuæ, stipulas ad te congeris, veniet ignis. Ignis in conspectu eius ardebit. Non erit iste ignis sicut focus tuus; quo tamẽ si manum mittere cogaris, facies quicquid voluerit qui hoc minatur. Si tibi dicat, scribe contra caput patris tui, scribe contra capita filiorum tuorum; nam si nõ feceris, manum tuam mitto in focum tuum; facies ne ardeat manus tua, ne ardeat ad tempus membrum tuum, non semper in dolore futurum. Minatur ergo inimicus tam leue malum, & facis malum: minatur Deus æternum malum, & non facis bonum? Ad malum faciendum, nec minæ te compellere deberent; à bono faciendo, nec minæ te terrere deberent. Minis enim Dei, minis æterni ignis prohiberis à malo; inuitaris ad bonum. Vnde piget, nisi quia non credis? Excutiat ergo vnusquisque cor suum, & videat quid ibi fides teneat. Si credimus futurum iudicium fratres, bene viuamus. Tempus misericordiæ nunc est, tempus iudicij tunc erit. Nemo dicet, reuoca me ad priores annos. Pœnitebit & tunc, sed frustrà pœnitebit. Modò pœniteat

Luca 13.b. cùm fructus est pœnitendi; modò adhibeatur ad radices arboris cophinus stercoris, id est, cordis luctus & lachrymarum, ne veniat vetus & eradicet. Cùm enim eradicauerit, iam ignis expectatur. Modò & si fracti

Rom. 11.c. sunt rami, possunt rursus inseri. Tũc omnis arbor quæ

Matth. 3.c. nõ facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Ignis in conspectu eius ardebit. Et in circuitu eius tempestas valida.) Valida tempestas, ventilatura tam magnam aream. Hac tempestate erit illa ventilatiò, qua separabitur à sanctis omne immũdum, à fidelibus omnis simulatio, à piis & trementibus verbum Dei omnis contemptor & superbus. Modò enim mixtura quædam iacet à solis ortu vsq; ad occasum. Videamus ergo quomodo faciet qui venturus est tempestate illa. Quid facturus? quæ erit in circuitu eius tempestas valida? Proculdubiò ista tempestas quãdam separationem factura est. Ista est illa separatio, quam nõ

Luca 5.b. expectauerunt qui antequam ad littus venirent, retia diruperunt. In illa verò separatione fit quædam malorum & bonorum distinctio. Alij sunt enim sequentes nunc Christum, expeditis humeris sine sarcina curarum

Matth. 19.c. secularium; qui non frustrà audierunt: Si vis esse perfectus, vade vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni sequere me; qualibus dicitur: Sedebitis super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israël. Alij ergo erunt iudicantes cum Domino, alij verò iudicandi, sed ad dexteram ponendi. Nam quia erunt quidam iudicantes cum Domino, habemus apertissimum testimonium, quod mòdò cõmemoraui: Sedebitis super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israël. Sed dicit aliquis: Duodecim illic Apostoli consedebunt, non amplius. Vbi ergo erit Apostolus Paulus? Nunquid inde separatus est? Absit vt hoc dicamus; absit vt hoc vel tacitè cogitemus. Quid si ergo in loco Iudæ ipse residebit? Sed manifestauit Scriptura diuina, quis in Iudæ loco sit ordinatus. Mathias enim est expresse nominatus in Actibus Apostolorum, vt de illo dubitare nõ possemus. Act. 1.d. Cadente ergo Iudà, impletus est numerus duodenarius. Cũ ergo ille numerus duodenarius occupauerit duodecim sedes, non iudicabit Paulus Apostolus? An fortè stans iudicabit? Non ita est. Non faciet hoc ille iustitiæ retributor. Non omnino stans iudicabit, qui plus omnibus illis laborauit. Certè vel iste vnus Apostolus Paulus cogit nos diligentius cogitare & perscrutari, quare dictę sint duodecim sedes. Inuenimus enim & alios numeros in Scripturis multitudinem significantes. Quinque virgines admittũtur; quinque excludũtur. Vbi libet intellige virgines, Matth. 25.a. siue in castitate atq; integritate cordis, vbi debet virgo esse tota Ecclesia, cui dicitur: Desponsaui vos vni 2.Cor. 11.a. viro, virginem castam exhibere Christo; siue in his feminis quæ etiam integritatem carnis dicatam habent Deo, nunquid in tot milibus solæ quinque sunt? Sed in quinario numero intelligitur continentia quinque sensuum carnis. Etenim multis venit corruptio per oculos, multis per aurem, multis per illicitum olfactum, multis per nepharium gustum, multis per adulterinum amplexum. Ab his omnibus quinque ianuis corruptionis quicũque se continent, & sic continent vt in sua conscientia gloriam habeant, nõ laudem ab hominibus expectent; quinque sunt virgines sapientes, habentes oleum secum. Quid est, oleum habentes secum? Matth. 25.a. 2.Cor. 1.c. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Rursus ille qui apud inferos torquebatur: Luca 16.f. Habeo, inquit, quinque fratres. Ibi intelligitur populus Iudæorum sub lege positus; quia Moyses legislator quinque libros conscripsit. Itẽ Dominus post resurrectionem iubet mitti retia in dexteram partẽ, Ioan. 21.b. leuantur pisces centum quinquagintatres. Et cùm tanti & magni essent, ait Euangelista, retia non sunt dirupta. Etenim ante passionem iussit mitti retia, non dicens in dexteram partem neque in sinistram; quia si in dexteram diceret, solos bonos significaret; si in sinistram, solos malos. Vbi autem tacetur dextera & sinistra, Matth. 13.f. mixti capiuntur boni & mali. Capti sunt autem tunc, sicut Euangelij veritas attestatur, tam multi vt retia rumperentur. Significabat enim illa captura hoc tempus. Retia rupta, significant concisiones & conscissuras hæreticorum & schismaticorum. Quod autem post resurrectionem suam Dominus fecit, post resurrectionem nostram nobis futurum significauit, in illo numero regni cælorum, vbi nullus erit malus. Propterea retia quæ in dexteram partem missa sunt, Ioan. 21.b. dexteros expresserunt, remotis sinistris. Nunquid tamen in illis dextris centum quinquagintatres soli iusti erunt? Milia milium Scriptura significat. Legite Apoc. 7.b. Apocalypsin: duodecies duodena milia fortasse, sicut ibi intelligitur, ex solo populo Iudæorum futura sunt. Attendite martyrum numerositatem: sola in proximo quæ dicitur massa candida, plus habet quàm cẽtum quinquagintatres martyres. Postremò septem illa milia de quibus responderur Heliæ, Reliqui mihi 3.Reg. 19.d. septem milia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal, longè istum piscium numerum superant. Rom. 11.a. Centum ergo quinquagintatres pisces, non tantùm Ioan. 21.b. numerum sanctorũ significãt, sed vniuersum sanctorum

ram & iustorum numerum certa causa tāto numero significat scriptura: vt omnes intelligantur in illis cētum quinquagintatribus, pertinentes ad resurrectionem vitæ æternæ. Exod.20.a. Etenim lex habet decem præcepta: Esaia 11.a. spiritus autem gratiæ, per quam sola lex impletur, septiformis legitur. Discutiēdus est ergo numerus, quid sibi velint decem & septem. Decem in præceptis, septem in gratia Spiritus sancti, per quam gratiam implentur præcepta. Decem ergo & septem tenent omnes pertinētes ad resurrectionem ad dexteram, ad regnum cælorum, ad vitam æternam: id est, legem implentes per gratiam spiritus, non quasi per opus suum aut per meritum suum. Decem autem & septem, si numeres ab vno vsque ad decem & septem, & addendo numeros omnes gradatim, vt ad vnum addas duo, ad duo addas tria, ad tria addas quatuor, & fiunt decem, addendo quinque vt fiant quindecim, addendo sex vt fiant viginti vnum, addendo septem vt fiant viginti octo, addendo octo vt fiant triginta sex, addendo nouem vt fiant quadraginta quinque, addēdo decem vt fiant quinquagintaquinque, addendo vndecim vt fiāt sexaginta sex, addendo duodecim vt fiant septuagintaocto, addendo tredecim vt fiant xci. addendo xiiij. vt fiant centum quinque, addendo quindecim vt fiant centum viginti, addendo sedecim vt fiant centū triginta sex, addendo decē & septem, effi- Ioan.21.b. ciuntur cliij, inuenies ingentem numerum omnium sanctorum pertinere ad hunc numerum piscium paucorum. Matth.25.a. Quomodo autem in quinque virginibus innumerabiles virgines, Luc.16.f. quomodo in quinque fratribus illius, qui torquebatur apud inferos, milia populi Iudæorum, Ioan.21.b. quomodo in numero centumquinquagintatrium piscium milia milium sanctorum: sic in duodecim Matth.19.d. sedibus non duodecim homines, sed magnus est numerus perfectorum. Sed video quid consequēter Matth.25.a. requiratur à nobis, quomodo de quinque virginibus reddita est ratio, quare ad quinque multæ pertineant, & quare ad quinque illos multi Iudæi, & quare ad centum quinquagintatres multi perfecti: ostende quare & quomodo ad duodecim sedes, non duodecim homines, sed multi pertineant. Quid sibi volunt duodecim sedes, quæ significant omnes vndique qui tam perfecti esse potuerint, quàm perfectis dictū Matth.19.d. est: Sedebitis super duodecim sedes, iudicātes duodecim tribus Israël? Et quare omnes vndique ad duodenarium numerum pertinēt? Quia ipsum vndiq; quod dicimus, de toto mundo dicimus. Orbis autem terrarum quatuor designatis partibus continetur: oriente, occidente, meridiano, & aquilone. Ab his omnibus partibus vocati in trinitate & perfecti fide, & præcepto trinitatis, quoniam ter quaterni xij. fiūt, agnoscitis quare ad totum orbem pertineant sancti, qui sedebūt super xij. sedes iudicaturi xij. tribus Israël, quia & duodecim tribus Israël, totius Israël xij. tribus sunt. Sicut enim iudicaturi ex toto mundo, sic & iudicandi ex toto mundo. Apostolus de se Paulus dum argueret fideles laicos, quia iudicia sua non deferebant ad Ecclesiam, sed ad publicum pertrahebant eos cum qui- 1.Cor.6.a. bus habebant negotia, ait: Nescitis quia angelos iudicabimus? Videte quemadmodum iudicē se fecit: non solum se, sed & omnes qui rectè iudicant in Ecclesia. Cùm ergo manifestum sit, multos cum Domino iudicaturos, alios verò non tamen ex æquo, sed pro meritis iudicandos, cū omnibus angelis suis veniet, quā- Matth.25.c. do ante eum congregabuntur omnes gentes: & inter omnes angelos deputandi erunt illi qui tam perfecti fuerint, vt sedentes super duodecim sedes, iudicent Matth.19.d. duodecim trib⁹ Israël. Etenim homines dicti sunt an- Galat.4.b. geli. Apostolus de se dicit: Sicut angelum Dei susce- Malach.3.a. pistis me. De Ioanne Baptista dicitur: Ecce mitto an- Matth.11.b. gelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam

A tuam ante te. Ergo cum omnibus angelis veniens, simul secum habebit & sanctos. Apertè enim dicit & Esaias: Veniet ad iudicium cū senioribus populi. Esa.3.c. Isti ergo seniores populi, isti iā angeli nominati, ista milia multorum perfectorū de toto orbe venientium, cælū vocantur. Illa verò terra, sed fructuosa, quæ terra fructuosa in dextra ponendā, cui dicetur: Esuriui, & dedistis mihi manducare. Matth.25.c. Verè terra fructuosa, cui gaudet Apostolus quando ei miserūt ad necessitates eius. Non quia quæro datum, inquit, sed requiro fructum. Et gratias agit, dicens: quia tandē aliquando repullulastis pro me sapere. Philip.4.d. Repullulastis vt arboribus dicit, quæ sterilitate exaruerat quadā. Veniens itaq; Dominus ad iudiciū, vt iam Psalmū fratres audiamus, quid facturus est? Aduocabit cælum sursum.) Cælum omnes sanctos perfectos iudicaturos, aduocabit eos sursum sessuros, secum iudicaturos duodecim tribus Israël. Quomodo enim aduocabit cælum sursum, cùm Matth.19.d.

B semper sursum sit cælum? Sed quos hic cælum dicit, eosdem cælos alibi appellat. Quos cælos? Qui enarrāt gloriā Dei; Cæli enim enarrant gloriā Dei, de quibus Psal.18. dicitur: In omnē terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Videte enim discernentem Dominum in iudicio; Aduocabit cælum sursum, & terram discernere populū suū.) A quibus, nisi à malis? De quibus hic postea non fit mentio, iam tanquā diiudicatis ad pœnā. Istos bonos vide & distingue. Aduocabit cælum sursum, & terram discernere populū suum. Vocat & terram, non tamen conterendam, sed discernēdam. Primò enim cùm commixtos vocauit, quādo locutus est Deus deorum, & vocauit terram à solis ortu vsq; ad occasum: nondum discreuerāt serui illi, qui missi erant inuitare ad nuptias, qui congrega- Matth.22.b. uerant bonos & malos. Cùm verò Deus deorum manifestus veniet, & nō silebit, sic aduocabit cælum sursum vt iudicet cum illo. Quod enim cælum, ipsi cæli;

C sicut quæ terra, ipsæ & terræ: sicut quæ Ecclesia, ipsæ Ecclesiæ. Aduocabit cælum sursum, & terram discernere populum suum. Iam cum cælo terram discernit, id est, cæli cū illo terrā discernit. Quomodo discernit terram? Vt alios ponat ad dexteram, alios ad sinistrā. Terræ autē discretæ quid dicit? Venite benedicti pa- Matth.25.c. tris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi māducare, & cætera. Illi autē: Quando te vidimus, inquiūt, esuriētem? Et ille: Cùm vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Cælum terræ ostēdit minimos suos iam sursum vocatos, & ab humilitate exaltatos. Cùm vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Aduocabit ergo cælum sursum, & terram discernere populum suū.

Congregate illi iustos eius.) Vox diuina & prophetica, videns futura tanquam præsentia, exhortātur angelos congregantes. Mittet enim angelos suos, Matth.25.d. & congregabuntur ante eum omnes gentes. Congre-

D gate illi iustos eius. Quos iustos, nisi viuentes ex fide, facientes opera misericordiæ? Etenim opera illa iustitiæ opera sunt. Habes Euangelium: Cauete iustitiam Matth.6.a. vestram facere corā hominibus, vt videamini ab eis. Et quasi quæreretur, quam iustitiam? cùm ergo facis eleemosynam, inquit. Ergo eleemosynas, opera iustitiæ esse significauit. Ipsos congregate iustos eius: eos congregate qui compassi sunt inopi, qui intellexerūt super egenum & pauperem. Psal.40. Cōgregate illos, cōseruet eos Dominus, & viuificet eos. Congregate illi iustos eius. Qui disponunt testamentum eius super sacrificia.) Id est, qui cogitant de promissis eius, super illa quæ operantur. Ipsa enim sunt sacrificia, Deo dicēte: Misericordiam volo plus quā sacrificium. Osee 6.c. Matth.9.b. Qui disponunt testamentum eius super sacrificia. Et annunciabunt cæli iustitiam eius.) Verè hanc iustitiam Dei cæli nobis annūciauerunt, Euangelistæ prædixerunt.

Pet

Per illos audiuimus futuros quosdam ad dexteram, A
Math.25.c. quibus dicit paterfamiliâs: Venite benedicti patris
mei, percipite. Quid percipite? Regnum. Pro qua re?
Esuriui, & dedistis mihi manducare. Quid tam vile,
quid tam terrenum, quàm frangere panem esurienti?
Esa.58.b. Tanti valet regnum cælorum. Frãge esurienti panem
tuum, & egenum sine tecto induc in domum tuam.
Si videris nudum, vesti. Si nõ habes facultatem fran-
Math.10.d. gendi panem, non habes domum quò inducas, non
habes vestem qua cooperias: da calicẽ aquæ frigidæ,
Mar.12.d. mitte duo minuta in gazophylacium. Tantum emit
Math.4.c. vidua duobus minutis, quantum emit Petrus relin-
Luca 19.b. quens retia, quãtum emit Zachæus dando dimidium
patrimonium. Tanti valet, quantum habueris. Annũ-
ciabunt cæli iustitiam eius: Quoniam Deus iudex
est.) Verè iudex, non concernens sed discernens. No-
uit enim Dominus qui sunt eius. Et si grana latent in
palea, agricolæ nota sunt. Nemo timeat esse granum
etiam inter paleam, non falluntur oculi ventilatoris
nostri. Noli timere, ne illa tempestas quæ erit in cir- B
cuitu eius, concernat te cum palea. Certè valida erit
tempestas, nullum tamen granum tollet à parte triti-
Math.3.c. ci ad paleam: quia non quilibet rusticus cum triden-
te, sed Deus Trinitas iudex est. Et annunciabunt cæli
iustitiam eius, quoniam Deus iudex est. Eant cæli, an-
Psal.18. nuncient cæli: in omnem terram exeat sonus eorum,
& in fines orbis terræ verba eorum. Et dicat illud cor-
Psal.60. pus, à finibus terræ ad te clamaui, dum angeretur cor
meum. Modò enim cõcretum gemit, discretum gau-
debit. Clamet ergo & dicat: Ne cõperdas cum impiis
Psal.25. animam meã, & cum viris sanguinum vitam meam.
Non comperdit, quia Deus iudex est. Clamet ille &
Psal.42. dicat: Iudica me Domine, & discerne causam meam
de gente non sancta. Dicat ille, faciet ille: congrega-
buntur ei iusti eius. Vocauit terram, vt discernat po-
pulum suum. Audi populus meus, & loquar tibi.) C
Ille qui veniet, & non silebit, videte quia & modò si
auditis non silet. Audi populus meus, & loquar tibi.
Nam si non audis, etsi loquar, non tibi. Quando ergo
tibi loquar? Si audis. Quando audis? Si populus meus
es. Audi enim populus meus, non audis, si populus a-
lienus. Audi populus meus, & loquar tibi; Israël, &
testificabor tibi.) Israël audi, populus meus audi. Is-
Gen.32.f. raël nomen electionis est. Non vocaberis, ait, Iacob;
sed vocaberis Israël. Ergo audi sicut Israël, sicut vidẽs
Deum: etsi nondum specie, sed iam fide. Hoc enim
interpretatur Israël, videns Deum. Qui habet aures
Math.11.b. audiendi, audiat: & qui habet oculos videndi, videat.
Audi Israël, & testificabor tibi. Quod sursum dixit
populus meus, hoc in consequenti, Israël: & quod di-
xit sursum loquar tibi, hoc in consequẽti testificabor
tibi. Quid loquetur Dominus Deus noster populo
suo, Israëli suo? Quid testificabitur? Audiamus. Deus
Deus tuus ego sum.) Deus ego sum, Deus tuus sum. D
Exod.3.d. Quomodo Deus ego sum? Sicut Moysi dictum est: E-
go sum qui sum. Quomodo Deus tuus sum? Ego sum
Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Sum
Deus, & tuus sum Deus: & si tuus non sim Deus, sum
Deus. Bono meo Deus sum, malo tuo non sum Deus
tuus. Etenim Deus tuus, ei propriè dicitur quem fa-
miliarius habet Deus: tanquam in mãcipio suo, tan-
quam in peculio suo. Deus Deus tuus sum ego. Quid
d.Præmiũ. vis amplius? † Pretiũ quæris à Deo: vt aliquid tibi det
Deus; vt quod tibi dederit, tuum sit? Ecce ipse Deus
qui dabit, tuus est. Quid eo ditius? Dona quærebas,
ipsum donatorem habes. Deus Deus tuus ego sum.
Quid quærit ab homine, videamus; Deus noster, im-
perator & rex noster. Quod vectigal nobis indicit:
quoniam voluit esse rex noster, & voluit nos esse pro-
uinciam suam? Audiamus indictiones eius, non trepi-
det pauper sub indictione Dei. Quod sibi Deus dari
indicit, ipse prius donat qui indicit: vos tantùm deuo-
ti estote. Non exigit Deus quod non dedit, & omni-
bus dedit quod exigit. Quid enim exigit? Audiamus
iam. Non super sacrificia tua arguam te.) Non tibi
dicam, quare non mihi pinguem taurum mactasti?
quare non de grege tuo optimum hircum elegisti?
quare aries ille ambulat in ouibus tuis, & in ara mea
non ponitur? Non dicam, inspice agros tuos & cor-
tem tuam, & parietes tuos, quærendo quid mihi des:
Non super sacrificia tua arguam te. Quid ergo? Non
acceptas sacrificia mea? Holocausta autem tua in
conspectu meo sunt semper.) Holocausta quædam
de quibus in alio Psalmo dicitur: Si voluisses sacrifi- Psal.50.
cium, dedissem vtique, holocaustis non delectaberis.
Et rursus conuertit se: Sacrificium Deo spiritus con-
tribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non
spernit. Quæ sunt ergo holocausta quæ non spernit?
Quæ holocausta quæ in conspectu eius sunt semper?
Benignè, inquit, fac Domine in bona voluntate tua
Sion, & ædificentur muri Hierusalem. Tunc accepta-
bis sacrificium iustitiæ, oblationes & holocausta.
Dicit quædam holocausta Deum accepturũ. Quid
est autem holocaustum? Totum igne absumptum.
καῦσις incensio est, ὅλον totum est. Holocaustum autem
est totum igne absumptum. Est quidam ignis flagrãn-
tissimæ charitatis. Animus inflammetur charitate, ar-
ripiat eadem charitas membra in vsum suum, non ea
permittat militare cupiditati: vt tot' exardescat igne
amoris diuini qui vult offerre Deo holocaustum. Ta-
lia holocausta tua in conspectu meo sunt semper. Ad-
huc iste Israël fortè nõ intelligit quæ holocausta eius
in conspectu suo habeat semper: & adhuc de bobus,
de ouibus, de hircis cogitat; Non cogitet. Non acci-
piam de domo tua vitulos.) Holocausta nominaui:
iam animo & cogitatione ad terrenos greges curre-
bas, inde pingue mihi aliquid eligebas. Nõ accipiam
de domo tua vitulos. Prænunciat Testamentum no-
uum, vbi omnia illa sacrificia vetera cessauerũt. Erant
enim tunc prænunciantia futurum quoddam sacrifi-
cium, cuius sanguine mundaremur. Non accipiam
de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos.

Quoniam meæ sunt omnes bestiæ syluæ.) Quid à
te quæram quod ego condidi? Magis ne est hoc tuum
cui possidere dedi, quàm meum qui feci? Quoniam
meæ sunt omnes bestiæ syluæ. Sed fortè ait ille Israël:
Bestiæ Dei sunt, illæ bestiæ feræ, quas non includo in
corte mea: quas non alligo ad præsepe meum. Cæte-
rùm bos ille, & ouis & hircus, mea sunt hæc. Pecora
in montibus & boues.) Mea sunt illa quæ non possi-
des, mea sunt ista quæ possides. Si enim seruus meus
es tu, totum peculium tuum meum est. Neque enim
est peculium Domini quod sibi seruus comparauit,
& nõ erit peculium Domini quod ipse Dominus ser-
uo creauit. Ergo meæ sunt bestiæ syluæ quas tu non
cepisti: mea sunt & pecora in montibus quæ sunt tua,
& boues qui sunt ad præsepe tuum. Omnia mea sunt,
quia ego creaui ea. Cognoui omnia volatilia cæli.)
Quomodo cognouit? Appendit, numerauit. Quis no-
strum nouit omnia volatilia cæli? Sed etsi alicui Deus
det notitiam omnium volatilium cæli, nõ sic ipse no-
uit vt dat nosse homini. Alia est notitia Dei, alia ho-
minis; sicut alia possessio Dei, alia hominis: id est, a-
liud est possidere Dei, aliud possidere hominis. Non
enim tu quod possides totum habes in potestate, aut
quamdiu viuat bos tuus in tua potestate est: aut vt nõ
pereat, aut nõ pascatur. Apud quem summa potestas
est, summa & secreta cognitio: & tribuam' hoc Deo
laudantes Deum. Non audeamus dicere, quomodo
nouit De'? ne fortè hoc à me fratres expectetis vt ex-
plicem vobis quomodo cognoscat Deus: hoc solum
dico, non sic cognoscit vt homo, non sic cognoscit vt
angelus:

angelus: & quomodo cognoscit, dicere non audeo, quoniam & scire non possum. Vnum tamē scio, quia & antequā essent omnia volatilia cæli, nouerat Deus quod fuerat creaturus. Quæ est illa notitia? O homo, videre cœpisti volatilia; posteaquam plasmatus es, posteaquam sensum videndi accepisti. Hæc volatilia de aqua nata sunt ad verbum Dei, dicentis: Producant aquæ volatilia. (Gen. 1. c.) Vbi nouerat Deus quæ imperabat, vt aqua pferret? Iam certè nouerat quod creārat, & antequam crearet nouerat. Tanta est ergo notitia Dei, vt apud ipsum essent quodā ineffabili modo antequam creata essent, & à te expectat vt accipiat quod antequam crearet habebat? Cognoui omnia volatilia cæli, quæ tu mihi non potes dare. Quæ tu mihi mactaturus es, ego cognoui omnia: non quia feci cognoui, sed vt facerem. Et species agri mecum est.) Pulchritudo agri, vbertas omniū in terra gignentium, mecum est, inquit. Quomodo cum illo? Vtrum & antequam fierent? Cum illo enim erant omnia futura, & cum illo sunt omnia præterita: futura ita, vt non ei detrahantur omnia præterita. Cum illo sunt omnia cognitione quadam ineffabilis sapientiæ Dei, in verbo constituta; & in ipsum verbum omnia. An aliquo modo cum illo est agri species, quia ipse vbique est, & ipse dixit: Cælum & terram ego impleo? (Hier. 23. e.) Quid cum illo non est? de quo dicitur: Si ascendero in cælum, tu illic es; & si descendero in infernum, ades? (Psal. 138.) Cum illo est totum: sed non sic cum illo est, vt aliquam ex his quæ creauit cōtagionem, aut eorum indigentiam patiatur. Nam tecum est fortè columna iuxta quam stas, & cum fatigatus fueris, incumbis in eam. Indiges eo quod tecum est, non indiget Deus agro qui cum illo est. Cum illo ager, cum illo species terræ, cum illo species cæli, cum illo omnia volatilia, quia ipse vbique. Et quare apud ipsum omnia? Quia & antequam essent omnia aut crearentur, ei nota erant omnia. Quis explicat, quis exponit illud quod ei dicitur in alio Psalmo: (Psal. 15.) Quoniam bonorum meorum non eges? Non se egere à nobis aliquo necessario dixit. (Psal. 120.) Si esuriero, non dicam tibi.) Non esuriet, neque sitiet, neque laborabit, neque obdormiet qui custodit Israël. Sed ecce vt secundùm carnalitatem tuam loquar: quia tu cùm non manducaueris, famem pateris, fortè putas & Deum esurire vt manducet. Et si esurierit, non tibi dicit: omnia ante illum sunt, vnde vult tollit quod illi necessarium est. Dicta sunt hæc ad conuincendum paruulum sensum, non quia professus est Deus esuriem suam: quanquam propter nos Deus ille deorum & esurire dignatus est. Venit esurire & saginare; venit sitire & potum dare; venit vestiri mortalitate & vestire immortalitate; venit pauper diuites facturus. Etenim non perdidit diuitias suas assumēdo paupertatem nostram; quia in illo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. (Coloss. 2. a.) Si esuriero, non dicam tibi: Meus est enim orbis terræ & plenitudo eius.) Noli ergo laborare quid mihi des, sine labore habeo quod volo. Quid ergo de gregibus tuis adhuc cogitas? Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?) Audistis quid à nobis non quærat, qui nescio quid nobis vult indicere. Si de talibus cogitabatis, iam auferte cogitationes vestras à talibus rebus: nihil tale Deo offerre cogitetis. Si habes taurum pinguem, occide pauperibus: manducent ipsi carnes taurorum, etsi non bibet sanguinem hircorum. Quod cùm feceris, imputabit tibi ille qui dixit: Si esuriero, non dicam tibi; & dicet tibi: Esuriui, & dedisti mihi manducare. (Matth. 25. d.) Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Dic ergo: Domine Deus noster, quid indicis populo tuo, Israëli tuo? Immola Deo sacrificiū laudis.) (Psal. 55.) Dicam illi & nos: In me sunt Deus vota tua, quæ reddā laudes tibi. Expaueram ne aliquid indiceres quod esset extra me, quod cōputabam in corte mea, & à fure iam fortè ablatum erat. Quid mihi indicis? Immola Deo sacrificium laudis. Ad me redeam, vbi inueniam quod immolem. Ad me redeam, in me inueniam laudis immolationē. Ara tua, cōsciētia tua. Immola Deo sacrificiū laudis. Securi sumus, nō imus in Arabiam thus quærere, non sarcinas auari negotiatoris excutimus: sacrificiū laudis quærit à nobis Deus. Habebat hoc sacrificiū laudis Zachæus in patrimonio suo, (Luca 19. b.) habebat vidua in saccello suo: (Marc. 12. d.) habebat nescio quis pauper hospes in dolio suo. (Matth. 10. d.) Alius nec in patrimonio, nec in saccello, nec in dolio aliquid habebat: totum habebat in animo suo. Salus domui Zachæi. Et plus misit hæc vidua quàm diuites illi. Iste calicem aquæ frigidæ porrigens, non perdet mercedem suam. Sed & pax in terra hominibus bonæ voluntatis. (Luca 2. b.) Immola Deo sacrificium laudis. O sacrificium gratuitū, gratia datum! Non quidem hoc emi quod offerrem, sed tu donasti: nam nec hoc haberem. Immola Deo sacrificium laudis. Et hæc immolatio, hoc sacrificium laudis est, gratias agere illi à quo habes, quicquid boni habes: & cuius misericordia tibi dimittitur, quicquid tuū† mali habes. (al. malum.) Immola Deo sacrificiū laudis;

Et redde Altissimo preces tuas.) Hoc odore Dominus delectatur. Redde Altissimo preces tuas. Et inuoca me in die tribulationis tuæ, & eximā te & glorificabis me.) Non enim præsumere debes de viribus tuis, omnia auxilia tua mendacia sunt. Me inuoca in die tribulationis, eruam te, & glorificabis me. Ad hoc enim permisi diem tribulationis tibi fieri: quia fortè si non tribulareris, non inuocares me. Cùm tribularis autem, inuocas me; cùm inuocas me, eximam te; cùm eximam te, glorificabis me, vt iam non discedas à me. Obtorpuerat quidē & friguerat à feruore orationis, & dixit: Tribulationem & dolorem inueni, & nomē Domini inuocaui. (Psal. 114.) Inuenit tribulationem tanquam aliquid vtile, putruerat tabe peccatorū suorum, iam sine sensu remanserat, inuenit tribulationem tāquam vstionem & sectionem. Inueni, inquit, tribulationem & dolorem: & nomen Domini inuocaui. Et quædam, fratres, sunt tribulationes omnibus notæ. Ecce istæ quæ abundant in genere humano, alius damno affectus plangit, alius orbitate percussus luget, alius patria exulatus mæret, & redire cupit, intolerabilem peregrinationem deputans. Alteri vinea grādinata est: attendit ad labores suos, & consumptam omnem operā incassum. Quando non potest contristari, qui inimicum patitur ex amico? Quæ maior miseria in genere humano? Plangunt hæc omnes & dolent, & tribulationes sunt istæ: & in his omnibus inuocāt Dominū, & rectè faciunt. Inuocent Deū, potens est vel docere tolerandum, vel sanare toleratum. Nouit ille non sinere tentari nos suprà quàm possumus ferre. (1. Cor. 10. d.) Inuocemus Deum etiam in istis tribulationibus: sed hæ tribulationes inueniūt nos, sicut in alio Psalmo scriptū est: Adiutor in tribulationibus quæ inuenerūt nos nimis. (Psal. 45.) Est quædam quam nos debemus inuenire: inueniatur ista tribulatio. Est quædam tribulatio quā nos debemus quærere & inuenire. Quæ est ista? Ea ipsa in hoc mūdo felicitas, affluentia rerum temporaliū: non quidem ipsa tribulatio est, solatia sunt nostræ tribulationis. Cuius tribulationis? Nostræ peregrinationis. Hoc enim ipsum quod cum Deo nōdum sumus, hoc ipsum quod inter tentationes molestiasq; versamur, quod sine timore esse non possumus, tribulatio est: nō enim est illa securitas quæ nobis promissa est. Hanc tribulationem peregrinationis suæ qui nō inuenerit, ad patriam redire non cogitat. Tribulatio illa est fratres. Certè modò facimus bona opera, quādo porrigimus panē esurienti, domū peregrino, & cætera: tribu- (Esaia 58. b.)

latio est & hæc. Inuenimus enim miseros super quos A misericordiam facimus. Et si miserorum miseria facit nos compatientes; quanto melius ibi iam esses vbi non inuenis esurientem quem pascas, vbi non inuenis peregrinum quem suscipias, non nudum quem vestias, non ægrum quem visites, non litigãtem quem concordes? Omnia enim ibi summa sunt, vera sunt, sancta sunt, æterna sunt. Panis noster ibi iustitia est, potus noster ibi sapientia est, vestis nostra ibi immortalitas est, domus nostra æterna in cælis, firmitas nostra immortalitas. Nunquid ægritudo surrepit? Nunquid lassitudo ad somnum trahit? Nulla mors, nulla lis: ibi pax, quies, gaudium, iustitia. Nullus intrat inimicus, nullus labitur amicus. Quæ ibi quies? Si cogitemus, & attẽdamus vbi simus, & vbi nos futuros esse promisit qui mentiri nescit: ex ipsa eius promissione inuenimus in qua sumus tribulatione. Hanc tribulatione nemo inuenit, nisi qui quæsierit. Sanus es, vide si miser es. Nã facile est vt qui ęgrotat, sentiat se miserum. Quando sanus es, vide si miser es: quia cum Deo B nondum es. Tribulationem & dolorem inueni, & nomẽ Domini inuocaui. Immola ergo Deo sacrificium laudis. Lauda promittentem, lauda vocantem, lauda exhortantem, lauda adiuuantem: & intellige in qua tribulatione positus es. Inuoca: erueris, glorificaberis, permanebis. Videte autẽ quod sequitur, fratres mei: iam enim nescio quis, quia dixerat illi Deus: Immola Deo sacrificium laudis, & hoc quodammodo vectigal indixerat, meditabatur sibi & dicebat: Surgam quotidie, pergam ad Ecclesiam, dicam vnum hymnũ matutinum, alium vespertinum, tertium aut quartũ in domo mea, quotidie sacrifico sacrificium laudis, & immolo Deo meo. Bene facis quidẽ, si hoc facis: sed vide si iam securus sis, quia iam hoc facis, & forte lingua tua Deum benedicat, & vita tua Deo maledicat. O popule meus, dicit tibi Deus deorũ Dominus qui locutus est, vocans terram à solis ortu vsque ad occasum: quamuis adhuc inter zizania constitutus sis, immola sacrificium laudis Deo tuo, & redde illi preces tuas. Sed vide ne viuas male, & cantes bene. Quare hoc? Peccatori enim dicit Deus, vt quid tu enarras iustitias meas, & assumis testamẽtum meũ per os tuũ?) Videtis fratres, cum quo tremore ista dicamus. Assumimus testamentum Dei per os nostrum, & prædicamus vobis eruditionem & iustitias Dei. Et quid dicit peccatori Deus? Vt quid tu prædicas? Prohibet ergo prædicatores peccatores? Et vbi est illud: Quæ dicunt facite; quæ autem faciunt, facere nolite? Vbi est illud; Sine veritate siue occasione Christus annuncietur? Sed hæc dicta sunt, ne timeant qui audiunt à quocũque audiant: non vt securi sint qui dicunt bona, & faciunt mala. Modò ergo fratres vos securi estis, si bona auditis: Deum auditis, per quẽlibet audiatis. Sed noluit Deus sine correptione dimittere illos qui dicunt: Ne ob hoc solum quod dicunt, securi sibi obdormiscant in mala vita, & dicant sibi: Neque enim perdet nos Deus, per quorum os voluit tanta bona dici populo suo. Imò verò audi quod dicit: Quicunque dicis, & qui vis te audiri, prior te audi, & dic quod dicit in alio Psalmo quidam: Audiã quid loquatur in me Dominus Deus, quoniã loquetur pacem in plebem suã. Qualis ergo ego, qui non audio quod in me loquitur, & volo vt alij audiãt quod per me loquitur? Audiam prior, audiam maximè. Quæ audiam? Quod loquitur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam. Audiam, & castigem corpus meum, & seruituti subiiciam: ne forte aliis prædicans, ipse reprobus inueniar. Vt quid tu enarras iustitias meas? Vt quid tu quod non prodest tibi? Admonet illum vt audiat: non vt deponat prædicationem, sed vt assumat obedientiam. Tu verò vt quid assumis testamentum meum per os tuum? Tu verò odisti eruditionem.) Odisti disciplinam. Quando parco, cantas & laudas; quando castigo, murmuras: quasi quando parco, sim Deus tuus: & quando non parco, non sim Deus tuus. Ego quos amo, arguo & castigo. Tu verò odisti eruditionem: Proiecisti sermones meos post te.) Quæ dicuntur per te, proiicis post te. Et proiecisti sermones meos post te, vbi non videantur à te, sed onerent te. Et proiecisti sermones meos post te. Si videbas furẽ, cõcurrebas ei; & cũ adulteris portionẽ tuã ponebas.) Ne forte diceres, nõ feci furtũ, nõ feci adulteriũ: quid si placuit tibi qui fecit? Nõne ipso placito cõcurristi? Nõne portionẽ tuã cũ illo qui fecit, laudãdo posuisti? Hoc est enim, fratres, cõcurrere cũ fure, & ponere cũ adultero portionem tuam; quia etsi non facis, & laudas quod fit, astipulator es facti, quoniã laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & qui iniqua gerit, benedicetur. Nõ facis mala, laudas mala facientes. Hoc enim paruum malum est? Cum adulteris portionem tuam ponebas. Os tuum abundauit malitia, & lingua tua amplexa est dolositatem.) Maleuolentiam & dolositatem, fratres, quorũdam hominum dicit: qui per adulationem quamuis sciant mala esse quæ audiunt, ne offendant eos à quibus audiunt, nõ solùm non reprehendendo, sed tacendo consentiunt. Parũ est, quia non dicunt, malè fecisti: sed dicunt, & bene fecisti: & norunt malum esse: sed abundat os eorum malitia, & lingua eorum amplexatur dolositatem. Dolositas est fraus quædã in verbis, aliud promẽdi, aliud sentiendi. Non ait: Lingua tua admisit dolositatem; aut, perpetrauit dolositatem; sed vt ostenderet tibi quãdam delectationem in ipso malo facto, amplexa est, dixit. Parum est, quia facis & delectaris: laudas in promptu, irrides apud te. Præcipitas hominem incautè vitia sua proferentem, & an sint vitia nescientem: tu qui scis vitium esse, non dicis corruisse illum. Si illum videres C ambulare incautum in tenebris, vbi tu puteum esse scires, & taceres, qualis esses? Nõnne inimicus deputareris animæ eius? Et tamen si in puteum caderet, nõ animã, sed corpore moreretur. Præcipitat se in vitia suã, prædicat apud te mala facta sua: tu nosti mala esse, & laudas, & irrides apud te, O si cõuertatur aliquãdo ad Deum ille quem irrides, & quem corripere noluisti, & dicat: confundantur qui dicũt mihi euge euge. Et lingua tua amplexa est dolositatem. Sedens aduersus fratrem tuum detrahebas.) Et ipsum sedens ad hoc pertinet quod superius dixit, amplexa est. Qui enim stans aut trãsiens facit, nõ cũ voluptate facit: qui verò ad hoc sedet, quantum otium quærit vt faciat? Sedens aduersus fratrem tuum detrahebas: ipsam detractionem malam diligẽter faciebas, sedendo faciebas. Volebas ibi occupari, amplexabaris malum tuũ, osculabaris dolũ tuum. Sedẽs aduersus fratrem tuum D detrahebas; Et aduersus filium matris tuæ ponebas scãdalum.) Quis est filius matris? Nõnne frater? Hoc ergo repetere voluit quod superius dixerat, fratrem tuum. An aliquam distinctionem nobis intelligẽdam insinuauit? Planè fratres, puto esse distinguendum. Frater aduersus fratrem detrahit: verbi gratia, vt puta quasi firmus & alicuius iam momenti doctor, & doctus, detrahit fratri suo, forte bene docẽti & bene ambulanti. Est autem alius infirmus: aduersus illum ponit scandalum huic detrahendo. Etenim cum detrahitur bonis ab his qui videntur alicuius momenti esse & docti esse: in scandalum cadunt infirmi, qui adhuc nesciunt iudicare. Ideo infirmus ille filius matris dictus est, nondum patris: adhuc lacte indigẽs & vberibus adhærens. Portatur adhuc sinu matris Ecclesiæ, non valet accedere ad solidum cibum mensæ patris sui: sed de vbere matris victum trahit ignarus iudicãdi, quoniam adhuc animalis atque carnalis est. Spiritalis

Marginal notes: Psal. 114. — Matth. 5. — Matth. 23. a. Philip. 1. c. — Psal. 84. — 1. Cor. 9. d. — Hebr. 12. b. Apoc. 3. d. — Psal. 9. — Psal. 39. — 1. Cor. 2. d.

talis enim omnia diiudicat, animalis autem homo nō percipit ea quæ sunt spiritus Dei, quoniam stultitia
1.Cor.3.a. est illi. Talibus dicit Apostolus: Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus; tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. Neque enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Mater vobis fui, quomodo dicitur alio loco: Fa-
1.Thes.2.b. ctus sum paruulus in medio vestrûm, tāquam nutrix fouens filios suos. Non nutrix nutriens filios alienos; sed nutrix fouens filios suos. Sunt enim matres quæ cùm pepererint, dant nutricibus. Illæ quæ pepererūt, non fouent filios suos, quia nutriendos dederunt. Illę autem quæ fouent, non suos fouent, sed alienos. Iste verò ipse pepererat, ipse fouebat, nulli nutrici quem
Galat.4.c. pepererat committebat; dixerat enim: Quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Fouebat ergo & lactabat. Erant autem quidam quasi docti &
2.Cor.10.c. spiritales qui Paulo detraherent. Epistolæ quidem, aiunt, graues & fortes sunt; præsentia autem corporis infirma, & sermo contemptibilis. Dicit ipse in Epistola sua quosdam detractores suos ita dixisse: Sedebant; & aduersus fratrem suum detrahebant; & aduersus lactandum illum filium matris suæ ponebant scandalum. Meritò fecerunt ipsi matri, vt iterum parturiret. Et aduersus filium matris tuæ ponebas scandalum:

Hæc fecisti, & tacui.) Ideo veniet Dominus Deus noster, & nō silebit. Modò hæc fecisti, & tacui. Quid est, tacui? Vindictam supersedi, seueritatē meam distuli, patientiam tibi prolongaui, pœnitentiam tuam diu expectaui. Hæc fecisti, & tacui. Ego autem cùm ad hoc expectarem vt te pœniteret, secundùm Apo-
Rom.2.a. stolum dicentem: Tu autem secūdùm duritiam cordis tui, & cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei. Suspicatus es iniquitatem, quòd ero tibi similis.) Parum est, quia mala facta tua placēt tibi, placere putas & mihi. Deū quia non pateris vltorem, vis habere participem; & tanquam corruptum iudicem prædæ socium vis habere. Suspicatus es iniquitatem quòd ero tibi similis, dum non vis tu mihi esse similis. Estote enim, inquit,
Matth.5.g. perfecti, sicut & pater vester qui in cælis est; qui facit solem suum oriri super bonos & malos. Hunc tu imitari noluisti, qui donat bona & malis, vt sedens detrahas & bonis. Suspicatus es iniquitatem, quòd ero tibi similis. Arguam te.) Quando Deus manifestus veniet, Deus noster, & nō silebit, arguam te. Et quid tibi faciam arguendo te? Quid tibi faciam? Modò te non vides, facio vt videas te; quia si videres te, & displiceres tibi, placeres mihi. Quia verò te non videns placuisti tibi, displicebis & mihi & tibi; mihi, cùm iudicaberis; tibi, cùm ardebis. Quid enim tibi faciam, inquit? Constituam te ante faciem tuam.) Quid enim? Vis latere teipsum in dorso tuo? Ibi es, non te vides; facio vt te videas. Quod post dorsum posuisti, ante faciem ponam; videbis fœditatem tuam, nō vt corrigas, sed vt erubescas. Iam quia dicit ista, fratres, desperādus est ille cui dicitur? Nōnne illa ciuitas de qua
Ionæ 3.b. dictum est, Triduo Niniue euertetur, intra triduum idonea fuit conuerti, orare, plangere, de pœna imminenti misericordiam promereri? Audiant ergo qui tales sunt, dum licet audire & tacentem. Veniet enim, & non silebit, & arguet quādo correctioni locus nullus erit: Statuam te, inquit, ante faciem tuam. Modò ergo tu fac quisquis talis es, quod tibi minatur facere Deus. Tolle te à tergo tuo, vbi te videre non vis, dissimulans à factis tuis; & constitue te ante te. Ascende tribunal mētis tuæ, esto tibi iudex, torqueat te timor,
Psal.50. erumpat à te confessio, & dic Deo tuo: Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & delictum meum ante me est semper. Quod erat post te, fiat ante te; ne tuipse postea à Deo iudice fias ante te, & non sit quō fugias à te. Intelligite autem hæc qui obliuiscimini Dñm.) Videte quia clamat, & nō tacet, nō parcit. Obliť eras Dñm, nō cogitabas de vita tua mala. Intellige quia oblitus es Dñm. Ne quādo rapiat sicut leo, & nō sit qui eruat.) Quid est, sicut leo? Sicut fortis, sicut potēs, sicut ille cui nemo resistere potest. Ad hoc retulit, vt diceret leo. Ponitur enim in laude, ponitur & in vituperatione. Dictus est leo; diabolus: Aduersarius 1.Pet.5.b.
vester, ait, tanquam leo rugiens circuit quęrens quē deuoret. Nunquid quia ille leo dictus est propter immanem sæuitiam; Christus nō dicitur leo propter ingētem fortitudinem? Et vbi est illud: Vicit leo de tri- Apoc.5.a.
bu Iuda? Intendat paululū charitas vestra adhuc modicum, quod restat. Obsecro vos, vt excutiatis fatigationem, aderit ille qui vobis vsque ad hanc horam vires dedit. Paulò antè dixerat, tanquam indicens nobis vt audistis vectigal quoddam laudis suæ: Immola Deo sacrificiū laudis, & redde Altissimo preces tuas. postea autem; Peccatori autem dixit Deus: Vt quid tu enarras iustitias meas, & assumis testamētum meum per os tuum? Tanquam diceret ei: Nihil tibi prodest quod laudas. Ego indixi laudis sacrificiū illis qui bene viuunt. Eis enim prodest quod laudant; tu autem si laudas, nihil tibi prodest. Vt quid me laudas? Non Eccles.15.b.
est speciosa laus in ore peccatoris. Postea concludit quasi ad vtrunque: & arguens malos qui obliuiscuntur Deum, ait: Intelligite hęc qui obliuiscimini Deū, nequando rapiat sicut leo, & non sit qui eruat. Sacrificium laudis glorificabit me.) Quomodo sacrificium laudis glorificabit me? Certè nihil prodest malis sacrificium laudis; quia assumunt testamentum tuum per os suum; & faciunt damnanda quæ displicent oculis tuis. Prorsus, inquit, & illis hoc dico: Sacrificium laudis glorificabit me. Iam putabas tibi laudem non prodesse; lauda, proderit tibi. Si enim malè viuis & bona dicis, nondum laudas. Sed rursus si cùm cœperis bene viuere, meritis tuis tribuas quòd bene viuis, nondum laudas. Nolo te esse latronem insultantem cruci Do- Luc.23.f.
mini; sed nec te volo esse pharisæum in templo iactātem merita sua, & occultantem vulnera sua. Si fueris Luc.18.b.
iniquus & perseuerans in illa iniquitate, non dico tibi, non proderit laus; sed nō me laudas, laudem istam esse non deputo. Rursus si fueris quasi iustus; nam nemo iustus nisi humilis & pius, & de iustitia tua inflatť incesseris, & alios in tua cōparatiōne cōtēpseris, & supèrextuleris te tanquā gloriās de meritis tuis, non me laudas; nec ille me laudat, qui malè viuit, nec ille me laudat, qui quasi de suo bene viuit. Sed nūqd ille pharisęus, quasi de suo talis erat, cùm diceret: Gratias tibi Ibidem c.
ago, quia non sum sicut cæteri homines? Gratias Deo agebat ex eo quòd bonū in se habebat. Quāuis ergo aliquid bonū in te sit, quamuis iam intelligas non ex te esse quod bonum est, sed à Deo te accepisse; tamen in eo ipsō, si te extuleris super alium non habentem, inuidus teneris, nondum laudator meus eris. Primò ergo corrigere à via pessimā, incipe viuere bene; intellige quia non corrigeris nisi dono Dei. A Domino enim gressus hominis diriguntur. Hoc cùm intellexeris, faue & aliis, vt sint quod & tu es; quia hoc eras & tu, quod & illi sunt. Faue quantùm potes, & noli desperare; non enim vsque ad te diues est Deus. Non ergo laudat, qui malè viuendo offendit Dominum, non laudat, qui cùm iam cœperit bene viuere, de suo putat esse quòd bene viuit, non acceptùm à Deo. Nec ille laudat, qui cùm sciat se quòd bene viuit, accepisse à Deo; tamen vsque ad se vult esse diuitem Deum. Ille itaque qui dicebat: Gratias tibi ago Deus, quòd nō Luc.18.c.
sum sicut & cæteri homines, iniusti, raptores, adulteri, sicut & publicanus iste; nónne ibi habebat vnde diceret, dona & publicano huic quod mihi donasti, supple & mihi quæ nondum dedisti? Sed iam quasi satu-

Psal.108. Luca 18.c. ratus ructabat; nō dicebat: Ego autem egenus & pauper, quod dicebat publicanus ille: Domine propitius esto mihi peccatori. Ideo descendit iustificatus publicanus, magis quàm ille pharisæus. Ergo audite, qui bene viuitis, audite qui malè viuitis; sacrificiū laudis glorificabit me. Nemo mihi offert hoc sacrificium laudis, & malus est. Nō dico, nō hoc mihi offerat malus; sed nemo mihi hoc offert malus. Qui enim laudat, bonus est; quia si laudat, etiam bene viuit; quia si laudat, non solùm lingua laudat, sed & vita cum lingua consentit: Sacrificium laudis glorificabit me. Et ibi via est, qua ostendam illi salutare Dei.) In sacrificio laudis via est, qua illi ostendam salutare Dei. Quod est salutare Dei? Christus Iesus. Et quomodo in sacrificio laudis nobis ostenditur Christus? quia Christus Galat.2.d. cum gratia venit ad nos. Hæc dicit Apostolus: Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Christus. Quòd autem in carne viuo, in fide viuo filij Dei, qui me dilexit, & tradidit semetipsum pro me. Agnoscant ergo Matth.9.b. peccatores, quia nō opus esset medicus, si sani essent. Rom.5.b. Etenim Christus pro impiis mortuus est. Cùm ergo agnoscunt impietates suas, & primò imitantur publi- Luca 18.c. canum illum, dicentem, Domine propitius esto mihi peccatori; ostendunt vulnera, implorant medicum; & quia non se laudant, sed reprehendunt se, vt qui glo- 1.Cor.1.d. riatur non in se, sed in Domino glorietur, agnoscunt causam aduentus Christi, quia ideo venit vt peccato- 1.Tim.1.d. res saluos faceret: Quia Iesus Christus venit, inquit, in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Proinde illos Iudæos, de opere suo gloriātes, sic arguit idem Apostolus, vt eos diceret ad gratiam non pertinere, qui meritis & operibus suis mercedem deberi arbitrabātur. Qui ergo ad gratiam se scit pertinere, quod est Christus, & quod est Christi, nouit, quia indiget gratia. Si gratia vocatur, gratis datur; si gratis datur, nulla merita tua præcesserunt vt detur. Nam si præcesserunt merita tua, merces non Rom.4.a. imputatur secundùm gratiam, sed secundùm debitū. Si ergo dicis præcessisse merita tua, te vis laudari, non Deum; ideo non agnoscis Christum, qui venit cū gratia Dei. Conuerte ergo te ad merita tua, vide illa mala fuisse; vt non tibi deberetur nisi suppliciū, non præmium. Et cùm videris quid tibi per meritum debeatur, agnoscis quid per gratiam donetur; & sacrificio laudis glorificas Deum. Ibi est enim via, in qua noueris Christum salutare Dei.

IN PSALMVM L. ENARRATIO.

MVLTITVDINIS huius, nec frequentia fraudanda est, nec infirmitas oneranda. Silētium petimus & quietem, vt vox nostra post hesternum laborem possit aliquantis viribus perdurare. Credendum est, charitatem vestram nō ob aliud hodierno die copiosius conuenisse, nisi vt oretis pro eis quos absentes facit alienus & peruersus affectus. Neque enim loquimur de Paganis, neque de Iudæis, sed de Christianis. Neque de his adhuc catechumenis, sed de multis, etiā baptizatis; à quorum lauacro nihil distatis, & eorum tamen cordi dissimiles estis. Quàm multos enim ho- Psal.39. die fratres nostros cogitamus & plangimus ire in vanitates & insanias mendaces, negligere quò vocati sunt? Qui si fortè in ipso circo aliqua ex causa expauescant, continuò se signant; & stant illic portantes in fronte, vnde abscederent, si hoc in corde portarent. Deprecanda est misericordia Dei, vt donet intellectū ad ista damnanda, & affectum ad fugienda, & misericordiam ad ignoscenda. Opportune ergo de pœnitētia Psalmus hodie cātatus est. Loquemur & cum absentibus. Erit ad eos vox nostra, memoria vestra. Nec vt saucios & languidos negligatis, sed vt facilius sanetis, sani permanere debetis. Corrigite arguendo, consolamini alloquendo, exemplum præbete bene viuē- A do; aderit eis qui affuit & vobis. Non enim vobis iam ista pericula prætergressis fons misericordiæ Dei præcisus est. Quà venistis, venient; quà transistis, transibūt. Molestum est quidem, & nimium periculosum, imò perniciosum, & pro certo exitiabile, quòd scientes peccant. Aliter enim ad has vanitates currit, qui vocem Christi contemnit; aliter ille qui nouit quid fugiat. Sed nec de talibus desperari debere, iste Psalmus ostendit. Inscribitur enim titulus eius:

Psalmus ipsi Dauid, cùm venit ad eum Nathan Propheta, quando intrauit ad Bersabee.

BERSABEE erat mulier vxor aliena, cum dolore quidem dicimus & tremore; sed tamen Deus noluit taceri, quod voluit scribi. Dicam ergo non quod volo, sed quod cogor; dicam non exhortans ad imitationem, sed instruens ad timorem. Huius mulieris vxoris alienæ pulchritudine captus rex & propheta Dauid, ex cuius semine secundùm carnem Dominus Rom.1.a. B venturus erat, adulterauit eam. Hoc in isto Psalmo non legitur, sed in titulo eius apparet; in libro autem 2.Reg.11.a. regnorum plenius legitur. Vtraque Scriptura canonica est, vtrique sine vlla dubitatione à Christianis fides adhibenda est. Commissum atque conscriptum est. Huius etiam maritum in bello occidendum curauit. Homicidio auxit adulterium; & post hoc factū missus est ad eum Nathan propheta, missus à Domino, 2.Reg.12.a. qui eum argueret de tanto commisso. Quid caueant homines, diximus; quid verò si lapsi fuerint imitētur, audiamus. Multi enim cadere volunt cum Dauid, & nolunt surgere cum Dauid. Non ergo cadēdi exemplum propositum est, sed si cecideris, resurgendi. Attende ne cadas. Non sit delectatio minorum, lapsus maiorum; sed sit casus maiorum, tremor minorum. Ad hoc propositum est, ad hoc scriptum est, ad hoc in Ecclesia sæpe lectum atque cantatum: Audiant qui non ceciderunt, ne cadant; audiant qui ceciderunt, vt C surgant. Tanti viri peccatum non tacetur, prædicatur in Ecclesia. Audiunt malè viuentes, & quærunt sibi patrocinia peccandi; attendunt vnde defendant quod committere parauerunt, non vnde caueant quod nō commiserunt, & dicunt sibi: Si Dauid, cur nō & ego? 2.Reg.11.b. Inde anima iniquior; quæ cùm propterea fecerit quia Dauid fecit, ideo peius quàm Dauid fecit. Dicā hoc ipsum, si potero planius. Dauid nullum sibi ita ad exemplum proposuerat, vt tu. Ceciderat lapsu cupiditatis, non patrocinio sanctitatis; tu tibi tanquam sanctū proponis vt pecces, non imitaris eius sanctitatem, sed imitaris ruinam. Hoc amas in Dauid, quod in se odit Dauid. Præparas te ad peccandum, disponis peccare. Librum Dei vt pecces inspicis: Scripturas Dei ad hoc audis, vt facias quod displicet Deo. Hoc nō fecit Dauid. Correptus est per Prophetam, non lapsus est in 2.Reg.12.b. Propheta. Alij verò audientes salubriter, in casu for- D tes, metiuntur infirmitatem suam; & quod damnat Deus deuitare cupientes, ab aspectu securo abstinent oculos. Non eos defigūt in pulchritudine carnis alienæ, nec seipsos faciunt de peruersa simplicitate securos; non dicūt, bono animo attendi, benignè attendi, de charitate diu aspexi. Proponunt enim sibi casum 2.Reg.11.a. Dauid; & ad hoc illum magnum vident cecidisse, vt parui nolint videre vnde possint cadere. Reprimunt enim oculos à petulantia, non se facilè adiungunt, nō miscent se mulieribus alienis, non leuant oculos faciles ad aliena mœnia, ad aliena solaria. De longè enim vidit Dauid illam, in qua captus est. Mulier longè, libido propè. Alibi erat quod videret, in illo vnde caderet. Attendenda est ergo hæc infirmitas carnis; recordanda sunt verba Apostoli: Non ergo regnet pec- Rom.6.b. catum in vestro mortali corpore. Non dixit, non sit; sed, non regnet. Inest peccatum, cùm delectaris; regnat, si consenseris. Carnalis delectatio præsertim vs-

que

que ad illicita & aliena progrediens, frenanda est, non relaxanda; imperio domanda, non in imperio collocanda. Attende securus, si non habes vnde mouearis. Sed respondes, fortiter teneo. Nunquid tu fortior quàm Dauid? Admonet etiam tali exemplo, non se quenquam debere extollere in prosperis rebus. Multi enim res aduersas timent, res prosperas non timent. Periculosior est res prospera animo, quàm aduersa corpori. Prius corrumpit prospera, vt inueniat quod frangat aduersa. Fratres mei, aduersus felicitatem acrius vigilandum est; propterea videte quemadmodum eloquium Dei in nostra felicitate tollat nobis

Psal.2. securitatem: Seruite, inquit, Domino in timore, & exultate ei cum tremore. In exultatione, vt gratias agamus; in tremore, ne cadamus. Hoc peccatum non

2.Reg.11. 1.Reg.24.a. & 26.a. fecit Dauid, cùm persecutorem Saulem pateretur. Quando Dauid sanctus Saulem inimicum patiebatur, quando illius persecutionibus agitabatur, quádo per diuersa fugiebat, ne in manus eius incideret; non concupiscebat alienam, non adulterata vxore occidit virum. Erat in infirmitate tribulationis suæ tanto in Deum intentior, quanto miserior videbatur. Vtile quiddam est tribulatio, vtile medici ferramentum, tanquam diaboli tentamẽtum. Factus est securus deuictis hostibus, pressura caruit, tumor excreuit. Valet ergo hoc exemplum ad id, vt timeamus felicitatem.

Psal.114. Tribulationem, inquit, & dolorem inueni, & nomen Domini inuocaui. Sed factum est, dixerim hęc eis qui non commiserunt, vt vigilent custodire integritatem suam; & cùm attendunt magnum cecidisse, parui timeant. Si verò aliquis iam lapsus hæc audit, & aliquid mali in conscientia tenet, verba huius Psalmi aduertat. Attendat quidem vulneris magnitudinem, sed nõ desperet medici maiestatem. Peccatum cum desperatione, certa mors. Nemo ergo dicat: Si iam aliquid mali feci, iam damnandus sum. Deus malis talibus non ignoscit; cur non addo peccata peccatis? Fruar hoc seculo in voluptate, in lasciuia, in cupiditate nefaria. Iam perdita spe reparationis, vel hoc habeam quod video; si non possum habere quod credo. Iste ergo Psalmus, sicut cautos facit eos qui non ceciderũt; sic desperatos esse non vult qui ceciderunt. Quisquis peccasti, & dubitas agere pœnitentiam pro peccato tuo desperando salutem tuam; audi Dauid gemẽtem.

2.Reg.12.a. Ad te Nathan Propheta nõ est missus, ipse Dauid ad te missus est. Audi eum clamantem, & simul clama; audi gementem, & congemisce; audi flentem, & lachrymas iunge; audi correctum, & condelectare. Si tibi non potuit intercludi peccatum, spes veniæ nõ intercludatur. Missus est ad istum virum Nathan Propheta; attende regis humilitatem. Non respuit verba præcipiẽtis, nõ dixit: Audes mihi loqui regi? Rex sublimis Prophetam audiuit, plebs eius humilis Christũ audiat. Audi ergo hæc, & dic cum illo: Miserere mei Deus, secũdùm magnam misericordiam tuam.) Qui magnam misericordiam deprecatur, magnam miseriam cõfitetur. Quærant paruam misericordiam tuã, qui nesciendo peccauerunt. Miserere, inquit, mei secundùm magnam misericordiam tuã. Subueni graui vulneri, secundùm magnam medicinam tuam. Graue est quod habeo, sed ad omnipotentem confugio. De meo tam lethali vulnere desperarem, nisi tantum medicum reperirem. Miserere mei Deus secundùm magnam misericordiam tuam. Et secundùm multitudinem miserationum tuarũ, dele iniquitatẽ meã.) Quod ait, dele iniquitatem meam; hoc est, miserere mei Deus. Et quod ait, Secundùm multitudinem miserationum tuarum; hoc est, secundùm magnam misericordiam tuã. Quia magna est misericordia, multæ sunt misericordiæ. Et de magna misericordia tua, multæ sunt miserationes tuæ. Attendis contemptores vt

A corrigas, attendis nescientes vt doceas, attendis confitentes vt ignoscas. Fecit hoc nesciẽs, fecerat aliqua, & multa mala fecerat. Et quid ait? Misericordiam, inquit, consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Iste Dauid non posset dicere, ignorans feci. Non enim ignorabat quantum mali esset contrectatio cõiugis alienę; & quantum malum esset interfectio mariti nescientis, & nec saltem irascentis. Consequũtur ergo misericordiam Domini, qui ignorantes fecerũt; & qui scientes, consequuntur non qualemlibet misericordiam, sed magnam misericordiam. Magis magisq; laua me ab iniustitia mea.) Quid est, magis magisque laua? Multum inquinatum. Magis magisque laua peccata scientis, quia abluisti peccata ignorantis. Nec sic desperandum de misericordia tua. Et à delicto meo munda me.) Quo merito? Medicus est, offer mercedem. Deus est, offer sacrificium. Quid dabis vt munderis? Vide enim quem inuoces. Iustum inuocas, odit peccata. Si iustus est, vindicat in peccata; si iustus

B est, vtique non poteris auferre à Domino Deo iustitiam eius. Implora misericordiam, sed attende iustitiam. Misericordia est vt ignoscat peccãti, iustitia est vt puniat peccatum. Quid ergo? Quęris misericordiã, peccatum impunitum remanebit? Respondeat Dauid, respondeant lapsi, respondeãt cum Dauid, vt misericordiam mereantur sicut Dauid; & dicant: Non Domine, non erit impunitum peccatum meum. Noui iustitiam eius, cuius quæro misericordiam. Nõ impunitum erit; sed ideo nolo, vt tu me punias, quia ego peccatum meum punio. Ideo peto vt ignoscas, quia ego agnosco. Quoniam iniquitatem meam ego agnosco, & delictum meũ coram me est semper.) Non posui post dorsum meum, quod feci, nõ intueor alios oblitus mei, nõ affecto stipulã eiicere de oculo fratris mei, cùm sit trabes in oculo meo. Peccatũ meũ ante me est, non post me. Fuit enim post me quãdo ad me missus est Propheta, & de oue pauperis similitudinẽ mihi proposuit. Ait enim Nathan Propheta ad Da-

C uid: Erat diues quidam habens plurimas oues, pauper autem vicinus eius, habebat vnam ouiculam, quam in sinu suo, & de suo cibo nutriebat. Venit hospes diuiti, nihil de grege suo abstulit; ouiculam vicini pauperis concupiuit, ipsam suo hospiti occidit. Quid dignus est? At ille profert iratus sententiam. Plane tunc rex nesciens vbi captus esset, morte dignum diuitem dixit, & ouem reddendam in quadruplum. Seuerissimè atque iustissimè. Sed peccatum eius nondum erat coram eo, post dorsum erat quod fecerat. Suam iniquitatem nondum agnoscebat, & ideo alienæ non ignoscebat. Sed Propheta ad hoc missus, abstulit à dorso peccatum, & ante oculos posuit; vt videret illam sententiam tam seueram in se esse prolatam. Ad secandum & sanandum vulnus cordis eius, ferramentũ fecit de lingua eius. Hoc fecit Dominus Iudæis, quãdo ad eum adulteram mulierem adduxerunt; proponentes laqueum tentationis, & in id quod proposuerant incidentes. In adulterio, inquiũt, hæc mulier de-

D prehensa est. Moyses huiusmodi lapidari iussit. Tu de illa quid censes? tanquam bicipiti muscipula tentantes capere sapientiam Dei, vt si iuberet occidi, perderet mãsuetudinis famam; si autem iuberet dimitti, incurreret blasphemiam, tanquam reprehẽsor legis calumniandus. Quid ergo respondit? Non ait, occidite; non ait, dimittite; sed ait: Qui se scit sine peccato esse, primus in illam lapidem iaciat. Iusta lex, quæ iubet adulteram occidi; sed hæc lex iusta ministros habeat innocentes. Attenditis quam adducitis, attendite & qui estis. Illi hoc audito, vnus post alterũ discesserunt. Remansit adultera & Dominus, remãsit vulnerata & medicus, remãsit magna miseria & magna misericordia. Adducentes erubuerunt, nec veniam petierunt;

Marginal notes (right column): 1.Tim.1.c. — 2.Reg.11.b. — Matth.7.a. — 2.Reg.12.a. — Ioan.8.a.

adducta confusa est & sanata. Ait illi Dominus: Mulier, nemo te condemnauit? Et illa: Nemo Domine. Et ille: Nec ego te condemnabo; vade, deinceps iam noli peccare. Nunquid Christus fecit contra legem suam? Neq; enim pater eius sine filio dederat legem. Si cælum & terra, & omnia quæ in eis sunt, per ipsum facta sunt, lex sine verbo Dei quomodo scripta est? Non ergo Deus contra legem suam; quia nec imperator cõtra leges suas facit, quando confessis dat indulgentiam. Moyses minister legis, Christus promulgator legis. Moyses lapidat vt iudex, Christus indulget vt rex. Misertus est ergo eius Deus secũdum magnam misericordiam suam, sicut hic rogat, sicut hic petit, sicut exclamat & dolet; quod illi adulteram offerentes facere noluerunt, vulnera sua ostendente medico cognouerunt, medicinam à medico non quæsierunt. Ita sunt multi quos peccare non pudet, agere pœnitẽtiam pudet. O incredibilis insania! De vulnere ipso non erubescis, de ligatura vulneris erubescis? Nónne nudum fœdius & putidius est? confuge ergo ad medicum, age pœnitentiam; dic: Iniquitatem meam ego agnosco, & peccatum meum ante me est semper. Tibi soli peccaui, & malignum coram te feci.) Quid est hoc? Coram hominibus enim non erat adulterata vxor aliena, & maritus occisus? Nónne omnes nouerant, quod Dauid fecerat? Quid est, tibi soli peccaui, & malignum coram te feci? Quia tu solus sine peccato. Ille iustus punitor, qui non habet quod in illo puniatur. Ille iustus reprehensor, qui nõ habet quod in illo reprehẽdatur. Tibi soli, inquit, peccaui, & malignum coram te feci. Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cũ iudicaris.) Cui dicat fratres, cui dicat, difficile est aduertere. Deo vtique loquitur, & manifestum est, quomodo Deus pater nõ est iudicatus. Quid est, tibi soli peccaui, & malignum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris? Videt futurum iudicem iudicandum, iudicandum à peccatoribus iustum, & in eo vincentem, quia quòd in illo iudicaretur non erat. Solus enim in hominibus verum dicere potuit homo Deus: Si inuenistis in me peccatum, dicite. Sed fortè erat quod homines latebat, & non inueniebãt illi quod erat quidem, sed manifestum non erat. Alio loco ait: Ecce venit princeps mundi acutus inspector omnium peccatorum; ecce, inquit, venit princeps mundi huius, morte affligens peccatores præpositus mortis; inuidia enim diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Ecce, inquit, venit princeps mundi huius. Dixit hæc proximus passioni, & in me nihil inueniet; nihil peccati, nihil morte dignum, nihil damnatione dignum. Et tanquam ei diceretur, cur ergo moreris? Sequitur & dicit: Sed vt sciant omnes, quia volũtatem patris mei facio, surgite ambulemus hinc. Patior, inquit, indignus pro dignis, vt eos dignos faciam vita mea, pro quibus indigne patior mortem illorum. Huic itaque nullum habenti peccatũ dicit in præsentia Propheta Dauid: Tibi soli peccaui, & malignum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris. Superas omnes homines, omnes iudices; & qui se putat iustum, coram te iniustus est. Tu solus iustè iudicas, iniustè iudicatus; qui potestatem habes ponẽdi animam tuam, & potestatem habes iterum sumendi eam. Vincis ergo cùm iudicaris. Omnes homines superas, quia plus es quàm homines; & per te facti sunt homines. Tibi soli peccaui, & malignum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum.) Tanquam diceretur: Vincuntur illi, qui fecerunt quod & tu Dauid. Non enim hoc paruum malum, paruumq; peccatum, adulterium & homicidium. Quid illi qui ex quo nati sunt de ventre matris suæ, nihil tale fecerũt?

Margin notes (left column): 2.Reg.11.b. — Ioan.14.d. — Sap.2.d. Ioan.14.d. — Ioan 10.d.

A Etiam ipsis imputas aliqua peccata, vt ille omnes vincat cùm cœperit iudicari. Suscepit personam generis humani Dauid, & attendit omnium vincula, propaginem mortis considerauit, originem iniquitatis aduertit, & ait: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum. Nunquid Dauid de adulterio natus erat, de Iesse viro iusto & coniuge ipsius? Quid est quod se dicit in iniquitate conceptum, nisi quia trahitur iniquitas ex Adam? Etiam ipsum vinculum mortis, cũ ipsa iniquitate concretum est. Nemo nascitur nisi trahens pœnam, trahens meritum pœnæ. Dicit & in alio loco Propheta: Nemo mũdus in conspectu tuo, nec infans cuius est vnius diei vita super terram. Nouimus enim & baptismo Christi solui peccata, & baptismũ Christi valere ad remissionem peccatorum. Si infantes omnimodo innocentes sunt, cur matres ad Ecclesiam cum languentibus currũt? Quid illo baptismo, quid illa remissione dimittitur? Innocentem magis video

B flentem quàm irascentem. Quid diluit baptismus? Quid soluit illa gratia? Soluitur propago peccati. Quia si loqui tibi posset ille infans diceret, & si iam intellectum haberet, quem habebat Dauid, responderet tibi: Quid me attendis infantem? Non quidem vides facinora mea. Sed ego in iniquitate conceptus sum; Et in peccatis mater mea me in vtero aluit.) Præter hoc vinculũ concupiscentiæ carnalis, natus est Christus sine masculo, ex virgine concipiente de Spiritu sancto. Non potest iste dici in iniquitate conceptus; non potest dici, in peccatis mater eius in vtero eum aluit, cui dictum est: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Non ergo ideo in iniquitate concipiuntur homines, & in peccatis in vtero à matribus aluntur, quia peccatum est misceri coniugibus; sed quia illud quod fit, vtique fit de carne pœnali. Pœna enim carnis mors est, & vtique inest ipsa mortalitas. Vnde Apostolus non moriturum cor-

C pus dixit, sed mortuum. Corpus quidem mortuum est, inquit, propter peccatum; spiritus autem vita est propter iustitiam. Quomodo ergo sine vinculo peccati nascitur, quod concipitur & seminatur de corpore mortuo propter peccatum? Opus hoc castum in coniuge non habet culpam, sed origo peccati trahit secum debitam pœnam. Nõ enim maritus, quia maritus est, mortalis non est; aut aliunde nisi peccato mortalis est. Erat enim & Dominus mortalis, sed non de peccato; suscepit pœnam nostram, & ideo soluit culpam nostram. Meritò ergo in Adam omnes moriuntur, in Christo autem omnes viuificabuntur. Per vnum hominem enim, ait Apostolus, peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors; & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Definita est sententia: In Adam, inquit, omnes peccauerunt. Solus esse innocens infans potuit,

D qui de opere in Adam non est natus. Ecce enim veritatem dilexisti, incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.) Veritatem dilexisti; id est, impunita peccata eorum etiam quibus ignoscis, non reliquisti. Veritatem dilexisti, sic misericordiam prærogasti, vt seruares & veritatem. Ignoscis, confitenti ignoscis, sed seipsum punienti; ita seruatur misericordia & veritas. Misericordia, quia homo liberatur; veritas, quia peccatum punitur. Ecce enim veritatem dilexisti, incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Quæ occulta? quæ incerta? Quia Deus ignoscit & talibus. Nihil tam occultum, nihil tam incertum. Ad hoc incertum Niniuitæ pœnitentiam egerunt; dixerunt enim quamuis post minas Prophetæ, quãuis post illam vocem; Triduo, & Niniue euertetur: dixerunt apud se, petendam esse misericordiam. Dixerunt ita apud se disceptãtes: Quis nouit, si Deus flectat in melius sententiam suam, & miseretur? Incertum erat, cùm dicitur,

Margin notes (right column): 1.Reg.16.c. — Luca 1.d. — Rom.8.b. — 1.Cor.15.f. Rom.5.c. — Iona 3.b.

tur, quis nouit. De incerto pœnitentiam egerunt, certam misericordiam meruerunt. Prostrauerũt se in lachrymis, in ieiuniis, in cilicio, & in cinere. Prostrauerunt se, gemuerunt, fleuerunt, pepercit Deus. Stetit Niniue, an euersa est Niniue? Aliter quidem videtur hominibus, & aliter visum est Deo. Ego autem puto impletum fuisse quod Propheta prædixerat: Respice quæ fuit Niniue, & vide quia euersa est. Euersa in malo, ædificata in bono: Sicut euersus Saulus persecutor, ædificatus Paulus prædicator. *Act. 9. a.* Quis non diceret ciuitatem istam, in qua nunc sumus, feliciter euersam, si omnes illi insani nugis suis desertis ad Ecclesiam cõpuncto corde concurrerẽt, Dei misericordiam de suis factis præteritis inuocarẽt? Nónne diceremus, vbi est illa Carthago? quia non est quod erat, euersa est; sed si est quod non erat, ædificata est. Ita dicitur Hieremiæ: Ecce dabo tibi eradicare, suffodere, euertere, disperdere; & rursus ædificare, & plantare. *Hier. 1. b.* Inde est vox illa Domini: Ego percutiam, & ego sanabo. *Deut. 32. f.* Percutit putredinem facinoris, sanat dolorem vulneris. Faciunt hoc medici, secant, percutiunt & sanant; armant se vt feriant, ferrũ gestant, & curare veniunt. Sed quia peccata magna erant Niniuitarum, dixerũt: Quis nouit? *Ion. 3. b.* Hoc incertũ patefecerat Deus seruo suo Dauid. Cũ enim dixisset, stante & arguẽte se Propheta, Peccaui; statim audiuit à Propheta, id est, à spiritu Dei qui erat in Propheta: Dimissum est tibi peccatũ tuũ. *2. Reg. 12. d.* Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Asperges me, inquit, hyssopo, & mũdabor.) Hyssopum herbam nouimus humilem, sed medicinalem; saxo hærere radicibus dicitur. Inde in mysterio mundandi cordis similitudo assumpta est: Apprehende, inquit, & tu radicem dilectionis petram tuam. Esto humilis in humili Deo tuo, vt sis excelsus in glorificato Dño Deo tuo: Aspergeris hyssopo, humilitas Christi te mundabit. Noli herbam contemnere, vim medicamẽti attende. Aliquid etiam dicã, quod à medicis solemus audire, vel experiri in ęgrotis. Hyssopũ dicunt purgandis pulmonibus aptum esse. In pulmone solet notari superbia; illic enim inflatio, illic anhelitus. Dicebatur de Saulo persecutore, tanquam de Saulo superbo, quòd ibat ad vinciendos Christianos, spirans cædem anhelabat cædes, anhelabat sanguinem, nondum purgato pulmone. *Act. 9. a.* Audi & hunc humiliatũ, quia hyssopo purgatum. Asperges me hyssopo, & mundabor. Lauabis me.) Id est, mundabis me. Et super niuẽ dealbabor.) Et si fuerint, inquit, peccata vestra sicut phœnicium, tanquam niuem dealbabo. *Esaia 1. d.* De talibus sibi exhibet Christus vestem sine macula & ruga. *Ephes. 5. g.* Proinde vestis eius in monte, quæ tanquã nix dealbata effulsit, significauit Ecclesiam omni macula peccati mundatã. *Matth. 17. a.* Sed vbi humilitas ex hyssopo? Audi sequentia: Auditui meo dabis exultationẽ & lætitiam, & exultabunt ossa humiliata.) Auditui meo, inquit, dabis exultationẽ & lætitiam. Gaudebo audiendo te, non loquẽdo contra te. Peccasti, quid defendis te, loquendo? Loqui vis, pa tere, audi; cede diuinis vocibus, ne turberis, & amplius vulnereris. Commissum est, non defendatur; in confessionem veniar, nõ in defensionẽ. Adhibes te defensorem peccati tui, vinceris. Nõ innocẽtem patronum adhibuisti, non est tibi vtilis defensio tua. Quis es enim vt te defendas? Idoneus† es tu ad accusandum te. *al. certo* Noli dicere, aut nihil feci, aut quid magnum feci, aut fecerunt & alij. Si faciẽdo peccatum nihil te dicis deliquisse, nihil eris, nihil accipies. Paratus est Deus dare indulgentiam, claudis contra te. Ille paratus est dare, noli opponere obicem defensionis, sed aperi sinũ cõfessionis. Auditui meo dabis exultationem & lætitiã. Ipse donet vt dicam quod sentio. Feliciores sunt qui audiunt, quã qui loquuntur. Qui enim discit, humilis est; qui autem docet, laborat vt non sit superbus, ne

A male placendi affectus irrepat, ne Deo displiceat qui vult placere hominibus. Magnus tremor est in docẽte, fratres mei; magnus tremor est noster in his vocibus nostris. Credite cordi nostro quod videre nõn potestis; scit ipse qui misereatur nobis, qui propitius sit nobis, cum quanto sub illo tremore ad vos loquimur. Cùm autem ipsum aliquid suggerentem & docẽtem intus audimus, securi sumus, securi gaudemus. Sub magistro enim sumus, illius gloriam quærimus, illum docentem laudamus. Delectat nos veritas eius intus; vbi nemo facit vel audit strepitum: Ibi dixit iste esse lætitiam suam & exultationem suam. Auditui meo, inquit, dabis exultationem & lætitiam. Et ideo quia humilis, audit: Qui verè audit & bene audit, humilis audit, gloria enim eius in illo est à quo audit. Posteaquam dixit: Auditui meo dabis exultationem & lætitiam; continuò demõstrauit quid faciat auditio: Exultabunt ossa humiliata. Humiliata sunt ossa; ossa audientis non habent fastum, non habẽt tumorem, quẽ B in se vix vincit qui loquitur. Inde & ille humilis magnus, quo in natis mulierum nemo maior surrexit; ille qui ità se humiliauit, vt se indignum diceret soluere corrigiam calciamẽti Domini sui, Ioannes ille Baptista, dans gloriam magistro suo, & ideo amico suo, cùm Christus putaretur, & ex eo superbire posset, & se extendere: non enim ipse se dixerat Christum, sed poterat accipere hominum errorem hoc putantium, vltrò istum honorem deferre volentium; sed respuit falsum honorem, vt inueniret veram gloriam. *Matth. 11. b.* *Marc. 1. a.* *Luca 3. c.* Et vide humilitatem de auditu. Ait: Qui habet sponsam, spõsus est, amicus autem sponsi stat & audit eum. *Ioan. 3. d.* Stãtem se fecit & audientem, non cadentem & loquentem. Stat, inquit, & audit eum. Audistis auditũ, vbi est exultatio & lætitia? Continuò sequitur: Stat & audit eũ, & gaudio gaudet propter vocem sponsi. Auditui meo dabis gaudium & lætitiam, & exultabunt ossa humiliata. *Ibidem d.* Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele.) Iam enim exultãt ossa humi- C liata; iã hyssopo mundatus, humilis factus sum. Auerte faciem tuam non à me, sed à peccatis meis. Alibi quippe orãs dicit: Ne auertas faciem tuam à me. *Psal. 26.* Qui nõ vult à se auerti faciem Dei, vult auerti faciem Dei à peccatis suis. Peccatum enim vnde se Deus non auertit, aduertit; si aduertit, animaduertit. Auerte faciẽ tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Satagit de illo gradi peccato; plus præsumpsit, omnes deleri vult iniquitates suas. Præsumit de medici manu, de magna illa misericordia, quã in principio Psalmi inuocauit; omnes iniquitates meas dele. Auertit faciem Deus, & sic delet; auertendo faciem peccata delet, aduertẽdo scribit. Audisti auertendo delentem, audi aduertendo, quid facientem. Vultus autem Domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum, non delendo peccata eorum. *Psal. 33.* Hic autem quid rogat? Auerte faciem tuam à peccatis meis. Benè rogat. Ipse enim non auertit faciem à peccatis suis, dicens: Quoniam peccatum meum ego cognosco. D Meritò rogas, & bene rogas, vt Deus auertat faciem à peccato tuo; si tu inde non auertis faciem. Si verò tu peccatum tuum in dorso ponis, Deus ibi faciẽ ponit. Tu peccatum tuum ante faciem tuam cõuerte, si vis vt inde Deus faciem suã auertat; & sic securus rogas, & exaudit. Cor mundum crea in me Deus.) Crea, nõ quasi nouũ aliquid institue, dicere voluit; sed quia pœnitens orabat, qui commiserat aliquid, quod prius quàm committeret innocentior erat, ostendit quemadmodum dixerit, crea. Et spiritum rectum innoua in visceribus meis.) Perfectum, inquit, in me spiritum fac esse. Inueterata erat atque curuata rectitudo spiritus mei. Dicit enim ex alio Psalmo: Curuauerunt animam meam. *Psal. 56.* Et quando se homo pronum facit ad

terrenas concupiscentias, incuruatur quodammodo; A cum autem erigitur in superna, rectum fit cor eius, vt
Psal. 72. bonus illi sit Deus. Quam bonus enim Deus Israel rectis corde! Proinde fratres audite. Aliquando Deus cui ignoscit in futuro seculo, corripit enim de peccato in isto seculo. Nam & ipsi Dauid, cui dictum iam fue-
2. Reg. 12. d. rat per Prophetam, Dimissum est peccatum tuum, euenerunt quaedam quae minatus erat Deus propter ipsum peccatum. Nam filius eius Absalon aduersus eu
2. Reg. 15. c. cruentum bellum gessit, & in multis humiliauit patrē suum. Ambulabat ille in dolore, in tribulatione humiliationis suae, ita subdit⁹ Deo, vt omnia iusta ei tribuens confiteretur quod nihil pateretur indigne; habens iam rectum cor cui non displicebat Deus. Iniuriosum quendam & in os sibi dura maledicta iacientem, patiēter audiebat, ex aduersa parte, vnum ex militibus qui erant cum filio eius impio. Et cum ille ia-
2. Reg. 16. b. ceret maledicta in regē, iratus vnus ex comitibus Dauid, voluit ire & percutere eum, sed prohibetur à Dauid. Et quomodo prohibetur? Vt diceret: Deus illum misit, vt mihi malediceret. Agnoscens culpam suam, amplexus est poenam suam; quaerens gloriam non suā, Dominum laudans in eo quod boni habebat, Domi-
Psal. 33. num laudans in eo quod patiebatur, benedicens Dominum in omni tempore, semper laus ei⁹ in ore eius. Tales sunt omnes recti corde. Nonne hi peruersi, qui se rectos putant, & peruersum Deum? Qui quando aliquid faciunt mali, gaudent, quando aliquid mali patiuntur, blasphemāt; insuper positi in tribulatione & flagello, dicunt de corde distorto: Deus quid tibi feci? Verè quia nihil Deo fecerunt, omnia enim sibi fecerunt. Et spiritum rectū innoua in visceribus meis. Ne proiicias me à facie tua.) Auerte faciem tuā à peccatis meis, & ne proiicias me à facie tua. Cuius faciē timet, ipsius faciem inuocat. Ne proiicias me à facie tua: Et
4. sen. dist. 1. Spiritum sanctum tuū ne auferas à me.) Est enim Spi-
Quia ergo. in fin. ritus sanctus in cōfitente. Iam ad donū Spiritus sancti pertines, quia tibi displicet quod fecisti. Immūdo spiritui peccata placēt, sancto displicent. Quamuis ergo adhuc veniam deprecens, tamē ex alia parte qua tibi displicet malum quod commisisti, Deo coniungeris. Hoc enim & tibi displicet, quod & illi. Iam duo estis ad expugnandam febrem tuam, tu & medicus. Quia ergo non potest esse confessio peccati & punitio peccati in homine à seipso; cū quisq; sibi irascitur, & sibi displicet, sine dono Spiritus sancti nō est. Nec ait, Spiritum sanctum tuum da mihi; sed, ne auferas à me. Et Spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Redde mihi exultationem salutaris tui.) Redde quā habebam, quā peccando amiseram: Redde mihi exultationem salutaris tui, vtiq; Christi tui. Quis enim sine illo sanari potuit? Quia & antequam de Maria nasceretur: In prin-
Ioan. 1. a. cipio erat verbum, & verbum erat apud Deū, & Deus erat verbū: & ita à sanctis patribus dispēsatio susceptae D carnis futura credebatur, sicut à nobis facta creditur. Tempora variata sunt, non fides. Redde mihi exultationē salutaris tui: Et spiritu principali confirma me.) Nonnulli intellexerunt hic trinitatem, in Deo ipsum Deum excepta dispensatione carnis, quoniam scriptū
Ioan. 4. c. est: Deus spiritus est. Quod enim non est corpus, & tamen est, videtur restare vt spiritus sit. Intelligunt ergo hic nonnulli Trinitatem dictam, in spiritu recto filiū, in Spiritu sancto Spiritum sanctū, in spiritu principali patrem. Siue ergo hoc ita sit, siue spiritū rectum ipsius hominis accipi voluit, dicēs: Spiritum rectum innoua in visceribus meis, quem curuaui & distorsi peccādo, vt iam Spiritus sanctus ipse sit spiritus principalis, quē & auferri à se noluit, & eo se voluit confirmari; nō est haeretica quaelibet sentētia. Sed videte quid adiungat: Spiritu, inquit, principali confirma me. In quo confirma? Quia ignouisti mihi, quia securus sum non mihi

imputari quod donasti. Ex hoc factus securus atq; ista gratia confirmatus, non ero ingratus. Quid enim faciam? Doceam iniquos vias tuas. Doceam iniquos ex iniquo, id est, qui fueram & ego iniquus; iam non iniquus, nō ablato Spiritu sancto a me, & spiritu principali confirmatus, doceam iniquos vias tuas. Quas vias iniquos docebis? Et impij ad te conuertentur.) Si peccatum Dauid impietati deputatur, nō de se desperēt impij, quia pepercit Deus impio; sed si ad eum conuertantur, si vias ipsius discant. Si autem impietati nō deputatur factum Dauid, sed illa propria impietas dicitur apostatare à Deo, vnum Deum non colere, aut nūquam coluisse, aut quem colebat dimisisse; ad cumulum valet quod ait; Et impij ad te conuertētur. Ita plenus es adipe misericordiae; vt ad te conuersis, nō solum quibuslibet peccatoribus, sed etiam impiis non sit desperandum. Et impij ad te cōuertentur. Vt quid? Vt credentes in eum qui iustificat impium, Rom. 4. a.
B deputetur fides eorum ad iustitiam. Erue me de sanguinibus Deus Deus salutis meae.) Expressit Latinus interpres verbo minus Latino, proprietatem tamē ex Graeco. Nam omnes nouimus Latinè nō dici sanguines nec sanguina, sed sanguinē. Tamen quia ita Graecus posuit plurali numero, non sine causa, nisi quia hoc inuenit in prima lingua Hebraea; maluit† pius in- al. potius. terpres minus Latine aliquid dicere, quā minus propriè. Quare ergo pluraliter dixit de sanguinibus? In multis sanguinibus, tanquam in origine carnis peccati, multa peccata intelligi voluit. Ad ipsa peccata respiciens Apostolus, quae veniunt de corruptione carnis & sanguinis, ait: Caro & sanguis regnum Dei non 1. Cor. 15. f. possidebunt. Nam vtique secundum fidem verā eiusdem Apostoli, caro ista resurget, & ipsa merebitur incorruptionem, dicēte ipso: Oportet corruptibile hoc 1. Cor. 15. g. induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatē. Quia ergo corruptio ista de peccato est,
C ipsius nomine appellantur peccata, quemadmodum dicitur lingua & illud frustum carnis & membrum quod in ore mouetur, cùm verba distinguimus, & lingua quod per linguam fit, sicut dicimus aliam linguā Graecam, aliam Latinam. Non enim caro diuersa est, sed sonus. Quomodo ergo dicitur lingua locutio quę fit per linguam; sic dicitur & sanguis iniquitas quae fit per sanguinem. Attendens ergo multas iniquitates suas,† vt illud superius, Et omnes iniquitates meas dele; & eas tribuens corruptioni carnis & sanguinis: al. &. Libera me, inquit, de sanguinibus; hoc est, Libera me ab iniquitatibus; munda me ab omni corruptione. Incorruptionem enim desiderat, qui dicit: Libera me de Ibidem 15 f. sanguinibus; quia caro & sanguis regnum Dei nō possidebunt, neque corruptio incorruptionem. Erue me de sanguinibus, Deus Deus salutis meae. Ostēdit, quia cùm fuerit salus perfecta in isto corpore, corruptio in eo non erit, quae intelligitur nomine carnis & sanguinis; ipsa est enim perfecta sanitas corporis. Nam modo quomodo sanū est quod labitur, quod indiget, quod habet perpetuam quandam aegritudinem famis & sitis? Haec & tunc non erunt: quia esca ventri, & venter 1. Cor. 6. a. escis: Deus autē & hunc & has euacuabit. Erit forma 1. Cor. 15. g. corporis perfecta ex Deo, absorpta morte in victoriā; nulla remanente corruptione, nulla surrepente defectione, nullis mutata aetatibus, nullo labore lassata, vt nullo cibo fulciatur, & aliqua esca reficiatur. Sed non erimus sine esca & potu. Ipse erit cibus noster Deus & potus noster. Solus ille cibus reficit nec deficit. Libera me de sanguinibus Deus Deus salutis meę. Modò enim iam in ipsa salute sumus. Audi Apostolum: Spe enim salui facti sumus. Et vide quid de ipsa salute corporis dicebat: In nobismetipsis, inquit, ingemiscimus, adoptionem expectātes, redemptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. Spes autem quae Rom. 8. e.
videtur,

videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Qui perseuerauerit vsque in finem, ipsa est illa patiētia, hic saluus erit; ipsa est salus quam nondū habemus, sed habituri sumus. Nōdum est res, sed certa spes. Et exultabit lingua mea iustitiā tuam. Domine, labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam.) Laudem tuam, quia creatus sum, laudem tuam, quia vt confiterer iam monitus sum, laudem tuam, quia peccans non derelictus sum, laudem tuā, quia vt securus essem mundatus sum. Labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuā. Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem vtique.) In illo tempore erat Dauid, quando sacrificia victimarum animalium offerebantur Deo, & videbat hæc futura tempora. Nónne in his vocibus nos agnoscimus? Erant illa sacrificia figurata, prænunciantia vnum salutare sacrificium; nec nos dimissi sine sacrificio sumus, quod Deo offeramus. Audi enim quid dicat curam gerens pro peccato suo, & ignosci sibi volens malum quod fecit: Si voluisses, inquit, sacrificium dedissem vtique. Holocaustis non delectaberis.) Nihil ergo offeremus? Sic veniemus ad Deum? Et vnde illū placabimus? Offer, sanè in te habes quod offeras. Noli extrinsecùs thura cōparare; sed dic: In me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudes tibi. Noli extrinsecùs pecus quod mactes inquirere; habes in te quod occidas. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatū Deus non spernit.) Prorsus spernit taurum, hircum, arietem; iam non est tempus vt hæc offerantur. Oblata sunt cùm aliquid indicarent, cùm aliquid promitterent; venientibus repromissis, promissiones ablatæ sunt. Cor contritum & humiliatum Deus non spernit. Nostis quia excelsus est Deus. Si te excelsum feceris, longinquabitur à te; si te humiliaueris, propinquabit ad te. Videte quis iste sit. Vnus videbatur deprecari Dauid, videte hic imaginem nostram & typum Ecclesiæ. Benignè fac Domine in bona voluntate tua Sion.) Huic Sion benignè fac. Quid est Sion? Ciuitas sancta. Quæ est ciuitas sancta? Quæ abscondi non potest super montem constituta. Sion in speculatione, quia aliquid spectat quod sperat. Interpretatur enim Sion speculatio, & Hierusalem visio pacis. Agnoscitis ergo vos in Sion & in Hierusalem; si certi expectatis spem futuram, & si pacem habetis cum Deo. Et ædificentur muri Hierusalem.) Benignè fac Domine in bona voluntate tua Sion, & ædificentur muri Hierusalem. Non enim sibi tribuit aliqua merita sua, tu cum illa benignè fac, ædificentur muri Hierusalem. Munimenta construantur immortalitatis nostræ, in fide, spe & charitate. Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ.) Modò autem sacrificium pro iniquitate, spiritum contribulatū & cor humiliatum; tunc sacrificium iustitiæ laudis solius. Beati enim qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te; hoc est sacrificium iustitiæ. Oblationes & holocaustomata.) Quæ sunt holocaustomata? Totum igne cōsumptum. Quando totum pecus imponebatur aræ Dei, igne consumendum; holocaustū dicebatur. Totos nos diuinus ignis absumat, & feruor ille totus arripiat. Quis feruor? Nec est qui se abscondat à calore eius. Quis feruor? De quo dicit Apostolus: Spiritu feruentes. Non tantùm anima nostra absumatur ab illo igne diuino sapientiæ, sed & corpus nostrum, vt mereatur ibi immortalitatem: sic leuetur holocaustum, vt absorbeatur mors in victoriam. Oblationes & holocaustomata. Tunc imponent super altare tuum vitulos.) Vnde vitulos? Quid ibi eliget? Innocentiam nouæ ætatis, an libera colla à iugo legis? Psalmus in nomine Christi, etsi fortè nō vt volumus, veruntamen vt potuimus terminatus est. Restat pau-

[Margin: Matth. 10. c. & 24. b.; Psal. 55.; Matth. 5. b.; Psal. 38.; Psal. 18.; Rom. 12.]

A cis alloqui vos fratres, propter multa mala inter quæ viuimus. Neq; enim viuentes in rebus humanis, migrare possumus à rebus humanis. Cum tolerantia viuēdum est nobis inter malos, quia cùm mali essemus, cum tolerantia vixerunt boni inter nos. Non obliuiscentes quid fuerimus, non desperabimus de his qui nunc sunt quod fuimus. Veruntamen charissimi in tanta morū diuersitate, & tam detestabili corruptela, regite domos vestras, regite filios vestros, regite familias vestras. Quomodo ad nos pertinet in Ecclesia loqui vobis; sic ad vos pertinet in domibus vestris agere, vt bonam rationem reddatis de his qui vobis sunt subditi. Amat Deus disciplinam. Peruersa autem & falsa innocētia est, habenas laxare peccatis. Valde inutiliter, valde perniciosè sentiet filius patris lenitatem, vt iustè posteà Dei sentiat seueritatem. Et hoc non solus, sed cum dissoluto patre suo. Quid enim? Si ipse non peccat, & non facit quod filius eius, ideo nō debet ab ipsa nequitia filium prohibere? An fortè vt
B videatur filio eius, quia & pater talia faceret, nisi senuisset? Peccatum quod tibi non displicet in filio tuo, delectat te; sed ætas deseruit, non cupiditas. Maximè fratres mei filios vestros fideles attendite, quos fidè dixistis vt baptizarentur. Sed fortè negligit malus filius, vel monita patris, vel obiurgationem, vel seueritatem. Tu imple personam tuam; Deus de illo exiget suam.

IN PSALMVM LI. ENARRATIO.

PSALMVS breuis est, de quo loquendum suscepimus charitati vestræ, sed titulum habet aliquantulum negotiosum. Patienter ergo sustinete nos, donec illum enodemus vt possumus, quantum adiuuerit Dominus. Neque enim passim prætereunda sunt hæc, quandoquidem placuit fratribus, non tantùm aure & corde, sed & stylo excipienda quæ dicimus: vt non auditorem tantùm, sed & lectorem etiam cogitare debeamus. Nata est quidem occasio Psalmo
C huic ex re quadam gesta, quam vobis etiam fecimus recitari de libro Regnorum. Saul enim rex non ad permanendum electus est à Domino, sed secundùm populi cor durum & malum datus ad eorum correptionem, non ad vtilitatem; secundùm illam sententiam sanctarum Scripturarum, quæ ait de Deo: Qui regnare facit hominem hypocritam, propter peruersitatem populi. Cùm ergo talis esset Saul, persequebatur Dauid, in quo Deus præfigurabat regnum salutis æternæ, & quem Deus elegerat permansurum in semine suo; quādoquidem futurus erat rex noster rex seculorum, cum quo regnaturi sumus in æternum, ex semine ipsius Dauid secundùm carnem. Cùm ergo Dauid Deus elegisset, & prælegisset & prædestinasset ad regnum, noluit & ipsum Dauid ante regnum tenere quàm primò à persequētibus liberaret; vt etiā in hoc ipso figuraret nos, id est, corpus eius, cuius corporis caput Christus. Porrò enim si ipsum caput nostrum sine primo peracto labore in terra, in cælo re-
D gnare noluit, neque leuare sursùm corpus quod deorsùm accepit, nisi per tribulationis viam; quid audent membra sperare, capite suo magis se posse esse felicia? Si patremfamiliàs Beelzebub vocauerunt, quanto magis domesticos eius? Non ergo speremus †meliorem viam; quà præcessit eamus, quà duxit sequamur. Si enim à vestigio eius aberrauerimus, perimus. In hoc ergo Dauid quid præfigurabatur, videtis. Ergo & in Saul quid prefigurabatur, videtis. Regnum malum in Saul, & regnum bonum in Dauid. Mors in Saul, & vita in Dauid. Etenim nos non persequitur nisi mors, de qua in fine triumphabimus, dicentes: Vbi est mors contentio tua? vbi est mors aculeus tuus? Quid est quod dico, non nos persequitur nisi mors? Quia nisi mortales essemus, non esset quod nobis fa-

[Margin: 1. Reg. 8. a.; Iob 34. d.; 1. Reg. 21. a.; Rom. 1. a.; Coloss. 1. c.; Matth. 10. c.; al. molliorem.; 1. Cor. 15 g.]

ceret inimicus: Nunquid enim angelis quicquã facit? A Ergo etiã ipsa mors, à qua maximè habemus persecutionem, cuius finitur in fine cõtentio, cùm resurrexerimus à mortuis, sicut finita est in capite nostro, sic finietur & in nobis, si iusti fuerimus inuicti. Nam mortuus ille mortis interfector fuit; & magis in illo mors mortua est, quàm ipse in morte. Denique etiã nomen ipsum si attendamus, nõ est sine mysterio. Nã Saul interpretatur petitio, hoc est, appetitio. Quid enim dubitare debemus, nobis fecisse mortẽ istam? A peccato enim hominis nata est mors. Meritò ergo ipse sibi homo appetiuit mortẽ, & ideo appetitio nomẽ est mortis. Nam sicut scriptũ est: Deus mortem nõ fecit, nec
Sap.1.d. lætatur in perditione viuorum. Creauit enim Deus vt essent omnia, & sanabiles fecit nationes orbis terrarũ. Et vnde mors? tanquã quæreres: Impij autẽ manibus, inquit, & verbis accersierunt illam, & æstimãtes illam amicam defluxerunt. Ergo appetendo illã defluxerũt, & in mortem irruerunt, æstimãtes illã sibi esse amicã; B quomodo æstimauit populus amicum, & petiuit regẽ
1.Reg.8.a. inimicũ. Extorsit enim populus à Dño habere regem, & datus est Saul; tãquam dati essent illi in manus suas, qui manibus & verbis accersierũt mortem, & figurata est in ipso Saule ipsa mors. Ideo Psalmus ille septimus decimus sic habet titulum: In die qua liberauit eum Dominus de manu omnium inimicorum eius, & de
1.Cor.15.d. manu Saul. Dixit primò omnes inimicos ei⁹, & postea de manu Saul; q̃a nouissima inimica destruetur mors. Quid est, Et de manu Saul? Quoniam exemit nos ab inferis, & de manu mortis liberauit nos. Cũ ergo Saul persequeretur virum sanctum Dauid, cõfugit Dauid vbi tutum putauit esse locum; transiens per sacerdotẽ
1.Reg.21.b. quendam Achimelech, accepit ab eo panes. Vbi figurauit etiam personam, non tantùm regis, sed & sacerdotis; quia manducauit panes propositionis, quos, sicut dicit Dominus in Euangelio: non licebat mandu-
Matth.12.a care, nisi solis sacerdotibus. Postea cœpit eum quærere Saul, & iratus est suis, quòd nemo eum sibi vellet C prodere. Hoc modo lectum est in libro Regnorum: E-
1.Reg.21.c. rat autem ibi Doëch Idumæus quidam, quãdo venerat ille ad Achimelech sacerdotem, princeps pastorum Saul. Qui cùm adesset quando Saul irascebatur suis, quòd nullus illi vellet prodere Dauid, prodidit vbi eum vidisset. Misit continuò Saul, exhibuit sacerdotem, & omnes eius; & iussit occidi. Nemo ausus est hominum regis Saul, nec iubente rege mittere manum in sacerdotes Domini; sed ille qui prodiderat, sicut Iudas, qui à proposito suo nõ recessit, & vsq; in finẽ perseuerauit de illa radice fructus ferre, quales, nisi quales fert arbor mala? Occidit Doëch iste manu sua iubẽte rege sacerdotem & omnes eius; deinde debellata est ciuitas etiam sacerdotum. Inuenimus ergo Doëch istum inimicũ regi Dauid, & sacerdoti Achimelech. Vnus homo est Doëch, sed genus hominum D est Doëch; sicut Dauid & corpus ipsius regis & sacerdotis, tanquam vnus homo & duæ personæ, sed tamẽ vnum genus hominũ. Proinde in isto tempore, & in isto seculo videamus hæc duo genera; vt pertineat ad vtilitatẽ nostrã, vel quod cantauimus, vel quod cãtari audiuimus. Modò videamus Doëch, modò videamus corpus regis & sacerdotis, modò videamus corp⁹ hominum aduersus regem & sacerdotem. Primò nomina ipsa attendite quam mystica sint. Doëch interpretatur motus. Idumæus interpretatur terrenus. Iam videte quale gen⁹ hominũ significet Doëch iste motus. Non ergo perseuerans in æternũ; sed emigrandus, terren⁹. Quid expectatis de homine terreno, aliquos fructus cælestes? Homo erit in æternum. Est ergo regnũ terrenum, vt breuiter dicam & citò insinuem, hodie in isto seculo; vbi est & regnũ cæleste. Peregrinos habet ciues suos vtrunque regnum, regnum terrenum,

& regnum cæleste; regnum eradicandum, & regnum in æternum plantandum. Modò in hoc seculo ciues vtriusque regni permixti sunt. Corpus regni terreni, & corpus regni cælestis commixtum est. Regnum cæleste gemit inter ciues regni terreni; & aliquãdo (nam & hoc tacẽdum non est) quodammodo regnum terrenum angariat ciues regni cælorum, & regnum cæleste angariat ciues regni terreni. Vtrunque vobis de Scriptura Dei demonstrabimus. Daniel & tres pueri Dan.2.g. in Babylonia præpositi sunt negotiis regis. Ioseph in Ægypto secũdus à rege positus est administrare rem- Gen.39 publicam, de qua republica erat populus ille Dei liberandus. In ipsa republica angariam quodammodo faciebat Ioseph, sicut illi tres pueri, sicut Daniel. Ma- Dan.3.b. nifestũ est ergo quòd vsurpat sibi ad opera sua, id est, ad opera regni sui, non ad facta sua mala regnum terrenum ciues regni cælorum. Quid est regnum cælorum? Quomodo vsurpat in hoc seculo ad tempus ciues regni terreni? Nõne de his Apostolus dicit, quòd non castè Euangelium annunciabant, sed terrena desiderantes, regnum cælorum prædicabant, sua quærebant, & Christum annũciabant? Et vt noueritis quòd & ipsi ad opus regni cælorum, tanquam mercenarij assumpti sunt; Apostolus gaudens de illis dicit: Sunt Philip.1.c. qui per inuidiam & contentionem Christum annunciant, non castè, existimantes tribulationem se suscitare vinculis meis. Quid enim dum omnimodo siue per occasionem siue per veritatem Christus annuncietur? Et in hoc gaudeo, sed & gaudebo. De talibus etiam Christus †annunciat, dicens: Pharisæi & Scribæ al. admo- super cathedram Moysi sederunt, quæ dicunt, facite; net. quæ autem faciunt, facere nolite. Dicunt enim, & Matth.23.a. non faciunt. Quæ dicunt, pertinent ad Dauid; quæ autem faciunt, pertinent ad Doëch. Per illos me au- 1.Reg.21.b. dite, illos imitari nolite. Ista duo genera hominum sunt hodie in terra. De his duobus generibus hominum cantat Psalmus iste. Habet autem Psalmi titulus: In finem intellectus Dauid, cùm venit Doëch Idumæus, & nunciauit Saul: Venit Dauid in domum Abimelech.) Cùm legamus eum venisse in domum Achimelech. Et fortasse quod non absurdè sentimus propter similitudinem nominis, & vnius syllabæ differentiam, vel potius vnius litteræ, variati sunt tituli. In codicibus tamen Psalmorum, cùm inspiceremus, magis Abimelech quàm Achimelech inuenimus. Et quoniam in alio loco habes euidentissimum Psalmũ, non dissimilitudinem nominis, sed prorsus diuersum nomen insinuantem; quandoquidem Dauid ante regem Achis, non ante regem Abimelech immutauit 1.Reg.21.d. faciem suam, & dimisit eum, & abiit. titulus autem Psalmi sic scriptus est: Quando immutauit vultum suum coram Abimelech; ipsa magis mutatio nominis in mysterium fecit nos esse intentos, ne tanquam res historiæ persequaris, & † secreta vela contemnas. al. sacrata. Discussum nomen in Psalmo illo, quod est Abimelech, inuenitur interpretatum, patris mei regnum. Quomodo autem patris sui regnum dimisit Dauid, & abiit, nisi quomodo Christus regnum Iudæorum dimisit, & ad gentes transiuit? Hinc fortassis etiã propheticus spiritus ascribens titulum Psalmo huic, voluit vt non diceret Achimelech, sed Abimelech; quia quando venit Dauid ad patris sui regnum, tunc est proditus; hoc est quando venit Dominus noster Iesus Christus ad regnum Iudæorum institutum à patre suo, de quo dicit: Auferetur à vobis regnum Dei, & Matth.21.d. dabitur genti facienti fructus eius & iustitiam; tunc est proditus morti, quam significat Saul. Non est autem occisus, sicut nec Isaac, cùm & ipse passionem Domini figuraret; nec tamen sine sanguine figura Gen.22.d. transacta est, vel ibi illius arietis, vel hic Abimelech sacerdotis. Neque enim occidi oportuit eos quos túc resur-

resurgere non oportebat, sed eorum vitam à mortis periculo liberari. Veruntamen effusi sanguinis liberatio resurrectionē potius significabat, quæ hoc modo in illis figurabatur. Quia verò Domino seruabatur resurrectio, plura hic dici possent, si illarum rerum gestarum in hoc sermone suscepissemus tractanda mysteria. Nunc iam audiamus ista duo genera hominum; quandoquidem de titulo isto, & si operosius & fortasse loquacius, tamen vt Dominus concessit exitum est. Duo genera hominum attēdite, vnum laborantium, alterum eorum inter quos laboratur. Vnum de terra, alterum de cælo cogitantium. Vnum, in profundum cor mittentium; alterum, cor angelis coniūgentium. Vnum, sperātium de terrenis, quibus pollet hic mundus; alterum, præsumentiū de cælestibus, quæ promisit non mendax Deus. Non esse desperandum de hominibus bonis, si per eos terrenum aliquid administretur; nec rursum continuò gratulādum hominibus qui cælestia agere dignoscantur negotia, cū plerunq; illi qui negotiis secularibus implicati sunt, cor semper sursum habeāt, & isti qui cælestia semper prędicant, cor trahant in terra. Sed mixta sunt ista genera hominum. Inuenimus modò ciuem Hierusalem, ciuem regni cælorum administrare aliquid in terra; vtputa purpuram gerit, magistratus est, ædilis est, procōsul est, imperator est, rempublicam gerit terrenā; sed cor sursum habet, si Christianus est, si fidelis est, si pius est, si contemnēs in quibus est, & sperat in quibus nōdū est. *Hest. 14. b.* De quo genere fuit illa sancta mulier Hester: quæ cùm esset vxor regis, vētum est ad periculum deprecandi pro ciuibus suis. Et cùm oraret coram Deo, vbi mentiri non posset, in oratione sua dixit, ita sibi fuisse illa ornamenta regalia, sicut pannum mēstruatæ. Non ergo desperemus de ciuibus regni cælorum, quando eos videmus aliqua gerere Babyloniæ negotia, aliquid terrenum in republica terrena. Nec rursus continuò gratulemur omnibus hominibus quos videmus agere negotia cælestia; quia & filij pestilentiæ *Psal. 1.* sedent aliquando in cathedra Moysi, de quibus dicitur: *Matth. 23. a.* Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite. Dicunt enim, & non faciunt. Illi in terrenis rebus leuant cor in cælum, isti in cælestibus verbis trahunt cor in terra. Veniet autem tempus ventilabri, quando vtrunque diligentissimè discernatur; ne granum aliquod transeat in aceruum paleæ comburendum, nec *Matth. 3.* vna stipula transeat ad massam in horreo recondendam. Quamdiu ergo nunc permixtum est, audiamus hinc vocem nostram, id est, ciuium regni cælorum. Hoc enim affectare debemus, tolerare hic malos, quā tolerari à bonis, & coniungamus nos huic voci, & aure, & lingua, & corde, & opere. Quod si fecerimus, nos hic loquimur in his quę audiuimus. Dicatur ergo primò de corpore malo regni terreni.

Expositio Psalmi.

QVID gloriatur in malitia qui potens est?) Attendite fratres mei gloriam malignitatis, gloriam hominum malorum. Quæ est gloria? Quid gloriatur, in malitia qui potens est? id est, qui in malitia potens est, quid gloriatur? Opus est potentem esse; sed in bonitate, non in malitia. Aliquid magnum est gloriari in malitia? Ædificare domum paucorum est, destruere multorum. Quiuis ignarus potest seminare frumenta, excolere segetem, expectare donec maturescat; sed in eius fructu in quo laborauit gaudere, paucorum est. Vna scintilla omnem segetem incendere quiuis potest. Suscipere infantem, natum nutrire, educare, ad iuuenilem ætatem perducere, magnū officium est; occidere verò illum vno puncto temporis quiuis potest. Ergo ea quæ ad destructionem fiunt, *1. Cor. 1. d.* facillimè fiunt. Qui gloriatur, in Domino glorietur: qui gloriatur, in bonitate glorietur. Gloriaris, quia

A potens es in malo. Quid facturus es ô potens, quid facturus es? Multum te iactas. Occisurus es hominem; hoc & scorpius, hoc & vna febris, hoc & fungus malus. Huccine redacta est omnis potentia tua, vt vni malo fungo coæquetur? Hoc ergo faciunt boni ciues Hierusalem, qui non in malitia, sed in bonitate gloriantur. Primò vt non in se, sed in Domino glorientur; deinde vt ea quæ ad ædificationem faciunt, studiose faciant, & talia faciant quæ valeant ad permanendum. Quæ autem faciunt ad destructionem, faciant propter disciplinam proficientium, non propter oppressionem innocentium. Huic ergo potentiæ comparatum corpus illud terrenum; quare non audiat ex his verbis, Quid gloriatur in malitia qui potens est? In iniquitate tota die iniustitiam cogitauit lingua tua.) In iniquitate tota die, id est, toto tempore, sine lassitudine, sine interuallo, sine pausatione. Et quando non facis, cogitas; vt quando aliquid mali abest à manibus, à corde non abest. Aut fa- B cis malum, aut dum non potes facere, dicis malum; hoc est, maledicis. Aut quando nec hoc potes, vis, & cogitas malum. Tota die ergo, id est, sine intermissione. Expectamus huic homini pœnam. Parua sibi pœna est? Minaris ei? Tu cùm ei minaris, quò cum vis mittere, in malum? Dimitte illum in se. Vt multum sęuias, subiecturus es bestiis, in seipsum peior est bestiis. Bestia enim lacerare corpus eius potest, ipse cor suum sanum relinquere non potest. Interius in seipsum sæuit, & tu exterius plagas inquiris? immò ora Deum pro illo, vt liberetur à se. Veruntamen in hoc Psalmo, fratres mei, non oratio est pro malis, aut contra malos, sed prophetia quid sit euenturum malis. Non itaque putetis ex maleuolentia Psalmum aliquid dicere. Dicitur enim in spiritu prophetiæ: Quid ergo sequitur? Tota potentia tua, & tota cogitatio iniquitatis, tota die, & meditatio malignitatis in lingua tua sine intermissione quid egit? quid fecit? Sicut nouacula acuta fecisti dolum.) Ecce quid C faciunt sanctis mali, capillos radunt. Quid est quod dixi? Si sint tales ciues Hierusalem qui audiant vo- *Matth. 10. d.* cem Domini sui, regis sui dicentis: Nolite timere eos *Matth. 16. d.* qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Qui audiant vocem, quæ modò ex Euangelio recitata est: Quid prodest homini si totum mūdum lucretur, se autem ipsum perdat, & detrimentum sibi faciat; contemnunt omnia præsentia bona, insuper & ipsam vitam. Et quid factura est nouacula *1. Reg. 21. c.* Doëch, homini meditanti in hac terra regnum cælorum, & futuro in regno cælorum, habenti secum Deum, & permansuro cum Deo? Quid est factura illa nouacula? Capillos rasura, caluum factura est. Et hoc ad Christum pertinet, qui in loco Caluariæ cru- *Matth. 27. d.* cifixus est. Facit & filium Chore, quod interpretatur *1. Par. 6. b.* caluitium. Nam isti capilli, superflua rerum temporalium significant. Qui quidem capilli non superfluè facti sunt à Deo in corpore hominum, sed ad aliquod ornamentum: tamen quia sine sensu præciduntur, il- D li qui adhærent corde Deo, sic habent ista terrena tanquam capillos. Sed aliquando & aliquid boni de capillis operandum est; quando frangis panem esurienti, egenum sine tecto inducis in domum tuam; *Esaiæ 58. b.* si videris nudum, vesti. Postremò etiam ipsi martyres imitantes Dominum, sanguinem pro Ecclesia fundentes, audientes vocem illam, Sicut Chri- *1. Ioan. 3. d.* stus animam suam pro nobis posuit, sic & nos debemus pro fratribus animas ponere; quodammodo de capillis suis benè nobis fecerunt; id est, de his rebus quas potest amputare vel radere illa nouacula. Quia ergo & de ipsis capillis boni aliquid fieri potest, significauit & illa mulier peccatrix, quæ cùm fleuisset super pedes Domini, capillis suis tersit, quos lachrymis *Lucæ 7. f.* rigauit.

rigauit; significans quia cùm misertus fueris alicuius, A debes & subuenire, si potes. Cùm enim misereris, tanquam lachrymas fundis; cùm subuenis, capillis tergis. Et si hoc cuicunque, quanto magis pedibus Domini? Qui sunt pedes Domini? Euãgelistæ sancti, de quibus Esaiæ 52.b. Rom. 10.c. dictum est: Quàm speciosi sunt pedes eorum qui annunciant pacem, qui annunciãt bona? Ergo acuat sicut nouaculam linguã suã Doëch, acuat dolum quantum potest; ablaturus est superflua tẽporalia, nunquid necessaria sempiterna? Dilexisti malitiam super benignitatem.) Ante te erat benignitas, ipsam diligeres. Non enim aliquid eras erogaturus, aut quod diligeres de longinqua nauigatione allaturus eras. Benignitas ante te, iniquitas ante te; compara & elige. Sed fortè habes oculum quo videas malignitatem, & nõ habes oculum quo videas benignitatem. Væ iniquo cordi. Quod peius est, auertit se, ne videat quod videre potest. Psal. 35. Quid enim de talibus alio loco dictum est? Noluit intelligere vt bene ageret. Non enim dictum est, B non potuit; sed noluit, inquit, intelligere vt bene ageret; clausit oculos à luce præsenti. Et quid sequitur? 1. Reg. 21. c. Iniquitatem meditatus est in cubili suo; hoc est, in interiori secreto cordis sui. Tale quid obiicitur huic Doëch Idumęo, maligno corpori, motui terreno, non permanenti, non cælesti. Dilexisti malitiam super benignitatem. Nam vis nosse quàm videat malus vtrũque, & illud potius eligat, hinc se auertat? Quare clamat quãdo iniquè aliquid patitur? Quare tunc exaggerat quantum potest iniquitatẽm, & laudat benignitatem; reprehendens eum qui in illo operatus est malignitatem super benignitatem? Sit ergo regula sibi ad videndum, de seipso iudicabitur. Porrò si faciat quod scriptum est: Diliges proximum tuum tãquam Matth. 22. d. teipsum; Et quæ vultis vt faciãt vobis homines bona, hęc & vos facite illis; apud se habet vnde nouerit, quia quod sibi non vult fieri, non debet facere alteri. Dilexisti malitiam super benignitatem. Inique, inordinate, & peruerse vis leuare aquam super oleum; demergetur aqua, oleum supereminebit. Ponere vis sub tenebris lucem; fugabũtur tenebræ, lux manebit. Super cælum terram vis collocare, pondere suo cadet terra in locum suum. Tu ergo mergeris diligẽdo malitiam super benignitatem. Nam nunquam benignitatem malitia superabit. Dilexisti malitiam super benignitatem. Iniquitatem magis quàm loqui æquitatem.) Ante te est æquitas, ante te est iniquitas. Vnam linguã habes, quò vis eam vertis. Quare ergo potius ad iniquitatem, & non ad æquitatem? Cibos amaritudinis non das ventri tuo, & cibos iniquitatis das linguæ tuæ malignæ? Sicut eligis quo vescaris, sic elige quod loquaris. Præponis ergo iniquitatem æquitati, & pręponis malitiam benignitati. Tu quidem præponis, sed supra esse quid potest nisi benignitas & æquitas? Sed tu imponendo te quodammodo super ea quæ necesse D est vt deorsum eant, non illa facies esse supra bona; sed tu cum eis mergeris in mala. Propter hoc sequitur in Psalmo: Dilexisti omnia verba submersionis.) Eripe ergo te, si potes, à submersione. Naufragium fugis, & plumbum amplecteris. Si non vis mergi, tabulam apprehende, ligno portare; crux te perducat. Nunc ergo quia Doëch es Idumæus, motus & terren⁹, quid 1. Reg. 21. c. facis? Dilexisti omnia verba submersionis. Linguam dolosam.) Hæc præcessit, verba submersionis secuta sunt linguam dolosam. Quid est lingua dolosa? Ministra fallaciæ est lingua dolosa, aliud in corde gestantium, aliud ore promentium. Sed in his subuersio, in his submersio est. Propterea Deus destruet te in finem.) Et si nunc videris virere tanquam fœnum in agro ante æstum solis. Omnis enim caro fœnum, & Esa. 40. b. claritas hominis vt flos fœni. Fœnum aruit, & flos decidit, verbum autem Domini manet in æternum. Ecce quò te teneas, ad id quod manet in æternum. Nam ad fœnum, & ad florem fœni si te tenueris; quoniam fœnum arescet, & flos decidet, destruet te Deus in finem. Et si non modò, certè in finem destruet; quando illud ventilabrum venerit, & aceruus paleæ a massa separatus fuerit. Nõnne massa in horreo, & palea in Matth. 3. c. ignem? Nõnne totus iste Doëch ad sinistram stabit, & 13. d. quando dicturus est Dominus: Ite in ignem æternum Matth. 25. d. qui paratus est diabolo & angelis eius? Destruet ergo te Deus in finem: Euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo.) Modò ergo Doëch iste Idumæus est in tabernaculo, sed seruus non manet in domo in æternum. Operatur & iste aliquid boni, etsi non factis Ioan. 8. d. Philip. 1. c. suis, saltem verbis Dei; vt in Ecclesia quando sua quęrit, saltem quæ Christi sunt dicat. Sed emigrabit te de tabernaculo tuo. Amen dico vobis, perceperunt mer- Matth. 6. c. cedem suam. Et radicem tuam de terra viuentium.) Ergo in terra viuentium nos debemus habere radicẽ. Radix nostra ibi sit. In occulto est radix. Fructus videri possunt, radix videri non potest. Radix nostra charitas nostra, fructus nostri, opera nostra. Opus est vt opera tua de charitate procedant, tunc est radix tua in terra viuentium. Inde eradicabitur iste Doëch, nec omnino poterit ibi permanere, quia nec altius ibi fi- 1. Reg. 22. c. xit radicem. Sed quomodo illa semina in petra, & si Matth. 13. a. radicem emittũt, tamen quia humorem non habent, sole orto continuò arescunt. At verò illi qui altius figunt radicem, quid audiunt ab Apostolo? Flecto ge- Ephes. 3. c. nua mea pro vobis ad patrem Domini nostri Iesu Christi, vt sitis in charitate radicati & fundati. Et quia ibi iam radix, vt possitis, inquit, comprehendere quæ sit altitudo, latitudo, longitudo & profundum. Scire etiam supereminentem scientiam charitatis Christi, vt impleamini in omnem plenitudinem Dei. Talibus fructibus digna est tanta radix, tam simplex, tam germinans in germine, tam alta, & fundata & pro- C funda. At verò huius radix eradicatur de terra viuentium. Et videbunt iusti, & timebunt, & super eum ridebunt.) Quando timebunt? Quando ridebunt? Intelligamus ergo & discernamus duo ista tempora satis vtiliter timendi & ridendi. Quãdiu enim sumus in hoc seculo, nondum est ridendum, ne postea ploremus. Legimus quid seruetur in finem huic Doëch, legimus; & quia intelligimus & credimus videmus, 1. Reg. 21. a. sed timemus. Hoc ergo dictum est: Videbunt iusti, & timebunt. Quamdiu videmus quid euenturum sit in finem malis, quare timemus? Quia dixit Apo- Philip. 2. b. stolus: In timore & tremore vestram ipsorum operamini salutem. Quia dictum est in Psalmo: Seruite Psal. 2. Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Qua- 1. Cor. 10. c. re cum timore? Quapropter qui se putat stare, videat ne cadat. Quare cum tremore? Quia dicit alibi: Fra- Galat. 6. a. tres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis instruite huiusmodi in spiritu lenitatis; intendens teipsum, ne & tu tenteris. Ergo iusti qui sunt modò, qui viuunt ex fide, sic vident istũ Doëch quid illi euenturum sit, vt tamen timeant & sibi; quid enim sunt hodie, sciũt; quid cras futuri sint, nesciunt. Modò ergo videbunt iusti, & timebunt. Quando autem ridebunt? Quando transierit iniquitas, quando transuolauerit (sicut iam ex magna parte transuolauit) tempus incertum, quando fugatæ fuerint tenebræ huius seculi, in quibus modò nos ambulamus ad lucernam Scripturarum; & ideo timemus tãquam in nocte. Ambulamus enim ad prophetiam, de qua dicit Apostolus Petrus: Habemus certiorem 2. Pet. 1. d. propheticum sermonem, cui bene facitis intendentes, sicut lucernæ lucenti in obscuro loco; donec dies lucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris. Quamdiu ergo ad lucernam ambulamus, necesse est vt cum timore viuamus. Cùm autẽ venerit dies noster,

id est,

id est, manifestatio Christi, de qua idem dicit Apostolus: Cùm Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria; tunc iusti irridebunt istum Doëch. Non est enim iam subueniendi locus quomodo nunc, quando vides hominem iniustè viuentem, vis cum illo laborare vt corrigas; quia qui iniustus est, conuersus poterit iustus esse, quomodo & iustus auersus poterit iniustus esse. Itaque nec de te præsumas, nec de illo desperes; & da operam quantum potes, si benignus es, si non diligis malitiam super benignitatem, vt ambulantem hominem in via mala & errantem, corrigas ad viam bonam. Tunc verò cùm venerit iudicij tempus, correctionis locus non erit, sed tantùm damnationis; & erit ibi pœnitentia, sed infructuosa, quia sera. Vis vt fiat fructuosa? non sit sera. Considera, hodie te corrige. Reus es, ille iudex est; corrige reatum tuum, & gaudebis ad iudicem. Hodie enim hortatur te, ne iudicet te; & qui iudex tuus futurus est, ipse est hodie aduocatus tuus. Tunc ergo fratres, restat ridendi tempus. Nam ipsam irrisionem iniquorum quæ futura est iustis, significauit liber ille Sapientiæ. In suorum enim amicorum animas cùm transfert se sapientia, factura est quod dixit: Increpabam, & non exaudiebatis; loquebar, & meis sermonibus non intendebatis; & ego vestræ perditioni superridebo. Hoc fiet tunc à iustis in istum Doëch. Modò autem videamus & timeamus, ne hoc simus quod in eum dicimus. Et si eramus hoc, esse desinamus; vt modò timentes, postea rideamus. Quid autem tunc dicent qui ridebunt? Et super eũ ridebũt. Et dicent: ecce homo qui non posuit Deũ adiutorem suum.) Videte corpus terrenum. Quantum habebis, tantus eris. Prouerbium auarorum, rapacium, innocentes opprimentium, res alienas inuadentium, commendata negãtium. Quale hoc prouerbium? Quantum habebis, tantus eris; id est, quantum habueris pecuniæ, quantum plus acquisieris, tanto plus poteris. Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum:

Sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum.) Non dicat pauper fortè malus, ego non sum de hoc corpore. Audiuit enim Prophetam, dicentem: Sperauit in multitudine diuitiarum suarum; continuò si pauper est attendit pannos suos, respexit iuxta se fortè diuitem in populo Dei ornatius vestitũ, & ait in corde suo: De isto dicit. Nunquid de me? Noli inde te excipere, noli separare; nisi videris & timueris, vt postea rideas. Nam quid tibi prodest si eges facultate, & ardes cupiditate? Quando Dominus noster Iesus Christus abeũti à se illi diuiti contristato dixerat: Vade vẽde omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurũ in cælo, & veni sequere me. & magnã desperationem diuitibus prenunciarat, vt diceret: Facilius posse camelum transire per foramẽ acus, quàm diuitem intrare in regnum cælorum; nónne continuò discipuli contristati sunt, dicentes apud seipsos: Quisnam poterit saluari? Ergo quando dicebant, quisnam poterit saluari, diuites paucos attendebant. Latebat eos tanta pauperum multitudo? Non sibi poterant dicere, si difficile est, imò impossibile, vt intrent diuites in regnum cælorum, sicut impossibile est vt intret camelus per foramen acus; omnes pauperes intrant in regnum cælorum, diuites soli excluduntur? Quot sunt enim diuites? At verò pauperum milia innumerabilia. Non enim tunicas inspecturi sumus in regno cælorum, sed vestis cuique fulgor iustitiæ deputabitur. Erunt ergo pauperes æquales angelis Dei, induti stolis immortalitatis, & fulgebunt sicut sol in regno patris sui. Quid nobis est de diuitibus paucis solicitos esse aut laborare? Non hoc senserũt Apostoli; sed cùm Dominus hoc dixisset, Facilius est camelum transire per foramen acus, quàm diuitem intrare in regnum cælorum; illi apud se dicentes, Quisnam poterit saluari, quid attenderunt? Non facultates, sed cupiditates. Viderunt enim etiam ipsos pauperes, & si non habentes pecuniam, tamen habere auaritiam. Et vt noueritis non pecuniam in diuite, sed auaritiam condemnari; aduertite quod dico: Respicis illum diuitem stantem iuxta te; & fortè in illo est pecunia, & non est auaritia; in te non est pecunia, & est auaritia. Pauper vlcerosus, ærumnosus, linctus à canibus, non habens opem, non habens escam, non habens fortè ipsam vestem, ablatus est ab angelis in sinũ Abrahæ. Eia tu pauper gaudes modò, nunquid nam tibi & vlcera optanda sunt? Nónne patrimonium tuum sanitas est? Non est in hoc Lazaro meritum paupertatis, sed pietatis. Nam vides qui sublatus est, nõ vides quò sublatus est. Quis est sublatus ab angelis? Pauper ærumnosus, vlcerosus. Quò sublatus est? In sinum Abrahæ. Lege Scripturas, & inuenies diuitem Abrahã. Vt noueris, quia non diuitiæ culpantur, habebat Abraham multum auri, argenti, pecorum, familiæ. Diues erat, & in eius sinum Lazarus pauper sublatus est. In sinu diuitis pauper. An potius ambo Deo diuites, ambo cupiditate pauperes? Quid ergo in hoc Doëch culpat Scriptura? Non dixit: Ecce homo qui fuit diues; sed, ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarũ. Non quia habuit diuitias; sed quia in ipsis sperauit, & in Deo non sperauit. Ideo dãnatur, ideo punitur, ideo mouetur de tabernaculo tanquã motus ille terrenus, sicut puluis quem proiicit ventus à facie terræ; ideo extirpatur radix eius de terra viuentium. Nunquid huic similes sunt diuites, de quibus Paulus Apostolus loquitur: Præcipe diuitibus huius mundi, non superbè sapere, sicut Doëch, neque sperare in incerto diuitiarum, sicut ipse sperauit in multitudine diuitiarum suarum; sed in Deo viuo, non quomodo iste qui non posuit Deum adiutorem suum? Deniq; ille quid præcepit? Diuites sint in operibus bonis; facilè tribuant, communicent. Et quid si facilè tribuerint, si communicauerint non habenti? Intrabũt per foramen acus? Intrabũt planè. Nam & pro illis iam ipse camelus intrauit. Ipse enim prior intrauit, quem sicut camelum nemo sarcina passionis oneraret, nisi ipse se in terram deponeret; quia & ipse hoc dixit: Quod hominibus impossibile est, Deo facile est. Damnatur ergo iste Doëch; timeant de illo modò iusti, rideant super eum postea iusti. Meritò enim damnatur, qui non posuit Deum adiutorem suum sicut tu, qui fortè habes pecuniam, sed de Deo præsumis, non de pecunia. Et sperauit in multitudine diuitiarum suarũ. Similis factus est illis, qui cũ dicerent: Beatus populus cui hæc sunt, id est, ista terrena; retulit continuò iste qui insultat huic Doëch: Beatus populus cuius est Domin⁹ Deus ipsius. Nam illa in quibus dixerũt beatum populum, enumerat Psalmus. Locuti sunt enim tanquam filij alieni, tanquam iste Doëch Idumæus, id est, terrenus. Os eorum locutum est vanitatem, dextera eorum dextera iniquitatis. Quorum filij ipsorum sicut nouellæ constabilitæ in iuuentute sua. Filiæ eorum compositæ, & ornatæ sicut similitudo templi. Cellaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc: Oues eorum fœcundæ, multiplicantes in exitibus suis, boues eorum crassæ. Non est ruina sepis, nec exitus, neque clamor in plateis eorum. Quasi magnam felicitatem videntur habere pacis terrenæ. Sed ille qui terrenus est, etiam motus est; id est, tanquam puluis quem proiicit vẽtus à facie terræ. Deniq; quid in illis reprehenditur? Non quia ista habuerint; nam & boni habẽt ista. Sed quid? Hoc intendite, ne passim diuites reprehẽdatis, & rursus ne de paupertate & egestate præsumatis. Si enim non est præsumendum de diuitiis, quanto magis non

est

est præsumendum de paupertate, sed de Deo viuo? In A quo ergo isti notantur? Qui beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Ideo [illegible] alieni, ideo os eorum locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. Tu auté quid? Beatus populus cuius est Dominus Deus ipsius. Ergo isto damnato quid? Sperauit in multitudine diuitiarum suarum: Et præualuit in vanitate sua.) Quid enim vanius eo, qui putat plus valere numum quàm Deum? Ergo isto damnato, qui dixit beatum populum cui hęc sunt, tu quid dicis? Beatus populus cuius est Dominus Deus ipsius. Quid de te sentis? Quid tibi speras? Ego autem, iam modò corpus illius audi. Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei.) Non vnus homo loquitur; sed oliua illa fructifera, vnde amputati sunt superbi illi rami, & insertus humilis oleaster. Sicut oliua fructifera in domo Domini: Speraui in misericordia Dei.) Ille quid? In multitudine diuitiarum suarum; ideo radix eius euelletur de terra viuentium. Ego autem quia sicut oliua fructifera in domo Dei, cuius radix nutritur, non eradicatur, speraui in misericordia Dei. Sed fortè modò. Nam & hinc errant homines aliquando. Deum quidem colunt, & non sunt iam similes isti Doëch. Sed quamuis de Deo præsumant ad téporalia tamen, vt dicant sibi colo Deum meum, qui me facturus est diuitem in terra, qui mihi filios daturus est, qui mihi vxorem daturus est. Talia quidem non dat nisi Deus, sed non vult se propter talia diligi Deus. Ideo enim sæpe ista dat & malis, vt aliud ab illo discant quærere boni. Quomodo ergo tu dicis: Speraui in misericordia Dei? Fortè ad temporalia adipiscenda? Imò. In æternum & in seculum seculi.) Quod dixit, in æternum, repetere voluit adiiciendo, in seculum seculi; vt confirmaret ibi repetendo, quàm fundatus esset in dilectione regni cælorum, & in spe æternæ felicitatis.

Rom. 11. c.

Confitebor tibi in seculum, quoniá tu fecisti.) Quid fecisti? Doëch damnasti, Dauid coronasti. Confitebor C tibi in seculum, quoniam tu fecisti. Magna confessio, quoniam tu fecisti. Quid fecisti, nisi hæc ipsa quæ suprà dicta sunt: vt tanquam oliua fructifera in domo Dei, sperarem in misericordia Dei in æternum, & in seculum seculi? Tu fecisti, impius iustificare se non potest. Sed quis est qui iustificat? Credenti, inquit, in eum qui iustificat impium. Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis, quasi ex te habeas? Absit vt & ego sic glorier, ait iste qui oppositus est contra Doëch, qui tolerat Doëch in terra; donec emigret ille de tabernaculo, & eradicetur de terra viuentium. Non glorior quasi non acceperim, sed in Deo glorior. Et confitebor tibi, quoniam tu fecisti; id est, quia tu fecisti, non ex meritis meis, sed ex misericordia tua. Ego enim quid feci? Si recolas, prius fui blasphemus & persecutor & iniuriosus. Tu autem quid fecisti? Sed miseri- D cordiam consecutus sum, quia ignorans feci. Confitebor tibi in seculum, quoniam tu fecisti: Et expectabo nomen tuum, quoniam iucundum est.) Amarum est seculum, sed nomen tuum iucundum. Et si dulcia quædam sunt in seculo, sed cum amaritu[illegible] digerútur. Præponitur nomen tuum, non solùm amaritudini, sed etiam iucunditati. Narrauerunt etenim mihi iniusti delectationes suas, sed non sicut lex tua, Domine. Neque enim si nihil dulce esset martyribus, tátas tribulationum a[illegible]aritudines æquo animo sustinerent. Amaritudo [illegible]rum à quouis sentiebatur, dulcedinem eorum non facilè quisquam gustare poterat. Nomen ergo Dei iucundum est, amantibus Deum super omnes iucunditates. Expectabo nomen tuum, quoniam iucundum est. Et cui probas quia iucúdum est? Da mihi palatum cui iucundum est. Lauda Deum quantum potes, & exaggera dulcedinem eius quibus

Rom. 4. a.
1. Cor. 4. b.
1. Tim. 1. c.
Psal. 118.

valueris verbis. Homo nesciens quid sit mel, nisi gustauerit, quid dicas nescit. Ideo magis ad experimentum te inuitans Psalmus, quid ait? Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus. Gustare non vis, & dicis, iucundum est? Quid iucundum est? Si gustasti, in fructu tuo inueniatur, non in solis vocibus, tanquam tantummodo in foliis: ne maledicto Domini arescere tanquam illa ficulnea merearis. Gustate, inquit, & videte quoniam suauis est Dominus. Gustate & videte. Tunc videbitis, si gustaueritis. Homini autem non gustanti, vnde probas? Laudando iucunditatem nominis Dei, quantacúque dixeris, verba sunt. Aliud est gustus. Verba laudis eius audiunt & impij; non autem gustant quàm iucundum est, nisi sancti. Proinde iste sentiens dulcedinem nominis Dei, & volens explicare & volens ostendere, nec inueniens quibus; etenim sanctis non opus est vt ostendat, quia & ipsi gustant & norunt. Impij auté sentire non possunt quod gustare nolunt. Quid ergo facit de iucunditate no- B minis Dei? Tulit se continuò à turbis impiorum: Et expectabo, inquit, nomen tuum, quia iucundum est: In conspectu sanctorum tuorum.) Iucundum est nomen tuum, sed non in conspectu impiorum. Ego quàm dulce sit scio; sed his qui gustauerunt.

Psal. 33.
Matth. 21. b.

IN PSALMVM LII. ENARRATIO.

PSALMVM istum vobiscum tractandum, quátum Dominus suggerit, suscepimus. Iubete fratres vt velimus, & orate vt possimus. Si quid festinatione fortè prætermisero, implebit in vobis qui & nobis dare dignatur quod dicere potuerimus.

Titulus eius est:

In finem pro Maeleth, intellectus ipsi Dauid.

PRO Maeleth, sicut in Hebræorum interpretationibus nominum inuenimus, videtur dicere pro parturiente siue dolente. Quis autem in hoc seculo parturiat & doleat, agnoscunt fideles, quia inde sunt. Christus hic parturit, Christus hic dolet; caput esse sursum, membra deorsum. Neque enim non parturiens nec dolens diceret: Saule Saule, quid me persequeris? Quo persequente parturiebat, eú conuersum parturire fecit. Namq; & ipse postea illuminatus est; & illis quæ persequebatur membris insertus, eadem charitate prægnans dicebat: Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Pro mébris igitur Christi, pro corpore eius quod est Ecclesia, pro vno ipso homine, id est, pro ipsa vnitate cuius caput sursum est, Psalmus iste cantatur. Gemit autem & parturit, & dolet iste homo. Quare, & inter quos; nisi quia accepit & cognouit à capite suo, dicéte: Abundabit iniquitas, & refrigescet charitas multorum? Si autem abundabit iniquitas, & refrigescet charitas multorum: quis remanebit qui parturiat? Sequitur: Qui perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit. Vnde esset magnum perseuerare, nisi inter molestias & tentationes & turbationes & scandala esset perseuerandum? Nemo enim iubetur bona tolerare. Sed pro isto quia dicitur, & pro isto quia cantatur, videamus quid sit. Pro isto increpantur hic homines, inter quos gemitur, inter quos doletur; & consolatio dolentis & parturientis in Psalmi fine depromitur & exprimitur. Qui sunt ergo inter quos parturimus & gemimus, si in corpore Christi sumus, si sub illo capite viuimus, si in membris eius deputamur, qui sunt igitur, audi. Dixit imprudés in corde suo, non est Deus.) Tale genus est hominum, inter quos dolet & gemit corpus Christi. Si tale hoc hominum genus est, non multos parturimus; quátum videtur occurrere cogitationibus nostris, perpauci sunt. Et difficile est vt incurram' in hominem qui dicat in corde suo, non est Deus; tamen sic

Act. 9. a.
Galat. 4. c.
Coloss. 1. d.
Matth. 24. b.
Psal. 13.

A sic pauci sunt, vt inter multos timendo hoc dicere, in corde suo dicant, quia ore dicere non audent. Non ergo multum est quod iubemur tolerare, vix inuenitur. Rarum hominum genus est qui dicant in corde suo; non est Deus. At verò alio intellectu discusso, inuenitur esse in pluribus, quod in paucis & raris & penè in nullis esse putabamus. Prodeant in medium qui male viuunt, inspiciamus facta flagitiosorum, facinorosorum, sceleratorumque hominum, quorum magna turba est: qui fouent quotidie peccata sua, qui factis in consuetudinem versis etiam verecundiam perdiderunt. Hæc tanta hominum multitudo est, vt inter eos positum corpus Christi, vix audeat reprehendere, quod non cogitur admittere; & pro magno sibi putet seruari integritatem innocentiæ, ne faciat quod culpare iam per consuetudinem, aut non audeat, aut si ausus fuerit, facilius erumpat reprehensio & reclamatio eorum qui malè viuunt, quam vox libera eorum qui bene viuunt. Et isti tales sunt, vt dicant in corde suo; non est Deus. Tales conuinco. Vnde conuinco? Facta sua Deo placere arbitrantur. Non aliqui ergo ait, dicunt: sed dixit imprudens in corde suo; non est Deus. Qui vsqueadeò credunt esse Deum, vt eidem Deo arbitrentur placere quod faciunt. Atque si intelligas prudens, quia imprudens dixit in corde suo, non est Deus; si aduertas, si intelligas, si discutias, qui putat Deo placere facta mala, non eum putat Deum. Si enim Deus est, iustus est; si iustus est, displicet ei iniustitia; displicet iniquitas. Tu autem cùm putas ei placere iniquitatem, negas Deum. Si enim Deus est cui displicet iniquitas; tibi autem non videtur esse Deus cui displicet iniquitas; non est autem Deus, nisi cui displicet iniquitas; cùm dicis in corde tuo, fauet iniquitatibus meis Deus; nihil aliud dicis quàm, non est Deus. Referamus nos ad illum intellectum, qui & de ipso Christo Domino nostro de ipso capite nostro occurrit. (Philip. 2.b.) Ipse enim cùm in forma serui appareret in terra, dixerunt qui eum crucifixerunt, non est Deus. Quia filius Dei erat, vtique Deus erat. Sed illi qui corrupti sunt & abominabiles facti sunt, quid dixerunt? Non est Deus. Occidamus eum; non est Deus. Habes (Sap 2.b c.) vocem ipsorum in libro Sapientiæ: sed primò illos vide corruptos, vt possint dicere in corde suo, non est (Psal. 13.) Deus. Præmisso enim versu: Dixit imprudens in corde suo, non est Deus; tanquam causæ quærerentur vnde hoc possit dicere imprudens, subiecit: Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus suis.) Audi illos corruptos. Dixerunt enim apud se non rectè cogitantes. Cœpit corruptio à mala fide, inde itur in turpes mores, inde in acerrimas iniquitates; gradus isti sunt. Quid enim apud se dixerunt cogitantes non (Sap. 2.a.) rectè? Exiguum & cum tædio est vita nostra. Ab hac mala fide sequitur illud quod & Apostolus dixit: Mā- (1.Cor. 15.d.) ducemus & bibamus, cras enim moriemur. Ibi autē (Sap 2.b.) latius luxuria ipsa describitur: Coronemus nos rosis, antequā marcescant. Vbique relinquamus signa lætitiæ nostræ. Post illam descriptam latius luxuriā, quid sequitur? Occidamus pauperem iustum; hoc est ergo dicere, non est Deus. Lenia videbantur iam dudum loqui: Coronemus nos rosis, antequam marcescant. Quid delicatius, quid lenius? Sperares de hac lenitate cruces, gladios? Noli mirari, lenes sunt, & radices spinarum. Si quis eas contrectet, non pungitur: sed quo pungeris, inde nascitur. Corrupti ergo isti, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus suis. Dixit impru- (Matth. 27.e.) dens in corde suo, non est Deus. Si filius Dei est, descendat de cruce. Ecce apertè dixere, non est Deus. Sed quomodo inter illos gemit corpus Christi? Gemuerunt inter illos Apostoli qui tunc fuerunt, & discipuli Christi. Ad nos isti quid pertinent? Quomodo inter hos nos parturimus? Adhuc sunt qui dicunt:

Christus non est Deus. Hoc dicunt pagani qui remāserunt; hoc ipsum dicunt ipsi Iudæi, qui ad testimonium confusionis suæ vbique diffusi sunt; hoc dicunt & hæretici multi. Namque & Arriani dixerunt: non est Deus, Eunomiani dixerunt: non est Deus. Huc accedit fratres, quia & illi de quibus paulò ante dixi, qui malè viuunt, nihil aliud dicunt quàm, non est Deus. Cùm enim dicimus eis, Christum venturum iudicem ad iudicium, quod dicunt Scripturæ quę non fallunt: illi autem magis aurem præbentes serpenti suggerenti, non morte morieris, quod dixerat in paradiso, con- (Gen. 3 b.) tra veritatem Dei constituentis & dicētis: morte mo- (Gen. 2.d.) rieris; ita faciunt mala vt dicant sibi: veniet Christus, & dabit indulgentiam omnibus. Ita ergo mendax est ille qui dixit: quia separabit iniquos ad sinistram; separabit iustos ad dexteram. Iustis dicet: Venite bene- (Matth. 25.d.) dicti patris mei, percipite regnum quod paratum est vobis ab origine mundi. Iniquis dicet: Ite in ignem æternū qui paratus est diabolo & angelis eius? Quo- B modo ergo omnibus dabit indulgentiam? Quomodo neminem damnabit? Ergo mentitur. Hoc est dicere; non est Deus. Vide ergo ne fortè tu mentiaris. Tu enim homo es, ille Deus. Deus enim verax; omnis autem homo mendax. Sed quid de istis ô corpus (Psal. 115.) Christi? Separa te interim corde & vita, nec imiteris, nec assuescas, nec annuas, nec approbes: magis autem & redargue. Quid enim attendis ad istos qui hæc dicunt? Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in (Psal. 13.) iniquitatibus suis. Non est qui faciat bonum. Dominus de cælo prospexit super filios hominum, vt videret si est intelligens aut requirens Deum.) Quid est hoc? Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt isti omnes qui dicunt, non est Deus? Et quid hoc latebat Deum, tales esse factos? aut verò nobis eorum interior cogitatio aperiretur, nisi ab illo diceretur? Si ergo nouerat, si sciebat; quid est hoc quod dictum est: quòd de cælo prospexit super filios hominum, vt videret si est intelligens aut requirens Deum? Quærētis enim ver- C ba sunt, non scientis: Deus de cælo prospexit super filios hominum, vt videret si est intelligens aut requirens Deum. Et tanquam inueniret quod quæsiuit inspiciendo, & de cælo prospiciendo, dicit sententiam.

Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non (Psal. 13.) est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.) Duæ (Rom. 3.b.) quæstiones oriuntur aliquantulum difficiles. Si enim respicit de cælo Deus, vt videat si est intelligens aut requirens Deum: subintrat cogitatio imprudenti, quia non omnia nouit Deus. Hæc vna quæstio est, Quæ est altera? Si non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum; quis est ille qui parturit inter malos? Illa ergo sic soluitur quæstio, quia plerunque ita loquitur Scriptura, vt quod dono Dei creatura facit, Deus facere dicatur; vt, verbi gratia: cùm misereris pauperis, quia dono Dei facis, Deus miseretur. Cùm cognoscis qui sis, quia illo allucente facis, si is es qui dicas: Tu illuminabis lucernam meā Domine Deus (Psal. 17.) meus, illuminabis tenebras meas; quod Deo donante D & faciente cognoueris, ille cognoscit. Nam vnde est: Tentat vos Dominus Deus vester, vt sciat si diligatis (Deut. 13.a.) illum? Quid est vt sciat? Vt dono suo scire vos faciat. Sic ergo & hic Deus de cęlo prospexit super filios hominum, vt videret, si est intelligens aut requirens Deum. Assit ipse, & donet nobis, vt quod cor nostrū fecit concipere, faciat & parere. Apostolus dicit: Nos (1.Cor. 2.c.) autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Hoc spiritu ergo quo cognoscimus quæ à Deo donata sunt nobis, discernimus inter nos & eos quib' hæc donata nō sunt, & ex nobis illos cognoscimus. Quia si nos aliquod bonum habere non potuisse intelligimus, nisi illo donante & largiente à quo sunt

omnia

omnia bona: simul intelligimus nihil tale posse habere eos quibus hæc Deus non donauit. Ista dignoscentia nobis ex spiritu Dei est, & eo quo videmus hoc, Deus videt: quia id Deus facit vt videam°. Hinc enim
1.Cor.2.c. dictum est & illud: Spiritus enim omnia scrutatur, etiam altitudinem Dei: nō quia ille scrutatur qui nouit omnia; sed quia tibi donatus est spirit°, qui & te scrutari facit. Et quod dono ipsius tu facis, ille facere dicitur, quia sine illo tu non faceres, ergo Deus facere dicitur, cùm tu facis. De dono spiritus filiorum quibus datus est spiritus Dei, respiciunt super filios hominũ, vt videant si est intelligens aut requirens Deum. Sed quia id dono Dei & spiritu Dei faciunt, Deus hoc facere dicitur: velut prospicere & videre. Quare autem
Philip.3.d. de cælo, si hoc homines faciunt? Quia dicit Apostolus: Nostra autem conuersatio in cęlis est. Vnde enim hoc facis vt videas, vnde prospicis vt intelligas? Nónne corde? Si corde hoc facis Christiane, vide si sursum cor habeas. Si sursum cor habes, de cælo in terram prospicis. Et quia hoc dono Dei facis, Deus de cælo prospicit super filios hominum. Illa igitur quæstio pro modulo nostro sic soluta est. Quid est quod prospicientes agnoscimus? Quid est quod prospiciens Deus agnoscit? Quicquid hic donat agnoscit. Audi quid. Quia omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnũ. Quæ igitur illa quæstio est, nisi quam paulò antè cõmemoraui? Si non est qui faciat bonum, nõ est vsque ad vnum: nemo restat qui gemat inter malos. Expecta, inquit Dominus, noli citò ferre sententiam. Donaui hominibus bene facere: sed ex me, inquit, non ex se. Ex se enim mali sunt. Filij hominum sunt, quãdo malè faciunt; quando bene, filij mei. Hoc enim facit Deus, ex filiis hominum filios Dei: quia ex filio Dei fecit Deus filiũ hominis. Videte quæ sit illa participatio: promissa quidem est nobis participatio diuinitatis. Mentitur qui promisit, si non est prior factus particeps mortalitatis. Filius enim Dei particeps nostræ mortalitatis effectus est, vt mortalis homo fiat particeps diuinitatis suæ. Qui tibi promisit communicãdum tecum bonum suum, prius tecum communicauit mala tua. Qui tibi promisit diuinitatem, ostẽdit in te charitatẽ. Ergo tolle quod homines filij Dei sunt, remanet quod filij hominum sunt. Non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Nónne scient omnes qui operantur iniquitatem, qui deuorant populum meum in cibo panis?) Nónne scient? Nónne illis ostendetur? Dic, minare, loquere ex parturiente & dolente. Populus enim tuus deuoratur in cibo panis. Est ergo hic populus Dei qui deuoratur? Certè nõ est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Respõdetur ex illa regula. Sed iste populus qui deuoratur, iste populus qui patitur malos, iste qui gemit & parturit inter malos, iam ex filiis hominum filij Dei facti
Psal.13. sunt, & ideo deuoratur. Consilium enim inopis confudistis, quoniam Dominus spes eius est. Plerunque enim vt deuoretur populus Dei, hoc ipsum in illo cõtemnitur, quia populus Dei est. Rapiam, inquit, & expoliem, si Christianus est, quid mihi facturus est? Loquitur pro illo, qui loquitur pro parturiente, & minatur deuorantibus, dicens: Nónne scient omnes, qui o-
Psal.49. perãtur iniquitatem? Nam & ille qui videbat furem, & concurrebat cum eo, & cum adulteris portionem suam ponebat, sedens aduersus fratrem suum detrahebat, & aduersus filium matris suæ ponebat scanda-
Ibidem. lum: dixit in corde suo, non est Deus. Ideo hoc illi dicitur: Hæc fecisti, & tacui. Suspicatus es iniquitatem quòd ero tui similis: hoc est, non ero Deus, si ero tibi similis. Sed quid sequitur? Arguam te, & statuam te ante faciem tuam. Sic & hic arguam te, & statuam te ante faciem tuam. Non vis modò nosse vt tibi displiceas, nosces vt plangas. Non enim demõstraturus est Deus iniquis iniquitatem suam? Si non est demõstraturus, qui erunt qui dicturi sunt: Quid nobis profuit Sap.5.b. superbia, & diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Tunc ergo scient qui modò scire nolũt. Nónne sciẽt omnes, qui operantur iniquitatem, qui deuorãnt populum meum. In cibo panis?) Quid addidit in cibo panis? Tanquam panem manducant populum meum. Cætera enim quæ manducamus, possumus modò illa, modò illa. Non semper hoc olus, non semper hanc carnem, non semper hæc poma: semper autem panem. Quid est ergo, deuorãt populum meum in cibo panis? Sine intermissione, sine cessatione deuorant: qui deuorant populum meum in cibo panis.

Deum non inuocauerunt.) Cõsolatur gementem, & maximè ex commemoratione, ne imitãdo malos, qui plerunque prosperantur, delectetũt fieri malus. Seruatur tibi quod tibi promissum est. Spes illorum præsens est, tua futura est: sed illorum fluxa, tua certa: illorum falsa, tua vera. Illi enim Deum non inuocauerunt. Nónne quotidie tales rogant Deum? Non rogant Deum. Attendite, si possimus hoc dicere adiuuante ipso Deo. Deus gratis se vult coli, gratis se vult diligi, hoc est, castè amari: non propterea se amari, quia dat aliquid præter se, sed quia dat se. Qui ergo inuocat Deum vt diues fiat, Deum non inuocat; hoc enim inuocat quod ad se vult venire. Quid enim est inuocare, nisi vocare in se? In se ergo vocare, hoc dicitur inuocare. Nam cùm dicis: Deus da mihi diuitias: non vis vt ipse Deus ad te veniat; sed vis vt diuitiæ veniant ad te. Quòd vis vt ad te veniat, hoc inuocas. Si autem Deum inuocares: ipse ad te veniret, ipse esset diuitiæ tuæ. Nunc autem vis habere arcam plenam, & inanem conscientiam. Deus non implet arcam, sed pectus. Quid tibi prosunt exteriores diuitiæ, si te interior premit egestas? Ergo isti qui propter secularia commoda, qui propter terrena bona, qui propter vitam pręsentem & terrenam felicitatẽ inuocant Deũ, non inuocãt Deum. Propterea quid de illis sequitur?

Ibi timuerunt timore, vbi non erat timor.) Nunquid enim timor est, si quis perdat diuitias? Non est ibi timor, & ibi timetur. Si quis autem perdat sapientiam, ibi verè timor est: & ibi non timetur. Audi, dignosce, tales intellige. Commendatur nescio cui sacellus, non vult reddere, pro suo computat, non putat posse repeti, iam pro suo habebit, reddere detractat. Videat quid timeat amittere, & quid nolit habere: in dubium veniunt pecunia & fides, quæ pretiosior est, ibi grauius damnum timendum est. Tu autem vt aurum teneas, fidem perdis. Grauiori damno percuteris, & tu de lucro lætatus es: ibi timuisti timore, vbi non erat timor. Redde pecuniam. Parum dico redde: perde pecuniam, ne fidem perdas. Tu autem reddere pecuniam timuisti, & fidem perdere voluisti. Martyres non aliena tulerunt: sed etiam suam fidem ne amitterent, propria contempserũt. Et parum fuit perdere pecuniam, quando proscripti sunt; perdiderunt & animam suam, quando passi sunt. Perdiderunt animam, vt in vitam æternam inuenirent eam. Ergo ibi Matth.10.d. timuerunt vbi timendum est. Illi verò qui Christo dixerunt, non est Deus, ibi timuerunt vbi non erat timor. Dixerunt enim: Si dimiserimus eum, venient Ioan.11.f. Romani, & tollẽt nobis & locum & regnum. O stultitia & imprudentia, dicens in corde suo, nõ est Deus! Timuisti perdere terram, & perdidisti cælũ. Timuisti ne venirent Romani, & tollerent tibi locum & gentem. Nũquid tibi tollerent Deum? Quid ergo restat? Quid nisi vt iam fatearis, quia tenere voluisti, & tenẽdo malè amisisti? Perdidisti enim & locum & gentem occidendo Christum, & perdidisti & locum & gentem & Christum. Timendo occiderunt Christum.

Sed

Sed quare hoc? Quoniam Deus dissipat ossa hominibus placentium. (Et volentes placere hominibus, timuerũt perdere locum. Christus autem ipse de quo dixerunt, non est Deus, maluit displicere hominibus talibus, quales illi erant: filijs hominum, non autem filijs Dei maluit displicere: Inde dissipata sunt ossa eorum, illius ossa nemo confregit. Confusi sunt, quoniã Deus spreuit eos.) Reuera fratres, quantum ad illos attinet, magna illis accessit confusio in loco in quo crucifixerunt Dominum, quem ideo crucifixerunt, ne perderent gentem & locum: non ibi sunt Iudæi. Deus ergo spreuit eos, & tamen spernendo admonuit illos vt conuertantur. Modò cognoscant Christum, & dicant, Deus est, quem dixerunt non est Deus. Redeant ad hæreditatem paternam, ad hæreditatẽ Abrahæ, Isaac & Iacob, possideant cum ipsis vitam æternã, et si vitã temporalem amiserunt. Quare hoc? Quia ex filijs hominum facti sunt filij Dei. Nam quandiu sic manent & conuerti nolunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum: confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos. Et tanquam ad ipsos conuersus ait, Quis dabit ex Sion salutare Israël?) O stulti, increpastis, insultastis, colaphizastis, sputis illiuistis, spinis coronastis, in crucem erexistis. Quem? Quis dabit ex Sion salutare Israël? Nónne ipse de quo dixistis, non est Deus? In auertendo Dominus captiuitatem populi sui.) Non enim auertit captiuitatem populi sui, nisi qui voluit inter vestras manus esse captiuus. Sed qui hoc intelligent? Exultabit Iacob, & lætabitur Israël.) Verè Iacob & verè Israël, minor ille cui seruiuit maior, ipse exultabit, quia ipse cognoscet.

Ioan.11.f. Ibidem f. Psal.13. Gen.25.e.

A B

IN PSALMVM LIII. ENARRATIO.

PSALMI huius titulus habet fructum prolixitatis suę, si intelligatur. Et quia Psalmus breuis est, compensemus in mora tituli, quod in Psalmo non immorabimur. Inde enim pendet omnis versus qui cantatur. Si quis itaque cognoscat quod in domus fronte præfixum est, securus intrabit: nec cùm intrauerit, errabit. Hoc enim in ipso poste prænotatum est, quomodo interius non erretur. Titulus eius sic se habet.

In finem in hymnis intellectus ipsi Dauid: Cùm venerunt Ziphæi, & dixerunt ad Saul, Nónne ecce Dauid absconditus est apud nos?) Quòd Saul persecutor erat sancti viri Dauid, optimè nouimus: quòd figuram gerebat Saul temporalis regni, non ad vitam, sed ad mortem pertinentis, & hoc vestræ charitati nos commendasse meminimus. Itemque quòd ipse Dauid figuram gerebat Christi, vel corporis Christi: & nosse debetis, & recolere quod iam nostis. Quid ergo Ziphæi? Vicus quidam erat Ziph, cuius habitatores Ziphæi dicebantur, in quorum regione se absconderat Dauid, cùm eum vellet Saul inuenire & occidere. Isti ergo Ziphæi cùm hoc cognouissent, prodiderunt eum regi persecutori dicentes: Nónne ecce Dauid absconditus est apud nos? Nihil quidem profuit illis proditio eorum, & ipsi Dauid nihil obfuit. Namque animus eorum malignus demonstratus est. Saul verò nec post eorum proditionem potuit comprehendere Dauid: sed potius in ipsius regionis quadam spelunca, cùm eius manibus datus esset occidendus Saul, pepercit illi Dauid: & quod habebat in potestate, non fecit. Ille autem quærebat facere quod in potestate nõ habuit. Ziphæi ergo illi viderint qui fuerint: quos nobis Psalmus ex illorum occasione intelligendos offerat, videamus. Si quæramus ergo quid interpretentur Ziphæi, inuenimus, florentes. Florentes ergo nescio qui inimici erant sancto Dauid, florẽtes latẽti. Inuenimus eos in genere humano, si Psalmum intelligere volumus. Inueniamus hîc primò Dauid latentem, & inueniemus ei aduersarios florentes. Attende Dauid latentem. Mortui enim estis, dicit Apostolus, membris Christi, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Isti ergo latentes quando erunt florẽtes? Cùm Christus, inquit, apparuerit vita vestra, tunc & vos cum illo apparebitis in gloria. Quando erunt isti florentes, tunc erunt illi Ziphæi arescentes. Cui nanque flori illorum comparetur gloria, attendite. Omnis caro fœnum, & omnis honor carnis vt flos fœni. Quis finis? Fœnum aruit, & flos decidit. Vbi tunc erit Dauid? Vide quid sequitur: Verbum autem Domini manet in æternum. Illa ergo duo genera hominum sunt, quæ & distinguere debetis, & eorum alterum eligere. Quid enim tibi prodest nosse, si eligere piger es? Equidem nũc eligendi potestas adiacet: veniet tempus quãdo tibi potestas deerit eligendi, cùm iam Deus sẽtẽtiam non differet iudicandi. Qui sunt enim isti florentes Ziphæi, nisi corpus illud Doech Idumæi, de quo iam locuti sumus charitati vestræ ante paucos dies: de quo dictũ est, Ecce homo qui non posuit Deũ adiutorẽ suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarũ, & præualuit in vanitate sua? Isti sunt florentes filij seculi, quos modò ex Euangelio audistis, quia in sua generatione astutiores sunt filijs lucis. Etenim ipsi videntur prospicere in posterum, quò nesciunt vtrum veniant. Audistis quid fecerit Domino suo villicus ille faciens sibi bonum de rebus domini sui, & largiẽs debitoribus illius: vt cùm amotus esset à villicatione, susciperetur ab eis. Et quãuis fraudem fecerit domino suo, tamen cor eius laudauit dominus eius: non attendens ad damnũ suum, sed ad eius ingeniũ. Quanto magis nos debemus ipso Domino nostro Iesu Christo admonẽte, facere nobis amicos de mammona iniquitatis? Mammona enim diuitiæ interpretantur. Nostræ autem diuitiæ ibi sunt, vbi est domus nostra æterna in cælis. Proinde pecuniam temporalem illi appellant diuitias, qui nisi temporaliter florere nõ possunt, nec in æternum sibi ex his amicos facere volunt: quia veras diuitias non nouerunt. Has ergo diuitias solas iniquitas putat, florens ad tempus vt fœnum. Hi sunt Ziphæi inimici Dauid florentes in seculo. Hos aliquando attendunt etiam filij lucis infirmi, & nutant eis pedes, cùm viderint malos felicitate florere: & dicunt apud seipsos: Quid mihi prodest innocẽtia? Quid mihi cõfert quod Deo seruio, quòd mandata eius custodio, quòd neminem premo, nemini aliquid rapio, nulli noceo, quod possum præsto? Ecce hæc omnia facio, & florent illi, ego laboro. Quid enim? Et tu Ziphæus vis esse? Florent in seculo, arescent in iudicio: & post ariditatẽ in ignem æternum mittentur. Hoc velles & tu, ignoras quid tibi promiserit, qui ad te veniet, quid in seipso hîc ostẽderit? Si flos Ziphæorum appetendus esset, ipse Dñs tuus nónne & in hoc seculo floruisset? An verò deerat illi vt hîc posset florere? Sed hic maluit inter Ziphæos latere, et dicere Pontio Pilato interroganti tanquam & ipsi flori Ziphæorum, & suspecto de regno eius, Regnum meum non est de hoc mundo. Ergo hîc latebat, & omnes boni latent hîc, quia bonum eorum intus est, absconditum est, in corde est, vbi fides, vbi charitas, vbi spes, vbi thesaurus illorum. Nunquid hæc bona apparent in seculo? Et hæc bona latent, & horum bonorum merces latet. At verò dignitas seculi quomodo alba est? Nitet ad tempus. Nunquid semper nitebit? Herba est hyemalis, vsque ad æstatem viret. Non ergo fiat in animo, quod in alio Psalmo inuenimus. Confitetur enim quidam propè se cecidisse nutantem, & labasse gressus suos ambulantes in via Dei, dum aspiceret florem quendam felicitatemque iniquorum: & posteaquam cognouisset quid iniquis in finem seruaret Deus, & quid iustis laborantibus promitteret, qui fallere non potest, agens gratias de hac cognitione, ait: Quàm bonus Israël Deus rectis corde!

1.Reg.23.c. 1.Reg.24.a. 1.Reg.23.c. Col.3.a. Esa.40.b. Psal.51. Luca 16.A. Ibidem c. Ioan.18.f.

C D

Psal.72. corde! Quare hoc dicis? Mei autem, inquit, penè cō- A
moti sunt pedes. Vnde? Quia zelaui in peccatoribus,
pacem peccatorum intuens. Confirmati sunt autem
gressus eius, postea quã intellexit in nouissima. Quod
enim in eodem psalmo paulopòst dicit, Hóc labor est
ante me: id est, magna mihi quęstio surrexit in corde,
quare homines malè faciunt, & in seculo florēt: mul-
ti autem bene agūnt, & in hac terra laborant. Quæ-
stio ergo ista cùm magna esset ante oculos meos, &
laboriosa ad inuestigandum. Labor est, inquit, ante
me, donec introeam in sanctuarium Dei, & intelli-
gam in nouissima. Quæ sunt ista nouissima? Quæ, ni-
Matth.25.c. si quæ scimus iam in Euangélio prænūnciata? Cùm
enim venerit filius hominis, congregabuntur ante
eum omnes gentes, & separabit eos, sicut pastor segre
gat oues ab hædis: oues ponet ad dexteram, hædos
ad sinistram. Ecce iam illi Ziphæi separabuntur, flã-
ma sequitur separationem. Vbi est flos eorum qui iam
ad sinistram stabunt? Nónne tunc ingemiscent? Nón- B
ne tunc sera pœnitentia torquebūtur, & dicent: Quid
Sap.5.b. nobis profuit superbia, & diuitiarũ iactantia quid con-
tulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam vmbra.
O Ziphæi ad sinistram stãtes, serò pœnitet vos in vm-
bra floruisse. Quare Dauid, quē prodebatis inter vos
latere, non agnoscebatis? Tunc enim si corrigeremi-
ni, dolor iste infructuosus non esset. Est enim dolor
fructuosus, est & infructuosus. Fructuosus dolor nunc
est cùm te accusas, cùm in te reprehēdis malos mores
tuos, cùm reprehensos persequeris, persecutos exclu-
dis, illisque exclusis mutaris, exuens te veterem ho-
minem, & induens nouum: eligens potius Christi op-
probrium quàm florem Ziphæorum. Porrò si tibi cō-
tigerit habenti in occulto bonum tuum, & latenti in-
ter Ziphæos, habenti etiam in occulto promissionem
mercedis tuæ, aliqua sublimitas seculi, noli extolli:
nam si elatus ex illa fueris, cades in florem Ziphæo-
rum. Sic enim mulier quædam sancta Hester in illo C
Hester 14.c. tunc populo Iudęorum, cùm esset vxor regis alienige-
næ, ventum est ad periculum ciuium, vt deprecaretur
regem pro ciuibus suis: cœpit orare, & in ipsa oratio-
ne confessa est, illa omnia insignia regalia sic sibi esse
velut pannum menstruatæ. Si hæc mulieres possunt,
viri non possunt? Et si hæc potuit mulier Iudæa, non
poterit ecclesia Christiana? Hoc ergo dico charitati
Psal.61. vestræ: diuitię si affluant, ne apponatis cor. Abundent
licet, & sequatur te prosperitas seculi, tu mari noli
credere, nec ridenti. Diuitiæ si affluant, si abundent,
calcá eas, & suspendere ex Deo tuo. Cùm enim eas
subter te habueris, & ex illo pependeris, cùm fuerint
subtractæ nō cades: ne fortè per malam cogitationem
miniméque Christianam, fiat in te quod dicitur in
alio psalmo, commemorato flore istorum Ziphæo-
rum: Nimis, inquit, profundæ factæ sunt cogitationes
Psal.91. tuæ. Deo dicatur, Nimis profundæ factæ sunt cogi-
tationes tuæ. Vir imprudens non cognoscet, & stultus
non intelliget hæc. Quid non intelliget? Cùm exo- D
riuntur peccatores sicut fœnum, & prolongati fuerint
omnes qui operantur iniquitatem, vt intereant in se-
culum seculi. Delectabat eos flos malorum. Dixe-
rūt apud se, ecce mali florent: puto malos amat Deus,
& delectati temporali flore iniquorum, conuersi sunt
ad iniquitatē vt interirent: nō ad tempus sicut illi flo-
Psal.72. rent, sed in seculum seculi. Vnde hoc? Quia vir im-
prudens non cognoscet, & stultus non intelliget hæc,
non intrans in sanctuarium Dei, vt intelligat in nouis-
sima. Et quia difficilis est aliquantulum intellectus
hic, inde cœpit Psalmus iste: vt Dauid lateret inter
Ziphæos, nec delectaretur flore Ziphæorum: sed eli-
geret potius inter illos humilitatem, vt haberet apud
Deum absconditam claritatem. Quid ergo ei tribui-
tur in hoc titulo? In finem in hymnis, hoc est, in lau-

dibus. Quibus laudibus? Dominus dedit, Dominus Iob 1.d.
abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit no-
men Domini benedictum. Quasi aruisse videbatur
perdita omni substantia? Absit. Folia ceciderunt, ra-
dix viuebat. Ergò in finem in hymnis. Quid? Intelle-
ctus ipsi Dauid: Intellectus, contra illud, Vir impru- Psal.91.
dens non cognoscet, & stultus non intelliget hæc.
Intellectus ipsi Dauid, cùm venerunt Ziphæi & dixe-
runt ad Saul, Nónne ecce Dauid abscōditus est apud 1.Reg.23.d.
nos? Et si absconditus est apud vos, dũmodo non flo-
reat sicut vos. Audi ergo vocem eius. Deus in no-
mine tuo saluum me fac, & in virtute tua iudica me.)
Hoc dicat Ecclesia latens inter Ziphæos. Hoc dicat
corpus Christianum habens in occulto bonũ morum
suorum, sperans de occulto mercedem meritorũ suo-
rum: hoc dicat, Deus in nomine tuo saluum me fac,
& in virtute tua iudica me. Venisti ô Christe, humi- Mat.27.a.b.
lis apparuisti, contemptus es, flagellatus es, crucifixus
es, occisus es: sed tertia die resurrexisti, quadragesimo
die in cælum ascendisti, sedes ad dexteram patris, &
nemo videt: spiritum tuum inde misisti, quem acce- Act 1.a.b.
perunt digni impleti amore tuo; laudem ipsius humi- & 2.a.
litatis tuæ per mundum géntésque prædicauerunt,
Nomen tuum video excellere in genere humano, sed
tamen infirmus nobis prædicatus es. Neque enim &
ille doctor gentium dixit aliquid inter nos se scire, nisi
Christum Iesum, & hunc crucifixum: vt eius eligere- 1.Cor.2.a.
mus opprobrium, magis quàm gloriam florentium
Ziphæorum. Veruntamen de illo quid ait? Et si mor- 2.Cor.13.a.
tuus est ex infirmitate, sed nunc viuit ex virtute Dei.
Venit ergo vt moreretur ex infirmitate, venturus est
vt iudicet in virtute Dei: sed per infirmitatem crucis
clarificatum est nomen eius. Quisquis non credi-
derit in nomen clarificatum per infirmitatem, ex-
pauescet ad iudicem cùm venerit in virtute. Ne au-
tem quondam ille infirmus, cùm venerit fortis, venti- Matth. 3.c.
labro illo ad sinistrã nos mittat: saluet nos in nomine & 25.c.
suo, & iudicet nos in virtute sua. Quis enim hoc tam
temerarius optauerit, vt dicat Deo, iudica me? Nón-
ne pro maledicto dici solet hominibus, iudicet te
Deus? Ita planè est maledictum, si iudicat te in virtu-
te sua: sed si non te saluauerit in nomine suo. Cùm ve-
rò in nomine præcedente saluauerit te, salubriter in
virtute consequente iudicabit. Securus esto: iudicium
illud non tibi erit punitio, sed discretio. Nã & in quo-
dam Psalmo ita dicitur: Iudica me Deus, & discerne Psal.42.a.
causam meam de gente non sancta. Quid est, iudica
me? Discerne me à Ziphæis inter quos lateo. Pertuli
eorum florem, iam veniat & flos meus. Et illorum
quidem flos fuit temporalis, & arescente fœno deci-
dit: flos autem meus quis erit? Plantati in domo Do- Psal.91.
mini, in atriis domus Dei nostri florebunt. Remanet
enim & nobis flos: sed qui non cadat sicut folium plã-
tati illius ligni iuxta aquas, de quo dictũ est, Et folium Psal.1.
eius non decidet. Deus autem in nomine tuo saluum
me fac, & in virtute tua iudica me. Deus exaudi ora-
tionem meam, auribus percipe verba oris mei.) Per-
ueniant ad aures tuas verba oris mei, quia non florem
Ziphæorum à te desidero. Auribus percipe verba oris
mei. Tu percipe. Nam Ziphæis & si sonet oratio mea,
non audiunt, quia non intelligunt. Tēporalibus quip-
pe gaudent, bona æterna desiderare non nouerunt.
Ad te perueniat oratio mea, ex desiderio æternorum
tuorũ beneficiorum excussa & iaculata: ad aures tuas
emitto eã, adiuua eã vt perueniat, ne deficiat in itine-
re medio, & quasi collapsa corruat. Sed & si non mihi
eueniunt modò bona quæ postulo, securus sum tamē,
quia postea veniēt. Nam & in delictis dicitur quidam
rogasse Deum, & non est exauditus bono suo. Desi-
deria enim secularia incitauerant illum ad orandum,
& in tribulationibus temporalibus positus optauerat
vt

vt trãsirent tribulationes tẽporales, & rediret flos fœni, & ait: *Psal. 21.* Deus meus Deus meus, vt quid me dereliquisti? Vox ipsa Christi est, sed pro mẽbris suis. Verba, inquit, delictorum meorũ clamaui ad te per diẽ, nec exaudies; & nocte, & non ad insipientiã mihi, id est, & nocte clamaui, & non exaudisti; & tamen hoc ipsum quod non exaudisti, non ad insipiẽtiam mihi non exaudisti, sed magis ad sapientiam non exaudisti, vt intelligerem quid à te petere deberem. Ea enim petebã quæ malo meo fortassis acciperem. Petis diuitias ô homo, quanti euersi sunt per diuitias suas? Vnde scis vtrum tibi sint profuturæ diuitiæ? Nónne multi pauperes tutius latebant: diuites facti, mox vt lucere cœperunt, præda fortioribus fuerunt? Quanto melius laterent, quanto melius nescirentur, qui cœperũt quæri, non propter quod erant, sed propter quod habebant? In his ergo temporalibus fratres, admonemus vos & exhortamur in Domino, vt non petatis aliquid quasi fixum, sed quod vobis Deus expedire scit. B Quid enim vobis expediat, omnino nescitis. Aliquando quod putatis prodesse, obest: & quod putatis obesse, hoc prodest. Aegri enim estis, nolite medico dictare quę vobis medicamenta velit apponere. Si doctor gẽtiũ Paulus Apostolus dicit: *Rom. 8. c.* Quid enim oremus sicut oportet, nescimus, quanto magis nos? Qui tamen cùm sibi videretur ipse prudenter orare, vt ab eo auferretur stimulus carnis, angelus satanę, *2. Cor. 12. b.* qui eum colaphizabat, ne in magnitudine reuelationum extolleretur, quid audiuit à Domino? Nunquid factum est quod volebat? Non, vt fieret quod expediebat. Quid ergo audiuit à Domino? Ter, inquit, rogaui Dominum, vt auferret eum à me, & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea: nã virtus in infirmitate perficitur. Ego medicamentum ad vulnus posui: quando posuerim noui, quando auferendum sit, noui. Non recedat ægrotus à manibus medici, non det consilium medico. Ita sunt ista omnia tẽporalia, tribulationes sunt. C Si bene colis Deum, noueris quia nouit quid cuique expediat. Prosperitates sunt magis cauendæ: ne ipsæ corrumpant animum tuum, vt ab eo qui hæc dedit recedat. Ergo iste intelligens quid ait? Deus exaudi orationem meã, auribus percipe verba oris mei. Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me.) Qui alieni? Nónne ipse Dauid Iudeus erat de tribu Iuda? Ipsi autẽ locus Ziph ad tribum Iuda pertinebat, Iudæorum erat. Quomodo ergo alieni? Non ciuitate, non tribu, non cognatione, sed flore. Nam vis nosse alienos istos? In alio Psalmo filij alieni dicti sunt, quorum os locutum est vanitatem: & dextera eorum dextera iniquitatis. Et *Psal. 127. Psal. 143.* enumerat florem Ziphæorum: Quorũ filij velut nouellæ constabilitę in iuuentute sua. Filiæ eorum compositæ & ornatæ, sicut similitudo templi. Cellaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc. Oues eorum fœcundę multiplicãtes in exitibus suis, boues eorũ crassi. D Non est ruina sepis nec exitus, neque clamor in plateis eorum. Sed vide Ziphæos, vide ad tempus florentes. Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Meritò filij alieni. Tu quid latens inter Ziphæos? Beatus populus cuius Dominus Deus ipsius. Ex hoc affectu hęc oratio mittitur ad aures Domini, cùm dicitur; Auribus percipe verba oris mei: quoniam alieni insurrexerunt aduersum me. Et potentes quæsierunt animam meam.) Nouo enim modo fratres mei volunt perdere genus sanctorum, & ab huius seculi spe abstinentium. Omnes qui spem habent in isto seculo, certè concreti sunt, certè simul viuunt. Vehementer sibi aduersa sunt ista duo genera: vnum eorum qui non ponunt spem nisi in rebus secularibus & temporali felicitate: & alterum eorum qui spem suam in Domino Deo suo firmiter ponunt. Et cùm concordes sunt isti Ziphæi, noli tumultum credere concordiæ

A eorum: tentationes desunt. Vbi venerit aliqua tentatio, vt arguatur aliquis pro flore seculi; non dico tibi offendet episcopo, sed nec ad ipsam Ecclesiam accedere vult, ne cadat aliquid fœni. Quare ista dixi, fratres? Quia modò libenter audistis omnes in nomine Christi, & quemadmodum intelligitis, ita exclamatis ad verbum, non vtique acclamaretis nisi intelligeretis. Intellectus iste vester fructuosus esse debet. Vtrum autem fructuosus sit, tentatio interrogat, ne subitò dũ dicimini nostri, per tentationem inueniamini alieni: & dicatur, Alieni insurrexerunt aduersum me, & potentes quæsierunt animam meam. Nec dicatur quod sequitur: Non proposuerunt Deum ante conspectum suum.) Quando enim ponet ante conspectum suum Deum, ante cuius conspectum non est nisi seculum? Quomodò sit numus super numum, quomodo augeantur greges, quomodo impleantur apothecæ, quomodo dicatur animæ, habes multa bona, iocundare, epulare, sanare. Nunquid ponit ante conspectum suum illum qui sic gloriãti, & ita flore Ziphæorum nitenti dicit: Stulte, hoc est, non intelligens, vir *Luca 12. c.* imprudens, hac nocte auferetur anima tua: hæc omnia quæ præparasti, cuius erunt? Non proposuerunt Deum ante conspectum suum. Ecce enim Deus adiuuat me.) Et ipsi nesciunt inter quos lateo. Si autem & ipsi ponerent Deum ante conspectum suum, inuenirent quemadmodum me adiuuat Deus. Omnes enim sancti adiuuantur à Deo, sed intus vbi nemo videt. Quomodo enim magna est pœna impiorũ conscientia, sic magnum gaudium piorum ipsa conscientia. Nam gloria nostra hæc est, dixit Apostolus, testi- *2. Cor. 1. c.* monium conscientiæ nostræ. In hac gloriatur iste intus, non in flore Ziphæorum foris, qui modò ait: Ecce enim Deus adiuuat me. Prorsus quamuis longè futura sint quæ promittit, hodie mihi dulce & præsens est adiutoriũ. Hodie in cordis mei gaudio inuenio: quia sine causa dicunt quidam, Quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumẽ vultus tui Domine, de- *Psal. 4.* disti iocũditatem in cor meum. Non in vineam meã, non in gregem meum, non in cuppam meam, non in mensam meam, sed in cor meum. Ecce enim Deus adiuuat me. Quomodo te adiuuat? Et Dominus susceptor est animæ meæ. Auerte mala inimicis meis.) Sic quomodo virent, sic quomodo florent, igni seruantur. In virtute tua disperde illos.) Puto, quia florent modò: puto, quia exoriuntur sicut fœnum. Tu *Psal. 91.* noli esse vir imprudens & stultus, vt hæc attendendo intereas in seculum seculi. Auerte enim mala inimicis meis. Nam si tu fueris in corpore ipsius Dauid, in virtute sua disperdet illos. Isti florent felicitate seculi, pereunt in virtute Dei: non enim quomodo florent, sic pereunt: florent enim ad tempus, pereunt in æternum. Florent falsis bonis, pereunt veris tormentis. Et in virtute tua disperde illos: quos in infirmitate tua tolerasti. Voluntariè sacrificabo tibi.) Quis hoc bonum cordis vel intelligere potest aliò dicente, si non in seipso gustat? Quid est, voluntariè sacrificabo tibi? Dicam tamen, capiat qui potest, quomodo potest credat; qui non potest, oret vt possit. Nunquid tamen istum versum ita præterire debemus, vt eum vobis non commendemus? Dico charitati vestræ, inuitat me satis amor ipsius aliquid de illo loqui: & gratias ago Deo quòd intentè auditis. Si autem vos fastidientes audire conspicerem, inuitus ab hoc versu silerem: & tamen in corde meo, quantum Dominus dignaretur concedere, non silerem. Veniat ergo in linguam quod corde conceptum est: promatur voce quod mente seruatur. Dicamus vt possumus, quid sit, voluntariè sacrificabo tibi. Quod enim sacrificium hic accipiam fratres? Aut quid dignè offeram Domino pro misericordia eius? Victimas quæram de

grege ouiũ, arietem eligam, tautũ aliquem in armẽtis prospiciam, thura certè de terra Sabæorum offerã? Quid faciam? Quid offeram, nisi quod ait: Sacrificiũ laudis honorificabit me? Quare ergo voluntariè? Quia gratis amo quod laudo. Laudo Deum, & in ipsa laude gaudeo. Ipsius laude gaudeo, quo laudato non erubesco. Non enim quemadmodum laudatur à studiosis theatricarum nugarum vel auriga, vel venator, vel quilibet histrio, & à laudatoribus suis inuitantur alij laudatores, & exhortantur vt pariter clament: & cùm omnes clamauerint, plerunque illo victo omnes erubescunt. Non ita est Deus noster, laudetur voluntate, ametur charitate: gratuitum sit & quod amatur, & quod laudatur. Quid est gratuitum? Ipse propter se, non propter aliud. Si enim laudas Deum vt det tibi aliquid aliud, iam non gratis amas Deum. Erubesceres, si te vxor tua propter diuitias amaret: & fortè si tibi paupertas accideret, de adulterio cogitaret. Cùm ergo te à coniuge gratis amari velis, tu Deum propter aliud amabis? Quod præmium accepturus es à Deo, ô auare? Nõ tibi terram, sed seipsum seruat, qui fecit cęlum & terram. Voluntariè sacrificabo tibi, noli ex necessitate. Si enim propter aliud laudas Deum, ex necessitate laudas. Si adesset tibi quod amas, non laudares Deum. Vide quid dicã. Laudas Deum: verbi gratia, vt tibi det amplam pecuniam. Si haberes aliunde amplam pecuniã, non à Deo, nunquid laudares Deũ? Si ergo propter pecuniam laudas Deum, non voluntariè sacrificas Deo, sed ex necessitate sacrificas: quia præter illum nescio quid aliud amas. Inde dictum est, Voluntariè sacrificabo tibi. Contemne omnia, ipsum attende. Et hæc quæ dedit, propter dantem bona sunt: nam dat prorsus, dat ista temporalia. Et quibusdã bono eorum, & quibusdam malo eorum, secundum altitudinem & profunditatem iudiciorum suorum. In quorum iudiciorum abysso expauit Apostolus, dicẽs: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ ipsius! Quis enim inuestigabit vias eius, aut quis comprehendet consilia eius? Nouit quando det, cui det: quando auferat, & cui auferat. Pete tu in hoc tempore quod tibi prosit in posterum, pete quod te adiuuet in æternum. Ipsum autem gratis dilige, quia melius ab eo nõ inuenis quod det quàm seipsum: aut si inuenis melius, hoc pete. Voluntariè sacrificabo tibi. Quare voluntariè? Quia gratis. Quid est gratis?

Psal.49. Rom.11.d.

Et confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonũ est.) Ob nihil aliud, nisi quia bonum est. Nunquid ait, Confitebor nomini tuo Domine, quia das mihi fructuosa prædia, quia das mihi aurum & argentum, quia das mihi latas diuitias, amplam pecuniam, excellentissimam dignitatem? Non. Sed quid? Quoniam bonum est. Melius nihil inuenio quàm nomen tuum: ideo confitebor nomini tuo Domine, quia bonũ est.

Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me.) Ideo intellexi, quia bonum est nomen tuum: nam si hoc possem ante tribulationes cognoscere, forte mihi necessariæ non fuissent. Sed adhibita est tribulatio ad admonitionẽ, admonitio facta est ad tuam laudationem. Non enim intelligerem vbi essem, nisi de infirmitate mea admonitus essem. Ex omnibus ergo tribulationibus eripuisti me. Et super inimicos meos respexit oculus meus.) Super illos Ziphæos respexit oculus meus. Florem quippe illorum transij altitudine cordis, & perueniens inde ad te respexi super illos, & vidi quia omnis caro fœnum, & omnis claritas hominis sicut flos fœni: sicut quodam loco iterum dicitur: Vidi impium superexaltari, & eleuari sicut cedros Libani. Transij, & ecce non erat. Quare non erat? Quia transisti. Quid est, quia transisti? Quia non sine causa sursum cor habuisti, quia non in terra vbi putrefceres remansisti, quia leuasti animã tuam ad Deũ, & transcendisti cedros Libani, & de illa celsitudine attendisti: & ecce non erat, & quæsisti eum, & non est inuentus locus eius. Iam labor non est ante te, quia intrasti in sanctuarium Dei, & intellexisti in nouissima. Sic & hic ita concludit: Et super inimicos meos respexit oculus meus. Hoc ergo agite fratres mei cum animis vestris, erigite corda vestra, expolite aciẽ mentis vestræ, discite gratis diligere Deum, discite pręsens contemnere seculum, discite voluntariè sacrificare hostiam laudis: vt transcendentes florem fœni, respiciatis super inimicos vestros.

Esa.40.b. Psal.36. Psal.72. Psal.49.

IN PSALMVM LIIII. ENARRATIO.

Psalmi huius titulus:

In finem in hymnis intellectus ipsi Dauid.

QVIS sit finis commemoramus, quia nostis. Finis enim legis Christus est, ad iustitiã omni credenti. Intentio ergo dirigatur in finem, dirigatur in Christum. Quare finis dicitur? Quoniã quicquid agimus, ad illum referimus: & cùm ad eum peruenerimus, vltra quod quæramus non habebimus. Dicitur enim finis qui consumit, & dicitur finis qui perficit. Aliter quippe intelligimus cùm audimus: Finitus est cibus qui manducabatur: & aliter intelligimus cùm audimus, finita est vestis quæ texebatur. In vtroque audimus, finitum est: sed cibus vt iam non esset, vestis vt perfecta esset. Finis ergo noster perfectio nostra esse debet, perfectio nostra Christus est. In illo enim perficimur, quia ipsius capitis membra sumus. Et dictus est finis legis, quia sine illo nemo perficit legem. Cùm ergo auditis in Psalmis, In finem: multi enim Psalmi ita superscripti sunt: non sit vestra cogitatio in consumptionem, sed in consummationem. In hymnis.) In laudibus. Siue enim tribulemur & angustiemur, siue lætemur & exultemus, ille laudandus est, qui & in tribulationibus erudit, & in lętitia cõsolatur nos. Laus enim Dei à corde & ore Christiani recedere non debet, non vt laudet in prosperis, & maledicat in aduersis: sed quemadmodum psalmus ille præscribit: Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Gaudes, agnosce patrem blãdientem: tribularis, agnosce patrem emendantem. Siue blandiatur siue emendet, eum erudit cui parat hæreditatem. Quid est ergo intellectus ipsi Dauid? Erat quidẽ Dauid, vt nouimus, Propheta sanctus, rex Israël, filius Iesse: sed quia ex eius semine venit ad salutem nostrã secundum carnem Dominus Iesus Christus, sæpè isto nomine ille figuratur, & Dauid pro Christo in figura ponitur, propter originem carnis ipsius. Nam secundum aliquid filius est Dauid, secundum aliquid Dominus est Dauid. Filius Dauid secundum carnẽ, Dominus Dauid secũdum diuinitatẽ. Si enim per ipsum facta sunt omnia, per ipsum & ipse Dauid factus est, ex cuius semine venit ad homines. Proinde cùm interrogasset Dñs Iudæos, cuius filiũ Christum esse dicerent, responderunt, Dauid. Vidit eos remansisse in carne, & amisisse diuinitatem: & corrigit eos quæstione proposita. Quomodo ergo, inquit, ipse Dauid in spiritu dicit eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo, sede ad dexteram meam, quoadusque ponam inimicos tuos sub pedibus tuis? Si ergo ille in spiritu dicit eum Dominum, quomodo filius eius est? Quæstionem proposuit, non filium negauit. Audistis Dominũ, discite quomodo filius sit. Audistis filiũ, discite quomodo Dominus sit. Hanc quæstionem soluit fides catholica. Quomodo Dñs? Quia in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Quomodo filius? Quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Quia ergo Dauid in figura Christus est, Christus autẽ vt sæpe cõmemorauimus charitati

Rom.10.d. Psal.33. 1.Reg.16.b. Rom.1.a. Ioan.1.a. Mat.22.d. Psal.109. Heb.10.c. 1.Cor.15.d. Ioan.1.a.

charitati veſtræ,& caput & corpus eſt:nec nos à Chri- A ſto alienos dicere debemus,cuius membra ſimus,nec nos quaſi alterum computare, quia erunt duo in carne vna. *Gen. 2. d.* Sacramentum hoc magnum eſt, ait Apoſtolus, Ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia. *Ephes. 5. g.* Quia ergo totus Chriſtus caput & corpus eſt:cùm audimus, intellectus ipſi Dauid, intelligamus & nos in Dauid. Intelligant membra Chriſti, & in membris ſuis intelligatur Chriſtus, & membra Chriſti intelligantur in Chriſto: quia caput & membra vnus Chriſtus. *Act. 9. a.* Caput in cælo erat, & dicebat: Quid me perſequeris? Nos cum illo in cælo per ſpem, ipſe nobiſcum in terra per charitatem. Ergo intellectus ipſi Dauid. Admoneamur cùm audimus, & intelligat Eccleſia: pertinet enim ad nos magna cura intelligendi, in quo malo nunc ſumus, & de quo malo vt liberemur, optamus reminiſcentes orationis Dominicæ, vbi in fine dicimus, Libera nos à malo. *Mat. 6. b.* Inter multas ergo tribulationes huius ſeculi, plâgit aliquid pſalmus iſte de intellectu. B Ille cum iſto non plorat, qui non habet intellectum. Porrò autem chariſſimi meminiſſe debemus ad imaginem Dei nos eſſe factos, nec alibi quàm in ipſo intellectu: Nam in multis rebus à beſtiis non ſeparamur. *Gen. 1. d.* Vbi autem homo ad imaginem Dei factum ſe nouit, ibi aliquid in ſe agnoſcit amplius eſſe quàm datum eſt pecoribus. Conſideratis verò omnibus rebus quas habet homo: inuenit ſe eo propriè diſcretum à pecore, quòd ipſe habeat intellectum. Vnde quoſdam contemnentes in ſe, quod proprium & præcipuum à cõditore acceperunt; increpat ipſe cõditor dicẽs: Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus nõn eſt intellectus. *Psal. 31.* Et alio loco dicit: Homo in honore poſitus. *Psal. 48.* In quo honore, niſi quia factus ad imaginem Dei? Ergo in honore poſitus non intellexit, ait, comparatus eſt iumentis inſenſatis, & ſimilis factus eſt illis. Agnoſcamus ergo honorem noſtrum, & intelligamus. Si intelligimus, videmus non eſſe iſtam regionem gaudendi, C ſed gemendi: non iam exultandi, ſed adhuc plangendi. Sed & ſi exultatio quædam habitat in cordibus noſtris, nondum eſt in re, ſed in ſpe. Ex promiſſione lætamur, quia ſcimus non nos fallere promittentem. Verùm quod attinet ad præſens tempus, in quo malo; in quibus anguſtiis ſimus audite: & ſi viam iſtam tenetis, quod auditis in vobis agnoſcite. Quiſquis enim nondum tenet iter pietatis, miratur, quia talia gemũt membra Dauid. Non enim videt in ſe iſta. Quamdiu & in ſe iſta non videt, nondũ eſt ibi. Non ſentit quod corpus ſentit, quia præter corpus eſt: incorporetur, & ſentiet. Dicat ergo & audiamus: audiamus & dicamus: Exaudi Deus deprecationem meam, & ne deſpexeris precem meam; intende mihi, & exaudi me.) Satagentis, ſolliciti, in tribulatione poſiti, verba ſunt hæc. Orat multa patiens, de malo liberari deſiderans: ſupereſt vt videamus in quo malo ſit. Et cùm dicere cœperit, agnoſcamus ibi nos eſſe: vt cõmunicata tribulatione, coniungamus orationem. D Contriſtatus ſum in exercitatione mea, & conturbatus ſum.) Vbi contriſtatus, vbi conturbatus? In exercitatione mea, inquit: Homines malos quos patitur, commemoratus eſt: eandémque paſſionem malorum hominum exercitationem ſuam dixit. Ne putetis gratis eſſe malos in hoc mundo, & nihil boni de illis agere Deum. Omnis malus aut ideo viuit vt corrigatur, aut ideò viuit vt per illum bonus exerceatur. Vtinam ergo qui nos modò exercent conuertantur, & nobiſcum exerceantur: tamen quamdiu ita ſunt vt exerceant, non eos oderimus: quia in eo quòd malus eſt quis eorum, vtrum vſque in finem perſeueraturus ſit, ignoramus: & plerunque cùm tibi videris odiſſe inimicum, fratrẽ odiſti, & neſcis. Diabolus & angeli eius in Scripturis ſanctis manifeſtati ſunt nobis, quòd ad ignem æter-

num ſint deſtinati. Ipſorum tantum deſperanda eſt correctio, contra quos habemus occultam luctam: ad quam luctam nos armat Apoſtolus, dicens: Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, id eſt, non aduerſus homines quos videtis, ſed aduerſus principes & poteſtates & rectores mũdi, tenebrarum harum. *Ephes. 6. b.* Ne fortè cùm dixiſſet, mundi, intelligeres dæmones eſſe rectores cæli & terræ. Mundi dixit, tenebrarum harum: mundi dixit, amatorum mundi: mundi dixit, impiorum & iniquorum: mundi dixit, de quo dicit Euangelium, Et mundus eum non cognouit. *Ioan. 1. a.* Si enim mundus non cognouit lucem, quia lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt, & ipſæ tenebræ quæ non comprehenderunt lucem præſentem, mundi nomine appellantur: harum tenebrarum ſunt illi rectores. De ipſis ergo rectoribus habemus determinatam ſcripturarum ſententiam, quòd omnino inde reditus alicuius eorum ſperãdus non eſt. *Eph. 6. b.* At verò de ipſis tenebris quarum illi rectores ſunt, nõ ſumus certi: ne fortè qui erant tenebræ, fiant lux. Fidelibus quippe iam factis dicit Apoſtolus: Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autẽ lux in Domino: *Eph. 5. b.* tenebræ in vobis, lux in Domino. Ergo fratres omnes mali, cũ mali ſunt, exercent bonos. Ecce enim breuiter audite & intelligite. Si bonus es, inimicum non habebis niſi malũ. Porrò tibi ea regula bonitatis præfixa eſt, vt imiteris bonitatem patris tui, qui facit ſolem ſuũ oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. *Matth. 5. g.* Nunquid enim tu habes inimicum, & Deus non habet? Tu quidem eum habes inimicum qui tecum creatus eſt: ille verò eum quem creauit. Inimicos ergo Dei malos & iniquos ſæpe in Scripturis legimus, & parcit eis ille qui non habet quod ei imputet inimicus, cui omnis inimicus ingratus eſt: ab illo enim habet quicquid boni habet. Ab ipſo enim habet miſericordiam, quicquid eſt etiam vnde tribulatur. Ad hoc enim tribulatur ne ſuperbiat: ad hoc tribulatur vt humilis agnoſcat excelſum. Tu ergo inimico tuo quem intolerabiliter pateris quid præſtitiſti? Si ille eũ habet inimicum qui ei tanta præſtitit, & facit ſolem ſuum oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos: tu qui nec ſolem potes oriri facere, nec ſuper terras pluere, vnum aliquid ſeruare inimico nõ potes, vt ſit tibi pax in terra homini bonæ voluntatis? *Luca 2. b.* Ergo quoniam hæc tibi dilectionis regula figitur, vt imitans patrem, diligas inimicum: Diligite enim, inquit, inimicos veſtros: *Luca 6. a.* in hoc præcepto quomodo exercereris, ſi nullum inimicũ patereris? Vides ergo prodeſſe tibi ad aliquid, & quòd Deus parcit malis. Proſit tibi ad habẽdam miſericordiam, quia & tu fortè ſi bonus es, ex malo factus es bonus: & ſi Deus non parceret malis, nec tu qui gratias ageres, appareres. Parcat ergo aliis qui pepercit & tibi. Non enim cùm tranſieris, intercludẽda eſt via pietatis. Vnde ergo iſte orat poſitus inter malos, quorũ inimicitiis exercebatur? Quid ait? Contriſtatus ſum in exercitatione mea, & conturbatus ſum. Cùm extendit dilectionem, vt diligat inimicos, affectus eſt tædio multorum inimicitiis, multorum rabie circumlatratus, & quadam humana infirmitate ſuccubuit. Vidit ſe iam incipere penetrari mala perſuaſione diabolica, vt odium inducat aduerſum inimicos: reluctans odio vt perficeret ipſam dilectionem, in ipſa pugna & lucta turbatus eſt. Eius enim vox eſt & in alio Pſalmo: Turbatus eſt præ ira oculus meus. *Psal. 6.* Et quid ibi ſequitur? Inueteraui in omnibus inimicis meis. Veluti in tempeſtate & fluctibus mergi cœperat, ſicut Petrus. *Luca 6. a.* Ille enim calcat fluctus huius ſeculi, qui diligit inimicos. *Mat. 14. c.* Chriſtus in mari ambulabat intrepidus, cuius omnino de corde auferri nõ poterat inimici dilectio: qui pendens in cruce dicebat: Pater, ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt. *Luca 23. e.* Et Petrus

trus voluit ambulare. Ille tanquã caput, Petrus tanquã corpus: quia super hanc petrã, inquit, ædificabo Ecclesiam meam. Iussus est ambulare: & ambulabat gratia iubentis, non viribus suis. Sed cùm videret ventũ validum, timuit: & mergi iam cœperat, conturbatus in exercitatione sua. A quo vento valido? A voce inimici, & à tribulatione peccatoris.) Ergo quomodo ille clamauit in fluctibus, Domine pereo, salua me: talis & huius vox præcessit: Exaudi Deus deprecationẽ meã, & ne despexeris precem meam; intende mihi, & exaudi me. Quare? Quid enim pateris? quid gemis?

Contristatus sum in exercitatione mea.) Exerceri me quidem inter malos posuisti, sed nimis exurrexerunt super vires meas. Tranquilla perturbatum, manũ extende mergenti. Contristatus sum in exercitatione mea, & conturbatus sum à voce inimici, & à tribulatione peccatoris. Quoniam declinauerũt in me iniquitates, & in ira adumbrabant me.) Audistis fluctus & ventos: tanquam humiliato insultabant, & ille orabat. Vndique illi strepitu insultationis sæuiebant, at ille intus inuocabat quem non videbant. Cùm aliquid tale patitur Christianus, non debet facilè velut odio ire in eum à quo patitur, & velle vẽtum vincere: sed cõuertere se ad orationem, ne amittat dilectionẽ. Neque enim timendum est, ne aliquid faciat homo inimicus. Quid enim facturus est? Multa mala dicturus, opprobria iaculaturus, in conuiciis sæuiturus. Sed *Matth.5.a.* quid tibi? Gaudete, inquit, & exultate, quoniam merces vestra magna est in cælis. Ille in terra geminat cõuicia, tu in cælo lucra. Sed sæuiat amplius, possit & *Mat.10.c.* aliquid amplius. Quid te securius, cui dictũ est: Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem nõ possunt occidere? Quid est ergo timendum quando pateris inimicum? Ne conturbetur in te dilectio, qua diligis inimicum. Etenim inimicus ille homo, caro & *Ephes.6.b.* sanguis, quod videt in te, appetit. Alius autem inimicus occultus, rector harum tenebrarum, quas tu pateris in carne & sanguine, alterum occultum tuum petit: thesauros tuos interiores deprædari & vastari molitur. Duos ergo inimicos constitue tibi ante oculos: vnum apertum, & alterum occultum. Apertum, hominem: occultum, diabolum. Homo ille hoc est quod tu secundum naturam humanam, secundum fidẽ autem & dilectionem nondum quod tu, sed poterit esse quod tu. Cùm ergo sint duo, vnum vide, alterum intellige: vnum dilige, alterũ caue. Nanque & inimicus ille quem vides, hoc in te vult humiliare vnde vincitur. Verbi gratia: Si diuitiis tuis vincitur, pauperem te vult facere; si honore tuo vincitur, humilem te vult facere: si viribus tuis vincitur, debilem te vult facere. Ea ergo attendit in te vel deiicere vel auferre quibus vincitur: & ille occultus inimicus illud tibi vult tollere vnde vincitur. Homo enim hominẽ vincis humana felicitate, diabolum autem vincis inimici dilectione. Quomodo ergo homo ambit auferre tibi & detruncare, aut auertere felicitatem qua vincitur: sic & diabolus hominem vult vincere auferendo vnde vincitur. Sed cura in corde seruare inimici dilectionẽ, qua diabolum vincis. Sæuiat homo quantum potest, auferat quicquid potest: si diligitur apertè sæuiens, vi- *Psal.6.* ctus est occultè sæuiens. At iste conturbatus & contristatus orabat tanquam turbato præ ira oculo suo. Ira verò fratris si fuerit inueterata, iam odiũ est. Ira turbat oculum, odium extinguit: ira festuca est, odium *al. corripis.* trabes est. Aliquando odisti & †corripuisti irascentem: in te est odium, in illo ira quem corripis. Meritò tibi *Mat.7.a.* dicitur: Eiice primùm trabẽ de oculo tuo, & sic videbis eiicere festucam de oculo fratris tui. Nam vt noueritis quantum intersit inter iram & odium, quotidie homines irascuntur filiis suis. Date qui oderint filios suos. Conturbatus iste orabat & contristatus, luctans aduersus omnia cõuicia omniũ conuiciatorũ: nõ vt aliquẽ eorũ conuiciũ reddendo vinceret, sed ne aliquẽ eorũ odisset. Hinc orat: hinc petit. A voce inimici & à tribulatione peccatoris: quoniam declinauerũt in me iniquitates, & in ira adũbrabant me. Cor meũ cõtristatũ est in me.) Hoc est illud alibi dictũ, Turbatus *Psal.6.* est præ ira oculus meus. Et si oculus turbatus est, quid sequitur? Et metus mortis cecidit super me.) Vita nostra dilectio est. Si vita dilectio, mors odium est. Cùm cœperit homo timere ne oderit quẽ diligebat, mortẽ timet: & acriorem mortẽ & interiorẽ mortẽ qua occiditur anima, nõ corpus. Attẽdebas hominẽ sæuientem in te. Quid erat facturus cõtra quẽ tibi securitatẽ tuus Dñs dederat, dicens: Nolite timere eos qui corpus oc- *Matth.10.c.* cidũt? Ille sæuiendo corpus occidit, tu odiũ habẽdo animã occidisti: & ille corpus alienũ, tu animam tuam. Metus ergo mortis cecidit super me. Timor & tremor venerũt super me, & cõtexerunt me tenebræ. Et dixi.) Qui odit fratrem suũ, in tenebris est vsq; adhuc. *1.Ioan.2.b.* Si dilectio lumẽ est, odiũ tenebræ sunt. Et quid sibi ait in illa infirmitate positus, & in illa exercitatione conturbatus? Quis dabit mihi pẽnas sicut colũbæ, & volabo & requiescã?) Aut mortẽ optabat, aut solitudinẽ desiderabat. Quandiu, inquit, id mecũ agitur, id mihi *Luca 6.e.* præcipitur vt inimicos diligã: cõuicia istorũ crebrescẽtia & adumbrantia me cõmouent oculũ meũ, perturbant lumen meum, appetunt cor meum, interficiunt animã meã. Vellem vt abirem, sed infirmus sum, ne manendo augeam peccata peccatis: aut certè separari paululũ à genere humano. Non patiatur vulnus meũ crebras plagas, vt sanatum exercitationi reddatur. Fit hoc fratres, & surgit plerũque in animo serui Dei desideriũ solitudinis; non ob aliud nisi propter turbã tribulationũ & scandalorũ, & dicit: Quis mihi dabit pẽnas? Videt se sine pennis, an potius ligatis pẽnis? Si desunt, dentur: si ligatæ sunt, soluantur: quia etiã qui soluit pennas aui, aut dat aut reddit illi pennas suas. Non enim habebat eas tanquã suas, quibus volare non poterat. Ligatæ pennæ onus faciunt. Quis, inquit, dabit mihi pennas sicut columbę, & volabo & requiescam? Requiescet. Vbi? Duos dixi sensus hic esse: aut sicut ait Apostolus, Dissolui & esse cũ Christo, multo enim *Philip.1.d.* magis optimum. Etenim & ipse quãuis fortis, quãuis magnus, quãuis corde robustissimus, quãuis in Christo miles inuictus, in exercitatione sua quantum legimus, cõturbatus est & ait: De cætero nemo mihi mo- *Galat. 6.d.* lestus sit. Tanquã diceret de illo psalmo, Tædium de- *Psal.118.* tinuit me à peccatoribus derelinquẽtibus legem tuã. Conatur ergo homo plerunq; corrigere homines distortos, prauos, pertinentes quidem ad curam suã, sed in quibus deficiat omnis humana industria & vigilantia, corrigere nõ potest, pati necesse est. Et qui corrigi non potest, tuus est: aut consortio generis humani, aut plerunque Ecclesiastica communione. Intus est. Quid facies? Quò ibis? Quò te separabis, vt ista non patiaris? Sed adesto, loquere, exhortare, blandire, minare, corripe. Feci omnia, quicquid virium habui impẽdi & expressi, nihil me video profecisse: omnis opera insumpta est, dolor remansit. Quomodo er- *7.q.1.Ad- [illegible]* go requiescet cor meum à talibus, nisi vt dicam: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ? Et tamen non sicut coruo. Columba à molestiis quærit auolationem, sed non amittit dilectionem. Columba enim pro signo dilectionis ponitur, & in ea gemitus amatur. Nihil tam amicum gemitibus quàm columba: die noctúque gemit, tanquam hic posita vbi gemendum est. Quid ergo dicit iste dilector? Conuicia hominum ferre non possum, strident, rabie feruntur, accenduntur iracundia, in ira adumbrant me. Prodesse illis non possum. Vtinã requiescã alicubi ab eis separatus corpore, non amore: ne in me conturbetur ipsa dilectio.

Verbis

Verbis meis & collocutione mea prodesse non pos- A sum, orando pro eis forsitan prodero. Dicunt ista homines, sed plerunque ita ligantur vt volare non possint. Fortè enim non ligantur visco, sed ligantur officio. Si autem ligantur cura & officio, & deserere non possunt: dicant, Optabam dissolui, & esse cum Christo. Multò enim magis optimum, manere in carne necessarium propter vos. Columba delicata, religata affectu, non cupiditate, volare non poterat propter implendum officium, non propter paruum meritum. Tamen desiderium in corde necesse est vt sit, nec patitur hoc desiderium, nisi qui cœperit ambulare angustam illam viam: vt nouerit quia non desunt Ecclesiæ persecutiones, etiã in hoc tempore quando tranquillitas videtur Ecclesiæ, ab his quidem persecutionibus, quas martyres nostri passi sunt. Non autem desunt persecutiones, quia verum est illud: Omnes qui volunt piè viuere in Christo, persecutionem patientur. Non pateris persecutionem, non vis piè viuere in B Christo. Vis probare verum esse quod dictum est? incipe piè viuere in Christo. Quid est, piè viuere in Christo? Vt pertineat ad viscera tua, quod ait Apostolus, Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? Aliorum infirmitates, aliorum scandala, persecutiones illi fuerunt. Nunquid ergo desunt hoc tempore? Plures abundant illis qui eas curant. Et plerunque videtur de longinquo homo, & dicitur, bene est illi. Et ille quid dicit? Aut sua gustat, & aliena non potest: aut apud se quod gustet non habet, & alteri gustanti, imò deuoranti non compatitur. Incipiat ergo piè viuere in Christo, & probet quod dicitur: incipit desiderare pennas, elongare, fugere, & manere in deserto. Vnde enim putatis, fratres, seruis Dei impleta esse deserta? Si bene illis esset inter homines, recederent ab hominibus? Et tamen quid faciunt & ipsi? Ecce elongant fugientes, manent in deserto. Sed nunquid singulatim tenet eos charitas, vt C cum multis maneant, & de ipsis multis existunt qui exerceant? Quia in omni congregatione multitudinis necesse est vt inueniantur mali. Deus enim qui nouit exercendos nos, miscet nobis, & non perseueraturos: aut certè ita simulatos, vt nec inchoauerint in quo perseuerare debeant. Nouit enim necessarium esse nobis vt feramus malos, & proficiat quòd boni sumus. Diligamus inimicos, corripiamus, castigemus, excommunicemus, cum dilectione à nobis etiam separemus. Videte enim quid dicat Apostolus: Si quis autem non obaudit verbo nostro, per epistolam hunc notate, & nolite commisceri cum eo. Sed ne subrepat tibi ex hoc iracundia, & turbet oculum tuum, non, inquit, vt inimicum eum existimetis, sed corripite vt fratrem, vt erubescat. A quo indixit separationem: nõ præcidit dilectionem. Viuit ille oculus, viuit vita tua. Est enim amissa dilectio, mors tua. Hanc ille amittere timuit qui dixit: Metus mortis cecidit super me. D Itaque ne amittam dilectionis vitam, quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo & requiescam? Quò iturus es? Quò volaturus? Vbi requieturus? Ecce elongaui fugiens & mansi in deserto.) In quo deserto? Vbicunque fueris, congregabunt se cæteri: desertum tecum petent, affectabunt vitam tuam, tu repellere non potes societatem fratrum. Miscentur tibi etiam mali, adhuc tibi exercitatio debetur. Ecce elongaui fugiens, & mansi in deserto. In quo deserto? Si fortè in conscientia, quò nullus hominum intrat, vbi nemo tecum est, vbi tu & Deus es. Nam si in deserto, in aliquo loco es, quid facies de congregantibus se? Non enim à genere humano separatus esse poteris, quamdiu in hominibus viuis. Attende potius consolatorẽ illum Dominum & regem, imperatorem & creatorẽ nostrum, creatum esse etiam inter nos. Attende quia

Philip. 1. d. — Matth. 7. b. — 2. Tim. 3. c. — 2. Cor. 11. g. — 2. Thess. 3. d. — Ioan. 6. g.

duodecim suis miscuit vnũ quẽ pateretur. Dicit, Ecce elongaui fugiens, & mãsi in deserto. Fortè iste, vt dixi, fugerat ad conscientiam suam, ibi aliquantũ desertũ inuenerat vbi requiesceret. Sed illa dilectio conturbat eũ: solus erat in conscientia, sed non solus in charitate: intus cõsolabatur conscientia, sed forinsecus tribulationes nõ relinquebant. Itaque in se quietus, ex aliis pendẽs, cùm cõturbaretur adhuc, quid ait? Expectabã eum qui me saluum faceret, à pusillo animo & tempestate.) Mare est, tẽpestas est: nihil tibi restat nisi exclamare, Domine pereo. Porrigat manũ ille qui fluctus calcat intrepidus, subleuet trepidationẽ tuã, firmet in se securitatẽ tuã, alloquatur te intus, & dicat tibi: Me attende quid pertulerim. Fratrem malũ fortè pateris, aut inimicum forinsecus pateris. Quos nõ passus sum? Fremebãt forinsecus Iudęi, intrinsecus discipulus tradebat. Sęuit ergo tẽpestas, sed ille saluos facit à pusillanimitate & tempestate. Fortè nauis tua ideo turbatur, quia ille in te dormit. Sæuiebat mare, turbabatur nauicula in qua discipuli nauigabant; Christus autẽ dormiebat. Tandẽ aliquando visum est illis, quia inter illos dormiebat ventorũ imperator & creator. Accesserũt & excitauerũt Christum: imperauit ventis, & facta est tranquillitas magna. Meritò ergo fortè turbatur cor tuum, quia excidit tibi in quẽ credideris. Intolerabiliter pateris, quia non venit tibi in mentem quid pro te pertulerit Christus. Si in mentẽ non venit tibi Christus, dormit. Excita Christum, recole fidem. Tunc enim in te dormit Christus, si verum illũ filium Dei abnegas esse: si oblitus fueris passionis Christi. Tunc in te vigilat Christus, si memineris passionum Christi. Cùm autem pleno corde intuitus fueris quid ille fuerit passus, nõnne æquo animo & tu tolerabis? Et fortassis gaudes, quia inuentus es in aliqua similitudine passionum regis tui. Cùm ergo ista cogitans consolari & gaudere cœperis, ille surrexit, ille ventis imperauit: ideo facta est tranquillitas. Expectabam eum qui me saluum faceret à pusillanimitate & tempestate. Submerge Domine, & diuide linguas eorũ.) Attendit tribulantes se, & adumbrãtes se: & optauit hoc, non de ira, † fratres. Qui se malè exulcerunt, expedit eis vt submergãtur. Qui malè conspirauerũt, expedit eis vt linguæ eorũ diuidantur: ad bonũ cõsentiant, & concordent linguæ eorum. Si autẽ in idipsum aduersum me susurrabãt, ait, omnes inimici mei perdãtur in idipsum in malo. Diuidantur linguæ eorum, nõ sibi cõsentiant. Submerge Domine, & diuide linguas eorum. Submerge. Quare? Quia se exulcerunt. Diuide. Quare? Quia in malum conspirauerunt. Turrim illã recordare superborũ factã post diluuiũ. Quid dixerũt superbi? Ne pereamus diluuio, faciamus altã turrim. Superbia se munitos esse arbitrabantur. Extruxerunt altã turrim, & Dominus diuisit linguas eorũ. Tunc se cœperunt nõ intelligere: hinc facta est origo linguarũ multarũ. Antea enim vna lingua erat: sed vna lingua cõcordibus proderat, vna lingua humilibus proderat. At vbi illa collectio in cõspiratione superbiæ præcipitata est; pepercit illis Deus vt diuideret linguas, ne se intelligẽdo perniciosam facerẽt vnitatẽ. Per superbos homines diuisæ sunt linguæ, per humiles Apostolos cõgregatę sunt linguę. Spiritus superbiæ dispersit linguas, Spiritus sanctus cõgregauit linguas. Quãdo enim Spiritus sanctus venit super discipulos, omniũ linguis locuti sunt, ab omnibus intellecti sunt: linguæ dispersę, in vnũ cõgregatę sunt. Ergo si adhuc sęuiunt & gẽtiles sunt, expedit eis diuisas habere linguas. Volũt vnã linguã, veniant ad Ecclesiã: quia & in diuersitate linguarũ carnis, vna est lingua in fide cordis. Submerge Domine, & diuide linguas eorũ: Quoniã vidi iniquitatem & contradictionẽ in ciuitate.) Meritò iste desertum quærebat, quoniam vidit iniquitatem &

Matth. 14. d. — al. fratribus. — Psal. 40. — Gen. 11. a. — Act. 2. a. b.

contradictionem in ciuitate. Est quædam ciuitas turbulenta. Ipsa erat quæ turrim ædificauerat, ipsa confusa est, & appellata Babylonia, ipsa per innumerabiles gentes dispersa: inde congregatur Ecclesia in desertum bonæ conscientiæ. Vidit enim contradictionem in ciuitate, Christus venit. Quis, Christus? Cótradicis. Et filius Dei. Habet filium Deus? Contradicis. Natus est de virgine, passus, resurrexit. Et vnde hoc fieri potest? Contradicis. Attende saltem gloriam crucis ipsius. Iam in fronte regum crux illa fixa est, cui inimici insultauerunt. Effectus probauit virtutem: domuit orbem, non ferro, sed ligno. Lignum crucis contumeliis dignum visum est inimicis, & ante ipsum lignum stantes caput agitabant, & dicebant: Si filius Dei est, descendat de cruce. Extendebat ille manus suas ad populum nón credentem & contradicentem. Si enim iustus est, qui ex fide viuit, iniquus est qui non habet fidem. Quod ergo hic ait, iniquitatem: perfidiam intellige. Videbat ergo Dominus in ciuitate iniquitatem & contradictionem, & extendebat manus suas ad populum non credentem & contradicentem: & tamen & ipsos expectans dicebat: Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Adhuc sanè reliquiæ sæuiunt illius ciuitatis, adhuc contradicunt de frontibus omniũ. Modò extendit manus ad reliquias non credentes & contradicentes. Quoniã vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate. Die ac nocte circumdabit eã super muros eius iniquitas & labor.) Super muros eius, super munimenta eius, tenẽs quasi capita eius, nobiles eius. Ille nobilis, si Christianus esset, nemo remaneret paganus. Plerunque dicũt homines, Nemo remaneret paganus, si ille esset Christianus. Plerunq; dicũt homines, & ille si fieret Christianus, quis remaneret paganus? Quod ergo nondum fiunt Christiani, quasi muri sunt ciuitatis illius non credentis & contradicentis. Quandiu isti muri stabũt? Non semper stabũt. Circumit arca muros Hiericho. Veniet tẽpus septimo arcæ circumitu, vt omnes muri ciuitatis non credentis & cõtradicentis cadant. Quod donec fiat, turbatur iste in exercitatione sua: & perferens reliquias contradicentium, optat pennas auolationis, optat requiem deserti. Imò duret inter contradicẽtes, perferat minas, bibat opprobria: expectet qui eum saluum facit à pusillanimitate & tempestate. Intueatur caput, exemplũ vitæ suæ, tranquilletur in spe, etsi turbatur in re. Die ac nocte circumdabit eam super muros eius iniquitas & labor. In medio eius & iniustitia.) Et ideo labor ibi, quia iniquitas ibi: quia iniustitia ibi, ideo & labor ibi. Sed audiant extendẽtem manus: Venite ad me omnes qui laboratis. Vos clamatis, vos contradicitis, vos conuiciamini: ille ecõtra. Venite ad me omnes qui laboratis in superbia vestra, & requiescetis in humilitate mea. Discite à me, inquit, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Vnde enim illi laborant, nisi quia non sunt mites & humiles corde? Deus humilis factus est, erubescat homo esse superbus. Non defecit de plateis eius vsura & dolus.) Vsura & dolus nõ absconduntur saltem, quia mala sunt, sed publicè sæuiunt. Etenim qui in domo aliquid mali facit, vel de malo suo erubescit, in plateis eius vsura & dolus. Fœnus & professionem habet. Fœnus etiam ars vocatur, corpus dicitur. Corpus quasi necessarium ciuitati, & de professione sua vectigal impendit. Vsqueadeò in platea est quod saltem abscondendum erat. Est & alia vsura peior, quando non dimittis, quod tibi debetur: & turbatur oculus in illo versu orationis, Dimitte nobis debita nostra. Quid enim ibi facturus es, quando oraturus es, & ad ipsum versum venturus? Verbũ contumeliosum audisti: vis exigere damnationis supplicium? Vel tantum exige, quantum dedisti fœneratori. Iniuriarum pugno percussus es, interfectionẽ quæris. Vsura mala, quã iturus es in oratione? Si reliqueris orationem, quã circumiturus es ad Dominum? Ecce dices: Pater noster, qui es in cælis, Sanctificetur nomẽ tuum, Veniat regnum tuum, Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra. Dices, Panem nostrum quotidianũ da nobis hodie. Venies ad, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Vel in ciuitate illa mala abundent vsuræ istæ, non intrent parietes istos vbi pectus tunditur. Quid facies, quia ibi tu & ille versus in medio estis? Preces tibi composuit cælestis iurisperitus. Qui nouerat quid ibi ageretur, ait tibi, Aliter non impetrabis: Amen dico vobis, quia si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittentur & vestra vobis. Si autem non dimiseritis peccata hominibus, neque pater vester dimittet vobis. Quis hoc dicit? Qui scit quid ibi agatur, qui scit quod tu astás petis. Vide quòd voluit esse ipse aduocatus tuus, ipse iurisperitus tuus, ipse assessor patris. Ipse iudex tuus dixit, aliter non accipies. Quid facturus es? Nõ accepturus, si non dicturus: non accepturus, si falsum dicturus. Ergo aut facturus & dicturus, aut quod petis non promeriturus: quia qui hoc non faciunt, in vsuris illis malis sunt. Sint ibi illi qui adhuc idola aut adorant aut quærũt: noli tu populus Dei, noli tu plebs Christi, noli tu corpus illius capitis. Attende vinculum pacis tuæ, attende promissum vitæ tuæ. Quid enim tibi prodest, quia exigis iniurias quas pertulisti? Vltio te reficit? Ergo de malo alieno gaudebis? Passus es malum, ignosce: ne duo mali sitis, & non deficiat de plateis eius vsura & dolus. Ideo ergo tu quærebas solitudinem & pennas, ideo murmuras & ferre non potes contradictionem & iniquitatem ciuitatis huius. Requiesce in his qui tecum intus sunt, & noli quærere solitudinem. Audi & de ipsis quid dicat: Quoniam si inimicus exprobrasset mihi.) Et quidem superius conturbatus erat in exercitatione sua à voce inimici, & à tribulatione peccatoris. Fortè in illa ciuitate positus, superba illa erigente turrem, quæ subuersa est, vt diuiderẽtur eorum linguæ, attende intus quid gemat propter pericula à falsis fratribus. Quoniam si inimicus exprobrasset mihi, Sustinuissem vtique. Et si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset.) Id est, per superbiam mihi insultasset, magnificaret se super me, minaretur mihi quicquid posset. Absconderem me vtique ab eo.) Ab illo qui foris est, vbi te absconderes? Inter illos qui intus sunt. Nunc autẽ vide, si non aliud restat nisi vt solitudinem quæras. Tu verò, inquit, homo vnanimis dux meus & notus meus.) Fortè aliquando bonum consilium dedisti, fortè aliquãdo præcessisti me, & salubre aliquid monuisti me: in Ecclesia Dei simul fuimus. Tu verò homo vnanimis, dux meus & notus meus: Qui simul mecum dulces capiebas cibos.) Qui sunt dulces cibi? Non omnes qui assunt nouerunt: sed non amaricentur qui nouerunt, vt possint illis qui adhuc non nouerunt dicere: Gustate & videte, quoniam dulcis est Dominus. Qui simul mecum dulces capiebas cibos. In domo Dei ambulauimus cum consensu.) Vnde ergo dissensio? Qui intus erat, foris factus est. Ambulauit mecum in domo Dei cum consensu: aliam domum erexit contra domum Dei. Quare illa relicta est, vbi ambulauimus cum cõsensu? quare illa deserta est, vbi dulces simul capiebamus cibos? Veniat mors super eos, & descendant ad infernum viuentes.) Quomodo replicauit & recolere nos fecit primum illud schismatis initium, quando in illo primo populo Iudæorum quidam superbi se separauerunt, & extra sacrificare voluerunt? Noua mors super eos venit. Aperuit se terra, & viuos absorbuit. Veniat, inquit, mors super eos, & descendant ad infernum viuentes. Quid est viuentes? Scientes quia pereunt,

Gen.11.b. Luce 1.b. 23.e.b. & 24.a. Matth.27.e. Esa.65.a. Rom.1.b. Luce 23.e. Ios.6.a. Mat.11.d. Matth.6.b. Mat.6.b. Mat.6.b. Gen.11.b. Psal.33. Num.16.d.

pereunt, & tamen pereuntes. Audi viuentes perire & absorberi hiatu terræ, id est, deuoratione terrenarum cupiditatum absorberi. Dicis homini: Quid pateris frater? Fratres sumus, vnum Deum inuocamus, in vnum Christum credimus, vnū Euangelium audimus, vnum Psalmum cantamus, vnum amen respōdemus, vnum haleluia resonamus, vnum pascha celebramus. Quid tu foris es, & ego intus sum? Plerunque angustatus & considerans quàm vera dicantur, reddat, ait, Deus maioribus nostris. Ergo viuus perit. Deinde addis & mones, saltem solum sit malum segregationis, cur adiungis & rebaptizationis? Agnosce in me quod habes: & si tu me odisti, Christo in me parce. Et hoc eis malum plerunque & maximè displicet. Verè, inquiunt, malè fit: vtinam posset non fieri. Sed quid facimus de statutis maiorum nostrorum? Descendat ad infernum viuentes. Si mortuus descenderes, quid ageres ignorares. Cùm verò scis malum esse quod facis, & tamen facis: nónne viuus descendis ad inferos?
Num. 16. Sed quare maximè ipsos duces terræ hiatus absorbuit viuos, populum autem illis consentientem è cælo irruens ignis absumpsit? Propterea hanc pœnam commemorans Psalmus iste, à populo cœpit: & ad duces conclusit. Veniat mors super eos, propter illos dixit, super quos venit ignis de cælo: & statim adiūxit, Descendant ad infernum viuentes, propter duces quos terræ hiatus absorbuit. Nam quomodo descenderunt ad infernum viuentes; de quibus dixerat, Veniat mors super eos? Si iam super eos mors venerat, quomodo viui ad inferos descendebant? Ergo à minoribus cœpit, ad maiores conclusit. Veniat mors super eos qui consenserunt & cōsecuti sunt. Quid illi duces & principes? Descendant ad infernum viuentes: quia ipsi Scripturas tractant, & nouerunt bene quotidie legendo quomodo Ecclesia catholica per totum orbē terrarum ita diffusa est, vt omnino contradictio omnis vacet, nec inueniri possit aliquod testimonium pro schismate eorum: nouerunt bene, ideo ad inferos viuentes descendunt, quia malum quod faciūt, malum esse nouerunt. Illos autem diuinæ iracundiæ ignis absumpsit. Studio enim contentionis accensi, à dulcibus suis malis recedere noluerunt. Venit super ignē ignis, super ardorem dissensionis ardor consumptionis. Veniat mors super illos, & descendant ad infernū viuentes. Quoniam nequitia in hospitiis eorum, in medio eorum.) In hospitiis vbi peregrinantur & transeunt. Non enim hic semper futuri sunt, & tamen pro animositate temporali sic pugnant: in hospitiis ergo eorum iniquitas, in medio eorum iniquitas: nullum tam medium eorum quàm cor eorum. Ego ad Dominum exclamaui.) Corpus Christi & vnitas Christi in angore, in tædio, in molestia, in conturbatione exercitationis suæ. Ille vnus homo, in vno corpore posita vnitas, cùm tæderet animam eius exclamans à finibus terræ:
Psal. 60. A finibus terræ ad te clamaui, inquit, cùm angeretur cor meum. Ipse vnus, sed vnitas vnus: & ipse vnus, non in vno loco vnus, sed à finibus terræ clamat vnus. Quomodo à finibus terræ clamaret vnus, nisi in multis esset vnus? Ego ad Dominum exclamaui. Rectè. Tu exclama ad Dominum, noli ad Donatum: nemo tibi sit pro Domino dominus, qui sub Domino noluit esse conseruus. Ego ad Dominū exclamaui. Et Dominus exaudiuit me. Vespere, mane & meridie narrabo & annunciabo, & exaudiet vocem meam.) Euangeliza tu, noli tacere tu, dic quod accepisti. Vespere de præteritis, mane de futuris, meridie de sempiternis. Ideo ad id quod ait, vespere, pertinet quod enarrat. Ad id quod ait, mane, pertinet quod annunciat. Ad id quod ait, in meridie, pertinet quod exauditur vox eius. Finis enim in meridie est, sed inde non declinatur in occasum. In meridie enim lux excelsa est splendor sa-

A pientiæ, feruor dilectionis. Vespere, mane & meridie. Mat. 27. f.
Vespere Dominus in cruce, mane in resurrectione, Act. 1. b.
meridie in ascensione. Et enarrabo vespere patiētiam morientis, annūciabo mane vitā resurrectionis, orabo vt exaudias meridie sedens ad dexteram patris: Exaudiet vocē meam qui interpellat pro nobis. Quāta huius securitas? quanta consolatio, quāta refectio? A pu- Rom. 8. g.
sillanimitate & tēpestate contra malos; cōtra iniquos, & foris & intus; & in his qui foris sunt, cū fuissent intus. Itaq; fratres mei quos in ipsa congregatione partem horū videtis turbulentos, superbos, sua quærētes, elatos, non habentes zelū Dei castum, sanū, quietum, sed multum sibi tribuentes; ad dissensionē paratos, sed occasionē non inuenientes, ipsa est palea Dominicæ areæ. Hinc illos paucos superbiæ ventus excussit: tota Mat. 3. c.
palea nō volabit, nisi cùm ille in vltimo vētilabit. Sed nos quid nisi cùm isto cantemus; cū isto oremus, cùm isto plangamus & dicamus securi? Redimet in pace animam meā.) Contra illos qui non amant pacem. In
B pace redimet animam meā, quia cum his qui oderunt Psal. 119.
pacem, eram pacificus. Redimet in pace animā meā. Ab his qui appropinquant mihi.) Nā ab illis qui lōgè sunt à me, facilis causa est. Non me tam citò fallit qui dicit: Veni idolum adorare: multum à me longè est, Christianus es? Christianus, inquit. Ex propinquo aduersatur, propè est. Redimet in pace animam meam ab his qui appropinquant mihi: Quoniam in multis erant mecum.) Quare dixit, qui appropinquant mihi? Quia in multis erant mecum. In hoc versu duæ sententiæ occurrunt. In multis erant mecum. Baptismum habebamus vtique, in eo erant mecum. Euangelium vtrique legebamus, erant in eo mecum. Festa martyrum celebrabamus, erāt ibi mecum. Paschæ solennitatem frequentabamus: erant ibi mecum, sed nō omnino mecum. In schismate non mecum, in hæresi non mecum. In multis mecum, in paucis nō mecum.
C Sed in his paucis in quibus non mecum, non eis prosunt multa, in quibus mecum. Etenim fratres videte quàm multa enarrauit apostolus Paulus: vnum dixit, si illud defuerit, frustra sunt alia. Si linguis hominum 1. Cor. 13. a.
loquar & angelorum, ait, si habeam omnem prophetiam & omnem fidem, & omnem scientiam, si montes transferam, si distribuam omnia mea pauperibus, si tradam corpus meum ita vt ardeat. Quàm multa enumerauit? His omnibus multis desit vna charitas: illa numero plura sunt, hæc pondere maior est. Ergo in omnibus sacramentis mecum, in vna charitate non mecum: in multis erant mecum. Rursus alio modo, quoniam in multis erant mecum: qui se separauerant à me, mecum erant, non in paucis, sed in multis. Etenim per totū orbem terrarum pauca sunt grana, mul- Math. 3. c.
tæ sunt paleæ. Quid ergo ait? In palea mecum erant, & 13. d.
D in tritico nō mecū erant. Et propinquat palea tritico: de vno semine exit, in vno agro radicatur, vna pluuia nutritur, eundem messorem patitur, eandē triturationem sustinet, eandem ventilationem expectat, non in vnum horreum intrat. Quoniam in multis erant mecum. Exaudiet me Deus, & humiliabit illos, qui est ante secula.) Illi enim præsumunt de nescio quo duce suo qui cœpit heri, humiliabit illos qui est ante secula: quia etsi ex tante tempore Christus noster de Maria virgine, ante secula tamen in principio erat Ioan. 1. a.
verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Humiliabit illos qui est ante secula. Non enim est illis commutatio.) De illis dico, quibus non est commutatio. Nouerat aliquos perseueraturos, & in perseueratione suæ nequitiæ morituros. Videmus enim eos, & non est illis commutatio. Qui sic moriuntur in ipsa peruersitate, in ipso schismate, non est illis commutatio. Humiliabit illos Deus, humiliabit illos in dānatione, quia erecti sunt in dissensione.

Non est illis commutatio, quia non mutantur in melius, sed in peius: nec cùm hic sunt, nec in resurrectione. 1 Cor.15.g. Omnes enim resurgemus, sed nõ omnes immutabimur. Psal.54. Quare? Quia non est illis commutatio: Et non timuerunt Deũ.) Fratres mei, vnum remedium est. Timeant Deum, deserant Donatum. Dicis illi, Peris in hæresi, in schismate, & necesse est vt Deus retribuat istis malis. Venies in damnationem, noli tibi Matth.15.b. blandiri verbis tuis, ne sequaris cæcum ducem. Cæcus autem cæcum ducens, simul in foueam cadũt. Quid ad me? ait. Quomodo heri vixi, sic & hodie. Parentes mei quod fuerunt, hoc & ego. Non times Deũ, habe timorem Dei. Cogita quia ista omnia vera sunt quæ leguntur, quia est fides Christi quæ falli non potest. Quomodo in hæresi remanebis ad tantam euidentiam sanctæ catholicę, quam diffudit Deus per totũ orbem terrarum? quam antequam diffunderet promisit, pręnunciauit, sic exhibuit vt promisit. Ergo caueant & obseruent qui non timent Deum. Extendit manum suam in retribuendo. Polluerunt testamentum eius.)
B Gen.12.a. & 26.a. Lege testamentum quod polluerunt. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Polluerunt testamẽtum eius. Tu contra ista verba testatoris quid dicis? Africa sola istam gratiam meruit sancti Donati, in ipso remãsit Ecclesia Christi. Dic saltem Ecclesiam Donati. Quare adiungis Christi, de quo dictum est, In semine tuo benedicentur omnes gentes? Post Donatum vis ire? Pone Christum, & sic recede. Videte ergo quid sequitur, Polluerũt testamentũ eius. Quod testamentum? Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Gal.3.c. Apostolus dicit, Fratres, tamen hominis testamentum confirmatũ nemo irritũ facit, aut superordinat. Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Nõ dicit, & seminibus, tãquã in multis: sed tãquã in vno, & semini tuo qui est Christus. In hoc ergo Christo quod promissum est testamẽtũ? Gen.12.a. & 26.a. In semine tuo benedicẽtur omnes gẽtes. Tu qui dimisisti vnitatem omniũ gentium, & in parte remansisti, polluisti testamentũ eius. Quid tibi ergo contigit? Vt exterminareris, vt ab hæreditate separareris, de ira Dei est. Attẽde enim quid sequatur. Polluerunt testamentum eius. Diuisi sunt præ ira vultus eius.) Quid expectatis, qua maiore nota ostẽdantur hæretici? Diuisi sunt præ ira vultus eius. Et appropinquauit cor illius.) Cuius intelligimus, nisi cuius ira diuisi sunt? Quomodo appropinquauit cor illius? Vt intelligamus voluntatem illius. Etenim hæreticis exerta est catholica, & ex his qui malè sentiũt probati sunt qui bene sentiunt. Multa enim latebant in Scripturis: & cùm præcisi essent hæretici, quęstionibus agitauerunt Ecclesiam Dei. Aperta sunt quæ latebant, & intellecta est voluntas Dei. Inde dicitur in a- Psal.67. lio Psalmo, Congregatio taurorum inter vaccas populorum, vt excludantur hi qui probati sunt argento. Excludantur enim dixit, emineant, eant, appareant. Exclusores. Vnde dicuntur & in arte argentaria, exclusores, id est, ex quadam confusione massæ, suæ formæ expressores. Ergo multi qui optimè poterant Scripturas dignoscere & pertractare, latebant in populo Dei: nec asserebant solutionem quæstionum difficilium cùm calumniator nullus instaret. Nunquid enim perfectè de Trinitate tractatum est, antequam oblatrarent Ariani: nũquid perfectè de pœnitentia tractatũ est antequam obsisterent Nouatiani? Sic non perfectè de baptismate tractatum est, antequam contradicerent foris positi rebaptizatores: nec de ipsa vnitate Christi enucleatè dicta erãt quæ dictã sunt, nisi postea quàm separatio illa vrgere cœpit fratres infirmos, vt iam illi qui nouerant hæc tractare atque dissoluere, ne perirent infirmi sollicitati quæstionibus impiorum, sermonibus & disputationibus suis obscura legis in publicum deduxerunt. Ergo illi diuisi sunt præ ira vultus eius, & nobis

A ad intelligendum appropinquauit cor eius. Itaque intelligite illud quod in Psalmo alio cõmemorauit, Cõgregatio taurorum, id est, superborum cornupetarũ, inter vaccas populorum. Quas dixit vaccas? Animas seductibiles. Vt quid hoc? Vt excludantur hi, id est, appareant qui latebant, qui probati sunt argento. Quid est argento? Eloquia Domini eloquia casta, argentum Psal.11. igne examinatum, probabile terræ, purgatum septies tantum. Hunc sensum obscurum videte quemadmodum in lucem excludat Apostolus. Oportet, inquit, & 1 Cor.11. hæreses esse: vt probati manifesti fiãt inter vos. Quid est probati? Probati argẽto, probati eloquio. Quid est manifesti fiant? Excludantur. Quare hoc? Propter hæreticos. Quid est, propter hęreticos? Propter cõgregationem taurorum inter vaccas populorum. Sic ergo & hi diuisi sunt præ ira vultus eius, & appropinquauit cor illius. Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula.) Quædam enim in Scripturis dura videbãtur, cùm obscura essent, exposita mollita sunt. Nã & prima hæresis in discipulis Christi velut ad duritiem sermonis ipsius facta est. Cùm enim diceret, Nisi quis mãducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habebit vitam in se: illi nõ intelligentes dixerunt ad inuicẽ, Durus est hic sermo, quis potest eum audire? Dicẽtes quia durus est sermo hic, separauerunt se ab illo: remansit cum aliis duodecim. Cùm ei suggessissent, illos in sermone eius fuisse scãdalizatos, Nunquid & vos, inquit, vultis abire? Et Petrus, Verbum vitæ æternæ habes, ad quem ibimus? † Intelligite obsecramus vos, & paruuli discite pietatem. Nũquid iam Petrus intelligebat secretum illius sermonis Domini? Nondum intelligebat: sed bona esse verba quæ non intelligebat, piè credebat. Ergo si durus est sermo, & nondum intellectus est, durus sit impio, tibi autem pietate molliatur: quia quandoque soluetur, & fiet tibi oleum, & vsq; ad ossa penetrabit.
C Proinde tanquã ipse Petrus post illos duritia sicut putabant sermonis Domini scandalizatos etiam hic diceret, Verbum vitæ æternæ habes, ad quem ibimus: ita subiecit, Iacta in Dominum curam tuam, & ipse te enutriet.) Paruulus es, nondum intelligis secreta verborũ. Fortè tibi panis latet, & adhuc lacte nutriendus es. Noli irasci vberibus: ipsa te idoneum reddent 1.Cor.3.a. ad mensam, cui modò minus idoneus es. Ecce per diuisionem hæreticorum multa dura mollita sunt: sermones illius duri, molliti sunt super oleũ, & ipsi sunt iacula. Armauerunt euangelizantes: & ipsi sermones diriguntur in pectora quorunque audientium ab instantibus opportunè & importunè. Illis sermonibus, illis verbis tanquam sagittis corda hominum ad amorem pacis figuntur. Duri erant, & molles facti sunt. Molliti non virtutem amiserunt, sed in iacula cõuersi sunt. Molliti sunt sermones eius super oleum: & ipsi
D molliti sermones, ipsi sunt iacula. Sed tu nondum fortè idoneus es qui armeris his iaculis, & nondum tibi eluxit quod in sermone fortè obscurum est & durũ.

Iacta in Dominum curam tuã, & ipse te enutriet.) In Dominum iacta te. Ecce vis te iactare in Dominũ, nemo se supponat pro Domino. Iacta in Dominum curam tuam. Vide quemadmodum magnus ille miles Christi in se curam paruulorum iactari noluit: Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in no- 1.Cor.1.b. mine Pauli baptizati estis? Quid eis aliud dicebat, nisi iactate in Dominum curam vestram, & ipse vos enutriet? Modò autem vult paruulus iactare curam suam in Dominum, & occurrit nescio quis, & dicit, ego excipio. Tanquam naui fluctuanti occurrit & dicit, ego excipio. Responde & tu. Portum quæro, non saxum. Iacta in Dominum curam tuam, & ipse te enutriet. Et vide † quis portus te excipiet.

Non dabit in æternum fluctuationem iusto.) Videris

[Margin notes, right column: Ioan.6. — † al. Intendite. Ioan.6.g. — † al. quia portus te excipit.]

deris fluctuare in mari isto, sed excipit te portus. Tu A tantum antequã intres in portum ab ancora noli abrumpi. Fluctuat nauis in ancoris, sed non longè à terra proiicitur: nec in æternum fluctuabit, etsi ad tempus fluctuat. Etenim ad fluctuationẽ pertinent verba superiora: Contristatus sum in exercitatione mea, & conturbatus sum. Expectabam eum qui me saluũ faceret à pusillanimitate & tempestate. Fluctuãs loquitur, sed non in æternum fluctuabit. Nam ancora ligatur, ancora spes eius est. Non dabit in æternũ fluctuationem iusto. Illis autem quid? Tu verò Deus deduces eos in puteum corruptionis.) Puteus corruptionis, tenebræ sunt submersionis. Deduces eos, inquit, in puteum corruptionis, quia cæcus cæcum ducens, ambo in foueam cadunt. Mat.15.b. Deducit illos Deus in puteum corruptionis: non quòd ipse sit author culpæ ipsorum, sed quòd ipse sit iudex iniquitatum eorum. Rom.1.c. Tradidit enim eos Deus in concupiscentias cordis eorũ. Amauerunt enim tenebras, & non lucem, dilexerunt cæcitatem, & non visionem. Nam ecce Dominus Iesus eluxit vniuerso mundo, cantent in vnitate cum toto mundo: Psal.18. Non enim est qui se abscondat à calore illius. Illi autem traducentes se à toto ad partem, à corpore ad vulnus, à vita ad præcisionem: quid passuri sunt, nisi in puteum corruptionis ituri? Viri sanguinum & dolositatis.) Viros sanguineos propter interfectiones dicit, atque vtinam corporales, & non spiritales. Sanguis enim de carne exiens, videtur & horretur. Quis videt sanguinẽ cordis in rebaptizato? Illæ mortes alios oculos quærunt: quanquam & de istis mortibus visibilibus non quiescant armati vbique circumcelliones. Et si istas visibiles mortes attendamus, viri sanguinũ sunt. Attende armatũ. Si vir pacis esset, & nõ sanguinis, fustem saltem solum ferret: sed fert fundibulũ, fert securim, fert lapides, fert lanceas: & ista portantes vbique quà possunt euagantur, sanguinẽ innocentiũ sitiunt. Ergo & de istis visibilibus mortib. sunt viri sanguinum. Sed & de illis dicamus: Vtinam solas visibiles facerent, & animas non perimerent. Isti qui sunt viri sanguinum & dolositatis, ne putent quia nos malè sic intelligimus viros sanguinũ, qui animas occidunt: ipsi Maximinianistas suos sic intellexerũt. Nam cùm eos dãnarẽt, in ipsa sententia cõcilij sui ista verba posuerunt: Psal.13. Veloces pedes eorum ad effundendũ sanguinẽ annunciatorũ, cõtribulatio & calamitas in viis eorũ, & viam pacis non cognouerunt. Hoc de Maximinianistis dixerunt. Quæro autẽ ego ab eis quando Maximinianistæ fuderint corporis sanguinẽ, nõ quia & ipsi nõ funderent, si esset talis multitudo quæ funderet, sed propter timiditatẽ paucitatis suæ magis ab eis passi sint aliquid, quàm ipsi tale aliquid aliquãdo fecerũt. Ergo interrogo Donatistã & dico: In concilio tuo posuisti de Maximinianistis, veloces pedes eorũ ad effundendum sanguinem. Vnum mihi date quẽ digito læserint Maximinianistæ. Quid mihi aliud responsurus est, nisi quod ego dico? Qui se separauerũt ab vnitate, & animas seducendo interimunt, spiritaliter, nõ carnaliter sanguinẽ fundũt. Optimè exposuisti, sed in expositione tua cognosce facta tua. Viri sanguinũ & dolositatis. In fraude dolositas, in simulatione, in seductione. Quid ergo illi ipsi qui diuisi sunt præ irá vultus eius? Ipsi sunt viri sanguinũ & dolositatis. Sed quid de illis ait? Non dimidiabũt dies suos.) Quid est, nõ dimidiabunt dies suos? Non proficient quantũ putãt: intra tẽpus quod sperant, peribunt. Hier.17.b. Ipse est enim perdix ille, de quo dictum est, In dimidio dierum eius derelinquent eũ, & in nouissimis suis erit insipiens. Proficiunt, sed ad tempus. 2.Tim.3.a. Quid enim ait Apostolus? Maligni autem homines & seductores proficiẽt in peius: Mat.15.b. ipsi errantes, & alios in errorem mittentes. Cæcus autem cæcum ducens, simul in foueam cadunt. Meritò cadunt in puteum corruptionis. Quid ergo ait? Proficient in peius, non tamen diu. Nam paulò antè dixit, sed vltra non proficient: hoc est, nõ dimidiabunt dies suos. Sequatur Apostolus & dicat quare: Dementia enim eorũ manifesta erit omnibus, sicut & illorũ fuit. Viri sanguinum & dolositatis nõn dimidiabunt dies suos. Ego autem in te speraui Domine.) Meritò autem illi non dimidiabunt dies suos, quia in homines sperauerunt. Ego autem à diebus tẽporalibus perueni ad diem æternã. Quare? Quia in te speraui Domine.

IN PSALMVM LV. ENARRATIO.

SICVT aliquam domum intraturi, cuius sit & ad quem pertineat, in titulo inspicimus, ne fortè importunè irruamus quò non oportet, neque rursus timiditate reuocemur ab eo quò oportet intrare. Tanquam ergo si legeremus, hæc prædia illius aut illius, ita in superliminari Psalmi huius habemus inscriptum: B In finem pro populo, qui à sanctis longè factus est, ipsi Dauid in tituli inscriptionem, cùm tenuerunt eum allophyli in Geth.) 1.Reg.21.c. Agnoscamus ergo populum qui longè factus est à sanctis in tituli inscriptione. Pertinet enim hoc ad ipsum Dauid, quem iam nostis intelligere spiritaliter. Neque enim commendatur nobis nisi ille de quo dictum est, Rom.10.a. Finis legis Christus ad iustitiam omni credenti. Ergo in finem cùm audis, in Christum intende: ne in via remanendo nõn peruenias ad finem. Quicquid enim est, vbi infra steteris, antequã ad Christum peruenias, nihil tibi aliud sermo diuinus dicit, nisi accede: nondum est locus vbi securitas sit. Est quidam locus vbi statio fidissima collocatur: est quædam petra, vbi domus secura consurgit, Mat.7.d. vt non metuat imbrem tẽpestatis. Flumina enim impegerunt in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat supra petram. Petra autem erat Christus. 1.Cor.10.a. Sub nomine Dauid Christus figuratur: quia de illo C dictum est, qui factus est ex semine Dauid secundum carnẽ. Rom.1.a. Quis est ergo populus qui longè à sanctis factus est in tituli inscriptionem? Ipse titulus ostendat nobis populum istum. Scriptus est enim quidam titulus in Dominica passione, quando Dominus crucifixus est. Erat ibi titulus inscriptus, Hebraicè, Græcè, & Latinè, Rex Iudæorum: Ioan.19.a. tribus linguis tanquã tribus testibus titulus approbatus: quia in ore duorum vel trium stabit omne verbum. Deut.17.b. Istum titulum cùm legissent Iudæi, indignati sunt, & dixerunt ad Pilatum: Noli scribere rex Iudæorum: sed quia ipse dixit, se regem esse Iudæorum. Ipsum dixisse, scribe, dixerunt, non hoc esse quod dixit. Sed quia verum est in alio Psalmo, in Psal.56. tituli inscriptione, ne corrumpas: respondit Pilatus, Quod scripsi scripsi: tanquam dicens, Scripsi, non corrumpo veritatem, etsi vos diligitis falsitatẽ. Ioan.19.a. Quia ergo in maledicto isto indignati sunt Iudæi, dicentes: Nos non habemus regem nisi solum Cæsarem, de tituli offensione longè facti sunt à sanctis. Propinquent D sanctis, & agglutinentur sancto qui regem Christum agnoscunt, & habere concupiscunt. Longè fiant à sanctis qui cõtradicentes titulo respuerũt regem Deum, & elegerunt regẽ hominem. Omnis ergo populus humano regno delectatus, respuens in se regnare Dominum, quo regnante ita quisque subiectus est, vt regnet & ipse cupiditatibus suis. Omnis ergo populus talis longè est à sanctis. Nolitè itaque, fratres, in solis Iudæis hoc aduertere. Data sunt quidem in illis quasi primitiua exempla, vt in illo populo eluceret quod omnis homo caueret. Apertè illi regem Christum recusauerunt, & regem Cæsarem elegerunt. Est quidẽ & Cæsar rex homo hominib. ad humana, sed alius rex est ad diuina. Alius rex ad vitam temporalem, alius ad æternam. Alius rex terrenus, alius rex cælestis. Rex terrenus sub rege cælesti, rex cælestis super omnia.

Non

Non ergo illi quia dixerunt se habere Cæsarem regẽ, peccauerũt, sed quia regem Christum habere noluerunt. Et modò multi Christum regem in cælo sedentem & vbique regnantem habere nolunt, & ipsi sunt qui tribulant nos. Contra tales iste Psalmus cõfirmat nos. Necesse est enim vt tales patiamur vsque in finẽ, quos nõ pateremur, nisi nobis expediret. Omnis enim tentatio probatio est, & omnis probationis effectus habet fructum suum: quia homo plerunque etiam sibiipsi ignotus est. Quid ferat, quídve non ferat, ignorat. & aliquando præsumit se ferre quod non potest, & aliquando desperat se posse ferre quod potest. Accedit tentatio quasi interrogatio, & inuenitur homo à seipso, quia latebat & seipsum, sed artificem non latebat. *Luca 22.d.* Proinde Petrus præsumpsit nescio quid quod in illo nondum erat, vsque ad mortem se cum Domino Iesu Christo esse perseueraturum. Vires suas Petrus ignorabat, sed Dominus nouerat. Præuidebat minus idoneum qui fabricauerat, qui etiam fabricato à se vires idoneas daturus erat. Qui nondum dederat, sciebat: ille qui necdum acceperat, nesciebat. Accessit tẽ- *Matth.26.g.* tatio: negauit, fleuit, accepit. Cùm ergo nesciamus quid petamus, tanquã non habẽtes, & vnde gratias agamus tanquã accipiẽtes, opus est semper tentationibus & tribulationibus erudiri in isto seculo: sed tribulari non possumus, nisi ab eis qui longè fiunt à sanctis. Longinquitatẽ istam, fratres, intelligite cordis esse, nõ corporis. Fit enim plerunq; vt qui corpore lõgè peregrinatur à te, coniunctus sit tibi; quia hoc amat quod tu. Et fit plerunq; vt stans iuxta te, coniunctus sit tibi, quia hoc amat quod tu. Et fit plerunq; vt stãs iuxta te, ex eo quia diligit mundũ, cùm tu diligas Deũ, lõgè sit à te. Quid ergo sibi vult, quod ad ipsum titulũ adhuc pertinet, quia tenuerũt eũ allophyli in Geth? Geth ciuitas quædam erat allophylorũ, id est, alienigenarũ, vtiq; populi longè à sanctis. Ex eo enim quòd alienige- *Ioan.19.c.* næ, nõ vtiq; appropinquãt sanctis, sed longè sunt à sanctis. Omnes qui recusant Christum regem, alienigenę fiunt. Quare alienigenę fiunt? Quia & illa vitis quam- *Hier.2.d.* uis ab illo plantata, amara facta, quid audiuit? Quare cõuersa es in amaritudinẽ vitis aliena? Non dictũ est, vitis mea: quia si mea, dulcis. Si amara, non mea; si nõ *1.Reg.21.c.* mea, vtique aliena. Tenuerunt ergo eum allophyli in Geth. Inuenimus quidem fratres Dauid ipsum filium Iesse, regẽ Israël, peregrinatum esse apud allophylos, cùm quæreretur à Saule, & fuit in ista ciuitate & apud regẽ ciuitatis huius, sed ibi retentũ esse non legimus. *Mat.1.a.* Ergo Dauid nostrum Dñm Iesum Christum natũ ex semine illius Dauid, nõ solùm tenuerunt, sed & tenẽt adhuc allophyli in Geth. Geth diximus quòd ciuitas sit. Interrogata autẽ interpretatio huius nominis, indicat torcular. *Eph.5.e. Luca 2.b. Luca 24.a. Rom 8.g.* Christus secũdum quod caput est saluator corporis, ille natus ex virgine crucifixus, qui iã nobis exemplũ resurrectionis nostrę in resurrectione suę *Ephes.1.d.* carnis ostẽdit: qui sedet ad dexterã patris, & pro nobis interpellat: est & hic, sed in corpore suo quod est Ecclesia. Corpus coniunctũ est capiti suo, caput pro cor- *Act.9.a.* pore clamat, Saule Saule, quid me persequeris? Et corpus in capite suo est secundum Apostolũ, dicentẽ: Et simul resuscitauit, & simul sedere fecit in cælestibus, *Ephes.2.b.* & nos ibi sedemus, & ipse hîc laborat. Nos ibi sedemus secundum spẽ, & ille hic nobiscũ est secundum charitatem. Hæc cõpago tanquã vnius hominis facit duos in carne vna, sponsum & sponsam. Vnde & ipse *Mat.19.a.* Dñs dicit: Igitur iam nõ duo, sed vna caro. Quomodo *Ephes.1.d.* ergo hic tenetur in Geth? Tenetur in torculari corpus eius, id est Ecclesia eius. Quid est in torculari? In pressuris. Sed in torculari fructuosa pressura est. Vua in vite pressurã non sentit, integra videtur, sed nihil inde manat: mittitur in torculari, calcatur, premitur, iniuria videtur fieri vuæ, sed ista iniuria sterilis nõ est, imò si nulla iniuria accederet, sterilis remaneret. Quicũq; ergo sancti pressuram patiuntur ab eis qui longè facti sunt à sanctis, attẽdant Psalmum istũ, agnoscãt hic se, dicant quod hic dicit, qui patiuntur quod hic dicitur. Certè qui non patitur, nõ dicat. Nõ astringo ad vocẽ, quẽ video extra passionẽ. Sed videat ne cùm vult esse longè à passione, lõgè fiat à sanctis. Cogitet ergo vnusquisque de inimico suo, si Christianus est: mũdus iste inimicus est. Priuatas enim inimicitias nemo cogitet, auditurus verba Psalmi huius: Scimus quia nõ est no- *Ephes.6.b.* bis colluctatio aduersus carnẽ & sanguinẽ, sed aduersus principes & potestates, & spiritalia nequitiæ: id est, aduersus diabolũ & angelos eius: quia & quando patimur homines importunos, ille instigat, ille inflãmat, ille tanquam vasa sua mouet. Attendamus ergo duos hostes, quẽ videmus, & quem non videmus. Hominẽ videmus, diabolum non videmus: hominẽ videamus, diabolũ non videamus: hominem diligamus, diabolũ caueamus: pro homine oremus, cõtra diabolum oremus, & dicamus Deo, Miserere mei Domine, quoniã conculcauit me homo.) Noli timere, quia cõculcauit te homo. Vinum habeto, vua factus es vt calceris. Miserere mei Domine, quoniam cõculcauit me homo. Tota die bellans tribulauit me.) Omnis qui longè factus est à sanctis. Sed & ipse diabolus quare hic nõ intelligatur? An fortè quia nõ dictus est homo? Ergo errat Euangelium, quia dixit, inimicus homo hoc fecit? *Mat.13.d.* Sed sub quadam figura potest & ille dici homo, nõ tamen esse homo. Siue ergo ipsum intueretur qui dicebat hæc, siue populum & vnumquemq; longè factũ à sanctis, per quales diabolus tribulat populum Dei inhærentem sanctis, inhęrentem sancto, inhęrentẽ regi, ad cuius titulum indignati illi tanquam repercussi, lõ- *Ioan.19.d.* gè sunt facti: dicat, Miserere mei Domine, quoniam conculcauit me homo: ne deficiat in ista cõculcatione, sciens quẽ inuocet, & quo exemplo fortis effectus sit. Primus botrus in torculari pressus est Christus. Cùm ille botrus passione expressus est, manauit illud, *Esa.63.a.* vnde calix inebrians quàm præclarus est. Dicat ergo *Psal.22.* & corpus eius, intuẽs caput suum: Miserere mei Domine, quoniam conculcauit me homo, tota die bellans tribulauit me. Tota die, toto tempore. Nemo sibi dicat, fuerunt tribulationes apud patres nostros, apud nos non sunt. Si putas te nõ habere tribulationes, nondum cœpisti esse Christianus. Et vbi est vox Apostoli, Omnes qui volunt in Christo piè viuere, perse- *2.Tim.3.e.* cutiones patiuntur? Si ergo nõ pateris pro Christo vllam tribulationem, vide ne nõdum cœperis in Christo piè viuere. Cùm autem cœperis in Christo piè viuere, ingressus es torcular. Præpara te ad pressuras, sed noli esse aridus, ne de pressura nihil exeat. Conculcauerũt me inimici mei tota die.) Illi longè facti à sanctis, ipsi inimici mei tota die. Iam dictum est, Ab altitudine diei.) Quid sibi hoc vult, ab altitudine diei? Fortè altum est ad intellectum. Nec mirum, quia altitudo diei est. Fortè enim illi propterea longè facti sunt à sanctis, quia non potuerunt penetrare altitudinem diei, cuius sunt Apostoli duodecim horæ fulgentes. Ergo qui tanquam hominem crucifixerunt, in die errauerũt. Quare autem tenebras passi sunt, vt longè fierent à sanctis? Quia in alto lucebat dies, in alto latentem non cognouerunt. Si enim cognouissent, nũ- *1.Cor.2.b.* quam Dominum gloriæ crucifixissent. Hac ergo altitudine diei repercussi, & longè facti à sanctis, facti sunt inimici, qui tribulent & conculcent tanquã vuam in torculari. Est & alius intellectus. Ab altitudine diei conculcauerũt me inimici mei tota die: hoc est, toto tempore. Ab altitudine diei, hoc est, à superbia tẽporali: quando enim conculcant, alti sunt. Humiles sunt qui conculcantur: alti sunt qui conculcãt. Sed noli timere altitudinẽ conculcantiũ: diei altitudo tẽporalis est,

est, non æterna. Quoniam multi qui debellant me A timebunt.) Quando timebunt? Cùm transierint dies qui alti sunt. Etenim ad tempus alti sunt; finito tempore altitudinis suæ timebunt. Ego verò in te sperabo Domine.) Non ait, ego verò non timebo, sed multi qui debellant me, timebunt. Cùm venerit ille dies iudicij; tunc lamentabuntur se omnes tribus terræ.
Matth.24.c. Cùm apparuerit signum filij hominis in cælo, tunc securi erunt omnes sancti. Illud enim veniet quod sperabant, quod desiderabant, quod vt veniret, orabant; illis autem pœnitendi locus nullus remanebit, quia eo tempore quo fructuosa posset esse pœnitentia, cor obdurauerunt aduersus monentē Dominum. Nunquid & murum erigent aduersus iudicantem Deum? Pietatem sanè huius agnosce, & si in eius corpore es, imitare. Cùm dixisset, multi qui debellant me, timebunt: non addidit, ego verò non timebo: ne suis viribus assignando quod non timet, esset & ipse in altis temporalibus, & per superbiam temporalem non mereretur B venire ad requiem sempiternam, potius te fecit intelligere vnde non timebit. Ego verò, inquit, in te sperabo Domine: nō dixit præsumptionem suā, sed causam præsumptionis suæ. Si enim nō timebo, possum & duritia cordis nō timere: multi enim nimia superbia nihil timent. Attendat charitas vestra. Aliud est sanitas corporis, aliud stupor corporis, aliud immortalitas corporis. Sanitas quidē perfecta, immortalitas est: sed dicitur etiam secundum quendā modum sanitas, quā habemus in hac vita. Quando non infirmatur, vnusquisque sanus vocatur, & cùm inspexerit medicus, sanum renūciat: & cùm ægrotare quisque cœperit, ipsa sanitas perturbatur: & quando curatur, ad ipsam sanitatem redditur. Tres ergo affectiones quasdam corporis aduertite & inspicite: sanitatem, stuporē, immortalitatem. Sanitas ægritudinē non habet, sed tamē quādo tangitur & molestatur, dolet. Stupor autem nō dolet, amisit sensum doloris: tanto insensibilior, quanto C
1.Cor.15.g. peior. Rursus immortalitas non dolet, absumpta est enim omnis corruptio, & corruptibile hoc induet incorruptionem, & mortale hoc induet immortalitatē. Nullus ergo dolor in corpore immortali, nullus dolor in corpore stupido. Nō se putet stupidus iam immortalem: vicinior est immortalitati sanitas dolētis, quàm stupor non sentiētis. Inuenis ergo hominem superbū typho arrogātissimo, qui sibi persuaserit nihil timere.
2.Cor. 7.b. Fortiorem putas illo, qui ait: Foris pugnæ, intus timo-
Matth.26.d. res: fortiorē ipso capite nostro, Domino Deo nostro, qui dixit: Tristis est anima meā vsque ad mortē? Non est iste fortior. Non te delectet stupor eius: nō immortalitate indutus, sed sensu exutus est. Tu verò habeto animā non sine affectu: reprehensi enim sunt qui sunt sine affectu, & dic de sensu sanitatis: Quis infirmatur,
2.Cor. 11.g. & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? Si ad istum non pertineret scandalum, cuiusque infirmitatis perditio, quasi rigidus & sine dolore videretur melior esse. Absit, stupor esset, non tranquillitas. D Planè fratres cùm venerimus ad eum locū, ad eam sedem, ad eam beatitudinem, ad cælestem patriam, vbi anima nostra impleatur securitate, impleatur quiete & sempiterna felicitatē, nullus ibi dolor erit, quia vnde doleatur non erit. Multi, inquit, qui debellant me timebunt. Et ipsi stupidi qui modò nihil timēt, timebunt aliquando. Veniet enim tantus terror qui totam duritiam frangat & conterat. Multi qui debellabant me, timebūt: ego verò in te sperabo Domine. In Deo laudabo sermones meos, in Deo speraui, non timebo quid faciat mihi caro.) Quare? Quia in Deo sperabo. Quare? Quia in Deo laudabo sermones meos. Si in te laudas sermones tuos, non dico vt non timeas: impossibile est enim vt nō timeas. Sermones enim tuos aut mendaces habebis, ideoq; tuos, quia mendaces: aut si erunt veraces sermones, & non eos putabis te habere à Deo, sed à te loqui; veraces erunt: sed tu tamen mēdax eris. Si autē cognoueris nihil te verum in sapiētia Dei, in fide veritatis posse dicere, nisi quod ab illo accepisti, de quo dicitur: Quid enim habes quod nō ac- 1.Cor.4.b.
cepisti? In Deo laudas sermones tuos: vt in Deo laudetis sermonibus Dei. Etenim si quod in te Dei est, honoratur à te, & tu factus à Deo, honoraberis in Deo: si autem quod in te Dei est, honoraueris tanquam tuū, non Dei, quomodo populus ille longē factus est à sanctis, sic tu longē à sancto. Ergo in Deo laudabo sermones meos. Si in Deo, quare meos? Et in Deo & meos. In Deo, quia ab ipso: meos, quia accepi. Ipse voluit meos esse qui dedit, amando eum cuius sunt: quia ex illo mihi sunt, mei facti sunt. Vnde enim, panem no- Matth.6.b.
strum quotidianū da nobis hodie? Quomodo nostrū? Quomodo da? Ab illo petendo non eris vacuus, tuum confitendo non eris ingratus. Si enim nō dicas tuum, non accepisti: rursus si dicas tuū, ita quasi à te sit †ētum al.quod.
dicis tuum, amittis quod acceperas, quia ingratus es illi à quo acceperas. In Deo ergo laudabo sermones meos, quia ibi ipse est fons sermonum verorū. Meos; quia sitiens accessi & bibi. In Deo laudabo sermones meos. In Deo speraui: non timebo quid faciat mihi caro.) Nonne tu eras qui paulò antè dicebas: Miserere mei Domine, quoniam conculcauit me homo, tota die bellans tribulauit me? Quomodo ergo hic non timebo quid faciat mihi caro? Quid tibi faciet? Tu ipse paulo antè dixisti, conculcauit me, tribulauit me. Nihil faciet cùm ista faciet? Respexit ad vinū quod manat de calcatura, & respondit: Planè conculcauit, planè tribulauit. Sed quid mihi faciet? Vua eram: vinum ero: in Deo speraui: nō timebo quid faciat mihi caro. Tota die verba mea abominabantur.) Sic sunt, nostis. Dicite veritatem, prædicate veritatem, annūciate Christum Paganis, annunciate Ecclesiam hæreticis, annunciate omnibus salutem: contradicunt, abominantur verba mea. Sed cùm verba mea abominantur, quem putamus abominantur, nisi eum in quo laudabo sermones meos? Totā die verba mea abominabātur. Sufficiat, saltem abominentur verba, nihil vltra progrediantur, reprehendant, respuant. Absit. Vt quid dicam hoc? Quando verba mea respuunt, quādo verba mea abominātur, quæ verba de fonte veritatis manant: quid facient illi per quem verba ipsa dicuntur? Quid nisi quod sequitur, Aduersum me omnia cōsilia eorum in malum.) Si panem ipsum abominantur, vasculo in quo ministratur quomodo parcūt? Aduersum me omnia cōsilia eorū in malū. Si sic & in ipsum Dominum: nō dedignetur ergo corpus quod præcessit in capite, vt corpus hæreat capiti. Contemptus est Dominus tuus, & tu te honorari vis ab eis qui longē facti sunt à sanctis? Noli tibi arrogare velle quod in illo non præcessit. Non est discipulus maior magistro suo, non est seruus maior domino suo. Si patrēfamiliās Matt.10.c.
Beelzebub vocauerunt; quāto magis domesticos eius? Aduersum me omnia consilia eorum in malū. Incolent & abscondent.) Incolere peregrinari est. Incolæ dicuntur, qui habitant in patria non sua: omnis homo in hac vita peregrinus est, in qua vita videtis quia carne circūtegimur, per quam carnē cor videri nō potest: ideo Apostolus dicit: Nolite ante tempus quicquā iu- 1.Cor.4.a.
dicare, quoadusque veniat Dominus, & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis, & tūc laus erit vnicuique à Deo. Antequā hoc fiat, in hac peregrinatione carnalis vitæ quisq; cor suū portat, & omne cor omni cordi clausum est. Proinde isti quorū consilia aduersus hunc in malū incolent, & abscondēt, quia in ista peregrinatione sunt, & carnem portāt, dolum tegunt in corde, quicquid mali cogitāt, abscondūt. Quare? Quia adhuc peregrina est vita ista.

Abſcondant, apparebit quod abſcondunt, & ipſi non abſcondentur. Eſt & in hoc abſcondito alius intellectus, qui fortaſſe magis placebit. Etenim ex iis qui lõgè facti ſunt à ſanctis, ſubintrant quidam ficti, & peiores tribulationes faciunt corpori Christi: & quia non tanquam penitus alieni deuitantur, ab ipſis pericula grauiora ſuſtinet corpus Chriſti. Quæ commemorans Apoſtolus, cùm enumeraret multas paſſiones ſuas, & diceret: Periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in deſerto, periculis in mari, periculis, inquit, in falſis fratribus. Hi nimis periculoſi ſunt, de quibus dicitur in alio pſalmo: Et ingrediebantur vt viderent: & nemo dicit, non intres vt videas. Intrat etenim tanquam tuus; non cauetur vt alienus. Iſti ergo incolent & abſcondent. Quia ſic intrant in domum magnam, non ibi perſeueraturi: ideo incolent. Tales enim peccatores ſeruos volens intelligi Dominus, ſecundum illum intellectum euangelicum, quo omnis qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati; ait: Seruus non manet in domo in æternum, filius autem manet in æternum. Qui intrat vt filius, non incolet, quia perſeuerabit vſque in finẽ: qui intrat vt ſeruus, ſubdolus, peccator, ad oculũ attendens, quærens quid rapiat, quærens quid accuſet, aut quid vituperet, incolere intrat, non inhabitare & perſeuerare. Nec iſtos tamen timeamus fratres: in Deo ſperaui, non timebo quid faciat mihi caro. Etſi incolunt, etſi intrant, etſi fingũt, etſi abſcondunt, caro ſunt: tu in Domino ſpera, nihil tibi faciet caro. Sed infert tribulationem; infert conculcationem. Accedit vinum, quia vua premitur: tribulatio tua infructuoſa non erit. Alter videt te, imitatur te, quia & tu vt diſceres talem ferre, caput tuum contemplatus es, botrum illum primum, ad quẽ intrauit homo vt videret, incoluit, & abſcondit traditor Iudas. Omnes ergo ficto animo intrantes, incolentes & abſcondentes noli timere. Pater ipſorum Iudas cũ Domino tuo fuit, & ille quidẽ nouerat eum: quanquã Iudas traditor incolebat & abſcondebat, tamen cor ipſius Domino rerum patebat. Sciens ille elegit vnũ, vnde tibi ſolatium faceret neſcituro quos deuites. Poterat enim ille non eligere Iudam, qui nouerat Iudã: ait quippe diſcipulis: Nónne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus eſt? Ergo & diabolus electus eſt? Aut ſi electus nõ eſt, quomodo duodecim elegit, & nõ potius vndecim? Electus & ille eſt, ſed ad aliud. Electi vndecim ad opus probationis, electus vnus ad opus tẽtationis. Vnde poſſet tibi exemplũ dare neſcituro quos deuites malos, quos caueas falſos & fictos incolentes, & abſcondẽtes: niſi vt dicat tibi, Ecce ego mecum habui vnum ipſorum? Præceſſit exemplũ, toleraui, perferre volui quod ſciebam, vt tibi neſcienti præberem ſolatium. Quod mihi fecit, hoc faciet & tibi: vt multũ poſſit, vt multum ſæuiat, accuſaturus eſt, falſa crimina dicturus eſt. Vt præualeãt falſitates, nunquid in te præualebũt, & in me non præualuerunt? In me certè præualuerunt, ſed cælum mihi non abſtulerunt. Caro ipſius iam ſepulta, falſos teſtes pertulit: parum fuit eos perpeti in iudicio, perpeſſus eſt in ſepulchro. Acceperunt pecuniam vt mentirentur, & dixerunt: Cùm dormiremus, venerũt diſcipuli eius, & abſtulerunt eum. Tales autem cæci erant Iudæi, vt crederent dicto omnino incredibili, crediderunt teſtibus dormientibus. Aut falſum erat quòd dormierunt, & mendacibus credere non debuerunt: aut verum erat quòd dormierunt, & quod factum eſt neſcierunt. Incolent & abſcondent: incolant & abſcondant. Quid facturi? In Deo ſperaui, non timebo quid faciet mihi caro. Ipſi calcaneum meum obſeruabunt.) Etenim ſic incolent & abſcondent, vt obſeruent vbi homo labitur. Intenti ſunt ad calcaneũ quando fiat lapſus, vt pedem teneant ad ruinam, aut pedem ſupponant ad offenſionem, certè vt inueniãt quod accuſent. Et quis ita ambulet vt nuſquam labatur? Certè quod citò fit vel in lingua? Etenim ſcriptũ eſt, Si quis in lingua nõ offendit, hic perfectus eſt vir. Quis tandem ſe audeat dicere aut putare perfectũ? Ergo neceſſe eſt vt aliquis labatur in lingua. Illi autẽ qui incolent & abſcondẽt, aucupantur verba omnia, quærunt alicubi laqueos & nodoſas facere calumnias, quibus prius ipſi implicantur, quàm quos implicare contendunt: vt prius ipſi capiantur & pereant, quàm alios capiãt vt perdant. Etenim recurrit homo in cor ſuum, & inde recurrit ad Deũ, & nouit dicere: In deo laudabo ſermones meos: Quicquid bonũ dixi, quicquid verum dixi, Deo dixi, & de Deo dixi. Quicquid fortè aliud dixi quod dicere non debui, homo dixi, ſed ſub Deo dixi. Qui confirmat ambulantẽ, minatur errãti, ignoſcit agnoſcẽti, reuocat linguam, reuocat lapſum. Iuſtus enim ſepties cadet & reſurget, impij verò infirmabuntur in malis. Non ergo timeat vnuſquiſque veſtrùm callidos inſectatores, aucupes verborum, dinumeratores pene ſyllabarũ, & præuaricatores præceptorũ. Quid in te arguat attendit: vt credat per te Chriſto, non attendit. Attende in ſermones eius quem reprehendis, ne fortè te aliquid ſalubriter doceat. Et quid me, inquit, ſalubriter poterit docere, qui ſic lapſus eſt in verbo? Hoc ipſum te fortè ſalubriter docet, ne ſis auceps verborũ, ſed collector præceptorum. Ipſi calcaneum meũ obſeruabunt. Sicut ſuſtinuit anima mea.) Hoc dico quod ſuſtinui. Loquebar expertus: Sicut ſuſtinuit anima mea, incolent & abſcondent. Omnes ſuſtineat anima mea, foris latrãtes, intus occultantes, ſuſtineat forinſecus venientes. Quaſi fluuius venit tentatio, in petra te inueniat, impingat, non deiiciat: fundata eſt domus ſupra petram: intus eſt, incolet, abſcondet: vt palea tibi vicinetur, intret tritura boum, intrẽt tribule tentationum, tu purgaris, illa cõminuitur. Sicut ſuſtinuit anima mea: Pro nihilo ſaluos facies eos.) Docuit & pro ipſis orare. Nempe incolent & abſcondẽt, nempe doloſi, nẽpe ſimulatores atq; inſidiatores ſunt: tu ora pro eis, & noli dicere, nunquid ecce talem hominem Deus correcturus eſt, tam malum, tam peruerſum? Noli deſperare: quem roges attende, non pro quo roges. Magnitudinem morbi vides, potentiã medici non vides? Incolent & abſcondent, ſicut ſuſtinuit anima mea. Suſtine, ora: & quid fit? Pro nihilo ſaluos facies eos. Sic illos ſaluos facies, vt nihil tibi ſit: id eſt, vt nullus labor tibi ſit. Hominibus deſperati ſunt, ſed tu verbo curas: non laborabis in curando, quàmuis nos ſtupeamus in inſpiciendo. Eſt alius ſenſus in hoc verſu, Pro nihilo ſaluos facies eos: nullis eorum meritis præcedentibus ſaluos facies eos. Qui prius fui blaſphemus, inquit, & perſecutor & iniurioſus: accipiebam literas à ſacerdotibus, vt vbicunque inuenirem Chriſtianos, alligarem & adducerem. Vtique vt alligaret & adduceret, primò incolebat & abſcondebat. Nulla ergo huius bona merita præceſſerant, immo talia præceſſerant, de quibus damnaretur: nihil boni attulit, & ſaluus factus eſt. Pro nihilo ſaluos facies eos. Non ad te afferent hircos, arietes, tauros, nõ dona & aromata afferent in templo tuo, non aliquid de conſcientia bona libaminis ſuperfundunt, totum in illis aſperum, totum tetrum, totum deteſtandũ. Et cùm illi ad te nihil afferant, vnde ſaluentur. Pro nihilo ſaluos facies eos: id eſt, gratis data gratia tua. Quid ille latro attulerat ad crucem? De fauce ad iudicium, de iudicio in lignum, de ligno in paradiſum. Credidit propter quod locutus eſt. Sed & ipſam fidem quis donauit, niſi qui iuxta pependit? Pro nihilo ſaluos facies eos. In ira populos deduces.) Iraſceris & deducis, ſæuis & ſaluas, terres & vocas.

Quid

2.Cor.11.f. Psal.40. al. intras. Ioan.8.d. Matth.10.c. & 24.b. Ioan.6.g. Matth.27.g. Matth.28.c. Iacob.3.a. Prou.24.c. al. latrones. Matth.7.d. 1.Tim.1.d. Act.9.a. Luca.23.f. Psal.115.

A B C D

Quid est enim, in ira populos deduces? Imples tribulationibus omnia, vt in tribulationibus positi omnes recurrant ad te, ne deliciis & securitate peruersa seducantur. A te ira videtur, sed paterna. Irascitur pater filio contemptori præceptorum suorum: iratus ei eum colaphizat, cædit, aurem vellit, manu trahit, ad scholā ducit. In ira populos deduces. Quàm multi ingressi sunt, quàm multi impleuerunt domum Domini, in ira eius deducti, id est, tribulationibus territi, & fide impleti? Ad hoc enim exagitat tribulatio, vt exinaniat vas quod plenum est nequitia, & impleatur gratia. In ira populos deduces. Deus vitam meam enunciaui tibi.) Vt enim viuam, tu fecisti, & ad hoc enuncio vitam meam tibi. Itáne verò Deus ignorabat quod dederat? Quid est hoc quod illi enuncias? Docere vis Deum? Absit. Ergo quid ait? Enunciaui tibi. An fortè, quia tibi prodest quod enunciaui vitam meam? Et quid prodest Deo? Lucris Dei prodest? Enūciaui Deo B vitam meam, quia viuere me fecit Deus. Quomodo enim enunciauit vitam suam Paulus Apostolus, dicens: Qui prius fui blasphemus & persecutor & iniuriosus? Enunciet vitam suam. Sed misericordiā consecutus sum. Enunciauit vitam suam, non sibi sed illi: quia sic enunciauit vt illi crederetur, non ad lucra sua, sed ad lucra illius. Quid enim ait ipse Paulus? Ideo Christus mortuus est & resurrexit, vt qui viuit iam nō sibi viuat, sed ei qui pro omnibus mortuus est. Si ergo viuis, & non à te viuis, quia vt viueres ille præstitit: enuncia vitam tuam non tibi, sed illi; non tua quærens, non tibi viuens, sed ei qui pro omnibus mortuus est. Etenim de quibusdam reprobis quid ait idem Apostolus? Omnes enim sua quærunt, non quæ Iesu Christi. Sed si propterea enuncias vitam tuam vt tibi prosit, & aliis non prosit, tibi illam enuncias, non Deo: si autem sic enuncias vitam tuam, vt alios etiam inuites ad accipiendam vitam quam & tu accepisti; enuncias C vitam tuam illi à quo accepisti, & habebis mercedem ampliorem, quia & ex eo quod accepisti non ingratus extitisti. Deus vitam meam enunciaui tibi. Posuisti lachrymas meas in conspectu tuo.) Exaudisti me deprecantem te. Sicut & in repromissione tua.) Quia sicut repromiseras, hoc egisti. Dixisti te exauditurum flentem: credidi, fleui, exauditus sum, inueni te misericordem in repromittendo, veracem in reddendo. Sicut & in repromissione tua. Conuertantur inimici mei retrorsum.) Hoc ipsis prodest, non malum illis optat. Etenim præcedere volunt, ideo corrigi nolunt. Mones inimicum tuum vt bene viuat, vt se corrigat: ille cōtemnit, ille respuit verbum tuum. Ecce qui me monet, ecce à quo auditurus sum præcepta quibus viuam. Præcedere te vult, & præcedendo non corrigitur. Non attendit, quia verba tua non sunt tua: non attendit, quia vitam tuam Deo enuncias, nō tibi. Præcedendo enim non corrigitur. Bonum est illi vt conuertatur retrorsum, & quem præcedere volebat, sequatur. D Dominus de passione sua futura discipulis loquebatur, exhorruit Petrus, & ait, Absit Domine, non fiet istud: qui paulo antè dixerat, Tu es Christus filius Dei viui, confessus Deum, timuit eum mori quasi hominem. Dominus autem qui sic venerat vt pateretur: neq; enim aliter salui esse possemus, nisi eius sanguine redimeremur, paulò ante cōfessionem Petrum laudauerat & dixerat: Quia non tibi caro & sanguis reuelauit hoc, sed pater meus qui in cælis est: propterea tu es Petrus, & super istam petrā ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferorum non vincent eam: & tibi dabo claues regni cælorū. Videte quemadmodū prosecutus est cōfessionem verā, piam, plenā fiduciæ, qui dixit: Tu es Christus filius Dei viui. Continuò autem vbi cœpit loqui Dominus de passione sua, timuit ille ne periret moriendo; cùm ipsi nos periremus nisi

1. Tim. 1. c.

2. Cor. 5. c.

Philip. 2. c.

Matth. 16. c.

Ibidem c.

ille moreretur: & ait, Absit Domine, non fiet istud. Et Dominus illi cui paulo antè dixerat, Beatus es, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meā: Redi, inquit, retro satanas, scandalū mihi es. Quare ergo satanas, qui paulo antè beatus & petra? Nō enim sapis ea quæ Dei sunt, ait, sed quæ sunt hominis. Paulo antè quæ Dei: quia nō reuelauit tibi caro & sanguis, sed pater meus qui in cælis est. Quādo in Deo laudabat sermonē, non satanas, sed Petrus à petra: quando autē à se, ex humana infirmitate, amore hominis carnali, quòd impedimento esset saluti ipsius & cæterorū, satanas dictus est. Quare? Quia præcedere Dominū volebat, & duci cælesti terrenū dare consiliū: Absit Dñe, non fiet istud. Dicis absit, & dicis Domine. Vtique si Dñs est, potestate facit: si magister est, nouit quid faciat, nouit quid doceat. Tu autē vis ducere ducē, docere magistrū, iubere Domino, imperare Deo: multū præcedis, redi retrò. Nunquid nō & istis inimicis hoc proderat? Cōuertantur inimici mei retrorsum, sed nō remaneant retrorsum. Ideo conuertantur retrorsum, ne præcedant, sed vt sequātur, nōn vt remaneant. Cōuertantur inimici mei retrorsum. In quacunque die inuocauero te, ecce sciui quoniam Deus meus es tu.) Magna scientia. Non ait, sciui quia Deus es: sed, quia Deus meus es tu. Tuus est enim cùm tibi subuenit: tuus est cùm tu ab illo alienus non es. Vnde dicitur: Beatus populus, cuius est Dñs Deus ipsius. Quare cuius est? Cuius enim nō est? Omnium quidē Deus est: sed eorum Deus propriè dicitur, qui eum diligūt, qui eum tenēt, qui illū possident, qui illum colūt. Tanquā de domo ipsius magna, sunt familiæ eius redēptæ magno sanguine vnici filij. Quantū dedit nobis Deus, vt ipsius essemus, & ipse sit noster? At verò alienigenæ longè facti sunt à sanctis, filij alieni sunt. Videte quid de illis dicatur in alio Psalmo: Domine libera me, ait, de manu filiorum alienorū, quorum os locutū est vanitatē, & dextera eorū dextera iniquitatis. Et vide altitudinem ipsorum, sed altitudinē dicei, id est, superbiā temporalem. Quorum filij, inquit, sicut nouellæ constabilitæ, filiæ eorū ornatæ vt similitudo templi. Felicitatem describit præsentis seculi, in qua errantes homines, & eam pro magno habētes, felicitatem veram sempiternámq; non quærūt. Inde ergo isti filij alieni, non filij Dei: quorū filij, inquit, sicut nouellæ cōstabilitæ, filiæ eorum ornatæ sicut similitudo templi. Cellaria eorū plena, eructantia ex hoc in hoc. Boues eorū crassæ, oues eorum fœcundæ, multiplicantes in exitibus suis. Non est ruina maceriæ neque transitus, neq; clamor in plateis eorum. Et quid sequitur: Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Sed qui dixerunt? Filij alieni, quorū os locutum est vanitatē. Tu quid dicis? Beatus populus, cuius est Dominus Deus ipsius. Tulit omnia de medio cætera quæ dat Deus: & dedit ipsum Deum. Omnia quippe illa fratres, quæ commemorauerunt filij alieni, dat Deus: sed & alienis dat, sed & malis dat, sed & blasphemis dat, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Aliquando ista bonis dat, aliquando non dat: & malis aliquando dat, aliquando non dat. Bonis tamen seruat seipsum, malis autem ignem sempiternum. Est ergo malum quod non dat bonis, & est bonum quod non dat malis: sunt quædam media, & bona & mala, quæ dat & bonis & malis. Nos ergo Deum amemus, fratres, purè & castè. Non est castū cor, si Deum ad mercedem colit. Quid ergo? Mercedem de Dei cultu non habebimus? Habebimus planè, sed ipsum Deum quem colimus. Ipse nobis merces erit, quia videbimus eū sicuti est. Attende, quia mercedē consequeris. Amatoribus suis Dñs noster Iesus Christus quid dicit? Qui diligit me, mandata mea custodit: & qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligā eū. Quid

Matth. 16. c.

Psal. 143.

Ibidem.

Matth. 5. g.

Quid illi ergo dabis? Et ostendam meipsum illi. Si nō amas, parum est: si amas, si suspiras, si gratis colis eum, à quo gratis emptus es, (non enim cum promerueras, vt te redimeret) si cōsideras in te beneficia eius, suspiras, & inquietum habes cor desiderio eius: noli extrà eum aliquid ab eo quærere, ipse tibi sufficit. Quantumlibet sis auarus, sufficit tibi Deus. Etenim auaritia terram quærebat possidere totam, adde & cęlum: plus est qui fecit cælum & terrā. Dicamus fratres, in istis humanis coniugiis considerate cor castum quale sit ad Deum. Certe humana coniugia sunt, non diligit vxorem suam, qui propter dotem illam diligit: non maritū castè diligit, quæ propterea diligit, quia aliquid donauit, aut quia multū donauit. Donauit & diues maritus, & pauper factus est maritus. Quàm multi proscripti à castis vxoribus amplius dilecti sunt? Probata sunt multa casta coniugia calamitatibus maritorum: & ne aliud amare quàm maritos putarētur, nō solùm non deseruerunt, sed amplius obsecutæ sunt. Si ergo maritus carnalis gratis diligitur, si castè diligitur; & vxor carnalis gratis diligitur, si castè diligitur: Deus quomodo diligēdus est, verus & verax animæ maritus ad prolē sempiternæ vitæ fœcundans, & steriles nos non esse permittēs? Illum ergo sic diligamus, vt aliud præter ipsum nō diligamus: & fit in nobis quod diximus, quod cantauimus, quia & hæc vox nostra est: In quacunque die inuocauero te, ecce sciui quoniam Deus meus es tu. Hoc est inuocare Deum, gratis inuocare Deum. Proinde de quibusdam quid dictum est? Dominum non inuocauerunt. Quasi Dominum sibi inuocare videbantur: & petebāt eum de hæreditatibus, de amplificanda pecunia, de prolonganda vita ista, de cæteris temporalibus rebus. Et quid de illis Scriptura dicit? Dominum non inuocauerunt. Ideo quid sequitur? Ibi timuerunt timore, vbi non erat timor. Quid est, vbi nō erat timor? Ne illis subtraheretur pecunia, ne aliquid in domo eorum minus fieret. Postremò ne minus annorum haberent in hac vita, quàm sibi sperabant. Veruntamen illic trepidauerunt timore, vbi non erat timor, quales fuerunt illi Iudæi: Si dimiserimus eum viuere, venient Romani, & auferent à nobis & locum & gentē. Ibi timuerunt timore vbi non erat timor. Ecce sciui, quoniam Deus meus es tu. Magnæ diuitiæ cordis, magnum lumē oculi interioris, magna fiducia securitatis: ecce sciui quoniam Deus meus es tu. In Deo laudabo verbum, in Domino laudabo sermonem: in Deo speraui, non timebo quid faciat mihi homo.) Iam ipse est sensus qui superius est repetitus. In me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudis tibi.) Vouete & reddite Domino Deo vestro. Quid voueatis, quid reddatis? An fortè animalia illa quæ offerebantur ad aras aliquando? Nihil tale offeras, in te est quod voueas & reddas. De cordis arca profer laudis incensum, de cellario bonæ conscientiæ profer sacrificium fidei. Quicquid profers, accende charitate. In te sint vota, quæ reddas laudis Deo. Cuius laudis? Quid enim tibi præstitit? Quoniam eruisti animam meā de morte.) Ipsa est illa vita quā enūciat illi, Deus vitā meam enūciaui tibi. Qui enim erā mortuus, per meipsum erā mortuus. Per te quid sum? Viuus: ideo in me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudis tibi: & amo Deū meū. Nemo hunc mihi eripit. Quod illi dē, nemo mihi eripit, quia in corde inclusum est. Et meritò dicitur in illa superiore fiducia, quid faciat mihi homo? Sæuiat homo, permittatur sæuire, permittatur efficere quod conatur. Quid est ablaturus? Aurū, argentum, pecora, seruos, ancillas, fundos, domos. Auferat omnia. Nunquid auferet vota, quæ in me sunt, quæ reddam laudis Deo? Permissus est tentare tentator sanctum virum Iob, vno puncto temporis abstulit omnia. Quicquid facultatum habuerat ademit, abstulit hæreditatem, interfecit filios. Neque hoc paulatim, sed cateruatim, vno ictu, vno impetu, vt omnia subitò nunciarentur. Ablatis omnibus solus remansit Iob. Sed in illo erant vota laudis quæ redderet Deo, in illo planè erant. Arcam sancti pectoris sui fur diabolus non inuaserat, plenus erat vnde sacrificaret. Audi quæ habebat, audi quæ protulit; Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est; sit nomen Domini benedictum. O diuitiæ interiores, quò fur non accedit! Ipse dederat Deus vnde accipiebat: ipse ditauerat, vnde illi offerebat quod amabat. Laudem à te quærit Deus, confessionē tuam quærit Deus. Sed de agro tuo aliquid daturus es? Ipse pluit vt haberes. De arca daturus es aliquid? Ipse instituit quod daturus es. Quid daturus es quod ab illo nō accepisti? Quid enim habes quod non accepisti? De corde dabis? Ipse dedit fidem, spem & charitatem: hoc prolaturus, hoc sacrificaturus es. Sed planè omnia illa cætera potest tibi auferre inimicus inuitò, hoc auferre non potest nisi volenti. Illa perdet & inuitus. Et volens habere aurum, perdet aurum, & volens habere domum, perdet domum: fidem nemo perdet nisi qui spreuerit. In me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudis tibi, quia eruisti animam meam de morte. Et pedes meos de lapsu, vt placeam coram Deo in lumine viuentium.) Meritò non placet filiis alienis longè factis à sanctis, quia non habent lumen viuentium; vnde videant quod Deo placet. Lumen viuentium, est lumen immortalium, lumen sanctorum. Qui non est in tenebris, placet in lumine viuentium. Attenditur homo & ea quæ ipsius sunt, & nemo scit qualis est: Deus videt qualis est. Aliquando & ipsum diabolum latet: nisi tentet non inuenit, sicut de isto viro quem modò commemoraui. Nouerat eum Deus, & ei testimonium perhibebat. Diabolus eum non nouerat, & ideo dixerat: Nunquid Iob gratis colit Deū? Videte quò prouocat inimicus. Ibi perfectio est. Videte quid obiicit inimicus. Videbat hominem Deo seruientem, in omnibus obsequentem, omnia bene operantem: & quia diues erat & felicissima domus, hoc obiicit, quia ideo colit Deum, quoniam dedit illi hæc omnia. Nunquid Iob gratis colit Deum? Hoc enim erat verum lumen, hoc lumen viuentium, vt gratis coleret Deum. Deus videbat in corde serui sui cultum suum gratuitum. Placebat enim illud cor in conspectu Domini in lumine viuentium: diabolum latebat, quia in tenebris erat. Admisit Deus tentatorem, non vt ipse nosset quod nouerat, sed vt nobis noscendum & imitandum præberet. Nunquid enim si tentator non admitteretur, videremus nos ipsi in Iob quod deberemus & vellemus imitari? Admissus est tentator, abstulit omnia, remansit ille solus à facultatibus, solus à familia, solus à filiis, plenus Deo. Vxor sanè relicta erat. Misericordem putatis diabolum, qui ei reliquit vxorem? Nouerat per quem deceperat Adam. Suam reliquerat adiutricem, non mariti consolatricem. Ille ergo plenus Deo in quo vota erant, quæ redderet laudis, vt ostenderet quia gratis Deum colebat, non ideo quia tanta acceperat: & amissis omnibus talis est, quia illum qui dederat omnia non amisit: Dominus dedit, inquit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est; sit nomen Domini benedictum. Vulnere etiam percussus à capite vsque ad pedes, integer tamen intus; respondit tentatrici, de lumine viuentium, de lumine cordis sui: Locuta es tanquam vna ex insipientibus mulieribus: id est, tanquam ea quæ nō habet lumen viuentiū. Lumen enim viuentiū sapientia, & tenebræ insipientium stultitia est. Locuta es tanquā vna ex insipientibus mulieribus: carnem meā vides, lumen cordis mei nō vides. Poterat enim illa tūc virū amplius amare, si pulchri-

al. nosset & inspiceret. pulchritudinem interiorem† sufferret inspicere, vbi ille pulcher erat corã oculis Dei: quia in illo erant vota quæ redderet laudis Deo. Quomodo illud patrimonium non inuaserat inimicus? Quàm integrum erat quod possidebat, & propter quod amplius possidendũ sperabat iturus à virtutibus in virtutem. Ergo fratres ad hoc valeant nobis hæc omnia, vt Deum gratis diligamus, in illo semper speremus, nec hominẽ, nec diabolum timeamus. Nec ille, nec iste facit aliquid, nisi quantum permittitur: permitti ad nihilum potest, nisi quod nobis prodest. Toleremus malos, simus boni: quia & nos fuimus mali. Pro nihilo saluos faciet Deus omnes, de quibus desperare nõ debemus. Ergo de nemine desperemus, pro omnib⁹ quos patimur oremus; à Deo nunquam recedamus. Patrimonium nostrum ipse sit, spes nostra ipse sit, salus nostra ipse sit. Ipse hic consolator, ibi munerator, vbique viuificator & vitæ Ioan.14.a. dator: nõ alterius vitæ, sed illius de qua dictũ est: Ego sum via & veritas & vita: vt & hic in lumine fidei, & ibi in lumine speciei tanquã in lumine viuentium in conspectu Domini placeamus.

IN PSALMVM LVI. ENARRATIO.

AVDIVIMVS in euangelio modò fratres, quantum nos diligat Dominus & Saluator noster Iesus Christus, Deus apud patrem, homo apud nos, ex nobisipsis iam circa patris dexterã. Audistis quantum nos diligat: nam suç charitatis mensuram, & ipse dixit, & nobis indixit, mandatũ suũ dicens esse, vt nos inuicẽ Ioan.13.d. diligamus. Et ne quæreremus dubitãtes & æstuantes, quantum nos debeamus inuicem diligere, quantáque illa sit quæ Deo placet charitatis perfecta mensura (ea enim perfecta est quã maior esse non potest) Ioan.15.b. ipse expressit, ipse docuit, & ait: Maiorem hac charitatem nemo habet, quàm vt animam suã ponat quis pro amicis suis. Fecit ipse quòd docuit, fecerunt Apostoli quod ab illo didicerunt, & nobis faciendum prædicauerũt. Faciamus & nos, quia & si nõ sumus quod ille secundum id quod creauit nos; quod ille tamẽ sumus secundum id quod factus est propter nos: & si solus fecisset, fortè nemo nostrùm deberet audere imitari. Ita enim ille homo erat, vt & Deus esset. Sed in eo quòd homo erat, imitati sunt serui dominum, & discipuli magistrũ: & fecerunt qui nos præcesserunt in familia eius, patres quidẽ nostri, sed tamen conserui nostri. Neque imperaret hoc Deus vt faceremus, si impossibile esse iudicaret, vt hoc ab homine fieret. Si considerans infirmitatem tuam, deficis sub præcepto, cõfortare in exemplo. Sed etiã exemplum ad te multum est. Adest ille qui prębuit exemplũ, vt præbeat & auxiliũ. Audiamus ergo & in isto Psalmo: opportunè namque accidit, & illo procurante; vt ei consonaret 1.Ioan.3.c. Euangelium, commẽdans nobis dilectionem Christi, qui animam suam posuit pro nobis, vt & nos animam nostram pro fratribus ponamus. Concordauit & consonuit huic Psalmo, vt videamus quomodo ipse Dominus noster animam suã posuit pro nobis. Psalmus enim iste passionem ipsius cantat. Et quoniam totus Christus caput est & corpus, quod bene vos nosse non Matth.27.e. & 28.b. Marc.16.d. Ephes.1.d. dubito: caput est ipse Saluator noster, passus sub Pontio Pilato, qui nunc posteaquam resurrexit à mortuis, sedet ad dexterã patris. Corpus autẽ eius est ecclesia: nõ ista aut illa, sed toto orbe diffusa. Nec ea quę nunc est in hominibus qui præsentem vitam agunt; sed ad eam pertinentibus etiam his qui fuerunt ante nos, & his qui futuri sunt post nos vsque in finẽ seculi. Tota enim ecclesia constans ex omnibus fidelibus, quia fideles omnes membra sunt Christi, habet illud caput positum in cœlestibus quod gubernat corpus suũ: etsi separatũ est à visione, sed annectitur charitate. Quia ergo totus Christus caput est & corpus eius: propterea in omnibus psalmis sic audiamus voces capitis, vt

A audiamus & voces corporis. Noluit enim loqui separatim, quia noluit esse separatus dicens: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationẽ seculi. Matt.28.d. Si nobiscũ est, loquitur in nobis, loquitur de nobis, loquitur per nos; quia & nos loquimur in illo: & ideo verũ loquimur qui in illo loquimur. Nam quando in nobis & ex nobis loqui voluerimus, in mẽdacio remanebimus. Quia ergo passionẽ Dñi cãtat iste Psalmus, vide quẽ titulũ habeat: In finẽ.) Finis est Christus. Quare dictus est finis? Rom.10.a. Non qui consumat, sed qui cõsummet. Consumere enim, perdere est: consummare, perficere. Finitũ enim quicquid dicimus, à fine dicimus: aliter dicimus, finitus est panis: aliter dicimus, finita est tunica. Finitus est panis qui manducabatur, finita est tunica quæ texebatur. Panis ergo finit⁹ est vt cõsumeretur: tunica finita est vt perficeretur. Finis ergo propositi nostri Christus est; quia quãtumlibet conemur, in illo perficimur, & ab illo perficimur; & hæc est perfectio nostra, ad illum peruenire: sed cũ ad illum per-B ueneris, vltra nõ quęris, finis tuus est. Quomodo enim finis vię tuę locus est quò tendis, quò cùm perueneris, iam manebis: sic finis studij tui, propositi tui, conatus tui; intentionis tuæ, ille est ad quẽ pertendis, ad quem cũ perueneris, vltrà nihil desiderabis, quia melius nihil habebis. Ipse ergo & exemplũ nobis viuendi proposuit in hac vita, & præmium viuendi dabit in futura vita. In finem ne corrumpas ipsi Dauid in tituli in- 1.Reg.24.a. scriptionem, cùm fugeret à facie Saul in speluncam.) Referentes nos quidem ad sanctam Scripturam, inuenimus sanctũ Dauid illũ regem Israël, ex quo etiam nomen accepit psalterium Dauidicum, persecutorem passum fuisse Saulem regem ipsius populi: sicut multi vestrùm nouerunt, qui scripturas vel attigerũt vel audierunt. Habuit ergo persecutorẽ Saulem rex Dauid: & cũ esset ille mitissimus, ille ferocissimus; ille lenis, ille inuidus; ille patiens, ille crudelis; ille beneficus, ille ingratus, pertulit eũ tãta lenitate, vt cùm eũ accepisset C in manus, non illum attigisset, nõ illũ læsisset. Accepit enim à Domino Deo potestatẽ, vt si vellet, occideret Saulem ipse Dauid: & elegit parcere quã occidere. Ille autem nec tali beneficio victus est vt desineret persequi. Inuenimus ergo illo tempore, quãdo Saul Dauid persequebatur, regem futurum & prædestinatum, rex iam reprobatus: quòd fugeret à facie Saul in speluncam ipse Dauid. Quid ergo hoc ad Christum? Si omnia quæ tunc agebantur, figuræ erant futurorum, inuenimus ibi Christum & multo maximè: nam illud, Ne corrumpas in tituli inscriptionẽ, non video quomodo pertineat ad illũ Dauid. Nõ enim aliquis titulus inscriptus erat ipsi Dauid, quẽ corrumperet Saul. Videmus autem in passione Domini scriptum fuisse Matt.27.e. titulum, Rex Iudæorũ: vt ille titulus exprobraret frõ- Ioan.19.d. tem ipsorum, quòd à rege suo manus nõ abstinuerũt. D In illis enim Saul erat, in Christo Dauid erat. Christus enim, sicut dicit apostolicum Euangeliũ, est quod no- Rom.1.a. Matth.1.a. uimus, quod confitemur, ex semine Dauid secundum carnem: nam secundum diuinitatem supra Dauid, suprà omnes homines, supra cælum & terram, supra angelos, suprà omnia visibilia & inuisibilia, quia omnia Ioan.1.a. per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: dignatus tamẽ homo fieri ex semine Dauid ad nos venit, quia de tribu Dauid natus est, vnde virgo Maria Luc.1.b.& 2.a. quæ peperit Christum. Inscriptus itaque titulus ille est, rex Iudæorum. Saul, vt diximus, populus Iudæo- Ioan.19.d. rum erat, Dauid Christus erat, titulus ibi, Rex Iudæorum. Indignati sunt Iudæi, quia inscriptus erat titulus, Rex Iudæorũ: puduit illos habere regẽ quem crucifigere potuerunt. Non enim viderunt, quia ipsa crux in qua eum fixerunt, futura erat in frontibus regum. Cùm ergo indignarentur ex illo titulo, adierunt Pilatum iudicem, cui obtulerunt occidendum Chri-

ſtum;& dixerunt ad eum: Noli ſcribere ſic, rex Iudæo-
rum: ſed ſcribe, quia ipſe dixit ſe regē eſſe Iudęorum.
Ioan.19.d. Et quia iam cantatum erat per ſpiritum ſanctum; In
finem, ne corrumpas in tituli inſcriptionē: reſpondit
eis Pilatus; Quod ſcripſi ſcripſi: quid mihi ſuggeritis
falſitatē? Ego non corrumpo veritatē. Audiuimus er-
go quid ſibi velit, ne corrūpas in tituli inſcriptionem.
1.Reg.24.a. Quid ergo eſt; cùm fugeret à facie Saul in ſpeluncam?
Quod quidem & Dauid ille fecit: ſed quia in illo non
inuenimus tituli inſcriptionē, in hoc inueniamus fu-
gam in ſpeluncam. Figurabat enim aliquid illa ſpelū-
ca qua ſe texit Dauid. Quare autem ſe texit? Vt oc-
cultaretur, & non inueniretur. Quid eſt contegi ſpe-
lunca? Contegi terra. Qui enim fugit in ſpelunca, ter-
ra contegitur ne videatur. Portabat autem terram Ie-
ſus; carnem quam acceperat de terra: & in ea ſe occul-
1.Cor.2.b. tabat; ne à Iudæis inueniretur Deus. Si enim cogno-
uiſſent, nūquam Dominū gloriæ crucifixiſſent. Qua-
re ergo Dominum gloriæ non inuenerunt? Quia ſpe-
lūca ſe texerat, id eſt, carnis infirmitatem oculis obii-
ciebat: maieſtatem autem diuinitatis in corporis te-
gmine, tanquam terræ abdito contegebat. Illi ergo nō
cognoſcentes Deum, crucifixerunt hominem. Nec
mori potuit niſi in homine, nec crucifigi potuit niſi in
homine: quia nec teneri poſſet niſi in homine. Oppo-
ſuit malè quærentibus terram, ſeruauit bene quæren-
tibus vitam. Fugit ergo ſecundum carnem in ſpelun-
cā à facie Saul. Quòd ſi & hoc velis accipere, ita Do-
minum fugiſſe in ſpeluncam à facie Saul, quia paſſus
eſt: vſqueadeò ſe occultauit Iudæis, vt & moreretur.
Quantūlibet enim ſæuirent in eum Iudæi donec mo-
reretur: adhuc putabant eū poſſe liberari, & oſtendere
miraculū aliquod quòd filius Dei eſſet. Hoc prædictū
Sap.2.d. erat in lib. Sapientiæ: Morte turpiſſima condēnemus
illum: erit enim reſpectus illi ex ſermonibus illius. Si
enim verè filius Dei eſt, ſuſcipiet illū, & liberabit illū
de manibus contrariorū. Quia ergo crucifigebatur,
& non liberabatur, crediderunt illū non eſſe filiū Dei.
Propterea inſultantes pendenti in ligno, & caput agi-
Matth.27.e. tantes, dicebant illi: Si filius Dei es, deſcēde de cruce:
Alios ſaluos fecit; ſeipſum ſaluare non poteſt. Iſta di-
Sap.2.d. centes, ſicut eſt in ipſo libro Sapientiæ, hæc cogitaue-
runt & errauerunt. Excæcauit enim illos malitia eorū.
Quid enim magnū erat de cruce deſcendere, cui fā-
cile fuit de ſepulchro reſurgere? Sed quare? Quia vſ-
que ad mortem voluit eſſe patiens, vt fugeret à facie
Saul in ſpeluncam. Etenim ſpelunca, inferior pars ter-
ræ poteſt accipi. Et certè quòd manifeſtum eſt, & cer-
tum omnibus hominibus, corpus eius in monumēto
poſitū eſt, quod erat exciſum in petra. Hoc ergo mo-
numentum ſpelunca erat, illuc fugit à facie Saul. Tā-
diu enim perſecuti ſunt illum Iudæi, quoaduſque po-
neretur in ſpelunca. Vnde probamus quòd tamdiu il-
lum perſecuti ſunt, quouſque ibi poneretur? Etiam
mortuum in cruce pendētem lancea vulnerauerunt.
Ioan.19.f. At vbi inuolutus, curato funere poſitus eſt in ſpelun-
ca, iam nihil habuerunt quòd carni facerent. Reſurre-
xit Dominus ex illa ſpelunca illæſus, incorruptus, quò
1.Reg.24.a. fugerat à facie Saul, occultans ſe impiis quos præfigu-
Luc.24.f. rabat Saul, oſtendens ſe autem mēbris ſuis. Nam re-
ſurgentis membra à membris eius palpata ſunt: mem-
bra enim eius Apoſtoli tetigerūt reſurgentem, & cre-
diderunt: & ecce nihil profuit perſecutio Saulis. Au-
diamus ergo iam pſalmū, quia de titulo eius ſatis lo-
cuti ſumus, quantū Dominus dare dignatus eſt. Miſe-
rere mei Deus; miſerere mei, quoniam in te confidit
anima mea.) Chriſtus in paſſione dicit, Miſerere mei
Deus. Deo Deus dicit, miſerere mei. Qui cū patre mi-
ſeretur tui, in te clamat, miſerere mei. Etenim quod
de illo clamat, miſerere mei, tuum eſt. A te hoc ac-
cepit, propter te liberandum carne indutus eſt. Caro

A ipſa clamat, Miſerere mei Deus, miſerere mei. Homo
ipſe; anima eſt & caro. Totum enim hominem ſuſce-
pit verbum, & totus homo factus eſt verbum. Ne ideo
putetur non ibi fuiſſe animam, quia euangeliſta ita di-
cit: Verbū caro factū eſt, & habitauit in nobis. Etenim Ioan.1.b.
dicitur, caro homo, ſicut alio loco dicit Scriptura: Et Eſa.40.a.
videbit omnis caro ſalutare Dei. Nunquid caro ſola Luc.3.a.
videbit, & anima ibi non erit? Iterum dicit ipſe Do-
minus de hominibus: Sicut dediſti ei poteſtatem om- Ioan.17.a.
nis carnis. Nunquid in ſolam carnem acceperat pote-
ſtatem, & non maximè in animas quas primitùs libe-
rabat? Ergo ibi erat anima, ibi erat caro, ibi totus ho-
mo: totus homo cum verbo; & verbum cum homi-
ne, & homo & verbum vnus homo, & verbum & ho-
mo vnus Deus. Dicat ergo, Miſerere mei Deus, miſe-
rere mei. Nō expaueſcamus voces petentis miſericor-
diam & exhibentis. Ideo enim petit, quia exhibet: ad
hoc enim homo, quia miſericors, non vt conditionis
neceſſitate naſceretur, ſed vt nos de cōditione neceſ-
B ſitatis liberaret. Miſerere mei Deus, miſerere mei:
Quoniam in te confidit anima mea.) Audis magiſtrū
orantem; diſce orare. Ad hoc enim orauit, vt doceret
orare: quia ad hoc paſſus eſt, vt doceret pati, ad hoc re-
ſurrexit, vt doceret ſperare reſurrectionē. Et in vmbra
alarum tuarū ſperabo, donec tranſeat iniquitas.) Hoc
planè iam totus Chriſtus dicit: hic eſt & vox noſtra.
Nō enim iam tranſiuit iniquitas, adhuc feruet iniqui-
tas. Et in fine dixit ipſe Dominus abundantiam futu-
ram iniquitatis: Et quoniam abundabit iniquitas, Matth.24.b.
refrigeſcet charitas multorum: qui autē perſeuerauc-
rit vſque in finem, hic ſaluus erit. Quis autē perſeue-
rabit vſque in finem, quoaduſque tranſeat iniquitas?
Qui fuerit in Chriſti corpore, qui fuerit in membris
Chriſti, & à capite didicerit patientiam perſeuerandi.
Tranſis tu, & ecce tranſierunt tentationes tuæ: & is in
aliā vitā in quā ierunt ſancti, ſi ſanctus fueris. In aliam
C ierūt martyres. Si martyr fueris, ibis & tu in aliā vitā.
Nunquid quia tu trāſiſti hinc, propterea iam tranſiit
iniquitas? Naſcūtur alij iniqui, ſicut moriūtur alij ini-
qui. Quomodo ergo alij iniqui moriuntur, & alij na-
ſcūtur: ſic alij iuſti eunt, & alij naſcūtur. Vſque in finē
ſeculi nec iniquitas deerit premēs; nec iuſtitia patiēs.
Et in vmbra alarum tuarū ſperabo, donec tranſeat ini-
quitas: id eſt, tu proteges me, & vt ab æſtu iniquitatis
non areſcam, tu vmbraculum præbebis mihi. Cla-
mabo ad Deum altiſſimū.) Si altiſſimus eſt, quomo-
do audit te clamantem? Nata eſt experimēto fiducia.
Deū, inquit, qui benefecit mihi) Si antequam eum
quærerem, benefecit mihi, clamantem me non exau-
diet? Bene enim nobis fecit Dominus Deus mittēdo
nobis Saluatorem noſtrum Ieſum Chriſtum: vt mo-
reretur propter delicta noſtra, & reſurgeret propter Rom.4.d.
iuſtificationem noſtram. Pro qualibus mori voluit fi-
D lium ſuum? Pro impiis. Impij autem non quærebant
Deum, & quæſiti ſunt à Deo. Sic eſt ergo ille altiſſi-
mus, vt nō ſit ab illo longè miſeria noſtra & gemitus
noſter: quia propè eſt Dominus his qui obtriuerunt Pſal.33.
cor. Clamabo ad Deum altiſſimum, Deum qui bene-
fecit mihi. Miſit de cælo, & ſaluum fecit me.) Iam
homo ipſe, iam caro ipſa, iam filius Dei ſecundū no-
ſtram participationem manifeſtum eſt, quia ſaluatus
eſt: & miſit de cælo pater, & ſaluauit eum, & miſit de
cælo, & reſuſcitauit eum. Sed vt noueritis, quia & ipſe
Deus eſt, & ipſe ſe reſuſcitauit: vtrunque poſitū eſt in
ſcriptura, quia & pater illū reſuſcitauit, & quia ipſe ſe
reſuſcitauit. Audite, quia pater illū reſuſcitauit. Apo-
ſtolus dicit: Factus eſt, inquit, obediens vſq; ad mortē, Philip.2.b.
mortem autē crucis. Propter quod & Deus eum ex-
altauit, & donauit ei nomen quod eſt ſuper omne no-
men. Audiſtis patrem reſuſcitantem & exaltantem fi-
lium: audite quia & ipſe carnem ſuam reſuſcitauit. In
figura

Ioan.2.d. figura templi dicit ad Iudæos, Soluite templum hoc, & in triduo suscitabo illud: Euangelista autem exposuit nobis quid diceret: hoc autem, inquit, dicebat de templo corporis sui. Modò ergo ex persona precantis, ex persona hominis, ex persona carnis dicit: Misit de cælo, & saluum me fecit.) Dedit in opprobrium conculcantes me.) Qui illum conculcauerūt? Qui mortuo insultauerunt; qui tanquam hominem crucifixerunt, quia Deum non intellexerunt, dedit eos in opprobrium. Videte si non est factum. Nō futurum credimus, sed completum agnoscimus. Sæuierunt Iudæi in Christum, superbierunt in Christum. Vbi? In ciuitate Hierusalem. Vbi enim regnabant, ibi tumebant; ibi ceruices erexerunt. Post passionem Domini eradicati inde sunt: & perdiderunt regnum, in quo regem Christum agnoscere noluerunt. Quemadmodū dati sunt in opprobrium, videte: dispersi sunt per omnes gentes, nusquā habentes stabilitatē, nusquā certam sedē. Propterea autem adhuc Iudæi sunt, vt libros nostros portent ad confusionē suam. Quando enim volumus ostēdere prophetatum Christum, proferimus Paganis istas literas. Et ne fortè dicant duri ad fidem, quia nos illas Christiani cōposuimus, vt cum euangelio quod prædicamus finxerimus prophetas, per quos prædictum videretur quod predicamus, hinc eos conuincimus, quia omnes ipsæ literæ quib9 Christus prophetatus est, apud Iudęos sunt, omnes ipsas literas habent Iudæi. Proferimus codices ab inimicis, vt confundamus alios inimicos. In quali ergo opprobrio sunt Iudæi? Codicem portat Iudæus, vnde credat Christianus. Librarij nostri facti sunt, quomodo solent serui post dominos codices ferre: vt illi portando deficiant, illi legendo proficiant. In tale opprobriū dati sunt Iudæi: & impletum est quod tanto antè prędictum est: Dedit in opprobrium conculcantes me. Quare autem opprobrium est fratres, vt hūc versum legant, & ipsi cæci attendant ad speculum suum? Sic enim apparent Iudæi de Scriptura sancta quā portant, quomodo apparet facies cęci de speculo: ab aliis videtur, ab ipso non videtur. Dedit in opprobrium cōculcantes me. Quærebas fortè cū diceret, Misit de cælo, & saluum me fecit. Quid misit de cælo? Quem misit de cęlo? Angelum misit, vt saluum faceret Christum, & per seruum saluus fit Dominus? Omnes enim angeli creatura seruiēs Christo est. Ad obsequium mitti potuerunt angeli, ad seruitium mitti potuerunt, non ad adiutorium: sicut scriptum est, quòd angeli ministrabant ei, non tanquam misericordes indigenti; sed Matt.4.b. tanquam subiecti omnipotenti. Quid ergo misit de cælo, & saluum fecit me? Modò audiemus in alio versu, quid de cælo miserit. Misit de cælo misericordiam suam & veritatem suam.) Ad quam rem? Et eruit animam meam de medio catulorum leonum. Misit, inquit, de cælo misericordiam suam & veritatem suam: Ioan.14.a. & ipse Christus ait: Ego sum veritas. Missa est ergo veritas, vt erueret animam meam hinc de medio catulorum leonū. Missa est misericordia: ipsum Christum inuenimus & misericordiam & veritatem. Misericordiam nobis compatientem, & veritatē nobis tribuētem. Hoc est ergo quod paulo antè dixi: Quia & ipse se resuscitauit. Si enim veritas resuscitauit Christum, & si veritas animā Christi eruit de medio catulorum leonum: vt misericors fuit mori pro nobis, ita verax fuit resurgere ad iustificandos nos. Dixerat enim se resurrecturū, & veritas mentiri non potuit. Et quia veritas & verax, propterea cicatrices veras ostendit, quia vera vulnera pertulit. Has cicatrices tenuerunt discipuli, palpauerunt, manifestauerunt sibi: exclamauit qui misit digitos in compunctum latus, & ait, Domi- Ioan.20.g. nus meus & Deus meus. Misericordia pro illo mortuus erat, & veritate ad illū resurrexerat. Misit de cæ-

A lo misericordiā suam & veritatē suam; Et eruit animam meam de medio catulorum leonum.) Qui sunt catuli leonum? Populus ille minutus, male deceptus, male seductus à principibus sacerdotum Iudæorum: vt illi leones, illi catuli leonum. Omnes fremuerunt, omnes occiderūt. Audituri enim sumus hic & cædem ipsorum modò in consequentibus versibus psalmi huius. Et eruit, inquit, animam meam de medio catulorum leonum. Quare dicis, & eruit animā meam? Quid enim passurus eras, vt erueretur anima tua? Dormiui conturbatus.) expressit Christus mortem suā. Certè de illo Dauid legimus, quòd fugerit in speluncam, non tamen quia dormiuit in spelunca. Alius 1.Reg.24.a. Dauid est in spelunca, alius Dauid est qui dicit: Dormiui conturbatus. Videmus perturbationem ipsius: non illo turbato, sed illis turbatibus. Turbatum enim se dixit, secundū opinionē frementium: non secūdum cedentis conscientiā. Putauerunt se illū turbasse, pu- B tauerūt vicisse: ille autē dormiuit conturbatus. Tam placatus erat iste turbatus, vt quādo vellet, dormiret. Nemo dormit turbatus: omnes qui perturbantur, aut à somno excitantur, aut in somnum vergi nō permittuntur. Ille autē turbatus est, & dormiuit. Magna humilitas perturbati, magna potestas dormiētis. De qua potestate veniebat quòd dormiuit? De qua ipse di- Ioan.10.d. cit: Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo sumendi eam. Nemo tollit eam à me, sed ego eam pono, & iterum sumo eam. Turbauerunt illi, & dormiuit ipse: cuius typū gerebat Adā, Gen.2.c. quando immisit ei Deus soporem, vt de latere illi cōiugem faceret. Non enim poterat vxorem facere primo homini etiam de latere vigilantis? aut propterea voluit eum dormire, ne sentiret cùm sibi costa detraheretur? Postremò, quis ita dormit, vt osse sibi cōuulso non expergiscatur? Qui potuit sine dolore auferre costam dormienti, potuit & vigilāti. Sed quare voluit dormienti facere? Quia dormienti Christo in cruce, C facta est coniunx de latere. Percussum est enim latus Ioan.19.f. pendentis de lancea; & profluxerūt ecclesiæ sacramēta. Dormiui, inquit, cōturbatus. Et in alio psalmo manifestat hoc, vbi ait: Ego dormiui, & somnum cepi. Ibi Psal.3. expressit potestatē suam. Poterat & illic dicere: Dormiui, sicut dixit hic. Quid est autem, ego dormiui? Id est, quia volui, dormiui. Non illi me in somnum nolētem compulerūt: sed mea voluntatē ego dormiui; secundū illud: Potestatē habeo ponendi animā meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Propterea ibi sequitur & dicit: Ego dormiui, & somnum cepi, & Ioan.10.d. exurrexi; quoniam Dominus suscipiet me. Dormiui conturbatus: Vnde turbatus? Quibus turbātibus? Videamus quomodo induat malam cōscientiā Iudæis, volētibus excusare se ab interfectione Domini. Nam propterea eum, sicut loquitur euangelium, iudici tra- D diderunt, ne ipsi eum occidisse viderentur. Cùm enim dixisset eis iudex tūc Pilatus, Accipite eum vos, & se- Ioan.19.a. cundum legem vestram iudicate eum: responderunt, Nobis non licet interficere quēquam. Interficere nō licet, tradere ad interficiendum licet? Quis autem occidit? Qui audito clamore cessit, an qui clamando vt occideretur extorsit? Ipse Dominus dicat testimoniū à quibus occisus est, vtrum ab illo Pilato, qui nolens Matt.27.d. cum occidit: vnde etiā eum flagellauit, & veste ignominiosa induit, & flagellatū ad eorū oculos produxit, Ioan.19.a. vt saltem pœna flagellorū eius satiati, eum occidi non extorquerent. Propterea etiam cùm videret eos perseuerare, sicut legimus, lauit manus suas: & dixit: In- Matt.27.f. nocens ego sum à sanguine iusti huius. Videritis verū, ille innocens, qui vel cessit clamantibus: multo magis tamen illi nocentes, qui clamando eum occidere voluerunt. Sed nos interrogemus & audiamus Dominū, quibus tribuat mortē suam, quia dixit, Dormiui turbatus.

batus. Interrogemus eum, & dicamus: Quoniam dormisti turbatus, qui te persecuti sunt? Qui te occiderunt? Nunquid fortè Pilatus qui militibus dedit in ligno suspendendum, clauis transfigendũ? Audite qui. Filij hominum.) Illos vtique dicit, quos persecutores passus est. Sed quomodo ipsi occiderũt qui ferrũ non ferebant? Qui gladium non strinxerunt, qui impetum in eum nõ fecerunt ad occidendum, vnde occiderũt? Dentes eorum, arma & sagittę: & lingua eorũ gladius acutus.) Noli attendere inermes manus, sed os armatum: inde gladius processit quo Christus occideretur, quomodo & de ore Christi, vnde & Iudæi occiderentur. Habet enim ille gladium bis acutum, occidentis & resurgentis: & resurgens percussit eos, & diuisit ab eis quos faceret fideles suos. Illi malũ gladium, ille bonum. Illi sagittas malas, ille bonas. Nam habet & ipse sagittas bonas, verba bona: vnde sagittet cor fidele vt ametur. Ergo aliæ istorũ sagittæ, & alius istorum gladius. Filij hominum dentes eorum arma & sagittæ: & lingua eorum machæra acuta. Lingua filiorum hominum machæra acuta, & dentes eorũ arma & sagittæ. Quando ergo percusserunt, nisi quãdo clamauerunt, Crucifige, crucifige? Et quid tibi fecerunt ô Domine? Exultat hic Propheta. Superius enim omnes illos versus Dominus loquebatur. Propheta quidẽ sed ex persona Domini, quia in Propheta Dominus. Et quando loquitur ex persona sua Propheta, ipse Dominus loquitur per eum qui ei dictat veritatem quã loquatur. Modò ergo ex persona Prophetæ, audite fratres mei. Vidit Dominũ in spiritu iste Propheta humiliatum, cæsum, flagellatũ, colaphis percussum, expalmatum manibus, sputis illitũ, spinis coronatum, ligno suspensum. Illos sæuientes, illũ tolerantẽ: illos exultãtes, illũ quasi victum vidit in spiritu: & post illam iam omnem humiliationẽ, & illorum furorẽ, resurrexisse eum, & illa omnia quæ fecerant Iudæi sæuiẽtes facta esse inania, & eleuatus gaudio tanquam videret fieri. Exaltare, inquit, super cælos Deus.) Homo in cruce, & super cælos Deus. Remaneant in terra sæuientes, tu in cælo esto iudicãs. Vbi sunt qui furebant? vbi sunt dẽtes eorum arma & sagittæ? Nõnne sagittæ infantium factæ sunt plagæ eorum? Alio enim loco Psalmus hoc dicit, volens eos ostendere inaniter sæuisse, & inaniter in furias præcipitatos esse: quoniã nihil potuerunt facere Christo ad horam crucifixo, & postea resurgẽti, atque in cælo sedenti. Sagittæ infantiũ factæ sunt plagæ eorũ. Quomodo infantes faciunt sibi sagittas? De cannis? Sagittæ autem quæ? aut quæ vires? aut qui arcus? aut qui ictus? aut quod vulnus? Exaltare super cælos Deus. Et super omnem terrã gloria tua.) Vt quid exaltaris super cælos Deus? Fratres, exaltatum Deum super cælos non videmus, sed credimus. Super omnẽ autem terram gloriam eius non tantũ credimus, sed etiam videmus. Qualẽ verò vesaniã patiantur hæretici, quæso vt attendatis. Illi præcisi à cõpagine ecclesiæ Christi, & partẽ tenẽtes, totũ amittẽtes, nolũt cõmunicare orbi terrarũ, quo diffusa est gloria Christi. Nos autẽ catholici in omni terra sumus, quia omni terræ cõmunicamus quacũque gloria Christi diffusa est. Videmus enim quod tunc cantatum est, modò completum: Exaltatus est super cælos Deus noster, & super omnem terram gloria ipsius. O hæretica insania, quod non vides credis mecũ; quod vides negas? Credis mecum exaltatum Christum super cælos, quod nõ videmus: & negas gloriã eius super omnẽ terrã, quod videmus. Exaltare super cælos Deus, & super omnẽ terrã gloria tua. Redi ad verba Domini, & ipse Dominus narrare nobis incipit tanquam alloquens nos, exultãte etiã Propheta & dicẽte: Exaltare super cęlos Deus, & super omnẽ terrã gloria tua. Cõfirmat nos & ipse, tanquã dicens nobis: Quid mihi facere potuerunt illi

Apoc. 1. d.

Matt. 27. c.
Ioan. 19. a.

Psal. 63.

A qui me persecuti sunt? Quare autem nos alloquitur? Quia faciunt & nobis. Sed nihil faciunt qui nos similiter fuerint persecuti. Videat enim charitas vestra alloquentem nos Dominum, & exhortantẽ nos exemplo suo. Muscipulam parauerunt pedibus meis, & incuruauerunt animam meam.) Voluerunt illã quasi de cælo deponere, & ad inferiora deprimere. Curuauerunt animam meam.) Foderunt ante faciem meam foueam, & ipsi inciderunt in eam.) Mihi nocuerunt, an sibi? Ecce ille exaltatus est super cælos Deus, & ecce super omnem terram gloria ipsius. Regnũ Christi videmus, vbi est regnum Iudæorum? Quoniam ergo fecerunt quod facere nõ debuerũt, factum est in illos quod pati debuerunt: ipsi foderunt foueam, & ipsi inciderũt in eam. Quòd enim persecuti sunt Christum, Christo non obfuit, sed ipsis obfuit. Et nolite putare fratres, ipsis solis hoc accidisse. Omnis qui parat foueã fratri suo, necesse est vt ipse incidat in eam. Intendite B fratres mei, Christianos oculos habete, nolite decipi visibilibus. Fortè enim alicui vestrũm, quia hoc dixi, subuenit modò, si quis voluit fratri suo fraudem facere, & voluit ei aliquas insidias machinari, & machinatus est, & impleuit, & cecidit frater in insidias eius, & spoliatus est, aut pressus est siue carcere, siue falso testimonio, siue aliqua nefaria criminatione circunuẽtus: videtur autẽ iste oppressus; ille oppressisse; iste victus, ille vicisse: & falsum putatur quod diximus, quoniam quicunque foueã parauerit fratri suo, ipse cadit in eam. Interrogo vos tanquam Christianos, vt sumatis exemplum de his quæ iam nouimus. Pagani persecuti sunt martyres. Martyres capti sunt, ligati sunt, in carcerẽ missi sunt, bestiis subiecti sunt, alij ferro percussi, alij ignibus concremati. Vicerunt persequentes, & victi sunt martyres? Absit. Quære gloriam martyrum apud Deum, quære foueã Paganorum in conscientia. Vbi enim est fouea quò cadit impius? In conscientia mala. Putas eum in foueam nõ cecidisse, C qui lucẽ Dei & Christi perdidit, & cæcitate percussus est? Si non caderet in foueã, videret ante se: nescit quò eat, quomodo qui ambulat in via cùm ceciderit in foueam, perdidit viam. Videtis ergo omnes malefactores perdidisse viã, implicatos facinore. Sed iã te tradidit in manus fortè latronis, aut in manus alicuius iniusti: †vel circũuenire te satagit apud iudicẽ, & tu in pressura es, ille lætatur, ille exultat. Noli, vt iam dixi, noli habere oculos Paganorum: Christianos oculos habe. Vide illum qui in te exultat, ipsa exultatio est fouea ipsius. Melior est enim tristitia iniqua patientis, quàm lætitia iniqua facientis. Ipsa lætitia iniqua facientis, ipsa est fouea: illuc quisque cũ ceciderit, oculos perdit. Te doles, quia perdidisti vestem: & illũ nõ doles, quia perdidit fidẽ? Quis vestrũm grauiore dãno percussus est? Ecce ille occidit, tu occideris. Viuit ille, tu mortuus es? Absit. Vbi est fides Christianorum? & vbi est D ille qui moritur ad tempus? Audiat Dominum suum: Qui credit in me, licet moriatur, viuit. Ergo qui non credit, licet viuat, mortuus est. Foderunt ante faciem meam foueam, & ipsi inciderunt in eã. Omnibus malis necesse est vt hoc cõtingat. Bonorũ autẽ patientia, præparatione cordis excipit voluntatẽ Dei, & gloriatur in tribulationibus: dicens quod sequitur: Paratum cor meũ Deus, paratum cor meum, cantabo & psallam. (Quid fecit mihi? Parauit foueã, cor meũ paratum est. Ille parauit foueam ad decipiendum, ego cor non parabo ad perpetiendum? Ille parauit foueam ad opprimendum, ego cor non parabo ad tolerandum? Propterea ille incidet in eam, ego autem cantabo & psallam. Audi cor paratum in Apostolo, qui imitatus est Dominum suum: Gloriamur, inquit, in tribulationibus: quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes verò nõ confundit:

al. vel circumuenti à se iudicijs

Ioan. 11. d.

Psal. 7.

Rom. 5. a.

quia

quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctū qui datus est nobis. Erat in pressuris, in catenis, in carceribus, in plagis, in fame & siti, in frigore & nuditate, in omni vastatione laborū & dolorum: & dicebat, gloriamur in tribulationibus. Vnde? Quia paratum est cor eius: ideo cātabat & psallebat, Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, cantabo & psallam. Exurge gloria mea.) Ille qui fugerat à facie Saul in speluncam: Exurge gloria mea, glorificatus Iesus post passionem. Exurge psalteriū & cithara. Quid vocat vt surgat? Duo organa video, corpus autē Christi vnum video: vna caro resurrexit, & duo organa surrexerūt. Alterū ergo organum psalterium, alterum cithara. Organa dicuntur omnia instrumenta Musicorum. Non solum illud organum dicitur quod grande est, & inflatur follibus: sed quicquid aptatur ad cantilenam, & corporeum est, quo instrumēto vtitur qui cantat, organum dicitur. Distincta sunt autem inter se ista organa, & volo, quantum Dominus dat, indicare vobis: & quomodo distincta sunt, & quare distincta, & quare vtrique dicatur, exurge. Iam diximus vna caro Domini resurrexit: & dicitur: Exurge psalterium & cithara. Psalterium est organū, quod quidem manibus fertur percutiētis, & chordas distētas habet: sed illum locum vnde sonum accipiunt chordæ, illud concauum lignum quod pendet & tactū resonat, quia cōcipit aërem, psalteriū in superiore parte habet. Cithara autem hoc genus ligni cauū & resonans in inferiore parte habet. Itaque in psalterio chordæ sonum desuper accipiunt: in cithara autem chordæ sonū ex inferiore parte accipiunt. Hoc interest inter psalteriū & citharā. Quid ergo duo hæc organa nobis figurant? Excitat enim Christus Dominus noster psalteriū suū & citharam suā; & dicit: Exurgā diluculò. Puto quia hic iam agnoscitis Dominū resurgentē. Legimus in Euangelio: Videte horā resurrectionis. Quamdiu per vmbras quærebatur Christus? Lux itaque agnoscatur, diluculo surrexit. Sed quid est psalterium? quid est & cithara? Per carnem suam Dominus duo genera factorum operatus est, miracula & passiones. Miracula desuper fuerunt, passiones de inferiori fuerūt. Illa enim quæ fecit miracula, diuina erant: sed per corpus fecit, per carnem fecit. Caro ergo diuina operans, psalteriū est: caro humana patiēs, cithara est. Sonet psalterium, illuminētur cæci, audiant surdi; stringantur paralytici, ambulent claudi, surgant ægroti, resurgāt mortui: iste est sonus psalterij. Sonet & cithara, esuriat, sitiat, dormiat, teneatur, flagelletur, irrideatur, crucifigatur, sepeliatur. Cùm ergo vides in illa carne quædam sonuisse desuper, quædam de inferiori parte, vna caro resurrexit: & in vna carne agnoscimus & psalterium & citharā. Et ista duo genera factorum impleuerunt euangelium, & prædicatur in gentibus. Nā & miracula & passiones Domini prædicantur. Ergo surrexit psalteriū & cithara diluculò, & confitetur Domino. Et quid ait? Cōfitebor tibi in populis Domine, & psallam tibi in gētibus: quia magnificata est vsque ad cælos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua.) Cæli supra nubes, & nubes infra cælos: & tamen ad hoc cælū proximū pertinent nubes. Sed aliquando nubes recumbunt super montibus, vsqueadeò in proximo aëre conglomerantur. Cælum autē sursum est, habitationes angelorum, sedium, dominationū, principatuum, potestatum. Illud ergo fortè videatur fuisse dicendū: Magnificata est vsq; ad cælos veritas tua, & vsque ad nubes misericordia tua. Etenim in cęlo angeli laudant Deum, videntes ipsam speciem veritatis, sine vlla caligine visionis, sine† interpolatione aliqua falsitatis: vident, diligunt, laudant, non fatigantur. Ibi veritas: hic autē in nostra miseria vtique misericordia. Misero enim præbēda est misericordia: nō enim opus

1.Cor.11.ſ. *Organa.* *Psalterium.* *Cithara.* *Matt.28.a.* *Matt.11.a.* *Matth.27.ſ.* *al. interpellatione.*

A est misericordia sursum, vbi nullus est miser. Hoc propterea dixi, quia videtur congruentius dici potuisse: Magnificata est vsque ad cælos veritas tua, & vsque ad nubes misericordia tua. Nubes enim intelligimus prædicatores veritatis, homines portantes istam carnem caliginosam quodammodo, sed vnde Deus & coruscat miraculis, & tonat præceptis: & ipsi sunt illæ nubes de quibus dicit Esaias ex persona Domini, increpans quādam vineam malam, sterilem, spinosam: Mandabo nubibus meis, ne pluant super eā imbrē: id est, mādabo apostolis meis vt deserant Iudæos, & non illis euangelizēt, sed euāgelizent in terra bona gentiū, vnde nō spinę, sed vuę procedāt. Nouimus ergo nubes Dei esse prædicatores veritatis, prophetas, apostolos, omnes rectè proferentes verbū veritatis, & habētes in se lumen occultū, sicut habent nubes vnde coruscāt: homines ergo nubes. Quid sibi itaque vult Domine, quia magnificata est vsque ad cælos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua? Veritas prępollet in angelis: sed dedisti illam & hominibus, & deduxisti illam vsque ad nubes. Sursum misericordia videntur angeli nō indigere: sed quia hominibus miseris tu misereris, & præbendo illis misericordiam communione resurrectionis angelos facis, vsque ad cælos est misericordia tua. Gloria Dño Deo nostro, & misericordię ipsius, & veritati ipsius; quia nec deseruit nos misericordia facere beatos per gratiam suam, nec fraudauit nos veritate: quia primò veritas carne cooperta venit ad nos, & sanauit per carnem suam oculū interiorem cordis nostri, vt eam postea facie ad faciē videre possemus. Agentes ergo illi gratias, dicamus cum Psalmo ipso vltimos versus quos iamdudum etiam dixi: Exaltare super cęlos Deus, & super omnem terram gloria tua.) Hoc enim ei dixit Propheta ante tot annos, hoc modò videmus nos: hoc ergo dicamus & nos.

Esa.5.b. B *1.Cor.13.d.*

IN PSALMVM LVII. ENARRATIO.

C VOx quam cantauimus, audiēda nobis magis est quàm clamanda. Omnibus enim tanquā in concione generis humani veritas clamat: Si vtique verè iustitiam loquimini, recta iudicate filij hominū.) Cui enim iniquo nōdum facile est loqui iustitiā? Aut quis de iustitia interrogatus, quando nō habet causam, non facilè respondeat quid sit iustum? Quandoquidē manu formatoris nostri in ipsis cordibus nostris veritas scripsit: Quod tibi nō vis fieri, ne facias alteri? Hoc & antequam lex daretur, nemo ignorare permissus est: vt esset vnde iudicarentur, & quibus lex non esset data. Sed ne sibi homines aliquid defuisse quererētur, scriptum est & in tabulis quod in cordibus nō legebant. †Non enim & scriptum non habebant, sed legere nolebant. Oppositum est oculis eorum quod in cōscientia videre cogerentur: & quasi forinsecus admota voce Dei, ad interiora sua homo compulsus est, dicente D Scriptura: In cogitationibus enim impij, interrogatio erit. Vbi interrogatio, ibi lex. Sed quia homines appetentes ea quæ foris sunt, etiā à seipsis exules facti sunt, data est etiam conscripta lex: non quia in cordibus scripta non erat, sed quia tu fugitiuus eras cordis tui, ab illo qui vbique est comprehenderis, & ad teipsum intrò reuocaris. Propterea scripta lex quid clamat eis qui deseruerunt legem scriptam in cordibus suis: Redite præuaricatores ad cor. Quis enim te docuit, nolle accedi ab altero ad vxorem tuā? Quis te docuit, nolle tibi furtum fieri? Quis te docuit, nolle iniuriam pati, & quicquid aliud vel vniuersaliter vel particulariter dici potest? Multa enim sunt, de quibus singulis interrogati homines, clara voce respondeant, nolle se pati. Age, si non vis pati ista, nūquid solus es homo? nonne in societate viuis generis humani? Qui tecum factus est, socius tuus est: & omnes facti ad imaginē Dei, nisi terrenis cupiditatibus conterant quod ille formauit.

Matth.7.b. *Tob.4.c.* *al. Non enim est scriptum, quia non habebant.* *Sapien.1.a.* *Rom.2.c.* *Esa.46.c.* *Deut.5.b.* *Genes.1.d.*

A Quod ergo tibi non vis fieri, noli alteri facere. Iudicas enim malū esse in eo quod pati nō vis: & hoc te cogit nosse lex intima, in ipso tuo corde cōscripta. Faciebas, & clamabatur inter manus tuas. Quomodo cogeris redire ad cor tuum, cùm hoc pateris inter manus alienas? Furtum bonum est? Non. Interrogo: Adulterium bonum est? Et omnes clamant: Non. Homicidiū bonum est? Deut.5.b. Omnes clamant detestari se. Concupiscere rem proximi bonum est? Non, vox omnium est. Aut si adhuc non confiteris, accedit qui concupiscat rem tuam: placeat tibi, & responde quod vis. Omnes ergo de his rebus interrogati, clamant hæc bona non esse. Rursus de beneficiis non solùm de non nocendo, verumetiam de non præstando atque tribuendo. Interrogatur omnis anima esuriens, famem pateris? Alius habet panem, & redundat ei vltra sufficiētiam, nouit te egere, non dat. Displicet tibi esurienti: displiceat & satiato, cùm alterum esurire cognoueris. Peregrinus tectò indigens venit in patriam tuam, non suscipitur B ille: tunc clamat inhumanā esse illam ciuitatem, facile apud Barbaros sibi esse potuisse refugium. Sentit iniquitatem, quia patitur: tu fortè nō sentis. Sed oportet, vt & te cogites peregrinum: & videas quomodo tibi possit displicere qui tibi non præstiterit, quod tu in patria tua nō vis peregrino præstare. Interrogo omnes, vera sunt hęc? Vera. Iusta sunt hęc? Iusta. Sed Psalmū audite: Si verè ergo iustitiam loquimini, recta iudicate filij hominum. Non sit iustitia labiorum, sed & factorū. Si enim aliter agis quàm loqueris, bona loqueris, & mala iudicas. Si enim agis quomodo iudicas interrogatus quid sit melius, aurum an fides, non vsque adeò peruersus & deuius es ab omni veritate, vt aurū melius esse respōdeas. Præponis ergo interrogatus auro fidem. Locutus es iustitiam, audisti Psalmū: Si verè ergo iustitiā loquimini, recta iudicate filij hominum. Et vbi probabo non te ita vt locutus es iudicare? Iam C teneo responsionem tuam, præponentem auro fidem. Ecce nescio vnde amicus venit, & nullo teste aurum commendauit: solus hoc nouit, & tu quantum ad homines attinet. Est ibi alius testis qui non videtur & videt: & ille tibi aurū in secreto & in cubiculo tuo, fortè remotis omnibus arbitris commendauit. Testis est qui adest. Non in cubiculo adest parietum, sed in cubilibus conscientiarum vestrarum: commendauit ille atque discessit, nulli suorum notum fecit, rediturum se sperans, & ab amico quod dederat recepturum. Vt humana sunt, mortuus est, filiū habet, reliquit hęredē: ignorat filius quid pater habuerit, quid tibi cōmēdauerit. Esa.46.c. Eia tu redi, redi præuaricator ad cor, ibi scripta Matth.7.b. est lex: Quod tibi non vis fieri, alij ne feceris. Tob.4.c. Teipsum cogita commendasse, nulli tuorum dixisse, mortuum esse, filium reliquisse. Quid ei velles à tuo amico præstari? Responde, iudica causam, iudicis tribunal est in D mente tua, sedet ibi Deus, adest accusatrix conscientia, tortor timor. In rebus humanis es, in societate humana detineris: cogita quid velles præstari filio tuo ab amico. Noui quid tibi respondeat cogitatio tua: Sic iudica, sicut audis. Iuridica vox erit. Vox veritatis non tacet. Nō labiis clamat, sed vociferatur ex corde. Adhibe aurem, ibi esto cum filio amici tui. Vides fortasse etiam indigentem vacare, nescientem quid pater eius habuerit, vbi posuerit, cui commendauerit: cogita & filium tuum, fac illum viuere quem contemnis mortuum, te mortuū cogita vt viuas. Sed aliud iubet Deus contra auaritiam, aliud auaritia iubet contra Deum. Deus aliud, auaritia aliud: aliud in paradiso conditor noster, aliud de transuerso seductor serpens. Veniat in Genes.3.c. mētem prior casus tuus. Propterea mortalis, propterea laboras, propterea in sudore vultus tui panē comedens, propterea spinas & tribulos tibi terra germinat. Experimento disce, quod noluisti præcepto. Si vincit cupiditas, cur nō potius veritas? Et vbi est quod loquebaris? Ecce cogitas aurum negare, ecce cogitas hæreditatem amici tui prorsus abscondere. Interrogaueram paulo antè quid sit charius, & quid sit melius, aurum an fides. Quare aliud dicis, aliud agis? Nō times hanc vocem: Si verè vtique iustitiam loquimini, recta iudicate filij hominum? Ecce locutus es mihi meliorem esse fidem, & in iudicio tuo melius duxisti aurū. Non sic iudicasti vt locutus es. Vera locutus es, & falsa iudicasti: ergo & cùm loquebaris iustitiam, non vera loquebaris. Si enim verè vtique iustitiam loquimini, recta iudicate filij hominum. Quandò mihi de iustitia respondebas: erubescendo, non fatendo loquebaris. Sed ad causam præsentem iam veniamus, si placet. Vox est enim illa dulcis, & nota auribus Ecclesiæ, vox Domini nostri Iesu Christi, & vox corporis eius, vox Ecclesiæ laborantis, peregrinantis in terra, inter maledicentium & adulātium pericula viuentis. Nō timebis comminatorem, si nō amas adulatorem. Attendit ergo ille cuius hæc vox est, & videt omnes loqui iustitiam. Quis enim audet non loqui eam, ne dicatur iniustus? Cùm ergo tanquam audiret omnium voces, & intenderet omnium labia, clamabat ad eos: Si verè vtique iustitiam loquimini, si nō falsò iustitiam loquimini, si non aliud in labiis perstrepit, aliud celatur in cordibus: recta iudicate filij hominum. Audi ex Euangelio propriam vocē, eandem ipsam quæ in hoc Psalmo est. Hypocritæ, ait Dominus pharisæis, quomodo Matth.12.c. potestis bona loqui, cū sitis mali? Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborē malam, & fructum eius malum. Quid te vis dealbare paries lutee? Noui interiora tua, non fallor tectorio tuo: noui quid prætendas, noui quid regas. Neque enim Ioan.2.d. opus ei erat, ait Euangelista, vt quisquā ei perhiberet testimonium de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine. Sciebat quid esset in homine, qui fecerat hominē: & homo factus erat, vt quæreret hominem. Videte ergo si non sequantur se voces istę. Hypocritę, quomodo potestis bona loqui, cùm sitis mali? Si verè ergo iustitiā loquimini, recta iudicate filij hominum. Nónne iustitiā locuti estis, quando dixistis: Magister, Matt.22.b. scimus quia iustus es, & nullius personā accipis? Quare dolum in corde tegebatis? Quare imaginem Cæsaris creatori vestro ostendebatis, & eius imaginem in vestris cordibus delebatis? Nónne auditum est quid locuti fueritis, & expertum est quemadmodum iudicaueritis? Nónne vos crucifixistis eum quem iustum esse dixeratis? Si verè ergo vtique iustitiā loquimini, recta iudicate filij hominū. Vt quid audio locutionem vestrā, scimus quia iustus es: cùm præuideā iudicium vestrū: Crucifige crucifige? Si verè ergo iustitiā loquimini, recta iudicate filij hominum. Quid enim fecistis sæuiendo aduersus Deum qui homo erat, & occidendo regem vestrum? Non enim ideo rex non erat futurus, quia occisus est à vobis resurrecturus. In titulo vbi Matt.27.e. scriptum erat, Rex Iudæorū, posito super crucē Dñi, Ioan.19.f. linguis tribus, Hebraica, Græca & Latina, nouerat dicere iudex homo: Quod scripsi, scripsi: & Deus nō nouerat dicere, quod scripsi, scripsi? Prorsus rex vester est. Viuus rex vester est, occisus rex vester est. Ecce resurrexit, & in cælo rex vester est. Ecce venturus est: væ vobis, quia rex vester est. Ite nūc, & loquimini iustitiā, & nolite recta iudicare filij hominū. Non vultis rectè iudicare, rectè iudicabimini. Viuit enim ille rex vester, Rom.6.b. & iā nō moritur, & mors ei vltrà nō dominabitur. Ecce venit, redite præuaricatores ad cor. Ecce veniet: Esa.46.c. corrigimini antequam veniat, præuenite faciem eius in cōfessione. Psal.94. Ecce veniet, rex vester est: recordamini titulum super crucem, si non eum videtis scriptum, manet tamē. In terra non legitur, sed in cælo seruatur. Ioan.19.f. Putatis enim illam inscriptionem fuisse corruptam?

Et

Et quid ait titulus Psalmi huius? In finē ne corrumpas ipsi Dauid, in tituli inscriptionem.) Nō ergo corrumpitur illa inscriptio tituli. Rex vester est Christus, quia omnium rex Christus: quoniā ipsius est regnum, & ipse dominabitur gentium. Si ergo rex est, ecce antequam veniat, dicit vobis: Adhuc loquor, inquit, nondum iudico. Qui sic clamo comminando, nolo ferire iudicando. Si verè ergo iustitiam loquimini, recta iudicate filij hominum. Nunc autem quid facitis? Quare ista vobis dico? Etenim in corde iniquitates operamini in terra.) Iniquitatem fortè in corde solo? Audi quid sequitur: Et cor suum sequūtur manus, & cordi suo famulantur manus. Cogitatur & fit: aut ideo non fit, non quia nolumus, sed quia non possumus. Quicquid vis, & non potes, factum Deus computat. Etenim in corde iniquitates operamini in terra. Quid deinde? Iniquitates manus vestræ connectunt.) Quid est connectunt? De peccato peccatū, & ad peccatum peccatum, propter peccatum. Quid est hoc? Furtum fecit, peccatum est. Visus est. Occidere quærit eum à quo visus est. Connexum est peccatum peccato. Permiserit Deus occulto iudicio occidere eum, quē voluit occidere. Sentit sciri, quærit & alterum occidere, connexuit tertium. Dum ea molitur, forte ne inueniatur, aut quia fecit ne conuincatur, consulit mathematicum: additum est quartum. Respondet fortè aliqua dura & mala mathematicus, curritur ad haruspicem vt expietur: respondet haruspex, non se posse expiare, maleficus quæritur. Et quis omnia possit numerare, quæ connectuntur peccata peccatis? Iniquitates manus vestræ cōnectunt. Quamdiu connectis, ligas peccatum peccato: te solue à peccatis. Sed nō possum, inquis. Clama ad illum: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Veniet enim gratia Dei vt delectet te iustitia, sicut delectabat iniquitas: & homo qui ex vinculis resolutus es, exclamabis ad Deum: Dirupisti vincula mea. Quid est, dirupisti vincula mea: nisi, remisisti peccata mea? Audi quia vincula sunt. Respondet Scriptura: Criniculis peccatorum suorum vnusquisque constringitur. Nō solum vincula, sed & criniculi sunt. Criniculi sunt, qui fiunt intorquēdo: hoc est, quòd peccatis peccata connectebas. Væ his qui trahunt peccata sua, sicut restē longam. Esaias clamat: Væ his qui trahunt peccatū suum sicut restem longam: quid est aliud, quàm væ his quorum manus cōnectunt iniquitatem? Et quia vnusquisque peccatis suis constringitur, sicut & peccatis suis cæditur: Dominus malè versantes in templo flagello de resticulis facto exclusit. Sed non vis modò dirumpi vincula tua, quia non sentis vincula tua, etiam delectant te, & voluptati sunt: senties in fine cùm dicetur, Ligate illi manus & pedes, & proiicite illum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium. Exhorrescis, times, pectus tundis: dicis mala esse peccata, bonam esse iustitiam. Si verè ergo iustitiā loquimini, recta iudicate filij hominum. In vita vestra inueniātur verba vestra, in factis vestris cognoscātur labia vestra. Nolite ergo connectere iniquitatē, quia vobis ad alligaturam adhibebitur quicquid connectitis. Non audiunt, non omnes tamen: & qui non audiunt præcogniti sunt. Alienati sunt peccatores à vulua, errauerunt à ventre, locuti sunt falsa.) Et cùm iniquitatem loquuntur, falsa loquuntur: quia fallax est iniquitas. Et cùm iustitiam loquuntur, falsa loquūtur: quia aliud ore proferunt, aliud in corde obtegunt. Alienati sunt peccatores à vulua. Quid est hoc? Quæramus diligentius: fortassis enim illud dicit quia Deus præcognouit homines peccatores, etiam in vteris matrū. Nam vnde cùm adhuc prægnans esset Rebecca, & geminos in vtero portaret, dictum est: Iacob dilexi, Esau autē odio habui? Dictū est enim, Maior seruiet minori. Occultū

Psal. 21. | Rom. 7. d. | Psal. 115. | Prou. 5. d. | Esa. 5. c. | Matt. 22. b. | Genes. 25. e. Malach. 1. a. Rom. 9. c.

A ibi iudicium Dei: sed tamen à vulua, id est, ab ipsa origine, alienati sunt peccatores. Vnde alienati? Ab ipsa veritate. Vnde alienati? A patria beata, à vita beata. An fortè alienati ab ipsa vulua? Et qui peccatores alienati sunt à vulua? Qui enim nascerentur, si non ibi tenerentur? Aut qui hodie viuerent, vt hæc sine causa audirēt, nisi nascerentur? Fortè enim à quadā vulua alienati sunt peccatores, in qua dolores patiebatur charitas, per Apostolum dicens: Quos iterum parturio, donec Christ[us] formetur in vobis. Expecta ergo formari. Noli tibi tribuere iudiciū quod forte nō nosti. Carnalis es adhuc, cōceptus es: eo ipso quo accepisti nomen Christi, sacramento quodā natus es in visceribus matris. Non enim ex visceribus tantum homo nascitur, sed & in visceribus. Prius nascitur in viscerib[us], vt possit nasci de visceribus. Propterea dictum est & Mariæ: Quod enim natū est in te, de Spiritu sancto est. Nondum de illa natum erat, sed iam in illa natū erat. Ergo
B nascuntur intra viscera Ecclesiæ quidam paruuli: & bonum est vt formati exeant, ne abortiui labantur. Generet te mater, nō abortiat. Si patiens fueris, vsquequò formeris, vsquequò in te certa sit doctrina veritatis, continere te debent materna viscera. Si autē impatientia tua cōcusseris latera matris, cum dolore quidem te excutit foras, sed magis tuo malo quàm suo. Alienati sunt peccatores à vulua, errauerunt à ventre, locuti sunt falsa. Ideo ergo errauerunt à ventre, quia locuti sunt falsa? An potius ideo locuti sunt falsa, quia errauerunt à ventre? In ventre quippe Ecclesiæ, veritas manet. Quisquis ab hoc vētre Ecclesiæ separatus fuerit, necesse est vt falsa loquatur. Necesse est, inquam, vt falsa loquatur: quia aut concipi noluit, aut quē cōceptum mater excussit. Inde hæretici clamant contra Euangeliū, vt de his potius loquamur quos dolemus excussos. Recitamus eis: ecce Christus dixit: Oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die. Agnosco ibi caput nostrum, agnosco ibi sponsum no-
C strum: Agnosce & tu mecum sponsam. Vide quid sequitur: Prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. Huc veni, huc veni, Ecclesia per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. Non dico, huc veni, ipsa ad te venit. Illi autem obsurdescentes aduersus Euangelium, & non nos permittentes legere verba Dei, quæ se iactant custodisse à flamma, & volunt delere lingua, loquuntur sua, loquūtur inania: ille tradidit, & ille tradidit: immo & ego dico, & ille tradidit, & ille tradidit, & verū dico. Sed quid ad me? Nec tu mihi quos nominas ex Euāgelio legis, nec ego quos nomino ex Euangelio lego. Auferantur de medio chartæ nostræ, procedat in mediū codex Dei: audi Christum dicentem, audi veritatē loquentem: Prædicari in nomine eius, inquit, pœnitentiā & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab
D Hierusalem. Non inquiunt, sed quod nos dicimus audite: quod dicit Euangelium nolumus audire. Alienati sunt peccatores à vulua, errauerunt à ventre, locuti sunt falsa. Nos loquamur vera, qui audiuimus vera, quod Dominus dicit, nō quod homo dicit. Potest fieri vt homo mentiatur: non potest fieri vt veritas mentiatur. Ex veritatis ore agnosco Christum, ipsam veritatem: ex veritatis ore agnosco Ecclesiam, participem veritatis. Nemo mihi falsa loquatur, qui errauit ab vtero in visceribus Ecclesiæ, primò viderim quid me velit docere. Video alienatum à vulua, video errasse à ventre, & auditurus sum ab eo, quid, nisi falsa? Errauerunt à ventre, locuti sunt falsa. Indignatio eis secūdum similitudinem serpentis.) Magnam rem audituri estis. Indignatio eis secundum similitudinem serpentis. Quasi dixerimus, quid est quod dixisti? Sequitur: Sicut aspidis surdæ.) Vnde surdæ? Vnde? Et obturan-

Galat. 4. c. | Luc. 1. d. | Luc. 24. f. | Ibidem. g.

turantis aures suas.) Ideo surdæ, quia obturat aures suas. Et obturantis aures suas. Quæ non exaudiet vocem incantantium, & medicamenti medicati à sapiente.) Sicut audiuimus, quod & homines dicũt, qui ea qua potuerũt hæc cognitione didicerũt, sed tamen quod spiritus Dei multo melius omnibus hominibus nouit. Nõ enim frustra hoc dixit, nisi quia fieri potest vt verũ sit etiã illud quod audiuimus de aspide. Aspis cùm cœperit pati incantatorem Marsum, qui eã quibusdam carminibus propriis euocat, sicut sunt multa etiã magica, audite quid facit. Sed interim in hoc attendite fratres, hoc enim præloquendũ est, ne quisquã veluti hæsitans audiat. Non vndecũque datur similitudo à Scripturis, laudatur ipsa res: sed tantũ inde similitudo trahitur. [Luc.18.a.] Non enim laudauit iniquũ iudicẽ, qui nolebat audire illã viduam, qui nec Deũ timebat, nec homines reuerebatur: & tamẽ inde similitudinẽ Dñs traxit. Nec illũ laudauit pigrũ, qui tres panes, nõ [Luc.11.a.] propter amicitiam dedit petẽti, sed tædio victus: & tamen inde similitudinẽ dedit. Et de rebus ergo nõ laudandis trahuntur secundũ quendã modũ nonnullæ similitudines. Aut si propterea putatis eundũ esse ad Marsos, [1.Cor.9.d.] quia hoc audistis in Scriptura Dei: eundum est & ad spectacula theatri, quia dicit Apostolus: Nõ sic pugillor quasi aërẽ cædens. Pugillari enim est, pancratiũ facere. Iam quia hinc data est similitudo, spectacula ista delectare nos debent? aut quia dixit, Qui in agone cõtendit, ab omnibus abstinens est: propterea agonistica ista vana & ludicra debet affectare Christianus? Attẽde quid tibi dicatur ad similitudinẽ, quid moneatur ad prohibitionẽ. Ita ergo & hic data est quædã similitudo de Marso, qui incãtat vt educat aspidẽ de tenebrosa cauerna, vtiq; in lucẽ vult educere: illa autẽ amando tenebras suas, quibus se inuoluta occultare dicitur, quòd exire noluerit, recusans tamen audire illas voces quibus se cogi sentit, allidit vnam aurem terræ, & de cauda obturat alterã, atque ita voces illas quantũ potest euitans, non exit ad incantantem. Huic similes dixit spiritus Dei quosdã non audientes verbum Dei: & non solùm nõ audientes, sed omnino vt nõ valeãt audire, facientes. Factũ est hoc & in primis temporibus fidei. Stephanus martyr prædicabat veritatem: & tanquam tenebrosis mentibus, vt eas in lucem educeret, incantabat. Vbi venit ad commemorationẽ Christi, [Act.7.g.] quẽ illi omnino audire noluerũt, quid de eis Scriptura dicit? quid de illis narrat? Clauserunt, inquit, aures suas. Quid autem postea fecerint, passio Stephani narrat atque declarat. Non erant surdi, sed fecerũt se surdos. Quia enim aures patentes in corde nõ habebant, violentia tamen verbi per aures carnis irruens, etiam ipsis auribus cordis vim faciebat: clauserunt & aures corporis, & ierunt ad lapides. Ecce aspides surdæ duriores lapidibus, quibus incantatorẽ suũ lapidauerũt: non audierũt vocem incantãtis, & medicamenti medicati à sapiente. Quid est medicamentũ medicatũ à sapiente? Fortè medicamentũ confectũ, dicit medicamentũ medicatum. An quærimus aliquid ibi, quomodo iam si medicamẽtum est, etiam medicatũ sit? Medicamenta erant in Prophetis, medicamenta erant in lege, præcepta ipsa omnia, medicamẽta erant: & hoc medicamentũ nondum erat medicatũ. Aduentu Domini medicamentũ est medicatum. Hoc illi ferre non potuerunt: quia non curabãtur medicamento, medicatum est ipsum medicamentũ aduẽtu Domini. Iam Stephanus medicamentum medicatum incantabat, hoc illi audire noluerunt: vnde medicatũ est medicamentum, contra hoc aures clauserunt. [al. Non.] †Nam ibi hoc fecerũt, vbi nominatus est Christus. Indignatio corũ, sicut indignatio serpentis. Quid aures clauditis? Expectate, audite, & si potueritis, sęuite. Quia nolebant nisi sæuire, noluerunt audire. Quòd si audirent, fortè de-

A sæuirent. Indignatio eorum sicut indignatio serpẽtis. Tales etiam istos patimur. Primò sibi veritatẽ tenere videbantur: nõ cessauit Deus, nõ quieuit Ecclesia sua. Prædicata est veritas in visceribus matris, aperta sunt eorum mendacia. Patefactum est quod lucet, demonstrata est ciuitas super montẽ constituta, quæ abscõdi [Matt.5.b.] non potest: & lucerna posita est super candelabrũ, quę lucet omnibus qui in domo sunt. Vbi enim latet Ecclesia Christi, vbi latet veritas Christi? Nõnne ipse est mõs qui creuit ex minimo lapide: & impleuit vniuersam faciem terræ? [Dan.2.f.] Conuincũtur hinc, nõ habẽt quod dicant contra Ecclesiam. Et quid eis remansit? Quid nos quæritis? Quid nos vultis? Dicunt: Recedite à nobis. Dicunt autem & suis: Nemo cũ illis loquatur, nemo illis coniũgatur, nemo illos audiat. Indignatio eorum sicut indignatio serpentis, sicut aspidis surdæ & obturantis aures suas: quę nõ audiet vocem incantantium, & medicamenti, hoc est, vocẽ medicamẽti medicati à sapiente. Nõnne hinc iam intelligitur quale B medicamentũ, quando vocẽ dicit? Nunquid medicamentum habet vocẽ? Est quoddã medicamentũ quod habet vocem. Medicamentũ portamus: vocẽ eius audite, non quomodo aspides surdæ. Si verè vtique iustitiam loquimini, recta iudicate filij hominum. Vox est medicamenti, & hoc medicati à sapiente. Iam enim [Matth.5.c.] venit Christus qui impleret legẽ & prophetas, qui veritatẽ ipsam firmaret: [Matt.22.d.] in quibus duobus præceptis tota lex pẽdet & Prophetæ. An fortè quærimus aliquid, & in eo quod dicitur aspis ita aures claudere, vt vnã earum in terram premat, alteram cauda oppilet? Quid sibi vult hoc? In cauda posteriora vtique intelligũtur. Ergo non in præterita, quò iam tergũ oportet ponere, vt in ea quæ nobis promittũtur intendamus: ergo nec ex præterita vita nostra, nec ex præsenti delectari debemus. Hoc enim Apostolus monet dicẽs: Quem ergo [Rom.6.d.] aliquando fructum habuistis in his in quibus nunc C erubescitis? Reuocat à recordandis cum delectatione præteritis, & cum quadam concupiscentia fruendis: ne redeamus corde in Ægyptũ. Quid de præsentibus? [Exo.13.a.b.] Quomodo iubet etiam ipsa cõtemni? [2.Cor.4.d.] Non respicientibus, inquit, quæ videntur, sed quæ non vidẽtur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna. [1.Cor.15.c.] Item de præsenti vita dicit: Si in hac vita tantùm in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Obliuiscere ergo pręterita, quibus malè vixisti; cõtemne præsentia, quibus temporaliter viuis: ne te† alligando, pręsentia non permittant peruenire ad futura. [al. aliquando] Si enim præsens vita te delectat, aurem in terra posuisti: si tuis pręteritis etiam retrò labentibus delectaris, aurem de cauda obturasti. Debes ergo ire in lucem, exire de tenebris audita voce medicamenti medicati à sapiente: vt iam in luce ambulans, & exultans dicas: Quæ retrò oblitus in ea [Philip.3.c.] D quæ antè sunt extentus: Non dixit, quæ retrò oblitus, & ex præsentibus delectatus. Cùm dicit, quæ retrò oblitus, non obturat aurẽ de cauda: cùm dicit: in ea quæ ante sunt extẽtus, his præsentibus non obsurduit. Meritò audiens, meritò prædicans, meritò exultat lingua eius, prædicans veritatem in luce noua, deposita vetere tunica. Et ad hoc enim valet astutia serpentis, ad [Ephe.4.e.] quam nos imitãdam Dominus exhortatur. Ait enim: [Coloss.3.b.] [Matt.10.b.] Estote astuti, sicut serpentes. Quid est, astuti sicut serpentes? Offer omnia membra tua percutienti, dũmodo caput integrum serues. Caput viri, Christus. [1.Cor.11.a.] Sed grauat quasi pondus corij cuiusdam, & quasi senecta veteris hominis. Audi Apostolũ dicentẽ, exuentes vos [Coloss.3.b.] veterem hominẽ, & induentes nouum. Et quomodo exuo, inquis, veterẽ hominem? Imitare astutiam serpentis. Quid enim facit serpens, vt exuat se veterẽ tunicam? Coarctat se per foramen angustum. Et vbi, inquis, inuenio hoc foramen angustum? Audi. Arcta & [Matth.7.b.] angu-

anguſta eſt via quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt qui ingrediuntur per eam. Reformidas eam,& nõ vis ambulare, quia pauci ſunt? Ibi ponenda eſt vetus tunica, & alibi poni non poteſt. Aut ſi vis vetuſtate impediri, grauari,premi, noli ire per anguſtã. Si autem grauaris vetuſtate quadam peccati tui,& præteritæ vitæ:trãſire Sap.9.d. nõ potes. Quia ergo corpus quod corrumpitur,aggrauat animam: vel cupiditates corporales non premant, vel concupiſcẽtiæ carnis exuãtur. Vnde exuuntur,niſi ieris per anguſtũ,niſi fueris aſtutus vt ſerpens? Deus contriuit dẽtes eorum in ore ipſorum.) Quorũ? Quibus indignatio eſt ſicut ſimilitudo ſerpentis, & aſpidis obturantis aures ſuas,ne audiat vocem incantantium, & medicamenti medicati à ſapiente. Quid illis fecit Dominus? Contriuit dentes eorum in ore ipſorũ. Factum eſt hoc primò,factum eſt, & modò fit. Sed ſufficeret fratres mei, vt diceretur: Deus contriuit dentes eorum. Quare,in ore ipſorũ? Nolebant audire legem, nolebant audire præcepta veritatis à Chriſto Phariſæi, ſimiles ſerpenti & illi aſpidi. Præteritis enim ſuis peccatis delectabantur,& præſentẽ vitam nolebant amittere:id eſt, gaudia terrena pro gaudiis æternis. Vnam autem claudebant ex delectatione præteritorum, alteram ex delectatione præſentium: ideo nolebant audire. Nã vnde eſt illud: Si dimiſerimus eũ ſic, venient Ioan.11.f. Romani,& tollent nobis & locum & gentem? Vtique qui nolebant perdere locum, ad terrã colliſerunt aurem ſuam: & ideo noluerunt audire verba illa medicata à ſapiente. Dictum eſt de illis & quòd auari erant, & amatores pecuniæ: & omnis vita eorũ, etiã præterita, deſcripta eſt à Domino in Euangelio. Qui legit diligenter Euangeliũ,inuenit, vnde illi ambas aures obturabant. Intendat charitas veſtra. Dominus quid fecit? Contriuit dentes eorum in ore ipſorũ. Quid eſt,in ore ipſorum? Vt ore ſuo contra ſe pronũciarent, coëgit illos ore ſuo in ſe ſententiã dicere. Calumniari volebant ei propter tributum:non dixit ille: Licet red- Matth.22.b. dere tributum,aut non licet reddere. Et volebat dẽtes eorum quibus inhiabant vt morderent conterere, ſed in ore ipſorum volebat. Si diceret,ſoluatur Cæſari tributum, calumniarentur illi quòd maledixiſſet genti Iudæorum,eam tributariã faciendo. Ex peccato enim tributum reddebãt humiliati, ſicut illis in lege prædictum erat. Tenemus illũ,aiunt,maledictorẽ gentis noſtræ, ſi nos iuſſerit tributum perſoluere. Si autẽ dixerit,nolite ſoluere: tenemus eũ quòd contradixerit nobis deuotos eſſe Cæſari. Talem bicipitẽ laqueũ quaſi capiendo Domino poſuerunt. Sed ad quẽ venerunt? Qui nouerat conterere dentes eorum in ore ipſorum. Ibidem c. Oſtendite mihi numum, inquit. Quid me tẽtatis hypocritæ? De tributo ſoluendo cogitatis,iuſtitiã facere non vultis,conſiliũ iuſtitiæ quæritis. Si verè vtique iuſtitiam loquimini, recta iudicate filij hominum. Nũc autem quia alia loquimini, alia iudicatis: hypocritæ eſtis: Quid me tentatis? Nunc conterã dentes veſtros in ore veſtro. Oſtendite mihi numum. Et demonſtrauerunt ei. Et ille non dicit,Cæſaris eſt,ſed interrogat, cuius eſt: vt eorum dentes in ore ipſorum conterãtur. Quærente quippe illo cuius haberet imaginem & inſcriptionem,illi,Cæſaris dixerũt. Iam nunc Dominus conterit dentes eorum in ore ipſorũ.Iam reſpondiſtis, iam contriti ſunt dentes veſtri in ore veſtro. Reddite Matt.22.c. Cæſari quæ Cæſaris ſunt,& Deo quæ Dei ſunt. Quærit Cæſar imaginem ſuam,reddite. Quærit Deus imaginem ſuam,reddite. Non perdat ex vobis Cæſar numum ſuum: nõ perdat Deus in vobis numũ ſuum. Et illi non inuenerũt quid reſponderẽt. Miſſi enim erant vt calumniarẽtur ei: & redierunt dicẽtes, quòd nemo poſſit ei reſpondere. Vnde? Quia contriti erant dentes Matt.21.c. eorum in ore ipſorũ. Inde eſt & illud: In qua poteſtate iſta facis? Et ego interrogabo vos vnũ ſermonẽ, reſpon-

A dete mihi. Et interrogauit de Ioanne, vnde eſſet baptiſmus Ioannis, de cælo, an ex hominibus: vt ſi quid Matt. 21.A. reſponderent, contra illos eſſet. Noluerunt dicere ex hominibus,timentes homines,ne lapidarentur ab eis: eo quòd Ioannem Prophetam haberent:dicere de cęlo plus formidabant:ne faterẽtur ipſum Chriſtũ: quia Ioannes prædicauerat Chriſtum. Coarctati vtrinque ex hac parte, & ex hac parte: qui parabãt obiicere crimen,reſponderunt ignorantiam, dixerũt: Neſcimus. Calumniam enim præparabãt, quando dixerunt: In Ibidem. qua poteſtate iſta facis: vt ſi diceret, Chriſt⁹ ſum, quaſi arrogantem,ſuperbum,ſacrilegum inuaderent. Noluit dicere Chriſtus ſum, ſed quæſiuit de Ioanne qui dixerat quòd ipſe eſſet Chriſtus. Illi nõ ſunt auſi reprehendere Ioannem, timentes ne à populo occiderentur: non ſunt auſi dicere, verum dixit Ioannes, ne diceretur eis: Credite illi. Obmutuerunt,neſcire ſe dixerunt, iam mordere non valebant. Vnde non valebant? Iam occurrit vobis, contriti erant dẽtes eorum B in ore ipſorum. Phariſæo diſplicuit Dominus illi qui ad prandium vocauerat,quòd peccatrix mulier acceſſerit ei ad pedes: & murmurauit aduerſus eum dicens: Si eſſet hic Propheta, ſciret quæ mulier illi acceſſit ad Luc.7.f. pedes. O tu non propheta, vnde ſcis quòd neſcierit Dominus quæ mulier illi acceſſit ad pedes? Quia non ſeruabat munditiam,videlicet Iudæorum,quæ à foris quaſi cuſtodiebatur in carne,& non colebatur ex corde:hoc de Domino ſuſpicatus eſt. Dominus autẽ qui peccata mulieris nouerat, etiam cogitationes hoſpitis audiebat: & reſpondit, quæ noſtis. Et ne diu hinc loquar, tamen in ore eius voluit conterere dentes eius. Propoſuit enim: Duo debitores erant cuidam fœne- Luc.7.f. ratori: vnus quingentos debebat denarios, alius quinquaginta. Non habebant ambo vnde redderent, dimiſit ambobus. Quis eum plus dilexit? Ad hoc interrogat ille, vt ille reſpõdeat:ad hoc ille reſpõdit,vt dẽtes eius in ore eius conterantur. Reſpondit confuſus, C excluſus eſt: admiſſa eſt illa ad percipiendam miſericordiam quæ irruperat in habitaculum alienum, ſed non acceſſerat ad Deum alienum: Contriuit Dominus dentes eorum in ore ipſorum: Molas leonum confregit Dominus.) Non tantùm aſpidum. Quid de aſpidibus? Aſpides inſidioſæ volunt venena immittere,& ſpargere & inſibilare. Apertiſſimè ſæuierũt gen- Pſal.2.a. tes, & fremuerunt ſicut leones. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? Quando inſi- Matt. 22.b. diabantur Domino, Licet dare tributum Cæſari, an non licet? aſpides erant,ſerpentes erant. Contriti ſunt dentes eorum in ore ipſorum. Poſtea clamauerunt: Matth.27.c. Crucifige, crucifige. Iam non eſt lingua aſpidis, ſed Ioan.19.a. fremitus leonis. Sed & molas leonum confregit Dominus. Fortè hic non vacat quod non addidit, in ore eorum. Inſidiantes enim captioſis interrogationibus, D cogebãtur reſponſione ſua vinci. Iſti autem qui apertè ſæuiebant, nunquid interrogationibus conuincendi erant? Tamen & eorum molæ contritæ ſunt: crucifixus reſurrexit, aſcendit in cælum, glorificatus eſt Marc.16.A. Chriſtus, adoratur ab omnibus gentibus,adoratur ab Act.1.b. omnibus regibus. Sæuiant modò Iudæi, ſi poſſunt. Non ſæuiunt: Molas leonum confregit Dominus. Habemus & in hæreticis hoc documentum & experimentum, quia & ipſos inuenimus eſſe ſerpentes indignatione obſurdatos, nolentes audire medicamentum medicatum à ſapiente: & in ore ipſorum contriuit Dominus dentes eorum. Quomodo ſæuiebant in nos, reprehendẽdo quòd quaſi perſecutores eſſemus, excludendo illos de baſilicis? Modò illos interroga: Debent excludi hæretici de baſilicis, an non debent? Reſpondeant modò, dicant non debere. Repetant Maximinianiſtæ baſilicas. Ne autem repetant, dicũt debere. Quid eſt ergo quod dicebatis aduerſum nos?

An contriti sunt dentes vestri in ore vestro? Quid nobis & regibus inquiunt? Quid nobis & Imperatoribus? Vos de imperatoribus præsumitis. Quæro & ego: Quid vobis ad proconsules quos miserunt Imperatores? Quid vobis ad leges, quas contra vos dederunt Imperatores? Imperatores communionis nostræ, leges aduersus omnes hæreticos dederunt. Eos vtique appellant hæreticos, qui non sunt communionis eorum, inter quos vtique & vos estis. Si veræ sunt leges, valeant & in vos hæreticos: si falsæ sunt leges, quare valent contra vestros hæreticos? Fratres paululum aduertite, & intelligite quod diximus. Quando egerunt causas suas aduersus Maximinianistas, vt eos à se dănatos, & schismaticos, suis eiicerent de locis quæ illi tenebant antiquitùs, & successerăt Episcopis decessoribus suis: volentes illos inde excludere, egerunt legibus publicis, ad iudices venerunt, dixerunt se catholicos, vt possent excludere hæreticos. Quare te dicis catholicum, vt excludatur hæreticus, & non potius es catholicus, ne sis exclusus hæreticus? Modò catholicus es, vt valeas ad excludendum hæreticum. Iudex enim non posset nisi legibus suis iudicare. Dixerunt se catholicos, admissi sunt agere: dixerunt illos hæreticos, quæsiuit vnde probaretur. Lectum est concilium Bagaitanum, vbi damnati sunt Maximinianistæ: insertum est actis proconsulatibus, probatum est quòd illi damnati non deberent tenere basilicas, & pronunciauit proconsul ex lege. Ex qua lege? Quæ lata est contra hæreticos. Si contra hæreticos, & contra te. Quare, inquit, contra me? non enim ego hæreticus sum. Si tu hæreticus non es, falsæ sunt illæ leges: ab his enim Imperatoribus latæ sunt, qui non sunt communionis tuæ. Omnes qui non sunt communionis eorum, legibus suis hæreticos vocant. Non quæro vtrum veræ an falsæ: sequestrata illa sit quæstio, si adhuc quæstio est. Iterum te secundo modo interrogo: veræ leges sunt, an falsæ leges sunt? Si veræ sunt, credatur eis: si falsæ sunt, quare vteris eis? Dixisti proconsuli, catholicus sum, exclude hæreticum. Quæsiuit ille vnde probaretur hæreticus. Protulisti consiliŭ tuum, ostendisti quòd eum damnaueris. Ille vel conniuens, vel non intelligens, vsus tamen est lege sicut iudex: & fecisti de iudice quod de te non vis facere. Si enim iudex vsus est lege Imperatoris ad tuam suggestionem, cur ea nŏ vteris & tu ad tuam correctionem? Ecce eiicit hæreticum tuum ex lege Imperatoris sui. Quare tu ex eadem lege non vis vt te eiiciat? Replicemus quod fecisti. Ecce basilicæ tenebantur à Maximinianistis, modò à vobis tenĕtur. Exclusi sunt ab eis Maximinianistæ: extant iussiones proconsulum, extat memoria gestorŭ, apparitores accipiŭtur, ciuitates excitantur, pellŭtur homines de locis suis. Quare? Quia hæretici sunt. Qua lege pelluntur? Responde. Videamus si nondum contriti sunt dentes vestri in ore vestro. Falsa lex est? non valeat in hæreticum tuum. Vera lex est? valeat & in te. Non est quod respondeant, Deus contriuit dentes eorŭ in ore ipsorum. Ideóque vbi non possunt lubrica fallacia serpere vt aspides, aperta violentia fremunt vt leones. Prosiliunt & sæuiunt armatæ turbæ circumcellionum; dant stragem quantam possunt, quantácunque possunt. Sed & molas leonum confregit Dominus. Spernĕtur tanquam aqua decurrens.) Non vos terreant fratres quidă fluuij qui dicuntur torrentes, hyemalibus aquis implentur, nolite timere, post paululŭ transit, decurrit aqua, ad tempus perstrepit, mox cessabit. Diu stare non possunt: Multę hęreses iam emortuæ sunt. Cucurrerŭt in riuis suis quantum potuerunt, decurrerŭt, siccati sunt riui, vix eorum memoria reperitur, vel quia fuerint. Spernentur tanquam aqua decurrens. Sed non solùm ipsi: totum hoc sęculum ad tempus perstrepit, & quęrit quem trahat. Omnes impij, omnes superbi sonantes ad saxa superbiæ suæ quasi aquis irruentibus & cŏfluentibus, nŏ vos terreant, hyemales aquæ sunt, semper manare non possunt: necesse est vt decurrant, necesse defluant in locum suum, in finĕ suum. Et tamen de isto torrente sęculi bibit Dominus. Passus est enim hic, ipsum torrentem bibit. sed in via bibit, sed in transcursu: quia in via peccatorum nŏ stetit. Sed quid ait de illo Scriptura? De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput. Id est, propterea glorificatus est, quia mortuus est: propterea resurrexit, quia passus est. Si nollet bibere in via de torrente, non moreretur: si non moreretur, non resurgeret: si nŏ resurgeret, non glorificaretur. Ergo de torrĕte in via bibet, propterea exaltabit caput. Exaltatum est iam caput nostrum: sequantur eum membra sua. Spernentur tanquă aqua decurrens. Intendit arcŭ suum donec infirmĕtur.) Minæ Dei non cessant: arcus Dei, minæ Dei. Intĕditur arcus, nondum ferit. Intendit arcum suum donec infirmentur: & multi infirmati sunt ipsius intentione arcus territi. Nam hinc infirmatus est ille qui dixit: Quid me iubes facere? Ego sum, inquit, Iesus Nazarenus, quem tu persequeris. Qui clamabat de cęlo, arcum tendebat. Multi ergo qui fuerunt inimici, infirmati sunt & conuersi: noluerunt erigere diu ceruices suas aduersus perseuerantiam extenti arcus. Nam sic infirmatus est & ille qui ait, ne timeamus infirmari. Quando infirmor, tunc potens sum. Et cùm oraret à se tolli stimulum carnis, quid ei responsum est? Virtus in infirmitate perficitur. Intendit arcum suum donec infirmentur. Sicut cera liquefacta auferentur.) Dicturus enim eras: Non omnes sic infirmantur, quomodo ego, vt credant: perseuerant multi malo suo, & malitia sua. Et de ipsis nihil timeas: Sicut cera liquefacta auferentur. Non contra te stabŭt, non perdurabunt: igne quodam concupiscentiarum suarum peribunt. Est enim hic quædam pœna occulta, de illa dicturus est modò Psalmus vsque in finem. Pauci sunt versus: intenti estote. Est quædam pœna futura, gehennæ ignis, ignis æternus. Futura enim pœna duas species habet. Aut inferorum est, vbi ardebat diues ille, qui volebat sibi stillam aquæ stillari in linguam de digito pauperis, quem ante ianuam suam contempserat, quando ait: Quoniam crucior in hac flamma. Et altera est illa in fine, de qua audituri sunt, qui ad sinistram ponendi sunt: Ite in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius. Illæ pœnæ manifestæ erunt eo tempore quando exitum fuerit ex hac vita, aut finito sęculo peruentum ad resurrectionem mortuorŭ. Modò ergo nulla pœna est, & prorsus impunita sinit Deus peccata vsque ad illum diem? Non. Est & hic quædam pœna occulta, de ipsa modò tractatur. Hanc vult commendare spiritus Dei: hanc intelligamus, hanc caueamus, hanc euitemus, & in illas multum terribiles non incidemus. Fortè dicturus est mihi aliquis: Sunt & hic pœnæ, carceres, exilia, tormenta, mortes, diuersa genera dolorum & tribulationum. Sunt quidem & ista, & Dei iudicio dispĕsantur: sed multis ad probationem, multis ad damnationem. Videmus tamen aliquando in his pœnis iustos affligi, & ab his pœnis iniustos esse alienos: vnde nutauerunt pedes illius qui postea gratulatus ait: Quàm bonus Israël Deus rectis corde! Mei autem penè commoti sunt pedes: quia zelaui in peccatoribus pacem peccatorŭ intuens. Viderat enim felicitatem malorum, & delectatus erat esse malus. Viderat regnare malos, bene illis esse, abundare eos in omni copia rerŭ temporalium, qualia adhuc ipse paruulus desiderabat à Dño. Et nutauerŭt illi pedes, vsquequò videret quid in finĕ vel sperandŭ vel timendŭ sit. Ait enim in eodĕ Psalmo: Hoc labor est ante me, donec

Marginal notes: al. cohibĕs. — Psal. 109 — Act. 9 a. — 2. Cor. 12 — Luc. 16 f. — Matt. 25 d. — Psal. 72.

donec introeam in sanctuariũ Dei, & intelligã in nouissima. Non ergo pœnas inferorum, non pœnas illius post resurrectionem ignis æterni, nõ pœnas istas quæ adhuc seculo promiscuæ sunt iustis & iniustis, & plerunque grauiores iustorum quàm iniustorum: sed nescio quam pœnã præsentis vitæ vult cõmendare spiritus Dei. Aduertite, audite hoc me dicturũ quod noueratis. Sed dulcius est quod in Psalmo ostẽditur: qui obscurus antequam ostenderetur, putabatur. Ea enim profero quæ iam noueratis. Sed quia inde proferuntur, vbi nondũ ea videbatis, fit vt etiam nota tanquam noua delectẽt. Audite pœnam impiorum: Sicut cera, inquit, liquefacta auferentur. Dixi per concupiscẽtias suas hoc eis fieri. Concupiscẽtia mala, quasi ardor est ignis. Ignis consumit vestem, libido adulterij nõ consumit animã? De cogitatu adulterij cùm loqueretur Scriptura ait: Alligabit quis ignem in sinu suo, & vestimenta sua non cõburet? Gestas in sinu prunas, perforatur tunica: gestas in corde adulterium, & integra est anima? Sed istas pœnas pauci vidẽt, propterea istas maximè commendat spiritus Dei. Audi Apostolum dicentem: Tradidit illos Deus in concupiscẽtias cordis illorum. Ecce ignis à cuius facie tanquam cera liquescunt. Soluuntur enim à quadam constantia castitatis, propterea & ipsi euntes in libidines suas, soluti & fluxi dicũtur. Vnde fluxi? vnde soluti? Ab igne concupiscentiarum. Tradidit illos Deus in concupiscẽtias cordis eorum, vt faciant quæ non conueniunt, repletis omni iniquitate. Et enumerat multa quæ peccata sunt, & pœnas dicit esse peccatorum. Nam dicit primam pœnam superbiam: imò non pœnam, sed primum peccatum superbiam. Primũ peccatum, superbia est: vltima pœna, est ignis æternus, aut ignis infernus iam damnatorum. Inter illud primum peccatum & hanc vltimam pœnam, media quæ sunt, & peccata sunt & pœnæ peccatorũ. Tam multa enim dicit Apostolus fieri ab eis, quæ peccata sunt detestabilia: & tamen pœnas eas dicit. Propter hoc, inquit, Deus tradidit eos in concupiscentias cordis eorum in immunditiam, vt faciant quæ non conueniunt. Et ne putaret quisquam ipsis pœnis tantùm se affligi quibus modò delectatur, & non timere quod venturum est in fine: commemorauit vltimã pœnam. Qui cùm iustitiam Dei cognouissent, non intellexerũt, inquit, quoniam qui ea agunt, digni sunt morte, nõ solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Qui ea agunt digni sunt morte. Quæ? Quæ superius enumerauit in pœnis esse. Nam tradidit illos Deus, dixit, in concupiscentias cordis eorũ, vt faciant quæ nõ conueniunt. Vt adulter sit, iam pœna est: vt mendax, vt auarus, vt fraudulẽtus, vt homicida, iam pœnæ sunt. Cuius peccati pœnæ? Prioris apostasię illius superbię. Initiũ peccati omnis apostatare à Deo: Et initium omnis peccati superbia. Propterea ipsum peccatũ prius dixit: Qui cùm cognouissent Deum, non vt Deum glorificauerunt, aut gratias egerũt, sed euanuerũt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorũ. Iam ista pœna est obscuratio cordis? Sed vnde contigit? Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt: quià à se habere dicebant, quod à Deo acceperant. Aut si cognouerunt à quo acceperunt, non eum glorificauerunt, à quo se accepisse cognouerunt. Hoc est: Dicẽtes se esse sapientes. Et ibi statim pœna secuta est: Stulti facti sunt, & obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes se esse sapiẽtes, stulti facti sunt. Parua ista pœna est? Vt de ista sola loquamur, obscuratio cordis, excæcatio mentis parua est pœna? Si quis furtum faciens, statim oculum perdidisset: omnes dicerẽt Deum præsentem vindicasse. Oculum cordis amisit, & ei pepercisse putatur Deus? Sicut cera liquefacta auferentur. Supercecidit ignis, & non viderunt solem.) Videtis quomodo dicit quandam pœnam obscurationis. Ignis supercecidit, ignis superbiæ, ignis fumosus, ignis cõcupiscẽtiæ, ignis iracundiæ. Quantus ignis est? Super quẽ ceciderit, non videbit solem. Ideo dictum est: Non occidat sol super iracundiam vestram. Ergo fratres, ignem malæ concupiscentiæ timete, si non vultis liquefieri sicut cera, & perire à facie Dei. Supercadit enim ignis iste, & solem non videbitis. Quem solem? Non istum quem tecũ vident & pecora, & muscæ, & boni & mali: quia facit solẽ suum oriri super bonos & malos. Est & alius sol, de quo dicturi sunt illi: Et sol non ortus est nobis, transierunt omnia illa tanquã vmbra. Ergo errauimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol non ortus est nobis. Quare, nisi quia supercecidit ignis, & non viderunt solem? Vicit illos cõcupiscentia carnis. Et ista concupiscẽtia carnis vnde venit? Attendite. De traduce natus es cum eo quod vincas. Noli tibi hostes addere, vince cùm quo natus es. Ad stadium vitæ huius cum illo venisti, congredere cum eo qui tecum processit. Ipso nõ victo, quare prouocas cateruas concupiscentiarum? Delectatio enim carnalis, fratres, cum homine nascitur. Sed qui bene eruditur, citò videt hostem suum: & aggreditur & luctatur, & citò vincit. Idoneus est enim nondũ crescentibus hostibus. Qui autem illã concupiscentiam cum qua de peccati propagine natus est, cõtemnit vincere, & multas adhuc excitat exeritq; libidines: difficulter eas superat, & aduersus se ipse diuisus, igne proprio concrematur. Ne itaque speres quasi illas solas pœnas futuras, præsentes vide. Supercecidit ignis, & nõ viderunt solem. Priusquã producat spinas vestras rhamnus, tanquam viuẽtes tanquam in ira combibit eos.) Quid est rhamnus? Spinarũ genus est, densissimę quędam spinę esse dicuntur. Primò herba est, & cùm herba est, mollis & pulchra est: ibi sunt tamẽ spinę postea processuræ. Modò ergo delectãt peccata, & quasi non compungunt. Herba est rhamnus, & modò tamẽ est spina: priusquã producat spinas rhamnus, priusquã miserarum delectationum & voluptatũ manifesta tormenta procedant. Interrogent se qui aliquid amãt, & ad id peruenire non possunt: videant si nõ cruciantur desiderio: & cũ peruenerint, & ad id quod illicitè desiderant, attendant si non crucientur timore. Videant ergo hic pœnas suas, antequã veniat illa resurrectio, cùm in carne resurgentes non immutabũtur. Omnes enim resurgemus, sed non omnes immutabimur. Habebũt quippe corruptionẽ carnis in qua doleant, non in qua moriantur: alioqui & illi dolores finirentur. Tunc spinæ illius rhamni, id est, dolores omnes & cõpunctiones tormentorũ producentur. Quales spinas patientur illi qui dicturi sunt: Hi sunt quos aliquando habuimus in risum? Spinæ compunctionis pœnitẽtiæ: sed seræ & infructuosæ sunt, sicut spinarum sterilitas. Pœnitẽtia huius temporis, dolor medicinalis est: pœnitentia illius temporis, dolor pœnalis est. Non vis illas pati spinas. hic compungere spinis pœnitentiæ, vt facias quod dictum est: Conuersus sum in ærumnã mea, dum configitur spina. Peccatum meum cognoui, & iniquitatem meam nõ operui. Dixi, pronũciabo aduersus me delictũ meum Domino, & tu remisisti impietatem cordis mei. Modò fac, modò compungere, ne in te fiat quod dictum est de quibusdam detestabilibus: Discissi sunt, nec compuncti sunt. Attendite qui discissi sunt, nec compuncti sunt. Videtis discissos, & non videtis compunctos. Ecce præter Ecclesiam sunt, & non eos pœnitet vt redeant vnde discissi sunt, producet postea spinas eorum rhamnus. Nolunt modò habere compunctionem medicinalem, habebũt postea pœnalem. Sed etiam modò priusquam producat spinas rhamnus, supercecidit ignis, qui eos non permittit videre solem, qui eos adhuc viuentes in ira Dei com-

Marginal notes: Prouerb. 6. d. — Rom. 1. d. — Ecclesi. 10. b. 2. sent. dist. 36. cap. 1. — Rom. 1. d. — Ecclesi. 10. b. — Rom. 1. c. — 2. sent. dist. 36. cap. 1. — Ephe. 4. f. — Matt. 5. g. — Sapien. 5. a. b. — 1. Cor. 15. f. — Psal. 31. Psal. 10. — Psal. 31. — Psal. 34.

combibit: ignis concupiscentiarum malarum, honorum vanorum, superbiæ, auaritiæ suę. Et quidquid eos premit ne cognoscant veritatem, ne victi videantur, ne subiiciat illos vel ipsa veritas. Quid enim gloriosius fratres, quàm subiici & vinci à veritate? Superet te veritas volentem. Nam & inuitum ipsa superabit. Ergo ille ignis concupiscentiarum malarum, qui supercecidit vt non videant solem, combibit rhamnum, priusquam producat spinas eorum: id est, occultat eorū malam vitam, priusquam pareat eadem vita manifestos in fine cruciatus, sed in ira Dei occultat rhamnū ignis iste. Non enim parua pœna est quòd modò non vidēt solem, nec spinas pœnarum credunt ex hac vita malas sibi postea processuras. Vos enim, inquit, rhamnus estis, quem rhamnum, id est, vosipsos: viuentes, id est, adhuc in hac vita constitutos, priusquam in futuro iudicio spinas pœnarū vestrarum manifestas producat, nunc in ira combibit, id est, quasi absorbēdo apparere non sinit. Hic itaque ordo verborum quantum puto, planius ita contexitur: Supercecidit ignis, & non viderunt solem: qui ignis tanquam in ira, tanquā viuentes vos rhamnum combibit, priusquam producat spinas vestras: id est, vosipsos quos rhamnū inuenit combibit ante mortē, priusquā eadē rhamnus spinas vestras post mortem in illa pœnali resurrectione producat. Quare autem non dixit viuentes: sed, tanquā viuentes: nisi quia falsa est hæc vita impiorū? Neque enim viuunt, sed viuere sibi videntur. Et quare non, in ira: sed tanquam in ira: nisi quia trāquillus hoc facit Deus? Nam

Sap. 12.c. & hoc scriptum est: Tu autē Domine virtutum cum tranquillitate iudicas. Ille ergo & cùm minatur, non irascitur. Neque enim perturbatur, sed tāquam irascitur, quia punit & vindicat. Et qui corrigi nolunt, tanquam viuunt, sed nō viuunt. Vindicta enim primi peccati, & eorum quæ addiderūt, manet super eos: & ipsa vocatur ira Dei, quia de iudicio Dei venit. Vnde Dominus de non credente ait: Sed ira Dei manet super

Ioan. 3.d. eum. Cùm ira enim Dei mortales nascimur. Vnde di-

Ephe. 2.a. cit Apostolus: Fuimus & nos aliquādo natura filij iræ, sicut & cæteri. Quid est, natura filij irę, nisi quia portamus nobiscum pœnam primi peccati? Sed si conuertamus nos, aufertur ira, præbetur gratia. Non vis conuerti: addis etiam super id quod natus es, tanquam in ira combiberis in præsenti tempore. Agnoscite ergo istam pœnā, & gaudete vos non esse in hac pœna omnes qui proficitis, omnes qui intelligitis & amatis veritatem, omnes qui plus in vobis vultis victoriam veritatis quàm vestram, qui non clauditis aduersus veritatem aures vestras, de præsentium delectatione & de præteritorum recordatione: ne sitis canis reuersus ad

2. Petr. 2.d. suum vomitum. Omnes tales qui estis, videte pœnas eorum qui tales non sunt, & gaudete. Adhuc inferorum pœnæ non venerunt, adhuc ignis æternus nō venit. Comparet qui proficit in Deo se modò cum impio, cæcū cor cū illuminato corde. Comparate duos, videntem & non videntem in carne. Et quid magnum

Tob. 4.a. est, visio carnis? Nunquid Tobias habebat carneos oculos? Filius ipsius habebat, & ille non habebat: & viā vitæ cæcus videnti ostēdebat. Ergo istam pœnā quando videtis, gaudete quia in illa non estis. Propterea dicit Scriptura: Lætabitur iustus, cùm viderit vindictam.) Non illam futuram. Nam vide quid sequitur: Manus suas lauabit in sanguine peccatoris.) Quid est hoc? Intēdat charitas vestra. Nunquid quādo feriuntur homicidæ, debent illuc innocentes ire, & lauare manus suas? Sed quid est, in sanguine peccatoris lauabit manus suas? Iustus quando videt pœnā peccatoris, proficit ipse: & mors alterius valet ad vitam alterius. Si enim spiritaliter sanguis currit de his qui intrinsecus moriuntur, tu videns talem vindictam, laua illic manus tuas: de cætero mundius viue. Et quomodo la-

A uabit manus suas qui iustus est? Quid enim habet in manibus quod lauetur, si iustus est? Sed iustus ex fide viuit. Iustos ergo dixit fideles: & ex quo iam credidi- *Rom. 1.a.*
sti, iam incipis vocari iustus. Facta est enim dimissio peccatorum. Etsi de ista residua vita quædam peccata tua sunt, quæ non possunt nisi tanquam aqua de mari in sentinam influere: tamen quia credidisti, cùm videris eū qui omnino auersus est à Deo occidi in illā cæcitate, supercadente illo igne non videre solem: tu qui iam per fidem vides Christum, vt videas per speciem, quia iustus ex fide viuit, attende impium morientem, & purga te à peccatis. Ita lauas quodammodo manus tuas in sanguine peccatoris. Manus ergo suas lauabit in sanguine peccatoris. Et dicet homo, si ergo est fructus iusto?) Ecce antequam veniat quod promittitur, *Matth. 25.c.*
antequā detur vita æterna, antequam impij proiiciantur in ignem ęternum, hic in hac vita est fructus iusto. Qui fructus? Spe gaudentes, in tribulatione patientes. *Rom. 12.c.*
Qui fructus iusto? Gloriamur in tribulationib. scien- *Rom. 5.a.*
B tes quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem. Spes autē non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Gaudet ebriosus, & non gaudet iustus? In charitate est fructus iusto. Miser ille, etiā cùm se inebriat: beatus iste, etiam cùm esurit & sitit. Illum ingurgitat vinolentia, istum *Matt. 5.a.*
spes pascit. Videat ergo illius pœnam, suū gaudium: & cogitet Deum. Qui tale gaudium modò dedit de fide, de spe, de charitate, de veritate Scripturarum suarum, quale pręparat in finem? Qui in via sic pascit, in patria quomodo saginabit? Et dicet homo: Si ergo est fructus iusto? Credant qui vident, & videant & intelligant. Lętabitur enim iustus cùm viderit vindictam. Si autem non habet oculos vnde videat vindictam, contristabitur, nec corrigetur ex illa. Si autem videt illam, videt quid intersit inter contenebratum oculum cor-
C poris, & oculum illuminatū cordis: inter refrigerium castitatis, & flammam libidinis: inter securitatē spei, & timorem facinoris. Cùm viderit hoc, discernat se, & lauet manus suas in sanguine ipsius. Proficiat ex cōparatione, & dicat: Ergo est fruct⁹ iusto: ergo est Deus iudicans eos in terra.) Nondum in illa vita, nondū in igne æterno, nondum apud inferos, sed hic in terra. Ecce diues ille adhuc induitur purpura & bysso, & ad- *Luc. 16.a.*
huc epulatur quotidie splendidè. Nondum produxit spinas rhamnus, nōdum dicit, crucior in hac flamma: sed iam est mentis cæcitas, iam oculus mentis extinctus est. Si cæcus oculis carnis ad mensam suā quamlibet opimam discumberet, miserū eum diceres. Cæcus interius, panem Christum nō videt, & beatus est? Hoc nō dicit nisi pariter cæcus. Ergo est fructus iusto, ergo est Deus iudicans eos in terra. Si aliquantū prolixiores fuimus, date veniam. Exhortamur vos in nomi-
D ne Christi, vt hæc quæ audistis, ad fructum cogitetis. Quia & prædicare veritatem nihil est, si cor à lingua dissentiat: & audire veritatem, nihil prodest, si homo non super petram ædificet. Qui ędificat super petram, ipse est qui audit & facit. Qui autem audit, & non fa- *Matth. 7.d.*
cit, ædificat super arenam. Qui nec audit nec facit, nihil ædificat. Sed quomodo qui ædificat super arenam, ruinam sibi ædificat: sic ille qui non ædificat super petram, veniente fluuio, sine domo rapitur. Nō est aliud facere, nisi & ædificare, & super petram ędificare: id est, & audire & facere. Nec alius dicat, vt quid procedo ad Ecclesiam? Ecce qui quotidie ad Ecclesiam procedunt, nō faciunt quod audiunt, faciunt tamē vt audiant: sic possunt facere vt audiant & faciant. Tu autē quantum longè es à faciendo, qui tantum fugis ab audiendo? Sed ego, inquit, nō ædifico super arenam. Nudum te inuēturus est fluuius. Nunquid ideo te nō ablaturus est? nunquid ideo pluuia nō necabit? nunquid venti

venti propterea non abripient? Ergo veni & audi: sed cùm audieris, fac. Nam si audieris, & non feceris, ædificasti quidem, sed super arenam. Quia ergo sine ædificio constituti nudi sumus, in ædificio autem super arenam posito sub ruina sumus: restat vt super petram ædificemus, & quod audiuimus, faciamus.

PSALMVS LVIII.

SICVT solet Scriptura Psalmorum mysteria in titulis ponere, & frontem Psalmi sublimitate sacramenti decorare; vt sciamus qui intraturi sumus, cùm tanquam super postem quid intus agatur legerimus, vel cuius domus sit, vel quisnam sit illius prædij possessor: ita & in hoc Psalmo scriptus est titulus de titulo. Habet enim: in finem, ne corrumpas ipsi Dauid in tituli inscriptionem.) Hoc est quod dixi; titulus de titulo. Quænam enim sit tituli huius inscriptio, quam corrumpi vetat, Euangelium nobis indicat. Nam cùm
Matt. 27. e. Dominus crucifigeretur, titulus inscriptus est à Pila-
Ioan. 19. c. to, & positus rex Iudæorum, tribus linguis, Hebræa, Græca & Latina: quæ linguæ toto orbe maximè excellunt. Igitur si rex Iudæorum crucifixus est, & Iudæi regem suum crucifixerunt: crucifigendo eũ etiam regem gentium fecerunt, magis quam occiderunt. Et quidem quantum in illis fuit, perdiderunt Christum, sed sibi; nõ nobis: & mortuus est ille pro nobis, & sanguine suo redemit nos. Et modò non est corruptus titulus: quia ille rex est, non solùm gentium, sed etiam ipsorum Iudæorũ. Quid enim? Quia contradixerunt; ideo regis sui dominationem euertere potuerũt? Rex est & supra illos. Nam ille rex virgam ferream gerit;
Psal. 2. qua & regit & frangit. Ego, inquit, cõstitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicãs præceptum Domini. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula à me; & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionẽ tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli conteres eos. Quos regit? quos conterit? Regit obedientes, conterit resistentes. Ergo ne corrumpas, optime & prophetice: quandoquidem & illi Iudæi sugges-
Ioan. 19. c. serunt tunc Pilato, & dixerunt: Noli scribere rex Iudæorum, sed scribe, quia ipse se dixit regẽ Iudæorum. Nam & iste titulus, inquiunt, confirmauit illũ regem nobis. Et Pilatus: Quod scripsi, scripsi. Et impletũ est: Ne corrumpas. Nec iste solus Psalmus habet huius-
Psal. 55. 56. & 57. modi inscriptionem, vt titulus non corrumpatur. Aliquot Psalmi sic prænotati sunt, sed tamen in omnibus passio Domini prænũciatur. Ergo & hic intelligamus Domini passionem, & loquatur nobis Christus caput & corpus. Sic semper, aut propè semper audiamus vo-
1. Tim. 2. b. ces Christi de Psalmo, vt non solùm intueamur caput illud vnum mediatorem Dei & hominum, hominem Christum Iesum: qui etiam secũdum diuinitatem in
Ioan. 1. a. principio erat verbũ, Deus apud Deum, quod verbũ caro factum est, & habitauit in nobis, caro ex semine
Matth. 1. b. Abraham, ex semine Dauid de Maria virgine. Nõ ergo illum solum qui est caput nostrũ cogitemus, quando audimus Christum loqui, sed cogitemus Christum caput & corpus totũ integrum quendam virum. No-
1. Cor 12. d. bis enim dicitur: Vos autẽ estis corpus Christi & mẽ-
Ephes. 1. d. bra, ab apostolo Paulo. Et de illo dicitur ab eodẽ Apostolo: Qui est caput Ecclesiæ. Si ergo ille caput, nos
Coloss. 1. c. corpus: totus Christus caput & corpus. Aliquando enim inuenis verba quæ non congruunt capiti: & nisi ea coaptaueris corpori, nutabit intellectus tuus. Rursus inuenis verba quæ non apta sunt corpori, & Christus tamẽ loquitur. Ibi non timendũ est ne erret quisque: citò enim pergit vt capiti aptet, quod videt corpori non conuenire. Ipse denique in cruce pendens, ex
Psal. 21. persona corporis locutus est, Deus meus Deus meus,
Matt. 27. f. respice me, quare me dereliquisti? Non enim dereliquerat Christum, à quo derelictus non est. Aut verò

A sic ad nos venit, vt illum desereret, aut sic illũ misit, vt ab illo discederet? Sed quia homo desertus est à Deo, Adã ille peccãs, qui cùm soleret gaudere ad faciẽ Dei; Genes. 3. b.
conscientia peccati deterritus fugit à gaudio suo: & verè dereliquit illum Deus, quia ipse deseruit Deum: ex quo Adam Christus cùm carnẽ accepisset, hoc ex persona ipsius carnis ait: quia tunc vetus homo noster simul crucifixus est cum illo. Audiamus ergo quod se- Rom. 6. b.
quitur: Quando misit Saul & custodiuit domũ eius, vt eum interficeret.) Hoc nõ ad crucem Domini, sed tamen ad passionẽ Domini pertinet. Crucifixus enim Christus, & mortuus, & sepultus est. Erat ergo illa sepultura tãquam domus: ad quam custodiendam misit regnum Iudæorum, quãdo custodes adhibiti sunt sepulchro Christi. Est quædam historia in Scriptura Re- Matth. 27. g.
gnorum, quãdo misit Saul ad custodiendam domum, 1. Reg. 19. a.
vt interficeret Dauid. Sed & quantũ inde sumpsit qui Psalmum scripsit, tantũ debemus discurrere, cùm titu-
B lum Psalmi tractamus. Hoc nobis significare tantum voluit, quia missum est ad domum vt custodiretur, & ille interficeretur. Quomodo ergo ad hoc custodita est domus, si Dauid figurabat Christum, vt Christus interficeretur: quando in sepultura Christus positus non est nisi in cruce interfectus. Refer hoc ergo ad corpus Christi, quia interficere Christum, erat tollere nomẽ Christi, ne crederetur in Christum: dum mendacium præualeret custodum, qui corrupti sunt vt dicerent: Quia cùm dormirent, venerunt discipuli eius, Matth. 28. c.
& abstulerunt eum. Hoc est, verè Christum velle interficere, nomẽ resurrectionis eius extinguere, vt mẽdaciũ Euangelio præferretur. Sed quomodo illud non effecit Saul vt interficeret Dauid, sic & hoc non potuit regnum Iudæorum efficere, vt plus valeret testimonium custodũ dormientium, quàm Apostolorum vigilantium. Quid enim edocti sunt custodes vt dicerent? Damus vobis, inquiunt, quãtum vultis pecuniæ: Ibidem.
& dicite, quia cùm dormiretis, venerũt discipuli eius,
C & abstulerunt eum. Ecce quales testes mendacij contra veritatem & resurrectionem Christi, inimici eius per Saul figurati produxerunt. Interroga infidelitatis testes dormientes, respondeant tibi quid actum sit in sepulchro. Qui si dormiebant, vnde scierunt? Si vigilabant, fures quare non tenuerunt? Dicat ergo quod sequitur.

PRIMÆ PARTIS PSALMI
enarratio.

ERue me de inimicis meis Deus meus, & ab insurgentibus super me redime me.) Factum est hoc in carne Christi, fit & in nobis. Neque enim cessant inimici nostri, diabolus & angeli eius insurgere super nos quotidie; & illudere velle infirmitati & fragilitati nostræ, deceptionibus, suggestionibus, tentationibus, & quibuscunque laqueis irretire, cùm in terra
D adhuc viuimus. Sed vox nostra vigilet ad Deum, & clamet in membris Christi, sub capite in cælo constituto: Erue me de inimicis meis Deus meus, & ab insurgentibus super me redime me. Erue me de operantibus iniquitatem, & de viris sanguinũ saluum me fac.) Erant illi quidem viri sanguinũ, qui iustum occiderunt, in quo nullam culpam inuenerunt. Erant illi viri sanguinum, quia cùm vellet alienigena lotis manibus dimittere Christum, clamauerunt: Crucifige, Matth. 27. d.
crucifige. Erant viri sanguinum, quibus cùm iam obiiceretur crimen sanguinis Christi, responderunt, propinantes posteris suis: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Sed nec in eius corpus exurgere viri sanguinum cessauerunt: nam & post resurrectionẽ ascensionémq; Christi, persecutiones passa est Ecclesia. Et illa quidẽ primò quæ effloruit de gente Iudæorum, de qua & Apostoli nostri fuerũt. Ibi primò Stephanus la- Act. 7. g.
pidatus est, & quod vocabatur accepit. Stephanus enim

corõ-

corona dicitur. Humiliter lapidatus, sed sublimiter coronatus. Deinde verò in gentibus exurrexerunt regna gentium, antequã in eis impleretur quod prædictum erat: Adorabunt eum omnes rẽges terræ, omnes gentes seruient ei: *Psal. 71.* & fremuit impetus regni illius aduersus testes Christi, effusus est magnus & multus martyrum sanguis. Quo effuso, tanquam seminata seges Ecclesiæ fertilius pullulauit: & totum mundũ sicut nunc conspicimus, occupauit. Ab his ergo viris sanguinum eruitur Christus: non solùm caput, sed etiam corpus. A viris sanguinum eruitur Christus: & ab his qui fuerũt, & ab his qui sunt, & ab his qui futuri sunt. Eruitur Christus, & qui præcessit, & qui est, & qui venturus est. Christus enim est totũ corpus Christi: & quicunque nunc Christiani boni, & qui ante nos, & qui post nos futuri sunt, totus Christus eruitur à viris sanguinum. Nec vacat hæc vox: Et à viris sanguinũ saluũ me fac.

Quia ecce venati sunt animã meam.) Potuerunt tenere, potuerunt occidere, venati sunt animam meam. Sed vbi est, Dirupisti vincula mea? *Psal. 115.* Vbi est, Muscipula comminuta est, & nos eruti sumus? *Psal. 123.* Vbi est quòd benedicimus Deum, qui nõ dedit nos in venationẽ dentibus eorum? Illi quidem venati sunt, sed in manibus venantium nõ dimittit qui custodit Israël. Quia ecce venati sunt animam meam. Irruerunt super me fortes.) Non vtcunque transeundum est ab his fortibus. Diligenter insinuandum est qui sint fortes insurgentes. Fortes, super quos, nisi super infirmos, super inualidos, super non fortes? Et laudantur tamen infirmi, & damnantur fortes. Si intelligantur qui sunt fortes, primò ipsum diabolum Dominus fortem dixit: *Matth. 12. c.* Nemo, inquit, potest intrare in domum fortis, & vasa eius eripere, nisi prius alligauerit fortem. Alligauit ergo fortem vinculis dominationis suæ: & vasa eius abripuit, ac vasa sua fecit. Erant enim omnes iniqui, vasa diaboli, qui credẽtes facti sunt vasa Christi: *Ephes. 5. b.* quibus Apostolus dicit: *Rom. 9. d.* Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, qui notas facit diuitias suas in vasa misericordiæ. Possunt ergo isti fortes intelligi. Sed sunt in hominibus quidam fortes reprehensibili & damnabili fortitudine; qui præsumunt quidem, sed de temporali felicitate. Non vobis videtur fuisse fortis diues iste, qui nunc ex Euangelio recitatus est, *Luc. 12. c.* quoniam successit ei regio in opulentia fructuum? Perturbatus consilium reconditionis inuenit, vt destructis veteribus apothecis, nouas construeret ampliores: eisque completis, animæ suæ diceret: Habes multa bona anima, epulare, iocundare, satiare. Qualem fortem vides? *Psal. 51.* Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum. Vide quàm fortis sit, & præualuit, inquit, in vanitate sua. Sunt & alij fortes, non de diuitiis, non de viribus corporis, non de aliqua in tempore præcellenti potentia dignitatis: sed prẽsumentes de iustitia sua. Hoc genus fortium cauendum, metuendum, auersandum, non imitandum. Præsumẽtium, inquam, non de corpore, non de opibus, non de genere, non de honore: omnia enim ista quis nõ videat temporalia, fluxa, caduca, volatica: sed præsumentium de iustitia sua. Talis fortitudo impediuit Iudæos, ne per foramen acus intrarent. *Matth. 19. d.* Cùm enim de se præsumunt quòd iusti sint, & tanquam sani sibi videntur: medicinam recusauerunt, & ipsum medicum necauerunt. Tales ergo fortes, non infirmos, non venit vocare qui dixit: Non est opus sanis medicus, *Matth. 9. b.* sed malè habentibus. Non veni vocare iustos, sed peccatores in pœnitentiam. Isti erant fortes qui insultabant discipulis Christi, quia magister eorum ad infirmos intrabat, & conuiuabatur cum infirmis. Quare, inquiunt, magister vester cum publicanis & peccatoribus manducat? *Ibidem.* O fortes quibus medicus opus non est! Fortitudo ista non sanitatis est, sed insaniæ. Nam & phreneticis nihil fortius, valentiores sunt sanis: sed quanto maiores vires, tanto mors vicinior. Auertat ergo Deus ab imitatione nostra fortes istos. Timendum est enim, ne eos quisque velit imitari. Doctor autem humilitatis, particeps nostræ infirmitatis, donans participationem suæ diuinitatis, ad hoc descendens vt viam doceret, & via fieret, *Ioan. 14. a.* maximè suam humilitatem nobis commendare dignatus est: & ideo à seruo baptizari non dedignatus est, *Matt. 3. d.* vt nos doceret confiteri peccata nostra, & infirmari vt fortes simus, habere potius Apostoli vocem dicentis: Quando infirmor, tunc potens sum. *2. Cor. 12. d.* Quomodo ergo noluit esse fortis? Isti autem qui fortes esse voluerunt, id est, qui de sua virtute præsumere voluerũt tanquam iusti, offenderunt in lapidem offensionis: & hædus visus est eis agnus, & quia veluti hædum occiderunt, *Rom. 9. g.* ab agno redimi non meruerunt. Ipsi sunt ergo fortes, qui irruerunt super Christum commendantes iustitiam suam. Audite fortes istos. Cùm quidam Hierosolymitæ dicerent, missi ab eis ad apprehendẽdum Christum, & non audẽtes apprehendere; quia quando voluit, tunc apprehensus est, qui verè fortis erat: quare ergo inquiunt, non eum potuistis apprehendere? Et responderunt: Nemo vnquam hominum sic locutus est sicut ille. *Ioan. 7. e.* Et illi fortes: Nunquid aliquis pharisæorum in illum credidit, aut aliquis scribarum, nisi populus iste nesciens legem? Præposuerunt se turbæ infirmæ ad medicum currenti. Vnde, nisi quia ipsi fortes erant, & fortitudine sua, quod est grauius, omnem etiam turbam in se traduxerũt, & medicum omnium occiderũt? Sed & ille eo quòd occisus est, de sanguine suo medicamentũ fecit ægrotis. Irruerũt super me fortes. Hos maximè fortes aduertite: & videte vtrũ de vlla re præsumendum sit homini, quando nec de iustitia præsumẽdum est. Iam videte vbi iaceant præsumẽtes de diuitiis, de viribus corporis, de nobilitate generis, de dignitate seculi, si qui de ipsa iustitia tanquam de sua præsumpserit, cadit. Irruerunt super me fortes. Ex illis fortibus fuit ille vires suas iactans: Gratias tibi, inquit, ago, *Luc. 18. b.* quia non sum sicut cæteri hominum, iniusti, raptores, adulteri, sicut & publicanus iste. Ieiuno bis in sabbato, decimas do omniũ quæ possideo. Vide fortem iactantem vires suas: contrà, virum longè stantem infirmum attende, & per ipsam humilitatem propinquãtem. Publicanus autem, inquit, de longinquo stabat, & nec oculos suos audebat in cælum leuare: sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Amen dico vobis, descendit iustificatus publicanus ille magis quàm ille Pharisæus. Et vide iustitiam. Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: & *Ibidem.* qui se humiliat, exaltabitur. Irruerũt isti fortes, id est, *Rom. 10. a.* superbi: qui ignorantes Dei iustitiam, & suã iustitiam volentes constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Quid deinde? Neque iniquitas mea neque peccatũ meum, Domine.) Irruerunt quidem fortes de iustitia sua præsumentes: irruerunt, sed peccatũ in me non inuenerũt. Nam vtique illi fortes, id est, velut iusti: quare possent persequi Christũ, nisi quasi peccatorẽ? Sed tamẽ illi viderint quàm fortes sint immanitate febris, non firmitate sanitatis. Viderint illi quàm fortes sint, & tanquam iusti contra iniquum sæuierũt. Sed tamen neque iniquitas mea, neque peccatũ meum Domine.

Sine iniquitate cucurri, & dirigebar.) Illi ergo fortes currentem me sequi non potuerunt: ideo peccatorem putauerunt, quia vestigia mea non viderunt. Sine iniquitate cucurri, & dirigebar. Exurge in occursum mihi, & vide.) Deo dicitur, sine iniquitate cucurri, & dirigebar: Exurge in occursum mihi, & vide. Quid enim? Si non occurrat, videre non potest? Tanquam si ambulares viam, & de longinquo ab aliquo cognosci non posses, clamares ad eum, & diceres: Occurre mihi,

mihi,& vide quemadmodum ambulem. Nam quãdo de longinquo me attendis,gressum meum videre non potes. Itáne & Deus nisi occurreret nõ videret,quàm sine iniquitate iste dirigebatur, & quàm sine peccato currebat? Accipere quidem & hoc possumus: Exurge in occursum mihi; adiuua me. Quod autem addidit, & vide, intelligendum est, fac videri quod curro, fac videri quod dirigor: ex illa figura quã & illud dictum Genes.22.c. est Abrahã: Nunc cognoui quòd times Deum. Deus dicit: Nunc cognoui. Vnde, nisi quia nunc te feci cognoscere? Ignotus enim sibi quisque est ante interro- Matt.26.e.g. gatione tentationis,sicut se Petrus præsumendo ignorabat; & negando didicit quales vires haberet: in sua ipsa titubatione intellexit falsò sese præsumpsisse, fleuit, & flendo meruit fructuosè nosse quod fuit,& esse quod non fuit.Ergo probatus Abraham,factus est cognitus sibi: & dictum est à Deo: Nunc cognoui, hoc Genes.22.a. est,nũc te feci cognoscere.Quomodo lętus dies,quòd facit lætos, & tristis amaritudo, quòd contristat gustantem:sic videns Deus, videre faciens.Exurge ergo, inquit, in occursum mihi, & vide. Quid est, & vide? Adiuua me, id est, fac in illis vt videant cursum meũ. Sequantur me, non eis videatur prauum esse, quod rectum est, non eis videatur distortum esse quod tenet regulam veritatis. Quoniam sine iniquitate cucurri,& dirigebar. Exurge in occursum mihi, & vide. Aliquid etiam me dicere admonet in hoc loco capitis ipsius nostri sublimitas, quoniam infirmatus est vsque ad mortem, & assumpsit infirmitatis carnem: vt Matt.23.d. pullos Hierusalem colligeret sub alas suas, tanquam gallina infirmata cum paruulis. Non enim in aliqua aue hoc aliquando conspeximus, earum etiam quæ nidificant ante oculos nostros, sicut parietum passeres,sicut hirundines tanquam annuæ nostræ hospites, sicut ciconiæ,sicut aliæ atque aliæ aues,quę ante oculos nostros nidificant, & ouis insidunt, pullos alunt, sicut ipsæ columbæ quas quotidie videmus, aliquam auem infirmari cum paruulis non cognouimus, non aspeximus, non vidimus. Gallina quomodo hoc habet? Certè notam rem dico, quæ in conspectu nostro quotidie versatur, quomodo raucescit vox,quomodo fit hispidum totum corpus, demittitur alæ, laxantur plumæ: & vides circa pullos nescio quid ægrotũ,& ea est materna charitas quæ inuenitur infirmitas. Quare ergo Dominus, nisi propter hoc gallina esse voluit in Matt.23.d. sancta Scriptura dicens: Hierusalem Hierusalem,quotiens volui congregare filios tuos tanquam gallina pullos suos sub alas, & noluisti? Congregauit autem omnes gentes tanquam gallina pullos suos, qui infirmatus est propter nos, accipiens carnem à nobis, id Matt.27.d.e. est,à genere humano: crucifixus, contemptus, alapis Iohn.19.e.f. cæsus,flagellatus, ligno suspensus, lancea vulneratus. Ergo hoc maternæ infirmitatis est, non amissæ maiestatis. Cùm ergo talis esset Christus, id est, contem- Rom.9.g. 1.Petr.2.b. ptus, id est,lapis offensionis & petra scãdali: ideo multi offenderunt in eum. Cùm talis ergo esset Christus, & tamen carnem sine peccato suscepisset, factus est particeps nostræ infirmitatis, non iniquitatis: vt ex eo quod nobiscum communicauit infirmitatem, solueret nostram iniquitatem. Ideo sine iniquitate cucurri, & dirigebar. Quid ergo? Secundum id quòd Deus est, non est agnoscendus, & illud solum in eo considerandum est, quod propter nos factus est; non illud quod nos fecit? Planè etiam illud considerandum est: quia magnum pietatis indicium est nosse, quis pro te quid sustinuit. Non quicunque paruus pro te magno, Philip.2.a. sed pro te infirmo ille summus. Quid? Factus paruulus, humiliauit se, factus obediens vsque ad mortem. Quis est iste qui se humiliauit, factus obediens vsque ad mortem? Quis? Suprà audi: Qui cùm in forma Dei esset,non rapinam arbitratus est esse se ęqualem Deo.

A Ergo æqualis Deo, semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudine hominum factus, & habitu inuentus vt homo: & ita exinaniuit, vt assumeret quod non erat, non vt amitteret quod erat. Quomodo ergo se exinaniuit? Quia tibi talis apparuit, quia tibi dignitatem quam apud patrem habet, non demonstrauit:quia tibi nunc obtulit infirmitatẽ, seruauit purgato posteà claritatem. Ille ergo patri æqualis,talis est factus:& tamẽ in ipsa infirmitate agnoscendus est,non visione,sed fide, vt quòd videre nondum possumus, saltem credamus, & credendo quod nõ videmus, etiam videre mereamur. Meritò posteaquam resurrexit ait Mariæ Magdalenæ, cui dignatus Iohn.20.d. est primitus apparere: Noli me tangere: nõdum enim ascendi ad patrem.Quid est hoc? Paulopòst eum mulieres tetigerunt. Nam redeuntes à monumento, ob- Matt.28.b. uiam sibi factũ adorauerunt, & pedes eius tenuerunt: Iohn.20.g. discipuli etiam cicatrices palpauerunt. Quid est ergo: Noli me tangere; nondum enim ascendi ad patrem: B nisi, noli quòd vides hoc solum me credere, ne & hic remaneat aspectus tuus quasi tactus tuus? Humilis enim tibi videor. Nondum ascendi ad patrem, vnde & ad vos descendi, & inde nõ recessi: nondũ illuc ascendi, quando vos non deserui. Veni non recedẽs, ascendi non deserens.Sed quid est quòd ascẽdit ad patrem? Quando nobis innotescit æqualis patri. Nos enim ascendimus proficiendo,vt hoc videre, vt hoc intelligere,vt hoc vtcunque capere valeamus. Ideo ergo distulit tactum: non abstulit, non repulit, non negauit. Nondum enim,inquit, ascendi ad patrem. A summo Psal.18. cælo egressio eius,dicit alius Psalmus,& occursus eius vsque ad summum cæli. Summũ cæli,id est,summum in omnibus spiritalibus pater est:inde excursus eius,& occursus vsque ad summum cæli. Occurrit vsque ad summum, non dicitur nisi de æquali. Denique cũ aliqua inæqualia comparamus, & aliquid breue ad aliquid magnum applicamus, videre quantum ad quan- C tũ sit,si inæquale inuenerimus,ita solemus loqui: Nõ occurrit. Si autem æquale sit, occurrit. Ergo occursus eius vsque ad summum cæli,quia ęqualis est patri. Talem se volebat innotescere fidelibus suis,qui dixerat: Noli me tangere. Hoc volebat præstari à patre fidelibus suis,qui dicebat: Exurge in occursum mihi,& vide: innotesce quòd tibi æqualis sim, & vide. Quid est,& vide? Fac videri quòd tibi æqualis sim. Quãdiu mihi Philippus dicit: Ostende nobis patrem, & suffi- Iohn.14.a. cit nobis? Quamdiu ego dicam: Tanto tempore vobiscum sum, & patrem non nostis: Philippe, qui me videt, videt & patrem? Non credis quia ego in patre, & pater in me est? & adhuc fortè non credit ęqualem. Exurge in occursum mihi,& vide. Fac me videri, fac te videri, fac notam hominibus æqualitatem nostram. Non putent Iudæi se hominem crucifixisse. D Quamuis in eo non crucifixum sit, nisi in quantum homo erat, tamen non cognorunt quem crucifixerunt. Si enim cognouissent, Dominum gloriæ nun- 1.Cor.2.b. quàm crucifixissent. Hũc Dominum gloriæ vt nouerint fratres mei fideles: Exurge in occursum mihi, & vide. Et tu Domine Deus virtutum, Deus Israël.) Tu Deus Israël qui nõ putaris nisi Deus Israël solus, qui non putaris nisi Deus vnius gentis, quæ te colit, cùm omnes gentes idola colant: Tu Deus Israël intende ad visitandum omnes gentes.) Impleatur ista prophetia, in qua Esaias ex persona tua alloquitur Ecclesiam tuam, sanctam ciuitatem tuam,sterilem illam, cuius multi filij desertæ magis quàm eius quæ Esa.54.a. habet virum. Et quippe dictum est: Lætare sterilis quę non paris, erumpe & exclama quæ non parturis: quia multi filij desertæ magis quàm eius quę habet virum: magis quàm gentis Iudææ quæ habet virum, quæ Galat.4.d. accepit legem, magis quàm eius gentis quæ habuit euiden-

euidentem regem. Nam tuus rex latet, & plures tibi filij sunt ex occulto sponso. Ergo ei dicitur, Multi filij desertæ, magis quàm eius quæ habet virum. Deinde adiungit propheta: Dilata locum tabernaculi tui, &
Esa.54.a. aulas tuas confige. Non est quod parcas, extende longius funiculos tuos, & palos validos constitue etiam
Matth.25.c. Matth.3.c. Matth.22.b. atque etiam in dexteram atque sinistram. In dextera tene bonos, in sinistra tene malos, donec veniat ventilabrum: posside tamen omnes gentes. Inuitentur ad nuptias boni & mali, impleantur nuptiæ recumbentium. Seruorum est inuitare, domini separare. Etiam
Esa.54.a. atque etiam in dexteram atque sinistrā extēde. Semen enim tuum hereditabit gentes, & ciuitates quæ desertæ erant, inhabitabis. Desertæ à Deo, desertæ à Prophetis, desertæ ab Apostolis, desertæ ab Euangelio, plenæ dæmoniis. Ciuitates quæ desertæ erant inhabitabis, non est quod metuas. Præualebis enim: nec erubescas quòd detestabilis fueris. Ergo quia insurrexerunt super te fortes, ne erubescas: quando contra nomen Christianum leges ferebantur, quando ignominia & blasphemia erat esse Christianū. Ne erubescas quòd detestabilis fueris. Confusionem enim in perpe-
Esa.54.a. tuum obliuisceris, ignominiæ viduitatis tuæ non eris memor: quoniā ego sum Dominus qui facio te, Dominus nomē est ei: & qui eruit te, ipse Dominus Deus
Psal.58. Israël vniuersæ terræ vocabitur. Et tu Domine Deus virtutum, Deus Israël, intende ad visitandum omnes gentes: intende inquam ad visitandum omnes gentes.

Non miserearis omniū qui operantur iniquitatem.) Hic planè terruit. Quem non terreat? Quis ad suam conscientiam rediens non contremiscat? Quæ etiā sibi conscia est pietatis, mirum nisi aliquid conscia sit
1.Ioan.3.a. etiam iniquitatis. Quicūque enim peccatum facit, & iniquitatē facit. Si enim iniquitates obseruaueris Do-
Psal.129. mine, Domine quis sustinebit? Et tamen verū est, nec frustra dictum, nec vacare omnino potest aut poterit: non miserearis omnium qui operātur iniquitatē. Sed ecce misertus est Pauli, qui primò Saulus operabatur iniquitatē. Quid enim fecit boni, vnde promereretur Deum? Nonne sanctos eius ad mortem attrahebat?
Act.9.a. Nonne epistolas à principibus sacerdotum ferebat, vt vbicunque Christianos inueniret, ad pœnam raperet? Nonne id agens, eò tendens, & cæde spirans & anhelans, sicut de illo Scriptura attestatur, de cælo vocatus est voce sublimi, deiectus, erectus, excæcatus, illuminatus, occisus, viuificatus, perditus, redditus? Quo merito? Nihil nos dicamus, ipsum potius audiamus: Qui
1.Tim.1.c. prius fui, inquit, blasphemus, & persecutor, & iniuriosus: sed misericordiam consecutus sum. Ergo non miserearis omnium qui operātur iniquitatem. Hoc duobus modis intelligi potest: Siue quia omnino nulla peccata impunita relinquit Deus: siue quòd est quędā iniquitas, quam qui operantur, omnino eorum Deus non miseretur. Secundum istos duos modos breuiter quantū temporis sufficit, aliquid loquamur charitati vestræ. Iniquitas omnis, parua magnaue sit, puniatur necesse est: aut ab ipso homine pœnitente, aut à Deo vindicante. Nam & quē pœnitet, punit seipsum. Ergo fratres puniamus nostra peccata, si quærimus misericordiam Dei. Non potest Deus misereri omniū operantium iniquitatē quasi blandiens peccatis, aut non eradicās peccata. Prorsus aut punis, aut punit. Vis non puniat? Puni tu. Nam & illud fecisti quod impunitum esse non possit: sed à te puniatur potius, vt facias quod in illo psalmo scriptum est, Præueniamus faciem eius
Psal.94. in confessione. Quid est, Præueniamus faciem eius in confessione? Antequam ipse attendat vt puniat, tu præueni confitendo & puni. Non ille inueniat quod puniat: quia cùm tu punis iniquitatem, facis æquitatem. Et ideo tui miserebitur Deus, quia iam te operātem æquitatē inuenit Deus. Quid est, operantē æqui-

A tatem? Quia hoc in te odisti, quod & ille odit: vt incipias placere Deo, dum hoc in te punis quod displicet Deo. Nam nō potest impunitum relinqui peccatum: quia verum est: Non miserearis omnium qui operantur iniquitatem. Sed videamus iam alium modū, quo hæc sententia possit intelligi. Est quædam iniquitas, quam qui operatur, non potest fieri vt misereatur ei Deus. Quæritis fortè quænam illa sit? Ipsa est defensio peccatorum. Quando quisque defendit peccata sua, magnam iniquitatem operatur. Hoc defendit quod Deus odit. Et videte quàm peruersè, quàm iniquè. Si quid boni fecerit, sibi vult imputari: si quid mali, Deo. Nam hoc modo defendunt homines peccata sua ex Dei persona, quod peius est. Quid est hoc? Nemo est qui audeat dicere, bonum est adulterium, bonum est homicidium, bona fraus, bonū periuriū: nullus prorsus hominū. Nam qui illa etiam faciunt, clamāt mala hæc esse quando patiuntur. Omnino ergo non inue-
B nies animam tam peruersam, tam extorrē à societate generis humani, & à participatione cōmunis sanguinis ex Adam: cui videatur bonum esse adulteriū, sicut dixi, fraus, rapina, periurium. Sed quomodo ea defendunt? Si Deus noluisset, non id fecissem. Quid vis faciam fato meo? Iam quęris quid sit fatū. Curris ad stellas. Quæris quis fecerit, & ordinauerit stellas. Deus Gen.1.b. est. Ergo ad hoc peccatū tuum defendis, vt Deum accuses. Ideo excusatur reus, vt culpetur iudex. Prorsus talem iniquitatem operantium non miseretur Deus. Non miserearis omnium qui operantur iniquitatem. Persequere, inquit, peccata eorum, puni, compunge, conuerte illos ante se, qui se ponunt post se: & erubescāt de se, vt gaudeant de te. Non miserearis omnium qui operantur iniquitatem. Conuertantur ad vesperum.) Nescio quos dicit quondam operatores iniquitatis, & quondam tenebras conuerti ad vesperū. Quid est, ad vesperū? Postea. Quid est, ad vesperum? Serius.
C Postea, quid est? Ad vesperum. Antè enim debuerant, quàm crucifigerent Christum, medicum agnoscere. Quare iam eo crucifixo, resurgente, in cælum ascendente, postea quàm misit spiritum suum sanctum, quo repleti sunt illi qui in vna domo erant, & cœperūt loqui linguis omnium gentium, expauerunt crucifixores Christi. Compuncti sunt de conscientia sua, consilium salutis ab Apostolis petierunt, audierunt: Agite Act.2.f. pœnitentiam, & baptizetur vnusquisque vestrūm in nomine Domini nostri Iesu Christi, & dimittetur vobis peccata vestra. Post occisum Christum, post effusum Christi sanguinē dimittuntur peccata vestra. Ille sic voluit mori, vt sanguine suo etiam effusores eiusdē sanguinis redimeret. Fudistis sæuientes, bibite confitentes. Meritò conuertantur ad vesperum: Et famem patiantur vt canes.) Canes gentes Iudęi dixerūt,
D tanquam immūdos. Nam inde & ipse Dominus cùm post eum clamaret Chananæa quædam mulier, non Iudæa, ad suam filiam curandam conuertere volens eius misericordiā. Ille omnia prȩuidens, omnia sciens, sed fidem eius ostendere volens, distulit beneficium, & eam suspendit. Et quomodo distulit? Non sum, in- Matth.15.c. quit, missus, nisi ad oues quæ perierunt domus Israël. Israël, oues. Gentes quid? Non est bonum, panem sumere filiorum, & mittere canibus. Gentes ergo canes appellauit, propter immunditiam. Quid autem illa mulier esuriens, hoc magis non repulit. Suscepit humiliter conuicium, & meruit beneficiū. Neque enim conuicium illud dicendum erat, quod à Domino dictum erat. Seruus si aliquid tale domino dicat, conuicium est: dominus autem cùm tale aliquid seruo dicit, dignatio potius dici potest. Ita inquit, Domine. Quid est, ita? Verum dicis, prorsus verum dicis, canis ego sum. Sed & canes, inquit, edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Et cōtinuò Dominus:

minus: O mulier, magna est fides tua. Iam dudũ canis, modò mulier. Vnde iam mulier, quæ paulo antè canis? Confitendo humiliter, nõ repellendo quod à Domino dictum erat. Ergo gentes canes, & ideo esurientes. Bonum est & Iudæis, vt agnoscant se peccatores: & licet ad vesperam conuertantur, & famẽ patiantur vt canes. Nam malè saturatus erat ille qui dicebat: Ieiuno bis in sabbato. Ille autem publicanus canis erat
Luc. 18. a. famem patiens: & inde beneficiũ Domini esuriebat, cùm dicebat: Propitius esto mihi peccatori. Conuertantur ergo & illi ad vesperam, & famem patiantur vt canes. Desiderent gratiam Dei, intelligant se peccatores. Fortes illi fiant infirmi; diuites illi fiant pauperes, iusti illi agnoscant se peccatores: leones illi canes fiant. Conuertantur ad vesperam, & famem patiantur vt canes: Et circumibunt ciuitatem.) Quam ciuitatem? Mundum istum, quẽ quibusdã locis vocat Scriptura ciuitatem circumstãtiæ: id est, quia in omnibus gentibus vndique circumfuderat mundus vnam gentem Iudæorum, vbi talia gerebantur, & appellabatur ciuitas circumstantiæ. Istam ciuitatẽ circumibunt illi iam canes facti esurientes. Quomodo circumibunt?
Act. 9. a. Euangelizando. Saulus ex lupo canis factus est ad vesperam: id est, serò conuersus. De micis domini sui in gratia eius cucurrit, & circumiuit ciuitatẽ. Ecce ipsi
Apo. 1. d. loquentur in ore suo, & gladius in labiis eorum.) Iam ille gladius bis acutus, de quo Apostolus dicit: Et gla-
Ephe. 6. c. dium spiritus, quod est verbum Dei. Quare bis acutus? Quare, nisi quia ex vtroque testamento feriens? Hoc gladio mactabantur, de quibus dicebatur Petro,
Act. 10. b. Macta & manduca. Et gladius in labiis eorum. Quoniam quis audiuit?) Loquentur in ore suo, quis audiuit? id est, stomachabuntur aduersus pigros ad fidem. Qui paulo antè & ipsi credere nolebant, tædium de non credentibus patiuntur. Et verè fratres, contingit: Vides hominem pigrum antequã fit Christianus. Clamas ad illum quotidie, vix conuertitur. Tandem conuersus, conuertere vult etiam omnes & facere Christianos: & miratur quia nõdum sunt. Excidit illi quòd ad vesperam cõuersus est. Sed quia factus est esuriens sicut canis, habet etiam in labiis gladium. Dicit: Quis
Esa. 53. a. audiuit? Quid est, quis audiuit? Quis credidit auditui
Rom. 10. d. nostro, & brachium Domini cui reuelatum est? Quoniam quis audiuit? Non credunt Iudæi, & conuersi sunt ad gentes, & annunciauerunt. Iudæi non credebant: & tamen per credentes Iudæos euangelium circumibat ciuitatem, & dicebant: Quoniã quis audiuit?

Et tu Domine deridebis eos.) Quis audiuit? omnes gentes Christianæ futuræ sunt, & vos dicitis, quis audiuit? Quid est, deridebis eos? Pro nihilo habebis omnes gentes.) Nihil ante te erit, quia facillimum erit vt credant in te omnes gentes. Fortitudinem meam ad te custodiam.) Illi enim fortes ideo ceciderũt, quia fortitudinem suam ad te non custodierunt: id est, illi qui super me insurrexerũt & irruerunt, de se præsumpserunt. Ego autẽ fortitudinẽ meam ad te custodiam: quia si recedo, cado: si accedo, fortior fio. Videte enim quid est, fratres, in anima humana. Non habet ex se lumen, nõ habet ex se vires. Totũ autẽ quod pulchrum est in anima, virtus & sapientia est. Sed nec sapit sibi, nec valet sibi, nec ipsa sibi lux est, nec ipsa sibi virtus est. Est quędam origo fonsque virtutis, est quędam radix sapientiæ: est quædam, vt ita dicã, si & hoc dicendum est, regio incommutabilis veritatis. Ab hac ani-
Psal. 33. ma recedens tenebratur, accedens illuminatur. Accedite ad eum & illuminamini, quia recedẽdo tenebramini. Ergo fortitudinem meam ad te custodiam: non à te recedam, non de me præsumã. Fortitudinẽ meam ad te custodiam. Quia Deus susceptor meus es.) Vbi enim eram, & vbi sum? Vnde me suscepisti? Quas iniquitates meas dimisisti? Vbi iacebã? quo erectus sum?

A Ergo hoc meminisse non debeo quod in alio psalmo dicitur: Quoniã pater meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus autẽ assumpsit me? Fortitudinem meam ad te custodiam: quia Deus susceptor meus es. Psal. 26.

Deus meus misericordia eius præueniet me.) Ecce, quid est, fortitudinem meam ad te custodiam. De me omnino nihil præsumã. Quid enim attuli boni, vt mei misereris, & me iustificares? Quid in me inuenisti, nisi sola peccata? Tuũ nihil aliud nisi natura quã creasti, cætera mala mea quæ deleuisti. Nõ ego prior ad te exurrexi, sed tu ad me excitãdum venisti. Nam misericordia eius præueniet me. Antequã aliquid boni ego faciam, misericordia eius præueniet me. Quid hic respondebit infelix Pelagius? Deus meus demonstrauit mihi in inimicis meis.) Quid ait? Quantã circa me exhibuerit misericordiam, in inimicis meis mihi demonstrauit. Relictis comparet se collectus, & repulsis electus. Comparet se vasis iræ vas misericordiæ: & videat quia ex vna massa fecit Deus, aliud vas in hono-
B rem, aliud in contumeliam. Quid est, demõstrauit mihi in inimicis meis? Rom. 9. d. Si enim Deus volens ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, attulit in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionẽ. Et propter quid hoc? Vt notas faceret diuitias suas in vasa misericordiæ. Si ergo vasa iræ attulit, in quibus notas faceret diuitias suas in vasa misericordiæ, rectissimè dictũ est: Misericordia eius præueniet me. Deus meus demonstrauit mihi in inimicis meis: id est, quãtam circa me habuit misericordiam, in illis mihi demonstrauit circa quos non habuit. Nisi enim debitor suspẽdatur, minus agit gratias cui debitum relaxatur. Deus meus demõstrat mihi in inimicis meis. De ipsis autem inimicis quid? Ne occideris eos, nequãdo obliuiscantur legis tuæ.) Rogat pro inimicis suis, implet præceptum. Quid est, ne miserearis omnium qui operantur iniquitatem, & ne occideris eos, nequando obliuiscantur legis tuæ? Quomodo non miseretur om-
C nium qui operantur iniquitatem? & quomodo nõ occidit eos ne obliuiscãtur legis tuæ? Sed hic de inimicis suis dixit. Quid ergo? Inimici eius æquitatem operantur? Si qui ei inimicãtur æquitatem operantur, ergo ipse iniquitatem operatur. Sed quia ipse æquitatẽ operatur. Porrò qui æquitatẽ operatur, profectò iniquitatem ab inimicis patitur: restat vt qui iusto inimicantur, iniquitatem operentur. Vnde ergo paulò superius: Non miserearis omnium qui operantur iniquitatem: & nunc de inimicis suis ne occideris eos, nequãdo obliuiscantur legis tuæ? Non ergo miserearis eorum, vt occidas peccata eorum: Ne occidas eos quorum peccata occidis. Quid est autem occidi? Obliuisci legis Domini. Ipsa est vera mors, in profundum ire peccati. Potest quidem & hoc de Iudæis intelligi. Quid de Iudæis? Ne occideris eos, ne quando obliuiscantur le-
D gis tuæ. Istos inimicos meos ipsos qui me occiderunt, noli tu occidere. Maneat gens Iudæorum: certè victa est à Romanis, certè deleta ciuitas eorum, non admittuntur ad ciuitatem suam Iudæi, & tamen Iudęi sunt. Nã omnes istæ prouinciæ à Romanis subiugatę sunt. †Quisnã non cognoscit gentes subiectas imperio Romano? Quę quidem erant quando omnes Romani facti sunt, & omnes Romani dicuntur. Iudęi tamen manẽt cum signo: nec sic victi sunt, vt à victoribus absorberentur. Non sine causa Cain ille est, qui cùm fratrem occidisset, posuit in eo Deus signũ, ne quis eum occideret. Hoc est signum quod habent Iudæi: tenent omnino reliquias legis suæ, circumciduntur, sabbata obseruant, pascha immolant, azyma comedunt. Sunt ergo Iudæi, non sunt occisi, necessarij sunt credentibus gentibus. Quare hoc? Vt demõstret nobis in inimicis nostris misericordiã suã. Deus meus demonstrauit mihi in inimicis meis. In ramis superbiæ præcisis

al. Quis iã cognoscit gẽtes subiectas Romano imperio? Quę quid erant. Gene. 4. a.

inserto misericordiam suam demõstrat oleastro. Ecce vbi iacent qui superbi erant, ecce vbi insertus es qui tunc iacebas: & tu noli superbire, ne praecidi merearis. Deus meus ne occideris eos, ne quãdo obliuiscantur legis tuae. Disperge eos in virtute tua.) Iam factũ est: per omnes gentes dispersi sunt Iudaei, testes iniquitatis suę & veritatis nostrę. Ipsi habent codices, de quibus prophetatus est Christus, & nos tenemus Christum. Et si quando forte aliquis Paganus dubitauerit, cùm ei dixerimus prophetias de Christo, quarũ euidentiã obstupescit, & admirans putauerit à nobis esse conscriptas: de codicibus Iudaeorum probamus, quia hoc totũ antè praedictum est. Videte queadmodum de inimicis nostris alios cõfundimus inimicos. Disperge eos in virtute tua: tolle illis virtutẽ, tolle illis fortitudinem cor um. Et deduc eos protector meus Domine. Delicta oris eorum sermones labiorum eorũ, & comprehendãtur in superbia sua. Et ex maledicto & mendacio annunciabuntur consummationes in ira consummationis, & non erunt.) Obscura sunt, & timeo ne non insinuentur bene. Iamiam audiendo fatigati estis. Itaque si placet charitati vestrę, quę restãt in crastinum differamus. Adiuuabit Dominus, vt vobis debitum persoluamus: quia de illo magis quàm de nobis promittimus.

CONCIO SECVNDA, DE *secunda parte eiusdem Psalmi.*

HESTERNVS sermo protractus, debitorem me in hodiernum reliquit. Quia ergo Dominus voluit, reddendi tempus aduenit. Quàm verò sumus nos deuoti redditores, tã debetis vos esse auidi exactores: hoc est, vt quod ille donat, & nos reddimus (ille enim Dominus, nos serui sumus) sic accipiatis, vt sit fructus Hebr.6.b. in auditione vestra de vita vestra. Cultus enim ager fructum non reddens, & ingratus agricolae, pro frugibus spinas afferens, non horreum, sed ignem quaerit. Dominus autem Deus noster, sicut eum videtis hanc terram visitare imbribus solennibus, ita cor nostrum verbo suo tanquam agrum suum visitare dignatur: & de corde nostro fructus quaerit: quia nouit & quid ibi seminet, & quantũ pluat. Et quia reuera nihil sine illo sumus, quia & antequã essemus, nihil eramus, & quisquis iam homo est, & sine illo esse voluerit, nihil aliud quàm homo peccator erit, verúmque est quod hic dictum est: Fortitudinem meam ad te custodiam, quoniam quicquid possumus, nisi apud illum & ad illum seruemus, recedẽdo amittimus: vigilare debet semper mens nostra, non ab illo recedere, sed & si longè erat, magis magísque propinquare & accedere: non gressu pedum, non subuectione vehiculorum, non celeritate animalium, non eleuatione pennarum, sed puritate affectuum, & probabilitate sanctorum morũ. Videamus ergo quid restat de hoc psalmo. In hoc enim dimiseramus, cùm coepisset de inimicis suis loqui dicẽs Deo: Ne occideris eos, ne quando obliuiscantur legis tuae.) Quáuis eos inimicos suos esse dixerit, rogauit tamen Deũ ne occiderẽtur & obliuiscerẽtur legẽ ipsius. Non tamẽ tenere legem, id est, nõ obliuisci legis, iam perfectio est: & quasi securitas de prę mio, & nulla sollicitudo de supplicio. Sunt enim qui tenẽt legem memoria, & non implent vita: qui verò implent vita, non possunt non tenere memoria. Ergo qui moribus praecepta Dei facit, & quodammodo viuendo semper in corde suo ne deleatur agit quod tenet, viuẽdóq; semper commemorat quid ei in corde scriptum sit de lege Dei: ipse fructuosè tenet legem Dei, ipse nõ inimicus deputabitur. Nam ecce inimici Iudaei, quos videtur significare psalmus iste, legem Dei tenent, & ideo de illis dictum est: Ne occideris eos, ne quãdo obliuiscantur legis tuae: vt gens Iudaeorũ maneret, & ea manente cresceret multitudo Christianorum. Per om-A nes gentes manent certè, & Iudęi sunt, nec destiterunt esse quod erant: id est, gens ista non ita cessit[†] in iura al. initia. Romanorum, vt amiserit formam Iudaeorum, sed ita subdita Romanis est, vt etiam leges suas teneat, quae leges sunt Dei. Sed quid in illis factum est? Decimatis Matt.23.4. mentham & cuminũ, & reliquistis quae grauiora sunt Luc.11.f. legis, misericordiam & iudicium: liquantes culicem, camelum autem glutientes. Hoc eis Dominus dicit. Et reuera ita sunt: tenent legem, tenent prophetas; legunt omnia, cantant omnia: lucem prophetarum non ibi vident, qui est Christus Iesus. Non eũ enim solum nunc non vident, cùm sedet in caelo: sed nec tunc viderunt, quando inter illos humilis ambulabat, & facti sunt rei fundendo sanguinem eius, sed nõ omnes. Hoc & hodie cõmendamus charitati vestrae. Non omnes, quia multi eorum cõuersi ad eum quem occiderũt, & in eum credendo, veniam de effusione ipsius sanguinis meruerunt: exemplúmque praebuerunt hominibus quòd non debeant diffidere, dimitti sibi qualecunque B peccatũ, quando & interfectio Christi dimissa est confitentibus. Inde ergo dictum est: Quia Deus susceptor meus es, Deus meus, misericordia eius praeueniet me: hoc est, ante omnia merita mea bona praeuenit me misericordia ipsius, & si nihil in me boni inuenerit, ipse me facit bonum, & ipse iustificat cõuersum, & ipse admonet vt conuertatur auersus. Deus Rom.4.a. meus, inquit, iterum demonstrauit mihi in inimicis meis. Id est, quantum me diligat, quantúmque mihi largiatur de bonitate sua, ex comparatione inimicorũ meorum mihi ostẽdit: quia cùm sint ex vna massa vasa irę & vasa misericordiae, per vasa irae discũt vasa mi- Rom.9.d. sericordiae, quantũ illis Deus largiatur boni. Et deinde ne occideris eos, ne quãdo obliuiscantur legis tuae: hoc dictum est de Iudaeis. Sed quid illis facies? Disperge eos in virtute tua.) Ostẽde illis, quia tu fortis es, nõ ipsi qui de virtute sua praesumẽdo, veritatẽ tuã nõ cognouerũt: nõ quales ipsi fortes sunt, de quibus dictum C est: Irruerũt in me fortes, sed qualis tu fortis ad dispergendũ eos. Et deduc eos protector meus Dñe.) Id est, sic eos disperge, vt nõ eos deseras, ne quando obliuiscantur legis tuae: & in eo ipso me protegas, vt de ipsorum dispersione habeam testimonium misericordiae tuae. Et sequitur: Delicta oris eorum, sermones labiorum eorum.) Quo coniungitur, quo connectitur ista sententia? Delicta, inquit, oris eorum, sermones labiorum eorum. Sequentia non ita connectuntur, vt doceant nos quo coniungatur ista sententia. Delicta, inquit, oris eorum, sermones labiorum eorum, & comprehendantur in superbia sua, & ex maledicto & mẽdacio annunciabuntur consummationes, in ira consummationis, & non erunt. Hoc obscurum etiam heri dixeramus, & ideo ad recentiores mẽtes vestras expositionem distuleramus. Nũc itaque, quoniam nondum fatigati estis in audiendo, erigite corda vestra vt D adiuuetis me intentione, ne forte in obscuritate & perplexitate aliquantum sermo noster nõ sufficiat intentioni vestrae: & debetis aliquid & à vobis afferre, vt quod nos dicendo nõ impleuerimus, intelligẽdo suppleatis. Sic ergo posita est ista sententia in medio, vt quo iungatur, nõ facilè videamus. Delicta oris eorum, sermones labiorum eorum. Recurramus ergo ad superiora, quoniã cùm dixerat: Ne occideris eos, ne quãdo obliuiscantur legis tuae, quos tamen dixerat inimicos, adiunxit duos versiculos: Disperge eos in virtute tua, & deduc eos protector meus Domine. Et cõtinuò intulit: Delicta oris eorum, sermonem labiorum eorum, hoc est, illum occide, non ipsos. Non ergo occideris eos, ne quãdo obliuiscãtur legis tuae: sed est quod in illis occidas, vt impleas quod suprà dictum est, non miserearis omnium qui operantur iniquitatem. Disperge ergo illos, & deduc eos, id est, noli deserere cùm disper-

dispergis: quia non deserendo habes quod illis agas, cùm ipsos non occidis. Quid ergo occides? Delicta oris eorum, sermones labiorum ipsorum. Quid in illis occides? Crucifige crucifige, quod clamauerunt: non qui clamauerunt. Illi enim Christum delere, interimere, perdere voluerunt: tu autem resuscitando Christũ, quem perdere voluerunt, occidis delicta oris eorum, sermonem labiorum eorum. Quippe quem perdendum clamauerunt, viuere expauescant: & qué in terra contempserunt, in cælo adorari ab omnibus gentibus admirentur. Sic occidantur delicta oris eorum, & sermones labiorum eorum. Et comprehendantur in superbia sua.) Quid est, comprehendantur in superbia sua? Quia frustra irruerunt fortes, & quasi cessit illis vt aliquid sibi fecisse viderentur, & præualuerunt Domino. Potuerunt hominem crucifigere, potuit infirmitas præualere, & virtus occidi, & visi sibi sunt aliquid, velut fortes, velut potentes, velut præualentes, velut leo paratus ad prædam, velut tauri pingues, sicut eos alio loco commemorat: Tauri pingues obsederunt me. Quid auté fecerunt in Christo? Non vitam, sed mortem occiderunt. Extincta quippe morte in moriente, & resurgente vita de morte in viuenté: etenim & ipse se resuscitauit, quia erat in illo & quod mori non potuit, quid fecerunt? Audi quid fecerunt. Soluerunt templũ. Quid verò ipse fecit? Triduo resuscitauit illud. Per hoc ergo occisa sunt delicta oris eorum, & sermo labiorũ eorum. Et quid iam factum est illis qui conuersi sunt? Et comprehendantur in superbia sua. Dictum est enim illis, quia ille qué occiderunt, resurrexit. Crediderunt eum resurrexisse, quia viderunt eum in cælo positum, spiritum sanctum inde misisse, & eos qui in illum crediderũt impleuisse, & inuenerunt se & nihil damnasse, & nihil fecisse. Factum eorum in irritum venit, peccatũ remansit. Quia ergo factum euacuatum est, peccatum autem remansit super facientes: comprehensi sunt in superbia sua, viderunt se sub iniquitate sua. Restabat ergo vt confiterentur peccatum, & ille ignosceret qui peccantibus cesserat, & mortem suam donaret occisus à mortuis, & viuificans mortuos. Cõprehensi sunt ergo in superbia sua. Et ex maledicto & médacio annunciabuntur consummationes, in ira cõsummationis, & non erũt.) Et hoc difficilè intelligitur, quo iungatur, & nõ erunt. Quid nõ erunt? Videamus ergo superiorem textum: cùm cõprehensi fuerint in superbia sua, annũciabuntur ex maledicto & mendacio consummationes. Quę sunt cõsummationes? Perfectiones: cõsummari enim, perfici est. Aliud est consummari, aliud consumi. Cõsummatur enim quod sic finitur vt perficiatur: consumitur quod sic finitur vt non sit. Superbia non permittebat hominé perfici, nihil sic impedit perfectionem. Intendat quippe charitas vestra paulùm ad id quod dico: & videre malum nimis molestum, nimis cauendum. Quare malum putatis? Quamdiu exaggerem quid mali sit in superbia? Diabolus inde solum puniendus est: certè princeps est omnium peccatorum, certè seductor est ad peccádum. Non ei imputatur adulteriũ, non violentia, non fornicatio, non rapina rerum alienarum: sola superbia lapsus est. Et quoniam superbiæ comes est inuidentia, fieri non potest vt superbus non inuideat: ex hoc vitio quod superbiam necessariò sequitur: lapsus enim inuidit stanti, & dedit operam seducere hominem, ne illò leuaretur vnde ille deiectus est, & ideo satagit vera persuadere peccata, quia talem iudicem habemus vbi obiicere falsa non possit. Nam si apud iudicem hominem ageretur causa nostra, quem posset fallere criminationibus falsis, non multum ageret vt peccaremus: quia iudicem fallendo & innocentes posset opprimere, &

Matt. 27. c. Ioan. 19. a.

Psal. 21.

Ioan. 2. d.

Act. 1. b. & 2. a.

A circumuentos ad se traducere, & secum condemnari facere. Nunc verò quia scit talem iudicé qui falli non possit, & quia scit eum iustum, personas accipere non posse: tales ei reos quærit perducere, quos necesse sit vt damnet, quia iustus est. Dat itaque operam vt peccemus sola inuidentia, quæ inuidentia necesse est vt comitetur superbiam. Hoc ergo malum superbia est, impediens perfectionem. Iactet ergo se quisque de diuitiis, iactet de pulchritudine & de viribus corporis: ista certe omnia mortalia sunt. Ridendi sunt qui se de mortalibus iactant: à quibus rebus plerunque aut viui deseruntur, aut mortui eas necesse est vt deserant. Illud est vitium capitale, quod cùm quisque bene profecerit, superbia tentatur, vt perdat totum quod profecit. Denique omnia vitia in malefactis timenda sunt, superbia in benefactis plus metuenda est. Non itaque mirum, quia sic est humilis Apostolus vt dicat: Quando infirmor, tunc fortis sum. Nam hoc vitio 2. Cor. 12. c.

B ne ipse tentaretur, quale sibi medicamentum dicit appositum contra tumorem à medico, qui sciret quid curaret? Ne magnitudine, inquit, reuelationum extollar, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ, qui me colaphizet: propter quod ter Dominum rogaui, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. Videte quæ sunt cõsummationes. Apostolus doctor gentium, pater fidelium per euangelium, accepit stimulũ carnis à quo colaphizaretur. Quis nostrûm hoc dicere auderet, nisi ille confiteri non erubesceret? Si enim dixerimus hoc nõ passum fuisse Paulum: cùm ei quasi honorem deferimus, mendacem facimus. Sed quia verax est, & verum dixit: oportet vt credamus datũ illi esse angelum satanæ, ne magnitudine reuelationum extolleretur. Eccé quá timédus est serpens superbiæ. Quid itaque factum est istis? In peccato suo comprehensi sunt, quia Christum occiderunt, & de ipsa magnitu-

C dine peccati plus humiliati sunt, & maiore humilitate erigi meruerunt, hoc est, comprehendantur in superbia sua. Et ex maledicto & médacio annũciabuntur consummationes: id est, ideo magis perficientur, quia in maledicto & médacio deprehensi sunt. Superbia quippe eos non permittebat perfici. Facinus abstulit superbiam per eorum confessionem, indulgentia deleuit facinus per Dei miserationem, & ex maledicto & mendacio annunciatæ sunt consummationes: id est, dictum est homini: Vidisti quid sis, sensisti quid sis, errasti, excæcatus es, peccasti & lapsus es, agnouisti infirmitatem tuam, supplica medico, noli tibi videri sanus. Vbi est phrenesis tua? Ecce medicum occidisti, qué occidendo perdere non potuisti: tamen quantum ad te pertinuit, occidisti. Ex maledicto médacio annunciabuntur consummationes. Fecistis quod ad maledictum pertinebat, ô Iudæi. Maledictus Deut. 21. d.

D enim omnis qui pendet in ligno. Crucifixistis Christum, tanquam maledictum putastis. Adde maledicto médacium. Custodes ad sepulchrũ posuistis: vt mentirentur, pecuniam dedistis. Ecce Christus resurrexit. Vbi est maledictum crucis quod fecistis? Vbi est mendacium custodum quos corrupistis? Ex maledicto & mendacio annunciabuntur consummationes in ira consummationis, & non erunt. Quid est, in ira consummationis annunciabuntur consummationes? Est ira consummationis, & est ira consumptionis (nam omnis vindicta Dei ira dicitur) sed aliquando ad hoc vindicat Deus, vt perficiat: aliquádo ad hoc vindicat, vt damnet. Quomodo ad hoc vindicat, vt perficiat? Flagellat omnem filium quem recipit. Quomodo ad hoc vindicat vt damnet? Quando posuerit impios ad sinistram, & dixerit eis: Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Illa ira consumptionis

Galat. 3. b. Matt. 27. b. d.

Matth. 28. a.

Hebr. 12. b.

Matt. 25. d.

nis est, non consummationis. Annunciabûtur autem consummationes in ira consummationis, id est, prædicabitur ab apostolis: quia vbi abundauit peccatum, superabundauit gratia, & pertinuit ad humiliationis medicinam infirmitas hominis. Hoc cogitátes illi, & inuenientes atque confitentes iniquitates suas, non erunt. Quid non erunt? In superbia sua. Suprà enim dixerat, Comprehendantur in superbia sua, & ex maledicto & mendacio annunciabuntur consummationes in ira consummationis: & non erunt, vtique in superbia in qua comprehẽsi sunt. Et scient quia Deus dominabitur Iacob, & finium terræ.) Antè enim iusti sibi videbantur, quòd gens Iudæa legem acceperat, quòd Dei præcepta seruauerat: demõstratur illis quia non seruauit, cùm in ipsis Dei præceptis Christũ non intellexit, quia cæcitas ex parte Israël facta est. Vident & ipsi Iudæi, quia non debent gentes contẽnere, quos quasi canes & peccatores putabant: quomodo enim pariter inuẽti sunt in iniquitate, ita pariter peruenient ad salutẽ. Nõ solùm Iudæis, inquit Apostolus, verumetiam & gẽtibus. Ideo enim lapidẽ quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, vt duos iũgeret in se: angulus enim duos parietes copulat. Iudæi excelsi & magni sibi videbantur: gentes tanquam infirmi, tanquam peccatores, tãquam dæmonũ serui, tanquam idolorũ adoratores, & tamẽ in vtrisque iniquitas erat. Demõstrati sunt & Iudæi peccatores: quia non est qui faciat bonum, nõ est vsque ad vnũ. Deposuerũt superbiam, & non inuiderũt saluti gentiũ, quia parem suam & illorũ infirmitatem cognouerũt, & in angulari lapide copulati simul Dominũ adorauerunt. Et scient quia Deus dominabitur Iacob, & finiũ terræ. Non tantùm Iudæorũ dominabitur, sed & finium terræ: quòd nõ scirent si adhuc in superbia sua essent. In superbia autẽ sua essent, si adhuc sibi iusti viderentur. Vt autẽ sibi iusti nõ viderentur, annunciatæ sunt illis ex maledicto & mẽdacio consummationes in ira consummationis: quia comprehẽsi fuerũt in superbia sua, ex maledicto quod fecerunt, quando Christũ occiderunt. Ecce quid fecit Dominus noster Iesus Christus. Mortuus est inter manus Iudæorum, & redemit multitudinem gẽtium, effusus est sanguis, ac profuit, sed conuersis omnibus profuit: quia & illi quem occiderunt, agnouerunt, & ab illo ipsius interfectionis & delicti sui magni veniam meruerunt. Quid ergo de ipsis? Quod suprà: Conuertentur ad vesperam.) Id est, & si serò, id est, post interfectionem Domini nostri Iesu Christi. Conuertentur ad vesperam: Et famem patientur vt canes.) Sed vt canes, non vt oues, aut vituli. Vt canes, vt gentes, vt peccatores: quia & ipsi cognouerunt peccatum suum qui sibi iusti videbantur. De quibus dictum est in alio psalmo: Postea accelerauerunt. Hoc dictum est hic: Ad vesperam: nam ibi sic est: Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Vnde accelerauerunt postea? Quia multiplicatæ sunt infirmitates eorum: nam si sibi adhuc sani viderentur, nunquam accelerarent. Quod ergo ibi dictum est: Multiplicatæ sunt infirmitates eorum; hoc dictum est hic: Comprehendantur in superbia sua, & ex maledicto & mendacio annunciabuntur consummationes in ira consummationis. Et quod ibi dictum est, Postea accelerauerunt; hoc dictum est hic: Et non erunt in superbia sua. Et scient quia Deus dominabitur Iacob, & finium terræ, & conuertentur ad vesperam. Bonum est ergo humiliari peccatorem, & nemo est insanabilior eo qui sibi sanus videtur. Et circumibunt ciuitatem.) Iam & hesterno die exposuimus ciuitatem, id est, circunstantiæ ciuitatem: Omnes gentes Dispergentur vt edant.) Id est, vt lucrentur alios, vt in corpus suum transformentur credentes. Si autem non satiabuntur, & murmurabunt.) Quia & superius murmur eorum dixerat, dicentium: Quoniam quis audiuit. Et tu Domine, inquit, deridebis eos dicentes: Quis audiuit, Quare? Quia pro nihilo† habes omnes gentes. Sic & hic. Si autem non satiabuntur, & murmurabunt. Concludatur psalmus. Videte angulum exultantẽ, iam de vtroque pariete gaudentem. Superbiebãt Iudæi, humiliati sunt: desperabant gentes, erectæ sunt. Veniant ad angulum, ibi conueniant, ibi concurrant, ibi pacis osculum inueniant. De diuerso veniãt, sed in aduersum nõ veniant: illi de circumcisione, isti de præputio. Longè erant parietes, sed antequã ad angulũ venirent. In angulo autem teneat se, & tota iam ecclesia† ex vtroque pariete, quid dicat? Ego autem cantabo potentiam tuam, & exultabo mane † misericordia tuam.) Mane transactis tentationibus, mane cùm nox huius seculi transierit, mane quando iam latronum insidias & diaboli & angelorũ eius non expauescimus, mane quando iam non ad lucernam prophetiæ ambulamus, sed ipsum Dei verbum tanquam solem cõtemplamur. Et exultabo mane misericordia tua. Meritò in alio psalmo dicitur: Mane astabo tibi, & contemplabor. Meritò & ipsius Domini resurrectio diluculò fuit; vt impleretur quod dictum est in alio Psalmo: Vespere demorabitur fletus, & in matutino exultatio. Ad vesperam quippe discipuli mortuum planxerũt Dominum nostrum Iesum Christũ, diluculò ad resurrectionem exultauerunt. Exultabo mane misericordia tua. Quia factus es susceptor meus, & refugium meum in die tribulationis meæ. Adiutor meus tibi psallam, quia tu Deus susceptor meus es.) Quid eram, nisi subuenires? Quàm desperatus eram, nisi curares? Vbi iacebam, nisi aduenires? Certè ingenti vulnere periclitabar, sed illud vulnus meum medicum omnipotentem requirebat. Omnipotenti medico nihil est insanabile, non renunciat alicui: opus est vt tu curari velis, opus est vt manus eius non refugias. Sed & si nolis curari, vulnus tuum admonet vt cureris: & auersum reuocat, & refugientem quodammodo ad se redire compellit & attrahit. In omnibus implet quod dictum est: Misericordia eius præueniet me. Cogitate quod dictum est, præueniet me. Si aliquid tuum primum attulisti, & ex tuo aliquo bono primo Dei misericordiam meruisti: non te præuenit. Quando autem vel intelligis, quia præuentus es, nisi intelligas quod ait Apostolus: Quid enim habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi nõ acceperis? Hoc est, misericordia eius præueniet me. Denique attendens omnia bona quęcunque habere possumus, siuè in natura, siue in instituto, siue in ipsa conuersatione, in fide, in spe, in charitate, in bonis moribus, in iustitia, in timore Dei, totum non esse nisi ex illius donis; ita conclusit: Deus meus misericordia mea.) Non inuenit impletus bonis Dei, quid appellaret Deum suum, nisi misericordiam suam. O nomen sub quo nemini desperandum est! Deus meus, inquit, misericordia mea. Quid est, misericordia mea? Si dicas, salus mea, intelligo quia dat salutem: si dicas, refugium meũ, intelligo quia confugis ad eum: si dicas, fortitudo mea, intelligo quia dat tibi fortitudinem. Misericordia mea quid est? Totum quicquid sum, de misericordia tua est. Sed promerui te, inuocando te. Vt essem, quid feci? Vt essem qui te inuocarem, quid egi? Si enim egi aliquid vt essem, iam eram antequam essem. Porrò si omnino nihil eram antequam essem, nihil te promerui vt essem. Fecisti vt essem, & non tu fecisti vt bonus essem? Dedisti mihi vt sim, & potuit mihi alius dare vt bonus sim? Si tu mihi dedisti vt sim, & alius mihi dedit vt bonus sim:

Marginalia: Rom. 5. d. — Rom. 11. d. — Rom. 1. b. — Psal. 117. — Rom. 3. b. — Psal. 13. — Psal. 15. — Psal. 58. — al. habebis. — Ephes. 2. c. — al. ex vtraque parte. — al. misericordia tua. — Psalm. 5. — Psal. 29. — 1. Cor. 4. b.

sim: melior est ille qui mihi dedit vt bonus sim, quàm ille qui mihi dedit vt sim. Porrò quia te nemo melior, nemo te potentior, nemo te in misericordia largior: à quo accepi vt essem, ab illo accepi vt bonus essem. Deus meus misericordia mea.

IN PSALMVM LIX.
enarratio.

TITVLVS Psalmi huius aliquantum prolixus est: sed non nos terreat, quia Psalmus breuis est. Tanquã ergo aliquantulum prolixiorem Psalmũ audierimus, sic intendamus: quoniam in nomine Christi nutritis & nutriendis loquimur in ecclesia Dei, nec alienis à sapore istarum literarum à quibus mundus alienus est, non quasi rudia vobis ista semper esse debent. Si enim ea quæ sæpissimè audistis, cum iocunditate in ore cogitationis ruminastis, nec obliuione tãquam in ventre sepelistis: eadem ipsa recordatio vestra, & memoria multum nos poterit adiuuare, ne multum B loquamur ad enodãda quasi rudibus ea, quæ iam vos nosse nouimus. Certè illud meminimus sæpe vos audisse quod dicimus: Vix est vt in Psalmis inueniamus vocem, nisi Christi & Ecclesiæ, aut Christi tantùm, aut Ecclesiæ tantùm, quod vtique ex parte & nos sumus. Ac per hoc quando voces nostras agnoscimus, sine affectu agnoscere non possumus: & tanto magis delectamur, quãto in idem nos esse sentimus. Dauid rex vnus homo fuit, sed non vnum hominem figurauit: quando scilicet figurauit Ecclesiam ex multis constantem, distentam vsque ad fines terræ. Quando autem vnum hominem figurauit, illum figurauit 1.Tim.2.b. qui est mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. In hoc ergo Psalmo, vel potius in huius Psalmi titulo, dicuntur quædam victoriosa Dauid, quòd fortiter fecerit debellando quosdam inimicos, & eos tributarios faciendo: quando post mortem Saulis persecutoris sui, regnum illius accepit manifestum in Is- C raël. Nam & antequam persecutionem pateretur, rex erat, sed Deo tantùm notus erat. Postea ergo iam manifestato regno, & euidenter atque eminenter accepto, debellauit eos qui in hoc titulo commemorantur, & natus est Psalmi titulus ita: In finem pro his qui immutabuntur in tituli inscriptionem ipsi Dauid in doctrinam, cùm succendit Mesopotamiam Syriæ, & Syriam Sobal, & conuertit Ioab, & percussit Edom 2.Reg.8.d. in valle Salinarum duodecim milia.) Legimus hæc in libris regnorum, istos omnes quos nominaui, debellatos esse à Dauid: id est, Mesopotamiam Syriæ, & Syriam Sobal, Ioab, Edom. Facta sunt ista, & quemadmodùm facta sunt, ita ibi conscripta sunt, ita leguntur: legat qui vult. Veruntamen sicut solet propheticus spiritus in Psalmorum titulis recedere aliquantulum ab expressione rerum gestarum, & aliquid dicere D quod in historia non inuenitur, & hinc potius admonere, non propter cognoscendas res gestas esse Psal.33. huiusmodi titulos inscriptos, sed propter futura præ- 1.Reg.21.d. figuranda: sicut dictum est, quòd coram Abimelech mutauit vultum suum, & dimisit eum, & abiit: cùm indicet Scriptura regnorum hoc eum non fecisse coram Abimelech, sed coram Achis rege: ita & in hoc titulo inuenimus aliquid, quo commoneamur ad aliquid. Nanque in illa narratione bellorum fortiúm- 2.Reg.8.a.b. que factorum regis Dauid, vbi hi omnes quos commemorauimus, debellati sunt, eum aliquid succendisse non legimus. Hic autem maximè hoc positum est, quod ibi non est scriptum, quia succendit Mesopotamiam Syriæ, & Syriam Sobal. Iam ergo incipiamus secundum rerum futurarum significationes ista discutere, & opacitatem vmbrarum in lucem verbi

August. 10.8.

A reuocare. In finem.) quid sit nostis: finis enim legis Christus est. Rom.10.a. Eos qui immutabuntur.) nostis. Qui enim, nisi qui à veteri vita in nouam transeunt? Absit enim vt hic culpanda immutatio intelligatur. Non quomodo immutatus est Adam à iustitia ad iniquitatem, Genes.3.b. & à deliciis ad laborem: sed quomodo mutantur illi quibus dictum est: Fuistis enim aliquando tenebræ, Ephes.5.b. nunc autem lux in Domino. Immutantur autem isti: In tituli inscriptionem.) Nostis tituli inscriptionem. Titulus infixus est, super crucem Domini scriptus: Hic est rex Iudæorum. Matth.27.e. Ioan.19.d. Mutantur in huius tituli inscriptionem, qui in regnum Christi transeunt à regno diaboli. Bene mutantur in huius tituli inscriptionem. Mutantur autem, sicut sequitur, in doctrinam. Cùm enim dixisset pro his qui immutabuntur in tituli inscriptionem, addidit: Ipsi Dauid in doctrinam.) Id est, mutantur non sibi, sed ipsi Dauid, & mutantur in doctrinam. Non enim ita rex Christus, Ioan.18.f. quasi sæculo regnaturus: cùm apertè dixerit: Regnum meum non est de hoc mundo. Ergo in eius gratiam & doctrinam transeamus, si volumus in conscriptionem tituli commutari, non nobis, sed ipsi Dauid: vt 2.Cor.5.c. qui viuunt iam, non sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit. Quando ergo nos mutaret Christus, nisi fecisset quod dixit: Ignem veni mittere in mundum? Luc.12.f. Si ergo Christus venit mittere in mundum ignem, vtique salubriter atque vtiliter, nõ quomodo missurus est mundum in ignem, sed quomodo ignem in mũdum? Quoniam ergo venit ignẽ mittere in mundum, quæramus iam quid sit Mesopotamia quæ succẽsa est, quid sit Syria Sobal. Interpretationes ergo nominum interrogemus secũdum Hebræũ eloquium, quo primum hæc Scriptura locuta est. Mesopotamiam) Dicunt interpretari eleuatam vocationem. Iam totus mundus vocatione eleuatus est.

Syria) Interpretatur sublimis. Sed illa quæ erat sublimis, incensa est & humiliata: & quemadmodum humiliata est quæ fuerat exaltata, sic exaltetur quæ fuerat humiliata. Sobal) Interpretatur vana vetustas. Gratias Christo qui eam succendit. Quando vetera virgulta succenduntur, virecta succedunt: & alacriùs & vberiùs & viridiùs noua nascuntur, cùm ea ignis in vetustorum succensione præcesserit. Non ergo timeatur ignis Christi, si fœnum combusserit. Omnis enim Esa.40.b. caro fœnum, & omnis claritas hominis sicut flos fœni. Succendit ergo ista illo igne. Et conuertit Ioab.) Ioab interpretatur inimicus. Conuersus est inimicus. Quod vis intellige: Si conuersus in fugã, diabolus est: si conuersus ad fidem, Christianus est. Quomodo in fugam? De corde Christiani. Princeps huius mũdi, in- Ioan.12.e. quit, nunc missus est foras. Conuersus autẽ ad Dominum Christianus, quare inimicus conuersus? Quia fidelis factus, qui fuerat inimicus. Percussit Edom.) Interpretatur Edom terrenus. Debuit percuti terrenus iste. Vt quid enim viueret terrenus, qui cælestis debet viuere? Interfecta est ergo vita terrena, viuat cælestis. Sicut enim portauimus imaginem terreni, portemus & imaginẽ eius qui in cælis est. Vide illũ inter- 1.Cor.15.f. fici. Mortificate mẽbra vestra quæ sunt super terram. Coloss.3.b. Cùm autem percussisset Edom, percussit duodecim milia in valle Salinarum.) Duodecim milia perfectus est numerus, cui perfecto numero etiam duodenarius Apostolorum numerus deputatur: nõ enim frustra, nisi quia per totũ mũdum mittendũ erat verbum. Verbum autẽ Dei quod est Christus, in nubibus, hoc est in prædicatoribus veritatis. Mundus autem quatuor partibus constat. Quatuor eius partes notissimæ sunt omnibus, & sæpe in Scripturis memoratæ: quæ etiam quatuor venti dictæ sunt, oriens, occidens, aquilo & meridies. Ad omnes istas quatuor partes missum est Ezech.37.e.

verbum, vt in trinitate omnes vocarentur. Duodenarium numerú, ter quaterni faciunt. Meritò ergo duodecim millia terrena percussa sunt, totus mundus percussus est: de toto enim múdo electa est Ecclesia, mortificata à terrena vita. Quare: In valle salinarum?) Vallis humilitas est, salinæ saporem significant. Multi enim humiliátur, sed vanè & fatuè, in vana vetustate humiliantur. Patitur quis tribulationem pro pecunia, patitur tribulationem pro honore temporali, patitur tribulationem pro commodis vitæ huius: passurus est tribulationem, & humiliandus. Quare non propter Deum: quare non propter Christum? quare non propter saporem salis? An nescis tibi esse dictú: Vos estis sal terræ? & si sal infatuatum fuerit, ad nihilum valebit aliud, nisi vt foras proiiciatur. Bonum est ergo sapienter humiliari. Ecce nunc nónne humiliantur hæretici? Nónne leges contra illos datæ sunt etiam ab hominibus, contra quos diuinæ regnant, quæ illos antè etiam condemnauerant? Ecce humiliantur, ecce fugantur, ecce persecutionem patiuntur, sed sine sapore: pro fatuitate, pro vanitate. Iam enim sal infatuatum est: ideo proiectum est foras, vt conculcetur ab hominibus. Audiuimus titulum Psalmi, audiamus etiam verba Psalmi. Deus repulisti nos & destruxisti nos.) Nunquid ille Dauid loquitur qui percussit, qui succédit, qui debellauit, & non illi quibus hęc fecit, vt percuterentur & repellerentur qui mali erant, & rursus viuificarentur, & redirent vt boni essent? Istam quidem stragé fecit Dauid ille manu fortis Christus noster, cuius figurá gerebat ille homo, fecit ista, dedit hanc stragé gladio suo & igne suo: ná vtrunque attulit in hunc mundú. Et ignem veni mittere in mundú, habes in Euágelio: & gladiú veni mittere in terrá, habes in Euangelio. Attulit ignem vnde succenderetur Mesopotamia Syriæ, & Syria Sobal: attulit gladium vnde percuteretur Edó. Iam ergo ista strages facta est propter eos qui immutátur in tituli inscriptioné ipsi Dauid. Audiamus ergo eorum vocem: salubriter percussi sunt, erecti loquátur. Dicát ergo mutati in melius, mutati in tituli inscriptioné, immutati in doctrinam ipsi Dauid: dicát: Deus repulisti nos, & destruxisti nos: Iratus es, & misertus es nostri.) Destruxisti nos vt ædificares nos. Destruxisti nos malè ædificatos, destruxisti vanam vetustaté: vt sit ædificatio in nouú hominem, ædificatio mansura in æternum. Meritò iratus es, & misertus es nostri. Non misereris, nisi irascaris. Destruxisti nos in ira tua: sed ira tua in vetustaté nostram fuit, vt destrueretur vetustas. Sed misertus es nostri propter nouitatem, propter eos qui immutantur in tituli inscriptioné: quia & si exterior homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem. Commouisti terram, & conturbasti eam.) Quomodo conturbata est terra? Conscientia peccatorú. Quò imus? Quò fugimus, quando ille gladius vibratus est? Agite pœnitentiam: appropinquauit enim regnum cælorum. Commouisti terram, & cóturbasti eam: Sana contritiones eius, quoniam mota est.) Non digna est sanari, si mota non est. Sed loqueris, prędicas, minaris de Deo, venturum iudiciú nón taces, pręceptú Dei mones, ab his rebus non quiescis: & qui audit, si nó timet, si nó mouetur, non est dignus sanari. Audit alius, mouetur, stimulatur, pectus tundit, lachrymas fundit: sana contritiones eius, quoniá mota est. Post hæc, percusso terreno, succensa vetustate, mutato homine in melius, facta luce eis qui tenebræ fuerunt; sequitur quod alibi scriptum est: Fili accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem. Prior labor vt displiceas tibi, vt peccata expurges, & muteris in melius. Secundus labor, pro eo quòd mutatus es ferre tribulationes & tenta-

Matth. 5. b.
Luc. 12. f.
Matth. 10. d.
2. Reg. 8. a.
2. Cor. 4. d.
Matt. 3. a.
Eccl. 2. a.

A tiones huius seculi: & inter illas perseuerare vsque in finem. De his ergo cú loqueretur has significans, quid subiungit? Ostendisti plebi tuæ dura.) Iam plebi tuæ, factæ tributariç, post victoriam Dauid. Ostendisti plebi tuç dura. In quibus? In persecutionibus quas pertulit Ecclesia Christi, quando tantus martyrum sanguis effusus est. Ostendisti plebi tuæ dura: Potasti nos vino stimulationis.) Quid est, stimulationis? Nó peremptionis. Nó enim erat peremptio perdens, sed medicina vrens. Potasti nos vino stimulationis. Quare hoc?

Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus.) Per tribulationes, inquit, temporales, significasti tuis fugere ab ira ignis sempiterni. Dicit enim apostolus Petrus: Tempus est vt iudiciú incipiat à domo Dei. Et exhortans martyres ad tolerantiam cùm sæuiret mundus, cùm strages à persecutoribus fierent, cùm longè latéque sanguis fidelium funderetur, cùm in catenis, in carceribus, in tormentis, multa dura Christiani paterentur. Ne in his ergo duris

B deficerent, eos alloquitur Petrus: Tempus est vt iudicium incipiat à domo Dei. Et si initiú à nobis, qualis finis erit eis qui non credunt Dei Euangelio? Et si iustus vix saluus erit, peccator & impius vbi parebunt? Quid ergo futurum est in iudicio? Arcus est extentus, adhuc in comminatione est, nondum in præsentatione. Et videte quid sit in arcu. Nónne sagitta in priora mittenda est? Neruus tamen retrò retenditur in contrarium quà illa mittenda est: & quanto plus erit eius extensio retrorsum, tanto maiore impetu illa currit in priora. Quid est quod dixi? Quanto magis differtur iudicium, tanto maiore impetu venturum est. Ergo & de temporalibus tribulationibus gratias Deo agamus, quia dedit plebi suæ significationem, vt fugiat à facie arcus: vt exercitati fideles eius in tribulationibus temporalibus, digni sint euadere damnationem ignis æterni, quæ inuentura

C est omnes qui ista non credunt. Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facié arcus. Vt liberentur dilecti tui, saluum me fac dextera tua, & exaudi me.) Dextera tua Domine saluum me fac: ita saluum me fac, vt ad dexteram stem. Saluum me fac dextera tua: non salutem temporalem quæro, de hac fiat voluntas tua. Ad tempus quid nobis prosit, penitus ignoramus (quid enim oremus sicut oportet, nescimus) sed saluum me fac dextera tua, vt & si in tempore isto tribulationes aliquas patiar, transacta nocte omnium tribulationum ad dexteram inueniar inter oues, non ad sinistram inter hædos. Saluum me fac dextera tua, & exaudi me. Quia iam illud peto quod dare vis, non verbis delictorum meorum clamo per diem & nocte vt non exaudias, & non ad insipientiam mihi, sed vtique ad commonitionem: addendo saporem de valle salinarum, vt in tribulatione

D nouerim quid petam. Peto autem vitam æternam, ergo exaudi me, quia dexteram tuam peto. Intelligat ergo charitas vestra omnem fidelem habentem in corde verbum Dei, cum timore timentem iudicium futurum, viuentem probabiliter, ne de illo blasphemetur nomen sanctum Domini eius, multa deprecari secundum seculum, & non exaudiri: ad vitam autem æternam semper exaudiri. Quis enim sanitatem non petat cùm ægrotat? Et tamen fortè adhuc ægrotare ei vtile est. Potest fieri vt hic non exaudiaris: non tamen exaudiris ad voluntatem, vt exaudiaris ad vtilitatem. At verò cùm illud petis, vt det tibi vitam æternam Deus, vt det tibi regnum cælorum Deus, vt det tibi ad dexteram filij sui stare, cùm venerit iudicare terram: securus esto, accipies; si modò non accipis: nó enim iam venit tempus vt accipias. Exaudiris & nescis. Quod petis agitur, & si nescis.

in

1. Pet. 4. d.
Ibidem.
Rom. 8. e.
Matt. 25. e.
Psal. 59.
Matth. 6. a.
Matt. 25. e.

in quo agitur. In radice res est, nondum in fructu. Saluum me fac dextera tua, & exaudi me. Deus locutus est in sancto suo.) Quid times, ne non fiat quod Deus locutus est? Si haberes aliquem grauem amicum & sapientem, quomodo diceres? Ille locutus est hæc, fiat necesse est quod locutus est. Vir grauis est, nō leuitate vtitur, nō facilè de sententia dimouetur, quod promisit fixum est. Sed tamen homo est, qui aliquando quod promisit facere vult, & non potest. De Deo non est quod tu timeas. Quia verax est, constat: quia omnipotens est, constat: fallere te non potest, habet vnde faciat. Quid ergo times ne decipiaris? Opus est vt tu te non decipias, & perseueres vsque in finem, cùm daturus est quod promisit. Deus locutus est in
2.Cor.5.d. sancto suo. In quo sancto suo? Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi. In sancto illo, de quo alibi
Psal.76. audistis, Deus in sancto via tua. Deus locutus est in sancto suo: Lætabor & diuidam Sichimam.) Quia Deus hoc locutus est, fiet: vox Ecclesiæ est: Deus locutus est in sancto suo. Non verba dicit quæ Deus locutus est. Sed quoniā Deus locutus est in sancto suo, nec fieri aliquid potest, nisi quemadmodum locutus est Deus: consequenter ista eueniunt. Lætabor & diuidam Sichimam: Et conuallem tabernaculorū dimetiar.) Sichima, humeri interpretatur. Secundum
Genes.35.a. historiam verò, Iacob rediens à Laban socero suo cū omnibus suis, abscondit idola in Sichima quæ habebat de Syria: vbi diu peregrinatus tandem aliquandō inde veniebat. Tabernacula autem fecit ibi propter oues suas & armenta, & appellauit locum illum tabernacula. Et hæc, inquit Ecclesia, diuidam. Quid hoc est, diuidam Sichimam? Si ad historiam vbi ab-
2.Thess.3.a. scondita sunt idola, referatur, gentes significat. Diuido gentes. Quid est, diuido? Non enim est omnium fides. Quid est, diuido? Alij credent, alij non credent:
Matt.25.c. sed tamen non timeant qui credunt, inter illos qui non credunt. Diuisi sunt enim nunc fide, postea diuidentur in iudicio: oues ad dexteram, hædi ad sinistram. Ecce inuenimus quemadmodū Ecclesia diuidat Sichimam. Quomodo diuidit humeros? Secundum nominis interpretationem diuiduntur humeri, vt alios grauent peccata sua, alij tollant sarcinam
Matth.11.d. Christi. Humeros enim pios quærebat, cùm diceret: Iugum enim meum lene est, & sarcina mea leuis est. Alia sarcina premit & aggrauat te, Christi autem sarcina subleuat te. Alia sarcina pondus habet, Christi sarcina pennas habet. Nam & aui si pennas detrahas, quasi onus tollis: & quo magis onus abstulisti, eo magis in terra remanebit. Quam exonerate voluisti, iacet. Non volat, quia tulisti onus: redeat onus, & volat. Talis est Christi sarcina. Portent illam homines, non sint pigri, non attendantur illi qui eam ferre nolunt: ferant illam qui volunt, & inuenient quàm sit leuis, quàm suauis, quàm iocunda, quàm rapiens in cælum, & à terra eripiens. Diuidam Sichimam, & conuallem tabernaculorum dimetiar. Fortè propter oues Iacob, conuallis tabernaculorum intelligitur gens Iudæorum, & ipsa diuiditur: nam transierunt inde qui crediderunt, foris reliqui remanserunt.

Meus est Galaad.) Nomina sunt ista lecta in literis Dei. Galaad habet interpretationis suę vocem & magni sacramenti. Interpretatur enim aceruus testimonij. Quantus aceruus testimonij in martyribus? Meus est Galaad, meus est aceruus testimonij: mei sunt
al.alij. martyres veri. Moriantur† mali pro vetusta vanitate sua sine sale, nunquid pertinent ad aceruum testimo-
1.Cor.13.b. nij? Quia & si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Cùm autem quodam loco moneret Dominus de pace
Marc.9.g. retinenda, præmisit salem: Habete, inquit, in vo-

A bis salem, & pacem habete inter vos. Ergo meus est Galaad: sed Galaad, id est, aceruus testimonij, in magna tribulatione euidenter factus est. Tunc ignominiosa Ecclesia erat in omnibus hominibus, tunc opprobrium illi viduæ obiectabatur, quia Christi erat, quia signum crucis in fronte portabat. Nondum erat honor, crimen erat tunc. Quandò ergo non honor, sed crimen erat, tunc factus est aceruus testimonij: & per aceruum testimonij dilatata est charitas Christi, & per dilatationem charitatis Christi occupatæ sunt gentes. Sequitur: Et meus est Manasses.) Quod interpretatur oblitus. Huic enim dictum erat: Confusionem in perpetuum obliuisceris, & ignominiæ viduitatis tuæ non eris memor. Erat ergo confusio Esa.54.a.
Ecclesiæ aliquando, quam modò oblita est: confusionis enim & ignominiæ viduitatis suæ iam non est memor. Quando enim erat quædam confusio inter homines, aceruus testimonij factus erat. Modò iam nemo
B vel meminit illius confusionis, quando ignominia erat esse Christianum: iam nemo meminit, iam omnes obliti sunt, iam meus est Manasses. Et Effrem fortitudo capitis mei.) Effrem fructificatio interpretatur. Mea, inquit, fructificatio, & hæc fructificatio fortitudo est capitis mei. Caput enim meū Christus est. Et vnde fructificatio fortitudo eius? Quia nisi granum caderet in terram, non multiplicaretur, solum remaneret. Cecidit ergo in terram Christus in passione, & secuta est fructificatio in resurrectione. Et Effrem fortitudo capitis mei. Pendebat & contemnebatur: granum erat intus, habebat vires trahendi post se omnia. Quomodo in grano numeri seminum Ioan.12.d.
latentium, in terra iactum nescio quid apparet oculis, sed vis conuertens in se materiam & proferens fructum abscondita est; sic in Christi cruce abscondita erat virtus, apparebat infirmitas. O magnum granum! Certè infirmus est pendens, certe ante illum caput plebs illa agitauit, certè dixerunt: Si filius Dei est, de- Matt.27.e.
C scendat de cruce. Audi fortitudinem eius: Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Meritò tanta 1.Cor.1.d.
fructificatio consecuta est: hæc mea est, dicit Ecclesia.

Iuda rex meus.) Iuda rex meus. Quis Iuda? qui de Genes.49.b.
tribu Iuda. Quis Iuda, nisi cui dixit ipse Iacob, Iuda te laudabunt fratres tui? Iuda rex meus. Quid ergo timeam, quando Iuda rex meus dicit: Nolite time- Matth.10.c.
re eos qui occidunt corpus? Iuda rex meus: Moab olla spei meæ.) Quare olla? Quia tribulatio. Quare spei meæ? Quia præcessit Iuda rex meus. Quia enim præcessit†te, debes sequi. Quid times? Quā præcessit? al.tu.
per tribulationes, per angustias, per opprobria. Septa erat via, sed antequam transiret: posteaquam transiit, sequere, iam patet via illius transitu. Singularis ego Psal.140.
sum, inquit, sed quousque transeam. Singulare gra- Ioan.12.d.
num, sed quoadusque transeat: cùm transierit, sequitur fructificatio. Iuda rex meus. Ergo quia Iuda rex
D meus: Moab olla spei meæ. Moab intelligitur in gentibus. Nata est enim ista gens de peccato, nata est ista gens de filiabus Lot, quæ cum patre inebriato concubuerunt, malè vtentes patre. Melius erat vt steriles remanerent, quàm sic matres fierent. Erat autem illa figura quædam eorum qui malè vtuntur lege. Nolite enim attendere, quia lex in Latina lingua feminini generis est, in Græca masculini est: sed siue sit feminini generis in loquendo, siue masculini, non præscribit veritati locutio. Lex enim magis masculinam vim habet, quia regit, non regitur. Porrò autem a- 1 Tim.1.b.
postolus Paulus quid ait? Bona est lex, si quis ea legitimè vtatur. Illæ autem filiæ Lot non legitimè vsæ sunt patre. Quomodo autem nascuntur opera bona, cùm quisque lege bene vtitur; sic nascuntur opera mala, cùm lege quisque malè vtitur. Proinde malè

illæ vtentes patre, hoc eſt, malè vtentes lege, generauerunt Moabitas: per quos ſignificantur opera mala. Inde tribulatio Eccleſiæ, inde olla ebulliens. De hac olla quodam loco propheticè dicitur: Olla ſuccenſa ab aquilone. (Hier.1.c.) Vnde niſi à partibus diaboli, qui dixit: Ponam ſedem meam ad aquilonem? (Eſa.14.c.) Tribulationes ergo maximæ non oriuntur aduerſum Eccleſiam, niſi ab eis qui lege malè vtuntur. Quid ergo? Defectura eſt hinc Eccleſia, & propter ollam, id eſt, abundantiam ſcandalorum, non erit perſeueratura vſque in finem? Nónne Iuda rex illius prædixit hoc ei? (Matt.24.b.) Nónne ait illi: quoniam abundabit iniquitas, refrigeſcet charitas multorum? Olla bulliente charitas refrigeſcit. Quare non potius ô charitas, & tu contra ollam ferueſcis? An ignoras tibi eſſe dictum, cùm de illa abundantia ſcandalorum rex tuus loqueretur: Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit? Perſeuera ergo vſque in finem contra ollam ſcandalorum. Ardet olla iniquitatis, ſed maior eſt flamma charitatis. Noli vinci, perſeuera vſque in finem. Quid times Moabitas, opera mala eorum qui lege male vtuntur? Quid enim? Iuda rex tuus qui præceſſit, nónne tales pertulit? Neſcis Iudæos malè vtendo lege, Chriſtum occidiſſe? Ergo propera, & quà præceſſit rex tuus ſequere. Dic, Iuda rex meus. Et ex eo, quia Iuda rex meus, Moab quid factus eſt? Olla ſpei meæ, non conſumptionis meæ. Vide in tribulationibus ollam ſpei, audi Apoſtolum: (Rom.5.a.) Sed & gloriamur, inquit, in tribulationibus. Olla eſt iam, ſed vide iſtũ, ſi explicat ollam ſpei. Scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio ſpem. Si tribulatio patientiam, patientia probationem, probatio ſpem, olla eſt autem tribulatio quæ operatur ſpem: meritò Moab olla ſpei meæ. Spes autem non confundit. Et quid? Ferues contra ollam? Ita planè, quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritũ ſanctum, qui datus eſt nobis. In Idumæam extendam calceamentum meum.) Eccleſia loquitur, perueniam vſque in Idumæam. Sæuiant tribulationes, bulliat ſcandalis mundus, extendam calceamentum meum vſque in Idumæam: vſque ad eos ipſos, qui terrenam vitam† diligunt. (al. degunt.) Quoniã Idumæa interpretatur terrena, vſque ad ipſos, vſque in Idumæam extendam calceamẽtum meum. (Rom.10.c.) Cuius rei calceamentũ, niſi Euangelij? Quàm ſpecioſi pedes eorum qui annunciant pacem, qui annunciant bona? (Ephes.6.c.) &, Calciati pedes in præparationem Euangelij pacis. (Rom.5.a.) Prorſus quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio ſpem, olla non me conſumet: charitas enim Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, per ſpiritum ſanctũ qui datus eſt nobis. Non deficiamus Euangelium prædicare, non deficiamus Dominum annunciare, vſque in Idumæam extendam calceamentum meum. Nónne ſeruiunt & ipſi terreni? Etſi cupiditatibus terrenis obligantur, Chriſtum tamen adorant. Hodie videmus fratres, quàm multi terreni cõmittunt pro lucro fraudes, pro fraudib⁹ periuria, propter timores, ſortilegos, mathematicos conſulunt, omnes iſti Idumæi terreni: & tamen omnes iſti adorant Chriſtũ, ſub calceamento ipſius ſunt: iam vſque in Idumæam extendit calceamentum ſuum. Mihi Allophyli ſubditi ſunt.) Allophyli qui ſunt? Alienigenæ non pertinentes ad genus meum. Subditi ſunt, quia multi adorant Chriſtum, & non ſunt regnaturi cum Chriſto. Mihi Allophyli ſubditi ſunt. Quis deducet me in ciuitatem circunſtantiæ?) Quæ eſt ciuitas circunſtantiæ? Si meminiſtis, iam eam commemoraui in alio Pſalmo, (Pſal.58.) vbi dictum eſt, & circumibunt ciuitatem. Circunſtantiæ enim ciuitas gentium circumfuſio eſt, quæ circumfuſio gentium in medio habebat vnam gentem Iudæorum, colentem vnum Deum: cætera circumfuſio gen-

A tium idolis ſupplicabat, dæmonibus ſeruiebat. Et myſticè vocata eſt ciuitas circunſtantiæ: quia vndique ſe gentes circunfuderant, & ei circunſteterant quæ colebat vnum Deum. Quis deducet me in ciuitatem circunſtantiæ? Quis, niſi Deus? Hoc vult dicere, quomodo deducet per illas nubes, de quibus dictum eſt: Vox tonitrui tui in rota. (Pſal.76.) Rota ipſa eſt ciuitas circunſtantiæ, quæ dicta eſt rota: id eſt, orbis terrarum. Quis deducet me in ciuitatem circunſtantiæ? Quis deducet me vſque in Idumæam?) Id eſt, vt regnem etiam terrenis, vt me venerentur etiam qui de me non ſunt, qui de me nolunt proficere. Quis deducet me in Idumæam. Nónne tu Deus qui repuliſti nos? & nõ egredieris Deus in virtutibus noſtris. Nónne tu nos deduces qui nos repuliſti? Sed quare repuliſti nos? Quia deſtruxiſti nos. Quare deſtruxiſti nos? Quia iratus es, & miſertus es noſtri. Tu ergo deduces qui repuliſti nos: qui non egredieris Deus in virtutibus noſtris, tu nos

B deduces. Quid eſt, non egredieris in virtutibus noſtris? Sæuiturus eſt mundus, conculcaturus eſt nos mundus, futurus eſt aceruus teſtimonij effuſo martyrum ſanguine: & dicturi ſunt pagani ſæuientes: Vbi eſt Deus eorum? Tunc non egredieris Deus in virtutibus noſtris, non contra eos apparebis, non oſtẽdes potentiam tuam, qualem oſtendiſti in Dauid, in Moyſe, in Ieſu Naue, quando eorũ fortitudini gentes ceſſerunt, & ſtrage facta, magnáque reddita vaſtitate in terram quam promiſiſti, plebem tuam induxiſti. Hoc tũc non facies, non egredieris Deus in virtutibus noſtris, ſed intus operaberis. Quid eſt, non egredieris? Non apparebis. Certè enim quãdo catenati martyres ducebantur, quando includebantur in carcere, quando ludibrio habendi producebantur, quando beſtiis ſubigebantur, quando percutiebantur ferro, quando igne cremabantur: nónne contemnebantur tanquam deſerti, tanquam ſine adiutore? Quomodo Deus operabatur intus? quomodo intus conſolabatur? quo-

C modo eis dulcem faciebat ſpem vitæ æternæ? quomodo non deſerebat corda eorum, vbi homo habitat in ſilentio, bene ſi bonus: malè ſi malus? Nunquid ergo quia non egrediebatur in virtutibus eorum, ideo deſerebat? Nónne magis non egrediendo in virtutibus eorum, deduxit Eccleſiam vſque ad Idumæam, deduxit Eccleſiam vſque in ciuitatem circunſtantiæ? Si enim bellare vellet Eccleſia & gladio vti, videretur pro vita præſenti pugnare: quia verò contemnebat vitam præſentem, ideo factus eſt aceruus teſtimonij de vita futura. Tu ergo Deus qui non egredieris in virtutibus noſtris: Da nobis auxilium de tribulatione, & vana ſalus hominis.) Eant nunc qui ſalutem non habent, & optent ſalutem temporalem ſuis, quæ eſt vana vetuſtas. Da nobis auxilium: inde da vnde putabaris deſerere, inde ſubueni. Da nobis auxilium de tribulatione, & vana ſalus hominis. In Deo faciemus virtutẽ,

D & ipſe ad nihilum deducet inimicos noſtros.) Non faciemus virtutem in gladio, non in equis, non in loricis, non in ſcutis, non in potentatu exercitus, non foris. Sed vbi? Intus vbi latemus. Vbi intus? In Deo faciemus virtutem: & quaſi abiecti, & quaſi conculcati, quaſi nullius momenti homines erimus, ſed ipſe ad nihilum deducet inimicos noſtros. Denique factũ eſt hoc. Conculcati ſunt martyres: pariendo, perferendo, vſque in finem perſeuerando, in Deo fecerunt virtutem. Fecit & ipſe quod ſequitur: ad nihilum deducet inimicos noſtros. Vbi ſunt modò inimici martyrum, niſi fortè quia modò eos ebrioſi calicibus perſequuntur, quos tunc furioſi lapidibus perſequebantur?

IN PSALMVM LX.

enarratio.

CONSIDERANDVM cũ veſtra charitate Pſalmum iſtum ſuſcepimus. Breuis eſt, aderit Dominus

nus vt sufficienter ex eo & breuiter loquamur, quantum adiuuerit ipse qui nos iubet loqui. Sic ero volentibus officiosus, vt non sim tardis molestus: nec paucis multus, nec occupatis onerosus. Titulus eius non nos tenet. Est enim, In finem, in hymnis ipsi Dauid.) In hymnis, vtique laudibus: in finem, vtique in Christũ. Finis enim legis Christus est, ad iustitiam omni credenti. Et ipsi Dauid, non alium quàm ipsum accipere debemus, qui venit ex semine Dauid: vt esset homo inter homines, & æquales angelis faceret homines. Vocem autem in isto Psalmo (si in membris eius & in corpore sumus, sicut illo exhortante præsumere audemus) nostram debemus agnoscere, non alicuius extranei. Nostram autem non sic dixi, quasi eorum tantùm qui in præsentia sumus modò: sed nostram qui sumus per totum mundum, qui sumus ab oriente vsque in occidentem. Et vt noueritis sic esse vocem nostram, loquitur hic quasi vnus homo: non est autem vnus homo, sed tanquã vnus vnitas loquitur. In Christo autem nos omnes vnus homo: quia huius vnius hominis caput est in cælo, & membra adhuc laborant in terra. Et quia laborant, videte quid dicat: Exaudi Deus deprecationem meam, intende orationi meæ.) Quis dicit? Quasi vnus. Vide si vnus. A finibus terræ ad te clamaui.) Iam ergo non vnus: sed ideo vnus, quia Christus vnus, cuius omnes membra sumus. Nã quis vnus homo clamat à finibus terræ? Non clamat à finibus terræ, nisi hæreditas illa, de qua dictum est ipsi filio, Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatẽ tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Hæc ergo Christi possessio, hæc Christi hæreditas, hoc Christi corpus, hæc vna Christi Ecclesia, hæc vnitas quæ nos sumus, clamat à finibus terræ. Quid autem clamat? Quod suprà dixit, Exaudi Deus deprecationem meam, intende orationi meæ. A finibus terræ ad te clamaui. A finibus terrę, id est, vndique. Sed quare clamaui hoc? Dum angeretur cor meum.) Ostendit se esse per omnes gentes toto orbe terrarum, non in magna gloria, sed in magna tẽtatione. Nãque vita nostra in hac peregrinatione non potest esse sine tentationẽ: quia profectus noster per tẽtationem nostram fit, nec sibi quisque innotescit nisi tentatus, nec potest coronari nisi vicerit, nec potest vincere nisi certauerit, nec potest certare nisi inimicum & tentationes habuerit. Angitur ergo iste à finibus terræ clamans, sed tamen non relinquitur. Quoniam nosipsos quod est corpus suum, voluit præfigurare & in illo corpore suo: in quo iam & mortuus est & resurrexit, & in cælum ascendit: vt quò caput præcessit, illuc se membra secutura confidant. Ergo nos transfigurauit in se, quando voluit tentari à satana. Modò legebatur in Euangelio, quia Dominus Iesus Christus in eremo tentabatur à diabolo. Prorsus Christus tentabatur à diabolo. In Christo enim tu tẽtabaris, quia Christus de te sibi habebat carnem, de se tibi salutem: de te sibi mortem, de se tibi vitam: de te sibi contumelias, de se tibi honores. Ergo de te sibi tentationem, de se tibi victoriam. Si in illo nos tentati sumus, in illo nos diabolum superamus. Attendis quia Christus tentatus est, & non attendis quia vicit? Agnosce te in illo tentatum, & te in illo agnosce vincentem. Poterat à se diabolum prohibere: sed si non tentaretur, tibi tentando vincendi magisterium non præberet. Itaque non mirum, si inter tentationes positus iste clamat à finibus terræ. Sed quare non vincitur? In petra exaltasti me.) Iam ergo hic agnoscimus quis clamet à finibus terræ. Recolamus Euangelium: Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Ergo illa clamat à finibus terræ, quam voluit ædificari super petram. Vt autem ædificaretur Ecclesia super petram, quis factus est petra?

August. to. 8.

A Paulum audi dicentem: Petra autem erat Christus. In illo ergo ædificati sumus. Propterea petra illa in qua ędificati sumus, prior percussa est ventis, flumine, pluuia, quando Christus à diabolo tentabatur. Ecce in qua firmitate te voluit stabilire. Meritò non vacat vox nostra, sed exauditur. In magna enim spe positi sumus. In petra exaltasti me. Deduxisti me, quia factus es spes mea.) Ille si nostra spes factus nõ esset, non nos deduceret. Deducit tanquam dux, & in se ducit tanquam via, & ad se perducit tanquam patria. Deducit ergo nos. Vnde? quia factus est spes nostra. Vnde factus est spes nostra? Ecce sic quomodo audistis quia tentatus est, quia passus est, quia resurrexit, factus est spes nostra. Quid enim nobis dicimus quando hæc legimus? Non enim perdet nos Deus propter quos filium suũ misit tentari, crucifigi, mori, resurgere. Non enim verè nos despicit Deus, propter quos filio proprio nõ pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. B Sic ergo factus est spes nostra. In illo vides & laborem tuum, & mercedem tuam. Laborẽ in passione, mercedem in resurrectione. Sic ergo factus est spes nostra. Habemus enim duas vitas: sed vnam in qua sumus, alteram quam speramus. In qua sumus, nota nobis est: quam speramus, ignota nobis est. Tolera in qua es, & habebis quam nondum habes. Quomodo toleras? Vt non vincaris à tentatore. Laboribus suis, tentationibus, passionibus, morte sua demonstrauit tibi vitam Christus in qua es: resurrectione sua demonstrauit tibi vitam in qua eris. Nos enim non noueramus nisi nasci hominem & mori: resurgere hominem & viuere in æternum, non noueramus. Suscepit quod noueras, & demonstrauit quod nõ noueras. Ideo ergo factus est spes nostra in tribulationibus, in tentationibus. Vide Apostolum dicentem: Non solùm autem, sed & gloriamur, inquit, in tribulationibus; sciẽtes quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem. Spes autem non confundit. Quoniam C charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritũ sanctum qui datus est nobis. Ergo factus est spes nostra qui dedit nobis spiritũ sanctum. Et ambulamus modò ad spem: non ambularemus, nisi speraremus. Quid ait ipse Apostolus? Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Et item: Spe enim salui facti sumus. Deduxisti me, quia fact⁹ es spes mea: Turris fortitudinis à facie inimici.) Angitur cor meum, inquit, ista vnitas à finibus terræ, & laboro inter tentationes & scandala. Inuident pagani, quia victi sunt: insidiantur hæretici pallio velati nominis Christiani, intus in ipsa Ecclesia vim patitur frumentum à palea. Inter hæc omnia cùm angitur cor meum, clamabo à finibus terræ. Sed non me deserit ipse qui me exaltauit super petram, vt deducat me vsque ad se, quia & si laboro, diabolo per tot loca & tempora & occasiones insidiante D aduersus me, hic est mihi turris fortitudinis: quò cùm fugero, non solùm vitabo tela inimici, sed etiam in illum† quæ voluero securus ipse iaculabor. Ipse enim Christus est turris: ipse nobis factus est turris à facie inimici, qui est & petra super quam ædificata est ecclesia: Caue ne feriaris à diabolo: fuge ad turrim. Nunquam te ad illam turrim diabolica iacula secutura sunt: ibi stabis munitus & fixus. Quomodo autem fugies ad turrim? Ne fortè quisque in tentatione positus corporaliter quærat turrim istam: & cùm eam non inuenerit, fatigetur ac deficiat in tentatione. Ante te est turris: recordare Christum, & intra in turrim. Quomodo recordaris Christum, vt intres in turrim? Quicquid pateris cogita, quia prior passus est, & cogita quo fine passus est, vt moreretur & resurgeret. Talem & tu finem spera qualis in illo præcessit, & in-

Q 5

Marginal notes: Rom. 10. a. — Matth. 1. a. — Psal. 2. — Matth. 4. a. — Matth. 16. c. — 1. Cor. 10. a. — Matt. 7. d. — Matth. 4. a. — Matth 4. a. & 27. c. f. g. — Rom. 5. a. — Rom. 8. e. — Matth. 3. c. — Psal. 60. — al. quem. — Matt. 16. c.

& intrasti in turrim nō cōsentiendo inimico. Si enim consenseris inimico, tunc ad te peruenit oppugnantis iaculum inimici. Tu potius in illum iaculare tela, quibus feriatur, quibus vincatur. Quæ sunt ista tela? Verba Dei, fides tua, spes ipsa, tua bona opera. Non dico sic esto in ista turri, vt vaces ibi, & sufficiat tibi, ad te hostis tela quòd nō perueniant: age ibi aliquid, non cessent manus. Opera bona tua gladij sunt interficiētes inimicum. Inquilinus ero in tabernaculo tuo vsque in secula.) Videtis quia ille de quo diximus, est qui clamat. Quis nostrûm est inquilinus vsque in secula? Paucis diebus hic viuimus, & transiuimus. Inquilini enim hic sumus, habitatores in cælo erimus. Ibi es inquilinus, vnde auditurus es vocem Domini Dei tui, migra. Nam de domo illa æterna in cælis nemo te iubebit migrare. Hic ergo inquilinus. Vnde
Psal. 38. etiam dicitur in alio Psalmo: Inquilinus ego sum apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei. Hic ergo inquilini sumus, ibi Dominus nobis mansiones
Ioan. 14. a. dabit æternas: Multæ, inquit, mansiones sunt apud patrem meum. Mansiones illas non tanquam inquilinis dabit, sed tanquam ciuibus in æternum mansuris. Hic tamen fratres, quia non modico tempore futura erat Ecclesia in hac terra, sed hic erit ecclesia vsque in finem seculi: ideo hic dixit: Inquilinus ero in tabernaculo tuo, vsque in secula. Sæuiat quantumlibet inimicus, oppugnet me, insidias mihi præparet, scādalis crebrescat, & faciat angi cor meum: inquilinus ero in tabernaculo tuo vsque in secula. Non vincetur Ecclesia, non eradicabitur, nec cedet quibuslibet tentationibus: donec veniat huius seculi finis, & nos ab ista tēporali æterna illa habitatio suscipiat, ad quam nos deducet qui factus est spes nostra. Inquilinus ero in tabernaculo tuo vsque in secula. Si diu eris inquilinus, quasi hoc illi diceremus, laboraturus ergo es in terra inter tantas tentationes: nam si paucorum dierum hic esset Ecclesia, citò finirentur tentatoris insidiæ. Bene paucorum dierum velles esse tētationes. Sed quomodo colligeret natos omnes, nisi diu hic esset, nisi vsque in finem protenderetur? Noli inuidere cæteris pòst futuris: noli quia iam transisti, pontem misericordiæ velle præcidere. Sit hic vsque in secula. Et quid de tentationibus quæ necesse est vt abūdent, quanto magis
Matt. 24. b. veniunt scandala? Etenim ipse ait: Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Sed illa ecclesia quæ clamat à finibus terræ, in his est de quibus sequitur dicens: Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Sed vnde perseuerabis? Quæ vires tuæ inter tanta scandala, inter tantas tētationes, inter tantas pugnas? Quibus viribus vincis hostē quē non vides? Nunquid tuis? Ergo quia vsque in secula erit inquilinus iste hic, quæ illi spes est vt duret? Cooperiar in velamento alarum tuarū.) Ecce quare securi sumus inter tantas tentationes, donec veniat finis seculi, & suscipiant nos secula æterna: quia cooperimur in velamento alarum ipsius. Æstus est seculi, sed magna vmbra est sub alis Dei. Cooperiar in velamento alarum tuarum: Quoniam tu Deus meus exaudisti orationem meam.) Quā? A qua cœpit. Exaudi Deus deprecationem meam, intende orationi meæ. A finibus terræ ad te clamaui. Hoc ad te clamaui à finibus terrę. Ideo cooperiar in velamento alarū tuarum, quia exaudisti deprecationem meam. Admonemur ergo fratres, non cessare orando, quamdiu tempus est tentationum. Dedisti hæreditatem timentibus nomen tuū.) Perseueremus ergo in timore nominis Dei, æternus pater non nos fallit. Laborant filij, vt suscipiant parentum suorū hæreditatem, quibus mortuis successuri sunt: nos non laboramus accipere hęreditatem ab illo patre, cui non morienti succedamus, sed

A cum illo in ipsa hæreditate in æternum viuamus? Dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum. Dies super dies regis adiicies annos eius.) Hic est ergo rex noster cuius membra sumus. Rex Christus est: caput nostrum, rex noster. Dedisti illi dies super dies: non solùm istos dies in isto tempore cum fine, sed dies super istos dies sine fine. Habitabo, inquit, in domo Domini, in longitudinem dierum. Quare in longitudinem dierum? Psal. 92. Quia modò est breuitas dierum. Omnis enim res quæ finem habet, breuis est: sed regis huius dies super dies, vt non diebus solùm istis transeuntibus regnet Christus in ecclesia sua: sed regnent cum illo sancti in diebus illis qui nō habent finem. Ibi dies vnus est, & multi dies sunt. Quia multi dies sunt, dixi iam: In longitudinem dierum: quia vnus dies sic intelligitur: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Vnum Psal. 2. diem dixit hodie: sed iste dies nō ponitur in medio inter hesternum & crastinum; nec initium eius finis est
B hesterni, nec finis eius initium est crastini. Nam & anni dicti sunt: Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Quomodo anni, sic dies, sic dies vnus. Psal. 101. Quicquid vis dicis de æternitate. Ideo quicquid vis dicis: quia quicquid dixeris, minus dicis. Sed ideo necesse est aliquid dicas, vt sit vnde cogites quod nō potest dici. Dies super dies regis adiicies annos eius: Vsque in diem generationis & generationis.) Generationis huius & generationis futuræ. Generationis huius quę comparatur lunæ: propter quod luna nascitur, crescit, perficitur, senescit & occidit; sic sunt generationes istæ mortales: & generatio qua regeneramur resurgendo, & permanebimus in æternum cum Deo, quando iam non sicut luna, sed quomodo, ait Dominus: Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui. Matth. 13. f. Luna enim figuratè in scripturis pro mutabilitate huius mortalitatis ponitur. Ideo ad Hiericho descen- Luc. 10. debat ille ab Hierusalem qui incurrit in latrones, quia Hiericho ciuitas verbum est Hebræum, & interpre-
C tatur Latinè luna. Descendebat ergo tanquam ab immortalitate ad mortalitatem: & meritò in itinere vulneratus à latronibus & semiuiuus relictus est ille Adam, ex quo est totum genus humanū. Ergo dies super dies regis adijcies annos eius, vsque in diem generationis. Generationis mortalis accipio. Cuius generationis alterius mentionem fecisti? Cuius? Audi: Permanebit in æternum in cōspectu Dei.) Secūdum quid, aut propter quid? Misericordiam & veritatem eius quis requiret ei?) Dicit & alio loco: Vniuersæ viæ Psal. 24. Domini misericordia & veritas: requirentibus testamentum eius, & testimonia eius. Magnus sermo de veritate & misericordia, sed breuitatem promisimus. Breuiter accipite quid sit veritas & misericordia: quia non paruum est quod dictum est: Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas. Misericordia dicitur: quia non merita nostra attendit Deus, sed bonitatem
D suam, vt peccata nobis omnia dimitteret, & vitam æternam promitteret. Veritas autē: quia non fallit reddere quę promisit. Agnoscamus hic eam & nos: faciamus vt quomodo nobis Deus exhibuit misericordiam suam & veritatem suam: misericordiam dimittendo peccata nostra: veritatem exhibendo promissa sua: sic & nos faciamus hic misericordiam & veritatem: misericordiam circa infirmos, circa egentes, circa inimicos etiam nostros: veritatē nō peccando, nec adiiciendo peccatum super peccatum. Quoniam qui multum sibi pollicetur de misericordia Dei, surrepit in animū ipsius vt faciat iniustum Deum: & putet, quia si permanserit peccator, & noluerit recedere ab iniquitatibus suis, veniat ille & ibi eum positurus sit, vbi ponit seruos suos qui ei obtemperant. Et iustum hoc erit, vt ibi te ponat perseuerantem in peccatis, vbi positurus est

est illos qui recesserunt à peccatis? Sic vis iniustus esse, vt & Deum facias iniustum? Quid vis ergò conuertere Deum ad voluntatem tuam? Tu conuertere ad voluntatem Dei. Quis est ergo qui hoc facit, nisi ex illis paucis, de quibus dicitur: Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit? Meritò & hic misericordiam & veritatem eius quis requiret ei? Quid est, ei? Sufficeret quis requiret. Quare addidit, ei, nisi quia multi requirunt misericordiam eius, & veritatem discere in libris
1.Cor.5.c. Philip.2.c. eius? Et cùm didicerint, sibi viuunt non illi: sua quærunt, non quæ Iesu Christi. Prædicant misericordiam & veritatem, & non faciunt misericordiam & veritatem. Sed prædicando illam, norunt illam. Non enim prædicarent illá, si non nouissent illam. Sed qui Deum amat & Christum, in prædicando misericordiam & veritatem ipsius, ipse illam requiret ei, non sibi: id est, non vt ipse habeat ex hac prædicatione commoda temporalia, sed vt prosit membris ipsius, id est fidelibus eius, cum veritate ministrando quod nouit: vt qui viuit, non iam sibi viuat, sed ei qui pro omnibus mortuus est. Misericordiam & veritatem eius quis requiret ei? Sic psallam nomini tuo Deus in seculum seculi, vt reddam vota mea de die in diem.) Si psallis nomini Dei, ne psallas ad tempus. Vis in seculum seculi psallere? vis in æternum psallere? Redde ei vota tua de die in diem. Quid est, redde ei vota tuá de die in diem? De die isto in diem illum. Perseuera reddere vota in isto die, donec venias ad illum diem: hoc est,
Matt. 24.b. Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.

IN PSALMVM LXI. *enarratio.*

DELECTATIO diuinorū eloquiorū, & dulcedo
Psal.84. intelligēdi verbi Dei, adiuuante ipso qui dat suauitatē, vt terra nostra det fructū suū, & nos ad loquendū, & vos ad audiendū exhortatur. Video vos sine fastidio audire, & gaudeo palato cordis vestri, à quo id quod salubre est, nō respuitur, sed cum auiditate percipitur, & vtiliter cōtinetur. Loquamur ergo vobis & hodie, quantū Dn̄s donat, de isto Psalmo quē modò cantauimus. Titulus eius est: In finem pro Idithun, Psalmus ipsi Dauid.) Iam vobis insinuatum esse quid
1.Para.25.a. sit Idithun, recolo. Ex interpretatione enim Hebrææ linguæ vt ad nos peruenit, Latinè dicitur Idithū, transiliens eos. Transilit ergo iste qui cantat quosdam, quos desuper despicit. Videamus quousque transilierit, & quos transilierit: & vbi quamuis quosdā transilierit positus sit. De quo spiritali quodā & securo loco intueatur ima, non ita respiciens vt cadat, sed vt moueat qui transiliuit pigros vt sequantur, & laudet locū quò transiliendo peruenit. Ita enim iste transiliēs super aliquid est, vt sub aliquo sit: vnde prius nobis insinuare voluit, sub quo tutus sit, vt illud quod transiliuit, non fit superbiæ sed profectus. In quodā ergo loco
Matt.23.b. munito positus ait: Nónne Deo subiicietur anima mea?) Audierat enim: Qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Et trepidus ne trāsiliendo superbiret, nec elatus ex his quæ infra essent, sed humilis ex eo quòd supra esset: tanquā minātibus ei fuinā inuidis qui cū transiliuisse dolerēt, respōdit: Nónne Deo subiicietur anima mea? Quid est quòd mihi veluti trāsilienti quæritis laqueos? Insultatione deiicere me vultis, aut seductione decipere. Nunquid ita memini supra quod sum, vt oblitus sim sub quo sum? Nónne Deo subiecta erit anima mea? Quantumcunque accedam, quantumcunque ascendā, quantūcunque transiliam, sub Deo ero, non contra Deum. Securus ergo transcendo cætera, quando ille me sub se tenet qui est super omnia. Nónne Deo subiecta erit anima mea? Ab ipso enim salutare meum. Etenim

A ipse est Deus meus & salutaris meus, susceptor meus nō mouebor amplius.) Scio quis supra me sit, scio quis prætendat misericordiam suam scientibus se, scio sub cuius alarum tegmine sperem: nō mouebor amplius. Agitis quidem vos, ait quibusdam, transiliēs eos ipsos quibus dicit: Agitis quidem vos vt mouear, sed nō veniat mihi pes superbiæ. Ex hoc enim fit quod & in ipso Psalmo sequitur: Nec manus peccatorū dimoueat me. cui cōsonat: Nō mouebor amplius. Ad illud enim Psal.35. quod ibi dictum est, nec manus peccatorū dimoueat me: respondet hic, non mouebor amplius. Ad illud autem quod ibi dictum est, nō veniat mihi pes superbiæ; respondet hic: Nónne Deo subiecta erit anima mea? Ergo de superiori loco munitus est & tutus, cui factus est Dominus refugium, cui est ipse Deus in lo- Psal.89. cum munitum, respicit ad eos quos transiliuit, & despiciens eos loquitur tanquam de turri excelsa: nam & hoc dictum est de eo: Turris fortitudinis à facie ini- Psal.60. mici. Attendit ergo ad eos, & dicit: Quousque ap-
B ponitis super hominem?) Insultando, opprobria iaciendo, insidiando, persequendo, apponitis super hominem onera. Apponitis super hominem quantum potest ferre homo: sed vt ferat homo, sub illo est qui fecit hominē. Quousque apponitis super hominem? Si ad hominem attenditis: Interficite omnes.) Ecce apponite, sæuite, interficite omnes. Tanquam parieti inclinato & maceriæ impulsæ.) Instate, impellite; quasi deiecturi. Et vbi est, Non mouebor amplius? Sed quare non mouebor amplius? Quia ipse est Deus salutaris meus, susceptor meus. Ergo homines potestis apponere hominem super hominem: nūquid super Deū qui tuetur hominem? Interficite omnes. Quod tantum spatium corporis in vno homine, vbi possit interfici ab omnibus? Sed debemus intelligere personam nostram, personam Ecclesiæ nostræ, personam corporis Christi. Vnus enim homo cū capite & corpore suo Iesus Christus saluator corporis & mēbrorū corporis Genes.2.d. Ephe.5.g.
C duo in carne vna, & in voce vna, & in passione vna, & cū transierit iniquitas, in requie vna. Passiones itaque Christi non in solo Christo: imò passiones Christi non nisi in Christo. Si enim Christum intelligas caput & corpus, passiones Christi nō nisi in Christo? Si autem Christum intelligas solum caput, passiones Christi non in solo Christo. Si enim passiones Christi in solo Christo, imò in solo capite: vnde dicit quoddā membrum eius Paulus apostolus: Vt suppleam quæ desunt Coloss.1.d. pressurarum Christi in carne mea? Si ergo in membris Christi es quicunque homo, quisquis hæc audis, quisquis hæc non audis, sed tamen audis, si in membris Christi es: quicquid pateris ab eis qui non sunt in mēbris Christi, deerat passionibus Christi. Ideo additur, quia deerat, mensuram implens, non superfundens. Tantum ergo pateris, quantum ex passionibus suis in-
D ferendum erat vniuersæ passioni Christi: qui passus est in capite nostro, & patitur in membris suis, id est, in nobisipsis ad communem hanc quasi rem publicam. Nam quisque pro modulo nostro exsoluimus quod debemus, & pro† posse virium nostrarum quasi cano- al. possessione. nem passionum inferimus, paratoria plenaria: passionum omnium non erit finis, nisi cùm seculum finitum fuerit. Quousque apponitis super hominem? Quicquid passi sunt Prophetæ à sanguine Abel iusti, Matt.23.d. vsque ad sanguinem Zachariæ, appositum est super hominem, quia præcesserunt aduentum incarnationis Christi, quædam membra Christi: sicut in nascente quodam, nondum quidem procedente capite præcessit manus, sed tamen capiti connectebatur & manus. Nolite ergo putare fratres, omnes iustos qui passi sunt persecutionem impiorū, etiam illos qui venerunt missi ante Domini aduentum prænunciare Domini

mini aduentum, non pertinuisse ad membra Christi. A
Absit vt non pertineat ad membra Christi, qui perti-
net ad ciuitatem quæ regem habet Christum. Illa v-
na est Hierusalem cælestis, ciuitas sancta: hæc vna ci-
uitas vnum habet regem. Rex huius ciuitatis Chri-
stus est; ipse enim ei dicit: Mater Siō, dicet homo. Di-
Psal.86. cit ei mater, sed homo. Mater enim Sion dicet ho-
mo, & homo factus est in ea: & ipse fundauit eam
altissimus. Ille ergo rex eius, qui eam fundauit altissi-
mus, ipse in ea homo factus est humillimus. Ipse er-
go ante aduentum incarnationis suæ præmisit quæ-
dam membra sua, post quæ prænuncians se ventu-
rum, venit & ipse: connexus eis refert similitudi-
nem nascentis illius, quia manus ante caput proce-
dens, & cum capite est, & sub capite. De Christo
Rom.11.c. enim dictum est: Cùm laudaretur excellentia popu-
li primi, & delerentur fracti rami naturales: Quo-
Rom.9.a. rum adoptio, inquit, & testamenta & legis constitu-
tio, quorum patres ex quibus Christus secundum
carnem, qui est super omnia benedictus in secula B
Psal.86. Deus. Ex quibus Christus secundum carnem tan-
quam ex Sion, quia homo factus est in ea: quia Chri-
stus super omnia Deus benedictus in secula, quia ipse
fundauit eam Altissimus. Ex quibus Christus secun-
dum carnem, filius Dauid: qui est super omnia Deus
benedictus in secula, Dominus Dauid. Tota ergo illa
ciuitas loquitur, à sanguine Abel iusti vsque ad sangui
Matt.23.d. nem Zachariæ. Inde & deinceps à sanguine Ioannis,
per sanguinem Apostolorum, per sanguinem marty-
rum, per sanguinem fidelium Christi, vna ciuitas lo-
quitur, vnus homo dicit: Quousque apponitis super
hominem? Interficite omnes. Videamus si deletis, vi-
deamus si extinguitis, videamus si tollitis de terra no-
men eius, videamus si non populi inania meditamini:
Psal.40. dicentes: Quando morietur, & peribit nomen eius?
Tanquam parieti inclinato, & maceriæ impulsæ, in-
cumbite, impellite. Audite suprà: Susceptor meus nō C
mouebor amplius: quia tanquam cumulus arenæ im-
pulsus sum vt caderem, & Dominus suscepit me.
Veruntamen honorem meum cogitauerunt repelle-
re.) Victi dum interficiunt cedentes, sanguine inter-
fectorum multiplicantes fideles, cedentes his & iam
non valentes occidere. Veruntamen honorem meum
cogitauerunt repellere. Modò quia non potest oc-
cidi Christianus, agitur vt exhonoretur Christianus.
Nunc enim honore Christianorum, corda torquen-
Genes.37.f. tur impiorum: iam Ioseph ille spiritalis post venditio-
nem à fratribus, post translationem de patria sua ad
gentes tanquam in Ægyptum, post humiliationē car-
ceris, post fractionem falsæ testis, postquam factum
Psal.104. est quod de illo dictum est: Ferrū pertransiuit animam
eius: iam honorificatus est, iam non est subditus fratri-
bus vendentibus, sed frumenta erogat esurientibus.
Gen.41.e. Victi eius humilitate & castitate, incorruptione, ten- D
tationibus, passionibus: iam eum honoratum vident,
& honorem ipsius cogitant repellere. In cogitationi-
bus quippe eorum est illud: Peccator videbit: neque
enim non videbit, quando non potest ciuitas abscon-
Matth.5.b. di supra montem constituta. Peccator ergo videbit
Psal.111. & irascetur, dentibus suis frendet & tabescet. Later
in corde, & tegitur fronte venenum in sæuientibus
& indignantibus. Propterea & hic cogitationi eorum
dicit: Honorem, inquit, meum cogitauerūt repelle-
re. Non enim audent verbis proferre quod cogitant.
Psal.5. Optemus illis bona, etiam si optant mala. Iudica illos
Deus, decidant à cogitationibus suis. Quid enim illis
melius, quid vtilius, quàm vt inde cadant vbi malè
stant: vt possint ipsi correcti dicere: Statuisti pedes
Psal.39. meos supra petram. Veruntamen cogitauerunt hono-
rem meum repellere. Omnes contra vnum, an vnus
contra omnes? An omnes contra omnes, an vnus con-
tra vnum? Interim cùm dicit: Apponitis super homi-
nem, tanquam super vnum: & cùm dicit interficite
omnes, quasi omnes contra vnum: sed tamen & om-
nes contra omnes, quia & Christiani omnes, sed in
vno. Quid autem illi diuersi errores inimici Christi,
omnes tantum dicendi sunt? Nónne & vnus? Pla-
nè audeo & vnum dicere: quia vna ciuitas & vna ci-
uitas, vnus populus & vnus populus, rex & rex. Quid
est, vna ciuitas, & vna ciuitas? Babylonia vna, Hie-
rusalem vna. Quibuslibet aliis etiam mysticis no-
minibus appelletur, vna tamen ciuitas & vna ciui-
tas: illa rege diabolo, ista rege Christo. Intendo e-
nim Euangelio quodam loco, & mouet me, puto
quòd & vos. Posteaquam inuitati sunt multi ad nu- Matt.22.b.
ptias boni & mali, & impletæ sunt nuptiæ recum-
bentium: serui enim missi, vt præceptum erat, in-
uitauerunt & bonos & malos. Et ingressus est rex, re-
spicere recumbentes: & inuenit hominem non ha-
bentem vestem nuptialem, & ait illi quod nostis:
Amice, quomodo huc venisti, non habens vestem
nuptialem? At ille obmutuit. Et iussit ei ligari ma-
nus & pedes, & proiici eum in tenebras exteriores.
Leuatus est de conuiuio, & missus est in pœnas, nescio
quis homo in tam magna turba recumbentium. Sed
tamen Dominus volens ostēdere vnum illum homi-
nem, vnum corpus esse quod cōstat ex multis; vbi ius-
sit eum proiici foras, & mitti in debitas pœnas, subie-
cit continuò: Multi enim sunt vocati, pauci verò ele-
cti. Quid est hoc? Cōuocasti turbas, venit ingens mul- Psal.39.
titudo, annunciasti, locutus es, multiplicati sunt su-
per numerum, impletæ sunt nuptiæ recumbentium:
proiectus est inde solus vnus, & dicis: multi enim sunt
vocati, pauci verò electi. Cur non potius omnes vo-
cati, multi electi, vnus proiectus? Si diceret, multi
enim sunt vocati, & plures electi, pauci verò repro-
bi: in paucis verissimè melius intelligeremus vnum
illum. Nunc verò dicit quòd vnus inde proiectus est;
& subdit: Multi enim sunt vocati, pauci verò ele- Matt.22.b.
cti. Qui sunt electi, nisi qui remanserunt? Proiecto
vno, electi remanserunt. Quomodo proiecto vno de
multis pauci electi, nisi quia in illo vno multi? Om-
nes qui terrena sapiunt, omnes qui felicitatem ter-
renam Deo præferunt, omnes qui sua quærunt, non
quæ Iesu Christi, ad vnam illam ciuitatem pertinent
quæ dicitur Babylonia mysticè, & habet regem dia- Philip.2.a.
bolum. Omnes autem qui ea quæ sursum sunt sa-
piunt, qui cælestia meditantur, qui cum solicitudi-
ne in seculo viuunt ne Deum offendant, qui cauent
peccare, quos peccantes non pudet confiteri, humi-
les, mites, sancti, iusti, pij, boni, omnes ad vnam ci-
uitatem pertinent, quæ regem habet Christum. Illa e-
nim in terra quasi maior est tempore: non sublimita-
te, non honore. Ciuitas illa prior nata, ciuitas ista po-
sterior nata. Illa enim incepit à Cain, hæc ab Abel.
Hæc duo corpora sub duobus regibus agentia ad sin-
gulas ciuitates pertinentia, aduersantur sibi vsque in
finem seculi: donec fiat ex commixtione separatio, &
alij ponātur ad dexteram, alij ad sinistram, dicatúrque
illis: Venite benedicti patris mei, percipite regnum Matt.25.d.
quod vobis paratum est ab exordio mūdi. Illis autem:
Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & an-
gelis eius. Christus enim hoc dicit: Venite benedicti
patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est
ab initio mundi. Rex ciuitatis suæ victor super omnia.
Illis autem ad sinistram constitutis tanquam ciuitati
iniquorum, Ite, inquit, in ignem æternum. Nunquid
separat ab eis regem? Non. Addidit enim, qui paratus
est diabolo & angelis eius. Intendite fratres, intendite,
rogo vos. Delectat enim me pauca adhuc loqui vobis
de ci-

Psal. 86. de ciuitate hac dulci. Gloriosissima enim de te dicta
Psal. 136. sunt ciuitas Dei. Et si oblitus fuero tui Hierusalem, obliuiscatur me dextera mea. Dulcis est enim vna patria, & verè vna patria, sola patria: præter illam quicquid nobis est, peregrinatio est. Dicam ergo quod agnoscatis, quod approbetis: commemorabo quod nostis, non docebo quod ignoratis. Non prius, inquit
1. Cor. 15. f. Apostolus, quod spiritale est, sed quod animale: postea quod spiritale. Ideo ciuitas illa maior ætate, quia
Genes. 4. a. prior natus est Cain, & postea Abel: sed in his maior seruiet minori. Illa maior ætate, ista maior dignita-
1. Cor. 15. f. te. Quare illa maior ætate? Quia non prius quod spi-
Genes. 21. c. ritale est, sed quod animale. Quare ista maior dignita-
Genes. 4. c. te? Quia maior seruiet minori. Ædificauit autem ciuitatem Cain, sicut legimus, antequam esset vlla ciuitas in primordio rerum humanarum, ædificauit ciuitatem Cain. Proculdubiò intelligas iam natos fuisse multos homines ex illis duobus, & ex his quos genuerant, vt posset esse aptus & congruus numerus cui nomen ciuitatis imponeretur. Ædificauit ergo ciuitatem Cain, vbi non erat ciuitas. Ædificata est & postea Hierusalem, regnum Dei, ciuitas sancta, ciuitas Dei: & posita in specie quadam vmbræ significantis futura. Intelligite itaque magnum mysterium, & tenete quod prælocutus sum: non prius quod spiri-
1. Cor. 15. f. tale, sed quod animale, postea spiritale. Ideo ergo Cain prior ædificauit ciuitatem, & ibi ædificauit vbi nulla erat ciuitas. Vt verò ædificaretur Hierusalem, non ibi ædificata est vbi non erat ciuitas; sed erat ci-
Iosu. 18. d. uitas primò quæ appellabatur Hiebus, vnde Hiebusæi. Ea capta, deuicta, subiecta, ædificata est noua ciuitas tanquam destructa vetere: & appellata Hierusalē, visio pacis, ciuitas Dei. Vnusquisque ergo natus ex Adam, nondum pertinet ad Hierusalem. Portat enim secum traducem iniquitatis, pœnamque peccati, deputatus morti: & pertinet quodammodo ad veterem quandam ciuitatem. Sed si futurus est in populo Dei: destruetur vetus, & ædificabitur nouus. Ideo ergo Cain ciuitatem ædificauit vbi non erat ciuitas. A mortalitate enim & à malitia quisque inci-
Rom. 5. d. pit, vt fiat bonus postea. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis, peccatores constituti sunt multi, ita per obedientiam vnius hominis iusti consti-
1. Cor. 15. c. tuentur multi. Et omnes in Adam morimur, & vnusquisque nostrûm ab Adam natus est. Transeat ad Hierusalem, destruetur vetus, & ædificabitur nouus. Tanquam deuictis Hiebusæis, vt ædificetur Hierusalem, dicitur: Exuite vos veterem hominem, & induite nouum. Iámque ædificatis in Hierusalem, &
Ephes. 5. b. gratiæ luce fulgentibus, dicitur: Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Mala ergo ciuitas ab initio vsque in finem currit, & bona ciuitas mutatione malorum conditur. Et sunt istæ duæ ciuitates permixtæ interim, in fine separandæ, aduersus se inuicem confligentes: vna pro iniquitate, altera pro iustitia: vna pro vanitate, altera pro veritate. Et aliquando ipsa commixtio temporalis facit, vt quidam pertinentes ad ciuitatem Babyloniam, administrent res pertinentes ad Hierusalem. Et rursum quidam pertinentes ad Hierusalem, administrēt res pertinentes ad Babyloniam. Difficile aliquid promisisse videor. Patientes estote, donec demonstretur exem-
1. Cor. 10. c. plis. omnia enim in vetere populo, sicut scribit Apostolus, in figura contingebant eis: scripta sunt autem ad correctionem nostram, in quos finis seculorum obuenit. Respicite ergo populum illum primum, positum etiam ad significandum populum posteriorem: & videte ibi quæ dico. Fuerunt reges magni in Hierusalem: notum est, numerantur, nominantur. Omnes ergo iniqui ciues erant Babyloniæ, & administra-

A bant res Hierusalem: omnes in finem inde separandi, non nisi ad diabolum pertinent. Rursus inuenimus ciues de Hierusalem administrasse res quasdam pertinentes ad Babyloniam. Nam tres illos pueros Daniel. 2. b.
victus miraculo Nabuchodonosor regni sui administratores fecit, & constituit eos super satrapas suos: & administrabant res Babyloniæ ciues de Hierusalem. Respicite nunc impleri hoc & agi in Ecclesia, & his temporibus. Omnes de quibus dictum est, Quæ di- Matt. 23. a.
cunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite, ciues sunt Babyloniæ, administrantes rempublicam ciuitatis Hierusalem. Si enim nihil administrarent ciuitatis Hierusalem, vnde; Quæ dicunt, facite? Vnde; Cathedram Moysi sedent? Rursus si ciues sunt ipsius Hierusalem qui regnabunt in æternum cum Christo; vnde, Quæ faciunt, facere nolite, nisi quia & audituri sunt, Recedite à me omnes qui operamini iniqui- Luc. 13. f.
tatem? Notum est ergo vobis, ciues malæ ciuitatis
B administrare quosdam actus bonæ ciuitatis. Videamus si & nunc ciues bonæ ciuitatis administrēt quosdam actus malæ ciuitatis. Terrena omnis respublica quandoque vtique peritura, cuius regnum transitorium est, cùm veniet illud regnum de quo oramus: Veniat regnum tuum, & de quo prædictum est: Et Matt. 6. b. Luc. 1. d.
regni eius non erit finis. Terrena ergo respublica habet ciues nostros administrantes res eius. Quàm multi enim fideles, quàm multi boni & magistratus sunt in ciuitatibus suis, & iudices sunt, & duces sunt, & comites sunt, & reges sunt? Omnes iusti & boni, non habentes in corde nisi gloriosissima quæ de te dicta sunt ciuitas Dei. Et quasi angariam faciunt in ciuita- Psal. 86.
te transitoria, & illic à doctoribus ciuitatis sanctæ iubentur seruare fidem præpositis suis: siue regi quasi 1. Petr. 2. c.
præcellenti, siue ducibus tāquam ab eo missis ad vindictam malorum, laudem verò bonorum: siue serui, vt dominis suis subditi sint, & Christiani paganis, & Ephes. 6. a.
C seruet fidem melior deteriori ad tempus seruiturus, in æternū dominaturus. Fiunt enim ista donec trans- Psal. 56.
eat iniquitas. Iubentur serui ferre dominos iniquos & difficiles: ciues Babyloniæ iubentur tolerari à ciuibus Hierusalem, & amplius obsequiorum exhibentibus, quàm si ciues essent ex ipsa Babylonia; tanquam implentibus: Qui te angariauerit mille passus, Matt. 5. g.
vade cum illo & alia duo. Hanc totam ciuitatem dispersam, diffusam, permixtam, alloquitur his verbis & dicit: Quousque apponitis super hominem? Interficite omnes, & qui foris estis tanquam spinæ in sepibus, aut tanquam ligna infructuosa in siluis, quique intus estis tanquam zizania, vel tanquam palea om- Matt. 3. c. & 13. d.
nes quotquot estis, separati, permixti, tolerandi, separandi, interficite omnes, tanquam parieti inclinato & maceriæ depulsæ. Verùmtamen honorem meum cogitauerunt repellere. Non dixerunt, sed tamen co-
D gitauerunt. Cogitauerunt repellere honorem meum:

Cucurri in siti.) Retribuebant enim mala pro bo- Psal. 34.
nis. Illi interficiebant, illi repellebant: ego eos sitiebam, illi honorem meum cogitauerunt repellere, ego eos in corpus meum sitiebam traiicere. Bibēdo enim quid facimus: nisi humorem foris positum in membra mittimus, & in corpus nostrum ducimus? Hoc fecit Moyses in illo capite vituli. Caput vituli, magnum sacramentum. Caput enim vituli corpus erat impiorum, in similitudine vituli manducantis fœnum terrena quærentium: quia omnis caro fœnum.
Erat ergo, vt dixi, corpus impiorum. Iratus Moyses Esa. 40. b.
in ignem misit, comminuit, in aqua sparsit, bibendum populo dedit: & ira Prophetæ administratio facta est prophetiæ. Corpus enim illud in ignem mittitur tribulationum, & verbo Dei comminuitur. Paulatim enim desistunt ab vnitate corporis eius. Sicut enim Exod. 32. c.

enim vestimentum, ita per tempus absumitur. Et vnusquisque qui fit Christianus, separatur ab illo populo: & quasi à massa comminuitur. Conspirati oderunt, comminuti credunt. Et quid iam euidentius, quàm in corpus ciuitatis Hierusalé, cuius imago erat populus Israël, per baptismum traiciendi erant homines? Ideo in aqua sparsum est, vt in potú daretur. Hoc vsque in finem sitit iste, currit & sitit. Multos enim bibit, sed nunquam erit sine siti. Inde est enim: Sitio, mulier, da mihi bibere. (Ioan. 4. a.) Samaritana illa ad puteum sitienté Dominum sensit, & à sitiente satiata est. Sensit prior illa sitientem, vt biberet ille credentem. Et in cruce positus, Sitio dixit, (Ioan. 19. e.) quamuis illi non hoc dederint quod sitiebat. Ipsos enim ille sitiebat: at illi acetum dederút, non vinum nouum, quo implentur vtres noui: sed vinum vetus, & malú vetus. (al. acetum. Matth. 9. c.) Dicitur enim & vinú vetus, veteres homines, de quibus dictum est: Non enim est illis commutatio (Psal. 54.), vt euersis Hiebusæis ædificaretur Hierusalé (Iosu. 18. d. 2. Reg. 5. a.). Sic & corpus capitis huius vsque in finem ab initio currit in siti. Et quasi ei diceretur: Quid in siti? quid tibi deest ô corpus Christi, ô Ecclesia Christi? In tanto honore, in tanta sublimitate, in tanta celsitudine etiam & in hoc seculo constituta, quid tibi deest? Impletur de te quod prædictum est: Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gétes seruient illi. (Psal. 71.) Quid ergo sitis? quid sitis? Tantis populis non satiaris? Quos populos dicis? Ore suo benedicebát, & corde suo maledicebant.) Multi vocati, pauci auté electi. (Matt. 22. b.) Mulier fluxum sanguinis patiens, vestis eius fimbriá tetigit, & sanata est. (Marc. 5. c.) Et cùm miraretur Dominus tangenté, quòd de se senserat exisse virtutem, scilicet ad sanandá mulierem, dixit: Quis me tetigit? Et admirati discipuli dicunt: Turbæ te comprimunt, & dicis: Quis me tetigit? Et ille: Tetigit me aliquis. Tanquam diceret: Vna me tetigit, turbæ premunt. Qui solennitatibus Hierusalem implent Ecclesias, solennitatibus Babyloniæ implent theatra: & tamen seruiunt, honorant, obsequuntur, non solùm ipsi qui portant sacraméta Christi, & oderunt præcepta Christi; verum etiam illi qui nec sacramenta ipsa portant, pagani licet sint, Iudæi licet sint, honorant, laudant, prædicant, sed ore suo benedicebant. Non attendo ad os, nouit ille qui me instruxit, corde suo maledicebant. Ibi maledicebant vbi honorem meum cogitauerunt repellere. Quid tu ô Idithun corpus Christi, transiliens eos? Quid tu inter hæc omnia? Quid tu? Deficies? non perseuerabis vsque in finem? (Matth. 10. c. & 24. a.) Non audies, Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit? Quoniam quamuis abundat iniquitas, refrigescet charitas multorum. Et vbi est quòd transilisti eos? vbi est quòd conuersatio tua in cælis est? (Philip. 3. d.) Illi autem inhærent terrenis, tanquam terrigenæ sapiunt terram, & sunt terra serpentis cibus. (Genes. 3. c.) Quid tu inter hæc? Veruntamen quamuis hæc faciant, quamuis hæc cogitent, quamuis impellant, quamuis quasi inclinato instent, quamuis iam erectum sentiant, & honorem meum repellere cogitent; quamuis ore suo benedicant, & corde suo maledicant, quamuis insidientur vbi possunt, calumnientur vbi possunt: Veruntamen Deo subiicietur anima mea.) Et quis tanta toleret, vel aperta bella, vel occultas insidias? Quis tanta toleret inter apertos hostes, inter falsos fratres? Quis tanta toleret? Nunquid homo? Et si homo, nunquid à seipso homo? Non sic transiliui vt extollar, & cadam. Deo subiicietur anima mea: Quoniam ab ipso est patientia mea.) Quæ patientia inter tanta scandala, nisi quia si id quod non videmus speramus, per patientiam expectamus? (Rom. 8. e.) Venit dolor meus, veniet & requies mea. Venit tribulatio mea, veniet & purgatio mea. Nunquid lucet aurum in fornace aurificis? In monili lu-

A cebit, in ornamento lucebit: patiatur tamen fornacem, vt purgatum à sordibus veniat ad lucem. Fornax ista, ibi palea, ibi aurum, ibi ignis, ad hanc stat aurifex. In fornace ardet palea, & purgatur aurum. Illa in cineres vertitur, à sordibus illud exuitur. Fornax mundus, palea iniqui, aurum iusti, ignis tribulatio, aurifex Deus. Quod vult ergo aurifex, facio: vbi me ponit artifex, tolero. Iubeor ergo tolerare, nouit ille purgare. Ardeat licet palea ad incendendum me, & quasi consumendum me; illa in cinerem vertitur, ego sordibus careo. Quare? Quia Deo subiicietur anima mea: quoniá ab ipso est patientia mea. Quis est tibi iste à quo est patientia tua? Quoniam ipse est Deus meus & salutaris meus, susceptor meus, non emigrabo.) Quoniam ipse est Deus meus, ergo vocat me: & salutaris meus, ergo iustificat me: & susceptor meus, ergo glorificat me. Hic enim vocor & iustificor, ibi autem tecum glorificor: (Rom. 8. f.) & inde

B vbi glorificor, non emigrabo. Neque enim in peregrinatione mea remanebo. Est hic vnde emigrem, sed veniam vnde non emigrabo. Nam inquilinus ego sum apud te in terra, sicut omnes patres mei. (Psal. 38.) Ergo ab inquilinatu migrabo, de domo cælesti non emigrabo. In Deo salutare meum, & gloria mea.) Saluus ero in Deo, gloriosus ero in Deo: (Rom. 4. a.) non enim tantum saluus, sed & gloriosus. Saluus, quia iustus ex impio, ab illo iustificatus. Gloriosus autem, quia non solùm iustificatus, sed etiam honorificatus. Etenim quos prædestinauit, illos & vocauit. Vocans eos quid fecit? Hic quos vocauit, ipsos & iustificauit: (Rom. 8. f.) quos autem iustificauit, ipsos & glorificauit. Iustificatio ergo ad salutem pertinet, glorificatio ad honorem. Quia glorificatio ad honorem pertinet, disputare opus non est. Quia iustificatio pertinet ad salutem, quæramus aliquod documentum. Ecce occurrit ex Euangelio: Erant qui sibi videbantur iusti, & reprehendebant Dominum, (Luc. 15. a.) quòd admittebat ad con-

C uiuium peccatores, & cum publicanis & peccatoribus conuescebatur. Talibus itaque superbientibus fortibus terræ valde eleuatis, multum de sua sanitate gloriantibus, quam putabant, non quam tenebant, quid respondit Dominus? Non est opus sanis medicus, sed malè habentibus. (Matth. 9. b.) Quos dicit sanos, quos dicit malè habentes? Sequitur & dicit: Non veni vocare iustos, sed peccatores in pœnitentiam. Appellauit ergo sanos iustos, non quia Pharisæi hoc erant, sed quia hoc se esse arbitrabantur: & ideo superbiebant, & medicum ægrotantibus inuidebant, & plus ægrotantes medicum occidebant. Appellauit tamen sanos iustos, ægrotantes peccatores. Vt ergo iustificarer, ait iste transiliens, ab ipso mihi est, & vt glorificarer ab ipso mihi est. In Deo salutare meum & gloria mea. Salutare meum, vt saluus sim: gloria mea, vt honoratus sim. Hoc tunc, modò quid? Deus auxilij mei,

D & spes mea in Deo.) Donec perueniam ad perfectam iustificationem & salutem. Spe enim salui facti sumus. (Rom. 8. e. Matt. 13. f.) Spes autem quæ videtur, non est spes. Donec veniam ad illam glorificationem, vbi iusti fulgebunt in regno patris sui tanquam sol. Interim nunc inter tentationes, inter iniquitates, inter scandala, inter apertas oppugnationes & subdolas locutiones, inter eos qui ore suo benedicunt, & corde suo maledicunt, (Psal. 61.) inter eos qui honorem meum cogitát repellere: quid hic? Deus auxilij mei: dat enim auxilium certantibus. Contra quos certantibus? Non est nobis colluctatio (Ephes. 6. b.) aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus & potestates. Deus ergo auxilij mei & spes mea in Deo. Spes, quamdiu nondum est quod promissum est, & creditur quod nondum videtur. Cùm autem venerit, erit saluatio & glorificatio: non tamen

dum

dum illa differuntur, deserimur. Deus enim auxilij mei, & spes mea in Deo. Sperate in eum omne concilium plebis.) Imitamini Idithun, transilite inimicos vestros: repugnantes vobis, resistentes itineri vestro, odio vos habentes transilite. Sperate in eũ omne concilium plebis. Effundite coram illo corda vestra.)
Psal.41. Nolite credere eis qui dicunt vobis: Vbi est Deus vester? Factæ sunt, inquit, mihi lachrymæ meæ panis die ac nocte; dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus. Sed quid ibi dicit? Hæc meditatus sum, & effudi super me animam meam. Commemoratus sum quod audio, vbi est Deus tuus. Memoratus sum hæc, & effudi super me animam meam. Quærens Deum meum, effudi super me animã meam, vt illum attingerem, non in me remansi. Ergo sperate in eum omne concilium plebis, effundite coram illo corda vestra deprecando, confitendo, sperando. Nolite corda ve-
Psal.61. stra retinere intra corda vestra. Effundite coram illo corda vestra. Non perit quod effunditis. Ille enim susceptor meus. Si suscipit, quid times effundere? Iacta in Domino curam tuam, & spera in eum. Effundite
Rom.1.d. coram illo corda vestra: Deus adiutor noster.) Quid timetis inter susurrones, detractores, Deo odibiles? Vbi possunt palàm oppugnantes; vbi non possunt occultè insidiantes, falsò laudantes, verè inimicantes, inter eos quid timetis? Deus adiutor noster? An æmulantur Deum? Nunquid fortiores illo sunt? Deus adiutor noster est, securi estote. Si Deus pro nobis, quis
Rom.8.f. contra nos? Effundite coram illo corda vestra transilientes ad eum, leuantes animas vestras, Deus adiutor noster. Et iam constituti in loco munito, in turri fortitudinis à facie inimici, misereamini eos quos timebatis: currere enim debetis in siti. Despicite ergo illos iam in loco illo constituti, & dicite: Veruntamen vani filij hominum, mendaces filij hominum.)
Psal.4. Filij hominum vsquequò graues corde? Filij hominum vani, filij hominum mendaces, filij hominum vt quid diligitis vanitatẽ, & quæritis mendacium? Cum miseratione ista dicite, atque sapite. Si transiliuistis, si
Luc.6.d. diligitis inimicos vestros, si destruere cupitis vt ædificetis, si eum amatis qui iudicat in gentibus, & replet ruinas, ita his ista dicite, non odio habentes, non ma-
Rom.12.d. lum pro malo reddentes. Mendaces filij hominum.

In stateris, vt decipiant ipsi de vanitate in vnum.) Certè multi sunt: ecce ille est vnus, vnus ille qui
Matt.22.b. proiectus est de turba conuiuantium. Conspirant, omnes temporalia quærunt, quique carnales carnalia, & in futurum sperant quicunque sperant. Etsi de opinionum varietate in diuersum, de vanitate tamen
Matth.12.c. in vnum sunt. Diuersi quidem errores & multiformes, & regnum aduersum se diuisum non stabit: sed similis in omnibus voluntas vana & mendax, pertinẽs ad vnum regem, cùm quo in ignem æternum præcipitanda est. Ipsi de vanitate in vnum. Et ad illos vi-
Matth.15.c. dete quia sitit, videte quia currit in siti. Conuertit ergo se ad illos, sitiens eos. Nolite sperare super iniquitatem.) Nam spes mea in Deo est, nolite sperare super iniquitatem. Vos qui non vultis accedere & transilire, nolite sperare super iniquitatem. Ego enim
Rom.9.a. qui transiliui, spes mea in Deo. Et nunquid iniquitas est apud Deum? Nolite sperare super iniquitatem. Hoc faciamus, illud faciamus, illud cogitemus, sic insidias componamus, de vanitate in vnum. Tu sitis: qui cõtra te ista cogitant, ab eis quos bibis proditur. Nolite sperare super iniquitatem. Vana est iniquitas, nihil est iniquitas, potens non est nisi iustitia. Occultari potest ad tempus veritas, vinci non potest. Florere potest ad tempus iniquitas, permanere non potest. Nolite sperare super iniquitatem: Et in rapinam ne concupiscatis.) Non es diues, & rapere vis? Quid inuenis? Quid perdis? O lucra damnosa! Inuenis pecuniã, per-

A dis iustitiam. In rapinã ne concupiscatis. Pauper sum; non habeo. Ideo rapere vis? Quid rapias, vides: à quo rapiaris, non vides? Nescis circuire inimicũ tanquam 1.Pet.5.b.
leonem rugientem, & quærentem quid rapiat? Præda illa quam vis rapere, in muscipula est: tenes & teneris.

In rapinam ergo ne concupiscas ô pauper, sed concupisce in Deum qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum. Pascet te, qui fecit te. Qui pascit latronem, non pascet innocentem? Pascet te qui solem Matth.5.g.
suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Si pascit damnandos, non pascet liberandos? Ergo in rapinam noli cõcupiscere. Dictum est hoc pauperi; fortassis aliquid de necessitate rapturo. Diues procedat: non habeo ego, inquit, necessitatem rapiendi: nihil mihi deest, abundant omnia. Et tu audi: Diuitiæ si fluant, ne apponatis cor.) Ille non habet, iste habet: Ille non quærat rapere quod non habet: iste non apponat cor in eo quod habet. Diuitiæ si
B fluant, id est, si exundent, tanquam de fonte currant; ne apponatis cor. Noli de te præsumere, noli ibi te figere: certè vel hoc time; diuitiæ si fluant. Non vides quia si ibi cor posueris, & tu flues? Diues es, & ecce iam non concupiscis adhuc habere, quia multa habes.

Audi, Præcipe diuitibus huius mundi, non superbè 1.Tim.6.d.
sapere. Et quid est: Ne apponatis cor? Neque sperare in incerto diuitiarum. Ergo diuitiæ si fluant, ne apponatis cor, nec in diuitiis confidatis, non præsumatis, nec speretis; ne dicatur: Ecce homo qui non posuit Psal.51.
Deum adiutorem suum; sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum, & præualuit in vanitate sua. Ergo vani filij hominum, mendaces filij hominum. Neque rapiatis, neque si fluant diuitiæ, cor apponatis: non iam vanitatem diligatis, & mendacium quæratis. Bea- Psal.39.
tus enim cuius est Dominus Deus spes eius, & non respexit in vanitates & insanias mendaces. Decipere vultis, fraudem vultis facere, quid affertis vt decipiatis? Stateras dolosas. Mendaces enim, inquit, filij ho-
C minum in stateris, vt decipiant ipsi proferendo stateras dolosas. Falso examine fallitis intuentes. Nescitis alium esse qui appendit, alium qui de pondere iudicat? Non videt cui tu appendis, sed videt qui te & ipsum appendit. Ergo non fraudem, non rapinam concupiscatis, non in his quæ habetis spem ponatis: monui, prædixi, ait iste Idithun. Quid sequitur: Semel locutus est Deus, duo hæc audiui, quoniam potestas Dei est, & tibi Domine misericordia, quia tu reddes vnicuique secũdum opera sua.) Dixit Idithun; sonuit de alto, quò transiliuit audiuit ibi quiddam, & dixit nobis. Sed aliquantum in hoc quod nobis dixit perturbor, fratres; & donec vobiscum participem, vel perturbationem, vel aliquam respirationem meam, intentos vos volo: etenim Psalmum ad terminum duximus adiuuante Domino. Post hæc quæ dicturi
D sumus, non restat aliquid, quod de hoc vlterius exponamus. Itaque annitimini mecum, vtrum possimus intelligere hoc: & si non potuero, & intelligit aliquis vestrûm quod ego non possum, gaudebo potius quàm inuidebo. Omninò inuestigare difficile est, quemadmodum positum sit prius: Semel locutus est Deus: deinde cùm ille semel locutus est, ego duo audiui. Si enim diceret: Semel locutus est Deus, vnum hoc audiui: videbatur partem quæstionis huius amputauisse, vt tantummodo quæreremus quid sit, semel locutus est Deus. Nunc verò quæsituri sumus, & quid sit, semel locutus est Deus: & quid sit, duo hæc audiui: cùm semel ille locutus est. Semel locutus est Deus. Quid dicis Idithun? Si tu loqueris qui transiliuisti eos, semel locutus est: ego Scripturam aliam consulo, & dicit mihi: Multifariè multisque modis Hebr.1.a.
olim Deus locutus est patribus in Prophetis. Quid est: Semel locutus est Deus? Nonne ille est Deus qui

qui in primordio generis humani locutus est ad Adã? Nónne idẽ ipse locutus est ad Cain, ad Noë, ad Abraham, ad Isaac, ad Iacob, ad Prophetas omnes, & ad Moysen? Vnus erat Moyses, & quoties ad eũ locutus est Deus? Ecce etiã vni nõ semel, sed sępius locutus est Deus. Deinde locutus est ad filium hîc positũ: Tu es filius meus dilectus. Locutus est Deus Apostolis, locutus est omnibus sanctis, etiã si nõ voce sonante per nubem, in corde tamẽ vbi ipse magister est. Vnde ille dicit, Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam. Quid est ergo, semel locutus est Deus? Multũ transilierat iste vt perueniret illuc, vbi semel locutus est Deus. Ecce breuiter dixi charitati vestræ. Hic inter homines sæpe multis modis, multis partibus, per multiformem creaturam locutus est Deus. Apud se semel Deus locutus est, quia vnum verbum genuit Deus. Iste ergo Idithun transiliens eos, transilierat acie mentis forti & valida & præfidenti, transilierat terrã, & quicquid in terra est, aërem, nubes omnes ex quibus locutus est Deus multa & sæpe, & multis: trãsilierat etiam omnes angelos acie fidei. Erat enim iste transiliens non contentus terrenis, sed velut aquila volans, prætereuectus omnem nebulam qua tegitur omnis terra. Dicit enim sapientia: Et nebula texi omnem terram. Peruenit ad aliquid liquidum, vniuersam transiliens creaturam, & quærens Deum, & effundens super se animam suam, peruenit ad principiũ, & verbũ† Dei apud Deũ: & inuenit vnius patris vnum verbum, & vidit quia semel locutus est Deus. Vidit verbum per quod facta sunt omnia, & in quo simul sunt omnia, non diuersa, non separata, non inæqualia. Non enim Deus quod per verbum faciebat, ipse non nouerat: si autem quod faciebat nouerat, in illo erat antequã fieret quod fiebat. Si enim nõ in illo erat quod fiebat antequam fiebat, vbi nouerat quod faciebat? Nõ enim potes Deũ dicere ignorata fecisse. Sciuit itaque Deus quod fecit. Et vbi sciuit antequam faceret, si sciri nisi facta non possunt? Sed à factis sciri nisi facta nõ possunt, à te scilicet ab homine in imo facto, & in imo posito. Antequam autem fierent hæc omnia, sciebantur ab illo à quo facta sunt, & quod sciuit fecit. Ergo in verbo illo quod perfecit omnia, antequam fierent erant omnia, & cùm facta sunt ibi sunt omnia: sed aliter hic, aliter ibi, aliter in propria natura in qua facta sunt, aliter in arte per quam facta sunt. Quis hoc explicet? Conari possumus, ite cum Idithun & videte. Iam ergo vt potuimus diximus, quomodo semel locutus est Deus: videamus quomodo duo hæc audiuit. Duo hæc audiuit: fortè non est cõsequens, vt sola duo hęc audierit, sed duo hæc, inquit, audiui. Quædam duo quæ nobis opus est vt dicantur, audiuit. Audiuit fortè alia multa, sed non opus est ea dici nobis. Ait enim & Dominus: Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modò. Quid est ergo, duo hęc audiui? Hęc duo quę vobis dicturus sum, non à me vobis dico, sed quæ audiui dico. Semel locutus est Deus, vnum verbum habet vnigenitum Deum. In illo verbo sunt omnia, quia per verbum facta sunt omnia. Vnum verbum habet, vbi omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Vnum verbũ habet, semel locutus est Deus. Duo hęc quæ vobis dicturus sum, ibi audiui, non ex me loquor, non ex me dico: ad hoc pertinet audiui. Amicus autem sponsi stat & audit eum, vt verum loquatur. Audit enim eũ ne loquendo mẽdacium de suo loquatur: ne diceres: Quis es tu qui mihi hoc dicis? Vnde mihi hoc dicis? Audiui hæc duo, & illa tibi loquor, quia audiui hæc duo, qui etiam cognoui, quia semel locutus est Deus. Noli cõtemnere auditorẽ dicentẽ tibi quædam duo tibi necessaria, cum qui transiliendo vniuersam creaturã peruenit ad verbum vnigenitum Dei, vbi sciret quia semel locut' est Deus. Dicat ergo iam quædam duo. Multum enim ad nos pertinent hæc duo. Quoniã potestas Dei est, & tibi Domini misericordia. Ista sunt duo, potestas & misericordia. Ista planè: intelligite potestatem Dei, intelligite misericordiam Dei. His duobus continẽtur propè omnes Scripturæ. Propter hæc duo Prophetæ, propter hæc duo patriarchæ, propter hæc lex, propter hæc ipse Dñs noster Iesus Christus, propter hæc Apostoli, propter hęc annũciatio omnis & celebratio verbi Dei in ecclesia, propter hæc duo, propter potestatẽ Dei & misericordiam. Potestatẽ eius timete, misericordiã eius amate. Nec sic de misericordia eius præsumatis, vt potestatẽ contemnatis: nec sic potestatem timeatis, vt de misericordia desperetis. Apud illum potestas, apud illum misericordia. Hunc humiliat, & hunc exaltat: hunc humiliat potestate, illũ exaltat misericordia. Si enim Deus volens ostendere irã, & demonstrare potentiam suam, attulit in multa patientia vasa iræ quæ perfecta sunt in perditionem. Audisti potestatem, quære misericordiam. Et vt notas, inquit, faceret diuitias suas in vasa misericordiæ. Pertinet ergo ad eius potestatẽ dãnare iniquos. Et quis illi dicat quid fecisti? Tu enim ô homo, quis es qui respondeas Deo? Time ergo & treme eius potestatem, sed spera eius misericordiã. Diabolo potestas quædam est, plerunque tamen vult nocere, & non potest, quia potestas ista sub potestate est. Nam si tantum posset nocere diabolus quãtum vult: non aliquis iustorum remaneret, aut aliquis fidelium esset in terra. Ipse per vasa sua impellit, quasi parietem inclinatum: sed tantum impellit, quãtum accipit potestatem. Vt autem non cadat paries, Dominus suscipiet: quoniam qui dat potestatem tẽtatori, ipse tentato prębet misericordiam. Ad mensurã enim permittitur tentare diabolus. Et potabis nos, inquit, in lachrymis in mẽsura. Noli ergo timere permissum aliquid facere tentatorẽ: habes enim misericordissimũ saluatorẽ. Tantũ permittitur ille tentare, quantũ tibi prodest vt exercearis, vt proberis: vt qui te nesciebas, à teipso inueniaris. Nam vbi vel vnde, nisi de hac Dei potestate & misericordia securi esse debemus? Secundum illam Apostolicam sententiã, Fidelis Deus qui nõ permittit vos tẽtari super id quod potestis. Ergo potestas Dei est, non est enim potestas nisi à Deo. Noli dicere, & quare dat tantam potestatẽ,† & nõ de potestate habet æquitatem? Qui dat potestatẽ, habet æquitatem? Tu iniquè murmurare potes, ille æquitatem perdere non potest. Nunquid iniquitas apud Deum? Absit. Hoc fige in corde, hoc de cogitatione tua nõ excutiat inimicus. Facere potest aliquid Deus vt tu nescias quare faciat: iniquè tamẽ facere nõ potest, apud quem nõ est iniquitas. Nam ecce reprehendis Deũ quasi de iniquitate. Ago tecum aliquid, attende paululum. Non reprehẽderes iniquitatem, nisi videndo iustitiã. Reprehensor iniquitatis esse non potest qui non cernit iustitiam, cui cõparatam reprehẽdat iniquitatem. Vnde enim scis quia hoc iniustũ est, nisi scias quid sit iustum? Quid si enim iustum est, & hoc quod dicis iniustum? Absit, inquis, iniustum est, & clamas quasi videntibus oculis, videns hoc iniustũ esse vtique ex aliqua regula iustitiæ, cui cõparans quod vides prauum, & cernens non cõuenire rectitudini regulę tuæ, reprehendis tanquam artifex discernens iustum ab iniusto. Ergo quæro à te: Iustum hoc esse vnde vides? Vbi, inquam, videbis hoc iustum, quo viso, reprehendis iniustũ? Vnde illud nescio, quid quo aspergitur anima tua ex multis partibus in caligine constituta, nescio quid hoc quod coruscat menti tuæ? Vnde hoc iustum? Itáne non habet fontem suum? A te tibi est quod iustum est, & tu tibi potes dare iustitiam? Nemo sibi dat quod non habet. Ergo cùm sis iniustus, esse nõ potes iustus, nisi

Genes.3.a. & 4.b. — Mat.3.d. — Psal.84. — Hebr.1. — Eccl.24.a. — †al. Deum. — Ioan.1.a. — Ioan.16.b. — Ioan.3.d. Ioan.8.f. — Psal.74. — Rom.9.d. — Rom.9.d. — Psal.79. — 1.Cor.10.d. Rom.13.a. — †al. & non dat misericordiam. — Rom.9.d.

nisi conuertendo te ad quandam iuſtitiam manentē: A
à qua ſi recedis, iniuſtus es: ad quam ſi accedis, iuſtus
es. Te recedente non deficit, te accedēte non creſcit.
Vbi eſt ergo iſta iuſtitia? Quæres in terra? Abſit. Non
enim aurum aut lapides pretioſos quæris, iuſtitiam
quærens. Quære in mari, quære in nubibus, quære in
ſtellis, quære in angelis: inuenis in illis; ſed & ipſi de
fonte bibūt. Iuſtitia enim angelorum in omnibus eſt,
ſed ab vno capitur. Reſpice ergo, tranſcende, vade il-
Pſal. 35. luc vbi ſemel locutus eſt Deus, & ibi inuenies fontem
iuſtitiæ, vbi eſt fons vitæ, quoniam apud te eſt fons vi-
tæ. Si enim tu de rore exiguo iudicare vis quod iuſtū
Rom. 9. d. eſt, & quod iniuſtum eſt: nūquid iniquitas apud Deū,
vnde ad te manat tanquàm de fonte iuſtitia, inquan-
tùm iuſtum ſapis, cùm ex multis partibus iniquè deſi-
pias? Habet ergo fontem iuſtitiæ Deus. Noli ibi quæ-
rere iniquitatem, vbi lux ſine vmbra eſt. Sed planè te
poteſt latere cauſa. Si latet te cauſa, reſpice ignorantiā
tuam, vide qui ſis: attende hæc duo, quoniam poteſtas B
Eccl. 3. c. Dei eſt, & tibi Domine miſericordia. Fortiora te ne
quæſieris, & altiora te ne ſcrutatus fueris: ſed quæ præ-
cepit tibi Dominus, illa cogita ſemper: quia ad hæc
quæ tibi præcepit Deus pertinent iſta duo, quoniam
poteſtas Dei eſt, & tibi Domine miſericordia. Noli
timere inimicum. Tantum facit quantum acceperit
poteſtatem. Eum time qui habet ſummam poteſtatē.
Eum time qui quantum vult, tantum facit, & qui in-
iuſtè nihil facit, & quicquid fecerit, iuſtum eſt. Puta-
mus iniuſtum eſſe neſcio quid, & ex hoc quia fecit
Deus crede iuſtū eſſe. Ergo, inquis, ſi quis hominem
occidat innocentem, iuſtè facit, an iniquè? Iniquè ſa-
nè. Quare hoc permittit Deus? Vide prius ne illud
Eſa. 58. b. debeas: Frange eſurienti panem tuum, & egenum ſi-
ne tecto induc in domum tuam. Si videris nudum, ve-
al. hoc. ſti eum: hæc enim iuſtitia eſt, †hæc enim tibi præcepit
Eſa. 1. d. Dominus. Lauamini, mundi eſtote, auferte nequitias
à cordibus veſtris, atque à conſpectu oculorum meo-
rum. Diſcite bonum facere, iudicate pupillo & viduę,
& venite & diſputemus, dicit Dominus. Diſputare
vis, antequam facias vnde dignus ſis diſputare, quare
hoc permiſit Deus? Conſilium Dei tibi dicere ô ho-
mo non poſſum. Illud tamen dico, quia & iniquè fe-
cit homo qui occidit innocentem, & non fieret niſi
permitteret Deus. Et quamuis ille iniquè fecerit, non
tamen hoc iniquè permiſit Deus. Lateat cauſa in iſto
neſcio quo, de quo moueris: cuius innocentia te per-
mouet. Poſſem enim tibi citò reſpondere, non occi-
deretur niſi nocens eſſet, ſed tu eum innocentem pu-
tas. Poſſem tibi hoc citò dicere. Non enim tu ſcruta-
reris cor eius, diſcuteres facta eius, examinares cogita-
tiones eius, vt poſſis mihi dicere, iniuſtè occiſus eſt.
Poſſem ergo facilè reſpondere, ſed opponitur mihi
quidam iuſtus ſine controuerſia, iuſtus ſine dubita-
al. habet. tione, iuſtus qui non † habebat peccatum, occiſus à
peccatoribus, traditus à peccatore: ipſe Chriſtus Deus
noſter, de quo non poſſumus dicere quod habuit ali-
quam iniquitatem, quia ea quę non rapuit exoluebat,
obiicitur mihi. Et quid dicam de Chriſto? Tecū ago,
inquis: Et ego tecum. De illo proponis quæſtionem;
de illo ſoluo quęſtionem. Ibi enim conſilium Dei no-
uimus, quòd non niſi ipſo reuelante noſſemus: vt cùm
tu inueneris conſilium Dei qui permiſit innocentem
filium occidi ab iniuſtis, & tale conſilium quale tibi
placeat, & quale tibi, ſi iuſtus es, diſplicere non poſſit;
credas quia & in aliis conſilio id agat Deus; ſed latet
Col. 2. c. te. Eia fratres opus erat ſanguine iuſti ad delendū chi-
rographum peccatorum, opus erat exemplo patiētiæ,
exemplo humilitatis, opus erat ſigno crucis ad diabo-
lum & eius angelos debellandos, opus nobis erat paſ-
ſione Domini noſtri: nā paſſione Domini redemptus
eſt orbis. Quanta bona egit paſſio Domini? Et tamen

A paſſio huius iuſti non eſſet, niſi Dominum iniqui oc-
cidiſſent. Quid ergo? Bonum hoc quod nobis præſti-
tum eſt de Dominica paſſione, imputandum eſt ini-
quis interfectoribus Chriſti? Abſit. Illi voluerūt, Deus
permiſit. Illi nocentes eſſent, etiā ſi tantummodo vo-
luiſſent: Deus autem nō permiſiſſet, niſi iuſtum eſſet.
Voluerunt occidere. Pone quia non potuerūt. Iniqui
eſſent, homicidæ eſſent, quis dubitaret? Dominus e- Pſal. 10.
nim interrogat iuſtum & impium, & in cogitationi-
bus impij interrogatio erit. Diſcutit Deus quid quiſq;
voluerit, non quid potuerit. Ergo ſi voluiſſent, & non
potuiſſent, & non occidiſſent: iniqui illi remanerent,
tibi Chriſti paſſio non præſtaretur. Voluit ergo facere
impius vt damnaretur, permiſſus eſt vt tibi præſtare-
tur. Quod voluit, imputatur iniquitati impij: quod
†permiſſum eſt, imputatur poteſtati Dei. Ille ergo ini- al. permiſ-ſus.
què voluit, Deus iuſtè permiſit. Itaque fratres mei, &
Iudas malignus traditor Chriſti, & perſecutores Chri
B ſti, maligni omnes, impij omnes, iniqui omnes, dam-
nandi omnes: & tamen pater proprio filio ſuo non pe-
percit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum. Diſpo- Rom. 8. f.
ne, ſi potes, diſtingue, ſi potes: redde Deo vota tua, Pſal. 65.
quæ diſtinxerunt labia tua. Vide quid tibi fecerit ini-
quus, quid iuſtus. Ille voluit, iſte permiſit. Ille iniuſtè
voluit, iſte iuſtè permiſit. Voluntas iniuſta damnetur,
permiſſio iuſta glorificetur. Quid enim mali accidit
Chriſto, quia mortuus eſt Chriſtus? Et illi mali ſunt
qui mala facere voluerunt, & nihil mali paſſus eſt cui
fecerunt. Occiſa eſt caro mortalis: interficiens mortē
morte, præbens patientiæ documentum, præmittens
reſurrectionis exemplum. Quanta bona facta ſunt iu-
ſti, de malo iniuſti? Hoc eſt magnum Dei: quia & bo-
num quod facis ipſe tibi dedit, & de malo tuo ipſe be-
ne facit. Noli ergo mirari, permittit Deus, & iudicio
permittit: permittit, & menſura, numero, pondere
permittit. Apud illum non eſt iniquitas, tu tantùm ad Rom. 9. d.
C eum pertine. In ipſo ſpem pone, ipſe ſit adiutor tuus,
ſalutare tuum. In illo ſit locus munitus, turris fortitu- Pſal. 60.
dinis. Refugium tuum ipſe eſt, & non te ſinit tentari 1. Cor. 10. d.
ſuprà quàm potes ferre, ſed faciet cum tentatione etiā
exitum vt poſſis ſuſtinere; vt quod te ſinit pati tenta-
tionem, poteſtas eius ſit, quod non ſinit vltra in te fie-
ri quàm potes ferre, miſericordia eius ſit; quoniam po
teſtas Dei eſt, & tibi Domine miſericordia, quia tu
reddes vnicuique ſecundum opera eius.

*Et poſt tractatum de pſalmo cùm mathematicus in po-
pulo monſtraretur, de eo idem ipſe intulit.*

ILLA Eccleſiæ ſitis; etiam iſtum quem videtis bibe-
re vult. Simul etiam vt noueritis, quàm multi in cō-
mixtione Chriſtianorum, ore ſuo benedicant, & in Pſal. 61.
corde ſuo maledicant: iſte ex Chriſtiano & fideli pœ-
nitens redit, & territus poteſtate Domini, conuertitur
ad miſericordiam Domini. Seductus enim ab inimi-
co cùm eſſet fidelis: diu mathematicus fuit: ſeductus
D ſeducens, deceptus decipiens, illexit, fefellit, multa
mendacia locutus eſt contra Deum, qui dedit homi-
nibus poteſtatem faciendi quod bonum eſt, & nō fa-
ciendi quod malum eſt. Iſte dicebat, quia adulterium
non faciebat voluntas propria, ſed Venus: & homici-
dium non faciebat voluntas propria, ſed Mars: & iu-
ſtum non faciebat Deus, ſed Iouis: & alia multa ſacri-
lega non parua. Quàm multis eum putatis Chriſtia-
nis numos abſtuliſſe? Quàm multi ab illo emerunt
mendacium, quibus dicebamus: Filij hominum vſq; Pſal. 4.
quò graues corde, vt quid diligitis vanitatem, & quæ-
ritis mendacium? Modò ſicut de illo credendum eſt,
horruit mendacium, & multorum hominum † interi- al. illectos.
tum: ſe aliquando à diabolo ſenſit illectum, conuerti-
tur ad Deum pœnitens. Putamus fratres, de magno
timore cordis accidiſſe. Quid enim dicturi ſumus?
Nunquid ſi ex pagano conuerteretur mathematicus,

magnum quidem esset gaudiū: sed tamen posset videri, quia sic conuersus est, clericatū quærere in ecclesia. Pœnitens est, non quærit nisi solā misericordiam. Commendandus est ergo & oculis & cordibus vestris. Eum quem videtis cordibus amate, oculis custodite. Videte illum, scitote illū, & quacunque ille transierit, fratribus cæteris qui modò hic non sunt, ostendite illum: & ista diligentia misericordia est, ne ille seductor † retrahat cor & oppugnet. (al. redeat ad cor.) Custodite vos, non vos lateat conuersatio eius, via eius: vt testimonio vestro nobis confirmetur verè illum ad Dñm esse conuersum. Nō enim silebit fama de vita eius, quando sic vobis & videndus & miserādus offertur. Nostis in Actibus Apostolorum esse scriptum, quia multi perditi, id est, taliū artium homines, & doctrinarum nefariarum sectatores, omnes codices suos ad Apostolos attulerūt: & incensi sunt libri tam multi, vt pertineret ad scriptorem æstimationem eorū facere, & summam pretij cōscribere. (Actor.19.d.) Hoc vtiq; propter gloriam Dei, ne tales etiā perditi desperarētur ab illo qui nouit quærere quod perierat. Perierat ergo iste, nunc quæsitus, inuentus, adductus est: portat secum codices incendendos, per quos fuerat incendendus, vt illis in ignem missis, ipse in refrigeriū transeat. (Luca 15.g.) Sciatis eum tamen fratres, olim pulsare ad ecclesiam ante pascha: ante pascha enim cœpit petere de ecclesia Christi medicinam. Sed quia talis est ars in qua exercitatus erat, quæ suspecta esset de mendacio atque fallacia, dilatus est ne tentaret, & aliquādo tamen admissus est, ne periculosius tētaretur. Orate pro illo Christum. Prorsus hodiernam precem pro illo fundite Domino Deo nostro. Scimus enim & certi sumus, quia oratio vestra delet omnes impietates eius. Dominus vobiscum.

In Psalmvm LXII. Enarratio.

PROPTER eos qui fortè rudes sunt adhuc ad nomen Christi, quia vndique colligit qui pro omnibus dedit sanguinem suum: dicēdum est paucis quod & illi libenter audiant qui nouerunt, & discant qui nō nouerunt. Psalmi isti quos cantamus antequam Dñs noster Iesus Christus natus esset ex virgine Maria, spiritu Dei dictante dicti & conscripti sunt. (Luca 2.a.) Fuit enim Dauid rex in Iudæorum gente, quæ gens vna colebat Deum vnum qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in ipsis sunt, siue quæ videntur, siue quæ non videntur. Cæteræ autem gētes, aut idola colebāt, quæ manibus suis fecerant; aut creaturam Dei, non ipsum creatorem, id est, aut solem, aut lunam, aut stellas, aut mare, aut mōtes, aut arbores. Hæc enim omnia Deus fecit: & laudari se vult in illis, non illa coli pro se. Ergo in ipsa gente Iudæorū Dauid rex fuit, de cuius semine natus est Dñs noster Iesus Christus ex Maria virgine: (Rom.1.a.) quia de illo ducebat genus virgo Maria, quæ peperit Christum: & dicti sunt isti Psalmi, & prophetabatur in eis Christus venturus post multos annos: & dicebatur ab illis prophetis qui fuerūt, antequam Dominus noster Iesus Christus de Maria virgine nasceretur, quicquid futurū erat temporibus nostris, quod modò legimus & videmus & multum gaudemus, quia spes nostra prædicta est à sanctis, qui illud non videbāt impletum, sed in spiritu futurum videbant. Et nos modò legimus & audimus à lectoribus, disputamus illa: & quomodo sunt in Scripturis, sic ea videmus impleri per totum orbem terrarum. Quis inde non gaudeat? Quis non & ea quæ nondum venerunt ventura speret, propter illa quæ iam tanta impleta sunt? Modò enim fratres videtis, quia totus mūdus, tota terra, omnes gentes, omnes regiones currūt ad nomen Christi, & credunt in Christum. Certè videtis hoc, quomodo vbique euertantur vanitates paganorum, videtis hoc, manifestum est vobis. Nūquid & hoc de libro vobis legimus, & non ante oculos vestros fit? Hoc ergo totū quod videtis ante oculos vestros fieri, scriptū est ante immensa volumina annorum per istos quos modò legimus, quando iam ista impleri videmus. Sed quoniā scripta sunt & alia quæ nondum venerunt, quia Dominus noster Iesus Christus venturus est vt iudicet; qui primò venit vt iudicaretur. Venit enim primò humilis, postea venturus est excelsus, venit vt ostenderet exemplum patientiæ, postea venturus est vt pro meritis iudicet omnes, siue bonos, siue malos. Quia ergo nondum venit hoc quod speramus venturum, Christum iudicem viuorum & mortuorū: (Act.1.b.) debemus illud credere modicum quod restat. Venturum esse credamus, quādo iam videmus tanta quæ tunc futura erāt, modò compleri. Stultus est enim qui non vult credere pauca quæ restant: cùm videat tam multa impleta esse, quæ tunc non erant quando prędicebantur. Psalmus ergo iste dicitur ex persona Domini nostri Iesu Christi & capitis & membrorum. Ille enim vnus qui natus est de Maria, & passus est, & sepultus est, & resurrexit, & ascendit in cælum, & modò ad dexteram patris sedet, & interpellat pro nobis, caput nostrum est. (Luca 1.d. & 23.f.g. Marc.16.d. Rom.8.f.) Si ille caput est, nos membra sumus: tota ecclesia eius quæ vbique diffusa est, corpus ipsius est, cuius est ipse caput. Non solùm autem fideles qui modò sunt, sed & qui fuerunt ante nos, & qui post nos futuri sunt vsque in finem seculi, omnes ad corpus eius pertinent: cuius corporis ipse caput est qui ascendit in cælum. Quia ergo iam nouimus caput & corpus: ille est caput, nos corpus. (Col.1.c.) Quando audimus vocem ipsius, & ex capite debemus audire, & ex corpore: quia quicquid passus est in illo, & nos passi sumus: quia & nos quod patimur in nobis, & ipse patitur. Quomodo si aliquid patiatur caput, nūquid potest dicere manus quia non patitur? (1.Cor.12.c.d.) Aut si aliquid patitur manus, nūquid potest caput dicere, quia nō patitur? Aut si aliquid patitur pes, nunquid potest caput dicere, quia non patitur? Quando aliquid patitur vnum membrum nostrum, omnia membra currunt vt subueniant mēbro quod patitur. Si ergo ille cùm passus est, nos in illo passi sumus, & ille iam ascendit in cælum, & sedet ad dexteram patris: (Marc.16.d. Act.1.b.) quicquid patitur ecclesia ipsius in tribulationib. huius seculi, in tentationibus, in necessitatibus, in angustiis, quia sic illam oportet erudiri, vt igne tanquam aurum purgetur, ipse patitur. Probamus hoc, quia nos in illo passi sumus; dicente Apostolo: Si autem mortui estis cum Christo, quid adhuc velut viuentes de hoc mundo decernitis? (Col.2.d.) Item dicit: Quia vetus homo noster simul crucifixus est cum illo, vt euacuetur corpus peccati. (Rom.6.b.) Si ergo in illo mortui sumus, in illo etiam resurreximus. Dixit enim ipse Apostolus: Si autem resurrexistis cū Christo, quæ sursum sunt sapite, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens. (Col.3.a.) Si ergo in illo mortui sumus, & in illo resurreximus, & ipse in nobis moritur, & in nobis resurgit; ipse est enim vnitas capitis & corporis: nō immeritò vox ipsius etiam nostra est, & vox nostra etiam ipsius est. Audiamus ergo Psalmum, & in eo Christum loquētem intelligamus. Titulum habet iste Psalmus: Ipsi Dauid, cùm esset in deserto Idumæę.) Per Idumæę nomē intelligitur seculum istud. Idumæa enim gens erat quædam errantium hominum, vbi idola colebantur. (1.Reg.22.b.) Non in bono ponitur Idumæa ista. Si non in bono ponitur, intelligendum est istam vitam vbi patimur tantos labores, & vbi tantis necessitatibus subditi sumus, Idumææ nomine significari. Et sic est desertum vbi multum sititur, & audituri estis vocē modò sitientis in deserto. Si autem cognoscamus nos sitientes, cognoscemus nos & bibentes: quia qui sitit in isto seculo, in futuro seculo satiabitur dicente Dño: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quia ipsi saturabūtur. (Matth.5.a.) Ergo in hoc seculo non debemus quasi amare saginā. Hic sitiendū est,

est, alibi saginabimur. Modò autẽ vt non deficiamus A in isto deserto, aspergit nobis rorem verbi sui, & non nos dimittit prorsus arescere, vt non sit de nobis repetitio, sed vt sic sitiamus, vt bibamus. Vt autem bibamus, aliqua gratia eius aspergimur: tamen sitimus. Et quid dicit anima nostra Deo? Deus Deus meus, ad te de luce vigilo.) Quid est vigilare? Vtique non dormire. Quid est dormire? Est somnus animæ, est somnus corporis. Somnum corporis omnes debemus habere: quia si non habeatur somnus corporis, deficit homo, deficit ipsum corpus. Non enim potest diu sustinere corpus nostrum fragile, animam vigilantem & intentam in actionibus. Si diu fuerit intenta anima in actionibus, corpus fragile & terrenum non illam capit, nõ illam sustinet perpetuò agentem, & deficit & succũbit. Ideo Deus donauit somnũ corpori, quo reparantur membra corporis, vt possint vigilantem animam sustinere. Illud autem cauere debemus, ne ipsa anima nostra dormiat: malus enim est somnus animæ. Bonus somnus corporis, quo reparatur valetudo corporis. Somnus autem animæ, est obliuisci Deum suũ. Quæcunq; anima oblita fuerit Deum suum, dormit. Ideo dicit Apostolus quibusdam oblitis Deum suũ, & tanquam in somno agentibus deliramenta culturæ idolorum. Sic sunt enim qui colunt idola, quomodo qui vident in somnis vana: si autem euigilet anima ipsorũ, intelligit à quo facta est, & non colit quod ipsa facit.

Ephes. 5. d. Dicit ergo quibusdam Apostolus: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Nunquid corpore dormientem excitabat Apostolus? Sed excitabat animam dormientem: quando ad hoc eam excitabat, vt illuminaretur à Christo. Ergo secundum ipsas vigilias dicit iste: Deus Deus meus ad te de luce vigilo. Non enim vigilares in te, nisi oriretur lux tua quæ te de somno excitaret. Illuminat enim animas Christus, & facit eas vigilare. Si autem lumen suũ detrahat, obdormiunt. Ideo enim illi dicitur in alio Psal-

Psal. 12. mo: Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte. Aut si ab illo auersæ obdormiũt, præsens est illis lumen, & non possunt videre quia dormiũt. Quomodo & corpore qui dormit inter diẽ, iã ortus est sol, iã dies calet, & ille tanquã in nocte est, quia non vigilat vt videat iam ortum diem. Sic quibusdam iam præsente Christo, iam prædicata veritate, inest adhuc somnus animæ. Illis ergo vos si vigiletis dicite quotidie:

Ephes. 5. d. Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Vita enim vestra & mores vestri vigilare debent in Christo: vt sentiant alij Pagani dormiẽtes, & ad somnum vigiliarum vestrarum excitẽtur, & ipsi excutiant somnum, & incipiant in Christo vobiscum dicere: Deus Deus meus, ad te de luce vigilo. Sitiuit tibi anima mea.) Ecce illud desertum Idumææ. Videte quomodo hic sitit, sed videte quid hic bonum est, sitiuit tibi. Sunt enim qui sitiunt, sed nõ Deo. Omnis qui sibi vult aliquid præstari, in ardore est desiderij: Ipsum desiderium sitis est animæ. Et videte quãta de- D sideria sint in cordibus hominum. Alius desiderat argentũ, alius desiderat possessiones, alius desiderat hæreditates, alius amplam pecuniam, alius multa pecora, alius domum magnam, alius vxorem, alius honores, alius filios. Videtis desideria ista, quomodo ardent in cordibus hominum. Ardent omnes homines desiderio: & vix inuenitur qui dicat: Sitiuit tibi anima mea. Sitiunt enim homines seculo: & nõ se intelligũt in deserto esse Idumææ, vbi debet sitire anima ipsorũ Deo. Dicamus ergo nos: Sitiuit tibi anima mea. Omnes dicamus, quia in concordia Christi omnes vna anima sumus: ipsa anima sitiat in Idumæa. Sitiuit tibi, inquit, anima mea. Quàm multipliciter tibi & caro mea.) Parum est, quia sitiuit anima mea, sitiuit & caro mea. Porrò si anima sitit Deo, quomodo & caro sitit Deo? Quando enim caro sitit, aquam sitit: quando anima sitit, fontẽ sapientiæ sitit. De ipso fonte inebriãtur animæ nostræ, sicut dicit alius Psalmus: Inebria- *Psal. 35.* buntur ab vbertate domus tuæ, & torrẽte deliciarum tuarum potabis eos. Sitienda est ergo sapientia, sitiẽda est iustitia. Non ea satiabimur, non ea implebimur, nisi cùm fuerit finita vita ista, & venerimus ad illud quod promisit Deus. Promisit enim Deus æqualitatẽ angelorum: & modò angeli nõ sitiunt quomodo nos, non esuriunt quomodo nos, sed habent saginam veritatem lucis immortalis sapientiæ. Ideo beati sunt, & de tanta beatitudine (quia in illa sunt ciuitate Hierusalem cælesti, vnde nos modò peregrinamur) attendũt nos peregrinos, & miserantur nos, & iussu Dñi auxiliantur nobis: vt ad illam patriam communẽ aliquando redeamus, & ibi cum illis fonte Dominico veritatis & æternitatis aliquando saturemur. Modò ergo sitiat anima nostra, vnde & caro nostra sitit, & hoc mul- B tipliciter. Multipliciter tibi, inquit, sitit & caro mea, quia & carni nostræ promittitur resurrectio. Quomodo animæ nostræ promittitur beatitudo, sic & carni nostræ promittitur resurrectio. Resurrectio carnis talis nobis promittitur. Audite & discite & tenete quæ sit spes Christianorum. Quare sumus Christiani? Nõ enim ad hoc sumus Christiani, vt terrenam nobis felicitatem petamus, quam plerunque habent & latrones & scelerati. Ad aliam felicitatẽ nos sumus Christiani, quam tunc accipiemus cùm vita ista huius seculi tota transierit. Ergo promittitur nobis & carnis resurrectio: & talis resurrectio carnis nobis promittitur, vt caro quidem ista quam modò portamus, resurgat in finem. Nec incredibile vobis videatur. Si enim Deus fecit nos qui non eramus, magnum illi est reparare qui eramus? Ergo hoc vobis incredibile non videatur, quia quasi putrescere mortuos videtis, & ire in cineres & in puluerem. Aut si incendatur aliquis C mortuus, aut si canes dilanient eum, putatis quia inde non erit resurrecturus? Omnia quæ discerpuntur, & in fauillas quasdam putrescunt, integra Deo sunt. In illa enim elementa mũdi eunt, vnde primò venerũt, quãdo facti sumus: non illa videmus, sed tamẽ Deus vnde scit producet illa, quia & antequã essemus, vnde sciebat nos produxit. Talis ergo resurrectio carnis nobis promittitur, vt quamuis ipsa sit caro quam modò portamus, quæ resurrectura est, tamen non habeat corruptionẽ quam modò habet. Modò enim ex corruptione fragilitatis, si non manducemus, deficimus & esurimus: si non bibamus, deficimus & sitimus: si diu vigilemus, deficimus & dormimus: si diu dormiamus, deficimus, ideo vigilamus: si diu manducemus & bibamus, quamuis propter refectionem mãducemus & bibamus, ipsa diuturna refectio defectio est: si diu stemus, fatigamur, ideo sedemus: & si diu sedeamus, & ibi fatigamur, & ideo surgimus. Deinde videte quia nullus est carnis nostræ status, quoniam infantia auolat in pueritiam, & quæris infantiam, & non est infantia, quia iam pro infantia pueritia est. Iterũ & ipsa migrat in adolescentiam, quæris pueritiam & non inuenis. Adolescens fit iuuenis, quæris adolescentẽ, & non est. Iuuenis fit senex, quæris iuuenem, & non inuenis. Et senex moritur: quæris senem, & non inuenis. Non stat ergo ætas nostra: vbique fatigatio est, vbique lassitudo, vbique corruptio. Attendentes qualẽ nobis spẽ resurrectionis promittat Deus, in istis omnibus multiplicibus defectionibus nostris sitimus illam incorruptionem: & sic caro nostra multipliciter sitit Deo. In ista Idumæa, in isto deserto, quàm multipliciter laborat, tam multipliciter sitit: quàm multipliciter fatigatur, tam multipliciter sitit illam infatigabilẽ incorruptionẽ. Quanquã fratres mei, bono Christiano & fideli etiã in hoc seculo caro Deo sitit: quia si opus est carni

carnũ pane, si opus est aqua, si opus est vino, si opus est numo, si opus est iuméto carni huic, à Deo petere debet, non à dæmoniis & idolis, & à nescio quibus potestatibus huius seculi. Sunt enim qui quando famé patiuntur in isto seculo, dimittunt Deũ, & rogant Mercurium, aut rogant Iouem vt det illis, aut quem dicũt cælestem Pana, aut aliqua dæmonia similia: non Deo sitit caro ipsorum. Qui autem Deo sitiunt, vndique debent sitire & anima & carne: quia & animæ Deus dat panem suũ, id est, verbum veritatis: & carni Deus dat, quæ necessaria sunt, quia Deus fecit & animam & carnem. Propter carnem tuã rogas dæmonia. Nunquid animam Deus fecit, & carnem tuam dæmonia fecerunt? Qui fecit animam, ipse fecit & carné. Qui fecit ambas res, ipse pascit ambas res. Vtrunq; nostrũ Deo sitiat, & ex labore multiplici simpliciter satietur. Vbi auté sitit anima nostra, & multipliciter caro nostra? Non cuicunq;, sed tibi Dñe: id est, Deo nostro sitit. Vbi sitit? In terra deserta & sine via, & sine aqua.) B Seculũ istud diximus, ipsa est Idumęa, hoc est, desertũ Idumęę, vnde titulũ Psalmus accepit. In terra deserta. Parum est deserta, vbi nullus hominũ habitat: insuper & sine via & sine aqua. Vtinam vel viã haberet ipsum desertum: vtinam illuc homo incurrés, vel nosset quà inde exiret. Non videt hominem ad solatiũ, non videt viam qua careat deserto. Ergo ibi diuertit. Vtinã esset vel aqua, vnde resiceretur, qui inde non potest exire. Malum desertũ, horribile & timendũ: & tamen Deus misertus est nostri, & fecit nobis viã in deserto, ipsum

Ioan.14.a. Dominum nostrũ Iesum Christum, & fecit nobis cõsolationé in deserto, mittédo ad nos prædicatores verbi sui, & dedit nobis aquam in deserto, implens spiritu sancto prædicatores suos, vt fieret in eis fons aquæ sa-

Ioan.4.b. lientis in vitam æternã. Et ecce habemus hic omnia, sed non sunt de deserto. Ergo proprietaté deserti prius cõmendauit Psalmus: vt & cùm audisses in quo malo esses, si quas hic habere posses cõsolationes, vel sociorum, vel viæ, vel aquæ, non tribueres deserto, sed illi qui te visitare dignatus est in deserto. Sic in sancto apparui tibi, vt viderem potentiã tuam & gloriam tuã.) Primò sitiuit anima mea, & caro mea multipliciter tibi in deserto, & in terra sine via & sine aqua, & sic in sancto apparui tibi vt viderem potentiam tuã & gloriam tuam. Nisi quis primò sitiat in isto deserto, id est, malo in quo est, nunquam peruenit ad bonũ quod est Deus. Apparui autem tibi, inquit, in sancto. Nam in sancto est magna consolatio. Apparui tibi quid est? Vt videres me, & ideo vidisti me vt viderem te. Apparui tibi vt viderem. Non dixi, apparui tibi vt videres: sed dixi, apparui tibi vt viderem potentiam tuam & glo-

Galat.4.a. riam tuam. Vnde & Apostolus: Nunc autem, inquit, cognoscentes Deum, imò cogniti à Deo. Prius enim apparuistis Deo, vt possit vobis apparere Deus. Vt viderem potentiam tuam & gloriam tuã. Reuera in isto deserto, id est, in ista eremo, si tanquam ab eremo exigat homo quod sibi saluti est, nunquam videbit potétiam Domini & gloriam Domini: sed remanebit siti moriturus, nec viam inueniet, nec cõsolationem, nec aquam per quam duret in eremo. Cùm autem erexerit se ad Deum, vt dicat illi ex medullis omnibus: Sitiuit tibi anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea: ne fortè vel necessaria carnis ab aliis petat, & nõ à Deo, aut non desideret illam resurrectionem carnis quam nobis promittit Deus: cùm ergo se erexerit, habebit non paruas consolationes. Ecce fratres, quomodo caro nostra quandiu mortalis est, quandiu fragilis est, ante illam resurrectionem habet solatia ista quibus viuimus: panem, aquam, fructus, vinum, oleũ. Ista omnia solatia & subsidia si nos deserant, vtique durare non possumus, quamuis nõdum receperit caro ista sanitatem illam perfectam, vbi nullam patietur angu- A stiam, nullam indigentiã: sic & anima nostra cùm hic est in ista carne inter tétationes, & pericula seculi huius, adhuc est infirma. Habet etiam ipsa solatia verbi, solatia orationis, solatia disputationis. Sic sunt ista animæ nostræ, quomodo illa carnis nostræ. Cùm autem resurrexerit caro nostra, vt iam istis non indigeamus, habebit locum quendam & statũ incorruptionis suæ: sic & anima nostra habebit cibum suum ipsum verbũ Ioan.1.a. Dei, per quod facta sunt omnia. Tamen gratias Deo, qui modò in hac eremo non nos deserit: siue dãdo nobis quod necessarium est carni, siue dãdo nobis quod animæ necessariũ est. Et quando nos aliquibus necessitatibus erudit, vult vt amplius illũ diligamus: ne fortè per saginam corrumpamur & obliuiscamur eum. Subtrahit nobis aliquando quæ necessaria sunt, & atterit nos: vt sciamus quia pater & dominus est, nõ solùm blandiens, sed & flagellãs. Pręparat enim nos cuidam hæreditati incorruptibili & magnæ. Si vnã cuppam, aut vnam cellam tuã, aut siquid habes in domo tua, cogitas dimittere filio tuo, & ne perdat illud, erudis eum, & flagellis eum ad disciplinã corrigis, ne perdat nihil tuum, quod & ipse hic dimissurus est, sicut & tu: nõ vis vt nos erudiat pater noster in flagellis etiam necessitatum aut tribulationũ, qui nobis talem hæreditatem daturus est, & quæ transire non possit? Hæreditaté enim nobis dabit seipsum Deus, vt ipsum possideamus, & ab ipso possideamur in æternum. Ergo in sancto appareamus Deo, vt appareat nobis. Appareamus illi in sancto desiderio, vt appareat nobis in potétia & gloria filij Dei. Multis enim non apparuit: sint in sancto, vt appareat & illis. Nam multi putant illum tantummodo hominem fuisse, quia prædicatur natus ex homine, crucifixus & mortuus, ambulasse in terra, manducasse & bibisse, & cætera egisse, quæ sunt humana, & putant illum talem fuisse quales sunt cæteri homines. Audistis auté modò cùm Euangelium lege- C retur, quomodo cõmendauit maiestatem suam: Ego Ioan.10.f. & pater vnũ sumus. Ecce quãta maiestas & quanta æqualitas patris, descendit ad carné propter infirmitaté nostram. Ecce quãtum dilecti sumus, antequã Deum diligeremus. Si antequam Deum diligeremus, tãtùm ab illo dilecti sumus, vt æqualem sibi filium suum hominem faceret propter nos, quid nobis seruauit iã diligentibus se? Ergo multi nescio quid minimũ putant apparuisse in terra filium Dei: quia nõ sunt in sancto, non eis apparet potentia ipsius & gloria ipsius: id est, quia nondum sanctificatum habent cor, vnde intelligant eminentiam virtutis illius, & gratias agant Deo, quia propter ipsos tãtus quò venit, ad quam natiuitatem, ad quam passionem, non possunt videre gloriam ipsius & potentiam ipsius. Quoniam melior est misericordia tua super vitas.) Multæ sunt vitæ humanæ, sed Deus vnam vitã promittit: & non illam dat nobis quasi propter merita nostra, sed propter misericordiã D suã. Quid enim boni egimus, vt illud mereremur? Aut quæ bona facta nostra præcesserũt, vt Deus nobis gratiam suã daret? Nũquid inuenit iustitias quas coronaret, & nõ delicta quę donaret? Vtiq; delicta quæ donauit, si punire vellet, non esset iniustum. Quid enim tã iustũ, quàm vt puniatur peccator? Cùm iustũ sit, vt puniatur peccator, pertinuit ad misericordiam ipsius nõ Rom.4.a. punire peccatoré, sed iustificare, & de peccatore facere iustum, & de impio facere pium. Ergo misericordia ipsius melior super vitas. Quas vitas? Quas sibi homines elegerunt. Alius elegit sibi vitam negotiãdi, alius vitam rusticandi, alius vitam fœnerandi, alius vitam militandi: alius illam, alius illam. Diuersæ sunt vitæ, sed melior est misericordia tua super vitas nostras. Melius est quod das correctis, quàm quod eligũt peruersi. Vnam vitam donas, quæ præponatur omnibus nostris, quascunque in mundo eligere potuerimus.

Quoniam

Quoniam melior est misericordia tua super vitas. Labia mea laudabunt te.) Non te laudarent labia mea, nisi me precederet misericordia tua. Dono tuo te laudo, per misericordiam tuam te laudo. Non enim ego possem laudare Deum, nisi mihi donaret laudare se posse. Quoniam melior est misericordia tua super vitas, labia mea laudabunt te. Sic benedicam te in vita mea, & in nomine tuo leuabo manus meas.) Sic benedicam te in vita mea. Iam in vita mea quam mihi donasti, non in illa quam ego elegi secundum mundũ cum cæteris inter multas vitas, sed quam dedisti mihi per misericordiam tuã, vt te laudarem. Sic benedicam te in vita mea. Quid est sic? Vt misericordiæ tuę tribuã vitam meam in qua te laudo, non meritis meis. Et in nomine tuo leuabo manus meas. Leua ergo manus in oratione. Leuauit pro nobis Dñs Deus noster manus in cruce, & extensæ sunt manus eius pro nobis. Ideo extensę sunt manus eius in cruce, vt manus nostrę extendantur in bona opera: quia crux ipsius misericordiam nobis prębuit. Ecce leuauit ille manus & obtulit pro nobis sacrificium Deo seipsum, & per illud sacrificium deleta sunt omnia peccata nostra. Leuemus & nos manus nostras ad Deum in prece: & non confundentur manus nostræ leuatę ad Deum, si exerceantur in bonis operibus. Quid enim facit qui leuat manus? Vnde præceptum est vt leuatis manibus oremus ad Deum? Apostolus enim dicit: Leuantes puras manus sine ira & disceptatione: vt cùm leuas manus tuas ad Deum, veniant tibi in mentem opera tua. Quia enim manus istę leuantur vt impetres quod vis, ipsas manus cogitas in bonis operibus exercere, ne erubescant leuari ad Deũ. In nomine tuo leuabo manus meas. Istæ preces nostræ sunt in hac Idumæa, in hoc deserto, in terra sine aqua & sine via, vbi nobis Christus est via, sed nõ via de hac terra. In nomine tuo leuabo manus meas. Et quid dicam, cùm leuo manus meas in nomine tuo? Quid petam? Eia fratres, quãdo leuatis manus, quærite quid petatis: ab omnipotẽte enim petitis. Aliquid magnum petite, non qualia petunt qui nondum crediderunt. Videtis qualia dẽtur & impiis. Petiturus es à Deo tuo pecuniã. Nunquid nõ donat eam & sceleratis, qui in illum non credunt? Quid ergo pro magno petiturus es quod donat & malis? Sed nõ tibi displiceat, quia quæ donat & malis, tam friuola sunt, vt hæc & malis donari digna sint: ne tibi quasi magna videantur quæ possunt donari & malis. Dei quidẽ sunt & omnia dona terrena: sed videte, quia quæ donat & malis, non pro magno habenda sunt. Est aliud quod nobis seruat. Cogitemus autem quę donat & malis, & hinc intelligamus quid seruet bonis. Quæ donat malis, videte. Donat illis lucẽ istam, videte quia vident illam boni & mali. Pluuiam quæ descendit super terrã, & hinc quanta bona nascuntur, & malis inde præstatur & bonis: dicente Euangelio: Qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Dona ergo ista quæ nascũtur, vel de pluuia, vel de sole, à Domino quidẽ nostro petere debemus, cùm sint necessaria: sed non ista sola, quia ista dantur bonis & malis. Quid ergo debemus petere, quãdo leuamus manus? Quia quomodo potuit dixit illud Psalmus. Quid est quod dixi, quomodo potuit? Quomodo potuit os humanum auribus humanis. Quia per ora humana ista dicta sunt, & per quasdam similitudines dicta sunt: quomodo capere possent omnes infirmi, omnes paruuli. Quid dixit? Quid petiuit? In nomine, inquit, tuo leuabo manus meas. Quid accepturus? Tanquam adipe & pinguedine repleatur anima mea.) Putatis aliqua pinguedine repleatur anima mea? Putatis aliquam pinguedinẽ carnis desiderasse animã istam, fratres mei? Non enim hoc pro magno desiderauit, vt pingues arietes, vt pingues porci illi mactarẽtur, vt veniret ad aliquam coquinã, vbi inueniret obsonia pinguia vnde saturaretur. Si hoc crediderimus, digni sumus qui ista audiamus. Ergo aliquid spiritale debemus intelligere. Habet quãdam pinguedinem anima nostra. Est quædam saturitas pinguis sapientiæ. Sapiẽtia enim ista animæ qui carent, marcescunt: & omnino ita exiles fiunt, vt in omnibus bonis operibus citò deficiant. Quare citò deficiunt in omnibus bonis operibus? Quia non habent pinguedinem saturitatis suæ. Audi Apostolum dicentem de pingui anima, præcipientem vt quisq; bene operetur. Quid ait? Hilarem datorẽ diligit Deus. Pinguis anima vnde esset pinguis, nisi à Domino saturaretur? Et tamen quantũlibet hic sit pinguis, quid erit in illo futuro seculo, quo nos pascit Deus? interim in hac peregrinatione, quid erimus tunc, nec dici potest. Et fortasse ipsam saturitatẽ optamus hic, quando leuamus manus nostras, vbi pinguedine sic saturabimur, vt omnino omnis indigentia nostra intereat, & nihil desideremus: quia totum præsto nobis erit, quicquid hic desideramus, quicquid hic pro magno amamus. Iam patres nostri mortui sunt: Deus autem viuit. Non hic potuimus semper habere patres, ibi autem semper habebimus viuum vnũ patrem. Habentes patriam nostram, quęcunque terrena sunt, semper ibi † esse non possumus: & necesse est vt alij nascantur, & ad hoc nascantur filij ciuium illorum, vt excludant inde parẽtes suos. Ad hoc enim nascitur puer, vt dicat maiori: Quid hic agis? Necesse est vt qui succedunt & qui nascuntur, excludant eos qui se præcesserunt. Ibi omnes pariter viuemus: non ibi erit successor, quia nullus decessor. Qualis illa patria? Sed diuitias hic amas, ipse Deus tibi erit diuitiæ tuæ. Sed amas fontem bonum. Quid præclarius illa sapientia? quid lucidius? Quicquid hic potest amari, pro omnibus tibi erit qui fecit omnia. Tanquam adipe & pinguedine repleatur anima mea. Et labia exultationis laudabunt nomen tuũ.) In hac eremo, in nomine tuo leuabo manus meas. Impleatur anima mea tanquam adipe & pinguedine, & labia exultationis laudabunt nomen tuum. Modò enim oratio, quamdiu sitis: cùm sitis transierit, transit oratio, & succedet laudatio. Et labia exultationis laudabunt nomen tuum. Si memoratus sum tui super stratum meum, in diluculis † meditabar in te, quia factus es adiutor meus.) Stratum suũ quietem suam dixit. Quando aliquis quietus est, memor sit Dei: quando aliquis quietus est, non per quietem dissoluatur & obliuiscatur Deum. Si memor est Dei quando quietus est, in actionibus suis in Deum meditatur. Diluculò enim dixit actiones, quia omnis homo diluculò incipit aliquid agere. Quid ergo dixit? Si memor fui tui in stratu meo, & in diluculis meditabor in te. Si ergo non fui memor in stratu meo, nec in diluculo meditabar in te. Qui quando otiosus est, nõ cogitat Deum, in actionibus suis cogitare Deum potest? Qui autem memor eius est, quando quietus est: in ipso meditatur cùm agit, ne in actionibus suis deficiat. Ideo quid adiecit? Et in diluculis meditabar in te, quia factus es adiutor meus. Etenim nisi Deus adiuuet bona opera nostra, impleri à nobis non possunt. Et digna debemus operari: id est, tanquam in luce, quãdo Christo demonstrante operamur. Quicunque operatur mala, in nocte operatur, non in diluculo; Apostolo dicente: Qui inebriantur, nocte inebriantur: & qui dormiunt, nocte dormiunt: nos qui diei sumus, sobrij simus. Hortatur nos vt secundum diem ambulemus honestè: Sicut in die, inquit, honestè ambulemus. Et iterum: Vos, inquit, filij lucis estis, & filij diei: non estis noctis neque tenebrarum. Qui sunt filij noctis, & filij tenebrarum? Qui omnia mala operantur. Vsqueadeò filij noctis sunt, vt timeant videri quæ operantur: & quæ publicè operãtur mala, ideo publicè operan-

Margin notes: Mat. 27.f. — 1.Tim.2.c. — Math.5.g. — 2.Cor.9.c. — al. habere. — al. meditabar. hoc est misfã. — 1.Thess.5.b. — Rom.13.d. — 1.Thess.5.b.

operantur, quia multi illa operantur. Quæ pauci operantur, in abscondito operantur. Qui autem talia publicè operantur, sunt quidem in luce solis, sed in tenebris cordis. Nemo ergo in diluculo operatur, nisi qui in Christo operatur. Sed qui otiosus memor est Christi, in ipso meditatur in omnibus actionibus suis, & est illi adiutor in bono opere, ne per infirmitatem suam deficiat. Si memoratus sum tui super stratum meum, in diluculis meditabor in te, quia factus es adiutor meus. Et in velamento pennarum tuarum exultabo.) Hilaresco in bonis operibus, quia super me est velamen pennarum tuarum. Si me non protegas: quia pullus sum, miluus me rapiet. Dicit enim quodam loco ipse Dominus noster ad Hierusalem quandam ciuitatem illam, vbi crucifixus est: Hierusalem, inquit, Hierusalem, quotiens volui filios tuos congregare, tanquam gallina pullos suos, & noluisti. Paruuli sumus, ergo protegat nos Deus sub vmbraculo alarum suarum. Quid cùm maiores facti fuerimus? Bonum est nobis vt & tunc protegat nos, vt sub illo maiore semper nos pulli simus. Semper enim ille maior est, quantumcunque creuerimus. Nemo dicat, protegat me, cùm paruulus sum: quasi aliquando ad tantã magnitudinem possit peruenire, quæ sibi sufficiat. Sine protectione Dei nihil es, semper ab illo protegi velimus. Tunc semper in illo magni esse poterimus, si semper sub illo paruuli simus. Et in velaméto pennarum tuarum exultabo. Agglutinata est anima mea post te.) Videte desiderantem, videte sitientem, videte quomodo hæret Deo. Nascatur in vobis iste affectus. Si iam germinat, compluatur & crescat: perueniat ad tale robur, vt & vos dicatis ex toto corde, agglutinata est anima mea post te. Vbi est ipsum gluten? Ipsum gluten charitas est. Charitatem habe, quo glutine agglutinetur anima tua post Deum. Nõ cum Deo, sed post Deum: vt ille præcedat, tu sequaris. Qui enim voluerit Deum antecedere: consilio suo vult viuere, & non vult sequi præcepta Dei. Propterea & Petrus repulsus est, quando voluit consilium dare Christo passuro pro nobis. Adhuc enim infirmus erat Petrus, & quanta vtilitas esset generis humani in sanguine Christi, non nouerat: Dominus autem qui venerat redimere nos, & dare pretium pro nobis sanguinem suũ, cœpit prædicare passionem suam. Expauit Petrus quasi moriturum Dominum, quẽ volebat hic semper viuere quomodo illum videbat, quia carnalibus oculis deditus, carnali affectu circa Dominum tenebatur; & ait illi: Absit à te Domine, propitius esto tibi. Et Dominus: Redi post me satanas: nõ enim sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum. Quare quæ sunt hominũ? Quia antecedere me vis, redi post me vt sequaris me: vt iam sequẽs Christum diceret: Agglutinata est anima mea post te. Meritò annectit: Me suscepit dextera tua.) Agglutinata est post te anima mea, me suscepit dextera tua. Dixit hoc Christus in nobis: id est, in homine quem gestabat pro nobis, quem offerebat pro nobis. Dixit hoc, dicit hoc & Ecclesia in Christo, dicit in capite suo: quia & ipsa passa est hic persecutiones magnas, & singillatim etiã modò patitur. Quis enim pertinens ad Christum, non variis tentationibus agitatur, & quotidie agit cũ illo diabolus & angeli eius, vt peruertatur qualibet cupiditate, qualibet suggestione, aut promissione lucri, vel terrore damni, vel promissione vitæ, vel terrore mortis, aut alicuius potentis inimicitiis, aut alicuius potentis amicitiis? Omnibus modis instat diabolus, quemadmodũ deiiciat. Et in persecutionibus viuimus, & habemus perpetuos inimicos, diabolum & angelos eius: sed non timeamus. Sic sunt diabolus & angeli eius, quasi milui. Sub illius gallinæ alis simus, & non nos potest contingere. Gallina enim quæ nos protegit, fortis est. Infirma est

Matth. 23. d. (margin, at "ciuitatem illam")
Matth. 16. d. (margin, at "Absit à te Domine")
Matth. 23. d. (margin, at "illius gallinæ")

propter nos: sed fortis est in se Dominus noster Iesus Christus, ipsa sapientia Dei. Ergo dicit hoc & Ecclesia: Agglutinata est anima mea post te, me suscepit dextera tua. Ipsi verò in vanum quæsierunt animam meam.) Quid mihi fecerunt qui quæsierunt animam meam perdere? Vtinam quærerent animam meam vt crederent mecum, sed quæsierunt animam meam vt perderent me. Quid facturi? Non enim rapturi erant gluten quo adhæsit anima mea post te. Quis enim nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an gladius? Dextera tua suscepit me. Ergo propter illud gluten, & propter potentissimam dexteram tuam, in vanũ quæsierunt animam meam. Quotquot persecuti sunt, vel persequi cupiunt ecclesiam, potest de his hoc intelligi: maximè hoc tamen accipiamus de Iudęis, qui quęsierunt animam Christi perdere, & in ipso capite nostro quod crucifixerũt, & in discipulis eius quos postea persecuti sunt. Quæsierunt animam meam. Introibunt in inferiora terræ.) Terram perdere noluerunt, vt crucifigerent Christum, in inferiora terræ ierunt. Quæ sunt inferiora terræ? Terrenæ cupiditates. Melius est carne ambulare super terram, quàm cupiditate ire sub terram. Omnis enim qui cõtra salutem suam cupit terrena, sub terra est: quia terram sibi præposuit, terram super se posuit, & se subter fecit. Illi ergo timentes terram perdere, quid dixerunt de Domino Iesu Christo, cùm viderent multas turbas ire post illum, quia mirabilia faciebat? Si illum dimiserimus viuum, venient Romani, & tollent nobis & locum & gentem. Timuerunt perdere terram, & ierunt sub terram: accidit eis & quod timuerunt. Nam ideo voluerunt Christum occidere, ne terram perderent: & ideo terram perdiderunt, quia Christum occiderunt. Occiso enim Christo, quia dixerat illis ipse Dominus: Auferetur à vobis regnum, & tradetur genti facienti iustitiam: secutæ sunt illos magnæ calamitates persecutionum. Vicerunt illos imperatores Romani, & reges gentium. Exclusi sunt de ipso loco vbi crucifixerunt Christum, & modò locus ille plenus est laudatoribus Christianis: nullum Iudæum habet. Caruit inimicis Christi, impletus est laudatoribus Christi. Ecce perdiderunt à Romanis locum, quia Christum occiderunt: qui propterea occiderunt, ne locum à Romanis perderent. Ergo introibunt in ima terræ. Tradẽtur in manus gladij.) Reuera sic illis visibiliter cõtigit, expugnati sunt irruentibus hostibus. Partes vulpium erunt.) Vulpes dicit reges seculi, qui tunc fuerũt quãdo debellata est Iudæa. Audite vt noueritis & intelligatis, quia ipsos dicit vulpes. Herodem regẽ ipse Dominus vulpem appellauit: Ite, inquit, & dicite vulpi illi. Videte & attendite fratres mei: Christum regẽ habere noluerunt, & partes vulpium facti sunt. Quando enim Pilatus præses in Iudæa legatus, occidit Christũ ex vocibus Iudæorum, dixit ipsis Iudæis: Regẽ vestrũ crucifigam? Quia dicebatur rex Iudæorum, & verus rex ipse. Et illi repellentes Christum, dixerunt: Nos non habemus regẽm nisi Cęsarem. Repulerunt agnũ, elegerunt vulpem: meritò partes vulpium facti sunt. Rex verò, ideo ita positum est, quia illi vulpem elegerunt, regem verò noluerunt. Rex verò, id est, verus rex, cui titulus inscriptus est, quando passus est. Nam Pilatus hunc titulum super caput eius inscriptum posuit, rex Iudæorum, Hebræa lingua, Græca, & Latina: vt omnes qui transirent legerent gloriam regis, & ignominiam ipsorum Iudæorum, qui reiicientes verũ regem, elegerunt vulpem Cęsarem. Rex verò lætabitur in Deo.) Illi facti sunt partes vulpium: Rex verò lætabitur in Deo. Quę sibi visi sunt quasi superasse eùm crucifigerent, tunc crucifixus fudit pretium, quo emit orbem terrarũ. Rex verò lætabitur in Deo: Lauda-

Rom. 8. g. (margin, at "Quis enim")
Ioan. 11. f. (margin, at "Si illum dimiserimus")
Matth. 21. d. (margin, at "Auferetur à vobis")
Luce 13. g. (margin, at "vulpi illi")
Ioan. 19. a. (margin, at "Regẽ vestrũ")

Laudabitur omnis qui iurat in ipso.) Quare laudabitur omnis qui iurat in ipso? Quia sibi elegit Christũ; non vulpẽ: quia quando illi Iudæi insultauerunt, tunc dedit ille vnde redimeremur. Ad ipsum ergo pertinemus, qui nos redemit, qui pro nobis mundum vicit: non armato milite, sed irrisa cruce. Rex verò lętabitur in Deo, laudabitur omnis qui iurat in ipso. Quis iurat in eo? Qui pollicetur ei vitam suam, qui vouet illi & reddit, qui fit Christianus: hoc est quod ait: Laudabitur omnis qui iurat in ipso. Quoniam oppilatum est os loquentium iniqua.) Quanta iniqua locuti sunt Iudæi? quanta mala dixerunt, non solùm Iudæi, sed & omnes qui propter idola Christianos persecuti sunt? Quando sæuiebãt in Christianos, putabãt quòd possent finire Christianos. Cùm putabant quòd possent finire, Christiani creuerunt, & ipsi finiti sunt. Oppilatum est os loquentium iniqua. Nemo audet modò publicè loqui contra Christum, iam omnes timẽt Christum. Quoniam oppilatum est os loquentium iniqua. Quando in infirmitate agnus erat, etiam vulpes audebant contra agnum. Vicit leo de tribu Iuda, (Apoc. 5.b.) & siluerunt vulpes: quoniam oppilatum est os loquẽtium iniqua.

IN PSALMVM LXIII. ENARRATIO.

PASSIONIS sanctorum martyrũ diem hodie festum habentes, in eorũ recordatione gaudeamus; recolentes quid patiebantur, & intelligentes quid intuebantur. Nunquam enim tantas tribulationes carne tolerarent, nisi magnam quietem mente † conciperent. (al. conspicerent.) Hunc itaque Psalmum pro ipsa sollennitate curramus. Hesterno enim die, multa audiuit charitas vestra, nec hodie tamẽ huic festiuitati negare potuimus nostram seruitutem. Itaq; quoniam maxime Domini passio commendatur in hoc Psalmo, nec potuerunt esse fortes martyres, nisi intuerentur eum, qui primus passus est: nec talia sustinerent in passione, qualia ille, nisi talia sperarẽt in resurrectione, qualia ipse de se demonstrauit. Nouit autem sanctitas vestra caput nostrum esse Dominum nostrum Iesum Christum, omnésque illi cohærentes mẽbra esse illius capitis: eiusq; vocem iam habetis notissimam, quoniam non ex solo capite, sed etiam ex corpore loquitur; vocésque eius non tantùm ipsum Dominum Iesum Christum, qui (Matt.16.d.) iam ascendit in cælum, vel significant, vel prædicant, (Actor.1.b.) sed etiam eius membra caput proprium secutura. Agnoscamus hic non solùm illius vocem, sed & nostrã. Et nemo dicat, quòd hodie in tribulatione passionum non sumus. Suprà enim audistis hoc, quia illis temporibus Ecclesia quasi tota simul impellebatur, nunc autem per singulos tentatur. Alligatus est quidem diabolus, ne faciat quantum potest, ne faciat quantum vult: tamen tantum tentare sinitur, quantum expedit proficientibus. Non nobis expedit esse sine tentationibus. Nec rogemus Deum vt non tentemur, sed vt non inducamur in tẽtationem. Dicamus ergo & nos, Exaudi Deus orationem meam cùm † deprecor, à timore inimici erue animam meam.) (al. tribulor.) Sæuierunt inimici in martyres. Quid orabat ista vox corporis Christi? Hoc orabat vt eruerentur ab inimicis, & non eos possent occidere inimici. Ergo exauditi nõ sunt, quia occisi sunt, & deseruit Deus contritos corde seruos suos, & sperantes in se despexit? Absit. Quis enim inuocauit Dominum, & derelictus est ab eo? Quis sperauit in eum, & desertus est ab eo? Exaudiebantur ergo & occidebantur, & tamen ab inimicis eruebantur. Alij timentes consentiebant, & viuebant, & tamen ipsi ab inimicis absorbebantur. Occisi eruebantur, viuentes absorbebantur. Inde est & illa vox gratulationis, forsitan viuos absorbuissent nos. (Psal.123.) Multi absorpti, & viui absorpti, multi mortui absorpti. Qui putauerunt inanem esse fidẽ Christianam, mortui absorpti sunt. Qui autem scientes veritatem esse prædicationem Euangelij, Christum esse filium Dei scientes, & hoc credẽtes, & hoc intus tenentes, cesserunt tamen doloribus, & idolis sacrificauerunt, viui absorpti sunt. Illi absorpti sunt, quia mortui; illi autem quia absorpti, mortui. Non enim absorpti viuere potuerunt, quamuis viui absorberentur. Ergo hoc orat vox martyrũ: A timore inimici erue animam meam; non vt me non occidat inimicus, sed vt non timeam occidentem inimicum. Hoc orat in psalmo impleri seruus, quod modò iubebat in Euãgelio Dominus. Quid modò iubebat Dominus? Nolite timere eos qui corpus occidunt, animã (Matt.10.c.) autem non possunt occidere: sed eum potius timete, qui habet potestatem & animam & corpus occidere in gehenna ignis. Et repetiuit: Ita dico vobis, eum timete. Qui sunt qui corpus occidũt? Inimici. Quid iubebat Dominus? Ne timerentur. Oretur ergo, vt præstet quod iubet. A timore inimici erue animam meã. Erue me à timore inimici, & subde timori tuo. Non timeam eum qui corpus occidit, sed timeam eum qui habet potestatem & corpus & animã occidere in gehenna ignis. Non enim à timore volo esse immunis: sed à timore inimici liber, sub timore Domini seruus. Protexisti me à conuentu malignantium, à multitudine operantium iniquitatem.) Iam ipsum caput nostrum intueamur. Multi martyres talia passi sunt, sed nihil sic elucet quomodo caput martyrum, ibi melius intuemur quod illi experti sunt. Protectus est à multitudine malignantium protegente se Deo, protegente carnem suam ipso filio & homine quem gerebat: quia filius hominis est, & filius Dei est. Filius Dei propter (Philip.2.a.) formam Dei: filius hominis propter formã serui, habens in potestate ponere animam suam, & recipere eam. Quid ei potuerunt facere inimici? Occiderunt (Ioan.10.d.) corpus, animam non occiderunt. Intendite. Parũ er- (Matt.10.c.) go erat † Domino hortari martyres verbo, nisi firmaret (al. Dominum.) exemplo. Nostis qui conuentus erat malignantiũ Iudæorum, & quæ multitudo erat operantium iniquitatem. Quam iniquitatẽ? Quia voluerunt occidere Dominum Iesum Christum. Tanta opera bona, inquit, (Ioan.10.f.) ostendi vobis, propter quod horum me vultis occidere? Pertulit omnes infirmos eorum, curauit omnes lãguidos eorum, prædicauit regnum cælorum, non tacuit vitia eorum, vt ipsa potius eis displicerent, non medicus à quo sanabantur. His omnibus curationibus eius ingrati, tanquam multa febri phrenetici insaniẽtes in medicum, qui venerat curare eos, excogitauerunt consilium perdendi eum: tanquam ibi volentes probare, vtrum verè homo sit, qui mori possit, an aliquid super homines sit, & mori se nõ permittat. Verbum ipsorũ agnoscimus in sapientia Salomonis. Mor- (Sap.2.d.) te turpissima, inquiunt, condemnemus eum. Interrogemus eũ, erit enim respectus in sermonibus illius. Si enim verè filius Dei est, liberet eum. Videamus ergo quid factum sit. Quia exacuerunt tanquam gla- (Psal.56.) dium linguas suas.) Filij hominum dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorũ gladius acutus: quod dicit & alius Psalmus, sic & hic, Exacuerunt tanquã gladium linguas suas. Non dicant Iudæi, non occidimus Christum. Etenim propterea eum dederunt iudici Pilato, vt quasi ipsi à morte eius viderentur immunes. Nam cùm dixisset eis Pilatus, Vos eum occidite; responderunt: Nobis non licet occidere quenquam. (Ioan.18.f.) Iniquitatem facinoris sui in iudicem hominẽ refundere volebant. Sed nunquid Deum iudicẽ fallebant? Quod fecit Pilatus, in eo ipso quod fecit, aliquantum particeps fuit, sed in cõparatione illorum multo ipse innocentior. Institit enim quantum potuit, vt illum ex eorum manibus liberaret. Nam propterea flagellatum produxit ad eos. (Ioan.19.a.) Non persequendo Dominum flagellauit,

flagellauit, sed eorum furori satisfacere volens: vt vel sic iam mitescerent & desinerent velle occidere, cùm flagellatum viderent, fecit & hoc. At vbi perseuerauerũt, nostis illum lauisse manus, & dixisse, quòd ipse non fecisset, mundum se esse à morte illius. Fecit tamen. Sed si reus quia fecit vel inuitus, illi innocentes qui coëgerunt vt faceret? Nullo modo. Sed ille dixit in eum sententiam, & iussit eum crucifigi: & quasi ipse occidit, & vos ô Iudæi occidistis. Vnde occidistis? Gladio linguę. Acuistis enim linguas vestras. Et quando percussistis, nisi quando clamastis, Crucifige, crucifige? Propterea enim nõ est prætermittendum, quia venit in mentem, ne fortè aliquem perturbet lectio diuinorum librorum. Quidam Euangelista dicit, hora sexta crucifixum Dominum, & quidam hora tertia: nisi intelligamus perturbamur. Et iam incipiente sexta hora dicitur Pilatus sedisse pro tribunali: & reuera quando leuatus est Dominus in ligno, hora sexta erat. Sed alius Euangelista intuens animum Iudæorũ, quia volebãt se immunes videri à morte Domini, narrando eos ostendit reos, dicens Dominum hora tertia crucifixum. Considerantes autem omnem circunstãtiam lectionis, quanta agi potuerunt, cùm apud Pilatum Dominus accusaretur, vt crucifigeretur: inuenimus horam tertiam esse potuisse, quando illi clamauerunt: Crucifige, crucifige. Ergo verius illi tunc occiderunt, quando clamauerunt. Apparitores potestatis hora sexta crucifixerunt, præuaricatores legis hora tertia clamauerunt: quod illi manibus hora sexta, hoc illi lingua hora tertia. Rei magis isti qui clamando sæuiebant, quàm illi qui obtemperando ministrabant. Ipsum est totum acumen Iudæorum, hoc est quod pro magno quęsiuerunt: Occidamus, & non occidamus: sic occidamus vt non ipsi occidisse iudicemur. Exacuerunt tanquam gladium linguas suas: Intenderũt arcum rem amaram.) Arcum dicit insidias. Qui enim gladio cominus pugnat, apertè pugnat: qui sagittam mittit, fallit vt feriat. Prius enim sagitta percutit, quàm venire ad vulnus præuideatur. Sed quem latetent insidiæ cordis humani? Nunquid & Dominum nostrum Iesum Christum, qui non opus habebat vt ei testimonium quisquam perhiberet de homine? Ipse enim sciebat quid esset in homine, sicut Euangelista testatur. Tamen audiamus eos, & intueamur eos quasi nesciente Domino facere quod moliũtur. Intenderunt arcum rem amaram: Vt sagittarent in abscondito immaculatum.) Quod dixit, intenderunt arcum, hoc est in abscondito: quasi fallentes insidiis. Nostis enim quibus dolis id egerint, quẽadmodum discipulum ei cohærentem pecunia corruperint vt sibi traderetur: quomodo falsos testes procurauerint, quibus insidiis & dolis egerint, vt sagittarent in abscondito immaculatum. Magna iniquitas. Ecce de abscondito venit sagitta, quæ immaculatum ferit, qui nec tantum habebat maculæ, quantum potest pungi à sagitta. Agnus quippe immaculatus, totus immaculatus, semper immaculatus: non cui maculæ ablatæ sint, sed qui maculas nullas contraxerit. Nam fecit multos immaculatos donando peccata, ipse immaculatus non habendo peccata. Vt sagittent in abscondito immaculatum. Repentè sagittabunt eum, & non timebunt.) O cor durum, occidere velle hominem qui mortuos suscitabat! Repentè, id est insidiosè: quasi inopinatè, quasi non præuisè. Similis enim nescienti erat inter ipsos Dominus ignorantes quid nesciret, & quid sciret: immo ignorantes eum nihil nescire, & omnia scire, & ad hoc venisse vt illi facerent quod se potestate facere arbitrabantur. Repentè sagittabunt eum, & non timebunt. Obfirmauerunt sibi sermonem malignum.) Obfirmauerunt. Facta sunt tanta miracula, non sunt moti, perstiterunt in consilio sermonis maligni. Traditus est ille iudici: trepidat iudex, & non trepidant qui iudici tradiderunt. Contremiscit potestas, & non contremiscit immanitas. Vult ille lauare manus, & illi inquinant linguas. Sed quare hoc? Firmauerunt sibi sermonem malignum. Quanta egit Pilatus, quanta vt refrenarentur? Quæ dixit? quid egit? Sed firmauerunt sibi sermonem malignum: Crucifige, crucifige. Repetitio, confirmatio est sermonis maligni. Videamus quomodo firmauerunt sibi sermonem malignum. Regem vestrum crucifigam? Dixerunt: Nos non habemus regem nisi Cæsarem. Obfirmarunt sermonem malignum. Offerebat ille regem filium Dei, illi ad hominem recurrebant: digni qui illum haberent, & illum non haberent. Adhuc audi, quomodo firmauerunt sibi sermonem malignum: Non inueni aliquid in isto homine, ait iudex, quo dignus sit morte. Et illi qui firmauerunt sermonem malignum, dixerunt: Sanguis eius super nos & super filios nostros. Firmauerunt sibi sermonem malignum. Firmauerunt sermonem malignum, non Domino, sed sibi. Quomodo enim non sibi: cùm dicũt, Super nos & super filios nostros? Quod ergo firmauerunt, sibi firmauerunt: quia ipsa vox est alibi: Foderunt ante faciem meam foueam, & inciderunt in eam. Dominum mors non occidit, sed ipse mortem: illos autem iniquitas occidit, quia noluerunt occidere iniquitatem. Prorsus fratres certum est: aut occides iniquitatem, aut occideris ab iniquitate. Noli autem quærere occidere iniquitatem, tanquam aliquid extra te. Ad teipsum respice, vide quid tecũ pugnet in te, & caue ne expugnet te iniquitas tua, inimica tua, si interfecta non erit: ex te enim est, & anima tua aduersus te rebellat, nõ aliud aliquid. Ex quadam parte cohæres Deo, ex quadam parte delectaris seculo. Illud quo delectaris seculo, pugnat aduersus mentem quæ cohæret Deo. Sed quæ cohæret cohæreat, non deficiat, nõ se dimittat, magnum adiutorium habet. Vincit quod in illa sibi rebellat, si perseuerat in pugnando. Est peccatum in corpore tuo, sed non regnet. Non ergo regnet, inquit, peccatum in vestro mortali corpore, ad obaudiendum desideriis eius. Si verò non obaudieris, & si est quod suadeat, quod delectet ad malum: non obtemperando facis vt non regnet quod est, & ita fiet postea vt nõ sit quod erat. Quãdo? Cùm absorbebitur mors in victoriã, cùm corruptibile hoc induerit incorruptionem: ibi non erit quod tibi repugnet, non erit quod te aliud delectet nisi Deus. Ergo & isti Iudæi inuiderunt Domino, delectabat eos principatus. Quidam videbant sibi ab eo auferri principatum, & ex delectatione sua rebellauerunt aduersus Dominum: qui si rebellassent aduersus delectationẽ suam malam, ipsam inuidentiam vincerent, nec vincerentur ab ea, & esset illis Dominus saluator qui venerat vt sanaret. Nunc autẽ fauerũt febri, repugnauerunt medico. Quicquid suggerebat febris, faciebant: quicquid iubebat contrà medicus, negligebant. Ergo illi magis occisi sunt, non Dominus: nam in Domino mors occisa est, in illis iniquitas vixit. Viuente autem in se iniquitate, illi mortui sunt. Narrauerũt vt abscõderent muscipulas, dixerunt, quis videbit eas.) Latere putabant eum quem occidebant, latere Deum. Ecce puta homo erat Christus, sicut & cæteri homines: nesciebat quid de illo cogitarent, nũquid & Deus nescit? O cor humanũ, quare tibi dixisti, quis videt me, cùm ille videat qui te fecit? Dixerunt, quis videbit eas? Videbat Deus, videbat & Christus; quia & Christus Deus. Sed quare videbatur eis nõ videre? Audi sequẽtia: Perscrutati sunt iniquitatem, defecerunt scrutantes scrutationes.) Id est acerba & acuta consilia. Non tradatur per nos, sed per discipulum suũ: nõ occidatur à nobis, sed à iudice. Totum nos faciamus, & nihil fecisse

Margin references: Matt.27.e. — Luca 23.d. Ioan.19.c. — Marc.15.e. — Matth.27.e. — Ioan.2.d. — Matth.26.b. — Luca 23.d. — Ioan.19.c. — Luca 23.d. — Mat.27.e. — Psal.56. — Rom.6.b. — 1.Cor.15.g.

Luce 23.d. Ioan.19.c. cisse videamur. Et vbi est clamor linguæ, Crucifige, crucifige? Sic cæci estis, vt & surdi sitis. Simulata innocentia nõn est innocentia; simulata æquitas non est æquitas, sed duplex iniquitas: quia & iniquitas est & simulatio. Ibi ergo isti defecerunt scrutantes scrutationes. Quanto acutiùs sibi excogitare videbantur, tãto magis deficiebant: quia à lumine veritatis & æquitatis in profunda consiliorum malignorũ demergebantur. Habet iustitia quandam lucem suam, perfundit & illustrat animam inhærentem sibi. Anima verò auertẽs se à luce iustitiæ, quanto magis quærit quod inueniat contrà iustitiã, tanto plus à luce repellitur, & in tenebrosa demergitur. Meritò ergo & isti perscrutantes quod contra iustũ moliebantur, à iustitia recedebant: & quanto à iustitia recedebant, tanto plus deficiebãt scrutantes scrutationes. Magnum consiliũ innocẽtiæ: quãdo ipsum Iudam pœnituit quòd tradidisset Christum, & proiecit illis pecuniã quam dederant. Illi noluerunt eam mittere in gazophylacium, & dixerunt: Matth.27.b. Pecunia sanguinis est, nõ illam mittamus in gazophylacium. Quid est gazophylacium? Arca Dei vbi colligebantur ea quæ ad indigentiam seruorum Dei mittebantur. O homo, cor tuum sit potius arca Dei, vbi habitent diuitiæ Dei; vbi sit numus Dei, mens tua habens imaginẽ imperatoris tui. Cùm ergo hæc ita sint, qualis illa innocentiæ simulatio fuit, pecuniã sanguinis non mittere in arcam, & ipsum sanguinem mittere in conscientiam? Sed quid eis contigit? Defecerunt scrutãtes scrutationes. Vnde? Quia dicit, quis videbit eos: id est, quia eos nemo videbat. Hoc dicebant, hoc apud se opinabantur, quòd nemo eos videret. Vide quid contingat animæ malæ. Recedit à luce veritatis: & quia ipsa nõ videt Deum, putat se nõ videri à Deo. Sic & isti recedendo ierunt in tenebras, vt ipsi non viderent Deum: & dixerunt, quis nos videt? Videbat & ille quem crucifigebant: illi deficiendo, nec illum filium, nec patrẽ videbant. Si ergo & ille videbat, quare se patiebatur teneri ab eis, occidi ab eis? Quare si videbat, voluit consilia eorũ præualere in se? Quare? Quia homo erat propter hominem, & Deus latens in homine: quia venerat nescientibus exemplũ fortitudinis dare, ideò ipse sciens omnia sustinebat. Quid enim sequitur? Accedat homo ad cor altũ, & exaltabitur Deus.) Illi dixerunt: Quis nos videbit? Defecerunt scrutantes scrutationes, cõsilia mala. Accessit homo ad ipsa consilia, passus est se teneri vt homo. Non Matth.26.e. enim teneretur nisi homo, aut videretur nisi homo, aut cæderetur nisi homo, aut crucifigeretur, aut moreretur nisi homo. Accessit ergo homo ad illas omnes passiones, quę in illo nihil valerẽt, nisi esset homo. Sed si ille non esset homo, nõ liberaretur homo. Accessit homo ad cor altũ, id est, cor secretum: obiiciens aspePhilip.2.a. ctibus humanis hominem, seruans intus Deum, celãs formam Dei, in qua æqualis est patri, & offerens formã serui qua minor est patre. Ipse enim dixit vtrũq;: sed aliud est ex forma Dei, aliud ex forma serui. Dixit Ioan.10.f. ex forma Dei, Ego & pater vnũ sumus. Dixit ex forIoan.14.d. ma serui: Quoniã pater maior me est. Vnde ex forma Dei, Ego & pater vnũ sumus? Quia cùm in forma Dei Philip.2.a. esset cõstitutus, non rapinã arbitratus est esse æqualis Deo. Vnde ex forma serui, Quoniam pater maior me est? Quia semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Accessit ergo homo ad cor altũ, & exaltatus est Deus. Occiditur homo, & exaltatur Deus. Quòd e2.Cor.13.b. nim occisus est, ex infirmitate humana fuit: quòd resurrexit & ascẽdit, ex potestate diuina. Accedit homo ad cor altũ, cor secretũ, cor abditũ: non ostẽdens quid nosset, nõ ostendens quid esset. Illi putãtes hoc totum esse quod videbatur, occidunt hominẽ in corde alto, & exaltatur Deus in corde diuino: potentia enim maiestatis suæ exaltatus est. Et quò iuit exaltatus? Vnde nõ recessit humiliatus. Accedet homo ad cor altũ, & exaltabitur Deus: propter ea iam attẽdite fratres mei cor altũ hominis. Cuius hominis? Mater Siõ dicit hoPsal.86. mo, & homo factus est in ea, & ipse fundauit eã altissimus. In ipsa ciuitate factus est homo, quam idem ipse fundauit altissimus, qui in ea factus est homo. Ergo accessit homo ad cor altũ. Intuere hominem in corde alto: vide quantũ potes, si potes & Deum in corde alto. Accessit homo. Et quia Deus erat, & quia passurus erat volens, & quia exemplum præbiturus infirmis; & quia nihil ei facturi erant qui sæuiebãt tanquã passuro Deo, sed in homine, sed in carne, quid sequitur? Sagittæ infantiũ factæ sunt plagæ eorũ.) Vbi est illa sæuitia? Vbi est ille fremitus leonis, populi rugiẽtis & dicẽtis, Crucifige, crucifige? Vbi sunt insidię arcũ tendẽtium? Luce 23.d. Nõnne sagittæ infantiũ factæ sunt plagæ eorũ? Nostis Ioan.19.c. quẽadmodum sibi faciũt de cãnicis sagittas infantes. Quid feriunt, aut vnde feriunt? Quæ manus, aut quod telũ? quæ arma, aut quæ membra? Sagittæ infantiũ factæ sunt plagæ eorũ. Et infirmatæ sunt super eos linguæ eorũ.) Acuant nunc linguas suas tãquam gladiũ, firment sibi sermonẽ malignum. Meritò sibi eum firmauerunt, quia infirmatæ sunt super eos linguæ eorũ. Nunquid poterat esse hoc firmũ aduersus Deũ? Mẽtita est, inquit, iniquitas sibi: Infirmatæ sunt super eos linguæ eorum. Ecce resurrexit Dñs qui occisus erat. Psal.26. Transibant ante crucẽ, vel stabant, & intuebãtur illũ, sicut tanto antè Psalmus prędixerat: Foderunt manus Psal.21. meas & pedes meos, dinumerauerũt omnia ossa mea, ipsi verò cõsiderauerunt & aspexerũt me. Tunc caput agitabant dicẽtes: Si filius Dei est, descendat de cruce. Matth.27.d. Tentauerunt quodãmodo, vtrum filius Dei esset, & quasi inuenerũt quòd nõ esset; quia insultantibus illis, de cruce nõ descendebat: si descẽderet de cruce, filius Dei esset. Quid tibi videtur qui de cruce nõ descẽdit, & de sepulchro surrexit? Quid ergo profecerũt? Quòd & si Dominus nõ resurrexisset, quid profecissent, nisi quod profecerunt & persecutores martyrũ? Nam & martyres nõdum surrexerunt, & tamen illi non profecerunt: nõdum resurgentiũ iam natalitia celebramus. Vbi est furor sæuientiũ? Sagittæ infantium factæ sunt plagæ eorum, & infirmatę sunt super eos linguę eorũ. Quò perduxerũt illas scrutationes suas, quas perscrutantes defecerunt, vt etiam mortuo Domino & sepulto, custodes ponerent ad sepulchrum? Dixerunt enim Pilato, seductor ille, hoc appellabatur nomine Dominus Iesus Christus, ad solatium seruorum suorum, quando dicuntur seductores: ergo illi Pilato: SeMat.27.g. ductor ille, inquiunt, dixit adhuc viuens, post tres dies resurgam. Iube itaque custodiri sepulchrum vsque in diem tertium, ne fortè veniant discipuli eius, & furẽtur eum, & dicant plebi, surrexit à mortuis, & erit nouissimus error peior priore. Ait illis Pilatus, Habetis custodiam, ite custodite sicut scitis. Illi autem abeuntes munierunt sepulchrum, signantes lapidẽ cum custodibus. Posuerunt custodes milites ad sepulchrum. Concussa terra Dñs resurrexit, miracula facta sunt talia circa sepulchrũ, vt & ipsi milites qui custodes aduenerant, testes fierent, si vellent vera nunciare? sed auaritia illa quæ captiuauit discipulũ comitẽ Christi; captiuauit & militẽ custodem sepulchri. Damus, inMat.28.c. quiunt, vobis pecuniã: & dicite, quia vobis dormiẽtibus venerũt discipuli eius, & abstulerũt eũ. Verè defecerũt scrutantes scrutationes. Quid est, quod dixisti, ô infelix astutia? Tantũ ne deseris lucẽ cõsilij pietatis, & in profunda versutiæ demergeris, vt hoc dicas, dicite quia vobis dormientibus venerunt discipuli eius, & abstulerunt eũ? Dormiẽtes testes adhibes: verè tu ipse obdormisti, qui scrutando talia † fecisti. Si dormiebãt, al. defecisti. quid videre potuerunt? Si nihil viderunt, quomodo testes sunt? Sed defecerunt scrutantes scrutationes.

Defecerunt à luce Dei, defecerunt in ipso effectu cō- A filiorum suorum: quando quod voluerunt, nihil perficere potuerunt, vtiq; defecerūt. Quare hoc? Quia accessit homo ad cor altum, & exaltatus est Deus. Pro- *Act.2.a.* pterea postea cùm innotuisset Christi resurrectio, & veniēs spiritus sanctus impleret fiducia timētes quosdam discipulos, vt auderent iam mortem non timentes prędicare quod viderāt: exaltato Deo in maiestate sua, qui propter nostrām infirmitatē humilis iudicatus est, & vbi cœperūt tubæ cælestes personare iudicē venturum, quem primò viderant iudicatum. Conturbati sunt omnes qui videbant eos.) Exaltato Deo, vt dixi, prædicato Christo, visi sunt Iudæi à quibusdā Iudæis, visi sunt deficientes in scrutationibus suis. Videbāt enim illi in nomine crucifixi & occisi manibus suis fieri tanta miracula, & recesserūt corde ab eis qui permanserunt in impietate. Displicuit eis illorum duritia: quæsierunt consiliū salutis suæ, & dixerunt Apostolis: Quid faciemus? Conturbati enim sunt omnes B qui videbant eos, id est, qui intelligebant quòd linguę eorum infirmatæ sunt super eos: qui intelligebāt, quia in omnibus suis malis perscrutationibus consiliorum *al. vbique.* † vtique defecerunt. Conturbati sunt isti. Et timuit omnis homo.) Qui non timuerūt, nec homines fuerunt. Timuit omnis homo: id est, omnis vtens ratione ad intelligenda quæ facta erant. Vnde illi qui non timuerunt, pecora potius nominādi sunt, bestię potius immanes & truces. Leo rapiens & rugiens, ille adhuc populus. At verò omnis homo timuit: id est, qui credere voluerunt, qui iudicium venturum contremuerunt. Et timuit omnis homo. Et annunciauerūt opera Dei.) Ille qui dicebat: A timore inimici erue animam meā, timuit omnis homo. A timore inimici erueba- *Mat.10.c.* tur, sed timori Dei subdebatur. Non timebat eos, qui corpus occidunt, sed eum qui potestatē habet & corpus & animam mittere in gehennam. Prędicauerunt Dominum: nam primò Petrus timuit, & inimicum ti- C muit, nōdum erat anima eius eruta ab inimico. Interrogatus ab ancilla, quòd inter discipulos eius esset, ne- *Matth.26.g.* gauit Dominū ter. Resurrexit Dominus, firmauit columnam: iam Petrus prędicat sine timore, & cū timo- *Matth.10.c.* re. Sine timore eorum qui corpus occidūt, cum timore eius qui habet potestatem, & corpus & animā occidendi in gehenna ignis. Timuit omnis homo, & annunciauerunt opera Dei. Namq; annunciantes istos Apostolos opera Dei, exhibuerūt sibi principes sacer- *Act.5.f.* dotum, & cōminati sunt dicentes: ne in nomine Iesu prædicarent. Et illi dixerunt: Dicite nobis, cui magis obtemperare oporteat, Deo an hominibus? Quid illi dicerēt? Hominibus potius quàm Deo? Sine dubio nō responderent, nisi Deo potius. Illi autem sciebāt, quæ iuberet Deus, & contempserunt minantes sacerdotes. Quia ergo timuit omnis homo, non terruit homo, & annunciauerūt opera Dei. Si timet homo, nō terreat homo: cū enim timere debet homo, à quo factus est D homo. Quod supra homines est time, & homines te non terrebunt. Mortē sempiternam time, & pręsentē non curabis. Voluptatem illā incorruptam, & quietē sine labe concupisce: & promittentem dona ista temporalia, & totum mundum deridebis. Ama ergo & time. Ama quod promittit Deus, time quod minatur Deus: nec corrūperis ex eo quod promittit, nec terreberis ex eo quod minatur homo. Et timuit omnis homo, & annunciauerunt opera Dei. Et facta eius intellexerunt.) Quid est, facta eius intellexerūt? Hoc erat illud, ô Dn̄e Iesu Christe quod tacebas, & sicut o- *Esa.53.c.* uis ad victimā ducebaris, & nō aperiebas corā tondēte os tuū, & nos te putabamus esse in plaga & dolore positum, & scientē ferre infirmitatē. Hoccine erat quòd *Psal.44. Esa.53.b* abscondebas speciem tuā speciose forma prę filiis ho- *Matth.27.e.* minū: hoccine erat illud in quo videbaris non habere speciem neque decorē? Portabas in cruce insultantes & dicentes: Si filius Dei est, descendat de cruce. Quis fortè sciens potestatem tuam seruus tuus & dilectus tuus, non exclamauit in corde suo, & dixit: O si modò descēderet, & isti omnes qui insultāt confunderētur? Sed non erat sic. Moriendum erat propter morituros, & resurgendum propter semper victuros. Hoc illi qui volebant illū de cruce descendere, non intelligebant: at vbi resurrexit, & glorificatus ascendit in cęlū, intellexerunt opera Dn̄i. Annunciauerūt opera Dei, & facta eius intellexerunt. Lętabitur iustus in Domino.) Iam non est tristis iustus. Tristes enim erant discipuli crucifixo Dn̄o, contristati, mærentes discesserūt, perdidisse se spem putauerunt. Resurrexit, etiam apparēs tristes inuenit. Tenuit oculos duorū in via ambulan- *Luca 24.c.* tium, ne ab eis agnosceretur, & inuenit eos gementes & suspirantes, & tenuit eos donec exponeret scripturas: & per ipsas scripturas ostēderet, quia ita fieri oportebat sicut factū est. Ostendit enim in scripturis, quia post tertium diem resurgere oportebat Dn̄m. Et quo- *Luca 24.f.* modo tertio die resurgeret, si de cruce descenderet? Modò vos qui tristes estis in via, si Iudæis insultātibus videretis Dominum de cruce descendisse, quantū esferremini? Lætaremini quòd ora Iudæorum sic obturasset. Expectate consilium medici: quòd non descendit, quòd occidi vult, antidotum terit. Ecce iam resurrexit, ecce iam loquitur: nondum agnoscitur, vt lętius agnoscatur. Postea aperuit oculos eorum in fractione *Luca 24.e.* panis: agnoscunt eum, lætantur, exclamant: Lętabitur iustus in Dn̄o. Nunciatur cuidā duriori, visus est Dominus, resurrexit Dominus: adhuc ille tristis est, non credit. Nisi misero, inquit, manum meam, & tetigero *Ioan.20.f.* cicatrices clauorum, non credam. Præbetur & corpus tangendum: mittit manum, contrectat & exclamat: Dn̄s meus & Deus meus. Lætabitur iustus in Domino. Illi ergo lætati sunt iusti in Dn̄o, qui viderunt, tetigerūt & crediderūt. Quid iusti qui modò sunt, quia non vident, quia non tangunt, non lætantur in Dn̄o? Et vbi est illa vox Domini ad ipsum Thomam: Quia *Ibidem g.* vidisti me, credidisti: beati qui non viderunt, & crediderunt? Ergo omnes lætemur in Domino, omnes secundum fidem vnus iustus simus, omnésque in vno corpore vnū caput habeamus, & lętemur in Domino, non in nobis: quia bonū nostrū non nos nobis, sed ille qui fecit nos. Ipse est bonum nostrum ad lætificandos nos. Nemo lætetur in se, nemo pręsumat: nemo despe ret de se: nemo de quoquam homine, quē debet adducere vt socius sit spei ipsius, non dator spei. Lætabitur iustus in Domino. Et sperabit in eum, & laudabūtur omnes qui recti sunt corde.) Iam quia Dn̄s resur- *Marc.16.d. Act.1.b.* rexit, iam quia ascendit in cælū, iam quia ostendit esse aliam vitā, iam quia manifesta sunt consilia eius, quibus latuit corde alto non fuisse inania, quia ideo sanguis ille fusus est vt esset pretium redemptorum, iam quia manifesta sunt omnia, quia prædicata sunt omnia, quia credita sunt omnia, sub omni cælo lætabitur iustus in Domino, & sperabit in eum, & laudabuntur omnes qui recti sunt corde. Qui sunt recti corde? Eia fratres mei sępe diximus, & bonū est vt noueritis. Qui sunt recti corde? Qui omnia quæcunq; in hac vita patiuntur, non ea tribuunt insipientię, sed cōsilio Dei ad medicinam suā, nec præsumunt de iustitia sua, vt putent se iniustè pati quod patiūtur: aut ideo esse Deum iniustum, quia nō plura patitur, qui plus peccat. Videte fratres, hæc sæpe dicimus: aliquid sentis, siue secundum corpus, siue secundum dispendiū rei familiaris: siue per orbitatē aliquam charissimorum tuorū: noli respicere eos quos nosti iniquiores te. Nō enim fortè audes dicere iustū te, sed nosti peiores te, & florere in istis, & non flagellari, vt displiceat tibi consiliū Dei: & dicas: Ecce puta peccator sum, & propterea flagellor: quare

quare ille non flagellatur, cuius noui tanta flagitia? A Quantúcunque mali fecerim ego, nunquid ego tantum feci quantū ille? Distortum est cor tuum. Quàm bonus Deus Israël, sed rectis corde! Tui autem labuntur pedes, quia zelas in peccatores, pacem peccatorū intuēs. Sine curare: nouit Deus quid agat, qui vulnus nouit. Non secatur alius. Quid si desperatur? Quid si propterea tu secaris, quia non desperaris? Patere ergo quicquid pateris recto corde: nouit Deus quid tibi donet, quid tibi subtrahat. Quod tibi donat, ad consolationem valeat, nō ad corruptionē: & quod tibi subtrahit, ad tolerantiā valeat, non ad blasphemiam. Si autē blasphemas, & displicet tibi Deus, & tu tibi places, peruerso corde & distorto es: & hoc peius, quia cor Dei vis corrigere ad cor tuum, vt hoc ille faciat quod tu vis, cùm tu debeas facere quod ille vult. Quid ergo? Vis detorquere cor Dei quod semper rectum est, ad prauitatē cordis tui? Quanto melius ad rectitudinē Dei corrigis cor tuum? Nónne hoc te docuit Dominus tuus, de cuius passione modò loquebamur? Nónne infirmitatē tuam portabat, quando dixit: Tristis est anima mea vsq; ad mortē? Nónne teipsum in se figurabat, cùm dicebat: Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste? Nō enim duo corda & diuersa patris & filij: sed in forma serui portauit cor tuum, vt doceret illud exemplo suo. Iam ecce quasi aliud cor tuum inuenit tribulatio volēs transire quod imminebat: sed noluit Deus. Non cōsentit Deus cordi tuo, consenti tu cordi Dei. Audi vocem ipsius: Verùm nō quod ego volo, sed quod tu vis pater. Laudabuntur ergo omnes recti corde. Quid sequitur? Si laudabuntur omnes recti corde, damnabuntur peruersi corde. Duo tibi modò proposita sunt, elige cùm tempus est. Si recto corde fueris, ad dexterā eris & laudaberis. Quomodò? Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Peruerso autē corde si fueris, si subsannaueris Deum, si prouidentiam eius irriseris, si dixeris in animo tuo: Verè non curat Deus res humanas: si curaret res humanas, ille latro tātum haberet, & ego innocens indigerem? Peruerso corde factus es, veniet iudiciū illud, apparebūt omnia propter quæ ista omnia faciat Deus: & tu qui noluisti in hac vita corrigere cor tuū ad rectitudinē Dei, & te ad dexteram præparare, vbi laudabūtur omnes recti corde, eris ad sinistram, vbi tunc audies: Ite in ignem æternū, qui præparatus est diabolo & angelis eius. Et nunquid erit tunc tempus corrigere cor? Modò ergo corrigite fratres, modò corrigite. Quis prohibet? Cantatur Psalmus, legitur Euangelium, sonat lector, sonat disputator, patiens est Dominus: peccas & parcit, adhuc peccas, adhuc parcit, & adhuc addis. Quàm diu patiēs est Deus? Senties & iustum Deum. Terremur, quia timemus: docete nos nō timere, & non terremur. Sed melius nos Deus docet timere, quàm quisquam hominū non timere. Timuit enim omnis homo, & annunciauerunt opera Dei. Inter illos nos computet Deus, qui timuerunt & annunciauerunt. Quia timemus, annūciamus vobis fratres. Videmus alacritatē vestrām ad audiendum verbum, & ad exigendum videmus vota vestra, videmus affectus vestros. Bene cōpluitur terra, frumenta non spinas generet: frumentis horreum paratur, ignis spinis. Nosti quid facias de agro tuo, & nescit Deus quid faciat de seruo suo? Quod pluit in agrū vberem, dulce est: & quod pluit in agrum spinosum, dulce est. Nunquid pluuiam accusat, quòd spinas genuerit? Nónne erit pluuia illa testis in iudicio Dei, & dicet: Ego dulcis super omnia veni? Tu ergo quid proferas vide, vt quid tibi paretur attēdas. Profers frumētum, horreum spera: profers spinas, ignem spera. Sed nondum venit, aut tempus horrei, aut tempus ignis: modò ergo paretur, & nō timebitur. In nomine Christi & qui loquimur viuimus, & quibus loquimur viuitis. Nunquid consilij corrigendi & mutādæ vitæ malę in bonam, non est locus, nō est tempus? Nónne si vis, hodie fit? Nónne si vis, modò fit? Quid empturus es vt facias? quæ emplastra quæsiturus es? ad quos Indos nauigaturus? quàm nauim præparaturus? Ecce cùm loquor, muta cor: & factum est quod tam sæpe & tam diu clamatur vt fiat, & quod æternam pœnam parturit, si non fiat.

Psal. 72.

Mat. 26. d.

Mat. 25. c.

Ibidem d.

B

C

D

IN PSALMVM LXIIII. ENARRATIO.

AGNOSCENDA est vox sanctæ prophetiæ ex ipso titulo Psalmi huius. Inscribitur, In finē Psalmus Dauid, canticum Hieremiæ & Ezechielis ex populo trāsmigrationis, cùm inciperent exire.) Res quēadmodum gesta sit apud patres nostros tempore trāsmigrationis Babyloniæ, non omnibus notum est, sed his qui Scripturas sanctas diligenter aduertūt, vel audiendo vel legendo. Captiuatus enim populus Israël, ex ciuitate Hierusalem ductus est in seruitutem Babyloniæ. Prophetauit autem Hieremias sanctus, post septuaginta annos rediturum populum de captiuitate, & instauraturum ciuitatem ipsam Hierusalē, quā deuictam ab hostibus planxerat. Illo autem tempore fuerunt prophetæ in illa captiuitate populi constituti in Babylonia, inter quos erat sanctus Ezechiel propheta. Expectabat autem ille populus donec implerētur tempora septuaginta annorum, secūdum prophetiam Hieremiæ. Factum est, cōpletis septuaginta annis, restitutum est templum quod † deletum erat: & regressa est de captiuitate magna pars illius populi. Sed quoniam dicit Apostolus: Hæc in figura contingebant in illis, scripta sunt autem propter nos, in quos finis sæculorum obuenit: debemus & nos nosse prius captiuitatem nostram, deinde liberationem nostram, debemus nosse Babyloniam, in qua captiui sumus, & Hierusalem, ad cuius reditum suspiramus. Istæ quippe duæ ciuitates, secundum literam reuera duæ ciuitates. Et illa quidem Hierusalem modò à Iudæis non incolitur: post crucifixum enim Dominum vindicatum est in illos flagello magno, & eradicati ab eo loco, vbi impia libertate furiosi aduersus medicum insanierāt, dispersi sunt per omnes gentes, & data est illa terra Christianis. Impletū est illud quod de his prædixerat Dn̄s: Propterea auferetur à vobis regnum, & dabitur genti facienti iustitiam. Cùm autem viderent tūc multas turbas ire post Dominum prædicātem regnū cælorum, & mirabilia facientem, dixerunt principes illius ciuitatis: Si dimiserimus eum, omnes ibunt post illum, & venient Romani, & tollent nobis & locum & gentem. Ne locum perderent, Dominum occiderunt: & ideo perdiderunt, quia occiderunt. Ciuitas ergo quædam illa terrena, cuiusdam ciuitatis æternæ in cælis vmbram gerebat. At vbi cœpit illa quæ significabatur, euidenter prædicari, vmbra qua significabatur, deiecta est: propterea ibi modò templum non est, quod fabricatum fuerat in imaginem futuri corporis Domini. Tenemus lucem, vmbra transiuit: tamen adhuc in quadam captiuitate sumus. Quamdiu sumus, ait Apostolus, in corpore, peregrinamur à Domino. Et videte nomina duarum istarum ciuitatum, Babylonis & Hierusalem. Babylon, confusio interpretatur, Hierusalem, visio pacis. Intendite nunc ciuitatem cōfusionis, vt intelligatis visionem pacis: istam toleretis, ad illam suspiretis. Vnde dignosci possunt istæ duæ ciuitates? Nunquid possumus eas modò separare ab inuicem? Permixtæ sunt, & ab ipso exordio generis humani permixtæ currunt vsque in finem seculi. Hierusalem accepit exordium per Abel, Babylon per Cain: ædificia quippe vrbium postea facta sunt. Illa Hierusalem in terra Hiebuzæorum: nam primò Hiebus dicebatur, inde gens Hiebuzæorum † deleta est, quando

4. Reg. 24. d.

Hier. 25. a. & 29. a.

al. deiectū.

1. Cor. 10. c.

Mat. 21. A.

Ioan. 11. g.

2. Reg. 5. b.

2. Cor. 5. b.

2. Reg. 5. A.

al. eiecta.

quádo populus Dei liberatus est de Ægypto, & introductus est in terram promissionis. Babylon autem códita est in intimis Persidis regionibus, quæ diuturno tempore caput extulit super cæteras gentes. Duę ergo istæ vrbes certis temporibus conditæ sunt, vt manifestaretur figura duarum ciuitatum olim cœptarum: & vsque in finem in isto seculo mansurarum, sed in fine separandarum. Vnde ergo possumus eas modò ostendere, quæ permixtæ sunt? Ostendet tunc Dñs cùm alios ponet ad dexteram, alios ad sinistram. Hierusalé ad dexteram erit, Babylon ad sinistram. Hierusalé auditura est: Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Babylon auditura est: Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Possumus tamen & aliquid afferre, quantum Dominus donat, vnde distinguantur pij fideles, etiam hoc tempore ciues Hierusalem à ciuibus Babyloniæ. Duas istas ciuitates faciũt duo amores. Hierusalem facit amor Dei, Babyloniam facit amor seculi. Interroget ergo se quisque quid amet, & inueniet vnde sit ciuis: & si se inuenerit ciuem Babyloniæ, extirpet cupiditatem, plantet charitatem. Si autem se inuenerit ciuem Hierusalem, toleret captiuitatem, speret libertatem. Multi enim ciues sanctæ matris Hierusalem cupiditatibus Babyloniæ corrupti tenebantur, & ipsa corruptione cupiditatũ tanquam ciues inde facti erant, & multi adhuc ita sunt, & multi post nos in hac terra futuri ita erunt: sed nouit Dominus conditor Hierusalem, quos ciues eius prædestinauerit, quos videat adhuc sub dominatu diaboli rediméds sanguine Christi. Nouit illos ipse antequam se ipsi nouerint. Sub hac ergo figura cantatur hic Psalmus: in cuius titulo positi sunt etiam duo prophetæ, qui illo tempore in captiuitate fuerunt, Hieremias & Ezechiel; & cantabant quædam cùm inciperent exire. Incipit exire, qui incipit amare: exeunt enim multi latenter, & exeũtium pedes sunt cordis affectus, exeunt autem de Babylonia. Quid est de Babylonia? De confusione. Quomodo exitur de Babylone, id est, de confusione? Qui primò confusi erant similibus cupiditatibus, incipiunt charitate distingui: iam distincti, non sunt cófusi. Etsi adhuc corpore permixti sunt, desiderio tamen sancto discernuntur: & propter permixtionem corporalem nondum exierũt, propter affectum cordis exire cœperunt. Iam ergo audiamus fratres, audiamus & cátemus & desideremus vnde ciues sumus. Et quæ gaudia cantantur nobis? Quomodo in nobis reformatur amor ciuitatis nostræ, quam diuturna peregrinatione obliti fueramus? Sed misit inde ad nos epistolas pater noster, ministrauit nobis scripturas Deus, quibus epistolis fieret in nobis redeundi desiderium: quia peregrinationem nostram diligendo, ad hostes faciem posueramus, & dorsum ad patriam. Quid ergo hic cantatur? Te decet hymnus Deus in Sion.) Patria illa est Sion. Ipsa est Hierusalem quæ Sion: & huius nominis interpretationem nosse debetis. Sicut Hierusalem interpretatur visio pacis: ita Sion speculatio, id est visio & contemplatio. Nescio quod nobis magnum spectaculũ promittitur: & hoc ipse Deus est qui condidit ciuitatem. Pulchra & decora ciuitas, quàm pulchriorem habet conditorem? Te decet hymnus Deus, inquit. Sed vbi? In Sion, in Babylone non decet. Etenim quisque cùm cœperit innouari, iam corde in Hierusalem cantat; dicente Apostolo: Cóuersatio nostra in cælis est. In carne enim ambulantes, inquit, non secundum carnem militamus. Iam desiderio ibi sumus, iam spé in illam terram, quasi ancoram præmisimus, ne in isto mari turbati naufragemus. Quemadmodum ergo de naui, quæ in ancoris est, rectè dicimus quòd iam in terra sit, adhuc tamé fluctuat, sed in terra quodámodo educta est contra ventos & contra tempestates: sic contra tétationes huius peregrinationis nostrę, spes nostra fundata in illa ciuitate Hierusalem facit nos nó abripi in saxa. Qui ergo secundum hanc spem cantat, ibi catat: ergo dicat: Te decet hymnus Deus in Sion. In Sion, nó in Babylone. Sed modò ibi es adhuc in Babylonę? Ibi, inquit, sum. Amator iste & ciuis iste ibi sunt: sed carne, non corde. Cùm autem duo quædam dixerim, quia ibi sum carne, non corde, vnde canto non ibi: nó enim carne canto, sed corde: carnem quidem sonantem audiunt & ciues Babyloniç, cordis autem sonum audit conditor Hierusalem. Vnde dicit Apostolus, exhortans ipsos ciues ad amatoria quædam cantica & desideria redeundi, ad illam pulcherrimam ciuitatem visionem pacis: Cantantes, inquit, & psallentes in cordibus vestris Domino. Quid est, cátantes in cordibus vestris? Ne inde cantetis vnde estis iñ Babylonia, sed inde cantate vnde sursum habitatis. Ergo te decet hymnus Deus in Sion. In Sion te decet hymnus, non in Babylonia. Quid cantant in Babylonia? Ciues Babyloniæ, etiam hymnum Dei non decenter cantant: audi vocé scripturæ: Non est speciosa laus in ore peccatoris. Te decet hymnus Deus in Sion: Et tibi reddetur votum in Hierusalem.) Hic vouemus, & bonũ est vt ibi reddamus. Qui autem hic vouent, & nó reddunt? Qui non perseuerant vsque in finem in eo quod vouerunt. Vnde dicit alius psalmus: Vouete & reddite Domino Deo vestro. Et: Tibi reddetur votum in Hierusalem. Ibi enim erimus toti, id est, integri in resurrectione iustorum: ibi reddetur votum totum nostrum, non sola anima, sed etiá ipsa caro iam non corruptibilis, quia iam nó in Babylonia, sed etiam in corpus cęleste immutatum. Qualis mutatio promittitur? Omnes enim resurgemus, ait Apostolus, sed non omnes immutabimur. Quomodo autem immutabũtur? Ipse dixit: In ictu oculi in nouissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, id est, integri, & nos immutabimur. Qualis autem erit illa immutatio? Sequitur & dicit: Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem: cùm autem corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est: Absorpta est mors in victoriam. Vbi est mors aculeus tuus? Modò enim inchoatis in nobis primitiis métis, vnde desideramus Hierusalem, multa ex carne corruptibili contendunt aduersum nos, quæ non contédent, cùm fuerit mors absorpta in victoriam. Vincet pax, & finietur bellum. Quando autem vincet pax, vincet & illa ciuitas, quę dicitur visio pacis. Nulla ergo erit à morte cótentio. Modò cum morte quanta contendimus? Inde sunt enim delectationes carnales, quæ nobis etiam illicitè multa suggerunt: quibus non consentimus, sed tamen non consentiendo contendimus. Primò ergo concupiscentia carnis sequentes duxit nos, postea renitentes traxit nos: deinde accepta gratia cœpit nos nec ducere, nec trahere, sed adhuc contendere nobiscum: post contentionem erit & victoria. Modò te & si oppugnat, non expugnet: postea cùm absorpta fuerit mors in victoriam, & pugnare cessabit. Quid dictum est? Nouissima inimica destruetur mors. Reddam votum meum. Quod votum? Quasi holocaustũ. Holocaustũ enim tunc dicitur, quando totũ ignis absumit. Holocaustum sacrificiũ est, vbi totũ consumitur: ὅλον enim totum dicitur, καῦσις incensio. Holocaustum totũ incésum. Arripiat ergo nos ignis, ignis diuinus in Hierusalé. Incipiamus ardere charitate, donec totũ mortale cósumatur, & quod contra nos fuerit, eat in sacrificium Dño. vnde alibi dicitur: Benigne fac Dñe in bona voluntate tua Sion, vt ædificétur muri Hierusalé. Tũc acceptabis sacrificiũ iustitiæ, oblationes & holocausta.

Matt.25.d. Ephes.5.d. Eccl.15.b. Matth.24.b. Psal.75. 1.Cor.15.g. 1.Cor.15.g. Philip.3.d. Psal.50.

causta. Te decet hymnus Deus in Sion, & tibi reddetur votũ in Hierusalẽ. Quærimus hic, ne forte rex nobis ipsius ciuitatis cõmendetur Dñs & Saluator noster Iesus Christus. Cantemus ergo donec ad euidentiora perueniamus. Possem enim iam dicere ipsum esse cui dicitur: Te decet hymnus Deus in Sion, & tibi reddetur votũ in Hierusalẽ. Sed si dicerẽ, mihi potius quàm scripturę crederetur, & ideo forte nõ mihi crederetur. Audiamus sequẽtia: Exaudi, inquit, orationẽ meã, ad *Matth. 28. d.* te omnis caro veniet.) Et habemus Dñm dicẽtẽ, datã sibi potestatẽ omnis carnis. Cœpit ergo apparere iã rex ille, cùm diceretur: Ad te omnis caro veniet. Ad te, *Psal. 64.* inquit, omnis caro veniet. Quare ad illũ omnis caro ve- *Luca 2. a.* niet? Quia carnẽ assumpsit. Quò veniet omnis caro? Tulit inde primitias ex vtero virginali: assumptis primitiis cętera cõsequẽtur, vt holocaustũ cõpleatur. Vnde ergo omnis caro? omnis homo. Et vnde omnis homo? Nũquid omnes credituri prænũciati sunt in Christum? Nónne multi impij qui etiã dãnabũtur? Nónne quotidie multi nõ credẽtes in sua infidelitate moriũtur? Secũdũ quid ergo intelligimus, Ad te omnis caro veniet? Omnis caro dixit, omnis generis caro: ex omni genere carnis venietur ad te. Quid est, ex omni genere carnis? Nunquid venerũt pauperes, & non venerũt diuites? Nunquid venerunt humiles, & non venerunt sublimes? Nunquid venerunt docti, & non venerunt indocti? Nunquid venerunt viri, & non venerũt feminæ? Nunquid venerunt domini, & non venerũt serui? Nunquid venerũt senes, & non venerũt iuuenes? Aut venerunt iuuenes, & non venerunt adolescentes? Aut venerunt adolescẽtes, & non venerunt pueri? Aut venerũt pueri, & non allati sunt infantes? Postremò nũquid venerunt Iudæi: nã inde erant apostoli, inde mul- *Act. 2. f.* ta milia primò tradentium, postea credẽtium, & non venerunt Græci? Aut venerunt Græci, & non venerũt Romani? Aut venerunt Romani, & non venerũt Barbari? Et quis numeret omnes gẽtes venientes ad eum cui dictum est, Ad te omnis caro veniet? Exaudi orationem meam, ad te omnis caro veniet. Sermones iniquorum præualuerũt super nos, & impietates nostras tu propitiaberis.) Quid est, sermones iniquorũ præualuerunt super nos, & impietates nostras tu propitiaberis? Quòd nati sumus in hac terra, iniquos inuenimus, quos loquentes audiuimus. Si possim explicare quod sentio, adiuuet me intentio charitatis vestræ. Omnis homo vbicũque nascitur, ipsius terræ vel regionis vel ciuitatis linguam discit: illius imbuitur moribus & vita. Quid faceret puer natus inter paganos, vt nõ coleret lapidem, quãdo illum cultum insinuauerunt parẽtes? Inde prima verba audiuit, illũ errorem cum lacte suxit: & quia illi qui loquebantur maiores erant, & puer qui loqui discebat infans erat, vnde poterat paruulus nisi maiorum authoritatẽ sequi, & id sibi bonũ ducere quod illi laudarent? Ergo gentes conuersæ ad Christum postea, & recordantes impietates parẽtum suorum, & dicẽtes iam quod dixit propheta ipse Hie- *Hier. 16. d.* remias: Verè mendacium coluerunt patres nostri, vanitatẽ quæ eis non profuit. Cùm ergo iam hoc dicũt, renunciant opinionibus & sacrilegiis parentum suorũ iniquorũ. Sed quia vt insererẽtur talibus opinionibus & sacrilegiis, persuasiones fecerũt eorum, qui quanto ætate præcedebant, tanto authoritate præcedere debere putabantur: confitetur iam redire volens ad Hierusalem de Babylonia, & dicit: Sermones iniquorum præualuerunt super nos. Duxerunt nos mala docẽtes, ciues Babyloniæ nos fecerunt, dimisimus creatorem, adorauimus creaturã: dimisimus eum à quo facti sumus, adorauimus quod ipsi fecimus. Sermones enim iniquorum præualuerunt super nos, sed tamen nõ oppresserũt nos. Quare? Impietates nostras tu propitiaberis. Intendat charitas vestra. Propitiaberis impieta-

A tes nostras, non dicitur nisi cuidam sacerdoti offerẽti aliquid vnde impietas expietur & propitietur. Impietas enim tunc dicitur propitiari, cùm propitius fit Deus impietati. Quid est, fieri Deum impietati propitium? Id est, ignoscentem, & veniam dantẽ. Sed vt Dei venia impetretur, propitiatio fit per aliquod sacrificium. Extitit ergo à Deo Domino missus quidam sacerdos noster, assumpsit à nobis quod offerret Domino, ipsas diximus sanctas primitias carnis ex vtero virginis. Hoc holocaustum obtulit Deo: extendit ma- *Mat. 27. d.* nus in cruce, vt diceret: Dirigatur oratio mea sicut in- *Psal. 140.* censum in conspectu tuo, eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Sicut nostis, quia Dñs circa vesperam pependit in cruce, & impietates nostrę pro- *Matth. 27. e.* pitiatæ sunt, alioqui absorbuerant nos. Sermones iniquorum præualuerũt super nos: Duxerant nos prædicatores Iouis, & Saturni, & Mercurij. Sermones iniquorum præualuerunt super nos? Sed quid facies? Impietates nostras tu propitiaberis. Tu sacerdos, tu victi- B ma: tu oblator, tu oblatio. Ipse sacerdos est, qui nunc *Heb. 9. b.* ingressus in interiora veli, solus ibi ex his qui carnem gustauerunt, interpellat pro nobis. In cuius rei figura in illo primo populo, & in illo primo templo vnus sacerdos intrabat in sancta sanctorũ, populus omnis foris stabat. Et ille qui solus ingrediebatur in interiora veli, offerebat sacrificium pro populo foris stãte. Si intelligatur bene, spiritus viuificat: si non intelligatur, litera occidit. Modò cùm legeretur Apostolus, audistis: Litera occidit, spiritus autem viuificat. Quid enim a- *2. Cor. 3. b.* geretur in illo populo, Iudęi nescierunt, sed nec modò sciunt. De illis quippe dictum est: Quamdiu legitur Moyses, velamẽ super cor eorum positum est. Ibi ve- *Exod. 34. d.* lamen figura est: sed tolletur figura, & apparebit veritas in eilipsis. Sed quando tolletur velamen? Audi Apostolum: Cùm autem transierint ad Dominum, auferetur velamen. Dum ergo non transeunt ad Domi- C num, quamdiu legunt Moysen, velamen habent super cor. Ad hoc sacramentum fulgebat tunc facies *2. Cor. 3. d.* Moysi, ita vt non possent intendere filij Israël in faciẽ eius. Audistis modò cùm legeretur, & velamen erat inter faciem Moysi loquentis, & populum audiẽtem verba. Per velum verba audiebant, faciem non videbant. Et quid ait Apostolus? Ita vt non possent intendere filij Israël in faciem Moysi. Non intendebant, inquit, vsque in finem. Quid est, vsque in finem? Vsquequò intelligerent Christum. Dicit quippe Apostolus: Finis enim legis Christus, ad iustitiã omni cre- *Rom. 10. a.* denti. Est quidem splendor in facie Moysi, tãquam in facie carnali & mortali. Nunquid diuturnus aut æternus esse posset? Morte enim succedente, profectò auferretur: splendor autem gloriæ beati Domini nostri Iesu Christi, sempiternus est. Sed illud figura erat tẽporalis, hoc autem quod illa figura significabatur, veritas: legunt itaque, & non intelligunt Christum, non D perducunt intentionem vsque in finem, quia velũ oppositum negat eis aspectum splendoris interioris. Et vide ibi sub velo Christum. Ait ipse Dominus noster Iesus Christus: Si crederetis Moysi, crederetis & mi- *Ioan. 5. g.* hi: de me enim ille scripsit. Propitiatis autem peccatis nostris, & impietatibus, per illud sacrificium vespertinum transimus ad Dominum vt auferatur velamen: propterea & Domino crucifixo, velum tẽpli scissum *Mat. 27. f.* est. Exaudi orationẽ meam, ad te omnis caro veniet. Sermones iniquorum præualuerunt super nos, & impietates nostras tu propitiaberis. Beatus quẽ elegisti & assumpsisti.) Quis est electus ab eo, & assumptus ab eo? Et assumptus est aliquis electus à saluatore Domino nostro Iesu Christo? An ipse secundum carnem quod homo est, electus & assumptus est? Vt tãquã verbo Dei dicatur, quod erat in principio, sicut dicit Euãgelista: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum;

Deum, & Deus erat verbū: quia & ipse est filius Dei, A verbum Dei, de quo etiam dicit: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: [Ioan.1.a.] vt illi dicatur filio Dei, quia ipse est sacerdos noster, postea carne assumpta: Beatus quem elegisti & assumpsisti: id est, ille homo quo indutus es, qui cœpit ex tempore, natus ex femina, templū quodammodo illius est qui semper in æternū est, & in æternum fuit. An potius ipse Christus assumpsit quendam beatum, & non dicitur ipse quem assumpsit quasi in plurali numero, sed in singulari? Vnum enim assumit, quia vnitatem assumit: schismata non assumit, hæreses non assumit: multitudinē de se fecerunt, non est vnus qui assumatur. Qui autē manent in compage Christi, & membra eius sunt, faciunt quodammodo vnum virum: de quo dicit Apostolus: [Ephes.4.c.] Donec occurramus omnes in agnitionem filij Dei in virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis Christi. [1.Cor.11.a.] Itaque vnus vir assumitur, cui caput est Christus; quia caput viri Christus est. Ipse est ille beatus B vir qui non abiit in consilio impiorū, [Psal.1.] & cętera quę ibi dicuntur. Ipse est qui assumitur. Non est extra nos, in ipsius membris sumus, sub vno capite regimur: vno spiritu omnes viuimus, vnam patriam omnes desideramus. Videamus ergo quod ad Christum dicitur, vtrum ad nos pertineat, & de nobis dicatur. Interrogemus conscientias nostras, amorem illū perscrutemur: & si adhuc paruus est, & modò natus amor iste: fortè enim modò in aliquo germinauit, diligenter extirpet iuxta germinātes spinas, id est, curas seculares, ne crescendo sanctum germen offocent. Beatus quē elegisti & assumpsisti. In illo simus, & assumemur: in illo simus, & electi erimus. Et quid nobis dabit? Inhabitabit, inquit, in atriis tuis.) Hierusalem illa est cui cantāt qui incipiunt exire de Babylonia: Inhabitabit in atriis tuis. Replebimur in bonis domus tuæ.) Quæ sunt bona domus Dei? Fratres, constituamus nobis aliquā domū diuitē, quantis bonis referta sit, quàm copiosa C sit, vasa quàm multa ibi aurea, sed & argentea, quantū familiæ, quantum iumentorum & animaliū: ipsa deniq; domus quàm delectet picturis, marmore, laqueatibus, colūnis, spatiis, cubiculis, & desiderantur talia, sed adhuc ex confusione Babyloniæ. Amputa omnia ista desideria, ô ciuis Hierusalem, amputa, si vis redire: non te delectet captiuitas. Sed iam cœpisti exire. Noli retrò respicere, noli remanere in via. Non desunt adhuc hostes qui tibi persuadeant captiuitatem & peregrinationem. Iam non præualeant super te sermones iniquorū. Domum Dei desidera, & bona eius domus desidera: sed noli talia, qualia desiderare soles vel in domo tua, vel in domo vicini tui, vel in domo patroni tui. Aliud quiddā est, bonum domus illius. Quid opus est vt nos dicamus quę sint bona illius domus? Ipse indicet qui cātat exiens de Babylonia: Replebimur, inquit, in bonis domus tuæ. Quæ sunt bona ista? Erexetamus fortasse cor ad aurum, ad argentum, & cætera D pretiosa: noli talia quærere, ista premunt, non leuant. Hic ergo iam bona illa Hierusalem, bona illa domus Domini, bona illa templi Domini meditemur: quia quæ domus Domini, hoc ipsum tēplum Dñi. Replebimur in bonis domus tuæ: Sāctum est templum tuū mirabile in iustitia.) Ista sunt bona domus illius. Non dixit, templum sanctum tuum mirabile in columnis, mirabile in marmoribus, mirabile in tectis auratis: sed mirabile in iustitia. Habes foris oculos vnde videas marmora & aurū: intus est oculus vnde videatur pulchritudo iustitiæ: intus, inquā, est oculus vnde videatur pulchritudo iustitiæ. Si nulla est pulchritudo iustitiæ, vnde amatur iustus senex? Quid affert in corpore quod oculos delectet? Curua membra, frontē rugatā, caput canis albatū, imbecillitatē vndiq; querelis plenam. Sed fortè quia tuos oculos nō delectat senex iste decrepitus, aures tuas delectat. Quibus vocibus? Quo cantu? Etsi fortè adolescēs bene cantauit, omnia cum ætate defecerunt. An fortè sonus verborum eius delectat aures tuas, qui verba vix plenè enunciat lapsis dentibus? Tamen si iustus est, si alienū non cōcupiscit, si de suo quod habet erogat indigētibus, si bene monet, & rectū sapit, si integrè credit, si paratus est pro fide veritatis etiā ipsa confracta mēbra impēdere, multi enim martyres etiā senes: vnde illum amamus? quid in eo bonum videmus oculis carnis? Nihil. Quædam ergo est pulchritudo iustitiæ, quam videmus oculis cordis, & amamus, & exardescimus: quam multū dilexerunt homines in ipsis martyribus, cùm eorū mēbra bestiæ laniarēt. Nónne cùm sanguis fœdaret omnia, cùm morsibus beluinis viscera funderentur, non habebāt oculi, nisi quod horrerēt? Quid ibi erat quod amaretur: nisi quia erat in illa fœditate dilaniatorum membrorū, integra pulchritudo iustitiæ? Ista sunt bona domus Dei, his te para satiari. Sed vt inde satieris cùm perueneris, hoc te oportet esurire & sitire cùm peregrinaris: hoc siti, hoc esuri, quia ipsa erunt bona Dei. Audi illum regem cui ista dicūtur, qui venit vt te reducat, & se tibi fecit viā. Quid dicit? Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiā, quoniā ipsi saturabuntur. [Mat.5.a.] Sanctum tēplum tuū admirabile in iustitia. Et ipsum tēplum fratres, nolite præter vos cogitare. Amate iustitiam, & vos estis templū Dei. Exaudi nos Deus saluator noster.) Aperuit modò quem Deum dicat. Saluator est propriè Dominus Iesus Christus. Aperuit modò apertius de quo dixerat: Ad te omnis caro veniet. Exaudi nos Deus saluator noster. Ille vnus vir qui assumitur in templum Dei, & plures sunt & vnus est. Ex vnius persona dixit: Exaudi Deus orationem meā: & quia ipse vnus ex pluribus constat, modò ait: Exaudi nos Deus saluator noster. Audi illum iam apertiùs prædicari: Exaudi nos Deus saluator noster. Spes omnium finium terræ & in mari longè.) Ecce vnde dictū est: Ad te omnis caro veniet. Vndique venitur. Spes omnium finiū terræ, non spes vnius anguli, nō spes solius Iudęæ, non spes solius Africæ, nō spes Pannoniæ, non spes Orientis aut Occidentis: sed spes omnium finium terræ & in mari longè. Ipsorum finium terræ & in mari longè: & quia in mari, ideo longè. Mare enim in figura dicitur seculum hoc, salsitate amarū, procellis turbulentum: vbi homines cupiditatibus peruersis & prauis facti sunt velut pisces inuicem se deuorātes. Attendite mare malum, mare amarū, fluctibus sæuū: attēdite qualibus hominibus plenum sit. Quis optat hæreditatē, nisi morte alterius? Quis optat lucrū, nisi damno alterius? Quàm multi aliorum defectione cupiunt sublimari? Quàm multi vt emant optant alios vendere res suas? Quomodo se inuicem opprimūt, & qui possunt deuorant? Et cùm deuorauerit vnus piscis maior minorem, deuoratur & ipse à maiore. O piscis male, prædam vis de paruo, præda efficieris maiori. Quotidie ista eueniūt, ante nos sunt: vitemus illa, horreamus. Non illa agamus fratres, quia spes est ille finiū terræ. Ille si non esset spes, & in mari longè, non diceret discipulis suis: Faciam vos piscatores hominum. [Mat.4.c.] Iam in mari capti per retia fidei, gaudeamus nos ibi natare adhuc intra retia, quia adhuc mare hoc sæuit procellis, sed retia quæ nos ceperunt, perducentur ad littus. Littus est finis maris. Ergo peruentio in finem seculi. Interim intra ipsa retia fratres bene viuamus: non retia rūpentes, foras exeamus. Multi enim ruperunt retia, & schismata fecerūt, & foras exierūt. Quia malos pisces intra retia captos se nolle tolerare dixerunt: ipsi mali facti sunt potius, quàm illi quos se non potuisse tolerare dixerunt. Nanque illa retia ceperūt pisces & bonos & malos. Dominus dicit: Simile est regnum cælorū sagenæ missæ in mare, quæ cōgregat ex [Matth.13.f.]

omni

omni genere: quàm cùm impleta esset educentes, & secus littus sedentes, elegerūt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. Sic erit, inquit, in cōsummatione seculi. Ostendit littus, ostendit finem maris. Exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorū, & mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus & stridor dentium. Eia ciues Hierusalē qui intra retia estis, & pisces boni estis, tolerate malos, retia nolite rumpere: cum illis estis in mari, nō cum illis eritis in vasis. Spes enim ille finium terræ, ipse spes est & in mari longe. Longè; quia & in mari. Præparans montes in fortitudine sua.) Non in fortitudine illorum. Præparauit enim magnos prædicatores, & ipsos appellauit mōtes: humiles in se, excelsos in illo. Præparans montes in fortitudine sua. Quid dicit vnus ex ipsis montibus? Ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus, vt nō fidētes in nobismetipsis simus, sed in Deo qui suscitat mortuos. Qui in se fidit, & in Christo non fidit, non est de his montibus quos ille præparat in fortitudine sua. Præparans montes in fortitudine sua; Circūcinctus in potentatu.) Potentatum intelligo. Circumcinctus quid est? Christum quem in medio ponunt, circumcinctū faciunt, id est, vndiq; cinctum. Habemus illū omnes communiter, ideo in medio est. Circūcingimus illum omnes qui credimus in illum. Et quia fides nostra non de viribus nostris, sed de illius potentia est: ideo circūcinctus in potentatu suo, nō nostra fortitudine. Qui conturbas fundum maris.) Fecit hoc, videtur quid fecerit: præparauit enim montes in fortitudine sua, misit illos prædicare. Circumcinctus est à credentibus in potētatu: & motum est mare, commotū est seculum, & cœpit persequi sanctos eius. Circumcinctus in potentatu, qui conturbas fundum maris. Non dixit, qui conturbas mare, sed fundum maris. Fundū maris est, cor impiorum. Sicut enim à fundo vehementius omnia mouentur, & fundus continet omnia: sic quicquid processit per linguā, per manus, per potestates diuersas, ad persecutionem Ecclesiæ, à fundo pr[illegible]sit. Si enim nō esset radix iniquitatis in corde, non illa omnia procederent aduersus Christum. Fundum cōturbauit fortè, vt fundum exhauriret: nam in malis quibusdam exhausit mare à fundo, & posuit mare desertū. Dicit illud alius Psalmus: Qui cōuertit mare in aridā. Omnes impij & pagani qui crediderunt, mare erant: terra facti sunt, salsis fluctibus primò steriles, postea iustitiæ fructu fœcundi. Qui conturbas fundum maris. Sonum fluctuum eius quis sufferet?) Quid est, quis sufferet? Quis homo sufferet sonum fluctuum maris iussiones sublimitatū seculi? Sed vnde sufferuntur? Quia præparat montes in fortitudine sua. Quod ergo dixit, quis sufferet? hoc ait: Nosipsi per nosmetipsos sufferre illas persecutiones non possemus, nisi ille daret fortitudinem. Qui conturbas fundū maris, sonum fluctuū eius quis sufferet? Turbabuntur gentes.) Primò turbabuntur: sed illi mōtes parati in fortitudine Christi, nunquid turbati sunt? Turbatum est mare, elisum est in montem: mare fractum est, montes inconcussi mānserunt. Turbabuntur gentes: Et timebunt omnes.) Ecce iam omnes timent, antea qui turbati erant, timent iam omnes. Et timuerunt Christiani, & timentur iam Christiani. Omnes qui persequebātur, modò timent. Superauit enim ille qui circumcinctus est in potētatu: sic ad illum venit omnis caro, vt cæteri paucitatem ipsam iam timeant. Et timebūt omnes Qui inhabitāt fines terræ à signis tuis.) Miracula enim fecerūnt apostoli, & ideo omnes fines terræ timuerunt & crediderunt. Exitus mane & vespere delectabis.) Id est, delectabiles facis. Iā in ista vita quid nobis promittitur? Exitus delectabilis, mane & vespere. Sūt exitus mane, sunt exitus vespere. Mane significat prosperitatem seculi, vespera signat tribulationē seculi. Intendat charitas vestra. In vtroq; enim tentatur anima humana & prosperitate, ne corrūpatur; & aduersitate, ne frangatur. Ideo autem mane prosperitatem significat: quia mane lætū est, transacta velut tristitia noctis. Tristes autē sunt tenebræ, veniente vespera: ideo veniente quasi mundi vespera, obtulit sacrificiū vespertinum. Nos ergo timeamus vnusquisq; vesperum, ne mane corrumpamur. Ecce nescio quis vt facias mali aliquid, promisit lucrum: mane est. Arridet tibi ampla pecunia, mane tibi fit. Noli corrumpi, & habebis exitum mane. Si enim habes exitum, non capieris. Sic est enim promissio lucri, quasi esca in muscipula. Coarctaris, & nō est quò exeas, caperis in muscipula. Dedit autē tibi exitū Dn̄s Deus tuus, ne lucro capiaris, cùm tibi dicit in corde: Ego sum diuitię tuæ, noli attendere quod mundus promittit, sed quod promittit conditor mundi. Attende quod tibi promisit Deus facienti iustitiam, & contēne quod tibi promittit homo, & à iustitia abducat, & adducat ad iniustitiam. Noli ergo attendere quod mundus promittit, sed quod conditor mundi: & habebis exitum mane per Domini verbum dicentis: Quid prodest homini, si totum mūdū lucretur, animæ autē suæ detrimentū patiatur? Sed ille qui te promisso lucro corrumpere, & ad iniquitatē adducere non potuit, minatur pœnas: & cōuertit se ad inimicitias, & incipit tibi dicere: Si hoc non feceris, ego ostendam, ego faciā, habebis me inimicū. Primò cùm lucrum promittebat, mane tibi erat: modò iam vesperascit, tristis factus es. Sed qui dedit tibi exitum mane, dabit & vespere. Quomodo contempsisti mane seculi ex luce Domini, sic contemne & vesperam ex passionibus Domini; vt dicas animę tuę: Quid mihi amplius facturus est iste, quàm passus est pro me Dn̄s meus, vt teneā iustitiam, non consentiam ad iniquitatē? Sæuiat in carne: frangetur muscipula, & volabo ad Dominū meū qui mihi ait: Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Et de ipso corpore securitatem dedit, dicens: Capillus capitis vestri nō peribit. Magnificè hic posuit, delectabis exitus mane & vespere. Si enim nō te delectet ipse exitus, nō laborabis exire inde. Mittis caput in lucrum promissum, si non te delectet promissio saluatoris. Et rursus cedis tētanti, & terrenti, si nō te delectet ille qui prior passus est, vt tibi exitū faceret. Exitus mane & vespere delectabis. Visitasti terram, & inebriasti eam.) Vnde inebriasti terram? Calix tuus inebrians quàm præclarus est! Visitasti terrā, & inebriasti eam: misisti nubes tuas, pluerunt prædicationem veritatis, inebriata est terra. Multiplicasti ditare eam.) Vnde multiplicasti eā ditare? Fluuius Dei repletus est aqua.) Quid est fluuius Dei? Populus Dei. Primus populus repletus est, vnde & cætera terra rigaretur. Audi illum promittentem aquam. Si quis sitit, veniat & bibat. Qui credit in me, flumina aquæ viuæ de ventre eius fluent. Si flumina, & vnus fluuius: quia propter vnitatem multi vnum sunt. Multæ Ecclesiæ & vna Ecclesia: multi fideles & vna spōsa Christi: sic multa flumina, & vnus fluuius. Crediderunt multi Israëlitæ, & impleti sunt Spiritu sancto. Inde diffusi sunt per gentes, cœperūt prædicare veritatem, & de fluuio Dei qui impletus est aqua, irrigata est tota terra. Parasti cibum illorū, quia ita est præparatio tua.) Non quia te promeruerunt, quibus peccata donasti. Merita enim illorū mala erāt: sed tu propter misericordiam tuam, quia ita est præparatio tua, ita præparasti cibum illorum. Sulcos eius inebria.) Fiant ergo primò sulci qui inebrientur, duritia pectoris nostri aperiatur vomere sermonis Dei. Sulcos eius inebria: Multiplica generationes eius.) Videmus. credunt, & ex credentibus alij credunt, & ex illis alij credunt: & non sufficit vni homini vt factus ipse sit fidelis, si non & alium lucretur.

Sic

Marginal notes: 2.Cor.1.b. — Psal.65. — Matth.16.d. — Mat.10.c. — Luc.21.d. — Psal.64. — Ioan.7.f.

Sic multiplicatur & semen: pauca grana mittuntur, & A segetes exurgunt. Sulcos eius inebria, multiplica generationes eius: In stillicidiis suis lætabitur cùm exorietur.) In stillicidiis suis, id est, antequam sit fortè idonea capacitati fluminis, cùm exorietur in stillicidiis suis, id est, sibi congruis lætabitur. Paruulis enim adhuc & infirmis stillantur quædam de sacramentis, quia non possunt capere plenitudinem veritatis. Audi quomodò stillet paruulis dum exoriuntur: id est, in recenti ortu, minus capacibus. Apostolus dicit: Non 1.Cor.3.a. potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, quasi paruulis in Christo. Cùm dicit paruulos in Christo, iam dicit exortos: sed nondum idoneos ad 1.Cor.2.b. capiendam illam vberem sapientiam, de qua dicit: Sapientiam loquimur inter perfectos. Lętetur in stillicidiis suis cùm exorietur, augeatur & roboretur & capiet sapientiam: quomodo infans nutritur lacte, & fit idoneus cibo, tamẽ primò de ipso cibo cui minus idoneus erat, ille lac factum est. In stillicidiis suis lætabitur cùm exorietur. Benedices coronam anni benignitatis Mat.13.d. tuæ.) Seminatur modò, crescit quod seminatur, erit & messis, & modò super semen superseminauit inimicus zizania: & exorti sunt mali inter bonos, pseudochristiani, similem habentes herbam, sed non parem fructum. Etenim zizania ea propriè dicuntur, quæ nascuntur in similitudine frumentorum: sicuti est lolium, sicuti est auena, & cætera talia quæ primã herbam prorsus similem habent. Propterea de seminatione zizaniorum hoc dicit Dominus: Venit inimicus & superseminauit zizania. Cùm autem creuisset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt zizania. Ergo venit inimicus, & superseminauit zizania. Sed quid fecit tritico? Non opprimitur zizaniis frumentũ, immo per tolerãtiam zizaniorum crescit fructus frumentorum. Ipse enim Dominus dixit quibusdam operariis Ibidem d. volentibus eradicare zizania: Sinite vtraque crescere vsque ad messem, ne fortè cùm vultis eradicare zizania, eradicetis simul & frumẽtum: & in tempore messis, dicam messoribus: Colligite primùm zizania, & alligate fasciculos ad comburendum, frumẽtum autem recondite in horreum. Ille est finis anni messis seculi. Benedices coronam anni benignitatis tuæ. Coronam vbi audis, gloria victoriæ significatur. Vince diabolum, & habebis coronam. Benedices coronam anni benignitatis tuæ. Rursus commendat benignitatem Dei, ne quisquam de suis meritis glorietur. Et campi tui replebuntur vbertate. Pinguescent fines deserti, & colles exultatione accingentur.) Campi, colles, fines deserti: idem ipsi sunt homines. Campi propter æqualitatem. Ergo propter æqualitatem, inde dicti sunt campi populi iusti. Colles, propter erectionẽ: quia erigit in se Deus eos qui se humiliant. Fines deserti, omnes gentes. Quare fines deserti? Deserti erant, nullus ad eos Propheta missus erat. Sic erant illi quomodo eremus, quã nõ transit homo. Nullum verbum Dei missum erat ad gentes, soli populo Israël prædicauerunt Prophetæ. Ventum est ad Dominum, crediderunt frumenta in ipso populo Iudæorum. Ioan.4.f. Nam dixit tũc discipulis suis, Dicitis quia longè est messis: respicite & videte, quia albæ sunt regiones ad messem. Fuit ergo messis prima, erit secunda in vltimo seculo. Messis prima de Iudæis, quia mittebantur ad illos Prophetæ annunciantes venturum saluatorẽ. Ideò dixit discipulis suis Dominus, Videte quia Ibidem e. albę sunt regiones ad messem: regiones vtique Iudęę. Alij, inquit, laborauerunt, & vos in eorum labores intrastis. Laborauerunt Prophetæ vt seminarent, & vos cum falce intrastis ad illorum labores. Facta est ergo prima messis: & inde de ipso frumento quod tũc purgatum est, seminatus est orbis terrarum, vt surgat alia Matth.13.d. messis quæ in fine metenda est. In secunda messe superseminata sunt zizania, modò hic laboratur. Quomodo in illa prima laborauerunt Prophetę quousque veniret Dominus: sic in ista secunda laborauerunt Apostoli, & omnes prædicatores veritatis laborãt, quousque in finem Dominus mittat in messem angelos suos. Antea ergo desertum erat, sed pinguescent fines deserti. Ecce vbi Prophetæ non sonuerant, Dominus Prophetarum acceptus est. Pinguescent fines deserti, & exultatione colles accingentur. Induti sunt arietes ouium.) Subaudiendum exultatione. Quia enim exultatione colles accingentur, hâc induuntur arietes ouium. Ipsi arietes, qui colles. Colles enim eminentiore gratia: arietes, quia duces gregum. Arietes ergo Apostoli induti sunt exultatione: gaudẽt de fructibus suis, non sine causa laborauerunt, non sine causa prædicauerunt. Induti sunt arietes ouium: Et conualles abundabunt frumento.) Et humiles populi multum fructum afferent. Clamabunt.) Inde abundabũt fru- B mento, quia clamabunt. Quid clamabunt? Etenim hymnum dicent.) Aliud est enim clamare aduersus Deum, aliud hymnum dicere: aliud clamare sacrilegium, aliud clamare laudes Dei. Si clamas in blasphemia, spinas protulisti. Si clamas in hymno, abundas frumento.

IN PSALMVM LXV. ENARRATIO.

INSCRIBITVR in titulo Psalmus iste, In finẽ canticum Psalmi resurrectionis. In finem cùm auditis quando Psalmi pronunciantur, In Christum intelligite: dicente Apostolo: Finis enim legis, Christus ad Rom.10.a. iustitiam omni credenti. Quomodo ergo hic cãtetur resurrectio, & cuius resurrectio, quantum ipse donare & aperire dignatur, audietis. Resurrectionem enim Christiani nouimus in capite nostro iam factam, & in membris futuram. Caput Ecclesię Christus est, mem- Col.1. bra Christi Ecclesia. Quod præcessit in capite, sequetur in corpore. Hæc est spes nostra. Ad hoc credimus, C ad hoc duramus & perseueramus in tanta malignitate huius sæculi: consolante nos spe, antequam spes fiat res. Res enim erit cùm & nos resurrexerimus, & in cę- Matth.22.e. lestem habitum commutati ęquales angelis facti fuerimus. Quis hoc sperare auderet, nisi veritas promitteret? Hanc autem spem promissam sibi Iudæi tenebant, & de bonis, & de quasi iustis operibus multum gloriabantur, quòd acceperant legem secundum quã viuendo, & hic haberent bona carnalia, & in resurrectione mortuorũ talia sperabant, de qualibus hic gaudebant. Propterea Sadducæis, qui negabant futuram Mat.22.c. resurrectionem, Iudæi respondere non poterant proponentibus quæstionem quam Domino proposuerũt iidem Sadducęi. Hinc enim intelligimus eos hãc quę- Luca 20.e. stionem soluere non potuisse, quia Domino soluente mirati sunt. Proponebant ergo Sadducæi quęstionem de quadam muliere quæ habuit septem viros, non simul, sed succedentes sibi. Erat enim hoc legis ad po- Deut.25.b. D pulum propagandum, vt qui fortè sine liberis defungeretur, frater eius si haberet, acciperet vxorem eius, ad suscitandum semen fratri suo. Propositã ergo illa muliere quæ habuit septem viros omnes mortuos sine liberis, & ad hoc officium implendum ducẽtes fratris vxorem, dixerunt quærentes, In resurrectione cuius eorum erit vxor? Proculdubio Iudæi non fatigarẽtur, non deficerent in ista quæstione, si non talia sibi in resurrectione sperarent, qualia agebant in hac vita. Dominus autem æqualitatem angelorum promittẽs, non humanam carnis corruptionem, ait illis: Erratis, Matth.22.c. nescientes Scripturas neque virtutem Dei. In resurre- Luca 20.f. ctione enim neque nubent, neque vxores ducent: neque enim incipiẽt mori, sed erũt æquales angelis Dei. Demonstrauit quòd ibi nõ sit necessaria successio, vbi deletur decessio. Ibi quia decessores non erunt, nec successores quærentur. Ad hoc subiecit, non enim incipient

cipient mori. Veruntamen quia Iudæi tenebant, & si A carnaliter spẽ resurrectionis futuræ gauisi sunt respõsum esse Sadducæis: cum quibus illis erat de hac ancipiti & obscura quæstionẽ certamen. Tenebant ergo Iudæi spẽ resurrectionis mortuorũ: & solos se ad beatã vitã resurrecturos sperabãt propter opus legis, & propter iustificationes scripturarũ quas habebant soli Iudæi, & gentes non habebant. Crucifixus est Christus, cæcitas ex parte Israël facta est, vt plenitudo gentium
Rom. 11.d. intraret. Hoc Apostolo dicente, cœpit etiã gentibus promitti resurrectio mortuorũ, credentibus in Iesum Christum quòd resurrexerit. Inde Psalmus iste est aduersus præsumptionem & superbiã Iudæorum, pro fide gentium ad candẽ spem resurrectionis vocatarum. Quodammodo, fratres mei, animũ Psalmi audistis. In hoc quod dixi, in hoc quod proposui, tota vestra suspendatur intentio. Hinc vos nulla cogitatio auertat: contra præsumptionẽ dicitur Iudæorũ, qui de iustifi- B cationibus legis sperabant sibi resurrectionẽ, & crucifixerunt Christũ qui primus resurrexit, non mẽbra resurrectura solos Iudæos habituros, sed omnes qui in eũ credidissent: id est, omnes gentes. Inde cœpit, Iu-
Psal. 99. bilate Deo.) Qui? Omnis terra.) nõ ergo sola Iudæa. Videte fratres, quemadmodũ commendetur vniuersitas Ecclesiæ toto orbe diffusæ: & non solùm dolete Iudæos, qui gratiam istã gentibus inuidebant, sed plus hæreticos plangite. Si enim dolendi sunt qui collecti non sunt, quãto amplius qui collecti diuisi sunt? Iubilate Deo omnis terra. Quid est, iubilate? In vocẽ erũpite gaudiorũ, si non potestis verborũ. Non enim verbis iubilatur, sed solus gaudẽtiũ sonitus redditur: quasi parturientis & patientis cordis lætitiã in vocẽ rei conceptæ quæ verbis explicari non possit. Iubilate Deo omnis terra: nemo iubilet in parte. Nemo, inquã, iubilet in parte: omnis terra iubilet, catholica iubilet, catholica totũ tenet. Quicũque partẽ tenet, & à toto C præcisus est, vlulare vult, non iubilare. Iubilate Deo omnis terra: Psallite autẽ nomini eius.) Quid dixit? Psallentibus vobis benedicatur nomen eius. Quid sit autẽ psallere, heri dixi, & credo meminisse charitatẽ vestrã. Psallere, est organũ etiam assumere, quod psalterium dicitur, & pulsu atque opere manuũ vocibus cõcordare. Si ergo iubilatis quòd Deus audiat, psallite etiam quòd homines videant & audiant: sed non pro-
Mat. 6.a. pter nomen vestrum. Cauete enim facere iustitiã vestram corã hominibus, vt videamini ab eis. Et propter cuius nomẽ, inquies, psallam, vt non videantur ab ho-
Matth. 5.b. minibus opera mea? Attendite alio loco, Luceant opera vestra corã hominibus, vt videant bona facta vestra, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Videant bona facta vestra: & glorificẽt nõ vos, sed Deũ. Nam si propter vos glorificandos facitis opera bona, respõdetur vobis quod ipse dixit de quibusdã talibus:
Mat. 6.a. Amen dico vobis, perceperunt mercedem suã. Et iterum: Alioqui mercedem non habebitis apud patrem D vestrum qui in cælis est. Ergo, inquies, debeo abscondere opera mea, ne faciam coram hominibus? Non. Sed quid ait? Luceant opera vestra coram hominibus.
Ibidem a. Anceps ergo remanebo. Hac mihi dicis, Cauete facere iustitiam vestram coram hominibus. Hac mihi dicis, Luceant opera vestra bona coram hominibus. Quid obseruabo? quid faciam? quid relinquam? Tam non potest homo seruire duobus dominis diuersa iubentibus, quàm nec vni diuersa iubenti. Non, ait Dñs, diuersa iubeo. Finem attende, in finẽ canta: quo fine facias, vide. Si ideo facis vt tu glorificeris, hoc prohibui: si autem ideo vt Deus glorificetur, hoc iussi. Psallite ergo non nomini vestro, sed nomini Domini Dei vestri. Vos psallite, ille laudetur: vos bene viuite, ille glorificetur. Vnde enim habetis ipsum bene viuere? Si æternũ haberetis, nunquam malè vixissetis: si à vobis haberetis, nunquam bene vixissetis. Psallite autem nomini eius: Date gloriam laudi eius.) Totã intentionem nostrã in laudem Dei mittit, nihil nobis relinquit vnde laudemur. Gloriemur in Deo magis, & gaudeamus: illi inhæreamus, in illo laudemur. Audistis cùm legeretur Apostolus, Videte vocationem vestrã 1. Cor. 1.d. fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed stulta mũdi elegit Deus, vt confundat sapientes: & infirma mũdi elegit Deus, vt confundat fortia: & ignobilia mũdi elegit Deus, & ea quæ non sunt tanquam quæ sunt, vt ea quæ sunt euacuẽtur. Quid voluit dicere? Quid voluit ostẽdere? Descendit Dñs Deus noster Iesus Christus in spiritu reparare genus humanum, & dare gratiam suam omnibus intelligentibus: quia gratia illius est, non merita eorum. Et ne quælibet persona gloriaretur in carne, infirmos elegit: nam inde nõ est electus ille Nathanaël etiam. Quid enim tibi videtur, vt pu- Matt. 2.b. blicanum in telonio sedentem eligeret Matthæum, & non eligeret Nathanaël cui perhibuit testimoniũ ipse Dominus, dicens: Ecce verus Israëlita, in quo do- Ioan. 1.g. lus nõ est? Intelligitur ergo Nathanaël iste doctus fuisse in lege. Non quia doctos non erat electurus: sed si ipsos primò elegisset, doctrinæ suæ merito se electos putarent, & ita illorum scientia laudaretur, & laus Christi gratiæ minueretur. Perhibuit testimonium tãquam bono fideli, in quo dolus non erat, sed tamen eũ non assumpsit inter illos discipulos, quos primùm idiotas elegit. Et vnde intelligimus quòd ille peritus erat legis? Quando audiuit ab vno ex eis qui secuti erant Dominũ dicentem: Inuenimus Messiam, quod interpretatur Christus: quæsiuit vnde, & dictum est à Nazareth. Et ille, A Nazareth potest aliquid boni es- Ibidem g. se. Proculdubiò qui intellexit, quia à Nazareth potest aliquid boni esse: peritus erat legis, & bene prophetas inspexerat. Noui esse in illius verbis aliam pronunciationem, sed à prudentioribus non est approbata, vt quasi desperasse videatur ille, cùm audiens dixisset: A Nazareth potest aliquid boni esse? id est, nunquid potest? Sic pronunciando quasi desperaret. Sequitur autem ibi, Veni & vide. Hæc verba, id est, veni & vide, vtranque possunt pronũciationem sequi. Si dicas, quasi non credens, à Nazareth potest aliquid boni esse? Respondetur: Veni & vide quòd non credis. Rursus si dicas confirmans: A Nazareth potest aliquid boni esse: respõdetur, veni & vide quod credis, quàm verè bonũ sit bonũ quod nuncio à Nazareth: & quàm rectè credas, veni & experire. Hinc tamẽ æstimatur doctus ille in lege fuisse, quia non est electus inter discipulos ab illo, qui stulta mundi prius elegit, cùm tantum ei per- 1 Cor. 1.d. hibuerit testimonium Dominus dicens: Ecce verè Is- Ioan. 1.g. raëlita, in quo dolus non est. Elegit ergo Dñs postea & oratores, sed illi superbirent, si nõ prius eligeret piscatores. Elegit diuites: sed dicerent meritò diuitiarũ suarum se electos esse, nisi primò elegisset pauperes. Elegit imperatores postea: sed melius est vt Romam cùm venerit imperator, deposito diademate, ploret ad memoriam piscatoris, quàm vt piscator ploret ad memoriam imperatoris. Infirma enim mũdi elegit Deus, vt 1. Cor. 1.d. confundat fortia: & ignobilia mundi elegit, & ea quæ non sunt tãquam ea quæ sunt, vt ea quæ sunt euacuarentur. Et quid sequitur? Quid ait? Conclusit Apostolus, Vt non glorietur coram Deo omnis caro. Videte Ibidem d. quemadmodum nobis abstulit gloriam, vt daret gloriam. Abstulit nostram, vt daret suam. Abstulit inanẽ, vt daret plenam. Abstulit nutantem, vt daret solidam. Tanto ergo gloria nostra fortior & firmior, quia in Deo. Non ergo in te debes gloriari quod prohibuit veritas: sed quod ait Apostolus, hoc præcepit veritas. Qui gloriatur, in Domino glorietur. Date ergo gloriã laudi eius. Nolite imitari Iudæos, qui quasi meritis

suis volebát tribuere iustificationes suas, & inuidebát A gentibus accedentibus ad gratiá Euangelicam, vt peccata omnia donarétur eis, quasi illi non haberét quod donaretur sibi, quasi iá boni operarij mercedé expectantes. Et cùm adhuc ægroti essent, sanos se esse putabant, & inde periculosius ægrotabant. Ná si vel mitius ægrotassent, nó quasi phrenetici medicú occidissent. Date gloriam laudi eius. Dicite Deo, quàm timenda sunt opera tua.) Quare timenda & non amáda? Audi aliá vocé Psalmi: Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Quid sibi hoc vult? Audi vocé Apostoli: Cum timore, inquit, & tremore vestrá ipsorum saluté operamini. Quare cum timore & tremore? Subiecit causam: Deus est enim qui operatur in vobis & velle & operari pro bona volútate. Si ergo Deus operatur in te, gratia Dei bene operaris, non viribus tuis. Ergo si gaudes, & time: ne fortè quod datú est humili, auferatur superbo. Nam vt noueritis hoc esse factú de ipsa superbia Iudæorum, quasi se ex ope- B ribus legis iustificantiú, & ideo †cadentium: dicit alius Psalmus: Hi in curribus, & hi in equis, quasi in suis quibusdá passibus & instrumentis ad erectioné suam: nos autem, inquit, in nomine Domini Dei nostri magnificabimur. Hi in curribus, & hi in equis: nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur. Vide quemadmodú illi extollebantur in se. Vide quemadmodú isti gloriabantur in Deo. Propterea quid secutú est? Illis obligati sunt pedes, & ceciderunt: nos autem surreximus, & erecti sumus. Audi ipsum Dominú nostrum hoc idem dicenté: Ego, inquit, veni, vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant. Vide in vna parte bonitaté, in alia quasi malitiá. Sed quid melius illo? Quid misericordius? Quid iustius? Quare ergo qui non vident videant? Propter bonitatem. Quare & qui vident cæci fiant? Propter elationé. Et veré videbant, & facti sunt cæci? Non videbant, sed videre sibi videbantur. Nam ecce videte fratres, cùm diceret ipsi C Iudæi: Nú sumus cæci? Ait illis Dominus, Si cæci essetis, peccatum nó haberetis: modò auté quia dicitis, videmus, peccatum vestrú in vobis manet. Ad medicú venisti, videre te dicis? Cessabunt collyria, semper cæcus remanebis. Confitere te cęcum, vt illuminari merearis. Attende Iudæos, attéde gentes. Qui non vidét, videát, inquit. Ideo veni, vt qui vidét, cæci fiát. Ipsum Dominum nostrú Iesum Christum in carne videbát Iudæi, gentes non videbant. Ecce qui viderunt, crucifixerunt: qui non viderunt, crediderunt. Ergo quid fecisti, ô Christe, aduersus superbos? Quid fecisti? Videmus quia dignatus es, & mébra tua sumus. Videmus. Abscondisti Deum, obiecisti homine. Quare hoc? Vt cæcitas ex parte Israël fieret, & plenitudo gentium intraret. Ad hoc abscondisti Deum, & hominé aspectibus obiecisti. Videbant, & nó videbant. Videbát quod acceperas, & nó videbant quod eras. Videbant formá serui, non videbant formam Dei. Formam serui, qua D maior est pater, nó formam Dei, propter quam modò audistis: Ego & pater vnum sumus. Tenuerunt quod videbant, crucifixerunt quod videbant: insultauerunt ei quem videbant, non agnouerunt qui latebat. Audi Apostolum dicenté: Si enim cognouissent, nunquam Dominú gloriæ crucifixissent. Ergo gentes quæ vocatæ estis attendite ramos pręcisos propter seueritatem, vos autem insertos propter bonitaté, & participes factos pinguedinis oleæ, non altum sapientes, id est, non superbientes. Non enim tu radicem portas, ait, sed radix te. Magis terreamini, quia videtis amputatos ramos naturales: Iudæi enim per patriarchas venerút, & de carne Abrahæ nati sunt. Et quid ait Apostolus? Sed dicis: Fracti sunt rami, vt ego inserar. Bene. Propter infidelitatem fracti sunt: tu autem, inquit, fide stas, noli altú sapere, sed time. Si enim naturalibus ramis Deus non pepercit, neq; tibi parcet. Attéde ergo ramos fractos, & te insertum. Noli extolli super ramos fractos: sed magis dicito Deo, quàm metuéda sunt opera tua: Fratres, si aduersus Iudæos olim pręcisos de radice patriarcharú extollere nos non debemus, sed timere potius & dicere Deo, quàm timéda sunt opera tua: quáto minus non nos debemus extollere aduersus recentia vulnera præcisionú? Præcisi sunt antè Iudæi, insertæ sunt gentes. De ipsa insertione præcisi sunt hæretici: sed neq; cótra illos nos extollere debemus, ne fortè præcidi mereamur, quos delectat insultare præcisis. Fratres mei, qualiscunque episcopi vox sonuit vobis, rogamus vos vt caueatis quicunque in Ecclesia estis: nolite insultare eis qui non sunt intus, sed orate potius vt & ipsi intus sint. Potens est enim Deus iterum inserere illos. De ipsis Iudæis dixit hoc Apostolus, & factú est in eis. Resurrexit Dominus, & multi crediderunt: non intellexerút cùm crucifigerent, tamé postea crediderunt in eum, & donatú est eis tam magnum delictum. Fusus Domini sanguis donatus est homicidis, vt non dicam Deicidis: quia si cognouissent, nunquam Dominum glorię crucifixissent. Modò homicidis donatus est fusus sanguis innocentis: & ipsum sanguiné quem per insaniá fuderunt, per gratiam biberunt. Dicite ergo Deo, quàm timenda sunt opera tua! Vnde timenda? Quia cęcitas ex parte Israël facta est, vt plenitudo gentium intraret. O gentiú plenitudo, dic Deo, quàm timenda sunt opera tua! & sic gaude vt contremiscas, noli extolli super ramos præcisos. Dicite Deo, quàm timenda sunt opera tua! In multitudine potétiæ tuæ mentientur tibi inimici tui.) Ad hoc tibi, inquit, mentientur inimici tui, vt multa sit potentia tua. Quid est hoc? Intentius audite. Potentia Domini nostri Iesu Christi, maximè apparuit in resurrectione; vnde Psalmus iste titulum accepit. Et resurgens apparuit discipulis suis. Nó apparuit inimicis suis, sed discipulis suis. Crucifixus apparuit omnibus, resurgens fidelibus: vt etiam postea qui vellet crederet, & credéti resurrectio promitteretur. Multi sancti multa miracula fecerunt, nullus eorum mortuus resurrexit: quia & qui ab eis resuscitati sunt, morituri resuscitati sunt. Intendat charitas vestra. Cómendans Dominus opera sua dixit: Operibus credite, si mihi nó vultis credere. Et commendantur etiam præterita opera prophetarum: & si non eadem, tamen multa eiusdem potentiæ. Ambulauit Dominus super mare, iussit & Petrú. Nunquid non ibi erat ipse Dominus, quádo se diuisit mare, vt Moyses cum populo Israël transiret? Idé Dominus illa faciebat. Qui fecit ista per carnem suá, ipse illa faciebat per carnem seruorum suorú. Illud tamen per seruos suos non fecit (nam ipse omnia faciebat) vt aliquis ipsorum mortuus esset, & resurgeret in vitam æternam. Quia ergo possent dicere Iudæi, cùm miracula faceret Dominus, fecit hoc & Moyses, fecit hoc & Helias, fecit hoc & Heliseus: possent sibi ista dicere, quia & illi mortuos resuscitauerunt, & multa miracula fecerút: propterea cùm ab illo signum peteretur, proprium signú commendans quod in se solo futurú erat, ait: Generatio ista praua & amaricans signú quærit, & signum non dabitur ei, nisi signú Ionæ Prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit & filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Quomodo fuit Ionas in ventre ceti? Nónne vt postea viuus euometetur? Hoc fuit infernus Domino, quod Ionæ cetus. Hoc signum propriú commendauit, hoc est potétissimum. Potétius est reuixisse mortuum, quàm non fuisse mortuú. Magnitudo potentię Domini secundú quod homo factus est, in virtute resurrectionis apparet. Hanc commendat & Apostolus, cùm dicit: Non habens meá iustitiam quæ ex lege est, sed eam quę est

per

Marginal notes: Psal. 2. — Philip. 2. b. — al. gaudentium. — Psal. 19. — Ioan. 9. g. — Ibidem g. — Rom. 11. d. — Philip. 2. a. — Ioan. 14. d. — Ioan. 10. f. — Mat. 26. e. & 27. e. — 1 Cor. 2. b. — Rom. 11 c. — Ibidem. — Rom. 11. c. — Ibidem i. — 1. Cor. 2. A. — Rom. 11. d. — Act. 10. f. — Ioan. 10. g. — Matth. 14. d. — Exod. 14. h. — 3. Reg. 17. e. — 4 Reg. 4. f. — Matth. 12. e. — Ionæ 2. a. — Philip. 3. A.

per fidē Christi, quæ est ex Deo iustitia in fide, ad cognoscendum eum,& virtutem resurrectionis eius. Sic
2.Cor. 13.b. commendatur & alio loco: Et si crucifixus est ex infirmitate, sed viuit in virtute Dei. Cùm ergo ista magna potentia Domini in resurrectione intelligatur, vnde titulum Psalmus iste accepit, quid sibi vult, in multitudine potentiæ tuæ mentientur tibi inimici tui: nisi vt sic intelligas, ideo tibi mētientur inimici tui vt crucifigaris, ideo crucifigeris vt resurgas? Mendacium ergo illorum ad commendandam multam potentiam
al. valebat. tuam † valebit. Quare solent inimici mentiri? Vt potentiam cuiusque minuant, de quo mentiuntur. Tibi, inquit, contrarium accidit. Nam minus appareret potentia tua, si illi tibi non mentirentur. Attendite & ipsum mendaciũ falsorum testium in Euangelio, &
Matth.12.c. videte quia de resurrectione est. Cùm enim Domino dictum esset. Quod signũ ostendis nobis, quia ista facis: excepto eo quod dixerat de Iona, per aliam similitudinem hoc ipsum item dixit: vt noueritis hoc pro-
Ioan.2.d. prium signum maximè commendatum: Soluite templum, inquit, hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Et illi dixerunt: Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in triduo excitabis illud? Et Euan-
Ibidem. gelista, quid illud esset exponens: Hoc autem, inquit, dicebat Iesus de templo corporis sui. Ecce hanc potētiam suā hominibus se demōstraturum dicebat, vnde similitudinē de templo dederat propter carnem suā, quæ erat templum latentis intus diuinitatis. Vnde Iu-
al. lumen. dæi templum foris videbant, † numen intus habitans non videbant. Ex istis verbis Domini concinnauerũt falsi testes mendacium, quod contra eum dicerent, ex his ipsis vbi commendauit resurrectionē suam futuram, loquens de templo. Dixerũt enim falsi testes aduersus eum, cùm quæreretur ab eis, quòd illum audissent dixisse blasphemias: Audiuimus eum dicentem:
Mat.26.f. Soluam templum hoc, & post triduum resuscitabo illud. Post triduum resuscitabo, audierant: soluam, non audierant, sed audierant, soluite. Vnum verbum mutauerũt & paucas literas, vt falsum testimonium molirentur. Sed cui mutas verbum, ô humana vanitas, ô humana infirmitas? Verbo incōmutabili verbũ mutas? Mutas tu tuum verbum, nunquid mutas Dei ver-
Psal.26. bum? Vnde alio loco dicitur: Et mentita est iniquitas sibi. Quare ergo tibi mētiti sunt inimici tui, ô Domine, cui iubilat omnis terra? In multitudine potētię tuę mentientur tibi inimici tui. Dicunt, soluam: cùm tu dixeris, soluite. Quare te dixerunt dixisse, soluam: & non dixerunt quod tu dixisti, soluite? Vt quasi ipsi se à crimine soluti templi defenderēt sine causa. Christus enim, quia voluit, mortuus est, & tamē vos occidistis. Ecce concedimus vobis, ô mendaces, ipse soluit tem-
Galat.2.d. plum. Dictum est enim ab Apostolo: Qui me dilexit, & tradidit semetipsum pro me. Dictum est de patre:
Rom.8.f. Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Si ergo pater filium tradidit, & filius semetipsum tradidit, Iudas quid fecit? Pater tradendo filium ad mortem pro nobis, bene fecit: Christus tradendo seipsum pro nobis, fecit bene: tradendo
Matth.26.e. Iudas magistrũ pro auaritia sua, fecit malè. Non enim quod nobis præstitum est de passione Christi malitiæ
Ioan.2.d. Iudæ deputabitur. Habet ille mercedē malitiæ, Christus laudem gratię. Prorsus ipse soluerit templum, ipse
Ioan.10.d. soluerit qui dixit: Potestatem habeo ponēdi animam meam, & potestatem habeo iterũ sumendi eam: nemo tollit eam à me, sed ego ipse pono eā à me, & iterũ sumo eam. Ipse soluit templum gratia sua, nō malitia vestra. In multitudine potentiæ tuæ mentientur tibi inimici tui. Ecce mentiuntur, ecce creditur eis, ecce opprimeris, ecce crucifigeris, ecce insultatur tibi, ecce
Mat.27.e. caput agitatur, Si filius Dei es, descende de cruce. Ec-
Ioan.19.f. ce quando vis animam ponis, & lancea latus percute-

A ris, & sacramenta de latere tuo defluunt: deponeris de ligno, inuolueris linteaminibus, poneris in sepulchro, adduntur custodes ne tollāt te discipuli tui: venit hora resurrectionis tuæ, terra concutitur, monumenta Matth.28.a. scinduntur, resurgis occultus, appares manifestus. Vbi sunt ergo illi mendaces? Vbi est falsum testimonium maleuolentiæ? Nónne in multitudine potentiæ tuæ mētientur tibi inimici tui? Da & illos sepulchri custodes, referant quid viderint: accipiant pecuniam, & ipsi mentiantur. Dicant etiam ipsi moniti peruersi à peruersis, dicant à Iudæis corrupti, qui in Christo noluerunt esse integri: dicant, Mentiantur etiam ipsi. Quid dicturi sunt? Dicite, videamus: mentiemini & vos in multitudine potētię Domini. Quid dicturi estis? Cùm Mat.28.b. dormiremus nos, venerunt discipuli eius, & abstulerunt eum de monumento. O verè stultitia dormiens! Aut vigilabas, & prohibere debuisti: aut dormiebas, & quid sit gestum nescisti. Accesserunt & ipsi mendacio
B inimicorum: auctus est & numerus mentientium, vt augeretur merces credentiũ: quia in multitudine potentiæ tuæ mentientur tibi inimici tui. Ergo mentiti sunt, in multitudine potentiæ tuę mentiti sunt. Apparuisti contra mendaces veracibus, & apparuisti eis veracibus quos tu veraces fecisti. Remaneant Iudæi in mendaciis, quia tibi in multitudine potentiæ tuæ mētiti sunt: fiat quod sequitur, Omnis terra adoret te & psallat tibi, psallat nomini tuo altissime.) Paulo antè humillime, modò altissime. Humillime inter manus mentientiũ inimicorũ: altissime super verticē laudātium angelorũ. Omnis terra adoret te & psallat tibi, psallat nomini tuo altissime. Venite & videte opera Dñi.) O gentes, ô vltimæ nationes! relinquite Iudęos mentientes, venite confitentes. Venite & videte opera Domini. Terribilis in consiliis super filios hominum.) Filius hominis & ipse quidem dictus est, & verè filius hominis factus est. Verè filius Dei in forma Philip.2.a.
C Dei: verè filius hominis in forma serui, sed nolite formam istam serui ex aliorum similium conditione pēsare. Terribilis est in consiliis super filios hominum. Machinati sunt filij hominum consilium ad crucifigendum Christum, crucifixus excęcauit crucifigētes. Quid ergo fecistis filij hominum machinando acuta consilia aduersus Dominum vestrum, in quo latebat maiestas, & apparebat infirmitas? Vos machinati estis consilia perdendi, ille excæcandi & saluandi: excęcandi superbos, saluādi humiles. Ad hoc autem superbos istos excæcandi, vt cæcati humiliarentur: humiliati confiterentur, confessi illuminarentur. Terribilis in Rom.11.d. cōsiliis super filios hominum. Verè terribilis: ecce cæcitas ex parte Israël facta est. Ecce Iudæi ex quibus natus est Christus, foris sunt: ecce gentes quæ contra Iudæam erant, in Christo intus sunt. Terribilis in consiliis super filios hominum. Propterea quid fecit terrore consilij sui? Conuertit mare in aridam. Hoc enim
D sequitur, Qui conuertit mare in aridam.) Mare erat mundus amarus salsitate, turbulentus tempestate, sæuiens fluctibus persecutionum, mare erat. Certè in aridam conuersum est mare: modò sitit aquam dulcē mundus, † quia salsa plenus erat. Quis hoc fecit? Qui al. qui. conuertit mare in aridam. Iam anima gentium omnium quid dicit? Anima mea velut terra sine aqua tibi. Qui conuertit mare in aridam. In flumine per- Psal.142. transibunt pede.) Illi ipsi qui conuersi sunt in aridam, cùm essent antea amari, in flumine pede pertransibunt. Quid est flumen? Flumen est omnis mortalitas seculi. * Vide flumen; alia veniunt & transeunt, alia al. Videte. transitura succedunt. Nónne sic fit in aqua fluminis, quæ de terra nascitur & manat? Omnis qui natus est, cedat oportet nascituro: & omnis iste ordo rerum labentium, fluuius quidam est. In istum fluuium non se mittat cupida anima, non se mittat, stet. Et quomodò

transiet delectationes rerum periturarum? Credat in Christum, & facilè pertransibit pede: trāsibit illo duce, pede transibit. Quid est, pede transire? Facilè transire. Non quærat equum vt transeat, non erigatur superbia ad transeundum flumen: humilis transeat, & tutiùs transit. In flumine pertransibunt pede: Ibi iocundabimur in ipso.) In bonis operibus iocundare. O Iudæi, de vestris operibus gloriamini: deponite superbiam gloriandi de vobis, sumite gratiam iocundandi in Christo. Ibi enim iocundabimur, sed non in nobis: ibi iocūdabimur in ipso. Quādo iocūdabimur? Cùm flumē transierimus pede. Vita æterna promittitur, resurrectio promittitur, ibi caro nostra iam non erit flumē. Flumen enim modò est, quādo mortalitas est. Videte si stat aliqua ætas. Pueri crescere volunt: & nesciunt quod spatium vitæ suæ annis succedentibus minuitur. Non enim adduntur anni, sed subtrahuntur crescentibus: sicut aqua fluminis prorsus accedit, sed à fonte recedit: & volunt crescere pueri vt careant dominatu maiorum. Ecce crescunt, agitur citò, perueniunt ad iuuentutem. Qui excesserunt pueritiā, si possunt teneant iuuētutem. Transit & ipsa, senectus succedit: vel senectus æterna succedat, vel senectus æterna sit. Morte aufertur, ergo fluuius est carnis nascētis. In hunc fluuium mortalitatis nemo se mortalium rerum cōcupiscētia subuertat, ne rapiatur: facilè trāsit qui humiliter, id est, pede transit, duce illo qui prior transiit, qui de torrente in via vsque ad mortem bibit, Psal. 109. propterea exaltauit caput. Transeuntes ergo pede fluuium istum, id est, facilè trāseuntes mortalitatem istā fluentem: ibi iocundabimur in ipso. Modò autem in quo, nisi vel in ipso, vel in spe ipsius? Et si enim iocundamur modò, in spe iocundamur, tunc autem in ipso 1. Cor. 13. d. iocundabimur. Et modò in ipso, sed per spem: tūc autē facie ad faciem, ibi iocundabimur in ipso. In quo?

Qui dominatur in virtute sua in æternum.) Nam nos quantam virtutem habemus? Nunquid ęternam? Gen. 3. b. Si æterna esset virtus nostra, non lapsi essemus, non cecidissemus in peccatum, non meruissemus mortalitatem pœnalem. Ille voluntate suscepit, quò nos meritum nostrum deiecit. Qui dominatur in virtute sua in æternum, eius participes efficiamur, in cuius virtute nos erimus fortes, ille autem in sua. Nos illuminati, ille lumen illuminās: nos auersi ab illo cōtenebramur, ille auerti à se non potest. Calore ipsius accendimur, vnde recedentes frigueramus; accedentes rursum accendimur. Ergo dicamus ei vt custodiat nos in virtute sua, quia in ipso iocundabimur qui dominatur in virtute sua in æternum. Sed non hoc solis Iudæis præstirit credentibus, quia multum se extulerunt Iudæi de virtute sua præsumentes: postea cognouerūt in cuius virtute fuerūt salubriter fortes, & quidam eorum crediderunt, sed non sufficit Christo. Multū est quod dedit, magnum pretiū dedit: non pro solis Iudæis debuit valere quod dedit. Oculi eius super gentes respiciunt.) Ergo oculi eius super gentes respiciunt. Et quid facimus? Murmurabunt Iudæi, dicturi sunt Iudæi: quod nobis, hoc & illis. Nobis Euangelium, illis Euangelium: nobis gratiam resurrectionis, & illis gratiam resurrectionis: nihil nobis prodest quòd nos legē accepimus, & in iustificationibus legis viximus, & tenuimus præcepta patrū? Nihil valebit, hoc illis quod nobis. Non litigent, non contendant. Qui amaricāt, nō exaltētur in semetipsis.) O caro misera & tabescēs, nónne peccatrix es? Quid clamat lingua tua? Attendatur conscientia. Omnes enim peccauerunt, & egēt Rom. 3. c. gloria Dei. Agnosce te infirmitas humana. Accepisti legem, vt & præuaricatrix legis esses: nō enim tenuisti & implesti quod accepisti. Accessit tibi ex lege nō iustificatio quam lex iubet, sed præuaricatio quam tu Rom. 5. d. fecisti. Si ergo abundauit peccatum, quid inuides su-

A perabundāti gratiæ? Noli amaricare, quia qui amaricant, non exaltentur. Quasi maledixisse videtur, qui amaricant, non exaltentur: imò exaltentur, sed non in seipsis. Humilientur in seipsis, exaltentur in Christo. Qui enim se humiliat, exaltabitur: & qui se exaltat, Matt. 23. b. humiliabitur. Qui amaricant, nō exaltentur in semetipsis. Benedicite gentes Deum nostrum.) Ecce repulsi sunt qui amaricant, reddita est illis ratio: aliqui conuersi sunt, aliqui superbi remanserunt. Non vos terreant qui gratiam Euangelicam inuident gētibus, iam venit semen Abrahę in quo benedicentur omnes Gen. 12. a. gentes. Benedicite eum in quo benedicimini, Benedicite gentes Deum nostrum: Et audite vocē laudis eius.) Ne vosipsos laudetis, sed ipsum laudetis. Quæ est vox laudis eius? Quia gratia ipsius sumus, quicquid boni sumus. Qui posuit animam meam in vitam.) Ecce vox laudis eius: Qui posuit animam meam in vitam. Ergo in morte erat. In morte erat, quia in te erat.
B Inde est quòd nō debuistis exaltari in vobisipsis. Ecce in morte erat, in te. Vbi erit in vita, nisi in illo qui dixit: Ego sum via, veritas & vita? Quomodo quibusdā Ioan. 14. a. credentibus ait Apostolus: Fuistis aliquando tenebrę, Ephes. 5. b. nunc autem lux in Domino. Tenebræ ergo in vobis, lux in Domino: sic mors in vobis, vita in Dño. Qui posuit animam meam in vitam. Ecce posuit animā nostram in vitā, quia credimus in eū qui in vitam posuit animam nostrā. Sed quid deinde opus est, nisi vt perseueremus vsque in finem? Et hoc quis dabit, nisi de quo consequenter dictum est: Et non dedit in motū pedes meos.) Ipse posuit animā meam in vitā, ipse regit & pedes ne nutēt, ne moueantur, & dentur in motum: & ipse nos faciet viuere, ipse perseuerare vsq; in Mat. 10. c. finem, vt in æternum viuamus. Et non dedit in motū & 24. b. pedes meos. Quare hoc dixisti, & nō dedit in motum pedes meos? Quid enim passus es, aut quid pati potuisti vt mouerentur pedes tui? Quid? Audi quæ sequan-
C tur. Quare dixi, non dedit in motū pedes meos? Quia multa passi sumus, de quibus mouerētur de via pedes nostri, nisi ipse regeret eos, & in motum non daret. Quæ sunt ista? Quoniam probasti nos Deus, ignisti nos sicut ignitur argentum.) Non ignisti sicut fœnū, sed sicut argentum: adhibendo nobis ignem, non in cinerem conuertisti, sed sordes abluisti. Ignisti nos sicut ignitur argentum. Et vide quomodo sęuit Deus in illos, quorum animam posuit in vitam. Induxisti nos in muscipulam: non vt capti moreremur, sed vnde liberati experiremur. Posuisti tribulationes in dorso nostro.) Erecti enim malè, superbi eramus: malè erecti curuati sumus, vt curuati bene erigeremur. Posuisti tribulationes in dorso nostro. Imposuisti homines super capita nostra.) Hæc omnia passa est Ecclesia variis & diuersis persecutionibus: passa est hoc & singillatim, & modò patitur etiam. Non enim quisquam est, qui se in hac vita ab his tentationibus possit
D dicere immunem. Ergo imponuntur & homines super capita nostra: toleramus quos nolumus, patimur superiores aliquando quos nouimus peiores. Peccata autem si desint, bene superior est homo: quanto autē plura assunt, tanto est inferior. Et bonum est vt consideremus nos peccatores esse, & sic toleremus impositos super capita nostra: vt & nos Deo confiteamur, quia digna patimur. Quid enim indignè pateris, quod facit qui iustus est? Posuisti tribulationes in dorso nostro, imposuisti homines super capita nostra. Sæuire videtur Deus, cùm ista facit: ne metuas, quoniam pater est, nūquam sic sæuit vt perdat. Quando malè viuis, si parcit, plus irascitur. Omnino istæ tribulationes flagella sunt corrigentis, ne sit sentētia punientis. Posuisti tribulationes in dorso nostro, imposuisti homines super capita nostra. Transiuimus per ignem & aquam.) Ignis & aqua, vtrunque periculosum est.

In hac

In hac vita certè videtur aqua ignem extinguere, & A ignis videtur aquam siccare. Ita & ipsæ tentationes sunt, quibus abundat hæc vita. Ignis vrit, aqua corrũpit: vtrunque metuendum, & vstio tribulationis, & aqua corruptionis. Quando sunt res angustæ quæ infelicitates dicuntur in hoc mundo, quasi ignis est: quando sunt res prosperæ, & abundãtia seculi circumfluit, quasi aqua est. Vide ne te ignis exurat, ne aqua corrũpat. Firmus esto aduersus ignem, coqui te oportet, tanquam vas fictum mitteris in caminum ignis, vt firmetur quod formatum est. Vas ergo quod in igne formatum est, aquam non timet: vas autem si solidatum igne non fuerit, tanquam lutum aqua soluetur. Noli festinare ad aquam: per ignem transi ad aquã, vt transeas & aquam. Propterea & in sacramentis & in catechizando & in exorcizando adhibetur prius ignis. Nã vnde plerunque immundi spiritus clamant, ardeo, si ille ignis non est? Post ignem autem exorcismi veni- B tur ad baptismum: vt ab igne ad aquã, ab aquã ad refrigerium. Quod autem in sacramẽtis aqua baptismi, hoc in tentationibus huius seculi, angustia timoris. Accedit prima vice ignis, postea ablato timore metuendum est, ne felicitas corrumpat mundana. Cum autem te ignis crepare non †sufficerit, & in aquã non mersers, sed enataueris: per disciplinam transis ad requiem, & transiens per ignem & aquam educeris in refrigerium. Quarum enim rerum signa sunt in sacramentis, ipsæ res sunt in illa perfectione vitæ æternæ. Iam cùm transierimus ad illud refrigeriũ, fratres charissimi, nullum ibi timebimus inimicum, nullum tẽtatorem, nullum inuidum, nullum ignem, nullam aquam: perpetuum ibi refrigerium erit. Refrigerium propter quietem dicitur. Nam si dicas calor est, verũ est: si dicas refrigeriũ, verum est. Si enim refrigerium malè accipias, quasi torpescimus ibi. Non autem torpescimus ibi, sed requiescimus: nec quia calor dicitur, C æstuabimus ibi, sed feruebimus spiritu. Attẽde ipsum calorem in alio Psalmo: Nec est qui se abscõdat à calore eius. Quid dicit & Apostolus? Spiritu feruentes. Ergo transiuimus per ignem & aquam. Et eduxisti nos ad refrigerium.) Attende quia non tantum de refrigerio, sed nec de ipso igne optabili tacuit. Introibo in domum tuam in holocaustis. Quid est holocaustũ? Totum incensum, sed igne diuino. Holocaustũ enim dicitur sacrificium, cùm totum accenditur. Aliæ sunt partes sacrificiorum, aliud holocaustum. Quando totum ardet, & totum consumitur igne diuino, holocaustum dicitur: quando pars, sacrificium. Omne quidem holocaustum sacrificium: sed non omne sacrificium holocaustum. Holocausta enim promittit, (corpus Christi loquitur, vnitas Christi loquitur) Introibo in domum tuam in holocaustis. Totum enim meũ consumat ignis tuus, nihil mei remaneat mihi, totum sit tibi. Hoc autem erit in resurrectione† mortuorum, quando & corruptibile hoc induerit incorruptionẽ, D & mortale hoc induerit immortalitatem: tunc fiet quod scriptum est, Absorpta est mors in victoriã. Victoria quasi ignis diuinus est: cùm absorbet & mortẽ nostram, holocaustum est. Non remanet mortale aliquid in carne, non remanet culpabile aliquid in spiritu: totum ex mortali vita consumetur, vt in æterna vita consummetur, vt à morte seruemur in vitam. Erũt ergo illa holocausta. Et quid erit in holocaustis? Reddam tibi vota mea quæ distinxerunt labia mea.) Quę est distinctio in votis? Hæc est distinctio, vt te accuses, illum laudes: te intelligas creaturam, illum creatorẽ: te tenebras, illum illuminatorem, cui dicas: Tu illuminabis lucernam meam Domine, Deus meus illuminabis tenebras meas. Nam quando dixeris, ô anima, quia ex te tibi lucet, non distingues. Si non distingues, non reddes vota distincta. Redde vota distincta, confitere te mutabilem, illum incommutabilem: cõfitere te sine illo nihil esse, ipsum autem sine te perfectum esse: te indigere illo, illum autem tui non indigere. Clama ad illum: Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non indiges. Iam eo quòd te in holocaustum assumit Deus, nõ ille crescit, non ille augetur, non ille ditior, non ille instructior fit: tibi est melius quicquid de te pro te facit, non ei qui facit. Hæc si discernas, reddis vota Deo tuo, quæ distinxerunt labia tua. Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea. Et locutum est os meum in tribulatione mea.) Quàm dulcis est sæpe tribulatio, quàm necessaria est tibi. Quid ibi locutũ est os ipsius in tribulatione sua? Holocausta medullata offeram tibi.) Quid est medullata? Intus teneam charitatem tuam: nõ erit in superficie, in medullis meis erit quod diligo te. Nihil enim interius medullis nostris. Interiora ossa sunt carne, medullæ interiores sunt ipsis ossibus. Quisquis ergo in superficie colit Deum, magis placere vult hominibus. Aliud autem intus sentiens, non offert holocausta medullarum: cuius autem medullam inspicit, ipsum totũ accepit. Holocausta medullata offeram tibi: Cum incenso & arietibus.) Arietes sunt duces Ecclesiæ. Totum corpus Christi loquitur, hoc est quod offert Deo incensum. Quid est oratio cum incenso & arietibus? Maximè arietes orãt pro gregibus. Offeram tibi boues cum hircis.) Boues inuenimus triturantes, & ipsi offeruntur Deo. Apostolus de annunciatoribus Euangelij dixit intelligendum, quod scriptum est: Boui trituranti os non infrenabis. Nunquid de bobus pertinet ad Deum? Ergo magni illi arietes, magni boues. Quid reliqui qui fortè conscij sunt aliquorum peccatorum, qui fortè in ipso itinere lapsi sunt, & sauciati per pœnitentiam sanantur? Nunquid & ipsi remanebunt, & ad holocausta non pertinebũt? Ne ipsi timeant, addidit & hircos. Holocausta, inquit, medullata offeram tibi, cum incenso & arietibus: offeram tibi boues cum hircis. Adiunctione ipsa saluantur hirci: per se non possunt accipi adiuncti bobus accipiuntur. Talibus enim dictum est: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt & ipsi recipiant vos in æterna tabernacula. Ergo illi hirci non erunt à sinistris, quia fecerunt sibi amicos de mammona iniquitatis. Qui autem hirci ad sinistram? Quibus dicetur: Esuriui, & non dedistis mihi manducare: non qui peccata sua eleemosynis redemerunt. Venite audite, & narrabo omnes qui timetis Deum.) Veniamus, audiamus quid narraturus est. Venite audite, & narrabo. Sed quid? Venite audite, & narrabo omnes qui timetis Deum. Si Deum non timetis, non narrabo. Non est quibus narretur, vbi Dei timor non est. Dei timor aperiat aures: vt sit quod intret, & quà intret quod narraturus sum. Sed quid est narraturus? Quanta fecit animæ meæ.) Ecce narrare vult. Sed quid est narraturus? An fortè quantum pateat terra, quantum distendatur cælum, & quot sint sidera, & quæ sint vices solis & lunæ? Ista creatura peragit ordinem suum: qui multum eam curiose quæsierunt, eius creatorem ignorauerunt. Illud audite, illud accipite, ô qui timetis Deũ, quanta fecit animæ meæ. Si vultis, & vestra est. Quanta fecit animæ meæ?

Ad ipsum ore meo clamaui.) Et hoc ipsum factum dicit animæ suæ: vt ad ipsum ore suo clamaret, factum esse dicit animæ suæ. Ecce fratres gentes eramus, etsi non in nobis, in parentibus nostris. Et quid dicit Apostolus? Scitis quando gentes eratis, ad simulachra sine voce quomodo ascendebatis inducti. Dicat nunc Ecclesia quãta fecit animæ meæ, ad ipsum ore meo clamaui. †Olim ad lapidem clamabam, ad lignum surdũ clamabã, simulacris surdis mutis loquebar: iam imago Dei conuersa est ad creatorem suũ. Qui dicebam ligno,

Marginal notes: al. fecerit. — Psal. 18. — Rom. 12. c. — al. iustorũ. — 1. Cor. 15. g. — Psal. 17. — Psal. 15. — 1. Cor. 9. b. — Luca 16. c. — Mat. 25. c. — 1. Cor. 12. a. — al. Homo. — Hier. 2. b.

ligno, pater meus es tu: & lapidi, tu me genuisti: modò A
Matth.6.b. dico, Pater noster, qui es in cælis. Ad ipsum ore meo
1.Pet.1.c. clamaui. Ore meo iam, non ore alieno. Quando clamabam ad lapides in vana conuersatione paternæ traditionis, ore alieno clamabam: quando clamaui ad Dominum, quod ipse donauit, quod ipse inspirauit, ad ipsum ore meo clamaui. Et exaltaui sub lingua mea.) Quid est, clamaui ore meo, & exaltaui sub lingua mea? Ipsum publicè prædicaui, ipsum in secreto confessus sum: parum est Deum exaltare lingua, sed & sub lingua, vt quod certus loqueris, hoc tacitus cogites. Ad ipsum ore meo clamaui, & exaltaui sub lingua mea. Vide quàm vult in secreto esse integer, qui in secreto affert holocausta medullata. Hoc agite fratres, hoc imitamini, vt dicatis: Venite, audite quanta fecit animæ meæ. Omnia enim quæ enarrat, ipsius gratia fiunt in anima nostra. Videte & alia quæ dicat,

Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus.) Considerate modò fratres, quàm facilè, quàm quotidie homines erubescentes in hominibus iniquitates accusant! Male fecit, perditè fecit, sceleratus homo est. hoc fortè propter homines dicit. Vide
al. concupiscis. si non in corde tuo † conspicis iniquitatem, ne fortè quod reprehendis in altero, cogites facere: & ideo in illum clames, non quia fecit, sed quia inuectus est. Redi ad te, intus esto tibi iudex. Ecce in cubiculo tuo absconditò, in ipsa vena intima cordis tui vbi tu solus es, & ille qui videt, illic tibi displiceat iniquitas, vt placeas Deo. Noli illam respicere, id est, noli illam diligere: sed potius despice, id est, contemne, & auertere ab ea. Quicquid lætum promiserit, vt illiceat ad peccandum, quicquid triste minata fuerit, vt impellat ad malefaciendum, totum nihil est, totum trãsit: despici dignum est vt calcetur, non cõspici vt acceptetur. Suggerit enim aliquando per cogitationes, vel per verba
1.Cor.15.e. colloquentium malorum. Corrumpunt enim mores bonos colloquia mala: tu noli ea respicere. Sed parum est in vultu, parum est in lingua, in corde noli respicere: id est, noli diligere, noli acceptare. Nam respectum pro dilectione poni quotidianũ est: primò quia de Deo dicimus, respexit me. Quid est, respexit me? Antè enim te non videbat? Aut rursum attendebat, & precibus tuis commonitus est, vt in te oculos mitteret? Videbat te & antè: sed respexit me, dicis, dilexit me. Et homini qui te videt, & rogas eum, dicis vt misereatur tui, respice me. Videt te, & dicis, respice me. Quid est, respice me? Dilige, attende, miserere mei. Ergo non ideo dixit, iniquitatem si aspexi in corde meo, quia omnino nulla iniquitas suggeritur cordi humano. Ibi suggeritur, nõ cessat suggestio, sed non fiat respectio. Si enim respicis iniquitatem, retrò aspicis: & incurris sententiã Domini dicentis in Euan-
Luca 9.g. gelio: Nemo ponens manum super aratrum, & respiciens retrò, aptus est regno Dei. Quid ergo debeo fa-
Phil.3.c. cere? Quod ait Apostolus: Quę retrò oblitus, in ea quę ante sunt extẽtus. Retrò enim nostra omnia quæ trãsierunt iniqua sunt. Nemo ex bono venit ad Christũ:
Rom.3.c. omnes peccatores fuerunt: omnes peccauerunt, sed credendo iustificantur. Perfecta iustitia non erit, nisi in illa vita: tamen ad profectũ, & mores bonos ab ipso inspirantur, ab ipso donãtur. Noli ergo tua merita cõputare, noli. Etsi suggerit iniquitas, noli consentire. Quid enim ait? Iniquitatem si cõspexi in corde meo, non exaudiet Dominus. Propterea exaudiuit me Deus.) Quia iniquitatem non cõspexi in corde meo. Et intendit voci orationis meæ. Benedictus Deus, qui non amouit deprecationem meam, & misericordiam suam à me.) Tenet sensum ab eo loco, vbi ait: Venite audite, & narrabo vobis omnes qui timetis Deũ, quãta fecit animæ meæ: & dixit quæ audistis, & ad finem ita conclusit: Benedictus Deus qui non amouit deprecationem meam & misericordiam suam à me. Sic enim peruenit ad resurrectionem iste qui loquitur, vbi iã & nos spe sumus, imò & nos sumus. Etenim nostra vox ista est. Quãdiu ergo hic sumus hoc rogemus Deum, vt non à nobis amoueat deprecationem nostram, & misericordiam suam: id est, vt perseueranter oremus, & perseueranter misereatur. Multi enim languescunt in orando, & in nouitate suæ conuersionis feruenter orant, postea languide, postea frigidè, postea negligenter. Quasi securi fiunt: vigilat hostis: dormis tu. Ipse Dominus præcepit in Euangelio: Quia oportet semper orare, & non deficere. Et dat similitudinẽ de illo iniquo iudice, qui nec Deum timebat, nec hominem reuerebatur, quẽ interpellabat illa vidua quotidie vt audiret eam: & cessit tædio, qui non flectebatur misericordia; & ait sibi iudex nequam: Si nec Deũ timeo, nec homines reuereor, vel propter tædiũ quod mihi quotidie facit hæc vidua, audiam causam eius, Luca 18.a. & vindicabo eam. Et ait Dominus: Si iudex nequam B hoc fecit, pater vester non vindicabit electos suos qui ad eum clamant die ac nocte? Ita dico vobis, faciet iudicium eorum citò. Ergo non deficiamus in oratione. Ille quod concessurus est, & si differt, non aufert. Securi de pollicitatione ipsius non deficiamus orando, & hoc ex beneficio ipsius est. Propterea dixit: Benedictus Deus meus, qui nõ amouit deprecationem meã, & misericordiam suam à me. Cùm videris non à te amotam deprecationem tuam, securus esto, quia non est à te amota misericordia eius.

IN PSALMVM LXVI. ENARRATIO.

MEMINIT charitas vestra de duobus Psalmis, qui iam tractati sunt, exhortatos nos fuisse animam nostram vt benediceret Dominum, & pro cãtu dixisse: Benedic anima mea Dominum. Si ergo hortati sumus in illis Psalmis animam nostram vt beneC diceret Dominũ: in hoc Psalmo rectè dicitur: Deus misereatur nostri, & benedicat nos.) Benedicat anima Psal.102. nostra Dominum, & Deus benedicat nos. Cùm benedicit nos Deus, nos crescimus: & cùm nos benedicimus Dominum, crescimus: vtrunque nobis prodest. Non augetur ille benedictione nostra, nec minuitur maledictione nostra. Qui malè dicit Domino, ipse minuitur: qui bene dicit Dominũ, ipse augetur. Prior est in nobis benedictio Domini, & consequens est, vt & nos benedicamus Dominum. Illa pluuia, iste fructus est. Ergo redditur tanquam fructus agricolę Deo, compluenti nos & colenti. Cantemus ista deuotione non sterili, non inani voce, sed vero corde. Apertissimè enim Deus pater dictus est agricola. Apostolus dicit: Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis. In rebus 1.Cor.3.b. huius mundi visibilibus, vitis non est ædificium, & ædificium non est vinea: nos autem vinea Domini sumus, quia colit nos ad fructũ. Ædificium Dei sumus, D quia qui colit nos, habitat in nobis. Et quid ait idem Apostolus? Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dedit. Ergo neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Ille ergo incrementum dat. Nunquid fortè isti sunt agricolæ? Agricola enim dicitur qui plantat, qui rigat. Dixit autem Apostolus: Ego plantaui, Apollo rigauit. Quærimus vnde ipse hoc fecerit? Respondet Apostolus: Non ego autem, sed gratia Dei mecum. Ergo 1.Cor.15.b. quocunque te verteris, siue per angelos, Deum inuenies agricolam tuum: siue per prophetas, ipse est agricola tuus: siue per apostolos, eundem ipsum agnosce agricolam tuum. Quid ergo nos? Fortasse operarij sumus agricolæ illius, & hoc ipsum ab ipso impartitis viribus, & ab ipso donata gratia. Ipse ergo & colit & incrementum dat. Agricola autem homo vineam colit hactenus,

hactenus, vt aret, putet, adhibeat cætera quæ perti- A nent ad agricolarum diligentiam: pluere vineæ suæ non potest. Quod si fortè irrigare potest, de cuius potest? Ipse ducit quidem irriguum, sed Deus implet fontem. Postremò in vinea sua incrementum dare sarmentis non potest, formare fructus non potest, modificare semina non potest, tempora gignendi téperare non potest. Deus autem qui omnia potest, agricola noster est, securi sumus. Fortè ait aliquis: Tu dicis agricolam nostrum esse Deum: imò ego apostolos agricolas dico esse, qui dixerunt: Ego plantaui, Apollo rigauit. Si ego dico, nemo credat: si Christus dicit, Væ qui non credit. Quid ergo Dominus Chri-
Ioan.15.a. stus ait? Ego sum vitis, vos sarmenta, pater meus agricola. Sitiat ergo terra, & edat voces sitis suæ: quo-
Psal.124. niam scriptum est: Anima mea sicut terra sine aqua tibi. Dicat ergo terra nostra, nos ipsi, pluuiam Dei desiderans, Deus misereatur nostri, & benedicat nos: B

Illuminet vultum suum super nos.) Quæsiturus eras fortasse quid est, benedicat nos. Multis modis se volunt homines benedici à Deo. Alius benedici se vult, vt habeat plenam domum necessariis rebus huic vitæ: alius benedici se cupit, vt obtineat salutem corporis sine labe: alius benedici se vult, si fortè ęgrotat vt reparet sanitatem: alius desiderans filios, & fortè contristatus quòd non nascantur, benedici se vult vt habeat posteritatem. Et quis enumeret diuersa vota hominum, se à Domino Deo benedici cupientium? Quis autem nostrum dicturus est non esse illam Dei benedictionem: si vel agricultura ei fructum ferat, vel domus cuiusque abundet copia rerum temporalium, vel ipsa corporis salus, aut teneatur ne amittatur, aut amissa reparetur? Fœcunditas etiam feminarum, & casta vota filios desiderantium, ad quem pertinent nisi ad Dominum Deum? Qui enim creauit omnia quando non erant, ipse prolis successu facit C permanere quod condidit. Facit hæc Deus, donat hęc Deus. Parum est nobis dicere, facit hæc Deus, donat hæc Deus: sed solus hæc facit, solus donat. Quid si enim facit hæc Deus, sed facit hæc & aliquis non Deus? Facit hæc Deus, & solus facit. Et sine causa ista petuntur, vel ab hominibus, vel à dæmonibus, & quæcunque bona accipiunt inimici Dei, ab illo accipiunt: & cùm ab aliis petunt & accipiunt, nescientes ab illo accipiunt. Quomodo cùm puniuntur, & putant se ab aliis puniri, nescientes ab illo puniuntur: sic & cùm vegetantur, implentur, saluantur, liberantur, & si hoc nescientes, vel hominibus vel dæmonibus vel angelis tribuunt, non habent nisi ab illo penes quem potestas est omnium. Ad hoc diximus hæc fratres, vt quisquis etiam ista terrena fortè, vel propter supplementa necessitatis, vel propter aliquam infirmitatem desiderat, non nisi ab illo desideret, qui est fons omnium bonorum & creator & recreator vniuersorum. Sed alia sunt dona quæ dat Deus & ini- D micis suis, alia quæ non seruat nisi amicis suis. Quæ sunt dona quæ dat inimicis suis? Ea quæ numeraui. Non enim soli boni plenas habent domos rebus necessariis, aut soli boni vel salui facti sunt, vel ab ægritudine conualescunt, aut soli boni filios habent, soli boni pecuniam, soli boni cætera apta huic vitę temporali atque transeunti: habent hæc & mali, & aliquando desunt bonis: sed desunt & malis, & plerunque istis magis quàm illis: aliquando illis quàm istis potius abundant. Permixta ista temporalia Deus esse voluit, quia si bonis solis ea daret, putarent & mali propter hæc colendum Deum. Rursus si ea solis malis daret, timerent boni infirmi conuerti, ne ista illis fortè deessent. Est enim adhuc anima infirma minus capax regni Dei, nutrire illam debet Deus agricola noster. Nam & quæ arbor iam tempestates robore sustinet, cùm de terra nasceretur, herba erat. Nouit ergo ille agricola non solùm robustas arbores putare atque purgare: sed etiam teneras in recenti ortu sepire. Propter ea dilectissimi, vt dicere cœperam, si solis bonis darentur ista, omnes propter hæc accipienda vellent conuerti ad Deum. Rursus si solis malis darentur, timerent infirmi, ne cum conuerterentur, amitterent quod soli mali haberent. Permixtè data sunt & bonis & malis. Rursus si solis bonis auferrentur, idem ille timor esset infirmorum, nec conuerterentur ad Deum. Rursus si solis malis auferrentur, ipsa sola pœna putaretur qua mali plectuntur. Quòd ergo dat ea bonis, consolatur itinerantes: quòd dat ea & malis, admonet bonos vt alia desiderent, quæ non habent cum malis communia. Rursus bonis aufert ea quando vult, vt interrogent se de suis viribus: & inueniant se, qui fortè latebant se, vtrum iam possint dice-
re: Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino Iob 1.d.
placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictū. Benedixit enim & illa anima Dominum, & reddidit fructus compluta sagina benedictionis: Dominus dedit, Dominus abstulit. Subtraxit data, sed non subtraxit datorem. Anima benedicta omnis simplex, non hærens terrenis rebus, nec visco implicatis pennis iacens, sed exerto nitore virtutem in geminis alis geminæ dilectionis exultat in auras liberas: & videt sibi subtractum esse quod calcabat, non vbi incumbebat, & dicit secura: Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. Dedit & abstulit. Manet qui dedit, & abstulit quod dedit: sit ergo nomen eius benedictum. Ad hoc ergo ista auferuntur bonis. Sed ne quis fortè infirmius diceret: Quando ego esse possem tantæ virtutis, sicut sanctus Iob? Robur miraris arboris quæ modò nata est? Hæc magna quam modò miraris, sub cuius ramis & vmbra refrigeraris, virga fuit. Sed times ne tibi auferantur hæc, cùm talis fueris, attende quia auferuntur & malis. Quid te ergo differs à conuersione? Quod bonus times amittere, fortè amissurus malus es. Si bonus ea perdideris, adest consolator qui abstulit. Arca exinanita est auro, cor plenum est fide. Foris pauper es, sed intus diues es. Diuitias tecum portas, quas non amitteres, etiamsi de naufragio nudus exires. Quod ergo fortè perditurus es malus, cur non bonum te inueniat damnum, quandoquidem vides & malos pati damnum? Sed maiore illi damno feriuntur. Inanis est domus, inanior conscientia est. Quisquis malus ista perdiderit, non habet foris quod teneat, non habet intus vbi requiescat. Fugit hæc vbi damnum passus est, vbi se ab oculis hominum de diuitiarum ostentatione iactabat. Iam se in oculis hominum iactare non potest, ad se intrò non
redit, quia nihil habet. Non est imitatus formicam, Prou.6.a.
non sibi collegit grana, cùm æstas esset. Quid dixi, & 30.d.
cùm ęstas esset? Cùm esset vitæ tranquillitas, cùm esset seculi huius erga illum prosperitas, quando ei vacabat, quādo felix vocabatur ab omnibus: æstas ipsius erat. Imitaretur formicam, si audiret verba Dei, colligeret grana, & intus reconderet. Venerat tentatio tribulationis, superuenerat hyems torporis, tempestas timoris, frigus tristitię, siue damnum esset, siue salutis periculum, siue aliqua orbitas suorum, siue aliqua exhonoratio & humiliatio: hyems erat. Redit formica ad id quod æstate collegit: & intus in secreto suo vbi nemo videt, æstiuis laboribus recreatur. Quādo sibi ista colligebat ęstate, videbant omnes: cum his pascitur hyeme, nullus videt. Quid est hoc? Vide formicam Dei. Surgit quotidie, currit ad Ecclesiam Dei, orat, audit lectionem, hymnum cantat, ruminat quod audiuit, apud se cogitat, recondit intus grana collecta de area. Hæc ipsa quæ modò dicuntur qui prudenter audiunt,

audiunt, hoc agunt, & ab omnibus videntur procede- A re ad Ecclesiam, redire de Ecclesia, audire sermonem, audire lectionem, inuenire librum, aperire & legere: omnia ista videntur cùm fiunt. Formica illa est conterens iter, portans & recondens in conspectu cernentium. Venit hyems aliquando, cui enim nõ venit? Accidit damnum, accidit orbitas. Cæteri miserantur fortè vt miserum, qui non norunt quid intus habeat formica quod comedat; & dicunt: Miser ille cui hoc accidit, aut ille cui hoc accidit. Quid illi credis animi esse? quomodo confectus est? Metitur ex se, compatitur ex viribus suis, & ideo fallitur: quia mensuram qua se metitur, vult afferre ad eum quem non nouit. Vides illum passum damnum, aut humiliatum, aut orbitate percussum. Quid credis? Iste aliquid mali fecit, vt hoc illi contingeret. Tale cor habeant, aut talem animum inimici mei. Ignoras ô homo, verè tu tibi inimicus es, qui per æstatẽ tibi non colligis quod iste collegit. Modò intus formica comedit labores ęstatis: sed eam col- B ligentem videre poteras, manducãtem videre nõ potes. Ista fratres, quantum Dominus dedit, quantum suggerere & imbuere dignatus est infirmitatẽ & humilitatem nostram, quantũ capimus pro modulo nostro, diximus quare det Deus omnia ista permixta, & bonis & malis, & quare auferat & bonis & malis. Dedit tibi, non extollaris: abstulit tibi, non frangaris. Times ne auferat, potest auferre & malo. Melius ergo bonus quod Dei est amittis, sed Deum tenes. Sic ergo & ille malus, ipsum hortamur. Passurus es damnum. Quis non passurus est orbitatem? Aliquis casus irruet, aliqua calamitas de transuerso, vndecunq; plenus est mundus, exempla non cessant. Loquor tibi in æstate, grana quæ colligas non desunt. Attende ad formicam ô piger, collige æstate cùm potes: hyems colligere te non sinet, sed mãducare sinet quod collegeris. Quàm multi enim tribulationem ita patiuntur, vt nõ eis vacet, nec legere aliquid, nec audire aliquid, nec fortè C admittuntur ad eos qui eos cõsolentur. Remansit formica in cauerna, videat si collegit æstate aliquid quò se auocet hyeme. Sed modò quia benedicet nos Deus. Quare benedicet nos? Quam benedictionẽ petit hęc vox? Vt benedicat nos Deus benedictione quã seruat amicis suis, quam solis bonis dat. Ne pro magno appetas quod & mali accipiunt: quia bonus Deus facit illa, qui solẽ suum facit oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Quid ergo præcipuè bonis? quid præcipuè iustis? Illuminet vultum suũ super nos. Solis huius vultum illuminas super bonos & malos, vultum tuũ illumina super nos. Vidẽt istam

Matt.5.a. lucẽ cum pecoribus & boni & mali. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Illuminet vultum suum super nos. Geminus intellectus est, vterque dicendus est: Illumina, inquit, vultum tuũ super nos, ostende nobis vultum tuum. Non enim aliquando illuminat vultum suũ Deus, quasi aliquando fuerit D sine lumine: sed illuminat super nos, vt quod nos latebat, aperiatur nobis, & quod erat, sed nobis absconditũ erat, reueletur super nos, hoc est illuminetur. Aut certè imaginem tuam illumina super nos, vt hoc dixerit, illumina vultum tuũ super nos: impressisti no-

Gen.1.d. bis vultum tuum, fecisti nos ad imaginem & similitudinem tuam, fecisti nos numum tuum, sed non debet imago tua in tenebris remanere. Mitte radiũ sapientiæ tuę, expellat tenebras nostras, & fulgeat in nobis imago tua. Cognoscamus nos imaginem tuam, audia-

Cant. 1.c. mus quod dictum est in Canticis canticorũ, Nisi cognoueris temetipsam ô pulcherrima inter mulieres. Dicitur enim Ecclesiæ, nisi cognoueris temetipsam. Quid est hoc? Nisi cognoueris ad imaginem Dei te factam. O anima Ecclesiæ pretiosa redẽpta sanguine agni immaculati, attende quanti valeas, quid pro te datũ sit cogita. Dicamus ergo & optemus, illuminet vultum suũ super nos. Gestamus vultũ eius, quomodo dicũtur vultus imperatorum. Verè quidem sacer vultus Dei est in imagine ipsius, sed iniqui nõ cognoscũt in se imaginem Dei. Vt illuminetur vultus Dei super illos, quid debent dicere? Tu illuminabis lucernã meã Psal.17. Domine, Deus meus illuminabis tenebras meas. Sum in tenebris peccatorum, sed radio sapientiæ tuę discutiantur tenebræ meę. Appareat vultus tuus: & si fortè appareat per me aliquantulum deformis effectus, à te reformetur quod à te formatum est. Illuminet ergo vultũ suum super nos: Vt cognoscamus in terra viã tuam.) In terra hac, in hac vita cognoscamus viam tuam. Quæ est via tua? Quæ ducit ad te. Agnoscamus quò eamus, agnoscamus quà eamus, vtrunq; in tenebris non possumus. Longè es à peregrinantibus, viam nobis porrexisti per quã redeundũ sit ad te. Agnoscamus in terra viam tuam. Quæ est via ipsius, quia hoc optauimus, vt cognoscamus in terra viam tuã? Quæsituri sumus eam nos, non per nos discituri. Possumus eam de Euangelio discere: Ego sum via, Dominus ait: Ioan.14.a. Christus dicit, Ego sum via. Sed times ne erres: adiecit & veritas, Quis errat in veritate? Errat in veritate qui recesserit à veritate. Veritas Christus, via Christus. Ambula. Times ne moriatis antequã peruenias: Ego sum vita: Ego sum, inquit, via & veritas & vita. Quasi diceret, Quid times? Per me ambulas, ad me ambulas, in me requiescis. Quid ergo ait: Cognoscamus in terra viã tuã, nisi cognoscamus in terra Christum tuum? Sed ipse Psalmus respondeat. Ne putetis ex aliis scripturis adhibendum esse testimoniũ, quod fortè hic deest: repetendo ostẽdit quid dixerit, Vt cognoscamus in terra viam tuam. Et quasi tu quæreres, in qua terra, quam viam? In omnibus gentibus salutare tuũ. In qua terra quæris? Audi: In omnibus gentibus. Quam viam quæris? Audi, Salutare tuũ. An fortè Christus non est salutare ipsius? Et quid est quod dixit senex ille Simeon, senex ille in euangelio seruatus an- Luca 2.d. nosus vsque ad infantiam verbi? Accepit enim senex ille in manibus suis infantem verbum Dei. Qui & in vtero esse dignatus est, in manibus senis esse dedignaretur? Ille in vtero virginis, qui in manibus senis, infirmus infans & intra viscera & in manibus senis, ad dãdam nobis firmitatem per quem facta sunt omnia. Et si omnia, & ipsa mater. Venit humilis, venit infirmus, sed indutus infirmitate mutanda: quia & si crucifixus est Christus, ex infirmitate, sed viuit ex virtute Dei, Apostolus ait. Erat ergo in manibus senis. Et quid 2.Cor.13.b. ait senex ille? Quid ait gratulans quòd iam soluendus hinc esset, vidẽs suis manibus cõtineri à quo & in quo salus eius continebatur? Iam dimittis, inquit, Domi- Luca 2.b. ne, seruum tuũ in pace, quoniam viderunt oculi mei salutare tuũ. Ergo benedicat nos Deus, & misereatur nostri, illuminet vultum suũ super nos, vt cognoscamus in terra viam tuã. In qua terra? In omnibus gentibus. Quam viam? Salutare tuũ. Quid sequitur, quia cognoscitur in terrã via Dei, quia cognoscitur in omnibus gentibus salutare Dei? Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi, inquit, populi omnes.) Existit hæreticus, & dicit: Ego in Africa populos habeo, & alius ex alia parte: & ego in Galatia populos habeo. Tu in Africa, ille in Galatia, ego illum quæro qui vbique habet. Certè ad istam vocem exultare vos ausi estis, quoniam audistis, confiteantur tibi populi Deus. Audite sequentem versum, quia non de parte loquitur: Confiteantur tibi populi omnes. Ambulate in via cũ omnibus gentibus, ambulate in via cum omnibus populis, ô filij pacis, filij vnicę catholicę ambulate in via, cantate ambulantes. Faciunt hoc viatores ad solamen laboris. Cantate vos in hac via: obsecro vos per ipsam viam, cantate in hac via. Canticum nouum cantate, nemo

nemo ibi vetera cantet. Cantate amatoria patriæ ve- A
ſtræ,nemo vetera. Via noua,viator nouus,canticũ nouum. Audi Apoſtolũ hortantem te ad cãticum nouũ.
2. Cor. 5. d. Si qua igitur in Chriſto noua creatura, vetera tranſierunt,ecce noua facta ſunt. Canticum nouum cantate in via,quam cognouiſtis in terra. In qua terra? In omnibus gentibus. Propterea & canticũ nouum nõ pertinet ad partẽ. Qui in parte cantat,vetus cãtat. Quodlibet cantet,vetus cantat,vetus homo cantat. Diuiſus eſt,carnalis eſt. Certè inquantum carnalis eſt, intantũ vetus:& inquantum ſpiritalis, intantum nouus. Vide
1. Cor. 3. a. quid dicat Apoſtolus: Nõ potui vobis loqui quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus. Vnde illos probat carnales? Cùm enim vnus dicit, Ego ſum Pauli; alter verò, ego Apollo: nónne, inquit, carnales eſtis? Ergo in ſpiritu canticũ nouum canta in via ſecura. Sicut viatores cãtant,& plerunque in nocte cantant. Formidoloſa circũſtrepunt omnia, vel potius non circũſtrepunt,ſed circumſilent:& quanto magis ſilentia, tanto B
magis formidoloſa, cantant tamen & qui latrones timent. Quanto ſecuriùs cantas in Chriſto? Non habet via iſta latronem:ſi tu non deſerendo viam, incidas in
Pſal. 95. latronem. Canta,inquam, ſecurus canticum nouũ in via quam cognouiſti in terra,hoc eſt,in omnibus gentibus. Vide quia ipſum canticum nouũ non tecũ cantat qui in parte eſſe voluit. Cantate, inquit, Domino canticum nouum. Et ſequitur: Cantate Domino omnis terra. Confiteantur tibi populi Deus. Inuenerunt viam tuam, confiteantur. Ipſa cantatio confeſſio eſt, confeſſio peccatorum tuorũ & virtutis Dei. Tuã iniquitatem confitere, gratiam Dei confitere. Te accuſa,illum glorifica. Te reprehende,illũ lauda: vt & ipſe veniens, inueniat te punitorem tuum, & exhibeat ſe tibi ſaluatorem tuũ. Quid enim timetis confiteri,qui inueniſtis hanc viam in omnibus gentibus? Quid timetis confiteri,& in confeſſione veſtra cantare canticum nouum cũ omni terra? In omni terra, in pace ca- C
tholica, confiteri times Deo ne cõfeſſum damnet? Si non confeſſus lates, non cõfeſſus damnaberis. Times confiteri qui non confitendo eſſe non potes occultus: damnaberis tacitus,qui poſſes liberari confeſſus. Cõfiteãtur tibi populi Deus, cõfiteantur tibi populi omnes. Et quia iſta confeſſio non ad ſupplicium ducit: ſequitur & dicit, Lætentur & exultent gentes.) Si plãgunt ante hominem confeſſi latrones, lætentur ante Deũ confeſſi fideles. Si homo iudicet,exigit à latrone confeſſionem tortor & timor: imò aliquandò confeſſionem premit timor, exigit dolor. Et ille qui plangit in tormẽtis,timet autem occidi confeſſus, portat tormenta quantũ poteſt:& ſi victus dolore fuerit,profert ad mortem vocẽ ſuam. Nuſquam ergo lætus, nuſquã exultans: antequam confiteatur, exarat vngula,cùm confeſſus fuerit, damnat carnifex, ducitur miſer vbique. Sed lætentur & exultent gentes. Vnde? Per ipſam confeſſionem. Quare? Quia bonus eſt cui confitẽtur: D
Ad hoc exigit confeſſionem, vt liberet humilem: ad hoc damnat non confitentem, vt puniat ſuperbũ. Ergo triſtis eſto antequam confitearis, confeſſus exulta: iam ſanaberis. Non confitentis conſcientia ſaniẽ collegerat,apoſtema tumuerat,cruciabat te, requieſcere non ſinebat. Adhibet medicus fomenta verborum,& aliquando ſecat, adhibet medicinale ferrum in correptione tribulationis. Tu agnoſce medici manũ: confitere,exeat in cõfeſſione, & defluat omnis ſanies. Iam exulta,iam lętare: quod reliquum eſt facilè ſanabitur. Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes. Et quia confitentur, lætentur & exultent gentes: Quoniam iudicas populos in æquitate.) Nemo te fallit: gaudeat iudicandus, qui timuit iudicaturũ. Præuidit enim & pręuenit faciem eius in confeſſione: ille autem cùm venerit, populos in æquitate iudicabit. Quid ibi valebit calliditas accuſatoris, vbi eſt teſtis conſcientia: vbi tu eris & cauſa tua, vbi iudex non quærit teſtem? Aduocatum miſit tibi, propter illum,& per illum confitere. Age cauſam tuam, & defenſor eſt pœnitentis, & petitor veniæ confitentis, & iudex innocentis. Verè timere poteris cauſam tuã, vbi aduocatus tuus erit iudex tuus? Lætẽtur ergo & exultent gẽtes,quoniam iudicas populos in æquitate. Sed timere potuerũt ne malè iudicentur: dent ſe corrigẽdos, dent ſe dirigendos ei qui videt iudicandos. Hic corrigantur, † & nõ timeant cùm iudicabuntur. Vide al. ve.
quid dicat in alio Pſalmo: Deus in nomine tuo ſaluũ Pſal. 53.
me fac,& in virtute tua iudica me. Quid ait? Si nõ me prius ſaluas in nomine tuo, debeo timere cùm me iudicabis in virtute tua. Si autem me prius ſaluas in nomine tuo: quid timebo iudicantem in virtute, cuius ſalus præceſſit in nomine? Sic etiam hoc loco, confiteantur tibi populi omnes. Et ne putetis aliquid timẽdũ in confeſſione, lætentur, inquit, & exultent gentes. Quare lætentur & exultent? Quoniam iudicas populos in æquitate. Nemo contra nos præmium dat, nemo te corrumpit, nemo te fallit. Ergo ſecurus ſis. Sed quid de cauſa tua? Nemo corrumpit Deum, manifeſtum eſt: ne fortè ideo magis timendus ſit, quia corrũpi nullo modo poteſt. Quomodo ergo ſecurus eſt ſecundum illud quod iam dictum eſt, Deus in nomine tuo ſaluum me fac, & in virtute tua iudica me: ſic & hic, Lætentur & exultent gẽtes, quoniam iudicas populos in æquitate. Et ne timeãt iniqui, ſubiecit: Et gẽtes in terra dirigis.) Prauæ erant gentes, & tortuoſæ erant gentes, peruerſæ erant gentes: merito prauitatis & diſtortionis & peruerſitatis ſuæ iudicem venientem timebant. Venit manus ipſius, extenta eſt miſericorditer in populos, diriguntur vt ambulent rectam viam. Quid timeant venturum iudicem, qui primò agnouerunt correctorẽ? Manibus eius dent ſe, ipſe gentes in terra dirigit. Directæ autem gentes ambulantes in fide, exultantes in illo, facientes opera bona:& ſi qua fortè, quoniam per mare nauigant, intrat aqua per minutiſſimas cauernas, per rimulas ad ſentinam, exhauriendo eam per opera bona, ne plus intrando cumulum faciat,& nauim deprimat, exhauriendo quotidie, ieiunando, orando, eleemoſynas faciendo, dicendo puro corde, Dimitte nobis debita Matt. 6. b.
noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Dicendo iſta, ambula ſecurus, & exulta in via, canta in via, noli timere iudicem. Antequam eſſes fidelis, timebas, ſed iam inueniſti ſaluatorem. Impium te quæſiuit vt redimeret, redemptum deſeret vt perdat? Et gentes in terra dirigis. Exultat, gaudet, hortatur, repetit eoſdem verſus in exhortatione. Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes, terra dedit fructũ ſuum.) Quem fructum? Confiteantur tibi populi omnes. Terra erat, ſpinis plena erat. Acceſſit eradicantis manus, acceſſit vocatio maieſtatis eius & miſericordiæ, cœpit terra confiteri, Iam dat terra fructum ſuũ. Daret fructum ſuũ, niſi antè complueretur? Daret terra fructum ſuum, niſi antè miſericordia Dei veniret deſuper? Legant mihi, inquis, quòd compluta dederit terra fructum ſuum. Audi compluentem Dominum: Agite pœnitentiam, appropinquauit enim Matth. 3.
regnum cælorũ. Pluit,& ipſa pluuia tonitruus eſt, terret. Time tonantem, & excipe pluentem. Ecce poſt illam vocem tonantis & pluentis Dei, poſt illam vocẽ aliquid de ipſo Euangelio audiamus. Ecce illa mere- Luca 7. f.
trix malam famam habens in ciuitate, irrupit in alienam domum, quò non erat inuitata ab hoſpite, ſed ab inuitato vocata: non lingua, ſed gratia. Nouerat ægra habere ibi ſe locum, vbi medicum ſuum diſcumbere ſciebat. Ingreſſa eſt quæ erat peccatrix, non audet accedere niſi ad pedes. Flet ad pedes, irrigat lachrymis;

tergit crinibus, vngit vnguento. Quid miraris? Terra dedit fructum suum. Ergo hoc factum est ibi, pluente Domino per os suum, facta sunt quæ legimus in Euangelio: quo pluente per nubes suas, missis Apostolis & prædicantibus veritatem, terra amplius dedit fructum suũ, & ista seges iam impleuit orbem terrarum. Vide quid deinde dicatur: Benedicat nos Deus Deus noster, benedicat nos Deus.) Benedicat sicut iam dixit, etiam atq; etiam benedicat, multiplicet benedicẽdo. Attendat charitas vestra, quoniam iam præcessit fructus terræ in Hierusalem. Inde enim cœpit Ecclesia: venit ibi spiritus sanctus, & impleuit sanctos in vnũ congregatos, facta sunt miracula, linguis omniũ locuti sunt. Impleti sunt spiritu Dei, cõuersi sunt qui ibi erant, timentes & suscipientes imbrẽ diuinum, dederũt in cõfessione tantum fructũ, vt omnia sua in cõmune conferrent, distribuentes pauperibus, vt nemo diceret aliquid propriũ, sed essent illis omnia cõmunia, & haberent animã vnam & cor vnũ in Deum. Donatus enim illis erat sanguis Domini quẽ fuderant, donatus erat ignoscente Domino, vt iam quod fuderant etiã bibere discerent. Magnus ibi fructus: terra dedit fructum suum, & magnum fructũ & optimum fructũ. Nũquid terra illa sola debuit dare fructum suũ? Benedicat nos Deus noster, benedicat nos Deus. Adhuc benedicat: benedictio enim in multiplicatione solet maximè & propriè intelligi. Probemus hoc in Genesi, vide opera Dei: Fecit Deus lucẽ, & diuisit Deus inter lucẽ & tenebras. Lucem vocauit diẽ, & tenebras vocauit noctẽ. Non dictum est benedixit lucẽ. Etenim eadem lux redit & alternat diebus ac noctibus. Vocauit cælũ firmamentum inter aquas & aquas: non dictũ est, benedixit cælum. Discreuit mare ab arida, & nominauit vtrunq;, aridam terrã, & congregationẽ aquarũ mare: nec hic dictum est, benedixit Deus. Ventum est ad ea quæ fœcunditatis habitura erant semen, & ex aquis existẽtia. Ipsa enim maximã multiplicationis vbertatem habent: & benedixit ea Dñs dicens: Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris, & volatilia multiplicẽtur super terrã. Sic & cùm omnia subiecit homini, quẽ fecit ad imaginẽ suam: scriptũ est: Et benedixit eos Deus dicens, Crescite & multiplicamini, & implete faciẽ terrę. Ergo benedictio propriè ad multiplicationem valet, & ad implẽdam faciẽ terrę. Audi & in hoc Psalmo: Benedicat nos Deus Deus noster, benedicat nos Deus. Et quò valet ista benedictio? Et metuant eũ omnes fines terræ.) Ergo fratres mei charissimi, sic abundanter in nomine Christi benedixit nos Deus: vt filiis suis impleat vniuersam faciẽ terræ, adoptatis in regnum suum cohæredibus vnigeniti sui. Vnicum genuit, inquam, & vnũ esse noluit: vnicũ genuit, inquam, & vnum eum noluit remanere. Fecit ei fratres: & si non gignẽdo, tamẽ adoptando fecit ei cohæredes. Fecit eũ participẽ prius mortalitatis nostræ, vt crederemus nos esse posse participes diuinitatis eius. Attẽdamus pretium nostrũ. Prædicta sunt omnia, exhibentur omnia, it Euangelium per orbẽ terrarum. Omnis labor humani generis in hoc tẽpore testimonium dicit, implẽtur omnia quæ in scripturis prædicta sunt. Sicut vsque ad hodiernum diẽ omnia venerunt, sic & quæ restãt euentura sunt. Timeamus iudicij diẽ, venturus est Dñs. Qui venit humilis, veniet excelsus. Qui venit iudicãdus, veniet iudicaturus. Agnoscamus humilẽ, vt nõ expauescamus excelsum: amplectamur humilem, vt desideremus excelsum. Desiderantibus enim se, propitius veniet. Illi eum desiderant qui tenuerint fidem eius, & fecerint mandata eius. Nam & si nolumus, veniet. Velimus ergo veniat, quia veniet etsi nolumus. Quomodo velimus vt veniat? Bene viuendo, bene agendo. Præterita nos non delectẽt, præsentia nos non teneant, ne claudamus aurem tanquã de cauda, ne premamus aurem in terra, ne præteritis retardemur obaudiendo, ne præsentibus implicemur: sed ad futura meditando, extendamus nos in ea quæ ante sunt, obliuiscamur præterita. Et quòd modò laboramus, & quòd modò gemimus, quod modò suspiramus, quod modò loquimur, quod ex quantulacunq; parte sentimus, & capere nõ possumus: capiemus, perfruemur in resurrectione iustorũ. Renouabitur iuuẽtus nostra sicut aquilæ, tantummodo nos vetustatem nostram ad petrã Christum conteramus. Siue illa vera sint fratres, quæ dicuntur de serpente, vel quæ dicũtur de aquila, siue sit fama potius hominũ quàm veritas: veritas est tamen in scripturis, & non sine causa hoc dixerunt scripturæ: nos quicquid illud significat faciamus, & quàm sit illud verum non laboremus. Tu esto talis, vt iuuentus tua renouari possit sicut aquilæ. Et scias eam non posse renouari, nisi vetustas tua in petra contrita fuerit: id est, nisi auxilio petræ: nisi auxilio Christi, non poteris renouari. Tu noli dulcedine præteritæ vitæ obsurdescere aduersus verbum Dei: noli præsentibus rebus sic teneri & impediri vt dicas, nõn mihi vacat legere, nõn mihi vacat audire. Hoc autem aurem premere in terram est. Tu ergò talis noli esse: sed esto talis quod contra inuenis, id est, vt præterita obliuiscaris, in anteriora te extẽdas, vt vetustatẽ tuam in petra conteras. Et si quę tibi similitudines datę fuerint, si inueneris in scripturis, crede: si nõn inueneris dici nisi fama, nec valde credas. Res ipsa fortè ita est, fortè non est ita. Tu profice, tibi valeat ad salutem ista similitudo. Non vis per istam similitudinẽ, per aliam fac, dum tamen facias: & securus expecta regnũ Dei; ne rixetur tecũ oratio tua. Tu enim Christiane quando dicis, Veniat regnum tuũ, quomodo dicis, veniat regnum tuum? Excute cor tuũ: vide, Ecce veniet regnum tuum. Clamat tibi venio, non times. Sæpe diximus charitati vestræ: Prædicare veritatem nihil est, si cor à lingua dissentiat; & audire veritatem nihil est, si non auditionem fructus sequatur. De isto loco quasi sublimiore loquimur ad vos: quàm simus autẽ timore sub pedibus vestris, Deus nouerit, qui propitius sit humilibus: quia non nos tam delectant voces laudantiũ, quàm deuotio cõfitentium & facta rectorũ. Et quàm non delectemur nisi profectibus vestris, in istis autem laudibus quàm periclitemur, ille nouerit qui nos ab omnibus periculis liberet, & nos vobiscum ab omni tentatione saluatos in regno suo cognoscere & coronare dignetur.

IN PSALMVM LXVII. ENARRATIO.

PSALMI huius titulus non videtur esse operosæ disputationis: simplex enim apparet & facilis. Nã ita se habet: In finem ipsi Dauid Psalmus cantici.) In multis autem iam Psalmis admonuimus quid sit in finem, quoniam finis legis Christus ad iustitiam omni credenti. Finis qui perficiat, non qui consumat aut perdat. Veruntamen si quisquam conetur inquirere, quid sibi velit Psalmus cantici: cur nõn aut Psalmus aut canticum, sed vtrunque, vel quid intersit inter Psalmum cantici, & canticum Psalmi, quia & sic quorundam Psalmorum tituli inscribuntur: inueniet fortasse aliquid, quod acutioribus & otiosioribus nos relinquimus. Discreuerunt quidam ante nos inter canticum & Psalmum: vt quoniam canticum ore profertur, Psalmus autem visibili organo adhibito, id est, Psalterio canitur, videatur cantico significari intelligentia mentis, Psalmo verò opera corporis: sicut in hoc ipso sexagesimo septimo, quem nunc tractandum suscepimus, illud quod dictum est: Cãtate Deo, psallite nomini eius: ita quidam discreuerunt, vt cantate Deo dictum videatur, quia ea quæ in seipsa mens agit, Deo nota sunt quæ ab hominibus non videntur: opera verò bona quoniam ideo videnda sunt ab homini-

Mat. 5.b. hominibus, vt glorificent patrem nostrum qui in cælis est, meritò dictū sit, psallite nomini eius, id est, dif-
Psal. 46. famationi eius, vt laudabiliter nominetur. Hanc differentiam alicubi, quātum recolo, etiam ipse secutus sum. Memini autem legisse nos etiam, psallite Deo: quia talia quæ visibiliter bene operamur, non tantum hominibus, sed etiam Deo placent. Non autē omnia quæ Deo placent, etiam hominibus possunt, quæ videre nō possunt. Vnde mirum est, si quemadmodum vtrunq; legitur, & cantate Deo, & psallite Deo; ita alicubi legi potest, cantate nomini eius. Quod si & hoc in Scripturis sanctis dictum inuenitur, hæc differentia frustra elaborata est. Mouet etiam me quòd generali nomine magis Psalmi quàm cantica vocantur, ita vt Dominus diceret, quæ scripta sunt in lege & Prophe-
Luc. 24.f. tis & Psalmis de me. Et liber ipse Psalmorum dicitur, non canticorum: sicut scriptū est, inquit, in libro Psalmorum: cùm potius secundum istam differentiā, cantica dici debuisse videantur: quoniā canticum etiā si- B ne Psalmo esse potest: Psalmus verò sine cantico esse non potest. Possunt etenim cogitationes esse mentis, quarum non sint opera corporalia. Nullum est autem opus bonum, cuius non sit in mente cogitatio. Ac per hoc vtrobiq; cantica, non vtrobique Psalmi: & tamē, sicut dixi, generaliter Psalmi appellantur non cātica, liberq; Psalmorum, non canticorū. Et si intelligantur atq; discutiantur sensus dictorū, vbi titulus est tantūmodo Psalmi, & vbi tantummodo cantici, & vbi non Psalmus cantici, sicut in isto, sed canticum Psalmi inscriptū est: nescio vtrum possit ista differentia demonstrari. Proinde sicut cœperamus relinquentes ista eis qui possunt, & quibus vacat talia discernere, & certa differentiarū ratione definire: nos quantum adiuuāte Dño valemus, huius Psalmi textū consideremus atq; tractemus. Exurgat Deus, & dissipētur inimici eius.)
Rom. 9.b. Iam factū est, exurrexit Christus, qui est super omnia Deus benedictus in secula: & dispersi sunt inimici eius C per omnes gentes. Iudæi, in eo ipso loco vbi inimicitias exercuerunt, debellati, atque inde per cuncta dispersi: & nunc oderunt, & metuunt, & in ipso metu faciunt quod sequitur: Et fugiant qui oderunt eum à facie eius.) Fuga quippe animi, est timor. Nam carnali fuga quò fugiunt ab eius facie, qui vbiq; præsentiæ
Psal. 138. suæ demonstrat effectū? Quò abibo, inquit ille, à spiritu tuo, & à facie tua quò fugiam? Animo ergo, nō corpore fugiunt, timendo scilicet, non latendo: nec ab ea facie quam non vidēt, sed ab ea quam videre coguntur. Facies quippe eius appellata est præsentia eius per
Mat. 24.e. Ecclesiam eius. Vnde illis inimicantibus dixit: Amodo videbitis filium hominis venientem in nubibus: sicut venit in Ecclesia sua, diffundens eam toto orbe terrarum, in quo dispersi sunt inimici eius. Venit autē in
Esa. 5.b. talibus nubibus, de qualibus dicit: Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrē. Fugiant ergo qui oderunt eum à facie eius: timeant à præsentia sanctorū D
Matth. 25.d. fideliumq; eius, de quibus dicit: Cùm vni ex minimis
Psal. 72. meis fecistis, mihi fecistis. Sicut deficit fumus deficiant.) Extulerunt enim se ab ignibus odiorum suorū in superbię typhum, & ponentes in cælum os suū, atq;
Ioan. 19.a. clamantes, crucifige, crucifige, capto illuserunt, pendentem irriserunt: & vnde victores tumuerunt, mox victi euanuerunt. Sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei.) Quanquā fortasse eos hoc loco significauerit, quorū duritia in pœnitentiæ lachrymas soluitur; tamē etiam illud intelligi potest, vt futurū iudicium cōminetur: quia cùm in hoc seculo sicut fumus se extollēdo, id est, superbiēdo defecerint, veniet illis in fine extrema damnatio, vt ab eius facie pereant in æternum: cùm in sua claritate fuerit præsentatus, velut ignis ad pœnam impiorū lumēnq; iustorū. Deniq; sequitur: Et iusti iocundētur, & exul-

A tent in conspectu Dei, & delectētur in lætitia.) Tunc enim audiēt: Venite benedicti patris mei percipite re- Mat. 25.d.
gnum. Iocundentur ergo qui laborauerunt, & exultēt in conspectu Dei. Nō enim erit exultationis huius tāquam corā hominibus inanis vlla iactantia, sed in cōspectu eius qui sine errore inspicit quod donauit. Delectetur in lætitia: non iam exultātes cū tremore, sicut in hoc seculo, quādiu tentatio est vita humana super terram. Deinde se ad ipsos conuertit, quibus tantā spē dedit, & hic viuētes alloquitur & hortatur: Cantate Deo, psallite nomini eius.) Iam hinc in tituli expositione quod videbatur prælocuti sumus. Cantat Deo, qui viuit Deo: psallit nomini eius, qui operatur in gloriam eius. Ita cātando, ita psallendo: id est, sic viuēdo, sic operādo. Iter facite ei, inquit, qui ascēdit super occasum.) Iter facite Christo: vt per speciosos pedes euangelizantiū peruia sint ei corda credentium. Ipse est Esa. 52.c.
enim qui ascendit super occasum: siue quia non eum excipit noua vita se ad eū conuertētis, nisi vetus occiderit huic seculo renūciantis: siue quia ascendit super occasum, cùm resurgēdo vicit corporis casum. Dñs enim nomē est ei.) Quod illi si cognouissent, nunquā 1. Cor. 2.b.
Dominū gloriæ crucifixissent. Exultate in conspectu eius.) O vos quibus dictū est, cantate Deo, psallite nomini eius, iter facite ei qui ascendit super occasum, & 2. Cor. 6.b.
iam exultate in cōspectu eius: quasi tristes, semper autem gaudētes. Dum enim facitis iter ei, dū præparatis quà veniat gentesque possideat, multa passuri estis in cōspectu hominum tristia. Sed vos non solum nolite deficere; sed etiam exultate: nō in conspectu hominū, sed in cōspectu Dei. Spe gaudētes, in tribulatione to- Rom. 12.c.
lerantes. Exultate in conspectu eius. Illi enim qui vos in conspectu hominū turbant: Turbabuntur à facie eius, patris orphanorū & iudicis viduarū:) Desolatos enim putāt à quibus plerunq; gladio verbi Dei, & parentes à filiis, & mariti ab vxoribus separantur: sed ha- Mat. 10.c.
bent consolationē destituti atq; viduati patris orphanorum & iudicis viduarū. Habent eius consolationē qui ei dicūt, quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me, Dñs autē assumpsit me, & qui sperauerunt in Domino, persistentes in orationibus noctē ac Psal. 26.
die: à cuius facie illi turbabūtur, cùm viderint se nihil Ioan. 12.b.
proficere; quoniā totus mundus post eū abiit. Nam de his orphanis & viduis, id est, spei secularis societate destitutis; Dñs sibi templū fabricat: de quo consequēter dicit: Dominus in loco sancto suo.) Quis enim sit locus eius, aperuit cùm dicit: Deus qui inhabitare facit vniusmodi in domo. Vnanimes, vnū sentientes: iste est locus sanctus Dñi. Cùm enim dixisset, Dominus in loco sancto suo: tanquā requireremus in quo loco, cùm ille vbiq; sit totus, & nullus eum contineat corporalium spatiorū locus, illico subiecit, ne quæramus eū absq; nobis, sed potius vniusmodi habitātes in domo, mereamur vt habitare etiā ipse dignetur in nobis. Iste est enim locus sanctus Dñi, quod plerique homines quærunt, vt habeant vbi orantes exaudiantur. Sint ergo ipsi quod quærunt, & quæ dicūt in cordibus suis, id est, in talibus cubilibus suis cōpungantur, habi- Psal. 4.
tantes vniusmodi in domo: vt à Domino magnæ domus inhabitentur, & apud seipsos exaudiantur. Est e- 2. Tim. 2.d.
nim domus magna, in qua non solùm aurea vasa sunt & argentea, sed & lignea & fictilia. Et alia quidē sunt in honorem, alia in contumeliam. Si qui autem mundauerint semetipsos à vasis contumeliæ, erunt vniusmodi in domo, & locus sanctus Domini. Nam sicut in magna hominis domo, non in qualicunque loco eius requiescit Dominus eius, sed in aliquo vtique secretiore & honoratiore loco: sic Deus non in omnibus qui in domo eius sunt habitat (non enim habitat in vasis contumeliæ) sed locus sanctus eius sunt quos habitare facit vniusmodi, vel vnius moris in domo.

Qui

Qui enim τρόποι Græcè dicũtur, & modi & mores Latinè interpretari possunt. Nec habet Græcus, Qui inhabitare facit: sed tantum, habitare facit. Dñs ergo in loco sancto suo. Quis est locus iste? Ipse Deus qui cũ sibi facit. Deus enim habitare facit vnius moris in domo, hic est locus sanctus eius. Quod autem gratia sua sibi ædificet hunc locum, non meritis eorum præcedentibus ex quibus eum ædificat: vide quid sequatur:

Qui educit cõpeditos in fortitudine.) Soluit enim grauia vincula peccatorum, quibus impediebãtur ne ambularent in via præceptorum: educit autem eos in fortitudine, quam ante eius gratiam nõ habebant. Similiter amaricantes qui habitãt in sepulchris.) Id est, omnino mortuos occupatos in operibus mortuis. Hi enim amaricant resistendo iustitiæ: nam illi compediti forsitan volũt ambulare, nec possunt, Deúmq; precantur vt possint, eique dicũt: De necessitatibus meis educ me. A quo exauditi, gratias agunt dicentes: Dirupisti vincula mea. Isti autem amaricantes qui habitant in sepulchris, in eo genere sunt, quod alio loco scriptura significat, dicens: A mortuo velut qui nõ sit, perit confessio. Vnde est illud: Peccator cùm venerit in profundum malorum, contemnet. Aliud est enim desiderare, aliud oppugnare iustitiam: aliud à malo liberari velle, aliud mala sua defendere potius quàm fateri: vtrosque tamen gratia Christi educit in fortitudine. Qua fortitudine, nisi vt aduersus peccatum vsque ad sanguinem certent? Ex vtroque enim genere fiunt idonei, quibus cõstruatur locus sanctus eius. Illi soluti, illi resuscitati: quia & mulieris quam alligauerat satanas per decem & octo annos, iubendo vincula soluit, & Lazari mortem clamando superauit. Qui fecit hæc in corporibus, potest mirabiliora facere in moribus, & facere vniusmodi habitare in domo: educens compeditos in fortitudine, similiter amaricantes qui habitant in sepulchris. Deus cùm egredieris coram populo tuo.) Egressus eius intelligitur, cùm apparet in operibus suis. Apparet autem non omnibus, sed eis qui nouerunt opera eius intueri. Nõ enim ea nunc opera dico, quæ conspicua sunt omnibus, cælum & terrã & mare & vniuersa quæ in eis sunt: sed opera quibus educit cõpeditos in fortitudine, similiter amaricantes qui habitant in sepulchris, & facit eos vniusmoris habitare in domo. Sic egreditur coram populo suo, id est, coram eis qui istam gratiam intelligũt. Deniq; sequitur: Cùm transieris in deserto, terra mota est.) Desertum erant gentes quæ ignorabant Deum. Desertũ erat vbi lex nulla ab ipso Deo data erat: vbi nulli prophetæ habitauerant, Dominũq; esse venturum prædixerant. Cùm ergo trãsieris in deserto, cùm prædicaueris in gentibus, terra mota est: terreni homines ad fidẽ excitati sunt. Sed vnde mota est? Etenim cæli distillauerunt à facie Dei.) Forsitã hic aliquis recolat illud tempus, quando in deserto Deus transibat coram populo suo, coram filiis Israël, die in colũna nubis, nocte in fulgore ignis: & hoc esse sentiat, quod cæli distillauerunt à facie Dei, quoniam manna pluit populo suo, hoc etiam esse quod sequitur: Mons Sina à facie Dei Israël. Pluuiam voluntariã segregans Deus hæreditati tuæ.) Quia in mõte Sina locut⁹ est Deus ad Moysen, quando legem dedit, vt manna sit pluuia volũtaria, quam segregauit Deus hęreditati suæ, id est, populo suo, quia solos eos ita pauit, non vt cæteras gẽtes: vt quod deinde dicit, Et infirmata est,) ipsa hæreditas infirmata intelligatur: quoniam murmurantes mãna fastidiosi respuerũt, desiderantes escas carnium, & ea quibus vesci in Ægypto consueuerant. Sed in his verbis si proprietas tantummodo literæ, non spiritalis requirendus est intellectus, oportet vt ostendatur secũdum proprietatem corporalẽ, qui tunc cõpediti, quiq; etiam habitantes in sepulchris, educti sunt in fortitudine. Deinde si ille populus, illa scilicet hæreditas Dei, fastidio manna respuens infirmata est; nõ debuit sequi, Tu verò perfecisti eam:) sed, tu verò percussisti eam. Deo quippe offenso per illa murmura atque fastidia, ingens plaga secuta est. Postremò illi omnes in eremo consternati sunt, nec quisquam eorum præter duos terram meruit promissionis intrare: quanquã etiam si dicatur in filiis eorum hæreditas illa perfecta, nos sensum spiritalem liberius tenere debemus. Omnia quippe illa in figura contingebant in illis: donec aspiraret dies, & remouerentur vmbræ. Aperiat itaq; nobis pulsantibus Dominus, & mysteriorũ eius quantum ipse dignatur, secreta pandantur. Etenim vt terra mota esset ad fidem, cùm in desertum gentium transiret Euangeliũ, cæli distillauerunt à facie Dei. Hi sunt cæli de quibus in alio Psalmo cantur: Cæli enarrant gloriam Dei. De his quippe paulopost ibi dicitur: Nõ sunt loquelę neq; sermones, quorũ non audiantur voces eorum. In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Nec tamen istis cælis tanta gloria tribuenda est, tanquam ab hominibus illa gratia venerit: vt desertum, id est, gentiũ terra moueretur ad fidem. Non enim cæli à seipsis distillauerunt, sed à facie Dei vtique inhabitantis eos, & faciẽtis eos inhabitare vniusmoris in domo. Ipsi enim sunt & mõtes, de quibus dicitur: Leuaui oculos meos ad mõtes, vnde veniet auxilium mihi. Et tamẽ ne in hominibus spem posuisse videretur, continuò subiecit: Auxilium meum à Dño qui fecit cælum & terrã. Ei quippe alio loco dicitur: Illuminans tu admirabiliter, à montibus æternis: quamuis à montibus æternis, tamẽ illuminãs tu. Sic & hic, cæli distillauerũt: sed à facie Dei. Etenim ipsi salui facti sunt per fidem, & hoc non ex seipsis: sed donum Dei est, non ex operibus, ne fortè quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentum, qui facit vniusmodi habitare in domo. Sed quid est quod sequitur, mons Sina à facie Dei Israël? An subaudiendũ est, distillauit, vt quod vocauit cælorũ nomine, hoc voluerit intelligi nomine etiam montis Sina, sicut diximus eos vocari montes, qui vocati sunt cæli? Nec in isto sensu mouere debet quòd ait mons non mõtes, cùm ibi dictum sit cæli, non cælũ: quia & in alio psalmo cùm dictum esset, Cæli enarrant gloriam Dei, more Scripturæ eundẽ sensum verbis aliis repetẽtis subsequẽter dictum est: Et opera manuũ eius annũciat firmamentũ. Prius dixit cæli, non cælũ: & tamen postea non firmamẽta, sed firmamentũ. Vocauit enim Deus firmamẽtum cælum, sicut in Genesi scriptũ est. Ita ergo cęli & cælũ, montes & mõs nõ aliud, sed hoc ipsum: sicut Ecclesiæ multę & vna ecclesia, non aliud sed hoc ipsum. Cur ergo mons Sina qui in seruitutẽ generat, sicut dicit Apostolus? An fortè lex ipsa intelligẽda est in mõte Sina, quam distillauerũt cæli à facie Dei, vt terra moueretur? Et ipse est terræmotus, cùm cõturbantur homines, quia legẽ implere non possunt. Quod si ita est, hæc est & pluuia volũtaria, de qua consequẽter dicit: Pluuiam volũtariam segregans Deus hæreditati tuæ: quia non fecit sic vlli genti, & iudicia sua nõ manifestauit eis. Segregauit itaq; pluuiam hanc voluntariam Deus hæreditati suę, quòd legẽ dedit: & infirmata est vel ipsa lex, vel ipsa hæreditas. Lex infirmata sic accipi potest, eo quòd non impleretur: non quòd ipsa infirma sit, sed quòd infirmos facit minando pœnam, nec adiuuando per gratiam. Nam & Apostolus ipso verbo vsus est, vbi ait: Quod enim impossibile erat legis, in quo infirmabatur per carnẽ, significare volens quia per Spiritum sanctum impletur: tamen ipsam dixit infirmari, cùm ab infirmis non possit impleri. Infirmata verò ipsa hæreditas, id est, ipse populus, data sibi lege sine vlla ambiguitate intelligitur. Lex enim subintrauit, vt abundaret delictum. Quod autẽ sequitur,

Tu verò

Psal. 24. Psal. 115. Eccl. 17. d. Prou. 18. a. Luc. 13. d. Ioan. 11. e. Exod. 13. d. Psal. 77. Exod. 16. d. Exod. 19. a. Num. 11. a. Ibidem. Num. 14. e. 1. Cor. 10. c. Cant. 2. d. Psal. 18. Psal. 120. Psal. 75. Ephes. 2. b. Psal. 18. Gen. 1. c. Galat. 4. d. Exod. 19. a. Psal. 147. Rom. 8. a. Rom. 5. d.

Tu verò perfecisti eam, ad legem ita refertur: quia secundum illud perfecta, id est, impleta est quod Dominus in Euangelio dicit: Non veni legẽ soluere, sed adimplere. Vnde & Apostolus qui dixerat legem † infirmam esse per carnem, quia caro non implet, quod per spiritum impletur, id est, per gratiam spiritalem. Ipse item dicit: Vt iustitia legis impleretur in nobis, qui nõ secundum carnem ambulamus, sed secũdum spiritum. Hoc est ergo: Tu verò perfecisti eam, quia plenitudo legis est charitas: & charitas Dei diffusa est in cordibus nostris; non per nosipsos, sed per Spiritũ sanctum qui datus est nobis. Hoc est, tu verò perfecisti eam, si legem perfecisse intelligatur. Si verò hæreditatem, facilior est intellectus. Si enim propter hoc dicta est hæreditas Dei infirmata, id est, populus Dei infirmatus data lege, quia lex subintrauit, vt abũdaret delictum: ergo & quod sequitur, tu verò perfecisti eam, ex illo intelligitur quod etiam in Apostolo sequitur: Vbi autem abundauit delictum, superabundauit gratia. Nãque abundante delicto, multiplicatæ sunt infirmitates eorum: & postea accelerauerunt, quia ingemuerunt, & inuocauerunt, vt ipso adiuuante impleretur, quod ipso iubente nõ implebatur. Est in his verbis & alius sensus, qui probabilior mihi videtur. Multo enim cõgruentius intelligitur ipsa gratia pluuia voluntaria, quia nullis præcedentibus operũ meritis gratis datur. Si enim gratia, iam nõ ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. Non enim dignus sum, inquit, vocari apostolus, quia persecutus sum ecclesiam Dei: gratia autem Dei sum id quod sum. Hæc est pluuia voluntaria. Volũtariè quippe genuit nos verbo veritatis: hæc est pluuia voluntaria. Inde alibi dicitur, Scuto bonæ volũtatis tuæ coronasti nos. Istam pluuiã cùm Deus transiret in deserto, id est, prædicaretur in gentibus, cæli distillauerunt: non tamen à seipsis, sed à facie Dei, quoniã & ipsi gratia Dei sunt id quod sunt. Et ideo mons Sina, quia & ipse qui plus omnibus illis laborauit, nõ ipse autẽ, sed gratia Dei cum illo, vt abundantiùs distillaret in gentibus, id est, in deserto, vbi Christus non erat annunciatus, ne supra alienum fundamentum ædificaret: ipse, inquam, Israëlita erat ex genere Israël, de tribu Beniamin. Et ipse ergo in seruitutem generatus erat de Hierusalem terrena, quæ seruit cum filiis suis, & ideo persequebatur ecclesiam: nã quod ipse cõmonuit, sicut tunc qui secũdum carnem generatus est, persequebatur eum qui secundum spiritum; ita & nunc: sed misericordiam consecutus est, quia ignorans fecit in incredulitate. Miramur ergo quòd cæli distillauerunt à facie Dei: magis miremur quòd mons Sina, id est, qui prius persequebatur Hebræus ex Hebræis, secundum legem pharisæus. Quid autem miramur? Non enim à seipso, sed quod sequitur, à facie Dei Israël, de quo ipse dicit: Et super Israël Dei: de quo Dominus dicit: Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. Hanc ergo pluuiam voluntariam nullis præcedentibus meritis operum bonorum segregauit Deus hæreditati suæ, & infirmata est. Agnouit enim nõ esse se aliquid per seipsum: nõ viribus suis, sed gratiæ Dei tribuendũ esse quod est. Agnouit quod dictũ est: In infirmitatibus meis gloriabor. Agnouit quod dictum est: Noli altũ sapere, sed time. Agnouit quod dictum est: Humilibus autẽ dat gratiam. Et infirmata est: tu verò perfecisti eã, quia virtus in infirmitate perficitur. Quidam sanè codices, & Latini & Græci non habent mons Sina, sed à facie Dei Sina, à facie Dei Israël: id est, cęli distillauerunt à facie Dei. Et quasi quęreretur cuius Dei, à facie Dei, inquit, Sina, à facie Dei Israël, id est, à facie Dei qui legem dedit populo Israël. Quare ergo cęli distillauerũt à facie Dei, à facie huius Dei; nisi quia impletum est quod prædictũ est: Benedictionẽ dabit qui legẽ dedit? Legem, qua terreat de humanis viribus præsumentem: benedictionem, qua liberet in Deum sperantem. Tu ergo perfecisti Deus hæreditatem tuam: quia infirmata est in se, vt perficeretur abs te. Animalia tua inhabitabunt in ea.) Tua, non sua: tibi subdita, nõ sibi libera: à te egentia, nõ sibi sufficientia. Denique sequitur, Parasti in tua suauitate egenti Deus.) In tua suauitate, non in illius facultate. Egẽs est enim, quoniam infirmatus est vt perficiatur: agnouit se indigentẽ, vt repleatur. Hęc est illa suauitas, de qua alibi dicitur: Dominus dabit suauitatem, & terra nostra dabit fructum suum: vt bonum opus fiat non timore, sed amore: non formidine pœnæ, sed delectatione iustitiæ. Ipsa est enim vera & sana libertas. Sed Dominus hoc egenti parauit, nõ abundanti, cui opprobrio est ista paupertas: de qualibus alibi dicitur: Opprobrium his qui abundãt, & despectio superbis. Hos enim dixit superbos, quos dixit, qui abundant. Dominus dabit verbum.) Cibaria scilicet animalibus suis, quæ inhabitabunt in ea. Sed quid operabuntur hæc animalia, quibus dabit verbum? Quid nisi quod sequitur: Euangelizantibus virtute multa?) Qua virtute, nisi fortitudine illa in qua educit cõpeditos? Fortasse etiam virtutẽ hic dicit illam, qua euãgelizantes mirabilia signa fecerunt. Quis ergo dabit verbum euangelizantibus virtute multa? Rex, inquit, virtutum dilecti.) Pater ergo, est rex virtutũ filij. Dilectus enim quando non ponitur quis dilectus, per Antonomasiam filius vnicus intelligitur. An virtutũ suarum rex ipse filius? Virtutum scilicet sibi seruientium: quia virtute multa euangelizantibus dabit verbum rex virtutum, de quo dictum est: Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ. Quòd autem non dixit, rex virtutum suarum, sed, rex virtutũ dilecti, locutio est in Scripturis vsitatissima, si quis aduertat: quod ibi maximè apparet, vbi etiam propriũ nomen exprimitur, vt eundem esse, de quo dicitur, dubitari omnino non possit. Qualis est illa, & in pentateucho multis locis inuenitur, & fecit Moyses illud atq; illud, sicut præcepit Dominus Moysi. Non dixit quod vsitatum est in locutionibus nostris, & fecit Moyses sicut præcepit ei Dominus: sed fecit Moyses sicut præcepit Dñs Moysi quasi alius sit Moyses cui præcepit, & alius Moyses qui fecit, cùm idem ipse sit. Tales locutiones in Nouo testamento difficillimè reperiuntur. Inde est tamen quod Apostolus ait, De filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, qui prædestinatus est filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi Domini nostri: tanquam alius sit filius Dei qui factus est ex semine Dauid secundum carnem, & alius Iesus Christus Dominus noster, cùm sit vnus atque idem. In veteribus autẽ libris crebra est ista locutio: & ideo quãdo subobscurè fit, ex manifestis sui generis exemplis intelligẽda est, sicut hoc loco psalmi huius quem tractamus, subobscure facta est. Nã si diceretur Iesus Christus rex virtutum Iesu Christi, tam aperta esset quàm illa, fecit Moyses sicut præcepit Dñs Moysi: quia verò dictum est rex virtutum dilecti, non facilè est vt occurrat ipsum esse regem virtutum, qui est & dilectus. Rex ergo virtutum dilecti sic intelligi potest, ac si diceretur, rex virtutum suarum, quia & rex virtutum Christus est, & dilectus est idem ipse Christus: quamuis non habeat iste sensus tantam necessitatem, vt aliud non valeat accipi; quia & pater potest intelligi rex virtutum filij sui dilecti, cui dicit ipse dilectus: Omnia mea tua sunt, & tua mea. Quòd si fortè quæritur, vtrum Deus Domini Iesu Christi pater etiã rex dici possit: nescio vtrum quisquam audeat hoc ab eo nomen auferre, vbi Apostolus dicit: Regi autem seculorum immortali, inuisibili soli Deo: quia & si hoc de ipsa trinitate dictum est, ibi est & Deus pater.

Si autem

Margin notes (left column): i. infirmatam. Matth 5.b. Rom. 8.a. Ibidem. Rom 13.c. Rom. 5.a. Rom. 5.d. Psal. 15. Rom. 11.b. 1. Cor. 15.b. Iacobi 1.c. Psal. 5. 1. Cor. 15.b. Rom. 15.c. Philip. 3.a. Galat. 4.d. 1. Tim. 1.c. Philip. 3.a. Gal. 6.d. Ioan. 1.g. 2. Cor. 12.c. Rom. 11.c. Iac. 4.b. 2. Cor. 12.c. Psal. 83.

Margin notes (right column): Psal. 84. Psal. 122. Psal. 23. Exod. 4.a. Rom. 1.a. Ioan. 17.b. 1. Tim. 1.d.

Psal.71. Si autē nō carnaliter intelligamus, Deus iudiciū tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis: nescio vtrū aliud aliquid dictum est quàm filio tuo. Rex ergo est & pater. Vnde versiculus iste Psalmi huius rex virtutū dilecti, vtroq; modo intelligi potest. Cùm itaque dixisset, Dominus dabit verbū euangelizantibus virtute multa, quia ipsa virtus ab eo regitur, eiq; militat à quo datur: ipse, inquit, Dominus qui dabit verbum euangelizantibus virtute multa, rex est virtutū dilecti. Deinde sequitur, Dilecti & speciei domus diuidere spolia.) Repetitio pertinet ad cōmendationē, quanquā istam repetitionem nō omnes codices habeant, & eam diligentiores stella apposita, speciei domus diuidere spolia, id est, dilecti etiam prænotant: quæ signa vocantur asterisci, quibus agnosci volunt ea nō esse in interpretatione Septuaginta, sed esse in Hebræo, quæ talibus insigniuntur notis. Sed siue repetatur, siue semel dictū accipiatur quod positum est, dilecti, sic intelligendum puto quod sequitur, & speciei domus diuidere spolia: ac si diceretur, dilecti etiam speciei domus diuidere spolia, id est, dilecti etiam ad diuidenda spolia. Speciosam quippe domū, id est, ecclesiam Christus fecit, diuidendo spolia illi: sicut speciosum est corpus distributione membrorū. Spolia porrò dicuntur quæ victis hostibus detrahuntur. Hoc quid sit, Euangelium nos
Mat.12.c. admonet, vbi legimus: Nemo intrat in domum fortis vt vasa eius diripiat, nisi prius alligauerit fortem. Alligauit ergo diabolum Christus spiritalibus vinculis, superando mortem, & super cælos ab inferis ascendendo. Alligauit eum sacramēto incarnationis suæ, quod nihil in eo reperiens morte dignū, tamē est permissus occidere: ac sic alligato abstulit tanquam spolia vasa
Ephes.2.a. eius. Operabatur quippe in filios diffidentiæ, quorum infidelitate vtebatur ad voluntatem suam. Hæc vasa Dominus mundans remissione peccatorū, hæc spolia sanctificans hosti erepta prostrato atq; alligato, diuisit ea speciei domus suæ: alios cōstituens apostolos, alios
Ephes.4.b. prophetas, alios pastores & doctores in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Sicut enim vnū corpus est, & mēbra multa habet, omnia autem mēbra corporis cùm sint multa, vnum est corpus: sic & Christus. Nunquid omnes apostoli? Nunquid omnes prophetæ? Nunquid omnes virtutes? Nunquid omnes
1.Cor.12.d. dona habent curationū? Nunquid omnes linguis loquuntur? Nūquid omnes interpretātur? Omnia autē hæc operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens propria vnicuiq; pro vt vult. Et hęc est species domus, cui spolia diuidūtur: vt amator eius hac pulchritudine accēsus exclamet, Dñe, dilexi decorē domus tuæ. Iam in
Psal.25. eo quod sequitur, se ad ipsa mēbra, de quibus fit species domus, alloquenda cōuertit, dicens: Si dormiatis inter medios cleros pennæ colūbæ deargentatæ, & inter scapulas eius in viriditate auri.) Prius hic quærendus est ordo verborū quomodo finiatur sentētia: quæ vtique pendet, cùm dicitur, si dormiatis: deinde quòd ait, pennæ colūbæ deargentatæ, vtrū singulari numero intelligendū est, huius pennæ, an plurali, hæ pennę. Sed singularem numerū Græcus excludit, vbi omnino pluraliter hoc positum legitur. Sed adhuc incertū est vtrum hæ pennæ, an ô vos pēnæ, vt ad ipsas pennas loqui videatur. Vtrum ergo verbis quæ præcesserunt, finiatur ista sentētia, vt ordo sit, Dominus dabit verbū euangelizātibus virtute multa, si dormiatis inter medios cleros, ô vos pennæ colūbæ deargentatæ: an in his quæ sequuntur, vt ordo sit, si dormiatis inter medios cleros pennæ columbæ deargentatę, niue dealbabuntur in Selmon: id est, ipsæ pennæ dealbabuntur, si dormiatis inter medios cleros: vt illis hoc dicere intelligatur, qui speciei domus tanquam spolia diuiduntur, id est, si dormiatis inter medios cleros, ô vos qui diuidimini speciei domus, per manifestationē spiritus ad vtilitatem, vt alij quidē detur per spiritū sermo sapien- 1.Cor.12.a.
tiæ, alij sermo scientiæ secundum eundē spiritum, alij fides, alij genera curationū in eodem spiritu: & cętera. Si ergo vos dormiatis inter medios cleros, tunc pēnæ columbæ deargentatę niue dealbabuntur in Selmon. Potest & sic, si vos pennæ colūbæ deargētatę dormiatis inter medios cleros, niue dealbabuntur in Selmon: vt subintelligātur homines, qui per gratiam remissionem accipiunt peccatorū. Vnde etiam de ipsa ecclesia dicitur in Cantico canticorū, Quæ est ista quæ ascen- Cant.3.a.
dit dealbata? Promissio quippe Dei tenetur per pro- Esa.1.d.
phetam dicētis: Si fuerint peccata vestra tanquā phœnicium, sicut niuē dealbabo. Potest & sic intelligi, vt in eo quod dictum est, pennæ columbæ deargentatæ, subaudiatur eritis: & iste sit sensus, O vos qui tāquam spolia speciei domus diuidimini, si dormiatis inter medios cleros, pennæ colūbæ deargētatæ eritis: id est, in altiora eleuabimini, compagini tamen ecclesię cohærentes. Nullam quippe aliā melius hic intelligi puto colūbam deargentatā, quàm illam de qua dictū est:
Vna est colūba mea. Deargētata est autē, quia diuinis Cant.6.b.
eloquiis est erudita: eloquia namq; Domini alio loco dicuntur argentū igne exāminatum terræ, purgatum Psal.11.
septuplū. Magnū itaq; aliquod bonū est, dormire inter medios cleros, quæ nōnulli duo testamēta esse voluerunt, vt dormire sit inter medios cleros, in eorū testamētorum authoritate requiescere, id est, vtriusque testamenti testimoniis acquiescere, vt quando aliquid ex his profertur & probatur, omnis cōtentio pacifica quiete finiatur. Quod si ita est, quid aliud admonere videtur euangelizantes virtute multa: nisi quia tūc eis Dominus dabit verbū vt euangelizare possint, si dormiant inter medios cleros? Tūc enim eis verbum veritatis datur, si authoritas ab eis duorum testamentorum non relinquatur: vt ipsi sint & pennæ columbæ deargentatæ, quorum prædicatione in cælum gloria fertur ecclesiæ. Inter scapulas autem, pars est vtique corporis, pars est circa regionem cordis, à posterioribus tamen, id est, à dorso: quam columbæ illius deargentatæ partem in viriditate auri esse dicit, hoc est in vigore sapientiæ, quem vigorem melius non puto intelligi posse quàm charitatem. Sed quare à dorso, & non à pectore? Quanquam mirer quomodo positum
sit hoc verbum in alio Psalmo, vbi dicitur: Inter sca- Psal.90.
pulas suas obumbrabit tibi, & sub alis eius sperabis: cùm sub alis obumbrari non possit, nisi quod à pectore fuerit. Et Latinè quidem inter scapulas fortasse aliquo modo ex vtraque parte possit intelligi & ante & post, vt scapulas accipiamus quæ in medio caput habent: & in Hebręo sit fortassis ambiguum, quod possit & hoc modo intelligi. Sed quod in Gręco est μεταφρένου, nō nisi à posterioribus significat, quod est inter scapulas: vtrū propterea ibi est auri viriditas, id est, sapientia & charitas, quia ibi sunt quodāmodo & radices alarū: an quia ibi portatur illa sarcina leuis? Quid enim sunt vel ipsæ alæ, nisi duo præcepta charitatis, in quibus tota lex pendet & prophetæ? Quid ipsa sarcina le-
uis, nisi ipsa charitas quæ in his duobus præceptis im- Matth.22.d.
pletur? Quicquid enim difficile est in præcepto, leue
est amanti. Nec ob aliud rectè intelligitur dictum, O- Matth.11.d.
nus meum leue est, nisi quia dat spiritum sanctum,
per quem diffunditur charitas in cordibus nostris: vt Rom.5.a.
amando liberaliter faciamus, quod timendo qui facit, seruiliter facit. Nec est amicus recti, quando mallet, si fieri posset, id quod rectum est non iuberi. Quæri etiam potest, cur non sit dictum, si dormiatis in cleris: sed, inter medios cleros. Quid si hoc expressius, inter medios cleros? Quod quidem si expressius transferretur ex Gręco, inter medium clerorum diceretur, quod in nullo interpretum legi: propterea credo, quia tātundem valet quod dictum est inter medios cleros.

Hinc

A Hinc ergo quid mihi videatur exponã. Sæpe hoc verbum ad aliqua connectenda atque pacanda, ne inter se dissideant poni solet, sicut testamentum inter se & populum Deo constituente, hoc verbũ Scriptura ponit: nã pro eo quod est in Latino, inter me & vos, Græcus habet; inter medium meum & vestrũ. Sic & de signo circũcisionis cùm loquitur Deus ad Abrahã, dicit: Erit testamentum inter me & te, & omne semen tuũ, quod Græcus habet inter medium meum & tuũ, & inter medium seminis tui. (Gen. 17. b.) Item cùm loqueretur ad Noë de arcu in nubibus ad signum constituendũ, (Gen. 9. c.) hoc verbum sæpissimè repetit: & quod habẽt Latini codices inter me & vos, vel inter me & omnẽ animam viuam, & si qua ibi talia dicuntur, inter medium meũ & vestrum inuenitur in Græco, quod est ἀνὰ μέσον. Dauid quoq; & Ionathan signum inter se constituunt, ne aliud opinando dissideant: & quod Latinè dicitur inter ambos, inter medium amborũ habet Græcus eodem B verbo, quod est ἀνὰ μέσον. Optimè autem factum est, vt hoc loco Psalmi huius interpretes nostri non dicerẽt inter cleros, quod Latinæ locutioni vsitatũ est; sed inter medios cleros, tanquam inter medium clerorum, quod potius in Græco legitur: & quod dici solet in eis rebus, vt dixi, quæ inter se debeant habere cõsensum. Iubet ergo scriptura vt inter medios cleros dormiãt, qui vel sunt pennæ columbæ deargentatæ, vel ex hoc eis præstatur vt sint. Porrò si isti cleri duo testamenta significant, quid aliud admonemur, nisi vt testamẽtis inter se consentientibus non repugnemus: sed intelligendo acquiescamus, nósq; simus eorũ concordiæ signum atque documentũ, cùm alterum aduersus alterum nihil dixisse sentimus, & cũ pacifica admiratione, quasi ecstasis sopore monstramus? Cur autẽ in cleris testamenta intelligantur, cùm hoc nomen Græcũ sit quidem, sed testamentũ non ita dicatur, hæc causa C est, quia per testamentum datur hęreditas, quæ Grǽcè appellatur κληρονομία, & hęres κληρονόμος. Cleros autẽ sors Græcè dicitur, & sortes ex promissione Dei, partes hæreditatis vocãtur, quę populo sunt distributæ. (Num. 18. c.) Vnde tribus Leui præcepta est non habere sortem inter fratres suos, quòd ex eorum decimis sustentaretur. (Concor. 12. q. 1 Clericus. & ca. duo sunt.) Nam & cleros & clericos hinc appellatos puto, qui sunt in ecclesiastici ministerij gradibus ordinati: quia Matthias sorte electus est, (Act. 1. d.) quem primum per apostolos legimus ordinatum. Proinde propter hæreditatem quæ fit testamento, tanquam per id quod efficitur id quod efficit, nomine clerorũ testamẽta ipsa significata sunt: quamquã mihi & alius hic sensus occurrat, nisi fallor, anteponẽdus, vt cleros multo probabilius ipsas hæreditates intelligamus: vt quoniam hæreditas veteris testamẽti est quamuis in vmbra significatiua futuri, terrena felicitas; hęreditas verò noui testamenti est æterna immortalitas, dormire sit inter medios cleros, nec illam iam quærere ardenter, & adhuc istam expectare patiẽter. D Nam qui Deo propterea seruiunt, vel potius propterea seruire nolunt: dum quærunt in hac vita & in hac terra felicitatẽ, ablatus est somnus ab eis, & nõ dormiunt. Inflammãtibus enim cupiditatibus agitati in flagitia & facinora propelluntur, nec omnino requiescunt: desiderando vt acquirant, metuendo ne amittant. (Prou. 1. A.) Qui autem me audit, ait sapientia, inhabitabit in spe, & requiescet sine timore ab omni malignitate. Hoc est, quantũ mihi videtur, dormire inter medios cleros, id est, inter medias hæreditates: nondũ in re, sed tamen in spe cælestis hæreditatis habitare, & à terrenæ felicitatis iam cupiditate conquiescere. Cùm autem venerit quod speramus, non iam inter duas hęreditates requiescemus; sed in noua vera, cuius vetus erat vmbra, regnabimus. Quapropter etiam si intellexerimus quod dictũ est, si dormiatis inter medios cleros, tanquam si diceretur, si moriamini inter medios cleros, vt istam mortẽ carnis more suo Scriptura dormitionem vocauerit: hæc est mors optima, vt in cupiditatum cohibitione à terrenis, in spe cælestis hæreditatis homo vsque in finẽ perseuerans, diem vitæ huius vltimum claudat. Sic enim dormientes inter medios cleros erunt pennæ columbæ deargentatæ: vt tẽpore quo resurgent, rapiantur in nubibus obuiam Christo in aëra, & semper iam cum Domino viuant: aut certè, quia per eos qui sic moriuntur, quanto securius, tanto sublimius ecclesia diffamatur, & quasi quibusdã pennis excelsæ laudis attollitur. Neque enim frustra dictũ est, Ante mortem ne laudes hominem quenquã. (Eccl. 11. d.) Omnes ergo sancti Dei ab initio generis humani, vsq; ad tempus Apostolorum (quia & ipsi nouerant dicere: Diem hominis non concupiui, tu scis: &, Vnam petij à Domino, hãc requiram) (Hier. 17. c. Psal. 26.) eo tempore Apostolorum, ex quo duorum testamentorum differentia clarius reuelata est, ipsi Apostoli & beati martyres cæteriq; iusti, tanquam arietes & arietum filij vsque ad hoc tempus dormierunt inter medios cleros, regni terreni felicitatem iam contemnentes, & regni cælorum æternitatem sperantes, & nondum tenentes. Et quia tã bene dormierunt, eis velut pennis nunc volitat, & laudibus exaltatur Ecclesia. Colũba igitur deargentata est, vt hac eorum fama ad imitandũ posteris inuitatis, dũ sic etiam dormiunt cæteri, addantur pẽnæ quibus vsq; in finem seculi sublimiter prædicetur: dum discernit supercælestis reges super eam, niue dealbabuntur in Selmon.) Ille supercælestis, ille qui ascẽdit super omnes cælos vt adimpleret omnia, dũ discernit reges super eam, id est, super eandem columbam deargentatam: sequitur eã Apostolus ac dicit: Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, (Ephes. 4. b.) quosdam verò Euangelistas, quosdam autem pastores & doctores. Nã quid est aliud reges discernere super eam, nisi in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi, quandoquidem ipsa est corpus Christi? Dicũtur autem illi reges, vtique à regendo. Et quid magis (Rom. 6. b.) quàm carnis concupiscentias, ne regnet peccatum in eorum mortali corpore ad obediendũ desideriis eius; ne exhibeant membra sua arma iniquitatis peccato, sed exhibeant se Deo, tanquam ex mortuis viuentes, & membra sua arma iustitiæ Deo? Sic enim erant reges primitus discreti ab alienigenis, quia non erant iugum ducentes cum infidelibus, deinde discreti concorditer inter se muneribus propriis. Nõ enim omnes apostoli, aut omnes prophetæ, aut omnes doctores, aut omnes dona habent curationũ, aut omnes linguis (1. Cor. 12. d.) loquuntur, aut omnes interpretantur. Omnia autem hæc operatur vnus atque idem spiritus, diuidens pro- (Ibidem b.) pria vnicuique, prout vult: quem dando ille supercælestis discernit reges super columbam deargentatam. De quo spiritu sancto cùm ad eius matrem gratia plenam missus angelus loqueretur, quærenti quomodo fieret quòd paritura nunciabatur, quoniã non cognoscebat virum: Spiritus sanctus, inquit, superueniet in (Luca 1. d.) te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Quid est, obũbrabit tibi: nisi, vmbram faciet. Vnde & isti reges dum gratia spiritus Domini Christi discernuntur super columbam deargentatam, niue dealbabuntur in Selmon. Selmon quippe interpretatur vmbra. Non enim meritis aut virtute propria discernuntur. Quis (1. Cor. 4. d.) enim te, inquit, discernit? Quid autem habes quod nõ accepisti? Vt ergo discernãtur ab impiis, accipiunt remissionem peccatorum ab illo qui ait: Si fuerint peccata vestra sicut phœnicium, tanquam niuem dealbabo. (Esa. 1. c.) Ecce quomodo niue dealbabuntur in Selmon, in gratia spiritus Christi, quo eis etiam propria dona discreta sunt, de quo dictum est quod suprà commemoraui, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus (Luca 1. e.) Altissimi obumbrabit tibi: hoc est, vmbrã faciet tibi.

Propterea

Propterea & quod nascetur ex te, sanctum, vocabitur A filius Dei. Vmbra porrò ista defensaculū intelligitur ab æstu cōcupiscentiarum carnalium: vnde illa virgo Christum non carnaliter concupiscendo, sed spiritaliter credendo concepit. Constat autem vmbra lumine & corpore: proinde illud quod in principio erat verbum, lumen illud verum, vt vmbraculū meridianum fieret nobis, verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Deo scilicet homo, tanquam lumini corpus accessit: & in eum credentes vmbra protectionis operuit. Non enim de quali vmbra dicitur, Transierunt omnia illa tanquam vmbra; nec de quali vmbra dicit Apostolus: Nemo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quod est vmbra futurorum: sed de quali vmbra scriptum est, Sub vmbra alarum tuarum protege me. Dum ergo discernit ille supercælestis reges super columbam deargentatam, non sua merita extollat, non de sua propria virtute confidant: niue quippe dealba- B buntur in Selmon, gratia cādificabuntur in protectione corporis Christi. Hunc autem montem consequēter dicit montem Dei, montem vberem, montē incaseatum vel montem pinguem. Quid hic autē aliud pinguem, quàm vberem diceret? Est enim & mōs isto nomine nuncupatus, id est, Selmon. Sed quem montē intelligere debemus montē Dei, montem vberē, mōtem incaseatum, nisi eundem Dominum Christum: de quo & alius propheta dicit, Erit in nouissimis temporibus manifestus mons Domini paratus in cacumine montium? Ipse est mons incaseatus propter paruulos, gratia tanquam lacte nutriendos, mōs vber ad roborandos atque ditandos donorum excellentia: nā & ipsum lac vnde fit caseus, miro modo significat gratiā. Manat quippe ex abundātia viscerum maternorū, & misericordia delectabili paruulis gratis infunditur. Ambiguus est autem in Græco casus, vtrum sit nominatiuus, an accusatiuus: quoniam in ea lingua mōs C neutri generis est, non masculini: ideo nonnulli Latini non interpretati sunt montem Dei, sed mons Dei. Puto autem melius esse in Selmon montem Dei, hoc est in montē Dei qui vocatur Selmon: secundum intellectū quem suprà vt potuimus exposuimus. Deinde quòd dixit montē Dei, montem incaseatum, mōtem vberem, ne quis auderet ex hoc Dominū Iesum Christum comparare cæteris sanctis, quia & ipsi dicti sunt montes Dei: legitur quippe, Iustitia tua sicut mōtes Dei. Vnde Apostolus ait: Vt nos simus iustitia Dei in ipso. De quibus montibus & alio loco dicitur: Illuminans tu admirabiliter à montibus æternis: quia vita eis æterna donata est, & per eos sanctarum scripturarū eminentissima authoritas constituta est, sed illuminante illo cui dicitur, Illuminans tu: leuaui enim oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Nec tamen auxilium meum ab ipsis propriè montibus, sed auxilium meum à Domino qui fecit cælum & terram. Vnus quippe ipsorum montiū multū excellens D cùm dixisset, quòd plus illis omnibus laborauerit: Nō autem ego, inquit, sed gratia Dei mecū. Ne quis ergo auderet etiā montem speciosum forma præ filiis hominū montibus filiis hominū comparare: quoniā non defuerunt qui eū dicerent, alij Ioannem baptistā, alij Heliam, alij Hieremiā, aut vnū ex prophetis; cōuertit se ad illos & ait: Vt quid suspicamini montes incaseatos? Montem, inquit, in quo placuit Deo inhabitare in eo.) Vt quid suspicamini? Sicut enim lumen illi, quia & ipsis dictum est: Vos estis lumen mundi: sed aliud illud dictum est lumen verū quod illuminat omnem hominem. Sic montes illi: sed longè alius maior mons paratus in cacumine montiū. Montes itaq; isti illū montem portando gloriosi sunt: quorum ille vnus dicit: Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo: vt qui gloriatur, non in seipso, sed in Domino glorietur. Vt quid ergo suspicamini montes incaseatos, cum montem in quo placuit Deo habitare in eo? Non quia in aliis non inhabitat, sed quia in ipsis per ipsum. In ipso quippe inhabitat omnis plenitudo diuinitatis, non vmbraliter tanquam in tēplo à rege Salomone factō: sed corporaliter, id est, solidè atque veraciter: quoniam Deus erat in Christo mundū reconcilians sibi. Quod siue de patre dictum accipiamus, quoniam ipse ait: Pater autem in me manēs facit opera, ego autem in patre & pater in me: siue ita intelligatur, Deus erat in Christo, verbum erat in homine: sic erat vtique verbum in carne, vt verbum etiā caro factum solus propriè diceretur, id est, homo verbum in vnam Christi personam copularetur. Vt quid ergo suspicamini montes incaseatos, cum montem in quo placuit Deo inhabitare in eo? Longe vtiq; aliter quàm in illis montibus, quorum aliquem etiam hunc suspicamini. Non enim quia & illi per adoptionis gratiam filij Dei sunt, ideo quisquam illorum est vnigenitus: cui diceret, Sede ad dexteram meā, donec ponā inimicos tuos sub pedibus tuis. Etenim Dominus inhabitabit vsque in finem: id est, illos montes non cōparandos huic monti, ipse Dominus inhabitabit, qui est mōs paratus in cacumine montiū: vt perducat eos in finē, id est, in seipsum sicut Deus est, contēplandū. Finis enim legis Christus, ad iustitiam omni credenti. Deo itaque placuit habitare in isto monte, qui paratus est in cacumine montium: cui dicit, Tu es filius meus dilectus, in quo mihi bene cōplacui. Ipse autem mons Dominus est, qui alios montes inhabitabit in finem, in quorū cacumine paratus est. Vnus enim Deus & vnus mediator Dei & hominum homo, Christus Iesus, mons montiū, sicut sanctus sanctorum: vnde dicit, Ego in eis, & tu in me. Vt quid ergo suspicamini montes incaseatos, montē in quo placuit Deo inhabitare in eo? Etenim mōtes illos incaseatos Dominus iste mons inhabitabit vsque in finem, vt aliquid sint quibus ait: Quia sine me nihil potestis facere. Ita fit etiam quod sequitur: Currus Dei decem miliū multiplex.) Vel denum miliū multiplex, vel decies milies multiplex. Vnum verbū enim Græcum sicut quisque potuit Latinorum interpretum transtulit, quod ibi dictum est, μυριοπλάσιον; Latinè autē satis exprimi non potuit: quoniā mille apud Græcos χίλια dicuntur, μυριάδες autem plura dena milia; μυριάς quippe vna, decem milia sunt. Ingentem itaque multitudinem sanctorū atque fidelium, qui portando Deum fiunt quodammodo currus Dei, significauit hoc nomine. Hanc immanendo & regendo perducit in finem tanquam currū suū, velut in locum aliquem destinatū. Initium enim Christus, deinde qui sunt Christi in præsentia eius, deinde finis. Hæc est sancta ecclesia: quæ sunt quod sequitur, Milia lætantium.) Spe enim sunt gaudētes, donec perducantur in finem, quē nunc expectant per patientiā. Mirificè autē cùm dixisset, Milia lætantiū: continuò subiecit, Dn̄s in illis.) Ne miremur quòd lætentur, Dn̄s in illis. Nam per multas tribulationes oportet nos introire in regnū Dei. Sed Dominus in illis. Ideo & si sunt quasi tristes, semper tamen gaudentes, nec iam in ipso fine quò nondū venerunt, sed spe sunt gaudentes, & in tribulatione patientes, quoniam Dn̄s in illis. In Sina in sancto.) In nominū Hebræorum interpretationibus inuenimus Sina interpretari mandatū: & alia quædam interpretatur, sed hoc puta præsenti loco aptius cōuenire. Reddens enim causam quare lætarentur illa milia quibus constat currus Dei, Dn̄s, inquit, in illis, in Sina in sancto: id est, Dominus in illis in mandato, quod mandatū sanctū est, sicut dicit Apostolus: Itaq; lex quidē sancta, & mādatū sanctū & iustum

& iustum & bonum. Sed quid prodesset mandatum, A
Phil 2.b. nisi Dominus ibi esset, de quo dicitur, Deus enim est
qui operatur in vobis & velle & operari pro bona vo-
1 Cor.3.b. luntate? Nam mandatum sine Dei adiutorio litera est
Rom.5.d. occidens. Lex enim subintrauit, vt abundaret delictũ.
Rom.13.d. Sed quoniá plenitudo legis charitas est, ideo per cha-
ritatem lex impletur, nõ per timorem. Charitas enim
Rom.5.a. Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritũ sanctum
qui datus est nobis. Ideo lætantur hæc milia. Tantum
enim faciunt iustitiam legis, quantum adiuuantur spi-
ritu gratiæ, quoniam Dominus in illis in Sina in san-
cto. Deinde ad ipsum Dominum locutione conuersa,

Ascendisti, inquit, in altum, captiuasti captiuitatẽ:
accepisti dona in hominibus.) Hoc Apostolus sic cõ-
memorat, sic exponit de Domino Christo loquens:
Ephe.4.a. Vnicuique autem nostrum, inquit, datur gratia secũ-
dum mensuram donationis Christi. Propter quod di-
cit: Ascendit in altum, captiuauit captiuitatem, dedit
dona hominibus. Quòd autem ascendit, quid est nisi
quia & descendit in inferiores partes terræ? Qui de-
Ibidem b. scẽdit, ipse est & qui ascẽdit super omnes cælos, vt ad-
impleret omnia. Christo ergo sine dubitatione di-
ctum est: Ascendisti in altum, captiuasti captiuitatem,
accepisti dona in hominibus. Nec moueat quòd Apo-
stolus idem testimonium commemorans non ait: Ac-
cepisti dona in hominibus: sed, dedit dona homini-
bus. Ille quippe authoritate Apostolica secundum
hoc locutus est, quod Deus filius cum patre fecit. Se-
cundum hoc quippe dedit dona hominibus, mittens
eis Spiritum sanctum, qui spiritus est patris & filij. Se-
cundum illud verò quod idem ipse Christus in corpo-
re suo intelligitur quod est Ecclesia, propter quod &
membra eius sunt sancti & fideles eius, vnde eis dici-
1 Cor.12.d. tur: Vos autem estis corpus Christi & membra: pro-
culdubiò & ipse accepit dona in hominibus. Christus
Act.1.b. quippe ascendit in cælum, & sedet ad dexterá patris:
sed nisi & hic esset in terris, non inde clamasset: Saule, C
Act.9.a. Saule, quid me persequeris? Cùm ergo idem ipse di-
Matth.25.d. cat: Quando vni ex minimis meis fecistis, mihi feci-
stis: quid dubitamus eum accipere in membris suis,
quæ dona membra eius accipiunt? Sed quid est, capti-
uasti captiuitatem? Vtrum quia vicit mortem, quæ
captiuos tenebat in quibus regnabat: an ipsos homi-
nes appellauit captiuitatem, qui captiui sub diabolo
tenebantur? Cuius rei mysterium continet etiam titu-
Psal.95. lus illius Psalmi, quando domus ædificabatur post ca-
ptiuitatem: id est, Ecclesia post gentilitatem. Ipsos ita-
que homines qui captiui tenebantur appellauit capti-
uitatem, sicut militia cùm dicitur, intelliguntur qui
militant: eandem captiuitatem à Christo captiuatam
dicit. Cur enim non sit captiuitas felix, si & ad bonum
Luca 5.c. homines possunt capi? Vnde Petro dictum est: Ex hoc
Matth.11.d. iam homines eris capiens. Captiuati ergo quia capti,
& capti quia subiugati, sub lene illud iugum missi, li-
Rom.6.d. berati à peccato, cuius serui erant: & iustitiæ serui fa- D
cti, cuius liberi erant. Vnde & ipse in illis est, qui de-
dit dona hominibus, & accepit dona in hominibus.
Ideóque in ista captiuitate, in ista seruitute, in isto
curru, sub isto iugo non sunt milia plorantium; sed
milia lætantium. Dominus quippe in illis in Sina in
sancto. Cui sensui congruit & alia interpretatio, qua
interpretatur Sina mensura. Nam & de his donis læti-
tiæ spiritalis Apostolus loquens idem quod suprà com
Ephe.4.a. memoraui: Vnicuique autem, inquit, nostrum data est
gratia secundum mensuram donationis Christi. Ac
deinde sequitur, quod etiá hic sequitur. Propter quod
dicit, ascendit in altum, captiuauit captiuitatẽ, dedit
dona hominibus: quod hic est, accepisti dona in ho-
minibus. Quid hac & illa veritate concordius? Quid
manifestius? Sed quid deinde adiungit? Etenim qui
non credunt inhabitare. Vel quod nonnulli codices

habent, Etenim non credentes inhabitare.) Nun-
quid sunt alij non credentes, nisi qui non credunt? De
quibus dictum sit, non est facilis intellectus. Tanquam
enim ratio redderetur superiorum verborum, cùm di-
ctum esset: Captiuasti captiuitatem, accepisti dona in
hominibus: ita subiunctum est, Etenim qui non cre-
dunt inhabitare, id est, non credentes vt inhabitarent.
Quid est hoc? De quibus hoc dicit? An illa captiuitas
antequam transiret in bonam captiuitatem, vnde fue-
rit mala captiuitas ostendit? Non credendo enim pos-
sidebantur ab inimico, qui operatur in filiis diffiden- Ephes.2.a.
tiæ: in quibus & vos, inquit, fuistis aliquando cùm vi-
ueretis in illis. Donis ergo gratiæ suę, qui accepit dona
in hominibus, captiuauit istam captiuitatem. Etenim
non credentes erant vt inhabitarent. Nam fides eos
inde liberabit, vt iam credentes inhabitent in domo
Dei, facti & ipsi domus Dei, & currus Dei decem mi-
lium lætantium. Vnde qui hæc canebat, in spiritu ea
B præuidens impletus etiam ipse lætitia eructauit hym-
num dicens, Dominus Deus benedictus. Benedi-
ctus Dominus Deus de die in diem.) Quod nonnulli
codices habent: Die quotidie.) Quia sic habẽt Græci
ἡμέραν καθ' ἡμέραν, quod verius exprimitur die quotidie.
Quam puto locutionem hoc significare quod dictum
est, de die in diem. Quotidie quippe hoc agit vsque in
finem: captiuat captiuitatẽ, accipiens dona in homi-
nibus. Et quoniam currum illum ducit vsque in finẽ,
sequitur & dicit: Prosperum iter faciet nobis Deus
sanitatum nostrarũ. Deus noster Deus saluos facien-
di.) Multum gratia commendatur. Quis enim saluus
esset, nisi ipse sanaret? Sed ne occurreret cogitationi,
cur ergo morimur, si per eius gratiá salui facti sumus;
continuò subiecit: Et Domini exitus mortis.) Tan-
quam diceret: Quid indignaris humana conditio ha-
bere te exitum mortis? & Domini tui exitus nõ alius
quàm mortis fuit. Potius ergo consolare quàm indi-
gnare, ná & Dñi exitus mortis. Spe enim salui facti su-
mus. Si autẽ quod non videmus speramus, per patien- Rom.8.c.
tiam expectamus. Patienter ergo etiam ipsam mortẽ
feramus illius exemplo: qui licet nullo peccato esset
debitor mortis, & Dominus esset, à quo nemo animá
tolleret, sed ipse eam à semetipso poneret, etiá ipsius
fuit exitus mortis. Veruntamen Deus conquassabit
capita inimicorum suorum, verticem capilli peram-
bulantium in delictis suis.) Id est, nimis se extollen-
tium, nimis superbientium in delictis suis: in quibus
saltem humiles esse deberent, dicentes: Domine pro- Luca 18.c.
pitius esto mihi peccatori. Sed cõquassauit capita eo-
rum, quoniam qui se exaltat, humiliabitur. Ac per hoc
quamuis & Domini sit exitus mortis, tamẽ idem Do-
minus, quoniam Deus est, & voluntate nõ necessitate
secundum carnem mortuus est, conquassauit capita
inimicorum suorum: non solùm eorum qui crucifixo
illudentes & mouẽtes capita sua dicebãt, Si filius Dei Matt. 27.e.
est, descendat de cruce; sed etiam omniũ extollẽtium
se aduersus doctrinam eius, & tanquá mortẽ hominis
irridentiũ. Idẽ quippe ipse de quo dictũ est: Alios sal-
uos fecit, semetipsum nõ potest saluũ facere. Deus est
sanitatũ nostrarũ, & Deus est saluos faciendi: sed pro-
pter humilitatis & patientiæ documentũ, & sanguinẽ
suo delẽdum nostrorũ chirographũ peccatorũ, etiam Esaia 2.c.
suum esse voluit exitũ mortis, ne mortem istam time-
remus, sed illam potius vnde nos liberauit per istam.
Veruntamẽ illusus & mortuus cõquassauit capita ini-
micorũ suorum; de quibus ait: Resuscita me, & reddá Psal.40.
illis, siue bona pro malis, dum sibi subdit capita credẽ-
tium: siue iusta pro iniustis, dũ punit capita superbien-
tium. Vtroq; enim modo cõquassantur & cõfringun-
tur capita inimicorũ, cùm à superbia deiiciuntur, siue
humilitate correcti, siue in ima tartari abrepti. Dixit
Dominus, Ex Basan cõuertar.) Vel vt nõnulli codices

habent, Ex Basan conuertam.) Ille quippe conuertit vt salui simus, de quo dictum est suprà, Deus sanitatum nostrarum, & Deus saluos faciendi. Ei quippe & Psal.79. alibi dicitur: Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus. Item alibi: Cõuerte nos Deus sanitatũ nostrarum. Ille autem dixit, Ex Basan conuertam. Basan interpretatur confusio. Quid est ergo, conuertam ex confusione: nisi quia confunditur de peccatis suis, qui pro eis dimittendis precatur misericordiam Dei? Inde est quòd ille publicanus nec oculos Luc.18.b. ad cælũ audebat leuare, ita se considerans confundebatur: sed descẽdit iustificatus, quia dixit Dominus, Ex Basan conuertam. Basan interpretatur & siccitas. Et rectè intelligitur Dominus ex siccitate conuertere, id est, ex inopia. Nã qui sibi videntur copiosi, cùm sint famelici; & pleni, cùm sint inanissimi: non cõuertun- Matth.5.A. tur. Beati enim qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabũtur. Ex ista Dominus siccitate con- Psal.142. uertit: de anima quippe sicca illi dicitur: Extẽdi manus meas ad te, anima mea velut terra sine aqua tibi. Ibi illud quoque non absurdè intelligitur, quod habẽt alij codices: Ex Basan conuertar. Cõuertitur enim ad nos Zach.1.A. etiam ipse qui dicit: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos: & non nisi extra cõfusionem, cùm peccatum nostrum ante nos est semper: & extra siccitatẽ, al.qua. †quia eius desideramus imbrem, qui pluuiam volun- Psal.67. tariam segregauit hæreditati suæ. Nam siccitate infirmata est, ipse verò conuersus perficit eam; cui dicitur: Et conuersus viuificasti me. Dixit ergo Dominus, ex Basan conuertam. Conuertam in profundũ maris.) Si conuertam, quare in profundum maris? In seipsum quippe conuertit Dominus, cùm salubriter cõuertit, al. profundum. & non est vtique ipse † in profundo maris. An fallit fortè Latina locutio, & pro eo positum est in profundum, quod est in profundo? Non enim ille se conuertit, sed ibi conuertit eos qui in profundo huius seculi iacent demersi pondere peccatorũ; vbi conuersus ille Psal.129. dicit: De profundis clamaui ad te Domine. Si autem non est, conuertam, sed conuertar in profundum maris; hoc intelligitur dixisse Dominum nostrum, quòd sua misericordia conuerteretur etiam in profundum maris ad eos quoque liberandos, qui essent etiam desperatissimi peccatores: quanquam in aliquo Græco codice inuenerim, non in profundũ, sed in profundis, hoc est, ἐν βυθοῖς, quod priorem sensum cõfirmat, quòd etiam ibi Deus conuertat ad se de profundis clamantes. Qui & si intelligatur, ibi ipse conuerti ad liberandos etiam tales, nõ est incongruũ: & ita eos conuertit, vel ad eos liberandos conuertitur ita, Vt intingatur pes tuus in sanguine.) Quod ad ipsum Dominũ Propheta dicit, vt tingatur pes tuus in sanguine: id est, vt ipsi qui ad te conuertũtur, vel ad quos liberandos conuerteris, licet in profundo maris onere iniquitatis depressi fuerint, intantũ gratia tua proficiant, quoniam Rom.5.d. vbi abundauit peccatũ, superabundauit gratia, vt fiant pes tuus inter membra tua ad annunciandũ Euangelium tuum, & pro nomine tuo diu ducentes martyriũ, vsque ad sanguinem certent. Sic enim, vt arbitror, conuenientius intelligitur pes eius tinctus in sanguine. Denique adiungit: Lingua canum tuorũ ex inimicis ab ipso.) Eosdem ipsos qui vsque ad sanguinem fuerant pro fide Euangelica certaturi, etiam canes vocat: tanquam pro suo Domino latrantes. Non illos ca- Philip.3.a. nes, de quibus dicit Apostolus, Cauete canes: sed illos qui edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Hoc enim confessa Chananæa meruit audire: O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. Ca- Matth.15.c. nes laudabiles, non detestabiles: fidem seruantes domino suo, & pro eius domo contra inimicos latrantes. Non enim tãtummodo canum dixit, sed canum tuorum. Nec eorũ dentes, sed lingua laudata est: quoniam

A non vtiq; frustrà, nec sine magno sacramẽto Gedeon Iudic.7.A. solos eos iussus est ducere, qui fluminis aquã sicut canes lamberent, talesque nõ amplius quàm trecenti in tanta multitudine inuenti sunt. In quo numero crucis signum est propter τ literam, quę in Græcis numerorũ notis trecentos significat. De talibus canibus & in alio Psalmo dicitur: Conuertẽtur ad vesperam, & famem Psal.58. patientur vt canes: nam & quidam canes reprehensi sunt à Propheta Esaia, non ideo quia canes essent, sed Esa.56.d. quòd latrare nescirent, & dormitare amarent. Vbi vtique demonstrauit, quia si vigilarent & pro domino suo latrarent, laudabiles canes essent, sicut laudantur isti, de quibus dicitur: Lingua canum tuorũ: quos tamen Propheta ex inimicis futuros esse prædixit, per illam scilicet conuersionẽ, de qua superius loquebatur. Vnde & ille Psalmus: Conuertentur, inquit, ad vespe- Psal.58. ram, & famem patientur vt canes. Deinde veluti quærentibus vnde hoc illis tantum bonum, vt canes eius fierent, cuius fuerant inimici: responsum est ab ipso. B Sic enim legitur: Lingua canum tuorum ex inimicis, ab ipso. Ipsius vtique dilectione, ipsius misericordia, ipsius gratia. Nam quando id possent à seipsis? Etenim cùm inimici essemus, recõciliati sumus Deo per mor- Rom.5.B. tem filij eius: ad hoc & Domini fuit exitus mortis.

Visi sunt gressus tui Deus.) Gressus quibus venisti per mundum tanquam in illo curru peragraturus orbem terrarum: quos & nubes in Euangelio sanctos & fideles suos significat; vbi ait: Amodò videbitis filiũ Matt.13.e. 2.Tim.4.A. hominis venientem in nubibus. Excepto illo aduentu in quo erit iudex viuorum atque mortuorum: Amodò, inquit, videbitis filium hominis venientem in nubibus. Hi gressus tui visi sunt, id est, manifestati sunt, reuelata gratia Testamenti noui. vnde dictum est: Quàm speciosi pedes eorum qui annunciant pa- Rom.10.c. cem, qui annunciant bona! Hæc enim gratia & isti gressus latebant in veteri Testamento: cùm autem ve- Gal.4.a. nit plenitudo † temporũ, & placuit Deo reuelare filiũ al. temporis. C suum vt annũciaretur in gentibus, visi sunt gressus tui Deus. Gressus Dei mei regis mei qui est in sancto.) In quo sancto, nisi in templo suo? Templũ enim Dei 1.Cor.3.d. sanctum est, inquit, quod estis vos. Vt autem gressus isti viderentur, Præuenerunt principes coniuncti psallentibus, in medio adolescentularum tympanistriarum.) Principes sunt Apostoli: ipsi enim præuenerunt vt populi sequerentur. Præuenerunt annunciantes. Nouum testamentum coniuncti psallentibus, de quorum bonis operibus etiam visibilibus tanquam organis laudis glorificaretur Deus. Iidem autem principes in medio adolescentularum tympanistriarum, in ministerio scilicet honorabili: nam ita sunt in medio ministri præpositi Ecclesiarum nouarum. Hoc enim est adolescentularum carne edomita Deum lau- D dantium: hoc enim est tympanistriarum, eò quòd tympana fiant corio siccato & extento. Ideo ne quisquam carnaliter ista acciperet, & ex his verbis quosdam luxuriæ choros in animum induceret; sequitur, & dicit: In Ecclesiis benedicite Dominum.) Tanquam diceret: Quicunq; auditis adolescentulas tympanistrias, lasciua delectamenta cogitantes, in Ecclesiis benedicite Dominum. Ecclesiæ quippe vobis hac mystica significatione monstrãtur. Ecclesiæ sunt adolescentulæ, noua gratia decoratæ. Ecclesiæ sunt tympanistriæ, castigata carne spiritaliter sonoræ. In Ecclesiis ergo benedicite Dominum Deum de fontibus Israël.) Inde prius elegit quos fontes faceret. Nam inde sunt electi Apostoli; & hi primitùs audierunt: Qui Ioan.4.b. biberit ex aqua quam ego dabo, non sitiet vnquam: sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.

Ibi Beniamin adolescentior in ecstasi.) Ibi Paulus nouissimus Apostolorum; qui dicit: Nam & ego Israëlita sum ex semine Abraham de tribu Beniamin: Philip.3.a.

Sed

Sed planè in ecstasi, expauescentibus omnibus tam magnum in eius vocatione miraculum. Ecstasis namque est mentis excessus, quod aliquando pauore contingit, nonnunquam verò per aliquam reuelationem & alienationem mentis à sensibus corporis, vt spiritui quod demonstrandum est, demonstretur. Vnde intelligi etiam sic potest quod hic positũ est, in ecstasi; quia cum ei persecutori dictum esset de cælo, Saule, Saule, quid me persequeris, adempto lumine oculorum carnalium, respondebat Domino, quem spiritu videbat, qui autem cum illo erant, vocem respondentis audiebant, neminem autem vidẽtes cui loqueretur. Potest hic ecstasis etiam illa eius intelligi, de qua ipse loquẽs ait: Scire se hominem raptum vsque ad tertium cælũ, siue autem in corpore, siue extra corpus, nescire: sed raptũ in paradisum, audisse ineffabilia verba, quæ non liceret homini loqui. Principes Iuda duces eorum, principes Zabulon, principes Nephthalim.) Cũ Apostolos significet principes, vbi est & Beniamin adolescentior in ecstasi: quibus verbis Paulum significari nemo ambigit. Vel nomine principum omnes significantur in Ecclesiis excellentes atque imitatione dignissimi. Quid sibi voluit hæc nomina tribuum Israëliticarum? Si enim tantùm Iudæ mentio fieret, quoniam ex hac tribu reges fuerant, ex qua & Dominus Christus secundũ carnem: ideo ex hac tribu putaremus figuratos etiã principes Testamẽti noui. Cùm verò adiũgit principes Zabulon, principes Nephthalim: quisquã forsitan dicat ex his tribubus Apostolos fuisse, ex aliis autem non fuisse. Quod licet vnde probari hoc posset non videam, tamen quia nec vnde refellatur inuenio, & hoc loco principes Ecclesiarum, ducésque eorum qui in Ecclesiis benedicũt Dominum, video commendari, non absurdè etiam istum sensum †probo: sed plus me delectat quod ex istorum nominum interpretatione clarescit. Hebræa quippe sunt nomina: quorum Iuda confessio interpretari dicitur, Zabulon habitaculũ fortitudinis, Nephthalim dilatatio mea. Quæ omnia verissimos nobis insinuant principes Ecclesiarum, dignos ducatu, dignos imitatione, dignos honoribus. Martyres namque in Ecclesiis locũ summum tenent, atque apice sanctæ dignitatis excellunt. Iam verò in martyrio prima confessio est, & pro illa quicquid acciderit tolerandi sequens assumitur fortitudo: deinde post omnia tolerata, finitis angustiis, latitudo consequitur in præmio. Potest & sic intelligi, vt quoniam tria hæc præcipuè commendat Apostolus, fidem, spem, charitatem: confessio sit in fide, fortitudo in spe, latitudo in charitate. Fidei quippe res est, vt corde credatur ad iustitiam, ore autẽ confessio fiat ad salutẽ. In passionibus autem tribulationũ res tristis est, sed spes fortis est. Si enim quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Latitudinem verò præstat charitatis in corde diffusio: nam consummata charitas foras mittit timorem: qui timor tormentum habet per animæ angustias. Principes ergo Iuda duces eorum. Quorum? Qui in Ecclesiis benedicunt Dominum. Principes Zabulon, principes Nephthalim, principes cõfessionis, fortitudinis, latitudinis, principes fidei, spei, & charitatis. Mãda Deus virtutem tuam.) Vnus enim Dominus noster Iesus Christus, per quem omnia, & nos in ipso, quem legimus Dei virtutem & Dei sapientiam. Quomodo autem Deus mandat Christum suum, nisi dum eũ commendat? Commendat enim Deus charitatem suam in nobis, quoniam dum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Quomodo nõ & cum illo omnia nobis donauit? Manda Deus virtutẽ tuam.

Act.9.a. 2 Cor.12.a. Rom.9.b. al. prodo. 1 Cor.13.d. Rom.10.b. Rom.8.e. 1 Ioan.4.d. 1 Cor.8.b. 1 Cor.1.d. Rom.5.b.

Confirma Deus hoc quod operatus es in nobis.) Manda docendo, confirma iuuando. A templo tuo in Hierusalem, tibi offerent reges munera.) A templo tuo in Hierusalẽ, quæ est libera mater nostra, quia & ipsa est templum sanctum tuum. Ab illo ergo templo tibi offerent reges munera. Quicunque reges intelligantur, siue reges terræ, siue reges quos discernit supercælestis super columbam deargentatam: tibi offerent reges munera. Et quæ munera? Gratiosa. Quæ sacrificia? Laudis. Sed huic laudi obstrepunt Christianum vocabulum habentes, & diuersa sentientes. Fiat ergo quod sequitur: Increpa feras calami.) Nam & feræ sunt, quoniam non intelligendo nocent. Et feræ calami sunt, quoniam scripturarum sensum pro suo errore peruertunt. Per calamum quippe tam conuenienter scripturæ significantur, quàm sermo per linguam: secundum quod dicitur lingua Hebræa, vel Græca, vel Latina, vel alia quælibet, per efficientem scilicet id quod efficitur. Vsitatum est autem in Latino eloquio, vt scriptura stylus vocetur, quòd stylo fiat: ita ergo & calamus, quòd calamo fiat. Dicit Apostolus Petrus, indoctos & instabiles peruertere scripturas ad proprium suum interitum. Hæ sunt feræ calami, de quibus hic dicitur: Increpa feras calami. De his est etiam quod adiungit: Congregatio taurorum inter vaccas populorum, vt excludantur ij qui probati sunt argento.) Tauros vocans propter superbiam duræ indomitæque ceruicis. Significat enim hæreticos, Vaccas autem populorum seductibiles animas intelligendas puto, quia facilè hos tauros sequuntur. Non enim populos vniuersos seducunt, in quibus sunt graues & stabiles; vnde scriptum est: In populo graui laudabo te: sed in eis populis quos inuenerint vaccas. Ex his enim sunt qui penetrant domos, & captiuas ducũt mulierculas oneratas peccatis, quę ducuntur variis desideriis, semper discẽtes, & ad veritatis scientiam nunquam peruenientes. Quòd autem ait idem Apostolus: Oportet & hæreses esse, vt probati manifesti fiant in vobis: hoc etiam hic sequitur: Vt excludantur ij qui probati sunt argento, id est, qui probati sunt eloquiis Domini. Eloquia quippe Domini eloquia casta, argentum igne probatum terræ. Nam excludantur dictum est appareant, emineant: quod ait ille, manifesti fiant. Vnde & in arte argentaria exclusores vocantur, qui de confusione massæ nouerunt formam vasis exprimere. Multi enim sensus Scripturarum sanctarum latent, & paucis intelligentioribus noti sunt: nec asseruntur commodius & acceptabilius, nisi cùm respondendi hæreticis cura compellit. Tunc enim etiam qui negligunt studia doctrinæ, sopore discusso ad audiendi excitantur diligentiam, vt aduersarij refellantur. Denique quàm multi Scripturarum sanctarum sensus de Christo Deo asserti sunt contra Photinũ, quàm multi de homine Christo contra Manichæum, quàm multi de trinitate contra Sabellium, quàm multi de vnitate trinitatis contra Arrianos, Eunomianos, Macedonianos? quàm multi de catholica Ecclesia toto orbe diffusa, & de malorum commixtione vsque in finem seculi, quod bonis in sacramentorum eius societate non †obstat aduersus Donatistas & Luciferianos, aliósque, si qui sunt qui simili errore à veritate dissentiũt: quàm multi contra cæteros hæreticos, quos enumerare vel commemorare nimis longum est, & præsenti operi nõ necessarium. Quorum tamen sensuum probati assertores aut prorsus laterent, aut nõ ita eminerent, vt eos eminere fecerunt superborum contradictiones, quos velut tauros, id est, iugo disciplinæ pacifico lenique nõ subditos commemorat Apostolus: vbi talem dixit eligendum ad episcopatum, vt potẽs sit exhortari in doctrina sana, & contradicentes redarguere. Sunt enim multi non subditi, vt sunt tauri: elatione ceruicis impatientes aratri atque iuncturæ, vaniloqui, & mentis seductores. Has mẽtes significauit iste Psalmus appellatione vaccarum. Ad hanc ergo vtilitatẽ prouidentia diuina

Gal.4.d. 2 Pet.3.d. Psal.34. 2 Tim.3.b. 1 Cor.11.d. Psal.11. al. obstat. Matth.11.d. Tit.1.c.

diuina permittit tauros congregati inter vaccas populorum: vt excludantur, id est, vt emineant qui probati sunt argento. Ad hoc enim hæreses sinuntur esse, vt probati manifesti fiant. Quanquam & sic etiam possit intelligi, congregatio taurorum inter vaccas populorum: vt ab eis vaccis excludantur qui probati sunt argento. Hanc enim habent intentionem hæretici doctores, vt ab auribus animarum, quas seducere moliuntur, excludant eos; id est, separent eos qui probati sunt argento, id est, qui idonei sunt docere eloquia Domini. Sed siue ille huius verbi, siue iste sit sensus; sequitur: Disperge gentes quæ bella volunt.) Non enim correctioni, sed contentioni student. Hoc ergo prophetat, vt ipsi potius dispergantur, qui corrigi nolunt, qui gregem Christi dispergere affectant. Gentes autẽ appellauit, non propter generationes familiarũ, sed propter genera sectarũ, vbi series successionis confirmat errorẽ. Venient legati ex Ægypto, Æthiopia præueniet manus eius.) Ægypti vel Æthiopiæ nomine, omnium gentium fidem significauit, à parte totũ: legatos appellans reconciliationis prædicatores. Pro

2 Cor.5.d. Christo enim, inquit, legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos: Obsecramus pro Christo reconciliari Deo. Nõ ergo de solis Israëlitis, vnde Apostoli electi sunt; sed etiam de cæteris gentibus futuros prædicatores Christianæ pacis, hoc modo mystice prophetatum est. Quod verò ait, Præueniet manus eius: hoc ait, præueniet vindictam eius: conuersione scilicet ad eum, vt peccata dimittantur, ne peccatores permanendo puniantur. Quod etiam

Psal.94. in alio Psalmo dicitur, Præueniamus faciem eius in confessione. Sicut per manus vindictam, ita per faciem reuelationem præsentiámque signat, quæ futura est in iudicio. Quia ergo per Ægyptum atque Æthiopiam totius orbis gentes significauit, & continuò subiunxit, Deo regna terræ.) Non Sabellio, non Arrio, non Donato, non cæteris tauris ceruicatis: sed Deo regna terræ. Plures autem codices Latini, & maximè Græci ita distinctos versus habent, vt non sit in eis vnus versiculus, Deo regna terræ, sed, Deo, in fine sit versus superioris: atque ita dicatur, Æthiopia præueniet manus eius Deo, ac inde sequatur in alio versu, Regna terræ cantate Deo, psallite Domino.) Qua distinctione (multorum codicum, & authoritate digniorũ consonãti sine dubio præferenda) fides commendari mihi videtur, quæ opera præcedit: quia sine bonorum operum meritis per fidem

Rom.4.a. iustificatur impius, sicut dicit Apostolus, Credenti in eum, qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam, vt deinde ipsa fides per dilectionem incipiat operari. Ea quippe sola bona opera dicenda sunt, quæ fiunt per dilectionem Dei. Hæc autem necesse est, vt antecedat fides, vt inde ista, non ab istis incipiat illa: quoniam nullus operatur per dilectionem Dei, nisi prius credat in Deum. Hæc est fides, de qua dicitur, In

Gal.5.a. Christo enim Iesu neq; circuncisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur.

Cant.4.d. Hæc est fides, de qua ipsi Ecclesiæ dicitur in Canticis canticorum: Venies & pertransies ab initio fidei. Venit enim tanquam currus Dei in milibus lætantiũ,

Ioan.13.a. prosperum iter habens, & pertransiit de hoc mundo ad patrem: vt fiat in ea quod sponsus ipse dicit, qui

Ioan.17.d. transit de hoc mũdo ad patrem, volo vt vbi ego sum, & isti sint mecum, sed ab initio fidei. Quia ergo vt bona opera sequantur præcedit fides, nec vlla sunt bona opera, nisi quæ sequuntur præcedentem fidem: nihil aliud videtur dictum, Æthiopia præueniet manus eius Deo, nisi Æthiopia credet Deo. Sic enim præueniet manus eius, id est, opera eius. Cuius nisi ipsius Æthiopiæ? Quia hoc in Græco non est ambiguũ: eius quippe ibi feminino genere apertissimè positum est: Ac per

A hoc aliud nihil dictum est, quàm Æthiopia præueniet manus eius Deo, id est, credendo in Deum præueniet opera sua. Existimo enim, inquit Apostolus, iustificari hominem per fidem sine operibus legis. An Iudæorum Deus tantum? Nónne & gentiũ? Sic ergo Æthiopia, quæ videtur extrema gentium, iustificatur per fidem sine operibus legis. Non enim vt iustificetur de legis operibus gloriatur: nec præponit fidei merita sua, sed fide præuenit opera sua. Plures sanè codices Græci non habent manus, sed manum: quod tantundem valet, quoniam pro operibus positum est. Mallem autem Latini interpretes sic trãstulissent: Æthiopia præueniet manus suas, quàm manus eius Deo: quoniam planius hoc esset quàm quod nunc dictum est eius. Et salua veritate sic fieri posset, quia in Græca lingua id pronomen non solùm eius, sed etiã suam vel suas potest intelligi, quod est αὐτῆς: suam ergo, si manum; suas autem, si manus. Nam quod est in Rom.3.d.

B Græco, χεῖρα αὐτῆς, quod plures codices habent, & manum eius & manum suam potest intelligi: quod verò rarum est in codicibus Græcis, χεῖρας αὐτῆς, & manus eius, & manus suas Latinè potest dici. Hinc iam velut decursis per prophetiam rebus omnibus quas impletas esse iam cernimus, hortatur ad laudem Christi, ac deinde prænunciat futurum eius aduentum.

Regna terræ cantate Deo, psallite Domino. Psallite Deo qui ascendit super cælum cælorum ad Orientem.) Vel sicut nonnulli codices habent, Qui ascendit super cælum cæli, ad Orientem.) In his verbis ille non intelligit Christum, qui eius resurrectionem ascensionémque non credit. Ad Orientem verò quod addidit, nónne etiam ipsum locum, quoniam in partibus Orientis est, vbi resurrexit, & vnde Matt.16.d.
ascendit, expressit? Ergo super cælum cæli sedet ad Act.1.b.
dexteram patris. Hoc est quod dicit Apostolus, Ipse Ephe.4.b.
est qui ascendit super omnes cælos. Quid enim cælorum restat post cælum cæli? Quos & cælos cælorum Gen.1.b.

C possumus dicere, sicut vocauit firmamentum cælum: quod tamen cælum, etiam cælos legimus, vbi scriptum est, Et aquæ quæ super cælos sunt, laudent nomen Domini. Psal.148. Act.1.b. Et quoniam inde venturus est ad iudicandos viuos & mortuos, attende quod sequitur:

Ecce dabit vocem suam, vocem virtutis.) Ille Esa.53.b. qui sicut agnus coram tondente se fuit sine voce, ecce dabit vocem suam: nec vocem infirmitatis tanquam iudicandus, sed vocem virtutis tanquam iudicaturus. Non enim Deus occultus sicut prius, & in hominũm iudicio non aperiens os suum: sed Deus Psal.49. manifestus veniet, Deus noster, & non silebit. Quid desperatis infideles? Quid irridetis? Quid dicit seruus Luc.12.f. malus? Tardat Dominus meus venire? Ecce dabit vocem suam, vocem virtutis. Date gloriam Deo, super Israël magnificentia eius.) De quo dicit Apo- Gal.6.d. stolus super Israël Dei. Non enim omnes qui ex Israël Rom.9.b.

D hi sunt Israëlitæ, quoniam est & Israël secundum carnem. 1 Cor.10.c. Vnde ait, Videte Israël secundum carnem. Rom.9.b. Non autem qui filij carnis, hi filij sunt Dei, sed filij promissionis deputantur in semine. Tunc ergo quando erit sine vlla malorum commixtione populus eius Matth.3.c. Ioan.1.g. tanquam massa ventilabro emundata tanquam Israël, in quo dolus non est, tunc eminentissima erit super Israël magnificẽtia eius. Et virtus eius in nubibus.) Esa.3.c. Nõ enim solus veniet ad iudicium, sed cũ senioribus Matth.19.d. 1 Cor.6.a. populi sui: quibus promisit quòd sedebunt super sedes iudicaturi, qui etiã angelos iudicabũt. Hæ sunt nubes. Deniq; ne aliud nubes intelligerẽtur, secutus adiũxit: Mirabilis Deus in sanctis suis, De⁹ Israël.) Tũc enim & nomen ipsum verissimè ac plenissimè implebitur Israël, quod est vidẽs Deũ: quoniã videbim⁹ eũ sicuti 1 Ioan.3.a. est. Ipse dabit virtutem & fortitudinẽ plebi suæ, benedictus Deus.) Nunc fragiles & infirmi: habemus enim

1 Cor. 4. b. enim thesaurum istum in vasis fictilibus: tunc verò etiam corporum gloriosissima commutatione, ipse
1 Cor. 15. f. dabit virtutem & fortitudinem plebi suæ. Seminatur enim hoc corpus in infirmitate, surget in virtute. Ipse ergo dabit virtuté, quam in sua carne præmisit, de qua
Phil. 3. b. dicit Apostolus, Virtutem resurrectionis eius. Forti-
1 Cor. 15. d. tudinem autem, qua inimica destruetur mors. Quoniam itaq. prolixum, & ad intelligendū difficilé Psalmum tandem aliquando, ipso adiuuante, finiuimus; benedictus Deus, Amen.

Concio prima, de prima parte Psalmi LXVIII.

EO tempore in hoc seculo exorti sumus, & aggregati populo Dei, quo iam olus illud ex grano sina-
Matth. 13. e. pis tetendit brachia sua: quo iam fermentum illud
Luc. 13. d. quod primò contemptibile fuit, fermétauit tres mensuras, id est, totum orbem terrarum reparatum ex tri-
Genes. 9. e. bus filiis Noë: quoniam ab Oriente & Occidente &
Matth. 8. b. Aquilone & Austro veniunt, qui recumbent cum Patriarchis, expulsis foras eis, qui de illorum carne sunt nati, & eorum fidem non sunt imitati. Ad hanc ergo Christi Ecclesiæ gloriam oculos aperimus, & istam sterilem cui gaudium indictum atque prædictum est,
Esa. 54. a. quòd plures filios habitura esset, quàm illa quæ habe-
Galat. 4. d. bat virum, iam talem inuenimus quæ oblita esset opprobriorū & ignominiæ viduitatis suæ: & ideo possumus fortè mirari cùm voces humilitatis Christi, vel nostræ relegerimus in aliqua prophetia. Et fieri potest, vt minus ex eis afficiamur, quia non eo tempore venimus quádo ista cum sapore legebantur abundante pressura. Sed rursus si tribulationum abundantiam cogitemus, & in qua ambulemus via cognoscamus
Matth. 7. b. (si tamen in illa ambulamus) quàm sit angusta, & per pressuras atque tribulationes perducat ad requiem sempiternam: quámque ipsa quæ in rebus humanis vocatur felicitas, plus sit timenda quàm miseria, quandoquidem miseria plerumque affert ex tribulatione fructum bonum, felicitas autem corrumpit animam peruersa securitate, & dat locum diabolo tentatori. Cùm ergo cogitauerimus prudenter & rectè, & sicut
Iob 7. a. psallit hæc victima, tentationem esse vitam humanam super terram, neminémque omnino esse securum; nec debere esse securū, donec ad illam patriam veniatur, vnde nemo exit amicus, quò nemo admittitur inimicus, etiam nunc in ipsa Ecclesiæ gloria agnoscimus voces tribulationis nostræ: & tanquam membra Christi, compage charitatis subdita capiti nostro, & nos inuicem retinentia, dicemus de Psalmis, quod hic dixisse inuenerimus martyres, qui fuerunt ante nos, quia tribulatio est omnibus communis ab initio vsque in finem. Tamen istum Psalmum quem tractandum suscepimus, & de quo loqui charitati vestræ
Matth. 13. e. in nomine Domini proposuimus, in grano sinapis agnoscamus: paululum ab altitudine oleris & diffusione ramorum, & ab illa gloria, vbi aues cæli requiescunt, auocemus cogitationem, & hæc magnitudo quæ nos delectat in olere, quàm de paruo surrexit audiamus. Christus enim hic loquitur. Sed iam scientibus dicimus, Christus non solum caput, sed & corpus est. Ex ipsis verbis agnoscimus. Nam quia Christus hic loquitur, dubitare omnino nō permittimur. Hic sunt enim expressa verba, quæ in eius passione completa
Psal. 21. sunt: Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto: quando ista ad literam impleta sunt, & prorsus quomodo prædicta, sic reddita. Cúmque ipse Christus dixisset, Sitio, pendens in cruce, & ad hoc verbum ei acetum in spongia datū esset,
Ioan. 19. f. quo accepto dixit, Cōsummatum est, & sic inclinato capite tradidit spiritum, ostendés ista omnia quæ prædicta sunt in illo fuisse tunc consummata, nō licet hic aliud intelligere. Apostoli etiam loquētes de Christo,

August. 10. S.

A testimonia ex isto Psalmo dederunt. Quis auté deuiet à sententiis eorum? Aut quis agnus non sequatur arietes? Ergo Christus hic loquitur: magisque nobis demonstrandū est, vbi eius membra loquantur, vt ostendamus quia totus hic loquitur, quàm dubitandum quòd Christus loquatur.

Titulus Psalmi est:

In finem pro his qui commutabuntur ipsi Dauid.

NVNC commutationem in melius audi: commutatio enim, vel in deterius est, vel in melius. Adá Gen. 3. b.
& Eua in deterius: qui ex Adam & Eua Christo adhæserunt, in melius commutati sunt. Sicut enim per vnū Rom. 5. c.
hominem mors, ita & per vnum hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriuntur, 1 Cor. 15. c.
sic & in Christo omnes viuificabuntur. Ab eo quod formauit Deus, mutatus est Adam, sed in peius iniquitatis suæ. Ab eo quod operata est iniquitas mutan-
B tur fideles, sed in melius per gratiam Dei. Vt mutaremur in peius, nostra iniquitas fuit: vt mutaremur in melius, nō nostra iustitia, sed gratia Dei præstat. Quòd ergo in peius mutati sumus, nobis imputemus: quòd in melius commutamur, Deum laudemus. Pro his ergo iste Psalmus, qui commutabuntur. Vnde autem ista commutatio facta est, nisi ex passione Christi? Pascha ipsum, Latinè transitus interpretatur. Non est enim Pascha Græcum nomen, sed Hebræum. Resonat quidem in Græca lingua passionem, quia πάσχειν pati dicitur: sed consultum Hebræum eloquiū, aliud indicat. Pascha transitum commendat. Quod admonuit etiam Ioannes Euangelista: qui imminente passione cùm veniret Dominus ad cœnam, qua commendauit sacramentum corporis & sanguinis sui, ita loquitur: Cùm autem venisset hora qua transiret Ie- Ioan. 13. a.
sus de hoc mundo ad patrem. Expressit ergo transitum paschæ. Sed nisi ipse transisset hinc ad patrem qui
C propter nos venit, nos transire hinc quomodo possemus, qui non propter aliquid leuandum descendimus, sed cecidimus? ipse autem non cecidit: sed descendit, vt eum qui ceciderat subleuaret. Transitus ergo illius & noster hinc ad patrem, de hoc mundo ad regnum cælorum, de vita mortali ad vitam æternam, de vita terrena ad vitam cælestem: de vita corruptibili ad incorruptibilem, de tribulationum conuersatione ad perpetuam securitaté. Ideo pro his qui commutabuntur, Psalmi titulus est. Causam igitur commutationis nostræ, id est, ipsam Domini passionem nostrámque in tribulationibus vocem in textu Psalmi aduertamus, cognoscamus, congemiscamus, & audiendo, cognoscendo, congemiscendo mutemur, vt impleatur in nobis titulus Psalmi, Pro his qui commutabuntur.

Enarratio primæ partis.

SALVVM me fac Deus, quoniam introierūt aquæ
D vsque ad animam meam.) Granum illud est contemptum modò, quod videtur humiles dare voces. In horto oritur, miraturo mundo oleris magnitudinem, cuius oleris semen contemptum est à Iudæis. Reuera enim considerate semen sinapis minutum, fuscum, aspernabile prorsus, vt ibi impleatur quod dictum est: Vidimus eum, & non habebat speciem neque deco- Esa. 53. a.
rem. Aquas autem intrasse vsque ad animá suam dicit: quia potuerunt illæ turbæ, quas aquarū nomine significauit, eousque præualere vt occiderent Christū. Præualuerunt ad contemnendum, ad tenendum, ad ligan- Matth. 26. e.
dum, ad insultandum, ad colaphizandū, ad conspuen- & 27. b. c.
dum. Adhuc quousque? Vsq; ad morté. Ergo introierunt aquæ vsque ad animá meam. Hanc quippe vitam dixit animá suam, quousq; illi accedere sæuiendo potuerunt. Sed nunquid hoc possent, nisi ab ipso permitterentur? Vnde ergo tanquam aliquid inuitus patiatur

sic clamat, nisi quia caput membra sua præfigurat? A Passus est quippe ille, quia voluit, martyres verò etiam si noluerunt. Petro namq; ita prædixit passionẽ suam; Ioan.21.d. Cùm senueris, inquit, alius te præcinget, & feret quò tu non vis. Quanquam enim Christo inhærere cupiamus, mori tamen nolumus: & ideo libenter, vel potius patienter patimur, quia alius transitus non datur, per quem Christo cohæreamus. Nam si possemus aliter peruenire ad Christum, id est, ad vitam æternam, quis vellet mori? Naturam quippe nostram, id est, consortium quoddam animæ & corporis, & quandam in his duobus familiaritatem conglutinationis atq; compa- 2 Cor.5.a. ginis, exponens quodã loco Apostolus ait, habere nos domum nõ manufactam, æternam in cælis: id est, immortalitatem præparatam nobis, qua induendi sumus in finem cùm resurrexerimus à mortuis; & ait: In quo Ibidem. nolumus spoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur mortale à vita. Si fieri posset, sic vellemus, ait, fieri immortales, vt iam veniret ipsa immortalitas: & modò sicut sumus mutaret nos, vt mortale hoc nostrum absorbe- B retur à vita, non per mortem corpus puniretur, vt in fine iterum reciperetur. Quamuis ergo à malis ad bona transeamus, tamen ipse transitus aliquantum amarus est: & habet fel quod dederũt Domino in passione Iu- Matth.27.f. dæi, habet acre quiddam tolerandum, quo ostenduntur qui eum aceto potauerũt. Præfigurans ergo & trãsformans in se nosipsos, hoc ait: Saluum me fac Deus, quoniam introierunt aquæ vsque ad animam meam. Potuerunt qui persecuti sunt etiam occidere, sed amplius quod faciant nõ habebũt. Præmisit enim exhortationem ipse Dominus dicens: Nolite timere eos qui corpus occidunt, & amplius non habent quid faciant: Matth.10.c. sed eum timete qui habet potestatẽ & corpus & animam occidere in gehenna ignis. Maiore timore minora contemnimus, & maiore æternitatis cupiditate omnia temporalia fastidimus. Nam & hic deliciæ tẽporales dulces sunt, & tribulationes tẽporales amaræ sunt. Sed quis non bibat tribulationis temporalis po- C culũ, metuens ignem gehennarũ? Et quis non cõtemnat dulcedinem seculi, inhians dulcedini vitæ æternę? Hinc ergo vt liberemur clamemus: ne fortè in pressuris consentiamus iniquitati, & verè irreparabiliter sorbeamur. Saluum me fac Deus, quoniam introierunt aquæ vsque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia.) Quid dicit limũ? An Genes.2.b. ipsos qui persecuti sunt? De limo enim factus est homo. Sed isti cadẽdo à iustitia limus profundi facti sunt, quibus persequentibus, & ad iniquitatem trahere cupientibus quisquis non consenserit, de limo suo aurũ facit. Merebitur enim limus ipsius conuerti in habitudinem cælestem, & socius fieri eorum, de quibus dicit titulus Psalmi, pro iis qui commutabuntur. Isti autem cùm limus profundi essent, hæsi in illis: id est, tenuerunt me, præualuerunt mihi, occiderunt me. Infi- D xus sum ergo in limo profundi, & non est substantia. Quid est hoc, non est substãtia? Nunquidnam ipse limus non est substantia? An ego inhærendo factus sum non esse substantia? Quid est ergo, infixus sum? Nunquid nam sic hæsit Christus? An verò hæsit? An non, Iob 9.d. sicut dictum est in libro Iob, Terra tradita est in manus impij? An secundum corpus infixus est, quia teneri potuit, & ipsam crucifixionem habebat? Nisi enim clauis fixus esset, crucifixus non esset. Vnde ergo non est substantia? An limus ille nõn est substantia? Intelligamus ergo, si potuerimus, quid sit, & non est substantia, si prius intellexerimus quid sit substantia. Substantia quippe dicitur & diuitiarum: secundum quam dicimus, habuit substantiam, & perdidit substantiam. Sed nunquid hoc putauimus hic dictum esse, & nõ est substantia: id est, non sunt diuitiæ, quasi modò aliquid de diuitiis ageretur, aut aliqua quæstio de diuitiis haberetur? An fortè quia ille ipse limus paupertas erat, & diuitiæ non erunt, nisi quando æternitatis participes effecti fuerimus? Tunc sunt enim veræ diuitiæ, quando nobis nihil deerit. Potest etiam secundum huius verbi intellectum accipi sensus iste, vt diceretur, Infixus sum in limo profundi, & non est substantia: id est, ad paupertatem perueni. Nam hic dicit, Pauper & dolens ego sum. Dicit & Apostolus: Quoniam propter 2 Cor.8.b. vos pauper factus est cum esset diues, vt illius inopia vos ditaremini. Ergo paupertatem suam volẽs Dominus nobis commendare, fortasse dixerit, Non est substantia. Ad summam enim paupertatẽ peruenit, quandò formam serui se induit. Diuitiæ eius quæ sunt: Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est es- Philip.2.a. se æqualis Deo. Hæ magnæ incomparabilésque diuitiæ. Vnde ergo ista paupertas? Quia semetipsum exi- Ibidem. naniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo, humiliauit se, factus obediens vsque ad mortem; vt diceret: Introierunt aquæ vsque ad animam meam. Adde super mortẽ. Quid amplius additurus es? Ignominiam crucis. Ideo sequitur, Mortem autem crucis. Magna paupertas. Sed hinc erunt magnæ diuitiæ: quia sicut impleta est paupertas eius, ita & implebuntur diuitiæ nostræ de paupertate ipsius. Quantas diuitias habet vt de sua paupertate nos diuites faceret? Quales nos facturus est de diuitiis suis, quos diuites fecit de paupertate sua? Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. Intelligitur alio modo substantia, illud quod sumus quicquid sumus. Sed hoc ad intelligendum est aliquanto difficilius, quanquã res vsitata sint. Sed quia inusitatum verbum est, indiget commẽdationis & expositionis aliquantulæ: cui tamen si intẽti fueritis, fortassis in ea non laborabimus. Dicitur homo, dicitur pecus, dicitur terra, dicitur cęlum, sol, luna, lapis, mare, aër: omnia ista substantiæ sunt, eo ipso quo sunt. Naturæ ipsæ, substantiæ dicuntur. Deus est quædam substantia: nam quod nulla substantia est, nihil omnino est. Substantia ergo aliquid esse est. Vnde etiam in fide catholica contra venena quorundam hæreticorum sic ædificamus, vt dicamus patrem & filium & spiritum sanctum vnius substantiæ esse. Quid est, vnius substantiæ? Verbi gratia, Si aurum est pater, aurum & filius, aurum & spiritus sanctus. Quicquid est pater quod Deus est, hoc est filius, hoc spiritus sanctus. Cùm autem pater est, non illud est quod est. Pater enim non ad se, sed ad filium dicitur: ad se autem Deus dicitur. Itaque eò quòd Deus est, hoc ipso substantia est. Et quia eiusdem substantiæ filius, proculdubiò & filius Deus. At verò quod pater est, quia non substantiæ nomen est, sed refertur ad filium: non sic dicimus filium patrem esse, quomodo dicimus filium Deum esse. Quæris quid sit pater? Respondetur, Deus. Quæris quid sit filius? Respondetur, Deus. Quæris quid sit pater & filius? Respondetur, Deus. De solo patre interrogatus, Deum responde: de solo filio interrogatus, Deum responde: de vtroque interrogatus, non deos, sed Deum responde. Non sicut in hominibus quæris, quid sit pater Abraham, respondetur, homo: substantia eius respondetur. Quæris quid sit filius eius Isaac, respondetur, homo: eiusdem substantiæ Abraham & Isaac. Quæris quid sit Abraham & Isaac? Non respondetur, homo, sed homines. Non sic in diuinis. Tanta enim ibi est substantiæ societas, vt æqualitatem admittat, pluralitatem non admittat. Si ergo tibi dictum fuerit, cùm dicis mihi filiũ hoc esse quod pater est, profectò & filius pater est: responde, secundum substantiam tibi dixi hoc esse filiũ quod pater est, nõn secũdum id quod ad aliud dicitur. Ad se enim Deus dicitur, ad patrẽ filius dicitur. Rursúsque pater ad se Deus dicitur, ad filiũ pater dicitur. Quod

Quod dicitur ad filium, pater non est filius. Quod dicitur filius ad patrem, non est pater. Quod dicitur ad se pater, & filius ad se: hoc est pater & filius, idē Deus. Quid est ergo, non est substantia? Secundum hunc intellectum substantiæ, quomodo poterimus intelligere istam Psalmi sententiam: Infixus sum in limo profundi, & non est substantia? *Genes.1.d.* Deus fecit hominem, substātiam fecit: atq; vtinā maneret in eo quod Deus fecit. Si maneret homo in eo quod Deus fecit, in illo infixus esset quem Deus genuit. Porrò autem quia per *Genes.3.b.* iniquitatem homo lapsus est à substantia in qua factus est (iniquitas quippe ipsa non est substantia: non enim iniquitas est natura quam formauit Deus, sed iniquitas est peruersitas quam fecit homo) venit filius Dei ad limum profundi, & infixus est, & non erat substantia in qua infixus est, quia in iniquitate illorū infixus est. Infixus sum in limo profundi, & nō est substantia. *Ioan.1.a.* Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Naturæ omnes per ipsum factæ sunt, iniquitas per ipsum facta non est, quia iniquitas facta non est. Substantiæ illæ per eum factæ sunt, quę laudant eum. Vniuersa creatura laudans Deum, à tribus pueris in camino commemoratur: & à terrenis ad cælestia, vel à cælestibus ad terrena hymnus laudātium Deum peruenit. Non quo cuncta ista habeant sensum laudandi, sed quia cuncta bene cogitata laudem pariunt, & impletur cor cōsideratione creaturę ad eructandū hymnum creatori. Laudant omnia Deum, sed quæ fecit Deus. Nunquid in illo hymno aduertistis quòd auaritia laudet Deum? Laudat ibi Deum & serpens, auaritia non laudat. Omnia quippe repentia nominata ibi sunt in laudem Dei. Nominata sunt omnia repentia: sed non sunt ibi nominata aliqua vitia. Vitia enim ex nobis, & ex nostra volūtate habemus: & vitia nō sunt substantia. In his infixus est Dominus, quando persecutionem passus est: in vitio Iudæorum, non in substātia hominum, quæ per illum facta est. Infixus sum, inquit, in limo profundi, & non est substantia. Infixus sum: & non inueni quod feci. Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me.) Gratias ipsius misericordiæ qui venit in altitudinem maris, & glutiri à marino ceto dignatus est: sed euomitus est tertio die. Venit in altitudinem maris: in qua altitudine nos depressi eramus, in qua altitudine nos naufragium passi eramus. Venit illuc ipse, & tēpestas demersit illū: quia fluctus ibi passus est ipsos homines, tempestates, voces *Ioan.19.a.* dicentium, Crucifige, crucifige. Dicente Pilato, Non inuenio causam vllam in hoc homine quare occidendus sit: inualescebant voces dicētium, Crucifige, crucifige. Augebatur tempestas, donec demergeretur, qui venerat in altitudinem maris. Et passus est Dominus inter manus Iudæorum, quod non est passus cùm *Matth.14.d.* super aquas ambularet: quod non solùm ipse passus nō erat, sed nec Petrum pati permiserat. Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. Laboraui clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ.) Hoc vbi? Hoc quando? Interrogemus Euangelium. Passionē quippe Domini nostri in hoc Psalmo cognoscimus. Equidem passum eū nouimus, intrasse aquas vsque ad animam eius; quia populi præualuerunt vsque ad mortē eius, legimus, credimus: tēpestate illū demersum esse, quia præualuit seditio ad eum occidendum, agnoscimus verum esse: laborasse eum clamando, & raucas factas esse fauces illius, non solùm non legimus, sed etiam contrà legimus, quia nō respondebat eis verbū, *Psal.37.* vt impleretur quod in alio Psalmo dictum est, Factus sum quasi homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones. Et quod in Esaia prophetatum est, *Esaia 53.c.* Sicut ouis ad immolandum ductus est, & sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum. Si factus est sicut homo non audiens, & non habens in ore suo

A redargutiones, quomodo laborauit clamans, & raucæ factæ sunt fauces eius? An ideo iam tunc tacebat, quia raucus erat, qui sine causa tantum clamauerat? Et illam quidem eius vocem de Psalmo quodam in cruce nouimus, Deus meus Deus meus, vt quid me dereliquisti? *Psal.21.* Sed quanta illa vox fuit, aut quàm diuturna, vt in ea raucæ factæ essent fauces eius? Diù clamauit: Væ *Matth.23.b.* vobis scribæ & Pharisæi. diu clamauit, Væ mundo ab *Matt.18.a.* scandalis. Et reuera quodāmodo raucus clamabat, & ideo nō intelligebatur, quādo dicebāt Iudæi, Quid est *Ioan.6.g.* quod dicit? Durus est hic sermo, quis potest illum audire? Non scimus quid dicat. Ille omnia †verba dicebat: *al. vera.* sed illis raucæ fuerunt fauces eius, qui voces eius non intelligebant. Laboraui clamans, raucæ factę sunt fauces meæ. Defecerunt oculi mei ab sperando in Deum meum.) Absit vt hoc de persona capitis accipiatur. Absit vt defecerint oculi eius ab sperando in Deum eius, in quo magis Deus erat mundum re- *2 Cor.5.d.* conciliāns sibi, & qui verbum caro factum est, & habi- *Ioan.1.b.*

B tauit in nobis: vt non solùm Deus in illo esset, sed etiā ipse Deus esset. Non ergo ita, non ipsius capitis nostri oculi defecerunt ab sperando in Deum eius: sed defecerunt oculi eius in corpore eius, id est, in membris eius. Hæc vox membrorum est, hæc vox corporis est, non capitis. Quomodo eam ergo in eius corporę membrisq; inuenimus? Quid aliud dicam? quid aliud commemorem? Quando passus est, quando mortuus est, omnes discipuli desperauerunt quòd ipse esset Christus. A latrone Apostoli victi sunt, qui tunc *Luc.23.f.* credidit, quando illi defecerūt. Vide membra eius desperantia: attende duos illos quos post resurrectionem inuenit in via colloquentes secum, quorum vnus erat Cleophas, quando detinebantur oculi eorum ne eum *Luc.24.c.* agnoscerent. Quomodo enim oculis agnoscerent, à quo mente titubabant? Factum erat aliquid in oculis eorum simile mentis ipsorum. Loquebantur enim inter se: & cùm ab eo compellarētur vnde loquerentur,

C responderunt: Tu solus peregrinus es in Hierusalem, *Ibidem.* & nescis quæ facta sunt? quomodo Iesus Nazarenus potēs in factis & dictis, occisus est à senioribus & principibus sacerdotum: & nos sperabamus quòd ipse erat redempturus Israël. Sperauerant, & non sperabant. Defecerunt oculi eorū ab sperando in Deum ipsorū. Ipsos ergo in se transfigurauit dicēdo, Defecerūt oculi mei ab sperando in Deum meum. Hanc spem reddidit quando cicatrices palpandas obtulit: quas cùm tetigisset Thomas, rediit ad spem quam perdiderat, & exclamauit: Dominus meus & Deus meus. Defe- *Ioan.20.g.* cerunt oculi tui ab sperando in Deum tuum. Palpasti cicatrices, & inuenisti Deum tuum. Palpasti formam serui, & cognouisti Dominum tuum. Cui tamen ipse Dominus ait, Quia vidisti, credidisti. Et nos prænun- *Ibidem.*

D cians voce misericordiæ suæ, Beati, inquit, qui non vident & credunt. Defecerunt oculi mei ab sperando in Deum meum. Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis.) Quàm multiplicati? Vt adderent sibi & vnum ex duodecim. Multiplicati sunt super capillos capitis mei qui oderunt *Matth.26.e.* me gratis. Capillis capitis sui comparauit inimicos suos. Meritò rasi sunt, quando in loco caluariæ cru- *Matt.27.d.* cifixus est. Accipiant membra vocem hanc, discant odio haberi gratis. Iam enim si necesse est Christiane, vt mundus oderit te: quare non facis vt gratis te oderit, vt in corpore Domini tui, & in hoc Psalmo de illo præmisso agnoscas vocem tuam? Quomodo fiet vt oderit te mundus gratis? Si nihil cuiquam noceas, & sic odio habearis: hoc est enim gratis, sine causa. Parum sit tibi sine causa odio haberi, insuper & præsta vt retribuant tibi mala pro bonis. Confortati sunt inimici mei, qui persequūtur me iniustè.) Quod dixit, multiplicati sunt super capillos capitis mei: hoc postea,

postea, confortati sunt inimici mei: & quod primò, A qui oderunt me gratis: hoc postea, qui persequuntur me iniustè. Quod ergo gratis, hoc est iniustè. Ipsa est vox martyrum, non in pœna, sed in causa. Non persecutionem pati, non teneri, non flagellari, non includi, non proscribi, non occidi, laus est: sed habendo causam bonam, ista pati, hæc laus est. Laus enim est in causæ bonitate, non in pœnæ acerbitate. Nam quantacunque fuerint supplicia martyrum, nunquid æquantur suppliciis omnium latronum, omnium sacrilegorum, omnium sceleratorum? Quid enim? Et hos odit mundus? Odit planè. Excedunt enim mundi medietatem amplitudine malitiæ, & ab ipsa mundanorum quodammodo hominũ societate alieni sunt, infestantes pacem etiam terrenam: & patiuntur multa mala, sed non gratis. Denique vide vocem illius latronis cum Domino in cruce pendentis, cùm insultaret ex alia parte vnus duorum latronũ Domino crucifixo, & diceret, Si filius Dei es, libera te: compe- Luc.23.f. B scuit illum alter & dixit: Tu non times Deum, vel quia in eadem damnatione positus es? Et nos quidem rectè pro factis nostris. Ecce non gratis: sed confessione effudit ex se sanguinem, & factus est aptus cibo Domini. Exclusit iniquitatem suam, accusauit eam, & caruit ea. Ecce ibi duo latrones, & ibi Dominus: & illi crucifixi, & ille crucifixus: & illos odio habuit mundus, sed non gratis: & illum odio habuit, sed gratis. Quæ non rapui tunc exoluebam.) Hoc est gratis. Non rapui, & exoluebam: non peccaui, & pœnas dabam. Solus enim ipse talis, ipse verè nihil rapuit. Non solùm nihil rapuit: sed etiam quod non de rapina habebat, hoc se euacuauit vt ad nos veniret. Philip.2.a. Non enim rapinam arbitratus est esse se æqualẽ Deo: & tamen semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Omnino non rapuit. Sed quis rapuit? Adam. Gen.3.b. Quis rapuit primò? Ille qui seduxit Adam. Quomo- Esaia 14.d. do rapuit diabolus? Ponam sedem meam ad Aquilonem, & ero similis Altissimo. Vsurpauit sibi quod nõ C acceperat. Ecce rapinam. Vsurpauit sibi diabolus, quod non acceperat: perdidit quod acceperat: & de ipso calice superbiæ suæ, ei quem decipere volebat Gen.3.b. propinauit: Gustate, inquit, & eritis sicut dij. Rapere voluerunt diuinitatem, perdiderunt felicitatem: ille ergo rapuit, & ideo exoluit. Ego autem, inquit, quæ non rapui, tunc exoluebam. Ipse Dominus propin- Ioan.14.d. quans passioni, in Euangelio sic loquitur: Ecce venit princeps huius mundi, id est, diabolus, & in me nihil inueniet: id est, quare me occidat non inueniet. Sed vt sciant omnes, quia voluntatem patris mei facio, surgite eamus. Et iit ad passionem soluere quod non rapuit. Quid est enim, in me nihil inueniet? Nullam culpam. An aliquid perdidit de domo sua diabolus iste? discutiat, raptoris nihil apud me inueniet. Et tamen nihil rapuisse se dicit, peccatum attendens, nihil al. esset. vsurpasse quod eius non †erat. Hoc est enim rapinæ, D hoc iniquitatis: nam ab ipso diabolo extorsit quos Matth.12.c. ipse rapuerat. Nemo, inquit, in domum fortis intrat, & vasa eius diripit, nisi prius alligauerit fortem. Alligauit fortem, & vasa eius diripuit: certè non rapuit? Sed respondet tibi: Vasa ista de domo mea magna perierant, non furtum feci, sed furtum recepi.

Deus tu scis imprudentiam meam.) Iterum ex ore corporis. Nam quæ imprudentia in Christo? Nónne ipse est Dei virtus & Dei sapientia? An illam dicit im- 1 Cor.1.d. prudentiam suam, de qua dicit Apostolus, Stultum Dei sapientius est hominibus? Imprudentiam meam, hoc ipsum quod in me irriserunt qui sibi videntur esse sapientes. Tu scisti quare fieret, tu scisti imprudentiam meam. Quid enim tam simile imprudentię, quàm cùm haberet in potestate, vna voce suos persecutores prosternere, pateretur se teneri, flagellari, conspui, colaphizari, spinis coronari, ligno affigi? Imprudentiæ simile est, stultum videtur: sed stultum hoc superat omnes sapientes. Stultum quidem est: sed & granum quando cadit in terram, si nemo sciat consuetudinem agricolarum, stultum videtur. Mat.26.f. & 27.b.d. Labore magno metitur, portatur ad aream, trituratur, ventilatur, post tanta pericula cæli & tempestates & labores rusticanorum, curámque dominorum mittitur in horreum frumentum purgatum. Venit hyems, & quod purgatum erat, profertur & proiicitur: imprudentiæ videtur: sed vt non sit imprudentia, spes facit. Non ergo ille pepercit sibi: quia & pater Rom.8.f. illi non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Et de ipso, Qui dilexit me, inquit Apostolus, & Galat.2.d. tradidit seipsum pro me: quia granum nisi ceciderit Ioan.12.d. in terram vt moriatur, fructum, inquit, non reddet. Hæc est imprudentia, sed tu nosti illam. Isti autem si cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixis- 1 Cor.2.b. sent. Deus tu scis imprudentiam meam: Et delicta mea à te non sunt abscondita.) Hoc planè, lucidè & apertè: quia ex ore corporis intelligendum est. Delicta nulla Christus habuit, fuit delictorum susceptor, sed non commissor. Et delicta mea à te non sunt abscondita: id est, confessus sum tibi omnia delicta mea, & ante os meum vidisti ea in cogitatione mea, vidisti vulnera quæ sanares. Sed vbi? Vtique in corpore, in membris: in illis fidelibus vnde illi hærebat iam membrum illud quod confitebatur peccata sua. Et delicta, inquit, mea à te non sunt abscondita. Non erubescant in me qui expectant te Domine, Domine virtutum. Rursus vox capitis, non erubescant in me: non dicatur illis, Vbi est de quo præsumebatis? Non dicatur illis, Vbi est qui vobis dicebat, Creditis In Deum, & in me credite? Non eru- Ioan.14.a. bescant in me, qui expectant te Domine, Domine virtutum. Non confundantur super me, qui quærunt te Deus Israël.) Potest hoc & de corpore intelligi, sed si corpus eius non vnum hominem ponas: quia reuera non est vnus homo corpus eius, sed exiguum membrum, corpus autem ex membris constat. Corpus ergo eius plenum, tota Ecclesia. Meritò ergo dicit Ecclesia, Non erubescant in me qui expectant te Domine, Domine virtutum. Non sic affligar ab insurgentibus persecutoribus, non sic obterar ab inuidentibus inimicis meis, ab oblatrantibus hæreticis qui à me exierunt, quia non erant ex me. Nam si fuissent ex me, mecum forsitan permansissent. Non sic eorũ scandalis premar, vt erubescant in me qui expectant te Domine, Domine virtutum. Non confundantur super me, qui quærunt te Deus Israël. Quoniam propter te sustinui exprobrationem, operuit irreuerentia faciem meam.) Nihil magnum est quod dicitur, sustinui: sed quod dicitur, propter te sustinui. Si enim sustines quia peccasti: propter te sustines, non propter Deum. Quæ enim vobis gloria est, ait Petrus, 1 Pet.2.d. si peccantes punimini, & suffertis? Si autem sustines quia mandatum Dei seruasti, verè propter Deum sustines: & merces tua manet in æternum, quia propter Deum sustinuisti opprobria. Ideo enim prior ille sustinuit, vt nos sustinere disceremus. Et si ille, qui non habebat quod illi obiiciebatur: quanto magis nos, qui etsi nõ habemus peccatum quod nobis obiicit inimicus, habemus tamen alterum quod dignè in nobis flagelletur? Nescio quis te furem dicit, & non es fur. Audis opprobrium: non tamen sic nõ es fur, vt non sis aliquid quod Deo displicet. Porrò si ille qui omnino nihil rapuerat, qui verissimè dixerat, Ecce venit prin- Ioan.14.d. ceps mundi huius, & in me nihil inueniet, dictus est peccator, dictus est iniquus, dictus est Beelzebub, Ioan.9.f. dictus est insanus: tu dedignaris serue audire pro me- Matth.10.d. ritis tuis, quod Dominus audiuit nullis meritis suis?

Ille

Ille venit vt tibi præberet exemplum. Quasi gratis hoc fecerit, si tu nō proficis. Quare enim ille audiuit, nisi vt tu cùm audires non deficeres? Ecce tu audis & deficis. Frustra ergo ille audiuit: non enim propter se, sed propter te audiuit. Quoniam propter te sustinui exprobrationem, operuit irreuerentia faciem meam. Irreuerentia, inquit, operuit faciem meam. Irreuerentia quid est? Non confundi. Denique quasi vitium videtur, cùm dicitur, irreuerens homo est. Magna irreuerentia hominis, non illum erubescere. Ergo irreuerentia quasi impudentia est. Oportet vt habeat Christianus irreuerentiam istam, quando venerit inter homines quibus displicet Christus: Si erubuerit de Christo, delebitur de libro viuentium. Opus est ergo vt habeas irreuerentiam quando tibi de Christo insultatur: quando dicitur cultor crucifixi, adorator malè mortui, venerator occisi. Hęc si erubueris, mortuus es. Sententiam quippe ipsius vide qui nemine fallit. Qui
Matth.10.d. me erubuerit coram hominibus, & ego erubescam eū B coram angelis Dei. Obserua igitur tu, sit in te irreuerentia. Frontosus esto, quando audis opprobrium de Christo: prorsus esto frontosus. Quid times fronti tuę, quam signo crucis Christi armasti? Hoc est enim, propter te sustinui exprobrationem. Et quia non de te erubui, quando mihi propter te insultabatur, operuit irreuerentia faciem meam. Alienatus factus sum à fratribus meis, & hospes filiis matris meæ.) Filiis synagogę hospes factus est. In patria quidem ipsius dicebatur: Nōnne nos scimus eum esse filium Mariæ &
Luc.4.d. Ioan.9.f. Ioseph? Et vnde alio loco: Hunc autem nescimus vnde sit? Factus sum ergo hospes filiis matris meæ. Non sciebant vnde sim, de quibus erat caro mea. Nōnne sciebant de femore Abraham natum, vnde caro mea occulta erat, quando sub ipso femore manum seruus ponens iurauit per Deum cæli? Hospes, inquit, factus sum filiis matris meæ. Quare hoc? Quare non agnouerunt? Quare alienum dixerunt? Quare ausi sunt dicere, nescimus vnde sit? Quo- C niam zelus domus tuæ comedit me.) Id est, quia persecutus sum in illis iniquitates ipsorum, quia non patienter tuli quos sic corripui, quia quæsiui gloriam
Ioan.2.c. tuam in domo tua, quia flagellaui in templo malè versantes: vbi etiam positum est, Zelus domus tuę comedit me. Hinc alienus, hinc hospes, hinc nescimus vnde sit. Agnoscerent vnde sim, si agnoscerent quod mandasti. Si enim inuenirem illos seruantes mandata tua, zelus domus tuæ non comederet me. Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.) Hoc testimonio vsus est & Paulus apostolus: lecta est
Rom.15.a. ipsa modò lectio, & ait: Quæcunq; autē scripta sunt, vt nos doceremur, scripta sunt, vt per consolationem Scripturarū spem habeamus. Dixit ergo Christi fuisse istam vocem, Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Quare tibi? Nunquid patri exprobratur, & non ipsi Christo? Quare opprobria expro- D
Ioan.14.a. brantium tibi ceciderunt super me? Quia qui me cognouit, cognouit & patrem: quia nemo exprobrauit
Ioan.5.d. Christo, nisi Deo exprobrans. Quia nemo honorat patrem, nisi qui honorat & filium. Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me, quia me inuenerunt. Et cooperui in ieiunio animam meam, & factum est mihi in opprobrium.) Ieiunium Christi spiritaliter iam in alio Psalmo commendauimus charitati vestræ. Ieiunium ipsius erat, quando defecerunt omnes qui in eum crediderant, quia & esuries ipsius erat, vt in eum crederetur: quia & si-
Ioan.4.a. tis ipsius erat, quando dixit mulieri, Sitio, da mihi bibere: fidem quippe ipsius sitiebat. Et de
Ioan.19.f. cruce cùm diceret, Sitio: fidem illorum quære-
Luc.23.f. bat, pro quibus dixerat: Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Sed illi homines quid propinarunt sitienti? Acetum. Acetum enim vinum vetus dicitur. Meritò de vetere homine propinarunt, quia noui esse noluerunt. Quare noui esse noluerūt? Quia ad titulum Psalmi huius vbi scriptum est, Pro iis qui commutabuntur, non pertinuerunt. Ergo operui in ieiunio animam meam. Denique respuit etiam fel quod illi obtulerunt. Ieiunare elegit, quàm amaritudinem accipere. Non enim intrant in corpus eius amaricantes, de quibus alio loco Psalmus dicit: Qui ama- Psal.65. ricant, non exaltentur in semetipsis. Ergo operui in ieiunio animam meam, & factum est mihi in opprobrium. Hoc ipsum mihi in opprobrium factum est, quia non illis consensi, hoc est, ab illis ieiunaui. Qui enim non cōsentit malè suadentibus, ieiunat ab ipsis: & per hoc ieiunium meretur opprobrium, vt ideo illi insultetur, quia non consentit ad malum. Et posui vestimentum meum saccum.) Iā & de sacco aliquid diximus: vnde illud est, Ego autem cùm mihi molesti Psal.34. essent, induebam me cilicio, & humiliabam in ieiunio animam meam. Posui vestimentum meum saccum: id est, opposui illis in quam sæuirent carnem meam; occultaui diuinitatem meam. Saccum, quia mortalis caro erat, vt de peccato condemnaret peccatum in Rom.8.a. carne. Et posui vestimentum meum saccum. Et factus sum illis in parabolam.) Id est, in irrisionem. Parabola autem dicitur, quando datur similitudo de aliquo, quando de illo malè dicitur. Sic ille, verbi gratia, pereat, quomodo ille, parabola est: id est, comparatio & similitudo maledicti. Factus ergo sum illis in parabolam. Aduersus me insultabant, qui sedebant in porta.) In porta, nihil aliud quàm in publico. Et in me psallebant, qui bibebant vinum.) Putatis hoc fratres, Christo tantummodo contigisse? Quotidie illi in membris eius contingit, quando fortè necesse erit seruo Dei prohibere ebrietates, & luxurias in aliquo vel fundo vel oppido, vbi non auditum fuerit verbum Dei: parum est quia cantant, insuper & in ipsum incipiunt cantare, à quo prohibetur cantare. Comparatę nunc illius ieiunium, & illorum vinum. Et in me psallebant, qui bibebant vinum: vinum erroris, vinum impietatis, vinum superbiæ. Ego autem oratio mea ad te Domine.) Ego autem ad te eram. Sed quomodo? Ad te orando. Quando enim maledixeris, & quid agas nō habes, quando tibi iactantur opprobria, & quomodo corrigas eum à quo iactantur non inuenis: nihil tibi restat nisi orare. Sed memento & pro ipso orare. Ego autem oratio mea ad te Domine.

Tempus beneplaciti Deus.) Ecce enim sepelitur granum, exurget fructus. Tempus beneplaciti Deus. De hoc tempore & Prophetæ dixerunt, quod commemorat Apostolus: Ecce nunc tempus acceptabile, 2.Cor.6.a. ecce nunc dies salutis. Tempus beneplaciti Deus. In multitudine misericordiæ tuæ.) Hoc est tempus beneplaciti in multitudine misericordiæ tuæ. Nam si non esset multitudo misericordiæ tuæ, quid nos faceremus de multitudine iniquitatis nostræ? In multitudine misericordię tuæ. Exaudi me in veritate salutis tuæ.) Quia dixit misericordiam, subiunxit & veritatem: quia misericordia, & veritas vniuersæ viæ Domini. Quare misericordia? Dimittendo peccata. Quare veritas? Reddendo promissa. Exaudi me in veritate salutis tuæ. Saluū me fac de luto, vt non inhærcā.) De illo de quo suprà dixerat, Infixus sum in limo profundi, & nō est substantia. Proinde quia illud expositū bene accepistis, quid hîc audiatis, expressius nō est. Hinc se dicit liberandum, vbi se antè dixit infixum. Saluum me fac de luto, vt non inhæream. Exponit hoc ipse. Eruar ex iis qui oderunt me.) Ipsi sunt ergo lutum vbi hæseram. Sed hoc fortè suggeritur. Paulo antè dixerat, Infixus sum; modò dicit, Saluum me fac de luto, vt non inhæream: cùm secundum sentētiam prio-

rem deberet dicere, Saluum me fac de luto vbi hæseram eruendo me, non agendo vt non inhæream. Ergo hæserat carne, sed non hæserat spiritu. Dicit hoc ex infirmitate membrorum suorum. Quādo fortè caperis ab eo, qui te premit ad iniquitatem, tenetur quidē corpus tuum, secundum corpus infixus es in limo profundi: sed quamdiu non consentis, non hæsisti: si autē consentis, hæsisti. Oratio ergo tua ibi sit, vt quomodo iam tenetur corpus tuum, non teneatur & anima tua, sis liber in vinculis. Eruar ex his qui oderunt me,

Et de profundo aquarum. Non me demergat tempestas aquæ.) Sed iam demersus erat. Veni in altitudinem maris, tu dixisti, & tempestas demersit me; tu dixisti. Demersit secundum carnem, non demergat secundum spiritum. Quibus dictum est, Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam: hoc eis dictū est, vt nec carne hærerent, nec spiritu. Non enim appetendum est, vt hæreamus vel carne, sed quantum possumus vitare debemus. Si verò hæserimus, & in manus peccatorum venerimus, iam corpore hæsimus, fixi sumus in limo profundi: restat pro anima deprecari, vt non inhæreamus, id est, non consentiamus. Non nos demergat tempestas aquæ, vt eamus in profundum limi. Neque absorbeat me profundū, neq; coarctet super me puteus os suum.) Quid est hoc, fratres? Quid deprecatus est? Magnus est puteus, profunditas iniquitatis humanæ. Illuc quisque si ceciderit, in altum cadet. Sed tamen ibi positus, si confitetur peccata sua Deo suo, non super eum claudit puteus os suum: vt est in alio quodam Psalmo scriptum: De profundis clamaui ad te Domine, Domine exaudi vocem meam. Si autem factum fuerit in illo, quod in alia sententia Scriptura dicit: Peccator cùm venerit in profundum malorum, contemnet: clausit super eū puteus os suum. Quare clausit os suum? Quia clausit os illius. Perdidit enim confessionem: verè mortuus est, impletúmque est in eo quod alibi dicitur: A mortuo, velut qui non sit, perit confessio. Metuenda ista res est vehementer, fratres. Si videris hominem fecisse iniquitatem, mersus est in puteum. Quando autem illi dixeris iniquitatem ipsius, & dixerit, Verè peccaui, fateor: non super eum clausit puteus os suum. Cùm autem videris eum dicere, Quid enim mali feci? factus est defensor peccati sui: clausit super eum puteus os suum, quà eruatur non habet. Amissa confessione, nō erit locus misericordiæ. Tu factus es peccati tui defensor, quomodo erit Deus liberator? Vt ergo sit ille liberator, tu esto accusator.

Matth.10.c.

Psal.129.

Prou.18.a.

Eccl.17.d.

Concio secunda, de secunda parte eiusdem Psalmi.

POSTERIOR pars Psalmi, de quo hesterno die locuti sumus charitati vestræ, hodie nobis explicanda remanserat. Et video esse tempus reddendi debiti, si tamen eius prolixitas non nos etiam hodie debitores reliquerit. Itaque hoc præloquor, & peto ne diuturnum sermonem in his quæ manifesta sunt expectetis. Ita enim possumus in obscurioribus necessitate immorari, & fortasse supplere quod debemus: vt aliis diebus alia debeamus, aliáque reddamus. Videamus ergo quæ sequuntur. Posteaquam dixit: Neque coarctet super me puteus os suum: quod hesterno die commendauimus charitati vestræ, vt omni animi intentione, & fide pietatis caueamus, ne hoc maledictum superueniat nobis. Tunc enim coarctat puteus super hominem os suum, id est, profunditas iniquitatis, quando non solùm mersus in peccatis iacet, sed etiam perdit aditum confessionis. Quando autem dicit homo, Peccator sum, radiatur aliquo lumine etiam profunditas putei. Sequitur ergo inter passiones exclamans Dominus noster Iesus Christus,

A caput & corpus, sicut commendauimus, vt quibusdam locis capitis verba cognoscatis: quæ autem dicta fuerint ita vt capiti conuenire non possint, ad corpus referatis. Sic enim loquitur Christus tanquam vnus: Eph.5.g. quia & verè vnus, de quo dictum est, Erunt duo in Gen.2.d. carne vna. Si enim in carne vna, quid miraris, quia & in voce vna? Sequitur ergo, Exaudi me Domine, quoniam suauis est misericordia tua.) Hanc causam asseruit quare debeat exaudiri, quia suauis est misericordia Dei. Nónne magis hoc erat consequens vt diceret, Exaudi me Domine, vt suauis mihi sit misericordia tua? Quare ergo, Exaudi me Domine, quoniam suauis est misericordia tua? Suauitatem misericordiæ Domini de tribulatione sua, commendauit aliis quodammodo verbis, cùm dixit, Exaudi me Domine, quoniā tribulor. Reuera enim qui dicit, Exaudi me, quoniam tribulor Domine: causam dicit quare se exaudiri roget: sed homini in tribulatione posito,

B necesse est vt suauis sit misericordia Dei. De hac suauitate misericordiæ Dei videte quid alio loco Scriptura dicat: Sicut pluuia in siccitate, ita speciosa est Eccles.35.d. misericordia Dei in tribulatione. Quod ibi ait, speciosa: hoc ait hic, suauis. Nec panis dulcis esset, nisi fames præcederet. Ergo & quando Dominus permittit aut facit vt in tribulatione aliqua simus, etiam tūc misericors est: non enim alimentum subtrahit, sed desiderium mouet. Itaque quod ait modò, Exaudi me Domine, quoniam suauis est misericordia tua: tantundem valet ac si dixisset, Iam noli differre exauditionē, in tanta tribulatione sum, vt suauis mihi sit misericordia tua. Ad hoc ergo subuenire differebas, vt mihi dulce esset quod subueniebas. Iam ergo vltrà nō est quod differas: peruenit tribulatio mea ad mensurā certam calamitatis, veniat misericordia tua ad faciendum opus bonitatis. Exaudi me Domine, quoniam suauis est misericordia tua: Secundum multitudi-

C nem miserationum tuarū respice in me.) Non secundum multitudinem peccatorum meorū. Ne auertas faciem tuam à puero tuo.) Et hæc humilitatis cōmendatio est. A puero tuo, id est, à paruo: quia iam carui superbia per disciplinam tribulationis. Ne auertas faciem tuam à puero tuo. Hæc est illa speciosa misericordia Dei, quam suprà dixit. Nam sequenti versu exponit quod dixit: Quoniā tribulor, velociter exaudi me.) Quid est velociter? Iam non est quod differas. Tribulor, præcessit afflictio mea, sequatur misericordia tua. Intende animę meę, & redime eam.) Non indiget expositione. Videamus ergo quid sequitur. Propter inimicos meos erue me.) Hæc planè mirāda petitio est, nec breuiter perstringēda, nec cursim transilienda, prorsus miranda: Propter inimicos meos erue me. Quid est, propter inimicos meos erue me? Vt confundantur, vt crucientur liberatione mea. Quid ergo? Si non essent illi qui liberatione mea es-

D sent cruciandi, mihi subueniri non debuit? & tunc tibi acceptabilis est liberatio, cùm fuerit alterius damnatio? Ecce non sunt inimici, qui vel confundantur vel torqueantur de liberatione tua. Sic remanebis, nō liberaberis. An ad hoc vt valeat inimicis tuis, quo possint & ipsi tua liberatione conuerti? Sed & hoc mirū est, si habeat aliquā petitionis causam. Nunquid enim ad hoc liberatur seruus Dei à Domino Deo suo, vt alij proficiant? Quid si deessent qui proficerent, ille seruus Dei non erat liberādus? Quocunque ergo me conuertam, siue ad punitionem, siue ad liberationem inimicorum, non video causam petitionis huius, propter inimicos meos erue me, nisi aliud quid intelligamus. Quod cùm dixero adiuuante Domino, indicabit in vobis, qui habitat in vobis. Est quædam liberatio sanctorū occulta: & propter ipsos fit quòd Deus sanctos suos, quosdam occultè, quosdam verò liberat publicè.

1.Mach.7.a. publicè. Occultè, ſicut Machabæos: publicè, ſicut tres A pueros de camino ignis educens. Eſt quædam publica & manifeſta: & propter inimicos eorum fit, ſiue puniendos ſiue liberandos. Nam vtique Deus de ignibus perſecutoris non liberauit fratres Machabæos, quibus Antiochus ſæuiens etiam matrem adhibuit, cuius blanditiis ad amorem vitæ conuerterentur: & amando viuerent hominibus, Deo morerentur. At illa mater, iam non Euæ, ſed matri Eccleſiæ ſimilis, quos cum dolore pepererat vt viuos agnoſceret, cũ gaudio vidit morientes; & ad hoc hortata eſt, vt eligerent potius mori pro paternis legibus Domini Dei ſui, quàm viuere contra eas. Quid hic credituri ſumus fratres, niſi quia liberati ſunt? Sed occulta fuit illorum liberatio. Denique ipſe Antiochus à quo occiſi ſunt, viſus eſt ſibi aliquid feciſſe; quod eius crudelitas dictabat, vel potius incitabat. At verò tres pueri de camino ignis apertè liberati ſunt: quia & corpus eorum erutum eſt, ſalus eorum publica fuit. Illi ergo ſunt in occulto coronati, iſti in aperto liberati: omnes tamen B ſaluati. Quis autem fructus liberationis trium puerorum? Quare eorum corona dilata eſt? Ipſe Nabuchodonoſor cõuerſus eſt ad Deum ipſorum, cúmque prædicauit: quia eruit ſeruos ſuos, quem cõtempſerat, cùm eos miſerat in caminũ. Eſt ergo liberatio occulta, eſt liberatio manifeſta. Liberatio occulta ad animam, liberatio manifeſta etiam ad corpus pertinet. In occulto enim anima liberatur, in manifeſto corpus. Porrò ſi ita eſt, in hoc Pſalmo vocem Domini agnoſcamus. Ad occultam liberationem pertinet quod ſuprà dixit, Intende animæ meæ, & redime eam. Reſtat corporis liberatio: quia eo reſurgente, & in cælos aſcendente, & ſpiritum ſanctum deſuper mittente, conuerſi ſunt ad eius fidem qui in eius morte ſæuierunt, & ex inimicis amici facti ſunt per illius gratiam, non per iuſtitiam ſuam. Ideo ſecutus eſt, Propter inimicos meos erue me. Intende animæ meæ, ſed hoc in occulto: Propter inimicos autem meos, erue C me & corpus meum. Nihil enim inimicis meis proderit, ſi ſolá animá liberaueris: aliquid ſe egiſſe, aliquid ſe impleuiſſe credituri ſunt. Quæ vtilitas in ſanguine meo, dum deſcendo in corruptionem? Ergo intende animæ meæ, & redime eam, quod tu ſolus ſcis. Deinde, propter inimicos meos erue me, vt caro mea non videat corruptionem. Tu enim agnoſcis opprobrium meum, & confuſionem meam, & verecundiam meam.) Quid eſt opprobrium meum? Quid eſt confuſio? Quid eſt verecũdia? Opprobriũ eſt, quod obiicit inimicus. Confuſio eſt, quæ mordet conſcientiam. Verecundia eſt, quæ facit ingenuam frontem, etiam de falſi criminis obiectione erubeſcere. Erubeſcere quidem nõ eſt crimen: aut ſi crimen eſt, nõ eſt illius cui obiicitur, ſed eius qui obiicit. Sed tamen infirmitas humani animi plerunque verecũdatur etiam cùm falſum obiicitur: non quia obiectum eſt, ſed quia D creditum. Omnia hæc ſunt in corpore Domini. Nam confuſio in illo non poterat eſſe, in quo culpa non inueniebatur. Obiiciebatur crimen Chriſtianis, hoc ipſum quòd Chriſtiani eſſent. Illa quidem gloria erat. Fortes libenter accipiebant, & ſic accipiebant, vt omnino in nomine Domini ſui non erubeſcerent. Operuerat enim irreuerentia faciem ipſorum, habentium frontem Pauli dicentis: Non enim erubeſco de euangelio. Virtus enim Dei eſt in ſalutem omni credenti. O Paule, nónne tu es adorator crucifixi? Parum eſt, inquit, inde mihi non erubeſcere: imò hinc ſolùm glorior, vnde me putat inimicus erubeſcere. Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. Huic ergo tali fronti opprobrium ſolum poterat obiici. Nam nec confuſio poterat eſſe in conſcientia iam ſanata, nec verecundia in fronte tam libera. Sed cùm obiiceretur quibuſdam quòd Chriſtũ interfecerint, meritò cõpuncti ſunt mala conſcientia, & ſalubriter confuſi atque conuerſi: vt poſſent dicere, Tu cognouiſti confuſionem meam. Tu ergo Domine noſti, non ſolum opprobrium meum, ſed & confuſionem meam in quibuſdam, & verecundiam in quibuſdam. Qui quamuis in me credant, publicè me tamen coram impiis confiteri erubeſcunt: plus apud ſe valente lingua humana, quã promiſſione diuina. Videte ergo eos. Et commendantur ergo tales Deo: non vt ſic relinquat, ſed vt eos adiuuando perficiat. Dixit enim & quidam credens & titubans: Credo Domine, adiuua incredulitatem meã. In conſpectu tuo ſunt omnes tribulantes me.) Quare mihi ſit opprobrium tu noſti: quare confuſio, tu noſti: quare verecundia, tu noſti. Ergo erue me propter inimicos meos, quia tu noſti iſta mea, illi non nouerunt: ac per hoc, quia ipſi in conſpectu tuo ſunt, iſta neſcientes nõ potuerũt vel confundi vel corrigi, niſi manifeſtè me erueris propter inimicos meos. Opprobrium expectauit cor meum & miſeriam.) Quid eſt, expectauit? Futura iſta præuidit, futura iſta prædixit. Nõ enim venit ad aliud: Si mori nollet, nec naſci vellet: cauſa reſurrectionis vtrunq; fecit. Duo enim quædam nobis in genero humano nota erãt, vnũ autem incognitũ. Naſci quippe homines & mori, ſciebamus: reſurgere & in æternũ viuere, neſciebam*. Vt oſtẽderet nobis quod nõ noueramus, ſuſcepit duo quæ noueramus. Ad hoc ergo venit: Opprobriũ expectauit cor meũ & miſeriã. Sed miſeriã cuius? Expectauit enim miſeriã, ſed magis crucifigentiũ, magis perſequentiũ: vt in illis eſſet miſeria, in illo miſericordia. Miſeriam quippe illorum miſerans etiã pendens in cruce, Pater, inquit, ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt. Opprobriũ expectauit cor meũ & miſeriam. Et ſuſtinui qui ſimul cõtriſtaretur, & nõ fuit.) Quid ergo profuit, quia expectaui: hoc eſt, quid profuit, quia prædixi? Quid profuit, quia dixi ideo me veniſſe? Ventũ eſt vt impleretur quod dixi; ſuſtinui qui ſimul contriſtaretur, & non fuit: Et cõſolantes, & nõ inueni: Hoc eſt, non fuit. Quòd enim ſuperiori verſu dixit, Suſtinui qui ſimul cõtriſtaretur: hoc ſequẽti verſu, Et conſolantes. Quod autem ſuperiore verſu, Et nõ fuit: hoc ſequẽti verſu, Et non inueni. Ergo non altera ſubiecta, ſed ſuperior repetita ſententia eſt. Quam ſententiã ſi retractemus, quæſtio nõnulla poterit oboriri. Nũquid enim diſcipuli eius non ſunt contriſtati, quãdo ductus eſt ad paſſionẽ, quando ligno ſuſpẽſus, quãdo mortuus? Vſqueadeò contriſtati ſunt, vt illa Maria Magdalena, quæ primò eũ vidit, gaudẽs lugẽtibus nũciaret quid viderit. Euangeliũ iſta loquitur: non noſtra præſumptio, non noſtra ſuſpicio eſt. Conſtat doluiſſe, conſtat luxiſſe diſcipulos. Extraneæ mulieres flebant, quando ad paſſionem ducebatur: ad quas conuerſus ait, Flete, ſed vos: nolite flere me. Quomodo ergo ſuſtinuit qui ſimul contriſtaretur, & non fuit? Attendamus, & inueniemus triſtes, & lugentes, & plangẽtes. Vnde nobis mira videtur iſta ſententia, Suſtinui qui ſimul contriſtaretur, & non fuit: & conſolantes, & nõ inueni. Intendamus diligentius, & videbimus eum ſuſtinuiſſe qui ſimul contriſtaretur, & non fuiſſe. Contriſtabantur enim illi carnaliter de vita mortali, quæ mutanda fuerat morte, & reparanda reſurrectione. Hinc erat illa triſtitia. De illis enim eſſe debuit, qui cæci medicum occiderũt, qui tanquã perniciosè febriẽtes phrenetici, faciebãt iniuriam ei à quo illis fuerat ſalus allata. Ille volebat curare, illi ſæuire. Hinc triſtitia medico. Quære vtrũ inuenerit huius triſtitiæ comitẽ. Non enim ait, ſuſtinui qui cõtriſtaretur, & nõ fuit; ſed, q. ſimul cõtriſtaretur: id eſt, ex ea re qua ego cõtriſtabar, & nõ inueni. Petrus certè inde plurimũ amauit, & in

Margin notes: Dan.3.g. | Pſal.138. | Matt.10.d. | Marc.9.d. | Matt.26.d. Act.1.b. & 2.c. | Luc.23.f. | Pſal.29. | Ioan.20.c. Matt.16.a. | Luc.23.e. | Rom.1.b. | Gal.6.d.

Matt.14.d. & in fluctus calcandos se sine dubitatione proiecit, & ad vocem Domini liberatus est: & cum ductū ad passionem, amoris audacia consecutus, tamen turbatus, ter negauit. Vnde, nisi quia malū illi videbatur mori? Id enim deuitabat quod malum putabat. Hoc ergo & in Domino dolebat, quod ipse deuitabat. Propterea
Matth.16.d. & antè dixerat: Absit à te Domine, propitius tibi esto Domine, ne fiat istud: quando meruit audire satanas, postea quàm audierat: Beatus es Simon Bar Iona. Ergo in tristitia quā habebat Dominus de illis pro qui-
Luc.23.f. bus orauit, Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt: nullum comitem inuenit. Et sustinui qui simul contristaretur, & non fuit. Prorsus non fuit: & consolantes, & non inueni. Qui sunt consolātes? Proficientes. Ipsi enim nos consolantur, ipsi sunt solatio omnibus prædicatoribus veritatis. Et dederūt in escā meā fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Factum est quidem ad literam, & euangelium hoc nobis indicat. Sed intelligendū est fratres, hoc ipsum quod nō inueni cōsolantes, hoc ipsum quod nō inueni qui simul cōtristaretur, hoc fuit fel meū, hoc mihi amarū, hoc acetū fuit. Amarum propter mærorem, acetum propter eo-
Matth.27.d. rum vetustatē. Namque legimus illi quidem oblatum fel, sicut euangelium loquitur: sed in potum, non in escam. Veruntamen sic accipiēdum & impletum, quod hic fuerat antè prædictum, dederunt in escam meam fel: & in isto ipso facto, non solùm in hoc dicto mysterium requirere debemus, secreta pulsare, velum templi conscissum intrare, videre ibi sacramentum, vel quod ita dictum est, vel quod ita factum est. Dederūt,
Ibidem. inquit, in escam meam fel. Non ipsum quod dederunt esca erat: potus enim erat; sed in escam dederunt, quia iam Dominus escam acceperat, & in ipsam iniectum
Luc.22.b. est fel. Acceperat autem ipse escam suauem, quando pascha manducauit cum discipulis suis: ibi sacramentum sui corporis demonstrauit. In hāc escam tam suauem, tam dulcem vnitatis Christi, quam commenda-
1 Cor.10.c. uit Apostolus, dicens: Quia vnus panis vnum corpus multi sumus. In hanc escam suauem quis est qui dat fel, nisi contradictores Euangelij, tanquam illi persecutores Christi? Minus enim peccauerunt Iudæi crucifigentes in terra ambulantem, quàm qui contemnunt in cælo sedentem. Quod ergo fecerunt Iudæi, vt in escam quam iam acceperat darent bibendum amarum illum potum, hoc faciunt qui malè viuendo scā-
Psal.65. dalum inferunt ecclesiæ. Hoc faciunt hæretici amaricantes, sed non exaltentur in semetipsis. Dant fel super tam iocundum cibum. Sed quid facit Dn̄s? Non admittit ad corpus suum. Hoc sacramento ipse Dn̄s
Matt.27.d. quando illi obtulerunt fel gustauit, & noluit bibere.
Ioan.19.d. Si non eos pateremur, nec omnino gustaremus. Quia verò necesse est eos pati, necesse est gustari. Sed quia in membris Christi tales esse non possunt, gustari possunt, recipi in corpus non possunt. Et dederunt in escā meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Sitiebā, & acetum accepi: id est fidem illorum desideraui, & vetustatem inueni. Fiat mensa eorum coram ipsis in muscipulam.) Qualem muscipulam mihi exhibuerunt, dando mihi talem potū: talis muscipula illis fit. Quare ergo coram ipsis? Sufficeret, fiat mensa eorum in muscipulam. Sunt tales qui iniquitatem suam nouerunt, & in ea pertinacissimè perseuerant: coram ipsis fit muscipula eorum. Perniciosi nimis ipsi sunt, qui descendunt in infernū viuentes. Denique de persecu-
Psal.54.
Psal.123. toribus quid dictū est? Nisi quia Dominus erat in nobis, fortasse viuos absorbuissent nos. Quid est viuos? Cōsentientes illis, & sciētes quia hæc eis consentire nō debebamus. Ergo coram ipsis fit muscipula, & nō cor-
al.non. riguntur. Vel quia coram ipsis est muscipula, †& incidunt. Ecce norunt muscipulam, & pedem mittunt: & tenenda colla subiiciunt. Quanto melius erat auerti à

A muscipula, peccatum cognoscere, errorem damnare, amaritudine carere, in corpus Christi transire, Domini gloriam quærere? Sed tantum valet animi præsumptio, vt & coram ipsis muscipula sit, & incidant in eam. Obscurentur oculi eorum ne videant. Sequitur hic: vt quoniam sine causa viderunt, fiat illis & non videre. Fiat ergo mensa eorum coram ipsis in muscipulam. Coram ipsis fiat in muscipulam, non optantis est, sed prophetantis: non vt fiat, sed quia fiet. Hoc sæpè commendauimus, & meminisse debetis, ne quod præsaga mens in spiritu Dei dicit, maleuolè imprecari videatur. Fiat ergo, nec potest aliter fieri, nisi vt talibus ista eueniant. Et quoniam videmus per spiritum Dei dici tália euentura malis: ad hoc in illis hæc intelligamus, vt nos talia deuitemus. Hoc enim nobis prodest intelligere, & ex inimicis proficere. Fiat ergo illis & in retributionem & in scandalum. Et nunquid iniustum est hoc? Iustum est. Quare? Quoniam

B In retributionem.) Non enim aliquid illis accideret, quod non debebatur. In retributionem fit, & in scandalum: quia ipsi sibi sunt scandalum. Obscurētur oculi eorum ne videant, & dorsum illorū semper incurua.) Hoc consequens est. Nam quorum oculi fuerint obscurati ne videant, sequitur vt dorsum illorum incuruetur. Vnde hoc? Quia cùm cessauerint superna cognoscere, necesse est vt de inferioribus cogitent. Qui bene audiunt, sursum cor: curuum dorsum non habent. Erecta quippe statura est, & expectat spem repositam sibi in cælo: maximè si præmittat thesaurum Matth.6.c.
suum, quò sequatur cor eius. At verò qui futuræ vitæ spem non intelligunt, iam excæcati de inferioribus cogitant; & hoc est habere dorsum curuum, à quo morbo Dominus mulierem illam liberauit. Alligauerat Luc.13.c.
enim eam satanas annis decem & octo, & eam curuatam erexit: & quia sabbato faciebat, scandalizati sunt Iudæi, bene scandalizati sunt de illa erecta, ipsi curui. Et dorsum illorum semper incurua. Et effunde su-

C per eos iram tuam, & indignatio iræ tuæ cōprehendat eos.) Plana sunt: sed tamen comprehendat eos, quasi fugientes agnoscimus. Quò autem fugituri sunt? In cælum? Tu ibi es. In infernum? Ades. Pennas suas no- Psal.6?.
lunt recipere vt volent in directum: comprehendat Act.1.?.
eos indignatio iræ tuæ, non eos permittat effugere. Fiat habitatio eorum deserta.) Hoc iam in manifesto. Quomodo enim liberationem suam nō solum occultam commendauit dicens, Intende animæ meæ, & redime eam, verumetiam manifestam secundum corpus adiiciens, propter inimicos meos erue me: ita & his futuras quasdam calamitates prædicit occultas, de quibus paulo antè loquebatur. Nam quotus quisque est, qui intelligat infelicitatem hominis, cuius cor iam cæcum est? Tollantur illi oculi corporis, omnes homines miserum dicunt. Perdat oculos mentis, sed tamen circumfluant omnia temporalia, felicem ap-

D pellant: sed qui similiter oculos mentis perdiderunt. Ergo iam quid? Apertè appareat omnibus quia vindicatum est in eis: nam cæcitas Iudæorum, occulta vindicta est. Manifesta verò quæ est? Fiat habitatio eorū deserta: Et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet.) Factum est hoc in ipsa ciuitate Hierusalem, in qua sibi visi sunt potentes clamando aduersus filium Dei, Crucifige crucifige: & præualendo, quia potue- Ioan.19.a.
runt occidere eum qui mortuos suscitabat. Quàm sibi potentes, quàm magni visi sunt? Consecuta est postea vindicta Domini, expugnata est ciuitas, debellati Iudæi, occisa nescio quot hominū milia. Nullus modò illuc permittitur accedere Iudæorum. Vbi potuerunt aduersus Dominum clamare, ibi à Domino non permittuntur habitare. Perdiderūt locum furoris sui, atque vtinam vel nunc agnoscant locum quietis suæ. Quid profuit illis Caiphas dicendo: Nos si istum di- Ioan.11.g.
miscri-

miſerimus ſic, venient Romani, & tollent nobis locũ & gentem? Ecce & non eum dimiſerunt viuum, & ille viuit, & venerunt Romani, & tulerunt eis & locum & regnum. Modò audiebamus cùm euangeliũ legeretur: Hieruſalem, Hieruſalem, quotiés volui cógregare filios tuos, tãquam gallina pullos ſuos ſub alas ſuas, & noluiſti. Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. Hoc & hic dicitur: Fiat habitatio eorum deſerta, & in tabernaculis eorum non ſit qui inhabitet. Non ſit qui inhabitet, ſed ex numero illorum. Nam loca illa omnia & hominibus plena ſunt, & Iudæis inania. Quare hoc? Quoniam quem tu percuſſiſti, ipſi perſecuti ſunt, & ſuper dolorem vulnerũ meorum addiderunt.) Quid ergo peccauerunt, ſi à Deo percuſſum perſecuti ſunt? Quid animo eorum imputatur? Malitia. Nam id in Chriſto factum eſt quod oportebat. Pati vtique venerat, & puniuit per quem paſſus eſt. Nam Iudas traditor punitus eſt, & Chriſtus crucifixus eſt: ſed nos redemit ſanguine ſuo, & puniuit illum de pretio ſuo. Proiecit enim pretiũ argenti quo ab illo Dominus venditus erat, nec agnouit pretium quo ipſe à Domino redemptus erat. Factum eſt hoc in Iuda. Sed cùm videamus menſuram quandam eſſe retributionis in omnibus, nec quenquam poſſe permitti amplius ſæuire, quàm acceperit poteſtaté: quomodo illi addiderũt, aut quę eſt iſta percuſſio Domini? Nimirum ex perſona locutus eſt eius vnde corpus acceperat, vnde carnem aſſumpſerat: id eſt, generis humani ipſius Adæ, qui percuſſus eſt primò morte propter peccatum ſuum. Mortales ergo hic homines cum pœna naſcuntur: huic pœnę addunt, quicunque homines fuerint perſecuti. Iam enim hic homo moriturus non eſſet, niſi illũ Deus percuſſiſſet. Quid ergo tu homo ſæuis amplius? Parum ne homini eſt, quòd aliquando moriturus eſt? Portat ergo vnuſquiſque noſtrùm pœnam ſuam. Huic pœnæ volunt addere qui nos perſequuntur. Hæc pœna percuſſio eſt Domini. Dominus quippe ſentẽtia percuſſit hominẽ: Qua die tetigeritis, inquit, morte moriemini. Ex hac morte carnem ſuſceperat, & vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt cum illo. Ex illius voce iſta dixit: Quem tu percuſſiſti, ipſi perſecuti ſunt, & ſuper dolorem vulnerum meorum addiderunt. Super quem dolorem vulnerum? Super dolorem peccatorum ipſi addiderũt. Vulnera enim ſua peccata dixit. Sed ne caput reſpicias, ad corpus aduerte: ſecundum cuius vocem dictũ eſt ab ipſo in alio Pſalmo, in quo vocé ſuã oſtendit, quia eius primum verſum de cruce clamauit, Deus Deus meus reſpice in me, quare me dereliquiſti? Ibi ſecutus ait: Longè à ſalute mea verba delictorum meorum. Ipſa ſunt vulnera inflicta à latronibus in via, ei quem leuauit in iumentum ſuum: quem ſacerdos & Leuites tranſeuntes inuenerant & contempſerant, à quibus curari non potuit. Tranſiens autem Samaritanus, miſertus eſt eius: acceſſit, & in iumentũ proprium leuauit. Samarites Latinè cuſtos interpretatur. Quis autem cuſtos, niſi ſaluator Dominus noſter IeſusChriſtus? Qui quoniam ſurrexit à mortuis iã nó moriturus, non dormit neque obdormiet qui cuſtodit Iſraël. Et ſuper doloré vulnerum meorũ addiderunt.

Appone iniquitatem ſuper iniquitatem ipſorum.) Quid eſt hoc? Quis non expaueſcat? Deo dicitur, Appone iniquitatem ſuper iniquitatem ipſorum. Vnde apponet Deus iniquitatem? Habet iniquitatem quam apponat? Scimus enim verum eſſe quod dictum eſt per Paulum apoſtolum, Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas eſt apud Deum? Abſit. Vnde ergo apponet iniquitatem ſuper iniquitatem? Quomodo id intellecturi ſumus? Aſſit Dominus vt dicamus, & propter fatigationem veſtram breuiter dicere valeamus. Iniquitas ipſorum erat, qui hominem iuſtum occiderunt. Addita eſt alia, quia filium Dei crucifixerunt. Sæuire ipſorum tanquam in hominẽ fuit. Sed ſi cognouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. Illi in iniquitate ſua tanquam hominem occidere voluerunt: appoſita eſt iniquitas ſuper iniquitatem ipſorum, vt filium Dei crucifigerent. Quis hãc iniquitatem appoſuit? Ille qui dixit, Forte reuerebuntur filiũ meum, ipſum mittam. Solebant enim occidere miſſos ad ſe ſeruos, exactores locationis atque mercedis. Miſit ipſum filium, vt & ipſum occiderent. Appoſuit iniquitatem ſuper iniquitatem ipſorum. Et hæc Deus ſæuiendo fecit, an potius iuſtè retribuendo? Fiat enim illis, inquit, in retributioné & in ſcandalũ. Meriti erant ſic excæcari, vt filium Dei non agnoſcerent. Et hoc fecit Deus apponens iniquitatem ſuper iniquitatem ipſorum: non vulnerando, ſed non ſanando. Quomodo enim auges febrem, auges morbum, non morbũ adhibendo, ſed non ſuccurrendo: ſic quia tales fuerunt vt curari non mererentur, in ipſa malitia quodammodo profecerunt; ſicut dictum eſt: Mali auté & facinoroſi proficiunt in peius. Et appoſita eſt iniquitas ſuper iniquitaté ipſorũ. Et nó intrent in tua iuſtitia.) Hoc planum eſt. Deleantur de libro viuentiũ.) Aliquando enim illic ſcripti erant? Fratres, nó ſic accipere debemus, quòd quemquã Deus ſcribat in libro vitę, & deleat illũ. Si homo dixit, Quod ſcripſi ſcripſi, de titulo vbi ſcriptum erat, Rex Iudæorũ: Deus quenquã ſcribit & delet? Præſcius eſt, prędeſtinauit omnes ante cóſtitutioné mundi, regnaturos cũ filio ſuo in vita æterna. Hos quos conſcripſit, ipſos continet liber vitę. Denique in Apocalypſi quid ait ſpiritus Dei, cũ de preſſuris ab Antichriſto futuris loqueretur eadem ſcriptura? Conſenrient illi, inquit, omnes qui non ſunt ſcripti in libro vitę. Proinde ſine dubitatione non erunt conſenſuri qui ſcripti ſunt. Iſti ergo quomodo inde deleantur, vbi nunquam ſcripti ſunt? Hoc dictum eſt ſecundum ſpem ipſorum, quia ibi ſe ſcriptos putabant. Quid eſt, deleantur de libro vitæ? Et ipſis conſtet, non illos ibi eſſe. Ex hac locutioné dictum eſt in alio Pſalmo, Cadent à latere tuo mille, & dena milia à dextris tuis: id eſt, multi ſcandalizabuntur, & ex eo numero qui ſe ſperabant ſeſſuros tecum, & ex eo numero qui ſe ſperabant ſtaturos ad dexteram tuam, ſeparati ab hædis ſiniſtris: nó quia cùm ibi ſteterit aliquis, poſtea cadet, aut cùm ſederit cum illo quiſquam, abiicietur: ſed quia multi caſuri erant in ſcandalum, qui iam ibi ſe eſſe putabant: id eſt, multi qui ſe ſperabant ſeſſuros tecum, multi qui ſe ſperauerant ſtaturos ad dexteram, ipſi caſuri ſunt. Sic ergo & hic illi qui ſe ſperabant tanquam merito iuſtitiæ ſuæ in libro ſcriptos Dei, quibus dicitur: Scrutamini ſcripturas, in quibus putatis vos vitam æternam habere: cùm perducta fuerit damnatio eorum etiam ad cognitionem eorum, delebuntur de libro viuentium, id eſt, non ibi ſe eſſe cognoſcent. Nam verſus qui ſequitur exponit quod dictum eſt: Et cum iuſtis non ſcribantur.) Dixi ergo, Deleantur ſecundum ſpem eorum. Secundum autem æquitatem tuam quid dico? Non ſcribantur. Pauper & dolens ego ſum.) Quare hoc? An vt agnoſceremus quod per amaritudinem animi maledicit pauper iſte? Multa enim dixit quæ illis eueniant. Et quaſi ei diceremus, vt quid talia? Noli tantum. Reſpondet, Pauper & dolens ego ſum. Perduxerunt me ad egeſtatem, ad iſtum dolorem depoſuerunt, ideo iſta dico. Non eſt tamen ſtomachatio maledicentis, ſed prædictio prophetantis. Nam de paupertate ſua & dolore ſuo quædam quæ poſterius dicit, commendaturus eſt nobis, vt diſcamus eſſe pauperes & dolentes: Beati enim pauperes, quoniam ipſorũ eſt regnum cælorum. Et: Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur. Hoc ergo ipſe prius iam nobis oſtẽdit, & ideo

& ideo pauper & dolens ego sum. Totum corpus eius hoc dicit. Corpus Christi in hac terra pauper est & dolens. Sed sint diuites Christiani. Prorsus si Christiani sunt, pauperes sunt, in comparatione diuitiarũ cęlestium quas sperant, omne aurum suum arenam deputant. Pauper & dolens ego sum: Et salus vultus tui Deus suscepit me.) Nunquid desertus est pauper iste, quando tu dignaris pannosum pauperem applicare ad mensam tuam? Porrò autem pauperem istum salus vultus Dei suscepit, in vultu suo abscondit eius egestatem. De illo quippe dictum est, abscondes eos in abdito vultus tui. In illo autem vultu quæ sint diuitiæ, vultis nosse? Diuitiæ istæ hoc tibi præstãt, vt quod vis, quando vis prandeas: illę verò vt nunquam esurias. Pauper & dolens ego sum, & salus vultus tui Deus suscepit me. Ad quam rem? Vt iam non sim pauper, & non sim dolens. Laudabo nomen Dei cum cantico, magnificabo eum in laude.) Iam dictum est, pauper iste laudat nomen Dei cum cantico, magnificat eum in laude. Quando auderet cantare, nisi recreatus esset à fame? Laudabo nomen Dei cum cantico, magnificabo eum in laude. Magnæ diuitiæ. Quas gemmas laudis Dei de thesauro interiore protulit. Magnificabo eum in laude. Hæ sunt diuitiæ meæ: Dominus dedit, Dominus abstulit. Ergo miser remãsit? Absit. Vide diuitias: Sicut Domino placuit, ita factũ est; sit nomen Domini benedictum. Laudabo nomẽ Dei cum cantico, magnificabo eum in laude. Et placebit Deo.) Hoc quod eum laudabo, placebit. Super vitulum nouellum, cornua producentem & vngulas.) Gratius erit illi sacrificium laudis, quàm sacrificium vituli. Sacrificium laudis glorificabit me, & ibi via est in qua ostendam illi salutare Dei. Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua. Ergo laudabo Deum, & plus ei placebit quàm vitulus nouellus, cornua producens & vngulas. Amplius ergo placebit Deo laus eius exiens de ore meo, quàm magna victima adducta ad aram ipsius. An aliquid de cornibus & vngulis vituli huius dicẽdum est? Qui bene instructus est, & laude Dei opulentus: & cornua debet habere quibus aduersarium ventilet, & vngulas quibus terrã exciteт. Nostis enim hoc facere vitulos pubescentes, & in taurinam audaciam grãdescentes. Nam ideo nouellus est, propter vitam nouam. Aliquis ergo hęreticus fortè contradicit, cornibus ventiletur. Alius non contradicit, sed tamen terrenum abiectè sapit, vngulis excitetur. Ergo super hunc vitulum placebit tibi laudatio mea. Nam illam post paupertatem & dolorem in æterna societate angelorum, vbi nec aduersarius erit in certamine ventilandus, nec piger de terrã excitandus. Videant inopes & lætẽtur.) Credant, & spe gaudeãt. Magis inopes sint, vt saturari mereantur: ne cùm superbiæ saginam eructant, negetur eis panis quo salubriter viuant. Quærite Dominum inopes, & esurite & sitite: Ipse est enim panis viuus qui de cælo descendit. Quærite Dominum, & viuet anima vestra.) Quæritis panem vt viuãt caro vestra, Dominum quærite vt viuat anima vestra. Quoniam exaudiuit pauperes Dominus.) Exaudiuit pauperes, nec exaudiret pauperes nisi essent pauperes. Vis exaudiri? Pauper esto. Dolor de te clamet, non fastidium. Quoniam exaudiuit pauperes Dominus: Et compeditos suos nõ spreuit.) Offensus à seruis, fecit eos compeditos: sed clamantes de compedibus non contempsit. Quæ sunt istæ compedes? Mortalitas, corruptibilitas carnis, compedes sunt quibus ligati sumus. Et vultis nosse istarum compedum grauitatem? Inde dicitur, Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Quãdo homines in seculo esse diuites volũt, istis compedibus pannos quærunt. Sed sufficiant panni compedum: tãtum quære, quantum depellendæ necessitati satis est. Cùm autem superflua quæris, cõpedes tuas onerare desideras. In tali ergo custodia vel solæ compedes remaneãt. Sufficiat diei malitia sua. De ista malitia clamamus ad Deum: Quoniam exaudiuit pauperes Dominus, & compeditos suos non spreuit. Laudent illum cæli & terra, mare & omnia repentia in eis.) Veræ diuitię huius pauperis istæ sunt, considerare creaturam, & laudare creatorem. Laudẽt illum cæli & terra, mare & omnia repentia in eis. Et creatura ista sola laudat Deum, quoniam cõsiderata ea laudatur Deus. Audi & aliud:

Quoniam Deus saluam faciet Sion.) Reparat ecclesiam suam, gẽtes fideles incorporat vnigenito suo: non fraudat credẽtes in se præmio repromissionis suę. Quoniam Deus saluam faciet Sion: Et ædificabuntur ciuitates Iudæ.) Ipsæ sunt ecclesiæ. Nemo dicat, quando erit istud vt ædificentur ciuitates Iudæ? O si velis agnoscere structuram, & esse lapis viuus, vt intres in eam. Et nunc ciuitates Iudæ ædificantur. Iuda enim cõfessio interpretatur. De cõfessione humilitatis ædificãtur ciuitates Iudæ: vt foris ab eis superbi remaneãt qui confiteri erubescunt. Quoniã Deus saluã faciet Sion. Quam Sion? Audi in sequẽtibus: Et semen seruorum eius obtinebunt eam, & qui diligunt nomen eius inhabitabunt in ea.) Psalmus finitus est, sed paululum istos duos versus non relinquamus. Admonent enim nos aliquid, ne desperãdo in illam structuram non intremus. Semen, inquit, seruorum eius obtinebunt eam. Iam ergo semen seruorum eius qui sunt? Fortè dicis, Iudæi nati de Abraham. Nos autem qui non sumus nati de Abraham, quomodo habebimus istam ciuitatem? Sed non sunt semen Abrahæ illi Iudæi, quibus dictum est: Si filij Abrahæ estis, facta Abrahæ facite. Semen ergo seruorum eius, imitatores fidei seruorum eius obtinebunt eam. Denique vltimus versus superiorem exponit. Quasi enim turbatus, ne putares fortè hoc de Iudæis dici, Et semen seruorum eius obtinebunt eam, dicens, Nos semen gentium sumus quæ idola coluerunt, & dęmonibus seruierunt: quid ergo nobis in hac ciuitate sperandum est; statim subiecit vt præsumas & speres: Et qui diligunt nomen eius, inhabitabunt in ea. Hoc est enim semen seruorum eius qui diligunt nomen eius. Quia enim serui eius dilexerunt nomen eius, quicunque non diligunt nomen eius, non se dicant semen seruorum eius: & qui diligunt nomen eius, non se negent semen seruorum eius.

IN PSALMVM LXIX. PRÆFATIO.

GRATIAS granó tritici, quia mori voluit & multiplicari: gratias vnico filio Dei Domino & saluatori nostro Iesu Christo, qui mortem nostram subire non dedignatus est, vt nos vita sua dignos faceret. Ecce quia singularis erat donec transiret, sicut dixit in Psalmo: Singularis sum ego donec transeam. Quia sic erat singulare granum, vt in se haberet magnam multitudinis fœcunditatem: in quantis granis passionem eius imitantibus exultamus, quãdo natalitia martyrũ celebramus? Multa ergo membra eius sub vno capite ipso saluatore nostro charitatis & pacis vinculo colligata, sicut nosse dignamini, quoniam sæpissimè audistis, vnus homo sunt: & ipsorum vnius hominis vox in psalmis plerunque auditur, & sic clamat vnus tanquã omnes, quia omnes in vno vnus sunt. Audiamus ergo quoniam laborauerunt martyres, & inter magnas tẽpestates odiorũ in hoc seculo periclitati sunt, nõ tam corpore quod quandoque posituri erant, sed ipsa fide: ne deficientes & fortè acerbis persecutionum cedentes doloribus vel amori vitæ huius, amitterent quod promiserat Deus, qui non solùm verbo, sed etiam exemplo abstulerat omnem timorem. Verbo: dicens, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem

tem non possunt occidere. Exemplo faciens quod verbo præcepit, vt nec eorum verberantium manus vellet deuitare, nec alapas percutientium, nec saliuas cōspuentium, nec coronam de spinis imponentiū, nec crucem interficientium. Nihil horum vitare voluit, cui nihil opus erat, propter eos quibus hoc opus erat: faciens ægrotis de seipso medicamentum. Laborauerunt ergo martyres: & nisi ille semper adesset qui ait: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi, vtique defecissent. Est ergo in hoc Psalmo vox contribulatorum, & ideo vtique martyrum inter passiones periclitantiū, sed de suo capite præsumentium. Audiamus eos, & loquamur cum eis ex affectu cordis, etiam si non similitudine passionis. Illi enim iam coronati sunt, nos adhuc periclitamur: nō quia tales nos persecutiones vrgent, quales ipsos vrgebant, sed fortasse peiores in omnimodis generibus tantorum scādalorum. Nostra enim tempora magis abundant illo væ, quod clamauit Dominus: Væ mūdo ab scandalis. Et quoniam abundauit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Neque enim & Lot ille sanctus in Sodomis ab aliquo corporalem persecutionem patiebatur, aut dictum illi erat, vt non ibi habitaret: persecutio eius, facta mala Sodomitarum erant. Nunc ergo iam Christo in cælo sedente, iam glorificato, iam subiectis ceruicibus regum iugo eius, & suppositis eorum frontibus signo eius, iam nullo remanente qui palàm Christianis audeat insultare: adhuc tamen inter organa & symphoniacos gemimus, adhuc illi inimici martyrum, quia vocibus & ferro non possunt, eos sua luxuria persequūtur. Atque vtinam Paganos tantummodo toleraremus: esset qualecūque solatium expectare eos qui nondum cruce Christi signati sunt, quando signentur, & quando eius authoritate alligati desinant furere. Videmus etiam in fronte portantes signum eius, simul in ipsa fronte portare impudentiā luxuriarum, diebúsq; & solennitatibus martyrū nō exultare, sed insultare. Et inter hæc gemimus, & hæc persecutio nostra est: si est in nobis charitas quæ dicat, Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? Nullus ergo seruus Dei sine persecutione: verúmque est illud quod Apostolus ait: Sed & omnes qui volunt in Christo piè viuere, persecutionem patientur. Videris vnde, videris quomodo, diabolus biformis est. Leo est in impetu, draco in insidiis. Leo minetur, inimicus est: draco insidietur, inimicus est. Quando nos securi? Ecce fiāt omnes Christiani, nunquid & diabolus Christianus erit? Tentare ergo non cessat, insidiari non cessat. Infrenatus est atque illigatus in cordibus impiorum, ne sæuiat in ecclesiam, & tantum faciat quantum vult. Fremunt dētes impiorum aduersus dignitatem ecclesiæ & pacem Christianorum, & quia non habent quid agant sæuiēdo, saltando, blasphemando, luxuriando, non impellunt corpora Christianorum, sed lacerāt animas Christianorū. Clamemus ergo vna voce omnes hæc verba:

Matt. 28.d. Matt. 18.a. Math. 24.b. Gen. 19.f. 2 Cor. 11.g. 2 Tim. 3.c.

Enarratio Psalmi.

DEVS in adiutorium meum intēde.) Opus enim habemus sempiterno adiutorio in isto seculo. Quando autem non? Modò tamen in tribulatione positi, maximè dicamus: Deus in adiutorium meum intende. Confundantur & reuereantur qui quærūt animam meam.) Christus dixit: Siue caput dicat, siue corpus dicat: ille dicit qui dixit, Quid me persequeris? Ille dicit qui dixit, Cùm vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Nota est ergo vox huius hominis, totius hominis, capitis & corporis, non sæpè commendanda, quia nota. Confundantur, inquit, & reuereantur qui quęrunt animam meam. In alio psalmo dicit, Cōsiderabam ad dexteram, & videbam, & non erat qui cognosceret me. Periit fuga à me, & non est qui requi-

Act. 9.a. Matth. 25.d. Psal. 141.

A rat animam meam. Ibi de persecutoribus ait, quia nō erat qui requireret animam eius: hic autem, confundantur & reuereantur qui quærunt animam meam. Dolebat se nō quæri ad imitandum: gemebat se quęri ad opprimendum. Quęris animam iusti, cùm imitari cogitas: quæris animam iusti, cùm occidere cogitas. Quoniam duobus modis quæritur anima hominis iusti, singuli in singulis psalmis expressi sunt. Illic dolet, quia non est qui requirat animam eius ad imitandam passionem eius. Hic autem, confundantur & reuereantur qui quęrunt animā meā. Quærunt animā eius, non vt duas habeant. Non enim sic quærebant animam eius, quomodo quęrit latro tunicam viatoris: ad hoc occidit, vt expoliet, vt habeat. Qui autem persequitur vt occidat: excludit animam, non se vestit. Quærunt illi animam meā, occidere me volunt. Quid ergo tu illis optas? Confundantur & reuereantur. Et vbi est quod audisti à Domino tuo, Diligite inimicos

B vestros, benefacite his qui vos oderunt, & orate pro his qui persequūtur vos? Ecce persecutionem pateris, & maledicis eis à quibus pateris. Quomodo imitaris passiones præcedentes Domini tui pendentis in cruce & dicentis, Pater, ignósce illis, quia nesciunt quid faciunt? Respondet talia dicentibus martyr & dicit, Dominum mihi proposuisti dicentem, Pater ignosce illis quia nesciunt quid faciunt: agnosce & vocem meam, vt sit & tua. Quid enim dixi de inimicis meis? Cōfundantur & reuereantur. Iam facta est talis vindicta de inimicis martyrum. Saulus ille qui Stephanum persecutus est, cōfusus est & reueritus. Anhelabat cędes, quærebat quos attraheret & necaret: audita desuper voce, Saule Saule, quid me persequeris, confusus & prostratus est, & erectus ad obediendum, qui inflammatus erat ad persequendum. Hoc ergo optant martyres inimicis suis, confundātur & reuereantur. Quādiu enim non confundantur & reuerentur, necesse est facta sua defendant. Gloriosi sibi videntur, quia te-

C nent, quia ligant, quia verberant, quia occidunt, quia saltant, quia insultant. De his omnibus factis aliquando confundantur & reuereantur. Si enim confundentur, & conuertentur: quia conuerti non possunt, nisi confusi fuerint & reueriti. Optemus ergo hæc inimicis nostris, securi optemus. Ecce ego dixi, & vobiscum dixerim, omnes qui adhuc saltant & cantant & insultant martyribus, confundantur & reuereantur: & aliquando in his parietibus tundant confusi pectora sua.

Auertantur retrorsum & erubescant, qui cogitant mihi mala.) Primò fuit impetus persequentium, modò remansit maleuolentia cogitantium. Prorsus tempora sunt in ecclesiæ persecutione distincta. Sequere sequentia. Factus est impetus in ecclesia, quando reges persequebantur: & quia prædicti erant reges & persecuturi & credituri, impleto vno vtique alterum sequebatur. Factum est & illud quod cōsequens fuit.

D Crediderunt reges, data pax est ecclesiæ, cœpit esse in culmine dignitatis ecclesia, etiam in hac terra, etiam in hac vita, sed non deest fremitus persecutorum, impetus suos ad cogitationes verterunt. In illis cogitationibus tanquam in abysso, visco ligatus est diabolus, fremit, & non erumpit. Dictum est enim de his temporibus ecclesiæ, Peccator videbit, & irascetur. Et quid faciet? Nunquid quod primò? Attrahe, liga, percute. Non facit hoc. Quid ergo? Dentibus suis frendet, & tabescet. Et his tanquam irascitur martyr, & tamen pro his orat martyr. Quomodo enim bene optauit illis, de quibus dixit, Confundantur & reuereantur qui quærunt animam meam: sic & nunc, Auertantur retrorsum & erubescant, qui cogitāt mihi mala. Quare? Vt non præcedant, sed vt sequantur. Qui enim reprehēdit Christianam religionem, & cōsilio suo vult viuere, quasi præcedere vult Christum: vt ille

Matth. 5.g. Luc. 23.f. Act. 9.a. Psal. 111. Psal. 39.

vt ille videlicet errauerit, & inualidus infirmúsque fuerit, qui vel voluerit pati inter manus Iudæorũ, vel potuerit. Ille autẽ cordatus sit cauens ista omnia, declinans mortem, mentiens etiam iniquè ne moriatur, interficiens animam suam vt viuat corpore: magni consilij prudẽtisque sibi videtur. Præcedit reprehendens Christum, veluti antecedit Christum: credat in Christum, & sequatur Christum. Nã quod optatum est modò persecutoribus cogitantibus mala, dixit hoc ipse Dominus Petro. Præcedere quippe quodam loco Petrus voluit Dominum. Loquebatur enim saluator de passione sua, quam si non suscepisset, nos salui non essemus. Et Petrus qui paulo ante eum confessus erat filium Dei, & in illa confessione appellatus erat petra, supra quam fabricaretur ecclesia, paulo pòst Domino Matth.16.d. dicẽte de futura passione sua ait: Absit Domine, propitius tibi esto, non fiet istud. Paulo antè, Beatus es Simon Bar Iona, quia non tibi reuelauit caro & sanguis, Ibidem. sed pater meus qui in cælis est: modò repentè, Redi pòst me satanas. Quid est, redi post me? Sequere me. Præcedere me vis, consiliũ mihi dare vis. Melius est vt consiliũ meũ sequaris, hoc est, redi retrò, redi post me. Antecedentẽ cõpescit, vt retrò redeat: & appellat satanã; quia vult præcedere Dñm. Paulo antè beatus, modò satanas. Vnde paulo antè beatus? Quia non tibi, inquit, reuelauit caro & sanguis, sed pater meus qui in cælis est. Vnde modò satanas? Quia non sapis, inquir, quæ Dei sunt, sed quæ hominũ. Qui ergo volumus rectè celebrare natalitia martyrũ, desideremus imitationem martyrum: ne velimus præcedere martyres, & melioris cõsilij nobis videri esse, quia euitamus passiones pro iustitia & pro fide, quas illi non euitauerunt. Ergo illi qui cogitant mala, & in luxuria nutriunt corda sua, auertantur retrorsum & erubescãt. Audiant ab Rom.6.d. Apostolo postea dicente: Quem autem fructum habuistis aliquãdo, in quibus nunc erubescitis? Quid sequitur? Auertantur statim erubescentes, qui dicũt mihi euge euge.) Duo sunt genera persecutorum: vituperantium, & adulantium. Plus persequitur lingua adulatoris, quàm manus interfectoris. Nam & ipsam caminum dixit Scriptura. Certè cùm de persecutione Sap.3.b. loqueretur Scriptura dixit: Tanquam aurum in fornace probauit illos, de martyribus interfectis, & sicut holocausti hostiam accepit illos. Audi quia & lingua Prou.27.c. adulãtium talis est. Probatio, inquit, argenti & auri ignis: vir autem probatur per os laudantium eum. Argẽti, inquit, & auri: ignis ille, ignis & iste: de vtroque te saluum oportet exire. Fregit te reprehensor, fractus es in fornace tanquam vas fictile. Formauit te verbum, & venit tentatio tribulationis. Illud quod formatum est, oportet vt coquatur: si bene formatum est, accedit Psal.21. ignis vt firmet. Vnde ille dicebat in passione: Aruit sicut testa virtus mea. Passio quippe & caminus tribulationis fecerat fortiorẽ. Rursus si lauderis ab adulantibus & assentãtibus, & annueris eis veluti emens oleũ, Matth.25.a. non tecum portans, sicut quinque virgines insipiẽtes: erit caminus fracturæ tuæ, etiam os laudantium te. Sed sine his non possumus, necesse est vt intremus in hæc & exeamus inde. Intremus in vituperationẽ aliquam malorum & improborũ, intremus & in assentationem aliquam adulatorum: sed exire inde opus est. Psal.120. Rogemus eum de quo dictum est: Custodiat Dñs introitũ tuum & exitũ tuum: vt intrãs integer, sic exeas 1 Cor.10.d. integer. Ait enim & Apostolus: Fidelis est Deus qui non vos sinat tẽtari supra quàm potestis. Ecce habetis ingressum. Non dixit, nõ tentemini. Qui enim nõ tentatur, non probatur: & qui non probatur, non proficit. Quid ergo optauit? Fidelis Deus qui non vos sinat tẽtari supra quàm potestis. Audistis ingressũ, audite & exitum, sed faciet cum tentatione etiã exitum vt possitis tolerare. Ergo & illi auertãtur statim erubescẽtes, qui dicunt mihi euge euge. Quare enim me laudant? Laudent Deum. Quis enim ego sum vt lauder in me? Aut quid ego feci? Quid habeo quod non accepi? Si 1 Cor.4.b. accepisti, inquit, quid gloriaris quasi non acceperis? Auertantur ergo statim erubescentes qui dicunt mihi Psal.140. euge euge. Tali oleo pingue factum est caput hæreticorum, cùm dicunt, Ego sum, ego sum; & dicitur illis: Tu Domine. Acceperunt euge euge, secuti sunt euge euge: facti sunt duces cæci cæcorũ sequentiũ. Apertissimis vocibus Donato dicũtur ista †cãtica, Euge euge, Matth.15.b. al. cantata. dux bone, dux præclare. Et non dixit ille, Auertantur statim, & erubescant qui dicunt mihi euge euge: nec eos corrigere voluit vt Christo diceret, dux bone, dux præclare. At verò Apostolus formidans euge hominũ, vt verè laudaretur in Christo, noluit se laudari pro Christo: dicentibúsque quibusdã, Ego sum Pauli, Re- 1 Cor.1.b. spõdit in libertate Domini: Nũquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis? Ergo dicant martyres etiam in persecutione adulationum: Auertantur statim erubescentes qui dicunr mihi euge euge. Et quid fit cùm illi auertuntur & erubescunt, omnes siue qui quærunt animam meam, siue qui cogitant mihi mala, siue qui peruersa & simulata beneuolentia lingua volunt emollire quod feriant? cùm fuerint & ipsi auersi & confusi, quid fiet? Exultent & iocũdentur in te.) Non in me, nõ in illo aut in illo: sed in quo facti sunt lux qui fuerunt tenebræ. Exultẽt & iocundentur in te, omnes qui quærunt te.) Aliud est quærere Deum, aliud est quærere hominem. Iocũdentur qui quærunt te. Non iocundabuntur ergo qui quærunt se, quos prior quæsisti antequam quærerent te. Nondum quærebat ouis illa pastorem, aberrauerat à grege, & descendit ad eam: quæsiuit eam, reportauit Luc.15.a. in humeris suis. Contemnet te ô ouis quærentem se, qui prior quæsiuit contemnentem se, & non quærentem se? Iam ergo quærere eum incipe qui prior quæsiuit te, & reportauit in humeris suis. Fac quod ait: Quę sunt oues meæ, vocem meam audiunt, & sequuntur Ioan.10.a. me. Si ergo quæris eum qui prior quæsiuit te, & ouis facta es eius, & audis vocem pastoris tui, & sequeris eum: vide quid tibi de se ostẽdit, quid de corpore suo, ne in ipso errares, ne in ecclesia errares, ne quis tibi diceret; Christus est qui nõ est Christus, aut ecclesia est quæ non est ecclesia. Multi enim dixerunt carnem nõ habuisse Christum, & non in corpore suo resurrexisse Christum, noli sequi voces eorum. Audi vocem ipsius pastoris, qui indutus est carne vt quæreret perditã carnem. Resurrexit & ait, Palpate & videte, quia spiritus Luc.24.f. ossa & carnem non habet, sicut me videtis habere. Ostendit se tibi, vocémque eius sequere. Ostendit & Ibidem g. Ecclesiam, ne quis te fallat nomine Ecclesiæ. Oportebat, inquit, Christũ pati & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiã & remis- Ioan.10.a. sionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. Habes vocem pastoris tui, noli sequi vocem alienorum: & furem nõ timebis, si vocem pastoris fueris secutus. Vnde autem sequeris? Si nec cuiquam hominum dixeris, quasi eius merito euge euge: nec cũ gratulatione audieris, ne oleo peccatoris pin- Psal.140. guescat caput tuum. Exultent & iocũdentur in te omnes qui quærunt te: Et dicant.) Quid dicent qui exultant? Semper magnificetur Dominus.) Dicant hoc omnes qui exultant & qui quærunt te. Quid? Sẽper magnificetur Dominus: Qui diligunt salutare tuum.) Non tantùm magnificetur Dominus, sed etiã Dominus semper. Ecce errabas & auersus ab eo eras: vocauit te, magnificetur Dominus. Ecce inspirauit tibi confessionem peccatorum, cõfessus es, dedit veniam, magnificetur Dominus. Iam cœpisti iustè viuere: iam puto quasi iustum est, vt & tu magnificeris. Etenim cùm te vocaret errantem, magnificandus erat Dominus,

nus, cùm tibi confitenti peccata dimitteret, magnificandus erat Dominus. Modò iam audiens verba eius cœpisti proficere, iustificatus es, peruenisti ad quandam virtutis excellentiam: dignũ est vt & tu aliquando magnificeris. Dicant semper, magnificetur Dominus. Peccator es, magnificetur vt vocet: confiteris, magnificetur, vt ignoscat: iam iustè viuis, magnificetur vt regat: perseueras vsque in finem, magnificetur vt glorificet. Semper ergo magnificetur Dominus. Hoc dicant iusti, hoc dicant qui quærunt eum. Quisquis hoc non dicit, non quærit eum. Ecce magnificetur Dominus; Exultẽt & iocundẽtur omnes, qui quærunt eum: & dicant, Semper magnificetur Dominus, qui diligunt salutare eius: ab illo est enim illis salus, nõ à se. Salutare Domini Dei nostri Saluator Dominus noster Iesus Christus. Quisquis diligit Saluatorem, confitetur se sanatum: quisquis se confitetur sanatũ, fuisse confitetur ægrotum. Dicant ergo semper, magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum: non salutare suum, quasi ipsi se saluent, non quasi salutare hominis, tanquam ab illo saluentur. Nolite, inquit,

Psal. 145. confidere in principes, & in filios hominum, in quibus

Psal. 3. non est salus. Quare hoc? Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua. Ergo semper magnificetur Dominus. Qui hoc dicunt? Qui diligunt salutare tuum. Ecce magnificetur Dominus: nunquam tu, nusquam tu. In illo aliquid, in me nihil. Si autem in illo quicquid ego, ille nõ ego. Tu ergo quid? Ego verò egenus & pauper sum.) Ille diues, ille abundans, ille nullius indigens. Ecce lumen meum, ecce vnde

Psal. 17. illuminor, quoniam clamo, Tu illuminabis lucernam meam Domine, Deus meus illuminabis tenebras

Psal. 145. meas. Dominus soluit compeditos, Dominus erigit elisos, Dominus sapiẽtes facit cæcos, Dominus custodit prosélytos. Quid ergo tu? Ego verò egenus & pauper. Ego tanquam pupillus, anima mea tãquam vidua destituta & desolata: auxilium quæro, semper infirmitatem meam confiteor. Ego verò egenus & pauper. Donata sunt mihi peccata, iam cœpi sequi præcepta Dei: adhuc tamen egenus & pauper. Vnde adhuc

Rom. 7. d. egenus & pauper? Quia video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Vnde ege-

Matth. 5. a. nus & pauper? Quia, Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. Adhuc esurio, adhuc sitio. Saturitas mea dilata est, non ablata. Ego verò egenus & pauper,

Deus adiuua me.) Vnde cœpit, Deus in adiutorium meum intende, Deus adiuua me. Rectissimè & Lazarus adiutus interpretari dicitur. Ille egenus & pauper,

Luc. 16. f. qui ablatus est in sinum Abrahæ: & gerit typum Ecclesiæ Dei, quæ semper confiteri debet adiutorio sibi opus esse. Hoc est verum, hoc pium. Dixit Domino,

Psal. 15. Deus meus es tu. Quare? Quoniam bonorum meorum non eges. Ille non eget nostri, nos egemus ipsius: Ideo verus Dominus. Nam tu non valde verus Dominus serui tui: ambo homines, ambo egentes Deo. Si autem putas egere tui seruum tuum, vt des panem, eges & tu serui tui, vt adiuuet labores tuos. Vterque vestrûm altero vestrûm indiget. Itaque nullus vestrûm verè dominus, & nullus vestrûm verè seruus. Audi verum Dominum, cuius verus es seruus. Dixi Domino, Deus meus es tu. Quare tu Dominus? Quoniam bonorum meorum non eges. Quid autem tu? Ego verò egenus & pauper. Ecce egenus & pauper. Pascat Deus, subleuet Deus, adiuuet Deus. Deus, inquit, adiuua me. Adiutor & erutor meus es tu, Domine ne tardaueris.) Tu adiutor & erutor. Indigeo auxilio, adiuua: implicatus sum, erue. Nemo enim eruet de implicationibus, nisi tu. Circumstant nos nexus diuersarum curarum, hinc atque inde dilaniamur quasi

Matth. 7. b. spinis & sepibus. Ambulamus angustam viam, fortasse

A hæsimus in sepibus: dicamus Deo, Tu es erutor meus. Qui ostendit angustam viam, fecit vt sequeremur. Hæc vox perseueret in nobis, fratres. Quantumcunque hic vixerimus, quantumcũque hic profecerimus; nemo dicat, sufficit mihi, iustus sum. Qui dixerit, remansit in via, non nouit peruenire. Vbi dixerit sufficit, ibi hæsit. Attende Apostolum cui non sufficit. Vide Philip. 3. c.
quomodo se vult adiuuari donec perueniat: Fratres; inquit, ego me non arbitror apprehendisse, ne illi sibi viderentur apprehendisse; quibus rursus dicit: Qui se putat aliquid scire, nondum scit quemadmodũ opor- 1 Cor. 8. a.
teat eum scire. Quid ergo ait? Fratres, ego me non arbitror apprehendisse. Suprà dixerat, Non quia iam acceperim, aut iam perfectus sim. Et ibi sequitur: Fratres, ego me non arbitror apprehendisse. Si nondũ Philip. 3. c.
accepit, egenus & pauper est: si nondum perfectus est, egenus & pauper est. Bene dicit, Deus adiuua me. Sed intelligit aliquid, & excelsius intelligit. Vide tamen quid dicat: Ei autem qui potens est omnia face- 2 Cor. 9. d.
B re superabundantius quàm petimus & intelligimus. Vide ergo quia nondum peruenit, nondum apprehendit. Quid ergo ait? Fratres, ego me non arbitror apprehendisse: Vnum autem quæ retrò oblitus, in ea quæ ante sunt extentus, secundum intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis. Ille ergo currit, tu hæsisti. Ille dicit nondum se perfectum, & tu iam de perfectione gloriaris? Confundantur qui tibi dicunt, euge euge. Confundaris inter illos & tu, quia tu tibi dicis euge euge. Qui enim seipsum laudat, sibi dicit euge: quia ab aliis laudatur & consentit, non portat oleum secum. Deficiunt faces, clausurus est Matth. 25. a.
ille ianuam. Hoc ergo nos docuit Psalmus iste breuiter charissimi, ex admonitione solennitatis martyrum, vt intelligamus quia martyres tribulationem hic passi sunt corporalem: nos in quantacunque pace simus, necesse est patiamur tribulationem spiritalem. Et necesse est vt inter scandala & zizania & paleam Matt. 13. d.
C gemat Ecclesia & illa massa, donec messis veniat, donec ventilabrum, donec veniat vltima ventilatio: vt Matth. 3. d.
separetur palea à frumento, donec ad horreum redigatur. Quod donec fiat clamemus: Ego verò egenus & pauper sum, Deus adiuua me. Adiutor meus es tu, Domine ne tardaueris. Quid est, ne tardaueris? Quia multi dicunt, longum est vt veniat Christus. Quid igitur? Quia dicimus, ne tardaueris, iam venturus est antequam statuit venire? Quid sibi vult hoc votum, ne tardaueris? Ne mihi tardius videatur quòd venturus es. Tibi enim longum videtur, non Deo longum videtur: cui mille anni dies vnus est, Psal. 89.
vel tres horæ vigiliæ. Sed tu si non habueris tolerantiam, tardum tibi erit. Et cùm tibi tardum erit, deflecteris ab eo, & eris similis illis, qui in eremo fatigati sunt, & festinauerunt à Deo petere delicias, quas illis in patria reseruabat: & cùm non darentur deliciæ
D in itinere, quibus fortè corrumperentur, murmurauerunt aduersus Deum, & redierunt corde in Ægy- Exod. 16. a.
ptum. Vnde corpore erant separati, corde redierunt. Noli ergo tu sic, noli sic: time verbum Domini dicentis: Mementote vxoris Lot. Et ipsa in via iam li- Luc. 17. f.
berata de Sodomis, retrò respexit: vbi respexit, ibi remansit: facta est statua salis vt condiat te. Exemplo enim tibi data est, vt tu cor habeas, non remaneas fatuus in via. Attende remanentem; & transi: attende respicientem retrò; & tu in anteriora extentus esto sicut Paulus. Quid est, non respice retrò? Quæ retrò Philip. 3. c.
oblitus, inquit. Ideo sequeris vocatus ad supernam palmam, de qua postea glorieris: quia idem Apostolus dicit: Superest mihi corona iustitiæ, quam mihi red- 2 Tim. 4. b.
det Dominus in illo die iustus iudex.

Concio prima, de prima parte Psalmi septuagesimi.

IN omnibus Scripturis sanctis gratia Dei quæ liberat nos, commendat se nobis, vt commendatos habeat nos. Hoc in isto Psalmo cantatur, de quo cum vestra charitate loqui suscepimus. Aderit Dominus, vt sic eam in corde concipiam quomodo dignum est, & sic eam promam quomodo expedit vobis. Multum enim mouet Dei amor & timor. Timor Dei, quia iustus est: amor, quia misericors est. Quis enim ei diceret, quid fecisti: si damnaret iustum? Quanta ergo misericordia eius vt iustificet iniustum? Ex hoc prælectum nobis & Apostolum audiuimus eandem maximè gratiam commendantem, & de cuius commendatione habebat Iudæos inimicos, velut de litera legis præsumentes, & tanquam iustitiam suam diligen-
Rom.10.A. tes atque iactantes: de quibus dicit, Testimoniū perhibeo illis, quia zelum Dei habent, sed non secundum scientiam. Et tanquam ei diceretur, quid est enim habere zelum Dei non secundum scientiam; subiecit continuò: Ignorantes enim Dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Gloriantes, inquit, tanquam de operibus, excludunt à se gratiam: & tanquam de sanitate sua falsa præsumentes, respuunt medicinam. Contra tales enim & Do-
Matth.9 b. minus dixerat, Non veni vocare iustos, sed peccatores in pœnitentiam: non est opus sanis medicus, sed malè habentibus. Hæc est ergo tota scientia magna hominem scire quia ipse per se nihil est: & quoniam quic-
1 Cor.4.b. quid est, à Deo est, & propter Deum est. Quid enim habes, inquit, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Hanc gratiam ergo commendat Apostolus: hinc habere meruit inimicos Iudæos, de litera legis, & de sua iustitia gloriantes. Hanc ergo commendans in lectione quæ lecta est, sic
1 Cor.15.b. ait: Ego enim sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quia persecut⁹ sum Ec-
1 Tim.1.A. clesiam Dei. Sed ideo, inquit, misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Deinde paulo pòst, Fidelis sermo est, inquit, & omni acceptione dignus, quia Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Nunquid ante illum non erant peccatores? Quid est ergo, primus ego? Antecedens omnes non tempore, sed malignitate. Sed ideo, inquit, misericordiam consecutus sum, vt in me ostenderet Christus Iesus omnem longanimitatem, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam: id est, vt vnusquisque peccator & iniquus iam de se desperans, iam habens quasi gladiatorium animum, vt ideo faciat quicquid vult, quia necessariò damnandus est, respiciat tamen ad apostolum Paulum, cui tanta crudelitas, tantáque malitia à Deo donata est, & non de se desperando, conuertatur ad Deum. Hanc ergo gratiam commendat nobis Deus, & in isto Psalmo intueamur illam: & videamus an ita sit, an fortè ego aliter suspicer. Etenim arbitror hunc eum habere affectum, & hoc omnibus propè suis syllabis resonare: id est, hoc nobis commendare gratiam Dei gratuitam quæ nos liberat indignos, non propter nos, sed propter se: vt etiam si non hoc dicerem, neque hoc prælocutus essem, quilibet mediocris cordis homo attentè audiens verba eiusdem Psalmi, saperet hoc: & fortè ipsis verbis si aliud habebat in corde, mutaretur & fieret quod hic sonat. Quid est hoc? Vt tota spes nostra in Deo sit, nihilque de nobis tanquam de nostris viribus præsumamus: ne nostrū facientes quod ab illo est, & quod accepimus amittamus. Titulus est ergo Psalmi huius, vt solet titulus Psalmi, indicans in limine quid agatur in domo: Ipsi Dauid filiorum Ionadab, & eorum qui primi captiui ducti sunt.) Ionadab homo fuit quidam, commendatur nobis ex prophe-

A tia Hieremiæ: qui filiis suis præceperat vt vinum non Hier.35.b.
bibeterent, neque in domibus residerent, sed in tabernaculis habitarent. Præceptum autem patris filij tenuerunt & seruauerunt, & ex hoc benedici à Domino meruerunt. Dominus autem hoc non præceperat, sed pater ipsorum. Sic autem hoc acceperunt tanquam præceptum à Domino Deo suo: quia & si Dominus non præceperat vt non biberēt vinum, & in tabernaculis habitarent, præceperat tamen Dominus vt filij patri obedirent. In ea ergo re sola filius non de- De verbis
bet obedire patri suo, si aliquid pater ipsius iusserit Domini 6. f.
contra Dominum Deum ipsius. Neque enim de- cata fi. & tract. 11. q.
bet irasci pater, quando sic ei præponitur Deus. 3. Qui resi-
Vbi enim hoc iubet pater quod contra Dominum stit.
non sit, sic audiendus est quomodo Deus: quia obedire patri iussit Deus. Benedixit ergo Deus filios Ionadab propter obedientiam, eósque obiecit inobedienti populo suo: exprobrans, quia cùm filij Ionadab
B obedientes essent patri suo, illi non obedirent Deo suo. Cùm autem ageret ista Hieremias, id agebat Hier.35.b.
cum populo Israël, vt pararent se ad captiuitatem, ducendos se esse in Babyloniam: non resisterent voluntati Dei, nec sperarent aliud, nisi quia futuri essent captiui. Videtur ergo inde coloratus titulus huius Psalmi, vt cùm dixisset, filiorum Ionadab, subiiceret, & eorum qui primi captiui ducti sunt: non quia filij Ionadab captiui ducti sunt, sed quia illis qui captiui ducendi erant oppositi sunt filij Ionadab, quia patri obedientes erant, vt intelligerent illi propterea se fieri captiuos, quia Deo obedientes non fuerunt. Accedit etiam quia Ionadab interpretatur Domini spontaneus. Quid est hoc, Domini spontaneus? Dei voluntati libenter seruiens. Quid est, Domini spontaneus? In me sunt Deus, vota quæ reddam laudis Psal.55.
tibi. Quid est, Domini spontaneus? Voluntariè sacrifi- Psal.53.
cabo tibi. Si enim disciplina apostolica seruū monet,
C vt homini domino suo, non tanquam ex necessitate, sed ex voluntate seruiat, & libenter seruiēdo se in corde liberum faciat; quanto magis Deo tota & plena & libenti voluntate seruiendum est, qui videt ipsam voluntatem tuam? Nam si seruus tibi non ex animo seruiat, manus eius, faciem eius, præsentiam eius potes videre, cor eius non potes: & tamen ait illis Apostolus, Non ad oculum seruientes. Ephes.6.A.
Et quid est, non ad oculum? Quid enim? Visurus est Dominus meus quomodo illi seruiam, vt dicas mihi non ad oculum seruientes? Adiecit, Sed quasi serui Christi. Dominus homo non videt, sed Dominus Christus videt. Ex animo, inquit, cum bona voluntate. Non quia filij Ionadab captiui ducti sunt, talis fuit Ionadab, id est, hoc nomen ipsius interpretatur. Qui sunt ergo qui primi captiui ducti sunt? Ducti sunt filij Israël captiui primi & secundi & tertij. Sed pro his Psalmus, aut de his Psal-
D mus qui primò ducti sunt, non hoc sonat. Idem ipse Psalmus discussus, perscrutatus, interrogatus omnibus versibus suis, aliud tibi dicit, non de illis se loqui, qui homines nescio qui, nescio quando irruentibus hostibus in Babyloniam captiui ducti sunt ex Hierusalem. Sed quid dicit Psalmus? Quid, nisi quod audistis ab Apostolo? Cōmendat nobis gratiam Dei, commendat nobis, quia nos per nosmetipsos nihil sumus: commendat nobis, quia quicquid sumus, illius misericordia sumus. Quicquid autem ex nobis sumus, mali sumus. Quare ergo captiui? & quare nomine captiuitatis commendatur ipsa gratia liberatoris? Aperit ipse dicit Apostolus, Condelector legi Dei secundum in- Rom.7.d.
teriorem hominem. Video autem aliam legē in mēbris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis. Ecce habes duci captiuum. Quid ergo commen-

mendat iste Psalmus? Quod sequitur ibi Apostolus, A Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Quare ergo primi? Nam dictum est, quare captiui. Quantum arbitror & hoc elucet: quoniam in comparatione filiorum Ionadab, omnis inobedientia culpata est. Per inobedientiam autem captiui facti sumus, quia ipse Adam non obediendo peccauit. Dictum est autem ab eodem Apostolo, quod & verum est, quia omnes in Adam moriuntur, in quo omnes peccauerunt. Meritò & primi ducti sunt captiui: quia primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis. Qualis terrenus, tales & terreni: qualis cælestis, tales & cælestes. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem eius qui de cælo est. Primus homo captiuos nos fecit, secundus homo nos de captiuitate liberauit. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabūtur. Sed in Adam omnes moriuntur B per carnis natiuitatem, in Christo liberantur per cordis fidem. Non erat in potestate tua, vt non nascereris ex Adam: est in potestate tua vt credas in Christum. Quantumcunque ergo ad primum hominem pertinere volueris, ad captiuitatem pertinebis. Et quid est, pertinere volueris, aut quid est pertinebis? Iā pertines; exclama: Quis me liberabit de corpore mortis huius? Audiamus ergo istum hoc exclamantem.

Enarratio primæ partis.

DEVS in te speraui, Domine, nō cōfundar in æternum.) Iam confusus sum, vel non confundar in æternum. Quomodo enim non est confusus cui dicitur, Quem fructum habuistis in his, in quibus nunc erubescitis? Quid ergo fiet, ne confundamur in æternum? Accedite ad eū, & illuminamini, & vultus vestri non erubescent. Confusi estis in Adam: recedite ab Adam, accedite ad Christum, & iam non confundemini. In te speraui Domine, non confundar in æternum. Si in me confundor, in te non confundar in æternum. In tua iustitia erue me, & exime me.) Non in mea, sed in tua: si enim in mea, ero ex illis de quibus ille ait, Ignorantes Dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Ergo in tua iustitia, non in mea. Quia mea quid? Præcessit iniquitas. Et cùm ero iustus, in tua iustitia erit; quia iustitia mihi abs te data iustus ero: & sic erit mea vt tua sit, id est abs te mihi data. In eum enim credo qui iustificat impium, vt deputetur fides mea ad iustitiam. Erit ergo & sic iustitia mea, non tamen tanquam propria mea, non tanquam à me ipso mihi data: sicut putabant qui per literam gloriabantur, & gratiam respuebant. Nam dictum est in alio loco: Iudica me Domine secundum iustitiam meam. Certè non gloriabatur in sua iustitia. Sed reuoca te ad Apostolum. Quid enim habes quod non accepisti? Et sic dic iustitiam tuam, vt memineris quòd acceperis eam, & non eam inuideas accipientibus. Nam & ille pharisæus tanquam à Deo accepisset, dicebat: Gratias tibi, quia non sum sicut cæteri homines. Gratias tibi. Bene. Quia non sum sicut cæteri homines. Quare? Inde enim te delectat quia bonus es, quòd alter malus est? denique quid addidit? Iniusti, raptores, adulteri, sicut & publicanus iste. Hoc iam non est exultare, sed insultare. Ille autē captiuus nec oculos ad cælum audebat leuare, sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Parum itaque est vt illud quod in te est bonum agnoscas quòd à Deo sit, nisi etiam inde nō te extollas super illum qui nondum habet: qui fortasse cùm acceperit, transiet te. Quando enim erat Saulus Stephani lapidator, quàm multi erant Christiani quorum erat ille persecutor? tamen quando conuersus est, omnes qui

Ibidem. Hier. 35. b. Genes. 3. b. 1 Cor. 15. c. Ibidem f. Psal. 30. Rom. 6. d. Psal. 33. Rom. 10. a. Rom. 4. a. Psal. 7. 1 Cor. 4. b. Luc. 18. c. Act. 7. g.

se præcesserant superauit. Ergo dic Deo quod audis in Psalmo, In te speraui Domine, non confundar in æternum: in tua iustitia, non in mea erue me & exime me. Inclina ad me aurē tuam.) Et hæc confessio est humilitatis. Qui dicit, inclina ad me: confitetur quia iacet tanquam æger prostratus medico stāti. Denique vide quia æger loquitur: Inclina ad me aurem tuam, Et saluū me fac. Esto mihi in Deum protectorem.) Non ad me iacula inimici perueniant: ego enim me protegere non possum. Et parum est, in protectorem: addidit, Et in locum munitum esto mihi.) In locū munitum mihi esto, tu esto locus munitus meus. Vbi est quòd ab illo fugiebas Adā, & te inter paradisi ligna abscondebas? Vbi est quòd eius faciem formidabas, ad quem gaudere consueueras? Abisti & peristi: captiuatus es, & ecce visitaris, & ecce non dimitteris: & ecce dimittuntur nonagintanouem oues in montibus, & quæritur ouis perdita. Et ecce dicitur de inuenta oue: Mortuus erat, & reuixit; perierat, & inuentus est. Ecce ipse Deus factus est locus refugij tui, qui primò erat metus fugæ tuæ. In locū munitum, inquit, esto mihi, Vt saluum facias me.) Non ero saluus nisi in te: nisi tu fueris requies mea, sanari non poterit ægritudo mea. Leua me à terra: in te iaceam, vt surgam in locum munitum. Quid munitius, cùm ad illum locum confugeris? Dic mihi quos aduersarios formidabis? Quis insidiabitur, & perueniet ad te? Nescio quis dicitur de montis vertice clamasse, cùm imperator transiret, Non de te loquor: respexisse ille dicitur & dixisse, Nec ego de te. Contempserat imperatorem cum insignibus armis, exercitu, potestate. Vnde? De loco munito. Si securus ille in alta terra, quomodo tu non in eo à quo factum est cælum & terra? Esto mihi ergò in Deum protectorem, & in locum munitum, vt saluum me facias. Ego si mihi alium locū elegero, saluus esse non potero. Elige certè homo si inueneris munitiorem. C Non est ergo quò fugiatur ab illo, nisi ad illum. Si vis euadere iratum, fuge ad placatum. Quoniam firmamētum meum, & refugium meum es tu.) Firmamentum meum quid est? Per te sum firmus, & ex te sum firmus. Quoniam firmamentum meum, & refugium meum es tu: vt fiam firmus ex te, sicubi fuero infirmatus in me, refugiam ad te. Firmum te facit gratia Christi, & immobilem aduersus omnes tentationes inimici. Sed ibi est, & humana fragilitas, ibi est adhuc prima captiuitas, ibi est & lex in membris repugnans legi mentis, & captiuum volens ducere in legem peccati: adhuc corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Quantumlibet firmus sis ex gratia Dei, quamdiu adhuc portas terrenum vas in quo thesaurus est Dei, aliquid etiam de ipso vase fictili formidandum est. Ergo firmamentum meum es tú, vt firmus sim in hoc sæculo aduersus omnes tentationes. Sed si multæ sunt, & turbant me, refugium meum es tu. Ad D hoc enim confiteor infirmitatem meam, vt sim timidus tanquam lepus, quia spinis plenus tanquam ericius. Et sicut in alio Psalmo dicitur, Petra est refugiū erinaciis & leporibus. Petra autem erat Christus.

Deus meus erue me de manu peccatoris.) Generaliter intellige peccatores, inter quos laborat iste, qui de captiuitate iam liberandus est: iste qui iam clamat, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Intus est hostis, lex illa in membris. Sunt & foris hostes, propter quos clamas, ad illum cui clamatum est, Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce seruo tuo. Ergo saluum me fac, cùm dicitur, ab ægritudine tua dicitur interiore, id est, ab iniquitate tua, ab ea qua captiuus es, ab ea qua ad primum hominem pertines, vt inter primos captiuos clames. Saluus autem factus ab iniquitate tua, vide iam

Gen. 3. c. Luc. 15. b. Rom. 7. d. Sap. 9. c. 2 Cor. 4. b. Psal. 103. 1 Cor. 10. a. Rom. 7. d. Psal. 18.

Iam & de iniquitatibus alienis, inter quos tibi necesse est viuere quousque vita ista finiatur. Et quousque? Ecce finitur tibi. Nunquid finitur Ecclesiæ, nisi in fine seculi? Iste autem vnus homo vnitas Christi clamat has voces. Necesse est ergo, vt multi exeuntes de hoc corpore fideles iam sint in illa requie, quam præstat Deus spiritibus fidelium. Sed hic adhuc sunt membra Christi in his, qui in hac vita degunt; in his qui postea nascentur. Ergo vsque in finem seculi erit hic iste homo, qui clamat à peccatis suis liberari, & à lege membrorum repugnante legi mentis. Deinde inter peccata aliorũ inter quos necesse est, vt viuat vsque in finem. Sed duo habent genera peccatores isti. Alij sunt qui legem acceperunt, alij sunt qui non acceperunt. Omnes Pagani legem non acceperunt, omnes Iudæi & Christiani legem acceperunt. Ergo generale nomen est peccator. Aut transgressor legis, si accepit legem: aut tantummodo iniquus sine lege, si non accepit legem. De vtroque genere loquitur Apostolus & dicit: Qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: & qui in lege peccauerũt, per legem iudicabuntur. Tu autem qui inter vtrunque genus gemis, dic Deo quod audis in Psalmo, Deus meus erue me de manu peccatoris. Cuius peccatoris? De manu legem prætereũtis & iniqui.) Est quidẽ & iniquus legem præteriens, non enim non iniquus qui legem prætetit, sed omnis legem præteriens iniquus est, non omnis iniquus legem præterit. Vbi enim non est lex, ait Apostolus, nec præuaricatio. Qui ergo legem non acceperunt, iniqui dici possunt, præuaricatores non possunt. Iudicantur vtrique secundum merita sua. Sed ego qui de captiuitate volo liberari per gratiam tuam, clamo ad te: libera me de manu peccatoris. Quid est, de manu eius? De potestate eius, ne cùm sæuit adducat ad cõsensionem; ne cùm insidiatur, persuadeat iniquitatem. De manu legem prætereuntis & iniqui. Responde illi. Quid te quæris liberari de manu legem prætereuntis & iniqui? Noli consentire: sed si sæuit, patiens esto, tolera. Sed quis te tolerat, si deserat ille qui est locus munitus? Quare ergo dico, libera me de manu legem prætereuntis & iniqui? Quia non est in me, vt patiens sim, sed in te qui donas patiẽtiam. Denique sequitur quare hoc dico: Quoniã tu es patientia mea Domine.) Iam si patientia: rectè & quod sequitur: Dñs est spes mea à iuuentute mea.) Ideo patientia mea, quia spes mea. An potius ideo spes mea, quia patiẽtia mea? Tribulatio, ait Apostolus, patientiam operatur, patientia probationem, probatio autem spem, spes verò non cõfundit. Meritò in te speraui Domine, non confundar in æternum. Domine spes mea à iuuentute mea. A iuuentute tua, Deus spes tua? Nónne & à pueritia, & ab infantia tua? Planè, inquit. Nam vide quid sequitur, ne hoc putares ita me dixisse, Spes mea à iuuentute mea, quasi nihil profuerit Deus infantiæ vel pueritiæ meæ: audi quod sequitur, In te confirmatus sum ex vtero.) Adhuc audi: De ventre matris meæ tu es protector meus.) Quare ergo à iuuentute mea, nisi ex quo in te cœpi sperare? Antè enim nõ in te sperabam, quamuis tu fueris protector meus, qui me saluũ perduxisti ad tempus quo in te discerem sperare. A iuuentute autem mea cœpi in te sperare, ex quo me aduersus diabolum armasti, vt in procinctu exercitus tui armatus fide tua, spe, charitate, cæterisque donis tuis confligerem aduersus inuisibiles inimicos tuos, auditémque ab Apostolo, non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus & potestates & rectores mundi tenebrarum harum, aduersus spiritalia nequitiæ. Ergo iuuenis est qui pugnat contra ista: sed quamuis iuuenis sit, cadet, nisi ille sit spes eius cui clamat, Domine spes mea à iuuentute mea. In te decantatio mea semper.) Nunquid

Rom. 2. b. — Rom. 4. c. — Rom. 5. a. — Ephes. 6. b.

A ex quo in te sperare cœpi vsque nunc? Sed semper. Quid est semper? Non tantum tempore fidei, sed & tempore speciei. Nunc enim quamdiu sumus in corpore, peregrinamur à Domino: per fidem enim ambulamus, nõ per speciem. Veniet tempus vt videamus quod non visum credimus. Viso autem quod credimus, lætabimur: viso autem quod non crediderunt impij, confundentur. Tunc veniet res, cuius modò est spes. Spes enim quæ videtur, non est spes. Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Modò ergo gemis, modò in locum refugij curris vt saluus fias: modò in infirmitate positus medicum rogas. Quid, cùm acceperis perfectam etiam sanitatem? Quid cùm effectus fueris æqualis angelis Dei? Iam fortè istam gratiam qua liberatus es obliuisceris? Absit. In re decantatio mea semper. Tanquam prodigium factus sum multis.) Hic tempore spei, tempore gemitus, tempore humi-

B litatis, tempore doloris, tempore infirmitatis, tempore vocis à compedibus. Hic ergo quid? Tanquam prodigium factus sum multis. Vnde tanquam prodigium? vnde mihi insultant qui me prodigium putant? Quia credo quod non video. Illi enim beati in his quæ vident, exultant in potu, in luxuria, in scortationibus, in auaritia, in diuitiis, in rapinis, in secularibus dignitatibus, in dealbatione lutei parietis, in his exultant. Ambulabo autem ego in viam dissimilem, contemnens ea quæ præsentia sunt, & timens etiam prospera seculi: nec alicubi securus nisi in promissis Dei. Et illi: Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Quid ais? Repete, Manducemus, inquit, & bibamus. Age. Quid postea dixisti? Cras enim moriemur. Terruisti, non seduxisti. Planè hoc ipso quod postea dixisti, incussisti mihi timorem, ne tibi consentiam. Cras enim moriemur, dixisti: & præcessit, Manducemus & bibamus. Cùm enim dixisses, manducemus & biba-

C mus: adiunxisti, cras enim moriemur. Audi contrà à me, Imò ieiunemus & oremus, cras enim moriemur. Hanc viam tenens arctam & angustam, tanquã prodigiũ factus sum multis: Sed tu adiutor fortis.) Adesto ô Dñe Iesu qui mihi dicas, noli deficere in via angusta: ego prior transij, ego sum ipsa via, ego duco, in me duco, ad me perduco. Ergo quamuis prodigium factus sum multis, tamen nõ timebo, quia tu adiutor fortis.

Repleatur os meum laude, vt hymno dicam gloriam tuam, tota die magnificentiam tuam.) Quid est tota die? Sine intermissione. In prosperis, quia cõsolaris: in aduersis, quia corrigis. Antequam essem, quia fecisti: cùm essem, quia salutem dedisti: cùm peccassem, quia ignouisti: cùm conuersus essem, quia adiuuisti: cùm perseuerassem, quia coronasti. Ita planè repleatur os meum laude, vt hymno dicam gloriam tuam, tota die magnificentiam tuam. Ne proiicias me in tempore senectutis.) Spes mea à iuuentute mea, ne

D proiicias me in tempore senectutis. Quid est tempus senectutis? Cùm deficiet virtus mea, ne derelinquas me.) Respondet hic tibi Deus: Imò verò deficiat virtus tua, vt in te maneat mea: vt dicas cũ Apostolo: Quando infirmor, tunc potens sum. Noli timere, ne proiiciaris in infirmitatem in ista senectute. Quid enim? Dominus tuus non est infirmatus in cruce? Nónne ante illum tanquam ante hominem nihil valentem, captiuatum & oppressum, caput agitauerunt fortissimi, & tauri pingues, & dixerũt, Si filius Dei est, descendat de cruce? Nunquid ille quia infirmus erat desertus est, qui maluit non descendere de cruce, ne non potentiam ostendisse, sed insultantibus cessisse videretur? Quid te docuit pendens, qui descendere noluit, nisi patientiam inter insultantes, nisi vt sis fortis in Deo tuo? An fortè & ex eius persona dictum est, tanquam prodigium factus sum multis, & tu

2 Cor. 5. b. — Rom. 8. e. — Math. 22. f. — 1 Cor. 15. d. — Math. 7. b. — 2 Cor. 12. c. — Math. 27. e. — Ibidem.

& tu adiutor fortis? Ex persona eius secundú infirmitatem, non secundum potestatem: secundum id quòd nos in se transfigurauerat, non secundum id quòd ipse descenderat. Factus est enim multis prodigium. Et fortè ipsa erat senectus eius, quia ex vetustate non incongruè senectus vocatur. & ait Apostolus: Vetus homo noster simul crucifixus est cum illo. Si ibi erat vetus homo noster, senectus ibi erat: quia vetus senectus. Tamen quia verum est, Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua. Resurrexit ipse die tertio, promisit resurrectionem finito seculo. Iam præcessit caput, mébra secutura sunt. Quid times ne derelinquat te; ne abiiciat in tempus senectutis cùm defecerit virtus tua? Immo tunc in te erit virtus eius, quando defecerit virtus tua. Quare hoc dico? Quia dixerunt inimici mei mihi, & qui custodiebant animam meam, consilium fecerunt in vnum dicentes: Deus dereliquit eum, persequimini & comprehendite eum, quia non est qui eruat eum.) Dictum est hoc de Christo. Ille enim qui potentia magna diuinitatis qua patri æqualis est, resuscitauerat mortuos, subitò inter manus inimicorum infirmus factus est, & quasi nihil valens cóprehésus est. Quando cóprehenderetur, nisi illi primò in corde suo dicerent, Deus dereliquit eum? Vnde illa vox est in cruce, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me? Ergo Deus dereliquit Christum, cùm Deus esset in Christo mundum reconcilians sibi, cùm esset & Christus Deus? Et Iudæis quidem secundum carnem qui est super omnia Deus benedictus in secula, Deus reliquit illum? Absit. Sed in vetere nostro vox nostra erat, quia simul crucifixus erat vetus homo noster cum illo: & de ipso vetere nostro corpus acceperat, quia Maria de Adam erat. Ergo quod illi putauerunt, hoc de cruce dixit: Quare me dereliquisti? Quare me isti derelictú putant malo suo? Quid est, derelictum putát malo suo? Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Persequimini & comprehendite eum. Familiarius tamen hoc, fratres, accipiamus ex membris Christi, & vocem nostram in his verbis agnoscamus, quia & ille tales voces ex persona nostra habuit, non ex potentia & maiestate sua: sed ex eo quod factus est propter nos, non secundum id quod erat qui fecit nos. Domine Deus meus ne elonges à me.) Ita fit, & nó elongat omnino. Prope est enim Dominus his qui obtriuerunt cor. Deus meus in adiutorium meum respice. Confundátur & deficiant committentes animam meam.) Quid optauit? Confundantur & deficiant. Quare optauit? Committentes animam meam. Quid est, committétes animam meam? Committentes quasi in rixam aliquá. Committi enim dicuntur, qui rixari prouocátur. Si ergo ita est: caueamus cómittentes animá nostrá. Quid est, cómittétes animá nostram? Primò prouocantes nos vt Deo resistamus, vt in malis nostris Deus nobis displiceat. Quando enim rectus es, vt bonus sit tibi Deus Israël, bonus rectis corde? Quádo rectus es? Vis audire? Quando in eo bono quod facis, Deus tibi placet: in eo autem malo quod pateris, Deus tibi non displicet. Videte quid dixerim fratres, & cauti estote cótra committentes animas vestras. Omnes enim qui vobiscum agunt, vt in mæroribus & tribulationibus fatigemini: id agunt vt in eo quod patimini, Deus vobis displiceat, & exeat ex ore vestro. Quid est hoc? Quid enim feci? Iam ergò tu nihil mali fecisti, & tu iustus es, ille iniustus? Peccator sum, inquis, fateor, iustú me non dico. Sed quid? Peccator. Nunquid tantum quantú ille cui bene est? quantú Caius? Ego scio mala ipsius, ego scio iniquitates ipsius, à quibus ego etsi peccator longè absum: & tamen video eum florere omnibus bonis, & ego tantá patior. Non ergo ideo dico, Deus quid tibi feci, quia nihil omnino mali feci, sed quia nó tantum feci vt ista dignus sim pati. Iterum tu iustus es, ille iniustus. Euigila miser, commissa est anima tua. Non, inquit, ego iustum me dixi. Quid ergo tu dicis? Peccator sum, sed non tantá commisi, vt ista dignus essem pati. Nó ergo dicis Deo, Iustus sum, & tu iniust⁹ es: sed dicis, iniust⁹ sum, sed tu es iniustior. Ecce cómissa est anima tua, ecce iá bellú gerit animá tua. Quæ? Contra quem? Anima tua, contra Deú, quæ facta est contra illú à quo facta est. Vel quæ es quæ cótra illum clames? Ingrata es. Redi ergò ad confessionem infirmitatis tuæ, implora medici manum. Non tibi videantur felices qui florent ad tempus. Tu castigaris, illis parcitur: fortè tibi castigato & emendato filio hæreditas reseruatur. Redi ergo, redi præuaricator ad cor, non committatur anima tua. Potentior est multum cui bellum indixisti. Quantò grandiores lapides in cælum miseris, tanto te fortior ruina pressura est. Redi potius ad cognoscendum te, Deus est qui tibi displicet. Erubesce, tu tibi displice: nihil boni faceres, nisi ille bonus esset: & nihil mali patereris, nisi ille iustus esset. Euigila ergo in hanc vocem, Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit ita factú est: sit nomen Domini benedictum. Iniusti erant qui iuxta Iob putrescentem sani sedebant: & tamen ille suscipiendus flagellabatur, illis puniendis parcebatur. Quicquid ergo tribulationis tibi acciderit, quicquid insultationis, non committatur anima tua, non committatur nó solùm contra Deum, sed nec contra eosipsos qui tibi ista faciunt. Si enim vel ipsos odio habueris, & contra illos commissa est anima tua: prorsus illi grátias age, pro istis ora. Fortè enim & oratio pro ipsis est ista quam audisti, Confundantur & deficiant committentes animam meam. Confundantur & deficiant. Multum enim de iustitia sua præsumunt, ergo confundátur. Hoc illis expedit vt peccatá suá cognoscant vnde confundantur & deficiant (malè enim de viribus suis presumebant) & ipsi defecti dicant: Quando infirmor, tunc potens sum: & ipsi defecti dicant: Ne abiicias me in tempus senectutis. Bonum ergo illis optauit, vt confundantur de malis suis, & deficiant à peruersis viribus suis: & tunc iam defecti & confusi quærant illuminatorem à confusione, & refectoré à defectione. Denique vide quid sequitur:

Induantur confusione & verecundia, qui cogitant mihi mala.) Cófusionem & verecundiam. Confusionem de mala conscientia, verecundiam propter modestiam. Fiat hoc in illis, & boni erunt. Non tibi videatur sæuire, vtinam exaudiatur pro illis: nam sæuire videbatur & Stephanus, quando ore flammanti verba illa iaculabatur: Dura ceruice, & non circumcisi corde & auribus, vos semper resistitis spiritui sancto. Quá accensa iracundia, quam vehemens aduersus inimicos! commissa tibi videtur anima ipsius? Absit. Saluté ipsorú requirebat, phreneticos malè sæuientes verbis ligabat. Nam vide quomodo non erat cómissa anima ipsius, non solùm non contra Deú, sed nec cótra ipsos. Dñe, inquit, Iesu accipe spiritú meú. Nó ei displicuit Iesus, quia †passurus erat lapidationé pro verbo ipsius: non ergo erat commissa anima eius contra Deum. Item dixit, Domine ne statuas illis hoc delictum: non ergo erat commissá anima eius: nec contra inimicos suos. Induantur confusione & verecundia, qui cogitát mihi mala. Hoc enim quærunt omnes qui me tribulant, mala mihi quærunt. Quæ mala quærebat etiá mulier illa, quando suggessit: Dic aliquid in Deum, & morere. Et illa vxor Tobiæ quæ ait marito, Vbi sunt iustitiæ tuæ? Ad hoc dicebat, vt displiceret illi Deus qui illum fecerat cæcum; & cùm illi displiceret, committeretur anima ipsius. Si ergo nemo tibi tribulando persuaserit, nemo extorserit vt tibi displiceat Deus in his quæ pateris: aut vt oderis homines per quos pateris,

Margin notes: Rom. 6. b. — Psal. 102. — Matth. 20. a. — Matth. 26. e. — Psal. 21. — 2 Cor. 5. d. — Rom. 6. b. — Matth. 27. e. — 1 Cor. 2. b. — Psal. 33. — Psal. 72. — Esa. 46. e. — Iob 1. d. — Iob 2. d. — 2 Cor. 12. d. — Act. 7. f. — al. passus. — Iob 2. c. — Tob. 2. c.

teris, non committitur anima tua: securus dicis quod sequitur: Ego autem semper in te sperabo, & adiiciam super omnem laudem tuam.) Quid est hoc? Mouere nos debet, adiiciam super omnem laudem tuam. Perfectiorem facturus es laudem Dei? Est aliquid quod superadiiciatur? Si iam omnis illa laus est, tu quid adiecturus es? Laudatus est Deus in omnibus bonis factis suis, in omni creatura sua, in omni institutione rerum omnium, in gubernatione & regimine seculorũ, in ordine temporũ, in eminentia cæli, in fœcunditate terrarum, in circumfusione maris, in omni præpollentia nascentis vbique creaturæ, & in ipsis filiis hominum, in dãda lege, in liberandis suis à captiuitate Ægyptiorũ, & cæteris omnibus mirabilibus suis: nondum erat laudatus in eo quòd suscitauit carnem in vitam æternam. Sit ergo ista laus adiecta per resurrectionem Domini nostri Iesu Christi, vt hic eius vocem intelligamus super omnem laudem præteritam, si hoc & rectè intelligamus. Sed quid tu fortè B peccator qui timebas committi animam tuam, qui in ipso solo sperabas, vt à prima illa captiuitate liberareris, qui de iustitia tua non præsumebas, sed de gratia illius quam commẽdat hic Psalmus, quid tu? Adiicies aliquid super omnem laudem Dei? Adiiciam, inquit. Videamus quid adiiciat. Posset esse omnis laus tua, & nihil omnino deesse videretur ad laudem tuam: quia & nihil deesset, si damnares omnes iniquos. Nõ enim non esset magna laus Dei iustitia ipsa qua iniqui damnantur: Magna laus esset. Fecisti hominem, dedisti ei liberum arbitrium, in paradiso collocasti, præceptum imposuisti, mortem si præceptum violaret, iustissimè denunciasti. Nihil non fecisti, nemo est qui à te amplius exigat. Peccauit, factum est genus humanum tãquam massa peccatorum, profluens de peccatoribus. Quid ergo? Tu si massam istam iniquitatis damnes: quisquam tibi dicet, Iniustè fecisti? Esses planè etiam sic iustus, & omnis esset ista laus tua; sed quia liberasti C & ipsum peccatorem iustificando impium, adiiciam super omnem laudem tuam. Os meum pronunciabit iustitiam tuam.) Non meam. Inde adiiciam super omnẽ laudem tuam: quia & quòd iustus sum, si iustus sum, iustitia tua est in me, non mea. Tu enim iustificas impium. Os meum annunciauit iustitiam tuam,

Genes.1.b. (margin, beside "nantur: Magna laus esset.")

Rom.4.a. (margin, beside "sum, iustitia tua est in me")

Tota die salutem tuam.) Quid est, salutem tuam? Domini est salus. Nemo sibi vsurpet, quia se saluum facit: Domini est salus. Nõ se saluum per se quisquam facit, Domini est salus, vana salus hominis. Tota die salutem tuam, toto tempore. Aliquid aduersi est, prædica salutem Domini: aliquid prosperi est, prædica salutem Domini. Ne prædices in prosperis, & obmutescas in aduersis: alioquin non erit quod dictum est, tota die. Tota enim dies cum sua nocte est. Nunquid quando dicimus, triginta dies, verbi causa, transierunt, non dicimus & noctes? Nõnne & in ipso numero dierum includimus & noctes? In Genesi quid dicebatur? D Factum est vespere & mane dies vnus. Ergo dies totus est cum sua nocte, nox enim diei seruit, nõ dies nocti. Quicquid facis in carne mortali, iustitiæ debet seruire: quicquid facis ex præcepto Dei, non propter emolumenta carnis fiat, ne dies seruiat nocti. Ergo tota die laudem Dei dic, scilicet in prosperis & in aduersis: in prosperis tanquam tempore diurno, in aduersis tanquam tempore nocturno. Tota tamen die laudem Dei dic, vt nõ frustra cantaueris, Benedicam Dominũ in omni tempore; semper laus eius in ore meo. Saluis filiis, pecoribus, familia, omni re sua, Iob laudabat Deum: hoc quasi diurno tempore. Damna venerunt, orbitas irruit, periit quod seruabatur, obierunt quibus seruabatur: hoc quasi nocturno tempore. Vide tamen tota die laudantem. Nunquid post illud diurnum tempus vbi lætabatur, quia factus est illius quasi lucis,

Psal.3. (margin, beside "Domini est salus")

Genes.1.a. (margin, beside "Factum est vespere")

Psal.33. (margin, beside "Dei dic, vt nõ frustra")

A hoc est prosperitatis occasus, defecit à laudibus Dei? Nonne dies erat in corde, vnde fulgebat: Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita fa- Iob 1.d. ctum est: sit nomen Domini benedictum? Et hoc quasi adhuc vespertinum erat tempus, venit & nox crassior, tenebrę profundiores, corporis dolor, putredo vermiũ: nec sic in ipsa putredine defecit à laudibus Dei, foris in nocte, qui intus exultabat in die. Namq. vxori persuadenti blasphemiam, & cõmittenti animã ipsius malè suadenti miseræ tanquam vmbræ nocturnæ, Lo- Iob 2.c. cuta es, inquit, tanquam vna ex insipientibus mulieribus. Verè filia noctis: Si bona suscepimus de manu Domini, quare mala non sustinebimus? Laudauimus in die, deficiemus in nocte? Tota die, id est, cum sua nocte saluté tuam. Quoniam non cognoui negotiationes.) Ideo, inquit, tota die salutem tuam, quoniam non cognoui negotiationes. Quæ sunt istæ negotiationes? Audiant negotiatores, & mutent vitam, & si fuerũt non sint, non cognoscant quod fuerunt, obliuiscantur: postremò, nõ approbent, nõ laudẽt, improbẽt, damnent, mutentur, si peccatum est negotiatio. Hinc enim auiditate nescio qua acquirendi ô negotiator, quando damnum passus fueris, blasphemas: & non erit in te quod dictum est, Tota die laudem tuam. Quando autem pro pretiis rerum quas vendis, non solùm mentiris, verumetiam falsum iuras: quomodo in ore tuo tota die laus Dei? Vel quando, si Christianus es, etiam ex ore tuo blasphematur nomen Dei, vt Rom.2.d. dicatur: Ecce quales sunt Christiani? Ergo si propterea iste tota die laudem Dei dicit, quia non cognouit negotiationes: corrigant se Christiani, non negotientur. Sed ait mihi negotiator, Ecce ego affero quidem ex longinquo merces ad ea loca in quibus non sunt ea quæ attulero, vnde viuam, tanquam mercedem laboris mei peto, vt carius vendam quàm emerim. Vnde enim viuam, cùm scriptum sit, Dignus est operarius Luc.10.b. mercede sua? Sed agitur de mẽdacio, de periurio. Hoc vitium meum est, non negotiationis: †neque enim Idest, non si vellem. nõ si vellem, nõ possem agere sine isto vitio. Non ergo culpam autor ad negotiũ trãsfero: sed si mentior, ego mentior, non negotiũ. Possem enim dicere, tãto emi, sed tanto vendã: si placet eme. Non enim istã veritatẽ audiens emptor repelleretur, & non omnes potius accurrerent: quia plus fidem quàm mercem diligerent. Hoc ergo, inquit, me mone, ne mentiar, ne periurem: non vt abiiciam negotium vnde me transigo. Quò enim vocas, quando hinc reuocas? Fortè ad artem aliquam? Ero sutor, calciamenta faciam hominibus. Mendaces enim & ipsi non sunt? Periuri & ipsi non sunt? Nõnne locatis ab alio calciamẽtis, cùm acceperint ab alio pretiũ, dimittunt quod faciebant, & suscipiunt alteri facere, & fallunt eum cui promiserant citò se facturos? Nõnne sæpè dicunt, hodie facio, hodie impleo? Deinde in ipsa sutura tãtas fraudes nõ faciũt? Faciũt ista & dicũt ista: sed ipsi mali sunt, nõ ars quam profitentur. Omnes ergo artifices mali Deum non timentes, vel pro lucro, vel pro timore damni, aut egestatis mentiuntur, periurant: nõ est continua Dei laus in eis. Quomodo ergo reuocas à negotiatione? An vt agricola sim, & aduersus Deum tonantem murmurem, vt grandinem timens sortilegum consulam, vt quæram quid faciam contra cælum, vt optem pauperibus famem quo possim vendere quod seruaui? Ad hoc me adducis? Sed non ea faciunt, inquis, agricolæ boni. Nec illa negotiatores boni. Quid enim? Etiam & filios habere malum est; quia quando eis caput dolet, malæ & infideles matres ligaturas sacrilegas & incantationes quærunt? Ista hominum, non rerum peccata sunt. Potest mihi hoc dicere negotiator. Quære ergo episcope quemadmodum intelligas negotiationes quas legisti in psalterio; ne fortè tu non intelligas,

ligas, & me à negotiatione prohibeas. Mone ergo
quemadmodũ viuam. Si bene, bene mihi erit: vnum
tamen scio, quia si malus fuero, non negotiatio mihi
facit, sed iniquitas mea. Quando verum dicitur, non
est quod contradicatur. Quæramus ergo quas dixerit
negotiationes: quas verè qui non cognouit, tota die
laudat Deum. Negotiatio & in Græca lingua ab actu
dicitur, & in Latina. Negotiatio siue actus siue negotium,
discutiatur quid sit. Qui enim negotiatores
actuosi, quasi ex eo quod agunt præsumunt, opera sua
laudant, non perueniunt ad gratiam Dei. Ergo contra
illam gratiam sunt negotiatores, quam commendat
hic psalmus. Illam enim gratiam commendat, vt nemo
de suis operibus glorietur. Quomodo quodam
Psal. 87. loco dicitur, Medici nõ resuscitabunt: deserere debet
homines medicinam? Sed quid est hoc? Sub isto nomine
intelliguntur superbi, pollicentes salutem hominibus,
Psal. 3. cùm Domini sit salus. Quomodo ergo
contra medicos, id est, superbos salutis pollicitatores
vigilat hoc quod dictum est, Tota die salutem tuã:
sic cõtra negotiatores, id est, qui de actu suo & operibus
Psal. 70. gaudent, vigilat hoc quod dictum est, Os meum
annunciabit iustitiam tuam, id est, non meam. Qui
sunt negotiatores, id est, quasi de actu suo sibi placentes?
Rom. 10. a. Qui ignorantes Dei iustitiam, & suam volentes
constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Meritò
& negotium dictum est, quòd neget otium. Quantum
mali est quod negat otium? Meritò Dominus
Matth. 21. b. expulit illos de templo, quibus dictum est: Scriptum
est, Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem
fecistis eam domum negotiationis: id est, gloriantes
de operibus vestris, otium non quærentes, nec audientes
contra inquietudinem & negotiationem vestram
Psal. 45. dicentem scripturam, Vacate & videte, quoniam
ego sum Dominus. Quid est, vacate & videte,
quoniam ego sum Dominus: nisi vt sciatis quia Deus
est qui operatur in vobis, & non de vestris operibus
Matth. 11. d. extollamini? Non audis vocem dicentis, Venite ad
me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam:
tollite iugum meum super vos, & discite à me,
quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiẽ
animabus vestris? Hæc requies contra negotiatores
prædicatur: hæc requies contra eos qui oderunt otium
prædicatur: agendo & iactando se de operibus suis, vt
non longius requiescant in Deo, & tanto longius à
gratia resiliant, quanto magis de suis operibus extolluntur.
Sed est in quibusdam exemplaribus, Quoniam
non cognoui literaturam.) Vbi alij codices habent,
negotiationem, ibi alij, literaturam: quomodo
concordent, inuenire difficile est, & tamen interpretum
diuersitas fortè sensum ostendit, non errorem
inducit. Quæramus ergo & literaturam quomodo
intelligamus, ne sic offendamus Grammaticos, quomodo
paulo antè negotiatores: quia & Grammaticus
potest in arte sua honestè viuere, non peierare, non
mentiri. Quæramus ergo literaturam quam non cognouit
iste, in cuius ore tota die laus Dei est. Est quædam
literatura Iudæorum: ad illos enim & hoc referamus.
Ibi inueniemus quod dictum est, quomodo cùm
de negotiatoribus quæreremus, propter actus & opera,
inuenimus illam dici negotiationem detestandam,
Rom. 10. a. quam notauit Apostolus, dicens: Ignorantes enim
Dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ
Dei non sunt subiecti. Contra quam dicit idem
Ephes. 2. b. Apostolus: Non ex operibus, ne fortè quis extollatur.
Quomodo ergo? Nunquid non operabimur bonum?
Operabimur, sed ipso in nobis operante. Ipsius enim
sumus figmentum, creati in Christo Iesu in operibus
bonis. Quomodo hoc ergo inuenimus contra negotiatores,
id est de actu gloriantes, de negotio quòd
neget otium se extollentes, inquietos potius quàm

A bonos operatores, quia boni operatores illi sunt, in
quibus Deus operatur: sic & nescio quam literaturam
inuenimus apud Iudæos, Dominus assit vt
explicem verbis, quod dignatus est donare vt corde
conspicerem. Superbia Iudæorum præsumentium
tanquam de viribus suis, & de iustitia operum
suorum gloriabatur de lege, quòd ipsi legem acceperint,
aliæ gentes non acceperint: in qua lege, non
de gratia gloriabantur, sed de litera. Lex enim sine
gratia, sola litera est: manet ad conuincendam iniquitatem,
non ad dandam salutem. Quid enim ait
Apostolus? Si enim data esset lex quę posset viuificare, Gal. 3. d.
omnino ex lege esset iustitia: sed conclusit scriptura
omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi
daretur credentibus. De hac litera dicit alio loco, Litera
occidit, spiritus autem viuificat. Habes literam, 2 Cor. 3. b.
si præuaricator legis es. Qui per literam, inquit, & circumcisionem
præuaricator legis es. Nónne bene cantatur
& dicitur, Erue me de manu legẽ prætereuntis
B & iniqui? Habes literã, sed nõ imples literam. Vnde nõ
imples literam? Quoniam qui prædicas non furandũ, Rom. 2. c.
furaris: qui dicis non adulterandũ, adulteras: qui abominaris
idola, sacrilegium facis. Nomen enim Dei
per vos blasphematur in gentibus, sicut scriptum est.
Quid tibi ergo profuit litera, quam non imples? Quare
autem non imples? Quia de te præsumis. Quare
non imples? Quia negotiator es, opera tua extollis.
Nescis necessariam esse gratiam adiuuantis, vt impleatur
pręceptum iubentis. Ecce iussit Deus, age
quod iussit. Incipis agere quasi ex viribus tuis, & cadis;
& manet super te litera puniens non saluans. Meritò
lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum
Christum facta est. Moyses quinque libros scripsit: Ioan. 1. b.
sed in quinque porticibus piscinam cingentibus Ioan. 5. a.
languidi iacebant, sed curari non poterant. Vide
quomodo manet litera, conuincens reum, non saluans
iniquum. Illis enim quinque porticibus in figura
C quinque librorum prodebantur potius quàm
sanabantur ægroti. Quid ergo ibi tunc sanabat ægrotum?
Motus aquæ. Piscina illa mota descendebat
ægrotus, & sanabatur vnus, quia vnitas: quisquis
alius ante ipsum motum descenderet, non sanabatur.
Quomodo commendabatur vnitas corporis
clamantis à finibus terræ? Alius non sanabatur,
nisi rursus mota fuisset piscina. Significabat ergo
piscinæ motus perturbationem populi Iudæorum,
quando venit Dominus Iesus Christus. Angeli enim
aduentu intelligebatur moueri aqua in piscina. Aqua
ergo cincta porticibus quinque, gens erat Iudæa cincta
lege. Et in porticibus ægroti iacebant, & in sola
aqua turbata & mota sanabantur. Venit Dominus,
turbata est aqua: crucifixus est, descendat vt sanetur
ægrotus. Quid est descendat? Humiliet se. Ergo
quicunque amatis literam sine gratia, in porticibus
D remanebitis, ægri eritis, iacentes, non conualescentes:
de litera enim præsumitis. Si enim data esset lex
quę posset viuificare, omnino ex lege esset iustitia. Gala. 3. d.
Sed data est lex, vt reos vos faceret, rei facti timeretis,
timentes indulgentiam peteretis, iam de viribus vestris
non præsumeretis, de litera vos non extolleretis:
nam ipsa figura est etiam, quòd Heliseus primò ad 4 Reg. 4. e.
mortuum resuscitandum baculum suum misit per
seruum. Mortuus erat filius viduæ hospitę ipsius: nunciatum
est ei, seruo suo dedit baculum suum: Vade, 4 Reg. 4. e.
inquit, pone super mortuum. Nesciebat propheta
quid ageret? Præcessit seruus suus, posuit baculum
super mortuum, non surrexit mortuus: si enim data
esset lex quæ posset viuificare, verè ex lege esset iustitia. Gal. 3. d.
Non viuificauit lex per seruum missa: & tamen
ille misit baculum suum per seruum suum, qui
postea secutus viuificauit. Namque cùm ille infans

non resurrexisset, venit Heliseus iam figuram portans Domini qui seruum suum cum baculo tanquam cum lege præmiserat: venit ad iacentem mortuum, posuit membra sua super illū. Ille infans erat, ille iuuenis erat: contraxit & breuiauit quodammodo iuuētutis suæ magnitudinem, paruulus factus vt mortuo cōgrueret. Mortuus ergo surrexit, cùm se viuus mortuo coaptauit: & fecit Dominus quod non fecit baculus, fecit gratia quod nō fecit litera. Illi ergo qui in baculo remanserunt, in litera gloriantur, & ideo non viuificantur: Ego autem de gratia tua volo gloriari. Mihi autē, ait Apostolus, absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, nisi in illo qui se mihi viuus mortuo vt resurgerem coaptauit: vt iam ego nō viuerem, viueret autem in me Christus. In ipsa gratia glorians, literaturam nō cognoui: id est, homines de † literatura præsumentes, & à gratia resilientes, toto corde reprobaui. Meritò sequitur: Introibo in potentiam Domini.) Non meam, sed Domini. Nā illi in potentia sua de litera gloriati sunt, ideo adiunctam literæ gratiam non cognouerunt: nam lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Ipse enim venit vt legem impleret, quando charitatē donauit per quam lex posset impleri. Plenitudo enim legis charitas. Illi non habentes charitatem, id est, non habentes spiritum gratiæ, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis, remanserunt gloriantes in litera. Sed quia litera occidit, spiritus autem viuificat: non cognoui literaturam, & introibo in potentiam Domini. Ideo versus iste sequens confirmat perficitque sententiam, ita vt eam figat in cordibus hominum, nec alium permittat omnino irrepere vlla ex parte intellectum. Domine memorabor iustitiæ tuæ solius.) O solius! Quid addidit solius, rogo vos? Sufficeret, memorabor iustitię tuę. Solius, inquit, prorsus: vbi meam non cogito. Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Iustitia tua sola liberat me, mea sola non sunt nisi peccata. Non glorier ergo de viribus meis, non in litera remaneam: reprobem literaturam, id est homines de litera gloriantes, & de suis viribus peruersè tanquam phrenetici præsumentes. Reprobem tales, intrem in potentiā Domini, vt quando infirmus sum, tunc potens sim: vt tu in me sis potens, quoniam memorabor iustitiæ tuæ solius.

Galat. 6. d.
Galat. 2. d.
† al. litera.
Ioan. 1. b.
Rom. 13. c.
Rom. 5. a.
2 Cor. 3. b.
1 Cor. 4. b.

Concio secunda, de secunda parte eiusdem Psalmi.

GRATIAM Dei qua gratis salui facti sumus nullis nostris meritis præcedentibus, nisi quibus supplicium debebatur, in isto commēdari psalmo hesterno die insinuauimus charitati vestræ: cúmque tractādo quoniam finire nequiuimus, extremam eius partē in hodiernam diem distulimus, promittētes in nomine Dñi nos debitum soluturos. Quod soluendi quoniam tempus est, adestote animo tanquam agro fertili, vbi & semen multiplicetis, & pluuiæ ingrati non sitis. Commendauimus hesterno die titulum eius, sed propter renouandam intentionem vestram, & his intimandum qui heri absentes fuerunt, breuiter cōmemoramus; quod recolant qui audierunt, audiant qui nescierunt. Filiorum Ionadab psalmus est; quod nomen interpretatur, Domini spontaneus: quoniam spontaneè, hoc est bona, pura, syncera & perfecta voluntate, non ficto corde Domino seruiendū est: quod etiam illud indicat, vbi dictum est, Voluntariè sacrificabo tibi. Filiis huius, id est, filiis obedientiæ cantatur psalmus, & his qui primi captiui ducti sunt, vt agnoscatur hic gemitus noster, & sufficiat diei malitia sua. Iam enim si superbi deseruimus, vel fatigati redeamus. Nec rediri nisi per gratiam potest: gratia, gratis data. Nam nisi gratis, gratia non esset. Porrò autem si propterea gratia est, qui gratis est: nihil tuum præcessit vt acciperes. Nam si aliqua bona opera tua præcesserunt, pretium accepisti, non gratis: pretium autem quod nobis debebatur, supplicium est. Quòd ergo liberamur, non meritis nostris, sed illius gratia est. Illum ergo laudemus: illi totum quod sumus, & quod salui efficimur, debeamus. Ad quod conclusit, cùm multa dixisset, dicens: Domine memorabor iustitiæ tuæ solius. Ad istum versum conclusa est hesterna tractatio. Primi ergo captiui, id est, pertinentes ad primū hominem: propter hoc enim captiui propter primum hominem: in quo omnes morimur: quia non prius, quod spiritale est, sed quod animale, postea quod spiritale. Propter primum hominem primi captiui, propter secundum hominem secundi redempti: nam & ipsa redemptio clamat captiuitatem nostram. Vnde enim redempti, si non antea captiui? Et eam captiuitatem expressius ab Apostolo insinuatā ex epistola eius verba quædam commemorantes, insinuauimus & repetimus: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentē in lege peccati, quæ est in membris meis. Ipsa est prima captiuitas nostra, qua concupiscit aduersus spiritum caro. Venit autē hoc de pœna peccati: vt homo aduersus seipsum diuideretur, qui vni subditus esse noluit. Nihil enim tam expedit animæ quàm obedire. Et si expedit animę obedire in seruo vt obediat domino, in filio vt obediat patri, in vxore vt obediat viro: quanto magis in homine vt obediat Deo? Expertus ergo malum Adam, omnis autem homo Adam, sicut in his qui crediderunt omnis homo Christus, quia membra sunt Christi. Expertus ergo malū quod non debuit experiri, si crederet dicenti, Noli tangere. Expertus ergo malum, postea saltem obtemperet pręceptis medici vt surgat, qui noluit credere medico vt non ægrotaret. nam & sanis bonus & fidelis medicus dat præceptum, ne sit illis necessarius. Non est enim sanis necessarius medicus, sed malè habentibus. Boni autem amici medici qui nolunt vendere artem suam, & plus gaudent ad sanos quàm ad ægrotos: dant quædam præcepta sanis, quæ obseruando in ægritudinem nō cadant. Porrò autem illi si pręcepta cōtempserint, & in ægritudinem inciderint, supplicant medico: quē contempserunt sani, rogant ægroti. Vtinam salutem rogent, ne per febrem mente perdita medicū cædant. Audistis modò cùm Euangelium legeretur, quemadmodum in illos dicta sit parabola. Mentis sanæ erant qui dixerunt, Hic est hæres, venite occidamus eum, & nostra erit hæreditas? Vtique non. Puta quia occiderunt filium, & patrem occisuri erant? Hoc est mentem sanam non habere. Postremò ecce quia occiderunt filium: resurrexit filius, & lapis reprobatus ab ędificantibus factus est in caput anguli. Offenderunt in illum, & conquassati sunt: veniet super eos, & conteret eos. Sed non ita iste qui cantat in psalmo & dicit, Introibo in potentiam Domini: non meam, sed Domini. Domine memorabor iustitiæ tuæ solius. Nullā meam agnosco, solius tuæ iustitiæ memorabor. A te habeo, quicquid boni habeo: quicquid autem mali habeo, à me habeo. Non meritis supplicium reddidisti, sed gratiam gratis impertisti. Tuæ itaque solius iustitiæ memorabor. Deus docuisti me ex iuuentute mea.) Quid est, me docuisti? Quia tuæ solius iustitiæ memorari debeo. Considerans enim vitam meā præteritam, video quid mihi debebatur, & quid acceperim pro eo quod mihi debebatur. Debebatur pœna, sed reddita est gratia: debebatur gehenna, data est vita æterna. Deus docuisti me ex iuuentute mea. Ex ipso initio fidei meæ, qua me innouasti, docuisti me, nihil in me præcessisse, vnde mihi dicerem deberi quod dedisti. Quis enim conuertitur ad Deum nisi ab iniquitate? Quis redimitur nisi à captiuitate? Quis autē potest

Psal. 53.
1 Cor. 15. f.
Rom. 7. d.
Gal. 5. c.
Gen. 3. a.
Matth. 9. b.
Matth. 21. d.
Psal. 117.

potest dicere iniustã fuisse captiuitatem suam, quãdo deseruit imperatorem,& diuertit ad desertorem? Imperator enim Deus, desertor autem diabolus. Praeceptum dedit imperator, fraudẽ suggessit desertor. Vbi aures tuæ inter præceptionem & deceptionem? Melióme diabol⁹ quàm Deus? Melior qui decepit, quàm qui te fecit? Credidisti quod promisit diabolus, & inuenisti quod minatus est Deus. Iam ergo ex captiuitate liberatus, adhuc tamen in spe, nondum in re, ambulas per fidem, nondum per speciem. Deus, inquit, docuisti me ex iuuentute mea. Ex quo cõuersus sum ad te, innouatus à te qui factus à te, recreatus qui creatus, reformatus qui formatus: ex quo conuersus sum didici merita mea nulla præcessisse, sed gratiam tuam mihi gratis venisse, vt memorarer iustitiæ tuæ solius. Quid deinde post iuuentutẽ? Quoniam docuisti me, inquit, ex iuuẽtute mea. Quid post iuuentutẽ? In ipsa enim prima conuersione tua didicisti, quòd ante conuersionem iustus non fuisti: sed præcessit iniquitas, vt expulsa iniquitate succederet charitas, vt sis renouatus in nouum hominem spe duntaxat, nondum re. Didicisti quòd nihil tui boni præcesserat, & gratia Dei conuersus es ad Deum. Iam fortè ex quo conuersus es, habebis aliquid tuum, & de viribus tuis præsumere debes, quemadmodũ solẽt homines dicere, Iam dimitte, opus erat vt viam ostenderes: sufficit, ambulabo viam. Et ille qui tibi viam ostẽdit, Ne forte vis vt deducam te? Tu autem si superbis, Absit, Sufficit, ambulabo viam. Dimitteris, & per infirmitatem iterum aberrabis. Bonũ erat tibi vt deduceret te, qui prius in via collocauit te. Cæterùm nisi & ipse ducat, rursus errabis: dic illi ergo, Deduc me Domine in via tua, & ambulabo in veritate tua. Quòd autẽ viam ingressus es, inuentus est ipsa renouatio & initium fidei. Antea enim ambulabas per vias tuas vagabundus, errans per syluosa, per aspera, laceratus omnibus membris: patriã quærebas, hoc est, stabilitatem quandam spiritus tui, vbi diceris, bene est: & securus diceres, quietus ab omni molestia, ab omni tentatione, ab omni postremò captiuitate, & non inueniebas. Quid dicam? Venit ad te qui tibi ostenderet viam, venit ad te ipsa via, & constitutus es in ea, nullis tuis meritis præcedẽtibus, quoniam vtique errabas. Quid est, ex quo ingressus es? Iã regis te, iam ille qui viam docuit te, dimittet te? Non, inquit, docuisti me ex iuuentute mea. Et vsq; nunc annunciabo mirabilia tua.) Mirabile est enim quod adhuc facis vt regas me, qui in via posuisti me: & hæc sunt mirabilia Dei. Quæ sunt putas mirabilia Dei? Quid mirabilius inter Dei mirabilia, quàm mortuos suscitare? Nunquid nam ego mortuus sum, inquis? Si mortuus non esses, non diceretur tibi, Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Mortui sunt omnes infideles: omnes iniqui corpore viuunt, sed corde extincti sunt. Qui autem suscitat mortuũ secundũ corpus, reddit eum luci huic videndæ, & huic aëri ducendo: non autem suscitator eius ipse illi lux & aër est. Incipit videre, quemadmodum videbat antea. Anima non sic exuscitatur. Anima enim exuscitatur à Deo, quanquam & corpus exuscitetur à Deo. Sed Deus quãdo exuscitat corpus, mundo reddit: quando exuscitat animam, sibi reddit. Si recedat aër mundi istius, moritur corpus: si recedat Deus, moritur anima. Cùm ergo animã suscitat Deus: nisi assit qui suscitauit, suscitata non viuit. Non enim suscitat, & dimittit vt viuat sibi, sicut Lazarus quando resuscitatus est quatriduanus mortuus, suscitatus est corpore per Domini corporalẽ præsentiam. Accessit enim corporaliter ad sepulchrũ, clamauit, Lazare, veni foras: & surrexit Lazarus, processit de sepulchro ligatus, deinde solutus discessit. Resuscitatus est Domino præsente, sed vixit & Domino absente, quanquã

Gen. 2. c. & 3. a.

Psal. 5.

Ephe. 5. c.

Ioan. 11. e. De pe. di. 1. resuscitatus.

A eum Dominus corporaliter resuscitasset, quantum ad visibilia pertinet: cæterùm præsentia maiestatis suæ illum suscitauit, qua præsentia nusquã recedit. Interim tamen ad præsentiam visibilẽ Dominus suscitauit Lazarum. Discessit de ipsa ciuitate Dominus vel de illo loco. Nunquid Lazarus nõ vixit? Non sic anima suscitatur. Suscitat illam Deus, moritur si discesserit Deus. Dicam enim audacter fratres, sed tamen verum. Duæ vitæ sunt: vna corporis, altera animæ. Sicut vita corporis anima, sic vita animæ Deus. Quomodo si anima deserat, moritur corpus: sic anima moritur, si deserat Deus. Ipsa est enim gratia eius, vt resuscitet & sit nobiscũ. Quòd ergo nos suscitat à morte nostra præterita, & innouat quodãmodo vitam nostrã: dicimus ei, Deus docuisti me ex iuuentute mea. Quia verò nõ recedit ab eis quos suscitat, ne cùm recesserit moriatur, dicimus ei, Et vsq; nũc annunciabo mirabilia tua: quia cùm mecũ es viuo, & animæ meæ vita tu es, quæ moritur si dimittatur sibi. Ergo dum adest vita mea, hoc

B est, Deus meus, vsq; nũc, quid postea? Et vsq; in senectam & senium.) Duo ista nomina senectutis sunt, & discernuntur à Græcis. Grauitas enim post iuuentutẽ aliud nomen habet apud Græcos, & post ipsam grauitatem veniens, vltima ætas aliud nomen habet. Nam πρεσβύτης dicitur grauis, & γέρων, senex. Quia verò in Latina lingua duorũ istorum nominum distinctio deficit, de senectute ambo sunt posita, senecta & seniũ. Scitis autẽ esse duas ætates. Docuisti me gratiã tuam à iuuentute mea, & vsq; nũc: post iuuentutem meam annunciabo mirabilia tua, quia mecum es vt nõ moriar, quia venisti vt surgam. Et vsque in senectam, & senium: id est, vsque ad vltimũ meum, nisi mecũ fueris, non erit aliquid meriti mei. Gratia tua semper perseueret mecũ. Hoc diceret etiam vnus homo, tu ille, ego. Quia verò vox ista vnius cuiusdam magni hominis est, hoc est, ipsius vnitatis, vox est enim Ecclesiæ:

C quæramus iuuentutem Ecclesię. Quando venit Christus, mortuus est, crucifixus est, surrexit, vocauit gentes, cœperunt conuerti, facti sunt martyres fortes in Christo, fusus est sanguis fidelis, surrexit seges Ecclesiæ: hæc iuuentus. Progredientibus autẽ temporibus confiteatur Ecclesia, dicat: Vsq; nunc annunciabo mirabilia tua, non tantùm in iuuentute quando Paulus, quando Petrus, quando primi Apostoli nunciauerũt, procedente etiam ætate ego ipse, id est, vnitas tua, mẽbra tua, corpus tuum, annunciabo mirabilia tua. Quid postea? Et vsque ad senectam & senium annunciabo mirabilia tua: vsq; in finem sęculi erit hic ecclesia. Si enim non hic futura est vsq; in finẽ sęculi: quibus Dñs dixit, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque in cõsummationẽ sęculi? Quare ista oportebat vt dicerẽtur in scripturis? Quia futuri erãt inimici Christianę fidei qui dicerent, ad paruum tempus sunt Christiani,

D postea peribunt & redibũt idola, rediet quod erat antea. Quamdiu erunt Christiani? Vsque ad senectã & senium: id est, vsque in finem sęculi. Tu cùm expectas miser infidelis vt transeant Christiani, transis tu sine Christianis. Et Christiani vsque in finem sęculi permanebunt: & tu per infidelitatem tuam cùm finieris breuem vitam tuam, qua fronte exies ad iudicem, quem cùm viueres blasphemasti? Ergo à iuuentute mea & vsq; nunc, & vsq; ad senectã & senium, Domine ne derelinquas me.) Non, quomodo dicunt inimici mei, vsque ad tempus erit. Ne derelinquas me,

Donec annunciem brachiũ tuum generationi omni superuenturæ.) Et brachiũ Domini cui reuelatum est? Brachium Domini, Christus. Noli ergo derelinquere me: nõ gaudeat qui dicit, Vsq; ad certũ tempus erunt Christiani. Sint qui annuncient brachiũ tuum. Cui? Generationi omni superuenturæ. Si ergo omni generationi superuenturæ, vsque in finem sęculi:

Math. 28. d.

Esa. 53. a.

V 5 finito

finito enim seculo, iam nulla superueniet generatio. A

Potentiam tuam & iustitiam tuam.) Hoc est, annunciem generationi omni superuenturæ brachium tuum. Et quid præstitit brachium tuum? Liberationem nostram gratuitam. Hoc ergo annunciem, ipsam gratiam omni generationi superuenturæ: dicam omni homini nascituro: Nihil es per te, Deum inuoca, tua peccata sunt, merita Dei sunt: suppliciũ tibi debetur, & cũ præmium venerit, sua dona coronabit, non merita tua. Dicam omni generationi superuẽturæ, de captiuitate venisti, ad Adam pertinebas. Dicam hoc omni generationi superuẽturę, nullas vires meas, nullam iustitiam meam; sed potentiam tuam, & iustitiam tuã. Deus vsque in altissima quæ fecisti magnalia.) Potentiam tuam & iustitiã tuam, vsquequò? Vsque ad carnem & sanguinem? Imò vsque ad altissima, quæ fecisti magnalia. In altis cæli sunt, in altis angeli sunt, sedes, dominationes, principatus, potestates: tibi debent quòd sunt, tibi debent quòd viuunt, B tibi debent quòd iustè viuunt, tibi debent quòd beatè viuunt. Potentiam tuam & iustitiam tuam, vsquequò? Vsque in altissima quæ fecisti magnalia. Ne putes hominem solum pertinere ad gratiam Dei. Quid erat angelus antequã fieret? quid est angelus si deserat qui creauit? Ergo potentiam tuam & iustitiam tuam, vsque in altissima, quæ fecisti magnalia. Et homo se extollit: & vt pertineat ad primam captiuitatem, audit serpentem suggerentem, Gustate & eritis sicut dij. *Genes. 3. b.* Homines sicut dij? Deus quis similis tibi?) Non in abysso, non in inferno, non in terra, non in cælo; omnia enim tu fecisti. Quid contendit opus cum artifice? Deus quis similis tibi? Ego autem, ait Adam miser, & in Adam omnis homo, cùm volo esse peruersè similis tibi, ecce quid factus sum, vt de captiuitate ad te clamem. Cui bene erat sub rege bono, captiuus factus sum sub meo seductore: & clamo ad te, quia cecidi abs te. Et vnde abs te cecidi? Cùm quæro esse peruersè similis tibi. Quid enim? Deus nónne ad suam similitudinem nos vocat? Nónne ipse est qui dicit, Diligite inimicos vestros, orate pro eis qui vos persequuntur; benefacite eis qui vos oderunt? *Matth. 5. f.* Hæc dicens, ad similitudinẽ Dei nos hortatur. Denique quid adiungit? Vt sitis, inquit, filij patris vestri qui in cælis est. Quid enim ipse facit? Hoc facit certè. Qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Qui enim bene vult inimico suo, Deo similis est: nec ista superbia, sed obedientia est. Quare? Quia ad imaginem Dei facti sumus. Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & similitudinem nostram. *Genes. 1. d.* Non ergo aliquid alienum est, si imaginem Dei tenemus in nobis: vtinam eam per superbiam nõ amittamus. Sed quid est per superbiam? Velle esse similis Deo. Quid putamus vt exclamaret captiuus, Domine quis similis tibi? Quæ est ista peruersa similitudo? Audite & intelligite, si potestis. Credimus au- D tem quòd ipse qui nos posuit hæc vobis dicere, dabit vobis etiam posse & intelligere. Deus nullo indiget bono, & ipse est summum bonum, & ab ipso est omne bonum. Vt ergo boni simus, Deo indigemus: vt bonus sit Deus, nobis non indiget. Nec nobis tãtum, sed vsque ad altissima quæ fecit magnalia: nec ipsis cælestibus, nec supercælestibus, nec cælo cæli quod dicitur indiget Deus, vt aut melior sit, aut potentior, aut beatior. Quid enim esset quicquid aliud est, nisi ipse fecisset? Quo ergo eget abs te qui erat ante te, & tam potens erat, vt cùm tu nihil esses, faceret te? Nunquid quomodo parentes faciunt filios? Per quandam concupiscentiã carnalẽ generant potiùs quàm creãt: istis enim generantibus, Deus creat. Nam si tu ita creas, dic quid tua mulier paritura est. Quid dicam, tu dic? Ipsa dicat, quę quod portat ignorat. Generãt tamẽ homines filios, & ad solatiũ suũ, & ad subsidium senectutis. Nunquid ideo creauit hæc omnia Deus, à quibus senex adiuuaretur? Nouit ergo Deus quod creat, & quale sit per eius bonitatem: & quale futurum sit per propriam voluntatẽ. Nouit Deus & ordinauit omnia. Vt autem homo sit aliquid, conuertit se ad illũ à quo creatus est. Recedẽdo enim frigescit, accedẽdo feruescit: recedẽdo tenebrescit, accedendo clarescit. A quo enim habet vt sit, apud illum habet vt ei bene sit. Denique filius minor, qui voluit in sua potestate habere substantiam suam, quæ illi apud patrem optimè seruabatur: factus suę potestatis, profectus est in regionem longinquam, hæsit principi malo, porcos pauit, fame correctus est, qui saturitate superbus abscesserat. *Luc. 15. a.* *Psal. 58.* Ergo quisquis ita vult esse similis Deo, vt ad illum stet, fortitudinẽmque suam, sicut scriptum est, ad illũ custodiat, non ab illo recedat: ei cohærendo signetur tanquã ex annulo cera, illi affixus habeat imaginem eius: faciens quod dictum est, Mihi autem adhærere Deo, bonum est, verè custodit similitudinem & imaginem ad quam factus est. *Psal. 72.* *Gen. 1. d.* Porrò autem si peruersè voluerit imitari Deũ, vt quomodo Deus nõ habet à quo formetur, nõ habet à quo regatur, sic ipse velit sua potestate vti, vt quomodo Deus, nullo formante, nullo regente viuat: quid restat fratres, nisi vt recedens ab eius calore torpescat, recedens à veritate vanescat, recedẽs ab eo quod summè atque incõparabiliter est, in deterius mutatus deficiat? Hoc diabolus fecit: imitari Deum voluit, sed peruersè, non esse sub illius potestate, sed habere contra illum potestatem. *Gen. 2. & 3.* Homo autem positus sub præcepto, audiuit à Domino Deo, Noli tangere. Quid? Hanc arborẽ. Quid est enim illa arbor? Si bona est, quare non tango? Si mala est, quid facit in paradiso? Prorsus ideo est in paradiso, quia bona est: sed nolo tangas. Quare non tango? Quia obedientem te volo, non contradicentẽ seruum: ad hoc C serue, sed noli male serue. Serue audi prius Domini iussum, & tunc iubentis disce consiliũ. Bona est arbor, nolo tangas. Quare? Quia dominus sum, & seruus es. Hæc tota causa est. Si parua est, dedignaris esse seruus. Quid autem tibi expedit, nisi esse sub Domino? Quomodo eris sub Domino, nisi fueris sub præcepto? Porrò si expedit tibi esse sub Domino & sub præcepto, quid tibi iussurus erat Deus? Aliquid enim quæreret abs te: Offer mihi sacrificiũ, dicturus est tibi? Nónne ipse fecit omnia, in quibus & te fecit? Obsequere mihi, dicturus est tibi, siue ad lectũ, cùm requiesco: siue ad mensam, cùm me reficio: siue ad balneas, cùm lauo? Quia ergo nullo abs te indiget Deus, nihil tibi debuit iubere? Si autem debuit aliquid iubere, vt te, quod tibi expedit, sentires esse sub Domino, ab aliqua re prohibendus eras: non propter illius arboris malitiam, sed propter tuam obedientiam. Non potuit Deus perfectiùs demonstrare quantum sit bonum obedientiæ, nisi cùm prohibuit ab ea te, quæ non erat mala. Sola ibi obedientia tenet palmam, sola ibi inobedientia inuenit pœnam. Bonum est, nolo tangas. Non enim non tangendo moriturus es. Nunquid qui hinc prohibuit, alia subtraxit? Nónne est paradisus fructuosis plenus arboribus? Quid tibi deest? Hoc nolo tangas, hinc nolo gustes. Bonum est, sed obedientia melior est. Proinde cùm tetigeris, nunquid arbor illa malum erit, vt moriaris? Sed inobedientia te subiecit morti, quia prohibita tetigisti. Ideo arbor illa appellata est scientia dignoscendi boni & mali, non quia inde talia quasi poma pendebant: sed quicquid esset arbor illa cuiuslibet pomi, cuiuslibet fructus esset, ideo sic vocata est, quia homo qui nollet bonum à malo discernere per prǽceptum, discreturus erat per experimentũ, vt tangendo vetitũ, inueniret suppliciũ. *Ibidem.* Quare autem tetigit, fratres mei? Quid illi deerat? Dicatur mihi

mihi, quid illi deerat in paradiso constituto, in media opulentia, mediisque deliciis, cui magnæ deliciæ erat ipsa visio Dei, cuius faciem quasi inimici timuit post peccatum? Quid illi deerat vt tangeret, nisi quia sua potestate vti voluit, præceptum rumpere delectauit? Vt nullo sibi dominante fieret sicut Deus, quia Deo nullus vtique dominatur. Malè vagus, malè præsumens, futurus mortuus, recedendo à via iustitiæ: ecce soluit præceptum, excussit à ceruice iugum disciplinæ, habenas regiminis exaltante animositate dirupit.
Psal.34. Vbi est nunc? Ecce captiuus clamat, Domine, quis similis tibi? Volui esse peruerse similis tibi, & factus sum similis pecori. Sub tua dominatione, sub tuo precepto verè similis eram: sed homo in honore positus non intellexit, comparatus est iumentis insensatis, & similis factus est illis. Iam de similitudine iumentorũ clama serò ergo & dic, Deus quis similis tibi? Quantas ostendisti mihi tribulationes multas & malas.) Meritò superbe serue. Voluisti enim peruerse esse similis Domino tuo, qui factus eras ad imaginem Domini tui. Bene tibi velles vt esset, recedenti ab illo
Genes.3.d. B
bono? Prorsus dicit tibi Deus, Si recedis à me, & bene tibi est, ego non sum bonum tuum. Proinde si ille bonus & summè bonus, & de se sibi bonus, & nullo alieno bono bonus, & ipse nostrum summum bonum: recedendo inde, quid eris nisi malus? Item si ipse est beatitudo nostra, quid erit recedenti, nisi miseria? Redi ergo post miseriam, & dic, Domine quis similis tibi? Quantas ostendisti mihi tribulationes multas & malas? Sed disciplina fuit, admonitio, nõ desertio. Denique gratias agens quid dicit? Et cõuersus viuificasti me, & de abyssis terræ iterum reduxisti me.) Quando
Iterum cecidisti. enim antea? Quid est hoc iterũ? Cecidisti ab altitudine ô homo, mancipium inobediens superbè aduersus
Luc.14.c. Dominum cecidisti. Factum est in te, Omnis qui se exaltat, humiliabitur: fiat in te, Omnis qui se humiliat, exaltabitur. Redi de profundo. Redeo, inquit,
C
redeo, agnosco, Deus quis similis tibi? Quantas ostendisti mihi tribulationes multas & malas, & conuersus viuificasti me, & de abyssis terræ iterum reduxisti me. Intelligimus, audio. Reduxisti me enim de abyssis terræ, reduxisti me à profunditate & submersione peccati. Sed quare iterum? Quando iam factum erat? Sequamur, ne fortè posteriora Psalmi ipsius exponant nobis, quod hic nondum intelligimus quid dixerit iterum. Ergo audiamus. Quantas ostendisti mihi tribulationes multas & malas, & conuersus viuificasti me, & de abyssis terræ iterum reduxisti me. Quid deinde? Multiplicasti iustitiam tuam, & conuersus consolatus es me, & de abyssis terræ iterũ reduxisti me.) Ecce alterum iterum. Si hoc iterum soluere laboramus semel positum, quis poterit soluere geminatum? Iam ipsum iterum geminatio est, & rursum positum est iterum. Assit ille à quo gratia, assit & brachiũ quod
D
annunciamus omni generationi superuenturæ. Assit ipse, & tanquam claue crucis suæ clausum sacramen-
Matth.27.f. tum aperiat. Neque enim frustra illo crucifixo, velum templi medium scissum est: nisi quia per ipsius passionem omnium mysteriorum secreta patuerunt. Assit ergo ipse transeuntibus ad eum, auferatur velamen:
2 Cor.3.d. dicat nobis Dominus noster & Saluator Iesus Christus, quare talis vox Prophetæ præmissa est, Ostendisti mihi tribulationes multas & malas, & conuersus viuificasti me, & de abyssis terræ iterum reduxisti me. En hoc primum positum est iterũ: videamus quid hoc sit, & inueniemus quare alterũ iterũ. Quid est Christus?
Ioan.1.a. In principio erat verbum, & verbũ erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum: omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factũ est nihil. Grande hoc, magnum hoc. Tu quid captiue? Vbi iaces? In carne, sub morte. Quis ergo ille?

A Quis tu? Et quid ille postea? Propter quem? Quis ille, nisi quod dictum est verbũ? Quod verbum? Ne fortè sonat & transit: Verbum Deus apud Deum, verbum per quod facta sunt omnia. Quid propter te? Et verbũ caro factum est, & habitauit in nobis. Qui filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illũ. Rom.8.f.
Quomodo ergo non & cum illo omnia nobis donauit? Ecce quid, quis, propter quẽ. Filius Dei caro propter peccatorem, propter iniquum, propter desertorẽ, propter superbũ, propter peruersum Dei sui imitatorẽ. Factus ille quod tu, filius hominis: vt nos efficeremur filij Dei. Caro fact⁹. Vnde caro? Ex Maria virgine. Vnde Maria virgo? Ex Adam. Ergo ex illo primo captiuo Luc.1.a.
& caro in Christo, de massa captiuitatis. Vt quid hoc? Ad exemplum. Suscepit à te, in quo moreretur pro te. Suscepit à te quod offerret pro te, quo exemplo doceret te. Quid doceret te? Quia resurrecturus es. Vnde enim crederes, nisi exemplum carnis præcederet assumptæ de massa mortis tuæ? Ergo in illo primo resurreximus: quia & Christus cùm resurrexit, nos resurreximus. Non enim verbum mortuum est, & resurrexit, sed in verbo caro mortua est & resurrexit. Ibi mortuus est Christus, vbi es tu moriturus: & ibi resurrexit Christus, vbi tu es resurrecturus. Exemplo suo docuit quid non timeres, quid sperares. Timebas mortem, mortuus est; desperabas de resurrectione, resurrexit.

Sed dicis mihi: Ille resurrexit, nunquid ego? Sed resurrexit in eo quod pro te accepit ex te. Ergo natura tua in illo præcessit te: & quod sumptum est ex te, ascendit ante te. Ibi ergo & tu ascendisti. Ascendit ergo ille prior, & in illo nos: quia caro illa de genere humano. Ergo & illo resurgente, reducti sumus ex abyssis terræ. Cum itaque resurrexit Christus, de abyssis terræ reduxisti me. Cùm verò credimus in Christum, de abyssis terræ iterum reduxisti me. Ecce vnum iterum audi impleri ab Apostolo: Si ergo resurrexistis Coloss.3.a.
cum Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Præcessit ergo ille: iam resurreximus & nos, sed adhuc in spe. Audi hoc idem Apostolum Paulum dicentem: Et ipsi in nobismetipsis ingemiscimus, adoptionem expectantes redemptionem Rom.8.d.
corporis nostri. Adhuc ingemiscis: adhuc expectas. Quid ergo est quod tibi præstitit Christus? Audi quod sequitur: Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patiẽtiam expectamus. Reducti ergo sumus iterum ab abyssis, spe. Quare iterum? Quia iam Christus præcesserat. Sed quia resurgemus in re, modò enim spe viuimus, modò secundum fidem ambulamus: reducti sumus ab abyssis terræ, credendo in eum qui ante nos resurrexit ab abyssis terræ. Resuscitata est anima nostra ab iniquitate infidelitatis, & facta est in nobis quasi prima resurrectio per fidem. Sed si sola erit, vbi est quod Apostolus ait, Adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri? Vbi est quod illo loco dixit, Corpus mortuum est propter peccatum, spiritus vita est propter iustitiam? Si autem qui suscitauit Christum à mortuis, habitat in nobis, qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora nostra per inhabitantem spiritum eius in nobis. Ergo iam resurreximus mente, fide, spe, charitate: sed restat vt resurgamus corpore. Audisti vnum iterum, audi alterum iterum. Vnum iterũ propter Christum præcedẽtem: tu iterum, sed adhuc spe. Quid restat in re. Multiplicasti iustitiam tuam, iam in credentibus: iam in illis qui primò resurrexerunt in spe. Multiplicasti iustitiam tuam. Ad ipsam iustitiam pertinet & flagellum: quia tempus est vt iudiciũ incipiat à domo Dei, ait Petrus, id est, à sanctis ei⁹. 1 Pet.4.d.

Flagel-

Hebr.12.b. Prouerb.3.b. Flagellat autem omnem filium quem recipit. Multiplicasti iustitiam tuam, quia iam nec filiis pepercisti: sed quibus hæreditatem æternam seruabas, disciplina non deseruisti. Multiplicasti iustitiam tuam, & conuersus consolatus es me: & propter corpus in fine resurrecturum, & de abyssis terræ iterũ reduxisti me. Etenim ego cõfitebor tibi in vasis Psalmi veritatẽ tuam.) Vasa Psalmi, psalterium. Sed quid est psalterium? Organum ligneum cum chordis. Quid significat? Interest aliquid inter ipsum & citharam? Interesse dicunt qui norunt: eò quòd concauum illud lignũ cui chordæ supertenduntur vt resonent, in superiore parte habet psalteriũ, cithara in inferiore. Et quia spiritus desuper, caro de terra: significari videtur, per psalterium spiritus, per citharam caro. Et quia duas dixerat reductiones nostras ab abyssis terræ, vnam secundum spiritum in spe, alteram secundum corpus in re: audi eas duas. Etenim ego confitebor tibi in vasis Psalmi veritatem tuam. Hoc secundum spiritum. Quid de corpore? Psallam tibi in cithara sanctus Israël.) Iterum hoc audi, propter ipsum iterũ & iterum. Exultabunt labia mea, cùm psallam tibi.) Sed quia labia solent dici & interioris hominis & exterioris, incertũ est quomodo posita sint labia. Sequitur ergo: Et anima mea quam redemisti.) Ergo de labiis interioribus Rom.8.c. saluati in spe, reducti ab abyssis terræ in fide & charitate: expectantes tamen adhuc redemptionem corporis nostri, quid dicimus? Iam dixit: Et anima mea quam redemisti. Sed ne solam animam redemptam putares, in qua nunc audisti vnum iterum. Adhuc autem, inquit, Quid adhuc? Adhuc autem & lingua mea.) Ergo iam lingua corporis: Tota die meditabitur iustitiam tuam.) Id est, in æternitate sine fine. Sed quando hoc? Iam in fine seculi, in resurrectione corporis, & immutatione in angelicum statum. Vnde hoc probatur, quia de fine dicitur: Adhuc autem & lingua mea tota die meditabitur iustitiam tuam?

Cùm confusi fuerint & erubuerint, qui quærunt mala mihi.) Quando confundentur, quando erubescent, nisi in fine seculi? Duobus enim modis confundentur: aut cùm credent in Christum, aut cùm venerit Christus. Nam quàm diu hic est Ecclesia, quàm diu gemit triticum inter paleas, quàm diu gemunt spicæ inter zizania, quàm diu gemunt vasa misericordiæ inter vasa iræ facta in contumeliam, quàm diu gemit lilium inter spinas: non deerunt inimici qui dicant: Quando morietur & peribit nomen eius? Id est, ecce veniet tempus vt finiantur, & nõ sint Christiani: Sicut cœperunt ex aliquo tempore, ita vsque ad certũ tempus erunt. Sed cùm ista dicunt, & sine fine moriuntur, & permanet Ecclesia prædicans brachium Domini omni generationi superuenturæ: veniet & ipse vltimus in claritate sua, resurgẽt omnes mortui, quisque cum causa sua: separabuntur boni ad dexteram, mali autem ad sinistram, & confundentur qui insultabant, erubescent qui garriebãt: & sic lingua mea post resurrectionem meditabitur iustitiam tuam, tota die laudem tuam, cùm confusi fuerint & erubuerint, qui quærunt mihi mala.

Matth.3.c. & 13.d. 2 Tim.2.d. Psal.40. Matth.25.c.

IN PSALMVM LXXI. ENARRATIO.

IN Salomonem) quidem Psalmi huius titulus prænotatur: sed hæc in eo dicuntur, quæ non possunt illi Salomoni regi Israël secundum carnem iuxta ea, quæ de illo sancta Scriptura loquitur, conuenire, Domino autem Christo aptissimè possunt. Vnde intelligitur etiam ipsum vocabulũ Salomonis ad figuratam significationem adhibitum, vt in eo Christus accipiatur. Salomon quippe interpretatur pacificus: ac per hoc tale vocabulũ illi verissimè atq. optimè congruit, per quem mediatorem ex inimicis accepta remissione peccatorum reconciliamur Deo. Etenim cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Rom.5.b. filij eius. Idem ipse est ille pacificus, qui fecit vtraque vnum, & medium parietem maceriæ soluens inimicitias in carne sua, legem mandatorũ decretis euacuans; Ephes.2.b. vt duos conderet in se in vnum nouum hominem, faciens pacem: & veniens euangelizauit pacem iis qui longè, & pacem iis qui propè. Ipse in Euangelio dicit: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Et multis aliis testimoniis Dominus Christus pacificus esse Ioan.14.d. monstratur: non secundũ pacem quam nouit & quærit hic mundus, sed illam pacem, de qua dicitur apud Prophetam: Dabo eis solatium verum, pacem super pacem, cui scilicet paci reconciliationis, additur pax immortalitatis. Nam post omnia reddita, quæ promisit Deus, nouissimam pacem nos expectare debere; qua cum Deo viuamus in æternum; idem Propheta ostendit, vbi ait: Domine Deus noster pacem da nobis: omnia enim dedisti nobis. Pax erit planè illa perfecta, quando nouissima inimica destruetur mors. Et Esa.26.c. in quo erit hoc, nisi in pacifico illo reconciliatore nostro? Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabuntur. Quoniam ergo inuenimus verum Salomonem, hoc est, verum pacificum: 1 Cor.15.c. quid deinde Psalmus ipse de illo doceat, attendamus:

Enarratio Psalmi.

DEVS iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis.) Dominus ipse in Euãgelio dicit, Pater nõ iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio: Ioan.5.d. hoc est ergo, Deus iudicium tuum regi da. Qui rex, etiam filius est regis: quia & Deus pater vtique rex est. Ita scriptum est, quòd rex fecit nuptias filio suo. More autẽ scripturæ idem repetitur. Nam quod dixit, iudicium tuum, hoc aliter dixit, iustitiam tuam: & quod Matt.22.a. dixit, regi, hoc aliter dixit, filio regis: sicut est illud: Qui habitat in cęlis, irridebit eos: & Dominus subsannabit eos. Quod est, qui habitat in cælis, hoc est, & Psal.2. Dominus: & quod est, irridebit eos, hoc est, subsannabit eos. Et: Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentũ. Cæli repetiti sunt Psal.18. nomine firmamenti. Et quod dictum est, gloria Dei: repetitum est, opera manuum eius. Et quod dictũ est, enarrant, repetitum est, annunciant. Istæ autem repetitiones multum eloquia diuina commendant, siue eadem verba alia sententia, siue aliis verbis eadem sententia repetatur: & maximè reperiuntur in Psalmis, & in eo genere sermonis, quo animi est mouendus affectus. Deinde sequitur: Iudicare populum tuum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio.) Rex pater regi filio ad quam rem dedit iudicium suum & iustitiam suam, satis ostenditur cùm dicit: Iudicare populum tuum in iustitia: id est, ad iudicandum populum tuum. Talis locutio est apud Salomonem: Prouerbia Salomonis filij Dauid, scire sapientiam & disciplinam: hoc est, Prouerbia Salomonis, ad sciendam sapientiam & disciplinam. Ita iudiciũ tuum regi Prouerb.1.a. da, iudicare populũ tuum: id est, iudiciũ tuũ da ad iudicandum populũ tuum. Quod autẽ ait prius, populũ tuũ: hoc ait posterius, pauperes tuos: & quod ait prius, in iustitia; hoc posterius, in iudicio: more illo repetitionis. Vbi sane demonstrat populum Dei pauperem esse debere: id est, non superbum, sed humilem. Beati enim pauperes spiritu, quoniam ipsorũ est regnum cęlorum. Qua paupertate etiam beatus Iob pauper fuit, Matth.5.a. & antequam magnas illas terrenas diuitias amisisset. Quod ideo commemorandũ putaui, quoniã sunt quidam qui facilius omnia sua pauperibus distribuunt, quàm ipsi pauperes Dei fiant. Inflati sunt enim iactantia, qua putant sibi esse tribuendum non gratiæ Dei, quòd bene viuunt: & ideo iam nec bene viuunt quantacũque bona opera facere videantur. De suo quippe habere se putant, & gloriantur quasi non acceperint.

Diui-

1 Cor.4.b. Diuites sui, non pauperes Dei: abundantes sibi, non egentes Deo. Sed ait Apostolus: Si distribuero omnia 1 Cor.13.b. mea pauperibus, & tradidero corpus meũ vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Tanquam si diceret: Si distribuero omnia mea pauperibus, & pauper Dei non fuero, nihil mihi prodest. Ibidem. Charitas enim non inflatur: nec est †veritas Dei in eo, al. vera charitas. qui ingratus est spiritui sancto eius, per quẽ diffunditur in cordibus nostris charitas eius. Rom.5.a. Et ideo tales non pertinent ad populum Dei, quia non sunt pauperes Dei. 1 Cor.2.c. Pauperes quippe Dei dicunt: Nos autem nõ spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Nã cùm & in isto Psalmo propter suscepti hominis sacramentum, Ioan.1.b. quo verbũ caro factũ est, dicatur Deo patri regi, iustitiam tuam da filio regis: nolunt isti sibi dari iustitiam, sed à semetipsis eam habere confidũt. Ignorantes enim Dei iustitiam, & suam volẽtes constituere, Rom.10.a. iustitiæ Dei non sunt subiecti. Non sunt itaque, vt dixi, pauperes Dei, sed diuites sui: quia non sunt humiles, sed superbi. Veniet verò ille iudicare populum Dei in iustitia, & pauperes Dei in iudicio: & eo iudicio discernet à diuitibus eorũ pauperes suos, sed quos paupertate sua fecit diuites suos. Clamat ei quippe Psal.42. populus pauper, Iudica me Deus, & discerne causam meam de gente nõ sancta. Quod autem mutato verborum ordine, cùm prius dixisset, Deus, iudicium tuũ regi da, & iustitiam tuam filio regis: prius ponens iudicium, deinde iustitiam: prius iustitiam posuit, deinde iudicium, dicens: Iudicare populum tuum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio: magis ostendit iudicium se appellasse iustitiam, nihil interesse demonstrans quo ordine ponatur, cùm idem significet. Solet enim dici iudicium prauum quod iniustum est: iustitiam verò iniquam vel iniustam dicere non solemus. Si enim praua, & iniusta erit: nec iustitia iam dicenda est. Proinde ponendo iudicium atque iustitiæ nomine repetendo, vel ponendo iustitiam & eam iudicij nomine repetendo, satis edocet propriè se appellare iudicium quod pro iustitia poni solet: id est, quod in malè iudicando intelligi non potest. Vbi enim Domi- Ioan.7.c. nus dicit, Nolite iudicare personaliter, sed rectum iudicium iudicate: ostẽdit esse posse prauum iudicium, cùm dicit: Rectum iudicium iudicate. Denique illud vetat, hoc præcipit. Cùm verò sine vlla adiectione dicit iudicium, continuò iustum vult intelligi: sicut est Matth.23.c. quod ait: Relinquitis grauiora legis, misericordiam & Hier.17.b. iudicium. Et illud quod Hieremias dicit: Faciens diuitias suas non cum iudicio. Non ait, Faciens diuitias suas prauo vel iniusto iudicio, vel non cum iudicio recto aut iusto, sed non cum iudicio: iudicium nõ appellans, nisi quod rectum ac iustum est. Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam.) Montes maiores sunt, colles minores. Nimirum ergo hi sunt Psal.113. quos alius habet Psalmus: Pusillos cum magnis. Isti quippe montes exultauerunt sicut arietes, & isti colles sicut agni ouium, in exitu Israël de Ægypto: id est, in populi Dei liberatione ab huius seculi seruitute. Excellenti ergo sanctitate eminentes in Ecclesia, mon- 1 Tim.2.a. tes sunt: qui idonei sunt & alios docere, sic loquendo vt fideliter instruantur, sic viuendo vt salubriter imitentur. Colles autem sunt illorum excellentiam suâ obedientia subsequẽtes. Quare ergo montes pacem, & colles iustitiam? An forte nihil interesset, etiam si ita diceretur: Suscipiant montes iustitiam populo, & colles pacem? Vtrisque enim iustitiã, & vtrisq; pax necessaria est. Et fieri potest, vt alio nomine pax appellata sit ipsa iustitia. Hæc est enim vera pax, non qualem iniusti inter se faciunt. An potius cum distinctione nõ contemnenda intelligẽdum est, quod ait, Montes pacem, & colles iustitiam? Excellẽtes quippe in Ecclesia,

A paci debent vigilanti intentione consulere: ne propter suos honores superbè agendo schismata faciant, vnitatis compage dirupta. Colles autem ita eos imitando & obediendo subsequantur, vt eis Christum anteponant: ne malorum montium, quoniam videntur excellere, vana authoritate seducti, se à Christi vnitate dirumpant. Ideo dictum est, Suscipiant montes pacẽ populo. Dicant quidem: Imitatores mei estote, sicut 1 Cor.11.a. & ego Christi. Sed rursus dicant: Licet si nos aut an- Galat.1.b. gelus de cælo vobis annunciauerit præterquam quod accepistis, anathema sit. Dicãt etiam: Nunquid Pau- 1 Cor.1.b. lus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? Ita suscipiant pacem populo Dei, id est, pauperibus Dei: nõ illis, sed cum illis regnare cupientes. Illi quoque non dicant, Ego sum Pauli, ego sum 1 Cor.3.a. Apollo, ego verò Cephæ: sed omnes dicant, ego sum Christi. Hæc est iustitia, non anteponere seruos Domino, nec æquare: ita leuare oculos in montes vnde veniat auxilium sibi, vt tamen auxilium suum non Psal.120. B sperent à montibus, sed à Domino qui fecit cælum & terram. Potest & sic conuenientissimè intelligi: Suscipiant montes pacem populo: vt pacem intelligamus in reconciliatione qua Deo reconciliamur: montes quippe eam suscipiunt populo eius. Hoc Apostolus ita testatur: Vetera transierunt, ecce facta sunt noua. 2 Cor.5.c. Omnia autem ex Deo, qui reconciliauit nos sibi per Christum, & dedit nobis ministerium recõciliationis. Ecce quomodo suscipiunt mõtes pacem populo eius. Deus enim erat in Christo mũdum reconcilians sibi: Ibidem d. non reputans illis delicta eorum, & ponens in nobis verbum reconciliationis. In quibus, nisi in montibus qui suscipiunt pacem populo eius? Quocirca legati pacis subsequenter adiungunt & dicunt: Pro Christo Ibidem. ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo reconciliari Deo. Hanc pacẽ suscipiunt montes populo eius, id est, præ- C dicationem legationémque pacis eius. Colles autem iustitiam, hoc est obedientiam, quod est in hominibus & in omni rationali creatura omnis iustitiæ origo atque perfectio: ita vt duorum hominum, id est, Adam qui fuit caput mortis nostræ, & Christi, qui est caput salutis nostræ, hæc commendetur magna distinctio: quia sicut per inobedientiam vnius hominis peccatoris constituti sunt multi; ita & per obedientiam vnius Rom.5.d. hominis iusti constituentur multi. Suscipiant ergo montes pacem populo, & colles iustitiam, vt hoc modo vtrisque concordantibus, fiat quod scriptum est, Iustitia & pax osculatæ sunt se. Quod verò alij codices habent, Suscipiant montes pacem populo & colles: Psal.84. vtrosque prædicatores euangelicæ pacis intelligendos puto, siue præcedentes, siue subsequẽtes. In his autem codicibus illud sequitur: In iustitia iudicabit pauperes populi. Sed illi magis codices approbantur, qui habẽt D quod suprà exposuimus: Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam. Aliqui autem habent, populo tuo, aliqui non habent, tuo, sed tantummodo populo. Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum.) Pauperes & filij pauperum idem ipsi mihi videntur, sicut eadem ciuitas est Sion, & filia Sion. Si autem distinctius intelligendum est, pauperes accipimus montes, filios autem pauperum colles; velut Prophetas atque Apostolos pauperes: filios autem eorum, id est, qui sub eorum authoritate proficiunt, filios pauperum. Quod verò suprà dictum est, iudicabit; & postea, saluos faciet: quædam velut expositio est quomodo iudicabit. Ad hoc enim iudicabit, vt saluos faciat, id est, à perdendis damnan- 1 Pet.1.a. disque discernat, quibus donat salutem paratam reuelari in tempore nouissimo, † vt alibi illi dicitur: Ne al. à talibus quippe. comperdas cum impiis animam meam. Et: Iudica me Psal.25. Deus, & discerne causam meam de gente non sancta. Psal.42.

Consi-

Considerandum etiam quòd non ait, Iudicabit pauperem populum, sed, pauperes populi. Suprà enim vbi dixit, Iudicare populum tuum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio: eundem dixit populum Dei quos pauperes eius, id est, tantummodo bonos, & ad dexteram partem pertinentes. Quia verò in hoc sæculo simul
Matth.25.a. dextri sinistrique pascuntur, qui velut agni & hædi in fine separandi sunt: totum sicut commixtum est, nomine populi nuncupauit. Et quia iudicium etiam hic in bono ponit, id est, ad saluos faciendos: ideo ait, Iudicabit pauperes populi, id est, eos ad salutem discernet, qui sunt in populo pauperes. Iam qui sint pauperes, suprà exposuimus, hos & egenos intelligamus.

Et humiliabit calumniatorẽ.) Nullus melius quàm diabolus hic calumniator agnoscitur. Calumnia eius
Iob 1.b. est. Nunquid gratis colit Iob Deum? Humiliauit autem illum Dominus Iesus gratia sua suos adiuuans, vt gratis Deum colant, id est, delectentur in Domino. Humiliauit etiam sic: quia cùm diabolus, id est, prin-
Ioan.14.d. ceps huius mũdi nihil in eo inuenisset, occidit per calumnias Iudæorum, quibus est vsus calumniator tan-
Ephes.2.a. quam vasis suis operans in filiis diffidẽtiæ. Humiliatus est enim, quia ille quem occiderat, resurrexit, & regnũ abstulit mortis: cuius ille potestatem ita gerebat, vt ex
Rom.5.c. vno homine quem deceperat, omnes per mortem traheret ad cõdemnationẽ. Sed humiliatus est: quoniam si ob vnius delictum mors regnauit per vnum, multo magis qui abundantiam gratiæ & iustitię accipiunt, in
Ibidem d. vita, regnabũt per vnum Iesum Christum, qui humiliauit calumniatorẽ, falsa crimina, iniquos iudices, falsos testes, vt eum perderent immittentem. Et permanebit soli.) vel permanebit cum sole. Sic enim melius interpretandũ quidam nostri putauerunt, quod in Græco est συμπαραμενεῖ. Quod si Latinè vno verbo dici posset, compermanebit dicendum esset: ideo quia Latinè verbũ non potest dici, vt saltẽ sententia exprimeretur, dictũ est, permanebit cum sole. Nihil est enim aliud, compermanebit soli: quàm permanebit cũ sole.
Quid autem magnum est permanere cum sole ei per
Ioan.1.a. quem facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil: nisi quia hæc prophetia propter eos præmissa est, qui putant religionem nominis Christiani vsque ad certũ tempus in hoc sæculo victuram, & postea non futurã? Permanebit ergo cũ sole, quãdiu sol oritur & occidit: hoc est, quamdiu tempora ista voluuntur, non deerit Ecclesia Dei, id est, Christi corpus in terris. Quòd verò adiũgit, Et ante lunam, generationes generationũ:) Potuit dicere, & ante solem, id est, & cum sole, & ante solem: quod intelligeretur, & cũ temporibus, & ante tempora. Quod ergo tempus antecedit, æternum est: & hoc verè habendum est æternum, quod nullo tem-
Ibidem. pore variatur, sicut in principio erat verbũ. Sed per lunam significare maluit incrementa defectúsq; mortalium. Denique cùm dixisset, ante lunam, volens quodammodo exponere pro qua re lunã posuerit, generationes, inquit, generationum. Tanquam diceret: Ante lunam, id est, ante generationes generationum; quæ transeunt decessione & successione mortaliũ, tanquã decrementis incrementisque lunaribus. Ac per hoc quid melius intelligitur permanere ante lunam, nisi omnia mortalia immortalitate præcedere? Quod etiã sic non inconuenienter accipi potest: vt quoniam humiliato calumniatore sedet ad dexteram patris, hoc sit
Heb.1.a. permanere cum sole. Splendor enim æternæ glorię intelligitur filius: tanquam sol sit pater, & splendor eius filius eius. Sed sicut ista dici possunt de inuisibili substantia creatoris, non sicut de ista visibili creatura, in qua sunt corpora cælestia quo illustrius eminet sol, de quo hæc similitudo adhibita est: sic adhibetur etiam de terrestribus, petra, leo, agnus, homo habens duos filios, & cætera. Ergo humiliato calumniatore perma-

A net cum sole: quia victo diabolo per resurrectionem, Matt.16.d.
sedet ad dexteram patris, vbi iam nõ moritur, & mors Rom.6.b.
ei vltrà non dominabitur. Et hoc ante lunam, tanquã primogenitus à mortuis præcedẽs Ecclesiam, mortalium decessione ac successione trãseuntem. Ipsæ sunt generationes generationum. Aut fortè quia generationes sunt quibus generamur mortaliter: generationes autem generationũ quibus regeneramur immortaliter. Et hæc est ecclesia quam ille antecessit, vt permaneret ante lunã, qui primogenitus est ex mortuis. Sanè quod est in Græco γενεὰς γενεῶν, nonnulli interpretati sunt, nõ generationes, sed generationis generationum: quia γενεᾶς ambiguus est casus in Græco, & verũ genitiuus singularis τῆς γενεᾶς, id est, huius generationis, an accusatiuus pluralis τὰς γενεὰς, id est, has generationes, non euidenter apparet: nisi quia meritò sensus ille prælatus est, vt tanquam exponendo quid dixerit lunam, secutus adiũgeret, generationes generationũ.

Et descendet sicut pluuia in vellus, & sicut guttæ
B stillantes super terram.) Recoluit & admonuit illud quod factum est per iudicem Gedeon, de Christo id Iudic.6.g.
habere finem. Petiit quippe ille signum à Domino, vt in area positum solum vellus complueretur, & sicca esset area: & rursum solũ vellus siccũ esset, & cõplueretur area: & ita factũ est. Quod significauit, tanquam in area in toto orbe terrarum, siccũ vellus fuisse priorem populum Israël. Idem ipse ergo Christus descendit sicut pluuia in vellus, cùm adhuc area sicca esset.
vnde etiam dixit: Non sum missus nisi ad oues quæ Matth.15.c.
perierant domus Israël. Ibi matrem de qua formam serui acciperet, in qua hominibus appareret elegit: ibi Matth.10.a.
discipulos quibus hoc idem præcepit, dicens, In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne introieritis: Ite primùm ad oues quæ perierunt domus Israël. Cùm dicit, Ite primùm ad illas, ostendit & postea cùm iam esset area compluenda, ituros eos etiã ad alias oues, quæ non essent ex veteri populo Israël:
C de quibus dicit, Habeo alias oues quæ non sunt ex Ioan.10.c.
hoc ouili, oportet me & ipsas adducere, vt sit vnus grex & vnus pastor. Hinc & Apostolus: Dico enim, Rom.15.b.
inquit, Christum ministrũ fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum. Sic pluuia descendit super vellus, sicca adhuc area. Sed quoniam sequitur, Gentes autem super mi- Ibidem.
sericordia glorificare Deum, vt accedẽte tẽpore compleretur quod per Prophetã dicit, Populus quem non Psal.17.
cognoui seruiuit mihi, in obauditu auris obediuit mihi: videmus iam gratia Christi siccam remansisse gentem Iudæorum, totúmque orbem terrarũ in omnibus gentibus Christianæ gratiæ plenis nubibus complui. Alio quippe verbo eandẽ pluuiam significauit, dicens: Guttæ stillantes non iam super vellus, sed super terrã. Luc.22.e.
Quid est enim aliud pluuia quàm guttæ stillãtes? Ideo autẽ illam gentẽ velleris nomine significari puto, vel
D quia expoliãda fuerat authoritate doctrinæ, sicut ouis expoliatur vellere: vel quia in abdito eandẽ pluuiam detinebat, quam nolebat præputio prædicari, id est, incircũcisis gẽtibus reuelari. Orietur in diebus iustitia eius & abũdantia pacis, donec tollatur luna.) Id quod dictũ est, tollatur, alij interpretati sunt, auferatur; alij verò extollatur: vnum verbũ Græcum, sicut vnicuiq; visum est, transferentes, quod ibi positũ est, ἀνταναιρεθῇ. Sed qui dixerunt tollatur, & qui dixerunt auferatur, non vsque adeò dissonant. Tollatur enim, magis habet consuetudo ita dici, vt auferatur & non sit, quàm ita vt altiùs eleuetur. Auferatur verò prorsus aliter intelligi non potest, nisi vt perdatur, hoc est, vt non sit. Extollatur autẽ nihil nisi vt altiùs eleuetur. Quod quidẽ cùm in malo ponitur, superbiam solet significare: sicuti est, In tua sapientia noli extolli. In bono autẽ Prou.23.a.
ad honorem pertinet ampliorem, velut cùm aliquid
eleua-

Psal. 133. eleuatur: sicuti est, In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Dominum. Hic ergo si auferatur dictum, intellexerimus quid erit donec auferatur luna, nisi efficiatur vt non sit? Fortassis enim hoc intelligi voluit, ne vlterius sit mortalitas, quando
1 Cor. 15. d. nouissima inimica destruetur mors, vt pacis abundantia vsque ad hoc perducatur, ne quid resistat felicitati beatorum ex infirmitate mortalitatis, quod erit in illo sęculo, cuius tenemus fidelem promissionem Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, de quo dicitur, Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis, donec morte omnino deuicta atq; destructa omnis mortalitas absumatur. Sin verò vocabulo lunæ, nō mortalitas carnis per quam nūc transit Ecclesia, sed ipsa omnino Ecclesia significata est, quæ permaneat in æternum, ab hac mortalitate liberata, ita dictum accipiendum est: Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis, donec extollatur luna: tanquam diceretur, orietur in diebus eius iustitia quæ contradictionem ac rebellationem carnis vincat, & fiat pax in tantū crescens & abūdans, donec luna extollatur: id est, eleuetur Ecclesia, per gloriam resurrectionis cum illo regnatura, qui eam in hac gloria primogenitus à mortuis ante-
Matt. 16. d. cessit, vt sederet ad dexteram patris: ita cum sole permanet ante lunam, quo postea extolletur & luna.

Et dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terræ.) De quo vtique dixerat: Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis, donec extollatur luna. Si Ecclesia hic rectè significatur vocabulo lunæ, consequenter ostendit quàm latè eandem Ecclesiam fuerat diffusurus: cùm adiecit, & dominabitur à mari vsque ad mare. Mari quippe magno cingitur terra, qui vocatur Oceanus: de quo influit quiddam exiguum in medio terrarū, & facit ista maria nota nobis, quæ nauigiis frequentantur. Proinde à mari vsque ad mare, à quolibet fine terræ, vsq; ad quemlibet finē dominaturū dixit: cuius nomen & potestas toto orbe fuerat prædicāda multúmq; valitura. Quod ne aliter posset intelligi, à mari vsque ad mare: continuò subiecit, Et à flumine vsq; ad terminos orbis terræ. Quod ergo ait vsq; ad terminos orbis terræ, hoc antè dixerat, à mari vsq; ad mare. Quod verò nunc ait, à flumine, euidenter expressit inde voluisse Christum potestatem suam iam commēdare, vnde & discipulos cœpit eligere, à flumine scilicet Iordane, vbi suprà baptizatum Dominū, cùm descenderet Spiritus sanctus,
Matth. 3. d. sonuit vox de cælo: Hic est filius meus dilectus. Hinc ergo doctrina eius incipiens, & magisterij cælestis authoritas dilatatur vsque ad terminos orbis terræ: cùm prædicatur Euangelium regni in vniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet finis.

Coram illo procidet Aethiopes, & inimici eius terram lingent.) Per Aethiopes à parte totū, omnes gentes significat: eam eligens gentem quam potissimum nominaret, quæ in finibus terræ est. Coram illo procident, dictum est adorabunt eum. Et quoniam schismata futura erant per diuersa terrarum loca, quæ inuiderent Ecclesiæ catholicæ toto terrarum orbe diffusę, eadem porrò schismata per hominum nomina se fuerant diuisura, & homines amando quibus authoribus scissa sunt gloriæ Christi, quæ per omnes terras est inimicatura: ideò cùm dixisset, Coram illo decident Aethiopes, adiunxit, & inimici eius terram lingent: id est, homines amabunt vt inuideant Christi gloriæ, cui
Psal. 107. dictum est: Exaltare super cælos Deus, & super omnē terram gloria tua. Homo quippe audire meruit, Ter-
Gen. 3. d. ra es, & in terram ibis. Hanc terram lingendo, id est, talium authoritate vaniloqua delectati, eos amando, & in suauissimos habendo, contradicunt diuinis eloquiis: quibus catholica Ecclesia prænunciata est, non in aliqua parte terrarū futura, sicut quælibet schismata, sed in vniuerso mūdo fructificando atque crescendo vsque ad Aethiopes, extremos videlicet & teterrimos hominum peruentura. Reges Tharsis & insulę munera offerent, reges Arabum & Saba dona adducent. Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient ei.) Hoc iam non expositorem, sed contemplatorem desiderat, immò non solùm lætantium fidelium, sed etiam infidelium gementium infertur aspectibus: nisi quod fortasse quærendum est quid dictum sit, dona adducent. Ea quippe adduci solent quæ ambulare possunt. Nunquid nam ergo de immolandis victimis dici potuit? Absit vt talis oriatur in diebus eius iustitia. Sed ista dona quæ adducenda prædicta sunt, homines mihi videntur significare, quos in societatem Ecclesiæ Christi, regum adducit authoritas: quamuis reges etiam persequentes dona adduxerint, non scientes quid facerent; sanctos martyres immolando. Cùm verò exponeret causas cur ei tantus honor deferretur à regibus, eique seruiretur ab omnibus gentibus: Quia liberauit, inquit, egenum à potente: & pauperem cui non erat adiutor.) Iste egenus & pauper, populus est credētium in eum. In hoc populo sunt etiā reges adorantes eum. Non enim egeni esse dedignantur & pauperes: id est, humiliter peccata confitentes, egētes gloria & gratia Dei, vt eos rex ille filius regis liberet à potente. Idem quippe est potens ille qui superius calumniator est dictus: quem potentem ad homines sibi subdendos, & in captiuitate retinendos non virtus eius fecit, sed humana peccata. Idem ipse & fortis est dictus, ideo & hic potens: sed qui humiliauit calumniatorem, & intrauit in domum fortis, vt eo alligato vasa eius diriperet, hic liberauit egenum à potente, & pauperem cui non erat adiutor. Non enim hoc efficere potuit vel cuiusquam virtus, vel quisquam homo iustus, vel aliquis angelus. Cùm ergo nullus esset adiutor, ipse adueniens saluos fecit eos. Occurrebat autem, Si propter peccata homo tenebatur à diabolo, nunquid nam Christo qui eruit egenum à potente, peccata placuerunt? Absit. Sed: Parcet ipse inopi & pauperi.) Id est, peccata dimittet illi humili, & non de suis meritis confidenti, aut de sua virtute salutem speranti; sed indigenti gratia saluatoris sui. Cùm autem addidit, Et animas pauperum saluas faciet:) Vtrumque adiutorium gratiæ commendauit, & quod est in remissionem peccatorum, cùm ait, Parcet pauperi & inopi; & quod est in participatione iustitiæ, cùm addidit, Et animas pauperum saluas faciet. Nemo enim sibi est idoneus ad salutem, quæ salus non est perfecta iustitia, nisi Dei adiuuet gratia; quia plenitudo legis non est nisi charitas, quæ nō à nobis existit in nobis; sed diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Ex vsuris & iniquitate redimet animas eorum.) Quæ sunt istæ vsuræ, nisi peccata, quæ etiam debita nominantur? Vsuras autem appellatas puto: quia plus mali inuenitur in suppliciis, quàm cōmissum est in peccatis. Nam, verbi gratia, cùm homicida corpus tantum hominis perimat, animæ autem nihil nocere possit: ipsius & anima & corpus perditur in gehenna. Propter huiusmodi cōtemptores præsentis præcepti, & irrisores futuri supplicij dictū est, Ego veniens cum vsuris exigerem. Ab his vsuris redimētur animę pauperū sanguine illo qui fusus est in remissionē peccatorum. Redimet ergo ab vsuris, remittendo peccata quibus debebātur ampliora supplicia. Redimet autē ab iniquitate, adiuuando per gratiā etiam ad faciendā iustitiā. Eadē itaq; duo repetita sunt quæ suprà dicta erāt. Quod enim suprà est, Parcet inopi & pauperi; hoc intelligitur, Redimet ex vsuris. Quod verò ibi dicit, Et animas pauperū saluas faciet, hoc dictū videtur, Ex iniquitate redimet: vt vtrun-

Matth. 12. E. (margin)
Rom. 5. A. (margin)
Matth. 25. E. (margin)

vt vtrunque subaudiatur. Nam parcendo redimet ab A vsuris, saluos autem faciendo redimet ab iniquitate. Itaque sicut parcet pauperi & inopi, & animas pauperum saluas faciet: sic ex vsuris & iniquitate redimet animas eorum. Et honorabile nomen eius coram ipsis.) Dant enim honorem nomini eius pro tantis beneficiis, qui respondent dignum & iustum esse gratias agere Domino Deo suo. Vel quod habent codices aliqui, Et honorabile nomen eorum coram ipso: quia & si videntur huic seculo contemptibiles Christiani, nomen eorum coram ipso est honorabile, qui eis illud dedit, iam nõ memor nominum eorum per labia sua, (Psal.15.) quibus antea vocabantur, cũ essent gentilium superstitionibus obligati, vel suorum malorum meritorum signati vocabulis, antequam essent Christiani. Quod nomen honorabile est coram ipso, & si contemptibile videtur inimicis. Et viuet, & dabitur ei de auro Arabiæ.) Non diceretur, & viuet (de quo enim non posset dici hoc quantulocunque spatio temporis viuente in hac terra?) nisi in illa vita commẽdaretur, in B qua iam non moritur, & mors ei vltrà non dominabitur. (Rom.6.b.) Atque ideo & viuet qui contemptus est moriens: quoniam sicut alius Propheta dicit, Tolletur de terra vita eius. Sed quid est, & dabitur ei de auro Arabiæ? Nam quod inde aurum etiam ille Salomõ accepit, in hunc Psalmum figuratè traiectum est in alium verum Salomonem: id est, verum pacificum. Non enim ille dominatus est à flumine vsque ad terminos orbis terræ. Sic ergo prophetatum est, etiam sapientes huius mundi in Christo fuisse credituros. Per Arabiam autem etiam gentes intelligimus, per aurum sapientiam: quæ ita excellit inter omnes doctrinas, vt aurum inter metalla. Vnde scriptum est, Accipite prudentiam sicut argentum, & sapientiam sicut aurum probatum. (Prouerb.8.b.)

Et orabunt de ipso semper.) Quod habet Græcus, περὶ αὐτοῦ, aliqui interpretati sunt de ipso, aliqui pro ipso, vel pro eo. Quid est autẽ, de ipso, nisi forte quod C oramus dicentes, Veniat regnum tuum? Christi nanque aduentus præsentauit fidelibus regnum Dei. Pro (Matth.6.b.) eo verò quomodo intelligatur, angustũ est: nisi quia cũ oratur pro Ecclesia, pro ipso oratur, quia corpus est eius. De Christo quippe & Ecclesia pr̨missum est sacramentum magnum. Erunt duo in carne vna. Iam (Ephes.5.g.) verò quod sequitur, Tota die) id est, toto tempore, Benedicent ei.) Satis apertum est. Et erit firmamentum in terra in summis montium.) Omnes enim promissiones Dei in illo etiam, id est in Christo firmatæ sunt, quia in illo impletum, quicquid pro salute nostra prophetatum est. Nam summa montium, scripturarum diuinarũ authores, id est, per quos ministratæ sunt, intelligere conuenit: in quibus vtique ipse est firmamentum, quoniam ad illum omnia quæ diuinitùs scripta sunt, referuntur. Hoc autem in terra esse voluit, quia propter eos qui in terra sunt, illa conscripta sunt. Vnde & ipse in terram venit, vt ea cuncta fir- D maret: id est, in se mõstraret impleri. Oportebat enim, (Luc.24.d.) inquit, impleri omnia quæ scripta sunt in lege & Prophetis & psalmis de me, id est, in summis montiũ. Sic enim venit in nouissimis temporibus manifestus mõs Domini, paratus in cacumine montium: quod hic ait, (Esa.2.b.) in summis montium. Superextolletur super Libanum fructus eius.) Libanum solemus accipere veluti huius seculi dignitatem, quoniam mons est Libanus, excelsas arbores habens, & nomen ipsum interpretatur candidatio. Quid ergo mirum, si super huius seculi præclarum omne fastigium fructus superextolletur Christi, cuius fructus dilectores omnia secularia culmina contempserunt? Si autem in bono accipimus Libanum propter cedros Libani quas plantauit, quis alius fructus intelligendus est, qui super hunc Libanũ extollitur: nisi de quo Apostolus dicit de charitate sua locuturus, Adhuc supereminentẽ viam vobis demõstro? (1 Cor.12.d.) Hęc enim & in primo proponitur munerum diuinorum, vbi ait, Fructus autem spiritus est charitas: (Gal.5.d.) atque inde cætera vtique consequentia contexuntur.

Et florebunt de ciuitate sicut fœnum terræ.) Quoniam ambiguè posita est ciuitas, nec adiunctum est eius aut Dei (non enim dictum est de ciuitate eius, vel de ciuitate Dei, sed tantum de ciuitate) in bono intelligitur, vt de ciuitate Dei, hoc est, de Ecclesia floreant sicut fœnum, sed fœnum fructiferum, sicuti est frumẽtum: nam & hoc fœnum appellatur in sancta Scriptura; sicut in Genesi iussum est producere terrã omne lignum & omne fœnum, nec adiunctum est, omne (Gen.1.d.) frumentum: quod proculdubio non præteriretur nisi fœni nomine etiã hoc intelligeretur, & in multis aliis scripturarum locis hoc inuenitur. Si autem sic accipiendum est, florebunt sicut fœnum terræ, quemadmodum dictum est, Omnis caro fœnum, & claritas (Esa.40.b.) hominis sicut flos fœni: profectò & ciuitas illa intelligenda est quæ seculi huius societatem significat: non enim frustra primus Cain condidit ciuitatem. Exaltato itaque fructu Christi super Libanum, id est super arbores diuturnas, & ligna imputribilia, quia ille fructus æternus est, omnis claritas hominis secundum temporalem seculi celsitudinem fœno comparatur, quoniam à credentibus & vitam ęternam iam sperantibus spernitur felicitas temporalis, vt impleatur illud quod scriptum est, Omnis caro fœnum, & omnis cla- (Esa.40.b.) ritas carnis vt flos fœni. Fœnũ aruit, flos decidit, verbum autem Domini manet in æternum. Ibi est fructus eius exaltatus super Libanum. Semper enim caro fœnum fuit, & claritas carnis vt flos fœni. Sed quia nõ demonstrabatur quæ fuerat eligenda & præponendæ felicitas, flos fœni pro magno habebatur: nec solùm minimè contemnebatur, sed etiam maximè appetebatur. Quasi ergo tunc ita esse cœperit, quando auersum est atque contemptum, quicquid florebat in seculo, ita dictum est, superextolletur super Libanum fructus eius, & florebunt de ciuitate sicut fœnum terræ: id est, diffamabitur super omnia quod in æternum promittitur, & comparabitur fœno terræ, quicquid pro magno habetur in seculo. Sit nomen eius benedictum in secula, ante solem permanet nomen eius.) Per solem tempora significata sunt. Ergo in æternum permanet nomen eius. Aeternum enim antecedit tempora, nec clauditur tempore. Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ.) In ipso quippe impletur quod promissum est Abrahę. Non enim dicit in semi- (Galat.3.c.) nibus tanquam in multis, sed tanquam in vno, & semini tuo quod est Christus. Abrahæ autem dicitur, In (Gen.22.d.) semine tuo benedicentur omnes tribus terræ. Neque filij carnis, sed filij promissionis deputantur in semine. (Rom.9.b.)

Omnes gentes magnificabunt eum.) Tanquam exponendo repetitum est quod suprà dictũ est. Quia enim benedicentur in eo, magnificabunt eum: non ipsi faciendo vt magnus sit qui per seipsum magnus est, sed laudando & magnum fatendo. Sic enim magnificamus Deum: sic etiam dicimus, Sanctificetur (Matth.6.a.) nomen tuum, quod semper vtique sanctum est. Benedictus Dominus Deus Israël qui facit mirabilia solus.) Cõsideratis omnibus suprà dictis eructatur hymnus, & benedicitur Dominus Deus Israël. Impletur enim quod ad illam sterilem dictum est, Et qui eruit (Esa.54.b.) te, ipse Dominus Deus Israël vniuersæ terræ vocabitur. Ipse facit mirabilia solus: quoniam quicunque faciunt, ipse in eis operatur, qui facit mirabilia solus.

Et benedictum nomen gloriæ eius in æternum, & in seculum seculi.) Quid aliud Latini interpretes dicerent, qui non possent dicere, in æternũ, & in æternum ęterni? Quasi enim aliud dictum sit in æternum, & aliud in seculum, ita sonat. Sed Græcus habet,

εἰς τὸν

εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, quod fortè commodius diceretur in seculum, & in seculum seculi: vt in seculum intelligeretur, quantum hoc seculum durat: in seculum autem seculi, quod post huius finem futurum promittitur. Et replebitur gloria eius omnis terra, fiat fiat.) Iussisti Domine, ita fit, ita fit: donec illud quod cœpit à flumine, perueniat omnino vsque ad terminos orbis terræ.

IN PSALMVM LXXII. ENARRATIO.

AVDITE audite dilectissima viscera corporis
Psal. 39. Christi, quorum spes Dominus Deus vester est, & non respicitis in vanitates & insanias mendaces: & qui adhuc respicitis, audite ne respiciatis. Psalmus iste inscriptionem habet, id est titulum: Defecerunt hymni Dauid, filij Iesse, Psalmus ipsi Asaph.) Tot habemus Psalmos, in quorum titulis scriptum est nomen Dauid, nusquam est additum filij Iesse, nisi in hoc solo. Quod credendum est non frustra factum,
al. innuit. neque inaniter. Vbique enim nobis†innotuit Deus, & ad intellectũ vocat pium studium charitatis. Quid est, defecerunt hymni Dauid, filij Iesse? Hymni laudes sunt Dei cum cantico. Hymni cantus sunt continentes laudes Dei. Si sit laus, & non sit Dei, non est hymnus. Si sit & laus, & Dei laus, & nõ cãtetur: nõ est hymnus. Oportet ergo vt si sit hymnus, habeat hæc tria, & laudem, & Dei, & canticum. Quid est ergo, defecerunt hymni? Defecerũt laudes quæ cantantur in Deum. Molestã rem & quasi luctuosam videtur nunciare. Qui enim cantat laudem, non solum laudat, sed etiam hilariter laudat. Qui cantat laudem, non solùm cantat, sed & amat eũ quem cantat. In laude confitentis est prædicatio, in cantico amantis affectio. Defece-
1 Reg. 16.d. runt ergo hymni Dauid ait, & addidit, filij Iesse. Erat enim Dauid rex Israël filius Iesse, tempore quodam veteris Testamẽti: quo tempore nouum Testamentũ occultatum ibi erat tãquam fructus in radice. Si enim quæras fructum, in radice non inuenis: nec tamen inuenis in ramis fructum, nisi qui de radice processerit. Illo ergo tempore populo primò venienti ex semine Abrahæ carnaliter: nam & populus secundus pertinẽs ad nouum Testamentum, ad semen Abrahę pertinet, sed iam spiritaliter. Illi ergo populo primo adhuc carnali: vbi pauci Prophetæ intelligebant & quid desideraretur à Deo, & quando haberet publicè prædicari: prænunciauerunt futura hæc tempora, & aduentum Domini nostri Iesu Christi. Et queadmodũ ipse Christus secũdum carnem nasciturus, in radice erat occultus in semine Patriarcharũ, & quodam tempore reuelandus tanquam fructu apparente, sicut scriptum est:
Esaia 11.a. Floruit virga de radice Iesse: sic etiam ipsum nouum testamentum, quod in Christo est, prioribus illis temporibus occultum erat, solis Prophetis cognitum, & paucissimis piis, non ex manifestatione præsentiũ, sed ex reuelatione futurorum. Nam quid sibi vult fratres, vt vnũ quiddam commemorem, quod Abraham mittens seruum suum fidelem, ad desponsandam vxorem vnico filio suo, facit eum iurare sibi: & in iura-
Gen. 24.a. mento dicit ei: Pone manũ sub femore meo, & iura? Quid erat in femore Abrahæ, vbi ille manum iurans posuit? Quid ibi erat, nisi quod & tunc ei promissum
Gen. 22.d. est: In semine tuo benedicẽtur omnes gentes? Femoris nomine caro significatur. De carne Abrahæ, per Isaac & Iacob, & ne multa commemoremus, per Mariam Dominus noster Iesus Christus. Quia verò radix erat in Patriarchis, vnde ostendemus? Paulum interrogemus. Gentes iam credẽtes in Christum, & quasi superbire cupientes cõtra Iudęos qui crucifixerũt Christum: cùm & de ipso populo venerit alius paries, occurrens in angulo, id est, in ipso Christo, de diuerso venienti pariete præputij, id est, gentiũ. Cùm ergo se eri-
Rom. 11.c. gerent gentes, sic eas reprimit. Si enim tu, inquit, ex

A naturali incisus es oleastro, insertus es in illis, noli gloriari aduersus ramos. Nam si gloriaris, nõ tu radicẽ portas; sed radix te. Ergo de radice Patriarcharum dicit fractos quosdam ramos propter infidelitatem, & insertũ ibi oleastrum: vt esset particeps pinguedinis oliuæ, id est, Ecclesiam ex gentibus venientem. Et quis inserit oleastrum in oliua? Oliua solet esse in oleastro, oleastrum in oliua nunquam vidimus. Nam quisquis fecerit, non inueniet baccas nisi oleastri. Quod enim inseritur, hoc crescit, & eius rei fructus inuenitur. Inuenitur non radicis fructus, sed surculi. Hoc ostendens Apostolus omnipotentiã sua Deum fecisse, vt oleaster in radicem oliuæ insereretur, & non baccas syluestres, sed oliuã daret: ad omnipotentiam Dei reuocans hoc Apostolus ait: Si tu ex naturali incisus es oleastro, & cõtra naturam insertus es in bonam oliuam; noli gloriari aduersus ramos, inquit. Sed dicis, ait: Fracti sunt rami vt ego inserar. Bene. Propter incredulitatem fra-
B cti sunt. Tu autem fide sta. Noli altum sapere, sed time. Quid enim est, noli altum sapere? Noli superbire, quia insertus es: sed time ne frangaris per infideli- Vnderid.
tatem, sicut illi fracti sunt. Propter infidelitatem, inquit, fracti sunt. Tu autem fide sta. Noli altum sapere, sed time. Nam si Deus naturalibus ramis non pepercit, neque tibi parcet. Et sequitur bonus locus necessarius, & totus audiendus: Vides ergo, inquit, bonitatem & seueritatem Dei. In eos quidem qui fracti sunt, seueritatem, in te autem qui insertus es, bonitatẽ, si permanseris in bonitate. Alioquin, id est, si tu non permãseris in bonitate, & tu excideris: & illi si nõ permanserint in infidelitate, inserẽtur. Tẽpore igitur veteris testamẽti fratres promissiones à Deo nostro populo illi carnali terrenæ erant & tẽporales. Promissum est regnum terrenum, promissa est terra illa, in quam etiam inducti sunt ab Aegypto liberati: per Iesum Naue introducti sunt in terram repromissionis, vbi etiam Hierusalem terrena ædificata est, vbi regnauit Dauid. Ac-
C ceperunt terram, liberati ex Aegypto, transeuntes per rubrum mare: finitis anfractibus ac terroribus solitudinum, acceperunt terram, acceperunt regnũ. Deinde post regnum acceptum, quia terrena acceperant, cœperunt merito peccatorum suorum oppugnari, expugnari & captiuari: ad extremum euersa est & ipsa ciuitas. Tales erant & illæ promissiones non perseueraturæ, per quas tamen figurabantur futuræ promissiones perseueraturæ: vt ille omnis decursus temporalium promissionum, figura esset & quędam prophetia futurorum. Itaque cùm illud regnũ deficeret, vbi regnauit Dauid filius Iesse, id est, homo quidam, etsi Propheta, etsi sanctus, quia videbat & pręuidebat Christum venturum, de cuius semine etiam secundũ carnem nasciturus erat: tamen homo, tamen nondum Christus, tamen nondum rex noster filius Dei, sed rex Dauid filius Iesse. Quia ergo defecturum erat illud
D regnum, per quod regnum acceptum laudabatur tũc Deus à carnalibus: hoc solum enim pro magno tunc habebãt, quia liberati erant temporaliter ab his à quibus tunc opprimebantur, & euaserant hostes persequentes per mare rubrum, & ducti erant per solitudinem, & inuenerant patriam & regnũ: hinc solum laudabant Deum, nondũ intelligentes quid in illis figuris præsignaret & promitteret Deus. Deficientibus ergo rebus pro quibus laudabat Deũ populus ille carnalis, cui regnauit ille Dauid, defecerunt hymni Dauid, nõ filij Dei, sed filij Iesse. Periculosum locũ tituli Psalmi præsentis, sicut Dominus voluit, prætereuecti sumus. Accepistis quare dictum sit, defecerunt hymni Dauid filij Iesse, cuius vox est Psalmus Asaph. Quid est Asaph? Sicut inuenimus in interpretationibus ex lingua Hebræa in Græcam, & ex Græca nobis in Latinam translatis, Asaph synagoga interpretatur. Vox est ergo syna-

synagogæ. Sed tu cùm audieris synagogam, noli continuò detestari quasi interfectricē Domini. Erat quidē illa synagoga interfectrix Domini, nemo dubitat: sed memento de synagoga fuisse arietes, quorum filij
Psal.28. sumus. Vnde dicitur in Psalmo, Afferte Domino filij Dei, afferte Domino filios arietum, afferte Domino gloriam & honorem. Qui inde arietes? Petrus, Ioannes, Iacobus, Andreas, Bartholomæus, & cæteri Apostoli. Hinc & ipse primò Saulus, postea Paulus: id est, primò superbus, postea humilis. Saul enim, vnde dictum est nomen Sauli, nostis quia rex superbus & infrenis fuit. Non quasi aliqua iactantia sibi nomen mutauit Apostolus: sed ex Saulo factus est Paulus, ex superbo modicus. Paulum enim modicū est. Vis nosse quid Saulus? Ipsum audi iam Paulum recordātem quid fuerit per malitiam suam, & quid iam nunc sit per gratiā Dei. Audi quomodo fuerit Saulus, & quo-
1 Tim.1.c. modo sit Paulus. Quid fuit prius? quid? Blasphemus & persecutor & iniuriosus. Audisti Saulum, audi & Pau-
1 Cor. 15.b. lum: Ego enim sum, inquit, minimus Apostolorum. Quid est minimus, nisi ego sum Paulus? Et sequitur, Qui non sum dignus vocari Apostolus. Quare? Quia fui Saulus. Quid est, fui Saulus? Ipse dicat, Quia persecutus sum, inquit, Ecclesiam Dei: sed gratia Dei, ait,
Ibidem. sum id quod sum. Abstulit sibi omnem granditatem suam: minimus iam in se, grandis in Christo. Et iste Paulus quid dicit? Non repulit Deus plebem suam, de plebe ex Iudæis veniente: Plebem suam, inquit, quam
Rom.11.a. præsciuit. Nam & ego Israëlita sum ex semine Abrahā de tribu Beniamin. Ergo & Paulus nobis de synagoga, & Petrus, & alij Apostoli de synagoga. Itaque cùm audis veteris vocem synagogæ, noli attendere meritum, sed intende partum. Loquitur ergo in hoc Psalmo synagoga, deficientibus hymnis Dauid filij Iesse: id est, deficientibus rebus temporalibus, per quas solebat à carnali populo laudari Deus. Quare autem illæ defecerunt, nisi vt aliæ quærerentur? Vt quærerentur quæ? Quæ ibi non erant? Non, Sed quæ ibi tegebantur figuris: non quæ iam ibi non erant, sed ibi tanquam in radice occultabantur quibusdam se-
1 Cor. 10.c. cretis mysteriorum, quæ, inquit ipse Apostolus, figuræ nostræ fuerunt. Et attendite iam breuiter ipsam figuram nostram. Populus Israël sub Pharaonis & Ægyptiorum dominatione: Populus Christianus ante fidem prædestinatus à Deo, & adhuc seruiens dæmonibus & diabolo principi eorum. Ecce populus sub-
Exod.1.b.c. iugatus Ægyptiis, seruiens peccatis suis. Non enim nisi per peccata nostra potest diabolus dominari. Liberatur populus ab Ægyptiis per Moysen, liberatur populus à præterita vita peccatorum per Dominum nostrum Iesum Christum. Transiit populus ille per ma-
Exod.14.b. re rubrum, iste per baptismum. Moriuntur in mari rubro omnes inimici populi illius, moriuntur in baptismo omnia peccata nostra. Intendite fratres. Post mare illud rubrum non continuò patria datur, nec tanquam iam hostes desint, securè triumphatur: sed restat eremi solitudo, restant hostes insidiantes in via. Sic & post baptismum restat vita Christiana in tentationibus. In illa eremo suspirabatur patria promissa. Quid aliud Christiani suspirant iam abluti in baptismo? Nunquid iam regnant cum Christo? Nondum ventum est ad terram promissionis nostræ, sed non defecturam: non enim ibi deficient hymni Dauid. Hoc modo audiant omnes fideles, sciant vbi sint. In eremo sunt, patriæ suspirant. Mortui sunt hostes in baptismo, sed insequentes à tergo. Quid est insequentes à tergo? Ante faciem futura habemus, à tergo præterita. Omnia præterita peccata deleta sunt in baptismo: quibus modò tentamur, non à tergo insequuntur, sed in via insidiantur. Vnde Apo-
Philip.3.c. stolus adhuc in via huius eremi cōstitutus, Quæ retrò,

A inquit, oblitus, in ea quæ ante sunt extentus, secundū intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei. Tanquam diceret, Ad patriam supernæ promissionis Dei. Et ibi iam fratres, in eremo quicquid passus est populus ille, & quicquid eis Deus largitus est; quæcunque illa flagella fuerunt, quæcunque dona significationes sunt rerum, quas in hac solitudine huius vitæ ambulantes in Christo quærentes patriam, & accipimus ad consolationem, & patimur ad probationem. Nō ergo mirum, quia illud defecit quod figurabat futurum. Nam perductus est populus ad patriam promissionis, nunquid semper staturam? Si hoc esset: non esset figura, sed res. Quia vero figura erat, ad temporale quiddam perductus est ille populus. Si ad temporale quiddam perductus est, oportebat vt deficeret: & defectu suo cogeretur quęrere quod nūquam deficeret. Synagoga ergo, id est, qui Deum ibi piè colebant, sed tamen propter terrenas res, propter ista
B præsentia. Sunt enim impij qui præsentium rerum bona à dæmonibus quærunt. Hic autem populus ideo melior erat gentibus, quòd quamuis presentia bona & temporalia, tamen ab vno Deo quęrebat, qui est creator omnium & spiritalium & corporalium. Cùm ergo illi pij secundum carnem attenderent, id est, illa synagoga quæ erat in bonis, pro temporalibus bonis, non spiritalibus, quales erant ibi Prophetæ, quales pauci intellectores regni cælestis æterni: ergo illa synagoga animaduertit quæ acceperit à Deo, & quæ promiserit Deus populo illi, abundantiam rerum terrenarum, patriam, pacem, felicitatem terrenam. Sed in his omnibus figuræ erant, & non intelligens quid ibi lateret in rebus figuratis, putauit hoc pro magno dare Deū, nec habere melius quod dare posset diligentibus se & seruientibus sibi. Attendit & vidit quosdam peccatores impios, blasphemos, serues dæmonum, filios diaboli viuentes in magna nequitia & superbia, abūdare rebus talibus terrenis & temporalibus, pro qualibus
C rebus ipsa Deo seruiebat: & nata est cogitatio pessima in corde quæ faceret nutare pedes, & prope labi à via Dei. Et ecce ista cogitatio in populo erat veteris testamenti. Vtinā nō sit in carnalibus fratribus nostris, cùm iam apertè prædicatur felicitas noui testamenti. Quid enim dixit illa tunc synagoga? Quid dixit ille populus? Nos seruimus Deo & corripimur, flagellamur: subducuntur nobis ea quæ diligimus, & quæ pro magno à Deo acceperamus. Illi autem scelerati homines nequissimi, superbi, blasphemi, inquieti, abundant his omnibus rebus, propter quas nos Deo seruimus: puto sine causa seruitur Deo. Hic sensus est Psalmi deficientis populi & nutantis, dum considerat bona terrena, propter quæ seruiebat Deo, abundare his qui non seruirēt Deo, nutat, & propè labitur, & cū hymnis illis deficit, quia in talibus cordibus hymni deficiebant. Quid est, in talibus cordibus hymni defi-
D ciebant? Quia iam talia cogitabant, & Deum nō laudabant. Quomodo enim laudarēt Deū, quibus quasi peruersus videbatur: dans impiis tantam felicitatem, & auferens eā seruientibus sibi? Non illis bonus videbatur Deus. Et quibus Deus bonus non videbatur, nō vtique ab eis laudabatur. A quibus autē Deus nō laudabatur, defecerunt in illis hymni. Postea verò populus iste intellexit quid eum admoneret Deus quærere, cùm ista temporalia subtraheret seruis suis, & donaret ea inimicis suis, blasphemis, impiis: admonitus intellexit, quia præ omnibus, quę dat Deus & bonis & malis, & aliquando aufert & bonis & malis, præ omnibus seruat aliquid bonis. Quid est, seruat aliquid bonis? Quid illis seruat? Seipsum. Iam quantum arbitror, curritur in Psalmo, intellectus est in nomine Domini. Audi recordantem & pœnitentem qui errauerat, putando Deum nō bonum, qui dat bona terrena

malis,

malis, & aufert illa à seruis suis. Intellexit enim quid Deus seruaret seruis suis, & cogitans, seque castigans erupit hoc modo: Quàm bonus Deus Israël!) Sed quibus? Rectis corde.) Peruersis quid? Peruersus videtur. Sic & in alio Psalmo dicit: Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris, & cum peruerso peruersus eris. Quid est, peruersus eris cum peruerso? Peruersum te putabit peruersus, nō quòd vllo modo peruertatur Deus. Absit. Quod est, est. Sed quemadmodum sol oculos puros, sanos, vegetos, fortes habenti, tranquillus apparet, in oculos autem lippos quasi tela aspera iaculatur, intuentem illum vegetat, hunc excruciat, non mutatus, sed mutatum: sic cū cœperit esse peruersus, & tibi Deus peruersus esse videbitur, tu mutatus es, non ille. Ergo erit tibi pœna, quod bonis gaudium. Hoc iste recolens, quàm bonus, inquit, Deus Israël rectis corde. Quid autē tibi? Mei autem penè commoti sunt pedes.) Quando commoti sunt pedes, nisi quando non erat rectum cor? Vnde non erat rectum cor? Audi: Paulominus effusi sunt gressus mei.) Quod dixit penè, hoc dixit, paulominus: & quod dixit, penè moti sunt pedes, hoc dixit, effusi sunt gressus mei. Penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei. Moti pedes. Sed vnde moti pedes & effusi gressus? Ad errandum fusi sunt gressus, pedes ad lapsum, non omnino, sed penè. Quid enim est? Iam ibam in errorem, non ieram: iam cadebam, non cecideram. Sed quare ad hoc? Quia zelaui, inquit, in peccatoribus, pacem peccatorum intuens.) Attendi peccatores, vidi illos habere pacem. Quam pacem? Tēporalem, fluxam, caducam atque terrenam: sed tamen talem qualem & à Deo ego desiderabam. Vidi illos habere qui non seruiebant Deo, quod ego desiderabam vt seruirem Deo: & moti sunt pedes mei, & penè effusi sunt gressus mei. Quare autem hoc habent peccatores, dicit breuiter. Quia non est declinatio mortis eorum, & firmamentum in flagello eorum. In laboribus hominum non sunt, & cum hominibus nō flagellabuntur.) Iam intellexi, inquit, quare illi habent pacem, & florent in terra: quia morti eorum non est declinatio, id est, quia certa mors & æterna eos manet, quæ nec declinat ab eis, nec ipsi declinare ab ea possunt. Quia non est declinatio mortis eorum, & firmamentum in flagello eorum. Et est firmamentum in flagello eorum. Non est enim temporale flagellum eorum, sed firmum in sempiternum. Propter hæc ergo mala quæ illis æterna futura sunt, modò quid? In laboribus hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Nunquid & ipse diabolus cum hominibus non flagellatur, cui tamen æternum supplicium præparatur? Propterea quid hinc isti dum non flagellantur, dum non laborant cum hominibus?

Psal.17.

Ideo, inquit, obtinuit eos superbia.) Attende illos superbos, indisciplinatos: attende taurum deuotum victimæ, permissum errare liberè & vastare quæ potest vsque ad diem occisionis. Iam bonum est fratres, in ipsis Prophetæ verbis audiamus hunc quasi taurum, de quo dixi. Sic enim illum & alibi Scriptura commemorat: Ducit eos tanquam ad victimam præparatos, & parcit eis ad malam libertatem. ideo dixit, Obtinuit eos superbia. Quid est, obtinuit eos superbia?

Prouer.7.d.

Circumamicti sunt iniquitate & impietate sua.) Non dixit tecti, sed circumamicti, vndique cooperti impietate sua. Meritò miseri nec vidēt nec videntur, quia circumamicti sunt, nec vidētur interiora eorum. Nam quisquis malorum hominum quasi felicium secundum tempus interiora conspiceret, quisquis eorum videret truces conscientias, quisquis animas eorum posset inspicere diuerberari tantis perturbationibus cupiditatum & timorum: videret illos miseros & quando felices vocantur. Sed quia circumamicti A sunt iniquitate & impietate sua, nō vident, sed nec videntur. Nouerat illos spiritus qui de illis ista dicit: & eo oculo tales debemus inspicere, quo scimus videre, si nobis auferatur tegmen ab oculis impietatis. Videamus istos, & cùm felices sunt fugiamus, & cùm felices sunt, non imitemur: nec à Domino Deo nostro talia nobis pro magno petamus, qualia accipere meruerūt qui illi non seruiunt. Aliud quiddam seruat, aliud desiderandum est. Quid sit autem, audite. Primò isti describantur. Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum.) Vide si non taurus ille agnitus est. Audite fratres. Non quomodocunque transeundum est, quod dixit. Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. Sunt enim mali, sed macie mali, ideo mali, quia macri: id est exiles, exiguitate quadam necessitatis affecti, & ipsi mali & damnandi. Ferenda est enim magis omnis necessitas, quàm perpetranda aliqua iniquitas: tamen aliud est de necessitate peccare, aliud in abundantia. Pauper men- B dicus furtum facit, ex macie processit iniquitas. Diues abundans rebus tantis, quare diripit res alienas? Illius iniquitas ex macie, huius ex adipe processit. Ideo macro cùm dicis, quare hoc fecisti? humiliter afflictus & abiectus, respondet, Necessitas coëgit me. Quare non timuisti Deum? Egestas compulit. Dic diuiti, quare hæc facis, & non times Deum? Si tamen tantus es qui possis dicere, vide si vel dignatur audire: vide si non etiam in te ipso prodiet iniquitas ex adipe eius. Iam enim præceptoribus & correptoribus suis inimicitias indicunt: & fiunt inimici verum dicentibus, iam sueti palpari verbis adulantium, aure molli, corde non sano. Quis dicat diuiti, malè fecisti rapiendo res alienas? Aut fortè si ausus fuerit aliquis dicere, & talis est cui non possit ille resistere, quid respondet? Totum in contemptu Dei loquitur. Quare? Quia superbus est. Quare? Quia pinguis est. Quare? Quia deuotus ad victimam est. Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum:

Transierunt in dispositionem cordis.) Ibi intus C transierunt. Quid est transierunt? Prætergressi sunt viam. Quid est transierunt? Excesserunt metas humani generis, homines se pares cæteris non putāt. Transierunt, inquam, metas humani generis. Quando dicis tali homini: frater tuus est iste pauper, eosdem parentes habuistis Adā & Euam: noli attendere tumorem tuum, noli attēdere typhum tuum in quo eleuatus es: & si te circumstant familiæ, & si numerosum aurum & argentum, & si domus marmorata continet, & si tecta laqueata contegunt, simul te & pauperem contegit tectum mundi cælum: sed diuersus es à paupere rebus non tuis, extrinsecus appositis. Te in illis vide, non illa in te. Attende teipsum qui sis ad pauperem: teipsum, non quod habes. Quid enim despicis fratrem? In visceribus matrum vestrarum ambo nudi fuistis. Certè etiam cùm de ista vita exieritis, & istæ carnes exura anima fuerint putrefactæ, dignoscantur ossa diuitis & D pauperis. De conditione loquor æquali, de ipsa forte generis humani in qua omnes nascūtur: & diues enim hic fit, & pauper non semper hic erit. Et sicut diues nō venit diues, sic nec diues abscedit: idem ipse est vtriusque introitus, & par exitus. Addo quod fortè mutabitis vices. Iam vbique Euangelium prædicatur. Attende quendam pauperem vlcerosum qui iacebat ante ianuam diuitis, & cupiebat saturari de micis quæ cadebant de mensa diuitis. Attende illum patem tuum, qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendidè. Contigit nempe mori inopem illum, & afferri ab angelis in sinum Abrahę. Ille autem mortuus & sepultus est: nam illius fortè sepulturam nemo curauit. Et cùm apud inferos ille diues in tormentis esset, nónne eleuauit oculos suos, & vidit in infinito gaudio eum quem contempsit ante ianuam suam, & digito eius aquæ stillam desiderauit, qui de mensa eius Luc.16.A

cadentes micas desiderauerat? Fratres, labor ille pauperis quantus fuit? Deliciæ illę diuitis quàm longe fuerunt? Quod autem mutauerunt, perpetuum est. Illius ergo quia non erat declinatio in morte, & firmamentum erat in flagello eius: in laboribus hominum non fuit, & inter homines flagellatus non est. Ille autem *Hebr.12.b.* flagellatus hic, requieuit ibi: quia flagellat omnem filium quem recipit. Sed cui dicis ista? Epulanti splendidè, & induenti se quotidie purpura & bysso. Cui dicis? Qui transiit in dispositionem cordis. Meritò serò di- *Luc.16.g.* cturus est, Mitte Lazarũ dicat vel fratribus meis, quãdo ei non conceditur fructus pœnitentiæ. Non enim pœnitentia nõ datur, sed sempiterna erit pœnitentia, & nulla salus post pœnitentiam. Ergo isti transierunt in dispositionem cordis. Cogitauerunt & locuti sunt malignitatem.) Sed loquuntur malignitatem homines & cũ timore. Isti autem quomodo? Iniquitatem in altum locuti sunt.) Non solùm locuti sunt iniquitatem: sed etiam clarè, audientibus omnibus superbè. Ego facio, ego ostendo, senties cum quo habes, viuere te non sinam. Superbè vel cogitares ea; non etiam effunderes, vel intra claustra cogitationis mala cupiditas coërceretur, refrenares eam intra cogitationem suam: Quare? An fortè macer est? Prodiet quasi ex adipe iniquitas eorum. Iniquitatem in altum locuti sunt. Posuerunt in cælum os suum, & lingua eorum transiuit super terram.) Quid est hoc, transiuit super terram? Quod dictum est, Posuerũt in cælum os suũ, hoc est, transit super terram. Transeunt terrena omnia. Quid est terrena omnia transire? Non se cogitat hominẽ subitò mori posse, cùm loquitur, quasi semper victurus minatur. Transcẽdit iniquitas cogitationis illius terrenam fragilitatẽ: nescit quali vase coopertus est, nescit quod scriptum est in alio loco de ta- *Psal.145.* libus: Exiet spiritus eius, & reuertetur in terram suam, in illa die peribunt omnes cogitationes eius. Sed isti diem vltimum suum non cogitãtes, loquuntur superbiam: & in cælum ponunt os suum, & transcendunt terram. Si vltimum suum diem non cogitaret, id est, iudicij sui vltimum diem latro missus in carcerem, nihil illo esset immanius: & tamen posset effugere. Quò fugis ne moriaris? Certus erit ille dies. Quid est diu quod victurus es? Quãtum est diu quod habet finem, & si diu esset? Huc accedit quia non est diu, & incertũ est ipsum quod dicitur diu. Quare hoc nõ cogitat? Quia posuit in cælũ os suum, & lingua eius transiuit super terram. Ideo reuertetur populus meus huc. Iam ipse Asaph reuertitur huc. Vidit enim ista abundare iniquis, vidit superbis: redit ad Deum, & incipit quærere & disputare. Sed quando? Cùm dies pleni inuenientur in eis. Quid est dies pleni? Cùm au- *Galat.4.a.* tem venit plenitudo tẽporis, misit Deus filiũ suũ. Ipsa est plenitudo temporis, quando venit ille temporalia docere contemni, non habere magnũ quicquid mali homines cupiunt, pati quicquid mali homines metuunt. Factus est via, reuocauit ad cogitationem intimam, admonuit quid à Deo quærendum esset. Et vide de qua cogitatione reuerberata in se, & quodammodo reuocante fluctus impetus sui transitur ad vera eligenda. Ideo reuertetur populus meus huc, & dies pleni inuenientur in eis. Et dixerunt, Quomodo sciuit Deus, & si est scientia in altissimo?) Vide per quam cogitationem transeunt. Ecce iniqui felices sunt, non curat Deus res humanas. Verè scit quid agamus. Videte quæ dicuntur. Rogamus fratres, iam à Christianis non dicatur, quomodo sciuit Deus, & si est scientia in altissimo? Vnde enim tibi videtur non scire Deum, & non esse scientiam in altissimo? Respondet, Ecce ipsi peccatores, & abundantes in seculo obtinuerunt diuitias.) Et peccatores sunt, & abundantes diuitias in seculo obtinuerunt. Confessus est, quia ideo nolebat

A esse peccator, vt haberet diuitias. Carnalis anima visibilibus rebus & terrenis vendiderat iustitiã suam. Qualis iustitia, quæ propter aurum habetur, quasi pretiosius sit aurum quàm ipsa iustitia, aut cùm quisquã negat res alienas, maius damnum patiatur cui negat, quàm ille qui negat? Ille perdit vestem, iste fidem. Ecce ipsi peccatores, & abundantes in seculo obtinuerunt diuitias. Inde ergo nescit Deus, & inde non est sciẽtia in altissimo. Et dixi, ergo sine causa iustificaui cor meum.) Quando seruio Deo, & ista non habeo; non seruiunt illi, & his abundant. Ergo sine causa iustificaui cor meum: Et laui inter innocentes manus meas.) Hoc sine causa feci. Vbi est merces bonæ *Psal.15.* vitæ meæ? Vbi est præmium seruitutis meæ? Bene viuo & egeo, & inimicus abũdat. Et laui inter innocentes manus meas: Et fui flagellatus tota die.) A me non recedunt flagella Dei. Bene seruio & flagellor, nõ seruit & ornatur. Magnam quæstionem sibi fecit. A-

B gitatur anima, transit anima transitura ad contemnẽda terrena, & concupiscenda æterna. Transitus est ipsius animæ in hac cogitatione. Vbi fluctuat in quadã tempestate, peruentura est ad portum. Et quomodo solent ægri, qui lentius ægrotant, cùm sanitas longè est, vicina sanitate plus æstuant (Accessionem criticã medici vocãt, per quam transitur ad sanitatem.) Maior ibi æstus, sed ducens ad salutem: maior ibi ardor, sed vicina refectio. Sic ergo & hic æstuat. Nam periculosa verba sunt fratres, molesta, & penè blasphema, quomodo sciuit Deus, hoc est & penè. Non dixit, nesciuit Deus, non dixit, nõ est scientia in altissimo: sed quasi quærens, hæsitans & dubitans. Hoc est quod ait paulo antè, Penè effusi sunt gressus mei. Quomodo sciuit Deus, & si est scientia in altissimo? Non confirmat, sed ipsa dubitatio periculosa est. Per periculum transit ad sanitatem. Audi iam sanitatem. Ergo in vanum iustificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas. Et fui flagellatus tota die. Et argutio

C mea in matutinum.) Argutio, correptio est. Qui arguitur, corripitur. Quid est in matutinum? Non differtur. Differtur impiorum, mea non differtur. Illa sera vel nulla est, mea in matutinum. Et fui flagellatus tota die, & argutio mea in matutinum. Si dicebam, narrabo sic.) id est docebo sic. Quomodo docturus es, quia non est scientia in altissimo, quia nõ scit Deus? Hãc †scientiam vis proferre, quia sine causa iu- *al. sententiam.* stè viuunt, qui iustè viuunt; quia perdidit homo iustus seruitutem suam, quia magis Deus malis fauet, aut neminem curat? Hoc vis dicere, hoc vis narrare? Reprimit se authoritate compescente. Qua authoritate? Aliquando vult homo erumpere in istam sentẽtiam: sed reuocatur Scripturis dicẽtibus, vt semper bene viuatur, dicentibus, quia Deus curat res humanas, quia discernit inter pium & impiũ. Ergo & iste volens iam istã proferre sententiã, reuocat se. Et quid ait? Si dice-

D bam narrabo sic: Ecce generationẽ filiorum tuorũ reprobaui.) Reprobaui generationem filiorum tuorũ; si narrabo sic, generationẽ iustorum reprobabo. Sicut & quædã habent exemplaria, Ecce generationẽ filiorum tuorum cui concinui: id est, cui filiorum tuorũ concinui. Id est, cui cõgrui, cui accommodatus sum. Dissonui ab omnibus si sic doceo. Concinit enim qui consonat; qui autem non consonat, non concinit. Aliud dicturus sum quàm dixit Abraham, quàm dixit Isaac, quàm dixit Iacob, quàm dixerunt prophetæ? Illi enim omnes dixerũt, quia curat Deus res humanas, ego dicturus sum, quia non curat? Maior ne in me prudentia, quàm in illis: maior ne intellectus in me quàm in illis? Saluberrima authoritas reuocauit cogitationem ab impietate. Sed quid sequitur? Si dicebam, narrabo sic, ecce generationem filiorum tuorum reprobaui. Ergo ne reprobaret, quid fecit? Et suscepi cognoscere.)

ſcere.) Suſcepit cognoſcere, Deus illi aſſit vt cognoſcat. Interim fratres, à magno lapſu reuocatur, quādo non ſe iam ſcientem præſumit, ſed ſuſcepit cognoſcere quod neſciebat. Ia enim volebat quaſi ſciēs videri, & prędicare nullam Deo eſſe curam de rebus humanis. Facta eſt enim iſta iniquorū nequiſſima & impia doctrina. Sciatis fratres, multos diſputare & dicere: quia Deus res humanas non curat, quia caſibus regūtur omnia, vel quia ſtellis ſubiectæ ſunt volūtates noſtræ, quia vnuſquiſque non pro meritis agitur, ſed neceſſitate ſtellarum ſuarum. Doctrina mala, doctrina impia. In hæc iſte ibat, cuius penè commoti ſunt pedes, & cuius paulominus effuſi ſunt greſſus. In hunc ibat errorem. Sed quia nō concinebat generationi filiorū Dei, ſuſcepit cognoſcere: & damnauit ſcientiā, in qua iuſtis Dei non cōgruebat. Et quid dicat, audiamus, qa ſuſcepit cognoſcere, & adiutus eſt: & didicit aliquid, & indicauit nobis. Et ſuſcepit, inquit, cognoſcere. Hoc labor eſt ante me.) Vere magnus labor cognoſcere, quomodo & Deᵘ curet res humanas, & bene ſit malis, & laborent boni. Magna vis quæſtionis: Ideo hoc labor eſt ante me. Quaſi ſtat mihi in facie murus quidam: ſed habes vocem Pſalmi: In Deo meo tranſgrediar murum. Hoc labor eſt ante me. Verum dicis, Labor eſt ante me, ſed ante Deum non eſt labor. Fac te ante Deum, vbi non eſt labor, & nec tibi erit labor. Et fecit hoc: Nam dicit, quamdiu labor ante ſe. Donec introeam in ſanctuariū Dei, & intelligā in nouiſſima.) Magna res, fratres. Tamdiu laboro, inquit, & ante faciem meam laborem quendam quaſi inextricabilem video: vt cognoſcam quomodo & iuſtus ſit Deus, & res humanas curet, & non ſit iniquus, quòd †peccatores & ſcelera facientes felicitatem habent in hac terra. Pij verò & Deo ſeruientes in tentationibus plerunque, & in laboribus fatigantur. Magna difficultas eſt, hoc ſcire, ſed donec introeā in ſanctuariū Dei. In ſanctuario enim Dei quid tibi præſtatur, vt hanc ſoluas quæſtionē? Et intelligam, inquit, in nouiſſima, non in præſentia. Ego, inquit, de ſanctuario Dei intendo oculum in finem, præſentia tranſgredior. Totum hoc quod vocatur humanum genus, omnis iſta maſſa mortalitatis ventura eſt ad examen, ventura eſt ad libram, appendentur ibi opera hominum cuncta. Modò nubes inuoluit, ſed Deo cognita ſunt merita ſingulorum. Et intelligam, inquit, in nouiſſima, ſed non à me: nam ante me labor eſt. Vnde intelligam in nouiſſima? Intrem in ſanctuarium Dei. Ibi ergo intellexit, & vnde modò iſti felices. Veruntamen propter doloſitatem poſuiſti eis.) Quia doloſi ſunt, id eſt, fraudulenti: quia doloſi ſunt, dolos patiūtur. Quid eſt hoc, quia fraudulenti ſunt, fraudem patiuntur? Fraudem volunt facere generi humano in omnibus nequitiis ſuis, fraudem & ipſi patiūtur, vt terrena bona eligant, & relinquāt æterna. Ergo fratres in eo quòd fraudem faciunt, fraudem patiūtur. Quod iamdudum dixi, fratres, quale cor habet quis vt lucretur veſtem, & perdat fidem? Ille cui tulit veſtem paſſus eſt fraudem, an iſte qui tanto damno percutitur? Si pretioſior eſt veſtis quàm fides, maiore damno ille afficitur. Si autem incomparabiliter fides excedit totum mundum, ille videbitur damnū veſtis perpeti. Huic autem dicitur: Quid prodeſt homini, ſi totum mundum lucretur, animæ autem ſuæ damnum patiatur? Ergo quid illis contigit? Propter doloſitatem poſuiſti eis: Deieciſti eos dum extollerentur.) Non dixit, deieciſti eos, quia elati ſunt: non quaſi poſtea quàm elati ſunt deieciſti eos, ſed in eo ipſo quòd elati ſunt, deiecti ſunt. Sic enim efferri, iam cadere eſt. Deieciſti eos dum extollerētur. Quomodo facti ſunt in deſolationem ſubitò?) Admiratur ſuper eos, intelligens in nouiſſima.

Pſal. 17.

al. peccantes.

Matth. 16. d.

Defecerunt.) Verè quomodo fumus, qui dum ex- A tollitur, deficit. Defecerunt. Quomodo dicit, defecerunt? Quomodo qui intelligit in nouiſſima. Defecerunt: Perierunt propter iniquitatem ſuam: Velut ſomnium exurgentis.) Quomodo defecerunt? Quomodo deficit ſomnium exurgentis. Fac hominem in ſomnis videre ſe inueniſſe theſauros: diues eſt, ſed donec euigilet. Veluti ſomnium exurgētis, ſic defecerūt quomodo ſomnium euigilantis. Quęritur igitur, & nō eſt: nihil in manibus, nihil in lecto. Pauper dormierat; diues in ſomnis factus fuerat. Si non euigilaſſet, diues eſſet. Euigilauit; inuenit ærumnam quam dimiſerat dormiens. Et iſti non inuenient miſeriam quam ſibi comparauerant? Cùm euigilauerint de hac vita, trāſit illud quod quaſi ſomno tenebatur veluti ſomnium exurgentis. Et ne diceretur, Quid ergo? Parua tibi videtur claritas eorum, parua tibi videtur pompa eorū; parui tibi videntur tituli, imagines, ſtatuæ, laudes, cunci clientū? Dñe, ait, in ciuitate tua imaginē illorū B ad nihilum rediges.) Itaque fratres mei, liberè loquēs de hoc loco, veluti vnde libet; quia quando vobis miſcemur, magis vos ferimus, quàm docemᵘ: in nomine Chriſti & in timore eius exhortor vos, vt quicūq; iſta non habetis, non cupiatis: quicunq; habetis, non in eis præſumatis. Ecce dixi vobis, nō dico damnamini quia habetis, ſed damnamini, ſi de talibus præſumatis. Si de talibus præſumatis, ſi de talibus inflemini, ſi propter talia magni vobis videamini, ſi propter talia pauperes nō agnoſcatis, ſi generis humani conditionem cōmunem propter excellentē vanitatē obliuiſcamini. Tunc enim Deus neceſſe eſt retribuat in nouiſſima, & in ciuitate ſua imaginem talium ad nihilum redigat. Qui autē diues eſt, hoc modo ſit quo præcepit Apoſtolus: Pręcipe, inquit, diuitibus huius mundi nō ſuperbè ſapere, neque ſperare in incerto diuitiarum ſuarum, ſed in Deo viuo, qui præſtat omnia nobis abundanter ad fruendum. Abſtulit ſuperbiam diuitum, dat conſiliū. Quaſi dicerent, diuites ſumus, ſuperbire nos prohibes; C iactare pompas diuitiarum noſtrarum vetas. Quid ergo facturi ſumus de iſtis diuitiis? Vſqueadeò non eſt quod inde fiat? Diuites, inquit, ſint in operibus bonis, facilè tribuant, cōmunicēt. Et quid prodeſt hoc? Theſaurizent ſibi fundamentum bonū in futurum, vt apprehendant veram vitam. Vbi debent ſibi theſaurizare? Quò miſit iſte oculum, intrans in ſanctuariū Dei. Exhorreſcant omnes fratres noſtri diuites, abundātes pecunia, auro, argēto, familia, honoribus, exhorreſcāt quod modò dictum eſt, Domine in ciuitate tua imaginem illorum ad nihilum rediges. Nonne digni ſunt hæc pati, vt Deus in ciuitate ſua imaginem illorum ad nihilū redigat, quia & ipſi in ciuitate ſua terrena imaginem Dei ad nihilum redegerūt? In ciuitate tua imaginē eorū ad nihilū rediges. Quia delectatū eſt cor meum.) Dicit quibus rebus tentatur, quia delectatū eſt, inquit, cor meum: Et renes mei mutati ſunt.) D Quando me delectauerunt temporalia iſta, mutati ſunt renes mei. Poteſt & ſic intelligi, quia delectatum eſt cor meū in Deum: & renes mei mutati ſunt, id eſt, libidines meæ mutatę ſunt, & caſtus totus factus ſum. Renes mei mutati ſunt. Et audi quomodo. Et ego ad nihilum redactus ſum, & non cognoui.) Ego ille qui modò iſta dico de diuitibus, aliquādo talia deſideraui: ideo & ego ad nihilum redactus ſum, quando penè effuſi ſunt greſſus mei. Et ego ad nihilum redactus ſum, & non cognoui. Non eſt ergo deſperādum & de illis, in quos talia dicebam. Quid eſt, non cognoui?

1 Tim. 6. d.

Ibidem.

Quaſi pecus factus ſum ad te, & ego ſemper tecū.) Multum intereſt inter iſtum & alios. Iſte quaſi pecus factus eſt deſiderando terrena, quando redactus ad nihilum non cognouit æterna: ſed non receſſit à Deo ſuo, quia non illa deſiderauit à dæmonibus, à diabolo. Hoc enim iam vobis commēdaui. Vox eſt ſynagogæ,

id est, illius populi qui non seruit idolis. Pecus quidem factus sum, à Deo meo terrena desiderans: sed nunquam recessi ab ipso Deo meo. Quia ergo quamuis factus pecus, non recessi à Deo meo: sequitur,

Tenuisti manum dexteræ meæ.) Nō dixit manum dexteram meam, sed manum dexteræ meæ. Si dexteræ manus est, manus habet manum. Manum tenuisti dexteræ meæ, vt deduceres me. Quid posuit manum? Potestatem. Hoc enim dicimus quemquam habere in manu, quod habet in potestate: quomodo dixit diabolus Deo de Iob, Mitte manum tuam, & tolle quæ habet. (Iob 1.b.) Quid est, mitte manum tuam? Da potestatem. Manum Dei, potestatem Dei dixit; sicut scriptum est alio loco: (Prouer. 18.d.) Mors & vita in manibus linguæ. Nunquid lingua manus habet? Quid est, in manibus linguæ? In potestate linguæ. Quid est, in potestate linguæ? (Matt. 12.c.) Ex ore tuo iustificaberis, & ex ore tuo condemnaberis. Tenuisti ergo manum dexteræ meæ, potestatem dexteræ meæ. Quæ †est dextera mea? (al. erat.) Quia ego semper tecum. In sinistra habebam, quia pecus factus sum: id est, quia terrena in me fuit concupiscentia. Sed dextera mea erat, quia semper tecum eram. Huius dexteræ meæ manum tenuisti, id est, potestatem rexisti. Quam potestatem? †Dedisti eis potestatem filios Dei fieri. (al. Dedit. Ioan. 1.A.) Cœpit esse iam inter filios Dei ad Nouum testamentum pertinens. Vide quomodo retenta est manus dexteræ eius. In volūtate tua deduxisti me.) Quid est, in voluntate tua? Non meis meritis. Quid est, in voluntate tua? Audi Apostolum, qui fuit pecus primò terrena desiderans, & secundum Vetus testamentum viuens. Quid ait? (1 Tim. 1.c.) Qui primò fui blasphemus, & persecutor, & iniuriosus: sed misericordiam consecutus sum. Quid est, in voluntate tua? Gratia Dei sum id quod sum. Et cum gloria assumpsisti me.) Iam quo assumptus est, & in qua gloria eius quis explicat? Quis dicit? Expectemus hoc, quia in resurrectione erit, in nouissimis erit. Cum gloria assumpsisti me. Et cœpit cogitare felicitatem ipsam cælestem, & arguere se, quia pecus fuit, & terrena desiderauit. Quid enim mihi est in cælo, & à te quid volui super terram?) Ex voce vestra intellexisse vos video. Comparauit voluntati suæ terrenæ præmium cęleste quod accepturus est, vidit quid ibi sibi seruaretur: & cogitans & æstuans in cogitatione cuiusdam rei ineffabilis, (1 Cor. 2.b.) quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, non dixit illud, aut illud mihi est in cælo: sed, quid mihi est in cælo? Quid est illud quod habeo in cælo? Quantum est? quale est? quid est? Et cùm non transit quod habeo in cælo, à te quid volui super terram? Seruas mihi tu, dicam vt possum, sed date veniam. Accipite conatum meum, deuotionem nitendi: nam explicandi nulla facultas est. Seruas, inquit, mihi tu in cęlo diuitias immortales teipsum: & ego volui à te in terra quod habēt & impij, quod habent & mali, quod habent & facinorosi, pecuniam, aurum & argentum, gemmas, familias, quod habent & scelerati multi, quod habent multæ feminę turpes, multi viri turpes. Hæc pro magno desideraui à Deo meo super terrā, cùm seruet se mihi in cęlo Deus meus. Quid enim mihi est in cælo? Ostendere habet ipsum quid. Et à te quid volui super terram? Defecit cor meū & caro mea, Deus cordis mei.) Hoc ergo mihi est in cælo seruatum, Deus cordis mei. Et pars mea Deus meus.) Quid est, fratres? †Inuenimus diuitias nostras, (al. Inueniamus.) eligat sibi partes genus humanum. Videamus homines cupiditatū diuersitate dilaniari. Eligant alij militiam, alij aduocationem, alij diuersas variasq; doctrinas, alij negotiationem, alij agriculturam. Istas partes sibi faciant de rebus humanis, clamet populus Dei, Pars mea Deus meus. Non ad tempus pars mea: sed pars mea Deus, In secula.) Aurum & si semper habeo, quid habeo? Deum si semper haberem, quàm magnum bonum haberem? Huc accedit quia Deus seipsum mihi promittit, & id me in æternum habiturum promittit. Tantum habeo, & nunquam non habeo. Magna felicitas pars meā Deus. Quamdiu? In secula. †Quomodo? (al. Quoniam ecce) Ecce vide quomodo illum amauit. Fecit cor castum, Deus cordis mei, & pars mea Deus in secula. Factum est cor castum, gratis iam amatur Deus. Non ab illo petitur aliud præmium. Qui aliud præmium petit à Deo, & propterea seruire vult Deo, carius facit quod vult accipere, quàm ipsum à quo vult accipere. Quid ergo? Nullum præmium Dei? Nullum, præter ipsum. Præmium Dei, ipse Deus est. Hoc amat, hoc diligit; si aliud dilexerit, non erit castus amor. Recedis ab igne immortali, frigesces, corrumperis. Noli recedere, corruptio tua erit, fornicatio tua erit. Iam iste redit, iam istum pœnitet, iam pœnitentiam iste elegit: iam dicit, pars mea Deus. Et quomodo delectatur in ipso quem partem sibi elegit? Ecce qui longè se faciunt à te, peribunt.) Iste ergo recessit à Deo, sed non longè: quia quasi pecus factus sum, inquit, & ego semper tecum. Illi verò longè recesserunt: quia non solùm terrena desiderauerunt, sed ea à dæmonibus & à diabolo petierunt. Qui longè se faciunt à te, peribunt. Et quid est, longè à Deo fieri?

Perdidisti omnem qui fornicatur abs te.) Huic fornicationi contrarius est amor castus. Quis est amor castus? Amat iam anima sponsum suum. Quid ab illo quærit, ab sponso suo quem diligit? Fortè quomodo sibi eligunt homines aut generos, aut sponsos feminæ eligunt. Fortè diuitias & aurum eius amat, & fundos, & argentum, & pecuniam, & equos, & familiam, & cætera? Absit. Iste ipsum solum amat, gratis amat, quia in ipso habet omnia, quia per ipsum facta sunt omnia. (Ioan. 1.A.) Perdidisti, inquit, omnem qui fornicatur abs te. Tu autem quid facis? Mihi autem adhærere Deo bonum est.) Hoc est totum bonū. Vultis amplius? Doleo volentes. Fratres, quid vultis amplius? Deo adhærere nihil est melius, quando eum videbimus facie ad faciem. (1 Cor. 13.d.) Modò ergo quid? Quia adhuc peregrinus loquor, Adhærere Deo, inquit, bonum est: sed modò in peregrinatione, quia nondum venit res,

Ponere in Deo spem meā.) Quandiu ergo nondum adhæsisti, ibi pone spem. Fluctuas, præmitte ad terram hanc ancoram. Nondum hæres per præsentiam, inhære per spem. Ponere in Deum spem meā. Et quid hic ages ponens in Deo spem tuam? Quod erit negotium tuum, nisi vt laudes quem diligis, & † facies te cū coamatoribus eius? (al. facias tecū coamatores.) Ecce si amares aurigam, non raperes cæteros vt tecum amarent? Amator aurigæ quacunq; transit loquitur de illo, vt cum illo eum ament & cæteri. Gratis amantur flagitiosi homines, & à Deo præmium quæritur vt ametur? Ama Deum gratis, nulli inuideas Deum. Rapite eum quotquot potestis; quotquot possessuri estis: non fit angustus. Nullos in illo limites facietis: totum singuli possidebitis, & totū omnes habebitis. Ergo hoc fac dū hic es: id est, cùm ponis in Deo spem tuam. Quid enim hic sequitur? Vt annunciem omnes laudes tuas in atriis filiæ Sion.) Vt annunciem omnes laudes tuas. Sed vbi? In atriis filiæ Sion, quia prædicatio Dei præter ecclesiam inanis est. Parum est laudare Deum, & annunciare omnes laudes eius: In atriis filiæ Sion annuncia. Ad vnitatem attende, noli diuidere populum, sed rape ad vnum, & fac vnum. Oblitus sum quandiu dixi. Iam finito Psalmo, ex isto odore coniicio me diuturnum habuisse sermonem: sed studiis vestris non sufficio. Violenti estis nimis: vtinam ista violētia rapiatis regna cælorū.

IN PSALMVM LXXIII. ENARRATIO.

PSALMI huius titulus est, Intellectus Asaph.) Asaph Latinè congregatio, Græcè synagoga dicitur. Videamus quid intellexerit ista synagoga. Nos autem intelligamus primitùs synagogam, exinde intelligemus quid intellexerit synagoga. Omnis congregatio generali nomine synagoga appellatur, & pecorum & hominum potest dici congregatio. Non autem hic pecorum congregatio est, quando audiuimus intellectum. Nam homo si neglexerit intellectum in honore positus, quid de illo dictum est, audi: Homo in honore positus non intellexit, comparatus est iumentis insensatis, & similis factus est illis. Quia ergo non est pecorum congregatio, nec diu differendum est, nec diligentiùs commendandum est, sed quia hominum est, quorum hominum sit hoc debemus intelligere. Non vtique eorum hominum est, qui in honore positi non intelligentes comparati sunt iumētis insensatis, & similes facti sunt eis: sed eorum qui intelligunt. Præscribit enim hoc titulus Psalmi, dicens, Intellectus Asaph. Intellectus quædam congregatio est, cuius vocem audituri sumus. Sed quoniam propriè synagoga dicta est congregatio populi Israël, ita vt vbicunque audierimus synagogam, non iam soleamus intelligere nisi populum Iudæorum: videamus ne forte ipsius vox sit in isto Psalmo. Sed qualium Iudæorum, & qualis populi Israël? Non enim paleæ, sed fortè frumenti: non ramorum fractorum, sed fortè confirmatorum. Non enim omnes, qui sunt ex Israël, hi sunt Israëlitæ: sed in Isaac, inquit, vocabitur tibi semen: hoc est, non hi qui filij carnis, hi filij Dei, sed filij promissionis deputantur in semine. Sunt ergo quidam Israëlitæ, ex quibus erat ille de quo dictum est, Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. Non secundum hoc dico, quòd & nos Israëlitæ sumus, quia & nos semen Abrahæ sumus. Gentibus quippe loquebatur Apostolus, cùm diceret, Ergo Abrahæ semen estis secundum promissionem hæredes. Secundum hoc ergo omnes Israëlitæ, qui sequimur vestigia fidei patris nostri Abrahæ. Sed illo modo hic intelligamus Israëlitarum vocem, quomodo dixit Apostolus, Nam & ego Israëlita sum ex semine Abrahæ de tribu Beniamin. Hic ergo intelligamus, quod prophetæ dixerunt, Reliquiæ saluæ fient. Reliquiarum itaque saluatarum audiamus hic vocem: & loquatur synagoga quæ acceperat vetus Testamētum, & intenta erat in promissa carnalia, & ex hoc factum est, vt nutarent ei pedes. Nam & in alio quodam Psalmo, vbi titulus etiam habet Asaph, quid dicitur? Quàm bonus Deus Israël rectis corde! Mei autem penè commoti sunt pedes. Et quasi diceremus, Vnde tibi commoti sunt pedes? Paulominus, inquit, effusi sunt gressus mei, quia zelaui in peccatoribus, pacem peccatorum intuens. Cùm enim secundum promissa Dei ad vetus Testamentum pertinentia expectaret felicitatē terrenam, animaduertit eam abundare apud impios, in his rebus quas expectauerat à Deo, pollere illos, qui non colerent Deum: & tanquam sine causa Deo seruisset, nutauerunt pedes eius. Ibi enim dicit: Ecce ipsi peccatores, & abundantes in seculo obtinuerunt diuitias. Nunquid in vano iustificaui cor meum? Videte quemadmodum paulominus effusi sunt gressus eius, vt iàm sibi dicat anima; Quæ vtilitas, quia seruio Deo? Ecce ille non seruit & felix est, ego seruio & laboro. Postremò puta quia & ego felix sum, quando & ille felix est, qui non seruit: quare me putem ideo felicem esse quia seruiò? Ille autem Psalmus cuius testimonium produxi, præcedit istum quem nunc in manibus habemus. Opportunè autem non ex nostra, sed ex Dei dispensatione factum est, vt modò audiremus ex Euangelio; Quia lex per

Psal.48. *Matth.3.c.* *Rom.9.b.* *Ioan.1.g.* *Gal.3.d.* *Rom.11.a.* *Rom.9.f.* *Psal.72.* *Ibidem.* *Ioan.1.b.*

A Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Si enim discernimus duo testamenta, Vetus & Nouum, non sunt eadem sacramenta, nec eadem promissa; eadem tamen pleraque præcepta. Nam non occides, non mœchaberis, non furaberis, honora patrem & matrem, non falsum testimonium dixeris, non concupisces res proximi tui, & non concupisces vxorem proximi tui, & nobis præceptum est: & quisquis ea nō obseruauerit deuiat, nec omnino dignus est, qui accipere mereatur montem sanctū Dei, de quo dictum est, Quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Innocēs manibus, & mundo corde. Hæc dicimus, fratres charissimi, vt omnes de nouo Testamento discatis, non inhærere terrenis rebus, sed cælestia adipisci. Discussa ergo præcepta, aut omnia eadem inueniuntur, aut vix aliqua in Euangelio, quæ non dicta sint a prophetis. Præcepta eadem, sacramenta non eadem, promissa B non eadem. Videamus quare præcepta eadem, quia secundum hæc Deo seruire debemus. Sacramēta non eadem; quia alia sunt sacramenta dantia salutem, alia promittentia Saluatorem. Sacramēta noui Testamēti dant salutem, sacramenta veteris Testamenti promiserūt Saluatorem. Cùm ergo iam teneas promissa, quid quæris promittentia? Saluatorem habens iam in hoc teneas promissa, non quòd iam acceperimus vitam æternam, sed quia iam venerit Christus, qui per prophetas prænunciabatur. Mutata sunt sacramēta, facta sunt faciliora, pauciora, salubriora, feliciora. Promissa quare non eadem? Quia promissa est terra Chanaan, terra copiosa, fructuosa; affluens lacte & melle, promissum regnum temporale, promissa felicitas seculi, promissa fœcunditas filiorum, promissa subiectio inimicorum. Hæc omnia ad terrenam felicitatem pertinent. Sed quare ipsa primò promitti oportebat? Quia nō primò quod spiritale est, sed quod animale; postea, inquit, spiritale. Primus homo de terra C terrenus, secundus homo de cælo cælestis: qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cælestis, tales & cælestes. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem eius qui de cælo est. Ad imaginem terreni pertinet vetus Testamentum, ad imaginem cælestis nouum Testamentum. Sed ne quisquam putaret ab alio factum esse hominem terrenū, ab alio cælestem, ideo Deus ostendens se esse vtriusque creatorē, etiam vtriusque Testamenti se esse voluit authorem: vt & terrena promitteret in veteri Testamēto, & cælestia in nouo Testamento. Sed tamdiu primus homo terrenus es, quādiu terrena sapis. Nūquid quoniam puero dantur quædam puerilia ludicra, quibus puerilis animus auocetur, propterea grandescenti non excutiuntur è manibus, vt aliquid iam vtilius tractet, quod grādem decet? Veruntamen tu ipse dedisti filio tuo, & nuces paruulo, & codicem grandi. Non ergo, quia illa D quasi ludicra puerorum, Deus per nouum Testamētum excussit de manibus filiorum, vt aliquid vtilius daret grandescentibus: propterea priora illa non ipse dedisse putandus est. Ipse vtrunque dedit. Sed lex ipsa per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christū facta est. Gratia, quia impletur per charitatē, quod per literam iubebatur: veritas, quia redditur quod promittebatur. Hoc ergo intellexit Asaph iste. Denique omnia quæ Iudæis promissa fuerant, ablata sunt. Vbi est regnum eorū? vbi templum? vbi vnctio? vbi sacerdos? vbi iam apud illos prophetæ? Ex quo venit, qui per prophetas prędicabatur in illa gente, iam nihil horum est. iam perdidit terrena, & nondum quærit cælestia. Inhęrere ergo terrenis, quamuis ea Deus donet, non debes. Veruntamen non quia eis inhærere non debemus, alium ea dare, nisi Deum, credere debemus: ipse ea dat, sed noli pro magno expectate ab eo bonū,

Exod.20.c. *Psal.14.* *Exod.3.c.* *1 Cor.15.f.* *Ioan.1.b.* *Dan.9.e.*

quod dat & non bono. Nam si pro magno ea daret, malis ea non daret. Ideo autem ea voluit dare & malis, vt discant boni aliud ab eo quærere, quod non dat & malis. Illi autem inhærentes terrenis miseri, & non de illo præsumentes qui fecit cælum & terram, qui eis dedit & ipsa terrena, qui eos etiam tem-
Exod.14.d. poraliter de Ægypti captiuitate liberauit, qui eos per diuisum mare duxit, qui eorum inimicos persequentes fluctibus obruit, non in illo præsumentes qui daret vtique cælestia grandibus, sicut terrena paruulis dedit, timentes perdere quod acceperant, occiderunt qui dederat. Hæc dicimus fratres, vt omnes de nouo Testaméto discatis non inhærere terrenis. Si enim illi inexcusabiliter terrenis inhæserunt, quibus ipsum nouum Testamétum nondum fuerat reuelatum; quanto inexcusabilius terrena sectantur, quibus iam promissa cælestia in nouo Testamento reuelata sunt? Nã recolite fratres mei, quid dictum sit à persequentibus
Ioan.11.f. Christum. Si dimiserimus eum sic, venient Romani, & tollent nobis & locum & gentem. Videte quia timendo terrena perdere, regem cæli occiderunt. Et quid eis factum est? Perdiderunt etiam ipsa terrena. Et vbi occiderunt Christum, ibi occisi sunt. Et cùm terram nolentes perdere, datorem vitæ occiderunt, eandem terram occisi perdiderunt. Et eo tempore quo illum occiderunt, eo ipso tempore admonentur, quare ista perpessi sunt. Quando enim euersa est ciuitas Iudæorum, pascha celebrabant, & in multis milibus hominum tota ipsa gens conuenerat ad illius festiuitatis celebrationem. Ibi Deus per malos quidem, sed tamen ille bonus, per iniustos, sed iustus & iustè ita in eos vindicauit: vt perimerentur multa milia hominum, & ipsa ciuitas euerteretur. Hoc in isto Psalmo plangit intellectus Asaph, & in ipso planctu tanquam intellectus discernit terrena à cælestibus, discernit vetus Testamétum à nouo Testamento: vt videas per quæ transeas, quid expectes, quid relinquas, quibus hæreas. Sic ergo cœpit: Vt quid repulisti nos Deus in finem?) Repulisti in finem, ex persona populi Iudæorum, & ex persona congregationis, quæ propriè synagoga appellatur. Vt quid repulisti nos Deus in finem? Non reprehendit, sed quærit vt quid, quamobrem, propter quid hoc fecisti? Quid fecisti? Repulisti nos in finem. Quid est, in finem? Fortè vsq; in finem seculi.
Rom.10.a. An repulisti nos in Christo, qui finis est omni credenti? Vt quid enim repulisti nos Deus in finem? Iratus est animus tuus super oues gregis tui?) Quare iratus es super oues gregis tui, nisi quia terrenis inhærebamus, & pastorem non agnoscebamus? Memento congregationis tuæ, quam possedisti ab initio. Nunquid ista potest esse vox gentium? Nunquid gentes possedit ab initio? Sed possedit semen Abrahæ populum Israël etiam secundum carnem natum de patriarchis patribus nostris: quorum nos filij facti sumus, non veniendo de carne, sed imitando fidem. Illi autem à Deo possessi ab initio, quid eis contigit? Memento congregationis tuæ, quam possedisti ab initio. Redemisti virgam hæreditatis tuæ.) Ipsam congregationem tuam, virgam hæreditatis tuæ redemisti. Hanc ipsam congregationem dixit virgam hæreditatis. Respiciamus ad factum primum, quádo voluit possidere ipsam congregationé liberans illam de Ægypto, quod signũ dederit Moysi cùm diceret Moyses ei, Quod si-
Exod.4.a. gnũ dabo vt credant mihi, quia tu me misisti? Et Deus ait ad illũ, Quid in manu tua portas? Virgam. Proiice illã in terram. Et dimisit virgam in terram: & facta est serpés, & expauit Moyses, & fugit ab eo. Et ait illi Dominus, Apprehende caudam eius. Et apprehendit, & reuersa est in statum suum virga facta, sicut antea vir-
Genes.3.a. ga erat. Quid significat? Non enim frustra factum est. Interrogemus literas Dei. Quid serpens persuasit ho-

A mini? Mortem. Ergo mors à serpente. Si mors à serpente, virga in serpente, Christus in morte. Ideo etiam cùm à serpentibus in deserto morderentur & necarentur, præcepit Dominus Moysi, vt serpentem Num.21.a. æneum exaltaret in eremo; & admoneret populum, Ioan.3.b. vt quisquis à serpente morsus esset, illum intueretur, & sanaretur. Sic & fiebat: sic & homines à venenis, morsi à serpentibus sanabantur intuendo serpentem. Sanari à serpente, magnum sacramentum. Quid est, intuendo serpentem sanari à serpente? Credendo in mortuum, sanari à morte. Et tamen expauit & fugit Moyses. Quid est, ab illo serpente fugisse Moysen? Exod.4.a. Quid fratres, nisi quod scimus in Euangelio factum? Mortuus est Christus, & expauerunt discipuli, & ab Luc.24.d. illa spe in qua fuerant recesserunt. Sed quid dictum est? Apprehende caudam eius. Quid est, caudam? Po- Exod.4.a. steriora cõprehende. Hoc significauit & illud, Poste- Exod.33.d.
B riora mea videbis. Primò factus est serpens, sed cauda reteta facta virga. Primò occisus, postea resurrexit. Est etiã in cauda serpẽtis finis seculi; quia sic modò mortalitas ecclesiæ ambulat. Alij eunt, alij veniunt per morté tanquam per serpentem, quia à serpente mors seminata est: sed in fine seculi, tanquã cauda redimus ad manũ Dei, & efficimur stabilitum regnum Dei, vt impleatur in nobis, Redemisti virgam hęreditatis tuę. Sed quia synagogæ vox est, redemisti autem virgam hæreditatis tuæ, magis apparet in gẽtibus: occulta autem spes Iudæorum, vel eorum qui futuri sunt vt credant, vel eorum qui eo tempore crediderunt, quando misso spiritu sancto, discipuli omnium gẽtium lin- Act.2.a. guis locuti sunt. Tunc enim aliquot milia de Iudæis Ibidem. ipsis Christi crucifixoribus crediderunt: & quia propè & 4.a. inuenti erant, ita crediderunt, vt omnia quę habebant venderent, & pretia rerum suarum ante pedes Apostolorum ponerent. Quia ergo occultum erat hoc, magisque redemptio virgæ Dei clara futura erat in gentibus: exprimit vnde dicat quod dixit, Redemisti
C virgam hæreditatis tuæ. Hoc dixit non de gentibus, in quibus manifestum est. Sed vnde? Montem Sion.) Ad hæc & mons Sion potest aliter intelligi. Istum,

In qué habitasti in ipso.) Vbi erat populus anté, vbi institutũ templum, vbi celebrata sacrificia, vbi omnia illo tempore necessaria, Christum promittentia. Promissio cùm redditur res, iam fit superflua. Nam antequam reddatur quod promittitur, necessaria est ipsa promissio: ne promissum sibi obliuiscatur cui promittitur, & non expectãdo moriatur. Oportet ergo vt expectet, vt cùm venerit accipiat: ideo non debet deserere promissionem. Propter hoc non deserebantur figuræ; vt veniente die, vmbræ tollerentur. Montem Sion istum quem inhabitasti in ipso. Eleua manum tuam in superbiam eorum in finem.) Quomodo nos repellebas in finem, sic eleua manum tuam in superbiam eorum in finem. Quorum superbiam? A quibus
D euersa est Hierusalem. A quibus autem, nisi à regibus gentium? Bene eleuata est manus eius in superbiam eorum in finem; nam & ipsi iam Christum cognouerunt. Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti. Quàm bene illis optat. Quasi iratus loquitur, & Rom.10.a. maledicere videtur, & vtinam eueniat quod maledicit, immo iam in nomine Christi euenire gaudeamus. Iam tenentes sceptrum, subdũtur ligno crucis: iam fit quod prædictum est, Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient illi. Iam in frontibus re- Psal.71. gum pretiosius est signum crucis, quàm gemma diadematis. Eleua manum tuam in superbiam eorum in finem. Quanta malignè operatus est inimicus in sanctis tuis?) In his quæ sancta tua erant, id est, in templo, in sacerdotio: in illis omnibus sacramentis quæ illo tempore fuerunt, quanta malignè operatus est inimicus?

A micus? Reuera inimicus tunc operatus est. Gẽtes enim tunc quæ hoc fecerũt, deos falsos colebãt, simulachra adorabant, dæmonibus seruiebant: operati sunt tamen multa mala in sanctis Dei. Quando possent nisi permitterentur? Quando autem permitterentur, nisi iam sancta illa prima promissiua nõ essent, cũ ipse qui promiserat teneretur? Ergo quanta malignatus est inimicus in sanctis tuis: Et gloriati sunt omnes qui oderũt te.) Seruos attende dæmonum, seruos simulachrorũ: quales tunc gentes erant, quando euerterunt templũ & ciuitatẽ Dei. Et gloriati sunt, In medio solennitatis tuæ.) Mementote quòd dixi, tũc euersam esse Hierusalem, cùm ipsa solennitas ageretur: in qua solennitate Dominum crucifixerunt. Congregati sæuierunt, congregati perierunt. Posuerũt signa sua signa, & non cognouerunt.) Habebant signa sua quæ ibi ponerent, vexilla sua, aquilas suas, dracones suos, signa Romana, aut etiam statuas suas, quas primò in templo posuerunt: aut fortè signa sua quæ audierant à vatibus dæmonum suorũ. Et non cognouerunt. Quid non cognouerunt? Quia non haberes in me potestatem, nisi
Ioan.19.b. tibi data esset desuper. Non cognouerunt, quia nõ ipsis honor delatus est, vt affligerẽt, vt caperẽt, vel euerterent ciuitatem: sed impietas eorũ tanquam securis Dei facta est. Facti sunt instrumentum irati, non regnum placati. Facit hoc enim Deus, quod plerunque facit & homo. Aliquando iratus homo apprehendit virgam iacentẽ in medio, fortasse qualecunq; sarmentum, cædit inde filiũ suum: ac deinde proijcit sarmentum in ignem, & filio seruat hæreditatẽ. Sic aliquando Deus per malos erudit bonos, & per temporalẽ potẽtiam damnandorũ, exercet disciplinam liberandorũ. Quid enim? Putatis fratres, quia verè sic data est disciplina illi genti, vt omnino periret? Quanti inde postea crediderunt, quanti adhuc credituri sunt? Alia est palea, aliud frumentũ, super vtrunq; tamẽ intrat tribula: sed sub vna tribula aliud cõminuitur, aliud purgatur. Quantum bonum præstitit nobis Deus de malo Iudæ traditoris? De ipsa sæuitia Iudæorum quantum bonũ præstitum est fidelibus Gentibus. Occisus est Chri-
Num.21.c. stus, vt esset in cruce, quem attenderet qui esset à serpente percussus. sic ergo & isti fortè à diuinis suis audierant, quia debuerunt ire ad Hierusalem, & capere eam: & cùm cepissent atq; euertissent eam, dixerunt sibi quòd à dæmonibus suis factum sit: posuerunt signa sua signa, & non cognouerunt. Quid non cognouerunt? Sicut in egressu desuper.) Quia nisi desuper egrederetur iussio, nunquam sæuientibus gentibus in Iudæorum populum talia licerent. Sed egres-
Daniel.9.f. sum est desuper: quomodo dicit Daniel à principio orationis suæ, Egressus est sermo. Hoc & Dominus ipsi Pilato inflanti se, & ponenti signa sua signa, & non cognoscenti & dicenti ad Christum, Mihi non respondes? nescis quia potestatem habeo occidendi te, & potestatem habeo dimittendi te? Et Dominus ad inflatum tanquam vesicam inflatam pungens, Nõ ha-
Ioan.19.b. beres, inquit, in me potestatem, nisi datum esset tibi desuper. Sic & hic posuerunt signa sua signa, & non cognouerunt. Quomodo non cognouerunt? Sicut in egressu desuper. Quomodo egressus factus fuerat desuper, vt hoc impleretur? Nunquid sic illi cognoscere potuerunt? Iam percurramus versus istos euersa Hierusalem, propterea quia & manifesti sunt, & non libet immorari nec in pœna inimicorum. Quasi in sylua lignorum securibus conciderunt ianuas eius in idipsum, in dolabro & fractorio deiecerunt eam.) Id est, conspiranter, constanter, in dolabro & fractorio
4 Re.25.a.d. deiecerunt eam. Incenderũt igni sanctuariũ tuum, polluerunt in terra tabernaculum nominis tui. Dixerunt in corde suo, cognatio eorũ in vnum.) Quid dixerunt? Venite comprimamus omnes solennitates Domini de terra.) Domini ex persona huius interpositum est, id est, ex persona Asaph. Non enim illi sæuientes Dominum appellarent, cuius templum euertebant. Venite cõprimamus omnes solennitates Domini de terra. Quid Asaph? Quid intellectus Asaph in his? Quid? Non proficit vel disciplina data? Mentis prauitas non corrigitur? Euersa sunt omnia quæ primò erant: nusquam sacerdos, nusquam altare Iudæorum, nusquam victima, nusquam templum. Ergo nihil aliud cognoscendum est quod huic decedenti successit? Aut verò hoc promissum signum auferretur, nisi venisset quod promittebatur? Videamus ergo hoc modo intellectum Asaph, videamus si proficit ex tribulatione. Attendite quid dicat. Signa nostra nõ vidimus, iam non est Propheta, & nos non cognoscet adhuc.) Ecce isti Iudæi qui se dicunt non agnosci adhuc, id est, in captiuitate adhuc se esse, nondũ se liberari, expectãt adhuc Christũ. Vẽturus est Christus, sed
B veniet vt iudex: primò vocator, postea discretor. Veniet, †quia venit, & eum venturum esse manifestum *al. qui iam*
est: sed iã desuper veniet. Ante te erat, ô Israël. Quassatus es, quia offendisti in iacentem, ne conteraris obserua desuper venientem: ita enim prædictum est per Prophetam; Quisquis offenderit in lapidem illum, cõ- Luc.20.b.
quassabitur, & super quem venerit, conteret eum. Cõquassat paruos, cõteret magnos. Iam signa tua non vides, non est Propheta: & dicis, Et nos non cognoscet adhuc, quia vos non agnoscitis adhuc. Iam nõ est Propheta, & nos non cognoscet adhuc. Vsquequò Deus exprobrabit inimicus?) Clamas quasi derelictus, quasi desertus, clamas tanquam æger qui medicum cædere quàm curari maluisti: non te agnoscit adhuc. Vide quid fecerit qui te non agnoscit adhuc. Etenim quibus non est annunciatum, de eo videbunt, & qui non audierunt, intelligent: & tu adhuc clamas, Iam non est Propheta, & nos non cognoscet adhuc? Vbi est intellectus tuus? Irritat aduersarius nomen tuum in fi-
C nem.) Ad hoc irritat aduersarius nomẽ tuum in finẽ, vt iratus corripias, corripiens cognoscas in finem: aut certè in finem vsque ad finem. Vsque ad quem finem? Quousque cognoscas quousque clames, quousque apprehensa cauda redeatur ad regnum.

Vt quid auertis manum tuam, & dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?) Iterum aliud signum quod datum est Moysi. Quomodo enim superius de virga signum, ita & de dextera. Cùm enim illud factum esset de virga, dedit Deus alterum signum: Mit- Exod.4.b
te, inquit, manum tuam in sinum tuum, & misit: produc eam, & produxit: & inuenta est alba, id est immũda. Albor enim in cute, lepra est, non candor. Ipsa enim hæreditas Dei, id est, populus eius foras ab eo missus, immundus factus est. Sed quid illi ait? Reuoca eam in sinum tuum. Reuocauit, & reuersa est ad colorem suum. Quando hoc facis, ait Asaph iste? Quous-
D que dexteram tuam alienas à sinu tuo, vt foris immũda remaneat? Reuoca eam, redeat ad colorem, agnoscat saluatorem. Vt quid auertis manum tuam, & dexteram tuam de medio sinu tuo in finem? Hæc clamat cæcus non intelligens, & hoc Deus facit quod facit. Quare enim venit Christus? Cæcitas ex parte Israël Rom.11.d.
facta est, vt plenitudo gentiũ intraret, & sic omnis Israël saluus fieret. Ergo iam Asaph agnosce quod præcessit, vt vel sequaris, si præcedere non potuisti. Non enim frustra venit Christus, aut frustra occisus est Christus, aut frustra granũ cecidit in terrã, nisi vt mul- Ioan.12.d.
tipliciter surgeret. Exaltatus est serpens in eremo, vt Num.21.b.
percussos à veneno sanaret. Attende quod factum est. Noli putare vacare quòd venit, ne te malũ inueniat, cùm iterũ venerit. Intellexit Asaph, quia in titulo Psalmi intellectus Asaph. Et quid ait? Deus autẽ rex noster ante secula, operatus est salutem in medio terræ.)

Hæc nos clamamus: Iam non est propheta, & nos non cognoscet adhuc. Hęc autem Deus noster, rex noster, qui est ante secula, operatus est salutem in medio terræ: quia ipse est in principio verbum, per quod facta sunt secula, operatus est salutem in medio terræ. Deus ergo rex noster ante secula, quid fecit? Operatus est salutem in medio terræ, & ego adhuc clamo quasi desertus. Ille operatur salutem in medio terræ, & ego remansi terra. Intellexit Asaph bene, quia intellectus Asaph. Quare enim ista aut qualem salutem operatus est Christus, nisi vt discerent homines æterna desiderare, non semper temporalibus inhærere? Deus autem rex noster ante secula, operatus est salutem in medio terræ. Dum nos clamamus: Vsquequò Domine exprobrabit inimicus in finem, vsquequò irritat aduersarius, vsquequò manū tuam auertis à sinu tuo? Cùm hæc dicimus, Deus autem rex noster ante secula, operatus est salutē in medio terræ, & nos dormimus. Iam vigilant gentes, & nos stertimus, & tanquā nos Deus deseruerit, in somnis deliramus. Operatus est salutē in medio terræ. Iam ergo Asaph corrigere ad intellectū, B dic nobis qualē salutem operatus est Deus in medio terræ. Cùm illa terrena vestra salus euersa est, quid fecit? quid promisit? Tu cōfirmasti in virtute tua mare.) Tanquam gentem Iudæorum velut aridam à fluctibus separatā. Mare in amaritudine sua gentes erant, terrámque illam vndis circumluebāt: ecce confirmasti in virtute tua mare, & remāsit terra sitiens imbrem tuum. Tu confirmasti in virtute tua mare: Contriuisti capita draconū in aqua.) Draconū capita dæmoniorum superbias, à quibus gentes possidebantur, cōtriuisti super aquam: quia eos quos possidebant, tu per

d. Quid. baptismum liberasti. † Qui adhuc post capita draconum? Illi enim dracones habent principem suum, & ipse primus est magnus draco. Et de illo quid fecit qui operatus est salutem in medio terræ? Audi: Tu confregisti caput draconis.) Cuius draconis? intelligimus C dracones omnia dæmonia sub diabolo militantia. Quem ergo singularē draconem cuius caput confractum est, nisi ipsum diabolum intelligere debemus? Quid de illo fecit? Tu cōfregisti caput draconis. Illud est initium peccati. Caput illud est quod accepit ma-

Genes.3.c. ledictum, vt semen Euæ obseruaret caput serpentis. Admonita est enim Ecclesia initiū peccati deuitare. Quod est initium peccati, tanquam caput serpentis?

Eccles.10.b. Initium omnis peccati superbia. Confractum est ergo caput draconis, confracta est superbia diabolica. Et quid de illo fecit qui operatus est salutē in medio terræ? Dedisti eum in escam populis Æthiopibus.) Quid est hoc? Quomodo intelligo populos Æthiopes? Quomodo, nisi per omnes gentes? Et bene per nigros: Æthiopes enim nigri sunt. Ipsi vocantur ad fidem qui nigri fuerunt, ipsi prorsus: vt dicatur eis, Fui-

Ephes.5.c. stis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Do- D mino. Ipsi prorsus vocantur nigri, sed ne remaneant nigri: de his enim fit Ecclesia, cui dicitur: Quæ est ista quæ ascendit dealbata? Quid enim de nigra factū est,

Cantic.1.b. nisi quod dictum est, Nigra sum & speciosa? Et quomodo acceperunt isti in escam draconem istum? Puto quia magis Christum acceperunt in escam: sed Christum quo se consummarent, diabolum quem consumerent. Nam inde & vitulus ille quem adorauit populus infidelis & apostata, quærens deos Ægyptiorū, dimittens eum qui liberauit de seruitute Ægyptiorū, vnde agitatum est illud magnum sacramētum. Cùm

Exod.32.b. enim sic irasceretur Moyses colentibus & adorantibus idolum, & zelo Dei inflammatus vindicaret temporaliter, vt à morte sempiterna deuitanda terreret, tamen ipsum caput vituli in ignem misit & exterminauit, comminuit, in aquam sparsit, dedit populo bibere: sic factum est magnum sacramentum. O ira

A prophetica & animus non turbatus, sed illuminatus! Quid egit? Mitte in ignem, vt forma ipsa prius cōfundatur: minutatim comminue, vt paulatim consumatur. Mitte in aquam, da populo bibere. Quid est hoc, nisi quia adoratores diaboli corpus ipsius facti erant, quomodo agnoscentes Christum, fiunt corpus Christi, vt eis dicatur, Vos autem estis corpus Christi & 1 Cor.12.d. membra? Corpus diaboli consumendum erat, & hoc ab Israëlitis consumendum. Ex illo enim populo Apostoli, ex illo prima Ecclesia. Et dictum erat Petro de gentibus, Macta & manduca. Quid est, macta & Act.10.b. manduca? Occide quod sunt, & fac quod es. Hac macta & manduca, hac comminue & bibe; vtrumque tamen in eodem sacramento: quia oportebat vtique, & sine dubitatione oportebat, vt corpus quod erat diaboli, credendo transiret in corpus Christi. Sic diabolus consumitur amissis membris suis. Hoc figuratum est & in serpente Moysi. Nam fecerunt magi si- Exod.4.a. militer, proiectisque virgis suis exhibuerunt dracones: sed draco Moysi omnium illorum magorū virgas absorbuit. Intelligatur ergo & modò corpus diaboli: hoc fit, deuoratur à gentibus quæ crediderunt, factus est esca populis Æthiopibus. Illud quoque intelligi potest, Dedisti eum escam populis Æthiopibus: quia nūc eum omnes mordent. Quid est mordent? Reprehendendo, culpando, accusando. Quomodo dictum est in prohibitione quidem, sed tamen expressum: Si autem mordetis & comeditis inuicē, videte ne ab inuicē Gal.5.a. consumamini. Quid est, mordetis & comeditis inuicem? Litigatis inuicem, detrahitis inuicem, opprobria obiicitis inuicem. Attendite ergo nunc his morsibus consumi diabolum. Quis non iratus seruo suo etiam paganus, dicat illi satanas? Vide diabolū datum in escā. Hoc dicit Christianus, hoc dicit Iudæus, hoc dicit Paganus: ipsum adorat, & de ipso maledicit. Videamus ergo reliqua, fratres: obsecro intendite, cum magna voluptate audiuntur, quia audita etiam in orbe terrarum cognoscuntur. Hæc quando dicebantur, non fuerunt, quia tunc promittebantur, non reddebantur. Nunc verò quia voluptate afficimur, cùm ea quæ prædicta legimus in libro, compleri videmus in mundo: videamus quid fecerit, quem iam intellexit Asaph, quòd operatus est salutem in medio terræ.

Tu disrupisti fontes & torrentes.) Vt manarent liquorem sapientiæ, vt manarent diuitias fidei, vt irrigarent salsitatem gentiū, vt omnes infideles in fidei dulcedinem sua irrigatione conuerterent, disrupisti fontes & torrentes. Fortè discretum est, fortè vnum est, quia fontes tam largi fuerunt vt flumina facerent. Tu disrupisti fontes & torrentes. Si autem ad discretionē, in aliis fit verbum Dei fons aquæ salientis in vitam æ- Iohan.4.b. ternam: alij autem audientes verbum, & non sic habentes vt bene viuant, tamen nō tacentes lingua, torrentes fiunt. Torrentes enim dicuntur propriè, qui nō sunt perennes: nam aliquando & translatè dicitur torrens pro fluuio, sicut dictum est: Inebriabuntur ab v- Psal.35. bertate domus tuæ, & torrēte deliciarum tuarum potabis eos. Non enim ille torrens aliquando siccabitur. Sed torrentes propriè dicuntur fluuij qui æstate deficiunt, aquis autem hyemalibus inundantur & currunt. Vides ergo hominem bene fidelem perseueraturum vsque in finem, non relicturum Deum in tentatione omni, pro veritate, non pro falsitate & errore omnes molestias sustinentem. Hic vnde sic viget, nisi quia verbum factum est in eo fons aquæ salientis in Iohan.4.b. vitam æternam? Alius autem accipit verbum, prædicat, non tacet, currit: sed æstas probat fontem aut torrentem. Tamen ex vtroque rigatur terra, ab eo qui operatus est salutem in medio terræ. Exundent fontes, currant torrentes. Tu dirupisti fontes & torrentes: Tu siccasti fluuios Etham.) Hac rumpit fontes & tor-

& torrentes, hac siccat fluuios Etham, vt inde currant aquæ; & hinc aquæ siccentur. Fluuios, inquit, Etham. Quid est Etham? Verbum enim Hebræum est. Quid interpretatur Etham? Fortis, robustus. Quis est iste fortis & robustus, cuius fluuios siccat Deus? Quis, nisi
Matt.12.c. ille ipse draco: Nemo enim intrat in domum fortis, vt vasa illius diripiat, nisi prius alligauerit fortem. Ipse enim est fortis de virtute sua præsumens, & Deum
Esa.14.d. deserens: ipse est fortis, qui ait: Ponam sedem meam ad Aquilonem, & ero similis Altissimo. De ipso calice peruersæ fortitudinis homini propinauit. Fortes esse voluerunt, qui se deos futuros de cibo vetito crediderunt. Factus est Adam fortis cùm audiret, Ecce
Gen.3.d. factus est Adam quasi vnus ex nobis. Fortes & Iudæi
Rom.10.a. de iustitia sua præsumentes: Ignorantes enim Dei iustitiam, & suam quærentes constituere iustitiam tanquam fortes, iustitiæ Dei nõ sunt subiecti. Videte hominem digessisse fortitudinem suam, & remansisse infirmum, inopem, longè stantem, nec oculos suos ad cælos leuare audentem: sed percutientẽ pectus suum,
Luc.18.c. & dicentem: Domine propitius esto mihi peccatori. Iam infirmus est, iam infirmitatem confitetur, non est fortis: arida terra est, rigetur fontibus & torrentibus. Illi adhuc fortes sunt, qui de virtute sua præsumunt. Siccentur flumina eorũ, non proficiant doctrinæ gentium, haruspicum, mathematicorum, magicæ artes; quoniam siccati sunt fluuij fortes. Tu siccasti fluuios Etham. Arescat illa doctrina, inundentur mentes Euangelio veritatis. Tuus est dies, & tua est nox.) Quis
Ioan.1.a. hoc ignorat, quãdo ipse fecit hæc omnia, quia per verbum facta sunt omnia? Illi ipsi qui operatus est salutẽ in medio terræ, illi dicitur: Tuus est dies, & tua est nox. Aliquid hic intelligere debemus quod pertineat ad ipsam salutem quam operatus est Deus in medio terræ. Tuus est dies. Qui sunt isti? Spiritales. Et tua est nox. Qui sunt isti? Carnales. Tuus est dies, & tua est nox. Loquantur spiritales spiritalia spiritalibus; dictũ
1 Cor.2.d. est enim: Spiritalibus spiritalia comparantes, sapientiam loquimur inter perfectos. Nondũ capiunt istam sapientiam carnales. Non potui vobis loqui quasi spi-
1 Cor.3.a. ritalibus, sed quasi carnalibus. Ergo cùm spiritales spiritalibus loquuntur, Dies diei eructat verbũ: cùm verò
Psal.18. & ipsi carnales nõ tacent fidem crucifixi Christi, quã possunt capere parui, nox nocti annunciat scientiam. Tuus est dies, & tua est nox: ad te pertinent spiritales, ad te pertinent carnales. Illos illustras incommutabili sapientia & veritate: illos consolaris carnis manifestatione, tanquam luna consolans noctem. Tuus est dies, & tua est nox. Vis audire diem? Vide si capis, erige quantum potes mentem tuam. Videamus si pertines ad diem, iam videamus, si non palpitat aspectus tuus. Potes videre quod audisti modò ex Euangelio:
Ioan.1.a. In principio erat verbum, & verbũ erat apud Deum, & Deus erat verbum? Nõ nosti enim tu cogitare verba, nisi quę sonant & transeunt. Potes iam capere verbum, non sonum, sed Deum? An non ibi audisti, & Deus erat verbum? Sed tu ista verba cogitas, Omnia per ipsum facta sunt: & per ipsum facti sunt, & qui verba faciunt. Quale ergo illud verbum est? Capis, ô carnalis? Responde, Capis? Non capis, adhuc ad noctem pertines: luna tibi necessaria est, ne in tenebris
Psal.10. moriaris. Etenim quidam peccatores intenderunt arcum, vt sagittarent in obscurã luna rectos corde. Ob-
Matt.27.g. scurata est enim caro Christi de cruce deposita, & in sepulchro posita: & illi qui occiderunt insultauerunt, & nondum resurrexerat, & sagittati sunt discipuli re-
Psal.18. cti corde, sed in obscura luna. Ergo vt non solùm dies diei eructet verbum, sed etiam nox nocti annunciet scientiam: quoniam tuus est dies, & tua est nox: dignare descendere, manere apud eum à quo descendis, sed venire ad quos descendis. Dignare descendere.

A qui in hoc mundo eras, & mundus per te factus est, & mundus te non cognouit. Habeat & nox consolationem suam: habeat, inquit, verbum caro factum est, Ioan.1.b.
& habitauit in nobis. Tuus est dies, & tua est nox.

Tu perfecisti solem & lunam.) Solem spiritales, lunam carnales. Adhuc carnalis est, nõ deseratur, & ipse perficiatur. Tu perfecisti solem & lunam: solem tanquam sapientem, lunam tanquam insipientem: non tamen deseruisti; nam ita scriptum est: Sapiens per- Eccles.27.b.
manet sicut sol, stultus autem sicut luna mutatur. Quid ergo? quia sol permanet, id est, sapiens permanet sicut sol, stultus sicut luna mutatur: adhuc carnalis, adhuc insipiens deserendus est? Et vbi est quod dictũ est ab Apostolo: Sapientibus & insipientibus debitor Rom.1.b.
sum? Tu perfecisti solem & lunam: Tu fecisti omnes terminos terræ.) Nónne & antè quando fundauit terram? Sed quomodo fecit terminos terræ, qui operatus est salutem in medio terræ? Quomodo, nisi quo-
B modo dicit Apostolus: Gratia autẽ salui facti sumus, Ephes.2.b.
& hoc non ex nobis, sed Dei donum est, non ex operibus, ne fortè quis extollatur? Ergo non erant opera bona? Erant. Sed quomodo? Gratia Dei. Sequere, videamus. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Iesu in operibus bonis. Ecce quomodo fecit Ibidem.
terminos terræ, qui operatus est salutem in medio terræ. Tu fecisti omnes terminos terræ: Æstatem & ver tu fecisti ea.) Feruentes spiritu æstas est. Tu, inquam, fecisti spiritu feruentes: tu fecisti & nouellos in fide, ver est. Æstatẽ & ver tu fecisti ea: non glorientur quasi nõ acceperint, tu fecisti ea. Memor esto huius creaturæ tuæ.) Cuius creaturę tuæ? Inimicus exprobrauit Domino.) O Asaph dole in intellectu pristinã cæcitatem tuam: inimicus exprobrauit Domino. Dictum est Christo in gente sua: Peccator est iste, non Ioan.9.f.
nouimus vnde sit. Nos Moysen nouimus; illi locutus est Deus, iste Samaritanus est. Inimicus exprobrauit Domino: Et populus imprudens exacerbauit nomẽ
C tuum.) Populus imprudens tunc Asaph, sed non intellectus Asaph tunc. Quid dicitur in superiore Psalmo? Quasi pecus factus sum ad te, & ego semper tecum: Psal.72.
quia non fui ad deos & idola gentium. Etsi non co- al.ij.
gnouit vt pecus, tamen recognouit vt homo: dixit enim semper tecum quasi pecus. Et quid postea in ipso Psalmo vbi Asaph? Tenuisti manum dexteræ meæ, in Ibidem.
volũtate tua deduxisti me, & cũ gloria assumpsisti me. In voluntate tua, non in iustitia mea: dono tuo, non opere meo. Ergo & hic inimicus exprobrauit Domino, & populus imprudens exacerbauit nomen tuum. Omnes ergo perierũt? Absit. Et si aliqui ex ramis fra- Rom.11.c.
cti sunt, manent tamen aliqui quo inseretur oleaster, & radix manet, & ex ipsis ramis per infidelitatẽ fractis reuocati sunt quidã per fidem. Nam & ipse Apostolus Paulus per infidelitatem fractus erat, & per fidẽ radici restitutus est. Ita planè populus imprudẽs exacerbauit
D nomen tuum, quando dictum est: Si filius Dei est, de- Matth.27.e.
scendat de cruce. Sed quid tu Asaph iam in intellectu? Ne tradideris bestiis animam confitentem tibi.) Agnosco, inquit Asaph: quia, sicut in alio Psalmo dicitur, Peccatum meum cognoui, & facinus meum Psal.50.
non operui. Quare? Quia locutus est Petrus mirantibus linguas Israëlitis, quoniam ipsi occiderunt Christum, cum propter illos missus sit Christus. Hoc audito compuncti sunt corde, & dixerunt ad Apostolos: Quid ergo faciemus? Dicite nobis. Et Apostoli: Agite Act.2.f.
pœnitentiam, & baptizetur vnusquisque vestrũm in nomine Domini Iesu Christi, & dimittentur vobis peccata vestra. Quia ergo per pœnitentiam confessio facta est: ne tradideris bestiis animam confitentẽ tibi. Quare confitentem tibi? Quia conuersus sum in ærũ- Psal.31.
na, dum configitur spina. Compuncti sunt corde: & facti sunt ærumnosi pœnitendo, qui fuerant gloriosi sæuien-

sæuiendo. Ne tradideris bestiis animam confitentem A tibi. Quibus bestiis, nisi quarum capita contrita sunt super aquam? Quia dictus est bestia leo & draco ipse diabolus. Noli, inquit, dare diabolo & angelis eius animam confitentem tibi. Deuoret serpens, si adhuc terrena sapio, si terrena desidero, si adhuc in promissis veteris testamenti nouo reuelato remaneo. Cùm autem iam deposuerim superbiam, & iustitiam meam non agnoscam, sed gratiam tuam, non habeant in me superbæ bestiæ potestatem. Ne tradideris bestiis animam confitentem tibi: Animas pauperũ tuorũ ne obliuiscaris in finẽ.) Diuites eramus, fortes eramus, sed siccasti fluuios Etham. Iam modò non constituimus iustitiam nostrã, sed agnoscimus gratiam tuam: pauperes sumus, exaudi mendicos tuos. Iam oculos non audemus ad cælum leuare, sed percutientes pe-

Luc.18.c. ctus nostrum dicimus: Domine, propitius esto mihi peccatori. Animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in finem. Respice in testamentum tuum.) Redde quod promisisti, tabulas tenemus, hæreditatem B expectamus. Respice in testamentum tuum, non illud vetus: non propter terram Chanaan rogo, non propter inimicorum temporalem subiectionem, non propter filiorum carnalem fœcunditatem, non propter diuitias terrenas, non propter salutem temporalem. Respice in testamentum tuum, quo promisisti regnum cælorum. Iam agnosco testamentũ tuum, iam intellectus est Asaph, non est pecus Asaph: iam videt

Hier.31.f. quod dictum est, Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & consummabo domui Israël & domui Iuda testa-

Hebr.8.1. mentum nouum, non secundum testamentum quod disposui patribus eorum. Respice in testamentum tuum: Quoniam repleti sunt qui obscurati sunt terræ domorum iniquarum.) Quia corda habebant iniqua. Domus nostræ, corda nostra: ibi libenter habi-

Matth.5.A. tant beati mundo corde. Respice ergo in testamentũ

Rom.9.f. tuum, & reliquiæ saluæ fiant: quia multi qui attendũt ad terram, obscurati sunt, & repleti sunt terra. In- C trauit in oculos eorum puluis, & excæcauit eos, & fa-

Psal.1. cti sunt puluis quem proiicit ventus à facie terræ.

Repleti sunt qui obscurati sunt terræ domorum iniquarum. Attendendo enim terram obscurati sunt,

Psal.68. de quibus dictum est in alio Psalmo, Obscurẽtur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Terra ergo repleti sunt qui obscurati sunt terræ domorum iniquarum, quia corda habent iniqua. Domus enim nostræ, sicut suprà diximus, corda nostra sunt: ibi libenter habitabimus, si ea ab iniquitate mũdemus. Ibi est mala conscientia quæ inde repellit hominem, quò iubetur ire portans grabatum suum, cui

Ioan.5.b. peccata dimissa sunt: dicente Domino, Tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam. Porta carnem tuam, & intra ad sanatam conscientiam tuam: quoniam repleti sunt qui obscurati sunt terræ domorum iniquarum. Obscurati sunt, repleti sunt terra. Illi ob- D scurati qui sunt? Qui corda iniqua habẽt. Reddet illis Dominus secundum cor suum: Ne auertatur humilis confusus.) Illos enim superbia confudit. Egenus & inops laudabunt nomen tuum.) Videtis fratres quàm debeat dulcis esse paupertas, videtis pauperes & inopes pertinere ad Deum: sed pauperes spiritu, quo-

Matth.5.A. niam ipsorum est regnum cælorum. Qui sunt pauperes spiritu? Humiles, trementes verba Dei, confitentes peccata sua, non de suis meritis, nec de sua iustitia præsumentes. Qui sunt pauperes spiritu?

Qui quando faciunt aliquid boni, Deum laudant;

Esa.66.A. quando malè, se accusant. Super quem requiescet spiritus meus, ait Propheta, nisi super humilem, & quietum, & trementem verba mea? Iam ergo Asaph intellexit, iam terræ non hæret, iam promissa terrena ex veteri testamẽto nõ expetit: medicus tuus factus est, pauper tuus factꝰ est, fluuios tuos sitit, quia sui siccati sunt. Quia ergo talis factus est, non fraudetur spe. Quæsiuit manibus nocte coram te, non decipiatur. Ne auerta- Psal.76. tur humilis confusus, egenus & inops laudabunt no- Psal.73. men tuum. Confitentes peccata sua laudabunt nomẽ tuum, desiderantes æterna promissa tua, laudabunt nomen tuum, non de temporalibus turgidi, non de propria iustitia in superbiam elati & inflati. Non ipsi: sed qui? Egenus & inops laudabunt nomen tuum.

Exurge Domine iudica causam meam.) Desertus enim videor, quia nondum accepi quod promisisti, & factæ sunt mihi lachrymæ meæ panis die ac nocte, dũ Psal.41. dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus? Et quia nõ possum ostendere Deum meum, quasi inane sequar, insultatur mihi. Nec Paganus tãtùm, vel Iudæus, vel hæreticus, sed aliquãdo frater ipse catholicus torquet os, quando promissa Dei prædicantur, quando futura resurrectio prænunciatur. Et adhuc ipse quamuis iam tinctus aqua salutis æternæ portans sacramentũ Christi, forsitan dicit, Et quis huc resurrexit? &, Non audiui patrem meum de sepulchro loquentẽ, ex quo eum sepeliui. Deus dedit legem ad tempus seruis suis, ad quod se auocarent: nam quis redit ab inferis? Et quid faciam talibus? Ostendam quod non vident? Nõ possum: non enim propter illos Deus visibilis debet fieri: Iam id agant, si placet; ita faciant, ita conentur: quia ipsi nolunt conuerti in melius, Deum conuertant in peius. Videat qui potest, credat qui non potest, esse Deum. Et si videt qui potest, nunquid oculis videt? Intellectu videt, corde videt. Non enim solem & lunam volebat ostẽdere qui dicebat: Beati mundo cor- Matth.5.A. de, quoniam ipsi Deum videbunt. Immundum autẽ cor nec ad fidem idoneum, quod nõ potest videre vel credat. Non video, inquit. Quid crediturus sum? Anima enim tua videtur? Vt opinor stultè, corpus tuũ videtur. Animam tuam quis videt? Cùm ergo corpus tuum solùm videatur, quare non sepeliris? Miratur quia dixi, si corpus tantùm videtur, quare non sepeliris? Et respondet, sapit enim adhuc quia viuo. Vnde scio quia viuis, cuius animam non video? Vnde scio? Respondebis, quia loquor, quia ambulo, quia operor. Stultè ex operibus corporis agnosco viuẽtem, ex operibus creaturæ non potes agnoscere creatorem? Et fortè quis dicit: Cùm mortuus fuero, postea nihil ero. Et literas didicit, & ab Epicuro didicit hoc, nescio quo deliro philosopho, vel potius amatore vanitatis, non sapientiæ, quem ipsi etiam philosophi porcum nominauerunt, quia voluptatem corporis summum bonũ dixit: hunc philosophum porcum nominauerunt volutantem in cœno carnali. Ab illo fortè didicit iste literatus dicere: Non ero posteaquam mortuus fuero. Siccentur flumina Etham, pereant doctrinæ istæ gentium, pullulent vireta Hierusalem, videant quod poterunt, credant corde quod videre non possunt. Certè ista omnia quæ per mundũ modò videntur, quando operabatur Deus salutem in medio terræ, cũ ista dicebantur, nondum erant: & ecce nunc prædicta sunt, nũc impleta monstrantur, & adhuc dicit stultus in corde suo, non est Deus. Væ peruersis cordibus: quoniam ita Psal.13. ventura sunt quæ restant, sicut venerunt ista quæ tunc non fuerunt, & ventura prænunciabantur. An verò exhibuit nobis Deus omnia quæ promisit, & de solo die iudicij nos fefellit? Nõ erat Christus in terra: promisit, exhibuit. Non virgo pepererat: promisit, exhibuit. Non erat fusus sanguis pretiosus, quo deleretur chirographũ mortis nostræ: promisit, exhibuit. Nondũ resurrexerat caro in vitam æternã: promisit, exhibuit. Nondũ crediderant gentes: promisit, exhibuit. Nondum hæretici in nomine Christi armati, contra Christũ militabant: prædixit, exhibuit. Nondũ idola gentium de terra ista deleta erant: prædixit, exhibuit.

Ista

A Ista omnia cùm prædixisset & exhibuisset, de solo die iudicij mentitus est? Veniet omnino quomodo ista venerunt, quia & ista antequàm venirent futura erãt; & futura priùs prænunciata sunt, & postea venerunt. Veniet fratres mei. Nemo dicat, non veniet: aut veniet, sed longè est quòd veniet: sed tibi propè est vt eas hinc. Sufficiat prima deceptio: si nõ potuimus primò permanere in præcepto; saltem corrigamur exemplo. Nondum erat exemplum casus humani, quando dictum est ad Adam: Morte morieris, si tetigeris: & venit de transuerso serpens, & dixit: Non morte morieris. Creditus est serpens, contemptus est Deus: tactum est vetitum, mortuus est homo. Nónne impletum est potius quod minatus est Deus, quàm quod promiserat inimicus? Sic est certè. Agnoscimus hoc; ideo omnes in morte iam vel experti cauti simus. Non enim cessat & modò serpens insusurrare & dicere: Nũquid verè damnaturus est Deus tantas turbas, liberaturus est paucos? Quid est aliud, quàm facite contra præceptum, non morte moriemini? Sed quomodo tunc, sic B & nunc. Si feceritis quod suggerit diabolus, & contempseris quod præcepit Deus: veniet iudicij dies, & inuenies verum quod minatus est Deus, & falsum quod pollicit⁹ est diabolus. Exurge Domine iudica causam meam. Mortuus es & contemptus es; dicitur mihi: Vbi est Deus tuus? Exurge iudica causam meam. Nõ enim venturus est ad iudiciũ, nisi qui exurrexit à mortuis. Venturus prænunciabatur: venit, & contemptus est à Iudæis ambulans in terra, contemnitur à falsis Christianis sedẽs in cælo. Exurge Domine iudica causam meam. Quoniam in te credidi: non peream, quia credidi quod non vidi: spe mea non fallar, accipiam quod promisisti. Iudica causam meam, Memento opprobriorum tuorũ, eorum quæ ab imprudente sunt tota die.) Adhuc enim insultatur Christo: nec deerũt tota die, hoc est, vsque in finem seculi, vasa iræ. Adhuc dicitur: Vana prædicant Christiani; adhuc dicitur, Inanis est resurrectio mortuorum. Iudica causam C meam, memento opprobriorum tuorum. Sed quorũ, nisi eorum quæ ab imprudente sunt tota die? Nunquid prudens hoc dicit? Prudens enim dictus est, porrò videns. Si prudens porrò videns, fide videtur porrò: nam oculis vix ante pedes videtur tota die. Ne obliuiscaris voces deprecantium te.) Ingemiscentium & expectantium iam quod promisisti de Nouo testamento: & ad ipsam fidem ambulantium, ne obliuiscatis voces deprecantium te. Sed illi adhuc dicunt, Vbi est Deus tuus? Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper ad te.) Noli & eorum superbiam obliuisci. Nec obliuiscitur: omnino aut punit, aut corrigit.

Gen. 2. 3. & 3. 4.

Psal. 41.

IN PSALMVM LXXIIII. ENARRATIO.

PSALMVS iste tumori superbiæ medicinam humilitatis apportat. Humiles autem consolatur in D spe: hoc agens, vt ne quisquam superbè de se præsumat, nec quisquam humilis de Domino desperet. Est enim promissio Dei rata, certa, fixa & inconcussa, fidelis & omni dubitatione carens, quę consolatur afflictos. Tota enim vita humana super terram, sicut scriptum est, tentatio est. Nec quasi prospera eligẽda est, & sola aduersa deuitanda, sed vtraque cauenda est; illa ne corrumpat, ista ne frangat: vt vnicuique hominum in quocunque statu rerum in hac vita egerit, nõ sit refugium nisi Deus, nec vllum gaudiũ, nisi in promissis eius. Vita enim hæc qualibet redũdans felicitate multos fallit, Deus neminem. Quia ergo omni homini conuerso ad Deum mutatur delectatio, mutantur deliciæ: non enim subtrahuntur, sed mutantur. Omnes autem deliciæ nostræ in hac vita, nondum sunt in re: sed ipsa spes tam certa est, vt omnibus huius seculi deliciis præponenda sit, sicut scriptum est: Delectare in

Iob 7. a.

Psal. 36.

Domino. Et ne putares te iam habere quod promittit, subiecit statim, & dabit tibi petitiones cordis tui. Si ergo nondum habes petitiones cordis tui: vnde delectaris in Domino, nisi quia tenes certũ promissorẽ qui se effecit promittẽdo debitorem? Huius igitur deprecationis vt permaneat nobiscum spes nostra, & introducamur in id quod promisit Deus, loquitur titulus huius Psalmi: In finem ne corrumpas.) Quid est, ne corrumpas? Quod promisisti, exhibe. Sed quando? In finem: illuc ergo mentis oculus dirigatur in finem. Omnia quæ in via occurrerint, transeantur, vt perueniatur in finem. Exultent superbi de præsenti felicitate, tumeant honoribus, fulgeant auro, redundent familiis, obsequiis clientum constipentur: prætereunt ista, & transeunt tanquam vmbra. Cùm ille finis venerit, vbi omnes qui modò in Domino sperant gaudebunt: tunc illis veniet sine fine tristitia. Quando acceperint humiles quod irrident superbi, tunc superborum typhus conuertetur in luctum. Tunc erit illa vox quam in libro Sapientiæ nouimus. Dicent enim tunc videntes gloriam sanctorum, qui cùm hic humiliarẽtur, tolerauerunt: qui cùm hic sublimarentur, nõ annuerunt. Tunc ergo illi dicent: Hi sunt quos aliquãdo habuimus in risum; vbi etiam dicent: Quid nobis profuit superbia, & diuitiarum iactantia quid cõtulit nobis? Transierunt omnia tanquam vmbra. Quia de corruptibilibus præsumpserunt, spes eorum corrumpetur, nostra verò spes tunc erit res. Promissio enim Dei vt maneat integra & firma & certa erga nos: diximus ex corde fidei: In finem ne corrumpas. Noli ergo timere, ne promissiones Dei corrumpat aliquis potentum. Ipse verò non corrumpit, quia verax est: potentiorem non habet à quo eius promissio corrumpatur. Certi ergò simus de promissis Dei, cantemus iam vnde incipit Psalmus.

Sapient. 5. b.

Expositio Psalmi.

CONfitebimur tibi Deus, confitebimur tibi, & inuocabimus nomen tuum.) Noli antequam confitearis inuocare, confitere & inuoca. Illum quippe quem inuocas, in te vocas. Quid est enim inuocare, nisi in teipsum vocare? Si inuocatur à te, id est, si vocatur in te, ad quem accedit? Ad superbum non accedit. Certè altus est, non eum attingit elatus. Omnia sublimia vt contingamus, attollimus nos: & si attingere nõ possumus, machinamenta aliqua vel scalas quærimus, vt sublimati sublimia contingamus. Contrà Deus & altus est, & ab humilibus contingitur. Scriptum est: Propè est Dominus his qui obtriuerunt cor. Tritura cordis, pietas, humilitas. Qui se conterit, irascitur sibi. Se habeat iratum, vt illum habeat propitium: se habeat iudicem, vt illũ habeat defensorem. Ergo inuocatus Deus venit. Ad quem venit? Ad superbũ non venit. Audi aliud testimonium: Excelsus Dominus, & humilia respicit, excelsa autem à longè cognoscit. Excelsus Dominus & humilia respicit non à longè: excelsa autem à longè cognoscit. Et ne fortè cùm dictum esset; quia humilia respicit, superbi de impunitate gauderent, quasi eos superbientes non agnoscat qui in excelsis habitat; territi sunt, & dictum est eis: videt vos, & cognoscit vos, sed à longè. Hos facit beatos quibus propinquat. Vos autem, inquit, ô superbi, ô excelsi non eritis impuniti, quia cognoscit: nec eritis beati, quia à longè cognoscit. Videte ergo quid agatis: quia si agnoscit, non ignoscit. Melius ergo ignoscit quàm agnoscit. Quid est enim ipsum ignoscere, nisi non noscere? Quid est non agnoscere? non animaduertere: nam & vindicantis solet dici animaduersio. Audi † orationem vt ignoscat: Auerte faciem tuam à peccatis meis. Quid igitur facies, si auerterit faciem suam à te? Molestum est, & timendum ne deserat te. Rursus si faciem non auertit, animaduertit.

Psal. 33.

Psal. 137.

al. orãtem. Psal. 50.

Nouif

Nouit hoc Deus, potest hoc Deus, & auertere faciem à peccante, & non auertere à confitente. Itaque alibi ei dicitur, Auerte faciem tuam à peccatis meis: & alibi ei dicitur, Ne auertas faciem tuam à me. Ibi à peccatis meis auerte, hic autem à me noli auertere. Confitere ergo & inuoca: confitendo enim mundas templum quò veniat inuocatus. Confitere & inuoca. Auertat faciem suam à peccatis tuis, non auertat à te. Auertat faciem ab eo quod tu fecisti, nõ auertat ab eo quod ipse fecit. Te enim hominem ipse fecit, peccata tua ipse fecisti. Cõfitere ergo & inuoca: dic, Confitebimur tibi De⁹, cõfitebimur tibi. Ipsa repetitio, cõfirmatio est, ne te confessum esse pœniteat. Nõ enim alicui crudeli confessus es, non vltori, non insultatori: confitere securus. Audi aliam vocem Psalmi adhortantem, Confitemini Domino, quoniam bonus est. Quid est, quoniam bonus est? Quid timetis confiteri? Bonus est, ignoscit confitenti. Time confiteri iudici homini, ne fortè cõfessum puniat. Deo noli. Fac cõfitendo propitium, quem negando non facis nescium. Confitebimur tibi Deus, confitebimur, & securi iam inuocabimus nomen tuum. Exhausimus corda nostra confessione, terruisti, mundasti. Confessio nos humiles facit: propinqua humilibus, qui recedis ab excelsis. Firmamentum autem esse sententiæ in repetitione, multis scripturarum locis docemur. Inde est quod Dominus ait, Amen, amen. Inde in aliquibus Psalmis, Fiat, fiat. Ad significationem rei sufficeret vnum fiat, ad significationem firmitatis accessit alterum fiat. Rex Aegypti Pharao nostis, quod cùm ibi iam esset Ioseph propter pudicitiæ amorem inclusus in carcerem, vidit somnium idem Pharao notum omnibus nobis, à septem macris consumptas esse septem boues pingues, & rursus à septem spicis exilibus consumptas esse septem fœcundas. Et quid est interpretatus Ioseph? Si meministis, non duo sunt ista somnia, sed visum vnum. Vna est, inquit, interpretatio eorum: sed quod rursus vidisti, ait, ad confirmationẽ valet. Hæc dixi, vt non putetis repetitionem in verbis sanctæ linguæ, quasi loquacitatis esse appetitum. Sæpè ibi repetitio firmamenti habet vim. Paratum cor meũ Deus, inquit, paratum cor meum: alio loco dicit, Sustine Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuũ, & sustine Dominum. Innumerabilia talia sunt per omnes scripturas. His sufficit commendasse nos loquendi genus, quod obseruetis in omnibus similibus. Modò ad rem aduertite, Confitebimur tibi, inquit, & inuocabimus. Dixi quare ante inuocationem præcedit confessio: quia quem inuocas, inuitas. Venire autem non vult inuocatus, si tu fueris elatus. Elatus si fueris, confiteri non poteris, nec ea negas Deo quę nescit. Itaque confessio tua non illum docet, sed te mundat. Et iam confessus est & inuocauit, immò confessi sunt, inuocauerunt: & dicitur ex persona vnius,

Psal.26. Psal.117. Ioan.1.g. Psal.71. & 88. Gen.41.c. Psal.56. Psal.26.

Enarrabo omnia mirabilia tua.) Confessus exinaniuit se malis, inuocans impleuit se bonis, enarrans eructauit quo se impleuit. Et videte fratres, cùm confiterentur multi erant. Confitebimur tibi Deus, confitebimur tibi, & inuocabimus nomen tuum. Multa enim sunt corda confitentium, vnum credentium. Quare multa sunt corda confitentium, vnum credentium? Diuersa enim peccata homines confitentur, vnã fidem homines credunt. Iam ergo cùm cœperit Christus habitare in interiore homine per fidẽ, cœperitq; inuocatus possidere cõfessum: fit totus Christus caput & corpus, & ex multis vnus. Audite iam Christiana verba: nam quasi non verba eius videbantur, Confitebimur tibi Deus, confitebimur tibi, & inuocabimus nomen tuum. Iam incipit ex persona capitis sermo. Siue autem caput loquatur, siue membra loquantur, Christus loquitur: loquitur ex persona capitis, loquitur ex persona corporis. Sed quid dictum est? Erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnũ est, Ego, inquit, dico in Christo & in Ecclesia. Et ipse in Euangelio: Igitur iam non duo, sed vna caro. Nam vt noueritis has duas quodámmodo esse personas, & rursus vnam copulationem coniugij, tanquam vnus loquitur apud Esaiam, & dicit: Sicut sponso alligauit mihi mitram, & sicut sponsam induit me ornamento. Spõsum se dixit ex capite, sponsâm ex corpore. Loquitur ergo vnus, audiamus eum, & in eo nos quoque loquamur. Simus membra eius, vt hæc vox & nostra esse possit. Enarrabo, inquit, omnia mirabilia tua. Euangelizat Christus seipsum, euangelizat se etiam in membris suis iam existentibus, vt & alios adducat, & accedant qui non erant, & copulentur membris eius, per quæ membra eius prædicatum est Euangelium, & fiat vnum corpus sub vno capite, in vno spiritu, in vna vita. Et quid ait? Cùm accepero tempus, ego iustitias iudicabo.) Quando iudicabit iustitias? Cũ acceperit tempus. Nondum est ipsum tempus. Gratias misericordiæ eius. Prius præcedit iustitia & sic iudicat iustitias. Nam si antè vellet iudicare quàm prædicare, quis inueniretur liberandus? Quis absoluẽdus occurreret? Modò ergo prædicationis tempus est: Narrabo, inquit, omnia mirabilia tua. Audi narrantem, audi prædicantẽ: nam si contempseris, cùm accepero tempus, inquit, ego iustitias iudicabo. Dono, inquit, nunc peccata confitenti, non parcam postea contemnenti. Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine. Dicitur in Psalmo, misericordia & iudicium. Modò misericordia, postea iudicium, in quia misericordia peccata donantur, in quo iudicio peccata puniuntur. Vis non timere peccatorum punitorem? Ama donatorem, noli respuere, noli extolli, noli dicere, non habet quod mihi donet: audi enim quod sequitur, Cùm accepero tempus, ego iustitias iudicabo. Accepit tempus Christus? Accepit tempus filius Dei? Filius Dei non accepit tempus, sed filius hominis accepit tempus. Idem ipse autem & filius Dei per quem facti sumus, & filius hominis per quem refecti sumus. Homine assumpto, ipse non assumptus: homine mutato in melius, nullo modo ipse in deterius commutatus: non destitit esse quod erat, sed accepit quod non erat. Quid erat? Cũ in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Apostoli verba sunt. Et quid accepit? Sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Sicut formam serui accepit, ita & tempus accepit. Demutatus est ergo? Diminutus est? Exilio redditus? In defectum lapsus? Absit. Quid ergo? Semetipsum exinaniuit formam serui accipiens? Exinanisse se dictus est accipiendo inferiorem, non degenerando ab æquali. Ergo fratres quid est hoc, Cùm accepero tempus, ego iustitias iudicabo? Accepit tempus vt filius hominis: gubernat tempora vt filius Dei. Audi quia vt filius hominis accepit tempus iudicandi. Dicit in euangelio, Dedit ei potestatem iudicij faciendi, quoniam filius hominis est. Secundum quod filius Dei, nunquam accepit potestatem iudicandi, quia nunquam caruit potestate iudicandi: secundum quod filius hominis, accepit tempus sicut nascendi & patiẽdi, sicut & moriendi & resurgendi & ascendẽdi, ita veniendi & iudicandi. Dicit in illo ista & corpus eius: non enim sine illis iudicabit. Dicit quippe in euangelio: Sedebitis super duodecim sedes, iudicátes duodecim tribus Israël. Ergo totus Christus dicit, id est, caput & corpus in sanctis: Cũ accepero tẽpus, ego iustitias iudicabo. Modò autẽ quid? Defluxit terra.) Si defluxit terra, vnde defluxit nisi peccatis? Ideo & delicta dicuntur. Delinquere est, tãquam de liquido quodam defluere à stabilitate firmamẽti virtutis atque iustitiæ. Cupiditate enim inferiorum quisque peccat, sicut roboratur chari-

Ephes.3.c. Gen.2.d. Ephes.5.g. Matth.19.a. Esa.61.d. Psal.100. Coloss.3. in edit. Rom. deest. Phil.2.a. Ioan.5.e. Matth.19.d.

charitate superiorum, sic deficit & quasi liquescit cupiditate inferiorum. Hunc fluxum rerum in peccatis hominum attendens donator misericors, & donator peccatorum, nondum exactor suppliciorum, attendit & ait: Defluxit terra, Et omnes inhabitantes in ea.) Ipsa vtique terra defluxit inhabitantibus se. Expositio est consequens, non additio. Tanquam si diceres: Quomodo defluxit terra? Subtracta sunt fundamenta, & aliquid in ea hiatu quodã demersum est? Quòd dico terram, omnes inhabitantes in ea. Inueni, inquit, terram peccatricem. Et quid feci? Ego confirmaui columnas eius.) Quas columnas confirmauit? Columnas Apostolos dicit. Sic apostolus Paulus de coapostolis suis: Qui videbantur, inquit, columnæ esse. Gala.2.b. Et quid essent illæ columnæ, nisi ab illo firmarentur? Quia terræmotu quodam etiam ipsæ columnæ nutauerunt, in passione Domini omnes Apostoli desperauerunt. Ergo columnæ illæ quæ in passione Domini nutauerunt, resurrectione firmatæ sunt. Clamauit B initium ædificij per columnas suas, & in eis omnibus columnis architectus ipse clamauit. Columna enim vna erat ex illis Paulus apostolus, cùm diceret: An 2 Cor.13.a. vultis experimentum accipere eius qui in me loquitur Christus? Ergo ego, inquit, confirmaui columnas eius: resurrexi, ostendi mortem non esse metuendam, Ioan.20.c. ostendi timentibus nec ipsum corpus perire in morientibus. Terruerunt eos vulnera, firmauerunt cicatrices. Posset Dominus Iesus Christus sine vlla cicatrice resurgere (quid enim illius potestati magnũ erat?) ad tantam integritatem compagem corporis reuocare, vt nullum omnino vestigium præteriti vulneris appareret. Habebat potestatem vnde illud etiam sine cicatrice sanaret, sed habere voluit vnde nutantes columnas firmaret. Audiuimus iam fratres, quod quotidie non taceatur, audiamus quid clamauerit per columnas has. Tempus audiendi est propter terrorem illum, ego iustitias iudicabo cùm accepero tempus. C Ille accepturus est tempus iustitias iudicandi, vos iam nunc habetis tempus iustitias faciendi. Si taceret, non haberetis quid faceretis: sed confirmatis columnis clamat. Quid clamat? Dixi iniquis, nolite iniquè facere.) Clamat fratres mei, certè clamatis, delectat vos, audite clamantẽ. Per ipsum obsecro, terreat vos ista vox: non tam nos vestræ istæ voces delectare debent, quàm vos istæ terrere. Dixi iniquis, nolite iniquè facere. Sed iam fecerunt & rei sunt: iam defluxit terra, & omnes qui habitant in ea. Compuncti sunt Act.2.f. corde qui Christum crucifixerunt, agnouerunt peccatum suum, didicerunt aliquid ab Apostolis, ne desperarent de indulgentia prædicatoris. Medicus enim Matth.9.b. venerat, & ideo non ad sanos venerat. Non est opus, inquit, sanis medicus, sed malè habentibus. Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitẽtiam. Ergo dixi D iniquis, nolite iniquè facere. Non audierunt. Olim enim nobis dictum est: Non audiuimus, lapsi sumus, mortales facti, mortales geniti. Defluxit terra, audiant vel modò vt surgant ad medicum, qui venit ad languidum: quem noluerunt audire sani vt non caderẽt, audiant iacentes vt surgant. Dixi iniquis, nolite iniquè facere. Quid agimus? Iam fecimus. Et delinquentibus, nolite exaltare cornu vestrum.) Quid est hoc? Si fecistis iniquitatem per cupiditatẽ, nolite eam defendere per elationem. Confitemini, si fecistis: qui enim non confitetur, & iniquus est, & exaltat cornu. Dixi iniquis, nolite iniquè facere: & delinquentibus, nolite exaltare cornu vestrum. Exaltabitur in vobis cornu Christi, si non exaltetur cornu vestrũ. Cornu vestrum de iniquitate est, cornu Christi de maiestate est. Nolite ergo efferri: Ne loquamini aduersus Deũ iniquitatem.) Audite iam voces multorũ, audiat vnusquisque, & pungatur. Quid solent homines dicere? Verè

A non iudicat Deus de rebus humanis. Et est vllum iudicium Dei? Aut verò curat quid agatur in terra? Tam multi iniqui redundant felicitatibus, innocentes premuntur laboribus. Sed illi accidit nescio quid mali castigante Deo & admonẽte, & nouit conscientiã suam, nouit pro merito peccatorum suorum aliquid se posse perpeti, vnde argumẽtetur aduersus Deum. Quia non potest dicere, iustus sum, quid putamus eum dicere? Sunt peiores iniqui, & tamen ista non patiuntur. Hæc est iniquitas quã loquuntur homines aduersus Deum. Videte autem quàm iniquum sit, dum se vult iustum videri, illum facit iniustum. Qui enim dicit, iniquè patior quod patior: illum iniquum facit cuius iudicio patitur, se autem iustum qui iniquè patitur. Rogo vos fratres mei, æquum est hoc, vt Deus credatur iniustus, tu iustus? Cum autẽ hoc dicis, loqueris aduersus Deũ iniquitatem. Quid dicit in alio Psalmo? Hæc fecisti. Numeratis quibusdam peccatis, hæc, inquit, fecisti, & tacui. Quid est, tacui? Nunquam tacet præcepto, sed interim tacet supplicio: quiescit à vindicta, nõ profert in damnatũ sententiam. Sed hoc ille dicit, Feci illa & illa, & non vindicauit Deus. Ecce sanus sum, nihil mali contigit mihi. Hæc fecisti, & tacui: suspicatus es iniquitatem quòd ero tibi similis. Quid est, quòd Psal.49. ero tibi similis? Quia tu iniquus es, & me iniquum putasti: tanquam approbatorem facinorum tuorum, non aduersatorem, non vltorem. Et quid postea tibi dicit? Arguam te, & constituam te ante faciem tuam. Ibidem. Quid est hoc? Quia modò peccando post terga te ponis, non te vides, non te inspicis: ego te ponam ante te, & faciam tibi supplicium de te. Sic & hic: Ne loquamini aduersus Deum iniquitatẽ. Attendite. Multi autem loquuntur istam iniquitatem: sed non audẽt palàm, ne blasphemi exhorreantur ab hominibus piis. In corde suo ista rodunt, intus tali nefario cibo pascũtur: delectat eos loqui aduersus Deum iniquitatem, & si non erumpunt lingua, corde non tacent. Vnde in alio Psalmo dicitur: Dixit stultus in corde suo, Psal.13. non est Deus. Dixit stultus, sed homines timuit: noluit dicere vbi audirent homines. Et vbi dixit? Vbi audierat ipse de quo dixit. Propterea & hic in isto Psalmo charissimi attendite, quoniam hoc dixit, Nolite loqui aduersus Deum iniquitatem: vidit multos hæc in corde agere, & adiunxit: Quoniam neq; ab Oriente, neque ab Occidente, neq; à desertis montiũ, quoniam Deus iudex est.) Iniquitatum tuarum iudex Deus est. Et si Deus est, vbique præsens est. Quò te auferes ab oculis Dei, vt in parte aliqua loquaris quòd ille non audiat? Si ab Oriente iudicat Deus, secede in Occidentem, & dic quicquid vis aduersus Deum. Si ab Occidente, vade in Orientem, & ibi loquere. Si à desertis montium iudicat Deus, vade in medium populorum, vbi tibi submurmures. De nullo loco non iudicat, qui vbique secretus est, vbiq; publicus: quem nulli licet vt est cognoscere, & quem nemo permittitur ignorare. Vide quid agas. Loqueris aduersus Deũ iniquitatem. Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Alia Scriptura dicit hoc, & hoc quod continet Sap.1.a. omnia, sciẽtiam habet vocis. Propter hoc qui loquitur iniqua, non potest latere. Noli ergo cogitare Deum in locis: ille tecum est talis, qualis fueris. Quid est, talis, qualis fueris? Bonus, si bonus fueris: & malus tibi videbitur, si malus fueris: sed opitulator, si bonus fueris; vltor, si malus fueris. Ibi habes iudicem in secreto tuo. Volens facere aliquid mali, de publico recipis te in domum tuam, vbi nemo inimicorum videat: de locis domus tuę promptis & in faciem constitutis, remoues te in cubiculum. Times & in cubiculo aliunde conscium, secedis in cor tuum, ibi meditaris: ille in corde tuo interior est. Quocunq; ergo fugeris, ibi est. Teipsum quò fugies? Nonne quocunq; fugeris, te sequeris?

Quando

Quando autem & te ipso interior est, non est quò fugias à Deo irato, nisi ad Deum placatum. Prorsus non est quò fugias. Vis fugere ab ipso? Fuge ad ipsum. Ergo ne loquamini aduersus Deum iniquitatem, nec illic vbi loquimini. Iniquitatem, inquit, meditatus est in cubili suo. Quid meditatus est in cubili suo? Cubile cor eius, dicens: Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino. Sed suprà dixit, Dicite in cordibus vestris, & in cubilibus vestris cõpungimini. Quot habes ibi compunctiones facinorum, tot habe illic punctiones confessionum. Vbi ergo loqueris aduersus Deum iniquitatem, ibi te iudicat: non iudicium differt, sed pœnam. Iam iudicat, iam nouit, iã videt: pœna restat cùm fuerit præsentata, habebis & pœnam. Cùm apparuerit facies illius hominis, qui hic irrisus est, qui iudicatus est, qui crucifixus est, qui sub iudice stetit: cùm apparuerit iudicans in præsentia sua, tunc habebis pœnam, si te non correxeris. Quid ergo modò faciemus? Præueniamus faciem eius ἐν ἐξομολογήσει. Præueni in confessione, veniet mitis quẽ feceras iratum. Neque à desertis montium, quoniam Deus iudex est: non ab oriente, non ab occidente, non à desertis montium. Quare? Quoniam Deus iudex est. Si in alio loco esset, non esset Deus: quia verò Deus iudex est, non homo, noli illum expectare de locis. Locus eius tu eris, si bonus, si confessus inuocaueris eum.

Psal. 35. — Psal. 4. — Mat. 27.d.e. — Psal. 94. — A — B

Hunc humiliat, & hunc exaltat.) Quem humiliat, quem exaltat iudex ille? Attendite duos illos in templo, & videtis quem humiliat, & quem exaltat. Ascenderunt in templo orare, ait, vnus pharisæus, & alter publicanus. Pharisæus dicebat: Gratias tibi ago, quia non sum sicut cęteri homines, iniusti, raptores, adulteri, sicut & publicanus iste: ieiuno bis in sabbato, decimas do omnium quæcunque possideo. Ad medicum ascenderat, & membra sana ostendebat, vulnera tegebat. Quid ergo ille qui melius nouerat vnde sanaretur? Publicanus autem de longinquo stabat, & percutiebat pectus suum. Videtis eum de longinquo stantem: illi propinquabat quem inuocabat. Et percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Amen dico vobis, descendit iustificatus Publicanus ille magis, quàm Pharisæus ille: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Expositus est versus Psalmi huius. Deus iudex quid facit? Hunc humiliat, & hunc exaltat: humiliat superbum, exaltat humilem. Quia calix in manu Domini vini meri plenus mixto.) Meritò. Et inclinauit ex hoc in hunc, veruntamen fex eius non est exinanita, bibent omnes peccatores terræ.) Renouamini paulùlum, obscurum aliquid est. Sed quomodo audiuimus Euangelij lectionem recentissimam: Petite, & dabitur vobis: quærite & inuenietis, pulsate, & aperietur vobis. Sed dicis mihi, Quò pulso vt aperiatur mihi? Neq; ab oriente, neque ab occidente, neque à desertis montium, quoniam Deus iudex est. Si præsens est hic atque illic, & absens nusquam, vbi stas, ibi pulsa: ibi tantùm sta, quia stando pulsatur. Quid ergo est hoc? Primò quęstio ista occurrit, Vini meri plenus est mixto. Quomodo meri, si mixto? Cæterùm calix in manu Domini, cùm dicit (eruditis in Ecclesia Christi loquor) non vtique veluti forma humana circumscriptum Deum debetis vobis in corde pingere, ne clausis templis simulachra in cordibus fabricetis. Calix ergo iste aliquid significat. Inueniemus hoc. In manu autem Domini est, in potestate Domini est. Manus enim Dei, potestas Dei commendata est. Nam & de hominibus plerunque dicitur: In manu hoc habet: hoc est, in potestate habet, vt cùm vult faciat. Vini meri plenus mixto. Consequenter ipse exposuit, inclinauit, inquit, ex hoc in hunc, veruntamen fex eius non est exinanita. Ecce vnde mixto vino plenus erat. Non ergo vos terreat, quia & merum & mixtum: merum propter sinceritatem, mixtum propter fecem. Quid ergo ibi vinum, & quid ibi fex? Et quid est, inclinauit ex hoc in hunc, ita vt fex eius non sit exinanita? Vnde venerit ad hoc, recordamini: hunc humiliat, & hunc exaltat. Quod figuratum est nobis in Euangelio per duos homines, Pharisæũ & Publicanũ, hoc latius accipientes, intelligamus duos populos, Iudęorũ & Gentium: Iudęorum populus Pharisęus ille, Gentiũ popul⁹ Publicanus ille. Iudæorũ populus iactabat merita sua, Gentiũ populus cõfitebatur peccata sua. Qui nouit in literis sanctis, & epistolas apostolicas, & actus Apostolorum, videt ibi quod dico: Ne longum faciam, quomodo Apostoli exhortabantur gentes ne desperarent, quòd in magnis peccatis iacuissent, & reprimebant Iudęos ne se extollerent, quasi ex iustificationibus legis, & ideò se putarent iustos, gentes autem peccatores esse, quia Iudæis & lex erat, & templum erat, & sacerdotium erat. Illi autem omnes cultores idolorum, veneratores dæmoniorum, longè quidem positi, sicut Publicanus ille de longinquo stabat. Sicut illi superbiendo recesserunt, sic isti confitendo propinquauerunt. Calix ergo vini meri plenus in manu Domini, quãtum donat Dominus vt intelligam. Potest enim alius melius, quia sic se habet obscuritas scripturarum, difficile est vt vnum pariant intellectum. Quicũque tamen intellectus exierit, opus est vt regulæ fidei congruat: nec maioribus inuidemus, nec de paruulis desperamus. Quid nobis videatur dico charitati vestræ, non vt obstruam aures vestras aduersus alios aliquid melius fortè dicturos.

Luc. 18.b. — Ibidem c. — Matth. 7.b. — C — D — Luc. 18.b. — Rom. 3.a.b.

Calix enim vini meri plenus mixto, videtur mihi esse lex, quæ data est Iudæis: & omnis illa Scriptura veteris quod dicitur testamenti, vbi sunt pondera omnium sententiarum. Nam ibi nouum absconditum latet testamentum, tanquam in fece corporalium sacramentorum. Circuncisio carnis magni sacramenti res est, & intelligitur ex eo circuncisio cordis. Templum Hierusalem illud magni sacramenti est res, & intelligitur ex eo corpus Domini. Terra promissionis, intelligitur regnum cælorum. Sacrificium victimarum & pecorum magnum habet sacramentum: sed in omnibus illis generibus sacrificiorum intelligitur vnum illud sacrificium, & vnica victima in cruce Domini. Pro quibus omnibus sacrificiis vnum nos habemus, quia & illa figurabant hæc: id est, illis hæc figurabantur. Accepit populus ille legem, accepit mandata iusta & bona. Quid tam iustum, quàm non occides, non mœchaberis, non furaberis, non falsum testimonium dices, honora patrem & matrem, non concupisces rem proximi tui, vnum Deum adorabis, & illi soli seruies? Omnia ista ad vnum pertinent. Illa verò carnalia quasi resederũt, vt remanerent apud illos, & effunderetur inde omnis spiritalis intellectus. Calix verò in manu Domini, id est in potestate Domini, vini meri, id est legis sinceræ: plenus est mixto, id est cum fece corporalium sacramentorum. Et quia hunc humiliat superbum Iudæum, & hunc exaltat confitentem gentilem: Inclinauit ex hoc in hunc, id est, à Iudaico populo in gentilem populum. Quid inclinauit? Legem. Eliquatus est inde spiritalis intellectus. Veruntamen fex eius non est exinanita, quia omnia sacramenta carnalia apud Iudæos remanserunt. Bibent omnes peccatores terræ. Qui bibent? Omnes peccatores terræ. Qui peccatores terræ? Iudæi quidem erant peccatores, sed superbi: gentiles autem erant peccatores, sed humiles. Omnes peccatores bibent: sed vide qui fecem, qui vinum. Etenim illi bibendo fecem euanuerunt, isti bibendo vinum iustificati sunt. Audeam dicere & inebriatos, & non timebo: atque vtinam omnes sic inebrie-

Deut. 5.b.

Psal.22. inebriemini. Recordamini: Calix tuus inebriãs quàm præclarus est. Quid enim? Putatis fratres mei, omnes illos qui confitendo Christum etiam mori voluerũt, sobrios fuisse? Vsqueadeò ebrij erant, vt suos non agnoscerent. Omnes propinqui sui qui eos à spe cælestium præmiorum terrenis blandimẽtis auertere moliti sunt, non sunt agniti, non sunt auditi ab ebriis. Nõ erant ebrij, quibus mutatum cor erat? Non erant ebrij, quorũ mens alienata erat ab hoc seculo? Bibent, inquit, omnes peccatores terræ. Sed quid bibent? Vinum. Peccatores bibent, sed ne remaneant peccatores; vt iustificentur, non vt puniantur. Ego autem.) Nam omnes bibunt, sed seorsum ego; id est, Christus cum corpore suo. In seculum gaudebo, psallam Deo Iacob.) Promissione illa futura de qua dicitur, in finem ne corrumpas. Ego autem in seculum gaudebo.

Et omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabuntur cornua iusti.) Hoc est, hunc humiliat, & hunc exaltat. Nolunt sibi frangi cornua peccatores, quæ sine dubio frangentur in fine. Non vis vt ille tũc frangat, tu hodie frange. Audisti enim suprà, noli cõtemnere: Dixi iniquis, nolite iniquè agere, & delinquentibus, nolite exaltare cornu. Quãdo audisti, nolite exaltare cornu, cõtempsisti & exaltasti cornu; venies ad finem, vbi fiet, omnia cornua peccatorum cõfringam, & exaltabuntur cornua iusti. Cornua peccatorum, dignitates superborum: cornua iusti, munera Christi. Per cornua enim sublimitates intelliguntur. Oderis in terra sublimitatem terrenam, vt possis habere cælestem. Amas terrenam, nõ te admittit ad cælestem: & ad confusionem pertinebit quod frangitur tibi cornu, quomodo ad gloriã pertinebit, si exaltetur tibi cornu. Modò ergo est tibi tempus eligendi, tunc non erit. Non es dicturus, dimittar & eligam. Præcesserunt enim voces, dixi iniquis. Si non dixi, para excusationem, para defensionem: si aũt dixi, præoccupa confessionem, vt non venias ad damnationem, quia tunc confessio sera erit, & defensio nulla erit.

IN PSALMVM LXXV. PRÆFATIO.

SOLENT inimici Domini nostri Iesu Christi omnibus noti Iudæi gloriari in isto Psalmo quem cantauimus, dicentes: Notus in Iudæa Deus, in Israël magnum nomen eius: & insultare gentibus, quibus non est notus Deus, & dicere quia sibi solis notus est Deus, quando Propheta dicit: Notus in Iudæa Deus; alibi ergo ignotus. Notus est autem reuera in Iudæa Deus, si intelligant quid sit Iudæa. Nam verè non est notus Deus, nisi in Iudæa. Ecce & nos hoc dicimus, quia nisi quisque fuerit in Iudæa, notus ei Deus esse non potest.
Rom.2.d. Sed quid dicit Apostolus? Qui in occultò Iudæus est, qui circuncisione cordis, non litera, sed spiritu. Sũt ergo Iudæi in circũcisione carnis, & sunt Iudæi in circuncisione cordis. Parres nostri multi sancti & circũcisionem carnis habebant propter signaculum fidei, & circũcisionem cordis propter ipsam fidem. Ab his patribus degenerantes isti qui modò in nomine gloriantur, & facta perdiderunt. Ab his ergo patribus degenerantes remanserunt in carne Iudæi, in corde Pagani.
Gen.29.g. Ipsi enim Iudæi qui sunt? Ex Abraham, à quo Isaac natus est, & ex illo Iacob, & ex Iacob duodecim patriarchæ, & ex duodecim patriarchis populus vniuersus Iudæorum. Sed Iudæi propterea maximè appellati sunt; quia Iudas vnus erat de filiis duodecim Iacob, patriarcha inter duodecim filios Iacob; & de stirpe eius regnum veniebat Iudæis. Nam omnis ille populus secũdum numerum duodecim filiorum Iacob, duodecim tribus habebat. Tribus dicuntur tanquam curiæ & congregationes distinctæ populorum. Habebat ergo ille populus duodecim tribus, è quibus duodecim tribubus vna tribus erat Iuda, ex qua erãt reges; & erat altera tribus Leui, ex qua erant sacerdo-

A tes. Sed quia sacerdotibus templo seruientibus terra diuisa nõ est, oportebat vt duodecim tribubus dispertiretur omnis regio promissionis. Excepta ergo vna Num.18.c. tribu maioris dignitatis, id est, tribu Leui, quæ erat in sacerdotibus, remanerent vndecim; nisi per adoptionem duorum filiorum Ioseph duodecim complerẽtur. Hoc quid sit, aduertite. Vnus de duodecim filius Iacob erat & Ioseph. Iste est Ioseph quem fratres sui in Ægyptum vendiderunt, & illic meritò castitatis ad sublimitatem dignitatis perductus est; & affuit illi Deus in omni opere suo, & suscepit fratres suos à quibus venditus erat, & patrem famè laborãtes, sed propter panem ad Ægyptum descendentes. Iste Ioseph Gen.48.a. duos filios habuit, Ephraim & Manasse. Moriens Iacob tãquam testamento assumpto, assumpsit illos nepotes suos in numerum filiorum; & dixit filio suo Ioseph: Cæteri qui nascuntur, tibi erũt, isti autem mihi; & diuident terram cum fratribus suis. Adhuc nõ erat
B data nec diuisa terra promissionis, sed dicebat ille in spiritu prophetans: Accedentibus ergo duobus filiis Ioseph, factę sunt nihilominus duodecim tribus, quia iam tredecim sunt. Pro vna enim tribu Ioseph, duæ accesserũt, & factæ sunt tredecim. Excepta ergo tribu Leui, illa tribu sacerdotum quæ seruiebat templo, & de decimis viuebat cæterarum omnium quibus terra diuisa est, remanent duodecim. In his duodecim erat tribus Iuda, vnde reges erant. Nam primò de alia tri- 1.Reg.9.c. bu datus est rex Saul, & reprobatus est tanquam malus rex; postea datus rex de tribu Iuda rex Dauid, & ex illo de tribu Iuda fuerunt reges. Iacob autem ille 1.Reg.16.c. hoc dixerat, quando benedixerat filios suos: Non de- Gen.49.b. ficiet princeps de Iuda, nec dux de femoribus eius, donec veniat cui repromissum est. De tribu autem Iuda venit Dominus noster Iesus Christus. Est enim, sicut Rom.1.a. Scriptura dicit, & modò audistis, ex semine Dauid
C natus de Maria. Cæterùm quod attinet ad diuinitatẽ Domini nostri Iesu Christi, in qua æqualis est patri, non solùm ante Iudæos, sed etiam ante ipsum Abra- Ioan.8.g. ham; nec solùm ante Abraham, sed & ante Adã; nec solùm ante Adam, sed & ante cælum & terrã & ante secula: quia omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso Ioan.1.a. factum est nihil. Quia ergo in prophetia dictum est, Non deficiet princeps ex Iuda, neque dux de femo- Gen.49.b. ribus eius, donec veniat cui repromissum est; considerentur priora tẽpora, & inuenitur quia Iudæi de tribu Iuda semper reges habuerunt, vnde dicti sunt Iudæi, & non habuerunt regem prius alienigenam, nisi He- Luca 3.a. rodem illum, qui fuit quãdo Dominus natus est. Vnde cœperunt reges alienigenæ? Ab Herode. Ante Herodem omnes de tribu Iuda, sed donec veniret cui re- Gen.49.b. promissum est. Ipso itaque veniente Domino, euersum est regnum Iudæorum, & sublatum est ex Iudæis. Modò non habent regnum, quia nolunt cognoscere verum regem. Videte iam, si Iudæi sint appellãdi. Iam
D videtis quia Iudæi non sunt appellandi. Ipsi voce sua abdicauerunt se ab isto nomine, vt Iudæi non sint digni appellari, nisi tantùm carne. Vbi ergo se separauerunt ab isto nomine? Dicebant: sęuiebant in Christũ; id est, in genus Iuda, sæuiebant in semen Dauid. Et ait Ioan.19.c. illis Pilatus: Regem vestrum crucifigam? Et illi: Nos non habemus regem, nisi Cæsarem. O Iudæi qui vocamini, & non estis! Si non habetis regem, nisi Cæsarem; defecit iam princeps de Iuda. Venit ergo ille cui Gen.49.b. repromissum est. Illi ergo verius Iudæi, qui Christiani facti sunt ex Iudæis; cæteri Iudæi qui in Christum nõ crediderunt, etiam nomen ipsum perdere digni fuerunt. Iudæi ergo vera Christi Ecclesia est, credens in illum regem, qui venit ex tribu Iuda per virginẽ Mariam; credens in illũ de quo modò Apostolus dicebat, ad Timotheum scribens: Memor esto, Iesum Chri- 2.Tim.2.b. stum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid, secun-

dùm Euangelium meum. De Iuda enim Dauid, & ex Dauid Dominus Iesus Christus. Nos autem credentes in Christum pertinemus ad Iudam, & nos cognouimus Christum. Qui oculis non vidimus, fide retinemus. Non ergo insultent Iudæi; qui iam non Ioan.19.c. sunt Iudæi. Ipsi dixerunt: Nos non habemus regem, nisi Cæsarem. Nam melius illis erat, vt rex illorum esset Christus, ex semine Dauid de tribu Iuda. Tamen quia ipse Christus ex semine Dauid secundùm carnem, Deus autem super omnia benedictus in secula, ipse rex noster & Dominus noster; rex noster, secundùm quod natus est ex tribu Iuda secundùm carnem Christus Dominus Saluator; Deus autẽ noster, Ioan.1.a. quia est ante Iudam, & ante cęlum & terram, per quẽ facta sunt omnia, & spiritalia & corporalia. Si enim omnia per ipsum facta sunt, & ipsa Maria de qua natus est, per ipsum facta est. Quomodo ergo ille quasi cæteri homines nasceretur, qui sibi fecit matrem de qua nasceretur? Ergò ipse Dominus, Apostolò dicẽte, Rom.9.a. cùm loqueretur de Iudæis: Quorũ patres, & ex quibus est Christus secundùm carnem; qui est super omnia, Deus benedictus in secula. Quia ergo Iudęi viderunt Christum, & crucifixerunt; non viderũt Deum. Gentes autem quia non viderunt & crediderunt, intellexerũt Deũ. Ergo si innotuit eis Deus in Christo mundum reconcilians sibi, & ideo illi crucifixerunt, quia in carne latentem Deum non intellexerunt; recedat illa quæ vocatur Iudæa, & non est; accedat vera Psal.33. Iudæa, cui dicitur: Accedite ad eum & illuminamini, & vultus vestri non erubescent. Vultus vestri Iudæi non confundentur. Etenim audierunt & crediderũt, & facta est Ecclesia vera Iudæa, vbi not⁹ Christus qui homo est ex semine Dauid, Deus super Dauid. Notus in Iudæa Deus, in Israël magnum nomen eius.) Et de Israël sic debemus accipere, quomodo de Iudæa; quomodo illi non sunt veri Iudęi, sic nec verus Israël. Quis enim dicitur Israël? Vidẽs Deum. Et quomodo illi viderunt Deum, inter quos ambulauit in carne; & cùm putarent hominem, occiderunt? Resurgens ille apparuit Deus omnibus quibus se voluit demõstrare. Illi ergo digni sunt Israël dici, qui meruerunt Christũ intelligere Deum, in carne positum; vt non quod videbãt, contemnerent; sed quod non videbãt adorarent. Non visum enim oculis gentes humili mente perceperunt illum quem non videbant, & fide tenuerunt. Proinde illi qui manibus tenuerunt, occiderũt; qui fide tenuerunt, adorauerunt. In Israël magnum nomen eius. Vis esse Israël? Illum attẽde, de quo Do-Ioan.1.g. minus ait: Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. Si verus Israëlita in quo dolus non est, dolosi & mendaces non sunt veri Israëlitæ. Non ergo dicant isti, quoniam apud illos est Deus, & magnum nomen eius in Israël. Probent se Israëlitas; & concedo ego, quia in Israël magnum nomen eius. Et factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion.) Rursus Sion quasi patria est Iudæorum; vera Sion, Ecclesia est Christianorum. Interpretatio autem nominum Hebræorum sic nobis traditur. Iudæa cõfessio interpretatur, Israël videns Deum. Post Iudęam Israël, sic hic positum est: Psal.75. Notus in Iudæa Deus, in Israël magnum nomẽ eius. Deum vis videre? Prius cõfitere tu, & sic in teipso fit locus Dei; quia factus est in pace locus eius. Quamdiu enim non confiteris peccata tua, quodammodo rixaris cum Deo. Quomodo enim non cum illo litigas, qui quod illi displicet laudas? Punit ille furem, tu furtum laudas; punit ille ebriosum, tu laudas ebriositatem. Litigas cum Deo, non fecisti illi locum in corde tuo, quia in pace factus est locus eius. Et quomodo incipis pacẽ habere cũ Deo? Incipis illi in cõfessione. Psalmi vox est dicentis: Incipite Domino in cõfessione. Quid est, incipite Domino in cõfessione? Incipite

A adiungi Deo. Quomodo? Vt hoc vobis displiceat, quod & illi displicet. Displicet illi vita tua mala. Si placeat tibi, disiungeris ab illo; si displiceat tibi, per confessionem illi coniungeris. Vide ex quanta parte dissimilis es, quãdo vtiq; propter ipsam dissimilitudinem displicet. Factus enim es ô homo ad imaginem Dei; per vitam verò peruersam & malam perturbasti in te, & exterminasti in te imaginem conditoris tui. Factus dissimilis, attẽdis in te, & displices tibi; iã ex eo cœpisti similis fieri, quia hoc in te tibi displicet quod displicet & Deo. Sed quomodo sum similis, inquis, Deo, quando adhuc mihi displiceo? Ideò dictum est, incipite. Incipite, inquit, Domino in cõfessione, perficieris in pace. Adhuc enim habes aduersum te bellum. Indicitur tibi bellum, non solùm aduersus suggestiones diaboli, aduersus principem potestatis aëris huius, qui operatur in filiis diffidentiæ, aduersus diabolum & angelos eius spiritalia nequitiæ; non solùm Ephes.6.b. ergo aduersus ipsos tibi bellũ indicitur, sed aduersus B teipsum. Quomodo aduersus teipsum? Aduersus tuã cõsuetudinem malam, aduersus vetustatem vitæ tuæ malæ, quæ trahit te ad solitam, & † refrenatur à noua. al. refrenari. Indicitur enim tibi quædam noua vita, & tu vetus es. Nouitatis gaudio suspenderis, vetustatis onere prægrauaris. Incipit tibi esse bellũ aduersus te. Sed ex qua parte tibi displices, iungeris Deo; & ex qua parte iam iungeris Deo, idoneus eris ad vincendum te; quia ille tecum est qui omnia superat. Attẽde quid dicit Apostolus: Mente seruio legi Dei, carne autem legi pec- Rom.7.d. cati. Vnde mente? Quia displicet tibi vita tua mala. Vnde carne? Quia nõ desunt suggestiones & delectationes malę; sed ex eo quòd mente iungeris Deo, vincis quod in te non vult sequi. Præcessisti enim ex parte, & ex parte tardaris. Trahe teipsum ad illum qui te sursum tollit. Põdere quodam vetustatis deprimeris, C clama & dic: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Quis me liberabit ab eo à quo Rom.7.d. grauor? Corpus enim quod corrumpitur, aggrauat a- Sap.9.c. nimam. Quis ergo liberabit? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrũ. Quare autem permittitur, vt diu contra te litiges, donec absorbeantur omnes cupiditates malæ? Vt intelligas in te pœnam tuã. In te ex teipso est flagellum tuum, sit rixa tua tecum. Sic vindicatur in rebellem aduersus Deum, vt ipse sibi sit bellum, qui pacem noluit habere cum Deo. Sed tene membra tua aduersus concupiscentias tuas malas. Surrexit ira, tene tu manum coniunctus Deo. Potuit surgere, sed non inuenit arma. Apud iram tuam impetus est, apud te arma sunt. Sit impetus inermis, & discit iam non surgere qui frustrà surrexit. Hoc autem dico charissimi: ne fortè quia diximus, carne au- Rom.7.d. tem legi peccati, putetis consentiẽdum esse desideriis vestris carnalibus. Et si non possunt modò nisi esse de- D sideria carnalia, non est illis consentiendũ. Propterea non dixit Apostolus: Nõ sit peccatum in vestro mortali corpore; nouit enim quia quãdiu mortale est, est ibi peccatum. Sed quid ait? Non ergo regnet peccatũ Rom.6.b. in vestro mortali corpore. Quid est, non regnet? Ipse exposuit. Ad obediendum, inquit, desideriis eius. Sũt desideria, existunt desideria; non tu obaudis desideriis tuis, non sequeris ipsa desideria, non illis cõsentis. Est tibi peccatum, sed amisit regnum, quando iam in te non regnat peccatum; postea inimica nouissima de- 1.Cor.15.f. struetur mors. Quid enim nobis promittitur, † quãdo al. quoniã. dictum est: Mente seruio legi Dei, carne autem legi Rom.7.d. peccati? Audi promissionem, quia non semper erunt in carne desideria illicita. Etenim resurget & mutabitur; & cùm mutata fuerit caro ista mortalis in spiritale corpus, iam nullis concupiscentiis secularibus, iam nullis terrenis delectationibus titillabit animam, nec auertet à cõtẽplatione Dei. Fit ergo in ea quod dicit Aposto-

Rom.8.b. Apostolus: Corpus quidem mortuū est propter peccatum; spiritus autem vita est propter iustitiam. Si autem qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis; qui suscitauit Iesum Christum à mortuis; viuificabit & mortalia corpora vestra propter spiritum suum qui habitat in vobis. Viuificatis ergo corporibus nostris, erit pax vera, vbi locus est Dei: sed præcedat cōfessio. Notus in Iudæa Deus. Confitere ergo priùs, in Israël magnum nomen eius. Nondum vides in specie, vide ex fide; & fiet in te quod sequitur: Et factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion. Sion interpretatur contemplatio. Quid est contemplatio? Contemplabimur enim Deum facie ad faciem. Hic nobis promittitur, in quem modò non videntes credimus. Quomodo gaudebimus cùm viderimus eum? Fratres, si modò tantum gaudium in nobis facit promissio, quantum est factura redditio? Reddet enim nobis quod promisit, seipsum; vt facie ipsius & illius contemplatione gaudeamus, & nō aliquid aliud delectabit nos, quia nihil est melius illo qui fecit omnia quæ delectant. Factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion; id est, in contemplatione quadam & speculatione, facta est habitatio eius in Sion. Ibi confregit fortitudines arcuum, & scutum & gladium & bellum.) Vbi confregit? In illa pace æterna, in illa pace perfecta. Et modò fratres mei, qui bene crediderunt, vident quia de se non debent præsumere; & omnem potentiam minarum suarum, & quicquid in eis acutum est ad nocendum, confringunt illud; & quicquid quasi pro magno habent vnde se protegant temporaliter, & bellum quod aduersus Deū defendendo peccata sua gerebant, omnia hæc ibi cōfregit.

1.Cor.13.d.

Illuminans tu admirabiliter à montibus æternis.) Qui sunt montes æterni? Quos ipse fecit çternos. Qui sunt montes magni? Prædicatores veritatis. Tu illuminans, sed à montibus æternis. Primi magni montes excipiunt lucem tuam, & à luce tua quam suscipiunt montes, vestitur & terra. Sed illi magni montes exceperunt Apostoli, tanquam orientis luminis primordia exceperunt Apostoli. Nunquid quod excepērūt, apud se retinuerunt? Non. Ne diceretur & illis: Serue nequam & piger, dares pecuniam meam nummulariis. Si ergo quod susceperunt, non apud se retinuerunt, sed omni orbi terrarum prædicauerunt: Illuminans tu admirabiliter à montibus æternis. Quos çternos fecisti, per illos vitam æternam & cæteris promisisti. Illuminans tu admirabiliter à montibus æternis. Magnificè cum pondere dictum est: Tu, ne putet aliquis quòd eum montes illuminent. Multi enim putantes quòd ab ipsis montibus illuminarentur, fecerunt sibi partes de montibus; & ipsos montes conciderunt, & ipsi confracti sunt. Nescio qui sibi fecerunt Donatum, nescio qui sibi fecerunt Maximinianum, nescio qui sibi fecerunt illum & illum. Quare computant salutem suam in hominibus esse, non in Deo? O homo, venit ad te lux per montes! sed Deus te illuminat, non montes. Illuminans tu, inquit, non mōtes. Tu illuminans, à montibus quidem æternis; sed tu illuminans. Vnde & in alio loco quid ait Psalmus? Leuaui oculos meos in mōtes, vnde veniet auxilium mihi. Quid ergo? In montibus est spes tua, & inde tibi veniet auxilium? Remāsisti in montibus, vide quid agas. Est aliquid super montes? Super mōtes est quem tremunt montes. Leuaui, inquit, oculos meos in mōtes, vnde veniet auxilium mihi. Sed quid sequitur? Auxilium meum, inquit, à Domino, qui fecit cælum & terram. In mōtes quidem leuaui oculos meos, quia per montes mihi sunt scripturæ monstratæ; sed ego cor habeo in illo qui illuminat omnes montes. Ergo fratres, ad hoc dictum est, ne quisquam vestrûm velit spē suā ponere in homine. Tamdiu est aliquid homo, A quamdiu hæret illi à quo factus est homo. Nam recedēs ab illo, nihil homo est; & cùm hæret illi, tu sic accipe consilium per hominem, vt illum cōsideres qui illuminat hominem. Etenim & tu potes accedere ad illum, qui tibi per hominem loquitur. Non enim fecit illū accedere ad se, & te repellit. Et qui verè sic accessit ad Deum, vt in illo habitet Deus; displicent illi omnes qui in illo ponunt spem suam. Propterea datum est quoddam exēplum, cùm ipsos Apostolos sibi diuiserūt, & in schismata ierunt qui dicebāt: Ego sum Pauli, ego Apollò, ego Cephæ, id est, Petri. Hos plangit Apostolus & dicit eis: Diuisus est Christus? Et se elegit quem apud ipsos cōtemneret. Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? Vide bonum montem quærētem gloriam nō sibi, sed à quo mōtes illuminātur. Nolebat de se præsumi, sed de illo de quo ipse præsumpserat. Quisquis ergo ita se commendare voluerit populis, vt si fortè B contigerit ei aliquis tumultus, frāgat post se populos, & diuidat ecclesiam catholicam propter se; nō est de illis montibus quos illuminat Altissimus. Sed quis est iste? Contenebratus à se, non illuminatus à Domino. Vnde autem probantur isti montes? Si fortè contigerit aliquis tumultus aduersus montes in ecclesiā, aut per populares seditiones carnaliū, aut per aliquas falsas suspiciones hominum; bonus mons repellit à se omnes qui propter ipsum volunt ab vnitate recedere. Sic enim ipse remanebit in vnitate, si propter ipsum non diuisa fuerit ipsa vnitas. Illi autē diuisi sunt; quādo recessit populus ab orbe terrarū, & secutus est nomen ipsorū, gauisi sunt, elati sunt, & deiecti sunt. Humiliarentur & exaltarētur, quomodo humiliatus est Apostolus, dicens: Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? Et alio loco: Ego plātaui, Apollo rigauit, sed Deus incremētum dedit. Ergo neque qui plantat, est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementū dat Deus. C Tales montes in se humiles sunt, in Deo excelsi sunt. Qui autem in seipsis excelsi sunt, à Deo humiliātur; quoniam qui se exaltat, humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur. Ideo tales[†] quia superbias suas attendunt, inamaricant hominibus pacificis in ecclesia. Illi volunt coagulare pacem, isti inter se miscēt dissensionē. Et quid de illis dicit alius Psalmus? Qui amaricāt, non exaltentur in semetipsis. Illuminans tu, attende hic Tu, admirabilis à montibus æternis. Conturbati sunt omnes insipientes corde.) Prædicata est veritas, dicta est æterna vita; dicta est esse alia vitā, quæ nō est de ista terra. Contempserunt homines vitam præsentem, & amauerunt vitam futurā, illuminati per montes illuminatos. Insipientes autem corde conturbati sunt. Quomodo conturbati sunt? Cùm Euangelium prædicatur. Et[†] quid est vita æterna? & quis est qui resurrexit à mortuis? Admirati sunt Athenieñses, loquēte Paulo Apostolo de resurrectione mortuorū; & pu- D tauerunt eum nescio quas fabulas dicere. Sed quia dicebat esse aliam vitam, quā nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit; ergo insipientes corde turbati sunt. Sed quid eis contigit? Dormierunt somnium suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis.) Amauerūt præsentia, & dormierunt in ipsis præsentibus; & sic illis facta sunt ipsa præsentia deliciosa, quomodo qui videt per somnium inuenisse se thesauros, tamdiu diues, quamdiu non euigilet. Somniū illum diuitem fecit; euigilatio pauperem fecit. Tenuit illum somnus fortasse in terra dormientem, & in duro iacentem, pauperē & fortè mendicum. In somnis vidit se iacere in lecto eburneo vel aureo, & in plumis aureis altiùs extructis; quādiu dormit bene dormit, euigilās inuenit se iacere in duro, in quo illum somnus tenuerat. Tales sunt & isti: Venerunt in hanc vitam, & per cupiditates tempora-

Margin notes: Matth.25.c. — Psal.120. — 1.Cor.1.b. — 1.Cor.1.b. — 1.Cor.3.b. — Luc.14.c. — al. qui. — Psal.65. — al. quæ. — Act.17.f. — 1.Cor.2.d.

les quasi obdormierunt hic, & exceperũt illos diuitię, & vanæ pompæ volaticæ, & transierunt, non intellexerunt quantũ inde boni posset fieri. Nam si nossent aliã vitam, illic sibi thesaurizarent, quod hic erat periturum; sicut Zachæus vidit illud bonũ maior publicanorum, quãdo suscepit Dominum Iesum hospitio, & ait: Dimidium rerum mearum do pauperibus, & si cui aliquid fraudaui, quadruplum reddo. Nõ erat iste in vanitate somniãtium, sed in fide euigilãtium. Ideo Dominus quia medicus intrauerat ad ægrotum, pronunciauit salutẽ illius, & ait: Hodie salus huic domui factã est, quoniam & hic est filius Abrahæ; vt noueritis quia nos imitãdo fidem, filij Abrahæ sumus; Iudæi autem qui de carne superbiunt, à fide degenerauerũt. Ergo dormierũt somnum suum viri diuitiarum, & nihil inuenerunt in manibus suis. Dormierunt enim in cupiditatibus suis, delectat illos; trãsit somnus iste; transit vita ista, & nihil inuenerunt in manibus suis, quia nihil posuerunt in manu Christi. Vis aliquid inuenire in manibus tuis postea? Noli cõtemnere modò manũ pauperis, & respice manus inanes, si vis habere manus plenas. Dixit enim Dominus, Esuriui, & dedistis mihi manducare; sitiui, & dedistis mihi potũ; hospes fui, & adduxistis me, & cętera. Et illi: Quando te vidimus esurientem, sitientem, aut hospitem? Et ille dicit illis: Quando vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Esurire in pauperibus voluit, qui diues in cælo est; & tu dubitas homo dare homini; cũ scias te Christo dare quod das, à quo accepisti quicq̃d das? Sed illi dormierunt somnum suum, & nihil inuenerũt omnes viri diuitiarum in manibus suis. Ab increpatione tua Deus Iacob, dormitauerunt omnes qui ascenderunt equos.) Qui sunt qui ascenderũt equos? Qui humiles esse noluerũt. Non in equis sedere peccatum est; sed ceruicem potestatis contra Deum erigere, & putare se in aliquo honore esse. Quia diues es, ascendisti; increpat Deus, & dormis. Magna ita increpantis, magna ira. Attendat charitas vestra rem tremẽdam. Increpatio strepitum habet, strepitus expergisci solet homines facere. Tantum pondus est increpantis Dei, vt diceret: Ab increpatione tua Deus Iacob, dormitauerunt omnes qui ascenderunt equos. Ecce quo somno dormitauit ille Pharao, qui ascendebat equos. Non enim vigilauit in corde, quia de increpatione durum cor habebat. Duritia enim cordis, obdormitio est. Rogo vos, fratres mei, videte quomodo dormiunt, qui sonante Euangelio & amen & haleluia per totum orbem terrarum, adhuc vitam veterem nolũt damnare, & in nouam euigilare. Erat Scriptura Dei in Iudæa, modò per totum orbem terrarũ cantatur. In illa vna gente dicebatur Deus vnus, qui fecit omnia, esse adorandus & colendus; modò ibi tacetur Christus. Resurrexit Christus, irrisus est in cruce, ipsam crucem suam in qua irrisus est, iam fixit in frontibus regum; & adhuc dormitur. Magna ira Dei, fratres. Melius nos eũ audiuimus qui dicit: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Sed qui illum audiunt? Qui non ascendũt equos. Qui sunt qui non ascendũt equos? Qui non se iactãt, & extollunt, quasi in honoribus & potestatibus suis. Ab increpatione tua Deus Iacob, dormitauerunt qui ascenderunt equos. Tu terribilis es, & quis resistet tibi tunc ab ira tua?) Modò dormiunt, & iratum non sentiunt; sed vt dormirent, iratus est. Modò quod dormientes non sentiunt, in fine sentiẽt. Apparebit enim iudex viuorum & mortuorũ. Et quis resistet tibi tunc ab ira tua? Modò enim loquuntur quod volũt, & disputant contra Deum, & dicunt: Qui sunt Christiani, aut quis est Christus? aut quales inepti qui credunt quod non vident, & dimittunt delicias quas vident, & sequuntur fidem rerum quæ oculis ipsorum non exhibentur? Dormitis & balatis, loquimini aduersus Deum quantum potestis. Vsquequò peccatores Domine, vsquequò peccatores gloriabuntur? Respondent & loquuntur iniquitatem. Quando autem nemo respondet, & nemo loquitur, nisi quando se in se conuertat? Quando in se conuertent dentes, quibus modò nos rodunt; quibus nos discerpunt irridendo Christianos, & reprehendendo vitam sanctorum? Tunc se in se conuertent, cùm illis eueniet quod dicitur in libro Sapientiæ, Dicent inter se pœnitentiam agentes, & per angustiam spiritus gementes, cùm viderint gloriam sanctorum. Tunc dicent: Hi sunt quos aliquando habuimus in risum. O qui multum dormistis! certè iam euigilatis, & in vestris manibus nihil inuenitis. Videtis quomodo plenas habeant manus gloria Dei, quos tanquam pauperes irrisistis. Dicite ergo tunc vobis, quando non resistitis iræ Dei, non manu, nec lingua, nec verbo nec cogitatione. Apparebit enim vobis manifestus, quem irridendum putastis, cùm vobis venturus nunciaretur. Et quid dicerit? Ergo errauimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol non ortus est nobis. Quomodo iustitiæ sol oritur dormientibus? Sed ab ira & increpatione eius dormiunt. Hoc fortè dicturus est; sed melius est, non ascendere equum; & tamen ipsi equos suos accusabunt. Audi illos accusantes equos suos in quibus dormierunt. Ergo errauimus, inquit Scriptura, à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol non ortus est nobis. Quid nobis profuit superbia, & diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia tanquam vmbra. Ergo vigilasti aliquando. Sed melius equum non ascenderes, vt tunc non dormitares, quãdo vigilare debuisti; & audire vocem Christi, vt illuminaret te Christus. Tu terribilis es, & quis resistet tibi tunc ab ira tua? Quid enim erit tunc?

De cælo iaculatus es iudicium, terra tremuit & quieuit.) Quæ se modò turbat, quæ modò loquitur, timere habet in finem & quiescere. Melius modò quiesceret, vt in finem gauderet. Terra tremuit, & quieuit. Quando? Cùm exurgeret in iudicio Dominus, vt saluos faceret omnes mites corde.) Qui sunt mites corde? Qui frementes equos non ascenderunt, sed in humilitate sua peccata confessi sunt. Vt saluos faceret omnes mites corde. Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi, & reliquię cogitationis solennia celebrabunt tibi.) Prima cogitatio, posteriores reliquiæ cogitationis. Quæ est cogitatio prima? Vnde incipimus, bona illa cogitatio vnde incipies confiteri. Confessio adiunget nos Christo. Iam verò confessio ipsa, id est, prima cogitatio, facit in nobis reliquias cogitationis: & ipsæ reliquiæ cogitationis solennia celebrabunt tibi. Cogitatio hominis confitebitur tibi; reliquiæ cogitationis solennia celebrabunt tibi. Quæ est cogitatio quæ confitebitur? Quæ damnat vitam priorem cui displicet quod erat, vt sit quod non erat; ipsa est prima cogitatio. Sed quia sic debes recedere à peccatis, primam cogitationem confessus Deo, vt nõ tibi recedat de memoria, quia peccator fuisti; per hoc quod peccator fuisti, solennia celebras Deo. Adhuc intelligendum est. Prima cogitatio confessionem habet, & remissionem à vetere vita. Sed si oblitus fueris à quibus peccatis liberatus sis; non agis gratias liberatori, & non celebras solẽnia Deo tuo. Ecce prima cogitatio confitens Sauli apostoli, iam Pauli, qui primò Saulus fuit; quando audiuit vocem de cælo, cùm persequeretur Christũ, & fureret in Christianos, & vellet vt vbicunque inuentos adduceret necandos; audiuit vocem de cælo, Saule Saule, quid me persequeris? Et circumfulsus lumine, facta sibi cæcitate in oculis vt intus videret, emisit primam cogitationẽ obedientiæ, cùm audiret, Ego sum Iesus Nazarenus, quem tu per-

persequeris: Domine, ait, quid me iubes facere? Et hæc cogitatio confitentis, iam Dominũ appellat quẽ persequebatur. Quomodo reliquiæ cogitationis solennia celebrabant, in Paulo audistis, cum ipse Apostolus legeretur. Memor esto, Christũ Iesum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid, secundum Euangelium meum. Quid est, memor esto? Non deleatur de memoria tua cogitatio qua primò cõfessus es: sint reliquiæ cogitationis in memoria. Et vide quemadmodum repetit quod sibi donatum est, idem Paulus Apostolus alio loco: Qui prius, inquit, fui blasphem⁹ & persecutor, & iniuriosus. Quid dicit? Prius fui blasphemus. Nunquid adhuc blasphemus est? Vt nõ esset blasphemus, fuit primò cogitatio confitens: vt autem commemoraret quid illi donatum est, reliquiæ cogitationis erant, per ipsas reliquias cogitationis solẽnia celebrabat. Etenim fratres mei, ecce innouauit nos Christus, donauit nobis omnia peccata, & conuersi sumus. Si obliuiscámur quid nobis donatum est, & à quo donatum est, obliuiscimur munus saluatoris. Cũ autẽ non obliuiscimur munus Saluatoris, nõne quotidie nobis Christus immolatur? Et semel pro nobis Christus immolatus est. Cùm credidimus, tunc nobis fuit cogitatio: modò autẽ reliquiæ cogitationis sunt, qua meminim⁹ quis ad nos venerit, & quid nobis donauerit. Ex ipsis reliquiis cogitationis, id est, ex ipsa memoria, quotidie nobis sic immolatur, quasi quotidie nos innouet, qui prima gratia sua nos innouauit. Iam enim innouauit nos Domin⁹ in baptismo, & facti sumus noui homines, in spe quidem gaudentes, vt in tribulatione simus patientes: tamen non debet de memoria nostra recedere, quid nobis prẹstitũm sit, & si modò non est cogitatio quę fuit. Etenim prima cogitatio fuit confitentis recedere à peccato, modò autem non recedis, sed tunc recessisti: sint reliquiæ cogitationis, nec excidat à memoria qui sanauit. Vulnus te habuisse si oblitus fueris, non tibi erunt reliquiæ cogitationis. Quid enim putatis dixisse Dauid? Ecce ex omnium persona loquitur. Peccauit Dauid sanct⁹ grauiter, missus est Nathan propheta ad illum, & corripuit illum, & confessus est, & dixit: Peccaui. Hæc fuit prima cogitatio confitentis. Cogitatio hominis confitebitur tibi. Quæ erant reliquiæ cogitationis? Quando ait, Et peccatum meum ante me est semper. Quæ fuit ergo prima cogitatio? Vt recederet à peccato. Et si iam recessit à peccato, quomodo peccatum illius ante illum est semper? Siquidem illa cogitatio transiit, sed reliquiæ cogitationis solẽnia celebrabũt. Meminerimus ergo fratres charissimi, rogamus vos: Quisquis liberat⁹ est à peccato, meminerit quid fuit: sint in illo reliquiæ cogitationis. Tunc enim portat alium ad sanandum, si se meminerit esse sanatum. Ergo vnusquisque recordetur quid fuit, & verũ iam non sit: & tunc subueniet ei qui adhuc est quod ille iã non est. Si autem iactat se quasi de meritis suis, & repellit tãquam indignos peccatores, & sine misericordia sæuit: equum ascendit, videat ne dormiat. Dormitauerunt enim qui ascenderunt equos. Iam tunc dimisit equum: humiliauit se, non iterum ascẽdat equum, id est, nõ se rursus erigat in superbiam. Vnde fit illi hoc? Si reliquiæ cogitationis solennia celebrent Deo. Vouete & reddite Domino Deo nostro.) Quisque quod potest voueat, & reddat. Ne voueatis, & nõ reddatis; sed quisque quod potest, voueat & reddat. Non sitis pigri ad vouendum: non enim viribus vestris implebitis. Deficietis si de vobis præsumitis: si autem de illo cui vouetis, vouete, securi reddetis. Vouete & reddite Domino Deo nostro omnes communiter. Quid debemus vouere? Credere in illum, sperare ab illo vitã æternam, bene viuere secũdùm communem modũ. Est enim quidam modus communis omnibus. Furtũ

2.Tim.2.b.
1.Tim.1.c.
Rom.12.c.
2.Reg.12.c.
Psal.50.

A non facere, non castimoniali præcipitur, & nuptæ nõ præcipitur, adulterium non facere, omnibus præcipitur. Non amare violẽtiam, qua ingurgitatur anima, & corrumpitur in se templum Dei, omnibus æqualiter præcipitur. Nõ superbire, omnibus æqualiter præcipitur. Non hominem occidere, non odisse fratrem, non aduersus aliquem tenere perniciem, omnibus in communi præcipitur. Hoc totum omnes vouere debemus. Sũt etiam vota propria singulorum, alius vouet Deo castitatem cõiugalem, vt præter vxorẽ suam non nouerit aliam: sic & fœmina, vt præter virum suũ nõ nouerit alium. Alij etiam vouent, & si experti tale coniugiũ, vltra nihil tale pati, nihil tale concupiscere aut sustinere: & ipsi vouerũt aliquid maius quam illi. Alij virginitatem ipsam ab ineunte ætate vouent, vt nihil tale vel experiantur, quale illi experti sunt & reliquerunt: & isti vouerunt plurimum. Alij vouent domum suã esse hospitalem omnibus sanctis aduenientibus, magnum votum vouẽt. Alius vouet relinquere

B omnia sua distribuendo pauperibus, & ire in cõmunẽ vitam, in societatem sanctorum, magnum votum vouit. Vouete & reddite Domino Deo vestro. Quisque quod vouere voluerit voueat: illud attendat, vt quod vouerit reddat. Vnusquisq; Deo quod vouet, si respicit retrorsum, malum est. Nescio quæ castimonialis nubere voluit. Quid voluit? Quod & virgo quælibet. Quid voluit? Quod & mater ipsius. Aliquid mali voluit? Mali plane. Quare? Quia iam vouerat Domino Deo suo. Quid enim dicit de talib⁹ apostolus Paulus, cùm dicat viduas adolescentulas nubere si velint? Sed tamen ait quodam loco, Beatior autem erit, si sic permanserit secundùm meum consilium. Ostendit beatiorem, si sic permanserit: non tamen damnandam, si nubere voluerit. Quid autem ait de quibusdam quæ vouerunt, & non reddiderũt? Habentes, inquit, dam-

C nationem, quia primam fidem irritam fecerũt. Quid est, primam fidem irritam fecerunt? Vouerunt, & nõ reddiderũt. Nemo ergo positus in monasterio frater, dicat: Recedo de monasterio: neq; enim soli qui sunt in monasterio, peruenturi sunt ad regnum cælorum; & illi qui ibi non sunt, ad Deum non pertinent. Respondetur ei: Sed illi non vouerũt, tu vouisti, tu retrò respexisti. De die iudicij cũ Domin⁹ minaretur, quid ait? Mementote vxoris Lot. Omnibus dixit: Quid enim fecit vxor Lot? Liberata est à Sodomis, & in via posita, retrorsum respexit. Vbi respexit, ibi remansit. Facta est autem statua salis, vt illius contemplatione condiantur homines, cor habeant, non sint fatui, non retrò respiciant: ne malum exemplum dantes, ipsi remaneant, & alios cõdiant. Nã & modò dicimus illud quibusdã fratribus nostris, quos fortè viderimus velut infirmari in ꝓposito bono: Et talis vis esse, quales illi? Obiicimus illis quosdã qui retrò respexerunt. Illi fatui sunt in se, sed alios condiunt, quando cõmemo-

D rantur: vt illorum exemplum timẽtes, isti retrò ne respiciãt. Vouete & reddite Domino Deo nostro, quia illa vxor Lot ad omnes pertinet. Maritata mulier voluit facere adulteriũ, de loco suo quò peruenerat retrò respexit. Vidua quæ iam sic permanere voluerat, voluit nubere. Hoc voluit quod licuit ei quæ nupsit: sed illi non licuit, quæ de loco suo retrò respexit. Virgo est castimonialis, iam dicata Deo: habebat & cætera quæ verè ornãt ipsam virginitatem, & sine quibus illa virginitas turpis est. Quid si enim sit corpore integra, & mente corrupta? Quid est quod dixi: Quid si nullus tetigerit corpus, sed si fortè ebriosa sit, superba sit, litigiosa sit, linguosa sit? Hæc omnia damnat Deus. Si antequam vouisset nupsisset, non damnaretur. Elegit aliquid melius, superauit quod ei licebat: superbit, & illicita tanta committit. Hoc dico, nubere licet antequam voueat, superbire nunquam licet.

1.Tim.5.b.
1.Cor.7.g.
1.Tim.5.b.
Luca 17.f.
Gen.19.d.

O tu virgo Dei nubere noluisti, quod licet: extollis A te, quod non licet. Melior virgo humilis, quàm maritata humilis; sed melior maritata humilis, quā virgo superba. Quæ autē respexit ad nuptias, non quia voluit nubere, damnatur; sed quia iam antè recesserat, & fit vxor Lot respiciendo retrorsum. Non sitis pigri qui potestis, quibus aspirat Deus apprehendere gradus meliores; quia non ista ideo loquimur vt non voueatis, sed vt voueatis & reddatis: Vouete & reddite Domino Deo nostro. Iam quia ista tractauimus, fortè volebas vouere, & modò nō vis vouere. Sed quid tibi dixerit Psalmus, attēde. Non dixit, nolite vouere; sed, vouete & reddite. Quia audisti reddite, nō vis vouere? Ergo vouere volebas, & non reddere? Immo vtrūque fac. Vnum fit ex professione tua, aliud ex adiutorio Dei perficietur. Aspice eum qui te ducit, & nō respicies retrò vnde te educit. Qui te ducit, ante te ambulat, vnde te eduxit post te est. Ama ducētem, & nō te damnat retrò respiciētem. Vouete & reddite Dño Deo nostro. Omnes qui in circuitu eius sunt, offerent munera.) Qui sunt in circuitu eius? Vbi est enim iste, vt ducat omnes qui in circuitu eius sunt? Si Deū patrem cogites, vbi non est qui vbique præsens est? Si filium cogites secundùm formam diuinitatis, & ipse cum patre vbiq; est, quia ipse est sapiētia Dei; de qua

Sap. 8. a. dictum est: Attingit autem vbiq; propter suam munditiam. Si autem filium sic intelligas, secūdùm quod

Baruch 3. d. assumpsit carnē, & visus est inter homines. & crucifi-

Marc. 16. d. xus est, & resurrexit; nouimus quia ascēdit in cælum. Qui sunt in circuitu eius? Angeli. Ergo nos non offerimus munera, quia omnes qui in circuitu eius sunt, dixit, offerent munera? Si sepultus Dominus noster hic esset in terra, & iaceret corpus ipsius, quomodo alicuius martyris vel Apostoli attenderemus eos, qui in circuitu eius essent, quæcunque vel gentes essent circa ipsum locum vndique, vel conuenientes ad illā sepulturam cū muneribus. Nunc autem ascēdit, sursum est. Quid est hoc: Oēs qui in circuitu eius sunt, offerent munera? Hoc interim quod Deus admonet dicam vobis, quid ex his verbis ipse mihi inspirare dignat⁹ sit: si melius aliquid postea visum fuerit, & hoc vestrum est, quia communis est omnibus veritas. Nō est mea, nec tua; nō est illius aut illius, omnibus communis est. Et fortassis ideo media est, vt in circuitu ei⁹ sint omnes qui diligūt veritatem. Quicquid enim omnibus commune est, in medio est. Quare in medio dicitur? Vt tantum distet ab omnibus, & tantum propinquet omnibus. Quod non in medio est, quasi priuatum fit. Quod publicum est in medio ponitur; vt omnes qui veniunt, percipiant, illuminentur. Nemo dicat, meum est; ne in parte sua velit facere quod in medio est omnibus. Quid est ergo, omnes qui in circuitu eius sunt, offerent munera? Omnes qui intelligunt communem esse omnibus veritatem, & non illam faciunt quasi suam superbiendo de illa, ipsi offerent munera, quia humilitatem habent. Qui autem quasi suum faciunt quod omnibus commune est, tanquam in medio positum ad partem seducere conantur, nō offerēt hi munera; quia omnes qui in circuitu eius sunt, offerent munera terribili: Offerentur munera terribili. Timeant ergo omnes, qui in circuitu eius sunt. Ideo enim timebunt, & cum tremore laudabunt: quia ideo in circuitu eius sunt, vt omnes assequantur eum, & publicè omnibus confluat, & publicè illuminet. Hoc est, contremiscere. Tu cùm feceris eum tibi quasi proprium, & iam nō communem, ex-

Psal. 2. tolletis in superbiam, cùm scriptum sit: Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Ergo offerēt munera, qui in circuitu eius sunt. Ipsi enim humiles sunt, qui communem nouerunt esse omnibus veritatem. Cui offerent munera? Terribili, & ei qui aufert spiritum principū.) Spiritus enim principum, superbi sunt spiritus. Illi ergo non sunt spiritus eius; quia & si aliquid nouerunt, suū volunt esse, nō publicum. Sed ille qui commendat se tāquam æqualem omnibus, qui se in medio ponit, vt omnes capiāt quātum possunt, quicquid possunt, nō de cuiusquā hominis, sed de Dei; & ideo de suo, quia ipsi facti sunt eius. Ergo illi omnes humiles sint necesse est. Perdiderunt spiritum suum, & spiritum Dei habent. A quo perdiderūt spiritū suū? Ab illo qui aufert spiritū principū. Quandoquidē dicitur ei in alio loco: Auferes spiritū Psal. 103. eorum, & deficient, & in puluerem suum conuertentur. Emittes spiritū tuum, & creabūtur, & innouabis faciem terræ. Nescio quis intellexit aliquid, suū vult esse, adhuc spiritū suum habet. Bonum est illi vt perdat spiritum suū, & habeat spiritū Dei. Adhuc inter principes superbit, bonum est illi vt redeat ad puluerem suum, & dicat: Memēto Domine quia puluis su- Psal. 102. mus. Si enim tē confessus fueris puluerem, Deus de B puluere facit hominem. Omnes qui in circuitu eius sunt, offerent munera. Omnes humiles cōfitentur ei, & adorant eum. Terribili offerēt munera. Vnde terribili? Exultate cum tremore: Et ei qui aufert spiritū Psal. 2. principum, id est, tollit audaciā superborum. Terribili apud reges terræ.) Terribiles sunt reges terræ, sed ille super omnes qui terret reges terræ. Esto rex terræ, & erit tibi terribilis Deus. Quomodo, inquies, ero rex terræ? Rege terram, & eris rex terræ. Noli ergo auiditate imperādi ponere tibi ante oculos prouincias latissimas, quā tua regna diffundas; terram quam portas rege. Audi Apostolum regentem terram: Non sic pugillor quasi aërem verberans, sed castigo corpus 1. Cor. 9. d. meum, & in seruitutē redigo: ne fortè aliis prædicās, ipse reprobus efficiar. Ergo fratres mei, estote in circuitu eius, vt per quemcunq; vobis veritas sonuerit, nō illam imputetis illi, per quem sonat; sed de medio C sit omnibus, quia æqualiter adest omnibus. Et estote humiles, ne vobis & vosipsi vsurpetis, si q̃d fortè boni illius intellexeritis. Quia & nos quod melius intellexerimus, vestrum est, & quod vos melius intellexeritis, nostrum est, vt in circuitu eius simus, & humiles simus. Atq; ita perdentes spiritum nostrū offerremus munera terribili super omnes reges terræ, id est, sup omnes regentes carnē suā, sed subiectos creatori suo.

IN PSALMVM LXXVI. ENARRATIO.

PSALMI huius limen ita scribitur: In finem pro Idithun, Psalm⁹ ipsi Asaph.) In finē quid sit, nostis. Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti. Rom. 10. a. Idithun interpretatur trāsiliens eos, Asaph interpretatur congregatio. Loquitur hic ergo congregatio transiliens, vt perueniat ad finem, qui est Christus Iesus. Quæ sint itaque transilienda, vt ad illum finem peruenire possimus, vbi iam quod transiliamus non D habemus, Psalmi textus ipse demōstrat. Etenim tam diu transilire debemus, quicquid nos impedit, quicquid irretit, quicquid visco quodam illigat, & onere aggrauat volatum nostrum, donec perueniamus ad id quod sufficit, vltra quod nihil est, infra quod sunt omnia, & ex quo sunt omnia. Patrem quippe ipsum volebat Philippus intueri, & dicebat Domino Iesu Ioan. 14. a. Christo: Ostende nobis patrem, & sufficit nobis, tanquam tamdiu transiliendum esset, quicquid aliud esset, donec perueniret ad patrem, vbi iam securus assisteret, & quid ei vltra requirendum esset non haberet. Hoc est enim, sufficit. Verùm ille qui verissimè dixerat, Ego & pater vnum sumus, admonuit Philip- Ioan. 10. f. pum, docuitq; omnem hominem qui Christum intelligeret, etiam in eo habere finem; quia ipse & pater vnum sunt. Tanto, inquit, tempore vobiscū sum, Ioan. 14. a. & non vidistis me? Philippe, qui me vidit, vidit & patrem. Quisquis ergo Psalmi huius animum sentire, imitari,

imitari, tenere vult, omnia desideria carnalia transiliat; seculique huius pompam & illecebram calcet; nihilque sibi aliud proponat vbi cōsistat, nisi ex quo sunt omnia. In quibus omnibus etiam ipse laborat, donec ad finem perueniat. Quid nobis ergo indicat transiliens iste?

Expositio Psalmi.

Psal. 141. VOce mea, inquit, ad Dominum clamaui.) Sed multi clamant ad Dominum pro diuitiis acquirendis damnisque deuitandis, pro suorum salute, pro stabilitate domus suæ; pro felicitate temporali, pro dignitate seculari; postremò etiā pro ipsa salute corporis, quæ patrimonium est pauperis. Pro his atque huiusmodi rebus multi clamant ad Dominum, vix quisquam propter ipsum Dominum. Facile quippe homini est quodlibet desiderare à Domino, & ipsum Dominum nō desiderare; quasi verò suauius esse possit quod dat, quàm ipse qui dat. Quisquis ergo pro alia re qualibet clamat ad Dominū, nondum est trāsiliens. Hic verò trāsiliens quid dicit? Voce mea ad Dominum clamaui. Et ne arbitreris vocē ipsius qua clamauit ad Dominum, propter aliud emissam, quā propter ipsum Dominum; secutus ait: Et vox mea ad Deum.) Emittitur enim vox qua clamemus ad Deū, & ipsa vox ad aliud est, non ad Deum: Ad hoc enim est vox, propter quod editur vox. Iste verò qui Deum gratis amabat, qui voluntariè Deo sacrificabat, qui Psal. 53. transilierat quicquid infra est, nihilque aliud supra se viderat, quò effunderet animam suam, nisi ex quo & per quem & in quo creatus erat, ad quem clamauerat voce sua, ad illum esse fecerat ipsam vocem suā: Vox mea, inquit, ad Deum. Et nunquid sine causa? Vide quid sequitur: Et attendit mihi.) Verè tunc tibi attendit, quando ipsum quæris, non quando per ipsum Psal. 17. aliud quæris. Dictum est de quibusdam: Clamauerūt, nec erat qui saluos faceret; ad Dominum, nec exaudiuit eos. Quare? Quia vox eorum nō ad Deum. Exprimit hoc alio loco Scriptura, vbi dicit de talibus: Psal. 13. Dominum non inuocauerunt. Ad illum clamare nō cessauerunt, & tamen Dominum non inuocauerunt. Quid est, Dominum non inuocauerunt? Dominum in se non vocauerunt. Ad cor suum Dominum nō inuitauerunt, à Domino se habitari noluerunt. Et ideo quid eis contigit? Ibi trepidauerunt timore, vbi non erat timor. Ideo de rerum præsentium amissione tremuerunt, quoniam non erant pleni illo quem nō inuocauerunt. Non gratis amauerūt; vt amissis temporalibus rebus possent dicere: Sicut Domino placuit, Iob 1. d. ita factum est, sit nomen Domini benedictum. Ergo iste, vox mea, inquit, ad Dominum, & attendit mihi. Doceat nos quomodo id fiat. In die tribulationis meæ Deum exquisiui.) Quis es qui hoc facis? In die tribulationis tuæ, vide quid exquiras. Si carcer facit tribulationem, exire de carcere exquiris. Si febris facit tribulationem, sanitatem exquiris. Si fames facit tribulationem, saturitatem exquiris. Si damna faciūt tribulationem, lucrum exquiris. Si peregrinatio facit tribulationem, ciuitatem tuæ carnis exquiris. Et quid cuncta commemorem, aut quando cuncta commemorem? Vis esse transiliens? In die tribulationis tuæ Deum exquire, non per Deū aliud, sed ex tribulatione Deum; vt ad hoc Deus remoueat tribulationem, vt securus inhæreas Deo. In die tribulationis meæ Deum exquisiui; non aliud aliquid, sed Deum exquisiui. Et quomodo exquisisti? Manibus meis nocte coram eo.) Dic hoc rursus videamus, intelligamus, imitemur, si possumus. In die tribulationis tuæ quid exquisisti? Deum. Quomodo exquisisti? Manibus meis. Quando exquisisti? Nocte. Vbi exquisisti? Corā eo. Et quo fructu exquisisti? Et non sum deceptus.) Omnia ergo videamus fratres, omnia consideremus,

A omnia interrogemus: & quid sit tribulatio in qua iste Deum exquisiuit, & quid sit manibus inquirere Deū; & quid sit nocte, & quid sit coram illo; & sequitur; quod omnes intelligunt: Et non sum deceptus. Quid est enim, & non sum deceptus? Inueni quod quærebā. Tribulatio non illa vel illa cogitanda est. Etenim vnusquisque nondum transiliens, nondum putat esse tribulationem, nisi quæ acciderit huic vitæ ex aliquo tristi tempore. At verò ille transiliens, totam vitam istam tribulationem suā reputat. Hic enim amat patriam supernam; vt terrena peregrinatio, ipsa sit maxima tribulatio. Quomodo enim non sit tribulatio vita ista, rogo vos? Quomodo non sit tribulatio quæ dicta est tota tētatio? Habes scriptū in libro Iob: Nū- Iob 7. a. quid non tentatio est vita humana super terrā? Nunquid dixit, tentatur vita humana super terram? Ipsa vita tentatio est. Si ergo tentatio, vtique tribulatio. In hac igitur tribulatione, hoc est, in hac vita, Deum ex-

B quisiuit iste transiliens. Quomodo? Manibus, inquit, meis. Quid est, manibus meis? Operibus meis. Non enim aliquid corporeum quærebat, vt contrectando inueniret, quod perdiderat, vt manibus quæreret nummum, aurum, argentum, vestē, quicquid tale est quod manibus teneri possit; quanquā & ipse Dominus noster Iesus Christus voluit se manibus inquiri; quando Ioan. 20. f. dubitanti discipulo cicatrices ostendit. Sed nunquid cùm ille exclamasset tangens cicatrices vulnerū eius, Dominus meus & Deus meus; nónne audiuit: Quia vidisti, credidisti; beati qui non viderunt & crediderunt? Si ergo ille manibus quærens Christum, hoc audire meruit, vt opprobrium ei fuerit ita quæsisse; nos qui beati dicti sumus, qui non vidimus & credimus. Quid ergo? Ad nos pertinet manibus quærere? Pertinet, sicut dixi, operibus quærere. Quādo hoc? Nocte. Quid est nocte? In hoc seculo. Nox enim est antequā effulgeat dies, in aduentu clarificato Domini nostri

C Iesu Christi. Nam vultis videre quia nox est? Nisi lucernam hic haberemus, in tenebris permaneremus. Petrus enim dicit: Et nos habemus certiorē Prophe- 2. Pet. 1. d. ticum sermonem, cui bene facitis intendentes, velut lucernæ lucenti in obscuro loco, donec dies lucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris. Venturus est ergo dies post istam noctem; interim in hac nocte lucerna non desit. Et hoc est fortasse quod nunc facimus. Has literas exponendo, lucernam inferimus, vt in hac nocte gaudeamus: Quæ quidem debet accensa esse semper in domibus vestris. Talibus enim dicitur: Nolite 1. Thes. 5. d. spiritum extinguere. Et tanquam exponens quid diceret, secutus ait: Prophetiam nolite spernere, id est, lucerna in vobis semper luceat. Et hæc quidem lux in cōparatione cuiusdam ineffabilis diei nox dicitur. Nam ipsa vita fidelium in comparatione vitæ infidelium dies est. Quomodo autem sit nox, iam diximus, & ostēdimus Petri Apostoli testimonio. Qui quidem

D etiam & lucernam nominauit, & de ipsa lucerna nos admonuit vt intendamus ei, id est, prophetico sermoni; donec dies lucescat, & lucifer oriatur in cordibus nostris. Quomodo autē iam vita fidelium dies sit in comparatione vitæ impiorum, Paulus ostendit. Abijciamus, inquit, opera tenebrarum, & induamur arma Rom. 13. d. lucis, sicut in die honestè ambulemus. Ergo honestè viuentes in cōparatione vitę impiorum, in die sumus. Sed iste dies vitæ fidelium non sufficit huic Idithun; transilire vult & istum diem, donec veniat ad illum diem, vbi noctis tentationem nullam omnino formidet. Hic enim quamuis dies sit vita fidelium, tentatio Iob 7. a. est vita humana super terram. Nox & dies. Dies in comparatione infidelium; nox in cōparatione angelorum. Habent enim diem angeli, quem nos nōdum habemus. Iam nos habemus, quem non habent infideles. Sed nondum habent fideles, quem angeli ha-

Matth.22.c. bent: Tunc autem habebunt cùm erunt æquales angelis Dei, quod illis in resurrectione promissum est. In hac ergo iam die & adhuc nocte, in comparatione futuri diei quem desideramus, die in comparatione præteritæ noctis cui renunciauimus: In hac ergo, inquam, nocte Deum requiramus manibus nostris. Nõ cessent opera, quæramus Deum, non sit inane desiderium. Si in via sumus, sumptus erogemus, vt peruenire possimus. Manibus quæramus Deum. Et si nocte quærimus quem manibus quærimus, non decipimur; quia coram ipso quærimus. Quid est coram ipso? Nolite facere iustitiam vestram coram hominibus, vt videamini ab eis, alioqui non habebitis mercedem apud patrem vestrum. Cùm ergo facis eleemosynam, ait, manus illæ sunt quærentes Deum, noli tubicinare ante te, sicut hypocritæ faciunt; sed sit eleemosyna tua in occulto; & pater tuus qui videt in occulto, reddet tibi. Ergo manibus meis nocte coram eo, & non sum deceptus. Quanta tamen iste Idithun pertulerit in hac terra, & in hac nocte, & quomodo habuerit quodammodo transiliendi necessitatem impingentibus atque pungentibus deorsum tribulationibus, vt necesse fuerit transilire; intentissimè audiamus.

Matth.6.a.

Ibidem.

Negaui consolari animam meam.) Tantum tædium me hic occupauit, vt contra omnem consolationem clauderet se anima mea. Vnde huic tali tædium? Fortasse quia vinea grandinata est, aut quia olea non prouenit, aut quia vindemia à pluuia intercepta est. Vnde huic tædium? Audi hoc ex alio Psalmo. Ipsius enim & ibi vox est: Tędium detinuit me, à peccatoribus relinquentibus legem tuam. Tanto ergo tædio de huiusmodi malo affectum se iste dicit, vt negaret consolari animam ipsius: Propè absorbuerat eum tædiũ. Tristitia quæ eum omnino irreparabiliter merserat, negat se consolari. Quid igitur restabat? Primò vide vnde consoletur. Nónne sustinuerat, qui simul contristaretur, & non inuenerat? Quò enim se verteret ad consolationem, quem occupauerat tædium de peccatoribus relinquentibus legem Dei? Quò se verteret? Ad hominem Dei quemlibet? In multis iam fortè iste expertus erat magnam tribulationem, † qui magis de illorum aliqua delectatione præsumpserat. Videntur enim aliquando iusti homines, & gaudetur ad eos. Et necesse est, vt gaudeatur, quoniam charitas sine gaudio talis esse non potest. In his autem in quibus gauisus est homo, si fortè aliquid prauum contigerit, quomodo sæpe contingit; quanta lætitia ibi erat, tantus mæror accedit; ita vt postea iam timeat homo laxare habenas gaudiorum, timeat se lætitiæ committere, ne quanto magis lætatus fuerat, tanto amplius si aliquid contigerit, contabescat. Percussus ergo scandalis abundantibus quasi multis vulneribus, clausit se contra humanam consolationem, & negauit consolari animam ipsius. Et vnde vita? Vnde respiratio? Memor fui Dei, & delectatus sum.) Non frustra manus operatæ fuerant, inuenerãt magnum consolatorem. Non quiescendo memor fui Dei, & delectatus sum. Prædicandus igitur est Deus, cuius iste memor factus delectatus est, & consolatus in quadam tristitia; & quodammodo salute desperata recreatus. Prædicandus est Deus. Denique, quod consolatus est iste, secutus ait, Garriui.) In ipsa cõsolatione memor factus Dei, delectatus garriui. Quid est, Garriui? Lætatus sum, exultaui loquendo. Garruli enim propriè dicuntur, qui à vulgo verbosi appellantur, accedente lætitia, nec valentes nec volentes tacere. Factus est iste talis. Et rursus quid ait? Et defecit spiritus meus.) Tædio contabuerat, recolendo Deum delectatus fuerat, rursus garriendo defecerat. Quid sequitur? Anticipauerunt vigilias omnes inimici mei.) Vigilauerunt super

Psal.118.

Psal.68.

al. quã magis de illorum aliqua dilectione.

me omnes inimici mei. Plus me vigilauerunt, vigilando præoccupauerunt me. Vbi non muscipulas ponunt? Nónne vigilias anticipauerunt omnes inimici mei? Qui sunt enim isti inimici, nisi illi de quibus dicit Apostolus, Non est vobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus, & potestates, & rectores mundi tenebrarum harum; aduersus spiritalia nequitiæ in cælestibus? Ergo aduersus diabolum, & angelos eius inimicitias exercemus. Rectores eos mundi dixit, quia ipsi regunt dilectores mundi. Non enim regunt mundum, quasi rectores sint cæli & terræ; sed mundum peccatores dicit. Et mundus eum non cognouit. Talem mundum illi regunt, qui non cognoscunt Christum. Contra hos habemus inimicitias perpetuas. Denique quaslibet habeas inimicitias aduersus hominem, cogitas finire, siue illius satisfactione, si ille te læsit, siue tua, si tu læsisti, siue vtriusque, si vos inuicem læsistis, laboras satisfacere & concordare. Cum diabolo autem, & angelis eius nulla concordia est. Ipsi nobis inuident regnum cælorum. Mitescere omnino erga nos non possunt, quia anticipauerunt vigilias omnes inimici mei. Plus illi vigilauerunt ad decipiendum, quàm ego ad custodiendum me. Anticipauerunt vigilias omnes inimici mei. Quomodo enim non anticipauerunt vigilias, qui vbique scandala, vbique muscipulas posuerunt? Tædium inest cordi. Metuendum est ne absorbeat tristitia lætitiam, metuendum est ne garriendo deficiat spiritus tuus. Anticipauerunt vigilias omnes inimici mei. Denique in ipsa garrulitate dum loqueris, & securus loqueris, quanta plerunque inueniuntur, quæ velint tenere inimici & reprehendere, vnde velint etiam criminari & calumniari? hoc dixit, illud sensit, hoc locutus est. Quid faciat homo, nisi quod sequitur? Conturbatus sum, & non sum locutus.) Conturbatus ergo, ne in eius garrulitate inimici anticipantes vigilias, calumnias quærerent & inuenirent; non est locutus. Nunquam tamen iste transiliens cessaret in se. Etsi fortè à garrulitate cessauit, qua subrepserat ei de ipsa locutione placere hominibus; non tamen destitit, non cessauit, vt conaretur & hoc ipsum transcendere. Et quid dicit?

Ephes.6.b.

Ioan.1.a.

Cogitaui dies antiquos.) Iam iste velut qui vapulauerat foris, tulit se intrò. In secretario suæ mentis agit. Et quid ibi agat dicat nobis. Cogitaui dies antiquos. Bene est illi. Videte quæ cogitat, rogo vos. Intus est, apud se cogitat dies antiquos. Nemo illi dicit, malè dixisti; nemo illi dicit, multum locutus es; nemo ei dicit, peruersè sensisti. Ita sit ei bene secum. Adiuuet Deus, cogitet dies antiquos; & dicat nobis, in ipso interiore cubiculo suo quid egerit, quò peruenerit, quid transilierit, vbi manserit: Cogitaui dies antiquos. Et annorum æternorum memor fui.) Qui sunt anni æterni? Magna cogitatio. Videre quid sibi vult ista cogitatio, nisi magnum silentium, ab omni forinsecus strepitu, ab omni rerum humanarum tumultu? Intus requiescat, qui cogitare vult istos annos æternos. Nunquid anni in quibus sumus, æterni sunt; aut in quibus fuerunt maiores nostri, aut in quibus futuri sunt posteri nostri? Absit vt æterni existimentur. Quid enim de his annis manet? Ecce loquendo dicimus, hoc anno. Et quid tenemus de hoc anno, præter vnum diem in quo sumus? Nam superiores dies anni huius iam transierunt nec tenentur, futuri autem nondum venerunt. In vno die sumus, & dicimus hoc anno; imò dic hodie, si aliquid vis præsens dicere. Nam de toto anno quid præsens tenes? Quicquid de illo præteritum est, iam non est; quicquid de illo futurum est, nondum est. Quomodo hoc anno? Corrige locutionem: Hodie dic, verum dicis. Hodie iam dicamus. Rursus & hoc attende. Cùm hodie hoc

horæ

horæ matutinæ transierunt, horæ futuræ nondum venerunt. Et hoc ergo corrige. Hac hora dic. Et de ista hora quid tenes? Momenta eius quædam iam transierunt, quæ futura sunt nondum venerunt. Hoc momento dic. Quo momento? Dum syllabas loquor; si duas syllabas dicam, altera non sonat; nisi cùm illa transierit. Ipsa denique vna syllaba, si duas literas habeat, non sonat posterior litera, nisi prior abierit. Quid ergo tenemus de his annis? Anni isti mutabiles sunt; anni æterni cogitandi sunt; anni qui stant, qui non venientibus & abeuntibus diebus peraguntur; anni de quibus alio loco Scriptura dicit Deo, Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Hos annos iste transiliens, non in garrulitate forinsecùs, sed in silentio cogitauit. Et annorum æternorum memor fui: Et meditatus sum nocte cum corde meo.) Nemo illi calumniosus tendiculas verborum requirit, in corde suo meditatus est. Garriebam,) Ecce est illud garrire. Obserua iterum, ne deficiat spiritus tuus. Non, inquit, non sic garriebam quasi foris; alio modo nunc. Quomodo nunc? Garriebam: Et scrutabar spiritum meum.) Si scrutaretur iste terram, vt venas auri inueniret, nemo eum desipere diceret; imò sapientem multi dicerent, qui vellet ad aurum peruenire. Quanta homo habet intus, & nõ fodit? Scrutabatur iste spiritum suum, & cum ipso spiritu suo loquebatur; & in ipsa locutione garriebat. Seipsum enim interrogabat, seipsum examinabat; in se iudex erat. Et quid sequitur? Scrutabar spiritum meum. Timendum ne in ipso spiritu suo remaneat, garriuit enim foris. Et quia anticipauerunt vigilias omnes inimici eius, inuenit ibi tristitiam, & defecit spiritus eius. Qui garriebat foris, ecce cœpit intus garrire securus; ibi solus, ibi in silentio cogitat annos æternos. Et perscrutabar, inquit, spiritum meum. Et hic timendum; ne in spiritu suo remaneat, & non sit transiliens. Iam tamen melius agit, quàm foris agebat. Transcendit aliquid. Et hinc videamus quò. Non enim cessat iste transiliẽs, donec veniat in finem, vnde habet titulum Psalmus: Garriebam, inquit, & scrutabar spiritum meum. Et quid inuenisti? Non in æternum repellet Deus.) Tædium inuenerat in hac vita; nusquam fidã, nusquam securam consolationem. Ad quoscunque homines intendebat, scãdalum in eis inueniebat, aut timebat. Nusquam ergo securus. Tacere illi malum erat, ne sileret à bonis. Loqui & foris garrire molestũ erat; ne anticiparent vigilias omnes inimici eius, calumnias inquirerent in verbis eius. Angustatus in hac vita vehementer, multum de alia vita cogitauit, vbi ista non sit tentatio. Et quando illuc peruenitur? Nõ enim non constat, quia quod hic patimur, ira Dei est. Dicitur hoc in Esaia, Non in æternum vindex in vobis ero, neque per omne tempus irascar vobis. Et dicit quare. Spiritus enim à me procedet, & omnem flatum ego feci. Propter peccatum paululum quid contristaui eum, & percussi eum, & aurti faciem meam ab illo, & abiit tristis, & ambulauit vias suas. Quid ergo? Hæc ira Dei semper erit? Non hoc inuenit iste in silentio. Quid enim dicit? Non in æternum repellet Deus: Et non apponit vltra vt beneplaceat ei adhuc.) Quid est vt beneplaceat ei adhuc? Repellere, & in æternum repellere non apponet. Necesse est vt reuocet ad se seruos suos, necesse est vt recipiat fugitiuos redeuntes ad Dominum; necesse est vt exaudiat vocem compeditorum. Non in æternum repellet Deus, & non apponet vltrà vt beneplaceat ei adhuc: Aut in finem misericordiam suam abscindet à generatione in generationem: Aut obliuiscetur misereri Deus?) In te, à te, in alterum nulla est misericordia, nisi eam tibi Deus donet: Et ipse Deus obliuiscitur misericordiã?

Psal.101.

Esaia 57.d.

A Riuus currit, fons ipse siccatur? Aut obliuiscetur misereri Deus? Aut continebit in ira sua miserationes suas?) Id est, sic irascetur, vt non misereatur? Facilius ille iram, quàm misericordiam cõtinebit. Hoc & per Esaiam dixerat, Non in æternum vindex in vobis ero, neque per omne tempus irascar vobis. Hoc & posteà quàm dixit; Abiit tristis, & ambulauit vias suas: Vias, inquit, eius vidi, & sanaui eum. Hoc vbi cognouit iste, transcendit se, & delectatur Domino; vt ibi esset, & in eius operibus magis garriret, non in spiritu suo, non in eo quod erat, sed in eum à quo factus erat. Et hinc ergo transiliens transcendit. Videte transiliẽtem, videte si remaneat alicubi quousque perueniat ad Deum. Et dixi.) Iam seipsum transiliens; quid dixit? Nunc cœpi.) Cùm excessissem & me, nunc cœpi. Hinc iam nullum periculum est, nam in meipso remanere, periculum fuit. Et dixi, Nunc cœpi.

Esaie 57.d.

B Hæc est immutatio dexteræ excelsi.) Modò me cœpit mutare excelsus, modò cœpi aliquid, vbi securus sim; modò intraui aliqdã aulam gaudiorum, vbi nullus timetur inimicus. Modò cœpi esse in ea regione, vbi non anticipent vigilias omnes inimici mei. Nunc cœpi, hæc est immutatio dexteræ excelsi. Memor fui operum Domini.) Iam videte illum spatiari in operibus Domini. Garriebat enim foris, & contristatus inde defecit spiritus eius. Garriuit intus cum corde suo, & cum spiritu suo, & perscrutatus eundem spiritum suum; memor fuit annorum æternorum, memor fuit misericordiæ Domini, quia non repellet Dominus in æternum; & cœpit iam in eius operibus securus gaudere, securus exultare. Audiamus iam opera ipsa, & exultemus & nos. Sed affectibus etiam nos transiliamus, nec ad temporalia gaudeamus. Habemus enim & nos cubile nostrum. Quare non illuc intramus? Quare non in silentio agimus? Quare non spiritum nostrum perscrutamur?

C Quare annos æternos non cogitamus? Quare in operibus Dei non lætamur? † Sed nunc audiamus, & ipso dicente delectemur, vt etiam cùm hinc abierimus, faciamus quod ipso loquente faciebamus; si tamen facimus cœptum ipsius quod dixit, nunc cœpi. Gaudere in operibus Dei, est obliuisci & te, si potes illo solo delectari. Quid enim melius illo? Non vides, quia cùm ad te redis, in deteriorem redis? Memor fui operum Domini: Quia memor ero ab initio mirabilium tuorum. Et meditabor in omnibus operibus tuis, & in affectionibus tuis garriam.) Ecce tertium garrire. Garriuit foris, quando defecit; garriuit in spiritu suo intus, quando profecit; garriuit in operibus Dei, quando peruenit quò profecit. Et in affectionibus tuis garriam, non in affectionibus meis. Quis viuit sine affectionibus? Et putatis fratres, quia qui Deum timent, Deum colunt, Deum diligunt, nullas habent affectiones?

al. Sic

D Verè hoc putabis, & putare audebis, quòd affectiones habeat tabula, theatrum, venatio, aucupium, piscatus, & non habeant opera Dei, & non habeant meditationes Dei interiores affectiones quasdã suas; cùm inspicitur mundus, & ponitur ante oculos spectaculum naturæ rerum, & in his quæritur artifex; & inuenitur nusquam displicens, & super omnia placens? Deus in sancto via tua.) Inspicit iam opera misericordiæ Dei circa nos, ex his garrit, & in his affectionibus exultat. Primò inde cœpit, in sancto via tua. Quæ via tua in sancto? Ego sum, inquit, via, veritas, & vita. Redite ergo homines ab affectionibus vestris. Quò itis? Quò curritis? Quò non solùm à Deo, sed etiam à vobis fugitis? Redite præuaricatores ad cor; scrutamini spiritum vestrũ, recolite annos æternos, inuenite misericordiam Dei circa vos,

Ioan.14.a.

Esa.46.d.

attendite opera misericordiæ eius, in sancto via eius. A
Psal.4. Filij hominum vsquequò graues corde? Quid quæritis in affectionibus vestris? Vt quid diligitis vanitatē, & quæritis mendacium? Et scitote quoniam magnificauit Dominus sanctum suum. In sancto via tua. Ad ipsum ergo attendamus Christum; attēdamus ibi viā eius. Deus in sancto via tua. Quis Deus magnus, sicut Deus noster?) Habent gentes affectiones circa deos
Psal.113. suos, idola adorant; oculos habent, & non vident; aures habent, & non audient; pedes habent, & non ambulabunt. Quid ambulas ad Deum qui nō ambulat? Non, inquit, ea colo. Et quid colis? Numen quod ibi
Psal.95. est? Certè hoc colis quod alibi dictum est: Quoniam dij gentium dæmonia. Aut idola colis, aut dæmonia. Nec idola, nec dæmonia, inquit. Et quid colis? Stellas, solem, lunam, ista cælestia. Quanto melius qui fecit & terrena & cælestia? Quis Deus magnus sicut Deus noster? Tu es Deus qui facis mirabilia solus.) Tu verè magnus Deus, faciens mirabilia in corpore, in anima; solus faciens. Audierunt surdi, viderunt cæci, conualuerūt languidi, surrexerunt mortui, cōnstricti sunt paralytici. Sed miracula ista tunc in corporibus. Videam⁹ in anima. Sobrij sunt, paulò antè ebriosi. Fideles sunt, paulò antè adoratores simulachrorū. Res suas donant pauperibus, qui alienas antea rapiebant. Quis Deus magnus, sicut Deus noster? Tu es Deus qui facis mirabilia sol⁹. Fecit & Moyses, sed nō solus; fecit & Helias, fecit & Heliseus, fecerunt & Apostoli; sed nullus eorum solus. Illi cùm facerent, tu cum eis; tu quando fecisti, illi non tecum. Non enim tecum fuerunt cùm fecisti, quando & ipsos tu fecisti. Tu es Deus qui facis mirabilia solus. Quomodo solus? Nunquid fortè pater & non filius, aut filius, & nō pater? Immo pater & filius & Spiritus sanctus. Tu es Deus qui facis mirabilia solus. Non enim tres dij, sed vnus Deus facit mirabilia solus, & in ipso transiliēte. Nam vt etiam transiliret, & ad ista perueniret, miraculum Dei fuit. Quando intus garriuit cum spiritu suo, vt transiliret & ipsum spiritum suum, & in Dei operib⁹ delectaretur, ipse ibi fecit mirabilia. Sed quid fecit Deus? Notam fecisti in populis virtutē tuam.) Inde congregatio ista Asaph transiliens, quia notam fecit in populis virtutem suam. Quam virtutem suā
1.Cor.1.d. notam fecit in populis? Nos autē prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentib⁹ autem stultitiam; ipsis autem vocatis Iudæis & Græcis Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. Si ergo virtus Dei Christus, notum fecit Christum in populis. An & hoc nondum agnoscimus? & ita desipimus, ita infra iacemus, ita nihil transilimus vt hoc non videamus? Notam fecisti in populis virtutem tuam. Redemisti in brachio tuo populum tuum.)
Esaiæ 53.a. Brachio tuo, hoc est, virtute tua. Et brachium Domini cui reuelatum est? Redemisti in brachio tuo populum tuum: Filios Israël & Ioseph.) Quomodo quasi duos populos filios Israël & Ioseph? Nōne filij Ioseph in filiis Israël? Ita planè. Hoc scimus, hoc legimus, hoc Scriptura clamat, hoc veritas indicat, quoniam Israël idem qui Iacob, habuit filios duodecim, inter quos vn⁹ erat Ioseph, & ex duodecim filiis Israël quotquot nati sunt, ad populum Israël pertinent. Quomodo ergo ait, filios Israël & Ioseph? Nescio quid hic distinguendum admonuit. Perscrutemur spiritum nostrū, fortassis ibi aliquem posuit Deus, quem debemus & nocte quærere manib⁹ nostris, vt nō decipiamur, fortè inueniemus & nos in hac distinctione filios Israël & Ioseph. Per Ioseph aliū populum intelligi voluit,
Gen.37.f. gentiū populū intelligi voluit. Quare gentiū populū per Ioseph? Quia Ioseph vēditus est in Ægyptū à fratribus suis. Ille Ioseph cui fratres inuiderunt, & eū in Ægyptū vendiderunt; venditus in Ægyptū laborauit, humiliatus est, agnitus, exaltat⁹, floruit, imperauit. Et his omnibus quid significauit? Quid nisi Christum à fratribus venditum, eiectū de terra sua tanquam in Ægyptum gentium? Ibi primò humiliatum; quando persecutiones martyres patiebantur; nunc exaltatum, sicut videmus, quoniam impletum est in eo: Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient Psal.71. illi; ergo Ioseph populus ex gentibus, Israël verò populus ex gēte Hebræorum. Redemit populum suum Deus filios Israël & Ioseph. Per quid? Per lapidem angularem, in quo duo parietes copulati sunt. Et exequitur quomodo: Viderunt te aquæ Deus.) Quid Ephes.2.d. sunt aquæ? Populi. Quæ sunt istæ aquæ? Dictum est in Apocalypsi, responsum est, populi: Ibi inuenimus Apoc.17.d. apertissimè aquas in figura positas populorum. Suprà autem dixerat: Notam fecisti in populis virtutem tuam. Meritò ergo viderunt te aquæ Deus: Viderunt te aquæ, & timuerunt.) Ideo mutatæ sunt, quia
B timuerunt. Viderunt te aquæ Deus, & timuerunt: Et conturbatæ sunt abyssi.) Quæ sunt abyssi? Altitudines aquarum. Quis non turbatur in populis, cùm conscientia pulsatur? Quæris altitudinem maris, quid profundius humana consciētia? Ista profunditas turbata est, quando in brachio suo redemit populum suum Deus. Quomodo turbatæ sunt abyssi? Quando omnes conscientias suas confitendo fuderunt. Et turbatæ sunt abyssi. Multitudo sonitus aquarum.) In laudibus Dei, in confessionibus peccatorum, in hymnis & canticis, in orationibus. Multitudo sonitus aquarum: Vocem dederunt nubes.) Inde iste sonitus aquarum, inde abyssorum perturbatio; quia vocem dederunt nubes. Quæ nubes? Prædicatores verbi veritatis. Quæ nubes? De quibus minatur cuidam vineæ Deus, quæ pro vua fecit spinas; & dicit: Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrem. Esaiæ 5.b.
C Denique Apostoli relinquentes Iudæos, ierunt ad gentes: In omnibus gentibus vocem dederunt nubes prædicando Christum. Vocem dederunt nubes. Etenim sagittæ tuæ pertransierunt.) Easdem voces nubium rursus sagittas dixit. Verba enim Euangelistarum sagittæ fuerūt. Similitudines enim sunt. Nam propriè nec sagitta est pluuia, nec pluuia sagitta. At verò verbum Dei, & sagitta est, quia percutit, & pluuia, quia rigat. Nemo ergo iam miretur abyssorum conturbationem, quando sagittæ tuæ pertransierunt. Quid est, pertransierūt? Non in auribus remanserūt, sed corda transfixerūt. Vox tonitrui tui in rota.) Quid est hoc? Quomodo intellecturi sumus? Adiuuet Dominus. Vox tonitrui tui in rota. Solebamus pueri suspicari, cùm audiremus tonitrua de cælo, quasi vehicula de stabulo processisse. Habent enim tonitrua quandam concussionem similem vehiculis. Nūquid ad ista puerilia redituri sumus, vt intelligamus: Vox
D tonitrui tui in rota, quasi aliqua vehicula habeat De⁹ in nubibus, & transitus vehiculorum illorum strepitum concitet? Absit. Hoc puerile est, vanum, nugatorium. Quid est ergo, Vox tonitrui tui in rota? Voluitur vox tua, Neq; hoc intelligo. Quid faciemus? Interrogemus ipsum Idithun, ne forte ipse exponat qđ dixit: Vox, inquit, tonitrui tui in rota. Non intelligo. Audiam quid dicis: Apparuerūt fulgura tua orbi terrarum.) Dic ergo, non intellexeram. Orbis terrarum est rota. Nā circumitus orbis terrarū, meritò & orbis dicitur; vnde breuis etiā rotella, orbiculus appellatur. Vox tonitrui tui in rota, apparuerūt fulgura tua orbi terrarum. Nubes illæ in rota circumierūt orbem terrarum, circumierunt tonando & coruscando, abyssum commouerunt, præceptis tonuerunt, miraculis coruscauerunt. In omnem enim terram exiit sonus Psal.18. eorum,

eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Commota est, & contremebunda facta est terra.) Id est, omnes qui habitant in terra. Per similitudinem autem ipsa terra, mare est. Quare? Quia gentes omnes maris nomine nuncupantur; quòd vita humana amara est, & procellis ac tempestatibus subdita. Iam illud si attendas quòd homines se tanquam pisces deuorant, cùm maior minorem absorbet; hoc est ergo hoc mare, illuc Euangelistæ ierunt. In mari est via tua.) Iamdudū in sancto via tua, modò in mari est via tua, quia ipse sanctus in mari, & meritò etiam super aquas maris ambulauit. In mari est via tua; id est, in gentibus prædicatur Christus tuus. In alio quippe Psalmo ita dicitur: Deus misereatur nostri, & benedicat nos, illuminet vultum suum super nos, vt cognoscamus in terra viam tuam. Vbi in terra? In omnibus gentibus salutare tuū: hoc est, in mari est via tua. Et semitæ tuæ in aquis multis.) Hoc est, in populis multis. Et vestigia tua non cognoscētur.) Nescio quos tetigit, & mirum nisi & ipsos Iudæos. Ecce iam sic prolata est gentibus misericordia Christi, vt in mari sit via tua, & semitæ tuæ in aquis multis, & vestigia tua non cognoscentur. Vnde? A quibus non cognoscētur, nisi ab his qui adhuc dicunt, Nondum venit Christus? Quare dicunt, nondum venit Christus? Quia non agnoscūt vestigia super mare ambulantis. Deduxisti sicut oues plebem tuam in manu Moysi & Aaron.) Quare hoc addiderit, indagare aliquantulum difficile est. Adiuuate ergo nos intentione vestra, quia post ipsos duos versus finis erit & Psalmi & sermonis: ne fortè cū aliquid restare arbitramini, timore laboris minꝰ ad præsens attēdatis. Cùm dixisset, In mari est via tua, quod intelligimus in gentibus; & semitæ tuæ in aquis multis, quod intelligimus in populis multis; adiunxit: Et vestigia tua non agnoscentur. Et quærebamus à quibus non agnoscerentur; & subiecit continuò: Deduxisti sicut oues plebem tuam in manu Moysi & Aaron; id est, ab ista plebe tua, quæ deducta est in manu Moysi & Aaron, vestigia tua non cognoscētur. Quare ergo positū est, nisi increpandi & exprobrandi causa, in mari est via tua? Vnde in mari est via tua, nisi quia exclusa est à terra tua? Expulerūt Christum, noluerunt esse suum Saluatorem ægri. Ille autem cœpit esse in gētibus, & in omnibus gentibus, in multis populis. Saluæ factæ sunt etiam reliquiæ populi illius. Remansit foris ingrata multitudo, & claudicans Iacob femoris latitudo. Latitudo enim femoris intelligitur via in multitudine generis; & facta est in maiori parte Israëlitarum turba quædam vana & insipiens, quæ non agnosceret vestigia Christi in aquis. Deduxisti sicut oues plebem tuam, & non te cognouerunt. Tāta cum illis bona fecisti, mare diuisisti, inter aquas per aridam traiecisti, persequentes inimicos fluctibus operuisti, in deserto egentibus manna pluisti, deducens eos in manu Moysi & Aaron; & expulerunt te à se, vt in mari esset via tua, & vestigia tua non agnoscerent.

Matth. 14. c.
Psal. 66.
Matth. 14. c.
Gen. 32. f.

IN PSALMVM LXXVII. PRÆFATIO.

PSALMVS iste ea continet, quæ in veteri populo acta narrantur; recentior autem, & posterior populus admonetur, vt caueat ne sit ingratus beneficiis Dei, eiusque in se prouocet iracundiam, cuius obedienter, & fideliter debet suscipere gratiam: Ne fiant, inquit, sicut patres eorum generatio praua & amaricans, generatio quæ non direxit cor suum, & non est creditus cum Deo spiritus eius. Hæc est igitur Psalmi huius intētio, hæc vtilitas, hic vberrimus fructus. Sed cùm omnia videantur perspicua, & aperta dici atque narrari, primitus mouet atque intentos facit titulus eius. Neque enim frustrà inscribitur: intellectus Asaph.) Nisi quia fortasse non quod superficies sonat,

A sed interius aliquid intelligentem quærunt ista lectorem. Deinde narraturus & commemoraturus hæc omnia quæ videntur auditore quàm expositore potius indigere: Aperiam, inquit, in parabolis os meum, eloquar propositiones ab initio. Quis non hic de somno excitetur? Quis audeat velut manifestas legendo percurrere parabolas & propositiones, quæ nominibus suis indicant altiùs se perscrutari oportere? Parabola quippe alicuius rei similitudinem præ se gerit; quod licet sit vocabulum Græcum, iam tamen pro Latino vsurpatur. Et notum est quòd in parabolis quæ dicūtur, rerum similitudines rebus de quibus agitur, cōparantur. Propositiones autem quæ Græcè appellantur problemata, quæstiones sunt, habentes aliquid quod in disputatione soluendum sit. Quis ergo parabolas & propositiones trāsitoriè legat? Quis non his auditis vigilantiam mentis intēdat, vt ad earum fructum intelligendo perueniat?

B

Expositio Psalmi.

ATtendite, inquit, populus meus legem meam.) Quem hic credamꝰ loqui nisi Deum? Ipse enim legem dedit populo suo; quem liberatum ex Ægypto congregauit, quę congregatio propriè synagoga nuncupatur, quod interpretatur Asaph. Vtrum ergo ita dictum est, Intellectus Asaph, quòd ipse Asaph intellexerit; an figuratè intelligendum, quòd eadem synagoga, hoc est, idem populus intellexerit; cui dicitur: Attēdite populus meus legem meam? Quid est ergo quòd eundem populum per Prophetam increpat, dicens: Israël autem me non agnouit, & populus meus non intellexit? Sed profectò erant etiam in illo populo qui intelligerent; habentes fidem quæ postea reuelata est, non ad legis literam, sed ad gratiam spiritus pertinentem. Non enim sine ipsa fide fuerūt qui eius in Christo futuram reuelationem prævidere & prænunciare potuerūt, cùm & illa vetera sacramenta significatiua fuerint futurorum. An soli Prophetæ habebant hanc fidem, non & populus? Imò verò etiam qui Prophetas fideliter audiebant, eadem adiuuabātur gratia, vt intelligerent quod audiebant. Sed vtiq; sacramentum regni cælorum velabatur in veteri Testamento, quod plenitudine temporis reuelaretur in nouo. Nolo enim vos, ait Apostolus, ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes per Moysen baptizati sunt in nube & in mari, & omnes eūdem cibum spiritalem manducauerunt, & omnes eūdem potum spiritalem biberunt. Bibebant enim de spiritali consequente eos petra; petra autem erat Christus. Idem itaque in mysterio cibus & potus illorum qui noster, sed significatione idem, non specie; quia idem ipse Christus illis in petra figuratus, nobis in carne manifestatus est. Sed non, inquit, in omnibus illis beneplacitum est Deo. Omnes quidem eundem cibum spiritalem manducauerunt, & eundem potum spiritalem biberunt, id est, spiritale aliquid significantem; sed nō in omnibus illis beneplacitum est Deo. Cùm dicit, Non in omnibus; erant ergo ibi aliqui in quibus beneplacitum est Deo. Et cùm essent omnia cōmunia sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quę sacramentorum virtus est. Sicut & nūc iam reuelatā fide quæ tūc velabatur, omnibus in nomine patris & filij & Spiritus sancti baptizatis cōmune est lauacrū regenerationis; sed ipsa gratia cuiꝰ ipsa sunt sacramēta, qua mēbra corporis Christi cum suo capite regenerata sunt, non communis est omnibus. Nam & hæretici habent eundem baptismum, & falsi fratres in cōmunione catholici nominis. Ergo & hic rectè dicitur: Sed non in omnibus illis beneplacitum est Deo. Neq; tūc tamē, neq; nūc infructuosa est vox, dicētis: Attendite populus meus legem meam. Quæ locutio

C

D

Esai. 1. A.
1. Cor. 10. A.
Ibidem.
Matth. 28. A.

nota

nota est in omnibus literis, quòd non ait, attende, sed attendite. Ex multis enim populus constat, quibus multis quod sequitur pluraliter dicitur: Inclinate aurem vestram in verba oris mei.) Quod est attendite, hoc est, inclinare aurem vestram. Et quod ibi ait, legem meam: hoc ait hic, verba oris mei. Ille namq; piè attēdit legem Dei & verba oris eius, cuius aurem inclinat humilitas: non cuius erigit ceruicem super-
Prouer. 22.c. bia. Quod enim infunditur, concauo humilitatis excipitur, eminentia tumoris expellitur. Vnde alio loco, Inclina, inquit, aurem tuam, & excipe verba intellectus. Satis itaq; admoniti sumus etiam istum Psalmum huius intellectus Asaph, quia genitiuo casu in titulo positum est huius intellectus, non hic intellectus, inclinata aure suscipere: id est, humili pietate. Nec ipsius Asaph dictum est, sed ipsi Asaph: quod Græco articulo apparet, & in quibusdam Latinis codicibus inuenitur. Verba igitur ista intellectus sunt, id est, intelligētiæ sunt, quæ data est ipsi Asaph, quod non vni homini, sed melius congregationi populi Dei, vnde nequaquā nos alienare debemus. Quamuis enim propriè dicatur synagoga Iudæorum, Ecclesia verò Christianorum, quia congregatio magis pecorum, conuocatio verò magis hominum intelligi solet: tamen & illam dictam inuenimus Ecclesiam,
Psal. 105. & nobis fortasse potius conuenit dicere: Salua nos Domine Deus noster, & congrega nos de nationibus, vt confiteamur nomini sancto tuo. Neque dedignari nos oportet, imò gratias ineffabiles agere, quòd sumus oues manuum eius, quas præuidebat cū
Ioan. 10.a. diceret: Habeo alias oues quæ non sunt ex hoc ouili, oportet me & ipsas adducere, vt sit vnus grex & vnus pastor: iungendo scilicet fidelem populum gentium, fideli populo Israëlitarum, de quibus prius dixerat:
Matth. 15.c. Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israël. Nam & congregabūtur ante eum omnes gentes, & separabit eos sicut pastor segregat oues ab hæ-
Matth. 25.c. dis. Sic igitur audiamus quod dictum est, Attendite populus meus legem meam, Inclinate aurem vestrā, in verba oris mei: non tanquam Iudæis, sed potius tanquam nobis, vel certè tanquam etiam nobis ista
1. Cor. 10.b. dicantur. Cùm enim dixisset Apostolus, Sed non in omnibus illis beneplacitum est Deo: ita ostendens fuisse ibi etiam illos in quibus beneplacitū est Deo, continuò subiecit: Prostrati enim sunt in deserto. Deinde adiunxit, Hæc autem figuræ nostræ factæ sunt, vt non simus concupiscentes mala, sicut & illi concupierunt. Neque idolis seruientes, sicut quidam eorum seruierunt, sicut scriptum est: Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Neque fornicemur, sicut quidam eorum fornicati sunt, & ceciderunt vna die viginti tria millia. Neque tente-
Ibidem c. mus Christum, sicut quidam eorum tentauerunt, & à serpentibus perierunt. Neque murmuraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Omnia autem hæc in figura contingebant illis. Scripta autem sunt ad correptionem nostram, in quos finis seculorum obuenit. Nobis ergo potius ista cantata sunt. Vnde in hoc Psalmo inter cætera dictum est: Vt cognoscat generatio altera, filij qui nascētur & exurgent. Porrò si ille interitus à serpentibus, & ab exterminatore illa perditio, & gladij trucidatio, figuræ fuerunt, sicut euidenter dicit Apostolus, cùm illa omnia contigisse manifestum sit. non
1. Cor. 10.c. enim ait: in figura dicebantur; vel, in figura scripta sunt: sed, in figura, inquit, contingebant illis: quanto maiore diligentia pietatis cauendæ sunt pœnæ, quarum figuræ illæ fuerunt? Proculdubiò quippe sicut in bonis rebus multo amplius bonū est in eo quod per figuram significatur quàm in ipsa figura: ita & in malis longè vtique peiora sunt quæ significantur figuris,

A cùm tanta mala sint etiam significantes figuræ. Nam sicut terra illa promissionis quò ille populus ducebatur, in comparatione regni cęlorū nihil est quò Christianus populus ducitur: ita & pœnæ illæ quæ figuræ fuerunt, cùm tam sint atroces, in comparatione pœnarum quas significant, nihil sunt. Quas autem figuras dixit Apostolus, eas dicit iste Psalmus, quantum existimare possumus, parabolas & propositiones: non habentes in eo finem, quòd cōtigerunt; sed in his rebus ad quas rationabili comparatione deferūtur. Attendamus ergo legē Dei populus eius, & inclinemus aurem nostram in verba oris eius. Aperiam, inquit, in parabolis os meum, eloquar propositiones ab initio.) A quo initio dicat, satis apparet in consequentibus. Non enim ex quo factum est cælum & terra, vel ex quo creatum est in primo homine genus humanum, sed ex quo populi congregatio quæ abducta est ex Ægypto: vt sensus ptineat ad Asaph, quod interpretatur congregatio. Sed vtinam qui dixit, Aperiam in
B parabolis os meum, etiam intellectū nostrum in eas aperire dignetur. Si enim sicut os suum aperuit in parabolis, ita aperiret etiam ipsas parabolas, & sicut eloquitur propositiones, ita eloqueretur & earum expositiones: non hic æstuaremus. Nunc verò ita obtecta & clausa sunt omnia, vt etiam si ad aliquid ipso adiuuante, vnde salubriter pascamur, peruenire possimus, in sudore tamen vultus nostri edamus panem: & pœnam definitionis antiquæ, non corporis tantùm, sed Gen. 3.d.
& cordis labore pendamus. Dicat ergo, & audiamus parabolas & propositiones. Quāta, inquit, audiuimus & cognouimus ea, & patres nostri narrauerūt nobis.) Dominus superiùs loquebatur. Nam cuius alterius verba credenda sunt, Attendite populus meus legem meam? Quid est ergo quòd nunc repentè homo loquitur? Iam enim hominis verba sunt, Quanta audi-
C uimus & cognouimus ea, & patres nostri narrauerunt nobis. Nimirum iam Deus ex hominis ministerio locuturus, sicut ait Apostolus, An vultis experi- 2. Cor. 13.a.
mentum accipere eius qui in me loquitur Christus? ex persona sua primùm verba fieri voluit, ne verba eius loquens homo, contemneretur vt homo. Ita enim se habent locutiones Dei, quæ nobis insinuantur per sensum corporis nostri. Creaturam subditam, opere inuisibili creator mouet. Non eius substantia in aliquid corporale & temporale conuertitur, aut corporalibus & temporalibus signis, siue ad oculos siue ad aures pertinentibus, quantum capere homines possunt, suam facit innotescere voluntatem. Si enim angelus vti potest æthere, aëre, nube, igne, & alia qualibet natura vel specie corporali; & homo vultu, lingua, manu, calamo, literis, aliisue significātibus rebus ad suę mētis indicāda secreta: postremò cū homo sit, nuncios homines mittit, & dicit alij; vade, & vadit: Luc. 7.b.
D & alij; veni, & venit: & seruo suo; fac hoc, & facit: quāto maiore & efficaciore potestate Deus, cui Domino vniuersa subiecta sunt, & ipso angelo & homine vtitur, vt quod ei placet annunciet? Quamuis itaque iam homo dicat, Quanta audiuimus & cognouimus, ea & patres nostri narrauerunt nobis: tamen tāquàm Dei verba, non tanquam humanas fabulas audiamus. Propter hoc enim præmissum est: Attendite populus meus legem meā, inclinate aurem vestrā in verba oris mei. Aperiam in parabolis os meū, eloquar propositiones ab initio. Quanta ergo audiuimus, inquit, & cognouimus ea, & patres nostri narrauerunt nobis. Sic est, audiuimus & cognouimus, quomodo: Audi filia & vide. Audita enim sunt in veteri Testa- Psal. 44.
mento quæ cognoscuntur in nouo. Audita cùm prophetarentur, cognita cùm implerentur. Vbi promissio redditur, non fraudatur auditio. Et patres nostri Moyses & Prophetæ narrauerunt nobis. Non sunt

sunt abscondita à filiis eorum, in generatione altera.) Hæc est nostra generatio, in qua nobis donata est regeneratio. Annunciantes laudes Domini & potentias eius, & mirabilia eius quæ fecit.) Ordo verborum est; Et patres nostri narrauerunt nobis, annunciantes laudes Domini. Laudatur Domin⁹ vt ametur. Quid enim salubrius amatur? Et suscitauit testimonium in Iacob, & legem posuit in Israël.) Hoc est initium, de quo suprà dictũ est, Eloquar propositiones ab initio. Psal.110. Initium est ergo vetus Testamentum, finis nouũ. Prouerb.1.a. Timor enim præualet in lege, Et initium sapientiæ, timor Domini. Rom.10.a. Finis autẽ legis Christus est ad iustitiã omni credenti; Rom.5.a. quo donante diffunditur charitas in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis; 1.Ioan.4.d. & consummata charitas foras mittit timorem; quoniam nunc sine lege iustitia Dei manifestata est. Sed quoniã testimonium habet à lege & prophetis, ideo suscitauit testimonium in Iacob, & legem posuit in Israël. Nam & illud quod tam insigni & pleno tantis significationibus opere tabernaculum cõstitutum est, Exod.40.a. tabernaculum testimonij nominatur; in quo erat velamen contra arcam legis, sicut velamen contra faciem ministri legis, quia in illa dispẽsatione parabolæ & propositiones erant. Ea quippe quæ prædicabantur & faciebant; velatis significationibus condebatur, & 2.Cor.3.d. non reuelatis manifestationibus cernebantur. Cùm autem trãsierit ad Christum, 2.Cor.1.d. ait Apostolus, auferetur velamen. Quotquot enim sunt promissiones Dei, in illo erãt. Quisquis igitur Christo adhæret, totum bonum quod etiam in literis legis non intelligit habet; quisquis autẽ est alienus à Christo, nec intelligit, nec habet. Suscitauit ergo testimonium in Iacob, & legẽ posuit in Israël. More suo repetit. Nã quod est, suscitauit testimonium, hoc est legem posuit: & quod est, in Iacob, hoc est, in Israël. Nã sicut ista duo nomina sunt hominis vnius; ita lex & vetus testimonium duo sunt nomina rei vnius. Interest aliquid, ait quispiam, Gen.25.d. & 32.f. inter suscitauit & posuit? Ita sanè, quẽadmodum interest etiam inter Iacob & Israël; non quia erant duo homines, sed eadem duo nomina diuersis causis vni homini sunt imposita; Iacob propter supplantationẽ, quoniam nascentis tenuit plantam fratris: Israël autẽ propter visionẽ Dei. Sic aliud est suscitauit, aliud posuit. Nam suscitauit testimonium, quãtum existimo, dictum est, quòd illo aliquid suscitatum est. Rom.7.b. Sine lege enim, ait Apostolus, peccatum mortuum est: ego autem viuebam aliquando sine lege. Adueniẽte autem mãdato, peccatum reuixit. Ecce quod suscitatum est per testimonium, quod est lex, vt appareat quod latebat; Ibidem. sicut paulò pòst dicit: Sed peccatum vt appareat peccatum per bonum mihi operatum est mortem. Posuit autem legem, dictum est, tãquam iugum peccatoribus. 1.Tim.1.b. vnde dicitur: Quia iusto non est lex posita. Testimonium est igitur inquantũ aliquid probat, lex autem inquantum iubet, cùm sit vna eademque res. Psal.117. Quocirca sicut lapis Christus, sed credentibus in caput anguli, non credentibus autem lapis offensionis & petra scandali; ita testimoniũ legis eis qui lege non legitimè vtuntur, testimonium est quo conuincantur puniendi peccatores; his verò qui ea legitimè vtuntur, testimonium est quo demonstratur ad quem liberandi confugere debent peccatores. 1.Pet.2 In eius enim gratia est iustitia Dei, testimonium habens à lege & Rom.10.a prophetis qua iustificatur impius; quã quidam ignorantes, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Quanta, inquit, mandauit patribus nostris nota facere ea filiis suis, vt cognoscat generatio altera? Filij qui nascẽtur & exurgent, & narrabũt filiis suis: Vt ponant in Deo spem suam, & nõ obliuiscãtur operũ Dei, & mandata eius exquirant. Ne fiant sicut patres eorũ, generatio praua & amaricans. Generatio

A quæ non direxit cor suum, & non est creditus cũ Deo spiritus eius.) Hæc verba indicãt duos quodammodo populos; alterum ad vetus, alterum ad nouum Testamentum pertinẽtem; nam quod ait, Quanta mãdauit patribus nostris, nota facere ea filiis suis; mandata eos accepisse dixit, nota ea facere filiis suis, non tamẽ eos agnouisse aut fecisse: sed ad hoc acceperũt ipsi, vt cognoscat generatio altera, quod illa non cognouit. Filij qui nascentur & exurgent. Nam illi qui nati sunt, non exurrexerunt: quia non sursum cor, sed in terra potius habuerunt. Cum Christo enim exurgitur. vnde dictum est: Si exurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt sapite. Coloss.3.a. Et narrent, inquit, filiis suis, vt ponant in Deo spem suam. Ita enim non suam iustitiam iusti volunt constituere, Rom.10.a. sed reuelãt ad Deum viam suam, Psal.36. & sperant in eum, vt ipse faciat. Et non obliuiscantur operum Dei; magnificando scilicet & iactando opera sua tanquam ipsi faciant, cùm Deus sit qui operatur

B in eis qui bona operantur, & velle & operari pro bona voluntate. Philip.2.b. Et mandata eius exquirant. Cùm iam ea didicerint, quomodo exquirant? Quanta enim, inquit, mãdauit patrib⁹ nostris, nota facere ea filiis suis, vt cognoscat generatio altera? Quid cognoscat? Vtique mandata quæ mandauit. Quomodo ergo adhuc exquirant, nisi quia ponendo in Deo spem suam? Tunc mandata eius exquirant, vt ab eis illo adiuuante compleantur. Ne fiant sicut patres eorum generatio praua & amaricans, generatio quę non direxit cor suum. Et dicit, quare continuò subiungendo, Et non est creditus cum Deo spiritus eius: id est, quia non habebat fidem quæ impetrat quod lex imperat. Quando enim cum spiritu Dei operante spiritus hominis cooperatur, tunc quod Deus iussit impletur: & hoc non fit, nisi credendo in eum qui iustificat impium. Rom.4.a. Quam fidem non habuit generatio praua & amari-

C cans, & ideo de illa dictum est: Non est creditus cum Psal.77. Deo spiritus eius. Multo enim hoc expressius dictum est, ad significandam gratiam Dei, quæ non solùm operatur remissionem peccatorum, sed etiam cooperãtem sibi facit hominis spiritum in opere bonorum factorũ. quasi diceret: Non credidit Deo spiritus eius. Hoc est enim habere cum Deo creditũ spiritum: non credere spiritum suum posse facere sine Deo iustitiã, sed cum Deo. Hoc est enim credere in Deum, quod 1.sen dis.31. vtique plus est quàm credere Deo. aliud est. Nam & homini cuilibet plerunque credendum est, quamuis in eum non sit credendum. Hoc est ergo credere in Deum, credendo adhęrere ad bene cooperandum bona operanti Deo: Quia sine me, inquit, nihil potestis facere. Ioan.15.a. Quid autem plus hinc Apostolus dicere potuit quã quod ait, Qui autem adhæret Deo, vnus spiritus est? 1.Cor.6.d. Alioquin lex ista testimonium est quo damnetur, nõ quo absoluatur reus. Litera enim est minax quæ conuincat præuaricatores, non spiritus adiuuans qui libe-

D ret & iustificet peccatores. Generatio ergo illa cuius exemplum cauendũ est, ideo praua & amaricans fuit; quia non est creditus cum Deo spiritus eius; quia etsi aliquã credidit Deo, non tamẽ credidit in Deum. Nõ ex fide adhæsit Deo, vt sanata à Deo bene cooperaretur operanti in se Deo. Denique, Filij Ephrem intendentes & mittentes arcus, conuersi sunt in die belli.) Persequentes legem iustitiæ, in legẽ iustitiæ non peruenerunt. Rom.9.g. Quare? Quia non ex fide. Generatio enim erat cuius spiritus cum Deo creditus non est, sed tanquam ex operibus: quia non sicut tetendit misit arcus quod foris appareret. Tanquã in operibus legis, ita direxit & cor, Rom.1.b. vbi iustus viuit ex fide quæ per dilectionẽ Galat.5.a. operatur, qua inhæretur Deo, qui operatur in homine & velle & operari pro bona voluntate. Philip.2.b. Nam quid est aliud tendere arcus, & mittere, & conuerti in die belli, nisi attendere & promittere in die auditionis, & dese-

deserere in die tentationis, armis quasi proludere, & A ad horam certaminis nolle pugnare? Quod sanè ait tendentes & mittentes arcus, cùm debuisse dicere videatur, tendentes arcus, & mittentes sagittas; non enim arcus mittitur, sed ab arcu aliquid mittitur: aut illa locutio est de qua superiùs disseruimus, vbi dictũ est, Suscitauit testimonium; quia suscitauit aliquid testimonio; ita & hic mittentes arcus, quia miserunt aliquid arcubus: aut obscurus ordo verborum est cũ prætermissione verbi, quod etiam tacitum subaudiẽdum est, vt iste ordo sit: Filij Ephrem intendentes arcus & mittentes, & subaudiatur sagittas, plenusq; sit sensus, tendentes arcus, & mittentes sagittas; quia etiam si diceret, tendentes arcus & mittentes sagittas, non vtiquè tendentes sagittas intelligere deberemus; sed audito eo quod dixit, tendentes, subaudire potius arcum, quamuis dictum non fuerit. Nõnulli sanè codices Græci habere dicuntur, tendentes & mittentes arcubus; vt sine dubitatione subaudiamus sagittas. B Quod verò per filios Ephrem vniuersam illam generationem amaricantem intelligi voluit, locutio est à parte totum significans. Et ideo fortasse electa est ista pars, ex qua totus ille populus significaretur, quia de his potissimum boni aliquid expectandum fuit, quia Gen.48.a. ex illo nati sunt, quem nepotem suum Iacob, quamuis à patre eius tanquã minorem ad sinistram constitutum, manu tamẽ dextera benedixit, eumq; maiori fratri arcana benedictione præposuit; vt quod ita hoc loco trib⁹ illa culpatur, nec apparuisse in ea quod illa benedictio promittebat ostenditur, satis intelligamus quod etiam tunc ex verbis Patriarchæ Iacob longè aliud figurabatur, quàm prudẽtia carnis expectat. Figurabatur enim quòd futuri essent nouissimi qui erãt Matth.20.b. primi, & primi futuri essent qui erant nouissimi; per Ioan.1.d. Saluatoris aduentum, de quo dictum est: Qui post me Gen 4.a & 21.a.& 25.d. venit, ante me factus est. Sic Abel iustus maiori prælatus est fratri; sic Hismaëli Isaac; sic Esau congemino C Gen.38.g. 1.Reg.16.c. suo; sed tamẽ prius nato, ipse Iacob: sic Phares & ipse congemino suo, qui prius manum ex vtero miserat, & cœperat nasci, & iam nascẽdo præcessit. Sic Dauid maioribus prælatus est fratribus: & propter quod istæ omnes atque aliæ similitudines non solùm dictorum sed etiam factorum parabolæ præcesserũt: Sic populo Iudæorum prælatus est populus Christianus, pro quo Gen.4.b. redimendo quẽadmodũ Abel à Cain, sic à Iudæis occisus est Christus. Hoc præfiguratum est enim etiam cùm Iacob decussatim porrectis manibus, dextera te- Gen.48.c. tigit Ephrem ad sinistram cõstitutum: eumq; præposuit Manasse ad dexteram constituto, quẽ sinistra ipse tãgebat. Nam secundum carnem filij Ephrem intendentes & mittentes arcus, conuersi sunt in die belli. Quid sit autem quod ait, Conuersi sunt in die belli, consequentia docent, quibus id apertissimè exposuit:

Non custodierunt, inquit, testamentum Dei, & in D lege eius noluerũt ambulare.) Ecce quid est, Conuersi sunt in die belli: non obseruauerunt testamentum Dei. Vbi arcus tendentes & mittentes, etiam promissionis verba promptissimè protulerũt dicentes: Quæ- Exod.19.b. cunque locutus est Dominus Deus noster, audiemus & faciemus. Cõuersi sunt in die belli, quia promissionẽ obedientiæ, nõ auditio, sed tentatio probat. Cuius est autem cum Deo spiritus creditus, fidelem tenet 1.Cor.10.d. Deum, qui non eum permittet tentari super id quod potest: sed faciet cum tẽtatione etiam exitum, vt pos- 1.Cor.1.d. sit sustinere, ne conuertatur in die belli. Qui autem in se, non in Deo gloriatur, quantumuis iactet pollicitationem virtutis suæ, velut tendens & mittens arcus, conuertitur in die belli. Quia enim nõ est creditus cũ Deo spiritus eius, non est cum illo etiam spiritus Dei: Et sicut scriptum est, quia non credidit, ideo non pro- Eccl.2.b. tegetur. Quòd verò cùm dixisset, Non obseruauerunt testamentum Dei, adiecit & ait: Et in lege eius noluerunt ambulare: repetitio est superioris sententiæ, cum quadam eius expositione. Hoc enim appellauit legem eius, quod supra dixerat testamentum Dei, vt illud quod dictum est, non custodierunt, repetitum intelligatur, in eo ambulare noluerunt. Sed cùm breuius dici posset, Et in lege eius noluerunt ambulare: non nihil mihi videtur in hoc verbo nos quærere voluisse quod maluit dicere, noluerũt ambulare; quàm, non ambulauerunt. Poterat enim putari lex operum quasi sufficere ad iustificationem, cùm ea quæ præcipiuntur forinsecus fiunt ab eis hominibus, qui mallent non præcipi quæ non ex corde faciunt, & tamen faciunt, ac per hoc quasi videntur ambulare in lege Dei, sed nolunt ambulare: nõ enim ex corde faciunt. Ex corde autem nullo modo fieri potest, quod formidine fit pœnæ, non dilectione iustitiæ. Nam quantum attinet ad facta quæ forinsecus aguntur, & qui timent pœnam, & qui amant iustitiam, non furantur: & ideo pares sunt manu, dispares corde, pares opere, dispares voluntate. Ideo illic sic notati sunt: Generatio, inquit, quæ non direxit cor suum. Non dictum est opera, sed cor. Recto enim corde, recta sunt opera. Cum autem cor rectum non est, opera recta nõ sunt, etiam si recta videantur. Et vnde cor non direxit praua generatio, satis aperuit, cùm ait: Et non est creditus cum Deo spiritus eius. Rectus est enim Deus: & ideo rectè adhærens, tanquam incommutabili regulę, potest fieri rectum quod in se fuit prauum cor hominis. Vt autem cor cum illo sit, & per hoc rectum esse possit: acceditur ad eum, non pede, sed fide. Ideo dicitur etiam in Epistola ad Hebræos de illa ipsa generatione praua & amaricante: Non profuit sermo auditus illis, non Hebr.4.a. contemperans fidei eorum qui obaudierunt. Voluntas igitur quæ est in corde recto, paratur à Domino: fide præcedente, qua acceditur ad Deum directum, vt cor fiat rectum. Quæ fides præueniente & vocãte misericordia Dei, per obedientiam suscitatur, & applicare incipit ad Deum cor vt dirigatur; & quanto magis magisque dirigitur, tanto magis videt quod non videbat, & valet quod non valebat. Hoc non fecerat Simon, cui Petrus apostolus dixit: Nõ est tibi pars ne- Act.8.d. que sors in hac fide; cor enim tuum non est rectum cum Deo. Ibi enim ostendit, quia non potest esse rectum sine Deo, vt incipiant homines non tanquam serui sub lege ambulare metuentes, sed in lege tanquam filij volentes; in qua illi ambulare noluerunt, & sub illa rei remanserunt. Hanc enim voluntatem nõ timor, sed charitas habet: quę diffunditur in cordibus Rom.5.a. credentium per Spiritum sanctum. Quibus dicitur: Gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex vobis, Ephes.2.b. sed Dei donum est, non ex operibus, ne fortè quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentũ creati in Christo Iesu, in operibus bonis quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus; non quomodo isti qui in lege eius noluerunt ambulare, non credẽdo in eum, neq; viam suam reuelando ad eum, & sperãdo in eum vt ipse faceret: Et obliti sunt beneficiorum eius, & mirabilium eius quæ ostendit eis: Corã patribus eorum fecit mirabilia.) Quid sit hoc, non est quæstio negligenda. De ipsis patribus paulò antè dicebat, quòd fuisset generatio praua & amaricans. Ne fiant, inquit, sicut patres eorũ generatio praua & amaricãs, generatio quæ non direxit cor suum, & cætera quę adhuc de ipsa generatione dicuntur; cuius imitationem eo modo cauendam præcipit alteri generationi, vt ponãt in Deo spem suam, & non obliuiscantur operum Dei, & mãdata eius exquirant: de quibus iam satis quod visum est disseruimus. Quid sibi ergo vult cũ de ipsa generatione praua loquatur, quomodo obliti sunt beneficiorum Dei, & mirabilium eius quæ ostẽdit eis, quod addidit

addidit & dicit: Coram patribus eorum fecit mirabilia.) Quibus patribus, cùm ipsi sint patres eorum, quorum non vult esse posteros similes? Si illos acceperimus ex quibus isti nati erant, velut Abraham, Isaac & Iacob, iam olim dormiebant, quando mirabilia Deus ostendit in Ægypto. Sequitur enim: In terra Aegypti, in campo Thaneos.) Vbi dicit ostendisse Deum istis mirabilia coram patribus eorum. An fortè spiritu præsentes erant? quia de ipsis Dominus in
Luca 20.f. Euangelio ait: Omnes enim illi viuunt. An accommodatiùs accipimus patres Moysen & Aaron, aliósque seniores qui commemorantur in eadem scriptu-
Num. 11.d. ra etiam spiritum accepisse, vnde acceperat & Moyses, vt eum adiuuarent ad eundem populum regendum ac ferendum? Cur enim non appellarentur patres? Non sicut Deus pater vnus est qui regenerat Spiritu sancto quos facit filios ad æternam hæreditatem, sed honoris gratia propter ætatem curamq; pie-
1.Cor.4.c. tatis; sicut Paulus senior dicit: Non vt cõfundam vos, hæc scribo, sed vt filios meos charissimos moneo, cù
Matth.23.b. sciret vtique à Domino dictum: Ne vobis dicatis patrem in terra; vnus est enim pater vester Deus. Quod non ideo dictum est, vt hoc vocabulum honoris humani de loquẽdi consuetudine tolleretur; sed ne gratia Dei qua in æternam vitam regeneramur, naturæ, vel potestati, vel etiam sanctitati cuiusquam hominis tribueretur. Ideo cùm diceret, Ego vos genui, prædixit, in Christo & per Euangelium; ne ipsius putaretur esse quod Dei est. Ergo illa generatio praua & amaricans, obliti sunt beneficiorum Dei, & mirabilium eius quæ ostendit eis coram patribus eorum, quæ fecit mirabilia in terra Aegypti, in campo Thaneos. Et incipit eadem mirabilia commemorando retexere.
al. comparando. Quæ si parabolæ sunt & propositiones, profectò ad aliquid † comparandum referendæ sunt. Nec oculum intentionis debemus auferre ab eo quod Psalmus iste intendit ostendere, hunc esse fructum omnium quæ dicuntur, & quare admoniti sumus hæc intentissime audire, Deo dicente: Attendite populus meus legem meam, inclinate aurem vestram in verba oris mei; vt ponamus in Deo spem nostram, & ne obliuiscamur operum Dei, & mandata eius exquiramus, ne fiamus sicut illi patres, generatio praua & amaricans, generatio quæ cor non direxit suum, & non est creditus cum Deo spiritus eius. Ad hoc ergo omnia referenda sunt, ac per hoc quicquid figurata actione ista significant, ita fieri possunt spiritaliter in homine, vel gratia Dei si bona sunt, vel iudicio Dei, si mala sunt; sicut illa bona facta sunt in Israëlitas, vel mala & in ipsos & in eorum inimicos. Quæ si non obliuiscamur, sed in Deo spem nostram ponamus, nec ipsius gratiæ simus ingrati, cumque timeamus, non timore seruili, quo sola mala corporalia formidantur, sed timore casto permanẽte in seculum seculi, qui timor magnam esse iudicat pœnam priuari luce iustitiæ; non efficiemur tanquam patres illi generatio praua & amaricãs. Terra itaque Aegypti in figura intelligenda est huius seculi. Campus Thaneos planicies est mandati humilis. Nam mandatum humile interpretatur Thanis. In hoc ergo seculo humilitatis mandatum suscipiamus; vt in alio seculo exaltationem, quam promisit qui propter nos hic factus est humilis, accipere mereamur. Nam qui dirupit mare, & traiecit eos, statuit aquas quasi in vtres.) Vt sic staret vnda tanquam fuisset inclusa, potest per suam gratiam cohibere fluida & labentia concupiscentiarum carnalium, cùm huic seculo renunciatur; vt tanquam inimicis peccatis omnibus perdeletis fidelium populus per sacramentum baptismatis traiiciatur. Qui deduxit eos in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis.) Potest etiã spiritaliter dirigere itinera, si ad eum cla-

A met fides: Itinera mea dirige secundùm verbum tuú; Psal.118.
de quo alibi dicitur: Ipse enim rectos faciet cursus Prouerb.4.d.
tuos, & itinera tua in pace perducet per Iesum Christum Dominum nostrum, cuius in hoc seculo tanquam in die sacramentum manifestatum est in carne, velut in nube; in iudicio verò tanquam in terrore nocturno, quia tunc erit magna tribulatio seculi tanquàm ignis, & lucebit iustis, & ardebit iniustis. Qui dirupit in deserto petram, & adaquauit eos sicut in
abysso multa: Et eduxit aquam de petra, & deduxit Exod.17.b.
tanquam flumina aquas.) Potest vtique sitienti fidei donum Spiritus sancti quod illa res gesta spiritaliter significabat infundere, de spiritali sequente petra, qui
est Christus, qui stabat & clamabat: Si quis sitit, ve- Ioan.7.f. &
niat ad me; &: Qui biberit de aqua quam ego dabo, 4.b.
flumina aquæ viuæ fluent de ventre eius. Hoc enim dicebat, sicut in Euangelio legitur, de spiritu quem accepturi erãt credentes in eum. Ad quem velut vir-
B ga lignum passionis accessit, vt emanaret credentibus 4.c.
gratia. Et tamen illi, tãquam generatio praua & amaricans: Apposuerunt adhuc peccare ei.) Id est, non credere. Nam hoc est peccatum, de quo arguit spiritus mundum, sicut Dominus dicit: De peccato qui- Ioan.16.b.
dem; quia non crediderunt in me. Et exacerbauerunt altissimum in siccitate.) Quod alij codices habent, in inaquoso. Quod de Græco est expressius, nec aliud quàm siccitatem significat. Vtrum in alia eremi siccitate, an potius in sua? Quia licet bibissent de petra, non ventres, sed mentes aridas habebant, nulla virentes fœcunditate iustitiæ. In qua siccitate magis fideliter Deo supplices esse debuerant; vt qui satietatem donauerat faucibus, æquitatem donaret & moribus. Ad eum quippe fidelis anima clamat: Oculi Psal.16.
mei videant æquitatem. Et tentauerunt Deum in Num.11.b.
cordibus suis, vt peterent escas animabus suis.) Aliud est petere credendo, vt aliud tentando. Denique
C sequitur: Et detraxerunt de Deo, & dixerunt, Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto? quoniam percussit petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt. Nunquid & panem poterit dare, aut parare mensam populo suo?) Non credentes ergo petierunt escas animabus suis. Non sic Aposto- Iacobi 1.a.
lus Iacobus escam mentis præcepit postulari; sed à credentibus eam peti admonet, non à tentantibus atque detrahentibus Deo. Si quis autem vestrùm, inquit, indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat; & dabitur ei. Postulet autem in fide nihil hæsitans. Hanc fidem non habebat generatio quæ cor non direxit suum, & non erat creditus cum Deo spiritus eius. Propter hoc audiuit Dominus & distulit, & ignis accensus est in Iacob, & ira ascendit in Israël.) Exposuit quid ignem dixerit. Iram quippe appellauit ignem, quanquam multos propè etiam ignis accenderit. Quid ergo est
D quod ait, Audiuit Domin⁹ & distulit? An distulit eos introducere in terram promissionis quò ducebantur, quod intra paucos dies fieri poterat: Sed propter peccata in eremo fuerant conterẽdi, vbi & contriti sunt per quadraginta annos. Quod si ita est, distulit ergo populum, non istos ipsos qui tentantes detrahebant Deo; nam omnes in eremo perierunt, & filij eorum in terram promissionis ingressi sunt. An distulit pœnam, vt prius satiaret etiam infidelem concupiscentiam; ne propterea putaretur iratus, quia hoc ab illo licet tentantes & detrahentes petebant quod facere non posset? Audiuit ergo & distulit vindicare; & posteaquam fecit quod eum illi facere non posse putauerunt, tunc ira ascẽdit in Israël. Deniq; vtrúq; breuiter positũ, deinceps aperte ordinẽ narrationis exequitur.

Quia non crediderunt in Deum, nec sperauerunt in salutare eius.) Namq; cũ dixisset, quare ignis accẽsus

est

est in Iacob, & ira ascendit in Israël, id est, quia non A crediderunt in Deũ, nec sperauerunt in salutare eius; continuò subiiciens quàm euidentibus beneficiis ingrati fuerunt: Et mandauit, inquit, nubibus desuper; *Exod.16.d.* & ianuas cæli aperuit: Et pluit illis manna ad manducandum, & panem cæli dedit eis. Panem angelorum *Sap.16.e.* manducauit homo, cibaria misit eis in abundantia. Transtulit Austrum de cælo, & induxit in virtute suâ Africum. Et pluit super eos sicut puluerem carnes, & *Num.11.b.* sicut arenam maris volatilia pennata. Et ceciderunt in medio castrorum eorum, circa tabernacula eorũ.

Et manducauerunt, & saturati sunt nimis, & desiderium eorum attulit eis, non sunt priuati à desiderio suo.) Ecce quare distulerat. Quid autem distulerat, audiamus. Adhuc esca erat in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos.) Ecce quid distulerat. Prius enim distulit; & postea ignis accensus est in Iacob, & ira ascendit in Israël. Distulerat ergo, vt prius faceret quod eum facere nõ posse crediderãt; deinde inferret quod eos pati oportebat. Nam si ponerẽt in Deo spẽ suam, non solùm eis illa desideria carnis, sed etiam B spiritus, implerentur. Qui enim mandauit nubibus desuper, & ianuas cæli aperuit, & pluit illis manna ad manducandum, & panem cęli dedit eis, vt panem angelorum manducaret homo, qui cibaria misit eis in abundantia, vt satiaret incredulos, nõ est inefficax dare credentibus verum ipsum de cælo panem, quem manna significabat, qui verè cibus est angelorũ; quod Dei verbum corruptibiles incorruptibiliter pascit, quod vt manducaret homo, caro factum est, & habi- *Ioan.1.b.* tauit in nobis. Ipse enim panis per nubes euangelicas vniuerso orbi pluitur; & apertis prædicatorum cordibus tanquam cælestibus ianuis, non murmuranti & tentanti synagogæ, sed credenti & in illo spem ponẽti ecclesiæ prædicatur. Qui transtulit Austrum de cęlo, & induxit in virtute sua Africum, & pluit super eos sicut puluerem carnes, & sicut arenam maris volatilia pennata: Et ceciderũt in medio castrorum eorum, circa tabernacula eorum: Et manducauerunt, & saturati sunt nimis, & desiderium eorum attulit eis, nec sunt priuati à desiderio suo. Potest & non tentantium, sed credentium paruulam fidem, carne editis vocum signis & per aërem transcurrentibus, tãquam volatilibus pascere; non tamen ab Aquilone venientibus, vbi frigus & caligo prævalent, id est, eloquentia quæ huic sæculo † placet, sed transferendo Austrum *al. fauet.* de cælo. Quò, nisi ad terras? Vt qui in fide sunt paruuli, audiendo terrestria nutriantur ad capiẽda cælestia. Si enim terrestria, inquit, dixi vobis, & non creditis; *Ioan.3.b.* quomodo si cælestia dixero vobis, credetis? Translatus enim erat ille de cælo quodammodò, vbi mente excesserat Deo; vt tẽperans eis esset quibus dicebat: Nõ potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi car- *1.Cor.3.a.* nalibus. Ibi enim audierat ineffabilia verba, quæ in *2.Cor.12.b.* terra illi non licebat loqui, per verba sonantia quasi per volatilia pennata. Et inducendo in virtute sua Africum, hoc est, per ventos meridianos feruentes & lucentes prædicantium spiritus. Et hoc in virtute sua, ne sibi tribuat Africus quod habet ex Deo. Veniunt autem vltrò isti venti ad homines, & apportant eis verba diuinitùs missa; vt in suis sedibus & circa tabernacula sua † colligantur eiusmodi volatilia, & adoret *al. colligãt.* vnusquisque Dominum de loco suo, omnes insulæ gentium. Sed infidelibus tanquam prauæ & amaricanti generationi, cùm adhuc esca esset in ore ipsorum, ira Dei ascendit in eos. Et occidit in plurimis eorum.) Hoc est, plurimos eorum; vel sicut nonnulli codices habent: Pingues eorum.) Quod quidem in Græcis quos habuimus, non inuenimus. Sed si hoc est verius, quid aliud intelligẽdi sunt pingues eorum, nisi in superbia prævalentes; de quibus dicitur: Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum? Et electos Is- *Psal.72.* raël impediuit.) Erant illic etiam electi, quorum fidei non contemperabatur generatio praua & amaricans. Impediti sunt autem, ne aliquid eis prodessent, quibus paterno affectu consulere cupiebant. Quibus enim Deus irascitur, quid misericordia conferet humana? An potius simul cum eis compeditos etiam electos intelligi voluit; vt qui mente & vita discernebantur, ad exemplum non iustitiæ tantùm, sed etiam patientiæ cum illis molestias sustinerent? Nam sanctos cum peccatoribus non ob aliam forsitan causam etiam captiuos ductos esse didicimus; quoniam in Græcis codicibus non ἐνεπόδισεν, quod est impediuit, sed συνεπόδισεν legimus, quod est potius compediuit. Sed generatio praua & amaricans. In omnibus his peccauerunt adhuc, & non crediderunt in mirabilibus eius: Et defecerunt in vanitate dies eorum.) Cùm possent, si crederent, dies in veritate sine defectu habere apud eum cui dictum est: Anni tui non deficiẽt. Defecerunt ergo in vanitate dies eorum: Et anni *Psal.101.* eorum cum festinatione.) Festinatur quippe tota vita mortalium; & quæ videtur prolixior, vapor est aliquanto diuturnior. Veruntamen cùm occideret eos, quærebant eum.) Non propter æternã vitã, sed vaporem citius finire metuentes. Quærebant ergo eum, non vtique ij quos occiderat; sed qui exemplo eorum occidi timebant. Sic autem de illis Scriptura locuta est, tanquam hi Deum quærerent qui occidebantur, quia vnus populus erat, & tanquam de vno corpore dicitur: Et reuertebantur, & diluculò veniebant ad Deum. Et rememorati sunt, quoniam Deus est adiutor eorum, & Deus excelsus redemptor eorum est.) Sed hoc totum propter acquirenda temporalia bona, & vitanda temporalia mala. Nam qui propter beneficia terrena Deum quærebant, non v- C tique Deum, sed illa quærebant; quia eo modo timore seruili, non liberali dilectione Deus colitur. Sic ergo Deus non colitur; hoc enim colitur quod diligitur. Vnde quia Deus rebus omnibus maior & melior inuenitur, plus omnibus diligendus est vt colatur. Denique hic sequentia videamus: Et dilexerunt eum, inquit, in ore suo, & in lingua sua mentiti sunt ei. Cor autem ipsorum non erat rectum cum eo, nec fideles habiti sunt in testamento eius.) Aliud in lingua eorum, aliud in corde eorum inueniebat; cui secreta hominum nuda sunt, & sine vllo obstaculo quid potius amarent videbat. Rectum itaque cor cum Deo est, quando propter Deum quærit Deum. Vnam quippe concupiuit à Domino, hanc requiret, *Psal.26.* vt inhabitet in domo Domini semper, & contempletur eius delectationem. Cui dicit cor fidelium: Saturabor, non ollis carnium Ægyptiorum, nec melonibus *Exod.16.a.* & peponibus, & allio & cepis, quæ generatio praua & amaricans etiam pani cælesti præferebat, nec D manna visibili atque ipsis volatilibus pennatis; sed saturabor, cùm manifestabitur gloria tua. Hęc est enim *Psal.16.* hæreditas noui Testamenti, in quo illi fideles habiti non sunt; cuius tamen fides etiam tunc quando velabatur erat in electis, & nunc quando iam reuelata est, non est in multis vocatis. Multi enim sunt vocati, *Math.20.b.* pauci autem electi. Talis ergo erat generatio praua & amaricans, etiam cùm Deum quærere videretur diligens in ore, & in lingua mentiens; in corde autem non recto cum Deo, vbi ea potius diligebat propter quæ Dei adiutorium requirebat. Ipse autem est misericors, & propitius fiet peccatis eorum, & non disperdet eos. Et abundauit vt auerteret iram suam, & non accendit omnem iram suam. Et recordatus est quia caro sunt, spiritùs vadens, & non reuertens.) In his verbis multi sibi iniquitatis impunitatem de diuina misericordia pollicentur, etiam si tales esse perstiterint,

terint, qualis generatio ista describitur praua & amaricans, quæ cor non direxit suum, & non est creditus cum Deo spiritus eius; quibus consentire non expedit. Si enim, vt secundùm ipsos loquar, Deus fortasse non perdet nec malos; sine dubio non perdet bonos. Cur ergo non potius id eligimus, vbi dubitatio nulla est? Nam qui in lingua sua mentiuntur illi, cùm aliud habeat cor eorum; putant vtique & volunt quando pœnam æternam talibus comminatur, etiam Deum esse mendacem. Sed cùm ipsi eum mentiendo non fallant, ille verum dicendo non fallit. Hæc itaq; verba diuinorum eloquiorum, de quibus sibi generatio praua blanditur, nō ea deprauet, sicut cor suum; quia & illo deprauato ista recta persistunt. Primò quippe secundùm hoc intelligi potest quod in Euāgelio scriptum est: Matth. 5.g. Vt sitis sicut pater vester qui in cælis est, qui facit oriri solem suum super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Quis enim non videat quanta misericordiæ patientia malis parcat? Sed ante iudicium. Sic ergo pepercit illi genti, vt non accenderet B omnem iram suam ad eam penitus eradicandam atque finiendam; quod in verbis eius & intercessione pro peccatis eorum Moysi serui eius euidenter apparet, Exod. 32.c. vbi Deus dicit: Deleam eos, & faciam te in gentem magnam. Ille intercedit, paratior deleri pro ipsis quàm ipsos, sciens apud misericordem se id agere; qui quoniam nullo modo deleret ipsum, etiam illis ipsis parceret propter ipsum. Videamus enim quātum pepercerit; & adhuc parcat. Nam introduxit eos in terram promissionis; & seruauit eam gentem quousque se Christum interficiendo sceleri omnium maximo colligarent. Quòd eos ex illo regno eradicatos per cuncta gentium regna disseminauit, non vtique deleuit; sed manet idem populus prolis successione seruatus, Gen. 4.c. velut Cain signo accepto, ne quis eum occidat, id est, penitùs perdat. Ecce quemadmodum impletur quod dicitur: Ipse autem est misericors, & propitius fiet peccatis eorum, & non disperdet eos, & abundauit vt auerteret iram suam, & non accendit omnem C iram suam; quia si omnis ira eius, id est, quantum digni sunt in eos accēderetur. Psal. 100. Gens illa nulla relinqueretur. Ita Deus cui cātatur misericordia & iudicium, & in isto seculo per misericordiam facit oriri solem Matth. 5.g. suum super bonos & malos; & in fine seculi per iudicium ab æterna luce sua separatos, æternis tenebris punit malos. Deinde ne vim diuinis verbis inferre videamur, & vbi dictum est, Non perdet eos; nos dicamus, sed postea perdet eos: de hoc ipso præsenti Psalmo vsitatissimam scripturę locutionem aduertamus, vnde ista quæstio multo diligentiùs veriusque soluatur. Certè de his ipsis loquens paulò pòst, cùm commemorasset, quæ propter eos Aegyptij perpessi fuerant, commemorans etiam vltimam plagam: Et percussit, inquit, omne primitiuum in terra Aegypti, primitias laboris eorum in tabernaculis Cham: Et abstulit sicut oues populum suum, & perduxit eos tanquam gregem in deserto: Et eduxit eos in spe, & non timuerunt, & inimicos eorum operuit mare: Et indu- D xit eos in montem sanctificationis suæ, mōtem quem acquisiuit dextera eius: Et eiecit à facie eorum gentes, & sorte distribuit eis terram in funiculo distributionis. Si quis ad hæc verba nobis inferens quæstionē dicat, quomodo eis hæc omnia collata esse commemorantur, cùm ipsi non fuerint perducti in terram promissionis, qui ab Aegypto liberati sunt, quoniam illi mortui sunt: quid respondebimus, nisi eos ductos, quia idem ipse populus fuit per successionem filiorū? Sic ergo cùm audiuimus maximè quia futuri temporis verba sunt, Et propitius fiet peccatis eorum, & nō disperdet eos, & abundauit † vt auertat iram suam, & non accendit omnem iram suam; intelligamus in his

† al. auerteret.

August. to. 8.

A impletum, de quibus dicit Apostolus: Sic ergo & in Rom. 11.b. hoc tempore reliquiæ per electionem gratię saluæ factæ sunt. vnde etiam dicit: Nūquid repulit Deus plebem suam? Absit. Nam & ego Israëlita sum ex genere Ibidem a. Israël, de tribu Beniamin, Hebræus ex Hebræis. Hos igitur Scriptura præuidit, qui in Christum fuerāt ex isto populo credituri, & accepturi peccatorum remissionem; vsque ad illud maximum, quo insaniētes ipsum medicum peremerunt. Hinc omnino dictū est: Ipse autem est misericors, & propitius fiet peccatis eorum, & non disperdet eos, & abundauit vt auerteret iram suam; quia etiam illud remisit, quòd ab eis vnicus filius eius occisus est. Et non accendit omnem iram suam, quia reliquiæ saluæ factę sunt. Et recordatus est quia caro sunt, spiritus vadens, & non reuertens. Ideo eos vocando & miserando per suam gratiam ipse reuocauit, quia per seipsos redire non possent. Quomodo enim redit caro spiritus ambulans, & non reuertens, vrgente se in ima malorum atque longinqua pondere meritorum, nisi per electionem gratiæ, quæ non meritis tanquam merces redditur, sed tanquam donum gratis datur, vt iustificetur impius, Rom. 4.a. & redeat ouis perdita; non tamen in viribus suis, Luca 15.a. sed in humeris reportata pastoris, quæ se perdere potuit dum sponte vagaretur, se autem inuenire non potuit? Nec omnino inueniretur, nisi pastoris misericordia quæreretur. Non enim & ille filius ad hanc ouem non pertinet, qui reuersus in semetipsum dixit: Surgam & ibo ad patrem meum. Luca 15.d. Occulta itaque vocatione & inspiratione etiam ipse quæsitus est & resuscitatus, non nisi ab illo qui viuificat omnia. Et inuentus, à quo, nisi ab illo qui perrexit saluare & quærere quod perierat? Mortuus enim erat, & reuixit; perierat, & inuentus est. Nam & illa non leuis sic soluitur quæstio, quod in Prouerbiis scriptum est, cū de via iniquitatis Scriptura loqueretur: Omnes qui Prouerb. 2.d. ambulant in ea, non reuertentur. Sic enim dictum est, quasi de iniquis hominibus desperādum sit. Scriptura verò gratiam commendauit, quia per seipsum homo potest in illa ambulare; non potest autem per seipsum redire, nisi gratia reuocatus. Hi ergo praui & amaricantes: Quotiens exacerbauerunt eum in deserto, & in iram concitauerunt eum in inaquoso? Et conuersi sunt, & tentauerunt Deum, & sanctum Israël exacerbauerunt.) Eandem illorum infidelitatem repetit, quam superiùs iam commemorauerat. Sed repetendi causa est, vt commemorentur plagæ quas inflixit Aegyptiis propter illos; quæ omnia vtique recordari debuerunt, neque existere ingrati. Denique quid sequitur? Non sunt recordati manus eius, die qua redemit eos de manu tribulantis.) Et incipit dicere, quæ fecit Aegyptiis. Posuit in Aegypto signa sua, & prodigia sua in campo Thaneos: Et conuertit in sanguinem flumina eorum, & imbres eorum ne Exod. 7.d. biberent; vel potius, manationes aquarum.) Sicut nonnulli meliùs intelligunt, quod Græcè scriptum est, τὰ ὀμβρήματα, quas Latinè scaturigines dicimus, ab imo aquas ebullientes. Foderunt enim Aegyptij, & sanguinem pro aquis inuenerunt. Misit in eos Exod. 8.b. cynomyiam, & comedit eos; & ranam, & disperdidit Psal. 104. eos. Et dedit ærugini fructum eorum, & labores eo- Exod. 10.a. Exod. 9.d. rum locustæ. Et occidit in grandine vineas eorum, & moros eorum in pruina. Et tradidit grandini iumenta eorum, & possessionem eorum igni. Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem & iram & tribulationem, immissionem per angelos malos. Viam fecit semitæ iræ suæ, & nō pepercit à morte animarū Ibidem. eorum, & iumēta eorum in morte conclusit. Et percussit omne primitiuum in terra Aegypti, primitias laborum eorum in tabernaculis Cham.) Hæ omnes Aegyptiorum pœnæ allegorica interpretatione exponi

A poni possunt, prout ea quisque intelligere, & rebus ad quas referendæ sunt, comparare voluerit. Quod nos quoque facere tentabimus, tanto aptiùs facturi, quãto magis diuinitùs fuerim^9 adiuti. Ad hoc enim Psalmi huius illa verba constringunt, vbi dictum est: Aperiam in parabolis os meum, eloquar propositiones ab initio. (Psal.77.) Propter hoc quippe etiã aliqua hic dicta sunt, quæ omnino accidisse Ægyptiis non legimus, cùm omnes eorum plagę in Exodo diligentissimè ex ordine contexantur; vt quoniam id quod ibi non dictum est, non frustrà in Psalmo dictum esse certi sumus, neque id interpretari nisi figuratè possumus, simul intelligamus etiam cætera quæ facta esse constat, ob aliquam figuratam significationem facta atque cõscripta. Facit enim hoc scriptura in multis locis propheticorum eloquiorum. Dicit aliquid quod in illa re gesta quam videtur commemorare, non inuenitur, imò & aliter esse inuenitur; vt hinc intelligatur non hoc dicere qđ potest putari, sed illud potius quod magis debet adB uerti, sicut est illud: Dominabitur à mari vsq; ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terræ. (Psal.71.) Quod in illius Salomonis regno constat non esse completũ, de quo putari posset iste Psalmus loqui, cùm de Christo Domino loqueretur. In plagis ergo Ægyptiorum, quæ sunt in libro, qui Exodus nominatur, vbi maximè Scriptura curauit, vt ea quibus afflicti sunt omnia ex ordine dicerentur; non inuenitur, quod habet iste Psalmus: Et dedit ęrugini fructus eorum. Illud etiam quod cùm dixisset, Et tradidit grandini iumenta eorum; addidit: Et possessionem eorum igni. De iumentis grandine occisis legitur in Exodo: (Exod.9.d.) quòd verò possessio eorum igne cremata sit, omnino non legimus. Quamuis voces & grandines cum igne fierent, sicut tonitrua cum fulgoribus solent, non tamen scriptum est aliquid traditum igni vt arderet. Denique mollia quæ lædere grando non poterat, dicũtur non esse percussa, id est, duris ictibus læsa; quæ postea comedit locusta. Item quod hic dicitur: Et moros eorum in pruina, nõ est in Exodo; multum enim pruina distat à grãdine; nam serenis hyemalibus noctibus pruina terra canescit. Quid ergo ista significent, dicat tractator vt potest: iudicet lector & auditor vt iustum est. Aqua in sanguinem conuersa, mihi videtur significare de rerũ causis sentire carnaliter. Cynomyia, canini mores sunt; qui nec parentes quando nascuntur, vident. Rana, est loquacissima vanitas. Rubigo occultè nocet; quam etiam ęruginem nonnulli interpretati sunt; alij caniculam: quod malum cui vitiorum aptiùs comparatur, nisi quod difficillimè apparet, sicuti est multum de se fidere? Aura est enim noxia, quę hoc in fructibus latenter operatur, sicut in moribus occulta superbia; quando se quisquam putat aliquid esse, cùm nihil sit. Locusta est malitia ore lædens; infideli scilicet testimonio. Grando, est iniquitas res alienas auferens, vnD de furta, rapinæ, prædationesque nascuntur; plus autẽ vitio suo vastatur ipse vastator. Pruina significatur vitium, quo charitas proximi stultitiæ tenebris velut nocturno frigore congelascit. Ignis verò, si non ille hic commemoratur, qui erat in grandine ex fulgurãtibus nubibus, quoniam hic dixit: Tradidit possessionem eorum igni; vbi eam significat vtique incensam, quod ignis ille fecisse non legitur: immanitatem ergo iracundiæ mihi videtur significare, qua & homicidiũ admitti potest. Morte pecorum figuratum est, quantum arbitror, damnum pudicitiæ. Concupiscentiam quippe qua fœtus exoritur, communem cum pecoribus habemus. Hanc itaque edomitam habere & ordinatam, pudicitiæ virtus est. Mors primitiuorum, est amissio ipsius iustitiæ, qua quisque humano generi socialis est. Sed siue ita se habeant harum rerum figuratæ significationes, siue aliter melius intelligantur; quem non moueat quòd decem plagis percutiũtur Ægyptij, & decem præceptis scribuntur tabulæ, quibus regatur populus Dei? De quibus econtrariò inter se comparandis, id est, plagis & præceptis, quoniam alibi diximus, expositionem Psalmi huius in his onerare nõ opus est; tantum admonemus, quia & hic etsi non eodem ordine, decem tamen Ægyptiorum plagæ commemorantur, dum pro his tribus quæ sunt in Exodo, (Exod.8.b.& 9.d.& 10.d.) & hic non sunt, id est, ciniphes, vlcera, tenebræ, aliæ tres commemorantur, quæ ibi non sunt, id est, rubigo, pruina & ignis, non fulgurum, sed cui dicta est tradita possessio eorum, quod ibi nõ legitur. Satis autem hic expressum est, iudicio Dei fieri hæc in illis per angelos malos, in hoc seculo maligno, tanquam in Aegypto & in campo Thaneos, vbi humiles esse debemus; donec veniat seculum vbi exaltari ex ista humilitate mereamur. Nam & Aegyptus in Hebræa lingua, tenebras vel tribulationes significat; in qua lingua Thanis sicut commemoraui, humile intelligitur esse mãdatum. De angelis ergo malis in isto Psalmo, cùm de ipsis plagis loqueretur, sic interpositum est, quod non transitoriè prætereundum est: Misit in eos, inquit, iram indignationis suæ, indignationẽ & iram & tribulationẽ, immissiones per angelos malos. Esse autem diabolum & angelos eius tam malos, vtique vt eis ignis præparetur æternus, nullus fidelis ignorat. Sed immitti per eos immissiõnẽ super quos libet à Domino Deo, quos hac pœna iudicat dignos, durum videtur eis qui minus idonei sunt cogitare, quemadmodum summa Dei iustitia benè vtatur & malis. Quos quidem quantum pertinet ad eorũ substantiam; quis alius quàm ipse fecit? Sed malos ipse non fecit; vtitur tamen eis qui bonus est bene, id est, conuenienter & iustè; sicùt econtrà iniqui creaturis eius bonis vtũtur malè. Vtitur ergo Deus angelis maC lis, non solùm ad puniendos malos, sicuti in istis omnibus, de quib^9 loquitur Psalmus, sicut in rege Achã, (3.Reg.22.c.) quem fallaciæ spiritus ex Dei volũtate seduxit vt caderet in bello; verumetiam ad probandos & manifestandos bonos, sicuti fecit in Iob. Quod autem pertinet ad istam materiam corporalem visibiliũ elementorũ, puto quòd ea possunt vti angeli & boni & mali, quantum cuique potestas est, quemadmodum & homines boni maliq; vtuntur talibus, quantum possunt pro modulo infirmitatis humanæ. Nam & terra vtimur & aqua & aëre & igni, non solùm in necessariis rebus sustentationis nostrę; verumetiam in multis superfluis & ludicris, & mirabiliter artificiosis operib^9. Nam innumerabilia quæ appellantur μηχανήματα, his elementis arte tractatis modificantur. Sed† in hæc angelis lõgè amplior est potestas & bonis & malis, (al. hæc in.) quãuis vtrique maior bonis; sed quantum Dei nutu atque ordine iubetur aut sinitur, sicut & nobis. Neq; enim in his omnia quæ volumus possumus. In libro autem fidelissimo legimus diabolum potuisse etiam de cælo ignem immittere, ad sancti viri tantum pecorum numerum mirabili & horrendo impetu consumẽdum; qđ diabolo tribuere nemo fideliũ fortassis auderet, nisi sanctæ Scripturæ authoritate legeretur. Sed ille vir, Dei dono iustus & fortis & piè peritus, nõ ait, Dominus dedit, diabolus abstulit; sed, Dominus dedit, Dominus abstulit; (Iob 1.d.) optimè sciens diabolum etiã quod facere de istis elementis poterat; nõ tamẽ seruo Dei, nisi eius Domino volente ac permittente fuisse factã malitiam diaboli confidebat; quoniam quis illa in se probando vteretur, sciebat. In filiis verò diffidentiæ (Ephes.2.a.) tanquam in suis mãcipiis operatur, quemadmodum homines in pecoribus suis; & illic tamen quantum (Concord. 3. sent. dist. illud quoque.) Dei iusto iudicio finitur. Sed aliud est, quando potestas eius etiam suis, sicut ei placet, tractandis maiore potestate prohibetur; aliud quando ei potestas etiam

in

in eos, qui ab illo alieni sunt, datur. Sicut homo de pecore suo pro humano captu facit, quod vult, nec sanè facit, si prohibeatur à potestate maiore; de alieno autem pecore vt faciat, expectat sibi potestatem dari ab illo cuius est. Ibi ergo potestas quæ fuerat, prohibetur; hic autem quę non fuerat, tribuitur. Quæ cùm ita sint, si per angelos malos Deus illas plagas inflixit Ægyptiis; (Exod.7.d.) nunquid audebimus dicere, & aquam in sanguinem per eosdem angelos versam, & ranas per eosdem angelos factas, quorum similia etiam Magi Pharaonis veneficiis suis facere potuerunt, vt angeli mali ex vtraque parte consisterent, hinc illos affligentes, inde fallentes, secundùm iudicium & dispensationem iustissimi & omnipotentissimi Dei iustè vtentis etiam iniquorum malitia? Non audeo dicere. Vnde enim ciniphes facere magi Pharaonis minimè potuerunt? (Exod.8.b.) An quia hoc permissi ipsi angeli mali non sunt? (al. possunt?) An quod verius dicendum est, occulta causa est, & vires nostræ inquisitionis excedit? Nam si propterea per malos angelos illa Deum fecisse putauerimus, quia pœnæ infligebantur, non beneficia præstabantur, tanquam nemini Deus pœnas irroget per angelos bonos, sed per illos velut militiæ cælestis carnifices; consequens erit, vt etiam Sodomam per malos angelos euersam esse credamus, & malos angelos Abraham & Lot hospitio suscepisse videantur, (Gen.19.a.) quod absit vt cōtra scripturas apertissimas sentiamus. Claret igitur, ista hominibus fieri per bonos & malos angelos posse. Quid, aut quando fieri oporteat, me latet; illum verò qui facit, non latet, & cui voluerit reuelare. Veruntamen quantum nostrę intentioni Scriptura diuina moderatur malis pœnas irrogari, & per bonos angelos sicut Sodomitis, & per malos angelos sicut Ægyptiis legimus; iustos verò corporalibus pœnis per bonos angelos tentari & probari, non mihi occurrit. Quod verò pertinet ad præsentem Psalmi huius locū, si ea quæ mirabiliter de creaturis facta sunt, malis angelis tribuere non audemus; habemus quod eis tribuere sine dubitatione possumus, mortes pecorum, mortes primitiuorum, & illud maximè vnde religata sunt omnia, obdurationem cordis illorum, vt populum Dei nollent dimittere. (Exod.4.f.) Hanc enim iniquissimam & malignissimam obstinationem Deus cùm facere dicitur, non instigando & inspirando, sed deserendo facit; vt illi operentur in filiis diffidentiæ, (Ephes.2.a.) quod Deus debitè iusteque permittit. Nam & illud quod Esaias propheta dicit, (Esaias 64.b.) Domine ecce tu iratus es, & nos peccauimus, propterea errauimus, & facti sumus sicut immundi omnes; ea ratione intelligitur. Præcessit enim aliquid vnde Deus iustissimè iratus ab eis suum lumen auferret, vt in peccata quæ nulla tergiuersatione defendi possunt non esse peccata, cæcitas humanæ mentis offenderet ab itinere iustitiæ deuiando & errando. Et quod in alio Psalmo scriptum de hisipsis Ægyptiis, (Psal.104.) quòd Deus conuerterit cor eorum vt odissent populum eius, & dolum facerent in seruos eius, bene creditur Deus fecisse per illos angelos malos, vt etiam vitiosæ mentes filiorum infidelitatis per eos angelos, quibus eadem amica sunt vitia, excitarentur in odium populi Dei, atque ad terrendos & corrigendos bonos illa mirabilia sequerentur. Illa etiam mala morum quæ his corporalibus plagis significata esse prædiximus, propter quod dictum est: Aperiam in parabolis os meum; per malos angelos exerceri in eos qui illis diuina æquitate subduntur, conuenientissimè creditur. Neque enim cùm fit quod ait Apostolus: (Rom.1.c.) Tradidit illos Deus in concupiscentias cordis eorum, vt faciant quæ non conueniunt, non illic mali angeli, tanquam in materia sui operis versantur & gaudent; quibus iustissimè subdita est vitiositas humana, præter eos quos liberat gratia. Et ad hæc quis idoneus? Vnde cùm dixisset, Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem & iram & tribulationem, immissionem per angelos malos; illud quod addidit, Viam fecit semitæ iræ suæ, cuius tandem acies sufficit penetrare, vt intelligat capiatque sententiam in tanta profunditate latitantem? Erat enim semita iræ Dei, quæ Ægyptiorum impietatem occulta æquitate puniret; sed eidem semitæ viam fecit, vt eos tanquam ex abditis per malos angelos in manifesta scelera perducens, in euidentissimos impios euidentissimè vindicaret. Ab hac potestate malorum angelorum non liberat hominem nisi gratia Dei, de qua dicit Apostolus: Qui eruit nos de potestate tenebrarum, (Coloss.1.b.) & transtulit in regnum filii claritatis suæ; cuius rei populus iste figuram gerebat, cùm esset erutus de potestate Ægyptiorum, & translatus in regnum terræ promissionis fluentis lac & mel, quod suauitatem significat gratiæ. Sequitur ergo post commemorationem plagarum Ægyptiorum Psalmus, & dicit: Et abstulit sicut oues populum suum, & perduxit eos tanquam gregem in deserto. Et deduxit eos in spe, & non timuerunt, (Exod.14.e.) & inimicos eorum operuit mare.) Tanto fit hoc melius, quanto interius, vbi eruti de potestate tenebrarum in regno Dei mente transferimur, & secundùm pascua spiritalia efficimur oues Dei, ambulantes in hoc seculo velut in deserto, quoniam nemini est fides nostra conspicua. vnde dicit Apostolus: Vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. (Coloss.3.a.) Deducimur autem in spe, (Rom.8.c.) quoniam spe salui facti sumus, nec timere debemus. Si enim Deus pro nobis, quis contra nos? (Rom.8.f.) Et inimicos nostros operuit mare; aboleuit in baptismo remissione peccatorum. Deinde sequitur: Et induxit eos in montem sanctificationis suæ.) Quanto melius in sanctam Ecclesiam? Montem quem acquisiuit dextera eius.) Quanto est Ecclesia sublimior quam acquisiuit Christus eius, de quo dictum est: (Esaias 53.a.) Et brachium Domini cui reuelatum est?

Et eiecit à facie eorum gentes.) Et à facie fidelium suorum. Nam quodammodo gentes sunt gentilium errorum maligni spiritus. Et sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis.) Et in nobis omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens propria vnicuique prout vult. (1.Cor.12.b.) Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israël.) In tabernaculis, inquit, gentium habitare fecit tribus Israël. Quod spiritaliter sic melius desiderandum puto; vt ad cælestem gloriam, vnde peccantes angeli eiecti sunt, nos per Christi gratiam subleuemur. Illa enim generatio praua & amaricans quoniam istis beneficiis corporalibus non ponebat tunicam vetustatis: Tentauerunt adhuc & exacerbauerunt Deum excelsum, & testimonia eius non custodierunt. Et auerterunt se, & non seruauerunt pactum, quemadmodum patres eorum.) Pacto enim quodam & placito dixerunt; Omnia quæ locutus est Dominus noster, faciemus & audiemus. Notandum sanè quod ait, Quemadmodum patres eorum; (Exod.19.b.) cùm per totum Psalmi textum tanquam de hominibus eisdem loqui videretur; apparet tamen nunc de illis dici, qui iam erant in terra promissionis, & patres eorum dictos qui in eremo amaricauerunt. Conuersi sunt, inquit, in arcum prauum.) Vel, sicut alij codices habent, In arcum peruersum.) Quid autem hoc sit, in eo quod sequitur magis apparet, vbi ait: Et in iram concitauerunt eum in collibus suis.) In idololatriam eos prosiluisse significat. Arcus ergo peruersus est, non pro nomine Domini, sed contra nomen Domini; qui dixit eidem populo: Non erunt tibi dij alij præter me. (Exod.20.a.) Per arcum autem significat animi intentionem. Hoc ipsum denique Psalmus planius expri-

exprimens, Et in sculptilibus suis, inquit, ad æmulationem eum prouocauerunt. Audiuit Deus, & spreuit.) Id est, aduertit & vindicauit. Et ad nihilum redegit nimis Israël.) Deo quippe spernente quid remanserunt, qui Deo adiuuante fuerunt quod fuerunt? Nimirum autem rem istam gestam commemorat, quando victi sunt ab allophylis tempore Heli sacerdotis: & arca Domini capta est, & magna strage vastati sunt. Hoc est quod dicit, Et repulit tabernaculum Selom, tabernaculum suum vbi habitauit in hominibus.) Eleganter exposuit quare repulerit tabernaculum suum, cùm ait, vbi habitauit in hominibus. Cùm ergo digni non essent in quibus habitaret: cur non repelleret tabernaculum, quod vtique propter se non instituerat, sed propter ipsos quos iam iudicabat indignos in quibus habitaret? Et tradidit in captiuitatem virtutem eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici.) Ipsam arcam vnde sibi videbantur inuicti, & vnde sibi plaudebant, virtutem & pulchritudinem eorum dicit. Denique & postea malè viuentes, & de templo Domini gloriantes, terret per Prophetam, dicens: Videte quid feci Selom, vbi erat tabernaculum meum. Et conclusit in gladio populum suum, & hæreditatem suam spreuit. Iuuenes eorum comedit ignis) Id est, ira. Et virgines eorum non sunt lamentatæ.) Quia neque hoc vacabat in hostili metu. Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt, & viduæ eorum non plorabantur.) Ceciderunt enim in gladio filij Heli, quorum vnius vxor viduata, & mox in partu mortua, propter eandẽ perturbationem plangi non potuit honore funeris. Excitatus est tanquam dormiens Dominus.) Videtur enim dormire, quando populum suum dat in manus eorum quos odit, vbi eis dicitur: Vbi est Deus tuus? Excitatus est ergo tanquam dormiens Dominus. Tanquam potens crapulatus à vino.) Nullus hoc de Deo dicere auderet, nisi spiritus eius. Dixit enim, sicut videtur impiis insultantibus quòd velut ebrius diu dormiat: quando non tam citò quàm putant, hominibus subuenit. Et percussit inimicos suos in posteriora.) Illos vtique qui gaudebant quòd arcam eius captiuare potuerunt: percussi enim sunt in sedibus suis. Quod eius pœnæ signum mihi videtur, qua quisque cruciabitur, si in posteriora respexerit, quæ sicut Apostolus æstimare debet vt stercora. Qui enim sic suscipiunt testamentum Dei, vt veteri vanitate non se exuant: similes sunt hostibus populi eius, qui arcam testamenti captiuatam iuxta sua idola posuerunt. Et illa quidem vetera etiam illis nolentibus cadunt: quia omnis caro fœnum, & claritas hominis vt flos fœni. Fœnum aruit, & flos decidit, arca autem Domini manet in æternum: secretum scilicet testamenti regnum cælorum, vbi est æternum verbum Dei. Sed illi qui posteriora dilexerunt, ex ipsis iustissimè cruciabuntur: opprobrium enim sempiternum dedit illis. Et repulit tabernaculum Ioseph, & tribum Ephrem non elegit. Et elegit tribum Iuda.) Non dixit, repulit tabernaculum Ruben, qui fuit primogenitus Iacob, nec eos qui sequuntur, & Iudam nascendo præcedunt, vt illis repulsis, & non electis, tribus Iuda eligeretur. Poterat enim meritò dici illos repulsos, quia & in benedictione Iacob qua filios suos benedixit, peccata eorum commemorans grauiter detestatur, quamuis in eis tribus Leui sacerdotalis tribus esse meruerit, vnde etiam Moyses fuit. Nec dixit, repulit tabernaculum Beniamin, vel tribum Beniamin non elegit, ex qua rex esse iam cœperat: nam inde electus fuerat Saul. Vnde ex ipsa vicinitate temporis, quando ille repulsus est atque reprobatus, & Dauid electus, conuenienter posset hoc dici, nec tamen dictum est: sed eos

1.Reg.4.b. Psal.41. 1.Reg.4.c. Philip.3.b. Esai.40.b. Gen.49.a. Exod.2.b. 1 Reg.9.c. 1.Reg.16.c.

potissimùm nominauit, qui clarioribus meritis videbantur excellere. Nam Ioseph pauit in Ægypto patrem & fratres suos, & impiè venditus, merito pietatis, castitatis, sapientiæ, iustissimè sublimatus est: & Ephrem maiori fratri aui sui Iacob benedictione prælatus est: & tamen Deus repulit tabernaculum Ioseph, & tribum Ephrem non elegit. Vbi per hæc præclari meriti nomina, quid aliud quàm vniuersum populum illum vetusta cupiditate à Domino terrena præmia requirentem, repulsum & reprobatum intelligimus: electam autem tribum Iuda, non pro meritis ipsius Iudæ? Longè quippe maiora sunt merita Ioseph, sed per tribum Iuda, quoniam inde extitit Christus secundùm carnem, nouum populum Christi illi populo veteri prælatum Scriptura testatur, aperiente Domino in parabolis os suum. Iam vide etiam quod sequitur, Montem Sion quem dilexit.) Ecclesiam Christi melius intelligimus, non propter B præsentis temporis beneficia carnalia Deum colentem, sed futura & æterna præmia oculis fidei longè speculantem: nam & Sion, speculatio interpretatur. Denique sequitur, Et ædificauit sicut vnicorniorum sanctificationem suam.) Vel, sicut quidam interpretes verbum nouum fecerunt, Sanctificium suum.) Vnicornij rectè intelliguntur, quorum firma spes in vnum illud erigitur, de quo dicit alius Psalmus, Vnam petij à Domino, hanc requiram. Sanctificium verò Dei est secundùm Apostolum Petrum, intellecta plebs sancta & regale sacerdotium. Quod verò sequitur, In terra quam fundauit in æternum.) Quod habent Græci codices εἰς τὸν αἰῶνα, vtrum in æternum an in seculum dicatur à nobis, in Latinorum interpretum potestate est, quoniam vtrumque significat: & ideò hoc in Latinis codicibus, illud in aliis inuenitur. Habent aliqui etiam pluraliter, id est, in secula: quod in Græcis quos habuimus, non inuenimus. C Quis verò fidelium dubitet, Ecclesiã etiã si aliis abeuntibus, aliis venientibus ex hac vita mortaliter transit, tamen in æternum esse fundatam? Et elegit Dauid seruum suum.) Tribum ergo Iuda propter Dauid. Dauid autem propter Christum. Tribum igitur Iuda propter Christum. Quo transeunte clamauerunt cæci, Miserere nobis fili Dauid: & continuò misericordiæ eius lumen receperunt, quia verum erat quod clamauerunt. Hoc igitur non transeunter dicit, sed attentè commendat Apostolus scribens ad Timotheum, Memor esto, Christum Iesum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid, secundùm Euangelium meum, in quo laboro vsque ad vincula tanquam malefaciens, sed sermo Dei non est alligatus. Ipse itaque Saluator secundùm carnem factus ex semine Dauid, figuratur in hoc loco nomine Dauid, aperiente Domino in parabolis os suum. Nec moD ueat quod cùm dixisset, Et elegit Dauid, quo nomine Christum significauit, addidit: seruum suum, non filium suum. Imò verò hinc agnoscamus, non patri coæternam vnigeniti substantiam, sed formam serui susceptam ex semine Dauid. Et sustulit eum de gregibus ouium, de post fœtantes accepit eum, Pascere Iacob seruum suum, & Israël hæreditatem suam.) Ille quidem Dauid, ex cuius semine caro Christi est, ab officio pastorali pecorum, ad hominum regnum translatus est: noster autem Dauid ipse Iesus ab hominibus ad homines, à Iudæis ad gentes, tamen secundùm parabolam ab ouibus ad oues ablatus atque translatus est. Non sunt enim modò in terra illa Ecclesiæ Iudææ in Christo, quæ fuerunt circuncisorum recenti passione, & resurrectione Domini nostri: de quibus dicit Apostolus, Eram autem ignotus facie Ecclesiis Iudææ, quæ sunt in Christo. Tantum autem audiebant, quia is qui aliquando nos persequebatur,

Gen.41.a. Gen.48.c. Psal.26. 1.Pet.2.b. 1.Reg.16.c. Matth.20.d. 2.Tim.2.b. Galat.1.d.

batur, nunc euangelizat fidem quam aliquando vastabat, & in me magnificabant Dominum. Iam hinc illæ ecclesiæ transierunt populorum circuncisorum; ac per hoc in Iudæa, quæ modò in terra est, non est modò Christus. Ablatus est inde, nunc gentium greges pascit. Sanè de post fœtantes inde acceptus est. Illæ quippe priores fuerunt tales, de qualibus dicitur Cant.4.a. in Cantico canticorum, vni Ecclesiæ quæ constat ex multis, id est, vni gregi cuius membra sunt multi greges. De talibus ergo ei dicitur: Dentes tui, id est, per quos loqueris, vel per quos in corpus tuum velut mãducando cæteros traiicis. Hoc itaque significantes dentes tui, sicut grex detonsarum ascendens de lauacro; quæ omnes geminos creant, & sterilis non est in eis. Deposuerunt enim tunc velut vellera onera seculi, quando ante pedes Apostolorum venditarum Act.2.g. & 4.g. rerum suarum pretia posuerunt; ascendentes de lauacro illo, de quo eos admonet Apostolus Petrus: sollicitos quòd Christi sanguinem fuderint, & dicit: Agite pœnitẽtiam, & baptizetur vnusquisque vestrûm Act.2.f. in nomine Domini Iesu Christi, & dimittentur vobis peccata vestra. Geminos autem creauêrunt, opera scilicet duorum præceptorum geminæ charitatis, dilectionis Dei, & dilectionis proximi; vnde sterilis non erat in eis. De post has oues fœtantes Dauid noster acceptus, nunc alios greges pascit in gentibus, & ipsos Iacob & Israël. Sic enim dictum est, Pascere Iacob seruum suum, & Israël hæreditatem suam. Non enim, quia ex gentibus sunt istæ oues, ideo ab illo semine alienatæ sunt, quod est Iacob & Israël. Semen est enim Abrahæ, semen promissionis; de quo ei Dominus dixit, In Isaac vocatur tibi semen. Quod ex- Gen.21.a. ponens Apostolus, Non, inquit, filij carnis, sed filij Rom.9.b. promissionis deputantur in semine. Ex gentibus enim erant fideles, quibus dicebat: Si autem vos Christi, ergo Abrahæ semen estis, & secundùm repromis- Galat.3.d. sionem hæredes. Quod verò ait, Iacob seruum suum, & Israël hæreditatem suam; more suo Scriptura repetiuit eandem sententiam. Nisi fortè quispiam sic distinguere velit, vt hoc tempore Iacob seruiat; tunc autem sit æterna hæreditas Dei, quando videbit Deũ facie ad faciem, vnde Israël nomen accepit. Et pauit eos, inquit, in innocentia cordis sui.) Quid illo innocentius, qui vllum peccatum, non solùm à quo vinceretur, sed etiam quod vinceret, non habebat? Et intellectu manuum suarum deduxit eos.) Vel, sicut aliqui codices habent, In intellectibus manuum suarum.) Alius putaret ita congruentius potuisse dici, Innocentia manuum & intellectu cordis. Hic autem qui magis quàm alius quid loqueretur sciebat, cordi maluit adiungere innocentiam, & manibus intelligentiam. Illud propterea quantum existimo, quia multi sibi videntur innocentes, qui non faciunt mala, cùm timent ne patiantur si fecerint; vellent autem facere, si impunè potuissent. Tales videri possent habere innocentiam manuum, non tamen cordis. Et quæ tandem aut qualis est ista innocentia; si cordis non est, vbi homo factus est ad imaginem Dei? Quod verò ait, In intellectu vel intelligentia manuum suarum deduxit eos; videtur mihi eam dixisse ipse intelligentiam quam fecit in credentibus, Ideo manuum suarum. Facere quippe ad manus pertinet. Sed † si sic possunt intelligi manus Dei, quia & Chri- al.sicut. stus sic homo, vt etiam Deus; hoc certè & ille Dauid, de cuius est iste semine, facere non poterat in populo, cui sicut homo regnabat; sed ille hoc facit, cui rectè Psal.118. anima fidelis dicere potest: Intelligere me facito, & perscrutabor legem tuam. Proinde ne ab illo erremus, dum de nostra velut ex nobis sit intelligentia fidimus: eius manibus nos credendo subdamus. Ipse in nobis eam faciat, vt intelligentia manuum suarum

August. to. 8.

A nos deducat erutos ab errore, eoque perducat vbi iam non possimus errare. Hic est fructus populi Dei, attendentis legem Dei, & inclinantis aurem suam in verbo oris eius, vt dirigat in eo cor sursum, & sit cum illo creditus spiritus eius, ne immutetur in generationem prauam & amaricantem; sed his omnibus sibi annunciatis, non solùm ad præsentem vitam, verumetiam ad ęternam; nec tantùm ad recipienda bonorum operum præmia, sed etiam in ipsa bona opera facienda, ponat in Deo spem suam.

IN PSALMVM LXXVIII. *expositio.*

IN titulo Psalmi huius tam breui & simplici immorandum esse non puto: prophetiam verò quam hic præmissam legimus, euidenter scimus impletam. Cùm enim ista canerentur temporibus regis Dauid; nihil tale adhuc contigerat ex aduersitate gentium ciuitati Hierusalem, nec templo Dei, quod nec ædificatum adhuc erat. Post mortem quippe Dauid filium eius Salomonem Deo templum fecisse quis ne- B sciat? Dicitur ergo tanquam præteritum, quod in spiritu videbatur esse futurum. Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam.) Quã loquendi consuetudine etiã illud est prophetatum de Domini passione: Dederunt in escam meam fel; & in siti mea potauerunt me aceto. & alia quæ in eodem Psalmo ventura velut facta narrantur. Nec illud mirandum est, quòd Deo ista dicuntur. Non enim † nesciendi indicantur, quo al. nesciẽti. reuelante præsciuntur, sed anima cum Deo loquitur pietatis affectu, quem nouit Deus. Nam & angeli quæ hominibus nunciant, nescientibus nunciant. Quæ autem Deo nunciant, scienti nunciant, quando illi offerunt orationes nostras; & ineffabili modo de actibus suis æternam veritatem, tanquam legem incommutabilem consulunt. Et iste ergo homo Dei dicit Deo quod discat à Deo, tãquam discipulus magistro non ignoranti, sed iudicanti; ac sic aut probanti quod docuit, aut quod non docuit reprehendenti; C maximè quia specie præsenti Propheta eos in se trãsfigurat, qui tunc futuri essent quando ista veniebant. Solent autem in oratione dici Deo, quæ vindicans fecerit, & adiungi petitio, vt iam misereatur & parcat. Hoc modo & hic dicuntur, à quo prædicuntur, tanquam ab eis dicantur quibus acciderunt; & ipsa deploratio atque precatio, prophetatio est, Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam: Polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam. Posuerunt morticina seruorum tuorum escas volatilibus cæli, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ. Effuderunt sanguinem eorum sicut aquam in circuitu Hierusalem, & non erat qui sepeliret.) Si in istã prophetia quisquam nostrûm eam vastationem Hierusalem intelligendã putauerit, quæ facta est à Tito Imperatore Romano, cùm iam Dominus Iesus Christus post resurrectionem & ascensionem suam prædicaretur in gentibus; non mihi occurrit quomodo dici potuerit iam ille populus hære- D ditas Dei non tenẽs Christum, quo reprobato & occiso factus est reprobus, qui in eum nec post eius resurrectionem credere voluit, & insuper martyres eius occidit. Ex illo enim populo Israël quicunq; in Christum crediderunt, quibus facta est Christi præsentatio, & quodammodò promissi redditio salubris atque fructuosa, de quibus & ipse Dominus dicit: Non sum Matth.15.f. missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israël; ipsi ex illis sunt filij promissionis, ipsi deputantur in semi- Rom.9.b. ne, ipsi pertinent ad hæreditatem Dei. Hinc sunt Ioseph homo iustus, & virgo Maria quæ peperit Chri- Matth.1.&. Luca 1.c. stum. Hinc Ioannes Baptista amicus sponsi, & parentes eius Zacharias & Helizabet. Hinc Simeon senex Luca 1.b.c. & 2.d.e. & Anna vidua, qui Christum non loquentem, sensu

 corporis

corporis audierunt, sed adhuc infantem non loquentem, spiritu cognouerunt. Hinc beati Apostoli. Hinc Ioan.1.g. Nathanaël, in quo dolus non erat. Hinc alius Ioseph Ioan.19.g. qui expectabat etiam ipse regnum Dei. Hinc tãta illa Lucæ 23.g. multitudo quæ præcedebat & sequebatur iumẽtum Matth.21.b eius, dicẽs: Benedictus qui venit in nomine Domini; in qua erat & congregatio puerorum, in quibus dixit Psal.8. impletum: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Hinc etiam illi pòst eius resurrectionẽ, quo- Act.2.& 4. 4.& g. rum die vno tria milia, & alio quinq; milia baptizati sunt, in animam vnam & cor vnum cõflati charitatis igne; quorum nemo dicebat aliquid proprium, sed erant illis omnia communia. Hinc sancti diaconi, quo- Act.7.g. rum Stephanus ante Apostolos martyrio est coronatus. Hinc tot Ecclesiæ Iudææ quæ in Christo erant, Galat.1.d. quibus erat facie Paulus ignotus; notus autem sæuitia famosissima, sed notior Christi misericordissima gratia. Hinc & ipse secundùm præmissam de se prophe- Gen.49.d. tiam: Lupus rapax, mane rapiens, & ad vesperum diuidens escas; id est, prius rapiens persecutor ad mortẽ, postea pascens prædicator ad vitam. Hi erant ex illo populo hæreditas Dei. Vnde & ait ipse minimus A- Rom.11.a. postolorum doctor gentium. Dico ergo: Nunquid Deus repulit plebem suam? Absit. Nam & ego Israëlita sum ex semine Israël, de tribu Beniamin. Nõ repulit Deus plebem suam quam præsciuit. Hæc plebs quæ ex illa gente Christi corpori accessit, hæreditas Dei est. Nam quod ait Apostolus, Non repulit Deus plebem suam quam præsciuit; illi Psalmo vtique respondit, vbi scriptum est: Quoniam non repellet Do- Psal.93. minus plebem suam. Vbi autem sequitur, Et hæreditatem suam non derelinquet, ibi euidenter apparet, Rom.10.d. talem plebem esse hæreditatem Dei. Vt enim hoc diceret, & Apostolus suprà commemorauerat Propheticum testimonium de prænunciata futura incredu- Esaiæ 65.a. litate populi Israël: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem. Hic ergo ne quisquam malè intelligẽs vniuersum illum populum crimine incredulitatis & contradictionis arbitretur esse damnatum; continuò subiecit, Dico ergo: Rom.11.a. Nunquid repulit Deus plebem suam? Absit. Nam & ego Israëlita sum ex genere Israël, de tribu Beniamin. Hic ostendit quam plebem dixerit, vtiq; populi prioris, quam si totam Deus repulisset atque damnasset, non vtique ipse Christi esset apostolus, Israëlita ex semine Abrahàm, de tribu Beniamin. Adhibet autem valde necessarium testimonium, dicens: An nescitis Ibidem. in Helia quid dicit Scriptura, quemadmodum inter- 3.Reg.19.d. pellat Deum aduersus Israël? Domine, ꝓphetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderũt, & ego relictus sum solus, & quærũt animam meam. Sed quid dicit illi responsum diuinum? Reliqui mihi septem milia virorũ, qui non incuruauerũt genua ante Baal. Sic ergo & in tempore hoc reliquiæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Istæ reliquiæ sunt ex illa gente hæreditatis Dei, non illi de quibus paulò pòst dicit: Cæteri verò Rom.11.b. excæcati sunt. Sic enim ait: Quid ergo? Quod quærebat Israël, hoc non est consecutus. Electio autem cõsecuta est, cæteri verò excæcati sunt. Ista igitur electio, istæ reliquiæ, ista plebs Dei quam non repulit Deus, hæreditas eius dicitur. In illo autem Israël qui hoc non est consecutus, illis cæteris excæcatis non erat iam hæreditas Dei, de qua dici posset post Christi in cælis glorificationem tempore Titi imperatoris, Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam; & cætera quæ de illius populi & templi & ciuitatis vastatione videntur in hoc Psalmo esse prædicta. Proinde aut ea debemus intelligere, quæ facta sunt ab aliis hostibus, antequam Christus venisset in carnem. Non e- 4.Reg.24. b.c. nim erat alia tũc hæreditas Dei, vbi & prophetæ sancti erant, quando facta est transmigratio in Babylo- A niam, grauiterq́ue gens illa vastata est, & sub Antio- 2.Mach.7.b. cho etiam Machabæi horrenda perpessi, gloriosissimè coronati sunt. Ea quippe dicta sunt in hoc Psalmo, quæ solent fieri etiam strage bellorum. Aut certè si post resurrectionem & ascensionem Domini accipienda est hic commemorata hæreditas Dei, ea sunt intelligenda quæ à cultoribus idolorum & inimicis nominis Christi, Ecclesia eius in tãta martyrum numerositate perpessa est. Quãquam enim Asaph synagoga interpretetur, quæ est congregatio, idque nomen vsitatius insederit genti Iudæorum; tamẽ & Ecclesiam istam posse dici cõgregationem, & illum veterem populũ dictũ esse Ecclesiam, iam in alio Psalmo satis aperteque monstrauimus. Hæc igitur Ecclesia, hæc hæreditas Dei ex circumcisione & præputio congregata est, id est, ex populo Israël; & ex cæteris Psal.117. gentibus per lapidem quem reprobauerunt ædificantes, & factus est in caput anguli, in quo angulo tan- B quam duo parietes de diuerso venientes copularentur. Ipse est enim pax nostra, qui fecit vtraque vnum, Ephes.2.c. vt duos cõderet in se in vnum nouum hominem, faciens pacem, & † coadunaret vtrosque in vno corpore al. communicaret. Deo; in quo corpore sumus filij Dei, clamantes, abba pater. Abba propter illorum linguam, pater propter Rom.8.c. nostrã. Hoc enim est abba, quod & pater. Vnde Do- Galat.4.a. minus qui dixit, Nõ sum missus nisi ad oues quæ per- Matth.15.c. ierunt domus Israël, ostẽdens illi genti redditam præsentiæ ipsius promissionem: ait tamen alio loco, Habeo alias oues, quæ non sunt ex hoc ouili, oportet me Ioan.10.d. & ipsas adducere, vt sit vnus grex & vnus pastor; gentes significans quas erat adducturus, non quidem per suam præsentiam corporalem, vt illud verum sit, Nõ sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israël; Matth.15.c. sed tamen per Euãgelium suum quod erant disseminaturi speciosi pedes annunciantium pacem, annun- Rom.10.c. ciantium bona. In omnem terram enim exiit sonus Psal.18. C eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Hinc & Apostolus ait: Dico enim Christum Iesum ministrũ Rom.15.b. fuisse circũcisionis propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones patrũ. Ecce quod est, Non sum Matth.15.a. missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israël. Deinde subiungit Apostolus, Gentes autem super misericordia glorificare Deum. Ecce quod est, Habeo a- Ioan.10.a. lias oues, quæ non sunt de hoc ouili, oportet me & ipsas adducere, vt sit vnus grex & vnus pastor. Quod vtrunque breuiter dictum est in eo quod de prophetia idem Apostolus commemorat, Lætamini gentes Rom.15.e. cum plebe eius. Iste ergo vnus grex sub pastore vno, hæreditas Dei est; non solùm patris, sed etiam filij. Nam filij vox est: Funes ceciderunt mihi in præcla- Psal.15. ris, etenim hæreditas mea præclara est mihi. Et ipsius hæreditatis vox est apud Prophetam, Domine Deus noster posside nos. Hanc hæreditatem non moriens D pater filio reliquit, sed ipse filius eam sua morte mirabiliter acquisiuit, cum resurrectione possedit. Si ergo de hac intelligendum est quod in Psalmi huius prophetia canitur, Deus venerũt gentes in hæreditatem tuam, vt venisse gentes accipiamus in Ecclesiam, nõ credendo, sed persequendo, id est, eam inuasisse volũtate delendi atque omnino perdendi, sicut tot persecutionum exempla monstrarunt; oportet vt quod sequitur, Polluerunt templum sanctum tuum, non in lignis & lapidibus, sed in ipsis intelligatur hominib⁹, de quibus, tanquam lapidibus viuis, construi dicit a- 1.Pet.2.a. postolus Petrus domum Dei. Vnde & apostolus Pau- 1.Cor.3.d. lus apertissimè, Templum, inquit, Dei sanctum est, quod estis vos. Hoc itaque templum persecutores in his vtique polluerunt, quos ad negandum Christum, terrendo vel cruciando coëgerunt, atq; vt idolis supplicarent vehementer instando fecerunt; quorum multos pœnitentia reparauit, atque ab illa inquinatione

tione mundauit. Pœnitentis enim vox est: Et à deli- A ⟨Psal.50.⟩ cto meo munda me; &, Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis. Iam verò quod sequitur, Posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam; & ipsa Ecclesia hoc nomine ⟨Galat.4.d.⟩ rectè intelligitur, Hierusalem libera mater nostra, de ⟨Esaia 54.a.⟩ qua scriptum est: Lætare sterilis quæ non paris, erumpe, & exclama, quæ non parturis: quoniam multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum. In custodiam pomorum, quod dictum est, desertionem intelligendam existimo, quam fecit vastitas persecutionum, id est, velut custodiam pomorum; quia deseruntur pomorum custodiæ, cùm poma transierint. Et certè quando gentilibus persequentibus, Ecclesia deserta visa est, in cælestem mensam spiritus martyrum, tanquam de horto Dominico multa & suauissima poma transierunt. Posuerunt, inquit, morticina seruorum tuorum, escas volatilibus cæli, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ. Quod dictum est morticina, hoc repetitum est, carnes. Et quod dictum est, B seruorum tuorum, hoc repetitum est, sanctorum tuorum. Illud tãtummodo variatum est, volatilibus cęli, & bestiis terræ. Melius sanè interpretati sunt q̃ morticina posuerunt, quàm sicut quidam mortalia. Morticina enim non dicuntur nisi mortuorum; mortalia verò etiam viuorum corporum nomen est. Cùm ergo, sicut dixi, ad agricolam suum spiritus martyrum velut poma transissent, morticina eorum & carnes eorum posuerũt volatilibus cæli, & bestiis terræ; quasi quicquam eorum resurrectioni deperiret, ex occultis naturæ finibus totum redintegraturo illo, cui & capilli capitis nostri numerati sunt. Effuderunt san- ⟨Matth.10.d.⟩ guinem eorum sicut aquam, id est, abundanter & viliter, in circuitu Hierusalem. Si Hierusalem terrenã vrbem hic accipimus, eorum sanguinem intelligimus effusum in circuitu eius, quos hostes extra muros reperire potuerunt. Si autem Hierusalem illam intelligimus, de qua dictum est, Multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum; circuitus eius est C per vniuersam terram. In ea quippe lectione prophe- ⟨Galat.4.d.⟩ tica, vbi scriptum est, Multi filij desertæ magis quàm ⟨Esaia 54.a.⟩ eius quæ habet virum; paulò pòst ei dicitur: Et qui eruit te, Deus Israël vniuersæ terræ vocabitur. Circuitus ergo huius Hierusalem in hoc Psalmo intelligendus est, quousque tunc fuerat eadem Ecclesia dilata- ⟨al. Quãdo.⟩ ta, fructificans & crescens in vniuerso mundo.† Quoniam in omni parte eius persecutio sæuiebat, & martyrum stragem, quorum sanguis sicùt aqua effundebatur, cum magnis lucris thesaurorum cælestium faciebat. Quod verò adiunctum est, Et non erat qui sepeliret; aut nõ incredibile debet videri tam magnum in aliquibus locis fuisse terrorem, vt sepultores sanctorum corporum nulli prorsus existerent; aut certè quia insepulta cadauera in multis locis diu iacere potuerũt, donec à religiosis quodammodo furata sepelirentur. Facti sumus, inquit, opprobrium vicinis ⟨Psal.115.⟩ nostris.) Ideo preciosa nõn in conspectu hominum, à quibus hoc erat opprobrium, sed in conspectu Do- D mini mors sanctorum eius. Subsannatio & irrisio.) Vel, vt quidam interpretati sunt: Illusio eis qui in circuitu nostro sunt.) Repetitio est sententiæ superioris. Nam quod suprà dictum est, opprobrium; hoc repetitum est, subsannatio & irrisio. Et quod suprà dictum est, vicinis nostris; hoc repetitum est, eis qui in circuitu nostro sunt. Proinde secundùm Hierusalem terrenam vicini, & qui in circuitu gentis eius, vtique aliæ gentes intelliguntur. Secundùm autem Hierusalem liberam matrem nostram, vicini sunt & in circuitu eius, inter quos inimicos suos habitat Ecclesia in circuitu orbis terrarum. Deinde iam manifestam precẽ fundens, vnde intelligatur superioris afflictionis commemoratio non esse quasi indicatio, sed deploratio. Vsquequò, inquit, Domine irasceris in finem, exardescet velut ignis zelus tuus?) Rogat vtique ne Deus vsque in finem irascatur, id est, ne illa tanta pressura & tribulatio atque vastatio vsque in finem perseueret; sed temperet correptionem suam, secundùm illud quod in alio Psalmo dicitur: Cibabis nos ⟨Psal.79.⟩ pane lachrymarum, & potabis nos in lachrymis in mensura. Nam quousque Domine irasceris in finem; ita dictum est, ac si diceretur: Noli Domine irasci in finem. Et in eo quod sequitur, Exardescet velut ignis zelus tuus; vtrunque subaudiendum est, & quousque, & in finem. ac si diceretur: Quousque exardescet velut ignis zelus tuus in finem? Nam ita hic duo ista subaudienda sunt, sicut superiùs vnum illud quod dictum est, posuerunt. Nam cùm habeat prior sententia, Posuerunt morticina seruorum tuorum escas volatilibus cæli; hoc verbum posterior non habet, vbi dictum est, Carnes sanctorum tuorum bestiis terræ; sed subauditur vtique, quod habet superius, posuerunt. Ira porrò & zelus Dei, non sunt perturbationes Dei, sicut nonnulli Scripturas quas non intelligunt, arguunt; sed nomine iræ intelliguntur vindicta iniquitatis, nomine zeli exactio castitatis: ne anima legem Domini sui contemnat, & à Deo suo fornicando dispereat. Hæc ergo ipso affectu in hominum afflictione sunt turbulenta; in Dei autem dispositione tranquilla sunt, cui dictum est: Tu autem Domine ⟨Sap.12.c.⟩ virtutum cum tranquillitate iudicas. Satis autem ostenditur his verbis, propter peccata hominibus licet fidelibus has fieri tribulationes, quamuis hinc floreat martyrum gloria merito patientiæ, & piè sustentato in flagello Domini moderamine disciplinę. Hoc Machabæi inter sæuissima tormenta, hoc tres viri in- ⟨2.Mach.7.b.⟩ ter noxias flammas, hoc Prophetæ sancti in captiui- ⟨Dan.3.e.⟩ tate testantur. Quamuis enim paternam correptionem fortissimè & piissimè perferant; non tamen tacent hæc accidere meritis peccatorum. Horum enim vox est & in Psalmis: Emẽdans emẽdauit me Domi- ⟨Psal.117.⟩ nus, & morti non tradidit me. Flagellat enim omnem ⟨Hebr.12.b.⟩ filium quem recipit. Et quis est filius cui nõ det disciplinam pater eius? Quod verò adiungit, Effunde i- ⟨Hier.10.d.⟩ ram tuam in gentes quæ te non nouerunt, & in regna quæ non inuocauerunt nomen tuum:) Etiam ista prophetatio est, non optatio. Non maleuolentiæ voto ista dicuntur, sed spiritu præuisa prædicantur: sicut de Iuda traditore, quæ mala illi fuerant pro suis meritis euentura, ita prophetata sunt, quasi optata sint. Quemadmodum enim Propheta non imperat Christo, quamuis modo imperatiuo pronunciet quod dicit, Accingere gladio tuo circa femur potentissime, ⟨Psal.44.⟩ Specie tua & pulchritudine tua, & intende, & prosperè procede, & regna; ita non optat, sed prophetat qui dicit: Effunde iram tuam in gentes quæ te non nouerunt. Quod more suo repetit, dicens: Et in regna quæ non inuocauerunt nomen tuum. Nam gentes per regna repetitæ sunt. Et quòd eum non nouerunt, per hoc repetitum est, quòd non inuocauerunt nomen eius. Quomodo ergo intelligendum est, quod ait Dominus in Euangelio: Seruus qui nescit volun- ⟨Luca 12.f.⟩ tatẽ domini sui, & facit digna plagis, vapulabit paucis; seruus autem qui scit voluntatem domini sui, & facit digna plagis, vapulabit multis: si maior ira Dei est in gentes, quæ Dominum non cognouerunt? In eo quippe, quod ait, Effunde iram tuam; satis hoc verbo indicauit, quàm multam iram voluerit intelligi. Vnde postea dicit: Redde vicinis nostris septies tantum. An quia multum interest inter seruos, qui licet nesciant voluntatem Domini sui, tamen inuocant nomen eius, & alienos à familia tanti patrisfamiliâs, qui sic ignorant Deum, vt nec inuocent Deum? In-

uocant enim pro eo simulacra, vel dæmonia, vel quamlibet creaturam; non creatorem, qui est benedictus in secula. Neque enim istos de quibus hoc prophetat, ita nescientes significat sui Domini voluntatem, vt tamen ipsum Dominum timeant; sed ita ipsum Dominum nescientes, vt nec inuocent eum, & inimici nominis eius existant. Multum ergo distat inter seruos voluntatem domini sui nescientes, & tamen in familia eius atque in domo viuentes; & inimicos non solùm ipsum dominũ scire nolentes, sed & non eius nomen inuocantes, atque seruos eius insuper oppugnantes. Denique sequitur, Quia comederunt Iacob, & locum eius desolauerunt.) Iacob quippe figuram gestat Ecclesiæ, sicut Esau veteris synagogæ. Vnde dictum est: Maior seruiet minori. Potest in hoc nomine intelligi ea de qua loquebamur hæreditas Dei, in quam inuadendam atque vastandam post resurrectionem & ascensionem Domini gentes persequendo venerunt. Sed locum Iacob quomodo intueamur, intelligendum est. Magis enim locus Iacob illa ciuitas putari potest, in qua erat & templum, quo vniuersam illam gentem sacrificandi & adorãdi causa & pascha celebrandi, Dominus præceperat cõuenire. Nam si Christianorũ conuentus inhabitatos atque compressos à persecutoribus Propheta vellet intelligi, loca desolata videretur dicere debuisse, nõ locum. Sed possumus accipere pro numero plurali, numerum singularem positum, sicut vestem pro vestibus, militem pro militibus, pecus pro pecoribus. multa enim huiusmodi moris est dici, nec solùm vulgo loquentium, verumetiam disertissimorum autorum eloquentiæ. Nec ab ipsa diuina Scriptura hoc genus locutionis alienum est. Posuit enim & ipsa ranam pro ranis, locustam pro locustis, & innumerabilia talia. Quod verò dictum est, Comederunt Iacob; hoc bene intelligitur, quòd multos in suum malignũ corpus, hoc est, in suam societatem terrendo transire coëgerunt. Meminit sanè, quamuis illis pro merito pessimæ voluntatis ex ira Dei digna reddenda sint; non tamen eos aliquid aduersus hæreditatem eius valere potuisse; nisi eam voluisset ipse pro peccatis eius flagellando emendare. Vnde subiungit, Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum.) Non ait præteritarum, quæ possent esse etiam recentiores; sed antiquarum, hoc est, à parentibus venientium. Talibus quippe iniquitatibus damnatio nõ correptio debetur. Citò anticipent nos misericordiæ tuæ.) Anticipent vtique ad iudicium tuũ. Superexaltat enim misericordia in iudicio, iudicium autem sine misericordia, sed ei qui non fecit misericordiam. Quod autem adiungit, Quia pauperes facti sumus nimis:) Hoc vult intelligi anticipare nos misericordiam Dei; vt nostra paupertas, id est, infirmitas, eo miserante adiuuetur ad eius præcepta facienda, ne ad iudicium eius damnandi veniamus. Ideo sequitur, Adiuua nos Deus salutaris noster.) Hoc verò quod ait, Salutaris noster; satis exponit quam voluerit paupertatem in eo quod dixerat, Quoniam pauperes facti sumus nimis. Ipsa est quippe infirmitas, cui salutaris est necessarius. Cùm verò adiuuari nos vult, nec ingratus est gratiæ, nec tollit liberum arbitrium. Qui enim adiuuatur, etiam per seipsum aliquid agit. Addidit etiã, Propter gloriam nominis tui Domine libera nos.) Vt qui gloriatur, non in seipso, sed in Domino glorietur. Et propitius esto, inquit, peccatis nostris propter nomen tuum.) Non propter nos. Nam quid aliud merentur peccata nostra, quàm debita & digna supplicia? Sed propitius esto peccatis nostris propter nomẽ tuum. Sic ergo nos liberas, id est, eruis à malis; cùm & adiuuas nos ad faciendã iustitiam, & propitius es peccatis nostris, sine quibus in hac vita non sumus. Quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Peccatum autem iniquitas est. Et si iniquitates obseruaueris; quis sustinebit? Quod autem adiungit, Nequando dicant in gentibus, vbi est Deus eorum?) Magis pro ipsis gentibus est accipiẽdum. Malè enim pereunt qui de Deo vero desperauerunt putãtes eum vel non esse, vel suos non adiuuare; nec eis esse propitium. Illud verò quod sequitur, Et innotescat in nationibus coram oculis nostris, Vindicta sanguinis seruorum tuorum qui effusus est:) Vel sic intelligitur, cùm credunt in Deum verum, qui persequebantur eius hæreditatem; quia & ipsa vindicta est, qua perimitur sæua iniquitas eorum gladio verbi Dei, de quo dictum est, Accingere gladio tuo. Vel cùm perseuerantes inimici in fine puniuntur. Nam mala temporalia quę in hoc seculo patiuntur, communia possunt habere cum bonis. Est aliud vindictæ genus, quo Ecclesiæ dilatationem & fœcunditatem in hoc seculo post tantas persecutiones, quibus eam omnino perituram putabant, peccator & incredulus & inimicus videt & irascitur, dentibus suis frendet & tabescet. Quis enim negare audeat hanc etiam esse grauissimã pœnam? Sed nescio vtrum satis eleganter accipiatur quod ait, ante oculos nostros, si hoc pœnæ genus intelligamus quod in intimis cordis agitur, & torquet etiam illos qui nobis adulanter arrident, nec à nobis videri potest quid in homine interiore patiantur. Illud autem quod siue eis credentibus iniquitas eorum interimitur, siue in malignitate perseuerantibus, supplicium nouissimum redditur; sine scrupulo quæstionis intelligitur dictum, Innotescat ante oculos nostros vindicta in nationibus. Hæc quidem, vt diximus, prophetatio est, non optatio. Sed propter illud quod scriptũ est in Apocalypsi, sub ara Dei martyres ad Deum clamare & dicere, Quousque Domine non vindicas sanguinem nostrum, non est prætereundum quemadmodum accipi oporteat; ne propter exsaturandum odium, credantur sancti desiderare vindictã, quod ab eorum perfectione longè abest; & tamen scriptum est, Lætabitur iustus, cùm viderit vindictam impiorum, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Et apostolus Paulus ait: Non vosipsos vindicantes charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim, Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus. Nec ipse itaque præcepit vt nolint vindicari, sed vt non seipsi vindicantes dent locum iræ Dei, qui dixit: Mihi vindictam, & ego retribuam. Et Dominus in Euangelio viduam proponit in similitudinem, quæ vindicari desiderans, iudicem interpellabat iniustum; qui eam tandem aliquando non iustitia ductus, sed tædio victus audiuit. Hoc autem Dominus proposuit, vt ostenderet multo magis Deum iustum citò facturum iudicium electorum suorum, qui ad eum clamant die ac nocte. Inde est & ille sub ara Dei martyrum clamor, vt Dei iudicio vindicentur. Vbi est ergo illud, Diligite inimicos vestros, Benefacite eis qui vos oderunt, & orate pro eis qui vos persequuntur? Vbi est & illud, Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, & nulli malum pro malo reddentes? Si enim malum pro malo non est cuiquam reddendum; non solùm factum malum pro facto malo, sed nec votum malum reddẽdum est pro facto vel voto malo. Reddit autem malum votum, qui etiam si non seipsum vindicat, tamẽ vt eius inimicum Deus puniat, expectat atq; optat. Quapropter cũ & homo iustus & homo malus de inimicis suis velint à Domino vindicari, vnde discernẽtur, nisi quia iustus & magis cupit inimicũ suum corrigi quàm puniri, & cùm in eum videt à Domino vindicari, non eius delectatur pœna, quia non eum odit, sed diuina iustitia, quia Deum diligit? Denique si in hoc seculo in eum vindicatur,

Hier. 10. b. Gen. 25. e. Psal. 77. Iacobi 2. c. 1. Cor. 1. d. Psal. 142. 1. Ioan. 3. a. Psal. 129. Psal. 44. Psal. 112. Apoc. 6. a. Psal. 57. Rom. 12. d. Deut. 32. e. Luca 18. a. Apoc. 6. a. Matth. 5. g. 1. Pet. 3. b.

dicatur, vel pro illo etiam lætatur, si corrigitur, vel certè pro aliis vt eum timeant imitari. Ipse quoque fit melior; non supplicio illius odia sua pascendo, sed errata emendando. Ac per hoc de beneuolentia est; non de malitia quod lætatur iustus, cùm videt vindictam,& manus suas lauat, id est, opera sua mundiora efficit in sanguine; hoc est, in exitio peccatorum; sumens inde non mali alieni gaudium, sed diuinæ admonitionis exemplum. Si autem in futuro seculo vltimo Dei iudicio vindicatur, hoc ei placet qđ Deo; ne bene sit malis, ne piorum præmiis etiā impij perfruantur. Quod vtique iniustum est,& à regula veritatis,quam iustus diligit, alienum. Cùm enim nos ad diligēdos inimicos Dominus hortaretur, exemplum proposuit patris nostri qui in cælis est;qui facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Nunquid tamen ideo vel temporalibus correptionibus non emendat, vel pertinaciter duros in fine non damnat? Sic ergo inimicus diligatur, vt non displiceat Domini iustitia qua punitur;& sic placeat iustitia qua punitur, vt non de malo eius, sed de bono iudice gaudeatur. Maleuolus enim animus cōtristatur, si eius inimicus correctus euaserit pœnam. Et cùm puniri eum videt; vindicari ita se gaudet, vt non iustitia Dei,quem non diligit, sed illius quem odit, miseria delectetur. Et cū Deo dimittit iudicium, vt plus noceat Deus quā ipse nocere possit, exoptat. Et cùm dat cibum esurienti inimico, potumque sitienti, malitiosè sapit, quod scriptum est: Hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius. Agit enim vt amplius aggrauet, & ei excitet indignationem Dei,quam carbonibus ignis significari putat; non intelligens illum ignem esse pœnitentiæ vrentē dolore, quousque caput erectum superbia beneficiis inimici ad humilitatem salubrē deponitur, & in bono illius huius malum vincitur. Vnde Apostolus vigilanter adiunxit, Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. Quomodo autem potest vincere in bono malum, in superficie bonus, & in †abdito malus; qui opere parcit, & corde sæuit, manu mitis, voluntate crudelis? Sic ergo specie poscentis in hoc Psalmo futura in impios vindicta prophetatur, vt intelligamus sanctos homines Dei suos inimicos dilexisse,nec cuiquā voluisse nisi bonū; quod est pietas in hoc seculo, æternitas in futuro. In pœnis autem malorū,non malis eorum, sed Dei bonis iudiciis fuisse delectatos. Et vbicunque in Scripturis sanctis leguntur in homines odia eorum;odia fuisse vitiorum,quę ipse etiam vnusquisque hominum odire debet in se, si diligit se. Iam verò quod sequitur, Intret ante conspectum tuum:) Vel, sicut alij codices habent, In conspectu tuo gemitus compeditorum:) Non facilè quisquam repperit coniectos in compedes à persecutoribus sanctos. Et si accidit in tam magna atque multiplici varietate pœnarum,tam rarò accidit, vt nō sit credendum hoc in isto versu quod commemoraret potissimum elegisse Prophetam. Sed nimirum compedes sunt infirmitas,& corruptibilitas corporis, quæ aggrauant animam. Per eius enim fragilitatē velut quorundam dolorum molestiarumq; materiam ad impietatem poterat compellere persecutor. Ab his compedibus cōcupiscebat dissolui Apostolus,& esse cū Christo;manere autem in carne necessarium propter illos quib⁹ Euangelium ministrabat. Donec ergo corruptibile hoc induat incorruptionē,& mortale hoc induat immortalitatem,velut compedibus,caro infirma promptum impedit spiritum. Has ergo compedes nō sentiunt, nisi qui in semetipsis ingemiscunt grauati, habitaculū quod de cælo est superindui cupientes; quia & mors horrori est, & mærori vita mortalis. Pro his Propheta gemitibus ingemit, vt intret in conspectu

Matth. 5. g. — Rom. 12. d. — Ibidem. — al. alto. — Philip. 1. d. — 1. Cor. 15. g. — 2. Cor. 5. a.

A Dei gemitus compeditorum. Possunt & illi intelligi compediti,qui præceptis sapientiæ colligati sunt,quę patienter sustentata in ornamenta vertuntur. vnde scriptum est, Iniice pedem tuum in compedes eius. Secundùm magnitudinem, inquit,brachij tui,recipe in adoptionem filios mortificatorum.) Vel,sicut in aliis codicibus legitur, Posside filios morte punitorū.) Vbi satis mihi videtur ostendisse Scriptura, quis fuerit gemitus compeditorum; qui pro nomine Christi persecutiones grauissimas pertulerunt, quæ in isto Psalmo apertissimè prophetantur. In diuersis enim passionibus constituti orabant pro Ecclesia, ne infructuosus esset posteris sanguis illorum; vt Dominica seges vnde inimici eam putabant perituram, inde feracius pullularet. Filios quippe mortificatorū dicit, qui non solùm non sunt territi præcedentium passionibus, sed in eum pro cuius nomine passos eos nouerant, exhortante illorum gloria ad imitandū accensi, copiosissimis agminibus crediderunt. ideo dixit: Se-B cundùm magnitudinē brachij tui. Res enim tam magna secuta est in populis Christianis,vt eam qui se aliquid persequēdo proficere putabāt, nullo modo crederēt secuturam. Redde,inquit,vicinis nostris septies tantū in sinus eorum.) Non mala optat, sed iusta prænunciat,& futura prophetat. Septenario autē numero, id est, septupla retributione perfectionem pœnæ vult intelligi, quia isto numero plenitudo significari solet. Vnde & illud est in bonis accipiēdum,& in hoc seculo septies tātum, quod positum est pro omnibus; quasi nihil habentes,& omnia possidētes. Vicinos dicit, quia inter illos habitat Ecclesia vsque in diem separationis: Non enim modò fit discessio corporalis. In sinus eorum,dicit,vtique nunc in occultis; vt vindicta quæ in hac vita agitur in occulto, pòst innotescat in nationibus ante oculos nostros. Homo nanque cùm datur in reprobum sensum, in interiore sinu accipit suppliciorum meritum futurorum. Opprobriū eorum,quod exprobrauerunt tibi Domine:) Hoc eis C redde septuplum in sinus eorū: id est, pro isto opprobrio eos in occultis eorum plenissimè reproba. Ibi enim exprobrauerunt nomen tuum, te arbitrantes in seruis tuis delere de terra. Nos aūt populus tuus.) Generaliter accipiēdum de omni genere piorum & veterum Christianorū. Nos ergo quos perdere se posse putauerunt populus tuus, Et oues gregis tui.) Vt qui gloriatur,in Domino glorietur: Confitebimur tibi in seculum.) Alij autem codices habent, Confitebimur tibi in æternum. Ex ambiguo Græco facta est ista diuersitas. Quod enim habet Græcus εἰς τὸν αἰῶνα, & in æternum, & in seculum interpretari potest. Sed pro loco intelligendum quid melius interpretandum sit. Sensus ergo huius loci magis mihi videtur ostendere, in seculum dici oportere; id est, vsque in finem seculi. Sequens autem versus more scripturarum, maximeque Psalmorum, repetitio superioris est ordine commutato;prius habens quod ibi est posterius, & posterius quod ibi est prius. Nam quod ibi dictum D est, Confitebimur tibi; pro ipso hic dictum est, Annunciabimus laudem tuam. Quod itaque ibi dictum est, In seculum, pro ipso hic dictum est,in generationem. Ista quippe generationis repetitio perpetuitatem significat; siue,vt nonnulli intelligunt, quia duæ sunt generationes, vetus & noua. Sed in hoc fit seculo vtraque. Quoniam qui non renatus fuerit ex aqua & spiritu,non intrabit in regnum cælorum. Denique quia in isto seculo annunciatur laus Dei; nā in futuro seculo cùm videbimus eū sicuti est, cui deinceps annuncietur, non erit. Nos ergo populus tuus, & oues gregis tui, quas persequendo illi crediderunt se posse consumere: Confitebimur tibi in seculū,permanente vtiq; Ecclesia vsq; in finē, quā illi delere conati sunt:

Eccl. 6. d. — 2. Cor. 6. b. — Ioan. 3. a. — 1. Ioan. 3. a.

In generationem & generationem annunciabimus laudem tuam.) Quæ laus vt taceretur, nos finire conati sunt. Multis autem iam locis sanctarum scripturarum insinuauimus cõfessionem etiam pro laude poni; sicuti est illud, Hæc dicetis in confessione:
Eccl.39.d. Opera Domini vniuersa quoniam bona valde. maximeque illud quod ait ipse Saluator, qui nullum habebat omnino peccatum, quod pœnitendo confiteretur:
Matth.11.d. Confiteor tibi pater Domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Hoc dixi, vt apertius intelligatur, id esse repetitum in eo quod dictum est: Annunciabimus laudem tuam; quod superius dictum erat, Cõfitebimur tibi.

IN PSALMVM LXXIX. ENARRATIO.

NON adeò multa sunt in hoc Psalmo, in quibus sermo noster patiatur difficultatem, vel intentio auditorum intelligendi impedimentum. Proinde adiuuante Domino cum affectu audiendi & videndi iam quæ prophetata & prædicta sunt, tãquam eruditi in schola Christi currere debemus quæ plana sunt; vt si fortè obscura exigunt officium interpretandi, ea quæ plana sunt, legendi officium à me debeant flagitare. Cantatur hic de aduentu Domini & Saluatoris nostri Iesu Christi, & de vinea eius. Sed cantat ille Asaph, quantum apparet, illuminatus atque correctus, cuius nomine nostis significari synagogam. Denique titulus Psalmi est: In finem pro his qui immutabuntur.) Vtique in melius. Quoniam Christus finis
Rom.10.a. legis, ideo venit, vt immutet in melius; & ait: Testimonium ipsius Asaph.) Bonum testimonium veritatis. Denique hoc testimonium, & Christum & vineã confitetur; hoc est, caput & corpus, regem & plebem, pastorem & gregem, & totum omnium scripturarũ mysterium Christum & Ecclesiam. Cõcludit autem titulus Psalmi: Pro Assyriis.) Assyrij interpretantur, dirigentes. Iam ergo non sit generatio quæ cor non direxit suum, sed generatio iam dirigens. Ergo audiamus quid dicat in hoc testimonio: Qui pascis Israël intende.) Quid est, qui pascis Israël intende? Qui deducis velut oues Ioseph. Inuocatur vt veniat, expectatur vt veniat, desideratur vt veniat. Ergo dirigentes inueniat: Qui deducis, inquit, velut oues Ioseph. Ipsum Ioseph velut oues, ipse Ioseph oues sunt, & ipse Ioseph ouis est. Audito Ioseph, quanquam & interpretatio eius nominis multum iuuet, significat enim augmentum; & ideo vtique venit ille, vt mortifi-
Ioan.12.d. catum granum multipliciter surgeret, hoc est augeretur populus Dei; tamen ex eo quod iam nostis conti-
Gen.37.f. gisse Ioseph, veniat in mentem à fratribus venditus,
Gen.42.b. veniat à suis exhonoratus, apud alienigenas exaltatus; & intelligetis in cuius grege esse debeamus, simul cũ
Matth.21.d. illis qui iam dirigũnt cor suum, vt lapis reprobatus ab
Psal.117. ædificantibus fiat in caput anguli, tenens duos parietes de diuerso venientes, sed in angulo concordantes.

Qui sedes super Cherubim.) Cherubim sedes est gloriæ Dei, & interpretatur plenitudo scientiæ: Ibi sedet Deus in plenitudine scientiæ. Licet intelligamus Cherubim sublimes esse cælorum potestates atque virtutes; tamen si vis, eris Cherubim. Si enim Cherubim sedes est Dei, audi quid dicat Scriptura: Anima
Sap.7. iusti, sedes est sapientiæ. Quomodo, inquis, ero plenitudo scientiæ? Quis hoc implet? Habes vnde im-
Rom.13.a. pleas: Plenitudo legis charitas. Noli per multa ire atque distendi. Terret te ramorum diffusio; radicem tene, & de magnitudine arboris noli cogitare. Sit in te charitas, & necesse est plenitudo scientiæ consequatur. Quid enim nescit qui charitatem scit? Quando-
1.Ioan.4.b. quidem dictum: Deus charitas est. Qui sedes super Cherubim appare.) Ideo enim errauimus, quia non apparebas. Appare: Coram Ephrem & Beniamin

A &Manasse.) Appare, inquam, corãm gente Iudæorum, coram populo Israël. Ibi enim Ephrem, ibi Manasses, ibi Beniamin. Sed interpretationem videamus: Ephrem fructificatio, Beniamin filius dexteræ, Manasses oblitus. Appare enim coram fructificato, coram filio dexteræ; appare coram oblito, vt iam non sit oblitus, sed venias illi in mentem qui liberasti. Si enim gentes commemorabuntur, & conuertentur ad Dominum vniuersæ fines terræ; populus ipse de Psal.21.
Abraham veniens, non habuit parietem suum qui gaudeat in angulo, cùm scriptum sit: Reliquiæ saluæ Rom.9.f.
fient? Excita potentiam tuam.) Nam infirmus eras, quando dicebatur: Si filius Dei est, descendat de Matth.27.e.
cruce. Nihil valere videbaris. Præualuit super te persecutor; demonstrasti hoc antea, quia & Iacob ipse præualuit angelo in luctando. Quando, nisi vellet angelus? Et præualuit homo, & victus est angelus, & victor homo tenet angelum, & dicit: Non dimittam Gen.32.f.
B te, nisi benedixeris mihi. Magnum sacramentum. Et stat victus, & benedicit victorem. Victus, quia voluit; carne infirmus, maiestate fortis, & benedixit: Vocaberis, inquit, Israël. Tetigit tamen & femoris Ibidem.
latitudinem & aruit; eundemque hominem vnum fecit & benedictũ & claudum. Vides claudicasse populum Iudæorum; vide ibi & benedictum genus Apostolorum. Excita ergo potentiam tuam. Quamdiu videris infirmus? Crucifixus ex infirmitate, resurge in virtute: Excita potentiam tuam: Et veni, 2.Cor.13.a.
vt saluos facias nos, Deus conuerte nos.) Auersi enim sumus à te, & nisi tu conuertas, non conuertemur. Et illumina faciem tuam, & salui erimus.) Nunquid ille obscuram habet faciem? Non habet obscuram faciem, sed opposuit ei nubem carnis, & tanquã velum infirmitatis; & nõ est putatus ipse cùm penderet in ligno, agnoscendus cùm sederet in cælo. Nam ita factum est. Præsentem in terra Christum &
C miracula facientem nõ agnouit Asaph; mortuum tamen posteaquam resurrexit & ascendit in cælum, agnouit, compunctus est, dixerat & de illo totum, hoc est testimonium quomodo agnoscimus in hoc Psalmo, illumina faciem tuam, & salui erimus. Obtexisti faciem tuam, & ægrotauimus; illumina illam, & salui erimus. Domine Deus virtutum vsquequò irasceris in orationem serui tui?) Iam serui tui. Irascebaris in orationem inimici tui, adhuc irasceris in orationem serui tui? Conuertisti nos, agnouimus, & adhuc irasceris in orationem serui tui? Ita planè irasceris vt pater corrigens, non vt iudex damnans. Ita planè irasceris, quia scriptum est: Fili accedens ad seruitutem Eccles.2.a.
Dei, sta in iustitia & timore, & præpara animam tuam ad tẽtationem. Ne putes iam transisse iram Dei, quia conuersus est; transiit, sed ne damnet in æternum. Flagellat autem, nõ parcit, quia flagellat omnem filium
D quem recipit. Si flagellari detrectas, recipi quare desideras? Flagellat autem omnem filium quem recipit. Hebr.12.b.
Flagellat omnem, qui & vnico non pepercit. Sed tamen quamdiu irasceris in orationem serui tui? Non iam inimici tui. Sed irasceris in orationem serui tui. Quamdiu? sequitur: Cibabis nos pane lachrymarũ, & potabis nos in lachrymis in mensura.) Quid est in mensura? Apostolum audi: Fidelis Deus qui non vos 1.Cor.10.d.
permittit tentari, suprà quã potestis ferre. Ipsa est mẽsura pro viribus tuis; ipsa est mensura vt erudiaris, non vt opprimaris. Posuisti nos in cõtradictionem vicinis nostris.) Planè factũ est, nam de Asaph electi sunt qui irent ad gentes, & prædicarent Christum; & diceretur eis: Quis est iste nouorum dæmoniorum annũciator? Act.17.d.
Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris. Eum enim prædicabant cui contradicebatur, quem prædicabãt mortuum resurrexisse Christum. Quis hoc audiat? Quis hoc nouerit? Noua res. Sed signa cõsequebantur,

bantur, & incredibili rei fidem miracula faciebant. Contradicebatur, sed contradictor vincebatur, & ex contradictore fidelis efficiebatur. Ibi tamen magna flamma, ibi martyres cibati pane lachrymarũ & potati in lachrymis, sed in mensura, non amplius quàm poterant ferre, vt post mensuram lachrymarum sequeretur corona gaudiorum. Et inimici nostri subsannauerunt nos.) Et vbi sunt qui subsannauerunt? Diu dictum est: Qui sunt isti colentes mortuum, adorãtes crucifixum? Diu dictum est: Vbi est nasus subsannantium? Nónne nunc qui reprehendunt, in cauernas fugiunt, ne videantur? Et inimici nostri subsannauerunt nos. Sed videtis quid sequatur: Domine Deus virtutum conuerte nos,& ostẽde faciem tuam, & salui erimus. Vineam ex Ægypto transtulisti,eiecisti gentes & plantasti eam.) Nouimus, factum est. Quot gentes eiectæ sunt? Amorrhæi, Cethæi, Hiebusæi,Gergesæi,& Euæi; quibus expulsis & victis,introductus est populus ex Ægypto liberatus in terram promissionis. Vnde vinea eiecta sit,& vbi plantata sit, audiuimus. Videamus quid deinde factum est; quomodo crediderit,quantũ creuerit, quid occupauerit. Vineã ex Ægypto transtulisti, eiecisti gentes,& plantasti eam. Viam fecisti in conspectu eius, & plantasti radices eius, & impleuit terram.) Nunquid impleret terram,nisi via fieret in conspectu eius? Quę via facta

Ioan.14.a. est in conspectu eius? Ego sum, inquit, via, veritas & vita. Meritò impleuit terram. Hoc dictum modò de vinea ista quod perfectum est vsque in finem. Veruntamen quid prius? Operuit montes vmbra eius,& arbusta eius cedros Dei. Extendisti palmites eius vsque ad mare, & vsque ad flumen propagines eius.) Hoc desiderat officium expositoris,non sufficit lectoris & laudatoris. Adiuuate me intendendo. Solet enim vineæ huius commemoratio in hoc Psalmo caliginem facere minus intentis.Etenim magnitudo vineæ hui⁹ iam à nobis explicata est; & vnde facta est, & vnde facta sit magna,prædictum est. Viam fecisti in cõspectu eius,& plantasti radices eius,& impleuit terram.Hoc de perfectione ipsius dictũ est. Sed tamen prima gens Iudæa fuit ista vinea. Gens autem Iudæa vsq; ad mare,& vsque ad flumen regnauit. Vsque ad mare,appa-

Num.34.c. ret in Scriptura quod mare ibi vicinum sit. Et vsq; ad flumen Iordanem.Trans Iordanem enim aliquid Iudæorum collocatum est, intra Iordanem autem tota gens. Ergo vsque ad mare, & vsque ad flumẽ regnum Iudæorum,regnum Israël;non à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terræ,illa iã perfectio vineæ est,de qua hic prædixit: Viã fecisti in cõspectu eius,& plantasti radices eius,& impleuit terrã. Cùm tibi ergo prædixisset perfectionẽ, rediit ad initium,de quo initio sit facta perfectio. Initium vis audire? Vsque ad mare & vsq; ad flumen. Finem vis au-

Psal.71. dire? Dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsq; ad terminos orbis terræ; hoc est,impleuit terram. Videamus ergo testimonium Asaph, quid factũ est primæ vineæ: quid est expectandum secundæ vineæ,imò eidem vineæ. Ipsa est enim,non enim altera

Ioan.4.c. est. Inde Christus salus ex Iudæis,inde Apostoli,inde

Act.2.& 4.g. primi credentes, & pretia rerum suarum ante pedes

Rom.11.d. Apostolorum ponentes, inde omnia hæc, Et si aliqui ex ramis fracti sunt, propter incredulitatẽ fracti sunt: tu autem populus gentium fide sta. Noli altum sapere, sed time. Nam si Deus naturalibus ramis non pepercit,neque tibi parcet. Si autem altum sapis,non tu radicem portas, sed radix te. Quid ergo vinea, ante cuius conspectum facta est via? Facta est vt impleret terram. Primò vbi fuit? Operuit montes vmbra eius. Qui sunt montes?Prophetę.Quare operuit illos vmbra eius? Quia obscurè locuti sunt. Quare futura annũciata sunt? Audis à Prophetis: Obserua sabbatum,

A octauo die circũcide infantem,offer sacrificium arietis,vituli,hirci:noli moueri,vmbra eius est operiẽs montes Dei: Veniet & post vmbram manifestatio. Et arbusta eius cedros Dei, id est, cooperuit cedros Dei altissimas sedes Dei. Sunt enim cedri significantes superbos euertendos.Cedros Libani,altitudines mundi operuit crescendo vinea ista: Et montes Dei omnes sanctos prophetas,& patriarchas.Sed quousque extẽdisti palmites eius? Vsque ad mare & vsque ad flumẽ propagines eius.Inde quid? Vt quid destruxisti maceriam eius.) Iam videris euersam illam gentem Iudæorum; iam ex alio Psalmo audistis: In dolabro & Psal.73.
fractorio deiecerũt eam. Quando fieret,nisi eius maceria destrueretur? Quæ est maceria eius? Munitio eius. Extitit enim superbia aduersus plãtatorem suũ. Seruos ad se missos,& petentes mercedem coloni fla- Math.21.A
gellauerunt, ceciderunt,occiderũt. Venit ad eos vnicus filius, dixerunt: Hic est hæres, venite occidamus eum,& nostra erit hæreditas.Occiderunt,& extra vi-

B neam proiecerũt.Proiectus,magis possidet vnde proiectus est. Sic enim ei minatur per Esaiam:Destruam maceriam eius. Quare? Expectaui enim vt faceret v- Esa.5.b.
uam, fecit autem spinas. Expectaui inde fructum, & inueni peccatum. Quid ergo quæris,ô Asaph:vt quid destruxisti maceriam eius?Tu enim nescis,quare?Expectaui vt faceret iudicium,& fecit iniquitatem. Nõ erat destruenda maceria eius?Et venerunt gentes,destructa maceria inuasa est vinea, ac deletum regnum Iudęorum. Hoc primum plangit,sed non sine spe.De directione enim cordis iam loquitur, id est, pro Assyriis, pro dirigentibus Psalmus est. Vt quid destruxisti maceriam eius? Et vindemiant eam omnes transeuntes viam.) Quid est,viam transeuntes? Temporaliter dominantes. Deuastabit eam aper de sylua.) Aprum de sylua quid intelligimus? Iudæis porc⁹ aduersus est, & in porco ponũt tanquam immunditiam gentium. A gentibus autem euersa gens Iudæa; sed rex ille qui euertit, nõ tantum porcus immundus,sed etiam aper

C fuit.Quid enim aper,nisi porcus sæuus,porcus superbus? Aper de sylua vastauit eam: De sylua,de gentib⁹. Etenim illa vinea erat, gentes autem syluæ erant. Sed quando crediderunt gentes, quid dictum est? Tunc exultabunt omnia ligna syluarum.Deuastauit eam a- Psal.95.
per de sylua. Et singularis ferus depastus est eam.) Quid est,singularis ferus?Ipse aper qui deuastauit eã, singularis ferus. Singularis,quia superbus. Hoc enim dicit omnis superb⁹: Ego sum,ego sum,& nemo. Sed quo fructu hæc? Deus virtutum conuertere verò.) Quamuis hæc facta sint,conuertere verò. Respice de cælo, & vide & visita vineam istam. Et perfice eam quam plantauit dextera tua.) Non aliam institue,sed hanc perfice.Ipsum est enim semen Abraham,ipsum Gen.22.c.
est semen in quo benedicuntur omnes gentes: ibi est radix, ibi portatur oleaster insertus. Perfice vineam istam, quam plantauit dextera tua. Sed vbi perficit? Et super filium hominis, quem confirmasti tibi.) Quid euidẽtius? Quid adhuc expectatis, vt vobis dis-

D putando exponamus, & non potius vobiscum admirando clamemus: Perfice vineam istam quam plantauit dextera tua, & super filium hominis eam perfice? Quem filium hominis? Quem confirmasti tibi. Magnum firmamentum,ædifica quantũ potes: Fundamentum enim aliud nemo potest ponere pręter id 1.Cor.3.b.
quod positum est Christus Iesus. Succensa igni & effossa ab increpatione vultus tui peribunt.) Quæ sunt succensa igni & effossa, quæ peribunt ab increpatione vultus tui? Videamus & intelligamus, quæ sint igni succẽsa & effossa. Quid increpauit Christus? Peccata. Ab increpatione vult⁹ eius peccata perierũt. Quare ergo peccata igni succensa & effossa? Omnia 1.Sent.dist.
peccata duæ res faciũt in homine, cupiditas & timor. 43.Mode...

Cogitate,

Cogitate, discutite, interrogate corda vestra, perscrutamini conscientias, videte vtrum possint esse peccata, nisi aut cupiendo aut timendo. Proponitur præmium vt pecces, id est, quod te delectat: facis propter quod cupis. Sed fortè non induceris donis. Terreris minis, facis propter quod times. Corrumpere te vult aliquis vt dicas, verbi gratia, falsum testimonium. Innumerabilia sunt, sed planiora propono, de quibus cætera coniiciatis. Attendisti tu Deum, & dixisti in animo tuo: Quid prodest homini, si totum mundum lucretur; animæ autem suæ detrimentum patiatur? (Matth.16.d.) Nō adducor præmio, vt perdam animam meam pro lucro pecuniæ. Conuertit ille se ad incutiendum metum: qui præmio corrumpere non valuit, incipit minari damnum, & expulsionem, cædes, fortassis mortem. Ibi iam si cupiditas non valuit, fortè timor valebit vt pecces. Porrò autem si de Scripturis contra cupiditatem venit tibi in mentem: Quid prodest homini, si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur; veniat etiam contra timorem in mentem: Nolite timere eos, qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. (Matth.10.d.) Quicunque te vult occidere, vsque ad corpus ei licet; vsque ad animam non licet. Anima tua non morietur, nisi tu eam volueris occidere. Perimat aliena iniquitas carnem tuam, dum seruet veritas animam tuam. Si autem à veritate resilieris, quid tibi amplius facturus est inimicus, quàm tu tibi ipse facis? Inimicus sæuiens carnem potest occidere; tu autem dicendo falsum testimonium animam occidis. Audi Scripturā: Os quod mentitur, occidit animam. (Sap.1.c.) Itaque fratres mei, ad omne rectè factum amor & timor ducit. Vt facias bene, amas Deum, & times Deum; vt autem facias malè, amas mundum, & times mundum. Hæc duo conuertantur ad bonum. Amabas terram, ama vitam æternam: timebas mortem, time gehennam. Quicquid tibi iniquo promiserit mundus, nunquid potest dare quantum dabit iusto Deus? Quicquid tibi iusto minatus fuerit mundus, nunquid potest facere, quod facit iniquo Deus? Vis audire quid daturus est Deus, si iustè vixeris? Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. (Matth.25.d.) Vis audire quid facturus est impiis? Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius. Bene quidem tu nihil aliud vis, quàm vt bene tibi sit. Nam in eo quod amas, vis vt bene tibi sit; & in eo quod times, non vis vt malè tibi sit; sed nō in ea regione quæris, in qua quærendum est. Festinas: nam & sine indigentia vis esse, & sine molestia. Bonum est quod vis; sed tolera quod non vis, vt assequaris quod vis. Proinde illius facies delens peccata, quid faciet? Quæ sunt peccata succensa igni & effossa. Quid fecerat amor malus? Tanquam ignem succenderat. Quid fecerat timor malus? Tanquam effoderat. Amor quippe inflammat, timor humiliat; ideo peccata mali amoris igne succensa sunt, peccata mali timoris effossa sunt. Humiliat & bonus timor, accendit & bonus amor; sed aliter atque aliter. Nam & colonus intercedens pro arbore, quæ fructus non dabat ne subuerteretur, ait: Circumfodio eam, adhibeo cophinum stercoris. (Luca 13.b.) Fossa significat piam humilitatem timentis, & stercoris cophinus sordes vtiles pœnitentis. De igne autem boni amoris Dominus dicit: Ignem veni mittere in terram; (Luca 12.f.) quo igne inardescāt spiritu feruentes, & Dei ac proximi charitate flagrantes. Ac per hoc sicut omnia iusta opera bono timore, & bono amore fiūt, sic malo amore, & malo timore omnia peccata committunrur. Ergo succensa igni & effossa, omnia scilicet peccata ab increpatione vultus tui peribunt. Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, & super filium hominis quem confirmasti tibi: Et non discedimus à te.) Quàm diu generatio praua & amaricans, & quę cor non dirigit suum, dicat Asaph, & ostendat se misericordia tua. (Psal.77.) Fac bene cum vinea tua, perfice illam, quoniam cæcitas ex parte Israël facta est, vt plenitudo gētium introiret, & sic omnis Israël saluus fieret. (Rom.11.d.) Demonstrata facie tua super virum dexteræ tuæ quē confirmasti tibi; non discedimus à te. Quàm diu nos increpas? Quàm diu accusas? Hoc fac, & non discedimus à te. Viuificabis nos, & nomen tuum inuocabimus.) Tu nobis dulcis eris, viuificabis nos. Nam prius amabamus terram, non te, sed mortificasti membra nostra quæ sunt super terram. (Coloss.3.a.) Illud enim vetus Testamentum habēs promissa terrena, hoc videtur suadere, ne gratis colatur Deus; sed quia aliquid dat in terra, ideo diligitur. Quid amas vt Deum non ames? Dic mihi. Ama si potes aliquid quod ille non fecit. Circunspice vniuersam creaturam, vide vtrum alicubi cupiditatis visco tenearis, & à diligendo creatorem impediaris; nisi ea re quam creauit ipse quem negligis. Quare autem amas ista, nisi quia pulchra sunt? Possunt esse tàm pulchra, quàm ille à quo facta sunt? Miraris hæc, quia illum nō vides: sed per ea quæ miraris, ama quem non vides. Interroga creaturam: si à seipsa est, remane in illa. Si autem ab illo est, non ob aliud perniciosa est amatori, nisi q̄a præponitur creatori. Quare hoc dixi? Propter versum istum fratres. Mortui ergo erant qui propterea Deum colebant, vt eis secundum carnem bene esset. (Rom.8.a.) Sapere enim secundùm carnem mors est, & mortui sunt qui non Deum gratis colunt: id est, quia ipse bonus est, non quia dat talia bona, quæ dat & nō bonis. Pecuniam vis à Deo? habet & latro. Vxorem, fœcunditatem filiorum, salutem corporis; dignitatem seculi, attende quàm multi mali habent; hoc est totum propter quod eum colis. Nutabūt pedes tui, putabis te sine causa colere, quādo in eis vides ista qui cum non colunt. Ergo ista dat omnia etiam malis, se solum [illegible] at bonis. Viuificabis nos; nam mortui eramus quar[illegible] terrenis rebus inhęrebamus; mortui eramus quando terreni hominis imaginē portabamus. Viuificabis nos, innouabis nos; vitam interioris hominis dabis nobis. Et nomen tuū inuocabimus, id est, te diligemus. Tu nobis dulcis eris remissor peccatorum nostrorum, tu eris totū præmium iustificatorum. Domine Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus.

IN PSALMVM LXXX. ENARRATIO.

LOQVI ad vos de præsenti Psalmo suscepimus, adiuuet vocem nostram, qui & vestram. Etenim aliquanto est obtusior: dabit ei vires intentio audientium, & adiutorium iubentis vt loquar. Titulum habet Psalmus iste: In finem pro torcularibus quinta sabbati, Psalmus ipsi Asaph.) In vnum titulum multa sunt congesta mysteria, ita tamen vt limen Psalmi indicet interiora. Cùm de torcularib⁹ locuturi sumus, nemo vestrûm aliquid expectet nos dicturos esse de lacu, de prelo, de fiscinis, quia nec ipse Psalmus hoc habet, & ideo magis indicat mysterium. Nam & si aliquid tale Psalmi textus contineret, non deesset qui putaret ad literam esse accipienda torcularia, nec aliquid illic amplius requirendum, nec mysticè aliquid positum, & sacratè significatū; sed diceret simpliciter, Psalmus de torcularibus loquitur. Et tu mihi nescio quid aliud suspicaris? nihil hîc tale audistis cùm legeretur. Ergo accipite torcularia mysteriū Ecclesiæ, qđ nunc agitur. In torcularibus animaduertimus quædā tria, pressuram; & de pressura quædam duo, vnum recondendum, alterum proiiciendum. Fit ergo in torculari cōculcatio, tribulatio, pondus: & in his oleum eliquatur occultè in gemellariū, amurca publicè per plateas currit. Intendite ad magnum hoc spectaculū. Non enim deserit Deus dare nobis quod cum magno

al. expectemus. gno gaudio † spectemus: aut circi insania huic spectaculo comparanda est? Illa ad amurcam pertinet, hoc ad oleum. Quando ergo auditis contumaciter garrire blasphemos & dicere, abundare pressuras temporibus Christianis, scitis enim quia hoc amant dicere; & vetus quidem, sed à temporibus Christianis cœpit prouerbium, Non pluit Deus, dicat Christianus, quanquam priores ista dixerunt. Isti autem modò dicunt, & quia pluit Deus, dicant Christiani: non pluit Deus, non seminamus; pluit Deus, non triturамus: & inde volunt superbire, vnde deberêt amplius supplicare, eligentes blasphemare quàm orare. Cùm ergo isti commemorant, cùm ista iactant, cùm ista dicunt, & contumaciter dicunt, non cum timore, sed cum elatione, non vos perturbent. Puta enim quia pressuræ abundant, tu oleum esto. Nigra tenebris ignorantiæ amurca insultet, & illa tanquam per plateas proiecta publicè insultet: tu apud te in corde tuo, vbi qui videt in occulto reddet tibi, liquare in gemellarium. Oliua in arbore quibusdam quidem tempestatibus agitatur, non tamen pressuris torcularis atteritur: ideo vtrumque simul pendet ex arbore, & quod proiiciendum est, & quod recondendum est. At vbi ad torcular & pressuras ventum fuerit, vtrunque discernitur, dirimitur: & aliud appetitur, aliud respuitur. Vultis nosse vim torcularium istorum? Vt vnum aliquid dicam, vnde & ipsi murmurant qui ea faciunt: Quantæ, inquiunt, rapinæ temporibus nostris, quantæ pressuræ innocentium, quantæ expoliationes rerum alienarum? Ita sanè in amurcam attenditis, quia rapiuntur res alienæ: in oleum non attenditis, quia pauperibus donantur & propriæ? Non habebat antiquitas tales raptores rerum alienarum, sed habebat antiquitas tales donatores rerum suarum? Aliquanto esto curiosior in torculari, noli hoc solum videre quod publicè fluit: est aliquid quod quærendo inuenias. Discute, audi, cognosce quàm multi faciunt, quod ex ore Domini cùm audisset vnus diues, tristis abscessit. Ex Euangelio multi audiunt, Vade, vende omnia quæ possides, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælis, & veni sequere me. Non attendis quàm multi id faciunt? Pauci, inquiunt, sunt. Ipsi tamen pauci oleum sunt, & qui bene vtuntur his rebus quas possident, ad oleum pertinent. Adiunge omnia, & videbis patrisfamiliâs tui plenas apothecas. Vides raptorem qualem nunquam vidisti: Vide contemptorem rerum suarum qualem nunquam vidisti: lauda torcularia, impletur prophetia de Apocalypsi, Iustus iustior fiat, & sordidus sordescat adhuc. Ecce torcularia in hac sententia: Iustus iustior fiat, & sordidus sordescat adhuc. Quare & quinta sabbati? Quid est hoc? Recurramus ad prima opera Dei, ne fortè ibi aliquid inueniamus quo & sacramentum intelligamus. Sabbatum enim septimus dies est, quo requieuit Deus ab omnibus operibus suis: magnum intimans mysterium quietis nostræ futuræ ab omnibus operibus nostris. Prima sabbati dicitur primus dies, quem Dominicum etiam nominamus: secunda sabbati, secundus dies: tertia sabbati, tertius dies: quarta sabbati, quartus dies: quinta ergo sabbati, quintus dies à Dominico die: post quem sexta sabbati, sextus dies: & ipsum sabbatum, septimus dies. Videte itaque quibus loquatur hic Psalmus. Videtur enim mihi quoniam baptizatis loquitur: quinto enim die Deus ex aquis creauit animalia. Quinto die, id est, quinta sabbati dixit Deus, Producant aquæ reptilia animarum viuarum. Videte ergo vos in quibus iam produxerunt aquæ reptilia animarum viuarum. Vos enim ad torcularia pertinetis: & in vobis quod produxerunt aquæ, aliud eliquatur, aliud proiicitur. Sunt enim multi non dignè viuentes baptismo quod

Matth. 6. a

Matth. 19. c.

Apoc. 22. c.

Gen. 2. a.

Gen. 1. d.

A perceperunt. Quàm multi enim baptizati hodie circum implere, quam istam basilicam maluerunt? Quàm multi baptizati, aut casas in vicis faciunt, aut non heri conqueruntur? Psalmus autem iste pro torcularibus & quinta sabbati cantatur: & in pressura discretionis, & in sacramento baptismi cãtatur ipsi Asaph. Asaph homo quidam fuit hoc nomine appellatus, sicut Idithun, sicut Chore, sicut alia nomina quæ inuenimus in titulis Psalmorum: interpretatio tamen nominis mysterium intimat occultæ veritatis. Asaph quippe Latinè dicitur congregatio. Ergo pro torcularibus quinta sabbati cantatur ipsi Asaph: id est, pro pressura discernente baptizatis ex aqua renatis cantatur Psalmus Dominicæ congregationis. Titulum in limine legimus, & in his prædiis quid sibi velint, intelleximus. Iam si placet etiam ipsam domum operis, id est, ipsius torcularis interiora videamus. Intremus, inspiciamus & gaudeamus, timeamus, appetamus, fugiamus. Omnia enim hæc inuenturi estis in B hac interiore domo, id est, in textu ipsius Psalmi, cùm legere, & adiuuante Domino quod donauerit loqui cœperimus: Ecce vos ô Asaph congregatio Domini,

Exultate Deo adiutori nostro.) Vos qui congregati estis hodie, vos hodie Asaph Domini, siquidem vobis canitur Psalmus ipsi Asaph, Exultate Deo adiutori nostro: Exultant alij circo, vos Deo: exultant alij deceptori suo, exultate vos adiutori vestro. Exultant alij Deo suo ventri suo, exultate vos Deo vestro adiutori nostro. Iubilate Deo Iacob.) Quia & vos pertinetis ad Iacob, immò vos estis Iacob minor populus cui seruit maior, Iubilate Deo Iacob. Quicquid verbis explicare non potueritis, non ideo tamen ab exultatione cesseris: quod potueritis explicare, clamate: quod non potestis, iubilate. Etenim abundantia gaudiorum, cui verba sufficere non possunt, in iubilationem solet erumpere, Iubilate Deo Iacob.

Accipite Psalmum & date tympanum.) Et accipite & date. Quid accipite? Quid date? Accipite Psal- C mum, & date tympanum. Dicit quodam loco Apostolus Paulus, reprehendens & dolens quòd nemo illi communicauerit in ratione dati & accepti. Quid est in ratione dati & accepti, nisi quod alio loco apertè exposuit, Si nos vobis spiritalia seminauimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus? Et verum est quod tympanum quod de corio fit, ad carnem pertinet. Psalmus ergo spiritalis est, tympanum carnale. Ergo plebs Dei, congregatio Dei accipite Psalmum, & date tympanum; accipite spiritalia, & date carnalia: hoc est quod & vos ad illam mensam beati martyris exhortati sumus, vt accipientes spiritalia, daretis carnalia. Hæc enim quæ extruuntur ad tempus, ad recipienda corpora vel viuorum vel mortuorum necessaria sunt, sed tempore prætereunt. Nunquid post iudicium Dei istas fabricas in cælum leuabimus? Sine his tamen hoc tempore agere quę ad possidendũ cælum pertinent non poterimus. Si ergo audi estis in spiritalibus accipiendis, deuoti estote in carnalibus e- D rogãdis. Accipite Psalmum, & date tympanum: accipite vocem nostram, reddite manus vestras. Psalterium iucundum cum cithara.) Memini nos aliquando differentiam Psalterij & citharæ intimasse charitati vestræ. Studiosi qui meminerunt recognoscant; qui vel non audierunt, vel non meminerunt, discant. Istorum duorum organorum musicorum, & psalterij & citharæ hæc differentia est, quòd psalterium lignũ illud concauum, vnde canoræ chordæ redduntur, in superiore parte habet; deorsum feriuntur chordæ, vt desuper sonent. In cithara verò hæc eadem cócauitas ligni partem inferiorem tenet; tanquam illud sit de cælo, hoc de terra. Cælestis enim est prædicatio verbi Dei. Sed si expectamus cælestia, non simus pigri ad

Gen. 25. c.

Philip. 4. c.

1. Cor. 9. b.

Fabricarum constructio.

ad operanda terrena, quia psalterium iucundum, sed A cum cithara. Hoc alio modo dictum est quod supra: Accipite Psalmum & date tympanum: hic pro Psalmo psalterium, pro tympano cithara posita est. Hoc tamen admoniti sumus, vt prædicationi verbi Dei corporalibus respondeamus operibus. Tuba canite.) Hoc est clarius & fidentius prædicare; ne terreamini, sicut ait Propheta quodam loco: Exclama, & exalta sicut tuba vocem tuam. (Esaie 58.) Tuba canite: In initio mensis tubæ.) Præceptum erat vt in initio mensis tuba canerent; & hoc vsque nunc Iudæi corporaliter faciunt, spiritaliter non intelligunt. Initium enim mensis, noua luna est. Noua luna, noua vita est. Quid est noua luna? Si qua igitur in Christo noua creatura. (2. Cor. 5. d.) Quid est, tuba canite in initio mensis tubæ? Cum tota fiducia nouam vitam prædicate, strepitum vitæ veteris nolite metuere. Quia præceptum ipsi Israël est, & iudicium Deo Iacob.) Vbi præceptum, ibi iudicium. (Rom. 2. b.) Qui enim in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. (Ioan. 1. b.) Et ipse præcepti dator Dominus Christus, verbum caro factum, In iudicium, inquit, veni in hunc mundum, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant. (Ioan. 9 g.) Quid est, vt qui non vident videant, qui vident cæci fiant; nisi, humiles exaltentur, superbi deiiciantur? Non enim qui vident cæci fiant, sed qui sibi videre videntur, de cæcitate conuincantur. Hoc agit mysterium torcularis, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant. Testimonium in Ioseph posuit illud.) Eia fratres quid est? Ioseph interpretatur augmentatio. Meministis, nostis Ioseph in Ægyptum venditum; (Gen. 37. f. & 41. g.) Christus ad gentes transiens. Ibi Ioseph post tribulationes exaltatus, & hic Christus post passionem martyrum glorificatus. Ergo ad Ioseph magis gentes pertinent; (Esa. 54. a.) & ideo augmentatio, quia multi filij desertæ magis quàm eius, quæ habet virum. Testimonium in Ioseph posuit illud, Dum exiret de terra Ægypti.) Videte & hic significari quintam sabbati, quando exiit de terra Ægypti Ioseph, id est, populus multiplicatus per Ioseph per mare rubrum traiectus est. (Exod. 14. b.) Et tunc ergo produxerunt aquæ reptilia animarum viuarum. (Gen. 1. c.) Nihil aliud tunc in figura portendebat transitus populi per mare, nisi transitum fidelium per baptismum; testis est Apostolus: (1. Cor. 10. a.) Nolo enim vos, inquit, ignorare fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes per mare transierunt, & omnes in Moysen baptizati sunt in nube & in mari. Nihil ergo aliud significabat transitus per mare, nisi sacramentum baptizatorum; nihil aliud insequentes Ægyptij, nisi abundantiam præteritorum delictorum. Videtis euidentissima sacramenta? Premunt Ægyptij, vrgent; instant ergo peccata, sed vsque ad aquam. Quid ergo times, qui nondum venisti, venire ad baptismum Christi, transire per mare rubrum? Quid est rubrum? Sanguine D Domini consecratum. Quid times venire? Conscientia fortè aliquorum immanium delictorum stimulat, & excruciat in te animum, & dicit tibi tam magnum esse illud quod commisisti, vt desperes tibi dimitti. Time ne remaneat aliquid peccatorum, si vixit aliquis Ægyptiorum. Cùm autem transieris rubrum mare, cùm eductus fueris à delictis tuis in manu potenti, & brachio forti, percepturus es mysteria quæ non noueras; quia & ipse Ioseph cùm exiret de terra Ægypti, Linguam quam non nouerat audiuit.) Audies linguam quam non noueras, quam modò audiunt, & recognoscunt testantes, & scientes qui norunt. Audies vbi debeas habere cor. Quod modò cùm dicerem, multi intellexerunt & acclamauerunt; reliqui muti steterunt, quia nondum linguam quam non nouerant audierunt. Accelerent ergo, transeant, discant. Linguam quam non nouerat, audiuit. Auertit ab oneribus dorsum eius.) Quis auertit ab oneribus dorsum eius, nisi ille qui clamauit, Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis? (Matth. 11. d.) Alio modo hoc idem significatur. Quod faciebat insecutio Ægyptiorum, hoc faciunt sarcinæ peccatorum. Auertit ab oneribus dorsum eius. Et quasi diceres, à quibus oneribus? Manus eius in cophino seruierunt.) Per cophinum significantur opera seruilia; mundare stercora, terram portare, cophino fit. Seruilia sunt opera, quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati; (Ioan. 8. d.) & si vos filius liberauerit, tunc verè liberi eritis. Meritò & abiecta mundi, quasi cophini deputantur. Sed & cophinos Deus buccellis impleuit. Duodecim cophinos buccellarum impleuit; (Matth. 14. c.) quia abiecta huius mundi elegit, vt confunderet fortia. (1. Cor. 1. d.) Sed & quando in cophino seruiebat Ioseph, terram ibi portabat, quia lateres faciebat. Manus eius in cophino seruierunt. In tribulatione inuocasti B me, & erui te.) Recognoscat se vnaquæque conscientia Christiana, si deuotè transierit mare rubrum, si cum fide credendi, & obseruandi linguam quam non nouerat audiuit, (Exod. 14. b.) recognoscat se in tribulatione exauditam. Ipsa enim magna tribulatio erat, premi sarcinis peccatorum. Quantum gaudet releuata conscientia? Ecce baptizatus es, conscientia quæ heri premebatur, hodie gratulatur. Exauditus es in tribulatione, memento tribulationis tuæ. Antequam accederes ad aquam, quid solicitudinis gerebas? quid ieiuniorum exhibebas? Quid tribulationum in corde gestabas, orationum internarum, piarum, deuotarum? Occisi sunt hostes tui, omnia peccata tua deleta sunt. In tribulatione inuocasti me, & erui te.

Exaudiui te in abscondito tempestatis.) Non in tempestate maris, sed in tempestate cordis. Exaudiui te in abscondito tempestatis. Probaui te in aqua contradictionis.) Reuera fratres, reuera, qui exaudi- C tus est in abscondito tempestatis, debet probari in aqua contradictionis. Cùm enim crediderit, cùm baptizatus fuerit, cùm viam Dei carpere cœperit, cùm in gemellarium eliquari intenderit, & ab amurca publicè currente se extraxerit, habebit multos exagitatores, multos insultatores, multos detractores, dehortatores; minantes etiam vbi possunt, deterrentes, deprimentes. Hæc tota aqua contradictionis est. (Num. 20. b.) Puto esse hodie hic sic; arbitror esse hic nonnullos quos amici sui volebant rapere ad circum, & ad nescio quas hodiernæ festiuitatis nugas; fortè ipsi illos adduxerunt ad Ecclesiam. Sed siue ipsi illos adduxerunt, siue ab eis ad circum abduci non potuerunt, in aqua contradictionis probati sunt. Non ergo erubescas prædicare quod nosti; defendere & inter blasphemos quod credidisti. Si enim exaudiris in abscondito tempestatis, corde creditur ad iustitiam; (Rom. 10. b.) si probaris in aqua contradictionis, ore confessio fit ad salutē. Quanta est enim ipsa aqua cōtradictionis? Iam penè siccata est. Senserunt illam maiores nostri; quando verbo Dei; quando mysterio Christi acriter resistebāt gentes, turbabatur aqua. Aquas enim pro populis aliquando intelligendas euidenter Apocalypsis scriptura demonstrat; (Apoc. 17. d.) vbi aquæ multæ cùm viderentur, & cùm quæreretur quid essent, responsum est: Populi sunt. Pertulerunt ergo illi aquam contradictionis, (Psal. 2.) quando fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania; quando astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Quando fremuerunt gentes, tunc (Iudic. 14. b.) leo ille viro forti Samson venienti ad ducendam de alienigenis vxorem, Christo scilicet descendenti ad habendam Ecclesiam de gentibus, fremens ibat in obuiam. Sed quid egit? Accepit, tenuit, fregit, dissipauit leonem; factus est in manibus eius velut hædus capra-

caprarum. Quid enim fieret populus fremens, nisi A
languidus peccator? Occisa autem illa feritate, iam
non sic fremit regia potestas, non sic fremit populus
gentium, non it obuiam Christo; imò verò in ipso re-
gno gentium inuenimus leges prò ecclesia, tanquam
fauum in ore leonis. Quid ergo iam metuam aquam
contradictionis, quæ propè iam tota siccata est? Illa
pene iam silet, si amurca non contradicat. Quàtum-
libet mali sæuiant alieni, ò si eos non adiuuent mali
nostri. Exaudiui te in abscondito tempestatis, proba-
ui te in aqua contradictionis. Recolitis quid de Chri-
Luc. 2.f. sto dictum sit, sic natum eum esse in multorum rui-
nam, & multorum resurrectionem, & in signum cui
contradicetur. Nouimus, videmus signum crucis e-
rectum esse, & contradictum est ei. Contradictum est
gloriæ crucis, sed titulus erat super crucem, qui non
Psal. 59. corrumpebatur. Est enim titulus in Psalmo: In tituli
inscriptionem ne corrumpas. Signum erat cui cõtra-
Ioan. 19.d. diceretur; dixerunt enim Iudæi: Noli facere rex Iu-
dæorum, sed fac quòd ipse dixerit regem se esse Iu- B
dæorum. Victa est contradictio, responsum est: quod
scripsi scripsi. Exaudiui te in abscondito tempestatis,
probaui te in aqua cõtradictionis. Hoc totum ab ini-
tio Psalmi vsque ad hunc versum, de oleo torcularis
audiuimus. Quod restat magis dolendum est & ca-
uendum; ad amurcam enim torcularis pertinet vsq;
in finem, fortasse non frustrà & interposito diapsal-
mate. Sed hoc etiam audire vtile est, vt qui se iam in
oleo videt, gaudeat; qui periclitatur, ne in amurcam
incurrat, caueat. Vtrunque audi; vnum dilige, alterum
time. Audi populus meus, & loquar, & testificabor
tibi.) Non enim populo alieno, non enim populo nõ
pertinenti ad torcular: Iudicate, inquit, inter me &
Esaiæ 5.a. vineam meam: Audi populus meus & loquar, & te-
stificabor tibi: Israël si me audieris, non erit in te
Deus recens.) Deus recẽs, est ad tempus factus; Deus
3. sen. dist. 11. post prædicta. autem noster non recens, sed ab æternitate in æterni-
tatem. Et Christus noster recẽs fortè homo, sed sem-
piternus Deus. Quid enim ante principium? & vtiq; C
in principio erat verbum, & verbum erat apud Deũ,
& Deus erat verbum. Et ipse Deus noster verbum
caro factum, vt habitaret in nobis. Absit ergo vt sit in
aliquo Deus recens. Deus recens, aut lapis, aut phan-
tasma est. Non est, inquit, lapis; ego argenteum ha-
beo & aureum. Meritò ipsa pretiosa voluit numerari
Psal. 113. qui dixit: Idola gentium argentum & aurum. Magna
sunt, quia aurea & argentea sunt, pretiosa sunt, lucida
sunt; sed tamen oculos habent, & non vident. Recen-
tes hi dij. Quid recentius Deo ex officina, licet illos
iam vetustos aranearum casses cõtexerint? Qui sem-
piterni non sunt, recẽtes sunt. Hoc de Paganis nescio
quis alius, in vanitatem accipiens nomẽ Domini Dei
sui, fecit sibi Christum creaturam, Christum imparẽ
& inæqualem generanti, filium Dei dicens, & filium
Dei negans. Si enim filius vnicus est, hoc quod pater
est, & hoc est ex æternitate. Tu autẽ nescio quid aliud
cogitasti in corde tuo, Deum recentem posuisti: Fe-
cit sibi alius Deum pugnantem contra gentem tene- D
brarum, timentem ne inuadatur, satagentem ne cor-
rumpatur, ex parte tamen corruptum, vt posset esse
totus saluus; sed non totus, quia ex parte corruptus.
Manichæi ista dicunt, faciunt sibi & isti in corde re-
centem Deum. Non est talis Deus noster, non est ta-
lis portio tua Iacob; sed qui fecit cælum & terram, i-
pse est Deus tuus qui non eget bonis, qui non timet à
malis. Multi ergo hæretici cum Paganis alios & alios
deos ipsi sibi finxerunt, alios & alios deos sibi ipsi fe-
cerunt, & eos etiam si non in templis: tamen quod est
peius in suo corde posuerunt: & falsorum ridendo-
rumque simulachrorum templa ipsi facti sunt. Ma-
gnum opus est intus hæc idola frangere; & locum

A Deo viuenti, non recenti mundare. Omnes enim isti
aliud atque aliud sentientes alios atque alios deos si-
bi facientes, ipsamque fidem falsitate variantes vi-
dentur dissentire; sed omnes à terrenis cogitationi-
bus non recedunt, in terrenis cogitationibus consen-
tiunt sibi. Opinio diuersa est, vanitas vna est. De illis
in alio Psalmo dicitur: Ipsi de vanitate in vnum col- Psal. 61.
ligantur. Quamuis opinionum varietate discordent,
simili tamen vanitate colligantur. Et nostis quia va-
nitas retrò est, posterior est; ideo ille quæ retrò oblitus Philip. 3.c.
est, id est, vanitatem oblitus, in ea quæ ante sunt, id est
in veritatem extensus, sequitur ad palmam supernæ
vocationis Dei in Christo Iesu. Ergo in peius sibi isti
consentiunt, quamuis dissentire à se inuicem videan-
tur. Ideo Samson caudas vulpium colligauit. Vulpes Iudic. 15.a.
insidiosos maximeque hæreticos significant, dolosos,
fraudulentos, cauernosis anfractibus latentes & deci-
pientes, odore etiam tetro putentes. Contrà quem o-
dorem dicit Apostolus, Christi bonus odor sumus 2. Cor. 2.d.
B Deo in omni loco. Istæ vulpes significantur in Canti-
cis canticorum, vbi dicitur: Capite nobis vulpes pu- Cant. 2.d.
sillas exterminantes vineas, latentes in cauernis tor-
tuosis. Capite nobis, cõuincite nobis; capis enim eum
quem de falsitate conuincis. Contradicentibus deni-
que vulpeculis Domino, & dicentibus, In qua pote- Matth. 21.c.
state ista facis? respondete mihi & vos, inquit, vnum
sermonem: Baptismus Ioannis vnde est? de cælo, an ex
hominibus? Vulpes autem solẽt habere tales foueas,
vt ex vna parte intrent, & ex alia parte exeant. Ad v-
trumque foramen captor vulpium retia posuit. Dici-
te mihi, De cælo est, an ex hominibus? Sentiunt illi
eum ex vtraque parte tetendisse vnde caperet; & aiũt
apud se: Si dixerimus, inquiunt, de cælo; dicturus est
nobis: Quare ergo non credidistis? Ille enim testimo-
nium Christo perhibuit. Si dixerimus, de terra; lapi-
dabit nos populus, quia vt Prophetam eum habent.
Sentientes ergo hàc atque hàc esse vnde caperentur,
responderunt: nescimus. Et Dominus: Nec ego vobis Ibidem.
C dico in qua potestate ista facio. Vos dicitis vos nesci-
re quod scitis; ego vobis nõ dico quod quæritis. Quia
ex nulla parte exire ausi estis, in vestris tenebris re-
mansistis. Obtemperemus ergo & nos, si possumus,
dicenti verbo Dei: Capite nobis vulpes pusillas exter- Cant. 2.d.
minantes vineas. Videamus si & nos quasdam vulpe-
culas capere possumus. Proponamus ad foramen v-
trunque, vt vnde vulpes exire voluerit, capiatur. Ver-
bi gratia: Manichæo facienti sibi Deum recentem, &
in corde suo ponenti quod non est, dicamus & inter-
rogemus eum: Substantia Dei corruptibilis est, an
incorruptibilis? Elige quod vis, & exi quà vis, sed non
effugies. Si dixeris corruptibilis, non à populo, sed à
teipso lapidaberis. Si autem dixeris incorruptibilem
Deum, incorruptibilis quomodo timuit gentem te-
nebrarum? Quid factura erat incorruptibili gens cor-
ruptionis? Quid restat nisi vt dicatur, nescimus? Sed Matth. 21.c.
tamen si hoc non dolo, sed ignorantia dicitur, non
remaneat in tenebris, ex vulpe fiat ouis, credat inuisi-
D bili, incorruptibili soli Deo; non recenti soli ab eo
quod est solus, non ab eo quod est sol; ne nos ipsi vul-
pi fugienti aliam cauernam aperuisse videamur, quã-
quam nec nomen solis formidabimus. Est enim in
Scripturis nostris sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius. Malach. 4.a.
Ab æstu solis huius vmbra appetitur, sub alas autem
solis huius ab æstu fugitur; sanitas enim in pẽnis eius.
Iste est sol de quo dicturi sunt impij: Ergo errauimus Sap. 5.a.
à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol
non est ortus nobis. Dicturi sunt adoratores solis: Sol
non ortus est nobis; quia cùm adorent solem, quem
facit oriri super bonos & malos, non est eis ortus sol,
qui solos illuminat bonos. Faciũt sibi ergo deos recẽ-
tes quiq; quales volũt. Quid enim impedit officinam
decepti

decepti cordis fabricare phantasma quale voluerit? A
Sed omnes hi in posterioribus consentiunt, id est, simili vanitate detinentur. Vnde Samson noster, qui etiam interpretatur sol ipsorum, eorum scilicet quibus lucet, non omnium, sicuti est oriens super bonos
Matth.5.g. & malos, sed sol quorundam, sol iustitiæ (figuram enim habebat Christi) colligauit vt dicere cœperam, caudas vulpium, & ibi ignem alligauit; ignem ad in-
Iudic.15.a. cendendum, sed messes alienigenarum. Proinde tales consentientes, in posterioribus tanquam caudis colligati, trahunt ignem corrumpentem, sed non incendunt nostrorum segetes. Nouit enim Dominus qui sunt eius, & recedit ab iniquitate omnis qui inuocat
2.Tim.2.d. nomen Domini. In magna autem domo non solùm sunt vasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia; & alia quidem sunt in honorem, alia verò in contumeliam. Si quis autem mundauerit se ab huiusmodi, erit vas in honorem, vtile Deo, ad omne opus bonum paratum, & ideo nec caudas vulpium, nec faces vulpiũ pertimescet. Sed videamus de populo isto. Si me audieris, inquit, non erit in te Deus recens. Mouet me, quod dixit in te. Non enim dixit à te, quasi simulachrum forinsecùs adhibitum; sed in te, in corde tuo, in imagine phantasmatis tui, in deceptione erroris tui tecum portabis Deum tuum recentem, remanẽs vetustus. Si ergo me audieris; me, inquit, quia ego sum qui sum, non erit in te Deus recens. Nec adorabis Deum alienum.) Si enim in te non sit, non adorabis Deum alienum. Si tu non cogites deum falsum, non adorabis deum fabricatum. Non enim erit in te Deus recens. Ego enim sum.) Quid vis adorare quod non
Exod.20.a. est? Ego enim sum Dominus Deus tuus.) Quia ego sum qui sum. Et ego quidem sum, inquit, qui sum, super omnem creaturam. Tibi tamẽ temporaliter quid
Exod.3.e. præstiti? Qui eduxi te de terra Ægypti.) Non tantum illi populo dicitur: Omnes enim educti sumus de terra Ægypti, omnes per mare rubrũ transiuimus, inimici nostri persequentes nos in aqua perierũt. Nõ simus ingrati Deo nostro, non obliuiscamur Deum manentem, & fabricemus in nobis Deum recentem. Qui eduxi te de terra Aegypti, loquitur Deus. Dilata os tuum, & adimplebo illud.) Angustias pateris in te propter Deum recentem constitutum in corde tuo; frange vanum simulachrum, deiice de cõscientia tua fictum idolum, dilata os tuum confitendo, amando, & adimplebo illud, quoniam apud te est fons vitæ.
Psal.35. Hoc quidem dicit Dominus, sed quid sequitur? Et non obaudiuit populus meus vocem meam.) Non enim loqueretur ista, nisi populo suo. Scimus enim q̃a
Rom.3.c. quæcunque lex dicit, his qui in lege sunt dicit: Et non obaudiuit populus meus vocem meam: Et Israël nõ intendit mihi.) Quis? cui? Israël mihi. O ingrata anima! per me anima, à me vocata anima, à me in spem reducta, à me à peccatis abluta, & Israël non intendit D mihi. Baptizantur enim & transeunt per mare rubrũ; sed in via murmurant, contradicunt, conqueruntur, seditionibus perturbantur, ingrati ei qui liberauit à persequentibus hostibus, qui ducit per siccum, per eremum, cum cibo tamẽ & potu, cum lumine nocturno & vmbraculo diurno. Et Israël non intendit mihi.

Et dimisi eos secundùm affectiones cordis eorum.) Ecce torcular. Aperta sunt foramina, currit amurca. Et dimisi eos, non secundùm salutem præceptorum meorum; sed secundùm affectiones cordis eorum donaui eos sibi. Dicit & Apostolus: Tradidit illos Deus
Rom.1.c. in concupiscentias cordis eorum. Dimisi eos secundũ affectiones cordis eorũ. Ibunt in affectionibus suis.) Inde est quòd horretis; si tamen eliquâmini in gemellaria abscondita Domini, si tamen apothecas eius adamastis, inde est quòd horretis. Alij defendunt circũ, alij amphitheatrum, alij casas in vicis, alij theatra, alij illud, alij illud, alij postremò deos recẽtes suos. Ibunt in affectionibus suis. Israël si in viis meis ambulasset.) Dicit enim fortasse iste Israël: Ecce pecco, manifestum est, eo post affectiones cordis mei. Sed quid facio? Diabolus hoc facit, dæmones hoc faciunt. Quid est diabolus? Qui sunt dæmones? Certè inimici tui. Israël si in viis meis ambulasset: In nihilum omnes inimicos eorum humiliassem.) Ergo si plebs mea audisset me. Quare enim mea, si non audit me? Si plebs mea audisset me. Quis est plebs mea? Israël. Quid est, audisset me? Si in viis meis ambulasset? Queritur & gemit sub inimicis. In nihilum inimicos eorum humiliassem: Et super tribulantes eos misissem manũ meam.) Nunc verò quid queritur de inimicis? Ipsi facti sunt peiores inimici. Quomodo enim? quid sequitur? de inimicis querimini? Vos quid estis? Inimici Domini mentiti sunt ei.) Renuncias? Renuncio. Et redit ad quod renunciatur. Vtiq; quibus rebus renun-
B cias nisi factis malis, factis diabolicis, factis à Deo dãnandis, furtis, rapinis, periuriis, homicidiis, adulteriis, sacrilegiis, sacris abominandis, curiositatibus? His omnibus renuncias, & rursus his inflexus superaris. Facta sunt tibi posteriora deteriora prioribus. Canis re- 2.Pet.2.d.
uersus ad vomitum suũ, & sus lota in volutabris cœni. Inimici Domini mentiti sunt ei. Et quanta patientia Domini? Quare non prosternuntur? Quare non trucidantur? Quare non terra dehiscente sorbentur? Quare non cælo flagrante incenduntur? Quia magna patientia Domini. Et erunt impuniti? Absit. Non sibi tantum de Dei misericordia blandiantur, vt sibi eius iniustitiam polliceantur. Ignoras quia Dei patientia Rom.2.a.
ad pœnitẽtiam te adducit? Tu autem secundùm duritiam cordis tui & cor impœnitens, thesaurizas tibi irã in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundùm opera sua. Et si modò non reddit, tunc reddet. Si enim modò reddit, ad tempus
C reddit. Non cõuerso autem nec correcto in æternum reddet. Vide ergo quia non erunt impuniti, attende quod sequitur: Inimici Domini mentiti sunt ei. Dicturus es, & quid eis fecit? Non viuũt, non auras carpunt, non lucem hauriunt, non fontes potãt, non fructus terræ edunt? Et erit tempus eorum in æternum.) Nemo sibi ergo blãdiatur, quia quasi ad torcular pertinet; bonum est illi, si ad oleum in torculari pertineat. Non sibi polliceatur vnusquisque habens facta Galat.5.d.
nefaria, quæ regnum Dei non possidebunt, & dicat sibi: Quoniam habeo signum Christi & sacramenta Christi, non delebor in æternum; & si purgor, per ignem saluus ero. Nam quid est quod ait Apostolus de his qui habent fundamentum? Fundamentum a- 1.Cor.3.c.
liud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Quid est, inquiunt, quod sequitur: Vnusquisque autem super fundamentum vi-
D deat quid superædificet? Alius enim superædificat au- Ibidem.
rum, argentum, lapides pretiosos; alius ligna, fœnum, stipulam; vniuscuiusq; opus quale sit, ignis probabit. Dies enim Domini declarabit, quia in igne reuelabitur. Si cuius opus permanserit quod superædificauit, mercedem accipiet; hoc est, quia super fundamentum iusta opera ædificauit, aurum, argentum, lapides pretiosos. Si autem peccata, lignum, fœnum, stipulam; tamen propter fundamẽtum ipse saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Fratres, nimis timidus esse volo; melius est enim non vobis dare securitatem malam. Non dabo quod non accipio, timens terreo. Securos vos facerem, si securus fierem ego. Ignem æternum timeo. Et erit tempus eorum in æternum, non accipio nisi ignem æternum; de quo alio loco Scriptura dicit: Ignis eorum non extinguetur, & Esaia 66.g.
vermis eorum non morietur. Sed de impiis dixit, ait aliquis, non dixit de me, qui quamuis peccator sim,
quamuis

quamuis adulter, quamuis fraudator, quamuis raptor, quamuis periurus: habeo tamē in fundamento Christum: Christianus sum, baptizatus sum: ergo per ignem purgor, & propter fundamentum non pereo. Dic mihi iterum: Quis es? Christianus sum, inquit. Interim transi. Quid aliud? Raptor, adulter, & cætera de quibus Apostolus dicit: Quoniā qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Certè ergo à talibus non correctus, de talibus commissis pœnitentiam non agens, regnum cælorum speras? Non opinor: quoniam qui talia agunt, regnū Dei non possidebunt. Et ignoras quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit? Tu nescio quid tibi pollicens secundum duritiam tuam & cor impœnitēs thesaurizas tibi irā in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundum opera sua. Attendite ergo ipsum iudicem venientem. Bene. Deo gratias. Non tacuit sententiā definitiuam; non misit foras reos, & duxit velum. Antè voluit prænunciare, quod disposuit facere: népe congregabūtur ante eū omnes gentes. Quid de illis faciet? Separabit eas, & alios ponet ad dexterā, alios ad sinistram. Nunquid medius locus seruatus est? Quid dextris dicturus est? Venite benedicti patris mei percipite regnum. Quid sinistris? Ite in ignem æternum qui paratus est diabolo & angelis eius. Si non times mitti quò, vide cum quo. Si ergo opera illa omnia regnū Dei non possidebunt, imò nō opera, sed qui talia agunt: nam opera talia in igne non erunt. Non enim illo igne ardentes furaturi sunt & adulteraturi: sed quia qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Non ergo erunt à dextris cum illis quibus dicetur: Venite benedicti patris mei percipite regnū: quia qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Si ergo à dextris non erunt, non restat nisi vt sint à sinistris. Sinistris quid dicet? Ite in ignem ęternum, quia erit tempus eorum in eternum. Expone ergo, inquis, nobis ligna, fœnū, stipulam, quæ qui ædificant super fundamētum, quomodo nō pereant, sed salui fiant, sic tamen quasi per ignem. Obscura quidem illa quæstio, sed vt possum breuiter dico. Fratres, sunt homines omnino cōtemptores seculi huius, quibus non est notum quicquid temporaliter fluit, non hærent dilectione aliqua terrenis operibus, sancti, casti, cōtinentes, iusti, fortassis & omnia sua vēdentes & pauperibus distribuentes, aut possidentes tanquam non possidentes, & vtentes hoc mundo tanquam non vtentes. Sunt autem alij qui rebus infirmitati concessis inhærent aliquantum dilectione. Non rapit villam alienam, sed sic amat suam, vt si perdiderit, conturbetur: non appetit vxorem alienam, sed sic inhæret suæ, sic miscetur suæ, vt modū non ibi teneat præscriptum tabulis, liberorum procreandorum causa. Non tollit aliena, sed repetit sua, & habet cum fratre suo iudicium. Talibus enim dicitur: Iam quidem omnino delictum est in vobis, quod iudicium habetis vobiscum. Verùm ipsa iudicia in Ecclesia iubet agi, non ad forum trahi, tamen delicta esse dicit. Contendit enim Christianus pro reb⁹ terrenis amplius quàm decet eum cui promissum est regnum cælorum. Non totum cor sursum leuat, sed aliquam partem eius trahit in terrā. Denique si veniat tentatio ducendi martyrij, illi qui habent in fundamento Christum, & ædificant aurum, argentū, lapides pretiosos, quid dicunt ex hac opportunitate? Bonum est mihi dissolui, & esse cum Christo. Alacres currunt, aut nihil, aut modicè de terrena fragilitate contristantur. Illi autem amantes res proprias, domos proprias, grauiter conturbantur, fœnum & stipula, & ligna ardent. Habent ergo ligna, fœnum, stipulam, super fundamentum: sed rerum concessarum, non illicitarum. Dico enim fratres, possides fundamentum, hære cælo, calca terram. Si talis es, non ædificas nisi aurum, argentum, & lapides

Galat. 5. d.

Rom. 2. b.

Matt. 25. d.

Galat. 5. d.

Matt. 25. d.

4. sen. dist. 21. in illo.

1. Cor. 7. e.

1. Cor. 6. b.

1. Cor. 3. c.

Philip. 1. d.

A pretiosos. Cùm autem dixeris, amo possessionem istam, timeo ne pereat, & immunet damnū, & tu contristaris, non quidem præponis eam Christo: nam si sic amas possessionem istam, vt si dicatur tibi: Ipsam vis, an Christum? & si tristis eam perdis, plus tamē amplectens Christum, quem posuisti in fundamento, saluus eris tanquam per ignem. Audi aliud: Non potes tenere possessionem istam, nisi dixeris falsum testimonium. Et hoc nō facere, Christum in fundamento ponere est: veritas enim dixit: Os quod mentitur, occidit animam. Ergo si possessionē tuam diligis, non tamen propter illam facis rapina, non propter illam dicis falsum testimoniū, non propter illam facis homicidium, non propter illam falsum iuras, non propter illā Christum negas: eo quòd nō propter illam facis hæc, Christum habes in fundamento. Sed tamen quia diligis illam, & contristaris si perdas illam, super fundamētum posuisti, non aurum, nō argentum, nō lapides pretiosos, sed lignum, fœnum, stipulam. Saluus ergo eris, B cum ardere cœperit quod ædificasti, sic tamen quasi per ignem. Nemo enim super fundamentum hoc ædificans adulteria, blasphemias, sacrilegia, idololatrias, periuria, putet se saluum futurum per ignē, quasi ista sint ligna, fœnum, stipula: sed qui ædificat amorem terrenorum super fundamētum regni cælorum, id est, super Christum, ardebit amor rerum temporalium, & ipse saluus erit per idoneum fundamentum. Inimici Domini mētiti sunt ei, dicēdo: Eo ad vineam, & non eundo: & erit tempus eorum, non ad tempus, sed in æternum. Et qui sunt isti? Et cibauit illos ex adipe frumenti.) Nostis adipē frumenti, vnde cibantur multi inimici qui mentiti sunt ei. Et cibauit illos ex adipe frumenti, miscuit eos sacramentis suis. Et Iudam, quando dedit buccellā, ex adipe frumenti cibauit. Et inimicus Domini mentitus est ei, & erit tempus eius in æternum. Et cibauit illos ex adipe frumenti. Et de petra melle saturauit eos.) O ingratos! Ci- C bauit ex adipe frumenti, & de petra melle saturauit eos. In eremo de petra aquā produxit, non mel. Mel sapientia est, primatum dulcoris tenēs in escis cordis. Quàm multi ergo inimici Domini mentientes Domino cibantur, non solùm ex adipe frumenti, sed etiam de petra melle, de sapientia Christi? quàm multi delectantur verbo eius & cognitione sacramentorum eius, solutione parabolarū eius; quàm multi delectantur, quàm multi clamāt? Et non est hoc mel de quolibet homine, sed de petra. Petra autē erat Christus. Quàm multi ergo satiantur de melle isto, clamāt, dicunt: Suaue est: dicunt: Nihil melius est, nihil dulcius vel intelligi vel dici potuit. Et tamē inimici Domini mentiti sunt ei. Nolo amplius immorari in rebus dolendis: quanquam terribiliter Psalmus ad hoc finitus sit, tamen à fine eius, obsecro vos, recurramus D ad caput: Exultate Deo adiutori nostro.

Sap. 1. c.

Ioan. 13. c.

Exod. 17. b.

1. Cor. 10. a.

Commendatio populi & adhortatio ad sequentem tractatum audiendum, & ludos seculares contemnendum.

NON parum vestras mentes in nomine Christi diuina spectacula tenuerunt, & suspenderunt vos, non solùm ad appetenda quædam, sed ad quædam etiam fugienda. Ista sunt spectacula vtilia, salubria, ędificantia, non destruentia; imò & destruentia, & ædificantia. Destruentia recentes deos, ædificantia fidē in verum & æternum Deum. Etiam in crastinum diem inuitamus charitatem vestrā. Cras illi habent, vt audiuimus, mare in theatro: nos habeamus portum in Christo. Sed quoniā perendino die, id est, quarta sabbati, non possumus ad mensam Cypriani conuenire, quia festiuitas est sanctorum martyrum: crastino ad ipsam mensam conueniamus.

IN PSALMVM LXXXI. *enarratio.*

PSALMVS ipsi Asaph.) Psalmo huic titulum sicut alijs qui similiter prænotantur, vel nomen eius hominis indidit à quo scriptus est, vel eiusdem nominis interpretatio: vt ad synagogã quod est Asaph, eius intelligentia referatur: præsertim quia hoc & primus eius versus assignat. Sic enim incipit: Deus stetit in synagoga deorum.) Quos deos? Absit vt intelligamus Deos gentium, siue idola, siue aliquam præter homines cælestem, terrestrémque creaturam, cùm paulo pòst hunc versum idem iste Psalmus afferat: & quos deos intelligi velit, in quorum synagoga stetit Deus, apertius exprimat, vbi ait: Ego dixi, dij estis, & filij altissimi omnes. Vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis. In horum ergo synagoga filiorum altissimi, de quibus idem altissimus
Esa.1.a. per Esaiam dicit: Filios genui & exaltaui, ipsi autẽ me spreuerunt, stetit Deus. In synagoga populum Israël accipimus: quia & ipsorum propriè synagoga dici solet, quamuis & Ecclesia dicta sit. Nostram verò Apostoli nunquam synagogam dixerunt, sed semper Ecclesiam: siue discernendi causa, siue quòd inter cõgregationem vnde synagoga, & conuocationẽ vnde ecclesia nomen accepit, distet aliquid: quòd scilicet cõgregari & pecora solent, atque ipsa propriè, quorum & greges propriè dicimus: conuocari autem magis est vtentium ratione, sicut sunt homines, vnde ex per-
Psal.72. sona ipsius Asaph in alio Psalmo canitur: Quasi pecus factus sum apud te, & ego semper tecum. Cùm vtique quamuis vni vero Deo mancipatus videretur, pro magnis tamen ac summis bonis ab illo carnalia, terrena, tẽporalia requirebat. Inuenimus etiam sæpè eos filios appellatos, non ea gratia quæ ad nouum Testamentum pertinet, sed illa quæ ad vetus: quia & ipsa gratia est qua elegit Abraham, & ex eius carne tã
Malac.1.a. magnum populum propagauit: qua nõdum natos Iacob dilexit: Esau autem odio habuit, qua liberauit ex Ægypto, qua in terram promissionis eiectis gentibus introduxit. Nisi enim & ipsa esset gratia, non vtique
Ioan.1.a. de nobis quibus nõ ad terrenum, sed ad regnum cælorum capescendũ data est potestas filios Dei fieri, in eodem mox Euãgelio diceretur, quòd accepimus gratiam pro gratia, id est, pro testamenti veteris promissionibus Testamenti noui promissiones. Liquet igitur quantũ existimo, in qua deorum synagoga steterit Deus. Deinceps requirẽdum est, vtrum patrem, an filium, an spiritum sanctum, an ipsam trinitatem accipere debeamus stetisse in synagogã deorum. In medio autẽ deos discernere.) Quia & singulus quisq; Deus, & ipsa trinitas vnus Deus. Non quidem hoc facile est eliquare: & quia non corporalem, sed spiritalem Dei præsentiam, quę congruit eius substantiæ, negari non potest ab eo esse conditis rebus mirabili videlicet & vix paucis intelligibili modo, cui dicitur: Si ascendero
Psal.138. in cælum, tu ibi es: si descendero in infernũ, ades. Vn-
Hier.23.e. de meritò perhibetur stare Deus in cõgregatione hominum inuisibiliter, sic vt cælum & terram ipse implet, quod per prophetam ipse de se prædicat: nec tantum perhibetur, sed pro captu mentis humanę vtcun-
Ioan.3.d. que noscitur stare in eis quæ creauit, & si homo stet & audiat eum, & gaudio gaudeat propter eius intimam vocem. Veruntamen, quantum arbitror, psalmus iste insinuare aliquid molitur, quod ex quodam tempore factum est: vt staret Deus in synagoga deorum. Nam illa statio qua cælum & terram implet, nec ad synagogam propriè pertinet, nec tempore variatur. Deus itaque stetit in synagoga deorũ: nimirum ille qui de se-
Matt.15.c. dixit: Non sum missus nisi ad oues quæ perierant domus Israël. Dicitur & causa: In medio autem deos discernere. Agnosco igitur Deũ stetisse in synagoga deo-

A rum, quorum patres, & ex quibus Christus secũdum carnem: vt enim staret Deus in synagoga deorum, ad hoc ex ipsis secundum carnem. Sed quis Deus? Neque enim quales illi in quorum deorũ synagoga stetit: sed sicut illic Apostolus sequitur: Qui est super *Rom.9.a.*
omnia Deus benedictus in secula. Agnosco, inquam, stetisse, agnosco & in medio Deum sponsum, de quo amicus eius quidam dicit: In medio autem vestrum *Ioan.1.d.*
stat, quem vos nescitis. Quippe de quibus paulo pòst in hoc psalmo dicitur: Nescierũt neque intellexerũt, in tenebris ambulãt. Testificatur & Apostolus: Quo- *Rom.11.d.*
niam cæcitas ex parte Israël facta est, vt plenitudo gentium intraret. Stantem quippe in medio sui videbant eum: sed non eum videbant Deum, qualem se *Ioan.14.a.*
volebat videri dicens: Qui me videt, videt & patrem. Discernit autem deos, non eorum meritis, sed gratia sua: ex eadem conspersione faciens alia vasa in honorem, alia in contumeliã. Quis enim te discernit? Quid *Rom.9.c.*
enim habes quod nõ accepisti? Si autẽ accepisti, quid
B gloriaris quasi non acceperis? Audi & vocem Dei dis- *1.Cor.4.b.*
cernentis, audi & vocẽ Domini diuidentis flammam ignis: Vsquequò iudicatis iniquitatem, & facies pec- *Psal.28.*
cantium sumitis? Sicut alibi: Vsquequò graues corde? *Psalm.4.*
Nunquid & vsque ad aduentum eius qui lumen est cordis? Dedi legem, duriter restitistis: misi prophetas; iniurijs affecistis, aut interfecistis, aut hæc agentibus conniuistis. Sed vt illis nec loqui dignum sit qui occiderunt seruos Dei præmissos ad se, vos qui cùm hæc fierent tacuistis, id est, vos qui eos qui tunc tacuerunt velut innocentes imitari voluistis, vsquequò iudicatis iniquitatem, & facies peccantium sumitis? Nunquid etiam nunc & ipse hæres veniens occidendus est? Nonne ipse propter vos sine patre esse voluit tanquam pupillus? Nonne propter vos esuriuit & sitiuit *2.Cor.8.b.*
vt egenus? Nonne ad vos clamauit: Discite à me, quia *Matt.11.d.*
C mitis sum, & humilis corde? Nonne pauper factus est cùm diues esset, vt ipsius paupertate ditaremini? Iudicate ergo pupillo & egeno, humilem & pauperem iustificate.) Non illos propter se superbos & diuites, sed istum propter vos humilem & pauperem; iustum credite, iustum prædicate. Sed inuidebunt ei, nec omnino parcent: dicentes: Hic est hæres, venite occida- *Matt.21.d.*
mus eum, & nostra erit hæreditas. Auferte ergo inopem, & pauperem de manu peccatoris eruite.) Hæc dicta sunt, vt sciretur in eo populo in quo natus & occisus est Christus, nec illos fuisse immunes à tanto scelere, qui cùm essent tantæ multitudinis, vt eos sicut Euangelium loquitur, timerent Iudæi, & propterea in Christum manus mittere non auderent, postea conniuerunt, cúmque interim à malignis & inuidis Iudæorum principibus permiserunt: qui si voluissent timerentur semper, & nunquã in eũ sceleratorũ præ-
D ualerẽt manus. De his quippe & alibi dicitur: Canes *Esa.56.d.*
muti nescierũt latrare: de his etiã illud: Ecce quomo- *57.a.*
do iustus periit, & nemo considerat. Periit quantum in ipsis est qui eum perdere voluerunt. Nam quomodo ille posset perire moriendo, qui eo modo potius quod erat perditum requirebat? Porrò si isti iustè increpantur, meritóque arguuntur qui tantum scelus fieri dissimulando siluerunt: quomodo increpãdi, aut ne increpandi quidẽ, sed qua seueritate dãnandi sunt, qui hoc consilio malitiáque fecerunt? Veruntamen omnibus quod sequitur, rectissimè congruit: Nescierunt, & nõ intellexerunt, in tenebris ambulant.) Quia *1.Cor.2.b.*
& illi si cognouissent, nunquam Dominũ gloriæ crucifixissent: & illi si cognouissent, nunquam Barrabam liberandum, & Christum crucifigendum petere consensissent. Sed quoniam suprà memorata cæcitas ex *Rom.11.d.*
parte Israël facta est donec plenitudo gentium intraret: per hanc vtique illius populi cæcitatem crucifixo Christo: Mouebuntur omnia fundamenta terræ.)

Sic

Sic mota sunt & mouebuntur, donec intret quæ præ-
Matt.27.f. destinata est gentium plenitudo. Nam & in ipsa mor-
te Domini terra mota est, & petræ scissæ sunt. Et si in-
telligamus fundamenta terræ terrenorum bonorum
copia felices, rectè prædictum est quòd mouerentur:
vel admirando sic amari, sic coli humilitatem, pau-
pertatem, mortem, velut magnam secundum ipsos
miseriam Christi, vel ipsi quoque huius mundi vana
felicitate contempta illum diligendo atque sectando.
Ita mouentur omnia fundamenta terræ, cùm partim
al. commouentur. mirantur, partim etiam †cõmutantur. Sicut enim non
absurdè dicimus fundamenta cœli, quibus regnum cœ-
lorum superædificatur in sanctis & fidelibus, quos di-
cit scriptura lapides viuos, quorum fundamentum est
1.Petr.2.a. primitus ipse Christus ex virgine: de quo dicit Apo-
stolus: Fundamentum aliud nemo potest ponere præ-
ter id quod positum est, quod est Christus Iesus: dein-
1.Cor.3.c. de ipsi Apostoli & Prophetæ, quorum authoritate
al. eum. locus cælestis eligitur, vt †eos sectando coædificemur:
Ephes.2.d. vnde dicit ad Ephesios: Iam non estis peregrini & in-
quilini, sed estis ciues sanctorum, & domestici Dei,
superædificati super fundamentum Apostolorum &
prophetarum ipso summo angulari lapide existente
Christo Iesu, in quo omnis ædificatio compacta cre-
scit in templum sanctum in Domino: ita non incon-
uenienter fundamenta terræ intelliguntur, quorum
terrenam felicitatem præpollentem atque potentem
homines inuidendo eorum authoritati, ad huius mũ-
di bona concupiscenda pertrahuntur, & adipiscendo
coædificantur tanquam terra super terram, sicut in il-
lo superno ædificio cælum super cælum; quia & pec-
catori dictum est: Terra es, & in terram ibis. Et: Cæli
Gen.3.d. Psal.18. enarrant gloriam Dei, cùm in omnem terrã exiit so-
nus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Terre-
næ autem felicitatis regnũ superbia est, contra quam
venit humilitas Christi, exprobrans eis quos vult ex
humilitate filios altissimi facere, atque increpans: Ego
Ioan.10.g. dixi, dij estis, & filij altissimi omnes. Vos autem sic-
ut homines moriemini, & sicut vnus ex principibus
cadetis.) Siue ad illos dixerit: Ego dixi, dij estis, & filij
altissimi omnes, ad eos vtique qui prædestinati sunt in
vitam æternam: ad alios verò: Vos autem sicut homi-
nes moriemini, & sicut vnus ex principibus cadetis,
hoc modo etiam deos discernens: siue omnes simul
increpat, vt obediẽtes correctósq; discernat: Ego, in-
quit, dixi, dij estis, & filij altissimi omnes: id est, omni-
bus vobis promisi felicitatem cælestem: vos autẽ per
infirmitatem carnis, sicut homines moriemini, & per
elationem animi, sicut vnus ex principibus, id est, dia-
bolus, nõ extollemini, sed cadetis. Velut si diceret: Cũ
tam pauci sint dies vitæ vestræ, vt citò sicut homines
moriamini, nõn vobis prodest ad correctionẽ, sed tan-
quam diabolus, cuius dies in hoc seculo multi sunt,
quia carne non moritur, extollimini vt cadatis. Per
diabolicam quippe superbiam factum est, vt Christi
gloriæ peruersi & cæci principes Iudæorũ inuidissent.
Per hoc vitium factum est & fit, vt Christi vsque ad
mortem crucifixi humilitas vilescat eis, qui huius se-
culi diligunt excellentiam. Proinde vt hoc vitium sa-
netur, ex ipsius Prophetæ persona dicitur: Surge Deus
iudica terram.) Timuit enim terra, cùm te crucifige-
rent; surge à mortuis, & iudica terram. Quoniam tu
disperdes in omnibus gentibus.) Quid, nisi terrã, hoc
est, eos qui terrena sapiũt? siue ipsum affectum in cre-
al. elationem. dentibus terrenæ cupiditatis & † electionẽ assumens,
siue non credentes terram conterendam disperden-
dámque discernens. Sic per membra sua, quorũ con-
uersatio in cœlis est, iudicat terram, & disperdit in om-
nibus gentibus. Nec prætereundum, quod nonnulli
codices habent: Quoniam tu hæreditabis in omnibus
gentibus: quia & hoc non inconuenienter accipitur,

A neque vt simul vtrunque sit quicquam repugnat. Fit
ergo hæreditas eius per charitatem, quam suis præce-
ptis & gratia misericorditer excolendo, terrenam di-
sperdit cupiditatem.

IN PSALMVM LXXXII. *enarratio.*

PSALMI huius titulus est: Canticum Psalmi
Asaph.) Iam sæpè diximus quid interpretetur A-
saph, id est, congregationem. Homo ergo ille qui vo-
cabatur Asaph in figura congregationis populi Dei,
in multorum Psalmorum titulis ponitur. Græcè au-
tem congregatio synagoga dicitur, quod velut pro-
prium nomẽ Iudæorum populus detinuit, vt synago-
ga appelletur: sicut populus Christianus vsitatius vo-
catur Ecclesia, cùm & ipse vtique cõgregetur. Popu-
lus itaque Dei in isto Psalmo dicit: Deus quis similis
erit tibi?) Quod ego arbitror accõmodatius accipi in Philip.2.a.
B Christo, quia in similitudine hominum factus, puta-
tus est ab eis à quibus contemptus est cæteris homini-
bus comparandus: nam & inter iniquos deputatus est;
sed ad hoc vt iudicaretur. Cùm autem veniet iudica-
turus, tunc fiet quod hic dicitur: Deus quis similis erit
tibi? Si enim Psalmi nõ solerent loqui ad Dominum
Christum, nõ diceretur etiam illud quod ipsi dictũ es- Psal.44.
se nullus potest dubitare fideliũ. Thronus tuus Deus
in seculum seculi, virga directionis virga regni tui:
Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea
vnxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ par-
ticipibus tuis. Hinc ergo & nunc dicitur: Deus quis
similis erit tibi? Multis enim similis in humilitate Luc.23.e.
esse voluisti, vsqueadeò vt & latronibus, qui tecum
sunt crucifixi. Sed in claritate cùm venies, quis similis
erit tibi? Quid enim magnum dicitur, cùm Deo di-
citur, quis similis erit tibi: nisi illi dicatur, qui simi-
lis esse hominibus voluit, formam serui accipiens, in Philip.2.a.
C similitudinem hominum factus, & habitu inuentus
vt homo? Et ideo non ait: Quis similis est tibi: quod
vtique rectè diceretur, si hoc ad diuinitatem referre-
tur. Quia verò ad formam serui relatum est, tunc
eius à cæteris hominibus dissimilitudo apparebit,
quando apparebit in gloria: ideo sequitur: Ne taceas
neque compescaris Deus.) Quia primò tacuit vt iu- Esa.53.c.
dicaretur: quando sicut agnus coram tondente se fuit
sine voce, sic non aperuit os suum, & suam compe-
scuit potestatem. Quam vt se compescere ostende-
ret: ad illam eius vocem qua dixit: Ego sum, hi qui Ioan.18.a.
eum apprehendendum quærebant, redierunt retrò,
& ceciderunt. Quando ergo teneretur atque pate-
retur, nisi se ipse cohiberet atque compesceret, &
quodammodo mitigaret? Nam & sic quidam inter-
pretati sunt quod hic positum est: Neque compesca- Esa.42.c.
D ris Deus: vt dicerent, neque mitescas Deus. Ipse ali-
bi dicit: Tacui, nunquid semper tacebo? Cui dici-
tur hic, ne taceas: de illo alibi dicitur: Deus manife-
stus veniet, Deus noster, & non silebit. Cui dicitur Psalm.49.
hic: Ne taceas: tacuit enim vt iudicaretur, quando ve-
nit occultus. Non autem tacebit vt iudicet, quando
veniet manifestus. Quoniam ecce inimici tui sonue-
runt, & qui oderunt te extulerũt caput.) Nouissimos
dies significare mihi videtur, quando hæc quæ nunc
metu comprimuntur, in liberam vocẽ eruptura sunt:
sed planè irrationabilem, vt sonitus magis quàm lo-
cutio vel sermo dicendus sit. Non itaque tunc odisse
incipient, sed qui oderunt te, tunc leuabũt caput. Nec
capita, sed caput: quando eò peruenturi sunt, vt etiam
illud caput habeat quod extollitur super omne quod
dicitur Deus, & quod colitur, vt in illo maxime im- 2.Thess.2.d.
pleatur: Qui se exaltat, humiliabitur: & cùm eum ille Luc.14.c.
cui dicitur: Ne taceas neque mitescas Deus, interfi-

ciet spiritu oris sui, & euacuabit illuminatione præsentiæ suæ. Super populum tuum malignauerunt consilium.) Vel, sicut alij codices habent, Astute cogitauerunt consilium, & cogitauerunt aduersus sanctos tuos.) Irridenter ista dicuntur. Quado enim valerent nocere populo vel plebi Dei, vel sanctis eius qui noue- *Rom.8.f.* runt dicere: Si Deus pro nobis, quis contra nos? Dixerũt, venite, & disperdamus eos de gente.) Singularem numerum posuit pro plurali: sicut dicitur: Cuius est hoc pecus, etiam si de grege interrogaretur, & intelliguntur pecora. Denique alij codices de gentibus habent, vbi magis interpretes intellectũ quàm verbum secuti sunt. Venite & disperdamus eos de gente. Ipse est ille sonus, quem sonuerũt magis quàm locuti sunt, quoniam inaniter inania strepuerũt. Et non memoretur nominis Israël vltrà.) Hoc alij planius dixerunt: Et non sit memoria nominis Israël adhuc. Quia memoretur nominis, in Latina lingua inusitata locutio est. Potius enim dici solet, memoretur nomen, sed eadem ipsa sententia est. Nam qui dixit, memoretur nominis, Græcam transtulit locutionem. Israël autẽ hic debet intelligi vtique semen Abrahæ, cui dicit Apo- *Gal.3.d.* stolus: Ergo Abrahæ semen estis secundum promissionem hæredes: non Israël secũdum carnem: de quo *1.Cor.10.c.* dicit: Videte Israël secundum carnem. Quoniam cogitauerunt vnanimiter, simul aduersus te testamentum disposuerunt.) Quasi possent esse fortiores. Testamentum sanè in Scripturis non illud solùm dicitur, quod nõ valet nisi testatoribus mortuis: sed omne pa- *Gen.31.f.* ctum & placitum testamentum vocabant. Nam Laban & Iacob testamentum fecerunt, quod vtiq; etiam inter viuos valeret: & innumerabilia talia in diuinis leguntur eloquijs. Deinde incipit inimicos Christi commemorare sub quibusdam vocabulis gentium: quorum vocabulorũ interpretatio satis indicat quid velit intelligi. Talibus enim nominibus conuenientissimè figurantur veritatis inimici. Idumæi quippe interpretantur, vel sanguinei, vel terreni. Hismaëlitæ, obedientes sibi, vtique non Deo, sed sibi. Moab ex patre. Quod in malo non intelligitur melius, nisi cũ ipsa historia cogitatur, quòd pater Lot filiæ suæ illicitè se vtenti permixtus eum genuit, quia ex ipsa re tale no- *Gen.19.g.* men accepit. Bonus autem pater lex, sed sicut Apo- *1.Tim.1.b.* stolus ait, si quis ea legitimè vtatur, non incestè, & illicitè. Agareni, proselyti, id est, aduenæ. Quo nomine significantur inter inimicos populi Dei, non illi qui ciues fiunt: sed qui in animo alieno atq; aduenticio perseuerant, & nocendi occasione inuenta se ostendunt. Gebal, vallis vana, id est, fallaciter humilis. Amon, populus turbidus, vel populus mæroris. Amalech, populus lingens. vnde alibi dictũ est: Et inimici eius ter- *Psalm.71.* ram lingent. Alienigenæ quamuis & ipso nomine Latino se indicent alienos, & ob hoc consequẽter inimicos, tamen in Hebræo dicũtur Philisthim, quod interpretatur, cadẽtes potione: velut quos fecit ebrios luxuria secularis. Tyrus lingua Hebræa dicitur Sor: quod siue angustia siue tribulatio interpretetur, secundũ illud accipiendum est, in his inimicis populi Dei, quod *Rom.2.b.* ait Apostolus: Tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum. Omnes ergo hi sic enumerantur in hoc Psalmo: Tabernacula Idumæorum & Hismaëlitæ, Moab & Agareni, Gebal & Amon & Amalech, & alienigenæ cum habitãtibus Tyrum.) Et tanquam indicans causam quare sint inimici populo Dei, adiungit & dicit: Etenim Assur venit cum illis.) Assur autem pro ipso diabolo figuratè *Ephes.2.a.* intelligi solet, qui operatur in filijs diffidentiæ tanquã in vasis suis, vt oppugnent populum Dei: Facti sunt, inquit, in adiutorium filijs Lot.) Quia omnes inimici operante in se principe suo diabolo, facti sunt in adiutorium filijs Lot, qui interpretatur declinans. An-

A geli autem apostatici bene intelliguntur tanquam filij declinationis: a veritate quippe declinando, in satellitium diaboli discesserunt. Hi sunt de quibus dicit Apostolus: Non est vobis colluctatio aduersus car- *Ephes.6.b.* nem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates & rectores mundi tenebrarum harum, aduersus spiritalia nequitiæ in cælestibus. Quia istos inuisibiles inimicos adiuuant homines infideles, in quibus operantur ad oppugnandum populum Dei. Iam nunc videamus quid imprecetur Propheticus spiritus, magis prædicens quàm maledicens. Fac illis sicut Madian & Sysaræ, sicut Iabin in torrente Cyson. Disper- ierunt in Endor, facti sunt vt stercus terræ.) Hos om- *Iudic.4.5.d.* nes secundum historiam populus Israël, qui tunc erat populus Dei, debellauit & vicit: sicut etiam illos quos deinceps commemorat dicens: Pone principes eorum sicut Oreb & Zeb, & Zebee & Salmana.) Interpretationes autem eorum nominum istæ sunt. Madian interpretatur declinans iudicium: Sysara, gaudij

B exclusio: Iabin, sapiens. Sed in his inimicis à populo Dei superatis, ille intelligẽdus est sapiẽs, de quo Apostolus dicit: Vbi sapiẽs, vbi scriba, vbi cõquisitor huius *1.Cor.1.d.* seculi? Oreb siccitas, Zeb lupus, Zebee victima, sed lupi: habet enim & ipse victimas suas. Salmana vmbra commotionis. Hæc omnia congruunt malis, quos in bono vincit populus Dei. Porrò autem Cyson, in quo torrente victi sunt, interpretatur duritia eorum. Endor vbi perierunt, interpretatur fons generationis, sed vtique carnalis, cui dediti perierunt: non curantes regenerationem, quę perducit ad vitam, vbi nõ nubent, *Matt.22.b.* neque vxores ducent: Non enim incipient mori. Meritò ergo de his dictum est: Facti sunt vt stercus terræ: *1.Cor.4.c.* de quibus nihil propagatum est, nisi terrena fœcũditas. Sicut ergo illi omnes in figura superati sunt à populo Dei, sic istos inimicos precatur in veritate supe-

C rari. Omnes, inquit, principes eorum, qui dixerunt, hæreditate possideamus sanctuarium Dei.) Ipse est sonitus inanis, quo, vt suprà dictum est, inimici tui sonuerunt. Sanctuarium autem Dei quid intelligendum est, nisi templũ Dei, de quo Apostolus ait: Tem- *1.Cor.3.d.* plum enim Dei sanctũ est, quod estis vos? Nam quid aliud inimici, nisi populum Dei possidere, id est, subiugare moliuntur, vt † cadat in eorum impias volun- *al. cædat.* tates? Sed quid sequitur? Deus meus pone illos vt rotam.) Conuenienter quidem accipitur, vt non sint in eo quod cogitant stabiles. Veruntamen etiam sic rectè posse intelligi existimo: Pone illos vt rotam, quòd rota ex his quæ retrò sunt extollitur, ex his quæ ante sunt deijcitur; sic fiunt omnes inimici populi Dei: nõ enim hæc optatio, sed prophetatio est. Adiungit etiã: Sicut stipulam ante faciem venti.) Faciem dicit præsentiam. Nam quæ facies est venti, cui nulla liniamẽ-

D ta sunt corporis: cùm sit motus, id est, quasi fluctus aëris? Ponitur autem pro tentatione, qua leuia & inania corda rapiuntur. Leuitatem porrò qua facilè consentitur ad mala, grauis sequitur cruciatus. Vnde deinceps dicitur: Sicut ignis qui comburit siluam, sicut flamma cõburens montes: ita persequeris illos in tempestate tua, & in ira tua conturbabis eos.) Siluam dixit propter sterilitatem, montes propter elationem: tales enim sunt inimici populi Dei, inanes iustitiæ, pleni superbia. Ignem verò & flammam dicens, hoc idem alio nomine repetiuit, quod intelligi voluit iudicantem atque punientem Deum. Quod autem ait, In tempestate tua: hoc idem consequenter exposuit dicens: In ira tua. & quod suprà dixit, Persequeris eos: hoc postea, conturbabis eos. Meminerimus sanè, iram Dei sine vlla affectione turbulenta nos debere intelligere. Ira quippe eius dicitur, ratio iusta vindictæ: tanquam si lex dicatur irasci, cùm ministri eius secundum eam commoti vindicant. Imple, inquit, facies eorum

eorum ignominia, & quærent nomen tuũ Domine.) Hoc sane illis bonum & optabile prophetatur. Nec prophetaretur, nisi essent in ea societate inimicorum populi Dei etiam tales homines, quibus hoc ante vltimum iudicium præstaretur: quia & nunc idem ipsi sunt, & ipsum corpus est inimicorum secundum inuidentiam qua æmulantur populum Dei. Et nunc vbi possunt, & sonãt & leuant caput, sed particulatim, non vniuersaliter, sicut in fine seculi, nouissimo imminente iudicio: tamen ipsum corpus est, & in his qui inde credituri sunt, atque in corpus aliud transituri. Horum enim facies salubriter impletur ignominia, vt quærant nomen Domini: & in illis qui vsque in finem in eadẽ malitia perseuerant, qui ponuntur vt stipula ante faciem venti, & syluæ montibúsque infructuosis similes cõburũtur. Ad quos denuò reuertitur dicens: Erubescant & conturbentur in seculum seculi.) Non enim in seculum seculi conturbantur, qui quærunt nomen Domini, sed respicientes ignominiam peccatorum suorum, ad hoc conturbantur, vt quærant nomen Domini, per quod non conturbentur. Rursúsque ad hos redit, qui in eadem societate inimicorum ad hoc confundendi sunt, ne confundãtur in æternum: & ad hoc perdendi sunt, inquantum mali sunt, vt boni facti inueniantur in æternum. De his enim cùm dixisset, Et confundantur & pereãt;) statim subiecit: Et cognoscant quia nomen tibi Dominus, tu solus altissimus in omni terra.) Ad hanc cognitionem venientes sic confundantur vt placeant, sic pereant vt permaneant. Cognoscant, inquit, quia nomen tibi Dominus, tanquam nec vero nec suo nomine nuncupentur, quicunque alij domini nominantur: quoniam seruiliter dominantur, & vero Domino comparati, nec domini sunt, sicut dictum est: Ego sum qui sum, tanquam non sint ea quæ facta sunt, si comparentur ei à quo facta sunt. [Exod.3.d.] Quod verò adiunxit, Tu solus altissimus in omni terra: vel, sicut alij codices habent, Super omnem terram; vtique & in omni cælo, vel super omne cælum: sed hoc dicere maluit, quo terrena superbia premeretur. Desinet enim superbire terra, id est homo, cui dictum est: Terra es. [Gene.3.d.] Et: Quid superbit terra & cinis? [Eccl.10.a.] cùm cognoscit Dominum esse altissimum super omnem terram, id est, nullius hominis cogitationes valere aduersus eos, qui secundum propositum vocati sunt, & de quibus dicitur: Si Deus pro nobis, quis contra nos? [Rom.8.f.]

IN PSALMVM LXXXIII.

Enarratio.

PSALMVS iste pro torcularibus inscribitur. Et quantum aduertit nobiscum charitas vestra, quia vos intentissimè audire aduertebamus, nihil in eius textu dictum est, vel de prelo, vel de fiscinis, vel de lacu, vel de instrumẽtis, aut ædificio torcularis: omnino nihil in eo tale audiuimus. Vnde quid sibi velit titulus eius, quòd inscribitur pro torcularibus, non parua quæstio est. Profectò enim si post istum titulum aliquid de talibus rebus diceret, quales commemoraui, crederetur à carnalibus verè ista visibilia torcularia voluisse cãtare. Quia verò titulum imposuit pro torcularibus, & nihil postea in omni versu Psalmi dixit de his torcularibus notissimis oculis nostris: non dubitatur, esse alia torcularia, quæ nos hic quærere & intelligere voluit spiritus Dei. Quapropter quid agatur in his visibilibus torcularibus, recordemur, & hoc videamus quemadmodum spiritaliter agatur in Ecclesia. Vua certè pendet in vitibus, & oliua in arboribus: his enim duobus fructibus solent torcularia præparari. Et quamdiu pendẽt in frutetis suis, tanquam libero aëre perfruũtur: & nec vua vinum est, nec oliua oleũ, ante pressuram. Sic sunt & homines quos prædestinauit Deus ante secula conformes fieri imaginis vnigeniti filij sui, [Rom.8.f.] qui præcipuè in passione magnus botrus expressus est. Huiusmodi ergo homines antequã accedant ad seruitutem Dei, fruuntur in hoc seculo tanquam deliciosa libertate, velut vuę aut oliuę pendentes. Sed quoniam dictum est, Fili accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem; [Eccl.2.a.] accedens quisque ad seruitutem Dei, ad torcularia se venisse cognoscat, contribulabitur, contereretur, comprimetur, non vt in hoc seculo pereat, sed vt in apothecas Dei defluat. Exuitur carnalium desideriorum integumentis quasi vinaciis: hoc enim ei contingit in desideriis carnalibus, propter quæ & Apostolus dicit: Exuite vos veterẽ hominem, & induite nouum. [Coloss.3.b.] Hoc totum non fit nisi de pressura. Propterea torcularia nominantur Ecclesiæ Dei huius temporis, & in torcularibus positi qui sumus, filij Chore. Sic enim additum est, pro torcularibus Filiis Chore.) Filios Chore interpretatos habemus filios calui, quantum nobis qui illam linguã nouerunt, per ministerium quod Deo debuerunt, interpretari potuerunt: & in hoc non diffugio magnum mysterium intueri, & adiuuante Domino inuenire vobiscũ. Non enim tanquam à filiis pestilentiæ omnis est irridenda caluicies: ne cùm quisque sacratam caluiciem irriserit, à dæmoniis dissipetur. Nam & Heliseus ibat, & insensati pueri clamauerunt post eum: Calue calue: [4.Reg.2.d.] & propter sacramentum implendum conuersus ad Dominum petiuit, vt eos vrsi de sylua exeuntes comederent. Arrepta est quidẽ illorum infantia in exitium vitæ de hoc seculo. Mortui sunt pueri, senes quandoque morituri: veruntamen sacramẽti terror datus est hominibus. Heliseus enim personam cuiusdã rũc gerebat, cuius filij sumus, filij Chore, Domini scilicet nostri Iesu Christi. Iam occurrit charitati vestræ ex Euãgelio, quare caluus gerebat personam Christi, recordamini quòd in Caluariæ loco crucifixus est. [Matt.27.d.] Siue ergo hoc interpretetur filius Chore, sicut secuti priores diximus, siue aliud aliquid quod nos forsitan latet: interim quod occurrit, videtis quia plenum est sacramento: Filij Chore, filij Christi. Nam & filios suos dicit sponsus, cùm ait: Non possunt filij sponsi ieiunare, quamdiu cum illis est sponsus. [Matth.9.b.] Christianorum sunt ergo ista torcularia. In pressuris autem constituti ad hoc conterimur, vt amorem nostrum quo ferebamur in ista mundana, secularia, temporalia, fluxa atque peritura, passi in eis in hac vita tormẽta & tribulationes pressurarum, & abundantiam tentationum, incipiamus quærere illam quietem, quę non est de hac vita, nec de hac terra, & fit Dominus, vt scriptum est, refugium pauperi. [Psalm.9.] Quid est pauperi? Tanquam destituto, sine ope, sine auxilio, sine aliqua re, de qua in terra præsumat. Talibus enim pauperibus adest Deus, quia homines etsi abũdent pecunia in hac terra, respiciunt quod ait Apostolus: Præcipe diuitibus huius mundi nõ superbè sapere, neque sperare in incerto diuitiarũ. [1.Tim.6.d.] Et considerantes quàm sit incertum vnde gaudebant, antequam accederent ad seruitutẽ Dei, id est, antequam intrarent in torcularia, vident ex ipsis diuitiis, vel habere se pressuras cogitationũ, quomodo ea gubernentur, quomodo custodiantur: vel si paululum inclinauerint cupiditatem vt ea diligant, plus eos impleri timoribus quã fructibus. Quid enim tam incertum, quàm res volubilis? Nec immeritò ipsa pecunia rotunda signatur, quia nõ stat. Tales ergo etsi habeant aliquid, pauperes sunt. Qui verò nihil horum habent, & habere desiderãt, inter reprobãdos diuites computantur: non enim attendit Deus facultatem, sed voluntatẽ. Pauperes igitur destituti omni ope seculari, quia etsi ea circumfluant, intelligunt quã incerta sint, & ingemiscentes ad Deum nihil habẽtes in hoc seculo quo delectentur, quo teneantur, in abundantia tentatio-

tationum & pressuratum tanquã in torcularibus constituti, defluant vinum, defluant oleum. Quæ sunt ista nisi bona desideria? Restat enim illis desiderandus Deus, iam non amant terram. Amant eum qui fecit cælum & terram, amant, & nondum cum eo sunt. Desiderium eorum differtur vt crescat, crescit vt capiat: non enim parum aliquid daturus est Deus desideranti, aut parum exercendus est ad capacitatẽ tanti boni. Non aliquid Deus quod fecit daturus est, sed seipsum qui fecit omnia. Ad capiendum Deum exercere, quod semper habiturus es diu desidera. Reprobati sunt in populo Israël, qui festinauerunt assiduè. affectus iste reprehenditur in Scriptura festinantium. Qui sunt enim qui festinant? Qui conuersi ad Deum cum hic non inuenerint requiem quam quærebãt, & gaudia quæ promittebantur; tanquam in itinere deficientes, & longum sibi quiddam donec hoc seculum vel hæc vita finiatur, restare arbitrantes, & quærentes hic aliquam requiem, quæ si habetur, falsa est; respiciunt retrò, & decidunt à proposito, nec attẽdunt cũ quanto terrore dictum est: Memẽtote vxoris Lot.

Luc.17.g. Gene.19.f. Vt quid enim statua salis effecta, si non homines condit vt sapiant? Ergo exemplũ illius malũ, tibi fit bonũ, si caueris. Mementote, inquit, vxoris Lot. Respexit enim retrò vnde liberata erat à Sodomis, & ibi remãsit vnde respexit: ipsa in loco mãsura & transeuntes alios conditura. Liberati ergo à Sodomis præteritę vitæ, nõ respiciamus retrò. Nam hoc festinare est, non attẽdere quod promisit Deus: quia longè est: & respicere ad id quod proximũ est, vnde iã liberatus es. De

2.Pet.2.d. talibus quid dicit apostolus Petrus? Contigit illis res veri prouerbij, canis reuersus ad suum vomitum. Premebat enim pectus conscientia peccatorum, accepta indulgentia quasi võmuisti, & reuelatum est peccatũ tuum: Facta est bona conscientia ex mala cõscientia. (al. relenatũ est pectus tuum.) Quid rursus cõuerteris ad vomitũ tuum? Si canis hoc faciẽs horret oculis tuis, tu quid eris oculis Dei? Vnusquisque autem fratres charissimi; de loco itineris sui ad quem proficiẽdo peruenit, & quem vouit Deo, inde respicit retrò, cùm ipsum dimiserit: Verbi gratia, statuit castitatem coniugalem seruare (inde enim incipit iustitia) recessit à fornicationibus, & ab illa illicita immunditia: quando se ad fornicationes conuerterit, retrò respexit. Alius ex munere Dei maius aliquid vouit, statuit nec nuptias pati. Qui non damnaretur, si duxisset vxorem, post votum quod Deo promisit, si duxerit, dãmnabitur, cùm hoc faciat quod ille qui nõ promiserat: tamen ille non dãmnatur, iste damnatur.

1.Cor.7.e. Quare, nisi quia iste respexit retrò? Iam enim ille antè erat, iste autẽ illuc nondum peruenerat. Sic virgo, quæ si nuberet, non peccaret: sanctimonialis si nupserit: Christi adultera reputabitur. Respexit enim retrò de loco quò accesserat. Sic quibus placet relicta omni spe seculari, & omni actione terrena conferre se in societatem sanctorum, in communem illam vitã, vbi non

Act.2.g.& 4.g. dicit aliquis aliquid proprium, sed sunt illis omnia cõmunia, & est illis anima vna & cor vnum in Deum: quisquis inde recedere voluerit, nõ talis habetur qualis ille qui non intrauit. Ille enim nõdum accessit, iste

Psalm.76. retrò respexit. Quapropter charissimi, quomodo quisque potest, vouete & reddite Domino Deo vestro quod quisque potuerit, nemo retrò respiciat, nemo pristinis suis delectetur, nemo auertatur ab eo quod ante est, ad id quod retrò est: currat donec perueniat: non enim pedibus, sed desiderio currimus. Nullus au-

Phil.3.d. tem in hac vita peruenisse se dicat. Quis enim potest tam perfectus esse quàm Paulus? Et tamẽ ait: Fratres, ego me non arbitror apprehẽdisse. Vnum autem quæ retrò oblitus, in ea quæ ante sunt extentus, secundum intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Iesu. Vides Paulum adhuc currere, &

A te iam existimas peruenisse? Si ergo sentis pressuras huius mundi, etiam cùm felix es, intellexisti te esse in torculari. Putatis enim fratres charissimi infelicitatem seculi metuendam esse, & felicitatẽ non esse metuendam? Imò verò nulla infelicitas frangit, quem felicitas nulla corrumpit. Quomodo ergo cauenda & timenda est ipsa corruptrix, ne te blandiendo seducat, ne incumbas in baculum arũdinis? Nam & hoc 4.Reg.18.d. scriptum est, quosdam incumbere in baculũ arũdinis. Nolite credere, fragile est in quo niteris, frangitur & interimit te. Si ergo felicitate tibi iste mũdus arrideat, in pressura te computa; vt dicas: Tribulationem & do- Psalm.114. lorem inueni, & nomen Domini inuocaui. Non dixit, inueni tribulationem, nisi quandam quæ latet. Quæ- 2.Cor.5.a. dam enim tribulatio, & dolor quosdam in hoc seculo latent, qui putant sibi bene esse cùm peregrinantur à Domino. Quamdiu enim sumus in hoc corpore, inquit, peregrinamur à Domino. Si à patre tuo homine peregrinareris, miser esses: à Domino peregrinaris, &

B felix es? Ergo sunt qui putãt sibi bene esse. Qui autem intelligunt in qualibet circumfluentia copiarũ & voluptatum, quamuis ad nutũ cuncta deseruiant, quamuis nihil molestum irrepat, nihil aduersum terreat, tamen in malo se esse quamdiu peregrinantur à Domino: acutissimo oculo tribulationem & dolorem inuenẽrunt, & nomen Domini inuocauerunt. Talis est qui cantat in hoc Psalmo. Quis est? Corpus Christi. Quis est iste? Vos, si vultis: nos omnes, si volumus: omnes filij Chore, & omnes vnus homo, quia vnum Christi corpus. Quomodo non est vnus homo, qui vnum caput habet? Caput omnium nostrum Christus est, corpus illius capitis omnes nos sumus. Et omnes in hac vita in torcularibus sumus: si bene sapimus, si iam ad torcularia venimus. Ergo in pressuris tentationum constituti, edamus hanc vocem, & præmittamus desiderium nostrum. Quàm amabilia

C sunt, inquit, tabernacula tua Domine virtutum!) Erat in tabernaculis quibusdam, id est, in torcularibus: sed desiderabat alia tabernacula, vbi nulla pressura est. In his illuc suspirabat, ab his in illa per desiderium carnale quodam modo defluebat. Et quid sequitur? Concupiscit & deficit anima mea in atria Domini,) Parum est, concupiscit & deficit. Sed quò deficit? In atria Domini. Defecit vua pressa. Sed quò defecit? In vinum & in lacum, & in apothecæ requie seruanda, in quiete magna. Hic desideratur, ibi capitur: hic suspiratur, ibi gaudetur: hic oratur, ibi laudatur: hic gemitur, ibi exultatur. Ea quæ dixi quasi dura, hic nemo auersetur, nemo quasi nolit pati. Metuendum est, ne vua dum torcular timet, ab auibus vel à feris comedatur. In magna videtur tristitia esse, cùm dicit: Concupiscit & deficit anima mea in atria Domini: non enim habet quod desiderat. Sed nunquid sine gaudio est?

D Quo gaudio? Quod ait Apostolus: Spe gaudentes. Ibi iam re gaudebit, modò adhuc spe. Ideóque qui spe gaudet, quia certi sunt se accepturos, tolerãnt. In torculari omnes pressuras. propterea & ipse Apostolus cũ dixisset, Spe gaudentes, quasi his loqueretur, qui iam Rom.12.c. in torculari sunt, addidit statim: In tribulatione patiẽtes. In tribulatione, inquit, patientes. Quid inde? In oratione tolerantes. Quid est, tolerantes? Quia differimini. Oratis & differimini, tolerate quod differimini. Toleretur quod differtur, quia cùm venerit, non aufertur. Audisti gemitum in torculari: desiderat & deficit anima mea in atria Domini. Audi vnde duret: Spe gaudentes. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.) Exultauerunt hic in illud. Vnde exultatio, nisi de spe? Quò exultauerunt? In Deum viuum. Quid ibi exultauerunt? Cor meũ & caro mea. Vnde exultauerunt? Nam & passer, inquit, inuenit sibi domũ, & turtur nidum sibi vbi ponat pullos suos.)

Quid

Quid est hoc? Duo dixerat, & duo reddidit, in similitudinem auiũ. Dixerat exultasse cor suum, & carnem suam, & his duobus reddidit passerem & turturem: cor tanquam passer, caro tanquam turtur. Inuenit sibi domum passer, inuenit sibi domum cor meum. Exercet pennas in virtutibus huius temporis, in ipsa fide, spe & charitate, quibus volet in domũ suam: & cùm venerit permanebit, & iam querula vox passeris quæ hic est, non erit ibi. Nam ipse est querulus passer, de
Psal.101. quo in alio Psalmo dicit: Sicut passer singularis in tecto, de tecto volat ad domum. Iam sic sit in tecto, calcet domum carnalem: habebit quēdam cœlestem locum, perpetuam domum. Passer iste finiet querelas suas. Turturi autem dedit & pullos, id est carni: inuenit nidum turtur vbi ponat pullos suos. Passer domum, turtur nidum, & nidum vtique vbi ponat pullos suos. Domus tanquam ad sempiternum eligitur, nidus ad tempus cōgeritur. Corde cogitamus Deum tanquam volantem passerem ad suam domum, carne autem agimus opera bona: videtis enim per carnem sanctorũ quanta bona fiant. Per hanc enim operamur quæ iussi sumus operari, quibus adiuuamur in hac vi-
Esa.58.b. ta. Frange esurienti panem tuum, & egenum sine tecto induc in domum tuam: si videris nudum, vesti, & cætera talia quæ nobis præcepta sunt, non operamur nisi per carnem. Passer ergo ille qui cogitat domum suam, non recedit à turture quærente sibi nidum, vbi ponat pullos suos: non enim abiicit illos vbicunque,
[illegible] sed inuenit sibi nidum, vbi eos ponat. Dicimus autem
[illegible] fratres, quod nostis. Quanti videtur præter Ecclesiam bona operari? Quàm multi etiam pagani pascunt esurientem, vestiunt nudum, suscipiunt hospitem, visitant ægrotum, consolantur inclusum? Quàm multi hæc faciunt? Quasi videtur parere turtur, sed non sibi inuenit nidum. Quàm multa multi hæretici non in Ecclesia operantur, non in nido pullos ponunt? Conculcabuntur & conterentur: non seruabuntur, non custodientur. In huius enim carnis operatricis persona posita est quædam mulier ab Apostolo Paulo, cùm ait: Adam non est seductus, mulier autem sedu-
1.Tim.2.d. cta est. Postea enim Adam consensit mulieri: nam à
Gen.3.b. serpente mulier seducta est. Nec modo potest aliqua mala suasio, nisi carnis tuæ primò desideriũ commouerit; cui postea si mente cōsenseris, cecidit & passer. Si autem vincuntur desideria carnis, tenentur membra ad opera bona, arma concupiscentiæ auferuntur; & incipit turtur habere pullos. Propterea quid ibi ait
1.Tim.2.d. Apostolus? Salua autem erit per filiorum generatio-
1.Cor.7.g. nem. Mulier vidua sine filiis, si perseuerauerit, nónne beatior erit? Nunquid salua non erit, quia nō parit filios? Virgo Dei nónne melior erit? Nũquid salua non erit, quia filios non habet? aut ad Deum non pertinet? Salua ergo erit mulier, quæ in typo carnis accipitur, per filiorum generationem, id est, si faciat opera bona. Sed non vbicunque turtur inueniat nidum sibi: vbi ponat pullos suos: In fide vera, in fide catholica, in societate vnitatis ecclesiæ pariat opera sua. Propterea & de illa cùm loqueretur Apostolus, ita subiecit: Salua autem erit per filiorum generationem, si permanserit in fide & dilectione, & sanctificatione cũ sobrietate. Permanendo ergo in fide, ipsa fides nidus est pullorum tuorum. Nam propter infirmitatem pullorum turturis tuæ dignatus est Dñs præbere tibi vnde nidũ faceres: indutus est enim fœno carnis, vt ad te veniret. In ista fide pone pullos tuos, in isto nido operare opera tua. Qui enim sunt nidi, vel quis est nidus? Sequitur statim: Altaria tua Domine virtutum.) Cùm dixisset: Et turtur inuenit sibi nidum, vbi ponat pullos suos: quasi quæsisses, quem nidum? Altaria tua Domine virtutum: Rex meus & Deus meus.) Quid est: Rex meus & Deus meus? Qui regis me, qui creasti me. Sed

A hic nidus est, & hic peregrinatio, & hic suspirium, & hic tritura, & hic pressura, quia & hic torcular. Quid est autem quod desiderat? quid concupiscit? quò it? quò tendit desiderium nostrũ? quò nos rapit? Hic positus illa meditatur positus inter tentationes, positus inter pressuras, positus in torcularibus, suspirans in superna promissa: quasi quid ibi acturus, iam præmeditatur gaudia futura. Beati, inquit, qui habitant in domo tua.) Vnde beati? Quid habituri? quid acturi? Omnes qui beati dicuntur in terra, habent aliquid, & agunt aliquid. Beatus est homo ille, qui tot prædiis, tanta familia, tanto auro & argento, habendo beatus dicitur. Beatus est, ad illos honores peruenit, ad proconsulatum, ad præfecturam agendam. Beatus ergo dicitur, aut habendo, aut agēdo. Vnde autem ibi beati? Quid habituri? quid acturi? Quid habituri, iam suprà dixi: Beati qui habitant in domo tua. Domũ tuam si habueris, pauper es: domum Dei si habueris, diues

B es. In domo tua timebis latrones, domui Dei murus ipse Deus est. Beati ergo qui habitant in domo tua. Possident Hierusalem cœlestē sine angustia, sine pressura, sine diuersitate & diuisione limitum: omnes habent eam, & singuli habent totam. Magnæ illæ diuitiæ. Non angustat frater fratrem, nulla ibi indigentia est. Quid ergo ibi acturi? Omnium enim actionum humanarũ mater necessitas. Iam fratres breuiter dixi: Currite animo per quaslibet actiones, videte, si eas parit, nisi necessitas. Ipsæ memorabiles artes quæ magnæ videntur in subueniendo, patrocinia linguæ & adiutoria medicinæ: ipsæ sunt enim in hoc seculo excellentes actiones: tolle litigatores, quibus opitulatur aduocatus: tolle vulnera & morbos, quid curat medicus? Et omnes istæ actiones nostræ ad quotidianam vitam quæ exiguntur & fiunt, ex necessitate veniunt. Arare, seminare, nouellare, nauigare, talia omnia opera quæ parit nisi necessitas & indigentia? Tolle

C famem, sitim, nuditatē, cui opus sunt ista omnia? Hæc etiam quæ nobis iubentur bona opera: nam ista quæ commemoraui, honesta sunt, sed omniũ hominum, exceptis operibus pessimis, loquor detestabilibus operibus, flagitiis & facinoribus, homicidiis & effracturis, adulteriis, illa nec deputo inter actiones humanas. Hæc honesta loquor, non parit nisi necessitas: necessitas fragilitatis carnalis. Hæc etiam quæ dixi iuberi nobis: Frange esurienti panem tuum. Cui frangis, vbi Esa.58.b.
nemo esurit? Egenum sine tecto induc in domũ tuam. Quem hospitem suscipis, vbi omnes in patria sua viuunt? Quem visitas ægrotum, vbi perpetua sanitate gaudent? Quem cōcordas litigiosum, vbi pax sempiterna est? Quem sepelis mortuum, vbi semper viuitur? Nihil ergo horum acturus eris ex operibus honestis illis omnium hominum. Nihil acturus es ex istis bonis operibus, quia isti pulli turturis iam volabant

D de nido. Quid ergo? Iam dixisti quid habituri simus? Qui habitant in domo tua, beati sunt. Dic etiam quid acturi sunt, quia nō video ibi aliquas necessitates quæ me impellant ad agendum. Ecce modò quod loquor & disputo, necessitas parit. Nunquid enim ibi talis disputatio erit, quæ quasi doceat ignaros, quæ quasi cōmemoret obliuiosos? Aut verò in illa patria Euangelium recitabitur, vbi ipsum Dei verbum contemplabitur? Ergo quia dixit iste desiderans & suspirans ex voce nostra, quid habituri simus in illa patria cui suspiratur, & ait: Beati qui habitant in domo tua: dicat & quid acturi simus. In secula seculorum laudabunt te.) Hoc erit totum negotium nostrum, sine defectu, halleluia. Non vobis fratres videatur, quasi fastidium ibi futurum: quia si modò hoc diu dicatis, non duratis, ab illo gaudio necessitas vos auertit. Et quia non tantum delectat quod non videtur, si tanta alacritate in ipsa pressura & fragilitate carnis laudamus quod

credimus, quomodo laudabimus, quod videbimus? 1.Cor.15.g Cùm absorpta fuerit mors in victoriam, cùm mortale hoc induerit immortalitatem, & corruptibile hoc induerit incorruptioné, nemo dicet, diu steti: nemo dicet, diu ieiunaui, diu vigilaui. Stabilitas enim magna ibi, & ipsa immortalitas iam corporis nostri suspendetur in contemplatione Dei. Et si modò verbum hoc quod vobis erogamus, tam diu fragilitatem carnis nostræ stanté tenet, quid nobis faciet illud gaudiú? Quomodo nos mutabit? 1.Ioan.3.a. Similes enim ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Iam similes illi, quando deficiemus? quò auertemur? Securi ergo simus fratres, non nos satiabit nisi laus Dei, amor Dei. Si deficias ab amore, deficies à laude. Si auté amor sempiternus erit, quia illa insatiabilis pulchritudo erit: noli timere, ne non possis semper laudare, quem semper poteris amare. Ergo beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabút te. Huic vitæ suspiremus. Sed quomodo illuc veniemus? Beatus vir cuius est susceptio eius abs te Domine.) Intellexit vbi esset, quia per fragilitatem carnis suæ ad illá beatitudinem volare non posset. Circúspexit pondera sua, quia dicitur alio loco: Sap.9.d Corpus enim quod corrúpitur aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Spiritus sursum vocat, pódus carnis deorsum reuocat. Inter duos conatus suspensionis & ponderis colluctatio quædá est: & ipsa colluctatio ad pressuram pertinet torcularis. Audi ipsam luctam de torculari ab Apostolo expressam, quia & ipse ibi conterebatur, ibi Rom.7.d. premebatur. Condelector, inquit, legi Dei secundum interiorem hominé. Video auté aliá legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in lege peccati, quæ est in mébris meis. Magna lucta, & euadendi magna desperatio, nisi Ibidem. subueniatur de consequenti: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominú nostrum. Ergo & hic in isto C Psalmo vidit illa gaudia: cogitauit animo: Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum al. facio laudabunt te. Sed quis illuc ascédet? Quid † faciam de carnis pondere? Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te: Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominé. Sed quid faciam? quomodo volabo? Quomodo perueniá? Video enim aliam legem in membris meis repugnanté legi mentis meæ. Dixit se infelicem, & dixit: Quis me liberabit de corpore mortis huius, vt inhabité in domo Domini, & in secula seculorum laudem eum? Quis me liberabit? Gratia Dei per Iesum Christum Dominú nostrum. Sicut ergo in verbis Apostoli illi difficultati, & quasi inextricabili luctæ subuenit quod subiecit: Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum: sic & hic cùm suspiraret flammante desiderio in domum Dei, & in illas laudes Dei, considerata graui line corporis sui, & mole carnis suæ, & desperatione quadam D suborta rursus in spé euigilauit, & ait: Beatus vir cuius est susceptio eius abs te Domine. Quid ergo præstat Deus in hac gratia ei quem suscipit perducé suum? Sequitur, & dicit: Ascensus in corde eius.) Facit illi gradus quibus ascendat. Vbi illi facit gradus? In corde. Quanto ergo plus amaueris, táto plus ascédes. Ascensus, inquit, in corde eius. Disposuit.) Quis? Qui suscepit eum: beatus enim, cuius est susceptio eius abs te Domine. Quia per se non potest, opus est vt gratia tua suscipiat. Et quid facit gratia tua? Disponit ascensus in corde. Vbi disponit ascensus? in corde. In conualle plorationis.) Ecce habetis torcular cónuallem plorationis: ipsæ lachrymę piæ contribulatorum, mustum sunt amantium. Ascensus in corde eius disposuit. Vbi ergo disposuit? In conualle plorationis. Hic enim disposuit ascensus in conualle plorationis: hic

A enim ploratur, vbi seminatur. Euntes, inquit, ibant & Psal.125. flebant, mittentes semina sua. Ergo ascensus in corde tuo sunt dispositi à Deo per gratiam ipsius. Amando ascende. Inde cantatur canticum graduum. Et vbi tibi disposuit hos ascensus? In corde, in conualle plorationis. Dixit, vbi disposuit, quod disposuit. Quid disposuit? Ascensus. Vbi? Intus in corde. In qua regione, & quasi habitationis loco? In conualle plorationis. Et quò ascendatur? In locum quem disposuit.) Quid est hoc fratres, in locum quem disposuit? Quem locum dicere, quem disposuit, si dici posset. Dictum tibi est: Ascensus disposuit in corde, in conualle plorationis. Quæris quo? Quid tibi dicturus est? Quod oculus nó 1.Cor.2.b. vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Collis est, mons est, terra est, pratum est, propè omnia ista dictus est locus ille: nó quòd sit per proprietatem, sed per similitudinem. Videmus enim núc per speculum in ænigmate quid sit ille locus, tunc videbimus B facie ad faciem. Quis explicet? Noli ergo quærere 1.Cor.13.d. quod disposuit in locum quem disposuit. Ipse nouit quò, ipse nouit qui disposuit quò te ducat, cuius ascésus in corde disposuit. Quid times ascendere, ne erret qui te ducit? Ecce in conualle plorationis disposuit ascensus, in locum quem disposuit. Ploramus modò. Vnde? Vbi dispositi sunt nostri ascensus. Vnde ploramus, nisi inde vnde se miserum exclamabat Apostolus, Rom.7.d. quia videbat aliam legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ? Et vnde hoc nobis? Ex pœna peccati. Et putabamus nos facilè iustos esse posse quasi viribus nostris, antequam acciperemus mandatum. Adueniente autem mandato, peccatum reuixit: ego autem mortuus sum, hoc ait Apostolus: data est enim lex hominibus, non quæ saluaret eos iam, sed per quam cognoscerent in qua ægritudine iacebant. Audi verba Apostoli: Si enim data esset lex quæ pos- Galat.3.d. set viuificare, omnino ex lege esset iustitia. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Veniret gratia post legem, inueniret hominem non solùm iacétem, sed iam etiam confitentem & dicentem: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Vt opportunè veniret medicus ad cóuallem plorationis, & diceret: Certè cognouisti, quia cecidisti: audi me vt surgas, qui me contempsisti vt caderes. Data est ergo lex vt ęgrum de morbo conuinceret, qui sibi sanus videbatur: vt peccata demonstrarentur, non vt auferrentur. Demonstrato peccato per datam legem, auctum est peccatum, quia peccatú est & contra legem. Occasione, inquit, accepta, peccatum per mandatum Rom.7.b. operatum est in me omnem concupiscentiam. Quid est, occasione accepta per mandatum? Acceptú mandatum quasi viribus suis conati sunt facere homines: victi concupiscentia, mandati etiam ipsius transgressione rei facti sunt. Sed quid ait Apostolus? Vbi au- Rom.5.d. tem abundauit peccatum, superabundauit gratia, id est, auctus est morbus, commédata est medicina. Propterea fratres, quinque illæ porticus Salomonis: nunquid curabant ægrotos, vbi erat piscina in medio eorum? Et iacebant, inquit, ægroti in quinque porticibus, in Euangelio dictú habemus. Quinque illæ por- Ioan.5.a. ticus, lex est in quinque libris Moysi. Ad hoc producebantur ægroti de domibus suis, vt iacerent in porticibus. Ergo lex prodebat ægrotos, non sanabat, sed benedictione Dei turbabatur aqua, tanquam angelo descendente. Visa aqua turbata, qui poterat vnus descédebat, & sanabatur. Aqua illa cincta quinque porticibus, populus Iudæorum erat lege conclusus: hunc perturbauit Dominus præsentia sua, vt occideretur. Nisi enim descensu suo Dominus perturbaret populum Iudæorum, nunquam crucifigeretur. Itaque perturbata aqua passionem Domini significabat, quæ fa-

cti est perturbata gente Iudæorum. In hanc passionem credit languidus, tanquam in aquam turbatam descendens, & sanatur. Qui non sanabatur lege, id est porticibus: sanatur gratia, per passionis fidem Domini nostri Iesu Christi. Vnus, quia vnitas. Ergo & hic quid ait? Ascensus in corde eius disposuit, in conualle plorationis, in locum quem disposuit: iam in illo loco gaudebimus. Quare autem in conualle plorationis? Et ex qua conualle plorationis ad illum locum gaudij veniemus? Nam & benedictionem, inquit, dabit qui legem dedit.) Afflixit nos lege, pressit nos lege, ostendit nobis torcular, vidimus pressuram, carnis nostræ tribulationem cognouimus, ingemuimus rebellante peccato, aduersus mentem nostram clamauimus: Miser ego homo; sub lege gemuimus. Quid restat, nisi vt benedictionem det qui legem dedit? Adueniet gratia post legem, ipsa est benedictio. Et quid nobis præstitit ista gratia & benedictio? Ambulabunt à virtutibus in virtutem.) Hic enim per gratiam multæ virtutes dantur. Alij quidem datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alij fides, alij donatio sanitatum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum, alij prophetatio. Multæ virtutes, sed hic necessariæ: & ab his virtutibus imus in virtutem. Quam virtutem? Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. Ipse dat diuersas virtutes in loco hoc, qui pro omnibus virtutibus necessariis, in conualle plorationis & † vtilitatibus dabit vnam virtutem seipsum: Nam & virtutes agendæ vitæ nostræ quatuor describuntur à multis, & in Scriptura inueniuntur. Prudentia dicitur, qua dinoscimus inter bonum & malum. Iustitia dicitur; qua sua cuique tribuimus: nemini quicquam debentes, sed omnes diligentes. Temperantia dicitur, qua libidines refrenamus: Fortitudo dicitur; qua omnia molesta toleramus. Istę virtutes nunc in conualle plorationis per gratiam Dei donantur nobis. Ab his virtutibus imus in illam virtutem. Et quæ erit illa virtus, nisi solius cótemplationis Dei? Necessaria ibi non erit ista prudentia, vbi nulla mala occursura sunt quæ vitemus. Sed quid putamus fratres? Non ista iustitia, vbi nulla erit cuiusquam indigentia, cui subuenire debeamus. Non ista temperantia, vbi nulla erit libido refrenanda: non ista fortitudo: vbi nulla erunt mala toleranda. Ergo ab his virtutibus huius actionis ibimus in virtutem illius contemplationis, qua contemplemur Deum: sicut scriptum est: Mane astabo tibi & contemplabor. Et audi quia ab huius actionis virtutibus, in illam contemplationem ibimus. Sequitur ibi: Ibunt à virtutibus in virtutem. Quam virtutem? Contemplandi. Quid est contemplandi? Apparebit Deus deorum in Sion.) Deus deorum, Christus Christianorum. Quomodo Deus deorum, Christus Christianorum? Ego dixi, dij estis, & filij altissimi omnes. Dedit enim eis potestatem filios Dei fieri ille in quẽ credimus, pulcher sponsus, qui hic propter deformitatem nostrã deformis apparuit: Quia vidimus eum, inquit, & non habebat speciem neque decorem. Finita omni necessitate mortalitatis, sicuti est Deus, apud Deum, verbum apud patrem, per quod facta sunt omnia, apparebit mundis corde. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbũt. Apparebit Deus deorum in Sion. Et rursus iste à cogitatione illorum gaudiorum redit ad suspiria sua. Videt quid præuenerit spe, & vbi adhuc sit re. Apparebit tunc Deus deorum in Sion. Hoc est vnde gaudebimus, ipsum in secula seculorum laudabimus. Sed adhuc modò tempus est orandi, tempus deprecandi, & si aliquantulum gaudendi, sed adhuc in spe: in peregrinatione sumus, in conualle plorationis sumus. Ad huius ergo loci gemitum rediens dicit: Domine Deus virtutum exau-

Rom. 7. d.
1. Cor. 12. a.
1. Cor. 1. d.
al. vtilibus.
Rom. 13. a.
Psal. 5.
Psal. 81.
Ioan. 1. a.
Esa. 53. a.
Ioan. 1. a.
Matt. 5. a.

A di precem meam, auribus percipe Deus Iacob.) Quia & ipsum Iacob fecisti, & de Iacob Israël. Apparuit enim illi Deus, & dictus est Israël, videns Deum. Audi ergo me Deus Iacob, & fac me Israël. Quando fiam Israël? Cùm apparebit Deus deorum in Sion. Protector noster aspice Deus.) Sub vmbra alarum tuarum sperabunt: ideo protector noster aspice Deus. Et respice in faciem Christi tui.) Quando enim non respicit in faciem Christi sui Deus? Quid est, respice in faciem Christi tui? Per faciem innotescimus. Quid est ergo, respice in faciem Christi tui? Fac innotescere omnibus Christum tuum. Respice in faciem Christi tui: notus sit omnibus Christus tuus, vt possimus ire à virtutibus in virtutem, & possit superabundare gratia, quoniam abundauit peccatum. Quoniam melior est dies vna in atriis tuis super milia.) Atria illa sunt in quæ suspirabat, in quæ deficiebat. Desiderat & deficit anima mea in atria Domini. Melior ibi est dies vna,
B super milia dierum. Milia dierum desiderant homines, & multum volunt hic viuere: contemnant milia dierum, desiderent vnum diem, qui non habet ortum & occasum. Vnum diem, diem sempiternum, cui non cedit hesternus, quem non vrget crastinus. Ipse vnus dies desideretur à nobis. Quid nobis est cum milibus dierum? Imus à milibus dierum ad vnum diem. Ad vnum diem festinemus, sicut imus à virtutibus in virtutem: Elegi abiici in domo Domini magis; quàm habitare in tabernaculis peccatorum.) Inuenit enim iste conuallem plorationis, inuenit iste humilitatem vnde ascendat. Scit quia si se extollere voluerit, cadet: si se humiliauerit, erigetur: elegit abiici; vt subleuetur. Quàm multi præter tabernaculum hoc torcularis Dominici; id est, præter Ecclesiam catholicam volentes sublimari, & amãtes honores suos, nolunt cognoscere veritatem? Si esset illis in corde versus iste: Elegi abiici in domo Domini, magis quàm habitare in ta-
C bernaculis peccatorum: nónne abiicerent honores, & currerent ad conuallem plorationis, & hinc inuenirent ascẽsus in corde, & hinc irent à virtutibus in virtutem, ponentes spem suam in Christo, non in nescio quo homine? Bona vox, gaudenda vox, eligenda vox: Elegi abiici in domo Domini; magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum. Ipse elegit abiici in domo Domini: sed ille qui inuitauit ad conuiuium, eligentem inferiorem locũ vocat ad superiorem, & dicit illi: Ascende. Ipse tamen non elegit nisi esse in domo Domini, in quocunque loco, non tamen extra limen. Quare elegit abiectus esse in domo Domini, magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum? Quia misericordiam & veritatem diligit Deus.) Dominus misericordiam diligit; qua mihi primò subuenit: veritatem diligit, vt credenti det quod promisit. Audi misericordiam & veritatẽ in apostolo Paulo, prius Saulo
D persecutore. Indigebat misericordia, & dixit in se factum: Qui prius fui blasphemus & persecutor & iniuriosus, sed misericordiam consecutus sum, vt in me ostenderet Christus Iesus omnem longanimitatem in eos, qui credituri sunt illi in vitam æternã: vt cùm indulgentiam tantorum scelerum acciperet Paulus, nemo desperare posset sibi donari quæcunque peccata. Ecce habes misericordiam. Noluit tunc Deus exercere veritatem, vt puniret peccantem. Etenim si puniretur peccator, nónne veritas esset? Aut auderet dicere, non debeo puniri, qui non posset dicere, non peccaui? Et si diceret: Non peccaui, cui diceret? Quem falleret? Ergo primò Dominus misericordiam in eum prærogauit, post misericordiam veritatem. Audi illum iam exigentẽ veritatẽ. Primò ergo, inquit, misericordiam cõsecutus sum, qui prius fui blasphemus & persecutor & iniuriosus: sed gratia Dei sum id quod sum. Postea dicit cùm passioni propinquaret: Bonũ agonẽ certaui:

Gen. 32. f.
Rom. 5. d.
Luc. 14. d.
1. Tim. 1. d.
1. Tim. 1. a.
1. Cor. 15. b.
2. Tim. 4. b.

cursum consummaui, fidem seruaui, superest mihi corona iustitiæ. Ille qui tribuit misericordiam, seruat veritatem. Vnde seruat veritatem? Quam reddet mihi Dominus in illo die iustus iudex. Indulgentiam donauit, coronam reddet: donator est indulgentię, debitor coronæ. Vnde debitor? accepit aliquid? cui debet aliquid Deus? Ecce videmus quia tenet eũ debitorem Paulus. Cõsecutus est misericordiam, exigens veritatem. Reddet mihi, inquit, Dominus in illo die. Quid tibi reddet, nisi quod tibi debet? Vnde tibi debet? quid ei dedisti? Quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Debitorem Dominus ipse fecit se, nõ accipiendo, sed promittendo. Non ei dicitur: Redde quod accepisti: sed, redde quod promisisti. Misericordiam mihi erogauit, inquit, vt faceret me innocentem: nam prius fui blasphemus & iniuriosus, sed ex illius gratia
1.Tim.1.c. factus sum innocens. Ille autem qui prærogauit misericordiam, negare poterit debitum? Diligit misericordiam & veritatem. Gratiã & gloriã dabit.) Quam gratiã, nisi de qua ipse dixit: Gratia Dei sum id quod
1.Cor.15.b. sum? Quam gloriam, nisi de qua ipse dixit: Superest
2.Tim.4.b. mihi corona iustitiæ? Ideo Dominus, inquit, non priuauit bonis ambulantes in innocentia.) Quare ergo homines non vultis tenere innocentiam, nisi vt habeatis bona? Non vultis tenere innocentiam; vt non reddat quod ille assignat? Aurum vult habere, & perdit innocentiam. Quid lucratur? quid damnificatur? Habet lucrum auri, passus est damnum innocẽtiæ. Est aliquid pretiosius innocẽtia? Sed si innocentiam retinebo, inquit, pauper ero. Parue ne diuitiæ ipsa innocẽtia? Si arcam plenam auro habueris, diues eris: si cor habueris plenum innocentia, pauper eris? Sed hęc bona desideras, modò in egestate, in tribulatione, in conualle plorationis, in pressura, in tentationibus, serua innocentiam: Erit enim postea etiam bonum tuum quod desideras, requies, æternitas, immortalitas; impassibilitas erit postea: ipsa sunt bona quę seruat Deus iustis suis. Nã bona quæ modò desideras pro magno, propter quæ vis esse nocens, & non innocens: attende illa qui habeant, qui talibus abundant. Vides diuitias apud latrones, apud impios, apud sceleratos, apud turpes, apud flagitiosos & facinorosos vides diuitias: dat illis Deus ista propter communionem generis humani, propter abundantiam affluentiæ bonitatis suæ, qui etiam solem suum oriri facit super bonos & malos, &
Matt.5.g. pluit super iustos & iniustos. Tanta dat & malis, & tibi nihil seruat? Falsum est quod tibi promisit? Seruat, securus esto. Qui misertus est tui cùm esses impius, deserit te cùm factus es pius? Qui peccatori donauit mortẽ filij sui, quid seruat saluato per mortem filij sui? Securus ergo esto. Tene debitorem, quia credidisti in promissorem. Dominus non priuabit bonis ambulantes in innocentia. Ergo quid nobis hic restat in torculari, in afflictione, in re dura, in præsentia vitæ periculosæ? Quid nobis restat vt illuc perueniamus? Domine Deus virtutũ, beatus homo qui sperat in te.

IN PSALMVM LXXXIIII. *enarratio.*

DEPRECATI sumus Dominum Deũ nostrum, vt ostendat nobis misericordiam suam, & salutare suum det nobis. Dictum est hoc quidem in prophetia, cùm primùm psalmi isti dicerentur & scriberentur: cæterum quod attinet ad hoc tempus, iam ostendit Dominus gentibus misericordiam suam, & dedit eis salutare suum. Ille quidem ostendit: sed multi sanari noluerũt, vt videant hoc quod ostendit. Sed quia ipse sanat oculos cordis ad videndũ se, propterea cùm
Psal.84. dixisset, Ostende nobis misericordiam tuam, tãquam multis cæcis dicturis, quomodo videbimus, cùm cœperit ostendere, adiunxit: Et salutare tuum da nobis.

A Dando enim salutare suum, sanat in nobis vnde possimus videre quod ostendit: non quomodo medicus homo ipse curat, vt lucẽ istam ostẽdat eis quos curauerit. Et aliud est ista lux, quam demonstraturus est: aliud autem ipse medicus, qui curat oculos quibus ostendat lucem, quæ lux non est ipse medicus. Non ergo sic Dominus Deus noster. Ipse est enim medicus qui curat vnde nos videre possumus, & ipse est lux quam videre possumus. Totum tamen psalmum breuiter, quantum possumus, quantum donat Dominus, pro angustia temporis attente curramus. Titulus eius est: In finem filiis Chore, Psalmus.) Finem non intelligimus, nisi quem dicit Apostolus: Finis enim legis Rom.10.a. Christus ad iustitiam omni credẽti. Ergo cùm primo in titulo psalmi posuit, in finem: direxit cor nostrum in Christum. In illum si intendamus, non errabimus; Ioan.14.a. quia ipse est veritas quò festinamus, & ipse est via per quam currimus. Quid est filiis Chore? Interpretatur
B Chore ex verbo Hebræo in Latinum caluum. Ergo filiis Chore, filiis calui. Quid est iste caluus? Non vt irrideamus illum, sed vt ploremus ante illum. Nam & irriserunt illum quidam; & à dæmonibus vastati sunt: quomodo in Regnorum libro caluum Heliseum ir- 4.Reg.2.d. riserunt pueri, dicebantque post illum: Calue calue, processerunt vrsi de sylua & comederunt pueros malè ridentes, & plangendos à parentibus suis. Significauit hoc factum prophetia quadam, futurum Dominum nostrum Iesum Christum. Ille enim à Iudæis irriden- Matt.27.d. tibus velut caluus irrisus est, qui in Caluariæ loco crucifixus est. Nos autem si in illum crediderimus, filij ipsius sumus. Nobis ergo cantatur psalmus iste, vbi inscribitur filiis Chore: sumus enim filij spõsi. Ille quippe sponsus, dans arras sponsæ suæ, sanguinem suum & spiritum suum, quo locupletauit nos interim in ista peregrinatione, adhuc autem seruat nobis occultas diuitias suas. Vnde enim tale pignus dedit? Quid est quod seruat? Itaque cantat ei propheta in futurum, &
C vtitur verbis quasi iam præteriti temporis, tanquam facta dicit, quæ futura erãt: quia apud Deum & quod futurum est, iam factum est. Ibi ergo propheta videbat futura nobis, iam verò facta in illius prouidentia, & prædestinatione certissima, quomodo dicit & in illo Psalmo vbi omnes Christum agnoscunt: sic enim recitatus est psalmus tanquam Euangelium legatur: Foderũt manus meas & pedes meos, dinumerauerũt Psal.21.d. omnia ossa mea: ipsi verò considerauerunt & conspexerunt me, diuiserunt sibi vestimẽta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Quis nõ legente lectore psalmum, agnoscat euangelium? & tamen cùm diceretur in psalmo, non dictum est: Fossuri sunt manus meas & pedes: sed, foderunt manus meas & pedes meos. nec dictum est: Dinumeraturi sunt ossa mea: sed, dinumerauerũt ossa mea. nec dictum est: Diuisuri sunt vestimenta mea: sed, diuiserunt sibi vestimenta
D mea. Hæc omnia quæ futura videbat Propheta, tanquam præterita indicabat. Sic & hic: Benedixisti Domine terram tuam,) tanquam iam fecerit. Auertisti captiuitatem Iacob.) Populus eius antiquus Iacob: Iacob populus Israel natus de semine Abrahæ in repromissione, futurus aliquando hæres Dei erat. Quidam ergo ille populus cui datum est Testamentũ vetus, figurabat Testamentum nouum. Illa figura erat, hæc expressio veritatis. In illa autem figura secũdum quãdam prenunciationem futurorum, data est illi populo terra quædam promissionis, in quadam regione vbi habitauit populus Iudæorum: vbi est etiam Hierusalem ciuitas, cuius nomẽ omnes audiuimus. Hanc ergo terram cùm accepisset ille populus, ab hostibus suis vicinis circumquaque inimicantibus multas molestias patiebatur: & cùm peccabat in Deum suum, dabatur in captiuitatem, non ad interitũ, sed ad disciplinam,

plinā, nō dānante patre, sed flagellāte. Et cùm possessa esset, liberabatur, & aliquotiēs captiuata est, & liberata est illa gens: & modò in captiuitate est, & hoc pro peccato magno, quòd Dominū suū crucifixit. Quid igitur secundū istos accipimus, quod ait: Auertisti captiuitatē Iacob? An fortè intelligimus hic aliā captiuitatē, de qua omnes nos volumus liberari? Nam omnes pertinemus ad Iacob, si pertinem⁹ ad semē Abrahæ. Hoc enim dicit Apostolus: In Isaac vocabitur tibi semen. Id est, nō hi qui filij carnis, hi filij Dei, sed filij promissionis in semē deputantur. Si filij promissionis in semē deputātur offendēdo Dominū Iudæi degenerarūt: nos promerēdo Deū de genere Abrahæ facti sumus, non pertinētes ad carnē, sed pertinētes ad fidem. Imitati enim fidem, filij facti sumus: illi autem degenerando à fide exhæredari meruerunt. Nam, vt hoc noueritis, quia perdiderunt illud, quòd nati erant de Abraham, cùm se arroganter iactarent audiente Domino nostro Iesu Christo, gloriantes de sanguine, & non de vita, & dicerent Domino: Nos patrē habemus Abraham; ait illis Dominus tanquam degenerātibus: Si filij Abrahæ estis, facta Abrahæ facite. Si ergo illi propterea iam non filij, quia nō faciebant facta Abrahæ: nos propterea filij, quia facimus facta Abrahę. Quæ sunt facta Abrahæ quæ facimus? Credidit autē Abraham Deo, & deputatum est illi ad iustitiā. Ergo omnes ad Iacob pertinemus, imitātes Abrahæ fidem, qui credidit Deo, & deputatum est illi ad iustitiam. Quæ est ergò illa captiuitas, vnde nos volumus liberari? Puto enim neminem nostrûm modò esse apud Barbaros, nec aliquam gentem irruisse armatam, & captiuos duxisse nos. Sed modò ostendo quandam captiuitatem in qua gemimus, & vnde liberari cupimus. Paulus Apostolus procedat, & ipse illam dicat: sit ipse speculum nostrum, ille loquatur, & nos ibi videamus. Nemo est qui non se hic agnoscat. Ait ergo ille beatus Apostolus: Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem. Intus me delectat lex Dei. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. Iam audisti legem, audisti pugnam. Captiuitatem necdum audieras, audi quæ sequuntur: Repugnantē, inquit, legi mentis meę, & captiuum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis. Agnouimus enim captiuitatem. Quis nostrûm est qui nolit se captiuitate liberari? Et vnde liberabimur? Quoniam hoc cantauit iste Psalmus futurum: Auertisti captiuitatem Iacob. Cui dixit? Christo, propter in finem, propter filios Chore: ille enim auertit captiuitatem Iacob. Audi & ipsum Paulū cōfitētem. Cùm diceret se trahi captiuū à lege in membris suis repugnāntē legi mentis suæ, exclamauit sub illa captiuitate, & ait: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Quæsiuit quis esset, & statim illi occurrit: Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. De hac gratia Dei Propheta dicit huic Domino nostro Iesu Christo: Auertisti captiuitatem Iacob. Attendite captiuitatem Iacob, attendite, quia hoc est, auertisti captiuitatē nostram. Non liberando à Barbaris, in quos nō incurrimus: sed liberādo nos ab operibus malis, à peccatis nostris per quæ nobis satanas dominabatur. Si quis enim liberatus fuerit à peccatis suis, non habet vnde ei dominetur princeps peccatorum. Quomodo enim auertit captiuitatem Iacob? Videte quia ista liberatio spiritalis est: videte quia intus agitur. Remisisti, inquit, iniquitatē plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum.) Ecce vnde auertit captiuitatem, quia remisisti iniquitatem. Iniquitas tenebat captiuum, remissa iniquitate liberaris. Confitere ergo te esse in captiuitate, vt dignus sis liberari. Nam qui hostem suum nō intelligit, quomodo inuocat liberatorem? Operuisti omnia peccata eorum. Quid est, operuisti? Vt nō illa videres. Quid est, vt nōn illa videres? Vt non in illa vindicares. Noluisti videre peccata nostra: & ideo non vidisti, quia ipsa videre noluisti. Operuisti omnia peccata eorum:

Rom. 9. b. — Ioan. 8. e. — Gene. 15. b. Galat. 3. a. — Rom. 7. d. — Ibidem.

A

Sedasti omnem iram tuam, auertisti ab ira indignationis tuæ.) Et quoniam de futuro ista dicūtur, quamuis verba præterita sonent, sequitur & dicit: Conuerte nos Domine sanitarum nostrarum.) Quomodo narrat quasi factum esset, & quomodo orat vt fiat, nisi quia voluit ostendere præterita verba se in prophetia dixisse, nondum autem factum esse quod dicebat iam factum? Hinc ostendit, quia orat vt fiat. Conuerte nos Domine sanitatum nostrarum: Et auerte iracundiam tuam à nobis.) Nónne iam dudum dicebat: Auertisti captiuitatem Iacob, operuisti omnia peccata eorum, sedasti omnem iram tuam, auersus es ab ira indignationis tuæ? Quomodo hic: Et auerte iracundiam tuam à nobis? respondet tibi Propheta: Illa dico quasi facta, quia video futura: quia verò nondum facta sunt, oro vt veniāt, quæ iam vidi. Auerte iracundiam tuam à nobis. Non in æternum irascaris nobis.) De ira enim Dei mortales sumus, & de ira Dei in ista terra in egestate & labore vultus nostri manducamus panem. Hoc enim audiuit Adam, quando peccauit, & Adā ille omnes nos eramus, quia in Adam omnes moriuntur. Quod ille audiuit, secutum est & nos. Non enim eramus iam nos, sed eramus in Adam. Ideo quicquid euenit ipsi Adam, securū est & nos, vt moreremur: omnes quippe in illo fuimus. Ea enim peccata parentum non pertinent ad filios, quæ faciunt parentes iam natis filiis. Iam enim nati filij ad se pertinent, & parentes ad se pertinent. Itaque illi qui nati sunt si tenuerint vias parentū suorum malas, necesse est vt portent & merita ipsorum. Si autem mutauerint se, & non fuerint imitati parentes malos: incipiunt habere meritum suum, non meritum parētum suorum. Vsqueadeò autem non tibi obest peccatum patris tui, si te mutaueris, vt nec ipsi patri tuo obsit, si se mutauerit. Sed iam quod accepit ad mortalitatem istam radix nostra duxit de Adam. Quid duxit? Istam fragilitatem carnis, hoc tormentū dolorum, hanc domum paupertatis, hoc vinculū mortis, & laqueos tentationum. Portamus omnia ista in carne hac, & ira Dei est ista, quia vindicta Dei est. Sed quia futurū erat vt regeneraremur, & credendo noui efficeremur, atque in resurrectione omnis illa mortalitas absumeretur, & nouitas totius hominis repararetur: Sicut enim in Adam omnes moriūtur, sic & in Christo omnes viuificabuntur: hoc videns Propheta ait: Non in æternum irascaris nobis: Vel extendas iram tuam à generatione in generationē.) Fuit prima generatio mortalis de ira tua, erit altera generatio immortalis de misericordia Dei. Quid ergo? Hoc tibi præstitisti tu ô homo, vt quia cōuersus es ad Deū, merearis misericordiā ipsius? Qui autē conuersi non sunt, nō sunt adepti misericordiā, sed inuenerūt iram. Quid autē? Vt conuerteris, posses, nisi vocareris? Nónne ille qui te vocauit auersum, ipse præstitit vt conuerteris? Noli ergo tibi arrogare nec ipsam conuersionem, quia nisi te ille vocaret fugientem, non posses conuerti. Propterea & ipsius cōuersionis beneficium Deo tribuens Propheta orat, & dicit: Deus tu conuertens viuificabis nos.) Et non quasi nosipsi nostra sponte sine misericordia tua conuertimur ad te, & tu viuificabis nos: sed tu conuertens viuificabis nos, vt nōn solùm viuificatio nostra à te fit, sed etiam ipsa conuersio vt viuificemur. Deus tu conuertens viuificabis nos: Et plebs tua lætabitur in te.) Malo suo lætabitur in se, bono suo lætabitur in te. Quando enim voluit habere gaudia de se, inuenit planctum in se. Nunc verò quia totum gaudium nostrum Deus est, qui vult securus gaudere,

B — C — D

Gene. 3. d. — Conce. 2. sent. dist. 33. Sed vi aut. — 1. Cor. 15. d.

in illo gaudeat qui non potest perire. Quid enim, fratres mei, gaudere vultis in argento? Aut argentum perit, aut tu, & nemo scit quid prius: veruntamẽ illud constat, quia vtrunque periturum est: quid prius, incertum est. Nã nec homo hic potest manere semper, nec argentum hic potest manere semper: sic aurum, sic vestis, sic domus, sic pecunia, sic lata prædia, sic postremò lux ista. Noli ergo velle gaudere in istis, sed gaude in illa luce, quæ non habet occasum, gaude in illa luce, quam nõ præcedit hesternus dies, nec sequitur crastinus. Quid est ista lux? Ego sum, inquit, lux mundi. Qui tibi dicit, Ego sum lux mundi: vocat te ad se. Cùm vocat te, conuertit te: cùm conuertit te, sanat te: cùm sanauerit te, videbis conuersorẽ tuum, cui dicitur: Et plebs tua lætabitur in te. Ostende nobis Domine misericordiam tuam.) Hoc est quod cãtauimus, & iam hinc diximus, Ostende nobis Domine misericordiam tuam: Et salutare tuum da nobis.) Salutare tuum, Christum tuum. Felix est cui ostendit Deus misericordiam suã. Ipse est qui superbire non potest, cui Deus ostendit misericordiam suam. Ostendendo enim illi misericordiam suam persuadet illi, quia quicquid boni habet ipse homo, nõ habet nisi ab illo, quia omne bonũ nostrũ ipse est. Et cùm viderit homo quicquid boni habet, non se habere à se, sed à Deo suo: videt quia totũ quod in illo laudatur, de misericordia Dei est, nõ de meritis ipsius. Et vidẽdo ista non superbit, nõ superbiendo nõ extollitur, nõ se extollendo nõ cadit, nõ cadendo stat, stando inhæret, inhærendo manet; manendo perfruitur & lætatur in Domino Deo suo. Erunt illi deliciæ ipse qui fecit illum: & delicias ipsas nemo corrumpit, nemo interpellat, nemo aufert. Quis potẽs minabitur auferre? Quis vicin⁹ malus, quis latro, quis insidiator tibi tollit Deũ? Et potest tibi tollere totũ quod possides corpore, non tibi tollit eum quẽ possides corde. Ipsa est misericordia quam vtinam Deus ostendat nobis. Ostẽde nobis Domine misericordiam tuam, & salutare tuũ da nobis. Christum tuum da nobis, in illo enim est misericordia tua. Dicamus illi & nos, da nobis Christũ tuũ. Iam quidem dedit nobis Christum suum: adhuc tamen illi dicamus: Da nobis Christum tuum, quia dicimus illi: Panem nostrum quotidianũ da nobis hodie. Et quis est panis noster, nisi ipse qui dixit: Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi? Dicamus illi: Da nobis Christum tuũ. Dedit enim nobis Christum, sed hominem quem nouimus. Dedit hominem, eum ipsum nobis daturus est Deũ. Hominibus enim hominem dedit, quia talẽ illum hominibus dedit, qualis posset capi ab hominibus. Deũ enim Christũ nullus hominũ capere poterat. Factus est hominibus homo, seruauit se Deum diis. An fortè arroganter dixi? Re-uera arroganter, nisi ipse dixisset: Ego dixi, dij estis, & filij altissimi omnes. Ad hanc ipsam adoptionẽ reuocamur, vt efficiamur filij Dei. Iam quidem sumus, sed per fidem. Sumus quidem, sed in spe: nondum sumus in re. Spe enim salui facti sumus, sicut dicit Apostolus: Spes autẽ quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiã expectamus. Quid enim expectamus per patientiam, nisi videre quod credimus? Modò enim credimus, quod non videmus: permanendo in eo quod credentes non videmus, merebimur videre quod credimus. Propterea Ioannes in Epistola sua quid ait? Dilectissimi, filij Dei sumus, sed nõdum apparuit quid erimus. Quis non exultet, si subitò nescio cui peregrinãti & ignoranti genus suum, patienti aliquam egestatẽ & ærumnã, & in labore constituto diceretur: Filius senatoris es, pater tuus amplo patrimonio gaudet in re vestra, reuoco te ad patrẽ tuũ? Quali gaudio exultaret, si hoc non fallax promissor diceret?

Ioan.8.b. — Matt.6.b. — Ioan.6.d. — Psalm.81. — Rom.8.e. — 1.Ioan.3.d.

A Venit ergo non fallax Apostolus Christi, & ait: Quid est quòd de vobis desperatis? Quid est quòd vos affligitis, & mærore cõteritis? Quid est quòd cõcupiscentiãs vestras sequendo, in egestate istarum voluptatum conteri vultis? Habetis patrem, habetis patriam, habetis patrimonium. Quis est iste pater? Dilectissimi, filij Dei sumus. Quare ergo nondum videmus patrem nostrum? Quia nondum apparuit quid erimus. Iam sumus, sed in spe: nam quod erimus, nõdum apparuit. Et quid erimus? Scimus, inquit, quia cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Sed hoc de patre dixit, de filio autem Dominò nostro Iesu Christo non dixit. Et fortè videndo patrem, non filium, erimus beati? Ipsum audi Christum: Qui me videt, videt & patrem. Cùm enim vnus Deus videtur, trinitas videtur, pater & filius & spiritus sanctus. Audi expressius, quia ipsius filij visio tribuet nobis beatitudinem, & nihil interest inter visionem ipsius, & visionem patris. Ipse ait in Euangelio: Qui diligit me, mandata B mea custodit, & ego diligam illum, & ostendam meipsum illi: loquebatur illis, & dicebat: Ostendam meipsum illi. Quare? Non erat ipse qui loquebatur? Sed carnem caro videbat, diuinitatem cor non videbat. Ad hoc autem caro carnem vidit, vt per fidẽ cor mundaretur, vnde Deus videretur. Dictum est enim de Domino: Fide mũdans cor eorum. & dixit Dominus: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Ergo si nobis promisit ostendere se nobis, qualis est pulchritudo eius? Fratres cogitate: omnia ista quæ videtis pulchra, quæ amatis, ipse fecit. Si hæc pulchra sunt, quid est ipse? Si hæc magna sunt, quãtus est ipse? Ergo ex istis quę hic amamus, illũ magis desideremus, & contemnentes ista, illũ diligamus: vt ipsa dilectione per fidẽ cor mundemus, & mundatũ cor nostrum inueniat aspectus illius. Lux quæ nobis ostenditur, sanos nos debet inuenire: hoc agit modò fides. Hoc ergo C modò diximus: Et salutare tuum da nobis. Da nobis Christum tuum: nouerimus Christũ tuum, videamus Christum tuum: non quomodo illũ viderũt Iudæi, & crucifixerunt, sed quomodo illũ vident angeli & gaudent. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.) Propheta dixit: Loquebatur in illo Deus intus, & mũdus faciebat illi strepitum foris. Cohibens ergo aliquantum ab strepitu mundi, & auertens se ad se, & à se in illum cuius vocem audiebat interius, quasi obturans aurem contra tumultuantẽ vitæ huius inquietudinem, & cõtra animam corpore, quod corrumpitur, aggrauatam, & sensum terrena inhabitatione deprimentem multa cogitantẽ, ait: Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. & audiuit. Quid? Quoniam loquetur pacem in plebem suam: Et super sanctos suos.) Vox ergo Christi, vox ergo Dei pax est, ad pacem vocat. Eia dicit, quicunque nondum estis in pace, amate D pacem. Quid enim vobis melius de me inuenire potestis quàm pacẽ? Pax quid est? Vbi nullum bellũ est. Quid est, vbi nullũ bellũ est? Vbi nulla est cõtradictio, vbi nihil resistit, nihil aduersum est. Videte si iam ibi sumus, videte si iam nõ est cõflictus cũ diabolo, videte si non omnes sancti & fideles cũ principe dæmoniorũ luctantur. Et quomodo cum illo luctãtur quẽ non vident? Luctantur cum concupiscentiis suis, quibus ille suggerit peccata: & nõ consentiẽdo quod suggerit, & si non vincunt, tamen pugnãt. Nondum est ergo pax, vbi pugna est. Aut date mihi hominem qui nihil tentationis patitur in carne sua, & possit mihi dicere, quia iam pax est. Nihil quidem tentationis fortè patitur in illicitis voluptatibus: saltem suggestiones ipsas patitur, vel suggeritur illi quod despuit: vel delectat vnde contineat. Sed ecce iam nihil delectat illicitũ, vel contra famem & sitim pugnat quotidie. Quis enim iustus hinc alienus? Pugnat ergo quotidie fames & sitis, pugnat

1.Ioan.3.c. — Ioan.14.a. — Ibidem.c. — Act.15.b. — Matth.5.a. — Sap.9.d.

pugnat contra nos lassitudo carnis, pugnat delectatio somni, pugnat oppressio. Vigilare volumus, dormitamus: ieiunare volumus, esurimus & sitimus: stare volumus, defatigamur: quærimus sedere, si & hoc diu facimus, deficimus. Quicquid nobis prouiderimus ad refectionem, illic rursus inueniemus defectioné. Esuris, dicit tibi aliquis: Respondes: Esurio. Ponit ante te cibum, ad refectioné posuerat: perseuera in eo quod posuit. Certè reficere te volebas, hoc age semper: hoc agédo, in eo quod adhibueras ad † refectionem, ibi inuenias lassitudinem. (al. resumptionem.) Multum sedendo fatigatus eras, surgis, deambulando reficeris. Perseuera in eo quo reficeris, multum deambulando lassaris: sedere iterum quæris. Inueni aliquid mihi vnde te reficias: vbi non, si perseueraueris, iterum deficias. Qualis est ergo ista pax, quá hic habent homines tantis resistentibus molestiis, cupiditatibus, indigentiis, lassitudinibus? Non est ista vera, non est perfecta pax. Quæ erit perfecta pax? Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem: tunc fiet sermo qui scriptus est: Absorpta est mors in victoriam. (1.Cor.15.g.) Vbi est mors aculeus tuus? Vbi est mors contentio tua? Vbi enim adhuc mortalitas, quomodo est plena pax? Etenim de morte venit lassitudo ista, quá inuenimus in omnibus refectionibus nostris. De morte est, quia corpus mortale portamus: quod quidé mortuum dicit Apostolus & ante animæ resolutionem. (Rom.8.b.) Corpus quidem, inquit, mortuum est propter peccatum. Nam si perseueraueris in eo quo te reficis, etiam moriens. Perseuera in multum manducando. Ipsa res te interficiet. Perseuera in multum ieiunádo, inde morieris. Sede semper, vt nolis surgere, morieris inde. Ambula semper, vt nolis quiescere: morieris inde. Vigila semper, vt nolis dormire, morieris inde. Dormi semper, vt nolis vigilare, morieris inde. (1.Cor.15.g.) Quando ergo absorpta fuerit mors in victoriá, non erunt ista: & erit pax plena & æterna. Erimus in quadam ciuitate fratres: quádo de illa loquor, finire nolo, & maximè quádo scandala crebrescunt. Quis nó desideret illam pacem, vnde amicus non exit, quò inimicus non intrat, vbi nullus tentator est, nullus seditiosus, nullus diuidés populum Dei, nullus fatigans ecclesiam in ministerio diaboli, quando ipse princeps ipsorum mittitur in ignem æternum, & hi cum illo quicunque illi consentiunt, & recedere ab eo nolunt? Erit ergo pax purgata in filiis Dei, omnibus amantibus se, vidétibus se † plenos Deo, (al. plenis Deo.) cùm erit Deus omnia in omnibus. Cómune spectaculum habebimus Deum, communem possessionem habebimus Deum, communem pacem habebimus Deum. Quicquid enim est quod modò nobis dat, ipse nobis erit pro omnibus quæ dat: ipse erit perfecta & plena pax. Hic loquitur in plebé suam, hanc volebat audire ille qui ait: Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suá, & super sanctos suos: Et in eos qui cóuertunt cor ad ipsum.) Eia fratres, vultis vt ad vos pertineat ipsa pax quá loquitur Deus? Conuertite cor ad ipsum, nó ad me aut ad illum, aut ad illú aut ad quenquá hominé. Quisquis enim homo voluerit conuertere ad se corda hominú, cadit cú ipsis. Quid est melius, vt cadas cum illo ad quem conuerteris, an vt stes cum illo cum quo conuerteris? Gaudium nostrum, pax nostra, requies nostra, finis omniú molestiarum, non est nisi Deus. Beati qui conuertunt cor ad ipsum. Veruntamen propè timentes eú salutare ipsius.) Erant quidam qui iam timebant eum in gente Iudæorum. Per omnem terram vbique idola colebantur: dæmonia timebantur, nó Deus. In illa géte timebatur Deus. Sed propter quid timebatur? In veteri Testamento timebatur Deus, ne daret illos in captiuitaté, ne tolleret illis terrá, ne grandine contunderet vites ipsorum, A ne faceret steriles vxores eorum, ne auferret ab eis filios ipsorum. Hæc enim carnalia promissa Dei tenebant adhuc paruas animas, & propter hæc timebatur Deus: sed prope illis erat, qui vel propter hæc ipsum timebant. Terram petebat Paganus à diabolo, terram petebat Iudæus à Deo. Vnum erat quod petebant, sed non vnus à quo petebant. Petebat iste quod Paganus petebat, discernebatur tamé à Pagano, quia ab illo ista petebat, qui omnia fecerat, & propè illis erat Deus qui gentibus longè erat: tamen respexit & eos qui longè erant, & eos qui propè erant, sicut dicit Apostolus: Et veniens euangelizauit pacem his qui erant longè, & pacé his qui propè. (Ephes.2.d.) Quos dixit qui erant propè? Iudæos qui vnum Deum colebant. Quos dixit qui erant longè? Gentes qui dimiserant Deú à quo facti erant, & colebant illa quæ ipsi fecerant. Non enim regionibus longè est quisque à Deo, sed affectibus. Amas Deum, propè es: odisti Deum, lógè es. Vno loco stans, & propè es, & longè es. Ergo fratres respe- B xit iste Propheta, quanquam generalem vidit misericordiam Dei super omnes, tamen aliquid speciale & proprium vidit in gente Iudæa; & ait: Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam. Et plebs ipsius non Iudæa sola erit, sed de omnibus gentibus colligetur, quia super sanctos suos loquetur pacem, & in eos qui conuertút cor ad ipsum, & omnes qui conuersuri sunt cor ad ipsum de omni orbe terrarú. Verúntamen propè timentes eum salutare ipsius: Vt inhabitet gloria in terra nostra.) id est, in ea terra in qua natus erat Propheta, vt inhabitet gloria maior, quia inde cœpit prædicare Christus. Inde Apostoli, & illuc prius missi: inde Prophetæ, ibi primò templum, ibi sacrificabatur Deo, ibi Patriarchæ, ibi ipse etiam venit de semine Abrahę, ibi manifestatus est Christus. Ibi apparuit Christus, inde enim virgo Maria quę peperit Christú. Ibi ambulauit pedibus suis, ibi mirabilia fecit. Postremò tantum ho- C noré illi genti detulit, vt cùm eú interpellaret quædá mulier Chananæa saluté quærens filiæ suæ, dixerit ei: Non sum missus nisi ad oues quæ perierút domus Israël. (Matt.15.c.) Hoc ergo vidés Propheta, ait: Veruntamé propè timentes eú salutare ipsius, vt inhabitet gloria in terra nostra. Misericordia & veritas occurrerunt sibi.) Veritas in terra nostra ex persona Iudæorú, misericordia in terra gentium. Veritas enim vbi? Vbi erant eloquia Dei. Misericordia vbi? In illis qui dimiserát Deú suú, & conuerterant se ad dæmonia. Nunquid & ipsos despexit? Quomodo si diceret: Voca & istos longè fugitiuos, qui multum à me recesserunt: voca, inuenient me quærentem se, quia ipsi nolebant quærere me. Ergo misericordia & veritas occurrerunt sibi: Iustitia & pax osculatæ sunt se.) Fac iustitiá, & habebis pacem, D vt osculentur se iustitia & pax. Si enim non amaueris iustitiam, pacem non habebis. Amant enim se duo ista, iustitia & pax: osculantur se, vt qui fecerit iustitiam, inueniat pacem osculanté iustitiam. Duæ amicæ sunt: tu fortè vnam vis, & alteram non facis. Nemo est enim qui non vult pacé, sed nó omnes volút operari iustitiá. Interroga omnes homines: Vultis pacem? Vno ore tibi respondet totú genus humanú: opto, cupio, volo, amo. Ama & iustitiam, quia duæ amicę sunt iustitia & pax. Iustitia & pax, ipsæ se osculátur. Si amicam pacis non amaueris, non te amabit ipsa pax, nec veniet ad te. Quid enim magnú est desiderare pacem? Quiuis malus desiderat pacem. Bona enim res est pax. Sed fac iustitiá, quia iustitia & pax se osculantur, non litigant. Tu quare litigas cú iustitia? Ecce iustitia dicit tibi: Ne fureris, & non audis. Ne adulteres, & non vis audire. (Exod.20.b. Matt.7.b.) Non facias alteri quod tu pati non vis: non dicas alteri quod & tibi dici non vis. Inimicus es amicæ meæ, dixit tibi pax, quid me quęris? Amica sú iustitiæ: quem-

quemcunque inuenero inimicum amicæ meæ, nō ad illum accedo. Vis ergo venire ad pacē? Fac iustitiam. Ideo alius Psalmus dicit tibi: Declina à malo, & fac bonum, hoc est, ama iustitiam: & cùm iam declinaueris à malo, & feceris bonum, quære pacem, & persequere eam. Iam enim non diu illam quæres: quia & ipsa occurret tibi, vt osculetur iustitiam. Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit.) Veritas de terra orta est, Christus de femina natus est. Veritas de terra orta est, filius Dei de carne processit. Quid est veritas? Filius Dei. Quid est terra? Caro. Interroga vnde natus est Christ⁹, & vides quia veritas de terra orta est. Sed hæc veritas quę orta est de terra, erat ante terram: & per ipsam factum est cælum & terra. Sed vt iustitia de cælo prospiceret, id est, vt iustificarentur homines diuina gratia, veritas nata est de Maria virgine: vt posfit pro illis iustificandis offerri sacrificium, sacrificium passionis, sacrificium crucis. Et vnde offerret sacrificium pro peccatis nostris, nisi moreretur? Vnde autem moreretur, nisi à nobis acciperet vbi moreretur? Id est, nisi à nobis sumeret carnem mortalem, Christus mori non posset: quia verbum non moritur, diuinitas non moritur, virtus & sapientia Dei non moritur. Quomodo ergo offerret sacrificium victimam salutarem, si non moreretur? Quomodo autem moreretur, nisi carnem indueret? Quomodo carnē indueret, nisi veritas de terra oriretur? Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit) Possumus hinc dicere alterum sensum: Veritas de terra orta est, confessio ab homine: homo enim peccator eras. O terra! qui quādo peccasti, audisti: Terra es, & in terram ibis. Oriatur de te veritas, vt respiciat de cęlo iustitia. Quomodo ergo orietur à te veritas, cùm tu peccator sis, cùm tu iniquus sis? Confitere peccata tua, & orietur de te veritas. Si enim cùm sis iniquus dicis te iustum, quomodo à te orietur veritas? Si autem cùm sis iniquus, dicis te iniquum, veritas de terra orta est. Intende illum publicanū longè à pharisæo in templo orantem, qui neque oculos ad cælum audebat leuare, sed percutiebat pectus suum, dicens: Domine propitius esto mihi peccatori. Ecce veritas de terra orta est, quia confessio peccatorum ab homine facta est. Quid ergo sequitur? Amen dico vobis, quia descendit iustificatus publicanus ille magis quàm ille pharisæus: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Orta est veritas de terra in confessione peccatorum: & iustitia de cælo prospexit, vt descenderet iustificatus publicanus ille magis quàm ille pharisæus. Nam vt noueritis, quia veritas pertinet ad confessionem peccatorum, ait Ioannes Euangelista: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Quomodo ergo veritas de terra orietur, & iustitia de cælo prospiciet; audi illum sequētem & dicentē: Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus vt remittat nobis peccata, & purget nos ab omni iniquitate. Veritas ergo de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit. Quæ iustitia de cælo prospexit? Tanquam Dei dicentis: Parcamus huic homini, quia ipse sibi non pepercit: ignoscamus, quia ipse agnoscit. Conuersus est ad puniendum peccatum suum, conuertar & ego ad eū liberandum. Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit. Etenim Dominus dabit suauitatē, & terra nostra dabit fructum suum.) Vnus versus restat, peto vt sine tædio sit quod dicturus sum. Attēdite rem necessariam fratres mei, attēdite, percipite, ferte vobiscum, & non sit inane semē Dei in cordibus vestris. Veritas, inquit, de terra orta est, confessio peccatorū ab homine, & iustitia de cælo prospexit, id est, à Domino Deo data est iustificatio confitenti: vt ipse agnoscat impius pium se fieri non posse, nisi ille fecerit cui confitetur,

Psal. 36.

De pen. dist. 2. Gratia Dei Omnis. 3. d.

Luc. 18. c.

Ibidem.

1. Ioan. 1. d.

Ibidem.

A credendo in eum qui iustificat impiū. Tu ergo peccata potes habere, fructum bonū non potes habere, nisi ille dederit cui cōfiteris: ideo cùm dixisset: Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit: tanquā diceretur ei: Quid est quod dixisti, Iustitiā de cælo prospexit? Etenim Dominus, inquit, dabit suauitatem, & terra nostra dabit fructū suum. Nos ergo respiciamus nos: & si nihil in nobis inuenerimus nisi peccata, oderimus peccata, & desideremus iustitiam. Cùm enim cœperimus odisse peccata, iam ipsum odium peccatorū similes nos incipit facere Deo, quia hoc odimus quod odit & Deus. Cùm ergo cœperis odisse peccata, & confiteri Deo, cùm te delectationes illicitæ rapiūt; & ducunt te ad eā quæ tibi non prosunt, ingemisce ad Deum: & confitens illi peccata tua, mereberis ab illo delectationem; & suauitatē iustitiæ faciendæ dabit tibi, vt incipiat te delectare iustitia, quem primò delectabat iniquitas: vt qui primò gaudebas in ebrietate, gaudeas in sobrietate: & qui primò gaudebas de furtis vt tolleres homini quod non habebas, quæras donare non habenti quod habebas. Et quem delectabat rapere, delectet donare: quem delectabat spectare, delectet orare: quē delectabant cātica nugatoria & adulterina, delectet hymnum dicere Deo, currere ad Ecclesiam qui primò currebas ad theatrum. Vnde nata est ista suauitas, nisi quia Dominus dabit suauitatē, & terra nostra dabit fructū suū? Ecce enim videte quod dico. Ecce locuti sumus vobis verbū Dei, semē sparsimus deuotis cordibus, tanquam sulcata inuenientes pectora vestra aratro cōfessionis, deuotione & intentione, suscepistis semen, cogitate de verbo quod audistis, tanquā glebas frangentes, ne semē rapiant volatilia, vt possit ibi germinare quod seminatum est. Et nisi Deus pluerit, quid prodest quod seminatur? Hoc est, Dominus dabit suauitatē, & terra nostra dabit fructū suum. Ille enim visitationibus suis, in otio, in negotio, in domo, in lecto, in conuiuio, in collocutione, in deābulatione visitet vestra corda, vbi nos non sumus: Veniat imber Dei, & fructificet quod ibi seminatum est. Et ibi non sumus nos & secum quiescimus, aut aliud agimus, Deus det incrementum seminibus, quæ sparsimus: vt attendentes postea bonos mores vestros, etiā de fructu gaudeamus. Quoniā Dominus dabit suauitatem, & terra nostra dabit fructū suum. Iustitia ante eum præibit, & ponet in via gressus suos.) Iustitia illa est quæ est in confessione peccatorū: veritas enim ipsa est. Iustus enim debes esse in te, vt punias te: ipsa prima est hominis iustitia, vt punias te malum, & faciat te Deus bonum. Quia ergo ipsa est prima hominis iustitia, ipsa fit via deo vt veniat ad te Deus: ibi illi fac viā in confessione peccatorum. Ideo & Ioannes cùm baptizaret in aqua pœnitentię, & vellet ad se venire pœnitentes de suis prioribus factis, dicebat hoc: Parate viam Domino, rectas facite semitas eius. Placebas tibi in peccatis tuis, ô homo, displiceat tibi quod eras, vt possis esse quod nō eras. Parate viam Domino, præcedat ista iustitia, vt confitearis peccata. Veniet ille & visitabit te, quia ponet in via gressus suos: est enim iā vbi ponat gressus suos, est vbi ad te veniat. Antè autē quàm confitereris peccata, intercluseras ad te viā Dei, non erat quà ad te veniret. Confitere vitam, & aperis viam: & veniet Christus, & ponet in via gressus suos, vt te informet vestigiis suis.

Rom. 4. a.

Matt. 3. a.

IN PSALMVM LXXXV.

enarratio.

NVLLVM maius donū præstare Deus posset hominibus, quàm vt verbum suum per quod condidit omnia, faceret illis caput, & illos ei tanquā membra coaptaret: vt esset filius Dei, & filius hominis, & vnus Deus cum patre, vnus homo cum hominibus: vt & quando loquimur ad Deum deprecātes, nō inde

filium separemus, & quando precatur corpus filij, non à se separet caput suũ, sitque vnus ipse saluator corporis sui Dominus noster Iesus Christus filius Dei, qui & oret pro nobis, & oret in nobis, & oretur à nobis. Orat pro nobis, vt sacerdos noster: orat in nobis, vt caput nostrum: oratur à nobis, vt Deus noster. Agnoscamus ergo & in illo voces nostras, & voces eius in nobis. Neque cùm aliquid dicitur de Domino nostro Iesu Christo, maximè in prophetia, quod pertineat velut ad quãdam humilitatem indignam Deo, dubitemus illi eam tribuere, qui nõ dubitauit se nobis adiungere. Ei quippe seruit vniuersa creatura, quia per ipsum facta est vniuersa creatura. Et propterea tunc eius sublimitatem diuinitatémque intuemur, quando audimus: In principio erat verbũ, & verbũ erat apud Deum, & Deus erat verbũ. Hoc erat in principio apud Deũ. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: intuentes hanc excelsam & supereminẽtissimam & excedentem omnia creaturarũ sublimia diuinitatem filij Dei: audimus etiam in aliqua parte Scripturarũ velut gementem, orantẽ, confitentem: vt dubitemus ei tribuere verba hæc, ex eo quòd cogitatio nostra de recenti eius contemplatione quæ erat in diuinitate, pigrescit descendere ad eius humilitatem: & tanquam faciat illi iniuriã, si eius verba in homine agnoscat ad quẽ verba dirigebat cùm Deũ deprecaretur, hæret plerunque & conatur mutare sentẽtiam, & non ei occurrit in Scriptura, nisi quòd ad ipsum recurrat, & ab illo deuiare non sinat. Expergiscatur ergo & euigilet in fide sua: & videat quia ille quem contemplabatur paulo antè in forma Dei, formam serui accepit, in similitudine hominum factus, & habitu inuentus vt homo, humiliauit se factus obediens vsque ad mortem. Et verba Psalmi voluit esse sua, in cruce pendens, & dicẽs: Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquisti? Oratur ergo in forma Dei, orat in forma serui: ibi creator, hic creatus, creaturã mutandam non mutatus assumens, & secũ nos faciens vnũ hominem, caput & corpus. Oramus ergo ad illum, per illũ, in illo: & dicimus cũ illo, & dicit nobiscũ. Cùm dicimus in illo, dicit in nobis Psalmi huius orationem, qui intitulatur: Oratio Dauid.) quia Dominus noster secundum carnem filius Dauid, secundum verò diuinitatem Dominus Dauid, & creator Dauid. Et non solùm ante Dauid, sed ante Abrahã, ex quo Dauid: sed ante Adã, ex quo omnes homines, sed & ante cælum & terrã, in quo omnes creatura est. Nemo ergo cùm audit hæc verba, dicat, non Christus dicit: aut rursus dicat, non ego dico: imò si se in Christi corpore agnoscit, vtrũque dicat, & Christus dicit, & ego dico. Non potes aliquid dicere sine illo, & dicit aliquid sine te. Nónne habemus in Euangelio, vbi certè scriptũ est: In principio erat verbũ, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, omnia per ipsum facta sunt. Ibi certè habemus: Et contristatus est Iesus, & fatigatus est Iesus, & dormiuit Iesus, & esuriuit & sitiuit Iesus, & orauit, & pernoctauit in orando Iesus. Pernoctabat, inquit, Iesus, & perstabat in orando, & globi sanguinis decurrebant per corpus eius. Quid ostendebat, quando per corpus orantis globi sanguinis distillabat, nisi quia corpus eius quod est ecclesia, martyrum iam sanguine defluebat?

Ioan.1.a. Philip.2.a. Psal.21. Ioan.1.a. Matt.26.d. Ioan.4.a. Matt.8.c. Luc.22.e.

Expositio Psalmi.

INCLINA Domine aurem tuã, & exaudi me.) Ille ex forma serui dicit, tu serue in forma Domini tui: Inclina Domine aurem tuam. Inclinat aurẽ, si tu non erigis ceruicẽ. Humiliato enim appropinquat, ab exaltato longè discedit: nisi quẽ ipse humiliatum exaltauerit. Inclinet ergo Dominus aurem suam ad nos. Ille enim sursum est, nos deorsum. Ille in altitudine, nos in humilitate, sed non relicti. Ostendit enim dilectio-

A nem suam Deus in nobis. Etenim cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est: Vix enim, inquit, pro iusto quis moritur, nam pro bono forsitan quis audeat mori. Dominus autẽ noster pro impiis mortuus est. Neque enim merita nostra præcesserant, pro quibus filius Dei moreretur: sed magis quia nulla erãt merita, magna erat misericordia. Quã certa ergo, quàm firma promissione seruat iustis vitam suam, qui donauit iniustis mortem suam? Inclina Domine aurem tuam, & exaudi me. Quoniam egenus & inops ego sum.) Ergo non inclinat aurẽ ad diuitem, sed ad inopem & egenũ inclinat aurem, id est, ad humilem & ad confitentem, ad indigẽtem misericordia, non ad saturatum & extollentem se & iactantem, quasi nihil ei desit, & dicentẽ: Gratias tibi, quia non sum sicut publicanus iste. Diues enim pharisæus iactabat merita sua: inops publican[us] confitebatur peccata sua. Nec sic accipiatis fratres, quod dixi, ad diuitem non inclinat aurem suam, tanquam nõ exaudiat

B Deus eos qui habent aurum & argẽtum, & familiam & fundos, si sic fortè nati sunt, aut cũ lucrum rerum humanarum tenent, tantũ meminerint, quod ait Apostolus: Præcipe diuitibus huius mundi non superbe sapere. Qui enim non superbè sapiunt, in Deo pauperes sunt. Et pauperibus atque inopibus & egenis inclinat aurem suam. Norunt enim spem suam non esse in auro & argento, neque in illis rebus quibus ad tempus circũfluere videntur. Sufficit vt diuitiæ non illos perdant, vt non obsint satis est, nam prodesse nihil possunt. Planè prodest opus misericordiæ & in diuite & in paupere: in diuite ex voluntate & opera, in paupere ex sola voluntate. Cùm ergo talis est contemnens in se quicquid est vnde superbia solet inflari, pauper Dei est. inclinat illi aurem suam, nouit enim cõtribulatum cor eius. Certè fratres ille pauper ante ianuam diuitis vlcerosus qui iacebat, ab angelis sublatus est in sinum Abrahæ: sic legimus, sic credimus. Diues autẽ ille qui

C induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendidè, ablatus est ad inferos ad tormenta. Nunquid verè ille pauper meritò illius inopiæ ablatus est ab angelis, diues autem ille peccato diuitiarũ suarum ad tormenta missus est? In illo paupere humilitas intelligitur honorificata, in illo diuite superbia damnatã. Breuiter probo, quia non diuitiæ, sed superbia in illo diuite cruciabatur. Certè ille pauper in sinũ Abrahę sublatus est. De ipso Abraham dicit Scriptura, quia habebat hic plurimum auri & argenti, & diues fuit in terra. Si qui diues est, ad tormenta rapitur, quomodo Abraham præcesserat pauperem, vt ablatum in sinum suum susciperet? Sed erat Abraham in diuitiis pauper humilis, tremens omnia præcepta & obaudiens. Vsqueadeò autem pro nihilo habebat illas diuitias, vt iussus à Domino filium suũ immolaret, cui seruabat

D diuitias. Discite ergo esse inopes & pauperes, siue qui habetis aliquid in isto seculo, siue qui non habetis. Nam & hominem mendicum inuenitis superbientem, & hominem superabundantem diuitiis inuenitis confitentem. Resistit Deus superbis, & holosericatis & pannosis, humilibus autẽ dat gratiam: & habẽtibus aliquã substantiam huius seculi, & nõ habẽtibus interior inspector est Deus. Ibi appẽdit, ibi examinat: stateram Dei non vides, cogitatio tua in illam leuatur. Videte quia meritum exauditionis suæ, id est, quò exaudiretur, in eo posuit vt diceret: Quoniam egenus & inops ego sum. Obserua ne non sis egenus & inops: si non fueris, non exaudieris. Quicquid est circa te vel in te vnde possis præsumere, abiice à te, & tota præsumptio tua Deus sit: illius indigẽs esto, vt ipso implearis. Quicquid enim aliud habueris sine ipso, latiùs inanis eris. Custodi animã meã quoniã sanctus sum.) Hoc verò, quoniã sanct[us] sum, nescio vtrũ potuerit fortè ali[us] dicere

Rom.5.b. Luc.18.b. ad locum. 1.Tim.6.d. Luc.16.e. Luc.16.a. Gene.22.a. Iacob.4.b.

dicere niſi ille, qui ſine peccato erat in hoc mũdo: peccatorum omnium nõ commiſſor, ſed dimiſſor. Agnoſcamus vocem dicentis, quoniam ſanctus ſum, cuſtodi animam meam: vtique in illa forma ſerui quam aſſumpſerat. Ibi enim caro, ibi & anima. Neque enim vt nonnulli dixerunt, caro ſola erat & verbum, ſed & caro & anima & verbũ: & totum hoc vnus filius Dei, vnus Chriſtus, vnus Saluator, in forma Dei æqualis patri, in forma ſerui caput eccleſiæ. Ergo quoniam ſanctus ſum cùm audio, vocem eius agnoſco, & hic ſeparo meam. Certe inſeparabiliter à corpore ſuo loquitur, cum ſic loquitur. Et audebo ego dicere, quoniam ſanctus ſum? Si ſanctus tanquam ſanctificans, & nullo ſanctificante indigens, ſuperbus & mendax: ſi autem
Leuit. 19. a. ſanctus ſanctificatus, ſecũdum id quod dictũ eſt: Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum: audeat & corpus Chriſti, audeat & vnus ille homo clamans à finibus terræ, cum capite ſuo, & ſub capite ſuo dicere, ſanctus
Pſal. 60. ſum. Accepit enim gratiã ſanctitatis, gratiã baptiſmi,
1. Cor. 6. c. & remiſſionis peccatorum. Et hæc quidem fuiſtis, ait Apoſtolus, enumerans multa peccata, & leuia & grauia, & vſitata & horribilia. Et hæc quidem fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis. Si ergo ſanctificatos dicit, dicat & vnuſquiſque fideliũ, ſanctus ſum. Non eſt iſta ſuperbia elati, ſed confeſſio non ingrati. Si enim dixeris te ſanctum eſſe ex te, ſuperbus es: rurſus fidelis in Chriſto, & membrum Chriſti, ſi te non dixeris eſſe ſanctum, ingratus es. Arguens enim ſuperbiam Apo-
1. Cor. 4. b. ſtolus, non ait, non habes: ſed ait: Quid enim habes, quod non accepiſti? Non arguebaris, quia dicebas te habere quod non habebas: ſed quia ex te tibi volebas eſſe quod habebas. Imò & habere te agnoſce, & ex te nihil habere: vt nec ſuperbus ſis, nec ingratus. Dic Deo tuo: Sanctus ſum, quia ſanctificaſti me: quia accepi, nõ quia habui, quia tu dediſti, non quia ego merui. Etenim ex alio latere incipis iniuriam facere ipſi Domino noſtro Ieſu Chriſto. Si enim Chriſtiani omnes, & fideles baptizati in illo ipſum induerũt, ſicut Apoſto-
Galat. 3. d. lus dicit: Quotquot in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis: ſi mẽbra ſunt facti corporis eius, & dicunt ſe ſanctos non eſſe, capiti ipſi faciunt iniuriam, cuius membra ſancti ſunt. Iam vide vbi ſis, & de capi-
Ephe. 5. a. te tuo dignitatem cape. Etenim eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Fuiſtis aliquãdo, inquit, tenebræ: ſed nunquid tenebræ remanſiſtis? Ad hoc illuminator venit, vt & tenebræ remaneretis, an vt in illo lux fieretis? Ergo dicat & vnuſquiſque Chriſtianus, imò dicat totum corpus Chriſti, clamet vbique patiens tribulationes, diuerſas tẽtationes, & ſcandala innumerabilia: dicat, Cuſtodi animã meam, quoniam ſanctus ſum. Saluum fac ſeruum tuum Deus meus ſperantem in te.) Ecce ille ſanctus nõ eſt ſuperbus, quia ſperat in Domino. Miſerere mei Domine, quoniam ad te clamaui tota die.) Non vna die. Tota die, omni tẽpore intellige: ex quo corpus Chriſti gemit in preſſuris vſque in finẽ ſeculi quò tranſeunt preſſuræ, gemit iſte homo, & clamat ad Deum, & vnuſquiſque noſtrûm pro portione habet clamorem ſuum in toto iſto corpore. Clamaſti tu diebus tuis, & tranſierunt dies tui: ſucceſſit tibi alius, & clamauit diebus ſuis, & tu hic, ille alibi: corpus Chriſti tota die clamat ſibi decedentibus, & ſuccedentibus membris. Vnus homo vſque ad finem ſeculi extenditur. Eadem membra Chriſti clamant, & quędam membra iam in illo requieſcunt: quædam modò clamant, quædam verò cùm ipſi nos requieuerimus clamabunt, & poſt illa alia clamabũt. Totius corporis Chriſti hic attẽdit
Rom. 8. f. vocem, dicentis: Ad te clamaui tota die. Caput autem noſtrum ad dexterã patris interpellat pro nobis. Alia membra recipit, alia flagellat, alia mundat, ália conſolatur, alia creat, alia vocat, alia reuocat, alia corrigit,

A alia redintegrat. Iocunda animã ſerui tui, quoniam ad te Domine animam meam leuaui. Iocunda eam, quia ad te leuaui eam. In terra enim erat, & in terra amaritudinem ſentiebat: ne in amaritudine contabeſceret, ne omnem tuæ gratiæ ſuauitatẽ amitteret, leuaui eam ad te, iocunda eam apud te. Solus enim tu es iocunditas, amaritudine plenus eſt mundus. Certè rectè admonet mẽbra ſua, vt ſurſum corda habeant. Audiant ergo & faciant, leuent ad illum quod malè eſt in terra. Ibi enim non putreſcit cor, ſi leuetur ad Deum. Frumentum ſi haberes in inferioribus, ne putreſceret leuares ad ſuperiora. Frumenro tuo quæris mutare locũ, & cor permittis in terra putreſcerẽ? Frumentum leuares in ſuperiora, cor leua in cælum. Et vnde, inquis, poſſum? Qui funes, quæ machinæ, quæ ſcalæ opus ſunt? Gradus, affectus ſunt: iter tuum, voluntas tua eſt. Amando aſcendis, negligendo deſcendis. Stans in terra, in cælo es, ſi diligas Deũ. Non enim ſic leuatur cor, quomodo leuatur corpus. Corpus vt
B leuetur, locum mutat, cor vt eleuetur, voluntatẽ mutat. Quoniam ad te Domine animam meam leuaui. Quia tu Domine ſuauis es ac mitis.) Ideo iocunda. Tanquam tædio affectus ex amaritudine terrenorum indulcari voluit, & quæſiuit fontem dulcedinis, & in terra non inuenit. Quacũque enim ſe vertebat, ſcandala, tribulationes, timores, tentationes inueniebat. In quo homine ſecuritas? De quo certum gaudium? Nec de ſeipſo vtique. Quãto magis de alio? Aut mali ſunt, & neceſſe eſt eos pati: ſed ſperare, quia mutari poſſunt. Aut boni ſunt, & ſic eos oportet diligere vt timeamus: quia poſſunt mutari ne mali ſint. Ibi malitia eorum facit amaritudinem animæ, hic ſolicitudo & timor, ne labatur qui bene ambulat. Quocũque ergo cor ſe conuerterit in terrenis rebus, amaritudinem inuenit: vnde dulceſcat nõ habet, niſi leuet ſe ad Deum.
C Quoniam tu Domine ſuauis & mitis. Quid eſt mitis? Portas me, donec perficias me. Verè enim fratres mei, dicam tanquam homo in hominibus, & ex hominibus: ferat quiſque cor ſuum, & intueatur ſe ſine adulatione, & ſine palpatione. Nihil eſt enim ſtultius, quã ſi ſeipſum quiſque palpet atque ſeducat. Attendat ergo & videat quanta agũtur in corde humano, quemadmodum ipſæ plerunque orationes impediantur vanis cogitationibus, ita vt vix ſtet cor ad Deum ſuum, & vult ſe tenere vt ſtet, & quodámodo fugit à ſe, nec inuenit cancellos quibus ſe includat, aut obices quoſdam quibus retineat auolationes ſuas, & vagos quoſdam motus, ſed ſtet iucundari à Deo ſuo. Vix eſt vt occurrat talis oratio inter multas orationes. Diceret vnuſquiſque ſibi contingere, & alteri non contingere, niſi inueniremus in Scripturis Dei Dauid orãtem quodam in loco, & dicentem: Quoniam inueni Do- *2. Reg. 7. e.*
D mine cor meum, vt orarem ad te. Inuenire ſe dixit cor ſuum, quaſi ſoleret ab eo fugere, & ille ſequi quaſi fugitiuum, & non poſſe comprehendere, & clamare ad Dominum: Quoniam cor meum dereliquit me. Ita- *Pſal. 39.* que fratres mei attendens quod hic ait: Suauis es tu & mitis: videor mihi videre hic quod ait mitis. Iocunda animam ſerui tui, quoniam ad te leuaui animã meam, quoniã tu ſuauis & mitis es: videor mihi videre ad hoc dixiſſe mitem Deum, quia patitur iſta noſtra, & expectat tamen à nobis orationẽ, vt perficiat nos: & quando illi eam dederimus, accipit gratè, & exaudit, nec meminit tantas quas inconditè fundimus, & accipit vnam quã vix inuenimus. Quis enim eſt, fratres mei, homo, cũ quo ſi amicus eius cœperit colloqui, & noluerit ille reſpondere collocutioni eius, & viderit eum auerti à ſe, & aliud loqui ad alium, qui hoc ferat? Aut ſi fortè interpelles iudicem, & conſtituas eum loco vt te audiat, & ſubitò cùm ad eum loqueris, dimittas eum, & incipias fabulari cum amico tuo, quando te tole-

tolerat? Et tolerat Deus tot corda precantiū, & diuersas res cogitātium: omitto dicere & noxias, omitto dicere aliquādo peruersas & inimicas Deo, ipsas superfluas cogitare iniuria est eius cū quo loqui cœperas. Oratio tua locutio est ad Deum. Quando legis, Deus tibi loquitur: quando oras, cū Deo loqueris. Sed quid? Desperandum est de genere humano, & dicendū iam ad damnationē pertinere omnem hominē cui surrepserit aliqua cogitatio oranti, & interruperit orationē ipsius? si hoc dixerimus fratres, quæ spes remaneat, nō video. Porrò quia est aliqua spes ad Deum, quia magna est eius misericordia: dicamus ei, Iocūda animam serui tui, quoniā ad te Domine animā meam leuaui. Et quomodo eam leuaui. Quomodo potui, quomodo tu vires dedisti. Quomodo eam fugientem apprehēdere valuisti, & excidit tibi? Quia quotienscūque ante me stetisti, puta Deum dicere, tanta vana & superflua cogitasti, & vix mihi fixam & stabilē orationem fudisti. Quia tu suauis es Domine ac mitis. Mitis es; tolerans me. Ex ægritudine defluo, cura & stabo: confirma, & firmus ero. Donec autem facias, toleras me: quia tu suauis es Domine & mitis: Et multum misericors.) Non enim solùm misericors, sed & multū misericors. Abūdat enim iniquitas nostra, abundat & tua misericordia. Et multum misericors es, Omnibus inuocātibus te.) Et quid est quod dicit multis locis Scriptura: Quia inuocabūt, & non exaudiam eos? Certè misericors omnibus inuocantibus se, nisi quia quidam inuocantes, non ipsum inuocant: de quibus dicitur, Deum non inuocauerunt. Inuocant, sed non Deum. Inuocas quicquid amas: inuocas quicquid in te vocas, inuocas quicquid vis vt veniat ad te. Porrò si Deum propterea inuocas, vt veniat ad te pecunia, vt veniat ad te hæreditas, vt veniat ad te secularis dignitas, illa inuocas quæ vis vt veniant ad te: sed Deum tibi adiutorem ponis cupiditatum, non exauditorem desideriorū. Deus bonus, si det quod vis. Quid, si malè vis? Nónne erit tibi magis non dando misericors? Porrò si non dederit, iam nihil tibi Deus est: & dicis, Quantū rogaui, quàm sæpe rogaui, & non sum exauditus. Quid enim petebas? Fortè mortem inimici tui. Quid si & ille petebat tuam? Qui te creauit, ipse & illum: homo es, homo est & ille. Deus autem iudex est: audit ambos, sed non exaudit ambos. Tristis es, quia non es exauditus contra illū: gaude, quia nō est exauditus contra te. Ego, inquis, non hoc petebam: nō inimici mei petebam mortem, sed vitam petebam filij mei. Quid mali petebam? Nihil mali petebas, sicut tu sentiebas. Nam quid si ille raptus est, ne malitia mutaret intellectum illius? Sed peccator, inquis, erat: & ideo volebam eum viuere, vt corrigeretur. Tu volebas eum viuere, vt melior esset. Quid si Deus nouerat si viueret, peiorem futurum? Vnde ergo nosti quid illi prodesset, mori an viuere? Si ergo nō nosti, redi ad cor tuum, dimitte Deo consiliū suum. Quid ergo, inquis, faciam? Quid orem? Quid ores? Quod te docuit Dominus, quod te docuit cælestis magister. Inuoca Deū tanquam Deum, ama Deum tanquā Deum. Illo melius nihil est; ipsum desidera, ipsum concupisce. Vide inuocantem Deum in alio Psalmo: Vnam petij à Domino, hanc requiram. Quid est quod petit? Vt inhabitem in domo Domini per omnes dies vitæ meæ. Vt quid hoc? Vt contempler delectationem Domini. Si ergo amator Dei esse vis, syncerissimis medullis castisque suspiriis ipsum dilige, ipsum ama, illi flagra, illi inhia quo iocundius nihil inuenis, quo melius, quo lætius, quo diuturnius. Quid enim tam diuturnum, quàm id quod est sempiternum? Non times ne aliquando à te pereat, qui facit ne tu pereas. Si ergo tu inuocas Deum, tanquā Deum, securus esto, exaudiris: pertines ad istū versum: Et multū misericors omnibus

Prouerb. 1. d.

Psalm. 52.

Psalm. 26.

Augusti. to. 8.

A inuocantibus te. Noli ergo dicere: Illud mihi non dedit. Redi ad cor tuum, & conscientiam tuam libra: interroga, parcere illi noli. Si verè Deum inuocasti, certus esto quia id fortè quod volebas temporaliter, ideo nō dedit, quia nō tibi proderat. Ædificetur in hoc cor vestrum fratres, cor Christianū, cor fidele: ne incipiatis tristes facti velut fraudati desideriis vestris, ire in indignationē contra Deum. Etenim non expedit aduersus stimulum calcitrare. Recurrite ad Scripturas. Exauditur diabolus, & nō exauditur Apostolus. Quid vobis videtur, quomodo exaudiuntur dæmones? Petierunt se ire in porcos, & cōcessum est eis. Quomodo exauditus est diabolus? Petiit Iob tentādum, & accepit. Quomodo nō exauditus est Apostolus? In magnitudine, inquit, reuelationū ne extollar, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus satanæ qui me colaphizet: propter quod ter dn̄m rogaui vt auferret eū à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. Exaudiuit eum quem disponebat B dānare, & non exaudiuit eū quē volebat sanare. Nam æger petit multa à medico, nō dat medicus: nō exaudit ad voluntatē, vt exaudiat ad sanitatē. Ergo medicum tuū pone Deū, pete ab illo salutē, & salus tua ipse erit. Non quasi salutē extrinsecus, sed vt salus ipse sit: Ne rursus ames aliā salutē præter ipsum, sed quomodo habes in Psalmo: Dic animæ meæ, salus tua ego sum. Quid ad te, quid tibi dicat, vt se tibi det? Vis vt det se tibi? Quid si quod vis habere, nō vult ipse vt habeas, vt se tibi det? Impedimēta remouet, vt intret ad te. Bona cogitate & considerate fratres, quæ dat Deus peccatorib⁹, & hinc intelligite quid seruet seruis suis. Peccatoribus blasphemantibus eum quotidie dat cęlum & terram, dat fontes, fructus, salutem, filios, copias, vbertatem. Hæc omnia bona non dat nisi Deus. Qui talia peccatoribus dat, quid cum putas seruare fidelibus suis? Hoc ne de illo sentiendum est, quia qui talia malis dat, nihil seruat bonis? Imò verò seruat nō C terram, sed cælum. Vilius fortè aliquid dico cùm dico cælum, sed seipsum qui fecit cælū. Pulchrum est cælum, sed pulchrior est fabricator cæli. Sed video cælum, & illum nō video. Oculos enim habes ad videndum cælū, cor nondū habes ad videndū fabricatorem cæli. Ideo venit de cælo in terram, vt mundet cor quo videatur qui fecit cælum & terram. Sed planè cum patientia salutem expecta. Quibus te medicamētis curet, ille nouit: quibus sectionibus, quibus vstionibus, ille nouit. Tu tibi ægritudinem comparasti peccādo, ille venit nō solùm fouere, sed & secare & vrere. Non vides quanta homines patiantur sub medicorum manibus, spem incertam homini promittentium? Sanaberis, dicit medicus: sanaberis, si secuero. Et homo dicit, & homini dicit. Nec qui dicit certus est, nec qui audit: quia ille dicit homini, qui non fecit hominem, D & non perfectè scit quid agatur in homine. Et tamen ad verba hominis plus nescientis quid agatur in homine credit homo, subdit membra, ligari se patitur, aut plerunque etiam non ligatus secatur & vritur, & accipit fortè salutem paucorum dierum, iam sanatus quando moriatur ignorás, & fortasse dū curatur moritur, & fortasse curari non poterit. Cui autē promisit Deus aliquid, & fefellit? Auribus infige Domine orationem meam.) Magnus orantis affectus. Auribus infige Domine orationem meam: id est, non exeat de auribus tuis oratio mea, fige illam ibi in auribus tuis. Quomodo parturiuit vt figeret orationem suam in auribus Dei? Respondeat Deus, & dicat nobis, Vis figam orationē tuam in auribus meis? Fige in corde tuo legem meā. Auribus infige Domine orationē meam: Et intende voci orationis meæ. In die tribulationis meæ clamaui ad te, quoniam exaudisti me.) Causa vt exaudires me, quia in die tribulationis meæ clamaui

Act. 9. d.

Matth. 8. d.

Iob 1. c.

2. Cor. 12. b.

Psal. 34.

b ad

ad te. Paulo antè dixerat: Tota die clamaui, tota die tribulatus sum. Nullus ergo Christianus dicat esse diem in quo non sit tribulatus: totam diem, totũ tempus intelligimus. Tota die tribulatur. Quid ergo tribulatio est? & quando bene est, vtique tribulatio. Vnde tribulatio? Quia quamdiu in corpore sumus, peregrinamur à Domino. Quodlibet hic abundet, nondum sumus in illa patria quò redire festinamus. Cui peregrinatio dulcis est, nõ amat patriam. Si dulcis est patria, amara est peregrinatio. Si amara peregrinatio, tota die tribulatio. Quando non est tribulatio? Quando in patria delectatio. Delectationes in dextera tua, vsque in finem. Implebis me lætitiâ, ait, cũ vultu tuo, vt contempler delectationẽ Domini. Ibi transiet labor & gemitus: ibi non oratio, sed laudatio: ibi halleluia, amen, ibi vox consona cum angelis: ibi visio sine defectu, & amor sine fastidio. Quãdiu ergo nõ ibi, videtis quia non in bono. Sed abundant omnia. Abundent omnia, vide si securus es quia nõ pereunt omnia. Sed habeo quod non habebam, accessit pecunia quæ non erat. Fortè accessit & timor qui non erat: fortè tanto securior eras, quanto pauperior. Postremò sint copiæ, redundet affluentia huius seculi, detur securitas quòd non pereat. Dicat Deus desuper, æternus in his eris, æterna tecum erũt ista, sed meam faciem non videbis. Nemo carnem consulat, spiritum consulite. Respondeat vobis cor vestrum: respondeat spes, fides, charitas, quæ in vobis esse cœperunt. Ergo ne si acceperimus securitatem nos in affluentia bonorum secularium semper futuros, & diceret nobis Deus: Faciem meam non videbitis, gauderemus in illis bonis? Eligeret fortè aliquis gaudere & dicere: Abundãt mihi ista, bene mihi est, nihil amplius quæro. Nondum cœpit esse amator Dei, nondum cœpit suspirare tanquam peregrinus. Absit, absit. Recedant omnia seductoria, recedant blandimenta falsa, recedant ea quæ nobis quotidie dicũt: Vbi est Deus tuus? Effundamus super nos animã nostram, confiteamur in lachrymis, gemamus in confessionibus, in miseriis suspiremus. Quicquid nobis adest præter Deum nostrum, non est dulce. Nolumus omnia quæ dedit, si nõ dat seipsum qui omnia dedit. Auribus infige Domine orationem meam, & intende voci orationis meæ. In die tribulationis meæ clamaui ad te, quoniam exaudisti me.

(Margin: 2.Cor.5.a. — Psal.15. — Psal.41.)

Nõ est similis tibi in diis Domine.) Et quid dixit? Nõ est similis tibi in diis Domine. Fingant sibi deos quos volunt Pagani, adducant fabros argentarios, aurifices, expolitores, sculptores: faciãt deos. Quales deos? Oculos habentes, & nõ videntes: & cætera quæ dicit Psalmus consequenter. Sed ista non colimus, ait, non colimus, hæc signa sunt. Et quid colitis? Aliud aliquid peius, quoniam dij gentium dæmonia. Et quid? Nec dæmonia, inquiunt, colimus. Planè nihil aliud habetis in templis, nihil aliud implet vates vestros quàm dæmonium. Sed quid dicitis? Angelos colimus, angelos habemus deos. Non planè nostis angelos. Angeli enim vnum Deum colũt, nec fauent hominibus, qui volunt colere angelos, & non Deum. Nam inuenimus honoratos angelos prohibentes homines ne se adorarent, sed verum Deum. Sed angelos dicant, homines dicant, quia dictum est: Ego dixi, dij estis, & filij altissimi omnes: nõ est similis tibi in diis Domine. Quodlibet aliud cogitet homo, non est simile, quod factum est illi qui fecit. Excepto Deo quicquid aliud est in natura rerum, factum est à Deo. Quantum interest inter eum qui fecit, & illud quod factum est, quis dignè cogitet? Iste ergo dixit: Non est similis tibi in diis Domine. Quantum autem sit dissimilis Deus, non dixit, quia dici non potest. Intendat charitas vestra, Deus ineffabilis est. Facilius dicimus quid nõ sit, quàm quid sit. Terrã cogitas, non est hoc Deus: mare

(Margin: Psal.113. — Apoc.19.b. — Psal.81.)

A cogitas, non est hoc Deus. Omnia quæ sunt in terra homines & animalia, non est hoc Deus. Omnia quæ sunt in mari, quæ volant per aërem, non est hoc Deus. Quicquid lucet in cælo, stellæ, sol & luna, non est hoc Deus. Ipsum cælum, non est hoc Deus. Angelos cogita, virtutes, potestates, archangelos, thronos, sedes, dominationes, non est hoc Deus. Et quid est hoc? Solum potui dicere, quid nõ sit. Quæris quid sit? Quod oculus nõ vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Quid quæris vt ascendat in linguam, quòd in cor non ascendit? Non est similis tibi in diis Domine. Et non est secundũ opera tua. Omnes gentes quotquot fecisti venient, & adorabunt coram te Domine.) Annunciant ecclesiam omnes gentes quotquot fecisti. Si est gens quam non fecit Deus, non adorabit eum. Nulla est autem gens quam nõ fecit Deus, quia fontẽ omnium gentium Adã & Euam fecit Deus: inde propagatæ sunt omnes gẽtes. Omnes ergo gentes fecit Deus. Omnes ergo gentes quotquot

(Margin: 1.Cor.2.b.)

B fecisti venient, & adorabunt corã te Domine. Quando dictum est? Quando coram eo non adorabant, nisi pauci sancti in vno populo Hebræorum, tunc dictum est hoc: & modò videtur, quod dictum est: Omnes gentes quotquot fecisti, venient, & adorabunt coram te Domine. Quando dicebantur hæc, non videbãtur & credebantur. Quando videntur, quare negantur? Omnes gentes quotquot fecisti, venient, & adorabũt coram te Domine: Et glorificabunt nomen tuum. Quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia, tu es Deus solus magnus.) Nemo se dicat magnum. Futuri erant, qui se dicerent magnos. Contra hos dicitur: Tu es Deus solus magnus. Nam quid magnũ dicitur Deo, quia ipse est solus Deus magnus? Quis hoc nescit, quia ipse est Deus magnus? Sed quia futuri erant, qui se dicerent magnos, & Deum facerent paruũ: contra illos dicitur: Tu es solus Deus magnus. Etenim

C quod tu dicis, impletur, nõ quod illi dicũt, qui se dicũt magnos. Quid dixit Deus per spiritũ suum? Omnes gentes quotquot fecisti venient, & adorabunt coram te Domine. Quid dicit nescio quis, qui se dicit magnum? Absit. Non adoratur Deus in omnibus gentibus: Perierunt omnes gentes, sola Africa remansit. Hoc tu dicis qui te dicis magnũ, aliud dicit qui est solus Deus magnus. Quid dicit, qui est solus Deus magnus? Omnes gentes quotquot fecisti venient, & adorabunt corã te Domine. Video quod dixit solus Deus magnus, taceat homo falsò magnus. Ideo fallaciter magnus, quia dedignatur esse paruus. Quis paruus esse dedignatur? Iste qui hoc dicit. Quicunque vult inter vos maior esse, dixit Dominus, erit vester seruus. Ille si seruus vellet esse fratrũ suorum, nõ eos separaret à matre ipsorum. Sed cũ vult esse magnus, & non vult esse salubriter paruus: Deus qui superbis resistit,

(Margin: Matt.20.d. — Iacob.4.b.)

D humilibus autem dat gratiam, quia solus est magnus, implet omnia quæ prædixit, & cõtradicit maledicentibus. Christo enim tales maledicunt, qui dicunt quia periit ecclesia de toto orbe terrarum, & remansit in sola Africa. Si diceres illi, perdes villam tuam, fortè non à te temperaret manum: & dicit Christũ perdidisse hæreditatem suam redemptam sanguine suo? Quam autẽ faciat iniuriã, videte fratres. Scriptura dicit: In lata gente gloria regis, in diminutione populi contritio principis. Ergo hanc iniuriã facis Christo, vt dicas populum eius ad istam exiguitatẽ diminutum. Ideo natus es, ideo Christianũ te dicis, vt inuideas gloriæ Christi, cuius signũ te in fronte portare asseris, & de corde perdidisti? In lata gẽte gloria regis. Agnosce regem tuum. Da illi gloriã, da illi latam gentẽ. Quam latã gentẽ dabo, inquis? Noli ex tuo corde dare, & rectè dabis. Vnde do, inquies? Ecce hinc da: Omnes gẽtes quotquot fecisti, veniẽt & adorabũt corã te Dñe.

(Margin: Prouer.14.d.)

Dic

Dic hoc, confitere hoc, & dedisti latam gentem: quia omnes gentes in vno, vna ipsa est vnitas. Quomodo enim ecclesia, & ecclesiæ, illæ ecclesiæ quæ ecclesia: sic illa gens quæ gentes. Antea gentes, multæ gentes: modò vna gens. Quare vna gens? Quia vna fides, quia vna spes, quia vna charitas, quia vna expectatio. Postremò quare non vna gens, si vna patria? Patria cælestis est, patria Hierusalem est: quisquis inde ciuis non est, ad istam gentem non pertinet. Quisquis autem inde ciuis est, in vna gente Dei est. Et hęc gens ab Oriente in Occidentem, ab Aquilone, & mari distenditur per quatuor partes totius orbis. Hoc Deus dicit: Ab Oriente & Occidente, ab Aquilone, & mari date gloriam Deo. Hoc prædixit, hoc impleuit, qui solus est magnus. Desinat ergò hoc dicere contra solum magnum, qui noluit esse paruus: quia nô possunt esse duo magni, Deus & Donatus. Deduc me Domine in via tua, & ambulabo in veritate tua.) Via tua, veritas tua, vita tua, Christus. Ergò corpus ad illum, & corpus de illo. Ego sum via & veritas & vita. Deduc me Domine in via tua. In qua via? Et ambulabo in veritate tua. Aliud est, vt ducat ad viam: aliud, vt deducat in via. Vide homines vbique pauperes, vbique adiutorio egêtes. Qui præter viam sunt, Christiani non sunt, aut catholici nondum sunt: deducantur ad viam. Sed cùm perducti fuerint ad viam, & catholici in Christo facti fuerint: ab ipso deducantur in ipsa via ne cadant. Certè iam ambulant in via. Deduc me Domine in via tua. Certè iam in via tua sum: deduc me ibi, & ambulabo in veritate tua. Deducente te, non errabo: si dimiseris, errabo. Ora ergo vt non te dimittat, sed vsque in finem deducat. Quomodo deducit? Semper monendo, semper dando tibi manum suam. Et brachium Domini cui reuelatum est? Dando enim Christum suum, dat manum suam: dando manum suam, Christum suum dat. Ad viam ducit, perducêdo ad Christum suum. In via deducit, deducendo in Christo suo. Christus autem veritas. Deduc me ergo Domine in via tua, & ambulabo in veritate tua. In illo vtique qui ait: Ego sum via & veritas & vita. Nam qui in via & veritate deducis, quò nisi ad vitam perducis? Deducis ergo in illo, & ad illũ. Deduc me Domine in via tua, & ambulabo in veritate tua:

Ioan.14.a.

Ibidem.

Esa.53.a.

Ioan.14.a.

Iocundetur cor meum, vt timeat nomen tuum.) Ergo timor in iocunditate est. Et quomodo iocunditas, si timor? Nonne timor amarus solet esse? Erit ergo aliquando iocunditas sine timore, modò iocunditas cum timore. Nondum est enim plena securitas, nec perfecta iocunditas. Si nulla iocunditas, deficimus. Si plena securitas, malè exultamus. Ergo & iocũditatem aspergat, & timorem incutiat: vt de dulcedine iocunditatis perducat nos ad sedem securitatis. Dando timorem non nos faciat malè exultare, & recedere de via. Ideo sic dicit Psalmus: Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Sic & apostolus Paulus dicit: Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini. Deus enim est qui operatur in vobis. Quicquid ergo prosperum venit fratres, magis metuendum est: quæ putatis prospera, magis tentationes sunt. Venit hæreditas, venit copia rerum, abundat circumfluentia nescio cuius felicitatis, tentationes sunt istæ, cauete ne vos ista corrumpant. Quicquid etiam prosperum est secundum Christum, & germanam charitatem Christi. Si fortè lucratus es vxorem tuam quæ fuit in parte Donati, si fortè crediderunt filij tui qui fuerunt Pagani, si fortè lucratus es amicum tuum qui te volebat seducere ad theatrum, & tu eum deduxisti ad ecclesiam, si fortè cótradictor nescio quis inimicus tuus, & rabidè sæuiens, deposita illa rabie factus est mitis, & agnouit Deum, nec oblatrat aduersum te, sed clamat tecum aduersus malum:

Psalm.2.

Phil.2.b.

A ista iocũda sunt. Vnde enim gaudemus, si de his non gaudemus? Aut quæ sunt alia gaudia nostra, nisi ista? Sed quia abundant & tribulationes & tentationes & dissensiones, & schismata & cætera mala, sine quibus non potest esse hoc sæculum, donec trãseat iniquitas; exultatio illa non nos faciat securos: sed ita iocundetur cor nostrum, vt timeat nomẽ Domini, ne aliunde iocundetur, aliunde feriatur. Securitatẽ non expectetis in peregrinatione: quando hic illam voluerimus, viscum erit corporis, non securitas hominis. Iocundetur cor meum, vt timeat nomen tuũ. Confitebor tibi Domine Deus meus in toto corde meo, & glorificabo nomen tuum in æternum. Quoniam misericordia tua magna est super me, & eruisti animã meã ex inferno inferiori.) Quod dicimus fratres, hoc si non vobis tanquã certus exposuero, ne succenseatis. Homo enim sum, & quantũ conceditur de Scripturis sanctis, tantum audeo dicere: nihil ex me. Infernum nec ego expertus sum adhuc, nec vos: & fortassis alia via erit,

B & non per infernum erit. Incerta sunt enim hæc. Verum quia dicit Scriptura cui contradici non potest: Eruisti animam meam ex inferno inferiori. Intelligimus tanquã duo infernã esse, superius & inferius. Nã vnde infernũ inferius, nisi quia est infernũ superius? Aliud non diceretur infernum, nisi in comparatione illius superioris partis. Videtur ergo fratres esse quædã habitatio cælestis angelorũ, vbi vita ineffabiliũ gaudiorum, vbi immortalitas & incorruptio, vbi omnia secundum Dei donum & gratiam permanentia. Illa pars rerũ superna est. Si ergo illa superna est, hæc terrena vbi caro & sanguis, vbi corruptibilitas, vbi natiuitas & mortalitas, vbi decessio atque successio, vbi mutabilitas & inconstantia, vbi timores, cupiditates, horrores, lætitiæ incertæ, spes fragilis, caduca substantia: puto quia omnis ista pars non potest comparari illi cælo, de quo loquebar paulo antè. Si ergo illi parti hæc pars nô comparatur, illa superna est, hæc inferna.

C Et post mortem quò hinc, nisi sit infernũ inferius hoc inferno, in quo sumus in carne & in ista mortalitate? Corpus enim mortuũ est, ait Apostolus, propter peccatum. Ergo & hic sunt mortui: vt nô miteris quia infernũ dicitur, si mortuis abundat. Non enim ait, corpus moriturũ est, sed corpus mortuum est. Adhuc habet vitã vtique corpus nostrũ, & tamen comparatum corpori illi quod futurũ est, qualia sunt angelorũ corpora, inuenitur corpus hominis mortuũ, quamuis adhuc habês animã. Sed rursus ab hoc inferno, id est, ab hac parte inferni est aliud inferius, quò eunt mortui: vnde voluit Deus eruere animas nostras, etiam illuc mittendo filiũ suũ. Etenim fratres propter ista duo inferna missus est filius Dei, vndique liberãs. Ad hoc infernũ missus est nascêdo, ad illud moriêdo. Propterea vox eius est in illo psalmo, nô quoquã homine côiiciête, sed Apostolo exponête, vbi ait: Quoniã non dere- Rom.8.b.

D liquisti animam meam in inferno. Ergo aut ipsius vox est hic: Et eruisti animã meã ex inferno inferiori: aut nostra vox per ipsum Christũ Dominum nostrũ, quia ideo ille peruenit vsq; ad infernũ, ne nos maneremus in inferno. Aliam etiã opinionem dicã. Fortassis enim apud ipsos inferos est aliqua pars inferior, quò trudũtur impij, qui plurimũ peccauerunt. Etenim apud inferos vtrũ in locis quibusdã fuisset iam Abrahã, nô satis possumus definire. Nondũ enim Dominus venerat ad infernũ vt erueret inde omnium sanctorũ præcedentiũ animas, & tamen Abrahã in requie ibi erat. Et quidã diues cùm torqueretur apud inferos, cũ videret Abrahã, leuauit oculos. Non eum posset leuatis oculis videre, nisi ille esset superius, ille inferius. Et quid ei respondit Abrahã, cùm diceret: Pater Abrahã, mitte Lazarũ vt intingat digitũ suum, & stillet in linguam meã, quoniam crucior in hac flamma? Fili, ait, Psalm.15. Act.2.d. Luc.16.f.

memento quia recepisti bona in vita tua, Lazarus autem mala: nunc autẽ hic requiescit, tu verò torqueris: & super hoc ait: Inter nos & vos magnũ chaos firmatum est, vt nec nos possimus venire ad vos, nec inde aliquis venire ad nos. Ergo inter ista fortasse duo inferna, quorũ in vno quieuerunt animæ iustorũ, in altero torquentur animæ impiorũ, attendens quidam orans hic iam in corpore Christi positus, & orans in voce Christi, eruisse Deum animã suã ab inferno inferiori dixit: quia liberauit se à talibus peccatis, per quæ posset deduci ad tormẽta inferni inferioris. Quemadmodum si medicus videat tibi imminẽtem ægritudinem fortè ex aliquo labore, & dicat: Parce tibi, sic te tracta, requiesce, his cibis vtere: nam si nõ feceris, ægrotabis: tu autem si feceris, & saluus fueris, rectè dicis medico: Liberasti me ab ægritudine, non in qua iam eras, sed in qua futurus eras. Nescio quis habens causam molestam, mittẽdus erat in carcerem. Venit alius, defendit eum. Gratias agens quid dicit? Eruisti animam meam de carcere. Suspendẽdus erat debitor, solutum est pro eo: liberatus dicitur de suspendio In his omnibus non erant, sed quia talibus meritis agebantur, vt nisi subuentum esset, ibi essent, inde se rectè dicunt liberari, quò per liberatores suos nõ sunt permissi perduci. Ergo fratres siue illud siue istud sit, hic me scrutatorem verbi Dei, nõ temerarium affirmatorem teneatis. Et eruisti animam meam ex inferno inferiori. Deus prætereuntes legem insurrexerunt super me.) Quos dicit prætereuntes legẽ? Non Paganos, qui non acceperunt legem. Nemo enim præterit quod nõ accepit. Dicit Apostolus definitẽ: Vbi enim lex non est, nec præuaricatio. Prætereuntes legem, præuaricatores legis dicit. Quos ergo intelligimus fratres? Si ab ipso Domino accipiamus hanc vocem, prætereuntes legem Iudæi erant. Insurrexerũt super me prætereuntes legem: non seruauerunt legem, & accusauerunt Christum, quasi ipse præteriret legem. Prætereuntes legem insurrexerunt super me. Et passus est Dominus quæ nouimus. Putas nihil tale patitur modò corpus eius? Vnde fieri potest? Si patremfamiliàs Beelzebub vocauerunt, quanto magis domesticos eius? Non est discipulus super magistrũ, nec seruus super dominum suum. Patitur & corpus prętereuntes legem, & insurgunt super corpus Christi. Prætereuntes legem qui sunt? Nunquid fortè Iudæi audent insurgere super Christum? Non. Nam nec ipsi nobis valde faciunt tribulationes. Nondum enim crediderunt, nondum salutem cognouerunt. Insurgunt super corpus Christi mali Christiani, de quibus quotidie tribulationẽ patitur corpus Christi. Omnia schismata, omnes hæreses, omnes intus pessimè viuentes, & mores suos bene viuentibus imponentes, & ad sua trahẽtes, & malis colloquiis bonos mores corrumpentes: ipsi prætereuntes legem insurrexerũt super me. Dicat omnis anima pia, dicat omnis anima Christiana. Quę hoc non patitur, non dicat. Si autem Christiana anima est, nouit quia mala patitur. Si agnoscit in se passionẽ suam, agnoscit hic vocem suã. Si autem extra passionem est, & extra vocem sit necesse est. Vt autẽ non sit extra passionem, ambulet per viam angustam, & incipiat piè viuere in Christo: & necesse est vt hanc persecutionẽ patiatur. Omnes enim, inquit Apostolus, qui volunt piè viuere in Christo Iesu, persecutionẽ patiuntur. Deus prætereuntes legẽ insurrexerunt super me: Et synagoga potentiũ inquisierunt animã meã.) Synagoga potẽtium congregatio est superborũ. Synagoga potentiũ insurrexit super caput, id est, super Dominũ nostrũ Iesum Christum, clamantium & dicentiũ vno ore, Crucifige, crucifige: de quibus dictũ est: Filij hominum dẽtes eorum arma & sagittæ, & lingua eorũ gladius acutus. Non percusserunt, sed clamauerũt. Clamando feriebunt, clamando crucifixerũt. Voluntas clamantiũ impleta est, quãdo Dominus crucifixus est. Et synagoga potentiũ inquisierunt animã meam: Et non proposuerunt te in conspectu suo.) Quomodo non proposuerunt? Non intellexerunt Deum, vt homini parcerent: vt quod videbant, ad hoc ambularent. Putã quia Deus non erat, homo erat. Ideo occidendus erat, quia homo erat? Parce homini, & agnosce Deũ. Et tu Domine Deus miserator & misericors, lõganimis & multum misericors & verax.) Quare longanimis & multum misericors & miserator? Quia in cruce pendens ait: Pater ignosce illis, quia nesciũt quid faciũt. Quem petit? Pro quibus petit? Quis petit? Vbi petit? Patrẽ filius, pro impiis crucifixus, inter ipsas iniurias, non verborũ, sed mortis illatę, pendẽs in cruce: tanquã ad hoc extentas manus habuerit, vt sic pro illis oraret, vt dirigeretur oratio eius tanquã incensum in cõspectu patris, & eleuatio manuũ eius sacrificiũ vespertinũ. Longanimis & multum misericors & verax. Si ergo tu verax: Respice in me, & miserere mei, da potestatẽ puero tuo.) Quia verax, da potestatẽ puero tuo. Transiet tempus patientiæ, veniet tempus iudicij. Quomodo, da potestatẽ puero tuo? Pater nõ iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filiõ. Ille resurgens, & in terram ipse veniens iudicaturus: ipse videbitur terribilis qui visus est contemptibilis. Demonstrabit potentiã, qui demonstrauit patientiam. In cruce patientia erat, in iudicio potentia erit. Apparebit enim homo iudicans, sed in claritate: quia sicut eum vidistis ire, dixerunt angeli, sic veniet. Forma ipsã veniet ad iudicium, ideo videbũt illum & impij: nam formã Dei nõ videbunt. Beati enim mundo corde, quoniã ipsi Deum videbunt. Apparens in hominis forma, dicet: Ite in ignẽ æternũ: vt impleatur quod dixit Esaias: Tollatur impius vt non videat claritatẽ Domini. Formã ergo videbunt hominis. Qui cùm in forma Dei esset æqualis Deo, hoc non videbũt impij. In principio erat verbũ, & verbum erat apud Deũ, & Deus erat verbũ: hoc nõ videbunt impij. Si enim Deus verbũ: Et beati mundo corde, quoniam ipsi Deũ videbunt. Impij autem immundi sunt corde: proculdubio Deum nõ videbũt. Et vbi est: Videbunt in quẽ pupugerunt: nisi quia apparet formã hominis eos visuros vt iudicentur, formam Dei non visuros, nisi eos qui ad dexterã separabuntur? Etenim cùm separati fuerint ad dexterã, hoc eis dicetur: Venite benedicti patris mei, percipite regnũ quod vobis paratũ est ab origine mundi. Impiis verò ad sinistrã quid? Ite in ignem æternum, quem parauit pater meus diabolo & angelis eius. Finito autẽ iudicio quomodo cõcludit? Sic ibunt impij in ambustionem æternã, iusti autẽ in vitã æternã. Iam à visione formæ hominis pergũt illi ad visionem formæ Dei. Hæc est enim, inquit, vita æterna, vt cognoscãt te vnũ verum Deũ, & quẽ misisti Iesum Christũ: subaudis & Iesum Christum vnũ verum Deum, quia pater & filius vnus verus Deus. vt iste sit sensus: Te & quẽ misisti Iesum Christum, cognoscãt vnum verum Deum. Nõ enim illi ibunt ad visionẽ patris, & nõ ibi videbũt & filium? Si nõ esset & filius in patris sui visione: nõ diceret ipse filius discipulis suis, quia filius in patre est, & pater in filiõ. Dicũt illi discipuli: Ostende nobis patrẽ, & sufficit nobis. Ait illis: Tãto tẽpore vobiscum sum, & non me nostis? Philippe, qui me videt, videt & patrem. Videtis, quia in visione patris & filij visio est, & in visione filij & patris visio est. Ideo consequenter subiecit & dixit: Nescitis, quia ego in patre, & pater in me est? Id est, & me viso videtur & pater, & patre viso videtur & filius. Patris & filij separari nõ potest visio. Vbi non vnius separatur natura & substãtia, visio separari non potest. Nam vt noueritis illuc debere præparari cor ad videndã diuinitatẽ patris & filij & spirit[us] sancti, in quã non

[Margin notes: Rom. 4. c. · Matt. 10. c. · 1. Cor. 15. e. · Matt. 7. b. · 2. Tim. 3. c. · Ierem. 10. a. · Psal. 56. · Luc. 23. e. · Psal. 140. · Ioan. 5. d. · Act. 1. b. · Matth. 5. a. · Matt. 25. d. · Philip. 2. a. · Ioan. 1. a. · Matt. 5. a. · Ioan. 19. g. · Matt. 25. c. · Ibidem e. · Ioan. 17. a. · Ioan. 14. a. · Ibidem b.]

non visam credimus,& credendo cor vnde videri possit mundamus: ipse Dominus alio loco dicit: Qui audit mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. Qui autē diligit me, diligetur à patre meo,& ego diligam eum,& manifestabo ei meipsum. Nunquid non eum videbant cum quibus loquebatur? Et videbant, & non videbant. Aliquid videbant, aliquid credebāt. Videbant hominem, credebant Deum. In iudicio autem eundem Dominū nostrum Iesum Christū videbunt hominem cum impiis, post iudicium videbunt Deum præter impios. Da potestatem puero tuo: Et saluum fac filiū ancillæ tuæ.) Dominus, filius ancillæ tuæ. Dominus filius ancillæ. Cuius ancillæ? Cui nasciturus quando nunciatus est, respondit & ait: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundū verbū tuum. Saluum fecit filium ancillæ suæ,& filium suum. Filium suum, in forma Dei: filiū ancillæ suæ, in forma serui. De ancilla Dei natus est ergo Dominus in formā serui:& dixit: Saluum fac filiū ancillæ tuæ. Et saluatus est à morte, sicut nostis, resuscitata carne sua, quæ mortua erat. Sed vt videatis quia Deus est,& nō à patre sic est suscitatus, vt à se non sit suscitatus, quia & ipse carnē suam suscitauit: habes in Euangelio dictum: Destruite templum hoc, & in triduo suscitabo illud. Ne autem nos aliud suspicaremur, Euangelista secutus ait: Hoc autē dicebat de templo corporis sui. Saluus ergo factus est filius ancillæ. Dicat & vnusquisq; Christianus in corpore Christi positus: Saluum fac filium ancillæ tuæ. Fortè nō potes dicere: Da potestatem puero tuo: quia ille filius accepit potestatem. Sed quare non dicit & hoc? An non seruis dictum est: Sedebitis super duodecim sedes iudicantes duodecim tribus Israël? Et serui dicūt: Nescitis quia angelos iudicabimus? Accipit ergo & vnusquisque sanctorū potestatē,& est vnusquisque sanctorum filius ancillæ eius. Quid si de Pagana natus est,& Christianus factus est? Filius Paganę quomodo potest esse filius ancillæ ipsius? Est quidem Paganæ filius carnaliter, sed filius Ecclesiæ spiritaliter. Et saluum fac filiū ancillæ tuę. Fac mecū signum in bono.) Quod signū, nisi resurrectionis? Dominus dicit: Generatio hæc praua & amaricans signum quærit, & signum nō dabitur ei nisi signū Ionæ Prophetæ. Sicut enim Ionas fuit in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit & filius hominis in corde terræ. Fac mecum signum in bono. Ergo cum capite nostro iam factum est signum in bono. Dicat & vnusquisque nostrûm: Fac mecum signū in bono: quia in nouissima tuba, in aduentu Domini, & mortui resurgent incorrupti,& nos immutabimur. Erit hoc signum in bono. Fac mecum signum in bono: Vt videant qui oderūt me,& confundantur.) In iudicio confundētur perniciosè, qui modò nolūt confundi salubriter. Modò ergo confundantur, accusent vias suas malas, teneant viam bonam: quia nemo nostrûm viuit sine confusione, nisi prius cōfusus reuiuiscat. Præbet illis Deus modò aditum salubris confusionis, si nō contemnāt medicinam confessionis. Si autem modò nolunt confundi, tunc confundentur quando deducēt eos ex aduerso iniquitates eorum. Quando confundentur? Quādo dicent: Hi sunt quos aliquando habuimus in risum & in similitudinem improperij. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam: quomodo computati sunt inter filios Dei? Quid nobis profuit superbia, tūc dicent, modò dicant, & salubriter dicunt. Conuertatur enim vnusquisque humilis ad Dominum, & modò dicat: Quid mihi profuit superbia: & audiat ab Apostolo, Quam enim gloriam habuistis in his in quibus nunc erubescitis? Videtis esse & modò confusionem salubrem in loco pœnitentię: tunc autem seram, inutilem, infructuosam, Quid nobis profuit superbia, aut quid diuitiarum iactantia contulit nobis? Transierunt omnia tanquam vmbra. Quid enim? Quādo hic viuebas, non videbas quia transierunt ista omnia tanquam vmbra? Tu ne relinqueres vmbrā vt esses in luce? non postea diceres, transierūt omnia velut vmbra, quando ab vmbra in tenebras iturus es? Fac mecū signum in bono, vt videant qui me oderunt,& confundantur: Quoniā tu Domine adiuuisti me,& consolatus es me.) Adiuuisti me in certamine,& consolatus es me in tristitia: nemo enim consolationē quærit, nisi qui est in miseria. Non vultis consolari: dicite quia felices estis,& auditus populus meus? Iam respōdetis, & audio murmur bene tenētium scripturas. Deus qui hoc scripsit in cordibus vestris, confirmet & in factis vestris. Videtis fratres, quia qui vobis dicunt, Felices estis, seducūt vos. Populus meus qui vos felices dicūt, in errorem vos mittunt:& turbant semitas pedum vestrorum. Sic & de epistola Iacobi apostoli: Miseri estote, inquit,& lugete, risus vester in luctum cōuertatur. Videtis quæ audistis, quando nobis hæc dicerentur in regione securitatis. Vtique regio ista scandalorum est & tentationum & omnium malorū, vt gemamus hic, & mereamur gaudere ibi: hic tribulari, & cōsolari ibi & dicere: Quoniā exemisti oculos meos à lachrymis, pedes meos à ruina, quoniam placebo Domino in regione viuorum. Ista regio mortuorum est. Transit regio mortuorum, venit regio viuorū. In regione mortuorum, labor, dolor, timor, tribulatio, tentatio, gemitus, suspirium. Hic falsi felices, veri infelices: quia falsa felicitas, verā miseria est. Qui verò agnoscit in vera esse miseria, erit etiam in vera felicitate. Et tamē nunc quia miser es, Dominum audi dicentem. Beati lugentes. O beati lugentes! Nihil tam coniunctum miseriæ quàm luctus: nihil tam remotum & contrarium miseriæ quàm beatitudo. Tu dicis lugentes, & tu dicis beatos? Intelligite inquam, quod dico: Beatos dico lugentes. Quare beati? In spe. Quare lugentes? In re. Etenim lugent in morte ista, in tribulationibus istis, in peregrinatione sua. Et quia agnoscunt se in ista miseria,& gemunt, beati sunt. Quare lugent? Contristatus est beatus Cyprianus in passione, modò consolatus est in corona. Modò & consolatus adhuc tristis est: Dominus enim noster Iesus Christus adhuc interpellat pro nobis. Omnes martyres qui cum illo sunt, interpellant pro nobis. Non transeunt interpellationes ipsorum, nisi cùm trāsierit gemitus noster. Cùm autem transierit gemitus noster, omnes vna voce, in vno populo, in vna patria consolabimur: milia milium coniuncta psallentibus angelis, choris cælestium potestatum in vna ciuitate viuentium. Quis ibi gemit? Quis ibi suspirat? Quis ibi laborat? Quis ibi eget? Quis ibi moritur? Quis ibi misericordiā præbet? Quis ibi frangit panem esurienti, vbi omnes pane iustitiæ saginantur? Nemo tibi dicet: Hospitem suscipe. Peregrinus ibi nemo erit, omnes in patria sua viuunt. Nemo tibi dicit: Concorda amicos tuos litigātes: in pace sempiterna Dei vultu perfruuntur. Nemo tibi dicit: Visita ægrotum: sanitas immortalitásque permanet. Nemo tibi dicit: Sepeli mortuū: omnes in vita æterna erunt. Cessant opera misericordiæ, quia miseria ibi nō inuenitur. Et quid ibi faciemus? Dormiemus fortasse. Si modò pugnamus contra nos, quāuis geramus domum somni carnē istam, & euigilamus in his luminaribus, & solennitas ista dat nobis animum vigilandi, dies illa quales vigilias nobis dabit? Ergo vigilabimus, nō dormiemus. Quid agemus? Opera misericordiæ? Ista non erunt, quia nulla miseria erit. Fortè opera necessitatis erunt ista quæ hic sunt, modò seminandi, arandi, coquendi, molendi, texendi? Nihil horum, quia necessitas non erit. Sic non erunt opera misericordiæ, quia transit miseria. Vbi necessitas non erit, nec miseria, opera necessitatis & misericordiæ non erunt. Quid ibi erit?

erit? Quod negotium nostrũ? Quæ actio nostra? Nulla actio, quia quies. Sedebimus ergo & torpebimus, & nihil agemus? Si refrigescit amor noster, refrigescit & actio nostra. Amor ergo quietus in vultu Dei, quẽ modò desideramus, cui suspiramus cùm ad eum venerimus, quomodo nos accendet, in quem nondum visum sic suspiramus? Cùm ad eum venerimus, quomodo nos illuminabit? Quomodo nos mutabit? Quid de nobis faciet? Quid ergo agem⁹ fratres? Psalmus nobis indicat: Beati qui habitãt in domo tua. Vnde in secula seculorum laudabunt te. (Psal. 83.) Hæc erit actio nostra, laus Dei. Amas & laudas. Desinis laudare, si desinis amare. Nõ autẽ desines amare, quia talis est quẽ vides, qui nullo te offendat fastidio: & satiat te, & non te satiat. Mirum est quod dico. Si dicam quia satiat te, timeo ne quasi satiatus velis abscedere: quomodo de prandio, quomodo de cœna. Ergo quid dico, non te satiat? Timeo rursus, ne si dixero, non te satiat, indigens videaris: & quasi inanior existas, & minus in te sit aliquid quod debeat impleri. Quid ergo dicam nisi quod dici potest, cogitari vix potest? Et satiat te, & nõ te satiat: quia vtrunque inuenio in Scriptura. Nã cùm diceret: Beati esurientes, quia ipsi saturabũtur. (Matth. 5. a.) Et rursum de sapientia dictum est: Qui te manducant, iterum esurient: & qui de te bibunt, iterum sitient. (Eccl. 24. c.) Imò verò non dixit iterum, sed dixit adhuc. Nam iterum sitiet, quasi primò saginatus discesserit & digesserit, & redierit bibere. Tale est: Qui te edũt, adhuc esurient, sic cùm edunt esurient: & qui te bibunt, sic bibendo sitient. Quid est bibendo sitire? Nunquam fastidire. Si ergo ista ineffabilis & sempiterna dulcedo erit: modò quid à nobis petit fratres, nisi fidem non fictã, spem firmam, charitatem puram, vt ambulet homo in via quam Dominus dedit? Ferat tentationes, & suscipiat consolationes.

IN PSALMVM LXXXVI.
enarratio.

PSALMVS iste qui modò cantatus est, breuis est numero verborum, magnus est pondere omnium sententiarum. Nam totus lectus est, & videtis quàm exiguo tempore ad terminum vsque perductus. Hic nobis quantum Dominus donare dignatur, cum vestra charitate tractandus modò est, propositus à beatissimo præsente patre nostro. (al. papa.) Repentina propositio me grauaret, nisi me continuò proponẽtis oratio subleuaret. Intendat ergo charitas vestra: Ciuitas quędam in isto Psalmo cantata & commendata est: cuius ciues sumus in quantum Christiani sumus, & vnde peregrinamur, quamdiu mortales sumus, & ad quam tendimus per eius viam, quæ omnino quasi dumetis & sentibus interclusa non inueniebatur. Rex ipsius ciuitatis se fecit viam, vt ad ciuitatem perueniremus. Ambulantes ergo in Christo, & adhuc peregrinantes donec perueniamus, & suspirantes desiderio cuiusdam ineffabilis quietis quæ habitat in ciuitate illa, de qua quiete dictum est hoc nobis esse promissum: Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽdit. (1. Cor. 2. b.) Ambulãtes ergo sic cantemus, vt desideremus. Nã qui desiderat, etsi lingua taceat, corde cantat. Qui autẽ nõ desiderat: quolibet amore, quolibet clamore aures hominũ feriat, mutus est Deo. Videte quomodo erant amatores huius ciuitatis ardentes, illi ipsi per quos hęc dicta sunt, per quos hæc nobis cõmẽdata sunt, quanto per eos affectu ista cantata sunt. Affectũ istum generabat in eis amor ciuitatis, amorẽ autem ciuitatis infuderat spiritus Dei. Charitas, inquit, Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. (Rom. 5. a.) Hoc ergo spiritu feruẽtes, audiamus quæ dicta sunt de hac ciuitate. Sic ergo cœpit: Fundamenta eius in montibus sanctis.) Nihil de illa adhuc dixerat Psalmus: hinc incipit, & ait: Fũ-

A damenta eius in montibus sanctis. Cuius fundamẽta? Non dubium est, quia fundamenta præsertim in montibus ciuitatis alicuius sunt. Repletus ergo spiritu sancto ciuis iste, & multa de amore & desiderio ciuitatis huius voluens secum, tanquam plura intus apud se meditatus erupit in hoc: Fundamenta eius in mõtibus sanctis: quasi iã de illa dixerit aliquid. Quomodo de illa nihil dixerat, qui nunquam de illa corde tacuerat? Quomodo enim dicitur eius, de qua nihil dictum est? Sed multa, vt dixi, secum in silentio de illa ciuitate parturiens, clamans ad Dominum, erupit etiam in aures hominum? Fundamenta eius in montibus sanctis. Et quasi homines audientes quærerent, cuius? Diligit Dominus, inquit, portas Sion.) Ecce cuius fundamenta in montibus sanctis, cuiusdam ciuitatis Sion: cuius Dominus portas diligit, sicut consequẽter dicit: Super omnia tabernacula Iacob.) Sed quid est, Fundamenta eius in montibus sanctis? Qui sunt mõtes sancti, super quos fundata ista ciuitas? Al-
B ter quidam ciuis planiùs hoc dixit, Apostolus Paulus. Ciuis inde Propheta, ciuis inde Apostolus. Et hi propterea loquebantur, vt cæteros ciues exhortarentur. Sed hi, id est, Prophetæ & Apostoli, quomodo ciues? Fortasse ita vt etiam ipsi montes, super quos fundamenta sunt huius ciuitatis, cuius portas diligit Dñs. Dicat ergo alius ciuis hoc apertè, ne nos hoc suspicari videamur: loquẽs ad gẽtes, & cõmemorãs vt redirẽt, & quasi construerẽtur in fabricã sanctã: Superędificati, inquit, super fundamentũ Apostolorũ & Prophetarũ. (Ephes. 2. d.) Et quia nec ipsi Apostoli aut Prophetę in quib. fundamẽtũ est ciuitatis se tenerẽt in se; secut⁹ ibi ait: Ipso summo existẽte lapide angulari Christo Iesu. (Ibidem.) Ne itaque putarẽt gentes nõ se pertinere ad Sion: Erat enim quædã ciuitas Sion terrena quæ per vmbram gestauit imaginẽ cuiusdam Sion, de qua modò dicitur celestis illius Hierusalẽ, de qua dicit Apostolus: Quæ est ma-
C ter omnium nostrûm. (Galat. 4. d.) Ne ergo illi se nõ pertinere dicerent ad Sion, quia nõ erant de populo Iudęorũ, hoc eis dixit: Igitur iam nõ estis peregrini & inquilini, sed estis ciues sanctorum, & domestici Dei, superædificati super fundamentũ Apostolorũ & Prophetarũ. (Ephe. 2. d.) Habes constructionẽ tantæ ciuitatis. Sed omnis ista cõpages vbi innititur, vbi incumbit, vt nusquã cadat? Ipso, inquit, summo angulari lapide existente Christo Iesu. Dicet fortasse aliquis: Si angularis lapis est Christus Iesus, in illo quidem duo parietes compaginãtur. Neque enim angulum faciunt, nisi duo parietes in vnum de diuerso venientes. Sic & populi duo ex circuncisione & ex præputio, ad pacem Christianã sibimet connexi in vna fide, vna spe, vna charitate. Sed si angulus summus Christus Iesus, quasi videntur priora fundamenta & posterior lapis angularis. Potest ergo aliquis dicere, quia magis Christus super Prophetas & Apo-
D stolos incumbit, non illi super illum: si illi sunt in fundamento, ipse in angulo. Sed cogitet qui hoc dicit, angulum, & in fundamẽto esse. Neque enim ibi est tantum angulus vbi videtur vt surgat in apicem: à fundamento enim incipit. Nã vt noueritis quia fundamentum Christus & primũ & maximũ: Fundamentũ, inquit Apostolus, nemo potest ponere præter id quod positũ est, Christus Iesus. (1. Cor. 3. c.) Quomodo ergo fundamẽta Prophetæ & Apostoli? Et quomodo fundamẽtũ Christus Iesus, quo vlterius nihil est? Quomodo putamus, nisi quemadmodũ apertè dicitur, sanctus sanctorũ; sic figuratè fundamentũ fundamentorum? Si ergo sacramenta cogites, Christus sanctus sanctorum: si gregem subditũ cogites, Christus pastor pastorũ: si fabricã cogites, Christus fundamentũ fundamentorum. In ædificiis istis nõ potest idẽ lapis esse in imo & in summo. Si fuerit in imo, in summo nõ erit: si in summo fuerit, in imo non erit. Angustias enim omnia penè corpora patiun-

patiuntur, nec vbique esse possunt, nec semper. Diuinitas autem quæ vbique præsto est, vndique ad eam potest duci similitudo: & totum potest esse in similitudinibus, quia nihil eorum est in proprietatibus. Nũquid Christus est ianua, *Ioan.10.b.* quemadmodum videmus ianuas factas à fabro? Non vtique. Et tamen dixit: Ego sum ianua. Aut nũquid sic est pastor, quomodo videmus pastores istos præpositos pecorum? Et tamen dixit: Ego sum pastor. & vno loco ambas res dixit. In Euangelio dixit, quia pastor per ianuam intrat. Et ibi *Ibidem.* dixit: Ego sum pastor bonus. & ibi dixit: Ego sum ianua. Pastor intrat per ianuã. Et quis est pastor qui intrat per ianuam? Ego sum pastor bonus. Quæ est ergo ianua qua intras tu pastor bone? Ego sum ianua. Quomodo ergo tu omnia? Quomodo ergo per te omnia? Verbi gratia, cùm Paulus intrat per ianuam, nonne Christus intrat per ianuam? Quare? Non quia Paulus *1.Cor.13.a.* Christus: sed quia in Paulo Christus, & per Christum Paulus. Ipse dicit: An experimentum eius vultis accipere, qui in me loquitur Christus? Cum sancti eius & fideles eius intrant per ianuam, nonne Christus intrat per ianuam? Quomodo probamus? Quia ipsos sanctos eius persequebatur Saulus, nondum Paulus, quando ei clamauit de cœlo: Saule Saule, quid me per*Act.9.a.*sequeris? *Ephes.2.d.* Ergo fundamentum & lapis angularis ipse est ab imo surgẽs, si tamen ab imo. Etenim origo fundamenti huius summitatem tenet: & queadmodum fundamentum corporeæ fabricæ in imo est, sic fundamentum spiritalis fabricæ in summo est. Si ad terram ædificaremur, in imo nobis ponendum erat fundamentum. Quia cælestis fabrica est, & ad cælos præcessit fundamentum nostrum. Ipse ergo angularis lapis, montésque Apostoli, Prophetæ magni, portantes fabricam ciuitatis, faciunt viuum quoddam ædificium. Hoc ædificium modò clamat de cordibus vestris, hoc agit artificiosa manus Dei etiam per linguã nostram, *Genes.6.c.* vt ad illius ædificij fabricam conquadremini. Non enim frustra etiam de lignis quadratis ædificata est arca Noe, quæ nihilominus figuram gestabat Ecclesiæ. Quid est enim quadrari? Attendite similitudinẽ quadrati lapidis, similis debet esse Christianus. In omni tentatione sua Christianus non cadit: & si impellitur, & si quà vertitur, non cadit. Nam quadratum lapidem quacunque verteris, stat. Cadere visi sunt martyres, cùm percuterentur. Sed quid dixit quædam vox cantici? Cùm ceciderit iustus, nõ conturbabitur, quo*Psal.36.*niam Dominus confirmat manus eius. Sic ergo conquadramini, ad omnes tentationes parati: quicquid impulerit, non vos euertat. Stantem te inueniat omnis casus. Erigeris ergo in hanc fabricam affectu pio, religione syncera, fide, spe, charitate: & ipsum ædificari ambulare est. In istis ciuitatibus alia est fabrica ædificiorum, alij sunt ciues inhabitantes in fabrica. Illa ciuitas ciuibus suis ædificatur, ipsi ibi sunt lapides qui *1.Pet.2.* sunt ciues: lapides enim sunt viui. Et vos, inquit, tanquam lapides viui ædificamini in domum spiritalem. Ad nos directa vox est. Ergo sequamur de ista ciuitate. Fundamenta eius in montibus sanctis, diligit Dominus portas Sion. Iam ideo prælocutus sum, ne putetis alia esse fundamenta, alias portas. Quare sunt fundamenta Apostoli & Prophetæ? Quia eorum authoritas portat infirmitatem nostram. Quare sunt portæ? Quia per ipsos intramus ad regnum Dei: prædicant *Ioan.10.b.* enim nobis. Et cùm per ipsos intramus, per Christum intramus. Ipse est enim ianua. Et cùm dicũtur duo*Apoc.21.f.*decim portę Hierusalem, & vna porta Christus, & xij portæ Christus: quia in xij portis Christus. Et ideo duodenarius numerus Apostolorum. Sacramentum magnũ huius duodenarij significatio est numeri. Se*Matt.19.d.* *4 sen dist.47* *Non autem.*debitis, inquit, super xij sedes, iudicantes xij tribus Israël. Si xij sellæ ibi sunt, non est vbi sedeat tertiusdeci-

August.to.8.

A mus Paulus Apostolus, & non erit quomodo iudicet; & ipse se iudicaturum dixit, non homines tantũ, sed & angelos. Quos angelos nisi apostatas angelos? Ne*1.Cor.6.a.*scitis, inquit, quia angelos iudicabimus? Responderet ergo turba: Quid te iactas iudicaturum? Vbi sedebis? Duodecim sedes, dixit Dominus xij Apostolis, vnus *Act.1.d.* cecidit Iudas, in locum ipsius sanctus Matthias ordinatus est, impletus est duodenarius numerus sedium. Primò locum inueni vbi sedeas, & sic te minare iudicaturum. Duodecim ergo sedes quid sibi velint, videamus. Sacramentum est cuiusdã vniuersitatis, quia per totum orbem terrarum futura erat Ecclesia, vnde vocatur hoc ædificium ad Christi compagem. Et ideo quia vndique venitur ad iudicandum, xij sedes sunt: sicut quia vndique intratur in illam ciuitatem, duodecim portæ sunt. Non solùm ergo illi duodecim, & Apostolus Paulus, sed quotquot iudicaturi sunt, propter significationem vniuersitatis ad sedes duodecim B pertinent: quemadmodũ quotquot intrabũt, ad duodecim portas pertinent. Partes enim mundi quatuor sunt, oriens, occidens, aquilo, & meridies. Istę quatuor partes assiduè nominantur in scripturis. Ab omnibus istis quatuor †ventis, *al. partibus* sicut dicit Dominus in Euãgelio, à quatuor ventis se collecturum electos suos: ab om*Matt.13.c.*nibus ergo istis quatuor ventis vocatur Ecclesia. Quomodo vocatur? Vndique in trinitate vocatur. Nõ vocatur nisi per baptismum in nomine patris & filij & spiritus sancti. Quatuor ergo ter ducta, duodecim inueniuntur. Pulsate ergo affectu ad has portas, & clamet in vobis Christus: Aperite mihi portas iustitiæ. *Psal.117.* Præcessit enim in capite, sequitur se in corpore. Videte ergo quid dixit Apostolus, quia in ipso Christus pa*Coloss.1.d.*tiebatur: Vt adimpleã, inquit, quę desunt pressurarum Christi in carne mea. Vt adimpleam. Quid? Quæ desunt. Cui desunt? Pressurarum Christi. Et vbi desunt? In carne mea. Nũquid aliquid pressurarũ deerat C in illo homine, quod factum est verbum Dei natum *Luc.2.a.* ex Maria virgine? Passus enim est quicquid pati deberet ex sua voluntate, non ex peccati necessitate, & videtur quia omnia. In cruce enim positus accepit acetum in vltimo, & ait: Perfectum est. Et inclinato capite emisit spiritum. Quid est: perfectum est? Iam *Ioan.19.e.* de mensura passionum nihil mihi deest, quia omnia quæ de me dicta sunt, completa sunt, tanquam ideo expectaret vt complerentur. Quis est qui sic proficiscatur, quomodo ille de corpore egressus est? Sed quis est qui hic potuit? Qui primò dixerat: Potestatem ha*Ioan.10.d.*beo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Nemo tollit eam à me: sed ego pono eam à me, & iterum sumo eam. Posuit quando voluit, sumpsit quando voluit. Nemo abstulit, nemo extorsit. Ergo impletæ erant omnes passiones, sed in capite: restabant adhuc Christi passiones in corpore. Vos autem estis corpus Christi & membra. In his *1.Cor.12.d.* D ergo membris cùm esset Apostolus dixit: Vt adim*Coloss.1.d.*pleam quæ desunt pressurarum Christi in carne mea. Ergo illuc imus quò Christus pręcessit, & adhuc Christus illuc pergit quò præcessit. Præcessit etenim Christus in capite, sequitur in corpore: & adhuc Christus hic laborat. Et Christus hic patiebatur à Saulo, quãdo audiuit Saulus: Saule Saule, quid me persequeris: quo*Act.9.a.*modo solet lingua dicere calcato pede: Calcas me. Linguam nullus tetigit: compassione clamat, non attritione. Adhuc Christus hic eget: Christus hic peregrinatur: Christus hic ægrotat: Christus hic in carcere includitur. Iniuriam ei facimus, si non ipse dixit: Esu*Matt.25.c.*riui, & dedistis mihi manducare: sitiui, & potastis me: hospes, & collegistis me: nudus, & vestistis me: æger, & visitastis me. Et illi: Quando te vidimus hæc patientem, & ministrauimus tibi? Et ille: Cùm vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Ergo ædificemur in *Ephes.2.d.*

Christo super fundamentum Apostolorū & Prophetarum, ipso summo angulari lapide existente: quia diligit Dñs portas Sion super omnia tabernacula Iacob. Quasi verò & ipsa Siō nō sit inter tabernacula Iacob. Et vbi erat Sion nisi in populo Iacob? Iacob enim ne-
Gene.32.f. pos Abrahæ, vnde populus natus Iudæorū dicitur populus Israël, quia ipse Iacob appellatus est Israël hic. Hæc bene nouit sanctitas vestra. Sed quia erant quędā tabernacula tēporalia & imaginaria: loquitur autem iste de ciuitate quadā, quā spiritaliter intelligit, cuius vmbra & figura erat illa terrena: ait, Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob. Diligit illam spiritalem ciuitatē super omnia figurata, quibus intimabatur illa ciuitas semper manens, & semper cęlestis in pace. Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei.) Quasi intuebatur ciuitatē illam Hierusalem in terra. Nam videte quā ciuitatē dicit, de qua dicta sunt quædam gloriosissima. Nam illa destructa est in terra, hostes passa cecidit in terram, iam non est quod erat: expressit imaginē, transiuit vmbra. Vnde igitur gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei? Audi vnde: Memor ero Raab & Babylonis, scientibus me.) In illa ciuitate, inquit iam ex persona Dei, memor ero Raab, & memor ero Babylonis. Raab non pertinet ad populū Iudæorum. Babylon non pertinet ad populū Iudæorū. Nam sequitur: Etenim alienigenæ & Tyrus & populus Æthiopum, hi fuerunt ibi.) Meritò gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei, vbi nō solùm est ille populus Iudæorum natus ex carne Abrahæ: sed ibi omnes gētes, quarum quædam nominatæ sunt, vt omnes intelligantur. Memor ero, inquit, Raab. Quæ ista est? Meretrix illa
Iosue 2.a. in Hiericho. Meretrix quę suscepit nuncios, & alia via eiecit, quæ præsumpsit in promissione, quæ timuit Deum, cui dictum est, vt per fenestram mitteret coccum, id est, vt in fronte haberet signū sanguinis Christi. Saluata est ibi, & Ecclesiam gentium significauit.
Matt.21.e. Vnde Dominus superbientibus pharisęis dixit: Amen dico vobis, publicani & meretrices præcedunt vos in regnum cælorū. Præcedunt, quia vim faciunt. Impellunt credendo & ceditur fidei, nec obsistere potest quisquā, quia qui vim faciunt, diripiūt illud. Ibi enim
Matt.11.b. positum est: Regnum cælorū vim patitur: & qui vim faciunt, diripiunt illud. Hoc fecit ille latro, fortior in
Luc.23.e. cruce quàm in fauce. Memor ero Raab & Babylonis. Babylon ciuitas dicitur secundū seculum. Quomodo vna ciuitas sancta, Hierusalem: vna ciuitas iniqua, Babylon. Omnes iniqui ad Babyloniam pertinent, quomodo omnes sancti ad Hierusalem. Sed delabitur de Babylone in Hierusalem. Vnde nisi per eum qui iustificat impium? Piorum ciuitas Hierusalem, impiorum
Rom.4.a. ciuitas Babylon. Sed venit ille qui iustificat impium: quia memor ero, inquit, non solū Raab, sed etiam Babylonis. Sed quomodo memor ero Raab & Babylonis? Scientibus me. Ideo quodam loco dicit Scriptura:
Psal.78. Effunde iram tuam in gentes quæ te nō nouerunt. Et
Psal.35. alibi: Prætende misericordiam tuam scientibus te. Et vt noueritis quia in Raab & Babylone gentes significauit, quasi diceretur, quid est quod dixisti, Memor ero Raab & Babylonis scientibus me: quare hoc dixisti? Etenim alienigenæ, inquit; id est, pertinentes ad Raab, pertinentes ad Babylonem, & Tyrus. Sed quousque gentes? Vsque in fines terræ. Elegit eum populum qui in terræ fine est: Et populus, inquit, Æthiopū, hi fuerunt ibi. Si ergo ibi Raab & Babylon, quia ibi & alienigenæ, ibi Tyrus, ibi populus Æthiopum, meritò gloriosissima dicta sunt de te ciuitas Dei. Iam attendite sacramētum magnū. Per eum illic Raab, per quem illic Babylon, iam non Babylonia: caret enim Babylone, & incipit esse Hierusalem. Diuiditur filia aduersus matrē suam, & erit in mēbris reginæ illius cui dicitur:
Psal.44. Obliuiscere populū tuū, & domū patris tui, cōcupiuit

A rex speciē tuā. Nam vnde Babylon aspiraret ad Hierusalē, vnde Raab ad illa fundamēta perueniret, vnde alienigenæ, vnde Tyrus, vnde populus Æthiopū? Audi vnde: Mater Sion dicet homo.) Est quidam homo qui dicit mater Sion, & per hunc veniunt isti omnes. Sed iste homo quid est? Dicit, si audiamus, si capiamus: Mater Sion dicet homo. Sequitur ibi quasi quæreres, per quem venerit Raab, Babylon, alienigenæ, Tyrus, Æthiopes. Ecce per quē venerunt, Mater Sion dicet homo: Et homo factus est in ea, & ipse fundauit eā altissimus.) Quid apertius fratres? Vere quia gloriosissima dicta sunt de te ciuitas Dei: Ecce mater Sion dicit homo. Quis homo? Qui homo factus est in ea. In ea ipse factus est homo, & ipse eam fundauit. Quomodo in ea factus est, & ipse eam fundauit? Vt in ea fieret homo, iā fundata erat. Sic intellige, si potes. Etenim mater Sion dicet, sed homo. Mater Siō dicet, homo autem factus est in ea. Ipse autem fundauit eam,
B non homo, sed altissimus. Sic fundauit ciuitatē in qua nasceretur, quomodo creauit matrem, de qua nasceretur. Quid est hoc fratres? Quales promissiones, quātam spem tenemus? Ecce propter nos altissimus qui fundauit ciuitatem, mater dicit ipsi ciuitati, & homo in ea factus est, & altissimus eā fundauit. Quasi diceretur: Vnde ista scitis? Cantabimus hæc omnes, & cātat homo in omnibus Christus. Homo propter nos, Deus ante nos. Sed quid magnum ante nos? Ante terram & cælū, ante secula. Hic ergo homo propter nos factus est in ea, idem ipse altissimus fundauit eā. Vnde ista scimus? Dominus narrauit in scripturis populorum.) Hoc enim sequitur in Psalmo: Mater Sion dicet homo, & homo factus est in ea, & ipse fundauit eā altissimus. Dominus narrauit in scripturis populorum, Et principum.) Quorum principū? Horum qui facti sunt in ea.) Principes qui facti sunt in ea, in ea facti sunt principes. Nam antequā in ea fierent principes, 1.Cor.1.d.
abiecta mūdi elegit Deus, vt cōfunderet fortia. Nun-
C quid princeps piscator? Nūquid princeps publicanus? Principes planè: sed quia facti sunt in ea. Quales isti Matt.4.d.
principes venerunt de Babylone? Principes credentes de seculo: principes venerūt ad vrbem Romam, quasi caput Babylonis, non ierūt ad templum Imperatoris, sed ad memoriā piscatoris. Vnde enim isti principes? Infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia: & 1.Cor.1.d.
ignobilia elegit Deus, & ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt, vt ea quæ sunt euacuētur. Hoc facit qui erigit de terra inopem, & de stercore exaltat pauperem. Psal.112.
Vt quid erigit? Vt collocet eum cū principibus, cum principibus populi sui. Magna res, magnū gaudium, magna lætitia. Postea venerunt in hanc ciuitatem & oratores: sed non venirent, nisi præcederent piscatores. Magna hæc: sed vbi hæc, nisi in illa ciuitate Dei, de qua gloriosissima dicta sunt? Ideo collatis omnibus gaudiis atque conflatis, quomodo clausit? Tanquam
D iocundatorum omnium habitatio in te.) Tanquam iocundatorū habitatio omnium iocundatorū in hac ciuitate: in peregrinatione ista conterimur. Habitatio nostra, iocunditas sola erit. Peribit labor & gemitus, transeunt orationes, succedunt laudationes. Ibi ergo habitatio iocundatorū non erit gemitus desiderantiū, sed lętitia perfruentium. Aderit enim cui modò suspi- 1.Ioan.3.a.
ramus: similes ei erimus, quoniā videbimus eū sicuti est. Ibi totum negotium nostrum nō erit nisi laudare Deum, & frui Deo. Et quid aliū quæremus, vbi solus Ioan.1.a.
sufficit, per quē facta sunt omnia? Habitabimur & habitabimus: subiicientur illi omnia, vt sit Deus omnia 1.Cor.15.d.
in omnibus. Beati ergo qui habitāt in domo tua. Vn- Psal.83.
de beati? Habendo aurum, habēdo argentum, numerosam familiam, multiplicē prolem? vnde beati? Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabūt te. Hoc vno beati otioso negotio. Hoc ergo vnum desi-

desideremus fratres, cùm venerimus ad hoc nos paremus gaudere ad Dominum, laudare Deum. Opera bona quæ modò nos perducunt, non ibi erunt. Diximus & hesterno die quantum potuimus, non ibi erunt opera misericordiæ, vbi nulla erit miseria. Egentē non inuenies, nudum non inuenies, nemo ibi occurret sitiens, nullus peregrinus erit, nullus ęgrotus quem visites, nullus mortuus quem sepelias, nullus litigatorum inter quos pacem cōponas. Quid facturus es? An fortè propter necessitatem nostri corporis nouellabimus & arabimus, & negotiabimur, & peregrinabimur? Magna ibi requies. Nam ibi omnia opera, quæ necessitas flagitat, subtrahentur: mortua necessitate, peribūt opera necessitatis. Quid ergo erit? Quomodo potuit dixit lingua humana: Tanquam iocundatorum omnium habitatio in te. Quid est tanquam? Quare tanquam? Quia talis ibi erit iocunditas, qualem hic non nouimus. Video hic multas iocunditates, & multi gaudent in seculo, alij hinc, alij inde: & non est quod illi gaudio comparent, sed tanquam iocunditas erit. Nam si dicam iocunditas, incipit homini occurrere talis iocunditas, qualem solet habere in poculis, in prandiis, in auaritia, in honoribus seculi. Extolluntur enim homines, & lætitia quadam insaniunt: sed non est gaudere impiis, dicit Dominus. Est enim iocunditas quædam, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Tanquam iocūdatorum omnium habitatio in te. Ad aliud gaudium nos paremus: quia & hic tanquam simile inuenimus, & non est hoc: ne quasi paremus nos talibus ibi perfrui, qualibus hic gaudemus, alioquin continentia nostra auaritia erit. Sunt enim homines qui inuitantur ad cœnā opimam, vbi multa & pretiosa ponenda sunt: & non prandent. Iam si quæras ab eis, quare non prandeant: respondent: Ieiunamus. Magnum opus, Christianum opus ieiunium: noli citò laudare; quęre causam, negotium ventris agitur, nō religionis. Quare ieiunant? Ne ventrem præoccupent vilia, & non possint admittere pretiosa. Ergo negotiū gutturis gerit in ieiunio. Magna res. Vtique ieiunium contra ventrē & guttur pugnat: aliquando illis militat. Itaque fratres mei, si putatis aliquid tale habituros nos in illa patria ad quam nos exhortatur tuba cælestis, & propterea vos à præsentibus abstinetis, vt illic talia copiosiùs recipiatis: sic estis quomodo illi qui ieiunant propter epulas maiores, & continent se à maiori incontinentia. Nolite ergo sic: ad aliquid vos ineffabile præparate, mundate cor ab omnibus affectionibus vestris terrenis & secularibus. Visuri sumus quiddam, quo visu beati erimus, & hoc solum nobis sufficiet. Et quid? Non manducabimus? Immo manducabimus: & ipse erit cibus noster, qui & reficiat, & nō deficiat. Tanquam iocundatorum omnium habitatio in te. Iam dictum est vnde iocundabimur: Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabūt te. Laudemus & modò Dominum quantum possumus mixtis gemitibus: quia laudando eum desideramus eum, & nondū tenemus. Cùm tenuerimus, subtrahetur omnis gemitus, & remanebit sola & pura & æterna laudatio.

Matt. 25. d. (margin) · 1. Cor. 2. b. (margin) · Psal. 83. (margin)

IN PSALMVM LXXXVII.
enarratio.

PSALMI huius octogesimi & septimi titulus habet aliquid quod nouum negotium disputatori afferat. Nusquam enim aliorum psalmorum positum est quod hic legitur: Pro melech ad respondendum.) Nam de Psalmo cantici & cantico psalmi aliàs quid nobis videretur diximus: & filiis Chore vsitatum in titulis psalmorum sępissiméque tractatum est, & quid sit in finem; sed quod sequitur, Pro melech ad respondendum, hoc inusitatum habet iste titulus. Pro me-

A lech autē, Latinè pro choro dici potest: melech enim verbo Hebræo chorus significatur. Quid est ergo choro ad respondendum, nisi fortè vt canenti chorus consonando respondeat? Sicut non istum solum, sed alios quoque psalmos credendum est esse cantatos, quamuis alios titulos acceperint: quod factum existimo causā varietatis, qua fastidiū leuaretur. Non enim solus iste psalmus dignus est habitus vbi responderet chorus, cùm vtique nō sit solus de Domini passione conscriptus. Aut si est alia causa cur tanta sit varietas titulorum, qua possit ostendi ita psalmos omnes esse prænotatos, qui sunt aliter atque aliter prænotati, vt nullius titulus valeat alicui alteri cōuenire: ego eam, fateor, cùm multum conatus essem, penetrare nō potui. Et si quid de hac re legi ab eis dictū qui ante nos ista tractauerunt, non satisfecit expectationi siue tarditati meæ. In quo igitur mysterio dictū mihi videatur: Pro choro ad respondendum: id est, vt canenti per

B chorum respondeatur, exponam. Domini hic passio prophetatur. Dicit autem Apostolus Petrus: Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum vt sequamur vestigia eius: hoc est respōdere. Dicit etiam Apostolus Ioannes: Sicut Christus pro nobis animam suam posuit, ita & nos debemus animā pro fratribus ponere: hoc est respondere. Chorus autē concordiam significat, quæ in charitate consistit. Quisquis ergo quasi æmulator Dominicæ passionis tradiderit corpus suum vt ardeat, si charitatem non habeat, non respōdet in choro: & ideo nihil ei prodest. Proinde quēadmodum dicuntur in arte musica, sicut ea docti homines Latinè dicere potuerunt, præcentor & succentor; præcentor scilicet qui vocem præmittit in cantu, succentor autē qui subsequenter canendo, respondet: ita in hoc cantico passionis præcedentē Christū subsequitur chorus martyrū in finem cælestium coronarum. Hoc enim canitur filiis Chore, id est, imitatorib.

C passionis Christi, quoniā in Caluariæ loco crucifixus est Christus, quæ illius Hebræi nominis interpretatio perhibetur, id est, Chore. Et hic est intellectus Eman Israëlitæ.) Quod in tituli huius vltimo positum est. Emā quippe interpretari dicitur, frater eius. Eos enim fratres suos Christus facere dignatus est, qui sacramētum crucis eius intelligunt, & non solùm de illa non erubescunt, verumetiā in illa fideliter gloriantur, non se de suis meritis extollentes, sed eius gratiæ nō ingrati; vt vnicuique eorum dici possit: Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est, sicut ipsum Israël scriptura sine dolo fuisse commendat. Iam itaque Christi vocem in prophetia præcinentis audiamus, cui suus chorus vel imitatione vel gratiarū actione respondeat. Domine Deus salutis meæ, in die clamaui & nocte corā te. Intret in cōspectu tuo oratio mea, inclina aurē tuam ad precem meam.) Orauit enim & Dominus, nō secun-

D dum formā Dei, sed secundū formam serui: secūdum hanc enim & passus est. Orauit autem & cùm in lætis rebus ageret, quod diei nomine; & cū in aduersis, quod noctis nomine significari arbitror. Ingressus orationis in conspectu Dei, acceptatio eius est: inclinatio auris Dei, misericors exauditio est: nam mēbra talia qualia nos habemus in corpore, non habet Deus. Est autē solita repetitio. Nam quod est, Intret in conspectu tuo oratio mea: idipsum est, Inclina aurē tuam ad precem meam. Quoniam repleta est malis anima mea, & vita mea in inferno appropinquauit.) Audemúsne dicere animā Christi repletā malis, cùm illa passionis afflictio in carne valuerit quicquid valuit? Vnde & ipse suos ad tolerantiā passionis accendēs, & tanquā ad respōdendum exhortās chorū suum: Nolite, inquit, timere eos qui corpus occidunt, animā autem non possunt occidere. An occidi anima à persecutoribus nō potest, malis autem repleri potest? Quod si ita est, quærendū qui-

1. Petr. 2. d. (margin) · 1. Ioan. 3. c. (margin) · 1. Cor. 13. b. (margin) · Matt. 27. d. (margin) · Ioan. 1. g. (margin) · Matt. 10. c. (margin) · 3. sen dist. 15 Sed quia. (margin)

bus. Non enim vitiis per quæ homini dominatur iniquitas, animã illam repletã possumus dicere: sed fortè doloribus, quibus anima suæ carni in eius passione cõpatitur: nõ enim vel ipse qui dicitur corporis dolor, potest esse sine animã, quem ineuitabiliter imminẽtem præcedit mæstitia, quæ solius animę dolor est. Dolere ergo anima etiam non dolente corpore potest, dolere autẽ corpus sine anima nõ potest. Cur itaque non dicamus non hominis peccatis, sed tamẽ humanis malis
Esa.53.a. repletam fuisse animã Christi? De quo alius Propheta dicit quòd pro nobis doluerit: & Euangelista: Assumpto, inquit, Petro & duobus filiis Zebedęi, cœpit con-
Matt.26.d. tristari & mæstus esse. Et ipse Dominus de seipso. Tũc ait illis: Tristis est anima mea vsque ad mortẽ. Hæc futura præuidẽs Propheta, Psalmi huius conscriptor, inducens eũ loquentẽ, quoniam repleta est, inquit, malis anima mea, & vita mea in inferno appropinquauit: nã ipsam sententiã omnino verbis aliis explicauit, qua
Ibidem. dictũ est: Tristis est anima mea vsque ad mortẽ. Quod enim ait, tristis est anima mea, hoc dictũ est: Repleta est malis anima mea Et quod sequitur, vsque ad mortẽ, hoc dictũ est, & vita mea in inferno appropinquauit. Hos autẽ humanę infirmitatis affectus, sicut ipsam carnem infirmitatis humanæ, ac mortẽ carnis humanæ Dominus Iesus, non conditionis necessitate, sed miserationis voluntate suscepit, vt transfiguraret in se corpus suũ quod est Ecclesia, cui caput esse dignatus est, hoc est, membra sua in sanctis & fidelibus suis: vt si cui eorũ inter humanas tentationes contristari & dolere contingeret, non ideo se ab eius gratia putaret alienum, & non esse ista peccata, sed humanæ infirmitatis indicia, tanquam voci præmissæ concinens chorus; ita corp⁹ eius ex ipso suo capite addisceret. In hoc quippe corpore præcipuum membrorũ apostolũ Paulum legimus, & audimus confitẽtem talibus malis repletam esse animã suam: cùm dicit tristitiam sibi esse
Rom.9.a. magnam, & cõtinuum dolorẽ cordi suo pro fratribus suis secundum carnẽ, qui sunt Israëlitæ. Pro quibus si contristatũ dicamus & Dominũ, cùm eius passio propinquaret, in qua illi se immanissimo scelere fuerant obligaturi: non incongruè nos dicere existimo. Deni-
Luc.23.e. que illud quod in cruce dixit, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt, etiam in isto Psalmo deinceps dicitur: Deputatus sum cũ descendentibus in lacum.) Vtique à nescientibus quid facerent, qui eum sic mori putauerunt vt moriuntur homines cæteri, tanquã necessitati subditũ atque illa necessitate deuictum. Lacum enim dixit, vel miseriæ, vel inferni profunditatẽ: Factus sum, inquit, sicut homo sine adiutorio, inter mortuos liber.) In his verbis maximè persona Domi-
Rom 8.a. ni apparet. Quis enim alius inter mortuos liber, nisi in similitudine carnis peccati inter peccatores solus sine peccato? Vnde illis qui se insipienter liberos pu-
Ioan.8.d. tabant, Omnis, ait, qui facit peccatum, seruus est peccati. Et quia per eum qui nõ habebat peccatum, opor-
Ibidem e. tebat liberari à peccatis: Si vos, inquit, filius liberauerit, tunc verè liberi eritis. Hic ergo inter mortuos li-
Ioan.10.d. ber, qui in potestate habebat ponere animam suam, & iterũ sumere eam: à quo eam nemo tollebat, sed eam
Ioan.2.d. ipse voluntate ponebat, qui etiam carnem suam tanquam solutum ab eis templũ resuscitare poterat cùm volebat. Quem passurũ cùm omnes deseruissent, solus non remansit, quia pater eũ non deseruit, sicut ipse testatur: ab inimicis tamen pro quibus orauit nescien-
Matt.27.e. tibus quod faciebant, & dicentibus: Alios saluos fecit, seipsum non potest: Si filius Dei est, descendat nũc de cruce, & credimus ei: Saluum faciat eum, si vult eum: factus est, id est, existimatus est tanquã homo sine adiutorio. Tanquã vulnerati dormientes in sepulchro.) Sed addidit: Quorum non meministi adhuc.) Vbi est Domini Christi à cæteris mortuis animaduertenda

A discretio. Nam & ipse vulneratus est, & mortuus positus in sepulchro: sed illi qui nesciebãt quid faciebant, quis esset vtique nescientes, similem illũ putauerunt aliis vulnere occisis, & dormientibus in sepulchro, quorum Deus adhuc non meminit, id est, quorũ nondum tempus resurgendi aduenit. Ideo nãque mortuos consueuit Scriptura dicere dormientes: quia euigilaturos, id est, resurrecturos vult intelligi. Sed hic vulneratus & dormiẽs in sepulchro, die tertio euigilauit, & factus est sicut passer singularis in tecto, id est, ad dexteram Dei patris in cælo: nec iam moritur, & mors ei vltrà non dominabitur. Vnde longè distat ab eis, quorum ad talem resurrectionẽ Deus nõ meminit adhuc. Quod enim præcedere oportebat in capite, corpori seruatur in finẽ. Tũc autem dicitur Deus meminisse, quando facit; tunc obliuisci, quãdo non facit: nam neque obliuio cadit in Deũ, quia nullo modo mutatur: neque recordatio, quia nõ obliuiscitur. Factus sum er- Psal.101. Rom.6.b.
B go ab eis nescientibus quod faciebant, tanquã homo sine adiutorio, cùm essem inter mortuos liber: factus sum ab eis nescientibus quod faciebant, velut vulnerati dormientes in sepulchro. Et ipsi expulsi sunt de manu tua.) Id est, cũ hæc ab eis factus sum, ipsi expulsi sunt de manu tua, ipsi adiutorio manus tuæ priuati sunt, qui me sine adiutorio esse putauerunt. Foderunt Psal.56. enim, sicut dicit in alio psalmo, ante faciem meã foueam, & inciderunt in eã. Melius enim sic intelligendum existimo, quàm vt id quod dictum est, Et ipsi expulsi sunt de manu tua, ad illos referatur dormientes in sepulchro, quorũ non meminit adhuc; cùm sint in eis iusti, quorũ licet nõ meminerit adhuc vt resurgãt, de his tamen dictũ est: Iustorum animæ in manu Dei Sap.3.a. sunt: hoc est, habitant in adiutorio altissimi, & in pro- Psal.90. tectione Dei cæli commorantur. Sed illi expulsi sunt de manu Dei, qui Dominũ Iesum Christum de manu eius expulsum esse crediderũt, quia eum inter iniquos deputatũ occidere potuerunt. Posuerũt me, inquit, in
C lacu inferiori, vel potius, in lacu infimo.) Sic enim est in Græco. Quid est autem lacus infimus, nisi profundissima miseria, qua nõ sit profundior? Vnde alibi di- Psal.39. citur: Eduxisti me de lacu miseriæ. In tenebrosis & in vmbra mortis.) Posuerunt vtique, id est, existimantes, 1.Cor.2.b. quando quod faciebant nesciebãt: & ignorabãt eum quem nemo principũ huius seculi cognouit. Vmbra enim mortis, nescio vtrum corporis hic intelligenda sit, an illa potius de qua scriptum est: Qui sedebant in Esa.9.a. tenebris & vmbra mortis, lux orta est eis: quia credendo in lucem & in vitam, ex tenebris & morte impietatis educti sunt. Talẽ ergo illi qui nesciebãt quod faciebant, Deũ putauerunt, & inter tales nesciendo posuerunt: qualibus ne hoc essent ipse subuenit. In me cõfirmata est indignatio tua.) Vel, sicut alij codices habẽt, ira tua: vel, sicut alij, furor tuus.) Quod enim Grę cè positũ est θυμὸς, diuersè interpretati sunt nostri: nam
D vbi Græci codices habent ὀργὴν, ibi iram Latinè dicere nullus ferè dubitauit interpres. Vbi autẽ θυμὸς positum est, plerique non putauerunt iram esse dicendũ, cùm magni authores Latinæ eloquentiæ de philosophorũ Græcorum libris etiam hoc iræ nomine verterint in Latinũ: neque de hac re diutius disputandum est: cui tamen si & hos aliud nomen adhibere debemus, tolerabilius indignationẽ dixerim quàm furorem. Furor quippe, sicut se Latinũ habet eloquium, non solet esse sanorum. Quid ergo est, in me confirmata est ira tua, nisi quemadmodũ illi putauerũt, qui Dominum glo- 1.Cor.2.b. riæ non cognouerũt? Apud eos enim sic erat, quòd ira Dei non solùm commota, verumetiã confirmata fuerit super eum, quem vsque ad mortem, nec quamlibet mortem, sed quam execrabiliùs præ cæteris habebãt, id est, vsque ad mortẽ crucis perducere potuerũt. vnde dicit Apostolus: Christus nos redemit de maledicto Gal.3.b. legis,

legis, factus pro nobis maledictum. Scriptū est enim: A
Deut.21.d. Maledictus omnis homo qui pendet in ligno. Et ideo
cùm eius obedientiā vsque ad extremā humilitatem
commendare vellet, humiliauit, inquit, semetipsum,
Phil.2.a. factus obediens patri vsque ad mortem. Quod cùm
parum videretur, adiecit, mortem autem crucis. Propter
hoc, quantum mihi videtur, etiam in isto psalmo
talis versus sequitur: Et omnes suspensiones tuas.)
Vel, sicut quidam sunt interpretati, Omnes fluctus
tuos:) aut sicut alij, Omnes elationes tuas super me
Psalm.41. induxisti.) Scriptum est enim & in alio Psalmo: Omnes
suspensiones tuæ, & fluctus tui super me ingressi
sunt: vel, sicut quidam melius transtulerunt, super me
transierunt. [illegible] enim est in Græcō, non [illegible]. Vbi
ergo vtrunque positum est, & suspensiones & fluctus,
non ibi potuerunt pro suspensionibus fluctus poni.
Quæ duo sic exposuimus, vt suspensiones diceremus
comminationes, fluctus autem iam ipsas passiones:
quæ vtraque veniunt de iudicio Dei. Sed illic dictum
est: Omnes super me transierunt: hic verò, Super me B
omnes induxisti. Illic ergo etsi quædam acciderunt,
omnia tamen mala quæ illis verbis intelligi voluit,
super me transierunt, dixit: hic verò, super me induxisti.
Transeunt enim, siue quæ non attingunt, sicut
suspensiones, siue quæ attingunt, sicut fluctus. Cùm
autem non ait, omnes suspensiones super me transierunt,
sed super me induxisti, omnia quę impendebant
euenisse significat. Impendebant autem quamdiu in
prophetia futura imminebant omnia, quæ de illius
passione prædicta sunt. Longè, inquit, fecisti notos
meos à me.) Si eos quos nouerat acceperimus dictum
esse notos meos, omnes erunt: nam quem ille non nouerat?
Sed eos dicit notos, quibus & ipse notus erat,
quantum eum tunc nosse potuerunt, certè vel hactenus
quòd sciebant eum innocentem, etiam si hominem
tantummodo, & non Deum putabant, quamuis
& bonos quos probaret, hic notos dicere potuerit, sicut
malos quos improbaret ignotos, quibus in fine di- C
Matth.7.d. cturus est, non noui vos. Quod verò adiungit, Posuerunt
me abominationem sibi:) Possunt & illi quidem
intelligi quos notos sibi dixit, quia & ipsi genus
illius mortis horrebant: sed melius intelligitur de his
de quibus suis persecutoribus superiùs loquebatur:
Matth.26.f. Traditus sum, inquit, & non egrediebar.) Vtrum quia
foris erant discipuli eius, quando ipse intus iudicabatur,
an potius non egrediebar altius dictum debemus
accipere, id est, in interioribus meis latebam, non ostendebam
quis essem, non propalabar, non manifestabar?
Et ideo sequitur: Oculi mei infirmati sunt ab inopia.
Nam quos eius oculos intellecturi sumus? Nam
si exteriores in carne in qua patiebatur positos, nō eos
in eius passione legimus infirmatos ab inopia, id est,
tanquam fame, vt assolet, languisse. Post cœnā quippe
suam traditus, & eodem die crucifixus est. Si interiores, D
quomodo infirmati sunt ab inopia, cùm in eis
esset lux indeficiens? Sed nimirum oculos suos dicit
membra: quæ in suo corpore cui caput est, ipse clariora
& eminentiora & præcipua diligebat. De quo corpore
Apostolus loquens, & de nostro corpore similitudinem
1.Cor.12.c. adhibens, ait: Si totum corpus oculus, vbi auditus?
Si totū corpus auditus, vbi odoratus? Si fuissent
omnia vnū membrum, vbi corpus? Nunc autē multa
membra, vnum autē corpus. Non potest dicere oculus
manibus, Opus vobis non habeo. Et si dixerit manus:
Quia non sum oculus, non sum de corpore: num
ideo non est de corpore? Quid autem his verbis vellet
intelligi, euidentius expressit dicens: Vos autem
1.Co.12.d. estis corpus Christi & membra. Quapropter & illi
oculi, id est, sancti Apostoli, quibus non reuelauerat
caro & sanguis, sed pater eius qui in cælis est, vt Petrus
Matt.16.c. diceret: Tu es Christus filius Dei viui, videntes eum

A tradi, ac tanta perpeti mala, quoniam non eum videbant
qualem volebant, quia non egrediebatur, id est,
non manifestabatur in virtute & potentia sua, sed in
suis interioribus occultis omnia quasi superatus atque
impotens sufferebat: infirmati sunt ab inopia,
velut subtracto sibi cibo suo, lumine suo. Et clamaui,
inquit, ad te Domine.) Hoc quidem & apertissimè
fecit cùm penderet in ligno. Sed quod sequitur,

Tota die expandi manus meas ad te) quomodò
oporteat accipi, meritò quæritur. Si enim in eo quod
ait, expandi manus meas, crucis patibulum intellexerimus:
quomodo intellecturi sumus, tota die? Nunquid
tota die pependit in ligno, cùm & nox ad totum
diem pertineat? Si autem hoc loco diem voluit intelligi,
qui præter noctem dies appellari solet, etiam
talis diei quando crucifixus est, iam pars prima & non
parua transierat. Si autem diem pro tempore positum
velimus accipere, maximè quia hoc nomen genere
feminino posuit, quod in Latino eloquio non
B nisi tempus significare solet: quamuis in Græco non
ita sit, semper quippe in ea lingua dies feminino genere
dicitur, & ideo nostros sic interpretari puto, arctiùs
quæstio colligabitur. Quomodo enim toto tempore,
si nec saltem vno toto die manus extēdit in cruce?
Porrò si totum pro parte accipiendū esse dicamus,
quia isto genere locutionis vti etiam sancta Scriptura
consueuit: non mihi occurrit exemplum, totum pro
parte etiam tunc posse accipi, quando ipsum verbum
additur, & dicitur totum. Nam & in eo quod dixit
Dominus in Euangelio: Sic erit & filius hominis in Matt.12.e.
corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus: ideo totum
pro parte non insolenter accipitur, quia non ait,
totis tribus diebus, & totis tribus noctibus. Vnus quippe
medius fuit totus dies, duorum autem partes, primi
vltima, vltimi prima. Si autem non crucem suam
in hac prophetia Psalmi significauit his verbis, sed orationem
quam eum ex forma serui fudisse Deo pa-
C tri, Euangelio teste, didicimus, vbi eum & longè ante
passionem, & sub die passionis, & in ipsa cruce orasse
meminimus: nusquam hoc eum tota die fecisse legimus.
Proinde cōuenienter per extētas manus tota die
continuationem bonorum operum intelligere possumus,
à quorum nunquā intentione cessauit. Sed quia
solis prædestinatis ad æternā salutē, nō autē omnibus
hominibus, nec ipsis inter quos facta sunt eius bona
opera profuerunt: ideo consequenter adiecit: Nunquid
mortuis facies mirabilia?) Hoc enim si de his dictum
putauerimus, quorū caro exanimis facta est, magna
mirabilia facta sunt mortuis, cùm quidā eorū etiā
reuixerunt. Et quòd Dominus penetrauit inferna, at- Matt.27.f.
que inde mortis victor ascendit, magnū mortuis miraculum
factū est. Significat ergo isto verbo quo ait,
Nunquid mortuis facies mirabilia, homines corde ita
D mortuos, vt eos ad vitam fidei tanta Christi mirabilia
non mouerēt. Neque enim propterea dixit nō eis fieri
mirabilia, quia non ea vident: sed quia nō eis prosunt. Ioan.6.a.
Nam sicut hic ait: Tota die expandi manus meas ad
te, quia omnia opera sua non nisi ad voluntatem patris
refert, sæpissimè se contestans ideo venisse, vt voluntatem
patris impleret: ita quia eadem opera etiam
infidelis populus vidit, alius Propheta dicit: Tota die Esa.65.a.
expandi manus meas ad populum non credentem &
contradicentem. Ipsi sunt mortui, quibus non sunt facta
mirabilia: non quòd ea non viderunt, sed quòd per
ea non reuixerunt. Quod autem sequitur: Aut medici
exuscitabunt, & confitebuntur tibi?) Id est, quia
non à medicis exuscitabuntur homines vt confiteantur
tibi. In Hebræo quidem aliter se habere firmatur:
non enim medici, sed gigantes esse perhibentur. Verùm
Septuaginta interpretes, quorum authoritas tāta
est, vt non immeritò propter mirabilē consonantiam
diui-

diuino spiritu interpretati esse credantur: de vocis similitudine qua in Hebræa lingua gigantes & medici penè eodem modo sonant, & exigua differẽtia distinguuntur, non errore, sed potius occasione, quomodo isto loco accipiendi essent gigantes, significare voluerunt. Si enim superbos gigantium nomine insinuatos [1.Cor.1.c.] intelligamus, de quibus dicit Apostolus, Vbi sapiens, vbi scriba, vbi conquisitor huius seculi: nõ fuit incongruum eosdem medicos nuncupare, velut per artem [Psalm.3.] sapientiæ suæ promittentes animarum salutem. Contra quos dicitur: Domini est salus. Si autẽ in bono acceperimus gigantes, quia & de ipso Domino dictum [Psalm.18.] est: Exultauit vt gigas ad currendam viam: quod ita sit gigas gigãtium, magnorum scilicet & fortissimorum, qui in eius Ecclesia spiritali robore excellũt, sicuti est [Esa.2.a.] mons montium: quia de illo scriptum est: Erit in nouissimis temporibus manifestus mons Domini paratus in cacumine montium, sicut etiam sanctus sanctorum: non est absurdum vt idem ipsi magni & fortes etiam medici vocẽtur. Vnde dicit Apostolus Paulus: [Rom.11.b.] Si quomodo æmulari potero carnem meã, vt saluos faciam aliquos ex illis. Sed etiã tales medici quãuis non de suo curent, quia nec medici corporis curant de suo, tamen quantumlibet per fidele ministerium opitulentur saluti, viuentes curare possunt, non mortuos excitare: de quibus dictũ est: Nunquid mortuis facies mirabilia? Nimis enim occulta Dei gratia est, qua hominum mẽtes quodammodo reuiuiscunt, vt possint à quibuslibet eius ministris præcepta sanitatis audire. Quam gratiam commendat in Euangelio Dominus dicens: Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum. Et paulo pòst apertius [Ioan.6.g.] hoc ipsum repetens ait: Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt: sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Deinde interponit Euangelista: Sciebat enim ab initio Iesus qui essent credituri, & quis traditurus esset eum. Et secutus atque ipsius Domini verba coniungens ait: Et dicebat: Propterea, dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à patre meo. Suprà dixerat: Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt: & tanquam huius rei causam [Ibidem.] exponens: Propterea, inquit, dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à patre meo: vt ostenderet eam ipsam fidem qua credit, & ex morte [4 sen. dist. 18. hic queritur in fine.] sui cordis anima reuiuiscit, dari nobis à Deo. Quãtumlibet ergo existant excellẽtes verbi prædicatores & veritatis, etiã per miracula sua fortes, tanquã magni medici agunt cũ hominibus, si mortui sunt & tua gratia nõ reuixerint: nũquid mortuis facies mirabilia, aut medici exuscitabũt, & hi quos exuscitabũt cõfitebuntur tibi? Hæc enim cõfessio indicat viuos, nõ sicut ali[Eccl.17.d.]bi scriptũ est, A mortuo velut qui nõ sit, perit confessio. Nunquid enarrabit quis in sepulchro misericordiam tuam, & veritatẽ tuam in perditione?) Subauditur quod suprà dictum est, vt etiam iste versus ita se habeat, ac si dictum sit: Nunquid enarrabit quis veritatem tuam in perditione? Misericordiam quippe & veritatem amat Scriptura coniungere, maximè in Psalmis. Quod verò ait, in perditione, alio verbo repetiuit quod suprà dixerat, in sepulchro: sic enim dictum est, in sepulchro, vt intelligantur ij qui sunt in sepulchro, qui & superius significati sunt nomine mortuorum, vbi ait: Nunquid mortuis facies mirabilia? Animæ namque mortuæ corpus sepulchrum est. [Matt.23.e.] vnde Dominus in Euãgelio talibus dicit: Similes estis sepulchris dealbatis, quæ foris apparent hominibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum & omni spurcitia: sic & vos à foris quidem apparetis hominibus iusti, intus autem pleni estis hypocrisi, & iniquitate. Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, & iustitia tua in terra obliuionis?) Quod est in

[A] tenebris, hoc est in terra oblita. Infideles enim significantur nomine tenebrarum. Hinc dicit Apostolus: Fuistis enim aliquando tenebræ. Sic & terra oblita, homo est qui oblitus est Deum. Potest nanque anima infidelis vsque ad tantas tenebras peruenire, vt dicat stultus in corde suo, non est Deus. [Psal.13.] Totus ergo iste sensus ita continuatur atque contexitur: Clamaui ad te Domine inter passiones meas, tota die expãdi manus meas ad te: id est, non destiti ad te glorificandum extendere opera mea. Cur ergo impij in me sæuiunt, nisi quia mortuis non facies mirabilia? Id est, non eis commouentur ad fidem, nec medici eos exuscitabunt vt confiteantur tibi, in quibus occulta gratia tua non operatur qua trahuntur vt credant: quia nemo venit [Ioan.6.e.] ad me, nisi quem tu attraxeris. Nam quis enarrabit in sepulchro misericordiam tuam: id est: animę mortuę, cuius mors iacet sub corporis pondere? & veritatem tuam in perditione, hoc est, in tali morte nihil †bonũ [al. horum.] valenti credere atque sentire? Nunquid enim in tene-[B]bris huius mortis, hoc est, in homine qui te obliuiscendo vitæ lumen amisit, tua mirabilia & iustitia cognoscentur? Occurrebat autem quæstio, quisnam sit vsus istorum mortuorum, quid ex his agat Deus ad vtilitatem corporis Christi quod est Ecclesia: vt in eis demonstretur, quæ sit Dei gratia in prædestinatis, qui secundum propositum vocati sunt. Vnde ipsum corpus in alio psalmo dicit: Deus meus misericordia eius [Psal.58.] præueniet me: Deus meus demonstrauit mihi in inimicis meis. Ergo & hic sequitur ac dicit: Et ego ad te Domine clamaui.) In quibus verbis intelligendus est Dominus Christus ex voce corporis sui loqui, id est, Ecclesiæ. Quid est enim, & ego: nisi quia fuimus & nos aliquando natura filij iræ, sicut & cæteri? [Ephes.2.a.] Sed ad te clamaui vt saluus essem. Quis enim me discernit ab aliis filiis irę, cùm Apostolum audiam ingratos terribiliter increpantem ac dicentem: Quis enim te dis-[1.Cor.4.b.][C]cernit? Quid autem habes quod nõn accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Domini [Psal.3. & 32.] est salus. Gigas autẽ in multitudine virtutis suæ non erit saluus: sed, sicut scriptum est, Qui inuocauerit [Rom.10.b.] nomen Domini, saluus erit. Quomodo autem inuocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem [Ibidem c.] audient sine prædicante? Aut quomodo prædicabũt, si non mittantur? Sicut scriptum est: Quàm speciosi pedes eorum qui annunciant pacem, qui annunciant bona. Ipsi sunt medici curantes à latronibus sauciatũ, sed Dominus perduxit eum ad stabulũ: quia ipsi sunt [Luc.10.f.] etiam operantes in agro Dominico: nec tamẽ qui plãtat, est aliquid, aut qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. [1.Cor.3.a.] Ideò & ego ad Dominum clamaui: hoc est, Dominum vt saluus essem inuocaui. Quomodo autem inuocarem, nisi crederem? Quomodo crederem, [D] nisi audirem? Sed vt audita crederem, ipse me attraxit: quia in occulto à morte cordis non quilibet medicus, sed ipse excitauit. Nanque multi audierunt: quia in omnem terram exiit sonus eorũ, & in fines orbis terræ verba eorum. Sed non omnium est fides, & nouit Dominus qui sunt eius. Ac per hoc nec credere potuissem, nisi me Dei misericordia præuenisset: & quia mortuos suscitat, & vocat ea quæ non sunt, tanquam eã quæ sunt, me in occultis vocando & suscitando, & trahendo à tenebris eduxisset, & ad lumen fidei perduxisset. Ideò sequitur: Et mane oratio mea præueniet te.) Iam mane, posteaquam nox infidelitatis & tenebræ transierunt. Quod mane vt mihi esset, misericordia quidem tua præuenit me. Sed quia restat illa clarificatio, vbi illuminabuntur occulta tenebrarum, & manifestabuntur cogitationes cordis, & tunc laus erit vnicuique à te: nunc autem in ista vita, in ista peregrinatione, in hac luce fidei, quæ in comparatio-

ne

ne tenebrarum infidelium iam dies est, sed in compa- A ratione diei, vbi videbimus facie ad faciē, adhuc nox est, adhuc oratio mea præueniet te. Vt autem ista feruescat & exerceatur oratio, quod nobis quantū expediat, nullis, vt opinor, verbis explicari potest: differtur bonum quod in æternum dabitur, & mala transitoria crebrescunt. Ideo sequitur: Vt quid Domine repulisti orationem meam?) Hoc & illis verbis dictum est:

Psal. 21. Deus Deus meus respice me, vt quid me dereliquisti? Causa cognoscēda proposita est, non tanquā sine causa hoc faceret Dei occulta sapientia: ita & hic: Vt quid Domine repulisti orationē meā? Huius tamē rei causa si diligenter aduertatur, iam superius indicata est. Ad hoc enim oratio sanctorum dilatione tanti beneficij & tribulationum aduersitate quasi repellitur: vt tanquam ignis flatu repercussus inflammetur ardentius. Exequitur itaque breuiter etiā tribulationes corporis Christi. Neque enim in solo capite factæ sunt,

Act. 9. a. cùm & Saulo dictum sit: Quid me persequeris? Et ipse B iam Paulus tanquam electum membrum in eodem corpore positus dicat, vt suppleam quæ desunt pressurarum Christi in carne mea. Vt quid ergo Domine repulisti orationem meam? Auertisti faciem tuam à me? Inops sum ego, & in laboribus à iuuentute mea, exaltatus autē humiliatus sum & cōturbatus. In me transierunt iræ tuæ, & terrores tui conturbauerunt me. Circundederunt me sicut aqua totā die, circundederunt me simul. Elongasti à me amicū & proximum & notos meos à miseria.) Contigerunt & contingunt omnia hæc in mēbris corporis Christi: & auertit Deus ab orantibus faciem, non exaudiendo ad id quod volunt, quando sibi nesciunt non expedire quod petunt. Et inops est Ecclesia, cùm esurit & sitit peregrina, vnde satietur in patria: & in laboribus est a iuuētute sua. Ipsum enim corpus Christi & in alio Psalmo dicit:

Psal. 128. Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea. Et ad hoc exaltantur etiam in seculo isto quædam membra C eius, vt in eis sit maior humilitas: & super ipsum corpus, id est, vnitatem sanctorum atque fidelium cui caput est Christus, transeunt iræ Dei, non autē manent:

Ioan. 3. d. quia non de fideli, sed infideli dictum est: Irā Dei manet super eum. Et terrores Dei conturbant infirmitatem fidelium: quia omne quod accidere potest, etiam si non accidat, prudenter timetur. Et aliquando terrores ipsi ita conturbant animū cogitantis circumpendētibus malis, vt sicut aqua vndique circumfluere videantur, & simul circundare metuentem. Et quia Ecclesiæ in hoc mundo peregrinanti ista nō desunt, dum modò in his, modò in illis membris eius vsquequaque contingūt: ideo dixit, tota die: continuationem significans temporis, donec finiatur hoc seculum. Et sæpe amici & noti periclitantes secūdum seculum, sanctos

2. Tim. 4. c. formidine deserunt; de quibus dicit Apostolus: Omnes me reliquerunt, non illis imputetur. Sed vt quid D hæc omnia, nisi vt oratio huius sancti corporis mane, id est, post noctem infidelitatis in luce fidei præueniat Deum, donec veniat salus illa, in cuius nōdum re, sed

Rom. 8. a. iam spe salui facti sumus, eámque cum patientia fideliter expectamus: vbi nec repellet Dominus orationem nostram, quoniā tūc nihil erit petendū, sed quicquid rectè petitum est, obtinendum. Nec faciē suam auertet à nobis, quoniam videbimus eum sicuti est. Nec inopes erimus, quia copia nostra ipse Deus erit, omnia in omnibus: nec laborabimus, quia nulla remanebit infirmitas. Nec exaltati humiliabimur & cōturbabimur, quia nulla ibi erit aduersitas: nec irā Dei vel trānseuntem sustinebimus, quia in eius benignitate manentes manebimus: nec terrores eius nos conturbabunt, quia promissa reddita nobis obuiabūt: nec territus longè fiet à nobis notus & amicus, vbi nullus erit qui timeatur inimicus.

IN PSALMVM LXXXVIII. *enarratio.*

PSALMVM istum de quo loqui proposuimus charitati vestræ, donāte Domino, accipite de spe quā habemus in Christo Iesu Domino nostro: & erigite animos, quia ille qui promisit ita cætera completurus est, vt multa compleuit. Dat enim nobis ad eum fiduciam, non meritum nostrum, sed illius misericordia. Et ipse est, quantum arbitror, Intellectus Ethan Israëlitæ:) Vnde iste Psalmus titulum accepit.) Audieras enim quis homo fuerit qui vocabatur Ethan: interpretatio tamē nominis huius robustū indicat. Et nemo in hoc seculo robustus est, nisi in spe promissionis Dei. Quantum enim attinet ad merita nostra, infirmi sumus: quantum ad eius misericordiam, robusti sumus. Itaque iste infirmus in se, robustus in misericordia Dei, inde cœpit.

CONCIO PRIMA, DE *prima parte Psalmi.*

MISERICORDIAS tuas Domine in æternum cantabo: In generationem & generationem annunciabo veritatem tuam in ore meo.) Obsequantur membra, inquit, mea; Domino meo loquor, sed tua loquor: annūciabo veritatem tuam in ore meo. Si non obsequor, seruus non sum: si à me loquor, mēdax sum.

Ergo vt & abs te dicam, & ego dicam, duo quędam sunt. Vnum tuum, vnum meū: veritas tua, os meū. Quam ergo veritatem annunciet, quas misericordias cantet, audiamus. Quoniam dixisti, in æternum misericordia ædificabitur.) Hoc cāto, hæc est veritas tua. huic annunciandæ seruit os meum: quoniam dixisti, in æternum misericordia ædificabitur. Sic, inquis, ędifico, vt non destruam: quoniam quosdam sic destrues vt non ędifices: quosdam verò sic destrues, vt ædifices. Nisi enim quidam destruerentur vt ædificarētur, non diceretur Hieremiæ: Ecce posui te ad destructionem, Hier. 1. a. & ad ædificationem. Et vtique omnes qui idola colebant, & lapidibus seruiebāt, in Christo nō ędificarentur, nisi in pristino errore destruerentur. Rursus nisi quidā ita destruerētur, vt non ædificarētur, nō diceretur: Destrues eos, & nō ædificabis illos. Propter eos ergo qui destruūtur & ædificātur, ne putarēt ædificationē qua ædificantur, esse temporalē, sicut tēporalis fuit ruina in qua destruuntur: tenuit se iste cuius os seruit veritati Dei, ad ipsam veritatē Dei: Ideo annunciabo. Psal. 27.

Ideo dico: Quoniam dixisti: securus homo dico, quoniam tu Deus dixisti. Quia & si ego in verbo meo fluctuarem, verbo tuo confirmarer: quoniam dixisti. Quid dixisti? In æternum misericordia ædificabitur: In cælis præparabitur veritas tua.) Quomodo superius; ita in sequētibus. Misericordias tuas Domine, inquit, in æternum cantabo: In generationem & generationem annunciabo veritatem tuam in ore meo. Dixit misericordias, dixit veritatem, ita rursus vtrunque cōiunxit: quoniam dixisti, in æternum ædificabitur misericordia, in cælis præparabitur veritas tua. Et hic repetiuit misericordiam & veritatem: Vniuersæ enim Psal. 24. viæ Domini misericordia & veritas. Neque enim exhiberetur veritas in impletione promissorum, nisi præcederet misericordia in remissione peccatorum. Deinde quoniam populo Israël etiam secundum carnem veniēti de semine Abrahæ promissa erant multa prophetice, & ita ille populus propagatus est, in quo implerentur promissa Dei; non autem clausit Deus fontē bonitatis suæ etiam in alienigenas gentes, quas sub angelis constituerat, portionem sibi faciens populum Israël. In hęc duo & Apostolus distinctè distribuit misericordiam Domini & veritatem. Ait enim Christum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones patrum. Ecce Rom. 15. a. quia

quia non fefellit Deus, ecce quia non repulit Deus plebem suam quam præsciuit. Etenim cum de casu Iudæorum ageretur, ne quis putaret sic illos improbatos, vt nihil frumenti ex illa ventilatione in horreum
Rom.11.a. mitteretur: ait Apostolus, Non repulit Deus plebem suam quam præsciuit: nam & ego Israëlita sum. Si totum illud spinæ fuerunt, vnde hoc granum vobis loquor? Ergo impleta est veritas Dei in iis qui ex Israë-
Ephe.2.d. litis crediderunt, & venit vnus paries ex circuncisione applicans se ad lapidem angularem. Sed ille lapis angulum non faceret, nisi alium parietem ex gentibus susciperet. Ille itaque paries tanquam propriè pertinet ad veritatem, iste autem alius ad misericordiam.
Rom.15.b. Dico enim, inquit, Iesum Christum ministrū fuisse circuncisionis propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones patrum, gentes autem super misericordia glorificare Deum. Meritò in cælis præparabitur veritas tua. Etenim omnes illi Israëlitæ vocati apostoli, cæli facti sunt qui enarrant gloriam Dei. De
Psal.18. his cælis dicitur: Cæli enarrant gloriam Dei; & opera manuum eius annunciat firmamentum: vt noueritis de his cælis dici, certè de his in consequenti expressius dictum est: Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. Quære quorū, non inuenis nisi cælorū. Si ergo apostoli sunt, quorū in omnibus loquelis vox audita est, ipsi sunt de quibus di-
Rom.10.d. ctum est: In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum: quia etsi assumpti hinc sunt antequam ecclesia impleret orbem terrarum, tamen verba eorum peruenerunt vsque ad terminos orbis terrarum. Bene accipimus in his impletum quod nunc legimus, in cælis præparabitur veritas tua. Disposui testamentum electis meis.) Dixisti, intellexisti: hoc totum dixisti: Disposui testamētum electis meis. Quod testamentum, nisi Nouum testamentū? Quod testamentum, nisi quo renouamur ad nouam hæreditatem? Quod testamentum, nisi cuius hæreditatis desiderio & amore cantamus canticum nouum? Disposui, inquit, testamentum electis meis: Iuraui Dauid seruo meo.) Quàm securus loquitur iste qui intelligit, cuius os seruit veritati? Quoniam dixisti securus loquor. Si securum me facis, quia dixisti: quanto securiorem quia iurasti? Dei quippe iuratio, promissionis
Matth.5.f. est confirmatio. Bene prohibetur homo iurare: ne cōsuetudine iurādi, quia potest homo falli, etiam in periurium prolabatur. Deus solus securus iurat, quia falli non potest. Videamus ergo quid iurauerit Deus. Iuraui, inquit, Dauid seruo meo: Vsque in æternum præparabo semen tuum.) Semen Dauid quod est, nisi
Galat.3.f. Ephes.5.e. semen Abrahæ? Quod autem semen Abrahæ? Et semini tuo, inquit, quod est Christus. Sed fortè ille Christus caput ecclesiæ, saluator corporis, semen est Abrahæ, & ideo Dauid: nos autem non sumus semē Abra-
Gal.3.d. hæ: immò verò sumus, sicut Apostolus ait: Si autem vos Christi, ergo Abrahæ semen estis, secundum promissionem hæredes. Sic ergo hic accipiamus fratres, Vsque in æternum præparabo semen tuum: non tantum illam carnem Christi natam ex Maria virgine, sed etiam nos omnes credētes in Christo. Illius enim capitis membra sumus, non potest hoc corpus decollari. Si in æternum caput, in æternū gloriatur & membra, vt sit ille Christus integer in æternum. Vsque in æternum præparabo semen tuum: Et ædificabo in generationem & generationem sedem tuam.) Putamus hoc dixit, in æternum, quod in generationem & generationem, quoniam & suprà dixerat, in generationem & generationem annunciabo veritatē tuam in ore meo? Quid est, in generationem & generationem? In omnem generationem. Non enim totiens repetendum erat verbum, quotiens generatio venit & transit. Ergo multiplicatio generationū in repetitione

A significata & commendata est. An fortè duæ generationes sunt intelligēdæ, sicut nostis, sicut iam insinuatum vestræ charitati retinetis? Est enim generatio nūc carnis, & sanguinis, erit generatio futura in resurrectione mortuorum. Prædicatur hic Christus, prædicabitur ibi: sed hic prædicatur vt credatur, ibi prædicabitur vt videatur. Ædificabo in generationem & generationem sedem tuā. Nunc autem Christus habet in nobis sedem suā, ædificata est sedes eius in nobis: Nisi enim sederet in nobis, nō nos regeret: si autem ab illo non regeremur, à nobisipsis præcipitaremur. Sedet ergo in nobis, regnās in nobis: sedet etiam in illa generatione quæ fuerit ex resurrectione mortuorū. In æternum Christus regnabit in sanctis suis. Hoc promisit Deus, hoc dixit Deus: si parum est, hoc iurauit Deus. Quia ergo non secundū merita nostra, sed secundum illius misericordiam firma est promissio: nemo debet cum trepidatione prædicare, vnde nō potest dubitare. Fiat ergo in cordibus nostris robur illud, vnde Ethan
B nomē accepit robustus corde: prædicemus veritatem Dei, eloquiū Dei, promissa Dei, iurationē Dei, & his modis omni ex parte firmati prædicemus, & portando Deū cæli simus. Confitebūtur cæli mirabilia tua Domine.) Non merita sua confitebūtur cæli, sed cōfitebūtur mirabilia tua Dñe. In omni enim misericordia perditorum, in iustificatione impiorū, quid laudamus nisi mirabilia Dei? Laudas quia resurrexerūt mortui, plus lauda quia redempti sunt perditi. Quæ gratia, quæ misericordia Dei? Vides hominē heri voraginem ebriositatis, hodie ornamentū sobrietatis: vides hominē heri cœnū luxuriæ, hodie decus temperātiæ. Vides hominē heri blasphematorē Dei, hodie laudatorem Dei: vides hominē heri seruū creaturæ, hodie cultorē creatoris. Ab istis omnibus desperationibus ita homines conuertūtur: nō respiciant ad merita sua, fiant cæ-
C li. Confiteātur cæli mirabilia eius, à quo facti sunt cæli. Quoniam videbo, inquit, cælos opera digitorū tuorum. Confitebuntur cæli mirabilia tua Domine. Et vt Psalm.8.
noueritis, quia cæli confitebuntur, videte vbi confitebuntur: sequitur enim, Et veritatē tuam in ecclesia sanctorū.) De cælis ergo nulla dubitatio est, quòd intelligātur prædicatores verbi veritatis. Et vbi confitebuntur cæli mirabilia tua & veritatē tuam? In ecclesia sanctorum. Excipiat ecclesia rorem cælorum, sitienti terræ pluant cæli, & germinet excipiens pluuiam germina bona, opera bona: ne pro bona pluuia det spinas, & pro horreo expectet ignem. Confitebūtur cæli mirabilia tua Domine, & veritatē tuam in ecclesia sanctorū. Cæli ergo confitebuntur mirabilia tua, & veritatem tuā. Totum quicquid prædicant cæli, ex te est, & de te est; & ideo securi prædicāt. Norunt enim quē prædicant, quia non possunt de prædicato erubescere. Quid prædicant cæli? Quid confitebuntur in ecclesia
D sanctorum? Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino?) Hoccine cęli confitebūtur, hoc cæli pluēt? Quid? Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino? Inde securi prędicatores, quoniam nemo in nubibus æquabitur Domino. Magna laus vobis videtur fratres, non æquari nubes creatori. Si intelligatur sine mysterio ad literam, nō magna laus est, Domino non æquari nubes. Quid enim? Stellæ quæ sunt supra nubes, æquantur Domino? Quid enim? Sol, luna, angeli, cęli, comparari poterunt Domino? Quid est quod pro magno ait: Quoniam quis in nubibus æquabitur Dño? Intelligimus fratres, nubes istas sicut cælos, prędicatores esse veritatis, prophetas, apostolos, annunciatores verbi Dei. Nam ista omnia genera prædicatorum nubes esse dictas, ex illa prophetia intelligimus, vbi Deus iratus vineę suę dixit: Mādabo nubibus meis ne Esa.5.b.
pluant super eā imbrē. Quā vineā explicat & designat apertissimè dicens: Vinea Domini Sabaoth, domus Israël

Israël est. Ne tu aliter intelligas vineam, & relictis omnibus significatis terram scruteris: Vinea, inquit, Domini Sabaoth, domus Israël est. Non intelligat aliud, sed intelligat domus Israël se esse vineam meam: se intelligat mihi non dedisse vuam, sed spinas: se intelligat ingratam extitisse plantatori atque cultori, ingratā extitisse irrigatori. Ergo si vinea Domini Sabaoth domus Israël est, quid dixit iratus? Mandabo nubibus meis ne pluant super eam imbrem. Et reuera ita fecit: Missi sunt Apostoli tanquam nubes vt pluerent Iudæis, & illi verbum Dei repellentes, quia pro vuis spinas dederunt, dixerūt Apostoli: *Act. 13. g.* Ad vos missi eramus, sed quia repulistis verbum Dei, imus ad gētes. Ex illo cœperunt nubes nō pluere pluuiam super vineam illam. Si igitur nubes prædicatores sunt veritatis, quæramus primò quare sint nubes. Iidem quippe cæli; iidem nubes: cæli propter fulgorem veritatis, nubes propter occulta carnis: nubes enim omnes nebulosæ sunt propter mortalitatem, & veniunt & transeunt propter ipsa occulta carnis, id est, occulta nubium. B *1. Cor. 4. a.* Ait Apostolus: Nolite ante tempus quicquam iudicare, donec veniat Dominus, & illuminet abscondita tenebrarum. Nunc ergo quid loquatur homo, vides, quid gestet in corde, non vides: quod exprimitur de nube vides, quod seruatur in nube, nō vides. Cuius enim oculi nubē penetrant? Ergo nubes in carne prędicatores veritatis. Venit & ipse omnium creator in carne. Sed quis in nubibus æquabitur Domino? Et quis similis erit Domino in filiis Dei? Ergo nemo in filiis Dei similis erit filio Dei. Et ipse dictus est filius Dei, & nos dicti sumus filij Dei. Sed quis erit similis Domino in filiis Dei? Ille vnicus, nos multi. Ille vnus, nos in illo vnum. Ille natus, nos adoptati: ille ab æterno filius vnigenitus per naturam, nos à tempore facti per gratiam: ille sine vllo peccato, nos per illum liberati à peccato. Quis ergo in nubibus æquabitur Domino, aut quis similis erit Domino in filiis Dei? Dicimur nubes propter carnem, & sumus prędicatores veritatis propter imbrem nubiū. C Sed caro nostra aliter venit, caro illius aliter. Dicimur & filij Dei, sed ille aliter filius Dei. Illius nubes ex virgine, ille filius ex æternitate æqualis patri. Quis ergo in nubibus æquabitur Dño, aut quis similis erit Dño in filiis Dei? Dicat *Matth. 16. b.* ipse Dominus verū similem inueniat. Quē me dicūt homines esse filium hominis? Ecce enim quia videor, quia cōspicior, quia inter vos ambulo, & fortasse præsentia vilui: dicite: Quē me dicūt homines esse filium hominis? Certè quia filiū hominis vident, nubē vidēt: dicant vel dicite, quem me dicūt homines esse. Et responderūt dicta hominū: Alij dicunt Hieremiam, alij Heliam, alij Ioannē Baptistam, aut vnū ex prophetis. Nominatę sunt multę nubes & filij Dei. Etenim quia iusti & sancti, vtiq; & ipsi filij Dei. Hieremias, Helias, D Ioannes, filij Dei & nubes: quia prædicatores Dei. Dixistis, quas nubes me homines esse putent, & in quibus filiis Dei me homines numerent: dicite & vos, *Ibidem c.* quē me dicitis esse. Respondens Petrus pro omnibus, pro vnitate vnus: Tu es, inquit, Christus filius Dei viui. Quoniā quis in nubibus æquabitur Dño, aut quis similis erit Domino inter filios Dei? Tu es Christus filius Dei viui: non quomodo filij Dei, qui tibi non ęquantur. Venisti in carne, sed nō quomodo nubes, quę tibi non æquantur. Quis enim tu cui respondetur, Tu es Christus filius Dei viui: quē putauerunt alij homines non sancti, nō iusti, vnū ex prophetis, aut Heliam, aut Hieremiā, aut Ioannē Baptistā? Quis ergo es tu? Audi quod sequitur. Deus glorificandus in consilio iustorum.) Quis ergo in nubibus æquabitur Dño, aut quis similis erit Domino in filijs Dei, quādo ille Deus est glorificandus in consilio iustorū? Quoniā non possunt æquales illi esse, consilium ipsorum sit credere in

A illum. Quoniam nō possunt æquales illi esse nubes & filij Dei: restat consiliū fragilitatis humanæ, vt qui gloriatur, *1. Cor. 1. d.* in Domino glorietur. Deus glorificādus in consilio iustorum: Magnus & terribilis in omnes qui in circuitu eius sunt.) Vbique Deus. Qui ergo in circuitu eius sunt, qui vbique est? Si enim habet aliquos in circuitu, quasi vndiq; finitus intelligitur. Porrò si verū dictum est à Deo & de Deo: Magnitudinis eius nō est finis: qui remanent, qui sunt in circuitu eius, nisi quia ille qui vbique est: voluit per carnē in vno loco nasci; in vna gente conuersari, in vno loco crucifigi, ex vno *Luc. 2. a. & 23. e. f. g.* loco resurgere, ex vno loco in cælū ascēdere? Vbi hoc fecit, in circuitu eius gentes sunt. Si ibi remaneret vbi ista fecit, nō esset magnus & terribilis in omnes, qui in circuitu eius sunt. Quia verò ibi sic prædicauit, vt inde sui nominis mitteret prędicatores per omnes gētes toto orbe terrarū: faciendo miracula per seruos suos factus est magnus & terribilis in omnes qui in circuitu eius sunt. Domine Deus virtutum quis similis tibi? B Potens es Dñe, & veritas tua in circuitu tuo.) Magna potētia tua: tu fecisti cęlū & terram, & omnia quę in eis sunt. Sed plus est misericordia tua, quæ exhibuit veritatem tuā in circuitu tuo. Si enim ibi solū prædicares, vbi nasci, vbi pati, vbi resurgere; vnde ascēdere *Matt. 27. d. e. & 28. a.* voluisti, impleta esset illa veritas promissionis Dei ad confirmandas promissiones patrum: sed nō impleretur: Gētes autē super misericordia glorificare Deū, *Rom. 15. b.* nisi illa veritas expanderetur, & ab illo loco vbi apparere voluisti, in circuitu diffunderetur. Tu quidē in illo loco de nube propria intonuisti, sed ad rigādum in circuitu gentiū alias nubes misisti. Verè potens imple- *Matt. 24. c.* sti quod dixisti: A modò videbitis filium hominis venientem in nubibus cæli. Potēs es Domine, & veritas tua in circuitu tuo. Sed cùm cœpit veritas tua in circuitu prędicari, vtique fremuerūt gētes, & populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terræ, & principes *Psalm. 2.* conuenerunt in vnū aduersus Dominum, & aduersus C Christū eius. Vtique cùm cœpisset veritas tua prędicari in circuitu tuo, tanquā venires ad ducendā cōiugem ex alienigenis: occurrit leo fremēs, & suffocatus est à te. Hoc enim præfiguratum est in Sampson. Et il- *Iudic. 14. b.* lius verbis meis sine nomine illius dictis nō acclamaretis, nisi agnosceretis, audistis enim vt illi qui soletis compluí à nubibus Dei. Ergo veritas tua in circuitu tuo. Sed quādo sine persecutionibus, quādo sine contradictionibus, cùm dictum sit eum natum in signum cui contradicitur? Quia ergo illa gens vbi nasci, vbi *Luc. 2. e.* conuersari voluisti, tanquam terra erat separata à fluctibus gentiū, vt appareret arida compluenda, reliquę autē gentes mare erant in amaritudine sterilitatis suę: quid facient prædicatores tui spargentes veritatem tuam in circuitu tuo, quoniam fremunt fluctus maris? quid facient? Tu dominaris potestati maris.) Nā D quid fecit mare sæuiendo, nisi diem quem hodie celebramus? Martyres occidit, semina sanguinis sparsit, seges ecclesiæ pullulauit. Securè ergo pergant nubes: diffundant veritatem tuam in circuitu tuo, non timeant rabidos fluctus. Tu dominaris potestati maris. Mouetur quidem mare, & contradicit mare, perstrepit mare: sed fidelis Deus qui non vos sinet tentari supra id quod potestis. Quia ergo fidelis est qui non vos *1. Cor. 10. d.* sinit tentari supra id quod potestis. Motum autē fluctuum eius tu mitigas.) Denique vt placaretur mare, imò vt eneruaretur rabies maris, quid in ipso mari fecisti? Tu humiliasti sicut vulneratū superbū.) Est qui- *Amos 9. f.* dē superbus draco in mari, de quo alia scriptura dicit: Mādabo draconi ibi vt mordeat eū. est draco de quo dicitur: Draco hic quē finxisti ad illudendum ei, cuius *Psalm. 103.* caput contūdit super aquā. Tu, inquit, humiliasti sicut vulneratū superbū. Humiliasti te, & humiliatus est superbus. Superb9 enim per superbiā superbos tenebat:

humi-

humiliatus est magnus, credens autem in eum factus A est paruus. Dum nutritur paruus exemplo magni facti parui, quod tenebat diabolus perdidit: quia superbus non nisi superbos tenebat. Dato tanto humilitatis exemplo, didicerunt homines damnare superbiã suam, imitari humilitatem Christi. Ita ergo ille perdendo quos tenebat, etiam ipse humiliatus est, nõ correctus, sed prostratus. Tu humiliasti sicut vulneratum superbum. Humiliatus es, & humiliasti, vulneratus es & vulnerasti: neque enim eum non vulneraret sanguis tuus qui effusus est, vt deleret chirographum peccatorum. Vnde enim superbiebat, nisi quia cautionem contra nos tenebat? Hanc tu cautionem, hoc chirographum tuo sanguine deleuisti: illum ergo vulnerásti, cui tot abstulisti. Vulneratum enim intelligas diabolum, non penetrata carne quam nõ habet, sed percusso corde, vbi superbus est. Et in brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos. Tui sunt cæli, & tua est terra.) A te pluant, super terram pluant. Tui sunt cæli per quos prædicata est veritas in circuitu tuo: tua est terra, quæ excipit veritatem in circuitu tuo. Denique quid de illa pluuia factum est? Orbem terrarum & plenitudinem eius tu fundasti: Aquilonem & maria tu creasti.) Non enim aliquid contra te valet, contra creatorem suum. Et malitia quidem per suæ voluntatis peruersitatem sæuire potest mundus, nunquam tamẽ excedit modum positum à creatore, qui fecit omnia. Quid ergo timeo Aquilonem? quid timeo maria? Est quidem in Aquilone diabolus, qui dixit: Ponam sedem meam in Aquilonem, & ero similis altissimo: sed humiliasti sicut vulneratum superbum. Ergo quod in illis tu fecisti, plus valet ad dominationem tuam, quàm illorum volũtas ad malitiam suam. Aquilonem & maria tu creasti. Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt.) Montes isti intelligũtur, sed aliquid significat. Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt.) Thabor interpretari dicitur veniens lumẽ. Sed vnde venit lumen de quo dictum est: Vos estis lumen mũdi: nisi ab illo de quo dictũ est: Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem veniẽtẽ in hunc mundum? Illud ergo lumen quod est lumen mundi, ab illo lumine venit quod non aliunde accenditur, vt timendum sit nẽ extinguatur. Ergo venit lumen ab illo, lucerna illa quæ non ponitur sub modio, sed super candelabrum, veniens lumen Thabor. Hermon autẽ interpretatur anathema eius. Meritò venit lumen, & factum est anathema eius. Cuius, nisi diaboli vulnerati superbi? Vt ergo illuminaremur, abs te datum est: vt anathema nobis esset, qui nos in suo errore & superbia detinebat, à te nobis est. Ergo Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt, non in meritis suis, sed in nomine tuo. dicent enim isti: Nõ nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam, propter mare sæuiens, ne fortè dicant gentes, vbi est Deus eorũ. Tuũ brachium cum potentia.) Nemo sibi aliquid arroget.

Tuum brachium cum potentia: à te facti sumus, à te defensi sumus. Tuũ brachium cũ potentia: Confirmetur manus tua, & exaltetur dextera tua, iustitia & iudiciũ præparatio sedis tuæ.) Apparebit in fine iustitia tua & iudiciũ tuũ, nunc occulta sunt ista. Et de iudicio tuo dicitur in alio Psalmo: Pro occultis filij erit manifestatio iudicij tui & iustitiæ tuæ. Ponẽtur quidã ad dexteram, & quidam ad sinistrã: & expauescent infideles, cùm viderint quod modò irridentes non credunt. Gaudebunt iusti, cùm viderint quod modò non videntes credunt. Iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ: vtique in die iudicij. Nunc ergo quid? Misericordia & veritas præeunt faciem tuam.) Præparationem sedis tuæ, iustitiam tuam & iudicium tuum venturum timerem, nisi antecederet te misericordia & veritas tua. Quid timeam in fine iudicia tua, quando præcedente misericordia tua deles peccata mea, & exhibendo veritatem, imples promissa tua? Misericordia & veritas præeunt faciem tuam? Vniuersæ, inquit, viæ Domini misericordia & veritas. In his omnibus non exultabimus, aut quod exultamus capiemus, aut verba sufficient lætitiæ nostræ, aut lingua idonea erit explicare gaudium nostrum? Si ergo nulla verba sufficiunt: Beatus populus sciens iubilationem.) O beate popule, putas intelligis iubilationem? Nullo modo beatus es, nisi intelligas iubilationem. Quid est, intelligas iubilationem? Scias vnde gaudeas, quod verbis explicare non possis. Gaudiũ enim tuum non de te, vt qui gloriantur, in Domino gloriẽtur. Noli ergo exultare in superbia tua, sed in gratia Dei. Vide ipsam gratiam tantam esse, cui lingua explicandæ nõ sit idonea, & intellexisti iubilationem: denique si intellexisti in gratia iubilationem, ipsius gratiæ audi commendationem. Beatus certè populus sciẽs iubilationem. Quam iubilationem? Vide si non de gratia, vide si nõ de Deo, B & omnino non de te. Domine in lumine vultus tui ambulabunt.) Thabor ille veniens lumen, nisi in lumine vultus tui ambulet, vẽro superbię lucerna extinguitur. Domine in lumine vultus tui ambulabunt: Et in nomine tuo exultabunt tota die.) Thabor ille & Hermon in nomine tuo exultabunt. Si volunt tota die, in nomine tuo: sin autem exultabunt in nomine suo, non tota die exultabunt. Nõ enim in gaudio perseuerabunt, quando de seipsis gaudebũt, & per superbiam cadent. Ergo vt tota die exultent, in nomine tuo exultabunt: Et in iustitia tua exaltabũtur. Non in sua iustitia, sed in tua: ne sint zelum Dei habentes, sed non secundum scientiam. Quidam enim notantur ab Apostolo quòd zelum Dei habeant, sed non secundum scientiam. Ignorantes Dei iustitiã, & suam volentes cõstituere, & non in lumine tuo exultantes, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Sed vnde? Quia zelum C Dei habent, sed non secundum scientiam. Populus autem sciens iubilationem. Illi enim non secundum scientiam: beatus autem populus non nesciens, sed sciens iubilationem. Vnde debet iubilare, vnde debet exultare, nisi in nomine tuo ambulans in lumine vultus tui? Et exaltari quidem merebitur, sed in iustitia tua. Auferat de medio iustitiam suam, & humilietur: veniet Dei iustitia, & exaltabitur. Et in iustitia tua exaltabuntur. Quoniam gloria virtutis eorum tu es, & in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.) Quia tibi beneplacuit, non quia nos digni sumus. Quoniam Domini est susceptio.) Nã ego vt cumulus arenæ impulsus sum vt caderẽ: & cecidissem, nisi Dominus suscepisset me. Quoniam Domini est susceptio: Et sancti Israel regis nostri.) Ipse susceptio, ipse te illuminat: eius lumine tutus es, in eius lumine ambulas, iustitia eius † exaltaris. Ipse te suscepit, infirmitatẽ D tuam ipse custodit, ipse te facit robustũ de se, nõ de te.

Tunc locutus es in aspectu filiis tuis, & dixisti.) Locutus es in aspectu tuo, reuelasti hoc prophetis tuis. Ideo locutus es eis in aspectu, id est, in reuelatione: vnde prophetæ videntes dicebantur. Viderunt quiddam intus quod dicerent foris, & in occulto audierũt quod palàm prædicauerũt. Tunc locutus es in aspectu filiis tuis, & dixisti: Posui adiutorium super potentem.) Intellexistis quem potentem? Exaltaui electum de populo meo.) Intelligitis quẽ electũ? quem iam gaudetis exaltatum. Inueni Dauid seruum meum.) Iustum Dauid, ex semine Dauid. In oleo sancto meo vnxi eum.) De illo enim dicitur: Vnxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum cõfortabit eum.) Secundum quod susceptio hominis facta est, secundum quod caro in vtero virginis assumpta est, secundum quod ab illo qui in forma Dei æqualis est

Marginal notes: Coloss. 2. c. — Esa. 14. d. — Matth. 5. b. Ioan. 1. a. — Psal. 113. — Psalm. 9. a. — Matth. 25. f. — Psal. 24. — 1. Cor. 1. d. — Rom. 10. a. — al. exultas. — Psal. 44. — Luc. 1. d. — Philip. 2. a.

est patri, forma serui suscepta est: & factus est obediēs vsque ad mortem, mortem autem crucis. Non proficiet inimicus in eo. Sæuit quidem inimicus, sed non proficiet in eo: solet quidem nocere, sed non nocebit. Quid est ergo quod affliget? Exercebit, non nocebit. Proderit sæuiendo, quia in quos sæuit, coronabuntur vincendo. Quid enim vincitur, si nihil contra nos sæuit? Aut vbi adiutor noster Deus, si nos non dimicamus? Inimicus ergo faciat quod suum est: sed non proficiet inimicus in eo: Et filius iniquitatis non apponet nocere ei. Et cōcidam inimicos eius a facie illius.) Conciduntur à cōspiratione sua, & quod credūt conciduntur. Paulatim enim credunt, tanquam comminuto capite vituli, venient in potum populi Dei. Cōminuit enim caput vituli Moyses, sparsit in aqua, &
Exod.32.e. dedit bibere filiis Israël. Comminuuntur omnes infideles, credunt paulatim, & à populo Dei bibuntur, in corpus Christi traiiciuntur. Et concidā inimicos eius à facie illius. Et eos qui oderūt eum, fugabo,) Fugabo ne noceant. Sed fugatorum istorū fortè aliqui di-
Psalm.138. cunt: Quò ibo à spiritu tuo, & à facie tua quò fugiam? Et videntes nō se habere quò fugiant, ab omnipotente, conuersi fugiunt ad omnipotētem. Et eos qui oderunt eum, fugabo: Et veritas mea & misericordia
Psal.24. mea cūm ipso est.) Vniuersę vię Domini misericordia & veritas. Memētote quantū potestis, quàm sæpe nobis commendentur duo hæc, vt reddamus illa Deo. Sicut enim ipse exhibuit nobis misericordiam, vt deleret peccata nostra, & veritatē vt impleret promissa sua: sic & nos ambulantes in via eius debemus ei reddere misericordiam & veritatem: misericordiam, vt miserorum misereamur: veritatem, vt non iniquè iudicemus? Non tibi tollat veritas misericordiam, nec misericordia impediat veritatē. Si enim per misericordiam iudicaueris contra veritatē, aut quasi rigida veritate oblitus fueris misericordiam: non ambulabis in via Dei, vbi misericordia & veritas occurrerunt sibi. Et in nomine meo exaltabitur cornu eius.) Quid opus est vt immoremur? Christiani estis: Christū agnoscite. Et ponam in mari manum eius.) Hoc est, dominabitur gentibus. Et in fluminibus dexterā eius.) Flumina currunt in mare, cupidi homines in amaritudinem huius seculi prolabuntur: omnia tamen ista genera Christo subdita erunt. Ipse inuocauit me, pater meus es tu, Deus meus & susceptor salutis meæ. Et ego primogenitum ponam eum, excelsum apud reges terræ.) Martyres nostri quorum natalitia celebramus, sanguinem suum propter hęc credita, & nondum visa fuderunt. Quando fortiores nos esse debemus videndo, per quod illi crediderunt? Excelsum enim apud reges terrę illi nondum viderāt Christum, adhuc principes cōueniebant in vnum aduersus Do-
Psal.2. minum & aduersus Christum eius. Nondum impletum erat quod in ipso Psalmo sequitur: Et nunc reges intelligite, erudimini omnes qui iudicatis terram: iam ergo factus est Christus excelsus apud reges terræ. In æternū seruabo illi misericordiā meam, & testamentū meū fidele ipsi.) Propter ipsum fidele testamentū, in ipso mediatū est testamentū: ipse mediator testamēti, ipse signator testamenti, ipse fideiussor testamēti, ipse testis testamenti, ipse hæreditas testamenti, ipse cohæres testamenti. Et ponam in seculum seculi semen eius. Non tantùm in hoc seculo, sed in seculum seculi, quò transibit vtique semen eius. Quę est hære-
Galat.3.d. ditas eius? Semen Abrahæ quod est Christus. Si autem vos Christi, ergo Abrahæ semen estis. Etsi in æternum accepturi hæreditatem, ponet in seculum seculi semen eius. Et thronum eius sicut dies cæli.) Throni regnum terrenorum sicut dies terræ. Alij sunt dies cęli, alij sunt dies terræ. Dies cęli anni sunt illi, de quibus
Psal.101. dicitur: Tu autem idem ipse es, & anni tui non defi-

August.10.8.

cient. Dies terræ succedentibus vrgentur, præcedentes excluduntur: nec qui succedunt, manent, sed veniunt vt eant, & pene antequam veniant eūt. Hi sunt dies terræ. Dies autem cæli qui? Et vnus dies cæli, & illi anni non deficientes, nec initium habent nec terminum: nec vllus dies ibi angustatur inter hesternum & crastinum. Nemo ibi expectat futurum, nemo ibi perdit preteritum: sed dies cæli semper prę́sentes sunt, vbi erit thronus eius in æternum. Quod restat, si placet, seruemus: quoniam longus est Psalmus, & adhuc vobiscum aliquid in nomine Christi acturi sumus. Reficite ergo vires, nō dico animi vestri; nam video quòd animo infatigabiles estis: sed propter seruos animæ vt durent in ministerio corpora vestra, aliquantulum reficimini, & refecti ad cibos redite.

CONCIO SECVNDA,

de secunda parte eiusdem Psalmi.

B AD reliqua Psalmi, de quo in matutino locuti sumus, animum intendite, & pium debitum exigite: eo reddituro per nos, qui fecit nos & vos. Dominus Christus in superioribus psalmi ex promisso Dei annunciabatur, & adhuc in his verbis etiam quæ tractatūri sumus, ipse annunciatur: de illo enim inter cætera paulo superiùs dictum erat: Et ego primogenitum ponam eum, excelsum prę regibus terrę. In ęternum seruabo illi misericordiam meam, & testamentū meum fidele ipsi. Et ponam in seculum seculi semen eius, & thronum eius sicut dies cęli. De his & de omnibus suprà ab ipso exordio quæ potuimus diximus. sequitur autem: Si dereliquerint filij eius legem meam, & in iudiciis meis nō ambulauerint: Si iustificationes meas profanauerint, & mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, & in flagellis delicta eorum: Misericordiam verò meam nō dispergam ab eis, neque nocebo eis in veritate mea. Neque profanabo testamentum meum, & quæ procedunt de
C labiis meis, non reprobabo.) Magnum firmamētum, firmamentum promissionis Dei. Filij huius Dauid, filij sunt spōsi: omnes ergo Christiani, filij eius dicūtur. Multū est autē quod promittit Deus, quia si Christiani, hoc est, filij eius dereliquerint, inquit, legē meam, & in iudiciis meis non ambulauerint, si iustificationes meas profanauerint, & mandata mea non custodierint: non contemnam eos, neque in perditione dimittam eos. Sed quid faciam? Visitabo in virga iniquitates eorum, & in flagellis delicta eorum. Non ergo tantum misericordia vocantis est, sed & verberantis & flagellantis. Sit itaque manus paterna super te, & si filius bonus es, noli repellere disciplinam patris tui. Quis est enim filius, cui non dat disciplinā pater eius? Det disciplinam, dum nō auferat misericordiam. Cædat contumacem, dum tamen reddat hæreditatem. Tu si promissa patris bene agnouisti: non timeas fla-
D gellari, sed exhæredari. Quem enim diligit Deus, corripit: flagellat autem omnem filiū quem recipit. Peccator filius dedignatur flagellari, cùm sine peccato videat vnicum flagellatum? Visitabo ergo, ait, in virga iniquitates eorum. Sic & apostolus cōminatur: Quid vultis? In virga veniam ad vos? Absit vt dicerent pij filij, si cum virga venturus es, noli venire. Melius est enim erudiri in virga patris, quàm in blandimēto perire prædonis. Visitabo, inquit, in virga iniquitates eorum, & in flagellis delicta eorum. Misericordiam verò meam non dispergam ab eo. A quo? Ab illo scilicet Dauid cui talia promisi, quē vnxi in oleo sancto meo præ participibus suis. Agnoscitis eum à quo nō disperget Deus misericordiam suam; ne quis fortè solicitus dicat: Quandoquidem Christum dicit, à quo se misericordiam suam non dispersurum esse confirmat, quid ergo peccator? Nunquid enim hoc dixit: Misericordiam autem meam non dispergam ab eis? Visitabo, Hebr.12.b. 1.Cor.4.d.

inquit, in virga iniquitates eorũ, & in flagellis delicta eorum. Expectabas ad securitatem tuam, misericordiam vero meam non dispergam ab eis. Et quidẽ hoc nonnulli codices habẽt, sed emẽdatiores nõ habent: tamen & qui hoc habent, nihil ab re habẽt. Quomodo enim à Christo misericordiam suam nõ dispergit? Nunquid ipse saluator corporis, vel in terra vel in cælo peccauit, qui sedet ad dexteram eius, & interpellat
Rom.8.g. pro nobis? A Christo tamẽ: sed à membris eius, à corpore eius quod est ecclesia. Sic enim pro magno dicit quòd ab illo non dispergat misericordiam suam, quasi non agnoscamus vnigenitum filium qui est in sinu patris: non enim pro persona sua ibi comparatur homo, sed vna persona est Deus & homo. Ergo ab eo nõ dispergit misericordiam suam, cùm à membris eius, cùm ab eius corpore nõ dispergit misericordiã suam, in quo & ipse in terra persecutiones patiebatur, cùm
Act.9.a. iam sederet in cælo: & non de cælo clamabat, Saule Saule, quid persequeris seruos meos: nec, quid persequeris sanctos meos: nec, quid persequeris discipulos meos: sed, Quid me persequeris? Sicut ergo cùm eum sedẽtem in cælo nemo persequeretur, clamauit, quid me persequeris, cùm caput membra sua cognosceret, & à cõpage corporis sui caput charitas non separaret: sic cùm misericordiam suam nõ dispergit ab eo, à nobis vtique non dispergit, qui sumus membra eius & corpus eius. Nec ideo tamen debemus securi peccare: & peruerse nobis polliceri, quoniam quicquid fecerimus non perimus. Sunt enim quædam peccata & quædam iniquitates, de quibus quidẽ disserere atque definire, aut impossibile nobis est: aut si iam esset pos-
1.Ioan 1.d. sibile, certè tempori longum esset. Nemo enim potest se dicere esse sine peccato, quia si dixerit, mentietur. Si enim dixerimus, quia peccatum nõ habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Ergo vnusquisque pro peccatis suis necessariò flagellatur, sed ab eo si Christianus est, Dei misericordia non dispergitur. Planè si in tantas ieris iniquitates, vt repellas à te virgam verberantis, si repellas manum flagellantis, & de disciplina Dei indigneris, & fugias à patre cædente, & nolis eum verberantem patrem pati, quia non parcit peccanti, tu te alienasti ab hæreditate, ipse te non abiecit: nam si maneres flagellatus, non remaneres exhæredatus. Misericordiam verò, inquit, meam non dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea. Ad hoc enim non dispergetur misericordia liberantis, vt non noceat veritas vindicantis. Neque profanabo testamentum meum, & quę procedunt de labiis meis non reprobabo. Non quia filij eius peccãt, ideo ego mendax inueniar: promisi, facio. Pone quia volunt illi etiam cum desperatione peccare, & sic ire omnino in peccata, vt offendant oculos patris, & exhæredari mereantur: nónne ipse est Deus, de quo di-
Matt.3.e. ctum est: De lapidibus istis suscitabis filios Abrahæ? Itaque dico vobis fratres, multi Christiani tolerabiliter peccant, multi flagello à peccato corriguntur, & emendantur, & sanantur: multi omnino auersi, dura ceruice obnitentes aduersus disciplinã patris, & ipsam omnino Dei hæreditatem recusantes, habẽtes tamen signum Christi, eunt in tales iniquitates, vt nõ possint nisi recitari inter eos; quoniam qui talia agunt, regnũ
Galat.5.d. Dei non possidebunt. Non tamen propter hos rema-
Matth.3.c. & 13.g. nebit Christus sine hæreditate, non propter paleam etiam frumenta interibunt, non propter pisces malos
2.Tim.2.d. nihil ex illa sagena mittetur in vascula. Nouit Dominus qui sunt eius. Securus enim promisit, qui nos an-
Rom.8.f. tequam essemus prædestinauit. Quos autem prædestinauit, illos & vocauit: quos autem vocauit, illos & iustificauit: quos autem iustificauit, illos & glorificauit. Peccent quantum volunt desperati, respondeant membra Christi: Si Deus pro nobis, quis contra nos?

A Non ergo nocebit Deus in veritate suã, nõ erit fallax, nec profanabit testamentum suum. Manet immobile testamentum eius, quia ipse sibi præsciens prędestinauit hæredes. Et quæ procedunt de labiis eius, nõ reprobabit. Audisti iam confirmationem tuam: audi securitatem tuam, si te in membris Christi esse cognoscis. Semel iuraui in sancto meo, si Dauid mentiar.) Expectas vt iterũ iuret Deus. Quotiens iuraturus est, si semel iurando mentitur? Vnam iurationem pro vita nostra habuit, qui pro nobis ad mortẽ vnicũ suum misit. Semel iuraui in sancto meo, si Dauid mentiar:

Semen eius in æternum manebit.) In æternũ manet semen eius, quia nouit Dominus qui sunt eius. Et sedes eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternũ, & testis in cælo fidelis. Sedes eius, quibus dominatur in quibus sedet, in quibus regnat. Si sedes eius, & membra eius: quia etiam membra nostra sedes sunt capitis nostri. Videte quemadmodum
B cætera omnia membra nostra caput portẽt: caput autem ipsum super se non portat aliquid, sed ipsum portatur à cæteris membris nostris, quasi totum corpus hominis sedes sit capitis. Sedes ergo eius omnes, in quibus regnat Deus. Sic erunt, inquit, omnes in con- Matt.13.f.
spectu meo sicut sol: quia iusti fulgebunt in regno patris mei sicut sol. Sed sol spiritaliter, non corporaliter: sicut lucet iste de cælo quem facit oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Deniq; Matt.5.g.
iste sol in conspectu est, nõ solum hominum, verumetiam pecorum minutissimarúmque muscarũ. Quod enim quorumlibet vilissimorum animalium non videt solem istum? At verò de illo sole quid ait propriè? Sicut sol in conspectu meo. Non in conspectu hominum, non in conspectu carnis, non in conspectu mortalium animalium, sed in conspectu meo. Et sicut luna. Sed quæ luna? Perfecta in æternũ. Etenim etsi perficitur luna ista quam nouimus, alio die incipit minui posteaquã perfecta fuerit. Sicut luna, inquit, perfecta
C in æternum. Sic perficietur sedes eius tanquam luna: sed luna in æternũ perfecta. Si sol, quare & luna? Per lunam solent significare Scripturæ mortalitatẽ carnis huius, propter augmẽta & decremẽta, propter transitoriam speciem. Denique & Hiericho luna interpretatur. Et vtique quidam qui descendebat ab Hierusa- Luc.10.e.
lem in Hiericho, incidit in latrones: descẽdebat enim ab immortalitate ad mortalitatẽ. Similis est ergo caro ista lunæ, quæ omni tempore & omni mense patitur augmẽta & decremẽta: sed erit caro ista nostra in resurrectione perfecta, & testis in cælo fidelis. Itaque si in solo animo perficeremur, tantummodo soli nos cõpararet. Rursus si in solo corpore perficeremur, tantummodo lunæ nos compararet. Sed quia perficiet nos Deus & in animo & in corpore, secundũ animum dictum est, sicut sol in cõspectu meo: quia animũ non videt nisi Deus. Et sicut luna iã caro perfecta in æter-
D num, in resurrectione mortuorũ: & testis in cælo fidelis, quia vera dicebãtur omnia de resurrectione mortuorum. Obsecro vos audite hoc iterũ planius, & mementote. Scio enim quosdam intellexisse, alios verò fortasse quid dixerim adhuc inquirere. In nulla re sic contradicitur fidei Christianæ, quàm in resurrectione carnis. Denique ille qui natus est in signũ, cui contradicitur, & ipse carnem suam resuscitauit, vt obuiã iret Luc.2.e.
contradictori: & qui posset mẽbra sua sic sanare, vt ea vulnerata fuisse non appareret, cicatrices seruauit in corpore, vt vulnus dubitationis sanaret in corde. In nulla ergo re tam vehementer, tam pertinaciter, tam obnixè & contentiosè contradicitur fidei Christianę, sicut de carnis resurrectione. Nam de animi immortalitate multi etiã Philosophi gẽtium multa disputauerunt, & immortalẽ esse animũ humanũ pluribus & multiplicibus libris conscriptũ memoriæ reliquerũt.

Cùm

Cùm ventum fuerit ad resurrectionem carnis, non titubant, sed apertissimè contradicunt, & contradictio eorum talis est, vt dicant, fieri non posse, vt caro ista terrena possit in cælum ascendere. Ideo luna ista perfecta in æternum, & aduersus omnes contradictores testis in cælo fidelis: Hæc de Christo promissa sunt, quàm certa, quàm firma, quàm aperta, quàm indubitata. Nam etsi quædam sunt tecta mysteriis: quædam tamen sic manifesta, vt ex ipsis facillimè aperiantur obscura. Hæc cùm ita sint; videte quod sequitur: Tu verò repulisti; & ad nihilum deduxisti; distulisti Christum tuum. Euertisti testamentum serui tui, profanasti in terra sanctitatem eius. Destruxisti omnes macerias eius, posuisti munitiones eius formidinem. Diripuerunt eum omnes transeuntes viam, factus est opprobrium vicinis suis. Exaltasti dexteram inimicorum eius, iocundasti omnes inimicos eius. Auertisti adiutorium gladij eius, & non es opitulatus ei in bello. Dissoluisti eum ab emundatione, & sedem eius in terra collisisti. Minuisti dies sedis eius, perfudisti eum confusione.) Quid est hoc? Illa omnia promisisti, tu verò ista contraria fecisti. Vbi sunt promissiones ad quas paulo antè gaudebamus, de quibus tā alacriter plaudebamus, de quibus securi gratulabamur? Quasi alius promiserit, alius euerterit. Quod mirandum est, non alius: sed: Tu verò, tu qui promittebas, tu qui cōfirmabas, tu qui propter dubitationem humanam etiā iurabas, illa promisisti, ista fecisti. Vbi tenebo iusiurandum tuum, vbi inueniam promissum tuum? Hæc promisisti, hæc fecisti. Quid est hoc? Ita verò falsum promitteret Deus, aut falsum iuraret? Quare ergo illa promisit, & ista fecit? Ego dico quia ista fecit, vt promissa firmaret. Sed quis ego qui ista dico? Videamus si hoc veritas dicit, tunc nō erit inane quod dico. Dauid positus erat, cui promitterentur hæc omnia in semine eius quod est Christus implenda. Propter promissa ergo quæ dicta sunt ad Dauid, expectabant homines impleri in Dauid. Proinde ne quisquam Christianus cùm diceret de Christo dixit: alius diceret, nō, sed de illo Dauid dixit, & erraret cùm diceret, cùm videret impleta omnia esse in Dauid: destruxit ea in Dauid, vt cùm videas ea in illo non impleta quæ necesse est impleri, quæras alterum in quo ostendantur impleri. Ita etiam dictum est de Esau & Iacob: Maior seruiet minori: & inuenimus maiorem adoratum à minore, cùm scriptum sit, Maior seruiet minori. Et cùm in illis duobus præcedentibus videris non impletum: expectes duos populos, in quibus impleatur quod non mendax Deus polliceri dignatur. Ecce ex semine tuo, dixit Dauid, ponam super sedem tuam. Promisit ex semine eius in æternum aliquid, & natus est Salomon. Factus est autem tantæ sapientiæ tantæque prudentiæ, vt promissio Dei de semine Dauid in illo putaretur impleta. Sed cecidit Salomon, & dedit locum sperandi Christum: vt quoniam Deus nec falli posset nec fallere, quem sciebat casurum, non in eo poneret promissum suum, sed post casum eius respiceres tu Deū, & flagitares promissum tuum: Ergo Domine mentitus es? Nō imples quod promisisti? Non exhibes quod iurasti? Fortè hic dicturus tibi erat Deus: Iuraui quidem & promisi, sed iste noluit perseuerare. Quid ergo tu Domine Deus? non præsciebas istum non perseueraturum? Vtique sciebas. Quare ergo in non perseueraturo mihi quod æternū esset promittebas? nónne tu dixisti: Si dereliquerint legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint, & mandata mea non custodierint, & testamentum meum profanauerint: manebit tamen promissio mea, implebitur iuratio mea? Semel iuraui in sancto meo, intus in secreto quodam, in ipso fonte, vnde Prophetæ biberunt qui nobis hæc eructauerunt: Semel iuraui, inquit, si Dauid mentiar.

Gen.25.a.

3.Reg.11.a.

A Exhibe ergo quod iurasti, redde quod promisisti. Sublatum est de isto Dauid, ne expectaretur in isto Dauid. Expecta ergo quod promisi, nouit illud & ipse Dauid: Vide enim quid dicat: Tu verò repulisti & ad nihilum deduxisti. Ergo vbi est quod promisisti? Distulisti Christum tuum. Quamuis tristia quædam enumeret; in hoc tamen verbo reficit nos. Manet omninò Deus quod promisisti: nam Christum tuum non abstulisti, sed distulisti. Hunc ergo Dauid, in quo sperabant ignari promissa sua Deum completurum, videte quid accidit, vt promissa Dei firmius in alio sperata compleantur: Distulisti Christum tuum, euertisti testamentum serui tui. Vbi est enim testamentum vetus Iudæorum? vbi est terra illa promissionis, in quā habitantes peccauerunt, qua deleta migrauerūt? Regnum Iudæorum quæris, non est: altare Iudæorum quæris; non est: sacrificium Iudæorum quæris, non est: sacerdotium Iudæorum quæris, nō est. Euertisti testamentum serui tui, profanasti in terra sanctitatem eius. B Sancta illa quæ habebant, terrena esse ostendisti. Destruxisti omnes macerias eius quibus eum munieras. Quando enim diriperetur, nisi maceriæ dirutæ fuissent? Posuisti munitiones eius formidinem. Quid est formidinem? Vt dicatur peccantibus, Si Deus naturalibus ramis non pepercit, neque tibi parcet. Diripuerunt eum omnes transeuntes viam: omnes scilicet gētes per viam, hoc est, per vitam istam transeuntes diripuerunt Israël, diripuerunt Dauid. Primum videte frusta eius in omnibus gentibus: de ipsis enim dictum est: Partes vulpium erunt. Reges quippe impios vulpes appellauit Scriptura, dolosos & timidos, quos terret virtus aliena. Ideo ipse Dominus cùm de Herode comminanter loqueretur, Dicite, inquit, vulpi illi. Rex qui neminem hominum timet, ipse vulpes non est: leo ille de tribu Iuda, cui dicitur: Ascendisti recumbens, dormisti sicut leo. Potestate ascendisti, potestate dormisti: quia voluisti dormisti: quia voluisti ascendisti: C ideo in alio Psalmo dicit: Ego dormiui: Nónne plana erat sententia: Dormiui, & somnum cepi, & exurrexi, quoniā Dñs suscepit me? Quare additū est ego? Et cū magno pondere pronunciatū est, ego dormiui. Ego dormiui, illi sæuierūt, illi persecuti sunt, sed si noluissem, nō dormissem. Ego dormiui. Ergo de quibus dictum erat, Partes vulpiū erunt; de his dictū est nunc: Diripuerunt eum omnes transeuntes viam, factus est opprobrium vicinis suis. Exaltasti dexteram inimicorum eius, iocundasti omnes inimicos eius. Aduertite Iudæos, & videte omnia impleta quæ prædicta sunt. Auertisti adiutorium gladij eius. Quomodo solebant pauci dimicare, multos prosternere? Auertisti adiutorium gladij eius, & non es opitulatus ei in bello. Meritò victus, meritò captus, meritò à regno suo alienatus, meritò dispersus. Eam enim terram perdidit, pro D qua Dominum occidit. Auertisti adiutorium gladij eius, & nō es opitulatus ei in bello. Dissoluisti eum ab emundatione. Quid est hoc? Inter omnia mala magnus hic terror. Quantumcunque enim cædat Deus, quantumlibet irascatur, quantumlibet verberet; flagellet ligatum, tamen flagellet quem mundet, non dissoluet ab emundatione. Si enim dissoluit ab emundatione: iam nōn habet mundandum, sed proiiciendum. A qua ergo emundatione dissoluitur Iudæus? A fide. Ex fide enim viuimus, & de fide dictum est: Fide mūdans corda eorum. Et quia sola fides Christi mundat, non credentes in Christum soluti sunt ab emundatione. Dissoluisti eum ab emundatione; & sedem eius in terra collisisti: meritò & fregisti; minuisti dies sedis eius. Putabant se in æternum regnaturos; minuisti dies sedis eius, perfudisti eum confusione. Hęc omnia venerunt Iudæis: non tamen ablato Christo; sed dilato. Videamus ergo vtrum impleat Deus promissa

Rom.11.c.

Psal.62.

Luc.13.g.

Gen.49.b.

Psal.3.

Act.15.b.

sua. Post hæc dura quæ commemorauit euenisse illi populo, & illi regno: ne ibi putaretur Deus impleuisse quod promiserat, & non daret alterum regnum in Christo, cuius regni non erit finis: alloquitur eum Propheta & dicit: Quousque Domine auerteris in finem?) Fortè enim non in finem & ab ipsis, quia Rom. 11. d. cæcitas ex parte Israël facta est, vt plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël saluus fieret. Interea tamen Exardescet sicut ignis ira tua. Memento quæ est substantia mea.) Dauid iste dicit positus in carne in Iudæis, positus in spe in Christo: Memento quæ est substantia mea. Non enim quia Iudæi defecerunt, defecit substantia mea. Etenim de illo populo virgo Maria, de virgine Maria caro Christi: & caro illa non peccatrix, sed peccatorum mundatrix. Ibi est enim, inquit, substantia mea. Memento quæ est sub- Galat. 3. c. stantia mea. Non enim omnino interiit radix: veniet semen cui promissum est, dispositum per angelos in manu mediatoris. Memento quæ est substantia mea: Non enim vanè constituisti omnes filios hominum.) Ecce omnes filij hominum ierunt in vanitatem, tu tamen non vanè illos constituisti. Cùm ergo ierunt omnes filij hominum in vanitatem, quos tu non vanè constituisti: vnde eos mundares à vanitate, nunquid nihil tibi seruasti? Illud quod tibi seruasti vnde mundares homines à vanitate, sanctus il- Psal. 4. le tuus: in eo substantia mea. Ex illo enim mundantur omnes, quos non frustrà constituisti, à propria vanitate: quibus dicitur: Filij hominum quousque graues corde, vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Fortè soliciti facti conuerterétur à vanitate, inuenirent se vanitate inquinatos, quærerét vnde mũdarentur. Succurre, fac securos. Et scitote quoniam admirabilem fecit Dominus sanctum suum. Sanctum suum admirabilem fecit, inde omnes vanitates mundauit. Ibi est, inquit, substantia mea, memento eius. Non enim vanè constituisti omnes filios hominum. Ergo seruasti aliquid vnde mundarentur. Quis est iste quem seruasti? Quis est homo, qui viuet, & non videbit mortem?) Ergo ille homo, qui viuet, & non videbit mortem, ipse mundat à vanitate: non enim in vanitate constituit omnes filios hominum. Aut potest illos contemnere, qui fecit illos vt non eos conuerteret, & non mũdaret? Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem? Surgens enim à mortuis iam non Rom. 6. b. moritur, & mors ei vltrà non dominabitur. Denique Psalm. 15. cùm in alio Psalmo scriptum legatur: Non derelinques animam meam in inferno: nec dabis sanctum tuum videre corruptioné: assumit hoc testimonium Apostolica disciplina, & ita in Actibus Apostolorum Act. 2. d. contra infideles disputat, dicens: Viri fratres, scimus quia Dauid Patriarcha mortuus est, & caro eius vidit corruptioné. Non ergo de illo dictum est: Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Si ergo non de illo dictum est, de quo dictum est, Quis est homo, qui viuet, & non videbit morté? Sed fortè nullus est. Imò, Quis est, vt quæras dictum est, non vt desperes. Sed fortè est aliquis homo, qui viuet, & non videbit mortem, non tamen dixit de Christo, qui mortuus est. Nullus omnino homo est, qui viuet, & non videbit mortem: nisi qui iam pro mortalibus mortuus est. Nã vt scias quia de illo dixit, vide quid sequitur: Quis est homo, qui viuet, & non videbit mortem? ergo nunquam fuit in morte? Fuit. Quomodo ergo viuet, & non videbit mortem? Eruet animam suam de manibus inferni.) Ecce verè solus, omnino singulariter solus viuet, & non videbit mortem, & eruet animam suam de manibus inferni: quia etsi cæteri fideles eius resurgent à mortuis, & viuent, & ipsi in æternum, & non videbunt mortem, non tamen animam suam ipsi eruent de manibus inferni. Ille qui eruit a-

A nimam suam de manibus inferni, ipse eruit animas fidelium suorum, ipsi se eruere non possunt. Probat; quia ipse animam suam eruit. Potestatem habeo po- Ioan. 10. c. nendi animam meam: & potestatem habeo iterum sumendi eam. Nemo tollit eam à me, quia ego dormiui: sed ipse eam pono à me, & iterum sumo eam, quia ipse est, qui eruit animam suam de manibus inferni. Sed & in ipsa fide Christi laboratum est aliquantum, & diu dixerunt gentes frementes: Quan- Psalm. 40. do morietur, & peribit nomen eius? Propter hos ergo iam in Christum credentes, sed aliquandiu laboraturos, sequitur & dicit: Vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ Domine?) Iam agnouimus Christum mundatorem, iam tenemus in quo comples promissa. Exhibe in illo quod promisisti, ipse est qui viuet, & non videbit mortem. Ipse est qui eruit animã suam de manibus inferni, & nos tamen adhuc laboramus. Dixerunt ista martyres, quorum natalitia celebramus, ipse B viuet, & non videbit mortem, ipse eruet animam suam de manibus inferni: & nos propter te mortifi- Psal. 43. camur tota die, deputati sumus velut oues occisionis. Vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ Domine, Quas iurasti Dauid in veritate tua? Memento Domine opprobrij seruorum tuorum.) Iam illo viuente, iam in cælo ad dexteram patris sedente, opprobria obiecta sunt Christianis: crimen de Christo Christiani diu habuerunt. Vidua illa pariens, & habens filios Esa. 54. a. abundantiores quàm illa quæ habebat virum, audi- Galat. 4. d. uit ignominias, audiuit opprobria: sed Ecclesia multiplicata, extendés in dexteram atque sinistram ignominiam viduitatis suæ, iam non est memor. Memento Domine apud quem est abundãtia suauitatis memoriæ tuæ: memento, noli obliuisci. Quid memento? Memento opprobrij seruorum tuorum, Quod continui in sinu meo multarum gentium.) Ibam, inquit, prædicare, & opprobria audiebam: & in sinu meo continebam, quia implebam. Blasphemamur, C rogamus, quasi purgamenta mundi facti sumus, omnium peripsema. Diu continuerunt Christiani 1. Cor. 4. c. opprobria in sinu suo, in corde suo: nec audebant resistere conuiciantibus, antea quum crimen videretur respondere pagano. Nunc iam crimen est remanere paganum. Gratias Domino, memor fuit opprobriorum nostrorum: exaltauit cornu Christi sui, fecit admirabilem apud reges terræ. Iam modò nemo insultat Christianis, aut si insultat, non publicè insultat: sic loquitur mala vt plus timeat audiri, quàm velit credi. Quod continui in sinu meo multarum gentium. Quod exprobrauerunt inimici tui Domine.) Et Iudæi & Pagani. Quod exprobrauerunt. Quid exprobrauerunt? Commutationem Christi tui.) Hoc exprobrauerunt, commutationem Christi tui. Hoc enim obiecerunt, quia mortuus est Christus, quia crucifixus est Christus. Quid obiicitis insani? D Quamuis iam nemo est qui obiiciat, tamen si qui reliqui remanserunt, quid obiicitis, quia mortuus est Christus? Ille non perimebatur, sed commutabatur. Mortuus dicitur propter triduum. Ecce quid exprobrauerunt inimici tui. Non amissionem, non perditionem: sed planè commutationem Christi tui. Mutatus est ille à temporali vita ad æternam: mutatus est à Iudæis ad gentes: mutatus est etiam à terra in cælum. Eant nunc vani inimici tui, & adhuc exprobrent commutationé Christi tui. Vtinam & ipsi mutentur, & commutationem Christi tui non exprobrabũt. Sed displicet Christi mutatio, quia ipsi mutari nolunt. Neque enim est illis commutatio, & nõ ti- Psal. 54. muerunt Deũ, quod exprobrauerũt inimici tui commutationem Christi tui. Exprobrauerũt illi commutationem. Tu autem quid? Benedictus Dominus in æternum, fiat fiat.) Gratias misericordiæ ipsius.

Quid

Quid dicam aliud, quàm gratias gratiæ ipsius? Nos enim gratias agimus. Non damus, nec reddimus, nec referimus, nec rependimus gratiam: si tantum verbis agimus, retribuimus. Ipse nos gratis saluos fecit; ipse impietates nostras attendit: ipse nos non eum quærentes quæsiuit, inuenit, redemit, liberauit à dominatu diaboli & potestate dæmoniorum. Alligauit nos fide mundandos, vnde soluit illos inimicos qui non credunt, & ideo mundari non possunt. Dicunt qui remanserunt quicquid volunt, quotidie in dies singulos minus minúsque remanebunt: obuciant, irrideant, exprobrent, non interitum, sed commutationem Christi tui. Non vident, quia cùm ista dicunt, deficiunt aut non credendo, aut moriendo? Illorum enim maledictio temporalis est, benedictio autē Domini in æternum: & ad confirmandā benedictionem ne quis timeat, fiat fiat. Ista subscriptio est cautionis Domini. Securi ergo de promissionibus eius, præterita credamus, præsentia cognoscamus, futura speremus. Non nos auertat inimicus à via, vt qui colligit nos tanquam pullos suos sub alis suis, foueat nos: nec aberremus ab alis eius, ne accipiter æthereus rapiat implumes adhuc pullos. Non enim de se debet Christianus sperare, si vult esse firmus: vapore materno nutriatur. Illa est enim gallina colligens pullos suos, de qua improperatur illi ciuitati infideli Hierusalē. Quotiens volui colligere filios tuos, tanquam gallina pullos suos sub alis, & noluisti. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Hinc dictum est: Posuisti munitiones eius formidinem. Quia ergo illi noluerunt contegi sub alis gallinæ huius, & tale exemplum dederūt quo timere debeamus à volaticis spiritibus immundis, quærentibus quotidie quod rapiant: intremus sub alas gallinæ huius diuinæ sapientiæ, quoniam propter pullos suos infirmata est vsque ad mortem. Amemus Dominum Deum nostrum, amemus Ecclesiam eius: illum sicut patrem, istam sicut matrem: illum sicut Dominum, hanc sicut ancillam eius: quia filij ancillæ ipsius sumus. Sed matrimonium hoc magna charitate compaginatur. Nemo offendet vnum, & promeretur alterum. Nemo dicat, ad idola quidem vado, arrepticios quidem & sortilegos consulo, sed tamen Dei Ecclesiam non relinquo: catholicus sum. Tenens matrem, offendis patrem. Alius item dicit, Absit à me, non consulo sortilegum, non quæro arrepticium, non quæro diuinationes sacrilegas, nec eo ad adoranda dæmonia, non seruio lapidibus: sed tamen in parte Donati sum. Quid tibi prodest non offensus pater, qui offensam vindicat matrem? Quid prodest si Dominum confiteris, Deum honoras, ipsum prædicas, filium eius agnoscis, sedentem ad dexteram patris confiteris: & blasphemas Ecclesiam eius? Non te corrigunt exempla humani coniugij? Si haberes aliquem patronū cui quotidie obsequereris, cuius limina seruiendo contereres, quem quotidie non dico salutares, sed & adorares, cui impenderes fidelia obsequia: si vnum crimen de eius coniuge diceres, nunquid domum eius intrares? Attendite ergo charissimi, tenete omnes vnanimiter Deum patrem & matrem Ecclesiam. Natalitia sanctorum cum sobrietate celebrate, vt imitemur eos qui præcesserunt, & gaudeant de vobis, qui orant pro vobis: vt benedictio Domini in æternum maneat super vos, fiat fiat.

al. æthereus. Luc. 13. g. Matt. 23. d. al. Tenete.

IN PSALMVM LXXXIX.
enarratio.

ORATIO Moysi hominis Dei.) Prænotatur Psalmus iste: per quem hominē suum Deus legem dedit populo suo, quem per eundem hominem suum de domo seruitutis liberans quadraginta annis per eremum duxit. Fuit ergo Moyses minister veteris Testamenti, & propheta noui Testamenti: omnia quippe illa in figura contingebant in illis, sicut ait Apostolus, scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos finis seculorum obuenit. Secundum hanc ergo dispensationem quæ facta est per Moysen, inspiciendus est Psalmus iste, qui ex eius oratione titulum accepit. Domine, inquit, refugium factus es nobis in generatione & generatione.) Siue in omni generatione, siue in duabus vetere & noua, quia sicut dixi, minister fuit ille testamenti pertinentis ad generationem veterem, & propheta testamenti pertinentis ad generationem nouam. Cuius testamēti sponsor sponsúsque coniugij, quod de illa generatione sortitus est, ait ipse Iesus: Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit. Non enim credendum est ab ipso omnino Moyse istum Psalmum fuisse conscriptum, qui vllis eius literis inditus non est, in quibus eius cantica scripta sunt: sed alicuius significationis gratia tam magni meriti serui Dei nomen adhibitum est, ex quo dirigeretur legentis vel audientis intentio. Factus es, inquit, nobis Domine refugium in generatione & generatione. Quale autem refugium factus sit, quoniam scilicet nobis cœpit esse quod non erat, id est, refugium: nō autem ipse nō erat antequā nobis esset refugium, secutus adiunxit: Priusquam montes fierent, & formaretur terra, & orbis terræ, & à seculo vsque in seculum tu es.) Tu ergo qui semper es, & antequā essemus, & antequam mundus esset, refugium ex quo ad te conuersi sumus factus es nobis. Non mihi autem videtur vtcunque intelligendum quod ait: Priusquam montes fierent & formaretur terra: vel, sicut alij codices habent, quod de vno verbo Græco expressum est, fingeretur terra. Montes quippe partes terræ sunt altiores. Et vtique si antequā formaretur terra, Deus est, à quo terra formata est: quid magnum de montibus vel quibuslibet alijs eius partibus dicitur, cùm sit Deus non solùm ante terram, sed & ante cælum & terram, & ante omnem corporalem & spiritalem creaturam? Sed nimirum vniuersa creatura rationabilis hac differentia fortasse distincta est: vt montium nomine significarentur celsitudines angelorum, & terræ nomine humilitas hominum. Et ideo quamuis omnia quæ creata sunt, non incongruè vel facta vel formata dicantur, tamen si verborum istorum est vlla proprietas, facti sunt angeli: qui cùm in eisdem cælestibus enumerarentur operibus, ita enumeratio ipsa conclusa est: Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt. Vnde autem homo secundum corpus fieret, terra formata est: nam hoc verbo scriptura vtitur, vbi legimus, vel finxit Deus, vel formauit Deus hominem de limo terræ. Ergo priusquam fierent ea quæ in creatura tua summa atque magna sunt (quid enim maius rationali cælestique creatura?) & priusquā fingeretur terra, vt esset qui te agnosceret & laudaret in terra: & hoc parum est, quia ista cœperūt, siue in tempore, siue cum tempore, sed à seculo & vsque in seculum tu es. Quod conuenientius diceretur, ab æterno in æternum. Non enim à seculo Deus, qui est ante secula: aut vsque in seculum, cuius est finis, cùm sit ille sine fine: sed ex ambiguo verbo Græco fit plerunque in Scripturis vt vel seculum pro æterno, vel æternum pro seculo ponat Latinus interpres. Optimè autem non ait à seculo tu fuisti, & vsque in seculum tu eris: sed præsentis significationis verbū posuit, insinuans Dei substantiā omni modo incommutabilem, vbi nōn est, fuit & erit, sed tantummodo est. Vnde dictum est: Ego sum qui sum: &, Qui est, misit me ad vos: &, Mutabis ea, & mutabūtur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Ecce quæ æternitas facta est nobis refugium: vt in ea māsuri, ad eam de

1. Cor. 10. b. Ioan. 5. g. Genes. 1. Psal. 148. Exod. 3. d.

de hac temporis mutabilitate fugiamus. Sed quoniam cùm hic sumus, in magnis & multis tentationibus viuimus, quibus ne auertamur ab isto refugio, metuendum est: intueamur quid consequenter oratio poscat hominis Dei. Ne auertas hominem in humilitatem.) Id est, ne à tuis æternis atque sublimibus homo auersus temporalia concupiscat, sapiatque terrena. Et hoc à Deo petit quod Deus ipse præcepit: simili omnino

Matt.6.b. sententia qua in oratione dicimus: Ne nos inferas in tentationé. Denique & hic adiungit: Et dixisti, conuertimini filij hominum.) Tanquam diceret, hoc à te peto, quod ipse iussisti, dans eius gratiæ gloriam, vt qui gloriatur, in Domino glorietur: sine cuius adiutorio, per arbitrium voluntatis tentationes huius vitæ superare non possumus. Ne auertas, inquit, hominem in humilitatem: & tamen tu dixisti: Conuertimini filij hominum. Sed da quod iussisti, precem petentis exaudiendo, & adiuuando volentis fidem.

Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna est quæ præteriit.) Ideo debemus ad refugium tuum, vbi sine vlla mutabilitate tu es, ab his prætereuntibus labentibúsque conuerti: quoniam quantumlibet huic vitæ longum tẽpus optetur, mille autem anni anté oculos tuos tanquam dies hesternus est qui præteriit, non saltem tanquam dies crastinus qui venturus est, ita omnia quæ temporis fine

Philip.3.c. clauduntur, pro transactis habenda sunt. Vnde & ea sibi Apostoli Pauli postposuit intentio, quæ retrò sunt obliuiscentis, vbi temporalia cuncta oportet intelligi: & in ea quæ ante sunt extenti, quæ appetitio est æternorum. Ne putarent autẽ aliqui mille annos sic computari apud Deum pro vno die, quasi tam longos dies Deus habeat, cùm hoc ad cõtemnendam tẽporis longitudinem dictum sit: ideo addidit: Et sicut vigilia in nocte.) Cùm vigiliæ spatium non habeat amplius quàm tres horas: attamẽ ausi sunt homines præsumere scientiam temporum, quod scire cupientibus disci-

Act.1.a. pulis Dñs ait: Non est vestrũ scire tẽpora quæ pater posuit in sua potestate: & definierunt hoc seculum sex annorum milibus, tãquam sex diebus posse finiri, nec attenderunt quod dictum est, tanquam dies vnus qui præteriit. Non enim quando dictum est, soli mille anni præterierant: & quod eos maximè debuit admonere, ne temporum luderentur incerto, quod est sicut vigilia in nocte. Neque enim sicut de sex diebus aliquid verisimile videntur opinati, propter sex dies primos, quibus Deus perfecit opera sua; sic etiam sex vi-

Genes.1.d. gilias, id est, horas decem & octo possunt illi opinationi coaptare. Deinde iste homo Dei, vel potius propheticus spiritus, velut Dei legem in secreta eius sapientia conscriptam, vbi vitæ mortalium peccatrici constituit, procurrendi modum, & mortalitatis ærumnam videtur quodammodo recitare, cùm dicit: Quę pro nihilo habentur, anni erunt eorum: Mane sicut herba transeat, mane floreat & pertranseat, vespere decidat, induresc at & arescat.) Felicitas ergo hæredũ veteris Testamenti, quam pro magno bono expetierunt à Domino Deo suo, hanc legem accipere meruit in occulta eius prouidẽtia, quã videtur recitare Moyses: quæ pro nihilo habentur, erunt anni eorum. Pro nihilo enim habentur, quæ antequam veniant, adhuc non sunt, cùm venerint, iam non erunt: non enim vt assint veniunt, sed vt non sint. Mane, id est prius, sicut herba transeat, mane floreat & pertranseat: vespere, id est postea, decidat, durescat & arescat. Decidat vtique in mortem, durescat in cadauere, arescat in puluere. Quæ nisi caro, vbi est concupiscentia damnata carnalium? Omnis enim caro fœnum, & claritas hominis, vt flos fœni. Fœnum aruit, flos decidit, verbũ autem

Esa.40.b. Domini manet in æternum. Hanc autem pœnam de peccato venisse non tacens, continuò subiecit: Quo-

A niam defecimus in ira tua, & in indignatione tua conturbati sumus. Defecimus in infirmitate, conturbati sumus mortis timore. Infirmi enim facti sumus, & infirmitatem finire trepidamus. Alter te, inquit, cinget, & feret quò tu non vis: quamuis martyrio non pu- Ioan.21.d.
niendo, sed coronando. Et ipsius Domini anima nos in se trãsfigurans, tristis erat vsque ad mortem, quoniam & Domini exitus non nisi mortis. Posuisti Matt.26.d. Psal.67.
iniquitates nostras in conspectu tuo.) Id est, non ab eis dissimulasti. Seculum nostrum in illuminatione vultus tui.) Subauditur, posuisti. In illuminatione autem vultus tui dixit, quod superius, in conspectu tuo: & seculum nostrũ, quod superius iniquitates nostras.

Quoniam omnes dies nostri defecerunt, & in ira tua defecimus.) Satis in his verbis ostenditur pœnalis esse ista mortalitas. Defecisse dies dicit, siue quòd in eis deficiunt homines amãdo, quæ trãseunt, siue quòd ad paucitatem redacti sunt. quod videtur in conse-

B quentibus aperire, cùm dicit: Anni nostri sicut aranea meditabuntur, dies annorum nostrorum in ipsis Genes.6.a. Eccles.18.a.
septuaginta anni. Si autem in potentatibus octoginta anni, & amplius eorum labor & dolor.) Hæc quidem verba videntur exprimere breuitatem miseriamque vitæ huius, quia longæui appellantur hoc tempore etiam, qui septuaginta annos vixerunt: vsque ad octoginta autem videntur aliquas vires habere. His verò amplius si vixerint, multiplicatis laboribus, & doloribus viuunt. Sed multi & intra septuaginta annos gerunt infirmissimam, & ærumnosissimam senectutem, & sæpe vltra octoginta annos senes mirabiliter vigere probati sunt. Melius est ergo in his numeris spiritale aliquid perscrutari. Neque enim super filios Adam; per quem vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in om- Rom.5.c.
nes homines mors pertransiit, maior ira est Dei, quia multò breuius viuunt quàm vixerunt antiqui: cùm & vitæ ipsorum irrisa sit longitudo, vbi mille anni

C comparati sunt diei hesterno atque præterito, & horis tribus. Et vtique tunc multum viuebant, quando iram Dei prouocauerunt vsque ad diluuium quo perierunt. Septuaginta porrò anni & octoginta, fiunt centum quinquaginta: quem sacratum esse numerum, satis insinuat liber iste Psalmorum: hanc enim habent in significatione rationem centum quinquaginta, quam quindecim. Qui numerus fit septem, & octo coniunctis, quorum primus insinuat propter sabbati obseruationem testamentum vetus, secundus testamentum nouum propter Domini resurrectionem. Hinc sunt in templo quindecim gradus, hinc sunt in Psalmis quindecim cantica graduum, Psal.119.
hinc quindecim cubitis summos mõtes aqua diluuij Genes.7.d.
superauit, etsi quibus alijs locis sacratus commendatur hic numerus. Ergo anni nostri, inquit, sicut aranea meditabuntur. In rebus corruptibilibus laboraba-

D mus, corruptibilia opera texebamus: quæ nos, secundum Esaiam prophetam, minimè contegebant. Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni: si autem in potentatibus octoginta anni. Aliud est in ipsis, aliud in potentatibus. In ipsis, hoc est in annis vel diebus ipsis: quod datur intelligi in temporalibus rebus. Ideo septuaginta, quia temporalia promitti videntur in veteri testamento. Si autem non in ipsis annis, sed in potentatibus, id est, non in rebus temporalibus, sed in æternis, octoginta anni, quod nouum testamentum in spe est renouationis, & resurrectionis in æternum. Et amplius eorum labor & dolor: id est, quisquis hanc fidem transgreditur, & amplius aliquid quærit, labores inuenit & dolores. Potest & sic intelligi: Quia licet in nouo testamento constituti simus, quod octogenarius significat numerus, amplius habet hæc vita nostra laborem & dolorem:

dum

dum in nobismetipsis ingemiscimus, adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus: & quod nondum videmus, per patientiam expectamus. Et hoc ad misericordiam Dei pertinet. vnde sequitur & dicit: Quoniam superuenit mansuetudo, & corripiemur.) Quem enim diligit Deus, corripit: flagellat autem omnem filium quem recipit: & dat etiam magnis quibusdam stimulum carnis, à quo colaphizentur, ne extollatur in magnitudine reuelationum suarum, vt virtus in infirmitate perficiatur. Quidam sanè codices nô habent, corripiemur; sed erudiemur, quod ad eandem mansuetudinem reuocatur: non enim potest erudiri quisquam sine labore & dolore: quia virtus in infirmitate perficitur. Quis nouit potestatem iræ tuę, & præ timore tuo iram tuam dinumerare?) Valde paucorum hominum est, inquit, nosse iræ tuæ potestatem, quia plerisque ita magis cùm parcis irasceris, vt non ad iram, sed potius ad mansuetudinem tuam pertinere intelligatur labor & dolor, quo corripis erudisque quos diligis, ne pœnis excrucientur æternis. sic enim legitur in alio Psalmo: Irritauit Dominum peccator, pro magnitudine iræ suæ nô exquiret. Quis ergo nouit? Id est, quotusquisque reperitur qui nouerit potestatem irę tuę, & præ timore iram tuam dinumerare? Etiam hic subauditur, quis nouit. Quàm difficilè inuenitur qui nouerit ita prę timore tuo dinumerare iram tuam; vt etiam hoc addat, & ad eam intelligat pertinere, quòd nonnullis quibus plus irasceris parcere videaris, vt prospere tur peccator in via sua, & maiora recipiat in nouissimo? Potestas quippe humanæ iræ cùm corpus occiderit, amplius nô habet quid faciat: Deus verò habet potestatem & hic punire, & post corporis mortem mittere in gehennam. Et à paucis eruditis maior eius ira intelligitur, vana & seductoria felicitas impiorum. Hanc ille non nouerat cuius penè commoti sunt pedes, quia zelauit in peccatoribus, pacem peccatorum intuens: sed didicit eã, cùm intraret in sanctuariũ Dei, & intelligeret in nouissima, quò pauci intrant vt discant præ timore Dei dinumerare iram eius, & prosperitatem hominum malorum numero applicare pœnarum. Dexteram tuam sic notam fac.) Hoc enim magis habent & codices Greci; non sicut quidam Latini, Dexteram tuam notam fac mihi.) Quid est ergo, dexteram tuam sic notam fac, nisi Christũ tuum, de quo dictum est: Et brachium Domini cui reuelatum est. sic notam fac, vt in eo discãt fideles tui ea magis à te poscere, & sperare præmia fidei, quæ non apparent in veteri Testamento, sed reuelantur in nouo: ne arbitrentur pro magno habendam & cupiendam vel adamandam esse terrenorum ac temporalium bonorum felicitatem, & commoueantur pedes eorum, cùm eam viderint, & in eis qui te non colunt, & gressus eorum effundantur in lapsum, dum nesciũt dinumerare iram tuam? Denique secundum orationem hanc hominis sui sic notum fecit Christum suum: vt suis passionibus demonstraret, non ea munera quæ videntur sonare in veteri Testamento, sed æterna esse concupiscenda. Potest in isto sensu etiam Dei dextera intelligi, in qua iustos suos ab impiis segregabit: quia & ipse bene sic innotescit, cùm flagellat omnẽ filium quem recipit, nec in peccatis suis prosperare sinit plus irascẽdo, sed in mansuetudine sinistram flagellat, vt emẽdatum ad dexteram ponat. Et illud quod plerique codices habẽt, Dexteram tuam sic notam fac mihi; ad vtrunque referri potest: siue ad Christum, siue ad æternam felicitatem. Nam Deus ita nô habet corporalis formæ dexteram, sicut nec iram commotionibus turbulentã. Quod verò adiungit, Et compeditos corde in sapientia:) Alij codices non habent, compeditos, sed eruditos. Verbum enim Græcum ita in vtraque significatione similiter sonat, vt vna syllaba paulum differat. Sed cùm illi erudiãtur in sapientia qui iniiciunt, sicut scriptum est, pedem in compedes eius, nô vtique pedem corporis, sed pedem cordis, & eius velut aureis vinculis alligati à via Dei non exorbitant, nec fiunt ab illo fugitiui: quodlibet horum legatur, salua est sententia veritatis. Et ipsos enim compeditos vel eruditos corde in sapientia, sic notos Deus fecit in nouo Testamẽto, vt pro fide quam Iudæorum & gentium detestabatur impietas, omnia contemnerent: & eis se priuare paterentur, quę magna putant promissa in veteri Testamento, qui carnaliter iudicant. Et quoniam cùm sic noti fierent, vt illa contemnerent, & desiderandis æternis per suas passiones testimonium perhiberent (vnde & testes dicti sunt, sic enim Græcè martyres appellantur) multa & multum mala & acerba temporalia pertulerunt: hoc attendit iste homo Dei, & Propheticus spiritus per Moysi vocabulum figuratus, & ait: Conuertere Domine quousque, & deprecabilis esto super seruos tuos.) Vox est eorum vel pro eis, qui multa persequente isto seculo mala tolerantes innotescunt, compediti corde in sapientia, vt nec tantis malis coacti refugiant à Domino ad huius seculi bona. Secũdum autem illud quod alibi scriptum est; Quousque auertis faciem tuam à me; etiam hoc dictũ est: Conuertere Domine quousque. Et vt sciant qui multum carnaliter sapientes Deo tribuunt humani corporis formam, auersionẽ vultus eius, & conuersionem non fieri motu simili motibus corporis nostri: in hoc eodem Psalmo recolant superiora. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo; seculum nostrũ in illuminatione vultus tui. Quomodo ergo hic dicit, conuertere, vt sit propitius, quasi faciem auertisset iratus: cùm ibi se sic insinuet iratum, vt nô auerterit faciem ab iniquitatibus, & seculo eorum quibus irasceretur, sed eã potius in conspectu suo, & in illuminatione vultus sui posuerit? Quod autem dicitur, quousque, verbum est orantis iustitiæ, non indignantis impatientiæ. Sanè quod hic positum est, deprecabilis esto, alij verbum ex verbo deprecare interpretati sunt. Sed qui ait, deprecabilis esto, vitauit ambiguũ: quia deprecari commune verbum est, nam & ille deprecatur qui deprecationem fundit, & ille cui funditur: dicim⁹ enim, Deprecor te, & deprecor à te. Deinde illa bona quæ futura sunt, spe anticipans, & velut iam facta deputans: Repleti sumus, inquit, manè misericordia tua.) Ergo in his velut nocturnis doloribus & laboribus prophetia nobis accensa est, sicut lucerna in caliginoso & obscuro loco, donec lucescat dies, & lucifer oriatur in cordibus nostris. Beati enim mũdo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Tunc replebuntur eo bono iusti, quod nunc esuriunt & sitiunt, cùm per fidem ambulantes peregrinantur à Domino. vnde & illud alio loco dicitur: Replebis me lætitia cum vultu tuo, mane astabunt & contemplabuntur: & sicut alij dixerunt interpretes, Satiati sumus mane misericordia tua. Tunc satiabuntur: sicut enim alibi ait: Satiabor dum manifestabitur gloria tua. Vnde dicitur: Ostende nobis patrem, & sufficit nobis. atque ipse Dominus ait: Ostendam meipsum illi. Quod donec fiat, nihil boni nobis sufficit, nec sufficere debet: ne desiderium nostrũ in via remaneat, quod donec perueniat extendendum est. Repleti sumus mane misericordia tua.: Et exultauimus, & iocundati sumus in omnibus diebus nostris.) Dies ille, dies est sine fine. Simul sunt illi omnes dies, ideo satiant. Non enim succedentibus cedunt, vbi non est aliquid, quod non veniendo nõdum sit, & veniendo iam non sit. Omnes simul sunt, quia vnus est qui stat & non trãsit: ipsa est æternitas. Hi sunt dies de quibus dicitur, quis

Psal. 33. quis est homo qui vult vitã, & diligit dies videre bonos? Hi dies & in alio loco anni appellantur, vbi Deo
Psal. 101. dicitur: Tu autẽ idẽ ipse es, & anni tui nõ deficiẽt. Nõ enim anni sunt qui pro nihilo habentur, aut dies sunt qui sicut vmbra declinauerunt: sed dies sunt qui sunt, quorum numerum notum sibi fieri precabatur, qui
Psal. 38. dicebat: Notum fac mihi Domine finem meum: quò perueniẽdo maneam, vt nihil vlterius iam requiram, & numerum dierum meorum qui est: vtique qui est, non qui non est: quia dies isti de quibus & illic consequẽter dicit: Ecce veteres posuisti dies meos, nõ sunt, quia non stant, non manent, celerrima mutabilitate transcurrunt, nec vna hora in eis inuenitur in qua ita simus, vt non alia pars eius transierit, alia ventura sit, nulla stet, vt sit. Illi autem anni & dies non deficiunt, in quibus nec nos deficiemus, sed sine defectu reficiemur. Exęstuet enim anima nostra illorum dierum desiderio, sitiat ardenter atque vehementer: vt illic repleamur, ibi satiemur, ibi dicamus quod hic prædicimus: Satiati sumus mane misericordia tua, & exultauimus, & iocundati sumus in omnibus diebus nostris. Lætati sumus pro diebus quibus nos humiliasti, annis quibus vidimus mala.) Nunc autem in diebus adhuc malignis dicamus, quod sequitur: Et respice in seruos tuos & in opera tua.) Ipsi enim serui tui opera tua sunt. Non solùm vt homines sint, sed etiã vt sint serui tui: id est, obedientes iussis tuis. Ipsius enim sumus fi-
Ephes. 2. b. gmentum, non solum in Adam, sed etiam creati in Christo Iesu, in operibus bonis, quæ præparauit Deus
Philip. 2. b. vt in illis ambulemus. Deus est enim qui operatur in nobis & velle & operari, pro bona voluntate. Et di-
Psal. 72. rige filios eorum.) Vt sint recti corde, quibus bonus est Deus. Bonus est enim Deus Israël, sed rectis corde: nõ sicut illi cui commoti sunt pedes, quia pacem peccatorum intuenti displicere cœperat Deus, quasi ista nesciens, quasi ista non curans, & ab humani generis gubernatione dissimulans. Et sit splẽdor Domini Dei nostri super nos.) Vnde dicitur: Signatum est super
Psalm. 4. nos lumen vultus tui Domine. Et opera manuum nostrarum dirige super nos.) Vt non eã pro rerum terrenarum mercede faciamus: tunc enim non directa, sed curua sunt. Huc vsque Psalmũ istum multi codices habent, sed in nonnullis legitur alius vltimus versus, Et opus manuum nostrarum dirige.) Cui versui diligentes & docti prænotant stellam, quã asteriscum vocant, quo significant ea quæ in Hebræo vel in aliis interpretibus Græcis reperiuntur, in Septuaginta verò interpretatione nõ sunt. Quem versum si velimus exponere, id mihi videtur habere sententiæ, quòd omnia bona opera nostra, vnum opus est charitatis: ple-
Rom. 13. c. nitudo enim legis, est charitas. Nam in superiore versu, cùm dixisset, Et opera manuum nostrarum dirige super nos; isto vltimo non opera, sed opus dixit manuum nostrarum dirige: tanquã vltimo versu volens ostendere ipsa opera vnum opus esse, id est, ad vnum opus dirigi. Tunc enim recta sunt opera, cùm ad hunc
Rom. 10. a. vnum finem diriguntur. Finis enim præcepti charitas est, de corde puro, & conscientia bona, & fide non fi-
Gal. 5. a. cta. Opus ergo vnum est, in quo sunt omnia, fides quæ per dilectionem operatur. vnde etiam Dominus in Euangelio dicit: Hoc est opus Dei vt credatis in eũ
Ioan. 6. d. quẽ ille misit. Cùm ergo in isto Psalmo, & vita vetus, & vita noua, & vita mortalis, & vita vitalis, & anni qui pro nihilo habentur, & dies habentes plenitudinem misericordiæ veræque lætitię, id est, & pœna primi hominis, & regnum secũdi, satis aperteque distincta sint: ad hoc existimo hominis Dei Moysi nomen titulo eius inscriptum, vt eis qui piè rectéque scrutantur scripturas, eo modò intimaretur etiam legẽ Dei, quæ per Moysen ministrata est, vbi pro bonis operibus sola vel penè sola præmia terrenorum bonorum

A Deus polliceri videtur, sine dubio habere sub velamento tale aliquid, quale iste Psalmus ostendit. Sed
2. Cor. 3. d. cùm quisque transierit ad Christum, auferetur velamen, & reuelabuntur oculi eius, vt consideret mirabilia de lege Dei: donante illo, cui dicimus: Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Psal. 118.

IN PSALMVM XC.
enarratio.

PSALMVS iste est de quo Dominum nostrum Iesum Christum diabolus tentare ausus est. Audiamus ergo vt possimus instructi resistere tentatori, non præsumentes in nobis, sed in ipso qui prior tentatus est, ne nos in tẽtatione vinceremur: illi enim tentatio non erat necessaria. Tentatio Christi, nostra doctrina est. Si autem attendamus quid responderit diabolo, vt hoc & nos respondeamus, quando similiter tentat: intramus per ianuam, sicut audistis lectionem
B Euangelij. Quid est enim intrare per ianuam? Intrare per Christum. Ipse enim dixit: Ego sum ianua. Quid Ioan. 10. a. est autem intrare per Christũ? Imitari vias Christi. In quo imitaturi sumus vias Christi? Nũquid in ea magnificẽtia, in qua Deus erat in carne? Aut ad hoc nos exhortatur, aut hoc à nobis exigit, vt talia miracula qualia fecit ipse, faciamus? Aut verò Dominus noster Iesus Christus nonne & modò & semper cum patre totum mundum gubernat? Et nunquid vel ad hoc vocat hominem faciens imitatorem suum, vt cum illo gubernet cælum & terram, & omnia quæ in eis sunt? Aut vt sit & ipse creator, per quem fiant omnia, sicut per Christum facta sunt omnia? Neque ad ista opera te inuitat Deus saluator, Dominus noster Iesus Christus, quæ fecit ab initio, de quibus scriptũ est: Omnia Ioan. 1. a. per ipsum facta sunt: neque ad illa quæ fecit in terra. Non hoc dicit: Non eris discipulus meus, nisi ambulaueris super mare, aut nisi suscitaueris mortuũ quatriduanũ, aut nisi oculos cęci nati aperueris: nec hoc. Matt. 14. d. Ioan. 11. f. & 9. a.
C Quid est ergo intrare per ianuam? Discite à me, quia Matt. 11. d. mitis sum, & humilis corde. Quod factus est propter te, hoc in eo debes attendere vt imiteris. Miracula enim & nondum natus de Maria fecit. Quis enim vnquam fecit, nisi ipse de quo dictum est, Qui facit mi- Psal. 71. rabilia magna solus? In ipsius enim virtute, & antea qui fecerunt, potuerũt aliquid facere. In virtute Christi Helias mortuũ suscitauit. Nisi fortè maior est Pe- 3. Reg. 17. c. trus quàm Christus, quia Christus voce suscitauit æ- Ioan. 11. f. grotantem: Petrus autem cùm pertransiret, vmbra ip- Act. 5. c. sius tangendi proferebantur ægroti. Potentior ergo Petrus quàm Christus? Quis hoc dementissimus dixerit? Quare ergo tanta potẽtia in Petro? Quia Christus in Petro. ideo dixit: Omnes qui venerunt, fures Ioan. 10. b. sunt & latrones: id est, qui venerunt sua sponte, non sunt à me missi. Qui venerunt sine me: à me non sunt missi, in quibus ego non fui, quos ego non introduxi.
D Quotquot ergo miracula facta sunt, siue à præcedentibus, siue à subsequentibus, idem ipse Dominus fecit qui fecit & præsentia sua. Nec ad ipsa ergo miracula hortatur, quæ ipse fecit & antequam esset homo: sed quid te hortatur vt imiteris? Quod non posset, nisi factus homo. Tolerare enim passiones nunquid posset, nisi homo? Mori & crucifigi & humiliari posset, nisi homo? Sic ergo & tu cùm molestias huius seculi pateris quas facit diabolus, siue apertè per homines, siue occultè sicut Iob, sis fortis, sis tolerans: habitans in adiutorio altissimi, sicut dicit iste Psalmus. Quia si recedas ab adiutorio altissimi, te ipsum non valens adiuuare, cades. Multi enim fortes sunt, quando ab hominibus patiuntur persecutionem, & vident eos apertè sæuire in se, & putant quia tunc imitantur passiones Christi, si apertè eos homines persequantur: si autem occulta diaboli persecutione fetiantur, putant se non coro-

coronari à Christo. Noli timere quādo imitaris Christum. Nam & quando tentauit diabolus Dominum, nullus homo fuit in eremo: occultè illum tētauit, sed superatus est, & apertè sæuiens superatus est. Sic & tu fac, si vis intrare per ianuam, quando occultè tentat inimicus, quādo postulat hominē vt aliquid ei noceat per corporales molestias, per febres, per ægritudines, per aliquos labores corporis, sicut laborauit Iob. Diabolū non videbat, sed potestatē Dei intelligebat. Nouerat quia diabolus in eo nihil posset, nisi ab illo cuius summa potestas est, permitteretur: totam gloriam Deo dabat, potentiam diabolo non dabat. Nam & quando abstulit diabolus omnia, hoc dixit: Dominus dedit, Dominus abstulit. Non dixit, Dominus dedit, diabolus abstulit: quia nihil abstulisset diabolus, nisi permisisset Dominus. Ideo autem permisit Dominus, vt homo probaretur, diabolus vinceretur. Et quādo eum plaga percussit, ille permisit: quia cùm à capite vsque ad pedes in putredine vermium flueret, nec tunc tribuit diabolo aliquam potētiam Iob. Sed cùm ei suggessisset & vxor eius, quam solā reliquerat diabolus, non consolatricem mariti, sed adiutricem sui; & dixisset ei: Dic aliquod verbum in Deum, & morere; dixit ei: Locuta es tanquam vna ex insipientibus mulieribus: Si bona suscepimus de manu Domini; mala quare non sustinebimus? Ergo qui sic imitatur Christū, vt toleret omnes molestias huius seculi, spes eius in Deo sit: vt nec illecebra capiatur, nec timore frangatur. Ipse est.

Matt. 4. a.

Iob 1. d.

Iob 2. c.

Expositio primæ partis.

QVI habitat in adiutorio altissimi, & in protectione Dei cæli commorabitur.) Sicut audistis Psalmum, & cantastis: nam inde incipit Psalmus. Quibus autem verbis tentauerit Dominum diabolus, cum ad ipsa venerimus, agnoscetis: nota sunt enim. Dicet Domino, susceptor meus es tu, & refugium meum Deus meus.) Quis hoc dicit Domino? Qui habitat in adiutorio altissimi. Quis est qui habitat in adiutorio altissimi? Qui non habitat in adiutorio suo. Quis est qui habitat in adiutorio altissimi? Qui non est superbus, quomodo illi qui manducauerunt vt essent quasi dij, & perdiderunt quod erant facti homines immortales. In adiutorio enim suo habitare voluerunt, non in adiutorio altissimi: ideo suggestionem serpentis audierunt, præceptum Dei contempserūt, & inuenerunt hoc euenisse in se quod minatus est Deus, non quod promisit diabolus. Ergo sic & tu dic: Sperabo in eum, quoniam ipse eruet me.) non ego me. Vide si aliud aliquid docet, nisi vt tota spes nostra non sit in nobis, non sit in homine. Vnde eruet te? De muscipula venantium; & à verbo aspero.) De muscipula venantium, magnū aliquid est, à verbo aspero, quid magnum? Multi in muscipulam venantium per verbum asperum deciderunt. Quid est quod dico? Tendit diabolus & angeli eius, tanquam venantes tendūt muscipulas: & longè ab ipsis muscipulis ambulant homines, qui in Christo ambulāt. Nō audet enim in Christo tendere muscipulas: circa viam ponit; in via non ponit. Via autem tua Christus sit, & tu non cades in muscipulā diaboli. Aberranti à via, iam ibi est muscipula. Hinc atque hinc ponit laqueos, hinc atque inde ponit muscipulas, inter laqueos ambulas. Sed si vis securus ambulare, noli declinare in dexteram aut sinistram, & sit tibi via ille qui tibi pro te factus est via, vt perducat te ad se per se, & non timebis laqueos venantiū. Sed quid est, à verbo aspero? Multos per verbum asperum misit in muscipulam diabolus: verbi gratia, qui voluerint esse Christiani inter paganos, insultatores patiuntur paganos: erubescunt inter insultatores, & à verbo aspero recedentes de via, incidunt

Gen. 3. a.

A in laqueos venantium. Et quid tibi facturum est verbum asperum? Nihil. Nunquid nihil tibi facturus est laqueus, quo te compellit inimicus per verbum asperum? Quomodo retia plerūque tenduntur, ad caput sepis tenduntur auibus, & lapides mittūtur in sepem: lapides illi nihil sunt facturi auibus. Quando enim ferit auem, qui lapidem mittit in sepem? Timēs autem auis inanem sonum, cadit in retia: sic homines timentes insultatorum verba vana & inania, & erubescentes conuiciis superfluis, cadunt in laqueos venantium, & captiuantur à diabolo. Sed cur nō dico fratres quod non est tacendum, quod me cogit Deus dicere? Quomodolibet hoc accipiatis, cogit me Deus dicere: & si non dixero, ego cado in laqueos venantium. Si enim detractiones hominum timeo vt non dicam: ego ipse à verbo aspero cado in laqueos venantiū, qui vos moneo vt non timeatis verba hominum. Quid est ergo quod dictū sum? Quomodo inter paganos qui fuerit Christianus, à paganis audit verba aspera, quibus si

B erubuerit, cadit in muscipulam venantium: sic inter Christianos qui voluerint esse diligentiores & meliores, ab ipsis Christianis audituri sunt insultationes. Et quid prodest frater quòd aliquando inuenis ciuitatem, vbi nullus est paganus? Nemo ibi insultat Christiano quòd Christianus est, quia non ibi inuenitur paganus. Sed sunt multi malè viuentes Christiani, inter quos qui voluerit bene viuere, & inter ebriosos sobrius esse, & inter fornicarios castus esse, & inter consultores mathematicorum Deum synceriter colere, & nihil tale requirere, & inter spectatores nugacium theatrorum noluerit ire nisi ad Ecclesiam; patitur insultatores ipsos Christianos, & verba aspera, & dicūt: Tu magnus, tu iustus, tu es Helias, tu es Petrus, tu de cælo venisti. Insultant, quocunque se verterit, audit hinc atque inde verbum asperum. Quod si timet, recedit à via Christi Dei, cadit in laqueos venantium.

C Quomodo autem cùm audiuntur hæc verba, non receditur à via? Quid est, non recedere à via? Quando audit verba aspera, vnde sibi habet facere solatium, vt non curet verba aspera, nec recedat à via, & intret per ianuam? Dicat: Qualia verba audio, seruus peccator? Dominus meus audiuit: Dæmonium habes. Modò audistis verbum asperum quod dictum est in Dominum: non opus erat vt Iesus hoc audiret, sed te monuit aduersus verba aspera ne incidas in laqueos venantium. Inter scapulas suas obūbrabit tibi, & sub alis eius sperabis.) Hoc dicit, ne tua protectio à te tibi sit, ne putes quia tu te potes protegere: ille te proteget vt eruat, & eruet de muscipula venantium, & à verbo aspero. Inter scapulas suas obumbrabit tibi, & à tergo potes intelligere, & à pectore. Scapulæ enim circa caput sunt. Sed quia dicit, sub alis eius sperabis, manifestum est, quia protectio alarum pansarum facit te esse

D inter scapulas Dei, vt hinc atque hinc alæ Dei te ponant in medio, & nō timebis ne quis tibi noceat: tantum tu noli inde recedere, quò nullus inimicus audet accedere. Si gallina protegit pullos suos sub alis suis: quanto magis tu sub alis Dei tutus eris, & aduersus diabolum & angelos eius, quæ aëreæ potestates tanquam accipitres circumuolitant, vt infirmū pullum auferant? Neque enim sine causa comparata est gallina ipsi sapientiæ Dei: nam Christus ipse Dominus noster & saluator tanquam gallinam se dixit. Hierusalem Hierusalem, quotiēs volui colligere filios tuos, tanquam gallina pullos suos, & noluisti. Noluit illa Hierusalem, velimus nos. Illa rapta est ab aëreis potestatibus fugiens alas gallinæ, præsumēs de viribus suis, cùm esset infirma: nos confitentes infirmitatem nostram, sub alas Dei fugiamus. Erit nobis enim tanquā gallina protegens pullos suos. Non est enim iniuriosum nomen gallinæ. Attendite cæteras aues fratres.

Ioan. 8. f.

Ephes. 2. a.

Matt. 23. d.

Multę sic aues ante nos fœtāt, calefaciūt pullos suos; nulla sic auis infirmatur cum pullis suis, quomodo gallina. Attēdat charitas vestra hirundines, passeres, & ciconias: videmus extra nidos suos, nec cognoscimus vtrū fœtus habeant. At verò gallinam cognoscimus in infirmitate vocis, & in relaxatione plumarū: tota mutatur affectu pullorum. Quia illi infirmi sunt; infirmam se facit. Quia ergo & nos infirmi eramus; infirmam se fecit sapientia Dei: quia verbum caro factū est, & habitauit in nobis, vt sub alis eius speremus. Scuto circundabit te veritas eius.) Quæ sunt alæ, hoc est scutum: quia nec alæ sunt nec scutum. Si aliquid horum propriè esset, nūquid alæ scutum esse possent, vel scutum alæ? Sed quia figuratè per similitudines dici omnia ista possunt, ideo & alæ scutum esse potuerunt. Si verè lapis esset Christus, leo non esset: si leo esset, agnus non esset. Ideo & leo & agnus & lapis & vitulus, & si quid huiusmodi: quia nec lapis, nec leo, nec agnus, nec vitulus, sed saluator omniū Iesus Christus: istę enim similitudines sunt, nō proprietates. Veritas eius, inquit, circūdabit te. Tāquam scutū veritas eius est: vt non misceat eos qui in seipsis sperāt, cū eis qui in Deo sperāt. Peccator est, & peccator: sed da peccatorem de se præsumentē, contemnentē, peccata sua non confitētem; & dicet: Si Deo displicerent peccata mea, non permitteret me viuere. Alius autem nō audebat oculos leuare, sed percutiebat pectus suum, dicens: Domine propitius esto mihi peccatori. Et ille peccator, & ille. Sed ille irridens, iste plangens: ille cōtemptor, hic confessor peccatorum suorum. Veritas autem Dei quæ non personas accipit, discernit pœnitentem à defendente, discernit humilē à superbo, discernit pręsumentem de seipso, à præsumente de Deo. Ergo veritas eius tanquam scuto circundabit te. Non timebis à timore nocturno: A sagitta volāte per diem, à negotio perambulante in tenebris, à ruina & dæmonio meridiano.) Duobus quæ suprà dixit, redduntur duo quæ infrà dixit, non timebis à timore nocturno, à sagitta volante per diem: & propter timorem nocturnum, à negotio perambulante in tenebris: & propter sagittam volantem per diem, à ruina & dæmonio meridiano. Quid est timendū in nocte, & quid in die? Cùm quisque ignorans peccat, tāquam in nocte peccat: cùm autem sciens peccat, tanquam in die peccat. Duo ergo illa leuiora: ipsa sunt grauiora, quæ repetita sunt. Intendite, vt diligenter hoc, si Dominus annuerit, exponatur vobis: obscurū est enim, & erit magnus fructus si intellexeritis. Tentationem quæ fit in ignorantibus leuis, timorem nocturnum appellauit: & tentationem quæ fit leuis in scientibus, sagittam volantem per diem appellauit. Quæ sunt leues tentationes? Quæ non sic instant, non sic vrgent vt cogant; sed possunt citò declinata transire. Eadem rursus fac grauia. Si persecutor instet, & vehemēter terreat ignorantes, id est, nōdum firmos in fide, nec scientes quòd ad hoc sunt Christiani, vt futuram vitam sperēt: cùm cœperint terreri de malis temporalibus, putant quòd deseruit illos Christus, & sine causā sunt Christiani. Non norunt enim, vt dixi, quia ad hoc sunt Christiani, vt præsentia superent, & futura sperent: inuenit illos negotium perambulans in tenebris, & capit eos. Sunt autem quidam qui nouerunt se ad futurā spem vocatos: quia quod nobis promisit Deus, non est de ista terra, non de ista vita: quia istæ omnes tentationes tolerandę sunt, vt illud accipiamus, illud acquiramus, quod nobis promisit Deus in æternum. Norunt ista: sed quando cœperit persecutor instare vehementiùs, agitare minis, pœnis, tormētis, aliquādo cedunt, & scientes tanquam in die cadunt. Quare autem in meridie? Quia multum feruet persecutio. Maiores ęstus dixit meridiem. Attendat hoc charitas vestra de A scripturis me probantem. Quando de seminante dicebat Dominus, quia exiit seminās seminare, & aliud cecidit in via, aliud in petrosā, aliud inter spinas: dignatus est ipse exponere similitudinem. Et cùm venisset ad petrosam, hoc ait: Hi sunt qui audiunt verbum, & ad horam gaudent ad verbum: & in tribulatione quæ fit propter verbum, cōtinuò scādalizantur. Quid enim dixerat de his qui exierant in petrosis? Exorto sole, inquit, aruerunt, quia non habebant altam radicem. Hi sunt ergo qui ad horam gaudent ad verbum, & cùm persecutio facta fuerit propter verbum, arescunt. Quare arescunt? Quia non habebant firmam radicem. Quæ est radix? Charitas. Hoc enim dicit Apostolus, vt in charitate radicati & fundati. Quomodo enim radix omniū malorum est cupiditas, sic & radix omnium bonorum est charitas. Nostis hoc, & sæpè dictum est. Sed quare hoc volui commemorare? Vt intelligeretis Psalmum, quia dęmonium meridianum propter æstum vehemētis persecutionis positum est. B sic enim Dominus dicit: Ortus est sol, & aruit herba, quia radicem non habebat. Et exponens nobis quid est à sole arescete herbam, dixit, quia persecutione facta non manent illi in fide: quia altam radicem non habebant. Rectè hic intelligimus dæmonium meridianum persecutionem vehementē. Qualis fuit illa persecutio aliquando fratres commemorem, vnde Dominus liberauit ecclesiam suam, dignetur attēdere charitas vestra. Primò quòd imperatores & reges seculi putauerunt se persequēdo tollere posse de terra nomen Christi & nomen Christianorum: iusserunt vt quisque se confiteretur Christianum, feriretur. Quicunque noluit feriri, negauit sē Christianū, sciens quid mali faceret, peruenit ad illum sagitta volans per diem. Quicunque autem non curauit præsentem vitam, sed certus sperauit futuram, declinauit sagittam volantem per diem, confessus est se Christianum: percussus carne, liberatus est spiritu, expectare C cœpit positus apud Deum in quiete; etiā redemptionem corporis sui in resurrectione mortuorum. Euasit autem tentationem illam à sagitta volante per diem. Ergo quicunque se confessus fuerit Christianum, feriatur: quomodo sagitta volans per diem fuit. Nondum erat dæmoniū meridianum flagrans vehementi persecutione, & faciens magnos æstus etiam fortibus. Audite enim quid secutum sit. Cùm vidissent inimici quòd multi festinarent ad martyrium, & tanto plures crederent in Christum, quanto plures patiebantur; dixerunt apud se: Nos occisuri sumus genus humanum, tot milia qui credunt in hoc nomine? Si occiderimus omnes, propè nullus in terra remanebit. Cœpit feruere sol, cœpit feruescere æstus. Audite enim quid iusserint. Quomodo autem iusserant? Quicunque confessus se fuerit Christianum, feriatur. Iusserunt postea, quicunque se confessus fuerit Christia- D num, torqueatur: & tamdiu torqueatur, donec neget se esse Christianum. Comparate sagittam volantem per diem, & dæmonium meridianum. Sagitta volans per diem, quid erat? Qui se confessus fuerit Christianum, feriatur. Quis fidelis eam mortis celeritatem declinaret? Illud autem, qui se confitetur Christianū, non occidatur, sed torqueatur donec neget: si se negauerit, dimittatur: dæmonium meridianum erat. Multi ergo non negantes in tormētis deficiebant: tamdiu enim torquebantur donec negarent. Perseuerantibus autem in non negando Christum, quid facturus erat gladius, vno ictu occidēdo corpus, animam ad Deum mittendo? Hoc faciebant & diuturna tormenta. Sed quis tandem inueniretur qui duraret aduersus tantos & tam longos cruciatus? Multi defecerunt. Et credo illi defecerunt, qui de se præsumpserunt, qui non habitabant in adiutorio altissimi, & in protectione Dei cæli:

Marginal notes: al. anseres. | Ioan. 1.b. | Apoc. 5.b. | Ioan. 1.d. | Daniel. 2.f. | Luc. 18.c. | Matt. 13.a. | Ephes. 3.d. | 1. Tim. 6.c. | Matt. 13.a.

cæli: qui non dixerunt Domino: susceptor meus es tu: qui non sub vmbra alarum eius sperauerunt, sed viribus suis multum dederunt. Deiecti sunt à Deo, vt ostenderet illis quia ipse protegit: ipse temperat tentationes, ipse tantum venire permittit, quantum potest ferre cui venit. Multi ergo ceciderūt à dæmonio meridiano. Quàm multi, vultis nosse? Sequitur & dicit: Cadent à latere tuo mille, & dena milia à dextris tuis: ad te autem nō appropinquabit.) Cui dicitur hoc fratres? Cui, nisi Dominō nostrō Iesu Christo? Dominus enim Iesus nō solùm in se, sed & in nobis recordamini verba illa: Saule Saule, quid me persequeris? Quando ipsum nemo tangebat, & dicebat, quid me persequeris: nunquid non in nobis seipsum computabat? quando dicebat: Qui fecit vni ex minimis meis, mihi fecit: nónne in nobis seipsum computabat? Non enim diuisa sunt ab inuicē membra, caput & corpus. Quid est caput & corpus? Saluator & Ecclesia. Quomodo ergo dictū est, Cadēt a latere tuo mille, & dena milia à dextris tuis? Cadēt enim à dæmonio meridiano. Magnus terror fratres, à latere Christi cadere, à dextris Christi cadere. Quomodo cadēt à latere? Quare illi à latere, illi à dextris? Quare mille à latere, & dena milia à dextris? Quid est, a latere mille? Quia pauciores sunt mille, quàm dena milia quæ à dextris cadent. Qui sunt isti? Modò planū erit in nomine Christi, modò apertum erit. Quibusdam promisit Christus, quia cum illo iudicabunt: Apostoli scilicet, qui dimiserunt omnia, & secuti sunt eum. Nam Petrus ait illi: Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. & hoc illis promisit: Sedebitis super duodecim sedes, iudicātes duodecim tribus Israël. Nolite putare, quia ipsis solis promisit Dominus. Vbi enim sedebit Paulus apostolus qui plus illis omnibus laborauit, si non ibi sedebunt nisi duodecim? Ille enim tertiusdecimus est. Nam ex duodecim cecidit Iudas: in locum autem Iudæ traditoris Matthias ordinatus est, vt in Actibus Apostolorum legimus. Impletæ sunt duodecim sedes. Non ibi sedebit qui plus omnibus illis laborauit? An duodecim sedes perfectio est tribunalis? Nam milia sedebunt in duodecim sedibus. Sed vnde mihi probas, ait aliquis, quia & Paulus inter iudices erit? Audi illum dicentem: Nescitis quia angelos iudicabimus? Iudicabimus, inquit. Et ipse non dubitauit in præsumptione, quia credidit computari se inter illos qui iudicabunt cum Christo. Qui ergo iudicabunt cum Christo, principes Ecclesiæ sunt, perfecti sunt. talibus dixit: Si vis esse perfectus, vade vende omnia tua, & da pauperibus. Quid est, Si vis esse perfectus? Vis mecum iudicare, & non iudicari. Ille enim contristatus abscessit. Sed multi hoc fecerunt, & multi hoc faciunt: ergo isti cum illo iudicabunt. Sed multi promittunt sibi quia iudicabunt cum Christo, quia dimittunt omnia sua, & sequuntur Christum: sed habent præsumptionem de se, habent quendam typhum & superbiam, quam Deus solus potest nosse, & non possunt euitare dæmonium meridianum, id est, casum feruentis caloris nimiæ persecutionis. Tales multi cùm essent illo tempore, qui distribuerunt omnia sua pauperibus, & sibi iam promittebant quia sessuri erant cum Christo, & iudicaturi gentes: feruente calore persecutionis tanquam à dæmonio meridiano defecerunt in tormentis, & negauerunt Christum. Ipsi sunt qui à latere ceciderunt: tanquam sessuri cum Christo ad mundum iudicandum ceciderunt. A dextris autem dicam qui cadunt. Nostis quia cùm apparuerit ipsum tribunal, vbi cum Christo Domino iudicabunt, qui voluerunt esse & verè fuerunt perfecti, radicati & fundati in charitate, vt non arescerent de sole & dæmonio meridiano. hoc enim ait Dominus: Congregabuntur ante eum omnes gentes, & diuidet illos ab inuicem, sicut pastor diuidit oues ab hædis, & oues ponet à dextris, hædos autem à sinistris; & iudicabuntur. Multi erunt qui iudicabunt, sed pauciores erūt quàm illi qui ante tribunal stabunt; quia illi tanquam mille, illi tanquam dena milia. A dextris positis quid dicturus est? Esuriui, & dedistis mihi manducare: hospes fui, & suscepistis me. Manifestum est, quia his dicet qui habent substantiam huius seculi, vnde ista humana faciant: tamen & ipsi cum illis regnabunt, quia illi tāquam milites, illi tanquam annonam præbentes prouinciales: sub vno tamen imperatore, & miles & prouincialis in regno est. Miles fortis, prouincialis deuotus: miles fortis orationibus pugnāt aduersus diabolum, deuotus prouincialis annonam tribuit militibus. Intelligat charitas vestra. Et audient in fine ad dextram positi:

Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Erant ergo illo tempore multi, quando grauiter inferbuerat sol persecutionis, & dæmonium meridianum, erant qui sibi promittebant quia iudicaturi erāt cum Christo: non potuerunt ferre æstum persecutionis, & ceciderunt à latere ipsius. Erant ibi aliqui, qui nō sibi promittebant sedes iudicantium: sed per eleemosynas promittebant sibi, quia ad dextram futuri erant, quibus dicturus erat Christus: Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. Et quia multi de spe illa iudicandi ceciderunt, multi autem & multo plures de spe illa dexteræ ceciderunt; ideo dictum est Christo: Cadent à latere tuo mille, & dena milia à dextris tuis. Et quia multi erunt cum illo qui omnia illa non curarunt, cum quibus tanquam membris vnus est Christus: ad te autem, inquit, non appropinquabit. Nunquid ad solum caput, dixit, non appropinquabit? Non vtique, sed nec ad Petrum, nec ad Paulum, nec ad omnes Apostolos, nec ad omnes Martyres, qui in tormentis non defecerūt. Quomodo ergo non appropinquabit? Cur sic torti sunt? Propinquauit carni tormentum, sed non peruenit ad locum fidei. Itaque longè erat fides ipsorum à terrore torquentium. Torquebātur, nec appropinquauit terror. Torqueant, sed irridebunt tormentū: præsumentes in illo qui prior vicit, vt cæteri vincerent. Et qui vincunt, nisi qui de se non præsumpserunt? Intendat charitas vestra: ad hoc enim dixit omnia superiora. Dicet Domino, susceptor meus es tu & refugiū meū; & sperabo in eum: Quoniam ipse eruet me de muscipula venantium. Ipse eruet me, non ego me. Inter scapulas suas obumbrabit tibi. Sed quando? Quando sub alis eius sperabis, scuto circundabit te veritas eius. Quia ergo in illo præsumpsisti, & totam spem tuam in illo posuisti; sequitur. Quid? Non timebis à timore nocturno: à sagitta volante per diem, à negotio perambulante in tenebris, à ruina & dæmonio meridiano. Quis non timebit? Qui in Christo præsumit. Qui autem de se præsumunt, & si iam sibi sperabant latus Christi tanquam iudicaturi, & si futuros se iam sperabant à dextris Christi, quasi diceretur illis: Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi, venit dæmonium meridianum; id est, feruens æstus persecutionis vehementer terrens, & ceciderunt multi à spe sedis iudiciariæ, de quibus dictum est: Cadent à latere tuo mille: & multi à spe remunerationis obsequiorum suorum, de quibus dictum est: Et dena milia à dextris tuis: ad te autem, id est, ad caput & corpus, non appropinquabit ruina & dæmonium meridianum, quoniam nouit Dominus qui sunt eius.

Veruntamen oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorum videbis.) Quid est hoc? Quare veruntamen? Quia licuit impiis superbire in seruos tuos,

tuos, licuit impiis persequi seruos tuos. Impune ergo erit impiis, quia persecuti sunt seruos tuos? Non erit impunè. Quamuis enim tu permiseris, & magis inde tui coronati sunt: veruntamen oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorũ videbis. Malum ergo quod voluerunt, non bonum quod per nescientes actum est, eis retribuetur. Modò opus est vt oculos fidei habeamus & videamus, quia exaltantur ad tempus, & plangent in æternum: & quibus datur potestas
Matt.25.d. in seruos Dei temporaliter, dicetur eis: Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Sed si habeat quisque oculos, sicut dixit: Oculis tuis considerabis: non est leue videre impium florētem in hoc seculo, & habere ad illum oculos vt consideres fide quid ille passurus est in fine, si se non correxerit: quia qui modò tonare volunt, postea fulminantur. Veruntamen oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorum videbis. Quoniam tu es Domine spes mea.) Ecce venit ad illud, quare non cadat à ruina & dæmonio meridiano. Quoniam tu es Domine spes mea: Altissimum posuisti refugium tuum.) Quid est hoc quod in alto est refugium tuum? Multi enim sic sibi faciunt refugium Dei, quò fugiant à temporalibus æstibus. In alto est enim refugium Dei, valde in occulto est quò fugias ab ira vētura. Totus altissimum posuisti refugium tuum. Non accedent ad te mala, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Quoniam angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis. In manibus tollent te, ne quādo offendas ad lapidem pedem tuum.) Ista sunt verba quæ dixit diabolus Domino Iesu Christo, quando illum tentauit. Sed quia diligentiùs consideranda sunt, ne vos fatigemus, differamus in crastinũ: quia & crastino, si Dominus voluerit, inde vobis erit sermo, vt ab isto loco psalmi rursus incipiamus propter tædium vestrum, ne cùm volumus finire res obscuras, præcipitemus, & non perueniant ad intelligētiam vestram.

CONCIO SECVNDA, DE *secunda parte eiusdem Psalmi.*

SICVT non dubito meminisse charitatem vestram, qui hesterno die sermoni affuistis, psalmum quem cœperamus exponere, ne ad terminum perueniret, angustia temporis impediuit: & dilata est pars eius in hodiernum diem. Hoc qui heri affuistis, recordamini: qui non affuistis, agnoscite. Propterea fecimus ipsam
Matt.4.a. lectionem Euangelij recitari, vbi Dominus tentatus est per ea verba psalmi quæ hic audistis. Ideo tentatus est Christus, ne vincatur à tentatore Christianus. Ille quippe magister in omnibus tentari voluit, quia tentamur: sicut mori voluit, quia morimur: sicut resurgere voluit, quia resurrecturi sumus. Illa enim quæ ostēdit in homine, qui factus est propter nos homo, cùm esset Deus per quem facti sumus: propter nos ostendit. Et sæpè cōmendauimus charitati vestræ, quod nos sæpè iterare non piget: vt quia fortè multi vestrũm legere non possunt, quia non eis vacat legere, aut literas non norunt, saltem assiduè audiendo non obliuiscantur salubrem fidem suam. Certè eam repetendo quibusdam molesti videamur, dum tamen quosdam ædificemus. Nouimus enim multos esse & memoria præualentes, & lectionis diuinæ studiosos, qui ea quæ dicturi sumus nouerunt, & fortè nos ea volumus dicere quæ nō nouerunt. Sed si celeriores sunt, intueantur, quia cum tardioribus ambulant viam. Quando autem duo comites vnam viã ambulant, quorum est vnus celerior, alter tardior, in potestate celerioris est vt cum illo ambulet tardior, non in potestate tardioris: quia si velit celerior tantum facere quantum potest, tardior illum non sequitur. Opus est ergo vt

A celerior refrenet celeritatem suam, & non relinquat comitem tardiorem. Hoc est ergo quod dixi me sæpè dixisse, & nunc iterum dico, sicut dicit Apostolus: Eadem scribere vobis mihi quidem non pigrum, vobis autē tutum. Dominus noster Iesus Christus, tāquam totus perfectus vir & caput & corpus: caput in illo homine agnoscimus, qui natus est de Maria virgine, passus sub Pontio Pilato, sepultus, resurrexit, ascendit in cælum, sedet ad dexteram patris, inde illum expectamus iudicem viuorum atque mortuorum, hoc est caput ecclesiæ. Corpus huius capitis Ecclesia est, nō quæ hoc loco est, sed quæ hoc loco & per totum orbem terrarum: nec illa quæ hoc tempore, sed ab ipso Abel vsque ad eos qui nascituri sunt vsque in finem, & credituri in Christum, totus populus sanctorũ, ad vnam ciuitatem pertinentium, quæ ciuitas corpus est Christi, cui caput est Christus. Ibi sunt & angeli ciues nostri. Sed quia nos peregrinamur, laboramus: illi au-
B tem in ciuitate expectant aduentum nostrum. Et hæ dè illa ciuitate vnde peregrinamur, literæ nobis venerunt: ipsæ sunt scripturæ, quæ nos hortantur vt bene viuamus. Quid dicam venisse literas? Ipse rex descendit, & factus est nobis via in peregrinatione: vt in illo ambulantes, nec erremus, nec deficiamus, nec in latrocinantes incidamus, nec in laqueos irruamus qui pōnuntur iuxtà viam. Talem ergo scientes Christum totum atque vniuersum simul cum Ecclesia, ipsum autem solum natum de virgine, caput Ecclesiæ, mediatorem scilicet inter Deum & homines Christum Iesum: ad hoc mediatorem, vt eos qui recesserunt, per se reconciliet: medius enim non est nisi inter duos. Recesseramus à maiestate Dei, & peccato nostro offēderamus eum: missus est filius mediator, qui sanguine suo solueret peccata nostra, quibus separabamur à Deo, & interpositus redderet nos ei, & reconciliaret à quo auersi in peccatis nostris & delictis tenebamur. Ipse est caput nostrum, ipse est Deus æqualis patri, ver-
C bum Dei per quod facta sunt omnia: sed Deus vt crearet, homo vt recrearet: Deus vt faceret, homo vt reficeret. Hunc intuentes, sic audiamus Psalmum. Intendat charitas vestra. Disciplina est ista & doctrina scholæ huius, quæ vobis valeat non ad vnum Psalmum intelligendum, sed ad multos, si teneatis hanc regulam. Aliquando Psalmus non solùm Psalmus, sed & omnis prophetia, aliquando sic loquitur de Christo, vt caput solum commendet, & aliquādo à capite it ad corpus, id est, ad ecclesiam, & non videtur mutasse personam: quia non separatur caput à corpore, sed tanquam de vno loquitur. Videat enim charitas vestra quod dico. Manifestus est certe Psalmus omnibus, vbi de passione Domini dicitur: Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea: diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Hoc & Iudæi quando audiunt erubescunt. E-
D uidentissimè enim prophetia de passione Domini nostri Iesu Christi prolata est. Delicta autem non habebat Dominus noster Iesus Christus, & tamen in capite ipsius Psalmi dicit: Deus Deus meus, vt quid me dereliquisti? longe à salute mea verba delictorũ meorũ. Videtis ergo quid dicatur ex persona capitis, quid ex persona corporis. Delicta ad nos pertinent, passio pro nobis ad caput pertinet: sed propter passionem illius pro nobis, & quod ad nos pertinet, delictorum debitum soluit. Sic & in isto Psalmo iam istos versus hesterna die tractauimus, & breuiter illos commemoremus.

Commemoratio versuum prius tractatorum, cum expositione sequentium.

QVI habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur.) Hoc cōmendauimus chari-

Phili.3.a.
Ephes.5.e.
Luc.2.a. & 23.f.
Gen.4.a.
Luc.1.e. 1.Tim.2.a.
Ioan.1.a.
Psal.21.

charitati vestræ in istis versibus; ne quisquam in se spem ponat, sed totã spem suam in illo ponat, in quo sunt vires nostræ. Ex adiutorio enim eius vincimus, non ex nostra præsumptione. Protegit ergo nos Deus cæli, si dicamus Domino quod sequitur: Dicet Domino: Susceptor meus es tu,& refugium meũ: Deus meus, sperabo in eum. Quoniã ipse eruet me de muscipula venantium,& à verbo aspero.) Diximus quia multi timentes verbum asperum incidunt in muscipulam venantium. Insultatur homini, quia Christianus est: pœnitet illum, quia Christianus factus est, & ab aspero verbo incidit in muscipulam diaboli. Insultatur etiam homini qui inter multos Christianos melius viuit: & timens aspera verba insultatorum, incidit in laqueos diaboli, vt non sit triticum in area, sed paleam sequatur. Qui autẽ in Domino sperat, eruitur à muscipula venantium & à verbo aspero. Quomodo autẽ te protegit Deus? Inter scapulas suas obumbrabit tibi.) Id est, ante pectus suum te ponet, vt alis suis te protegat: si modò agnoscas infirmitatem tuam, vt quasi pullus infirmus fugias sub alas matris, ne à miluo rapiaris. Milui sunt enim aëreæ potestates, diabolus & angeli eius, rapere volunt infirmitatem nostram. Fugiamus sub alas matris sapientiæ: quia & ipsa sapientia infirmata est propter nos, quia verbum caro factum est. Sicut infirmatur gallina cum pullis suis, vt protegat eos alis suis: sic Dominus noster Iesus Christus, qui cùm in forma Dei esset, nõ rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, vt infirmaretur nobiscum, & alis suis protegeret nos, semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Et sub alis eius sperabis. Scuto circundabit te veritas eius, non timebis à timore nocturno.) Tentationes ignorantiæ timor nocturnus, peccata sciẽtiæ sagitta volãs per diem.

Ephe.2.a. — *Ioan.1.b.* — *Math.23.d.* — *Philip.2.a.*

In nocte enim ignorantia intelligitur, in die manifestatio. Sunt qui ignorantes peccant, sunt qui sciẽtes peccant. Qui ignorantes peccant, à timore nocturno supplantantur: qui scientes peccant, à sagitta volante per diem percussi sunt. Hæc autem cùm in grauioribus persecutionibus fiunt, quousque perueniatur tanquam ad meridiem; quicunque illo calore ceciderit, tanquam à dæmonio meridiano cadet. Et multi ã calore isto ceciderũt, sicut iam hesterno die exposuimus charitati vestræ: quia feruente persecutione dictum est, torqueantur Christiani donec negent quòd Christiani sunt: cùm antea solerent cõfessi percuti, adhoc postea torquebantur vt negarent. Et cùm omnis reus tamdiu torqueatur quãdiu neget: Christianorũ cõfessio torquebatur, negatio dimittebatur. Erat ergo tunc magnus æstus persequentiũ. Quicunque in illa tentatione ceciderũt, tanquã à dæmonio meridiano ceciderũt. Et quãti ceciderũt? Multi qui se sperabãt sessuros cũ Domino, & iudicaturos, illi à latere ceciderũt.

Item multi qui se sperabant ad dexteram futuros, in plebe sancta stipendiaria tãquam prouinciales, qui annonam militibus præberẽt, quibus dici habet: Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: ad dexteram enim erunt multi: & de ipsa spe ceciderũt, & plures inde, quia plures ibi. Pauciores enim qui cum Domino iudicabunt, & plures qui stabunt ante illum: sed non vna cõditio eorum. Alij ad sinistram, alij ad dexteram; alij vt regnent, alij vt puniantur; alij vt audiãt, Venite benedicti patris mei, percipite regnũ: alij vt audiãt, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Ergo: A ruina & dæmonio meridiano: Cadent mille à latere tuo, & decem milia à dextris: ad te autem non appropinquabit.) Quid? Dæmonium meridianum te non deiicit. Quid mirum si caput non deiicit? Sed non deiicit & illos qui sic hærent capiti, quomodo ait Apostolus: Nouit Dominus qui sunt

Mat.25.d. — *2.Tim.2.d.*

A eius. Sunt enim quidam ita prædestinati, vt nouerit Dominus qui pertineant ad corpus ipsius. Cùm ergo ad hos non accedet illa tentatio vt deiiciat eos: isti intelliguntur in eo, quod scriptum est: Ad te autem non appropinquabit. Sed ne illi peccatores quibus tanta licuit exercere in Christianos, attendantur à quibusdam infirmis, & dicatur: Ecce quid voluit Deus vt tãtum impiis & sceleratis liceat in seruos Dei: modicum considera oculis tuis, oculis fidei, & videbis retributionem peccatorum in finem, quibus modò tanta permittuntur vt exercearis. Hoc enim sequitur: Veruntamen oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorum videbis. Quoniam tu es Domine spes mea, altissimum posuisti refugium tuum. Non accedent ad te mala.) Domino dicit: Quoniam tu es Domine spes mea, altissimum posuisti refugiũ tuum.

Non accedent ad te mala. Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.) Et deinde verba quæ
B audistis iam dicta à diabolo: Quoniam angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis. *Mat.4.a.*

In manibus tollent te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum.) Cui hoc dicit? Cui illud dixit, quoniam tu es Domine spes mea. Iam puto non esse exponẽdum Christianis quis sit Dominus. Si Deum patrem intelligunt; quomodo illum tollent angeli in manibus, ne offendat ad lapidem pedem suum? Videtis ergo quia & Christus Dominus, dum loqueretur de corpore, subitò cœpit loqui de capite. Caput nostrum appellatum est modò, cùm diceretur, quoniam tu es Domine spes mea, altissimum posuisti refugium tuum. Ideo posuisti altissimum refugium tuum, quoniam tu es Domine spes mea. Quid sibi hoc vult? Attendat charitas vestra, quoniam tu es Domine spes mea, altissimum posuisti refugium tuum. Iam non est mirandum, propterea enim sequitur: Non accedent ad te mala, quia altissimum posuisti refugium tuum:
C Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo; quoniam altissimum posuisti refugium tuum. Non autem legimus in Euangelio, quia alicubi angeli portauerunt Dominum, ne offenderet ad lapidem: & tamen intelligimus. Hinc enim iam facta sunt, & non sine causa prophetata sunt, nisi quia futura erãt. Et nõ possumus dicere: Postea venturus est Christus, vt non offendat ad lapidem pedem suum: iudicaturus enim veniet. Vbi ergo completum est? Intendat charitas vestra: primò hos versus audite: Quoniam tu es Domine spes mea, altissimum posuisti refugium tuum. Genus humanum mori hominem nouerat, resurgere non nouerat: ideo quid timeret habebat, quod speraret non habebat. Vt ergo ille qui propter disciplinam fecit timorem mortis, propter præmium futuræ vitæ æternæ daret spem resurrectionis: prior resurrexit Dominus noster Iesus Christus. Mortuus est post multos, resurrexit ante omnes. Hoc passus est moriendo, *Mat.16.d.*
D quod iam multi passi erant: hoc iam fecit resurgendo, quod nullus ante illum. Quando enim hoc accipiet Ecclesia, nisi in fine? Præcessit in capite quod membra sperent: nouit enim charitas vestra, quomodo inter se dicãt. Dicat ergo Ecclesia Domino suo Iesu Christo; dicat corpus capiti suo: Quoniam tu es Domine spes mea, altissimum posuisti refugium tuum: id est, ideo resurrexisti à mortuis, & in cælum ascendisti, vt altum poneres refugium tuum, ascendens vt fieres spes mea, qui in terra desperabam, & me resurrecturum esse nõ credebam: modò iam credo, quia ascendit in cælum caput meum, quò caput præcessit, & membra secutura sunt. Puto iam manifestum esse quod dictum est, quoniã tu es Dñe spes mea, altissimũ posuisti refugiũ tuum. Hoc planius dixerim: Vt haberem spem resurrectionis quam non habebam, ideo prior resurrexisti: vt quò præcessisti, illuc me secuturum sperarem.

Vox

Vox enim eſt eccleſiæ ad Dominum ſuum, vox eſt corporis ad caput ſuum. Noli ergo mirari: non accedent ad te mala, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Ioan.1.b. Tabernaculum Dei caro eſt. In carne inhabitauit verbum, & caro factum eſt tabernaculum Deo. In ipſo tabernaculo imperator militauit pro nobis: in ipſo tabernaculo ab hoſte tentatus eſt, ne miles deficeret. Et quia ipſam carnem oſtendit oculis noſtris, quia oculi noſtri iſta luce gaudent; & viſibili lumine iſto delectantur, quia in manifeſtatione poſuit carnem ſuam vt omnes viderent; ideo Pſalm.18. Pſalmus dicit: In ſole poſuit tabernaculum ſuum. Quid eſt in ſole? In aperto, in manifeſto, in luce terrena, id eſt, in luce quæ terras de cælo perfundit, ibi poſuit tabernaculum ſuum. Sed quomodo ibi poneret tabernaculum ſuum, ſi non tanquam ſponſus procederet de thalamo ſuo? Hoc enim ſequitur: In ſole poſuit tabernaculum ſuũ. Et quaſi diceretur ei: Quomodo? Et ipſe, inquit, tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo, exultauit vt gigas ad currendam viam. Quod eſt tabernaculum, ipſa eſt ſponſa. Verbum ſpõſus, caro ſponſa, & thalamus vterus virginis. Et quod Ephe.5.g. dicit Apoſtolus: Et erunt duo in carne vna, ſacramentum hoc magnum eſt: ego autem dico in Chriſto & Matt.19.a. in eccleſia. Et quid ipſe Dominus in Euangelio? Igitur iam non ſunt duo, ſed vna caro. Ex duobus vnum, Matt.27.e. ex verbo & carne vnus homo, vnus Deus. Hoc autem tabernaculum eius ſenſit flagella in terra: manifeſtum eſt, quia flagellatus eſt Dominus. Nunquid in cælo ſenſit flagella? Nequaquam. Quare? Quia altiſſimum poſuit refugium ſuum, vt eſſet ſpes noſtra, & non ad eum accedent mala, nec flagellum propinquabit tabernaculo eius. Longè eſt ſuper omnes cælos, ſed pedes habet in terra. Caput in cælo eſt, corpus in terra. Cùm autem pedes ipſius flagellarentur & calcarentur à Saulo: clamauit caput, Saule Saule, quid me perſequeris? Act.9.a. Ecce nemo caput perſequitur, & ecce caput in cælo: Rom.6.b. quia Chriſtus reſurgens à mortuis, iam non moritur, & mors illi vltrà non dominabitur: non accedent ad te mala, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Sed ne putemus, quia ſeparatum eſt caput à corpore, diſcretum eſt enim locis, ſed iunctum eſt affectu: ipſa affectus coniunctio clamauit de cælo, Saule Saule, quid me perſequeris? Proſtrauit enim eum voce obiurgante, & leuauit dextera miſerante. Qui corpus Chriſti perſequebatur, factus eſt membrum Chriſti: vt quod faciebat, ipſe ibi pateretur. Quid ergo ibi fratres, de capite noſtro quid dictum eſt? Quoniam tu es Domine ſpes mea, altiſſimum poſuiſti refugium tuum. Non accedent ad te mala, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Dicta ſunt hæc, quoniam angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus Matt.4.a. viis tuis. Audiſtis modò, cùm Euangelium recitaretur: Attendite, Baptizatus Dominus ieiunauit. Quare baptizatus? Vt non aſpernaremur baptizari. Nam Matth.3.d. cùm ipſe Ioannes diceret Domino, Tu ad me venis baptizari, ego à te debeo baptizari: & Dominus, Sine modò, ſic enim oportet nos implere omnem iuſtitiam: voluit impleri humilitatem, vt ablueretur qui ſordes non habebat. Vt quid hoc? Propter ſuperbiam futurorum. Exiſtit enim aliquis catechumenus, qui fortè doctrina & moribus vincit multos fideles: attendit iam baptizatos multos imperitos, & multos non ſic viuentes quomodo ipſe viuit, non in tanta continentia, non in tanta caſtitate: iam ille nec vxorem quærit, & videt aliquando fidelem ſi non fornicantem, tamen vxore intemperantiùs vtentem, poteſt erigere ceruicem ſuperbiæ, & dicere: Quid [illegible] iam opus eſt baptizari, vt hoc accipiam quod iſte habet, quem iam & vita & doctrina præ- A cedo? Huic Dominus: Quid præceſſiſti? Quantum præceſſiſti? Tantúmne quantum ego te? Non eſt ſer- Matt.10.c. uus ſuper dominum ſuum, neque diſcipulus ſuper magiſtrum ſuum: ſufficit ſeruo vt ſit ſicut dominus eius, & diſcipulo vt ſit ſicut magiſter eius. Noli extolli, vt non quæras baptiſmum. Baptiſmum quæres Domini, ego ſerui quæſiui. Baptizatus eſt ergo Dominus, & poſt baptiſmum tentatus eſt: ieiunauit quadraginta diebus in myſterio, quod ſæpè vobis commemoraui. Non omnia vno tempore dici poſſunt, ne occupent neceſſaria tempora. Poſt quadraginta dies eſuriuit, qui poterat & nunquam eſurire. Sed quomodo tentaretur? Aut ſi ille non vinceret tentatorem, quomodo diſceres tu cum tentatore pugnare? Eſuriuit, etiam tentatus audiuit: Dic lapidibus Matt.4.a. iſtis vt panes fiant, ſi filius Dei es. Quid magnum erat Domino Ieſu Chriſto de lapidibus panem facere, qui de quinque panibus tot milia ſatiauit? De nihilo B fecit panem. Tanta enim fuerat multitudo eſcæ, quæ ſaturaret tot milia. Vnde proceſſit? Fontes panes erant in manibus Domini. Non eſt mirum. Nam ipſe fecit de quinque panibus multos panes, vnde ſa- Matt.14.b. turaret tot milia: qui facit quotidie in terra de paucis granis meſſes ingentes. Ipſa enim ſunt miracula Domini, ſed aſſiduitate viluerunt. Quid ergo fratres? Impoſſibile erat Domino, de lapidibus panes facere? homines fecit de lapidibus, dicente ipſo Ioanne Baptiſta: Potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcita- Matth.3.c. re filios Abrahæ. Quare ergo non fecit? Vt te doceret reſpondere tentatori, vt ſi fortè in aliqua anguſtia poſitus fueris, & ſuggeſſerit tibi tentator, ſi Chriſtianus eſſes, & ad Chriſtum pertineres, deſereret te modò? non miſiſſet tibi auxilium? Et fortè adhuc medicus ſecat, & ideo deſerit: ſed non deſerit. Quomodo Paulum ipſum ideo non exaudiuit. Nam dicit Paulus nõ ſe exauditum de ſtimulo carnis ſuæ angelo ſatanæ, à quo colaphizari ſe dixit: propter quod C Dominum ter rogaui, vt auferret eum à me, & dixit 2.Cor.12.c. mihi: Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. Tanquam medico diceretur poſito fortè epithemate, Moleſtũ eſt mihi hoc emplaſtrum, rogo te tolle illud. Et medicus: Non opus eſt, diu ibi ſit, non enim aliter ſanare poterit. Ægrotum non exaudiuit medicus ad voluntatem, qui exaudiuit ad ſalutem. Ideóque fortes eſtote fratres: & quando aliqua inopia tentamini Deo flagellante & erudiente vos, quibus & parat & ſeruat æternam hæreditatem, non vobis ſuggerat diabolus: Si iuſtus eſſes, nónne tibi per coruum mitteret panem, quomodo miſit Heliæ? Vbi eſt quod legiſti: Nunquam vi- 3.Reg.17.a. di iuſtum derelictum, nec ſemen eius quærens pa- Pſal.36. nem? Tu reſponde diabolo, Verum dicit Scriptura, nunquam vidi iuſtum derelictum, nec ſemen eius quærens panem: habeo enim panem meum, quem D tu non noſti. Quem panem? Audi Dominum: Non Deut.8.a. in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo Dei. Putáſne verbum Dei non ſit panis? Si non eſſet panis, non diceret verbum Dei per quod facta ſunt omnia: Ego ſum panis viuus qui de cælo deſcendi. Didici- Ioan.6.f. ſti ergo quid reſpondeas tentatori in anguſtia famis. Quid ſi te ſic tentat vt dicat tibi: Si Chriſtianus eſſes, faceres miracula, quomodo fecerunt multi Chriſtiani? Tu iam ſuggeſtione mala deceptus, tentares Dominum Deum tuum, & diceres Domino Deo noſtro: Si Chriſtianus ſum, & ſum ante oculos tuos, & in aliquo numero tuorum me computas, faciam & ego aliquid, qualia multa fecerunt ſancti tui: tentaſti Deum quaſi non ſis Chriſtianus niſi hoc facias.

Multi talia deſiderantes ceciderunt. Nam Simon Act.8.d. ille magus talia deſiderauit ab Apoſtolis, qui Spiritum ſanctum per pecuniam voluit comparare. Ama-

uit

uit potentiam miraculorum, & non amauit imitationem humilitatis. Ideo quidam discipulus, vel quidam de turba cum vellet sequi Dominum, attendens miracula quæ faciebat: vidit illum Dominus superbum non quærere viam humilitatis, sed typhum potentiæ, Matth. 8.c. & ait: Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos: filius autem hominis non habet vbi caput reclinet. Vulpes in te foueas habent, volucres cæli in te nidos habent. Vulpes dolus est, volucres cæli superbia est. Sicut enim volucres alta petunt, sic superbi: & vt vulpes cauernas habent dolosas, ita omnes insidiatores. Quid ergo respondit Dominus? Potest in te habitare superbia & dolus, Christus non habet vbi in te habitet, vbi reclinet caput suum: quia reclinatio capitis, humilitas Christi est. Nisi reclinaret caput, non iustificareris. Talia desiderantes & discipuli, & volentes iam †apparere sedem regni (al. appetere), antequam viam humilitatis caperent, quando illis suggestum est à matre discipulorum: Matth. 20.c. Dic vt vnus sedeat ad dexteram, & alius ad sinistram tuam: potentiam quærebant, sed per passionẽ humilitatis (al. patientiæ) venitur ad potentiam regni. ait Dominus: Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Quid cogitatis altitudinem regni, & non imitamini humilitatem meam? Ergo quid si sic te tentet, fac miracula? Ne tu tentes Deum, quid debes respondere? Quod respondit Dominus. Matth. 4.a. Ait illi diabolus: Mitte te deorsum, quia scriptum est, Angelis suis mandauit de te, vt in manibus tollant te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Si te miseris, angeli te suscipient. Et posset quidem fieri, fratres, vt si se misisset Dominus, obsequia angelorum susciperent carnem Domini. Sed quid illi ait? Deut. 6.c. Iterum scriptum est: Non tentabis Dominum Deum tuum. Hominem me putas. Ad hoc enim accessit diabolus, vt tentaret, vtrum filius Dei ipse esset. Videbat carnem, sed maiestas in operibus apparebat: angeli testimonium dixerunt. Ille videbat mortalem, vt tentaret, vt Christo tentato doceretur Christianus. Quid ergo scriptum est? Non tentabis Dominum Deum tuum. Itaque non tentemus Dominum, vt dicamus: Si ad te pertinemus, miracula faciamus. Redeamus ergo propter verba Psalmi. Angelis suis, inquit, mandauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis. In manibus tollent te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum. Sublatus est Christus in manibus angelorum, quando Marc. 16.d. Act. 1.b. assumptus est in cælum, non quia si non portarent angeli, ruiturus erat, sed quia obsequebantur regi: ne forte dicatis, meliores sunt qui portabant, quam ille qui portabatur. Ergo meliora sunt iumenta quàm homines? Sed quia infirmitatem hominum portant iumenta. Nec hoc debemus dicere: etenim iumenta si se subtrahant, cadunt qui sedent. Sed quomodo Esa. 66.a. Act. 7.f. debemus dicere? Nam & de Deo dictum est: Cælum mihi sedes est. Quia ergo cælum portat, & Deus sedet, ideo melius est cælum? Sic ergo & de obsequio angelorum in hoc Psalmo intelligere poterimus: non ad infirmitatem Domini pertinet, sed ad illius honorificentiam, ad illorum seruitutem. Resurrexit autem Dominus noster Iesus Christus. Propter quid? Rom. 4.d. Apostolum audite: Mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Ioan. 7.f. Item de Spiritu sancto Euangelium, Spiritus quidem, inquit, nondum erat datus, quia Iesus nondum erat clarificatus. Quæ est clarificatio Iesu? Resurrexit, & ascendit in cælum. A Deo clarificatus ascensione in cælum, misit spiritum suum sanctum die Pentecostes. Exod. 12.b. & 19.d. In lege autem, in libro Moysi Exodo, à die agni occisi & manducati quinquaginta dies numerantur: & data est lex in tabulis lapideis scripta digito

A Dei. Quid sit digitus Dei, Euangelium nobis exponit, quia digitus Dei Spiritus sanctus est. Quomodo probamus? Dominus respondens eis qui illum dicebant in nomine Beelzebub eiicere dæmonia, ait: Si ego in spiritu Dei eiicio dæmonia. Matth. 12.b. Luc. 11.b. Alius Euangelista cum hoc narraret: Si ego, inquit, in digito Dei eiicio dæmonia. Quod ergo positum est in vno aperte, positum est in altero obscure. Nesciebas quid sit digitus Dei, exponit alius Euangelista, dicens eum esse spiritum Dei. Digito ergo Dei scripta lex data est die quinquagesimo ab occisione agni, & Spiritus sanctus venit die quinquagesimo a passione Domini nostri Iesu Christi. Act. 2.a. Occisus est agnus, factum est pascha, impleti sunt quinquaginta dies, data est lex: sed data est illa lex ad timorem, non ad amorem. Exod. 12.b. & 19.d. Vt autem timor conuerteretur in amorem, occisus est iustus iam in veritate, cuius typus erat ille agnus quem occidebant Iudæi. Resurrexit, & à die Paschæ Domini, B sicut à die paschæ agni occisi, numerantur quinquaginta dies: & venit Spiritus sanctus iam in plenitudine amoris, non in pœna timoris. Quare hoc dixit? Ad hoc ergo surrexit Dominus & glorificatus est, vt mitteret Spiritum sanctum. Et dixi vobis iamdudum, quia caput in cælo est, pedes in terra. Si caput in cælo, pedes in terra, quid est pedes Domini in terra, nisi sancti Domini in terra? Qui sunt pedes Domini? Apostoli missi per totum orbem terrarum. Qui sunt pedes Domini? Omnes Euangelistæ, in quibus peragrat Dominus vniuersas gentes. Metuendum erat ne Euangelistæ offenderent in lapidem. Illo enim in cælo posito capite pedes, qui in terra laborabant, possent offendere in lapidem. In quem lapidem? In legem in tabulis lapideis datam. Ne ergo legis rei fierent, non accepta gratia, & in lege rei tenerentur: ipsa est enim offensio reatus, quos lex tenebat reos, absoluit Dominus, vt iam in legem C non offenderent. Ne pedes huius capitis incurrerent in legis reatum, missus est Spiritus sanctus vt amorem faceret, & solueret à timore. Timor legem non implebat, amor impleuit. Timuerunt homines, & non impleuerunt, & amauerunt & impleuerunt. Quomodo timuerunt, & non impleuerunt, amauerunt & impleuerunt? Timebant homines, & rapiebant res alienas: amauerunt, & donauerunt suas. Ergo non est mirandum, quia ideo in manibus angelorum assumptus est Dominus in cælum, ne offenderet ad lapidem pes eius: ne illi qui in terra laborabant in corpore eius, peragrantes totum orbem terrarum, fierent rei legis, subtraxit ab eis timorem, & impleuit eos amore. Timore Petrus ter negauit. nondũ enim Matth. 26.g. acceperat Spiritum sanctum. Accepto postea Spiritu sancto, cum fiducia cœpit prædicare. Act. 5.f. Qui ad vocem ancillæ ter negauit, accepto Spiritu sancto inter D flagella principum cõfessus est quem negauerat. Non mirum, quia Dominus ipsum trinum timorem trino amore dissoluit. Resurgens enim a mortuis ait Petro: Petre amas me? Non dixit, times me. Nam si adhuc Ioan. 21.c. timeret, offenderet ad lapidem pedem suum. Amas me, inquit? Et ille, Amo. Sufficiebat semel. Fortè mihi sufficeret, qui cor non video. Quanto magis sufficeret Domino, qui videbat quibus medullis viscerum suorum dicebat Petrus, amo? Non sufficit Domino respondere semel: interrogat iterum, & ille respondet, amo. Interrogat tertiò, & iam tædio affectus Petrus, quasi dubitaret Dominus noster de amore ipsius: Domine tu, inquit, scis omnia, tu scis quia amo te. Sed Dominus cum illo sic egit, tanquam diceret: Ter me negasti timendo, ter me confitere amando. Isto amore & ista charitate repleuit discipulos suos. Quare? Quia altissimum posuit refugium suum, quia clari-

Act.2.a. clarificatus misit Spiritum sanctum. Soluit credentes à reatu legis, ne in lapidem offenderet pedes eius. Iam cætera manifesta sunt, fratres, quia sæpè tractata sunt. Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.) Quid sit serpens, nostis: quomodo super illum calcet Ecclesia quæ non vincitur, quia cauet astutias ipsius. Quemadmodum autem sit leo & draco, puto & hoc nosse charitatem vestram. Leo sæuit apertè, draco occultè insidiatur. Vtranque vim & potestatem habet diabolus. Quando martyres occidebantur, leo erat sæuiens: quando hæretici insidiantur, draco est surrepens. Vicisti leonem, vince & draconem: non te fregit leo, non te decipiat draco. Probemus quia leo erat, quando apertè
1.Petr.5.b. sæuiebat. Exhortās martyres Petrus ait: Nescitis quia aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circumit quærens quem deuoret? Apertè sæuiens leo, quærebat quem deuoraret. Draco quomodo insidiatur? Per hæreticos. Tales timens Paulus ne ab illis corrumperetur Ecclesia à virginitate fidei, quam ge-
2.Cor.11.a. stabat in corde, ait: Desponsaui enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo: & timeo ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua, ita & mentes vestræ corrumpantur à castitate quæ est in Christo. Virginitatem corporis paucæ feminæ habent in ecclesia, sed virginitatem cordis omnes fideles habent. In ipsa fide virginitatem cordis timebat corrumpi à diabolo: quam qui perdiderint, sine causa sunt virgines corpore. Corrupta corde quid seruat in corpore? Ideo mulier catholica præcedit virginem hæreticam. Illa enim non est virgo in corpore, ista mulier facta est in corde: & mulier non à marito Deo, sed à serpente. Quid autem ecclesia? Super aspidem & basiliscum ambulabis. Rex est serpentium basiliscus, sicut & diabolus rex est dæmoniorum. Et conculcabis leonem & draconem. Iam verba Dei ad Ecclesiā. Quoniam in me sperauit, eruam eū.) Non solùm ergo caput est, quod modò sedet in cælo, quia altissimum posuit refugium suum, ad quod non accedunt mala, & flagellum non appropinquabit tabernaculo eius: sed & nos qui laboramus in terra, & adhuc in tentationibus viuimus, quorum gressus timentur ne in laqueos incidant, audiamus vocem Domini Dei nostri consolantis nos & dicentis nobis: Quoniam in me sperauit, eruam eum:

Protegam eum, quoniam cognouit nomē meum. Inuocauit me, & ego exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione.) Noli timere quando tribularis, ne quasi non sit tecum Deus. Fides sit tecum, & tecum est Deus in tribulatione. Fluctus sunt maris, turbaris
Matt.8.c. in nauigio, quia dormit Christus. Dormiebat in naui Christus, peribant homines. Si fides tua dormit in corde tuo, tanquam in naui tua dormit Christus: quia Christus per fidem in te habitat. Cùm turbari cœperis, excita Christum dormientem: erige fidem tuam, & noueris quia te non deserit. Sed ideo putas te deseri, quia non quādo vis eripit. Eripuit tres pueros de
Dan.3.g. 2.Mach.7.a. igne. Qui eripuit tres pueros, deseruit Machabæos? Absit. Et illos eripuit, & illos. Illos corporaliter, vt infideles confunderētur: istos spiritaliter, vt fideles imitarentur. Cum ipso sum in tribulatione: Et eximam eum & glorificabo eum. Longitudine dierum replebo eum.) Quæ est longitudo dierum? Vita æterna est. Fratres, nolite putare longitudinem dierum dici, sicut sunt hyeme dies minores, æstate dies maiores. Tales dies nobis habet dare? Longitudo illa est quæ non habet finem, æterna vita, quæ nobis promittitur in diebus longis. Et verè quia sufficit, non sine causa dixit, replebo eum. Non nobis sufficit quicquid longum est in tempore si habet finem, & ideo nec longum dicendum est. Et si auari sumus, vitæ æternæ de-
A bemus esse auari: talem vitam desiderate quæ non habet finem. Ecce vbi extendatur auaritia vestra. Argentum vis sine fine? Vitam æternam desidera sine fine. Non vis vt habeat finem possessio tua? Vitam æternam desidera. Quæ est? longitudine dierum replebo eum: Et ostendam illi salutare meum.) Nec hoc fratres breuiter prætereundum est, ostendam illi salutare meum. Hoc dicit: ostendā illi ipsum Christum. Quare? Non est visus in terra? Quid nobis magnum habet ostendere? Sed non est visus tali visu quali videbimus. Tali visu visus est, quali viderunt qui crucifixerunt: Ecce qui viderunt crucifixerunt, nos non videmus & credimus. Illi oculos habebant, & nos non habemus? Imò & nos cordis oculos habemus, sed per fidem adhuc videmus, non per speciem. Quando erit species? Quando videbimus eum facie ad faciem, quod dicit Apostolus: quod nobis 1.Cor.13.d.
promittit Deus in magno præmio omnium laborum
B nostrorum. Quicquid laboras, ad hoc laboras vt videas. Nescio quid magnum est quod visuri sumus, quādo tota merces nostra visio est: & ipsum magnum visum hoc est, Dominus noster Iesus Christus. Ipse qui humilis visus est,† ipse videbitur magnus, & lætificabit nos quomodo videtur modò ab angelis: In prin- †al. in specie Ioan.1.a.
cipio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Attēdite qui hoc promisit, ipsum Dominum in Euangelio dicentem: Qui diligit me, Ioan.14.c.
diligetur à patre meo, & ego diligam eum. Et quasi diceretur ei, & quid ei dabis qui diligit te? Ostendam, inquit, meipsum illi. Desideremus & amemus: flagremus si sponsa sumus. Sponsus absens est, sustineamus: veniet quem desideramus. Tantum pignus dedit, non timeat sponsa ne deseratur à sponso, non dimittit pignus suum. Quod pignus dedit? Sanguinem suum fudit. Quod pignus dedit? Spiritum sanctum misit. Talia pignora dimittet ille sponsus? Si non amaret, talia pignora non daret. Iam amat. O si Ioan.15.b.
C sic amaremus! Maiorem dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat pro amicis suis. Et nos quomodo ponimus animas nostras pro illo? Quid illi prodest, quando iam altissimum posuit refugium suum, & flagellum non appropinquat tabernaculo eius? Sed quid dicit Ioannes? Sicut Christus pro no- 1.Ioan.3.c.
bis animam suam posuit: sic & nos debemus pro fratribus animas ponere. Vnusquisque ponens pro fratre animam, pro Christo ponit. Qui modò pascit fratrem, Christum pascit. Cùm vni ex minimis meis Matt.25.d.
fecistis, mihi fecistis. Amemus & imitemur, curramus post vnguenta eius, quomodo dicitur in Canticis canticorum: Post odorem vnguentorum tuorum Cant.1.a.
currimus. Venit enim & oleuit, & odor ipsius impleuit totum mundum. Vnde odor? De cælo. Sequere ergo ad cælum, si non falsum respondes quod dicitur: Sursum cor, sursum cogitationem, sursum amo-
D rem, sursum spem, ne putrescat in terra. Triticū non audes ponere in humida terra ne putrescat, quia laborasti & messuisti, triturasti & ventilasti. Quæris locum tritico tuo, & non quæris locum cordi tuo? & non quæris locum thesauro tuo? Fac quicquid poteris in terra: eroga, non perdes, sed recondes. Et quis seruat? Christus qui & te saluat. Te nouit saluarē, thesaurum tuum non nouit seruare? Quare autem vult vt locum mutes thesauro tuo, nisi vt locū mutes cordi tuo? Nemo enim cogitat nisi de thesauro suo. Quàm multi hic sunt qui me modò audiunt: & non est cor eorum nisi in sacellis suis? in terra estis, quia in terra est quod amatis: mittatur in cælum, & ibi erit cor vestrum. Vbi enim fuerit thesaurus tuus, ibi erit Matt.6.c.
& cor tuum.

In

IN PSALMVM XCI. ENARRATIO.

ATTENDITE ad Psalmum, det nobis Dominus aperire mysteria quæ hic continentur, quia propter fastidium animorum eadem diuersè varieq; tractantur. Nam nullũ aliud canticum nos docet Deus, nisi fidei, spei & charitatis: vt fides nostra firma sit in ipso, quamdiu illum non videmus, credentes in eum quem non videmus, vt gaudeamus cùm viderimus, & fidei nostræ succedat species lucis eius: vbi iam non nobis dicetur: Crede quod non vides, sed gaude quia vides. Spes etiam nostra immutabilis sit, & figatur in illo, & non nutet & fluctuet, non agitetur, sicut ipse Deus in quo figitur non potest agitari: spes enim quæ modò vocatur, tunc non spes, sed res erit. Tamdiu enim vocatur spes, quamdiu non videtur quod speratur, dicente Apostolo: Spes autem quæ videtur, nõ est spes: quod enim videt quis, quid sperat? Si autẽ quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. (Rom. 8.e.) Modò ergo patientia necessaria est, quamdiu veniat quod promissum est. Nemo autem patiens est in bonis. Quando exigitur de homine patientia, in malis agit: quando dicitur, patiens esto, tolera, sustine, molestia est, sub qua te Deus vult esse fortem, tolerãtem, longanimem, patientẽ. Sed nunquid decipit qui promisit? Medicus exerit ferrum ad secanda vulnera, & dicit ei quem secturus est: Patiens esto, sustine, tolera: in doloribus exigit patientiam, sed post dolores promittit salutẽ. Et ipse qui tolerat dolores in ferro medici, nisi sibi proponat sanitatem, quam nondum habet, deficit in dolore quem patitur. Multa ergo mala sunt in isto seculo, intus, foris, prorsus non cessant: abundant scandala, nemo illa sentit, nisi qui graditur viã Dei. Ei dicitur in omnibus diuinis paginis vt toleret præsentia, speret futura: amet quæ non videt, vt amplectatur cùm viderit. Charitas enim quæ tertia nobis adiungitur ad fidem & ad spem, maior est supra fidem & spem: (1 Cor. 13.d.) quia fides est rerum quæ non videntur: erunt autem species, cùm visæ fuerint: & spes rei est quæ non tenetur, adueniente ipsa re, non erit iã spes, quia tenebimus, non sperabimus. Charitas autem nõ nouit nisi crescere magis magisque. Si enim amamus quem non videmus, quomodo amaturi sumus cùm viderimus? Desiderium ergo nostrum crescat. Christiani non simus, nisi propter futurum seculum. Nemo præsentia bona speret, nemo sibi promittat felicitatẽ mundi, quia Christianus est: sed vtatur felicitate præsenti vt potest, quomodo potest, quando potest, quãtũ potest. Cùm adest, cõsolationi Dei gratias agat: cùm deest, iustitiæ Dei gratias agat. Vbique sit gratus, nusquam sit ingratus: & patri consolanti & blandienti gratus sit, & patri emendanti & flagellanti, & disciplinam danti gratus sit: amat enim ille semper, siue blãdiatur siue minetur: & dicat quod audistis in Psalmo, Bonum est confiteri Domino, & psallere nomini tuo altissime. Titulus Psalmi habet, Psalmus cantici in die sabbati.) Ecce & hodiernus dies sabbati est: hũc in præsenti tempore otio quodam corporaliter languido & fluxo & luxurioso celebrant Iudæi. (Exod. 20.b.) Vacãt enim ad nugas: & cùm Deus præceperit obseruari sabbatũ, illi in his quæ Deus prohibet exercent sabbatum. Vacatio nostra à malis operibus, vacatio illorum à bonis operibus est. Melius est enim arare quàm saltare. Illi à bono opere vacant, ab opere nugatorio non vacant. Nobis sabbatum indicit Deus. Quale? Primò vbi sit videte. Intus est, in corde est sabbatum nostrũ: multi enim vacant membris, & tumultuantur conscientia. Omnis homo malus, sabbatum habere non potest: nusquam enim illius conquiescit conscientia, & necesse est, vt in perturbationibus viuat. Cui autem bona est conscientia, tranquillus est: & ipsa tranquillitas sabbatum est cordis. Attẽdit enim promissorem Do-

A minum: & si laborat in præsenti, extenditur spe futuri, & serenatur omne nubilum tristitiæ, sicut dicit Apostolus: Spe gaudentes. Ipsum autem gaudiũ in tranquillitate spei nostræ, sabbatum nostrum est. (Rom. 12.c.) Hoc cõmendatur, hoc cantatur in isto Psalmo: quomodo sit homo Christianus in sabbato cordis sui, id est, in vacatione & tranquillitate & serenitate conscientię suæ imperturbatus. Inde dicit hic, vnde solent perturbari homines, & docet te agere sabbatum in corde tuo. Primum est vt tuipse, si aliquid profecisti, Deo confitearis ex eo quod profecisti: quia munera ipsius sunt, non merita tua. Hinc incipe sabbatum, non tibi tribuendo quasi nõ acceperis quod accepisti: (1. Cor. 4.b.) neq; excusando te ab eo quod facis mali, quia ipsa sunt tua. Peruersi enim homines & perturbati qui non agunt sabbatum, mala sua Deo tribuunt, bona sua sibi. Si quid boni fecerit, ego feci, dicit: si quid mali fecerit, quærit quem accuset, ne confiteatur Deo. Et quid est, quærit quem accuset? Si non est valde impius, ad manum B satanam habet quem accuset. Satanas fecit, dicit, ipse mihi persuasit: quasi satanas habeat potestatem cogẽdi. Astutiam suadẽdi habet. Sed si satanas loqueretur, & taceret Deus, haberes vnde te excusares. Modò aures tuæ positæ sunt inter monentem Deum, & suggerentem serpentem. Quare huc flectuntur, hinc auertuntur? Non cessat satanas suadere malum, sed nec Deus cessat admonere bonum. Satanas autem nõ cogit inuitum: in tua potestate est consentire, aut non consentire. Si aliquid persuadente satana mali feceris, dimitte satanã, accusa te, vt accusatione tua Dei misericordiam merearis. † Expetis illum accusare qui nõ habet veniam? (al. Expectas.) Te accusa, & accipis indulgentiam. Deinde multi non accusant satanam, sed accusant fatum. Fatum meum me duxit, dicit. Cùm dixeris illi: Quare fecisti, quare peccasti? Et ille, Fato meo malo. Ne dicat, ego feci, iam manus ad Deum tendit: lin- C gua blasphemat. Nondum quidem hoc apertè dicit, sed tamen attende & vide, quia hoc dicit. Quæris ab illo quid sit fatum: & dicit, stellæ malæ. Quæris ab illo quis fecit stellas, quis ordinauit stellas, non habet quid tibi respondeat, nisi Deus. Restat ergo vt siue per trãsennam, siue per cannam lõgam, siue per proximum, Deum accuset: & cùm Deus puniat peccata, Deum faciat authorem peccatorum suorũ. Non potest enim fieri vt puniat quod fecit. Punit quod facis, vt liberet quod fecit. Aliquãdo autem dimissis omnibus omnino directè eunt ad Deum: & quando peccant, dicunt, Deus hoc voluit: & si nollet Deus, nõ peccarẽ. Ergóne ad hoc monet Deus, vt non solum non audiatur vt nõ pecces, sed accusetur quia peccas? Quid ergo nos docet Psalmus iste? Bonum est confiteri Domino.) Quid est confiteri Domino? In vtraque re, & in peccato tuo, quia tu fecisti: & in bono facto cõfiteri Domino, quia ipse fecit. Tunc psalles nomini Dei al- D tissimi.) Quærẽs gloriam Dei, non tuã, nomen ipsius, non tuum. Si enim tu quæris nomẽ Dei, quærit & ipse nomen tuum: si autem tu neglexeris nomen Dei, delet & ipse nomen tuum. Quomodo autem dixi, quæret & ipse nomẽ tuum? Quomodo dixit discipulis venientibus posteaquam misit eos euangelizare. Cùm fecissent multa miracula, & in nomine Christi dæmonia eiecissent, redeuntes dixerũt: Domine, ecce nobis dæmonia subiecta sunt. (Luca 10.c.) Dixerunt quidem in nomine tuo: sed ille vidit in eis quia ipsa gloriatione gaudebãt & extollebant se, & ibant inde in superbiam, quia licuit illis expellere dæmonia. Vidit illos quærere gloriã suã, & ait illis quærens ipse, immo cõseruans nomina eorum apud se: Nolite gaudere in hoc, gaudete autẽ quòd nomina vestra scripta sunt in cælo. Ecce vbi habes nomen, si tu nomen Dei non negligas. Psalle ergo nomini Dei, vt fixũ sit apud Deũ nomen tuũ. Psallere

autem Deo quid est, fratres? Psalterium organi genus A est, chordas habet. Opus nostrum, psalterium nostrũ est. Quicunque manibus operatur opera bona, psallit Deo. Quicunque ore confitetur, cantat Deo. Canta ore, psalle operibus. Ad quam rem? Ad annunciandum mane misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem.) Quid sibi vult, quia mane annuncianda est misericordia Dei, & per noctem veritas Dei? Mane dicitur, quando nobis bene est. Nox dicitur, quando tristitia tribulationis est. Quid ergo dixit breuiter? Quando tibi bene est, gaude Deo, quia misericordia ipsius est. Iam tu fortè diceres: Si ergo gaudeo Deo quãdo mihi bene est, quia misericordia ipsius est: quãdo in tristitia, in tribulatione sum, quid facio? Misericordia ipsius est quando mihi bene est. Crudelitas ergo ipsius quando malè est? Si laudo misericordiã quãdo bene est, reprehendam ergo crudelitatem quando malè est? Non. Sed quando bene est, lauda miseri- B cordiam: quando malè est, lauda veritatem: quia peccata

Dan.9.a.& 14.g.& 3.e. flagellat, non est iniquus. Iam [illegible] nocte erat Daniel, quando orabat. Erat enim in c[illegible]uitate Hierusalem; erat in potestate hostium. Tu[illegible] multa mala sancti patiebantur: tunc ipse in lacum l[illegible]onum missus est, tunc tres pueri in ignem præcipitati sunt. Hæc patiebatur in captiuitate populus Israël, nox erat. Per noctẽ confitebatur Daniel veritatem Dei: dicebat in oratione,

Dan.9.a.& 3.e. Peccauimus, impiè egimus, iniquitatem fecimus: tibi Domine gloria, nobis confusio. Veritatem Dei annũciabat per noctem. Quid est, veritatem Dei annũciare per noctem? Non accusare Deum, quia pateris aliquid mali, sed tribuere illud peccatis tuis, emendationi ipsius: ad annunciandum mane misericordiã ipsius, & veritatem per noctem. Cùm misericordiam annũcias mane, & veritatem per noctem: semper laudas Deum, semper confiteris Deo, & psallis nomini eius:

In decachordo psalterio, cum cantico in cithara.) C Decachordum psalterium non modò audistis. Decachordum psalterium, significat decem præcepta legis. Sed cantare in illo opus est, non portare psalterium. Nam & Iudæi habent legem, portant, & non psallũt. Qui sunt qui psallunt? Qui operãtur. Parum est. Qui operantur cum tristitia, nondum psallunt. Qui sunt qui psallunt? Qui cum hilaritate faciunt bene. In psallendo enim hilaritas est. Et quid dicit Apostolus? Hi-

2.Cor.9.a. larem enim datorem diligit Deus. Quicquid facis, cũ hilaritate fac bonum, tunc & bene facis. Si autẽ cum tristitia facis, fit de te, non facis: & portas magis psalterium, non cantas. In psalterio decachordo, cũ cantico in cithara: hoc est, in verbo & opere. Cum cantico in verbo, in cithara in opere. Si verba sola dicis, quasi canticum solum habes: citharam non habes. Si operaris, & nõ loqueris, quasi solam citharam habes. Propter hoc & loquere bene, & fac bene, si vis habere canticum cum cithara. Quia iocundasti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum D exultabo.) Videtis quid dicat. Tu me fecisti bene viuentem, tu me formasti. Si quid fortè boni facio, in factura manuũ tuarũ exultabo: quomodo dicit Apo-

Ephes.2.b. stolus: Ipsius enim sumus figmentũ, creati in operibus bonis. Nisi enim te formaret ad opera bona, nõ nosses nisi opera tua mala: qui enim loquitur mẽdacium, de

Ioan.8.e. suo loquitur. Hoc Euangelium dicit: Omne peccatũ mendacium est. Contra legem enim & contra veritatem quicquid est, mendacium dicitur. Ergo quid ait? Qui loquitur mẽdaciũ, de suo loquitur: id est, qui peccat, de suo peccat. Attendite ergo sententiam contrà. Si enim qui loquitur mendaciũ, de suo loquitur, restat vt qui loquitur veritatẽ, de Deo loquatur. Ideo dicitur

Psal.115. alio loco: Deus solus verax, omnis autem homo mẽdax. Non tibi dicitur in hac sententia, vade securus mentire, quia homo es, immo vide te hominem, quia mendax es: & vt sis verax bibe veritatem, vt de Deo ructes, vt sis verax. Quia de tuo illam non potes bibere, restat vt inde illam bibas vnde fluit. Quomodo si à luce recesseris in tenebris es, quomodo lapis non de se feruet, sed vel à sole, vel ab igne, si eum calori subtraxeris, frigescit: ibi apparet, quia quod feruebat, nõ erat ipsius: sed feruebat vel à sole vel ab igne: sic & tu si à Deo recesseris, frigesces: si ad Deum accesseris, feruesces: sicut dicit Apostolus, Spiritu feruentes. Item de Rom.12.c.

lucè quid dicit? Si ad eũ accesseris, in lumine eris: ideo Psalmus dicit: Accedite ad eum & illuminamini, & Psal.33.

vultus vestri nõ erubescent. Quia ergo boni nihil poteris operari, nisi illuminatus & à lumine Dei, & feruefactus à spiritu Dei, quando videris te bene operantem, confitere Deo: & dic quod ait Apostolus, dic tibi ne extollaris. Quid enim habes quod non accepisti? 1.Cor.4.b.

Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Hic ergo cõfitetur Domino, & docet nos bona confessionem: quia dicit: Iocũdasti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarũ exultabo. Quid agimus de illis qui malè viuunt & florent? Hi enim perturbatum animum habent, & perdunt sabbatum. Et qui perdit sabbatum, videt se quotidie in bonis operibus versantem & laborantem in angustia rerum, fortè in inopia rei familiaris, fortè in fame & siti & nuditate, fortè se in carcere bona facientẽ, & illum à quo in carcerẽ missus est mala facientem & exultantẽ: & subintrat in cor pessima cogitatio aduersus Deum & dicit: Deus quare tibi seruio, quare obedio verbis tuis? Exod.20.d.

Non rapui aliena, non furt[illegible] feci, non hominẽ occidi, non cuiusquã rem cou[illegible]ui, non falsum testimonium aduersus aliquem [illegible], non patri vel matri iniuriam feci, non ad idola i[illegible]natus sum, non accepi nomen Domini Dei in vanum: seruaui me à peccato. Enumerat decẽ chordas, id est, decem præcepta legis, & C interrogat se secundum singula; & videt se non peccasse nec in vno, & contristatur quia talia mala patitur: & illi qui non dico aliquas chordas tangũt, sed nec tangunt ipsum psalteriũ, & nihil boni operantur, consulunt idola: & fortè tunc videntur Christiani, quãdo nihil mali patiuntur domus eorum: quando autẽ aliqua ibi tribulatio est, currunt ad pythonem, aut sortilegũ, aut mathematicum. Dicitur illi nomen Christi, subsannat, torquet os. Dicitur illi: Fidelis, cur consulis mathematicum? Et ille: Recede à me. Ipse mihi prodidit res meas. Nam perdidissem, & in planctu remãsissem. Homo bone, nónne signas te signo crucis Christi? Et lex omnia ista prohibet. Gaudes quia res tuas inuenisti, non es tristis quia tu periisti? Quanto melius tunica tua periret quàm anima tua? Subsannat in his omnibus, contumeliosus est parentibus, odit inimicũ, insectatur vsque ad mortẽ, furatur, vbi occasionẽ inuenerit, à falso testimonio nõ cessat, insidiatur matri-D monio alieno, concupiscit rem proximi sui. Facit hæc omnia, & floret in diuitiis, in honoribus, in excellẽtia mundi huius. Videt eũ ille miser bene operans & mala patiens, perturbatur & dicit: Deus, puto mali tibi placent, & bonos odisti: amas eos qui faciunt iniquitatem. Si commotus fuerit, & illi cogitationi consenserit, perdet sabbatum de corde. Iam incipit ad psalterium hoc non attendere: deuiauit inde, sine causa cãtat: Bonum est confiteri Domino, & psallere nomini tuo altissime. Iam perdito sabbato ab interiore homine, & exclusa quiete cordis, & bona cogitatione repulsa, incipit iam imitari illum quẽ videt in malis florentem: & conuertit se ipse ad facienda mala. Deus autem patiens est, quia æternus est, nouit diem iudicij sui, vbi omnia examinat. Hoc nos docens quid ait? Quàm magnificata sunt opera tua Dñe, nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ!) Reuera fratres mei nullum mare tam profundum est quàm est ista cogitatio

cogitatio Dei, vt mali floreant, & boni laborent. Nihil tam profundum, nihil tam altum, vbi naufragat omnis infidelis, in isto alto, in isto profundo. Vis trãsire profundum hoc? A ligno Christi noli resilire: ne mergaris, tene te ad Christum. Quid est quod dico, tene te ad Christũ? Ideo voluit ipse in terra laborare. Audistis cùm propheta legeretur, non auertisse eum scapulas à flagellis, non auertisse eum faciem à sputis hominum, non auertisse maxillas à palmis eorum. Quare omnia ista pati voluit, nisi vt consolaretur patiẽtes? Nam poterat & ipse in fine resuscitare carnem suam: sed tu qui non videras, non esset quod sperares. Non distulit resurrectionem suam, ne tu adhuc dubitares. Eo ergo fine patere, & tolera tribulationes in mundo, quas attendisti in Christo: & non te moueant qui faciunt mala, & in isto seculo florent. Nimis profundæ factæ sunt cogitationes Dei. Vbi est cogitatio Dei? Ad præsens habenas laxat, sed postea astringet. Noli gaudere ad piscem qui in esca [illegible] exultat, nondum traxit hamum piscator. Nam iam ille hamum habet in faucibus, & quod tibi videtur longum, breue est: omnia ista citò transeunt. Quid est longa vita hominis ad æternitatem Dei? Vis esse longanimis? Vide æternitatẽ Dei. Nam attendis ad dies tuos paucos, & diebus tuis paucis vis impleri omnia. Quæ omnia? Vt damnentur omnes impij, & coronentur omnes boni. Istis diebus tuis vis hæc omnia impleri? Implet ea Deus in tempore suo. †Quid tu tædium pateris & facis? Æternus est, tardat, longanimis: tu autem dicis: Ideo ego non sum longanimis, quia temporalis sum. Sed in potestate habes. Iunge cor tuum æternitati Dei, & cum illo æternus eris. Quid enim dictum est de tẽporalibus? Omnis caro fœnum, & omnis claritas carnis, vt flos fœni. Fœnum aruit, & flos decidit. Omnia ergo arescunt & decidunt, non verbum illud: verbum enim Domini manet in æternum. Transit fœnum, trãsit claritas fœni: sed habes quo te teneas, verbum Domini manet in æternum. Dic ergo illi: Nimis profundę factę sunt cogitationes tuæ. Tenuisti lignum, transis per istã profunditatem. Vides ibi aliquid? Intelligis ibi aliquid? Intelligo, dicis. Si iam Christianus es, & bene eruditus, dicis: Deus iudicio suo [illegible]ruat omnia. Boni laborant, quia flagellantur [illegible]: mali exultant, quia damnãtur vt alieni. Duo[illegible]os habet homo: alterum castigat, alterum dimittit. Facit vnus malè, & nõ corripitur à patre: alter mox vt se mouerit, colaphis cæditur, flagellatur. Vnde ille dimittitur, & ille cæditur: nisi quia huic cæso hæreditas seruatur, ille autem dimissus exhæredatus est? Videt eum non habere spem, & dimittit eum vt faciat quod vult. Puer autem qui flagellatur si cor non habuerit, & imprudens fuerit & stultus, gratulatur fratri suo qui non vapulat: & gemit de se, & dicit in corde suo, Tanta mala facit frater meus, quicquid vult facit contra præcepta patris mei, & nemo facit illi durum verbum, ego mox vt me mouero, cædor. Stultus est, imprudens est: attendit quid patitur, & non attendit quid illi seruetur. Ideo cùm dixisset, nimis profundę factę sunt cogitationes tuę, subiecit statim: Vir imprudens non cognoscet, & stultus non intelliget ea.) Quæ sunt quæ non intelliget stultus, & quæ non cognoscet imprudẽs? Cùm exoriuntur peccatores sicut fœnum.) Quid est sicut fœnum? Virent, cùm hyems est, sed æstate arescent. Attendis florẽ fœni. Quid citius transit? Quid lucidius? quid viridius? Non te delectet viriditas ipsius, sed time ariditatem ipsius. Audisti peccatores sicut fœnũ, audi & iustos. Quomodo? Ecce interim videte peccatores sicut fœnum. Florent: bene. Sed qui sunt qui non cognoscunt? Stulti & imprudentes. Cùm exoriuntur peccatores sicut fœnum: Et prospexerint omnes qui operantur iniquitatem.) Omnes qui in corde suo non recta sentiunt de Deo, prospexerunt peccatores orientes sicut fœnum, id est, florẽtes ad tempus. Quare illos prospiciunt? Vt intereant in seculum seculi.) Attendunt enim florem ipsorum temporalem, & imitantur illos, & volentes cum illis florere ad tempus, intereunt in æternum: hoc est, vt intereant in seculum seculi. Tu autem Altissimus in æternum es Domine.) Expectans desuper ex æternitate tua quando transeat tempus iniquorum, & veniat tempus iustorum. Quoniam ecce.) Intendite fratres, iam & ipse loquitur. Loquitur enim ex persona nostra, loquitur ex persona corporis Christi. Christus enim loquitur in corpore suo, id est, in Ecclesia sua. Iam iunxit se æternitati Dei: sicut vobis paulo antè dicebam, longanimis est Deus & patiens, omnia ista mala quæ videt à malis fieri, tolerat. Quare? Quia æternus est, & videt quid illis seruet. Vis & tu esse longanimis & patiens? Iunge te æternitati Dei, cum illo expecta illa quæ infra te sunt. Cùm enim adhæserit cor tuum altissimo, infra te erunt omnia mortalia: & dic quod sequitur: Quoniam ecce inimici tui peribunt.) Qui florent modò, postea peribunt. Qui sunt inimici Dei? Fratres, fortè illos solos putatis inimicos Dei à quibus blasphematur? Sunt quidem & ipsi & atroces, isti qui nec lingua nec cogitationibus malis parcunt iniuriis Deo. Et quid faciunt Deo excelso, æterno? Si pugnum in columnam ferias, tu læderis: & putas quia blasphemia Deum percutias? Non. Tu dirumperis: nam nihil facis Deo. Sed inimici Dei apertè blasphematores sunt, & quotidie occulti inueniuntur. Caue tales inimicitias Dei. Quosdam enim occultos inimicos Dei scriptura aperit: vt quia non illos potes nosse in corde tuo, noueris illos in Scriptura Dei, & caueas inueniri cum illis. Apertè dicit Iacobus Apostolus in epistola sua: Nescitis quia amicus hu[illegible]s mundi, inimicus Dei constituitur? Audisti. Non v[illegible]sse inimicus Dei? Noli esse amicus huius mundi. [illegible] si amicus fueris huius mundi, inimicus eris Deo. Quomodo enim non potest fieri adultera coniunx, nisi inimica sit viro suo: sic anima adultera amore rerum secularium, non potest nisi inimica esse Deo. Timet, sed non amat. Pœnas timet, iustitia non delectatur. Ergo inimici Dei omnes amatores huius mundi, omnes inquisitores nugarum, omnes consultores sortilegorum, mathematicorum, pythonum: intrant Ecclesias, non intrent Ecclesias, inimici Dei sunt. Ad tempus possunt florere sicut fœnum, peribunt autem, cùm ille inspicere cœperit, & iudicium suum in omnem carnem adduxerit. Iunge te Scripturæ Dei, & dic illud cũ isto Psalmo: Quoniam ecce inimici tui peribũt. Non ibi inueniaris vbi peribunt. Et dispergentur omnes qui operantur iniquitatem.) Quid tu qui laboras modò, si inimici Dei peribunt, & dispergentur omnes qui operantur iniquitatem? Tu qui inter ista scandala, inter iniquitates humanas gemis, qui tribularis in carne, sed gaudes in corde, quid tu? Quæ tibi spes, ô corpus Christi? O Christe qui in cælis sedes ad dexteram patris, sed pedibus tuis & membris tuis laboras in terra, & dicis: Saule Saule, quid me persequeris: tu quam spem habebis, si inimici Dei peribunt, & dispergentur omnes qui operantur iniquitatem? Quid tibi erit? Et exaltabitur sicut vnicornis cornu meũ.) Quare dicis, sicut vnicornis? Aliquando vnicornis significat superbiam, aliquando vnicornis exaltationẽ vnitatis significat: quia vnitas exaltatur, omnes hæreses cum inimicis Dei peribunt. Et exaltabitur sicut vnicornis cornu meum. Et quando erit? Et senectus mea in misericordia pingui.) Quid dixit, senectus mea? Nouissima mea. Quomodo in ætatibus nostris nouissima senectus est: sic totũ hoc quod modò patitur Christi corpus in laboribus, in ærumnis, in vigiliis, in fame, in siti, in scan-

Esa. 50. a.
d. Quod autem diu patens & facis.
Esa. 40. b.
Iacob. 4. b.
Act. 9. a.

in scãdalis, in iniquitatibus, in pressuris, iuuectus ipsius est. Senectus ipsius, id est, nouissima ipsius, in lætitia erunt. Et intendat charitas vestra, quia dixit senectutem, ne putetis & mortem: homo enim in carne ideo senescit, vt moriatur. Senecta Ecclesiæ candida erit rectè factis, morte autem non corrumpetur. Quod est caput senis, hoc erunt opera nostra. Videtis quemadmodum canescat caput, & inalbescat, quantumcunq; senectus accedit. Qui bene senescit ordine suo, quæris illi aliquãdo in capite capillum nigrum, & non inuenis: sic cùm fuerit vita nostra talis, vt quæratur nigritudo peccatorum, & non inueniatur, senectus tua iuuenilis est, senectus ista viridis est, semper virebit. Audistis de fœno peccatorum, audite de senecta iustorum. Senectus mea in misericordia pingui. Et respexit oculus meus inimicos meos.) Quos dicit inimicos suos? Omnes qui operantur iniquitatem. Noli attendere quia iniquus est tibi amicus: incurrat negotium, & ibi illum probas. Incipis venire contra iniquitatem ipsius, & ibi videbis: quia quando tibi blãdiebatur, inimicus erat. Sed nondum pulsaueras, non vt institueretur in corde quod non erat, sed vt erumperet quod erat. Et respexit oculus meus inimicos meos.

Et in eis qui insurgunt in me malignantibus, audiet auris mea.) Quando? In senecta. Quid est, in senecta?
Mat. 25. d. In nouissimo. Et quid audiet auris nostra? Stantes ad dexteram, audiemus quod dicetur eis qui sunt ad sinistram: Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Ab isto auditu malo iustus non ti-
Psal. 111. mebit. Scitis quia dictum est in quodã psalmo: In memoria æterna erit iustus, ab auditu malo non timebit. Quo auditu malo? Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Et in eis qui insurgũt in me malignantibus, audiet auris mea. Transit fœnũ, trãsit flos peccatorum. Quid de iustis? Iustus vt palma florebit.) Illi exoriuntur sicut fœnum, iustus vt palma florebit. In palma altitudinẽ significauit. Fortè & hoc significauit in palma, quia in nouissimis suis pulchra est, vt initium eius à terra ducas, finem ipsius in cacumine, vbi habet totam pulchritudinem: aspera radix videtur in terra, pulchra coma sub cælo est. Erit ergo & tua pulchritudo in fine. Radix tua fixa sit, sed sursum versus habeamus radicem nostram: radix enim nostra Christus est, qui ascendit in cælum. Humiliatus exaltabitur: Velut cedrus quæ in Libano est, multiplicabitur.) Videte quas arbores dixit. Iustus vt palma florebit, vt cedrus Libani multiplicabitur. Nunquid cùm sol exierit, arescit palma? Nũquid arescit cedrus? Cùm autem sol candens aliquando fuerit, arescit fœnum. Veniet ergo iudicium, vt arescant peccatores, vt virescant fideles. Velut cedrus in Libano multiplicabitur. Plantati in domo Domini, in atriis domus Dei nostri florebunt. Adhuc multiplicabuntur in senecta vberi, & tranquilli erunt vt annuncient.) Hoc est sabbatum quod vobis paulo antè commendaui, vnde habet titulum psalmus. Tranquilli sunt, vt annuncient. Quare tranquilli vt annũcient? Non illos mouet fœnum peccatorum. Cedrus & palma nec in tempestatibus curuantur. Ergo tranquilli sint vt annuncient: & verè, quia modò annunciandum est, & subsannantibus hominibus. O miseri homines amatores mundi, annunciant vobis qui plantati sunt in domo Domini? Qui confitentur Domino in cantico & cithara, in verbo & opere; annunciant vobis, & dicũt vobis: Nolite seduci felicitate iniquorum, nolite attendere florem fœni, nolite attendere ad tempus beatos, in æternum miseros. Nec ista beatitudo quæ foris modò videtur, vera est, nec in corde beati sunt quia torquentur mala conscientia. Tu autem tranquillus esto, sperans de promissis Domini Dei tui. Quid enim annũciabis in tranquillitate? Quoniam rectus Dominus,

A & nõ est iniquitas in eo.) Attendite fratres, si plantati estis in domo Domini, si vultis florere sicut palma, & multiplicari sicut cedrus Libani, & non arescere sicut fœnum sole candente, sicut hi qui videntur florere sole absente. Si ergo non vultis esse fœnum, sed palma & cedrus, quid annunciabitis? Quoniam rectus Dominus, & non est iniquitas in illo. Quomodo non est iniquitas? Tanta mala facit quis, sanus est, filiósque habet, plenam domum, abundat gloria, exaltatur honoribus, de inimicis vindicatur, & omnia mala committit. Alius innocens sui negotij, non rapiens aliena, non contra quenquam faciens, laborat in vinculis, in carceribus, inopia æstuat & suspirat. Quomodo nõ est iniquitas in eo? Esto trãquillus, & intelliges: nam perturbaris, & in cubiculo tuo obscuras tibi lucem. Radiare tibi vult æternus Deus; noli tibi facere nubilum de perturbatione. Esto tranquillus in te, & vide quid tibi dicat. Quia Deus æternus est, quia modò parcit
B malis, adducens illos ad pœnitentiam: flagellat bonos, erudiens illos ad regnum cœlorum, non est iniquitas in eo: noli timere. Ecce ego flagellatus sum tantùm, manifestum est, confiteor, peccaui: non enim dico me iustum. Hoc enim dicunt pleriq;. Quando est fortè quisquam in aliqua miseria, in doloribus, intras consolari illum. Et ille: Peccaui fateor, multa sunt peccata mea, agnoscò illa. Sed nũquid tanta peccaui quãta ille? Ego noui quanta fecit ille, ego noui quanta cõmisit. Peccata mea sunt, fateor illa Deo: sed minora sunt quàm illius, & ecce ille nihil mali patitur. Noli turbari, tranquillus esto, vt scias quoniam rectus Dominus, & non est iniquitas in eo. Quid si te propterea flagellat modò, quia non tibi seruat ignem sempiternum? Quid si illum propterea dimittit modò, quia auditurus est: Ite in ignem æternum? Sed quando? Cùm tu positus fueris ad dexteram, tunc dicetur positis ad sinistram: Ite in ignem æternum, qui paratus est dia- Mat. 25. d.
C bolo & angelis eius. Non te ergo ista moueant: tranquillus esto, sabbatiza & annuncia, quoniã rectus Dominus Deus, & non est iniquitas in eo.

IN PSALMVM XCII. ENARRATIO.

PSALMI huius titulum, cùm pronunciaretur, audiuimus: & quid sibi velit, de scriptura Dei, hoc est, ex libro Genesis, non est difficile cognoscere. In titulo enim tanquam admonemur in limine, quid intus quæramus. Inscriptus ergo est ita: Laus cãtici ipsius Dauid in diem ante sabbatum, quando fundata est terra.) Recordantes ergo per omnes dies quid fecerit Deus, quando creauit & ordinauit vniuersa à prima die vsque ad sextum diem: septimum enim sanctificauit, quia in illo requieuit post omnia opera quæ fecit valde bona, & inuenimus cũ sexto die fecisse, qui dies hic commemoratur, quia dicit, ante sabbatum,
D omnia animalia in terra: deinde ipso die fecit hominem ad imaginem & similitudinem suam. Non autẽ sine causa illi dies sic sunt ordinati, nisi quia & secula sic cursura erant antequã requiescamus in Deo. Tũc autem requiescimus, si facimus opera omnia bona. Ad hoc exemplũ dictum est de Deo: Requieuit Deus Gen. 2. a. septimo die cùm fecisset omnia opera bona valde. Nõ enim fatigatus est vt requiesceret, aut modò non operatur: cùm apertè Dñs Christus dicat: Pater meus vsq; Ioan. 5. c. nunc operatur. Dicit enim illud Iudæis qui carnaliter sentiebant de Deo, nec intelligebant, quia Deus cum quiete operatus est: & semper operatur, & semper quietus est. Ergo & nos quos in se voluit Deus tunc figurare, post omnia opera bona habebimus requiem. Et quidem opera nostra bona, fratres, quæ hic operamur in seculo ante requiem, quasi cum labore sunt: & requies illa in spe est, nondum tenetur in re. Etenim nisi

nisi esset in spe, deficeremus in labore: sed transeunt A opera laboriosa & bona. Quid enim tam bonũ quàm *Mat.25.d.* porrigere panem esurienti? Et quod audiebamus modò cum Euangelium legeretur. Quid enim tam bonum, quam id quod admonebat generaliter: Omnis *Luc. 3.c.* qui habet duas tunicas, det non habenti: & qui habet escas, pascat esuriẽtem? Nudum vestire, bonum opus est. Nunquid semper erit hoc opus bonum? Habet aliquantulum laborem, sed habet solatium in spe futuræ quietis. Quantum autem laborem habet quòd vestis nudum? Bonum opus non multum laborat, malũ opus habet laborem. Qui enim vestit nudum, si habet vnde faciat, non laborat: si non habet vnde faciat, *Luc.2.b.* gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Qui autem vult spoliare vestitũ, quantum laborat, quis enumerat? Et tamen & ista transitura sunt: cùm venerimus ad illam requiem, vbi nemo esurit qui pascatur, nemo nudus est qui vestiatur. Ideo quia & ista transitura sunt opera bona, & sextus B iste dies, quando perficiuntur opera bona valde, habet vesperum: In sabbato autem non inuenimus esse vesperam, quia requies nostra nõ habebit finem. Vespe- *Gen.1.d.* ra enim pro fine ponitur. Sicut ergo sexto die fecit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suã, sic inuenimus sexto seculo venisse Dominum Iesum Christum, vt reformaretur homo ad imaginem Dei. Primum enim tempus tanquam primus dies, ab Adã vsque ad Noë: secundum tempus tanquam secundus dies, à Noë vsque ad Abraham: tertium tempus tanquam tertius dies, ab Abraham vsq; ad Dauid: quartum tempus tanquam quartus dies, à Dauid vsque ad transmigrationem Babyloniæ: quintum tempus tanquam quintus dies, à transmigratione in Babyloniam vsque ad prædicationem Ioannis. Sextus dies iã à prædicatione Ioannis agitur vsq; ad finem, & post finem sexti diei peruenimus ad requiem. Modò ergo sextus dies agitur. Si sextus dies agitur, videte quid habeat ti- C tulus: In diem ante sabbatũ, quando fundata est terra. Iam audiamus ipsum psalmum: ipsum interrogemus quomodo fundata est terra, ne fortè tunc facta est terra. Nec in Genesi sic legimus. Quando ergo fundata est terra? Quando, nisi cùm fit quod lectum est modò *1.Cor.15.g.* in Apostolo: Si tamen statis in fide vt stabiles & immobiles? Cùm omnes qui credunt per vniuersam terram immobiles sunt in fide, fundata est terra: tunc fit homo ad imaginem Dei. Quod significat sextus ille *Genes.1.d.* dies in Genesi. Sed quomodo fecit illud Deus? Quomodo fundata est terra? Christus venit vt fundaret terram. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. De illo ergo cantat Psalmus: Dominus regnauit, decorem induit, induit Dominus fortitudinem, & præcinctus est.) Videmus quia duas res induit, decorem & fortitudinem. Vt quid autem? Vt fundaret terram. Sequitur enim: Etenim confirmauit orbẽ ter- D ræ, qui non commouebitur.) Vnde cõfirmauit? Quia decorem induit. Non confirmaret, si solum decorem indueret, & non fortitudinem. Quare ergo decorem? Quare fortitudinem? Vtrunque enim dixit: Dominus regnauit, decorem induit, induit Dominus fortitudinem, & præcinctus est. Nostis fratres, quia Dominus noster cùm venisset in carne, his quibus prædica- *Ioan.7.f.* bat Euangelium, aliis placebat, aliis displicebat. Nam diuisæ sunt aduersus se linguæ Iudæorum: alij dicebant, quia bonus est: alij dicebãt, non, sed seducit turbas. Alij ergo loquebantur bene: alij detrahebant, lacerabant, latrabant, mordebant, conuiciabantur. Ad eos ergo quibus placebat, decorem induit: ad eos quibus displicebat, fortitudinem induit. Imitare ergo & tu Dominum tuum, vt possis esse vestis ipsius. Esto cum decore ad eos quibus placẽt bona opera tua, esto fortis aduersus detractores. Audi Paulum apostolum imitantem Dominum suum: quomodo & ipse habuit decorem, habuit fortitudinẽ. Christi bonus odor sumus, inquit, in omni loco, & in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt. Quibus enim placet bonum, salui fiunt: qui detrahunt bono, pereunt. Quod suum erat ille odorem habebat bonum, immo bonus odor erat: sed væ miseris qui & bono odore moriuntur. Non enim ait: Illis bonus odor sumus, illis malus odor su- *2.Cor.2.d.* mus: sed Christi bonus odor sumus, ait, in omni loco, & in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt. Subiecit statim, aliis quidem sumus odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem. Quibus enim erat odor vitæ in vitam, decorem induerat: quibus erat odor mortis in mortem, fortitudinem induerat. Si autem tũc gaudes, quando te laudant homines, & placent illis bona opera tua: cùm autem vituperauerint, deficis in bonis operibus, & quasi fructum bonorum operum te perdidisse arbitraris, quia inuenis reprehensores: non stetisti immobilis, non pertines ad orbem terrarum, qui non commouebitur. Induit Dominus fortitudinem & præcinctus est. De ipso decore & fortitudine habet alio loco Apostolus Paulus: Per arma iustitiæ dexte- *2.Cor.6.b.* ra & sinistra. Vide vbi decorem, vbi fortitudinem. Per gloriam & ignobilitatem. In gloria decorus, in ignobilitate fortis. Apud alios gloriosus prædicabatur, apud alios ignobilis contemnebatur. Decorem afferebat eis quibus placebat, fortitudinẽ aduersus eos quibus displicebat. Et sic enumerat omnia vsque in finẽ, vbi dicit, quasi nihil habentes, & omnia possidentes. *Ibidem.* Cùm omnia possidet, decorus est: cùm nihil habet, fortis est. Non ergo mirum est si sequitur: Etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur. Quomodo enim non commouebitur orbis terrarũ? Cùm credunt in Christum omnes fideles, & parati sunt ad vtrunque: gaudere cum laudãtibus, fortes esse aduersus vituperantes: non mollescere linguis laudantium, nec frangi linguis vituperantium. Fortè quæramus & de hoc verbo, quare dixit, præcinctus est. Cinctio opera significat. Tunc enim se quisque cingit, cùm operaturus est. Sed quare nõ dixit, cinctus est, sed, præcinctus est? Dicit enim in alio Psalmo: Accingere gladiũ *Psal.44.* tuum circa femur potentissime: populi sub te cadent. Nec ibi dixit cingere, neque præcingere, sed accingere. Accingeris enim quando aliquam adiunxeris lateri tuo præcinctionem. Ideo accingere gladium tuum. Gladius Domini vnde debellauit orbem terrarũ, occidendo nequitiam: spiritus Dei est in veritate sermonis Dei. Quare circa femur accingere dicitur gladiũ? Aliud quidem ex alio de alio Psalmo ad cinctionem diximus. Sed tamen quia commemoratum est, nõ est prætermittendum. Quid est accinctio gladij circa femur? Per femur, carnem significat. Non enim aliter debellaret Dominus orbem terrarum, nisi in carnem veniret gladius veritatis. Hic ergo quare præcinctus est? Qui se præcingit, ante se ponit aliquid quo præcingitur. Vnde dictum est: Præcinctus est linteo, & *Ioan.13.a.* lauit pedes discipulorum suorum. Quia enim tunc humilis fuit quando linteo præcinctus est, lauit pedes discipulorum suorum. Omnis autem fortitudo in humilitate, quia fragilis est omnis superbia. Ideo cùm de fortitudine diceret, addidit præcinctus est: vt recolas Deum præcinctum humilem, quando pedes discipulorum lauit. Et exhorruit Petrus Dominum suum magistrum suum, minus dixi magistrum suum, cùm dixissem Dominum suum: curuantem se ante pedes suos, & lauantem sibi pedes, expauit & dixit: Domine, non lauabis mihi pedes. Et ille: Quod ego facio, tu nescis modò, scies autem postea. Et ille: Non lauabis mihi pedes in æternum. Et ille: Si non lauero te, non *Ibidem.* habebis partem mecum. Petrus qui primò expauerat,

Dominum lauantem sibi pedes, plus expauit, non habebis partem mecum: & credidit non sine causa hoc facere Dominum, nisi quia erat aliquid illud forte sacramentum, & ait: Domine, non pedes tantùm, sed & caput & totum. Et ille: Qui lotus est semel, non habet necessitatem iterũ lauandi, sed est mũdus totus. Non ergo ad sacramentum tantùm mundationis pertinebat, quòd lauit pedes eis, sed ad exemplum humilitatis. Hoc enim dixerat: Quod enim ego facio, nescis, scies postea. Videamus si scierunt postea, videamus si aperuit illis quod faciebat, vt videamus Dominũ præcinctum fortitudine: quia in humilitate est tota fortitudo. Cùm lauisset eis pedes, rursus discubuit, & ait illis: Dicitis me magistrum, & verum dicitis: sum etenim. Dicitis me Dominum, & verum dicitis: sum etenim. Si ergo ego magister & Dominus vester laui vobis pedes, quomodo oportet, vt hoc vobis inuicem nõ faciatis? Si ergo in humilitate est fortitudo, nolite timere superbos. Humiles tanquam petra sunt. Petra deorsum videtur, sed solida est. Superbi quid? Quasi fumus. Etsi alti sunt, euanescunt. Ergo ad humilitatẽ Domini referre debemus quòd præcinctus est, secundum commemorationem Euangelij, quòd præcinctus est, vt lauaret pedes discipulis suis. Est & aliud quod in hoc verbo possumus intelligere. Diximus, quia qui se præcingit, ante se ponit quod sibi adiungit vt se cingat. Quia ergo illi qui detrahunt nobis, aliquando nobis absentibus faciunt, tanquam post dorsum suum sunt: aliquãdo coram in faciem, sicut Do-
Mat. 17.e. mino faciebant pendente in cruce: Si filius Dei est, descendat de cruce. Non opus habes fortitudine quãdo tibi aliquis detrahit absenti, quia non audis, nec sentis. Si autem in faciem tibi dicat, opus est vt fortis sis. Quid est, fortis sis? Vt feras, ne forte ideo te putes fortem cùm audieris, quia percutis pugno victus con-
al. victus. uicio. Non est ista fortitudo, si †conuiciatus percutias, quoniam ab ira victus es. Et valde stultum est, hominem victum fortem dicere; cùm dicat Scriptura: Me-
Prou. 16.d. lior est qui vincit iram, quàm qui capit ciuitatẽ. Meliorem dixit iræ victorem, quàm ciuitatis captiuatorẽ. Habes ergo aduersarium magnũ in teipso. Cùm audito conuicio ira cœperit surgere, vt reddas malũ pro
1. Pet. 3.b. malo, recordare verba Apostoli: Non reddentes malum pro malo: neque maledictum pro maledicto. His verbis recordatis frangis iram, tenes fortitudinem: & quia coram te ille tibi maledixit, nõ post dorsum tuũ, præcinctus es illa. Iam cætera audiamus. Breuis est Psalmus. Etenim confirmauit orbem terræ, qui non commouebitur. Videtis fratres, multi credũt in Christum, magna turba est: & tamen in hac magna turba audistis modò cùm Euangelium legeretur, quia veniet Dominus ferens palam in manu sua, & mundabit aream suam, frumentum recondet in horreo, paleas comburet igni inextinguibili. Sunt ergo per totã
Matth. 3.c. terram & boni & mali. Boni grana sunt, mali palea. In aream intrat tribula: paleam concidit, triticũ purgat. Quis est ergo orbis terrarum qui nõ commouebitur? Quod vtique non diceret, nisi esset & orbis terrarum qui commouebitur. Est orbis terrarum qui non commouebitur, est orbis terrarum qui cõmouebitur: quia & boni qui stabiles sunt in fide, orbis terrarum est, ne
al. partes. quis diceret, in †parte sunt: & mali qui non stant in fide, cùm senserint aliquam tribulationem, per orbem terrarum sunt. Est ergo orbis terrarum mobilis, est orbis terrarum immobilis, de quo dicit Apostolus: Vide orbem terrarum mobilem. Rogo te de quibus di-
2. Tim. 2.d. cebat Apostolus. Ex quibus est Hymenæus & Philetus, qui circa veritatem aberrauerunt, dicentes resurrectionem iam factam esse, & fidem quorundam subuerterunt? Nunquid isti ad orbem terrarum pertinebant, qui non commouebitur? Non, sed palea erant.

A Et fidem, inquit, quorundam subuerterunt. Non dixit omnium: & si omnium diceret, omnes intelligere deberemus pertinentes ad ciuitatem Babyloniam, quæ habet damnari cum diabolo. Tamen fidem quorundam dixit. Et quasi diceretur ei, & quis eis potest resistere? subiecit statim: Firmum autem fundamentum Dei stat. Ecce habes orbem terrarum qui non commouebitur, habens signaculum hoc. Quod signaculum habet firmum fundamentum? Nouit Dominus qui sunt eius. Iste est orbis terrarum qui non commouebitur, nouit Dominus qui sunt eius. Et quod signa- 2. Tim. 2.d.
culum habet? Et recedet ab iniustitia omnis qui no- Ibidem.
minat nomen Domini. Modò ab iniquitate recedat. Ab iniquis enim non potest recedere, quia mixta est palea tritico vsque dum ventiletur. Quid dicimus fratres? Et in ipsa area, mira res est de tritico. Recedit à palea, cùm expoliatur: & non recedit ab area, cùm trituratur. Quando autem omnino separabitur? Cùm
B venerit ventilator. Ergo modò area in orbe terrarum Mat. 3.c.
est: necesse est vt si proficis, inter iniquos viuas. Ab iniquis recedere non potes, ab iniquitate recede. Recedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini, & erit in orbe terrarum qui non commouebitur.

Parata est sedes tua Deus ex illo.) Sedes tua Deus ex illo, quid est? Ex tunc. Tanquam si diceret: Quæ est sedes Dei? Vbi sedet Deus? In sanctis suis. Vis esse sedes Dei? Para locum in corde tuo vbi sedeat. Quæ est sedes Dei, nisi vbi habitat Deus? Vbi habitat Deus, nisi in templo suo? Quid est templum eius? Nunquid parietibus instruitur? Absit. Mundus iste est forte tẽplũ ipsius, quia valde magnus est, & digna res quę capiat Dominum? Nec capit eum à quo factus est. Et vbi capitur? In anima quieta, in anima iusta. Ipsa illum portat. Magna res, fratres. Certè magnus est Deus. Fortibus grauis est, at infirmis leuis est. Quos dixi fortes? superbos, qui quasi habent præsumptionem virium
C suarum. Nam infirmitas illa in humilitate, maior fortitudo est. Audi Apostolum dicentem: Quando infir- 2. Cor. 12.c.
mor, tunc potens sum. Hoc est quod commendauit Euangelium, quia Dominus præcinctus est fortitudine, quando humilitatem docebat. Ergo ipsa est sedes Dei, quæ apertè alio loco in propheta dicitur: Super Esa. 66.a.
quem requiescet spiritus meus? id est, vbi requiescet spiritus Dei, nisi in sede Dei? Audi quomodo describat ipsam sedem. Fortè auditurus eras marmoratam domum, amplam, spatiosam, atriorum magnitudine, & fulgore tectorum. Audi quid sibi paret Deus. Super quẽ requiescet spiritus meus? Super humilẽ & quietum, & trementem verba mea. Ecce humilis esto & quietus, vt & in te habitet Deus. Altus est Deus, non in te habitat, si altus esse volueris. Certè altus vis esse, vt habitet in te Deus: humilis esto & tremens verba eius, & ibi habitat. Non timet trementem domum, quia ipse illam firmat. Parata est sedes tua Deus ex il-
D lo. Ex illo, id est, ex tunc: id est, quasi quoddam tempus significat ex tunc. Ex quo? Fortè ex die ante sabbatũ. Ex illo, quia titulus Psalmi præscribit nobis ex quo. Sexto enim die, id est, tempore huius mundi sexto, venit Dominus in carne. Ex illo ergo? Planè ex illo secũdum hominẽ, ex illo ex vtero. Quid enim dicit alius Psalmus? In splendore sanctorum ex vtero. In splen- Psal. 109.
dore sanctorum, id est, vt illuminentur sancti, vt videant Deum in carne: & purgetur cor, vnde videatur in diuinitate. In splendore sanctorum ex vtero. Sed Ibidem.
quid ibi sequitur? Ne fortè ex vtero inde incipere putares esse Christum: Ante luciferum, inquit, genui te. Cùm dixisset, In splendore sanctorũ ex vtero, subiecit statim, ne putares Christum à tempore esse cœpisse, ex quo natus est, sicut cœpit Adam, sicut Abraham, sicut Dauid: Ante luciferũ genui te, ante omne quod illuminatur. Per luciferũ enim aut stellas omnes significat,

Gen.1.c. significat, & per stellas tempora, quia fecit Deus stellas in signa temporũ, vt ante tempora inuenias natum esse Christũ: & vtiq; qui natus est ante tẽpora, non potest videri natus ex tempore, quia & tẽpora creatura Dei sunt. Ioan.1.a. Et vtiq; si omnia per ipsum facta sunt, & tempora per ipsum facta sunt. Aut certè ante omnes spiritus qui illuminantur de sapientia, dixit, ante luciferũ genui te. Intẽdat charitas vestra. Quomodo ergo cùm dixisset, Ex vtero, veluti præcauit fidei nostræ, ne inde putaremus cœpisse Christum ex quo ex vtero virginis natus est, subiecit statim: Ante luciferũ genui te: sic & hic cùm dixisset, Ex illo, id est, ex quodam tẽpore, ex die ante sabbatũ, ex illa sexta ætate mundi, quãdo venit Dñs Christus, & in carne natus est: Et quia dignatus est homo fieri propter nos Deus, non solùm ante Abraham, sed ante cælum & terrã; qui dixit: Ioan.8.g. Ante Abrahã ego sum. Non solùm autẽ ante Abraham, sed ante Adam: non solùm ante Adam, sed ante omnes angelos, Ioan.1.a. ante cælũ & terrã, quia omnia per ipsum B facta sunt: subiecit ne tu intendens diẽ natiuitatis Dñi ex quo natus est, putares ex illo esse cœpisse, Parata est sedes tua Deus. Sed quis Deus? A seculo.) Ab æterno dixit ἀπὸ αἰῶνος, sic habet Græcus. αἰὼν aliquando seculũ ponitur, aliquãdo æternũ ponitur. Ergo ô tu qui ex illo videris natus, ex æterno es. Non autẽ natiuitas humana cogitetur, sed cogitetur æternitas diuina. Ergo cœpit ex quo natus est, creuit: audisti Euangelium. Elegit discipulos, impleuit illos, cœperunt prædicare discipuli. Fortè hoc est quod consequenter dicit:

Eleuauerũt flumina voces suas.) Quæ sunt ista flumina quæ eleuauerunt voces suas? Non audiuimus. Neq; quando natus est Dñs, audiuimus locuta flumina, neq; quando baptizatus est, neq; quando passus est audiuimus flumina locuta. Legite Euangelium, & nõ inuenitis quia locuta sunt flumina. Parum est quia locuta sunt, eleuauerunt voces suas. Non solùm locuta sunt, sed fortiter, magnè, excelsè. C Quæ sunt ista flumina, quæ locuta sunt? Diximus quòd in Euangelio non legimus, tamen ibi quæramus. Nam si ibi non inuenimus, vbi inueniemus? Ego vobis fingere potero: & subitò ero nõ certus dispẽsator, sed ineptus fabulator. In Euangelio quæramus, simul quæramus, quæ sunt ista flumina quæ eleuauerunt voces suas. Stabat Iesus & clamabat, dictum est in Euãgelio. Quid clamabat? Ioan.7.f. Ecce iam ipsum caput fluminum clamat, ipse fons vitæ vnde sunt flumina cursura, leuauit prior vocẽ suã. Et quid stans Iesus clamabat? Qui credit in me, sicut Scriptura dicit, flumina aquæ viuæ de vẽtre eius fluẽt. Euangelista sequitur statim: Hoc autẽ dicebat de spiritu quem accepturi erant hi, qui in eum erant credituri. Spiritus autem nondum erat datus, quia Iesus Ibidem. nondum erat glorificatus. Cùm autẽ glorificatus est Iesus in resurrectione, & ascensione in cęlos, sicut nostis fratres, impletis ibi decem diebus propter quoddã sacramentum, misit spiritum suum sanctum, impleuit D Act.2.a. discipulos. Ipse spiritus magnum flumen, vndè impleta sunt multa flumina. De ipso flumine dicit Psalmus Psal.45. alio loco: Fluminis impetus lætificat ciuitatẽ Dei. Ergo facta sunt flumina currentia de ventre discipulorũ, cùm acceperunt spiritum sanctum. Ipsa flumina accepto spiritu sancto, vnde eleuauerunt voces suas? Quare eleuauerunt? Quia primò timuerunt. Petrus nondum erat flumen quando interrogatione ancillæ Mat.26.g. ter Christum negauit, dicens: Nesciò hominem. Hic timens mentitur: nondum eleuat vocem, nondum est flumen. Vbi autem impleti sunt spiritu sancto, accersierunt eos Iudæi, & præceperunt eis ne omnino loquerentur, neq; docerent in nomine Iesu. Petrus autẽ Act.4.d. & Ioannes dixerunt ad eos: Si iustum est coram Deo, vt vobis obediamus magis quàm Deo, iudicate. Non enim possumus quæ vidimus & audiuimus, nõ loqui.

Eleuauerunt ergo flumina voces suas: A vocibus aquarum multarũ.) Ad ipsam eleuationem vocis pertinet quod ibi scriptum est: Stetit autem Petrus cũ vndecim, & eleuata voce dixit ad eos: Viri Iudæi, & cætera quibus annũciat Iesum sine timore cum magna fiducia. Eleuauerũt enim flumina vocem suam, à vocibus aquarum multarũ. Nam & cùm dimissi essent Apostoli de concilio Iudæorum, venerunt ad suos, & indicauerunt quanta eis sacerdotes & seniores dixerunt. At illi audientes leuauerũt voces vnanimes omnes ad Dominum, Ibidem.d. & dixerunt: Domine, tu es qui fecisti cęlũ & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, & cætera quæ dicere potuerũt flumina eleuantia vocem suam. Mirabiles suspensuræ maris.) Cùm enim eleuassent voces suas discipuli illi, crediderunt multi, & acceperunt multi spiritum sanctum, & cœperunt multa flumina clamare de paucis. Ideo sequitur: A vocibus aquarum multarum mirabiles suspẽsurę maris, id est huius seculi. Cùm cœpisset Christus tantis vocibus prædicari, cœpit irasci mare, cœperunt crebrescere persecutiones. Cùm eleuassent ergo flumina vocem suam à vocibus aquarum multarum, mirabiles suspensuræ maris. Suspensuræ, exaltationes sunt, quia quando irascitur mare, suspenduntur fluctus. Suspendantur fluctus quantũ volunt, fremat mare quantum vult: mirabiles quidem suspensuræ maris, mirabiles minæ, mirabiles persecutiones. Sed vide quid sequitur: Mirabilis in excelsis Dominus.) Compescat se ergo mare, & aliquando tranquilletur, detur pax Christianis. Turbabatur mare, fluctuabat nauicula. Nauicula Ecclesia est, mare seculum est. Venit Dominus, ambulauit super mare, & pressit fluctus. Quomodo Matth.14.d. ambulauit Dominus super mare? Super capita istorum fluctuum magnorum spumantium. Potestates, & reges crediderunt, & subiugati sunt Christo. Ergo non terreamur, quia mirabiles suspensuræ maris, mirabilis in excelsis Dominus. Testimonia tua credita facta sunt nimis.) Magis quàm mirabiles erãt suspensuræ maris, & mirabilis in excelsis Dominus. Testimonia tua credita facta sunt nimis. Testimonia tua, quia dixerat illud antè: Hæc dico vobis, vt in me pacẽ Ioan.16.d. habeatis, in mundo autem pressuram. Ergo quia mũdus pressuram vobis facturus est, dico vobis. Cœperũt pati, & confirmauerũt in se, quod illis prædixerat Dominus, & magis fortes facti sunt. Cùm enim videbant impleri in se passiones: sperabant compleri in se & coronas. Et ideo mirabiles suspensurę maris, mirabilis in excelsis Dominus. Vt in me, inquit, pacem habeatis, in mundo autem pressuram. Ergo quid facimus? Sæuit mare & extolluntur fluctus, & rabidi fremũt, pressuras patimur. Nónne fortè deficimus? Absit. Mirabilis in excelsis Dominus. Ideo & ibi cùm diceret: Vt in me pacem habeatis, in mũdo autem pressuram: quasi dicerent: Putas non premet nos mundus, & extinguet nos; statim subiecit: Sed gaudete, quia ego vici seculum. Ibidem. Si ergo ait, ego vici seculum, adhærete illi, qui vicit seculũ, qui vicit mare. Gaudete ad eum, quia mirabilis est in excelsis Dominus: & testimonia tua credita facta sunt nimis. Et quid factũ est de his omnibus?

Domum tuam decet sanctificatio Domine.) Domum tuam, totam domum tuam. Non hic, aut hic, aut ibi, sed domum tuam totam, per totũ orbem terrarum. Quare per totum orbem terrarum? Quia correxit orbem terræ, qui non commouebitur. Domus Domini fortis erit, per totum orbem terrarum erit. Multi cadent, sed domus illa stat. Multi turbabũtur, sed domus illa non mouebitur. Domum tuam decet sanctificatio Domine. Nũquid paruo tempore? Absit.

In longitudine dierum.)

IN PSALMVM XCIII. PRÆFATIO.

SICVT intentissimè audiuimus, cùm Psalmus iste legeretur, ita intentè audiamus, cùm reuelat Dominus, quæ hic dignatus est opacare mysteria. Ad hoc
Mat.7.b. enim clauduntur quædam sacramenta Scripturarũ: non vt denegentur; sed vt pulsantibus aperiantur. Si ergo affectu pio, & syncera cordis charitate pulsetis, ille aperiet qui videt vnde pulsetis. Notum est nobis omnibus, atque vtinam de numero eorum nõ simus, multos murmurare aduersus Dei patientiam, & dolere iniquos homines & impios vel viuere in hac terra, vel etiam plurimum posse: & quod est amplius, plerunque plurimum posse malos aduersus bonos, & sæpe malos premere bonos, malos exultare, bonos laborare, malos superbire, bonos humiliari. Attendẽtes talia: in genere enim humano abundant, peruertuntur impatientes & infirmi animi, quasi frustra sint boni, quia Deus auertit vel auertere videtur oculos suos à bonis operibus piorum & fidelium, & augere malos in his quæ diligunt. Putantes ergo infirmi frustra se bene viuere, aut inuitantur ad imitandam malitiam eorum quos quasi florere cõspiciunt: aut si per infirmitatem, vel personæ suæ, vel animi timent malè facere, ne aliquid illis secundum leges seculi mali accidat, non quia iustitiam diligunt, sed vt dicam apertiùs, timentes damnari inter homines vel ab hominibus, abstinent se quidem à factis malis, sed non se abstinent à cogitationibus malis. Et inter cogitationes eorum iniquas præcipuè caput iniquitatis illa tenet iniquitas, qua videtur eos Deus negligere, & non curare res humanas: & aut æqualiter habere bonos & malos: aut etiam, quod est perniciosius cogitare, insectari bonos, & malis fauere. Qui talia cogitat, & si nihil mali alicui faciat, facit plurimum sibi, & in semetipsum impius est, & iniquitate sua non lædit Deum, sed interficit se: neque nocent hominibus, quia timidi sunt qui talia cogitant, sed tamen homicidia eorũ, adulteria eorum, fraudes & rapinas eorũ videt Deus, & punit in cogitationibus eorum. Quid enim velint, ille attendit cuius oculus non repellitur carne, vt non videat voluntatem. Tales si occasiones inueniant, nõ mali fiunt, sed manifestantur: non vt sentias quid natum sit manifestum, sed vt intelligas quod latebat inclusum. Paucis his annis, & propè hesterno die viderunt hæc homines, & probauerunt etiam qui tardè intelligunt. Erat enim hic vna domus potentissima ad tempus, de qua flagellum fecerat Deus generi humano, & castigatum est inde genus humanum: si cognoscat flagellum patris, & timeat sententiam iudicis. Cùm ergo esset hic eadem domus magna: multi sub illa gemebant, murmurabant, reprehendebant, detestabantur, blasphemabant. Quomodo se arctant homines, & dantur diuino illo iudicio multi in concupiscentias cordis sui. Subitò euertebant ipsam domũ illi qui murmurabant de ipsa domo: & ab eis talia homines patiebantur, qualia se pati ipsi à talibus paulo antè querebantur. Bonus ergo ille est qui & quando
Eccl.31.b. potest mala facere, non facit; de quo scriptum est: Qui potuit transgredi, & non est trãsgressus; & facere mala, & non fecit. Quis est hic, & laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in vita sua. Loquebatur Scriptura de potentibus innocentibus. Et lupus enim tantum vult nocere quantum leo. Dissimiliter nocent, sed nõ dissimiliter cupiunt. Leo enim non solùm contemnit canem latrantem, sed etiam fugat; & venit ad ouile, & obmutescentibus canibus rapit quod potest: Lupus non audet inter latratus canum. Nunquid propterea quia non potuit auferre à canibus territus, innocentior remeauit? Docet ergo Deus innocentiam: vt quisque innocens sit non timore pœnæ, sed amore iustitiæ. Tunc enim liber est innocens, & verus est in-

A nocens. Qui autem timore innocens est, non est innocens, quamuis non noceat cùm vult nocere. Non enim nocet alteri per effectum malum, sed sibi plurimum per cupiditatem malam. Nam quomodo sibi Psal.10.
noceat, audi Scripturam: Qui autem amat iniquitatem, odit animam suam. Et reuera multum errat homines, qui putant iniustitiam suam aliis nocere, & sibi non nocere. Ad alios procedit iniquitas cuiuslibet, vt corpori noceat, vt rem familiarem lædat, vt villam inuadat, vt mancipium abducat, vt aurum auferat, aut argentum, vel si quid aliud possit. Ad hoc profertur illa iniquitas ad alterum. Ergo iniquitas tua alieno corpori nocet, tuo animo non nocet? Contra istã simplicem veracémque doctrinam qua insinuatur hominibus bonis, vt ipsam iustitiam diligant, & ex ea placere Deo velint, † ab illa intelligant luce quadam in- al. ab illo.
telligibili perfundi animam suam: vt faciant iusta opera, & illam lucem sapientiæ omnibus quæ in seculo diliguntur præponant. Contra istam doctrinam talia murmura sunt hominum, etsi non procedunt in vo-
B ce, roduntur in corde. Quid ergo dicunt? Verè placiturus sum Deo per iustitiam. Aut iusti illi placent sub cuius imperio mali florent? Tanta mala committunt, & nihil illis euenit mali. Aut si fortè euenit aliquid mali, quid tibi dicunt illi, cùm eis cœperis dicere: Ecce quanta fecit mala, quomodo illi redditum est, qualem exitum habuit? Incipiunt illi cogitare iustos quibus mala euenerunt, & opponunt nobis & dicunt: Si illi propterea mali accidit aliquid, quia iniquus fuit: illi quare accidit qui tam iustè vixit? Qui eleemosynas tantas fecit, qui tam multa bona operatus est in Ecclesia, quare talem sortem inuenit? Quare talem exitum habuit, qualem ille homo qui multa iniqua cõmisit? Ad hoc autem ista dicunt, vt ostendant se propterea non facere mala, quia non possunt, aut quia nõ audent. Nam quid velit cor, lingua testatur. Et quidẽ
C etiam, si lingua obmutesceret, & ipsa timore cõpressa esset: Deus videret intus quid cogitaret homo; si etiã alium hominem lateret. Tacitas ergo cogitationes hominum tales, aut etiam erumpentes in verba vel facta curat iste Psalmus, si curari velint. Intendant ergo & curentur. Atque vtinam in hac multitudine tota quæ nunc est inter istos parietes, & audit per nos verbum Domini, nulla sint talia vulnera quæ curentur. Vtinam nulla sint. Non tamen rem superfluam facimus dicere, si nulla ibi sunt vulnera. Instruantur corda ad sanandos alios, cùm audire talia cœperint. Credo enim quia vnusquisque Christianus, cùm audierit aliquem dicentem talia, si bonus fidelis est, & bene credit Deo, & spes eius est in futuro seculo, non in hac terra, non in hac vita est, & non frustra audit vt sursum cor habeat: irridet & dolet talia murmurantes, & dicat sibi, Deus nouit quid agat: nos non possu-
D mus nosse cõsilium ipsius, quare parcit malis ad tempus, vel quare laborant boni ad tempus. Sufficit tamẽ mihi hoc scire, quia & ad tempus laborat bonus, & ad tempus floret malus. Qui ergo talis est, securus est, & patienter fert omnes felicitates malorum, & labores bonorum patienter fert: tolerat donec finiatur hoc seculum, donec transeat iniquitas. Iam talis beatus est, & erudiuit eum Deus de lege sua, & mitigauit eũ à diebus malignis, donec fodiatur peccatori fouea. Qui verò nondum est talis, audiat per nos quod Domino placet. Plura autem ipse dicat in corde, qui melius videt vulnus quod curet. Psalmus hunc titulum habet, id est, hanc inscriptionẽ: Psalmus ipsi Dauid quarta sabbati.) Docturus est Psalmus iste patientiam in laboribus iustorum: contra iniquorum felicitates patientiam docet: patientiam ædificat. Hoc habet totus à capite vsque in finem. Quare ergo talem habet titulum, in quarta sabbati? Vna sabbati, dies Dominicus

nicus est: secunda sabbati, secunda feria, quem seculares diē Lunę vocant: tertia sabbati, tertia feria, quem diem illi Martis vocant. Quarta ergo sabbatorum, quarta feria, qui Mercurij dies dicitur à Paganis & à multis Christianis: sed nolumus vt dicant, atque vtinam corrigantur vt non dicant. Sic enim habent linguam suā, qua vtantur. Non enim & in omnibus gentibus ista dicuntur. Multæ gentes alię atque aliæ aliter vocant. Melius ergo de ore Christiano ritus loquendi ecclesiasticus procedit. Tamen si quem fortè consuetudo traxerit, vt illud exeat ex ore quod improbat corde, intelligat illos omnes, de quorum nominibus appellata sunt sidera, homines fuisse: nec ex eo esse cœpisse ista sidera in cælo, ex quo illi esse cœperunt. Et antè ibi fuerunt: sed per beneficia quædam mortaliū mortalia illi homines pro tempore suo, quia plurimū potuerunt & eminuerūt in hoc seculo, cùm chari essent hominibus, non propter vitam æternam, sed propter commodum temporale deferebantur eis diuini
B
honores. Veteres enim †vates decepti, & decipere volentes, in eorum adulationem qui sibi aliquid secundum amorem seculi præstitissent, sidera ostendebant in cælo: dicentes, quòd illius esset illud sidus, & illud illius. Homines autem qui antè non aspexerant vt viderent, quia ibi erant & illa sidera antequam nascerētur, decepti crediderunt: & concepta est opinio vanitatis. Hanc opinionem erroris diabolus confirmauit, Christus euertit. Nos ergo secundum quod loquimur quarta sabbatorū, quartus dies intelligitur à die Dominica. Attendat itaque charitas vestra, quid sibi velit iste titulus. Hic grande mysterium, & reuera occultū. Nam pleraque ipsius Psalmi manifestè sonant, & manifeste mouent, & citò intelliguntur. Hic autē titulus, quod fatendum est, habet non parum obscuritatis: sed aderit Dominus & serenabit nubilum, & videbitis Psalmum, & ex fronte Psalmi cognoscetis eum. In fronte enim habet Psalmus iste, Psalmus ipsi Dauid
C
quarta sabbatorum. In limine est titulus, in postibus fixus est. Volunt homines titulum cognoscere: & sic domū intrare. Recolamus ergo Scripturam sanctam in Genesi, primo die quid sit factum: inuenimus lucē: secundo die quid sit factum, inuenimus firmamentum; quod appellauit Deus cælum: tertio die quid sit factum, inuenimus speciem terræ & maris, & segregationem, vt omnis congregatio aquarum vocaretur mare, & arida vocaretur terra. Quarto die, luminaria fecit Deus in cælo, solem in potestatem diei, lunam & stellas in potestatem noctis. Hoc quarto die fecit. Quid sibi ergo vult quod de quarto die accepit Psalmus titulum? In quo Psalmo docetur patiētia aduersus felicitates malorum, & labores bonorum. Habes Paulum apostolum dicentem sanctis fidelibus roboratis in Christo: Omnia facite sine murmuratione & disceptatione, vt sitis irreprehensibiles & synceri, immaculati filij Dei in medio nationis tortuosæ & peruersæ, in quibus appareti sicut luminaria in mundo,
D
verbum vitę habentes. Similitudo de luminaribus data est ad sanctos, vt sine murmuratione sint in natione tortuosa & peruersa. Sed ne quisquam propterea putet colenda esse & adoranda luminaria cæli, quia inde aliqua similitudo ducta est ad significationem sanctorum: prius hoc explicemus in nomine Christi, quàm non sit consequens, vt propterea tibi videatur adorandus sol, aut luna, aut stellæ, aut cælum, quia aliqua de illis similitudo ductā est, quasi significarentur sancti, quia multa sunt de quibus ducta est similitudo ad significandos sanctos, quæ non adorantur. Si enim quicquid est vnde similitudo ducitur ad sanctos, adorandum tibi putas, adora montes & colles; quia dictum est: Montes exultauerunt velut arietes, & colles velut agni ouium. Tu de sanctis dicis, ego de ipso Christo dico. Adora leonem: quia dictum est, Vicit leo de tribu Iuda. Adora petram, quia dictum est: Petra autem erat Christus. Si autem non adoras in Christo ista terrena, quamuis de illis similitudo quædam data est ad significandos sanctos, de quacunque creatura ducta fuerit similitudo: tu intellige similitudinem creaturæ, & adora artificem creaturæ. Dictus est sol Dominus noster Iesus Christus. Nunquid iste sol quem & minutissima animalia nobiscum vident? Sed de quo dictum est: Erat lumen verum quod illuminat omnem hominem venientē in hunc mundum. Nam lux ista non hominem solum illuminat, sed & iumēta & pecora & omnia animalia. Quod autem illuminat omnem hominem, in corde illuminat, vbi intellectum solum habet. Intelligat ergo charitas vestra quibus dixit Apostolus: In natione tortuosa & peruersa, id est, inter iniquos, in quibus apparetis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ habentes: quodammodo admonuit nos & istum Psalmum intelligere, & prænoscere titulum ipsius. Tales enim sancti in quibus est verbum vitæ, de conuersatione quam habent in cælo, despiciunt omnia iniqua quæ fiunt in terra. Et quomodo luminaria in cælo per diem & per noctem procedunt, peragunt itinera sua, cursus certos habent, & committuntur tanta mala, nec deuiant desuper stellæ fixæ in cælo, agentes per tractus cælestes; quæ illis præstituit & constituit creator ipsorum: sic debent sancti, sed si in cælo figantur corda eorum, si non frustra audiant & respondeant sursum se habere cor, si imitentur eum qui ait: Nostra autem conuersatio in cælis est. Qui ergo sunt in supernis, & de supernis cogitant, sicut dictum est: Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum, de ipsis cogitationibus supernorum patientes fiunt: & quicquid in terra committitur, sic non curant donec peragant itinera sua, quēadmodum non curant luminaria cæli, nisi quomodo exerceant dies & noctes, quamuis tanta mala videant fieri super terram. Sed facile est fortè, vt ferant iusti iniquitates malorum, quæ non in ipsos fiunt. Sed sicut ferunt quæ in alios fiunt, sic ferant, & quæ in ipsos fiunt. Non enim propterea debent ferre & tolerare, quia in alios fiunt: & si in se fiant, non debent perdere tolerantiam. Nam qui perdiderit tolerantiam, cecidit de cælo: qui autem fixum habet cor in cælo, terra ipsius laborat in terra. Quanta & de ipsis luminaribus fingunt homines, & patienter ferunt: quomodo iusti patienter debent ferre omnes etiam de se falsas criminationes? Hoc ipsum quod iam dudum dixi, quia illa stella Mercurij est, & illa stella Saturni est, & illa stella Iouis est: conuicia fiunt stellis. Quid illæ, cùm audiunt tanta conuicia? Nunquid mouentur, aut non exercent cursus suos? Sic & homo, qui in natione peruersa, & tortuosa habet verbum Dei, sicut luminare est fulgens in seculo. Quanta qui sibi videntur honorare solem; de illo mentiuntur? Qui dicunt, Christus est sol, mentiuntur de sole: Nouit sol Dominum suum esse Christum, & creatorem suum. Etsi indignari potest, acerbiùs indignatur contra falsò honorantem, quàm contra cōtumeliosum. Seruo enim bono maior contumelia est iniuria Domini. Quanta falsa de ipsis luminaribus quidam dicunt? & ferunt, tolerant, & non mouētur. Quare? Quia in cælo sunt. Cælum autem quid est? Nec hoc prætermittamus. Quædam de luna mentiuntur homines, quando vident obscurari lunam, & dicunt: Malefici illam deponunt: cùm certis temporibus defectum suum habeat secundum Dei dispositionem. Non curat tamen ista verba hominum illa, quæ in cælo est. Sed quid est, in cælo? In firmamento cæli est. Cuius ergo cor in firmamento libri Dei est, ista non curat. Nam cælum, id est, firmamentū, intelligitur per figuram liber legis. Ideo

Marginalia: † à seculo decepti. — Gen. 1. — Philip. 2. b. — Psal. 113. — Apoc. 5. b. — 1. Cor. 10. a. — Sap. 5. b. — Ioan. 1. a. — Phil. 2. b. — Phil. 3. d. — Mat. 6. c. — Philip. 2. b.

Psal.103. Ideo quodam loco dicitur: Extendens cælũ ſicut pel- A
lem. Si extenditur ſicut pellis, tanquam liber eſt extẽtus vt legatur. Tranſacto autem tempore quo legitur lex, propterea enim legitur lex, quia nondum venimus ad illam ſapientiam, quæ implet corda, & mentes intuentium, non opus erit vt aliquid ibi nobis legatur: quia in eo quod nobis legitur, ſyllabæ ſonant & tranſeunt: illa autem lux veritatis non præterit, ſed fixa permanens inebriat corda videntium; quomodo
Psal.35. dictum eſt: Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente deliciarum tuarum potabis eos, quoniam apud te eſt Domine fons vitæ. Et vide ipſum fontem. In lumine, inquit, tuo videbimus lumen. Modò ergo lectio neceſſaria eſt, quãdiu ex parte cognoſcimus, &
1.Cor.13.c. ex parte prophetamus, ſicut dicit Apoſtolus: Cùm autem venerit quod perfectum eſt, auferetur quod ex parte eſt. Non enim liber neceſſarius erit, neque legemus in illa ciuitate Hieruſalem, vbi angeli viuunt: vnde nos modò peregrinamur, & peregrinatio noſtra ge- B
mit: gemit autem ſi ſcimus, quia peregrinamur. Nam odit valde patriam, qui putat ſibi bene eſſe cùm peregrinatur. Nunquid in illa ciuitate vbi ſunt angeli, Euangelium legitur, aut Apoſtolus? Verbo Dei paſcuntur. Quod verbum Dei, vt ſonaret nobis ad tempus:
Ioan.1.b. Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Sed tamen ipſa lex, quæ ſcripta eſt, firmamentum nobis eſt:
al. conuellitur. ibi ſi ſit cor noſtrum, non †impellitur iniquitatibus hominum. Dictum eſt ergo: Extẽdit cælum ſicut pel-
Psal.103. lem. Cùm autem tranſeunt tempora neceſſitatis li-
Esa.34.a. brorum, fit quod dictum eſt: Cælum plicabitur vt liber. Qui ergo ſurſum habet cor, ipſum cor ipſius luminate eſt. In cælo fulget, nec vincitur tenebris. Infrà enim ſunt tenebræ: tenebræ autem iniquitas, non incommutabiles tenebræ. Iam & heſterno die commemorauimus. Sed qui hodie tenebræ ſunt, ſi velint, cras lux erunt. Qui tenebræ huc ingreſſi ſunt, ſi velint, iam lux eſſe poſſunt. Apertè enim Apoſtolus, ne quis pu- C
taret naturales eſſe iniquitates quæ mutari non poſ-
Ephes.5.b. ſunt: Fuiſtis enim, inquit, aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, ſicut filij lucis ambulate. Lux, inquit, in Domino, non in vobis. Cor ergo in libro. Si cor in libro, cor in firmamento cæli. Si ibi eſt cor, inde lucet, & non mouebitur iniquitatibus ſubterpoſitis: non quia in cælo ibi eſt per carnem, ſed quia ibi eſt per conuerſationem; ſecundum quod dictum eſt:
Philip.3.d. Noſtra autem conuerſatio in cælis eſt. Non potes cogitare illam ciuitatem, quia nondum vides. Vis cogitare cælum? Librum Dei cogita. Audi Pſalmum: Et
Psal.1. in lege eius meditabitur die ac nocte. Et ibi beatus dictus eſt, qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit: ſed in lege Domini fuit voluntas eius. Vide luminare in cælo: Et in lege eius meditabitur die ac nocte. Vult patienter ferre omnia? Non deſcendat de cælo, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Ergo in D
cælo cor eius. Si in cælo cor eius, omnes iniquitates, quæ fiunt in terra ad tempus, omnes felicitates malorum hominum, omnes labores iuſtorum meditanti die ac nocte legem Dei, nulla ſunt: & patienter tolerat omnia, & erit beatus eruditus à Deo. Et quomodo in firmamento cæli? Quia lex firmamentum eſt. Beatus vir quem tu erudieris Domine, & ex lege tua docueris eum: vt mitiges eum à diebus malignis, donec fodiatur peccatori fouea. Attendite ergo luminaria, quomodo procedunt, & occidunt, & redeunt. Agunt curſus ſuos, diſtinguunt diem & noctem, voluunt annos, & tempora, & tanta mala fiunt in terra, illis quietem in cælo habentibus. Quid eſt ergo quod docet Deus? Iam attendamus Pſalmum.

Expoſitio Pſalmi.

DEVS vltionum Dominus, Deus vltionum fiden-ter egit.) Tu putas quia non vindicat? Vindicat, Deus vltionum eſt. Quid eſt, Deus vltionũ? Deus vindictarum. In eo certè murmuras, quia non vindicatur in malos. Noli murmurare, ne inter illos ſis in quos vindicatur. Facit ille furtũ, & viuit: tu murmuras aduerſus Deum, quia non moritur qui tibi furtũ fecit. Si iam non facis furtum, vide. Si enim iam nõ facis, vide ne aliquando feciſti. Si iam dies es, recole noctem tuã. Si iam in cælo fixus es, recole terram tuam. Inuenis te furẽ fortaſſe fuiſſe aliquando: & aliquem alium fortè ſtomachatum, quia & tu furtum faciens vixiſti, & nõ es mortuus. Quomodo autẽ tu quando faciebas, ideo vixiſti vt poſtea non faceres: noli quia tu trãſiſti, velle miſericordiæ Dei pontẽ ſubuertere. Neſcis illuc multos tranſituros, quò & tu trãſiſti? Eſſes modò qui murmurares, ſi aduerſus te audiretur qui prior de te murmurauit? Et tamẽ & nunc optas vindictam Dei in malos, vt fur moriatur: & murmuras aduerſus Deũ, quia fur non moritur. Appẽde in ſtatera æquitatis, furem & blaſphemum. Iam dicis quia fur non es: ſed murmurãdo aduerſus Deum, blaſphemus es. Ille captat ſomnum hominis vt aliquid †inuolet, & tu dicis quia dor- al. violet.
mit Deus, & hominem non videt. Ergo vis vt ille corrigat manum, prior tuam linguam corrige. Vis vt ille corrigat cor aduerſus hominem, tu corrige cor aduerſus Deum: ne fortè cùm optas vindictam Dei, ſi venerit, te priorem inueniat. Nam ille veniet & vindicabit perſeuerantes in nequitia ſua, ingratos prærogationi miſericordiæ ipſius, ingratos patientiæ ipſius, theſaurizantes ſibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicij Rom.2.a.
Dei, qui reddet vnicuique ſecundum opera ſua, quia Deus vltionum Dominus, Deus vltionũ, ideo fidẽter egit. Nulli enim pepercit, quando hic locutus eſt: ipſe Dominus erat in carnis infirmitate, ſed in virtute ſermonis non accepit perſonas principum Iudæorum. Quanta in illos dicit, quomodo dictũ eſt, fidẽter egit? Verè in fiducia, quia ſcriptũ eſt in Pſalmis de illo: Pro- Psal.11.
pter miſeriam inopum & gemitum pauperum, nunc exurgã, dicit Dominus. Qui ſunt pauperes? Qui ſunt inopes? Qui ſpem non habent niſi in illo ſolo, in quo ſolo ſpes non fallitur. Attendite fratres, qui ſunt pauperes & inopes. nõ omnino pauperes qui nihil habẽt, videntur dici à Scriptura, quãdo laudantur pauperes. Inuenis enim pauperem hominem, qui quando patitur aliquam iniuriam, non attẽdit niſi patronum ſuũ, in cuius fortè domo manet, cuius inquilinus eſt, cuius colonus eſt, cuius cliẽs eſt: & ideo ſe indignè pati aſſerit, quia ad illum pertinet. Cor ipſius in homine, ſpes ipſius in homine, cinis in cinere. Sũt autem & alij qui opulẽti ſunt, & honoribus ſecundũ tempus humanis fulciuntur: & tamen nec in pecunia ſua ſpem ponũt, nec in fundis ſuis ſpem ponunt, nec in familia ſua ſpẽ ponunt, nec in claritate tranſitoriæ dignitatis: ſed totam ſpem in illo ponunt, cui non ſucceditur, qui mori nõ poteſt, qui falli & fallere nõ poteſt. Tales etſi multa videntur habere ſecundum ſeculum, bene tamẽ ea gubernant ad refectionem indigentium: inter pauperes Domini numerantur. Vident enim periculoſe ſe viuere in hac vita, ſentiũt ſe eſſe peregrinos: ſic diuerſantur in opulẽtia diuitiarũ ſuarum, quomodo viator in ſtabulo, tranſiturus, non poſſeſſurus. Ergo quid Dominus? Propter miſeriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus, ponam in ſalutari. Salutaris noſter, ſaluator noſter eſt. In illo voluit ponere ſpem & gemitum omnium inopum. Et quid ait? Fiducialiter agam in eo. Quid eſt, fiducia- Psal.11.
liter agam? Non timebit, non parcet vitiis & concupiſcentiis hominum. Verè medicus fidelis, medicinali ferro ſermonis inſtructus, ſecuit omnia vulnera.
Ideo

Ideo quia talis prædictus & prænunciatus erat, talis etiam inuentus est. Loquebatur in monte, vbi dixit: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorũ. Ibi beati dicti sunt, qui persecutionem patiuntur propter iustitiã. In ipso sermone dixit: Quia ipsorũ est regnum cælorũ. Et vt faceret illos luminaria, id est, patienter tolerantes omnia ista iniqua quæ transeunt: Beati eritis, inquit, cùm vos persecuti fuerint, & dixerint omne malũ aduersum vos. Gaudere & exultate, quia merces vestra magna est in cælis. Deinde in progressu sermonis cùm docere inciperet, quamuis eum turba circũdaret, dixit talia discipulis suis, quæ ferirẽt faciem Pharisæorum & Iudæorum: quia quasi primatus habebant exponendarũ Scripturarum omniũ, qui sibi quasi iusti videbantur, vel videri se arbitrabantur, & ad quorum primatũ plebis obsequiũ videbatur obtemperare, non pepercit, sed dixit: Quando oratis, nõ eritis sicut hypocritę tristes, qui amant in synagogis & angulis platearum stantes orare, vt videãtur ab hominibus, & cætera talia. Tetigit† homines, non timuit aliquẽ. Et cùm terminasset ipsum sermonẽ, cõclusit de illo Scriptura Euangelij sic: Factũ est, inquit, cùm cõsummasset Iesus verba hæc, admirabãtur turbæ super doctrina eius. Erat enim docens eos tanquã potestatẽ habẽs, non quasi Scribę eorũ & Pharisæi. Quanta ergo ille, de quo dictũ est, erat docẽs eos tanquam potestatem habens, quanta dixit: Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ. quanta in illos coram in faciẽ? Neminem timuit. Quare? Quia Deus vltionũ est. Ideo non parcebat in verbo, vt essent postea quibus parceret in iudicio: quia si nollent accipere verbi medicinam, incursuri erãt vtiq; & inuẽturi iudicis sententiã. Quare? Quia dixit Deus vltionum Dñs, Deus vltionũ fidenter egit: id est, nulli pepercit in verbo. Qui in verbo non pepercit passurus, parcet in sentẽtia iudicaturus? Qui neminẽ timuit in humilitate, timebit quenquam in claritate? Ex eo quod iam fidẽter egit, cogita quomodo sit acturus in fine seculi. Noli ergo murmurare aduersus Deũ, qui quasi parcit malis: sed esto bonus cui fortè ad tẽpus in flagello non parcat, & in fine parcat in iudicio. Deus vltionum Dñs, Deus vltionũ fidenter egit. Et quia fidenter egit, illi non tulerunt fiduciam eius. Et quia humilis venerat, & carne mortali indutus erat, & mori venerat, non facere quod peccatores, sed pati quòd peccatores: quia propterea venerat, vt cùm fidenter egisset, & illi ferre non possent fiduciã eius in verbo, quid fecerunt? Tenuerunt, flagellauerunt, illuserunt, colaphizauerunt, sputis illinierunt, spinis coronauerunt, in cruce leuauerũt, postremò occiderunt. Sed quid sequitur quod fidẽter egerit? Exaltare qui iudicas terram.) Putas quia tenuerũt humilẽ, tenebunt excelsum? Puta quia iudicauerunt mortalẽ, nónne ab immortali iudicabũtur? Quid ergo ait? Exaltare tu qui fidenter egisti, & fiduciã verbi tui nõ sunt passi iniqui, & putauerunt se aliquid egisse, quia te cõprehendentes crucifixerunt, qui te deberẽt fide comprehendere, comprehenderũt persecutione. Tu ergo qui fidenter egisti inter iniquos, & neminem timuisti, & quia passus es, exaltare, id est, exurge, vade in cælũ: patiatur & Ecclesia patienter, quod passum est caput Ecclesiæ patiẽter. Et exaltare qui iudicas terrã. Redde retributionem superbis.) Redditurus est, fratres. Quid est enim quod dictum est: Exaltare qui iudicas terram, redde retributionem superbis? Prophetia est prædicentis, nõ audacia iubentis. Non enim quia dixit propheta, Exaltare qui iudicas terram, obtemperauit prophetæ Christus vt resurgeret & iret in cælum; sed quia hoc facturus erat Christus, hoc prædixit propheta. Non ideo fecit Christus quia propheta prædixerat: sed ideo propheta prædixit, quia ille facturus erat. Videt humilẽ Christum in spiritu, videt humilẽ, neminem timentẽm, nulli parcentẽ in verbo: & dicit, fidẽter egit. Videt illum quàm fidenter egit, videt illũ cõprehensum, videt illum crucifixũ, videt illum humiliatum, videt illum resurgentem & in cęlũ euntem, & venturum inde ad iudiciũ eorum, inter quorũ manus passus est omnia mala: Exaltare, inquit, qui iudicas terram, redde retributionẽ superbis. Superbis reddet, non humilibus. Qui sunt superbi? Quibus parum est quòd mala faciũt, sed & defendere peccata sua volũt. Nanque de his qui crucifixerũt Christum, facta sunt postea miracula, quando de ipso numero Iudæorum crediderũt, & donatus est illis sanguis Christi. Impias manus & cruentas de sanguine Christi portabãt, lauit eos ipse cuius sanguinem fuderũt. Adiuncti sunt corpori ipsius, id est Ecclesiæ, qui corpus eius mortale, quod viderant, persecuti sunt. Fuderunt pretium suũ, vt biberent pretiũ suum. Nanque postea plures conuersi sunt. Cùm multa miracula fierent ab Apostolis, aliquot hominum milia vna die crediderũt: & tam in propinquo inuenti sunt, vt omnia sua quæ habebant venderent, & pretiũ rerum suarũ ad pedes Apostolorũ ponerẽt, & vnicuiq; distribuebatur quomodo cuique opus erat, & erat illis vna anima & cor vnũ in Deum, de ipsis crucifixoribus Domini. Sed quare nõ illis redditum est? Quia redde retributionẽ superbis, dictũ est, illi autẽ noluerunt esse superbi. Etenim cùm viderent multa miracula fieri per nomen Christi, quem se putabant interfecisse: commoti miraculis, audierũt à Petro, in cuius nomine illa fierent. Non enim sibi arrogare serui voluerunt potentiã Domini sui, vt dicerẽt à se factum esse, quod ille in ipsis faciebat. Honorẽ ergo serui dederunt Dño suo: dixerunt, quia quæ illi mirabantur, in nomine eius fierent quem illi crucifixerũt. Et facti sunt humiles, compuncti sunt corde, conturbati sunt confitẽtes peccatum suum: & consiliũ quæsierunt, dicentes: Quid ergo faciemus? Non desperant de salute, sed quærunt medicinam. Tunc ait illis Petrus: Agite pœnitentiam, & baptizetur vnusquisq; vestrũm in nomine Domini nostri Iesu Christi. Qui egerunt pœnitentiam, humiles fuerunt. Non ergo illis redditum est: quia vide quid dicat Psalmus iste: Exaltare qui iudicas terram, redde retributionem superbis. Ab illo ergo numero excepti erant illi: in illis valuit vox illa Domini in cruce pendentis, & dicentis: Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Exaltare qui iudicas terram, redde retributionem superbis. Ergo redditurus est retributionem? Redditurus, sed superbis. Sed quando? Quando reddet? Interim mali triumphant, & exultant mali: blasphemant mali, omnia mala faciunt. Mouet te, cum pietate quære: non cum superbia reprehende. Mouet te, compatitur tibi & psalmus, quærit tecum, non quia nescit: sed ideo tecum quærit quod scit, vt in illo inuenias quod nesciebas. Quomodo qui vult aliquẽ consolari, nisi cõdoleat cum illo, non illum erigit. Prius cum illo condolet, & sic eum reficit sermone consolatorio. Si autẽ intret ad illum ridens luctũ eius, non facit quod modò lectũ est, dicente Apostolo: Gaudere cũ gaudẽtibus, flere cum flentibus. Ergo vt gaudeat tecũ, prius fles cum illo, cõtristaris cum illo vt reficias eum: sic & psalmus & spiritus Dei vtiq; omnia sciens quærit tecum, quasi verba tua dicit. Vsquequò peccatores Domine, vsquequò peccatores gloriabũtur? Respondent & loquẽtur iniquitatem, loquentur omnes qui operantur iniustitiã. Quid loquentur, nisi contra Deum qui dicunt, quid nobis prodest quia sic viuimus? Quid dicturus es? Verè curat ista quæ facimus Deus? Quia enim viuũt, putant Deum nescire quod faciunt. Vide quid mali illis contingat: quia si stationarius sciret, teneret illos, & ideo vitant oculos stationarij, ne statim teneantur. Oculos enim Dei vitare nemo potest: quia nõ solùm in

cubiculo

Marginalia (left column): Mat.5.a. — Ibidem. — Matth.6.a. — al. omnes. — Matth.7.d. — Matth.23.b. — Matth.26.e. & 27.d.e.
Marginalia (right column): Act.2.b. — Act.4.b — Act.2.f. — Luca 23.e. — Rom.12.c.

cubiculo videt, sed & intima cordis tui. Cogitant & ipsi, quia nihil potest latere Deum. Et quia faciunt & sciunt quid fecerunt, & vident se viuere sciente Deo, qui non viuerent sciente stationario; dicunt sibi: Ista placent Deo. Et reuera si illi displicerent facta nostra, quomodo displicent iudicibus, quomodo displicent regibus, quomodo displicent imperatoribus, & quomodo displicent commentariensibus: nunquid quomodo illorum oculos vitamus, vitare possumus oculos Dei? Ergo placent ista Deo. Ideo in alio psalmo peccatori dicitur: Hæc fecisti, & tacui. Suspicatus es iniquitatem, quòd ero tibi similis. Quid est ergo, ero tibi similis? Vt quomodo tibi placet factum tuum malũ, sic putes, quia & mihi placet. Et minatur in posterum: Arguam te. Ergo non tacet qui dixit, tacui. Cùm dicit: Hæc fecisti, & tacui. Suspicatus es iniquitatẽ quòd ero tui similis: non tacet. Cùm enim nos loquimur, ille nõ tacet. Cùm enim lector legit, ille nõ tacet. Cùm psalmus ista cantat, ille non tacet. Et istæ omnes voces Dei per orbem terrarũ fiunt. Quomodo ergo tacet? quomodo non tacet? Non tacet in verbo, tacet in vindicta. Quid est ergo, hæc fecisti, & tacui? Hæc fecisti, & non vindicaui. Suspicatus es iniquitatem quòd ero tui similis. De ipsa vindictę taciturnitate, id est, de cessatione vindictæ, alio loco dicit: Tacui, nunquid semper tacebo? Vsquequò peccatores Domine, vsquequò peccatores gloriabuntur? Respondent & loquentur iniquitatem: Iniquitatem loquentur omnes qui operantur iniustitiam? Et dicit omnia opera. Respondent & loquentur iniquitatem. Quid est, respondent? Cõtra iustum habent quod respondeant. Venit iustus aliquis & dicit: Noli facere iniquitatẽ. Quare? Ne moriaris. Ecce feci iniquitatẽ, quare non morior? Ille fecit iustitiam, & mortuus est. Quare mortuus est? Ego feci iniquitatem, quare me non abstulit Deus? Ecce, ille fecit iustitiam, & quare sic in illum vindicauit? Quare ille sic laborat? Respondent, hoc est respondẽt, quia habẽt quod dicãt. Quia parcitur illis, de patiẽtia Dei inueniunt argumentum responsionis suæ. Parcit ille propter aliud, respondẽt illi propter aliud, quia viuũt. Cur enim parcat ille, dicit Apostolus: exponit consiliũ patientiæ Dei: Existimas, inquit, qui talia agis, quia tu effugies iudicium Dei? An diuitias benignitatis & lõganimitatis eius contẽnis? Ignoras quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit? Tu autẽ, id est, ille qui respondet & dicit, si displicerem Deo, non mihi parceret Deus. Vide quid sibi facit, audi Apostolum: Tu autem secundum duritiam cordis tui & cor impœnitẽs, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundum opera sua. Ille ergo auget longanimitatem, & tu auges iniquitatem. Erit illius thesaurus in † sempiternum, misericordia in eos qui non contempserunt misericordiã: tuus autẽ thesaurus in ira inuenietur, & quod ponis quotidie per modicum, postea massam inuenturus es. Minutatim ponis, sed cumulum inuenies. Noli attẽdere minuta peccata tua quotidiana. De minutissimis guttis flumina implentur. Quid autem illi faciunt qui respondent & loquentur iniquitatem, quia faciunt, & parcitur eis? Populum tuum Dñe humiliauerunt.) Id est, omnes qui iustè viuunt, in quos volunt superbire omnes mali. Populum tuũ Domine humiliauerũt:

Psal. 49.

Esa. 42. c. Psal. 93.

Rom. 2. a.

Ibidem b.

al. sempiterna misericordia.

Et hæreditatem tuam vexauerunt. Viduam & pupillos interfecerunt, & proselytum occiderũt.) Id est, peregrinum, aduenam. Aduẽticium, ipsum dicit proselytum. Manifesta sunt ista singula, nec opus est in his immorari. Et dixerunt, non videbit Dñs.) Non attendit ista, negligit ista, alias res curat, non intelligit. Hæ enim duæ voces, sunt voces malorum. Vna quam iam dixi: Hæc fecisti, & tacui, suspicatus es iniquitatẽ quòd ero tibi similis. Quid est, quòd ero tibi similis?

Psal. 49.

A Putas quia video † peccata tua: & placẽt mihi, quia nõ vindico. Alia est vox iniquorum, quia nec attendit ista Deus, nec aduertit vt sciat quemadmodum viuã, non me curat Deus. Ergo inter aliqua me cõputat Deus? Aut verè me numerat Deus? Aut ipsos homines numerat? Infelix homo, vt esses curauit: vt bene viuas, non curat? Istorum ergo ista vox est. Et dixerunt: Non videbit Dominus. Neq; intelliget Deus Iacob. Intelligite nunc qui insipientes estis in populo, & stulti aliquando sapite.) Populum suum erudit, cui possunt cõmoueri pedes. Quãdo felicitates iniquorum videt homo, iam bene viuens in numero sanctorum Dei, id est, in numero filiorum Ecclesiæ, videt quia florẽt mali, & faciunt iniquitatem, & æmulatur eos, & adducitur vt imitetur facta ipsorum: quia videt quasi nihil sibi prodesse quòd bene viuat humilis, hic sperans mercedem. Nam si illam speret futuram, nõ illam perdet, quia nondum venit tempus vt accipiat eam. In vinea

al. facta.

B operaris, fac opus tuum, & accipies mercedem tuam. A patrefamilias non exigeres antequam opereris, & à Deo exigis antequam opereris? Et ista tolerantia ad opus tuũ pertinet, & hoc ad mercedem pertinet. Minus vis facere in vinea, qui non vis tolerare, quia & ipsa tolerantia ad ipsam operationem pertinet, vt inuenias mercedem. Quòd si dolosus es, vide ne non solùm non accipias mercedem, sed & pœnam inuenias: quia voluisti esse operarius dolosus. Et quidem operarius dolosus vt incipiat non bene facere, oculos patrisfamiliàs attendit, ad illum aspicit qui conduxit ad vineam, vt cùm ille auerterit oculos, cesset, & non bene operetur: cùm autem ille aduerterit oculos, benè operetur. Deus autem qui te conduxit, non auertit oculos. Non tibi licet dolosè operari. Super te semper sunt oculi patrisfamiliàs, quære vbi illum fallas, & si potes cessa. Ergo si qui fortè aliquid cogitabatis, quãdo videbatis malos florere, & cogitationes vestræ

C faciebant nutare pedes vestros in via Dei: vobis loquitur Psalmus iste. Si autem nullus vestrum talis est, per vos aliis loquitur, dicens: Intelligite nunc, quia dixerunt illi: Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob. Intelligite, inquit, nunc qui insipientes estis in populo, & stulti aliquãdo sapite. Qui plantauit aurem, non audiet?) Non habet vnde audiat, qui tibi fecit vnde audias? Qui plantauit aurem, non audiet? Aut qui finxit oculũ, non considerat? Qui erudit gentes, non arguet? Attẽdite hoc magnopere fratres mei, qui erudit gentes non arguet? Hoc modo facit Deus, erudit gentes: ideo misit verbum suum per orbem terrarum hominibus, misit per angelos, per patriarchas, per prophetas, per seruos suos, per tot præcones antecedentes iudicem. Misit & ipsum verbum suum, misit & ipsum filium suum, misit seruos filij sui, & in ipsis seruis filium suum. Per totum orbem terrarum prædicatur vbique verbum Dei. Vbi non dicitur hominibus: Relinquite iniquitates vestras priores, con-

D uertite vos ad itinera recta? Ideo parcit, vt vos corrigatis: ideo heri non vindicauit, vt hodie bene viuatis. Erudit gentes, non ergo arguet? non auditurus est quos erudit? non iudicaturus est quibus sermonem præmisit & præseminauit? In schola si esses, acciperes, & non redderes? Vtique quando accipis à magistro, erudiris. Committit tibi magister quod præbet, & non exiget quando reddis? aut cùm cœperis reddere, sine metu eris plagarum? Modò ergo accipimus: postea statuimur ante magistrum, vt reddamus omnes præteritas nostras, id est, vt rationem reddamus, de his omnibus quæ nobis modò erogantur. Audi Apostolum dicentem: Omnes astabimus ante tribunal Christi, vt illic recipiat vnusquisque secundum ea quæ per corpus gessit, siue bonum, siue malum. Qui erudit gentes, non arguet?

Rom. 14. b. 2. Cor. 5. b.

Qui

Qui docet hominem scientiam?) Ipse non scit qui A te fecit scire? Qui docet hominem scientiam? Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt.) Nam etsi tu nescis cogitationes Dei, quoniá iustæ sunt: ille tamen scit cogitationes hominū, quoniá vanæ sunt. Et homines scierunt cogitationes Dei: sed quibus iam amicus factus est, prodit consilium suum. Et vos fratres mei, nolite vos contemnere. Si cum fide acceditis ad Dominum, auditis cogitationes Dei: eas modò discitis, hoc vobis dicitur, & ad hoc instruimini, quare parcat modò Deus malis, ne murmuretis aduersus Deum, qui docet hominem scientiam, Dominus scit cogitationes hominū, quoniam vanæ sunt. Relinquite ergo cogitationes hominū, † quoniá vanę sunt: vt comprehendatis cogitationes Dei, quæ sapiētes sunt. Sed quis est qui comprehendit cogitationes Dei? Qui ponitur in firmamento cæli. Iam hoc cantauimus, iam hoc diximus & exposuimus. Beatus vir quem tu erudieris Domine, & ex lege tua docueris eum: Vt mitiges eū à diebus malignis, donec fodiatur peccatori fouea.) Ecce habes consiliū Dei quare parcat malis, donec fodiatur fouea peccatori. Tu iam vis illum sepelire? Adhuc fouea illi foditur, noli festinare sepelire. Quid est, donec fodiatur peccatori fouea? Aut quem ponit peccatorem? vnum hominem? Non. Quid ergo? Omne genus hominum peccatorū scilicet & superborum: iam enim præmisit: Redde retributionem superbis. Nam & ille peccator fuit publicanus, qui oculos eliserat in terrá, & percutiebat pectus suum dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Sed quia non superbus erat, Deus autem reddet retributionem superbis: non illi, sed talibus fodiatur fouea, donec reddat retributionem superbis. Ergo quod ait, Donec fodiatur peccatori fouea, superbos intellige. Quis est superbus? Qui in confessione peccatorū non agit pœnitentiam, vt sanari per humilitatem possit. Quis est superbus? Qui illa ipsa pauca quę videtur habere bona, sibi vult arrogare, & derogat misericordiæ Dei. Quis est superbus? Qui etiam si Deo tribuat bona quę facit, insultat tamen his qui illa non faciunt, & extollit se super illos. Nam & ille Pharisæus, Gratias tibi ago, inquit. Non dixit, ego facio: de his quæ faciebat, gratias Deo agebat. Sentiebat ergo & bene se facere, & ab illo se facere. Vnde ergo improbatus est? Quia insultabat publicano. Vt perficiamini attendite. Primò præcedere debet, siue virum, siue feminā confessio peccatorum, salubris pœnitentia quæ valeat ad corrigendum hominē, non ad irridendū Deum. Cùm autem post pœnitentiam bene viuere cœperit, habet adhuc quod cogitet, ne sibi tribuat quod bene facit, sed illi agat gratias, cuius gratia factum est, vt bene viueret: quia ille illum vocauit, ille illū illuminauit. Ergo iste iam perfectus est? Nō. Adhuc deest illi aliquid. Quid illi deest? Vt non superbiat super eos, qui necdū sic viuunt quomodo ipse viuit. Qui talis fuerit, securus sit: non illi redditur retributio, de qua dictum est: Redde retributionem superbis. Nō est inter illos quibus fodiatur fouea. Nam videte illū qui dicebat: Gratias tibi ago, quia nō sum sicut cęteri homines, iniusti, raptores, adulteri, sicut & publicanus iste. Quantum se extulit cùm dicit, quia non sum sicut & publicanus iste? Ille autem elisa facie, percutiebat pectus suū, dicēs: Deus propitius esto mihi peccatori. Ille superbus erat in bonis factis, ille humilis in malis factis. Videte fratres, magis placuit Deo humilitas in malis factis, quàm superbia in bonis factis. Sic odit Deus superbos, & ideo sic conclusit: Amen dico vobis, descendit iustificatus publicanus magis quàm Pharisæus: & dicit quare: Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Fratres mei, vel hinc solum nos discimus, quia humilitatem nos docuit Christus: quia Deus factus est homo. Ipsa est humilitas quæ displicet Paganis, vnde nobis insultant. Qualē Deum colitis qui natus est? Qualem Deum colitis qui crucifixus est? Humilitas Christi superbis displicet: tibi autem Christiano si placet, imitare. Si imitatus fueris, nō laborabis; quia ipse dixit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & discite à me: quia mitis sum & humilis corde. Hæc est ergo disciplina Christiana: nemo facit aliquid bene, nisi gratia ipsius. Quod facit homo malè, ipsius est hominis; quod facit bene, de beneficio Dei facit. Cùm cœperit facere bene, non sibi tribuat: cùm non sibi tribuerit, gratias agat ei à quo acceperit. Cùm autem bene facit, non insultet illi qui illud non facit, aut extollat se super eū. Non enim in illo finita est gratia Dei, vt ad alium non perueniat. Vt mitiges eum à diebus malignis, donec fodiatur peccatori fouea. Mitis ergo esto quisquis Christianus es, à diebus malignis. Maligni enim sunt dies, quibus vidētur florere peccatores, & laborare iusti: B sed labor iustorū flagellum est patris, & felicitas peccatorū fouea ipsorū est. Quia enim mitigat vos Deus à diebus malignis, donec fodiatur peccatori fouea: non cogitetis quia modò in aliquo loco stant angeli cū tridentibus, & fodiunt istam foueam magnam, quæ possit capere omne genus iniquorum. Et quia videtis multos esse iniquos, & dicatis vobis carnaliter: reuera tantā multitudinem iniquorum, tantam turbam peccantiū quæ fouea potest capere? Quando foditur fouea talis quæ omnes capiat? quando exhauritur? Ideo parcit Deus. Non hæc est fossa peccatorum, ipsa felicitas peccatorum, fossa ipsorum est: in illam enim cadent tanquam in foueam. Intendite fratres, quia magna res est vt felicitas fouea dicatur, donec fodiatur peccatori fouea. Parcit enim illi Deus, quem nouit peccatorem & impium, occulta iustitia sua: & hoc ipsum quod ei parcit Deus, per impunitatem facit eum elatum. Ille se altū C putat, & cadit: in eoipso cadit, quo se altū putat. Hoc se ille putat sublimiter ire, & Deus hoc foueam vocat. Fossa ad ima tendit, non ad cælum. Peccatores autem superbi quasi in cælum eunt, & in terram merguntur. Contrà, humiles quasi in terram se deprimunt, & in cælum ascendunt. Mitesce ergo quisquis es fidelis, si eruditus es ex lege Dei, vt sit cor tuum in firmamento cæli: quia Deus fecit luminaria quarto die, qui dicitur quarta sabbati, vnde titulum Psalmus iste percipit. Quomodo vides luminaria cum tota patientia dirigere cursus suos, & non curare quæ in se dicant homines: sic & tu non cures quicquid tibi fecerit caro. Omnis enim homo caro & sanguis est. Non enim vilis es in comparatione alterius carnis, à qua videris premi: quia pro te ille suscepit carnem, & pro te ille fudit sanguinem, qui & te & illum ad suum est perducturus examen. Et si tanta prærogatiua, cùm esses impius, quid seruat fideli? Hinc mitesce, quemadmo- D dum mitescis cùm dicis, quia Deus hoc vult, ideo florent mali. Parcere vult malis, ad pœnitentiam adducit eos quibus parcit, sed illi non corriguntur. Nouit ille quomodo de illis iudicet. Immitis est autem homo, cùm vult contradicere aut bonitati Domini, aut patientiæ, aut potestati, aut iustitiæ iudicis. Erigitur superbus in Deum, mergit illum Deus, & in eoipso mergitur quo erigitur in Deum: nam in alio Psalmo sic ait: Deiecisti eos, dum extollerentur. Non dixit, deiecisti eos, quia elati sunt, aut deiecisti eos, posteaquam elati sunt; vt aliud sit tempus elationis eorū, aliud tempus deiectionis: sed in eoipso extollebātur, ibi deiiciebantur. Quantū enim superbum est cor hominis, tantum recedit à Deo: & si recedit à Deo, in profundum it. Nam contrà, cor humile de cælo adducit Deum, vt proximus fiat. Certè altus est Deus, super omnes cælos est Deus, transcendit omnes angelos. Quan-

Marginal notes: ℓ. quæ. — Luca 18.c. — Ibidem b. — Luca 18.c. — Matth.11.d. — Psal.72.

Quantum habes erigi, vt attingas ad illum excelsum? A Nolo te rumpas extendendo te. Aliud consilium tibi do, ne in ista extẽsione fortè crepes per superbiã. Certè altus est Deus: tu humilia te, & descẽdet ad te. Audiuimus quare parcat malis, hoc ipsum fossa ipsorum est, dicit tibi Deus. Quomodo illis foditur, & quare illis foditur fouea, nõ est tuũ cognoscere: sed ex lege mea disce patientem te esse debere, donec fodiatur peccatori fouea. Et quid de me, inquis, qui laboro & laboro inter ipsos peccatores? Respondetur tibi quod sequitur: Quia non repellet Dominus plebem suam.) Exercet, nõ repellit: quomodo dicit alio loco scriptu-
Heb.12.b. ra: Quoniam quem diligit Deus, corripit: flagellat autem omnem filium quem recipit. Ille flagellatũ recipit, tu dicis quia repellit? Videmus homines in filiis suis facere illud: aliquando iam desperatos filios suos dimittunt viuere quomodo volunt. Eos qui spem habent, flagellant: illos verò quos omnino viderint sine B spe & indomitos esse, dimittũt vt faciant quod volũt. Iam quem dimittit facere quod vult, non vult admittere ad hæreditatem suam: eum autem flagellat filiũ, cui ipsam hæreditatem seruat. Cùm autem flagellat Deus filium, currat sub manu patris flagellantis: quia qui flagellat, ad hæreditatẽ erudit. Ab hæreditate non repellit filium suum, quem castigat, sed ideo flagellat vt recipiat. Non sit tam vano sensu & puerili vt dicat: Plus amat pater meus fratrem meum, cui permittit facere quicquid vult: ego si me mouero contra iussionem patris mei, flagella inuenio. Tu gaude sub flagellis: quia ti bi seruatur hæreditas, quia non repellet Dominus plebem suam. Ad tẽpus emendat, non in æternum damnat. Illis autem ad tempus parcit, in æternũ illos damnabit. Elige tibi, temporalem vis laborẽ, an sempiternam pœnam? temporalẽ felicitatem, an sempiternam vitam? Quid minatur Deus? Sempiternam pœnam. Quid promittit Deus? Sempiternam requiẽ. C In quo flagellat Deus bonos, tẽporale est: in quo parcit malis, temporale est. Quia non repellet Dominus plebem suam, Et hereditatem suam non derelinquet:

Quoadusque iustitia, inquit, conuertatur in iudicium, & qui habent eam omnes recto sunt corde.) Attende modò, & habe iustitiam, quia iudicium nondum potes habere. Prius est vt habeas iustitiã, sed ipsa iustitia tua conuertetur in iudicium. Habuerunt hic iustitiam Apostoli, & pertulerunt iniquos. Sed quid il-
Mat.19.d. lis dicitur? Sedebitis super duodecim sedes iudicantes duodecim tribus Israël. Ergo iustitia Apostolorũ conuertetur in iudicium. Modò enim iustus quisquis hic fuerit, ad hoc est vt patiatur mala & toleret. Patitur tempus passionis, & veniet dies iudicationis. Sed quid dico de seruis Dei? Ipse Dominus qui iudex est omnium viuorum & mortuorum, primò iudicari voluit, & sic iudicare. Quousque iustitia conuertatur in iudicium, & qui habent eam omnes recto sunt corde.) Qui habent modò iustitiam, nondum iudicant. D Primò est enim habere iustitiam, & postea iudicare. Primò patitur malos, & postea iudicat malos. Modò iustitia fit, postea conuertetur in iudicium: tamdiu patitur homines malos, quamdiu vult Deus, quamdiu illos perferet Ecclesia Dei, vt erudiatur per malitiam ipsorum. Non tamen repellet Deus plebem suã, quousque iustitia conuertatur in iudicium, & qui habent eam omnes recto sunt corde. Qui sunt recto corde? Qui hoc volunt quod Deus vult. Deus parcit peccatoribus, tu vis vt iam perdat peccatores. Distorti ergo cordis es & prauæ voluntatis, quando aliud vis, aliud vult Deus. Vult autem Deus parcere malis, tu non vis parci. Patiens est Deus peccatoribus, tu non vis tolerare peccatores. Sed vt dicere cœperam, aliud vis tu, aliud vult Deus. Cõuerte cor tuum, & dirige ad Deũ, quia & Dominus infirmis compassus est. Vidit in corpore suo, id est, in Ecclesia sua infirmos, qui primò voluntatem suam sequi tentarent: sed cùm vident volũtatem Dei aliam esse, dirigunt se & cor suum ad suscipiendam & sequendam voluntatem Dei. Ne volũtatem Dei velis torquere ad voluntatem tuam, sed tuã corrige ad voluntatem Dei. Voluntas Dei sic est quomodo regula. Ecce puta torsisti regulam, vnde habes corrigi? Illa autem integra manet: regula est enim incommutabilis. Quãdiu integra est regula, habes quò te conuertas, & corrigas prauitatem tuam, habes vnde corrigas quod in te tortum est. Quid autem volũt homines? Parum est quia volũtatem suam tortuosam habent, etiam volunt voluntatem Dei tortuosam facere secũdum cor suum: vt hoc faciat Deus quod ipsi volunt, cùm ipsi hoc debeant facere quod Deus vult. Quomodo autem cõplexus est Dominus ex duabus voluntatibus vnam factam in homine quẽ portabat? Præfigurans in corpore suo, id est, in Ecclesia sua futuros quosdam qui voluntatem suam vellent facere, sed sequerentur postea Dei: infirmos quosdam ostendit, quòd ad ipsum pertineant, & eos præfigurauit in se. Luca 22.e.
Nam ideo & toto corpore sanguinem sudauit: quia in corpore suo, id est, in Ecclesia sua martyrum sanguinẽ ostẽdit. Toto corpore sanguis exibat, ita Ecclesia eius habet martyres, per totum corpus eius fusus est sanguis. Quosdam enim infirmos in se prẽfigurans, vel in corpore suo, ex persona infirmorum compatiens illis, ait: Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. Osten- Mat.26.d.
dit hominis voluntatem: & si in ipsa volũtate permaneret, iam prauum cor videretur ostendere. Sed si cõpassus est tibi, & te liberat in se: imitare quod sequitur, dicens: Verùm non quod ego volo, sed quod tu vis, pa- Ibidem.
ter. Si cœperit tibi subrepere voluntas humana, dicẽs: O si occidat Deus inimicum istum meum, vt non me persequatur! ó si posset fieri vt non ab illo paterer tanta! iam si perseueraueris, & hoc tibi placuerit, & vides quia hoc non vult Deus, prauus corde es, non habes iustitiam quæ conuertatur ad iudicium: qui enim illã habent, omnes recto sunt corde. Et qui sunt recti corde? Qui sic inueniuntur quomodo inuentus est Iob, qui ait: Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Do- Iob 1.d.
mino placuit, ita factum est; sit nomen Domini benedictum. Ecce rectũ cor. Iterum in graui vulnere quid dixit vxori, quam propterea reliquerat diabolus, & nõ occiderat, vt ipse haberet adiutricem, non vt maritus consolatricem? Meminerat enim quia per illã Euam Gen.3.b.
deceptus erat Adam, & necessariam sibi putabat hãc Euam. Accessit ad Iob illa tanquam Eua: sed Iob melior fuit in stercore victor quàm Adam victus in paradiso. Quid enim respondit illi mulieri? Vide cor paratum, vide cor rectum. Nunquid non patiebatur persecutiones & graues? Et omnes Christiani patiuntur: & si non sæuiunt homines, sæuit diabolus. Et si Christiani facti sunt Imperatores, nunquid diabolus factus est Christianus? Intendat ergo sanctitas vestra quid sit rectum cor. Accessit ad eum, & ait: Dic aliquid in Deũ, & morere: & enumerauit omnes ærumnas ipsius vel suas. Dic aliquid in Deũ, & morere. Et ille illam iam cognoscens Euam, redire volens vnde lapsus est, fixo corde in Deo tanquam luminare in firmamento, habitans corde in libro Dei: Locuta es, inquit, tanquam Iob 2.d.
vna ex insipientibus mulieribus. Si bona suscepimus de manu Domini, mala non tolerabimus? Quia fixũ cor in Domino, ideo rectum. Quia enim rectus est Deus, quando in illo figis cor, forma tibi fit vt sit tibi cor rectum. Fige ergo cor tuum in illo, & rectum cor erit. Sed surrepebat voluntas humana, nescio quid de carnis infirmitate lactabat mentem tuam, noli iã desperare. Præsignauit Dominus in sua infirmitate te, nõ se: non enim timebat Dominus pati, tertio die resurrecturus. Si prorsus quomodo homo pateretur, & non

quomodo

quomodo Deus pati veniret, & si sciret se post triduũ A resurrecturum, nullo modo formidaret moriturus, quod non formidauit apostolus Paulus, in fine seculi resurrecturus. Ait enim: Compellor autẽ ex duobus, concupiscẽtiam habens dissolui, & esse cum Christo: multo enim magis optimum, manere in carne necessarium propter vos: tædium enim illi erat manere in carne, ex duobus patiebatur ardorem, dissolui & esse
Philip. 1. d. cùm Christo, multo magis dicebat optimum. At cùm appropinquaret ipsa passio, quomodo exultabat? quo-
2. Tim. 4. b. modo gloriabatur? Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui; de cætero superest mihi corona iustitiæ, quã reddet mihi Dominus in illo die iustus iudex. Iste gaudet coronandus, & tristis est ille coronaturus? Gaudet sic Apostolus, & dicit Christus
Mat. 26. d. Dominus noster, Pater, si fieri potest, transeat hic calix? Sed tristitiam sic assumpsit quomodo carnẽ. Nolite enim putare quia hoc dicimus, non fuisse tristem Dominum. Si enim hoc dixerimus, quia non erat tristis, cùm Euangelium dicat: Tristis est anima mea vsq; B ad mortem: ergo & quando dicit Euangelium, Dor-
Matth. 8. c. miuit Iesus, non dormiuit Iesus: & quando Euangeliũ dicit, Manducauit Iesus, non manducauit Iesus: surrepit vermiculus putredinis, & nihil sanum relinquet, vt dicatur, quia & corpus non erat verum, & carnem veram nõ habuit. Quicquid ergo de illo scriptum est fratres, factum est, verum est. Ergo tristis fuit? prorsus tristis, sed voluntate suscipiens tristitiam, quomodo voluntate suscipiens carnem. Quomodo voluntate carnem veram, sic voluntate tristitiam veram. Sic tristitiam ergo voluntate ostendit in se, vt si fortè surrepserit tibi humana infirmitas, & cœperit aliud velle quàm Deus vult, videas prauitatem cordis tui extra regulam, figas illud ad regulam, & dirigatur in Deum cor tuum, quod in homine cœperat esse prauum: sic ergo Dominus te ostendens dixit: Tristis est anima
Matth. 26. d. mea vsque ad mortem, & dixit: Pater, si fieri potest, C transeat à me calix iste. Sed statim fac, quod ideo fecit vt te doceret: Verùm non quod ego volo, sed quod tu vis pater. Si enim hoc feceritis, iustitiam habebitis: si iustitiam habebitis, rectum est cor: si rectum est cor, iustitia illa quæ modò tolerat, conuertetur in iudiciũ, & postea iudicante Domino tuo, non solùm nõ expauesces mala, sed etiam gloriaberis de corona. Tunc vides quomodo profecerit patientia Dei, vel ad illorum pœnam, vel ad tuam coronam. Modò nondum vides: crede quod nondum vides, ne erubescas cùm videris. Quoadusque iustitia conuertatur in iudicium, & qui habet eam omnes recto sunt corde. Quis exurget mihi aduersus malignantes, aut quis consistet mihi aduersus operantes iniquitatem?) Persuadent multi multa mala, susurrare serpens non desinit vt facias iniquitatem. Quacunque te conuerteris, fortè si profecisti, quæris cum aliquo bene viuere: & vix inuenis. Multi mali te circumdant, quia pauca grana multam D
Matth. 3. c. paleam habent. Hæc area habet grana sua pauca, sed adhuc laborant. Separata ergo à palea tota massa, grãdis erit. Pauca grana sunt, sed in comparatione palearum: multa autem in se. Ergo cùm vndique mali perstrepant & dicant: Quare sic viuis? tu solus Christianus es? quare non facis quod faciunt & alij? quare non spectas quemadmodum & alij? quare non remedia & ligaturas adhibes? quare nõ mathematicos & haruspices consulis sicut & alij? Et tu signas te & dicis: Christianus sum, vt repellas istos nescio quos: sed aduersarius premit, vrget, quod peius est, exemplo Christianorum suffocat Christianos. Sudatur, æstuatur, tribulatur anima Christiana, vincere habet tamen. Sed nunquid de se? Ideo vide quid dicat. Respondet enim: Quid mihi prodest, quia modò mihi facio remedia, & lucror paucos dies? Exeo hinc de isto seculo, & vado ad Dominum meum, & mittet me in ignem: quia præposui paucos dies vitæ futuræ, mittet me in gehẽnas. Quas gehẽnas? Æterni iudicij Dei. Vere, nisi putas quia Deus curat quomodo viuãt homines? Et hoc fortè nõ in platea tibi dicit amicus, sed in domo vxor, aut fortè maritus vxori fideli bonæ & sanctæ deceptor ipsius. Si mulier marito, Eua est illi: si vir vxori, diabolus est illi. Aut ipsa tibi Eua est, aut tu illi serpens es. Gen. 3. a. b.
Aliquando vult conuertere pater cogitationem suam vel ad filium: inuenit & ipsum malum, nequissimum, æstuat, fluctuat, quærit quomodo vincat, propè sorbetur, propè consentit, sed assit Deus. Audite ergo psalmum: Quis exurget mihi, inquit, aduersus malignantes? Tam multi sunt, quocũque respicio, ipsi occurrũt. Quis occurret principi iniquitatis diabolo & angelis eius, & hominibus seductis ab eo? Nisi quia Dominus, inquit, adiuuit me, paulominus inhabitauerat in inferno anima mea.) Propè ruerã in illam fossam quæ paratur peccatoribus, hoc est, paulominus habitauerat in inferno anima mea: quia iam nutabat, iam propè consentiebat, respexit ad Dominum, vtputa verbi gratia, Insultabatur illi vt faceret iniquitatẽ. Aliquando enim congregant se mali, & insultant bonis, maximè si fuerint illi plures, & cœperint illum vnum, quomodo aliquãdo multa palea est circa vnum granum, tunc non erunt simul cùm fuerit massa ventilata: capitur inter multos iniquos ille, insultatur illi, circumuenitur, superponere se volunt illi, exagitant quasi iustum, & insultant quasi de ipsa iustitia. Magnus, inquiunt, Apostolus, in cęlum volasti, quomodo Helias. Faciunt homines ista, ita vt aliquãdo attendens ad linguam humanam, erubescat esse bonus inter malos. Resistat ergo malis, sed non de viribus suis: ne efficiatur superbus cùm vult euadere superbos, & augeat numerum superborũ. Sed quid dicat? Quis exurget mihi aduersus malignantes, aut quis consistet mihi aduersus operantes iniquitatem? Nisi quia Dominus adiuuit me, paulominus habitauerat in inferno anima mea. Si dicebam, motus est pes meus, misericordia tua Domine adiuuabat me.) Vide quomodo confessionem amat Deus. Mouetur pes tuus, & non dicis, mouetur pes meus: sed stare te dicis, cùm iã ruas. Imò si iam cœpisti moueri, si iam cœpisti fluctuare, confitere motum ne plangas ruinam: vt adiuuet te ille, ne in inferno sit anima tua. Cõfessionem vult Deus, humilitatem vult. Motus es vt homo, adiuuat te ille vt Deus: sed dic tamen, motus est pes meus. Quare iam moueris, & dicis sto? Si dicebam, motus est pes meus, misericordia tua Domine adiuuabat me. Quomodo præsumpsit Petrus, non in viribus suis. Videbatur Dominus ambulare super mare, calcans capita omnium superborum in isto seculo. Ipsum iter suum calcantis capita superborum, significauit ambulans super tumidos fluctus. Calcat & Ecclesia: nam ipsa est Petrus. Non tamen ausus est Petrus per seipsum ambulare super aquas. Sed quid ait? Domine, si tu es, iube Mat. 14. d.
me venire ad te super aquas. Ille potestate sua, Petrus in iussu illius. Iube, inquit, tu venire me ad te. Respondit ille: Veni. Calcat enim & Ecclesia capita superborum. Sed quia Ecclesia est, & habet infirmitatem humanam: vt compleretur, si dicebam motus est pes meus, titubauit Petrus in mari & exclamauit: Domine, pereo. Quod ergo hic positum est, si di- Ibidem.
cebam, motus est pes meus: hoc ibi positum est, Domine pereo. Et quod hic positum est, misericordia tua Domine adiuuabat me: hoc ibi positum est, porrexit manum Iesus dicens: Modicæ fidei, vt quid dubitasti? Mirum est quomodo probat Deus homines: ipsa pericula nostra dulciorem nobis faciunt liberantem. Nam videte quod sequitur, Quia dixit: Si dicebam, motus est pes meus; misericordia tua Domine

adiuuabat

adiuuabat me, dulcis illi vtique factus est Dominus, eripiens illum à periculis:& ideo exponens ipsam dulcedinem Domini, exclamat dicens: Domine secúdum multitudiné dolorum meorũ in corde meo, exhortationes tuę iocundauerunt animam meá.) Multi dolores, sed multæ consolationes: amara vulnera, sed suauia medicamenta. Núquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis dolorem in præcepto?) Hoc dixit, nemo sedet tecum iniquus, nec tu sedem iniquitatis habebis. Et vnde hoc intelligit, reddit rationem. Qui fingis, inquit, dolorem in præcepto. Ex hoc enim intelligo quod non tibi adhæret sedes iniquitatis, quia nec nobis pepercisti. Habes hoc in epistola Apostoli
1.Pet.4.d. Petri,& ad hoc testimonium posuit de scriptura: Tépus est, ait, inchoationis iudicij ex domo Domini: id est, tépus est vt modò iudicentur qui pertinent ad domum Domini. Si flagellantur filij, quid debent sperare
Ibidem. re serui nequissimi? Ideóque addidit: Si autem initiú à nobis, quis finis eorum qui non credunt Dei Euange-
Prou.11.d. lio? Deinde adiúgit illud testimonium: Et si iustus vix saluabitur, peccator & impius vbi parebút? Quomodo ergo erút tecú iniqui, quádo nec tuis fidelibus parcis, vt exerceas & erudias eos? Sed quia propter hoc non parcit vt erudiat eos, ideo dixit: Qui fingis doloré in pręcepto. Fingis enim est, facis, formas, plasmas, vnde & figuli dicuntur, & vas fictile dicitur: non fictum illud quod mendacium est, sed quod formatur vt sit, vt habeat aliquam formam, sicut iam dudú dixit: Qui
Psal.93. finxit oculum, non videbit? Nunquid finxit oculum, médacium est? Sed intelligitur, plasmauit oculum, fecit oculum. Nónne figulus est, cùm fragiles, infirmos
2.Cor.4.b. æternos facit? Audi Apostolum dicentem: Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus. Sed fortè alius fe-
Rom.9.d. cit nobis hæc vasa. Ipsum audi dicentem: O homo tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentú ei qui se finxit, Quare me sic finxisti? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere, aliud vas in honorem, aliud in contumeliam? Vide & ipsum Dominum nostrum Iesum Christum, quia ostendit
Gen.1.d. se figulum: nam quia de limo hominem fecerat, de limo inunxit cui minus in vtero oculos fecerat. Ergo quod dixit, nunquid adhęret tibi sedes iniquitatis, qui fingis dolorem in pręcepto, sic dicamus: Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui formas doloré in præcepto? Formas, inquit, dolorem in præcepto: id est, de dolore præceptum nobis facis, vt ipse dolor præceptú sit nobis. Quomodo nobis dolor est præceptú? Quan-
al. promittit. do te flagellat qui pro te mortuus est:& non tibi †permittit beatitudinem in ista vita, & fallere non potest, & hic non dat quod quæris. Quid dabit? vbi dabit? quantum dabit qui hic non dat, qui hic erudit, qui fingit dolorem in præcepto? Labor est hic tuus,& requies tibi promittitur. Attendis te hic habere laboré, sed attende qualem ille requiem pollicetur. Núquid cogitare poteris? Si illam posses cogitare, videres te nihil laborare ad compensationem. Audi eum qui illud ex parte cernebat, qui dixit: Núc scio ex parte. Quid
1.Cor.13.d. ait Apostolus? Etenim quod est ad præsens temporale
2.Cor.4.d. & leue tribulationis nostræ, iuxta incredibilem modú & in incredibilem modú æternum gloriæ pondus operatur nobis. Quid est, æternum gloriæ pondus operatur nobis? Quibus operatur? Non respiciétibus quæ
Ibidem. videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna. Noli esse piger in labore breuiter,& gaudebis incessabiliter. Æternam vitam tibi daturus est Deus, cogita quanto labore emenda sit. Intendite fratres, venale est. Venale est quod habeo, dicit tibi Deus, eme illud. Quid habet venale? Requiem venalem habeo, eme illam. De labore intendite, vt simus in nomine Christi fortes Christiani. Iam modicum est quod restat in

A psalmo, non fatigemur. Quomodo enim fortis poterit esse in faciédo, qui deficit in audiendo? Aderit Dominus vt vobis quod reliquum est, explicemus: attendite, quodammodo Deus proposuit venale regnum cælorum. Dicis illi, Quantum valet? Pretium ipsius labor est: quomodo si diceret, pretium illius aurum est. Nó sufficeret hoc solum dicere, sed quæreres quátum aurum. Nam si solidus aurum est,& semuncia,& libra,& tale aliquid: ideo dixit pretium, ne laborares quærere quamdiu huius rei pretium labor est. Quantus labor est? Iam quære tu, quantum laborandum sit. Nondum dicitur tibi quátus futurus sit labor iste, vel quantum laboris de te exigatur: illud tibi dicit Deus: Ego ostendo quanta sit illa requies, tu iudica quanto labore emenda sit. Dicat ergo Deus, quanta futura sit ipsa requies. Beati qui habitant in domo tua, in secula Psal.83. seculorum laudabunt te. Hæc est requies sempiterna: sine fine erit requies ista, sine fine erit gaudium hoc,
B sine fine erit incorruptio. Vitam æternam habebis, requiem quæ non habet finem. Quanto labore digna est requies quæ non habet finem? Si verum vis comparare, & verum iudicare, æterna requies æterno labore rectè emitur. Verum hoc est: sed noli timere, misericors est Deus. Si enim haberes æternum laborem, nunquam peruenires ad æternam quietem. Semper laborans quando perueturus eras ad illud, quod dignè quidem potest emi sempiterno labore? Quia sempiterna requies est, æqua pretium: æterno certè labore digna est æterna quies comparari. Sed si semper laborares, nunquam ad requiem peruenires. Ergo vt aliquando peruenias ad id quod emis, non in æternum laborandum est: non quia non valet tanti, sed vt possideatur quod emitur. Digna est quidem emi labore perpetuo, sed necesse est vt labore temporali ematur. Certè tantus debuit esse, id est sempiternus labor pro requie sempiterna. Decies centena milia annorum in
C labore quid valent? Decies centena milia annorú habent finem, quod tibi dabo, dicit Dominus, non habebit finem. Qualis misericordia Dei? Nec dicit, decies centena milia annorum labora, nó dicit, vel mille annos labora, non dicit, quingétos annos labora: cùm viuis labora, in paucis annis. Inde iam requies erit, & finem non habebit. Et adhuc audi †consonantia, Do- al. consequentia. mine secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, exhortationes tuæ iocundauerunt animá meam. Et paucos annos laboras: & in ipsis laboribus non deest consolatio, non desunt gaudia quotidiana. Sed noli gaudere in seculo: gaude in Christo, gaude in verbo eius, gaude in lege eius. Ad ipsa gaudia pertinet quod loquimur, & quod auditis. Quátę ergo sunt istę consolationes in tantis laboribus? Verú est ergo quod dixit Apostolus: Etenim quod ad præsens est, tempo- 2.Cor.4.d. rale est & leue tribulationis nostræ, iuxta incredibilé modum, & in incredibilem modum æternum gloriæ
D pondus operatur nobis. Ecce quantum pretiú damus, quodammodo vnam siliquam ad accipiédos thesauros sempiternos. Siliquam laboris ad requiem incredibilem, secundum quod dictum est, iuxta incredibilé modum, & in incredibilem modum æternum gloriæ pondus operatur. Gaudes ad tempus, noli ibi fidere: tristis es ad tempus, noli desperare. Non te corrumpat felicitas,& non frangat aduersitas: ne fortè dicas in animo tuo: Non potest fieri omnino, vt Deus admittat ad se iniquos, qui iustos ipsos emendat, vt saluet, qui ideo emendat, vt erudiat. Si iustus vix saluus fiet, pec- 1.Pet.4.d. cator & impius vbi parebunt? Nunquid adhæret tibi Prou.11.d. sedes iniquitatis? Id est, núquid adhæret tibi sedes impiorum, qui fingis dolorem in præcepto. Qui & istos filios sic voluisti exercere & erudire, sic voluisti eis præcepta dare, vt non essent sine timore, ne amarét aliquid aliud,& obliuiscerentur te verum bonum suú?

Bonus

Bonus est Deus. Si cessaret Deus, & nō misceret amaritudines felicitatibus seculi: obliuisceremur eū. Sed vbi angores molestiarum faciunt fluctus animæ, fides illa quæ ibi dormiebat, excitatur. Tranquillum enim erat quando dormiuit Christus in mari: illo dormiente tempestas orta est, & cœperunt periclitari. Ergo in corde Christiano & tranquillitas erit & pax, sed quādiu vigilat fides nostra: si autem dormit fides nostra, periclitamur. Hoc enim significat dormiēs Christus: quia quidam obliuiscuntur fidem suam, & periclitantur. Sed quomodo illa nauis cùm fluctuaret, excitatus est Christus à fluctuantibus, & dicentibus: Domine, perimus: surrexit ille, imperauit tempestatibus, imperauit fluctibus, cessauit periculum, facta est tranquillitas. sic & te cùm turbant concupiscentiæ malæ, persuasiones malæ, fluctus sunt, tranquillabuntur. Iam desperas, & putas te non pertinere ad Dominum, cuigilet fides tua, excita Christum in corde tuo: surgente fide, iam agnoscis vbi sis. Et si forte tentant fluctus concupiscentię, intuere quid promisit Deus: & dulcedo promissorum faciet te contemptorem dulcedinū seculi. Et si fortè multæ vrgent minæ potentium malorum, & ipsæ te expellunt de iustitia: attendis quod minatur Deus, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius, & non dimittis iustitiam. Timens ergo ignem sempiternum, contemnis dolores temporales: & pro eo quod promisit Deus, contemnis temporalem felicitatem. Promisit requiem, patere molestiam. Minatur ignem æternum, contemne dolores temporales: & euigilante Christo tranquilletur cor tuum, vt ad portum quoque peruenias. Num enim non præparat portum, qui parauit nauim? Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis dolorem in præcepto? De hominibus quidē malis exercet nos, & de illorum insecutionibus nos erudit. De malitia mali flagellatur bonus, & de seruo emendatur filius: ita fingitur dolor in præcepto. Quod illos Deus posse permittit, hoc faciunt mali homines quibus ad tēpus parcit. Quid enim sequitur? Captabunt in animam iusti.) Quare captabunt? Quia verum crimen non inueniunt quod obiciant. Quid enim captauerunt in Domino? Concinnauerunt falsa crimina, quia vera inuenire non potuerunt. Et sanguinem innocentem condemnabunt.) Quare hoc totum fit, in cōsequentibus declarabit. Et factus est mihi, inquit, Dominus in refugium.) Non quæreres tale refugium, si non periclitareris: sed ideo periclitatus es vt quæreres, quia ille fingit dolorem in præcepto. Facit mihi de malitia malorum tribulationem, punctus tribulatione cœpi quærere refugium, quod in illa felicitate seculari desieram quærere. Quis enim facilè recordatur Deū, qui semper felix est, & spe præsenti gaudet? Recedat spes seculi, & accedat spes Dei: vt possit dicere, Et factus est mihi Dominus in refugium. Ad hoc dolcā, vt fiat mihi Dominus in refugium: Et Deus meus in auxilium spei meæ. Modò enim Dominus spes. Quādiu enim hic sumus, in spe sumus, nondum in re. Sed ne in spe deficiamus, adest promissor erigēs nos: & tēperans ipsa mala quæ patimur. Non enim frustra dictum est: Fidelis Deus qui non sinit vos tentari suprà quàm potestis ferre, sed faciet cum tentatione etiam exitum vt possitis sustinere. Sic mittat in fornacē tribulationis, vt coquatur vas, non vt frangatur. Et factus est mihi Dominus in refugium, & Deus meus in auxiliū spei meæ. Cur ergo tibi videbatur quasi iniustus esse, quia parcit malis? Vide quomodo iā corrigatur Psalmus, & tu cū Psalmo corrigere. Ideo enim voces tuas habebat Psalmus. Quę sunt voces? Quousq; peccatores Domine, vsquequò peccatores gloriabuntur? Psalmus voces tuas habet, modò ergo tu habeto voces Psalmi. Quæ sunt voces Psalmi? Et factus est mihi

Matt.8.c. — Matth.25.d. — Matth.26.f. — 1.Cor.10.d.

A Dominus in refugium, & Deus meus in auxilium spei meæ. Et reddet illis Dominus secundum opera eorū, & secundum malitiam eorum disperdet eos.) Nō vacat, quòd ait secundum malitiam eorum. Mihi de illis præstatur: & tamen malitia eorum dicitur, non beneficia eorum. Certè enim de malis exercet nos, flagellat nos. Ad quam rem flagellat? Vtiq; ad regnū cælorum. Flagellat enim omnem filium quem recipit. Et quis est filius cui non det disciplinam pater eius? Quod cùm facit Deus, ad hereditatem sempiternam nos erudit, & hoc nobis præstat sæpe de malis hominibus, in quibus exercet & perficit dilectionē nostrā, quam vult extendi vsque ad inimicos: neque enim est perfecta dilectio Christiani, nisi cùm implet quod Christus præcepit: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui vos oderunt, & orate pro eis qui vos persequūtur. Hinc ipse diabolus vincitur, hinc victorię corona percipitur. Ecce quanta nobis præstat Deus de B malis hominibus: nec tamen secundum id quod de illis nobis pręstat, sed secundum malitiam eorum retribuet eis. Videte enim quanta nobis præstitit de ipso immanissimo scelere Iudę traditoris. Iudas quippe tradidit ad passionem filium Dei, & per passionē filij Dei omnes gentes redemptæ sunt ad salutem: nec tamen pro salute gentiū merces reddita est Iudæ, sed pro eius malitia debitum supplicium ei retributū est. Nam si traditio Christi, & non tradentis animus considerandus est, hoc fecit Iudas quod fecit Deus pater: de quo scriptum est, quia filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Hoc fecit Iudas quod fecit ipse Dominus Christus; de quo scriptū est: Qui seipsum tradidit pro nobis oblationem & hostiā Deo in odorem suauitatis. Et iterum, Christus, inquit, dilexit Ecclesiam suam, & seipsum tradidit pro ea. Et tamen gratias agimus Deo patri, qui vnico filio suo non pepercit, sed pro nobis tradidit eum. Gratias agimus C ipsi filio, qui seipsum tradidit pro nobis, & in eo volūtatem patris impleuit. Et detestamur Iudam, de cuius facto nobis tantum beneficium præstitit Deus; & rectè dicimus: Reddidit ei Dominus secundum iniquitates eius, & secundum malitiam eius disperdidit eū. Non enim ille pro nobis tradidit Christū, sed pro argento quo vendidit eum: quamuis traditio Christi sit nostra redemptio, & Christi venditio sit nostra redemptio. Sic & illi qui martyres persecuti sunt, persequendo in terra, in cælum mittebant; & scientes quidem præsentis vitæ damnum inferebant, nesciētes autem futuræ vitæ lucrum conferebant. Quicunque tamen perseuerauerunt in odio iniusto iustorum, reddidit eis Dominus secūdum iniquitates eorum, & secundum malitiam eorum disperdidit eos. Sicut enim malis obest bonitas iustorum, sic bonis prodest iniquitas impiorū. Nam & Dominus dicit: Ego veni, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant. Et Apo- D stolus, Aliis quidem, inquit, sumus odor vitę in vitam: aliis autem odor mortis in mortem. Malitia verò iniquorum, sinistra sunt arma iustorum. sicut idem dicit Apostolus: Per arma iustitiæ dextra & sinistra, id est, per gloriam & ignobilitatem. atque ita deinceps cætera exequitur, dextera arma demōstrans gloriā Dei, famam veritatis qua cognoscebantur quòd viuebant, quòd nō mortificabantur, quòd gaudebāt, quòd multos ditabant, quòd omnia possidebāt. In sinistra verò, quòd ignobiles & malę famę habebantur, quòd seductores putabantur, quòd ignorabantur, occidebantur, coërcebantur, contristabantur, egere ac nihil habere videbātur. Et quid mirum, si milites Christi & dextris & sinistris armis diabolum expugnant? Sicut autē pax hominibus bonę voluntatis, & quando sunt aliis odor mortis in mortē: sic & interitus hominibus malæ voluntatis, & quando iustis arma sunt sinistra ad salutē.

Heb.12.b. — Prou.3.b. — Mat.5.g. — Chrys.5.ser. dist.20 Christus ergo est. — Rom.8.f. — Ephes.5.a. — Ioan.9.g. — 2.Cor.2.d. — 2.Cor.6.b. — Luca.2.b. — 2.Cor.2.d.

Itaque reddet illis non secundum nostram vtilitatem quæ de ipsis fit, sed secundũ ipsorum iniquitatẽ, quam diligendo oderunt animas suas: & non secundum beneficium quod nobis de ipsis præstat, honorat eos, qui etiam malis bene vtitur. Secundum malitiam eorum disperdet eos, Dominus Deus noster.) Toleret ergo iustus iniustum, toleret temporalem impunitatẽ iniusti rẽporalis labor iusti, sed iustus ex fide viuit. Nõ est enim alia iustitia hominis in hac vita, nisi ex fide vincere, quæ per dilectionẽ operatur. Si enim ex fide viuit, credat & sibi futuram requiẽ post præsentem laborẽ: & illis sempiternos cruciatus post præsentem exultationem. Et si fides per dilectionẽ operatur, diligat etiã inimicos, & quantum in ipso est, prodesse illis velit: ita enim faciet, ne sibi obsint illi cùm hoc velint, & quãdo fortè potestatẽ acceperint, quasi nocendi & dominandi, sursum cor habeat, vbi ei nemo nocet, doctus & eruditus ex lege Dei, vt mitigetur à diebus malignis, donec fodiatur peccatori fouea. Si enim in lege Dñi voluntas eius est, & in lege eius meditabitur die ac nocte: cuius conuersatio in cælis est, de firmamẽto lucet super terram. Vnde iste psalmus titulũ de quarta sabbati accepit, quãdo facta sunt luminaria: vt omnia faciat sine murmuratione, verbũ vitæ habẽs in natione tortuosa & peruersa. Sicut enim stellas in cælo non extinguit nox, sic mẽtes fidelium inhærẽtes firmamẽto Scripturæ Dei non vincit iniquitas. Et hoc ipsum quod & nostra terrena dantur aliquando in potestate malorum, non solùm ad nostram pertinet eruditionẽ, vt fiat nobis Dñs in refugium, & Deus in auxiliũ spei nostræ: sed etiam ad ipsius peccatoris foueã proficit, de quo in alio psalmo dicitur: Inclinabitur & cadet, cùm dominabitur pauperum. Fortè onerosa fuit vobis longitudo sermonis, quanquã in ista alacritate studij vestri non hoc appareat. Sed & si ita est, ignoscite: primò, quia iussus feci: nã Dominus Deus noster per eos mihi fratres iussit in quibus habitat. Nõ enim iubet Deus, nisi de sede sua. Deinde quia tantum auidi fuistis nostri: cõfitemur, & nos auidi fuimus vestri. Cõsoletur ergo Deus noster istum laborem, vt sudor iste noster sit vobis in profectum salutis, non in testimoniũ accusationis. Hoc dico fratres, vt ex eo quod audistis, proficiatis, & ruminetis vobiscum. Non vos permittatis obliuisci, non solùm ista recogitando & colloquendo, sed etiam ita viuendo. Bona vita enim ex præceptis Dei quę agitur, tanquam stylus est, quod auditur scribẽs in corde. Si in cera scriberetur, facilè deleretur: scribite illud in cordibus vestris, moribus vestris, & nunquam delebitur.

Rom. 1. b. Gal. 5. a. Mat. 5. g. Psal. 1. Philip. 3. d. Gen. 1. b. Philip. 2. b. Psal. 9.

IN PSALMVM XCIIII. ENARRATIO.

EGo vellem fratres, vt patrem nostrũ potius audiremus: sed & hoc bonum est, vt patri obediamus. Quia ergo iussit nobis qui dignatur orare pro nobis, de præsenti psalmo quod Dominus Deus omniũ nostrum donare dignabitur, loquar charitati vestræ. Est autẽ psalmi titulus, Laus cantici ipsi Dauid.) Laus cãtici & hilaritatem significat, quia cantus est: & deuotionem, quia laus est. Quid enim magis homo debet laudare, quàm id quod sic placet, vt non possit sibi displicere? Securitas ergo laudis, in laude Dei est. Ibi laudator securus est, vbi non timet ne de laudato erubescat. Et laudemus ergo & cantemus: hoc est, cum hilaritate & cum lętitia laudemus. Quid autem laudaturi sumus, ipse psalmus sequentibus versibus indicat nobis: Venite exultemus Domino.) Inuitat ad magnas epulas exultandi, non seculo, sed Domino. Nisi enim esset in hoc seculo exultatio mala, quę distinguẽda est ab exultatione bona, sufficeret dicere: Venite exultemus. Sed breuiter distinxit. Quid est bene exultare? Dño exultare. Ergo exultatio mala est, exultare seculo: exultatio bona est, exultare Deo. Piè debes Domino exultare, si vis securus mundo insultare. Quid est autem, venite? Vnde vocat vt veniãt, cum quibus vult exultare Dño: nisi quia lõgè sunt, vt veniendo propinquent, propinquando accedant, accedendo exultent? Vnde autem longè sunt? Nunquid locis longè potest homo esse ab eo qui vbique est? Vis esse ab eo longè? Quò ibis, vt lõgè sis? Nam quidam peccator quidem, sed tamen cum spe salutis pœnitens & dolens de peccatis, & metuens iram Dei, & volens placare Deũ, sic in alio psalmo loquitur: Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Si ascẽdero in cælũ, tu ibi es. Quid ergo restat? Quia si ascenderit in cælum, ibi inueniet Deum. Vt lõgè fugiat à Deo, quò iturus est? vide quid dicat: Si descendero ad infernum, ades. Si ergo ascendendo in cælum, ibi inuenit Deum: descẽdendo in infernum, nõ fugit Deum: quò iturus est, quò fugiturus est ab illo irato, nisi ad ipsum placatum? Et tamẽ cùm omnino nemo possit fugere ab illo qui vbique est: nisi quidam longè essent à Deo, nõ diceretur: Populus iste labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Non ergo loco quisque longè est à Deo, sed dissimilitudine. Quid est, dissimilitudine? Mala vita, malis moribus. Si enim bonis moribus propinquatur Deo, malis moribus receditur à Deo: vnus ergo idemq; homo corpore stans vno loco, & amando Deum accedit ad Deum, & amãdo iniquitatem recedit à Deo. Nusquã pedes mouet, & tamen potest accedere & recedere. Pedes enim nostri in hoc itinere, affectus nostri sunt. Prout quisq; affectum habuerit, prout quisque amorẽ habuerit, ita accedit vel recedit à Deo. Nónne plerunque dicimus quando inuenimus aliqua dissimilia, hoc longè est ab illo? Quando aliquos duos fortè homines comparamus, duos equos, duas vestes, & dixerit aliquis simile, Hæc vestis talis est qualis illa, aut iste homo talis est qualis ille: quid alius dicit, qui cõtra dicit? Absit, longè est ab illo. Quid est, longè est ab illo? Dissimilis est illi. Et iuxta stant, & tamen iste lõge est ab illo. Duo verò iniqui pares vita & moribus si vnus sit in oriente, alter in occidente: iuxta inuicem sunt. Et duo iusti similiter, alter sit in oriente, alter in occidente: secum sunt, quia in Deo sunt. Contra vnus iustus, alter iniquus, etiam si vna catena ligentur, multũ à se separati sunt. Ergo si dissimilitudine recedimus à Deo, similitudine accedimus ad Deum. Qua similitudine? Ad quam facti sumus, quam in nobis peccãdo corruperamus, quam peccatorum remissione recepimus: quæ in nobis renouatur intus in mẽte, vt tanquã resculpatur in numo, id est, in anima nostra imago Dei nostri, & redeamus ad thesauros eius. Nam & inde fratres, de numo voluit Dñs noster Iesus Christus ostendere tentatoribus suis quid quærat Deus. Quando enim de tributo Cæsaris quærẽtes causam calũniæ consulere magistrum veritatis voluerunt, & consulẽdo tentare, vtrum liceret tributum dari Cæsari, quid ille ait? Quid me tentatis hypocritæ? Petit afferri sibi numum, & allatus est. Cuius habet, inquit, imaginem? Responderũt, Cęsaris. Et ille: Reddite ergo Cęsari quę Cæsaris sunt, & Deo quæ Dei sunt. Tanquam diceret: Si Cæsar quærit in numo imaginem suam, Deus non quærit in homine imaginem suam? Ad hãc similitudinẽ nos Dominus noster Iesus Christus inuitans, imperat nobis, vt nostros etiam inimicos diligamus: & dat exemplum de ipso Deo: Sicut pater vester, ait, qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Estote ergo sicut pater vester perfecti. Cùm dicit, estote sicut ille perfecti, ad similitudinem nos inuitat. Si ergo ad similitudinem nos inuitat, constat quia dissimiles existendo recesseramus à Deo, & facti eramus longè per dissimilitudinem: & efficimur propè per similitudinem,

Psal. 138. Mat. 15. b. Esa. 29. d. Matth. 22. a. Mat. 5. g.

Psal.33. nem, vt iam fiat in nobis quod scriptum est: Accedite A ad eum & illuminamini. Ergo quibusdam longè positis & malè viuentibus psalmus iste dicit: Venite exultemus Domino. Quò itis, quò receditis? quò disceditis? quò fugitis? exultando mundo? Venite exultemus Domino. Quò itis exultare vbi deficitis? Venite exultemus in illo à quo facti sumus. Venite exultemus Domino. Iubilemus Deo salutari nostro.) Quid est iubilare? Gaudium verbis non posse explicare, & tamen voce testari quod corde conceptum est, & verbis explicari non potest: hóc est, iubilare. Nam consideret charitas vestra qui iubilant in cantilenis quibusq;, & quasi in certamine quodam lætitiæ secularis: & videtis quasi inter cantica verbis expressa exundantes lętitia, cui lingua dicendo non sufficit, quemadmodū iubilent vt per illam vocē indicetur animi affectus, verbis explicare non valentis quod corde concipitur. Si ergo illi de gaudio terreno iubilant: nos de gaudio cælesti iubilare non debemus, quod verè verbis explica- B re non possumus? Præoccupemus faciē eius in confessione.) Confessio quidem duobus modis accipitur in scripturis. Est confessio laudantis, & est cōfessio gementis. Confessio laudantis, ad honorē pertinet eius qui laudatur. Confessio gementis, ad pœnitentiā pertinet eius qui confitetur. Confitentur enim homines cùm laudant Deum: confitentur cùm accusant se, & nihil dignius facit lingua. Verè puto quòd ipsa sint vo- Psal.65. ta, de quibus dicit in alio psalmo: Reddam tibi vota mea, quę distinxerunt labia mea. Nihil ista distinctione sublimius, nihil tam necessarium & ad intelligendum & ad faciendum. Quomodo ergo distinguis vota quæ reddis Deo? Vt illum laudes, te accuses: quia illius est misericordia, vt peccata nostra dimittat. Nam si vellet pro meritis agere, non inueniret nisi quos dānaret. Venite ergo dixit, vt recedamus iam à peccatis nostris, & nō nobiscum deducat rationem de præteritis: sed tanquam tabulæ nouæ fiant, incensis omni- C bus chirographis debitorum nostrorum. Quanta ergo illius laus, quanta misericordia? Confiteamur itaque laudantes. Nam si semper confessio pœnitentis esset, Luca 10.d. non diceretur in Euangelio de ipso Domino: In illa Matth.11.d. hora exultauit Iesus in spiritu sancto, & ait: Confiteor tibi pater, Domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Nunquid quia Christus confitebatur, pœnitens erat? Illum nihil pœnitere poterat, quia nihil culpabiliter fecerat: sed confitebatur in laude patris. Ergo quia & hic exultationis locus est, fortè illam debemus intelligere confessionem, quæ est in laude Dei: vnde & laus cantici, vt non hic intelligamus confessionem pœnitentium, sed laudantium. Et quid est quod continuò nos admonet de quadam confessione, cùm ait: Pręueniamus faciem eius in confessione? Quid est, præueniamus faciem eius in confessione? Venturus est, præueniamus faciem eius in confessione prius antequam D veniat. Nos confitendo damnemus quod fecimus, vt ille quod coronet non quod damnet, inueniat. Nunquid autem & hoc non pertinet ad laudem Dei, quādo confiteris peccata tua? Imò verò maximè pertinet ad laudē Dei. Quare maximè pertinet ad laudē Dei, quando confiteris peccata tua? Quia tanto amplius laudatur medicus, quanto plus desperabatur ægrotus. Confitere itaque peccata tua, quo magis desperabas de te propter iniquitates tuas. Tanto enim maior laus est ignoscentis, quanto maior exaggeratio est peccata confitentis. Non ergo putemus nos recessisse à laude cantici, si iam hic confessionem intelligimus, qua cōfitemur peccata nostra. Et hoc ad laudem cantici pertinet: quia cùm peccata nostra cognoscimus, Dei gloriam cōmendamus. Præueniamus faciem eius in confessione: Et in psalmis iubilemus illi.) Iam diximus

August. to.8.

quid sit iubilare: repetitū est, vt confirmetur in faciendo. Ipsa repetitio exhortatio est. Non enim iam obliti sumus, vt iam moneri nos velimus, quæ dicta sunt superiùs vt iubilemus: sed plerunq; in affectu animi repetitur verbum quod notum erat, non vt innotescat, sed vt ipsa repetitio faciat confirmationem: repetitur enim ad intelligendum affectū dicentis. Inde est quod dicit Dominus, Amen amen dico vobis. Sufficiebat Ioan.1.g. amen vnum. Quare amen amen, nisi quia ipsa repetitio confirmatio est? In psalmis ergo, inquit, iubilemus ei. Et quæ dicimus in psalmis? Quę dicimus vel potius sentimus in iubilatione. Quæ sunt quæ pertinent ad laudē cantici huius? Iam audite: Quoniam Deus magnus est Dominus, & rex magnus super omnes deos.) Propterea ergo iubilemus illi. Quoniam nō repellet Dominus plebem suam.) Iubilemus illi. Quoniā in manu eius omnes fines terræ, & altitudines montium ipsius sunt.) In his omnibus iubilemus illi. Quoniā ipsius est mare, & ipse fecit illud, & aridā manus eius finxerūt.) Iubilemus illi. Sed hæc omnia quid sibi velint, si congruenter discutiantur, tempus fortè nō sufficit: sed rursus si penitus negligantur, debitores remanebimus. Breuiter itaq; pro tempore, quantū perstringere poterimus, accipite: quia & pauca semina vberrimam messem referūt, si sit terra fructifera. Primum quare iubilemus, quare laudemus, hoc posuit: Quoniam Deus magnus est Dominus, & rex magnus super omnes deos. Sunt ergo dij super quos magnus est Deus noster, cui iubilamus, cui exultamus, cui laudes cantici dicimus. Sunt, sed non sunt nobis. Apostolus enim ait: Nam & si sunt qui dicuntur dij, siue in cælo 1.Cor.8.b. siue in terra, quemadmodum sunt dij multi & domini multi, nobis tamē vnus Deus, ex quo omnia, & nos per ipsum: & vnus Dominus noster Iesus Christus, per quem omnia, & nos in ipso. Si ergo nō nobis, quibus? Audi ex alio Psalmo: Quoniam dij gentiū dæmonia, Psal.95. Dominus autem cęlos fecit. Magnificētius & breuius tibi commendare non potuit spiritus sanctus per prophetā Deum & Dominum tuum. Parum enim erat, quia terribilis super omnia dęmonia Deus. Quid magnum esset super omnia dæmonia? Quia dij gentium dæmonia. Vbi est autem Deus tuus? Dominus autem cælos fecit. Illud fecit Dominus tuus, vbi non possent habitare dæmonia: de cælis enim deiecta sunt dæmonia. Cæli præponūtur dæmoniis, Dominus tuus & cælis: quia Dominus tuus & cęlos fecit. Quanto ergo altior à dæmoniis diis gentium, qui altior est cælis vnde ceciderunt angeli vt fierent dæmonia? Et tamen gentes omnes sub dæmonibus erant: dæmonibus autem templa fabricata sunt, dęmonibus aræ constructæ, dęmonibus sacerdotes instituti, dæmonibus oblata sacrificia, dęmonibus arreptitij tanquam vates instituti. Hæc omnia dæmonibus gentes exhibuerūt, hęc omnia vera non nisi vni magno Deo debentur. Templū fecerunt gentes dæmonibus, habet Deus templum. Sacerdotes fecerunt gentes dæmonibus, habet Deus sacerdotes. Sacrificium exhibuerunt gentes dæmonibus, habet Deus sacrificium. Etenim illi dęmones volentes videri dij, non sibi ista exegerunt vt fallerent, nisi quia sciūt ea deberi verò Deo. Hoc enim mos est deberi vero Deo, quod sibi exigit falsus deus. Ergo verum templum Dei agnoscimus. Templum enim Dei 1.Cor.3.d. sanctum est, inquit, quod estis vos. Si ergo nos sumus templum Dei, ara Dei anima nostra est. Sacrificium Dei quid est? Fortè hoc facimus modò. Imponimus in ara sacrificium, quando Deum laudamus: docet enim nos psalmus, dicens: Sacrificium laudis honorifi- Psal.49. cabit me, & ibi via est vbi ostendam illi salutare Dei. At verò sacerdotem si requiras, super cælos est, interpellat pro te qui in terra mortuus est pro te. Ergo Rom.8.f. Deus magnus est Dominus, & rex magnus super omnes

nes deos. Hic accipe homines deos: nõ enim rex Do- A minus super dæmonia. Et hic habemus Scripturæ te-
Psal.81. stimonium, Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos discernit. Deos dixit participatione, non natura: sed gratia, quá voluit facere deos. Quantus Deus est qui facit deos? Aut quales dij sunt quos facit homo? Quàm ille magnus deos faciẽdo, tam isti nihil qui ab homine facti sunt. Deus verus facit deos
Ioan.1.a. credentes in se, quibus dedit potestatem filios Dei fieri. Et ideo ipse verus Deus, quia Deus non factus est: nos autem facti, non veri dij, meliores tamẽ illis quos
Psal.113. homo facit. Quoniam simulachra gentium argentũ & aurum: opus manuum hominum: os habent, & nõ loquentur: oculos habent, & non videbũt. Nobis autem Deus noster oculos videntes fecit. Neque in eo tamen nos deos fecit, quia vidẽtes oculos nobis fecit, nam fecit & hoc pecoribus: sed ideo nos deos fecit, quia interiores oculos nostros illuminauit. Ergo sit laus illi, confessio illi, sit iubilatio illi, quia magnus est B Dominus, & rex magnus super omnes deos, quia non repellet Dominus plebem suam: laus illi, iubilatio illi. Quam plebem non repellet? Hic nobis interpretari
Rom.11.a. aliquid non licet, præscriptum habemus ab Apostolo, exposuit hoc Apostolus vnde sit dictum: Erat enim plebs Iudæa, plebs vbi fuerũt prophetæ, plebs vbi fuerunt patriarchæ, plebs etiam secundum carnem propagata de semine Abrahæ, plebs in qua præcesserunt omnia sacramenta Saluatorem nostrum promittẽtia, plebs vbi institutum est templũ, vnctio, sacerdos ad figuram, vt cùm omnes ipsæ vmbræ præterirẽt, ipsa lux aduenire. Erat ergo ista plebs Dei: ad eam Prophetæ missi, in illa nati qui missi, cui & tradita & credita eloquia Dei. Quid ergo? Totũ illud damnatũ est? Absit.
Rom.11.c. Arbor oliuæ ipsa dicta est Apostolo: cœpit enim ista arbor à patriarchis. Sed fuerunt ibi rami aridi, quia nimis alti per superbiam: præcisi ergo propter sterilitatẽ, insertus oleaster propter humilitatẽ. Verũtamen charissimi, ne superbiret oleaster insertus, quid ait Apostolus? Si tu ex naturali incisus oleastro, & contra naturam insertus es in bonam oliuam, quanto magis qui secundum naturam sunt, insetẽtur suæ oliuę? Vt quomodo tu non permanẽs in infidelitate, meruisti inseri in oliuã cùm esses oleaster, sic isti correcti facilius suæ oliuę naturaliter insererẽtur: hoc de illis Apostolus. Ergo ipsa est arbor: etiam si aliqui ex ramis fracti sunt, nõ omnes. Nam si omnes rami frangerẽtur, vnde Petrus? vnde Ioãnes? vnde omnes illi Apostoli? vnde ipse Pau-
1.Cor.15.b. lus Apostolus qui loquebatur, & suo fructu oliuæ testabatur? Nónne isti omnes inde? Vnde etiam quingenti illi fratres, quibus Dominus post resurrectionẽ
Act.4.a.b. apparuit? Vnde tot milia ad vocem Petri, quando spiritu sancto repleti Apostoli omnium gentium linguis locuti sunt? Tanta auiditate Dei laudis & suæ accusationis conuersi sunt, vt qui primò sanguinem Domini fuderũt sæuientes, bibere discerent iam credentes. Sic D autem omnia illa conuersa sunt milia hominũ, vt res suas venderent, & pretia rerum suarum ante pedes A-
Matth.19.c. postolorũ ponerent: quod diues vnus non fecit, quando ore Dñi audiuit, & à Domino tristis abscessit: hoc fecerunt subitò tot milia eorum hominum, in quorũ manibus Christus fuerat crucifixus. Quanto maius vulnus erat in corde ipsorum, tanto auidius medicum quæsierunt. Cùm ergo inde illi omnes fuerũt, de ipsis dicit modò Psalmus: Quoniam nõ repellet Dominus plebem suam. Nam hoc testimonio Psalmi cùm hinc loqueretur, vsus est Apostolus, & dixit: Quid ergo di-
Rom.11.a. cemus, fratres? Nunquid Deus repulit plebem suam quam præsciuit? Absit. Nã & ego Israëlita sum ex semine Abrahæ, de tribu Beniamin. Non repulit Deus plebem suã, quam præsciuit. Vtique si repelleret Dñs plebem suam, nõ esset vnde esset ipse Apostolus. Vnde autem ipse, inde & alij. In his plebs Domini, non in omnibus, sed quemadmodum scriptum est: Reliquiæ Esa.10.c.
saluę erunt. Non in omnibus: sed in area vẽtilata mas- Rom.9.f.
sa intromissa est, palea iacet. Totũ quicquid vides Iu- Matt.3.c.
dæorum reproborum, paleam vides. Vnde vides istam paleam? Iam inde exiit massa, iam in horreo recondita est. Ambas res videamus, ambas discernamus. Quid Psalmus adiungit? Quoniam in manu eius omnes fines terrę. Agnouimus lapidem angularẽ, lapis angularis, Christus. Non potest esse angulus, nisi duos in se copulauerit parietes: ad angulum de diuerso veniunt, sed in angulo sibi non aduersantur. Venit ex vna parte circumcisio, venit ex alia parte preputium. In Christo ambo populi concordauerunt: quia ille factus est lapis, de quo scriptum est: Lapidem quem reprobaue- Psal.117.
runt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Si ergo Christus in caput anguli, non attendamus diuersitatẽ de longè venientium, sed propinquitatem in Christo cohærentium. Ibi igitur, ibi videamus, quoniam non repellet Dominus plebem suam. Ecce vnus paries, in quo iam, vt diximus, non repulit Dñs plebem suam. Inde Apostoli, inde Israëlitæ omnes qui crediderunt, ac venditarum rerum suarũ pretia ante pedes Aposto- Act.4.g.
lorum posuerunt: volũtate pauperes, de Deo diuites. Agnouimus vnum parietem: impletum est ibi quod diximus, quia non repellet Dominus plebem suã. Videamus & aliũ parietem: Quoniã in manu eius omnes fines terræ. Ecce alius paries in omnibus gẽtibus, in manu eius fines terræ. Venerunt etiam omnes gentes ad lapidem angularem, ibi osculum pacis agnouerunt in illum vnum, qui de duobus fecit vnum: non quemadmodum hæretici, qui de vno fecerunt duo. Hoc enim idem ait Apostolus de Domino Christo: Ipse est enim, inquit, pax nostra, qui fecit vtraq; vnũ. Ephes.2.c.
Ergo iubilemus illi. Quare? Quia non repellet Dñs plebem suam. Iterum quare? Quoniam in manu eius C omnes fines terræ, & altitudines montium ipsius sunt. Altitudines montium, sublimitates terrarum. Aliquãdo istæ sublimitates, id est, ipsæ terrenæ potestates aduersatæ sunt Ecclesiæ, leges cõtra Ecclesiam promulgauerunt, nomen Christianum de terra delere conati sunt: sed posteaquã impletũ est quod prophetatũ est, Adorabunt eum omnes reges terræ, factum est quod Psal.71.
hic dictum est: Altitudines montium ipsius sunt. Sed fortè tu de tentationibus satagis, vt constitutus in tanta gratia promissionum Dei, propter scandala mundi turberis: nec ipsa scandala aliquid tibi faciunt, quoniã mensuram à Domino acceperunt: Quoniam ipsius est mare. Est enim mare mũdus iste, sed & mare Deus fecit. Nec sæuire fluctus possunt, nisi vsque ad littus, vbi ipse terminum posuit. Nulla ergo tentatio, nisi acceperit mensuram à Domino. Sint ergo tentationes, sint tribulationes: consummaris eis, non consumeris. Vide verum ipsæ tentationes non prosint. Attende A- 1.Cor.10.d.
postolum: Fidelis Deus qui non vos sinet tentari supra quàm potestis ferre, sed faciet cum tẽtatione etiã exitũ, vt possitis sustinere: non ait, nõ vos sinet tẽtari omnino. Si enim recusares tentationem, recusares refectionem. Ergo reficeris: & si reficeris, in manibus artificis es. Aliquid tibi tollit, aliquid corrigit, aliquid cõplanat, aliquid mundat: agit quibusdam ferramentis suis. Ipsa sunt scandala huius seculi, tu tantum de manu artificis noli cadere. Nihil tentationis accidet vltra vires tuas. Hoc permittit Deus ad vtilitatem tuã, vnde tu possis proficere. Denique ipsum Apostolum audi hoc coniungentem: Sed faciet cum tentatione etiã exitum, vt possitis sustinere. Ergo mare fortè metuendum tibi erat: noli timere, quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud. A gentibus times scandala: & ipsas gentes ipse fecit, non permittet illas vltra sæuire quàm nouit ille mensuram ex qua proficias. Nónne dicit

alius

Psal. 85. alius psalmus: Omnes gentes quotquot fecisti, venient A & adorabunt corā te Domine? Si omnes gentes quotquot fecisti, manifestum est, quia & gentes ipse fecit. Ideo ipsius est mare, & ipse fecit illud, & aridam terram manus eius fundauerunt. Esto tu arida terra, siti gratiam Dei, vt veniat super te imber dulcis, inueniat in te fructum. Non permittit fructus operire quos seruat. Et aridam terram manus eius finxerunt: ergo & hinc iubilemus illi. Nam quoniam hæc ita sunt, quoniam tanta explicauimus ad laudem Dei pertinentia, redite ad illud vnde cœperat: Venite adoremus & procidamus ei, & ploremus ante Dominum qui fecit nos.) Ideo enim exultemus, quia fecit illud & illud: & commemorauit multa, & nunc repetit exhortationē: Venite adoremus & procidamus ei, & ploremus ante Dominum qui fecit nos. Iam commemoratis à me laudibus Dei nolite pigri esse, & longè vita & moribus stare: Venite adoremus & procidamus ei. Sed fortè de peccatis vestris, quæ vos longè fecerāt à Deo, B soliciti estis: faciamus sequentia, & ploremus coram Domino qui fecit nos. Ardes fortè conscientia delicti, lachrymis extingue flammam peccati. Plora ante Dominum, securus plora ante Deum qui te fecit: nō enim opus manuum suarum contemnet in te. Noli putare, quia potes à te refici. A te deficere potes, tu teipsum reficere non potes: ille reficit qui te fecit. Ploremus ante Dominum qui nos fecit: lachrymare ante illum, confitere illi, præueni faciem eius in confessione. Quis enim es tu qui illi ploras, & illi confiteris, nisi quem fecit? Non paruæ fiduciæ est ad factorem res facta: & non quomodocunque facta, sed ad imaginem & similitudinem ipsius. Venite adoremus & procidamus ei, & ploremus ante Dominum qui fecit nos:

Quoniam ipse est Dominus Deus noster.) Vt autem securi ante illum procidamus & ploremus, nos quid sumus? Nos autem populus pascuæ eius, & oues manuum eius. Vide quàm eleganter verborum ordi- C nem commutauit, & tanquam non propria reddidit: vt ipsas intelligamus oues qui sunt & populi. Non dixit, oues pascuæ eius & populus manuum eius, quod magis putabatur posse congruere, quia oues ad pascua pertinent: sed ait, populus pascuæ. Ergo populus oues sunt: quia dicit, populus pascuæ eius. Ipse populus oues sunt. Sed rursus, quia nos habemus oues quas emimus, non quas fecimus: dixerat autem superius, procidamus ei qui fecit nos: rectè dictum est, oues manuum eius. Nullus hominum sibi facit oues. Emere potest, donari possunt, inuenire potest, aggregare potest, postremò furari potest: facere oues non potest. At verò Dominus noster fecit nos: ideo populus pascuæ eius & oues manuum eius ipsi sunt, quas sibiipsi facere dignatus est gratia sua. Has etenim oues laudat & in Canticis canticorum, perfectos quosdam dicens, Cant. 4. b. & 6. b. tanquam dentes Ecclesiæ sanctæ sponsæ suæ. Dētes tui sicut grex detonsarum ascendentium de lauacro, quæ D geminos pariunt, & sterilis non est in illis. Quid est, dentes tui? Per quos loqueris. Dentes enim Ecclesiæ, per quos loquitur Ecclesia. Quales dentes tui? Tanquam grex detonsarum. Quare detonsarum? Quia sarcinas seculi deposuerūt. Nónne detonsæ erāt oues illæ, de quibus paulo antè dicebam, quos præceptum Matth. 19. c. Dei totonderat dicentis: Vade vende omnia tua, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlis, & veni sequere me? Fecerunt hoc præceptū, detonsi venerunt. Et quia baptizati sunt credētes in Christum, quid ibi Cant. 4. b. & 6. b. dicitur? Ascendentium de lauacro, id est, ascendentiū de mundatione: & omnes geminos creant. Quos geminos? Duo illa præcepta, in quibus tota lex pendet & Prophetæ. Nos ergo populus pascuæ eius, & oues manuum eius. Ergo hodie si vocem eius audieritis.) O plebs mea, ô plebs Dei? Alloquitur plebem suam Deus, non solum illam plebem suam quam non repellit, sed etiam omnem plebem suam. Loquitur enim in angulo vtrique parieti, id est, in Christo prophetia loquitur & populo Iudæorum, & populo Gentium. Ephes. 2. c. Hodie si vocem eius audieritis: Nolite obdurare corda vestra.) Aliquando enim audistis vocem illius per Moysen, & obdurastis corda vestra. Per præconem locutus est, quādo obdurastis corda vestra: per se nunc loquitur, mollescant corda vestra. Qui præcones ante se mittebat, ipse venire dignatus est. Ore suo hic loquitur, qui loquebatur per ora Prophetarū. Hodie ergo si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Quare dixisti, nolite obdurare corda vestra? Quia meministis quid soleāt facere patres vestri. Nolite obdurare corda vestra: Quemadmodum in illa amaricatione secundum diem tentationis in deserto.) Recolitis certè fratres, quòd ille populus tentauerit Deum, acceperit disciplinam, & rectus sit in de- Heb. 3. b. serto tanquam ab optimo sessore, frenis legum, frenis Exod. 16. & 17. præceptorum, nec sit desertus tamen à Deo etiam indomitus: non solùm beneficiis præsentibus, sed etiam virga emendationis non desistente. Nolite ergo obdurare corda vestra, sicut in amaricatione secundum diem tentationis in deserto: Vbi tentauerunt me patres vestri.) Iam tales non sint patres vestri, nolite eos imitari. Patres vestri erant: sed si non imitati fueritis, patres vestri non erunt; tamē quia de his nati estis, patres vestri erant. Et si gentes venientes ab extremo terræ, sicut dicit Hieremias: Ad te gentes venient ab Hier. 16. d. extremo terræ, & dicent: Verè mendacia coluerūt patres nostri, simulacra in quibus non est vtilitas: si gentes dimiserunt simulacra sua, vt venirent ad Deum Israël, quos ipse Deus Israël de Ægypto per mare rubrū Exod. 14. b. & 16. d. duxit, in quo inimicos eorum consequentes operuit, quos in desertum eduxit, manna pauit, nunquam virgam suam ab eorum disciplina tulit, nunquam beneficia misericordiæ subtraxit: ipsi debent deserere Deū suum, cùm gentes venerint ad Deum ipsorum? Vbi tentauerunt me patres vestri: Probauerunt me, & viderunt opera mea.) Quadraginta annis viderūt opera mea, quadraginta annis exacerbauerunt me. Ante illos miracula in manu Moysi faciebam, & ipsi magis magisque corda obdurabant. Quadraginta annis proximus fui generationi huic.) Quid est, proximus fui? Præsentaui me in signis & virtutibus meis. Non vno die, non duobus, sed quadraginta annis proximus fui generationi huic. Et dixi: Semper isti errant corde.) Hoc significauerunt quadraginta anni, quod est semper. Quadragenarius enim iste numerus indicat integritatem seculorum, tanquam perficiātur secula per hunc numerum: ideo Dominus quadraginta diebus ieiunauit, quadraginta diebus tentatus Mat. 4. a. est in eremo, & quadraginta diebus fuit cum discipulis post resurrectionem. Primis quadraginta diebus tē- Act. 1. a. tationem, posterioribus quadraginta diebus consolationem ostendit: quia cùm tentamur, sine dubio consolamur. Corpus enim eius, id est, Ecclesia necesse est tentationes patiatur in hoc seculo: sed non deest ille consolator, qui dixit: Ecce ego vobiscum sum vsque Mat. 28. d. ad consummationem seculi. Et dixi: Semper isti errāt corde. Ad hoc cum illis fui quadraginta annis, vt ostēderem tale genus hominū, quod me semper exacerbat vsque in finem seculi: quia per illos quadraginta annos, totum seculum significare voluit. Quid est ergo? Pro illis non erunt alij qui intrēt in requiem Dei? Improbati sunt illi quibus displicuit misericordia Dei, qui restiterunt Deo corde indurato. Illis improbatis, nunquid perdidit Deus populum suum? Non erit verum, Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Matth. 3. a. Abrahæ. Ergo dixi: Semper isti errant corde: Et isti Heb. 3. c. & 4. a. non cognouerunt vias meas, quibus iuraui in ira mea,

si introibunt in requiem meam.) Quibus iuraui in ira A mea, si introibunt in requiem meam? Magnus terror. Ab exultatione cœpimus, sed ad magnum timorem conclusit Psalmus iste: Quibus iuraui in ira mea, si introibũt in requiem meam. Loqui Dominum magnũ est, quanto magis iurare Deum? Iurantem hominem debes timere, ne propter iurationẽ faciat quod contra voluntatem eius est: quãto magis Deum, qui nihil temerè iurare potest? Iurationem ad confirmationẽ voluit esse. Et per quem iurat Deus? Per seipsum. Non e-

Heb.6.c. nim habet maiorem per quem iuret. Per seipsum cõfirmat promissa sua, per seipsum cõfirmat minas suas. Nemo dicat in corde suo, verum est quod promittit, falsum est quod minatur. Sicut verum est quod promittit, sic certum est quod minatur. Tam certus debes esse de requie, de felicitate, de æternitate, de immortalitate, si feceris præcepta ipsius: quàm certus esse debes de interitu, de ardore ignis æterni, de damnatione cum diabolo, si contempseris præcepta eius. Iu- B rauit ergo illis in ira sua, ne intrent in requiem ipsius: & tamen oportet aliquos intrare in requiem ipsius: nõ

al. dabitur. enim nulli debetur requies ipsius. Illis ergo reprobatis, nos intrabimus: quia etsi aliqui ex ramis fracti sunt

Rom.11.c. propter dissimilitudinem & infidelitatẽ, nos propter fidem & humilitatem inseremur. Nos ergo intremus in requiem eius. Vnde autem intrarunt illi qui intrauerunt, illi qui electi sunt, qui non corde obdurato re-

Psal.94. stiterunt? Quia verum est, quòd non repellet Dominus plebem suam.

IN PSALMVM XCV. ENARRATIO.

DOMINVS & frater meus Seuerus adhuc differt lætitiam nostrã de sermone quem nobis debet: nam quod debitor teneatur, agnoscit. Omnes enim Ecclesias quacunque transitum fecit, lætificauit Dominus per os ipsius: multo magis ergo ista lætificanda est, de qua cæteris eũ Dominus propagauit. Sed quid C facturi sumus, nisi vt seruiamus volũtati ipsius? Differre illum tamen dixi fratres, non fraudare. Itaq; tenete debitorem, nec dimittatis, nisi cùm soluerit. Aduertat itaque charitas vestra: quantum donat Dominus, de isto Psalmo dicamus aliquid, quod quidẽ iam nostis, sed dulcis est cõmemoratio veritatis. Fortè cùm pronunciaretur titulus eius, cum admiratione aliqui audierunt. Inscribitur enim titulus Psalmi: Quando domus ædificabatur post captiuitatem.) Hoc titulo prædicto, iam in ipso textu Psalmi expectabatur fortasse qui lapides præciderentur de montibus, quę moles attraherentur, quæ fundamenta iacerentur, quæ trabes imponerentur, quæ columnæ erigerentur. Nihil horum cantat. Et si aliud aliquid, non ergo cõsonat psalmus titulo suo, & aliud portat in fronte, aliud in voce? Imò nihil aliud, sed intellectores quærit. Loquitur enim de ædificatione domus. Omnes lapides ipsius domus intelligant quod cantarunt. Ædificatur enim domus Deo, non illo loco vbi ædificauit Salo- D

3.Reg.6.a. mon. Ædificauit enim templũ, & de ipso templo audistis modò quæ dixerit Dominus, cùm saxa templi & moles ingentes admirarentur discipuli, indicauerunt Domino admirationem & stuporem suum: & Domi-

Mat.24.a. nus illis: Amen amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem qui non destruatur. Non talis ædificatur domus. Nam videte vbi ædificatur: quia non vno loco, aut aliqua in parte. Sic enim incipit: Cantate Domino canticum nouũ, cantate Domino omnis terra.) Sic canticum nouum cantat omnis terra, sic ædificatur, cùm cantat. Ipsum cantare, ædificare est, sed si non vetus cantet. Vetus cantat cupiditas carnis: nouum cantat charitas Dei. Quicquid cantaueris de cupiditate, vetus cantas: & si non sonant in ore verba

Eccles.15.b. cantici noui, non est speciosa laus in ore peccatoris. Melius est vt nouus taceas, quàm vt vetus cãtes: quia si fueris nouus, & tacueris, auribus hominum non sonat. Nam cor tuum non tacet canticum nouum: & peruenit ad aures Dei, qui te fecit hominem nouum. Diligis & taces: dilectio ipsa vox est ad Deum, & ipsa dilectio canticum nouum est. Audi quia canticũ nouum est. dicit Dominus, Mãdatum nouum do vobis, Ioan.13.A. vt vos inuicem diligatis. Omnis ergo terra cantat canticum nouum. Vbi ędificatur domus? Omnis terra est domus Dei. Si ergo omnis terra est domus Dei, qui nõ hæret omni terræ, ruina est, non domus: ruina illa vetus, cuius vmbram habebat templum illud vetus. Ibi enim diruebatur vetustas, vt nouitas ædificaretur. Et quomodo diruitur vetustas? Amen dico vobis, inquit, Mat.24.a. non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur. Lapis Christus est, dicit autem Apostolus: Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis. Si Gal.3.d. Christum induit quisquis baptizatur in Christo: quis ponit lapidem super lapidem, nisi qui baptismum super baptismum imponit? Sed nolite terreri, non relinquetur qui non destruatur. Lapides enim ad fabricam nouam, quę ędificatur post captiuitatem, sic colliguntur, & sic illos charitas in vnitate constringit, vt nõ sit lapis super lapidem: sed vnus lapis sint omnes lapides. Ne miremini, hoc fecit canticum nouum, id est, hoc fecit innouatio charitatis. Ad ipsam structuram nos compingit Apostolus, & in illa vnitate nos constrictos compaginat, dicens: Sufferentes inuicem in dilectio- Eph.4.a. ne, studentes seruare vnitatem spiritus, in vinculo pacis. Vbi vnitas spiritus, vnus lapis: sed vnus de multis factus. Quomodo de multis vnus factus? Sufferendo inuicem in dilectione. Ædificatur ergo domus Domini Dei nostri, ædificatur: hoc fit, hoc agitur, hoc voces istæ agunt, hoc lectiones, hoc prædicatio Euangelij toto orbe terrarum. Adhuc ędificatur. Creuit multum domus hæc, & multas gentes impleuit. Nondum tamen omnes gentes occupauit, crescendo multas tenuit: omnes occupatura est, & cõtradicitur ab eis qui domesticos eius se esse gloriantur, & dicitur: Iam decreuit. Adhuc crescit, adhuc crediturę sunt omnes gẽtes, quæ nondum crediderũt: ne quis dicat: Et illa lingua creditura est? Et barbari credituri sunt? Et quid sibi vult quòd Spiritus sanctus apparuit in linguis i- Act.2.a. gneis: nisi quia nullius linguæ duritia est, quæ non illo igne soluatur? Neque enim non habemus iam multas gentes Barbaras credidisse Christo. Quò nondũ porrectum est Romanum imperium, iam Christus possidet. Quod adhuc clausum est eis qui ferro pugnant, non est clausum illi qui ligno pugnat. Dominus enim regnauit à ligno. Quis est qui ligno pugnat? Christus. De cruce sua vicit reges, & subiugatis eis ipsam crucẽ in fronte fixit, & gloriãtur de illa, quia ibi est salus eorum: hoc agitur, sic crescit domus, sic ædificatur. Et vt noueritis sequentia Psalmi audite: Videte operantes & fabricantes domum. Cantate Domino canticũ nouum, cantate Domino omnis terra. Cantate Domino & benedicite nomen eius, bene nunciate de die in diem salutare eius.) Quomodo crescit ædificium? Bene, inquit, nũciate de die in diem salutare eius. De die in diem prædicetur, de die in diem, inquit, ędificetur. Crescat, inquit, Deus domus mea. Et quasi diceretur ab operariis, vbi iubes ædificari domum? Vbi vis crescere domum tuam? Elige nobis aliquem locum æqualem, aliquem locum spatiosum, si tibi amplam domum vis ædificari. Vbi iubes vt bene nũciemus de die in diem? Ostendit locum. Annunciate in gentibus gloriam eius.) Gloriam, inquit, eius annunciate in gentibus: gloriam eius, non gloriam vestrã. O structores, gloriam eius bene nunciate in gentibus! Si gloriam vestram annunciare volueritis, cadetis: si eius, ædificabimini cùm ædificatis. Ideo qui gloriam suam annun-

annunciare voluerunt, noluerunt esse in ista domo: & A propterea non cantant cāticum nouum cū omni terra. Non enim communicant vniuerso orbi terrarum: & ideo non sunt ædificantes in domo, sed parietē dealbatum erexerūt. Quanta minatur Deus parieti dealbato? Sunt testimonia Prophetarū innumera. Vnde
Ezech. 13. b. maledicit parieti dealbato? Quid est paries dealbatus, nisi hypocrisis, id est, simulatio? Foris lucet, intus lutū est. Quod dicturus sum, iam dictum est. Sed quia eo spiritu iam dictum est, quem nobis quoque Dominus impertiri dignatus est, nos illud diximus: & quicquid modò eodem spiritu dicimus, illi dixerunt qui fuerūt ante nos. Non est ergo prætermittendum, sed dicendum est, quia dono Dei dictū est. Quidam de isto pariete dealbato cùm diceret, hoc ait: Quomodo in pariete non coniuncto aliis parietibus, sed singulariter erecto, si ostium facias, quisquis intrauerit foris est: sic in illa parte quæ noluit cantare cum Domino canticum nouum, sed partem voluit struere, & hanc dealbatam, nō solidatam, quid valet quòd habet ianuam? Si intraueris, foris inuenitis. Quia enim ipsi nō per ianuam introierunt, & ianua ipsos non intromittit. Dominus enim dicit: Ego sum ianua, per me intratur. Qui sunt qui intrant per ianuam? Qui gloriam Dñi quærunt, non suam. Qui intrant per ianuam? Qui faciunt quod dictum est, bene nunciate in gentibus gloriam eius. Qui intrat per ianuam, pastor ouium est, ait Dominus: qui autem per aliam partem ascendit, ille fur est & latro. Qui per ianuam intrat, humilis est: qui per aliam partem ascendit, superbus est. Ideo illū dixit intrare, illum ascendere: sed ille intrando recipitur, ille ascendendo præcipitatur. Annunciate in gentibus gloriam eius. Quid est, in gentibus? Fortè gētes nominantur & paucæ: & adhuc habet quod dicat illa pars quę erexit parietem dealbatum. Quare? Non gentes sunt Getulia, Numidia, Mauritania, Byzantium prouincia? Gētes sunt. Auferat sermonem hypocrisis parieti dealbato sermo Dei, ędificans domum toto orbe terrarum. Parum est quod dixit, annunciate in gentibus gloriam eius: ne aliquas gentes exceptas putares, sequitur & dicit: In omnibus populis mirabilia eius,

al. parietē voluit struere, & hūc dealbatū nō solidatum.
Ioan. 10. a.

Psal. 47. Quoniā magnus Dominus & laudabilis nimis) Quis Dominus, nisi Iesus Christus magnus & laudabilis nimis? Nostis certè quia homo apparuit, nostis certè quia in vtero feminæ cōceptus est, nostis quia ex vtero natus est, nostis quia lactatus est, quia in manibus portatus est, quia circūcisus est, quia hostia pro illo oblata est, quia creuit: postremo nostis quia expalmatus est, cōsputus est, spinis coronatus, crucifixus, mortuus est, lācea * percussus est. Nostis quia hæc omnia passus est: magnus est & laudabilis nimis. Nolite cōtemnere paruum, intelligite magnum. Paruus factus est, quia parui eratis: intelligatur magnus, & in illo magni eritis. Sic enim ædificatur domus, sic eriguntur moles in ipsa domo: crescunt lapides qui ducuntur ad ædificiū. Crescite ergo. Intelligite Christum magnum: & paruus magnus est, magnus nimis. Finiuit verba, volebat dicere quantū magnus. Et si tota die diceret magnus, magnus: quid diceret? Tota die dicens magnus, finiret aliquādo, quia finitur dies: magnitudo illius ante dies, vltra dies, sine die. Ergo quid diceret? Quoniā magnus Dominus & laudabilis nimis. Quid enim dictura est lingua parua ad laudandum magnum? Dicēdo nimis, emisit vocem, & dedit cogitationi quod sapiat: tanquam dicens: Quod sonare non possum, tu cogita: & cùm cogitaueris, parum erit. Quod cogitatio nullius explicat, lingua alicuius explicat? Magnus Dñs & laudabilis nimis. Ipse laudetur, ipse prædicetur, eius
1. Para. 16. c. gloria nuncietur, & ædificetur domus. Terribilis est super omnes deos.) Sunt enim dij super quos sit terribilis ille. Videamus quos dicat, & videbimus quare di-

Luca 1. f. & 2. c.
Luca 23. e.
al. perforatus.

August. to. 8.

cat. Interim antequam dicat, charissimi aduertite. Ille qui quasi territus videtur inter homines, terribilis est super omnes deos. Nunquid non fremuerunt gentes? Nunquid non populi meditati sunt inania aduersus Dominum, & aduersus Christum eius? Nunquid illi tauri pingues non circūdederunt eum? Nunquid non leo ille rugiens fremuit super illum, & intrans in corda sæuientium exclamauit, Crucifige crucifige: quasi ille isto fremitu terreretur qui terribilis est, non solùm super omnes homines, sed super omnes deos? Vbi enim vult ædificare domum, locus ipse syluosus est. vnde dictum est hesterno die: Inuenimus eam in campis syluæ. Domum enim ipsam quęrebat, cùm diceret: In campis syluæ. Et vnde syluosus est locus ille? Simulachra colebant homines: non mirū, quia porcos pascebat. Filius enim ille erat qui dimisit patrem, & omnia sua consumpsit in meretricibus viuens prodige, pascebat porcos, id est, colebat dęmonia: & ipsa superstitione gentilium, sylua facta erat omnis terra. Sed extirpat syluam qui ædificat domum: & propterea dictum est, cùm domus eius ædificaretur post captiuitatem. Tenebātur enim homines captiui sub diabolo, & dæmonibus seruiebant: sed redempti sunt à captiuitate. Vēdere enim se potuerunt, sed redimere non potuerunt. Venit redemptor, & dedit pretium, fudit sanguinem suum, emit orbem terrarum. Quæritis quid emerit? Videte quid dederit, & inuenite quid emerit. Sanguis Christi, pretium est. Tanti quid valet? Quid, nisi totus orbis? Quid, nisi omnes gentes? Valde ingrati sunt pretio suo, aut multum superbi sunt qui dicunt, aut illud tam paruum esse, vt solos Afros emerit: aut se tam magnos esse, pro quibus solis illud sit datum. Nō ergo † exultent, non superbiant: pro toto dedit, quantum dedit. Nouit quid emerit, quia nouit quāti emerit, & quanti dederit. Inde quia redempti sumus, post captiuitatem ædificatur domus. Et qui sunt qui nos
C tenebant in captiuitate? Quia illi quibus dicitur, annunciate, extirpatores syluæ sunt: vt extirpent syluam, liberent de captiuitate terram, & instruant, ędificent, annunciando magnitudinem domus Domini. Vnde sylua dęmonum extirpatur, nisi prędicetur ille qui super omnes est? Ergo omnes gentes dæmonia habebāt deos. Quos dicebant deos, dæmonia erant: Apostolo dicēte apertiùs: Quoniā quę immolant gentes, dęmoniis immolant, & nō Deo. Quia ergo ideo erāt in captiuitate, quia dæmoniis immolabāt, & propterea tota terra syluosa remanserat: annunciatur iste magnus & laudabilis nimis. Et quomodo ostenditur magnitudo eius, vt eradicet illas superstitiones sub quibus captiuus populus tenebatur, quē redimere aduenit terribilis super omnes deos? Et quasi dicerent illi: Quare dixisti super omnes deos? sunt enim dij? Sequitur & dicit: Quoniam omnes dij gentium dæmonia.)
Intendat charitas vestra. Magnū aliquid dicebat pau-
D lo antè, magnus Dominus: & tanquam deficiēs in laude ipsius, addidit, & laudabilis nimis. Nónne hoc dixerā, quia dimisit tibi cogitare quod non poterat ipse verbis explicare? Explicans autem ipse verbis, quid magnū mihi dixit de Domino Iesu Christo? An quia super omnia dæmonia est? cùm enim dixisset: Terribilis super omnes deos: subiunxit, Quoniam omnes dij gentium dæmonia. Non est magnum esse super dæmonia: poteris hoc & tu, si volueris, sed si in illum credideris. Itáne ipsa est illa magnitudo laudis, magnus Dominus & laudabilis nimis? Voluit enim explicare vt poterat humana lingua, & quāuis magnus sit tactor organi Spiritus sanctus, tamen per angustias spiritus humani syllabas sonat, sed cogitationes generat. Explicare ergo per hanc linguam volens, quid ait? Magnus Dominus, & laudabilis nimis. Dic, dic, quātum laudabilis: dic. Terribilis est, inquit, super omnes deos.

Eccles. 91.
Psal. 2.
Psal. 21.
Matth. 27. c.
Psal. 131.
Luca 15. c.
al. insultēt.
1. Cor. 10. c.
1. Para. 16. c.

deos. Quare dixisti, super omnes deos? Quoniã omnes dij gentiũ dæmonia. A Et ipsa est tota laus illius qui laudabilis est nimis, quia superat omnes deos gẽtium, qui sunt dæmonia? Expecta, & audi quod sequitur

Dominus autem cælos fecit.) Iam ergo non super dæmonia solum, sed super omnes cælos quos fecit. Si diceret super omnes deos, quoniam omnes dij gentiũ dæmonia, & ibi tantũmodo remaneret laudatio Dñi, minus diceret quàm nos solemus de Christo cogitare. cùm autem dixit, Dominus autem cælos fecit, videte quid intersit inter cælos & dæmonia, & videte quid intersit inter ipsos cælos, & illum qui fecit cælos. Ecce quantum excelsus est Dominus. Non dixit, Dominus autem super cælos sedet; fortasse enim alius illos fecisse putaretur super quos sederet: sed dixit, Dominus autem cælos fecit. Si cælos fecit, etiam angelos fecit: ipse fecit angelos, ipse fecit Apostolos. Apostolis cedebãt dęmonia: sed ipsi Apostoli cęli erant, qui Dominum portabant. Et quem Deum portabant? A quo B *Psal.18.* facti erant. Audi quia cæli sunt. Cęli enarrant gloriam Dei. Ipsis cælis dicitur: Annunciate in gentibus gloriã eius, in omnibus populis mirabilia eius: Quoniã magnus Dominus & laudabilis nimis, terribilis est super omnes deos. Quos deos? Quoniam omnes dij gentiũ dæmonia: Et ipse est terribilis super omnes deos. Dominus autem cælos fecit. O cæli quos fecit, annũciate in gẽtibus gloriam eius. Ædificetur domus super omnem terram, cantet omnis terra canticum nouum.

1.Par.16.c. Confessio & pulchritudo in conspectu eius.) Pulchritudinem amas? Vis esse pulcher? Confitere. Non dixit, pulchritudo & confessio: sed, confessio & pulchritudo. Fœdus eras, confitere vt sis pulcher. Peccator eras, confitere vt sis iustus. Fœdare te potuisti, formosum te facere non potes. Qualis autem est spõsus noster, qui fœdam amauit vt pulchram faceret? Quomodo, ait aliquis, fœdam amauit? *Mat.9.b.* Non veni, inquit, vocare iustos, sed peccatores. Quos vocas peccatores? C Vt remaneant peccatores? Non, inquit. Et quomodo non erunt peccatores? Cõfessio & pulchritudo in cõspectu eius. Confitẽtur enim peccata suá, vomũt mala *2.Pet.2.d.* quæ auidè vorauerunt. Non redeunt ad vomitum suum, sicut canis immundus, & erit confessio & pulchritudo. Amamus pulchritudinem: prius eligamus confessionem, vt sequatur pulchritudo. Iterum existit qui amat potentiam, amat & magnificẽtiam: vult esse magnus quomodo angeli sunt. Magnificentia quædã est in angelis: & tanta potentia, vt si faciãt angeli quicquid possunt, sustineri non possit. Et omnis homo desiderat potentiam angelorum, sed iustitiam angelorũ non amat. Prius iustitiam dilige, & sequetur te potentia. Quid enim sequitur & hic? Sanctitas & magnificẽtia in sanctificatione eius.) Tu iam quærebas magnificentiam, prius dilige sanctitatem. Cùm sanctificatus fueris, eris & magnificus. Nã si præposterè prius esse volueris magnificus, antè cadis quàm surgas. Non D enim surgis, sed extolleris. Melius surgis, si te ille erigat qui non cadit. Descendit enim ad te ille qui non cadit. Tu cecideras, ille descendit, porrexit tibi manũ: non potes viribus tuis surgere, amplectere manũ descendentis, vt erigaris à forti. Quid ergo? Si confessio & pulchritudo in conspectu eius, sanctitas & magnificentia in sanctificatione eius. Hoc annũciamus, cùm ædificamus domum. Ecce iam annunciatum est gentibus, quid debeant facere gentes. Quid annunciauerunt *d.per.* illi qui† syluam extirpauerunt? Iam ad ipsas gentes dicit: Afferte Domino patriæ gentium, afferte Domino gloriam & honorem.) Nolite vobis: quia & illi qui vobis annunciauerunt, nõ suam, sed illius gloriam annunciauerũt. Et vos afferte Domino gloriam *Psal.28.* *Psal.113.* & honorem, & dicite: Non nobis Domine, nõ nobis, sed nomini tuo da gloriam. Nolite spem in homine ponere. Si baptizatur vnusquisque vestrum, dicat: Ille me baptizat de quo amicus sponsi dixit: Hic est qui *Ioan.3.d.* baptizat. Si enim hæc dixeritis, affertis Domino gloriã & honorem. Afferte Domino gloriam & honorem: *1.Par.16.e.* afferte Domino gloriam nomini eius.) Non nomini hominum, non nomini vestro, sed nomini eius afferte gloriã. Tollite hostias, & introite in atria eius.) Tollite hostias. Quid allaturi estis, vt introeatis in atria eius? Iam enim creuit domus, & facta sunt atria. Qui afferunt hostias, intrãt in atria. Tauros allaturi sumus, *Psal.50.* hircos vel oues? Absit. Si voluisses sacrificium, dedissem vtique. Ille nobis hostiam commendabat, quam offerre debemus. Videte ne illud sit hostia, de quo iã dudum dixit: Confessio & pulchritudo in conspectu eius. Confessio hostia est Deo. O ergo gentes, si vultis intrare in atria eius, nolite vacuè intrare, tollite hostias! Quas hostias nobiscum portaturi sumus? Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritũ & humiliatum Deus non spernit. Cum humili corde intra in domum Dei, & cum hostia intrasti. Si autẽ superbus es, inanis intras. Nam vnde superbires, nisi inanis esses? Nam si plenus esses, non inflareris. Quomodo plenus esses? Si tecum tolleres hostiam quam portares ad atria Domini. Iam ne diu teneamus, curramus ad cętera. Videte crescentem domum, videte ædificiũ ire per totum orbem terrarũ. Gaudete, quia intrastis in atria: gaudete, quia ædificamini in templum Dei. Qui enim intrant, ipsi ædificantur, ipsi sunt domus Dei: ille est inhabitator, cui ędificatur domus toto orbe terrarum, & hoc post captiuitatem. Tollite hostias & introite in atria eius. Adorate Dominum in atrio sancto eius.) In Ecclesia catholica, hoc est atriũ sanctum eius: nemo dicat, Ecce hic est Christus, ecce il- *Matth.24.b.* lic. Exurgent enim pseudoprophetę. Dic eis istud: Lapis super lapidem nõ relinquetur qui non destruatur: ad parietem dealbatũ vocatis, in atrio sancto eius adoro Deum meũ. Commoueatur à facie eius vniuersa terra, dicite in nationibus quia Dominus regnauit à ligno: Etenim correxit orbem terræ, qui non commouebitur.) Quæ testimonia ædificationis domus Dei? Intonant nubes cælorum per totum orbem terrarum ædificari domum Dei: & clamant ranæ de paludibus, nos soli sumus Christiani. Quæ testimonia profero? Psalterij. Profero quod surdus cantas. Aperi aures. Tu cantas ista: cantas mecum, & non concordas mecum. Lingua tua sonat quod sonat mea, & cor tuũ dissonat à corde meo. Nónne tu cãtas ista? Vide testimonia orbis terrarum. Commoueatur à facie eius vniuersa terra: & tu dicis non cõmoueri? Dicite in nationibus: Dominus regnauit à ligno. An fortè hic obtinebunt, & dicent se regnare à ligno, quia fustibus circumcellionum regnant? De cruce Christi regna, si à ligno regnaturus es. Nam lignũ hoc tuum ligneũ te facit: lignũ Christi per mare te traiicit. Audis Psalmum dicentem: Correxit orbem terræ, qui non commouebitur: & tu dicis non solùm motum post correctionem, sed etiã diminutũ? Tu verum dicis, iste mẽ- *Mat.24.b.* titur? Pseudoprophetæ clamantes, Ecce hic est Christus, ecce illic, verum dicunt; & Propheta iste mentitur? Fratres, contra istas apertissimas voces auditis in angulis strepitũ: ille tradidit, & ille tradidit. Quid dicis? Voces tuæ audiendæ sunt, an voces Dei? Etenim correxit orbem terrę qui non commouebitur. Ego tibi orbem terrarum ostendo ædificatum: tolle hostiã, intra in atria Domini. Hostias non habes, propterea non vis intrare. Quid est hoc? Si hostiam tibi indiceret Deus taurum, hircum, arietem, inuenires quod afferres. Indixit tibi humile cor, & non vis intrare. Hoc enim in te nõ inuenis, quia superbia tumuisti. Etenim correxit orbem terræ qui non commouebitur. Iudicabit populos in æquitate.) Tunc se illi plangẽt, qui nolunt

nolunt modò diligere æquitatem. Iocundentur cæli, A & exultet terra.) Iocundentur cæli, qui enarrant gloriam Dei. Iocundētur cæli quos Dominus fecit, exultet terra quam compluunt cæli. Cæli enim prædicatores, terra auditores. Commoueatur mare & plenitudo eius.) Quod mare? Seculum. Commotum est mare, & plenitudo maris. Omne seculum cōcitatum est aduersus Ecclesiam, cùm dilataretur & ædificaretur toto orbe terrarum: de ipsa commotione audistis in Euangelio: Tradēt vos ad iudicia. Commotum est mare. Sed quādo vinceret mare eum qui cælos fecit?

Psal. 18. *Matth. 24. a.*

Gaudebunt campi & omnia quæ in eis sunt.) Omnes lenes, omnes mites, omnes æqui, campi sunt Dei.

Tunc exultabunt omnia ligna syluarū.) Ligna syluarum, Pagani sunt. Quare iam gaudent? Quia præcisi sunt de oleastro, & inserti in oliuam. Tunc exultabunt omnia ligna syluarū, quia præcisæ sunt ingentes arbores cedrinæ & cyparissinæ, & imputribilia ligna trāslata sunt ad ædificationē domus. Ligna sylua- B rūm erant, sed antequā irent in ædificiū. Ligna syluarum erāt, sed antequam oliuam pararent. Tunc exultabunt omnia ligna syluarum: Ante faciem Domini quoniam venit: quoniam venit iudicare terrā.) Primò venit, & postea venturus est. Primò venit in Ecclesia sua in nubibus. Quæ sunt nubes quæ eū portauerunt? Apostoli prędicantes, de quibus audistis, cùm Apostolus legeretur. Legatione, inquit, pro Christo fungimur, obsecrantes pro Christo reconciliari Deo. Ipsæ sunt nubes in quibus venit, excepto aduentu suo posteriore, quò venturus est iudicare viuos & mortuos. Venit primò in nubibus. Hæc prima vox ipsius sonuit in Euangelio: Amodò videbitis filium hominis veniētem in nubibus. Quid est, amodò? Nónne Dominus postea venturus est, quando se plangent omnes tribus terræ? Prius venit in prædicatoribus suis, & impleuit totum orbem terrarum. Non resistamus primo aduētui, & non expauescemus secundum. Et væ tunc præ- C gnantibus & mammantibus. Audistis modò in Euangelio: Cauete, quia nescitis qua hora veniat. In figura dicta sunt. Quæ sunt prægnantes, & quæ sunt lactātes? Prægnantes animæ dicuntur, quæ habent spem in seculo. Quæ autem adeptæ sunt iam quod sperabant, pro lactantibus sunt positæ: verbi gratia: Emere vult villam, prægnans est: nondum enim factum est, tumet vterus in spe. Emit, peperit, adeò lactat quod emit. Væ prægnantibus & mammantibus, væ qui habent spem in seculo, væ qui hærent his rebus quas de †seculo pepererunt. Quid ergo debet facere Christianus? Vti mundo, non seruire mundo. Quid est hoc? Habentes tanquam non habentes. Sic dicit his, sic hortatur quos non vult inueniri à die illa tanquā prægnantes & māmantes. sic eos hortatur: De cætero fratres tēpus breue est: reliquum est, vt qui habent vxores, tanquā non habentes sint, & qui flent tanquam non flentes, & qui gaudent tanquam non gaudentes, & qui emunt quasi D non ementes, & qui vtuntur hoc mundo tanquā non vtentes. Præterit enim figura huius mundi. Volo vos sine solicitudine esse. Qui enim sine solicitudine est, securus expectat quando veniat Dominus ipsius. Nā qualis amor est Christi, timere ne veniat? Fratres, non erubescimus? Amamus, & timemus ne veniat. Certè amamus. An peccata nostra plus amamus? Ergo ipsa oderimus peccata, & amemus eum qui venturus est ad punienda peccata. Veniet, velimus nolimus. Non enim quia modò non venit, ideo venturus nō est. Veniet, & quando nescis: & si paratum te inuenerit, nihil tibi obest quia nescis. Tunc exultabunt omnia ligna syluarum ante faciem Domini, quoniam venit prius. Et postea quid? Quoniam venit iudicare terrā. Et exultabunt omnia ligna syluarum. Venit primò, & postea iudicare terrā: exultantes inueniet eos qui pri-

Rom. 11. c. *3. Reg. 5. b.* *2. Cor. 5. d.* *Mat. 26. f.* *al. seculi spe.* *1. Cor. 7. e.* *Ibidem f.*

mo aduentui crediderunt, quoniā venit. Nam: Iudicabit orbem terrarum in ęquitate.) Non partē, quia non partem emit. Totum iudicare habet, quia pro toto pretium dedit. Audistis Euangelium, quia cum venerit, inquit, congregabit electos suos à quatuor vētis cæli. Cōgregabit electos omnes à quatuor ventis cæli. Ergo de toto orbe terrarum, quia & ipse Adam, (aliquando hoc dixeram) orbem terrarum significat, secundum Græcam linguā. Quatuor enim literæ sunt, A, D, A, & M. Sicut autem Græci loquuntur, quatuor orbis partes has in capite literas habent, ἀνατολὴν, dicūt Orientem: δύσιν, Occidentem: ἄρκτον, Aquilonem: μεσημβρίαν, Meridiem: habes Adam. Ipse ergo Adam toto orbe terrarum sparsus est. In vno loco fuit & cecidit, & quodammodo comminutus impleuit orbem terrarum: sed misericordia Domini vndiq; collegit fracturas, & cōflauit igne charitatis, & fecit vnum quod fractum erat. Nouit illud facere artifex ille, nemo desperet. Multum quidem est, sed qui sit artifex, cogitate. Ille reficit qui fecit, ille reformauit qui formauit. Iudicabit orbem terrarum in æquitate, & populos in veritate sua. Quæ est æquitas & veritas? Congregabit secum electos suos ad iudicandum, cæteros autem separabit ab inuicem. Positurus est enim alios ad dexteram, alios ad sinistram. Quid autem æquius, quid verius, quàm vt nō expectent misericordiam de iudice, qui noluerunt facere misericordiam antequam veniret iudex? Qui autem voluerunt facere misericordiā, cum misericordia iudicabuntur. Dicetur enim eis ad dexteram positis: Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi: & imputat opera misericordiæ. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: sitiui, & potastis me, &c. Rursus ad sinistram positis quid imputabitur? Quia noluerūt facere misericordiam. Et quò ibunt? In ignem æternum. Iste auditus malus magnum gemitum faciet. Sed quid dicit alius Psalmus? In memoria æterna erit iustus, ab auditu malo non timebit. Quid est, auditus malus? Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Qui gaudebit ad auditum bonum, non timebit ab auditu malo. Quomodo gaudebunt ad auditum bonū? Venite benedicti patris mei. Et à quo auditu non timebunt? Ite in ignem æternū, qui paratus est diabolo & angelis eius. Hæc est æquitas, hæc est veritas. Iudicabit enim orbem terrarum in æquitate: Et populos in veritate sua.) An quia tu iniustus es, iustus non erit iudex? Aut quia tu mendax es, verax non erit veritas? Sed si vis habere misericordem, esto misericors antequā veniat. Dimitte si quid in te commissum est, da ex eo quo abundas. Et de cuius das, nisi de illius? Cùm de illius das, redditio est: si de tuo dares, largitio esset. Quid enim habes quod non accepisti? Hæ sunt hostiæ Deo gratissimę, misericordia, humilitas, confessio, pax, charitas. Has apportemus, & securi expectamus aduentum iudicis, qui iudicabit orbem terrarum in æquitate, & populos in veritate sua.

Mat. 25. c. *Supra tract. in Io. 9. & 10.* *Gen. 3. b.* *Matth. 25. c.* *Psal. 111.* *Mat. 25. c.* *1. Cor. 4. b.*

IN PSALMVM XCVI. ENARRATIO.

MAGNA spectacula Deus prębet cordi Christiano, & quibus verè nihil possit iocundius inueniri: si tamen assit palatum fidei, cui sapiat mel Dei. Credimus omnibus vobis qui in saluatorem nostrum toto corde credidistis, inesse spiritum eius qui vos delectet cùm leguntur prophetiæ ante tot annos prolatæ ex ore sanctorū: & post tot annos impletæ in fide gentium. Magnam enim iocūditatem tunc carpebāt ipsi sancti prophetæ, cùm ea videbant in spiritu: non iam impleta, sed adhuc futura. Erat enim eis magna delectatio, sed tamen & ipsi pro charitate qua in nos

accensi erant quos nondum videbant, sed spiritu participabant, volebant, si fieri posset, in hoc tempore nobiscū viuere, & videre impleta quæ in spiritu prophetabāt. inde Dominus discipulis suis iam ista videre incipientibus, ait: Multi iusti & prophetę voluerunt videre quæ videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt. Quamuis enim viderent ista in in spiritu, tamen futura illis quodammodo formabātur: Apostolis autem iam præsentia reddebantur. Vnde ille Simeon iustus quidam senex multū exultauit videns infantem Iesum, & agnoscēs in paruo magnū, & in exigua carne cognoscens cæli & terræ creatorē. Multum ergo exultauit, quia responsum acceperat, non se exiturū esse de hac vita, priusquam videret salutare Dei. Agnouit ergo illum, iocundatus est, exultauit gaudio, & hoc ait: Domine, nunc dimittis seruū tuum in pace: Quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Magna est ergo ista iocunditas, & hanc facit charitas. Delectati sumus, cùm Psalmus iste cantaretur: & quædam ibi ab omnibus intellecta sunt: quædā verò, quantum arbitramur, & à paucis, aut certe nō ab omnibus. Simul ergo illum in isto sermone in quo vobis seruimus cōsideremus, & videamus quanta dignatione nos Deus lætificare voluerit, præsentando quæ promisit, & nobis exhibens veritatem promissis suis. Inscribitur Psalmus: Ipsi Dauid, cùm terra eius restituta est.) Totum ad Christum reuocemus, si volumus iter rectæ intelligentiæ tenere: non recedamus à lapide angulari, ne intellectus noster ruinam faciat. In illo solidetur, quod instabili motu nutabat: in illo incumbat, quod per incerta pendebat. Quicquid dubitationis habet homo in animo, auditis Scripturis Dei à Christo nō recedat, cùm ei fuerit in illis verbis Christus reuelatus, intelligat se intellexisse. Antequam autem perueniat ad Christi intellectū, non se præsumat intellexisse. Finis enim legis Christus est, ad iustitiam omni credenti. Quid est ergo, & quomodo accipitur in Christum, cùm terra eius restituta est? Nā quomodo Dauid intelligatur Christus, facile est agnoscere. Christus enim ex Maria, & ex semine Dauid: & quia ex semine eius futurus erat, propterea nomen eius in figura prophetabatur. Ergo Dauid Christus, quia & interpretatur Dauid manu fortis. Et quis tam manu fortis, quàm qui de cruce mundum vicit? Nam post resurrectionem & ascensionem eius, accepto spiritu sancto, loquentibus Apostolis variis linguis, commota multitudo eorum ipsorum qui eum crucifixerant, cōsilium quæsiuit salutis: accepit, credidit, ignotum est, donatus est reatus sanguinis Christi, impertitus est potus sanguinis Christi, facti sunt fideles eius, cuius fuerant persecutores: crediderunt in eum quem crucifixerunt, & ante quem insultantes caput agitauerunt, cum ipsum caput habere voluerunt. Ita ergo restituta est terra eius, quod habet titulus Psalmi. Terra enim eius Iudæa. Et perierat omnis Iudæa, quādo crucifixerat Dominum suum: ignorantes phrenetici sæuientes in medicum, & salutem insania repellētes. Tanquam ergo perierat Iudæa tota, * cum qua tota ipsi etiam apostoli trepidauerunt. Petrus qui audaci dilectione sequebatur, timida trepidatione ter negauit. Resurgens in via quosdam loquentes secū de se, tales inuenit ipse Dominus Iesus Christus, vt diceret illi quærenti vnde colloquerentur: Tu solus peregrinus es in Hierusalē, & non cognouisti quæ facta sunt in illa his diebus? Quibus ille dixit: Quæ? Et dixerunt, De Iesu Nazareno, qui fuit vir propheta potens in opere & sermone coram Deo & omni populo: & quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes & principes nostri in dānationem mortis, & crucifixerunt eum. Nos autem sperabamus, quia ipse esset redempturus Israël. Iam spē Christi perdiderant. Non enim dixerunt, speramus eum redempturum: sed, sperabamus quòd esset redempturus Israël. Ipse cum eis erat, & spes illius in illis non erat: ostendit se illis, manifestatus est etiam cæteris discipulis, visus, contrectatus, & inuentus illis quibus iam perisse videbatur. Reuocata est fides eorum qui ceciderant, restituta est terra eius. Deinde factis cum eis quadraginta diebus, ascendit in cælum: & sicut paulo antè commemoraui, misso spiritu sancto fecit discipulos suos idiotas homines loqui omniū gentium linguis. Tunc illi pro quibus non frustra dixerat, Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt; commoti, vt diximus, quæsierunt salutem, consilium acceperunt vt in eum crederent: crediderunt vno die tria milia, & rursus quinque milia. Cœpit feruere per Iudæam Ecclesia Christi, vbi ferbuerat opprobrium Christi, & restituta est terra eius. Sed quia dixerat ipse: Habeo alias oues quæ non sunt de hoc ouili, oportet me & eas adducere, vt sit vnus grex & vnus pastor: etiam ad gentes ad quas Prophetæ missi non erāt, Apostoli missi sunt. Quæsiti sunt qui non quæsierant; inuenti sunt qui nihil expectabant: quem non tenebant Deum pollicitatorem, inuenerunt redemptorem. Iam enim Iudæi tenebant Deum pollicitatorem, quia ibi prophetæ Christum prædicauerant, ibi Christum promiserant: sed quem promissum audierant, præsentem non cognouerunt. Illis autem promissum nihil erat, sed tamen in prophetis etiam de fide ipsorum dictum erat. Non dictum erat ipsis, sed dictum erat de ipsis. Missum est ad illos, & audistis ex dispensatione Dei: ipsa enim lectio modò vobis lecta est in Actibus Apostolorum, quomodo centurio Cornelius credidit. Cornelius enim centurio non erat de gente Iudæorum. Orabat, ieiunabat, eleemosynas faciebat. Non illum deseruit Deus, quamuis in gentibus constitutum: & missus est ei angelus qui illi nunciaret, quòd eleemosynæ & orationes ipsius acceptæ fuerint apud Deum. Credidit aduocato ad se Petro. Nunquid non illum poterat docere angelus? Misit illum ad Petrum, vt magis per hominem illi fides fieret, quia homines non dedignatus erat Dominus visitare. Nec dedignabatur docere per hominem, qui dignatus est esse homo. Sic ergo restituta est terra eius, vno pariete veniente de Iudæis, altero pariete veniente de gentibus: quibus duobus parietibus de diuerso venientibus esset ipse lapis angularis, vbi ambo copularentur. Iterum quomodo accipimus, cùm terra eius restitueretur? Cùm caro eius resuscitaretur. Alius enim intellectus, tamen à Christo non recedens, sic potest nobis occurrere: terra restituta, caro resuscitata. Post resurrectionem enim ipsius facta sunt ista omnia quæ cantantur in Psalmo. Audiamus iam de terræ restitutione Psalmum plenū gaudio. Excitet nobis ipse Dominus Deus noster dignā tantæ rei expectationē & iocunditatem: ipse sermonem nostrum moderetur aptum cordibus vestris, vt quicquid hic exultat cor nostrum in talibus spectaculis, perducat ad linguam, & inde in aures vestras; deinde in cor vestrum, deinde in facta vestra.

Margin notes: Matth. 13. c. — al. regna. — Luc. 2. e. — Eph. 2. d. — Rom. 10. a. — Mat. 1. a. b. — Act. 2. a. — Mat. 27. d. — al. Quàm tota? — Matth. 26. g. — Luca 24. c. — Act. 1. a. — Act. 2. a. — Luca 23. e. — Act. 2. f. & 4. — Ioan. 10. e. — Act. 10. a. — Eph. 2. c. — Mat. 27. c. d.

Expositio Psalmi.

DOMINVS regnauit.) Ille qui stetit ante iudicē, ille qui alapas accepit, ille qui flagellatus est, ille qui consputus est, ille qui spinis coronatus est, ille qui colaphis cæsus est, ille qui in ligno suspensus est, ille cui pendenti in ligno insultatum est, ille qui in cruce mortuus est, ille qui lācea percussus est, ille qui sepultus est, ipse resurrexit: Dominus regnauit. Sæuiant quantū possunt regna. Quid sunt factura regi regnorum, Domino omnium regum, creatori omnium seculorum? An ideo contemnitur, quia tam submissus, & tam humilis apparuit? Misericordia est, non impotentiæ.

tentiæ

tentia. Ille enim humilis apparuit, vt eum caperemus. A Sed iam videamus, Dominus regnauit: Exultet terra, iocundentur insulæ multæ.) Est quidem, quia verbum Dei non in sola continenti terra prędicatum est, sed etiam in insulis quę cōstitutæ sunt in medio mari: & ipsæ plenæ Christianis, plenæ sunt seruis Dei. Non enim separat mare eum qui fecerat mare. Quò naues possunt accedere, verba Dei non possunt? Impletæ sunt insulæ: veruntamen possunt & in figura rectè accipi insulæ omnes Ecclesiæ. Quare insulæ? Quia circumlatrātur fluctibus omnium tentationū. Sed quomodo insula vndiq; circūstrepentibus fluctibus tundi potest, frangi non potest, magisque ipsa frangit fluctus venientes, quàm frangitur ab eis: sic & Ecclesiæ Dei pullulantes per totum orbem terrarū, passæ sunt persecutiones vndique frementium infidelium; & ecce stant insulæ, & iam placatum est mare. Iocundentur insulæ multæ. Nubes & caligo in circumitu eius, iustitia & iudicium directio sedis eius.) Quibus nubes & caligo in circumitu eius? Quibus iustitia & iudicium directio sedis eius? Nubes & caligo impijs, qui eum non intellexerunt: iustitia & iudicium fidelibus, qui in eum crediderunt. Illi enim per superbiam non viderunt, illi per humilitatem dirigi meruerunt. Audi nubes & nebulam, & audi iustitiam & iudicium. Ipse
Ioan.9.g. Dominus ait: In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videant; & qui vident, cęci fiant. Quid est, qui vident cęci fiant? Qui sibi videre videntur, qui se sapientes putant, qui non sibi arbitrantur necessariam medicinam, ipsi cęci fiant, ipsi non intelligant. Qui autem non vidēt, videant: qui cæcitatem confitentur, illuminari mereantur. Sic ergo in circūitu eius nubes & caligo, his qui eum non cognouerūt: confitētibus autem & humiliantibus se, iustitia & iudicium directio sedis eius. Sedem eius dicit eos ipsos qui in eum crediderūt. De ipsis enim sibi fecit sedem,
1.Cor.1.d. quia in eis sedet sapientia: filius enim Dei, sapientia C Dei est. Audiuimus autem ex alia Scriptura, magnum huius intelligentiæ documentū. Anima iusti, sedes sapientiæ. Ergo quia isti facti sunt iusti qui in eum crediderūt, iustificati ex fide, facti sunt sedes ipsius: sedet in ipsis iudicans ex ipsis, & dirigens eos. Quare? Quia mansuetos inuenit, veluti iumenta mitia non recalcitrantia, non collū superbum aduersus iugū eius excutientia, non flagellum eius recusantia. Facta sunt iumenta eius bona, mansueta: & meruerunt quod dictū
Psal.24. est in alio Psalmo: Diriget mites in iudicio, docebit mansuetos vias suas. Propterea ergo illis nubes & caligo, quia non sunt recti: mansuetis autē iustitia, & iudicium directio sedis eius. Ignis ante eum præibit, & inflammabit in circūitu inimicos eius.) De quo igne dicit fratres: Ignis ante eum præibit, & inflammabit in circumitu inimicos eius? Non arbitror de illo igne dici, in quem mittendi sunt impij illa vltima iudicij D sententia, quibus ad sinistram separatis, sicut in Euan-
Matth.25.d. gelio lectum meminimus, dicturus est: Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius: non puto de illo igne dici. Vnde hoc non puto? Quia de quodam igne dicit, qui præibit ante illum antequam veniat ad iudicium. Dictum est enim præire ignem, & inflammare in circuitu, id est, per totū orbem terrarum inimicos eius. Ille ignis post eius aduentū erit, iste autem ignis ante eum præibit. Quis est ergo iste ignis? Possumus eum accipere in pœna malorum, possumus in salute redemptorum. In pœna malorū quomodo? Quia cùm prædicaretur Christus, iratæ sunt gentes, & commouerunt persecutionem: quę ira ignis fuit magis consumens eos, qui persequebantur, quàm eos quos persequebantur. Cùm enim videmus duos, vnum irascentem, alterum patienter ferentem: quis eorū ardeat, vestrum est iudicare. Potestis in vno ge-

nere humano tale spectaculum contueri. Ponite vobis ante oculos hominem iniquū, commotū animo, trucem vultu, flāmantibus oculis, scintillantibus verbis, ferri in hominis necem, in deprædationem, in iniurias, in contumelias, non se capere, non se tenere: alterum patiēter excipientem †verbera ac plagas, quic- al. verba.
quid ille inferre voluerit; & percutienti maxillam pa- Mat.5.f.
rantem alteram: cùm videris hinc furias, inde lenita- Luca 6.e.
tem: hinc iram, inde patientiam: hinc flāmas, inde tolerantiam: dubitas pronunciare quis eorū ardeat pœnámq; patiatur? Illéne cuius corpus vexatur, an cuius animus vastatur? Propterea & Esaias propheta dixit: Esa.26.c.
Et nunc ignis aduersarios comedet. Quid est & nunc? Antequam veniat dies ille iudicij magnus, iam furore suo ardent, qui postea supplicio sempiterni illius ignis arsuri sunt. Nisi forte putatis fratres mei, quia iniustitia, quæ procedit ex homine ad lædendum alterū hominem, illi ad quē procedit nocet, & illi de quo procedit non nocet. Vnde fieri potest? Aliquando facula ardens apponitur ad lignum humidū & viride, & non B illud incendit, ipsa tantum ardet: sic & inimicus tuus. Si quis fortè existit iniustus, qui tibi moliatur insidias, vel præparet aliquas molestias, iniustus est. Tu si viride lignū fueris, id est, si succo spiritali vigens & virens, flammis inimicitiarum restiteris, orando pro illo, qui te persequitur, ille ardet, tu manes integer: & iniustitia illius illi nocet, tibi nihil nocet. Nisi fortè putas, quia nocet tibi si corpori tuo aliquid fecerit, & anima patiens, & incorrupta ad Deum coronanda peruenerit, sequens exemplum Domini sui, qui pati maluit à Iudæis, & qui poterat non mori, mortuus est; quia & qui poterat non nasci, natus est. Tu enim conditione natus es, ille voluntate: tu conditione moreris, ille misericordia. Quomodo ergo illi nihil nocuerunt Iudęi: sic nec tibi quisquam persecutor inimicus, si tu elegeris esse membrū capitis illius. Ecce intelleximus ignē ante eum præeuntem, id est, hoc tempore intelligendum in pœnam quandam infidelium iniquorum: intelligamus ignem, si possumus, & in salutem redēptorum. Ita enim proposueramus. idē ipse Dominus ait:
Ignem veni mittere in terrā. Sic ignē, quomodo gla- Luca 12.f.
dium: nam & quodam loco ait, non se venisse pacem
mittere in terrā, sed gladiū. Gladium ad separationē, Mat.10.d.
ignē ad vstionem: sed vtrumq; salubre, quia & gladius verbi ipsius salubriter nos separauit à cōsuetudine mala. Gladiū enim attulit, & separauit vnūquemq; fidelium, aut à patre suo, qui in Christum non crediderat, aut à matre similiter infideli, aut certè si de parētibus Christianis natus est, saltem à progenie sua priore: nemo enim nostrū non aut auū, aut proauum, aut aliquā antiquam originem in gentibus habuit, & in illa execrabili Deo infidelitate, separati sumus ab eo quod eramus, sed gladius intercessit secernens, non interfi-
ciens. Hoc modo & ignis. Ignem veni mittere in ter- Luca 12.f.
ram. Exarserunt homines credentes in eum, acceperunt flammam charitatis: propterea & ipse spiritus
sanctus cùm missus esset Apostolis, sic apparuit: Visæ Act.2.a.
sunt illis, inquit, linguæ diuisæ velut ignis, qui & insedit super vnumquemque illorum. Isto igne inflammati cœperunt ire per mundum, & inflammare, & incendere in circumitu inimicos eius. Quos inimicos eius? Qui deserto Deo, à quo facti erant, adorabant simulachra quæ fecerant. Ipsi incendebantur, si mali erant, ad consumptionem; si boni erant, ad reparationem: aut ipse incendebatur, qui nolebat credere illo igne, audito verbo Dei factus peior, inuidia sua exustus atque consumptus: aut si conuerteretur & crederet, nec sic in illo nihil arsisset. Arserat enim fœnum, vt purgaretur aurum. Aurum fides est,
fœnum carnalis concupiscentia est. Omnis caro fœ- Esa.40.b.
num, Esaias dicit; & omnis honor carnis, vt flos fœni.

Quicquid

Quicquid est ergo in homine carnali appetens vana A & secularia, fœnum est. Quàm multi fortè, & fratres nostri ierunt ad theatrum, fœno ducti sunt. Nónne optandus est illis iste ignis, vt fœnum ardeat, & aurum purgetur? Quod enim illis inest fidei, fœno premitur. Bonum est ergo eis ardere sancto igne, vt fœno consumpto, splendeat pretiosum, quod redemit Christus. Ergo ignis ante eum præibit, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Sunt qui salubriter arserunt, hodie fideles eius sunt, inimici eius erant, & nunc iam fideles eius sunt. Quæris inimicos, non sunt: consumpti sunt, arserunt. Charitas consumpsit in eis, quòd persequebantur Christum, & purgauit in eis, quòd crederent in Christum. Et inflammauit in circuitu inimicos eius. Apparuerunt fulgura eius orbi terræ.) Magna exultatio. Nónne videmus? nónne manifestũ est? Apparuerunt fulgura eius vniuersæ terræ: inflammati sunt inimici, incensi sunt inimici. Arsit quicquid contradicebat, & apparuerunt fulgura eius orbi terrę. B Quomodo apparuerunt? Vt iam crederent. Vnde fulgura? De nubibus. Quæ sunt nubes Dei? Prædicatores veritatis. Vides autem nubem, in cælo nebulosam, obscuram, & habet intus nescio quid latens. Si coruscet de nube, emicat splendor: ex eo ipso quod contemnebas, inde exiliuit quod expauescas. Misit ergo Dominus noster Iesus Christus apostolos suos, prædicatores suos sanctos velut nubes: videbantur homines & contemnebantur, quomodo videntur nubes & cõtemnuntur antequam de eis exiliat quod mireris. Erant enim illi primùm homines carnem portantes infirmi, deinde idiotæ, indocti, ignobiles: sed erat in illis quod fulguraret, erat in illis quod coruscaret. Accedebat Petrus homo piscator: orabat, & surgebat mortuus. (Act.3.a.) Forma humana nubes erat, splendor miraculi coruscatio erat. Sic in verbis, sic in factis, cùm miranda dicunt, & miracula faciunt, apparuerunt fulgura eius orbi terræ: Vidit & commota est terra.) Si non est C verum, si non tota terra iam Christiana clamat Amẽ, commota fulgoribus de illis nubibus erumpentibus. Vidit & commota est terra. Montes fluxerunt sicut cera à facie Domini.) Qui sunt montes? Superbi. Omnis altitudo extollens se aduersus Deum, factis Christi & Christianorum contremuit, succubuit. Et quando dico quod dictum est, fluxit, melius verbum inueniri non potest. Montes fluxerunt à facie Domini velut cera. Vbi est altitudo potestatum? vbi duritia infidelium? Montes fluxerunt sicut cera à facie Domini. Ignis enim eis fuit Dominus, illi ante faciem eius sicut cera fluxerunt, tamdiu duri donec ignis ille admoueretur. Complanata est omnis altitudo, modò blasphemare Christum non audet. Et paganus non in eum credit, non eum tamen blasphemat: & si nondũ factus est viuus lapis, tamen victus est durus mons. Montes fluxerunt sicut cera à facie Domini: A facie Domini omnis terræ.) Non Iudæorum tantùm, D sed & gentium, sicut dicit Apostolus: Nõ enim est Iudæorum tantùm Deus, sed & gentium. (Rom.3.d.) Dominus ergo vniuersæ terræ, Dominus Iesus Christus in Iudæa natus, sed non Iudeę tantùm natus, qui antequam natus, omnes fecit: & qui omnes fecerat, omnes refecit. A facie Domini omnis terræ: Annunciauerunt cæli iustitiam eius, & viderũt omnes populi gloriam eius.) Qui cæli annunciauerunt? Cæli enarrant gloriã Dei. (Psal.18.) Qui sunt cæli? Qui facti sunt sedes ipsius. Quomodo enim in cælis sedet Deus, sic sedet in apostolis, sic sedet in prædicatoribus Euangelij. Et tu si vis, cælum eris. Si vis esse cęlum, purga de corde tuo terram. Si terrenas concupiscentias non habueris, & non frustra responderis sursum te habere cor: cælum eris. Si resurrexistis cũ Christo, fidelibus Apostolus loquitur: (Col.3.a.) Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quę super terram. Cœpisti sapere quę sursum sunt, & nõ quæ super terrã sunt: nónne factus es cælum? (Philip.3.d.) Carnem portas, & corde iam cælum es. Conuersatio enim tua in cælis erit. Talis annuncias & tu Christum. Quis enim fidelium tacet Christum? Intendat charitas vestra. Putatis quia nos soli stantes hic annunciamus Christum, & vos nõ annunciatis? Vnde ad nos veniunt Christiani volentes esse quos nunquam vidimus, quos non nouimus, quibus nunquam prædicauimus? An fortè crediderunt nullo nunciante? Apostolus dicit: Quomodo credent quem non audierunt? (Rom.10.c.) Quomodo audient sine prædicãte? Ergo tota Ecclesia prædicat Christum, & annunciant cæli iustitiam ipsius: quia omnes fideles quibus cura est lucrari Deo eos qui nondum crediderunt, & faciunt hoc ex charitate, cæli sunt. Intonat de illis Deus iudicij sui terrorem: & tremit qui infidelis erat, & pauescit & credit. Ostendite hominibus quid potuit Christus per totum orbem terrarum, loquendo eis, & adducendo eos ad amandum Christum. Quanti enim hodie adduxerunt amicos suos, aut ad pantomimum, aut ad choraulam? Quare, nisi amando illum? Et vos amate Christum: tanta enim spectacula præbuit, in quo nemo potest dicere aliquid se reprehensionis inuenire, illum qui vicit seculum. Nam & aliquando quem amat quisque in theatro, vincitur in illo. Nemò verò vincitur in Christo, non est de quo erubescere. Arripite, adducite, attrahite quos potestis: securi estote, ad eum adducitis, qui non displicet videntibus; & rogate illum vt illuminet eos, & bene expectẽt. Annunciauerunt cęli iustitiam eius, & viderunt omnes populi gloriam eius.

Confundãtur omnes qui adorant sculptilia.) Nónne factum est? Nónne confusi sunt? Nónne quotidiè confunduntur? Sculptilia enim sunt manifesta idola. Quare iam confunduntur omnes qui adorant sculptilia? Quia viderunt omnes populi gloriam eius. Iam omnes populi gloriam Christi confitentur. Erubescãt qui adorant lapides, quia lapides illi mortui erant, nos viuum lapidem inuenimus: imò lapides illi nunquam vixerunt, vt nec mortui dicantur. (Rom.6.b.) Lapis autem noster viuus est, & semper vixit apud patrem, & pro nobis mortuus reuixit, & modò viuit, & mors ei vltrà non dominabitur. Hãc gloriam ipsius cogitauerunt & cognouerunt populi, dimittunt templa, currunt ad Ecclesias. Confundantur omnes qui adorant sculptilia. Adhuc quærunt adorare sculptilia, noluerunt deserere idola, deserti sunt ab idolis. Confundantur omnes qui adorant sculptilia: Qui gloriantur in simulacris suis.) Sed existit nescio quis disputator, qui doctus sibi videbatur, & ait: Non ego illum lapidem colo, nec illud simulacrum quod est sine sensu: non enim propheta vester potuit nosse, quia oculos habent, & non vident, (Psal.113.) & ego nescio quia illud simulacrum nec animam habet, nec videt oculis, nec audit auribus. Non ergo illud colo: sed adoro quod video, & seruio ei quem non video. Quis est iste? Numen quoddam, inquit, inuisibile, quod præsidet illi simulacro. Hoc modo reddendo rationem de simulacris suis, deserti sibi videntur, quia non colunt idola, & colunt dæmonia. Etenim fratres, sicut dicit Apostolus: Quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, & non Deo. (1.Cor.10.c.) Nolo vos, inquit, socios fieri dæmoniorum: nam scimus, quia nihil est idolum. ipse hoc dicit Apostolus: (1.Cor.8.a.) Scimus, quia nihil est idolum, sed quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, & non Deo. dixit, Nolo vos fieri socios dæmoniorum. Non ergo hinc se excusent, quia quasi idolis insensatis dediti non sunt: dæmoniis magis dediti sunt, quod est periculosius. Nam si tantùm idola colerent, sicut eos non adiuuarent, ita illis nihil nocerent:

nocerent: si autem adores & seruias dęmonibus, erunt A domini tui. Et qui erũt domini tui? Inuidi tui, libertati tuę necesse est semper inuideant: sempérque te velint possidere, semper talem facere qualem possint secum trahere. Est enim insita maleuolentia quædam & pernicies nocendi istis malis spiritibus: gaudent de malo hominũ, & de fallacia nostra si nos fefellerint, pascuntur. Et quid quærunt? Non quibus in æternum dominentur, sed cum quibus in æternum damnentur: quomodo solet maleuolus latro nominare innocentem. Nunquid si fuerit viuus incensus, minus ardet, si duo ardeant? Minus moritur, si duo moriantur? Pœna illi non minuitur, sed maleuolentia pascitur. Mecũ moriatur, non se minus moriturum dicens, sed solatium habet malũ alterius. Talis est diabolus, seducere vult illos, qui cum illo puniantur. Et quia non potest fallere iudicem Deum, non enim nominat apud illum innocentem: vera crimina volens habere quæ obiiciat, B peccata persuadet. Ecce quales dominos sibi faciunt 1.Cor.10.c. qui colunt idola, & dæmonia. Quæ enim immolant gentes, dæmoniis immolant, & non Deo: nolo vos socios fieri dæmoniorum. Nos autem qualem Deũ habemus? Audite quid sequatur. Cùm enim dixisset, Cõfundantur omnes qui adorãt sculptilia; addidit, & qui gloriantur in simulacris suis: ne existerent quasi reddentes rationem de simulacris, & dicerent, non lapides, sed numina colimus. Quæ numina colis? Dic mihi, dęmonia colis, an spiritus bonos, quales sunt angeli? Sunt enim angeli sancti, & sunt spiritus maligni. Ergo dico quia in templis tuis non coluntur nisi spiritus maligni: qui sibi exigunt superbè sacrificium, & volũt se coli tãquam deos. Maligni sunt, superbi sunt. Tales sunt etiam homines non boni, qui suam gloriam quęrunt, & Dei gloriam cõtemnunt. Homines autẽ sanctos attendite, qui sunt similes angelis. Cùm inueneris hominem aliquem sanctum seruũ Dei, si volueris C illum colere & adorare pro Deo, prohibet te: nõ vult sibi arrogare honorem Dei, nõ vult tibi esse pro Deo, sed tecum esse sub Deo. Fecerunt hoc apostoli sancti, Paulus & Barnabas. Prædicabant verbum Dei in Lycaonia. Miracula cùm fecissent Lycaoniæ, ciues eiusdem regionis adduxerunt victimas, & voluerunt illis sacrificare, dicentes Barnabam Iouẽ, & Paulum Mercurium. Illi non sunt delectati. An fortè ideo sibi immolari noluerunt, quia dæmonibus se comparari execrati sunt? Nõ, sed quia honorem diuinũ exhiberi hominibus horruerunt, verba ipsorũ indicant, non suspicamur: sequitur enim lectio libri eiusdẽ, & dicit quo- Act.14.c. modo moti sunt. Tunc Paulus & Barnabas consciderunt vestimenta sua, & dixerunt: Viri fratres, quid facitis? Et nos homines sumus passibiles, similes vobis. Intendite ergo quomodo homines boni prohibent eos qui se voluerunt colere tanquam deos: & volunt potius vt Deus vnus colatur, Deus vnus adoretur, Deo vni sacrificiũ offeratur nõ sibi. Sic & omnes sancti vel D angeli illius gloriam quærunt quem diligunt. Ad eius cultum, ad eius orationem, ad eius contemplationem omnes quos diligunt rapere & inflammare student; ipsum illis annunciant nõ se, quoniam angeli sunt. Et quia milites sunt, non norũt gloriam quærere nisi imperatoris sui: si autem gloriam suam quæsierint, vt tyranni damnantur. Talis extitit diabolus & dæmonia, id est, angeli eius: arrogauit sibi honorem diuinum & omnibus dæmoniis: & impleuit templa paganorum, & persuasit simulacra, & persuasit illa sacrificia offerri sibi. Nónne melius erat vt angelos sanctos, quàm vt dæmones colerent? Respondent: Non colimus mala dæmonia: angelos quos dicitis, ipsos & nos colimus, virtutes Dei magni, & ministeria Dei magni. Vtinam ipsos colere velletis, facilè ab ipsis disceretis non illos colere. Audite angelum doctorem. Docebat quendã discipulum Christi, & ostendebat illi multa miracula in Apocalypsi Ioannis. Ille autem quodam sibi demõstrato miraculo visionis expauit, & misit se ad pedes angeli. Et ille angelus qui non quærebat nisi gloriam Domini sui, Surge, quid facis, inquit, illum ado- Apoc.19.b. ra: nam & ego conseruus tuus sum, & fratrum tuorũ. Quid ergo fratres mei? Nemo dicat, timeo ne irascatur mihi angelus, si non illum colo pro deo meo. Tũc tibi irascitur, quando ipsum colere volueris. Bonus est enim, & Deum amat. Quomodo enim dæmones irascuntur, si non colantur, sic angeli indignantur, si pro Deo colantur. Sed ne fortè dicat sibi cor infirmũ, cor trepidum: ergo si irascantur dęmonia quia non coluntur, timeo offendere dæmonia. Quid tibi facturus est vel princeps ipsorum diabolus? Si posset aliquid, nullus nostrum remaneret. Nónne quotidie tanta in illũ dicũtur ore Christianorum, & crescit seges Christianorum? Quando irasceris nequissimo seruo tuo, hoc nomen illi imponis: satanas, diabole, hoc illi dicis. Fortasse in hoc erras, quia homini hoc dicis, & immoderata ira raperis ad cõuiciandam imaginem Dei: & tamen hoc eligis, vt ei dicas quod valde detestaris. Si posset ille, non se vindicaret? Sed non permittitur, & tantum facit quantum permittitur. Nam & Iob ten- Iob 1.c. tare voluit, & nõ nisi potestatem quæsiuit, & nihil faceret, nisi potestatem accepisset. Quare ergo nõn securus adoras Deum, quo nolente nemo tibi nocet: & quo permittente emendaris, non euerteris? Si enim placuerit Domino Deo tuo permittere vt aliquis homo tibi noceat, aut aliquis spiritus tibi noceat, emendabit te vt clames ad eum: Emendans emendauit me Psal.117. Dominus, sed morti non tradidit me. Ergo confundãtur omnes qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulacris suis. Adorate eum omnes angeli eius.) Discant pagani adorare Deum. Angelos volunt adorare: angelos imitentur, & illũ adorent qui ab angelis adoratur. Adorate eum omnes angeli eius. Adoret angelus ille qui missus est ad Cornelium: nam eum adorans Cornelius misit ad Petrum, adorare Christũ Do- Act.10.a. minum Petri, & ipse conseruus Petri. Adorate eũ omnes angeli eius. Audiuit & iocundata est Sion.) Quid audiuit Sion? Quia adorant eum omnes angeli eius. Quid audiuit Sion? Ecce quid audiuit: Annunciauerunt cæli iustitiam eius, & viderunt omnes populi gloriam eius: confundantur omnes qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulacris suis. Etenim Ecclesia nec dum erat in gentibus: in Iudæa crediderant ex Iudæis, & putabant ipsi Iudæi qui crediderant solos se pertinere ad Christum. Missi sunt Apostoli ad gẽtes, prædicatũ est Cornelio: credidit Cornelius, ba- Act.10.g. ptizatus est, baptizati sunt & illi qui cũ Cornelio erãt. Sed vt baptizarentur, quid factũ est, scitis. Non quidẽ hucusq; peruenit lector, sed tamen aliqui recordãtur: & qui non recordãtur, audiant à me breuiter. Missus est angelus ad Cornelium, angelus Corneliũ misit ad Petrum, Petrus venit ad Cornelium. Et quia de gentibus erat Cornelius, & ipse & qui cũ eo erant, non erãt circũcisi. Ne dubitarent ergo illi tradere Euangelium nõ circũcisis; antequam baptizaretur ipse Cornelius, & illi qui cum eo erant, venit spiritus sanctus, & impleuit illos, & cœperunt loqui linguis. In nullum autẽ ceciderat spiritus sanctus, nisi qui fuerat baptizatus: in istos autem ante baptismum cecidit. Posset enim Petrus dubitare vtrum incircũcisos baptizaret: venit spiritus sanctus, cœperunt loqui linguis. Donatum est donum inuisibile, & tulit dubitationem de sacramẽto visibili: & baptizati sunt omnes. Et habes scriptum: Audierunt autem apostoli, & qui erant in Iudæa fratres, quoniam & gentes receperunt verbum Dei, & Act.11.a. benedicebant Deum. Hoc est id quod commemorat: Audiuit & iocundata est Sion. Psal.47.

Et exul-

Et exultauerunt filiæ Iudæ.) Quid audiuit, & iocũdata est Sion? Quia receperunt gentes verbum Dei. Vnus paries venerat, sed angulus nondum erat. Sion ipsa Ecclesia, quæ erat in Iudæa, propriè hic nominata est. Audiuit, & iocundata est Sion, & exultauerũt filiæ Iudæ. Sic scriptum est: Audierunt apostoli, & qui erãt in Iudæa fratres. Videte Sion, exultauerunt filię Iudę. Quid audierunt? Quia & gentes receperunt verbum Dei. Vbi illud dixit iste Psalmus? Annunciauerunt cæli iustitiam eius, & viderunt omnes populi gloriam eius. Et quia gentes crediderunt, à quibus colebantur idola: secutus ait, Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, qui gloriantur in simulacris suis. Audiuit, & iocundata est Sion, & exultauerunt filiæ Iudæ. Postea quidam de circumcisis calumniari voluerunt Petro, & dixerunt illi: Quare intrasti ad gentiles & incircũcisos, & manducasti cum eis? Ille autem reddidit eis rationem, quomodo cùm oraret demonstratus est illi discus pendens quatuor lineis. Discus ille, qui habebat omnia animalia, significabat omnes gentes. Ideo autem quatuor lineis pendebat, quia quatuor partes sunt orbis, vnde futuri populi erant: & ideo quatuor Euangelia prædicant Christum, vt gratia ipsius ad omnes quatuor partes orbis pertinere intelligatur. Quia ergo tale visum demonstratum fuerat Petro, indicauit, aperuit illis omnia quomodo credidit Cornelius: quia priusquam baptizaretur homo gentilis, venit super eum spiritus sanctus. Hæc cùm audissent, tacuerunt, & magnificauerunt Deum, dicentes: Vtiq; gentibus Deus pœnitentiam ad vitam dedit. Ecce audiuit, & iocundata est Sion, & exultauerunt filię Iudę.

Act. 11. a.

Ibidem.

Propter iudicia tua Domine.) Quæ iudicia? Quia non est personarum acceptor Deus. Nanque ipse Petrus cùm vidisset Cornelium centurionem, & eos qui cum illo erant adimpletos spiritu sancto, exclamauit, & ait: In veritate comprehendo, quia non est personarum acceptor Deus. Ergo exultauerunt filiæ Iudæ propter iudicia tua Domine: quid est, propter iudicia tua? Quia in omni gente, & in omni populo, quicunque illi seruierit, acceptus est illi: quia non Iudæorum Deus tantùm, sed & gentium. Videte si hoc non est, vnde exultauerunt filiæ Iudæ. Et exultauerunt filiæ Iudæ propter iudicia tua Domine. Quoniam tu es Dominus altissimus super omnem terram.) Non super solam Iudæam, non super solam Hierusalem, non super solam Sion, sed super omnem terram. Huic vniuersæ terræ iudicia Dei viguerunt, vt vndique populos conuocaret, quibus non communicant, qui se præciderunt: nec audiunt prædictum, nec vident impletum, quoniam tu es Dominus altissimus super omnẽ terrã. Nimis exaltatus es super omnes deos.) Quid est, nimis? Nam de Christo dicitur. Quid ergo nimis, nisi vt intelligatur æqualis patri? Quid est super omnes Deos? Qui sunt? Idola non habent sensum, non habent vitam. Dæmonia habent sensum, habent vitam: sed mala sunt. Quid magnum est, quia exaltatus est Christus super idola, exaltatus est super dæmonia? Sed nec hoc valde magnum est. Dęmonia quidem dij gẽtium, sed ille nimis exaltatus est super omnes deos. Et homines dicti sunt dij: Ego dixi, dij estis, & filij altissimi omnes. Item scriptum est: Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos discerniens. Super omnes homines exaltatus est Iesus Christus Dominus noster: nec tantum super idola, nec tantum super dæmonia, sed super omnes homines iustos. Et hoc parum est, super omnes etiam angelos. Nam vnde est: Adorate eum omnes angeli eius? Nimis exaltatus est super omnes deos. Quid ergo facimus omnes, qui ad illum conuenimus, ad eum qui nimis exaltatus est super omnes deos? Breue præceptum nobis dedit. Qui diligitis Dominum, odite malignum.)

Act. 10. f.

Psal. 95.

Psal. 81.

A Non est dignus Christus, cum quo diligas auaritiam. Amas illum, debes odisse quod odit. Homo est inimicus tuus, hoc est quod tu, creati estis ab vno creatore in vna conditione: & tamẽ si filius tuus loquatur cum inimico tuo, & veniat ad domum inimici tui, & assiduas collocutiones habeat cum illo, exheredare illum vis, quia loquitur cum inimico tuo. Et quomodo? Quia iustam vocem videris tibi habere: Amicus est inimici mei, & quæris aliquid de re mea. Ergo attende. Diligis Christum, inimica Christi est auaritia. Quare cum ea loqueris? Non dico loqueris cum illa, quare illi seruis? Nam multa iubet Christus, & non facis: iubet ipsa, & facis. Iubet Christus vt vestias pauperem, & non facis: iubet ipsa auaritia, vt facias fraudem, & hoc potius facis. Si hæc ita sunt, si talis es, noli tibi multum promittere hæreditatem Christi. Sed dicis, diligo Christum. Qui diligitis Dominum, odite malignum. Hinc apparet te diligere, quod bonum est, si inuentus fueris odisse quod malum est.

B Qui diligitis Dominum, odite malignum. Sed cùm cœperimus odisse malignum, subsequentur persecutiones. Odimus malignum. Dicit nobis aliquis persecutor, fac fraudem: dicit nobis, adora idolum: dicit nobis, thus pone dæmoniis: sed nos audiuimus, Qui diligitis Dominum, odite malignum. Audiuimus quidem, sed si non fecerimus, sæuit ille. Vsque quò sæuit? Quid est ablaturus? Responde, quare Christianus es? Propter æternam hæreditatem, an propter terrenam felicitatem? Interroga fidem tuam, pone in catasta conscientiæ animam tuam, torque teipsum timore iudicij, responde cui credideris, quare credideris. Dicis mihi, in Christum credidi. Quid tibi promisit Christus, nisi quod ostendit in se? Quid ostendit in se? Mortuus est, & resurrexit, ascendit in cęlum. Vis sequi? Imitare passionem, expecta promissionem. Quid ergo tibi ablaturus est sæuiens, cùm cœperis odisse malignum? Quia diligis Dominum quid ablaturus? Patrimonium. Nunquid cælum? Postremò

Marc. 16. A.

C quicquid tibi dedit Deus tollat. Ille non tollit quidem, si non vult Deus. Si autem vult Deus, tollit quod dedit Deus, ne se tibi auferat ipse Deus. Deum tibi nemo tollet: tu tibi illum tollis, si illum fugis. Fortè respondes, Non curo de patrimonio meo: Dominus dedit, Dominus abstulit. Possum dicere, sicut Domino placuit, ita factum est: sed timeo ne occidat me. Hoc totum est. Audi ergo Psalmum consolantem: Custodit Dominus animas seruorum suorum.) Quia ergo dixerat superius: Qui diligitis Dominum, odite malignum, ne ideo timeres odisse malignum ne occideret te malignus: subiecit statim, Custodit Dominus animas seruorum suorum. Audi illũ custodientem animas seruorum suorum, & dicentẽ: Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Occidit & corpus, qui in te plurimum potest. Quid tibi facit? Quod & Domino Deo tuo. Quare amas habere quod Christus, si times pati quod Christus? Ille venit ferre vitam tuam temporalem, infirmam, morti obnoxiam. Certè time mori, si potes non mori. Quod per naturam vitare nõ potes, quare propter fidẽ non suscipis? Tollat tibi istã vitã qui minatur aduersarius, dat tibi Deus aliã vitam: quia & istam ipse tibi dedit, & si ipse noluerit, nec ipsa tolletur. Si autem voluerit vt tollatur tibi: habet quod tecum mutet, noli timere spoliari pro illo. Non vis exui vestẽ pannosam? Stolam gloriæ tibi daturus est. Quam stolam dicis mihi? Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem: & ipsa caro tua non periet. Vsque ad mortem potest sæuire inimicus. Potestatem vltra non habet, nec in animam, nec in ipsam carnem: quia & si dissipet carnem, non impedit resurrectionem.

Iob 1. d.

Matth. 10. A.

D

1. Cor. 15. f.

De anima

De anima sua timebant homines, & quid eis Dñs ait? A
Matth.10.d. Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt. Times ne animam perdas, qui capillum non perdis? Deo omnia numerata sunt. Omnia redintegrabit, qui omnia creauit. Non erant, & creata sunt: erant, & non reparabuntur? Credite ergo toto corde fratres mei, & qui diligitis Dominum, odite malignum. Fortes estote, non solùm in diligendo Deum, sed etiam in odiẽdo malignum. Nemo vos terreat, potẽtior est qui vos vocauit, omnipotens est. Fortior est omni forti, superior est omni excelso. Filius Dei pro nobis mortuus est. Securus esto, accepturum te vitam ipsius, qui pignus habes mortem ipsius. Pro quibus enim mortuus
Rom.5.a. est? Nũquid pro iustis? Paulũ interroga. Etenim Christus pro impiis mortuus est. Impius eras, & mortuus est pro te: iustificatus es, & deseret te? Qui iustificauit impium, relinquet pium? Qui diligitis Dominũ, odite malignum. Nemo timeat. Custodit Dominus animas seruorum suorum: De manu peccatoris eruet B eas.) Sed fortè dicturus es, perdo lucem istã. Lux orta est iusto.) Quam lucem times ne perdas? Times ne in tenebris sis? Noli timere ne perdas lucẽ: imò time ne dum caues perdere illam lucem, perdas illam lucẽ veram. Quam times enim perdere, videmus quibus donata est, cum quibus tibi communis est. Nunquid soli boni vident istum solem, cùm faciat oriri solem suum super bonos & malos, & pluat super iustos & iniustos? Istam lucem vident tecum iniqui, vidẽt tecum latrones, vident tecũ impudici, vident tecũ bestiæ, muscæ, vermiculi. Qualem lucem iusto seruat, qui & istis istã dat? Meritò hanc lucẽ in fide martyres viderunt. Qui enim istam contempserunt, aliquam viderunt quam desiderauerunt, quia hanc respuerũt. Lux orta est iusto: Et rectis corde iocunditas.) Nolite putare quia verè in miseria fuerunt, cùm in catena ambulauerũt. Latus fuit carcer fidelibus, leues fuerunt catenæ cõfitentibus. Habebant gaudia in catasta, qui Christum C prædicabant inter tormenta. Lux orta est iusto. Quæ
Matt.5.g. lux orta est iusto? Quæ non oritur iniusto, non ista lux quam facit oriri super bonos & malos. Est alia lux quę oritur iusto: de qua luce non sibi orta, in fine dicẽt in-
Sap.5.a. iusti: Ergo errauimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol non ortus est nobis. Ecce amando istũ solem, in tenebris cordis iacuerunt. Quid profuit oculis videre istum, & mente non videre illũ? Tobias cæcus erat, & filium suũ viam Dei docebat. Nostis enim, quia Tobias filium suum admonebat & di-
Tob.4.b. cebat: Fili, fac eleemosynas, quia eleemosynæ nõ permittunt ire in tenebras: & loquebatur ille qui in tenebris erat. Videtis quia est alia lux quæ oritur iusto, & rectis corde iocunditas? Oculos non habebat, & filio suo dicebat: Fac eleemosynas, quia eleemosynæ nõ sinunt ire in tenebras. Nec timuit, ne diceret in corde suo filius ipsius: Tu enim eleemosynas fecisti, quare cæcus mihi loqueris? Ecce eleemosynæ ad tenebras D te perduxerunt: & quomodo mihi dicis, eleemosynæ non sinũt ire in tenebras? Quare ille dicebat ista cum fiducia, nisi quia aliam lucem videbat? Filius patri manum tenebat vt ambularet, sed pater filium viam docebat vt viueret. Est ergo alia lux, quæ oritur iusto. Lux orta est iusto, & rectis corde iocunditas. Vis illam nosse? Esto rectus corde. Quid est rectus corde? Noli torto corde esse ad Deum, resistẽs voluntati ipsius, & volens illum curuare ad te, & nõ te dirigere ad illum, & senties iocunditatem quam norunt omnes qui recto sunt corde. Lux orta est iusto, & rectis corde iocũditas. Iocundamini iusti.) Iam fortè fideles audientes iocundamini, conuiuia meditantur, calices præparant, rosarum tempus expectant; quia dictum est: Iocundamini iusti. Vide quid sequitur: In Domino.) Iocundamini iusti in Domino. Expectas tempus veris

al. Tu enim eleemosynas nõ fecisti?

vt iocunderis: si Dominum habes iocunditatem, Dominus tecum semper est, non habet tempus. Habes illum nocte, habes illũ die. Esto rectus corde, & semper est tibi de illo iocũditas. Nõ enim iocunditas quæ est secundum seculum, vera iocunditas est. Audi prophetã Esaiam: Nõ est gaudere impiis, dicit Dñs. Gaudere quod vocant impij, non est gaudere. Quale gaudium nouerat, qui hoc gaudium improbabat? Credamus illi fratres. Homo erat, sed ambo gaudia nouerat. Homo erat, vtique nouerat gaudia calicis: quia homo erat, nouerat gaudia mensæ, nouerat gaudiũ lecti, nouerat gaudia ista secularia & luxuriosa. Ille qui nouerat illa, ait præsumens: Non est gaudere impiis, dicit Dñs. Sed non dicit homo: Dominus dicit. Ex veritate Dominus dicit, nõ est gaudere impiis. Nam illi sibi videntur gaudere. Non est autem gaudere impiis, dicit non homo, sed Dñs. Vnde ille ipsum gaudium videns ait: Et diem hominũ non concupiui, tu scis. Qui mihi aliam diem ostendis, qui me aliam lucẽ doces, qui me alia iocunditate perfundis, qui aliud mihi intus insinuas, fecisti me non cõcupiscere diem hominũ. Vtiq; videbat Esaias homines in potatione, in luxuria, in theatris, & in spectaculis, totũ mundũ luxuriari variis nugis: & tamen clamabat, Non est gaudere impiis, dicit Dñs. Si hoc non est gaudere, quale gaudium videbat, in cuius comparatione hoc non erat gaudiũ? Tãquam si tu nosses solem, & alicui laudanti lucernã diceres, non est ista lux. Quare lux non est? Ille pro magno habet, gaudet, exultat: & tu dicis, non est ista lux. Aut si quis simiam miraretur, diceres, nõ est ista pulchritudo. Et si fortè ille occupatus esset circa compositionem membrorũ in illa bestia, & omnes illas congruẽtias miraretur: tu qui noueras aliam pulchritudinem, negares istã, & diceres, nõ est. Quare? Quia aliã nosti. Sed dicis: Ego illam quam videbat Esaias, nõ video. Crede, & videbis. Fortè non habes vnde videas: est enim oculus vnde illa pulchritudo videatur. Nam quomodo est oculus carnis vnde lux ista videatur, sic est oculus cordis vnde illa iocunditas videatur. Fortè ille oculus saucius est, sordidatus est, turbatus est ab ira, ab auaritia, à cupiditate, à libidine insensata: turbatus est oculus tuus, non potest videre illam lucẽ. Crede antequam videas, sanaberis & videbis. Lux orta est iusto, & rectis corde iocunditas. Iocundamini, iusti, in Domino: Et cõfitemini memoriæ sanctitatis eius.) Iam iocundati in Domino, iam gaudentes in Dño, illi confitemini: quia nisi vellet, non in illo gauderemus. Ait enim ipse Dominus: Hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis, in mundo autem pressuram. Si Christiani estis, pressuras in isto mundo sperate. Tranquilliora & meliora tẽpora nolite sperare fratres, fallitis vos. Quod vobis Euangelium nõ promittit, nolite vobis promittere. Quid dicat Euangeliũ, scitis, Christianis loquimur, fidei præuaricatores esse non debemus. Euangelium hoc dicit, quia in nouissimis temporibus multa mala, multa scandala, multæ pressuræ, multæ iniquitates abundabunt: sed qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Refrigescet, inquit, charitas multorũ. Qui ergo perseueranter spiritu feruuerit, secundùm Apostolum qui ait, Spiritu feruentes: eius charitas nõ refrigescet: quia ipsa charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctũ, qui datus est nobis. Nemo ergo sibi promittat quod Euangelium non promittit. Ecce venient lætiora tempora, & facio illud, & emo illud. Bonum est tibi vt attendas illum qui non fallitur, nec fefellit aliquem, qui tibi promisit non hic lætitiam, sed in se: & cùm transierint ista, speres quia cum illo regnabis in æternum, ne cùm hic vis regnare, neque hic habeas iocunditatem, nec illic inuenias.

Right margin notes: Esa.57.d. (beside "Nõ est gaudere impiis"); Iob.17.a. (beside "Et diem hominũ"); Esa.57.d. (beside "dicit Dñs. Si hoc"); Ioan.16.d. (beside "Ait enim ipse Dominus"); Matth.24.b. (beside "Refrigescet"); Rom.12.c. (beside "Spiritu feruentes"); Rom.5.a. (beside "diffusa est").

IN PSALMVM XCVII. ENARRATIO.

CANTATE Domino canticum nouum.) Nouus homo nouit, vetus nō nouit. Vetus homo est vetus vita, & nouus homo est noua vita. Vetus vita ex Adam trahitur, noua vita in Christo formatur. Dicitur autem in hoc psalmo vniuerso orbi terrarū vt cantet canticum nouum. Nam apertiùs alibi sic dicitur:
Psal. 95. Cantate Domino cāticum nouum, cantate Domino omnis terra: vt intelligant qui se præcidunt à communione totius orbis terrarum, non se posse cantare canticum nouum, quia canticū nouum in toto orbe terrarum, non in parte cantatur. Et hic attendite & videte hoc dici. Et cùm dicitur vniuerso orbi terrarum vt cantet canticum nouū: hoc intelligitur, quia pax cātat canticum nouum. Cantate Domino canticum nouū: Quia mirabilia fecit Dominus.) Quæ mirabilia? Ecce modò legebatur Euangelium, & audiuimus mirabilia Domini. Efferebatur mortuus vnicus matris suæ, quæ erat vidua, misertus Dominus fecit illos stare: deposuerunt illum, & dixit: Iuuenis, dico tibi, surge.
Luca 7. c. Et sedit ille mortuus, & cœpit loqui: & reddidit illum matri suæ. Ecce mirabilia fecit Dominus: sed multò maiora mirabilia sunt quòd totū orbē terrarū à morte sempiterna erexit, quàm quòd vnicum filium matris viduæ resuscitauit. Cantate ergo Domino canticum nouum, quia mirabilia fecit Dominus. Quæ mirabilia? Audi. Sanauit ei dextera eius, & brachium sanctum eius.) Quod est brachium sanctū Domini? Dominus noster Iesus Christus. Audi Esaiam. Quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est? Brachium ergo sanctum & dextera ipsius, idē ipse est. Ergo Dominus noster Iesus Christus brachiū Dei, & dextera Dei: propterea sanauit ei. Non dictum est tantùm, orbem terrarum sanauit dextera eius: sed, sanauit ei. Multi enim sanantur sibi, nō ei. Ecce quàm multi cupiunt sanitatem istam corporalem, & ab illo accipiunt, & ab illo sanantur, & nō illi sanantur? Quomodo ab illo sanantur, & non illi sanantur? Accepta sanitate lasciuiunt. Qui ægroti casti erant, sanati adulteri fiunt: qui cùm ægrotarent, neminem lædebāt, receptis viribus inuadunt & opprimunt innocentes: sanati sunt, sed non ei. Quis est qui sanatur ei? Qui intus sanatur. Quis est qui intus sanatur? Qui credit in eum, & cùm interius fuerit sanatus, in nouum hominem reformatur: postea & hoc quod languet ad tempus caro ista mortalis, recipiet in finem & ipsa suam perfectissimam sanitatem. Sanemur ergo ei. Vt autem sanemur ei, credamus in dextera eius, quia sanauit ei dextera eius, & brachium sanctum eius. Notū fecit Dominus salutare suū.) Ipsa dextera, ipsum brachiū, ipsum salutare Dominus noster Iesus Christus; de quo dictū est: Et videbit omnis caro salutare Dei. De quo etiam dixit ille Simeon qui infantem accepit in manus: Nūc dimittis Domine seruum tuum in pace: quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Notum fecit Dominus salutare suum. Cui notum fecit? parti, an vniuerso? Non parti alicui. Nemo fallat, nemo decipiat, nemo dicat: Ecce hic est Christus, ecce illic. qui dicit, ecce hic est, ecce illic, partes ostendit. Cui notum fecit Dominus salutare suū? Audi quid sequitur: Ante conspectum gentium reuelauit iustitiam suam.) Dextera Dei, brachium Dei, salutare Dei, & iustitia Dei, Dominus est saluator noster Iesus Christus. Memor fuit misericordiæ suæ Iacob, & veritatis suæ domus Israël.) Quid est, Memor fuit misericordiæ suæ & veritatis? Vt promitteret misertus est, quia promisit & exhibuit misericordiam, veritas consecuta est. Misericordia præmisit promissionem, promissio reddidit veritatem. Memor fuit misericordiæ suæ Iacob, & veritatis suæ domus Israël. Et quid? tantum Iacob, & tantum domus Israël? Domus Iudæorū & propago illa Abrahæ secundum carnem solet dici domus Israël, & Israël Iacob. Iacob enim filius Isaac, Isaac autem ipse filius Abrahæ. Ergo Iacob nepos Abrahæ fuit, & de Iacob duodecim filij, & de duodecim filiis vniuersa propago Iudæorū. Nūquid illis tātū promissus est Christus? Si discutias quid sit Israël, Israëli promissus est Christus: Israël est vidēs Deum. Videbimus per speciem, si nunc videamus per fidē. Habeat oculos fides nostra, & exhibebitur veritas fidei. Credamus in eum quem non videmus, & gaudentes videbimus: desideremus non visum, & fruemur viso. Ergo & modò Israël per fidem, tunc autem Israël per speciem facie ad faciem. Non iam per speculum, non iam in ænigmate: sed quemadmodum dictum est à Ioanne: Dilectissimi, filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus quia cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Ad hanc visionem parate corda vestra, ad hoc gaudiū parate animas vestras: quomodo solem si vellet Deus ostēdere, moneret vt oculos pararetis carnis. Sed quia sapientiæ suæ speciem vobis dignatus est ostendere, parate oculos cordis. Beati mundo corde, quoniā ipsi Deum videbūt. Memor fuit misericordiæ suæ Iacob, & veritatis suæ domus Israël. Quis est iste Israël? Ne fortè vnam gentem cogites Iudæorum, audi quod sequitur: Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.) Non dictum est, omnis terra, sed omnes fines terræ: quomodo dicitur à termino vsque ad terminū. Nemo concidat, nemo dissipet, fortis est vnitas Christi. Totum emit, qui tantum pretium dedit. Viderunt omnes fines terrę salutare Dei nostri: Quia ergo viderunt: Iubilate Deo vniuersa terra.) Iam nostis quid sit iubilare: gaudete & loquimini. Si quod gaudetis loqui non potestis, iubilate. Gaudium vestrum exprimat iubilatio, si non potest locutio: non sit tamen mutum gaudium, cor non taceat Deum suum, non taceat munera eius. Si tibi loqueris, tibi sanatus es: si ei te sanauit dextera eius, ei loquere cui sanatus es. Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri: Iubilate Deo vniuersa terra: Cantate & exultate & psallite. Psallite Domino Deo nostro in cithara, in cithara & voce psalmi.) Psallite non voce sola, assumite opera, vt non tantùm cantetis, sed & operemini. Qui cantat & operatur, psallit in cithara & in psalterio. Et vide qualia organa adiunguntur in similitudinibus. In tubis ductilibus, & voce tubæ corneæ.) Quid sibi volunt tubæ ductiles & tubæ corneæ? Ductiles tubæ æreæ sunt, tundendo producuntur. Si tundendo, ergo vapulando eritis tubæ ductiles, ad laudem Dei productæ. Si cùm tribulamini proficiatis, tribulatio tunsio, profectus productio est. Tuba ductilis erat Iob, quando repentè percussus tantis damnis & orbitate filiorum, tunsione illa tantæ tribulationis factus tuba ductilis sonuit: Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit ita factū est, sit nomen Domini benedictum. Quomodo sonuit, quàm suauē sonum dedit ista ductilis tuba? Adhuc tunditur, datus est in potestatem, vt & caro eius percuteretur. Percussa est, cœpit putrescere, scatere vermibus. Supposita Eua ad seductionem, vxor eius seruata ad ministerium diaboli, non ad solatium mariti, suggerit blasphemias: non obtemperat ille. Obtēperauit Adam Euæ in paradiso, repellit Adam Euam in stercore. In stercore enim sedebat Iob, cùm flueret & putresceret vermibus. Melior Iob putris in stercore, quàm integer ille in paradiso. Sed adhuc illa Eua erat, iam ille Adam non erat. Respondit Euæ præparatæ ad istam supplantationem & tentationem, & ait illi: Ecce audiuimus quomodo tunditur tuba ista. Percussit eum diabolus à capite vsque ad pedes graui vulnere, & putrescens vermibus sedebat in stercore.

Audiui-

Marginal notes: Esa. 53. a. — Luc. 2. d. & 3. a. — Mat. 24. b. — 1. Cor. 13. d. — 1. Ioan. 3. a. — Mat. 5. a. — Iob 1. d. — Gen. 3. b.

Audiuimus quemadmodũ tunſus eſt, audiamus quomodo ſonet vox tubæ huius ductilis. Dulcem vocem, ſi placet audiamus. Locuta es, inquit, tanquam vna ex inſipientibus mulieribus. Si bona ſuſcepimus de manu Domini, mala non ſuſtinebimus? O ſonum fortem! ô ſonum dulcem! Quem non dormientem excitet ſonus iſte? Quem non excitet præſumptio in Deo, vt aduerſus diabolum ſecurus procedat in prœlium: non ſuis viribus obtẽturus, ſed illius qui probat? Quia ipſe etiam tundit: non enim faceret malleos de ſeipſo. De illius enim diaboli pœna futura Propheta cõmemorans ait, Cõtritus eſt malleus vniuerſæ terræ. Malleum vniuerſæ terræ, diabolum voluit intelligi. De ipſo malleo in manu Dei poſito, id eſt, in poteſtate Dei, tunduntur ductiles tubæ, vt reſonent laudes Dei. Videte quẽadmodum audeo dicere, fratres mei, de iſto malleo etiam Apoſtolus tundebatur: In magnitudine inquit, reuelationum ne extollar, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ angelus ſatanæ qui me colaphizet. Ecce tunditur, videamus quemadmodum ſonet. Propter quod, inquit, ter Dominum rogaui, vt auferret eũ à me; & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. Ego tubam, inquit ille fabricator, perficere volo, non perficiam niſi tundam: in infirmitate virtus perficitur. Et audi iam ipſam tubam ductilem & bene ſonantem. Quando infirmor, tunc potens ſum. Et ipſe Apoſtolus tanquam Apoſtolus hærens Chriſto, hærens illi dextræ, de qua tenetur malleus vt producat tubã, in illa dextera poſitus, facit & ipſe de ipſo malleo: dicit de quibuſdam quos tradidit ſatanæ; vt diſcant non blaſphemare. Tradidit malleo tundendos. Malè ſonabant antequam producerentur, fortè producti & facti tubæ ductiles, amiſſa blaſphemia laudes Dñi ſonuerũt. Hæ ſunt tubæ ductiles. Vox tubæ corneę quid eſt? Cornu excedit carnem. Neceſſe eſt vt carnem ſuperando ſit firmum: firmum ad perdurandum, & capax vocis. Sed vnde hoc? Quia carnem ſuperauit. Qui vult eſſe tuba cornea, ſuperet carnem. Quid eſt, ſuperet carnem? Tranſcendat carnales affectus, vincat carnales libidines. Audi tubas corneas: Si autem reſurrexiſtis cum Chriſto, Apoſtolus dicit, quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terrã. Quid eſt, quæ ſurſum ſunt quærite? Id eſt, carnẽ excedite, nolite carnalia cogitare. Nondũ erant tubæ corneæ, quibus adhuc ita loquebatur, Fratres nõ potui loqui vobis quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus. Tanquã paruulis in Chriſto, lac vobis potũ dedi, non eſcam: neque enim poteratis, ſed nec quidem adhuc poteſtis: eſtis enim adhuc carnales. Ergo non erãt tubæ corneæ, quia non exceſſerant carnem. Cornu & carni hæret, & carnem excedit: & quanquam de carne oriatur, ſuperat carnem. Fies ergo ex carnali ſpiritalis: adhuc carne calcas terram, & ſpiritu erumpes in cælum. In carne enim ambulantes, inquit, non ſecundum carnem militamus. Nã illud quibus dixit Apoſtolus, nõn prætermittamus. Quid illis ait, vnde probaret illos carnalia ſapere, & nondum factos tubas corneas? Cùm enim dicit vnuſquiſque veſtrùm, Ego ſum Pauli; alius, ego Apollo; alius autem, ego Cephæ: nõnne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis? Quid eſt autem Apollo? Quid eſt autem Paulus? Miniſtri Dei, per quos crediditis. Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus incrementum dedit. Vult ergo illos erigi à ſpe quam in homine poſuerant, & contingere ſpiritalia Chriſti: vt poſſent eſſe tubæ corneæ ſi ſuperarent carnem. Fratres, nolite inſultare fratribus, quos nondum conuertit miſericordia Dei: noueritis quia quamdiu hoc facitis, carnem ſapitis. Tuba non eſt illa quæ delectat aures Dei. Inſultationis tuba infructuoſum bellum facit. Tuba cornea te erigat aduerſus diabolum, non tuba carnea aduerſus fratrẽ tuum: in tubis ductilibus, & voce tubæ corneæ: Iubilate in conſpectu regis Domini.) Et vobis iubilantibus & exultantibus in tubis ductilibus, & in voce tubæ corneæ, quid ſequitur? Commoueatur mare & plenitudo eius.) Fratres prædicantibus veritatem Apoſtolis, tãquam tubis ductilibus & tubis corneis commotũ eſt mare, ſurrexerunt fluctus, creuerunt tempeſtates, factæ ſunt perſecutiones Eccleſiæ. Vnde commotum eſt mare? Cùm iubilabatur Deo, cùm pſallebatur Deo, Dei aures delectabantur, maris fluctus excitabãtur. Commoueatur mare, & plenitudo eius. Orbis terræ, & omnes inhabitantes in ea.) Commoueatur mare in perſecutionibus: Flumina plaudent manibus in idipſum.) Moueatur mare, & flumina plaudãt manibus in idipſum. Fiunt perſecutiones, & gaudent ſancti in Dño. Vnde flumina plaudẽt manibus? Quid eſt plaudere manibus? Gaudere operib⁹. Plaudere, gaudere eſt. Manibus, operib⁹. Quæ flumina? Quos Deus fecit flumina, dãdo illis illã aquã ſpiritũ ſanctũ: Si quis ſitit, inquit, veniat & bibat. Qui credit in me, flumina aquę viuæ fluent de ventre eius. Iſta flumina manibus plaudebant, iſta flumina operibus gaudebant, & Deũ benedicebant. Montes exultabunt à facie Domini, quoniam venit, quoniam venit iudicare terram.) Magni montes: Venit Deus iudicare terram, & gaudent. Sunt enim montes, qui vẽturo Domino iudicare terram contremiſcent. Ergo ſunt montes boni, ſunt mõtes mali. Montes boni, magnitudo ſpiritalis: montes mali, tumor ſuperbiæ. Montes exultabunt à facie Domini, quoniã venit, quoniam veniet iudicare terram. Quare veniet, & quomodo veniet? Quoniam veniet iudicare terrã. Iudicabit orbẽ terræ in iuſtitia, & populos in æquitate.) Gaudeant ergo mõtes: ille enim nõ iniuſtè iudicabit. Vẽturo fortè aliquo iudice homine, cui nõ poteſt patere cõſcientia, cõtremiſcũt homines etiã innocentes, ſi ab ipſo expectãt præmium laudis, vel timent pœnã damnationis: quando ille veniet qui falli nõ poteſt, gaudeant mõtes, ſecuri gaudeant, illuminabuntur ab eo, non damnabuntur. Gaudeãt, quia veniet Dominus iudicare orbem terrarum in æquitate: ac ſi montes iuſti gaudent, iniqui †cõtremiſcunt. Sed ecce nondum venit, quid opus eſt vt tremant? Corrigãtur, & gaudeant. In poteſtate tua eſt, quomodo expectes venturum Chriſtum. Ideo differt venire, vt cùm venerit non te damnet. Ecce nondum venit, ille in cælo eſt, tu in terra: ille differt aduentum, tu noli differre conſilium. Aduentus ipſius durus eſt duris, mitis eſt piis. Vide ergo modò tu qui ſis. Si durus, licet tibi miteſcere: ſi mitis, iam gaude venturũ. Chriſtianus enim es. Ita, inquis. Credo quod ores & dicis: Veniat regnũ tuum. Optas vt veniat, quem times ne veniat; corrige te, vt non ores contra te.

Marginal notes: Iob 2. c. — Ier. 50. d. — 2 Cor. 12. b. — Ibidem c. — 2 Cor. 12. c. — 1 Tim. 1. d. — Coloſ. 3. a. — 1 Cor 3. a. — 2 Cor. 10. a. — 1 Cor. 1. b. — Ioan. 7. f. — Pſal. 95. — al. contremiſcant. — Matth. 6. b.

IN PSALMVM XCVIII. ENARRATIO.

FRATRES, id etiam notum eſſe debet charitati veſtræ, tanquam filiis Eccleſiæ & eruditis in ſchola Chriſti, per omnes literas antiquorum patrum noſtrorum, qui ſcripſerunt verba Domini & magnalia Dei, nobis eos conſulere voluiſſe, qui futuri eramus hoc tempore, iam credentes in Chriſtum; qui opportunò tempore venit ad nos, primò humilis, poſtea venturus excelſus. Primò enim venit ante iudicem ſtaturus; poſtea venturus eſt iudex ſeſſurus, vt ante illum ſtet pro merito ſuo genus humanum. Præceſſerunt autem illum multi præcones tanquam iudicem magnum, & hunc adhuc in humilitate venturum. Multi præcones præceſſerunt adhuc naſciturum de virgine Maria, futurum infantem, & ſugiturum lac, futurum paruulum, verbum Dei per quod facta ſunt omnia. Præceſſerunt multi præcones, & dixerunt futura iſta temporã: ſed ita dixerunt, vt quibuſdam figuris rerum tegerent

rent sententias suas, ipsúmque velamen quo tecta est A veritas in libris antiquorum, tunc tolleretur, quando iam ipsa veritas de terra orietur. Sic enim dicitur in psalmo, Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit. Modò ergo tota intentio nostra est quando psalmum audiuimus, quando prophetam, quando legem, quæ omnia antequam veniret in carne Dominus noster Iesus Christus, conscripta sunt; Christum ibi videre, Christũ ibi intelligere. Intẽdat ergo nobiscum charitas vestra ad istum psalmum, & quæramus hic Christum. Vtique apparebit quærentibus & credentibus, qui primò apparuit non quærentibus: & nõ deseret desiderantes se, qui redemit negligẽtes se. Ecce de illo cœpit psalmus: de illo dicitur, Dominus regnauit, irascantur populi.) Cœpit enim regnare Dominus noster Iesus Christus: cœpit prædicari postquã resurrexit à mortuis, & ascendit in cælum, postea quã impleuit discipulos suos fiducia spiritus sancti, vt non timerent mortem, quam ipse iam occiderat in se. In se ergo cœpit prædicari Dominus noster Iesus Christus, vt in illum crederent qui salutem habere vellent: & irati sunt populi qui idola colebant. Irascebantur qui colebant quod fecerant, quia annunciabatur ille à quo facti sunt. Vtique ille annunciabat per discipulos suos seipsum: qui illos volebat conuerti ad eum à quo facti sunt, & auerti ab eis quæ ipsi fecerant. Illi pro idolo suo irascebãtur Domino suo: qui si pro idolo suo irascerentur seruo suo, damnandi erant. Melior enim seruus eorum, quàm idolum eorum: seruũ enim eorum Deus fecit, idolum eorum faber fecit. Sic irascebantur pro idolo suo, vt irasci non timerent Domino suo. Sed irascantur, prædictum est, non iussum: in prophetia enim dicitur, Dominus regnauit, irascantur populi. Est quod fiat & de populis irascentibus. Illi irascantur, & in ira ipsorum martyres coronentur. Quid fecerunt annunciatoribus verbi veritatis, nubibus Christi circumeuntibus orbem terrarum, & cõpluentibus agrum Dei? Quid illis fecerunt qui irascebantur, nisi vt inter manus eorum caro affligeretur, & in manibus Christi spiritus coronaretur? Nec ipsa caro quam persecutores occidere potuerũt, ita mortua est, vt in æternum interiret: habebit enim tempus suum quo resurgat & ipsa, quia resurrectionem carnis iam ostendit Dominus in seipso. Inde illam voluit à nobis accipere, vt de nostra possemus non desperare. Ergo fratres, caro seruorum quam occiderunt cultores idolorum, resurget in tempore suo. nam idola quæ fregit Christus, nunquam iterum faciet faber. Audistis, cum Hieremias legeretur ante apostolicam lectionem, si aurem apposuistis; vidistis ibi tempora præsentia quæ nunc agimus. Dixit enim, Dij qui cęlum & terram nõ fecerunt, pereant de terra, & de sub cælo. Non dixit, Dij qui cælũ & terrã non fecerunt, pereant de cęlo & de terra: quia nunquã fuerunt in cælo. Sed quid dixit? D Dij qui cælum & terram non fecerunt, pereant de terra. Quasi respondit ad terram, & defuit quod responderet de cælo, quia illi non fuerunt in cælo: ipsam terram bis dixit, quia ipsa est sub cælo. Pereant de terra & de sub cælo, de templis suis. Videte si non fit, si non ex magna parte iam factum est. Quid enim remansit, aut quantum remansit? Magis remanserunt idola in cordibus paganorum, quàm in locis templorum. Ergo, Dominus regnauit, irascantur populi:

Psal. 84.

Matt. 16. d. Act. 2. a.

Hier. 10. b.

Qui sedet super Cherubim.) Subaudis, regnauit. Commoueatur terra.) Iterum dixit, irascantur populi. Quod enim dixit, Dominus, hoc repetiuit, Qui sedet super Cherubim: & quod dixit, regnauit, subaudire fecit in alio versu. Et quod ait, irascantur populi: hoc dixit, commoueatur terra. Quid sunt enim populi, nisi terra? Quantum potest irascatur terra ei qui iam sedet in cælo. Fuit enim Dominus in terra, & assumpsit terram in qua esset in terra. Induit se carnem, & prior voluit pati irascentes populos. Ne iram populorum timerent serui eius, prior illam pati voluit. Et quia necessaria erat ira populorum seruis eius, vt à peccatis suis omnibus per ipsas tribulationes curarentur, & sanarentur: amarum poculum prior medicus bibit, ne bibere timeret ægrotus. Ergo Dominus regnauit, irascantur populi: irascantur populi, quia de ira ipsorũ multa bona facit Deus. Illi irascuntur, & serui Dei purgantur: quia exercentur, coronantur. Irascantur populi, qui sedet super Cherubim regnauit, commoueatur terra. Cherubim sedes Dei est, sicut Scripturæ tradũt, cælestis quædam sedes sublimis, quam nos non videmus: sed verbum Dei nouit illam. Nouit tanquam sedem suam, & ipsum verbum Dei, & spiritus Dei dixit seruis Dei vbi sedeat Deus: non quia sic sedeat Deus quomodo homo. Sed tu si vis vt sedeat in te Deus, si bonus eris, sedes Dei eris: sic enim scriptum est: Sedes sapientiæ, anima iusti. B Thronus enim, Latinè sedes dicitur. Nam & ipsum Cherubim interpretati sunt quidam quid diceretur Latinè, qui nouerunt linguam illam Hebræam, quia Hebræa lingua dictum est Cherubim, & dixerunt esse Cherubim plenitudinem scientiæ. Ergo quia Deus superat omnem scientiam, super plenitudinem scientiæ sedere dicitur. Sit in te ergo plenitudo scientiæ, & eris & tu sedes Dei. Sed fortè dicturus es, Et quando in me erit plenitudo scientiæ? Et quis potest ad tantum culmen peruenire, vt sit in illo plenitudo scientiæ? Putas hoc velle Deum, vt sit in nobis ista plenitudo scientiæ, vt nouerimus, aut quot sint stellæ, aut quot sint grana, non dico arenæ, sed tritici; aut quot poma pendeãt in arbore? Ille nouit omnia, quia Matt. 10. d. capilli nostri numerati sunt Deo: sed alia est plenitudo scientiæ quam voluit hominem nosse. Ad legem Dei pertinet scientia, quam te voluit habere. Et quis potest, fortè dicas mihi, perfectè nosse legẽ: vt habeat C in se plenitudinem scientiæ legis, & possit esse sedes Dei? Noli turbari. Breuiter tibi dicitur quid habeas, si vis habere plenitudinem scientiæ, & esse sedes Dei: ait enim Apostolus, Plenitudo autem legis charitas. Quid ergo est? Perdidisti totam excusationem. Interroga cor tuum, vide vtrum habeat charitatem. Rom. 13. a. Si est ibi charitas, est ibi plenitudo legis: iam in te habitat Deus, sedes Dei factus es. Irascantur populi. Quid facient irascentes populi ei qui factus est sedes Dei? Qui contra te sæuiant, attendis: qui in te sedeat, non attendis. Cælum factus es, & terram times? Dicit enim alio loco Scriptura, Dominum Deum nostrum dicere, Cælum mihi sedes est. Si ergo & tu habendo plenitudinem scientiæ, Esa. 66. a. & habẽdo charitatem vtique sedes Dei factus es, cælum factus es. Non enim hoc cælum quod oculis his nostris suspicimus, valde pretiosum est Deo. Cælum Dei, animæ sanctæ sunt: Cælum Dei, mentes angelorum sunt, & omnes mentes seruorum eius. Ergo irascantur populi, commoueatur terra. Quid facturi, aut quid factura sedi Dei & cælo, vbi sedet Deus? Dñs in Sion magnus, & excelsus est super omnes populos.) Dñs in Sion magnus & excelsus est. Ergo si obscurum tibi erat, quia dictum est, qui sedet super Cherubim, nesciebas quid est Cherubim: & fortè tibi figurabas animo quandam cathedram cælestem, ingentem, gemmatam, & ipsam dicebas Cherubim, carnali sensu volitans per phantasmata. Dictum est tibi, quia Cherubim plenitudo scientiæ est: & dictum est, quia plenitudo scientiæ, non cuiuslibet scientiæ, sed plenitudo scientiæ legis vtilis est homini. Et ne desperares de ipsa scientia legis, breuiter tibi dictum est: Plenitudo legis est charitas. Habeto ergo charitatem in Deum & in proximum, Rom. 13. c. & eris sedes Dei: pertinebis ad Cherubim. Sed si adhuc non

non intelligis, audi quid ſequatur: Dominus in Sion magnus. Quem tibi dixit ſuper Cherubim, in Sion magnus eſt. Iã quære quid eſt Sion? Sion nouimus ciuitatẽ Dei eſſe. Sion dicta eſt ciuitas, quæ eſt Hieruſalẽ: dicta autem ex interpretatione quadam nomen accipiens, quia Sion ſpeculatio dicitur, id eſt viſio & contemplatio. Speculari enim proſpicere eſt, vel conſpicere, vel intendere vt videas. Eſt autem Sion omnis anima, ſi intendit videre lucem quæ videnda eſt. Nam ſi ad ſuam attenderit, tenebratur: ſi ad lucem illius attenderit, illuminatur. Quia tamen manifeſtum eſt Sion ciuitatem Dei eſſe, quæ eſt ciuitas Dei, niſi ſancta Eccleſia? Homines enim amantes ſe inuicem, & amantes Deum ſuum qui in illis habitat, faciunt ciuitatem Deo: quia lege quadam ciuitas continetur. Lex ipſa eorum, charitas eſt, & ipſa charitas Deus eſt:

1 Ioan. 4. b. aperte enim ſcriptum eſt, Deus charitas eſt. Qui ergo plenus eſt charitate, plenus Deo eſt: & multi pleni charitate, ciuitatem faciunt Deo. Iſta ciuitas Dei vocatur Sion: ergo Eccleſia eſt Sion. In illa ergo eſt magnus Deus: in illa eſto, & nõ erit præter te Deus.

B Cùm autem fuerit in te Deus, quia tu factus es de Siõ, membrum de Sion, ciuis de Sion, pertinens ad ſocietatem populi Dei: excelſus in te erit Deus ſuper omnes populos, ſuper illos qui iraſcuntur, aut ſuper illos qui iraſcebantur. Putatis enim quia tunc iraſcebantur, & modò non iraſcuntur? Iraſcebantur tunc: ſed quia plures erant, apertè iraſcebantur; modò quia pauci facti ſunt, occultè iraſcuntur. Interim fracta eſt audacia, finietur & iracundia. Putatis enim fratres, quia illi quorum heſterno die organa concrepabant, non iraſcũtur de ieiuniis noſtris? Non autẽ eis iraſcamur, ſed pro eis ieiunemus. Dixit enim nobis Dominus Deus noſter qui ſedet in nobis, ipſe nobis mandauit vt

Matth. 5. g. oremus pro inimicis noſtris, oremus pro perſequentibus nos: & cùm hoc facit Eccleſia, propè finiti ſunt

C perſecutores. Exaudita eſt enim, cùm hoc faceret, & exauditur cùm hoc facit: præualebant malo ſuo, finiti ſunt bono ſuo. Quomodo finiti ſunt, vultis noſſe? Manducati ſunt ab Eccleſia. Quæris illos in ſe, & non inuenis: quære in ea quæ illos manducauit, & in viſceribus eius inuenientur. Tranſeuntes enim ad Eccleſiã, Chriſtiani facti ſunt: perierunt perſecutores, creuerunt prædicatores. Ideo per dies feſtos ipſorum, quia videmus eos qui reliqui facti ſunt, inſanire adhuc in

al. voluptatibus. †voluntatibus ſuis malis & peruerſis, rogamus pro illis Deum, vt qui delectabiliter audiunt organum, delectabilius audiant vocem Dei: non enim quod ſonat ſine ratione delectat aurem, & verbum Dei non delectat cor. Sed ideo pro illis oramus, quãdo diebus illorũ feſtis nos ieiunamus, vt fiant ſibiipſi ſpectaculũ. Quãdo enim viderint ſe, diſplicebũt ſibi: ſed ideo non ſibi diſplicent, quia non ſe attendũt. Ebrius nõ ſibi diſplicet, ſed ſobrio diſplicet.

D Da hominem qui iam iocundatur, in Domino viuit, grauiter ſuſpirat in illam pacem æternam, quam illi promiſit Deus: & vide quia quando reſpexerit hominem ſaltantem ad organum, plus illum dolet inſanientem, quàm phreneticum febrientem. Ergo ſi nouimus mala illorum, quia de ipſis malis & nos liberati ſumus, doleamus illos; & ſi dolemus illos, oremus pro illis: & vt exaudiamur, ieiunemus pro illis. Non enim nos noſtra ieiunia celebra-

Ieiunium ante Paſcha. mus per dies feſtos illorum. Alia ſunt ieiunia noſtra, quæ celebramus per dies Paſchæ futuros, per alia atque alia quæ ſolennia nobis ſunt in Chriſto: per iſtos autem dies ad hoc ieiunamus, vt quãdo ipſi lætantur, nos pro illis gemamus. Lætitia enim ſua admonet dolorem noſtrum, & faciunt nos recordari quàm miſeri ſint adhuc. Sed quia videmus multos inde liberatos, vbi & nos fuimus, nec de illis deſperare debemus. Et ſi adhuc iraſcuntur, nos oremus: & ſi adhuc commo-

A uetur particula terræ quæ remanſit, nos permaneamus in gemitu pro ipſis, vt & illis Deus tribuat intellectũ, & nobiſcum audiãt voces iſtas, de quibus modò gaudemus. Dominus in Sion magnus, & excelſus ſuper omnes populos. Confiteantur nomini tuo magno.) Ipſi omnes populi ſuper quos magnus es in Siõ, iam confiteantur nomini tuo magno. Paruum fuit nomen tuum, quando iraſcebantur: factum eſt magnum, iam confiteantur. Quomodo dicimus paruum fuiſſe nomen Chriſti, antequam præclarè diffamaretur Chriſtus? quia nomen ipſius fama ipſius dicitur. Paruum nomen erat, iam modò nomen magnum factum eſt. Quæ gens eſt quæ non audiuit nomen Chriſti? Iam ergo magno nomini tuo confiteantur populi, qui antè paruo nomini tuo iraſcebantur. Confiteantur nomini tuo magno. Quare confiteantur? Quoniam terribile & ſanctum eſt.) Ipſum nomen tuum terribile & ſanctum eſt. Sic prædicatur crucifixus, ſic prædicatur humiliatus, ſic prædicatur iudicatus: vt veniat & excelſus, veniat viuus in virtute, veniat vt iu-

B dicaturus. Modò parcit populis blaſphemantibus, quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit: non Rom. 2. a.

enim qui modò parcit, ſemper habet parcere, aut qui modò prædicatur vt timeatur, non eſt venturus vt iudicet? Venturus eſt, fratres mei, venturus eſt. Timeamus illum, & ſic viuamus vt ad dexteram illius inueniamur. Venturus eſt enim & iudicaturus, vt alios Matth. 25.

ponat ad ſiniſtram, alios ad dexteram. Et non illud facit ipſe quomodocunque vt erret forte in hominibus; vt qui ad dexteram ponẽdus eſt, ad ſiniſtram ponatur: aut qui ad ſiniſtram debet ſtare, errante Deo, ad dexteram ponatur. Non enim poteſt errare, vt ibi ponat malum, vbi ponere debet bonum: nec ibi ponet bonum, vbi debet ponere malum. Si errare non poteſt, nos erramus ſi non timemus: ſi autem timuerimus modò, tunc quod timeamus non habebimus. Quo-

C niam terribile & ſanctũ eſt: Et honor regis iudicium diligit.) Sic ergo timeant eum populi vt corrigant ſe. Non quaſi multum præſumentes de miſericordia ipſius, dimittant ſe, & malè viuant: diligit enim miſericordiam, ſed diligit & iudiciũ. Quæ eſt miſericordia? Vt modò prædicet tibi veritatẽ, vt modò clamet ad te vt conuertaris. Parua miſericordia eſt, quia vixiſti in malis factis, & adhuc non te tulit cùm peccares? Vt credenti ignoſceret peccata tua, parua miſericordia eſt? Putas quia ſic ſemper erit miſericordia, vt neminem puniat? Noli ſic putare: terribile & ſanctum nomen eius, & honor regis iudicium diligit. Iniuſtum eſt enim iudicium, & omnino non eſt iudicium, niſi merita reddãtur ſua vnicuique quemadmodum quiſ- 2 Cor. 5.

que geſſit in corpore, ſiue bonum, ſiue malum: & honor regis iudicium diligit. Ergo timeamus, ergo faciamus iuſtitiam, ergo faciamus æquitatem. Sed quis fa-

D cit æquitatem? quis facit iuſtitiam? Homo peccator, homo iniquus, homo peruerſus, homo auerſus à luce veritatis? Quid debet facere homo? Conuertere ſe tãtùm ad Deum: vt ipſe in illo formet æquitatem, quam ipſe formare non poteſt, ſed deformare. Idoneus eſt homo ad vulnerandum ſe, nunquid idoneus eſt ad ſanandum ſe? Quando vult ægrotat, non quando vult ſurgit. Si vult, viuat intemperanter vel in frigore vel in calore: eo die ægrotat quo voluerit. Cùm autem viuendo intẽperanter cœperit ægrotare, ſurgat quando vult. Quieuit quando voluit, ſurgat, ſi poteſt, quando vult. Vt iaceret ægrotus, intemperãtiam ſuam habuit neceſſariam: vt ſurgat autem, neceſſariam habet artificis medicinam. Sic ergo vt peccet homo, ipſe ſibi ſufficit ad peccandum: vt iuſtificetur, non ſibi ſufficit, niſi ab illo iuſtificetur, qui ſolus eſt iuſtus. Vt ergo ſe illi homines dent formandos ad iuſtitiam, cùm terruiſſet populos pſalmus iſte & dixiſſet, Confiteantur

nomini tuo magno, quoniam terribile & sanctum est, A
& honor regis iudicium diligit: veluti quærentes iam
populos territos, quomodo iusti viuere debeant, quia
in seipsis non possunt habere iustitiam, commenda-
uit illis & plasmatorem iustitię illorum, & secutus ait:
Tu parasti æquitatem, iudicium & iustitiam in Ia-
cob tu fecisti.) Debemus enim & nos habere iudi-
cium, debemus habere iustitiam: sed ille in nobis fa-
cit iudicium & iustitiam, qui nos fecit in quibus face-
ret. Quomodo & nos debemus habere iudicium &
iustitiam? Iudicium habes quando discernis malum à
bono: iustitiam autem quando sequeris bonum, & de-
clinas à malo. Discernendo, iudicium habes: facien-
Psal. 36. do, iustitiam habes. Declina à malo, ait, & fac bonum:
quære pacem, & persequere eam. Primò debes ha-
bere iudicium, & postea iustitiam. Quod iudicium?
Vt primò iudices, quid sit malum, & quid sit bonum.
Et quam iustitiam? Declines à malo & facias bonum.
Hoc autem non à te habebis: quia vide quid dixit, Iu-
dicium & iustitiam in Iacob tu fecisti. Exaltate Do-
minum Deum nostrum.) Verè exaltate, bene exalta-
te. Laudemus & exaltemus illum qui fecit ipsam iu-
stitiam, quam habemus, ipse in nobis fecit. Quis enim
in nobis fecit ipsam iustitiam, nisi qui nos iustificauit?
Rom. 4. a. De Christo autem dictum est, qui iustificat impium.
Nos ergo impij, ille iustificator, quando & ipsam iusti-
tiam ipse in nobis fecit, qua illi placeamus, vt ad dex-
tram nos ponat, & non ad sinistram: vt dicat ad dextrá
positis, Venite benedicti patris mei, percipite regnum
quod vobis paratum est ab initio mundi: non autem
ponat ad sinistram inter eos quibus dicturus est, Ite in
Matth. 25. d. ignem æternú, qui paratus est diabolo & angelis eius.
Cicer. 2. sen. dist. 27. ex memoria. Qui ut nobis coronatur⁹ est nó merita nostra, sed do-
na sua, quantum debet exaltari? Exaltate Dñm Deum
nostrum: Et adorate scabelliú pedum eius, quoniá
sanctum est.) Quid habemus adorare? Scabellum pe-
dum eius. Suppedaneum dicitur scabellum. Quod di-
cunt Græci ὑποπόδιον, dixerunt Latini scabellum: & alij
dixerunt suppedaneum. Sed videte fratres, quid nos
Esa. 66. a. iubeat adorare. Alio loco scriptura dicit, Cælum mihi
sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Er-
go terrá nos iubet adorare, quia dixit alio loco quod
sit scabellum pedum Dei? Et quomodo adorabimus
Deut. 6. a. terram, cùm dicat aperte scriptura, Dominum Deum
Matth. 4. b. tuum adorabis: & hic dicit, Adorate scabellum pedú
eius? Exponens autem mihi quid sit scabellum pedum
eius, dicit: Terra autem scabellum pedum meorum.
Anceps factus sum: timeo adorare terram, ne damnet
me qui fecit cælum & terram. Rursum timeo nó ado-
rare scabellum pedum Domini mei, quia psalmus mi-
hi dicit, Adorate scabellum pedum eius. Quæro quid
sit scabellum pedum eius, & dicit mihi scriptura, Ter-
ra scabellum pedum meorum. Fluctuans conuer-
to me ad Christum, quia ipsum quæro hic, & inuenio
quomodo sine impietate adoretur terra, sine impieta-
te adoretur scabellum pedum eius. Suscepit enim de
Luc. 1. c. 3. sen. dist. 9. cap. aliud autem. terra terram, quia caro de terra est, & de carne Mariæ
carnem accepit. Et quia in ipsa carne hic ambulauit,
Ioan. 6. d. & ipsam carnem nobis manducandam ad salutem de-
dit: nemo autem illam carnem manducat nisi prius
adorauerit: inuentum est quemadmodum adoretur
tale scabellum pedum Domini, & non solum nó pec-
cemus adorando, sed peccemus non adorando. Nun-
quid autem caro viuificat? Ipse Dominus dixit, cùm
de ipsa commendatione eiusdem terræ loqueretur:
Ioan. 6. g. Spiritus est qui viuificat, caro autè nihil prodest. Ideo
& ad terram quamlibet, cum te inclinas atque pro-
sternis, non quasi terram intuearis, sed illum sanctum,
cuius pedum scabellú est quod adoras; propter ipsum
enim adoras: ideo & hic subiecit, Adorate scabellum
pedum eius, quoniam sanctum est. Quis sanctus est?

In cuius honore adoras scabellum pedum eius. Et cú
adoras illú, ne cogitatione remaneas in carne, & à spi-
ritu non viuificeris: spiritus enim, inquit, viuificat, ca- *Ioan. 6. g.*
ro autem nihil prodest. Tunc autem quádo hoc Do-
minus commendauit, de carne sua locutus erat; & di-
xerat: Nisi quis manducauerit carnē meá, nó habebit *Ioan. 6. f.*
in se vitam æternam. Scandalizati sunt quidam disci-
puli eius, septuaginta fermè, & dixerunt: Durus est hic
sermo: quis potest hoc intelligere? Et recesserunt ab
eo, & amplius cum eo non ambulauerunt. Durum il-
lis visum est quod ait, Nisi quis manducauerit carnē
meam, non habebit vitam æternam: acceperunt illud
stultè, carnaliter illud cogitauerunt, & putauerunt
quòd præcisurus esset Dominus particulas quasdam
de corpore suo, & daturus illis, & dixerunt: Durus est
hic sermo. Ipsi erant duri, non sermo. Etenim si duri
non essent, sed mites essent, dicerent sibi: Non sine
causa dicit hoc, nisi quia est ibi aliquod sacramentum
B latens. Manerent cum eo lenes, non duri; & discerent
ab illo, quod illis discedentibus qui remáserunt, didi-
cerunt. Nam cùm remansissent cum illo discipuli
duodecim, illis recedentibus, suggesserunt illi tanquá
dolentes illorum mortem, quòd scandalizati sunt in
verbo eius, & recesserunt. Ille autem instruxit eos, &
ait illis: Spiritus est, qui viuificat, caro autem nihil pro- *Ibidem g.*
dest. Verba quæ locutus sum vobis, spiritus est & vita.
Spiritaliter intelligite quod locutus sum. Non hoc
corpus quod videtis, manducaturi estis; & bibituri illú
sanguinem, quem fusuri sunt qui me crucifigent. Sa-
cramentum aliquod vobis commendaui, spiritaliter
intellectum viuificabit vos. Et si necesse est illud visi-
biliter celebrari, oportet tamen inuisibiliter intelligi.
Exaltate Dominum Deum nostrum, & adorate sca-
bellum pedum eius, quoniam sanctum est. Moyses &
Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel in his qui in-
uocant nomen eius. Inuocabant Dominum, & ipse
C exaudiebat eos, in colúna nubis loquebatur ad eos.)
Isti antiqui Moyses, & Aaró, & Samuel serui Dei ma-
gni apud antiquos. Nostis quia Moyses eduxit in vir-
tute Dei populum Israël ex Ægypto per rubrum ma- *Exod. 14. f.*
re, & duxit in eremo: & quanta mirabilia fecerit in il-
lo tempore Deus per manum Moysi, nouerunt om-
nes qui istas Scripturas libenter audiunt in Ecclesia,
vel apud se legúr, vel quoquo modo didicerúr. Aaron
frater ipsius fuit, quem ordinauit etiam sacerdotem:
& ibi quidem non videtur sacerdos esse, nisi Aaron, *Exod. 28. a.*
Aperte enim in illis literis Aaron nominatur sacerdos
Dei: de Moyse non ibi dicitur quòd sacerdos erat. Sed
si hoc non erat, quid erat? Nunquid maior sacerdote
esse poterat? Exprimit Psalmus iste, quia & ipse sacer-
dos erat, Moyses, & Aaron in sacerdotibus eius. Er-
go erát illi Domini sacerdotes. Postea Samuel iam in
libro Regnorum legitur: Iste est Samuel temporibus *1 Reg. 16. a.*
Dauid: nam & ipse vnxit sanctum Dauid. Samuel ab
D initio ætatis suæ in templo creuit. Mater eius sterilis
fuit. Volens habere filium, orauit ad Dominum cum
gemitu magno, & petens vt daret ei Deus filium: osté-
dit quia non carnaliter habere voluit quem natum il-
li dedit, qui eum esse voluit. Vouit enim eum Domi-
no Deo, & ait: Si mihi masculus natus fuerit, templo *1 Reg. 1. b.*
tuo seruiet, & ita fecit. Natus sanctus Samuel fuit
apud matrem tempore lactis: mox vt eum ablactauit,
dedit in templum, vt ibi cresceret, ibi † roboraretur in *al. probaretur.*
spiritu, ibi Deo seruiret. Factus est Samuel sacerdos
magnus, sacerdos sanctus illo tempore. Commemo-
rat istos, & per istos omnes sanctos nos vult intellige-
re. Quare autem hic illos nominauit? Quoniam dixi-
mus Christum hic nos debere intelligere: aduertat
sanctitas vestra. Dixit superiùs, Exaltate Dominum
Deum nostrum, & adorate scabellum pedum eius,
quoniam sanctum est, commendans quendam, id est,
Domi-

Dominum nostrum Iesum Christum, cuius scabellũ pedum adorandum est, quia carnem assumpsit, in qua appareret generi humano, & volens nobis ostendere & antiquos patres ipsum prædicasse, quia ipse est verus sacerdos Dominus noster Iesus Christus, commemorauit istos, quia in columna nubis loquebatur ad eos Deus. Quid est in columna nubis? Loquebatur per figuras. Si enim in quadam nubecula loquebatur, obscura illa dicta nescio quem manifestum præsignabant. Ille autẽ nescio quis, iã non est nescio quis: quia scitur à nobis, Dñs noster Iesus Christus. Moyses & Aarõ in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos qui inuocant nomen eius. Inuocabant Dominum, & ipse exaudiebat eos, in columna nubis loquebatur ad eos. Qui primò loquebatur in columna nubis, ipse nobis locutus est in scabello pedum suorum: id est, in terra assumpta carne, vnde adoramus scabellum pedũ eius, quoniam sanctũ est. Ipse de nube loquebatur, quod tunc non intelligebatur: locutus est in scabello pedũ suorum, & intellecta sunt verba nubis eius. In columna nubis eius loquebatur ad eos. Attẽdamus ergo fratres, videte quos & quales sanctos nominauerit. Custodiebant testimonia eius, & præcepta eius quæ dedit eis. Custodiebant certè, intendite. Custodiebant testimonia eius, & præcepta eius quæ dedit eis. Hoc dicit, & negari non potest. Nihil ne habebãt peccati? Quomodo? Quando custodiebant præcepta eius, custodiebant testimonia eius. Videte quales nos velit formari, ne quasi de perfecta iustitia præsumamus. Ecce Moyses & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel in his qui inuocant nomen eius: ad quos de columna nubis loquebatur. Iam apertè illos exaudiebat, qui custodiebant testimonia eius, & præcepta eius quæ dedit eis.

Domine, inquit, Deus noster tu exaudisti eos, Deus tu propitius fuisti illis.) Propitius nõ dicitur Deus, nisi peccatis: quando dat veniam, tunc dicitur propitius. Et quid habebat in istis quod vindicaret vt esset propitius? Ignoscendo propitius fuerat, propitius erat donando peccata, propitius fuerat & vindicando. Quid enim sequitur? Tu propitius fuisti illis: Et vindicans in omnes affectiones eorum.) Etiam vindicans propitius fuisti: non solùm donans peccata, sed etiam vindicans propitius fuisti. Videte fratres mei, quid hic commendauit, aduertite: illi Deus irascitur, quem peccantem non flagellat. Nam cui verè propitius est, non solùm donat peccata ne noceant ad futurum seculum: sed etiam castigat, ne semper peccare delectet. Agite fratres, quomodo in illis vindicatum est, si quæramus, aderit Dominus vt dicam. Quæramus enim tres istas personas, Moysen, Aaron, & Samuelem, & quomodo in eis vindicatum sit, quia dixit: Vindicans in omnes affectiones eorum. Vtique eas affectiones dicens eorum, quas Dominus nouerat in cordibus eorum, quas homines non nouerant. Etenim sine querela hominum versabantur in medio plebis Dei. Sed quid dicimus, quia Moyses habuit primam vitam fortasse peccatricem? Nam & percusso homine, fugit de Ægypto. *Exod. 2. b.* Habuit & Aaron primam vitam quæ displiceret Deo: nam ipse insanienti populo & furenti idolum permisit vt fieret, & factum est populo Dei idolum *Exod. 32. a.* quod adoraret. Samuel quid fecit infans ad templum datus? Omnes ætates suas inter sancta sacramenta Dei *1 Reg. 1. d. & 3. a.* peregit, ab ineunte ętate famulus Dei. Nihil vnquam dictum est de Samuele, nihil ab hominibus. Nouerat ibi fortè De⁹ aliquid quod purgaret: quia & quod perfectum iam videtur hominibus, illius perfectioni adhuc imperfectum est. Pleraque faciunt artifices, & ostendunt imperitis: & cùm iam iudicauerint imperiti esse perfecta, expoliũt illa artifices qui nouerũt adhuc quid illis desit, vt mirentur homines tantam expolitionem rebus accidisse, quas iam perfectas pronunciauerant. Fit hoc & in ædificiis, & in picturis, & in vestibus, & propè in omni genere artium. Primò iudicant illud iam quasi perfectum esse, vt oculi eorũ amplius nihil desiderent. Sed aliud iudicat oculus imperitus, aliud iudicat artificis regula. Sic & illi sancti versabantur ante oculos Dei, tanquam sine culpa, tãquam perfecti, tanquam angeli: nouerat autẽ quid illis deesset, qui vindicabat in omnes affectiones eorum. Vindicabat autem non irascens, sed propitius: sed ad hoc vindicabat vt perficeret cœptum, non vt damnaret eiectum. Vindicans ergo in omnes affectiones eorum erat Deus. Quòmodo vindicauit in Samuele? vbi est vindicta ipsa? Hoc dico, vt nouerint Christiani qui iã hic cognouerunt Christum, ad quos venit in scabello pedum suorum, quos ita dilexit, pro quibus sanguinem fudit: nouerint quomodo vapulent, cùm multũ profecerint. Quærimus vindictam in Moyse, propè nullam habet, nisi quod ad extremum ait illi Deus, Ascende in montem, & morere: ait leni, morere. Iam *Deut. 32. g.* peregerat ætates suas, nũquid nunquam erat moriturus? Qualis illa vindicta? ostẽdit ibi vindictam suam, *& illi.* vt diceret, Non intrabis in terram promissionis, quam intraturus erat populus. Quandam figuram quorundam gerebat Moyses. Nam qui in regnum cælorum intrauit, magna illa pœna erat ad terram illam non venire quæ ad tempus erat promissa, vt vmbrã ostenderet & transiret? Nónne multi perfidi intrauerunt in illam terram? nónne in illa terra viuentes multa mala fecerunt, & Deum offenderunt? nónne & idololatriã secuti sunt in illa terra? Magnum erat non dedisse terram istam Moysi. Sed Moysen voluit gestare figuram eorum qui sub lege erant, quia per Moysen data est *Ioan. 1. b.* lex: & ostẽdit eos qui sub lege esse vellent, & sub gratia esse nollent, non intraturos in terram promissionis. Ergo illud quod dictum est, Moysi figura erat, non pœna? Seni mors quæ pœna? Non intrare in illam terram quæ pœna, quo intrauerunt indigni? De Aaron autem quod dictum est, Mortuus est & ipse senex, filij sui successerunt ei in sacerdotio: filius eius postea *Num. 20. d.* sacerdotium administrauit. Quomodo & in istũ vindicauit? Samuel & ipse sanctus senex mortuus est, relictis filiis successoribus suis. *1 Reg. 8. a. & 25. a.* Quid est quod in illis vindicatum est, quæro, & secundum homines non inuenio: secundum autem quod scio pati seruos Dei, quotidie in illos vindicabatur. Legite & videte vindictas, sed qui proficitis. Fortè vindictas quotidie patiebantur, populos contradicentes, quotidie patiebantur iniquè viuentes: & inter illos viuere cogebantur, quorũ vitam quotidie reprehendebant. Hæc erat vindicta. Nondum proficit cui parua est. Tantum te enim torquet iniustitia aliena, quantum recesseris à tua. Cùm enim fueris frumentum, id est, herba bona de semine bono, filius regni, cùm cœperis fructum dare, tũc tibi apparebunt zizania: cùm enim creuisset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt zizania. Cùm cœperint apparere zizania, videbis te inter malos. Velle habes quasi separare à te malos, & separare ab Ecclesia omnes malos: respondebit tibi Domini sententia: Sinite vtraque crescere vsque ad messem, ne fortè cùm *Matth. 13. d.* vultis eradicare zizania, eradicetis simul & triticum. Ex sententia Domini necesse erit parcere zizaniis, ex conditione serui necesse erit viuere inter zizania. Separare ea non potes, tolerare tibi necesse est. Vide quantas plagas in corde patiaris, qui corpore & corde integro inter malos versaris. Probabitis quicunque profeceritis, probabitis quicunque iam proficitis. Toleranda sunt ergo ista: & fortè hoc pertinet ad illud, Seruus qui nouit voluntatem domini sui, & non facit digna, plagis vapulabit multis. *Luc. 12. f.* In multis enim quantum nobis innotescit voluntas Dei, etiam reatus noster innotescit nobis; & quãto ille nobis innotescit,

tanto plus imus in fletus & lachrymas. Videmus enim quàm sit iustum quod de nobis exigat Deus, in quâta adhuc imperfectione iaceamus, & fit in nobis quod dictum est: Qui apponit scientiam, apponit dolorem. *Eccles. 1. d.* Ecce abundet in te charitas, & plus dolebis peccanté. Quanto in te maior charitas est, tanto amplius te torquebit, quem toleras: non torquebit tanquam irascétem illi, sed tanquam dolentem pro illo. Vide Paulum apostolú quid patiebatur. Vidit quis quid patiebatur. Præter illa, inquit, quæ extrinsecus sunt. Dixit enim multa quæ patiebatur, & cœpit dicere interiora, præter illa quæ extrinsecus erant: quæ patiebatur à malis persecutoribus Christi: incursus in me quotidianus, sollicitudo omnium Ecclesiarú. Et vide qualis sollicitudo, quàm paterna, quàm materna. Videte quomodo cedebatur, vt vindicaretur in omnes affectiones eius. Dicemus affectiones eius in quas vindicabat Deus. Quis infirmatur, inquit, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? *2 Cor. 11. g.* Quanto maior charitas, tanto maiores plagæ de peccatis alienis. Acceperat quidem ille & stimulum carnis angelum satanæ, à quo colaphizaretur. Ecce quomodo propitius erat Deus vindicans in omnes affectiones eius. Quæ sunt affectiones in quas sic vindicat? Ipse exposuit, ipse dixit: In magnitudine, inquit, reuelationum ne extollar, *2 Cor. 12. b.* datus est mihi stimulus carnis meę, angelus satanę qui me colaphizet. Tam perfectus erat, vt tamé timeudú esset ne extolleretur: nam non poneret Deus medicamentú, vbi vulnus non esset. Et rogauit vt tolleretur, æger ille rogauit vt auferretur medicamen. Propter quod ter Dominú rogaui, inquit, vt auferret eú à me, id est, stimulum carnis à quo colaphizabatur, aliquem fortè dolorem corporis. Rogaui, inquit, vt auferret eú à me; & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea. *Ibidem c.* Nam virtus in infirmitate perficitur. Ego noui quem curo, nó mihi det qui ægrotat consiliú. Tanquam emplastrum mordax vrit te, sed sanat te. Rogat medicum vt tollat emplastrú; & non tollit, nisi cùm fuerit sanatum quò posuerat. Virtus in infirmitate perficitur. Ergo fratres quicunq; in Christo proficimus, nó nos putemus sine flagello futuros: quia quantúlibet proficiamus, nouit ipse peccata nostra, aliquando & nobis ostendit illa, & videmus & nos peccata nostra. Et cùm inter tales homines versari cœperimus, vt iá homines quod in nobis reprehendant non inueniant: reprehendit ille adhuc qui nouit omnia, & vindicat in omnes affectiones, quia propitius est nobis. Nam si non vindicet & deserat, perimus. Deus tu propitius fuisti illis, & vindicans in omnes affectiones eorú. Exaltate Dominú Deum nostrum.) Iterum exaltemus illum qui bonus est: & cùm sæuierit, quomodo laudandus est, quomodo exaltandus est? Tu potes hoc exhibere filio tuo, & Deus non potest? Non enim bonus es, quando blandiris filio tuo; & malus, cùm cædis filium tuum? Et cùm blandiris, pater es, & cùm cædis, pater es. Ideo blandiris, ne deficiat; ideo cædis, ne pereat. Exaltate Dominum Deum nostrum. Adorate in monte sancto eius, quoniam sanctus Dominus Deus noster.) Quomodo superius dixit, exaltate Dominum Deum nostrum, & adorate scabellum pedum eius, intelleximus autem quid sit adorare scabellum pedum eius: sic & modò post exaltationem Domini nostri Iesu Christi, ne quis illum præter montem eius exalter, commendauit & montem ipsius. Mons ipsius quis est? Legimus alibi de hoc monte, quia lapis fuit præcisus de monte sine manibus: & confregit omnia regna terræ, & creuit lapis ipse. *Dan. 2. d.* Danielis visio est ista quam narro. Creuit lapis iste qui præcisus est de monte sine manibus: & factus est, inquit, mons magnus, ita vt impleret vniuersam faciem terræ. In ipso monte magno adoremus, si exaudiri volumus.

A Hæretici non adorant in isto móte, quia mons iste impleuit vniuersam faciem terræ: hæserunt in parte, & totum amiserunt. Si agnoscât Ecclesiam catholicam, adorabunt in isto monte nobiscum. Etenim lapis ille qui præcisus est de monte sine manibus, iam videmus quantum creuerit, & quantas regiones terræ occupauerit, & vsque ad quas gétes peruenerit. Quid est mós vnde præcisus est lapis sine manibus? Regnum Iudæorum. Primò quòd colebant vnum Deum, inde præcisus est lapis ille Dominus noster Iesus Christus: ipse dictus est lapis qué reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. *Psal. 117.* Lapis iste pręcisus de monte, sine manibus, confregit omnia regna terrarum. Videmus cófracta ab illo lapide omnia regna terrę. Quæ erant omnia regna terræ? Regna idolorum, regna dæmoniorú fracta sunt. Regnabat Saturnus in multis hominibus. Vbi est regnú eius? Regnabat Mercurius in multis hominibus. Vbi est regnum eius? Fractum est, B redacti sunt illi in regnum Christi, in quibus ille regnabat. Regnum Veneris quale erat Carthagini, vbi nunc est regnú cæleste? Lapis ille fregit omnia regna terrarum, lapis præcisus de monte sine manibus. Quid est, præcisus de monte sine manibus? Natus de gente Iudæorú sine opere hominú. Omnes enim qui nascuntur, de opere maritali nascuntur: ille de virgine natus, sine manibus natus est, per manus enim opus humanú significatur, quò manus humanæ non accesserunt, vbi maritalis amplexus nó fuit, fœtus tamé fuit. Natus est ergo de móte sine manibus lapis ille: creuit, & crescédo fregit omnia regna terrarú. Factus est auté mons magnus, & impleuit vniuersam faciem terræ. Hæc est Ecclesia catholica, cui vos communicare gaudete. Illi auté qui nó cómunicant ei, quia præter ipsum monté adorant & laudant Deum, non exaudiuntur ad vitam æternam: & si ad quædam temporalia exaudiantur. Non sibi ergo blandiantur, quia eos in quibusdam exaudit Deus: nam & paganos exaudit in quibusdam. C Nónne clamant pagani ad Deú, & pluit? Quare? quia facit solem suú oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. *Matth. 5 g.* Noli ergo gloriari pagane, quia te clamante ad Deum, pluit Deus, qui super iustos & iniustos pluit. Audiuit te ad temporalia: non te audit ad æterna, nisi in monte sancto eius adoraueris. Adorate Dominum in monte sancto eius; quoniam sanctus est Dominus Deus noster. Hęc de Psalmo sufficiant charitati vestræ, quantum Dominus donauit locuti sumus. Et quicquid loquimur in nomine Dei, quoniam Dei est loquentis per nos, imber Dei est, videte vos qualis terra sitis. Nam quando pluuia venit super terram, si bona terra est, fructus bonos parit: ná si mala terra est, spinas parit: pluuia tamen dulcis est, & super fructus & super spinas. Qui istis verbis auditis peior factus fuerit, & spinas de pluuia generauerit: ignem speret, pluuiam non accuset. Qui autem melior D factus fuerit, & fruges de bona terra generauerit, horreum speret, pluuiam laudet. Aut quid sunt nubes, aut quid est pluuia: nisi Dei misericordia omnia facientis circa eos quos diligit, & quibus donauit vt ab eis diligatur?

IN PSALMVM XCIX. ENARRATIO.

PSALMVM fratres, cùm cantaretur, audistis, breuis est, nec obscurus: quasi securitaté dederim ne laborem timeatis. Videamus tamen attentius, & quanto liberius, tanto diligentius quid sibi velint ea ipsa quæ aperté sonant: vt quantum Dominus donare dignatur spiritaliter intelligatur. Vox Dei quolibet organo sonans, tamen vox Dei: neque enim delectat aures eius, nisi vox eius. Nam & nos cùm loquimur, tunc eum delectamus, cùm ipse de nobis loquitur. Psalmus in confessione sic inscribitur. Hic est titulus eius, Psalmus in confessione.) Pauci versus sunt magnarum

rum rerũ grauidi: pariant semina in cordibus vestris, A vt paretur horreum messis Dominicæ. Psalmus iste in confessione hoc nobis iubet, ad hoc nos hortatur, vt iubilemus Deo. Nec hortatur velut aliquem vnum angulum terræ, aut vnam aliquam habitationem, cõgregationémve hominum: sed quia vbique nouit se seminasse benedictionem, vndique exigit iubilationem. Iubilate ergo Deo vniuersa terra. Nunquid modò vocē meā audiuit vniuersa terra? Et tamen hāc vocē audiuit vniuersa terra. Iam iubilat Dño vniuersa terra: & quæ adhuc non iubilat, iubilabit. Pertendens enim benedictio incipiente Ecclesia ab Hierusalē per omnes gentes, impietatē vbique prosternit, pietatem vbique construit: & mixti sunt boni malis, & mali per omnem terram, & boni per omnem terram. In malis murmurat omnis terra, in bonis iubilat omnis terra. Quid est ergo iubilare? Multum enim nos attentos facit hoc verbum, & præsentis Psalmi titulus, quia inscribitur in confessione. Quid est in confessione iubilare? Et alterius cuiusdam Psalmi sententia est di- B
Psal. 88. centis: Beatus populus qui intelligit iubilationem. Profectò magnum aliquid est hoc, quod intellectum nos beatos facit. Dñs ergo Deus noster beatificator hominum, det mihi intelligere quod dicam, det vobis intelligere quod auditis: Beatus populus qui intelligit iubilationem. Curramus ergo ad hanc beatitudinem, intelligamus iubilationē, non eam sine intellectu fundamus. Quid opus est iubilare, & obtemperare huic Psalmo dicenti: Iubilate Deo omnis terra: & non intelligere iubilationē, vt vox nostra sola iubilet, & cor nõ iubilet? Sonus enim cordis intellectus est. Quod nostis, dicturus sum. Qui iubilat, non verba dicit, sed sonus quidam est lætitiæ sine verbis. Vox est enim animi diffusi lætitia, quantũ potest exprimentis affectũ, non sensum comprehendentis. Gaudens homo in exultatione sua, ex verbis quibusdam quæ non possunt dici & intelligi, erumpit in vocem quandam exultationis sine verbis: ita vt appareat eum ipsa voce C gaudere quidem, sed quasi repletum nimio gaudio non posse verbis explicare quod gaudet. Animaduertite hoc in eis qui cantant etiam non honestè. Non enim talis erit iubilatio nostra, qualis illorum est: nos enim in iustificatione iubilare debemus, illi autem iubilant in iniquitate. Itaque nos in confessione, illi in confusione. Tamen vt hoc quod dico intelligatis, imò recordemini rem cognitam, maximè iubilant qui aliquid in agris operantur. Copia fructuum iocundati, vel messores, vel vindemiatores, vel aliquos fructus metentes, & in ipsa fœcunditate terræ & feracitate gaudentes exultando cantant: & inter cantica quæ verbis enunciant, inserunt voces quasdam sine verbis in elatione exultantis animi, & hæc vocatur iubilatio. Si quis fortè propterea non recognoscit, quia nunquam aduertit, aduertat de cætero. Atque D vtinam non inueniat quod aduertat, ne Deus inueniat quos euertat. Sed tamen quia non quiescunt nasci spinæ: in malè exultantibus aduertamus iubilationem improbandam, & offeramus Deo iubilationem coronandā. Quando ergo nos iubilamus? quando laudamus quod dici non potest. Attendimus enim vniuersam creaturam, terram, mare & cælum, & omnia quæ in eis sunt. Attendimus singula habere origines & causas suas, seminum vim, nascendi ordinem, permanēdi modũ, intereundi decessum, currere volumina seculorum, sine vlla perturbatione stellas volui quodammodo ab oriente in occidentem, peragere cursus annorum, videmus dimensiones mēsium, distentiones horarum: inque his omnibus nescio quid inuisibile quod spiritus vel anima dicitur, inesse omnibus animantibus ad appetendam voluptatem, fugiendámque molestiam, ad conseruādam incolumi-

A tatem suam vestigium quoddam vnitatis, inesse etiam homini commune quiddā cum angelis Dei, nõ cum pecoribus, sicut esse, viuere, audire, videre & cætera, sed quod intelligat Deum, quod ad mentem propriè pertineat; quòd sicut oculus album & nigrum, ita æquitatem iniquitatémque discernat. In hac tota consideratione creaturæ quam nominare vtcunque & percurrere potuimus, interroget se anima: Quis fecit hæc omnia? quis creauit hæc? quis teipsam? Quid sunt ista quæ cõsideras: quid tu quę cõsideras? Quis ille qui fecit consideranda & considerantem? quis sit iste? Dic illum: vt dicas illum, cogita illum. Potes enim aliquid cogitare, & fortè non potes dicere: nullo modo autem poteris dicere, quod non potueris cogitare. Ergo cogita illum prius quàm dicas illum: vt cogites illum, accede ad illum. Quod enim vis bene videre vt habeas quod loquaris: accedis vt inspicias, ne fortè videndo longè fallaris. Sed vt oculis ista corpora: sic ille mente conspicitur, corde attenditur, & videtur. Matth. 5. a.
B Et vbi est cor vnde ille videatur? Beati, ait, mundicordes, quoniam ipsi Deum videbunt. Audio, credo, vt possum intelligo corde videri Deum, nec posse nisi mundo corde conspici: sed audio aliam Scripturam: Quis gloriabitur castum se habere cor? Aut quis glo- Prou. 20. b. riabitur mundum se esse à peccato? Attendi ergo vniuersam creaturam, quantũ potui, corporalem animaduerti in cælo & in terra, spiritalem autem in meipso qui loquor, qui membra vegeto, qui vocem intēdo, qui linguam moueo, qui verba pronuncio, sensúsque discerno. Et quando comprehēdo me in me? Vnde ergo possum quod supra me? Promittitur tamen cordi humano visio Dei, & inde dicitur quędam operatio mundandi cordis: hoc dicitur à Scriptura: Para vnde videas, quod amas antequā videas. Audito enim Deo & nomine eius, cui non dulce est quod audit: nisi impio multũ remoto, multum longè facto? Quoniam ecce, inquit, qui longè faciunt se à te, peribunt:
C sequitur: Perdidisti omnem qui fornicatur abs te. No- Psal. 72. bis autem quid? Quia illi longè, & ideo in tenebris, & ita sauciatis oculis in tenebris, vt lumen non solum nõ desiderent, sed etiam perhorrescant: nobis in longinquo inuentis quid dicitur? Accedite ad eum, & illumi- Psal. 33. namini. Vt autem accedas & illumineris, displiceant tibi tenebræ tuæ: dāna quod es, vt merearis esse quod non es. Es iniquus, esse debes iustus. Nunquam iustitiā percepturus es, si adhuc tibi placet iniquitas. Contere illam in corde tuo, & munda: expelle illam de corde tuo, vbi vult habitare quem vis videre. Accedit ergo vtcunque anima humana interior homo recreatus ad imaginē Dei, qui creatus est ad imaginem Dei: qui tanto erat longè factus, quanto ierat in dissimilitudinē. Non enim locorũ interuallis acceditur ad Deũ, aut receditur à Deo. Dissimilis factus, longè recessisti:
D similis factus, proximè accedis. Vide quomodo nos vult accedere Dñs faciens primò similes vt accedamus. Estote, ait, sicut pater vester q in cælis est, qui so- Matth. 5. g. lem suũ oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Disce diligere inimicum, si vis cauere inimicum. Inquantum autem in te charitas crescit, efficiens te & reuocans te ad similitudinem Dei, pertendit vsque ad inimicos: vt sis ei similis qui facit solem suum oriri non super bonos tantùm, sed super bonos & malos; & pluit non super iustos tantùm, sed super iustos & iniustos. Quantum accedis ad similitudinem, tantum proficis in charitate, & tanto incipis sentire Deum. Et quem sentis? qui venit ad te, an ad quem tu redis? Nam ille nunquam discessit à te. Recedit à te Deus, cùm tu recedis à Deo, præsentia sunt cæcis omnia sicut videntibus: vno loco stans cæcus & videns, hisdem formis rerum vterque circumfunditur. Ille est præsens rebus, ille absens. Ex duo-

bus vno loco stantibus, vnus est præsens, alius absens: non rebus ipsis ad alterum accedentibus, & ab altero recedentibus, sed propter dissimilitudinem oculorum suorum. Ille qui cæcus dicitur, quia extinctum est ibi quod contemplari solet luce cuncta vestienti, frustra est præsens rebus quas non videt: imò rectius absens quàm præsens dicitur. Vbi enim non est sensus eius, rectè dicitur absens: hoc est enim absentem esse, sensu abesse. Sic & Deus præsens est, vbique totus est. Sapientia eius attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. (Sapien. 8.a.) Quod autem Deus pater, hoc verbum eius, & sapientia eius: lux de luce, Deus de Deo. Quid ergo optas videre? Non est a te longè quod vis videre. Apostolus dicit equidem non longè positum ab vnoquoque nostrûm: in ipso enim viuimus & mouemur & sumus. (Act. 17.f.) Quanta ergo miseria est, longè esse ab eo qui vbique est? Esto ergo similis pietate, & diligens cogitatione: quoniam inuisibilia eius (Rom. 1.a.) per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Ea quæ facta sunt intuere, mirare, quære autorem. Si dissimilis sis, repelleris: si similis, exultabis. Et cùm accedere cœperis similis, & persentiscere Deum, quantum in te charitas crescit, quia & charitas Deus est, senties quiddam quod dicebas, & non dicebas. Ante enim quàm sentires, dicere te putas Deû: incipis sentire, & ibi sentis dici non posse quod sentis. Cùm autê ibi didiceris dici non posse quod sentis, tacebis, nô laudabis? Ergo mutus eris in laudibus Dei, & gratiarum actiones non reddes ei qui voluit se notum tibi facere? Laudabas, cùm quæreres: silebis, cùm inueneris? nullo pacto, non eris ingratus. Debetur honor, debetur reuerentia, debetur magna laudatio. Attende te qui sis, terra & cinis: vide quis meruerit quid videre. Vide quis quid, homo Deum. Agnosco non meritum hominis, sed misericordiam Dei: lauda ergo miserantem. Quomodo, inquis, laudabo? (1 Cor. 13.d.) Modicum ipsum quod sentire possum ex parte in ænigmate per speculum, iam explicare non possum. Audi ergo Psalmum.

Expositio Psalmi.

IVBILATE Deo omnis terra.) Intellexisti iubilationem omnis terræ? Si iubilas, Domino iubila: noli iubilationem tuam in alias atque alias res diuidere. Postremò cætera dici possunt vtcunque, ille solus est ineffabilis, qui dixit, & facta sunt omnia: (Psal. 32.) dixit, & facti sumus, sed nos eum dicere non possumus. Verbum eius quo dicti sumus, filius eius est: vt à nobis vtcunque infirmis diceretur, infirmus factus est. Iubilationem pro verbo possumus dicere, verbum pro verbo non possumus. Iubilate ergo Deo omnis terra. Seruite Domino in iocunditate.) Omnis seruitus amaritudine plena est. omnes conditione seruili obligati, & seruiunt & murmurant. Nolite timere illius Domini seruitutem: non erit tibi gemitus, non murmur, non indignatio. Nemo se petit inde venalê, quia dulce est quòd redempti omnes sumus. Magna felicitas est, fratres, esse in ista domo magna seruum, & si cum compedibus. Noli timere serue compedite, confitere Domino. Meritis tuis attribue compedes tuas: côfitere in compedibus tuis, si vis vt in ornamenta vertâtur. Non frustra, nec sine exauditione dictum est, Intret in conspectu tuo gemitus côpeditorum. (Psal. 78.) Seruite Dño in iocunditate. Libera seruitus est apud Dominum, libera seruitus, vbi non necessitas, sed charitas seruit. Vos, inquit, in libertatê vocati estis fratres, tantû ne libertatê in occasionem carnis detis, sed per charitatem (Gal. 5.b.) spiritus seruite inuicê. Seruû te charitas facit, q̃a liberum te veritas fecit. Si mâseritis, inquit, in verbo meo, (Ioan. 8.d.) verè discipuli mei estis, & cognoscetis veritatê, & veritas liberabit vos. Simul es & seruus & liber. Seruus, quia factus es: liber, quia amaris à Deo à quo factus es: imò etiam inde liber, quia amas eum à quo factus es. Noli seruire cum murmure: non enim id agunt murmura tua vt non seruias, sed vt malus seruus seruias. Seruus es Domini, libertus es Domini: non te sic quæras manumitti, vt recedas à domo manumissoris tui. Seruite Domino in iocunditate. Plena erit illa & perfecta iocunditas, cû corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem. (1 Cor. 15.f.) Tunc erit perfecta iocunditas, tûc illa perfecta iubilatio, tûc laus sine defectu, tûc amor sine scandalo, tunc fructus sine timore, tunc vita sine morte. Quid hic? Nullum ne gaudiû? Si nullum: gaudiû, nulla iubilatio. Quomodo iubilate Deo omnis terra? Est plane & hic gaudium, de spe futuræ vitæ. Gustatur hic vnde ibi satiemur: sed necesse est vt multa perferât frumêta inter zizania. (Matth. 13. & 13.d.) Sût grana inter paleam, est lilium inter spinas. Quid enim audit Ecclesia? Sicut liliû in medio spinarum, ita proxima mea in medio filiarû. (Cant. 2.a.) Nô dictum est in medio alienarum, sed in medio filiarum. O Domine, quomodo consolaris, quomodo confortas? Quomodo terres? Quid est quod dicis, Sicut lilium in medio spinarum, ita proxima mea in medio filiarû? Quas dicis spinas? Ipsas filias, respondet. Spinæ sunt propter mores suos, filiæ propter sacramenta mea. Vtinam ergo inter gemitus alienarum gemeretur, minus gemeretur. Ille est maior gemitus. Quoniam si inimicus meus exprobrasset mihi, sustinuissem vtiq;: (Psal. 54.) & si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, absconderem me vtique ab eo. Psalmi voces sunt: Qui literas nostras nouit, sequitur; qui non nouit, discat vt sequatur. Si is qui oderat me super me magna locutus fuisset, absconderem me vtiq; ab eo: tu verò homo vnanimus dux meus & notus meus, qui simul mecû dulces capiebas cibos. Quos dulces cibos nobiscum capiunt, qui nobiscum semper futuri non sunt? Quos dulces cibos, nisi gustate & videte quàm dulcis est Dominus! (Psal. 33.) Inter illos necesse est vt gemamus. Sed quò se separaturus est Christianus, vt non gemat inter falsos fratres? Quò iturus est? Quid facturus? Solitudines petat? Sequuntur scandala. Separaturus est se qui bene proficit, vt nullum omnino hominem patiatur? Quid si & ipsum antequam proficeret nemo vellet pati? Si ergo quia proficit nullum hominem vult pati, eo ipso quo non vult aliquem hominem pati, conuincitur quod nô profecerit, intêdat charitas vestra. Sustinentes inuicem, ait Apostolus, in dilectione: (Eph. 4.a.) satagentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Sustinentes inuicem. Non habes quod in te alius sustineat? Miror si non est. Sed ecce nô sit. Eò robustior es ad cæteros sustinendos, quòd iam non habes quod in te alij sustineant. Non sustineris, sustine cæteros. Nô possum inquis. Ergo habes quod in te alij sustineant. Sustinentes inuicem in dilectione. Tu deseris res humanas, & segregas te, vt nemo te videat. Cui prodesris? Tu ad hoc peruenisses, si nullus tibi profuisset? An quia veloces pedes tibi videris habuisse ad transeundum, præcisurus es pontem? Exhortor omnes, vox Dei omnes hortatur: sustinentes inuicê in dilectione. Separabo me, inquit aliquis, cum paucis bonis, cum illis mihi bene erit. Nam nulli prodesse impium & crudele est. Nónne hoc docuit Dominus meus? Non enim damnauit seruum qui interuertit quod accepit, sed qui non erogauit. Intelligatur pœna interuertoris ex pœna pigri. Serue nequam & piger, ait Dominus damnans. (Matth. 25.c.) Non ait, interuertisti pecuniam meam: non ait, Dedi tibi, & non mihi quod dedi integrum reddidisti: quia non creuit, quia non erogasti, inde inquit te puniam. Auarus est Deus salutis nostræ. Ergo separabo me, inquit, cum paucis bonis. Quid mihi est rationem habere cum turbis? Bene. Pauci ipsi boni, de quibus turbis sunt eliquati? Si tamen iam ipsi pau-

ipsi pauci, omnes boni, tamen bona cogitatio humana, laudabilis, esse cum talibus qui elegerunt vitam quietam, remoti à strepitu populari, à turbis inquietis, à magnis fluctibus seculi, tanquam in portu sunt. Iam ergo ibi gaudium illud? Iam ibi iubilatio illa quæ promittitur? Nondum, sed adhuc gemitus, adhuc solicitudo tentationum. Habet enim alicunde & portus aditum. Si nulla ex parte haberet, nulla in eum nauis intraret. Oportet ergo vt ex aliqua parte pateat. Aliquando autem per eam partem quà patet, ventus irruit, & vbi scopuli non sunt, naues se inuicem collisæ confringunt. Vbi ergo securitas, si nec in portu? Et tamen vtcunque feliciores in portu, quàm in pelago fatendum est, concedendum est, verum est: tamen si naues in portu bene sibi applicētur, non sibi collidantur. Seruetur ibi parilitas æquabilitatis, constantia charitatis: & quando forte ventus ex illa parte quà patet, irruerit, sit tibi cauta gubernatio. Nam quid dicturus est mihi quisquis talibus locis forte præest, imò B seruit fratribus in his quæ monasteria dicuntur? quid dicturus est? Cautus ero, nullum malum admittam. Quomodo nullum malum admittes? Nullum hominem malum, nullum fratrem malum intrantem admissurus sum, cum paucis bonis bene mihi erit. Vbi cognoscis, quem forte vis excludere? Vt cognoscatur malus, intus probandus est. Quomodo ergo excludis intraturum, qui postea probandus est, & probari nisi intrauerit non potest? Repelles omnes malos? Dicis enim & nosti inspicere. Omnes nudis cordibus ad te veniunt, qui intraturi sunt? Ipsi se non nouerũt, quanto minus tu? Multi enim sibi promiserunt quòd impleturi essent illam vitam sanctam, in

Act.4.g. cõmune habentẽ omnia, vbi nemo dicit aliquid suũ, quibus est vna anima, & cor vnum in Deũ: missi sunt in fornacem, & crepuerũt. Quomodo ergo cognoscis eũ qui sibi adhuc ignotus est? Excludes malos fratres à conuentu bonorum. De corde tuo quisquis ista dicis, omnes malas cogitationes si potes à te exclude. Non intret in cor tuũ vel suggestio mala. Non cõsentio, inquis: sed intrauit tamẽ vt suggereretur. Nã omnes munita corda habere volum⁹, vt nihil intret quod malè suggeratur. Vnde autẽ intret, quis nouit? Et pugnamus quotidie in vno corde nostro: vnus homo in corde suo cũ turba luctatur. Suggerit auaritia, suggerit libido, suggerit voracitas, suggerit lætitia ista popularis. Omnia suggeruntur: ab omnibus se continet, omnibus respondet, & ab omnibus auersatur, difficile est vt non ab aliqua feriatur. Vbi ergo securitas? Hic nusquam, in ista vita nusquã, nisi in sola spe promissorum Dei. Ibi autem cùm illuc peruenerimus, perfecta securitas, cùm clauduntur portæ, & confirmantur vectes portarum Hierusalem: ibi vere plena iubilatio & magnum gaudium. Modò autem ne securus laudes quamlibet vitam, ante mortẽ ne laudes hominem quenquam. Hinc autem falluntur homines, vt vel non suscipiant meliorem vitam, vel temerè D aggrediantur, quia & cùm laudare volũt, sic laudant, vt non ibi dicant mala quæ mixta sunt: & qui vituperare volũt, tam inuido animo & peruerso vituperãt, vt claudãt oculos aduersus bona, & sola mala quę ibi vel sunt vel putãtur, exaggerẽt. Inde fit vt vnaquæq; professio malè laudata, id est, non cautè laudata, cùm inuitauerit homines laude sua, inueniant illi qui illuc veniũt, aliquos quales ibi esse nõ credebant: & offensi à malis, resiliant à bonis. Fratres, disciplinam istã ad vitam vestrã conferte, & sic audite vt viuatis. Laudatur, vt generaliter dicam, Ecclesia Dei, magni homines Christiani, soli Christiani, magna Ecclesia catholica, diligunt se omnes, impendunt sibi quisque quod possunt, orationibus, ieiuniis, hymnis vacatur per totum orbem terrarũ, vna consensione pacis laudatur Deus.

et

A Audit forte qui nescit tacitum esse de commixtis malis, venit laude inuitatus, inuenit commixtos malos, qui non illi prædicti sunt antequam veniret, offenditur à falsis Christianis, refugit à veris Christianis. Rursus odiosi, maledici irruũt in vituperationẽ. Quales Christiani? Qui Christiani? Auari, fœneratores. Nónne ipsi sunt qui theatra & amphitheatra implent per ludos & per alia spectacula, qui implent ecclesias per dies festos? Ebriosi, voraces, inuidi, insectatores alterutrum. Sunt tales, sed non soli tales. Et iste vituperator cęco animo tacet bonos, & ille laudator incauto animo tacet malos. Si autem sic laudamus in hoc tempore Ecclesiam Dei, quomodo laudant scripturæ Dei: ecce quomodo nunc dixit, Sicut lilium in me- Cant.2.a.
dio spinarũ, sic ꝓxima mea in medio filiarũ. audit homo, considerat, placet illi liliũ, intrat, adhæret lilio, tolerat spinas: merebitur esse in laude & in oculis sponsi, qui dicit: Sicut liliũ in medio spinarũ, sic proxima mea B in medio filiarũ. Ita & in clericis. Laudatores clericorum intendunt ibi bonos ministros, fideles dispensatores, omnium toleratores, viscera sua impendentes his quos volunt proficere, non quærẽtes quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi. Laudant hæc, obliuiscũtur, quia Philip.2.d.
mixti sunt malis. Rursus qui reprehendunt auaritiam clericorũ, improbitates clericorũ, lites clericorũ, appetẽtes res alienas, ebriosos, voraces, iactãtes; & tu inuidè vituperas, & tu incautè laudas. Tu qui laudas, dic mixtos malos: tu qui vituperas, vide ibi & bonos. Sic & in illa vita communi fratrum, quæ est in monasterio, magni viri sancti, quotidie in hymnis, in orationibus, in laudibus Dei, inde viuunt. Cum lectione illis res est. Laborant manibus suis, inde se transigunt, non auarè aliquid petunt. Quicquid eis infertur à piis fratribus, cum sufficientia & cũ charitate vtũtur. Nemo sibi vsurpat aliquid quod alter non habeat. Omnes se diligunt, omnes inuicem se sustinent. Laudat qui nescit quid interius agatur, qui nescit quomodo C illo vento intrante etiam naues in portu collidũtur. Intrat quasi securitatem sperans, neminem quem toleret habiturus, inuenit ibi fratres malos, qui mali inueniri non possent, nisi admitterentur. Et necesse est vt primò tolerentur, ne forte corrigantur. Nec excludi facilè possunt, nisi prius fuerint tolerati, & fit ipse intolerandæ patientiæ. Quis me huc quærebat? Ego putabam quia charitas esset hic. Et paucorum hominum molestia irritatus, dum nõ perseuerauerit implere quod nouit, fit desertor tam sancti propositi, & reus voti non redditi. Iam verò cùm inde exierit, fit & ipse vituperator & maledicus: & dicit ea sola quæ quasi se pati non potuisse asseuerat, & aliquando vera. Sed vera malorum toleranda sunt propter societatem bonorum. Dicit illis Scriptura: Væ his qui perdide- Eccles.2.d.
runt sustinẽtiam. Et quod est amplius, ructat indignationes, malorum odorem, vnde absterreat intraturos: quia ipse cùm intrasset, perdurare non potuit. Quales D illi? Inuidi, litigatores, neminem sustinentes, auari. Ille illud ibi fecit, & ille illud ibi fecit. O male quare taces bonos? Quos tolerare non potuisti, iactas, qui te malum tolerauerunt, taces. Meritò illud fratres charissimi magnificum in Domini Euangelio ex ore Domini: Duo in agro, vnus assumetur, & vnus relinque- Matt.24.d.
tur. Duæ in molendino, vna assumetur, & vna relinquetur. Duo in lecto, vnus assumetur, & vnus relinquetur. Qui sunt duo in agro? Quod dicit Apostolus: Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incremen- 1 Cor.3.b.
tum dedit. Dei agricultura estis. In agro laboramus. Duo in agro, clerici sunt, vnus assumetur, & vnus relinquetur. Assumetur bonus, relinquetur malus. Matt.24.d.
In molendino duæ, ad plebes retuli. Quare in molendino? Quia deuincti in seculo circuitu rerum temporalium, tanquam mola detinentur. Et inde vna assumetur,

metur,& vna relinquetur. Quæ inde assumetur? Faciens opera bona, attendens indigentiam seruorum Dei, indigentiam pauperum, in confessione fidelis, in lætitia spei certa, vigilans ad Deum, nulli imprecans mala, diligens quantū potest, non solùm amicos, sed etiam inimicos, præter vxorem suam non sciens aliquam, præter maritum suum non sciens aliquem. Assumetur & de molendino. Quæ autem aliter fuerit, relinquetur. Alij autem dicunt: Quietem volumus, neminem volumus pati: remouemus nos à turbis, bene erit nobis in quadā securitate. Si quietem quæris, quasi lectū quæris; vt sine aliqua sollicitudine requiescas. Et inde vnus assumetur, & vnus relinquetur. Nemo vos fallat fratres: si non vultis falli, & vultis amare fratres, scitote omnem professionem in Ecclesia habere fictos. Non dixi omnem hominem esse fictum, sed omnem professionem habere fictas personas: sunt Christiani mali, sed sunt & boni. Quasi plu-
Matth.3.c. res malos vides, quia palea sunt, & te ad grana peruenire non permittunt. Sunt ibi & grana, accede, tenta, exeute, adhibe oris iudicium. Inuenis sanctimoniales indisciplinatas. Nunquid ideo sanctimonium reprehendendum est? Multæ non stant in domibus suis, cir-
1 Tim.5.b. cumeunt domos alienas curiosè agentes, loquentes quæ non oportet, superbæ, linguatæ, ebriosæ. Et si virgines sunt, quid prodest integra caro, mente corrupta? Melius est humile coniugium, quàm superba virginitas. Si enim nuberet, non haberet nomen vnde extolleretur, & haberet frenum quo tegeretur. Sed nunquid propter virgines malas damnaturi sumus & san-
1 Cor.7.f. ctas & corpore & spiritu? Aut propter istas laudabiles, etiam illas improbandas laudare cogemur? Vndique
Mat.24.d. vnus assumetur, & vnus relinquetur. Ergo fratres finiamus Psalmum, quia planus est. Seruite Domino in iocunditate. Vos alloquitur, quicunque in charitate omnia toleratis, & spe gaudetis. Seruite Domino, non in amaritudine murmurationis, sed in iocunditate dilectionis. Intrate in cōspectu eius, in exultatione.) Facile est exultare foris, in cōspectu Dei exulta. Nō valde lingua exultet, sed conscientia exultet, intrate in conspectu eius in exultatione. Scitote quoniā Dominus ipse est Deus.) Quis nescit quia Dn̄s ipse est Deus? Sed de Domino dicit, quem non putabant homines Deum: Scitote quoniam Dominus ipse est Deus. Do-
Matth.27.d. minus ille non vobis vilescat, quem crucifixistis, flagellastis, sputis illinistis, spinis coronastis, veste ignominiosa vestistis, in ligno suspendistis, clauis confixistis, lancea percussistis, custodes ad sepulchrum posuistis, Ipse est Deus. Scitote quoniam Dominus ipse est Deus. Ipse fecit nos, & non ipsi nos.) Ipse fecit nos.
Ioan.1.a. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quid est quòd exultatis? Quid est quòd superbitis? Alius vos fecit. Et qui vos fecit, ipse à vobis patitur. Sed vos sic vos iactatis & gloriamini & extollitis, quasi à vobis ipsi facti sitis. Bonum est vobis vt qui fecit vos, perficiat vos. Ipse fecit nos, & non ipsi nos. Non debemus superbire. Totum bonum quod habemus, ab artifice nostro habemus. Quod in nobis nos fecimus, inde damnamur: quod in nobis ille fecit, inde coronamur. Ipse fecit nos, & non ipsi nos. Nos autem populus eius, & oues pascuæ eius.) Oues & ouis: ipsę oues vna ouis. Et quàm amantissimum nostri pa-
Luc.15.a. storem habemus? Dimisit nonagintanouem, descendit quærere vnam, reportat in humeris suis redemprā sanguine suo. Securus mortuus est pastor pro oue, qui resurgēs possidet ouem. Nos autē populus eius, & oues pascuæ eius. Intrate in portas eius in confessione.) In portis initium est, à confessione incipite. Inde Psalmum in confessione, ibi iubilate. Confitemini vos non factos à vobis, laudate eum à quo facti estis. Ab illo sit bonum tuum, à quo recedēs fecisti malum tuum. Intrate in portas eius in confessione. Intret grex in portas, non foris remaneat ad lupos. Et quomodo intret? In confessione. Porta, id est initium, confessio tibi sit. Vnde in alio Psalmo dicitur: Incipite Domino in confessione. Quod illic dicit, incipite, hoc appellauit hic portas. Intrate per portas eius in confessione. Et quid? Cum iam intrauerimus, non confitebimur? Semper confitere, semper habes quod cōfitearis. Difficile est in hac vita, vt sic homo mutetur, vt nihil inueniatur in eo quod reprehendatur. Opus est vt tu te reprehendas, ne ille reprehendat qui damnaturus est. Ergo & cùm intraueris in atria, confitere. Quando nō erit cōfessio peccatorū? In illa requie, in illa ęqualitate angelorum. Sed videte quid dixerim: Non erit confessio peccatorū. Non dixi, nō erit confessio: erit enim confessio laudis. Semper confiteberis: illum Deum, te creaturam: illum protectorem, te protectum. In illo quodammodo absconditus eris, sicut dictum est: Abscondes eos in abscondito vultus tui. In atria eius in hymnis confessionem confitemini ei.) In portis confitemini: & in atria cùm intraueritis, confitemini in hymnis. Hymni laudes sunt. Quando intras, te reprehende: cùm intraueris, illū lauda. Aperite mihi portas iustitiæ; dicit in alio Psalmo, ingrediens in eas cōfitear Domino. Nunquid dixit, cùm ingressus fuero, iam nō confitebor? Etiam ingressus confitebitur. Quæ enim peccata confitebatur Dominus noster Iesus Christus, quando ait, Confiteor tibi pater Domine cæli & terræ? Illum laudans confitebatur, non se accusans.

Laudate nomen eius, quoniam suauis est Dominus.) Nolite putare quia deficitis in laudando. Laudatio vestra quasi manducatio erit. Quantum laudatis, tantum vires acquiritis, & tātum dulcescit quem laudatis. Laudate nomen eius, quoniam suauis est Dominus. In æternum misericordia eius.) Nō enim cùm te liberauerit, desinet esse misericors. Et vt protegat semper in æternam vitam, misericordiæ eius est. In æternum ergo misericordia eius. Et vsque in generationem & generationem veritas eius.) Aut omnem generationem accipe quod dictum est in generationem & generationem: aut in duabus generationibus, vnam terrenam, alteram cælestē. Hæc est generatio vna quæ parit mortales, altera quæ parit æternos. Veritas eius & hic est & ibi. Noli putare, quia hic nō est veritas eius. Si non hic esset veritas eius, non diceret in alio Psalmo: Veritas de terra orta est. nec ipsa veritas diceret: Ecce ego vobiscum sum vsque in consummationem seculi.

[Right margin notes: Psal.146. — Psal.30. — Psal.117. — Matth.11.d. — Psal.84. — Matth.28.d.]

IN PSALMVM C. ENARRATIO.

PSALMVS iste centesimus quod habet in primo versu, hoc in toto corpore eius quærere debemus.

Misericordiam & iudicium cātabo tibi Domine.) Nemo sibi ad impunitatem blandiatur de misericordia Dei, quia est iudicium. Et nemo in melius commutatus exhorreat iudicium Dei, quia præcedit misericordia Dei. Homines enim quando iudicant, aliquando victi misericordia faciunt contra iustitiam, & videtur in eis esse misericordia, & non esse iudicium: aliquando verò rigidum volentes tenere iudicium, perdunt misericordiam. Deus autem nec in bonitate misericordiæ perdit iudicij seueritatem, nec in iudicando cum seueritate amittit misericordiæ bonitatē. Ecce si temporibus distinguamus hæc duo, misericordiam & iudiciū: fortè enim non sine causa ipso ordine posita sunt, vt nō diceret iudicium & misericordiam, sed misericordiam & iudicium. Si ergo per tempora distinguamus hęc duo, fortè inuenimus modò tempus esse misericordię, futurū autem tempus iudicij. Quomodo est primò tempus misericordiæ? Primò in Deo considera, vt & tu quantū ipse tibi donauerit, imiteris patrē. Neque enim arrogāter dicimus patrē nostrum

nos debere imitari, quandoquidem Dominus ipse v-
Matth.5.g. nicus Dei filius ad hoc nos hortatur dicens: Estote si-
cut pater vester cælestis. Cùm diceret: Diligite inimi-
cos vestros, orate pro eis qui vos persequuntur, vt sitis,
inquit, filij patris vestri qui in cęlis est, qui solem suum
oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos
& iniustos. Ecce misericordia. Quando vides iustos &
iniustos eundem solem intueri, eandem lucem cape-
re, eosdem fontes bibere, eadem pluuia saginari, iisdē
fructibus terræ repleri, similiter aërem istum ducere,
habere æqualiter bona mundi, noli putare iniustum
esse Deum, qui dat ista æqualiter iustis & iniustis. Mi-
sericordiæ tempus est, nondum iudicij. Nisi enim pri-
mo Deus per misericordiam parceret, non inueniret
quos per iudicium coronaret. Est ergo misericordiæ
tempus, quando patientia Dei ad pœnitentiam addu-
cit peccantes. Audi Apostolum dicentem vtrunque
Rom.2.a. tempus, & distingue & tu: Existimas autem, inquit, ô
homo, qui iudicas eos qui faciunt ea, & eadem agis,
quoniam tu effugies iudicium Dei? Intendite: Vide-
bat enim se. Sed cui hoc dicit? Non enim vni homini
dicit, sed generi humano. Talia dicebat se committe-
re multa mala quotidie, & tamen viuere, nihil mali si-
bi contingere: & putabat aut dormire Deum, aut res
humanas non attendere, aut amare facta hominū ma-
la. Tollit istam cogitationem de corde, sed bene intel
ligentibus. Quid ergo ait? Existimas, ô homo, qui iu-
dicas eos qui talia agunt, & facis ea, quoniam tu effu-
gies iudicium Dei? Et quasi diceret, quare facio tanta
mala quotidie, & nihil mali mihi contigit? secutus o-
Ibidem. stendit illi tempus misericordiæ. An diuitias benigni-
tatis & patientię & longanimitatis eius contemnis? Et
verè quia hoc contemnebat, sed fecit illum solicitum.
Ignoras, inquit, quoniam benignitas Dei ad pœniten-
tiam te adducit? Ecce tempus misericordiæ. Ne autē
hoc ille semper putaret futurum, quomodo secutus
eum terruit? Tu autem iam tempus iudicij audisti, au-
di tempus misericordię: Propter misericordiam & iu-
Rom.2.a. dicium, cantabo tibi Domine. Tu autem, inquit, se-
cundum duritiam cordis tui, & cor impœnitens the-
saurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij
Dei, qui reddet vnicuique secundum opera sua. Ecce
misericordiam & iudicium cātabo tibi Domine. Sed
minatus est de iudicio. Nunquid ideo iudicium Dei
tantummodo formidandum est, & non amandū? For-
midandum malis propter pœnam, amandū bonis pro-
pter coronam. Quia ergo terruit malos Apostolus in
hoc testimonio quod commemoraui, audi vbi spem
dat bonis de iudicio. Seipsum ponit & dicit, & ostēdit
& ipse in se tempus misericordiæ. Quia nisi & ipse in-
ueniret tempus misericordię, qualem illum inueniret
in iudicio? Blasphemum, persecutorem, iniuriosum.
Sic enim dicit & commendat tempus misericordiæ,
1 Tim.1.c. in quo modò sumus. Qui prius fui, inquit, blasphe-
mus & persecutor & iniuriosus, sed misericordiā con-
secutus sum. Sed fortè ipse solus consecutus est mise-
ricordiā? Audi quomodo nos erigat: Vt in me, inquit,
ostenderet Christus Iesus omnem longanimitatem,
Ibidem d. ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vi-
tam æternam. Quid est, vt in me ostenderet omnem
longanimitatem? Vt vnusquisque peccator aut scele-
ratus videret, quia Paulus accepit veniam, & non de
se desperaret. Ecce ostendit se, erexit & alios. Vbi? In
tempore misericordiæ. Audi in tempore iudicij quid
dicat de bonis. Iterum dicens de se & de aliis, primò
misericordiam consecutus est. Quare? Quia fuit blas-
phemus & persecutor & iniuriosus. Venit Dominus
vt donaret Paulo, nō vt redderet. Nam si reddere vel-
let, quid inueniret quod redderet peccatori, nisi pœ-
nam & supplicium? Noluit reddere pœnā, sed dona-
uit gratiam. Audi quia ille cui donauit, tenet Domi-

A num etiam debitorem. Inuenit eum donatorem tem-
pore misericordiæ, tenet debitorem tempore iudicij.
Quomodo hoc dicit, videte. Ego enim iam immolor 2 Tim.4.b.
dixit, & tempus resolutionis meæ proximum est. Bo-
num certamen certaui, cursum consummaui, fidem
seruaui. Hoc tempore misericordiæ. Audi de iudicio:
De cætero superest mihi corona iustitię, quam reddet
mihi Dominus in illa die iustus iudex. Non dixit, do-
nat, sed reddet. Quando donabat, misericors erat;
quando reddet, iudex erit: quia misericordiam & iu-
dicium cantabo tibi Domine. Sed donado delicta fe-
cit se debitorem coronę, ibi misericordiam cōsecutus
sum. Misericors ergo Dominus primò, hic autē red-
det mihi coronam iustitiæ. Vnde reddet? Quia iustus
iudex est. Quare iustus iudex? Quia bonum certamē
certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. Ideo iu-
stus non potest nisi coronare ista. Inuenit enim ista
quæ coronaret. Antea verò quid inuenerat? Qui prius
B fui blasphemus & persecutor. Ista donauit, illa coro- 1 Tim.1.a.
nauit. Donauit hæc tempore misericordiæ, coronauit
illa tempore iudicij: quia misericordiam & iudicium
cantabo tibi Domine. Sed nunquid solus Paulus hoc
meruit? Hoc enim dixeram, quomodo in illo testimo-
nio terruit: sic in isto erexit. Cum dixisset, Reddet mi- 2 Tim.4.b.
hi in illo die iustus iudex, nō solū mihi, inquit, sed om-
nibus qui diligunt manifestationem & regnum eius.
Ergo fratres quoniam habemus tempus misericordię,
non nobis blandiamur, non nos dimittamus, non di-
camus, semper parcit Deus. Ecce feci heri, & pepercit
Deus: facio & hodie, & parcit Deus: faciam & cras,
quia parcit Deus. Attendis ad misericordiam, & non
times iudicium. Si vis cantare misericordiam, & iudi-
cium intellige: quia ideo parcit vt corrigaris, non vt
in malignitate permaneas. Noli tibi thesaurizare iram Rom.2.a.
in die irę & reuelationis iusti iudicij Dei: quia in tem-
pore misericordiæ in alio Psalmo dicitur: Peccatori
autem dicit Deus: Vt quid tu enarras iustificationes Psal.49.
C meas, & assumis testamentū meum per os tuum? Tu
verò odisti disciplinā, & abiecisti sermones meos post
te. Si videbas furem, currebas cum eo, & cū mœchis
portionem tuam ponebas. Sedens aduersus fratrem
tuum detrahebas, & aduersus filium matris tuæ pone-
bas scandalū. Hæc fecisti, & tacui. Vide tempus mise-
ricordiæ. Quid est tacui? Nunquid non corripui? Sed
non iudicaui. Quomodo enim tacet qui quotidie cla-
mat in Scripturis, in Euangelio, in prædicatoribus
suis? Tacui à supplicio, non à verbo. Hæc fecisti, & ta-
cui. Et quia tacuit Deus, id est, non vindicauit, quid
sibi dixit in corde suo peccator? Audi: Suspicatus es,
inquit, iniquitatem quòd ero tibi similis: id est, parum
est quia tu talis eras, & me talē putabas. Et cùm ostē-
disset illi tempus misericordiæ, terruit de tempore iu-
dicij. Arguam te, & statuam te ante faciem tuam. Tu
te ponis post te, ego te ponā ante te. Omnis enim qui
non vult videre peccata sua, post dorsum se ponit, &
D aliorum peccata acutè attendit: non per diligentiam,
sed per inuidētiam; non volens sanare, sed accusare: se
autē obliuiscitur. Vnde talibus Dominus dicit: Stipu-
lam in oculo fratris tui vides, & trabem in oculo tuo Matth.7.a.
nō consideras? Quia ergo misericordia & iudiciū can-
tatur nobis, & nos facientes misericordiam securi ex-
pectemus iudicium: & simus in corpore ipsius, & nos
cantemus ea. Cantat enim hoc Christus, id est, si solū
caput cātat, à Dño est canticū hoc, ad nos nō pertinet.
Si autem totus Christus, id est, caput & corpus eius,
esto in membris eius, adhære illi per fidē & per spem
& per charitatem, & in illo canta, in illo exulta: quia
& ipse in te laborat, in te sitit, in te esurit & tribula-
tur. Ille in te adhuc moritur, & tu in illo iā resurrexisti.
Nā si in te nō moreretur: nollet in te sibi parci a perse-
cutore, cū diceret: Saule, Saule, quid me persequeris? Act.9.
Ergo

Ergo fratres mei Christus cantat. Sed quomodo nostis, Christum assiduè commendauimus vobis: & scio quia rudia vobis non sunt. Dominus Christus verbũ est Dei, per quod facta sunt omnia. Hoc verbum vt redimeret nos, caro factum est, & habitauit in nobis: factus est homo Deus super omnia, filius Dei æqualis patri. Ad hoc homo factus est, vt Deus homo mediator esset inter homines & Deum, & reconciliaret longè positos, & coniungeret separatos, & reuocaret alienatos, & reduceret peregrinos: ad hoc factus est homo. Factus est ergo caput Ecclesiæ, habet corpus & membra. Quære membra ipsius, modò gemunt per vniuersum orbem terrarum: tunc lætabuntur in fine in corona iustitiæ, de qua dicit Paulus: Quam reddet mihi Dominus in illo die iustus iudex. Et modò ergo cantemus in spe, omnes in vnũ collecti. Christum enim induti Christus sumus cum capite nostro, quia vtique Abrahæ semen sumus. Apostolus hoc dicit: Quia dixi, Christus sumus. Apostolus ait: Ergo Abrahæ semen estis secundum promissionem hæredes. Abrahæ semen estis. Videamus, si semen Abrahæ est Christus. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Non dixit in seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in vno, & semini tuo quod est Christus. Et nobis dicit: Ergo semen Abrahæ estis. Manifestũ est quia ad Christum pertinemus. Et quia membra eius & corpus eius sumus, cum capite nostro vnus homo sumus. Cantemus ergo, misericordiam & iudiciũ cantabo tibi Domine. Psallam & intelligam in via immaculata quando venies ad me.) Nisi in via immaculata non potes psallere nec intelligere. Si vis intelligere in via immaculata psalle, id est, operare in hilaritate Deo tuo. Quæ est via immaculata? Audi sequentia: Deambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ.) Hæc via immaculata ab innocentia cœpit, in ipsa etiam peruenitur. Quid quæris multa verba? Innocẽs esto, & perfecisti iustitiam. Sed quid est esse innocentem? Duobus enim modis nocet homo quantum in ipso est, aut faciendo miserum, aut deserendo miserum: quia & tu nõ vis ab alio fieri miser, & non vis deseri ab alio, si miser fueris. Quis est qui facit miseros? Qui infert violentias vel insidias, rapit res alienas, opprimit pauperes, furatur, coniugia aliena solicitat, calumniosus est, vult inferre hominibus vnde doleant studio maleuolentiæ. Quis est qui deserit miseros? Qui videt inopem aliquo auxilio egentem, & cùm habeat quomodo præstet, contemnit, despicit, alienat cor suum. Quòd si iam omnino talis esset, vt non opus haberet aliqua misericordia: superbus esset, si desereret miserum. Adhuc in tribulatione carnis constitutus est, nesciens quid sibi possit cras accidere, & despicit lachrymas miserorum: non est innocens. Sed quis est innocens? Qui cùm alij non nocet, nec sibi nocet. Qui enim & sibi nocet, non est innocens. Ait aliquis: Ecce non tuli alicui, nec pressi aliquem: de re mea, de iusto labore meo bene mihi faciam, conuiuium apparatũ habere volo, erogare volo quantum me delectat, bibere cum quibus volo quantum me delectat. Cui aliquid tuli? Quem pressi? Quis de me questus est? Innocens videtur. Sed si seipsum corrumpit, si templum Dei in se euertit, quid expectas, vt in alio faciat misericordiam, & parcat miseris? Qui in seipsum crudelis est, esse in alium misericors potest? Tota ergo iustitia ad vnũ verbum innocentiæ redigitur. Qui autem diligit iniquitatem, odit animã suam. Quãdo amabat iniquitatem, putabat quòd aliis nocebat. Sed vide si aliis nocebat. Qui diligit iniquitatẽ, odit animam suam. Sibi ergo prius nocet qui vult aliis nocere: nec deambulat, quia nõ est vbi angustias non patitur. Arcta omnis malitia, sola innocentia lata est. Vbi deambulabat? Deambulabã in innocẽtia cordis mei, in medio domus meæ. Mediũ domus suæ, aut ipsam Ecclesiam dicit: Christus enim deambulat: aut cor suum: domus enim nostra interior, cor nostrũ est, vt hoc exposuerit quod superiùs dixit: In innocentia cordis mei. Quæ est innocentia cordis sui? Medium domus suæ. Hanc domũ quisquis habet malam, pellitur ab illa foris. Quisquis enim in corde premitur mala cõscientia, quomodo quisquis ab stillicidio exit de domo sua, aut à fumo, non ibi se patitur habitare: sic qui non habet quietum cor, habitare in corde suo libenter non potest. Tales foras exeunt à seipsis animi intentione, & de his quæ foris sunt circa corpus delectantur: quietem in nugis, in spectaculis, in luxuriis, in omnibus malis quærunt. Quare foris voluerunt sibi bene esse? Quia nõ est illis intus bene, vnde gaudeant in conscientia sua. Ideo Dominus cùm sanasset paralyticum, ait: Tolle grabatum tuum, & vade in domũ tuam. Faciat illud anima quæ quasi paralysi dissoluta est: in membris bonæ operationis constringatur, vt bene operetur. Tollat grabatum suum, regat corpus suum. Iam eat in domum suam, intret in cõscientiam suam: iam latam inueniet vbi deambulet, & psallat & intelligat. Non proponebam ante oculos meos rem malam.) Quid est, non proponebam ante oculos meos rem malam? Non diligebam. Solet enim dici, quod nostis, de homine, qui ab aliquo diligitur: Ante oculos illum habet: & ille qui contemnitur sic solet queri: Non me habet ante oculos. Quid ergo est, ante oculos habere? Diligere. Quid est, non diligere? Non ibi corde habitare. Dixit ergo, non proponebam ante oculos meos rem malam, non diligebam rem malam. Et exponit ipsam rem malam. Facientes præuaricationes odio habui.) Intendite fratres mei. Si deambulatis cum Christo in medio domus eius, id est, si vel in corde vestro bene requiescitis, vel in ipsa Ecclesia bonum iter carpitis in via immaculata, nõ eos tantũ qui foris sunt debetis odisse præuaricatores, sed & quoscũque intus inueneritis. Qui sunt præuaricatores? Qui oderunt legẽ Dei, qui audiunt illam, & nõ faciunt, præuaricatores dicuntur. Facientes præuaricationem odio habe, repelle illos à te. Sed odire debes præuaricatores, non homines. Vnus homo præuaricator, videte quia duo nomina habet, homo & præuaricator. Hominem Deus fecit, præuaricatorem ipse homo se fecit. Ama in illo quod Deus fecit, persequere in illo quod ipse sibi fecit. Cùm enim persecutus fueris præuaricationẽ eius, occidis quod homo fecit, & liberatur quod Deus fecit. Facientes præuaricationes odio habui. Non adhæsit mihi cor prauũ.) Quid est cor prauum? Cor tortum. Quod est cor tortum? Cor non rectum. Quod est cor non rectum? Vide quod est cor rectum, & ibi inuenis quod est cor non rectum. Rectum cor dicitur hominis, qui omnia quæ vult Deus ipse vult. Intendite. Orat aliquis vt nescio quid non eueniat, orat, & non prohibetur. Petit quantũ potest, sed contra voluntatem ipsius euenit aliquid. Subiungat se voluntati Dei, non resistat voluntati magnæ: quia & ipse Dominus sic illud exponit. Ostendens infirmitatem nostram in se quãdo passurus erat, ait: Tristis est anima mea vsque ad mortem. Non enim verè ille timebat mortem, qui in potestate habebat ponendi animam suam, & in potestate habebat iterum sumendi eam. Et Paulus Apostolus miles ipsius, seruus ipsius clamat: Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: de cætero reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illo die iustus iudex. Exultat quia moriturus est, & Dominus eius & imperator eius tristis est, quia moriturus est? Ergo melior seru⁹ quàm dominus? Et vbi est quod ait ipse Dominus: Sufficit seruo vt sit sicut dominus eius, sufficit discipulo vt sit sicut magister eius? Ecce

fortis

fortis est Paulus ventura morte, & Dominus tristis est? Phil. 1. d. Optabam, inquit, dissolui, & esse cũ Christo. Gaudet quia dissoluitur, vt sit cũ Christo: & ipse Christus tristis est, cum quo iste futurum se esse lætatur? Sed quid erat illa vox, nisi sonus infirmitatis nostræ? Multi adhuc infirmi contristantur futura morte. Sed habeant rectum cor, vitent mortem quantum possunt: sed si non possunt, dicant quod ipse Dominus nõ propter se, sed propter nos dixit. Quid enim dixit? Pater, si fieri Matth. 26. d. potest, transeat à me calix iste. Ecce habes voluntaté humanam expressam: vide iam rectum cor: Verùm non quod ego volo, sed quod tu vis pater. Si ergo cor rectum sequitur Deum, prauum cor resistit Deo. Aliquid illi contingat aduersum, clamat, Deus quid tibi feci? Quid commisi? Quid peccaui? Se iustum vult videri, Deum iniustum. Quid tam prauum? Prauum est quia tortus est, & tortam regulam putat. Corrige te, & inuenies rectum à quo te deprauasti. Ille iustè, tu iniustè: & ideo peruersus es, quia hominem iustum B dicis, & Deum iniustum. Quem hominem iustum dicis? Teipsum. Quando enim dicis, quid tibi feci, iustum te putas. Sed respondeat tibi Deus: Verum dicis, mihi nihil fecisti, omnia enim tibi fecisti. Si enim mihi aliquid fecisses, bonum fecisses. Quicquid enim bene fit, mihi fit: quia ex præcepto meo fit. Quicquid autem mali fit, tibi fit, non mihi fit: quia non facit malus aliquid nisi sibi, quia hoc non ego iubeo. Tales quando videritis fratres, corripite, arguite, corrigite. Et si non potestis corripere aut corrigere, nolite consentire: vt possitis dicere, Non adhæsit mihi cor prauum. Cum declinaret à me malignus, non cognoscebam.) Quid est, non cognoscebam? Non approbabam, non laudabam, non mihi placebat. Cognoscere enim inuenimus in Scripturis aliquando dici pro eo quod est placere nobis. Quid enim latet Deum, fratres? Nunquid nouit iustos, & nõ nouit iniustos? Quid cogitas quod ille nesciat? Nõ dico quid facis, sed quid cogitas quod ille nesciat? Non dico quid cogitas, sed C quid cogitaturus es, quod ille antè nõ viderit? Omnia ergo nouit Deus: & tamẽ in fine, id est, in iudicio post misericordiam de quibusdam dicit: In illa die multi venturi sunt & dicent, Domine Domine, in nomine tuo dæmonia eiecimus, in nomine tuo virtutes multas fecimus, in nomine tuo manducauimus & bibimus: & dicam illis, Matth. 7. d. Discedite à me operarij iniquitatis, non noui vos. Ille non nouit aliquem? Sed quid est, non noui vos? In regula mea nõ vos agnosco. Noui enim regulam iustitiæ meæ. Non illi congruitis, declinastis ab illa, distorti estis. Ideo & hic dixit, non cognoscebam. Cùm declinaret à me malignus, non cognoscebam. Quid est, non cognoscebam? Nunquid fortè quia malignus quando obuiam fit iusto in vico angusto, dicit sibi quod est scriptum in Sapientia Salomonis, Sap. 2. c. Grauis est nobis etiam ad videndum, & mutat viam ne videat quem non vult? Sed quàm multi sunt D maligni quos videmus, & qui nos vident, & non solùm non à nobis declinant, sed currunt ad nos, & aliquando iniquitates suas per nos impleri cupiunt, plerunque se nobis coniungunt? Plerunque nobis contingit. Quomodo ergo declinant? Declinat à te, qui dissimilis est tibi. Quid est, declinat à te? Non te sequitur. Quid est, non te sequitur? Non te imitatur. Ergo cùm declinaret à me malignus, id est, cùm mihi dissimilis esset malignus, & vias meas nollet imitari, nollet sic viuere malignus quomodo me illi proposui ad imitationem: non cognoscebam. Quid est, non cognoscebam? Non quia nesciebam, sed quia non approbabam. Detrahentem proximo suo occultè, hunc persequebar.) Ecce persecutor bonus, non hominis, sed peccati. Superbo oculo & insatiabili corde huic non conuescebar.) Quid est, non conuescebar?

A Non cum illo manducabam. Attẽdat charitas vestra, quia mirum aliquid audituri estis. Si non conuescebatur cum illo, non manducabat: vesci enim, manducare est. Cur ergo primò ipsum Dominum inuenimus manducasse cum superbis, & non cum publicanis illis & peccatoribus? Nam ipsi humiles erant. Cognoscebant enim languorem suum, & medicũ requirebant. Cum ipsis superbis Pharisæis inuenimus illum manducasse. Nam superbus quidã inuitauerat illũ. Ipse est cui displicuit quia mulier peccatrix, quæ erat in ciuitate famosa, accessit ad pedes Domini, & ait in corde suo: Hic si esset propheta, sciret quæ mulier illi accessit ad pedes. Luc. 7. f. Quia talis erat munditia Pharisæorum, vt nemo eos iniquus tangeret. Si quis eos immundus vel modice tetigisset, exhorrebant, ne quasi immundos eos faceret tactus immundus. At vbi peccatrix illa, quæ erat in ciuitate famosa, accessit flere ad pedes Domini, ille cùm videret eam, dixit in corde suo, Hic B si esset propheta, sciret quæ mulier illi accessit ad pedes. Vnde sciebat, quia Christus nesciuit, nisi inde suspicatus est eũ nescisse, quia eam non à se repulit? Quia si ipse esset, repelleret à se. Dominus autem non solũ mulierem illam peccatricem nouerat, sed & illius superbi vulnera medicus insanabilia videbat. Ait enim cum audisset cogitantem, vt ostenderet illũ superbũ, Simon, habeo aliquid tibi dicere: Duo debitores erãt cuidã fœneratori, vnus ei debebat quinquaginta denarios, alius quingentos. Cum nõ haberent vnde redderẽt, dimisit ambobus. Quis eum plus dilexit? Et ille contra se dixit sententiam, extorquẽte sibi confessionem veritate: Credo Domine, quia cui plus donauit. Et conuersus ad mulierem dixit Simoni, Vides istam mulierem? Intraui in domum tuam, aquam mihi ad pedes non dedisti. Ista autem lachrymis suis rigauit pedes meos: & cætera quæ nostis. Non opus est in aliis propter quæ ad testimonium adhibuimus, diutiùs immorari. Iste Pharisæus superbus erat, conuescebatur C cum illo Dominus. Quid est ergo quod ait, Superbo oculo & insatiabili corde, huic non cõuescebar? Quid est, non conuescebar? Non cum illo manducabam. Quomodo nobis proponit hæc, quæ ipse non fecit? Ad imitationem suam nos hortatur. Videmus eum conuiuatũ esse cum superbis, quomodo nos prohibet ne conuiuemur cum eis? Nos quidem fratres propter correptionem aliquam tenemus nos etiam à fratribus nostris, & non cùm eis conuiuamur vt corrigantur. Cum extraneis potius conuiuamur & cum Paganis, quam cum his qui nobiscum erant & nobis adhærent, si viderimus eos malè viuere vt erubescãt, & corrigantur, sicut dicit Apostolus: Si quis nõ obaudit verbo no- 2 Cor. 5. d. stro, per epistolam hunc notate, & nolite commisceri cũ eo, & non vt inimicũ eum existimetis, sed corripite vt fratrem. Facimus hoc plerunq; propter medicinã, & tamẽ cum extraneis multis & cũ impiis sæpe vesci- D mur. Quid est hoc quod ait, Superbo oculo & insatiabili corde, huic non conuescebar? Habet epulas suas cor pium, habet epulas suas cor superbum. Nam propter cibos ipsos cordis superbi: ideo dixit, insatiabili corde. Cor superbũ vnde pascitur? Si superbus est, inuidus est: aliter esse non potest. Superbia, mater inuidentiæ est: non potest nisi generare hanc, & cum illa semper esse. Omnis ergo superbus, inuidus est: & si inuidus est, malis alienis pascitur. Vnde dicit Apostolus, Si mordetis & comeditis inuicẽ, videte ne ab inuicem Gal. 5. c. consumamini. Videtis ergo comedẽtes, nolite his cõuesci: fugite tale conuiuiũ. Neq; enim se satiant gaudendo de malis alienis, quia insatiabili corde sunt. Caue ne capiaris in epulis eorũ laqueo diaboli. Cibis talibus pascebãtur Iudæi, quando crucifixerũt Dominũ. Sed quia pascebãtur tanquam de pœna Domini: nam & nos de cruce Domini pascimur, quia corpus ipsius mandu-

manducamus. Dicebant enim cùm viderét eum pendentem in cruce insultantes, quia insatiabiles corde erant. Dicebát ergo, Si filius Dei est, descédát de cruce. Alios saluauit, se saluare non potest. Pascebantur cibo crudelitatis suæ, & ille pascebatur cibo misericordiæ suæ. Pater, inquit, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Illi ergo habebant alias epulas, ille alias. Sed quid dictum sit de mésa superborum, audite: Fiat mensa eorũ coram ipsis in muscipulam, & in retributioné & in scandalũ. Pasti sunt, capti sunt. Quomodo enim aues ad muscipulam, aut pisces ad hamũ pascũtur, sed capiuntur, sic & ipsi. Habent ergo impij epulas suas, habent & pij epulas suas. Audi epulas piorũ: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Si ergo pius pascitur cibo iustitiæ, & impius superbiæ: non mirum si insatiabilis corde pascitur cibo iniquitatis. Noli pasci cibo iniquitatis, & nõ tibi conuescitur superbus oculo & insatiabilis corde. Et vnde tu pascebaris? Et quid te delectabat, vbi ille tibi non cõuescebatur? Oculi mei super fideles terræ, inquit, vt considerent hi mecum.) Dominus dicit, Oculi mei super fideles terræ, vt considerent hi mecum: id est, vt mecum sedeanr. Quomodo sederent? Sedebitis, inquit, super duodecim thronos iudicantes duodecim tribus Israël. Iudicant fideles terræ; de quibus dicitur: Nescitis quia angelos iudicabimus? Oculi mei super fideles terræ, vt considerét hi mecũ. Ambulãs in via immaculata, hic mihi ministrabat.) Mihi ait, non sibi. Multi enim ministrant Euangelium, sed sibi ministrant: quia sua quærunt, non quæ Iesu Christi. Quid est Christo ministrare? Ea quæ Christi sunt quærere. Equidem quando mali annunciant Euangelium, alij saluãtur, illi puniuntur. Dictum est enim, Quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Non timeas ergo quando à malis audis Euangelium, Væ illi qui sibi ministrat, id est, qui sua ibi quærit: Tu Christi accipe. Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat. Non habitabit in medio domus meæ faciens superbiam.) Reuertere ad domum illam, id est, ad cor. Non habitabat in corde meo faciens superbiam. Nullus talis habitabat in corde meo: resiliebat enim inde. Nemo habitabit in corde meo, nisi mitis & quietus: superbus non illic habitabit. Nõ enim habitat in corde iusti iniustus. Sit à te iustus remotus nescio quot milibus & mansionibus: simul habitatis, si vnum cor habetis. Non habitabit in medio domus meæ faciens superbiam. Loquens iniqua non direxit in conspectu oculorum meorum.) Hæc est via immaculata, vbi intelligimus quando ad nos veniat Dominus. In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ.) Hoc obscurum est, dignamini aduertere. Iam finis Psalmi est, in matutinis interficiebam omnes peccatores terræ. Quare, vt disperdam de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.) Sunt enim in ciuitate Domini operantes iniquitatem, & quasi parcitur eis modò. Quare? Quia misericordiæ Domini tempus est. Sed veniet & iudicij: quia sic cœpit Psalmus, Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine. Iam enumerauit superius, quia illi non adhæserunt nisi boni. Malis nõ adhæsit, nec delectabatur epulis iniquitatis eorum, qui sibi ministrabant, non Domino, id est, sua quærebant. Et quasi diceretur illi, Vt quid tales in ciuitate tua tanto tempore tolerasti? Tempus misericordiæ est, ait. Quid est tempus misericordiæ? Adhuc nondum reuelatum est iudicium. Nox est, apparebit dies, apparebit iudicium. Audi Apostolum. Itaque nolite ante tempus quicquam iudicare. Quid est ante tempus? Ante diem. Audi quia ante diem dixerit: Donec veniat Dominus, qui & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestet cogitationes cordis, & tunc

Matth.27.f. *Luc.23.e.* *Psal.68.* *Matth.5.a.* *Matth.19.d.* *1 Cor.6.a.* *Philip.2.e.* *Matth.23.a.* *1 Cor.4.a*

A laus erit vnicuique à Deo. Nam modò quàm diu non vides cor meum, & non video cor tuum, nox est. Nescio quid ab homine petisti, non accepisti, contemni te putas, & fortè non contemneris. Cor enim non vides, & citò blasphemas, in nocte danda est tibi venia erranti. Diligit te homo nescio quis, & putas quia odit te: aut odit te, & putas quia diligit te. Sed quodlibet sit, nox est. Noli timere, præsume in Christo, in illo habeto diem. Non est quid mali de illo sentias, quia securi sumus, & certi sumus, quia falli non potest: amat nos, de nobis autem inuicem nondũ tam certi sumus. Deus enim nouit dilectionem nostram inuicem. Nos autem & si diligimus nos inuicem, quis videt qua dispensatione à nobis fiant ista? Quare nemo videt cor? Quia nox est. In ista nocte tentationes abundant. Quasi de ipsa nocte dixit Psalmus, Posuisti tenebras, & facta est nox, in ea pertransibunt omnes bestiæ syluæ. Catuli leonum rugientes *Psal.103.*

B vt rapiant, & quærant à Deo escam sibi. In nocte quærunt escam catuli leonum. Qui sunt catuli leonum? Principum & potestatum aëris huius, dæmones & angeli diaboli. Quomodo quærunt sibi escam? Quando tentant. Sed quia non accedunt, nisi eis Deus dederit potestatem: ideo dictum est, Quærentes à Deo escam sibi. Petiit Iob tentandum. Qualem escam? Opulentam, pinguem, iustũ Dei, cui ipse Deus testimonium perhibuit, & ait: Homo sine querela, verus Dei cultor fuit. Petiuit illum tentandum, quærens à Deo escam sibi, & accepit tentandum, sed non opprimendum, purgandum verò, non euertendum: aut fortè nec purgandum, sed probandum. Tamen & qui tentantur, aliquando traduntur occulto merito suo in manus tentatoris, quia traditi sunt fortè in concupiscentias suas. Nam diabolus nulli nocet, nisi acceperit potestatem à Deo. Sed quando? In nocte. Quid est, in nocte? In isto tempore. Cùm autem transierit

Ephes.2.a. *Iob 1.c.*

C nox, & venerit dies, mittuntur mali cum illo in ignem æternum, iusti verò in vitam æternam. Nullus illic erit tentator, quia non sunt illic catuli leonum: quia transacta est nox. Ideo Dominus discipulis suis ait, Hac nocte postulauit satanas vexare vos sicut triticum, & ego rogaui pro te Petre, ne deficiat fides tua. Quid est, vexare sicut triticum? Quomodo ab homine triticum non manducatur, nisi primo attritum, vt panem faciat: sic neminem manducat diabolus, nisi primò per tribulationem euerterit, conterit vt manducet. Tu autem quando tribularis, si maneas granum, non conturberis: nihil tibi continget. Quando boues triturant, nunquid in solum triticum mittunt? Simul mittuntur cum tribula in aream. Sed nunquid timendum est tritico? Absit. Non conciditur nisi palea à tritico, spoliatur, superfluit, & veniet ventilatio, & inueniet puram massam. Quem inuenit granum, mittit in horreum suum: & acceruum paleæ

Matt.25.d. *Luc.22.c.* *Matth.3.a.*

D comburet igni inextinguibili. Vnde dixit hoc? Quia diem in spe habemus. Dies nobis in Christo debet esse. Nam quamdiu inter tentationes sumus, nox est. In ista nocte parcit Deus peccatoribus, vt non illos tollat. Flagellat illos tentationibus vt corrigantur, tolerat illos in ciuitate sua. Putamus semper tolerabit? Si semper misericors est, non est iudicium. Si autem misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine: modò parcit, tunc iudicabit. Sed quando iudicabit? Cùm transierit nox. Ideo dixit, In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ. Quid est, in matutinis? Cùm iam dies venerit, nocte transacta. In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ. Quare eis parcit vsque ad matutinum? Quia nox erat. Quid est, nox erat? Quia tempus erat parcendi. Parcebat, cùm corda hominum essent occulta. Vides aliquem male viuere, toleras illum: nescis enim

enim qualis erit, quia nox est. Vtrum qui hodie malè viuit, cras bene viuat: & vtrum qui hodie bene viuit, cras malus sit? Nox est enim, & omnes tolerat Deus, quia longanimis est. Tolerat, vt conuertantur ad illú peccatores. Sed qui non se correxerint in isto tempore misericordiæ, interficientur. Et quare interficiẽtur? Vt dispergãtur de ciuitate Domini, de societate Hierusalem, de societate sanctorum, de societate Ecclesiæ. Quando autẽ interficientur? In matutinis. Quid est, in matutinis? Cùm nox transacta fuerit. Quare A modò parcit? Quia tempus misericordiæ est. Quare non semper parcit? Quia misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine. Fratres, nemo sibi blandiatur. Interficientur omnes operantes iniquitatem. Interficiet eos Christus in matutinis; & disperdet eos de ciuitate sua. Sed modò cùm tempus misericordiæ est; audiant eum. Vbique clamat per legem, per prophetas, per Psalmos, per Epistolas, per Euangelia. Videte quia nõ tacet, quia parcit, quia erogat misericordiam: sed cauete, quia venturum est iudicium.

FINIS SECVNDÆ QVINQVAGENÆ.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE PSALMO CENTESIMO PRIMO TRACTATVS INCIPIT.

Sermo primus de prima parte Psalmi.

ECCE vnus pauper orat, & non orat in silentio. Licet ergo audire eum, & videre quis nam sit. Ne fortè ille sit, de quo dicit Apostolus, qui propter vos pauper factus est, cùm diues esset, vt illius paupertate vos ditaremini. (2. Cor. 8. b.) Si ergo ipse est, quomodo pauper? Nam quomodo diues, quis non videt? Vnde enim homines sunt diuites? Puto auro, argento, familia, terra: sed omnia per ipsum facta sunt. Quid ergo illó ditius, per quem factæ sunt diuitiæ: illæ etiam quæ nón sunt veræ diuitiæ? Per illum enim & illæ diuitiæ, ingenium, memoria, mores, vita, ipsius corporis sanitas, sensus, confirmatióq; membrorum. Etenim cùm hæc salua sunt, & pauperes diuites sunt. Per illum & illæ maiores diuitiæ, fides, pietas, iustitia, charitas, castitas, mores boni. Nemo enim & has habet, nisi per eum qui iustificat impium. (Rom. 4. a.) Ecce quàm diues. Quis enim magis diues, qui habet quod vult alio faciente, an qui facit quod vult, & alio habẽte? Puto quia ditior ille, qui fecit quod habes. Quia quod ille habet, tu non habes. Ecce quàm diues! In hoc tam diuite vnde agnituri sumus hæc verba, Cinerem sicut panem mãducaui, & potum meum cum fletu miscebam? (Psal. 101.) Vnde? Húcne illæ tantæ diuitiæ peruenerunt? Multum illud excelsum, multum hoc abiectum. Quid faciemus? Quemadmodum ista ima illis summis cõtemperabimus? Nimis ab inuicem longè sunt. Nondum agnosco istum pauperem. Alius est fortasse. Sed adhuc quæramus. Vnde enim nobis non videtur ipse? Mirum si interrogas, & non expauescis diuitias: In principio erat verbũ, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factũ est nihil. (Ioan. 1. a.) Qui ista dixit, cùm diceret, diues erat, quanto magis ille de quo dicebat, In principio erat verbum? Et non qualecunque verbum, sed verbum Deus: & non vbicunque, sed apud Deum. Et non vacans, sed omnia per ipsum facta sunt. Cinerẽ sicut panem manducauit, & potũ suum cũ fletu commiscuit. Metuendum est, ne tantis diuitiis nostra paupertas faciat iniuriam. Quære adhuc tamen ne ipse sit pauper iste: quoniam verbum caro factum est, & habitauit in nobis. (Psal. 115.) Respice & illam vocem, Ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ. Attende ancillã istam castam, & virginem, & matrem. Ibi enim accepit paupertatem nostram, vbi serui formam indutus est, semetipsum exinaniens: ne diuitias eius expauesceres, & ad eum accedere cum tua mendicitate nõ auderes. Ibi accepit, inquã, formam serui. Ibi nostrã indutus est paupertaB tem. Ibi se pauperauit. Ibi nos ditauit. Iã ergo propinquamus de illo hæc intelligere. Veruntamen adhuc temerè non est pronunciandum. Partus virginis est, lapis sine manibus de monte præcisus, vbi nullus hominum operatus est, nulla transfusa concupiscentia, sed sola fides accensa, & verbi caro concepta. (Daniel. 2. f.) Deinde processit ex vtero, Locuti sunt cæli, angeli pastoribus nũciauerunt, (Luc. 2. c.) Stella ad adorandum regem magos traxit, (Matth. 2. b.) Simeon impletus spiritu sancto infantem Deum in matris manibus agnouit. (Luc. 2. d.) Accessit ætas, non diuinitati; sed carni. Horrent, mirantúrque sapientiam Dei pueri duodennis, imperiti senes. Aut etiam si periti senes; quid illorum peritia ad verbum Dei? Quid illorũ peritia ad sapientiam Dei? Nónne & periti, nisi illo subueniente, vtique perituri? Crescit adhuc ætate corporis, venit ad fluuium baptizandus. (Marc. 1. b.) Baptizator Deum agnoscit, indignum se soluendæ calciamenti corrigiæ C confitetur. (Matth. 3. c.) Iam inde, Cæci illuminantur, surdis aperitur auditus, loquuntur muti, mundantur leprosi; stringuntur paralytici, conualescunt languidi, resurgunt mortui. (Matth. 11. a.) Iam quidem in verbi illius per quod facta sunt omnia comparatione diuitiarũ agnosco paupertatem, (Ioan. 1. a.) sed quàm longè adhuc à cinere, & fletu cũ potu? Adhuc timeo dicere, ipse est, & tamẽ volo. Sunt enim hic quæ me cogant velle, & rursus quædam, quę me cogant timere. Ipse est, & non est ipse. Iam in forma serui est, iam mortalem fragilémque carnem portat, iam moriturus aduenit, & tamen nondum intelligitur in hac egestate. Cinerem sicut panem mãducaui, & potum meum cum fletu miscebam. (Psal. 101.) Addat ergo paupertatem paupertati, & transfiguret in se corpus humilitatis nostræ. (Philip. 3. d.) Sit caput nostrum, simus membra eius, sint duo in carne vna. Iam enim primitùs, vt pauper esset, formam serui accipiens, dimisit patrem. (Philip. 2. a.) D Qui autem de virgine natus est, dimittat & matrem; & adhæreat vxori suæ, & sint duo in carne vna. (Luc. 2. c.) Ita enim erunt duo, & in voce vna, & in illa vna voce iam non mirabimur nostram vocem. (Ephes. 5. g.) Cinerem sicut panem manducaui, & potum meum cum fletu miscebam. Dignatus est enim habere nos membra. Sunt & pœnitentes in membris eius. Non enim exclusi, & separati sunt ab ecclesia eius. Nec omnino sibi adiungeret coniugem, nisi illa voce, Agite pœnitentiã, appropinquauit enim regnum cælorum. (Matth. 3. a.) Iam ergo audiamus quid oret caput & corpus, sponsus & sponsa, Christus & Ecclesia. (Ioan. 3. d.) Vtrunque vnus. Sed verbum, & caro non vtrunque vnum, Pater & verbum vtrunque vnum; (Ephes. 4. d.) Christus & Ecclesia vtrunq; vnus. Vnus quidẽ vir perfectus in forma plenitudinis suæ, donec occurramus omnes in vnitatem fidei, in agnitionem filij Dei in vi- (Ibidem. i.)

rùm

rum perfectũ, in mensurã ætatis plenitudinis Christi. A
Sed donec occurramus, agitur hic paupertas nostra, agitur hic adhuc labor & gemitus. Gratias misericordiæ ipsius. Vnde illi labor, vnde illi gemitus verbo, per quod facta sunt omnia? Si dignatus est habere mortem nostrã, nõ nobis dabit vitã suã? In magnã spem erexit, cum magna spe gemimus. Gemitus habet tristitiam. Sed est gemitus, qui habet & gaudium. Ego puto Saram sterilem lætam genuisse, cùm pareret. Et nos dica-
Esa.26.d. mus, A timore tuo concepimus & parturiuimus spiritum salutis. Audiamus ergo Christũ pauperem in nobis, & nobiscũ, & propter nos. Titulus enim ipse indicat pauperem. Postremò putate me suspicatum, quisnam sit iste pauper. Orationem audiamus, & personam agnoscam⁹: nec vbi erres, quãdo audieris aliquid, quòd coaptari capiti illius non possit. Ideo prælocutus sum, vt si quid tale audieris, ex infirmitate corporis aduertas sonare, & vocem membrorum agnoscas in capite.

Oratio inopis, hoc habet titulus, cùm angeretur, & B
in conspectu Domini effudit precem suam.) Ipse ille
Psal.60. pauper est, qui alibi dicit, A finib⁹ terræ ad te clamaui, cùm angeretur cor meũ. Iste ipse pauper est, quia idẽ ipse Christus est: qui se apud Prophetam, & sponsum
Esa.61.d. dixit, & sponsam. Sicut sponso alligauit mihi mitram, & sicut sponsam induit me ornamento. Se dixit sponsum, se dixit sponsam? Vnde hoc, nisi quia sponsum
Ephes.5.g. propter caput, sponsam propter corpus? Vox ergo vna, quia caro vna. Audiamus, & potius in his vocibus nos quoque agnoscamus. Etsi nos extra esse viderimus, ibi esse laboremus.

Psal.142. EXAVDI Domine orationem meam, & clamor meus ad te perueniat.) Hoc est, exaudi Domine orationem meam, quod est, clamor meus ad te perueniat. In geminatione affectus petentis est. Ne auertas faciem tuam à me.) Quando Deus à filio faciem auertit? Quando pater à Christo? Sed propter
membrorum paupertatem, ne auertas faciem tuam à C
me. In quacunque die tribulor, inclina aurem tuam ad me.) Tribulor enim deorsum, tu autem es sursum. Si enim me extollo, longè fis: si me humilio, inclinas aurem tuam ad me. Sed quid est, in quacunque die tribulor? Nunc enim non tribulatur? Aut ista diceret, nisi tribularetur? Sufficeret ergo, Inclina aurem tuam ad me, quoniam tribulor. In quacunque die tribulor, inclina aurem tuam ad me. Tanquam vnitas corporis: si patitur vnum membrum, compatiuntur omnia
1 Cor.12.d. membra. Tribularis tu hodie, ego tribulor: tribulatur alius crastino, ego tribulor. Post istam generationem alij posteri, qui succedunt posteris tribulantur, ego tribulor vsque in finem seculi. Quicunque in meo corpore tribulantur, ego tribulor. In quacunque ergo die tribulor, inclina aurem tuam ad me. In quacunque die inuocauero te, citò exaudi me.) Hoc idem est. Iam nunc inuoco, sed in quacunq; die inuocauero te, citò
exaudi me. Orauit Petrus, orauit Paulus, orauerunt & D
cęteri apostoli, orauerũt fideles tẽporibus illis, orauerunt fideles cõsequentibus tẽporibus, orauerũt fideles martyrum temporibus, orant fideles nostris temporibus, orabunt fideles posterorum temporibus. In quacunque die inuocauero te, citò exaudi me. Citò exaudi, iam enim hoc rogo, quod dare vis. Non terrena quasi terrenus, sed ex prima captiuitate iam redemptus, regnum cælorum desidero. Citò exaudi me: non
Esa.58.i. enim nisi tali desiderio dixisti, Adhuc te loquente dicam, ecce assum. In quacunque die inuocauero te, citò exaudi me. Vnde inuocas? De qua tribulatione? De qua egestate? O pauper ante ianuam diuitis Dei, quo desiderio mendicas? Qua inopia requiris? Qua egestate pulsas, vt aperiatur tibi? Dic, audiamus istam ipsam egestatem, in illa & nosipsos inueniamus, & tecum rogemus: audi & agnosce, si potes. Quia defecerunt sicut fumus dies mei.) O dies, si dies: vbi enim dies auditur, lux intelligitur. Sed defecerunt sicut fumus dies mei. Dies mei tempora mea. Vnde sicut fumus, nisi propter elationem superbiæ? Tales dies dignus fuit accipere superbus Adam, vnde carnem Christus accepit. Ergo in Adam Christus, & Adam in Christo. †Liberauit profectò & à diebus fumi, qui dignatus est ha- al. Liberatus est.
bere vocem dierum fumi. Quia defecerunt sicut fumus dies mei. Videte fumum superbiæ similẽ, ascendentẽ, tumescentẽ, vanescentẽ: meritò ergo deficientẽ, nõ vtiq; permanentẽ. Quia defecerunt sicut fumus dies mei: Et ossa mea sicut in frixorio confrixa sunt.) Et ipsa ossa mea, & ipsa fortitudo mea non sine tribulatione, non sine vstione. Ossa corporis Christi, fortitudo corporis Christi, vbi maior quàm in sanctis apostolis? Et tamen vide ossa frigi. Quis scandalizatur, & 2 Cor.11.g.
ego non vror? Fortes sunt fideles boni, intellectores & prędicatores verbi, viuẽtes vt loquuntur, loquẽtes vt audiunt. Fortes planè sunt, sed omnes qui scandala patiuntur, frixorium ipsorum sunt. Est enim ibi charitas, & magis in ossibus. Interiora sunt ossa omnibus carnibus, & portant omnes carnes. Verùm si quisquã patiatur aliquod scandalum, & in anima periclitetur: tantum os frigitur, quantum amat. Desit amor, nemo 1 Cor.12.d.
frigitur: assit charitas, & si membrum compatitur, patiente vno membro, quomodo friguntur qui portant vniuersa membra? Ossa mea sicut in frixorio confrixa sunt. Percussum est sicut fœnum, & aruit cor meũ.) Respice ad Adam, vnde genus humanum. Vnde enim nisi ab illo ꝓpagata miseria est? Vnde enim nisi ab illo hæreditaria ista paupertas? Dicat ergo cum spe iam in corpore Christi positus, ille aliquando in suo corpore desperatus: Percussum est sicut fœnum, & aruit cor Esa.40.b.
meum: meritò, quia omnis caro fœnum. Sed tamen vnde tibi hoc contingit? Quoniam oblitus sum manducare panem meum.) Dederat enim Deus panem præcepti. Nam panis animæ quid nisi verbum Dei? Suggerente serpente, præuaricante muliere, teti- Gen.3.b.
git vetitum, oblitus est præceptum. Meritò percussum est sicut fœnum, & aruit cor eius, quoniam oblitus est manducare panem suum. Oblitus manducare panem, bibit venenũ: Percussum est cor eius, & aruit sicut fœnũ. Ipse est ille percussus in Esaia, de quo dicitur, & cui dicitur, Non in æternũ tẽpus irascar vobis. Esa.57.d.
Spiritus enim à me procedit, & omnẽ flatũ ego feci. Propter peccatum modicum quid contristaui illum, & percussi illum, & auerti faciem meam ab illo. Meritò hic, Ne auertas faciem tuam à me, hoc est, à percusso, de quo dixisti, Percussi illum: de quo dixisti, Vias eius vidi, & sanaui eum. Percussum est sicut fœnum, & aruit cor meum, quia oblitus sum manducare panem meum. Modò manduca quem oblitus eras. Sed venit & ipse panis, in cuius corpore tibi licet recordari vocem obliuionis tuæ, & clamare ex paupertate vt sumas diuitias. Modò manduca: in eius enim corpore es, qui ait, Ego sum panis viuus qui de cælo descendi. Ioan.6.f.
Oblitus eras manducare panem tuum: sed iam illo crucifixo, commemorabuntur & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ. Post obliuionem ve- Psal.21.
niat commemoratio, manducetur panis de cælo vt viuatur, non manna; sicut illi manducauerunt & mor- Ioan.6.f.
tui sunt: panis de quo dicitur, Beati qui esuriunt & si- Matth.5.a.
tiunt iustitiam. A voce gemitus mei adhæserunt ossa mea carni meæ.) A voce quam intelligo, à voce quam noui probabiliter, à voce gemitus mei, non à voce gemitus illorum quibus compatior. Multi enim gemunt, gemo & ego, & hoc gemo, quia malè gemũt. Amisit numum, gemit: amisit fidem, non gemit. Ego appendo numũ & fidem, & inuenio maiorem gemitum de malè gemente, aut non gemente. Facit fraudem, & gaudet. Quo lucro? Quo damno? Acquisiuit pecu-

pecuniam, perdidit iustitiam. Gemit hinc qui gemere nouit. Qui capiti propinquat, qui rectè hæret corpori Christi, gemit inde. Carnales autem non inde gemũt, & gemendos se faciunt, quia nõ inde gemunt: nec eos possumus, vel non gementes, vel male gementes contẽnere. Volumus enim eos corrigere, volumus emendare, volumus reparare: quando non possumus, gemimus: & cùm gemimus, non ab ipsis separamur. A voce enim gemitus mei adhæserunt ossa mea carni meę. Adhæserunt fortes inualidis, adhæserunt firmi infirmis. Vnde adhæserunt? A voce gemitus mei, non à voce gemitus illorum. Qua lege adhæserunt, nisi qua dictum est, Debemus enim nos firmi infirmitatem infirmorum portare? *Rom. 15. a.* Adhæserunt ossa mea carni meæ. Similis factus sum pelicano, qui habitat in solitudine, factus sum sicut nycticorax, qui habitat in parietinis. Vigilaui, & factus sum sicut passer singularis in tecto.) Ecce tres aues, & tria loca, q.d sibi velint donet Dominus vt dicamus, & vt audiatis vtiliter quod dicitur salubriter. Quid sibi volunt tres aues, & tria loca? Quæ tres aues? Pelicanus, nycticorax, & passer: & tria loca, solitudo, parietina, & tectum. Pelicanus in solitudine, nycticorax in parietinis, passer in tecto. Primò quid sit pelicanus, dicendum est. In ea quippe regione nascitur, vt nobis ignota hæc auis sit. Nascitur in solitudinibus, maximè Nili fluminis in Ægypto. Qualibet hæc auis sit, quòd de illa Psalmus dicere voluit, hoc intueamur. Habitat, inquit, in solitudine. Quid quæris formam eius, membra eius, mores eius, vocem eius? Quantum tibi Psalmus dicit, auis est in solitudine habitans. Nycticorax, auis est amans noctẽ. Parietinæ dicuntur, quas vulgò dicimus ruinas, vbi parietes stant sine tecto, sine habitantibus: ibi habitat nycticorax. Iam verò passer & tectum quid sit, nostis. Inuenio ergo aliquem de corpore Christi, prædicatorem verbi, compatientem infirmis, quærentẽ lucra Christi, reminiscentem Domini sui venturi, ne dicat, serue nequam & piger, dare debueras pecuniam meam numulariis. *Matth. 25. c.* Ex huius dispensatoris officio videamus hæc tria. Venerit inter aliquos vbi Christiani non sunt, pelicanus est in solitudine. Venerit ad eos qui fuerunt & ceciderunt, nycticorax est in parietinis. Non enim deserit tenebras eorũ qui habitant in nocte, & ipsos lucrari vult. Venerit ad eos qui Christiani sunt quidem habitantes in domo, non quasi qui non crediderint, aut quod crediderint dimiserunt, sed in eo quod credunt tepidè ambulantes: clamat ad eos passer. Non in solitudine, quia Christiani sunt, nec in parietinis, quia non ceciderunt, sed tamen in tecto sunt, sub tecto potius, quia sub carne sunt. Ille super carnem clamat passer, qui præcepta Dei non tacet, nec fit carnalis vt subiiciatur tecto. Qui enim in tecto est, non descendat tollere aliquid de domo: *Matth. 24. b.* & quod in aure audiris, prædicate super tecta. Istæ tres aues & tria loca: & vnus homo potest habere personam triũ auium, & tres homines possunt habere personam trium auium: & tria genera locorũ, tria genera sunt hominum: tamen solitudo, parietinæ, & tectum, non nisi tria genera sunt hominum. Sed quid de his plurimum? Ipsum Dominum videamus, ne fortè ipse sit: & melius ipse agnoscatur, & pelicanus in solitudine, & nycticorax in parietinis, & passer singularis in tecto. Dicat nobis pauper iste, caput nostrum: pauper voluntate, loquatur pauperibus in necessitate. Quod enim dicitur, vel etiam legitur de hac aue, id est, pelicano, non taceamus, non aliquid affirmantes temerè; sed tamen non tacentes, quod qui scripserunt & legi & dici voluerunt. Vos sic audite, vt si verum est, congruat: si falsum est, non teneatur. Dicuntur hę aues tanquam colaphis rostrorum occidere paruulos filios suos, eosdémque in nido occisos à se lu-

A gere per triduum. Postremò dicunt matrem seipsam grauiter vulnerare, & sanguinẽ suum super filios fundere: quo illi superfusi reuiuiscunt. Fortasse hoc verum, fortasse falsum sit: tamen si verum est, quemadmodum illi cõgruat qui nos viuificauit sanguine suo, videte. Congruit illi quòd matris caro viuificat sanguine suo filios suos? satis congruit. Nam & ipse gallinam se dicit super pullos suos, Hierusalem Hierusalem, quoties volui congregare filios tuos, tanquam gallina pullos suos sub alas suas, & noluisti? *Matth. 23. d.* Habet enim paternam authoritatem, habet maternũ affectum, sicut & Paulus & pater est & mater est, non per seipsum, sed per Euangelium. Pater vbi dicit: Etsi habeatis multos pædagogos in Christo, sed non multos patres. in Christo enim Iesu per Euangelium ego vos genui. *1 Cor. 4. c.* Mater autẽ vbi ait: Filioli mei quos iterũ parturio, donec Christus formetur in vobis. *Gal. 4. c.* Habet ergo hæc auis, si verè ita est, magnam similitudinem carnis Christi, cuiùs sanguine viuificati sumus. Sed quomodo congruat Christo, quòd ipsa occidit filios
B suos? An & illi non congruit, Ego occidam, & ego viuificabo: ego percutiam, & ego sanabo? *Deut 32. f.* An verò Saulus persecutor moreretur, nisi de cælo percuteretur? *Act. 9. a.* Aut prædicator excitaretur, nisi illius sanguine viuificaretur? Sed hoc viderint qui scripserunt, non in incerto intellectum nostrũ constituere nos debemus. Hanc autem potius in solitudine cognoscamus: hoc enim inde Psalmus voluit ponere, pelicanus in solitudine. Puto enim ego hic intelligi Christum natum de virgine. *Luc. 2. A.* Solus enim sic, ideo solitudo. In solitudine natus est, quia solus ita natus. Post natiuitatem ventum est ad passionem. A quibus crucifigebatur? Nunquid à stantibus? Nunquid à lugentibus? Ergo tanquã in nocte ignorãtię ipsorũ, & tanquam in parietinis ruinis ipsorum. Ecce nycticorax & in parietinis amat & noctem. Nam nisi amaret, vnde diceret, Pater ignosce
C illis, quia nesciunt quid faciunt? *Luc. 23. e.* Deinde natus in solitudine, quia solus ita natus: passus in tenebris Iudæorum tanquam in nocte, in præuaricatione tanquam in ruinis. Quid posteà? Vigilaui: ergo dormieras in parietinis, & dixeras, Ego dormiui. Quid est, ego dormiui? *Psal. 3.* Quia volui dormiui, noctem amãdo dormiui: sed ibi sequitur, Et exurrexi. Ergo hic vigilaui. Sed posteaquam vigilauit quid egit? Ascẽdit in cælum, factus est sicut passer volando, id est, ascendendo singularis in tecto, id est, in cælo. *Marc. 16. d.* Ergo pelicanus nascendo, nycticorax moriendo, passer resurgendo. Ibi in solitudine velut solus, hic in parietinis velut ab eis occisus qui stare non potuerunt in ædificio: hic verò iam vigilans & volans singularis in tecto, ibi interpellat pro nobis. Caput enim nostrum passer est, corpus illius turtur. Et enim passer inuenit sibi domum. Quam domum? In cælo est, interpellat pro nobis. *Rom. 8. f.* Et turtur nidũ sibi.
D Ecclesia Dei nidum de ligno crucis ipsius vbi ponat pullos suos, paruulos suos. *Psal. 83.* Vigilaui, & factus sum sicut passer singularis in tecto. Tota die exprobrabant mihi inimici mei, & qui laudabant me, aduersum me iurabant.) Ore laudabant, corde insidias præparabãt. Audi laudem ipsorum, Magister, scimus quia viam Dei in veritate doces, & personam non accipis: licet tributum dare Cæsari? *Matt. 22. b.* Quem laudas, supplantas. Quare, nisi quia qui laudabant me, aduersum me iurabant? Vnde autem hoc opprobrium, nisi quia veni facere membra mea peccatores, vt agendo pœnitentiam sint in corpore meo? Inde totum opprobrium, inde persecutio: Quare magister vester cum peccatoribus & publicanis manducat? *Matth. 9. b.* Non est opus sanis medicus, sed ægrotantibus. Vtinam vos ægrotare nossetis, vt medicum quæreretis, non occideretis, & per superbam dementiam falsa sanitate periretis. Mihi autem vnde tota die exprobrabant inimici mei?

Vnde qui laudabant me, aduersum me iurabát: Quoniam cinerem sicut panem manducaui, & potum meum cum fletu miscebam.) Quia hæc genera hominum habere in suis membris sananda voluit & liberanda, inde opprobrium. Hodieque Paganorum opprobrium quale in nos est? Quid putatis fratres, quid eos putatis dicere nobis? Vos corrumpitis disciplinam, morésque generis humani peruertitis. Quid inueheris? Dic quamobrem. Quid fecimus? Dando, inquit, hominibus pœnitentiæ locum, promittendo impunitatem omnium delictorũ: ideo homines mala faciunt securi, quòd eis cùm conuersi fuerint, omnia dimittuntur. Hinc ergo opprobrium, quoniam cinerem sicut panem manducaui, & potum meum cum fletu miscebam. O qui insultas, inuito te ad istum panem! Non enim audes te dicere non esse peccatorem. Discute conscientiam tuam, ascende tribunal mentis tuæ, noli tibi parcere, examina te, loquatur tibi medulla cordis, vide vtrum audeas innocentiam profiteri. Hic planè si se respexerit, cõturbabitur: si se non palpauerit, confitebitur. Et quid agis miser, si non erit portus impunitatis? Si sola fuit peccandi licentia, & nulla peccatorum est indulgentia, vbi eris? Quò ibis? Certè & pro te factum est, vt pauper iste cinerem sicut panem manducaret, & potum suum cum fletu misceret. Non te iam delectat tale conuiuium? Sed tamen, inquit, augent homines peccata spe veniæ: imò augerent peccata desperatione veniç. Nónne attendis quàm licentiosa crudelitate viuant gladiatores? Vnde hoc, nisi iam tanquam ad ferrum, & victimam [illegible] nati, explere volunt libidinem antequam fundat [illegible] guinem? Nónne hoc & tu tibi diceres, Iam peccator sum, iam iniquus, iam damnandus, nulla veniæ spes est. Cur iam non faciam quicquid libet, etsi non licet? Cur non impleam quantum possum quæcunque desidero, si post hæc non restant nisi sola torméta? Nónne hoc tibi diceres, & desperatione ipsa peior fieres? Potius ergo te corrigit, qui indulgentiam promittit, & dicit, Redite præuaricatores ad cor. Nolo mortem impij, tantum vt reuertatur & viuat. Hoc proculdubio portu proposito, deponis vela iniquitatis, conuertis proram, velificas ad iustitiam: & sperans vitam, non negligis medicinam. Nec in hoc tibi displiceat Deus, tanquam per istam indulgentiæ promissionem securos fecerit peccatores. Etenim ne desperatione homines peius viuerent, promisit indulgentię portũ. Rursus ne de spe veniæ peius viuerét, fecit diem mortis incertũ: prouidentissimè vtrunq; constituens, & reuertétes quò recipiantur, & differentes vnde terreantur. Manduca cinerem velut panem, & potum tuum cum fletu misce: per hoc conuiuium venies ad mensam Dei. Noli desperare, promissa est indulgétia tibi. Deo gratias, inquit, quia promissa est, teneo promissum Dei. Ergo iam bene viue. Cras, inquis, bene viuam. Indulgentiam tibi Deus promisit, crastinum diem tibi nemo promisit. Si malè vixisti, bene viue iá hodie. Stulte, hac nocte auferetur à te anima tua. Non dico quæ præparasti, cuius erunt: sed secundum quod vixisti, vbi eris? Corrige ergo te vt possis in corpore Christi habere vocem istam, quam, nisi fallor, libenter agnoscis: Quoniam cinerem sicut panem manducaui, & potum meum cum fletu miscebam. A facie iræ, & indignationis tuæ, quoniá leuasti, elisisti me.) Ipsa est illa ira tua Domine in Adam, ira cum qua omnes nati sumus, cui nascendo cohæsimus, ira de propagine iniquitatis, ira de massa peccati: secundum quam dicit Apostolus, Fuimus & nos aliquãdo natura filij iræ, sicut & cæteri. & vnde dicit Dominus, Ira Dei manet super eum, quia non credidit in vnigenitum filium Dei. Non enim ait, Ira Dei veniet super eum: sed, manet super eũ: quia non tollitur in qua natus est. Quare

Esa.46.d. Ezech.18.g. & 33.c. Luc.12.c. Ephes.2.a. Ioan.3.d.

A ergo? Et quid sibi vult vox ista, quoniam leuasti, elisisti me? Non enim ait, Quoniam leuasti, & elisisti me: sed quoniam leuasti, elisisti me. Ideo elisisti, quia leuasti. Vnde hoc? Homo in honore positus, factus est ad imaginem Dei. Leuatus in hunc honorem, erectus à puluere, erectus a terra, accepit animam rationalem, prępositus est rationis ipsius viuacitate omnibus bestiis, pecoribus, volatilibus, piscibus. Quid enim horum habet intelligentiæ rationem? Quia nullum horum factum est ad imaginem Dei. Quomodo nullum horum habet hunc honorem, sic nullum horum habet hanc miseriam. Quod enim pecus plangit de peccato? Quæ auis timet gehennam ignis ęterni? Quia nulla ei participatio beatæ vitæ, nulli stimuli miseriarum. Homo autem quia factus est, qui sit in beata vita, si bene vixerit, ideo erit in misera vita, quia malè vixit. Ergo quia leuasti, elisisti me: ideo sequitur me pœna, quia dedisti mihi liberum arbitrium. Si enim mihi
B non dedisses liberum arbitrium, & per hanc rationem pecoribus me non faceres meliorem, non me sequeretur damnatio iusta peccantem: ergo per arbitrium liberum leuasti me, & per iustitiæ iudicium elisisti me. Dies mei sicut vmbra declinauerunt.) Potuerunt enim esse dies tui non declinantes, si tu à die vero non declinasses. [illegible]eclinasti, & accepisti dies declinantes. Quid mirum, si dies tui facti sunt similes tui? Ipsi sunt enim dies declinantes, quia deuiasti, qui sunt dies fumi, quia tumu[illegible]. Suprà enim dixerat, Defecerunt sicut fumus dies mei: & nũc dicit, Dies mei sicut vmbra declinauerũt. In hac vmbra agnoscendus est dies, in hac vmbra videnda est lux, ne postea sera, & infructuosa pœnitentia dicatur: Quid nobis profuit superbia, & diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Trãsierunt omnia tanquam vmbra. Modò dic, Transibunt omnia tanquam vmbra, & tu non transeas tanquam vmbra. Dies mei sicut vmbra declinauerunt.
C Et ego velut fœnum arui.) Quia & suprà dixerat, Percussum est sicut fœnum, & aruit cor meum: sed reuirescet fœnum irrigatum sanguine Saluatoris. Ergo sicut fœnum arui ego homo post illam præuaricationem, hoc ego iusto iudicio tuo. Tu autem quid? Tu verò Domine in æternum permanes.) Mei dies sicut vmbra declinauerunt, & tu in æternum permanes. Temporalem saluet æternus. Non enim quia ego cecidi, & tu senuisti: nam viges ad me liberandum, qui viguisti ad me humiliandum. Tu verò Domine in æternum permanes. Et memoriale tuum in generationem & generationem.) Memoriale tuum, quia non obliuisceris in generationem: non vnam, sed generationem & generationem. Promissionem quippe habemus vitæ præsentis & futuræ. Tu exurgens misereberis Sion, quoniá venit tépus, vt miserearis eius.) Quod tempus? Cùm autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, fa-
D ctum sub lege. Et vbi Sion? Vt eos qui sub lege erant redimeret. Primitùs enim Iudæi, inde autem apostoli, inde illi plus quàm quingenti fratres, inde illa deinceps multitudo, cui erat anima vna, & cor vnum in Deum. Ergo tu exurgens misereberis Sion, quoniam venit tempus, vt miserearis eius, quoniam venit tempus. Quod tempus? Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Quis hoc dicit? Seruus Dei Paulus ædificator, qui dicebat, Dei ædificiũ estis: qui dicebat, Sicut sapiens architectus fundamentum posui: &, Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Ergo & hic quid dicit? Quoniam beneplacitum habuerunt serui tui in lapides eius.) In lapides cuius? In lapides Sion. Sed sunt ibi, & non lapides. Cuius non lapides? Ergo quid sequitur?

Et pulueris eius miserebũtur.) Agnoscimus lapides in

Genes.1.d. Sap.5.b. 1 Tim.4.c. Gal.4.a. Act.4.d. 2 Cor.6.a. 1 Cor.3.b.

in Sion, agnoscamus puluerem in Sion. Non enim dicit, lapidum eius miserebuntur: sed quid ait, Quoniam beneplacitum habuerunt serui tui in lapides eius, & pulueris eius miserebuntur. Beneplacitum habuerunt in lapides eius, pulueris autem miserebuntur. Intelligo lapides Sion omnes prophetas: ibi præmissa est vox prædicationis, inde assumptum est Euangelicum officium, per illud præconium cognitus est Christus. Ergo serui tui beneplacitum habuerunt in lapides Sion. Sed illi præuaricatores recedentes à Domino, malisque factis suis offendentes creatorem, in terram vnde sumpti sunt, redierunt. Puluis facti sunt, impij facti sunt: de quibus dicitur, Non sic impij non sic, sed tanquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ. Sed expecta Domine, sustine Domine, patiens esto Domine, non irruat ventus, & auferat hunc puluerem à facie terræ. Veniant veniant serui tui, agnoscant in lapidibus eloquia tua, misereantur pulueris Sion, formetur homo ad imaginem tuam: dicat puluis ne pereat. Memento quia puluis sumus. Et pulueris eius miserebuntur. Hoc de Sion. Nunquid non erat puluis qui Dominum crucifixit? Quod peius est, puluis de parietinis ruinarum. Puluis erat prorsus: verumtamen non frustra de puluere dictum erat, Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. De illo puluere venit paries tot milium credentium, & pretia rerum suarum ad pedes apostolorum ponentium. Ergo extitit de illo puluere humanitas, & formata, & formosa. Quis enim de gentibus sic? Quàm paucos miramur hoc fecisse ad illorum tot milia? Subitò primò tria milia, postea quinque milia; omnes in vnitate viuentes, omnes venditarum rerum suarum pretia ad pedes apostolorum ponentes, vt distribueretur vnicuique prout cuique opus erat, quibus erat anima vna & cor vnum in Deum. Quis hoc fecit etiam de isto puluere, nisi qui & ipsum Adam fecit ex puluere? Hoc ergo de Sion, sed non tantùm in Sion. Quid igitur sequitur? Et timebunt gentes nomen tuum Domine, & omnes reges terræ gloriam tuam.) Iam quoniam misertus est Sion, iam quoniam serui tui beneplacitum habuerunt in lapides eius cognoscendo fundamentũ apostolorum & prophetarum, iam quoniam miserti sunt pulueris eius, vt formaretur, vel potius reformaretur homo viuus ex puluere, hinc prædicatio creuit in gentibus. Timeant nomen tuum gentes, & omnes reges terræ gloriam tuam. Veniat & alius paries de gentibus, agnoscatur lapis angularis: ibi hæreant duo de diuerso venientes, sed iam non aduersa sentientes. Quoniam ædificabit Dominus Sion.) Hoc agitur nunc. Eia lapides viui in structuram currite, non in ruinam. Ædificatur Sion, cauete parietinas: ædificatur turris, cauete diluuium: ædificatur arca, obseruate diluuium. Hoc agitur nunc, quoniam ædificauit Dominus Sion. Sed ædificata Sion, nunc quid fiet? Et videbitur, inquit, in gloria sua.) Vt ædificaret Sion, & vt esset fundamentum in Sion, visus est à Sion, sed non in gloria sua. Vidimus eum, & non habebat speciem neque decorem. At verò cùm venerit iudicare cùm angelis suis, quando congregabuntur ante eum omnes gentes, quando oues ad dexteram, hædi ad sinistram separabuntur, nónne tunc videbunt in quem pupugerunt? Et confundentur serò, qui prima pœnitentiã & salubri confundi noluerunt. Ædificabit Dominus Sion, & videbitur in gloria sua, qui in illa primò visus est in infirmitate sua. Et respexit in orationem humilium, & nõ despexit deprecationem eorũ.) In ædificatione Sion hoc agitur modò, ædificãtes Sion orant & gemũt. ille vnus pauper, quot pauperes multi, quia milia in tot gentibus: vnus, quia vnitas pacis ecclesiæ. Ipse vnus, ipse multi. Vnus propter charitatẽ, multi propter latitudinẽ. Ergo nunc oratur, nunc curritur. Nunc si quis aliquid aliter erat, & aliter se habebat, manducet cinerem sicut panem, & potum suum cum fletu commisceat. Nunc tempus est cùm ædificatur Sion, nunc intrant lapides in structuram. Perfecto ædificio & dedicata domo quid curris serò quæsiturus, inaniter petiturus, frustra pulsaturus, foris remansurus cum quinque virginibus fatuis? Nunc ergo curre. Respexit enim in orationem humilium, & non despexit precem eorum. Scribantur hæc in generationem alteram.) Quando scribebantur hæc, non ita proderant eis inter quos scribebantur. Scribebantur enim ad prophetandũ nouum Testamentum, inter homines qui viuebant ex veteri Testamento. Sed & illud vetus Testamentum Deus dederat, & in illa terra promissionis populum suum collocauerat. Sed quoniam memoriale tuum in generationem & generationem, non iniquorum est, sed iustorum. In vna generatione pertinet ad vetus Testamentum: in alia autem generatione pertinet ad nouum Testamentum. Et quia hoc quod prophetatũ est, nouum Testamentum prænuntiat: Scribantur hæc, inquit, in generationem alteram, & populus qui creabitur, laudabit Dominum. Non populus qui creatus est, sed populus qui creabitur. Quid euidentius fratres mei, quàm hic prędicta est illa creatura, de qua dicit Apostolus, Si qua igitur in Christo noua creatura: Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua, omnia autem ex Deo? Quid est, omnia autem ex Deo? Et vetera, & noua, quia memoriale tuum in generationem & generationem. Et populus qui creabitur, laudabit Dominum. Quoniam prospexit ex alto sancto suo.) Prospexit ex alto, vt veniret ad humiles: & ex alto factus est humilis, vt exaltaret humiles.

Concio secunda, de secunda parte Psalmi.

HESTERNO die audiuimus cuiusdam pauperis gemitum in oratione, eúmque esse cognouimus, qui propter nos pauper factus est, cùm diues esset, vt illius paupertate nos ditaremur, eique membra cohærentia & per suum caput loquentia vidimus. Vidimus enim ibi & nosipsos, si tamen per eius gratiam aliquid & nos. Finita autem iam erant verba gemituum, & cœperant consolationum. Sed ea finiri hesterno die tractando minimè potuerunt, in iis quæ restant, audiamus hodie non iam gementem pauperem, sed gaudentem. Ideo gaudentem, quia sperantem: ideo sperantem, quia non de se præsumentem. Prænunciauit felicitatem rerum humanarum in scripturis Dei: & adiecit, Scribantur hęc in generationem alteram, & populus qui creabitur, laudabit Dominum: quoniam prospexit ex alto sancto suo. Hucusque sermo hesternus perductus est, videte quæ sequãtur: Dominus de cælo in terram prospexit, Vt audiret gemitũ compeditorũ, vt soluat filios mortificatorũ.) Inuenimus in alio psalmo dictum, Intret in conspectum tuum gemitus compeditorum: & in eo loco dictum, vbi vox martyrũ intelligebatur. Vnde martyres compediti? Nónne catenati potius quàm compediti? Ductos enim sanctos Dei martyres post iudices, per prouincias circumeuntes in catenas nouimus missos, in compedes autem non nouimus. Agnoscuntur & compedes disciplinę Dei & timoris eius: de quo dictũ est, Initium sapientiæ timor Domini. Per hunc enim timorem non timuerunt serui Dei eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere: quia eum timebant qui habet potestatem & corpus & animam occidere in gehennam ignis. Nisi enim compedibus timoris huius ligati essent martyres, quando illa omnia dura & molesta sustinerent à persecutoribus suis, cùm eis liberum fuerit facere quod cogebantur, & euadere quod patiebantur? Sed alligauerat eos Dominus istis compedibus duris quidem & molestis ad

tempus: sed tolerandis propter promissa eius, cui di- A
Psal.16. citur, Propter verba labiorum tuorum, ego custodiui vias duras. Gemendum quidem est in his compedibus ad impetrandam misericordiam Dei: vnde vox
Psal.78. martyrum est in alio Psalmo, Intret in conspectum tuum gemitus compeditorum: non tamen euitandæ sunt tales compedes vt appetatur perniciosa libertas, & temporalis vitæ breuisque dulcedo, quam sequatur amaritudo perpetua. proinde scriptura, ne recusemus esse compediti sapientiæ, sic nos alloquitur: Au-
Eccles.6.a. di fili, & excipe sententiam meam, & ne abiicias cõsilium meum, & infer pedem tuum in compedes illius, & in torquem eius collum tuum. Subiice humerum tuum, & porta illam, & ne oderis vincula eius. In omni anima tua accede ad illam, & in omni virtute tua serua vias eius. Inuestiga & inquire, & innotescet tibi, & continẽs factus ne derelinquas eam. In nouissimis enim inuenies requiem eius, & conuertetur tibi in lætitiam, & erunt tibi compedes eius in protectionem fortitudinis, & torques illius in stolam gloriæ. Decus B enim aureum est in illa, & vincula illius fila hyacinthina: stolam gloriæ indues eam, & coronam exultationis superpones tibi. Clament ergo compediti quãdiu sunt in vinculis disciplinæ Dei, in qua sunt exercitati martyres: soluentur compedes, & volabunt, & eadem ipsa in ornamentum postea conuertentur. Factum est hoc de martyribus. Quid enim persecutores occidendo fecerũt, nisi vt compedes soluerentur, & in coronas cõuerterẽtur? De cælo ergo prospexit Dominus vt audiret gemitum compeditorum, vt soluat filios mortificatorum. Mortificantur illi. Filij autem mortificatorũ qui, nisi nos? Quomodo autẽ soluimur
Psal.115. nos, nisi cũ dicimus ei, Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis? Soluitur autem vnusquisq; à vinculis cupiditatũ malarũ, vel à nodis peccatorũ suorum. Remissio peccatorũ, solutio est. Quid enim prodesset Lazaro, quia processit de monumento, nisi di-
Ioan.11.f. ceretur, Soluite eum & sinite abire? Ipse quidem vo- C ce de sepulchro suscitauit, ipse clamando animã reddidit, ipse terrenam molem terreno sepulchro impositam vicit, & processit ille vinctus. Non ergo pedibus propriis, sed virtute producentis: fit hoc in corde pœnitentis. Cùm audis hominem pœnitere peccatorum suorum, iam reuixit: cùm audis hominem confitendo proferre conscientiam, iam de sepulchro eductus est, sed nondũ solutus est. Quando solui-
Matth.16.c. tur? A quibus soluitur? Quæ solueritis, inquit, in terra, erunt soluta & in cælo. Meritò per Ecclesiam dari solutio peccatorum potest: suscitari autem ipse mortuus non nisi intus clamante Domino potest. Hæc enim Deus interius agit. Loquimur ad aures vestras, vnde scimus quid agatur in cordibus vestris? Quod autem intus agitur, non à nobis, sed ab illo agitur. Prospexit ergo vt soluat filios mortificatorum. Quorum D mortificatorum audistis, quos filios audistis. Quid deinde? Quare hoc agitur? Ausculta: Vt annuncietur in Sion nomen Domini.) Primò enim premebatur Ecclesia, quando mortificabantur compediti: post illas pressuras annunciabatur in Sion nomen Domini, cum magna libertate in ipsa Ecclesia. Ipsa enim Sion, non ille vnus locus primò superbus, postea captiuatus, sed Sion cuius vmbra erat illa Sion, quæ interpretatur speculatio: propterea quia in carne positi videmus in priora, extendentes nos non ad præsens quod est, sed ad id quod futurum est. Ideo speculatio. Omnis enim speculator longè prospicit. Specula dicitur, vbi ponuntur custodes. Fiunt istæ speculæ in saxis, in montibus, in arboribus, ad hoc vt de loco eminentiore longè videatur. Sion ergo speculatio, Ecclesia speculatio. Vnde speculatio? Lõgè videre, hoc est specu-
Psal.72. latio. Labor est enim ante me donec introëam in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissima. Qualis speculatio, intelligere in nouissima? Transite mare videndo, non nauigando, & habitare in extremis maris, id est, ibi ponere spem, in eo quod erit finito seculo. Ergo si Ecclesia speculatio, ibi iam annunciatur nomen Domini. Non solum nomẽ Domini in hac Sion annunciatur, sed & laus eius, inquit, in Hierusalem. Et quomodo annunciatur? Audi: In conueniendo populos in vnum, & regna, vt seruiant Domino.) Vnde hoc factum, nisi sanguine mortificatorũ? Vnde hoc factũ, nisi gemitibus compeditorum? Exauditi ergo sunt qui erant in pressura & humilitate; vt esset nostris temporibus Ecclesia in tanta gloria quam videmus; vt iam regna quæ persequebantur, ipsa seruiant Domino.

Respondit ei in via fortitudinis suæ.) Cui respõdit, nisi Domino? Quis respondit, suprà videamus: Et laus eius, inquit, in Hierusalem; In conueniendo populos in vnum, & regna vt seruiant Domino. Respondit ei in via fortitudinis suæ. Quæ illi respõdit, aut quis ei respondit, in via fortitudinis suę? Quęramus ergo primò quis respondit, & sic quæramus quæ sit via fortitudinis eius. Superiora verba indicant respondisse ei, aut laudem eius, aut Hierusalem: suprà enim dixerat, Et laus eius in Hierusalem, In conueniendo populos in vnum, & regna, vt seruiant Domino. Respondit ei, nõ possumus dicere regna, quia responderunt, dixisset. Respondit ei, non possumus dicere populi, quia & hic responderunt, dixisset. Quia ergo respondit ei, singularem numerũ quærimus superius, & non inuenimus, nisi aut laudem eius, aut Hierusalem. Et quia hoc ambiguum est, vtrum laus eius an Hierusalem, secundum vtrunque tractemus. Quomodo ei respondet laus eius? Quando ei gratias agunt vocati ab illo. Ille enim vocat, nos respondemus: non voce, sed fide; non lingua, sed vita. Si enim vocat te Deus, & præcipit vt bene viuas, & tu malè viuis, vocationi eius nõ respondes, nec laus eius respõdet ei de te: quia sic viuis vt ille non laudetur, sed potius blasphemetur per te. Cùm autem sic viuimus vt per nos laudetur Deus, respondet ei laus eius de vocatis & sanctis eius: respondet ei Hierusalem. Vocata est enim & Hierusalem. Et prima Hierusalem noluit audire, & dictum est ei, Ecce dimittetur vobis domus vestra deserta. Hie- Matth.23.d.
rusalem, Hierusalem, luget, clamat, & non respondetur, quotiens volui congregare filios tuos, tanquam gallina pullos suos sub alas suas, & noluisti: non respõdetur. Pluitur desuper, & pro fructu spinæ proferuntur. At verò illa Hierusalem, de qua dictum est, Læta- Esa.54.a.
re sterilis quæ non paris, erumpe & exclama quæ non Galat.4.d.
parturis, quoniã multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum, respondit ei. Quid est, respondit ei? Non contempsit vocantem. Quid est, respondit ei? Ille pluit, illa fructum dedit. Respondit ei, sed vbi? In via fortitudinis suæ. Nunquid in se? Nam quid esset in se, aut quam vocem haberet in se, de se, nisi solam vocem peccati, vocem iniquitatis? Excute vocem ipsius, quid inuenis nisi tumultum? Ego dixi, Domine Psal.40.
miserere mei: sana animam meam, quia peccaui tibi. Porrò si iustificata est, respondit ei, non ex meritis suis, sed ex manibus ipsius. Vbi? In via fortitudinis suæ. Christus est, ipse est. Ego sum, inquit, via, veritas, & vi- Ioan.14.a.
ta. Sed ante resurrectionem nõ agnoscebatur à populo suo: & maximè crucifixus ex infirmitate latuit quis 2.Cor.13.b.
esset, donec fortis resurgendo appareret. Non ei ergo respondit Ecclesia in via infirmitatis, sed in via fortitudinis suæ: quia post resurrectionem vocauit Ecclesiam de toto orbe terrarum, iam non infirmus in cruce, sed fortis in cælo. Non enim laus fidei Christiano- 3.ser.de.fe.24
rum est, quia credunt mortuum Christum; sed quia Si.vos.
credunt resurrexisse Christũ. Nã mortuũ & Paganus credit: & hoc tibi pro crimine obiicit, quia in mortuũ

cre-

credidisti. Quæ igitur laus tua? Credere te surrexisse Christum, & sperare te resurrecturum esse per Christum: hæc est laus fidei. Si enim credideris in corde tuo, quia Dominus est Christus Iesus, & confessus fueris ore tuo, quia Deus suscitauit eum à mortuis, saluus eris. Non ait, Si confessus fueris, quia Deus eũ tradidit occidendum: sed quia eum Deus suscitauit à mortuis, si confessus fueris, tunc saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Quare autem credimus & mortuum? Quia credere eum resurrexisse nõ possumus, nisi prius mortuum fuisse credamus. Quis enim resurgit, nisi mortuus fuerit? Quis expergiscitur, nisi prius dormierit? Sed nunquid qui dormit non adiiciet vt resurgat? Hęc fides est Christianorum. In hac ergo fide in qua congregata est Ecclesia, multi illi filij desertę magis quàm eius quæ habet virum: respondit ei, Dixit ei laudem secundum eius præcepta in via fortitudinis eius, non in via infirmitatis eius. Quomodo ei responderit, iam suprà audistis: In conueniendo populos in vnum, & regna, vt seruiant Domino. In hoc ei ergo respondit in vnitate: qui autem non est in vnitate, non ei respondet. Ille enim vnus est, Ecclesia vnitas. Non respondet vni, nisi vnitas. Sed existunt qui dicant: Iam hoc factũ est, respondit ei in omnibus gentibus Ecclesia, pariens filios plures quàm illa quæ habebat virum. Respondit ei in via fortitudinis suæ: credidit enim Christum resurrexisse, crediderunt in eum omnes gentes: sed illa Ecclesia quæ fuit omnium gentium, iam non est, periit. Hoc dicunt qui in illa non sunt. O impudentem vocem! Illa non est, quia tu in illa non es? Vide ne tu ideo non sis: nam illa erit, & si tu non sis. Hanc vocem abominabilẽ & detestabilẽ, præsumptionis & falsitatis plenam, nulla veritate suffultam, nulla sapientia illuminatam, nullo sale conditam, vanam, temerariam, præcipitem, perniciosam, pręuidit spiritus Dei, & tanquam contra illos eùm annunciaret vnitatem: In conueniendo populos in vnum, & regna vt seruiant Domino. Cumq; subdidisset, respondit ei vtiq; laus eius, vtique Hierusalem mater nostra de peregrinatione reuocanda, fœtosa cum multis filiis, magis quàm ea quæ habebat virum. Quoniam quidam dicturi erant contra, fuit, & nõ est. Exiguitatem, inquit, dierũ meorum annuncia mihi.) Quid est quòd nescio qui recedentes à me murmurant contra me? Quid est quòd perditi me periisse contendunt? Certè enim hoc dicũt, quia fui, & non sum: annuncia mihi exiguitatẽ dierũ meorũ. Nõ à te quæro illos dies æternos: illi sine fine sunt, vbi ero, non ipsos quæro: temporales quęro, temporales dies mihi annuncia. Exiguitatẽ dierũ meorũ, non æternitatem dierum meorũ annũcia mihi. Quãdiu ero in isto seculo, annuncia mihi, propter illos qui dicunt, fuit, & iam non est: propter illos qui dicunt, impletæ sunt scripturæ, crediderunt omnes gentes, sed apostatauit & periit Ecclesia de omnibus gentibus. Quid est hoc, exiguitatem dierum meorum annuncia mihi? Et annunciauit, nec †vacua fuit vox ista. Quis annunciauit mihi nisi ipsa via? Quomodo annunciauit? Ecce ego vobiscum sum vsque in consummationem seculi. Sed hic existunt, & dicunt, Vobiscum sum, inquit, vsque ad consummationem seculi; quia nos præuidebat, quia pars Donati erat in terra. Nunquid ipsa est, quæ dixit, Exiguitatem dierum meorũ annuncia mihi, ac non illa potius quæ superius loquebatur, In conueniendo populos in vnũ, & regna vt seruiant Domino? Vnde nobis cor dolet? Quia & Imperatores contra hæreticos leges proponunt: ibi impletum est, Et regna vt seruiant Domino. Non enim vos filij estis illorum mortificatorum, quorum vox compeditorum exaudita est à Domino. Absit. Non hoc indicant facta vestra, non hoc indicat superbia vestra, non hoc indicat vanitas vestra. Non sapitis, & foris estis. Sal infatuatum estis, ideo & ab hominibus conculcamini. Audite quid dicat Ecclesia. Quæ Ecclesia? Quæ congregauit populos in vnum. Quæ Ecclesia? Quæ congregauit regna vt seruiant Domino. Mota vocibus vestris & falsis opinionibus vestris, quærit à Deo vt exiguitatem dierum suorum annunciet sibi, & inuenit Dominum dixisse, Ecce ego vobiscum sum vsque in consummationem seculi. Hic vos dicitis: De nobis dixit, nos sumus, nos erimus vsque in consummationem seculi. Interrogetur ipse Christus, cui dictum est, Exiguitatem dierum meorũ annuncia mihi. Et prædicabitur, inquit, hoc Euangelium in vniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet finis. Quid est quod dicebas, hoc certè fuit & periit? Dominum audi annunciantẽ exiguitatem dierum meorum. Prædicabitur, inquit, hoc Euangelium. Vbi? In toto orbe terrarum. Quibus? In testimonium omnibus gentibus. Quid postea? Et tunc veniet finis. Non vides adhuc esse gentes, in quibus nondum est prædicatum Euangelium? Cùm ergo necesse sit impleri quod Dominus dixit, exiguitatem dierum meorum annunciabis Ecclesiæ, vt prædicetur hoc Euangelium in omnibus gentibus, & tunc veniet finis. Quid est quòd dicis iam periisse Ecclesiam de omnibus gentibus, quando ad hoc prædicatur Euangelium, vt possit esse in omnibus gentibus? Ergo vsque in finem seculi Ecclesia in omnibus gẽtibus, & ipsa est exiguitas dierum; quia exiguum est omne quod finitur, vt iam in æternitatem ab ista exiguitate trãseatur. Pereant hęretici, pereant quod sunt, & inueniantur vt sint quod non sunt. Exiguitas dierum vsque in finem seculi erit. Exiguitas dierum ideo, quia totũ hoc tempus, non dico ab hoc hodierno die vsque in finem seculi, sed ab Adam vsque in finem seculi, exigua gutta est cõparata æternitati. Non ergo blandiantur sibi cõtra me hæretici, quia dixi, Exiguitatem dierum meorum, quasi non permansuram vsque in finem seculi. Quid enim addidit? Ne reuoces me in dimidium dierum meorum.) Noli, quomodo hæretici loquuntur, sic mecum agere. Vsque in finem seculi me perduc, nõ in dimidium dierum meorum: & perfice mihi dies exiguos, vt dones mihi postea dies æternos. Quare ergo de exiguitate dierum requisisti? Quare? Vis audire? In generatione generationũ anni tui.) Ideo ergo de diebus exiguis quæsiui, quia licet vsque in finem seculi durent mecum isti dies, exigui sunt in comparatione dierum tuorũ: anni enim tui in generatione generationum. Quare non ait, anni tui in secula seculorum? sic enim magis solet æternitas significari in sanctis scripturis; sed ait, In generatione generationum anni tui. Sed qui anni tui? Qui, nisi qui non venient vt transeant? Qui, nisi qui non ideo veniunt vt non sint? Omnis enim dies in hoc tempore ideo venit, vt non sit, omnis hora, omnis mensis, omnis annus: nihil horũ stat: antequã veniat, non erit: cùm venerit, nõ erit. Illi ergo anni tui æterni: anni tui qui non mutantur, in generatione generationũ erunt. Est quædam generatio generationum, in illa erunt anni tui. Quæ est ista? Est quædam, & si bene agnoscamus, in illa erimus, & anni Dei in nobis erunt. Quomodo in nobis erunt? Quomodo ipse Deus in nobis erit: vnde dictum est, Vt sit Deus omnia in omnibus. Non enim aliud anni Dei, & aliud ipse Deus, sed anni Dei æternitas Dei est. Æternitas ipsa Dei substantia est, quæ nihil habet mutabile. Ibi nihil est præteritũ, quasi iam non sit: nihil est futurum, quasi nondum sit. Sed non est ibi nisi est, non est ibi fuit & erit; quia & quod fuit, iam non est, & quod erit, nondum est: sed quicquid ibi est, non nisi est. Meritò sic misit Deus famulum suum Moysen. Quæsiuit enim nomen mittẽtis se,

Rom.10.b. Ibidem. Psal.40. Esa.54.a. Galat.4.d. al. tacuit. Matth.28.d. Matth.5.b. Matt.28.d. Matt.24.b. 1. sen dist. 10. pater-so. 1 Cor.15.d.

tis se, requisiuit & audiuit, nec desertum est desideriū concupiscentiæ bonæ. Quæsiuit autem non quasi curiositate præsumēdi, sed necessitate ministrādi. Quid, inquit, dicam filiis Israël, si dixerint mihi, quis te misit ad nos? Et ille indicans se creaturæ creatorem, Deum homini, immortalem mortali, æternum temporali: *Exod.3.d.* Ego, inquit, sum qui sum. Tu diceres, ego sum. Quis? Caius, alius Lucius, aliꝰ Marcus. Aliud ne diceres, nisi nomen tuum diceres? Hoc expectabatur de Deo. Hoc enim erat quæsitum. Quid vocaris? A quo me missum esse respondebo quærentibus? Ego sum. Quis? Qui sum. hoc est nomen tuum, hoc est totum quod vocaris? Non esset tibi nomen ipsum esse, nisi quicquid est aliud tibi comparatum, inueniretur non esse verè. Hoc est nomen tuum? exprime hoc idem melius. Vade, inquit, & dic filiis Israël, Qui est misit me ad vos: Ego sum qui sum, qui est misit me ad vos. Magnum ecce est, magnū est. Ad hoc homo quid est? Ad illud tam magnū est, homo quid est quicquid est? Quis apprehendat illud esse? Quis eius particeps fiat? Quis anhelet? Quis aspiret? Quis ibi se esse posse præsumat? Noli desperare humana fragilitas. Ego sum, inquit, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Audisti quid sim apud me, audi & quid sim propter te. Hæc igitur æternitas vocauit nos, & erupit ex æternitate verbum. Iam æternitas, iam verbum, & nondum tempus. Quare nondum tempus? Quia factum est & tempus. Quomodo factum est & *Ioan.1.a.* tempus? Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. O verbū ante tempora, per quod facta sunt tempora: natum est in tempore, cùm sit vita æterna, vocans temporales, faciens æternos. Hæc gene- *Eccles.1.a.* ratio generationum: generatio enim vadit, & generatio venit. Et videtis generationes hominum sic esse in terra, tanquam in arbore folia, sed in arbore oliuę vel lauri vel cuiuscūque alterius quæ toto tempore fronde vestita est: sic tanquam folia genus humanum terra portat. Plena est hominibus, sed cum aliis morientibus alij nascendo succedunt: semper enim arbor illa veste viridi ornata est. Sed subter attende quàm multa calces arida folia. Ergo fuit generatio sub Adam, trāsiit. Nati sunt inde quidam futuri participes æternitatis Dei etiam illo tēpore: inde enim Abel, inde Seth, *Genes.6.a.* inde Enoch. Trāsiit illa generatio, venit diluuium, remansit vna domus. Et illa generatio dedit aliquos, ipsum Noë, & tres filios eius, & tres nurus eius: in tota *Genes.9.d.* enim domo ista octonaria solus vnus peccator inuentus est. Accessit numerus superiori generationi. Deinde de tribus filiis Noë, tanquam de tribus mensuris farinæ impletus est orbis. Electus est Abraham, Isaac, & Iacob, sancti viri patriarchæ placuerunt Deo. Dedit & illa generatio sequentes etiam generationes, dederunt prophetas, dederunt præcones Dei. Venit *Matth.13.e.* etiam postea & ipse Dominus noster Iesus Christus, misit fermentum in tres mensuras farinæ, quousque fermentaretur totum. Temporibus in terra carnis illius fuerunt apostoli, fuerunt sancti, post illos alij sancti: & nunc in nomine Christi quicunque sunt sancti, & post nos quicunque erunt, & vsque in finem seculi quicunque sancti. De tot generationibus colliges omnes sanctas proles omnium generationū, & facies inde vnam generationē. In ista generatione generationum anni tui, id est, æternitas illa in illa generatione erit, quæ de omnibus generationibus colligitur, & in vnam redigitur, ipsa particeps erit æternitatis tuę. Cęteræ generationes implendis tēporibus generantur, ex quibus illa in æternū regeneratur, mutata viuificabi- *Hebr.1.d.* tur, erit idonea portare te, vires accipiēs à te. In generatione generationū anni tui. In principio terrā tu fundasti Dñe.) Noui æternitatē tuam, quia præcedis omnia quæ fecisti. Principio tu Domine terram fun-

A dasti. Et opera manuū tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentū veterascent. Et sicut opertorium mutabis eos, & mutabūtur, tu verò idē ipse es.) Tu quis es? Idem ipse es. Tu qui dixisti, Ego sum qui sum, idē ipse es. Et quāuis *Exod.3.d.* etiam ipsa non essent nisi ex te, & per te, & in te, tamē non quod ipse es: tu verò idem ipse es. Et anni tui non deficient.) Illi anni tui non deficient, illi anni tui qui erunt in generatione generationum, non deficient. Hæc ergo sciens, exiguitatem dierum meorum quærerem à te, nisi scirem omnes dies seculi ab initio vtique in finem exiguos esse in cōparatione æternitatis tuæ. Noui ergo vnde interrogauerim. Non se extollant hæretici, quasi exigui dies fuerint Ecclesiæ, toto orbe diffusę: nam & vsque in finem cùm sint, exigui sunt. Quare exigui sunt? Quoniam quandoq; finiēdi sunt. Anni illi qui erāt in generationem generationū, hi amandi, hi desiderandi, his suspirandū: propter hos in vnitate permanendum, propter hos quicquid hæ-
B reticorum mali est deuitandum, propter hos perditis respondendum, propter hos lucrandi qui errauerāt, & reuocandi qui perierant. Illic debet esse desiderium. Sed tamen vt verbosis, vt malè garrulis, vt calumniosis susurrantibus detractoribus respondeam, ideo mihi annuncia exiguitatem dierum meorum: & ne me voces in dimidium dierum meorū, vt antè me auferas de terra quàm totus orbis Euangelio repleatur, contra responsionem Domini mei, dicentis: Oportet prædi- *Matth.24.b.* cari Euangelium hoc in toto orbe terrarum in testimonium omnibus gentibus, & tūc veniet finis. Quid ad hæc fratres? Plana sunt, manifesta sunt: Deus fundauit terram, scimus, opera manuum eius sunt cæli. *Hebr.1.d.* Ne putetis enim quasi aliud Deū facere manu, aliud verbo: quod facit verbo, hoc facit manu: non enim distinctus est corporeis membris, qui dixit, Ego sum qui *Exod.3.d.* sum. Et fortè verbum eius est manus eius, certè manus eius est virtus eius. Quia enim dictum est, Fiat fir-
C mamentum, & factum est firmamentum, verbo intelligitur fecisse. quia verò dixit, Faciamus hominem ad *Gen.1.d.* imaginem & similitudinem nostram, quasi manu videtur fecisse. Audi ergo: Opera manuum tuarum sunt cæli. Ecce quod verbo fecit, vtique etiam manibus fecit: quia virtute sua fecit, quia potestate sua fecit. Attende potius quid fecerit, & noli quærere quomodo fecerit. Multum est enim te comprehendere quomodo fecerit, cùm teipsum sic fecerit, vt prius sis seruus obediens, & postea fortasse amicus intelligens. Ergo opera manuum tuarum sunt cæli: ipsi peribunt, tu autem permanes. Apertè dixit hoc apostolus Petrus, Cęli erant olim de aqua, & per aquam constituti Dei *2.Pet.3.b.* verbo, per quod qui factus est mundus, ab aqua inūdatus deperiit. Terra autem & cæli qui nunc sunt, eodem verbo repositi sunt igni reseruandi. Iam ergo dixit perisse cælos per diluuium: perisse autem no-
D uimus cælos secundum quantitatem & spatia aëris huius. Excreuit enim aqua, & totam istam capacitatem vbi aues volitāt, occupauit, ac sic vtique cæli perierunt propinqui terris: cæli secundum quod dicūtur aues cæli. Sunt & cæli cælorum superiores in firmamento: sed vtrum & ipsi perituri sint igni, an hi soli cæli qui etiam diluuio perierunt, disceptatio est aliquanto scrupulosior inter doctos, nec facilè, maximè in angustia temporis, explicari potest. Dimittamus ergo eam vel differamus, nouerimus tamen perire ista, Deum manere. Et si manent quædam cum Deo, quæ facta sunt à Deo, non manent in se, sed in Deo, non recedendo à Deo. Quid enim? Dictum sumus fratres, quòd angeli perituri sunt igne, quo incendetur mundus? Absit. Sed quid? Dicemus quòd angelos Deus non fecerit? Absit. Sed quid dicemus? Et vnde essent, si nō ab illo facti essent? Ipse

dixit,

Pſal.32. dixit,& facta ſunt:Ipſe mandauit,& creata ſunt. Dictũ eſt enim hoc, cùm operũ eius cõmemoratio fieret, in quibus & angeli nominati ſunt. Erunt ergo cum illo angeli etiam mundo igne flagrante:& erit incendium mundi,non incendens ſanctos Dei. Quod fuit cami-
Daniel.3.c. nus regis tribus pueris, hoc erit ardens mundus iuſtis in trinitate ſignatis. Fortè hic cælos etiam non importunè intelligimus ipſos iuſtos ſanctos Dei: in quibus manens Deus intonuit præceptis, coruſcauit miracu-
Pſal.18. lis, imbrificauit terram ſapientia veritatis. Cæli enim enarrauerunt gloriam Dei. Sed nunquid etiam ipſi peribunt? An ſecundum quendam modum peribunt? Secundum quem modum? Secundum veſtimentum. Quid eſt,ſecundum veſtimentum? Secũdum corpus. Veſtimentum enim animæ corpus. Dominus enim
Matth.6.d. veſtimentũ nominauit,vbi ait, Nónne anima plus eſt quàm eſca,& corpus plus quàm veſtimentũ? Quomo-
2.Cor.4.d. do ergo perit veſtimentũ? Etſi exterior homo noſter corrũpitur, ſed interior renouatur de die in diem. Ergo ipſi peribũt, ſed ſecundũ corpus: tu autẽ permanes. Si ergo ſecundũ corpus peribunt,vbi reſurrectio mortuorum? Vbi exemplum membrorũ quod præceſſit in capite? Vbi? Vis audire? Mutabitur. Non tale erit
1.Cor.15.f. quale fuit. Audi Apoſtolum dicentem: Et mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. Quomodo immutabimur? Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpiritale. Ergo ſeminatur mortale, reſurget immortale. Ergo ſeminatur corruptibile, reſurget incorruptibile. Mutationem itaque expectamus: ita peribunt cæli, & immutabuntur cæli. Sed fortaſſe ſanctorũ corpora non rectè dicũtur cæli:ſi nõ portant Deum, non ſunt cæli. Et vnde, inquit, mihi probas quia portant Deum? Vſqueadeò ne excidit
1.Cor.6.d. tibi,glorificate & portate Deũ in corpore veſtro? Ergo tales cæli peribunt, ſed non in æternum: peribunt vt mutentur. An non hoc dicit pſalmus? Lege ſequẽ-
Hebr.1.d. tia: Et omnes ſicut veſtimentum veteraſcent, & ſicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur; tu autem idem ipſe es,& anni tui non deficient. Veſtem audis, coopertorium audis, & aliud quàm corpus intelligis? Speremus ergo etiam immutationem corporum noſtrorum,ſed tamen ab illo qui erat & ante nos,& manet poſt nos: à quo ſumus quod ſumus, ad quem veniemus cùm fuerimus mutati, mutantem non mutatum,facientem non factum, mouentem ſed manentem. Et quomodo intelligi à carne & ſanguine poteſt, Ego ſum qui ſum:tu verò idem ipſe es,& anni tui non deficient? Sed nos ad illos annos cum his pannoſis annis quid ſumus? Et illi qui ſunt? Nec tamen deſperare debemus. Iam enim magnitudine quadam & excellentia ſapientiæ dixerat: Ego ſum qui ſum: & ta-
Exod.3.d. men ad nos cõſolandos, Ego ſum,inquit, Deus Abraham,& Deus Iſaac,& Deus Iacob. Et nos Abrahæ ſemen ſumus:& nos quamuis abiecti, quamuis terra & cinis,in illo ſperamus. Serui ſumus, ſed propter nos
Philip.2.a. Dominus noſter formã ſerui accepit:propter nos mortales immortalis mori voluit, propter nos hoc exemplum reſurrectionis oſtendit. Ergo ſperemus nos vẽturos ad hos annos ſtantes, in quibus nõ circuitu ſolis peraguntur dies, ſed manet quod eſt ſicuti eſt, quia hoc ſolum verè eſt. Nos autem vtrum aliquando ibi eſſe poſſimus,dicit. Audi & vide vtrum debeas deſperare: audi quod ſequitur, Filij ſeruorum tuorum inhabitabunt.) Vbi inhabitabunt, niſi in annis non deficientibus? Filij ſeruorum tuorum inhabitabunt:

Et ſemen eorum in ſeculum ſeculi dirigetur.) In ſeculum ſeculi,in ſeculum æternum, in ſeculum manens. Sed filij, inquit, ſeruorum tuorum. Metuen-
al. nominati. dum ne nos ſerui Dei ſimus, & † filij noſtri ibi futuri ſint, non nos? Aut ſi nos filij ſimus ſeruorum,quia filij ſumus Apoſtolorum,quid dicturi ſumus? Quænam

A tandem audacia tam infelix filiórum ſubnaſcentiũ, & recenti ſucceſſione glorantium,quę audeat dicere, nos ibi erimus, Apoſtoli ibi nõ erunt? Abſit hoc à pietate filiorũ,abſit à fide paruulorũ, abſit ab intelligentia grandium. Ibi erunt & Apoſtoli. Arietes præcedũt, agni ſequuntur. Quare ergo filij ſeruorum tuorum,& non de compendio ſerui tui? Et Apoſtoli ſerui tui, & filij eorum ſerui tui: & iſtorum filij nepotes illorum, quid niſi ſerui tui? Omnes compendio includeres, ſi diceres,ſerui tui inhabitabũt. Videamus quid nos voluerit admonere:eſt enim quiddam geſtũ in prioribus ſeculis. Per quadraginta annos filij Iſraël attriti ſunt in eręmo: nullus eorum intrauit in terram promiſſionis,ſed filij eorum: introierunt ſanè, quia ita recordamur,niſi fallor,duo,cæteri non. Intrauerunt de tot milibus duo: laboratũ eſt cum eis tantum. Sed Deus non laborat,certè laborauerunt ſerui ipſius. Quanta Num.14.b.
pertulit,quanta audiuit Moyſes pro hominibus non
B intraturis in terram promiſſionis? Intrarunt filij eorũ, quid ſignificat? Intrarunt noui homines, veteres non intrabunt. Inde tamen intrarunt duo,vnus & vnitas, tanquam caput & corpus, Chriſtus & Eccleſia, cum omni illa nouitate,id eſt,filiorum. Ergo filij ſeruorum tuorum inhabitabunt. Filij ſeruorum opera ſeruorum ſunt:nemo ibi habitabit,niſi per opera ſua. Quid igitur eſt, & filij habitabunt? Nemo glorietur ſe habitaturum, ſi dicit ſe ſeruum Dei,& opera non habet: non enim habitabunt niſi filij. Quid eſt ergo, filij ſeruorum tuorũ inhabitabunt? Serui per opera ſua inhabitabunt,ſerui per filios ſuos inhabitabunt. Noli ergo eſſe ſterilis,ſi vis habitare: præmitte fœtus quos ſequaris,præmittendo non efferẽdo. Filij tui te deducant ad terram promiſſionis, terram viuentium, non morientium. Cùm hic viuis in hac peregrinatione,illi antecedant, ſuſcipiant te propter refectionem carnalem. Filius Ioſeph anteceſſit Iacob in Ægyptum, &
C ait patri ſuo & fratribus ſuis: Ego præueni præparare vobis eſcas. Præcedãt ergo filij tui, præcedant te opera tua: quales filios præmiſeris,talis & ſequeris.

IN PSALMUM CII. ENARRATIO.

IN omni munere Domini Dei noſtri, in omni eius conſolatione, in omni correptione,in gratia quam donare dignatus eſt,in indulgentia qua nobis non hoc reddidit quod debebat, in omnibus operibus eius benedicat anima noſtra Dñm. Hoc enim cãtauimus: inde incipit Pſalm' de quo loquemur,donãte ipſo quod poſſumus,quem noſtra anima benedicat. Vnuſquiſq; noſtrûm excitet & exhortetur animã ſuã, & dicat ei: Benedic anima mea Dñm.) Et omnes nos,& q. vbiq; ſunt fratres in Chriſto,vnus homo, cuius caput in cælo eſt. Exhortetur ipſe vnus homo animam ſuam, & dicat ei: Benedic anima mea Dominũ. Obaudit,obtemperat, facit hoc,perſuadetur ei, non ex donis no-
D ſtris,ſed ex illius quem benedicit anima noſtra. Suſcepit enim Pſalmus iſte oſtendere nobis quare benedicat anima noſtra Dominum, quaſi ei reſpondiſſet anima ſua: Quare mihi dicis,benedic Dominum? Audiamus ergo, audiat ipſa anima noſtra,conſideret omnia quibus excitetur, ne pigra ſit in benedictione Domini, & videat an iuſtum ſit quod ei dicitur: Benedic anima mea Dominum: videat ſi debet †alium benedi- al. aliud.
cere præter Dominum. Benedic, inquit, anima mea Dominum. Repetit hoc,& expreſſius dicit quod dixerat, Benedic anima mea Dominum: Et omnia interiora mea nomen ſanctum eius.) Puto quia non ad interiora corporis loquitur. Puto eum non hoc dicere vt pulmo noſter & iecur, & ſi qua ſunt inteſtina carnis erumpant in vócem benedictionis Domini. Eſt quidem pulmo pectoris noſtri, quaſi follis quidam anhelantis ſpiritum reciprocum,qui ſpiritus concepti aëris

in vocem & sonū exprimitur, cùm verba digerimus. A Nec potest vocis aliquid sonare ab ore nostro, nisi quod pulmo expressus emiserit: sed non hinc agitur, hoc totum ad aures hominum. Habet aures Deus, habet & sonum cor. Interiora sua alloquitur homo, vt benedicant Dominum, & dicit eis: Omnia interiora mea nomen sanctum eius benedicite. Quæris quæ sunt interiora tua? Ipsa anima tua. Quod ergo ait; Benedic anima mea Dominum, hoc ait, omnia interiora mea nomen sanctum eius: subauditur enim, benedicite. Clamas voce, si est homo qui audiat: siles voce, quando non est qui audiat: interiora tua nunquam deest qui audiat. Itaque sonabat iam dudum benedictio de ore nostro, & hæc ipsa verba cantabamus, Benedic anima mea Dominum, & omnia interiora mea nomen sanctum eius. Quantum satis fuit temporis cantauimus & siluimus. Nunquid interiora tua silere debent à benedictione Domini? Alternent pro tempore sonos vocum, perpetua sit vox interio- B rum. Cùm conuenis ad Ecclesiam hymnum dicere, sonet vox tua laudes Dei: dixisti quantum potuisti, discessisti, sonet anima tua laudes Dei. Negotium agis, laudet Dominum anima tua. Cùm cibum ca-
1 Cor. 10.d. pis, vide quod ait Apostolus: Siue manducatis siue bibitis, omnia in gloriam Dei facite. Audeo dicere, cùm dormis, benedicat anima tua Dominum. Non
al. dispositio te excitet cogitatio flagitij, non te excitet† depositio furti, non te excitet condicta fortè corruptio. Innocētia tua etiam in dormiente vox est animæ tuæ. Benedic anima mea Dominum, & omnia interiora mea nomen sanctum eius. Benedic anima mea Dominum, & noli obliuisci omnes retributiones eius.) Benedic, inquit, anima mea Dominum. Quid est anima tua? omnia interiora tua. Benedic anima mea Dominum. Repetitio ad exhortationem valet. Vt autē benedicas semper Dominum, noli obliuisci omnes retributiones eius. Si obliuisceris, tacebis. Non autem C poterunt ante oculos tuos esse retributiones Domini, nisi ante oculos tuos fuerint peccata tua. Non sit ante oculos tuos delectatio præteriti peccati, sed sit ante oculos tuos damnatio peccati. Damnatio à te, remissio à Deo: hæc enim retribuit Dominus, vt possis
Psal. 115. dicere: Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Hoc enim considerantes sancti martyres, quorum etiam memoriam hodie celebramus, & omnes omnino sancti qui vitam istam contempserūt,
1 Ioan. 3.c. & sicut audistis in Epistola Ioannis: Animas suas pro fratribus posuerunt, quæ est perfectio charitatis, dicē-
Ioan. 15.b. te Domino: Maiorem charitatem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Hæc ergo considerantes sancti martyres, contempserunt animas suas hic, vt ibi eas inuenirent, sequentes verba Domi-
Ioan. 12.d. ni dicentis: Qui amat animam suam, perdet eam: & qui perdiderit eam propter me, in vitam æternam inueniet eam; voluerūt enim retribuere. Qui? & quid? D & cui? Homines ministeriū suum vsq; ad mortē Deo retribuerunt. Quid? quod ille non donauerat? quid dederunt, quod non acceperunt? Retribuit ergo mihi ille verè solus qui solus donat, sed non retribuit peccatis nostris: nam retributiones nobis aliæ debebantur, & aliæ redditæ sunt. Noli, inquit, obliuisci omnes retributiones eius: non tributiones, sed retributiones. Aliud enim debebatur, & redditū est quod non debe-
Psal. 115. batur. vnde & ille, Quid retribuam, inquit, Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi? Non ait, quę tribuit mihi: sed, quæ retribuit mihi. Retribuisti tu mala pro bonis, & retribuit ipse bona pro malis. Quomodo retribuisti tu, ô homo, Deo mala pro bonis? Qui prius fuisti blasphemus, & persecutor, & iniuriosus, retri-
1 Tim. 1.c. buisti blasphemias. Pro quibus bonis? Primò, quia es cùm non esses, sed est & lapis: deinde, quia viuis, sed

viuit & pecus. Quid retribues Domino pro eo quod super omnia pecora & super omnia volatilia fecit te ad imaginē & similitudinem suam? Noli quærere quid Gen. 1.d.
ei retribuas. Similitudinem ipsius retribue illi, nō plus Matth. 22.c.
quærit, numum suum exigit. Tu autem pro gratiis agēdis, pro humilitate, pro obsequio, pro cultu religioso, id est, pro his omnibus bonis, quæ debebas Deo tuo, pro bonis quæ accepisti quæ dixi, retribuisti blasphemias. Quid ergo ille? Cōfitere, ignosco. Retribuo & ego, sed non quod tu retribuisti. Tu retribuisti mala pro bonis, & ego retribuo bona pro malis. Cogita ergo anima omnes retributiones Dei, cogita omnia mala facta tua. Quàm multa enim mala facta tua, tam multę bonæ retributiones eius. Et quid illi offeres fortè xeniorum? quid munerum? quid sacrificiorū? Quoniam nō obliuisceris retributiones eius, hoc sacrificio delectatur. Benedic anima mea Dominum. Sacrificiū laudis glorificabit me. Immola Deo sacrificiū laudis, Psal. 49.
& redde Altissimo vota tua. Laudari se vult Deus: & hoc tu vt proficias, nō vt ille sublimetur. Non est omnino quod illi retribuas: & quod exigit, non sibi, sed tibi exigit, tibi proderit, tibi seruatur. Non hoc à te amat quod illum augeat, sed quod te ad illum perducat. Propterea quæ quærebant martyres, deficiebant quodammodo non inueniendo; & dicebant: Quid retribuam Domino pro omnibus quę retribuit mihi? Et non inuenerunt quid retribuerent, nisi, Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo. Quid re- Psal. 115.
tribues Domino? Cogitabas enim, & non inueniebas, calicem salutaris accipiam. Quid? Calicem salutarem nónne ipse Dominus dedit? De tuo aliquid retribue, si potes. Non dixerim, ne feceris, noli de tuo retribuere: non vult Deus de tuo sibi retribui. Si de tuo retribuis, peccatum retribuis: omnia enim quæ habes, ab illo habes. Tuum peccatum solum habes. Non vult sibi retribui de tuo, de suo vult. Quomodo agricola de terra quam seminauit, si segetem attuleris, de agricolæ fructu retribuisti: si spinas, de tuo obtulisti. Veritatem retribue, in veritate Dominum lauda. Si de tuo Ioan. 8.f.
volueris, mentieris. Qui loquitur mendaciū, de suo loquitur: qui loquitur veritatem, de Dei loquitur. Quid est autē accipere calicem salutaris, nisi passionem Domini imitari? Hoc martyres fecerunt. Hoc de superbientibus dixit, & sedes sublimes iam quærentibus, & conuallem plorationis deuitantibus, qui volebant sedere, vnus ad dexteram, alius ad sinistram. Quid ergo Matth. 20.c.
ait? Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Iam ergo martyr paratus ad victimam sanctam dicit: Calicem salutaris accipiam. Accipiam ergo calicem Psal. 115.
Christi, bibam passionem Domini. Caue ne deficias: sed nomen Domini inuocabo. Qui ergo defecerunt, Dominum non inuocauerunt, de sua fortitudine præsumpserunt. Tu sic redde, vt te accepisse quod reddis memineris. Sic ergo benedicat anima tua Dominū, vt non obliuiscatur omnes retributiones eius. Audite omnes retributiones eius. Qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes lāguores tuos. Qui redimit de corruptione vitam tuam, qui coronat te in miseratione & misericordia. Qui satiat in bonis desiderium tuum, renouabitur sicut aquilę iuuentus tua.) Ecce retributiones. Quid debebatur peccatori, nisi suppliciū? Quid debebatur blasphemo, nisi gehenna ignis ardentis? Nō ipsa retribuit: ne expauescas, ne exhorrescas, ne sine amore timeas. Noli obliuisci omnes retributiones eius bonas, & mutare iam, ne experiaris retributiones eius. Quid dicam? malas? Si iustas, non malas. A te ergo malas, à Deo autem bonas. Nec hæc quæ pateris mala, mala sunt: si enim iusta sunt, bona sunt, sed tibi patienti hæc mala sunt. Non vis vt mala sint tibi quæ iusta sunt Dei, non sit mala in conspectu Dei iniquitas tua. Non enim cessauit vocare, aut vocatum

catum neglexit instruere: aut instructũ cessauit perficere, aut perfectũ neglexit coronare. Quid dicis, quia es peccator? Conuertere & accipe retributiones istas, propitius fit omnibus iniquitatibus tuis. Post remissionẽ peccatorũ corpus infirmũ geris, necesse est sint quædam desideria carnalia quæ te titillent, & quæ tibi suggerant delectationes illicitas, sed de languore tuo veniunt: adhuc enim infirmam carnem geris, nondũ
1 Cor. 15.g. est absorpta mors in victoriam, nondum corruptibile hoc induit incorruptionem. Adhuc quibusdam perturbationibus etiã ipsa anima quatitur post remissionem peccatorum. Adhuc in periculis tentationũ versatur, quibusdam suggestionibus delectatur, quibusdam nõ delectatur, & in eis quibus delectatur, aliquãdo quibusdam consentit, capitur. Languor est, sanat & omnes languores tuos. Sanabuntur omnes languores tui, noli timere. Magni sunt, inquies, sed maior est medicus. Omnipotenti medico nullus languor insanabilis occurrit, tantùm tu curari te sine. Manus eius ne repellas: nouit quid agat. Non tantùm delecteris cùm fouet, sed etiam toleres cùm secat. Tolera medicinalem dolorem, futuram cogitans sanitatẽ. Videte fratres mei, in istis languoribus corporis quanta homines tolerent, vt paucos dies victuri moriantur, & hos paucos dies incertos. Multi enim post tolerãtiam magnorum dolorum cùm à medicis secarentur, aut inter manus medicorum mortui sunt, aut iam sani irruente aliqua ægritudine defuncti sunt. Si tam sibi propinquam mortem sperarent, illos immensos dolores non susciperent tolerandos. Tu non toleras ad incertum: qui promisit sanitatem, non potest falli. Fallitur medicus aliquando, & promittit sanitatẽ de corpore humano. Quare fallitur? Quia hoc nõ curat quod fecit. Deus fecit corpus tuum, Deus fecit animam tuam: nouit quemadmodum recreet quod creauit, nouit quemadmodum reformet quod ipse formauit. Tu tantùm sub manibus medici esto: odit enim repellentem manus suas. Non fit hoc in medici hominis manibus. Ligari se volunt homines & secari: daturi pro incerta sanitate certum dolorem, magnam mercedẽ. Deus te quem fecit, & certus curat & gratis. Ferto ergo manus eius ô anima, quæ benedicis eum, non obliuiscens omnes retributiones eius: sanat enim omnes languores tuos, qui redimit de corruptione vitam tuam. Inde sanat omnes languores tuos, quia redimit
Sap. 9.c. de corruptione vitam tuam. Ecce corpus quod corrũpitur, aggrauat animam. Vitam ergo habet anima in corpore corruptibili. Qualem vitam? Onera patitur, pondera sustinet. Ad ipsum Deum cogitandum, sicut dignum est ab homine cogitari Deum: quanta impediunt, veluti interpellantia de necessitate corruptionis humanæ? Quanta reuocant? Quanta à sublimi intentione detorquent? Quanta interpellant? Quæ turba phantasmatum? Qui populi suggestionum? Totũ hoc in corde humano tanquam de vermibus huius corruptionis scatet. Exaggerauimus morbum, laudemus & medicum. Non ergo te sanabit, qui fecit talem qualis non ęgrotares, si legem sanitatis acceptam seruare vo-
Genes. 2.c. luisses? Nónne tibi & disposuit & mandauit quid tangeres, & quid non tangeres ad retinendam salutem? Noluisti audire ad retinendam, audi ad recipiendam. Languore tuo expertus es, quàm vera ille iussisset. Iam tandem aliquando homo quod non tenuit monitus, audiat vel expertus. Quæ duritia est, quam nec experientia docet? Non ergo te sanabit, qui talem fecerat vt nunquam ægrotares, si eius pręcepta seruare voluisses? Non te sanabit? qui fecit angelos, & te refectum æquaturus est angelis. Non te sanabit factum ad imaginem suam, qui fecit cælum & terram? Sanabit te, opus est vt sanari velis. Sanat omnino ille quemlibet languidum, sed non sanat inuitum. Quid autẽ te bea-

A tius, quàm vt tanquam in manu tua vitam, sic habeas in voluntate sanitatem tuam? Si velles esse in aliquo sublimi honore in hac terra, ducatũ, proconsulatum, præfecturam si concupisceres, nunquid continuò posses quod velles? nunquid voluntatem tuam potestas sequeretur? Multi ad ista volunt peruenire, & nõ possunt: sed si peruenerint, quid prodest honor ægrotis? Quis enim non ægrotat in hac vita? quis non longum languorem trahit? Nasci hic in corpore mortali, incipere ægrotare est. Quotidianis medicamentis fulciũtur indigentiæ nostræ: quotidiana medicamenta sunt refectiones omnium indigentiarum. Fames nónne te occideret, nisi medicamentum eius apponeres? Sitis nónne te perimeret, nisi eam tu bibendo non penitus extingueres, sed differres? Reditura est enim sitis paululum temperata. Temperamus ergo istis somentis ærumnam ægritudinis nostræ. Stando lassatus eras, sedendo reficeris. Ipsum sedere medicina est lassitudi-
B nis: in illa medicina rursus lassaris, diu sedere non poteris. Quicquid est vbi fatigationi succurritur, alia fatigatio inchoatur. Quid ergo ista desideras languidus? Prius de salute tua cogita. Aliquando ægrotat homo in domo sua, in lecto suo ægritudine manifestiore. Quanquam & ista manifesta sit, quam nolunt homines intueri: tamen ea ægritudine ad quam quæruntur medici homines, ægrotat quisque in domo sua, anhelat febribus in lecto suo, velit forte cogitare de re familiari aliquid, iubere in domo sua, vel fundo, aut disponere, statim cura suorum circumstrepente & murmurante, reuocatur à talibus curis, & dicitur illi: Dimitte ista, prius cogita de salute tua. Ergo hoc tibi dicitur, omnis homo: si non ægrotas, alia cogita. Si te ægrotantem languor ipse conuincit, prius de salute tua cogita. Salus tua Christus est: Christum ergo cogita. Accipe calicem salutaris eius, qui sanat Psal. 115.
omnes languores tuos: hanc salutem si volueris, obtinebis. Honores & diuitias cùm quæsieris, non conti-
C nuò si volueris, habebis. Hoc & pretiosius est, & sequitur voluntatem eius. vnde & subditur: Qui sanat omnes languores tuos, qui redimit de corruptione vitam tuam. Ibi sanabitur omnis languor tuus, cum cor- 1 Cor. 15.f.
ruptibile hoc induerit incorruptionem. Redempta est enim vita tua de corruptione, iam securus esto. Initus est bonæ fidei contractus, nemo fallit redemptorem tuum, nemo circumuenit, nemo premit. Egit hic commercium, iam pretium soluit, sanguinem fudit: sanguinem, inquam, fudit vnicus filius Dei pro nobis. O anima erige te, tanti vales: redimet de corruptione vitam tuam: Ostendit exemplo, quod promisit in præmio. Mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Sperent Rom. 4.d.
membra, quod in capite demonstratum est. Non curabit membra sua, quorum caput leuauit in cælum? Ergo qui redimit de corruptione vitam tuam, qui co-
D ronat te in miseratione & misericordia.) Iam enim forte quasi arrogans esse cœperas, cùm audires: Coronat te in miseratione & misericordia. Ergo magnus sum, ergo luctatus sum. Cuius viribus? Tuis, sed ab illo subministratis. Nam luctaris manifestum est, & ideo coronaberis, quia vinces. Sed vide quis prior vicerit, vide quis te facit etiam secundò victorem. Ego, inquit, vici seculum, gaudete. Et vnde gaudemus, si ille vicit seculum? quasi nos vicerimus? Ita planè gaudeamus, quia nos vicimus. Qui in nobis victi su- Con. 2 sen. dist 27. ex [illegible]
mus, in illo vicimus. Ergo coronat te, quia dona sua coronat, non merita tua. Plus omnibus illis laboraui, ait 1 Cor. 15 b.
Apostolus, sed vide quid adiũxit: Nõ ego autẽ, sed gratia Dei mecũ. Et post labores omnes expectat ipsam 2 Tim. 4 b.
coronam, & dicit: Bonũ agonem certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. De cætero reposita est mihi corona iustitiæ, quam mihi reddet Dominus in illa die

die iustus iudex. Quare? quia agonem certaui. Quare? Quia cursum consummaui. Quare? Quia fidem seruaui. Vnde certasti? vnde fidem seruasti? Non ego
1 Cor.15. autem, sed gratia Dei mecum. Ergo & quòd coronaris, illius misericordia coronatis. Nusquã sis superbus, semper lauda Dominũ, omnes retributiones eius noli
Rom.4.a. obliuisci. Retributio est, cùm peccator & impius vocatus es, vt iustificareris. Retributio est, cùm erectus & gubernatus es ne caderes. Retributio est, cùm tibi vires subministratæ sunt, vt vsq; in finem perseuerares. Retributio est, vt etiã caro ista tua qua premebaris, re-
Matth.10.d. surgat, & nec capitis tui capillus intereat. Retributio est, vt post resurrectionem coroneris. Retributio est, vt in æternum Deum ipsum sine defectu laudes. Omnes retributiones eius noli obliuisci, si vis vt benedicat anima tua Dominũ, qui coronat te in misericordia & miseratione. Et quid agam ego coronatus? Ecce adiuuabat cùm luctarer, finito certamine coronabor, iã nulla residua erit inimica suggestio vel corruptio cum qua lucter: semper enim in hac vita luctamur cum corruptione ista. Sed quid scriptũ est? No-
1 Cor.15.f. uissima inimica destruetur mors. Post destructionem mortis, nullum timebis inimicum: id est, absorpta est mors in victoriam. Tunc ergo erit victoria, tunc corona. Post certamẽ ergo coronabor, post coronam quid agam? Qui satiat in bonis desiderium tuum.) Modò enim audis bonum, & anhelas: audis bonum, & suspiras, & hoc ipsum quòd fortè peccas, eligendi boni auiditate falleris: & in eo reus detineris quòd bonũ consilium Dei non audis, quid contemnendum, & quid eligendum sit: Quod fortè negligis discere, si in eligẽdo bono falleris. Vbicunque peccas quasi bonũ quæris, quasi refectionẽ desideras. Bona sunt ista quæ quæris, sed mala tibi erunt, deserto illo à quo bona facta sunt. Bonũ tuum quære, ô anima. Est enim bonũ aliud alteri, & omnes creaturæ habent quoddam bonũ suũ, integritatis suæ, & perfectionis naturæ suæ. Interest quid cuique rei imperfectę necessarium sit vt perficia-
Matth.19.b. tur, quære tuum bonũ. Nemo bonus nisi vnus Deus. Summum bonum, hoc est tuum bonum. Quid ergo deest, cui summũ bonum bonũ est? Sunt enim & inferiora bona, quæ aliis & aliis bona sunt. Pecori quid bonum est, fratres, nisi implere ventrem, carere indigentia, dormire, gestire, viuere, sanum esse, generare? Bonum est illi, & vsq; ad quendam modum habet boni sui mensuram tributam, & concessam ab omniũ rerum creatore Deo. Tale tu bonum quæris? Dat & hoc Deus, sed noli solum quærere. Cohæres Christi quid gaudes, quia socius es pecori? Erige spem tuam ad bonum bonorum omnium. Ipse erit bonũ tuum, à quo tu in tuo genere factus es bonus, & omnia in suo genere facta sunt bona: fecit enim Deus omnia bona valde. Ergo illud bonum quod Deus est, si dicamus valde bonum, iam & de creatura dictum est: Fecit
Gen.1.d. Deus omnia bona valde. Quid ergo illud bonum, de
Matt.19.b. quo dictum est: Nemo bonus nisi vnus Deus? dicimus quia bonum est valde? Recurrit nobis recordatio
Genes.1.d. de omnibus creaturis, quia dictũ est: Fecit Deus omnia valde bona. Quid ergo dicturi sumus? Deficimus in voce, sed non affectu. Veniat in mentem recens illa tractatio Psalmi: explicare non possumus, iubilemus. Bonum est Deus. Quale bonum, quis dicat? Ecce non possumus dicere, & non permittimur tacere. Ergo si non possumus dicere, & præ gaudio non permittimur tacere, nec loquamur, nec taceamus. Quid ergo faciemus, non loquentes & non tacentes? Iu-
Psal.94. bilemus: Iubilate Deo salutari nostro, iubilate Deo omnis terra. Quid est iubilare? Deferte vocem ineffabilem gaudiorum vestrorum, & ructate in eum lætitias vestras. Et quæ erit illa ructatio post saginam, si modò post modicas istas refectiones tantum affici-

A tur anima nostra? Quid erit quando fiet post redemptionem ab omni corruptione, quod dictũ est in isto Psalmo: Qui satiat in bonis desiderium tuum? Et quasi quæreres, quando satiat: modò enim non satior. Ad quodcunque me conuertero, vilescit mihi adeptum, quamuis accenderit desideratum: cùm omnia quæ dum non habeo amo, cùm habuero contemno, quod bonum me satiabit? Laus Dei. Et ipsa cùm corpus quod corrumpitur aggrauat animã, & deprimit ter- Sap.9.c.
rena inhabitatio sensum multa cogitantem, non impletur anima mea, non perficitur: aliæ de corruptione delectationes indigentiarum detorquent me ab illa. Quando satiabitur desiderium meum in bonis? Quando; quæris? Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua.) Quæris ergo quando satietur in bonis anima tua? Quando renouata fuerit iuuentus tua. Et addidit, Sicut aquilæ. Profectò hic aliquid latet: quod tamen dici de aquila solet, non tacemus, quia non est ab re hoc intelligere. Illud tantummodo insinuatum sit cordibus nostris, non sine causa dictum
B esse à spiritu sancto, Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua. Resurrectionem enim quandam significauit nobis. Et quidem renouatur iuuentus aquilæ, sed non ad immortalitatem. Data est enim similitudo quantum de re mortali potuit trahi ad rem vtcunque significandam immortalem, non ad demonstrandam. Dicitur aquila, cùm senectute corporis pressa fuerit, immoderatione rostri crescentis cibum capere non posse. Pars enim rostri eius superior, quæ supra partem inferiorem aduncatur, cùm præ senecta immoderatiùs creuerit, longitudo eius incrementi non eam sinit os aperire, vt sit aliquod receptaculi interuallum inter inferiorem partem & vncum superiorem. Nisi enim aliquod interuallum pateat, non habet morsus quasi forcipẽ, vnde velut tondeat quod transmittat in fauces. Crescente itaque superiore par-
C te, & nimis aduncata, non poterit os aperire, & aliquid capere. Hoc ei facit vetustas. Prægrauatur languore senectutis, & inopia comedendi languescit nimis: vtraque re, ætate & egestate accedente. Itaque modo quodam naturali in mensura reparandæ quasi iuuentutis, aquila dicitur collidere & percutere ad petram ipsum quasi labium suum superius, quo nimis crescente edendi aditus clauditur: atque ita côterendo illud ad petram excutit, & caret prioris rostri onere quo cibus impediebatur. Accedit ad cibum, & omnia reparantur, erit post senectutem tanquam iuuenis aquila. Redit vigor omnium membrorum, nitor plumarum, gubernacula pennarum, volat excelsa sicut ante, fit in ea quædam resurrectio. Ad hoc enim exposita est ista similitudo: sicut de luna ponitur, quia diminuta & quodammodo intercepta luna rursus nascitur & impletur, & significat nobis resurrectionem.
D Sed impleta illa nõ permanet, rursus minuitur vt semper significet. Sic ergo & hoc quod de aquila dictum est, nõ ad immortalitatem aquila reparatur, nos autẽ ad vitam æternam. Sed tamen propterea inde ducta est similitudo, vt quod nos impedit, petra nobis auferat. Non ergo præsumas de viribus tuis: firmitas petræ tibi excutit vetustatẽ. Petra autẽ erat Christus. 1 Cor.10.a.
In Christo renouabitur sicut aquilæ iuuentus nostra. Etenim inueterauimus inter inimicos nostros, sicut nota est vox Psalmi: Inueteraui, inquit, in omnibus ini Psal.6.
micis meis. Vnde inueterauimus? Carne mortali, carne ista fœnea: & ideo percussum est sicut fœnum, & Psal.101.
aruit cor meum, quia oblitus sum manducare panem meum. Oblitus sum, inquit, manducare panem meum. Creuit vetustas, os clausit, atteratur in petra. Sic ergo & in hoc psalmo vnde agimus, cùm præmisisset, Qui satiat in bonis desiderium tuum: quasi responderit anima, Non satiabor de mortalibus;
non

non satiabor de temporalibus, aliquid æternum donet, aliquid æternum concedat. Sapientiam suam mihi det, verbum suum mihi det, Deum apud Deum, & se Deum, patrem & filium, & spiritum sanctum. Mendicus ante ianuam eius sto, non dormit quem inuoco, det mihi tres panes. Euangelium recordamini: ecce quid sit nosse Dei literas, qui legerunt moti sunt. Non recordamini quendam inopem venisse ad domũ amici sui, & petisse tres panes? Et ille, inquit, dormiens respondebat ei & dicebat: Iam requiesco, pueri mei intus mecum dormiunt. Ille perseuerans in petendo, extorsit tædio quod non potuit merito. Deus autem dare vult: sed non dat nisi petenti, ne det nõ capienti. Nam tædio tuo vult excitari. Non enim cùm oras tãquam dormienti molestus es: non dormiet neq; dormitabit qui custodit Israël. Semel Christus dormiuit, vt illi coniunx de latere fieret: dormiuit in cruce, manifestum est. Mortuus est enim vt diceret: Ego dormiui, & somnum cepi. Sed nunquid qui dormit, non adiiciet vt resurgat? Propterea ibi sequitur: Et exurrexi, quia Dominus suscipiet me. Quid verò iam Apostolus? Christus, inquit, resurgens à mortuis, iam non moritur, & mors ei vltra non dominabitur. Ipse ergo non dormit, vide ne fides tua dormiat. Dicat ergo anima iam desiderans satiari quodam excelso & inenarrabili bono, cui iubilatur potius, & de quo iubilatur, quàm aliquid explicatur: iam enim vult, iam sentit inde aliquid. Videt se impediri prægrauatione corporis, non se posse in hac vita satiari, & quasi respondeat, & dicat: Quid mihi dicis, satiabitur in bonis desiderium tuum? Noui bonum eius quod desiderem, noui quid mihi sufficiat; video hoc in Philippo: Ostẽde, inquit, nobis patrem, & sufficit nobis. Solum patrẽ quasi desiderabat: ostendit Dominus tres panes desiderandos. Qui est vnus panis, ostendit & dicit: Tanto tempore vobiscum sum, & patrem non nostis? Philippe, qui me videt, videt & patrem. Promisit & spiritum, quem mittet, inquit, pater in nomine meo. Itẽmque ait: Quem ego mittam vobis à patre, donũ suum æquale sibi. Noui quid desiderem, sed quando inde satiabor? Ecce modò & de trinitate cogito: quomodocunque de trinitate, vix in ænigmate, vix per speculum ex parte audeo aliquid sentire. Quando satiabor? Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua. Non satiaris modò, quia non est idonea anima tua ad solidum illum & magnum cibum, sed rostro clauso, non est idonea. Vetustas tibi os clausit, propterea petra data est, vbi vetustate contrita, renouetur iuuentus tua sicut aquila: vt possis manducare panem tuum illum, qui ait: Ego sum panis viuus qui de cælo descẽdi. Renouabitur iuuentus tua sicut aquilæ, tu satiaberis in bonis. Faciens misericordias Dominus, & iudicium eis qui iniuriam accipiunt.) Facit modò fratres antequam veniamus ad renouationem sicut aquilæ, antequam satiemur in bonis. Quid enim hic, quid in ista peregrinatione, quid in ista vita? Nunquid deserimur? Non. Faciens misericordias Dominus. Et videte quomodo faciat misericordias, non nos relinquens in deserto, non nos relinquens in eremo, donec perueniamus ad patriam. Faciens misericordias, sed quibus? Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur, modò audistis fratres, cùm euangelium legeretur. Non ergo putet aliquis futuram in se esse misericordiam Dei, si est ipse immisericors. Sed audi quæ sit mensura misericordiæ, ne quasi in amicum sit, & non sit in inimicum. Dictum est: Diligite inimicos vestros. Satiari vis bonis Dei, satiata sit in te misericordia Dei. Plena misericordia, ipsa est perfecta misericordia: ipsa est quæ amat, quæ diligit etiam habentem se odio. Nam quid faciam, inquis? Si cœpero diligere inimicum

Luc.11.a. Psal.120. Genes.2.d. Psal.3. Rom.6.b. Ioan.14.a. Ibidem d. Ioan.6.f. Matth.5.a. Ibidem g.

meum, iniurias accipiam, & iniurias perferam, & non me vindicabo, cùm assint leges? Iustum est vt vindices te. Conceditur, quia iustum est. Vide vtrum ne habeas quod in te vindicetur, & vindica: sic enim dicis: Itáne me nõ vindicabo, quasi Deus iustitiam vindictæ reprimat, & non superbiam vindicantis extinguat? Aut verò adultera illa non erat lapidanda? aut si lapidaretur, iniquum aliquid fieret? Si iniquè fieret, iniquè iussum esset. Lex autem iussit, Deus iussit. Sed, ô vos vltores, videte, si non estis peccatores. Adducta est adultera mulier lapidanda ex lege, sed adducta est ad latorem legis. Sæuis qui adduxisti, vide qui sæuias, & in quam sæuias. Si peccator in peccatricem: desine sæuire, prius confitere. Si peccator sæuis in peccatricem, relinque illam. Nouit ille quid de illa sentiat, quid iudicet, quomodo parcat, quomodo sanet. Ex lege sæuis? Melius nouit quid agat legislator, ex qua sæuis: iam Dominus eo tempore quo illi oblata est inclinato capite scribebat in terra. Tunc scripsit in terra, quando se inclinauit in terram. Antequàm se inclinaret in terram, non in terra scripsit, sed in lapide. Iam fructuosum aliquid erat terra de Domini literis paritura. In lapide legem scripserat, significans duritiam Iudæorum: in terra scripsit, significans fructum Christianorum. Venerunt ergo illi adducentes adulteram, tanquam sæuientes fluctus in petram, sed eius responsione confracti sunt. Ait enim illis: Qui in vobis sine peccato est, prior in illam lapidem iactet. Et rursum inclinato capite scribebat in terra. Et vnusquisque iam interrogans conscientiam suam, non comparuerunt. Repulit eos, non infirma mulier adultera, sed adultera conscientia. Vindicare volebant, iudicare cupiebant: venerunt ad petram, absorpti sunt iuxta petram iudices eorum. Faciens misericordias Dominus. Sed quibus? Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. In omnes fac misericordiam. Quam misericordiam facturus es iusto? In necessitatibus tantùm corporalibus. Cui si defuerint supplementa à te, non ei deerunt à Deo: quod ergo facis, tibi plus prodest. Das mendico transeunti & petenti, quæris & iustũ cui des, per quem recipiaris in tabernacula æterna: quia qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet. Mendicus te quærit, iustum tu quære. De alio enim dictum est: Omni petenti te da. & de alio dictum est: Desudet eleemosyna in manu tua, donec inuenias iustũ, cui eam tradas. Et si diu nõ inuenitur: diu quære, & inuenies. Sed quid præstabis? nónne plus tibi præstatur? Si nos vobis, inquit, spiritalia seminauimus, magnum est, si vestra carnalia metamus? Inde est & illud quod pridem exposuimus in nutu Domini, quia producit terra fœnum iumentis, id est, carnalia eis qui triturant: quia boui trituranti os non infrenabis. Vnde vos adhortati sumus, vt in hac re diligentes sitis, cauti, sobrij, opera vestra thesauros vestros depuretis. Nunquid autem hæc fratres ideo dicimus, vt ita fiant in nos? Puto in nomine Domini posse esse istam quamuis infirmorum vocem, apostolicam tamen, sed vobis prodest, sicut ait ipse Apostolus: Nõ quia quæro datum, sed requiro fructum. Quam ergo eleemosynam facturus es iusto? Non pascebat vidua, pascebat coruus, quia pascebat, qui fecit coruum: Heliam dico. Non ergo deest vnde Deus det suis: tu vide quid emas, quando emas, quanti emas. Emis enim regnum cælorum, & non est emendi tempus, nisi in hac vita. Et quàm vili emas, attende. Tanti tibi valet, quantum habere poteris. Fac misericordiam iniquo, non tanquam iniquo. Nam ipsum iniquum inquantum iniquus est, ne suscipias: id est, ne quasi intentione & amore iniquitatis illius suscipias eum. Nam & prohibitũ est dari peccatori, & suscipere pecca-

Ioan.8.a. Exod.24.b. Ioan.8.a. Psal.140. Matth.10.d. Luc.6.e. 1 Cor.9.c. Psal.103. 1 Cor.9.b. Philip.4.d. 3 Reg.17.b. Eccles.12.a.

Luc.6.e. Rom.12.d. peccatores. Et quomodo, omni petenti te da? Et quomodo, si esurierit inimicus tuus, ciba illum? Quasi contraria videntur, sed aperiuntur in nomine Christi pulsantibus, & manifesta erunt quærentibus. Ne tradas peccatori, & ne suscipias peccatorem: & tamen omni petenti te da. Et si peccator est qui te petit, da non tanquam peccatori. Quando das tanquam peccatori? Quando in quo peccator est, hoc tibi placet vt des: Deum offendis. Paululum attendat charitas vestra, donec euoluatur res etiam exemplis, multum vtilis ad intelligendum. Hoc dixi, cùm esurierit nescio quis; si habes vnde des, da: si vides dandum esse, ad subueniendum da. Ne pigrescant in hoc viscera misericordię, quia tibi homo peccator occurrit: tibi enim homo peccator occurrit. Cùm dico, Occurrit tibi homo peccator, duo nomina dixi. Hæc duo nomina non superflua sunt. Duo nomina, aliud quod homo, aliud quod peccator. Quod homo, opus est Dei: quod peccator, opus hominis est. Da operi Dei, noli operi hominis. Et quomodo, inquis, me prohibes dare operi hominis? Quid est dare operi hominis? Peccatori dare propter peccatum, placenti tibi propter peccatum. Et quis hoc faciet, inquis? quis hoc faciet? Vtinam nemo, vtinam pauci, vtinam non publicè. Qui venatoribus donant, quare donant? Dicant mihi, Quare donant venatori? Hoc in illo amat in quo nequissimus est, hoc in illo pascit, hoc in illo vestit, ipsam nequitiam publicam spectaculis omnium. Qui donat histrionibus, qui donat †aurigis, qui donat meretricibus, quare donat? nunquid non & ipsi hominibus donant? Non tamen ibi attendunt naturam operis Dei, sed nequitiam operis humani. Vis videre quid honores in venatore, quando illum vestis? Dicatur tibi, sis talis: amas illum, gaudes ad illum, vis quodammodo expoliare te, & illum vestire. Noli cum iniuria accipere, si tibi de meretricibus dicatur, Tales sint filiæ tuæ. Iniuria est, inquis. Quare iniuria est, nisi quia illa iniquitas? quare iniuria, nisi quia illa turpitudo? Non ergo donas, cùm non das fortitudini, sed turpitudini. Quomodo ergo qui venatori donat, non homini donat, sed arti nequissimæ? Nam si homo tantùm esset, & venator non esset, non dares. Honoras in eo vitiũ, non naturam. Sic contrà, si des iusto, si des prophetæ, si des discipulo Christi aliquid cuius indiget; & non ibi cogites, quia discipulus Christi est, quia minister est Dei, quia dispensator est Dei: sed cogites ibi aliud commodum temporale, vt fortasse causæ tuæ, necessarius quando fuerit, venalis tibi sit, quia ei aliquid porrexisti; tam tu non dedisti iusto si sic dederis, quàm ille non dedit homini quando dedit venatori. Res ergo charissimi, in promptu posita est, & puto quia & si obscura fuit, iam manifesta est. Ad hoc Dominus te cõstrinxit cùm diceret, Qui receperit iustum: sufficeret. Sed quia potest recipi iustus alia intentione cùm putatur prodesse posse ad aliquid tẽporale, fortè ad supplendam cupiditatem, fortè ad iuuandum, vt homo circumueniatur, aut opprimatur: quia tale ministerium de illo quæris, fortè propterea suscipis, negauit tibi mercedem iusti, nisi cum additamento. Ait enim, Qui receperit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet: id est, ideo recipiẽs quia iustus est: & qui receperit prophetam, non tantũ receperit prophetam, sed in nomine prophetæ, hoc in illo honorás quòd propheta est: ad extremum qui dederit calicem aquæ frigidæ vni ex minimis istis, tantùm in nomine discipuli, id est, propterea quia discipulus Christi est, propterea quia dispensator sacramenti est, amen dico vobis, non perdet mercedem suam. Quomodo ergo intelligis, qui receperit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet; sic intellige: Qui receperit peccatorem in nomine peccatoris, perdet mercedem.

Can. 21.q.4. duo ista. — Dist.86. Qui venatoribus. — al. auguribus. — Matth.10.d.

A Ergo fratres exercete misericordiam. Non est aliud vinculum charitatis, non est aliud vehiculum quo perducamur in hac vita ad illam patriam: extendite dilectionem vsque ad inimicos, securi estote. Ideo venit Christus, cui tanto antè dictum est, Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem, vt destruas inimicum & vindicatorem: quod nonnulli codices defensorem habent: sed verius, vindicatorem. Destruere voluit Dominus vindicatorẽ, id est, eum qui se voluit vindicare, vt non illi dimittantur peccata sua. Quid ergo, inquis? dormiet disciplina? auferetur omnis correptio? Non auferetur. Quid enim de luxurioso filio facturus es? nõ castigabis, non verberabis? Seruum & ipsum tuum si malè viuentem videris, nõ pœna aliqua, non verberibus refrenabis? Fiat hoc, fiat, admittit Deus, imò reprehendit, si non fiat: sed animo dilectionis fac, non animo vltionis. Vbi autem potentiores aliquos iniuriosos passus fueris, vbi tibi nec B corrigere disciplina licet, nec fortè etiam monere aut præcipere, tolera, securus tolera: audi Euangelium, quomodo lectum est, Beati eritis, cùm vos persecuti fuerint homines, & dixerint aduersum vos omne malum, mentientes propter nomen meum. Et ibi addidit propter quid, ne merito tuo accipias maledicta, non causa iustificationum Dei. Non enim qui maledictus fuerit, iustus est: sed qui iustus est, & iniustè maledicitur: & si iniustè maledicitur, præmium illi redditur. Propterea itaque securus esto misericors, extende dilectionem vsque ad inimicos. Qui fortè pertinent ad gubernationẽ tuam, vindica, coërce cum dilectione, cum charitate, attendens salutem æternam: ne cùm parcis carni, anima pereat. Fac hoc, & multos passurus es, in quos non potes exercere disciplinam, quia non pertinent ad iura gubernationis tuæ. Ferto iniurias, securus esto. Faciet enim misericordias Dominus, & iudicium omnibus iniuriam accipientibus. Sic in te faciet misericordiã, si misertus fueris: sic eris C misericors, vt quòd pateris iniuriam non sit impunitum. Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus. Notas fecit vias suas Moysi.) Quas vias suas notas fecit Moysi? Quare Moysen elegit? Ex Moyse intellige omnes iustos, omnes sanctos. Vnum posuit, omnes occurrant. Tamen per Moysen data est lex, & habet aliquid obscurum traditio ipsa legis. Ad hoc enim data est lex, vt conuinceretur languidus, & medicum imploraret. Ipsa est occulta via Dei. Iam dudũ audieras, Qui sanat omnes languores tuos. Languores in ægrotis latebant, dati sunt quinque libri Moysi. Cincta est piscina quinque porticibus, produxit languidos vt ibi iacerent, vt proderentur, non vt sanarentur. Quinque porticus prodebant languidos, non curabant. Piscina curabat descendẽte vno, & hoc piscina turbata. Turbatio piscinæ in passione Domini. Veniens enim & ignotus factus, cùm dicitur ab aliis, ipse est Christus: ab aliis, non est Christus, iustus est, pec- D cator est, magister est, seductor est: turbauit aquam, id est, turbauit populum, & in tota illa perturbatione aquæ vnus sanabatur, quia in passione Domini vnitas sanatur. Qui præter vnitatem fuerit, & si iacebit in porticibus, sanari non poterit: & si legem tenet, ad salutem non peruenit. Ergo quia hoc ibi mysterium est, ideo docet datam legem vt conuincerentur peccatores, & ad gratiam accipiendam medicum inuocarent. Vnde ille conuictus est, quem in se transfigurat Paulus apostolus, dicens: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Per mandatum enim demonstrata illi erat quædã rixa in seipso; vnde dicit: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meę, & captiuum me ducentẽ in lege peccati, quæ est in membris meis. Cognouit se in miseria, in gemitu, in rixa, in contentione: ipse secum sibi non

Psal.8. — Matth.5.a. — 11.q.3. qui iustus est. — Deut.32.d. — Ioan.1.b. — Ioan.5.a. — Rom.7.d.

non concordans, à se dissonans, à se resiliens. Et quid ait, optas pacem, pacem veram, pacem supernam? Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominũ nostrum: vbi enim abundauit peccatum, superabunda- Rom.5.d. uit gratia. Vnde autem abundauit peccatum? Lex autem subintrauit, vt abundaret peccatum. Quare lege subintrante abundauit peccatum? Quia nolebant se confiteri homines peccatores, addita lege facti sunt & præuaricatores: præuaricator enim non est quisque, nisi cùm legem transgressus fuerit. Ipse Apostolus hoc Rom.4.c. dicit: Vbi enim non est lex, nec præuaricatio. Abundauit ergo peccatum, vt superabundaret gratia. Ergo vt dicere cœperam, quia hoc est in lege magnum mysterium; ideo eam datam, vt crescẽte peccato, humiliarentur superbi, humiliati confiterentur, confessi sanarentur: istæ sunt viæ occultæ, quas notas fecit Moysi, per quem legem dedit, qua peccatum abundaret, & superabundaret gratia. Non crudeliter hoc fecit Deus, sed consilio medicinæ. Aliquando enim B videtur sibi homo sanus, & ægrotat: & in eo quod ægrotat & non sentit, medicum non quærit. Augetur morbus, crescit molestia, quæritur medicus, & totum sanatur corpus. Notas fecit vias suas Moysi: Filiis Israël voluntates suas.) Nunquid omnibus filiis Israël? Sed veris filiis Israël, imò omnibus filiis Israël. Qui enim dolosi, qui insidiosi, qui hypocritæ: non Ioan.1.g. filij Israël. Et qui filij Israël? Ecce vere Israëlita, in quo dolus non est. Filiis Israël voluntates suas.

Miserator & misericors Dominus, longanimus & multæ misericordiæ.) Quid tam longanimum? quid tam multum in misericordia? Peccatur & viuitur, accedunt peccata: augetur vita: blasphematur quoti- Matth.5.g. die, & facit solem suum oriri super bonos & malos. Vocat vndique ad correctionem, vocat vndique ad pœnitentiam, vocat beneficiis creaturæ, vocat impertiendo tempus viuendi, vocat per lectorem, vocat per tractatorem, vocat per intimam cogitationem, vocat C per flagellum correptionis, vocat per misericordiam consolationis. Longanimis & multæ misericordiæ. Sed obserua ne longitudine misericordiæ Dei malè vtẽdo, tu tibi thesaurizes, quod ait Apostolus, irã in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei. Nam hoc ait Apo- Rom.2.a. stolus, An diuitias benignitatis & longanimitatis eius cõtemnis, ignorans quia patientia Dei ad pœnitẽtiam Psal.49. te adducit? Quòd tibi parcit, putas quia places ei? Hęc fecisti, inquit, & tacui; suspicatus es iniquitatem quòd ero tui similis. Non mihi placent peccata, sed longanimitate quæro rectè facta. Si punirem peccatores, non inuenirem confessores. Ergo te Deus longanimitate sua parcendo ad pœnitentiam adducit: tu autem quotidie dicis, finitur hodiernus dies, & sic ero & crastino die, non enim cras erit vltimus: & tertio die, & Eccles.5.b. subitò venit ira eius. Fratres; non tardetis conuerti ad Dominum: sunt enim qui præparant conuersio- D nẽ & differũt, & fit in illis vox coruina, cras, cras. Cor- Gen.8.b. uus de arca missus, non est reuersus. Non quærit Deus dilationem in voce coruina, sed confessionem in gemitu columbino. Missa columba reuersa est. Quãdiu cras, cras? Obserua vltimum cras, quia ignoras quod sit vltimum cras. Sufficiat quòd vixisti vsque ad hodiernum peccator. Audisti. Sæpè soles audire, audisti & hodie: quàm quotidie audis, tam quo- Rom.2.a. tidie non corrigeris. Tu enim secundum duritiam cordis tui & cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundum opera sua. Non sic tibi videatur Deus misericors, vt non videatur & iustus. Misericors & miserator Dominus. Audio & gaudeo. Ita dicis, Audi & gaude. Adhuc addidit, Longanimis & multum misericors: & in extremo, & A verax. Gaudes ad verba superiora, ad vltimum treme. Sic misericors & longanimus est, vt sit & verax. Cùm tibi thesaurizaueris iram in die irę, nónne experieris iustum quem contempsisti benignũ? Non in finem irascetur, neque in æternũ indignabitur. Quia & quòd viuimus in flagellis & † corruptione mortalitatis, de indignatione ipsius est, de pœna hoc habemus al. correptione. primi peccati. Fratres mei non solùm cogitare debemus, vt futuras minas ipsius euadamus, sed & præsentem iram: quia & ista ira ipsius est, cuius & se & nos fuisse dicit filios Apostolus. Ait quippe: Fuimus enim Ephes.2.a. & nos aliquando natura filij iræ, sicut & cæteri. Ergo ex ira ipsius est quòd hic homo peregrinatur, quòd laborat. Non est ex ira ipsius fratres mei, In sudo- Genes.3.d. re vultus tui & in labore edes panem tuum, & terra spinas & tribulos pariet tibi? Autori nostro dictum est. Aut si est aliud vita nostra? si poteris cõuertere ad aliquam voluptatem, vbi spinas non sentias? Elige quòd volueris, esto auarus, luxuriosus: vt duo ista sola non dicamus, adde & tertium, ambitiosus. In honorum cupiditate quantæ spinæ? In luxuria libidinum quantæ spinæ? In ardore auaritiæ quantæ spinæ? Amores turpes quantas molestias habent: Quantas sollicitudines hic in ista vita? Omitto gehennam. Vide ne iam ipse tibi gehenna sis. Hoc enim totum, fratres mei, de ira ipsius est, & cùm te conuerteris vt iustè agas, non poteris nisi laborare in terra: & non finitur labor, nisi cum finita fuerit via. Oportet in via laborare, vt in patria gaudeamus. Ergo consolatur promissione sua laborem tuum, sudorem tuum, molestias tuas, & dicit tibi, Non in finem irascetur, neque in æternum indignabitur. Non secundum peccata nostra fecit nobis.) Deo gratias, quia hoc voluit. Non quod merebamur accepimus: non secundum peccata nostra fecit nobis, Neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis. Quoniam secundum altitudinem cæli à terra, cõfirmauit Dominus misericordiam suam super timentes eum.) Confirmauit Dominus misericordiam suam super timentes eum. Secundum quid? Secundum altitudinem cæli à terra. Quid dixit? Si aliquando potest cælum abscedere à protectione terræ, aliquando poterit Deus non protegere timentes se. Attende & cælum. Vbique atque vndique protegit terram, & nulla pars terræ est quæ non cælo protegatur. Peccant homines sub cælo, faciunt omnia mala sub cælo, tamen proteguntur cælo. Inde lux ad oculos, inde aër, inde spiritus, inde pluuia ad terram propter fructus, inde omnis misericordia à cælo. Tolle auxilium cæli à terra, statim deficiet. Sicut ergo protectio cæli permanet super terram, sic protectio Domini permanet super timentes eum. Times Deum, supra te est protectio ipsius. Sed fortè flagellaris, & putas quia deseruit te Deus. Si deseruit protectio cæli terram: quoniam secundum altitudinem cæli à terra cõfirmauit Dominus misericordiam suam super timentes eum. Et quid fecit? Quia nõ secundum peccata nostra retribuit nobis. Quantum distat Oriens ab Occidente, longè fecit à nobis esse peccata nostra. Secundum altitudinem cæli à terra, confirmauit Dominus misericordiã suam super nos. Dixi quare, Propter protectionem. Vnde? Quantum distat Oriens ab Occidente, longe fecit à nobis esse peccata nostra. Nouerunt qui sacramenta sciunt: tamẽ quod omnes audire possunt dico. Quando peccatum remittitur, occidunt peccata tua, oritur gratia tua. Peccata tua tanquam in occasu sunt: gratia qua liberaris, in ortu est. Veritas de terra orta est. Quid est, veri- Psal.84. tas de terra orta est? Nata est gratia tua, occidunt peccata tua, innouaris quodammodo. Ad ortum attendere debes, ab occasu auerti debes. Auertere à peccatis tuis, conuertere ad gratiam Dei. Illis occidentibus surgis

surgis & proficis. Sed pars cæli quæ surgit, rursum in A occasum it. Non vndecunque possunt similitudines duci ad perfectum, possunt colliniari ipsæ res rebus ad quas adhibetur: sicut dixit de aquila, sicut de luna, sicut & hic: Occidit pars vna cæli, oritur altera: sed pars quæ oritur modò, post duodecim horas occasura est. Non sic est gratia quę nobis oritur. Et peccata in æternum occidunt, & gratia in æternum manet. Quare autem? Quantum distat Oriens ab Occidente, tantum longe fecit à nobis peccata nostra: vt illa occidant, & gratia oriatur. Quare putatis? Sicut miseretur pater filiis, sic misertus est Dominus timentibus eũ.) Iam sæuiat quantum vult, pater est: sed flagellauit nos, & afflixit nos, & contriuit nos, pater est. Fili si ploras, sub patre plora, noli cum indignatione, noli cum typho superbiæ. Quod pateris, vnde plangis medicina est, non pœna: castigatio est, non damnatio. Noli repellere flagellũ, si non vis repelli ab hæreditate. Noli attendere quam pœnam habeas in flagello, sed quẽ locum in testamento. Sicut miseretur pater filiis, sic misertus est Dominus timentibus eum. Quoniam ipse cognouit figmentum nostrum.) Id est, infirmitatem nostram. Nouit quid fecerit, quomodo lapsum sit, quomodo reficiendum sit, quomodo adoptandum
1 Cor. 15. f. sit, quomodo ditandum sit. Ecce facti sumus de limo. Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis. Misit & filium suum qui factus est secundus homo, qui ante omnia Deus: secundus enim in aduentu, prior in reditu. Post multos mortuus est, ante omnes resurrexit: ipse enim cognouit figmentũ nostrum. Quod figmentum? nos. Vnde loqueris, quia cognouit? Quia miseratus est. Memento quia puluis sumus.) Ad ipsum Deum conuersus ait, memento, quasi obliuiscatur Deus: sic cognouit, vt non obliuiscatur. Sed quid est memẽto? Perseueret ergo in nos misericordia tua. Cognouisti figmentum nostrum quodammodo, ne obliuiscaris figmentum nostrum, ne obliuiscamur gratiam tuam. Memento quia pul- C uis sumus. Homo tanquam fœnum dies illius.) Attendat quid sit homo, non superbiat: homo, tanquam fœnum dies illius. Quid superbit fœnum ad tempus modò florens, post paululum arescens? Quid superbit fœnum ad tempus vigens, & hoc ad paruum tempus donec sol candescat? Bonum est ergo nobis, vt misericordia ipsius sit super nos, & de fœno aurũ faciat. Nã homo tanquã fœnũ dies eius: Sicut flos agri, ita efflorebit.) Totus splendor generis humani, honores, potestates, diuitiæ, typhi, minæ, tumores, flos fœni est. Floret illa domus, & magna domus: floret illa familia, & quàm multis floret, aut quàm multis annis viuunt? Multi anni tibi, breue tempus Deo: Deus non sic numerat quomodo numeras. In cõparatione longorũ & lõgè viuentiũ seculorũ, omnis flos cuiuscunq; dom⁹ sic est quomodo flos agri. Vix est annua omnis pulchritudo anni. Quicquid ibi viget, quicquid ibi can- D det, quicquid ibi pulchrũ est, non perannat, imò per totum annum duci non potest. Quàm exiguo tempore transeũt flores, & hoc est pulchrum in herbis. Hoc
Esa. 40. b. quod valde pulcrum est, hoc citò cadit. Omnis caro fœnum, & claritas hominis vt flos fœni: Fœnum aruit, & flos decidit, verbum autem Domini manet in æternum. Quia ergo quomodo pater cognouit figmentum nostrum, quia fœnum sumus, & ad tempus florere possumus: misit nobis verbum suum, & verbũ suum quod manet in æternum, fœno quod non manet in æternum fratrem fecit. Natura vnigenitum, vnicum natum de substantia sua fratrem adoptatis tot fratribus fecit. Noli mirari, quia particeps eris æternitatis illius, fact⁹ est ipse prior particeps fœni tui. Quod excelsum est à te, tibi non denegabit, qui quod humile erat ex te suscepit. Ergo homo quantum ad homi-

nem attinet, sicut fœnum dies eius, & sicut flos agri, ita florebit. Quoniam spiritus pertrãsibit in eo, & nõ erit, & non cognoscet amplius locum suum.) Quasi quędam perditio, quasi interitus quidã. Ecce qui se inflat, ecce qui tumet, ecce qui se extollit, spiritus pertransiet in eo, & nõ erit, & nõ cognoscet amplius locũ suum. Videte quotidie morientes: & hoc erit totum, ipse erit finis. Non alloquitur enim fœnũ, sed propter quod & verbum fœnum factum est: tu enim homo, propter te autem & verbum factum est homo. Tu caro, & propter te verbum caro factum est. Omnis caro Esa. 40. b. fœnum, & verbum caro est factum. Quanta ergo spes Ioan. 1. b. fœni, quando verbum caro factum est? Illud quod manet in æternum, nõ dedignatum est suscipere fœnum, ne de se desperaret fœnum. Ergo quod ad te attendis, humilitatem tuam cogita, puluerem tuum cogita, noli extolli: quicquid melius eris, gratia illius eris, misericordia illius eris. Audi enim quod sequitur:
B. Misericordia verò Domini in seculo & in seculum, super timentes eum.) Qui non timetis eum, fœnum, & in fœno, & in tormento cum fœno eritis. Resurget enim caro ad tormentum. Gaudeant illi qui timent eum, quia super eos misericordia eius: Et iustitia eius super filios filiorum.) Retributionem dicit, super filios filiorum. Quàm multi sunt serui Dei non habẽtes filios, quanto minus filios filiorum? Sed filios nostros dicit opera nostra: filios filiorum, mercedem operum nostrorum. Iustitia eius super filios filiorum, Custodientibus testamentum eius.) Videãt ne putent omnes ad se pertinere quod dictum est, Eligant cùm licet. Custodientibus, inquit, testamentum eius.

Et memoria retinentibus mandata eius, vt faciant ea.) Iam te disponebas extollere, & fortè reddere mihi Psalterium, quod ego non teneo, aut totam legem memoriter pronunciare. Planè in memoria melior me, melior quouis iusto. Iustus ad verbum legem non tenet. Sed vide vt præcepta teneas. Sed quomodo teneas? Non memoria, sed vita. Memoria retinentibus mandata eius: non vt reddant ea, sed vt faciant ea. Iam fortè modò perturbatur vniuscuiusq; anima. Quis tenet omnia mandata Dei? Quis tenet omnes literas Dei? Ecce volo non solùm memoria retinere, sed & operibus meis facere. Sed quis tenet omnia memoria? Noli timere, non te onerat. In duobus præce- Matt. 22. d. ptis tota lex pendet & prophetæ. Sed totam legẽ volo tenere. Tene, si potes. Quãdo potes, quomodo potes? Quancunque paginam interrogaueris, hoc tibi respõdebit. Quod tenes, tene: charitatẽ tene, finis præcepti Rom. 10. a. est charitas. Noli cogitare de multitudine ramorum, radicem tene, & tota arbor in re est. Et memoria retinentibus mandata eius, vt faciant ea. Dominus parauit in cælo thronum suum.) Quis nisi Christus parauit in cælo thronum suum? Qui descendit & ascendit, qui mortuus est & resurrexit; qui hominẽ assumptum in cælum leuauit, ipse parauit in cælo thronum suum. Thronus est sedes iudicis. Obseruate ergo quæ audistis, quia parauit in cælo thronũ suum. Faciat quod vult quisque in terra, nõ erit impunitum peccatum, non erit infructuosa iustitia: quia Dominus qui ante thronum iudicis hominis irrisus est, in cælo parauit thronum suum. Dominus in cælo parauit thronum suum. Et regnum eius omnium dominabitur.) Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Et regnum eius omniũ dominabitur. Benedicite Dominũ omnes angeli eius, potentes fortitudine, facientes verbum eius.) Ergo tu verbo Dei nõdum iustus es aut fidelis, nisi cũ facis. Potentes fortitudine, facientes verbum eius. Ad audiendã vocẽ sermonũ eius. Benedicite Dominũ omnes virtutes ei⁹, ministri eius faciẽtes voluntatẽ ipsius.) Omnes angeli, omnes potentes fortitudine facientes verbum eius: omnes virtu-

virtutes eius, omnes ministri eius facientes voluntatē ipsius, vos benedicite Dominum. Omnes enim malè viuentes etsi lingua taceant, vita Domino maledicūt. Quid prodest quia hymnum cantat lingua tua, si sacrilegium exhalat vita tua? Male viuendo multas linguas misisti in blasphemiam. Lingua tua vacat hymno, & cæteræ te intuentium vacant blasphemiis. Si ergo vis benedicere Dominum, fac verbum eius, fac voluntatem eius. In petra ædifica, non in arena. Audire & non facere, in arena ædificare est. Audire & facere, in petra ædificare est. Nec facere, nēc audire, nihil ædificare est. Si in arena ædificas, ruinam ædificas: si nihil ædificas, expositus pluuię, fluminibus, ventis, antè rapieris quàm steteris. Ergo non est cessandum, sed ædificandum: nec sic ædificandum, vt ruina ædificetur: sed in petra ædificandum, vt tentatio non euertat. Si sic est, benedic Dominū: si non est sic, noli blandiri linguæ tuæ, vitam tuam interroga, ipsa tibi respondeat. Inuenis quid sis mali, geme, confitere: confessio tua potest Dominum benedicere, sed mutatio tua in benedictione perseueret. Benedicite Dominum omnia opera eius in omni loco dominationis eius. Ergo in omni loco. Ibi non benedicatur, vbi non dominatur. In omni loco dominationis eius. Ne fortè aliquis dicat, Non possum benedicere Dominum in Oriente, quia ad Occidentem profectus est: aut nō possum in Occidente, quia in Oriente est. Non ab Oriente & ab Occidente, non à desertis montibus, quoniam Deus iudex est. Sic vbique est, vt vbique benedicatur: sic vndique est, vt illi vndique iubiletur: sic vndique benedicitur, vt vndique bene viuatur. Benedicite Dominum omnia opera eius: quia cùm cœperis in bona vita benedicere Dominū, omnia eius opera eum benedicunt, non merita tua. Ipse enim per te & in te bonum operatur, dicente Apostolo, Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini: Deus enim est qui operatur in vobis. Ergo ne te extolleres, quia facis verbum eius, quia facis voluntatem eius, voluit te humiliari respiciēdo gratiam eius, vnde hoc consecutus es. In omni loco dominationis eius, Benedic anima mea Dominū.) Ipse vltimus versus est, qui primus. Benedictio a capite, benedictio in fine. A benedictione profecti sumus, ad benedictionem redeamus, in benedictione regnemus.

Math.7.d.

Psal.74.

Philip.2.b.

IN PSALMVM CIII. PRÆFATIO.

Concio prima de prima parte Psalmi.

DIE quidem nudiustertiano, quantum meminisse dignamini, abundanter refecti estis. Sed quia nos etiam post longum sermonem auidissimè diruisstis, non putauimus sanctitatem vestram hodierni diei debito fraudandam: vt hoc sit de debito, illud de lucro. Psalmus qui lectus est propè totus figuris rerū mysteriisque contexitur, & opus habet non solùm nostra, sed etiam vestra nō parua intentione: quanquā etiam cuncta quæ dicta sunt, possunt ad literam religiosè accipi. Enumerantur enim etsi non omnia, multa tamē opera Dei, quæ nota sunt omnibus intuentibus, qui norunt & ex his quæ facta sunt, & videntur, illius inuisibilia intellectu conspicere. Videmus enim fabricam mundi amplam quandam ex cœlo & terra & omnium quæ in eis sunt. Et ex huius fabricæ magnitudine ac pulchritudine, fabricatoris ipsius inęstimabilem magnitudinem & pulchritudinem, etsi nondum videmus iam, tamen amamus. Non enim cessauit qui nōdum potest nostri cordis puritate cōspici, ante oculos nostros ponere opera sua, vt videntes quæ possumus, amemus quem videre non possumus, vt ipsius amoris meritò aliquando videre possimus: tamen in omnibus quæ dicta sunt, quærēdus est etiam intellectus spiritalis, ad quem perscrutandū adiuuabunt nos in Christi nomine desideria vestra. Quibus quasi manibus inui-

A sibilibus ad inuisibilem ianuam pulsatis, vt inuisibiliter vobis aperiatur, & inuisibiliter intretis, & inuisibiliter sanemini. Ergo dicamus omnes: Benedic anima mea Dominum.) Alloquamur omnes animā nostram: quia omnium nostrum anima per vnam fidem vna anima est. Et omnes nos quicunque in Christum credimus, propter vnitatem corporis eius vnus homo sumus. Benedic anima nostra Dominū, pro tantis beneficiis eius, pro tā multis & magnis muneribus gratiarum eius: quæ munera inuenimus in hoc Psalmo intenti, & excussa nebula carnalis cogitationis, quantum possumus erecta mente, & quātum possumus directa acie, & quantū possumus puro oculo cordis nostri, quantum non impedit presens vita, quantum non occupant rerum præsentium desideria, quantum non excæcat cupiditas seculi. Erecti ergo audituri sumus magna, læta & pulchra, desiderabilia, & plena lætitiæ gaudiorúmque munera eius, quæ iam ille qui concB perat istum Psalmum, videbat animo, & ipsius visionis exultatione ructabat dicens: Benedic anima mea Dominū. Domine Deus meus magnificatus es nimis.) Vide magnifica quæ dicturus est: in quibus magnificis non vtique nisi ille laudandus est autor omnium magnificorum. Confessionem & decorem induisti.) O Domine Deus meus qui magnificatus es nimis, vnde magnificatus es nimis? Nónne semper magnus? Nónne semper magnificus? Nunquid perfectus non es vt crescas? Nunquid deficis, vt aliquando minuaris? Sed quia es quod es, & verè es, vtique nomē tuum dixisti famulo tuo Moysi, Ego sum qui sum: vtique magnus es, & magnitudo tua sempiterna est, nec cœpit, nec desinit, nec ab initio temporis incipit, nec vsque ad finem temporis excurrit, nec in medio aliquid patitur: incommutabilis enim magnitudo est. Quomodo ergo magnificatus es nimis? Alius Psalmus admonet nos; ait enim: Mirificata est scientia tua ex me. Si rectè dicitur, Mirificata est scientia tua ex me; rectè C dicitur, Magnificatus es nimis Domine Deus meus ex me. Sed & hoc adhuc quærendum, Ex me magnificatur Deus meus? Ex me ergo magnus fit. Docet nos aliquid & quotidiana oratio salutis nostræ, Sanctificetur nomen tuum: quotidie petimus, quotidie rogamus vt fiat. Si nos quisquam interroget, quid est quod petitis, vt sanctificetur nomen Dei? aliquando enim sanctum non est vt modo sanctificetur? Et tamen nisi vellemus fieri, non peteremus vt fieret. Alia est enim gratulatio, alia oratio. Gratulamur ex eo quod est, oramus vt fit quod nondum est. Quid est ergo, sanctificetur nomen tuum? Et intelligimus, quod hic dictum est, Domine Deus meus magnificatus es nimis: hoc est, sanctificetur nomen tuum, sanctum sit apud homines nomen tuum. Sanctum est enim semper nomen tuum, sed quibusdam immundis nondum est sanctum nomē tuum. Dicit enim Apostolus, D Omnia munda mundis: immundis autē & infidelibus nihil est mundū. Si immundis & infidelibus nihil est mundum, quæro causam: sed quibusdam immundis nondum est causa, sed polluta sunt, inquit, eorum & mens & conscientia. Si nihil est mundū eis, nec Deus: nisi fortè putatis mundum videri Deum illis, qui quotidie blasphemant eum. Si mundus est, placeat: si placet, laudetur. Si autem blasphematur, displicet: & si displicet, quomodo tibi potest mūdus esse qui tibi displicet? Quid ergo rogamus? Sanctificetur nomē tuū in illis hominibus, qui per infidelitatem nondum habent nomen Dei sanctū: quibus nondum est ille sanctus, qui per se & in se & in sanctis suis sanctus est. Rogamus pro genere humano, rogam⁹ pro orbe terrarū, pro omnibus gentibus quotidie sedentibus & disputantibus, quia non est rectus Deus, & non rectè iudicat Deus, vt aliquando ipsi se corrigant, & rectum cor ad

Exod.3.d.

Psal.138.

Math.6.b.

Tit.1.d.

ad illius rectitudinem ducant: & adhærentes eidem de A recto ad rectum, non iam vituperent, sed placeat re-
Psal.72. ctis rectus: quia quàm bonus Deus Israël, sed rectis corde! Ergo cùm videret iste qui cătat, iste ipse nosipsi, id est, corpus Christi membra Christi, cùm videret quanta præstiterit Deus generi humano, cui antea aut nullus aut falsus, aut nō tam magnus videbatur Deus in operibus suis, eum videns, Domine Deus meus, inquit, magnificatus es nimis: hoc est, qui nondum te intelligebam, intelligo te magnum. Magnus semper etiam occultus, sed mihi tunc magnus quando apparuisti factus es manifestus. Magnificatus es ergo ex
Psal.138. me, quoniam mirificata est scientia tua ex me: mira enim facta est ex me. Ego illam miror conuersus ad illam. Illa autem & si non conuertat, & si post conuersionem auertar; integra permanet. Sed ego iam magnus factus in ea, & ex diminuto factus integer in ea miror quod non noueram, non quod modò magnum factum est ex quo didici, sed quia magnus factus sum ex quo didici. Audi iam, Et vbi videtur B magnificatus Deus nimis? Semper magnus, magnificatus enim nimis in operibus suis ad nos. Confessionem & decorem induisti. Ante decorem confessionem posuit, decus in pulchritudine. Quæris pulchritudinem, bonam rem quæris. Sed quare quæris pulchritudinem, ô anima? Vt amet te sponsus tuus, etenim displices ei fœda. Ille autem qualis est? Speciosus forma præ filiis hominum. Osculari vis fœda pulchrum, sed non attendis, quia tu iniquitatibus plena es. Diffusa est autem gratia in labiis tuis. sic
Psal. 44. enim de illo dictum est: Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis, propterea adolescentulæ dilexerunt te. Est ergo quidem formosus, est quidem pulcher præ filiis hominum: & si filius hominis, tamen præ filiis hominum. Huic tu placere vis ô anima humana, ô vna in multis. Audiamus ecclesiam, quia erat illis anima vna & cor vnum in Deum. Hanc alloquitur Psalmus: Vis ei placere? Non potes, C quamdiu deformis es. Quid facies vt pulchra sis? Prius tibi displiceat deformitas tua, & tunc ab illo ipso cui vis placere pulchra, mereberis pulchritudinem. Ipse enim erit reformator tuus, qui fuit formator tuus. Ergo prius attende quæ sis, ne audeas ire fœda in pulchri oscula. Et quid intuens, inquis, me videbo? Posuit tibi speculū Scripturā suam, legitur tibi, Bea-
Matth.5.a. ti mūdicordes, quoniam ipsi Deum videbunt. Speculum in hac lectione propositum est, vide si hoc es quod dixit: si nondum es, geme vt sis. Renunciauit tibi speculum faciem tuam. Sicut speculum nō senties adulatorem, sic nec te palpes. Hoc tibi ostendit nitor ille quod es, vide quæ es: & si tibi displicet, quære vt nō sis. Si enim cùm fœda sis, tibimetipsi adhuc displices, pulchro iam places. Quid ergo? Quoniam displicet tibi fœditas tua, incipis ei in confessione: sicut ali-
Psal.94. bi dicitur, Incipite Domino in confessione. Primò ac- D cusa fœditatem tuam: fœditas enim animæ de peccatis, de iniquitatibus. Accusando fœditatem tuam incipis confiteri, à confessione incipis decorari. Quo
Psal.44. decorante nisi specioso forma præ filiis hominum? Vt autem & decoram faceret, audeo dicere: Amauit & fœdam. Quid est, amauit & fœdam? Etenim Christus pro impiis mortuus est. Quam vitam tibi seruat iustificato, qui suam mortem donauit & impio? Ecce pulcher ille & speciosus forma prę filiis hominum, quia iustissimus præ filiis hominum, quoniam veniebat ad fœdam, vt faceret pulchrā: dicam & hoc, quia in Scripturis inuenio, fœdus factus est. Non me in hoc audiatis, ne in hoc verbo temerè lapsus sim. Sicut enim dixeram, Amauit & fœdam: non autem quasi congruenter dixeram quibusdam illū amantibus, nisi mihi testis procederet: & dixi quod dixit Apostolus.

A Vis nosse quòd amarit & fœdam? Christus pro impiis mortuus est: sic & modò quod dixi vt veniret ad fœdam, fœdus factus est, deformis factus est, quomodo probabo, quādo iam mihi prædixit diuinum eloquiū: Speciosus forma præ filiis hominum? Sed in ipso diuino eloquio rursus habeo, Vidimus eum, & non habe- Esa.53.a. bat speciem neque decorem. Speciosus forma præ filiis hominum: vidimus eum, & non habuit speciem neque decorem. Non dixit, non vidimus, & ideo nesciebamus vtrum haberet speciem vel decorem; ecce vidimus, & non habebat speciem neque decorē. Vbi ergo illum vidit qui dixit, Speciosus forma præ filiis Psal.44. hominū. Et vbi illū vidit qui dixit: Non habebat speciem neq; decorē? Audi vbi eum vidit qui dixit: Speciosus forma præ filiis hominum. Cùm in forma Dei Philip.2.a. esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualē Deo. Meritò præ filiis hominum, quia æqualis Deo. Ecce accepi & agnoui vbi eum viderit qui dixit: Speciosus forma præ filiis hominū. Responderit enim nobis, Vbi B eum viderim, quæris? In forma Dei. Et vnde vidisti in forma Dei? Quomodò vidisti in forma Dei? Quia inuisibilia eius per ea quæ facta sunt intellecta con- Rom.1.c. spiciuntur. Bene accepi, optimè agnoui, & quem videris, & qualem videris, & vbi videris, & vnde videris. Quem vidisti? Sponsum nostrum. Qualem vidisti? Speciosum forma præ filiis hominum. Vbi vidisti? Cùm in forma Dei esset. Vnde vidisti? Per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Videamus & de isto quid dicat alius propheta, sed nō alius spiritus: non enim discordant inter se. Exhibuit nobis ille spe- Psal.44. ciosum forma præ filiis hominum: exhibeat & iste quod ait, Vidimus eum, & non habebat speciem neque decorem. Vnus apostolus Paulus prophetā vtrunque coniungit, vnum capitulum Pauli vtrique prophetæ perhibet testimonium. Ibi habeo speciosum forma præ filiis hominum. Qui cùm in forma Dei es- Phil.2.a. set, non rapinam arbitratus est, esse se æqualē Deo. Ibi C dixit, quod dixit & alius, non habentem speciem neque decorē, quia semetipsum exinaniuit formam ser- Esa.53.a. ui accipiens, in similitudine hominū factus, & habitu inuentus vt homo; humiliauit se, factus obediens vsq; ad mortē, mortem autē crucis. Meritò viderunt eum, & non habebat speciem neque decorem. Meritò ante crucem agitabant caput, hiccine est totus filius Dei? Si filius Dei est, descendat de cruce. Sed non habebat speciem neque decorem: etiam sic. O quibus displicet quia non habebat speciem neque decorem! O agitantes caput ante crucem, & non figentes caput in capite quod pendebat de cruce! Meritò nutat insultantium caput, donec sit eorum caput ille ipse cui insultabatur. Ecce resumit decorem, & magnum decorem. Ecce quod dicis tu, minus est quàm quod fecit. Dicis tu: Si filius Dei est, descendat de cruce. Ecce Matth.27.A. de cruce non descendit, sed de sepulchro resurrexit.

D Ergo anima decora esse non potest, nisi confessa fuerit fœditatem ei qui semper pulcher, & propter te ad tempus non pulcher: & sic ad tempus non pulcher in forma serui, vt nunquam deficeret à pulchritudine quæ est in forma Dei. Ergo tu ecclesia habes decorē. Dicitur & tibi in Canticis canticorū: O decora inter Cant.5.d. mulieres. Dicitur de te, Quæ est ista quæ ascendit dealbata? Quid est dealbata? Illuminata, non dealbata sicut fucata, quemadmodum se dealbant feminæ, quæ volunt videri quod non sunt: non dealbata sicut paries dealbatus: destruetur enim, sicut dicit Apostolus, paries dealbatus, hypocrisis & simulatio. Pa- Act.23.a. ries dealbatus, foris tectorium, intus lutum. Non ergo illa sic dealbata, sed dealbata illuminata, quia non per se alba. Prius, inquit, fui blasphemus: & item, Fui- 1 Tim.1.c. mus enim & nos aliquando natura filij iræ, sicut & ce- Ephes.2.a. teri. Accedit gratia illuminans & dealbans. Primò

nigra

nigra fuisti, sed facta es alba ex gratia illius. Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Dicitur ergo & de te, Quæ est ista quæ ascendit dealbata, iam mirabilis, iam vix contemplabilis? Admirãtis est enim dicere, Quæ est ista quæ ascendit dealbata, tam pulchra, tam luminosa, tam sine macula & ruga? Nónne ista est quæ iacebat in cœno iniquitatum? Nónne ista est quæ iacebat in fornicatione idolorũ? Nónne ista est quæ immunda erat in omni cupiditate desiderioque carnali? Quæ est ergo ista quæ ascendit dealbata? Attẽde quis sit ille qui pro ea factus est, non habẽs speciem neq; decorem, & intelligis huius claritatis honorem. Si miraris illius humilitatem propter hãc, noli iam mirari huius celsitudinem propter illum. Quantæ felicitatis est ista dealbata, & vt cùm esset nigra, pulchrum ad se deponeret qui pro impiis moreretur? Ergo induit se Dominus Deus noster cõfessionem & decorem, induit se Ecclesiam; ipsa enim Ecclesia confessio & decus. Antè confessio, postea decus. Confessio peccatorum, decus rectè viuentium & rectè factorum. Cõfessionem & decorem induisti. Circumamictus lumen sicut vestimentum.) Ipsa est vestis eius de qua iam dixi, Non habẽs maculam neque rugam. Lux vocatur; & ego hoc iam dixi: Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Nõ ergo in vobis; nam tenebræ in vobis, lux autẽ in Domino. Ergo circumamictus lumen velut vestimentũ.

Ephes. 5.a.

Cant. 6.d.

Extendens cælum sicut pellem.) Quomodo fecit hoc vt indueret se sicut vestimentum, lucem Ecclesiam? Enumerare vult figuratis quibusdam sacramẽtis, quomodo lux facta sit Ecclesia, quomodo facta sit sine macula & ruga, quomodo facta sit candida, dealbata, fulgens in vestitu sponsi sui inhærens illi. Quomodo facta sit, audiamus. Extendit cælum sicut pellem: & hoc quidem video. Quis enim extendit hoc cælum quod nostris carnalibus oculis intuemur, nisi Deus? Et extendit sicut pellem. Ad facilitatem redegit, si ad literam accipias. Etenim cùm videris istam fabricam magnam, quia cùm quisque hominum vnam vel paruam cameram extenderit, magno molimine, magno labore & difficultate ac diuturna operatione id facit, ne huiusmodi laborem in Dei operibus infirmitas suspicaretur humana, attulit quandam facilitatem pro tua capacitate, vt sic quodammodo incipias credere facilè operantem Deum, & non putare sic eum extendisse cælum, sicut tu tectum domus tuę; sed quàm tibi facilè est extendere vnam pellem, tam facilè illi fuisse extendere tam magnum cælum. Mira facilitas, & tamen adhuc spiritus tibi tardo loquitur. Tibi, inquam, adhuc tardo dicit spiritus. Nam nec sic extẽdit Deus cælum, sicut & tu pellem. Si enim sic extendit, ecce ante te pellis vel rugosa, vel plicata ponitur; dic vt extendatur, dicto tuo extende pellem: Non possum, inquis. Ergo & in extẽdendam pellem multum longè es à facilitate Dei. Ipse enim dixit, & facta sunt. Dixit: Fiat firmamentum inter aquam & aquam, & sic factum est; tamen propter facilitatem significandam, secundùm sensum tuum acceperis aliquid interim ad literam. Figuratè autem si aliquid tectũ retegi volumus, & pulsare ad clausum, inuenimus extendisse Deum cælum sicut pellem, vt intelligamus cælum sanctam Scripturam. Hanc autoritatem primò posuit De⁹ in Ecclesia sua, inde cœpit exequi cætera; posuit enim cælum Deus, & extendit sicut pellem, & non frustra sicut pellem. Primò istam famam prædicantium extẽdit sicut pellem; pellis mortalitatem significat. Propterea & illi duo homines primi parentes nostri, autores peccati generis humani, Adam & Eua, cùm in paradiso contempto Dei præcepto ad suggestionem suasionemq; serpentis transgressi essent quod iusserat Deus, facti mortales dimissi sunt de paradiso. Vt autem significaretur ipsa mortalitas eorum, induti sunt tunicis pelliceis. De pellibus enim tunicas factas acceperunt; pelles autem detrahi non solẽt, nisi de animalibus mortuis. Ergo pelliũ nomine mortalitas illa figurata est. Quid ergo hic, si diuina Scriptura significatur pellis nomine? Quomodo de pelle fecit Deus cælum, & extẽdit cælũ sicut pellẽ? Quia per quos nobis Scriptura prædicata est, mortales fuerunt. Illud quidem verbum Dei semper idem, semperque incommutabile atque indeficiẽs. ecce: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Nunquid erat, & modò non est? Et est, & semper erit. Si ergo est verbum Dei Deus apud Deũ, lege si potes. Sed quid dicis, quia sursum est, & ideo legere non potes? Vbiq; est verbum Dei. Pertendit à fine vsque ad finem fortiter, & attingit omnia propter suam munditiam. In hoc mundo erat, & mundus per ipsum factus est; & cùm venit, hic erat. Venit enim in carne, nunquã absens diuinitate. Quare ergo legere non poteras? Quia in sapientiã Dei non cognouit mundus per sapientiã Deum, ibi constitutus in sapientia Dei; omnia enim ibi, & ipsa subtracta, nulla sunt: ibi constitutus nõ poteras cognoscere per sapientiam Deum, ergo necessarium erat quod sequitur, Placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credẽtes. Si per stultitiam prædicationis salui futuri erant credẽtes, elegit Deus quædam mortalia, elegit homines mortales & morituros, adhibita lingua mortali exhibuit sonos mortales, adhibita dispẽsatione mortalium, adhibuit instrumenta mortalia, & in eo tibi factum est cælum, vt in re mortali cognosceres verbum immortale, & fieres tu quoque eiusdem verbi participatione immortalis. Vixit Moyses, & mortu⁹ est. ait enim illi Deus: Ascẽde in montem, & morere. Mortuus est Hieremias, & tot prophetæ mortui sunt, & mortuorum dicta, quia non eorum, sed per eos illius erant qui extẽdit cælum sicut pellem, manent vsque ad posteritatem nostram. Ecce Apostolus solutus de hac vita qui dixit: Cupio dissolui, & esse cum Christo, multo magis esse optimum; viuit nunc cum Christo, sicut illi prophetæ omnes viuunt cum Christo. Sed per quid nobis dispensauit id quod legimus? Per id quod moriturum erat, per os, per linguam, dentes, manus. Omnia ista quibus operatus est Apostolus, totum quod legimus corporis officia sunt, sed iubente anima cui iubebat Deus; proptetea extensum est cælum sicut pellis. Nos sub cælo, tanquam sub pelle diuinarum scripturarum legimus modò cùm tenditur. Etenim postea cælum plicabitur vt liber. Nõ frustra fratres hic vt pellis, ibi vt liber. Figuratum ibi quiddam nobis est quod ad Scripturam diuinam attinet, & tenditur sicut pellis, & tenditur sermo mortuorum: ergo ideo tẽditur sicut pellis, & multo magis tenditur, q.a illi mortui sunt. Nam post mortem plus innotuerunt Prophetæ & Apostoli, non erant tam noti cùm viuerent. Prophetas viuos sola Iudæa habuit, mortuos omnes gentes: cùm enim viuerent, nondum erat extensa pellis, nondum erat extensum cælum, vt tegeret orbem terrarum. Et extendit ergo cælum sicut pellem: Qui protegis in aquis superiora eius.) Et hoc legimus, & ad literã bene intelligitur; quando enim iussit vt fieret firmamẽtum inter aquas & aquas, factum est vt sint aquæ inferiores quæ perfundunt terras, & sint aquæ superiores remotæ ab aspectibus, tamen fidei commendatæ. Et aquæ, inquit, quæ super cælos sunt, laudent nomẽ Domini; quoniam ipse dixit, & facta sunt; ipse mandauit, & creata sunt. Ergo explicatus est sensus ad literam; protegit enim in aquis superiora eius. Quid ad figuram? Quoniam in figura accepimus pellem Scripturam sanctam, & autoritatem diuini verbi dispensa-

Psal. 148.
Gen. 1. b.
Gen 3.d.
Ioan 1.a.
Sap. 8 a.
Ioan. 1.a.
1. Cor. 1. d.
Deut. 32. g.
Philip. 1. d.
Esaia 34. d.
Gen 1. b.
Psal. 148.

A B C D

tam nobis per mortales,quibus mortuis eiusdem dis- A
pensationis fama extenditur. Secundum hoc quo-
modo protegit in aquis superiora eius? Cuius supe-
riora? Cæli. Et quid cælum? Sancta Scriptura. Quæ
sunt superiora sanctæ Scripturæ? Quid inuenimus in
Scripturis sanctis superius? Paulum interroga: Super-
1.Cor.12.d. eminentiorem,inquit,viam vobis demonstro. Quam
1.Cor.13.a. dicit supereminentiorem viam? Si linguis hominum
loquar & angelorum, charitatem autem non habeā,
factus sum velut æramentum sonans, aut cymbalum
tinniens. Si ergo nihil eminentius in Scriptura sancta
inueniri potest quàm charitas: superiora cęli quomo-
do in aquis proteguntur, si superiora Scripturæ præ-
cepta charitatis sunt? Audi quemadmodum: Chari-
Rom.5.a. tas,inquit,Dei diffusa est in cordibus nostris per Spi-
ritum sanctum, qui datus est nobis. Iam nomine dif-
fusionis intellige aquas in charitate Spiritus sancti.
Hæ sunt aquæ de quibus dicitur in quadam Scriptu-
Prouer.5.c. ra, Et in plateis tuis discurrant aquæ tuæ, nemo alie-
nus communicet tibi. Alieni enim sunt omnes à via B
veritatis, siue Pagani, siue Iudæi, siue hæretici, & mali
quique Christiani. Habere multi dona possunt, cha-
ritatem non possunt. Hoc ipsum quale donum est, vt
non loquamur de donis aliis foris, quæ dona Dei ha-
Matth.5.g. bent omnes homines, qui facit solem suum oriri su-
per bonos & malos, dona Dei sunt, & non tātum bo-
nis & malis cōmunia, sed etiam bestiis & pecoribus.
Ipsum esse, viuere, sentire, audire, & cęteris fungi sen-
suum muneribus, dona Dei sunt. Sed videte cū quali-
bus & quàm multis communia, & cum eis quos nolis
imitari. Ipsum ingenium acutūm habent & pessimi
homines, solertem artium industriam habent & tur-
pissimi scenici, diuitias habent & latrones, coniugia,
filios, multi mali habent. Pulchra dona Dei omnia,
nemo negat: sed vide cum quibus communia. Respi-
ce ad munera ipsius Ecclesiæ. Munus sacramētorum
in baptismo, in eucharistia, in cęteris sanctis sacramē- C
Act.8.c. tis, quale munus est? Hoc munus adeptus est & Simō
magus. Prophetia quale munus est? Prophetauit &
Saul malus rex, & tunc prophetauit, cùm Dauid san-
ctum persequeretur. Intendite non dixi, cùm perse-
cutus fuisset: fortassis enim eo persecuto pœnitentiā
gessit, & dignus fuit spiritu prophetandi. Non perse-
cutus neque persecuturus, sed persequens propheta-
uit. Misit ad cōprehendendum Dauid ministros suos.
Dauid verò eo tempore inter prophetas erat, vbi erat
& sanctus Samuel. Impleti sunt spiritu prophetiæ, qui
missi sunt, & prophetauerunt. Sed forte bono illi ani-
mo venerant, vel ob necessitatem officij sui, vel non
facturi quod iussum est. Misit & alios. hoc & in eis fa-
ctum est, & eorum hoc modo animū interpreremur.
Cùm illi tardarent, venit ipse furēs, anhelans cædem,
sanguinem sitiens innocentis sancti, cui etiam ingra-
tus erat: & ipse impletus est spiritu prophetandi, & D
prophetauit. Non ergo se iactent qui fortè sine chari-
tate habuerint hoc munus Dei sanctum, sicut sanctū
baptismum: sed videant qualem rationem habituri
sunt cum Deo qui sanctis non sanctè vtuntur. Ex his
Matth.7.c. erūt qui dicturi sunt: In nomine tuo prophetauimus.
Non illis dicetur, Mentimini; sed dicetur: Non noui
vos. Recedite à me qui operamini iniquitatem. Quia
1.Cor.13.a. si habeam omnem prophetiam, charitatē autem non
1.Reg.15.c. habeam, nihil sum. Prophetauit autem & Saul, sed o-
perabatur iniquitatem. Quis operatur iniquitatem,
nisi qui non operatur æquitatem? Quis autem opera-
tur iniquitatem, nisi qui non habuerit charitatem?
Rom.13.c. Plenitudo enim legis, charitas. Ergo protegis in aquis
superiora eius. Quid dixit? In omnibus Scripturis su-
pereminentissimam viam, supereminentissimum lo-
cum charitas obtinet. Non ad eam aspirant nisi boni:
Hanc nobiscum non communicant mali. Possunt
communicare baptismum, possunt cōmunicare cæ-
tera sacramenta, possunt communicare orationem,
possunt communicare istos parietes, & istam coniun-
ctionem; charitatem nobiscum non communicant.
Ipse est enim fons proprius bonorum, proprius san-
ctorum; de quo dicitur: Nemo alienus communicet Prouerb.5.c.
tibi. Qui sunt alieni? Omnes qui audiunt, Non noui Matth.7.c.
vos. Si enim non cognoscuntur, vtique alieni sunt,
quibus dicitur: Non noui vos. Supereminens enim
via charitatis tenet eos, qui propriè pertinent ad re-
gnum cælorum. Ergo præceptum charitatis super cę-
los, super omnes libros: ei enim subdūtur libri, ei mi-
litant omnes linguæ sanctorum, & omnis motus dis-
pensatorum Dei & animæ & corporis. Supereminens
est enim via, & meritò protegit in aquis superiora cę-
li, quia nihil inuenis eminentius charitate in diuinis
libris. Sed adhuc euidentius audi quid aqua sit. Dixi- Rom.5.a.
mus enim quòd charitas Dei diffusa sit in cordibus
nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. di-
ximus etiam: In plateis discurrant aquæ tuæ. Et ait Prouerb.5.c.
mihi aliquis: Non ibi expresse dictum est, vtrum cha-
ritatem intelligere debeam. Quid si alius aliud ali-
quid intelligat? Tantum memento quod ait Aposto-
lus: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris. Vn- Rom.5.a.
de? Per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Audia-
mus Dominum magistrum apostolorum: Si quis si- Ioan.7.f.
tit, veniat & bibat. Dicat adhuc: Qui credit in me,
flumina aquæ viuæ fluent de ventre eius. Quid est
hoc? Exponit Euangelista: Hoc autem dicebat, in-
quit, de spiritu quem accepturi erant credentes in
eum; spiritus enim nondum erat datus, quia Iesus nō- Ibidem.
dum erat glorificatus. Ergo fratres, si propterea spi-
ritus nondum erat datus, quia Iesus nōdum erat glo-
rificatus; glorificato Iesu & ascendente in cælos, mis- Act.2.a.
sus est Spiritus sanctus, & charitate impleti sunt Apo-
stoli, diffusa est in cordibus eorum per Spiritum san-
ctum, qui datus est eis, quia superiora cæli aquis pro-
tegūtur. Et bene, quia Dominus in cælos ascendit, vt
superior esset cælis, & inde mitteret charitatem. Non
enim sic Deus protegit, vt quasi subleuetur ab eo quē
protegit. Subleuat quem protegit, non onerat. Ita er-
go cælos aquis ꝓtegit, vt magis illi diuino spiritu sub-
leuentur. Quod subleuat, sursum est; quod subleua-
tur, infra est; illud suspendit, hoc pendet. Si ergo illud
suspendit, hoc pendet; audi quia hoc cælum Scriptu-
rarum ex charitate pendet. Duo sunt nempe illa no-
tissima præcepta dilectionis. In his duobus præceptis Matth.22.d.
tota lex pendet & prophetæ. Qui protegis in aquis
superiora eius: Qui ponit nubes ascensum eius.) Ac-
cipitur & hoc bene ad literam. Dominus visibiliter
ascendit in cælum. Quomodo positæ sunt nubes a-
scensus cæli? Hæc cùm dixisset, nubes suscepit eum. Act.1.b.
Habes item de resurrectione nostra prædictum: Et 1.Thess.4.d.
mortui, inquit, in Christo resurgent primi; deinde nos
qui viuimus simul cum illis rapiemur in nubibus ob-
uiam Christo in aëra, atque ita semper cum Domi-
no erimus. Habes nubes ascensum cæli; ostendam
& nubes ascensum cæli huius, id est, diuinarum
Scripturarum. Quid est hoc, fratres? Vtinam me Do-
minus Deus meus inter illas qualescunque nubes nu-
merare dignetur, viderit quàm nebulosa nūbes sim.
Omnes tamen prædicatores verbi veritatis nubes ac-
cipi possunt. Quicunque ergo infirmi non possunt a-
scendere in hoc cælum, id est, ad intellectum Scriptu-
rarum, per nubes ascendant. Fortè enim & modò sa-
tis fit vobis, si aliquid agimus, si labor sudorq; noster
non est infructuosus; ascenditis in cælum Scripturarū
diuinarum, hoc est, in intellectum earum per prædi-
cationem nostram. Quàm altum erat cælum in Psal-
mo isto! Nemo enim vestrum videbat, quid esset in
figura: Extendit cælum sicut pellem, qui protegit in
aquis

aquis superiora eius. Hoc ipsum quod dictū est: Qui pouit nubes ascensum eius. Ecce iam intellectum est, quantum Dominus donauit prædicantibus nobis; nō enim nubes de suo munere pluunt. Vos intelligendo ascēdite, in intellectu ipso fructificate; ne sitis quasi illa vinea, de qua dicitur apud Prophetā: Mandabo nubibus meis ne pluant super eam. Accusabatur enim quædā vinea quòd ꝓ vua spinas dederat; nō reddiderat dignam gratiā dulci pluuiæ. Qui enim bona audit, & mala operatur, dulci pluuia compluitur, & spinas generat. Non est vt suspicemur fratres, de aliqua terrena & ista visibili vinea Dominū locutū. Namq; ibi ne sub obscuritate sermonis lateret excusatio iniquitatis, ipse Dominus per ipsum Prophetam exposuit cui vineæ loqueretur, & de qua vinea ista diceret: Vinea, inquit, Domini Sabaoth, domus Israël est. Quid vagantur, ô iniqui, corda vestra per montes & colles vinitorum? Noui, inquam, de qua vinea loquar, noui vbi quærebam vuam, & inueni spinas. Sine causa aliud atque aliud suspicamini & opinamini, nolentes intelligere vt bene agatis. Nam & hoc scriptum est: Noluit intelligere vt bene ageret. Tollite omnes suspicationes vestras de medio; vinea etenim Domini Sabaoth, domus Israël est, & homo Iuda nouellum dilectum. Dilectum, cùm plantatum est; damnatum, cùm spinas creauit. Ergo fratres fortè vinea fuit domus Israël, & nos non sumus vinea? Cum timore audiamus quod Iudæis dictum videmus. Videte quomodo Apostolus terreat ramos insertos de ramis fractis, & in ramis fractis commendet timendam seueritatem; in ramis insertis commendet amādam bonitatem. Noli esse infructuosus in bonitate, ne sterilis sentias seueritatem. Sed non sum vitis, dicis mihi. Vbi est Domini vox: Ego sum vitis, vos estis sarmenta, pater meus agricola? Vbi est vox Apostoli: Quis plantat vineam, & de fructu eius non percipit? Vinea ergo es, ô Ecclesia, & habes agricolam Deum. Nemo ergo agricola homo compluit vineam suam. Fratres ergo dilectissimi, viscera Ecclesię, pignora Ecclesiæ, filij matris cælestis, audite, cùm tempus est. Minatus est Deus illi vineæ atrocissima comminatione: Mandabo nubibus meis, inquit, ne pluant super eam; & factum est. Venerunt Apostoli ad Iudæos, respuerunt eos, & dixerunt illis: Ad vos missi eramus, sed quia repulistis verbum Dei, imus ad gentes. Videtis quomodo in eodem spiritu Dei illo iubente intrinsecùs qui habitat in cordibus suorum, mādatum sit nubibus Dei ne compluerent vineam, quæ cùm expectaretur vt faceret vuas, fecit spinas. Ideo & nubes fecit ascensum eius, & cælum tetendit sicut pellem. Non est quod queramini, autoritas Scripturarum † extenta est super orbem terrarum; nubes non desunt, prædicatur verbum veritatis, exponuntur omnia quæ obscura sunt, vt corda vestra per nubes ascendant. Videte quomodo credatis, videte quid suscipiatis. Post prædicatorem veniet iudex, & post dispensatorem veniet exactor. Qui ponit nubem ascensum eius: Qui ambulat super pennas ventorum.) Hoc iam periculosum est accipere ad literā. Aut quæ sunt pennæ ventorum? Aut verò quomodo in pictura facturi nobis sumus ventos volantes, & alas habentes? Ventus non est fratres, nisi quem sentimus, motus quidam, & quasi fluctus aëris, impellens quod potest pro viribus. Quæ pennæ ventorum sunt? Sed & quæ alæ Dei? Et tamē dictum est: Sub vmbra alarum tuarum sperabunt. Conemur ergo & hoc accipere ad literam, veluti propriè factum in creatura ista. Velocitatem verbi fortasse commendat Scriptura; de quā velocitate iam pridem in alio Psalmo locuti sumus, vbi scriptum est: Vsque in velocitatem currit verbum eius; quia nihil ventis velocius. Nostis omnes quan-

Esaia 5.b. Psal. 35. Rom. 11.c. Ioan. 15.a. 1. Cor. 9.a. Esa. 5.b. Act. 13.g. Esaia 5.a. al. extensa. Psal. 16. Psal. 147.

A tum illa facilitas commēdabatur in pelle: nihil enim facilius ab homine quàm pellis extenditur. Sic & hic insinuans Deum per verbum eius vbique pręsentem, velocitate motus nihil deserere, quia tu non noueras aliquid vento velocius. Ambulat, inquit, super pennas ventorum; id est, velocitas eius superat velocitatem ventorum, vt per pennas vētorum intelligas velocitatem ventorum. Et verbum Dei intelligas velocius omnibus ventis; & sic in prima facie considerationis pulsemus ad aliquid interius, & figuratè aliquid nobis indicent istæ literæ. Ventos quidem intelligimus in figura non absurdè animas; non quia ventus est anima, sed quia inuisibilis est ventus, quamuis res corporea, corpora impellens tamen, quia humani oculi aciem fugit. Est autem anima inuisibilis, propterea bene intelligimus animas ventos. Inde est quòd & Deus insufflasse dicitur spiritum vitæ formato homini: Et factus est homo in animam viuentem. Gen. 2.b.
B Ergo venti, animæ in allegoria non absurdè accipiūtur. Videte autem ne putetis nominata allegoria, pantomimi aliquid me dixisse. Nam quædam verba quoniam verba sunt, & ex lingua procedunt, communia nobis sunt etiam cum rebus ludicris, & non honestis. Tamen locum suum habent ista verba in Ecclesia, & locum suum in scena. Non enim ego dixi, quod Paulus Apostolus non dixit, cùm de duobus filiis Abrahæ diceret: Quæ sunt, inquit, in allegoria. Galat. 4.c.
Allegoria dicitur, cùm aliquid aliud videtur sonare in verbis, & aliud intellectu significare. Quomodo dicitur agnus Christus; nunquid pecus? Leo Christus; Ioan. 1.d. nunquid bestia? Petra Christus; nunquid duritia? Apoc. 5.b. Mons Christus; nunquid tumor terræ? Et sic multa 1. Cor. 10.a. aliud videntur sonare, aliud significare, & vocatur allegoria. Nam qui putat me de theatro dixisse allegoriam, putet & Dominum de amphitheatro dixisse parabolam. Videtis quid faciat ciuitas, vbi abundant
C spectacula. In agro securiùs loquerer. Quid sit enim allegoria, non ibi fortè didicissent homines, nisi in Scripturis Dei. Ergo quòd dicimus allegoriam figuram esse, sacramentum figuratum allegoria est. Et quid hic accipimus, Ascendit super pennas ventorum? Diximus, bene accipi figuratè ventos animas. Pennæ ventorum, pennæ animarum quæ sunt, nisi à quibus sursum attolluntur? Pennæ ergo animarum virtutes, bona opera, recta facta. In duabus alis habent omnes pennas; omnia enim præcepta in duobus præceptis sunt. Quisquis dilexerit Deum & proximum, animam habet pennatam liberis alis, sancto amore volantem ad Dominum. Quicunque implicatur amore carnali, viscum habet in pennis. Nam si anima non habet alas & pennas, vnde ille gemens in tribulationibus dicit: Quis dabit mihi pennas sicut Psal. 54. columbæ? Et sequitur: Et volabo & requiescam. Item in alio loco: Quo ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua Psal. 138.
D fugiam? Si ascendero in cælum, tu ibi es; si descendero ad infernum, ades. Si accepero pennas meas, sicut columba, & volabo in extrema maris. Tanquam diceret: Sic possum fugere à facie iræ tuæ, si accepero pennas vt columba, & volauero in extrema maris. In extrema maris volare, est spem iam prætendere in finem seculi, quomodo ille qui ait: Hoc labor est ante Psal. 72. me, donec introëam in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissima. Et quomodo venit in extrema maris, etiam acceptis pennis? Etenim illuc, inquit, manus tua deducet me, & perducet me dextera tua. Nā Psal. 138. & cum pennis meis casura sum, nisi tu deducas. Ergo alas habent bonas & liberas, & nullo visco obligatas animæ bene operantes præcepta Dei, habentes charitatem de conscientia pura, & fide non ficta. Sed 1. Tim. 1.b. quantumuis sint præditæ virtutibus charitatis, quid ad illam dilectionem Dei, qua sunt dilectæ, etiam cū

visco essent implicatæ? Maior ergo in nos dilectio A Dei, quàm nostra in illum. Nostra dilectio pennæ nostræ sunt, sed illle ambulat super pennas ventorum. Iam dicebat quibusdã Apostolus: Flecto genua mea pro vobis ad patrem, vt det vobis secundum interiorem hominem habitare Christum per fidem in cordibus vestris, vt in charitate radicati & fundati. Iam dat illis charitatem Deus, iam dat illis alas & pennas: Vt possitis, inquit, comprehendere quæ sit latitudo, longitudo, altitudo & profundum. Fortassis crucem Domini significat. Erat enim latitudo in qua porrectæ sunt manus; longitudo à terra surgens in qua erat corpus infixum; altitudo ab illo inuexo ligno sursum quod eminet; profundum vbi fixa erat crux, & ibi omnis spes vitæ nostræ. Latitudo enim est in bonis operibus; lõgitudo in perseuerando vsque in finem; altitudo propter sursum cor, vt omnia sint bona opera nostra in quibus perseueramus vsque in finem, habẽtes latitudinem qua bene operamur, & lõgitudinem qua perseueramus vsque in finem; non faciamus aliquid B nisi spe cælestium præmiorum. Ipsa est enim altitudo, non hic quærere mercedem, sed sursum; ne dicatur nobis: Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam. Profundum autem quod dixi, vbi fixa erat pars crucis, & non videbatur, inde resurgebant, quæ videbantur. Quid est quod occultum est, & non publicum in Ecclesia? Sacramentum baptismi, sacramentum eucharistiæ. Opera autem nostra bona vident & pagani, sacramenta verò occultantur illis; sed ab his quæ vident surgunt ad illa quæ non vident, sicut à profundo crucis quod in terra figitur, surgit tota crux quæ apparet, & cernitur. Et quid postea? Cùm hoc dixisset, Apostolus adiecit, scire etiam supereminentem sciẽtiam charitatis Christi; cùm iam dictum fuisset: in charitate radicati & fundati. Amatis enim Christum, & ideo in cruce operamini. Sed nunquid amatis quantum vos ille amauit? Amando autẽ quãtumcunque amatis, volatis ad ipsum, vt cognoscatis quemadmodum ipse vos amauerit; hoc est, vt sciatis supereminẽtiam charitatis Christi. Amatis enim vos quantum potestis, & volatis quãtum potestis; sed ille ambulabat super pennas vẽtorum. Quis ambulat super pennas ventorum? Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem flagrantem.) Et hoc quãuis non videamus apparitionem angelorum; abscõdita est enim ab oculis nostris, & est in quadam republica magna imperatoris Dei; tamẽ esse angelos nouimus ex fide, & multis apparuisse scriptũ legimus & tenemus, nec inde dubitare fas nobis est. Spiritus autem angeli sunt; & cùm spiritus sunt, non sunt angeli; cùm verò mittuntur, fiunt angeli. Angelus enim officij nomen est, non naturæ. Quæris nomen huius naturæ, spiritus est; quæris officium, angelus est. Ex eo quod est, spiritus est; ex eo quod agit, angelus est. Vide illud in homine. Nomen naturæ homo, officij miles. Nomen naturæ vir, officij præco; homo enim fit præco; id est, qui homo erat fit præco, non qui erat præco fit homo. Sic ergo qui erant iam spiritus conditi à creatore Deo, facit eos angelos, mittendo eos nunciare quod iusserit, & ignem flagrantem facit ministros suos. Legimus apparuisse ignem in rubo, legimus etiam missum ignẽ desuper, & implesse quod præceptum est. Ministrauit ergo, cùm impleret; cùm esset, in natura sua erat; cùm egit quod iussum est, ministerium impleuit. Sic secundùm literam videmus in creatura. Quid est autẽ in Ecclesia figuratè? Quomodo accipimus, qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem flagrantem? Spiritus spiritales dicit. Bene facit angelos suos spiritales, id est, nuncios verbi sui. Spiritalis enim omnia iudicat, ipse autem à nemine diiudicatur. Vide spiritalem factum angelum Dei. Non potui, inquit, vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. De spiritali quadam affectione missus est ad carnales, tanquam angelus de cælo ad terram. Quomodo dicit, & ministros suos ignem flagrantem, nisi quomodo dicit, spiritu feruentes? Sic enim feruens spiritu, ignis ardens est omnis minister Dei. Nónne ardebat Stephanus? Quo igne ardebat? Et quis ille ignis erat, quando lapidabatur, & pro eis à quibus lapidabatur rogabat? Cùm audis, ignis est minister Dei, incensurum illum putas? Incendat licet, sed fœnum tuum, id est, carnalia omnia desideria tua, vrat minister Dei, prædicans verbum Dei. Audi illum: Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Quomodo autem ardebat, cùm diceret: Os nostrum patet ad vos, ô Corinthij, cor nostrum dilatatum est? Ardebat & flagrabat charitate, & ibat in eos vt incenderet. Hunc ignem se missurum Dominus in terrã dicebat, cũ ait: Ignem veni mittere in terram. Quomodo gladium, sic ignem. Gladius diuidit affectum carnalem, ignis absumit. Totum in verbo Dei intellige, totum in spiritu Dei cognosce. Incipe feruere charitate per verbum quod audis, & vide quid in te fecerit ignis minister Dei. Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem flagrantem. Fundauit terram super firmitatem eius, non inclinabitur in seculum seculi.) De terra ista hoc accipere, nescio vtrum habeat vllum exitum, vtrum rectè dicatur, non inclinabitur in seculum seculi; de qua dictum est: Cælum & terra transient. Laboratur hic, si ad literam quæras accipere. Nam quòd ait, Fundauit terram super firmitatem eius; fortasse quædam est firmitas occulta nobis, quæ continet terram: & hoc dixit, fundauit. Super quid firmauit? Super firmitatem ipsius terræ, quam ei supposuit, vt contineretur quæ latet forte oculos tuos; C sint ista occulta in creatura, non de obscuritate creaturæ creator latebit. Quæ possumus videamus, ex his quæ videmus illum laudemus & amemus. Conuertamus nos ad quærendum aliquid hic in figura positum. Firmauit terram, intelligo Ecclesiam. Domini est terra & plenitudo eius, intelligo Ecclesiam terrã. Ipsa est terra sitiens, ipsa est quæ dicit in Psalmis, vna enim dicit ex omnibus: Anima mea sicut terra sine aqua tibi. Sicut terra sine aqua tibi, quid est? Sitiens sitiuit anima mea ad te tanquam terra sine aqua; nisi enim sitiat, non rectè irrigabitur. Animæ ebriæ, pluuia diluuium est, sitiat oportet. Beati enim qui esuriunt & sitiunt iustitiam. & dicat: anima mea tanquam terra sine aqua tibi. quia dicit alibi: Sitiuit anima mea ad Deum viuum. Terram ergo intelligo Ecclesiam. Quæ est firmitas eius super quã fundata est, nisi fundamentum eius? An incongruè intelligimus firmitatem super quam fundata est terra, fundamentum vbi constituta est Ecclesia? Quod est illud fundamẽtum? D Fundamentum, inquit, nemo potest ponere præter quàm quod positum est, quod est Christus Iesus. Ibi ergo firmati sumus. Meritò quia ibi firmati, non inclinabimur in seculum seculi; nihil enim firmius isto fundamento. Infirmus tu eras, sed firmum fundamentum te portat. In te firmus esse non poteras; firmus eris semper, si ab illo firmo fundamento non recedas. Non inclinabitur in seculum seculi. Ipsa est prædestinata columna, & firmamentum veritatis. Abyssus sicut vestimentum amictus ipsius, super mõtes stabunt aquæ. Ab increpatione tua fugient, à voce tonitrui tui formidabunt. Ascendunt montes, & descendunt campi, in locum quem fundasti eis. Terminum posuisti eis quem non transgredientur, neque reuertentur tegere terram. Qui emittis fontes in conuallibus, inter medium montium pertransibunt aquæ: Potabunt omnes bestiæ agri, suscipient onagri

Marginalia (left): al. illa. — Ephes. 3. c. — Matth. 6. a. — Ephes. 3 d. — Hebr. 1. b — Exod 3. a. — 1. Cor. 2. d.
Marginalia (right): 1 Cor. 3 a. — Rom. 12. c. — Act. 7 g. — 1. Cor. 4 a. — 2. Cor. 6. c. — Luca 12. f. — Matth. 10 d. — Matth. 24. d. — Psal. 23. — Psal. 142. — Matth. 5 a. — Psal. 41. — 1. Cor. 3 a.

onagri in sitim suam. Super illos volatilia cæli inhabitabunt, de medio petrarum dabunt vocem suam. Rigans montes de superioribus suis, de fructu operum tuorum satiabitur terra. Producens fœnum iumentis, & herbam seruituti hominum. Vt educat panem de terra, & vinum lætificet cor hominis. Vt exhilaret faciem in oleo, & panis cor hominis confirmet. Satiabuntur omnia ligna campi, & cedri Libani quas plantauit, illic passeres nidificabunt. Fulicæ domus dux est eorum.) Animaduertitis extentum celum, vultis intellectu ascendere, & ego video quantum altum sit. Puto quòd mecum consideret charitas vestra. Nam ideo multos versus volui pronunciare, vt videatis quàm altè sint posita sacramenta Dei; ne fastidiamus oblata, ne prõpta propterea vilescant, vt semper quæsita & si cum difficultate, cum maiori iucunditate inueniantur. Inter cætera tamen fratres, quæ possunt accipi ad literam; nunquid & hoc quod dictum est: Illic passeres nidificabunt, fulicæ domus dux est eorum? Nunquid domus fulicæ dux est passerum? Aut domus fulicæ, dux est cedrorum? Et hoc enim ibi est: Et cedri Libani quas plantauit, illic passeres nidificabunt, fulicæ domus dux est eorum. Et quidem Latina locutione, eorum cedrorum non possumus intelligere; cedri enim feminini generis est. Fulicæ itaque domus, quomodo est dux passerum? Hoc enim in ista creatura, quæ oculis nostris adiacet, intelligi nullo pacto potest. Fulicas enim aues esse marinas vel stagnenses nouimus. Domus fulicæ sit nidus fulicæ. Quomodo ergo domus fulicæ dux est passerum? Quare quædam in rebus visibilibus quasi absurda miscet Spiritus sanctus, nisi vt ex eo quod non possumus accipere ad literam, cogat nos ista spiritaliter quærere? Ergo si ad cælũ intellectu, vt dixi, ad extentam pellem vultis ascendere, & nubes fecit ascensionem eius; nubes ista quæ vobis loquitur, inualida est hodie ad omnia ista exponenda. Date veniam, & si non vestræ, meæ certè infirmitati. Auiditatem quidem vestram tantam video, vt semper parati sitis audire. Sed duæ res sunt, quarum ratio non contemnenda est. Nam & infirmitas corporis nostri consideranda est, & ipsarum rerum quæ exponuntur memoria; interim quæ audistis cogitate. Quid dixi? Quæ manducastis ruminate. Sic enim eritis munda animalia, & apta epulis Dei. Fructum autem vestrum in operibus vestris aduertite. Valde enim malè digerit is qui bene audit, & nõ bene operatur, quia Dominus Deus noster non deest pascere. Notum est omnibus, quia de pane quem accepimus, & quem erogamus, reddituri sumus rationem. Optime nouit charitas vestra; non enim tacet nobis pagina diuina, aut adulatur nobis Deus. De isto loco quàm liberi simus ad vos, potestis aduertere; & si fortè ego minus liber sim, vel omnes qui in hoc loco vobis loquimur, si minus liberi sumus, certè ipse sermo Dei neminem timet. Nos autem siue timeamus, siue liberi simus, cùm cogimur annunciare qui neminem timet: hoc vobis non homines, sed Deus præstitit, vt & per timidos liberum audiatis. Excusationem in iudicio Dei non habebitis, nisi vos in bonis operibus exercueritis, & eorum quæ audistis tanquam pluuiæ fructum congruum dederitis. Fructus cõgruus opera bona; fructus bonus syncera dilectio, non solùm fratris, sed & inimici. Supplicem nullum spernas, & cui dare non potes quod petierit, non eum spernas. Si potes dare, da; si non potes, affabilem te presta. Coronat Deus intus voluntatem, vbi non inuenit facultatem. Nemo dicat, non habeo. Charitas non de sacello erogatur, quia quicquid dicimus, & quicquid diximus, & quicquid dicere potuerimus, vel nos, vel post nos, vel qui ante nos, finem non habent nisi charitatem; quia finis præcepti cha- Rom.10.a

A ritas est, de corde puro & conscientia bona, & fide ficta. Interrogate quando rogatis Deum, cor[illegible] videte quomodo transiliatis versum illum: D[illegible]te nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Non eris orans, nisi ista dicas; si alia dicas, non te exaudit ille, quia non ipsa tibi dictauit iurisperitus quem misit. Necesse est ergo, vt & quando verba nostra dicimus in oratione, secũdùm ipsam dicamus; & quando ipsa verba dicimus, bene intelligamus quod dicimus, quia manifestam illam Deus esse voluit. Si ergò non oraueritis, spem non habebitis; si aliter quàm magister docuit oraueritis, non exaudiemini; aut si in oratione mentiti fueritis, non impetrabitis. Ergo, & orandum & verum dicendum est: & sic orandum est, quomodo ille docuit. Velis nolis quotidie dicturus es: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Matth.6.b. Vis securus dicere? fac quod dicis.

B *Concio secunda, de eadem parte Psalmi.*

SCIO quia debitores nos tenetis, non necessitate, sed quod est vehemẽtius, charitate. Debemus autem hoc primò Domino Deo nostro, qui habitans in vobis, & exigit ista de nobis; deinde domino, & patri præsenti, & iubenti, & oranti ꝑ me; deinde vestræ violentiæ, quia extorquetis etiam infirmis viribꝰ nostris. Tamen quantum Dominus donat, qui & ipsas vires vobis orantibus donare dignetur, quoniam Psalmi huius primas partes die iam nuper præcedente tractauimus, etiam sequentia suscipienda sunt, & illo adiuuante, in cuius nomine cœpimus, terminanda sunt. Commendaueramus autem charitati vestræ, qui affuistis, totum istum Psalmum figuratis mysteriis esse contextum. Vnde quod difficilius quæritur, solet dulcius inueniri. Nec putetis ista vobis obscuritate subtracta, sed difficultate condita; ad hoc, quod sæpe iam diximus, vt detur petentibus, inueniatur à quærentiC bus, intretur à pulsantibus. Matth.7.b. Sed opus est nobis aliquãto maiore & silentio vestro, & patiẽtia vestra, vt pauca quæ dicturi sumus, non per strepitum tempus amplius occupẽt. Pauca enim nos dicere temporis cogit angustia, quod nouit & charitas vestra debere nos exequiis fidelis corporis solenne obsequium. Et etiam quæ dicta sunt repetere, & rursus exponere non cogamur; sed si defuerint aliqui, qui non audierũt, qui vtinam non deessent; prodest autem illis fortasse, qui nõ audiunt modò, quod audierunt qui affuerunt, vt & ipsi discant adesse. Legamus ergo cursim. Benedic anima mea Dominum.) Omnium nostrum anima dicat vna facta in Christo: Domine Deus meus magnificatus es nimis.) Vnde magnificatus es nimis?

Confessionem & decorem induisti.) Confitemini vt decoremini, vt induat vos. Circumamictus lucem sicut vestimẽtum.) Circumamictus Ecclesiam suam; quia ipsa facta est lux in illo, quæ prius erat tenebræ in D se, dicente Apostolo: Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Ephes.5.c. Extendens cælum sicut pellem.) Vel tam facilè quàm tu pellem, si tam facilè sit tanquam ad literam accipias; vel vt autoritatem Scripturarum intelligamus distentam per totum mundum nomine pellis, quia mortalitas in pelle significatur. Dispensata est autem nobis omnis autoritas Scripturarum diuinarum per homines mortales, quorum iam mortuorum fama distenditur. Qui protegis in aquis superiora eius.) Cuius superiora? Cæli. Quid est cælum? Figuratè duntaxat diximus, Scripturam diuinam. Quæ superiora Scripturæ diuinæ? Præceptum, quo nihil est eminentius, charitatis. Quare autem aquis comparata est charitas? Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Rom.5.a. Vnde aqua ipse spiritus? Quia stabat Iesus & clamabat: Si quis sitit, veniat ad me & bibat. Ioan.7.f.

Qui credit in me, flumina aquæ viuæ fluent de ventre eius. Vnde probamus, quia de spiritu dictum est? Dicat ipse Euangelista, qui sequitur, & ait: Hoc autem dicebat de spiritu quem accepturi erant credentes in eum. Qui ambulat super pennas ventorum.) Id est, super virtutes animarum. Quæ est virtus animæ? Ipsa charitas. Quomodo autem ille super illam ambulat? Quia maior est charitas Dei in nos, quàm
1 nostra in Deum. Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem flagrantem.) Id est, eos qui iam spiritus sunt, qui spiritales non carnales sunt, facit angelos suos mittendo, vt prædicent eius Euangelium. Et ministros suos ignem flagrantem. Nisi enim ardeat minister prædicans, non accendit eum cui prædicat. Fundauit terram super firmamentum eius.) Firmauit Ecclesiam super firmamentum Ecclesiæ. Quid est firmamentum Ecclesiæ, nisi fundamentum Ecclesiæ? Quid est fundamentum Ecclesiæ, nisi
1.Cor.3.c. de quo dicit Apostolus, Fundamentum aliud nemo potest ponere præter quàm quod positum est, quod est Christus Iesus? Et ideo tali fundamento suffulta, quid meruit audire? Non inclinabitur in seculum seculi.) Firmauit terram super firmamentum eius, id est, firmauit Ecclesiam super firmamétum Christum. Nutabit Ecclesia, si nutauerit fundamentum. Sed vnde nutabit Christus, qui antequam veniret ad nos, &
Ioan.1.a. carnem susciperet, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil; qui omnia continet maiestate, & nos bonitate? Non nutante Christo, non inclinabitur in seculum seculi. Vbi sunt qui dicunt perisse de mundo Ecclesiam, quando nec inclinari potest? Sed vnde cœpit Dominus asserere istam Ecclesiam, reuelare, incipere, ostendere, diffundere? Vnde cœpit hoc? Quid erat primò? Quia firmauit terram super firmamentum eius, non inclinabitur in seculum seculi. Abyssus sicut vestimentum amictus ipsius.) Cuius? Nunquid forte Dei? Sed iam de amictu eius dixerat, Circumamictus lucem sicut vestimentum. Audio Deum luce vestitum, & lux ipsa si volumus, nos sumus. Quid est, si volumus? Si iam tenebræ non sumus. Ergo si Deus luce vestitus est, cuius rursum vestimentum est abyssus? Abyssus enim dicitur immensa aquarum copia. Omnis aqua, omnis humida natura, atque substantia circumquaque diffusa per maria, & flumina, & antra occulta, simul vno nomine abyssus vocatur; ergo terram intelligimus, de qua dixit, Firmauit terram super firmamentum eius, non inclinabitur in seculum seculi: de illo dictum credo, Abyssus sicut vestimentum amictus ipsius. Terræ enim quasi vestimentum est aqua, circundans eam & contegens eam. Sed aliquando in diluuio ita creuit hæc vestis terræ, vt omnia omnino cooperiret, & transcenderet altissimos montes, sicut Scriptura testatur, cubitis fermè quindecim. Fortasse ipsum tempus si-
Gen.7.d. gnificauit iste Psalmus, cùm diceret, Abyssus sicut vestimentum amictus ipsius. Super montes stabunt aquæ.) Id est, vestimentum terræ, quod est abyssus, ita creuit, vt etiam super montes aquæ starent. Legimus hoc, vt dixi, factum in diluuio. Inde loquebatur nobis Propheta: narrabat nobis præterita, an prænunciabat futura? Sed si narraret præterita, non nobis diceret, Super montes stabũt aquæ: sed, super montes steterunt aquæ. Præteritum enim tempus pro futuro solere poni in Scripturis, ita præuidente spiritu quæ ventura sunt, quasi iam facta sint, solemus legere. Inde est quod illud in alio Psalmo nouimus omnes, vbi tan-
Psal.21. quam Euangelium recitatur, Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea: super vestimentum meum miserunt sortem. Omnia quasi iam facta commemorantur, quæ vtique adhuc ventura cernebantur. Sed quantum potest nostra in-

A telligentia? quantum autem potest tanta occupatio? aut quando sic vacat, vt possimus pro certo dicere, ita est? Animaduertimus sæpe prophetas præterito tempore verborum dicere quę ventura sunt: in figura autem futuri dicere præterita, non facilè occurrit legenti. Non audeo dicere, non est, sed certè studiosis earum literarum indixerim quid quærant. Si inuenerint, & ad nos attulerint, gratulabimur adolescentium studiis otiosorum occupati senes, & ex eorum ministerio & nos aliquid discemus. Non enim dedignabimur, quando Christus de omnibus docet. Hoc ergo dicit, Super montes stabunt aquæ. Propheta curans futura prædicere, non narrare pręterita: propterea dixit, quia Ecclesiam futuram in diluuio persecutionum volebat intelligi. Fuit enim tempus aliquando, quo terram Dei, Ecclesiam Dei cooperuerunt aquæ persequentium, & ita cooperuerunt, vt non apparerent nec ipsi magni qui sunt montes. Quando enim vbique fugiebant, quomodo non minus appa-
B rebant? Et fortasse de illis aquis est vox illa, Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam. Maximè aquæ quæ mare faciunt, procellosæ, infructuosæ. Non enim quamcunque terrã cooperuerit aqua marina, fœcundabit eam potius quàm ad sterilitatem perducet. Erant enim & montes sub aquis, quia super montes stabant aquæ. Populi resistentes superauerũt autoritatem omnium vbique fortiter euangelizantium verbum Dei, cooperuerant eos aquæ, & super illos stabant aquæ, & dicebant: Preme, preme; & premebant: extingue, & non appareant. Dicebant ista, & præualebant super martyres, & fugiebant vbique Christiani, & fuga quadam occultabantur Apostoli. Vnde fuga occultabantur Apostoli? Quia super montes stabant aquę. Erat potestas aquarum magna. Sed quamdiu? audi quod sequitur, Ab increpatione tua fugient.) Et
C hoc factum est fratres, ab increpatione Dei fugerunt aquæ: hoc est, à pressura montium recesserunt. Iam montes ipsi extant Petrus & Paulus. Quomodo eminent? Qui antè à persecutoribus premebantur, nunc ab imperatoribus venerantur. Fugerunt enim aquæ ab increpatione Dei, quia cor regum in manu Dei: deflexit quò voluit, iussit per eos pacem dari Christianis, emicuit & eminuit autoritas apostolica. Nunquid quando suprà erant aquæ, montium defecerat magnitudo? Sed tamen fratres mei, vt omnes viderent eminentiam montium, per quos montes salus esset generi humano, quia leuaui oculos meos in Psal.120.
montes, vnde veniet auxilium mihi: Ab increpatione Dei fugerunt aquæ. A voce tonitrui tui formidabunt.) Iam quis non terreatur à voce Dei per Apostolos, voce Dei per Scripturas, per nubes eius? Conquieuit mare, formidauerunt aquæ, nudati sunt montes, iussit imperator. Sed quid iussisset, nisi Deus
D tonuisset? Quia voluit Deus, illi iusserunt, & factum est. Ergo nullus sibi hominum arroget aliquid, formidauerunt aquæ, sed à voce tonitrui tui. Nam ecce cùm voluit Deus, fugerunt aquæ, ne premerẽt montes: antequam id fieret, & sub aquis firmi erant montes. Ascendunt montes, & descendunt campi, in locum quem fundasti eis.) Adhuc de aquis loquitur. Non hic montes accipiamus quasi terrenos, neque campos quasi terrenos: sed fluctus tam magnos, vt montibus compararentur. Fluctuauit aliquando mare, & fluctus eius tanquam montes fuerunt, qui montes illos Apostolos operirent. Sed quamdiu ascendunt montes, & descendunt campi? Sæuierunt, & placati sunt. Cùm sæuiebant, montes erant: cùm placati sunt, campi facti sunt: fundauit enim eis locum. Est quidam † meatus, quasi profundus locus, quò recepta al.metus.
sunt quodam modo omnia sæuientia corda mortalium.

Psal.68.

lium. Quàm multi modò, & salsi, & amari sunt, & tamen quieti? Quàm multi sunt qui dulcescere nolunt? Qui sunt qui dulcescere nolunt? Qui in Christũ adhuc credere nolunt. Et quamuis multi sunt qui nondum crediderunt, quid faciunt Ecclesiæ? Montes erãt aliquando, modò campi sunt, tamẽ fratres mei & malitia mare est. Quare enim non sæuiunt modò? quare non insaniunt? quare non dant operam? Siquidem si non possunt euertere terram nostram, certe contegere possunt. Quare non? audi: Terminum posuisti eis quem non transgredientur, neque reuertentur tegere terram.) Quid ergo quia iam fluctus amarissimi modum acceperunt, vt liceat nobis talia etiam liberè prædicare? quia terminum acceperunt debitum, quia transgredi non possunt impositum finem, neque reuertentur tegere terram. Quid fit in ipsa terra? quæ operationes ibi sunt, quam mare nudauit? Et si ad eius oram tenues fluctus perstrepunt, & si adhuc murmurant pagani; sonitum littorum audio, diluuium non perhorresco. Quid ergo? Quid fit in terra? Qui emittit fontes in conuallibus.) Emittit, inquit, fontes in conuallibus. Cõualles nostis quid sint, depressa loca terrarum. Nam collibus & montibus contraria figura opponuntur valles vel conualles. Colles & montes, tumores terrarum sunt: valles autem vel conualles, humilitates terrarum. Noli contemnere humilitates, inde fluunt fontes. Emittit fontes in conuallibus. Audi montem. Dicit Apostolus, Plus illis omnibus laboraui. *1.Cor. 15.b.* Magnitudo quædam commendatur: statim tamen vt profluant aquæ, conuallem se fecit. Non ego autẽ, sed gratia Dei mecum. Non repugnat vt qui sunt montes, sint & conualles. Sicut enim montes dicuntur propter spiritalem magnitudinem, ita & conualles propter sui spiritus humilitatem. Nõ ego, inquit, sed gratia Dei mecum. Ergo conuallis est, & gratia Dei fons est. Qui emittit fontes in conuallibus. De spiritu dicebatur quod modò commemoraui, Si quis sitit, veniat & bibat: qui credit in me, flumina aquæ viuæ fluent de ventre eius: hoc autem dicebat de spiritu quem accepturi erant hi qui in eum erant credituri. *Ioan. 7.f.* Videamus si conualles sunt, vt emittãtur fontes in conuallibus. Audi Prophetam: Super quem requiescit spiritus meus, nisi super humilem & quietum & trementem verba mea? *Esaia 66.a.* Quid est, super quem requiescit spiritus meus? Super humilẽ & quietum. Quis habebit fontem meum? Conuallis. Inter medium montium pertransibunt aquæ) Hucusq; à lectore pronunciatus est Psalmus, hucusque charitati vestræ sufficiat. Hoc dicemus, & in nomine Dei sermonem terminabimus. Quid est, inter medium montium pertransibunt aquæ? Audiuimus quid sunt montes, magni prædicatores verbi, sublimes angeli Dei, quamuis adhuc in carne mortali: excelsi non sua virtute, sed illius gratia. Quantum autem ad ipsos attinet, conualles sunt, humiliter emittunt fontes: Et inter medium montium, inquit, pertransibunt aquæ. Putemus hoc ita dictum, inter apostolorum medium pertransibunt prædicatores verbi veritatis. Quid est, inter medium montium pertransibunt aquæ? Quid est, inter medium apostolorum? Quod medium dicitur, commune est. Res cõmunis, vnde omnes æqualiter viuunt, media est: nec attinet ad te, nec ad me. Propterea loquimur & sic de aliquibus hominibus. Habent inter se pacem, habent inter se fidem, habent inter se charitatem: sic certè dicimus. Quid est, inter se? In medio sui. Quid est, in medio sui? Commune est illis. Audi aquas inter medium montium: Quia communis illis fides erat, nec quisque aquas quasi proprias & suas habebat. Si enim non sunt in medio, quasi priuatæ sunt, non publicè fluunt: & ego habeo meam, & ille habet suam, non est in medio quod &

A ego & ipse habeat; sed talis nõ est pacifica prædicatio. At verò vt inter medium montium fluant aquæ: audi vocem montis: Deus, inquit, pacis, det vobis idipsum sapere in inuicem. *Rom. 15.a.* & iterum, Vt idipsum sapiatis omnes, & nõ sint in vobis schismata. *1.Cor. 1.b.* Quod sentio sentis, in medio fluit aqua: non habeo quasi priuatũ meũ, nec tu priuatũ tuũ. Veritas nec mea sit ꝓpria, nec tua: vt & tua sit & mea, inter mediũ montiũ pertransibũt aquæ. Audi ipsum mõtẽ, vt dixi, quia inter mediũ mõtiũ pertrãsibũt aquæ. Siue autẽ ego, siue illi sic prædicamus, & sic credidistis. Secutus dixit, siue ego siue illi sic prædicamus, & sic credidistis: *1.Cor. 15.b.* inter medium enim mõtium fluebant aquæ. Nulla enim de aquis discordia montium, sed pax consensionis, & societas charitatis. Si quis autem vellet aliud prædicare: iam de suo prædicaret, non de medio. Et audi quid de illo dicatur ab ipso qui emisit fontes in conuallibus, Qui loquitur mendacium, de suo loquitur. *Ioan. 8.f.* Itaque ne acciperetur

B aliquis mons non de medio, sed de suo manans, ait Apostolus: Quisquis vobis euãgelizauerit præter quã quod accepistis, anathema sit. *Gal. 1.b.* Et vide quemadmodũ noluerit de monte præsumi: ne forte mons discedat ab aquis per medium currẽtibus, & aliquid proprium velit influere. Licet si nos: & quantus mons dixit hoc, quàm vbertimæ aquæ fluebant de conualle eius, tamen hoc volebat vt [1] medius inter montes curreret, *al. medios.* & ibi esset fides recta populorum, quod inter se medium atq; commune Apostoli retinebant: licet si nos, inquit. Et tu Paule potes aliquid aliter prædicare? De Paulo quæstio: audi quod sequitur, Licet si nos aut angelus de cælo annunciauerit vobis præter quã quod accepistis, anathema sit. Si veniat mons aliud euangelizans, anathematizetur: si veniat angelus aliud euangelizans, anathematizetur. Vnde hoc? Quia de priuatõ vult fluere, non de medio. Et hoc forte homo car-

C nali nebula præpeditus, & à fonte communi ad propriam suam salutatẽ redactus possit hoc facere: Nunquid & angelus? Vere nunquam & angelus. Si angelus de proprio fluens in paradiso non esset auditus, nõ præcipitaremur in mortem. Media aqua posita erat hominibus præceptum Dei: aqua media, aqua quodãmodo publica, sine fraude valebat, quod diximus charitati vestræ, sine labe, sine cœno fluebat. Si ipsa aqua semper biberetur, semper viueretur. Venit angelus lapsus de cælo, factus serpens, quia insidiosè iam venena spargere cupiebat: emisit venenum, de proprio locutus est, de suo (quia qui loquitur mẽdacium, de suo loquitur) *Ioan. 8.f.* & miseri audiendo dimiserunt quod commune erat, vnde beati erant: & ad suum proprium redacti, cum volũt peruersè esse similes Deo. Hoc enim eis dixerat, Gustate, & eritis sicut dij: *Gen. 3.b.* appetẽtes quod non erant, quod acceperant amiserunt. Ergo fratres ad hoc valeat quod diximus charitati vestræ, propter fontes: vt fluant de vobis, conualles estote, & cum o-

D mnibus cõferte quod de Deo habetis. Inter medium fluant aquæ, nulli inuideatis, bibite, saturamini, manate, saturate. Vbique communis aqua Dei habeat gloriam, non hominum priuata mendacia.

Concio tertia, de secunda parte eiusdem Psalmi.

RELiquarum partium Psalmi huius pertractandarum debitores nos esse, meminit charitas vestra: Non ergo opus est vt intentionem vestrã aliquo procœmio moneam. Video enim vos ad intelligenda sacramenta prophetica omni alacritate suspensos: nec opus est vt intentos faciat sermo meus, quos iam fecit spiritus Dei. Hoc potius agamus quod vrget. De fontibus emissis in cõuallibus, & de aquis inter medium montium pertranseuntibus iam dictum est: sed hucusque dictum est, hinc deinceps ordiamur. Sequitur enim, Potabunt omnes bestiæ syluæ.) Quid potabunt? Aquas pertranseũtes inter medium montium:

Quid potabunt? Fontes emissos in conuallibus. Et qui potabunt? Bestiæ syluæ. Videmus quidem hoc etiam in ista creatura, bestias syluæ bibere de fontibus & de riuis inter montes currētibus. Sed iam quoniam Deo placuit talibus rerum figuris abscondere sapientiam suam, non auferre studiosis, sed claudere negligentibus, aperire pulsantibus: placuit etiam ipsi Domino Deo nostro ad hoc hortari vos per nos, vt in his omnibus quæ velut de corporali & de visibili creatura dicuntur, quæramus aliquid spiritaliter absconditum, quo inuento gaudeamus. Bestias syluæ, gētes intelligimus: & multis hoc locis Scriptura testatur. Sed tamen euidentissima duo maxima occurrunt documēta; quòd in arca Noë, qua nemo nostrûm dubitat Ecclesiam esse præfiguratam, non includerentur omnia genera animalium, nisi in illa vnitate compaginis omnes gentes significarentur: nisi fortè putamus, si omnia talia penitùs diluuio delerentur, defuturā fuisse Deo potestatem iubendi vt terra ea produceret, sicut primo verbo eius produxerat. Non ergo frustrà, non temerè, non aliqua indigentia Dei vel inopia potestatis iussa sunt animalia illa in arca includi. Nam posteaquam venit tempus: iam enim debemus & alterum euidentissimum adiungere testimonium: cùm ergo venit tempus vt illud quod in arca erat præfiguratū, iam in Ecclesia compleretur: Petrus Apostolus dubitans dare sacramentum euangelicum gentibus incircumcisis, imò non dubitans, sed omnino dandum esse non putans, quodam die esuriens cùm prādere vellet, ascēdit vt oraret. Hoc in Actibus apostolorum omnibus bene legentibus & bene audientibus notum est. Illo igitur orante facta est illi mentis alienatio, quam Græci ecstasin dicunt; id est, auersa est mens eius à cōsuetudine corporali ad visum quendam contemplandum alienum à præsentibus. Tūc vidit vas quoddam veluti linteum quatuor lineis submitti de cælo, vbi erant animalia, omnis generis bestiæ: & sonuit ei vox, Petre, macta & manduca. Ille autem qui in lege erat eruditus, & in consuetudine Iudaica creuerat, præceptumq; per Moysen Dei famulum retinebat, totámque vitam suam fideliter custodierat: respondit, Absit à me Domine, nunquam commune aliquid intrauit in os meum. Commune autem immūdum dici à Iudæis & à lege bene nouerunt, qui ecclesiasticas literas didicerunt. Et vox ad illum: Quæ Deus mundauit, tu immunda ne dixeris. Hoc autem factum est ter, & ablatus est ille discus qui demōstrabatur ter de cęlo submissus. Discus qui quatuor lineis continebatur, orbis terrarum erat in quatuor partibus. Has quatuor partes sæpe Scriptura commemorat, orientem & occidentem, aquilonem & meridiem. Ideo quia totus orbis terrarum per Euangeliū vocabatur, quatuor Euāgelia conscripta sunt. Ter autem submissum vas de cælo hoc significat: quia dictum est Apostolis, Ite baptizate omnes gentes in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti. Inde colligitur sicut iam nostis, duodenarius etiam numerus discipulorum. Non enim frustra duodecim Dominus habere voluit. Et ita numerus ille sacratus est, vt in locum vnius qui ceciderat, non posset nisi alter ordinari. Quare duodecim Apostoli? Quia enim quatuor sunt orbis partes, & totus orbis in Euangelio vocabatur, vnde quatuor Euangelia conscripta sunt, & totus orbis in nomine trinitatis vocatur, vt congregetur Ecclesia: quatuor ter ducta, duodecim fiunt. Ergo nō miremur si de illis aquis inter medium mōtium pertransseūtibus, in illa doctrina apostolica fluente in medio propter concordiam cōmunionis, omnes bestiæ syluæ bibunt. Omnes enim erant in arca, omnes in disco, omnes mactat & manducat Petrus, quia Petrus petra, petra Ecclesia. Quid est enim mactare & manducare? Occidere in eis quod erāt, & in sua viscera assumere. Dissuasisti pagano sacrilegia, occidisti quod erat: dato sacramento Christi incorporasti Ecclesiæ, manducasti. Ipsæ ergo bestiæ potant istas aquas, pertranseuntes tamen: non manētes, sed pertranseuntes. Omnis enim doctrina quę toto isto tempore dispensatur, trāsit. Inde dicit Apostolus, Et scientia destruetur, & prophetia euacuabitur. Quare ista euacuabūtur? Ex parte enim scimus, & ex parte prophetamus. Cùm autem venerit quod perfectum est, quod ex parte est, euacuabitur. Nisi fortè putat charitas vestrà, quia in illa ciuitate cui dicitur, Collauda Hierusalem Dominum, lauda Deum tuū Sion: quoniam confortauit vectes portarum tuarum: iam confirmatis vectibus & clausa ciuitate, vnde, vt iam pridem diximus, nemo exit amicus, & quò nemo intrat inimicus: quis codex ibi nobis legendus est, aut tractādus sermo, quemadmodum vobis modò tractatur. Ideo modò tractatur, vt ibi teneatur. Ideo modò per syllabas diuiditur, vt ibi totus atq; integer cōtempletur. Non tibi deerit verbum Dei: sed tamen non per literas, non per sonos, non per codices, non per lectorem, non per tractatorem. Quomodo ergo? Sicut in principio erat verbum, & verbum erat apud Deū, & Deus erat verbum. Non enim sic ad nos venit, vt inde discederet: quia in hoc mundo erat, & mundus per eum factus est. Tale verbum contēplaturi sumus. Apparebit enim Deus deorum in Sion. Sed hoc quādo? Post peregrinationem finita via, si tamen post finitam viam non iudici tradamur, vt iudex mittat in carcerem. Sed si finita via, sicut speramus & optamus & studemus, ad patriam venerimus, ibi cōtemplabimur quod semper laudabimus. Nec illud deficiet qđ nobis prēsto est, nec nos qui fruemur: nec fastidiet qui manducabit, nec deficiet quod māducabitur. Magna illa & mira contemplatio erit. Et quis de illa dignè dicet isto tempore, cùm inter montes fluunt aquæ? Interim ergo fluant aquæ inter montes, & pertrāseant: cùm pertranseunt aquæ, bibitur in peregrinatione, ne siti in via deficiamus. Potabunt omnes bestiæ syluæ. Inde venistis, de sylua collecti estis. Et qualis sylua? Nullus hominū ibi pertrāsibat, quia nullus propheta illuc missus erat. Sed ad arcam construendam concisa sunt ligna de syluis: inde ligna, inde bestiæ, inde venistis. Ergo bibite. Potabunt omnes bestiæ syluæ: Suscipiēt onagri in sitim suam.) Onagros magnas quasdam bestias dicit. Quis enim nesciat, onagros dici agrestes asinos? Magnos ergo quosdā dicit indomitos. Nullum enim habebant gentes iugum legis: viuebāt multæ gentes moribus suis, superba iactātia vagantes tanquam in deserto. Et omnes quidem bestiæ ita, sed onagri positi sunt ad significationem magnitudinis. Potabunt & ipsi in sitim suam. Fluunt enim & illis aquæ, inde bibit lepus, inde onager. Lepus paruus, & onager magnus: lepus timidus, & onager ferus: vterq; inde bibit, sed quisque in sitim suam. Non dicit aqua lepori, sufficio, & repellit onagrum: neque hoc dicit onager, accedat lepus: si accesserit, rapietur. Tam fideliter & temperatè fluit: vt sic onagrum satiet, ne leporem terreat. Sonat strepitus vocis Tullianæ, Cicero legitur, aliquis liber est, dialogus eius est, siue ipsius, siue Platonis, seu cuiuscunque talium: audiūt imperiti, infirmi minoris cordis, quis audet illuc aspirare? Strepitus ibi aquæ & fortè turbatę, certè tamen tam rapaciter fluentis, vt animal timidum non audeat accedere & bibere. Cui sonuit, In principio fecit Deus cælū & terram, & non ausus est bibere? Cui sonat Psalmus, & dicat, Multum est ad me? Ecce modò quod sonat Psalmus, certè occulta sunt mystetia: tamē ita sonat, vt & pueros audire delectet, & imperiti accedant ad bibendum & satiati ructent in psallendo. Bibunt ergo minores bestiæ & maiores: sed capacius maiores, quia

Ephes. 5.e. quia suscipiunt onagri in sitim suam. Bibant minores quod dictum est, Viri diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam. Mulieres viris suis subditæ sint. Bibant minores. Dictum est autem Domino; Matth. 19. a. Si licet dimittere vxorem ex omni causa? Prohibuit 24. quæst. 1. Cum per bellicam. Dominus, & dixit non licere. Non scitis, inquit, quia Deus ab initio masculum & feminam fecit? Quod Deus coniunxit, homo non separet. Deinde addidit, Qui dimiserit vxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eã mœchari: & si aliam duxerit, mœchatur. Confirmauit compedem: hoc expedit colligato, prius ageret ne ligaretur. Alligatus es vxori, ne quæsieris solutionem: solutus es ab vxore, ne quæsieris vxorem. 1. Cor. 7. e. Si nondum es onager, & solutus ab vxore, habes ibi quod & lepus bibas: & si acceperis vxorem, non peccasti. Discipuli autem cùm audirẽt dictum à Domino, non licere vllo modo præter causam fornicationis disiungi coniugia: Si talis est, inquiunt, causa cũ vxore, non expedit ducere. Matth. 19. b. Et Dominus, Non omnes capiunt verbum hoc. Nam verum dicitis, quia si talis est causa cum vxore, non expedit ducere. Sed nũquid soli onagri bibituri sunt? Non omnes capiũt verbum hoc, multi non capiunt. Et qui sunt qui capiunt? Suscipient onagri in sitim suam. Quid est, suscipiẽt onagri in sitim suam? Qui potest capere, capiat. Deinde sequitur in contextione sua Psalmus, Super illos volatilia cęli inhabitabunt.) Super quos? Super onagros, an potius super montes? Illinc enim sensus iste dirigitur, inter medium montium pertransibunt aquæ, potabunt omnes bestiæ syluæ, suscipient onagri in sitim suam, super illos volatilia cæli inhabitabunt. Congruentiùs intelligimus super montes, quia hoc est etiam huic simile creaturæ. Super montes possunt habitare volatilia, non super onagros. Non hoc intelligeremus, si non necessitas cogeret. Super mõtes ergo volatilia cæli inhabitabunt. Videmus aues istas habitare super montes, sed multę earum habitant in campis, multæ in conuallibus, multæ in nemoribus, multæ in hortis, non omnes super montes. Sunt quædam volatilia quæ non habitant nisi super montes. Spiritales quasdam animas significat hoc nomen. Volatilia spiritalia corda sunt: quæ aëre libero perfruũtur. Gaudent serenitate cæli aues istæ: sed tamen pastus earum in montibus, illic inhabitabunt. Nostis montes, iam tractati sunt. Montes prophetæ, mõtes Apostoli, mõtes omnes prædicatores veritatis. Quicunque vult esse spiritalis, ibi inhabitet: nõ in corde suo aberret, habitet, perferat volando. Habemus aues significantes Psal. 102. aliquid spiritale. Nõ frustra dictum est, Renouabitur iuuentus tua sicut aquilæ: non frustra dictum est de Gen. 15. a. Abraham, Aues autem non diuisit. Abraham in illo sacrificio satis mystico accepit tria animalia, arietem trimum, vaccam trimam, capram trimam, & turturẽ, & columbam. Diuisus est aries, & aduersus se inuicẽ partes constitutæ. Diuisa capra, nihilominus aduersus se partes constitutæ. Diuisa vacca, sic etiam de ipsius carne factum est: & subiecit Scriptura, Aues autẽ non diuisit. Deinde dicitur, Trimus aries, trima vacca, trima capra: de auium ætate tacetur. Vnde rogo vos, nisi quia significãtur in auibus quidam spiritales, quorum ætas temporalis propterea tacetur, quia æterna meditantur, & transgrediuntur desiderio & intellectu om-1. Cor. 2. d. nia temporalia? Spiritales viri qui de omnibus iudicant, & à neminę iudicantur, itaque ipsi soli non diuiduntur in hæreses & schismata. Gen. 15. b. In ariete intelliguntur præpositi, ducunt enim greges. In vacca plebs intelligitur Iudæorum: habuit enim iugum legis sub quo laborabat. In capra intelligitur Ecclesia de gentibus, in quibusdam enim liberis saltibus insultabat, & amaro pascebatur oleastro. Trima sunt dicta hæc animalia, quia tertio tempore gratia reuelata est. Nã

A primum fuit ante legem, secundum ex quo lex data est, tertium quod nunc est, ex quo regnum cælorum prædicatur. Quid ergo dicimus quòd aries non diuidatur? Nónne episcopi fuerunt autores schismatum & hæresium? Porrò autẽ si plebs ipsa non diuideretur, id est, si vacca non diuideretur, si capra non diuideretur: erubuissent fortasse illi in diuisionibus suis, & ad compagem remeassent. Diuiduntur duces, diuiduntur & plebes, vt cæcus cæcum sequatur, & simul in foueam cadant. Matth. 15. b. Ponuntur aduersus se inuicem. Aues autem non diuisit. Spiritales non habent diuisiones, non cogitant schismata. Pax est in eis, custodiunt eam in cæteris quantum possunt: vbi in aliis deficiunt, in se tenent. Si erit ibi, inquit, filius pa- Luca 10. a. cis, requiescet super eum pax vestra: si quo minus, ad vos reuertetur. Non est filius pacis qui diuidi voluit, reuertetur ad te pax tua, quia aues non diuisit. Veniet & caminus: nam consedit ibi Abraham vsque B ad vesperam, & venit magnus terror diei iudicij. Vespera autem illa finis est seculi, & caminus ille veniens dies iudicij: diuisit inter media illa quæ diuisa erant, etiam caminus. Si inter media transiit caminus, alia in dexteram, alia in sinistram separauit. Sunt ergo quidam carnales & tamen Ecclesiæ gremio continentur, viuentes secundùm quendam modum suum, quibus timemus ne seducantur ab hæreticis. Quamdiu enim carnales sunt, diuisibiles sunt. Aues quippe non diuisit: carnales diuiduntur. Gen. 15. c. Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Et quomodo probatur, quia carnales diuiduntur? Adiungit, Cùm enim dicit vnusquisque vestrum, 1. Cor. 3. a. Ego sum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephæ, nónne carnales estis, & secundùm hominem ambulatis? Rogo vos fratres, audite & proficite: excutite vos de loco carnali, pergite in turturem & columbã. C Aues enim non diuisit. Gen. 15. c. Sed quicunque talis permanserit, & secundùm quendam modum vitę aptum carnalibus, & de gremio Ecclesiæ non recesserit, & non fuerit seductus ab hæreticis, vt ex contraria parte diuidatur: veniet caminus, & ad dexteram poni sine camino non poterit. Sed si caminum pati non vult, pergat in turturem & columbam. Qui potest capere capiat. Matth. 19. b. Si autem non sic erit, & ædificauerit super fundamentum, ligna, fœnum, stipulam; id est, amores seculares fundamento fidei suæ superædificauerit, tamen si in fundamento sit Christus, vt primum locum 1. Cor. 3. c. ipse habeat in corde, & ei nihil omnino anteponatur: portantur tales, tolerantur & tales. Veniet caminus, incendet ligna, fœnum, stipulam: Ipse autem, inquit, saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Cor. 4. sent. dist. 21. cap. in illo. Hoc aget caminus: alios in sinistram separabit, alios in dexteram quodammodo eliquabit. Aues autem non diuisit: Sed aues videant, si aues tales sunt quæ super montes illos inhabitent: non debent sequi altitudinem cor-D dis sui, de quibus dicitur, Posuerunt in cælum os Psal. 72. suum. Ne à ventris tollantur, in montibus requiescant. Habeant autoritatem sanctorum, requiescant in montibus, in Apostolis, in Prophetis: illic inhabitent tales aues, quia in montibus petras inueniunt, firmamenta quædam præceptorum. Sicut enim vna illa petra Christus verbum Dei, sic multa verba Dei, multæ petræ, & istæ petræ in montibus. Vide aues ibi habitantes: Super illos volatilia cæli inhabitabunt. Sed noli putare, quia ista volatilia cæli autoritatem suam sequantur: vide quid dicat Psalmus, De medio petrarum dabunt vocem suam.) Modò si dicam vobis, credite: hoc enim dixit Cicero, hoc dixit Plato, hoc dixit Pythagoras, quis vestrũm non irridebit me? Ero enim auis quæ non de petra emitto vocem meam. Quid mihi vnusquisque vestrum debet dicere? Hoc debet dicere ille qui sic instructus est:

Galat.1.b. Si quis vobis euangelizauerit præter quàm quod ac- A
cepistis, anathema sit. Quid mihi dicis de Platone,&
de Cicerone,& de Virgilio? Habes ante te petras mō-
tium, de medio petrarum mihi da vocem tuam. De
medio petrarum dabunt vocem suam. Audiantur
quia petræ audiuntur, audiantur quia & in illis mul-
1.Cor.10.a. tis petris petra auditur, Petra enim erat Christus. Au-
diantur ergo libenter, de medio petrarum dantes vo-
cem suam. Nihil suauius tali voce alitum. Illę sonant,
& petræ resonant: sonant illi, disputant spiritales. Re-
sonant petræ testimonia, respondent scripturæ. Ecce
inde volatilia de medio petrarum dant vocem suam,
habitant enim in montibus. Ipsi montes, & illæ pe-
træ inde habent vocem. Vt enim tegemur scripturis,
confugimus ad Apostolum Paulum. Ille vnde habet?
Confugimus ad Esaiam. Esaias vnde? Audi vnde,

Rigans montes de superioribus suis.) Modò si ad
nos venerit homo gentilis incircumcisus, crediturus
Christo, damus ei baptismum, nec reuocamus ad illa
opera legis. Et si nos interroget Iudæus quare ita fa- B
ciamus, sonamus de petra, dicimus, Hoc fecit Petrus,
hoc fecit Paulus: de medio petrarum damus vocem
nostram. Illa autem petra, ipse Petrus mons magnus,
quando orabat & illum visum videbat, de superiori-
Gal.5.a. bus rigabatur. Paulus dicit gentibus, Si circumcida-
mini, Christus vobis nihil proderit. Dicit hoc Pau-
lus tanquam mons: inde nos dicimus, sonantes de pe-
tra, Riget Dominus ipsam petram de superioribus
suis. Nam cùm ista petra adhuc esset in infidelitate
aspera, volens eam rigare de superioribus suis, vt flue-
Act.9.a. ret aqua in conuallem, clamauit, Saule Saule, quid
me persequeris? Non ei legit Prophetam, non ei legit
alterum Apostolum: omnia enim ista contemneret.
Mons magnus, rigauit illum de superioribus suis: sta-
tim rigatus & manare iam volens, Domine, ait, quid
me iubes facere? Accipe illum montem vel petram
vnde possis dare vocem tuam, accipe illum & vide ri- C
gari de superioribus, & effluere in inferioribus. Audi
hoc & in vno loco: Siue, inquit, mente excessimus
Deo, siue temperantes sumus vobis. Quod ait, Men-
te excessimus, vos capere non potestis. Excessimus e-
nim omnia ista carnalia, vos adhuc carnales estis. Deo
ergo mente excessimus: & quod videmus cùm men-
te excedimus, effari non possumus. Ibi enim audi-
2.Cor.12.b. uit ineffabilia verba quæ non licet homini loqui.
Quid ergo, inquiunt illi carnales, illi lepores? Nos
non irrigabimur? Ad nos nihil perueniet? Et quo-
modo emittet fontes in conuallibus? Et quomodo in
medio montium pertransibunt aquæ? Ad hoc ergo
pertinet, Siue temperantes sumus vobis. Vnde & hic
2.Cor.5.c. quem imitatur, Charitas, inquit, Christi compellit
nos. Tu particeps verbi, & si hodie spiritalis, heri car-
Ioan.1.b. nalis, ad carnales dedignaris descendere: cùm ipsum
verbum caro factum sit, vt habitaret in nobis? Be- D
nedicamus ergo Deum, & laudemus eum qui rigat
montes de superioribus suis. Inde veniet irrigatio ad
terram, inde & humilia saturabuntur: sequitur enim,

De fructu operum tuorum satiabitur terra.) Quid
est, de fructu operum tuorum? Nemo glorietur in o-
peribus suis: sed qui gloriatur, in Domino glorietur.
1.Cor.1.d. Gratia tua satiatur, cùm satiatur: non dicat meritis
suis datam gratiam fuisse. Si gratia dicitur, gratis da-
Rom.4.a. tur: si operibus redditur, merces redditur. Gratis ergo
accipe, quia impius iustificaris. De fructu operum
tuorum satiabitur terra. Producens fœnum iumen-
tis, & herbam seruituti hominum.) Verum est, video,
agnosco creaturam: producit terra fœnum iumentis,
& herbam seruituti hominum. Sed video & alia iu-
1.Cor.9.b. menta Dei quæ significantur, cùm dicitur, Boui tri-
turanti os non infrenabis: dicit enim ipsum iumen-
tum, Nunquid de bobus pertinet ad Deum? Propter
nos ergo Scriptura dicit? Quomodo ergo producit
terra fœnum iumentis? Quia Dominus constituit,
vt qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuāt.
Misit prædicatores, & ait illis, Omnia quæ ab ipsis Luc.10.b.
apponuntur vobis, manducate: dignus est enim ope-
rarius mercede sua. Cùm enim dixisset, quæ appo-
nuntur vobis, manducate: ne illi dicerent, Improbi
erimus, ad mensas alienas indigebimus: vis nos esse
ita frontosos? Non, inquit, non est illa donatio eo-
rum, sed vestra merces. Sed cuius rei merces? Quid
dant? Quid accipiunt? Dant spiritalia, accipiunt car-
nalia: dant aurum, accipiunt fœnum. Omnis enim Esai.40.a.
caro fœnum, & claritas carnis vt flos fœni. Omnia
temporalia quæ tibi superfluunt & redundant, fœ-
num iumentorum sunt. Quare? Quia carnalia sunt.
Audi quorum iumentorum sit fœnum. Si nos vobis 1.Cor.9.b.
spiritalia seminauimus, magnum est, si carnalia ve-
stra metamus? Hoc Apostolus dixit, talis annun-
ciator tam laboriosus, tam impiger, tam exercitatus,
vt ipsum fœnum donaret terræ. Ego, inquit, nullius
horum vsus sum. Ostendit sibi deberi, & non accepit:
nec condemnauit eos qui acceperunt quod debeba-
tur. Condemnandi enim erant exigentes indebita,
non accipientes mercedem suam: ille tamen & ipsam
mercedem suam donauit. Non quia alius tibi dona-
uit, non debes alteri, alioquin non eris irrigata terra
quæ producit fœnum iumentis. De fructu operum
tuorum, inquit, satiabitur terra, producens fœnum
iumentis. Tu noli esse sterilis, produc fœnum iumen-
tis. Si nolunt iumenta fœnum tuum, non te tamen
sterilem inueniant. Accipis spiritalia, redde carnalia:
debita sunt militi, militi reddes, prouincialis Christi
es. Quis militat suis stipendiis vnquam? Quis plantat
vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gre-
gem, & de lacte eius non percipit? Non ideo dico, vt
ista fiant in me. Fuit quidam miles qui etiam prouin-
ciali donaret annonam, sed tamen reddat prouincia-
lis annonam. Vt autem hinc dicam potius quia
iumenta sunt, Boui trituranti os non infrenabis. Pro- Deut.25.a.
ducens, inquit, fœnum iumentis: & quasi hoc ex-
ponens adiecit, Et herbam seruituti hominum: ne
non intelligeres quod dictum est, Producens fœnum
iumentis, repetitione exposuit quod præmisit. Quod
enim dixit suprà fœnum, postea herbam nominauit:
quod autem dixerat iūmētis, hoc seruituti hominum
dixit. Ergo seruituti, & non libertati. Vbi ergo est, Vos
in libertatē vocati estis? sed audi eundem ipsum: Cùm Galat.5.b.
enim liber sim ex omnibus, omnium seruum me feci, 1.Cor.9.a.
vt plures lucrifacerem. Et quibus dixit, in libertatem
vocati estis? & quid adiunxit? Tantum ne libertatem
in occasionem carnis detis, sed per charitatem seruite
inuicem. Quos liberos fecerat, seruos fecit, non con-
ditione seruili, sed tamen Christi redemptione: non
necessitate, sed charitate. Per charitatem, inquit, ser-
uite inuicem. Sed Christo seruimus inuicem ait, non
populis carnalibus, non infirmis. Bene Christo seruis,
si seruis quibus Christus seruiuit. Nónne de illo di-
ctum est, Bene seruientem plurimis? In Propheta le-
gitur, de nullo nisi de Christo accipi solet. Audiamus
tamen propriè & in Euangelio vocem eius, Quicun- Matth.20.d.
que, inquit, in vobis vult maior esse, erit vester seru⁹.
Seruum suum te fecit, qui te suo sanguine liberū fe-
cit. Dicite hoc nobis, quia verum dicitis. Audi illum
alio loco, Nos autem seruos vestros per Iesum. Bene 2.Cor.4.b.
diligite seruos vestros, sed in Domino vestro. Præstet
nobis Deus vt bene seruiamus. Nam velimus, noli-
mus, serui sumus: & tamē si volentes sumus, non ne-
cessitate, sed charitate seruimus. Quodammodo e-
nim quasi superbia seruorum stomachata videbatur,
cùm diceret Dominus, Erit vester seruus qui voluerit Matth.20.c.
inter vos maior esse. Iam enim filij Zebedæi sedes
altissimas

altissimas quærebant, vnus volebat sedere ad dexteram, & alter ad sinistram: dicentes per matrem quod ipsi cupiebant. Dominus non illis sedes inuidit, sed conuallem prius plorationis ostendit, quasi diceret: Illuc vultis venire, vbi sum ego, venite quà ego. Quid est, venite quà ego? Per humilitatem. Ego de sublimitate descendi, & humiliatus ascendo. Vos in terra inueni, & ante vultis volare quàm pasci, prius nutrimini, educamini, ferte nidum. Quid enim ait? Quomodo illos reuocauit ad humilitatem, iam quærentes altitudinem?
Matth. 20.c. Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Et illi, etiam in hoc superbi, Possumus.
Matth. 26.c. Quomodo Petrus, Tecum vsque ad mortem. Fortis vir, donec femina diceret, Et iste cum illis erat: sic & isti, Possumus. Potestis? Possumus. Et ille, Calicem
Matth. 20.c. quidem meum bibetis, etsi modò non potestis, tamen bibetis. quomodo ait Petro: Nõ potes me mo-
Ioan. 13.d. dò sequi, sequeris autẽ postea. Calicem quidem meũ bibetis: sedere autem ad dexteram vel ad sinistram meam, non est meum dare vobis. Quid est, non est meum dare vobis? Non est meum dare superbis. Modò quibus loquor, superbi estis, ideo dixi, Non est meum dare vobis. Sed fortè diceret, Erimus humiles. Non ergo eritis vos: ego vobis dixi. Non dixi, non dabo humilibus, sed non dabo superbis. Qui autem ex superbo fit humilis, non erit qui erat. Ergo prædicatores verbi, & iumenta & serui sunt. Producat terra, si irrigata est, fœnum iumentis: & herbam seruituti hominum. Ipse est enim fructus, vt possit fieri quod
Luca 16.c. dictum est in Euangelio, Vt & ipsi recipiant vos in tabernacula æterna. Vide de fœno quid facias; vide de re vili quid emas. Vt recipiant vos, inquit, in tabernacula æterna. Vbi erunt ipsi, illuc vos recipiant. Quare
Matth. 10.d. hoc? Quia qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet: & qui suscipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet: & qui dederit calicem aquæ frigidæ vni ex his minimis, tantùm in nomine discipuli, amen dico vobis non perdet mercedem suam. Quam mercedem non perdet?
Luca 16.c. Recipient vos in tabernacula æterna. Quis non festinet? Quis non alacrius currat? Si terra estis, rigamini de fructu operum Dei: ne dicatis, non sunt cum quibus faciamus. Prædicatores nostri iumenta triturantia, homines seruientes non indigent nostri. Quære tamen ne quis indigeat: postremo & qui non indiget, inueniat in te quod velit accipere. Accipit enim bonam voluntatem, cùm tu accipias pacem. Et si enim non quærit datum, sed requirit fructum: quære tamen ne quis indigeat, & noli dicere, Si petierit, dabo. Expectas ergo vt petat. Sic pascis bouem Dei, quomodo transeuntem mendicum? Illi petenti das, quia
Luca 6.e. scriptum est, Omni petenti te da. De isto quid scri-
Psal. 40. ptum est? Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. Quære cui des, Beatus enim qui intelligit super egenum & pauperem, qui præoccupat vocẽ perituri. Si sic inter vos indigent milites Christi, vt etiam petant, videte ne vos iudicet, antequam petant. Quomodo, inquis, quæro? Esto curiosus, esto prouidus. Prospice, attende vnde quisque viuat, vnde se transigat, vnde habeat: non reprehendetur ista curiositas tua, terra eris producens fœnum iumentis, & herbam seruituti hominum. Curiosus esto, & intellige super egenum & pauperem. Alius ad te venit vt petat: alium tu præueni ne petat. Sicut enim de illo qui te quærit
Luca 6.e. dictum est, Omni petenti te da: sic de illo quem iuberis quærere dictum est, Sudet eleemosyna in manu tua, donec inuenias iustum cui eam tradas. Cùm enim dandum sit & istis pauperibus petentibus, patet. Non enim ab eis inhibuit Deus eleemosynas, cùm
Luca 14.c. Christus de ipsis dicat, Quando facis epulum, conuoca cæcos, claudos, debiles, non habentes vnde tibi

A reddant: retribuetur autem tibi in resurrectione iustorum: voca & ipsos, pasce & ipsos: epulare, cùm illi epulantur: delectare, cùm illi saginantur: illi enim pane tuo, tu iustitia Dei. Nemo vobis dicat, Præceptum est à Christo, vt seruo Dei detur; mendico non detur. Absit prorsus, impius ista loquitur. Da illi; sed multo magis illi. Ille enim petit, & in voce petentis agnosce cui des. Ille autem quanto minus petit, tanto magis tibi vigilandum est vt præoccupes petiturum: aut fortè modò non petiturum, & aliquando damnaturum. Itaque curiosi estote ad ista, fratres mei, & inuenietis multorum Dei seruorum indigentiam: tantum vt velitis inuenire. Sed quia delectat vos excusatio qua vultis dicere, nesciebamus: propterea non inuenitis. Ipse Dominus loculos habe- Ioan. 13.f.
bat quò mittebantur necessaria, & possidebantur numi propter vsus eorum qui cum illo erant & eius: non enim cùm dicitur, Esuriuit Iesus, Euangelista men-
B titur. Voluit esurire propter te, ne tu esurias in illo: quia pauper factus est, cùm diues esset, vt illius paupertate nos ditaremur. Habuit enim loculos; & dictum est de quibusdam feminis religiosis, quòd ambulabant quà ibant pedes eius euangelizantes, & ministrabant ei de substantia sua. Nominantur illæ mulieres in Euangelio, vbi erat quædam etiam vxor cuiusdam Chuzæ procuratoris Herodis. Vide quæ fiebant. Futurus erat Paulus nihil tale aliquando quærens, & omnia prouincialibus donans. Sed quia multi infirmi ista quæsituri erant, magis infirmorum personam suscepit Christus. Sublimis Paulus, Nunquid & Christo? Sublimius Christus, quia misericordius. Cùm enim videret & Paulum ista non esse quæsiturum, præuidit ne damnaret quæsiturum, & præbuit exemplum infirmo: quomodo cùm videret multos pronos & gaudentes ituros ad martyrium passionis, exultaturos in ipsa passione fortè centenarios matu-
C ros ad horreum, quorũdam tamen infirmorum quos videbat posse conturbari ventura passionis pressura, ne deficerent tamen, sed potius voluntatem humanam voluntati creatoris coniungerent, ipsorum personam voluit suscipere in passione Christus, dicens: Tristis est anima mea vsque ad mortem, & iterum: Matth. 26.E.
Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. Docuit quid esset dicturus infirmus, sed secutus ostendit quid facere deberet infirmus. Veruntamen non sicut ego volo, sed quomodo tu vis, pater. Quomodo ergo in passione infirmorum personam sustinuit, præfigurata illa in corpore suo, quia & illa membra eius. neque enim frustra dictum est, Imperfectum meum vide- Psal. 138.c.
runt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur. Sic & in loculis habendis, & in exigenda quodammodo annona, non petenda sed præbenda, indigentiam suscepit. Suscipit eum Zachæus, & gaudet. Cui hoc bonum: Christo, an Zachæo? Verè si non susciperet Za- Luca 19.b.
D chæus, non erat vbi maneret mundi fabricator? Aut si non pasceret Zachæus, indigeret is qui de quinque panibus tot millia hominum saturauit? Cum ergo quisque sanctum suscipit, non suscepto sed susceptori præstatur. Nunquid in illa fame non pascebatur Helias? Nónne coruus afferebat panem & carnes seruo 3. Reg. 17. b.
Dei, seruiente creatura? Missus est tamen pascendus ad viduam: non vt militi, sed vt prouinciali aliquid præstaretur. Ergo quia dicebamus fratres, & de pascendis pauperibus, cùm Dominus loculos haberet, tamen quando dixit Iudæ eum tradituro, Quod facis, fac velociter: non intelligentes cæteri quid dixisset, arbitrati sunt eum dixisse, vt aliquid præpararet quod daretur pauperibus. Ille enim loculos habe- Ioan. 13.d.
bat, hoc in Euangelio scriptũ est. Possent hoc suspicari, nisi hoc haberet in consuetudine Dñs. De his ergo quæ dabantur & in loculos mittebantur, dabatur tamen

men & illis pauperibus, quos Deus docuit non con- A
1.Cor.9.b. temnendos. Sed si illum non contemnis, quanto magis bouem per quem trituratur hæc area? Quanto magis seruum tuum? Non indiget cibo, fortè veste indiget. Non indiget veste, fortè tecto indiget, fortè Ecclesiam fabricat, fortè aliquid vtile in domo Dei molitur; expectat vt attendas, expectat vt intelligas super
Psal.40. egentem & pauperem. Tu contrà terra dura, lapidea, non irrigata, aut frustra irrigata, seruas tibi dicere: Non sciebam, non noueram, nemo mihi dixit. Nemo tibi dixit? Christus non cessat dicere: Propheta non cessat dicere: Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. Non vides arcam inanem præpositi tui? Vides certè vel surgentem fabricam, quò intraturus & oraturus es. Nónne admouetur oculis tuis? nisi fortè putatis fratres, quia præpositi vestri thesaurizant; & nouimus multos non thesaurizare, & ad quotidiana egere, de quibus omnino non creditur. Quos & vos inueniretis, si velletis, si circumspiceretis, si ad hoc vigilaretis vt fructum daretis. Dixi quod potui, B quantum potui. Puto autem manifestos nos esse vobis, sicut ait Apostolus: Non ideo nos dicere, vt in nos ista faciatis. Præstet hoc Deus, vt hæc non frustra dixerim. Præstet hoc Deus, vt terra irrigata sitis, non lapidea, sicut Iudæorum vnde tabulas lapideas accipere meruerunt; sed terra fructifera, terraq; irrigata reddat agricolæ. Illi ipsi corde lapideo, quod significatum est lapideis tabulis, decimas dabant. Etiã gemitis, & nihil adhuc exit. Si gemitis, parturite; si parturitis, parite. Quare gemitus inanis? Quare gemit⁹ sterilis? Viscera torquẽtur; an nõ est intus quod edatur? Rigans mõtes de superioribus suis; de fructu operũ tuorum satiabitur terra. Beati qui faciũt, beati qui ista fructuosè audiunt; beati qui non inaniter clamant, de fructu operum tuorum satiabitur terra, producens fœnum iumentis, & herbam seruituti hominum. Vt quid vocat? Vt quid hoc? Vt educat panem de terra.) Quem C panem? Christum. De qua terra? De Petro & Paulo, de cæteris dispensatoribus veritatis. Audi quia de ter-
2.Cor.4.b. ra: Habemus, inquit, thesaurum istum in vasis fictili-
Ioan.6.f. bus, vt eminentia sit virtutis Dei. Ipse est panis qui de cælo descẽdit; vt è terra educatur, cùm per seruorum suorum carnem prædicatur. Terra fœnum producit, vt panem de terra educat. Quæ terra fœnum producit? Plebes piæ, plebes sanctæ. Aut de qua terra panis educitur? Verbum Dei de Apostolis, de dispensatoribus sacramentorum Dei, adhuc in terra ambulantibus, adhuc corpus terrenum portantibus. Et vinum lætificet cor hominis.) Nemo se ad ebrietatem paret, imò se omnis homo ad ebrietatem paret. Calix
Psal.22. tuus inebrians quàm præclarus est! Nolumus dicere: Nemo se inebriet. Inebriamini, sed videte vnde. Si vos inebriat calix Domini præclarus, videbitur ista ebrietas in operibus vestris; videbitur in sancto amore D iustitię, videbitur postremò in alienatione mentis vestræ, sed à terrenis in cælum. Vt exhilareretur facies eius in oleo.) Video quæ terra quantum fructum educat, si producat fœnum iumentis. Non isti serui vendunt quod dant; non enim venditores Euangelij sunt; gratis dant, quia gratis acceperunt. Gaudent bonis operibus vestris, hoc enim vobis prodest. Non enim quærunt datum, sed requirunt fructum. Quid est exhilaratio faciei in oleo? Gratia Dei, nitor quidam
1.Cor.12.A. in manifestatione, & sicut dicit Apostolus: Vnicuique autem datur spiritus ad manifestationem. Gratia quędam quæ est hominum ad homines perspicua, ad conciliandum sanctum amorem, oleum dicitur in nitore diuino; & quoniam excellentissima in Christo apparuit, totus orbis eum diligit. Qui cùm contemptus hic esset, adoratur modò ab omni gente; quoniam ipsius est regnum, & ipse dominabitur gentium. Tanta est enim eius gratia, vt multi qui in eum non credunt, laudent eum; & propterea dicant nolle se in eum credere, quia nemo potest implere quod iubet. Laudando impediuntur, qui in illum vituperando sæuiebant. Amatur tamen ab omnibus, prædicatur ab omnibus; quia excellẽter vnctus, ideo Christus. Christus enim vnctus, à chrismate dictus est Christus. Messias Hebraicè, Græcè Christus, Latinè vnctus; sed corpus suum totum perungit. Omnes ergo venientes accipiunt gratiam, vt exhilaretur facies eius in oleo in cælo: Et panis cor hominis confirmet.) Quid est hoc fratres? Quasi coëgit intelligi de quo pane diceret. Panis enim iste visibilis stomachũ confirmat, ventrem confirmat. Est alius panis qui cor confirmat, quia panis est cordis. Iam enim dixerat de pane superius, vt educat panem de terra, sed non dixerat qualis panis sit ille. Et vinum lætificat cor hominis. Videtur iam dicere de spiritali vino, nam id lætificat cor hominis. Sed adhuc putatur de vino isto dici, quo ebrij quasi læto corde videntur apparere. Vtinam lætentur & non rixentur. Dicis mihi: Quid lætius ebrio? Imò quid insanius ebrio? Quid plerunque iracundius? Est ergo vinum quod verè lætificat cor, & non nouit aliud nisi lætificare cor. Sed ne putes hoc quidem de spiritali vino debere accipi; de illo pane autem non, quòd & ipse spiritalis sit. Sed exposuit & ipsum; & panis, inquit, cor hominis confirmat. Ergo sic accipe de pane, quomodo accipis de vino, intus esuri, intus siti. Beati enim qui esuriunt & sitiunt Matth.5.a.
iustitiam, quia ipsi saturabuntur. Panis ille iustitia est; vinum illud iustitia est. Veritas est, veritas Christus Ioan.14.a.
est. Ego sum, inquit, panis viuus qui de cælo descen- Ioan.6.f.
di. &: Ego sum vitis, vos sarmenta. &: Panis cor ho- Ioan.15.a.
minis confirmat. Satiabuntur ligna campi.) Sed de ista gratia educta de terra. Ligna campi, plebes populorum. Et cedri Libani quas plantauit.) Cedri Libani, potentes in sęculo, & ipsi saturabuntur. Peruenit panis & vinum & oleum Christi ad senatores, ad reges, ad nobiles. Satiata sunt ligna campi. Prius humiles satiati sunt, deinde etiam cedri Libani; sed quas plantauit ipse. Cedri religiosi fideles; tales enim plantauit. Nam & impij sunt cedri Libani; quia conteret Dominus cedros Libani. Libanus enim mons est. Ibi istæ arbores etiam secundùm literam annosissimæ sunt & excellentissimæ. Libanus autem interpretatur, sicut legimus in eis qui ista scripserunt, candidatio. Libanus dicitur candidatio. Videtur autem candidatio esse sęculi huius, modò nitentis & fulgentis in pompis suis. Sunt ibi cedri Libani quas plantauit Dominus; ipsæ satiabuntur quas plantauit Dominus. Nam arbor, inquit, quam non plantauit pater meus, Matth.15.b.
eradicabitur. Et cedri Libani quas plantauit: Illic passeres nidificabunt. Fulicæ domus, dux est eorum.) Vbi passeres nidificabunt? In cedris Libani. Iam audiuimus quæ sint cedri Libani, nobiles sęculi, excelsi genere, opibus, honoribusque; & ipsæ cedri satiantur, illæ tamen quas plantauit ipse. In his cedris passeres nidificabunt. Qui sunt passeres? Aues equidem & volatilia cæli sunt passeres, sed minuta volatilia solent dici passeres. Sunt ergo quidam spiritales nidificantes in cedris Libani; id est, sunt quidam serui Dei audientes in Euangelio: Dimitte omnia tua, vel vende Matth.19.c.
omnia tua, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni sequere me. Et non tantum hoc audierunt magni, sed audierunt & parui; & voluerunt hoc facere & parui, & esse spiritales, non iungi vxoribus, non macerari cura filiorum, non habere proprias sedes quibus deligarentur, sed ire in vitam quandam communem. Sed quid dimiserũt isti passeres? Minuti enim sęculi huius passeres videntur. Quid dimiserũt? Quid magnum dimiserunt? Alius se conuertit, dimisit

fit cellam patris sui inopem, vix vnum lectum & vnam arcam. Conuertit se tamen, factus est passer, quæ sunt spiritalia. Bene, optimè. Non illi insultemus, non dicamus, nihil dimisisti. Non superbiat qui multa dimisit. Petrus vt sequeretur Dominum, nouimus quòd piscator erat, quid potuit dimittere? Vel frater eius Andreas, vel filij Zebedæi Ioannes & Iacobus, etiam ipsi piscatores, & tamen quid dixerunt? Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. Non ei dixit Dominus: Oblitus es paupertatem tuam, quid dimisisti vt totum mundum acciperes? Multum dimisit fratres mei, multum dimisit. Quid? Non solùm dimisit quicquid habebat, sed etiam quicquid habere cupiebat. Quis enim pauper non turgescit in spe seculi huius? Quis non quotidie cupit augere quod habet? Ista cupiditas præcisa est. Ibat in immensum, accepit modum, & nihil dimissum est? Prorsus totum mundum dimisit Petrus, & totum mundum Petrus accepit. Quasi nihil habentes, & omnia possidentes. Faciunt hoc multi. Ista faciunt qui parum habent, & veniunt & fiunt passeres vtiles. Minuti videtur, quia non habent altitudinem dignitatis secularis, nidificant in cedris Libani. Etenim & cedri Libani, nobiles & diuites & excelsi huius seculi, quoniam cum timore audiunt: Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, attendunt res suas, villas suas, & omnes superfluas copias, quibus videntur excelsi; & præbent illas seruis Dei, dant agros, dant hortos, ædificant Ecclesias, monasteria, colligunt passeres vt in cedris Libani nidificent. Passeres ergo satiantur cedri Libani quas plantauit Dominus, & illic passeres nidificabũt. Attendite totam terram, si non ita est. Vt loquerer ista non solùm credidi, sed & vidi; dedit mihi intellectum ipsum experimentum. Interrogate latissimas terras qui nostis, & videte in quàm multis cedris Libani passeres illi, de quibus locutus sum, nidificant. Sed tamen fratres mei, ipsi passeres si spiritales sunt, quamuis nidificent in cedris Libani, non pro magno habere debent cedros Libani; & putare illos esse superiores, à quibus eorum necessaria complentur. Passeres enim sunt, illi autem cedri Libani sunt. Ergo fulicæ domus dux est passerum. Quamuis in cedris Libani nidificent passeres, non tamen cedri Libani duces sunt passerum. Ecce satiabuntur ligna campi, omnes populi, & cedri Libani satiabuntur, quas plantauit Dominus, omnes nobiles & excelsi fideles. Illic, id est, in cedris Libani passeres nidificabunt; præbebunt ramos facultatum suarum colligendis minutis spiritalibus. Præbent ista, faciunt hæc cedri Libani quas plantauit Dominus, faciunt, & libenter faciunt; nouerunt quid faciant, nouerunt quid accipiant. Sed passeres quamuis in cedris Libani nidificabunt, fulicæ domus dux est eorum. Quæ est fulicæ domus? Fulica, sicut omnes nouimus, marina auis est, vel in stagnis est, vel in mari est. Habet quandam domum non facilè in littore terræ aut nunquam, sed in iis quæ in media aqua sunt; plerunque ergo in petris quas aquæ circundant. Intelligimus ergo petram esse idoneam fulicæ domum; nusquam fortius & firmius habitat, quàm in petra. In quali petra? In mari constituta. Et si tunditur fluctibus, frangit tamen fluctus, non frangitur petra. Hoc habet magnum petra in mari constituta. Quanti fluctus contuderunt petram nostram Christum? Elisi sunt in illum Iudæi; illi fracti sunt, ille autem integer permansit. Et vnusquisque imitans Christum, ita fit in isto seculo, id est, in isto mari, vbi non potest nisi procellas tempestatesque sentire; vt nulli vento cedat, nulli fluctui, sed omnia excipiat, & integer maneat. Ergo fulicæ domus & fortis est & humilis. Non habet domum fulica in excelsis, nihil illa domo firmius & nihil humilius. In cedris quidem nidificant passeres propter præsentem necessitatem, sed petram illam habent ducem quæ fluctibus tunditur, & non frangitur; imitantur enim Christi passiones. Et si fortè cedri Libani iratæ fuerint, & aliquid molestiæ vel scãdali seruis Dei in ramis suis commouerint, volabunt quidem inde passeres; sed væ cedro remanenti sine nidis passerum. Passeres enim non naufragabũt, nõ peribunt; quia fulicæ domus dux est eorum. Quid ergo sequitur? Montes altissimi ceruis.) Cerui magni, spiritales transcendentes in cursu omnia spinosa vepium atque syluarum. Qui perficis, inquit, pedes meos sicut cerui, & super excelsa statuens me. Teneant montes altos alta præcepta Dei, sublimia cogitent, teneant eã quæ multum eminent in Scripturis, iustificentur iu summis; ceruis enim sunt illi montes altissimi. Quid de humilibus bestiis? quid de lepore? quid de hericio? Lepus minutum animal & infirmum; hericius etiam spinosum, minor eorum. Illud animal timidum, illud animal spinis coopertum. Spinæ autem quid significant, nisi peccatores? Qui peccat quotidie, etiam si non magna peccata, minutissimis spinis coopertus est. In eo quod timet, lepus est; in eo quod minutissimis peccatis operitur, hericius est, & non potest tenere illa excelsa & perfecta præcepta. Illi enim montes altissimi ceruis. Quid ergo isti, lepus & hericius? pereunt? Non. Sic enim montes altissimi dati sunt ceruis, vt & his videas quid sequatur: Petra refugium hericiis & leporibus.) Quia factus est Dominus refugium pauperis. Ponas petram illam in terra, refugium est hericiis & leporibus; ponas illam in mari, domus est fulicæ. Vbiq; vtilis petra. Et in montibus ipsa vtilis, quia montes sine petræ fundamento ruerent in profundum. Nónne iam dudum de montibus dicebatur, Illic volatilia cæli inhabitabunt, de medio petrarum dabunt voces suas? Vbique ergo petra refugium nostrum. Siue in mõtibus excelsa sit, siue in mari tũdatur fluctibus, nõ frangatur: siue in terra solidetur, ad illam cerui, ad illam fulica, ad illam lepus & hericius. Tundant pectora lepores, & hericij confiteantur peccata sua. Licet cooperti sint minutis quidem quotidianisque peccatis: non eis tamen deest petra, quæ illos docuit dicere, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Petra refugium hericiis & leporibus. Fecit lunam in tempora.) Intelligimus spiritaliter Ecclesiam crescẽtem de minimo, & istam mortalitate vitæ quodammodo senescentem. Sed vt propinquet ad solem: non istam lunam dico visibilẽ oculis, sed quæ hoc nomine significatur ista. Quando obscura erat Ecclesia? Quando nondum apparebat, nondum eminebat, seducebantur homines & dicebatur, Hæc est Ecclesia, hic est Christus: vt sagittarent in obscura luna rectos corde. Modò quàm cæcus est qui plena luna errat? Fecit lunam in tempora. Hic enim temporaliter transit Ecclesia: nõ enim hic erit semper ista mortalitas. Augeri & minui potest, aliquando pertransibit: in tempora facta est. Sol agnouit occasum suum.) Et hic quis sol, nisi sol ille iustitiæ, quem sibi non ortum impij plangent in die iudicij? Qui dicturi sunt in illo die: Ergo errauimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol nõ ortus est nobis. Ei sol iste oritur qui intelligit Christum. Recedit autem ab intellectu eius Christus, qui sic iratus fuerit fratri suo vt teneat odiũ. Itaque irascimini, & nolite peccare. Charitas etsi irascitur aliquando vt corrigat: non tenetur rea, quia non inueterauit ira, vt verteretur in odium. Si autem ira conuersa fuerit in odium, óccidit sol super iracũdiam vestram. Non ergo óccidat sol super iracundiam vestram. Ne putetis fratres ideo nonnullis solem esse adorandum, quia sol in Scripturis aliquando Christum significat. Talis est enim dementia hominum, quasi adoran-

1.Cor.10.a. adorandum aliquid dicatur, cùm dicitur: Sol Christú significat. Adora ergo & petram, quia Christum significat. Sicut ouis ad victimam ductus est; adora & ouem, quia Christum significat. Vicit leo de tribu Iuda; adora & leonem, quia Christum significat. Videte quàm multa Christum significent. Omnia ista Christus in similitudine, non in proprietate. Quæris proprietatem Christi? In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum. Ecce proprietas Christi per quam factus es. Vis audire & proprietatem per quam refectus es? Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Cætera similitudines sunt. Intellige, esto Scripturæ capax: vt aliud videas obiici oculis tuis, aliud innui cordi tuo. Sol ergo ille, iam securi dicimus, sol ille iustitię, nõ sine causa impiis non oritur etsi volunt; ipsa enim sapientia dicit: Quærent me mali, & non inuenient. Quærent, & non inuenient. Et quare? Oderunt enim sapientiam. Ipsa sapientia dicit: Quærent me mali, & non inuenient; oderũt enim sapientiam. Si ergo oderunt, quare quærunt? Quærunt non vt fruantur, sed vt inflentur. Quærunt sermonibus, oderunt moribus. Spiritus enim sanctus disciplinæ fugiet fictum, & auferet se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu. Non ergo sol ille oritur impiis, non oritur malis. At verò de isto sole quid dictum est? Qui facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Ergo de illo sole iustitiæ nescio quid significat Psalmus iste secundùm mysteriũ; nam videmus ista fieri in creatura, etiam secundùm speciem rerum visibilium. Sol agnouit occasum suũ. Quid est, Sol agnouit occasum suum? Christus agnouit passionem suam. Occasus Christi, passio Christi. Sed nunquid sic sol occidit, vt non oriatur? Nunquid qui dormit non adiiciet vt resurgat? nónne ipse dixit: Dormiui turbatus? Et de ipso dictum est: Exaltare super cælos Deus? Ergo sol agnouit occasum suũ. Quid est agnouit? Approbauit, placuit ei. Et vnde ostendimus, quia agnouit, hoc est, placuit ei? Quid enim non nouit Deus? quid non nouit Christus? Et tamen dicturus est in fine quibusdam: Nõ noui vos. Quomodo ergo ibi, non noui vos, non est quasi mihi ignoti estis, sed nõ mihi placetis; sic & hic agnouit occasum suum, placuit illi occasus suus. Si enim ei displiceret, quomodo pateretur? Homini enim, quia non est ille sol, etiam si displiceat passio sua, patitur & quod non vult. Ille autem non pateretur nisi ei placeret, id est, nisi agnosceret occasum suum, non occideret; quia ipse dixit: Potestatem habeo ponẽdi animam meam, & potestatem habeo iterum sumẽdi eam: Nemo tollit eam à me, sed ego ipse eam pono à me. Ergo agnouit occasum suum, & sol agnouit occasum suum. Et quando occidit sol? Cùm passus est Dominus, factæ sunt quædam tenebræ in Apostolis, defecit spes eorũ, quibus primò magnus & redẽptor omniũ videbatur. Quare? Posuisti tenebras & facta est nox, ibi pertransibunt omnes bestiæ syluæ. Catuli leonum rugientes vt rapiant quærentes à Deo escam sibi.) Quid intelligam spiritaliter catulos leonum, nisi spiritalia nequitiæ? Quid intelligã nisi mala dæmonia, quę dæmonia pascuntur erroribus hominum? Sunt enim principes dæmoniorum, & sunt dæmonia quædam contemptibilia. Ista dæmonia seducere animas quærunt, sed vbi sol non ortus est, tenebræ enim sunt. Et cùm tenebræ sint, quærunt catuli leonum quos deuorent. Ipse leo maior, princeps omnium talium leonum, quid de illo dictum est? Nescitis, quia aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiẽs circuit quærens quem deuoret? Ideo quęrẽtes à Deo escam sibi, quia nec tentari quis potest à diabolo, nisi permittẽte Deo. Iob sanct⁹ ante diabolũ erat, & tamen longè ab illo erat; aspectu ante illum erat, potestate remotus ab illo. Quãdo auderet

Esaia 53.c.
Apoc.5.b.
Ioan.1.a.
Prouerb.1.d.
Sap.1.b.
Matth.5 g.
Matth.7.d.
Ioan.10.d.
1.Pet.5.c.

A tentare vel carnẽ, vel facultates eius quas possidebat, nisi acciperet potestatem? Quare autẽ datur potestas? Aut ad damnãdos impios, aut ad probãdos pios. Iustè hoc totum Dominus agit, & in neminem habet diabolus potestatem, vel in aliquid eius; nisi ille cõcedat, cui est potestas summa & sublimis. Sic diabolo, sic homini nulla est potestas in hominem, nisi desuper detur. Stabat iudex viuorum & mortuorũ ante hominẽ iudicẽ; & inflauit se homo iudex videns ante se Christum, & ait: Nescis quia potestatem habeo occidendi & dimittendi te? At ille qui venerat & eum docere à quo iudicabatur: Non haberes, inquit, in me potestatem, nisi esset tibi desuper data. Et homo & diabolus & quælibet dæmonia non nisi acceptã potestate nocent; sed proficientibus non nocent. Malis ita sunt tanquàm ignis fœno; bonis ita sunt tãquam ignis auro. Manducatus est Iudas vt fœnum; probatus est Iob vt aurum. Posuisti tenebras, & facta est nox; illic pertransibunt omnes bestiæ syluæ. Iam bestiæ syluæ alio B modo. Alio enim & alio modo semper ista intelligũtur; quomodo Dominus ipse agnus, ipse leo. Quid tam diuersum quàm agnus & leo? Sed qualis agnus. Qui vicit lupum, vicit leonem. Ipse petra, ipse pastor, ipse ianua. Pastor intrat per ianuam, & dicit: Ego sum pastor bonus. & dicit: Ego sum ianua. Ipsum leonis nomen Dominum significat, quia vicit leo de tribu Iuda; & diabolum, quia conculcauit leonem & draconem. Discite sic intelligere, cùm figuratè ista dicũtur, ne fortè vbi legeritis quòd Christum significat petra, vbique petram Christum putetis. Significat alia atque alia, sicut litera quo loco ponatur vide, ibi intelligis eius vim. Si audieris literam primam in nomine Dei, & putaueris eam semper ibi ponẽdam, delebis eam in nomine diaboli. Ab eadem litera incipit nomen Dei, à qua incipit nomen diaboli; & nihil tam C disiunctum quàm Deus & diabolus. Vide ergo quàm absurdus est à rebus & humanis & diuinis, qui dixerit, de litera singulari non debet habere in capite nomen diaboli. Et cùm quæsieris, quare? Respondeat: Ego in nomine Dei legi istam literam. Ridetur iste; nam nec talis est cui digneris reddere rationẽ. Nolite ergo tam puerilitet sapere etiam ista diuina, vt fortè aliquis vestrûm, quia dixi superiùs bestias syluæ significare gentes, modò autem dico bestias syluæ significare dęmonia & angelos pręuaricationis, putet iis me aliquid contrarium dicere. Similitudines enim sunt; & in quocunque loco sunt, circumstantia sui exponuntur. Illic pertransibunt omnes bestiæ syluæ. Vbi? In noctem quam posuit Dominus, quia sol agnouit occasum suum. Catuli leonum rugientes vt rapiant quærentes à Deo escam sibi. Meritò Dominus venturus ad occasum suum, ipse sol iustitiæ agnoscẽs occa- D sum suum, ait discipulis, tãquam tenebris futuris, circumituro leone, vt quæreret quẽ deuoraret, & quòd ille leo neminem deuoraret, nisi peteret. Hac nocte, inquit, postulauit satanas vexare vos sicut triticum, & ego rogaui pro te Petre, ne deficiat fides tua. Nónne Petrus cùm ter negaret, iam inter dentes leonis erat? Catuli leonum rugientes vt rapiant, & vt quærant à Deo escam sibi. Ortus est sol.) Qui dixit: Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatẽ habeo iterum sumẽdi eam. Agnouit occasum suum, & posuit eam; ortus est sol, & recepit eam. Ortus est sol, quia occidit sol; sed non extinctus est sol. Adhuc eis qui non intelligunt Christum, ipsa nox est. Adhuc eis sol ortus non est; instent vt intelligant, ne rapiantur à rugiente leone. Nam ecce quibus ortus est, non eos audẽt inuadere catuli leonũ; sequitur enim: Ortus est sol, Et congregati sunt, & in cubilibus suis cubabũt.) Magis magisque ibi oritur sol iste, vt intelligatur ab orbe terrarum, & clarificetur Christus in toto mũdo. Congre-

Ioan.19.b.
Ioan.10.a.
Apoc.5.b.
Psal.90.
1 Cor.10.a.
Luca 22.c.
Matth.26.g.
Ioan.10.d.

Congregantur catuli leonum;illa dęmonia recedunt à persecutione Ecclesiæ,quę instigabant persequi domum Dei, operãdo in filiis diffidentiæ. Nam dictum est, secundùm principem potestatis aëris qui nunc operatur in filiis infidelitatis. Modò iam quia nemo eorum persequi audet Ecclesiam, ortus est sol, & cõgregati sunt. Et vbi sunt? Et in cubilibus suis cubabunt. Cubilia eorum,corda infidelium: Quàm multi gerunt leones cubantes in cordibus suis; non inde erumpunt, non faciunt impetum in istam peregrinãtem Hierusalem. Quare non faciunt? Quia iam ortus est sol,& splendet in toto orbe terrarum. Ergo vide quid sequatur: Quia ortus est sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis cubabunt. Quid tu ô homo Dei?quid tu ô Ecclesia Dei?quid tu ô corpus Christi, cuius caput in cælo est? quid tu facis ô homo vnitas eius? Exiet,inquit,homo ad opus suum.) Operetur ergo iste homo opera bona in securitate pacis Ecclesiæ, operetur vsque in finem. Aliquando enim erit quædam contenebratio, & fiet quidam impetus; sed in vespera,id est,in fine mundi. Modò autem in pace & tranquillitate operatur Ecclesia; quia exiet homo ad opus suum: Et ad operationem suam vsque ad vesperam. Quàm magnificata sunt opera tua Domine!) Meritò magna, meritò excelsa. Vbi facta sunt opera ista tam magna?quæ illa statio Dei vbi stetit?vel quæ illa sessio vbi sedit & ista operatus est? quis locus vbi ista operatus est? vnde processerũt primò ista tam pulchra? Si ad literam accipias, omnis ordinata creatura ordinatè currens, ordinatè pulchra, ordinatè oriens, ordinatè occidens, ordinatè peragens omnia tempora, vnde processit? Ipsa autem Ecclesia quomodo accepit incrementa, successus, profectionem? Quomodo destinatur ad finem quendam immortalitatis? Quibus præconiis prædicatur? quibus mysteriis cõmendatur? quibus sacramentis occultatur?qua prædicatione reuelatur? vbi fecit hæc Deus? Video magna opera tua Domine. Quàm magnificata sunt opera tua Domine! Quæro vbi fecerit, locum nõ inuenio;sed video quid sequatur: Omnia in sapientia fecisti.) Ergo omnia in Christo fecisti. Ille contemptus, ille expalmatus, ille consputus, ille spinis coronatus,ille crucifixus, omnia in illo fecisti. Audio, audio quid de illo tuo milite nuncies hominibus, quid de illo præcone sancto prædices gentibus, Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. Irrideant Iudæi crucifixum Christum, quia scandalum est eis; irrideant Pagani crucifixum Christũ, quia stultitia est eis. Nos aũt,inquit,prædicamus Christũ crucifixũ,Iudęis quidẽ scandalũ,Gentibus autẽ stultitiã;ipsis verò vocatis Iudæis & Gręcis,Christũ Dei virtutẽ & Dei sapiẽtiã. Omnia in sapientia fecisti. Repleta est terra creatura tua.) Repleta est terra creatura tua, Christe. Et hoc quomodo?Quomodo videm⁹. Quid enim nõ à patre per filium creatum est? Quicquid enim ambulat, & repit in terris,quicquid natat in aquis,quicquid volat in aëre,quicquid in cælo circumagitur,quanto magis terra,totus mundus creatura Dei est. Sed nescio quid hic significat de quadam creatura noua, de qua dicit Apostolus: Si qua in Christo noua creatura, vetera transierũt,ecce facta sunt omnia noua; omnia autem ex Deo. Noua creatura quæ facta est?Omnes credentes in Christum, exuẽtes se veterem hominem, & induentes nouum. Repleta est terra creatura tua. In vno loco terræ crucifixus erat, in vno exiguo loco cecidit granum illud in terram, & mortificatum est,sed magnum fructum attulit. Singularis eras Domine Iesu,donec transires. Agnosco in alio Psalmo vocem tuam qua dixisti: Singularis ego sum, donec trãseam. Singularis ergo eras donec transires,singularis eras cũ agnouisti occasum tuum; sed ab occasu in ortũ transisti. Ortus es,splenduisti,clarificatus es cùm in cælum ascendisti, & repleta est terra creatura tua. Psalmum fratres nondũ finiuimus;sed aliquid in nomine Christi etiam ad diem Dominicam differamus.

Ephes. 2.a. — 1.Cor.1.d. — 2.Cor.5.d. — Ephes.4.c. — Psal.140.

Concio quarta, de tertia parte eiusdem Psalmi.

Meminit charitas vestra, cùm sit vnus sermo Dei in Scripturis omnibus dilatatus, & per multa ora sanctorum vnum verbum sonet, quod cùm sit in principio Deus apud Deum, ibi non habeat syllabas, quia non habet tempora. Nec mirandum nobis sit, quia propter infirmitatem nostram descendit ad particulas sonorum nostrorum, cùm descenderit ad suscipiendam infirmitatem corporis nostri. Istum tamẽ Psalmum iam multos nobis fecisse sermones, mysteriaque ipsa quæ hic clausa tenentur,vt pulsantibus aperirentur,attulisse nobis non paruas per aliquot dies moras temporis cùm pronunciantur, cùm commendantur,cùm clausa esse monstrantur, cum aperiũtur, cum eruuntur, cùm ostenduntur; ac per hoc meminit, vt dixi, charitas vestra, nec præterito die ad eius terminum Psalmi nos peruenire potuisse,& distulisse in hunc diem, voluitque Dominus & tempus redditionis nobis exhibere, & me debitorem debito satisfacere, & exactores securiores efficere: det ergo ipse bonum quod reddamus, qui non reddidit quicquid mali feceramus. Exclamauerunt,vt nostis,quod cum pietate gaudioque recolitis; exclamauerũt cum Psalmo viscera cordis nostri,& dixerunt: Quàm magnificata sunt opera tua Domine, omnia in sapientia fecisti, repleta est terra Domine creatura tua! Quicquid à Deo factum est,in sapientia factum est,& per sapientiam factum est. Quicquid nouit sapientiam,& quicquid nõ nouit sapientiam, & tamen in creatura Dei est, in sapientia factum est, & per sapientiam factum est. Qui cognoscunt sapientiam,lucem habent sapiẽtiam;qui non cognoscunt, habent tamen artificem sapiẽtiam, cùm sint ipsi detenti insipientia. Et qui eã lucem habent, etiam artificem habent; non quicunque artificem habent, etiam lucem habent. Et quidem in hominibus multi sunt qui eius participes sunt, & sapiẽtes vocantur; multi eius expertes, stulti nominantur. Propter hoc vitioso nomine stulti appellantur, quia si studeant sapientiæ, si petant, si quærant, si pulsent, possunt peruenire ad eius participationem;non enim naturæ, sed negligentiæ denegatur. Sunt autem aliæ creaturæ quæ non possunt fieri participes sapientiæ, sicut omnes bestiæ, omnia pecora, omnes arbores, quæ nec sensum habent vllum. Nunquid quia participes sapientiæ esse non possunt, ideo non in sapientia & per sapientiam facta sunt? Non ergo exigit Deus intellectum de equo & mulo, sed hominibus dicit: Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Quod equo natura est, homini crimen est. Hoc ergo dicit Deus: Non exigo participationem sapientiæ meæ ab eis quæ nõ feci ad imaginem meã; sed vbi feci, inde exigo, & vsum eius rei postulo quã donaui. Homines ergo reddentes Deo quæ Dei sunt, si Cæsari reddũt quæ Cæsaris est, id est, reddentes Cæsari imaginem suam,& reddentes Deo imaginem suam,erigunt ipsam mentem suam, non ad se, sed ad artificem suum, & ad lumẽ vnde sunt, & ad calorem quendam spiritalem vnde feruescunt,& vnde remoti frigescunt; & vnde recedentes contenebrãtur,& quò reuertentes illuminantur, quia piè illi dixerunt: Tu illuminabis lucernam meam Domine, Deus meus illuminabis tenebras meas. Discussis tenebris terrenæ stultitiæ,aperientes os & ducentes spiritum, erigũt, vt dixi, fidentem oculum cordis; & circũspiciunt mente vniuersum mundum,terrã, mare & cælum,& videntes omnia pulchrè disposita, ordinata currere, digeri generib⁹,fulciri seminib⁹, mutari successionib⁹, currere tempo-

Ioan.1.a. — Psal.31. — Gen.1.d. — Matth.22.d. — Psal.17.

temp⁹.

temporibus; placet eis in his artifex, vt & ipsi placeant A in artifice artifici, & exclamant præ gaudio magno, quia verè huic lætitiæ nihil comparari potest: Quàm magnificata sunt opera tua Domine, omnia in sapiētia fecisti! Vbi est ipsa sapientia, in qua omnia fecisti? quo sensu attingitur? quo oculo videtur? quo studio quæritur? quo merito possidetur? Quo putatis nisi gratia sua? Qui donauit vt simus, donet vt boni sim⁹. Donat conuersis qui antequam conuerterentur, & auersi irent post vias suas, nónne quæsiuit eos? nónne descendit? nónne verbum caro factum est, & habitauit in nobis? nónne accendit lucernam carnis suæ, dū penderet in cruce, & quæsiuit perditam drachmam? Quæsiuit, & inuenit vicinis congratulantibus, id est, omni creatura spiritali quæ Deum proximè attingit. Vicinis congratulantibus inuenta est drachma, angelis lætantibus inuenta est anima humana. Inuēta est, ergo gaudeat & dicat: Quàm magnificata sunt opera tua Domine, omnia in sapiētia fecisti, repleta est terra creatura tua! Qua creatura tua repleta est terra? Omnibus arboribus & fructetis, omnibus animalibus & pecoribus, & vniuerso ipso genere humano repleta est terra creatura Dei. Videmus, nouimus, legimus, agnoscimus, laudamus, & in his prædicamus, & in his non sufficimus laudare tantum, quātum abundat ex bona inspectione cor nostrum. Sed ad illā magis creaturam debemus attendere. vnde dicit Apostolus: Si qua igitur in Christo noua creatura; vetera trāsierūt, ecce noua facta sunt omnia. Quæ vetera transierunt? In gentibus omnis idololatria, in ipsis Iudæis omnis illa seruitus legis, omnia illa sacrificia prænunciantia præsens sacrificium. Abundabat tunc vetustas hominis, venit qui renouaret opus suum, venit qui conflaret argentum suum, qui formaret monetam suam; & attendimus plenam terram Christianis credentibus in Deū, auertentibus se à prioribus immunditiis suis, & idololatria, à spe præterita ad spem noui seculi: & ecce nondum est in re, & iam tenetur in spe, & per ipsam spem iam cantamus & dicimus, Repleta est terra creatura tua. Nondum enim in patria cantamus hoc, nondum in illa requie quæ promittitur, nōdum cōfirmatis vectibus portarum Hierusalem; sed adhuc in peregrinatione intuentes mundum istum totum, & vndique homines currentes ad fidem, timētes gehennas, contemnētes mortem, amantes vitam æternam, spernentes præsentem, & tali spectaculo completi gaudio dicimus, Repleta est terra creatura tua. Hoc autem sæculum adhuc tentationum fluctibus quatitur, adhuc tempestatibus & procellis tribulationum & tumorum turbatur, hac tamen itur. Minetur licet mare, & tumeat fluctibus, procellasque parturiat, hac tamen itur; datum est nobis lignum in quo nauigemus: Repleta est terra creatura tua. Sed nondum sumus in terra viuentium, adhuc ista terra morientium est; clamamus autem & dicimus: Spes mea es tu, portio mea in terra viuentium. In terra morientium spes mea, in terra viuentium portio mea. Ecce ista terra quæ repleta est creatura Dei. Qui adhuc in ista terra est morientium, nondum est in terra viuentium quà transit. Audi sequentia:

Ioan.1.b.

Luc.15.b.

2 Cor.5.c.

Psal.141.

Hoc mare magnum & spatiosum, ibi repētia quorum non est numerus, animalia pusilla & magna.) Terribile mare significat, ibi sunt repētia quorum nō est numerus. Insidiæ repunt in hoc seculo, & incautos repentè occupant. Repentes autem tentationes quis numerat? Repunt; sed caue, ne surripiant. Vigiletur in ligno, etiam in aquis in cruce nauigamus, etiam in fluctibus tuti sumus. Non dormiat Christus, nō dormiat fides, etsi dormierit, excitetur. Imperabit ventis, placabit mare; finietur via, gaudebitur in patria. Ibi repentia quorum nō est numerus, animalia pusilla & magna. Video adhuc in mari isto formidoloso nondū credentes; ipsi enim versantur in amaris aquis & sterilibus; illic autem & pusilli & magni sunt. Nouimus hæc, multi pusilli seculi nondum crediderunt, multi primates seculi nondum crediderunt. Animalia pusilla & magna sunt in hoc mari. Oderunt Ecclesiā, premūtur Christi nomine; nō sæuiunt, quia non permittuntur. In manus non erumpens, clausa est in corde sæuitia. Nā omnes siue pusilli, siue magni, animalia pusilla & magna quæ modò dolent templa esse clausa, aras euersas, simulacra confracta, leges latas, vt sacrificare idolis capitale sit crimen; oēs qui dolēt hæc, in mari sunt adhuc. Quid ergo nos? Ad patriam quà ituri sumus? Per ipsum mare, sed in ligno. Noli timere periculum, lignum te portat quod continet seculū. Ergo attendite: Hoc mare magnum & spatiosum, ibi repentia quorum nō est numerus, animalia pusilla & magna. Noli timere, noli terreri, desidera patriam, intellige peregrinationem. Illic naues commeabunt.)

B Ecce in eo quod terrebant cōmeabunt; naues natant, & non mergūtur. Naues ecclesias intelligimus; commeāt inter tempestates, inter procellas tentationum, inter fluctus seculi, inter animalia pusilla & magna. Gubernator est Christus in ligno crucis suæ. Illic naues commeabunt. Non timeant naues, non valde attendant vbi natent, sed à quo gubernētur. Illic naues commeabunt. Quem commeatum reperiūt tristem, quando gubernatorem sentiunt Christum? Cōmeabunt securè, commeabunt perseueranter, venient ad finem debitum, perducentur ad terram quietis. Est in isto mari aliquid etiam quod superat omnia animalia pusilla & magna. Quid est hoc? Psalmum ipsum audiamus: Draco hic quem finxisti ad illudendum ei.) Ibi repentia quorū non est numerus, ibi animalia pusilla & magna, illic naues commeabunt, & non timebunt, non solùm repentia, quorum non est numerus,

C & animalia pusilla & magna, sed nec draconem qui ibi est: Quem finxisti, inquit, Deo, ad illudendum ei. Magnum secretū, & tamē quod nostis dicturus sum. Nostis inimicum Ecclesiæ quendam draconem, non vidistis oculis carnis, sed videtis oculis fidei. Ipse est qui & leo dicitur; de illo Scriptura dicit: Conculcabis leonem & draconem. Subditus est ille capiti tuo, subdetur & corpori eius; hæreant tantùm membra capiti suo vt membra ei⁹ sint. Dictū est de prima femina, quam seduxit hic draco, Eua scilicet illa cui cōsilium mortis dedit, & persuasione astuta in cor femineum more serpētis irrepsit. Factū est quod nouimus, quod ibi & nos fecimus, quod dolemus. In illis enim duobus hominibus totum genus humanum, inde propago mortis, inde & in paruulis debita delicta. Quis enim est mundus, ait Scriptura, in conspectu tuo? Nec infans cuius est vnius diei vita super terram. Tradux

D peccati, tradux mortis de primo peccato. Nostis enim & quid dictum est mulieri, vel potius serpenti, cùm audiret Deus peccatum primi hominis: Ipsa tuū obseruabit caput, & tu eius obseruabis calcaneū. In magno mysterio dictum, in figura dictum Ecclesiæ futuræ, factæ de latere viri sui, & hoc dormientis. Erat autem Adam quædā forma futuri; hoc Apostolus dicit: Qui est forma futuri. Præfiguratum est quod futurū erat; facta est Ecclesia de latere Domini dormiētis in cruce. Nam de latere crucifixi percusso, sacramenta Ecclesiæ profluxerunt. Quid ergo dictū est Ecclesiæ? Iam modò audite, intelligite, cauete; ipsa tuum obseruabit caput, & tu eius calcaneum. O Ecclesia, caput serpentis obserua! Quod est caput serpentis? Prima peccati suggestio. Venit tibi in mentem nescio quid illicitum, noli ibi tenere mentem tuam, noli consentire. Hoc quod venit in mentem, caput serpentis est; caput calca, & euades cæteros motus. Quid est, caput calca?

Psal.90.

Iob 15.b. & 25.b.

Gen.3.c.

Rom.5.c.

Ioan.19.f.

Gen.3.c.

calca? Ipsam suggestionem contemne. Sed lucrum suggessit. Magnum ibi lucrum est, magnum ibi aurum est. Si hanc fraudem feceris, diues eris. Caput serpentis est, calca. Quid est calca? Contemne quod suggessit. Sed magnum aurum suggessit. Et quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur? Pereat mundi lucrum, ne fiat animæ damnum. Hæc dicens, obseruasti caput serpentis, & calcasti. Ille autem diabolus calcaneum tuum obseruat. Quid est, obseruat calcaneum tuum? Quãdo labaris à via Dei. Tu obseruas primam suggestionem, ille obseruat lapsum tuum. Si enim lapsus fueris, cades; si cecideris, possidebit. Vt autem nõ cadas, noli exire de via. Angustam tibi semitam strauit Deus, quicquid extra illam est, lubricum est. Propterea lumen est Christus, & via est Christus. Erat lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. &: Ego sum via, veritas & vita. Per me is, si ad me is. Si ergo ipse est lumen, & ipse est via; si ab illo recesseris, nec in lumine eris, nec in via. Et quid te sequetur? Quod dicit de impiis quidam Psalmus: Fiant viæ illorum tenebræ & lubricũ. Hic ergo draco antiquus hostis noster, ira feruidus, insidiis astutus, in mari magno est. Draco hic quem finxisti ad illudendum ei. Iam tu illude draconi: ad hoc enim hic factus est draco. Ipse cadens peccato suo de sublimi habitatione cælorum, & ex angelo factus diabolus, accepit quendam locum suum in hoc mari magno & spatioso. Regnum eius quod putas, carcer eius est. Multi enim dicunt, Quare tantam potestatem diabolus accepit, vt dominetur in hoc seculo, & tantum valeat, & tantum possit? Quantum valet? & quantum potest? Nisi permissus, nihil potest. Tu sic age ne permittatur in te: aut si permissus fuerit ad tentandum, victus abscedat, & non possideat. Permissus est enim ad tentandos quosdam sanctos viros famulos Dei. Superauerunt eum, quia de via non secesserunt: non lapsi sunt quorum obseruabat calcaneum. Iob ille sanctus sedebat in stercore, & currebat in via. Videte quomodo obseruauerit caput eius; & quemadmodum ille calcaneum eius attendebat. Ille repellebat suggerentem, ille sperabat labantem. Cepit & eius mulierculam: subtraxit omnia quæ habebat: solam diabolus dimisit adiutricem suam, nõ mariti consolatricem, sed potius tẽtatricem: cepit etiam ipsam non obseruantem caput eius. Adhuc enim illa Eua erat: sed iam ille Adam non erat. Ablatis omnibus, remansit Iob cum vxore per quam tentaretur, & cum Deo à quo regeretur. Quid illo pauperius subitò factum, si domum eius consideres? Quid illo ditius, si cor eius cogites? Vide paupertatẽ domus, ablata sunt omnia. vide diuitias cordis: Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum. Dominus dedit, Dominus abstulit. nouerat rectorem suum & tẽtatorem suum, permissorem tentatoris sui nouerat. Nihil sibi, inquit, diabolus tribuat. Voluntatem habet nocendi, potestatem autem nisi acciperet non haberet. Quantum accepit ille potestatis, tantum ego patior: non ergo ab illo patior, sed ab eo qui potestatem dedit. Cõtemnatur superbia tentatoris mei, sustineantur flagella patris mei. Repulsus est tentator; obseruatum est caput eius, penetrare non potuit in cor. Muratam ciuitatem forinsecùs oppugnauit, sed non expugnauit. Accessit alia tẽtatio, permissus est ad corpus eius, percussit graui vulnere à capite vsque ad pedes, contabescebat putredine, scatebat vermibus, amissa domo sedebat in stercore. Ibi Eua captiuata à diabolo, non ad adiutorium marito supposita, sed ad lapsum, suggerit vt blasphemetur Deus. Primò suggessit in paradiso vt contemneretur Deus, modò vt blasphemetur Deus. Valuit tunc in integrum, nunc victus est à putredine: in paradiso deiecit, in stercore superatus est. Attendebat autem ille draco, vtrum Iob lingua laberetur. Omnis enim homo in actu suo pedes habet in eo quod agit, in quo mouetur, ibi tãquam ambulat. Dicebat ille multa. Quanta enim dixit Iob, qui legerunt, nouerunt. In tam multis illis verbis obseruabat serpens calcaneum labentis. Ille autem qui caput obseruabat serpẽtis, repulit omnem suggestionem. Respondit & mulieri, sicut dignum erat respondere mulieri: Locuta es, inquit, tanquam vna de insipientibus mulieribus. Si bona percepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus? Et inter illa omnia quæ dixit, nusquam lapsus est. Quod multi in illis verbis non intelligunt; & quædam ibi sic accipiunt, quasi aliquid durum dixerit Iob in Deum. Nã inter multa etiam hoc dixit, velut stomachans aduersus Deum, sicut videbatur non intelligentibus. Ille autem gestabat personam magnã magnæ prophetiæ: Vtinam, inquit, loquens ad Deum, vtinam esset nobis arbiter. Quid est, vtinam esset nobis arbiter? Quasi qui inter nos iudicaret, & quo iudicante causa mea vinceret. Sic accipitur ad primum sonum: sed discute te, ne labaris: attendit enim serpens ille semper calcaneum tuum: Quid visus est dixisse Iob? Vtinam esset nobis arbiter, vtinam esset medius aliquis, qui iudicaret inter me & te. Hoc Deo homo, hoc in stercore homo, hoc vel in cælo angelus Deo, vtinam esset nobis arbiter? Sed quid præuidebat? quid optabat? Multi, inquit Dominus, iusti & prophetæ voluerunt videre quæ videtis, & non viderunt. Arbitrum desiderabat. Quid est arbiter? Medius ad componendam causam. Nõnne inimici eramus Dei, & malam causam habebamus aduersus Deũ? Quis finiret causam istam malam, nisi ille medius arbiter? Qui nisi veniret, misericordiæ perierat iter, de quo Apostolus dicit: Vnus enim Deus, vnus & mediator Dei & hominum homo Christus Iesus. Si non homo, non mediator, quia æqualis patri Deus. Dicit alio loco: Mediator autem vnius non est, Deus autem vnus est. Inter duos mediator: Ergo Christus mediator inter hominem & Deum. Non quia Deus, sed quia homo; non quia Deus æqualis patri, sed si æqualis patri, non mediator. Vt autem sit mediator, descendat à superiore ad inferiorem, ab æqualitate patris, faciat quod ait Apostolus: Semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudine hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Fundat sanguinem suum; deleat chirographum nostrum, componat pacem inter nos & Deum, nostram voluntatem corrigẽs ad iustitiam, illius sententiam flectens ad misericordiam. Sicut ergo vnum hoc exposuimus, quantum Dominus dedit, quod durum videtur dictum à Iob, sic & cætera quæ ibi videntur, quasi aspera & blasphema, habent intellectus suos. Quod putarem* aliter esse, nisi Deus perhiberet testimonium, & antequã loqueretur Iob, & posteaquam totum locutus est. Perhibuit Deus primò testimonium, dicens: Homo sine querela, verax Dei cultor. Dixit hoc Deus, dixit hoc ante tentationem illius. Ne quis autem in illis verbis fortè malè intelligens scandalizaretur, & putaret iustum quidem virum fuisse Iob ante tentationem; in tentatione autem graui defecisse, & lapsum esse in sacrilegam blasphemiam: finitis omnibus sermonibus, & ipsius Iob, & amicorum eius à quibus ei consolatio reddebatur, dicit Dominus testimonium, illos non verum locutos, sicut seruum eius Iob. Nõ enim locuti estis, inquit, coram me verum & rectum quicquam, sicut seruus meus Iob. Deinde iubet, vt ille pro eis offerat hostias: quibus eorum peccata soluantur. Eia fratres mei: Qui vult obseruare caput serpentis, & securus transire

Math. 16. d. Ioan. 1. a. Ioan. 14. a. Psal. 34. Iob 1. d. Iob 2. c. Gen. 3. Math. 13. c. 1. Tim. 2. b. Galat. 3. c. Philip. 2. a. Iob 1. b. Iob 42. b. Gen. 3. c.

transire hoc mare, quia necesse est habitet hic serpés A iste, & vt dicere cœperã, lapsus diabolus de cælo hunc locum accepit; obseruet caput eius à timore seculi, & à cupiditate seculi. Hinc enim suggerit aliquid, aut vnde times, aut vnde cupis; aut amorem tuum tentat, aut timorem. Tu si timueris gehennas, si amaueris regnum Dei, obseruabis caput eius. Euitato capite, securus eris; nec ille lapsum tuum tenebit, nec de tua ruina gaudebit. Nemo autem dicat, vt dixi, magnam habet potestatem. Vident enim homines quasi quantum acceperit potestatis; quid perdiderit maiestatis, non vident. Ipse autem sanctus Iob in verbis suis mysticis & altè secretis, dicens de ista potestate quam dicitur diabolus habere, & describés illum multis modis in figuris similitudinum, exponés quid ille sit, vel quid valeat, hoc quoque ait: Non est quicquam simile ei factum super terram, ad illudendum ei ab angelis meis. Deus ibi loquitur in libro Iob: Non est quicquã simile ei super terram factum, ad illudẽdum ei ab angelis meis. Omne altum videt, & ipse est rex omnium quæ in aquis sunt. Cui testimonio congruit hoc in Psalmo. Cùm enim diceret de mari magno & spatioso, vbi animalia pusilla & magna, vbi repentia, quorum non est numerus, vbi naues nauigant ligno tutè, ait: Draco hic quem finxisti ad illudendum ei. Sed si ad illudendum, quomodo Deus illi illudit? An tradidit eum ad illudendum, hoc est, vt illudatur? Putaremus quòd Deus illi illuderet, nisi Scriptura Iob soluisset quæstionem; ibi enim dictum est: Ad illudendum ei ab angelis meis. Vis illudere draconi? Esto angelus Dei. Sed nondum es angelus Dei. Donec sis, si eum cursum tenes vt sis, sunt angeli qui illudant draconi, ne tibi noceat. Præpositi enim sunt angeli cælorum super potestates aëreas, & inde procedit verbum quod fit hic. Intuentur enim legem fixam, legem æternam, iubẽtem sine scriptura, sine syllabis, sine strepitu, fixam semper & stantem, intuentur angeli corde mundo, & ex illa faciunt quicquid hic fit; & potestates ex illa ordinantur à summis vsque ad ima. Et si potestates summorum cælorum regũtur verbo Dei, quanto magis inferiores atque terrenæ? Remanet ergo in malis sola nocendi cupiditas. Hanc habet homo in potestate cupiditatem nocendi, voluntatem ad perniciem. Si autem cuiquam nocere potuerit, nõ glorietur; non ipse nocuit, data est ei potestas. Semel dictum est, sententia firma est: Non est potestas, nisi à Deo. Quid ergo times? In aquis sit draco, in mari sit draco, illac trãsiturus es. Sic est fictus vt illudatur, hic ad hunc locum ordinatus est, in his sedibus deputatus est. Si magnũ aliquid illi putas esse has sedes; quia non nosti sedes angelorum vnde lapsus est, miraris sedes mortuorum, vbi deiectus est. Quæ tibi videtur eius gloriatio, damnatio est. Similitudinem accipite breuiter; quia reuera magnum aliquid est hoc nosse, D & intelligere. Domum magnam aliquam putate totam istam administrationem creaturæ. Domus ista magna habet dominum, habet seruos, & in ipsis seruis habet circa se proximos sibi in apparatibus melioribus vestium, thesaurorum, horreorum, magnarum possessionum. Habet etiam seruos in infimis ministeriis ita subditis sibi potestatibus, vt quosdam habeat & ad mundandas cloacas. A summis procuratoribus vsq; ad extrema ista & infima ministeria quàm multi sunt gradus? Si ergo aliquis magnus procurator offendat, & pœna domini sui, verbi gratia, fiat ostiarius in extremo loco aliquo, sic exercens sibi datam potestatem, vt volentes intrare vel exire perturbet secundùm modum potestatis quem accepit à domino, illi autem nesciant eum fuisse aliquando magnum procuratorem, magnam potestatem illius esse arbitrantur, quia quid perdiderit nesciunt. Et tamen fratres

Gen. 1. Iob 3. Idemque. (margin)

Rom. 13. a. (margin)

mei ostiarius ille, de quo dixi, ad similitudinem domus magnæ huius terrenæ, potest aliquid facere nesciente domino suo, & turbare aliquem illo non iubente. Iste autem nec ad illam ianuam positus est, qua intramus ad Deum. Christus est enim illa ianua, & per Christum intramus ad vitam æternam. Sed est quædam ianua qua intratur in hoc seculum, ianua quædam mortalitatis, circa ista infirmæ carnis huius detrimenta & supplementa. Ad istam ianuam quasi quidam ostiarius est. Hic habet potestatem in isto mari quo naues commeant, sed nõn tantam vt faciat aliquid nesciente aut nolente domino suo. Ne fortè aliquis dicat, perdidit quidem ille magnam potestatem superiorum apparatuum; sed ego in his infimis sum, hic me potest habere in potestate, opus est vt seruiam illi. Noli falli, nouit te Dominus Deus tuus; & sic té nouit, vt capillos tuos habeat numeratos. Quid ergo times? Tentaturus est fortè carnem tuam; B flagellum est Domini tui, non potestas tẽtatoris tui. Vult nocere saluti quæ promittitur, sed non permittitur, vt autem non permittatur, habe caput Christũ. Repelle caput draconis, suggestioni eius noli consentire, à via tua noli labi. Draco hic quem finxisti ad illudendum ei. Nam vis videre quàm non tibi noceat, nisi permissus? Omnia, inquit, à te expectãt Domine, vt des illis cibum in tempore opportuno.) Et iste draco mãducare vult, sed non manducat quem vult. Omnia à te expectant Domine, vt des illis cibum in tempore opportuno. Omnia, & repentia quorum nõ est numerus, & animalia pusilla & magna, & ipse draco, & omnis creatura tua qua implesti terram, omnia à te expectant vt des illis cibum in tempore opportuno; vnicuique cibum suum. Habes cibum tuum, habet & draco cibum suum. Si bene vixeris, cibum Christum habebis; si à Christo recesseris, cibus draconis eris. Omnia à te expectant vt des illis cibum in C tempore opportuno. Quid dictum est ipsi draconi? Terram manducabis. Draconi dictum est: Terram manducabis cunctis diebus vitæ tuæ. Audisti cibum draconis. Non vis vt det te Deus manducãdum draconi; noli esse cibus draconis, id est, noli relinquere verbum Dei. Vbi enim dictum est draconi: Terram manducabis; ibi iam dictũ erat & præuaricatori: Terra es, & in terram ibis. Cibus serpentis esse nõ vis, noli esse terra. Quomodo, inquis, non ero terra? Si terrena non sapias. Audi Apostolum, vt non sis terra. Nam corpus quod geris terra est, sed tu noli esse terra. Quid est hoc? Si resurrexistis, inquit, cum Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Si non sapis terrena, non es terra; si non es terra, non manducaris à serpente cui cibus data est terra. Cibum suum dat Deus serpenti, quando vult, quem vult. Bene autem iudicat, falli non potest; non ei dat aurum pro terra. Omnia à te expectant Domine, vt des illis cibum in tempore opportuno. Cùm dederis eis colligent.) Ante illos sunt, sed nõ colligent, nisi cùm dederis. Ante diabolum Iob erat, & quidem non deuorauit Iob, sed vel tentare nõ ausus est, nisi cùm ille dedisset. A te expectant; cùm dederis eis, colligent; si nõ dederis, non colligent. Et quid nos fratres? quem cibum habemus? Sequitur & de cibo nostro. Aperiente autem te manum tuam, vniuersa implebuntur bonitate.) Quid est ô Domine, quòd aperis manum tuã? Manus tua Christus est. Et brachium Domini cui reuelatum est? Cui reuelatur, illi aperitur; reuelatio enim apertio est. Aperiente autem te manum tuam, vniuersa implebuntur bonitate. Reuelãte te Christum tuum, vniuersa implebuntur bonitate; nõ autem habent à se bonitatem. † Nam illi quando boni? Probatur illis. Auertente autem te faciem tuam, turbabuntur.)

Ioan. 10. a. (margin)

Matth. 10. d. (margin)

Gen. 3. c. (margin)

Colos. 3. a. (margin)

Iob 1. e. (margin)

Esaiæ 53. a. (margin)

al. Nam aliquando bonitas probatur illis. (margin)

buntur.) Multi repleti bonitate sibi tribuerunt quod habebant, & voluerunt gloriari quasi in iustificationibus suis, & dixerunt sibi: Iustus sum, magnus sum. & facti sunt sibi placentes, & sonuit eis Apostolus: 1.Cor.4.b. Quid enim habes quod non accepisti? Volens autem probare Deus homini quod ab illo habeat quicquid habet, vt cũ bonitate habeat & humilitatem, aliquãdo eum perturbat; auertit ab illo faciem suam, & decidit in tentationem, & ostendit illi, quia quod iustus erat, & recte ambulabat, ipso regente fiebat. Auertente autem te faciem tuã, turbabuntur. Videte quid dicat & in alio Psalmo: Psal.29. Ego dixi in abundantia mea; nõ mouebor in æternum. Præsumpsit de se, impletus erat bonitate, & putabat à se sibi esse totam bonitatem; & dixit in corde suo: Nõ mouebor in æternum: Sed quia iam senserat Dei gratiam se percepisse, pro eo quod erat expertus, reddidit gratiarum actionem, Domine, in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem. Ibidem. Auertisti autem faciem tuam à me, & factus sum conturbatus. Sic & hic, aperis tu manum tuam. Aperis manum, & vniuersa implebuntur bonitate: Non manu sua, sed manu tua aperta. Auertente autẽ te faciem tuã, turbabuntur. Sed quare hoc facis? quare auertis faciem tuam vt turbẽtur? Auferes spiritum eorum, & deficient.) Spiritus eorum, superbia eorum erat. Gloriantur, sibi tribuunt, seipsos iustificant. Auerte faciem tuam vt turbẽtur, aufer spiritum eorum & deficient; clament ad te: Psal.76. Citò exaudi me Domine, defecit spiritus meus. Ne auertas faciem tuam à me. Auferes spiritum eorum, & deficient: Et in puluerem suum conuertentur.) Inuenit se homo pœnitens de peccato suo, quia non habebat vires ex se; & confitetur Deo, dicens se esse terram & cinerem. O superbe, conuersus es in puluerem tuum, ablatus est spiritus tuus; iam non te iactas, non te extollis, nõ te iustificas! Vides quia de puluere factus es, & auertente faciem suam Domino, in tuum puluerem recidisti. Roga ergo, confitere puluerem tuum & infirmitatem tuam, & vide quid sequatur: Emittes spiritum tuum, & creabuntur.) Auferes spiritum eorum, emittes tuũ; auferes spiritum eorum, non habebunt spiritum suũ. Matth.5.a. Ergo deserti sunt beati pauperes spiritu? Non sunt autem deserti, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Noluerunt habere spiritum suum, habebũt spiritum Dei. Matth.10.c. hoc enim dixit martyribus futuris: Cùm vos cœperint & adduxerint, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini; nõ enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Nolite vobis tribuere fortitudinem. Si vestra est, inquit, & mea non est, duritia est, non fortitudo. Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum conuertentur. Ephes.2.b. Emittes spiritũ tuum, & creabuntur. Ipsius enim sumus figmentum, dixit Apostolus, creati in operibus bonis. A spiritu eius accepimus gratiam, vt iustitiæ viuamus; Rom.4.a. quia ipse est qui iustificat impiũ. Auferes spiritum eorum, & deficient. Emittes spiritum tuum, & creabuntur. Et innouabis faciem terræ.) Id est, nouis hominibus confitentibus se iustificatos esse, non à se iustos, vt gratia Dei sit in illis. Vide quales sint, quibus 1.Cor.15.b. innouata est facies terræ. Paulus dicit: Plus omnibus illis laboraui. Quid est Paule? Attẽde si tu sis, seu spiritus tuus. Non ego, inquit, sed gratia Dei mecum. Quid ergo? Quia cùm abstuleris spiritum nostrum, in puluerem nostrum conuertemur; vtiliter intuentes infirmitatem nostram, vt accepto spiritu eius recreemur. Vide quid sequitur: Sit gloria Domini in æternum.) Non tua, nõ mea, non illius, aut illius; gloria Domini sit, non ad tempus, sed in æternum. Lætabitur Dominus in operibus suis.) Non in tuis quasi tuis, quia & opera tua si mala, per iniquitatem tuam; si bona, per gratiam Dei. Lætabitur Dominus in operibus suis. Qui aspicit terram, & facit eam tremere, qui tangit montes, & fumigabunt.) O terra, exultabas de bonitate tua, tibi tribuebas vires opulentiæ tuæ; ecce respicit Dominus, & facit te tremere. Respiciat te, & faciat te tremere; melior est tremor humilitatis, quàm confidentia superbiæ. Videte quomodo aspiciat Deus terram, & faciat eam tremere. Ad terram quasi præsidentem sibi & exultantem loquitur Apostolus: Cum timore & tremore vestram ipsorum Philip.2.b. salutem operamini. Cum timore & tremore: Deus enim est qui operatur in vobis. Dicis, ô Paule, operamini, dicis vt operemur. Quare cum timore & tremore? Deus enim est, inquit, qui operatur in vobis. Ideo ergo cum tremore, quia Deus operatur. Quia ipse dedit, nõ ex te est quod habes, cum timore & tremore operaberis: nam si non tremueris eum, auferet quod dedit. Cum tremore ergo operare. Vide alium Psalmum: Seruite Domino in timore, & exultate ei Psal.2. cum tremore. Si cum tremore exultandum est, Deus aspicit, fit terræ motus: aspiciente Deo, tremant corda nostra, iam tunc ibi requiescet Deus. Audi illum alio loco: Super quem requiescet spiritus meus? Esaia 66.a. Super humilem & quietum, & trementem verba mea. Qui aspicit terram, & facit eam tremere, qui tangit montes & fumigabunt. Montes superbi erant, iactabant se, non eos tetigerat Deus; tangit illos & fumigabunt. Quid est fumigare montes? Precem Domino reddere. Ecce magni montes, superbi, montes ingentes, non rogabant Dominum, se rogari volebant, & superiorem non rogabãt. Quis enim potens & tumidus & superbus in terra, qui dignetur humiliter rogare Deum? De impiis loquor, non de cedris Libani quas plantauit Dominus. Impius quilibet, & infelix anima rogare Deum nescit, & vult se rogari ab hominibus. Mons est, opus est vt tangat illum Deus & fumiget; quando cœperit fumigare, dabit Deo precem, tanquam sacrificium cordis. Fumigat ad Deum, deinde tundit pectus. Incipit & flere, quia & fumus excutit lachrymas. Qui tangit montes & fumigabunt.

Cantabo Domino in vita mea.) Quid cantabit? Totum quicquid est, cantabit. Cantemus Domino in vita nostra. Vita nostra modò spes est, vita nostra postea æternitas erit. Vita vitæ mortalis, spes est vitæ immortalis. Cantabo Domino in vita mea: Psallam Deo meo quamdiu sum.) Psal.145. Quoniam in illo sine fine sum. Quamdiu sum psallam Deo meo: ne fortè cùm cœperimus psallere Deo in illa ciuitate, putemus nos aliquid aliud acturos. Tota vita nostra erit psallere Deo. Si veniet in fastidium quod laudamus, potest venire in fastidium & nostra laudatio. Si semper à nobis amatur ille, semper laudatur: Psallam Deo meo quamdiu sum. Suauis sit ei disputatio mea, ego autem iucundabor in Domino.) Suauis sit ei disputatio mea. Quæ est disputatio hominis ad Deum, nisi confessio peccatorum? Confitere Domino quod es, & disputasti cum illo: disputa cum illo, fac bona opera, & disputa. Lauamini, mundi estote. Esaias dicit: Esaia 1.d. Auferte nequitias ab animis vestris, à conspectu oculorum meorum: Cessate à nequitiis vestris, discite benefacere, iudicate pupillo, & iustificate viduam, & venite disputemus, dicit Dominus. Quid est disputare cum Deo? Te illi indica scienti; vt indicet se tibi nescienti. Suauis sit ei disputatio mea. Ecce hoc est Domino suaue, disputatio tua. Sacrificium humilitatis tuæ, contributatio cordis tui, holocaustum vitæ tuæ, hoc est suaue Domino. Tibi autem quid est suaue? Ego autem iucundabor in Domino. Ipsa est mutua disputatio quam dixi: Indica te ei scienti, & indicat se tibi nescienti. Suauis est ei confessio tua, suauis est tibi gratia ipsius. Dixit se tibi: Vnde se tibi dixit? Per verbum. Quod verbum? Christum. Et tibi dixit

se,& se dixit: Quia misit Christum, seipsum dixit. Ita A planè audiamus ipsum verbum. Qui me videt, videt & patrem. Ioan.14.a. Ego autem iucundabor in Domino. Deficiant peccatores à terra.) Sæuire videtur sancta anima quæ hic cantat & gemit. Vtinam cum ipsa anima sit anima nostra, vtinam copuletur ei & societur & coniungatur ei; videbit etiam misericordiam sæuientis. Quis enim capit hoc, nisi qui impletus fuerit charitate? Deficiant peccatores à terra. Contremiscitis, quia maledicit. Et quis maledicit? Sanctus. Sine dubio Rom.12.c. exauditur. Sed dictum est sanctis: Benedicite, & nolite maledicere. Quid est ergo quod dicit, Deficiant peccatores à terra? Planè deficiant; auferatur spiritus eorum & deficiant, vt emittas spiritum suum, & recreentur. Deficiant peccatores à terra: Et iniqui ita vt non sint.) Quid non sint, nisi iniqui? Ergo iustificētur, vt non sint iniqui. Vidit hoc, & impletus est gaudio, & reuocat versum primum Psalmi: Benedic anima mea Dominum.) Benedicat anima nostra Dominum, fratres, B quia donare dignatus est & facultatē & sermonem nobis, & vobis intētionem & studium. Vnusquisque vt potest recordetur quod audiuit; collocutionem inuicem ructate, saginam vestram ruminate; quod accepistis, non eat in viscera obliuionis vestræ. Thesaurus desiderabilis requiescat in ore vestro. Magno labore quæsita & inuenta sunt, magno labore nunciata & disputata sunt. Sit labor noster fructuosus vobis, & benedicat anima nostra Dominum.

IN PSALMVM CIIII. ENARRATIO.

PSALMVS iste cētesimusquartus, primus est in eis quibus prænotatur Halleluia. Cuius verbi vel potius duorum verborū, interpretatio est, laudate Deū; Matth.11.d. & ideo inde cœpit: Confitemini Domino, & inuocate nomen eius.) In laude enim intelligenda est ista confessio, sicut est: Confiteor tibi pater Domine cæli & terræ. Præmissa enim laude inuocatio sequi solet, vbi desideria peccator allegat; vnde & ipsa oratio Dominica habet à capite breuissimam laudem, quod est: Matth.6.b. Pater noster qui es in cælis. Tunc quæ petuntur, deinceps consequuntur. Vnde & alibi in Psalmo dicitur: Psal.74. Confitebimur tibi Deus, confitebimur, & inuocabimus nomen tuum. Psal.17. quod alibi est planius: Laudās inuocabo Dominum, & ab inimicis meis saluus ero. Ita & hic: Confitemini, inquit, Domino, & inuocate nomen eius; quod tale est, ac si diceret: Laudate Dominum, & inuocate nomen eius. Exaudit quippe inuocantem, quem laudantem videt; laudātem autem videt, quem probat amantem. Et in quo voluit Dominus boni serui amorem circa se ostendi maximè, nisi Ioan.21.c. in eo quod illi ait: Pasce oues meas? Vnde & hic sequitur: Annunciate inter gentes opera eius.) Vel potius vt de Græco ad verbum exprimatur, quod & alij Latini codices habent: Euangelizate in gentibus opera eius. Quibus hoc dicitur, nisi euāgelistis in prophetia? D Cantate ei & psallite ei.) Verbo & opere laudate. Ore quippe cantatur; psalterio autem, hoc est, manibus psallitur. Narrate omnia mirabilia eius, laudamini in nomine sancto eius.) Possunt hi duo versus ex duobus verbis superioribus dicti non absurdè videri, vt quod ait: Narrate omnia mirabilia eius, referatur ad id quod dictum est: Cantate ei. Quod verò sequitur, Laudamini in nomine sancto eius, referatur ad id quod dictum est: Et psallite ei. Illud scilicet ad verbū bonum quo cantatur ei, & narrantur omnia mirabilia eius; illud autem ad opus bonum quo psallitur ei, ne velit quisque de opere bono tāquam in sua virtute laudari. Ideo cùm dixisset, Laudamini, quod vtiq; bene operātes meritò bene possunt, addidit: In nomine 1.Cor.1.d. sancto eiꝰ; vt qui gloriatur, in Domino glorietur. Qui ergo non sibi, sed ei volunt psallere, caueant facere iustitiam suam coram hominibus, vt videantur ab eis; alioqui mercedem nō habebunt apud patrem, qui in cælis est. Sed luceāt opera eorum coram hominibus; Matth.5.b. non eo fine vt ipsi videantur ab eis, sed vt videant bona opera eorum; & glorificent patrem eorum qui in cælis est. Hoc est laudari in nomine sancto eius. Vnde & in alio Psalmo legitur: In Dño laudabitur anima Psal.33. mea, audiant mites, & iocūdentur. Quod & hic quodammodo sequitur: Lætetur cor quærentium Dominum.) Sic enim mites iucundantur, qui non amaro zelo eos iam bene operantes æmulantur. Quærite Dominum, & confortamini.) Hoc enim de Græco expressius interpretatum est, quamuis verbum minus Latinum videatur. Vnde & alij codices habent, confirmamini, alij corroboramini. Ei quippe dicitur, fortitudo mea. &: Fortitudinem meam ad te custo- Psal.58. diam: vt eum quærendo atque ad eum accedendo, & illuminemur & confortemur; ne cæcitate quid faciēdum sit non videamus, aut infirmitate non faciamus etiam quando videmus. Quod ergo est ad videndum, accedite ad eum & illuminamini; hoc est ad faciendum, quærite Dominum & corroboramini. Quærite, Psal.33. inquit, faciem eius semper.) Quæ est facies Domini, nisi præsentia Dei? Sicut facies venti, & facies ignis; dictum est enim: Sicut stipulam ante faciem venti, & Psal.82. sicut fluit cera à facie ignis. Et multa talia ponit Scriptura, nihil aliud quam earum rerum præsentiam volens intelligi, quarum nominat faciem. Sed quid est, Quærite faciem eius semper? Scio quidem quia mihi Psal.72. adhærere Deo, bonum est. Sed si semper quæritur, quando inuenitur? An semper dixit in tota vita ista qua hic viuitur, ex quo nos id facere debere cognouimus, quando & inuentus quærendus est? Iam quippe illū inuenit fides, sed adhuc eum quærit spes. Charitas autem & inuenit eum per fidem, & eum quærit habere per speciem. Vbi tūc sic inuenietur vt sufficiat nobis, & vlterius non quæratur. Nisi enim eum in ista C vita inueniret fides, nō diceretur: Quærite Dominū. Esaie 55.b. Et cùm inueneritis eū, derelinquat impius vias suas, & vir iniquus cogitationes suas. Item si fide inuentus, non adhuc esset perquirendus; non diceretur: Si enim Rom.8.e. quod non videmus, speramus, per patiētiam expectamus. Et quod Ioannes ait: Scimus, quia cùm apparuerit, 1.Ioan.3.a. similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. An fortè etiam cùm facie ad faciem viderimus eū sicuti est, adhuc perquirendus erit? Est sine fine quærendus, quia sine fine amandus. Dicimus etiam præsenti alicui, nōn te quæro; id est, non te diligo. Ac per hoc qui diligitur etiam præsens quæritur, dum charitate perpetua ne fiat absens† optatur. Proinde quem al. agitur. quisque diligit, etiā cùm eum videt sine fastidio semper vult esse præsentem, hoc est, semper quærit eum esse præsentem. Et nimirum hoc est: Quærite faciem eius semper; vt non huic inquisitioni, qua significatur amor, finem præstet inuentio, sed amore crescente inquisitio crescat inuenti. Iam deinceps temperat se laudator iste ardens, & ad capacia verba descendit: infirmum amorem atq; lactentem temporalibus Dei mirabilibus nutriens. Mementote, inquit, mirabilia eius quæ fecit, prodigia eius & iudicia oris eius.) Qui locus similis videtur illi loco, vbi ad Moysen quærentem quis esset, cùm dixisset, Ego sum qui sum, & di- Exod.3.d. ces filijs Israël: Qui est misit me ad vos: quod ex aliquantulacunque particula rara mens capit; deinceps nomen suum commemorans, erga homines gratiam suam misericorditer temperauit, dicens: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, hoc mihi nomen est in æternum. Vbi intelligi voluit & illos quorum se Deum dixit, viuere secum in æternū, & hoc dixit, quòd capi etiam à paruulis posset; vt ego sum qui sum, illi pro captu intelligerēt, qui grandibus viribus charitatis nossent quærere faciem eiꝰ semper.

Si ergo

A Si ergo quod est ipse multū est ad vos vel videre vel quærere, mementote mirabilium eius quæ fecit, prodigia eius & iudicia oris eius; & quibus dicitur: Semen Abraham serui eius, filij Iacob electi eius.) Vos semen Abraham, vos filij Iacob, mementote mirabilium eius quæ fecit, prodigia eius & iudicia oris eius. Ne quis autem vni genti hoc tribueret Israëlitarum secundùm carnem, & non intelligeret magis esse semen Abrahæ filios promissionis quàm filios carnis, quibus Apostolus dicit, cùm gentibus loqueretur: Galat. 3. d. Vos ergo Abrahæ semen estis, secundùm promissionem hæredes; sequitur & dicit: Ipse Dominus Deus noster, in omni terra iudicia eius.) Hoc dicitur per Esaiam ad Hierusalem liberam matrem nostram: Esaia 54. a. Et qui eruit te, ipse Dominus Deus tuus, Deus vniuersæ terræ vocabitur. An Iudæorum Deus tantùm? Absit. Ipse est Dominus Deus noster, in omni terra iudicia eius, quia in omni terra Ecclesia eius, vbi prædicantur iudicia eius. Quid ergo ait in alio Psalmo?

B Psal. 147. Qui annunciat verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israël. Non fecit sic omni genti, & iudicia sua non manifestauit eis. Ideo dictum est, quia vnam gentem voluit intelligi pertinentem ad semen Abrahæ, quæ vocata est quidem ex omnibus gentibus; & sic in ea dicuntur omnes gentes, vt vna sit gens in adoptionem vocata. Extra istam nulli genti manifestauit iudicia sua; quoniam qui ea non crediderunt, etiam si annunciata sunt, manifestata eis vtique non sunt; quia nisi credant, non intelligent. Memor fuit in seculum testamenti sui.) Alij codices habent, in æternum, quod ex ambiguo Græco factum est. Sed si in hoc seculo intelligendum est, non in æternum, quod modò exponens, cuius testamenti memor fuerat, adiungit & dicit: Verbi quod mandauit in mille generationes.) Quod adhuc cum aliquo fine potest intelligi; sed deinde dicit: Quod disposuit ad Abraham, & iuramenti sui ad Isaac. Et statuit illud ipsi Iacob in præceptum, & ipsi Israël in testamentum æternum.) Vbi nullus est ambiguitatis locus. αἰώνιον

C quippe habet Græcus, quod nusquam nostri nisi æternum interpretati sunt; vix autē aliqui alicubi αἰώνιον æternale dixerunt. Nisi fortè quia αἰῶνα familiarius interpretatur seculum, αἰώνιον non æternum, sed seculare interpretari velint; quod neminem ausum fuisse commemini. Si autem hoc loco Testamentum vetus intelligendum est propter terram Chanaan; sic enim sermo contexitur, & statuit illud ipsi Iacob in præceptum, & ipsi Israël in testamentum æternum; dicens: Tibi dabo terram Chanaan funiculum hæreditatis vestræ; quomodo intelligendum est æternum, cùm terrena illa hæreditas æterna esse non possit? Et ideo vetus Testamentum vocatur, quia per nouum aboletur. Mille verò generationes, nec æternum videntur aliquid significare, quia vtique finem habent; & ad ipsa temporalia nimis multæ sunt, quamlibet enim paucis annis generatio determinetur, quā Græci γενεὰν dicunt, quam minimam quidam quindecim annis terminauerunt, ex qua homo incipit posse gene-

D rare; quæ sunt istæ mille generationes? Non solùm à tempore Abraham, quando ei facta est ista promissio, vsque ad tempus noui Testamenti; sed ab ipso Adam, vsque ad terminum seculi. Quis enim audeat dicere quindecim annorum millibus hoc seculum extendi? Proinde mihi videtur non hic vetus Testamentum intelligendum, quod nouo esset tollendum. Dicitur per Prophetam: Hiere. 31. f. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & confirmabo domum Iacob in Testamentum nouum; non secundùm Testamentum quod constitui patribus eorum, cùm eduxissem eos de terra Ægypti, sed testamentum fidei, quod laudat Apostolus, cùm Abraham nobis proponit imitandum, & de legis operibus gloriantes inde cōuincit, quòd Abraham etiam Gal. 3. a. ante circumcisionem credidit Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Denique cum dixisset, Memor fuit in seculum testamenti sui, quòd in æternum intelligere debemus, testamēti scilicet iustificationis & hæreditatis æternæ, quam fidei promittit Deus: Verbi, inquit, quod mandauit in mille generationes. Quid est, mandauit? Quod enim ait, Tibi dabo terram Chanaan; non mandatum est, sed promissum. Mandatum est autē quod facere debemus, promissum quod accipere. Mandatum ergo fides est, vt iustus ex fide viuat; & huic fidei hæreditas æterna promittitur. Rom. 1. b. Mille ergo generationes propter numeri perfectionem pro omnibus intelligendæ sunt; id est, quamdiu generatio generationi sequendo succedit, tamdiu mandatum est viuendum ex fide. Quod obseruat populus Dei, filij promissionis nascendo venientes, & moriendo abeuntes, donec omnis generatio finiatur; quod millenario numero significatum est, quia denarij numeri solidum quadratum decem decies, & hoc decies, vsque ad mille peruenit. Quod disposuit, inquit, ad Abraham, & iuramenti sui ad Isaac: Et statuit illud Iacob, id est ipsi Iacob, in præceptum. Ipsi sunt tres patriarchæ, quorum specialiter se dicit Deum, quos & Dominus nominat in Testamento nouo; vbi dicit: Multi ab oriente & occidente venient, & recumbent Matth. 8. b. cum Abraham & Isaac & Iacob in regno cælorum. Ista est hæreditas æterna. Nam & hic, vbi ait, Statuit illud Iacob in præceptum; manifestauit præceptum esse fidei. Non enim promissum appellaret præceptū. Si enim opus est in præcepto, merces in promisso: Hoc Ioan. 6. d. est opus Dei, Dominus ait, vt credatis in eum quem ille misit. Hoc est ergo verbum quod mandauit: Memor erit in æternum testamenti sui. Hoc est verbum fidei quod prædicamus. Statuit illud ipsi Iacob in præceptum, & ipsi Israël in testamentum ęternum, id est, quod ex ipso verbo & præcepto impleto daturus esset aliquid æternum. Dicens tibi dabo terram Chanaan, funiculum hæreditatis vestræ.) Quomodo ergo est hoc in æternum, nisi aliquid æternum significet? Ipsa enim dicta est terra promissionis, terra fluens lac Exod. 3. b. & mel. Quod totum significat gratiam in qua gustatur quàm suauis est Dominus, ad quam non omnes Psal. 33. homines pertinent. Non enim omnium est fides. Ideo addidit: Funiculum hæreditatis vestræ. Vnde in alio Psalmo, semen Abrahæ quod est Christus intelligitur loqui, vbi dicit: Funes ceciderunt mihi in præclaris; etenim hæreditas mea præclara est mihi. Psal. 15. Cur autē dicta sit terra Chanaan, interpretatio huius nominis aperit. Chanaan quippe interpretatur humilis: Quòd si ad illam referatur sentētiam sancti Noë, qua Gen. 9. d. eiidem Chanaan dixit futurum seruum fratrum suorum, hinc est etiam seruilis timor. Seruus autem non Ioan. 8. c. manet in domo in æternum, filius autem manet in æternum. Ideo excluso Chananæo, datur terra promissionis semini Abrahæ. Consummata enim charitas 1. Ioan. 4. d. foras mittit timorem, vt filius maneat in domo in æternum. Vnde dictum, & ipsi Israël in testamentum æternum. Deinceps exequitur historiam in librorum sanctorum veritate notissimam. Cùm essent numero breui, paucissimi & incolæ in ea.) Id est, in terra Chanaan. Quando ibi patres habitauerūt Abraham, Isaac & Iacob, antè quàm eam acciperent hæreditatem, in semine suo paucissimi erant. Et incolæ in ea. Nonnulli autem codices habent, non paucissimi & incolæ, sed paucissimos & incolas. Vbi apparet eos qui ista ita interpretati sunt, Gręcam fuisse locutionē secutos, quæ transferri non potest in Latinū, nisi cū ea absurditate, quæ ferri omnino non possit. Si enim totam ipsam locutionem transferre conemur, dicturi sumus: In ea esse illos numero breui, paucissimos &

incolas in ea. Quod autem ait Græcus, in ea esse illos, hoc est Latinè, cùm essent: quod verbum non potest casus accusatiuus sequi, sed nominatiuus. Quis enim dicat, cùm essent paucissimos? sed, cùm essent paucissimi. Cù ergo essent numero breues, vel numero breui, paucissimi & incolæ in ea: Transierunt de gente in gentem, & de regno in populum alterum.) Repetitio est eius quod dixerat de gente in gentem. Non dimisit homini nocere eis.) Id est, non permisit. Græca autem locutio est, nocere illos: Latina verò, nocere illis. Et corripuit pro eis reges. Nolite, inquit, tangere Christos meos, & in ꝓphetis meis nolite malignari.) Verba dixit Dei corripientis vel arguẽtis reges ne negligerent sanctos patres: cùm essent numero breues, & paucissimi atq; incolæ in terra Chanaan. Quæ verba licet in libris eius historiæ non legantur: tamen intelligenda sunt vel latenter dicta, sicut Deus in hominum cordibus loquitur occultis & veracibus visis, vel

Gen. 21. d. & 26. a. etiam per angelum expressa. Nam & rex Gerarærum, B & rex Ægyptiorum diuinitùs admoniti sunt ne nocerent Abrahæ, & rex alius ne noceret Isaac, & alij ne nocerent Iacob, cùm essent paucissimi & incolæ, antequam ad incolendam Ægyptũ cum filiis suis transiret Iacob: quod intelligitur in eo cõmemoratũ, quod ait: Trãsierunt de gente in gentem, de regno in populum alterum. Sed quia occurrebat quærere, antequã transirent, & in Ægypto multiplicarentur, quomodo numero breues, paucissimi & incolæ in aliena terra perdurare potuerunt: secutus adiunxit, Non permisit homini nocere eis, & corripuit pro eis reges. Nolite tangere Christos meos, & in ꝓphetis meis nolite malignari. Potest autem meritò mouere quomodo fuerint Christi appellati, antequam esset vnctio, ex qua hoc nomẽ impositum est regibus. Quod à Saule cœpit, cui Dauid successit in regno, atque inde cæteri & reges Iudæ & reges Israël continuatione sacratæ consuetudinis vngebantur: in qua vnctione figurabatur C

Psal. 44. vnus verus Christus, cui dictum est, Vnxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ participib⁹ tuis. Vnde ergo illi iam tũc Christi appellabantur? Nam prophetas eos fuisse, legimus. De Abraham vtique, quod de illo manifestè dictũ est, hoc & de illis intelligendũ est. An ideo Christi, quia etiam si latẽter, iam tamen Christiani? Quamuis enim caro Christi ex illis, tamẽ Christus ante illos: quod & Iudæis respondit, dicens:

Ioan. 8 g. Antequam Abraham fieret, ego sum. Quomodo ergo hunc illi ignorarent, aut in eũ non crederent: cùm propterea prophetæ dicerentur, quia licet occultius, tamen Dominum prænunciabant? Vnde apertè ipse dicit: Abraham concupiuit videre diem meum, & vidit, & gauisus est. Non enim quisquam præter istam fidem quæ est in Christo Iesu, siue ante eius incarnationem, siue postea reconciliatus est Deo: cùm sit ab

1. Tim. 2. b. Apostolo veracissimè definitum, Vnus enim Deus, & D vnus mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. Deinde iam narrare incipit, quomodo factum sit vt transirẽt de gente in gentem, & de regno in populum alterum. Et vocauit, inquit, famem super terrã, & omne firmamentum panis contriuit. Misit ante eos virum, in seruum venũdatus est Ioseph.) Per hoc factum est, vt transirẽt de gente in gentem, de regno in populum alterum. Sed non sunt negligenter prætereundæ scripturarum sanctarum locutiones. Vocauit, inquit, famem super terram, quasi fames aliqua persona sit, vel aliquod animatum corpus, vel aliquis spiritus qui obedire possit vocanti: cùm sit fames ex inedia contracta pernicies, atque ita sit in eis qui eam patiuntur, vt aliquis morbus. Sicut enim morbus vt esse desinat, fit plerunque per medicamentum: sic & fames sanatur quodammodo per alimentum. Quid est ergo, vocauit famem? An fortè ista mala quæ pa- A tiuntur homines, habẽt quosdam præpositos suos angelos malos? Nam & in alio Psalmo dicit immissione per angelos malos Deum homines afflixisse, non vtique errante iudicio. Et hoc est fortè, vocauit famem: id est, angelum præpositum famis, & eius rei nomine cuius est præpositus appellatur. Ex qua opinione Romani veteres quosdam deos tales consecrarunt, sicut deam Febrem, deumq; Pallorem. An quod est credibilius, vocauit famem, intelligendum est, dixit vt fames esset: vt hoc sit vocare quod est appellare: hoc appellare quod dicere: hoc dicere quod iubere? Nã ille vocauit famem qui vocat ea quæ non sunt tanquã sint. Nec ibi Apostolus dixit, Qui vocat ea quæ non sunt vt sint, sed tanquam sint. Apud Deum quippe iã factum est, quod eius dispositione futurum est: quia de illo alibi dicitur, qui fecit quæ futura sunt. Et hic quando fames facta est, tunc dicta est vocata, id est, vt adesset quæ iam fuerat in eius occulta gubernatione disposita. Deniq; quomodo vocauerit famem, statim exposuit, dicens: Omne firmamentum panis contriuit. Et hæc inusitata locutio est: contriuit enim dixit, pro eo quod est consumpsit. Misit ante eos virũ. Quẽ virum? Ioseph. Quomodo misit? In seruum venũdatus est Ioseph. Nempe quando factum est, peccatum erat fratrũ, & tamen Deus misit Ioseph in Ægyptũ. Intuẽda est ergo res magna & pernecessaria: quomodo Deus bene vtatur malis operibus hominum, sicut illi contrà malè vtuntur bonis operibus Dei. Contexit deinde narrationem, commemorãs quæ pertulerit Ioseph in humilitate sua, & quomodo fuerit sublimatus. Humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrum pertransiit animam eius, donec veniret verbum eius.) Compedes quidem accepisse Ioseph, non legimus, sed factum esse, minimè dubitandum est. Aliqua enim prætermitti potuerunt in illa historia, quæ tamen Spiritum sanctum non laterent, qui in his loquitur Psalmis. Ferrum autem quod dicit pertrãsisse animam eius, tribulationem duram necessitatis accipimus: nõ enim corpus, sed animam dixit. Talis enim locutio est quædam in Euãgelio, vbi Simeon dixit ad Mariam, Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israël, & in signum cui contradicetur: & tuam ipsius animam pertransiet gladius, vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes. Passio quippe Domini, quæ multis ruina fuit, & in qua multorum cordium occulta patuerunt, quoniam expressum est, quid de Domino sentiebant: & ipsam eius matrem grauiter carnali orbitate percussam sine dubio contristauit. In illa verò tribulatione fuit Ioseph, donec veniret verbum eius, quo fuerat interpretatus veraciter somnia: vnde commendatus est regi, vt etiã illi de somniis eius futura prædiceret. sed quoniam dixit, donec veniret verbum eius, ne omnino eius sic intelligeremus, vt quisquam rem tantam homini tribuendam putaret, continuò subiecit, Eloquium Domini inflammauit eum.) Vel, quod magis de Græco expressum alij codices habent, Eloquiũ Domini igniuit eum: vt etiam ipse inter eos computaretur, quib⁹ dictum est, Laudamini in nomine sancto ei⁹. Eloquiũ Domini igniuit eum. Meritò Spiritus sanctus quando à Domino missus est, visæ sunt illis linguę diuisæ velut ignis. Et Apostolus dicit, Spiritu feruentes. A quo igne discedent, de quibus dicitur, Refrigescet charitas multorum. Denique sequitur, Misit rex, & soluit eum: princeps populorum, & dimisit eũ.) Ipse est rex, qui & princeps populorum: soluit compeditũ, dimisit inclusum. Constituit eum dominum domus suæ, & principẽ omnis possessionis suæ. Vt erudiret principes ei⁹ sicut semetipsum, & senes eius prudẽtiã doceret.) Græcus habet, Et seniores eius sapientiam doceret.) Quod omnimodo ad verbum ita dici posset: Erudiret principes

Marginal notes (right column): Rom. 4. c. (beside "Qui vocat ea quæ non"); Psal. 104. (beside "Omne firmamentum panis contriuit"); Luca 2. e. (beside "Mariam, Ecce positus"); Act. 2. a. (beside "Domini igniuit eum"); Rom. 12. c. Matth. 24. b. (beside "Spiritu feruentes").

principes eius sicut semetipsum, & seniores eius sapientes faceret. πρεσβυτέρους enim habet, quos dicere solemus seniores, non γέροντας, id est, senes: σοφίσαι autem, quod vno verbo Latinè dici non potest, à sapientia dictum est, quæ σοφία Græcè dicitur, non à prudentia, quæ φρόνησις appellatur. Neque hoc tamen legimus in illa sublimitate Ioseph, sicut nec compedes in eius humilitate. Sed vnde fieri possit, vt vir tantus vnius veri Dei cultor, in Ægypto alēdis tantummodo corporibus, & rebus tantum corporalibus gubernandis esset intentus: & quo eos meliores redderet, curam non gereret animorum? Sed ea conscripta sunt in illa historia, quæ secundùm intentionem scribentis, in quo erat Spiritus sanctus, rebus futuris in illa narratione significandis sufficere iudicata sunt. Et intrauit Israël in Ægyptum, & Iacob accola fuit in terra Cham.) Quod est Israël, hoc est Iacob: & quod est Ægyptus, hoc est terra Cham. Hic enim apertissimè demonstratum est de semine Cham filij Noë, cuius primitiuus fuit Chanaan, exortam fuisse etiam gentem Ægyptiorum. Proinde in quibus codicibus hoc loco legitur Chanaan, emendandum est. Melius autem interpretatum est, accola fuit, quàm, sicut alij codices habent, inhabitauit: quod tantundem esset, si & incola diceretur. Nihil enim aliud significat. Nam idipsum est verbum in Græco isto loco, quod est & superius, vbi dictum est, paucissimi & incolæ in ea. Incolatus porrò, vel accolatus, non indigenam, sed aduenam ostendit. Ecce quomodo transierunt de gente in gentem, de regno in populum alterum. Quod breuiter propositum fuerat, breuiter narrando explicatum est. Sed de quo regno transierunt in populum alterum, meritò quæri potest. Nondum enim regnabāt in terra Chanaan, quia nondùm ibi fuerat regnum constitutum populi Israël. Quomodo ergo potest intelligi, nisi fortè secundùm anticipationem, quia ibi regnum futurum erat seminis eorum? Deinceps narrantur quæ in Ægypto gesta sunt. Et auxit, inquit, populum suum vehementer, & firmauit eum super inimicos eius.) Etiam hoc totum breuiter propositū est, vt quemadmodum factum sit, deinceps narretur. Non enim tūc firmatus est populus Dei super Ægyptios inimicos suos, quando eorum masculini fœtus necabantur: vel quando in faciendis lateribus conterebantur: sed quando in manu potenti per signa, & portenta Domini Dei sui metuendi & honorandi facti sunt, donec duri regis contētio vinceretur, & mare rubrum persecutorem cum exercitu eius obrueret. Quod ergo breuiter positum est, Firmauit populum suum super inimicos eius, velut quæreremus quomodo factum sit: incipit dicere, donec etiam id narrando determinet. Et conuertit cor eorum, vt odirent populum eius, & dolum facerent in seruos eius.) Nunquidnam intelligendum est, vel credendū, quòd Deus cor hominis ad facienda peccata cōuertat? An peccatum non est, vel paruum peccatum est, odisse populum Dei, & dolum facere in seruos eius? Quis hoc dixerit? Nūquid ergo istorum tam grauium peccatorum autor est Deus, qui nullius vel leuissimi peccati autor credendus est? Quis sapiens, & intelliget hæc? Nam ipsa est illa mirabilis Dei bonitas: quia benè vtitur etiam malis, vel angelis, vel hominibus. Cū enim ipsi vitio suo mali sint, ille de malo eorum bene facit. Nō enim antequam odissent populum eius boni erant, sed maligni, & impij tales erāt, qui facile incolis suis felicibus inuiderent. In eò ergo quòd populum suum multiplicauit, hoc beneficio suo malos ad inuidendum conuertit. Inuidia est enim odium felicitatis alienæ. Sic ergo conuertit cor eorum, vt per inuidentiam odissent populum eius, & dolum facerent in seruos eius. Non itaq; cor illorum malum facien-

August. to. 8.

A dò, sed populo suo benefaciendo, cor illorum sponte malum conuertit ad odium. Non enim rectum cor peruertit, sed sponte peruersum ad odium populi, vbi eo malo bene vteretur conuertit: non illos malos faciendo, sed istis bona; quibus mali facillime possent inuidere, largiēdo. Quo illorū odio, & ad exercitationem populi sui, & ad gloriam nominis sui, quæ nobis est vtilis, quomodo sit vsus, consequentia docet: quæ in eius laudem commemorantur, cùm cantatur halleluia. Misit Moysen seruum suum, & Aaron quem elegit ipsum.) Sufficeret quem elegit: sed nihil in eo quærendum est, quod additum est ipsum. Locutio Scripturarum est, sicuti est, In qua habitabunt in ea: qua locutione diuinæ paginæ plenæ sunt. Posuit in eis verba signorum suorum, & prodigiorum in terra Cham.) Non ita debemus accipere verba signorum & prodigiorum, quasi verba, quibus verbis fierent signa & prodigia, id est, quæ dicerent vt fierent signa & prodigia. Multa enim sine verbis facta sunt, vel virga
B manu extenta, vel fauilla in cælum missa. Sed quia illa ipsa quæ facta sunt, non erant alicuius significationis inania, sicut & verba quæ loquimur, ideo & ipsa dicta sunt verba, non vocum & sonorum: sed signorum & prodigiorum. Posuit in eis, id est, fecit per eos.

Misit tenebras, & obscurauit.) Scriptum est & hoc inter plagas quibus Ægyptij percussi sunt. Quod autem sequitur, in diuersis codicibus variè legitur. Alij nanque habent, Exacerbauerunt sermones eius.) Alij verò, Non exacerbauerunt sermones eius.) Sed quod prius dixi, in pluribus inuenimus. Vbi autem addita est negatiua particula, vix duos codices potuimus reperire. Sed ne fortè mēdositas propter sensum faciliorem abundauerit: quid enim facilius intelligitur quàm id quod dictum est, Exacerbauerunt sermones eius, vtique contumacibus suis sermonibus: conati sumus secundùm aliquam rectam sententiam etiam illud exponere: & hoc interim occurrit, Non exacerbauerunt sermones eius, id est, in Moyse &
C Aaron: quia eos etiam durissimos patiētissimè pertulerunt, donec omnia quę Deus in eis facere disposuerat, ex ordine complerentur. Conuertit aquas eorum in sanguinem, & occidit pisces eorum. Et dedit terram eorum ranas, in penetralibus regū ipsorum.) Tanquam diceret, Terram eorum conuertit in ranas. Tanta enim ranarum fuerat multitudo, vt hoc per ὑπερβολὴν conuenienter diceretur. Dixit, & venit cynomyia & ciniphes in omnibus finibus eorum.) Si quęritur quando dixerit, in verbo eius erat antequam fieret. Et sine tempore ibi erat quo tempore fieret: quanquam & per angelos & per seruos suos Moysen & Aaron etiam tūc quodammodo dixit vt fieret, quando fuerat faciendum. Posuit pluuias eorum grandinem.) Similis locutio illi est, vbi ait, Dedit terram eorum ranas: nisi quòd ibi non vtique in ranas tota terra conuersa est, pluuia verò in grandinem etiam tota potuit. Ignem comburentem in terra ipsorum.) Subauditur posuit. Et percussit vineas eorum & fi-
D culneas eorum, & contriuit omne lignum finium eorum.) Hoc vi grandinis & fulminibus factum est, vnde & ignem dixit comburentem. Dixit, & venit locusta & bruchus, cuius non erat numerus.) Vna plaga est locustæ & bruchi: quoniam altera est parens, & alter est fœtus. Et comedit omne fœnum in terra eorum, & comedit omnem fructum terræ eorum.) Et fœnum fructus est, sicut loqui Scriptura consueuit: quæ fœnum appellat etiam segetes frugum. Sed vt duo diceret, duobus fortasse quæ dixerat numero voluit consonare, id est, locustæ & brucho. Hoc autem totum pertinet ad elocutionis varietatem medētem fastidio, non ad diuersitatem sententiarum. Et percussit omne primogenitum in terra eorum, primitias

A omnis laboris eorum.) Hæc plaga nouissima est, excepta morte in mari rubro. Primitias verò laborũ, propter primogenita pecorum dictum arbitror. Quę plagæ cùm sint decem, nec omnes commemoratæ sunt, nec eodem ordine quo ibi factę sunt leguntur. Libera enim est laudatio, à lege narrantis & texentis historiã. Cuius laudationis autor & dictor cùm sit per prophetam Spiritus sanctus: eadem vtiq; autoritate quã per eum egit hominẽ qui illam scripsit historiam, & cõmemorat aliquid factum quod ibi nõ legitur, & quod ibi legitur prætererit. Adiungit autem etiam hoc laudibus Dei, quòd argento & auro ditatos Israëlitas eduxit de Ægypto: quia & ipsi tales erant qui nondum possent contemnere laborum suorum licet temporalem, tamen debitam iustamq; mercedem. Nec in eo quòd Ægyptios deceperunt, a quibus sibi vt commodaretur aurum argentumque petiuerunt, putãdus est Deus huiusmodi dolos eis qui sursum cor habent vel iubere, vel si fecerint approbare. Magis enim per illa B Dei verba vtiq; ab illo qui cor eorum videbat, & cupiditates examinabat, permissi sunt facere ista quæ iussi: non tamen sine aliquo profectu animæ carnalis, quod & his fecerũt qui talia iure passi sunt, & quamuis per dolum, ab iniquis hominibus tamen quod sibi reddi debuit, abstulerũt. Sicut enim Ægyptiorum iniquitate, sic istorum infirmitate ad id quod opus erat illis factis figurandum & prænunciandum diuinè vsus est Deus. Et eduxit eos in argento & auro.) Et ista locutio Scripturarum est. Pro eo quippe dictum est, in argento & auro: ac si diceretur, cum argento & auro.

Et non erat in tribubus eorum infirmus.) Sed corpore, nõ animo. Etiam hoc magnum Dei beneficium fuit, vt in illa necessitate migrandi nullus esset ægrotus. Lætata est Ægyptus in profectione eorum, quia incubuit timor eorum super eos.) Timor quippe Hebræorum super Ægyptios. Non enim timor eorũ quo timebant Hebræi, sed quo timebantur. Dicet aliquis, C Quomodo ergo nolebant eos dimittere Ægyptij? Quomodo tanquam redituros dimiserunt? Quomodo tanquam redituris & reddituris aurum & argentũ petentibus commodauerunt, si lætata est Ægyptus in profectione eorum? Sed intelligendum est post illam vltimam Ægyptiorum mortem, & tãtam stragem in mari rubro tam magni persequentis exercitus, Ægyptios timuisse residuos: ne redirent Hebræi, & eorum reliquias magna felicitate ac facilitate contererent. Tunc impletum est quod superius cùm dixisset, Et auxit populum suum vehementer: mox addidit, & firmauit eum super inimicos eius. Hanc enim sententiam vno versiculo propositam vt explicaret quomodo factum sit, adiunxit cætera quæ in hac laude clarius narrauit, vsque ad istum locum, vbi ait, Lætata est Ægyptus in profectione eorum, quia incubuit timor eorum super eos: velut assignans quod proposuerat, D quia firmauit populum suũ super inimicos eius. Proinde iam dicit, quæ iter agentibus in eremo beneficia diuina collata sunt. Expandit nubem in protectionem eorum, & ignem vt luceret eis per noctẽ.) Tam sunt hæc manifesta, quàm nota. Petierunt carnes, & venit coturnix.) Non coturnices concupierunt, sed carnes. Quia verò & cõturnix caro est, & in isto Psalmo non loquitur de amaricatione eorum, in quibus (1.Cor.10.g.) non est beneplacitũ Deo, sed de fide electorum, quod est verum semen Abrahæ: ipsi intelligendi sunt petisse vt veniret vnde amaricantium murmura opprimerentur. Etiam in versu qui sequitur, Et pane cæli saturauit eos.) Manna quidem nõ nominauit, sed nulli obscurum est qui illas literas legit. Dirupit petrã, & fluxerunt aquæ, abierunt in sicco flumina.) Et hoc factum tam citò intelligitur quàm legitur. His autem omnibus beneficiis suis, Deus commendat in Abraham meritum fidei. Sequitur enim, & dicit, Quoniã memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abrahã puerum suum. Et eduxit populum suum in exultatione, & electos suos in lætitia.) Quod ait populum suum, hoc repetiuit, electos suos: & quod ait, in exultatione, hoc repetiuit, in lætitia. Et dedit illis regiones gentium, & labores populorũ possederũt. Quod sunt regiones gentium, hoc sunt labores populorum: & quod dictum est, dedit illis, hoc repetitũ est, possederunt. Et tanquam quæreremus, cui bono ista data sunt; ne hoc ipsum putaretur summum bonum, quo ista felicitas rerum temporaliũ populo Dei data est: continuò eam ad aliud retulit, vbi summum bonum oportet inquiri. Vt custodiant, inquit, iustificationes eius, & legem eius requirant.) Vbi intelligendum est Dei seruos & electos filios promissionis, verum & germanum semen Abrahæ, imitantes fidem Abrahę, propterea ista bona terrena sumere à Deo, vt non in eis luxu diffluant, siue peruersa securitate torpescant: sed ideo habeant diuina misericordia hęc omnia præparata, in quibus quærendis possent negotiosissimis laboribus occupari, vt ad hoc vacent vnde bonum æternum possit acquiri, hoc est, vt custodiant iustificationes eius, & legem eius requirant. Deniq; quoniam semẽ Abrahæ tales hic intelligi voluit qui verè essent semen Abrahæ, quales vtiq; nec in illo populo defuerunt. Quod etiã Apostolus Paulus satis ostendit, cùm dicit, Sed nõ in omnibus illis beneplacitum est Deo. (1.Cor.10.g.) Si enim non in omnibus, profectò fuerũt ibi quidam in quibus beneplacitũ est Deo. Quia ergo tales Psalmus iste commendat, nihil hic dixit de iniquitatibus & irritationibus & amaricatione eorum, in quibus non est beneplacitum Deo. Sed quia & iniquis non sola iustitia, verumetiam misericordia Dei omnipotentis & clementis apparuit, de illis sequens loquitur Psalmus cum laudibus Dei. Et tamen vtrique in vno populo fuerunt, nec istos illi suarum iniquitatum cõtagione polluerunt. Nouit enim Dominus qui sunt (2.Tim.2.d.) eius. Et si in hoc seculo non potest ab iniustis, recedat ab iniustitia omnis qui nominat nomen Domini. Vt ergo tanquam in corpore Psalmi huius velut latẽtem quodammodo eius animam commendemus, hoc est, in verbis quasi exterioribus interiorem intellectum: videtur mihi ammoneri semen Abrahę, qui sunt omnes filij promissionis pertinentes ad æternam hæreditatem testamenti æterni, vt tanquam ipsam hæreditatem sibi eligant Deum, & eum gratis colant, id est, propter ipsum, non propter aliquod emolumentum mercedis extra ipsum: & hoc faciant laudantes, inuocantes, annũciantes, nec in suam, sed in eius gloriam, per fidem bene operantes, spe gaudentes, charitate feruentes. Hoc totum sonat his versibus:

Repetitio expositorum.

Confitemini Domino, & inuocate nomen eius, annunciate in gentibus opera eius. Cantate ei, & psallite ei, narrate omnia mirabilia eius. Laudamini in nomine sancto eius. Lætetur cor quærentium Dominum. Quærite Dominum, & confirmamini, quærite faciem eius semper.) Deinde ad paruulorum corda nutrienda vt roborẽtur in fide, de patriarchis proponũtur exempla & illorũ fidei & promissionis Dei, vt imitando & sperando simus semen illorum, nõ de sola gente Hebræorum, sed quotquot istam gratiam suscipiunt in omni terra. Quod totũ his versibus continetur, Memẽtote mirabilia eius quæ fecit, prodigia eius & iudicia oris eius. Semen Abrahã serui eius, filij Iacob electi eius. Ipse Dominus Deus noster, in omni terra iudicia eius. Memor fuit in seculum testamenti sui, verbi quod mãdauit in mille generationes. Quod disposuit ad Abraham, & iuramenti sui ad Isaac. Statuit illud ipsi Iacob in præceptũ: & ipsi Israël in testamentum

mentum æternum. Dicens, Tibi dabo terram Chanaan, funiculum hæreditatis vestræ.) Quæ omnia pro modulo meo, quemadmodum accipienda essent, exposui. Hic occurrebat animo paruulæ fidei: Si ergo Deus gratis est colendus, & testamenti æterni hæreditas ipse à seipso requirendus: mortalem istam vitam cur præstat quærentibus eum, & temporales necessitates? An & ipsas suæ misericordiæ multiplicatione non deserit? Nam intentè audite quid præstiterit patribus nostris, vel in quibus fidei exempla constituit, vel qui ex illorum carne propagati etiam fidem imitati sunt. Cùm essent ipsi numero breui, paucissimi & incolæ in ea.) Id est, in terra Chanaan. Et pertransierunt de gente in gentem, & de regno in populum alterum. Non reliquit hominē nocere eis, & arguit pro eis reges. Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari.) Si autem quæritis, quomodo transierunt de gente in gentem, & de regno in populum alterum: audite, Vocauit famem super terrā, & omne firmamentum panis cõtriuit. Misit ante eos (B) virum, in seruum venundatus est Ioseph. Humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrum pertransiit animam eius, donec veniret verbum eius. Eloquium Domini igniuit eum, misit rex, & soluit eū, princeps populorum, & dimisit eum. Constituit eum dominū domus suæ, & principem omnis possessionis suæ. Vt erudiret principes eius sicut semetipsum, & seniores eius prudentiam doceret. Et intrauit Israël in Aegyptum, & Iacob accola fuit in terra Cham.) Ecce quomodo pertransierunt de gente in gentem, & de regno in populū alterum. Et auxit populū suum vehemēter, & firmauit eū super inimicos eius.) Si autē scire vultis quomodo eum firmauit super inimicos eius: audite, Conuertit cor eorum vt odirent populum eius, & dolum facerent in seruos eius. Misit Moysen seruum suum, Aaron quem elegit ipsum. Posuit in eis verba signorum suorum, & prodigiorum in terra Cham. Misit tenebras, & obscurauit eos, & exacerbauerunt sermones eius. Cõuertit aquas eorum in sanguinem, (C) & occidit pisces eorū. Dedit terrā eorū ranas, in penetralibus regum ipsorum. Dixit, & venit cynomyia, & ciniphes, in omnibus finibus eorum posuit pluuias eorum grandinem, ignem comburētem in terra ipsorum. Et percussit vineas eorum, & ficulneas eorum, & contriuit omne lignum finium eorum. Dixit, & venit locusta & bruchus, cuius non erat numerus. Et comedit omne fœnum in terra eorum, & comedit omnem fructum terræ eorum. Et percussit omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum. Et eduxit eos in argento & auro, & non erat in tribubus eorū infirmus. Lætata est Aegyptus in profectione eorū, quia incubuit timor eorum super eos.) Ecce quomodo populum suum firmauit super inimicos eius. Cùm autem inimicis eorum ista mala iustitia eius inflixerit: quæ ipsis largita sit etiam temporalia misericordia eius, accipite. Expandit nubem in protectionem eorum, & ignem, vt luceret eis per noctem: Petierunt carnes, & venit coturnix, & pane cæ- (D) li saturauit eos. Dirupit petram, & fluxerunt aquæ, abierunt in sicco flumina. Quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Et eduxit populum suum in exultatione, & electos suos in lætitia. Et dedit illis regiones gentium, & labores populorum possederunt.) Non vt propter ista eum colant, sed vt ea quoque ad bonum æternum referant atque conuertant; id est, Vt custodiant iustificationes eius, & legem eius requirant. Quæcunque igitur alia bona dat Deus, referēda sunt ad gratuitum cultum eius: ipse autem cultus eius non est referendus ad alia bona quæ dat Deus. Tunc enim erit gratuitus. Ad quod certamen prouocans hostis, ausus est

(A) dicere Deo, Nunquid Iob gratis colit Deum? Porrò Iob.1.b. si in seruum venundatus est Ioseph, & humiliatus, & exaltatus locum fecit ad tēporalia bona populo Dei, vt firmaretur super inimicos eius: quanto magis Iesus Matth.26.a. venundatus, & humiliatus à fratribus suis secundùm carnem, & exaltatus in cælis, locum facit ad æterna bona populo Dei triumphanti de diabolo, & angelis eius? Audi ergo semen Abrahæ, non de carne gloriās, sed imitās fidem. Audite serui Dei, & electi Dei, promissionem habentes vitæ præsentis & futuræ. Si tentationes duræ sunt in hoc seculo, Ioseph in carcere, Iesum in cruce cogitate. Si rerum temporalium prosperitas adiacet, non propter ipsam Deo, sed ipsa vtimini propter Deū. Nec eum existimetis propter vitæ huius necessaria coli à cultoribus suis, quæ donat, & blasphematoribus suis: sed quærite primū regnū Dei, Matth.6.d. & iustitiam eius, & hæc omnia apponentur vobis.

IN PSALMVM CV. ENARRATIO.

PSALMVS centesimusquintus etiam ipse prænotatur, (B) Halleluia.) Et hoc dupliciter. Sed quidam dicunt vnum halleluia pertinere ad finem Psalmi superioris, alterum ad huius principium. Et hoc asserūt quòd omnes halleluiatici Psalmi habeant in fine halleluia, non omnes in capite. Vnde quicūque Psalmus non habet in fine halleluia, nec in capite volunt eum habere: quod autem in eius capite videtur esse, ad finem superioris pertinere. Sed nos quousque nobis aliquibus certis documentis id verum esse, persuadeāt, multorum consuetudinem sequimur: qui vbicunque legunt halleluia, eidem Psalmo attribuunt in cuius hoc capite inueniunt. Paucissimi enim codices sunt, quod quidem in nullo Græcorum repperi, quos inspicere potui, qui habeant halleluia in fine, præter centesimi & quinquagesimi Psalmi contextionem, post quem iam nullus est, qui ad eundem canonem pertinet. Sed neque hoc posset præscribere consuetudini, etiamsi omnes codices id haberent. Fieri enim potuit, vt aliqua ratione laudationis Dei totus Psal- (C) morum liber, qui libris quinque constare perhibetur (nam vbi scriptum est, Fiat fiat, ibi fines librorum esse dicunt) post omnia, quæ cantata sunt, vltimo halleluia clauderetur: nec propter finem centesimi & quinquagesimi Psalmi necesse esse video, vt omnes halleluiatici Psalmi in fine habeant halleluia. Cùm enim in capite Psalmi geminatur halleluia, cur Dominus aliquando semel, aliquando bis dicat amen, & quomodo eo modo non possit aliquando semel, aliquando bis halleluia dici, nescio: præsertim quia post numeri notam qua Psalmus inscribitur quotus sit, velut iste cētesimusquintus, vtrūque halleluia positum est. Debuit autē vnū poni ante ipsum numerū, si ad finē pertinet superioris: & post numerū Psalmi scribi alterū halleluia, quod ad Psalmū ipsius numeri pertinet. Sed fortasse, & in hoc loco imperita præualuit cõsuetudo, & aliquid afferri potest, quod adhuc ignoramus: vnde nos magis docere debeat iudiciū veritatis, quā præiudicium consuetudinis. Nunc tamen antequam (D) hoc perdiscamus, vbicūque post numerū Psalmi, siue semel, siue bis conscriptū inuenimus halleluia, secundùm celeberrimā Ecclesiæ consuetudinem ei Psalmo tribuimus, qui eodē numero prænotatur: confitentes nos arcana omnium titulorum, qui sunt in Psalmis, & ordines eorūdem psalmorum, & magna esse credere, & nondum sicut volumus penetrare potuisse. Video autem istos duos centesimumquartum & centesimūquintum ita inter se coniunctos, vt in vno eorum, qui præcedit, commēdetur populus Dei in electis eius, de quib⁹ nulla querela sit, quos ego arbitror ibi fuisse, in quibus beneplacitū est Deo; in isto autē, qui sequitur 1.Cor.10.g. eos cõmemoratos, qui in eodē populo amaricauerūt, nec tamen etiam ipsis Dei misericordiam defuisse.

Dicuntur autem ista ex eorum persona, qui veniam conuersi precantur, & exempla commemorantur illorum in quos etiam peccatores diues apparuit misericordia Dei. Incipit ergo etiã iste Psalmus sicut ille: Confitemini Domino.) Sed ibi sequitur, Et inuocate nomen eius: hic autem, Quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.) Quapropter potest hic quidem intelligi etiam cõfessio peccatorum: nam & post paucos versus sequitur, Peccauimus cum patribus nostris, iniustè egimus, iniquitatem fecimus. Sed in eo quod dicit, Quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius, laus vtique Dei est, atque in eius laude confessio: quanquã etiam cum sua quisque confitetur peccata, cum Dei laude confiteri debet: nec aliter pia est confessio peccatorum, nisi non desperans, & poscens misericordiam Dei. Habet ergo eius laudem, siue etiam in verbis, cùm eum bonum & misericordem dicit, siue in solo affectu, cùm hoc credit. Nam & ille publicanus cuius sola illa verba commemorata sunt, Domine, propitius esto mihi peccatori; [Luca 18.c.] & si non dixit, Quoniam bonus & misericors es, vel aliquid huiusmodi: non tamen illud diceret, nisi hoc crederet, quoniam cum spe orauit, quæ sine illa fide esse non posset. Potest ergo esse laus Dei vera & pia, vbi non sit confessio peccatorum: quę laus multo crebrius in Scripturis confessio vocatur. Nulla est autem peccatorum confessio pia & vtilis, vbi non laudatur Deus: siue corde, siue etiam ore, atque sermone. Quod autem habent aliqui codices, quoniam bonus: alij habent, quoniam suauis: ita vnum verbum Græcum quod dicitur χρηστός, diuersa interpretatio secuta est. Item quod dictum est, Quoniam in seculum misericordia eius: Græcus habet εἰς αἰῶνα, quod potest etiam in ęternum interpretari. Proinde si illa misericordia hic intelligitur, qua nemo sine Deo beatus esse potest, melius accipimus in æternum. Si autem illa est misericordia quæ miseris exhibetur, vt vel consolentur in miseria, vel ab illa etiam liberentur, melius in seculum: [4. Cont. dist. [illegible]] hoc est, vsque in finem seculi, in quo non deerunt miseri, quibus misericordia præbeatur. Nisi fortè quis audeat dicere etiam in his qui damnabuntur cum diabolo & angelis eius, aliquam misericordiam Dei minimè defuturam: non quia ex illa damnatione liberantur, sed vt eis aliquatenus mitigetur: atque ita æternam posse intelligi Dei misericordiam super illorum æternam miseriam. Sed tolerabiliorem quosdam excepturos damnationẽ in quorundam comparatione legimus: alicuius verò mitigari eam cui est traditus pœnam, vel quibusdam interuallis habere aliquam pausam, quis audacter dixerit, quandoquidem vnam stillam diues ille non meruit? [Luca 16.f.] Sed de hac tanta re diligentius ex otio disserendum est, nunc quod ad istum Psalmum attinet, hactenus de illa dictum esse suffecerit. Quis loquetur potentias Domini?) Impletus consideratione diuinorum operum, quia misericordiam eius exposcit: Quis, inquit, loquetur potentias Domini? Auditas faciet omnes laudes eius?) Subaudiendum est quod suprà dictum est, vt etiam ista sententia ita sit plena, Quis auditas faciet omnes laudes eius? Id est, quisnam sufficiat auditas facere omnes laudes eius? Auditas faciet, dixit, id est, faciet vt audiantur: ostẽdens ita loquendas potentias Domini & laudes eius, vt prædicentur audientibus. Sed quis potest omnes? An fortè quia sequitur,

Beati qui custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tempore.) Eas dixit laudes eius, quæ intelliguntur opera eius in pręceptis eius? [Phil. 2.b.] Deus est enim, ait Apostolus, qui operatur in vobis. Et dictum est semini Abrahæ, [Psal. 104.] Cãtate ei & psallite ei: quod intelleximus ita dictum, ac si diceretur, bona in eius laudem & dicite & facite. Quibus duobus verbis, id est, cantandi

A & psallendi conuenire duos sequẽtes versus, vt quod dictum est, Narrate omnia mirabilia eius; hoc sit, cantate ei: quod verò dictum est, Laudamini in nomine sancto eius; hoc sit, psallite illi. Huic quippe semini etiam ipse Dominus dicit, Luceat opera vestra bona [Matth. 5.b.] coram hominibus, vt videat bona facta vestra, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Hic ergo ipsa Dei præcepta considerans, quorum præceptorum opera laudes sunt eius qui operatur in suis, ait: Quis loquetur potentias Domini? quoniam hæc ineffabilia opera eius. Quis auditas faciet omnes laudes eius? Id est; quis cùm audierit faciet omnes laudes eius, quæ sunt opera præceptorum eius? Quia inquantum fiũt, etsi non omnia quæ audita sunt fiunt: Ille laudandus [Phil. 2.b.] est qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate. Ideò cùm posset dicere, omnia mandata eius: vel omnia opera mandatorum eius: maluit dicere, laudes eius: quia, vt dictum est, inquantum fiunt,

B ipse laudandus est. Quas tamen laudes, quisnam sufficit auditas facere? Id est, cùm auditę fuerint, facere omnes quis est idoneus? Beati qui custodiũt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tempore: vtique ex quo incipiunt & viuunt in tempore. Qui enim perseuerauerit [Matth. 10.c.] vsque in finem, hic saluus erit. Potest autem videri eiusdem sententiæ repetitio, vt hoc sit facere iustitiam quod est custodire iudicium, vt etiã superiori versu subaudiatur in omni tempore, sicut in posteriori subauditur beati: Et redditis quæ subaudiuntur, ita dicatur, Beati qui custodiunt iudicium in omni tempore, beati qui faciũt iustitiam in omni tempore. Sed nisi aliquid interesset inter iudiciũ & iustitiam, nõ in alio Psalmo diceretur, Quousque iustitia cõuertatur [Psal. 93.] in iudicium. Amat quidem Scriptura ista duo simul ponere, sicuti est, Iustitia & iudiciũ directio sedis ei: [Psal. 96.] & illud, Et educet sicut lumẽ iustitiam tuam, & iudi- [Psal. 36.] cium tuum sicut meridiem: cùm & illic eiusdem sen-

C tentiæ repetitio videatur. Et fortasse propter vicinitatem significationis etiam alterum pro altero poni potest, vel iudicium pro iustitia, vel iustitia pro iudicio: tamen si propriè dicantur, aliquid interesse non dubito, vt iudicium custodire dicatur qui rectè iudicat, iustitiam verò facere qui rectè agit. Nec absurdè existimo intelligi secundùm illud quod dictũ est, Quousq; [Psal. 93.] iustitia conuertatur in iudicium: etiam hic eos dictos beatos qui iudiciũ custodiunt in fide, iustitiam faciũt in opere. Veniet enim tempus vt iudicium quod modò custoditur in fide, etiam exerceatur in opere, cùm iustitia conuersa fuerit in iudicium: id est, cùm acceperint iusti potestatem iudicandi eos rectè, à quibus modò non rectè iudicantur. Vnde alibi ipsum corpus Christi intelligitur dicere, Cùm accepero tempus, ego iustitias iudicabo. Quod verbũ è verbo magis diceretur, æquitates iudicabo. Non autem dixit, Cùm [Psal. 74.]

D accepero tempus iustitiam faciã, quia in omni tempore facienda est; sicut etiam hic dicit, Qui faciunt iustitiam in omni tempore. Deinde quia Deus iustificat, id est, iustos facit sanando eos ab iniquitatibus suis: sequitur oratio, Memento nostri Domine in beneplacito populi tui.) Id est, vt in eis simus in quibus beneplacitum est tibi, quia non in omnibus illis beneplacitum est Deo. Visita nos in salutari tuo.) Ipse est enim Saluator, in quo peccata dimittuntur, & animæ sanantur: vt possint custodire iudicium, & facere iustitiam. Quos cùm beatos esse intelligerent qui hæc loquuntur, hoc sibi consequenter orando petunt. De isto salutari alibi dicitur, Vt [Psal. 66.] cognoscamus in terra viam tuam: & quasi quæreremus in qua terra? secutus est, in omnibus gentibus. Rursum quasi quæreremus, quam viam? secutus est, salutare tuum. De illo quippe dixit Simeon senex, Quoniam viderunt oculi mei salutare tuum: qui etiã [Luca 2.d.] de se-

Ioan.14.a. de seipso dixit: Ego sum via, veritas & vita. Visita ergo nos in salutari tuo, hoc est, in Christo tuo. Ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ.) Id est, ad hoc nos visita in salutari tuo, vt videamus in bonitate electorum tuorum, & lætemur in lætitia gentis tuæ. Quod autem hic positum est, in bonitate: alij codices habent, in suauitate: sicut illud, quoniam bonus: alij habēt, quoniam suauis. Idipsum autem verbum in Græco est, quod & alibi legitur,
Psal.84. Dominus dabit suauitatem, quam & aliqui interpretati sunt bonitatem, aliqui benignitatē. Sed quid est, Visita nos, vt videamus in bonitate electorū tuorum, id est, in ea bonitate quā præstas electis tuis; nisi vt non remaneamus cęci: sicut illi quibus dictum
Ioan.9.g. est: Nunc autem dicitis quia videmus, peccatum ve-
Psal.145. strum manet? Dominus enim illuminat cæcos, non meritis eorum, sed in bonitate electorum suorum: id est, quam exhibet vel donat electis suis; sicut: Salus
Matth.6.b. vultus mei non à meipso, sed Deus meus. Et panem nostrū dicimus quotidianum, sed tamen addimus, da B nobis. Visita ergo nos in salutari tuo ad vidēdū, id est, vt videamus in bonitate electorū tuorū: ad lætandū, id est, vt lætemur in lætitia gentis tuæ. Vnam gentem Dei intelligere debemus vniuersum semen Abrahæ: sed filios promissionis, non carnis. Hi ergo quorum vox est, optant eiusdem gentis habere lætitiam. Et quæ huius gentis lætitia, nisi Deus eius? cui dicitur:
Psal.31. Exultatio mea redime me. & cui dicitur: Signatum
Psal.4. est super nos lumen vultus tui Domine, dedisti lætitiam in cor nostrum: summo scilicet, vero, incōmutabili & beatifico bono, quod ipse Deus est. Vt lauderis cum hæreditate tua.) Miror istum versiculū sic interpretatum, & in multis ita esse codicibus, cùm sit vna eademq́; in tribus his versibus Græca locutio, vt si hoc rectè dictum est quod legitur, Vt lauderis cum hæreditate tua, posset rectè dici, vt videas in bonitate electorum tuorum, & læteris in lætitia gentis tuæ, & lauderis cum hæreditate tua, toto ipso sensu ita contexto, Visita nos in salutari tuo, vt videas in bonitate C electorum tuorum, vt læteris in lætitia gentis tuæ, & lauderis cum hæreditate tua. Secundùm hoc autem quod diximus, Visita nos, vt videamus in bonitate electorum tuorū, & lætemur in lætitia gentis tuæ: consequenter & hic dici debuit, vt laudemur cum hære-
Psal.104. ditate tua, cui hæreditati dictū est, Laudamini in nomine sancto eius. Porrò autē quoniam hæc ambigua videtur locutio: si vetus est iste sensus quo maluerunt interpretes dicere, vt lauderis, etiā duo versus superiores ita intelligendi sunt, quia, vt dixi, vna est in his tribus versibus Græca locutio: vt hoc totum ita dictum accipiatur, Visita nos in salutari tuo, vt videamus in bonitate electorum tuorum, id est, ad hoc nos visita, vt illic nos esse facias, & illic nos videas, vt læteris in lætitia gētis tuæ, id est, vt tu dicaris lætari, cùm illi lætantur ex te, vt lauderis cū hæreditate tua, id est, cùm ea lauderis, quoniam nō laudatur nisi propter te. Siue ergo illo, siue isto modo intelligendum sit quod dictū est, ad videndum, ad lætandum, ad laudandum: ideo D se optant visitari in salutari Dei, id est, in Christo eius, vt non alienētur à populo eius, & ab eis in quibus beneplacitum est Deo. Quid autem deinceps confiteātur, audiamus: Peccauimus cum patribus nostris, iniustè egimus, iniquitatem fecimus.) Quid est, cū pa-
Gen.14.d. tribus nostris? An sicut habet epistola ad Hebræos,
Hebr.7.a. quia & Leui cum Abraham decimatus est, quoniam in lumbis eius fuit, quando decimas dedit sacerdoti Melchisedech: sic & isti peccauerūt cū patribus suis, in quorum lumbis erant quando illi in Ægypto fuerunt? Nam qui fuerunt eo tempore cum Psalmus iste conscriptus est, maximeque posteri eorum, quia vel ab eis qui tunc erant dici, vel de pòst futuris potuit

A prophetari, longè aberant ab ætate illorum qui in Ægypto peccauerunt, non intelligentes mirabilia Dei. Hoc enim sequitur exponendo quomodo peccauerunt cum patribus suis. Patres nostri non intellexerunt, inquit, in Ægypto mirabilia tua.) Et cætera quæ de peccatis eorum multa commemorat. An sic potius accipiēdum est quod ait; Peccauimus cum patribus nostris; tanquam diceret, peccauimus, sicut & patres nostri, eorum videlicet imitando peccata? Quod si ita est, astruendum est aliquo huiusmodi locutionis exemplo: quod cùm in præsentia quærerem, non occurrit, vt cum illo se quisquam peccasse, vel cum illo se aliquid fecisse dicat, quem in simili facto etiam post multum temporis fuerit imitatus. Quid est ergo? Patres nostri non intellexerunt in Ægypto mirabilia tua: nisi non cognouerunt quid per illa mirabilia eis præstare volueris? Quid vtique nisi vitam æternam, & non temporale, sed incōmutabile bonum, quod per patientiam expectatur? Ideo impa-
B tienter murmurauerunt & amaricauerunt, & bonis præsentibus fallacibus atque fugacibus beatos se fieri quæsierunt. Non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ.) Et intellectum redarguit & memoriam. Intellectu quippe opus erat, vt cogitarent ad quorum bonorum æternitatem eos per illa temporalia vocaret Deus: memoria verò, vt saltem quæ temporaliter mirabilia facta sunt, non obliuiscerentur, fideliterq́; præsumerent quòd eadem potestate quam fuerant iam experti, Deus illos ab inimicorum persecutione liberaret. Obliti sunt autem quid eis in Ægypto ad inimicos eorum conterendos per tanta prodigia præstitisset. Et irritauerunt eum ascendentes in mare, mare rubrum.) Codex quem intuebar, sic habebat: Et his quidem duobus verbis vltimis quod dictum est, mare rubrum, stella fuerat prænotata: quia significantur quę in Hebræo sunt, & in interpretatione Septuaginta non sunt. Plures autem codices, quos inspicere potui, & Græci & Latini sic habent: Et irrita-
C uerunt; vel quod expressius de Græco est, & amaricauerunt ascendentes in mari rubro. Qui illam legit historiam quando exierunt de Ægypto, & per mare rubrum transierunt, dolet eorum infidelitatem, in quāta trepidatione & desperatione fuerint post recentia tot & tanta miracula in Ægypto: cuius multitudinis misericordię Dei non eos fuisse memores dicit. Ascēderunt autem, propterea dictum est, quia ita est terræ positio, vt descensio dicatur in Ægyptum de terra Chanaan, & in eam illinc ascensio. Notandum est sanè quemadmodum Scriptura culpare voluerit, non intelligere quod intelligendum est, & nō meminisse quod memoria retinendum est: quod homines suæ culpæ deputari nolūt, ad nihil aliud nisi vt minus supplicent, minusq́; sint humiles Deo, in cuius cōspectu confiteantur quod sunt, atque impetrato adiutorio possint esse quod non sunt. Nam etiam peccata ignorantiæ vel negligentiæ melius accusantur vt pereant, quàm excusantur vt maneant: meliusq́ue purgantur
D inuocato Deo, quàm firmantur irritato Deo. Adiun- al. irato.
git tamen non secūdùm eorum infidelitatem Deum fecisse. Et saluauit eos, inquit, propter nomen suum, vt notā faceret potentiam suā.) Non propter vlla bona merita eorum. Et increpauit mare rubrū, & exiccatū est.) Nō legimus vllā qua increparetur mare emissam cęlitùs vocem, sed potentiam diuinam qua id factum est, increpationem appellauit: nisi fortè quis dicat latenter increpatum, sic vt aqua posset audire, & homines non possent. Valde occulta & abstrusa vis est quā Deus agit, vt etiam illa quæ sensu caret, cōfestim eius obtēperent voluntati. Et eduxit eos in abyssis sicut in deserto.) Abyssos dixit multitudinem aquarum. Nā quidam volentes istum versiculum totū interpretari,

dixe-

dixerunt, Et eduxit eos in aquis multis. Quid est ergo, in abyssis sicut in deserto, nisi quia aruerat siccitate velut desertum, vbi fuerant abyssi aquarum? Et saluauit eos de manu odientium.) Hunc versum per circuitum quidam interpretati sunt, verba minus Latina vitantes: Et saluos fecit eos de manu eorum qui oderant eos. Et redemit eos de manu inimici.) Quid pretij datum est in hac redemptione? An prophetia est quod in figura baptismi hoc factum est, vbi redimimur de manu diaboli magno pretio, quod sanguis est Christi? Vnde non quocunque mari, sed mari rubro id conuenientius figuratum est. Sanguis enim rubrum colorem habet. Et operuit aqua tribulantes eos, vnus ex eis non remansit.) Non ex omnibus Ægyptiis, sed ex eis qui persequebantur profectos, apprehendere vel interimere cupientes. Et crediderunt in verbis eius.) Minus Latina videtur locutio, quia non ait verbis eius, vel in verba eius, sed in verbis eius: tamen scripturis vsitatissima. Et laudauerunt laudem eius.) Tales sunt locutiones, cùm dicimus, Hanc seruitutem seruiuit, talem vitam vixit. Laudem porrò Dei notissimam illam commemorat, vbi dicitur, Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est, equũ & equitem proiecit in mare. (Exod.15.a.) Citò fecerunt, obliti sunt operum eius.) Alij codices intelligibilius habẽt, Festinauerunt, obliti sunt operum eius: Non sustinuerunt consilium eius.) Debuerunt enim cogitare tanta erga se opera Dei non esse inania, sed vocare ad aliquam sine fine felicitatem, quæ per patientiam sustinenda est: sed festinauerunt beati fieri temporalibus rebus, quæ ideo nemini conferunt veram felicitatem, quia nõ extinguunt insatiabilem cupiditatem. Qui enim biberit, inquit, ex hac aqua, sitiet iterum. (Ioan.4.b.) Denique, Et concupierunt concupiscentiam in deserto, & tentauerunt Deum in inaquoso.) Quod est in deserto, hoc repetitum est in inaquoso: id est, in loco sine aqua. Quod verò concupierunt concupiscentiam, hoc tentauerunt Deum. Talis sanè locutio est, concupierunt concupiscentiam: qualis superior, laudauerunt laudem. Et dedit eis petitionem ipsorum.) Id est, quod petitione petierunt. Et misit saturitatem in animas eorum.) Nec ideo beatos fecit: quia non erat illa saturitas de qua dicitur, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. (Matth.5.a.) Itaque hoc loco animam non secundum id quod rationalis est, dixit: sed secundum id quod animans corpus animal facit. Ad cuius animalis sustentationem pertinet cibus & potus, secundum hoc quod in Euangelio dicitur, Nónne anima plus est quàm esca, & corpus plus quàm vestimentum? (Matth.6.d.) Tanquam ad animam pertineat vesci, ad corpus vestiri. Secundum hoc dicitur apud Esaiam, Quid est quod ieiunauimus, & nõ vidisti, defraudauimus animas nostras, & nescisti? (Esaie 58.a.) Et irritauerũt Moysen in castris, Aaron sanctum Domini.) Quam dicat irritationem, vel, sicut expressius alij interpretati sunt, amaricationem, sequentia satis indicant. Aperta est terra, & deglutiuit Datan, & superoperuit super congregationem Abiron.) Quod est deglutiuit, hoc est superoperuit. Amborum autem, id est, Datan, & Abiron, vna erat caussa superbissimi & sacrilegi schismatis. Et exarsit ignis in synagoga eorum, flamma combussit peccatores.) Non est hoc nomen in scripturis vsitatum eorũ, qui licet iustè ac laudabiliter viuant, non sunt sine peccato. Magis enim sicut interest inter irridẽtes & irrisores, inter murmurantes & murmuratores, inter scribẽtes & scriptores, & cętera similia: ita scriptura peccatores appellare cõsueuit valde iniquos & grandibus peccatorum sarcinis oneratos. Et fecerunt vitulum in Oreb, & adorauerũt sculptile. Et mutauerũt gloriã suã in similitudine vituli comedẽtis fœnũ.) Nõ ait, in similitudinẽ, sed in similitudine. Talis est locutio qualis illa, vbi ait. Et crediderunt in verbis eius. Eleganter sanè non ait: Et mutauerunt gloriam Dei, cum hoc fecerint; sicut etiã Apostolus loquitur, Et inmutauerũt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis; (Rom.1.c.) sed gloriam suam dixit. Deus enim erat gloria eorum, si eius sustinerent consilium, & non festinarent. cui dicitur: Gloria mea & exaltans caput meum. (Psal.3.) Istam gloriam suam, id est Deum, mutauerũt in similitudine vituli comedentis fœnum, vt ab eo comederentur, à quo comeduntur qui sapiunt secundùm carnem: Omnis enim caro fœnum. (Esaie 40.b.) Obliti sunt Deum qui saluauit eos.) Quomodo saluauit eos? Qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro.) Quæ sunt mirabilia, ipsa sunt terribilia; nulla quippe admiratio est sine quadam formidine. Quamuis ista etiam hinc terribilia dici potuerunt, quod aduersarios afflixerunt, & istis quid deberent timere mõnstrauerunt. Et dixit vt disperderet eos.) Quia obliti sunt eum qui saluos fecit eos, faciens magnalia, & fecerunt & adorauerũt sculptile; hoc vtique tam immani scelere & incredibili impietate, digni fuerant qui perirent. Dixit ergo vt disperderet eos. Si non Moyses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius.) Non ita dixit stetisse in confractione, quasi vt frangeret irã Dei; sed in confractione, id est, in plaga qua erant illi feriendi. Id est, nisi obiecisset seipsum pro eis, dicens: Si dimittis illis peccatum, dimitte; sin autem, dele me de libro tuo. (Exod.32.f.) Vbi demonstratum est, intercessio sanctorum quantum pro alijs valeat apud Deum. Securus enim Moyses de iustitia Dei qua eum delere non posset, impetrauit misericordiam; ne illos quos iustè posset delere, deleret & damnaret. Ita stetit in confractione in conspectu eius. Vt auerteret iram eius ne disperderet eos, & pro nihilo habuerũt terram desiderabilem.) Sed nunquid viderunt eam? Quomodo ergo pro nihilo quam non viderant habuerunt; nisi quomodo sequitur, Non crediderunt in verbis eius?) Profectò nisi terra illa significaret aliquid magnum, quę terra dicebatur fluens lac & mel, per quod visibile sacramẽtum ad inuisibilem gratiã regnumq́; cælorum duceret eos qui mirabilia eius intelligebãt; nullo modo isti culparentur, quia pro nihilo habuerunt illam terram desiderabilem, cuius temporale regnum etiam nos pro nihilo habere debemus, vt Hierusalem liberam matrem nostrã, quę in cælis est, verè desiderabilẽ diligamus. (Galat.4.d.) Sed potius hic infidelitas eorum meritò redarguitur, quia in eo quòd terram desiderabilem pro nihilo habuerunt, verbis Dei nõ crediderunt, per quædam parua ducẽtis ad magna; & festinantes beari temporalibus rebus quãs secundũ carnem sapiebant, non sustinuerunt, sicut suprà dictum est, consilium eius. Et murmurabant in tabernaculis suis, non exaudierunt vocem Domini.) Vehementer eos à murmuratione prohibentis. Et eleuauit manum suã super eos, vt prosterneret eos in deserto: Et vt deiiceret semen eorum in nationibus, & dispergeret eos in regionibus.) Hic antequam diceret quòd tãtæ indignationi Dei quisquam intercesserit, eumq́; aliquo modo placauerit; secutus adiunxit: Et initiati sunt Beelphegor:) Id est, idolo gentiũ consecrati. Et manducauerunt sacrificia mortuorum. Et irritauerũt eum in adinuentionibus suis, & multiplicata est in eis ruina.) Tanquã ad hoc distulerit, quòd leuauerat manum suam super eos prosternẽdos in deserto, & deiiciendum semen eorum in nationibus, & dispergẽdos eos in regionibus; vt dati in reprobum sensum, etiam illud admitterent in quo immaniore crimine euidẽti iustitia punirẽtur, quẽadmodũ dicit Apostol⁹: Et sicut nõ probauerũt Deum habere in notitiã, tradidit illos (Rom.1.c.)

Deus

Deus in reprobam mentem, vt faciant quæ non conueniunt. Denique tantum fuit ſcelus eorum quòd conſecrati ſunt idolo, & comederunt ſacrificia mortuorum, id eſt, quia mortuis hominibus tanquam dijs ſacrificabant gentes; vt aliter ſe placari Deus nollet, niſi quomodo eum placauit Phinees ſacerdos, qui maſculum & feminam in complexu adulterino deprehenſos pariter interemit. Quod ſi odiò eorum, nõ dilectione feciſſet; dum eum comederet zelus domus Dei, non ei reputaretur ad iuſtitiam. Hoc enim factò, illum populum cuius futurus erat maior interitus, tãquam vnum hominem quaſi virga percuſſit; vt animam eius ſaluaret à morte. Leniorem quidem reuelato teſtamento nouo Dominus Ieſus Chriſtus eſſe voluit diſciplinam; ſed atrocior eſt comminatio gehennę, quam tunc in illis comminationibus Dei prò temporum diſpenſatione non legimus. Multiplicata eſt ergo in eis ruina, cũ pro ſuis grauibus peccatis grauiter vaſtarentur. Et ſtetit Phinees, & placauit, & ceſſauit quaſſatio.) Breuiter totum dixit, quia nõ hic neſcientes docet, ſed commemorat ſcientes. Quę autem hic poſita eſt quaſſatio, hæc ſuperius confractio; nam in Græco vnum verbum eſt. Et reputatum eſt ei in iuſtitiam, in generationem & generationem vſque in ſempiternum. Deus hoc reputauit ſacerdotio ſuo in iuſtitiam, non ſolùm quandiu generatio eſt, ſed vſque in ſempiternum, qui cor ſcrutatur, & nouit appendere quanta id factum ſit populi charitate. Et irritauerunt eum ad aquam contradictionis, & vexatus eſt Moyſes propter eos, qui exacerbauerunt ſpiritum eius. Et diſtinxit in labijs ſuis.) Quid eſt, diſtinxit? Quaſi illud non poſſet Deus facere, qui tanta iam fecerat, vt aqua de petra proflueret. Dubitanter enim petram virga percuſſit; & ideo hoc miraculum diſtinxit à cæteris miraculis, in quibus non dubitauerat. Hinc offendit, hinc audire meruit vt moreretur, ne intraret in terrã promiſſionis. Perturbatus enim murmure populi infidelis, non tenuit fiduciam qualẽ debuit. Cui tamen Deus tãquam electo ſuo, etiam poſt mortem eius bonum perhibet teſtimonium; vt intelligamus illam fidei eius titubationem hac ſola pœna fuiſſe correptam, quòd in eam terram ad quam populum ipſe deducebat, non eſt permiſſus intrare. Abſit autem vt eum credamus alienatũ à regno gratiæ Dei, quod ſignificabat illa terra promiſſionis vnde lac & mel defluere dicebatur. Hoc eſt enim poti⁹ teſtamentum æternum, quod diſpoſuit ad Abraham non ſecũdùm carnem patrem noſtrũ, ſed ſecundùm fidem. Illi autem de quorũ iniquitatibus iſte loquitur Pſalmus, cùm in illam temporalem terram repromiſſionis intraſſent: Non diſperdiderũt gentes quas dixit Dominus illis. Et commixti ſunt inter gentes, & didicerũt opera eorum, & ſeruierunt ſculptilibus eorũ, & factum eſt illis in ſcandalum.) Illud quòd eas non diſperdiderunt, ſed eis commixti ſunt, factum eſt illis in ſcandalum. Et immolauerunt filios ſuos & filias ſuas dæmoniis. Et effuderunt ſanguinem innocentem, ſanguinem filiorum ſuorum & filiarum ſuarum, quas ſacrificauerunt ſculptilibus Chanaan.) Immolaſſe filios ſuos & filias ſuas dæmoniis & idolis, non eos illa narrat hiſtoria; ſed neque iſte Pſalmus mentiri poteſt, neque Prophetæ, qui hoc dicunt multis increpationum ſuarum locis. Habuiſſe verò iſtam conſuetudinem gentes, nec earum literæ tacuerunt. Sed quid eſt quod ſequitur? Et interfecta eſt terra in ſanguinibus.) Putaremus autem hic ſcriptoris errorem eſſe, atq; eũ diceremus pro eo qđ eſt infecta, feciſſe interfecta; niſi haberemus beneficiũ Dei, q ſcripturas ſuas in multis linguis eſſe voluit, atq; ita eſſe ſcriptũ: Interfecta eſt terra in ſanguinibus, inſpectis Græcis codicibus viderèmus. Quid eſt ergo, Interfecta eſt terra, niſi hoc referatur ad homines qui habitabãt in terra, tropica locutione, qua ſignificatur per id quod cõtinet id quod continetur, ſicut dicimus malam domum, in qua mali habitant; & bonam, in qua boni? Ipſi nanque interficiebant animas ſuas immolando filios ſuos, & effundendò ſanguinem paruulorum à conſenſione illius ſceleris alienorum. vnde dictum eſt: Effuderũt ſanguinem innocentem. Ergo interfecta eſt terra in ſanguinibus. Et contaminata eſt in operibus eorum.) Cum ipſi interfecti ſunt in anima, & contaminati in operibus ſuis. Et fornicati ſunt in adinuentionibus ſuis.) Has dicit adinuentiones, quas Græci ἐπιτηδεύματα appellant. Nam hoc verbum eſt in codicibus Græcis & hoc locò & ſuperius, vbi dictum eſt: Irritauerunt eum in adinuentionibus ſuis: cùm & illic & hic eas dicat adinuentiones, in quibus alios imitati ſunt. Nõ itaque ſic dictas arbitrémur adinuentiones, quaſi ab ipſis inſtitutas, nullo in alijs præcedente quod imitarentur exemplo. Vnde alij interpretes noſtri, non adinuentiones, ſed ſtudia; alij verò affectiones vel affectationes; alij voluptates dicere maluerunt. Et idem ipſi qui dixerunt adinuentiones, alio loco ſtudia poſuerunt. Hoc eſt, quòd commemorare volui, ne quæſtionem faceret nomen adinuentionis in ea re quam non à ſeipſis excogitauerunt, ſed alios imitati ſunt.

Et iratus eſt furore Dominus in populum ſuum.) Noluerunt quidam interpretes noſtri iram ponere, in eo quod Græcus habet θυμὸν, ſed quidam iram poſuerunt, quidam verò indignationem, quidam animũ interpretati ſunt. Quodlibet autem horum dicatur, perturbatio non cadit in Deum; ſed de conſuetudine tranſlatum, potentiam vindicandi hoc nomen accepit. Et abominatus eſt hæreditatem ſuam. Et tradidit eos in manus gentium, & dominati ſunt eorum qui oderunt eos. Et tribulauerunt eos inimici eorum, & humiliati ſunt ſub manibus eorum.) Quando eos hæreditatem Dei vocauit, manifeſtum eſt quod non ad perditionem, ſed ad diſciplinam eos abominatus eſt, & tradidit eos in manus inimicorum. Denique ſequitur: Sæpe liberauit eos. Ipſi autem exacerbauerunt eum in conſilio ſuo.) Hoc eſt quod ſuperius ait: Non ſuſtinuerunt conſilium eius. Perniciosum enim eſt conſilium hominis ipſi homini, quo ea quærit quæ ſua ſunt, non quæ Dei ſunt. In cuius hæreditate quod ipſe nobis eſt, cùm ad fruendum ſe præbere dignabitur, nullas patiemur cum ſanctis ſocietatis anguſtias, dilectione rei noſtræ quaſi priuatæ. Glorioſiſſima quippe illa ciuitas adepta promiſſam hæreditatem, in qua nullus morietur, nullus orietur, non habebit ciues qui ſinguli gaudeant ſuis rebus; quia Deus erit omnia in omnibus. Cuius ſocietatem quiſquis in hac peregrinatione fideliter & flagranter deſiderauerit, aſſueſcit priuatis præferre communia, non ſua quærendo, ſed quæ Ieſu Chriſti, ne ſibi ſapiens, & ſibi conſulens exacerbet Deum conſilio ſuo; ſed ſperans quod non videt, non feſtinet de his quæ videntur fieri beatus; atque illud æternum quod non videtur patienter expectans, eius in promiſſionibus ſequatur conſilium, cuius in tentationibus precatur auxilium. Ita erit humilis in cõfeſſionibus ſuis, ne fiat iſtorum ſimilis, de quibus dicitur: Et humiliati ſunt iniquitatibus ſuis.) Deus tamen plenus miſericordia, non neglexit eos. Et vidit cùm tribularentur, cùm audiret orationem eorum. Et memor fuit teſtamenti ſui, & pœnituit eum ſecundùm multitudinem miſericordiæ ſuæ.) Pœnituit dictum eſt, quia mutauit quòd eos perditurus videbatur. Et apud Deũ quidem diſpoſita & fixa ſunt omnia; nec aliud facit quaſi conſilio repentino, quod non ex æternitate ſe facturum eſſe præſciuit; ſed in creaturæ temporalibus motibus, quam gubernat mirabiliter, ipſe non temporaliter

Exod. 3. a.

Philip. 2. a.

1. Cor. 15. d.

poraliter motus, quasi repentina voluntate facere dicitur, quod ordinatis rerum causis consilij sui secretissimi immutabilitate disposuit, quā suis quæque tēporibꝰ agnita agit, ita & præsentia facit & futura iam fecit. Et ad hæc quis idoneus? Audiamus itaque Scripturam diuinam humiliter excelsā dicentem, cùm & paruulis nutriendis sumendā porrigit, & maioribus exercendis perscrutanda proponit. Et vidit cùm tribularētur, cùm audisset orationem eorum, & memor fuit testamenti sui: vtique testamenti æterni, quod disposuit ad Abraham, non veteris quod aboletur, sed noui quod etiam in veteri absconditur. Et pœnituit eum secūdùm multitudinem misericordiæ suæ. Hoc fecit quod disposuerat, sed contribulatis & orantibus se id concessurum esse præsciuerat; quia & ipsa oratio eorum, cùm adhuc non esset, sed futura esset, Deum
Rom.9.f. proculdubiò non latebat. Et dedit eos in misericordias.) Vt essent non vasa irę, sed vasa misericordiæ. Ideo autem puto pluraliter misericordias dictas in quas eos dedit, quia vnusquisque proprium donum habet
1.Cor.7.b. à Deo, alius sic, alius autem sic. Dedit ergo eos in misericordias. In conspectu omniū qui ceperant eos.) Age nunc quisquis hæc legis, & gratiam Dei qua in æternam vitam per Dominum nostrum Iesum Christum redimimur legēdo in Apostolicis literis, in propheticis autem scrutando cognoscis, & vetus Testamentum in nouo reuelatum, & in veteri nouum velatum vides: recole quem dixerit Apostolus Paulus
Ephes.2.a. principem potestatis aëris, qui operatur in filiis infidelitatis, & illud vbi ait de quibusdam, vt resipiscant de
2.Tim.2.d. diaboli laqueis, captiuati ab ipso secundùm ipsius voluntatem: & verba Domini nostri Iesu Christi, vbi eū
Ioan.12.e. expellens de fidelium cordibus ait: Nunc princeps huius mundi missus est foras. & ipsius itidem Aposto-
Coloss.1.b. li dicentis, qui eruit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij charitatis suæ. Hæc atque huiusmodi ratiocinatus, intende animum & in literas veteris Testamenti, & vide quid cantetur in eo Psalmo cuius est titulus, quando domus ædificabatur post captiuitatem, ibi enim dicitur: Cantate Domino canticum nouum: Et ne existimes ad Iudæorum
Psal.95. populum tantummodo pertinere: Cantate, inquit, Domino omnis terra, cantate Domino, & benedicite nomen eius, annunciate vel potius bene nunciate, imò vt ipsum verbum quod in Græco positum est, transferam, euangelizate diem ex die salutare eius. Hinc enim euangelium nuncupatum est, in quo annunciatur dies ex die, Dominus Christus, lumen ex lumine, filius ex patre. Hoc enim est & salutare eius, quia salutare Dei Christus est, sicut & superiùs iam
Ibidem. demonstrauimus. Annunciate in gentibus gloriam eius, in omnibus populis mirabilia eius. Quoniā magnus Dominus & laudabilis valde, terribilis est super omnes deos: quoniam omnes dij gentium dæmonia. Isti ergo inimici cum rege suo diabolo captiuum tenebant populum Dei. De qua captiuitate cum redimimur, & princeps huius mundi mittitur foras, ædificatur domus post captiuitatem; cuius lapis angula-
Ephes.2.d. ris est Christus; qui duos condidit in se vnum nouum hominem faciens pacem, quàm dies ex die veniens
Ioan.10.b. euangelizauit eis qui erant propè, & eis qui erant lōgè, faciens vtraque vnum, & adducens alias oues, quæ non sunt de hoc ouili, vt sit vnus grex & vnus pastor.
Rom.6.d. Et ita Deus dedit in misericordias prędestinatos suos, quia non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei: in conspectu omnium qui ceperāt eos. Hi ergo inimici diabolus & angeli eius captiuauerant prædestinatos in Dei regnum & gloriam: à redemptore autem nostro foras missi, qui dominari infidelibus solebant intrinsecùs, fideles oppugnant extrinsecùs. Sed oppugnant, non expugnāt eos qui apprehēdunt tur-

A rim fortitudinis à facie inimici. Vt autem oppugnēt, sentiunt in nobis esse infirmitatis reliquias, propter quas dicimus: Dimitte nobis debita nostra. propter quas dicimus: Et ne nos inferas in tētationem, sed libera nos à malo. Matth.6.b. His itaque inimicis eiectis, perfecit Dominus Christus sanitates in corpore, cui caput est ipse Saluator corporis, vt in eo ipso corpore suo tertia cōsummetur. Sic enim dicit: Ecce eiicio dæmonia, & Luc.13.g. sanitates perficio hodie & cras, & tertia consummor, id est, perficior; occurrentibus omnibus nobis in virū perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Itaque eiectis dęmoniis à quibus captiui tenebamur, Ephes.4.c. perfecit sanitates. Ideo & hic cū dixisset, Et dedit eos in misericordias in conspectu omnium qui ceperant eos, tanquam eiectis dęmoniis qui ceperant, fit oratio vt perficiat sanitates. Saluos nos fac Domine Deus noster, & congrega nos de nationibus.) Vel, sicut alij codices habent, De gentibus. Vt confiteamur nomi-
B ni sancto tuo, & gloriemur in laude tua.) Deinde breuiter subiecit ipsam laudem: Benedictus Dominus Deus Israël, à seculo & vsque in seculum.) Quod intelligimus ab æterno vsque in ęternum: quia sine fine laudabitur ab eis, de quibus dicitur: Beati qui habitāt Psal.83. in domo tua, in secula seculorū laudabunt te. Ipsa est tertia cōsummatio corporis Christi, eiectis dæmoniis & perfectis sanitatibus vsq; ad ipsius corporis immortalitatē, regnū sempiternū perfectè laudantium, quia perfectè amātiū; perfectè autē amantiū, quia facie ad faciē cōtemplātium. Tunc enim perficietur quod in primordio Psalmi huius oratum est: Memento nostri Dñe in beneplacito populi tui, visita nos in salutari tuo, ad videndū in bonitate electorū tuorum, ad lætādum in lætitia gentis tuæ, vt lauderis cum hæreditate tua. Non enim de Iudæis solas congregat oues quæ Matth.15.c. perierunt domus Israël, sed etiam eas quæ nō sunt de illo ouili; vt sit grex vnus, vt dictum est, & vnus pastor. Ioan.10.b.
C Iudæi verò cùm putāt ad suum regnum visibile istam pertinere prophetiam, quia spe inuisibilium bonorū gaudere non norunt; in laqueos illius ruituri sunt, de quo Dominus ait: Ego veni in nomine patris mei, & Ioan.5.g. non suscepistis me; alius veniet in nomine suo, & hūc suscipietis. De quo & Apostolus Paulus ait: Quia re- 2.Thes.2.a. uelabitur homo peccati, filius interitus, qui aduersatur & superextollitur super omne quod dicitur Deꝰ, aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat ostendens se tanquam sit Deus. Et paulò pòst: Tunc reuelabitur, inquit, ille iniquus, quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & euacuabit illuminatione præsentiæ suæ, eum cuius est præsentia secundùm operationem satanæ in omni virtute & signis, & prodigiis mendacij, & in omni seductione iniquitatis his qui pereunt, pro eo quòd dilectionem veritatis non receperunt vt salui fierent; & ideo mittet illis Deus
D operationem erroris vt credant mendacio, & iudicētur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Per istum refugam, per istum qui se extollit supra omne quod dicitur Deus, & quod colitur, videtur mihi populum Israëlitarum carnaliū putatutum impleri istam prophetiam, qua dictum est: Saluos nos fac Domine Deus noster, & congrega nos de gentibus: quòd illo duce velut in conspectu inimicorum suorum visibilium, qui eos visibiliter captiuauerant, habituri sint visibilem gloriam. Sic credent mendacio, quia dilectionem veritatis non receperūt; vt non bona carnalia, sed spiritalia concupiscerent. Sic enim à diabolo decepti sunt, vt occiderent Christum, quandò dixerūt: Si dimittimus eum sic, omnes Ioan.11.f. credent in eum; & venient Romani, & tollent nostrū & locum & gentem; quando Caiphas vnus ex ipsis cùm esset pontifex anni illius, dixit eis: Vos nescitis quicquam, nec cogitatis, quia expedit vobis, vt moriatur

riatur vnus homo pro populo, & non tota gens pereat. Hoc autem, sicut Euangelista intellexit, non à seipso dixit, sed cùm esset pontifex anni illius, prophetauit, quia Iesus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, id est, pro ouibus quæ perierant domus Israël, sed vt filios Dei qui erant dispersi, cõgregaret in vnum. Habebat enim alias oues quæ non erant de illo ouili. Istas vniuersas oues, & de Israëlitis, & de gentibus, diabolus & eius angeli captiuauerant. Expulso itaque ab eis diaboli dominatu, in conspectu malignorum spirituum qui eas captiuauerant, vt saluentur & perficiantur in æternum, vox earum est in prophetia: Saluos fac nos Domine Deus noster, & congrega nos de gentibus. Non sicut per antichristũ compleri existimant Iudæi, sed per Christum Dominum nostrum venientem nomine patris sui, diem ex die salutare eius, de quo & hic dictum est: Visita nos in salutari tuo. Et dicet omnis populus.) Iste prædestinatorum de circumcisione & præputio, gẽs sancta, populus in adoptionem: Fiat, fiat.

Ioan.10.b.

IN PSALMVM CVI. ENARRATIO.

PSALMVS iste miserationes Dei commendat nobis probatas in nobis, & ideo expertis est dulcior. Et mirum, si potuerit suauis esse cuilibet, nisi illi qui id quod in isto Psalmo audit, in se didicit. Non tamen vni alicui vel duobus, sed populo Dei conscriptus est, & ad se agnoscendum tanquam in speculo propositus, cuius titulus, non nunc tractandus est. Est enim, Haleluia.) Et bis haleluia, quod nobis cantare certo tempore solenniter moris est, secundùm Ecclesiæ antiquam traditionem. Neque enim & hoc sine sacramento certis diebus cantamus haleluia. Certis quidem diebus cantamus haleluia, sed omni die cogitamus. Sic enim hoc verbo significatur laus Dei; & si non in ore carnis, certè in ore cordis: Semper laus eius in ore meo. Quòd autem non semel, sed bis habet haleluia titulus iste, non huius Psalmi proprium est, sed & alius superior sic habet. Et quantum apparet ex eius textu, cantatus est ille de populo Israël; cãtatur autem iste de vniuersa Ecclesia Dei diffusa toto orbe terrarum. Fortè non immeritò bis habet haleluia, propter quod clamamus & Abba pater; cùm aliud nihil sit abba, quàm pater. Non tamen frustra dixit Apostolus: In quo clamamus, Abba pater: nisi quia vnus quidem paries veniens ad lapidem angularem, clamat, Abba; alius ex alio latere clamat, pater: in illo vtique lapide angulari qui est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Videamus ergo hic quid admoneamur, & vnde gratulemur, & vnde gemamus, & vnde auxilium postulemus; vnde deseramur, vnde nobis subueniatur; quid simus per nos, quid per misericordiam Dei; quomodo nostra superbia cõteratur, vt illius gratia glorificetur. Vnicuiq; hominum quod dicturus sum, si fieri potest, conferatur in se. Loquor autem hominibus qui ambulant in via Dei, & constituti sunt in aliquo profectu spiritali. Vnde si qui fortè propter hoc minus me intelligunt, inueniant vbi sint; & proficiendo ad intellectum festinent. Non autem arbitror deserturum Deum conatum nostrũ, vt ad omnes pertineat quod loquimur, siue expertos, siue inexpertos; vt experti approbent, inexperti desiderent, & omnibus suauis sit disputatio mea, quæ primum Domino suauis erit, si veridica erit. Veridica autem erit, si non mihi à me, sed ab illo erit. Sic cœpit Psalmus: Confitemini Domino, quoniam suauis est, quoniam in seculum misericordia eius.) Hoc confitemini, quoniã suauis est. Si gustastis, cõfitemini. Nõ potest autem confiteri qui gustare noluit. Vnde enim dicturus est suaue esse quod nescit? Vos autem si gustastis quàm suauis est Dominus, confitemini Domino, quoniam suauis est. Si gustastis auiditate, cõfessio-

Psal.33.

Rom.8.c.

Ephes.2.d.

A ne eructate. In seculũ enim misericordia eius, id est, in æternum. Hic enim ita positũ est in seculum, quia & in nõnullis Scripturæ locis in seculum, id est, quod Græcè εἰς αἰῶνα dicitur, in ęternum intelligitur. Neque enim misericordia eius ad tempus est, & non in æternum; cùm ideo sit super homines hæc eius misericordia, vt viuat cum angelis in æternum. Dicant qui redempti sunt à Domino.) Redemptus quidem videtur & populus Israël de terra Ægypti, de manu seruitutis, ex laboribus infructuosis, ex operibus luteis; videamus tamen vtrum ipsi sint qui hæc dicunt, qui ab Ægypto liberati sunt à Domino. Non ita est. Sed qui sunt isti? Quos redemit de manu inimicorum.) Adhuc potest quisq; & illos accipere redemptos de manu inimicorum; de manu inimicorum, hoc est, Ægyptiorum. Propriè exprimantur, qui sint propter quos hæc vult Psalmus iste cantari. De regionibus congregauit eos.) Possunt esse adhuc regiones Ægypti; multæ enim etiam vnius prouinciæ regiones sunt. Apertè

B dicat: Ab oriente & occasu, ab aquilone & mari.) Istos ergo iam redemptos intelligimus in toto orbe terrarum. Populus hic Dei de magna & lata Ægypto liberatus, tanquam per mare rubrum ducitur, vt in baptismo finiat inimicos. Sacramento enim tanquam rubri maris, baptismo scilicet Christi sanguine consecrato, insequentibus Ægyptiis peccata delentur; & de euadente nullus qui te premebat, remanet inimicus. Isti ergo dicant hæc. Et audiamus iam fratres, quònam ducitur iste populus Dei, quid hic agatur in congregatione omnium gẽtium redempta per Christum. Non quasi simul contingant hæc quæ cãtantur in omnibus gẽtibus, sed in singulis quibusque credentibus, in populo autem illo aliter. Totus enim populus, tota illa gens ex semine Abrahæ secundùm carnem, tota multitudo domus Israël semel educta est ex Ægypto, semel per rubrum mare ducta, semel ad terram promissionis perducta. Simul enim omnes erant in quibus hæc contingebant. Hæc autem om-

Exod.14.b.

1.Cor.10.d.

C nia in figura contingebant in illis; scripta sunt autem ad correctionem nostram in quos finis seculorũ obuenit. Nos verò non simul omnes, sed paulatim singulatimque credentes congregamur in vnam quandam ciuitatem, & in vnum populum Dei; sed in vnoquoque nostrûm etiam singula contingunt. Hęc quę scripta sunt, contingunt in populo. Etenim populus de singulis, non singuli de populo. Nunquid enim vnus homo ex populis? Sed populus ex singulis hominibus cõstat. Quicquid enim cũ loquor agnoueris in te, quisquis expertus es, noli cogitãdo quasi remanere in te, & putare quòd in solo te contigit; sed crede ista cõtingere aut in omnibus, aut prope in omnibus qui veniunt ad hunc populum, & de manu inimicorum pretioso sanguine redimuntur. Repetiturus est enim assiduè quòd cantauimus modò miserationes eius. Confiteantur Domino miserationes eius, & mirabilia eius filiis hominum. Istos versus, quantum aduertere potui, quòd potestis & vos, quater repetit; in quo

D numero quantum Domino adiuuante scrutari valuimus, significat nobis quatuor quasdam tentationes, ex quibus nos liberat cui confitentur suæ miserationes. Fac enim hominem primò nihil quærentem, secundùm vitam veterem seductoria securitate viuentem, nihil putantem aliud esse post hanc vitam quandoque finiendam, negligentem quendam & socordẽ, obrutum cor habentem illecebris mundi, & mortiferis delectationibus consopitum; vt excitetur iste ad quærendam gratiam Dei, vt fiat sollicitus, & tãquam de somno euigilet, nõne manus Dei excitat eum? Sed tamen à quo sit excitatus, ignorat. Incipit autem esse iam Dei, & eius suauitatẽ gustare, cũ cognouerit veritatis fidẽ. Sed antequã cognoscat, dolet errorẽ suũ,

Inuenire

Inuenit enim se in errore, vult cognoscere veritatem; A pulsat vbi potest, tentat quod potest, vagatur quà potest, famem etiam patitur ipsius veritatis. Prima ergo tentatio est erroris & famis. Vbi in hac tentatione fatigatus exclamauerit ad Deum, perducitur ad viam fidei, vnde incipiat pergere ad ciuitatem quietis. Perducitur ergo ad Christū, qui dixit, ego sum via. Ioan. 14.a. Cùm ergò ibi fuerit, iam sciens quid obseruare debeat nónnunquam multum sibi tribuendo, & quasi de suis viribus præsumendo, incipit confligere velle bello contra vitia, & propter superbiam superari. Inuenit ergo se ligatum difficultatibus cupiditatum, & non posse viam propter compedes ambulare. Inclusum se sentit difficultate vitiorum: & tanquam muro impossibilitatis erecto, portisque clausis, quà euadat vt rectè viuat, non inuenit. Iam scit quomodo viuere debeat: prius enim in errore erat, & famem veritatis patiebatur. Accepit autem iam cibum veritatis, & positus est in via; audit: Viue bene, secundùm quod nosti, antea B enim non noueras quemadmodum viueres, modò accepisti & nosti. Conatur, & non potest: ligatum se sentit, exclamat ad Dominum. Secunda ergo tentatio est difficultatis in bene operando, sicut illa prima erroris & famis. Exclamat & in hac ad Dominum, liberat Dominus de necessitatibus: rumpit vincula difficultatis, constituit in operationem æquitatis. Incipit ei iam facile esse quod difficile fuerat: abstinere à malis, non adulterare, non furtum facere, non homicidium, non sacrilegium, non aliena concupiscere: facta est facultas quæ fuerat antea difficultas. Potuit hoc Dominus sine difficultate præstare: sed si hoc sine difficultate haberemus, largitorem huius boni nō agnosceremus. Si enim primitus cùm vellet posset, & non sentiret aduersus se obtinentes cupiditates, nec vinculis suis grauata anima collideretur: suis viribus tribueret quod se posse sentiret, & non confiterentur Domino miserationes eius. Post has duas tentatio- C nes, primam erroris atque inopiæ veritatis, secundam difficultatis bene operandi, tertia tentatio excipit hominem: ei loquor qui iam transiit has duas. Nam istæ duæ, fateor, multis notæ sunt. Quis enim nescit se ab ignorantia venisse ad veritatem, ab errore ad viam, à fame sapientiæ ad verbum fidei? Deinde multi luctātur cum difficultatibus vitiorum suorum, & adhuc consuetudine colligati gemunt tanquam in clausura & compedibus. Agnoscunt & istam tentationem; quamuis iam dicant, si fortè dicunt: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Rom. 7.d. Nam vide arctissima vincula: Caro, inquit, concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, vt non Galat. 5.c. ea quæ vultis faciatis. Proinde qui iam est adiutus spiritu, vt quemadmodum noluit esse adulter, sic nō sit, quomodo noluit esse fur, sic non sit, & cætera illa quę volunt homines vincere, & sæpe inflexi superantur: D vt exclament ad Deum, vt de necessitatibus eorum eruat eos, & de hac liberati confiteātur Domino miserationes eius. Quisquis ergo talis est, & vicit illas difficultates, & probabiliter iam cōuersatur inter homines sine vlla querela malorum morum, excipitur tertia tentatione tædij cuiusdam in mora huius vitæ, ita vt aliquando eum nec legere nec orare delectet. Tertia tentatio priori contraria. Prius enim periclitabatur fame, postea fastidio. Vnde & hoc, nisi de quodam languore animæ? Iam non te illicit adulterium, nec tamen delectat Dei verbum. Iam post periculum imperitiæ & concupiscentiæ, de quibus duobus te euasisse lætaris, vide ne tædium fastidiumque te necet. Non est & ista leuis tētatio: Agnosce te in illa, & exclama ad Dominum, vt de necessitatibus tuis etiam hic liberet te: & de hac tentatione liberatus cùm fueris, confiteantur illi miserationes eius. Liberatus autem ab errore, liberatus à difficultate bene operandi, liberatus à tædio fastidioq; verbi Dei, fortassis dignus eris cui populus committatur, constituaris in gubernaculis nauis recturus Ecclesiam. Ibi quarta tentatio: Tempestates maris quatientes Ecclesiam, turbāt gubernatorem. Denique tres illas tentationes experiri potest omnis pius, fidelis in populo Dei, quarta ista nostra est. Quanto enim plus honoramur, tāto plus periclitamur. Metuendum est ne auertat aliquem vestrûm à veritate, ad periculum erroris. Metuendum est, ne vincat vnumquenq; cupiditas sua, & eligat eam sequi, quàm ex eius difficultatibus exclamare ad Dominum. Metuendum est, ne vnicuique vestrûm minus sapiat verbum Dei, & fastidio moriatur. Tētatio ergo gubernandi, tentatio periculorū in regenda Ecclesia nos potissimum tangit. Sed quomodo & vos alieni eritis, si tota nauis periclitabitur? Quod ideo dixi, ne in hac quarta tentatione tanquā nostra propria, vbi opus est vt ab orationibus non desistatis, non vos primò naufragetis, si minus solliciti sitis, & pro nobis minus oretis. Quid enim fratres? Quia ad eadem gubernacula non sedetis, non in eadem naui nauigatis? Post has quatuor tētationes, quatuor exclamationes, quatuor liberationes, quatuor miserationum Dominicarum confessiones, generaliter in hoc Psalmo cōsequenter ipsa commendatur Ecclesia: vt euidentissimè noueritis, de qua Psalmus ab exordio loquebatur. Commendatur autem ita vt in nobis omnibus Dei gratia prędicetur, qui superbis resistit, humilibus Iacobi 4.b. autem dat gratiam: quia ideo ille venit, vt qui non vi- Ioan. 9.g. dent, videant; & qui vident, cæci fiāt: quia omnis val- Esaiæ 40.a. lis implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur. Quo commēdato dicitur aliquid quod etiam de hæreticis intelligatur, quibus tanquam ciuilibus bellis quatitur Ecclesia, & concluditur Psalmus quem iam exposui, breuius fortasse quàm putabatis. Nam vsqueadeò me istum totum Psalmum aliquātum prolixum exposuisse arbitror, vt iam officiū à me non expectetis disputatoris, sed penè lectoris, si tenetis quæ dixi. Puto enim sunt ante oculos vestros constituta: sed vt melius commendentur, breuiter replicentur. Prima tentatio erroris & famis verbi. Secunda difficultatis vincendarum concupiscentiarum. Tertia tędij atque fastidij. Quarta tempestatis & periculorum in gubernandis Ecclesiis. Et in his omnibus exclamationes & liberationes, & miserationū Dei confessiones: ad extremum ipsius Ecclesiæ fit cōmendatio, quę & salua facta est per gratiam Dei nostri, non per meritum suum. Et cōmemoratur inimicorum afflictio propter superbiam: quibus extinctis, erecta est Ecclesia. Et propter insidias quasdam diminutionis ab hæreticis, & detrimentorum quodammodo domesticorū, & ex his circa Ecclesiā diuina beneficia, & Psalmi conclusio. Legamus iam magis quàm differamus. Dicant qui redempti sunt à Domino, quos redemit de manu inimicorum, de regionibus cōgregauit eos: Ab oriente & occasu, ab aquilone & mari.) Christiani ergo ipsi dicant, de toto orbe conuocati. Errauerūt in solitudine, in siccitate, viam ciuitatis habitationis nō inuenerūt.) Errorem miserabilē audiuimus. Quid de inopia? Esurientes & sitiētes etāt, anima eorū in ipsis defecit.) Sed quare defecit? Cui bono? Nō enim crudelis est Deus, sed se cōmēdat quod expedit nobis, vt nobis deficientibus rogetur, & vt subueniēs ametur. Et ideo post hūc errorē & famē & sitim, Exclamauerunt ad Dominū cū tribularētur, & de necessitatibus eorum eripuit eos.) Et quid illis præstitit, quia errabant? Et deduxit eos in viam rectam.) Viam ciuitatis habitationis non inueniebant, fame & siti æstuabant & deficiebant: Et deduxit eos in viam rectam, Vt irēt in ciuitatem habitationis.) Quomodo subuenerit fami

fami & siti, nondum dixit; sed & hoc expectate. Confiteantur Domino miserationes eius, & mirabilia eius filiis hominum.) Dicite experti inexpertis, iam in via positi, iam ad ciuitatem inueniendam directi, iam denique & fame & siti liberati: Quoniam satiauit animam inanem, & animam esurientem impleuit bonis.) Viue ergo bene, iam in via positus es, iam audisti quid agere debeas, quid sperare. Quid aliud excipit, quoniam conaris & superaris? Sedentes in tenebris & in vmbra mortis, compeditos in mendicitate & ferro.) Vnde hoc, nisi quia tibi tribuebas; quia gratiam Dei non agnoscebas, quia consiliũ Dei circa te reprobabas? Nam vide quid adiungat. Quoniam inamaricauerunt eloquium Domini.) Per superbiam iustitiam Domini nescientes, & suam volẽtes constituere. Et consilium Altissimi exacerbauerunt: Et humiliatum est in laboribus cor eorum.) Et nunc pugna contra concupiscentiam. Deo desistente ab adiutorio, laborare potes, vincere non potes. Et cũ fueris pressus consuetudine tua praua, humiliabitur B cor tuum in laboribus; vt iam corde humiliato discas clamare: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Humiliatum est ergo in laboribus cor corũ: Infirmati sunt, nec fuit qui adiuuaret eos.) Quid ergo restat, nisi quare factum est? Si enim data esset lex, quæ posset viuificare, omnino ex lege esset iustitia: sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Lex autem subintrauit, vt abundaret delictum. Accepisti verbum, accepisti præceptum, nec desinis facere quod malè faciebas; & accepto præcepto, auges peccata per præuaricationem superbiæ. Si te ignorabas, vel disce te; humiliatus clamabis, à necessitate liberaberis, liberatus miserationes Domini confiteberis. Et exclamauerunt ad Dominum cùm tribularentur, & de necessitatibus eorum saluos fecit eos.) Liberati sunt de secunda tentatione, restat tædij atq; fastidij. Sed primò quid istis præstitit liberatis, videte. C Et eduxit eos de tenebris & vmbra mortis, & vincula eorum dirupit. Confiteantur Domino miserationes eius, & mirabilia eius filiis hominum.) Quare? Quas difficultates vicit? Quia contriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit. Suscepit eos de via iniquitatis eorum, propter iniustitias enim suas humiliati sunt.) Quia sibi tribuebant, non Deo. Quia suam iustitiam constituebant ignorantes Dei iustitiam, humiliati sunt: Inuenerunt se non posse sine eius adiutorio, qui de suis solis viribus præsumebant. Sed quod aliud genus restat? Omnem escam abominata est anima eorum.) Iam fastidium patiuntur, fastidio languent, fastidio periclitantur, nisi fortè putas occidi eos famẽ potuisse, & non posse fastidio. Vide quid sequatur, cũ dixisset: Omnem escam abominata est anima eorum, ne quasi eos putares de satietate securos, non magis videres de fastidio morituros. Et appropinquauerunt, inquit, vsq; ad portas mortis.) Quid ergo restat? Vt & quod te delectat verbum Dei, non tibi tribuas, neque hinc aliqua infleris arrogantia; & auidus cibi, in eos qui fastidio periclitantur superbè insilias. Intellige etiam præstitum tibi esse hoc, non à te tibi esse. Quid enim habes quod non accepisti? Hoc ergo intelliges, & hoc vitio atque languore periclitans, fac quod sequitur: Et exclamauerunt ad Dominũ cùm tribularetur, & de necessitatibus eorũ liberauit eos.) Et quia languor erat nõ delectari. Misit verbũ suum, & sanauit eos.) Vide quid mali habeat fastidium, vide vnde liberat ille ad quem clamat fastidiens. Misit verbum suum, & sanauit eos. Et eripuit eos.) Vnde? Non de errore, non de fame, non de difficultate vincendi peccata, sed de corruptela eorum.) Quædã corruptela mentis est, fastidire quod dulce est. Ergo & de

Rom.7.d. Gala.3.d. Rom.5.d. Rom.10.a. 1.Cor.4.b.

A hoc beneficio, sicut de cæteris superioribus, Confiteantur Domino miserationes eius, & mirabilia eius filiis hominum. Et sacrificẽt sacrificium laudis.) Iam enim vt laudetur, suauis est Dominus. Et enuncient opera eius in exultatione.) Non cum tædio, non cum mærore, non cum anxietate, non cum fastidio, sed cum exultatione. Quarta illa restat, in qua omnes periclitamur. Omnes enim in naui sumus. Alij operantur, alij portantur: simul tamẽ omnes & in tempestate periclitantur, & in portu saluantur. Post hæc enim omnia sequitur: Qui descendunt mare in nauibus, facientes operationem in aquis multis.) Id est, in populis multis. Aquas enim sæpe pro populis poni, testis est Apocalypsis Ioannis, vbi interrogans Ioannes quid illæ aquæ essent: responsum est ei; populi sunt. Qui ergo faciunt operationem in aquis multis, Ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia eius in profundo.) Quid enim profundius cordibus humanis? Inde plerunque venti erumpunt, tempestates seditionum & dissensionum nauem perturbant. Et quid agitur in his? Volens Deus vt ad eum clamarent & hi qui gubernant, & hi qui portantur: Dixit, & stetit spiritus procellæ.) Quid est, stetit? Permansit, perdurauit. Adhuc turbat, diu iactat, sæuit, & nõ transit. Dixit enim, & stetit spiritus procellæ. Et quid egit iste spiritus procellæ? Et exaltati sunt fluctus eius. Ascendunt vsque ad cælos.) Audendo. Descendunt vsque in abyssos:) timendo. Ascendunt vsque in cælos, descendũt vsque in abyssos: foris pugnæ, intus timores. Anima eorum in malis tabescebat. Turbati sunt, & moti sunt sicut ebrius.) Qui sedent ad gubernacula, & qui fideliter nauim amant, sentiunt quod dico: Turbati sunt, & moti sunt sicut ebrius. Certè quãdo loquũtur, quando legunt, quando tractant, sapientes apparent. Heu proh dolor à tẽpestate. Et omnis, inquit, sapientia eorum absorpta est.) Aliquando deficiunt omnia humana consilia. Quacunque se quisque conuerterit, fluctus fremunt, tempestas sæuit, brachia deficiunt. Quò prora impingatur, cui fluctui latus nudetur, quò nauis impulsa dimittatur, à quibus saxis ne pereat refrenetur, omnino à rectoribus non videtur. Et quid restat, nisi quod sequitur? Et exclamauerunt ad Dominum cùm tribularẽtur, & de necessitatibus eorum eduxit eos. Et imperauit procellæ, & stetit in auram.) Non stetit in tempestatem, sed in auram. Et siluerunt fluctus eius. Audite de hac re vocem cuiusdam gubernatoris periclitati, humiliati, liberati. Nolo, inquit, vos ignorare fratres, de pressura nostra quæ facta est in Asia, quia supra vires grauati sumus, & supra modum: Video omnem sapientiam eius absorptam, ita vt tæderet nos, inquit, etiam viuere. Et quid ille? Ita deficientes desereret? Aut non propterea illi defecerunt, vt ille apud eos gloriã reperiret? Denique quid D sequitur? Sed ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus, vt non fidentes in nobis simus, sed in Deo qui suscitat mortuos. Et imperauit procellæ, & stetit in auram. Iam illi de se apud se responsum mortis habuerant, quorum omnis sapientia absorpta erat. Et siluerunt fluctus eius. Et iocundati sunt quia siluerunt, & deduxit eos in portum voluntatis eorum. Confiteantur Domino miserationes eius.) Vbique omnino vbique confiteantur Domino, nõ merita nostra, non vires nostræ, non sapientia nostra, sed miserationes eius. Ille ametur in omni nostra liberatione, qui est inuocatus in omni nostra tribulatione. Confiteantur Domino miserationes eius, Et mirabilia eius filiis hominum.) Et videte vnde dicat, vnde omnia ista prælocutus sit, vnde omnia hęc enumerauerit, vbi agantur hæc. Et exaltent eum in Ecclesia populi, & in cathedra seniorum laudent eum.) Et exaltent eum, hoc est, laudent eum: & laudent eum, hoc est,

Apoc.17.d. 2.Cor.1.b.

exaltent eum. Exaltent, laudent populi, & seniores, negotiatores, & gubernatores. Quid enim fecit in hac Ecclesia? Quid constituit? Vnde illam eruit? Quid ei [Luc. 4. b.] præstitit? Quemadmodum superbis restitit, humilibus gratiam dedit: superbis scilicet primo populo Iudæorum, arroganti & extollenti se de genere Abra- [Rom. 3. a.] hæ, & quòd illi genti sint credita eloquia Dei. Non enim eis hæc valebant ad sanitatem, sed ad exaltationem cordis: & ad tumorem potius quàm ad magnitudinem. Quid ergo fecit Deus superbis resistens, hu- [Rom. 11. f.] milibus autem dans gratiam: ramos naturales propter superbiam amputans, oleastrum propter humilitatem inserens? Quid fecit Deus? Audite hæc duo: Deus primò quomodo superbis resistat, deinde quemadmodum humilibus det gratiam. Posuit flumina in desertum.) Currebant ibi aquæ, currebant prophetiæ. Quære modò apud Iudæos prophetam, non inuenies. Posuit enim flumina in desertum, Et exitus aqua- [Psal. 73.] rum in sitim.) Posuit flumina in desertum. Dicant, iam non est Propheta, & nos non cognoscet amplius. Adhuc posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim. Terram fructiferam in salinas.) Quæris ibi fidem Christi, non inuenis: quæris Prophetam, non inuenis: quæris sacerdotem, non inuenis: quæris sacrificium, non inuenis: quæris templum, non inuenis. Quare hoc? Quia posuit flumina in desertum: & exitus aquarum in sitim, terram fructiferam in salinas. Vnde? Quo merito? A malitia habitantium in ea.) Ecce quomodo superbis resistit. Audi quomodo humilibus det gratiam. Posuit desertum in stagna aquarum, terram sine aqua in exitus aquarum: Et habitare fecit illic esurientes.) Quoniam illi dictum est: Tu es sacerdos in æternum secundum [Psal. 109.] ordinem Melchisedec. Quæris enim sacerdotem & sacrificium apud Iudæos: non habes nec inuenis secundum ordinem Aaron, quia posuit flumina in desertum. Quæris secundum ordinem Melchisedec: apud illos non inuenis, sed per totum orbem celebra- [Psal. 112.] tur in Ecclesia. A solis ortu vsque ad occasum laudatur nomen Domini. Et dicit Deus, quorum flumina [Malach. 1. b.] posuit in desertum: Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus, nec accipiam sacrificium de manibus vestris. Quoniam ab ortu solis vsque ad occasum, sacrificium mundum offertur nomini meo. Vbi erant omnia immunda sacrificia, quando desertum erant, quando squalebant, quando salinæ erant omnes gentes: ibi nunc fontes, ibi nunc flumina, ibi nunc stagna [Iacob 4. b.] aquarum, & exitus aquarum. Ergo superbis restitit, [Psal. 21.] humilibus autem dedit gratiam: habitare fecit illic esurientes, quia edent pauperes, & saturabuntur. Et constituerunt ciuitatem habitationis.) Interim habitationis in spe: quoniam qui me audit, inquit, habitabit in spe. Et constituerunt ciuitatem habitationis.

Et seminauerunt agros, & plantauerunt vineas, & [Philip. 4. d.] fecerunt fructum frumenti.) Ad quem fructum gaudet operarius ille qui dicit: Non quia quæro datum, sed requiro fructum. Et benedixit eos, & multiplicati sunt nimis, & iumenta eorum non sunt diminuta.) [2. Tim. 2. d.] Hoc stat. Firmum enim fundamentum Dei stat, quia nouit Dominus qui sunt eius. Iumenta & pecora dicuntur, in Ecclesia simpliciter ambulantia, sed vtilia: non multum docta, sed fide plena. Ergo & spirituales & carnales benedixit eos, & multiplicati sunt nimis, & iumenta eorum non sunt diminuta. Et pauci facti sunt, & vexati sunt.) Vnde hoc? De transuerso? Imò de interno. Vt enim pauci fierent ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Ideo autem tanquam de his dicit, de quibus antea loquebatur, vt cum intellectu discernantur: quia tanquam de hisdem loquitur, propter communia sacramenta. Ad populum enim Dei pertinent, etsi non per virtutē, certè per speciem pie-

A tatis: de illis enim audiuimus per Apostolū: In nouissi- [2. Tim. 3. a.] mis temporibus instabunt tempora sæua, erunt enim homines seipsos amantes. Primum malum seipsos amantes, vtique sibi placentes. Vtinam sibi displicerēt, & Deo placerent: vtinam in difficultatibus exclamarent, & à necessitatibus liberarentur. Sed multū de se præsumētes, pauci facti sunt. Manifestum est, fratres: omnes qui se diuidunt ab vnitate, pauci fiunt. Multi enim sūnt: sed in vnitate dum non sunt, separantur ab vnitate. Cùm enim cœperit ad eos nō pertinere multitudo vnitatis, in hæresi & in schismate pauci sunt. Et pauci facti sunt, & vexati sunt. A tribulatione malorum & dolore, Effusus est contēptus super principes.) Reprobati enim sunt ab Ecclesia Dei: & magis, quia principes esse voluerunt, ideo contempti sunt, & facti [Matt. 5. b.] sunt sal infatuatum proiectū foras, ideo conculcatur ab hominibus. Effusus est cōtemptus super principes.

Et seduxit eos in inuio, & non in via.) Illi superius B in via, illi ad ciuitatem directi. Denique illi deducti, non seducti, isti autem in inuio seducti. Quid est, seduxit eos? Tradidit illos Deus in concupiscentias cor- [Rom. 1. c.] dis eorum. Hoc est enim, seduxit eos, donauit illos sibi. Nam si propriè quæras, ipsi sese ducunt. Qui enim [Galat. 6. a.] putat se esse aliquid, cùm nihil sit, seipsum seducit. Quid est ergo, seduxit eos? Dimisit eos in inuio, & nō in via. Quomodo enim in via homines, qui partē tenent, & totum relinquunt? Quomodo in via? Quæ est ergo via, aut vbi agnoscitur via? Deus, inquit, mi- [Psalm. 66.] sereatur nostri, & benedicat nos, illuminet vultū suū super nos, vt agnoscamus in terra viam tuam. In qua terra? In omnibus gentibus salutare tuum. Vtique tales vt minuantur, vt pauci fiant, hinc exeunt. A multitudine vnitatis omnes exierunt, sicut paulo antè cōmemoraui dictum de illis: Ex nobis exierunt, sed non [1. Ioan. 2. c.] fuerunt ex nobis: si enim ex nobis fuissent, perman- C sissent vtique nobiscum. Sed si fortè nostri sunt in occulta præscientia Dei, necesse est vt redeant. Quàm multi nō nostri adhuc quasi intus, & quàm multi nostri adhuc quasi foris? Nouit Dominus qui sunt eius. [2. Tim. 2. c.] Et illi non nostri qui intus sunt, quādo occasiones inuenerint, exeunt: & illi nostri qui foris sunt quando occasiones inuenerint, redeunt. Illud ergo accipite quod nouit Dominus, secundum hoc seduxit eos in inuio, & non in via. Et quid de illis fecit? Quod dicere cœperam, quod attente audiatis. Potuit illos pati intus semper, sed nos de illis non proficeremus. Cùm autē separati sint, & per quæstiones malignas inquietent nos, propositum est nobis ex illis & inquisitionis studium, & timoris exemplum. Vnusquisque tremit, cùm alterū videt exisse: tanquā ex illius exitu dicatur illi: Quapropter qui se putat stare, videat ne cadat. [1. Cor. 10. c.] Prosunt ergo quia exeunt: nam si intus essent, & tam mali essent, nihil de illis prodesset. Quid de illis dictū D est in quodam Psalmo? Congregatio taurorum, id est, [Psal. 67.] ceruicatorum & superborum: congregatio taurorum inter vaccas populorum. Vaccas dicit seductiles animas, quæ facile consentiunt seductoribus tauris. Sed quare hoc? Vt excludantur hi qui probati sunt argento. Quid vt excludantur? Vt appareant, & emineant illi qui sunt probati in eloquio Dei. Cùm enim respōdeatur hæreticis ex necessitate, ædificantur catholici ex vtilitate. Hanc sententiam planè Paulus expressit: Oportet enim, inquit, hæreses esse, vt probati mani- [1. Cor. 11. d.] [Psal. 67.] festi fiant in vobis. Oportet & tauros seducentes esse, vt qui probati sunt argento, manifesti sint, hoc est, excludantur. Quid est argento probati? Eloquia Domi- [Psalm. 11.] ni, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum. Quicūque sunt probati in hoc argēto, id est, in eloquio Dñi, non possunt exerere hoc argentū, nisi quæstionibus inquietati hæreticorū. Et huc attendite, quia non prætermissum est.

Ecce effusus est contemptus super principes, super illos tauros. Quare cōtempti sunt? Aliud annunciantes. Qui sunt contempti? Anathematizati. Quisquis enim vobis annunciauerit præter quàm quod accepistis, anathema sit. Quid tam contemptum quàm sal infatuatum, quod foras proiectum conculcatur? Et videte si non principes sunt: ipsum Paulum audite: Licet si nos aut angelus de cælo euangelizauerit vobis præter quàm quod accepistis, anathema sit. Principes sunt, docti sunt, magni sunt, lapides pretiosi sunt. Quid adhuc dicturus es: nunquid angeli sunt? Et tamen si angelus de cælo vobis annunciauerit, præter quàm quod accepistis, anathema sit: quia & ipse diabolus angelus de cælo lapsus est. Effusus est ergo contemptus super principes eorum. Et adiuuit pauperem à mendicitate.) Quid est hoc fratres, contempti sunt principes, & adiutus est pauper? Abiecti sunt superbi, & instructus est humilis. Hoc fecit, & hoc faciendo adiuuit pauperem à mendicitate. Mendicus est ille, nihil sibi tribuens, totum de misericordia Dei expectans, ante ianuam Dominicam quotidie clamat: pulsans vt aperiatur ei, nudus & tremens vt vestiatur, oculos in terram deiiciens, & pectus tundens. Istum mendicum, hunc pauperem, hunc humilem, adiuuit Deus plurimū, etiam de ipsa separatione hæreticorum: quia pauci facti sunt, & vexati sunt, & seducti sunt in inuio, & nō in via. Denique quid postea ex illis? Deminuti sunt, seducti, pauci facti sunt, vexati sunt. In adiutorio pauperi quid fecit? Et posuit sicut oues familias.) quasi vnum pauperem & vnum mendicum intelligebas, de quo dixit: Et adiuuit pauperem à mendicitate. Pauper iste multæ familiæ sunt, pauper iste multæ plebes sunt: multæ Ecclesiæ vna Ecclesia, vna plebs, vna familia, vna ouis est. Et posuit sicut oues familias. Magna mysteria ista, magna sacramenta: quàm profunda, plena mysteriorum; quàm dulciter inuenta, quia diu latentia. Ergo videbunt recti, & iocundabuntur, & omnis iniquitas oppilabit os suum.) Iniquitas illa garriens contra vnitatem, & cogēs manifestari veritatem conuicta oppilabit os suum. Quis sapiens, & custodiet hæc? & intelliget miserationes Domini.) Videte quo fine clausit. Quis sapiens, & custodiet hæc? Et quid custoditurus est? Sapiens, id est, si pauper sit, custodit: si non sit diues, id est, non sit superbus, non sit inflatus, custodit hæc. Quare enim custodit hæc? Quia intelliget miserationes Domini: non merita sua, non vires suas, non potentiam suam, sed miserationes Domini. Qui errantem & egenum in viam deduxit & pauit: qui pugnantem aduersus difficultatem peccatorum, & colligatum vinculis consuetudinis soluit & liberauit: qui fastidientem verbum Dei, & tædio quodam penè morientē, missa medicina verbi sui recreauit: qui periclitantē inter naufraga & procellosa maris huius discrimina, mari placato ad portum perduxit. Qui eum denique constituit in eo populo vbi humilibus dat gratiam, non in illo vbi superbis resistit: & fecit eum suum, vt intus manens multiplicaretur, non vt foras exiens minueretur. Hoc vident recti, & iocundantur. Omnis ergo iniquitas oppilabit os suum, & qui est sapiens, custodiet hæc. Vnde custodiet? Per humilitatem, intelligēdo miserationes Domini; quia vbique dictum est: Confiteantur Domino miserationes eius, & mirabilia eius filiis hominum.

Galat. 1. b. Matt. 5. b. Galat. 1. b. Iacob. 4. b.

IN PSALMVM CVII. enarratio.

Excusatio de omissione expositionis huius Psalmi.

PSALMVM centesimumseptimum exponēdum non putaui: quoniā iam exposui eum in Psalmo quinquagesimo sexto, & in Psalmo quinquagesimo nono, ex quorum postremis partibus iste cōstat. Nam postrema pars quinquagesimisexti, prima est huius, vsque ad eum versum vbi dicitur: Et super omnem terram gloria tua.) Hinc autē vsque in finē, postrema pars est quinquagesimimoni, sicut postrema pars centesimi tricesimiquarti, eadem est quæ centesimi tertiidecimi, ab eo versu vbi dicitur: Simulachra gentium argentum & aurū. sicut tertiusdecimus & quinquagesimussecundus mutatis aliquibus mediis, eadem habent omnia à principiis vsque in fines. Quæcunque igitur in hoc psalmo centesimoseptimo aliquantulum aliter posita sunt, quàm in illis duobus, ex quorum partibus constat, nō habent intellectum difficilem: sicut in quinquagesimosexto dicitur: Cantabo & psallam, exurge gloria mea: in isto autē, Cantabo & psallam in gloria mea.) Ad hoc enim dictum est illic, Exurge, vt in illa cātaretur & psalleretur. Item ibi: Quoniam magnificata est vsque ad cælos misericordia tua: vel, sicut alij interpretati sunt, Eleuata est: hic autem: Quoniam magna est super cælos misericordia tua.) Ideo enim magnificata est vsque ad cęlos, vt magna sit in cælis, hoc enim voluit dicere, super cælos. Item in quinquagesimonono: Lætabor, & diuidam sicimam: hic autem: Exultabo, & diuidam sicimam.) Vbi ostenditur quod de diuidenda sicima significatum est post Domini resurrectionem & exaltationem prædictum futurum: & illam lætitiam ad hanc exaltationem pertinere, vt ideo lætetur, quia exaltatur. Vnde alibi dicit: Conuertisti luctum meum in gaudium mihi, conscidisti saccum meum, & accinxisti me lætitia. Item ibi: Et Effrem fortitudo capitis mei: hic autem, Effrem susceptio capitis mei.) Suscipiendo enim fit fortitudo, id est, suscipiendo fortes facit, fructificās in nobis: interpretatur enim Effraim fructificatio. susceptio autem ad vtrunque referri potest, siue cùm suscipimus Christum, siue cùm ipse nos suscipit qui est caput Ecclesiæ. Et quod ibi ait, Tribulantes nos; hic autē, Inimicos nostros:) vtique iidem ipsi sunt. Admonemur sanè isto Psalmo eos titulos qui tanquam de historia positi sunt, rectissimè fieri vt secundum prophetiam intelligamus, secūdum quod videmus psalmos esse conscriptos. Quid enim tam diuersum secundum historiam, quàm id quod est in titulo quinquagesimisexti psalmi, In finē ne corrumpas ipsi Dauid, in tituli inscriptionem, cùm fugeret à facie Saul in speluncam: & in titulo quinquagesiminoni: In finem his qui immutabuntur, in tituli inscriptionem ipsi Dauid in doctrina, cùm succendit Mesopotamiam Syriam, & Syriam Sobal, & conuertit Ioab, & percussit in valle salinarum duodecim milia? Nam præter id quod positum est: In tituli inscriptionem, & ipsi Dauid, & in finem: cætera ita diuersa sunt, vt ille habeat humilitatem Dauid, iste fortitudinem: ille fugam, iste victorias. Et tamen ex istorum duorum posterioribus partibus, quorum tam diuersi sunt tituli, psalmus iste componitur. Vbi significatur ad vnum aliquid concurrere vtrunque, non superficie historiæ, sed altitudine prophetiæ: copulatis vtriusque finibus in hoc vno cuius est titulus: Canticū psalmi ipsi Dauid.) Ne vltrà illi titulo similis præter quod hic etiam positum est: Ipsi Dauid. Quoniam multis partibus & multis modis, sicut ad Hebræos in epistola loquitur, olim Deus locutus est patribus per prophetas: in eo tamen locutus est, quem misit postea, vt compleretur eloquia prophetarum. Quotquot enim promissiones Dei, in illo etiam.

A B C D Psal. 56. Psalm. 29. Hebr. 1. a. 2. Cor. 1. d.

IN PSALMVM CVIII. enarratio.

PSALMVM istum de Christo habere prophetiam, quisquis actus Apostolorū fideliter legit, agnoscit,

vbi de Christi traditore Iuda prophetatum est, quod hic scriptum est: Fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter: quando Matthias in locum Iudæ ordinatus, numero Apostolorum duodecimus adiunctus esse, euidenter apparet. Sed si de illo vno homine omnia quæ hic in malo dicta sunt intelligere conemur, expositionis ratio non omni modo, aut vix valebit occurrere. Sic enim de tali genere hominum malorum, id est, inimicorum Christi, ingratorúmque Iudæorum, omnia mihi videntur posse clarius aperiri. Sicut enim quædam dicuntur, quæ ad apostolum Petrum propriè pertinere videantur, nec tamen habent illustrem intellectum, nisi cùm referuntur ad ecclesiam, cuius ille agnoscitur in figura gestasse personam, propter primatum quem in discipulis habuit, sicuti est: Tibi dabo claues regni cælorum, & si qua huiusmodi: ita Iudas personam quodammodo sustinet inimicorum Christi Iudæorum, qui & tunc oderant Christum, & nunc per successionem perseuerante genere ipsius impietatis oderunt. De quibus hominibus, & de quo populo possunt non inconuenienter intelligi, non solum ea quæ apertiùs de ipsis in hoc psalmo legimus, verumetiam illa quæ propriè de ipso Iuda dicuntur expressius; sicut est quod commemoraui: Fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiet alter. Quod apparebit adiuuante Domino, cùm ad eos versus tractandi ordine venerimus. Incipit ergo iste psalmus, Deus laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est. Vnde apparet & falsam esse vituperationē quam non tacet peccator & dolosus, & veram esse laudem quam non tacet Deus. Deus enim verax; omnis autem homo mendax: quia non est homo verax, nisi in quo loquitur Deus. Laus autem maxima est vnigeniti filij Dei, quia hoc ipsum quod est, vnigenitus Dei filius prædicatur. Hoc autem non apparebat, sed apparente infirmitate eius latebat, cùm os peccatoris & os dolosi super eū apertum est: & ideo illud apertum est, quia operta virtus huius fuit. Ideo autem dicit, Apertum est os dolosi, quia odium quod dolo tegebatur, erupit in vocem. Hoc etiam in consequentibus versibus planius dicitur, Locuti sunt aduersum me lingua dolosa.) Tunc vtique quando eum tanquam magistrum bonum captiosa adulatione laudabant. Vnde alibi dicitur: Et qui laudabant me, aduersum me iurabant. Deinde quia eruperunt clamantes: Crucifige; crucifige: secutus adiunxit: Et sermonibus odij circumdederunt me.) Illi qui lingua dolosa, quasi non odij, sed dilectionis verba locuti sunt, ideo aduersum me, quia hoc insidiando faciebant: postea sermonibus non falsæ & dolosæ dilectionis, sed aperti odij circumdederūt me, & expugnauerunt me gratis.) Sicut autem pij gratis amant Christum, sic impij gratis oderunt: quia sicut veritas nullo extra eam proposito commodo, sed propter seipsam expetitur ab optimis, ita iniquitas à pessimis. Vnde apud autores secularium literarum dictum est de quodam pessimo: Gratuitò potius malus atque crudelis erat. Pro eo, inquit, vt diligerent me, detrahebant mihi.) Sex sunt in isto genere differentiæ, quæ commemoratæ animaduerti facillimè possunt, reddere bona pro malis, non reddere mala pro malis: reddere bona pro bonis, reddere mala pro malis: non reddere bona pro bonis, reddere mala pro bonis. Horum duo prima, bonorum sunt, & eorum duorum prius melius: postrema duo malorum, & eorum posterius deterius: duo media quodammodo mediorum, sed eorum prius propinquum bonis, posterius propinquum malis. Hęc in Scripturis sanctis oportet attendere. Reddidit bona pro malis ipse Dominus, qui iustificat impium. & pēdens in cruce dixit: Pater ignosce illis, quia nesciunt

Act. 1. d. | Matt. 16. c. | Rom. 3. a. | Psal. 101. | Ioan. 19. a. | Rom. 4. a. | Luc. 23. e.

A quid faciunt. Cuius vestigia secutus sanctus Stephanus, fixo genu orauit pro lapidantibus, dicens: Domine, ne statuas illis hoc delictum. Ad quam rem præceptum pertinet: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderūt vos, & orate pro eis qui vos persequūtur. Mala pro malis non esse reddenda, Paulus apostolus dicit: Nulli malum pro malo reddentes. Et apostolus Petrus: Non reddentes malum pro malo, vel maledictum pro maledicto. vnde & in Psalmis legitur: Si reddidi retribuentibus mihi mala. Duorum postremorum illud mitius ad nouem leprosos pertinet, qui cùm mundati essent à Domino, gratias Domino non egerunt. Illud verò vltimum quo nihil est peius, ad hos pertinet, de quibus in isto psalmo legitur: Pro eo vt me diligerent, detrahebant mihi. Dilectionem quippe debebant tantis Domini beneficiis: quam non solùm minimè reddebant, verùetiam pro illo bono irrogabant malum. Duo verò media quæ diximus hominum quodammodò esse mediorum, ita se habent, vt eorum prius quod est reddere
B bona pro bonis, habeant & boni, & mediocriter boni, vel mediocriter mali. Ideo Dominus hoc non reprehendit, sed non vult in eo solo discipulos suos permanere quos vult ad maiora prouehere. quibus dicit: Si dilexeritis eos qui vos diligunt, id est, si reddideritis bona pro bonis, quam mercedem habebitis, id est, quid magnum facietis? Nónne & publicani hæc faciunt? Vult autem illos & hoc facere, & longè amplius, id est, vt non solùm amicos, verumetiam inimicos diligant. Posterius autem, quod est reddere mala pro malis, habent & mali vel mediocriter mali, vel mediocriter boni; vsqueadeò vt lex eis dederit vlciscendi modum, oculum pro oculo, dētem pro dente: quæ si dici potest iniustorum iustitia est. Non quia iniquum est vt recipiat vnusquisque quod fecerit, alioqui lex nequaquam id constitueret: sed quia vlciscēdi libido vitiosa est, magisque ad iudicem per-
C tinet inter alios hoc discernere, quàm bonum hominem sibi expetere. Quapropter impij ex illa benignitatis summitate delapsi, vbi redduntur bona pro malis, ád quantam malignitatis profunditatem venerunt retribuendo mala pro bonis? Quanto præcipitio tot gradus interpositos transierunt? Nec parum aliquid putari debet, quia non ait, Pro eo vt diligerent me, interficiebant me; sed detrahebant mihi. Ideo quippe interfecerunt, quia detraxerunt, negantes Dei filium, & dicentes, quòd in principe dæmoniorum eiicit dæmonia: &, Dæmonium habet & insanit, quid eum auditis? & cætera talia. Qua detractiòne ab illo auertebant eos, quorum conuersionem ille quærebat. Et ideo potius hoc dixit, vt ostenderet magis eos nocere qui Christo detrahunt, & per hoc animas interficiūt, quàm qui eius mortalem carnem mox præsertim resurrecturam sæuiendo pere-
D merunt. Sed cùm dixisset, Pro eo vt diligerent me, detrahebant mihi: Quid ait? Ego autem orabam.) Non quidem dixit quid orabat. Sed quid melius intelligere debemus, quàm pro eis ipsis? Crucifixo enim maximè detrahebant, quando velut homini, quem quasi vicerant, illudebant. de qua cruce ille dixit: Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Et quoniá in profundo malignitatis reddebant ipsi mala pro bonis, ille in summo benignitatis reddebat bona pro malis: quāquam bene intelligatur etiam pro discipulis suis orasse, quod etiam ante passionem suam dixit, ne deficeret fides eorum, quando ipse pendens in ligno, vt commendaret patientiam, non ostendebat potentiam inter verba detrahentiū, quos posset diuina potestate delere. Sed nobis vtilius erat, quòd patiétię prębebat exemplū, quàm si suos inimicos sine dilatione perdendo, ad hoc nos ædificaret, vt impatienter festina-

Act. 7. g. | Matth. 5. | Rom. 12. c. | 1. Pet. 3. b. | Psal. 7. | Matth. 5. g. | Luc. 11. a. | Ioan. 8. f. | Luc. 23. a. | Luc. 22. a.

festinaremus de his quos malos patimur vindicari: cùm scriptum sit: Melior est patiens quàm fortis vir. (Prou.16.d.) Docent igitur nos diuina eloquia Dominico exemplo, cùm audimus: Pro eo vt diligerent me, detrahebant mihi, ego autem orabam: vt quãdo aliquos sentimus ingratos, non solùm non reddentes bona, sed insuper reddentes mala pro bonis, nos oremus. Et ipse quidem pro aliis vel sæuientibus vel dolentibus, vel in fide periclitantibus: nos verò etiam pro nobis primitùs; vt animum nostrum Deo miserante atque opitulante vincamus quo ferimur in vlciscendi cupiditatem, cùm detrahitur siue præsentibus siue absentibus nobis. (Matt.8.c.) Deinde cùm Christi patientiam recordamur, tanquam ipso excitato, sicut factũ est, cùm dormiret in naui, qui perturbationem cordis nostri tempestatémque tranquillat animo sedato atque placato: oremus etiam pro ipsis detractoribus nostris, vt securi dicamus: (Matt.6.b.) Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus. Sed & ipse dimittebat, qui peccatũ, quod ei dimitteretur, vtique non habebat. Sequitur autem: Et posuerunt aduersum me mala pro bonis.) Et quasi quæreremus, quæ mala pro quibus bonis? Et odium, inquit, pro dilectione mea.) Hic est enim omnis & magnus reatus illorum. Nam quid nocere potuerunt persequentes voluntate non necessitate morientem? Sed ipsum odium est crimen maximum persequentis, quamuis sit voluntaria pœna patientis. Satis autem exposuit quemadmodum suprà dixerit: Pro eo vt me diligerent, quia dilectionem non vtcunque, sed dilectioni eius debebant, cùm hic addidit, pro dilectione mea. Hanc dilectionẽ in Euangelio commemorat, (Matt.23.d.) vbi dicit: Hierusalem Hierusalem, quoties volui colligere filios tuos, tanquam gallina pullos suos sub alas suas, & noluisti. Deinde quæ pro ipsa impietate recipiant, incipit prophetare: & eo modo illa dicit, tanquam vlciscendi cupiditate ea optet vt fiant, cùm dicantur futura certissima veritate, & per Dei iustitiã super tales dignè vétura. Quem modum futura prædicendi, velut speciem malè optandi quidam non intelligentes, putant odium odio, & malo animo malum animum reddi: quoniam reuera paucorũ est dignoscere, quomodo placeat pœna iniquorũ accusatori inimicitia se saturare cupienti, & quàm longè alio modo placeat iudici recta voluntate peccata punienti. Ille quippe reddit malum pro malo, iste autem etiam cùm vindicat non reddit malum pro malo, quoniam iustum reddit iniusto. Quod autem iustum est, vtique bonum est. Punit ergo non delectatione alienæ miseriæ, quod est malum pro malo: sed dilectione iustitiæ, quod est bonum pro malo. Itaque nec lumini Scripturarum calumnientur cæci, opinantes quòd Deus peccata non puniat: nec quasi malum pro malo reddat, sibi blandiantur iniusti. Audiamus ergo deinde quid diuinus sermo contexat, & in verbis quasi mala optantis intelligamus prædicta prophetantis: & Deum iusta retribuentem, subleuata in eius æternam legem mente cernamus. Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet à dextris eius.) Cùm superiùs querela de pluribus fuerit, nunc de vno loquitur Psalmus. Superiùs autem dixerat: Locuti sunt aduersum me lingua dolosa, & sermonibus odij circundederũt me, & expugnauerunt me gratis. Pro eo vt diligerent me, detrahebant mihi: ego autem orabam. Et posuerunt aduersum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea: omnia de pluribus. Nunc verò quid digni essent pro his iniquitatibus suis, & quid eis diuino iudicio futurum sit prænuncians, Constitue, inquit, super eum peccatorem, tanquam intendens in eum qui se tradidit talibus, de qualibus suis inimicis loquebatur superiùs. Cùm igitur hic Iudam traditorem se-

A cundum Scripturam Actuum apostolorum supplicio debito prænunciet puniendum, quid est, constitue super eum peccatorem, nisi eum quem sequenti versu indicat cum dicit, & diabolus stet à dextris eius? Hoc vtique meruit vt super se habeat diabolum, id est, diabolo subditus sit, qui Christo subditus esse noluit. Stet autem à dextris eius, dictum est, quia opera diaboli præposuit operibus Dei: hoc enim cuique non immeritò dextrum dicitur quod præponit, sicut sinistræ dextra præponitur. Ideo & de illis qui seculi huius gaudia præponentes Deo, beatum dixerunt populum cui hæc sunt, rectissimè dictum est: Dextera eorũ dextera iniquitatis. (Psal.143.) Vnde quòd dixerunt beatum populum cui hæc sunt, os eorum locutum est vanitatem, quod de illis suprà dictum est. Cuius autem os loquitur veritatem contra illud quod dixerunt isti beatum populum cui hæc sunt, debet etiam ipse dicere, quod in eodem Psalmo sequitur: Beatus populus cuius est Dominus Deus ipsius: huic enim non diabolus est à

B dextris, sed Dominus. sicut & alibi dicit: Prouidebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commouear. (Psal.15.) Diabolus ergo stetit à dextris eius, quando præposuit auaritiam sapientiæ, & pecuniam saluti suæ, vt cum traderet à quo debuit possideri, ne ab ipso possideretur, cui⁹ opera ipse Christus soluit, à quo noluit possideri. Cùm iudicatur, exeat condemnatus.) Noluit enim talis esse cui diceretur: Intra in gaudium domini tui: sed talis de quo dicitur: Proiicite eum in tenebras exteriores. Et oratio eius fiat in peccatum.) Quoniam non est iusta oratio, nisi per Christum quem vendidit immanitate peccati. Oratio autem quæ non fit per Christum, nõ solùm non potest delere peccatum, sed etiam ipsa fit in peccatum. Quãdo autem Iudas ita orare potuerit vt oratio eius non fieret in peccatũ, quæri potest. Credo antequã Dñm traderet, & de illo tradẽdo iam cogitaret. Nõ enim iam poterat orare per Christũ. Nam postea-

C quam illũ tradidit, cúmque pœnituit, si per Christum oraret, indulgentiã rogaret: si indulgentiã rogaret, spẽ haberet: si spem haberet, misericordiã speraret: si misericordiam speraret, non sibi desperatione collum ligaret. Proinde cùm dixisset, Cum iudicatur, exeat condemnatus, ne ab imminenti condemnatione putaretur se potuisse oratione liberari, quam didicerat cum condiscipulis suis, vbi dicitur: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et oratio eius, inquit, fiat in peccatum illi: quia non fit per Christum quẽ noluit sequi, sed persequi.

Fiant dies eius pauci.) Dies eius, dixit dies apostolatus eius: (Act.1.c.) qui pauci fuerũt, quoniam ante passionem Domini scelere ipsius & morte cõsumpti sunt. Et tãquã diceretur: Quid ergo fiet de sacratissimo numero duodenario, in quo nõ frustra Dominus duodecim

D habere primos Apostolos voluit? Continuò subiecit: Et episcopatum eius accipiat alter.) Tanquam dicẽs, & ipse pro suo merito puniatur, & ille numerus suppleatur. Quod si quis quemadmodum factum sit, scirẽ desiderat, Actus Apostolorũ legat. Fiant filij eius orphani, & vxor eius vidua.) Vtique mortuo ipso & filij eius orphani, & vxor eius viduata est. Nutantes transferantur filij eius, & mendicent.) Nutantes dictum est, incerti quò eant, omni præsidio destituti. Eiiciantur de habitationibus suis.) Exposuit quod suprà dixerat, transferãtur. Hoc autem totum quomodo vxori eius filiisque eius contigerit, sequentes indicant versus. Scrutetur fœnerator omnem substantiam eius, & diripiant alieni labores eius. Non sit illi adiutor.) Ad tuendam eius posteritatem dicit. Ideo sequitur: Nec sit qui misereatur pupillis eius.) Sed quia possent etiam pupilli eius sine adiutore & sine tutore in ærumnis & egestate tamẽ crescere, & genus pro-

propagatione seruare; sequitur & dicit: Fiant nati eius in interitum, in generatione vna deleatur nomen eius.) Id est, vt quod de illo generatum est, iam non generet, & citò transeat. Sed quid est quod deinde subiungit? In memoriam redeat iniquitas patrũ eius in conspectu Domini, & peccatum matris eius non deleatur.) An intelligendum est, vt reddantur ei peccata etiam parentum suorum? Ei quippe non redduntur qui fuerit mutatus in Christo, & cœperit esse non filius iniquorum, non imitatus mores illorum: quia

Exod.20.a. Ezech.18.a. & illud verissimè scriptum est: Reddam peccata patrum in filios. & illud quod per Prophetam dicitur: Et anima patris mea est, & anima filij mea est. Anima

Con.1.sen. di.33.Sed vi an. quæ peccauerit, ipsa morietur. Hoc quippe dictum est de his qui conuertuntur ad Deum, & non imitantur mala parentum suorum, quod ipse Propheta euidenter ostendit: dicit enim parentum iniquitates eis non obesse, qui iustitiam faciendo dissimiles fuerint.

Ezech.18.c. Exod.20.a. Illud autem quod dictum est, Reddam peccata parentum in filios, additum est, qui oderunt me: hoc est, sicut me oderant & parentes eorum: vt quemadmodum bonorum imitatio facit vt etiam propria peccata deleantur, sic malorum imitatio faciat vt non solùm sua, sed etiam eorum quos imitati sunt, merita

De pœni.dist. 4.Si Iudas. & cit.4 sen. dist.22.ca.1. sortiatur. Si ergo Iudas teneret illud ad quod vocatus est, nullo modo ad eum vel suâ præterita, vel parentum iniquitas pertineret. Sed quia non tenuit adoptionem in familia Dei, sed iniquitatem vetusti generis potius elegit, rediit iniquitas patrum eius in cõspectu Domini: vt in eo etiam ipse puniretur, & peccatũ matris eius non deleretur. Fiant contra Dominum semper.) Id est, pater eius & mater eius fiant contra Dominum semper, non vt Domino aduersentur, sed vt merita eorum pessima nõ obliuiscatur in isto Dominus, cùm illi & ipsa retribuet: cõtra Dominũ enim dixit, in conspectu Domini. Nam & alij interpretes sic transtulerunt, fiant in conspectu Domini semper: alij verò, fiant coram Domino semper, sicut alibi dictum est: Et posuisti iniquitates nostras in conspectu

Psalm.89. tuo. Semper autem dicit, vt sine remissione sit tãtum illud scelus, & hic, & in futuro seculo. Dispereat de terra memoria eorum.) Patris scilicet & matris eius. Memoriam dicit eorum, quæ in propagine generationis custoditur. Hanc prophetauit de terra perituram, quia & ipse Iudas, & filij eius qui erant tanquam memoria patrum & matris eius, sine successione prolis, sicut superiùs dictum est, in breuitate vnius generationis extincti sunt. Dicit aliquis: Etiamne hoc ad pœnam Iudæ pertinere credendum est, quod post eius mortem ad mendicitatem vxor eius & filij eius peruenerunt, & translati sunt, & eiecti de habitationibus suis, scrutante fœneratore omnem substantiam eius, & diripientibus alienis omnes labores eius, nemine adiuuante, nec miserante pupillos eius, & quod

4.sen.dist. 50.partea. al.vllos. citò sunt sine posteris mortui? Nunquid etiam de his quæ in suis post mortem cuiusque contingunt, †vllus mortuos tangit dolor? Aut hæc saltem scire putandi sunt, quorum sensus alibi est pro meritis, seu benè seu malè? Cui respondeo magnam quidem esse quæstionem, nec in præsentia disserendã, quòd sit operis prolixioris: vtrũ vel quatenus, vel quomodo ea quæ circa nos aguntur, nouerint spiritus mortuorum. Veruntamen quod breuiter dici potest, si nulla illis esset cura de nobis, non diceret Dominus dixisse illum diuitem qui tormenta apud inferos patiebatur: Habeo ibi quinque fratres, ne & ipsi veniant in locum hunc tormentorum. Sed quomodolibet intelligant qui hoc aliter intelligere conantur: & quia fatendum est non esse consequens, vt si sciunt mortui suos viuere, quia nec in locis pœnarum eos vident, vbi di-

Luc.16.f. uites ille erat, nec in requie beatorum, vbi Lazarum

A & Abrahã quamuis longè agnoscebat: ideo eos etiam illa quæ circa eorum charos aguntur, vel læta vel tristia scire necesse sit. Hoc dico, paucos esse eius animi homines qui post mortem suam quid suis boni malìue contingat, saltem dum viuunt negligant, atque omnino contemnant; multos autem, quod indicat etiam tanta cura commendandę vltimæ voluntatis & qualiumcunque testamẽtorum, satis agere vt cùm defuncti fuerint, suis bene sit. Permansionem verò posteritatis suæ per successiones generationum soli laudabiliter spernunt, qui seipsos abscindunt propter regnum cælorum, & filios suos hoc facere cupiunt, vel exoptant, vel martyrio coronari, ita vt nullus eorum in terra remaneat: cæteri autem omnes aut penè, omnes felices volunt suos esse in hac vita post mortem suam, & suum genus interire nolunt. Quapropter quod Iuda tam infeliciter mortuo, ita vxor eius vidua & filij eius orphani remanserunt, vt fœne-

B ratore scrutante omnem substãtiam eius, & diripientibus alienis omnes labores eius, de suis habitationibus eiicerentur, nec aliquem pupilli eius miserantem inuenirent, & in vna generatione sine posteris interirent: si hæc sentiunt mortui, cumulus malorum est: si hæc non sentiunt, formido viuorum est. Si autem mouet, quomodo potuerit habere substãtiam quam fœnerator scrutaretur, alienique diriperent, quando iam cum aliis vndecim Dominum sequebatur, credat eum omnia quę habebat ita dimisisse filiis & vxori, vt non inde syncerìter vel perseueranter vinculum cupiditatis abruperit: qui etiam si ea velut vendere videretur distribuenda pauperibus, profectò faceret quod Ananias post Domini ascensionem. Neque e- Act.5.a. nim metueret, ne hoc Dominus diuinitate cognosceret, quem falli putabat, quando ea quæ mittebantur, de loculis auferebat.

Alia expositio supradictorum.

C SED iam videamus, si possumus, quantum Dominus adiuuat, quomodo ista cõuenire possint etiam in populum Iudæorum, cuius inimicitiæ contra Dominum pertinaci odio permanserunt: cuius populi diximus Iudam in figura gessisse personã, sicut Ecclesiæ gessit apostolus Petrus. Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet à dextris eius.) Quemadmodũ in Iuda, sic in isto populo intelligẽdum est: qui repulso à se Christo factus est subditus diabolo, cuius persuasiones in omnibus prauis & terrenis cupiditatibus præposuit æternæ saluti. Cùm iudicatur, exeat condemnatus.) Quia in nequitia & in infidelitate persi- Rom.2.a. stens thesaurizat sibi iram in die irę & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundum opera suã. Et oratio eius fiat in peccatum.) quia nõ fit per mediatorem Dei & hominum, hominẽ Iesum Chri- 1.Tim.2.a. stum, & sacerdotem magnum in æternum secundum

D ordinem Melchisedec. Fiant dies eius pauci.) Se- Psal.109. cundum regnum accipiendum est Iudæorum, quia non diu postea perseuerauit regnum Iudæorum. Et episcopatum eius accipiat alter.) Ipsum Dominum Christum non incongruenter intelligi existimo episcopatum populi Iudęorum, quia de tribu Iuda factus est secundum carnem. Et Apostolus ait: Dico enim Rom.15.b. Christum ministrum fuisse circũcisionis propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones patrum. Et ipse ait: Non sum missus, nisi ad oues quæ perie- Matt.15.c. & 2.a. runt domus Israël: quia illis exhibuit in carne præsentiam. Et Magi qui ab Oriente venerũt, hoc dixerunt: Vbi est qui natus est rex Iudæorum? Et hoc in titulo scriptũ erat super crucifixum: vnde illud mutare volentibus, nõ frustra respõdit Pilatus: Quod scripsi, scri- Ioan.19.d. psi. Hunc ergo episcopatũ populi Iudæorũ, id est, Dominum Christũ accepit alter: id est, populus gẽtium.

Fiant

Matt.8.b. Fiant filij eius orphani.) De quibus dicitur: Filij autem regni eiicientur in tenebras exteriores. Facti sunt autem orphani amisso ipso regno, quasi patre perdito: quanquam & Deum patrem bene intelligun-
1.Ioan.2.d. tur amisisse. Qui enim filium non habet, ait Veritas, nec patrem habet. Et vxor eius vidua.) Vxor regni plebs intelligi potest, cui subditæ reges dominantur. Vidua verò facta est amisso ipso regno. Nutantes transferantur filij eius, & mendicent.) Nutauerunt periculis; vrgentibus hostibus translati sunt, debellati filij regni Iudæorum. Quid est autem mendicare, nisi ad hominum misericordiam viuere, sicut viuunt sub earum gentium regibus in quas translati sunt? Eiiciantur de habitationibus suis.) Ita factum est. Scrutetur fœnerator omnem substantiam eius.) Id est, populi eius. Vbi nihil melius intelligitur, quàm debita eorum non dimittantur, quia in solo Christo dimittuntur quem respuerunt, qui etiam dicere do-
Matt.6.b. cuit: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Omnem autem substantiam eius dictum est, omnem vitam eius: vt ei nulla debita, id est, nulla peccata donentur. Et diripiant alieni labores eius.) Diabolus & angeli eius, quia non thesaurizant in cælo qui non habent Christum.

Non sit illi adiutor.) Quis adiutor est ei, cui Christus non est? Nec sit qui misereatur pupillis eius.) Qui patre perdito, id est, regno sic remanserunt, aut amisso Deo, cuius filium persecuti sunt & oderunt: non est qui eorum misereatur, nō ad temporalem vitam sumendam vel sustentandam, sed ad verá vitam, id est, æternam. Fiant nati eius in interitum.) Vtique in interitum sempiternum. In generatione vna deleatur nomen eius.) Quia generati sunt, non regenerati: ideo in vna generatione delentur. Nam in altera, id est, in regeneratione si eam cognoscerēt & tenerent, non delerentur. In memoria redeat iniquitas patrum eius in conspectu Domini.) Vt reddat eidem populo Dominus perseueranti in malitia etiam patrum eius iniquitatem. Sic enim eis dicit: Testimonium estis vobismetipsis; quia filij estis eorū qui pro-
Matt.23.d. phetas occiderunt. Et paulo pòst ait: Vt veniat super vos omnis sanguis iustus qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti vsque ad sanguinem Zachariæ filij Barachiæ. Et peccatum matris eius non deleatur. Peccatum Hierusalem quæ seruit cum filiis suis, quæ interficit Prophetas, & lapidat missos ad se. Fiant contra Dominum semper.) Iniquitas & peccatū eorum: id est, vt à conspectu Domini nō aboleatur, Deo in æternum vindicante. Et dispereat de terra me-
Matt.13.e. moria eorum.) Terra Dei, ager Dei est: ager Dei Ecclesia Dei est. De qua terra periit memoria eorum: quia cùm essent rami naturales, propter infidelitatem
Rom.11.c. fracti sunt. Pro eo quòd non est recordatus.) Vel ille Iudas, vel ipse populus, Facere misericordiam.) Sed melius de populo accipitur quod ait, non est recordatus. Nam si Christum occidit, saltē recordaretur pœnitendo, & faceret misericordiam super membra eius quæ perseuerantissimè persecutus est. Ideo dicit: Quia persecutus est hominem inopē & mendicum.) Potest quidem accipi de Iuda, quia non est dedigna-
2.Cor.8.b. tus Dominus pauper fieri cū diues esset, vt illius paupertate nos ditaremur. Mendicum autem quomodo intelligam, nisi fortè quia dixit mulieri Samaritanæ,
Ioan.4.a. & 19.e. Da mihi bibere; & in cruce ait: Sitio? Sed quid sequitur quomodo accipiatur in ipso capite nostro, id est, sui corporis saluatore, quem Iudas persecutus est, non inuenio. Cùm enim dixisset: Et persecutus est hominem inopem & mendicū: adiecit atque ait, Et compunctum corde mortificare.) Id est, vt mortificaret. Nam quidam etiam sic sunt interpretati. Compunctus autem corde non solet dici, nisi stimulis peccato-

A rum in dolore pœnitēdi: sicut de illis dictum est: Qui
Act.2.f. cùm audissent Apostolos post Domini ascensionem, compuncti sunt corde qui occiderát Dominū. Quos allocutus est beatissimus Petrus dicēs inter alia: Agite pœnitentiam, & baptizetur vnusquisque vestrûm in nomine Domini nostri Iesu Christi, & dimittētur vobis peccata vestra. Sed quoniam iidem ipsi membra eius facti sunt, cuius in ligno membra fixerunt, populus Iudæorū nō est recordatus facere misericordiam. Persecutus est hominem inopem & mendicum, sed in mēbris suis: de quibus dicturus est quod attinet ad ipsa opera misericordiæ. Quādo vni ex minimis meis Matth.25.d.
non fecistis, nec mihi fecistis: Et compunctum corde mortificare: planè compunctum corde; sed in membris suis. De his autem qui persecuti sunt vt compunctum corde mortificarent, erat & Saulus consentiens Act.7.g.
in necem Stephani compuncti corde: quia & ipse Stephanus de illis erat qui cōpuncti sunt corde. Sed Saulus recordatus est facere misericordiam: & qui mane
B rapiebat, vespere diuisit escas. Et ipse compūctus corde, vt etiam in illo ipsi persequerentur inopem, volentes mortificare compunctum corde. Hoc quippe oderant in Paulo apostolo, quia compunctus corde prædicabat quem fuerat antè persecutus. Inopem quippe & mendicum & compunctum corde in membris suis & ipse vt mortificaret, persequens audiuit de cælo: Saule Saule quid me persequeris? & factus com- Act.9.a.
punctus corde, cœpit talia pati qualia faciebat compunctis corde. Deinde sequitur Psalmus: Et dilexit maledictionem, & veniet ei.) Quanquā & Iudas maledictionem dilexerit, & furando de loculis, & Domi- Ioan.12.a.
num vendendo atque tradendo: tamen apertiùs populus ille dilexit maledictionem, quando dixit: San- Matth.27.d.
guis eius super nos & super filios nostros. Et noluit benedictionem, & elongabitur ab eo.) Et Iudas quidem quia Christum noluit in quo est æterna benedictio: sed apertiùs noluit benedictionem populus Iu-
C dæorum, cui dixit ille illuminatus à Domino: Nun- Ioan.9.e.
quid & vos vultis discipuli eius fieri? Et noluit benedictionem, & pro maledicto habuit; & respondit: Tu sis discipulus eius. Et longè facta est ab eo benedictio, quia transitum fecit ad gentes. Et induit maledictionem sicut vestimentum.) Siue Iudas, siue ille populus. Et intrauit sicut aqua in interiora eius.) Ergo & foris & intus: foris sicut vestimentum, intus sicut aqua: quoniam in eius incidit iudicium qui potest & corpus & animam occidere in gehennam. Corpus fo- Matt.10.d.
ris, animam intus. Et sicut oleum in ossibus eius.) Ostendit eum cum delectatione malefacere, & comparare sibi maledictionem, hoc est, pœnam æternam: quia benedictio vita æterna est. Modò quippe malefacta delectant, sicut aqua in interiora eius, & sicut oleum in ossibus eius. Sed ideo maledictio vocatur,
D quia talibus Deus tormenta prædixit. Tanquam in ossibus autem oleum est maledictio: cùm homines inde fortes se putant; quia licet eis mala tanquam impunè committere. Fiat ei sicut vestimentum quo operitur.) Cùm superius iam dixerit de vestimento, quid est quod repetit? An quia dixerat, induit maledictionem sicut vestimentum, differt ab eo vestimento quod nō induitur, sed operitur? Induitur enim quisque tunica, operitur pallio. Et quid est hoc, nisi etiam in conspectu hominum de iniquitate gloriari? Et sicut zona, inquit, qua semper præcingitur.) Maximè homines ideo præcinguntur, vt ad operandum sint aptiores, ne vestis sinibus præpediantur. Ergo maledictione se præcingit, qui malum non repentinum, sed dispositum aggreditur: & ita discit malū facere, vt semper paratus sit. Vnde & hic ait: Et sicut zona qua semper præcingitur. Hoc opus eorum qui detrahunt mihi apud Dominum.)

Non dixit, merces eorum: sed, opus eorum. Manifestum est enim quòd indumento & opertorio & aqua & oleo & zona ipsa opera describebat, quibus æterna maledictio comparatur. Non ergo est vnus Iudas, sed multi, de quibus dicitur: Hoc opus eorum qui detrahunt mihi apud Dominum. quanquam & pluralis numerus poni potuit pro numero singulari, sicut Herode
Matt.2.d. rode mortuo dictum est ab angelo: Mortui sunt qui quærebant animam pueri. Sed qui magis detrahunt Christo apud Dominum, nisi illi qui ipsis verbis Domini detrahunt, dicêtes non esse ipsum quem lex Domini & prophetæ prænunciauerunt? Et qui loquuntur, inquit, mala aduersus animam meam.) Negando
Ioan.10.d. eum cùm voluisset potuisse resurgere, cùm dicat: Potestatem habeo ponendi animam meã, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Et tu Domine Domine fac mecum.) Quidam subaudiendam putauerunt misericordiam, quidam verò & addiderunt: sed emêdatiores codices sic habent: Et tu Domine Domine fac mecum. Propter nomen tuum.) Vnde sensus altior non est prætermittendus, ita dixisse filium patri, fac mecum: quia eadem sunt opera patris & filij: vbi etiã misericordiã intelligamus. Sequitur enim: Quia suauis est misericordia tua.) Et ipsam quia non dixit, fac in me: vel, fac super me: vel aliquid huiusmodi: sed ait, fac mecum: bene intelligimus & patrem & filium
Rom.9.e. simul facere misericordiam in vasa misericordiæ. Potest hoc etiam sic intelligi, fac mecum: id est, adiuua me. Quod in quotidiana loquendi consuetudine habemus: cùm de aliqua re, quæ pro partibus nostris est, dicimus, nobiscum facit. Pater quippe adiuuat filium inquantum Deus hominem, propter formam serui: cui homini Deus, & cui formæ serui etiam Dominus est pater. Nam in forma Dei, filius adiutorio non indiget: æqualiter enim cum patre omnipotens est, ex quo
Ioan.5.d. & ipse adiutor est hominis. Sicut enim pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Nec alios pater, alios filius; aut aliter pater, aut aliter filius: quia & eadem facit, & similiter facit. Vnde inquantum homo est filius Dei, Deus suscitauit illum à
Psal.40. mortuis, hoc est pater: cui dicit in Psalmis: Suscita me, & reddam illis. Inquantum autem Deus est, etiam ip-
Ioan.2.d. se se suscitauit. propter quod dicit: Soluite templum hoc, & in triduo suscitabo illud. Quod etiam hic si-
Ioan.5.f. gnificauit, si quis diligenter intendat. Scrutari enim iussit Scripturas quæ testimonium perhibent de illo, non in superficie pertransiri. Non enim tantummodo ait: Tu Domine Domine fac mecum: sed ait, & tu. Quid est & tu, nisi quia ego & tu? Quod autem non semel Domine, sed repetens ait, Domine Domine:
Psal.21. habet in hoc orantis affectum; sicuti est: Deus Deus meus. Quod verò cùm dixisset, fac mecum, addidit, propter nomen tuum: gratiam commendauit. Nullis enim operum meritis præcedentibus in tantam celsitudinem subuecta est humana natura, vt totum simul verbum & caro, hoc est, Deus & homo, vnigenitus filius Dei diceretur. Hoc autem factum est, vt ab illo qui creauerat per id quod non perierat id quod perierat quæreretur. Vnde & hic sequitur, quia suauis est misericordia tua. Libera me, quia egenus & pauper ego sum.) Egestas & paupertas, infirmitas est, ex qua crucifixus est. Et cor meum conturbatum est intra me.) Hoc ad illud refertur quod ait propinquãte pas-
Matt.26.d. sione: Tristis est anima mea vsque ad mortem. Sicut vmbra cùm declinat, ablatus sum.) Hoc ipsam mortem significauit. Sicut enim ex vmbra declinante fit nox, sic ex mortali carne fit mors. Et excussus sum sicut locustæ.) Hoc iam in membris eius, hoc est, fidelibus eius conuenientius intelligi existimo. Quod vt aliquanto apertius poneret, maluit dicere, sicut locustæ, quàm sicut locusta: quamuis & numero singulari

A possent accipi etiã multæ, sicut illud est: Dixit, & venit Psal.104.
locusta. sed esset obscurius. Excussi sunt ergo, id est, fugati à persecutoribus fideles eius, quorum vel multitudinem significari voluit nomine locustarum, vel quòd transilierunt de loco in locum. Genua mea infirmata sunt à ieiunio.) Legimus Dominũ Christum Matt.4.a.
quadraginta dierum habuisse ieiunium. Sed tantúmne valuit in eo illa inedia, vt genua eius infirmarentur? An & hoc in membris eius, hoc est, in sanctis eius aptius intelligitur? Et caro mea immutata est propter oleum.) Propter gratiam spiritalẽ. Vnde & Christus appellatur à chrismate: chrisma autem vnctio est. Caro autem propter oleum nõ in deterius, sed in melius immutata est, hoc est, à mortis contumelia in gloriam immortalitatis exurgens. Cum itaque dixisset, Genua mea infirmata sunt à ieiunio, vbi significatum esse arbitror eos qui in membris eius fortes videbantur, tanquam præsentia panis quo sustentabãtur abstracta, in eius passione defecisse vsque ad negationẽ,
B quæ apparuit in Petro tanquam ad eos confirmandos, ne succumbendo penitus caderẽt. Et caro mea, inquit, immutata est propter oleum, vt eos à mea morte deficientes mea resurrectione firmarem, & misso Spiritu sancto vngerem, qui nõ ad eos venisset, nisi ego abissem. Hoc enim dixerat: Nõ potest ille venire nisi ego abiero. Et Euangelista dicit: Nondum erat spiritus da- Ioan.16.a. & 7.f.
tus, quia Iesus nondum fuerat glorificatus: nondum erat immutata caro eius. Siue autem per aquam propter ablutionem vel irrigationẽ, siue per oleum propter exultationem & inflammationem charitatis significetur Spiritus sanctus: non ideo est à seipso diuersus, quia signa diuersa sunt. Multũ enim diuersa sunt etiam leo & agnus, & tamen vtroque significatus est Christus. Leo propter aliud, agnus propter aliud: non tamen alius. Quia nec fortis est agnus, nec innocens leo: Christus autem & innocens est vt agnus, & fortis
C vt leo. Dicit autem apud Esaiam ipse Iesus Christus: Spiritus Domini super me, eo quòd vnxit me. Et ego Esa.61.a.
factus sum opprobrium illis.) Per mortẽ crucis. Chri- Gala.3.b.
stus enim nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Viderunt me, & mouerunt capita sua.) Quia viderunt pependisse, & non viderunt resurrexisse. Viderunt quando genua eius sunt infirmata, non viderunt quando est caro immutata. Adiuua me Domine Deus meus, saluum me fac secundum misericordiam tuam.) Hoc ad totum referri potest, id est, & ad caput, & ad corpus. Ad caput propter formã serui, ad corpus propter ipsos seruos. Potuit enim & in eis dicere Deo, Adiuua me, & saluum me fac; in quibus Saulo dixit: Quid me persequeris? Quod autem Act.9.a.
addidit secundum misericordiam tuam: gratuita gratia commemoratur, non ex operum debito. Et sciãt quia manus tua hæc, & tu Domine fecisti eam.) De
D his dixit sciant, pro quibus sæuientibus & orauit: quia in eis in quibus factus est opprobrium mouentibus in eius illusionem capita sua, erant etiam hi qui in eum postea crediderunt. Discant autem qui formam humani corporis Deo tribuunt, quomodo habeat Deus manum. Si enim quod facit, manu facit, nunquid & ipsam manum suã manu fecit? Quomodo ergo hic dictum est: Et sciant quia manus tua hæc, & tu Domine fecisti eam? Intelligamus itaque manum Dei esse Christum. vnde alibi dicitur: Et brachium Domini Esa.53.a.
cui reuelatum est? Hæc manus & erat & fecit eam: quia in principio erat verbum, & verbũ caro factum Ioan.1.a.
est. Et erat sine tempore secundum diuinitatem, & fa- Rom.1.a.
ctus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Maledicent illi, & tu benedices.) Vana est ergo & falsa maledictio filiorum hominum diligentiũ vanitatem, & quærentium mendacium: Deus autem cùm benedicit, facit quod dicit. Qui insurgunt in me, confundentur.)

dentur.) Vt enim insurgant, aliquid se aduersus me proficere arbitrantur. Sed cùm exaltatus fuero super cælos, & esse cœperit super omnẽ terram gloria mea; confundentur. Seruus autem tuus lætabitur.) Siue in dextera patris, siue in membris suis lætantibus, & inter tentationes in spe & post tentationes in æternũ.

Induantur qui detrahunt mihi pudore.) Id est, pudeat eos detraxisse mihi. Sed hoc potest & in bono accipi, dum corriguntur. Et operiantur sicut diploide confusione sua.) Diplois duplex pallium est. Nam quidam etiam sic interpretati sunt istum versum: Et operiantur sicut pallium duplex confusione sua. Intelligitur autem, confundantur & intus & foris: id est, & coram Deo & coram hominibus. Confitebor Domino nimis in ore meo.) Nimis dici solet in consuetudine sermonis Latini, quod plus est quàm debet: cui contrarium est parum, quod minus est quàm debet. Sed nimis, Græcè ἄγαν dicitur. Iste autem versus non habet ἄγαν, sed habet σφόδρα. Quod quidem nostri sic interpretati sunt, vt pro eo ponerent aliquando nimis, aliquando valde. Sed si nimis pro eo quod est valde intelligitur, potest & in laude poni: nam & ista confessio laudem significat. Ita enim sequitur: Et in medio multorum laudabo eum.) Dicit etiam & in alio *Psal. 21.* Psalmo: In medio Ecclesiæ cantabo te. Sed cùm ipsa cantat Ecclesia, quæ corpus est Christi, quomodo in medio ecclesiæ cantat Ecclesia: ita & hic multi cùm sint membra Christi, sicut ipsi laudãt illũ laudat, quia membra sunt eius. Quomodo in medio multorum laudat, quando ipsis multis laudantibus dicitur ipse laudare? An ideo laudat in medio multorum, quia cũ *Matth. 28. d.* Ecclesia sua est hic vsque in consummationem seculi: vt quod ait in medio multorũ, hoc accipiamus quòd ab eisdem multis honoratur? In medio quippe esse dicitur, cui honor precipuus exhibetur. Si autem cor est tanquam hominis medium: nihil melius intelligitur dictum, quàm in cordibus multorum laudabo eum. *Ephes. 3. b.* Habitat enim Christus per fidem in cordibus nostris: & ideo ait, in ore meo, id est in ore corporis mei, quod *Rom. 10. b.* est Ecclesia. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Quia astitit à dextris pauperis.) De Iuda dictum erat: Et diabolus stet à dextris eius: qui suas diuitias augere voluit Christo vendito. Hic autem Dominus astitit à dextris pauperis, vt diuitiæ pauperis sint ipse Dominus. Astitit quippe à dextris pauperis, non vt ei multiplicaret annos vitæ quãdoque finiendæ, neque vt eius augeret pecuniam; aut eum faceret corporis viribus fortem, vel ad tempus incolumem: Sed vt saluam faceret, inquit, à persequentibus animam meam.) Salua fit autem à persequentibus anima, si non eis consentiatur ad malum. Non eis autem consentitur, cùm assistit Dominus à dextris pauperis: ne ipsa paupertate, id est infirmitate succumbat. Hoc adiutorium præstitum est corpori Christi in sanctis martyribus omnibus.

IN PSALMVM CIX.

enarratio.

QVANTVM Dominus donat; qui nos ministros constituit verbi & sacramenti sui, seruire vobis in adipe misericordiæ suę, suscepimus Psalmum istum quem modò cãtauimus, breuem numero verborum, magnum pondere sententiarum: adiuuante illo qui vos fecit intentos, vt & nos faciat idoneos sic vt possimus considerare atque tractare. Viuat anima vestra, & vigilet in Deum. Tempus enim constituit Deus promissis suis, & tempus eis quæ promisit implendis. Promissionũ tempus erat tempore prophetarum vsque ad Ioannem Baptistam: ab illo autem & deinceps vsque ad finem, tempus est implendi ea quæ promissa sunt. Fidelis Deus qui se nostrum debitorẽ fecit: non A aliquid à nobis accipiendo, sed tãta nobis promittendo. Parum erat promissio, etiam scripto se teneri voluit, veluti faciens nobiscum chirographum promissorum suorum: vt cùm ea quæ promisit soluere inciperet in Scriptura; promissorum consideraremus ordinem soluendorum. Tempus itaque prophetiæ, prædictio erat; vt sæpe iam diximus; promissionum. Promisit salutem æternam; & beatam vitam cum angelis sine fine, & hæreditatem immarcescibilẽ, gloriam sempiternam, dulcedinem vultus sui, domum sanctificationis suæ in cælis, & resurrectionem à mortuis, nullum deinceps moriendi metum. Hoc est promissum eius tanquam finale, quò decurrit nostra omnis intentio, quò cùm peruenerimus, nihil amplius requiramus, nihil amplius exigamus. Sed ad illud quod erit in fine quo ordine veniatur, neque hoc tacuit promittendo, & prænunciando. Promisit enim hominibus diuinitatem, mortalibus immortalitatem, peccatoribus iustificationem, abiectis glorificationẽ. Quic-B quid promisit, indignis promisit, vt non quasi operibus merces promitteretur, sed gratia à nomine suo gratis daretur: quia & hoc ipsum quòd iustè viuit, inquantum homo potest iustè viuere, non meriti humani, sed beneficij est diuini. Nemo enim iustè viuit, nisi iustificatus: id est, iustus effectus. Ab illo autem fit homo iustus, qui nunquam potest esse iniustus. Sicut lucerna non à seipsa accenditur, ita nec anima humana sibi præstat lucem: sed clamat ad Deum: Tu illuminabis lucernam meam Domine. Cum ergo peccatoribus promissum sit regnum cælorum, non in peccato permanentibus, sed à peccato liberatis, & iustitiæ seruientibus: quod ipsum vt possint, ipsius gratia, vt diximus, adiuuantur, & ab eo qui semper est iustus, iustificantur: incredibile videbatur tantam Deum curam gerere pro hominibus, hodieque qui de gratia diuina desperant, atque à pessimis moribus nolũt se conuertere ad Deum, vt ab illo iustificentur, & per eius in-*Psal. 17.* C dulgentiam deletis omnibus peccatis suis incipiant in illo viuere iustè, qui nunquam vixit iniustè, hanc habent perniciem cogitationis suæ in seipsos, vt dicant Deum res humanas non curare, nec inde posse cogitare mundi huius artificem atque rectorem, quemadmodum quisque mortalis in terra viuat; & ita nec computari se homo putat à Deo, qui factus est à Deo. Talem hominem si alloqui possimus, si admittat nos prius ad aures suas, deinde ad cor suum, si non repellat resistendo quęrentem se, & patiatur perditus inueniri se, possumus ei dicere: O homo, quomodo te Deus factum nõ computauit, qui vt fieres antè curauit? Cum te in ordine rerum conditarum numerari non putas, nulli crede seductori: capilli tui numerati sunt conditori. Hoc denique & Dominus in Euangelio discipu- *Mat. 10. d.* lis suis ait, ne mortem timerent, ne aliquid suum in D morte periturum putarent. Illi in morte de animabus suis pertimescebant, ille ipsis securitatem etiam de capillis dabat. Itáne verò anima perit, cuius capillus non perit? Verùntamen fratres, quia incredibile videbatur hominibus quod promittebat Deus, ex hac mortalitate, corruptione, abiectione, infirmitate, puluere & cinere futuros homines æquales angelis Dei, non solùm Scripturam cum hominibus fecit vt crederent, sed etiam fidei suæ posuit mediatorem, non quemlibet principem, aut quemlibet angelum vel archangelum, sed vnicum filium suum: vt qua via nos perducturus esset ad illum finem quem promisit, per eum ipsum filium suum & ostenderet & præberet. Parum enim erat Deo, vt filium suum faceret demonstratorem viæ: eum ipsum viam fecit, vt per illum ires regentem te, ambulantem per se. Promisit ergo quia venturi essemus ad eum, id est, ad illam ineffabilem immortalitatem, & cum angelis eius æqualitatẽ. Quàm

longè eramus? quàm ille sursum? quàm nos deorsum? quàm ille in summo? quàm nos in imo desperati iacebamus? Sine expectatione salutis ægrotabamus, missus est medicus, quem nó cognouit ægrotus. Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixisset. Sed hoc quoque valuit ad ægroti medicamentũ, quòd medicum occidit ægrotus: venit vt visitaret, occisus est vt sanaret. Insinuauit se credentibus Deum & hominem: Deum per quem facti sumus, hominem per quem recreati sumus. Aliud in illo apparebat, aliud latebat; & quod latebat, multo erat præstantius quàm id quod apparebat: sed quod erat præstantius, videri non poterat. Curabatur æger per id quod videri poterat: vt postea capax fieret visionis eius, quæ latendo differebatur, non negando auferebatur. Vnicus itaque filius Dei venturus ad homines, assumpturus hominẽ, & per id quod sumpsit futurus homo, moriturus, resurrecturus, ascensurus in cælum, sessurus ad dexteram patris, & impleturus in gentibus quæ promisit, & post impletionem promissorum suorum in gentibus etiam hoc impleturus vt veniat, & quod prærogauit exigat, discernat vasa iræ à vasis misericordiæ, reddat impiis quod minatus est, iustis quod pollicitus est. Hoc ergo totum prophetandum fuit, prænũciandum fuit, venturum commendandum fuit: vt non subitò veniens horreretur, sed creditum expectaretur. Ex his promissionibus est Psalmus iste, Dominum & saluatorem nostrum Iesum Christum certè apertéque prophetans: vt omnino dubitare non possimus Christum annunciari Psalmo hoc. Quandoquidem Christiani sumus, & Euangelio iam credimus, absit vt negemus. Nã cùm ipse Dominus noster & saluator Iesus Christus quæreret à Iudæis, cuius filium dicerẽt esse Christum, & respondissent Dauid: ille continuò retulit respondentibus, & ait: Quomodo ergo Dauid in spiritu dicit eum Dominum, dicens, Dixit Dominus Domino meo, sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis? Si ergo in spiritu, inquit, vocat eum Dominum, quomodo filius eius est? Ab hoc ergo versu Psalmus iste incipit.

1.Cor.2.b. — Mat.22.d.

Expositio Psalmi.

DIXIT Dominus Domino meo, sede à dextris meis: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.) Hanc ergo quæstionem Iudæis propositam à Domino, in ipso ingressu Psalmi pertractare debemus. Si enim quod responderunt Iudæi exigatur à nobis, vtrum cõfiteamur & nos, vel abnegemus, absit vt negemus. Si dicatur nobis: Christus filius est Dauid, an non est? Si dixerimus non, cõtradicimus Euangelio: namque Matthæo scribente, sic incipit Euãgelium: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid. Euangelista dicit librum se scribere generationis Iesu Christi, filij Dauid. Rectè ergo Iudæi interrogati à Christo, cuius esse filium crederent Christum: Responderunt, Dauid. Responsioni eorum congruit Euangelium. Habet hoc nõ solùm suspicio Iudæorum, sed & fides Christianorum. Adhuc alia firmamenta conspicio. dicit Apostolus: Qui factus est ei ex semine Dauid secũdum carnem. dicit etiam ad Timotheum: Memor esto, Christum Iesum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid, secundum Euangelium meum. Et de ipso Euangelio quid dicit? In quo laboro vsque ad vincula tanquam malefaciens, sed sermo Dei non est alligatus. Laborabat ergo vsque ad vincula Apostolus pro Euangelio suo, id est pro dispensatione Euangelica quam populis prædicabat, quam populis impendebat. Ille qui mane rapuerat, sed tunc iam escas ad vesperum diuidebat. Laborabat ergo vsque ad vincula Apostolus pro euangelio, quo euangelio prædicabat Christum Iesum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid. Pro hoc euãgelio Apostolus laborabat: & tamen de hoc Christus interrogabat. Et respondentibus Iudæis, quod prædicabat Apostolus, retulit vocẽ tanquam contradictionis, & ait: Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eum Dominum? Et interposuit testimonium de hoc Psalmo: Dixit Dominus Domino meo. Si ergo in spiritu vocat eum Dominum, quomodo filius est eius? Iudæi sub hac interrogatione tacuerunt, quid responderent deinceps nõ inuenerunt: nec eum tamen Dominum quæsierunt, quia & ipsum esse illum filium Dauid, non agnouerunt. Nos autem, fratres, credamus & dicamus: Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Credamus, inquam, & dicamus & filium Dauid & Dominum Dauid. Non erubescamus de filio Dauid, ne iratum inueniamus Dominum Dauid. Hoc enim nomine illum rectissimè transeuntem appellantes cæci, illuminari meruerunt. Transibat enim Iesus, & illi audito sonitu transeuntis turbæ, aure iam illum cognoscentes, quod nondũ poterant oculis, acclamauerunt voce magna & dixerũt: Miserere nostri fili Dauid. Turbæ autem illos increpabant vt tacerent. Et illi nihilominus lucis desiderio turbarum cõtradictionem vincentes, in clamando perseuerauerũt: transeuntem tenuerunt, & à tangente illuminari meruerunt. Dicebant enim transeunti: Miserere nostri fili Dauid. Stetit ille, & victo ab eis clamore cõtradicentium: Quid, inquit, vultis vt faciam vobis? Et illi: Domine, vt videamus. Tetigit & aperuit oculos eorum: viderũt præsentem, quem senserant transeuntem. Aliquid ergo transitorium Dominus fecit: est autem aliud quod stat. Aliud est, inquam, transitoriũ Domini, aliud stabile Domini. Transitorium Domini virginis partus, verbi incarnatio, ætatum gradatio, miraculorum exhibitio, passionum perpessio, mors, resurrectio, ascensio in cælum: hoc totum trãsitorium fuit. Num enim adhuc Christus nascitur, aut adhuc moritur, aut adhuc resurgit, aut adhuc ascendet in cælum? Nónne videtis ista facta per tempora, cucurrisse per tempora, & exhibuisse viatoribus quiddam transitorium, ne in via remanerent, sed ad patriam peruenirent? Denique & illi cæci ad viam sedebant, ibi transeuntem senserunt, & clamando tenuerunt. In via ergo seculi huius hoc transitorium sui Dominus operatus est, & hoc transitorium pertinet ad filium Dauid. Ideo illi Domino transeunti clamauerunt: Miserere nostri fili Dauid. Tanquam dicerent: Filium Dauid transeuntem cognoscimus, filium Dauid in transitu factum discimus. Agnoscamus ergo & nos, & filiũ Dauid confiteamur, vt illuminari mereamur. Sentimus enim transeuntem filium Dauid, & illuminamur à Domino Dauid. Ecce ergo quia magister noster interrogauit Iudęos, & ideo non responderunt, quia discipuli esse noluerunt: ecce si nos interrogaret, quid responderemus? Defecerunt in hac interrogatione Iudæi, proficiant Christiani, nõ perturbẽtur, sed erudiantur. Non enim Dominus interrogat discere volens, sed tanquam doctor interrogat. Dicerent miseri Iudæi, tu dic nobis: Maluerunt inflata taciturnitate dirumpi, quàm humili confessione edoceri. Dicat ergo nobis magister noster, & videamus quid interroganti respondeamus: Quid vobis videtur de Christo? Cuius est filius? Respondeamus omnino quod Iudæi, sed non remaneamus vbi Iudæi. Recolamus Euangelium quod credimus: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid. Non quia interrogamur excidat nobis Christum esse filium Dauid, quod memoriæ commendat Apostolus. Eia Christiane, memor esto Iesum Christum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid. Ergo interrogemur & respondeamus: Quid vobis videtur de Christo? Cuius filius est? Dicant ora concordia Christiana: Dauid.

Mat.22.d. — Matth.1.a. — Mat.22.d. — Rom.1.a. — 2.Tim.2.b. — Mat.22.d. — Rom.10.b. — Matth.9.d. & 20.d. — Matth.9.d. — Mat.22.d. — Matth.1.a. — 2.Tim.2.b.

Re-

Referat & doctor, & reuocet nobis. Quomodo ergo Dauid in spiritu dicit eum Dominum? Matth.22.d. Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis. Quomodo nos diceremus, nisi à te disceremus? Nunc ergo quia didicimus, dicimus: Ioan.1.a. In principio eras verbum, & verbum eras apud Deum, & Deus eras verbum: omnia per te facta sunt. Ecce Dominus Dauid. Sed nos propter infirmitatem nostram, quia caro desperata iacebamus: verbum caro factus es, vt habitares in nobis. Ecce filius Dauid. Certè tu in forma Dei cùm esses, non rapinam arbitratus es esse æqualis Deo: ideo Dominus Dauid. Sed temetipsum exinanisti formam serui accipiens, Philip.2.a. inde filius Dauid. Denique & in ipsa interrogatione tua dicens, quomodo filius eius est, non te filium eius negasti, sed modum quo id fieret inquisisti. Dicit eum, inquis, Dauid Dominum, quomodo filius eius est? Non nego, sed dic quomodo. Illi ergo ex literis quas legebant, & non intelligebant, si in ista interrogatione recolerent modum, nónne responderet, quomodo interrogas? Ecce virgo accipiet in vtero, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel, quod est interpretatũ, nobiscum Deus. Accipiet virgo in vtero, virgo ex semine Dauid pariet filium, vt sis filius Dauid. Erant enim Ioseph & Maria de domo & patria Dauid. Peperit ergo virgo illa, vt esset filius Dauid: sed ille quem peperit, vocabunt nomen eius Emmanuel, Esa.7.c. Matth.1.d. nobiscum Deus. Ecce habes Dominum Dauid. Aliquid nobis fortassis ex hac re, quomodo Christus, & filius sit Dauid, & Dominus sit Dauid, etiam Psalmus iste intimabit. Audiamus ergo, & pertractemus eũ, pulsemus pietate, & extorqueamus charitate. Dauid ergo ipse dicit, neque enim Domino contradicere licet: Dauid, inquit, in spiritu vocat eũ Dominũ. Ille ergo Dauid de Christo quid dicit? Nam ipsi Dauid Psalmus.) Et iste est totus titulus, simplex sine figura quæstionis, sine vllo nodo difficultatis. Quid ergo dicit Dauid? Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Quod est scabellum pedum tuorum? Quod est sub pedibus tuis. Scabellum enim pedum sub pedibus est. Dixit, inquit, Dominus Domino meo. Audiuit hoc Dauid, audiuit in spiritu. Vbi nos quando audiuit, non audiuimus: sed loquenti quod audiuit, & scribenti credidimus. Audiuit ergo prorsus, audiuit in quodam secretario veritatis, in quodam mysteriorum sanctuario: vbi prophetæ in occulto audierunt, quod in aperto prædicauerunt. Ibi audiuit Hebr.1.d. Dauid, cum fiducia magna dicit: Dixit Dominus Domino meo, sede à dexteris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Nouimus Christum sedere ad dexteram patris post resurrectionem à mortuis, & in cælis ascensionem. Factum est iam, nec vidimus, sed credimus: in libris legimus, prædicatum audiuimus, fide tenemus. Vnde & eo ipso quòd erat filius Dauid Christus, factus est Dominus Dauid. Illud enim quod natum est ex semine Dauid, ita honoratum est vt esset & Dominus Dauid. Ita admiraris hoc, quasi & in rebus humanis ista non fiant. Si enim cótingat filium cuiusquam regem fieri patre priuato, nónne erit dominus patris? Admirabilius est quod potest contingere, vt non solùm rex factus priuati filius, dominus sit patris sui; sed & episcopus factus laici filius, sit pater patris sui. Ergò & eo ipso quòd carnẽ accepit Christus, quòd in carne mortuus est, quòd in eadem carne resurrexit, quòd in eadem carne ascendit in cælum, & sedet ad dexteram patris, & in eadem ipsa carne sic honorata, sic clarificata, sic in cælestem habitum commutata, & filius est Dauid, & Dominus est Dauid. Secũdum hanc enim dispensationem trãsitus Christi, Philip.2.a. etiam illud ab Apostolo dicitur: Propter

A quod illum exaltauit à mortuis, & donauit illi nomẽ quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum. Donauit, inquit, ei nomen quod est super omne nomen: Christo secundum hominem mortuo, Christo secundum carnem resurgenti, ascendenti, donauit nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum. Vbi erit Dauid, vt non ei sit Dominus? In cęlo sit, in terra sit, in inferno sit: Dominus eius erit, qui est Dominus cęlestium, terrestrium & infernorum. Gaudeat ergo nobiscum & Dauid filij sui natiuitate honoratus, dominatu liberatus: & gaudens dicat, vt à gaudentibus audiatur: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Sede, non solùm in alto, sed & in occulto: excellens vt domineris, latens vt credaris. Quę enim esset merces fidei, nisi lateret quod credimus?

B Merces autem fidei est, videre quod credidimus antequam videremus. Sicut autem Scriptura personat: Rom.1.f. Iustus ex fide viuit. Non ergo esset iustitia fidei, si non esset absconditum quod prædicatum crederemus, & credendo ad videndum perueniremus. Quàm enim multa multitudo dulcedinis tuæ Domine, quã abscondisti timentibus te! Psal.30. Ergo abscondisti, & remanserunt? Absit. Perfecisti autem sperantibus in te. Mirabile ergo mysterium Christi sedentis in dextera Dei: Occultatum est vt crederetur, subtractum est vt speraretur. Spe enim salui facti sumus. Rom.8.d. Spes autem quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Apostoli verba sunt. Recognoscitis quidem, sed propter tardes commendo. Quid ergo ait Apostolus? Spe, inquit, salui facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Quia ergo quæ videtur non est spes, abscondisti dulcedinem timentibus te.

C Quia quod non videmus, speramus, & per patientiam expectamus, perfecisti sperantibus in te. Denique charissimi intentè accipite quod dicturus sum: Quoniam iustitia nostra ex fide est, & fide mundantur corda nostra, vt quod credidimus, videre possimus. Matth.5.a. Act.15.b. Vtrũque enim positum est, & beati mundicordes, quoniam ipsi Deum videbunt, & fide mundans corda eorum. Quæ ergo hæc est iustitia fidei? Credere quod non vides, & ipso merito fidei ad visionem suo tempore peruenire. Dominus in Euangelio cùm promitteret spiritum sanctum, Ioan.16.b. hoc ait: Ipse arguet mundum de peccato, de iustitia, & de iudicio. De quo peccato? De qua iustitia? De quo iudicio? Ipse sequitur & exponit, & coniecturas hominum non admittit. De peccato quidem, inquit, quia non crediderunt in me. Quanta alia peccata Iudæorum: & tamen quasi hoc vnum sit, ita dixit:

D De peccato quidem, quia non crediderunt in me. Hoc est illud peccatum, de quo alibi dicit: Si non venissem, peccatum non haberent. Ioan.15.d. Quid est hoc: Si non venissem, peccatum nõ haberent? Ergo ad iustos venisti, & eos peccatores fecisti? Sed exceptis aliis peccatis quæ possent remitti per fidem, hoc vnum peccatum nominauit, quod si non admitteretur, omnia relaxarentur. De peccato quidem ait, quia non crediderunt in me. Et alibi: Si non venissem, peccatum non haberent. Eo enim ipso quo venit, & non crediderunt in eum, inciderunt in peccatum: quod si non inciderent, omnia cætera peccata dimitti possent per indulgentiam gratiæ impetratam per fidem. Ergo de peccato, quia non crediderunt in me. Ibidem. De iustitia, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me. Hæc est iustitia, quia ad patrem vadis, & iam non videbunt te: hæc etenim iustitia ex fide est. Rom.1.b. Iustus enim ex fide viuit. Et tunc ex fide viuit, si non videat quod credit. Quia ergo & ad iustitiam per-

pertinet ex fide viuere, & ex fide nemo viuit, nisi non vidẽdo quod credidit, vt ipsam iustitiam faceret in hominibus, id est, vt crederent quod non viderent: De iustitia, inquit, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me. Hæc, inquit, erit iustitia vestra, vt credatis in eum quem non videtis, & fide mundati eum in quem credidistis, in die resurrectionis postea videatis. Sedet ergo ad dexteram Dei Christus: à dextris patris filius in occulto est. Credamus. Etenim duas res hic dicit, quia & dixit Deus, sede à dextris meis: & addidit, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum: hoc est, sub pedibus tuis. Non vides Christum sedentem ad dexterã patris: nec hoc potes videre, quomodo ponantur inimici eius scabellum pedum eius. Cùm hoc impletur in aperto, crede illud esse in occulto. Qui inimici ponuntur scabellum pedum eius? Quibus inania meditantibus dicitur: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterũt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum, aduersus Dominum & aduersus Christum eius. Et dixerũt: Dirumpamus vincula eorum, & proiiciamus à nobis iugum ipsorum. Non nobis dominentur, non nos sibi subiugent. Qui habitat in cœlis, irridebit eos. Inimicus eras: eris sub pedibus eius, aut adoptatus aut victus. Quære ergo quem locum habeas sub pedibus Domini Dei tui. Nam necesse est vt habeas, aut gratiæ aut pœnæ. Sedet ad dexterã Dei, donec ponantur inimici eius sub pedibus eius. Hoc fit, hoc agitur: etsi paulatim peragitur, indesinenter agitur. Fremuerunt enim gentes, & populi meditati sunt inania. Astiterũt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum, aduersus Dominum & aduersus Christum eius. Nunquid fremendo, nunquid meditando inania, nunquid in vnum aduersus Christum conueniendo efficient, vt non impleatur, Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionẽ tuam terminos terræ? Implebitur omnino, & in illis frementibus, & in illis inania meditantibus: Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Illi enim inania meditantur: vt autem impleatur, dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ: nõ nescio quis inanis locutus est, sed Dominus dixit ad me. Sic & in hoc Psalmo possumus dicere: Dixit non quicunque, non illi qui fremunt & meditãtur inania: sed dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Fremant, meditentur inania, perstrepant, nũquid nõ implebitur: Periit memoria eorum cum strepitu? Loquitur certè & alius Psalmus, sed non alius spiritus: Periit memoria eorum cum strepitu, & Dominus in æternum permanet. Ille ergo qui memoria eorum pereunte cum strepitu in æternum permanet: ipse dixit Domino meo, sede à dextris meis. Sedet enim ad dexteram patris, donec ponat omnes inimicos eius scabellum pedum eius. Et quid sequitur? Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion.) Apparet fratres, euidentissimè apparet, nõ de illo regno Christi prophetam loqui, quo regnat semper apud patrem, rerum Dominum quæ per illum creatæ sunt. Quando enim non regnat in principio verbum Deus apud Deũ? Dicitur enim: Regi autem seculorũ immortali, inuisibili, incorruptibili, soli Deo honor & gloria, in secula seculorum, amen. Regi seculorum honor & gloria, in secula seculorum. Cui regi seculorum? Immortali, inuisibili, incorruptibili. In eo enim quod & Christus est cum patre immortalis, inuisibilis & incorruptibilis, quia verbum eius est, & virtus eius, & sapientia eius, & Deus apud Deum, per quem facta sunt omnia: rex est seculorum. Sed tamen illud dispensatorium & transitorium, quo nos per medietatem carnis suæ vocauit in æternitatem, regnum eius incipit

Psalm. 2. Ibidem. Psal. 9. Ioan. 1. A. 1. Tim. 1. d.

A Christianis: sed regni eius non erit finis. Ponuntur ergo scabellum pedum eius inimici eius, sedentis ad dexteram patris, ponuntur vt dictum est: Id agitur, id vsque in finem omnino peragitur. Nemo dicat non posse impleri quod cœptum est. Quid finem cœpti desperas? Omnipotens cœpit, omnipotens se promisit impleturum esse quod cœpit. Vnde autem cœpit? Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion. Quæ Siõ, ipsa est Hierusalem. Audi ipsum Dominum: Oportebat Christum pati & resurgere à mortuis tertio die. Hinc sedet ad dexteram Dei patris resurgendo vbi fuit. Deinde illo sedente ad dexteram Dei patris, quid agitur? Vt ponantur inimici eius scabellum pedum eius. Quid agitur? Audi illum docentem & exponentem: Et prædicabitur in nomine eius pœnitentia & remissio peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem: quia virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion. Virgam virtutis tuæ, hoc est, re-

B gnum potentiæ tuæ: quia reges eos in virga ferrea. Emittet Dominus ex Sion, quia incipientibus ab Hierusalem. Cùm ergo miserit ex Sion virgam virtutis eius, quid fiet? Dominaberis in medio inimicorum tuorum.) Prius dominare in medio inimicorum tuorum, inter frementes gentes. Nunquid enim postea cùm acceperint honorem suum sancti, & suam damnationem impij, in medio inimicorum suorum dominabitur? Et quid mirum, si tunc dominabitur, secum in æternum regnantibus sanctis, & æternis pœnis ardentibus impiis? Quid mirum, si tunc? Modò in medio inimicorum tuorum, nunc in isto transitu seculorum, in ista propagatione & successione mortalitatis humanæ, nunc dum torrens temporum præterlabitur, ad hoc directa est virga virtutis tuæ ex Sion, vt domineris in medio inimicorum tuorũ. Dominare in medio Paganorum, Iudæorum, hæreticorum, falsorum fratrum. Dominare dominare fili Dauid: Domine

C Dauid. Dominare in medio Paganorum, Iudæorum, hæreticorum, falsorum fratrum. Dominare in medio inimicorum tuorum.) Hunc versum non rectè intelligimus, si non fieri iam videmus. Sede ergo à dextris Dei, occultare vt credaris, donec impleantur tempora gentium. Sic enim scriptum est: Quem oportebat cœlum repetere, donec impleantur tempora gentium. Vt enim resurgeres, mortuus es: vt ascenderes, resurrexisti: vt sederes ad dexteram patris, ascendisti. ergo vt ad dexteram patris sederes, mortuus es. De morte enim resurrectio, de resurrectione ascensio, de ascensione ad dexteram sessio. Hoc totum ergo cœpit à morte. Excellentia claritatis huius, principium habet humilitatis. Te itaque sedente ad dexteram patris, implentur tempora gentium, ponuntur inimici omnes scabellum pedum tuorum: & ad hoc vt perueniatur

D prius dominaberis in medio inimicorum tuorum. Ad hoc enim virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion. Vt autem morereris, & per mortem tuam deleretur chirographum peccatorum, & prædicaretur pœnitentia & remissio delictorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem: cæcitas Iudæorum fecit. Aliis illuminandis, aliorum cæcitas militauit. Cæcitas enim ex parte Israël contigit, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël saluus fieret. Cæcitas enim ex parte Israël facta occidit te: occisus resurrexisti, sanguine tuo peccata gentium diluisti, ad dexteram patris sedens, vndique patientes & ad te confugientes collegisti. Facta est ergo cæcitas ex parte Israël, facta est vt plenitudo gentium introiret, & sic omnis Israël saluus fieret, & omnes tui inimici essent scabellum pedum tuorum. Sed hoc nunc, postea quid? Tecum principium in die virtutis tuæ.) Quis iste dies est virtutis eius? Quando cum illo principium, vel quod principium, vel quomodo cum illo principium, quan-

Luc. 24. g. Ibidem. Act. 3. d. Mat. 26. d. Coloss. 2. c. Luc. 22. g. Rom. 11. d. Ioan. 8. c.

quandoquidem, & ipse principium? Adiuuet Dominus, vt nec mihi dicere perturbetur, nec vobis audire: Video enim quod iam factum est, & vobiscum video oculis fidei: oculis quoque carnis video quod iam fit; rursusque oculis fidei vobiscum spero quod futurum est. Quid ergo factum est? Quid fit? Quid futurum est: Christus passus est, mortuus est, resurrexit tertia die, ascendit in cęlum, vt nouimus, quadragesimo die, [Act.1.b.] sedet ad dexteram patris: hoc iam factum est, hoc non vidimus, sed credimus. Quid nunc fit? Dominatur in medio inimicorum suorum, emissa virga virtutis eius ex Sion. Fit hoc, id agitur in forma serui, & præsentem tunc viderunt serui, & absentem nunc credunt serui. Hoc credimus de forma serui, quod possumus capere; dum adhuc sumus serui. Hoc est enim illud lac paruulorum, quod temperauit panem traiiciens per carnem. Nam panis ille angelorum, in principio erat verbum. [Ioan.1.a. Psal.77.] Vt tamen panem angelorum manducaret homo, creator angelorum factus est homo. Ita nobis verbum incarnatum factum est receptibile: quod recipere non valeremus, [Philip.2.a.] si filius æqualis Deo non se exinaniret formam serui accipiens, in similitudine hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Vt ergo vtcunque capere possemus eum, qui non posset capi à mortalibus, mortalis factus est immortalis, vt peracta sua morte faceret immortales: & aliquid daret inspiciendum, aliquid credendum, aliquid post videndum. Inspiciendam dedit formam serui præsentibus, non solum oculis videndam, sed etiam manibus pertractandam. Cum eadem forma ascendit in cælum: credere nobis iussit, quod illis videre concessit. Sed & nos habemus quod videamus. Illi enim viderunt virgam emissam ex Sion, nos videmus dominari in medio inimicorum suorum. Hoc totum, fratres, pertinet ad dispensationem formæ seruilis, quæ tolerabiliter capitur à seruis, & amatur à futuris liberis. Veritas enim incommutabilis quod est verbum Dei, [Ioan.1.a. Sap.7.d.] Deus apud Deum, per quem facta sunt omnia: in se manens innouat omnia. Hanc vt videamus, magna & perfecta cordis munditia necessaria est, quę fit per fidem. Demonstrata enim forma serui, dilatata est ad demonstrandam formam Dei. Idem quippe in forma serui lo- [Ioan.14.c.] quens seruis ait: Qui diligit me, mandata mea custodit. Et qui diligit me, diligetur à patre meo: & ego diligam eum, & ostendam meipsum illi. Videntibus se, promisit demonstraturum se. Quid videbant? Quid promittebat? Videbant formam serui, promittebat formam Dei. Ostendam, inquit, meipsum. Ipsa est claritas ad quam perducitur regnum, quod modò transitu seculi huius colligitur: ducitur enim ad quandam visionem ineffabilem, quam non merebuntur impij. Cæterùm forma serui cùm hic esset, visa est ab impiis, viderunt eam & qui crediderunt, viderunt, & qui occiderunt. Ne aliquid magnum putes videri formam illam, viderunt amici, viderunt & inimici: & quidam videntes interfecerunt, quidam non videntes crediderunt. Hanc ergo formam serui, quam hic iam in humilitate viderunt, & pij & impij, videbunt & in iudicio pij & impij. Cùm enim Dominus ante oculos discipulorum suorum ferretur in cælum, sonuit vox an- [Act.1.b.] gelica intuentibus eum: Viri Galilæi, quid statis intuentes in cælum? Iste Iesus sic veniet, quomodo vidistis eum ire in cælum. Sic ergo, sic, in eadem forma: quia de impiis dictum est: Videbunt in quem pupugerunt. Videbunt iudicatorem, quem irriserunt iudicatum. Ipsa itaque forma serui in iudicio conspicua erit, & iustis & iniustis, & piis & impiis, & fidelibus & infidelibus. Quid ergo? Impij non videbunt? Nam de [Zach.12.c.] quibus dictum est: Videbunt in quem pupugerunt. de [Esa.26.b.] ipsis rursum dictum est: Tollatur impius, vt non videat claritatem Domini. Quid est hoc fratres? Dis-

A cernamus, †discutiamus. [al. discernamus.] Excitatur impius, vt aliquid videat; tollitur impius, vt aliquid non videat. Iam quid sit visurus, ostendimus, formam illam de qua dictum est: Sic veniet. Quid ergo nō est visurus? Et ostendam [Ioan.14.c. Philip.2.a.] meipsum illi. Quid est meipsum? Non formam serui. Quid est meipsum? Formam Dei, in qua non rapi- [1.Ioan.3.a.] nam arbitratus sum esse æqualis Deo. Quid est meipsum? Dilectissimi, filij Dei sumus: & nondum apparuit quid erimus. Scimus; quia cùm apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum sicuti est. Hæc claritas Dei est, ineffabilis lux, fons lucis sine commutabilitate, veritas sine defectu, sapiētia in seipsa manens, [Sap.7.d.] innouans omnia. Hæc substantia Dei est. Itaque tol- [Esa.26.b.] letur impius, vt non videat hunc honorem Dei. Beati [Matth.5.a.] enim mundicordes, quoniam ipsi Deum videbunt. Videtur ergo mihi fratres, quantum nostræ capacitati Dominus impertiri dignatur, de ipso tempore: si tamē dicendum est tempus, quodam enim tempore ventu- B ri sumus ad non tempus; inde mihi videtur dictum, quod sine præiudicio dicam, si quis intelligere aliquid melius, expeditius, probabilius possit; inde mihi videtur dictum: Tecum principium in die virtutis tuę. Denique hoc quantum puto, versu consequente satis explanat. Quia enim & hic dicta est virtus eius, qua subiecit gentes iugo suo, qua strauit populos, non ferro, sed ligno, etsi in carne, etsi in humilitate, etsi adhuc quantum seruilis forma patitur, capitur tamen magna virtus eius: quia quod infirmū est Dei, fortius est ho- [1.Cor.1.d.] minibus. Quia ergo & hic dicta est virtus eius, quam commendauit dicendo: Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum. (Quāta enim virtus dominans in medio inimicorum suorum perstrepentium, nihil contra eum valentium, & quotidie sibi dicentium: Quando mo- [Psal.40.] rietur, & peribit nomen eius? Cùm crescat gloria eius per populos, cùm eius nomini subiiciantur gen- C tes, cùm peccator videat & irascatur, dentibus suis [Psal.111.] frendat, & tabescat.) quia ergo est, & hæc virtus eius, volens propheta commendare aliter virtutem eius, sicuti est virtus Dei, & sapiētia Dei, Christus in lumine perpetuo incommutabilis veritatis: ad quam visionem seruamur, ad quam visionē differimur, ad quam visionem fide mundamur, à qua visione tollitur im- [Esa.26.b.] pius ne videat honorem Domini. Hoc ergo volens ostendere, Tecū, inquit, principiū in die virtutis tuæ. Quid est, tecū principiū? Quodlibet pone principiū. Si ipsum Christū: potius diceretur, tu es principiū, quā tecum principiū. Respondit enim interrogātibus: Tu [Ioan.8.c.] quis es? & ait: Principiū, qui & loquor vobis. Cùm sit principium & pater, de quo vnigenitus filius, in quo principio erat verbum, quia verbum erat apud Deū. Quid ergo? Si & pater principiū, & filius principium, [Ioan.1.a.] duo sunt principia? Absit. Sicut enim pater Deus, & D filius Deus, pater enim & filius non duo dij, sed vnus Deus: sic pater principium & filius principium, pater autem & filius non duo, sed vnum principium. Tecum principium. Tunc videbetis quomodo tecum sit principium. Non enim & hic non tecum principium. Non enim cùm dixisti, Ecce itis quisque ad sua, & me solum relinquitis, sed non sum solus, quia pater mecum est: & hic ergo tecum principium. Dixisti [Ioan.14.b.] enim & alibi: Pater autem in me manens facit opera sua. Tecum principium, nec vnquam à te separatus est pater. Sed quando videbitur tecum esse principium, tunc manifestum erit omnibus similibus iam tibi factis: quoniam videbunt te sicuti es. Etenim hic [1.Ioan.3.a. Ioan.14.a.] Philippus te videbat, & patrem quærebat. Tunc ergo videbitur quod nunc creditur. Tunc tecum principium videntibus sanctis, videntibus iustis: sublatis de medio impiis, ne videant gloriam Domini. Modò ergo credamus fratres, quod tunc videamus. Nam & Phi-

Philippus obiurgatus est quòd quæreret videre pa- A
Ioan.14.b. trem,cum in ipso filio non agnosceret patrem: Tanto
tempore vobiscum sum,& non cognouistis me?Phi-
lippe,qui videt me,videt & patrem.Sed qui me videt,
non qui formam serui in me videt . Qui ergo me vi-
det,qualem me abscondi timentibus me,qualem me
videndum perficio sperãtibus in me: videt & patrem:
Sed quia ista visio post erit, nunc pro illa quid habe-
bimus? Videamus quid dicat Philippo: cui dixerat,
qui me videt,videt & patrem. Quasi ei Philippus ta-
citus responderet, & quomodo te videbo, si aliter vi-
deris quàm forma serui? Aut quomodo te videbo, &
patrem,inualidus homo mortalis,puluis & cinis? Cõ-
uersus ad eum differens visionem,imperãs fidem, qui
dixerat, qui me videt, videt & patrem, quia multum
erat ad Philippum, & longè erat ab eo videre: Non
credis, inquit, quia ego in patre, & pater in me est?
Quod videre nondum potes, crede vt videre merea-
ris.Cùm ergo ventum fuerit vt videamus, tunc appa-
rebit, Tecũ principium in die virtutis tuæ: virtus vir- B
tutis tuæ, non virtus infirmitatis tuæ: quia ibi virtus
virtutis tuæ.Habent nunc homines in fide, in spe, in
charitate, in bonis operibus virtutes suas: sed ibunt à
Psal.83. virtutibus in virtutem. Tecum ergo principium. Vi-
deberis cum patre in patre, vt pater tecum principiũ
in die virtutis tuæ,illius virtutis tuę quam impius non
1.Cor.1.d. videbit. Nam & hoc infirmum tuum, fortius est ho-
minibus. Etenim in die virtutis tuæ tecum principiũ.
De qua virtute dicis? Expone, quia & hic vt dictum
est,nominata est virtus eius, cùm emittitur virga vir-
tutis eius ex Sion, vt dominetur in medio inimicorũ
suorum. De qua virtute dicis? In splendore sancto-
rum.) In splendore,inquit,sanctorum.De ipsa virtute
dicit, quando erunt in splendore sancti, non quando
adhuc terrenam carnem gestantes & in corpore mor-
tali atque corruptibili de gentes & gementes, quòd
Sap.9.d. aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio C
sensum multa cogitantem: cùm ipsæ cogitationes in-
uicem non videntur,non hoc est in splendore sancto-
1.Cor.4.a. rum. Sed quid est in splendore sanctorum? Donec ve-
niat Dominus, & illuminet abscondita tenebrarum,
& manifestabit cogitationes cordis; & tunc laus erit
vnicuique à Deo. Hoc erit in splendore sanctorum,
quia tunc iusti fulgebunt in regno sui patris, sicut sol.
Audite enim quid sit hoc, in splendore sanctorum.
Matth.13.f. Veniet,inquit,messis,veniet finis seculi: mittet pater-
familiâs angelos suos, & colligent de regno eius om-
nia scandala, & mittent eos in camino ignis ardentis.
Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui. In
quo regno? Videte, si visio quædam seruatur, de qua
nobis dictum est,tecum principium.In quo regno? V-
tique in vita æterna. Nam ad dexteram positis hoc di-
Matth.25.c. cturus est: Venite benedicti patris mei, percipite re-
gnum quod vobis paratum est ab origine mundi. D
Deinde damnatis impiis,segregatis iustis atque lauda-
tis:quid sequitur quod dixerat,percipite regnum? Tũc
ibunt impij in ambustionem æternam, iusti autem in
vitam æternam. Quod dixerat regnum, hoc dixit vi-
tam æternam,quò non ibunt impij.Videte si quædam
Ioan.17.a. visio est vita æterna. Hæc est autem vita æterna,vt co-
gnoscant te solum verum Deum, & quem misisti Ie-
sum Christum: quia tecum principium in die virtutis
tuæ.Ergo tecum principiũ in die virtutis tuæ in splen-
dore sanctorum: sed hoc differtur,hoc postea dabitur.
Quid nunc? Ex vtero ante luciferum genui te.) Quid
hic? Si Deus filium habet,nũquid & vterum? Sed sic-
ut carnis corpora non habet, quia nec sinum: dictum
Ioan.1.b. est tamen: Qui est in sinu patris,ipse enarrauit. Qui
est autem sinus, ipse est vterus: & sinus & vterus pro
secreto positus est. Quid est ex vtero? Ex secreto, ex
occulto: de meipso, de substantia mea, hoc est, ex vte-

A to: quia generationem eius quis enarrabit? Accipia- Esai.53.b.
mus ergo patrem dicentem ad filium: Ex vtero ante
luciferum genui te: Quid est ergo, ante luciferum?
Lucifer pro sideribus positus est, tanquam à parte to-
tum significante Scripturã, & ex eminenti stella om-
nia sidera.Sed ista sidera quomodo facta sunt? Vt sint
in signis,& in temporibus, & in diebus, & in annis. Si
ergo & in signis & in temporibus posita sunt sidera,&
lucifer nominatus est pro sideribus, quod est ante lu-
ciferum, hoc est ante sidera: & quod est ante sidera,
hoc est ante tempora.Si ergo ante tempora,ab æterni-
tate. Noli quærere quando: æternitas non habet quã-
do. Quando & aliquando aduerbia sunt temporum.
De patre non est natus in tempore, per quem facta
sunt tempora. Dictum est ergo vt dici oportuit, figu-
ratè & propheticè, vt & vterus pro secreta substantia,
& lucifer pro temporibus poneretur. An vultis vt
ipsum Dauid respiciamus, qui Dominum suum dixit
filium suum? Vt enim hoc diceret, audiuit à Domino
B suo. Ab illo audiuit à quo falli non potuit: & dixit iam
Dominum suũ,quia dixit,inquit, Dominus Domino
meo, sede à dextris meis. Et ipse loquitur, ipsius qua-
si sermo contextus est.Si ergo ipse loquitur, fortè ipse
potuit dicere: Ex vtero ante luciferum genui te: ex
vtero virginali: Ante luciferum genui te ex vtero. Si
enim illa virgo ducens propaginem de carne Dauid,
ex illo vtero natus est Christus, tanquam ex vtero ge-
nitus à Dauid.Ex vtero quo masculus non accessit, ex
vtero prorsus propriè: ex vtero, quia solus ex solo vte-
ro.Ergo ex vtero, inquit ille, qui eum Dominum suũ
dixerat,ex vtero ante luciferũ genui te. Et hoc ipsum
ante luciferum signatè dictum, & propriè dictum, &
sic impletum. Noctu enim natus est Dominus ex
vtero virginis Mariæ, indicant testimonia pastorum,
qui vigilias exercebant super gregem suum. Ex vtero Luc.2.a.
ante luciferum genui te. O tu Domine Deus meus
C sedens ad dexteram Domini mei,vnde & filius meus,
nisi quia ex vtero ante luciferum genui te? Et ad quid
natus es? Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum,
tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Mel-
chisedec.) Ad hoc enim natus ex vtero ante lucife-
rum,vt esses sacerdos in æternum secundum ordinem
Melchisedec. Si natum ex vtero de virgine intelligi-
mus,ante luciferum noctu, sicut Euãgelia contestan-
tur: proculdubiò inde ex vtero ante luciferum vt esset
sacerdos in æternum secundũ ordinem Melchisedec.
Nam secũdum id quod natus est de patre Deus apud
Deũ, coæternus gignenti, non sacerdos, sed sacerdos
propter carnem assumptã, propter victimã, quam pro
nobis offerret à nobis acceptam. Iurauit ergo Domi-
nus. Quid est,iurauit Dominus? Ergo Dominus iurat,
qui prohibet hominem à iurando? An fortè ideo ma- Matt.5.f.
gis hominem prohibet à iurando, ne in periuria pro-
D labatur: & ideo Deus magis iurat, quia non potest es-
se periurus? Homo enim qui per consuetudinem iu-
randi potest lingua in periurium prolabi, bene prohi-
betur iurare. Tanto enim longius erit à periurio, quã-
to erit longè à iurando. Qui enim iurat homo, falsum
& verum iurare potest: qui autem non iurat, falsum
iurare non potest, quia omnino non iurat. Cur ergo
non iuret Dominus, quando Domini iuramentum
promissionis est firmamentum? Iuret omnino. Quid
ergo tu facis cùm iuras? Testaris Deum. Hoc est iura-
re, Deum testari: & ideo molestum ne ad aliquam fal-
sitatem testem adhibeas Deum. Si ergo tu iurando te-
staris Deum, cur ergo non & Deus iurando testetur
seipsum? Viuo ego, dicit Dominus, iuratio Dei est. Sic
iurauit de semine Abrahæ: Viuo ego, dicit Dominus, Gen.22.c.
quoniam audisti vocem meam, & non pepercisti filio
tuo vnico propter me, nisi benedicens benedicam te,
& implendo implebo semen tuum sicut stellas cæli,
& sicut

& sicut arenam quæ est ad labium maris, & benedicentur in semine tuo omnes gentes. Et semen Abrahę quid est? Christus. Ille semen Abrahæ accipiens carnem de semine Abrahæ, erit sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. De sacerdotio ergo secundum ordinem Melchisedec, iurauit Dominus, & non pœnitebit eum: Quid de sacerdotio secundum ordinem Aaron? Nunquid pœnitet Deum sicut hominem, aut nolés cadit in aliquid vt faciat, aut imprudens prolabitur, vt postea eum de suo prolapsu pœniteat? Scit quid agat, scit quousque quid progrediatur, vnde in aliud commutetur, in potestate rectoris est. Sed pœnitentia, mutatio rerum significatur. Quomodo enim tu cùm aliquid te pœnitet, doles factum quod fecisti: sic quando aliquid Deus præter spem hominum, id est, præter quàm sperant homines mutat in aliud, pœnitere se dicit: vsqueadeò vt & de pœna nostra pœniteat eum, si nos de vita nostra mala pœnituerit. Iurauit ergo Dominus: Iurauit, firmauit, non eum pœnitebit, non mutabit. Quid? Tu es sacerdos in æternum. Ideo in æternum, quia non pœnitebit eum. Sed sacerdos secundum quid? Nunquid erunt illæ hostiæ, victimæ oblatæ à patriarchis, aræ sanguinis & tabernaculum, & illa testamenti veteris sacramenta? Absit. Iam illa sublata sunt, euerso iam téplo, remoto illo sacerdotio, pereunte victima eorum & sacrificio. Hęc nec Iudęi habent. Vident perisse iam sacerdotium secundum ordinem Aaron, & non agnoscunt sacerdotium secundum ordinem Melchisedec. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. Fidelibus loquor. Si quid non intelligunt catechumeni, auferant pigritiam, festinent ad notitiá. Non ergo opus est mysteria promere: scripturæ vobis intiment, quid est sacerdotium secundum ordinem Melchisedec. Dominus à dextris tuis.) Dominus dixerat, sede à dextris meis; nunc Dominus à dextris eius, quasi mutauerint sedes. An fortè sic potius: Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum, ad Christum dictum est: Tu es sacerdos in æternum? Iurauit Dominus. Quis Dominus? Qui dixit Domino meo, sede à dextris meis: ipse iurauit, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec: & ad ipsum Dominum qui iurauit, sermo directus est: Dominus à dextris tuis. O tu Domine qui iurasti & dixisti, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec, ipse sacerdos in æternum: Dominus est à dextris tuis, ipse, inquam, sacerdos in æternum, de quo iurasti: Dominus est à dextris tuis: quia eidem Domino meo dixisti, sede à dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Iste ergo Dominus qui est à dextris tuis, de quo iurasti, & cui iurasti dicens: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec: Conquassauit in die iræ suæ reges.) Ipse vtique Christus Dominus à dextris tuis, cui iurasti, & non pœnitebit te. Quid agit sacerdos in ęternum? Quid agit? Qui est ad dexteram Dei, & interpellat pro nobis, tanquam sacerdos intrans in interiora vel in sancta sanctorum, in secreta cælorum, ille solus non habens peccatum, & ideo facilè mundans à peccatis: ille ergo à dextris tuis, conquassauit in die irę suę reges. Quos reges quęris? Excidit tibi: Astiterunt reges terræ, & principes conuenérunt in vnum, aduersus Dominum & aduersus Christum eius? Hos reges conquassauit gloria sua, & pondere nominis sui infirmos reddidit reges, vt non possent efficere quod volebant. Conati enim sunt multum delere nomen Christianum de terra, & non potuerunt: quia qui offenderit in lapidem illum, conquassabitur. Offenderunt ergo in lapidem offensionis, & ideo conquassati sunt reges, cum dicunt, Quis est Christus? Nescio quis Iudęus, nescio quis Galilęus,

Rom. 8. f.
Hebr. 9. d.

Psal. 2.

Luc. 20. c.

A sic occisus est, sic mortuus. Lapis est ante pedes tuos, quasi viliter & humiliter iacens: ideo contemnendo offendis, offendendo cadis, cadendo quassaris. Si ergo tanta est ira occulti, quod erit iudicium manifesti? Audistis iram occulti, de qua Psalmus inscribitur pro occultis filij. Nonus Psalmus, si bene memini, inscribitur pro occultis filij: & ibi ostenditur iudicium occultum iræ occultæ. Irato Deo viuunt, qui in lapidem illum offendunt, conquassantur. Et quò valet quod cóquassantur? Audi & de iudicio futuro: Quia qui offenderit in lapidem illum, ait, conquassabitur: super quem verò ceciderit lapis ille, conteret eum. Cùm ergo offenditur in eum, quasi humilis iacet, & tunc conquassat: cùm autem cóteret, desuper veniet. Videte quemadmodum his binis verbis, conquassabit & conteret, offendit in eum, & veniet super eum, distributa sunt duo tempora: humilitatis & claritatis Christi, occultæ pœnæ & iudicij futuri. Eum non conteret veniens, quem non conquassat iacens. Iacens dico, tá-
B quam contemptibilis apparens. Nam ille à dextris Dei est, & validè ex alto clamauit: Saule Saule quid me persequeris? Sed tamen quamuis de cælo, non diceret; quid me persequeris, quem nemo tangebat: nisi ita in cælo ad dexteram patris sederet, vt & in terra in nobis quasi iaceret. Dominus à dextris tuis conquassauit in die iræ suæ reges. Iudicabit in gentibus.) Sed nunc pro occultis: erit enim & iudicium manifestum: Iudicabit in gentibus. Modò enim fit: Periit memoria eorum cum strepitu. In ipso Psalmo est pro occultis: Periit memoria eorum cum strepitu, & Dominus in æternum permanet. Parauit in iudicio sedem suam, & ipse iudicabit orbem terrarum in æquitate. Ibi dictum est: Increpasti gentes, & periit impius, nomen eorum delesti in æternum: hoc occultè agitur. In die ergo iræ suæ conquassauit reges, iudicabit in gentibus. Quomodo? Audi quod sequitur: Replebit ruinas.) Modò sic iudicat in gentibus vt repleat ruinas: nam quan-
C do in fine iudicauerit, damnabit ruinas. Replebit ruinas. Quas ruinas? Quisquis à nomine eius timuerit, cadet: cùm ceciderit, euertetur quod erat, vt ædificetur quod non erat. Iudicabit in gentibus, replebit ruinas. Quisquis contumax es in Christum, casurá turrim in altum erexisti. Bonum est vt teipsum deiiciens humilis reddatis, sedentis ad dexteram patris pedibus prouoluaris, vt fiat in te ruina construenda. Ná si permanes in mala altitudine, tunc deiicieris quando non ædificaberis. Etenim de talibus dicit in alio loco Scriptura: Destrue eos, & non ædificabis eos. Proculdubiò non diceret de quibusdam, destrue eos, & non ædificabis eos: nisi quosdam ita destrueret vt ædificaret. Quod fit hoc tempore, cùm Christus in gentibus ita iudicat vt repleat ruinas. Conquassabit capita super terra multa.) Hic super terram in hac vita con-
D quassabit capita in terra multa. De superbis humiles facit. Et audeo dicere fratres mei, vtile est capite quassato hic humiliter ambulare, quàm capite erecto in iudicium æternæ mortis incidere. Multa capita conquassabit ruinas faciendo, sed replendo ædificabit. De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.)

Act. 9. a.

Psalm. 9.

Psal. 27.

Videamus & in via bibentem de torrente primo. Quis est torrens? Profluxio mortalitatis humanæ. Sicut enim torrens pluuialibus aquis colligitur, redundat, perstrepit, currit, & currendo decurrit, id est, cursum finit: sic est omnis iste cursus mortalitatis. Nascútur homines, viuunt, moriuntur, & aliis morientibus alij nascuntur, rursusque illis nascétibus alij moriuntur, & illis morientibus alij oriuntur: succedunt, accedunt, decedunt, nec manebunt. Quid hic tenetur? Quid non decurrit? Quid non quasi de pluuia collectum it in abyssum? Quomodo enim fluuius repentè collectus de pluuia, de guttis imbrium, it in mare, nec

apparet, quia nec apparebat antequam de pluuia colligeretur: sic hoc genus humanum de occultis colligitur & profluit: morte rursum in occultum vergit, medium hoc sonat & transit. De hoc torrente bibit ille, non est dedignatus bibere de hoc torrente. Bibere enim de hoc torrente, illi erat nasci & mori. Hoc habet torrens iste, natiuitatem & mortem. Suscepit hac Christus: natus est, mortuus est. (Psal.18.) Ita de torrente in via bibit, exultauit enim vt gigas ad currendam viam. (Psal.1.) De torrente ergo in via bibit, quia in via peccatorum non stetit. Quia ergo de torrente in via bibit: Propterea exaltauit caput: id est, quia humiliatus est, & factus est subditus vsque ad mortem, mortem autem crucis: propterea eum Deus exaltauit à mortuis, & donauit ei nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, (Philip.2.b.) & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris.

IN PSALMVM CX.

enarratio.

VENERVNT dies vt cantemus Halleluia, adestote animo fratres, ad percipienda ea quæ Dominus suggerit ad exhortationem nostram, & nutriendam charitatem, qua nobis inhærere Deo bonum est. Adestote animo cantores boni filij laudis, & gloriæ sempiternæ veri & incorrupti Dei. Adestote intenti (Ephes.5.c.) qui nostis cantare & psallere in cordibus vestris: Domino gratias semper agentes in omnibus, & laudate Deum: hoc est enim halleluia. Et hi quidem dies veniunt transituri, transeuntque venturi, & significant diem qui nó venit nec transit: quia nec hesterno præitur vt veniat, nec crastino vrgetur vt transeat. Ad quẽ sanè nos cùm venerimus, inhęrentes ei nec nos transibimus. (Psalm.83.) Et sicut quodam loco canitur Deo: Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te: erit hoc otiosorum negotium, hoc opus vacantium, hæc actio quietorum, hæc cura† securorũ. (al. seculorũ) Sicut enim dies isti præteritis diebus quadragesimæ, quibus ante resurrectionem Dominici corporis vitæ huius significatur mæror, solenniter grata hilaritate succedunt: sic dies ille qui post resurrectionem dabitur plenario corpori Domini, hoc est sanctæ Ecclesiæ, cunctis vitæ huius ærumnis atque doloribus exclusis, perpetua beatitudine succedet. Hæc autem vita de (2.Cor.5.a.) nobis exigit continentiam, vt etiam cum labore & luctamine ingemiscentes grauati, & habitaculum nostrum quod de cælo est superindui cupientes à secularibus delectationibus reperemus: & significatur qua(Exod.34.d.)dragenario numero, quo & Moyses, & Helias, & ipse Dominus ieiunauerunt. Præcipitur enim nobis & (Matt.4.a.) ex lege & ex prophetis, & ex ipso Euangelio, quod te(Matth.17.a.)stimonium habet à lege & prophetis (vnde etiam in monte & inter vtranque personam medius Saluator effulsit) vt ab omnibus mundi illecebris, quibus capriui homines obliuiscuntur Deum, auiditatem nostram tanquam ieiunio temperantię refrenemus: quadiu perfectio Decalogi legis, tanquam psalterium decem chordarum per quatuor eiusdem mundi partes, id est, toto orbe prædicatur, vt decem quater ducta quadragenarium numerum signent. Quinquagenario verò numero post resurrectionem Domini quo cantamus halleluia, non cuiusdam temporis finis & transitus, sed beata illa significatur æternitas: quia denarius additus quadragenario, laborantibus in hac vitą fidelibus merces illa persoluitur, quam & primis & nouissimis paterfamilias præparauit æqualem. Audiamus itaque plenum diuina laude pectus populi Dei. Ecce personat in hoc Psalmo quendam exultantem felici exultatione, prefigurat & scaturientem corde in amore Dei populum scilicet corpus Christi, ab omni malo liberatum. Confitebor tibi, inquit, Domine

A in toto corde meo.) Non semper confessio peccatorũ est, sed & laus Dei deuotione confessionis exprimitur. Illa luget, hæc gaudet. Illa medico vulnus ostẽdit, hæc de sanitate gratias agit. Hæc confessio quendam significat, non solùm ab omni malo liberatum, sed etiam à malignis omnibus separatum. Et ideo videamus vbi confiteatur Domino in toto corde. In consilio, inquit, rectorum, & congregatione.) Credo quia (Mat.19.d.) sedebunt super duodecim thronos, iudicantes xij. tribus Israël. Nullus enim iam inter eos iniquus, nullius Iudæ furta tolerantur, nullus Simon Magus baptiza(Act.8.d.)tur, spiritum volens emere dum cogitat vendere: nullus Alexander ærarius multa mala ostendit, nullus o(2.Tim.4.c.)uina pelle rectus falsa fraternitate surrepit. Inter quales nunc necesse est Ecclesia gemat: & quales tunc oportet, cùm omnes iusti congregabuntur, excludi. Hæc sunt, Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius.) Per quas nullum confitentem deseri(Hebr.12.b.)t misericordia: nullius est iniquitas impunita, quan(1.Pet.4.)

B dò flagellat etiam omnem filium quem recipit. Sed si iustus vix saluabitur, peccator & impius vbi parebunt? Eligat sibi homo quodlibet. Non sic constituta sunt opera Domini, vt creatura in arbitrio libero constituta, creatoris superet voluntatem: etiam si contra eius faciat voluntatem. Nó vult Deus vt pecces, nam prohibet: tamen si peccaueris, non putes hominem fecisse quod voluit, & Deo accidisse quod noluit. Sicut enim vult vt homo non peccet, ita vult peccanti parcere vt reuertatur & viuat: ita vult postremò in peccato perseuerantem punire, vt iustitię potentiam contumax non euadat. Ita quicquid elegeris, omnipotenti non deerit vnde suam de te compleat voluntatem. Magna enim opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius.) Confessio & magnificentia opus eius.) Quid magnificentius quàm iustificare impium? Sed opus fortasse hominis præuenit istam magnificen-

C tiam Dei: vt cùm fuerit peccata confessus, iustificari mereatur. Descendit enim de templo iustificatus Publicanus magis quàm ille Pharisæus: quia nec oculos ad cælum audebat leuare; sed percutiebat pectus suum dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori. (Luc.18.) Hæc est magnificentia Domini, iustificatio peccatoris. Quoniam qui se humiliat, exaltabitur: & qui se exaltat, humiliabitur. Hęc est magnificentia Domini: quoniam cui plurimum dimittitur, plurimum diligit. (Rom.5.d.) Hæc magnificentia Domini: quoniam vbi abun(Ephes.2.b.)dauit peccatum, superabundauit gratia. Sed fortasse ex operibus. Non, inquit, ex operibus, ne fortè quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo in operibus bonis. Iustitiam enim homo non operatur, nisi iustificatus. (Rom.4.a.) Credens autem in eum qui iustificat impium, à fide incipit: vt bona opera nó præcedẽtia quod meruit, sed consequẽtia quod acce-

D pit ostendant. Vnde ergo illa confessio? Nondum quidem opus est iustitiæ, sed delicti improbatio. Sed quoquo modo se habeat, nec in ipsa de te homo glorieris, (1.Cor.1.d.) vt qui gloriatur, in Domino glorietur. (1.Cor.4.b.) Quid enim habes quod non accepisti? Non ergo sola magnificentia qua iustificatur impius, sed & confessio & magnificẽtia opus eius. Quid ergo dicimus, quia cui vult mise(Rom.9.d.)retur, & quem vult obdurat? Nunquid iniquitas apud Deum? Absit. Iustitia enim eius manet in seculum seculi.) Tu autem homo de hoc seculo, quis es qui respondeas Deo? Memoriam fecit mirabiliũ suorum.) (Psal.74.) Hunc humilians, & hunc exaltans. Memoriam fecit mirabilium suorum, reseruans opportunè inusitata prodigia, quæ non infirmitas hominis nouitati intenta meminerit, cùm sint eius miracula quotidiana maiora. Tot per vniuersam terram arbores creat, & nemo miratur. Arefecit verbo vnã, & stupefacta sunt (Matth.21.b.) corda mortalium: sed memoriam fecit mirabilium

suo-

suorum. Hoc enim miraculum maximè attentis cordibus inhęrebit, quod assiduitas non vilescecerit. Quid autem profuerunt miracula, nisi vt timeretur? Quid porrò prodesset timor, nisi, Misericors & miserator Dominus escam daret timentibus se?) Escam quæ nō corrumpitur, panem qui de cęlo descendit, quem nullis meritis dedit. Etenim Christus prò impiis mortuus est. Nemo ergo talem escam daret, nisi misericors & miserator Dominus. Quòd si tantam dedit huic vitæ, si verbum carnem factum peccator iustificandus accepit, quid in futuro seculo glorificatus accipiet? Memor enim erit in seculum testamēti sui.) Nec totum dedit qui pignus dedit. Fortitudinem operum suorum annunciabit populo suo.) Non contristentur Israëlitæ sancti, qui dimiserunt omnia sua, & secuti sunt eum, non contristentur dicentes: Quisnam poterit saluus fieri? quia facilius intrat camelus per foramen acus, quàm diues in regnum cælorum. Annunciauit enim eis fortitudinem operum suorum: quoniam quæ hominibus difficilia sunt, Deo facilia sunt.

Vt det illis hæreditatem gentium.) Itum est enim ad gentes, & præceptum diuitibus huius seculi non superbè sapere, neque sperare in incerto diuitiarum: sed in Deo viuo, cui facile est quod hominibus difficile est. Sic enim multi vocati sunt, sic occupata est hæreditas gentium, sic factum est vt etiam plurimi qui non dimiserunt omnia sua in hac vita vt sequerentur eum, vitam etiam ipsam pro nominis eius cōfessione contemnerent: & tanquam cameli humiliantes se ad portanda onera pressurarum, intrarent etiam sicut per foramen acus, per compungentes passionis angustias. Ipse fecit hæc, cui omnia possibilia sunt. Opera manuum eius veritas & iudicium.) Teneatur veritas ab iis qui iudicantur hic. Iudicantur hic martyres, & ad iudicium perducuntur, qui non solùm eos à quibus iudicati sunt, sed etiā angelos diiudicent, aduersus quos eis erat colluctatio, etiam cùm ab hominibus iudicari viderentur, quos non separaret à Christo tribulatio, angustia, fames, nuditas, gladius. Fidelia enim omnia mandata eius.) Non fallit, exhibet quod promisit. Non tamen quod promisit est hic expectandum, non hic sperandum: Sed Confirmata sunt in seculum seculi, facta in veritate & iustitia.) Hoc est verum & iustū, vt hic laboretur, illic requiescatur. Quia: Redemptionem misit populo suo.) Vnde autem redimuntur, nisi à captiuitate peregrinationis huius? Non ergo requies, nisi in cælesti patria requiratur. Dedit quidem Deus Israëlitis carnalibus terrenam Hierusalem, quæ seruit cum filiis suis: sed hoc vetus testamentum est ad veterem hominem pertinens. Qui autem ibi figuram intellexerunt, hæredes etiam tunc noui Testamenti extiterunt: quoniam quæ sursum est Hierusalem libera est, quæ est mater nostra æterna in cælis. Vetere autem illo, re ipsa probatum est transitoria promisisse: Mandauit quippe in æternum testamentum suum.) Sed quod, nisi nouum? Cuius hæres quisquis esse volueris, nolo te fallas, nec terram trahentem lac & mel carnaliter cogites: non amœna prædia, non hortos fructiferos & opacos, non tale aliquid mediteris adipisci, quale solet hic oculus auaritiæ concupiscere. Cùm enim sit radix omnium malorum cupiditas, perimenda est vt hic cōsumatur, non differenda vt ibi satietur. Primò pœnas fuge, gehennas deuita: antequam desideres promittentem, Deum, caue minantem. Sanctum & terribile nomē eius.) Pro deliciis autem omnibus huius seculi quales vel expertus es, vel augere ac multiplicare cogitando potes: immortalium deliciarum matrem concupisce sapientiam. Sed: Initium sapientiæ, timor Domini.) Delectabit, & ineffabiliter proculdubio delectabit castis atque æternis veritatis amplexibus: sed prius tibi

A donanda sunt debita, quàm præmia flagitanda. Initium ergo sapientiæ timor Domini. Bonus est intellectus.) Quis negat? Sed intelligere & non facere, periculosum est. Bonus ergo facientibus.) Nec extollat mentem in superbiam. Cuius enim timor est initium sapientię: Laus eius manet in seculum seculi.) Et hoc erit præmium, hic finis, hæc statio sedésque perpetua. Illic enim inueniuntur mandata fidelia, cōfirmata in seculum seculi: ipsa est hæreditas noui Testamenti mandata in æternum. Vnam petij, inquit, à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini per omnes dies vitæ meæ. Beati enim qui habitant in domo Domini, in secula seculorum laudabūt eum: quoniam laus eius manet in seculum seculi.

IN PSALMVM CXI.

enarratio.

CREDO quòd attendistis, fratres, huius titulum Psalmi, memoriæque mandastis. Conuersio, inquit, Aggæi & Zachariæ.) Nondum erant isti Prophetæ, cùm ista cantata sunt. Namque inter tempus Dauid, & transmigrationem populi Israël in Babyloniam, quatuordecim generationes numerantur, sicut diuina scriptura maximéque Matthæus Euangelista testatur. Euersi autem templi renouatio secundum sancti Hieremiæ prophetiam, ex illa transmigratione post septuaginta annos sperabatur. Qui cùm complerentur sub Dario rege Babylonis, impleti sunt Spiritu sancto hi duo Prophetæ Aggæus & Zacharias: & ambo post inuicem intra vnum annum prophetare cœperunt, quod ad renouationem templi, sicut tanto antè prædictum est, pertinere videbatur. Sed quisquis corporaliter gestis oculum cordis infigit, neque inde in gratiam spiritalis intellectus extenditur, habitat cogitatione in lapidibus templi, quibus visibilis fabrica manibus hominum instructa consurgit; nec ipse lapis viuus huius efficitur, templo illi accommodatus atque aptus. Quod in suo corpore primum Dominus figurauit, cùm ait: Soluite templum hoc, & triduo suscitabo illud. Est enim corpus Domini plenius ipsa sancta Ecclesia, cuius caput ascendit in cælum, qui est maximè lapis viuus, lapis angularis, de quo beatus Petrus Apostolus dicit: Ad quem accedentes lapidem viuum, ab hominibus reprobatum, à Deo autem electum & honorificatum: & vos ergo tanquam lapides viui ædificamini in domum spiritalem, in sacerdotium sanctum, offerentes spiritales victimas acceptas Deo per Iesum Christum; quia continet scriptura: Ecce ponam in Sion lapidem angularem electū pretiosum, & qui crediderit in illum, non confundetur. Ergo vt fiat quisque lapis viuus ad talem fabricā idoneus, spiritaliter intelligat tēpli renouationē ex ruina vetere, quæ in Adam facta est, reparationē noui populi secundum nouū hominem atque cælestem: vt sicut portauimus imaginē terreni, portemus & imaginem eius qui de cælo est, quo possimus post omnes seculi huius ætates tāquam post septuaginta annos, qui mystico perfectionis numero præsignantur, & tanquam post captiuitatem longinquæ peregrinationis non ruitura mole construi, sed æterna immortalitate solidari. Spiritalem quippe Hierusalem, non magis Hierusalē Iudæorum quam vestram esse deputetis: sicut enim dicit Apostolus: Iam nōn estis peregrini & inquilini, sed estis ciues sanctorum & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorū & Prophetarum, ipso summo angulari lapide existente Christo Iesu, in quo omnis ædificatio compacta crescit in templum sanctum in Domino. In quo & vos coędificamini in habitaculum Domini in spiritu. Hoc est templum Dei, ad quod pertinet sacramētum prophetationis Aggæi & Zacharię: cui rursus idē Apostolus dicit: Templū enim Dei sanctū est, quod estis vos.

Quisquis igitur se ad opus huius coædificationis, & ad spem sanctæ firmæque compaginis, tanquam lapidem viuum ab huius mundi ruinosa labe conuertit: intelligit titulū Psalmi, intelligit conuersionē Aggæi & Zachariæ. Cantet ergo quæ sequuntur, non tam linguæ voce quàm vitæ. Erit enim ædificij perfectio, inconcussa pax illa sapientiæ, cuius est initium timor
Prouerb. 1.a. Domini. Inde ergo incipiat quem coædificat ista conuersio.

BEATVS vir qui timet Dominum, in mandatis eius volet nimis.) Viderit Deus qui solus & veraciter & misericorditer iudicat, quantum iste proficiat
Iob 7.a. in mandatis eius, quoniam tentatio est vita humana super terram, sicut sanctus Iob dicit. & iterum scri-
Sapien. 9.d. ptum est: Quoniam corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Qui autem diiudicat nos, Dominus est. Nec ante tempus iudicare debemus, donec
1.Cor.4.a. veniat Dominus, & illuminet abscōdita tenebrarum, & manifestet consilia cordium, & tunc laus erit vnicuique a Deo. Viderit ergo ille quātum quisque proficiat in mandatis eius. Tamen volet nimis qui pacem illius coædificationis adamauerit: nec iam desperare debet, quoniam in mandatis eius volet nimis, & pax
Luc.2.b. in terra hominibus bonæ voluntatis. Vnde? Potens in terra erit semen eius.) Semen futuræ messis, opera esse
Galat.6.b. misericordiæ, Apostolus testis est: qui dicit: Bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim proprio metemus. & iterum: Hoc autem, inquit, dico: qui
2.Cor.9.b. parcè seminat, parcè & metet. Quid autem fratres po-
Luc.19.b. tentius, quàm vt regnum cælorum, non solum Zachæus emat dimidio rerum suarum, sed & vidua duobus minutis, & tantundem ibi vterque possideant?
Matt. 12.d. Quid potentius, quàm vt idem regnum & thesauris diuiti, & calice aquæ frigidæ pauperi valeat? Sunt autem qui ista faciant dum terrena conquirunt: aut hic mercedem sperantes à Domino, aut hominibus placere cupiētes. Sed, Generatio rectorum benedicetur.) Id est opera eorum, quorum bonus Deus Israel, qui recto sunt corde. Rectum autem cor est non resistere patri emendanti, & credere pollicenti, non eorum
Psal.72. quibus commouentur pedes, & effunduntur gressus atque labuntur, sicut in alio psalmo canitur, dum zelant in peccatoribus pacem peccatorum videntes: & putant perire opera sua, quia non eis merces redditur peritura. At iste vir qui timet Dominum, & in templum sanctum Dei conuersione recti cordis aptatur: nec gloriam hominum quærit, nec terrenas diuitias concupiscit, & tamen Gloria & diuitiæ in domo eius.) Domus enim eius, cor eius est: vbi Deo habitāte opulentius habitat cum spe vitæ æternæ, quam hominibus habitantibus in marmoratis laqueatisque tectis cum timore mortis æternæ. Huius enim iustitia manet in seculum seculi.) Ipsa eius gloria, ipsę diuitię.
Luc.16.e. Illius enim purpura & byssus, & epulæ splendidæ, & cùm præsto sunt, transeunt: & cùm ad finem venerit, aquæ guttam ex digito stillantem desiderans ardens lingua clamabit: Exortum est in tenebris lumen rectis corde.) Meritò dirigunt cor in Deum suum, meritò ambulant recti cum Deo suo, præponentes eius volūtatem sibi, neque de sua quicquam superbè præsumentes. Meminerunt enim fuisse se aliquando tene-
Ephes.5.b. bras, nunc autem lucē in Domino. Misericors & miserator & iustus Dominus Deus.) Delectat quod misericors & miserator, sed terret fortasse quòd iustus Dominus Deus. Nulla desperatione formides beatus vir qui times Dominum, & in mandatis eius voles nimis: esto suauis, miserere & commoda. Ita enim iu-
Iacob.2.c. stus est Dominus Deus, vt iudicium illi sine misericordia faciat qui non fecit misericordiam. Suauis autem vir qui miseretur & commodat.) Non enim eum

A euomet Deus ex ore suo tanquam insuauem. Dimit- *Luc.6.f.*
tite, inquit, & dimittetur vobis: date & dabitur vobis. In eo quod dimittis vt dimittatur tibi, misereris: in eo quod das vt detur tibi, commodas. Quamuis enim generali nomine omnis misericordia dicatur qua misero subuenitur: interest tamen vbi non impendis, nec sumptum pecunię, nec corporalis laboris industriam, sed ignoscendo quod in te quisque peccauit, & tuorū gratis comparas veniam peccatorum. Hæc duo benignitatis officia, ignoscendorum peccatorum, & beneficiorum erogandorum, sicut in Euangelio quod cōmemorauimus, Dimittite, & dimittetur vobis; date, & *Matth.7.a.*
dabitur vobis: sic in isto versu arbitror esse distincta: Suauis vir qui miseretur & commodat. Nec pigri simus ad hæc, fratres: gloriam quærit qui desiderat vindicari se. Sed attende quod scriptum est: Melior est *Prou.16.d.*
qui vincit iram, quàm qui capit ciuitatem. Diuitias quærit, qui non vult dare pauperibus. Attende quod *Matth.19.c.*
B scriptum est, habebis thesaurum in cælo. Non ergo eris inglorius ignoscendo, quia de ira victa laudabilius triumphatur: non egenus tribuendo, quia thesaurus cælestis certius possidetur. Hunc versum parturiebat ille superior, gloria & diuitiæ in domo eius. Qui hæc itaque facit: Disposuit sermones suos in iudicio.) Facta ipsa sermones sunt, quibus in iudicio defendetur: quod ei non erit sine misericordia, quia & ipse fecit misericordiam. Quoniam in ęternum non commouebitur. In memoria æterna erit iustus.) In memoria æterna erit iustus, quia ad dexteram segregatus audiet: Venite benedicti patris mei, percipite regnum *Matth.25.f.*
quod vobis paratum est ab origine mundi. Neque enim aliqua illic eorum, nisi opera misericordię commemorantur. Audient ergo: Venite benedicti patris mei, quia generatio rectorum benedicetur. Sic in memoria æterna erit iustus: Et ab auditu malo non ti- *Ibidem.*
mebit.) Quod dici audient ij qui à sinistris erunt: Ite in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & an-
C gelis eius. Itaque qui hic non sua quærit, sed quę Iesu Christi: labores patientissimè tolerat, promissa fidenter expectat. Paratum est cor eius sperare in Domino.) Neque vllis tentationibus frangitur. Confirmatum est cor eius, non commouebitur, donec videat super inimicos suos.) Inimici eius hic videre bona voluerunt: & cùm eis inuisibilia promitterentur, dicebant: Quis ostendit nobis bona? Confirmetur er- *Psal.4.*
go cor nostrum, nec commoueamur, donec videamus super inimicos nostros. Illi enim volunt videre bona hominum in terra morientium, nos credimus videre bona Domini in terra viuentium. Sed magnū *Psal.26.*
est, confirmatum habere cor, & non commoueri: cùm illi gaudent qui amant quod vident, & insultant ei qui quod non videt sperat. Et non commouebitur, donec videat & ipse non deorsum quod inimici eius: sed sursum super inimicos suos, quod oculus non vi- *1.Cor.2.b.*
D dit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quę *Esa.64.b.*
præparauit Deus diligentibus eum. Quanti valet hoc quod non videtur, & emitur? Tanti quantum quisque habere potuerit. Propter hoc, & ille. Sparsit, dedit pauperibus.) Non videbat, & emebat: sed ille thesaurum seruabat in cælo, qui esurire & sitire in pauperibus dignabatur in terra. Non mirum est igitur, si iustitia eius manet in seculum seculi.) Custode illo qui † condidit secula. Cornu eius exaltabitur in gloria.) *al. custodit.*
Cuius humilitas à superbis contemnebatur. Peccator videbit, & irascetur.) Sera illa scilicet atque infructuosa pœnitentia. Nam irascetur, cui magis quā sibi, cùm dicet: Quid nobis profuit superbia, & diuitiarum ia- *Sapien.5.b.*
ctantia quid contulit nobis? Videns cornu eius exaltari in gloria, qui sparsit & dedit pauperibus. Dentibus suis frēdet, & tabescet.) Quia illic erit ploratus & stridor dentium. Non enim † frondebit & virescet, sicut *al. frendet.*
fiere t,

fieret, si opportuno eum tempore pœniteret: sed tunc pœnitebit, cùm Desideriũ peccatorũ peribit.) Nullo succedẽte solatio. Peribit desideriũ peccatorum, cùm transient omnia tanquam vmbra, cùm fœno arescente flos decidet. Verbum autem Domini quod manet in æternum, sicut falsorum beatorum vanitate derisum est: sic eorundẽ verorum miserorum perditioni superridebit.

IN PSALMVM CXII.

enarratio.

[Matt.19.b. & 18.a.] NOSTIS fratres, & sæpissimè audistis in Euangelio Dominũ dicere: Sinite pueros venire ad me, [Mar. 10.b.] talium est enim regnum cælorum. & iterum: Si quis non receperit regnum Dei, sicut puer, non intrabit in illud. Et multis aliis locis Dominus Deus noster, per singulare humilitatis exemplum superbiam veteris hominis ad innouandam humiliter vitam similitudine puerilis ętatis accusat. Quapropter, charissimi, cùm cantari auditis in psalmis, Laudate pueri Dominum, ne arbitremini ad vos istam exhortationem non pertinere, quia iam corporis pueritiam supergressi, vel iuuenili decore virescitis, vel senili honore canescitis: [1.Cor. 14.d.] omnibus enim vobis dicit Apostolus: Nolite effici pueri sensibus, sed malitia paruuli estote, vt mentibus perfecti sitis. Qua malitia maximè, nisi superbia? Ipsa enim de vana granditate præsumens non sinit hominem ambulare per artam viam, & intrare per angustam portam. Pueri autem facilè intrãt per angustam [Matt. 18.a.] portam: & ideo nemo nisi vt puer intrat in regnum cælorum. Quid autem superbiæ malitia deterius, quæ [Eccl.10.b.] præpositum non vult habere nec Deum? Nam scriptum est: Initium superbię hominis, apostatare a Deo. Hanc se aduersus præcepta diuina tumidis ceruicibus erigẽtem, & suaui iugo Domini resistentem deiicite, frangite, comminuite, atque consumite, & Laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini.) Illa [Psalm.8.] enim prostrata & extincta, Ex ore infantium & lactẽ[1.Cor. 1.d.]tium perficitur laus: illa oppressa atque deleta, Qui gloriatur, in Domino glorietur. Non cantant ista qui se magnos putant, non cantant ista qui cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: sed se laudant illi, non Deum. Nõ enim pueri sunt, sed superbi. Nomen suum potius prædicari vo[Rom.1.d.]lunt, & non laudant nomen Domini. Itaque euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiẽs cor eorum: & dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Voluerunt latissimè nomen suum & altissimè diffamari, citò ipsi in angustias transituri. Deum decet laus: Dominum nostrum decet & semper & vbique prædicari. Semper ergo prædicetur. Sit nomen Domini benedictum, ex hoc & vsque in seculum.) Vbique prædicetur. A solis ortu vsque ad occasum, laudate nomen Domini.) Quærat ex me aliquis puerorum sanctorum laudantium nomen Domini, & dicat mihi: Ecce vsque in seculum accipio vsque in æternum. Cur autem ex hoc, & non ante hoc, & ante omnia secula sit nomen Domini benedictum? Respondebo paruulo, qui non contumaciter quærit: Vobis dici[al. & Domini.]tur pueri Dominici, vobis dicitur: Laudate nomẽ Domini, sit nomen Domini benedictum: sit à vobis nomen Domini benedictum, ex hoc vtique ex quo vobis dicitur. Incipitis enim laudare, sed sine fine laudate. Ex hoc ergo & vsque in seculum, sine fine laudate. Ne dicatis, nunc incipimus quidem laudare Dominum, quia pueri sumus: sed cum creuerimus magnique fuerimus, nosipsos laudabimus. Non sic pueri, nõ [Esa.46.a.] sic: propterea dicit Dominus per Esaiam: Ego sum, & vsque dum senescatis, ego sum. Ille semper laudandus est, qui est. Quid est: Laudate pueri Dominũ ex hoc, laudate senes & vsque in seculum? Quia senectus nostra albescet quidem canis sapientiæ, sed non carnis

A vetustate marcescet. Aut quoniam hoc loco humilitatem potius videtur significare pueritia, cui contraria est vana & falsa superbiæ magnitudo: & ideo Dominum non nisi pueri laudant, quia superbi eum laudare nõn norunt: sit senectus vestra puerilis, & sit pueritia senilis: id est, vt nec sapientia vestra sit cum superbia, nec humilitas sine sapientia, vt laudetis Dominum ex hoc & vsque in seculum. Quacunque autem in paruulis sanctis Ecclesia Christi diffunditur, Laudate nomen Domini: hoc est enim, A solis ortu vsque ad occasum, laudate nomen Domini. Excelsus super omnes gentes Dominus.) Gentes homines sunt. Quid mirũ, si super homines excelsus est Dominus? Illi super se excelsos quos colunt oculis vident in cęlo fulgere, solem & lunam, & stellas cui creaturæ seruiunt, deserentes creatorem Dominum. Et non solum excelsus super omnes gentes Dominus, verumetiam,

Super cælos gloria eius.) Cæli supra se suspiciunt eum: & humiles eum secum habent constituti car-B ne infra cælum, qui pro illo non colunt cælum. Quis enim sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit?) Quisquam putaret, quòd in altis cælis habitet, vnde humilia terrena respiciat: sed humilia respicit, In cælo & in terra.) In quibus ergo altis habitat vnde humilia respiciat in cælo & in terra? An in quibus altis habitat, etiam ipsa humilia respicit? Sic enim exaltat humiles, vt non faciat superbos. Itaque & in altis habitat quos exaltat, facitque sibi eos cælum, hoc est, sedem suam: & eos tamen non superbos, sed semper subditos intuendo, etiam in ipso cælo humilia respicit, in quibus excelsis habitat: spiritus enim per Esaiam ita loquitur: Hæc dicit altissimus [Esa.57.b.] in excelsis habitans, in æternum nomen eius Dominus altissimus, in sanctis requiem habens. Exposuit quid dixerit in excelsis habitans. Hoc enim plenius elocutus, in sanctis, inquit, requiem habens. Sed qui sunt sancti, nisi humiles qui pueri laudãt Dominum? C Itaque adiungit: Et pusillanimis dans magnanimitatem, & dans vitam qui in humilitate cordis sunt. In quibus sanctis requiẽ habet, his pusillanimis dat magnanimitatem. Dans vtique magnanimitatem excelsos facit, in quibus requiem habens in excelsis habitat. Sed quia pusillanimis dat magnanimitatem eadem excelsa in quibus habitat, humilia respicit. Sed humilia, inquit, respicit in cælo & in terra. Excitauit nos etiam quærere, vtrum eadem in cælo quæ in terra: an alia in cęlo alia in terra humilia respiciat Dominus Deus noster. Si enim eadem; video quemadmodum hoc intelligam secundum Apostolum dicentem: In [2.Cor.10.a.] carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus. Arma enim militiæ nostræ non carnalia, sed potentia Deo. Vnde ergo potentia, nisi quia spiritalia? Cùm itaque Apostolus & in carne ambulet, & spi-D ritaliter militet, non mirum si humilitas eius & in cęlo respicitur propter spiritus libertatem, & in terra propter corporis seruitutem. Idem quippe alio loco dicit: Nostra enim conuersatio in cælis est. ipse item [Philip.3.d.] dicit: Optimum sibi esse dissolui, & esse cum Christo, [& 1.d.] manere autem in carne necessarium, inquit, propter vos. Proinde quisquis intelligit, & conuersationem Apostoli in cælis, & in carne mansionem in terris, simul oportet intelligat Dominum Deum nostrum in excelsis sanctis habitantem, quemadmodum tamẽ eosdem sanctos humiles sibi & in cęlo respiciat, quoniam [Coloss.3.a.] quæ sursum sunt sapiunt, qui spe resurrexerunt cum Christo: & in terra, quoniam nondum soluti sunt carnis vinculo, vt ex tota vita sua possint esse cũ Christo. Si verò alia Dominus Deus noster humilia respicit in cælo, & alia in terra, credo quòd in cælo iam respicit quos vocauit, & habitat in eis: in terra autem respicit quos vocat vt habitet in eis. Istos enim possidet cæle-

stia cogitantes, illos excitat terrena somniantes. Sed quia difficile obtinemus vt possint & ipsi iam humiles dici, qui nondum suaui iugo Domini pia colla iunxerunt, quandoquidem humilia isto loco vt sanctam Ecclesiam intelligamus per totum textum Psalmi diuinæ admonent literæ: est & alius intellectus, quem mecum charitas vestra consideret. Cælos nunc significari arbitror eos, qui sedebunt super duodecim thronos, & cum Domino iudicabunt: terræ autem nomine cæteram multitudinem benedictorū, qui cōstituentur ad dexteram, vt per opera misericordiæ collaudati recipiantur ab eis in tabernacula æterna, quos amicos sibi de mammona iniquitatis in huius vitæ mortalitate fecerunt. Eis quippe dicit Apostolus: Si nos vobis spiritalia seminauimus, magnum est si vestra carnalia metamus? Quod etiam his verbis dici potest: Si nos vobis cælestia seminauimus, magnum est si terrena vestra metamus? In cælo ergo recipit cælestia seminantes, in terra autem terrena reddentes: tamen humiles & hos & illos. Humilia enim respicit in cælo & in terra, quia meminerunt vtrique quid fuerint per suam malitiam, quid facti sint per Domini gratiam. Neque enim illis tantummodo dicit vas electionis: Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Et iterum: Gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex vobis, sed Dei donum est: non ex operibus, ne fortè quis extollatur: sed etiam seipsum adiungit consequenter, dicens: Illius enim sumus figmentum, creati in operibus bonis. Dicit etiam seorsum de se & ipsis qui respiciuntur in cælo: Fuimus enim, inquit, & nos naturaliter filij iræ, sicut & cæteri. Et iterum: Fuimus enim & nos, inquit, stulti aliquando & increduli errātes, seruiētes desideriis & voluptatibus variis in malitia & inuidia agentes, abominabiles, inuicem odio habentes. Cùm autem benignitas & humanitas illuxit Saluatoris Dei nostri, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis. Ecce humilia quæ respiciuntur in cælo. Spiritales enim sunt, & omnia iudicant: sed tamen humiles, ne deiecti iudicentur. Quid de seipso singulariter? Nónne talia sunt quæ commemorat? Qui nō sum, inquit, idoneus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei: sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Denique post istos versus, quibus ait in Psalmo spiritus: Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo & in terra: volens docere nos quare in cælo humilia, cùm iam spiritales magni, & iudiciariis sedibus digni, tali significentur eloquio; subiecit statim: Qui erigit à terra inopē, & de stercore exaltat pauperem: Vt collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui.) Non itaque dedignentur esse humilia capita excelsorum, sub dextera Domini. Quamuis enim collocetur fidelis Dominicæ pecuniæ dispensator cū principibus populi Dei, quamuis sessurus sit in duodecim sedibus, & angelos quoque iudicaturus: à terra tamē inops erigitur, & de stercore pauper exaltatur. An fortè non est exaltatus de stercore, qui seruiebat desideriis & voluptatibus variis? Sed fortè cùm ista iam diceret, non erat inops, nō erat pauper. Quid ergo adhuc ingemiscit grauatus, habitaculū quod de cælo est superindui cupiens? Cur ne fortè se extollat colaphizatur, & subditur angelo satanæ stimulo carnis suę? Altus est quidem habitante in se Domino, & habens cū spiritum qui scrutatur omnia, etiam altitudinem Dei. Itaque in cælo est, sed & in cælo Dominus humilia respicit. Quid ergo fratres? Si iam audiuimus humilia quæ in cælo sunt, exaltata de stercore vt cum populi collocarentur principibus: nihil ne consequenter audiuimus de humilibus quę in terra respicit Dominus?

Matth. 19. d. — Luc. 16. c. — 1. Cor. 9. b. — Ephes. 5. b. & 2. b. — Ad Tit. 3. a. — 1 Cor. 2 d. — 1. Cor. 15. b. — Matt. 19. d. — 2. Cor. 7. a. — 2. Cor. 12. b.

A Pauciores enim sunt illi amici iudicaturi cum Dominō, plures autem isti quos recipiunt in tabernacula æterna. Quamuis enim tota frumenti massa in comparatione seiunctæ paleæ paucos habere videatur, per se tamen considerata, copiosa est. Multi enim filij desertæ, magis quàm eius quæ habet virum. Multi filij eius quę per gratiam in senectute concepit, quàm eius quę ab ineunte ætate legis vinculo maritata est. Et ego quidem dico in senectute cōcepit: intuens Saram matrem nostram in vno Isaac, quæ per omnes gentes mater fidelium vocatur. Quæ autem persona est apud Esaiam videte: quasi omnino non matris, nec eius quę peperit aliquem. Et tamen quid ei dicitur? Dicent, inquit, in aures tuas filij tui quos amiseras: Angustia nobis est in loco isto, facite itaque nobis & nūc locum in quo commoremur. Tu verò dices in corde tuo: Quis generauit mihi istos, cùm sciam me esse sine filiis & viduam? Quis ergo istos educauit mihi? Ego enim derelicta fui sola, hi autē mihi vbi erant? Ex ea ergo parte B ista dicit Ecclesia, qua videtur nihil parere in istis turbis, quæ nondum dimiserunt omnia sua vt sequerentur Dominum, & sederent super duodecim thronos. Sed quàm multi in eadem turba facientes sibi amicos de mammona iniquitatis, per opera misericordiæ ad dexteram stabunt? Non solum ergo erigit de stercore quem collocet cum principibus populi sui, sed etiam: Habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem.) Qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo & in terra, semen Abrahā sicut stellas cæli sanctitate sublimi in supernis sedibus collocat, & sicut arenæ in ora maris misericordem atque innumeram multitudinem à sinistris fluctibus atque amaritudine impia segregat.

Luc. 16. b. — Esa. 54. a. — Esa. 49. e. — Matt. 19. d. — Luc. 16. a.

IN PSALMVM CXIII. enarratio.

Concio prima de prima parte Psalmi.

C LEGIMVS quidem, notissimúmque retinemus, dilectissimi fratres, quod narratur in libro Exodi, populū Israël liberatū ab iniqua dominatione Ægyptiorū inter diuisos fluctus maris transisse per siccum: Iordanem quoque fluuiū cùm per eum in terrā promissionis intrarent, tactum pedibus sacerdotum arcam Domini portantium, stetisse desuper infrenato lapsu, ab inferiore autem parte defluxisse quò currebat in mare, donec in sicco stātibus sacerdotibus trāsiret populus vniuersus: nouimus hęc, nec tamen arbitrari nos oportet in hoc Psalmo, cui nunc halleluia pronunciato cantatóque respondimus, id agere Spiritum sanctum, vt preterita illa gesta recolentes, nequaquam futura talia cogitemus. Illa enim, sicut dicit Apostolus, in figura contingebāt illis: scripta sunt autem ad correctionem nostram, in quos finis seculorum obuenit. Cùm igitur audimus in Psalmo: In exitu Israël de Ægypto, domus Iacob de populo barbaro: D Facta est Iudęa sanctificatio eius: Israël potestas eius: Mare vidit & fugit: Iordanis conuersus est retrorsum:) Ne arbitremini nobis narrari præterita, sed potius futura prædici: quia illa quoque miracula cùm in illo populo fierent, præsentia quidèm, sed non sine futurorum significatione gerebantur. Ideóque vt ostenderet qui psallendo ista prædicebat, eadem se verbis agere quæ illic † factis agebātur, vno eodemque spiritu operante, & illa facta, & hæc dicta sunt: vt id quod in fine seculorum manifestandū reseruabatur, figuris rerum atque verborum præcurrētibus nūciaretur: non omnino ea dixit quæ ibi gesta sunt, sed aliter quædam quàm illic lecta didicimus. Ne verè putaretur transacta recolere, potius quàm ventura prædicere. Primò enim Iordanem ipsum non reuersum esse retrorsum, sed stetisse legimus ab ea parte qua aquæ desuper influe-

Exod. 14. b. Iosu. 3. a. — 1. Cor. 10. a. — al. figuris.

fluebant, cùm populus ille transiret. Deinde gestientes montes collesque non legimus, quæ sic addidit vt etiam omnia ista repeteret. Nam cùm dixisset, Mare vidit & fugit, Iordanis conuersus est retrorsum, contexuit: Montes gestierunt velut arietes, & colles velut agni ouium. Eademque rursus interrogat: Quid est tibi mare quòd fugisti, & tu Iordanis quia conuersus es retrorsum? Montes quare gestistis velut arietes, & colles velut agni ouium? Attendamus ergo quid admoneamur: quia & illa facta figuræ nostræ fuerunt, & hæc dicta vt nosipsos recognoscamus hortantur. Si enim gratiam Dei quę data est nobis firmo corde retinemus, nos sumus Israël semen Abrahæ: nobis
Galat.3.d. dicit Apostolus: Ergo semen Abrahæ estis. quia sicut
Rom.4.b. alio loco dicit: Non in circuncisione, sed in præputio deputata est Abrahæ fides ad iustitiam, & signum accepit circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei, quæ
Ibidem. Genes.17.b. est in præputio, vt deputetur & illis ad iustitiam, vt sit pater circuncisionis his qui non solùm ex circuncisione sunt, sed & his qui sequuntur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahæ. Non enim carnaliter circuncisæ genti tantummodo factus est pater, cui dictus est: Patrem multarum gentium posui te. Multarum autem, non quarundam, sed omnium: quod aperte dicitur, cum ei dicitur: Et benedicentur in te omnes gentes. Nullus itaque Christianorum se à nomine Israël arbitretur extraneū. Illis enim qui crediderunt ex Iudæis, in quorum numero principaliter Apostolos inuenimus, in angulari lapide copu-
Ioan.10.b. lamur. Hinc ait Dominus in alio loco: Habeo alias oues quæ non sunt ex hoc ouili, oportet me & illas adducere, vt sit vnus grex & vnus pastor. Populus ergo Christianus magis Israël, & ipse potius domus Iacob.
Genes.25.d. Idem quippe Israël qui Iacob. Illa verò turba Iudæorum quæ merito perfidię reprobata est, voluptate carnali vendidit primogenita sua, vt non ad Iacob, sed ad Esau potius pertineret. Scitis nanque in hoc mysterio dictum esse, quia maior seruiet minori. Ægyptus autē quoniam interpretatur afflictio vel affligens, vel comprimens, sæpe in imagine ponitur huius seculi: à quo spiritaliter recedendum est, ne simus iugum ducentes cum infidelibus. Sic enim quisque Hierusalē cælestis fit ciuis idoneus, cùm primum huic seculo renunciarit: quemadmodum ille populus in terram promissionis duci non potuit, nisi prius ab Ægypto recederet. Sed sicut ille non inde discessit, nisi diuino liberatus auxilio: sic nemo corde ab hoc seculo auertitur, nisi diuinæ misericordiæ munere adiutus. Quod enim illic semel præfiguratum est, hoc in isto fine seculi, in hac, sicut beatus Ioannes Apostolus scribit, hora nouissima quotidianis Ecclesiæ fœtibus in vno quoque credente completur. Audite Apostolum doctorem
1.Cor.10.a. gentium docentem & exhortantem: Nolo enim vos, inquit, ignorare, fratres, quia omnes patres nostri sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari: & omnes eūdem cibum spiritalem manducauerunt, & omnes eun-
Ibidem. dem potum spiritalem biberunt. Bibebant autem de spiritali, consequente eos petra: petra autē erat Christus. Sed non in omnibus illis bene complacuit Deo. Prostrati enim sunt in deserto. Hæc autem figuræ nostræ factæ sunt. Quid vultis amplius fratres dilectissimi? Certè manifestum est non humana suspicione, sed Apostolico, id est, diuino & Dominico magisterio (Deus enim loquebatur in eis, & quamuis de carneis nubibus, tamen Dominus intonabat) certe ergo tanto testimonio manifestum est illa omnia figurate gesta, nunc in nostra salute compleri: quia tunc futura prænunciabantur, nunc præterita leguntur, & præsentia cognoscuntur. Audite quod est mirabilius, librorum veterum sacramenta occultata atque velata,

A nonnulla ex parte à libris veteribus reuelari. Nam Mi- Mich.7.d.
chæas propheta ita loquitur: Secundum dies, inquit, profectionis eorum ex Ægypto, ostendam mirabilia illis: Videbunt nationes, & confundentur ab omni vigore eorum: Manibus ora sua obstruent, aures illis exurdabuntur, delingentes terram, velut serpentes trahentes terram: Conturbabuntur de conclusionibus eorum, in Domino Deo nostro excident mente, & terrebuntur a te: Quis Deo tuo similis auferēs iniquitatem, & transgrediens impietatem residuis hæreditatis tuæ? Et non continuit in testimonium iram suam, quoniam volūtarius & misericors est: Ipse conuertet & miserebitur nostri: Demerget delicta nostra, demerget in maris profundum omnes culpas nostras. Nēpe aduertitis fratres, manifestius hic aperiri sacrosancta mysteria. In hoc ergo Psalmo quamuis futura intueatur mirabilis prophetæ spiritus, tamen videtur velut transacta narrare. Facta est, inquit, Iudæa sanctificatio eius: mare vidit & fugit. Et facta est, & vidit &
B fugit, præteriti temporis verba sunt. Et conuersus est Iordanis, & gestierunt montes, & commota est terra, eodem modo præteritum sonant, sine præiudicio tamen intelligendi futura. Alioquin contra Euangelicum testimonium cogimur etiam illa non de futuro prænunciata, sed de præterito commemorata intelligere: Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vesti- Psal.21.
mentum meum miserunt sortem. Quæ quamuis verbis præteriti temporis dicta sint, id tamen prænunciabant quod tanto pòst futurum in passione Domini compleretur. Sed tamen dilectissimi, propheta iste quem commemoraui, etiam crassa corda limauit, & ad intelligenda de præteritis rebus gestis futura incūctanter extendit, vt non solùm apostolica autoritate figuras nostras illas fuisse credamus, sed nec ab ipsis prophetis hoc prætermissum est, vt etiam eorum eloquio panderetur. Videntes atque gaudentes, certi ac securi de thesauro Dei, & noua & vetera concorditer
C sibimet cohærentia proferamus. Cùm enim tāto post egressum populi illius ex Ægypto, & tanto ante ista Ecclesiæ tempora hæc quę commemoraui, cecinerit, tamen se futura prædicere sine vlla dubitatione testatur. Secundum dies, inquit, profectionis eorum ex Ægypto, ostendam mirabilia illis. Videbunt nationes, & confundentur. Hoc est quod hic dictum est: Mare vidit & fugit. Si enim hic per verba præteriti temporis, sicut est, vidit & fugit, occulta figura prædicantur, videbunt certe & confundentur, quando futuri temporis verba sunt, quis audeat de rebus præteritis cogitare? Et paulo post ipsos hostes nostros qui nos fugientes vt interimerent sequebantur, id est, delicta nostra, sicut Ægyptios in mari obrutos, ita in baptismo demer- Exod.14.b.
sa & extincta luce clarius intimat, dicens: Quoniam voluntarius & misericors est, ipse conuertet & misere-
D bitur nostri, demerget delicta nostra, demerget in maris profundū omnes culpas nostras. Quid est, charissimi? Qui vos cognoscitis Israëlitas secundum semen Galat.3.d.
Abrahæ, qui estis domus Iacob secundum promissionem hæredes, cognoscite etiā vos exisse ab Ægypto, qui huic seculo renunciastis; exisse de populo barbaro, qui confessione pietatis vos à blasphemiis gentium seiunxistis. Non est enim lingua vestra, sed barbara, quæ Deum laudare non nouit, cui vos cantatis halleluia. Facta est enim Iudæa sanctificatio eius in vobis. Non enim qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in manifesto circuncisio est in carne: sed qui in occulto Iudæus est, & circuncisione cordis. Interrogate ergo corda vestra: Si ea circuncidit fides, si purgauit confessio: in vobis facta est Iudæa sanctificatio eius, in vobis Israël potestas eius. Dedit enim vobis potestatē filios Ioan.1.d.
Dei fieri. Iam verò recordetur vnusquisque vestrûm, cum Deo velit applicare cor, eiúsque suaui iugo rece-

dēs à pristinis ignorantiæ suę desideriis deuotū animū subdere, carnalibúsque huius mundi factis relictis atque abiectis, in quibus sine fructu laborabat tanquam in Ægypto cùm lateres sub dura dominatione diaboli Matt. 11.d. faceret, audita voce Domini dicentis: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vós reficiā, desertis atque abiectis sub leuem Christi sarcinā currere: recordetur ergo vnusquisque vestrûm quemadmodum omnia secularia impedimenta cesserunt, dissidentium & dissuadentium voces aut erumpere non ausæ sunt, aut considerato Christi nómine per omnes terras exaltato, & honorato, tremefactæ siluerunt. Ergo mare vidit & fugit, vt tibi sine contradictione ad libertatem spiritalem panderetur via. Iordanis autem quemadmodum retrorsum conuersus sit, nolo extra vos quæratis, nolo aliquid mali suspicemini. Increpat enim Dominus quosdam qui dorsum ad eum posuerunt, & non faciem. Et quisquis principium suum deserit, & à suo creatore auertitur tanquam fluuius in mare, labitur in huius seculi amaricantem malitiam. Bonum ergo est illi, vt retrorsum conuertatur, fiatque illi Deus ante faciem reuertenti, quem sibi à tergo posuerat, & fiat illi retrò mare huius seculi, quod sibi ante faciem, cùm illuc laberetur, effecerat, & sic obliuiscatur ea quæ retrò sunt, vt in ea quæ ante sunt extendatur: quod iam conuerso vtile est. Nanque ante- Philip. 3.c. quam conuertatur, si ea quæ retrò sunt obliuiscitur, Deum obliuiscitur: quia ipsum retrò fecerat ad quem dorsum posuerat. & si in ea quæ ante sunt extenditur, in seculū extenditur, quia ipsum sibi ante faciem posuerat, quò auidus irruebat. Iordanis ergo illos significat, qui gratiam baptismi perceperunt: & sic Iordanis conuertitur retrorsum, cùm illi conuertuntur ad Deum, vt eum iam retrò non habeant, sed reuelata 2. Cor. 3.d. facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformentur à gloria in gloriam. Montes gestierunt velut arietes: fideles dispensatores verbi veritatis sancti Apostoli, sancti Euangelij prædicatores. Et colles velut agni ouiū. Hi sunt quibus dicitur: In Christo Iesu per Euangelium ego vos genui: hi sunt quibus 1. Cor. 4.c. dicitur: Non vt confundam vós, hæc scribo, sed vt filios meos charissimos moneo: hi sunt de quibus dici- Psal. 28. tur: Afferte Domino filios arietum. Attendite per omnes terras qui nostis ista mirari, & gaudere atque cantare Domino Deo nostro: attendite ista compleri per omnes gentes, quæ ante tam longa tempora figuratè gesta atque prædicta sunt. Interrogate & dicite: Quid est tibi mare quòd fugisti; & tu Iordanis quia conuersus es retrorsum: montes quia gestistis velut arietes, & colles sicut agni ouium? Quid est ô seculum, quòd tua impedimenta cesserunt? Quid est ô tot milia hominum toto orbe fidelium, huic mūdo renunciantium, quòd ad vestrum Dominum conuertimini? Quid est Matth. 25.c. quòd gaudetis, quibus in fine dicetur: Euge bone serue, quoniam in paucis fidelis fuisti, supra multa te cōstituam? Quid est quòd gaudetis, quibus in fine dicetur: Venite benedicti patris mei, percipite regnū quod vobis paratum est ab origine mundi? Respondebunt vobis hæc omnia, vósque ipsi respondebitis vobis: A facie Domini commota est terra, à facie Domini Dei Matt. 28.d. Iacob.) Quid est, à facie Domini Dei Iacob: nisi eius præsentia, qui dixit: Ecce ego vobiscum sum vsque in consummationem seculi? Commota est enim terra: sed quia malè pigra remanserat, commota est vt solidius firmaretur à facie Domini. Qui conuertit petram in stagna aquarum, & rupes in fontes aquarum.) Seipsum enim & quandam suam duritiam liquefecit Ioan. 4.b. ad irrigandos fideles suos, vt fieret in eis fons aquæ salientis in vitam æternam: quia prius cùm ignoraretur, durus videbatur. Inde illi turbati sunt, & non expectauerunt, donec Scripturis apertis influeret atque inun-

A daret in eos, qui dixerunt: Durus est hic sermo, quis Ioan. 6.g. potest eum audire? Ista petra, ista duritia conuersa est in stagna aquarum, & ista rupes in fontes aquarum: cùm resurgens exposuit eis, incipiens à Moyse per omnes Prophetas, quia sic oportebat Christum pati, & Luc. 24.f. Ioan. 7.f. misit Spiritum sanctum, de quo dicebat: Si quis sitit, veniat & bibat. Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.) Gratia quippe ista erumpen- 1. Cor. 10.a. tis aquæ de petra, petra autem erat Christus, nō quasi Rom. 4.a. & 5.a. ex operibus præcedentibus data est: sed miserante illo qui iustificat impium. Etenim Christus pro impiis mortuus est, ne vllam suā homines, sed nominis Dei quærerent gloriam. Super misericordiam, inquit, & veritatem tuam.) Hæc duo misericordiam & veritatem aduertite, in sanctis Scripturis quàm sibi sæpe iunguntur. In sua quippe misericordia vocauit impios, & in veritate iudicat eos qui vocati venire noluerunt. Nequando dicant gentes, vbi est Deus eorum?) In B nouissimo enim apparebit misericordia eius & veritas, quando signum filij hominis apparebit in cælo, & tunc plangent omnes tribus terræ, & non dicent: Vbi est Deus eorum, cùm eis non adhuc credendus prædicatur, sed iam tremendus ostenditur. Deus autem noster in cælo.) Sursum. Non in cælo vbi solem & lunam vident opera Dei quæ colunt, sed in cælo sursum quod transgreditur omnia corpora cælestia & terrestria. Nec sic est in cælo Deus noster, quasi subtracto cælo ruinam sine sede formidet. In cælis enim & in terra Omnia quæ voluit fecit.) Nec indiget operibus suis tanquam in eis collocetur vt maneat, sed in sua æternitate persistit, in qua manens omnia quæcūque voluit fecit in cælis & in terra. Neque enim iam eum portabant, vt ab eo fieri possent, quando nisi fierent eum portare non possent. Ergo in quibus est ipse, tanquam indigentiā continet, non ab eis tanquam indigens continetur. Siue sic intelligatur, in cælis & in terra, omnia quæcunque voluit fecit, vel in superio- C ribus vel in inferioribus populi sui voluntariam gratiam suam constituit, ne quis de operum meritis glorietur: quia siue montes gestiant velut arietes, siue colles velut agni ouium, à facie Domini commota est terra, ne in terrenis sordibus perpetuò remanerent.

CONCIO SECVNDA, *de secunda parte Psalmi.*

QVANQVAM fortasse omnium Psalmorum sit vna contextio diligenter intuentibus, ita vt nullus sequatur qui non superiori possit adiungi; tamen istum ita cōsideremus, tanquam vterque vnus sit, iste scilicet ac superior. Namque cùm in illo dictum sit: Non nobis Domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Super misericordiam tuam & veritatem tuam, ne quando dicant gentes, vbi est Deus eorum: quia inuisibilem Deum colimus, qui nullorum corporeis o- D culis, cordibus autem paucorum mundissimis notus est, tanquam ideo possint dicere gentes, vbi est Deus eorum, quia ipsi possint ostēdere oculis deos suos: primò admonuit operibus sentire præsentiam Dei nostri; quia cùm sit in cælo sursum, in cælo & in terra omnia quæcunque voluit fecit. Et quasi diceret. Ostē- Psal. 134. dant gentes deos suos. Simulacra, inquit, gentium argentum & aurū, opera manuum hominum.) Id est, quamuis Deum nostrum carnalibus oculis vestris non possimus ostendere, quem per operā intelligere debuistis: nolite tamen seduci vanitatibus vestris, quia vos ea quæ colitis digito potestis ostendere. Multo quippe honestius non haberetis quod possetis ostendere: quàm vt in eo quod istis oculis à vobis ostenditur, vestri cordis cęcitas ostendatur. Quid enim ostenditis, nisi aurum & argentum? Habent quidem ærea & lignea, & fictilia simulachra, & huiuscemodi alterius

rius alteriúsque materiæ, sed pretiosum eorum maluit commemorare Spiritus sanctus: quia cum eo quisque quod illi charius est erubuerit, multo facilius auertitur à veneratione viliorum. Nam dictum est alio loco scripturarum de simulacrorum cultoribus: Dicentes ligno: Pater meus es tu: & lapidi: Tu me genuisti. Sed ne sibi sapientior videatur qui hoc non ligno & lapidi dixerit, sed auro & argento: huc aspiciat, huc aurem cordis intendat: Simulacra gentium argentum & aurum. Non abiectum aliquid & aspernabile nominatum est: & ei quidem animo qui terra non est, terra est & aurum & argentum, sed speciosior atque fulgentior, solidior atque firmior. Noli ergo addere manus hominum, vt ex eo metallo quod fecit verus Deus, velis facere falsum Deum, imò falsum hominem, quem pro vero venereris Deo: quem quisquis pro vero homine in amicitiam reciperet, insaniret. Ducit enim & affectu quodam infirmo rapit infirma corda mortalium formæ similitudo, & membrorum imitata compago. Sed sicut fabricata singula ostendis, sic ostende officia singulorũ, quorum te effigies ò humana vanitas trahit. Os enim habent, & nõ loquentur: oculos habent, & non videbunt. Aures habent, & non audiẽt: nares habent, & non odorabunt. Manus habent, & non contrectabunt: pedes habent, & non ambulabunt, non clamabunt in faucibus suis.) Iam ergo artifex melior est eis, quia ea potuit mẽbrorum motu atque officio fabricare: quem tamen artificem te vtique puderet adorare. Melior & tu quamuis ea non feceris, quoniam quæ illa nõ possent facis. Melior est etiam bestia: ad hoc enim additum est, non clamabunt in faucibus suis. Namque cùm superius dixisset, Os habent, & non loquentur: quid opus erat postquã à capite vsque ad pedem membra decursa sunt de faucium clamore repetere: nisi credo quia illa quæ de cæteris membris commemorabat, cõmunia esse hominibus belluísque sentimus? Nam & vident & audiũt, & olfaciunt, & ambulant, & quædam sicut simiæ manibus contrectant. Illud autem quod de ore dixerat, proprium est hominis, quoniam bestiæ non loquuntur. Ne quis autem ad sola humanorum membrorum opera referret quę dicta sunt, & diis gentium solos homines anteponeret: post omnia subdidit, dicens: Non clamabunt in faucibus suis, quod rursùm hominibus pecoribúsque commune est. Quod si primò dixisset, cùm ab ore cœpit membra percurrere: Os habent, & non clamabunt, cuncta etiam sic ad naturam hominis referrentur, nec facilè ibi quicquam de communione ferarum sensus audientis aduerteret. Cùm verò illud de ore dixit, quod hominis proprium est, & post enumerationem partium corporis, quam commemoraris pedibus terminasse videbatur, adiunxit: Non clamabunt in faucibus suis: lectorem vel auditorem fecit intentum, vt dum quęrit cur additum sit, admoneri se inueniat simulacris gentium non tantùm homines, sed etiam belluas se debere pręponere: vt si pudeat adorare bestiam quam fecit Deus videntem, audientem, odorantem, contrectantem, ambulantem, clamantem in faucibus suis, viderent quàm pudendum esset adorare mutum, & carens vita sensúque simulacrum: cui ad hoc inesset similitudo membrorum, vt anima carnalibus sensibus dedita, quasi viuenti atque animatæ formæ applicaret affectum, cùm ea videret quæ in suo corpore viua atque animata sentiret. Quanto ergo magis vel melius mures atque serpentes & id genus animantium colerent, quæ de simulacris gentium, si ita dicendum est, quodammodo iudicant, in quibus quia non sentiunt humanam vitam, non curant humanam figuram? Itaque in eis plerunque nidificant, & nisi humanis motibus deterreantur, nulla sibi habitacula munitiora conquirunt. Mouet ergo se homo, vt viuentem bestiam à suo Deo deterreat: & illum non se mouentem quasi potentem colit, à quo meliorem deterruit. Deterruit enim videntem à cæco, audientem à surdo, clamantem a muro, ambulantem ab immobili, sentientem ab insensato, viuentem à mortuo; imò deteriore quàm mortuo. Mortuum quippe sicut manifestum est non viuere, ita manifestum est aliquãdo vixisse. Quapropter Deum qui nec viuit nec vixit, profectò & mortuus antecedit. Quid hoc manifestius; fratres mei dilectissimi? Quid euidentius? Quis puer interrogatus non hoc certum esse respõdeat, quòd simulacra gentium os habent, & non loquentur, oculos habent, & non videbunt, & cætera quę diuinus sermo contexuit? Cur ergo tantoperè Spiritus sanctus curat scripturarum plurimis locis hæc insinuare atque inculcare veluti inscientibus, quasi non omnibus apertissima sint atque notissima: nisi quia species mẽbrorum, quã naturaliter in animantibus viuentem videre, atque in nobisipsis sentire consueuimus, quanquam vt illi asserunt, in signo aliquo fabrefacto atque eminenti collocato suggestu, cùm adorari atque honorari à multitudine cœperit, parit in vnoquoque sordidissimum erroris affectum, vt quoniam in illo figmento non inuenit vitalem motum, credat numẽ occultum: effigiem tamen viuenti corpori similem, seductus forma & commotus autoritate quasi sapientium institutorum obsequentiúmque turbarum, sine viuo aliquo habitatore esse non putat. Hinc & mala dæmonia ad possidenda gẽtium simulacra talis hominum affectus inuitat, quorum prǽsidentium varia fallacia mortiferi seminantur & multiplicantur errores. Aliis itaque locis etiam contra ista diuinæ literæ vigilant, ne quisquam dicat, cùm irrisa fuerint simulacra: Nõ hoc visibile colo, sed numen quod illic inuisibiliter habitat. Ipsa ergo numina in alio psalmo eadem Scriptura sic damnat: Quoniam dij gentium, inquit, dæmonia: Dominus autem cælos fecit. Dicit & Apostolus: Non quòd idolum sit aliquid, sed quoniam quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, & non Deo. Et nolo vos socios fieri dæmoniorum. Videntur autem sibi purgatioris esse religionis qui dicunt: Nec simulacrum nec dæmonium colo, sed per effigiem corporalem eius rei signum intueor, quã colere debeo. Ita verò interpretantur simulacra, vt alio dicãt significari terram, vnde templum solent appellare Telluris; alio mare sicut Neptuni simulacro, alio aërẽ sicut Iunonis, alio ignẽ sicut Vulcani, alio luciferum sicut Veneris, alio solẽ, alio lunam, quorum simulacris eadem nomina sicut telluris imponunt: alio illud, alio illud sidus, vel illam vel illam creaturam: neque enim cuncta enumerare sufficimus. De quibus rursus cùm exagitari cœperint, quòd corpora colant, maximéque terram, & mare, & aërem, & ignem, quorum nobis vsus in promptu est (Nam de cælestibus quoniam nostro ea corpore contrectare atque contingere, nisi oculorum radiis non valemus, non ita erubescunt) respondere audent, non se ipsa corpora colere, sed quæ illis regendis præsident numina. Itaque Apostoli vna sententia pœnam istorum dãnationémque testatur: Qui transmutauerunt, inquit, veritatem Dei in mendacium: & coluerunt & seruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui est benedictus Deus in secula. Nam priore parte huius sententiæ, simulacra damnauit: posteriori autem, interpretationes simulacrorum. Effigies enim à fabro factas appellando nominibus earum rerum quas fabricauit Deus, transmutant veritatem Dei in mendacium: res autem ipsas pro diis habendo & venerando, seruiunt creaturæ potius quàm creatori, qui est benedictus in secula. Quis autem adorat vel orat intuẽs simulacrũ qui nõ sic afficitur, vt ab eo se exaudiri putet, ac ab eo sibi præstari quod desiderat speret? Itaque homi-

Marginal notes: Bar. 1. f. — Psal. 134. — Psalm. 95. — 1 Cor. 10. f. — Rom. 1. c.

homines talibus superstitionibus obligauit, plerunque A ad ipsum solē dorsum ponentes preces fundunt statuæ, quā solem vocāt: & cùm sonitu maris à tergo feriantur, Neptuni statuā quā pro ipso mari colūt, quasi sentientem gemitibus feriūt. Hoc enim facit & quodammodo extorquet illa figura mēbrorū, vt animus viuens in sensibus corporis magis arbitretur sentire corpus quod suo corpori simillimū videt: quàm rotūdum solem vndásque diffusas, & quicquid nō eisdem lineamentis formatum conspicit, quibus illa formata sunt quæ viuētia videre consueuit. Contra hunc affectū quo humana & carnalis infirmitas facilè capi potest, cantat Scriptura Dei res valde notissimas, quibus commemoret, & tanquā excitet mētes hominum in consuetudine corporū dormientes. Simulacra, inquit, gentiū argentū & aurum. Sed Deus fecit argentum & aurum. Opera, inquit, manuū hominum. Hoc enim venerātur, quod ipsi ex auro argētóque fecerunt. Sed enim & nos pleraque instrumēta & vasa ex huiusmodi materia vel metallo habemus in vsum celebrandorum sacramentorū, quę ipso ministerio cōsecrata sancta dicuntur, in eius honorem cui pro salute nostra inde seruitur. Et sunt profectò etiam ista instrumenta vel vasa, quid aliud quàm opera manuū hominū? Veruntamen nunquid os habēt, & non loquētur? Nunquid oculos habēt, & nō videbunt? Nunquid eis supplicamus, quia per ea supplicamus Deo? illa causa est maxima impietatis insanæ, quòd plus valet in affectibus miserorū similis viuēti forma quæ sibi efficit supplicari, quàm quòd eam manifestū est nō esse viuentē vt debeat à viuente cōtemni. Plus enim valēt simulacra ad curuandā infelicē animā quòd os habent, oculos habent, aures habent, nares habēt, manus habent, pedes habent, quàm ad corrigendā quòd nō loquētur, non videbūt, non audient, nō odorabūt, non contrectabūt, nō ambulabunt. Itaque sequitur, vt illud quoque fiat quod etiā in hoc Psalmo sequitur: vt scilicet Similes illis fiant omnes qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.) Videant ergo isti apertis & sentientibus oculis, & adorent clausis & mortuis mentibus, nec vidētia, nec viuētia simulacra. Domus autē Israël sperauit in Dominū.) *Rom. 8. e.* Spes enim quæ videtur, nō est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod nō videmus speramus, per patientiam expectamus. Sed vt perduret vsque in finē ipsa patientia, Adiutor eorū & protector eorū est.) An fortasse spiritales, à quibus carnales instruuntur in spiritu māsuetudinis, quia ipsi tanquā superiores pro inferioribus supplicāt, iam vidēt, & illis iam res est quę adhuc inferioribus spes est? Non est ita. Nam & domus Aaron sperauit in Dominum.) Ergo vt etiam ipsi perseueranter extendantur in ea quæ ante sunt, & perseuerāter currant donec apprehendāt in quo apprehēsi sunt, & cognoscant sicut & cogniti sunt: Adiutor & protector eorū est. Vtrique enim timent Dominū, & sperauerunt in Dominū, adiutor eorū & protector eorū est.) Neque enim nos meritis nostris præuenimus misericordiam Dei: sed, Dominus memor fuit nostri, & benedixit nos. Benedixit domum Israël, benedixit domum Aaron.) Vtrosque autē benedicens, Benedixit omnes timētes Dominū.) Quæris quos vtrosque? Respondetur, Pusillos cū magnis.) Hoc est, domum Israël cum domo Aaron, eos vtique qui ex ipsa gente crediderunt in saluatorē Iesum, quia non in omnibus illis bene placuit Deo. *Rom. 3. a.* Sed si quidā illorum non crediderunt, nūquid incredulitas illorū fidem Dei euacuatur? Absit. Neque enim omnes qui sunt ex Israël, hi sunt Israëlitæ; neque qui semē sunt Abraham, omnes filij: sed sicut scriptum est, Reliquiæ saluæ factæ sunt. *Rom. 9. a f.* Ex persona enim eorum qui inde crediderūt, dicitur: Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes fuissemus. Sed ideo semen, quia sparsum per terras multiplicatum est; dixerunt enim magna de domo Aaron, Adiiciat Dominus super vos, super vos & super filios vestros.) *Matth. 3. a. Ioan. 10. b.* Et ita factum est. Accesserunt enim etiam de lapidibus suscitati filij Abrahā. Accesserunt oues quæ non erant de hoc ouili, vt fieret vnus grex, & vnus pastor. Accessit fides omniū gentium, & creuit numerus non solùm sapiētium antistitum, sed etiam obedientium populorum, adiiciente Domino nō solùm super patres, qui ad illū in Christo cæteros† imitatores præirent, *† al. præituros.* sed etiam super filios eorū, qui patrum pia vestigia sequerētur. *1. Cor. 4. d.* Nam sic ait ille quos per Euangeliū in Christo genuerat: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Adiecit itaque Dominus: Non solùm super montes gestiētes sicut arietes, sed etiam super colles, id est, gentes sicut agni ouiū. Proinde his vtrisque magnis & pusillis, mōtibus & collibus, arietibus & agnis, B dicit propheta quod sequitur, Benedicti vos Domino, qui fecit cælum & terrā.) Tanquā diceret, Benedicti vos Domino qui vos fecit cælum in magnis, terram in pusillis: sed cælū non istud visibile, plenū luminaribus ad hos oculos pertinentibus. Cælū enim cæli Domino.) Qui erexit & sublimauit quorundā sanctorum mentes intantū, vt nulli hominū, sed ipsi Deo suo dociles fierēt: in cuius cæli cōparatione quicquid carneis oculis cernitur, terra dicenda est, quam dedit filiis hominum, vt eius cōsideratione siue ab ea parte quæ superillustrat, sicut est hoc quod dicitur cælum, siue ab ea quæ subter illustratur, cui propriè terra nomen est; cùm totū sicut commemorauimus, in illius comparatione, quod cęlum cæli dicitur, terra sit. Terram ergo istā totam dedit filiis hominum, vt eius consideratione quantū possunt coniiciāt creatorē: quem infirmis adhuc cordibus sine isto coniecturæ adminiculo videre non possunt. Est & alius intellectus à quo dissimulare non debeo, verborū istorū, quibus dictum est, Cælum cæli Domino, Terram autem dedit filiis C hominum.) Vt ab eo quod diximus & intelleximus, non recedat intētio. Dixeramus enim, magnos & pusillos significari etiam eo quod adiectū est, Benedicti vos Domino qui fecit cælum & terrā. Si ergo magnos cæli, pusillos autē terræ nomine accipimus, quoniam pusilli crescendo futuri sunt cælum, & in ipsa spe lacte nutriuntur: sic sunt illi magni cælum terræ, cū paruulos nutriunt, vt etiam cælū cæli se esse intelligant, dum cogitant in qua spe paruuli nutriantur. Sed tamē quia iam illi nō ab homine, neque per hominem, sed per ipsum Deum carpunt synceritatē vbertatémque sapientiæ, acceperunt paruulos futuros quidē cælum, vt cælum cæli se esse sciant: adhuc tamen terrā cui dicatur, Ego plātaui, Apollo rigauit, sed Deus incremētum dedit. *1. Cor. 3. b.* Ipsis enim filiis hominum quos fecit cælum, terram dedit in qua operentur, qui nouit terræ prouidere per cælum. Maneant igitur cælum & terra in Deo suo qui fecit ea, & viuant ex eo, confitentes ei & laudantes eū: nam si ex se velint viuere, morientur, D sicut scriptū est, A mortuo quasi qui non sit, perit cōfessio. *Eccl. 17. d.* Sed, Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui descendunt in infernum.) Clamat enim alio loco tua scriptura, *Prou. 18. a.* Peccator dum venerit in profundum malorū, contemnit. Sed nos qui viuimus, benedicimus Dominum, ex hoc & vsque in seculum.

IN PSALMVM CXIIII.
enarratio.

DILEXI, quoniam exaudiet Dominus vocē deprecationis meæ.) Cantet hoc anima quæ peregrinatur à Domino, cantet hoc ouis illa quæ errauerat, cātet hoc filius ille qui mortuus fuerat & reuixit, perierat & inuentus est: cantet hoc anima nostra, fratres

tres & filij charissimi. Erudiamur & permaneamus, & cum sanctis ista cantemus, Dilexi, quoniam exaudiet Dominus vocem deprecationis meæ. Nunquid ipsa diligendi causa est, quoniam Dominus exaudiet vocem deprecationis meæ? ac non potius aut ideo diligamus quia exaudiuit, aut ideo diligimus vt exaudiat? Quid est ergo, dilexi, quoniã exaudiet? An quia dilectionẽ spes solet accendere, dilexisse se dicit, quoniam speraret exauditurum Deum vocẽ deprecationis suæ? Vnde autem hoc sperauit? Quoniam inclinauit, inquit, aurem suam mihi, & in diebus meis inuocaui.) Ergo ideo dilexi, quoniam exaudiet: ideo exaudiet, quoniam inclinauit aurem suam mihi. sed vnde scis, ô anima humana, quòd inclinauit Deus aurem
1.Cor.13.d. suam tibi, nisi dicas credidi? Manent ergo tria hæc, fides, spes & charitas. Quia credidisti, sperasti: quia sperasti, iam dilexisti. Iam si quæram vnde crediderit
Rom.8.f. animam inclinasse sibi aurem Deum suum: nónne respon-
Rom.10.c. debit, quia prior dilexit nos, & filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum? Quomodo enim inuocabunt in quem non crediderũt? ait doctor gentium. Aut quomodo credent ei quem nõ audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Aut quomodo prædicabũt, nisi mittantur? Cùm ergo hæc omnia gesta erga me cernerẽ, quomodo non crederem quòd inclinauit aurem suam mihi? Et sic commendauit in nobis dilectionem suam, vt Christus pro
Rom.5.a. impiis moreretur. Cùm igitur hæc mihi annuncia-
Esa.52.b. rent speciosi pedes eorum qui annunciauerũt pacem,
Ioel.2.g. qui annunciauerunt bona, quia omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit: credidi aurem eius inclinatam mihi, & in diebus meis inuocaui. Et qui sunt
Galat.4.a. dies tui, quoniam dixisti, in diebus meis inuocaui? An fortè illi dies quibus venit plenitudo temporis, & mi-
2.Cor.6.a. sit Deus filium suum qui iam dixerat, Tempore acceptabili exaudiui te, & in die salutis adiuui te? Audisti ex ore prædicatoris venientis ad te pedibus speciosis,
Esa.52.b. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis: & credidisti, & in diebus tuis inuocasti & dixisti, O Domine erue animam meam. Sunt quidem ista: Sed dies meos magis, inquit, possum dicere dies miseriæ meę, dies mortalitatis meæ: dies secũdũ Adam plenos laboris & sudoris, dies secundum vetustatem putredinis. Ego enim iacens, infixus in limo profun-
Psalm.68. di. & in alio psalmo exclamaui, Ecce veteres posuisti dies meos. In his diebus meis inuocaui. Distant quippe dies mei à diebus Domini mei. Dies meos dico, quos ipse mihi feci priuata audacia, qua deserui eum. Et quoniam vbique ipse regnat, & est omnipotens atque omnitenens, merui carcerem: id est, ignorantię tenebras, & compedes mortalitatis accepi. In his die-
Psalm.141. bus meis inuocaui, quia & ego alibi clamo, Educ de carcere animã meam. Et quoniam in diẽ salutis quam mihi præstitit, adiuuit me, intrat in conspectu eius gemitus compeditorum. In his enim diebus meis Circundederunt me dolores mortis, pericula inferni inuenerunt me.) Quæ nisi aberrantem abs te non inuenirent me, nunc autem illa me inuenerunt: ego verò ea non inueniebam, qui gaudebam prosperis seculi, in quibus plus fallunt pericula inferni. Sed postea quam & ego Tribulationem & dolorem inueni: & nomen Domini inuocaui.) Latebat enim me tribulatio & dolor vtilis: tribulatio de qua dat auxiliũ,
Psal.59. cui dictum est, Da nobis auxilium de tribulatione, & vana salus hominis. Ego enim de vana salute hominis gaudendum & exultandum arbitrabar, sed cùm
Matt.5.a. audissem à Domino meo, Beati lugẽtes, quoniam ipsi consolabuntur, nõ expectaui vt prius amitterem bo-
al. oblectabar. na temporalia, quibus malè vtebar, & tunc lugerem: sed attẽdi in eandem ipsam animam meam, qua talibus oblectabar, quæ & amittere formidarem, & tene-
A re non possem. Attendi in eam vehementer, & fortiter, & me non solùm excruciari aduersitatibus huius seculi, sed etiam obligari prosperitatibus vidi: atque ita tribulationem & dolorem qui me latebat inueni, & nomẽ Domini inuocaui. O Domine erue animam meam.) Miser enim ego homo, quis me liberabit de Rom.7.d. corpore mortis huius, nisi gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum? Dicat igitur sanctus populus Dei, Tribulationem & dolorem inueni; & nomẽ Domini inuocaui: & audiant reliquiæ gentium quæ nondum inuocant nomen Domini. Audiant & quærant, vt inueniant tribulationem & dolorem: & inuocent nomen Domini, & salui fiant. Non hoc eis dicimus vt quærant miseriam quam non habent, sed vt inueniant eam quam nescientes habent. Neque hoc eis optamus, vt terrena necessaria desint eis, quibus indigent dum mortaliter viuunt: sed vt hoc plangant quod amissa satietate cælesti, terrenis nondum ad fruendum stabilibus bonis, sed ad sustentandum ne- al. his talibus.
B cessariis indigere meruerunt. Agnoscant & lugeant istam miseriam: faciat eos beatos lugentes misericordia, quæ eos esse semper miseros noluit. Misericors Dominus & iustus, & Deus noster miseretur. (Misericors & iustus, & miseretur. Misericors primum, quia inclinauit aurem suam mihi: & nesciebam propinquasse aurem Dei mei ori meo, nisi per illos speciosos pedes excitarer vt inuocarem. Quis enim eum inuocauit, nisi quem ipse prior vocauit? Hinc ergo primum misericors. Iustus autem quia flagellat: & iterum miseretur, quia recipit. Flagellat autem omnem filium quem recipit. Nec tam mihi amarum de- Hebr.12.b. bet esse quòd flagellat, quàm dulce quòd recipit. Quomodo enim nos flagellat? Custodiens paruulos Dominus.) Quos grandes quærit hæredes. Quis enim est filius cui non det disciplinam pater eius? Humiliatus sum, & saluum me fecit.) Saluum me fecit, quia humiliatus sum. Non enim pœnalis sed salutaris
C dolor est, quem secando medicus fecit. Conuertere, inquit, anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi.) Non meritis aut viribus tuis, sed quoniam Dominus benefecit tibi. Quoniã exemit, inquit, animam meam à morte.) Mira res est charissimi, quòd cùm dixisset in requiem conuertendam animam suam, quoniam benefecit ei Dominus: subiecit, Quoniam exemit animam meam de morte. Ideóne in requiem conuerteretur, quia exempta est à morte? Nónne magis in morte requies dici solet? Quæ tandem eius actio est, cuius vita requies, & mors inquietudo? Talis ergo actio debet esse animæ quæ tendat ad quietem securitatémque, non quæ augeat inquietum laborem. Quoniam exemit animã meam de morte, qui misertus eius dixit: Venite ad me om- Matt.11.d. nes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos:
D Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiẽ animabus vestris: iugum enim meum suaue est, & sarcina mea leuis est. Mitis itaque & humilis corde, tanquam viam Christum sequẽs, debet esse animæ actio tendentis ad requiem; non tamen pigra & desidiosa: vt cursum consummet, sicut scriptum est, In mansue- Eccl.3.c. tudine opera tua perfice. Etenim ne mansuetudo ad segnitiem duceretur; adiunctum est, opera tua perfice. Neque enim sicut in ista vita somni requies nos reparat ad actionem, sed actio bona perducit ad semper vigilantem quietem. Ille autem hæc cuncta præstat, cuncta exhibet Deus, de quo hic dicitur, Quoniã Dominus benefecit mihi, quoniam exemit animam meã à morte, Oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapsu.) Hæc enim in spe cõpleta erga se cantat, quisquis huius carnis vinculum intelligit. Verè quippe di- Psal.114. ctũ est, Humiliatus sum, & saluũ me fecit. Sed & illud

Rom. 8. Apostoli verè dicitur, Quoniam spe salui facti sumus. A Et de morte quidē quòd exempti sumus, rectè dicitur iam esse completum, vt mortem intelligamus nō credentium, de qualibus ait: Matth. 8. Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Psal. 113. & illud in superiori psalmo, Non mortui laudabūt te Domine, neque omnes qui descēdunt in infernū, sed nos qui viuimus benedicimus Dominum. Ex hac ergo morte potest rectè intelligere homo fidelis iam exemptam esse animam suam, eo ipso quòd ex infideli fidelis effecta est. Vnde ipse Saluator, Ioan. 5. d. Qui credit in me, inquit, trāsitum facit à morte ad vitam. Cætera verò spe completa sunt, in eis qui nondū ex hac vita emigrarunt. Nunc enim cū lapsus nostros periculosissimos cogitamus, non cessant à lachrymis oculi. Tunc autē eximet oculos nostros à lachrymis, quādo & pedes à lapsu: quia tūc nullus erit lapsus ambulantium pedum, quando infirmæ carnis nullū erit lubricū. Nunc verò quamuis firma sit nostra vita quæ Christus est, tamē quia carnem nobis quam iubemur B edomare substernimus: in ipso prorsus opere quo eam subditam castigamus, non in ea cadere magnum est. Non autem in ea labi, quis potest? Quapropter quia & in carne sumus, & in carne nō sumus: in carne enim sumus eo vinculo quod nōdū solutū est, quod dissolui Philip. 1. d. & esse cum Christo multo magis optimū: non autem sumus in carne ex eo quod spiritus primitias dedimus Deo, si tamen possumus dicere, quia conuersatio nostra in cęlis est: tanquam capite placeamus Deo, pedibus autem tanquā extremis animæ partib' adhuc lubricum sentiamus. Audi quemadmodū ad spem pertineat, quod ita canitur velut iam sit effectū: Exemit, inquit, oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapsu: & tamē nō ait, Placeo, sed, Placebo in conspectu Domini, in regione viuorū.) Satis ostendens ab ea parte nondū se placere in conspectu Domini quæ est in regione mortuorum, id est, in carne mortali. Qui enim in carne sunt, Deo placere nō possunt. Vnde quod sequitur, & dicit idem Apostolus, Rom. 8. b. Vos autē non estis in carne: secundū id dicit quòd corpus quidē mortuum est propter peccatum, spiritus autē vita est propter iustitiam: secundum quem placebant Domino, quia secundum ipsum in carne non erant. Quis autē placeat Deo viuo, in corpore mortuo? Sed quid ait? Si autem spiritus eius qui suscitauit Iesum Christū à mortuis, habitat in vobis: qui suscitauit Iesum Christū à mortuis, viuificabit, & mortalia corpora vestra propter spiritū qui habitat in vobis. Tunc erimus in regione viuorum, ex omni parte placentes in conspectu Domini, ex nulla ab eo parte peregrini. Quamdiu enim sumus in corpore, peregrinamur à Dño nostro: & inquātum inde peregrinamur, intantū non sumus in regione viuorum. Confidimus autem & bene arbitramur magis peregrinari à corpore, & immanere ad Dominum: & ideo ambimus, siue immanētes, siue peregrinantes, placentes illi esse. Ambimus quidē nunc, quia expectamus adhuc redemptionē corporis nostri; sed 1. Cor. 15. g. cūm absorpta fuerit mors in victoriam, & corruptibile hoc induerit incorruptionē, & mortale hoc induerit immortalitatem, tūc nullus erit fletus, quia nullus lapsus: & nullus lapsus, quia nulla corruptio. Et ideo iam non ambiemus placere, sed omnino placebimus in conspectu Domini in regione viuorum.

IN PSALMVM CXV. ENARRATIO.

1. Thes. 3. a. NOTISSIMVM arbitror esse sanctitati vestræ quod ait Apostolus: Non enim est omnium fides. Et quod maior esse soleat infidelium multitudo, Rom. 10. e. nō ignoratis. propter quod dicitur: Domine quis credidit auditui nostro? Philip. 2. c. & 1. a. Inter quos etiam illi numerātur, de quibus dicit idem Apostolus: Omnes sua quęrunt, non quæ Iesu Christi. quos alio loco dicit non ex veritate, sed ex occasione prædicare verbum Dei, non castè, id est, non ex animo puræ & synceræ charitatis. Aliud enim sentiebāt, quod in eorum moribus apparebat: & aliud prædicabant, vt sancto nomine placerent hominibus. Nam de his iterū dicit: Rom. 16. d. Neque enim isti Deo seruiunt, sed suo ventri: quos tamē Christum annūciare permittit. Quamuis enim ea potius crederent quæ ipsi faciebant vt morerentur, eā tamen prædicabant, quæ si alij credentes facerent, saluarentur: non enim aliud annunciabant præter regulā fidei. Eos quippe excludit Apostolus, dicēs: Galat. 1. a. Si quis vobis annunciauerit pręter id quod accepistis, anathema sit. Illi nō Christum annunciant qui annunciant falsitatē: quia Christus veritas est. Ioan. 14. a. De istis autem dicit quòd Christum annuncient, sed non castè: Philip. 1. c. id est, non animo simplici & puro, & fide syncera quę per dilectionem operatur. Galat. 5. a. Terrenis quippe cupiditatibus consulentes, regnum cælorum annunciabant, habētes in pectore falsitatem, in lingua veritatem. Sciens itaque Apostolus etiam per Iudam euangelizantem credētes esse liberatos, istos quoque ita permittit: Siue, inquit, occasione, siue veritate Christus annuncietur. Philip. 1. c. Veritatē quippe annunciabant, etiam si non veritate, id est, nō vero animo. Isti loquuntur quod nō credūt, & ideo reprobati sunt, quamuis sint vtiles eis quos instruit Dominus, dicens: Matt. 23. a. Quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite: dicunt enim, & nō faciunt. Vnde, nisi quia vtilia non credunt esse quæ dicunt? Sunt autē alij qui credunt, & non loquuntur quod credunt, vel pigritia vel timore. Nam & ille seruus quamuis talentum habuerit, tamē quia erogare noluit, audit à Domino iudice, Serue nequā & piger. Matth. 25. a. Et alio Euangelij loco dictum est, quòd multi ex principibus Iudæorum crediclissent in eum, Ioan. 12. g. sed non eum confitebātur, ne expellerentur de synagogis, sed etiam ipsi reprehensi atque improbati sunt. Sequitur enim Euangelista dicens: Amauerūt enim gloriam hominū magis quàm Dei. Si ergo & illi qui verum quod loquuntur, non credunt, C & illi qui verum quod credunt, nō loquuntur; meritò reprobantur: quis erit seruus verè dicendus fidelis, nisi ille cui dicitur, Matth. 25. c. Euge serue bone, quoniam in modico fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium domini tui? Talis itaq; seruus nec antequā credat loquitur, nec cùm crediderit, tacet: ne vel sic eroget vt ipse non habeat, vel quòd habet non erogando non habeat. Matt. 13. b. Sicut enim dictū est, Qui habet, dabitur ei: sic, qui autē non habet, & quod habet auferetur ab eo. Dicat ergo iste bonus seruus cantans Halleluia:) Id est, sacrificans Domino sacrificium laudis, ei à quo auditurus est, Intra in gaudiū dñi tui; exultet & dicat:

Expositio Psalmi.

CREDIDI propter quod locutus sum.) Hoc est, perfectè credidi. Non enim perfectè credunt, qui quod credunt loqui nolūt. Ad ipsam enim fidem pertinet etiam illud credere quod dictum est, Matt. 10. d. Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor eū coram angelis Dei. D Ex hoc enim est appellatus fidelis ille seruus, non tantum quia accepit, sed quia impendit Matth. 25. c. atque lucratus est. Ita & hoc loco non ait, Credidi, & locutus sum: sed propter hoc dicit se locutū esse quia credidit. Simul enim credidit, & quod præmiū loquēdo sperare, & quam pœnam tacendo timere deberet. Credidi, inquit, propter quod locutus sum. Ego autē humiliatus sum nimis.) Passus enim est multas tribulationes propter verbum quod fideliter tenebat, fideliter impendebat: & humiliatus est nimis. Quod illi timuerunt, qui amauerunt gloriam hominum magis quā Dei. Sed quid est, ego autē? Diceret potius, Credidi propter quod & locutus sum, & humiliatus sum nimis. Cur addidit, ego aūt, nisi quia homo humiliari potest

potest ab eis qui veritati contradicunt, non ipsa veritas quã credidit & loquitur? Vnde & Apostolus, cùm de catena sua diceret: Sed sermo, inquit, Dei non est alligatus. Sic & iste, quia ipse est vna persona sanctorum testium, hoc est, martyrum Dei: Credidi, inquit, propter quod locutus sum. Ego autem, nõ illud quod credidi, non sermo quem protuli; sed ego humiliatus sum nimis. Ego autem dixi in ecstasi mea, omnis homo mendax. Ecstasin pauorem dicit, quem comminantibus persecutoribus, & impendentibus passionibus cruciatus aut mortis, humana infirmitas patitur. Hoc enim intelligimus, quia in isto psalmo vox martyrum apparet. Nam & alio modo dicitur ecstasis, cũ mẽs non pauore alienatur, sed aliqua inspiratione reuelationis assumitur. Ego autem dixi in ecstasi mea, omnis homo mendax. Conterritus enim respexit infirmitatem suam, & vidit nõ de se sibi esse præsumendum. Quantum enim ad ipsum hominem pertinet, mendax est, sed gratia Dei verax effectus est: ne pressuris inimicorum cedens non loqueretur quod crediderat, sed negaret: sicut Petro accidit, quoniam de se præsumpserat, & docendus erat de homine non esse præsumendum. Et si de homine non debet quisque præsumere, vtique nec de seipso: quia homo est. Bene ergo iste vidit in pauore suo omnem hominem esse mendacem: quia & illi qui nullo pauore vanescunt, ne persequentibus cedendo mentiantur, muneribus Dei tales sunt, non viribus suis. Proinde verissimè dictum est: Omnis homo mendax: sed deus verax qui ait: Ego dixi, dij estis, & filij altissimi omnes. Vos autẽ sicut homines moriemini, & sicut vnus ex principibus cadetis. Consolatur humiles, & implet eos; non solum fide credendæ, sed etiam fiducia prædicandæ veritatis: si perseueranter subdantur Deo, nec imitentur vnum ex principibus diabolum, qui in veritate nõ stetit & cecidit. Si enim omnis homo mendax, intantum non erunt mendaces, inquantum non erunt homines: quoniam dij erunt, & filij altissimi omnes. Hoc itaque considerans deuotissimus populus fideliũ testium, quomodo infirmitatem humanam Dei misericordia non relinquat, in cuius infirmitatis pauore dictum est: Omnis homo mendax: quomodo consoletur & humiles, & impleat spiritu fiduciæ trepidãtes; vt penè mortuo corde reuiuiscant, nec in semetipsis fidentes sint, sed in eo qui suscitat mortuos, & linguas infantium facit disertas; qui ait: Cùm autem tradẽt vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Hæc ergo omnia considerans ille qui dixerat, Ego dixi in pauore meo, omnis homo mendax, & videns gratia Domini se factum veracem: Quid retribuã, inquit, Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?) Nõ ait, pro omnibus quæ tribuit mihi: sed, pro omnibus quæ retribuit mihi. Quæ igitur præcesserãt hominis, vt omniũ donorũ Dei nõ attributio, sed retributio vocari possit? Quæ præcesserãt hominis nisi peccata? Retribuit ergo Deus bona pro malis, cui homines retribuunt mala pro bonis. Hæc enim retribuerunt qui dixerunt: Hic est hæres, venite occidamus eum. Sed quærit iste quid retribuat Domino, & non inuenit, nisi ex eis, quæ ipse Dominus retribuit. Calicem, inquit, salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo.) O homo peccato tuo mendax, dono Dei verax, & ideo iam non homo, quis tibi dedit calicem salutaris, quem accipiens & inuocans nomẽ Domini retribues ei pro omnib⁹ quæ retribuit tibi? Quis nisi ille qui ait: Potestis bibere calicem quem ego biturus sum? Qui tibi dedit imitari passiones suas, nisi qui propter te passus est prior? Ideóque, Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius.) Emit eam

1.Tim.2.b. Psal.81. Sap.10.d. Matt.10.c. Matt.21.d. Matt.20.c.

A sanguine suo quem prior fudit pro salute seruorũ, ne pro Domini nomine serui fundere dubitarent, quod tamen eorum non Domini vtilitati proficeret. Confiteatur itaque conditionem suam mancipium tanto pretio comparatum, & dicat: O Domine, ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ!) Ergo & emptus est, & vernaculus est. An cum matre simul est emptus? An quia vernaculus est propter peccata fugæ suæ deprædatus, & ideo emptus, quia redemptus est? Filius enim est ancillæ secundum quod omnis creatura subdita creatori est, & verissimo Domino verissimum debet famulatum: quẽ cùm exhibet libera est, hanc accipiens à Domino gratiam, vt ei non necessitate, sed voluntate deseruiat. Ergo iste filius est Hierusalem cælestis, quæ sursum est, mater omnium nostrûm libera. Et libera quidem peccato, sed ancilla iustitiæ: cuius filiis adhuc peregrinantibus dicitur: Vos in libertatem vocati estis. Sed rursus eos seruos facit, B dicens: Sed in charitate seruite inuicem. Quibus item dicitur: Cùm serui eratis peccato, liberi eratis à iustitia: nunc verò liberati à peccato, facti autẽ serui Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem verò vitam æternã. Dicat ergo Deo seruus iste: Multi se martyres dicunt, multi seruos tuos, quia nomẽ tuũ habent in vanis hæresibus & erroribus: sed quia præter ecclesiam tuam sunt, non sunt filij ancillæ tuæ, ego autẽ seruus tuus & filius ancillæ tuæ. Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo sacrificium laudis.) Neque enim inueni vlla merita mea, quando tu dirupisti vincula mea, ideo sacrificium laudis tibi debeo: quia etsi gloriabor quòd seruus tuus sim, & filius ancillæ tuæ, nõ in me, sed in te Dño meo gloriabor, qui dirupisti vincula mea, vt à fuga rediens religarer tibi. Vota mea Domino reddam.) Quæ vota redditurus es? Quas vouisti victimas? Quæ incensa? Quæ holocausta? An ad illud respicis quod paulo ante dixisti: Calicẽ salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo, & tibi sacrifi- C cabo sacrificium laudis? Et reuera quisquis bene cogitat quid voueat Domino, & quæ vota reddat, seipsum voueat, seipsum reddat. Hoc exigitur, hoc debetur. Inspecto numo Dominus dicit: Reddite Cæsari quæ Cæsaris sunt, & Deo quæ Dei sunt. Imago sua reddatur Cæsari, imago sua reddatur Deo. Sed qui meminit non solum seruum se esse Dei, sed & filium ancillæ Dei: videt vbi reddat vota sua, conformatus Christo per calicem salutaris. In atriis, inquit, domus Domini.) Quæ domus Dei est, hæc ancilla Dei est. Et quæ domus Dei, nisi omnis populus eius? Ideo sequitur: In conspectu omnis populi eius.) Et apertius iam nominat ipsam matrẽ. Quid est enim aliud populus eius, nisi quod sequitur: In medio tui Hierusalem?) Tunc est enim quod redditur gratum, si de pace atque in pace reddatur. Qui autem filij huius ancillæ non sunt, D bellum potius quàm pacem amauerunt. Ne quis autem existimet atria domus Domini, & omnem populum eius Iudæos significari, quia ita clausit iste psalmus, vt diceret: In medio tui Hierusalẽ, cuius nomine carnales Israëlitæ gloriantur: audite sequentẽ psalmum, qui quatuor versiculis continetur.

Galat.4.d. Galat.5.b. Rom.6.c. Matth.22.c.

IN PSALMVM CXVI. *enarratio.*

Expositio Psalmi.

LAVDATE Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi.) Hæc sunt atria domus Domini, ille omnis populus eius, hæc vera Hierusalem. Audiant magis illi, qui huius ciuitatis filij esse noluerunt: cùm se ab omniũ gentiũ communione præciderunt. Quoniã confirmata est super nos misericordia eius, & veritas Dñi manet in æternũ.) Hæc sunt duo illa, misericordia & veritas, quæ in cẽtesimo tertiode-

cimo

cimo psalmo memoriæ commendanda commonui. Confirmata est autem super nos misericordia Domini, cùm eius nomini per quod liberati sumus, inimicarum gentium rabida ora cesserunt: & veritas Domini manet in æternum, siue in eis quæ promisit iustis, siue in eis quæ minatus est impiis.

IN PSALMVM CXVII.

enarratio.

AVDIVIMVS fratres, admonentem nos atque hortantem spiritum sanctum, vt sacrificiū confessionis offeramus Deo. Confessio autem, vel laudis eius est, vel peccatorum nostrorum. Et illa quidē confessio qua peccata nostra Deo confitemur, omnibus nota est: ita vt hanc solam dici confessionem in Scripturis sanctis minus erudita existimet multitudo. Nā vbi hoc verbum lectoris ore sonuerit, continuò strepitus pius pectora tundentium consequitur. Sed debent aduertere quomodo dictum sit in alio Psalmo, Quoniam ingrediar in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei: In voce exultationis & confessionis, soni festiuitatem celebrantis. *Psal.41.* Hic enim certè manifestum est, vocem confessionis & sonum, non ad mærorem pœnitentiæ, sed ad lætitiam festiuitatis celeberrimæ pertinere. Aut si de tam manifesto testimonio quisquam adhuc dubitat, quid dicturus est ad illud quod in Ecclesiastico scriptū est, Benedicite Dominum omnia opera eius, date nomini ipsius magnificentiam, & confitemini in laudem ipsius in canticis labiorum & in citharis, & sic dicetis in confessione, quoniam omnia opera Domini bona nimis? *Eccl.39.c.* Hic certè nullus vel tardissimus ambigit cōfessionem in Dei laudibus poni: nisi forte tanta est in cuiusquam mēte peruersitas, vt dicere audeat etiam ipsum Dominū Iesum Christum peccata sua patri esse cōfessum. Quod si aliquis impius propter nomen confessionis tentaret obiicere, facillimè refelleretur ipsa contextione verborum. Sic enim loquitur: Cōfiteor tibi, inquit, pater Domine cæli & terræ, qui abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: ita pater, quoniam sic placitum fuit coram te. *Matth.11.d.* Quis nō eum intelligat in laude patris hæc dicere? Quis non videat istam confessionem non ad dolorē cordis, sed ad gaudium pertinere, cùm etiam præcesserit Euangelista dicens: In ipsa hora exultauit in Spiritu sancto & dixit, Cōfiteor tibi pater? *Luc.10.d.* Quapropter charissimi, quoniam nullo modo est dubitandum, tot cōgruentibus testimoniis, quorum similia in Scripturis per vosipsos potestis aduertere, non tantum in peccatis, sed & in laudibus Dei confessionem diuinis literis solere nominari: quid congruentius, in hoc psalmo quando Halleluia cantamus, quod est, Laudate Dominum, nos admoneri intelligimus cùm audimus,

Expositio Psalmi.

CONFITEMINI Domino,) quàm idipsum, scilicet vt laudemus Deum? Non potuit laus Dei breuius explicari, quàm vt diceretur, Quoniā bonus est. Quid sit grandius ista breuitate, non video, cùm ita sit proprium Deo quod bonus est, vt à quodā compellatus ipse filius Dei cùm audiret, Magister bone, ab eo scilicet qui carnem eius intuens, & diuinitatis eius plenitudinem non intelligens, solum hominē arbitrabatur: respōderet, Quid me interrogas de bono? Nemo bonus, nisi vnus Deus. *Marc.10.c.* Quod quid est aliud dicere, quàm si me bonū vis appellare, intellige & Deū. Sed quoniam populo dicitur in prænunciatione futurorum liberato ab omni labore & captiuitate peregrinationis, & ab omni permixtione iniquorum, quod ei per gratiam Dei præstitum est, non solum non retribuentis mala pro malis, sed etiam retribuentis bona pro malis: cōuenientissimè adiunctum est, Quoniam

A in seculum misericordia eius. Dicat autem domus Israël quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Dicat autem domus Aaron, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Dicant nunc omnes qui timent Dominum, quoniam in seculum misericordia eius.) Recognoscitis credo charissimi, quæ sit domus Israël, quæ sit domus Aaron: & quoniam vtrique sunt timētes Dominum. Ipsi enim sunt pusilli cum magnis, iam in alio psalmo bene insinuati cordibus vestris: quorum numero nos omnes in eius gratia qui bonus est, & in seculum misericordia eius, sociatos esse gaudeamus, quoniam exauditi sunt qui dixerunt, Adiiciat Dominus super vos, super vos & super filios vestros, vt Israëlitis in Christum credētibus, ex quorum numero sunt Apostoli patres nostri, & ad eminentiam perfectorū, & ad obedientiam paruulorum adiungeretur numerus gētium: vt dicamus omnes facti vnum in Christo, facti vnus grex sub pa- *Psalm.113.*

B store vno, & corpus illius capitis tāquam vnus homo dicamus, In tribulatione inuocaui Dominum, & exaudiuit me in latitudine.) Angustia nostræ tribulationis finitur: latitudo autem quò transimus, non habet terminum. Quis enim accusabit aduersus electos Dei? *Rom.8.f.* Dominus mihi adiutor est, non timebo quid faciat mihi homo.) Sed nunquid solos homines habet inimicos ecclesia? Quid est homo carni & sanguini deditus, nisi caro & sanguis? Sed ait Apostolus, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & rectores mundi tenebrarum harum: id est, rectores iniquorum, mundum istum diligentium: & propterea tenebrarum, quia & nos fuimus aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. *Ephes.6.b.* *Ephes.5.b.* Aduersus spiritalia, inquit, nequitiæ in cælestibus: id est, diabolum & angelos eius. quem diabolū alio loco dicit principem potestatis aëris huius. Audi ergo quod sequitur, Dominus mihi adiutor est, & ego despiciam inimicos meos.) *Ephes.2.a.* Ex quolibet genere inimici exurgāt, siue ex numero malorum hominum, siue ex numero

C malorū angelorū: in Domini adiutorio despicientur, cui confitemur laudē, cui cātamus Halleluia. Despectis autem inimicis, non sic mihi tanquam bonus homo se amicus opponat, vt ipse in se spem meā iubeat collocari. Bonū est enim cōfidere in Domino, quàm confidere in homine.) Nec quisquis secundū quendam modum dici potest angelus bonus, sic à me cogitetur, vt in eo confidere debeam. Nemo enim bonus, nisi solus Deus. *Marc.10.c.* Et cùm videntur adiuuare homo vel angelus, cùm hoc vera dilectione faciunt: ille per eos facit qui eos pro modo eorum bonos fecit. Bonum est ergo sperare in Domino, quā sperare in principibus.) Nam & angeli dicti sunt principes, sicut in Daniele legimus, Michaël princeps vester. *Dan.12.a.* Omnes gentes circumdederūt me, & in nomine Domini vltus sum eos, circumdantes circumdederunt me, & in nomine Domini vltus sum eos.) Quòd ait, Omnes gentes circūdederunt me, & in nomine Domini vltus sum eos: significat ecclesiæ labores atque victoriam. Sed qua-

D si causa quæreretur, vnde tanta mala superare potuerit: respectum est ad exemplum, & dixit quid primò passa sit in capite suo, addendo quod sequitur, Circumdantes circumdederunt me. Et bene ibi nōn repetitum est, omnes gentes, quod à Iudæis solis factum est. Et in nomine Domini vltus sum in eos: quia illic ipse pius populus, quod est corpus Christi persecutores sensit, de quorum genere caro illa suscepta & suspensa est, & pro quo factum est quicquid ab ista interiore diuinitate per exteriorem carnem virtute immortali mortaliter factum est. Circumdederunt me sicut apes fauum, & exarserunt velut ignis in spinis, & in nomine Domini vltus sum eos.) Hic iam ex ordine gestarū rerum, etiam verborum ordo contexitur.

Nam

Nam ipsum Dominũ caput ecclesiæ rectè accipimus circumdatum à persecutoribus, sicut circumdant apes fauum. Quid enim ab ignorantibus gestum sit, mystica subtilitate Spiritus sanctus loquitur. Mel quippe apes operantur in fauis. Nescientes autem persecutores Domini, fecerunt eum nobis ipsa passione dulciorem: vt gustemus & videamus quàm suauis est Dominus qui mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationẽ nostram. *Psal. 33. Rom. 4. d.* Iam verò quod sequitur, Et exarserunt velut ignis in spinis: in eius corpore, hoc est, in populo vbique diffuso melius intelligitur: quem circumdederunt omnes gentes, cùm sit collectus de omnibus gentibus. Exarserunt quippe velut ignis in spinis, quando peccatricem carnem atque huius mortalis vitæ molestissimas compunctiones, persecutionis incendio cremauerũt. Et in nomine, inquit, Domini vltus sum eos. Siue quia & ipsi, malitia quæ in eis iustos persequebatur extincta, Christiano populo sociati sunt: siue quia cæteri eorum qui contempserunt hoc tempore vocantis misericordiam, veritatem iudicantis in fine sensuri sunt. Tanquam cumulus arenæ impulsus sum vt caderem, & Dominus suscepit me.) Quamuis enim esset iam magna multitudo credentium, quasi arenæ innumerabili comparanda, & in vnam societatem tanquam in cumulum ducta, tamen quid est homo nisi quòd memor es eius? *Psal. 8.* Non dixit, abundãtiam numeri mei, numerus gentium superare nõ valuit: sed Dominus, inquit, suscepit me. Multitudinẽ ergo fidelium in vnitate fidei simul habitantem persecutio gentium quo impelleret vt deiiceret non habebat, quando in eum creditum est, qui & singulos & omnes vbique susciperet: quia eis inuocãtibus nusquam deesse potuisset.

Fortitudo mea & laudatio mea Dominus, & factus est mihi in salutem.) Qui ergo cadunt cum impelluntur, nisi qui sua sibi fortitudo, & sua sibi volunt esse laudatio? Nullus quippe in certamine cadit, nisi cuius fortitudo & laudatio cadit. Quapropter cuius fortitudo & laudatio est Dominus, tam non cadit quàm non cadit Dominus. Et ideo eis factus est in salutem, non quia ipse aliquid factus est quod ante non erat: sed quia ipsi cum in eum crederent, quod non erant facti sunt, & iam ipse non sibi, sed illis, quod auersis à se non erat, salus cœpit esse conuersis. Vox lætitiæ & salutis in tabernaculis iustorum.) Vbi vocem mœroris & exitij putabant esse qui in eorum corpora sæuiebant. Non enim sentiebant interiora gaudia sanctorum de spe futura. Vnde & Apostolus dicit: Quasi *2. Cor. 6. b. Rom. 5. a.* tristes, semper autem gaudentes. & iterum: Non solùm autem, sed etiam gloriamur, inquit, in tribulationibus. Dextera Domini fecit virtutem.) Quam virtutem dicit? Dextera, inquit, Domini exaltauit me.) Magna virtus exaltare humilem, deificare mortalem, præbere de infirmitate perfectionem, de subiectione gloriam, de passione victoriam, dare auxilium de tribulatione: vt afflictis vera salus Dei pateficeret, affligentibus autem vana salus hominis remaneret. Magna hæc. Sed quid miraris? Audi quid repetat. Non homo se exaltauit, non homo se perfecit, non sibi homo gloriam dedit, non homo vicit, non homo sibi saluti fuit: Dextera Domini fecit virtutem. Non moriar, sed viuam, & enarrabo opera Domini.) At illi stragem funerum vbique facientes, Ecclesiam Christi mori arbitrabantur. Ecce nunc enarrat opera Domini. Vbique Christus beatorum martyrum gloria est. Vicit vapulando ferientes, patiendo impatientes, diligendo sæuientes. Tamen cur tanta indigna pertulit corpus Christi: sancta ecclesia, populus in adoptionem, indicet nobis: Emendans, inquit, emendauit me Dominus, & morti non tradidit me.) Non ergo quicquam viribus suis licuisse arbitretur fremitus

A impiorum. Non haberet istam potestatem, nisi sibi data esset desuper. Sæpe filios paterfamiliâs per nequissimos seruos emendari iubet: cum illis hæreditatem, illis compedes præparet. Quæ est ista hæreditas? Auri est, an argenti, an gemmarum, aut fundorum, amœnorúmque prædiorum? Vide qua intretur, & cognosce quid sit. Aperite, inquit, mihi portas iustitiæ.) Ecce audiuimus portas. Quid est intus? Ingressus, inquit, in eas confitebor Domino.) Illa confessio laudis Dei est admirabilis vsque ad domũ Dei: In voce exultationis & confessionis, soni festiuitatem *Psal. 41.* celebrantis. Hæc est æterna beatitudo iustorum, quia beati sunt qui inhabitant in domo Dei, in secula se- *Psal. 83.* culorum laudãtes eum. Sed vide quemadmodum intretur in portas iustitiæ. Hæ portæ Domini, inquit, iusti intrabunt in eas.) Has saltem nemo intrat iniustus, in illam Hierusalem, quæ non recipit incircumcisum, vbi dicitur, Canes foris. Satis sit quod in lon- *Psal. 119.* B ginqua peregrinatione mea inhabitaui cum tabernaculis Cedar, & cum his qui oderunt pacem eram pacificus: Pertuli vsque in finem permixtionem malorum, sed hæ portæ Domini, iusti intrabunt in eas. Confitebor tibi Domine quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem.) Quàm sæpe ostẽditur laudis esse ista confessio, non vulnera medico ostendens, sed de percepta sanitate gratias agens. Ipse autem medicus salus est. At istum quem dicimus? Lapidem quem reprobauerunt ædificantes.) Nam, Hic factus est in caput anguli:) Vt duos conderet in se in vnum nouum hominem faciens pacem, & connecteret vtrosque in vno corpore Deo, circumcisionem scilicet & præputium. A Domino factus est is.) Id est, caput anguli à Domino factus est. Quamuis enim hoc non esset factus, nisi passus esset: non tamen hoc ab eis à quibus passus est, factus est. Nam illi qui ædificabant, reprobauerunt: sed in eo quod Dominus occul- C tè ædificabat, fecit in caput anguli quod illi reprobauerunt. Et est mirabilis in oculis nostris.) In oculis interioris hominis, in oculis credentium, sperantium, diligentium: non in oculis carnalibus eorum qui quasi hominem contemnendo reprobauerunt. Hic est dies quem fecit Dominus.) Meminit iste homo se dixisse in superioribus Psalmis, Quoniam inclinauit *Psal. 114.* aurem suam mihi, & in diebus meis inuocaui: dies suos commemorans veteres. Vnde modò dicit, Hic est dies quem fecit Dominus: id est, quo mihi salutem dedit. Hic est dies de quo dixit Dominus, Tempore *Esa. 49. c. 2. Cor. 6. a.* acceptabili exaudiui te, & in die salutis adiuui te: id est, dies de quo ille mediator factus est in caput anguli. Exultemus ergo & iocundemur in eo. O Domine saluũ me fac, ô Domine bene prosperare.) Iterum verò quia dies salutis est, saluum me fac. Quia *Psal. 119.* de longinqua peregrinatione reuertentes seiungimur D ab eis qui oderant pacem cum quibus eramus pacifici, & cùm loqueremur eis, debellabant nos gratis: bene prospera iter redeuntibus, quia tu nobis factus es via. Benedictus enim qui venit in nomine Domini.) Maledictus ergo ille qui venit in nomine suo: sicut in Euangelio dicit, Ego veni in nomine patris *Ioan. 5. g.* mei, & non accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Benediximus vos de domo Domini.) Credo quòd ista vox magnorum est ad pusillos, eorum scilicet magnorum qui verbum Deum apud Deum sicut in hac vita possunt, mente contingunt: & tamen sermonem suum propter paruulos temperant, vt possint syncerirer dicere quod ait Apostolus: Siue enim mente excessimus Deo, siue *2. Cor. 5. d.* temperantes sumus vobis, charitas enim Christi compellit nos. Ipsi enim paruulos benedicunt de interiore domo Domini, vbi laus illa in secula seculorum nõ deficit: & ideo videte quid inde annuncient,

Deus

Matth. 21. b. Deus Dominus, & illuxit nobis.) Dominus ille qui A venit in nomine Domini, quem reprobauerunt ædi-
1. Tim. 2. b. ficantes; & factus est in caput anguli: Mediator ille Dei & hominum homo Christus Iesus Deus est, æqualis est patri, & illuxit nobis, vt quod credidimus intelligeremus, & vobis nondum intelligentibus, sed credentibus enunciaremus. Vt autem & vos intelligatis, Constituite diem festum in confrequentationibus, vsque ad cornu altaris.) Id est, vsque ad interiorem domum Dei, de qua vos benediximus, vbi sunt altaria excelsa. Constituite diem festum, non tepidè ac segniter, sed in confrequẽtationibus. Ipsa est enim vox exultationis soni festiuitatem celebrantis, ambu-
Psalm. 41. lantium in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei. Si enim est ibi spiritale sacrificiũ, sempiternum sacrificium laudis: & sacerdos sempiternus est, & altare sempiternum pacata mens ipsa iustorum. Hoc apertius dicimus fratres, quicunque Deum ver-
Ioan. 1. b. bum intelligere volunt, nõ eis sufficiat caro quod propter eos verbum factum est, vt lacte nutrirentur: nec in terra sufficiat iste dies festus quo agnus occisus est, sed constituatur in confrequentationibus, quousque perueniatur, exaltatis à Domino mentibus nostris, vsque ad eius diuinitatem interiorẽ, qui nobis exteriorem humanitatem lacte nutriendis præbere dignatus est. Et quid ibi aliud, nisi laudes eius cãtabimus? Quid ibi aliud dicemus, nisi, Deus meus es tu, & confitebor tibi, Deus meus es tu, & exaltabo te: Confitebor tibi Domine, quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem?) Non strepitu verborum ista dicemus, sed dilectio inhærens illi per semetipsam clamat istam vocem: & dilectio ipsa vox est. Itaque sicut cœpit laudem, ita terminat: Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.) Hinc cœpit Psalmus, huc desinit: quoniam sicut ab initio quod deseruimus, ita in finem quò redimus, nõ est aliquid quod salubriùs delectet, quàm laus Dei, & semper halleluia.

IN PSALMVM CXVIII. *enarratio.*

Proœmium in Psalmum octonarium, vel alphabeticum, vel halleluiaticum.

PSALMOS omnes cæteros quos codicem Psalmorum nouimus continere, quod Ecclesiæ consuetudine Psalterium nuncupatur, partim sermocinando in populis, partim dictando exposui, donante Domino, sicut potui: Psalmum verò centesimum octauumdecimum, non tam propter eius nōtissimam longitudinem, quàm propter altitudinem paucis cognoscibilem differebam. Et cùm molestissimè ferrent fratres mei, eius solius expositionem quantum ad eiusdem corporis Psalmos pertinet deesse opusculis nostris, D mèque ad hoc soluendum debitum vehemẽter vrgerent, diu petentibus iubẽtibúsque nõ cessi: quia quotiescunque inde cogitare tentaui, semper vires nostræ intentionis excessit. Quanto enim videtur apertior, tanto mihi profundior videri solet, ita vt etiam quam sit profundus, demonstrare non possim. Aliorum quippe, qui difficilè intelliguntur, etiamsi in obscuritate sensus latet, ipsa tamen apparet obscuritas. Huius autem nec ipsa: quoniam talem præbet superficiem, vt lectorem atque auditorem, nõ expositorem necessarium habere credatur. Et nunc quòd tandẽ ad pertractationẽ eius accedo, quid in eo possim, prorsus ignoro: spero tamen vt aliquid possim, affuturũ atque adiuturũ Deum. Sic enim feci de omnibus quæcunque sufficienter cùm prius mihi ad intelligendum vel explicandum difficilia ac penè impossibilia viderentur exposui. Statui autem per sermones id agere, qui proferuntur in populis, quos Græci ὁμιλίας vocant. Hoc enim iustius esse arbitror, vt conuentus ecclesiastici non fraudentur etiam Psalmi huius intelligentia: cuius vt aliorum delectari assolent cantilena. Sed sit hucusque proœmium. Iam de ipso est loquẽdum, de quo istuc visum est præloquendum.

Concio prima.

AB exordio suo magnus Psalmus iste, charissimi, exhortatur nos, vt quæramus beatitudinẽ, quam nemo est, qui nõ expetat. Quis enim vnquam vel potest, vel potuit, vel poterit inueniri, qui esse nolit beatus? Quid igitur ea exhortatione opus est ad eam rem quam sua sponte appetit animus? Nam profectò qui exhortatur, id agit, vt excitetur volũtas eius cum quo agit, ad illud propter quod exhortationis exhibetur alloquium. Vt quid ergo nobiscũ agitur, vt velimus, quod nolle non possumus: nisi quia omnes quidem beatitudinem concupiscunt, sed quomodò ad eã perueniatur, plurimi nesciũt? Ideóque hoc docet iste, qui dicit, Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.) Tanquam diceret: Scio quid velis, beatitudinem quæris. Si ergo vis esse beatus, esto immaculatus. Illud enim omnes, hoc autem pauci volunt, sine quo non peruenitur ad illud quod omnes volunt. Sed vbi erit quisque immaculatus, nisi in via? In qua via, nisi in lege Domini? Ac per hoc, Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini, non superfluò nobis dicitur, sed exhortatio necessaria nostris mentibus adhibetur. Quid enim boni sit ad quod multi pigri sunt, id est, immaculatos ambulare in via, quæ lex est Domini: sic ostenditur, cùm beatos esse, qui hoc faciunt, indicatur, vt propter illud quod omnes volunt, etiam hoc fiat quod plurimi nolunt. Beatum quippe esse, tàm magnum est bonum, vt hoc & boni velint, & mali. Nec mirum est, quòd boni propterea sunt boni, sed illud est mirũ, quòd etiam mali propterea sunt mali, vt sint beati. Nam quisquis libidinibus deditus, luxuria stuprisque corrumpitur, in hoc malo beatitudinem quęrit, & se miserum putat, cùm ad suæ concupiscentiæ voluptatem lætitiámque non peruenit: beatum verò non dubitat se iactare, cùm peruenit. Et quisquis auaritiæ facibus inardescit, ad hoc congregat quocunque modo diuitias, vt beatus sit. Quicunque molitur inimicorum sanguinem fundere, quicunque desiderat dominationem, quisquis affectat crudelitatem suam explere, quisquis alienis cladibus pascitur, in omnibus sceleribus beatitudinem quærit. Hos igitur errantes; & verà miseria falsam beatitudinem requirentes, reuocat ad viã, si audiatur vox ista diuina, Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini: Tanquam dicens, Quò itis? Peritis & nescitis. Non illac itur quà pergitis, quò peruenire desideratis. Nam vtique beati esse cupitis: sed misera sunt, & ad maiorem miseriã ducunt itinera ista quæ curritis. Tam magnum bonũ quærere per mala nolite. Si ad illud peruenire vultis, huc venite, hac ite. Viæ peruersæ relinquite malignitatem, qui non potestis relinquere beatitudinis voluntatem. Frustra tendendo fatigamini, quò perueniendo inquinamini. Non autem beati inquinati in errore, qui ambulant in peruersitate seculi: sed, Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Quid porrò adiungat attendite, Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum. Non mihi videtur aliud his verbis commemoratum beatorum genus, quàm illud quod antè dictum est. Nam scrutari testimonia Domini, & eum in toto corde exquirere; hoc est, immaculatũ in via, & in lege Domini ambulare. Denique sequitur & dicit, Non enim qui operãtur iniquitatẽ, in viis eius ambulauerũt.) Si ergo ambulantes in via, id est, in lege Dñi, ipsi

ipsi sunt scrutantes testimonia eius, & in toto corde exquirentes eum: profectò qui operantur iniquitatem, non scrutantur testimonia eius. Et tamen nouimus operarios iniquitatis ad hoc scrutari testimonia Domini, non quòd iam rectè viuant, sed vt sciant quemadmodum viuere debeant. Tales ergo nondum immaculati ambulant in lege Domini, ac per hoc nondum beati. Quomodo ergo intelligendum est: Beati qui scrutantur testimonia eius: cùm videamus homines eius scrutari testimonia non beatos, quia non immaculatos? Nam scribæ & pharisæi super cathedram Moysi sedentes, de quibus Dominus ait: Quæ dicūt, facite, quæ autem faciunt, facere nolite: dicunt enim, & non faciunt: vtique scrutabantur testimonia Domini, vt haberent quæ dicerent bona, quamuis facerent mala. Sed hos omittamus. Rectè quippe respondebitur nobis, quòd isti non scrutātur testimonia Domini. Non enim quærunt ipsa, sed aliud quærunt per ipsa: id est, vt glorificentur ab hominibus, vel ditētur. Non est hoc scrutari testimonia Dei, non diligere quod ostendunt, & nolle peruenire quò ducunt, id est ad Deum. Nam etsi ipsi scrutentur testimonia Dei, quamuis non vt ipsum, sed vt aliud ex his inueniant & acquirant, certè non in toto corde exquirunt eum, quod non frustra hic additum cernimus. Sciens enim spiritus, qui hæc dicit, multos propter aliud, non propter quod constitutum est scrutari testimonia eius: non tantùm dixit, Beati qui scrutantur testimonia eius: sed addidit, in toto corde exquirunt eum: tanquam docens quemadmodum, vel propter quid scrutanda sint testimonia Domini. Denique in libro Sapientiæ loquens ipsa sapientia, Quærunt, inquit, me mali, & non inuenient: oderunt enim sapientiam. Quod quid est aliud, quàm oderunt me? Quærunt ergo me, ait, & non me inueniunt qui oderunt me. Quomodo igitur dicuntur quærere quod oderunt, nisi quia non hoc, sed aliud ibi quærunt? Non enim volunt esse sapientes in Dei gloriam, sed volunt videri sapientes propter hominum gloriam. Quomodo enim sapientiam non oderūt, quę iubet & docet contemnendum esse quod diligunt? Proinde, Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini, Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum. Sic enim scrutando testimonia eius, vt in toto corde exquirant eum, immaculati ambulant in lege Domini. Nunquid tamen ille non scrutabatur testimonia eius, nec quærebat eum qui dicebat: Magister bone, quid boni faciam, vt vitam æternam consequar? Sed quomodo eum in toto corde quæsiuit, cuius consilio diuitias suas prætulit, quo audito tristis abscessit? Nam & propheta Esaias dicit: Quærite Dominum. Et cùm inueneritis eum, derelinquat impius vias suas, & vir iniquus cogitationes suas? Quærunt itaque Deum & impij & iniqui, vt eo inuento non sint impij nec iniqui. Quomodo ergo iam beati, cùm adhuc testimonia eius scrutantur, & exquirunt eum, cùm hoc facere possint & impij & iniqui? Beatos autem esse impios & iniquos, quis vel impius dixerit aut iniquus? Ergo spe beati, sicut: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam: non propter quod adest quamdiu mala patiūtur, sed propter quod aderit: quoniam ipsorum est regnum cælorum. Et: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: non quia esuriunt & sitiunt, sed propter quod sequitur, quoniam ipsi saturabuntur: &, Beati qui plorant: non quia plorant, sed propter quod sequitur, quia ridebunt. Proinde, Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum: non quia scrutantur & exquirunt, sed quia inuenturi sunt quod exquirunt. In toto enim corde, non negligenter exquirunt. Si ergo spe beati, fortassis etiam spe immaculati. Nam profectò in hac

Matth. 23. A. Matth. 6. A. Prouerb. 1. d. Matth. 19. b. Esa. 55. b. Matth. 5. A.

A vita licet in lege Domini ambulemus, licet scrutemur testimonia eius, & in toto corde exquiramus eum: si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis nō est. Sed hoc diligentius inquirēdum est. Sequitur quippe: Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt. Ex quo videri potest, qui ambulant in via Domini, id est, in lege Domini, scrutando testimonia eius, & in toto corde exquirendo eum, iam esse posse immaculatos, hoc est sine peccato, propter verba sequentia: Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt. Qui autem peccatum facit, & iniquitatem facit, ait beatus Ioannes: & addidit, Peccatum iniquitas est. Sed iam sermo iste claudendus est, nec in angustum tanta quæstio coarctanda.

1. Ioan. 1. d. 1. Ioan. 3. A.

Concio secunda.

SCRIPTVM est & legitur & verū est in hoc Psalmo: Non enim qui operantur iniquitatem, in viis B eius ambulauerunt. Sed elaborandum est, opitulante Deo, in cuius manu sunt & nos & sermones nostri, ne rectè dictum, non rectè intellectum, lectorem auditorémue perturbet. Hucusque cauendum est, plus verò habet contra Pelagianistas. Cauendum est enim, ne omnes sancti, quorum illa vox est, Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est: aut non putentur ambulare in viis Domini, quoniam peccatum iniquitas est, & qui operantur iniquitatem; non vtique in viis eius ambulauerunt: aut quia dubium non est eos ambulare in viis Domini, non credantur habere peccatum, quod proculdubio falsum est. Neque enim propter arrogantiam superbiamque vitandam scriptum est: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus: alioqui non adderetur, & veritas in nobis non est: sed diceretur, humilitas in nobis non est: præsertim quia sequitur vnde iste sensus clarius illustre- C tur, omnésque auferat dubitationis ambages. Cùm enim hoc beatus Ioannes dixisset, adiunxit: Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis est & iustus qui nobis peccata nostra dimittat, & mundet nos ab omni iniquitate. Quid hic dicit, quid contradicit dānabilis impietatis elatio? Si enim propter arrogantiam deuitandam, non propter veritatem fatendam, dicunt sancti se habere peccatum, quid est quod confitentur vt remissionem mundationémque mereantur? An & hoc fit, vt arrogantia deuitetur? Quomodo ergo impetrabitur peccatorum vera mundatio, quorum est falsa confessio? Conticescat igitur & arescat elatio fœnea superborum seipsam seducens, quæ in auribus hominum simulata humilitate dicit se habere peccatum: in corde autem sua impia elatione dicit se non habere peccatum. Qui enim hoc dicunt, D seipsos seducunt, & veritas in eis non est. Sed quando in auribus hominum hoc dicunt: non tantum seipsos, sed & alios quosque doctrinæ insanæ peruersitate seducunt. Cùm verò id in corde suo dicunt, illic seipsos seducunt, illic veritas in eis non est: ac per hoc in corde seipsos seducunt, & in suo corde veritatis lumen amittunt. Exclamet autem sancta familia Christi fructificans & crescens in vniuerso mundo, humiliter verax & veraciter humilis: exclamet inquam, Si diximus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Quod si confessi fuerimus delicta nostra, fidelis est & iustus vt dimittat nobis peccata nostra, & mundet nos ab omni iniquitate. Hæc vt dicuntur, ita sentiantur. Tunc enim erit humilitas vera, si non solùm ostēdatur in lingua, vt simus secundum Apostolum, nō alta sapientes, sed humilibus consentientes. Non, ait, colloquentes, sed consentientes: quod non fit ore, sed corde. Hypocrita,

Sap. 7. f. 1. Ioan. 1. d. Ibidem. Ibidem. Rom. 12. c.

si dicis te habere, cùm credas te non habere peccatum: foris fingis humilitatem, intus amplecteris vanitatem. Ergo & in ore & in corde non habes veritatem. Quid tibi prodest videri hominibus humile esse quod dicis, si Deus videt altum esse quod sapis? Certè si auribus diuinũ insonaret oraculum, Noli altum dicere: nec sic immeritò damnareris, si humile in ore coram hominibus, & altum in corde coram Domino loquereris. [Rom.11.c.] Cùm verò audias, Noli altum sapere, sed time; non enim ait, dicere, sed sapere: cur non etiam intus es humilis vbi sapis? An ideo mens altitudine [al. humilitate.] inflatur, vt humilitatẽ lingua mentiatur? Legis vel audis, Noli altum sapere, sed time: & tu in tantum sapis altum, vt te peccatum existimes non habere? Ac per hoc quia non vis timere, nihil tibi aliud remanet quàm timere. Et vnde, inquis, scriptum est: Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt? An verò sancti Domini non ambulant in viis Domini? Quòd si ambulant in viis Domini, non operantur iniquitatem. Si non operantur iniquitatem, non habent peccatum: quoniam peccatum iniquitas est. [1.Ioan.3.a.] Exurge in adiutorium mihi Domine Iesu, & contra hæreticum superbientẽ opitulare mihi per Apostolum confitentem. Ecce, vbi est homo tuus exinaniens se, vt impleatur teipso? Ipsum audiamus fratres charissimi, ipsum de hac quæstione, si placet, imò quia placet interrogemus. Dic nobis Paule beatissime, vtrum ambulaueris in viis Domini, cùm in carne adhuc viueres? [Philip.3.c.] Respondet, Et vnde dicebam, Veruntamen in quod peruenimus, in eo ambulemus? [2.Cor.12.f.] Vnde dicebam, Nunquid circumuenit vos Titus? Nónne eodem spiritu ambulauimus? Nónne iisdem vestigiis? [2.Cor.5.a.] Vnde dicebam, Quamdiu sumus in corpore, peregrinamur à Domino? Per fidem enim ambulamus, non per speciem. [Rom.1.b.] Quæ certior via Domini, quàm fides ex qua iustus viuit? In cuius alterius viæ itinere ad superna tendebam, quando dicebam, [Philip.3.c.] Vnum autem quæ retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus, secundum intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Iesu? Postremò in qua alia via cucurreram quando dicebam: [2.Tim.4.b.] Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui? Satis sint ista responsa, quibus apostolum Paulum in viis Domini ambulasse discimus: sed ab illo & aliud inquiramus. Dic obsecro, ô Paule, quando adhuc in carne viuens in viis Domini ambulabas, habebas peccatum, an sine peccato eras? Audiamus vtrum se ipse seducat, an verò quod beatus Ioannes eius coapostolus sapiat: [1.Ioan.1.d.] quoniam veritas erat in eis. Et hic ergo respondet: Nónne legistis vbi confiteor dicens: [Rom.7.c.] Non enim quod volo facio bonum; sed quod nolo malum hoc ago? Et hoc audiuimus. Iam itaque illud interrogemus: Quomodo in viis Domini ambulabas, si malum quod nolebas, hoc agebas: cùm Psalmus sanctus intonet dicens: Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerũt? Audi continuò respondentem per sententiam consequentem: [Ibidem.] Si quod nolo, inquit, ego hoc facio; iam ego non operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Ecce quemadmodum qui ambulant in viis Domini, non operantur peccatum, & tamen non sunt sine peccato: quia iam non ipsi operantur iniquitatem, sed quod habitat in eis peccatum. Hic dicit aliquis: Quomodo agebat quod nolebat malum: & quomodo ipse non id agebat, sed quod habitabat in illo peccatum? Interim iam ista quæstio soluta est, satisque apparuit Scripturæ autoritate canonicæ, fieri posse vt ambulantes in viis Domini, quamuis non sint sine peccato, non tamen id operentur ipsi. Non enim qui operantur iniquitatem, [1.Ioan.3.a.] hoc est peccatum, quia peccatum iniquitas est, in viis eius ambulauerunt. Iam

A verò qua ratione possit intelligi, & agens illud propter corpus mortis huius in quo lex peccati habitat, & non ipse agens illud propter vias Domini in quibus ambulat: alius sermo necessarius est, quia iste claudendus est.

Concio tertia.

PROPTER id quod in Psalmo isto scriptum est, Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerũt, quoniam peccatum iniquitas est, sicut [1.Ioan.3.a.] Ioannes apostolus dicit, exorta difficilis quæstio, quomodo possint sancti in hac vita & non esse sine peccato: quia & illud verum est, Si dixerimus quia peccatum [1.Ioan.1.d.] non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est: & tamen ambulare vias Domini, quas non ambulant qui operantur iniquitatem: soluta est, dicente apostolo Paulo: Iam non ego operor illud, sed id quod in me habitat peccatũ. [Rom.7.c.] Quomodo enim B est sine peccato, in quo habitat peccatum? Ambulat tamen vias Domini, quas non ambulant qui operantur iniquitatem: quia iam non ipse operatur illud, sed quod in eo habitat peccatum. Veruntamen ita soluta est quæstio ista, vt difficilior altera nasceretur, quomodo agat homo quod ipse non agit. Vtrunque enim dixit, & non quod volo, ago: & non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. [Ibidem.] Vnde intelligere debemus, quando peccatum quod habitat in nobis, operatur in nobis, tunc nos id non operari: quando nequaquam ei voluntas nostra consentit, & tenet etiam corporis mẽbra vt non obediant desideriis eius. Quid enim operatur peccatum nolentibus nobis, nisi sola illicita desideria? Quibus si voluntatis non adhibeatur assensus: mouetur quidem nonnullus affectus, sed nullus ei relaxatur effectus. Hoc præcipit idem Apostolus, vbi dicit: [Rom.6.b.] Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desideriis eius, nec exhibeatis membra vestra arma iniquitatis C peccato. Sunt itaque desideria peccati, quibus nos prohibuit obedire. Operantur ergo peccatum hæc desideria, quibus si obedimus & nos operamur. Si autem obtemperantes Apostolo nõ obedimus eis; [Rom.7.c.] non illud nos operamur, sed quod in nobis habitat peccatum. Si autem desideria nulla haberemus illicita, nec nos nec peccatum mali aliquid operaretur in nobis. Motum porrò illiciti desiderij cui non obediendo non eum nos operamur, ideo & nos agere dicimur: quoniam non est naturæ vigor alienæ, sed languor est nostræ. A quo languore omnimodo salui erimus, cùm & animo & corpore immortales facti fuerimus. Quapropter & quia in viis Domini ambulamus, non obedimus desideriis peccati: & quia non sumus sine peccato, habemus desideria peccati. Ac per hoc iam nos ea non operamur, non eis obediendo: sed quod in nobis habitat peccatum, D eadem commouendo. Non enim qui operantur iniquitatem, id est, qui obediunt desideriis peccati, in viis Domini ambulauerunt. Sed adhuc quærendum est, quæ petamus dimitti nobis, quando dicimus Deo: Dimitte nobis debita nostra, [Matth.6.b.] vtrum quæ nos operamur quando peccati desideriis obedimus, an ipsa desideria nobis dimitti volumus quæ nos non operamur, sed quod habitat in nobis peccatum. Quantum quidem ego sapere possum, languoris illius, & infirmitatis vnde illicita desideria commouentur, quod peccatum appellat Apostolus, [Rom.7.a.] vniuersus reatus sacramento baptismatis est solutus, cum omnibus quæ illi obedientes fecimus, diximus, cogitauimus: nec deinceps nobis languor iste obesset, quamuis inesset, si desideriis eius illicitis nullis vnquã obedientiam præberemus, siue operatione, siue locutione, siue tacita assensione, donec etiã ipse sanaretur, cùm

cùm id quod poscimus esset impletum, siue dicentes: Matth.6.b. Veniat regnum tuum, siue dicentes: Libera nos à malo. Iob.7.a. Sed quoniam tentatio est vita humana super terram, etiam si à criminibus longè simus: non tamen deest vbi desiderijs peccati, vel facto vel dicto, vel cogitatu obediamus: quando aduersus maiora vigilātibus, quædam incautis minuta surrepunt. Quæ si aduersus nos colligantur, etsi non singula suis motibus conterunt, omnia tamen aceruo nos obruunt. Et propter hoc etiam mihi videtur, quòd hi qui ambulant in vijs Matth.6.b. Domini, dicunt: Dimitte nobis debita nostra; quoniā ad vias Domini, & ipsa oratio pertinet, & ipsa confessio, quamuis non ad eas peccata pertineant. Itaque in vijs Domini, quas omnes fides vna complectitur, qua in eum creditur, qui iustificat impium; qui etiam di- Ioan.14.a. xit: Ego sum via: nemo peccatum operatur, sed confitetur. Deuiat ergo, cum peccat, & ideo peccatum viæ non tribuitur, quod à deuiāte committitur: sed in via fidei pro non peccantibus habentur, quibus peccata Rom.4.a. non imputantur. De quibus Apostolus Paulus iustitiā Psal.31.a. fidei commendans, in Psalmo scriptum esse monstrauit: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorū tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum. Hoc præstant viæ Domini: ac per hoc, quoniam iustus ex fide viuit, ab ista via Domini illa alienat iniquitas, quæ est infidelitas. In hac autem via Domini, id est, in fide pia quisquis ambulat, aut peccatum non operatur, aut si quid à deuiante committitur, propter viā non imputatur, & tanquam non fuerit operatus, accipitur. Et ideo bene etiam sic intelligitur. Non enim qui operātur iniquitatem, in vijs eius ambulauerunt: vt hanc iniquitatem significauerit, quæ recedit à fide, aut non accedit ad fidem. Quē- Ioan.15.d. admodum enim ait Dominus de Iudæis: Si non venissem, peccatū non haberent. Nec vtique sine vllo peccato erant, antequam Christus veniret in carne, & ex quo venit, cœperunt habere peccatum: sed quoddam peccatum certum, id est, infidelitatis intelligi voluit; quoniam non crediderunt in eum: ita qui operantur iniquitatem, non quamlibet, sed hanc ipsam infidelitatem, non in vijs eius ambulauerunt; quia vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas. Vtrunque autem in Christo est, & præter Christum nusquam est. Dico Rom.15.b. enim Christum, ait Apostolus, ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum: gentes autem super misericordiam glorificare Deum. In hoc igitur misericordia, quia nos redemit: in hoc veritas, quia id quod promisit impleuit, & impleturus est quod promittit. Qui ergo operantur iniquitatem, id est, infidelitatem, non in vijs eius ambulauerunt; quia in Christum non credi- Rom.4.a. derunt. Ergo cōuertantur, & in eum qui iustificat impium, piè credāt, atque in illo misericordiam peccatis dimissis, & veritatem completis promissis, hoc est, vniuersas vias Domini inueniant: in quibus ambulantes non operabuntur iniquitatem; quia non tenebunt Galat.5.b. infidelitatem, sed fidem, quæ per dilectionem operatur, & cui peccatum non imputatur.

Concio quarta.

QVIS est, fratres charissimi, qui Domino dicit: Tu præcepisti mandata tua custodiri nimis. Vtinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas. Tunc non confundar, dum inspicio in omnia mandata tua?) Quis est qui hoc dicit, nisi vnumquodque membrum Christi, vel potius vniuersum corpus Christi? Et quid est, tu præcepisti mandata tua custodiri nimis? Vtrum nimis præcepisti, an nimis custodiri? Quodlibet horum intelligamus, contra illam memorabilem nobilemque sententiam hoc dictum videtur, quam Græci laudant in sapiētibus suis, & Latini laudando cōsentiunt, Ne quid nimis. Si enim hoc

A verum est, vt ne quid nimis fiat: quomodo verum est, quod hîc dicitur: Tu præcepisti mandata tua custodiri nimis? Quandò Deus aliquid vel nimis præciperet, vel custodiri nimis vellet, si omne nimium reprehensione dignum esset? Dicetemus ergo nos nulla Græcorum sapientium autoritate †teneri, intuentes quod al. terreri. scriptum est: Nónne stultam fecit Deus sapientiam 1. Cor.1.c. huius mundi: & potius istam sententiam falsam esse crederemus, qua dictum est: Ne quid nimis: quàm diuinum eloquium, vbi legimus atque cantamus: Tu præcepisti mandata tua custodiri nimis: nisi nos non Græca elatio, sed vera ratio reuocaret? Nimis quippe dicitur, quicquid plus fuerit quàm oportet. Nam parum, & nimium duo sunt inter se contraria. Parum est quod minus est quàm oportet: & nimium est quod plus est quàm oportet. Horum in medio modus est, quod dicitur, sat est. Cùm vtiq; vtile sit in vita & moribus, vt amplius quàm oportet nihil omnino faciamus; profectò veram esse sententiam, Ne quid nimis, B fateri potius quàm negare debemus. Sed aliquādo Latina lingua hoc verbo sic abutitur, vt nimis pro eo quod est valde, & positū inueniamus in literis sacris, & ponamus in sermonibus nostris. Nā & hîc, tu præcepisti mandata tua custodiri nimis: non nisi valde intelligimus, si rectè intelligimus. Et, nimis te diligo, si alicui charissimo dicimus: non vtiq; plus quàm oportet, sed valde nos diligere intelligi volumus. Denique illa Græca sententia non habet hoc verbum quod hîc legitur. Ibi enim est ἄγαν, quod est nimis: hîc est autem σφόδρα, quod est valde. Sed aliquando, vt diximus, nimis pro eo quod est valde, & dictum inuenimus, & dicimus. Vnde nonulli etiam Latini codices non habent, Tu præcepisti mandata tua custodiri nimis: sed, valde. Valde vtique præcepit hoc Deus, & valde oportet Dei custodire mandata. Sed humilis pietas vel pia humilitas, & fides non immemor gratiæ, quid adiungat attendite: Vtinam, inquit, dirigantur viæ meæ, ad custodiendas iustificationes tuas. Præcepisti quidem tu, C sed vtinam quod præcepisti fiat mihi. Vbi audis vtinam, vocem optantis agnosce: & agnita voce optantis, depone superbiam præsumentis. Quis enim se dicat optare, quod sic habet in arbitrij potestate, vt nullo indigens adiumento id possit efficere? Ergo si optat homo quod præcepit Deus: vt det ipse quod præcepit, rogandus est Deus. A quo enim optandum est nisi ab Iacobi 1.c. illo patre luminum: à quo omne datum optimum & omne donum perfectum, sancta Scriptura teste, descendit? Propter eos autem qui putant hoc solo nos ad faciēdam iustitiam diuinitùs adiuuari, quòd Dei præcepta nobis in notitiam proferuntur, vt ea cognita, iam sine vlla Dei gratia solis nostræ voluntatis viribus impleantur: non optat hîc dirigi vias suas ad custodiēdas iustificationes Dei, nisi iam eius acceptis ipso præcipiente mandatis. Ad hoc enim pertinet quod præmisit: Tu præcepisti mandata tua custodiri nimis. Tāquam diceret, Iam legem accepi, iam noui. Tu enim præcepisti mandata tua custodiri nimis, & mandata D tua sancta, & iusta, & bona: sed peccatum per bonum Rom.7.b. mihi operatur mortem, nisi adiuuet gratia. Vtinam ergo dirigantur viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas, Tunc non cōfundar, dum inspicio in omnia mandata tua. Mandata Dei siue cùm leguntur, siue cùm memoria recoluntur, tanquam speculum intuendum est secundum Apostolum Iacobum dicentem: Si quis Iacobi 1.d. est auditor verbi & non factor, hic comparabitur viro consideranti vultum natiuitatis suæ in speculo. considerauit enim se & abijt, & statim oblitus est qualis fuerit. Qui autem perspexerit in legem perfectam libertatis, & permāserit, non auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit. Talem se iste vult esse, vt inspiciat tanquam in speculo mandata

m

data Dei & non confundatur: quia non auditor eorũ tantùm vult esse, sed factor. Propterea optat dirigi vias suas, ad custodiendas iustificationes Dei. Vnde dirigi, nisi gratia Dei? Alioqui legem Dei habebit, non vbi gratuletur, sed vbi confundatur: si voluerit mandata inspicere quæ non facit. Confitebor, inquit, tibi Domine in directione cordis, in eo quòd didicerim iudicia iustitię tuæ.) Non est peccatorum confessio ista, sed laudis: sicut ait etiam ipse in quo peccatum nullũ
Matth. 11. d. erat: Confitebor tibi pater Domine cœli & terræ. & sicut scriptum est in libro Ecclesiastico: Hæc dicetis
Eccles. 39. c. in confessione, opera Domini vniuersa quoniam bona valde. Confitebor, inquit, tibi in directione cordis. Vtique si dirigantur viæ meæ, cõfitebor tibi, quoniam tu fecisti, & tua laus est ista, non mea. Tunc enim confitebor in eo quòd didicerim iudicia iustitiæ tuæ: si directum cor habebo, directis videlicet vijs meis ad custodiendas iustificationes tuas. Nam quid mihi proderit quòd ea didicerim, si corde peruerso vias abibo prauas? Non enim lætabor in eis, sed accusabor ab eis. Deinde adiungit: Iustificationes tuas custodiam.) Quæ omnia ex illo vtiq; cõnectuntur quod ait: Vtinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas, tunc non confundar dum inspicio in omnia mandata tua, & confitebor tibi in directione cordis, & iustificationes tuas custodiam. Sed quid est quod sequitur? Ne derelinquas me vsque valde.) Vel sicut nonnulli codices habent, Vsque nimis.) pro eo quod est valde: nam hoc verbum Græcum est: & hîc est σφόδρα: quasi relinqui se à Domino velit, sed nõ vsque valde. Absit. Sed quia reliquerat Deus mũdum merito peccatorum: vsque valde illum reliquisset, si ei nec tãta medicina profuisset, hoc est, gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Nunc verò secundum istam orationem corporis Christi non eum
2. Cor. 5. d. reliquit vsque valde: quia Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi. Potest hoc etiam sic intelligi,
Psal. 29. b. vt eius ista sit vox qui cùm dixisset: In abũdantia mea non mouebor in æternum, velut sua virtute confidẽs: vt ostenderet ei Deus quòd non merito eius, sed in vo
Psal. 29. b. luntate sua præstiterat decori eius virtutem, auertit ab eo faciem suam, & factus est conturbatus. Inueniens ergo se, nec iam præsumens de se, clamat: Ne derelinquas me vsque valde. Si enim dereliquisti vt sine adiutorio tuo infirmus appaream: noli vsque valde, ne peream. Tu enim præcepisti mãdata tua custodiri nimis. Iam de ignorantia me excusare non possum. Sed quoniam infirmus sum, vtinam dirigãtur viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas. Tunc non confundar dum inspicio in omnia mandata tua, tunc confitebor tibi in directione cordis, in eo quòd didicerim iudicia iustitiæ tuæ, tunc iustificationes tuas custodiam: & si dereliquisti me ne gloriarer in me, noli vsque valde, & iustificatus abs te gloriabor in te.

Concio quinta.

Beth. 2. HOS versus, charissimi, isto consideremus in Psalmo, & sicut Dominus donat eius sacras literas perscrutemur. In quo corrigit iunior viam suam? in custodiendo verba tua.) Interrogat se, & respondet sibi. In quo corrigit iunior viam suam? hucusque interrogatio est. Deinde responsio, in custodiendo verba tua. Sed hoc loco custoditio verborum Dei, intelligẽda est operatio præceptorum. Frustra enim custodiũtur memoria, si non custodiantur & vita. Nam quidam verba Dei tenendo agunt ne obliuiscantur, nec agunt viuendo vt corrigantur. Non autem ait iste, in quo exerceet iunior memoriam suam: sed, in quo corrigit viam suam: atque ad hoc respondet, in custodiendo verba tua. Neque vllo modo dicenda est via correcta, quandiu est vita peruersa. Sed quid sibi vult iste iunior? Potuit enim dicere, in quo corrigit homo viã

A suam: aut, in quo corrigit vir viam suam, quod plerunque in scripturis ita ponitur, vt à sexu honoratiore homo intelligatur, modo locutionis quo significatur à parte totum. Neque enim & fœmina non beata quæ non abijt in cõsilio impiorum: vbi tamen dictum est, Psal. 1. a.
Beatus vir. Hic verò nec homo ait, nec vir, sed iunior. Nũquid desperãdus est senior? Aut in alio corrigit etiã senior viam suam, quàm in custodiendo verba Dei? An fortè admonitio est qua ætate potissimũ fieri debeat: secundum illud quod alibi scriptum est: Fili à iu- Eccles. 6. b.
uentute tua excipe doctrinam, & vsque ad canos inuenies sapientiam? Est & alius intellectus, vt ille hîc agnoscatur filius euangelicus iunior, qui profectus à Luc. 15. c.
patre in regionem longinquam, effudit substantiam suam viuens cum meretricibus prodigè: & posteaquã porcos pauit egestatem famemque perpessus, reuersus est ad semetipsum, & dixit: Surgam & ibo ad patrem meum. In quo enim correxit viam suam, nisi in custodiendo verba Dei, quæ tanquam panem pater-
B num esuriens cõcupiuit? Neque enim corrigit viam suam frater eius senior, qui patri suo dixit: Ecce tot Ibidem g.
annis seruio tibi, & nunquam mandatum tuum præterij. Iunior ergo ille correxit viam suam, quam se ita deprauasse peruersamque habuisse confessus est, vt patri diceret: Iam non sum dignus vocari filius tuus. Tertius quoque intellectus mihi occurrit, quem quidem ego, quantum pro modulo meo sapio, duobus superioribus antepono; Vt senior agnoscatur vetus homo: & nouus, iunior. Senior, qui portat imaginem 1. Cor. 15. f.
terreni hominis iunior, qui cœlestis: quia non prius Ibidem.
quod spiritale est, sed quod animale, postea spiritale. Sic ergo licet quilibet, quantum ad ætatem pertinet corporis, annosa vetustate decrepitus, iunior erit apud Deum percepta gratiæ nouitate conuersus. Et in hoc corrigit iunior viam suam, in custodiendo verba eius: hoc est verbũ fidei quod prædicamus, & ipsa est fides quæ per dilectionem operatur. Sed iste iunior popu- Galat. 5. b.
C lus, gratiæ filius, homo nouus, cantator noui cantici, hæres testamenti noui, iste iunior non [a]Cain sed Abel; a Genes. 4. a.
[b]non Hismael sed Isaac; [c]non Esau sed Israel; [d]nõ Ma- b Gen. 17. c. c Gen. 25. c.
nasses, sed Ephraim; [e]non Heli, sed Samuel; [f]non Saul, Rom. 9. c.
sed Dauid, quid adiungat attendite: In toto, inquit, d Gen. 48. b. e 1. Reg. 3. a.
corde meo exquisiui te, ne repellas me à mandatis f 1. Reg. 15.
tuis.) Ecce orat vt adiuuetur ad custodienda verba Dei, in quo dixerat viam suam corrigere iuniorem: Nam vtique hoc est, ne repellas me à mandatis tuis. Quid est enim à Deo repelli, nisi non adiuuari? Mandatis quippe eius rectis atque arduis humana non contemperatur infirmitas, nisi præueniens eius adiuuet charitas. Quos autem non adiuuat, hos meritò perhi- Genes. 3. d.
betur repellere, tanquam flammea framea prohibeãtur indigni, ne manum extendant ad arborem vitæ. Quis est autem dignus, ex quo per vnum hominem Rom. 5. a.
peccatum intrauit in mundum, & per peccatũ mors, & ita in omnes homines pertrãsijt, in quo omnes peccauerunt? Sed indebita Dei misericordia sanatur de-
D bita nostra miseria. Nam iste qui loquitur & dicit: In toto corde meo exquisiui te; & hoc vnde posset, nisi eum auersum ad se ipse conuerteret cui dicitur: Deus Psal. 84. b.
tu conuersus viuificabis nos: & ille perditum quæreret, & errantem ille reuocaret qui dicit: Quod perierat requiram, & quod errauerat reuocabo? Inde est Ezech. 34. d.
quòd & corrigit viam suam in custodiẽdo verba Dei, illo regente, illo faciente: neque enim per se ipse posset, cùm Hieremias propheta fateatur & dicat: Scio Hier. 10. d.
Domine quoniam non est hominis via eius, neque viri vt corrigat viam suam. A Domino quippe hoc etiã iste superius optauit vbi ait: Vtinam dirigantur viæ meæ. & hic vbi addidit: In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi.) Continuo diuinum quæsiuit auxilium. Ne in corde eius Dei eloquia sine

ne fructu absconderentur, nisi opera iustitiæ sequerentur. Cùm enim hoc dixisset, adiunxit: Benedictus es Domine, doce me iustificationes tuas.) Doce dixit, quomodo eas discunt qui faciunt, non quomodo hi qui vt habeant quod loquantur tantummodò meminerunt. Nam vtiq; iam dixerat: In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. Quid ergo adhuc ea quærit discere, quæ abscondita iam custodit in corde? Quod vtiq; nón fecisset, nisi ea didicisset. Vt quid ergo addit & dicit; Doce me iustificationes tuas: nisi quia eas vult faciendo discere, non loquendo vel memoria retinendo? Quoniam ergo sicut in alio Psalmo
Psal.83.c. legitur, Benedictionem dabit qui legem dedit: ideo, benedictus es Domine. Doce me, inquit, iustificationes tuas. Quia enim in corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi, legem dedisti: da etiam benedictionem gratiæ, vt faciendo discam quod intimando iussisti. Hæc satis sint, vt vestræ mentes sine fastidio nutriantur: alium sermonem hæc desiderant quæ sequuntur.

Concio sexta.

INITIVM sermonis huius est nobis in Psalmo de quo disputamus hic versus. In labijs meis pronũciaui omnia iudicia oris tui.) Quid est hoc dilectissimi? Quid est hoc? Quis omnia iudicia Dei enunciare possit, cùm inuestigare non possit? An verò cum
Rom.11.d. Apostolo exclamare dubitamus: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! Domi-
Ioan.16.b. nus dicit: Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò. Et quamuis continuò promiserit eis omnem veritatem per spiritum sanctum,
1.Cor.13.c. clamat tamen beatus Paulus, Ex parte scimus: vt intelligamus spiritu quidem sancto, vnde pignus accepimus, perduci nos ad omnem veritatem, sed cùm in aliam vitam post huius vitæ speculum & ænigma venerimus, & facie ad faciem viderimus. Quomodo ergo iste dicit, In labiis meis pronunciaui omnia iudicia oris tui? Et ille hoc dicit qui paulo antè superiore versu proximo dixerat, Doce me iustificationes tuas. Quo pacto igitur enunciauit omnia iudicia oris eius, qui vult adhuc discere iustificationes eius? An iudicia quidem cũcta iam nouerat, iustificationes autem adhuc discere cupiebat? Hoc verò esset mirabilius, si iam sciebat inscrutabilia Dei, & ea quæ hominibus præcepit faciẽda nesciebat. Iustificationes enim sunt, non dicta sed facta iustitię: opera scilicet iustorum quę imperat Deus. Ideo autem Dei dicuntur, quamuis à nobis fiant, quia nisi ipso donante non fiunt. Iudicia porrò Dei sunt, quibus ab eo mundus & nunc & in fine seculi iudicatur. Sed cùm eloquiis Dei omnia contineantur, & iustificationes videlicet & iudicia: cur quærit iustificationes discere qui eloquia Dei se abscondisse in corde dicit? Ait enim: In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. Tunc secutus adiunxit, Benedictus es Domine, doce me iustificationes tuas. Ac deinde, In labiis meis, inquit, pronunciaui omnia iudicia oris tui. Videtur quidem duo ista inter se non esse cõtraria, imò esse potius amica atque coniuncta, vt quoniam in corde suo abscõdit eloquia Dei, in labiis suis iudicia eius enunciet. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Sed quod inter hæc duo medium posuit, benedictus es Domine, doce me iustificationes tuas, quomodo cõueniat homini, cuius in corde iam sunt eloquia Dei, & qui labiis suis enunciauit omnia iudicia Dei, vt adhuc velit discere iustificationes Dei: non inuenitur, nisi vt eas discere velle intelligatur faciendo, non memoria retinendo & loquendo, & id à Domino demonstrauit debere nos petere, sine quo nihil possumus facere. Sed hoc ante istum alio iam sermone

A tractauimus. Nunc verò quomodo se dixerit omnia iudicia oris Dei in labiis suis enunciasse, cùm dicta sint inscrutabilia, & de quorum profunditate alibi scriptum est, Iudicia tua abyssus multa: quantum Psal.35.a.
Deus donat, tractare suscepimus. Quid ergo hîc intelligamus, attendite. Nunquid iudicia Dei nescit Ecclesia? Scit planè. Nam scit vtique qualibus dicturus sit iudex viuorum & mortuorum: Venite benedicti patris mei, percipite regnum: & qualibus dicturus sit, Matth.25.d.
Ite in ignem æternum. Scit, inquam, neque fornicatores, neque idolis seruientes, neque illos atque illos quos ibi Apostolus Paulus enumerat, regnum Dei possessuros. 1.Cor.6.b.
Scit iram & indignationem, tribulationem & angustias in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primùm & Græci, Gloriam ve- Rom.2.b.
rò & honorem & pacem omni operanti bonum, Iudæo primùm & Græco. Hæc atque huiusmodi iudicia Dei euidenter expressa nouit ecclesia: sed non ipsa sunt omnia, cùm sint quædam inscrutabilia, & sicut
B abyssus multa, profunda & occulta. An & ipsa nota sunt quibusdam excellentioribus membris hominis huius, qui cum suo capite saluatore totus est Christus? Inscrutabilia enim fortasse dicta sunt homini, quia viribus suis ea nõ potest perscrutari. Sed cur non possit dono spiritus sancti, cuicunque hoc Dominus conferre dignatur? Sic enim illud dictum est, Deus 1.Tim.6.c.
habitat lucem inaccessibilem: & audiuimus tamen, Accedite ad eum, & illuminamini. Quæ vtique sic Psal.33.a.
soluitur quæstio, vt inaccessibilis sit viribus nostris, accedatur autem ad Deum muneribus suis. Quanquam & si nemini omnino sanctorum quamdiu cor- Sapien.9.b.
pus quod corrumpitur aggrauat animam, omnia iudicia Dei scire conceditur, quia reuera multum est ad hominem, cùm profectò vt aliquid exempli gratia dicam, vnde iudiciorum Dei coniiciatur immensitas, cùm nemo sine iudicio Dei sit tardus in animo, vel claudus in corpore: habet tamen vnde dicat Ecclesia, hoc est, populus acquisitionis, & veraciter dicat, In
C labiis meis enunciaui omnia iudicia oris tui: id est, nihil iudiciorum tuorum tacui, quæ mihi per eloquia tua innotescere voluisti, sed omnia prorsus in labiis meis enunciaui. Hoc enim mihi videtur significare voluisse quod non ait, omnia iudicia tua: sed, omnia iudicia oris tui, id est, quæ mihi dixisti: vt per os eius eloquium eius intelligamus, quod fecit ad nos in reuelationibus sanctorum pluribus, & testamentis duobus: quæ omnia iudicia vsquequaque in labiis suis enunciare non cessat Ecclesia. Deinde subiungit & dicit: In via testimoniorum tuorũ iocundatus sum, quasi in omnibus diuitiis.) Viam testimoniorum Dei nihil citius, nihil certius, nihil breuius, nihilq; grãdius intelligimus esse quàm Christum: in quo sunt omnes Coloss.2.a.
thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Inde & iste ait se iocundatum vel delectatum in hac via, quasi in omnibus diuitiis. Testimonia quippe Dei sunt, quibus quantũ nos diligat, nobis probare dignatur. Com- Rom.5.b.
D mendat autem suam charitatem Deus in nobis, quoniam cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Cùm ergo ipse dicat, Ego sum via: & Ioan.14.a.
humilitas eius carnalis natiuitatis atque passionis, euidentia sint testimonia diuinæ erga nos dilectionis: proculdubiò via testimoniorum Dei Christus est. Per hæc quippe testimonia quæ in illo videmus impleta, etiam futura erga nos, quæ sempiterna promissa sunt, expectamus, & speramus implenda. Qui enim pro- Rom.8.f.
prio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo non & cum illo omnia nobis donauit? Sequitur, In mandatis tuis garriam, & considerabo vias tuas.) Quod Græcus habet ἀδολεσχήσω, Latini interpretes quidam garriam, quidam exercebor, interpretati sunt: quæ duo inter se videntur esse diuer-

uersa. Sed si exercitatio intelligatur ingenij, cum quadam delectatione disputationis, vtrunque coniungitur, & quasi ex vtroque vnum aliquid temperatur: vt non sit aliena ab huiusmodi exercitatione garrulitas. Solent enim garruli vocari loquaces. Si autem se in Dei mandatis exerceat Ecclesia, aduersus omnes inimicos fidei Christianæ atque catholicæ copiosis doctorum disputationibus est garrula: quę tunc fructuosæ sunt disputantibus, si non ibi considerentur nisi vię
Psal.24.b. Domini. Vniuersæ autem viæ Domini, sicut scriptum est, misericordia & veritas: quorum duorum plenitudo inuenitur in Christo. Per hanc suauem exercitationem fit etiam hoc quod adiungit: In iustificationibus tuis meditabor, non obliuiscar verborum tuorum.) Ideo vtique meditabor, vt non obliuiscar. Vnde beatus ille in primo Psalmo, in lege Domini meditabitur die ac nocte. In his omnibus quæ prout potuimus disputauimus, meminerimus charissimi, eum qui abscondit in corde suo eloquia Domini, & enunciat in labiis suis omnia iudicia oris eius, & in via testimoniorum eius delectatur sicut in omnibus diuitiis, & garriens vel sese exercens in mandatis eius, considerat vias eius, & meditatur in iustificationibus eius, ne obliuiscatur verborum eius, per quę omnia vtique lege Dei atque doctrina instructus appareat: orare tamen & dicere, Benedictus es Domine, doce me iustificationes tuas. Vbi nihil aliud intelligitur poscere, nisi adiutorium gratiæ: vt quod iam nouit sermone, discat & opere.

Concio septima.

SI HVIVS Psalmi superiora meministis charissimi, adiuuare nos debent ad intelligenda sequentia. Etenim quæ tanquam ex vnius hominis persona loquuntur, membra sunt Christi, & ad vnum caput tanquam vnum pertinent corpus. Nempe superius dixerat, In quo corrigit iunior viam suam, in custodiendo verba tua, Ecce nunc apertiùs vt id faciat, po-
Gimel. 3. scit auxilium. Retribue, inquit, seruo tuo, viuam & custodiam verba tua.) Si bona pro bonis sibi postulauit retribui, iam custodierat verba Dei. Non autem dixit, Retribue seruo tuo, quia custodiui verba tua, tanquam mercedem bonam pro bono obedientiæ flagitaret: sed dixit, Retribue seruo tuo, viuam & custodiam verba tua. Quod quid est aliud, quàm dicere, mortuos ea custodire non posse: infideles videlicet,
Matt.8.c. de quibus dicitur, Sine mortuos sepelire mortuos
Rom.1.b. suos? Quapropter mortuos intelligimus infideles, viuos autem fideles, quoniam iustus ex fide viuit. Non possunt custodiri verba Dei nisi per fidem, quæ per dilectionem operatur: hanc sibi poscit qui dicit, Retribue seruo tuo, viuam & custodiam verba tua. Et quoniam ante fidem non homini debentur nisi mala pro malis, retribuit autem Deus per indebitam gratiam bona pro malis: hanc retributionem rogat qui dicit, Ecce nunc retribue seruo tuo, viuam & custodiam verba tua. Quatuor enim sunt retributiones. Aut enim mala pro malis retribuuntur, sicut Deus ignem æternum retributurus est impiis. Aut bona pro bo-
Rom.4.a. nis, sicut regnum æternum retributurus est iustis. Aut bona pro malis, sicut Christus per gratiam iustificat impium. Aut mala pro bonis, sicut Iudas & Iudæi per malitiam persecuti sunt Christum. Harum quatuor retributionum duæ priores pertinent ad iustitiam, vt retribuantur mala pro malis, bona pro bonis. Tertia pertinet ad misericordiam, vt retribuantur bona pro malis. Quartam Deus nescit, nulli enim malum pro bono retribuit. Hæc autem quam tertio loco posui, primitùs necessaria est. Nisi enim Deus retribueret bona pro malis, nullo modo essent quibus retribueret bona pro bonis. Vide illum Saulum postea Pau-
Ad Tit.3.b. lum: Non ex operibus, inquit, iustitiæ quæ nos fecimus, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis. Et iterum, Qui prius 1.Tim.1.a.
fui blasphemus, & persecutor, & iniuriosus: sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Et iterum, Consilium autem do, tan- 1.Cor.7.e.
quam misericordiam consecutus à Domino, vt fidelis essem, hoc est, vt viuerem: Quia iustus ex fide vi- Rom.1.k.
uit. Mortuus ergo erat prius per suam iniustitiam, antequam viueret per Dei gratiam. Ipsam porrò suam mortem sic confitetur: Adueniente autem, inquit, Rom.7.b.
mandato peccatum reuixit, ego autem mortuus sum, & inuentum est mihi mandatum quod erat in vitam, hoc esse in mortem. Retribuit ergo illi Deus bonum pro malo, hoc est, vitam pro morte: talem scilicet retributionem qualis hic poscitur vbi dicitur, Retribue seruo tuo, viuam, & custodiam verba tua. Et vixit & custodiuit verba eius, & pertinere cœpit ad aliam retributionem, in qua retribuuntur bona pro bonis: propter quam dicit, Bonum certamen certaui, cur- 2.Tim.4.b.
sum consummaui, fidem seruaui, De cætero reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex. Vtique iustus, retribuendo bona pro bonis: quia prius misericors, retribuendo bona pro malis: quamuis & ipsa iustitia qua retribuuntur bona pro bonis, non est sine misericordia, quia & hoc scriptum est, Qui coronat te in miseratione & misericordia. Qui enim dixit, Bonum cer- Psal.102.a.
tamen certaui, quando vinceret, nisi illo donante, 1.Tim.4.b.
de quo ait, Gratias ago Deo qui dat nobis victoriam 1.Cor.15.g.
per Dominum nostrum Iesum Christum? Et qui cursum consummauit, quando curreret, quando perueniret, nisi illo adiuuante de quo ait, Igitur non vo- Rom.9.d.
lentis, neque currentis, sed miserentis est Dei? Et qui 1.Cor.7.e.
fidem seruauit, quando id faceret, nisi, vt ipse ait, misericordiam consecutus vt fidelis esset? Nusquam ergo se extollat humana superbia, donis suis Deus retribuit bona pręmia. Sed iste qui iam orat & dicit, Retribue seruo tuo, viuam; si penitus esset mortuus, non oraret: sed ab illo accepit initium bonę concupiscentiæ, à quo vitam poscit obedientiæ. Habebant enim aliquam fidem qui dicebant, Domine auge nobis fidem. Ille verò & incredulitatẽ suam cõfitebatur, nec Luca 17.a.
fidem diffitebatur, qui cùm esset interrogatus vtrum crederet, ait: Credo Domine, adiuua incredulitatem Marc 9.d.
meam. Iam vtique viuere incipiens postulat vitam, qui credens orabat obedientiam: non vt pro ea seruetur præmium, sed vt seruetur auxilium. Vita quippe crescente viuificit per omnem diem, qui renouatur 2.Cor.4.c.
de die in diem. Sciens autem verba Dei non posse custodiri per obedientiam, nisi videantur per intelligentiam: hoc quoque orationi addit, & dicit, Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.) Ad hoc etiam illud pertinet quod adiungit, Inquilinus ego sum in terra.) Siue, vt nonnulli codices habent, Incola ego sum apud te in terra, ne abscondas à me mãdata tua.) Quod enim ait superius, Reuela oculos meos: hoc postea dixit, ne abscondas à me: & quod ibi dixerat, mirabilia de lege tua: hoc alio modo repetens ait, mandata tua. Nihil est autem mirabilius in mandatis Dei, quàm diligite inimicos ve- Matt.5.g.
stros: hoc est, retribuire bona pro malis. Sed de isto inquilinatu vel incolatu non est sermo coarctandus, & ideo non iste de hac re, sed alius expectandus, & Domino adiuuante reddendus est sermo.

CONCIO VIII.

De versu Psalmi qui dicit, Incola ego sum in terra, non abscondas à me mandata tua: Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore.

EXPECTATIONI charitatis vestræ de sequentibus huius maximi Psalmi sermo reddendus est ab

ab illo versu scilicet, vbi ait, Incola ego sum in ter- A
ra, non abscondas à me mandata tua.) Siue, vt non-
nulli codices habent, Inquilinus ego sum in terra.)
Quod enim est in Græco πάροικος, aliqui nostri inqui-
linus, aliqui incola, nonnulli etiam aduenam inter-
pretati sunt. Inquilini non habentes propriam do-
mum, habitant in aliena. Incolæ autem vel aduenæ,
vtique aduenticij perhibentur. Vbi magna de anima
exoritur quæstio. Neque enim secundum corpus di-
ctum videri potest, incola vel aduena vel inquilinus
sum in terra, cùm de terra corpus originem ducat.
Sed de hac profundissima quæstione nihil audeo de-
finire. Siue enim propter animam, quæ absit vt pu-
tetur ex terra, meritò dici potuerit inquilinus vel in-
cola vel aduena ego sum in terra: siue secundum to-
tum hominem, quia paradisi aliquando ciuis fuit, vbi
vtique non erat qui ista diceebat: siue quod est ab o-
mni cõtrouersia liberius, non omnis homo possit hoc
Iob 7.a. Eccles. 40. a. dicere, sed cui patria promissa est æterna in cælis. Hoc
scio, quia tentatio est vita humana super terram, & B
iugum graue super filios Adam. Verùm me plus de-
lectat secundum istam disputare sententiam, vt ideo
nos in terra inquilinos vel incolas esse dicamus, quia
supernam patriam, vnde pignus accepimus, & quò
peruenientes nunquam inde migremus, inuenimus.
Psal. 38.d. Nam & ille qui in alio Psalmo dicit, Inquilinus ego
sum apud te & peregrinus, sicut omnes patres mei:
non ait, sicut omnes homines: sed dicendo, sicut o-
mnes patres mei, iustos proculdubiò vult intelligi
qui eum tempore præcesserunt, & in hac peregrina-
tione gemitu pio sempiternæ patriæ suspirarunt. De
Heb. 11 g. quibus scriptum est ad Hebræos, Secundum fidem
mortui sunt hi omnes, cùm non accepissent promis-
siones, sed longè eas videntes & salutantes, & confi-
tentes quia hospites & peregrini sunt super terram.
Qui enim talia dicunt, ostendunt quia patriam quæ-
runt. Et siquidem eius memores essent à qua disces-
serant, habuissent tempus reuertendi. Nunc autem
meliorem appetunt, id est cælestem, ideo non con- C
2. Cor. 5.a. funditur de his Deus vocari Deus eorum: præparauit
enim eis ciuitatem. Et illud quod legimus, quamdiu
sumus in corpore, peregrinamur à Domino: potest
2. Thess. 3.a. intelligi hoc non esse omnium, sed fidelium. Non e-
nim omnium est fides. Et videmus quid his verbis A-
postolus iungat. Cùm enim dixisset, quandiu sumus
in corpore, peregrinamur à Domino. Per fidem e-
2. Cor. 5. a. nim ambulamus, inquit, & non per speciem, vt in-
telligeremus eorum esse istam peregrinationem qui
ambulant per fidé. Infideles auté, quos Deus non præ-
sciuit nec prædestinauit conformes fieri imaginis fi-
lij sui, non possunt veraciter dicere se in terra pere-
grinos, quando ibi sunt vbi secundum carnem nati
sunt. Non enim habent alibi ciuitatem: ac per hoc
non sunt in terra alienigenæ, sed terrigenæ. Vnde
Esaiæ 28. ait alia scriptura de quodam, Posuit enim apud mor-
tem domum suam, & apud inferos cum terrigenis
axes suos. Sunt autem & ipsi peregrini & inquilini, D
non huic terræ, sed populo Dei à quo sunt alienige-
næ. Vnde credentibus & sanctam ciuitatem, quæ
non est de hoc mundo, habere incipientibus Apo-
Ephes. 2.d. stolus dicit: Igitur iam non estis peregrini & inquili-
ni, sed estis ciues sanctorum, & domestici Dei. Ipsi
ergo sunt ciues terreni, qui sunt in Dei populo pere-
grini: qui verò ciues sunt in populo Dei, ipsi sunt in
terra peregrini: quia totus idem populus quamdiu est
in corpore, peregrinatur à Domino. Dicat itaque,
Incola ego sum in terra, ne abscondas à me mandata
tua. Sed qui tandem sunt à quibus Deus abscondit
mandata sua? Nónne illa vbique Deus voluit prædi-
cari? Vtinam quàm multis clara sunt, tam multis
Matt. 22 d. chara sint. Nam quid est clarius, quàm diliges Do-

minum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota
anima tua, & ex tota mente tua, & diligés proximum
tuum tanquam teipsum? In quibus duobus manda-
tis tota lex pendet & prophetæ. Et quis est quem la-
teant ista mandata? Nempe & omnibus fidelibus,
& plurimis infidelibus nota sunt. Cur ergo poscit fi-
delis ne abscondatur sibi, quod nec infideli cernit
absconditum? An quia Deum nosse difficile est? Con- 3. sent. dist. 27. cap. quoniam.
sequés est vtique, vt diligas Dominum Deum tuum,
difficile intelligatur, ne aliud pro alio diligatur. Nam
proximi facilior esse videtur cognitio. Omnis quip-
pe homo est omni homini proximus, nec vlla cogi-
tanda est longinquitas generis, vbi est natura com-
munis. Quanquam nec proximum nouerat qui Do-
mino ait, Et quis est mihi proximus? Quando illi est Luca 10 e.
propositus homo quidam, qui descendens ab Hie-
rusalem in Hiericho incidit in latrones: cui proxi-
mum nó fuisse nisi qui cum illo fecit misericordiam,
ipse qui interrogauerat iudicauit, patuitque in fa-
cienda misericordia neminem alienum esse putan-
dum ab eo qui diligit proximum. Sed multi nec se-
ipsos nouerunt: quia & seipsum nosse, quemadmo-
dum homo sibi debet innotescere, non omnium ho-
minum est. Quomodo ergo diligit proximum tan-
quam seipsum, qui nescit & seipsum? Non enim fru-
stra ille filius iunior qui profectus est in regionem lon
ginquam, vbi ita dissipauit substantiam suam, viuens
prodigè, vt diceret, Surgam, & ibo ad patrem meum: Luca 15 e.
prius reuersus est in semetipsum, nisi quia tam lon-
ge peregrinatus est, vt relinqueret etiam semetipsum.
Nec tamen reuerteretur ad se, si omnimodo nesci-
ret se: nec diceret, surgam, & ibo ad patrem meum,
si penitus ignoraret Deum. Quocirca & aliquatenus
ista sciuntur: & vt magis magisque sciantur, non im-
meritò scienda poscuntur. Quapropter vt sciamus
diligere Deum, sciédus est Deus: & vt sciat homo di-
ligere proximum tanquam seipsum, prius debet di-
ligendo Deum diligere seipsum. Quod vnde poterit
scire, si nescit Deum, si nescit & seipsum? Rectè ita-
que dicitur Deo, Incola ego sum in terra, ne abscon
das à me mandata tua. Meritò nanque absconduntur
tur eis, qui non sunt incolæ in terra. Hæc enim man-
data etsi audiunt, non sapiunt: quia terrena sapiunt. Philip. 3.d.
Quorum autem conuersatio in cœlis est, inquantum
hîc conuersantur, profectò peregrinantur. Petant
itaque ne abscondantur ab eis mandata Dei, per quæ
ab hoc incolatu liberentur, diligendo Deum, cum
quo in æternum erunt: & diligendo proximum, vt
illic sit vbi & ipsi erunt. Quid autem diligendum di-
ligitur, si ipsa dilectio non diligitur? Vnde consequen-
ter iste incola in terra, cùm Dei mandata ne sibi abs-
conderentur orasset, in quibus dilectio præcipitur vel
sola vel maximè: & ipsius dilectionis dilectionem se
velle habere proclamat dicens, Concupiuit anima
mea desiderare iustificationes tuas in omni tempo-
re.) Laudabilis est ista concupiscentia, non damna-
bilis. Non de hac dictum est, Non concupisces: sed Exodi 20. c.
de illa qua caro concupiscit aduersus spiritum. De Rom. 7.b.
hac bona concupiscentia qua concupiscit spiritus ad- Galat. 5.c.
uersus carnem, quære vbi scriptum sit: & inuenies,
Concupiscentia itaque sapientiæ deducit ad regnum Sap. 6.c.
perpetuum. Et multa alia reperiuntur bonæ concu-
piscentiæ testimonia. Sed hoc sanè interest, quòd
non tacetur quid concupiscatur quando bona com-
memoratur concupiscentia. Cùm autem non addi-
tur quid concupiscatur, sed sola ponitur, non nisi ma-
la intelligitur: sicut in hoc quod commemoraui, Con-
cupiscentia itaque sapientiæ deducit ad regnum. Si
non adderet sapientiæ: nullo modo diceret, concu-
piscentia perducit ad regnum. At verò Apostolus Rom. 7.b.
quod posuit, Concupiscentiam nesciebam, nisi lex

diceret, Non concupisces: non vtique addidit cuius A rei concupiscentiam, vel quid non concupisces. Certum est enim non intelligi cùm ita dicitur, nisi malam concupiscentiam. Quid ergo huius anima concupiuit? Desiderare, inquit, iustificationes tuas in omni tempore. Credo nondum eas desiderabat, quando concupiuit desiderare. Iustificationes autem facta sunt iusta, id est, opera iustitiæ. Cùm itaque nondum habeat & qui iam desiderat, quàm longè ab his erat qui adhuc eas desiderare cócupiscebat? Et quàm lógiùs ab eis sunt, qui neque hoc adhuc concupiscũt? Mirum est autem quomodo concupiscatur desiderium: nec fit in nobis, cuius concupiscentia iam sit in nobis. Neque enim pulchrum aliquod corpus est sicut aurum, vel caro aliqua speciosa, quam potest homo cócupiscere nec habere, quia extrà posita non est in homine. Quis nesciat in homine esse concupiscentiam, in homine desiderium? Cur ergo concupiscitur vt habeatur, quasi forinsecus inferatur? Aut quomodo haberi eius concupiscentia sine ipso potest, cùm non sit & ipsum quid aliud quàm concupiscentia? Nam & desiderare proculdubiò concupiscere est. Quis est enim iste mirabilis atque inexplicabilis languor? Et tamen est. Nam & ægrotus qui fastidio laborat, & vult euadere hoc malum, concupiscit vtique desiderarè cibum, dum concupiscit non habere fastidium: sed hoc fastidium morbus est corporis. Concupiscentia verò qua concupiscit desiderare cibum, hoc est, carere fastidio, in animo est, non in corpore: & habet eam non gutturis aut faucium delectatio, quæ fastidio restringitur, sed recuperandæ ratio sanitatis, quæ ad pellendum escæ fastidium prouidetur. Et ideo non est mirum si appetit animus, vt appetat corpus, quando appetit animus, nec appetit corpus. Cùm autem vtrunque animi est, & vtrúq; concupiscentia est, cur non concupisco desiderium iustificationum Dei? Quomodo in vno eodemque animo habeo concupiscentiam desiderij huius, & C ipsum non habeo desiderium? Aut quomodo ista duo sunt, & non vnum? Vt quid enim concupisco desiderare iustificationes tuas, ac non ipsas iustificationes potius quàm earum desiderium concupisco? Aut quo pacto possum iustificationum desiderium concupiscere, & ipsas iustificationes non concupiscere: cùm ideo earum desiderium concupiscam, quia ipsas habere concupisco? Quod si ita est, iam ipsas vtique concupisco. Quid igitur opus est vt earum desiderium concupiscam, cùm iam id habeam, & habere me sentiam? Non enim possum concupiscere desiderium iustitiæ, nisi concupiscendo iustitiam. An hoc est quod superius dixi, quòd diligenda sit etiam ipsa dilectio, qua diligitur quod diligi oportet: sicut odio habenda est dilectio qua diligitur quod diligi non oportet? Odio quippe habemus concupiscentiam nostram, qua caro cócupiscit aduersus spiritum. Et quid est ista concupiscétia, nisi mala dilectio? Et diligimus concupiscentiam nostram, qua spiritus concupiscit D aduersus carnem. Et quid est ista concupiscentia, nisi bona dilectio? Cùm autem dicitur diligenda est, quid aliud dicitur quàm concupiscenda est? Quocircà quoniam rectè concupiscuntur iustificationes Dei, rectè concupiscitur concupiscentia iustificationum Dei. Hoc enim alio modo sic potest dici: Si rectè diliguntur iustificationes Dei, rectè diligitur dilectio iustificationum Dei. An aliud est concupiscere, aliud desiderare? Non quòd non sit concupiscentia desiderium, sed quia non omnis concupiscentia desiderium est. Concupiscuntur enim & quæ habentur, & quæ non habentur. Nam concupiscendo fruitur homo rebus quas habet: desiderando autem absentia concupiscit. Desiderium ergo quid est, nisi rerum absentium concupiscentia? Sed Dei iustificationes absentes esse quomodo possunt, nisi quando nesciuntur? An & quando sciuntur & non fiunt, absentes habendæ sunt? Nam quid sunt iustificationes, nisi opera iusta, non verba? Ac per hoc possunt infirmitate animæ non desiderari, & ratione mentis vti. Videtur quippe quàm sint vtiles atque salubres, & ideo potest earum desiderium concupisci. Sæpe enim quid agendum sit videmus, nec agimus: quia non delectat vt agamus, & concupimus vt delectet. Præuolat intellectus: & tarde sequitur, & aliquando non sequitur humanus atque infirmus affectus. Ideo ergo desiderare concupiscebat, quæ bona esse cernebat: cupiens eorum habere delectationem, quorum potuit videre rationem. Non autem ait, concupiscit, sed concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas. Fortasse quippe talis erat iste incola in terra, qui iam peruenerat ad id quod concupiuerat: iamque desiderabat eas, quarum se desiderium aliquando concupisse commemorat. Si autem desiderabat, cur non habebat? Non enim aliquid impedit quo minus habeantur iustificationes Dei, nisi quia non desiderantur: dum non in eas charitas feruet, quarum claritas lucet. An habebat eas atque faciebat? Nam paulo pòst dicit, Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis. Sed quibus quasi gradibus ad eas perueniatur, ostendit. Prius est enim vt videatur quàm sint vtiles & honestæ, deinde vt earum desiderium concupiscatur: postremo vt proficiente lumine atque sanitate delectet earum & operatio, quarum sola ratio delectabat. Sed ea quæ sequuntur, quoniam iam iste prolixus est, alio sermone adiuuante Domino commodiùs differentur.

Gal. 5. c.

CONCIO IX.

De eo quod dicit, Increpasti superbos, maledicti qui declinant à mandatis tuis: vsque ad id, Nam & testimonia tua meditatio mea est, & consilium meum iustificationes tuæ.

PSALMI huius quæ tractanda subsequuntur, admonent nos causam nostræ miseriæ recordari. Etenim cùm dixisset, Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore: siue scilicet in rebus prosperis, siue in aduersis, quia & in laboribus & doloribus debet delectare iustitia, nec ita est tempore diligenda tranquillo, vt turbulento tempore deseratur, sed amplectenda est in omni tempore: continuò subiecit, Increpasti superbos, maledicti qui declinant à mandatis tuis.) Superbi enim declinant à mandatis Dei. Aliud est quippe mandata Dei per infirmitatem vel per ignorantiam non implere, aliud ab eis per superbiam declinare: sicut fecerunt qui nos mortaliter in hæc mala genuerunt. Delectauit enim eos, Eritis sicut dij: ac sic à mandato Dei, quod sibi eum mandasse sciebant, & quod facillimè nulla infirmitate reuocante, impediente, tardante, implere poterant, per hanc superbiam declinarunt. Et ecce tota ista dura & infelix ærumna mortalium, quodammodo hæreditaria est increpatio superborum. Quando enim dixit Deus, Adam vbi es? non vbi esset, Deus ignorabat, sed superbum increpabat: & vbi tunc esset, id est, ad quam miseriam peruenisset, non scire cupiebat, sed interrogando increpans admonebat. Vide autem quemadmodum cùm dixisset, Increpasti superbos: non ait, maledicti qui declinauerunt à mandatis tuis: vt illud tantùm primorum hominum peccatum veniret in mentem: sed ait, maledicti qui declinant. Oportebat enim vt omnes illo terrerentur exemplo à diuinis non declinare mandatis, & diligendo iustitiam in omni tem-

Genes. 3. a.

tempore, in huius mundi etiam labore recipere quod in paradisi amisimus voluptate. Sed quoniam superbi nec in tanta deponunt increpatione ceruicem, & cùm sint deiecti laboris mortisque supplicio, extolluntur superbiæ typho, imitantes elationem cadentium, irridentes humilitatem surgentium: pro eis orat corpus Christi, cùm dicit, Aufer à me opprobrium & contemptum, quoniam testimonia tua exquisiui.) Testimonia Græcè martyria nuncupantur, quo verbo iam vtimur pro Latino. Vnde illos qui propter testimoniũ Christi diuersis passionibus humiliati sunt, & vsque ad mortem pro veritate certarunt, non testes quod Latinè vtique possemus, sed Græcè vtique martyres appellamus. Quoniam hoc ergo familiarius auditis & dulcius, sic accipiamus hæc verba tanquam dictum sit, Aufer à me opprobrium & contemptum, quoniam martyria tua exquisiui, Christi corpus ista cùm dicit, nunquid ab impiis & superbis audire opprobrium atque contemptum vllam deputat pœnam, cùm potiùs inde perueniat ad coronam? Cur B ergo quasi graue aliquid & intolerabile à se poscit auferri: nisi quia, vt dixi, orat pro ipsis inimicis suis, quibus esse prospicit noxium obiicere sanctum nomen Christi tanquam opprobrium Christianis, & eius à Iudæis irrisam crucem totamque humilitatis Christianæ medicinam, qua sola tumor ille sanatur quo inflati cecidimus, & iacentes amplius intumuimus eadem superbia permanente & crescente contemnere? Dicat itaque corpus Christi, (iam enim diligere di- Matt.5.g. dicit inimicos suos) dicat Domino Deo suo, Aufer à me opprobrium & contemptum, quia martyria tua exquisiui: id est, opprobrium quod ideo audio, & contemptum quo ideo contemnor, quia martyria tua exquisiui, aufer à me. Inimici enim mei quos à me præcipis diligi, qui magis magisque moriuntur & pereũt, cùm martyria tua contemnunt & criminantur, in me profectò reuiuiscent & inuenientur, si martyria tua venerentur in me. Ita factum est. Hoc videmus, Ecce martyrium Christi, & apud homines & in hoc mundo C non solùm non est opprobrium, sed magnum est ornamentum. Ecce non solùm in conspectu Domi- Psal.115.a. ni, verùm etiam in conspectu hominum iam pretiosa est mors sanctorum eius. Ecce non solùm non contemnuntur, verùm etiam magnis honoribus præferuntur martyres eius. Ecce filius ille iunior qui pro Luca 15.c. porcis quos pascebat, id est, pro immundis dæmonibus quos colebat, particulã suam in paucissimis Christianis præcedentem persequebatur: iam nunc in tam multis & magnis populis gentium martyres quibus ingerebat opprobrium religiosissimè prædicans, & maximis laudibus quos contemnebat exaltans, mortuus erat & reuixit, perierat & inuentus est. Hoc tam magno lucro correctionis, cõuersionis & redemptionis inimicorum suorum corpus Christi Deo dixit, Aufer à me opprobrium & contemptum. Et quasi quæreretur de qua re opprobrium, de qua re cõtemptum, subiungit, Quoniam martyria tua exquisiui. Vbi est D nunc illud opprobrium? vbi est ille cõtemptus? Abierunt atque transierunt: & quia inuenti sunt qui perierant, illa perierunt. Sed quando ecclesia talia precabatur, illa patiebatur. Etenim sederunt principes, inquit, & aduersum me loquebantur.) Inde persecutio grauis erat: quia eam sedentes, hoc est, iudiciariis sedibus eminentes, principes decernebãt. Refer hoc ad ipsum Mat.26.a. caput, inuenies sedisse principes Iudæorum, cõsilium e.f. quærentes quomodo Christum perderent. Refer hoc ad corpus eius, id est, ad ecclesiam, inuenies reges terræ excogitasse atq; iussisse quomodo Christiani nusquam essent. Etenim sederunt principes, & aduersum me loquebantur. Seruus autem tuus exercebatur in tuis iustificationibus.) Qualis exercitatio hæc fuerit, A qui nosse desideras, quod adiunxit intellige, Nam & testimonia tua meditatio mea est, & cõsilium meum iustificationes tuæ.) Recole quod superius cõmendaui testimonia esse martyria. Recole in iustificationibus Domini nullã rem esse difficiliorẽ & mirabiliorẽ, quàm vt suos quisque diligat inimicos. Sic ergo exercitabatur corpus Christi, vt & martyria, id est, testimonia eius meditaretur: & vt diligeret eos à quibus Mat.5.g. opprobrantibus & contemnentibus propter ipsa martyria persecutiones patiebatur. Non enim pro se, sicut iam commendauimus, sed pro ipsis potius orabat dicens, Aufer à me opprobrium & contemptum. Sederunt ergo principes, & aduersum me loquebantur, seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis. Quonam modo? Nam & testimonia tua meditatio mea est, & consilium meum iustificationes tuæ. Consilium contra consilium. Consilium sedentium principum fuit, inuentos martyres perdere: consilium patientium martyrum fuit, inimicos perditos inuenire. Reddebant illi mala pro bonis, isti bona pro malis. Quid ergo mirum, si illi occidẽdo defecerunt, isti moriendo vicerunt? Quid, inquam, mirum, si martyres sæuientibus gentibus temporalem mortem patientissimè pertulerunt, & gentes martyribus orantibus ad æternam vitam peruenire potuerunt: dũ corpus Christi sic exercetur, vt & martyria meditaretur, & malis martyrum persecutoribus bona precaretur?

CONCIO X.

De versu Psalmi, Adhæsit pauimento anima mea, viuifica me secundum verbum tuum.

SEQVITVR in isto Psalmo maiore quod conside- Dalet. rare, & sicut Dominus dederit, pertractare debemus. Adhæsit pauimento anima mea, viuifica me secundum verbum tuum.) Quid est, adhæsit pauimento anima mea? Nam cùm adiungit & dicit, Viuifica me secundum verbum tuum: quare se viuificari poscat, vtique causam præmisit dicendo, Adhæsit pauimento anima mea. Ergo quia propterea se viuificari petit, quia pauimento adhæsit anima eius: mirum si boni aliquid hinc vult intelligi. Ita quippe se habet tota ista sententia: tanquam diceret, mortuus sum, viuifica me. Quid est enim pauimentum? Si tanquam vnam quandam domum magnam vniuersum mundum velimus accipere, videmus velut eius cameram cœlum. Terra igitur erit pauimentum. Vult itaque terrenis erui, & cum Apostolo dicere, Cõuersatio no- Philip.3.d. stra in cœlis est. Proinde terrenis adhærere, mors animę est. Cui malo contraria poscitur vita, cùm dicitur, viuifica me. Sed videndum est, vtrum congruant huic verba ista, qui superius talia dixerat, quibus magis Deo videatur adhæsisse quàm pauimento: vt conuersatio eius non in terrenis, sed in cœlestibus haberetur. Quomodo enim potest intelligi terrenis adhæsisse qui dicit, Seruus autem tuus exercebatur in tuis iustificationibus: nam & testimonia tua meditatio mea est, & consilium meum iustificationes tuæ? Hæc sunt enim verba eius antecedentia, quorum antecedentiũ ista sunt consequentia, Adhæsit pauimento anima mea. An ex hoc intelligere debemus, quantumlibet quisque proficiat in iustificationibus Domini, habere cum mortalis carnis affectum circa ista terrena, & in quibus vita humana tentatio est super terram, & ab Iob.7.a. hac morte si perseueranter proficit, quotidie reuiuiscere, viuificante illo, cuius gratia homo noster interior renouatur de die in diem? Nam & illud Apostolus cùm dicebat, Quãdiu sumus in hoc corpore, pere- 2.Cor.5.a. grinamur à Domino, & concupiscebat dissolui, & esse cum Christo, adhæserat pauimento anima eius. Vnde & corpus ipsum, quia ex terra est, non absurdè intelligitur pauimentum, quod adhuc quia corruptibile est, & aggrauat animam: rectè in illo ingemiscitur & dici- Sap.9.c.

tur Deo, Adhæsit pauimento anima mea, viuifica me A secundum verbum tuum. 1.Cor.15.g. Neque enim non cum corporibus nostris semper cum Domino erimus: sed tūc quia non erunt corruptibilia, nec animas aggrauabunt, si diligenter consideremus, non eis nos, sed ipsa nobis potius adhærebunt, nos autem Deo. Vnde alterius Psalmi verba illa sunt, Psal.72.d. Mihi autem adhærere Deo bonum est, vt viuant corpora ex nobis adhærendo nobis, nos autē viuamus ex Deo, quia nobis adhærere Deo bonū est. Adhæsio quippe ista de qua dictū est, adhæsit pauimento anima mea, non coniunctionem carnis & animæ, quamuis & ipsam quidam intellexerint: sed carnalē magis animæ affectum quo caro Galat.5.c. concupiscit aduersus spiritum, significare mihi videtur. Quod si rectè accipitur, profectò qui dicit, Adhæsit pauimēto anima mea, viuifica me secundū verbum tuum, non id orat vt de corpore mortis huius, morte ipsius corporis interueniente soluatur, quòd dies vltimus vitæ huius, qui propter eius breuitatem non potest esse diuturnus, quandoque facturus est: sed vt concupiscentia qua concupiscitur aduersus spiritum, magis magisque minuatur, & concupiscentia qua concupiscitur aduersus carnem, magis ac magis augeatur, donec ista consumatur in nobis, & illa consummetur per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Bene autem non ait, viuifica me secundum meritum meum: sed ait, secundum verbum tuum. Quod quid est aliud, nisi secundum promissum tuum? Filius promissionis vult esse, non filius elationis: vt secundū gratiam firma sit promissio omni semini. Genes.21.b. Rom.9.b. Hoc est enim verbum promissionis, In Isaac vocabitur tibi semen. Hoc est, non qui filij carnis, hi filij Dei, sed filij promissionis deputantur in semine. Nam quid erat ipse per seipsum, in eo quod sequitur, cōfitetur, Vias meas enunciaui, & exaudisti me. Nonnulli quidem codices habēt, vias tuas, sed plures, & maximè Græci, vias meas, hoc est malas. Nam hoc mihi videtur dicere, peccata mea confessus sum, & exaudisti me, hoc est, C vt dimitteres ea. Doce me iustificationes tuas.) Confessus sum vias meas, delesti eas, doce me tuas. Sic doce me vt agam: non vt tantummodò sciam quid agere debeam. 2.Cor.5.d. Sicut enim dictum est de Domino quòd nō nouerat peccatum, & intelligitur non fecerat: sic & iustitiam ille verè dicendus est nosse, qui facit. Proficientis hæc oratio est. Nam vtique si omnino non faceret, profectò illa superiora non diceret. Seruus autem tuus exercebatur in tuis iustificationibus. Non ergo in quibus exercebatur has vult à Domino discere, sed ab istis ad alia proficiendo velut crescendo desiderat peruenire. Denique adiungit & dicit, Viam iustificationum tuarum insinua mihi.) Vel vt nonnulli codices habent, instrue me.) Quod expressiùs de Græco dicitur, fac me intelligere. Et exercebor in mirabilibus tuis.) Ipsas iustificationes ampliores, quas proficiendo cupit apprehendere, mirabilia Dei vocat. Sunt ergo quædam Dei iustificationes ita mirabiles, vt humana infirmitas ab eis qui experti non sunt, non D ad eas posse peruenire credatur. Vnde laborans iste, & earum difficultate quodammodo fatigatus, adiungit,

Dormitauit anima mea, inquit, præ tædio, cōfirma me in verbis tuis.) Quid est dormitauit, nisi à spe refriguit, qua ea se apprehensuram esse crediderat? Sed confirma me, inquit, in verbis tuis, ne ab eis quoque ad quæ peruenisse me iam sentio, decidam dormitando. Confirma itaque me in eis verbist uis quæ iam teneo, quæ iam facio: vt ex eis ad alia possim proficiendo peruenire. Et quid impedit in via iustificationum Dei sic ambulare, vt homo facilè possit ad illa etiam mirabilia peruenire? Quid putamus nisi quòd à se amoueri in consequentibus rogat dicens, Viam iniquitatis amoue à me?) Rom.5.d. Et quia lex factorum subintrauit vt abundaret delictum: sequitur & dicit, Et à lege tua miserere mei.) Qua lege, nisi lege fidei? Audi Apostolum, Vbi est gloriatio tua? Exclusa est. Per quā legem? Rom.3.d. Factorum? Non, sed per legem fidei. Hæc est lex fidei qua credimus & oramus per gratiam nobis donari, vt faciamus quod per nosmetipsos implere non possumus, ne ignorātes Dei iustitiam, & nostram Rom.10.a. volentes constituere, iustitiæ Dei non simus subiecti. In lege itaque factorum, est Dei iubentis iustitia? in lege autem fidei, subuenientis misericordia. Cùm autem dixisset, Et à lege tua miserere mei: de beneficiis eius, quæ iam cōsecutus est, quodammodo, si dici potest, præscribit, vt impetret cætera quæ nondum est consecutus. Ait enim, Viam veritatis elegi, iudicia tua non sum oblitus. Adhæsi testimoniis tuis, Domine noli me confundere.) Viam veritatis elegi vbi currerem, iudicia tua non sum oblitus vt currerem. Adhæsi testimoniis tuis, cùm currerem, Domine noli me confundere. Quò curro pertendam, quò tendo B perueniam. Non enim volentis neque currentis, sed Rom.9.d. miserentis est Dei. Denique loquitur, Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum.) Non currerem, nisi dilatasses cor meum. Prorsus isto versu exponitur quemadmodum dictum sit, Viam veritatis elegi, iudicia tua non sum oblitus, Adhæsi testimoniis tuis. Cursus quippe istæ viæ sunt mandatorum Dei. Et quia potius eius beneficia quàm suæ merita Domino allegat, tanquam diceretur ei quomodo istam viam cucurristi, viam veritatis eligendo & Dei iudicia non obliuiscendo, & eius testimoniis adhærendo, an per teipsum ista potuisti? Non, ait. Quid ergo? Viam mandatorum tuorum, inquit, cucurri, cùm dilatasti cor meum. Non ergo per proprium, & quasi nullius tuæ opis indigum arbitrium meum: sed cùm dilatasti cor meum. Cordis dilatatio, iustitiæ est delectatio. Hoc munus est Dei, vt in præceptis eius non timore pœnæ angustemur, sed dilectione dilatemur, & delectatione iustitiæ delectemur. Hanc enim nobis promittit latitudinem dicens, Habitabo in eis, & deambulabo. 2.Cor.6.d. Quàm enim latum est vbi deambulat Deus? In hac latitudine diffunditur Rom.5.a. charitas in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Vnde etiam dictum est, Et in plateis tuis discurrant aquæ tuæ. Prouerb.5.c. Platea quippe de verbo Græco à latitudine nomen accepit: quoniam Græcè πλατὺ dicitur latum. Hæ sunt aquæ de quibus Dominus clamat dicens, Qui sitit, veniat ad me: Qui credit Ioan.7.f. in me flumina aquæ viuæ fluent de ventre eius. Et exponens Euangelista quid dixerit: Hoc autem, inquit, dicebat de spiritu quem accepturi erant credentes in eum. Multa dici possent de ista cordis latitudine, sed huius sermonis iam contradicitur longitudini.

CONCIO XI.

De versu Psalmi, Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum.

IN PSALMO isto magno sequitur, quod nobis He. n. adiuuante Domino considerandum atque tractandum est. Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum, & exquirā eam semper.) Apostolus dicit, Iusto non est lex posita, iniustis autem & non 1.Tim.1.b. subditis, & cætera, quæ ibi concludens ait: Et si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur, quæ est secundum euangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi. Nunquid ergo talis erat iste qui dicit, Legem pone mihi Domine, qualibus beatus Paulus dicit positam legem? Absit. Si enim talis esset, non superius dixisset, Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum. Quid ergo quòd orat vt sibi lex à Domino ponatur, si non ponitur iusto? An eo modo non ponitur

ponitur iusto, quomodo posita est populo contumaci A in tabulis lapideis, non in tabulis cordis carnalibus, Exod. 31. 2. Cor. 3. a. Galat. 4. d. secundum vetus Testamentum ex monte Sina, quod in seruitutem generat: †sed secundum testamentum (al. non secundum) nouum, de quo scriptum est per Hieremiam prophetam, Hierem. 31. f. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & consummabo domui Israel & domui Iuda testamentum nouum, non secundum testamentum quod disposui patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti: quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus: quoniam hoc est testamentum quod constituam domui Israel. Post dies illos, dicit Dominus, Hebr. 8. c. dabo leges meas in mentibus eorum, & in cordibus eorum scribam eas. Ecce quomodo voluit iste legem sibi poni à Domino, non sicut in iustis & non subditis ad vetus testamentum pertinentibus posita est in tabulis lapideis: sed sicut sanctis filiis liberæ, hoc est, supernæ Hierusalem, filiis promissionis, filiis hæreditatis æternæ, sancto spiritu tanquam digito Dei in B mente datur, & in cordibus scribitur: non quam memoria teneant & vita negligant, sed quam sciant intelligendo, faciant diligẽdo in latitudine amoris, non in timoris angustiis. Nam qui timore pœnæ, non amore iustitiæ opus legis facit, profectò inuitus facit. Quod autem inuitus facit, si posset fieri, mallet vtique non iuberi. Ac per hoc legis, quam vellet nõ esse, nõ est amicus, sed potius inimicus: nec mũdatur opere, qui immundus est cogitatione & voluntate. Talis non potest dicere quod iste dixit in superioribus versibus, Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum, quia illa dilatatio charitatem significat, Rom. 13. c. quæ secundum Apostolum legis est plenitudo. Cur ergo iste adhuc poscit sibi legem poni: quæ vtique si non ei posita fuisset, non in viam mandatorum Dei in cordis latitudine cucurrisset? Sed quia proficiens loquitur, & Dei donum nouit esse quod proficit: quid aliud petit cùm sibi legem poni petit, nisi vt in ea magis magísque proficiat? Quemadmodum si C poculum plenum teneas, & sitienti dare incipias: & haurit bibendo, & poscit desiderando. Quibus autem 1. Tim. 1. b. iniustis & non subditis lex in lapideis tabulis ponitur: præuaricationis reos, non promissionis efficit filios. Sed & ille qui eius meminit, nec eam diligit, eo modo reus est, quia memoria eius lapis illi est quodammodo scriptus: non quo adornetur, sed quo prematur, pondus oneris, non titulus honoris. Hanc autem legem iste viam iustificationum Dei vocauit: nec alia via est mandatorum eius quam se cucurrisse iam dixerat, cùm dilatatum est cor eius. Ergo & cucurrit, & currit: donec perueniat ad palmam supernæ vocationis Dei. Denique cùm dixisset, Legem pone mihi Domine, viam iustificationum tuarum: addidit, & exquirã eam semper. Quid enim exquirit quod habet: nisi quia & habet agendo, & exquirit proficiendo? Sed quid est semper? Vtrum exquirendi non erit finis, sicut Psal. 33. a. dictum est, Semper laus eius in ore meo: quoniam D laudandi non erit finis? Neque enim Deum non laudabimus, cùm ad eius regnum peruenerimus æternũ, Psal. 83. b. cùm legamus, Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te. An semper dictum est quamdiu hîc viuitur, quia tãdiu proficitur? Post hanc autem vitam qui bene hîc proficiebat, ibi non proficit, sed perficitur: sicut de quibusdam fœminis dictũ est, semper discentes: sed ille malè quia secutus adiunxit, & ad veritatis scientiam nunquam peruenientes. Qui verò in melius semper hîc proficit, quò proficiendo nititur, peruenit, vbi iam non proficiat, quia iam perfectus sine fine consistit. Nec de illis tamen ita di- 2. Tim. 3. b. ctum est, semper discentes, vt & post mortem discere perseuerent vana & infructuosa: cùm talibus doctrinis successerint, non studia, sed supplicia sempiterna. Hic ergo exquiritur Dei lex quamdiu in ea proficitur, & sciendo & diligendo: ibi autem plenitudo eius manet ad fruendum, non remanet ad quærendum. Sic etiam illud dictum est, Quærite faciem Psal. 104. a. eius semper. Vbi semper, nisi hîc? Non enim & ibi semper quæremus Dei faciem, vbi videbimus facie 1. Cor. 13. d. ad faciem. Aut si rectè dicitur exquiri quod sine fastidio diligitur, & id agitur ne amittatur: semper omnino sine fine quæremus legem Dei, hoc est, veritatem Dei. In hoc quippe ipso Psalmo dicitur, Et lex tua veritas. Quæritur nunc vt teneatur, tunc tenebitur ne derelinquatur: sicut de spiritu Dei dictum est, quòd omnia scrutetur, etiam altitudines Dei, non 1. Cor. 2. c. vtique vt quod nescit inueniat, sed quia nihil relinquet omnino quod nesciat. Gratia itaque Dei nobis præcipuè commendatur, quando sibi legem poni poscit à Domino: qui vtique iam legem secundum literam nouerat. Sed quia litera occidit, spiritus autem 2. Cor. 3. b. viuificat, orat vt per spiritum sanctum faciat, quod per literam sciebat: ne per scientiam mandati non obseruati etiam præuaricationis ei crimen accedat. Quanquam etiam vt sciatur lex quomodo scienda est, id est, vt intelligatur quid sibi velit, quare sit eis posita, qui eam non erant seruaturi, quidq; habeat vtilitatis etiã hoc ipsum quòd lex subintrauit, vt abundaret delictum, Rom. 5. d. nemo comprehendit, nisi a Domino acceperit intellectum: vnde iste adiungit & dicit,

Da mihi intellectum & scrutabor legem tuam, & custodiam illã in toto corde meo.) Cùm enim quisque legem scrutatus fuerit, & ad eius alta peruenerit, in quibus tota lex pendet: profectò debet Deum diligere ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente, & proximum suum tanquam seipsum. In his Matt. 22. d. enim duobus mandatis tota lex pendet & prophetæ. Hoc videtur promisisse cùm dixit, Et custodiam illam in toto corde meo. Sed quia & hoc minus valet viribus propriis, nisi adiuuetur ab illo qui iubet vt faciat quod iubet, Deduc me, inquit, in semita mandatorum tuorum, quia ipsam volui.) Parum est mihi voluntas mea, nisi in eo quod volui me ipse deducas. Et certè ipsa est semita, hoc est, via mandatorum Dei, quam se dilatato ab illo corde suo cucurrisse iam dixerat. Quam propterea etiam semitam vocat, quia angusta est via quæ ducit ad vitam, & Matt. 7. b. cùm sit angusta, nisi dilatato corde non curritur. Sed quoniam adhuc proficit, adhuc currit: & ideo diuinum auxilium quo deducatur inquirit, quia neque volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei: denique Rom. 9. d. quia & ipsum velle Deus operatur in omnibus Philipp. 2. b. bonis, præparatur enim voluntas à Domino: sequitur & dicit, Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam.) Quid est inclinatum cor ad aliquid habere, nisi hoc velle? Et voluit ergo, & orat vt velit. Voluit cùm dixit, Deduc me in semita mandatorum tuorum, quia ipsam volui: orat autem vt velit, cùm dicit, Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam. Hoc itaque orat vt in ipsa voluntate proficiat. Quæ sunt autem Dei testimonia, nisi quibus sibi ipse attestatur? Testimoniis enim aliquid probatur, ac per hoc iustificationes Dei & mandata Dei testimoniis Dei probantur. Et quicquid nobis persuadere vult Deus, suis testimoniis persuadet: in quæ iste petit inclinari cor suum, & non in auaritiam. Testimoniis quippe suis agit nobiscum Deus, vt eum gratis colamus: quod impedit auaritia radix omnium malorum. Tali verbo Græco hîc appellat quo possit intelligi generalis auaritia, qua plus appetit quisque quàm sat est. πλέον enim Latinè plus est, ἔξις habitus est, ab eo quod est habere. Ergo à plus habendo appellata est πλεονεξία, quam Latini interpretes

pretes in hoc loco nonnulli interpretati sunt emolimentum: quidam verò vtilitatem, sed meliùs qui auaritiam. Dicit autem Apostolus, Radix omnium malorum auaritia est. (1. Tim. 6. b.) Sed in Græco, vnde in nostram linguam verba ipsa translata sunt, non legitur apud Apostolum πλεονεξία, quod in loco isto Psalmi huius: sed φιλαργυρία, quo verbo significatur amor pecuniæ. Verùm Apostolus intelligendus est isto nomine genus significasse per speciem: id est, per amorem pecuniæ vniuersalem generalemq; auaritiã, quæ vere radix est malorum omniũ. Nã ipsi primi homines per serpẽtem decepti & deiecti non fuissent, nisi plus quàm acceperãt habere, (Gen. 3. a.) & plus qàm facti fuerant esse voluissent. Hoc quippe ille promiserat dicens, Eritis sicut dij. Ergo ista πλεονεξία subuersi sunt. Plus enim volẽtes habere quàm acceperant, & quod acceperant amiserunt. Cuius vestigium veritatis legibus, quæ vbique dispersæ sunt, & in forensi iure deprehensum est, quo institutum est vt plus petendo causa cadat: id est, vt qui plus petierit quàm ei debetur, & quod ei debebatur amittat. Omnis autem à nobis circunciditur auaritia, si gratis colatur Deus. Ad quod sanctum Iob in agone tẽtationis ipse prouocat inimicus, (Iob. 1. b.) cùm de illo dicit, Nũquid gratis colit Iob Deum? Putabat enim diabolus quòd in Deo colendo vir iustus cor inclinatũ haberet in auaritiam: & causa emolimenti vel vtilitatis rerum temporalium quibus eum ditauerat Dominus velut mercenarius ei pro tali mercede seruiret. Sed quàm gratis Deum coleret, tentatus apparuit. Si ergo cor non habeamus inclinatum in auaritiam, Deum non colimus nisi propter Deum: (Matt. 22. d.) vt sui cultus ipse sit merces. Ipsum diligamus in seipsò, ipsum diligamus & in nobis, ipsum in proximis nostris, quos diligimus sicut nosmetipsos: siue habeant eum, siue non habeant eum. Quod nobis quoniam ipso donante confertur: ideo illi dicitur, Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam. Sed quę sequuntur, alio sermone tractanda sunt.

CONCIO XII.

De eo quod dicit, Auerte oculos meos ne videant vanitatem. vsque ad, Ecce concupiui mandata tua, in iustitia tua viuifica me.

SEQVITVR in Psalmo quem suscepimus differẽdum, Auerte oculos meos ne videant vanitatem, in via tua viuifica me.) Econtrariò differunt inter se vanitas & veritas. Huius autem mundi cupiditas, vanitas: sed Christus, qui ex hoc mundo liberat, veritas. Ipse est & via, in quam se vult iste viuificari, quia ipse est & vita: (Ioan. 14. a.) ipse quippe ait, Ego sum via, veritas & vita. Sed quid est, auerte oculos meos ne videant vanitatẽ? Nunquid quamdiu sumus in hoc mundo possumus non videre vanitatem? (Rom. 8. d.) Omnis enim creatura vanitati subiecta est, quæ intelligitur esse in homine, & omnia vanitas. (Eccles. 1. a.) Quæ abundãtia hominis in omni labore suo, quo ipse laborat sub sole? An iste fortassis hoc orat, vt non sit eius vita sub sole, vbi omnia vanitas: sed in illo sit in quo se viuificari petit? (Ephes. 4. b.) Ille quippe ascendit non super solem tantùm, sed super omnes cælos: vt adimpleret omnia. Et in illo magis quàm sub sole viuũt, qui non inaniter audiunt quod dixit Apostolus, (Coloss. 3. a.) Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ sunt super terram. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Ac per hoc si vita nostra ibi est, vbi est veritas, non est vita nostra sub sole vbi est vanitas. Sed hoc tam magnum bonum magis habemus in spe, nondum tenemus in re. Et secundum spem nostram beatus Apostolus ista locutus est: (Rom. 8. d.) quia & illud cùm dixisset, Vanitati creatura subiecta est, adiecit atque ait, non sponte, sed propter eum qui subiecit eam in spe. Ergo in spe qua speramus nos adhæsuros con- A templandæ veritati, subiecti sumus interim vanitati. Creatura quippe ista spiritalis, animalis, corporalisque omnis in homine est: immo homo est. Sponte peccauit, & inimica facta est veritati, sed vt meritò puniretur, non spõte subiecta est vanitati. Denique post pauca: Non solùm autem, inquit, sed & nosipsi primitias spiritus habentes, id est, qui nondum quidem ex toto quod sumus, sed ex ea parte qua pecoribus meliores sumus, Deo non vanitati subditi sumus, hoc est, per primitias spiritus: & ipsi in nobismetipsis ingemiscimus, adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ (Rom. 8. b.) videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Quamdiu itaque hîc secundum carnem sumus, cuius adoptionem & redemptionem per patientiam spei adhuc expectamus: tamdiu secũdum id per quod sub sole sumus, vanitati subiecti sumus. Quamdiu igitur ita sumus, vnde possumus non videre B vanitatẽ, cui etiam subiecti sumus in spe? Quid est ergo quod iste dicit, Auerte oculos meos ne videant vanitatem? An hoc petit, vt nõ quidem in hac vita quod in spe gerimus impleatur, sed vt in ea sorte sit, quæ in illo quandoque possit impleri, cùm liberabitur à seruitute corruptionis, & spiritu & anima & corpore in libertatem gloriæ filiorum Dei, vbi iam non videat (Rom. 8. d.) vanitatem? Possunt quidem verba ista sic intelligi, nõ preter regulam fidei: sed est hic alius sensus, quem mihi fateor plus placere. Dominus in Euangelio dicit, Si (Matt. 6.) fuerit oculus tuus simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt? Proinde magni interest, cùm aliquid boni facimus, cuius rei contemplatione faciamus. Officium quippe nostrum non officio sed fine pensandum est: vt scilicet non tantùm si bonum est quod facimus, sed præcipuè si bonum est propter quod facimus, cogitemus. Hos C oculos quibus contemplamur quare faciamus quod facimus, auerti poscit ne videant vanitatem: id est, ne hanc attendat, propter quam faciat, cùm boni aliquid facit. In qua vanitate pręcipuum locum obtinet amor laudis humanæ, propter quam multa magna fecerũt, qui magni in hoc seculo nominati sunt, multumque laudati in ciuitatibus gentium, quærentes non apud Deum, sed apud homines gloriam, & propter hanc velut prudenter, fortiter, temperanter, iusteq; viuentes, ad quam peruenientes perceperunt mercedem suam, vani vanam. Ab hac vanitate volens Dominus auertere oculos suorum, Attendite, inquit, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, (Matt. 6. a.) vt videamini ab eis, alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrum, qui in cœlis est. Deinde cùm ipsius iustitiæ quasdam partes exequeretur, præcipiens de eleemosynis, de orationibus, de ieiuniis, vbique id admonuit, ne aliquid eorum propter gloriam hominum fiat, & vbique dicit eos qui propterea faciunt, perce- D pisse mercedem suam, id est, non æternam, quæ sanctis reposita est apud patrem, sed temporalem, quam quærunt, qui contemplantur in suis operibus vanitatem: non quia ipsa laus humana culpanda sit, (nam quid tam optandum est hominibus, quàm vt eis placeant, quæ debeant imitari?) sed propter ipsam laudem bene operari, hoc est vanitatem in suis operibus intueri. Quandoquidem & ipsa ab hominibus laus homini iusto quantacunque prouenerit, non ibi esse debet eius finis boni, sed etiam ipsa referenda est ad laudem Dei, propter quam bona faciunt verè boni: quoniam nec à seipsis, sed ab illo fiũt boni. Deniq; in eodẽ sermone Dominus iã dixerat eis, Luceat lumen vestrum coram hominibus, vt videant ve- (Matt. 5. b.) stra

stra opera bona, & glorificent patrem vestrum, qui in A cœlis est: vbi finem posuit, hoc est, in gloria Dei. Hoc debemus quando aliquid boni facimus intueri, si auertuntur à vanitate oculi nostri. Non ergo sit finis nostri boni operis in laudibus hominum, sed ipsas laudes hominum corrigamus, & ad Dei laudes omnia referamus: à quo nobis datur quicquid in nobis sine laudantis errore laudatur. Porrò si vanum est propter hominum laudes bona facere, quanto vanius propter adipiscendam pecuniam, vel augendam, siue retinendam, & si quid huiusmodi est commodi temporalis quod nobis accedit extrinsecus, quia omnia vanitas? (Eccles. 1. a) Quæ abundantia hominis in omni labore suo, quo ipse laborat sub sole? Propter ipsam denique temporalem salutem non debemus facere bona opera nostra, sed potius propter illam quam speramus æternam: vbi bono immutabili perfruamur, quod nobis erit ex Deo, imò quod nobis est ipse Deus. Si enim sancti Dei propter hanc temporalem salutem bona opera facerent, nunquam martyres Christi bonum B opus confessionis in eiusdem salutis amissione perficerent. Sed acceperunt auxilium de tribulatione, non intuentes vanitatem: [a] quia vana salus hominis, & [b] diem hominum non concupierunt, [c] quia homo vanitati similatus est, dies eius sicut vmbra prætereunt. (a Psal. 59. c. b Hier. 17. c. c Psal. 143. b) Cùm autem Deus rogatur vt ea quæ videntur esse in nostra potestate, id est, oculorum auersio à videnda vanitate, ab illo nobis concedatur, quid nisi eius gratia commendatur? Nonnulli enim ab ea vanitate non auerterunt oculos suos, quia putauerunt à seipsis se fieri iustos & bonos, & dilexerunt gloriam (Ioan. 12. g.) hominum magis quàm Dei: quia & ipsi homines sunt, qui sibi nimium placuerunt, & de sui arbitrij viribus præsumpserunt. (Eccles. 6. d.) Sed etiam hæc vanitas & præsumptio spiritus est. Cùm verò dixisset, Auerte oculos meos, ne videant vanitatem, in via tua viuifica me, quæ via non vanitas sed veritas est: deinde subiunxit, Statue seruo tuo eloquium tuũ in timore tuo.) C Quod quid est aliud, quàm da mihi vt faciam quod eloqueris? Neque enim statutum est eloquium Dei his qui in se mouent illud contra faciendo: eis autem statutum est, in quibus immobile est. Statuit itaque Deus eloquiũ suum in timore suo, eis quibus dat spiritum timoris sui. Timoris autem non illius de quo dicit Apostolus, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore. (Rom. 8. c.) Hunc enim consummata charitas foras mittit timorem: (1. Ioan. 4. d.) sed illius timoris, quem dicit Propheta spiritum timoris Dei, (Esaia 11. a.) timoris vtique casti, permanentis in seculum seculi, (Psal. 18. b.) timoris quo timetur offendi qui amatur. Aliter quippe timet adultera virum suum, aliter casta. Adultera, ne veniat: casta, ne deserat. Amputa opprobrium meum quod suspicatus sum, quia iudicia tua suauia.) Quis est qui suum opprobrium suspicatur, & non magis nouit suũ quisque opprobrium, quàm cuiuslibet alienum? Suspicari enim potius alienum potest homo, non suum: quoniã quod suspicatur, ignorat: in suo autem opprobrio non D est cuiusque suspicio, sed sciẽtia, vbi loquitur consciẽtia. Quid est ergo quod ait, Opprobrium meum quod suspicatus sum? Nimirum de superiore sensu etiã iste †ducendus est, (al. discendus) quoniam quamdiu non auertit homo oculos suos ne videat vanitatẽ, quod in seipso agitur, hoc de aliis suspicatur: vt propter quod ipse colit Deũ, vel propter quod bona opera facit, propter hoc credat & alterum facere. Possunt quippe homines videre quod agimus, cuius autem rei cõtemplatione agimus occultũ est: & ideo datur suspicionibus locus, vt audeat homo iudicare de occultis hominum, & falsa plerunque, etsi vera, tamen ei incognita temere suspicari. Propterea Dominus cùm de ipso fine loqueretur propter quem iustitiam facere debemus, vt oculos A nostros à cõtemplatione auerteret vanitatis: monuit, ne propter laudes hominũ bona opera faciamus, dicẽs, Attendite ne faciatis iustitiã vestram corã hominibus, vt videamini ab eis. (Matt. 6. a.) Monuit, ne propter pecuniã, dicens, Nolite vobis thesaurizare in terra: &, Non potestis Deo seruire & mammonæ. Monuit, ne propter ipsum necessarium victum atque vestitum, dicẽs, Ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Et cùm hæc omnia monuisset, quia possumus suspicari eos quos iuste viuere videmus, & quo fine faciãt non videmus, propter aliquid huiusmodi benefacere: continuò subiecit, Nolite iudicare, vt non iudicemini. (Matt. 7. a.) Vnde & hic cum dixisset, Amputa opprobrium meum quod suspicatus sum: addidit, Quia iudicia tua suauia: id est, iudicia tuã vera. Veritatis enim amator suaue clamat esse quod verum est. Hominum autem iudicia de occultis hominum non suauia, quia temeraria: & ideo suum dixit opprobriũ quod de aliis est suspicatus, quia & hoc B quod Apostolus ait, Comparãtes semetipsos sibimetipsis, non intelligunt: (2. Cor. 10. c.) hoc enim procliuius homo suspicatur in alio, quod sentit in seipso. Hoc itaque opprobrium suum petebat auferri quod in se senserat, & in aliis fuerat suspicatus: vt non esset diabolo similis, qui de occultis sancti Iob suspicatus est, quòd non gratis Deum coleret, quem poposcit tentandũ, vt crimen quod obiecerat inueniret. (Iob. 1. b.) Sed cùm libenter alterius opprobrium nõn nisi æmulatio suspicetur, dum bonũ opus reprehendi non potest, quia se exerit quod apertũ est, & quo fine fiat reprehẽditur, quia nõ se exerit quod occultũ est: atq; ita male suspicari †nõ debet (al. cuiuslibet quidlibet) quilibet non vidẽdo quod latet, & nõ inuidẽdo quod eminet: profectò contra hoc malum quo quisque libenter de homine malum quod non prospicit suspicatur, charitas habenda est, quæ non æmulatur, (1. Cor. 13. b.) quam Dominus præcipuè commendat, dicens, Mandatum (Ioan. 13. d.) nouum do vobis, vt vos inuicem diligatis: & in hoc scient omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem C habueritis in inuicem. Et de dilectione Dei & proximi loquens, In his, inquit, duobus mandatis tota lex (Matt. 22. d.) pendet & prophetæ. Vnde & iste contra suæ suspicionis opprobrium quod desiderat amputari. Ecce, inquit, concupiui mandata tua, in tua iustitia viuifica me.) Ecce concupiui ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente diligere te, & proximum sicut me. Non in mea, sed in tua iustitia viuifica me, hoc est, ista charitate quam concupiui imple me. Adiuua me vt faciam quod commendas, dona ipse quod mandas. In tua iustitia viuifica me: quia in me vnde morerer habui, vnde autem viuam non inuenio nisi in te. Iustitia tua Christus est, qui factus est nobis sapientia à Deo, & iustitia & sanctificatio & redemptio: vt quẽadmodum scriptum est, Qui gloriatur, in Domino (1. Cor. 1. d.) glorietur: Et in illo inuenio mandata tua quæ concupiui, vt in tua iustitia, hoc est, in illo viuifices me. Ipse est enim verbum Deus, & verbum caro factum est, (Ioan. 1. b.) D vt esset & proximus meus.

Concio tertiadecima.

SERMONI pristino, quem de Psalmo qui est omnium prolixissimus nuper habuimus, de verbis (Vau. 1.) eius quæ sequuntur iste iungẽdus est. Hæc verba sunt, Et veniat super me misericordia tua Domine.) Quæ sententia superiori videtur annexa. Non enim ait, veniat super me: sed ait, & veniat. Est autem illa superior. Ecce concupiui mandata tua, in tua iustitia viuifica me. Deinde sequitur, Et veniat super me misericordia tua Domine. Quid hic ergo poscit, nisi vt mãdata quę cõcupiuit per eius misericordiã faciat qui ea mãdauit? Exponit enim quodammodo quid dixerit in tua iustitia viuifica me: cũ subiũgit, Et veniat super me misericordia tua Domine, Salutare tuũ secundum

dum eloquium tuum.) Hoc est secundum promissionem tuam. Vnde nos vult Apostolus filios promissionis intelligi: ne arbitremur nostrum esse quod sumus, sed totum Dei gratiæ retribuamus. Factus est enim nobis Christus sapientia a Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio: vt quemadmodum scriptum est, Qui gloriatur, in Domino glorietur. Quid ergo est quod ait, in tua iustitia viuifica me? In Christo vtique viuificari cupit, & ipsa est misericordia quam super se poscit venire. Ipse est Christus & salutare Dei: quo verbo exposuit quam misericordiam diceret, vbi ait, Et veniat super me misericordia tua Domine. Si ergo quærimus quæ sit ista misericordia tua, audiamus quod sequitur. Salutare tuum secundum eloquium tuum. Ab eo quippe hoc promissum est, qui vocat ea quæ non sunt tanquam sint. Nondum enim erant quibus promitteretur, ne quisquam de meritis gloriaretur. Et quibus promissum est, etiam ipsi promissi sunt: vt totū corpus Christi dicat, Gratia Dei sum id quod sum. Et respondebo exprobrantibus mihi verbum.) Vtrum, verbum exprobrantibus: an verbum respondebo, ambiguum est: Sed quodlibet eorum Christum sonat. Ipsum enim nobis exprobrant a quibus est crucifixus, vel scandalum vel stultitiam; ignorantes quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis, quod verbum in principio erat, & apud Deum erat, & Deus erat. Sed etsi non ipsi verbum exprobrent quod eos latet, quia diuinitas eius ab eis non cognoscitur à quibus eius infirmitas in cruce contemnitur: nos tamen verbum respondeamus, nec exprobratione terreamur aut cōfundamur. Verbum enim si cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Ille autem respondet verbum exprobrantibus, super quem venit misericordia Dei, hoc est ipsum salutare eius. Venit vt protegat, non vt conterat. Nam super quosdam conterendos venturus est, qui nunc in eum, dum spernunt eius humilitatem offendendo, quassantur. Sic enim dicit in Euangelio: Qui ceciderit super lapidem istum, conquassabitur, super quem verò ceciderit conteret eum. Qui ergo nobis exprobrant, offendunt, & cadunt in eum. Nos autem ne offendamus & cadamus, opprobria eorum ne timeamus, sed respondeamus eis verbum: hoc est verbum fidei quod prædicamus. Quia si credideris, inquit, in corde tuo, quia Dominus est Iesus, & confessus fueris in ore tuo, quia Deus illum suscitauit à mortuis: saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Parum est ergo in corde habere Christū, & nolle confiteri dum timetur opprobrium: sed exprobrantibus respondendum est verbum. Vt autem hoc martyres possent, promissum est eis & dictum: Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Ideo & iste cùm dixisset, Respondebo exprobrantibus mihi verbum: continuò sequitur, Quoniam speraui in verbis tuis.) Quod est vtique in promissis tuis. Sed quoniam quàm plurimi quamuis ad ipsum corpus cuius hæc verba sunt pertinentes, graui pondere persecutionis vrgente non valuerunt sustinere exprobrationem, & Christum deficiendo negauerūt: ideo sequitur, Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vsque valde.) Ex ore suo quippe dicit, quia vnitas corporis loquitur, in cuius membris etiam illi deputantur, qui defecerunt ad horam negando, sed pœnitendo postea reuixerunt, vel etiam martyrij palmam quam perdiderant †reparata confessione sumpserunt. Non igitur vsque valde (vel sicut quidam codices habent, non vsquequaque) hoc est, non omnimodo ex ore Petri, in quo erat typus Ecclesię, verbum veritatis ablatum est: qui etsi ad horam negauit, timore turbatus, tamen flendo est reparatus, & confitēdo est postea coronatus. Totum itaque corpus Christi loquitur, id est, Ecclesiæ sanctæ vniuersitas: In quo toto corpore, siue quia negantibus plurimis remanserunt fortes, qui vsque ad mortem pro veritate certarent, siue quia & ex iis qui negauerūt multi reparati sunt, non est ablatum ex eius ore verbum veritatis vsque valde. Quod autem ait, ne auferas, intelligendum est ne auferri sinas: propter quod orando dicimus, Ne nos inferas in tentationē. Et ait ipse Dominus ad Petrum, Rogaui, inquit, pro te ne deficiat fides tua: hoc est, ne auferatur de ore tuo verbum veritatis vsque valde. Sequitur, Quia in iudiciis tuis speraui.) Vel sicut de Græco quidam diligētius expresserunt, supersperaui.) Quod verbum etsi minus vsitatè compositum est, tamen implet veritatis interpretandæ necessitatem. Attentius ergo nobis loci huius rimandus est sensus, vt intelligamus quantū Deus adiuuet quid sibi velit, in verbis tuis speraui, in iudiciis tuis supersperaui. Respōdebo, inquit, exprobrantibus mihi verbum, quoniā speraui in verbis tuis: id est, quoniā mihi hoc ipse promisisti. Et ne auferas ex ore meo verbū veritatis vsque valde, quoniam in iudiciis tuis supersperaui: id est, quoniam iudicia tua quibus me corripis & flagellas, non solùm mihi non auferūt spē, verumetiam augent. Quoniam quem diligit Dominus corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit. Ecce enim sancti & humiles corde de te præsumendo in persecutionibus non defecerūt: ecce etiam qui de se præsumendo defecerunt, & tamen ad ipsum corpus pertinuerunt, sibi innotescendo fleuerunt, & tuam gratiam solidiùs inuenerunt, quia suam superbiam perdiderunt. Ergo ne auferas ex ore meo verbū veritatis vsque valde, quia in iudiciis tuis supersperaui. Et custodiam legem tuam semper.) Id est, si non abstuleris ex ore meo verbum veritatis, custodiam legem tuam semper. In seculum & in seculum seculi.) Ostendit quid dixerit semper. Aliquando etenim semper intelligitur quamdiu hîc viuitur, sed hoc non est in seculum & in seculū seculi.. Meliùs quippe ita interpretatum est, quàm sicut quidam codices habent in æternum & in seculum seculi: quia non potuerunt dicere, & in æternum æterni. Lex itaque ista intelligenda est, de qua dicit Apostolus, Plenitudo legis charitas. Hęc enim a sanctis, quorum ex ore non aufertur verbum veritatis, hoc est, ab ipsa Christi Ecclesia custoditur, non solùm in hoc seculo, id est, donec finiatur hoc seculum, sed etiam in altero, quod appellatur seculum seculi. Neque enim præcepta legis sicut hîc etiā ibi accepturi sumus quæ custodiamus, sed ipsam legis, vt dixi, plenitudinem sine vllo peccandi timore seruabimus: quia & Deum pleniùs cùm viderimus amabimus, & proximum, quia Deus erit omnia in omnibus: nec falsæ cuiquā de proximo suspicioni erit locus, vbi nullus vlli erit occultus.

CONCIO XIIII.

De versu Psalmi vbi ait, Et ingrediebar in latitudine: vsque ad, Exercebar in iustificationibus tuis.

SVPERIORES versus prolixi Psalmi huius orationem habēt: hi autem qui sequuntur, de quibus nunc disputandum est, narrationē. Petebat enim homo Dei superius adiutoriū gratiæ Dei, cum dicebat, In tua iustitia viuifica me, & veniat super me misericordia tuā Domine: & alia similia vel suprà vel infrà. Nunc autem dicit, Et ambulabā in latitudine: quomā mādata tua exquisiui. Et loquebar in testimoniis tuis in conspectu regū, & non confundebar. Et meditabar in mandatis tuis quæ dilexi. Et leuaui manus meas ad mandata tua quę dilexi, & exercebar in iustificationibus tuis.) Vbi narrantis verba sunt, non petentis, velut impetratis quę petierat cōfitebatur in Dei laudibus: qualē illum fecerat misericordia Domini, quam super se venire poposcerat. Neque enim hæc ita superiori-

Rom.9. 1.Cor.1.d. 1.Cor.15.b. 1.Cor.1.d Ioan.1.b. 1.Cor.2.b. Lucæ 20.c. Rom.10.b. Rom.10.c. Matt.10.c. al. repetita Matt.26. Matt.6.b. Lucæ 22.d. Hebr.12.b. Rom.13.c. 1.Cor.15.d.

A rioribus coniunxerat vt diceret, Et ne auferas ex ore meo verbum veritatis vsq; valde, quia in iudiciis tuis supersperaui. Et custodiam legem tuam semper, in seculum & in seculum seculi. Et ambulabo in latitudine, quia mandata tua exquisiui. Et loquar in testimoniis tuis in conspectu regum, & non cōfundar: & cætera isto modo. Sic enim videtur sequentia præcedentibus debuisse connectere: sed ait, Et ambulabam in latitudine. Vbi copulatiua coniunctio, id est, &, velut in consequens posita est: quia non ait, & ambulabo, quomodo dicebat, & custodiam legem tuam semper. Aut certè si optatiuo modo dictum est, custodiam legem tuam: non ait, & ambulem in latitudine, quasi vtrumque optauerit, & poposcerit: sed ait, Et ambulabam in latitudine. Vbi si coniunctio ista non esset, sed à superiorum connexione libera inferretur & soluta sententia, ambulabam in latitudine: nihil de inusitato loquendi modo hîc deberet mouere lectorem, vt occultus sensus quærendus hîc aliquis putaretur. Nimi-B rum ergo quod non dixit intelligi voluit, id est, exauditum se fuisse: ac deinde subiunxit qualis factus fuerit: tanquam diceret, Et cùm orarem, exaudisti me, & ambulabam in latitudine: & cætera quæ isto modo dicta cōtexuit. Rom.5.a. Quid est igitur, & ambulabam in latitudine, nisi, ambulabam in charitate, quæ diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis? In hac latitudine ambulabat ille qui dicebat, 2.Cor.6.c. Os nostrum patet ad vos, ô Corinthij, cor nostrum dilatatum est. Hæc autem charitas duobus illis mandatis tota atque integra continetur, dilectione scilicet Matth.22.d. Dei, & dilectione proximi, in quibus tota lex pēdet & prophetę. Vnde & hic cùm dixisset, Et ambulabam in latitudine: causam subiunxit, atque ait, Quia mādata tua exquisiui. Nonnulli autem codices non habent mandata tua, sed testimonia. Sed mandata in pluribus inuenimus, & maximè in Græcis. Cui linguæ tanquam præcedenti, vnde ad nos ista translata sunt, magis credendum esse, quis ambigat? Si ergo scire volu-C mus quomodo hæc mandata quæsierit, vel quærenda sint, illud intueamur quod dicit magister bonus & doMatth.7.b. ctor & dator: Petite, & accipietis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Et paulo pòst: Si ergo vos, inquit, cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis pater vester qui in cęlis est, dabit bona petentibus se? Vbi euidenter ostendit quod dixerat, Petite, quærite, pulsate, non nisi ad poscēdi, hoc est, ad orandi instantiam pertinere. Alius porrò Euangelista non ait, Dabit bona petentibus se, quæ multipliciter possunt intelligi, vel corporalia vel spiritalia: sed circumcidit inde alia, satisque diligenter expressit quid nos vehementer atque instanter voluerit posceLucæ 11.b. re Dominus, & ait, Quanto magis pater vester de cæRom.5.a. lo dabit spiritum bonum petētibus se? Hic est ille spiritus, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris, vt Deum proximumq; diligendo diuina mandaRom.8.c. ta faciamus. Hic est ille spiritus in quo clamamus, AbD ba pater. Ac per hoc ipse nos facit petere quicquid desideramus accipere: ipse nos facit quęrere quem cupimus inuenire: ipse nos facit pulsare ad quem nitimur peruenire. Hoc docet Apostolus. Qui cū dicat in spiritu sancto nos clamare, Abba pater: rursus alio loco Galat.4.a. dicit, Dedit Deus spiritum filij sui in corda nostra clamātem, Abba pater. Quomodo nos clamamus, si ipse clamat in nobis: nisi quia ipse clamare nos fecit, dum Matthæi 7.b. inhabitare cœpit in nobis? Etiam hoc itaque ait acceptus: vt largiùs accipiendus petendo, quęrēdo, pulsando, poscatur. Siue enim vt vita bona petatur, siue vt Rom.8.c. bene viuatur: quotquot spiritu Dei agūtur, hi filij Dei sunt. Ergo ambulabam, inquit, in latitudine, quoniam mandata tua exquisiui. Exquisiuerat & inuenerat, quę petierat, & acceperat spiritum bonum, quo factus est bonus, vt bene faceret bona ex fide, quæ per dilectionem operatur. Et loquebar, inquit, de testimoniis tuis in conspectu regum, & non confundebar: tanquam ille qui petierat & acceperat, vt respōderet exprobrantibus sibi verbum, & non auferretur ex ore eius verbū veritatis. Itaque pro illa vsque ad mortem certās, nec in conspectu regum cōfundebatur eam loqui. Testimonia quippe in quibus dicit quòd loquebatur, Græcè martyria nuncupantur: quo verbo iam vtimur pro Latino. Vnde dictum est etiam vocabulū martyrum, quibus prędixit Iesus, quòd & ante reges cum fuerant Matth.10.b. confessuri. Et meditabar, inquit, in mandatis tuis quæ dilexi. Et leuaui manus meas ad mandata tua quæ dilexi: siue quod nōnulli codices habēt in vtroque versu, dilexi valde, aut nimis, aut vehementer, sicut interpretari placuit, quod Græcè σφόδρα dicitur. Mādata ergo Dei dilexit; per hoc quòd ambulabat in latitudine: per Spiritum sanctū, per quem dilectio ipsa diffundi- Rom.5.a. tur, & dilatat corda fidelium. Dilexit autem, & cogiB tando & operando. Nam quod ad cogitationem pertinet, ait, Et meditabar in mandatis tuis. Quod autem ad operationem, Et leuaui manus meas ad mandata tua. Vtrique autem sententiæ addidit, quæ dilexi: Fi- 1.Tim.1.b. nis enim præcepti est charitas de corde puro. Quando isto fine, id est, huius rei cōtemplatione fit mandatum Dei, tunc fit verè opus bonum, & tunc leuantur manus: quia supernum est quo leuātur. Propterea de ipsa charitate loquitur Apostolus, & dicit, Supereminentem viam vobis demonstro. 1.Cor.12.d. Et alio loco, Cognoscere, inquit, etiam supereminentē sciētiæ charitatem Ephes.3.d. Christi. Nam si de opere mandatorū Dei merces terrenæ felicitatis expetitur, deponuntur manus potius quàm leuantur: quia terrena emolimēta quę nōn sursum, sed deorsum sunt, illo opere requiruntur. Ad vtrunque autem pertinet quod sequitur, Et exercebar in iustificationibus tuis. Quod plures interpretes dicere maluerunt: quàm lætabar aut garriebam, quod aliqui interpretati sunt ex eo quod Grecus habet ἀδολέσχουν. C Exercetur quippe in iustificationibus Dei lætus, & quodammodo garrulus: qui mandata eius quæ diligit, & cogitandi & operandi delectatione custodit.

Concio decimaquinta.

CONSIDEREMVS quantum donat Dominus, Psalm. 1. & pertractemus hos versus magni Psalmi huius, Memēto verbi tui seruo tuo, in quo spem dedisti mihi. Hæc me consolata est in humilitate mea, quoniam verbum tuum viuificauit me.) Nunquid obliuio sicut in hominem, cadit in Deum? Cur ergo ei dicitur, memento? Quamuis in aliis sanctæ Scripturæ locis ipsum verbū omnino ponatur, vt est, Quare mei obli- Psal.43.a. tus es, & obliuisceris inopiam nostrā: & ipse Deus per Prophetam, Omnes, inquit, iniquitates eius obliui- Ezech.18.e. scar. Et alibi atque alibi sæpius hoc legitur. Sed non vt hominibus ista contingunt, ita intelliguntur in Deo. Nam sicut Deum pœnitere dicitur, quando præter hominum spem res mutat, consilio non mutato. quia D consilium Domini manet in æternum: Psalm.32.c. ita dicitur obliuisci, quando tardare videtur adiutorium vel promissum, vel non retribuere digna peccantibus, vel si quid huiusmodi, tanquam eius memoria sit elapsum quòd speratur siue timetur, & non fit. Dicūtur ista locutione morali, qua humanus mouetur affectus: quāuis hæc Deus faciat certa dispositione, non deficiente memoria, nec obscurata intelligētia, nec volūtate mutata. Cùm itaque dicitur ei, memento, orantis desiderium, quia promissum poscit, ostenditur: non Deus quasi ei de mente id exciderit admonetur. Memento, inquit, verbi tui seruo tuo: hoc est, imple promissum seruo tuo. In quo spem dedisti mihi: hoc est, in quo verbo, quoniam promisisti, me sperare fecisti. Hæc me consolata est in humilitate mea. Hæc scilicet spes

quæ

al. dicta quæ † data est humilibus, dicente Scriptura, Deus su-
Iacobi 4.b. 1. Petri 5.b. perbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Vnde
Lucæ 14.c. ore proprio etiam Dominus ait, Quoniam qui se ex-
& 18.c. altat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur.
Bene hic intelligimus etiam illam humilitatem, non
qua se quisque humiliat confitendo peccata, nec sibi
arrogando iustitiam: sed qua quisque humiliatur ali-
qua tribulatione vel deiectione quam meruit eius su-
perbia, aut exercetur probaturque eius patientia. Vn-
de paulo pòst dicit hic Psalmus, Priusquam humilia-
Eccles. 2.a. rer, ego deliqui. Et illud in libro Sapientiæ, In dolo-
re sustine, & in omni humilitate tua patientiam ha-
be: quoniam in igne probatur aurum & argentum, ho
mines verò acceptabiles in camino humiliationis.
Quòd ait acceptabiles, ibi spem dedit quæ consolare-
tur in humilitate. Et Dominus Iesus hanc humilitaté
cùm discipulis prædiceret à persecutoribus esse ventu-
ram, non eos sine spe reliquit: sed hanc etiam qua con
Lucæ 21.d. solarentur dedit dicens, In vestra patientia possidebi-
tis animas vestras. De ipso quoque corpore, quod ab
inimicis posset occidi, & quasi penitus interire: Capil-
lus, inquit, capitis vestri non peribit. Hæc spes data est
corpori Christi, quod est Ecclesia, qua consolaretur in
humilitate sua. Propter quam spem dicit & Apósto-
Ro. 8.e. lus Paulus: Si autem quod non videmus speramus, per
patientiam expectamus. Sed æternorum est spes ista
præmiorum. Est & alia spes quæ in humilitate tribu-
lationis plurimum consolatur, quæ sanctis data est in
verbo Dei adiutorium gratiæ pollicentis, ne quisque
1. Cor. 10.d. deficiat. De qua spe dicit Apostolus, Fidelis Deus qui
non permittit vos tentari super id quod potestis: sed
faciet cum tentatione etiam exitum vt possitis susti-
nere. Hanc spem dedit etiam saluator ore suo, quando
Lucæ 22.d. ait, Hac nocte postulauit satanas vexare vos sicut triti-
cum, & ego rogaui pro te Petre ne deficiat fides
tua. Hanc spem dedit & in oratione quam docuit, vbi
Matt. 6.b. monuit vt dicamus, Ne nos inferas in tentationem.
Quodammodo enim promisit se daturum suis peri-
clitantibus, quod dici voluit ab orátibus. Et nimirum
de hac spe magis iste Psalmus intelligendus est dice-
re: Hæc me consolata est in humilitate mea, quoniam
verbum tuum viuificauit me. Quod expressiùs inter-
pretati sunt, qui non verbum, sed eloquium posuerút.
Græcus enim λόγιον habet, quod est eloquium: non λό-
γος, quod est verbum. Sequitur autem: Superbi ini-
què agebant vsque valde, à lege autem tua non decli-
naui.) Superbos intelligi voluit persecutores piorum:
& ideo subiecit: A lege autem tua non declinaui, quia
hoc eum facere illorú persecutio compellebat. Quos
vsque valde iniquè dicit egisse: quia non solùm erant
impij, verùm etiam pios impios esse cogebant. In hac
humilitate, hoc est, in hac tribulatione spes consolata
est, quæ data est in verbo Dei pollicentis adiutorium,
ne deficiat fides martyrum: & præsentia spiritus sui vi-
res impertientis laborantibus, vt euadentes de musci-
Psal. 123.a. pula venantium dicerent: Nisi quia Dominus erat in
nobis, fortasse viuos absorbuissent nos. An fortè quod
ait, Hæc me consolata est in humilitate mea, illam di-
cit humilitatem qua homo est deiectus & proiectus
Genes. 3.d. in mortem: ex peccato illo quod valde infeliciter in
paradisi felicitate commissum est? In hac quippe hu-
Psal. 143.b. militate in qua homo vanitati similis factus est, & dies
eius sicut vmbra prætereunt, omnes filij iræ sunt, nisi
Ephes. 2.a. per mediatorem reconcilientur Deo, qui prædestina-
ti sunt in æternam salutem ante mundi constitutio-
nem: in quo mediatore & antiqui iusti spem habebát,
quando eum in carne venturum per prophetiæ spiri-
tum præuidebant. Quod ergo verbum ad eos fiebat
de illo, etiam hoc bene hìc intelligitur verbum: si &
ipsorum accipimus istam vocem, de quo verbo dictú
est, Memento verbi tui seruo tuo, in quo mihi spem

A dedisti: Hæc me consolata est in humilitate mea, hoc
est, in ista mortalitate mea: Quia eloquium tuum vi-
uificauit me, vt spem vitæ haberem proiectus in mor-
tem. Superbi iniquè agebant vsque valde, quandoqui-
dem eorum superbiam nec humilitas mortalitatis e-
domuit. A lege autem tua non declinaui, quod me fa-
cere cogebant superbi. Memor fui iudiciorum tuo-
rum à seculo Domine, & consolatus sum.) Vel sicut
alij codices habent, Et exhortatus sum.) Id est, ex-
hortationem accepi. Vtrunque enim potuit interpre-
tari de verbo Græco, quod est παρεκλήθην. A seculo ergo
ex quo genus humanum sumpsit exordium, memor
fui iudiciorum tuorú super vasa iræ quæ perfecta sunt Rom. 9.c.
in perditionem: & consolatus sum, quia per hæc quo-
que ostendisti diuitias gloriæ tuæ in vasa misericordiæ
tuæ. Tædium tenuit me à peccatoribus relinquen-
tibus legem tuam. Cantabiles mihi erant iustificatio-
nes tuæ in loco incolatus mei.) Vel sicut alij codices
habent, In loco peregrinationis meæ.) Ipsa est illa hu
B militas in loco mortalitatis & peregrinationis, homi-
nis de paradiso & de illa superna Hierusalem eiecti, Genes. 3.d.
vnde quidam descendens in Hiericho incidit in latro- Luc. 10.f.
nes: sed propter misericordiam quæ per illum Sama-
ritanum cum illo facta est, cantabiles illi erant iustifi-
cationes Dei in loco peregrinationis suæ, quamuis eú
tædium teneret à peccatoribus relinquentibus legem
Dei, quia cum eis cóuersari in hac vita vel ad tempus
cogitur, donec area ventiletur. Possunt autem isti duo
versus ad singulas partes vnius superioris aptari: vt
quod ait, Memor fui iudiciorum tuorú à seculo Do-
mine: ad hoc referatur, Tædium tenuit à me pecca-
toribus derelinquentibus legem tuam: quod verò ibi
ait, Et consolatus sum: ad hoc referatur, Cátabiles mi-
hi erant iustificationes tuæ in loco peregrinationis
meæ. Memor, inquit, fui in nocte nominis tui Domi-
ne, & custodiui legem tuam.) Nox est illa humilitas
vbi est mortalitatis ærúna, nox est in superbis iniquè
agentibus vsque valde, nox in tędio à peccatoribus re-
C linquétibus legem Dei: nox est postremò in loco pere-
grinationis huius: donec veniat Dominus, & illumi-
nét abscódita tenebrarum, & manifestabit cogitatio-
nes cordis, & tunc laus erit vnicuiq; à Deo. In hac er-
go nocte memor homo esse debet nominis Dei, vt
qui gloriatur, in Domino glorietur: propter quod & 1. Cor. 1.d.
illud scriptum est, Non nobis Domine, non nobis, sed Psal. 113.b.
nomini tuo da gloriam. Sic enim quisque non in sua,
sed in Dei gloria, quia nec in sua, sed in Dei iustitia, id
est, à Deo sibi donata custodit legem Dei: sicut iste
ait, Memor fui in nocte nominis tui Domine, & cu-
stodiui legem tuam. Quam non custodisset, si in sua
virtute confidens, nominis Dei memor non fuisset.
Adiutorium enim nostrum in nomine Domini. Pro- Psal. 123.b.
pter quod secutus adiunxit, Hæc facta est mihi, quo-
niam iustitias tuas exquisiui.) Iustitias vtiq; tuas, qui-
bus iustificas impiú: non meas, quæ nunquam me piú
faciunt, sed superbum. Non enim erat iste aliquis co- Rom. 10.a.
D rum qui ignorantes Dei iustitiam, & suam volentes
cóstituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Has ergo iu-
stitias quibus iustificantur gratis per gratiam Dei, qui
per seipsos iusti esse non possunt, meliùs alij interpre-
tati sunt iustificationes: quia reuera non δικαιοσύνας, id
est, iustitias, sed δικαιώματα Græcus habet, quæ sunt iu-
stificationes. Sed quid sibi vult quod ait, Hæc facta est
mihi? Hæc quid? An fortè lex, quia dixerat, Et custo-
diui legem tuam? Quibus verbis subiunxit, Hæc fa-
cta est mihi: tanquam diceret, hæc lex facta est mi-
hi. Sed non est remorandum in exponendo, quo-
modo sit ei facta lex Dei. Græca enim locutio vn-
de ista translata est, satis indicat non de lege dictum
esse, hæc facta est mihi: quia lex in eadem lingua ge-
neris masculini est, & fœminino pronomine etiam
ibi

ibi scriptũ est, hæc facta est mihi. Quæritur ergo prius quæ illi facta sit, deinde quomodo illi facta sit, quæcũque illa sit. Hæc, inquit, facta est mihi: non vtique hæc lex, quia hunc sensum, sicut dixi, Græcus expellit. Fortè ergo hæc nox, quia tota superior sententia sic se habet, Memor fui in nocte nominis tui Domine, & custodiui legem tuam. & sequitur, Hæc facta est mihi: quia vtique non lex, profectò nox est quæ facta est illi. Quid est igitur, nox mihi facta est, quia iustificationes tuas exquisiui? Lux quippe potius est ei facta, nõ nox; quia iustificationes exquisiuit Dei: ac sic rectè intelligitur, facta est mihi; ac si diceretur, facta est pro me, id est, factum est vt prodesset mihi. Si enim humilitas illa mortalitatis non absurdè intelligitur nox, vbi inuicem latent corda mortalium, vt de talibus tenebris innumerabiles & graues tentationes oriantur, ita vt in eadem nocte pertranseant etiam bestiæ syluæ, catuli leonum rugientes, quærentes à Deo escam sibi: vnde etiam de illo leone rugiente & quærente quem deuoret, Dominus ait quod iam suprà commemoraui: Hac nocte postulauit satanas vexare vos sicut triticum: id est, hac nocte in qua pertranseunt bestiæ syluæ, vos leo ille magnus quæsiuit à Deo escã sibi: profectò hæc ipsa humilitas in loco peregrinationis huius quæ nox rectè intelligitur, prodest eis qui salubriter exercẽtur in ea vt discat non superbire, propter quod malum in istam noctem pulsus est homo. Initium enim superbi hominis apostatare à Deo: sed gratis iustificatus, atque vt in ista humilitate proficiat varijs tentationibus huius noctis expositus, iam intelligens dicat quod in hoc Psalmo aliquanto pòst dicitur: Bonum est mihi quòd humiliasti me, vt discam iustificationes tuas. Nam quid est aliud, bonũ est mihi, quòd humiliasti me: nisi, hæc humilitas quæ nox vocatur facta est mihi, id est, factum est vt prodesset mihi? Sed quare hoc? Quia scilicet iustificationes tuas, nõ meas exquisiui. Possumus etiam quod dictum est, hæc facta est mihi, sic intelligere, vt nec lex nec nox subaudiatur, sed hoc pronomen quod est hæc, non accipiatur aliter quàm se habet ille in alio Psalmo locus, vbi legitur: Vnam petij à Domino, hanc requiram. Nec dicit quid vnam, vel quam vnam de qua dixerit, hanc requiram: sed fœmininum genus quasi pro neutro positum est. Inusitatè quippe dictum est: Vnã petij, hanc requiram: vbi non subauditur quæ illa vna sit: quòd vsitatius diceretur, Vnum petij à Domino, hoc requiram, vt inhabitem in domo Domini. In his enim neutris non solet exigi neutrum quod subaudiendum sit, vtputa vnum bonum, aut vnum donum, vel si quid huiusmodi: sed quicquid illud est, etiam si masculino vel fœminino genere nuncupetur, vel sine vllo nomine vllius generis quibuslibet verbis insinuetur, solita omnino locutione sub genere neutro intelligitur. Ita ergo & hic eo modo dici potuit, Hæc facta est mihi: tanquam dictum esset, hoc factum est mihi. Si autem quæramus quid illud sit, occurrit quod suprà dixerat: Memor fui in nocte nominis tui Domine, & custodiui legem tuam. Hoc factum est mihi, id est, hoc quod custodiui legem tuam, non per meipsum feci, sed factum est mihi vtique abs te: quia iustificationes non meas, sed tuas exquisiui. Deus est enim, inquit Apostolus, qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate. Hoc etiam per Prophetam Deus dicit: Et faciam vt in iustificationibus meis ambuletis, & iudicia mea obseruetis & faciatis. Quapropter Deo dicente: Ego faciam vt iudicia mea obseruetis & faciatis: rectissimè iste dicit, hoc factum est mihi: vt cùm quæsieris quid illud sit, respondeat quod suprà dixerat, vt custodirem legem Dei. Sed quia iste in longum sermo processit, ea quæ sequuntur, Domino donante, ab alio melius tractabuntur exordio.

Psal. 103. e. 1. Petri 5. c. Luc. 22. d. Eccl. 10. d. Psal. 26. b. Phil. 2. b.

CONCIO XVI.

De versu Psalmi, Pars mea Dominus: vsque ad, Misericordia tua Domine plena est terra.

HOs versus Psalmi huius magni nunc aggredimur in Dei voluntate tractandos, Pars mea Dominus.) Quod habẽt quidam, Portio mea Domine.) Quod vtrũ ideò dicatur, quia particeps eius est quisquis adhæret, sicut scriptum est, Mihi autem adhærere Deo, bonum est: non enim existẽdo sunt homines dij, sed participando illius vnius qui verus est Deus: an quia sicut partes sibi eligunt homines in hoc mundo, siue sortiuntur, alius hoc, alius illud, vnde quisque viuat, quodammodo portio piorum Deus est vnde semper viuant. Vterque sensus non est absurdus: sed quod sequitur hic audiamus, Dixi custodire legem tuam.) Quid est, portio mea Domine, dixi custodire legem tuam: nisi quia ita erit portio cuiusque Dominus, cum legem eius custodierit? Sed quomodo custodit, nisi hoc donet atque ad hoc adiuuet spiritus viuificans: ne litera occidat, & peccatum occasione accepta per mandatum operetur in homine omnem concupiscentiam: Inuocandus est igitur. Sic enim ab eo fides impetrat quod lex imperat: quoniam qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Et ideo vide quid subiungat, Precatus sum faciem tuam in toto corde meo.) Et dicens quomodo sit precatus, Miserere mei, inquit, secundum eloquium tuum.) Et tanquam exauditus atque adiutus ab eo quem precatus est: Quia cogitaui, inquit, vias meas, & auerti pedes meos in testimonia tua.) Auerti scilicet à vijs meis quæ displicuerunt mihi, vt irent in testimonia tua, atque ibi haberent viam. Plures enim codices non habent, quia cogitaui, sicut in quibusdã legitur: sed tantummodo, cogitaui. Quod autem hic positum est, Et auerti pedes meos: nonnulli habent, quia cogitaui & auertisti pedes meos, vt hoc Dei potius gratiæ tribuatur: secũdum illud quod Apostolus ait, Deus est enim qui operatur in vobis: cui etiam dicitur, Auerte oculos meos, ne videant vanitatem. Si oculos ne videant vanitatem, cur non & pedes ne sectentur errorẽ? Propter quod & illud scriptum est: Oculi mei semper ad Dominũ, quoniã ipse euellet de laqueo pedes meos. Sed siue auertisti pedes meos, siue auerti pedes meos legatur, ab illo fit vt faciamus, cuius faciem precatus est in corde suo, & cui dixit: Miserere mei secundum eloquium tuum; hoc est, secundum verbum promissionis tuæ. Filij quippe promissionis in semine deputantur Abrahæ. Denique hoc impetrato gratiæ beneficio, Paratus sum, inquit, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua.) Quod aliqui interpretati sunt, ad custodiendum mandata tua, aliqui vt custodirem, aliqui custodire, quod Græcus posuit, φυλάξαι. Quàm verò paratus factus sit ad custodienda diuina mãdata, subdidit dicens: Funes peccatorum circumplexi sunt me, & legis tuæ non sum oblitus.) Funes peccatorum impedimẽta sunt inimicorum: siue spiritalium, sicut diaboli & angelorum eius, siue carnalium, in quibus filijs infidelitatis diabolus operatur. Nõ enim hoc nomen quod dictum est peccatorũ, ab eo quòd sunt peccata declinatum est, sed ab eo quòd sunt peccatores: quod in Græco euidenter apparet. Cùm itaque minantur mala quibus terreant iustos, ne pro lege Dei patiantur, quodammodo funibus implicant, velut valida & robusta reste sua. Trahunt enim peccata sicut restem longam, & hinc sanctos implicare conantur, & aliquando permittuntur. Sed si implicant corpus, non implicant animum, vbi non est iste Dei legis oblitus, quia sermo Dei nõ est alligatus. Media nocte, inquit, surgebam ad confitendum tibi, super iudicia iustitiæ tuæ.) Quia & hoc ipsum quòd funes peccatorum circumplectuntur iustum, iudicia sunt iustitiæ Dei. Propter

Heb. n. Ps. 72. d. 2. Cor. 3. b. Rom. 7. b. Ioel. 2. g. Rom. 10. c. Philip. 2. b. Psal. 24. c. Rom. 9. 2. Tim. 2.

pter

1.Pet.4.d. ptet quod dicit Apostolus Petrus, tempus esse vt iudicium incipiat à domo Domini: Et si initium, inquit, à nobis, qualis finis erit eis qui non credunt Domini Euágelio? Et si iustus quidem vix saluus erit, peccator & impius vbi parebunt? Hoc enim ait de persecutionibus quas patiebatur Ecclesia, cùm funes peccatorũ circumplecterentur eam. Proinde mediam noctem grauiora tribulationis intelligendum existimo, in qua dixit, Surgebam: quia non eum sic affligebat vt deijceret, sed exercebat vt surgeret, id est, vt ea ipsa tribulatione ad fortiùs confitendum proficeret. Iam verò quia ista fiunt gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, vocem personæ suæ per hanc prophetiam suo corpori adiungit ipse Saluator: ad ipsum caput enim propriè quod sequitur pertinere arbitror, Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.) Sicut est in epistola quæ ad Hebræos inscribitur: Qui enim sanctificat, & qui sanctificantur, ex vno omnes. Propter quam causam non cõfunditur fratres eos vocare. Et paulo pòst: Propterea ergo, inquit, quia pueri communicauerunt carni & sanguini, & ipse propemodum participauit eisdem. Quod quid est aliud quàm eorũ particeps factus est? Neque enim efficeremur participes diuinitatis eius, nisi ipse mortalitatis nostræ particeps fieret. Nam & in Euangelio, quo nos diuinitatis eius participes facti sumus, ita dicitur, Dedit eis potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine eius: qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Vt autem hoc fieret, quia & ipse factus est particeps mortalitatis nostræ, ita ibi sequitur: Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Per hanc eius participationem nobis gratia subministratur: vt castè timeamus Deũ, & custodiamus mandata eius. Proinde ipse Dominus Iesus loquitur in ista prophetia: sed quædam in membris suis & vnitate corporis sui, tanquam in vno quodam homine diffuso toto orbe terrarum, & succrescente per volumina seculorum, quædam verò in seipso capite nostro. Vnde & hoc est quod ait, Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mádata tua. Et quia propter hoc quòd particeps factus est fratrum suorum Deus hominum immortalis mortalium, ideo granum cecidit in terram, vt mortificatum multum fructum faceret: de ipso fructu secutus adiúxit; Misericordia tua Domine plena est terra.) Et vnde hoc, nisi cùm iustificatur impius? In cuius gratiæ scientia vt proficiatur adiungit: Et iustificationes tuas doce me.

Hebr.2.c. (margin)

Ioan.1.b. (margin)

CONCIO XVII.

De versu Psalmi, Suauitatem fecisti cum seruo tuo Domine: vsque ad, Bonum mihi lex oris tui super milia auri & argenti.

Thet. HI versus Psalmi huius de quibus nunc in voluntate Dei disputaturi sumus, ab hoc incipiunt: Suauitatem fecisti cum seruo tuo Domine, secundũ verbum tuum.) Vel potius, secundum eloquium tuum.) Sed quod ait Græcus χρηστότητα, aliquando suauitatem, aliquando bonitatem nostri interpretes transtulerũt. Verùm quia suauitas potest esse & in malo, quando illicita quæque & immũda delectant, potest etiam esse & in ea quæ conceditur voluptate carnali: sic debemus intelligere suauitatem, quam χρηστότητα Græci vocant, vt in bonis spiritalibus deputetur. Propter hoc enim eam & bonitatem nostri appellare maluerunt. Nihil hic ergo aliud dictum existimo, suauitatem fecisti cum seruo tuo: nisi, fecisti vt me delectaret bonũ. Quando enim delectat bonũ, magnum Dei bonũ est. Quádo autem bonũ opus quod lex imperat, fit timore pœnę, non delectatione iustitiæ, cùm Deus metuitur, non amatur: seruiliter fit, non liberaliter. Seruus

Ioan.8.d. (margin)

autem non manet in domo in æternum, filius manet in æternum: quia consummata charitas foras mittit timorem. Suauitatem itaque fecisti cum seruo tuo Domine, faciendo filium qui seruus fuit: secundum eloquium tuum, hoc est, secũdum promissum tuum, vt secundum fidem firma sit promissio omni semini. 1.Ioan.4.d. Rom.4.c.

Suauitatem & eruditionem & scientiam doce me, inquit, quoniam mandatis tuis credidi.) Augeri sibi ista poscit & perfici: nam vtique qui iam dixerat, Suauitatem fecisti cum seruo tuo: quomodo dicit suauitatem doce me; nisi vt ei gratia Dei magis magisque abundet, vel innotescat dulcedine bonitatis? habebát enim fidem qui dixerunt, Domine auge nobis fidem. Et quamdiu viuitur in hoc mundo, proficientium est hæc cantatio. Addidit autem & eruditionem, vel, sicut plures codices habẽt, disciplinam. Sed disciplinam quam Græci appellát παιδείαν, ibi Scripturæ nostræ ponere consueuerunt, vbi intelligenda est per molestias eruditio: secundum illud, Quem enim diligit Dominus corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit. Hæc apud Ecclesiasticas literas dici assolet disciplina, interpretata de Gręco, vbi legitur παιδεία. Hoc enim verbum in Græco positum est in Epistola ad Hebræos, vbi Latinus interpres ait: Omnis enim disciplina ad præsens nõ gaudij videtur esse, sed tristitiæ, postea autem fructum pacificum his qui per eam certarũt reddet iustitię. Cum quo ergo facit Deus suauitatem, id est, cui propitius inspirat boni delectationem, atq; vt apertius id explicem, cui donatur à Deo charitas Dei, & propter Deum charitas proximi: profectò instanter orare debet, quo tantum sibi augeatur hoc donum, vt non solùm pro illo contemnat delectationes ceteras, sed etiam pro illo quaslibet perferat passiones. Ita suauitati salubriter additur disciplina: non enim quantulæcunque suauitati vel bonitati, hoc est, charitati sanctæ poscenda & optanda est, sed tam magnæ vt sub eius pressura non possit extingui, sed sicut ingens flamma sub impetu venti quanto magis reprimitur, tanto ardentiùs excitari. Ideo parum fuit dicere, suauitatem fecisti cum seruo tuo: nisi rursus repeteret, vt eum doceat suauitatem, tantam vtique vt disciplinam possit patientissimè sustinere. Tertia ponitur scientia, quoniá si magnitudine sua præcedit scientia magnitudinem charitatis, non ædificat, sed inflat. Cùm ergo tanta fuerit charitas in bonitate suaui, vt tribulationibus non possit extingui quas adhibet disciplina: tunc vtilis erit sciẽtia, †qua innotescat etiam sibi homo quid ipse meruerit, & quæ à Deo donata sint ei, per quæ posse se sciat quæ se posse nesciebat, & per seipsum omnino non poterat. Quod autem non ait, da mihi: sed, doce me: quomodo suauitas docetur, si non detur? Quandoquidem multi quod eos non delectat sciunt, & quarum rerum habent cognitionem, non habent suauitatem. Suauitas enim disci non potest, nisi delectet. Item disciplina, quæ significat emẽdatoriam tribulationem, accipiendo discitur: id est, non audiendo vel legendo vel cogitando, sed experiendo. At verò scientia quam tertio loco posuit in his quæ ait, doce me, docendo datur. Nam quid est aliud docere, quàm scientiam dare? Et hæc duo ita sibi connexa sunt, vt alterum sine altero esse non possit. Nemo enim docetur nisi discat, & nemo discit nisi doceatur. Et ideo si discipulus capax non sit eorũ quæ à doctore dicũtur, non potest doctor dicere, ego eum docui, sed ipse non didicit: dicere autem potest, ego ei dixi quod dicendum fuit, sed ille non didicit, quia non percepit, non comprehẽdit, non intellexit. Nam profectò & ille didicisset, si iste docuisset. Et ideo Deus quando vult docere, prius dat intellectum, sine quo ea quæ ad diuinam doctrinam pertinent homo non potest discere: vnde & iste paulo pòst dicit, Da mihi intelle-

Luca 17.b. Prouerb.3.b. Hebr.12.b. Hebr.12.d. 1.Cor.8.a. al. quia innotescet (margins)

intellectum vt discam mandatá tua. Potest itaque homo cùm docere aliquem cupit, dicere illa quæ dixit Dñs discipulis suis, posteaquam resurrexit à mortuis: sed facere quod ille fecit nõn potest. Ait enim Euangeliũ, Tũc aperuit eis sensum vt intelligerent Scripturas, & dixit illis. Quid autẽ illis dixerit, ibi legitur: sed ideo ceperunt quod dixit, quia vnde caperent aperuit. Docet ergo Deus suauitatẽ inspirando delectationẽ charitatis, docet disciplinã temperando tribulationẽ, docet scientiam insinuando cognitionem. Cùm itaque alia sint quæ ideo discimus vt tantummodo sciamus, alia verò vt etiam faciamus: quãdo Deus ea docet, sic docet vt ea scienda sciamus aperiendo veritatem, sic docet vt facienda faciamus inspirando suauitatem. Neque enim frustrà ei dicitur, Doce me vt faciam voluntatem tuam. Sic, inquit, doce vt faciam, non tantummodo vt sciam. Ipsa quippe rectè facta, fructus est noster quem reddimus agricolę nostro: sed Scriptura dicit, Dominus dabit suauitatem, & terra nostra dabit fructum suum. Quæ autem ista terra est, nisi de qua dicitur eidem ipsi qui dat suauitatem: Anima mea velut terra sine aqua tibi? Quòd verò cùm dixisset, suauitatem & disciplinam & scientiam doce me; adiunxit atque ait: Quoniam mandatis tuis credidi: non immeritò quæri potest cur non dixerit, obediui, sed, credidi. Alia enim sunt mandata, alia sunt promissa. Mandata faciẽda suscipimus, vt accipere promissa mereamur. Promissis ergo credimus, mãdatis obtemperamus. Quid est ergo: mãdatis tuis credidi: nisi, credidi quòd tu illa mandaueris, non aliquis homo, quamuis per homines hominibus ministrata sint? Quia itaque credidi tua esse mandata, ipsa fides mea qua id credidi, impetret abs te gratiam, qua faciam quod mandasti. Si enim homo mihi hęc iuberet forinsecus, nunquid etiam vt facerem quod iubebat adiuuaret intrinsecus? Doce ergo me suauitatem inspirando charitatem, doce me disciplinam donando patientiam, doce me scientiam illuminando intelligentiam: quoniam mandatis tuis credidi. Te illa credidi mandasse qui Deus es, & homini donas vnde facias eum facere quod mandas. Priusquam humiliarer, inquit, ego deliqui, propterea verbum tuum; vel (sicut alij expressius habent) propterea eloquium tuũ custodiui.) Vtique ne rursum humiliarer. Quod ad illam humiliationem melius refertur, quæ facta est in Adã: in quo omnis creatura humana tanquam in radice viciata, quoniam veritati subiecta esse nõ voluit, subiecta est vanitati. Quod vasis misericordię profuit experiri, vt deiecta superbia diligatur obediẽtia, & pereat non reditura miseria. Suauis es Domine.) Vel, sicut plures habent, Suauis es tu Domine.) Aliqui etiam, Suauis es tu.) Vel, Bonus es tu.) Sicut de hoc verbo superiùs tractauimus. Et in tua suauitate doce me iustificationes tuas.) Verè vult facere iustificationes Dei, quando eas in eius suauitate vult discere ab eo, qui dixit: Suauis es tu Domine. Denique sequitur, Multiplicata est super me iniquitas superborum.) Eorum scilicet quibus non profuit quòd postea quàm deliquit, humiliata est humana natura.

Luc.24.g. Psal.142.b. Psal.84.c. Psal.142.b. Genes.3. Rom.8.d.

Ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua.) Quantalibet, inquit, abundet iniquitas, non in me refrigescet charitas. Tanquam ille hoc dicat, qui in eius suauitate iustificationes Dei discit. Quãto magis enim suauia sunt quæ iubet qui iuuat, tanto magis ea scrutatur amans vt cognita faciat, & faciendo cognoscat, quia perfectiùs cognoscũtur cùm fiunt.

Matth.24.b

Coagulatum est vt lac cor eorum.) Quorum nisi superborum, quorũ super se multiplicatam dixit iniquitatem? Obdurnisse autem cor eorum vult intelligi hoc verbo & hoc loco. Nam dicitur & in bono, sicut in Psalmo sexagesimoseptimo dicitur, Mons incaseatus, mõs vber: & intelligitur gratia plenus. Nam & illic quidã coagulatus interpretati sunt. Sed vide quod à se opponatur duritiæ cordis illorum. Ego verò, inquit, legem tuam meditatus sum.) Quam legẽ? Vtique iustissimam & misericordissimam. vnde illi dicitur: Et de lege tua miserere mei. Superbis resistit, vt obdurentur: humilibus autem dat gratiam, vt diligant obedientiã, & ne recipiant excellẽtiam. Meditatione quippe legis huius voluntaria seruatur mihi humilitas, vt pœnalis euadatur humilitas; de qua mox dicit: Bonum mihi, quoniam humiliasti me, vt discam iustificationes tuas.) Vicinum aliquid & superius iam dixerat: Prius quàm humiliarer, ego deliqui; propterea eloquium tuum custodiui. Ipso quippe fructu ostendit quòd bonum illi fuerit humiliari: sed illic dixit & causam, quòd humilitatem pœnalem delinquendo præcesserit. Quod verò ibi ait, Propterea eloquium tuum custodiui; hic autem, vt discam iustificationes tuas: satis significasse mihi videtur hoc esse ista nosse quod custodire, hoc custodire quod nosse. Neq; enim Christus non nouerat quod arguebat, & tamen arguebat peccatum: cùm dictum de illo sit, quòd non nouerat peccatum. Nouerat ergo quadam notitia, & rursus quadam ignorantia non nouerat. Sic & iustificationes Dei multi discunt, & non discunt. Nouerunt enim eas quadã notitia: & rursus quadam ignorantia, quoniam nõ faciunt, non nouerũt. Eo modo hic ergo intelligẽdus est dixisse, vt discam iustificationes tuas, ea notitia qua fiunt. Hoc autem quia non fit nisi per dilectionem, vbi qui facit habet delectationem, propter quod dictum est: In tua suauitate doce me iustificationes tuas: sequens versus ostendit, vbi ait: Bona mihi lex oris tui, (super milia auri & argenti.) Vt amplius diligat charitas legem Dei, quàm diligit cupiditas milia auri & argenti.

Iacob.4.b. 1 Pet.5.b. 2 Cor.5.d.

CONCIO XVIII.

De versu Psalmi, Manus tuæ Domine fecerunt me & finxerunt me, da mihi intellectum, vt discam mãdata tua.

QVANDO Deus hominem fecit ex puluere, & animauit flatu, nõ ibi commemoratum est quòd manibus fecerit. Cur itaque quibusdam visum fuerit verbo Deum fecisse cætera, hominem verò velut aliquid præcipuum fecisse manibus suis non video: nisi fortè quia ex puluere formatum legitur hominis corpus, non potuisse fieri, nisi manibus arbitrantur: nec attendunt quod in Euangelio de verbo Dei scriptum est, Omnia per ipsum facta sunt, non posse constare si non per verbum factum est etiam corpus humanum. Sed adhibent testimonium de hoc Psalmo, & dicunt: Ecce vbi apertissimè clamat homo, Manus tuę Domine fecerũt me & finxerũt me. quasi nõ etiam apertissimè dictũ sit: Videbo cælos opera digitorum tuorum. nec minus apertè dictum sit, Et opera manuum tuarum sunt cæli. multóque apertius: Et aridam terrã manus eius finxerunt. Manus ergo Dei sunt potestas Dei. Aut si pluralis numerus eos mouet, quia non dictum est, manus tua, sed, manus tuæ: accipiant manus Dei virtutem & sapientiam Dei, quod vtrũque vnus dictus est Christus: qui etiam intelligitur brachium Domini, vbi legitur: Et brachium Domini cui reuelatum est? aut accipiant manus Dei filium, & spiritum sanctum, quia & spiritus sanctus cooperator est patris & filij. vnde ait Apostolus: Omnia hæc operatur vnus atque idem spiritus. Propterea quippe dixit, vnus atque idem spiritus, ne tot spiritus eius quot opera putarentur: non quòd sine patre & filio spiritus operetur. Liberum est igitur quomodo intelligantur manus Dei, dum tamen nec ea quæ facit manibus, verbo facere negetur: nec ea quæ fecit verbo, manibus facere non putetur: nec propter manus forma corporis, aut alia manus sinistra, alia dextra: nec propter

Ibid. Gen.2.d. Ioan.1.a. Iob 10.b. Psal.8.a. Psal.101.d. & 94.a. 1 Cor.1.d. Esa.53.a. 1 Cor.12.a.

verbum sonus oris, aut motus animi transitorius operanti Deo inesse credatur. Nec defuerunt, qui duo ista verba, fecerũt me, & finxerũt me, sic distinguerẽt, vt animã Deum fecisse, corpus autẽ finxisse dicerent; quia de anima dixit Deus, Omnem flatũ ego feci: de corpore autem legitur, Et finxit Deus hominem de puluere terræ: tanquã fiat quidem omne quod fingitur, non tamen fingatur omne quod fit. Et ideo animã factã potius dicũt esse quàm fictã, quia nõ est corpus, sed spiritus: quasi nõ scriptũ sit qui finxit spiritũ hominis in ipso. Veruntamẽ quando vtrunq; hoc verbũ de homine in loco vno ponitur, & vtrunque hominis, id est, & anima & corpus diuinitùs conditum non negatur: non ineleganter distribuuntur singulis singula, vt anima facta, corpus autem fictum intelligatur, siue formatum, siue plasmatum. Nam quidam interpretes noluerunt dicere, finxerunt me: sed, plasmauerunt me: magis diligentes minùs Latinè declinare de Græco; quàm dicere finxerunt, quod aliquando etiam de simulatione dici solet. Sed vtrum hoc secundum Adã dictum est, ex quo cùm sint omnes homines propagati, quis hominum quando ille factus est, etiam se factum non potest dicere originis seminisque ratione? An etiam secundum hoc rectè dici potuit, Manus tuę fecerunt me, & plasmauerunt me, quòd vnusquisque non sine opere Dei etiam de parẽtibus fit, ipso creãte, illis generantibus? Quoniã si operatoria Dei potentia rebus subtrahatur, intereũt: nec aliquid omnino siue de mũdi elementis, siue de genitoribus, siue de seminibus nascitur, si ea non operetur Deus. Propter quod ait prophetę Hieremiæ: Prius quàm te formarẽ in vtero, noui te. Sed nunquid sine intellectu fecit hominem Deus, siue primum, siue vnumquemque nascentiũ; vt nunc dicat ei, Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me, da mihi intellectum? Nónne ipsi naturæ humanæ intellectus est inditus, vt eo discernatur à pecore? Aut sic est deformata peccando, vt etiam hoc in ea reformandum sit? propter quod & Apostolus omnibus ad regenerationem pertinentibus dicit, Renouamini spiritu mentis vestræ: & vtique intellectus in mente est. Hinc rursus ait, Renouamini in nouitate mentis vestræ. De his autem qui huius regenerationis consortes non erunt: Hoc, inquit, dico & testificor in Domino, vt non iam ambuletis sicut & gentes ambulant in vanitate mentis suæ, obscurati intelligentia, alienati à via Dei per ignorantiam, quæ est in illis propter cæcitatem cordis eorum. Propter hos igitur interiores oculos quorum cæcitas est, Deum non intelligere, vt aperiantur, & magis magisque serenẽtur, fide corda mundentur: Da mihi, inquit, intellectum, vt discam mandata tua. Quamuis enim nisi aliquid intelligat, nemo possit credere in Deum, tamen ipsa fide qua credit sanatur, vt intelligat ampliora. Alia sunt enim, quæ nisi intelligantur non credimus, & alia sunt quæ nisi credamus non intelligimus. Nam cùm fides sit ex auditu, auditus autem per verbum Dei: quomodo credit prædicanti fidẽ, qui, vt alia taceam, linguam ipsam quam loquitur non intelligit? Sed nisi essent rursus aliqua, quæ intelligere non possumus, nisi antè credamus: Propheta non diceret, Nisi credideritis, nõ intelligetis. Proficit ergo noster intellectus ad intelligenda quæ credat, & fides proficit ad credenda quæ intelligat: & eadẽ ipsa vt magis magisque intelligantur, in ipso intellectu proficit mens. Sed hoc non fit propriis tanquã naturalibus viribus, sed Deo adiuuante atque donante: sicut medicina fit, non natura, vt viciatus oculus vim cernendi recipiat. Qui ergo dicit Deo, Da mihi intellectũ, vt discam mandata tua, non omnimodo expers eius est velut pecus: nec ita quamuis homo, vt in eorum numero deputandus sit, qui ambulant in vanitate mentis suæ, obscurati intelligentia, alienati à via Dei. Nam si talis esset, ne hoc diceret. Non autem parui est intellectus, nosse à quo poscendus est intellectus. Et cogitandum est quanto sint altiùs intelligenda diuina mandata: quando ad ea discenda sibi adhuc dari intellectum petit, qui iam †sic intelligit, & qui eloquia Dei se custodisse antè iam dixit. Quod autem interpretati sunt nostri, da mihi intellectum, breuius dixit Græcus συνέτισόν με: quia vno verbo complexus est, da mihi intellectum, quod est συνέτισον: quod Latinè vno verbo dici nõ potest, tanquam si non posset Latinè dici, sana me; & diceretur, da mihi sanitatem, sicut hic dictum est, da mihi intellectum, aut sanum me fac, sicut etiam hic dici potest, intelligentem me fac. Quod quidem potuit & angelus facere: nam dixit Danieli: Veni intellectum dare tibi. & hoc verbum est in Græco, quod & hic est, συνετίσαι, tanquam si diceret Latinus, sanitatem dare tibi, quod Græcus dixisset, sanare te. Non enim circumloqueretur Latinus interpres dicendo intellectum dare tibi: si quemadmodum dici potest à sanitate sanare te, ita dici posset ab intellectu intellectuare te. Sed si potest hoc & angelus facere, quid est quòd iste hoc à Deo sibi poscit vt faciat? An quia Deus angelo iusserat vt faceret? Ita verò: nam Christus intelligitur hoc iussisse angelo vt faceret, eo loco vbi ait Propheta: Et factum est cùm viderem ego Daniel visum, & quærebam intellectum, & ecce stetit in conspectu meo, vt visus viri, & audiui vocem viri inter Vbal, & vocauit, & dixit Vlai: Fac intelligere illum visionem. & ibi in Græco verbũ hoc est, quod & hic; id est συνέτισον. Deus itaque per seipsum, quia lux est, illuminat pias mẽtes: vt ea quæ diuina dicũtur vel ostẽduntur, intelligant. Sed si ad hoc ministro vtitur angelo, potest quidem aliquid agere angelus in mentẽ hominis, vt capiat lucem Dei, & per hanc intelligat. Sed ita dicitur intellectum dare homini, & quasi, vt ita dicam, intellectuare hominẽ, quemadmodũ quisquam dicitur lucem dare domui, vel illuminare domum, cui fenestram facit: cùm eam non sua luce penetret & illustret, sed tantummodo aditum quo penetretur atque illustretur, aperiat. Sed nec sol qui per fenestram illustrat domum, ipse creauit eandem domũ, aut hominem qui fenestram fecit in domo, aut ipse illi iussit vt faceret, aut adiuuit ipse facientem, aut aliquid egit vt aperiretur quà suum lumen infunderet. Deus autem & hominis mentem rationabilem atque intellectualem fecit, quæ posset capere lumen eius, & angelum talem fecit qui operari posset aliquid vnde ad capiendum lumen Dei mens adiuuaretur humana, & eandem sic adiuuat mentem, vt angelicam recipiat operationem; & eam sic illuminat de seipso, vt nõ solum illa quæ à veritate monstrantur, sed ipsam quoque proficiendo perspiciat veritatem. Sed quoniam res quidem necessarias, quantũ existimo, tam prolixa disputatione tractauimus, dilatis sequentibus Psalmi huius versibus, sermonem istum isto fine claudamus.

CONCIO XIX.

De versu Psalmi, Qui timent te, videbunt me, & iocundabuntur: vsque ad, Fiat cor meum immaculatum in tuis iustificationibus, vt non confundar.

DOMINVS noster Iesus in hoc Psalmo per Prophetam tanquam sibi petiuit intellectum dari à Deo, & corpori suo quod est Ecclesia, ad Dei mandata discenda. Cum ipso enim vita corporis eius, hoc est, populi eius abscondita est in Deo, & ipse in eodem corpore suo indigentiam patitur, & poscit quod membris suis est necessarium: Manus tuæ, inquit, fecerunt me, & plasmauerunt me, da mihi intellectum vt discam mandata tua. Quia tu, inquit, formasti me, tu reforma, vt fiat in corpore Christi, quod ait Apostolus, Reformamini in nouitate mentis vestræ.

stræ. Qui timent te, inquit, videbunt me & iocunda- A
buntur.) Vel, sicut habent alij codices, Lætabuntur,
quoniam in verba tua speraui.) Id est, in ea quæ pro-
Genes.12.a. & 26.b. misisti, vt sint promissionis filij semen Abrahe, in quo
benedicuntur omnes gentes. Qui sunt autem qui ti-
ment Deum, & quem videbunt & lętabuntur, quo-
niam in verba Dei sperât? Si corpus Christi est, id est,
Ecclesia, cuius est vox ista per Christũ vel in ipsa & de
seipsa, tanquã de seipso ista vox Christi est: nunquid
non ipsi sunt in eis qui timent Deum? Quis est ergo
ille quem vident, & iocundabuntur? An populus ipse
se videt, & iocundatur, & sic dictum est, Qui timent
te, videbunt me, & lætabuntur, quia in verba tua spe-
raui: vel, sicut alij diligentius expresserunt, superspe-
raui. tanquam diceret: Qui timent te, videbunt me,
Ecclesiam tuam, & iocundabuntur, quia in verba tua
supersperaui, cùm ipsi sint Ecclesia qui vident Eccle-
siam & iocundantur? Sed cur non dixit, qui timebunt
te, vident me, & iocundantur, sed timent te, verbum
præsentis temporis posuit: videbunt autem & iocun- B
dabuntur, futuri temporis verba sunt? An quia in præ-
Iob 7.a. senti tempore timor est, quamdiu tentatio est vita hu-
mana super terram: iocunditas autem quam voluit
Matth.13.f. hic intelligi, tunc erit, quando iusti fulgebunt in re-
gno patris sui sicut sol? Hinc enim etiam illud in alio
Psal.30.c. Psalmo legitur: Quàm magna multitudo dulcedinis
tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te! Hunc
ergo quamdiu timent, nondum vident, sed videbunt,
& iocundabuntur: quia & illic sequitur, Perfecisti au-
tem sperantibus in te: & hic, quia in verba tua speraui,
vel supersperaui, vt in verbo ita composito, & cura
interpretis diligentioris expresso, etiam illud intelli-
Ephes.3.d. gamus, quod dicitur, Potens est Deus facere supra
quàm petimus & intelligimus: vt quia supra quàm pe-
timus & intelligimus sunt, parum sit ea sperare, sed
debeamus supersperare. Quia ergo adhuc timet Ec-
clesia quæ in hac vita est, & nondum se videt in eo re-
gno, vbi erit eius secura iocunditas, sed inter periculo- C
sas tentationes in hoc mundo laborat, vbi audit, Qui
1 Cor.10.c. se putat stare, videat ne cadat: considerans huius mor-
Eccl.40.a. talitatis miseriam, in qua iugum graue super filios
Adam à die exitus de ventre matris eorũ, sic in omni-
bus pertenditur vsque in diem sepulturæ in matrem
Galat.5.c. omnium, vt propter carnem concupiscentem aduer-
sus spiritum etiam regenerati gemere sub eius graui-
tate cogantur. hoc ergo considerans, Cognoui, in-
quit, Domine quia iustitia iudicia tua, & in veritate
tua humiliasti me. Fiat misericordia tua, & console-
tur me, secundum eloquium tuum seruo tuo.) Mise-
ricordia & veritas ita diuino eloquio commendantur,
vt cùm in multis inueniantur locis, maximè in Psal-
Psal.24.b. mis, quodam etiam loco legatur, Vniuersæ viæ Do-
mini misericordia & veritas. Et hic quidẽ primò veri-
tatem posuit, qua humiliati sumus in mortem, iudi- D
cante illo cuius iudicia iustitia est: deinde misericor-
diam qua instauramur ad vitam, promittẽte illo cuius
beneficium gratia est. Ideo ait, Secundum eloquium
tuum seruo tuo: id est, secundũ quod promisisti seruo
tuo. Siue ergo regeneratio, qua hic in Dei filios ado-
ptamur, siue fides, & spes, & charitas, quę tria ædificã-
tur in nobis, quãuis de misericordia Dei veniãt, tamẽ
in hac ærumnosa & procellosa vita solatia sunt mise-
rorum, non gaudia beatorum: ideo dictum est, Fiat
misericordia tua vt consoletur me. Sed quia post hæc
& per hæc etiam illa ventura sunt: ideo sequitur,

Veniant mihi miserationes tuæ, & viuam.) Tunc
enim verè viuam, quando nihil potero timere ne mo-
riar. Ipsa enim & sine vllo additamento dicitur vita,
nec intelligitur nisi æterna & beata, tanquam sola di-
cenda sit vita, in cuius comparatione ista quam duci-
mus, mors potius sit appellãda quàm vita: quale illud
est in Euangelio, Si vis venire ad vitam, serua mãdata. Matth.19.c.
Nunquid addidit ęternã vel beatam? Item de resurre-
ctione carnis cùm loqueretur, Qui bene fecerunt, in- Ioan.5.e.
quit, in resurrectionem vitæ. Neq; hic ait, æternæ seu
beatæ. Sic & hic, Veniant, inquit, mihi miserationes
tuę, & viuã. neq; hic ait, in ęternũ viuã: vel, beatè viuã:
quasi aliud nõ sit viuere quã sine vllo fine, & sine vlla
miseria viuere. Sed hoc quo merito? Quia lex, inquit,
tua meditatio mea est.) Hæc meditatio nisi esset in fi-
de quæ per dilectionẽ operatur, nũquam propter eam Galat.5.b.
posset ad illam vitam quispiam peruenire. Hoc di-
cendum putaui, ne quisquam, cùm totam legem me-
moriæ mandauerit, eámq; creberrima recordatione
cantauerit, nõ tacens quod præcepit, nec tamẽ viuens
vt præcepit, arbitretur se fecisse quod legit, quia lex
tua meditatio mea est: & hinc se adepturũ existimet,
quod verbis superioribus propter hoc meritũ postu-
lauit, vbi dictum est, Veniant super me miserationes
tuæ, & viuam. Hæc meditatio amantis est cogitatio, &
tantum amantis vt charitas non frigescat huius medi- Matth.24.b.
tationis suæ, quantalibet abundantia constipetur ini-
quitatis alienæ. Denique sequitur & dicit, Cõfun-
dantur superbi, quoniam iniustè iniquitatem fecerunt
in me, ego autem exercebor in mandatis tuis.) Ecce
quod ait, meditatio legis Dei, vel potius meditatio lex
Dei, Conuertantur, inquit, ad me qui timent te, &
qui cognoscunt testimonia tua.) In nonnullis codici-
bus inuenimus & Græcis & Latinis, Conuertantur
mihi.) Quod tantundem valere existimo, quantum si
dicatur ad me. Sed quis est iste qui hoc dicit? Nõ enim
quisquam hominum hoc dicere audebit, aut si dicat,
audiendus est. Nimirum ergo ille est qui etiam supe-
rius interposuit proprietatem vocis suæ, dicens, Parti-
ceps ego sum omnium timentium te: quia factus est
particeps mortalitatis nostræ, vt & nos participes diui-
nitatis ipsius fieremus. Nos vnius participes ad vitam,
ad mortem verò particeps ille multorũ. Ipse est enim
ad quem conuertuntur timẽtes Deum: & qui cogno-
scunt Dei testimonia, de illo per prophetas tanto antè
prędicta, in eius pręsentia per miracula paulò antè mõ-
strata. Fiat, inquit, cor meum immaculatum in tuis
iustificationibus, vt non confundar.) Redit ad vocem
corporis sui, sancti scilicet populi sui, & immaculatum
fieri cor suum precatur, hoc est, cor membrorum suo-
rum: in iustificationibus Dei, non in viribus eorum.
Poposcit enim hoc, nõ præsumpsit. Quod autem ad-
didit, vt non confundar, tale aliquid & in primis huius
Psalmi versibus inuenitur, vbi dixit, Vtinam dirigan-
tur viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas. Tũc
non confundar dum inspicio in omnia mandata tua.
Quod ibi, quia dixit vtinam, vno verbo significauit
optantis, hoc isto loco apertioribus verbis expressit o-
rantis dicendo, fiat cor meum immaculatum: vt nec
in illa nec in ista sententia quæ vtraque vna est, inue-
niatur audacia de libero arbitrio contra gratiam con-
fidentis. Quod autem ait ibi, Tũc non confundar: hoc
ait hic, vt non confundar. Fit ergo cor immaculatum
membrorum & corporis Christi, gratia Dei per ipsum
corporis caput, hoc est, per Iesum Christum Dominũ
nostrum, per regenerationis lauacrũ, vbi abolita sunt Tit.3.b.
omnia præterita peccata nostra: per spiritus adiutoriũ,
per quod concupiscimus aduersus carnem, ne vinca- Galat.5.c.
mur in pugna nostra, per Dominicæ orationis effectũ, Matth.6.b.
in qua dicimus, Dimitte nobis debita nostra. Ita dona-
ta nobis regeneratione, adiuti confessione, fusa preca-
tione, fit cor nostrum immaculatum, vt non confun-
damur: quia & hoc ad iustificationes Dei pertinet,
quando inter eius alia præcepta præcipitur, Dimittite, Luc.6.e.
& dimittetur vobis: date, & dabitur vobis.

CONCIO XX.

De versu Psalmi, Defecit in salutare tuũ anima mea: vsque ad, Secundum misericordiam tuam viuifica me, & custodiam testimonia oris tui.

Caph. ADIVVANTE Domino istá magni huius Psalmi partem cõsiderandam exponendámque suscepimus, vbi dicit: Defecit in salutare tuum anima mea, & in verbum tuum speraui.) Non omnis defectus vel culpę putandus est esse vel pœnæ: est etiam defectus laudabilis vel optabilis. Nam cùm sint inter se duo ista contraria, proficere, & deficere, vsitatius profectus in bono accipitur, defectus in malo: quando non additur vel subintelligitur in quid proficiatur vel deficiatur. Cùm verò additur, potest & malum esse proficere, bonúmque deficere: aperte quippe dixit Apostolus, Profanas autem verborum nouitates euita: multum enim proficient ad impietatem. Ait & de quibusdam: Proficient in peius. Ita & defectus à bono in malum malus est, à malo in bonum bonus est. Bono quippe defectu dictũ est, Desiderat & deficit anima mea in atria Domini. Sic & hic non ait, defecit à salutari tuo: sed defecit in salutare tuum, hoc est, ad salutare tuũ anima mea. Bonus est ergo iste defectus: Indicat enim desideriũ boni, nõdum quidem adepti, sed auidissimè ac vehementissimè concupiti. Sed quis hoc dicit: nisi genus electum, regale sacerdotium, gẽs sancta, populus acquisitionis: ab origine generis humani vsque ad huius seculi finem, in eis qui suo quique tempore hic vixerunt, viuunt, victuri sunt, desiderans Christum, teste sanctissimo sene Simeone? Qui cùm eum infantem accepisset in manus, dixit, Nunc dimittis Domine seruum tuum, secundum verbum tuum in pace: quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Acceperat enim responsum diuinum, non se gustaturum mortem, nisi videret Christum Domini. Quale autem desiderium fuit in isto sene, tale fuisse credendum est in omnibus superiorum temporum sanctis. Vnde & ipse Dominus discipulis ait; Multi prophetæ & reges voluerunt videre quę vos videtis, & non viderunt; & audire quæ auditis, & non audierũt: vt ipsorum etiam vox hoc loco agnoscatur, Defecit in salutare tuum anima mea. Nec tunc ergo quieuit hoc desiderium sanctorum, nec nunc quiescit in Christi corpore, quod est Ecclesia, vsque ad terminum seculi, donec veniat desideratus cunctis gentibus, sicut promittitur per Prophetam. propter quod dicit Apostolus: Superest mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex. Non solùm autem mihi, sed & omnibus qui diligunt manifestationem eius. Hoc itaque desiderium de quo nũc agimus, de dilectione consurgit manifestationis eius: de qua item dicit: Cùm Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos cum illo apparebitis in gloria. Prima enim tempora Ecclesiæ ante virginis partum, sanctos habuerunt qui desiderarent incarnationis eius aduentum: ista verò tempora ex quo ascendit in cælum, sanctos habent qui desiderent eius manifestationem ad viuos & mortuos iudicandos. Neque hoc Ecclesiæ desiderium ab initio vsque in finem seculi requieuit aliquantum, nisi quamdiu hic cum discipulis in carne conuersatus est, vt totius corporis Christi in hac vita gementis vox conuenienter intelligatur, Defecit in salutare tuum anima mea, & in verbum tuum speraui: hoc est, in promissum: quę spes facit, vt per patientiam expectetur, quod à credentibus non videtur. etiam hic Græcus illud verbum habet, quod quidam nostri interpretes supersperaui transferre maluerunt: quia proculdubiò plus futurum est quàm dici potest. Defecerunt, inquit, oculi mei in eloquium tuum, dicentes, Quandò consolaberis me?) Ecce rursus in oculis, sed vtique interioribus laudabilis, & felix ille defectus: non veniens ex infirmitate animi, sed ex fortitudine desiderij in promissum Dei. Hoc enim ait in eloquium tuum. Quomodo autem tales oculi dicunt, quãdo consolaberis me, nisi cùm tali intentione, & expectatione oratur & gemitur? Lingua enim loqui, non oculi solent: sed oculorum quodammodo vox est desiderium orationis. Verum in eo quod ait, quando consolaberis me, tanquam moras se perpeti ostẽdit. vnde est etiam illud, Et tu Domine vsquequò? Quod aut ideo fit, vt dulcior veniat dilata iocunditas; aut iste sensus est desiderantium, cùm spatium temporis etiam, quod subitò venienti breue est, longũ est amanti. Nouit autem Dominus quid quando faciat, qui in mensura & numero, & pondere cuncta disponit. Ardentibus autem spiritalibus desideriis, carnalia desideria sine dubitatione frigescunt. propter hoc sequitur: Quoniam factus sum tanquam vter in pruina, iustificationes tuas non sum oblitus.) Nimirum enim per vtrem carnem mortis huius; per pruinam verò cæleste beneficium vult intelligi, quo carnis concupiscentię velut frigore cohibente torpescũt: & fit hinc vt iustificationes Dei de memoria non labantur, dum non cogitatur aliunde, quoniam fit quod ait Apostolus, Carnis prouidentiam ne feceritis in concupiscentiis. Ideo cùm dixisset, quoniam factus sum tanquam vter in pruina, subiecit, Iustificationes tuas non sum oblitus: hoc est, ideo non sum oblitus, quoniam talis factus sum. Feruor enim cupiditatis obtorpuit, vt ferueret memoria charitatis. Quot sunt dies serui tui, quando facies de persequentibus me iudicium?) In Apocalypsi est ista vox martyrũ, & eis imperatur patientia, donec fratrum eorum numerus impleatur. De dieb' ergo suis interrogat corpus Christi, qui futuri sunt in hoc seculo. Et ne quisquam putaret antè hic Ecclesiam non futuram quàm finis seculi veniret, & aliquid temporis futurum in hoc seculo quo Ecclesia iã non sit in terris: propterea cùm quęsisset de diebus suis, adiunxit etiam de iudicio, profectò demõstrans vsque ad iudicium in quo de persecutoribus eius est futura vindicta, ipsam quoque in terris futuram. Si autem quenquam mouet cur quærat, quod cùm discipuli quærerent, magister respondit: Non est vestrum scire tempora quæ pater posuit in sua potestate: cur non credamus in isto loco Psalmi huius esse prophetatum hoc ipsum illos fuisse quæsituros, & Ecclesiæ vocem, quæ hic tanto antè prædicta est, illorum interrogatione completam? Quod autem sequitur,

Narrauerunt mihi iniqui delectationes, sed non vt lex tua Domine:) Eas sic transferre voluerunt interpretes nostri, quas Græci ἀδολεσχίας vocant, quod vsqueadeò vno verbo nequaquam dici Latinè potest, vt aliqui delectationes, aliqui fabulationes eas dicerent: vt non immeritò accipiatur esse quidem illas exercitationes, sed in sermone cum quadam delectatione. Has verò habent in diuersis sectis ac professionibus, & literæ seculares & Iudæorum, quę Deuterosis nũcupantur, continentes præter diuinarum canonẽ Scripturarum milia fabularum: habet eas & hæreticorum vana atq; errabunda loquacitas. Hos omnes iniquos intelligi voluit, à quibus sibi narratas dicit ἀδολεσχίας, id est, exercitationes delectabiles verbis: Sed non, inquit, vt lex tua Domine, quia me in ea veritas, nõ verba delectant. Denique adiungit, Omnia mandata tua veritas, iniustè persecuti sunt me, adiuua me.) Et pendet totus de superioribus sensus. Quot sunt dies serui tui, quando facies de persequentibus me iudicium? Vt enim persequantur me, narrauerunt mihi sermonum suorum delectationes, sed eis præposui legem tuam: quæ ideo plus me delectauit, quia omnia mandata tua veritas: non sicut in illorum abundat sermonibus vanitas. Ac per hoc iniustè persecuti sunt me,

[Marginalia: 1 Tim 3.b.; 2 Tim. 3.b.; Psal. 83.a.; 1 Pet. 2.b.; Luc. 2.d.; Matt. 13.b.; Agge. 2.b.; 2 Tim. 4.b.; Coloss. 3.a.; Rom. 8.d.; Psal. 6.a.; Sap. 11.d.; Rom. 13.d.; Apoc. 6.c.; Act. 1.b.]

me, quia non in me persecuti sunt nisi veritatem. Ergo adiuua me, vt certem pro veritate vsque ad mortem: quia & hoc tuum mandatum est, & ideo & hoc veritas est. Hoc cum faceret Ecclesia, passa est quod adiûxit, Paulominus consummauerunt me in terra.) Multa scilicet strage martyrum facta, dum confitetur & prædicant veritatem. Sed quia non frustra dictum est, adiuua me: Ego autem, inquit, non reliqui mandata tua.) Atque vt posset perseuerare vsque in finem, Secundum misericordiam tuam, inquit, viuifica me, & custodiam testimonia oris tui.) Quæ Græcus habet martyria. Quod tacendû non fuit propter dulcissimû martyrû nomen, qui proculdubio quâdo tâta persequentium crudelitas sæuiebat, vt Ecclesia paulominus consummaretur in terra: nullo modo Dei martyria custodirent, nisi fieret eis quod hic oratû est, secundum misericordiâ tuâ viuifica me. Viuificati sunt enim, ne amando vitam, negarent vitam: & negando vitam, amitterent vitam. Ac sic qui pro vita veritaté deserere noluerunt, moriendo pro veritate vixerunt.

CONCIO XXI.

De versu Psalmi, In æternum Domine permanet verbû tuum in cælo: vsque ad, Latum mandatû tuum valde.

HOMO qui loquitur in isto psalmo tanquam tæderet eum mutabilitatis hominum, vnde vita ista tentationibus plena est inter tribulationes suas propter quas suprà dixerat, Iniqui persecuti sunt me, &c, Paulominus consummauerunt me in terra: inflâmatus desiderio cælestis Hierusalem, in superna suspexit & dixit, In æternum Domine permanet verbum tuum in cælo: hoc est, angelis tuis custodientibus æternam sine desertione militiam. Sequens auté versus post cælum, pertinet consequenter ad terram. Vnus enim versus est eorum octo, qui ad istam literam pertinent. Singulis quippe literis Hebræis subdûtur octoni, donec Psalmi huius prolixitas terminetur. In generatione & generatione veritas tua, fundasti terram, & permanet.) Post cælum enim terram contuitu fidelis mentis aspiciens inuenit in ea generationes quæ in cęlo nô sunt, & ait, In generatione & generatione veritas tua: siue omnes generationes ista repetitione significans, à quibus nunquam defuit veritas Dei in sanctis eius, modò paucioribus, modò pluribus, vt se temporû varietas habuit vel habebit: siue duas quasdam generationes intelligi volens: vnam scilicet ad legé & prophetas, alteram verò ad Euangelium pertinentem. Cur autem nunquam etiam istis generationibus veritas desit, velut aperiens causam. Fûdasti, inquit, terram, & permanet: eos qui in terra sunt terram nuncupans: fundamentum autem aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Neque enim & illius generationis ad legem prophetásque pertinentis fundamentum non erat Christus, testimoniû habens à lege & prophetis. Aut verò Moyses & prophetæ filij deputâdi sunt in seruitutem generantis ancillæ fuisse, nô liberæ, quæ est mater nostra, cui mater Sion dicet homo, & homo factus est in ea, & ipse fundauit eâ altissimus? Ipse est enim & apud patrem altissimus, & propter nos in ista matre factus humillimus: quoniam qui Deus erat super eam, homo factus est in ea. Hoc itaque fundamento Domine fundasti terram, & permanet: quia in tali fundamento constabilita, non inclinabitur in seculum seculi: in eis vtique permanens, quibus es vitam daturus æternam. Quos autem ancilla peperit ad vetus testamentum pertinentes, in cuius tamen figuris latebat nouum, nihil aliud sapiendo quàm promissa terrena non permanent. Seruus enim non manet in domo in æternum, filius autem manet in æternum. Ordinatione tua perseuerat dies. Ista quippe omnia dies: & iste est dies quem fecit Dominus, exultemus & iocûdemur in eo,

Lament. 5

1 Cor. 3. c.

Galat. 4. d.
Psal. 86. b.

Psal. 118.
Psal. 103. a.

Ioan. 8. d.
Psal. 17. d.

A & sicut in die honestè ambulemus. Quoniam omnia seruiunt tibi.) Omnia scilicet de quibus loquebatur: omnia quæ pertinent ad hunc diem, seruiunt tibi. Impij quippe de quibus dicitur, Nocti simulaui matrem vestram, non seruiunt tibi. Deinde respexit vnde liberaretur hæc terra, vt fundata permaneat: atque subiecit, Nisi quòd lex tua meditatio mea est, tunc forsitan perissem in humilitate mea.) Ista lex fidei est: non inanis fidei, sed quæ per dilectionem operatur. Per hanc impetratur gratia quæ fortes facit in tribulatione temporali, ne pereant in humilitate mortali. In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis viuificasti me.) Ecce vnde factum est, vt non periret in humilitate sua. Nam Deo non viuificante, quid est homo qui se occidere potuit, viuificare nô potest? Subiecit deinde ac dicit, Tuus sum ego, saluum me fac, quoniam iustificationes tuas exquisiui.) Non trâscunter intelligendum est, quod dictum est, Tuus sum
B ego. Quid enim non est eius? An fortè quia in cælis esse dicitur Deus, ideo putandum est aliquid non esse eius in terra: cùm clamet alius Psalmus, Domini est terra & plenitudo eius, orbis terrarum, & omnes qui habitant in ea? Quid est ergo quod iste ita se quodammodo familiarius Deo commendandum putauit, vt diceret, Tuus sum ego, saluum me fac: nisi intelligi volens quòd malo suo suus esse voluerit, quod est inobedientiæ primum & maximum malum? Et tanquam dicens, meus esse volui, & perditû me feci: Tuus sum, inquit, saluum me fac, quia iustificationes tuas exquisiui: nô volûtates meas quibus fui meus, sed iustificationes tuas, vt essem iâ tuus. Me, inquit, expectauerût peccatores vt perderent me, testimonia autem tua intellexi.) Quid est, expectauerunt vt perderent? An verò velut insidiis obsederût viam, expectantes vt quâdo transiret, occiderent? Nunquid ergo morte corporis perire metuebat? Absit. Et quid est, me expectaue-
C runt, nisi vt eis ad malum consentiret? Tûc enim perderét. Vnde enim nô perierit dixit, testimonia tua intellexi. Sed familiarius hic Ecclesiæ auribus Græcum verbum sonat, martyria tua intellexi: quia scilicet me sibi non consentientem etiam si occiderent, tua martyria confitens non perirê. Sed illi qui vt perderent expectabant quando consentiré, torquebant etiam cùm confiterer: nec tamen quod intellexerat relinquebat, intuens & vidés vtique sine fine finem, etsi perseuraret vsque in finem. Denique secutus adiunxit, Omnis consummationis vidi finem, latû mandatû tuum valde.) Intrauerat quippe in sanctuariû Dei, & intellexerat in nouissima. Omnis auté consummatio mihi videtur hoc loco intelligéda vsque ad mortem pro veritate certare, & pro vero ac summo bono mala omnia tolerare. Cuius consummationis finis est, excellere in regno Christi, quod non habet finem: & habere ibi sine morte, sine dolore, & cum magno honore vi-
D tâ, morte huius vitæ ac doloribus & opprobriis acquisitam. Quod autem addidit, Latum mandatum tuum valde: non intelligo nisi charitatem. Quid enim profuisset quacunque morte imminente, & inter quantacunque tormenta illa martyria confiteri, si charitas in confitente non esset? Audiamus Apostolû: Et si tradidero, inquit, corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Charitas autem Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. In hac diffusione latitudo est, in qua sine angustiis via quoque ambulatur angusta: donante illo cui dictum est, Dilatasti gressus meos subter me: & non sunt infirmata vestigia mea. Latum est ergo mandatum charitatis nimis, mandatum illud geminum quo iubetur Deus & proximus diligi. Quid autem latius, quàm vt ibi pendeat tota lex & omnes prophetæ?

Osee 4. a.
Gal. 5. b.
Psal. 23. a.
Psal. 72. c.
Eccl. 4. d.
1 Cor. 13. b.
Rom. 5. a.
Psal. 17. d.
Matt. 22. d.

CONCIO XXII.

De versu Psalmi, Quomodo dilexi legem tuam Domine: vsque ad, Propterea odio habui omnem viam iniquitatis.

SÆPE admonuimus laudabilem latitudinem, in qua nullas cùm mandata Dei facimus, patimur angustias, intelligendam esse charitatem. Propter quod etiá in magno isto Psalmo cùm superius dixisset, Latum mandatum tuum valde: in hoc sequenti versu ostendit vnde sit latum, dicés, (Mem.) Quomodo dilexi legem tuam Domine.) D Dilectio est igitur latitudo mádati. Vnde quippe fieri potest vt diligatur quod Deus iubet diligi, & ipsa iussio non diligatur? Ipsa est enim lex: Tota, inquit, die meditatio mea est.) Ecce quomodo eam dilexi vt tota die meditatio mea esset, vel potius, sicut Græcus habet, καθ' ἡμέραν, totam diem, vbi magis continuatio meditantis exprimitur. Id autem intelligitur per omne tempus quod est semper. Tali expugnatur dilectione cupiditas, quæ sæpe faciendis (Galat. 5.c.) legis iussionibus contradicit, concupiscente aduersus spiritum carne, aduersus quam spiritus concupiscens ita debet diligere legé Dei, vt tota die meditatio eius sit. Dicit autem Apostolus, (Rom. 3.d.) Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non, sed per (Galat. 5.b.) legem fidei. Hæc est fides quæ per dilectionem operatur; (Matth 7.b) quoniam quærendo, petédo, pulsando, impetrat spiritum bonum, (Rom 5.a.) per quem dilectio ipsa diffunditur in cordibus nostris. (Rom 8.c.) Hoc enim spiritu Dei quicunque aguntur, hi filij sunt Dei. (Matth. 8.b.) Qui recipiuntur vt recumbant cum Abraham, Isaac & Iacob in regno cælorú, expulso seruo qui non manet in domo in æternum: (Ioan. 8.d.) id est, Israël secundum carnem, cui dictum est, (Luc. 13.f.) Cùm videritis Abraham, Isaac, & Iacob, & omnes prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras, & venient ab oriente, & occidente, & aquilone, & austro, & accumbent in regno Dei: (Ibidem f.) Et ecce sunt nouissimi qui erant primi, & sunt primi qui erant nouissimi. Gentes autem, (Rom. 9.g.) sicut ait vas electionis, quę non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam: iustitiam autem quæ ex fide est. Israël autem persequens legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus, offenderunt in lapidem offensionis. Ita facti sunt inimici huius qui hic in prophetia loquitur. Ac deinde coniungit, Super inimicos meos sapere me fecisti mandatum tuum, quoniá in æternum mihi est.) (Rom. 10.a.) Illi nanque zelum quidem Dei habent, sed non secundum scientiam. Ignorantes enim Dei iustitiam, & suam quærétes constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Iste verò qui super suos istos inimicos sapit mandatum Dei, inueniri vult cum Apostolo non habens iustitiam suam, quæ ex lege est, (Philip. 3.b.) sed iustitiam per fidem Christi, quæ est ex Deo: non quia lex quam legunt inimici eius non est ex Deo, sed quia eam non sapiunt, sicut iste qui super inimicos (Rom. 9.g.) suos eam sapit, cohærendo lapidi in quem illi offenderunt. (Rom. 10.a.) Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti, vt iustificentur gratis per gratiam ipsius: nó sicut illi qui viribus suis se legem facere existimant, & ideo non ex lege quidem Dei, sed suam iustitiam constituere quærunt: sed quomodo filius promissionis qui (Matth. 5.a) esuriens & sitiens iustitiam, (Matth. 7.b.) petendo, quærendo, pulsando quodammodo à patre mendicat, vt adoptatus per vnigenitum accipiat. Sic autem mandatum Dei quando sapuisset, nisi eum ipse sic sapere fecisset cui dicit: Super inimicos meos sapere me fecisti manda(Galat. 4.d.)tum tuum? Inimici quippe eius illi velut ex Agar in seruitutem generati, ex eodem mandato temporalia præmia quæsierunt: & ideo non fuit illis in æternum, sicut est huic. Melius quippe intellexerunt qui interpretati sunt in æternum, quàm qui in seculum: tanquam finito isto seculo nullum iam legis possit esse mandatum. Ita verò nullum erit, sed in tabulis visibi- A libus librisque conscriptum. In tabulis verò cordis, dilectio Dei & proximi manebit in æternum. In quo mandato geminato tota lex pendet & prophetę: eritque præmium custodiendi mandati huius ipse mandator, & præmium dilectionis ipse dilectus, quando erit Deus omnia in omnibus. Sed quid est hoc quod sequitur, Super omnes docentes me intellexi?) Quis est iste qui super omnes docentes se intellexit? Quis est, inquam, qui super omnes prophetas, qui non solùm loquédo eos qui secum vixerunt, verumetiá scribendo posteros tam excellenti autoritate docuerunt, audeat se intelligendo præponere? Salomoni quidem (3.Reg.3.b.) tanta est donata sapientia; vt etiam his omnibus qui fuerunt ante illum, videatur esse prælatus. Sed non est credendum ipsum hic à patre suo Dauid potuisse prophetari: maximè quia dici non posset ex persona Salomonis quod hic dicitur, Ab omni via maligna prohibui pedes meos. B Porrò si, quod est acceptabilius, Christum prænunciat iste propheta, nunc à capite, quod est ipse saluator, nunc ab eius corpore, quod est Ecclesia, verba prophetica digerens, & tanquam vnum loquentem faciens, propter magnum illud sacramentú, vbi dictum est, Erunt duo in carne vna: (Ephes. 5.g.) agnosco eum planè qui super omnes docentes se intellexit, quando cum esset annorum duodecim, remansit puer Iesus in (Luc. 2.g.) Hierusalem, & à parentibus suis post triduum inuentus est illic in templo sedens inter doctores, audiens illos & interrogans, vbi stupebant omnes qui eum audiebant super prudentia & responsis eius. Nec immeritò qui per istum prophetam tanto antè dixerat, super omnes docétes me intellexi. Omnes enim vtique homines vult intelligi, non Deum patrem: de quo dicit ipse filius, Sicut docuit me pater, hæc loquor. (Ioan. 8.c.) Quod difficilè ex persona verbi intelligitur: nisi quis vtcunque capere valear, id esse filium à patre doctum, C quod genitum. Cui enim non est aliud esse, aliud doctum esse, sed quod illi est esse, hoc est doctum esse: profectò à quo ei est esse, ab illo simul est ei doctum esse. Ex persona verò hominis vbi formam serui acce(Philip. 2.a.)pit, facilius intelligitur à patre didicisse quæ dixit: in qua forma serui constitutum maximè puerum, potuerunt eum homines maioris ætatis docendum putare. Sed ille quem pater docuit, super omnes docétes se intellexit. Quia testimonia, inquit, tua meditatio mea est.) Ideo super omnes docentes se intelligebat, quia testimonia Dei meditabatur: quæ melius quàm illi de seipso nouerat qui dicebat, Vos misistis (Ioan. 5.f.) ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati. Ego autem non ab homine testimonium accipio, sed hæc dico vt vos salui sitis. Ille erat lucerna ardens & lucens, vos autem voluistis exultare ad horam in luce eius. Ego autem habeo testimonium maius Ioanne. Talia testimonia meditabatur, quando super omnes docentes se intellexit. Illi autem doctores non absurdè D intelliguntur etiam ipsi esse seniores, de quibus cótinuò dicit, Super seniores intellexi.) Quod ideo mihi eo modo repetitum videtur, vt nobis hæc legentibus illa ætas eius veniret in mentem, quæ nobis innotuit ex Euangelio: qua ætate puerili inter maiores (Luc. 2.g.) ætate, hoc est, iunior inter seniores sedebat, & super omnes docentes se intelligebat. Solent enim iunior & senior ad se inuicem dici minor & maior, & si neuter eorum senili accessit aut propinquauit ętati: quanquam si & expressum nomen seniorum in Euangelio velimus inquirere supra quos intellexit, inuenimus quando ei dixerunt Scribæ & Pharisæi, Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? Non (Matth. 15.a.) enim lauant manus suas, cùm panem manducant. Ecce obiecta est ei transgressio traditionis seniorum. Sed, qui super seniores intellexit, quid eis responderit, audiamus. Quare, inquit, vos transgredimini mandatú

Dei

Dei propter traditionem vestram? Deinde paulo pòst, vt non solùm ipse qui est caput corporis, verumetiam corpus ipsum & membra eius super seniores illos intelligerent, quorum traditio de lauandis mani- Matth.15.b. bus ferebatur: conuocatis ad se turbis dixit eis, Audite & intelligite. Tanquam diceret, Super seniores illos & vos intelligite, vt etiam de vobis illa prophetia clareat esse præmissa, super seniores intellexi: nec solùm capiti, verumetiam corpori, ac sic vniuerso Christo apta ta conueniat. Non quod intrat in os, coinquinat hominem: sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. Hoc seniores illi non intelligebant qui de lauandis manibus sua velut magna mandata tradiderunt. Ipsa quoque membra capitis huius super seniores intelligentis, nondum quod ab eo dictum est intellexerant. Denique post pauca respondens Petrus dixit Ibidem. ei: Edissere nobis parabolam istam. Putabat adhuc esse parabolam, quod Dominus sine figuris fuerat locutus. Et ille dixit, Adhuc & vos sine intellectu estis? Non intelligitis quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur? Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem. Adhuc & vos sine intellectu estis, & super illos seniores non intelligitis? Sed planè iam nunc audito tali magistro, capite nostro: potest vnusquisque nostrum dicere, Super seniores intellexi. Nam etiã corpori congruit quod secutus adiunxit, Quia mandata tua exquisiui.) Mandata tua, non mandata hominum: mandata tua, non mandata seniorum, qui volentes esse legis doctores, non intelligunt, neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Meritò de mãdatis Dei, quæ sunt exquirenda, vt super seniores illos intelligantur, responsum est iis qui eorum autorita- Matth.15.a. tem veritati præferebãt, & dictum est: Cur & vos trãsgredimini mandatũ Dei, vt traditiones vestras statuatis? Iam verò quod adiungitur, non capiti videtur cõuenire, sed corpori. Ab omni via maligna prohibui pedes meos, vt custodiam verba tua.) Neque enim caput illud nostrum ipse saluator corporis in aliquam malignam viam carnali cupiditate ferebatur, vt ei necesse esset pedes suos inde prohibere, quasi illuc euntes motibus suis: quod nos facimus quando ea quæ ille nõ habuit, ne vias malignas teneant, desideria nostra praua cohibemus. Sic enim verba Dei possimus Eccl.18.d. custodire, si post nostras non eamus concupiscentias malas, vt ad mala concupita pedes nostri non perue- Galat.5.e. niant: sed eos potius aduersus carnem spiritu concupiscente refrenemus, ne nos raptos atque subuersos per malignas vias pertrahant. A iudiciis, inquit, tuis non declinaui, quoniam tu legem posuisti mihi.) Dixit quid timuerit, vt ab omni via maligna prohiberet pedes suos. Quid est enim, à iudiciis tuis non declinaũi, nisi quod alio loco dicit, à iudiciis autẽ tuis timui? Perseueranter eis credidi, quia tu legem posuisti mihi. Tu interior intimis meis, tu intus in corde legem posuisti mihi spiritu tuo tanquam digito tuo: vt eam nõ tanquã seruus sine amore metuerem, sed casto timore vt filius diligerem, & dilectione casta timerem. Et ideo vide quid sequitur, Quàm dulcia faucibus meis verba tua.) vel, quod de Græco est expressius, Eloquia tua super mel & fauum ori meo.) Hæc est illa suauitas quam Deus dat vt terra nostra det fructum suum: vt bonum verè bene, id est, non mali carnalis formidine, sed boni spiritalis delectatione faciamus. Nonnulli sanè codices non habent fauum, sed plures habent mel. Melli autem est similis aperta doctrina sapientiæ: fauo verò, quæ de abstrusioribus sacramentis tanquam de cellis cereis ore differentis velut mãdentis exprimitur. Verùm ori cordis, non carnis est dulcis. Sed quid est quod ait, A mandatis tuis intellexi?) Aliud enim est, mandata tuã intellexi; aliud

A est, à mandatis tuis intellexi. Nescio ergo quid aliud se significat intellexisse à mandatis Dei: quod est, quãtum mihi videtur, faciendo mandata Dei peruenisse se dicit ad earum rerũ intelligentiam quas concupiuerat scire. Propter quod scriptum est, Concupisti sa- Eccl.1.d. pientiam, serua mandata, & Dominus præbet illam tibi: ne quisquam præposterus, antequam habeat humilitatem obedientiæ, velit ad altitudinem sapientiæ peruenire, quam capere non potest, nisi ordine venerit. Audiat ergo, Altiora te ne quæsieris, & fortiora te Eccl.3.e. ne scrutatus fueris, sed quæ præcepit tibi Dominus, illa cogita semper. Sic homo ad occultorum sapiẽtiam peruenit per obedientiam mandatorum. Cùm autem dixisset, Quæ tibi præcepit Dominus, illa cogita: ideo Ibidem. addidit, semper, quia & custodienda est obedientia, vt percipiatur sapientia, & percepta sapientia non est deserenda obedientia. Spiritalium itaque membrorum Christi vox ista est, A mãdatis tuis intellexi. Hoc enim rectè dicit Christi corpus in eis, quibus man-
B data seruantibus propter istam custodiam mandatorum præbetur vberior doctrina sapientię. Propterea, inquit, odio habui omnem viam iniquitatis.) Necesse est enim vt oderit omnem iniquitatem amor iustitiæ: qui tanto maior est, quanto eum magis inflammat amplius dulcedo sapientiæ, quæ præbetur ei qui obtemperat Deo, & à mandatis eius intelligit.

CONCIO XXIII.

De versu Psalmi, Lucerna pedibus meis verbum tuum & lumen: vsque ad, Inclinaui cor meũ ad faciendas iustificationes tuas propter æternam retributionem.

SCRVTANDOS atque tractãdos pro viribus, quas Deus donat, nunc istos versus Psalmi huius aggredimur, quorũ primus est, Lucerna pedibus meis ver- Nun. bum tuum, & lumen semitis meis.) Quod est lucerna, hoc repetitum est, lumen: & quod pedibus meis, hoc semitis meis. Quod est ergo verbum tuum? Num-
C quid nã illud quod in principio erat Deus apud Deũ, Ioan.1.a. verbum scilicet per quod facta sunt omnia? Non est ita. Nam illud verbum lumen est, sed lucerna non est. Lucerna quippe creatura est, non creator, quę participatione incommutabilis lucis accenditur. Hoc erat Ioannes: de quo dicit verbum Deus, Ille erat lucerna Ioan.5.f. ardens & lucens. Sed lumen est & lucerna: & tamen in comparatione verbi, de quo dictum est, Deus erat verbum, non erat ille lumen, sed missus est, vt testimonium perhiberet de lumine. Erat enim lumen verum; non quod illuminatur vt homo, sed quod illuminat omnem hominem. Nisi autem & lucerna & lumen esset, non diceret Apostolis, Vos estis lumen mun- Matth.5.b. di. Quo audito ne id se putarent esse quod ille qui hoc dixerat: nam & de seipso quodam loco dixit, Ego sum lumen mundi: ait illis de illis, Non potest ciuitas Ioan 8.b.
D abscondi supra montem constituta, neque accendunt Matth.5.b. lucernam & ponunt eam sub modio, sed supra candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt, sic luceat lumen vestrũ coram hominibus: vt sciret se tanquam lucernas de illo lumine quod immutabiliter lucet, accensas. Nulla quippe creatura, quamuis rationalis & intellectualis, à seipsa illuminatur, sed participatione sempiternæ veritatis accenditur: etiã si aliquãdo dies vocatur, non dies Dñs, sed quẽ fecit Dñs. Et ideo adhuc subdidit, Accedite ad eũ, & illuminamini. Pro- Psal.33.a. pter quam participationem, inquantum homo est & ipse mediator, lucerna in Apocalypsi nuncupatur. Sed Apoc.21.g. singularis est ista susceptio. De nullo enim sanctorum dici diuinitùs potuit, aut dici vllo modo fas est, verbum caro factum est, nisi de vno mediatore Dei Ioan.1.b. & hominum. Cùm igitur lumen dicatur vnigeni- 1 Tim.2.b. tum verbum æquale gignẽti, lumen dicatur & homo ab illo verbo illuminatus, qui dicitur & lucerna, sicut Ioan-

Ioannes, sicut Apostoli; nec vllus eorum homo sit verbum, & illud verbum à quo illuminati sunt; lucerna non sit: quid est hoc verbum quod ita lumen dicitur vt lucerna sit (ait enim, Lucerna pedibus meis verbū tuum, & lumen semitis meis) nisi verbū intelligamus quod factum est ad Prophetas, vel quod prædicatum est per Apostolos? Non verbum Christum, sed verbū Christi, de quo scriptum est, Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Nam & verbum propheticum lucernæ comparans Apostolus Petrus, Habemus, inquit, certiorem propheticum sermonem cui benefacitis intendentes, velut lucernæ lucenti in obscuro loco. Quod itaq; hic ait, Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis: verbū est quod scripturis sanctis omnibus cōtinetur. Iuraui, inquit, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.) Tanquam bene ambulans ad illam lucernam, & rectas semitas habens. Sequenti autem verbo illud quod antecedit expositū est. Quasi enim quæreremus quid esset, iuraui: adiunxit, & statui. Hoc enim appellauit iuramentum, quod statuit per sacramentū: quia ita debet esse mentis fixa in custodiendis iudiciis iustitiæ Dei, vt sit omnino pro iuratione quod statuit. Fide autē custodiūtur iudicia iustitiæ Dei: cùm sic Deo iusto iudice, nec rectè factū infructuosum, nec peccatū creditur impunitū. Sed pro hac fide quia multa & grauissima mala corpus pertulit Christi, Humiliatus sum, inquit, vsque valde.) Nō autem ait, humiliaui me, vt humilitatem, quæ in præcepto est, intelligere sit necesse: sed ait, humiliatus sum vsque valdè: maximā scilicet passus persecutionem, pro eo quod iurauit & statuit custodire iudicia iustitiæ Dei. Et ne in tanta humiliatione fides ipsa deficeret, addidit: Domine viuifica me secundū verbum tuum.) Hoc est secundum promissum tuum. Nam & verbum promissorū Dei, lucerna est pedibus, & lumen semitis. Sic & superius vt eū Deus viuificaret, orauit in humiliatione persecutionis, vbi ait, Paulominus consummauerunt me in terra, ego autem nō dereliqui mādata tua. Secundū misericordiā tuā viuifica me, & custodiam testimonia, id est, martyria oris tui. Vbi intelligitur, si ipse non viuificet donando patientiam, propter quod dictum est: In vestra patientia possidebitis animas vestras: & de quo dictū est, Quoniam ab ipso est patientia mea: non corpus in persecutione mortificari, sed animā, non custodiendo martyria & iudicia iustitiæ Dei. Voluntaria oris mei beneplacita fac Dñe.) Hoc est, placeāt tibi: noli reprobare, sed approba. Bene autem intelliguntur oris volūtaria sacrificia laudis: confessione charitatis, nō timore necessitatis oblata. Vnde dictum est: voluntariè sacrificabo tibi. Sed quid est quod adiungit, Et iudicia tua doce me?) Nonne ipse in versibus superioribus dixerat, A iudiciis tuis non declinaui? Quomodo istud, si ea non nouerat? Porrò si nouerat, quomodo hic dicit, Et iudicia tua doce me? An sicut illud est, suauitatem fecisti cum seruo tuo: & postea dicit, suauitatem doce me? Quod ita exposuimus, vt intelligeremus verba proficientis, & addi sibi ad id quod acceperat postulātis. Anima mea in manibus tuis semper.) Nonnulli codices habent, in manibus meis: sed plures, in tuis: & hoc quidem planum est. Iustorum enim animę in manu Dei sunt. In cuius manu sunt & nos & sermones nostri. Et legis, inquit, tuę non sum oblitus.) Tanquam ad non obliuiscendam Dei legem manibus eius adiuuetur eius memoria, vbi est eius anima. Anima verò mea in manibus meis, quomodo intelligatur, ignoro. Iusti quippe ista verba sunt, non iniusti, redeuntis ad patrem, non discedentis à patre. Nam potest videri ille iunior filius animam suam in manibus suis habere voluisse, quando dixit patri, Da mihi substantiam meā, quæ me cōtingit. Sed ideo mortuus erat, ideo perierat. An fortè ita dictū est, anima mea in manibus meis: tanquā eam viuificandā offerret Deo? Vnde alibi dicitur, Ad te leuaui animā meā. Dixerat enim & hic superius, viuifica me. Posuerunt, inquit, peccatores laqueū mihi, & à mandatis tuis nō erraui.) Vnde hoc, nisi quia eius anima in manibus Dei, vel in suis viuificanda offertur Deo? Hæreditate acquisiui testimonia tua in æternū.) Nōnulli vno verbo volētes dicere, quod vno verbo in Græco positū est, hæreditaui interpretati sunt. Quod & si Latinū esse posset, magis significaret eū qui dedit hęreditatē, quàm eum qui accepit: vt sic esset, hæreditaui, quomodo ditaui. Melius ergo duobus verbis insinuatur integer sensus, siue dicatur hæreditate possedi, siue dicatur hæreditate acquisiui: nō hæreditatem, sed hæreditate. Si autē quęritur, quid acquisierit hæreditate: testimonia, inqt, tua. Quid volens intelligi, nisi vt testis Dei fieret, eiusq; testimonia cōfiteretur: id est, vt martyr Dei fieret, atq; ei martyria diceret, sicut martyres dicunt à patre sibi, cuius †donū est, esse collatū? Multi quippe pati voluerūt, neq; potuerūt; nulli tamē potuerūt, nisi qui voluerūt, qui non potuissent, si fidei Dei testimonia negare voluissent. Sed etiā ipsorū præparata est voluntas à Dño. Ideo hæc hæreditate se acquisisse iste testatur, & hoc in æternū: quia nō est in eis gloria tēporalis hominum vana quærentiū, sed æterna gloria est breui tēpore patientiū, & sine fine regnantiū. Vnde sequitur: Quoniam exultatio cordis mei sunt.) Et si afflictio corporis, exultatio tamē cordis. Deinde subiecit: Inclinaui cor meū ad faciendas iustificationes tuas in æternum, propter retributionē.) Qui dicit, inclinaui cor meum, ipse iam dixerat, inclina cor meū in testimonia tua: vt intelligamus simul hoc esse & diuini muneris & propriæ voluntatis. Sed nunquid in æternū facturi sumus iustificationes Dei? opera illa quidem quæ operamur circa proximorū necessitates, æterna esse non possunt, sicut nec ipsæ necessitates: sed si non diligendo ista facimus, nulla est iustificatio. Si autem diligendo, æterna est ipsa dilectio, eique æterna est parata retributio. Propter quam retributionem dicit se inclinasse cor suum ad faciendas iustificationes Dei, vt in æternum diligens, in æternum mereatur habere quod diligit.

CONCIO XXIIII.

De versu Psalmi, Iniquos odio habui: vsque ad id, Propterea dilexi testimonia tua semper.

PSALMI huius locus, de quo in voluntate Dei disputaturi sumus, sic incipit: Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi.) Non ait, Iniquos odio habui, & iustos dilexi; aut, iniquitatē odio habui, & legē tuam dilexi: sed cùm dixisset, Iniquos odio habui, exposuit quare, addendo, & legem tuam dilexi: vt demonstraret, non se in hominibus iniquis odisse naturam qua homines sunt, sed iniquitatem qua legi quam diligit, inimici sunt. Deinde sequitur: Adiutor meus & susceptor meus es tu.) Adiutor, ad bona facienda, susceptor ad mala euadenda. Quod autem adiungit, In verbum tuum supersperaui:) tanquā filius promissionis loquitur. Sed quid sibi vult versus qui sequitur, Declinate à me maligni, & scrutabor mandata Dei mei?) Non enim ait, faciam; sed scrutabor. Vt ergo perfectè ea diligenterque nouerit, malignos à se declinare desiderat, eósque etiam compellendo à se abigit. Nam maligni exercent ad facienda mandata, à scrutandis autem auocant: nō solū cùm persequuntur, aut litigare nobiscū volunt, verumetiam cùm obsequuntur & honorant, & tamen suis vitiosis & negotiosis cupiditatibus adiuuandis vt occupemur, & eis nostra tēpora impendamus, efflagitant, aut certè infirmos premunt, vt causas suas ad nos deferre compellant: quibus dicere non audemus, Dic homo, quis me constituit

tuit iudicem aut diuisorem inter vos? Constituit enim A talibus causis ecclesiasticos Apostolus cognitores, in foro prohibens iurgare Christianos. Ne illis quidem qui non aliena rapiunt, sed sua cupide repetunt, dicimus, Cauete ab omni cupiditate, constituentes eis ante oculos hominem cui dictum est, Stulte, hac nocte auferetur à te anima tua, quæ præparasti cuius erunt? quia & quando dicimus, non recedunt nec declinant à nobis: sed instant, vrgent, precantur, tumultuantur, extorquent, vt ipsis potius ad ista quæ diligunt, quàm scrutandis Dei mandatis quæ diligimus occupemur. O quanto tædio turbarum turbulentarum, & quanto desiderio diuinorum eloquiorum dictum est, Declinate à me maligni, & scrutabor mandata Dei mei! Ignoscant obedientes fideles, qui pro suis secularibus causis raro nos quærunt, & iudiciis nostris facillimè acquiescunt: nec nos conterunt litigando, sed obtemperando potius consolantur. Certè propter eos qui & inter se pertinaciter agunt, & quando bonos premũt, B nostra iudicata contemnunt, faciúntque nobis perire tempora rebus eroganda diuinis: certè, inquam, propter istos & nobis liceat exclamare in hac voce corporis Christi, Declinate à me maligni, & scrutabor mãdata Dei mei. Deinde posteaquam velut ab oculis cordis sui muscas irruentes abegit, redit ad eũ cui dicebat, Adiutor meus & susceptor meus es tu, in verbũ tuum speraui: precémq; continuans, Suscipe me, inquit, secũdum eloquium tuum, & viuam; & ne confundas me ab expectatione mea.) Qui iã dixerat, susceptor meus, poscit magis magisque suscipi, & ad illud propter quod tolerauerat tã multa molesta, perduci: verius ibi se quàm in istis humanarum rerũ somniis fidens esse victurum. Sic enim de futuro dictum est, vt viuã: tanquam in hoc corpore mortuo nõ viuatur. Corpus enim mortuũ est propter peccatũ. Et expectãtes redemptionem corporis nostri, spe salui facti sumus, & quod non videmus sperantes, per patientiã C expectamus. Sed spes nõ cõfundit, si charitas Dei diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Propter quem largius accipiendum clamatur ad patrẽ, ne confundas me ab expectatione mea. Et tanquam ei responsum fuerit in silentio, si nõ vis confundi ab expectatione tua, nõ intermittas meditari iustificationes meas: sentiens istã meditationem plerũque animę languoribus impediri, Adiuua me, inquit, & saluus ero, & meditabor in iustificationibus tuis semper. Spreuisti omnes.) vel quod de Græco diligentiùs videtur expressum, Ad nihilum deduxisti omnes discedentes à iustificationibus tuis, quia iniusta cogitatio eorum.) Ideo ergo clamauit, Adiuua me, & saluus ero, & meditabor in iustificationibus tuis semper, quia in nihilum redigit Deus omnes discedẽtes à iustificationibus suis. Quare autem discedunt? Quia iniusta est, inquit, cogitatio eorum. Ibi acceditur, ibi disceditur. Omnia opera vel mala vel bona, à D cogitatione procedunt. In cogitatione quisque innocens, in cogitatione reus est: propter quod scriptũ est, Cogitatio sancta seruabit te. Et alibi legitur, In cogitationibus impij interrogatio erit. Et Apostolus, Cogitationibus, ait, accusantibus aut etiam defendẽtibus. Vbi autem felix est, qui in cogitatione miser est? Aut quomodo ibi non miser est, qui ad nihilum redactus est? Magna quippe est sterilitas, iniquitas. Meritò dictũ est, Confundantur iniqui facientes vane: id est, inaniter, tanquam redacti in nihilũ. Sequitur in Psalmo;

1 Cor. 6.
Luc. 12. d.
Rom. 8. e.
Rom. 5. a.
Sap. 1.
Rom. 2. c.
Psal. 24. a.

Præuaricatores deputaui, vel putaui vel existimaui omnes peccatores terræ.) Multis enim modis nostri interpretati sunt vnum verbũ Græcum, quod est ἐλογισάμην, sed profunda est illa sententia, & si adiuuerit Dominus, operosiùs disputatione alia penetranda est. Nã & quod additum est, Propterea dilexi testimonia tua semper,) multo amplius eam profundã facit. Dicit enim Apostolus, Lex iram operatur. Huiúsq; dicti rationem reddens, Vbi enim non est lex, inquit, nec præuaricatio: ita ostendens non omnes esse præuaricatores. Non enim omnes habent legẽ. Nõ autem omnes habere legem, alio loco euidentius ait, Qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Quid sibi ergo vult, præuaricatores deputaui omnes peccatores terræ? Sed hic quæstionem proposuisse suffecerit; alio si Deus donauerit, sermone tractandam, ne huius sermonis prolixitas eam cogat angustius explicari, quàm vt bene possit quod explicatur intelligi.

Rom. 4. c.
Rom. 2. c.

CONCIO XXV.

De versu Psalmi, Præuaricatores reputaui omnes peccatores terræ: vsque ad, A iudiciis enim tuis timui:

QVÆRIMVS si Deo largiente inuenire possimus quomodo intelligendum sit quod in isto Psalmo magno dictum est, Præuaricatores, vel potius, prævaricantes. Grecus enim παραβαίνοντας ait, nõ παραβάτας. Quærimus ergo quomodo intelligendum sit, Præuaricantes deputaui omnes peccatores terræ. Propter quod ait Apostolus, Vbi enim lex non est, nec præuaricatio. Hoc autẽ dixit, cùm à lege promissa distingueret. Nã vt de superioribus sensus plenior colligatur, Nõ enim per legem, inquit, promissio Abrahæ aut semini eius, vt hæres esset mundi: sed per iustitiam fidei. Si enim qui per legem hæredes sunt, exinanita est fides & euacuata est promissio: lex enim iram operatur. Vbi enim non est lex, nec præuaricatio. Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini: non ei tantũ quod ex lege est, sed & ei quod ex fide est Abraham, qui est pater omnium nostrũm. Cur hoc Apostolus ait, nisi vt ostenderet legem sine promissionis gratia, non solùm non auferre, verùm & augere peccatum? Vnde & illud est, Lex subintrauit, vt abundaret delictum. Sed quia omnia per gratiam dimittũtur, non solùm quæ sine lege, verumetiam quæ in legẽ commissa sunt: ideo ibi secutus adiunxit: Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. Non itaque præuaricantes deputat omnes peccatores Apostolus, sed eos tantùm præuaricantes deputat qui trãsgrediũtur legem. Vbi enim nõ est lex, inquit, nec præuaricatio. Ac per hoc secundum Apostolum, omnis quidem præuaricator est peccator, quia peccat in lege: sed non omnis peccator est præuaricator, quia peccant aliqui sine lege. Vbi autem non est lex, nec præuaricatio. Porrò si nemo sine lege peccaret, non idem ipse Apostolus diceret, Quicunq; sine lege peccauerunt, sine lege peribũt. Secundũ verò istum psalmũ, si præuaricantes sunt omnes peccatores terræ, nullũ est vtiq; sine præuaricatione peccatũ. Nulla est autẽ præuaricatio sine lege: nullũ est igitur nisi in lege peccatũ. Qui ergo dicit, Præuaricantes deputaui omnes peccatores terræ: nullos esse omnino, nisi qui legem transgressi sunt, vult intelligi peccatores: & ob hoc aduersatur illi qui dixit, Quicunque sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Secundum illum quippe sunt aliqui peccatores, quamuis non sint præuaricatores: id est, qui sine lege peccauerunt. Vbi enim non est lex, nec præuaricatio. Secundum istum autem nullus est sine præuaricatione peccator, quia præuaricantes deputat omnes peccatores terræ. Nullus ergo secundũ istum sine lege peccauit: quia vbi non est lex, nec præuaricatio. An fortè dictum sumus, verum quidem esse quòd nec præuaricatio sit vbi non est lex, sed verum non esse quòd aliqui sine lege peccauerint: aut verum quidem esse, aliquos sine lege peccasse, sed verum nõ esse, vbi lex non est, præuaricationem esse non posse? At vtrumque Apostolus dixit. Verum est ergo vtrumque, quia vtrumque per Apostolũ veritas dixit. Quomodo ergo erit verum quod in Psalmo isto eadem

Rom. 4. c.
Rom. 5. d.
Rom. 4. c.
Rom. 2. c.

proculdubiò veritas dixit, Præuaricãtes deputaui omnes peccatores terræ? Respondetur enim nobis, Qui sunt ergo illi qui secundum Apostolum sine lege peccauerunt? Non enim ex eis quisquam præuaricans deputandus est, cùm secundum eundem Apostolum, præuaricatio nõ sit vbi lex non est. Sed nimirum cùm
Rom.2.c. diceret Apostolus, Quicunque sine lege peccauerũt, sine lege peribunt, de illa lege aiebat quam Deus dedit per Moysen famulũ suum populo suo Israël. Hoc ipsa quæ circumstant verba eius ostendunt. Disputabat enim de Iudæis & Græcis, id est, gentibus, non ad circumcisionem, sed ad præputium pertinẽtibus: ideo sine lege eos dicens, quia non acceperant legẽ quam se accepisse gloriabantur Iudæi. Vnde illis ait, Si au-
Rom.2.c. tem tu Iudæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo. Denique vnde ad hanc sententiam venerit, intuendum est, vt diceret, Quicunque sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Ira, inquit, & indignatio, tribulatio & angustia in omnem animã hominis operantis malũ, Iudæi primùm & Græci. Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primùm & Græco. Non est enim personarũ acceptio apud Deum. Ad hæc addidit vnde nunc quæstio est, & ait: Quicunque enim sine lege peccauerũt, sine lege peribunt: & quicunque in lege peccauerũt, per legem iudicabuntur. Hos vtique Iudæos, illos autem Græcos volens intelligi, quoniam de his agebatur: vtrosque sub peccato esse demonstrans, vt egere se gratia vtrique fateantur. Propter quod dicit, Non
Rom.3.c. enim est distinctio. Omnes enim peccauerũt, & egent gloria Dei, iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Iesu. Quos itaque dicit omnes peccasse, nisi Iudæos & Græcos, dẽ qui-
Rom.3.b. bus dixerat, Non enim est distinctio? Nam de his paulò antè, Causati enim sumus, inquit, Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse. Ac per hoc quicunque sine lege peccauerunt, illa scilicet de qua Iudæi gloriabantur, sine lege peribunt: & quicunq; in lege peccauerunt, id est, ipsi Iudæi, per legem iudicabuntur.
Luc.19.b. Nec ideo non peribunt, nisi credant in eum qui venit quærere quod perierat. Nõnulli quippe etiam catholici tractatores in his Apostoli verbis aliter quàm se res habet, parum attendendo sapuerunt, vt dicerent illos perire qui sine lege peccauerunt, hos autem qui in lege peccauerunt, iudicari tantummodò, non perire: tanquam per pœnas transitorias credãtur esse pur-
1 Cor.3.b. gandi, sicut ille de quo dictum est, Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Sed hoc meritò fundamenti bene intelligitur, de quo agebat Apostolus vt
Ibidem. hoc diceret. Superius quippe dixerat, Vt sapiens architectus fundamentum posui, alius superædificat: vnusquisque autẽ videat quomodo superædificet. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus: & cætera vsque ad eundem locum, vbi eum dixit per ignem saluari, qui super hoc fundamentum, non aurũ, argentum, lapides pretiosos, sed ligna, fœnum, stipulam ędificat, non tamẽn respuit, nec cœptum deserit fundamentum: idque omnibus carnalibus suis quibus capitur atque succumbit delectationibus anteponit, cùm ad hunc articulum ventum fuerit, vt aut illæ deserantur, aut Christus: vbi si non anteponitur Christus, nõ illi est fundamentum. Omnibus quippe structuræ posterioribus partibus anteponitur fundamentum. Nec cogitasse existimo eos qui senserunt nõ perire, de qui-
Rom.2.c. bus dictum est, Per legem iudicabuntur: nisi quia fundamentum habent Christum. Parum ergo attenderũt quod demõstrauimus, atque ipsa Scriptura clamat, de Iudæis hoc Apostolum dicere, qui sine fundamento sunt Christo. Quis autem Christianus dixerit non perire Iudæum, si non credat in Christũ, sed tan-

A tummodo iudicari: cùm Christus ipse ad eandẽ gentem propter oues quæ inde perierant, se missum esse Matth.15.c.
testetur: & tolerabilius dicat futurũ Sodomitis in die Matth.10.b.
iudicij, qui vtique sine lege perierunt, quàm ciuitati Iudææ, quæ in eum non credidit tanta virtute mirabilia facientem? Si ergo Apostolus secundum legem Rom.2.c.
quam Deus per Moysen populo Israël dedit, cæteris autem gentibus non dedit, sine lege dixit esse cæteras gentes: quid intellecturi sumus in isto Psalmo dictum esse, Præuaricantes æstimaui omnes peccatores terrę, nisi intelligamus aliquam legem non per Moysen datam, secundum quam sunt præuaricantes cæterarum gentium peccatores? Vbi enim lex non est, nec præ- Rom.4.c.
uaricatio. Quæ ista lex est, nisi fortè illa de qua idem dicit Apostolus, Gentes quæ legem non habent, natu- Rom.2.c.
raliter quæ legis sunt faciunt, hi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex? Secundum hoc ergo quod dicit, legem non habentes sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: secundum id verò quod ait, ipsi sibi sunt
B lex, non immeritò præuaricatores æstimantur omnes peccatores terræ. Nullus enim est qui faciat alteri iniuriam, nisi qui fieri sibi nolit. Et in hoc transgreditur naturæ legem, quam non sinitur ignorare, dum id quod facit non vult pati. Nunquid autem lex ista naturalis non erat in populo Israël? Erat planè, quoniam & ipsi homines erant. Sine lege autem naturali essent, si præter naturã humani generis esse potuissent. Multò magis ergo præuaricatores facti sunt lege diuina: qua naturalis illa siue instaurata, siue aucta, siue firmata est. Iam verò si in omnibus peccatoribus terræ non incongruè deputantur & paruuli, propter originalis vincula peccati, etiam ipsi in similitudine præuarica-
tionis Adæ, ad illam præuaricationem pertinere mon- Genes.3.
strantur, quæ data lege in paradiso prima commissa est: ac per hoc rectè nullo prorsus excepto, præuaricatores æstimantur omnes peccatores terræ. Omnes
autem peccauerunt, & egent gloria Dei. Omnes igi- Rom.3.c.
C tur præuaricantes gratia Saluatoris inuenit: alios magis, alios minus. Quanto enim legis maior in quocunque cognitio, tanto minor peccati excusatio. Quanto minor peccati excusatio, tanto manifestior præuaricatio. Restabat ergo, vt omnibus non sua, sed Dei, id est, à Deo donata iustitia subueniret. Vnde ait Apo-
stolus, Per legem cognitio peccati. Non ergo abla- Ibidem.
tio, sed cognitio. Nunc autem sine lege, inquit, iustitia Dei manifestata est, testificata per legem & prophetas. Proinde etiam iste subiunxit: Propterea, inquit, dilexi testimonia tua.) Tanquã diceret, Quoniã lex siue in paradiso data, siue naturaliter insita, siue in literis promulgata, præuaricatores fecit omnes peccatores terræ: propterea dilexi testimonia tua, quæ sunt in lege tua de gratia tua, vt non sit in me iustitia mea, sed tua. Lex enim ad hoc prodest, vt mittat ad gratiam. Non solùm enim quod attestatur manifestã-
D dæ iustitiæ Dei quæ sine lege est, verũetiam hoc ipso
quòd præuaricantes facit, ita vt etiam quos litera oc- 2 Cor.3.d.
cidit, ad viuificantem spiritũ confugere timore compellat: per quem peccatorum deleatur vniuersitas, & rectè factorum charitas inspiretur: propterea, inquit, dilexi testimonia tua. Quidam codices habent, semper, quidam non habent. Sed si est, sic accipiendum est semper, vt sic intelligatur, quamdiu hic viuitur. Hic sunt enim testimonia necessaria de lege & prophetis, attestantia iustitiæ Dei, qua iustificamur gratis: hic sunt & nostra testimonia necessaria, pro quibus ipsam quæ hic agitur vitam martyres finiuerunt. Cognita itaque Dei gratia, quæ sola liberat à præuaricatione, quæ legis cognitione committitur, orando dicit, Confige clauis à timore tuo carnes meas.) Sic enim expressius interpretati sunt quidam nostri, quod Græcè vno verbo dici potuit, id est, καθήλωσον.

Hoc

Hoc alij confige dicere voluerunt, nec addiderũt clauis, atque ita dum volunt vno verbo Græco vnum Latinum interpretando reddere, sententiam minus explicauerunt: quoniam in eo quod est confige, non sonant claui, καθήλωσον autem sine clauis intelligi non potest, nec nisi duobus verbis Latinè dici potest, sicut dictum est confige clauis. Vbi quid vult intelligi, nisi quod ait Apostolus, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mũdus crucifixus est, & ego mundo? Et iterum, Christo, inquit, confixus sum cruci. Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Christus. Quod quid est aliud, nisi non est in me iustitia mea, quæ ex lege est, in qua præuaricator effectus sum; sed, iustitia Dei, id est, quæ mihi ex Deo est, non ex me? Sic quippe in me viuit non ego, sed Christus, qui factus est nobis sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redẽptio: vt quemadmodum scriptũ est, Qui gloriatur, in Domino glorietur. Item dicit, Qui autem sunt Iesu Christi, carnẽ suam crucifixerunt cum passionibus & concupiscentiis. Cùm hic dictum sit quòd ipsi crucifixerunt carnem suam, in isto tamen Psalmo Deus rogatur vt id faciat, cui dicitur: Confige clauis à timore tuo carnes meas: vt intelligamus etiam id quod rectè facimus, gratiæ Dei esse attribuendum, qui in nobis operatur & velle & operari pro bona voluntate. Sed quid sibi vult quòd cùm dixisset, Confige clauis à timore tuo carnes meas: addidit, A iudiciis enim tuis timui?) Quid est, confige à timore tuo, timui enim? Si enim iam timuerat vel timebat, cur adhuc vt à timore suo Deus crucifigeret carnes suas, orabat? An addi sibi volebat timorem, vt tantum timeret quantum sufficeret crucifigendis suis carnibus, id est, concupiscentiis affectibúsque carnalibus? Tanquam dicens, Perfice in me timorem tuum, timui enim à iudiciis tuis. Sed est hic alius altior sensus, quantum Deus donat, scrutato sinu Scripturæ huius eruendus. Confige, inquit, clauis à timore tuo carnes meas, à iudiciis enim tuis timui: hoc est, timore tuo casto, qui permanet in seculum seculi, carnalia mea desideria cõprimantur: à iudiciis enim tuis timui, cùm mihi lex minaretur pœnam, quæ mihi non poterat dare iustitiam. Sed hũc timorem quo pœna metuitur, consummata charitas foras mittit: quæ non timore pœnæ, sed delectatione iustitiæ liberos reddit. Timor namque iste quo non amatur iustitia, sed timetur pœna, seruilis est, quia carnalis est: & ideo non crucifigit carnem. Viuit enim peccandi voluntas: quæ tunc apparet in opere quando speratur impunitas. Cùm verò pœna creditur secutura, latenter viuit, viuit tamẽ. Mallet enim licere, & dolet non licere quod lex vetat: quia non spiritaliter delectatur eius bono, sed carnaliter malũ metuit quod minatur. Timore autem casto ipsa quæ hunc timorem foras mittit, peccare timet charitas, etiam si sequatur impunitas: quia nec impunitatem iudicat secuturam, quando amore iustitiæ peccatum ipsum deputat pœnã. Tali timore carnes crucifiguntur, quoniam carnales delectationes quæ legis litera vetantur potius quàm vitantur, spiritalium bonorum delectatione vincũtur, & eadem vsque ad perfectionem crescente victoria perimuntur. Confige ergo clauis, inquit, à timore tuo carnes meas, à iudiciis enim tuis timui. Hoc est, da mihi castum timorem, ad quem petendum me tanquam pædagogus timor legis ille perduxit, quo timore à iudiciis tuis timui.

Galat. 6. d. Galat. 2. d. Philip. 3. b. 1 Cor. 1. d. 2 Cor. 10. d. Galat. 5. d. Philip. 2. b. Psal. 18. b. 1 Ioan. 4. d.

CONCIO XXVI.

De versu Psalmi, Feci iudicium & iustitiam, ne tradas me calumniantibus me: & reliqua.

Ain. y ISTOS magni Psalmi huius versus considerandos nunc suscepimus atque tractandos. Feci iudicium & iustitiam, ne tradas me nocentibus me.) Non mirũ

A est eum fecisse iudicium & iustitiam, qui superius poposcerat à timore Dei vtique casto configi clauis carnes suas, hoc est, carnales concupiscentias, quæ solent quo minus rectum sit, nostrum impedire iudicium. Quãuis autem siue rectũ siue prauum in quotidiano nostri sermonis vsu iudicium nũcupetur, vnde hominibus in Euangelio dicitur, Nolite iudicare personaliter, sed rectum iudicium iudicate: tamen hoc loco ita positum est iudicium, tanquam si hoc rectũ non fuerit, non debeat iudicium nominari: alioquin non sufficeret dicere, feci iudicium: sed diceretur, feci rectũ iudicium. Hoc genere locutus est Dominus Iesus, vbi ait: Relinquitis grauiora legis, iudicium & misericordiam, & fidem. Et hic enim iudicium sic positum est, tanquã nõ sit iudiciũ, si peruersum est. Et multis diuinarũ scripturarũ locis ita ponitur, quale illud est, Misericordiam & iudiciũ cantabo tibi Domine. Et illud apud Esaiam, Expectaui vt faceret iudicium, fecit autem iniquitatem. Non ait, expectaui vt faceret iudiciũ iustum, fecit autem iniquum: sed tanquam ideo iam iudicium sit, quia iustum est, nec sit iudicium quòd iniustum est. Iustitia verò non solet dici bona iustitia, vel mala iustitia, sicut aliquando dicitur bonum, malúmve iudicium: sed eo ipso iam bona est, quia iustitia est. Sic ergo habet consuetudo loquendi, vt dicatur & bonum iudicium, & malum iudicium: quemadmodũ habet vt dicatur, & bonus iudex, & malus iudex. Sic autem non dicitur bona iustitia vel mala iustitia: sicut non dicitur, bonus iustus, vel malus iustus, quia continuò bonus quisque, si iustus. Iustitia ergo virtus est animi magna, præcipuéque laudabilis, de qua nunc nõ est copiosius disputandi necessitas. Iudiciũ verò, quando non nisi in bono ponit distinctior loquendi ratio, huius virtutis est operatio. Qui enim habet iustitiam, rectè iudicat, imò secundum istam locutionẽ qui habet iustitiam iudicat: quia nec iudicat, si non rectè iudicat. Iustitię nomine hoc loco nõ ipsa virtus, sed opus C eius significatum est. Quis enim facit in homine iustitiam, nisi qui iustificat impium? hoc est, per gratiam suam ex impio facit iustum? Vnde ait Apostolus, Iustificati gratis per gratiam ipsius. Facit ergo iustitiam, id est, opus iustitiæ: qui habet in se iustitiã, id est, opus gratiæ. Feci, inquit, iudicium & iustitiam, ne tradas me nocẽtibus me: id est, feci iudicium iustum, ne tradas me illis qui propterea me persequuntur. Nã etiam quidam codices habent, ne tradas me persequentibus me. Quod enim Græcè dictum est, τοῖς ἀδικοῦσι, quidam interpretati sunt, nocentibus: quidam, persequẽtibus: quidam, calumniantibus. Miror autẽ omnium quos in promptu habere potui codicũ nusquã me legisse aduersantibus, cùm sine cõtrouersia quod Græcè ἀντίδικος, hoc Latinè aduersarius appellatur. Orans itaque ne tradatur à Dño aduersantibus sibi: quid orat, nisi quod oramus cùm dicimus, Ne nos inferas in tenD tationẽ? Aduersarius est enim, de quo dicit Apostolus: Ne fortè tentauerit vos qui tentat. Et tradit Deus quẽ deserit. Eum quippe ille non decipit quem iste nõ deserit in voluntate sua præstans decori hominis virtutẽ. Ab illo autem qui dixerat in abundantia sua, non mouebor in æternum, auertit faciem, & factus est conturbatus, sibíque monstratus. Quisquis igitur à timore Dei casto crucifixas habet carnes suas, & nulla carnali corruptus illecebra facit iudicium opúsque iustitiæ: orare debet ne aduersantibus tradatur, id est, ne timendo perpeti mala, ad facienda mala persequentibus, cedat. A quo enim accipit victoriam concupiscentiæ ne voluptate pertrahatur, ab illo etiam robur patientiæ ne dolore frangatur, quoniam de quo dicitur, Dominus dabit suauitatem, de illo etiam dicitur, Ab ipso est enim patiẽtia mea. Denique sequitur: Excipe seruum tuum in bonũ, vt non calumnientur

Ioan 7. c. Matth. 23. c. Psal 100. a. Esa. 5. b. Rom 3. c. Matth. 6. b. 1 Thes. 3. b. Psal. 29. b. Psal. 84. d. Psal. 61. b.

me superbi.) Illi impellunt vt cadam in malú, tu excipe in bonum. Qui autem interpretati sunt, non calúmnientur me, Græcam locutionem secuti sunt Latinæ linguæ minus vsitatam. An forte hác habet vim cùm dicitur, non calumnientur me, quam haberet si diceretur, non me capiant calumniando? Multæ autem possunt intelligi calumniæ superborum, à quibus humilitas Christiana despicitur: sed illa vel maxima est, si homines hoc loco accipiuntur superbi, qui à nobis mortuum calumniantur coli. Humilitas quippe ista Christiana, Christi morte insinuatur, cõmendatúrq; diuinitùs. Hæc autẽ calũnia vtrisq; infidelibus, id est, Iudæis gentibúsq; communis est. Habent calumnias suas etiam heretici, singulis quibusque hæresibus proprias. Habent & schismatici, quos omnes superbia de membrorum Christi compage præcidit. Ipsius autem diaboli calũnia quanta vel qualis est, qui calumniatus est iusto, dicens: Nunquid gratis colit Iob Dominum? (Iob 1.b.) Quorum omnium calumniæ superborum tanquam colubrorum venena vincuntur, cùm vigilantissima & diligentissima pietate Christus crucifixus attenditur: propter quod præfigurandum Moyses Deo miserante ac iubente exaltauit in eremo similitudinem serpentis in ligno, vt similitudo carnis peccati crucifigenda præfiguraretur in Christo. (Ioan 3.b. Num. 21.c.) Hanc intuẽtes salutiferam crucem, omne calumniantium superborum virus expellimus. Quam prorsus etiam iste quodammodo valde intente intuens, ait: Oculi mei defecerunt in salutare tuum, & in eloquium iustitiæ tuæ.) Christũ quippe ipsum Deus propter similitudinem carnis peccati, peccatũ pro nobis fecit, vt nos simus iustitia Dei in ipso. (Rom. 8 a.) In huius igitur eloquium iustitiæ Dei defecisse dicit oculos suos, ardenter & sitienter intuendo, dũ memor infirmitatis humanæ, diuinam Christi desiderat gratiam. Propter quod sequitur: Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam.) Non vtique secundũ iustitiam meá. Et iustificationes, inquit, tuas doce me.) Illas proculdubio quibus Deus facit iustos, non ipsi se. Seruus tuus ego sum.) Neque enim bene mihi cessit quando esse volui liber meus, nõ seruus tuus. Da mihi intellectũ, vt sciam testimonia tua.) Nunquam intermittenda est ista petitio. Non enim sufficit accepisse intellectum, & Dei testimonia didicisse: nisi semper accipiatur, & quodammodo semper bibatur de fonte lucis æternæ. Testimonia quippe Dei quanto fit quisque intelligẽtior, tanto magis magisque sciuntur. Tempus, inquit, faciẽdi Domino.) Id enim plúres codices habent, non vt quidam, Domine.) Quod ergo tempus, vel quid faciendi voluit intelligi Domino? Illud quidem quod paulo ante dixerat, Fac cum seruo tuo secundũ misericordiã tuam, hoc faciendi tempus Dño. Quid est autem, nisi gratia quæ in Christo suo tẽpore reuelata est? De quo tempore ait Apostolus, Cùm autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum. (Gal. 4.a.) Propter quod alibi etiá testimoniũ suũ prophetico adiungens, vbi dixit, Tempore placito exaudiui te, & in die salutis adiuui te: Ecce nunc, inquit, tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. (Esa. 49 c. 2 Cor 6 a.) Sed quid est quod tanquam volens ostendere tempus Domino esse faciendi, continuò subiunxit:

Dissipauerunt legem tuam.) Velut propterea tempus esset faciendi Domino, quia eius legem dissipauerunt superbi, qui ignorátes Dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei nõ sunt subiecti? (Rom. 9 g.) Quid est enim, dissipauerunt legem tuam: nisi præuaricationis iniquitate, eius integritatem non custodierunt? Oportebat ergo vt superbis & de libertate sui arbitrij præsumentibus lex daretur: qua præuaricata quicunque compuncti humiliarentur, nõ iam per legem, sed per fidem ad subuenientem currerent gratiam. Dissipata ergo legẽ, tempus fuit vt per vnigenitum filium

A Dei misericordia mitteretur. Lex enim subintrauit vt abundaret delictum, quo delicto lex dissipata est: & opportuno iam tempore Christus aduenit, vt vbi abũdauit delictum, superabundaret gratia. (Rom. 5. d.) Ideo, inquit, dilexi mandata tua super aurum & topazion.) Id agit gratia, vt dilectione impleantur mandata Dei, quæ timore non poterant. Gratia quippe Dei diffunditur charitas in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Propter quod ipse Dominus dicit: Nõ veni legem soluere, sed adimplere. (Matth. 5.b.) Et idem Apostolus: Plenitudo legis charitas est: ideo super aurum & topazion. (Rom. 13 c.) Hoc enim & in alio Psalmo legimus, Super aurum & lapidem pretiosum multum. (Psal. 18.b.) Topazion quippe lapidem multum perhibent esse pretiosum. In testamento autem veteri latentem gratiam tanquam velo interposito non intelligẽtes, quod significabatur quandó in faciem Moysi intendere nõ valebant, propter mercedem terrenam atque carnalem Dei mandata facere conabantur, neque faciebant: (Exod. 34 d. 2 Cor 3.b.) quia non

B ipsa, sed aliud diligebant. Vnde illa non erant opera volentium, sed onera potius inuitorũ. Cùm verò ipsa mandata diliguntur super aurum & lapidem pretiosum multum, omnis præ ipsis mandatis terrena vilis est merces: nec vlla ex parte comparantur quæcunq; alia hominis bona, his bonis quibus ipse fit bonus homo. Propterea, inquit, ad omnia mandata tua corrigebar.) Vtique corrigebar, quia diligebam: atque illis rectis vt etiam ipse rectus fierem, dilectione cohærebam. Iam illud quod adiungit consequens erat.

Omnem, inquit, viam iniquam odio habui.) Vnde enim fieri poterat vt iniquam viam non odisset diligens rectam? Nam sicut aurum & lapidem pretiosum si diligeret, odisset profectò quicquid ei talium rerum damnum posset inferre: ita quoniam Dei mandata diligebat, iniquitatis viam odio habuit, quemadmodum aliquod immanissimũ marini itineris saxum, vbi tam pretiosarũ rerũ necesse est pati naufragiũ. Quod

C vt nõ contingat, longè inde velificat, qui in ligno crucis cum mandatorum diuinorum mercibus nauigat.

CONCIO XXVII.

De versu Psalmi, Mirabilia testimonia tua, Domine, &c.

VERBA Psalmi hæc sunt, de quibus adiuuante Domino, disputaturi sumus: Mirabilia testimonia tua, propter hoc scrutata est ea anima mea.) (Ps.) Quis enumerat saltem generatim testimonia Dei? Cælum & terra inuisibilia opera eius, dicunt quodammodo testimonium bonitatis & magnitudinis eius, & ipse cursus frequens vsitatúsque naturæ, quo temporum rapacitas voluitur, in rerum quarumcunque generibus, (Rom. 1.c. & inuisibilia opera.) quamuis temporalibus atq; mortalibus quæ certè cõsuetudine viluerunt, si pius cõsiderator aduertat, perhibent testimonium creatori. Quid autem horum est quod non sit mirabile, si vnumquodque non vsu, sed ratione metiamur? Si verò tanquam sub vnius cõtem-

D plationis aspectu velut audeamus cũcta cõtueri, nónne fit in nobis quod ait Propheta, Consideraui opera tua, & expaui? (Abac. 3. a.) Et tamen iste non est ipsa rerum admiratione perterritus: sed eam potius dixit esse causam, cur ea debuerit scrutari, quia mira sunt. Cùm enim dixisset, Mirabilia testimonia tua, secutus adiunxit, propter hoc scrutata est ea anima mea: quasi factus sit ipse per inuestigandi difficultatẽ curiosior. Quanto enim queq; res abstrusiores habet causas, tãto est mirabilior. Si ergo nobis homo talis occurrat, qui propter hoc dicat se scrutari testimonia Dei, quia mirabilia sunt, cũ plena sit eis & quæ conspicitur, & quæ nõ conspicitur vniuersa creatura: nónne compescimus eum dicẽtes, Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ præcepit tibi Dominus, illa cogita semper? (Eccl. 3.c.) Sed si nobis respondeat & dicat, Hæc ipsa quæ

præce-

præcepit Dominus, & quæ iubet vt cogirentur, mirabilia sunt eius testimonia: cum quippe & Dominum, quia iubet, & bonum & magnum, qui talia iubet, esse testantur: nunquid audebimus hominem ab eorum scrutatione reuocare, ac non potius vt sedulò id agat, & tantæ rei operam quantum potest impendat hortabimur? An fortè Dei præcepta testimonia quidē bonitatis eius esse fatebimur, sed mirabilia esse negabimus? Quid enim mirum, si bona imperat bonus Dominus? Imò verò idipsum est omnino mirandū, & cur ita sit perscrutandū, quòd cùm Deus bonus bona præceperit: eis tamen dederit bonam legem, quos eadem lex viuificare nō posset, nec vlla esset ex bona lege iu-

Galat. 3.d. stitia. Si enim data esset lex quæ posset viuificare, omnino ex lege esset iustitia. Cur ergo data est quæ viuificare non posset, & ex qua esset nulla iustitia? Nempè mirandum est, nempe stupendum. Hæc sunt ergo mirabilia testimonia Dei, propter hoc huius anima scrutata est eâ, quoniam de his non ei potest dici, Fortio-

Eccl. 3.c. ra te ne scrutatus fueris, & quæ præcepit tibi Dominus, illa cogita semper. Ipsa sunt enim quæ præcepit nobis Dominus, & ideo cogitanda sunt semper. Potius itaq; videamus huius anima quæ scrutata est quid inuenerit. Manifestatio, inquit, verborum tuorum illuminat, & intelligere facit paruulos.) Quid est paruulus, nisi humilis & infirmus? Noli ergo superbire, noli de tua quæ nulla est virtute præsumere: & in-

Galat. 3.d. telliges quare sit à bono Deo bona lex data, quæ tamē viuificare non possit. Ad hoc enim data est, vt te de magno paruulum faceret, vt te ad faciendum legem vires de tuo non habere monstraret: ac sic opis indigus & egenus ad gratiam cōfugeres, & clamares, Mi-

Psal. 6.a. serere mei Domine, quoniam infirmus sum. Hoc ergo scrutando intellexit hic paruulus, quod minimus Apostolorum Paulus, id est, paruulus ostendit: ideo

Galat. 3.d. datam legem, quæ viuificare non posset, quia conclu-

Rom. 3.b. sit Scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Ita Domine, ita fac misericors Domine, impera quod non possit impleri, imò impera quod non nisi per tuam gratiam possit impleri: vt cum homines per suas vires id adimplere nequiuerint, omne os obstruatur, & nemo sibi magnus videatur. Sint omnes paruuli, & reus fiat omnis

Rom. 3.c. mundus tibi, quia non iustificabitur ex lege omnis caro coram te: per legem enim cognitio peccati. Nūc autem sine lege iustitia tua manifestata est; testimonium habens à lege & prophetis. Hæc sunt mirabilia testimonia tua, quæ scrutata est anima paruuli huius: & ideo inuenit, quia humiliatus est, & paruulus factus est. Quis enim facit mandata tua sicut facienda sunt,

Galat. 5.b. id est, ex fide, quæ per dilectionem Dei operatur, nisi

Rom. 5.a. eius in corde per Spiritum sanctū ipsa dilectio diffundatur? Hoc etiam iste paruulus confitetur: Os meū, inquit, aperui, & attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam.) Quid desiderabat, nisi facere mandata diuina? Sed non erat vnde faceret infirmus fortia, & paruulus magna. Aperuit os confitens quòd per se ipse non faceret, & attraxit vnde faceret. Aperuit os

Matth. 7.b. petendo, quærendo, pulsando: & sitiens hausit spiritū bonum, vnde faceret quod per seipsum non poterat,

Rom. 7.b. mandatum sanctum & iustum & bonum. Si enim nos

Matth. 7.b. cùm simus mali, nouimus bona data dare filiis nostris: quanto magis pater noster de cælo dat spiritum bonū

Rom. 8.c. petentibus eum? Non enim qui spiritu suo aguntur, sed quotquot spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei: nō quia ipsi nihil agunt, sed ne nihil boni agant à bono aguntur vt agant. Nam tanto magis efficitur quisque filius bonus, quāto largius ei datur à patre spiritus bonus. Denique iste adhuc petit: Os quidem aperuit, & attraxit spiritum, sed adhuc ad patrem pulsat & quærit. Bibit, sed quāto suauius sensit, tanto ardentius adhuc sitit. Audi verba sitientis: Respice in me, & miserere mei, secundū iudicium diligentiū nomen tuū.) Id est, secundum iudicium quod in eos fecisti, qui diligunt nomen tuum: quoniam vt diligerent te, prius dilexisti eos. Sic enim Ioannes apostolus ait: Nos diligi- 1 Ioan. 4.d.

mus, inquit, Deum. Et velut causa quæreretur, quare nos diligere fecit: adiūxit, Quoniam ipse prior dilexit nos. Vide & iste quid apertissimè dicat: Gressus meos dirige secundū eloquiū tuum, & non dominetur mei omnis iniquitas.) Vbi quid aliud dicit, quàm rectum & liberum me fac secundū promissum tuum? Quanto enim magis regnat in vnoquoq; Dei charitas, tanto minus ei dominatur iniquitas. Quid ergo aliud petit, quàm vt donante Deo diligat Deum? Diligēdo enim Matt. 22.d.

Deum, diligit seipsum: vt diligere salubriter possit & proximum sicut seipsum. In quibus præceptis tota lex pendet & prophetæ. Quid hic igitur orat, nisi vt præcepta quæ Deus imponit iubendo, implere faciat adiuuando? Sed quid est quod dicit, Redime me à calumniis hominum, vt custodiam mandata tua?) Si vera illi homines crimina obiiciunt, non calumniantur: si falsa, quid est quòd se redimi desiderat à calumniis, id est, à criminibus falsis, quæ illi nocere non possunt? Crimen quippe falsum quod est calumnia, reum non facit hominem, nisi apud iudicem hominem. Vbi autem Deus iudex est, nullus falsò crimine læditur: quia non cui obiicitur, sed obiicienti potius imputatur. An hic Ecclesiæ præsignatur oratio, & vniuersi populi Christiani, qui redemptus est à calumniis hominum, quibus exagitabantur vsquequaque Christiani? Sed nunquid propterea Dei mandata nō custodit? Nónne inter ipsas calumnias quādo feruebant, multo gloriosius populus sanctus in tribulationibus Dei mandata seruabat, cùm ad perpetrandas impietates persequentibus non cedebat? Sed nimirum hoc est, Redime me à calumniis hominum, vt custodiam mandata tua: tu age infuso spiritu tuo, ne me calumniæ hominum terroribus vincant, & à tuis mandatis ad sua mala facta traducant. Si enim hoc mecum egeris, id est, hoc modo me ab eorum calumniis, ne criminationes eorum falsas quas obiiciunt, pertimescam, cum patientia donata redemeris: inter ipsas calumnias custodiam mandata tua. Faciem tuam, inquit, illumina super seruum tuū:) Id est, tuam manifesta subueniendo & opitulando præsentiam. Et doce me iustificationes tuas.) Doce vtiq; vt faciam: quòd euidentius alibi le- Psal. 142.d.

gitur, Doce me vt faciam voluntatē tuam. Qui enim audiunt, licet memoria teneant quod audiunt: nequaquam didicisse putandi sunt, si non faciunt. Veritatis namque verbum est, Omnis qui audiuit à patre, Ioan. 6.e.

& didicit, venit ad me. Qui ergo non facit, id est, non venit, non didicit. Recolens autem iste dolorem pœnitentiæ præuaricationis suæ: Exitus aquarum, inquit, descenderunt oculi mei, quoniam non custodierunt legem tuam.) Id est, ipsi oculi mei. Nam in quibusdam codicibus & hoc legitur, quia non custodiui legem tuam. Descenderunt ergo exitus aquarum, id est, effusiones lachrymarum. Et ea locutione qua dicere potuit, Montes descenderunt pedes mei, etsi non diceret per montes vel in montes: ea locutione dicitur, scalas descendit, etsi non dicatur per scalas, aut piscinam descēdit, etsi non dicatur in piscinam. Et bene ait, descenderunt, humilitate scilicet pœnitēdi. Ascenderunt enim, quando per superbiam contumacem erecti fuerant & elati: sursum enim sibi esse videbantur, quando ignorantes Dei iustitiam constituere volebant suam. In qua fatigati & legis præuaricatione confusi, ab illa elatione descenderunt flendo, vt iustitiam Dei potius impetrarent pœnitendo. Sunt codices qui non habent, descenderunt, sed transierūt, tanquam exaggeranter diceret transisse se flendo fontes aquarum

aquarum: vt hoc intelligamus exitus aquarum, plus A fleuisse quàm manant aquæ de suis exitibus. Cur autem non custodita lege sic fletur, nisi vt impetretur gratia quæ pœnitentis delet iniquitatem, & credentis adiuuat voluntatem?

CONCIO XXVIII.

Dixerat superiùs qui cantat hunc Psalmum, Exitus aquarũ descenderunt oculi mei, quoniam non custodierunt legem tuam: vbi se multum fleuisse testatus est præuaricationem suam. Proinde velut rationem reddens, cur multum flere debuerit, & suum grauiter dolere peccatum: Iustus es, inquit, Domine, & rectum iudicium tuum. Mandasti iustitiam, testimonia tua & veritatem tuam valde.) Hæc itaque iustitia Dei rectúmque iudicium & veritas, omni est metuenda peccanti. Hac enim damnantur diuinitùs quicunque damnantur, nec est omnino qui de sua dãnatione contra Deum iustum rectè conqueri possit. Inde fletus rectus est pœnitentis: quoniam si cor eius impœnitens damnaretur, iustissimè vtique damnare- B tur. Sanè iustitiam dicit testimonia Dei. Iustum quippe se probat mandando iustitiam. Est enim hæc veritas, vt Deus testimoniis talibus innotescat. Sed quid est quod sequitur? Tabefecit me zelus meus.) Vel, sicut alij codices habent, zelus tuus.) Habent nõnulli etiam domus tuæ.) Et non tabefecit me, sed comedit me.) Quod ex alio Psalmo, quantum mihi videtur, putatum est emendandum, vbi scriptum est, Zelus domus tuæ comedit me: quod commemoratũ etiam in Euangelio nouimus. Simile tamen aliquid est tabefecit: ei quod ibi est comedit. Zelus autẽ meus, quod plures codices habent, nullam ingerit quæstionem. Quid enim mirum est, si zelo suo quisque tabescit? Quòd verò habent aliqui, zelus tuus, significat hominem Deo zelantem, non sibi: sed non repugnat si ipse dicatur & meus. Nam quid aliud dicit Apostolus, Æmulor enim vos Deo, æmulatione Dei? Nam dicendo, Æmulor vos, quid nisi æmulationem demonstrat C suam? Sed quia dixit Deo, id est, nõ sibi, sed Deo, ideo addidit æmulatione Dei. Hanc quippe suo spiritu fidelibus suis inspirat Deus: amoris enim est, non liuoris. Nã quæ fuit cura vt hoc Apostolus diceret? Aptaui enim vos, inquit, vni viro, virginem castam exhibere Christo. Timeo autem ne sicut serpens Euam seduxit versutia sua, sic & vestræ mentes corrumpantur à simplicitate & castitate quæ est in Christo. Comedebat enim eum zelus domus Dei, quam tamen zelabat Christo, non sibi. Sponsus enim sibi zelat sponsam suam: amicus autem sponsi non eam sibi zelare debet, sed sponso. Bonus ergo & huius intelligendus est zelus, Causam namque subiungit & dicit: Quia obliti sunt verborum tuorum inimici mei.) Retribuebãt ergo mala pro bonis, quoniam zelabat illos Deo tam vehementer & ardenter, vt eo zelo tabefactum se diceret: illi autẽ ob hoc in ipsum inimicitias exercebãt, D quia vtique vt Deum amarent volebat, quos amando zelabat. Non ingratus enim gratiæ Dei, per quã fuerat ex inimico reconciliatus Deo, etiã ipse suos diligebat inimicos, & eos zelabat Deo, dolens & tabescẽs quòd essent verborũ Dei eius obliti. Deinde cõsiderans ipse, in verbis Dei, qua flamma dilectionis arderet: Ignitũ, inquit, eloquium tuum valde, & seruus tuus dilexit illud.) Meritò zelabat in suis inimicis cor impœnitens, qui fuerãt obliti verborum Dei. Ad hoc enim flagrabat eos adducere, quod ipse flagrantissimè diligebat.

Iunior ergo sum, inquit, & contemptus iustificationes tuas non sum oblitus.) Non sicut inimici mei, qui obliti sunt verborum tuorum. Videtur autem minor ætate non oblitus iustificationes Dei, dolere pro inimicis suis ætate maioribus qui obliti sunt. Nam quid est, iunior ego non sum oblitus, nisi illi maiores obliti sunt? νεώτερος est enim Græcum, quod est etiam in illo loco vbi dictum est, In quo corrigit iunior viam suam. Hoc autem nomen comparatiuum est, & ideò bene intelligitur in comparatione maioris. Duos ergo populos hic agnoscamus, qui etiam in Rebeccæ vtero luctabantur: quando non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, Maior seruiet minori. Sed contemptum se dicit hic iunior, ideo factus est maior: quia ignobilia & contemptibilia mundi elegit Deus, & ea quæ non sunt tanquã sint, vt quæ sunt euacuentur. Et ecce sunt nouissimi qui erant primi, & primi qui erant nouissimi. Nec immeritò obliti sunt verborum Dei, qui suam iustitiam constituere voluerũt, ignorantes iustitiam Dei: iste autem iunior non est oblitus, quia non suam voluit habere iustitiam, sed Dei, de qua etiam nunc dicit, Iustitia tua iustitia in æternum, & lex tua veritas.) Quomodo enim non veritas lex, per quam cognitio peccati, & quæ testimonium perhibet iustitiæ Dei? Sic enim dicit Apostolus: Iustitia Dei manifestata est, testificata per legem & prophetas. Propter hanc passus est persecutionem iunior à maiore, vt diceret iunior quod sequitur, Tribulatio & necessitas inuenerunt me, mandata tua meditatio mea est.) Sæuiant, persequantur: dum tamen mandata Dei non relinquantur, & ex ipsis mandatis etiam qui sæuiunt diligantur. Iustitia testimonia tua in æternum, intellectum da mihi, & viuam.) Intellectum poscit iste iunior, quem si non haberet, non super seniores intelligeret: sed eum poscit in tribulatione & necessitate, quo intelligat quàm sit cõtemnendũ, quod ei possunt auferre persequentes inimici, à quibus se dicit esse cõtemptum. Ideo dixit, & viuam, † quia si eo vsque tribulatio necessitásque peruenerit, vt per inimicorum persequentiũ manus vita ista finiatur: viuet in æternũ, qui temporalibus præponit iustitiam, quæ manet in æternum. Quæ iustitia in tribulatione & necessitate martyria sunt Dei, hoc est testimonia, pro quibus sunt martyres coronati.

CONCIO XXIX.

De eo quod sequitur, Exclamaui in toto corde, exaudi me Domine, &c.

Clamor ad Dominum qui fit ab orantibus, si sonitu corporalis vocis fiat, non intento in Dominum corde, quis dubitet inaniter fieri? Si autem fiat corde etiam silente corporis voce: alium quemlibet hominem potest latere, non Deum. Siue ergo cũ voce carnis quando id opus est, siue cum silentio ad Deum cùm oramus, corde clamandum est. Est autem clamor cordis, magna cogitationis intentio. Quæ cùm est in oratione, magnũ exprimit desiderantis & petentis affectum, vt non desperet effectum. Tunc porrò in toto corde clamatur, quando aliunde non cogitatur. Tales orationes raræ sunt multis, crebræ autem paucis: omnia verò vtrum cuiquam, nescio. Talem suam commemorat orationem qui cantat hunc Psalmum, dicens, Clamaui in toto corde meo, exaudi me Domine.) Cui autem rei suus clamor proficiat, adiũxit, Iustificationes tuas exquiram.) Ad hoc ergo clamauit in toto corde suo, & hoc sibi desiderauit à Dño exaudiente præstari, vt iustificationes eius exquirat. Proinde quod vt faciamus iubetur, vt exquiramus oratur. Quàm longè est adhuc à faciente qui exquirit? Non enim est consequens, vt qui exquirit, inueniat: aut qui inuenit, faciat. Non autem potest nisi inuenerit, facere; & nisi quæsierit, inuenire. Sed magnam spem Dñs Iesus dedit dicendo: Quærite, & inuenietis. Rursus autẽ dicit sapientia (quæ quid est nisi ipse:) Quærẽt me mali, & nõ inuenient. Nõ ergo malis, sed bonis dictũ est, Quærite, & inuenietis. Imò verò eis dictũ est quibus eodẽ loco paulo pòst, Si ergo vos, inquit, cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris. Quo-

Marginal notes: Zade. צ — Psal. 68.b. — Ioan. 2.c. — 2 Cor. 11.a. — Gen. 25.e. — Rom. 9.d. — 1 Cor. 1.d. — Matt. 20.b. — Rom. 10.a. — Rom. 3.d. — al. quasi. — Kaph. כ — Matth. 7.b. — Prouerb. 1. — Matth. 7.b.

A Quomodo igitur malis dicitur, Quærite & inuenietis; cùm rursus dicatur, Quærent me mali, & non inuenient? An aliud eos Dominus quàm sapientiam quærere volebat, quando eos inuenturos si quærerent promittebat? In ea quippe sunt omnia, quę ab eis qui beati esse cupiunt, inquirenda sunt. Ibi ergo sunt & iustificationes Dei. Quapropter restat vt intelligamus non omnes malos non inuenire sapientiam, si quęsierint: sed eos qui intantum sunt mali vt oderint eam. Sic enim & dixit: Quærent me mali, & non inueniēt. Oderunt enim sapientiam. Ideo ergo non inueniunt, quia oderunt. Sed rursus si oderunt, quomodo quærunt: nisi quia non eam quærunt propter ipsàm, sed propter aliquid quod mali amant, & ad hoc se faciliùs putant peruenturos per ipsam? Multi enim sunt qui dicta sapientiæ studiosissimè inquirunt, eámque in doctrina, non in vita volunt habere: vt non per mores quos iubet sapiētia, perueniant ad Dei lucē, quod est ipsa sapientia, sed per sermones quos habet sapientia, perueniant ad hominum laudes, quod est vana gloria. Non ergo sapientiam quærunt, & quando eam quærunt, non quærunt ipsam, alioquin viuerent secundū ipsam: sed volunt verbis eius inflari. Et quanto magis inflantur, tanto magis efficiuntur extra ipsam. Iste autem hoc ipsum poscens à Domino quod eum iubet facere Dominus, vt ipse in illo etiam quod imperat operetur: Deus est enim qui operatur in nobis, & velle & operari pro bona voluntate. Clamaui, inquit, in toto corde meo, exaudi me Domine, iustificationes tuas exquirā: vtique faciendas non tantùmmodò sciendas, ne similis fiam illi seruo duro, qui etiam si intellexerit, nō obaudiet. Clamaui, saluū me fac.) Vel, sicut nonnulli codices habēt & Græci & Latini, Clamaui te, saluum me fac.) Quid est, clamaui te, nisi clamādo inuocaui te? Sed cùm dixisset, saluum me fac, quid adiunxit? Vt custodiam testimonia tua.) Ne te scilicet per infirmitatem negem. Salus quippe animæ facit, vt fiat quod faciendum esse cognoscitur: & vsque ad mortem corporis, si hoc flagitat extrema tentatio, pro testimoniorū diuinorū veritate certetur. Vbi autē nō est salus, succumbit infirmitas, & deseritur veritas. Sed quod sequitur habet aliquid obscuritatis, quod aliquanto diutius exponendum est. Præueni intempesta nocte & clamaui.) Plures codices non habent, intempesta nocte: sed, Immaturitate.) Vix autē vnus inuentus est qui haberet geminatam præpositionem, id est, in immaturitate. Immaturitas itaq; in hoc loco nocturnum tempus est, quod non est maturum, id est, opportunum vt agatur aliquid vigilando: quod etiam vulgò dici solet, hora importuna. Nox quoque intempesta, id est, media, quando quiescēdum est, hinc proculdubiò nūcupata est: quia importuna est actionibus vigilantium. Tempestiuum enim dixerunt veteres opportunum: & intempestiuum, importunum: à tempore ducto vocabulo, non ab illa tempestate, quæ cōsuetudine Latinæ linguæ cæli perturbatio iam vocatur. Quanquam isto verbo libenter vtuntur historici, vt dicant ea tempestate, quod volunt eo tempore intelligi: & quod ait locutor egregius, Vnde hæc tā clara repentè tēpestas: non cælū nimbis ventísve turbatū, sed magis subita & splendida serenitate fulgidum significauit hoc nomine. Quod ergo Græcè dictum est ἐν ἀωρίᾳ, non vno verbo, sed duobus, id est, prępositione & nomine: hoc interpretes nostri quidam dixerunt, intempesta nocte: Plures immaturitate, non duobus verbis, sed vno, cuius vocabuli nominatiuus est immaturitas. Nōnulli verò in duobus verbis, sicut Græcus posuit, in immaturitate; ἀωρία quippe immaturitas est, ἐν ἀωρίᾳ, in immaturitate: tanquam si vellet etiā ille qui dixit intempesta nocte præpositione dicere geminata, in intempesta, vt vna præpositio significet in qua hora, altera pertineat ad cōpositionē nominis. Nihil sanè interest ad sententiā, vtrū quis dicat egisse se aliquid gallicantu, an in gallicantu. Ita nihil interesset, vtrū intēpesta nocte, an verò in intēpesta nocte, id est, in nocte intempesta clamasse se diceret. Græcus tamē in nocte intempesta dixit, quod idē valet, si dicatur, in immaturitate: id est, in tēpore nocturno & immaturo. Hactenus de obscuro verbo fuerit disputatū, nunc videamus quis ipse sit sensus. Præueni, inquit, nocte intempesta, & clamaui: In verbis tuis speraui.) Si hoc ad vnumquemq; fideliū referamus, & ad proprietatē rei gestæ, sæpe contingit vt tali noctis tēpore vigilet amor Dei, & magno *vrgente orationis affectu non expectetur, sed præueniatur, quòd post gallicantū cōsueuit esse tēpus orādi: si autē accipiamus hoc totū seculum noctē, vtiq; intempesta nocte clamamus ad Deū, & pręuenimus maturitatē temporis, in quo nobis redditurus est quod promisit; sicut alibi legitur, Pręueniamus faciem eius in cōfessione. Quanquam si velimus intelligere immaturū tēpus noctis huius antequā venisset plenitudo temporis, id est, ipsa maturitas, quādo Christus manifestaretur in carne: nec tunc Ecclesia tacuit, sed præueniens istam maturitatē prophetando clamauit, & in verbis Dei sperauit potētis facere quod promisit, vt in semine Abrahę benedicerentur omnes gētes. Ipsa & quod sequitur dicit: Præuenerūt oculi mei ad matutinum, vt meditarer eloquia tua.) Ponamus enim matutinum, quando qui sedebāt in vmbra mortis, lux orta est eis. Nónne in sanctis qui prius erāt in terra, ad hoc matutinum oculi Ecclesiæ præuenerunt, quia hoc futurum antea præuiderunt, vt meditarentur eloquia Dei, quę tunc erant & in lege ac prophetis, & hæc futura nunciabant? Vocem meam, inquit, exaudi Dominē secundū misericordiam tuā, & secundū iudicium tuum viuifica me.) Prius enim Deus secundū misericordiam aufert à peccatoribus pœnam, eisque postea iustis secundum iudicium dabit vitam, quia non frustra illi hoc ordine dicitur, Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine: quamuis & ipsum tempus misericordiæ non est sine iudicio, de quo dicit Apostolus, Si enim nosipsos iudicaremus, à Domino non iudicaremur: cùm iudicamur autem, à Domino corripimur, ne cum mundo damnemur. Et eius coapostolus, Tempus est, inquit, vt iudicium incipiat à domo Domini: & si initium à nobis, qualis finis erit eis qui non credunt Domini Euangelio? Et vltimum tempus iudicij non erit sine misericordia, quia coronat te, ait Psalmus, miseratione & misericordia. Iudicium autē sine misericordia, sed sinistris qui nō fecerūt misericordiā. Appropinquauerūt, inquit, persequētes me iniquitate.) Vel, sicut nonnulli codices habēt, Iniquè.) Tunc appropinquāt qui persequūtur, quando vsq; ad carnē cruciandā perimendámq; perueniunt. Vnde Psalmus vicesimus primus vbi passio Dñi prophetata est, Ne discedas, inquit, à me, quoniā tribulatio proxima est: cùm ea dicārur, quæ nō imminente, sed iā pręsente ipsa passione perpessus est. Sed proximam dixit tribulationem quæ fiebat in carne. Nihil est quippe animæ propius carne quàm gestat. Propinquauerūt ergo persequentes, affligendo eorū carnem quos persequebātur. Sed attende quod sequitur; A lege autem tua longè facti sunt.) Quanto magis propinquauerunt persequendis iustis, tāto magis longè facti sunt à iustitia. Sed quid nocuerunt eis quibus persequēdo propinquauerūt, quando interior est propinquatio Domini eorū à quo nullatenus deserūtur. Denique sequitur: Propè es tu Domine, & omnes viæ tuæ veritas.) Etiam in tribulationibus suis quòd eas non immeritò patiuntur, tribuere Deo veritatem, sanctorum est vsitata confessio. Ita regina Hester; ita sanctus Daniel; ita tres viri in camino, ita

Marginal notes: Philip.2.b. — Virg. Aen.9. — al. surgente — Psal.94.a. — Galat.4.a. — Genes.12.a. — Esa.9.a. — Psal.100.a. — 1 Cor.11.g. — 1 Pet.4.d. — Psal.102.a. — Iacob.2.c. — Hester 14.a. — Daniel.6.c. — Daniel.3.e.

B C D

eorum sanctitatis alij socij confitentur. Quæri autem potest quomodo hic dictum sit, Omnes viæ tuæ veritas: cùm in alio Psalmo legatur, vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas. Sed erga sanctos & vniuersæ
Psal.24.b. viæ Domini misericordia, & vniuersæ viæ Domini veritas: quia & in iudicando subuenit, atque ita nō deest misericordia: & in miserādo id exhibet quod promisit, ne veritas desit. Erga omnes autem & quos liberat, & quos damnat, omnes viæ Domini misericordia & veritas: quia vbi non miseretur, vindictæ veritas exhibetur. Multos quippe immeritos liberat, immeritum autem neminem damnat. Ab initio cognoui, inquit, de testimoniis tuis: quia in æternū fundasti ea.) Quod Græcus ait, κατ᾽ ἀρχάς, aliqui nostri ab initio, aliqui initio, aliqui in initiis, interpretati sunt. Sed qui pluraliter hoc dicere maluerunt, Græcam locutionē secuti sunt. Latinæ autem linguæ illud potius vsitatum est, vt ab initio vel initio dicatur, quoniam κατ᾽ ἀρχάς Græcè quasi pluraliter, sed aduerbialiter dicitur, quale est apud nos, cùm dicimus, aliàs hoc facio, pluralē numerum feminini generis dicere videmur, sed aduerbium est, & significat alio tempore. Quid est ergo, ab initio cognoui, vel potius vt & nos aduerbialiter id dicamus: Initio cognoui de testimoniis tuis, quia in æternum fundasti ea? Testimonia Domini in æternum ab illo dicit esse fundata, & hoc se initio cognouisse testatur, nec aliunde cognouisse quàm de ipsis vtique testimoniis. Quæ sunt ista testimonia, nisi quibus testatus est Deus daturum se regnum suis filiis sempiternum? Et quia hoc in vnigenito se daturum esse testatus est, de
Luc.1.b. quo dictum est: Et regni eius non erit finis: ipsa testimonia dixit in æternum esse fundata, quia id quod per ea Deus promisit, æternū est. Nam per se ipsa testimonia tunc non erunt necessaria, quando res ipsa videbitur, propter quam credendam nunc testimonia requiruntur. Et ideo bene intelligitur dictū, fundasti ea,
1 Cor.3.c. quia in Christo vera monstrantur. Fundamentū enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Vnde hoc ergo iste initio cognouit, nisi quia Ecclesia loquitur, quæ terris non de-
Genes.4. fuit ab initio generis humani, cuius primitiæ Abel sanctus est, immolatus & ipse in testimonium futuri sanguinis mediatoris ab impio fratre fundendi? Nam &
Genes.2.d. illud ab initio dictū est: Erūt duo in carne vna. Quod magnum sacramentum Apostolus Paulus exponens,
Ephes.5 g. Ego, inquit, dico in Christo & in Ecclesia.

CONCIO XXX.

De versu Psalmi, Vide humilitatem meam, & eripe me, &c.

NEMO in Christi corpore constitutus à se alienam arbitretur esse hanc vocem: quoniam reuera totum Christi corpus in hac humilitate positum dicit, vnde & Psalmi huius incipit lectio, de qua nūc dispu-
Res. tare suscepimus. Vide humilitatem meam, & eripe
ר me, quia legē tuam non sum oblitus.) Hoc loco nullā Dei legem cōuenientiùs intelligimus, nisi qua immo-
Luc.14.c. & 18.c. biliter fixum est, vt omnis qui se exaltat, humilietur: & omnis qui se humiliat, exaltetur. Superbus ergo malis vt humilietur innectitur: humilis à malis vt exaltetur, eripitur. Iudica, inquit, iudicium meum, & redime me.) Superior quodammodo sententia repetita est. Quod enim ait, Vide humilitatem meam: hoc est, iudica iudicium meum: & quod ait, eripe me: hoc est, & redime me. Quod verò suprà dictum est, Quia legem tuam non sum oblitus: huic congruit quod infrà est: Propter eloquium tuum viuifica me.) Ipsum enim eloquium est lex Dei, quam nō est oblitus vt se exaltandus humiliaret. Ad ipsam verò exaltationem pertinet quod ait, viuifica me, quia sanctorū exaltatio vita æterna est. Longè est, inquit, à peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non exquisierunt.) Quis A enim te discernit, ô tu qui dixisti, Lōgè est à peccatoribus salus? Quis te discernit à peccatoribus, vt non à te longè sit, sed tecum sit salus? Hoc te nempe discernit, quia id quod isti non egerunt, ipse fecisti: hoc est, Dei iustificationes exquisisti. Quid enim habes quod 1 Cor.4.b. non accepisti? Nónne tu es qui paulò antè dicebas: Clamaui in toto corde meo, exaudi me Domine, iustificationes tuas requirā? Ergo ab illo ad quē clamasti, vt eas exquireres accepisti. Ipse te igitur discernit ab eis, à quibus propterea longè est salus, quia iustificationes Dei non exquisierunt. Vidit hoc etiam ipse. Neque enim ego id viderem, nisi in ipso viderem, nisi in ipso essem. Corporis enim Christi verba ista sunt, cuius membra sumus. Vidit hoc, inquam, continuóq; subiecit: Miserationes tuæ multæ Domine.) Etiam hoc ergo quod exquirimus iustificationes tuas, pertinet ad miserationes tuas. Secundum iudiciū tuum viuifica me.) Noui enim quia & iudicium tuum sine tua miseratione non erit super me. Multi persequē-
B tes me & tribulantes me, à testimoniis tuis non declinaui.) Factum est, nouimus, recolimus, agnoscimus. Purpurata est vniuersa terra sanguine martyrū, floret cælum coronis martyrū, ornatæ sunt Ecclesiæ memoriis martyrū, insignita sunt tempora natalibus martyrum, crebrescūt sanitates meritis martyrū. Vnde hoc, nisi quia impletū est quod prædictū est de homine isto toto terrarū orbe diffuso: Multi persequētes me & tribulantes me, à testimoniis tuis non declinaui? Agnoscimus, & gratias agimus Domino Deo nostro. Tu namque homo, tu in alio Psalmo, tu ipse dixisti: Nisi quia Dominus erat in nobis, fortasse viuos absorbuissent nos. Ecce quare ab eius testimoniis non declinasti, & ad palmā supernæ vocationis inter manus multorum persequentium tribulantiúmq; venisti. Vidi, inquit, insensatos, & tabescebam.) Vel, sicut alij codices habent, Vidi non obseruantes pactū.) Et hoc plures habent. Sed qui sunt qui pactum non obseruaue-
Psal.123.a. (beside "Nisi quia Dominus erat in nobis")
C runt, nisi qui declinauerunt à testimoniis Dei, tribulationes multorum persequentium non ferentes? Hoc est autem pactū, vt qui vicerit, coronetur. Hoc pactū non obseruauerunt, qui persecutiones non tolerantes à testimoniis Dei negando declinauerunt. Hos ergo iste vidit & tabescebat, quia diligebat. Zelus enim bonus est, de amore veniens, non liuore. In quo enim non seruauerunt pactum, secutus adiūxit: Quia eloquia tua non custodierunt.) Ea quippe in tribulationibus negauerunt. Et commēdat se iste differens ab eis, ac dicit: Vide, quoniam mandata tua dilexi.) Non ait, eloquia vel testimonia tua non negaui, quod martyres facere cogebantur, & non facientes intolerabilia patiebantur: sed hoc dixit vbi fructus est omnium passionum; quia si tradidero corpus meum vt ardeam, 1 Cor.13.b. charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest.
D Hanc iste commendans ait: Vide quoniam mandata tua dilexi. Denique deinde postulauit præmium: Domine in tua misericordia viuifica me.) Isti mortificant, tu viuifica. Sed si præmium poscitur in misericordia quod reddere debet iustitia, quanto magis impensa est misericordia, vt obtineretur cui præmium deberetur ipsa victoria? Principiū, inquit, verborum tuorum veritas, & in æternum omnia iudicia iustitiæ tuæ.) A veritate, inquit, tua verba procedunt, & ideo veracia sunt, & neminem fallunt, quibus prænunciatur vita iusto, pœna impio. Hæc sunt quippe in æternum iudicia iustitiæ Dei.

CONCIO XXXI.

De versu Psalmi, Principes persecuti sunt me gratis, &c.

QVAS persecutiones à regibus terræ corpus Christi, hoc est, sancta Ecclesia pertulerit, nouimus. Agnoscamus ergo hic etiam eius verba dicentis: Schin.
ש Principes persecuti sunt me gratis, & à verbis tuis formi-

formidauit cor meum.) Quid enim Christiani læserant regna terrena, quamuis eis regna cælorum promiserit rex eorum? Quid, inquam, læserant regna terrena? Nunquid eorum rex milites suos prohibuit impendere & exhibere quæ debentur regibus terræ? Nónne de hoc sibi calumniam molientibus Iudæis
Matth.22.c. ait: Reddite Cæsari quæ Cæsaris sunt, & Deo quæ Dei sunt? Nónne tributū de ore piscis etiam ipse persoluit? Nónne præcursor eius militibus regni huius quid facere deberent pro æterna salute quærentibus non ait: Cingulum soluite, arma proiicite, regem vestrum deserite, vt possitis Domino militare: sed ait, Nemi-
Luc.3.b.c. nem concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum? Nónne vnus militum eius & dilectissimus comes eius, commilitonibus suis, & quodammodo Christi prouincialibus dixit, Omnis
Rom.13.a. anima potestatibus sublimioribus subdita sit? Et paulo pòst ait: Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quicquam debea- B
1 Tim.2.a. tis, nisi vt inuicem diligatis. Nónne præcepit vt pro ipsis etiam regibus oraret ecclesia? Quid ergo eos Christiani offenderunt? Quod debitum non reddiderunt? In quo Christiani non sunt terrenis regibus obsecuti? Ergo terreni reges Christianos gratis persecuti sunt. Sed quod subiecit, attēde. Et à verbis tuis formidauit cor meum.) Habuerunt quidem & illi verba minacia, expello, proscribo, occido, vngulis torqueo, ignibus torreo, bestiis subigo, membra dilanio: sed tua
Matth.10.c. me potius verba terruerūt: Nolite timere eos qui corpus occidunt, & postea non habent quid faciant, sed eum timete qui habet potestatē & corpus & animam perdere in gehennam. Ab his verbis tuis formidauit cor meum: Et cōtempsi hominem persecutorē meū, & vici diabolum seductorem meum. Denique sequitur, Exultabo ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.) Per ea verba vicit, à quibus formidauit. Victis enim spolia detrahuntur: sicut victus & spolia- C
Luc.11.c. tus est ille de quo dicitur in Euangelio, Nemo intrat in domum fortis, vt vasa eius diripiat, nisi prius alligauerit fortem. Sed spolia multa inuenta sunt, quando patiētiam mirati martyrum, etiam qui persecuti sunt crediderunt: & qui regem nostrum detrimento militum eius sunt damnificare moliti, ab illo sunt insuper acquisiti. Quisquis ergo à verbis Dei, ne in certamine vincatur formidat, super eadem verba victor exultat. Nam ne putaremus ex illa formidine odium verborum Dei potuisse surrepere, quamuis iam dixerit, Exultaui super eloquia tua, quod vtique non diceret, si odiret ea, tamen adhuc addidit & dicit, Iniustitiam odio habui, & abominatus sum, legem autem tuam dilexi.) Nempe à verbis eius illa formido non fecit eorundem verborū odium, sed integrā tenuit charitatem. Neque enim lex Dei non sunt verba & eloquia Dei. Absit ergo, vt timore pereat amor, vbi castus est D timor. Sic patres à filiis piis & timentur & amantur: sic pudica coniunx virum & timet ne ab illo deseratur, & amat vt fruatur. Si ergo & pater homo, & coniunx homo, & timeri & amari debet: multo magis
Matth.6.b. pater noster qui in cælis est, & ipse sponsus, non carne
Psal.44.a. præ filiis hominum, sed virtute formosus. A quibus enim diligitur lex Dei, nisi à quibus diligitur Deus? Et quid habet bonis filiis triste lex patris? An quoniam quem diligit corripit, & flagellat omnem filiū quem
Hebr.12.b. recipit? At qui hæc iudicia respuit, promissa non recipit. Paterna ergo iudicia laudētur & in flagello, si promissa diliguntur in præmio. Ita planè fecit iste qui dicit: Septies in die laudaui te super iudicia iustitię tuæ.) Septies in die quod ait, significat semper. Solet esse quippe iste numerus vniuersitatis indicium: propter
Genes.2.a. quod sex diebus diuinæ operationis, septimus adiectus

A est quietis. Et per septem dies currentes & recurrētes tempora vniuersa voluuntur. Nec ob aliud dictum est, Septies cadit iustus, & resurget: id est, non perit Prou.24.b.
iustus modis omnibus humiliatus, sed non præuaricatus, alioquin non erit iustus. Nam pro omni genere tribulationis qua in cōspectu hominum deiicitur, positum est, septies cadit. Et pro eo quòd ex ipsis omnibus tribulationibus proficit, positum est, resurget. Satis illustrat in eo libro consequens sententia præcedentem. Ibi enim sequitur, Impij autem infirmabuntur in malis. Hoc est itaque iusto septies cadere & resurgere, in omnibus malis non infirmari. Meritò igitur septies in die laudauit ecclesia Deum super iudicia iustitiæ ipsius, quia cùm tempus esset vt iudicium in- 1 Pet.4.d.
ciperet à domo Domini, in omnibus tribulationibus suis non infirmata, sed coronis martyrum glorificata est. Pax multa, inquit, diligentibus legem tuam, & non est eis scandalum.) Vtrum ipsa lex diligentibus se scandalum non est, an diligentibus eam nullum est vndecunque scandalum? Sed vtrunque rectè intelligitur. Qui enim diligit Dei legem, etiam quod in ea non intelligit honorat: & quod ei sonare videtur absurdè, se potius non intelligere, & aliquid magnum latere ibi iudicat. Ideo lex Dei non est ei scandalum. Vt autem nullum scandalum omnino patiatur, non sic homines sanctæ cuiusque professionis attendat, vt fides eius ex eorū moribus pendeat, ne aliquibus cadētibus quos pro magno habebat, ipse scandalo pereat: sed ipsam Dei legem diligat, & erit ei pax multa, nullúmque scandalum. Securus enim diligit eam, in qua etiam si multi peccāt, peccare ipsa non nouit. Expectabam, inquit, salutare tuū Domine, & mādata tua dilexi.) Quid enim iustis profuisset antiquis Dei dilexisse mandata, nisi eos Christus qui est Dei salutare liberasset: cuius etiā spiritu impertito mādata Dei diligere potuerūt? Si ergo iusti antiqui expectabant salutare Dei, qui mandata eius dilexerunt: quanto magis necessarius erat Christus qui est Iesus, hoc est, salutare Dei saluis faciendis eis, qui mandata eius non dilexerunt? Potest etiam ista sanctis istorum temporum, ex quo gratia reuelata Euangeliū prædicatur cōgruere prophetia: expectant enim Christum qui mandata Dei diligunt, vt cùm Christus apparuerit vita no- Coloss.3.a.
stra, tunc & nos appareamus cum illo in gloria. Custodiuit, inquit, anima mea testimonia tua, & dilexi ea valde.) Vel, sicut nonnulli codices habent, dilexit, vt subaudiatur anima mea. Custodiūtur testimonia Dei, dum non negantur. Hoc est martyrum officium, quia testimonia Græcè martyria nūcupantur. Sed quia pro testimoniis Dei etiam flammis concremari sine cha- 1 Cor.13.b.
ritate nihil prodest, ideo addidit, & dilexi ea valde. Suprà autem dixerat, mandata tua dilexi: deinde sequenti versu, testimonia tua & custodiui & dilexi: postea & mandata tua & testimonia tua custodiui. Ait enim, Custodiui mandata tua & testimonia tua.) Qui enim diligit ipsa, veraciter libentérque custodit. Plerunque enim dum mandata Dei custodiuntur, fiunt inimici contra quorum voluntatem custodiuntur. Tunc verò fortiter & testimonia custodiēda sunt, ne persequentibus inimicis negentur. Cùm ergo se iste vtrunque fecisse dixisset, Deo tribuit vnde fecit, adiungēdo atq; dicendo, Quia omnes viæ meæ in conspectu tuo Domine.) Ideo, inquit, custodiui mandata tua & testimonia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo. Tanquam diceret: Si auertisses à me faciem tuam, fierem conturbatus, nec tua mandata & testimonia custodirem. Custodiui ergo, quia omnes viæ meæ in cōspectu tuo. Propitio quippe & adiuuante conspectu voluit intelligi Deum videre vias suas: sicut orauit qui dixit, Ne auertas faciem tuam à me. Nam vtique fa- Psal.26.d.
cies Domini est & super facientes mala, sed vt perdat Psal.33.d.

de terra memoriam eorum. Non sic profectò iste dixit vias suas ab illo videri, sed sicut nouit Dominus (Psalm. 1.) vias iustorum, & sicut ait Moysi, Scio te prę omnibus. (Exod. 33. d.) Nam si hoc cum non adiuuaret gradientem quòd eius viæ omnes sunt in conspectu Dei: nõ diceret ideo se custodisse mandata & testimonia eius, quia omnes viæ suæ sunt in conspectu Domini. Nouit enim audire, Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore: (Psal. 2. c.) apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta: quia nisi in conspectu Domini esset, via iusta non esset. Nam hũc timorem & tremorem Apostolus etiam Paulus imponit eis quibus dicit, Cum timore & tremore vestram (Philip. 2. b.) ipsorum salutem operamini. Et cur hoc dixerit aperiens, Deus est enim, inquit, qui operatur in vobis, & velle & operari pro bona voluntate. Ad hoc sunt ergo in conspectu Domini viæ iustorum, vt dirigat gressus eorum, quoniam ipsæ sunt viæ Domini, de quibus scriptum est in Prouerbiis, Vias autem quæ à dextris (Prou. 4. d.) sunt nouit Dominus. Peruersę sunt autem, inquit, quę à sinistris sunt: vt intelligeremus quòd eas non nouerit Dominus; propter quod peruersis dicturus est, Nõ (Matth. 7. d.) noui vos. Porrò vt ostenderẽt quo fructu vias quæ à dextris sunt, id est, iustorum nouit Dominus, continuò subiecit: Ipse enim rectos faciet gressus tuos, & itinera tua in pace producet. Ecce quare ait etiã iste, Custodiui mandata tua & testimonia tua. (Prou. 4. d.) Et velut quæreremus hoc vnde potuerit: quia omnes, inquit, viæ meæ in conspectu tuo Domine.

CONCIO XXXII.

De versu Psalmi, Appropinquet oratio mea in conspectu tuo Domine, &c.

VOCEM nunc orantis audiamus. Quoniam quis oret fortè nouimus, & nosipsos si reprobi nõn sumus, in membris huius orantis agnoscimus: Appropinquet oratio mea in conspectu tuo Domine.) id est (Tau. ת) oratio mea, quæ in conspectu tuo appropinquet tibi. Propè est enim Dominus his qui obtriuerũt cor. Secundum eloquium tuum da mihi intellectum.) Promissum petit. Nam hoc ait secundum eloquium tuũ, tanquam diceret, secundum promissum tuum. Promisit enim hoc Dominus, vbi ait, Intellectum dabo (Psal. 31. c.) tibi. Intret postulatio mea in conspectu tuo Domine, secundum eloquium tuum eripe me.) Repetit quodammodo quod petiuit. Nam quod prius dixerat, Appropinquet oratio mea in conspectu tuo Domine: huic simile est quod ait posteriùs, intret postulatio mea in conspectu tuo Domine: & quod priùs, secundum eloquium tuum da mihi intellectum: huic congruit quod posteriùs, secundum eloquium tuum eripe me. Accipiendo quippe intellectum eripitur, qui per seipsum non intelligendo decipitur. Eructabunt, inquit, labia mea hymnum, cùm docueris me iustificationes tuas.) Nouimus quemadmodum doceat eos De᷑ qui sunt docibiles Deo. (Ioan. 6. e.) Omnis enim qui audiuit à patre & didicit, venit ad eũ qui iustificat impium, vt non solũ memoria retinendo, verũetiam faciendo custodiat iustificationes Dei. (1 Cor. 1. d.) Sic enim qui gloriatur, nõ in seipso, sed in Dño gloriatur, hymnúsque eructatur. Sed iã quia didicit & laudauit doctorẽ Deum, deinde vult docere. Pronũciabit, inquit, lingua mea eloquia, tua, quia omnia mãdata tua iudicia.) Cùm hęc se pronunciaturũ dicit, vtique minister fit verbi. Quamuis enim Deus doceat intrinsecus, tamen fides ex auditu (Rom. 10. d.) est. Et quomodo audiunt nisi à prædicante? Neque enim quia Deus dat incrementum, ideo non est plantandum neque rigandum. (1 Cor. 3. b.) Scit enim quæ pericula secutura sint à contradicentibus & persequentibus, cũ fuerit pronunciator eloquiorum Dei, propter quod adiunxit, Fiat manus tua vt saluũ me faciat, quia mandata tua elegi.) Vt nõ timerem, nec solùm ne cor meũ

A timeret, sed lingua etiam pronunciaret eloquia tua, mandata tua elegi, timorémque amore cõpressi. Fiat ergo manus tua, vt saluum me de manu facias aliena. Sic autem Deus saluos martyres fecit, cùm eos in anima non permisit occidi. Nam secundum carnem vana salus hominis. (Psal. 59. c.) Potest & sic accipi, fiat manus tua, vt manus Dei Christus intelligatur; iuxta illud Esaiæ: Et brachium Domini cui reuelatũ est? (Esa. 53. a.) Nõ enim erat factus vnigenitus, cùm per eum facta sint omnia: sed factus est ex semine Dauid, vt esset Iesus, id est Saluator, (Ioan. 1. a. Rom. 1. a.) qui iã erat creator. Sed cũ familiare sit Scripturæ, Fiat manus tua: &, facta est manus Domini: nescio vtrum possit hic sensus in eis locis omnibus obtineri. Sanè vbi audimus quod sequitur, Cõcupiui salutare tuũ Dñe:) Etiã nolentibus omnibus inimicis salutare Dei nobis Christus occurrat. ipsum se cõcupisse iusti antiqui veracissimè cõfitentur, ipsum concupiuit Ecclesia venturũ de visceribus matris, ipsum concupiscit Ecclesia venturũ à dextera patris. B Subiungitur autẽ huic sententiæ, Et lex tua meditatio mea est.) Quia lex perhibet testimoniũ Christo. Sed in hac fide cũ corde creditur ad iustitiã, ore autẽ confessio fit ad salutẽ; (Rom. 10. c.) fremãnt gentes, populi meditẽtur inania: occidatur certè caro dũ prædicat te. (Psal. 2. a.) Viuet anima mea & laudabit te, & iudicia tua adiuuabũt me.) Iudicia quippe illa sunt, quæ tẽpus erat vt inciperent à domo Domini: (1 Pet. 4. d.) Sed adiuuabũt me, inquit. Et quis nõ videat quantũ adiuuerit Ecclesiam sanguis Ecclesiæ, quãta ex illa semẽte seges toto orbe surrexerit? Nouissimè prorsus aperit se; & quæ persona per totũ Psalmũ loquebatur, ostendit. Erraui, inquit, sicut ouis perdita, quære seruũ tuum; quia mãdata tua nõ sum oblitus.) Nõnulli codices nõ habẽt, quære, sed viuifica. Vna quippe syllaba interest, qua inter se in Græco distant ζῆσον & ζήτησον, vnde & ipsi codices Græci variant. Sed quodlibet horũ sit, ouis perdita quæratur, ouis perdita viuificetur, propter quã C pastor eius nonagintanouẽ dimisit in montibus, & eã (Matth. 18. B. Luc. 15. a.) quærens, Iudaicis laceratus est vepribus. Sed adhuc quæritur, adhuc quæratur, ex parte inuẽta adhuc quęratur. Ex ea namq; parte qua dicit iste, mandata tua nõ sum oblitus, inuenta est: sed per eos qui mandata Dei eligunt, colligunt, diligunt, adhuc quæritur; & per sui pastoris sanguinẽ fusum atque dispersum, in omnibus gentibus inuenitur. Vt potui quantũ à Domino adiutus sum, Psalmũ istum magnũ pertractaui & exposui. Quod profectò melius sapientiores, doctioréśq; fecerunt, siue facturi sunt. Nec ideo tamen ei nostrum deesse debuit ministeriũ, maximè id de me flagitantibus fratribus, quibus sum debitor huius officij. Quod autem de alphabeto Hebræo, vbi octoni versus singulis subiacent literis, atq; ita Psalmus totus cõtexitur, nihil dixi, non sit mirum: quoniam nihil quod ad istud propriè pertineret inueni. Non enim solus habet has literas. Illud sanè sciant qui hoc in Græca, & Latina scri- D ptura, quoniam non illic seruatum est, inuenire non possunt, omnes octonos versus in Hebraicis codicibus ab ea quæ illis præponitur litera incipere, sicut nobis ab eis qui illas nouerunt literas, indicatum est. Quod multo diligentiùs factum est, quàm nostri vel Latinè vel Punicè quos abecedarios vocant Psalmos, facere consueuerunt. Non enim omnes versus donec claudatur periodus, sed solos primos ab eadem litera incipiunt quam præponunt.

ENARRATIO IN PSALMVM CXIX.

qui est primus Cantici graduum.

BREVIS psalmus est, & valde vtilis, quem modò nobis cantatum audiuimus, & cantãdo respondimus. Non diu laborabitis in audiendo, nec infructuosè laborabitis in operando. Est enim, sicut eius titulus prænotatur, Canticum graduum.) Græcè scriptũ est, ἀναβαθμῶν. Gradus vel descendentium sunt vel ascendentium:

dentium : sed gradus qui modò in his psalmis positi
sunt,ascendentes significant. Intelligamus ergo tan-
quam ascensuri,nec ascensiones pedibus corporalibus
quæramus:sed sicut in alio psalmo scriptum est, Ascé-
Psal.83.b. siones in corde eius disposuit, in conuallem ploratio-
nis in locũ quem disposuit. Dixit ascensiones. Vbi? In
corde. Vnde? A conualle plorationis. Et iam quò ascé-
datur tanquam deficit sermo humanus, nec explicari
potest, fortè nec cogitari. Audistis modò cùm Aposto-
1 Cor.2.c. lus legeretur: Quod oculus nõ vidit, nec auris audiuit,
nec in cor hominis ascendit. In cor hominis non ascé-
dit, cor hominis illuc ascendat. Ergo quia oculus non
vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit,
quomodo dici posset, quò ascendẽdum est? Ideo cùm
Psal.83.b. dici non possit: ait, in locũ quem disposuit. Quid tibi
plus dicturus sum? ait homo per quem spiritus sanctus
loquebatur, in locum talem aut talem locum, Quic-
Sap.9.c. quid dixero, terrenum cogitas, humi repis, carnẽ por-
tas, corpus quod corrumpitur aggrauat animã, & de-
primit terrena inhabitatio sensum multa cogitantẽ.
Cui loquar? Quis auditurus est? Quis capiet? Vbi eri-
mus post hanc vitam, si in corde ascenderimus? Quia
ergo nemo sperat aliquem ineffabilem beatitudinis
locum, quem sibi disposuit qui ascensiones etiam in
Psal.83.b. corde suo disposuit: sed vbi? In conualle plorationis.
Conuallis humilitatem significat, mons celsitudinem
significat. Est mons quò ascendamus, spiritalis quædã
celsitudo. Et quis est iste mons quò ascendimus, nisi
Dominus Iesus Christus? Ipse tibi fecit patiendo con-
uallem plorationis, qui fecit manendo montem ascé-
Ioan.1.b. sionis. Quid est vallis plorationis? Verbum caro factũ
est, & habitauit in nobis. Quid est vallis plorationis?
Thren.3.c. Præbuit percutienti se maxillam, saturatus est oppro-
Matth.27. briis. Quid est vallis plorationis? Colaphizatus est, spu
tis illitus, spinis coronatus, crucifixus est. Hæc est val-
lis plorationis, vnde tibi ascendendum est. Sed quò a-
Ioan.1.a. scendẽdum est? In principio erat verbum, & verbum
erat apud Deum, & Deus erat verbum. Ipsum enim
verbũ caro factum est, & habitauit in nobis. Sic descé-
dit ad te, vt maneret in se. Descẽdit ad te, vt fieret tibi
cõuallis plorationis: mansit in se, vt esset tibi mõs ascé-
Esa.2.a. sionis. Erit, inquit Esaias, in nouissimis diebus manife-
stus mons domus Dñi, paratus in cacumine montiũ.
Ecce quò ascendendum est. Sed noli aliquid terrenũ
cogitare, nec quia montẽ audisti, alta quędam cogites
terræ: nec cùm eum saxum audis aut petram, aliqua
duritia à te intelligatur: nec cùm audis leonem, cogi-
tes feritatem: nec cùm audis agnum, cogites pecus.
Nihil horum est in se, & omnia factus est pro te. Hinc
ergo ascendendum, illuc ascendendum: ab exemplo
ipsius, ad diuinitatem ipsius. Exemplum enim tibi fe-
cit humiliando se. Nam qui nolebant à conualle plo-
rationis ascendere, compressi sunt ab ipso. Præproperè
enim volebant habere ascensum, honores altos cogi-
al. nec cogitabant. tabant, viam humilitatis †nõ cognoscebant. Intelligat
charitas vestra quod dico, Duos discipulos voluisse ad
Matth.20.c. latera Domini, vnum ad dexteram, alterum ad sini-
stram sedere. Vidit eos Dominus pręproperè & prępo-
sterè de honoribus cogitare, cùm priùs discere debe-
rẽt humiliari vt exaltarentur: & ait eis Dominus, Po-
testis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Ipse
enim in conualle plorationis bibiturus erat calicẽ pas-
sionis: illi autem non attendentes humilitatem Chri-
sti, comprehendere volebant altitudinem Christi. Re-
uocauit illos ad viam tanquam aberrantes: non vt ne-
garet illis quod vellent, sed vt ostẽderet quà venirent.
Itaque fratres mei hunc psalmum ascensionis cante-
mus ascensuri in corde, quia vt ascendamus descẽsum
Genes.28.c. est ad nos. Nam vidit scalas Iacob, & in ipsis scalis de-
monstrati sunt ei ascendentes & descendentes. Vtrun-
que vidit. Possumus putare ascendentes visos profi-

A cientes, descendentes, deficientes: quia & reuera in-
uenimus hoc in populo Dei, alij proficiunt, alij defi-
ciunt. Poterát illos significare illæ scalæ, sed fortè me-
lius intelliguntur omnes boni in illis scalis, & ascendẽ-
tes & descendentes. Non enim frustra non dictum est
cadentes, sed descendentes. Multum autem interest
inter descendere & cadere. Nam quia cecidit Adam, Genes.3.
ideo descendit Christus. Ille cecidit, ille descendit. Ille
cecidit superbia, ille descendit misericordia. Non au-
tem ipse solus descendit. Et quidem de cælo ipse so-
lus descendit, sed multi imitantes eum sancti descen-
dũt ad nos, & descenderũt ad nos. Nam in quadam al-
titudine cordis habitabat Apostolus cùm diceret: Si-
ue enim mente excessimus Deo. Iam quod mẽte ex- 2 Cor.5.c.
cesserat, Deo excesserat. Excedens enim mente om-
nem humanam fragilitatem, omnem seculi tempora-
litatem, omnia quæcunque nascendo & occidendo
euanescunt transeuntia, habitabat corde in quadam
B ineffabili contemplatione quantum poterat, de qua
dicit quòd audiuit ineffabilia verba quæ non licet ho- 2 Cor.12.a.
mini loqui. Sed tibi illa loqui non posset: ipse autem
videre illa vtcunque posset, quæ tibi loqui non posset.
Ita si semper manere vellet in eo quod videbat, & lo-
qui non poterat, te non leuaret vbi & tu posses videre.
Quid autem fecit? Descendit. Nam vbi ait, Siue enim
mente excessimus Deo: ibi statim addidit, siue tẽpe-
rantes sumus vobis. Quid est temperantes sumus? Sic
loquimur vt capere possitis: quia & Christus talem se
fecit nascendo & patiendo, vt possent de illo homines
loqui. Quia de homine homo facilè loquitur. De
Deo homo quando loquitur sic, quomodo Deus est?
Homo autem de homine facilè loquitur. Vt ergo ma-
gni descenderent ad paruos, & non illis tamen loque-
rentur nisi magnum, ipse qui magnus erat, factus est
paruus, vt de illo magni paruis loquerentur. Audistis
modò quod dico cùm Apostolus legeretur. Si autem
aduertistis, dixit hoc: Non potui vobis loqui quasi spi- 1 Cor.3.a.
C ritalibus, sed quasi carnalibus. Ergo spiritalibus in ex-
celsis loquitur, carnalibus autem vt loquatur de-
scendit. Nam vt sciatis quia cùm descendit, de illo qui
descendit loquitur: ecce Ioannes manentem in se
loquitur: In principio erat verbum, & verbum erat Ioan.1.a.
apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in princi-
pio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine Ibidem.
ipso factum est nihil. Cape si potes, arripe, cibus est.
Sed dicturus es mihi: Ille quidem cibus est, sed ego in-
fans sum, lactandus sum, vt idoneus fieri possim ad
manducandum cibum. Ergo quia tu lacte nutriendus
es, ille autem cibus est, ipse cibus per carnem tibi tra-
iectus est ad fauces. Quomodo ergo cibũ mater com-
edit, vt per carnem traiiciat ad infantem lactentem
lac factum: sic cibus angelorũ Dominus verbum ca-
ro factum est, & factus est lac. Et dicit Apostolus,
Lac vobis potum dedi, non escam, nondum enim 1 Cor.3.a.
poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Ergo dan-
D do lac descendit ad paruulos: & quia descendit, de-
scendentem dedit. Ait enim: Nunquid dixi me ali- 1 Cor.2.a.
quid inter vos scire, nisi Iesum Christum & hunc cru-
cifixum? Quia si diceret tantum Iesum Christum, est
Iesus Christus etiam secundum diuinitatem, secundũ
id quod erat verbum apud Deũ, filius Dei Iesus Chri-
stus: sed hunc, id est, hoc modo dictum, paruuli non
capiunt. Quomodo ergo capiunt qui lac capiunt? Ie-
sum Christum, inquit, & hunc crucifixum. Sugẽ
quod pro te factus est, & cresces ad id quod est. Sunt
ergo & ascendentes & descendentes. In illis scalis Genes.28.c.
& ascendentes sunt & descendentes. Ascendentes
qui sunt? Qui proficiunt ad intellectum spirita-
lium. Descendẽtes qui sunt? Qui quamuis quantum
homines possunt fruantur intelligentia spiritalium,
tamen descendunt ad paruulos vt talia eis dicant qua-

lia possunt capere, & lacte nutriti possint idonei fieri & validi ad capiendum cibum spiritalem. Esaias, fratres, etiam ipse ad nos de descendentibus fuit: nam & ipsi gradus eius descendentis apparent. Cùm enim Esa.11.a. diceret de spiritu sancto, Requiescet, inquit, super eũ spiritus sapientiæ & intellectus, cõsilij & fortitudinis, sciẽtiæ & pietatis, & spiritus timoris Domini: à sapientia cœpit, & vsque ad timorem descendit. Quomodo ille qui docebat à sapientia descendit vsque ad timorem: tu qui discis & proficis, à timore ascende ad sapientiam. Scriptum est enim: Initium sapientiæ timor Domini. Iam ergo psalmum audite. Ecce ante oculos nostros ponamus ascensurum hominem. Vbi ascensurum? In corde. Vnde ascensurũ? Ab humilitate, id est, à conualle plorationis, in locum quem disposuit. Quò ascensurum? Ad illud ineffabile: quod cùm dici non posset, dictum est, in locum quem disposuit. Cùm ergo sic homo cœperit disponere ascẽsum, hoc dico apertius, cùm cœperit homo Christianus cogitare proficere, incipit pati linguas aduersantiũ. Quicũque illas nondum passus est, nondum proficit: quicũque illas nõ patitur, nec conatur proficere. Vult nosse quid dicamus? imò quid audiamus simul experiatur. Incipiat proficere, incipiat velle ascẽdere, velle contemnere terrena, fragilia, temporalia, felicitatem seculi pro nihilo habere, Deum solum cogitare, lucris non gaudere, damnis non contabescere, omnia etiam sua velle vendere & pauperibus tribuere, & sequi Christum. Videamus quemadmodũ patiatur linguas retrahentium & multa contradicentium: & quod est grauius, quasi consulendo à salute auertentium. Qui enim consulit alicui, ad salutẽ cõsulit, ad id quod prodest consulit: ille autẽ quasi consulens retrahit à salute. Quia ergo videtur habere palliũ consulentis, & habet venenum perimentis: lingua dolosa dicta est. Ascensurus ergo, contra ipsas linguas primò Deum deprecatur; ait enim:

Prouer.1.a. Psal.83.b. (margin references)

Expositio Psalmi.

AD te Domine cùm tribularer clamaui, & exaudisti me.) Vnde illum exaudiuit? Vt iam constitueret eum ad gradus ascendendi. Et quia iam ascensurus est exauditus, quid orat? Domine erue animam meam à labiis iniustis, & à lingua dolosa.) Quæ est lingua dolosa? Subdola habens imaginem consulendi, & perniciem nocendi. Ipsi sunt qui dicunt, Et tu hoc facturus es, quod nemo fecit? & tu solus eris Christianus? Et si ostenderit alios hoc facere, & legerit Euangelium vbi præcepit Dominus hoc fieri, & legerit Actus apostolorum, illi quid dicunt in lingua subdola & labiis iniquis? Non poteris fortè implere, multum est quod aggrederis. Alij prohibendo deterrent, alij laudando plus premunt. Quia enim talis est vita quæ iam occupauit mundum, tanta autoritas Christi est, vt reprehendere iam Christũ nec paganus audeat: legitur ille qui reprehendi nõ potest, quia dixit: Vade, Math.19.c. vẽde omnia quæ habes, & distribue pauperibus, & sequere me. Christo contradici non potest, Euangelio cõtradici nõ potest: reprehẽdi Christus nõ potest: cõuertit se lingua dolosa ad laudem prohibentem. Si laudas, hortare. Quare laudando premis? Melius vituperares, quàm dolosè laudares. Quid enim diceres vituperando? Absit. Fœda vita est ista, mala vita est. Sed quia nosti cùm hæc dixeris, premi te posse autoritate euangelica, conuertis te ad aliud suadendi genus; vt laudando falsò, me à vera laude prohibeas, imò laudando Christum, à Christo prohibeas, dicens, Quid est hoc? Ecce illi fecerunt, fortè tu non poteris. Incipis ascendere, cadis. Monere videtur, serpens est, dolosa lingua est, venenum habet. Roga contra illam, si vis ascendere, & dic Deo tuo, Domine, erue animam meam à labiis iniustis, & à lingua dolosa. Et dicit tibi Dominus tuus: Quid dabitur tibi, aut quid apponetur tibi ad linguam dolosam?) Id est, quod habeas aduersus linguam dolosam, quod opponas linguæ dolosæ, quo te munias aduersus linguam dolosam, quid tibi dabitur, aut quid apponetur tibi? Interrogauit exercens. Nam ipse dicturus est quod interrogat. Respondit enim, subiiciens sibi interroganti: Sagittæ potentis acutæ, cùm carbonibus desolatoriis, vel vastatoribus.) Siue desolatoriis dicas, siue vastatoribus dicas: nam in diuersis codicibus diuersè scriptum, idem significat. Videte, Vastatores carbones dicuntur, quia vastando & desolando ad desolationem facilè perducunt. Qui sunt isti carbones? Intelligat charitas vestra primò quę sint sagittæ. Sagittæ potentis acutæ, verba Dei sunt. Ecce iaciuntur & transfigunt corda: sed cùm transfixa fuerint corda sagittis verbi Dei, amor excitatur, non interitus comparatur. Nouit Dominus sagittare ad amorem: & nemo pulchrius sagittat ad amorẽ, quàm qui verè verbo sagittat: imò sagittat cor amantis, vt adiuuet amantem, sagittat vt faciat amantem. Sagittæ autem sunt, cùm agimus verbis. Carbones autem vastatores qui sunt? Parũ est verbis agere contra linguã subdolã & labia iniqua, parũ est verbis agere: & exemplis agendum est. Exempla sunt carbones vastatores. Et quare vastatores dicantur, breuiter accipiat charitas vestra. Primò quomodo exemplis agendũ sit, videte. Lingua subdola nihil sic nouit dicere, quo magis subdola est: nisi, Vide ne non possis implere, multum est ad te hoc aggredi. Accepisti tu præceptum euangelicum, habes sagittam, sed carbones nondum habes. Timendum est ne sagitta sola non valeat aduersus linguam dolosam. Sunt & carbones. Vtputa, incipit enim tibi dicere Deus, Tu nõ potes? quare ille potest? quare alter potuit? Nunquid tu delicatior es illo senatore? nũquid tu infirmior es illo senatore? Nũquid tu infirmior es illo aut illo in valetudine? nunquid tu infirmior es feminis? Feminæ potuerũt, viri non possunt? delicati diuites potuerũt, pauperes non possunt? Sed ego, inquit, multũ peccaui, & multum peccator sum. Numerantur etiam qui multũ peccauerũt: & eo amplius amauerũt, quo plura illis dimissa sunt peccata. Quomodo dictum est in Euangelio, Cui modicum dimittitur, modicũ diligit. Luc.7.f. Cùm ergo fuerint ista enumerata, & nominatim dicti fuerint homines qui potuerũt, ille accepta sagitta in corde accedentibus etiã carbonibus desolatoriis, desolatur in illo terrena cogitatio. Quid est enim, desolatur? Ad desolationem perducitur. Erant autem in illo multa quæ malè frondueràt, multæ carnales cogitationes, seculares multi amores. Ipsi vtũtur carbonibus vastatoriis, vt fiat purus locus desolatus, in cuius loci puritate facit Deus ædificium suũ, quia facta erat ibi ruina diaboli, & ædificatur ibi Christus: nam quãdiu manet ibi diabolus, non potest ædificari Christus. Accedunt carbones desolatorij, & deiiciunt quod malè fuerat ædificatũ, & desolato loco accedit structura felicitatis perpetuæ. Videte ergo, Quare dicti sunt carbones? Quia qui se cõuertunt ad Dominũ, de mortuis reuiuiscunt. Carbones autẽ quando accenduntur, antequam accenderentur, extincti erant. Nam extincti carbones mortui dicuntur, ardentes viui appellantur. Exempla ergo multorũ iniquorũ qui cõuersi sunt ad Dominũ, carbones dicti sunt. Audis homines mirari & dicere, Ego illũ noui, quàm ebriosus fuit, quàm sceleratus, qualis amator circi, aut amphitheatri, qualis fraudator: modò quomodo Deo seruit, quàm innocens factus est? Noli mirari, carbo est. Viuũ gaudes, quem extinctũ plãgebas. Sed quando laudas viuũ, si nosti laudare, adhibe illum mortuo vt accendatur, id est, quicũq; adhuc piger est sequi Deũ: admoue illi carbonẽ, qui erat extinctus, & habeto sagittam verbi Dei, & carbonem vastatorẽ, vt occur-

occurras labiis iniquis & linguæ subdolę. Quid sequitur? Accepit iste sagittas ardentes, accipiat carbones vastatores. Iam sepulit linguam subdolam & labia iniqua, iam ascendit gradum, incipit proficere, sed adhuc viuit inter malos, & inter iniquos, nondum est area ventilata. Puta quia triticum factum est, nunquid iam in horreo est? Adhuc necesse est multa palea premature: & quantum proficit, tantum videt †maiora scandala in populo. Nam si non proficiat, nō videt iniquitates: si nō sit verè Christianus, non videt fictos. Etenim fratres & de illa similitudine hoc nos docet Dominus, & de frumentis & de zizaniis. Cùm autem creuisset herba & fructum fecisset, tūc apparuerunt & zizania: id est, quia nulli homini apparent mali, nisi factus fuerit ipse bonus: quia cùm creuisset herba & fructum fecisset, tunc apparuerunt zizania. Iam ergo iste cœpit proficere, & cœpit videre malos, & multá mala quæ antè non nouerat, & clamat ad Deum, Heu me quòd incolatus meus longinquus factus est!) Multum à te recessi, peregrinatio mea facta est longinqua. Nōdum veni in patriam illam, vbi cum nullo malo victurus sum: nōdum veni in illam societatem angelorum, vbi scandala nō timebo. Quare autem nondum sum ibi? Quia incolatus meus lōginquus factus est. Incolatus peregrinatio est. Incola dicitur qui habitat in terra aliena, non in ciuitate sua. Longinquus, inquit, factus est, & prolongatus incolatus meus. Et vbi longinquus? Aliquando, fratres mei, cùm peregrinatur homo, inter meliores viuit, quàm in patria sua fortè viueret: sed non sic est quando de illa Hierusalem cælesti peregrinamur. Mutat enim homo patriam, & aliquādo in peregrinatione illi bene est. Inuenit amicos fideles peregrinando, quos in patria inuenire non potuit. Inimicos habuit vt de patria pelleretur, & cùm peregrinaretur, inuenit quod non habebat in patria. Non sic est patria illa Hierusalem, vbi omnes boni. Quicunque inde peregrinatur, inter malos est, nec recedere à malis potest, nisi cùm redierit ad societatem angelorum, vt ibi sit vnde peregrinatur. Ibi omnes iusti & sancti, qui fruuntur verbo Dei sine lectione, sine literis: quod enim nobis per paginas scriptū est, per faciem Dei illi cernunt. Qualis patria? Magna patria, & miseri sunt peregrini ab illa patria. Sed quod ait iste, Longinqua facta est peregrinatio mea: maximè corū vox est, id est, ipsius ecclesiæ quæ laborat in hac terra. Illius vox est quę clamat in alio Psalmo, A finibus terræ ad te clamaui. Quis nostrûm clamat à finibus terræ? Nec ego, nec tu, nec ille: sed à finibus terræ ipsa tota ecclesia, tota hæreditas Christi clamat, quia ecclesia hæreditas eius; & de ecclesia dictum est, Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Si ergo possessio Christi vsque ad fines terræ, & possessio Christi omnes sancti, & omnes sancti vnus homo in Christo, quia vnitas sancta in Christo est, ipse vnus homo dicit, A finibus terræ ad te clamaui dū angeretur cor meum. Huius ergo hominis lōginqua peregrinatio facta est inter malos. Et tanquam si diceretur illi, cum quibus ergo habitas vt gemas: peregrinatio, inquit, mea longinqua facta est. Sed quid si cum bonis? Si cum bonis esset, non diceret, heu me. Heu, vox est miseriæ, vox est calamitatis & infelicitatis: sed tamen in spe, quia iam vel gemere didicit. Multi enim & miseri sunt, & non gemunt, & peregrinantur, & redire nolunt. Iste iam volens redire, cognoscit infelicitatem peregrinationis suæ. Quia agnouit illam, redit, & ascendere incipit, quia canticum graduum cœpit cantare. Vbi ergò gemit, & inter quos habitat? Inhabitaui cum tabernaculis Cedar.) Verbum hoc quia Hebræum est, proculdubiò non intellexistis. Quid est, inhabitaui cum tabernaculis Cedar? Cedar, quantum meminimus ex interpretatione nominum Hebræorum, tenebras significat. Interpretatum Cedar Latinè tenebræ dicuntur. Nostis autē duos filios habuisse Abraham, quos quidem commemorat Apostolus, & ad imaginē duorum testamentorum esse dicit: vnum de ancilla, & alterum de libera. Ex ancilla Hismaël erat: de libera Sara, quem suscepit ex desperatione per fidem, Isaac erat. Vterque ex semine Abrahæ, sed non vterque hæres Abrahæ. De Abraham natus vnus, sed tamen non hæreditat: alter etiam hæres: non solùm filius, sed & hæres. In Hismaël sunt omnes qui carnaliter colunt Deum. Ad ipsos enim & vetus testamentum pertinet: quia sic dicit Apostolus, Sub lege volentes esse, legem non audistis: Scriptum est enim, quòd Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera, quæ sunt in allegoria. Hæc enim sunt duo testamenta. Quæ sunt duo testamenta? Vnum vetus, & alterum nouum. Vetus testamentum à Deo, & nouum testamentum à Deo: quomodo de Abraham & Hismaël & Isaac. Sed Hismaël ad terrenum, Isaac ad cæleste regnum. Ideo vetus testamentum promissiones habet terrenas, terrenam Hierusalem, terrenam Palæstinam, regnum terrenum, salutem terrenam, hostium subiugationem, abundantiam filiorum, fœcunditatem frugū. Omnia ista promissiones sunt terrenæ. In figura spiritaliter intelliguntur, quomodò Hierusalē terrena vmbra erat regni cælestis, & regnū terrenū vmbra erat regni cælorū. Hismaël in vmbra, Isaac in luce. Si ergo Hismaël in vmbra: non mirum quia ibi tenebræ. Pinguiores etenim vmbræ, tenebræ sunt. Ergo Hismaël in tenebris, Isaac in luce. Quicunque hic etiam in ecclesia terrenam felicitatem quærunt à Deo; adhuc ad Hismaël pertinent. Ipsi sunt, qui contradicunt spiritalibus proficientibus, & detrahunt illis: & habent labia iniqua, & linguas subdolas. Contra quos rogauit iste ascendens, & appositi sunt ei carbones desolatorij; & sagittæ potentis acutæ. Inter illos enim adhuc viuit, donec tota area ventiletur. ideo dixit, inhabitaui cum tabernaculis Cedar. Nam & ipsa tabernacula Hismaël, Cedar dicta sunt. Sic habet liber Geneseos, sic habet, quòd Cedar ad Hismaël pertinet. Ergo Isaac cum Hismaël: id est, qui pertinent ad Isaac, inter illos viuunt, qui pertinent ad Hismaël. Isti sursùm volunt ascendere, illi deorsùm volunt premere. Isti volare volunt ad Deum, illi conantur pennas euellere. Namque apud Apostolum ita dicitur: Sed sicut tunc, qui secūdum carnem natus erat, persequebatur eum qui secundum spiritum: ita & nunc. Spiritales ergo persecutionē patiuntur à carnalibus. Sed quid dicit Scriptura? Eiice ancillam, & filium eius: Nō enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Sed hoc quod dicit, eiice, quando erit? Quando area cœperit ventilari. Modò autē antequam eiiciatur, dicit, Heu me quòd incolatus meus longinquus factus est, inhabitaui cum tabernaculis Cedar. Et exponit nobis qui sunt isti qui pertinēt ad tabernacula Cedar. Multum peregrinata est anima mea.) Ne peregrinationem corporalem intelligeres, animam dicit peregrinari. Corpus peregrinatur locis, anima peregrinatur affectibus. Si amaueris terram, peregrinaris à Deo: si amaueris Deum, ascendis ad Deum. In charitate Dei & proximi exerceamur, vt redeamus ad charitatem. Si cadamus in terram, marcescimus & putrescimus. Iste autem qui ceciderat, descensum est ad eum vt ascenderet: Intendēs tempus peregrinationis suæ, dixit se peregrinari in tabernaculis Cedar. Quare? Quia multum peregrinata est anima mea. Ibi peregrinatur, vbi ascendit. Non corpore peregrinatur, non corpore ascendit. Sed vbi ascendit? Ascensiones, inquit, in corde. Si ergo ascendit in corde, non ascendit per ascensiones cordis, nisi anima quæ peregrinatur,

Sed donec perueniat, multum peregrinata est anima mea. Vbi? In tabernaculis Cedar. Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus.) Verùm vt audiatis, fratres charissimi, non poteritis probare quàm vera cantetis, nisi cœperitis facere quod cantatis. Quantumlibet illud dicam, quomodolibet exponam, qualibuscúque verbis versem, non intrat in cor eius, in quo non est opus eius. Incipite agere, & videte quid loquamur. Tunc ad singula verba lachrymæ profluent, tunc Psalmus cantatur, & facit cor quod in Psalmo cantatur. Quàm multi enim sonant voce, & corde muti sunt? Et quàm multi tacent labiis, & clamant affectu, quia ad cor hominis aures Dei? Sicut aures corporales ad os hominis, sic cor hominis ad aures Dei. Multi clauso ore exaudiuntur, & multi in magnis clamoribus nõ exaudiuntur. Affectibus orare debemus & dicere, Multum peregrinata est anima mea. Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus. Quid enim aliud dicimus istis hæreticis, nisi cognoscite pacem, amate pacem? Iustos vos dicitis. Sed si iusti essetis, inter paleam grana gemeretis. Nam quia sunt grana in ecclesia catholica, & vera grana sunt: ideo tolerant paleam donec ventiletur area, quia inter paleam clamant: Heu
Psal.119.b. me, quòd incolatus meus longinquus factus est, inhabitaui cum tabernaculis Cedar. Inhabitaui, inquit, cũ paleis. Sed quomodo de palea multus fumus exit, sic de Cedar tenebræ. Inhabitaui cũ tabernaculis Cedar, multum peregrinata est anima mea. Frumentorum vox est, inter paleas gementium. Hæc loquimur illis qui oderunt pacem: & dicimus, Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus. Qui sunt qui oderunt pacem? Qui cõscindunt vnitatem. Si enim pacem non odissent, in vnitate mansissent. Sed videlicet propterea se separauerunt vt iusti essent, vt non haberent mixtos iniustos. Aut nostra est ista vox, aut illorum. Elige cuius sit. Catholica dicit, Non est dimittenda vnitas, non est præcidenda ecclesia Dei. Iudicabit Deus de malis & bonis postea. Si nunc mali à bonis separari non possunt, ferendi sunt ad tempus mali. In area nobiscum esse possunt, in horreo non possunt. Et fortè hodie qui mali apparent, cras boni erunt: & qui de bonitate hodie superbiũt, cras mali inueniẽtur. Quisquis ergo humiliter malos ad tempus fert, ipse perueniet ad requiem sempiternam. Hæc vox catholica est. Illorum autem vox qualis est, non intelligentium neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant? Ne
2 Cor.6.d. Esa.52.c. tangas immundũ: & qui tetigerit immundum, inquinabitur. Separemus nos, ne commisceamur malis. Et nos illis, Amate pacem, diligite vnitatem. Nescitis à quàm multis bonis separemini, dũ quasi malis calumniamini? Furiunt, sæuiunt, quando ista dicimus: nam quærunt & mortificare nos. Apparuerunt sæpe impetus eorum, apparuerunt insidiæ. Cùm ergo inter insidias illorum viuimus, & quibus dicimus, amate pacẽ, aduersantur nobis: nónne vox ista nostra est, Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus? Cùm loquerer illis, debellabant me gratis.) Quid est autem, fratres, debellabant me? Et parum erat, si non adderet, gratis. Quibus dicimus, amate pacem, Christum amate: nũquid dicimus, amate & honorate nos? Sed, honorate Christum. Nos nolumus honorari, sed illũ. Nam nos quid sumus ad apostolum Paulũ? Quid tamen dicebat illis paruulis, quos mali homines & mali suasores præcidere ab vnitate in schismata volebant?
1 Cor.1.b. Quid eis dicebat ille? Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? Hoc & nos dicimus, Amate pacem, amate Christum: si enim amant pacem, Christum amant. Cùm ergo dicimus, amate pacem: hoc dicimus, amate Christum. Quare?
Eph.2.c. Quia de Christo ait Apostolus, Ipse est enim pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Si ergo Christus ideo

A pax, quia fecit vtraque vnum, quare vos de vno fecistis duo? Quomodo ergo pacifici estis, vt cùm Christus faciat vnum de duobus, vos faciatis de vno duo? Sed quia hæc dicimus, cum his qui oderunt pacem sumus pacifici, & tamen illi qui oderunt pacem, cùm loqueremur eis, debellabant nos gratis.

IN PSALMVM CXX. ENARRATIO.

SECVNDVS est iste Psalmus eorum, quorum titulus est, Canticum graduum.) Plures enim sunt significantes, vt iam in primo eorum audistis, ascensum nostrum, qui fit in corde ad Deum, à cõualle plorationis, id est, ab humilitate tribulationis. Ascensus enim vtilis nobis nõ potest esse, nisi primò† humilitatis al. humilitate. à conualle plorationis nobis ascendẽdum esse meminerimus: conuallis enim terræ locus est depressus, sicut loca terræ alta montes & colles, ita conuallis locus humilis: ne dum præproperè & præposterè quærimus
B exaltari, non ascendamus, sed ruamus. Docuit autem ipse Dominus à conualle plorationis ascendendum; quando pro nobis humiliari vsque ad mortem crucis & pati dignatus est. Hoc exemplũ non relinquamus. Istam conuallem plorationis martyres intellexerunt. Vnde intellexerũt? vnde? Quia & ipsi de cõualle plorationis vt coronarentur ascenderunt. Cõgruit & hodierno diei Psalmus iste Canticum graduum: de illis enim dictum est, Euntes ibant & flebãt, mittentes semina sua. Psal.125.a. Hæc est conuallis plorationis, vbi à flentibus mittuntur semina. Quæ sunt autem semina? Bona opera in ista tribulatione terrena. Qui bene operatur in conualle plorationis, similis est homini seminanti per hyemem. Nunquid frigore ab opere deterretur? Sic nos pressuris mundi non debemus à bono opere deterreri, quia vides quid sequitur. Euntes, inquit, ibãt Psal.125. & flebant, mittentes semina sua. Valde miseri si semper flebant, valde miseri si nunquam de lachrymis liberandi. Sed vide quid sequitur: Venientes autem ve-
C nient in exultatione, portantes † germina sua. al. semina. Nihil aliud istis cãticis docemur, fratres, quàm ascẽdere: sed ascendere in corde, in affectu bono, in fide, spe, & cha- 1 Thess. 5.a. ritate, in desiderio perpetuitatis & vitæ æternæ. Sic ascenditur. Congruit nos dicere quomodo ascendendũ sit. Quanta terribiliora lecta de Euãgelio audiuit charitas vestra! Videtis certè, quia hora Domini sicut fur in nocte ita veniet. Si sciret, inquit, paterfamiliãs qua Matt.24.d. hora fur veniret, amen dico vobis quia non pateretur perfodi parietem suum. Dicitis modò, Quis ergo nouit qua hora veniet, quæ hora sicut fur erit? Nescis qua hora veniat, semper vigila; vt quod nescis quando veniat, paratum te inueniat cùm venerit. Et ad hoc fortè nescis quãdo venturus est, vt semper paratus sis. Illũ enim patremfamiliãs subitò occupabit hora illa, qui paterfamiliãs superbus significatus est. Noli velle esse paterfamiliãs, & non te subitò illa hora occupabit. Et quid ero, inquis? Qualem audisti de Psal-
D mo, Pauper & dolens ego sum. Psal.68.d. Si enim pauper & dolens eris, non eris paterfamiliãs quem illa hora subitò inueniet, & subitò premet. Patresfamiliãs enim sunt illi qui præsumentes de cupiditatibus suis, & in deliciis huius seculi diffluentes, tument: & eriguntur aduersus humiles, & insultant sanctis intelligentibus angustam viam, quæ ducit ad vitam. Matth.7.b. Talibus enim veniet illa hora subitò, quia tales erant & in diebus Noë, quorum dierum commemorationem audistis factam in Euangelio. Sic erit aduentus filij hominis, inquit, quomodo in diebus Noë: Manducabãt, bibe- Matt.24.d. bant, nubebant, vxores ducebant, nouellabant, ædifi- Genes.7.b. cabant, donec introiit Noë in arcam: & venit diluuiũ, & perdidit omnes. Quid ergo? Omnes peribunt qui ista faciunt, qui nubunt, qui vxores ducunt, qui nouellant, qui ædificant? Non: sed qui de his præsumunt,

sumunt, sed qui ista Deo præferunt, sed qui propter hæc offendere Deum citò parati sunt. At verò qui istis omnibus aut non vtuntur, aut vtuntur tanquam non vtentes, plus præsumentes de illo qui dedit quàm de his quæ data sunt, & intelligentes in his eius consolationem & misericordiam: & non sunt occupati donis, ne à donatore ruant: qui tales sunt, nõ illos inueniet imparatos hora illa sicut fur: talibus dixit Apostolus,

1 Thes. 5. a. Vos autem non estis in tenebris, vt dies ille vos tanquam fur comprehendat: omnes enim vos filij lucis estis, & filij diei. Ideo Dominus cùm diceret timẽdam esse horam sicut furem, noctem posuit: & Apostolus ita ait,

1 Thes. 5. a. Quia hora Domini sicut fur in nocte ita veniet. Non vis vt te inueniat, noli esse in nocte. Quid est, noli esse in nocte? Filij lucis estis & filij diei, non sumus noctis neque tenebrarum. Qui sunt filij noctis & tenebrarum? iniqui, impij, infideles. Sed & ipsi audiant antequam veniat hora, & dicat illis Apostolus,

Ephes. 5. b. Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Sicut iste Psalmus habet, euigilent. Iam illuminati sunt montes, quid adhuc dormiunt?

Expositio Psalmi.

LEVENT oculos suos in mõtes, vnde veniet auxiliũ illis.) Quid est iam illuminati sunt montes? Iã ortus est sol iustitiæ, ab Apostolis prædicatũ est Euã-

Matth. 27. f. gelium, prædicatæ sunt Scripturæ, patuerunt omnia sacramenta, conscissum est velum, patuit secretum templi: iam tandem leuẽt oculos suos in montes, vnde veniet auxilium illis. Hoc enim præcipit illis iste Psalmus, secundus de his qui inscribuntur, Canticum graduum. Sed non rursus præsumant de montibus, quia ipsi montes non à se lucent, sed ab illo lucent de

Ioan. 1. b. quo dictum est, Erat lumen verũ, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Montes possunt intelligi, homines magni, homines clari. Et quis maior est Ioanne Baptista? Qualis ille mons

Matth. 11. b. erat de quo Dominus ipse dicit, In natis mulierum nemo exurrexit maior Ioanne Baptista? Vides certè istum magnum montem lucentem, audi confitẽtem. Quid confitentem? Nos omnes, inquit, de plenitudine eius accepimus. De cuius ergo plenitudine acceperunt montes, ab illo est tibi auxiliũ, nõ à montibus, in quos tamen nisi leuaueris oculos per Scripturas, non admoueberis, vt ab illo illumineris. Canta ergo

Editio Parisiensis plura hic complectitur, desistitque nonnulla. quod sequitur. Si vis audire vt firmissimè ponas pedes in gradibus, ne in illa ascensione aut fatigeris aut lapsus cadas, dic quod sequitur, Ne des ad mouendũ pedem meum.) Vnde mouentur pedes? Vnde motus est pes illi qui erat in paradiso. Sed prius attende vnde motus est illi pes qui erat inter angelos, & moto pede cecidit, & de angelo factus est diabolus: moto enim

al. Quare? vnde cecidit? pede cecidit. Quære vnde cecidit, superbia cecidit. Non ergo mouet pedem, nisi superbia: ad ruinam non mouet pedem, nisi superbia. Ad ambulandum & proficiendum & ascendendum charitas mouet pedem. Ideo & ille quid dicit in Psalmo? Filij au-

Psal. 35. b. tem hominum sub tegmine alarum tuarũ sperabunt. Si sub tegmine semper humiles, semper de Deo sperantes, semper de se non præsumentes. Sub tegmine alarum tuarum sperabunt: non enim à se satiantur vt beati sint. Sed quid sequitur? Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente deliciarum tuarum potabis eos. Ecce sitientes, ecce inebriati: ecce sitiũt, ecce bibunt: sed non à se bibunt, nec ipsi sibi sunt fontes. Sed vnde bibunt? Sub tegmine alarum tuarũ sperabunt. Si sub alis humiles sunt. Quare? Quia apud te, inquit, est fons vitæ. Non ergo à se irrigantur montes, sicut à se non illuminantur montes. Nã vide quid sequitur, In lumine tuo videbimus lumen. Si ergo in lumine ipsius videbimus lumẽ, quis cadit à lumine, nisi cui ipse non est lumen? Et qui voluerit sibi esse lumen,

A ipse cadit à lumine quo illuminatur. Ideo sciens non cadere nisi eum qui sibi vult lucere, cùm sit per se tenebræ: statim subiecit, Nõ veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatorum non moueat me: id est, imitatio peccatorum non moueat me: vt cadam à te. Quare timuisti & dixisti, Non veniat mihi pes superbiæ? Sequitur, ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem. Quos modò vides operari iniquitatem, iam damnati sunt: sed vt damnarentur, ibi ceciderũt, cum illis venit pes superbiæ. Rectè ergo iste audiens, vt ascendat, & non cadat, vt à conualle plorationis proficiat, non in tumore superbiæ deficiat, ait Deo, Ne des ad mouendum pedem meum. Et Deus illi, Neque dormitet, qui custodit te.) Intendat charitas vestra. Quasi vna sententia facta est ex duabus vocibus. Homo dicit ascendens & cantans canticum nouum, canticum graduum, Ne des ad mouendum pedem meũ: & Deus tanquam diceret ad te, Ne des ad mouendũ

B pedem meum, dicis mihi: Adde, Neque dormitet qui custodit te, & non mouebitur pes tuus. Dixerit autem ille, Nunquid in potestate mea est, vt non dormitet qui custodit me? Volo vt non dormiat neq; dormitet. Ergo illum tibi elige, qui non dormitet neque dormitabit, & non mouebitur pes tuus. Deus nunquam est dormiens. Si vis habere custodem non dormientem, Deum elige custodem. Ne des ad mouendum pedẽ meum dicis tu, bene, optimè: sed & ille dicit tibi, Neque dormitet qui custodit te. Tu fortè conuersurus te eras ad homines custodes, & dicturus, Quem sum inuenturus non dormientem? quis homo non dormitabit? quem inuenio? quò ibo? quò reuertar? Iste tibi ostendet. Ecce non dormitabit neque obdormiet, qui custodit Israël.) Vis habere ergo custodem non dormientem neque dormitantem? Ecce non dormiet neque dormitabit qui custodit Israël: Christus enim custodit Israël. Esto ergo Israël. Quid est Israël? Israël interpretatur homo vidẽs Deũ. Et quomodo videtur

C Deus? Primò per fidem, postea per speciẽ. Sed si Israël per speciem nondum potes, per fidem vide. Si faciem eius videre non potes, quoniam ibi species: posteriora eius vide. Hoc dictum est Moysi à Domino, Non potes videre faciem meam: posteriora mea videbis cùm pertransiero. Expectas fortè vt transeat. Iam transiit, tu vide posteriora ipsius. Vbi transiit? Audi Ioannem, Cùm venisset, inquit, hora, vt transiret de mundo ad patrem. Dominus noster Iesus Christus iam fecit pascha. Pascha autem transitus interpretatur. Nam verbum est Hebræum, & putant homines Græcum esse, quasi passionem: sed non est. A diligentioribus, & à doctioribus inuentum est quia pascha Hebræum verbum est, & non interpretatur passionem, sed transitũ. Per passionem enim transiit Dominus a morte ad vitam: & fecit nobis viam credentibus in resurrectionem eius, vt transeamus & nos de morte ad vitam. Nõ

Exod. 33. d.

Ioan. 13. a.

D magnum est, credere quia mortuus est Christus: hoc & Pagani & Iudæi, & omnes iniqui credũt. Hoc omnes credunt, quia mortuus est. Fides Christianorum, resurrectio Christi est. Hoc pro magno habemus, quia credimus eum resurrexisse. Ergo se voluit videri, cùm transiret: hoc est, cùm resurrexisset. Tunc in se voluit credi, cùm transiret: quia traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Et ipsam fidem in resurrectione Christi maximè commendauit Apostolus; ait enim: Si credideris in corde tuo, quia Deus eum suscitauit à mortuis, saluus eris. Non dixit, Si credideris quia mortuus est Christus, quod & Pagani & Iudæi, & omnes inimici eius crediderunt: sed ait, Si credideris in corde tuo, quia Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris. Hoc est credere, hoc est esse Israël, hoc est videre Deum. Quamuis adhuc posteriora eius videas, tamen cùm credideris

Rom. 4. d.

Rom. 10. b.

deris in posteriora, peruenies ad visionẽ faciei. Quid A est hoc? Cũ credideris in id quod posterius pro te factus est Christus, cùm credideris in id quod posterius suscepit Christus. Nam in principio facies eius quæ est? In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbũ. Posteriora eius quæ sunt?
Ioan.1.b. Et verbũ caro factum est, & habitauit in nobis. Cùm ergo credis in hoc quod pro te factum est verbum, & resurrexit in carne: ne tu de tua carne desperares, effeceris Israël. Factus autem Israël cùm fueris, non dormitabit neque dormiet qui custodit te, quia iá Israël es, & audisti in Psalmo, Ecce non dormitabit neque obdormiet qui custodit Israël: Christus enim ipse dormiuit, sed resurrexit. Quid enim ait ipse in Psalmo?
Psal.3.b. Ego dormiui, & somnum cepi. Nunquid remansit in somno? Exurrexi, inquit, quoniam Dominus suscipiet me. Si ergo iam resurrexit, iam transiit; si iam transiit, vide posteriora eius. Quid est, vide posteriora eius? Crede in resurrectionem eius. Et quid ait Apostolus? B
2 Cor.13.b. Et si crucifixus est ex infirmitate, viuit in virtute
Rom.6.b. Dei. & iterum ait, Christus surgens à mortuis iam nõ moritur, & mors ei vltrà non dominabitur. Rectè tibi cantat. Ecce non dormitabit neque obdormiet qui custodit Israël. Adhuc fortè quæris carnali sensu, Quis est, qui non dormitabit neque obdormiet? Et cùm quæris inter homines, falleris, nunquam inuenturus es. Noli ergo præsumere de quoquam homine. Omnis homo dormit, & dormitat. Quãdo dormitat? Cùm portat carnem infirmitatis. Quando dormiet? Cùm fuerit mortuus. Noli ergo præsumere de homine. Potest dormitare mortalis: dormit moriens. Noli quærere inter homines. Et quis, inquis, custodit me, qui nõ dormitat neque dormiet? Audi quid sequitur: Dominus custodit te. Non ergo homo dormitans & dormiens, sed Dominus custodit te. Quomodo te custodit? Dominus tegumentum tuum, super manum dexteræ tuæ.) Eia fratres intelligamus adiuuante Domino quid sibi velit, Dominus tegumẽtum tuum super manum dexteræ tuæ. Videtur enim mihi habere C sensum occultum quare non dixerit; Dominus custodiet te, absolutè & simpliciter; sed addidit, super manũ dexteræ tuæ. Quid enim? Dexteram nostram Deus custodit, & sinistram nostram nõ custodit? Nónne ipse nos totos fecit? Nónne qui nobis fecit dexteram, ipse fecit & sinistram? Postremò si placuit dici de dextera sola, quare dixit, super manum dexteræ tuæ, & non iam super dexteram tuam? Cur hoc diceret, nisi aliquid hic occultum, ad quod pulsando perueniremus, abscõderet? Diceret enim, aut Dominus custodiet te, & nihil adderet: aut si dexteram addere voluit, Dominus custodiet te super dexteram tuam: aut certè quia addit manum, hoc diceret, Dominus custodit te super manum dexteram tuam, non super manum dexteræ tuæ. Quod Dominus ipse suggerere dignatur, promam vobis, qui & in vobis habitat; sine D dubio facit vos approbare verum esse quod dico. Nã quid dicturi sumus ignoratis, sed cũ dixerimus, nõ ab ipsis nobis vobis ostendemus verũ esse quod dicimus, sed vosipsi agnoscetis verum esse quod dicimus. Vnde autem agnoscetis, nisi demonstrante illo qui in vobis habitat, inquantum de illo numero estis, quorum vox est, Ne des ad mouendum pedem nostrum: & quibus dicitur, Neque dormiet qui custodit te? Oportet enim vt Christus nõ dormiat in vobis, & modò intelligitur verum esse quod dicimus. Quomodo inquies? Quia si dormiat fides vestra, dormit Christus in vobis. Christus enim in corde vestro, fides est. Ait Apo-
Ephes.3.d. stolus, habitare Christum per fidem in cordibus vestris. In quo non dormit fides, vigilat Christus. Et si fortè dormiebat fides tua, & ideo in ista quæstione fluctuabas, quasi nauis illa quæ tempestatem patiebatur vbi Christus dormiebat: excita Christũ, & sedabũtur tempestates. Matth.8.c. Fidem ergo vestrã interrogo charissimi, quoniam filij estis ecclesiæ, & in ecclesia profecistis. Qui nondum profecistis, in ecclesia proficiendi estis. Qui iam profecistis, interrogo vos, quid soletis intelligere quod dictum est in Euangelio, Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Matth.6.a. Hoc enim intellecto inuenietis quæ sit dextera, quæ sit sinistra: simul intelligetis & vtramque partem Deum fecisse, & dexteram & sinistram, & tamen non debet scire sinistra quid faciat dextera. Sinistra nostra dicitur, quicquid temporaliter habemus. Dextera nostra dicitur, quicquid nobis æternum & incommutabile Dominus pollicetur. Si autem ille qui dabit æternam vitam, ipse & de istis temporalibus consolatur præsentem vitam, ipse fecit dexteram & sinistram. Dicit de quibusdam Psalmus apud Dauid, Quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextra iniquitatis. Psal.143.c. Inuenit ergo quosdam & reprehendit, qui dexteram veram pro sinistra habebant, & veram sinistram dexteram sibi fecerant. Qui sint isti, exponit consequenter. Omnis homo qui felicitatem non putat esse hominis, nisi solum in istis temporalibus facultatibus & deliciis, & affluentia & copia mundi huius: iste est stultus atque peruersus, qui sinistram sibi fecit dexteram. Tales illi erant de quibus dicit Psalmus, nõ quia à Deo non acceperant etiam quæ temporaliter possidebant, sed quia ipsam solam putabant esse beatam vitam, & nihil aliud requirebant. Audite enim quid de illis consequenter dicit, Quorum os locutum est vanitatem; & dextera eorum dextera iniquitatis. Et sequitur, Quorum filij velut nouellæ constabilitæ, filiæ eorum ornatæ sicut similitudo templi: cellaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc. Oues eorum fœcundæ, multiplicantes in exitibus suis, boues eorũ crassæ: non est ruina sepis nec exitus, neque clamor in plateis eorum. Magnam felicitatem quorundam descripsit. Posset tamen istã felicitatem & aliquis iustus habere, sicut habuit Iob: sed Iob pro sinistra illã habebat, non pro dextera. Nam dexteram non habebat nisi apud Deum perpetuam & sempiternam felicitatem. Ideo concessa est percutienda sinistra, & sufficit ei dextera. Quomodo percussa est sinistra? Tentationibus diaboli. Abstulit subitò diabolus, permissus quidem à Deo vt iustus probaretur, impius puniretur: abstulit omnia. Sed Iob qui nouerat sinistram sinistram esse, & dexteram nõ nisi dexteram, quomodo se tenuit ad dexteram? Exultauit in Domino, consolatus est damna, quia non est passus damnum: de interioribus diuitiis Dei plenum cor habebat. Dominus, inquit, dedit, Dominus abstulit, sicut Domino Iob 1.d. placuit ita factum est; sit nomen Domini benedictum. Hæc erat dextera ipsius, ipse Dominus, ipsa vita æterna, illa lucis possessio, fons vitæ, lumẽ in lumine, Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ: ipsa erat dextera: Psal.35.b. sinistra verò erat pro adiutorio consolationis, nõ ad firmamentum felicitatis. Nam felicitas eius vera atque germana, Deus erat. Isti autem de quibus dicit Psal.143.c. Dauid, quia os eorum locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis; non hinc eos reprehẽdit, quia his omnibus abũdabant: sed quia os eorũ locutum est vanitatem. Quid enim sequitur? Cùm enumerasset copias eorum, ait, Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Hæc est vanitas quã locutũ est os eorũ, quòd beatum dixerunt populũ cui hæc sunt. Tu quid dicis, qui nosti quid est sinistra, & quid est dextera? Sequitur & dicit, Beatus populus cuius est Dominus Deus ipsius. Intẽdat ergo charitas vestra. Audiuimus & vidimus sinistrã, audiuimus & dexterã. Audi hoc cõfirmatũ in Canticis canticorũ, Sinistra eius, inquit, sub capite meo. Cant.2.f. Sponsa dicit de spõso, de Christo eccle-

ecclesia in amplexu pietatis & castitatis. Quid ait? Sinistra eius sub capite meo, & dextera eius cōplectetur me. Quid autem quia sursum erat dextera, deorsum sinistra, & sic complectebatur sponsus sponsam, supponens sinistram ad consolationem, imponens dexteram ad protectionem? Sinistra, inquit, eius sub capite meo, Deus illam dat. Ideo sinistra eius, quia omnia ista temporalia Deus dat. Quàm vani sunt, quàm impij qui ab idolis ista petunt! Quàm multi à dæmonibus ista petunt, & non illa habent: & rursus, qui illa non petunt à dæmonibus, habent ea? sed non à dæmonibus ista dantur. Item multi petunt à Deo, & non habent. Nouit ille dispensare sinistram, qui vocat ad dexteram. Ergo si est sinistra, sit sinistra: sed sub capite sit. Supra illam sit caput tuum: id est, supra illam sit fides tua, vbi habitat Christus. Noli temporalia præponere fidei tuæ, & non erit sinistra super caput tuum: sed omnia temporaria subde fidei tuæ, & fidē tuā præpone omnibus tēporalibus, & erit sinistra sub capite tuo, & rectè dextera eius complectetur te. Audi hoc ipsum exponi in Prouerbiis, quid est sinistra ipsa; quid est dextera: cùm de sapientia diceret, Lon-

Prouerb. 3.c. gitudo, inquit, dierum, & anni vitæ in dextera eius, in sinistra autem eius diuitiæ & gloria. Longitudo illa dierum, æternitas est. Hoc enim proprio modo dicit Scriptura longum, quod æternum est. Nam quicquid finem habet, breue est. Alio loco, Longitudine, inquit, dierum replebo eum. Et nunquid aliter pro ma-

Exod.20.b. gno diceretur, Honora patrem tuum & matrē tuam, vt longæuus sis super terram? Super quam enim ter-

Psal. 141.b. ram, nisi de qua dicit, Spes mea es tu, portio mea in terra viuentium? Ibi esse longæuum quid est, nisi ibi viuere in æternum? Nam hic esse longæuum quid est, nisi vsque ad senectutem peruenire? Et si longa videatur ætas, cùm venerit mors conuincitur breuis: quia finitur. Et multi maledicentes parentibus senescunt in hac terra, multi autem obsequentes parentibus, citò eunt ad Dominum. Nunquid ergo impletur, vt longæuus sit secundum hanc vitam? Sed longæuum

Prouerb. 3.c. pro æternitate illa positum est. Longa vita est in dextera eius. At verò diuitiæ & gloria, id est, sufficientia vitæ huius, ea quæ bona existimantur ab hominibus: sinistra est. Nescio quis venit & vult tibi percutere

Matth.5.f. dexteram, id est, tollere tibi fidem tuam. Accepisti alapam in dexteram, præbe sinistram: id est, vt illud tollat quod temporale est, non ea quæ æterna habes.

Act.22.f. Audite Paulum apostolum hoc facientem. Homines persequebantur in eo quòd Christianus erat: percutitur illi dextera, ille sinistram opponebat: Ciuis Romanus sum, ait. Dexteram contemnebant illi, & ille de sinistra terrebat, quia illi dexteram eius timere non poterant: nondum enim Christo crediderant. Quid ergo? Si dextera amplectitur, sinistra sub capite est.

Matth.6.a. Quid est, Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua? Id est, quando facis bonum opus, propter vitam æternam fac. Nam si opus bonum in terra propterea feceris, vt terrena tibi abundent, scit sinistra tua quid faciat dextera tua, miscuisti dexteram sinistræ. Noli facere nisi propter vitam æternam. Si ideo facis, securus facies: hoc enim mandauit Deus. Si propter solas res humanas, & solam vitam istam facis quod facis, sinistra sola operatur. Si autem propter vitam æternam opereris, dextera sola operatur. Si autem habes intentionem ad vitam æternam, sed surrepit tibi cupiditas vitæ temporalis, vt attendas etiam ista quando facis opus bonum, vt hic tibi aliquid retribuatur: miscet se sinistra operibus dexteræ. Hoc vetat Deus. Veniamus nunc ad illud quod ait Psalmus, Dominus tegumentū tuum super manum dexteræ tuæ. Manum potestatem dicit. Vnde probamus? Quia & manus Dei, potestas Dei dicta est. Nam dia-

A bolus qui tentauit Iob, hoc ait Deo, Mitte manum tuam, & tange omnia quæ habet. Quid est, mitte manum tuam, nisi da potestatem? Euidentius audi, frater, ne fortè carnali sensu adhuc cogites, quia membris distinctus est Deus: audi euidenter quomodo dicatur manus potestas. Ait quodam loco Scriptura, Iob 1.c.

Mors & vita in manibus linguæ. Nouimus linguas frusta quædam carnis, in ore mouentur, & percutiendo palatum & dentes distinguunt sonos quibus loquimur. Ostendantur mihi manus linguæ. Lingua ergo non habet manus, sed habet & manus. Quæ sunt manus linguæ? Potestas linguæ. Quid est, mors & Prou.18.d.

vita in manibus linguæ? Ex ore tuo iustificaberis, & ex ore tuo condemnaberis. Ergo si manus potestas, quid est manus dexteræ? Nihil arbitror intelligi congruentius, nisi vt intelligamus manum dexteræ potestatē quam tibi dedit Deus: vt si velis, donante Deo, ad dexteram sis. Erunt enim impij omnes ad sini- Matt.12.c.

B stram, erunt autem omnes filij boni ad dexteram; quibus dicetur, Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Vt autem sis ad dexteram, id est, vt possis Dei filius fieri, potestatem accepisti. Quam potestatem? De qua di- Matth.25.d.

cit apostolus Ioannes, Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Vnde accepisti hanc potestatem? Credentibus, inquit, in nomine eius. Si ergo credis, ipsa tibi potestas data est, vt sis inter filios Dei. Esse autem inter filios Dei, hoc est ad dexteram pertinere. Ergo fides tua manus dexteræ tuæ: id est, potestas quæ tibi data est, vt sis inter filios Dei, manus est dexteræ tuæ. Sed quid valet ipsa potestas quam accepit homo, nisi Dominus protegat? Ecce credidit, iam ambulat in fide. Infirmus est, inter tentationes agitatur, inter molestias, inter carnales corruptiones, inter suggestiones cupiditatis, inter versutias & laqueos inimici. Quid valet ergo quia habet potestatem, & credidit in Christum, vt sit inter filios Dei? Væ homini illi, Ioan.1.b.

C nisi & ipsius fidem Dominus protegat, id est, vt non te permittat tentari suprà quàm potes ferre: sicut dicit Apostolus, Fidelis Deus, qui non vos permittet tentari suprà quàm potestis ferre. Ille ergo qui non sinit tentari suprà quàm possimus ferre, quamuis iam fideles simus, quauis iam manus dexteræ nostræ sit in nobis: protegit nos Deus super manum dexteræ nostræ. Non nobis sufficit habere manum dexteræ, nisi ille & ipsam manū dexteræ protegat. Ecce hoc de tentationibus dixi. Intēdite quid sequatur. Protegat te Dominus super manū dexteræ tuæ dixi, & quod arbitror recognouistis. Si enim non recognouissetis, & de Scripturis non recognouissetis, nō vocibus vestris intellectū vestrū mihi significaretis. Ergo quia intellexistis, fratres, videte quid sequitur, qua te protegat Dn̄s & super manū dexteræ, id est, super ipsam fidē, in qua potestatē accepimus esse inter filios Dei, & esse ad dexte- 1 Cor.10.d.

ram. Quare oportet vt protegat Dn̄s? Propter scanda- Ioan.1.b.

D la. Vnde sunt scandala? De duobus timēda sunt scandala, quia & duo sunt præcepta, in quibus tota lex pēdet & prophetæ, dilectio Dei & proximi. Ecclesia propter Deū, in Deo proximus diligitur, Deus autē propter Deū. In Deo, intelligitur figuratè dictus sol: in ecclesia, intelligitur figuratè dicta luna. Quisquis potest errare vt aliud de Deo credat quàm oportet, non credat patrem & filiū & spiritū sanctū vnius esse substantiæ, deceptus est versutia hæreticorū, maximè Arrianorum. Si aliquid minus in filio, aut minus in spiritu sancto quàm in patre crediderit, passus est scandalum in Deo. Quisquis rursus putauerit Ecclesiam in vna parte esse, & non eam cognouerit diffusam toto orbe terrarū, & crediderit eis qui dicunt, Ecce hic est Christus, & ecce illic, sicut modò audistis cùm Euangeliū legeretur, cùm ille totum orbem emerit, quia tantum Matt.22.d.

Matt.24.b.

pretium dedit: ille tanquã in proximo scandalizatur, à luna vritur. Quisquis ergo errat in ipsa substãtia veritatis, à sole vritur, & per diem vritur, quia in ipsa sapientia errat, de qua dictum est, Dies diei eructat verbum: vnde dicit & Apostolus, Spiritalibus spiritalia comparamus. Dies diei eructat verbum, spiritalibus spiritalia comparãtes. Dies diei eructat verbũ, sapientiam loquimur inter perfectos. Quid est, & nox nocti annunciat scientiam? Paruulis prædicatur humilitas Christi, & caro Christi, & crucifixio Christi, quia ipsum est lac quod sufficit paruulis: & ideo non relinquuntur in nocte paruuli, quia lucet & luna etiam in nocte, id est, per carnem Christi prædicatur Ecclesia, quia ipsa caro Christi caput Ecclesiæ est. Quisquis ibi nõ scandalizatur, in ipsa Ecclesia & in carne Christi, à luna non vritur. Quisquis scandalizatus non fuerit in veritate illa incommutabili & incontaminabili, à sole non vritur: non isto sole non vritur quem nobiscum vident muscæ & pecora, sed illo sole de quo dicunt impij in fine, Quid nobis profuit superbia, & diuitiarum iactatio quid contulit nobis? Transierunt omnia tanquam vmbra. Et cùm ista dixissent, Ergo, inquiunt, errauimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol non est ortus nobis. Nunquid non iste sol omnibus impiis oritur, illo instruente de quo dictum est, Qui facit solem suum oriri super bonos & malos? Ergo alium solem fecit Deus, qui oritur super bonos & malos, istũ quem vident & boni & mali. Alius est autem ille sol, non factus, sed genitus, per quem facta sunt omnia, vbi est intelligentia incommutabilis veritatis. De ipso dicunt impij, & sol non ortus est nobis. Quisquis in ipsa sapientia non errat, non vritur à sole. Quisquis in Ecclesia & in carne Domini, & in his quæ pro nobis temporaliter gesta sunt, non errat, non vritur à luna. Omnis autem homo quamuis iam crediderit in Christũ, aut ibi errat, aut ibi non errat, si non in illo fit quod dictum est, Dominus tegumentum tuum super manum dexteræ tuæ. Ideo enim cùm dixisset, Dominus tegumentum tuum super manum dexterę tuæ, quasi quęsisset ille & dixisset, Iam ecce est manus dexteræ meę, iam elegi credere in Christum, accepi potestatem inter filios Dei esse, quid est quod Deus tegumentum meum est adhuc suprà, id est, super manum dexteræ meæ? Sequitur, Per diem sol non vret te, neque luna per noctem.) Ad hoc igitur tegumentum tuum est super manum dexteræ tuæ, vt non te vrat sol per diem, neque luna per noctem. Nam hinc intelligite, fratres, quia figuratè dictum est, Etenim reuera, fratres, solem visibilem si cogitemus, vrit per diem. Nũquid luna vrit per noctem? Sed quid est vstio? Scandalum. Audi Apostolum dicentem, Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror? Per diem ergo sol non vret te, neque luna per noctem. Quare? Quia Dominus custodiet te ab omni malo.) A scandalis in sole, & scandalis in luna. Ab omni malo te custodiet qui est tegumentum tuum super manum dexteræ tuæ, qui non dormit neque dormitabit. Et ad quam rem? Quia in tentationibus sumus. Dominus custodiet te ab omni malo.

Psal.18.a.
1 Cor.2.d.
Sapient.5.b.
Matth.5.g.
Sapient.5.a.
2 Cor.11.g.

Custodiat animam tuam Dominus.) Etiam ipsam animam. Custodiat introitum tuum & exitum tuum, ex hoc & vsque in seculũ.) Non quasi corpus tuum, nam in corpore perempti sunt martyres, sed custodiet animam tuam Dominus: quia de anima non cesserunt martyres & sæuiebant persecutores in Crispinam, cuius hodie natalitia celebramus, sæuiebant in feminam diuitem & delicatam: sed fortis erat, quia Dominus tegumentum eius super manum dexteræ eius, ille qui eam custodiebat. Hæc enim, fratres, nunquid est qui in Africa ignoret? Clarissi-

A ma etiam fuit, nobili genere, abundans diuitiis: sed hæc omnia sinistra erant, sub capite erant. Venit inimicus qui feriret caput, & sinistra illi obiecta est, quæ erat sub capite. Caput suprà erat, dextera desuper cõplectebatur. Quid poterat facere persecutor, quamuis delicatæ feminæ? Erat quidem illa & sexu infirma, & diuitiis fortè languidior, & consuetudine corporali infirmior. Sed quid ad tanta munimenta? Quid ad illum sponsum mittentem sinistram sub caput, & dextera sua complectentem? Quando sic munitam percuteret inimicus? Et tamen percussit, sed in corpus. Quid autem dicit Psalmus? Custodiat animam tuam Dominus. Anima non cessit, corpus percussum est. Et corpus ad tempus percussum est: nam in fine resurrecturum est, quia & ipse qui dignatus est esse caput Ecclesiæ, præbuit corpus suum ad tempus percutiendum. Sed carnem suam ille triB duo resuscitauit, carnem nostram in fine resuscitaturus est. Ideo suscitatum est caput, quod attenderet corpus vt non deficeret. Custodiat animam tuam Dominus. Ipsa non cedat, ipsa non frangatur scandalis, in persecutionibus, in tribulationibus, ipsa non †cadat deficiendo: sicut Dominus dicit, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere; sed eum timete, qui habet potestatem corpus & animam occidere, & mittere in gehennam ignis. Hanc ergo animam tuam custodiat Dominus: ne cedas persuasori malo, ne cedas promittenti falsa, ne cedas minanti temporalia, & custodiat animam tuam Dominus. Et deinde custodiat Dominus introitum tuum & exitum tuum, ex hoc & vsque in seculũ. Nam introitum tuum ad tempus attende. Custodiat Dominus introitum tuum & exitum tuum, ex hoc & vsque in seculum: exitum idem custodiat. Quid est, introitum tuum? quid est exitum? Quando tentaC mur, intramus: quando vincimus tentationem, eximus. Audi introitum, audi exitum. Vasa figuli probat fornax, ait Scriptura, & homines iustos tentatio tribulationis. Si sic sunt homines iusti quomodo vasa figuli, necesse est vt vasa fornacem intrent. Et nõ quando intrant iam securus est figulus, sed cùm exierint. Dominus autem securus est, quia nouit qui sunt eius, nouit qui in fornace non crepent. Illi autem non crepant, qui non habent ventum superbiæ. Humilitas ergo custodit in omni tentatione: quia à conualle plorationis ascendimus cantãtes Canticum graduum: & custodit Dominus introitum, vt salui intremus. Sana fide simus quando accedit tẽtatio, & custodit exitum ex hoc & vsque in seculum. Cùm enim exierimus ab omni tentatione, iam in æternum nulla nos tentatio terrebit, nulla concupiscentia saltem sollicitabit. Audi Apostolum idipsum commemorantem, quod paulò antè commemoraui: Fidelis Deus, qui nõ permittat vos tentari suprà quàm potestis ferre. Ecce introitus D tuus custoditur, quando non tibi sinit Deus accidere tentationem quam non potes ferre. Introitum tuum custodit, videre si custodit & exitũ. Sed faciet, inquit, cum tentatione etiam exitum, vt possitis sustinere. Nunquid possumus nos, fratres, interpretari aliter, quàm ipsa verba Apostoli docuerunt? Custodite ergo vos, sed non à vobis, quia Dominus tegumentũ tuum, qui custodit, qui nõ dormitat nec dormit. Semel dormiuit pro nobis: surrexit, iam non dormiet. Nemo de se præsumat. De conualle plorationis ascendimus, non remaneamus in via. Gradus in via restant: non debemus pigri remanere, non debemus superbi cadere. Dicamus Deo, Non moueatur pes noster, nõ dormiet qui custodit nos. In nostra potestate est, Deo donante, si eum nobis faciamus custodẽ qui non dormit neq; dormitat, quia ipse custodit Israël. Quem Israël? Videntem Deum. Ita erit auxilium tuum à Domino; ita

Cant.2.a.
al. cedat.
Matth.10.c.
Eccl.27.a.
1 Cor.10.d.

ita erit tegumentum tuum super manū dexteræ tuæ: ita custoditur introitus tuus & exitus tuus ex hoc & vsque in seculū. Nam si de te præsumpseris, motus est pes tuus: si motus est pes tuus, iam putas te in aliquo gradu esse. Inde cadis, si superbus es: quia humilis in conualle plorationis dicit, Ne des ad mouendum pedem meum. Etsi breuis Psalmus est, longa tamen tractatio, & longus sermo. Putate, fratres, quia per natalē beatæ Crispinæ inuitaui vos, & immoderatior fui in cōuiuio producendo. Nónne posset hoc vobis fieri, si quis vos militaris inuitaret, & ad mensam sine mēsura bibere cogeret? Liceat nobis hoc facere in sermone diuino, vt inebriemini & satiemini, quemadmodum & Dominus pluuia suā temporali dignatus est terram irrigare, vt cum maiore gaudio nos sineret ire ad locū martyrum, sicut hesterno die promiseramus. Illi enim martyres sine labore hic sunt nobiscum.

IN PSALMVM CXXI. ENARRATIO.

SICVT amor immundus inflammat animam, & ad terrena concupiscenda & peritura sectanda vocat; & in ima præcipitat, atque in profunda demergit: sic amor sanctus ad superna eleuat, & ad æterna inflammat, & ad ea quę non transeunt neque moriuntur, excitat animam, & de profundo inferni leuat ad cælum. Habet tamen omnis amor vim suam, nec potest vacare amor in anima amantis: necesse est vt ducat. Sed vis nosse qualis amor sit? Vide quò ducat. Non enim monemus vt nil ametis, sed monemus ne mundum ametis: vt eum qui fecit mundum, liberè ametis. Obligata enim anima amore terreno, quasi viscum habet in pennis, volare non potest. Mundata verò ab affectibus sordidissimis seculi; tanquam extensis pennis & duabus alis resolutis ab omni impedimento, id
Matt. 22.d. est, duobus præceptis dilectionis Dei & proximi volat. Quò, nisi ad Deum ascendens volando, quia ascendit amando? Quod antequā possit, gemit in terra, si iam
Psal. 54.b. inest ei volandi desiderium; & dicit: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo & requiescam? Quò autem volabit? De mediis scandalis, vbi gemebat etiam iste cuius hæc vox est quam commemoraui. De mediis ergo scandalis à commixtione malorum hominū, à paleis quibus grana commixta sunt, volare vult, vbi non patiatur coniunctionem & societatem iniqui alicuius: sed viuat in sancta societate angelorum ciuium in æterna Hierusalem. Ideo Psalmus iste quem hodie suscepimus tractandum sanctitati vestræ, ipsam Hierusalem desiderat, id est, iste qui ascendit in hoc Psalmo; est enim; Canticū graduū.) quod sæpe diximus charitati vestræ, quia non sunt ibi gradus descendentium, sed ascendentium. Ascendere ergo vult iste. Et quò vult ascendere, nisi in cælum? Quid est, in cælum? Vtrum ideo vult ascendere, vt sit cum sole & luna & stellis? Absit. Sed est in cælo æterna Hierusalem, vbi sunt ciues nostri angeli: ab ipsis ciuibus nostris peregrinamur in terra. In peregrinatione suspiramus, in ciuitate gaudebimus. Inuenimus autem & socios in ista peregrinatione terræ; qui iam viderunt ipsam ciuitatem, & inuitant nos vt curramus ad illam. Ad hos gaudet & iste, qui dicit:

Expositio Psalmi.

IOCVNDATVS sum in his qui dixerunt mihi, in domum Domini ibimus.) Fratres, veniat in mentē charitati vestræ, si qua fortè festiuitas martyrum & locus aliquis sanctus nominatur, quò certo die turbæ confluunt ad celebrandam solennitatem: illæ turbæ quomodo se exuscitant, quomodo se hortantur & dicunt, eamus eamus. Et quærunt, Quò eamus? Et dicitur, Ad illū locum, ad sanctū locum. Inuicem sibi loquuntur, & tanquā incensi singillatim faciunt vnam

A flammā: & ipsa vna flamma facta ex collocutione sese accendētium rapit illos ad locū sanctum, & cogitatio sancta sanctificat eos. Si ergo ad locū temporalē sic rapit amor sanctus: qualis amor debet esse qui cōcordes rapit in cælū, & dicētes sibi, In domū Domini ibimus? Ergo curramus, curramus, quia in domū Domini ibimus. Curramus, & nō fatigemur, quia illuc perueniemus vbi non lassabimur. Curramus in domū Domini, iocundetur anima nostra in his qui ea nobis dicunt. Qui enim ea nobis dicunt, priores viderunt ipsam patriam, de longinquo clamantes ad posteriores, In domum Domini ibimus. Ambulate, currite. Viderunt illam Apostoli, & dixerunt nobis, Currite, ambulate, sequimini, in domum Domini ibimus. Et quid dicit vnusquisque nostrûm? Iocundatus sum in his qui dixerunt mihi, in domum Domini ibimus. Iocundatus sum in prophetis, iocundatus sum in apostolis. Omnes enim isti dixerunt nobis, in domum Domini ibimus.

B Stantes erant pedes nostri in atriis Hierusalē.) Ecce habes domū Domini, si quærebas quid sit domus Domini. In illa domo Domini laudatur, qui condidit domum. Ipse est delicię omnium habitantium in domo: Ipse sola spes hic, & res ibi. Ergo qui currunt, quid debent cogitare? Quasi ibi iam sint, & ibi stent. Magnū est enim ibi stare inter angelos, & non deficere. Qui enim inde lapsus est, in veritate non stetit. Quicunque non sunt lapsi, in veritate stant: & ille stat qui Deo fruitur: qui autem se frui voluerit, cadit. Quis autem se frui vult? Qui superbus est. Ideo ille qui semper stare volebat in atriis Hierusalem, In lumine tuo, inquit, videbimus lumen: non in lumine meo. Et apud te, inquit, fons vitæ: non apud me. Et quid adiecit? Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatorum non dimoueat me. Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem, expulsi sunt, nec potuerunt stare. Si ergo illi ideo non potuerunt stare quia superbi fuerunt, humiliter tu ascende, vt dicas, Stan- Ioan. 8.f.
C tes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem. Cogita qualis ibi futurus sis. Et quamuis adhuc in via sis, hoc tibi pone ante oculos quasi ibi stes, quasi iam inter angelos indeficiens gaudeas: & fiat in te quod dictum est; Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te. Stantes erant pedes nostri in atriis Hierusalem. Cuius Hierusalem? Solet enim dici & ista Hierusalem: sed ista Hierusalem vmbra est illius. Et quid magnum est stare in ista Hierusalem, quando ipsa Hierusalem stare non potuit quæ in ruinam conuersa est? Hoc ergo pro magno Spiritus sanctus ex inflammato corde amantis huius eloquitur, quia dicit, Stantes erant pedes nostri in atriis Hierusalem? Nónne illa est Hierusalem, cui dixit Dominus, Hierusalem, Hierusalem, quæ interficis prophetas, & lapidas missos ad te? Quid magnum ergo iste concupiscebat, stare inter illos qui interficiebant prophetas, & lapidabāt missos ad se? Absit vt de
D ista Hierusalem sic cogitet qui sic amat, qui sic ardet, qui sic vult peruenire ad illam Hierusalem matrem nostram, de qua dicit Apostolus, æternam in cælis. Audi postremò, noli mihi credere: audi quid sequatur, & quam Hierusalem designet mentibus nostris. Cùm enim dixisset, Stantes erant pedes nostri in atriis Hierusalem: quasi diceretur illi, De qua Hierusalē dicis, de qua Hierusalem loqueris? subiecit statim:

Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas.) Fratres, quādo dicebat ista Dauid, perfecta erat illa ciuitas, non ædificabatur. Nescio quam ergo ciuitatem dicit quæ modò ædificatur, ad quam currunt in fide lapides viui; de quibus dicit Petrus, Et vos tanquam lapides viui coædificamini in domum spiritalem, id est, templum Dei sanctum. Quid est, lapides viui coædificamini? Viuis, si credis. Si autem credis, efficieris tem-

Psal. 35.c. (beside "semper stare volebat")
Psal. 83.b. (beside "dictum est; Beati")
Matt. 23.d. (beside "Dominus, Hierusalem")
Gal. 4.d. (beside "nostram, de qua dicit Apostolus")
1. Pet. 2.a. (beside "quæ modò ædificatur")

templum Dei: quia dicit apostolus Paulus, Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Ipsa ergo modò ciuitas ædificatur. Præciduntur de montibus lapides per manus prædicantium veritatem, côquadrantur vt intrent in structuram sempiternam. Adhuc multi lapides in manibus artificis sunt. Non cadant de manibus artificis, vt possint perfecti coædificari in structuram templi. Est ergo ista Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas: fundamentum ipsius Christus est. Dicit apostolus Paulus: Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Fundamentum quando ponitur in terra, desuper ædificantur parietes, & pondus parietum ad ima tendit, quia in imo positum est fundamentum. Si autem fundamentum nostrum in cælo est, ad cælum ædificemur. Corpora ædificauerunt istam structuram quam videtis amplam surrexisse huius basilicæ: & quia corpora ædificauerunt, fundamentum in imo posuerunt. Quia verò spiritaliter ædificamur, fundamentum nostrum in summo positum est. Illuc ergo curramus, ibi ædificemur: quia de ipsa Hierusalem dictum est, Stantes erant pedes nostri in atriis Hierusalem. Sed cuius Hierusalem? Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas. Parum dixit vt ostenderet Hierusalem, quia dixit vt ciuitas ædificatur. Adhuc potest illa corporalis intelligi. Quid si enim existat aliquis & dicat, Iam quidem & cùm ista dicerentur temporibus Dauid, & ista canerentur, erat ciuitas illa perfecta, sed videbat in spiritu ruituram, & iterum ædificandam. Expugnata est enim illa ciuitas, & factus est transitus in Babyloniam populi captiuati, & dicta est ista in Scripturis, Transmigratio in Babyloniam. Et prophetauit Hieremias post septuaginta annos captiuitatis ædificari posse illam ciuitatem, quæ destructa erat à debellantibus. Fortè ait aliquis, Hoc videbat Dauid in spiritu, ruituram ciuitatem Hierusalem à debellantibus, & iterum posse post septuaginta annos ædificari: & ideo dixit: Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas. Noli ergo putare illam ciuitatem esse dictam quæ constat ex sanctis, tanquam ex lapidibus viuis. Quid sequitur vt tollat totam dubitationem? Ait enim: Stantes erant pedes nostri in atriis Hierusalem. Sed quam dico Hierusalem? Nunquid istam, inquit, quam videtis stare corporeis parietibus erectam? Non, sed Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas. Quare non ciuitas, sed vt ciuitas, nisi quia ista structura parietum quæ erat in Hierusalem, visibilis ciuitas erat, sicut propriè dicitur ab omnibus ciuitas: illa autem ædificatur tanquam ciuitas, quia & illi qui in eam intrant, tanquam viui lapides sunt: non enim verè lapides sunt. Sicut illi vt lapides, non lapides: sic illa vt ciuitas, non ciuitas: quia dixit, ædificatur. Nomine quippe ædificij, structuram compagémque corporum atque parietum voluit intelligi. Nam ciuitas propriè in hominibus habitantibus intelligitur. Sed manifestauit nobis ciuitatem se vrbem dixisse, quia dixit, ædificatur. Et quia ædificium spiritale similitudinem habet quandam ad ædificium corporale, ideo ædificatur vt ciuitas. Sed dicat quod sequitur, & auferat omnē dubitationē: quia non carnaliter debemus accipere, Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas: Cuius participatio eius in idipsum.) Iam ergo, fratres, quisquis erigit aciem mentis, quisquis deponit caliginem carnis, quisquis mundat oculum cordis, eleuet & videat quid est idipsum. Idipsum quomodo dicam, nisi idipsum? Fratres, si potestis, intelligite quid est idipsum. Nam & ego quicquid aliud dixero, non dico idipsum. Conemur tamen quibusdam vicinitatibus verborū & significationum perducere † infirmitatem mentis ad cogitandū idipsum. Quid est idipsum? Quod semper eodē modo est: quod nō modò aliud, & modò aliud est. Quid est ergo idipsum, nisi quod est? Quid est quod est? Quod æternum est. Nam quod semper aliter atq; aliter est, non est: quia non manet. Non omnino non est, sed non summè est. Et quid est quod est, nisi ille qui quando mittebat Moysen, dixit illi, Ego sum qui sum? Quid est hoc, nisi ille cui cùm diceret famulus eius, Ecce mittis me, si dixerit mihi populus, quis te misit, quid dicam ei? nomen suum noluit aliud dicere, quàm, Ego sum qui sum: & adiecit & ait, Dices itaq; filiis Israël; Qui est misit me ad vos. Ecce idipsum, Ego sum qui sum, Qui est misit me ad vos. Non potes capere, multum est intelligere, multum est apprehendere. Retine quod pro te factus est, quem nō possis capere. Retine carnem Christi, in quam leueris ægrotus, & à vulneribus latronū semiuiuus relictus: vt ad stabulū perducaris, & ibi saneris. Ergo curramus ad domum Domini, & perueniamus ad ciuitatē vbi stent pedes nostri: ciuitatem quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum. Quid enim debes tenere? Quod pro te factus est Christus, quia ipse Christus est: & ipse Christus rectè intelligitur, ego sum qui sum, quomodo est in forma Dei. Vbi non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo, ibi est idipsum. Vt autē tu efficiaris particeps in idipsum, factus est ipse prior particeps tui: Et verbum caro factū est, vt caro participet verbum. Quia verò quod verbum caro factū est, & habitauit in nobis, ex semine venit Abraham: promissum est autem Abrahæ & Isaac & Iacob, quòd in semine eorum benedicerētur omnes gentes, & inde videmus Ecclesiam toto orbe diffusam: loquitur ad infirmos Deus. Firmitatem cordis quæsiuit, cùm diceret, Ego sum qui sum. Firmitatem cordis quæsiuit, & aciem contemplationis erectam, cùm dixit, Qui est misit me ad vos. Sed nondum habes fortè contemplationē. Noli deficere, noli desperare. Qui est, voluit esse homo vt tu es: & ideo secutus ait Moysi quasi expauescenti nomen. Quod nomen? Quod est, est. Et dixit, inquit Dominus ad Moysen, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, hoc mihi nomen est in æternum. Noli de te desperare quia dixi, ego sum qui sum, & qui est misit me ad vos: quia tu modò fluctuas, & mutabilitate rerum & varietate mortalitatis humanæ percipere non potes quid est idipsum. Ego descendo, quia tu nunc venire non potes. Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. In semine Abraham spera aliquid, vt confirmari possis ad vidēdum qui venit ad te in semine Abrahæ. Ergo hoc est idipsum, de quo dictum est, Mutabis ea, & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Ecce idipsum cuius anni non deficient. Fratres, nónne anni nostri quotidie deficiunt, nec stant omnino? Nam & qui venerunt, iam non sunt, & qui futuri sunt, nondum sunt. Iam illi defecerunt, & illi defecturi venturi sunt. In hoc ergo ipso vno die fratres, ecce modò quod loquimur in momento est. Præteritæ horæ transierunt, futuræ nondum venerunt: & cùm venerint, & ipsæ transibunt & deficient. Qui sunt anni qui non deficiunt, nisi qui stant? Si ergo ibi anni stant, & ipsi anni qui stant vnus annus est, & ipse vnus annus qui stat vnus dies est: quia ipse vnus dies nec ortum habet nec occasum, nec inchoatur ab hesterno, nec excluditur à crastino, sed stat semper ille dies. Et quod vis vocas illum diem. Si vis anni sunt, si vis dies est: quodcunque cogitaueris, stat tamen. Ipsius stabilitatis participat illa ciuitas, cuius participatio est in idipsum. Meritò ergo quia illius stabilitatis fit particeps, dicit iste qui illuc currit, Stantes erant pedes nostri in atriis Hierusalem. Omnia enim ibi stant, vbi nihil transit. Vis & tu ibi stare & non transire? Illuc curre. Idipsum nemo habet ex se. Intendite fratres. Quod corpus habet, non est idipsum: quia non in se stat. Mutatur

per

Marginalia: 1 Cor. 3. d. — 1 Cor. 3. c. — 4 Reg. 25. b. — Hier. 25. c. — † al. aciem. — Exod. 3. c. — Luc. 10. f. — Philip. 2. a. — Ioan. 1. b. — Genes. 22. d. — Exod. 3. c. — Psal. 101. d.

per ætates, mutatur per mutationes locorum ac temporum, mutatur per morbos & defectus carnales: non ergo in se stat. Corpora cælestia non in se stant, habēt quasdam mutationes suas, etsi occultas: certè de locis in loca mutantur, ascendunt ab oriente in occidentē, & rursus circūeunt ad orientem. Non ergo stant, non sunt idipsum. Anima humana nec ipsa stat. Quantis enim mutationibus & cogitationibus variatur; quantis † voluptatibus immutatur, quantis cupiditatibus diuerberatur atque discinditur? Mens ipsa hominis, quæ dicitur rationalis, mutabilis est, non est idipsum. Modò vult, modò non vult, modò scit, modò non scit, modò meminit, modò obliuiscitur. Ergo idipsum nemo habet ex se. Qui voluit ex se habere idipsum, vt quasi ipse sibi esset idipsum, lapsus est. Cecidit angelus, & factus est diabolus. Propinauit homini superbiam, deiecit secum inuidentia eū qui stabat. Isti sibi voluerunt idipsum esse: sibi principari, sibi dominari voluerunt. Noluerūt habere verum Dominū, qui verè est idipsum: cui dictū est, Mutabis ea & mutabuntur, tu autem idem ipse es. Iam ergo post tantū languorem, post tantos morbos, difficultates, labores, redeat anima humiliata ad idipsum: & sit in illa ciuitate cuius participatio eius in idipsum. Illuc enim ascenderunt tribus.) Quærebamus enim quò ascendat qui cecidit, quia diximus ascendentis hominis vox est, & ascendentis Ecclesiæ. Putamus ne quò ascendit? Quò it? Quò erigitur? Illuc ascenderunt, inquit, tribus. Quò ascenderūt tribus? In ciuitatem, cuius participatio eius in idipsum. Ergo illuc ascenditur in Hierusalem. Homo autem qui descēdebat de Hierusalem in Hiericho, incidit in latrones. Si non descēderet, non incideret in latrones. Quia verò descendēdo incidit in latrones, ascendendo veniat ad angelos. Ascendat ergo, quia ascenderunt tribus. Sed quid sunt tribus? Multi nouerunt, multi non nouerunt. Sed & qui nouimus descendamus ad illos qui non nouerunt tribus, vt nobiscum ascendant quò ascenderūt tribus. Tribus alio nomine dici possunt curię, sed nō propriè. Itaque tribus vno nomine vicino, alio propriè dici possunt: sed vicino dicuntur curiæ. Nam propriè si dixerimus curias, non intelliguntur nisi curiæ quæ sunt in ciuitatibus singulis singulæ: vnde dicuntur curiales & decuriones, id est, quòd sint in curia vel decuria: & nostis quia tales curias singulas habent singulæ ciuitates. Sunt autem vel erant aliquando in istis quoque ciuitatibus curiæ etiam populorum, & vna ciuitas multas curias habet, sicut Roma trigintaquinque curias habet populi. Hæ dicuntur tribus. Has populus Israël duodecim habebat, secūdum filios Iacob. Duodecim tribus erant populi Israël: sed erant ibi mali, erant ibi boni. Quàm enim malæ tribus quæ crucifixerunt Dominum? quàm bonæ tribus quæ cognouerūt Dominum? Illæ ergo tribus quæ crucifixerunt Dominum, tribus sunt diaboli. Cùm ergo hic diceret, Illuc enim ascenderunt tribus: ne omnes tribus intelligeres, addidit, Tribus Domini.) Quid est, tribus Domini? Quæ cognouerunt Dominum. Ex ipsis enim duodecim tribubus malis, erant ibi boni de bonis tribubus, quæ cognouerunt fabricatorem ciuitatis. Et ipsæ erant grana inter illas tribus, quæ inter paleas commixta sunt. Ascenderunt autem non cum paleis: sed tribus purgatæ, electæ, quasi tribus Domini. Illuc ascēderūt tribus, tribus Domini. Quid est, tribus Dñi? Testimoniū Israël.) Hoc quid sit, fratres, audite. Testimonium Israël, id est, in quibus cognoscatur, quia est verè Israël. Quid est enim Israël? Interpretatio nominis eius dicta est iam, & sæpe dicatur, Fortè enim etsi recens dicta est, excidit. Dicendo nos faciamus vt non excidat etiam eis qui legere non nouerunt, aut nolūt: nos simus codex ipsorum. Israël, videns Deum interpretatur: imò diligentius excusso verbo sic interpretatur, Israël est videns. Vtrumq; est videns Deum, quia homo in se non est. Mutatur enim & vertitur, si nō participatio eius qui est idipsum. Tūc est quando videt Deum. Tunc enim est, quando videt eum qui est: & videndo eum qui est, fit & ipse pro modo suo vt sit. Ergo ipse est Israël, & videns Deum. Superbus ergo non est Israël, quia non est participatio eius in idipsum: quia ipse sibi vult esse idipsum. Qui sibi vult esse principium, non est Israël. Omnis ergo fictus non est Israël, quia omnis superbus necesse est vt fictus sit. Hoc dico fratres mei, necesse est vt omnis superbus velit videri quod non est: aliter non potest. Et vtinam, fratres mei, sic vellet superbus videri quod nō est, vt vellet videri, verbi causa, choraula, cū choraula nō esset. Citò enim probaretur si diceretur ei, canta, videamus vtrū choraula sis: cùm non posset, inueniretur falsò se videri voluisse quod non erat. Dixit se eloquentem, dicetur ei, Loquere. Et si probrosè locutus fuisset, inueniretur hoc non esse quod professus est. Superbus quod peius est, iustum se vult videri, cùm non sit. Et quia iustitiam intelligere difficile est, difficile est superbos agnoscere. Volunt ergo superbi videri quod non sunt, ideo non est participatio eorum in idipsum. Non pertinet ad Israël, qui non est videns Deum. Quis ergo pertinet ad Israël? Qui est particeps in idipsum. Quis est qui participat in idipsum? Qui confitetur se non esse quod Deus est, & ab illo habere quod bonum potest habere: à se autem nō esse nisi peccatū, ab illo sibi esse iustitiam. Talis est in quo dolus non est. Et Dominus videns Nathanaëlem quid ait? Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. Si ergo verus Israëlita in quo dolus non est, tribus illæ ascendunt ad Hierusalem, in quibus dolus non est. Et ipsæ sunt testimonium Israël, id est, per illas agnoscitur qui erant grana inter illam paleam, quando area cùm videretur tota palea putabatur. Erant ergo ibi grana. Sed cùm ascenderint in sublimitatem illam splendoris, cùm fuerit area ventilata, tunc erit testimonium Israël: tunc dicent omnes mali, Verè quia erant ibi iusti inter malos, quando nobis omnes mali videbantur, & quales nos eramus, tales omnes putabamus, Testimonium Israël. Quò ascendunt? Quare ascendunt? Ad confitendum nomini tuo Domine.) Magnificentius dici non potest. Sicut superbia præsumit, sic humilitas confitetur. Quomodo ergo præsumptor est, qui vult videri quod non est: sic confessor est, qui non vult videri quod est ipse, & amat quod est ille. Ad hoc ergo ascēdunt Israëlitæ in quibus dolus non est, quia sunt verè Israëlitæ, quia in ipsis est testimonium Israël. Ad hoc ascendunt, ad confitendū nomini tuo Domine. Quoniam ibi sederunt sedes in iudiciū.) Mirum ænigma, mira quæstio, si nō intelligatur. Sedes dicit, quos Græci thronos appellant. Thronos Græci sellas dicunt, tanquam honorabiles. Ergo, fratres mei, non est mirū, si sedeant homines in sedibus, in sellis. Vt autem ipsæ sedes sedeant, quomodo possumus intelligere? Tanquam si dicat aliquis, Sedeant hic cathedræ, aut sedeant hic sellæ. In sella sedetur, in sedibus sedetur, in cathedris sedetur, nō ipsæ sedes sedent. Quid est ergo hoc, Quoniā ibi sederunt sedes in iudiciū? Certè soletis audire Deo dicente, Cælum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum. Latinè autem totum sic dicitur: Cælum mihi sedes est. Qui sunt isti, nisi iusti? Qui sunt cæli, nisi iusti? Qui cælum, ipsi cæli: quia quæ Ecclesia, ipsæ Ecclesiæ. Sic sunt multæ, vt vna sit. Sic ergo & iusti. Ita sunt iusti cælum, vt cæli sint. In ipsis autem sedet Deus, & de ipsis iudicat Deus. Et non sine causa dictum est, Cæli enarrant gloriam Dei. Apostoli enim facti sunt cælum. Vnde

Marginalia: d. voluntatibus. — Genes. 3. — Psal. 101. d. — Luc. 10. f. — Ioan. 1. g. — Matth. 3. c. — Esa. 66. a. — Act. 7. f. — Psal. 18. a. — Section letters A, B, C, D.

Vnde facti sunt cælum? Quia iustificati. Quomodo A peccator factus est terra, cui dictum est: Terra es, & in terram ibis: sic iustificati facti sunt cælum. Portauerũt Deum, & de ipsis Deus coruscabat miracula, tonabat terrores, pluebat consolationes. Erant ergo illi cælum, & enarrabant gloriam Dei. Nam vt noueritis ipsos dictos cælum, ibi ait in ipso Psalmo, In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrę verba eorum. Quæris quorum, & inuenies cælorum. Si ergo cælum sedes Dei, Apostoli autem cælum: & ipsi facti sunt sedes Dei, ipsi sunt thronus Dei. Dictum est alio loco, Anima iusti, thronus sapientiæ. Magna res, magna res dicta est, thronus sapientiæ anima iusti: id est, in anima iusti sedet sapientia tanquam in sella sua, tanquam in throno suo, & inde iudicat quicquid iudicat. Ergo erant throni sapientiæ, & ideo dixit illis Dominus, Sedebitis super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israël. Sic & ipsi sedebunt super duodecim sedes, & ipsi sunt sedes Dei: B de illis quippe dictum est, Ibi enim sederunt sedes. Quoniam ibi sederunt sedes. Qui sederunt? Sedes. Et qui sunt sedes? De quibus dictum est, Anima iusti, sedes sapientiæ. Qui sunt sedes? Cæli. Qui sunt cæli? Cælum. Quod est cælũ? De quo dicit Dominus, Cælum mihi sedes est. Et ipsi iusti sunt sedes, & habent sedes: & in illa Hierusalem sedebunt sedes. Ad quam rem? In iudicium. Sedebitis, inquit, super duodecim sedes, ô vos sedes, iudicantes duodecim tribus Israël. Quos iudicantes? Infrà qui sunt in terra. Qui iudicabunt? Qui facti sunt cælum. Illi autem qui iudicabũtur, in duas partes diuidentur: vna ad dexteram, altera ad sinistram erit. Iudicabunt cum Christo sancti. Veniet enim in iudicium cum senioribus populi sui, ait Esaias. Alij sunt ergo qui cum illo iudicabunt: alij qui ab illo iudicabuntur, & ab illis qui cum eo iudicabunt. Diuidentur ergo isti in duas partes. Vna ponetur ad dexteram, cui enumerabuntur eleemosynæ C quas fecerunt. Alia ponetur ad sinistram, cui enumerabitur crudelitas & sterilitas misericordiæ. Et illis ad dexteram constitutis dicetur, Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Quare? Esuriui, inquit, & dedistis mihi manducare. Et illi, Quando te vidimus esurientem? Et ille, Cùm vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Ergo quid est fratres? Illi iudicabunt de quibus dictum est, vt fiant amici de mammona iniquitatis: vt & ipsi, inquit, recipiant vos in æterna tabernacula. Sancti sedebunt cum Domino attendere, qui fecerũt misericordiam, & assument illos separatos in dexteram in regnum cælorum: & ipsa est pax Hierusalem. Quæ est pax Hierusalem? Vt opera misericordiæ corporalia iungantur operibus prædicationis spiritalibus: & fiat pax, dando & accipiendo. Ait enim Apostolus, qui rationem dati & accepti dicit esse istas eleemosynas: ait ergo, Si nos vobis spiritalia semina- D mus, magnum est si vestra carnalia metamus? Et de ipsa re ait alio loco, Qui multum habuit, non abundauit: & qui modicum, non defuit illi. Quare qui multum, non abundauit? Quia quod plus habebat, dedit indigenti. Et quid est, qui modicum, non defuit illi? Quia accepit ab illo qui abundauit: vt fiat, inquit, æqualitas. Ipsa est pax, de qua dicitur, Fiat pax in virtute tua. Namque cùm dixisset, Quoniam ibi sederunt sedes in iudicium, Sedes super domũ Dauid:) id est, super familiam Christi, cui dederunt in tempore cibaria: statim tanquam ipsis sedibus ait, Interrogate quæ ad pacem sunt Hierusalem.) O vos sedes, quia iam sedetis vt iudicetis, & facti estis sedes Domini iudicantis; quoniam qui iudicant, interrogant; qui iudicantur, interrogantur. Interrogate, inquit, quæ sunt ad pacem Hierusalem. Interrogando quid inuenient? Alios fecisse misericordiam, alios non fecisse. Quos inueniẽt fecisse misericordiam, ipsos vocabunt ad Hierusalem, quia ipsi sunt ad pacem Hierusalem. Dilectio fortis res est, fratres, dilectio fortis res est. Vultis videre quàm sit fortis dilectio? Quisquis per aliquam necessitatem non potuerit implere quod iubet Deus, amet illum qui implet, & in illo implet. Intendat charitas vestra. Verbi gratia, Vxorem habet, quam dimittere non potest: oportet vt obtemperet Apostolo dicenti, Vxori vir debitum reddat: Et, alligatus es vxori, ne quæsieris solutionem. Venit in mentem quia melior est vita illa de qua dicit idem Apostolus, Vellem omnes esse sicut memetipsum. Attendit eos qui hoc fecerunt: amat eos, & in ipsis implet quod in se non potest. Fortis res est dilectio. Ipsa est virtus nostra: quia si in illa non fuerimus, nihil prodest quicquid aliud habuerimus. Si linguis hominum loquar, dicit Apostolus, & angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum quasi æramentum sonans, aut cymbalum tinniens. Adiungit aliud magnũ: Quòd si distribuero omnem substantiam meam, & si tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Si autem sit sola charitas, quæ non inueniat quod distribuat pauperibus, diligat solùm. Calix aquæ frigidæ tantum illi imputabitur, quantum Zachæo, qui dimidium patrimonij donauit pauperibus. Quare hoc? Ille tam modicum dedit, ille tam multum dedit, & tantum illi imputabitur? Tantum planè. Impar enim facultas, sed non impar charitas. Illi ergo interrogant, vos cogitate quid estis. Iam ecce dictum est nobis, In domum Domini ibimus. Iocundati sumus certè in his qui dixerunt nobis, in domum Domini ibimus. Videte ergo si imus. Non enim pedibus imus, sed affectibus. Videte si imus, interroget se vnusquisque vestrûm qualis est erga pauperem sanctum, erga indigentem fratrem: qualis est erga indigentem mendicum. Videat si viscera eius non sunt angusta: quia interrogare te habent sedes quæ sedebunt in iudicio, & debent inuenire quæ sunt ad pacem Hierusalem. Et quomodo interrogant? Tanquam sedes Dei. Deus interrogat. Si Deum latet aliquid, & illas sedes aliquid interrogãtes fugere potest. Interrogate quæ sunt ad pacem Hierusalem. Sed quæ sunt ad pacem Hierusalem? Et abũdantia, inquit, his qui diligunt te.) Ad ipsam Hierusalem conuertit vocem. Abundantia est illis qui diligunt eam. Abundantia ex inopia. Hic inopes, ibi abũdantes: hic infirmi, ibi firmi: hic egeni, ibi diuites. Vnde facti diuites? Quia dederunt hic quod acceperunt à Deo ad tempus, & acceperunt ibi quod postea Deus retribuet in æternum. Hic, fratres mei, & diuites pauperes sunt. Bonũ est diuiti vt agnoscat se pauperem. Si enim plenum se putat, tumor est illi, non plenitudo. Agnoscat se inanẽ, vt possit impleri. Quid habet? Aurum. Quid nondum habet? Vitam æternam. Attendat quid habet, & videat quid nõdum habeat. Fratres, ex eo quod habet, det, vt accipiat quod non habet. Emat ex eo quod habet, illud quod non habet. Et abundantia his qui diligunt illam. Fiat pax in virtute tua.) O Hierusalem! ô ciuitas quæ ædificaris vt ciuitas, cuius participatio tua in idipsum! fiat pax in virtute tua, fiat pax in dilectione tua; quia virtus tua, dilectio tua. Audi Cantica canticorum, Valida est sicut mors dilectio. Magnum verbum fratres, Valida est sicut mors dilectio. Magnificentius exprimi non potuit fortitudo charitatis, quàm vt diceret, Valida est sicut mors dilectio. Quis enim resistit morti? Fratres, intendat charitas vestra. Resistitur ignibus, vndis, ferro, resistitur potestatibus, resistitur regibus. Venit vna mors, quis ei resistit? Nihil est illa fortius. Propterea viribus eius charitas comparata est: & di-

Genes.3.d. Sapient.7. Matth.19.d. Esa.66.a. Matth.19.d. Esa.3.c. Matth.25.d. Luc.16.c. 2 Cor.9.b. 2 Cor.8.c. 1 Cor.7.a. 1 Cor.13.a. Matth.9.d. Luc.19.b. Cant.8.b.

& dictum est: Valida est sicut mors dilectio. Et quia & ipsa charitas occidit quod fuimus, vt simus quod non eramus: facit in nobis quandam mortem dilectio. Ipsa morte mortuus erat, qui dicebat: Mundus mihi cru- *Galat. 6. d.* cifixus est, & ego mũdo. Ipsa morte mortui erant, qui- *Coloss. 3. a.* bus dicebat: Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Valida est sicut mors dilectio. Si ergo valida est, fortis est & magnæ virtutis, & ipsa est virtus, & per ipsam reguntur infirmi à firmis, terra à cælo, populi à sedibus. Ideo fiat pax in virtute tua, fiat pax in dilectione tua. Et per istam virtutem, per istam dilectionem, per istam pacem, Fiat abundantia in turribus tuis.) Id est, in excelsis tuis. Pauci enim sedebũt sedes in iudicio, sed multi ad dexterã positi facient populũ ciuitatis illius. Multi enim pertinebunt ad singulos quosque excelsos, à quibus recipiantur in tabernacula æterna: Et erit abundantia in turribus eius. Plenitudo autẽ deliciarũ & sufficientia diuitiarum ipse Deus, ipse idipsum, ipse cuius participatio est ciuitatis in idipsum. Ipsa erit abundantia nostra. Sed vnde? Per charitatem, hoc est, per virtu- *Philip. 2. a.* tem. In quo autem est charitas, fratres? Qui non sua quærit in hac vita. Audi apostolum Paulum habentem charitatem. Ait, Placete omnibus per omnia, sic- *1 Cor. 10. g.* ut & ego omnibus per omnia placeo. Vbi est ergo *Galat. 1. b.* quod dixisti, Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem? Et modò dicis te placere, & modò cohortaris vt & illi placeant? Sed nõ ibi posuit finem, vt quis propter se, non propter charitatem placeat. Qui gloriam suam quærit, non potest quærere salutẽ aliorum; ait enim: Sicut & ego omnibus per omnia placeo, non quærens quod mihi prodest, sed quod multis, vt salui fiant. Ideo & hic cùm de charitate diceret, subiunxit: Propter fratres meos & propinquos meos, loquebar pacem de te.) O Hierusalem ciuitas, cuius participatio eius in idipsum, ego in hac vita & in hac terra, ego pauper, peregrinus & gemens, nondum perfruens pace tua, & prædicans pacẽ tuam: non propter me illam prædico, sicut hæretici, qui quærentes gloriam suam dicunt, Pax vobiscum; & pacem non habent quam populis prædicant. Si enim haberent pacem, non scinderent vnitatem. Ego, inquit, loquebar pacem de te. Sed quare? Propter fratres meos & proximos meos: non propter honorem meum, nõ propter pecuniam meam, non propter vitam meam: *Philip. 1. c.* nam mihi viuere Christus est, & mori lucrum. Sed loquebar pacem de te, propter fratres meos & propinquos meos. Nam cupiebat ipse dissolui, & esse cũ Christo. Et quibus ista prædicaret? Propinquis & fratribus. Manere, inquit, in carne necessarium propter vos. Propter fratres meos & propinquos meos, loquebar, ait, pacem de te. Propter domum Domini Dei mei, quæsiui bona tibi:) Non propter me quæsiui bona tibi. Nam non tibi quærerem, sed mihi: ideo nec ego haberem, quia non tibi quærerem. Sed propter domum Domini Dei mei, propter Ecclesiam, propter sanctos, propter peregrinos, propter inopes eius vt ascendant; quia dicimus eis, In domum Domini ibimus. Propter ipsam domũ Domini Dei mei, quæsiui bona tibi. Hæc, fratres, prolixiora & necessaria carpite, manducate, bibite, conualescite, currite, apprehendite.

IN PSALMVM CXXII. ENARRATIO.

ASCENDENTIS cantica ex ordine cum sanctitate vestra consideranda suscepi: Ascendentis & amantis, & ideo ascendentis, quia amantis. Omnis amor aut ascendit, aut descendit. Desiderio enim bono leuamur ad Deum, & desiderio malo ad ima præcipitamur. Sed quia iã malo desiderio lapsi cecidimus, superest nobis si agnoscamus quis ad nos nõ ceciderit,

A sed descenderit, hærendo illi ascendere, quia viribus nostris non possumus. Ipse dixit Dominus noster Iesus Christus: Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cæ- *Ioan. 3. b.* lo descendit, filius hominis qui est in cælo. Tanquam de se solo videtur dixisse. Ergo cæteri remanserũt, qui solus ascendit, qui solus descẽdit? Quid debent facere cæteri? Vniri corpori ipsius, vt sit vnus Christus, qui descendit & ascẽdit. Descendit caput, ascendit cũ corpore, vestitus Ecclesia sua, quã sibi exhibuit sine ma- *Ephes. 5. f.* cula & ruga. Solus ergo ascendit. Sed & nos quando cum illo sic sumus, vt in illo membra eius simus, & nobiscum solus est, & ideo vnus & semper vnus. Vnitas nos compaginat vni. Et illi soli cum illo non ascẽdunt, qui cùm illo vnus esse noluerũt. Iam verò quoniam ipse qui in cælo positus est, & carne subsistit immortalis, per quam fuit ad tempus mortalis, & nihil in cælo persecutionum patiens, nihil malitiarum & opprobriorum, sicut in hac terra quando pro nobis

B omnia sustinere dignatus est, compassus tamen corpori suo in terra laboranti, dixit: Saule, Saule, quid *Act. 9. a.* me persequeris? Iam ipsum nemo tangebat, & se pati persecutionem de cælo clamabat. Non præter spem esse debemus, imò cum magna fiducia præsumere: quia si per charitatem ipse nobiscum in terra est, per eandem charitatem & nos cum eo in cælo sumus. Sed diximus quemadmodũ nobiscum ipse in terra sit, vocem eius diximus de cælo sonantis, Saule, Saule, quid me persequeris: cum eum Saulus omnino non tangeret, sed nec videret. Quomodo autem ostenditur, quia & nos cum illo in cælo sumus? Eodem ipso Paulo apostolo dicente, Si consurrexistis cum Christo, *Coloss. 3. a.* quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ sunt super terram. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Ergo & ille adhuc deorsum est, & iam nos sursum sumus. Ille deorsum est compassione charitatis, nos sursum sumus spe

C charitatis. Spe enim salui facti sumus. Sed quia spes *Rom. 8. c.* nostra certa est, quàuis futurum sit: sic de nobis dicitur, quasi iam factum sit. Ascendat ergo iste cantator: sed in vnoquoque nostrũm cantet hic homo, & vnusquisque sit iste homo. Cùm enim dicitis illud singuli, quia omnes vnum estis in Christo, vnus homo illud dicit: Et non ad te Domine leuauimus oculos nostros: sed, Ad te Domine leuaui oculos meos.) Debetis quidem putare vnumquemque vestrũm loqui, sed vnus ille maximè loquitur, qui etiam diffusus est toto orbe terrarum. Vnus ille loquitur, qui alibi dicit: A finibus terræ ad te clamaui, cùm ange- *Psal. 60. a.* retur cor meum. Quis est qui clamat à finibus terræ? Quis vnus homo diffusus est vsque ad fines terræ? Vnusquisque homo in regione sua potest clamare, nunquid à finibus terræ? Sed hæreditas illa Christi, de qua dictum est, Dabo tibi gentes hæreditatẽ tuam, *Psal. 2. a.*

D & possessionem tuam terminos terræ: ipsa clamat & dicit, A finibus terræ ad te clamaui, cùm angeretur cor meum. Angatur cor nostrum, & clamemus. Vnde angatur cor nostrum? Non de his quæ hic patiuntur & mali, verbi gratia, quia damnum patiuntur. Nam si inde angitur cor, cinis est. Quia nescio quem tuorum ex voluntate Dei amisisti, inde angitur cor. Quid magnum? Hinc anguntur & corda infidelium, ista patiuntur & qui nondum in Christo crediderunt. Vnde angitur cor Christiani? Quia nondum cum Christo viuit. Vnde angitur cor Christiani? Quia peregrinatur & desiderat patriam. Si inde angitur cor tuum, etiam si felix secundum seculum fueris, gemis: & si omnia prospera confluant, & si vndique tibi iste mundus arrideat, tu tamẽ gemis, quia in peregrinatione te constitutum vides, & sentis iam quidẽ te quandam habere felicitatem secundum oculos stultorum,

ſed nondum ſecundum promiſſionem Chriſti. Illam A quærens gemis, illam quærens deſideras, & deſiderando aſcendis, & aſcendēdo cantas canticum graduum, & cantando canticum graduum, dicis: Ad te Domine leuaui oculos meos, Qui habitas in cælo.) Aſcendens quò leuaturus erat oculos, niſi illuc quò tendebat, & aſcendere deſiderabat? De terra enim ad cælū aſcendit. Ecce terra deorſum, quam calcamus pedibus noſtris: ecce iam cælum ſurſum, quod videmus oculis noſtris, & aſcendendo cantamus: Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cælo. Vbi ſunt ergo ſcalæ? Tanta enim interualla conſpicimus inter cælū & terram, tantam ſeparationem, & tanta ſpatia locorum. Illuc volumus aſcendere? Scalas non videmus. Nunquid forte fallimus nos, quia canticum graduum, id eſt, canticum aſcenſionis cantamus? Aſcendimus ad cælum, ſi cogitamus Deum, qui aſcenſus in corde fecit. Quid eſt aſcendere in corde? Proficere in Deum. Quomodo omnis qui deficit nō deſcendit, ſed cadit: B ſic omnis qui proficit, aſcendit: ſed ſi ſic proficiat vt non ſuperbiat, ſi ſic aſcendat vt non cadat. Si autem proficiendo ſuperbiat, aſcendendo iterum cadit. Sed vt nō ſuperbiat, quid debet facere? Leuet oculos ſuos ad illum qui habitat in cælo, non ſe attendat. Omnis enim ſuperbus ſe attendit, & magnus ſibi videtur qui ſibi placet. Sed qui ſibi placet, ſtulto homini placet: quia ille ipſe ſtultus eſt, cùm ſibi placet ſolus. Solus ſecurus placet, qui Deo placet. Et quis eſt qui placet Deo? Cui placuerit Deus. Diſplicere ſibi Deus non poteſt. Placeat & tibi, vt placeas illi. Sed tibi ille placere non poterit, niſi tu tibi diſplicueris. Si autem diſplices tibi, tolle à te oculum. Vt quid te enim attēdis? Si enim verū te attendis, inuenis in te quod tibi diſpliceat; & dicis Deo: *Pſal. 50. a.* Peccatum meum ante me eſt ſemper. Peccatum tuum ſit ante te, vt non ſit ante Deum: & tu noli eſſe ante te, vt ſis ante Deum. Quomodo enim volumus vt non à nobis auertat faciem ſuam Deus, ſic volumus vt auertat faciem ſuam à peccatis C noſtris: nam vtrumque illi cantatur in Pſalmis, Ne auertas faciem tuam à me. Vox eſt Pſalmi, vox eſt ergo noſtra. *Pſal. 26. c.* Et ille qui dicit, Ne auertas faciem tuam à me; *Pſal. 50. b.* vide quid dicat alio loco: Auerte faciem tuam à peccatis meis. Si vis vt auertat faciem ſuam à peccatis tuis, tu ipſe à te auerte faciem tuam, & à peccatis tuis noli auertere. Si enim non ab eis auerteris faciem tuam, tu ipſe iraſceris peccatis tuis. Si autem tu non auertis faciem tuam à peccatis tuis, tu agnoſcis, & ille ignoſcit. At verò à te leua oculos ad illum, & dic: Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cælo. Cælum, fratres mei, ſi corporaliter intellexerimus hoc quod videmus oculis corporeis, verè ſic errabimus, vt non putemus nos illuc aſcendere, niſi ſcalis poſitis, aut aliquibus machinamentis. Si autem ſpiritaliter aſcendimus, ſpiritaliter cęlum intelligere debemus. Sit aſcenſus in affectu, cælum in iuſtitia. Quid eſt ergo cælum D Dei? Omnes ſanctæ animę, omnes iuſtę animæ. Nā & Apoſtoli quāuis in terra eſſent carne, cælū erant: quia in illis Dominus ſedens per totum mundum ambulabat. Ergo habitat in cælo. Quomodo? Quomodo dicit in alio Pſalmo, *Pſal. 21. a.* Tu autem in ſancto habitas laus Iſraël. Qui habitat in cælo, habitat in ſancto. Sancto quid, niſi in templo ſuo? *1 Cor. 3.* Templum enim Dei ſanctū eſt, quod eſtis vos. Sed omnes adhuc infirmi, & ſecūdum fidem ambulantes, ſecundum fidem ſunt templum Dei: erunt enim aliquando & ſecundum ſpeciem templum Dei. *2 Cor. 5. d.* Quamdiu ſunt templum ſecundum fidem? Quamdiu in ipſis Chriſtus per fidem habitat: *Epheſ. 3. c.* ſicut dicit Apoſtolus habitare Chriſtum per fidem in cordibus noſtris. Sunt autem iam cæli in quibus iam per ſpeciem habitat Deus, videntes eum facie ad faciem: omnes ſancti angeli, omnes ſanctæ virtutes, poteſtates, ſedes, dominationes, Hieruſalem illa cæleſtis vnde peregrinādo ingemiſcimus, & quam deſiderando oramus. Ibi habitat Deus. Illuc leuauit iſte fidem, illuc aſcēdit affectu deſiderando: & ipſum deſiderium facit animam deſudare ſordes peccatorū, & mundari ab omni labe, vt fiat & ipſa cælum, quia leuauit oculos ad eum qui habitat in cælo. Nam ſi cęlum iſtud corporeum quod oculis videmus, intellexerimus eſſe habitationem Dei, tranſitura eſt habitatio Dei: quia cælum & terra trāſient. *Matth. 24. c.* Deinde antequam faceret Deus cælum & terram, vbi habitabat? Sed dicit aliquis, Et antequam faceret Deus ſanctos vbi habitabat? In ſe habitabat Deus, apud ſe habitabat: & apud ſe eſt Deus. Et quando dignatur habitare in ſanctis, non ſic ſunt ſancti domus Dei, vt ipſa ſubtracta cadat Deus. Aliter enim nos habitamus in domo, aliter Deus in ſanctis. Tu habitas in domo: ſi ſubtracta fuerit, cadis. Deus autem ſic habitat in ſanctis, vt ſi ipſe diſceſſerit, ipſi cadant. Quicunque ergo ſic portat Deum, vt ſit templum Dei: non putet ſic à ſe portari Deum, vt terreat Deum ſi ſe ſubducat. Væ illi ſi ſe ſubtraxerit Deus, quia ipſe cadit: nam Deus in ſe permanet. In quibus nos habitamus, ipſa nos continent: in quibus Deus habitat, ipſe illos continet. Iam videte quantum intereſt inter noſtram habitationem & Dei; & ſic dicat anima: Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cælis: vt intelligat quia Deus nec cælo indiget vbi habitet, ſed cælum ipſo indiget, vt ab ipſo inhabitetur. Quid ergo ſequitur, quia dixit: Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cælo? Quomodo leuaſti oculos tuos in cęlum? Ecce ſicut oculi ſeruorū in manus dominorum ſuorum: Et ſicut oculi ancillæ in manus dominæ ſuæ; ſic oculi noſtri ad Dominū Deū noſtrum, quoadusque miſereatur noſtri.) Et ſerui ſumus, & ancilla ſumus: ille & dominus eſt, & domina eſt. At quid ſibi volunt iſta verba? Et quid ſibi volunt iſtę ſimilitudines rerum? Attendat aliquantulum charitas veſtra. Non mirum ſi ſerui ſumus, & ille dominus eſt: ſed mirum ſi ancilla ſumus, & ille domina eſt. Sed neque hoc mirum quia ancilla ſumus. Eccleſia enim ſumus: nec illud mirū, quia & ipſe domina eſt; virtus eſt enim & ſapientia Dei. Audi ergo Apoſtolū dicentem: Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, *1 Cor. 1. d.* Iudæis quidem ſcandalum, gentibus autē ſtultitiam: ipſis verò vocatis Iudæis & Græcis Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam, vt iam ſit ſeruus populus, & ſit ancilla Eccleſia. Vtrumque audiſti, Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam. Cùm ergo audis Chriſtum, leua oculos tuos in manus Domini tui: cùm audis Dei virtutem & Dei ſapientiam, leua oculos tuos in manus dominæ tuæ, quia & ſeruus & ancilla es. Seruus, quia populus; ancilla, quia Eccleſia es. Ipſa autem ancilla magnam dignitatem inuenit apud Deum. Vxor facta eſt. Sed donec veniat ad amplexus illos ſpiritales, vbi ſecurè perfruatur eo quem dilexit, & cui ſuſpirauit in iſta diuturna peregrinatione, ſponſa eſt: & accepit arram magnam, ſanguinem ſponſi, cui ſecura ſuſpirat. Nec illi dicitur, Noli amare: quomodo dicitur aliquando virgini iā deſponſatæ, nondū nuptæ; & iuſtè dicitur, Noli amare: cùm facta fueris vxor, tunc ama, rectè dicitur: quia præproperum & præpoſterum deſiderium eſt, & non caſtum, amare eum cui neſcit an nubat. Poteſt enim fieri vt alius ſponſet, & alius ducat vxorem. Quia verò nullus eſt alius qui Chriſto præponatur, ſecura amat iſta. Et antequam illi adiungatur amet, & de longinquo ſuſpiret, & de longinqua peregrinatione. Solus ducet, quia ſolus talem arram dedit. Quis enim poteſt ſic ducere, vt moriatur pro ea quam vult ducere? Si enim mori pro ea quam vult ducere voluerit, non erit qui ducat. Securus autem ille pro ſponſa mortuus eſt, quam reſurgens

surgens erat ducturus. Veruntamen fratres, interim simus quomodo serui & ancilla. Dictum est quidem: Nō vos dicam seruos, sed amicos: sed fortè solis discipulis dixit Dominus. Audite apostolum Paulum dicentem: Itaque iam, inquit, non est seruus, sed filius: si autem filius, & hæres per Deum. Populo dicebat, fidelibus dicebat. Iam ergo in nomine Domini redempti sanguine ipsius, loti lauacro ipsius, filij sumus, filius sumus: quia sic multi sumus, vt in illo vnus simus. Quid sibi ergo vult quod adhuc tāquam serui loquimur? Nunquid tantum meritum habere possumus in Ecclesia, quamuis iam filij facti ex seruis, quantū habuit ipse apostolus Paulus? Et tamen quid dicit in epistola? Paulus seruus Christi Iesu. Si ille se adhuc dicit seruum, per quem nobis Euangelium prędicatum est: quanto magis nos debemus agnoscere conditionem nostram, vt maior sit in nobis gratia ipsius? Primò enim seruos fecit, quos redemit. Sanguis enim ille pro seruo pretium est, pro sponsa pignus est. Agnoscentes itaque conditionem nostram, & si iam filij per gratiā ipsius, serui tamen propter creaturam, quia vniuersa creatura Deo seruit, dicamus: Sicut oculi seruorum in manus dominorum suorum, & sicut oculi ancillæ in manus dominæ suæ: sic oculi nostri ad Dñm Deum nostrum, quoadusque misereatur nostri. Dixit & quare: Sicut serui oculos habent in manus domini sui, & sicut ancillæ oculos habent in manus dominæ suę: sic, inquit, oculi nostri ad Dominum Deum nostrum. Et quasi quæreres, vt quid? Quoadusque, inquit, misereatur nostri. Quales ergo seruos voluit intelligi, fratres? Qui oculos habent in manus dominorum suorum. Et quales ancillas? Quæ oculos habent in manus dominæ suæ, quoadusque misereatur domina earum. Qui sunt isti serui & ancillæ, qui sic habent oculos in manus dominorum suorum, nisi qui iubentur cædi? Oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, quoadusque misereatur nostri. Quomodo? Sicut oculi seruorum in manus dominorum suorum, & sicut oculi ancillæ in manus dominæ suæ. Ergo & illi & illæ, quoadusque misereatur vel dominus vel domina. Fac ergo aliquem dominum iussisse seruum suum cædi. Vapulat seruus, sentit plagarum dolores: attendit ad manus domini sui, quoadusque dicat, parce. Manum enim ipsam, potestatē dicit. Ergo quid dicimus fratres? Iussit nos cædi Dominus noster, & domina nostra sapientia Dei iussit nos cædi: & in hac vita vapulamus, & tota ista vita mortalis plaga nostra est. Audi vocem psalmi. Pro iniquitate erudisti hominem, & tabescere fecisti sicut araneam animam eius. Attendite fratres, quàm tabida est aranea, vt leui tactu conquassetur & moriatur. Et ne quasi carnem solam infirmitatem mortalitatis putaremus nos habere tabidam, non dixit: Tabescere me fecisti, ne secundum carnem intelligeremus, sed ait: Tabescere fecisti sicut araneam animam meam. Nihil enim infirmius anima nostra, posita in mediis tentationibus seculi, in mediis gemitibus & parturitionibus molestiarum: nihil ea infirmius donec hæreat soliditati cęlesti, & sit in templo Dei, vnde iam non cadat: quia primò vt veniret ad hanc infirmitatē & tabificationem, sicut aranea infirma facta est, & de paradiso expulsa est. Tunc iussus est seruus cædi. Fratres mei, videte ex quo vapulemus. In omnibus qui ab initio generis humani nati sunt, in omnibus qui nunc sunt, in omnibus qui postea nascētur, Adam vapulat. Vapulat Adam, id est, genus humanum: & multi sic obduruerunt, vt nec plagas suas sentiant. Qui verò ex ipso genere filij facti sunt, receperūt sensum doloris. Sentiunt se vapulare, & nouerunt quis iussit vt vapulent, & leuauerunt oculos suos ad eum qui habitat in cælo: & sic sunt oculi eorum in manus domini sui, quoadusq; misereatur, sicut oculi seruorū in manus dominorum suorum, & sicut oculi ancillæ in manus dominæ suæ. Vides felices aliquos in isto seculo ridentes, iactantes se, non vapulant, imò peius vapulāt. Hoc ipso grauius cæduntur, quo sensum iam perdiderunt. Euigilent & vapulent, sentiant quia vapulant, sciant quia vapulant, & doleant quia vapulāt: quoniā qui apponit scientiam, apponit dolorem. Hoc scripturā dixit. Ideo Dominus in Euangelio: Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur. Audiamus vocem hominis qui vapulat, & sint istæ vniuscuiusque nostrûm voces, & quando nobis bene est. Nam quis nō intelligat vapulare se quando ægrotat, quādo in carcere est, quādo in catena? Quando fortè latrones patitur, quādo ab aliquibus improbis ei aliquæ molestiæ irrogantur, sentit vapulare se. Magnus sensus est videre quia vapulat, & quando illi bene est. Nō enim ait Scriptura in Iob, tentationibus abundat vita humana, sed ait: Nunquid non tentatio est vita humana super terram? Totam ipsam vitam tentationem dixit. Omnis ergo vita tua super terram, plagę tuę sunt. Plange quamdiu viuis in terra. Siue feliciter viuas, siue in aliqua tribulatione constitutus sis, clama: Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cælo. Ad manus Domini qui te iussit cædi, cui dicis in alio psalmo: Propter iniquitatē erudisti hominem, & tabescere fecisti sicut araneam animam meam: clama ad manus cædentis, & dic:

Miserere nostri Domine, miserere nostri.) Nónne sunt istæ voces vapulantis, miserere nostri Domine, miserere nostri? Quoniam multum repleti sumus despectione. In plurimum repleta est anima nostra, opprobrium eis qui abundant, & despectio superbis.) Qui despicitur, contemnitur. Omnes qui secundum Christum piè volunt viuere, necesse est patiantur opprobria, necesse est contemnātur ab his qui volūt impiè viuere, quorum felicitas tota terrena est. Irridētur illi qui felicitatem vocant, quam oculis terrenis videre non possunt, & dicitur eis: Quid credis insane? Vides quod credis? Reuersus est aliquis ab inferis, & retulit tibi quid ibi agitur? Ecce ego quod amo video, & fruor. Despiceris, quia speras quod non vides: & despicit te ille qui quasi tenet quod videt. Attende si ipse tenet. Noli turbari. Vide si ipse tenet, & non tibi insultet: ne cùm putas eum felicem in præsenti, amittas veram felicitatem futuram. Noli turbari, attēde si tenet. Labitur hoc ab illo quod tenet, vel ipse ab eo quod tenet: necesse est transeat aut ipse per res suas, aut res ipsius per illum. Per quem res transeunt suæ? Qui viuus labefactus ierit. Quis transit per res suas? Qui in diuitiis moritur: quia cùm moritur, non eas secum aufert ad inferos. Domum meam habeo, iactauit se. Quæris, Quam domum tuam? Quam mihi dimisit pater meus. Et ille vnde habuit hanc domum? Auus noster illi eam dimisit. Recurre & ad proauum, inde ad atauū, & iam nomina non potes dicere. Nónne inde potius terreris, quia multos attendis transisse per illam domum, & neminem ipsorum secum illam tulisse ad æternam domum? Pater tuus hic eam dimisit, transiit per illam, sic & tu transibis. Si ergo transitū habetis in domo vestra, stabulum est itinerantiū, non habitatio commanentium: & tamen quia nos ea quæ futura sunt speramus, & in futuram felicitatem suspiramus, & nondum apparuit quod erimus, quamuis iā filij Dei simus, quia vita nostra abscōdita est cū Christo in Deo: repleti sumus despectione, id est contēptu, ab his qui felicitatem quærunt vel habent in isto seculo: In plurimū repleta est anima nostra, opprobriū eis qui abundant & despectio superbis. Quærebamus qui sunt qui abundant, exposuit tibi cùm dixit, superbis. Quod est autem opprobriū, hoc est, despectus: & quod est, qui abundāt, hoc est, superbis. Repetitio sententiæ est, opprobriū eis qui abūdant, & despectio superbis.

perbis. Quare abundant superbi? Quia hic volũt esse felices. Quid? Quando & ipsi miseri sunt, nũquid abundant? Sed forte quando miseri sunt, nõ nobis insultant. Intendat charitas vestra. Tunc insultant fortè quando felices sunt, quando se iactant in pompa diuitiarum suarum, quando se iactant in ventositate falsorum honorum: tunc insultant nobis, & quasi dicũt: Ecce mihi bene est. Fruor ego rebus præsentibus, recedant à me qui promittũt quod non ostendũt. Quod video teneo, quod video fruor: bene mihi sit in hac vita. Tu securior esto: quia resurrexit Christus, & docuit te quid in alia vita daturus sit. Certus esto, quia dat. Sed insultat ille, quia tenet. Ferto insultantem, & ridebis gementem: postea enim veniet tempus quando dicturi sunt illi ipsi: Hi sunt quos aliquando habuimus in risum. Verba sunt libri Sapientiæ, quia prodit nobis scriptura, quæ dicturi sunt illi ipsi qui nos modò irrident, & qui nos despiciunt, & à quibus impleti sumus opprobrio & despectione. Quæ verba habebunt tunc quando à veritate despiciuntur. Videbunt enim ad dexteram fulgere quos secum commixtos cõtempserunt, cùm factum fuerit in illis quod dixit Apostolus: Cùm Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos cum illo apparebitis in gloria; & dicent: Hi sunt quos aliquãdo habuimus in risum & in similitudinem improperij. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. Quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est? Et sequuntur in eodem sermone, & adiicient: Ergo errauimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol non ortus est nobis. Quid profuit nobis superbia, & diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Ibi tu nõ eis insultas, quia ipsi sibi iam insultant. Quod donec fiat, fratres, leuemus oculos nostros ad eum qui habitat in cælo: & non ab illo tollamus oculos, quoadusque misereatur nostri, & liberet ab omni tentatione, & opprobrio & despectu. Huc accedit quòd aliquando & ipsi qui sunt in flagello infelicitatis temporalis, insultant nobis. Inuenis aliquẽ pro merito iniquitatum suarum, siue occulto iudicio Dei, siue manifesta damnatione mitti in carcerẽ, portare catenam: & ipse insultat. Et cùm ei dictum fuerit: Quare non bene vixisti? Ecce quò venisti malè viuendo? Ille respondet: Quare illi qui bene viuunt, ista patiuntur? Sed illi propterea patiuntur vt probentur, vt tentationibus exerceantur, vt flagellis proficiant: quia flagellat Deus omnem filium quem recipit. Et si vnicum sine peccato flagellauit, & pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo debemus nos flagellari, qui fecimus quare flagellemur? Cùm ista dixerimus, illi & de infelicitate superbiunt adhuc, & afflicti nondum humiliati respondent & dicunt: Ista sunt verba Christianorum vanorum, qui credunt quod non vident. Si & ipsi insultant, quid putamus fratres, quasi non eos commemoratos in hoc psalmo cùm diceret: Opprobrium eis qui abundant, & despectio superbis. Quandoquidem insultatur Christianis & ab eis qui non abundant, sed cùm sint in egestate & ærumnis, nec ipsi cessant insultare? Certè ergo opprobrium eis qui abundãt. An fortè nullus inuenitur qui etiam positus in calamitate insultet? Si non insultauit latro qui cum crucifixo Domino crucifixus erat? Ergo si insultant & illi qui non abundant, quare psalmus ait: Opprobrium eis qui abundant? Si diligẽter discutiamus, & ipsi abundant. Vnde abundant? Nam nisi abundarent, superbi non essent. Alius enim abũdat pecunia, & inde superbus est: alius abundat honoribus, & inde superbus est: alius abundare se iustitia putat, & inde superbit, quod peius est. Qui videntur non abundare pecunia & iustitia, sibi videntur abundare aduersus Deum: & positi in calamitatibus se iustificant, Deũ

Sap. 5. a.
Colloss. 3. a.
Sap. 5. a.
Hebr. 12. b.
Luce 23. f.

A autem accusant & dicunt: Quid admisi, aut quid feci? Et tu dicis: Respice, recordare peccata tua si nihil fecisti. Titillatur aliquantum conscientia, & redit ad se, & cogitat facta sua mala: & cùm cogitauerit facta sua mala, nec sic vult confiteri, quia digna patitur, sed dicit: Ecce manifestè feci multa, sed multos video peiora fecisse, & nihil mali pati. Iustus est cõtra Deũ. Abundat ergo & ipse, plenum habet pectus iustitia, quandoquidem illi Deus videtur malefacere, & ipse sibi videtur iniustè pati. Et si dares illi nauim gubernandam, in naufragium iret cum illa. Vult autem Deum excutere de gubernatione huius mundi, & ipse tenere gubernacula creaturæ: & distribuere omnibus dolores & lętitias, pœnas & prǽmia. Et quid miramini? Infelix anima abundat, sed abundat nequitia, abundat malitia: & eo plus abundat nequitia, quo sibi videtur abundare iustitia. At verò Christianus homo non debet abundare, sed pauperẽ se debet cognoscere. Et si habet diuitias, scire debet quia non sunt illæ veræ diuitiæ, vt alias desideret. Qui enim diuitias falsas desiderat, veras non quærit. Qui autem veras quærit, adhuc pauper est; & rectè dicit: Pauper & dolens ego sum. Rursus ille qui & pauper est, & nequitia plenus est, vnde dicitur abundare? Quia displicet illi quia pauper est, & iustitia ipsa videtur abundare in corde suo aduersum iustitiam Dei. Et quæ abundãtia iustitiæ nostræ? Quantacunque iustitia nostra in nobis fuerit, ros est nescio quis ad illum fontem, ad saginam illam tantam, stillicidia quædam sunt, quę vitam nostram molliant, & duram iniquitatẽ soluant. Modò desideremus de pleno fonte iustitiæ saginari, desideremus vbertate illa satiari de qua dicitur in Psalmo: Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Hic autem cùm sumus, inopes nos esse intelligamus, & egentes: nõ solùm harum diuitiarũ, quia non sunt veræ diuitiæ, sed & ipsius salutis. Et quando sani sumus, intelligamus quia infirmamur. Quamdiu enim corpus hoc esurit & sitit, quamdiu corpus hoc vigilando fatigatur, stando fatigatur, ambulando fatigatur, sedendo fatigatur, manducando fatigatur, quocunque se verterit ad subsidiũ fatigationis, ibi inueniet aliam fatigationem. Non est ergo perfecta sanitas, nec in ipso corpore. Non sunt ergo illæ diuitiæ, sed mendicitas: quia quanto magis abundant, tanto magis crescit inopia & auaritia. Non est ista salus corporis, sed infirmitas. Paragorizamur quotidie medicamentis Dei, quia manducamus & bibimus. Medicamẽta ipsa sunt, quę nobis apponuntur. Fratres, si vultis videre qualis morbus nos habeat: qui ieiunat septem diebus, fame consumitur. Ergo illa fames ibi est: sed ideo illam non sentis, quia quotidie illam curas: ergo nec ipsa sanitas nobis est perfecta. Intendat charitas vestra quomodo nos intelligamus inopes, vt gaudeamus ad eum, & leuemus oculos ad eũ qui habitat in cælo. Non sunt illæ veræ diuitiæ, plus augent cupiditatem ei qui eas possidet. Non est illa vera corporis sanitas, quia portatur infirmitas vbique defectiua. Quocunq; se verterit, deficit. In ipso adiutorio non inuenies firmamentũ. Lassatur stãdo, sedere vult, nunquid vel sedendo durabit? Quod sibi elegit vt non fatigaretur, ibi habet deficere. Lassatus est vigilando, dormiturus est. Num quia dormiuit non deficit? Lassatus est ieiunando, refecturus est. Si plus refecerit, inde deficit. In nulla re potest perseuerare ista infirmitas. Iustitia quid? Quanta iustitia est inter tãtas tẽtationes? Possumus cõtinere ab homicidio, ab adulterio, à furtis & periuriis, à fraudibus. Nunquid ab iniquis cogitationibus? Nũquid & à suggestionibus malarum cupiditatũ? Quæ est ergo iustitia nostra? Totũ ergo esuriamus, totũ sitiamus: & veras diuitias, & verã sanitatem, & veram iustitiam. Quæ sunt veræ diuitię?

B C D

Psal. 68. d.
Psal. 35. b.

Cælestis

Cælestis illa mansio in Hierusalem. Quis enim dicitur diues in hac terra? Quãdo laudatur diues quid dicitur? Multũ diues est, nihil illi deest. Laus certa laudantis illa est: nam ista non est cùm dicitur, nihil illi deest. Attende si nihil deest. Si nihil cupit, nihil illi deest. Si autem adhuc cupit maiora quàm quæ habet: ad hoc accesserunt diuitię, vt egestas cresceret. In illa verò ciuitate veræ erunt diuitiæ, quia ibi nihil nobis deerit, quia nec indigebimus aliqua re, & vera sanitas erit. Quę est vera sanitas? Cùm absorpta fuerit mors in victoriam, & cum corruptibile hoc induerit incorruptionẽ, & mortale hoc induerit immortalitatem: tũc erit vera sanitas, tũc erit vera & perfecta iustitia, vt nihil mali non solùm facere, sed nec cogitare possimus. Modò autem inopes, pauperes, egentes, dolentes suspiramus, gemimus, oramus, leuamus oculos ad Deũ: quoniam & illi qui felices sunt in hoc mundo, despiciunt nos. Abundant enim, & illi qui infelices sunt in hoc seculo, despiciunt nos, quia & ipsi abũdant. Et iustitia est in corde ipsorum, sed falsa. Ideo non perueniunt ad veram, quia completi sunt falsa. Tu autem vt peruenias ad veram, esto egens & mendicus ipsius iustitiæ: & audi Euangelium, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.

1.Cor.15.g. Matt.5.a.

IN PSALMVM CXXIII. PRÆFATIO.

BENE nostis iam fratres charissimi, canticum graduum esse canticum ascensionis nostrę, eandemq; ascensionem non corporis pedibus fieri, sed cordis affectibus. Hoc sæpissimè insinuauimus vobis. Nec eadem sæpius repetenda sunt, vt sit locus dicendi quæ nondum dicta sunt. Et iste ergo psalmus, quem nunc vobis cantatum audistis, Canticum graduum) superscribitur. Ipse est titulus eius. Cantate ergo ascendentes. Et aliquando tanquam vnus cantat, aliquando tanquã multi, quia & multi vnus, quia vnus Christus: & in Christo membra Christi cum Christo vnum faciunt, & horum omnium membrorum caput in cælo est. Corpus autem etiamsi laborat in terra, nõ est præcisum à capite suo. Desuper enim caput prospicit, & consulit corpori. Nam si non consuleret, non diceret illi persecutori adhuc Saulo nondũ Paulo: Saule Saule quid me persequeris? Et hæc optimè nostis, & vsitata sunt vobis. Non autem cum fastidio commemorẽtur eis quibus non exciderunt, vt per eorũ patientiam redeant in cor etiam eorum quibus exciderant. Salubria sunt enim, & sæpius dicenda. Siue ergo vnus cantet, siue multi cantent: & multi homines vnus homo est, quia vnitas est: & Christus, sicut diximus, vnus est, & omnes Christiani membra sunt Christi. Quid ergo isti cantant? Hæc membra Christi quid cãtãt. Amant enim, & amando cantant, & desiderando cantant. Aliquando cũ tribulatione cantant, & aliquando exultando cantant, cùm in spe cantant. Tribulatio est enim nostra in præsenti seculo, spes verò nostra de futuro seculo: & nisi in tribulatione præsentis seculi cõsoletur nos spes futuri seculi, perimus. Gaudium ergo nostrum fratres nondum est in re, sed iam in spe. Spes autem nostra tam certa est, quasi iam res perfecta sit. Neque enim timemus promittente veritate. Veritas nec falli potest, nec fallere. Bonum est vt hæreamus illi. Illa nos liberat: sed si manserimus in verbo eius. Modò enim credimus, tunc videbimus. Cùm credimus, spes est in isto seculo: cùm videbimus, res erit in futuro seculo. Videbimus autem facie ad faciẽ. Tunc autem videbimus facie ad faciem, cùm habuerimus corda mundata. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Vnde autem corda mundantur, nisi per fidem, sicut Petrus ait in Actibus Apostolorũ: Mundans fide corda eorum? Mundantur autẽ corda

Act.9.a. 1.Cor.13.d. Matt.5.a. Act.15.b.

A nostra per fidem, vt possint esse idonea capere speciẽ. Ambulamus enim nunc per fidem, nondum per speciem: sicut Apostolus dicit: Quamdiu enim sumus in corpore, peregrinamur à Domino. Et quid est, peregrinamur? Per fidem enim ambulamus, inquit, non per speciem. Qui ergo peregrinatur & per fidem ambulat, nõdum est in patria, sed iam est in via. Qui autem non credit, nec in patria est, nec in via. Sic ergo ambulemus tãquam in via simus: quia ipse rex patriæ factus est via. Rex patriæ nostræ, Dominus Iesus Christus. Et ibi veritas, hic autem via. Quò imus? Ad veritatem. Quà imus? Per fidem. Quò imus? Ad Christum. Quà imus? Per Christum. Ipse enim dixit: Ego sum via, veritas, & vita. Dixerat autem aliquando credentibus in se: Si manseritis in verbo meo, verè discipuli mei estis: & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Et cognoscetis, inquit, veritatem, sed si mãseritis in verbo meo. In quo verbo? Sicut dicit Apostolus: Hoc est B verbum fidei quod prædicamus. Primò ergo verbum fidei est. In quo verbo fidei si manserimus, cognoscemus veritatẽ: & veritas liberabit nos. Veritas immortalis est, veritas incommutabilis est: veritas illud verbum est, de quo dicitur: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Et quis hoc videt nisi corde mundato? Vnde mundantur corda? Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Quod ergo manet verbum in se veritas est ad quã venimus, & quæ nos liberat. Quod autem prædicatur verbum fidei, in quo nos vult Dominus permanere, vt cognoscamus veritatem: hoc verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Crede in Christum natum in carne, & peruenies ad Christum natum de Deo, Deum apud Deum. Exultantes cantant isti quos legimus, membra ista Christi exultantia, & cantant Psalmum istum. Et quis hic exultat, nisi in spe, sicut dixi? Et vt nobis certa sit ipsa spes, exultando cantemus. Non enim qui cantant alieni sunt à nobis: aut non in C hoc Psalmo vox nostra est. Sic audite, tanquam vosipsos audiatis. Sic audite tanquam in speculo scripturarum vosipsos attendatis. Cùm enim tãquam in speculum attẽdis Scripturas, exhilaratur facies tua. Cùm similẽ te inuenies exultatione spei, membris quibusdam Christi quæ membra ista cantarunt: eris & tu in ipsis mẽbris, & cantabis ista. Cur ergo ista cantãt exultando? Quia euaserunt. Ergo spes est in qua cantant. Cùm enim hic sumus & peregrinamur à Domino, nondum euasimus. Præcesserunt quidem mẽbra quędam de corpore illo de quo & nos sumus, quę possunt veritate cantare. Et hoc cantarũt martyres sancti. Iam enim euaserunt, & in exultatione cum Christo sunt, recepturi corpora iam incorrupta; eadem ipsa quę primò erant corruptibilia, in quibus passi sunt pœnas. Inde illis fient ornamẽta iustitiæ. Ergo siue illi iam in re, siue nos in spe coniungẽtes affectum coronis eorum, & desiderantes talem vitam qualem hic nõ habemus, D sed habere non poterimus nisi eam hic desiderauerimus, cantemus simul omnes & dicamus:

2.Cor.5.a. Ioan.14.a. Ioan.8.d. Ioan.1.a.

Expositio Psalmi.

NISI quia Dominus erat in nobis.) Respexerunt † in quasdam tribulationes quas passi sunt, & cõsiderauerunt in eo iam loco & in beatitudine & in securitate constituti, quà transierint, quò venerint: & quia difficile erat inde liberari, nisi adesset manus liberantis, in gaudio dixerunt: Nisi quia Dominus erat in nobis. Sic cœperunt cantare. Nondum dixerunt vnde euaserunt, tanta est exultatio: Nisi quia Dominus erat in nobis: Dicat nunc Israël, nisi quia Dominus erat in nobis.) Nũc dicat, quia iam euasit. Euadentes enim, id est, eos qui iam euaserunt, constituit intuendos Psalmus iste. Constituamus illos & nos in corde

† al. enim quidam.

corde iam triumphantes: & tanquam ibi & nos simus, sicut in superiore Psalmo dictum est: Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem. Nondum ibi erant, sed in via erant. Tanta autem lætitia erat festinantium, & tanta perueniendi spes, vt adhuc in via positi & laborantes, iam sibi illic constituti viderentur. Sic & nunc ponamus nos in illo triumpho, qui erit in futuro seculo, quando insultabimus morti iam finitæ, iam consumptæ; quando dicemus: Vbi est mors contentio tua? Vbi est mors aculeus tuus? Iam coniuncti angelis, & exultantes cum rege nostro qui primus resurgere voluit, quamuis prior mori noluerit. Multi enim ante illum mortui sunt, sed nemo ante illum resurrexit in æternum. Exultantes autem cũ illo, etiam ibi spe & corde constituti, quia euasimus cogitemus quid euasimus, quæ scandala, quas tribulationes mundi, quas persecutiones omnium Paganorum, quos dolos omnium hæreticorum, quas suggestiones diaboli, quas cupiditatũ conflictationes. Omnia ista quis euaderet, nisi quia Dominus erat in nobis? Dicat nunc Israël. Securus enim dicit Israël, nisi quia Dominus erat in nobis. Quando? Cùm insurgerent homines super nos.) Noli ergo mirari: victi sunt, homines enim erant. Dominus autem erat in nobis, non homo erat in nobis. Homines autem surrexerunt super nos. Sed tamen opprimerent homines alios homines, nisi in his hominibus qui non potuerunt opprimi, non homo esset, sed Dominus. Ergo nisi quia Dominus erat in nobis, cùm insurgerent homines super nos. Quid enim facerent vobis homines, exultantibus & cantantibus, & securè tenẽtibus beatitudinem sempiternam? Quid vobis facerent homines insurgentes in vos, nisi Dominus esset in vobis? Quid facerent? Forsitan viuos absorbuissent nos.) Viuos absorbuissent. Non prius occidissent, & sic absorbuissent. O immanes, ô crudeles, non sic absorbet ecclesia! Petro, macta & manduca, dictum est; non, viuos absorbe. Quomodo ergo Petrus, id est, ecclesia mactat & manducat? Et quomodo isti qui exurrexerunt super nos, forsitan viuos absorbuissent nos, nisi quia Dominus erat in nobis? Quia in ecclesiæ corpus nemo intrat, nisi prius occisus. Moritur quod fuit, vt sit quod non fuit. Alioquin, qui non occiditur & non mãducatur ab ecclesia, esse in numero populi potest, qui videtur oculis humanis: in numero autem populi qui cognitus Deo est, de quo dicit Apostolus: Nouit Dominus qui sunt eius, non potest esse nisi manducatus, nec manducari poterit, nisi primò mactatus. Venit Paganus, adhuc in illo idololatria viuit, inserendus est membris Christi. Vt inseratur, necesse est manducetur, sed non potest manducari ab ecclesia, nisi primò mactatus. Renunciet seculo, tunc mactatur. Credat in Deum, tunc manducatur. Quomodo ergo illi viuos absorbuissent nos, nisi quia Dominus erat in nobis? Surrexerunt enim multi persecutores aliquando, & nunc non desunt. Singillatim insurgunt, & aliquando viuos absorbent: sed in quibus non est Dominus. Ideo ante omnia illi dixerunt, nisi quia Dominus erat in nobis: quia multi absorbentur in quibus non est Dominus. Hi sunt qui viui absorbentur: qui sciunt malum esse, & lingua consentiunt. Surrexerunt enim quidam persecutores, & dixerunt hominibus: Thurificate, si non feceritis, occidimus vos. Illi amauerunt hanc vitam, & dulcedo vitæ huius tenuit eos. Non plus dilexerunt ea quæ promisit Deus, quàm ea quæ videbant in terra. Illa enim credere iubebantur, quæ nondum videbant, ista quæ amabant videbant. Plus retinentes ea quæ videbant, excluserunt de cordibus Dominum: & quia non erat in eis Dominus, viui absorpti sunt. Quid est enim, viui absorpti sunt? Thurificando idolis, scientes quia nihil est idolum. Nam si aliquid putarent esse idolum, mortui absorberentur. Cùm autem putant nihil esse idolum, & nouerunt omnia illa gentilium vana esse, viuunt: & tamen cùm faciunt quod volunt persecutores, viui absorbentur. Sed ideo viui absorbentur, quia non in eis est Dominus. In quibus autem inest Dominus, occiduntur & non moriũtur. Qui autem consentiunt & viuunt, viui absorbentur, absorpti moriuntur. Isti autẽ qui passi sunt, & non consenserunt tribulationibus, exultant & dicunt: Dicat nunc Israël, dicat exultans, dicat securus: Nisi quia Dominus erat in nobis, cùm insurgerent homines super nos, forsitã viuos absorbuissent nos. Cùm irasceretur furor eorum super nos.) Nostis fratres in aliquo de superioribus Psalmis, in ipso initio canticorum graduum contra linguam subdolam petisse auxilium quendam qui cœpit ascendere; & dixisse: Domine erue animam meam à labiis iniustis, & à lingua subdola. Primò cùm cœperit homo ascendere & proficere, in ipso exordio ascensionis, linguas dolosas patitur, blandas ad perniciem, blandas ad malam suasionem, dicentes: Quid facis? Quare hoc facis? Aliter enim viuere non potes? Seruire aliter Deo non potes? Tu solus es qui vis hoc esse quod alij non sunt? Et si inueneris alios qui tecum sunt, illa blanda & dolosa lingua quid dicit? Ecce illi potuerũt, fortè tu non poteris. Si aggrederis deficies, & melius erat non incipere, quàm cœpisse & defecisse. Lingua dolosa adhuc blanditur. Si perseueraueris, vincitur. Lingua dolosa & blandiens incipit esse apertè sæuiẽs: & quæ blandiebatur vt seduceret, minatur vt terreat. sed si Dominus est in te, & non reliqueris de corde tuo Christum, quomodo per sagittas acutas & carbones desolatorios vicisti linguas dolosas, id est, per verba Dei, quibus trãsfixum erat cor tuum, & per exempla iustorum, qui de mortuis viuificati sunt, & de peccatoribus facti sunt iusti, quomodo carbones de morte reuiuiscunt: quomodo ergo illos vicisti sagittis & carbonibus desolatoriis, quomodo vicisti dolosè blãdientes & blandiendo seducentes, sic istos vinces iam irascendo comminantes, quia blandiendo seducere nequiuerunt. Victi sunt cùm blandirentur, vincantur & cùm minantur. Sed vincũtur. Quomodo, nisi quia Dominus erat in nobis? Manifestum est quia non vicisti tu, sed vicit ille qui est in te. Imperatorem talem portas, & vinceris? Nónne ille est quem portas qui dixit: Ego vici seculum? Nónne prior moriens vicit diabolum, cùm semper esset super omnem creaturam, quia verbum Deus est apud Deum? Quare vicit, nisi vt te doceret cum diabolo dimicare? Et tamen iam doctus es, nisi in te sit ille qui prior tibi vicit, vinceris. Nisi quia Dominus erat in nobis, dum insurgerẽt homines super nos, forsitan viuos absorbuissent nos. Dũ irasceretur furor ipsorum super nos, iam irascuntur, iam apertè sæuiunt. Forsitan aqua demersisset nos.) Aquam dicit populos peccatores. Et videbimus qualem aquam in consequentibus. Quicunque autẽ consensisset illis, aqua illum operuisset. Moreretur enim morte Ægyptiorum, non transiret exemplo Israëlitarum. Nostis enim fratres, quia per aquam populus Israëlitarum transit, & ipsa aqua populus Ægyptiorum coopertus est. Aqua, inquit, demersisset nos. Sed qualis est ista aqua? Torrens est, fluit cum impetu, sed trãsitura est. Torrentes enim dicuntur fluuij qui repentinis imbribus crescunt, magnum habent impetum, quisquis incurrerit trahitur: sed in quo Dominus non est. In quo autem Dominus est, transit torrentem anima ipsius. Adhuc fluit torrens, sed iam transiit anima martyrum. Adhuc quamdiu seculum hoc nascẽdo & moriendo currit, torrens est. Hinc persecutiones de isto torrente. Hinc bibit ille primus caput nostrum, de quo dictum est in Psalmo: De torrente in via

Psal. 121. a. — 1. Cor. 15. g. — Act. 10. b. — 2. Tim. 2. c. — Psal. 119. a. — Ioan. 16. d. — Exod. 14. — Psal. 109. b.

A via bibet. De torrente aqua illa quæ significat populum persecutorem, inde bibit ille qui dixit discipulis: Mat. 20. d. Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? De torrente in via bibit. Quid est, in via bibit? Transiens bibit, non hæsit. In via bibit, quia de illo fortè dictum est: Et in via peccatorum non stetit. Transiens bibit. Et quid inde dictum est? Propterea exaltabit caput. De torrente, inquit, in via bibit, propterea exaltabit caput. Exaltatum est enim iam caput nostrũ, quia de torrente in via bibit. Passus est enim Dominus noster. Si ergo iam exaltatum est caput nostrum, quid timet corpus torrentem? Sine dubio, quia caput exaltatum est, & corpus dicet postea: Torrentem pertransiit anima nostra, fortasse pertransisset anima nostra aquã sine substantia.) Ecce qualem aquam dicebat, forsitan aqua demersisset nos. Qualis autem aqua? Sine substantia. Quid est, sine substantia? Primò quid est, forsitan pertransiuit anima nostra? Quomodo potuerunt enim Latini expresserunt quod Græci dicũt ἆρα.
B Sic enim Græca habent exemplaria, ἆρα: quia dubitantis verbum est, expressum est quidem dubitationis verbo, quod est fortasse, sed non omnino hoc est. Possumus illud verbo dicere minus quidem Latinè coniuncto, sed apto ad intelligentias vestras. Quod Punici dicunt, *iar*, non lignum, sed quando dubitant, hoc Græci ἆρα, hoc Latini possunt vel solent dicere, putas, cùm ita loquuntur: Putas euasi hoc? Si ergo dicatur forsitan euasi, videtis quia non hoc sonat: sed quod dixi, putas, vsitatè dicitur, Latinè non ita dicitur. Et potui illud dicere cùm tracto vobis. Sæpe enim & verba non Latina dico, vt vos intelligatis. In Scriptura autem non potuit hoc poni quod Latinũ non esset: & deficiente Latinitate, positum est pro eo quod non hoc sonaret. Sic tamen intelligite dici: Putas pertransiuit anima nostra aquam sine substantia? Et quare dicunt, putas? Quia magnitudo periculi vix facit credibile quod euasit. Magnam necem pertulerũt, in magnis discriminibus fuerunt. Omnino sic pressi sunt, vt
C al. consisterent. penè viui † consentirent, vt penè viui absorberentur. Iam ergo euadentes, iam securi, sed ipsius periculi magnitudinem recordantes: putas, inquiunt, pertransiit anima nostra aquam sine substantia? Quæ est aqua sine substantia, nisi aqua peccatorum sine substantia? Peccata enim non habent substantiam: inopiam habent, non substantiam, egestatem habent, nõ substantiam. In ista aqua sine substantia, perdidit ille minor filius totam substantiam suam. Nostis enim Luca 15. c. quia minor filius peregrinatus est, & dixit patri: Da mihi portionem substantiæ quæ me contingit. Quid tibi vis? Melius apud patrem seruatur, tua est. Dilapidare illam vis? proficisci vis longius? Da mihi, sed da mihi. Dedit illi. Profectus in regionem longinquam viuẽs prodigè cum meretricibus, perdidit totam substantiam. Egens remansit, porcos pauit, in egestate sua patris diuitias recordatur. Nisi enim eum egestas pulsasset, illam satietatem non desideraret. Considerent
D ergo omnes peccata sua, videant si habeant substantiam ipsa peccata. Propter quid irritauit Deum pec- Psal. 9. cator? Si non vides peccatum tuum antequam facias, vel iam cùm fecisti considera. Dulcedo huius seculi, ad tempus fauces indulcat, sed in magnam amaritudinem postea conuertetur. Ecce peccasti, & lucrum fecisti. Quid est quod fecisti lucrum? Vt lucrum faceres, Deum offendisti. Vt augeres pecuniam, fides diminuta est, & aurum crescit. Quid perdidisti? Et quid acquisisti? Quod acquisisti aurum vocatur, quod perdidisti fides vocatur. Compara fidem auro. Si venalis esset in nũdinis fides, haberet pretium. Lucra tua cogitas, damna tua non cogitas? De arca gaudes, de corde non plangis? Abundat nescio quid in arca tua, sed vide quid imminutum sit in corde tuo. Cùm ape-

A rueris arcam, inuenis solidos qui non erant. Bene, quia gaudes esse ibi quod non erat. Attende arcaꝫ cordis. Erat ibi fides, sed non est. Si hac gaudes, quare hoc nõ plangis? Plus perdidisti quàm acquisisti. Vis videre quid perdideris? Nec naufragio tibi posset auferri. Nã aliquando perdunt omnia homines in mari, & nudi exeunt. Multi naufragauerunt cum Paulo. Amatores Act. 27. g. huius seculi passi sunt naufragium, & nudi omnes exierunt: illi & quod foris habebant amiserunt, & domum cordis sui inuenerunt inanem. Paulus autem in corde ferebat patrimonium fidei suæ, nullis fluctibus, nullis tempestatibus potuit auferri. Nudus exiit, & diues exiit. Tales diuitias debemus quærere. Sed non eas video, dicis mihi. Stulta anima, non eas vides oculis carnis tuæ. Habeto oculum cordis, & vides eas. Sed non vides fidem. Quare illam vides in altero? Quare clamas quando tibi frangitur, si non eam vides? Frangit tibi aliquis fidem, clamas. Vis ergo tibi exhiberi,
B & tunc vides cùm petitur: vt exhibeas tunc non vides? Quod clamas alium non habere erga te, plange te non habere erga alium: & vide quia peccatũ quod facis sine substantia est. Quod enim acquiritur de peccato, videtur esse substantia: Sed & hoc non acquiritur. Ille enim habet aurum, qui nouit vti auro. Qui autem auro vti non nouit, habetur, non habet, possidetur, non possidet. Estote domini auri, & non serui auri: quia & aurum Deus fecit, & te super aurum ipse fecit. Aurum fecit ad subsidium tuum, & te ad Gen. 1. d. imaginẽ suam. Vide quod supra te est, & calca quod infra te est. Quid ergo acquisisti? Vis videre qualis aqua sine substantia sit? Tolle tecum ad inferos quòd acquisisti. Quid facturus es? Acquisisti aurum, perdidisti fidem. Post paucos dies exis de hac vita: aurum quod acquisisti perdita fide, auferre tecum non potes. Cor tuum inane fidei ad pœnas exit, quod plenum fide ad coronam exiret. Ecce nihil est quod fecisti, &
C propter nihil Deum offendisti. Aqua sine substantia est, quæ te demersit. Propter quid irritauit Deũ pec- Psal. 9. d. cator? Confundantur iniquè facientes vana. Nemo e- Psal. 24. a. nim non inaniter iniquè facit, sed nemo considerat. Eunt homines, audiunt verbũ Dei & prouerbia Dei, & dormitant in eis: audiunt prouerbium illud vulgare, & vigilant in eo. Quod prouerbium? Malo quod teneo, quàm quod spero. O infelix, quid tenes? Ecce dicis, malo quod teneo. Tene sic vt non amittas, & dic, malo quod teneo. Si autem non tenes, quare non illud tenes quod non potes amittere? Quid ergo tenes? Aurum. Tene ergo si tenes, non tibi auferatur inuitò. Si autem & per aurum traheris quò non vis, & ideo te quærit maior raptor, quia inuenit minorem raptorem: ideo te quærit maior aquila, quia prior cepisti leporem: præda tibi fuit minor, præda eris maiori. Hæc non vident homines in rebus humanis, tanta cupiditate cæcantur. Mira res est fratres, horrent qui considerant. Quærit potentior infirmiorem: & quæ-
D rit eum opprimere: nõ ob aliud, nisi quia habet quod illi auferat. Videt illum pati sub se tribulationem, non ob aliud nisi propter quod habet. Et hoc ipse, propter quod ille patitur tribulationem, ad se congerit. Non attendebat quando illum persequebatur. Ille fugiebat, ille torquebatur, ille timebat, ille vbi se absconderet quærebat. Vnde pateretur ista mala, nisi quia habebat? Vel in illo disce quid fugias: quia res quæ illum torquebat te persequentem ne auferretur à te, & te sic habet torquere alio persequente. Attendis quia pinguis est. Si propterea illum persequeris quia pinguis est, time pinguescere, ne alter te quærat: & omnia inaniter fiunt. Quære finem, tenebræ occurrunt. Quære, quære: nihil occurrit. Ergo exultent & lætentur in Christo qui dicunt: Pertransiuit anima nostra aquam sine substantia, & recipiunt substantiam

 suam.

suam. Perdiderunt illam viuentes prodigè, sed num A pauper factus est pater? Redeant, & inuenient ibi diui- Luc. 15.d. tias quas in longinqua peregrinatione cum meretricibus consumpserunt, euadant aquam sine substantia, & dicant: Benedictus Dominus, qui non dedit nos in venationem dentibus eorum.) Venantes enim erant persequentes, & posuerunt escam in muscipulam. Quam escam? Dulcedinem vitæ huius, vt vnusquisque propter dulcedinem huius vitæ mittat caput in nequitiam, & muscipula comprimatur. Nam illi in quibus erat Dominus: illi qui dicunt, nisi quia Dominus erat in nobis, non capti sunt in muscipula. Sit in te Dominus: & nec tu capieris in muscipula: clama, Benedictus Dominus, qui non dedit nos in venationem dentibus eorum. Anima nostra sicut passer eruta est de muscipula venantium.) Quia in ipsa anima Dominus erat, ideo sicut passer eruta est anima de muscipula venantiū. Quare sicut passer? Quia incauta ceciderat sicut passer: & poterat dicere postea, B Ignosce mihi Deus. O passer instabilis, fige potius fidei pedes in petra, noli ire ad muscipulā: Capieris, cōsumeris, obtereris. Sit in te Dominus, & de maioribus minis eruet te, de muscipula venantium. Quomodo si videas auem veluti iam cadere in muscipulam, facis maiorem strepitum, & volat de muscipula: sic & martyrum iam fortè aliqui ipsorum intendebant collū in dulcedinem vitæ huius: Dominus qui erat in illis, fecit strepitum gehennarum, & erutus est passer de muscipula venātium. Anima nostra sicut passer eruta est de muscipula venantiū. Et quid? Semper erit illa muscipula? Muscipula erat dulcedo vitæ huius. Illi nō hæserunt in muscipula, & occisi sunt. Illis occisis muscipula fracta est. Iam non remansit dulcedo vitæ huius, per quam possint iterū capi, sed illa contrita est. Nunquid & passer contritus est? Absit, quia non hæserat in muscipula. Muscipula contrita est, & nos eruti sumus.) Clamēt ergo, quia eruti sunt, volent ad Deū, C triumphēt in Deo, qui eruti sunt: quoniam Dominus erat in eis, ne à muscipula caperentur. Quare muscipula contrita est, & nos eruti sumus? Vis scire quare?

Adiutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum & terram.) Nam si adiutorium hoc non esset, non quidem æterna maneret muscipula: sed cùm captus esset, contereretur passer. Nam vita ista transitura est, & qui dulcedine eius capti fuerint & irretiti, & per hanc dulcedinem offenderint Deum, cum ista vita transibunt. Nam conteretur muscipula, certi estote. Omnis dulcedo vitæ istius præsentis non erit impleta sorte loci sui: sed opus est non hærere, vt quando conteretur muscipula, tūc exultes & dicas: Muscipula contrita est, & nos eruti sumus. Sed ne putes te viribus tuis hoc posse, ad eius fuge auxilium, cuius est vt eruaris (nam si superbieris, in muscipulam cadis) & dic: Adiutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum & terram. Psalmus tractatus est, & quātum D Dominus adiuuare dignatus est, vt puto expositus est. Crastino etiam die sermonem deberi charitati vestræ optimè nostis. Adestote, & adiuuate nos orationibus vestris. Pollicitationis enim nostræ meminisse debetis. Nec dicerem quid essem tractaturus, nisi adiuuari volens studio fidei & orationum vestrarū. Meministis enim me promisisse vobis de hoc tractare quod dictū Ioan. 1.b. est in Euangelio: Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Solēt enim omnes hæretici, maximè Manichæi reprehēdere legem, & dicere quia Deus illam non dedit. Exponendus est locus iste, vt cognoscatur, quia & legem Deus dedit, & lex per Moysen data est, vt nos saluaret. Propter certam causam non saluauit lex, vt lator legis ipse imporator desideraretur, qui indulgentiam daret peccantibus: & data quidem lex esset per Moysen, gratia autē & veritas per Iesum Christum fieret. Ad hoc intentos vos facere volui. Aderit Domini misericordia, non ex meritis nostris, sed fortè pro merito desiderij vestri: neque ex facultatibus nostris, sed ex abundantia donorum suorum: vt sic tractetur res satis necessaria hominibus positis in nouo testamento, vt omnino nullas latebras inueniat inimicus, vbi se occultet ad decipiendos fideles.

IN PSALMVM CXXIIII. PRÆFATIO.

PSALMVS iste pertinens ad numerum Canticorū graduū.) de quo titulo in aliis iam multa diximus, & repetere nolumus, ne vos obtūdamus potius quàm instruamus, docet nos ascendentes & leuantes animas nostras ad Dominum Deum nostrum affectu charitatis atq; pietatis, non intendere in homines, qui prosperantur in hoc seculo felicitate falsa atque ventosa & prorsus seductoria: vbi nihil aliud nutriūt quàm superbiam, & cor eorum congelascit aduersus Deum, & fit durum aduersus imbrem gratiæ ipsius, ne fructū ferat. Præsumentes enim omnia sibi abūdare quæ videntur huic vitæ necessaria, & vltra quàm necessaria, extolluntur. Et cùm sint homines per iniquitatem inferiores omnibus hominibus, per superbiam superiores se putant omnibus hominibus. Atque vtinam vel sicut alios homines se esse deputarent. Hos autem aliquando intuendo & nimis attendendo, etiam illi qui Deum colunt, fluctuant & nutant, quasi perierit merces eorum quare Deum colunt, cùm se vident in laboribus, in egestate, in ærumna, in morbo, in dolore, in aliqua necessitate, & vident alios habere sanitatē corporis, abundare temporalibus, incolumitate suorum gaudere, nitore honorum florere eos qui non solum Deum nō colunt, verumetiam hominibus aduersantur, attendentes eos, nutant, & dicunt apud se quod apertè scriptum est in quodam Psalmo: Quomodo sciuit Deus, & si est scientia in altissimo? Ecce ipsi pecca- Psal. 72.b. tores & abundantes in seculo obtinuerunt diuitias. Et sequitur: Nunquid vanè iustificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas? Nunquid fortè vanus fui qui volui iustè viuere, & innocēter inter homines conuersari, quando scio eos qui nolunt seruare innocentiam, habere tantam felicitatem, & insultare iustis per iniquitatem felices? Sed quis illud dixit ibi in Psalmo? Cuius nondum erat rectum cor. Sic enim cœpit iste Psalmus de quo modò testimonium dedimus, nō iste quem considerandum & tractandum modò suscepimus: sed vbi dictum est, Quomodo sciuit Deus, & si est sciētia in altissimo? Ecce ipsi peccatores & abundantes in seculo obtinuerunt diuitias: Nūquid vanè iustificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas? Ille ergo Psalmus vbi videtis quia periclitatur anima, vbi videtis quia nutant pedes, sic cœpit. Quàm bonus Deus Israël rectis corde? Mei autē, inquit, penè cōmoti sunt pedes, paulominus effusi sunt gressus mei. Quare? Quia zelaui in peccatoribus, pacem peccatorum intuens. Inde ergo dixit commotos pedes suos & penè effusos gressus, lapsos ad ruinam à Deo: quia intuitus est & inspexit felicitatem peccatorum, & vidit eos habere pacem, se autem laborem. Narrauit autem hoc cùm iam euasisset, cùm iam recto corde Deo inhæsisset, narrauit præterita pericula sua. Ergo bonus Deus Israël. Sed quibus? Rectis corde. Qui sunt recti corde? Qui nō reprehendunt Deū. Qui sunt recti corde? Qui voluntatem suam ad volūtatem Dei dirigunt, non voluntatem Dei ad voluntatem suam curuare conantur. Breue præceptum est, vt homo dirigat cor suum. Vis habere rectum cor? Tu fac quod vult Deus: noli Deum velle facere quod vis tu. Prauicordes ergo sunt, id est, qui rectum cor non habent,

habent, qui ſedent & diſputant quomodo debuit fa- A cere Deus: non laudando quod fecit, ſed reprehendēdo. Corrigere illum volunt. Parum eſt quia corrigi ab eo nolunt, & dicunt: Non debuit Deus facere pauperes, ſed ſoli diuites eſſe debuerunt, & ipſi ſoli viuerēt. Vt quid factus eſt pauper? Vt quid viuit? Reprehendit Deum pauperum. Quanto melius eſſet pauper Dei, & diues eſſet de Deo, hoc eſt, ſequeretur voluntatem Dei, & videret paupertatem ſuam temporalem eſſe & tranſituram, diuitias autem ſibi ſpiritales ita venturas, vt nullo pacto poſſent præterire, & haberet in diuitiis cordis fidem, ſi ei non contingit aurum habere in arca? Quia ſi aurum haberet in arca, furem timeret, & aurum de arca etiam nolens perderet: fidem autem de corde non perdet, ſi ipſe illam inde non expulerit. Citò autem reſponderi poteſt, chariſſimi. Fecit Deus pauperem, vt probet hominē: & fecit Deus diuitem, vt probet illum de paupere. Et omnia quæ fecit Deus, rectè fecit. Et ſi non poſſumus videre con- B ſilium ipſius, quare illud ſic fecit & illud ſic, bonum eſt nobis vt ſubdamus nos ſapientiæ ipſius, & credamus quia bene omnia fecit, & ſi nondum nouimus quare ſic fecit: & habebimus cor rectum, vt præſumamus & confidamus de Domino, & non mouebūtur pedes noſtri, & fit in nobis aſcendentibus vnde cœpit iſte Pſalmus.

Expoſitio Pſalmi.

QVI confidunt in Domino ſicut mons Sion, non commouebitur in æternum.) Qui ſunt iſti? Qui inhabitant Hieruſalem. Ipſi non commouebuntur in æternum qui inhabitant Hieruſalem. Si hanc Hieruſalē intellexerimus, omnes qui illic inhabitabant, bellis & euerſione ipſius ciuitatis excluſi ſunt. Modò quæris Iudæum in ciuitate Hieruſalem, & non inuenis. Quare ergo non mouebuntur in æternum qui inhabitant Hieruſalem: niſi quia eſt alia Hieruſalem, de C qua multa ſoletis audire? Ipſa eſt mater noſtra, cui ſuſpiramus & gemimus in iſta peregrinatione, vt ad illā redeamus. Erraueramus à via, & viam non habebamus. Rex ipſius venit, & via nobis factus eſt, vt ad illam redire poſſimus. Pſal. 121.a. Ipſa eſt illa vbi ſtantes erant pedes noſtri in atriis Hieruſalem, ſicut audiſtis in Pſalmo canticorum graduum ſuperiore, iam vobis expoſito & tractato qui interfuiſtis: cui ſuſpirabat ille qui cantabat, Hieruſalem quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipſum. Qui ergo ibi habitant, non mouebuntur in æternum. Qui autem habitarūt in iſta Hieruſalem, moti ſunt: primò corde, poſtea exilio. Quando moti ſunt corde & ceciderunt, tunc regē ipſius ſupernæ Hieruſalem crucifixerunt. Iam ſpiritaliter foris erant, & ipſum regem foras excludebant. Matt.27.d. Eiecerunt enim illū extra ciuitatem ſuam, & eum foris crucifixerunt. Et ipſe eiecit illos extra ciuitatem ſuā, id eſt, æternam Hieruſalem matrem omniū noſtrûm, D quæ eſt in cælis. Qualis eſt iſta Hieruſalem? Breuiter deſcribit eam. Montes in circuitu eius.) Magnum ergo aliquid eſt, eſſe nos in ea ciuitate quam circumdederunt montes? Ipſa eſt tota felicitas noſtra, quia habebimus ciuitatem quam circumdederunt mōtes? Num enim non nouimus montes? aut quid ſunt mōtes, niſi tumores terrarum? Alij ſunt ergo montes amabiles, montes excelſi, prædicatores veritatis, ſiue angeli, ſiue apoſtoli, ſiue prophetæ. Ipſi ſunt in circuitu Hieruſalem. Ambiunt illam, & quaſi murum illi faciunt. De his montibus amabilibus & delectabilibus aſſiduè Scriptura loquitur. Aduertite vel cùm auditis vel legitis, pluribus locis inuenitis montes delectabiles, quàm nos poſſumus commemorare. Veruntamen quantum Dominus ſuggerit, delectat nos de his montibus multa dicere: & diuina teſtimonia de literis ſanctis occurrunt nobis. Ipſi ſunt montes qui illuminantur à Deo. Et primitus illuminātur, vt ab ipſis lumen deſcēdat ad valles, vel ad colles: quia non tantę ſunt altitudinis quantæ ſunt mōtes. Ipſi ſunt per quos nobis prærogatur Scriptura, ſiue in prophetia, ſiue in epiſtolis, ſiue in Euangeliis. Ipſi ſunt montes de quibus cantamus: Leuaui oculos meos in montes, vnde Pſal.120.a. veniet auxilium mihi: quia de Scripturis ſanctis in hac vita habemus auxilium. Sed quia ipſi montes nō à ſe proteguntur, nec à ſeipſis nobis conſulunt, nec ſpes noſtra debet eſſe in montibus, ne maledicti ſimus Hier.17.a. qui ſpem in homine ponimus: iam dixerat, Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi: Auxilium, inquit, meum à Domino, qui fecit cælum & terram. Ipſi ſunt montes de quibus item dicit: Suſcipiant montes pacem populo tuo, & colles iuſtitiam. Pſal.71.a. Montes magni ſunt, colles minores ſunt. Montes ergo vident, colles credunt. Qui vident, pacem ſuſceperunt & attulerunt ad illos qui credunt. Qui enim credunt, ſuſcipiunt iuſtitiam: quia iuſtus ex fide viuit. Rom.1.b. Angeli vident: annunciant quod vident, & credimus nos. Ioannes ille: In principio, inquit, erat verbum, & Ioan.1.a. verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Videbat, prædicauit nobis vt crederemus. Et per montes ſuſcipientes pacem, ſuſceperunt colles iuſtitiam: quia de ipſis montibus ait: Suſcipiunt montes pacem populo tuo. Non dixit, à ſe habent pacem, vel inſtituūt pacem, vel generant pacem, ſed ſuſcipiunt pacem. Vnde ſuſcipiunt pacem, Dominus eſt. Sic ergo leua Pſal.120.a. oculos tuos ad montes propter pacem, vt auxilium tuum ſit à Domino, qui fecit cælum & terram. Rurſus illos montes commemorans Spiritus ſanctus hoc ait: Illuminans tu admirabiliter à montibus æternis. Pſal.75.a. Non dixit, illuminant montes, ſed illuminans tu à montibus æternis. Per montes iſtos quos æternos eſſe voluiſti prædicans Euangelium, tu illuminas, non montes. Tales ergo montes in circuitu Hieruſalem. Et vt noueritis quales ſint montes in circuitu eius, vbi commemorauit montes bonos Scriptura, valde rarò & difficile, aut fortè nunquam, vt non ſtatim ibi nominet Deum, aut ſimul ſignificet, ne ſpes remaneat in montibus. Ecce videte quàm multa commemoraui. Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Et ne ibi remaneas: Auxilium meum, inquit, à Domino, qui fecit cælum & terram. Rurſus ſuſcipiunt montes pacem populo tuo. Cùm dixit, ſuſ- Pſal.71.a. cipiunt, oſtendit alium eſſe montem pacis vnde illi ſuſcipiunt. Rurſus, à montibus illuminans. Sed tu dixiſti: Illuminans tu admirabiliter à montibus æternis. Pſal.75.a. Item hoc loco cùm dixiſſet, Montes in circuitu eius; ne rurſum remaneres in montibus, ſtatim ſubiunxit:

Et Dominus in circuitu plebis ſuæ.) Vt tua ſpes nō ſit in montibus, ſed in illo qui illuminat mōtes. Cùm enim ille habitat in montibus, id eſt, in ſanctis, ipſe eſt in circuitu plebis ſuæ: & ipſe muniuit plebem ſuam munimento ſpiritali, ne moueatur in æternum. At verò de illis montibus malis quando loquitur Scriptura, non eis addidit Dominum. Tales montes iam ſæpe diximus vobis, ſignificant magnas quaſdam animas: ſed malas. Non enim putetis fratres, quia potuerunt fieri hæreſes per aliquas paruas animas. Non fecerunt hæreſes, niſi magni homines: ſed quantū magni, tantum mali montes. Non enim mōtes erant tales qui ſuſciperent pacem, vt colles ſuſciperent iuſtitiam: ſed illi diſſenſionem ſuſceperunt à diabolo patre ſuo. Montes ergo erant: ad tales montes caue ne fugias. Venturi enim ſunt homines, & dicturi tibi: Magnus ille vir, & magnus ille homo. Qualis fuit ille Donatus? qualis eſt Maximinianus? & neſcis Photinus qualis fuit? & ille Arrius qualis fuit? Omnes iſtos montes nominauimus, ſed naufragoſos. Videtis quia

lucet de illis aliqua flāma sermonis, & aliquis de ipsis ignis accenditur. Si nauigatis in ligno, & noctem patimini, id est, caliginem huius vitæ: non vos fallant, nec dirigatis illuc nauim. Vbi sunt saxa, ibi naufragia magna fiunt. Cùm ergo tibi laudati fuerint isti montes, & cœperit tibi suaderi vt venias ad ipsos montes quasi *Psal.10.a.* ad auxilium, & ibi requiescas, responde: In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montes sicut passer? Bonum est enim tibi vt in illos *Psal.120.a.* montes leues oculos, vnde tibi auxilium à Domino sit, vt euadas sicut passer de muscipula venantium, nō transmigres in montes. Passer enim instabilis res est, citò mouetur, citò volat hinc & inde. Sed tu confide in Domino, & eris sicut mons Sion, non moueberis in æternū, & non transmigrabis in mōtes sicut passer. Nunquid ibi sic nominauit montes, vt de Domino diceret? Sed mōtes tales ama, in quibus Dominus est. Tunc autem te amant ipsi montes, si non in illis spem posueris. Videte fratres quales sunt montes Dei. Nam *Psal.35.a.* inde sic nominati sunt in alio loco: Iustitia tua sicut montes Dei. Non ipsorum, sed iustitia tua. Audi talē *Phil.3.b.* montem Apostolum: Vt inueniar in illo, inquit, non habens iustitiam meam quæ ex lege est, sed eam quæ est per fidem Christi. Illi autem qui per iustitiam suā montes esse voluerunt, sicut Iudæi quidam vel Phari- *Rom.10.a.* sæi principes eorum, sic reprehenduntur: Ignorantes enim Dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Qui autem subiecti sunt, sic sunt alti vt humiles sint. Et quia magni sunt, montes dicuntur: quia verò subiecti sunt Deo, valles sunt. Et quia habent capacitatem pietatis, suscipiunt abundantiam pacis, & inundationem transmittunt ad colles. Modò tamen tu vide quos colles ames. Si vis amari à bonis montibus, noli spem ponere nec in bonis montibus. Nam qualis mons erat Paulus? Quando inuenitur talis? De magnitudine loquimur hominū. Tantæ gratiæ quisquam potest facilè inueniri? Et tamen timebat ne passer ille in illo poneret spē. Et quid *1.Cor.1.b.* ait? Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? Sed le- *Psal.120.a.* uate oculos in montes vnde auxilium veniat vobis, *1.Cor.3.b.* quia ego plantaui, Apollo rigauit: sed auxilium vestrū à Domino qui fecit cælum & terram, quia Deus incrementum dedit. Ergo montes in circuitu eius. Sed quomodo montes in circuitu eius, sic & Dominus in circuitu plebis suæ: Ex hoc & vsque in seculum.) Si ergo montes in circuitu eius, & Dominus in circuitu plebis suæ, constringit Dominus plebem suam in vnū vinculum charitatis & pacis: vt qui confidunt in Domino sicut mons Sion, non cōmoueantur in æternū: Et hoc est ex hoc & vsque in seculum. Quoniam nō derelinquet virgam peccatorum super sortem iustorum, vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas.) Modò quidē iusti aliquantùm laborant, & modò aliquando iniusti dominantur iustis. Quibus modis? Aliquando iniusti perueniunt ad honores seculi. Cùm peruenerint & facti fuerint vel iudices, vel reges, quia hoc facit Deus propter disciplinam plebis suæ, propter disciplinam populi sui: non potest fieri nisi vt exhibeatur illis honor debitus potestati. Ordinauit enim sic Deus ecclesiam suam, vt omnis potestas ordinata in seculo habeat honorem, & aliquando à melioribus. Sed exempli gratia, vnam rem dico, hinc coniicite gradus omnium potestatum. Prima & quotidiana potestas hominis in hominem domini est in seruum. Propè omnes domus habent huiusmodi potestatem. Sunt domini, sunt & serui. Diuersa sunt nomina, dominus, seruus: sed homines & homines paria sunt nomina. Et quid dicit Apostolus, docens seruos *Ephes.6.a.* dominis suis subditos esse? Serui obaudite dominis vestris secundum carnem, quia est Dominus secundū spiritum. Ille est verus Dominus & æternus, isti autem

A temporales secundum tempus. Tu cùm ambulas in via, cùm viuis in hac vita, nō vult te facere superbum Christus. Contigit tibi vt Christianus efficereris, & haberes dominum hominem: non ideo Christianus factus es, vt dedigneris seruire. Cùm enim Christo iubente seruis homini, non illi seruis, sed illi qui iussit. Et ait: Obaudite dominis vestris secundum carnem, cum timore & tremore, & in simplicitate cordis, non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes: sed quasi serui Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate. Ecce non fecit de seruis liberos, sed de malis seruis bonos seruos. O quantum debent diuites Christo qui illis componit domum, vt si fuit ibi seruus infidelis, conuertat illum Christus, & non ei dicat: Dimitte Dominum tuum, iam cognouisti eum qui verus est Dominus. Ille fortè impius est & iniquus, tu autem fidelis & iustus. Indignum est vt iustus & fidelis seruiat iniquo & infideli. Non hoc ei B dixit, sed magis seruiat. Et vt corroboraret seruū, hoc dixit: Exemplo meo serui, quia prior ego seruiui iniquis. Dominus enim tanta in passione sustinens, à quibus sustinuit nisi Dominus à seruis? Et à quibus, nisi à malis seruis? Nam si fuissent boni serui, honorarent Dominum suum. Sed quia mali serui erant, iniuriauerunt Dominum. Ille quid contrà reddidit? Dilectionem pro odio. Ait enim: Pater ignosce illis, *Luca 23.e.* quia nesciunt quid faciunt. Si Dominus cæli & terræ, per quem facta sunt omnia, seruiuit indignis, rogauit pro sæuientibus & furentibus: & tanquam medicum se exhibuit adueniens (nam & medici & arte & sanitate meliores seruiunt ægrotis,) quanto magis nō debet dedignari homo, ex toto animo, & ex tota voluntate bona, cum tota dilectione seruire Domino etiam malo? Ecce seruit melior deteriori, sed ad tempus. Quòd autem dixi de domino & seruo, hoc intelligite de potestatibus & regibus, & de omnibus culmini- C bus huius seculi. Aliquando enim potestates bonæ sunt, & timent Deum, aliquando non timent Deum. Iulianus extitit infidelis imperator. Nónne extitit apostata, iniquus, idololatra? Milites Christiani seruierunt imperatori infideli. Vbi veniebatur ad causam Christi; non agnoscebant nisi illum qui in cælo erat. Quando volebat vt idola colerent, vt thurificarent: præponebant illi Deum. Quādo autem dicebat, producite aciem, ite contra illam gentē: statim obtēperabant. Distinguebant Dominum æternum à domino temporali: & tamen subditi erant propter Dominum æternum, etiam domino temporali. Sed nunquid sic erit semper, vt iniqui imperent iustis? Non sic erit. Videte enim quid dicat iste Psalmus: Quoniam non derelinquet Dominus virgam peccatorum super sortem iustorum. Sentitur ad tempus virga peccatorum super sortem iustorum, sed non ibi relinquitur, non erit in æternum. Veniet tempus quando v- D nus agnoscatur Deus: veniet tempus quando vnus Christus in claritate sua apparens congreget ante se omnes gentes; & diuidat eas sicut diuidit pastor hæ- *Matt.25.e.* dos ab ouibus: oues ponet ad dexteram, hædos ad sinistram. Et videbis ibi multos seruos inter oues, & multos dominos inter hædos: & rursus multos dominos inter oues, & multos seruos inter hædos. Non enim quia sic consolati sumus seruos, omnes serui boni sunt: aut quia sic repressimus superbiam dominorum, omnes domini mali sunt. Sunt boni & fideles domini, & sunt mali. Sunt boni & fideles serui, & sunt mali. Sed quamdiu serui boni seruiunt malis dominis, ferant ad tempus: quia non derelinquet Dominus virgam peccatorum super sortem iustorum. Quare? Vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas, vt ad tempus ferant iusti iniquos dominantes, & intelligant non esse hoc sempiternum, sed præpa-

præparent se ad possidendam sempiternam hæreditatem. Quam hæreditatem? Vbi destruetur omnis potentatus, & omnis potestas, vt sit Deus omnia in omnibus. Ad hoc se seruantes, & hoc corde contemplantes, & hoc in fide retinentes, & vt videant perdurantes, non extendunt manus suas in iniquitatem. Nam si videant, quia semper est virga peccatorum super sortem iustorum, cogitant apud se & dicunt: Quid mihi prodest quia iustus sum? Semper mihi dominabitur iniquus, & semper seruus ero? Faciam ergo & ego iniquitatem, quia nihil prodest tenere iustitiam. Ne autem hoc dicat, insinuatur illi fides, quia ad tempus potest esse virga peccatorum super sortem iustorum. Non eam relinquet Dominus super sortem iustorum, vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas: sed teneant ab iniquitate manus suas, & ferant iniquitatem, non faciant: melius est enim iniustitiam ferre quàm facere. Vnde non semper erit? Quia non derelinquet Dominus virgam peccatorum super sortem iustorum. Hoc cogitant qui recto sunt corde, de quibus paulo autè dixit, qui voluntatem Dei sequuntur, non voluntatem suam: sed qui sequi Deum volunt, faciunt illum præcedentem; & se sequentes: non autem se præcedentes, & illum sequentem. Et in omnibus eum bonum inueniunt, siue emendantem, siue consolantem, siue exercentem, siue coronantem, siue purgantem, siue illuminantem, sicut Apostolus ait: Scimus quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum. Et ideo sequitur: Benefac Domine bonis, & rectis corde.) Sicut autem qui declinat à malo, & facit bonum, rectus corde est, quia non zelat in peccatoribus, pacem peccatorum intuens: sic praui cordis est, qui scandalizatur in viis Domini, qui declinat à Deo & facit malum, & inescatur dulcedine seculi, & ea illaqueatus & captus amaras pœnas luit. Declinanti autem à Deo, cuius disciplinam ferre noluit; fit illi per iudicium Dei vetus laqueus falsa malorum felicitas. Vnde continuò subiungit: Declinantes autem in strangulationem abducet Dominus cum operantibus iniustitiam.) Id est, quorum facta imitati sunt: quia eorum præsentes lætitias amauerunt, & futura supplicia non crediderunt. Qui ergo recti sunt corde, & non declinant, quid habebunt? Iam veniamus ad ipsam hæreditatem, fratres, quia filij sumus. Quid possidebimus? Quæ est hæreditas? Quæ patria nostra? Quid vocatur? pax. Per hanc vos salutamus, hanc vobis annunciamus, hanc suscipiunt montes, & colles iustitiam, ipsa est Christus. Ipse enim est pax nostra; qui fecit vtraque vnum, & medium parietem maceriæ soluit, quia filij sumus, hæreditatem habebimus. Et quid vocabitur ipsa hæreditas, nisi pax? Et videte quia exhæredati sunt qui non amant pacem. Non autem amant pacem qui diuidunt vnitatem. Pax possessio piorum est, possessio hæredum. Et qui sunt hæredes? Filij. Audite Euangelium: Beati pacifici, quoniam ipsi filij Dei vocabuntur. Audite & conclusionem huius Psalmi: Pax super Israël.) Israël est videns Deum. Hierusalem visio pacis interpretatur. Intelligat charitas vestra: Israël interpretatur videns Deum: Hierusalem visio pacis. Qui non mouebuntur in æternum? Qui inhabitant Hierusalem, non mouebuntur in æternum. Ergo non mouebuntur in æternum, qui inhabitant visionem pacis. Et pax super Israël. Ergo Israël qui videns Deum est, videns pacem est: & ipse Israël est & Hierusalem: quia populus ille Dei, ipsa est ciuitas Dei. Si ergo videns pacem, hoc est videns Deum: meritò & Deus ipse est pax. Ergo quia Christus filius Dei pax est, ideo venit colligere suos, & secernere ab iniquis. A quibus iniquis? Qui oderunt Hierusalem, qui oderunt pacem, qui volunt conscindere vnitatem, qui non credunt paci; qui falsam pacem pronunciant in populo, & non illam habent. Quibus respondetur cum dixerint: Pax vobiscum, & cum spiritu tuo. Falsum dicunt, & falsum audiunt. Quibus dicunt pax vobiscum? Quos separant à pace orbis terrarum. Et quibus dicitur: Et cum spiritu tuo? Qui dissensiones amplectuntur, & odiunt pacem. Si enim in spiritu eorum esset pax, nónne vnitatem diligerent; & relinquerent dissensionem? Falsum ergo pronunciant, & falsum audiunt. Nos verum pronunciemus, & verum audiamus. Simus Israël, & amplectamur pacem, quia Hierusalem est visio pacis, & nos Israël, & pax super Israël.

1.Cor. 15.d. — Psal.72.a. — Rom.8.e. — Psal.36.c. — Psal.72.a. — Psal.71.a. — Eph. 2.c. — Mat.5.a. — Psal. 124.a.

IN PSALMVM CXXV. ENARRATIO.

SICVT iam meministis, ex ordine nobis tractantibus iste Psalmus est centesimus vicesimus quintus, qui inter illos Psalmos est, quorum est titulus: Canticum graduum.) Est autem sicut nostis vox ascendentium. Quò, nisi ad illam supernam Hierusalem, matrem omnium quæ est in cælis? Quæ superna, ipsa & æterna. Hæc autem quæ in terra fuit; vmbram habebat illius. Itaque ista cecidit, illa permanet. Hæc impleuit tempus prædicationis, illa tenet æternitatem reparationis nostræ. Ab illa peregrinamur in hac vita, ad eius reditum suspiramus. Suspiramus tamdiu miseri & laborantes, donec ad illam redeamus. Nec ciues nostri angeli dimiserunt nos in peregrinatione, sed annunciauerunt nobis ipsum regem venturum ad nos: & venit ad nos, & contemptus est inter nos à nobis: & postea nobiscum fuit & docuit nos contemni, quia contemptus est: docuit nos tolerare, quia tolerauit: docuit pati; quia passus est: & promisit resurrecturos, quia resurrexit: in seipso ostendens quid sperare debeamus. Si ergo, fratres, prophetæ antiqui patres nostri antequam Dominus Iesus Christus veniret in carne, antequam mortuus resurrexisset & ascendisset in cælum, suspirabant tamen illi ciuitati: quantum oportet nos desiderare quò nos ipse præcessit, & vnde nunquam recessit? Non enim Dominus sic venit ad nos, vt desereret angelos. Et cum illis mansit; & ad nos venit. Illis mansit in maiestate, ad nos venit in carne. Eramus autem vbi redemptor noster ille venisse dicitur, & captiui tenebamur. Si redemptor noster ille dicitur, captiui tenebamur. Vbi ergo tenebamur, vt ille veniret redimere captiuos? Vbi tenebamur? Fortè apud barbaros. Peior est barbaris diabolus & angeli eius. Ipsi antea tenebant genus humanum, ab eis redemit nos, qui non aurum neque argentum; sed sanguinem suum pro nobis dedit. Quomodò autem homo venerat in captiuitatem; Paulum Apostolum interrogemus. Etenim ipse præcipuè gemit in ista captiuitate, suspirans æternam Hierusalem: & docuit nos gemere ex ipso spiritu, quo & ille impletus gemebat. Hoc enim ait: Omnis creatura congemiscit & dolet vsque nunc. Et iterum: Vanitati enim creatura subiecta est, ait, non sponte: sed propter eum qui subiecit eam in spe. Omnem creaturam dixit in hominibus etiam nondum credentibus, sed tamen credituris, ingemiscere creaturam in laboribus. Nunquidnam in his tantum gemit, qui nondum crediderunt? Iam verò in his qui crediderunt non gemit nec parturit creatura? Non solùm autem, inquit, sed & nosipsi primitias spiritus habentes, id est, qui iam spiritu Deo seruimus, qui iam mente Deo credimus, & in ipsa fide primitias quasdam dedimus, vt primitias nostras sequamur, ergo & nosipsi in nobismetipsis ingemiscimus, adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri.

Gal.4.d. — Rom.8.d. — Ibidem.

Gemebat ergo & ipse, & gemunt omnes fideles, adoptionem expectantes redemptionem corporis sui. Vbi gemunt? In ista mortalitate. Quam redemptionem expectant? Corporis sui, quæ præcessit in Domino, qui resurrexit à mortuis, & ascendit in cælum. (Mar. 16.) Hoc nobis antequam reddatur, necesse est gemamus, etiam fideles, etiam sperantes. Ideo sequitur ibi & dicit, cùm diceret: Et ipsi in nobismetipsis ingemiscimus adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri: quasi diceretur ei: Quid tibi ergo profuit Christus, si adhuc gemis? Et quomodo Saluator saluum te fecit? Qui gemit, adhuc ægrotat: subiunxit & ait, (Rom. 8. e.) Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Ecce quare gemimus, & quomodo gemimus: quia quod speramus iam quidem expectamus, sed nondum tenemus, & donec teneamus in tempore suspiramus, quia desideramus quod nondum tenemus. Quare? Quia spe salui facti sumus. Iam caro sumpta de nobis in Domino, non spe, sed re salua facta est. Resurrexit enim, & ascendit in capite nostro caro nostra salua, in membris adhuc saluanda est. Secura gaudeant membra, quia à capite suo non sunt deserta. Dixit enim membris laborantibus: (Matth. 28. d.) Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi: ita factum est vt conuerteremur ad Deum. Spem enim non habebamus, nisi ad seculum, & inde serui miseri, & bis miseri, quia & in hac vita spem posueramus, & faciem habentes ad seculum, dorsum contra Deum. Cùm verò conuerterit nos Dominus, vt iam incipiamus faciem habere ad Deum, & dorsum ad seculum, quia adhuc in via sumus, & tamen patriam attendimus: & quando fortè aliquam tribulationem patimur, sed tamen tenemus viam & ligno portamur: asper quidam ventus, sed ventus noster est; cum labore quidem, sed citò ducit & citò perducit. Quia ergò de captiuitate nostra gemebamus, gemunt autem & illi qui iam crediderunt. Quomodo autem facti fuimus captiui? Obliti fuimus, sed per Scripturam commemoramur. Paulum ipsum Apostolum interrogemus. Ait enim: (Rom. 7. c.) Scimus enim quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Ecce vnde facti sumus captiui, quia venundati sumus sub peccato. Quis nos vendidit? Nosipsi, qui consensimus seductori. Vendere nos potuimus, sed redimere nos non possumus. Vendidimus nos consensione peccati, redimimur in fide iustitiæ. Sanguis enim innocens datus est pro nobis, vt redimeremur. Non quemcunque sanguinem ille fudit persequendo iustos. Qualem sanguinem fudit? Iustorum quidem sanguinem fudit prophetarum patrum nostrorum, iustorum sanguinē fudit & martyrum, tamen omnes de propagine peccati venientes. Vnum sanguinem fudit eius qui non iustificatus, sed iustus natus est. Illo sanguine fuso, perdidit quos tenebat. Pro quibus enim datus est innocens sanguis, redempti sunt: & conuersi à captiuitate, cantant istum Psalmum:

Expositio Psalmi.

CVM conuerterit Dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati.) Hoc voluit dicere, facti sumus gaudentes. Quando? Cùm conuerterit Dominus captiuitatem Sion. Quæ Sion? Ipsa Hierusalem, æterna Sion. Quomodo æterna Sion? Quomodo captiua Sion? In angelis æterna, in hominibus captiua. Non enim omnes illius ciuitatis ciues captiui sunt, sed qui inde peregrinantur, ipsi captiui sunt. Homo ciuis est Hierusalem: sed venditus sub peccato, A factus est peregrinus. De propagine ipsius natum est genus humanum, & impleuit terras captiuitas Sion. Et ista captiuitas Sion quomodo vmbra illius Hierusalem? (Hier. 25. b. & 26. 19.) Vmbra illius Sion quam acceperunt Iudæi in imagine, in figura fuit in captiuitate in Babylonia, & post septuaginta annos rediit ille populus ad ciuitatē suam. Septuaginta anni significant omne tempus, quod septem diebus voluitur. Cùm autem transierit omne tempus, tunc redimus & nos ad patriam nostram: quomodo ille populus post septuaginta annos rediit à captiuitate Babyloniæ. (1. Esd. 1. c.) Babylonia est enim mundus iste. Babylonia enim interpretatur confusio. Videte si non est cōfusio tota vita humana. Quicquid agunt homines in spe vana, cùm cognouerint quid agunt, erubescunt. Quare laborant? Cui laborant? Filiis meis, inquit. Et ipsi cui? Filiis suis. Et ipsi quibus? Filiis suis. Nemo ergo sibi. Ab ista ergo confusione iam conuersi erant quibus dicit Apostolus: B (Rom. 6. d.) Quam enim gloriam habebatis in his, in quibus nunc erubescitis? Confusio est ergo ista tota vita rerum humanarum, non pertinens ad Deum. In hac confusione, id est, in ista Babylonia, captiua tenetur Sion. Sed conuertit Dominus captiuitatem Sion, & facti sumus, inquit, sicut consolati: id est, gauisi sumus tanquam consolationem accipientes. Consolatio non est nisi miserorum, consolatio non est nisi gementium & lugentium. Quare quasi consolati, nisi quia adhuc gemimus? Gemimus in spe, consolamur in re. Cùm transierit spes, de gemitu gaudium veniet æternum, vbi non opus erit consolatione, quia nulla miseria sauciabimur. Quare autem velut consolati ait, & non ait consolati? Non semper quasi ad similitudinem ponitur hoc verbum, sicut, quod dicimus: aliquando ad proprietatem refertur, aliquando ad similitudinem: modò ad proprietatem relatum est. Sed exempla nobis etiam de communi locutione hominum danda sunt, vt facilè intelligatur, quo- C modo dicimus: Sicut vixit pater, ita & filius, ad similitudinem hoc dicimus: (Eccl. 3. d.) & sicut pecus moritur, ita homo moritur, ad similitudinem hoc dicitur. Quando autem hoc dicimus, Fecit sicut vir bonus, nunquid non est vir bonus, sed similitudinem habet viri boni? Fecit tanquam iustus. Hoc, tanquam, non negat cum iustum esse, sed proprietatem eius ostendit. Fecisti sicut senator. Ergo non sum senator, si dicat: imò quia es, sicut senator fecisti: & quia iustus es, sicut iustus fecisti: & quia bonus es, sicut bonus fecisti. Ergo quia & isti verè consolati erant, sicut consolati gaudebant: id est, magnum erat gaudium ipsorum tanquam consolatorum, illo consolante morituros qui mortuus est. Omnes enim mori gemimus: Consolatus est ille qui mortuus est, ne mori timeremus. Prior resurrexit, vt haberemus quod speraremus. Quia ergo prior resurrexit, spem nobis dedit: quia in miseriā positi, spe consolati sumus. Hinc gaudium magnum. D Et conuertit Dominus captiuitatem nostram: vt iam de captiuitate viam teneamus, & eamus ad patriam. Iam ergo redempti in via non timeamus insidiantes hostes nostros. Ideo enim redemit nos, vt non audeat hostis insidiari nobis, si de via non recesserimus. Ipse enim Christus factus est via. Vis non pati latrones? Ait tibi: Viam tibi straui ad patriam, noli de via recedere. Talem viam muniui, vt latro ad te non audeat accedere. Tu ab illa noli recedere, & latro ad te non audebit accedere. Ambula ergo in Christo & canta gaudens, canta tanquam consolatus, quia ille te præcessit qui iussit vt sequaris. Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione.) Os, fratres mei, quod habemus in corpore, quomodo repletur gaudio? Nō solet impleri, nisi aqua, aut cibo, aut potu: aut aliqua re tali missa in os. Impletur aliquando os nostrum,

nostrum, & plus est quod dicimus sanctitati vestræ: quando os plenum habemus, loqui nó possumus. Habemus autem intus os, id est, in corde: vnde quicquid procedit, si malum est inquinat nos, si bonum est mūdat nos. De ipso enim ore audistis, dum Euangelium
Mat.15.a. legeretur. Insultabant enim Iudæi Domino, quia discipuli eius non lotis manibus manducabant. Illi insultabant qui munditiam foris habebant, & intus maculis pleni erant. Illi insultabant quorum iustitia non erat, nisi in oculis hominum. Dominus autem quærit munditiam nostram interiorem: quæ si fuerit, necesse
Mat.23.c. est vt & quæ foris sunt munda sint. Mundate, inquit, quæ intus sunt, & quæ foris sunt munda erunt. Ipse
Luca 11.f. Dominus dicit alio loco: Verùm date eleemosynas, & ecce omnia munda sunt vobis. Vnde autem procedit eleemosyna? De corde. Si enim manum porrigas, nec in corde miserearis, nihil fecisti. Si autem in corde miserearis, etiamsi non habeas quod porrigas manu, acceptat Deus eleemosynam tuam. Illi autem iniqui foris quærebant munditiam. De talibus erat etiam il-
Luca 7.f. le Pharisæus qui inuitauerat Dominum, quando accessit ad eum mulier quæ in ciuitate peccatrix erat & famosa: quæ lachrymis lauit pedes Domini, tersit capillis, vnxit vnguento. Pharisæus ergo, qui inuitauerat Dominum, & munditiam non habebat nisi forinsecus corporis, intus autem in corde plenus erat iniqui-
Ibidem. tate & rapina: dixit apud semetipsum: Iste si esset propheta, sciret quæ mulier illi accessit ad pedes. Vnde nouerat vtrum sciret, an nesciret? Sed ideo eum nescire arbitratus est, quia non à se eam repulit. Si enim accessisset ad ipsum Pharisæū talis mulier, ille qui munditiam tenebat quasi in carne, exufflaret, repelleret, abiiceret: ne immunda tangeret mundum, & contaminaret eius munditiam. Quia hoc non fecit Dominus, ideo illum credidit nescisse qualis mulier illi accessisset ad pedes. Dominus autem non solum illam nouerat, sed & cogitationes illius audiebat: quia etsi contactus corporis aliquid facit, ô immūde Pharisæe: caro Domini posset pollui contactu mulieris, an mulier mundari contactu Domini? Permittebat autem medicus ægrotantem tangere medicamentum, & illa quæ venerat nouerat medicum: & quæ solebat in sua fornicatione fortasse esse frontosa, frontosior facta est ad salutem. Irrupit in domum quò non erat inuitata: sed vulnera habebat, & illuc venerat vbi medicus recumbebat. Ille autem qui inuitauerat medicum, sanus sibi videbatur, propterea non curabatur. Iam quæ sequuntur in Euangelio nostis, quomodo confusus est ipse Pharisæus, cùm ei ostenderet, quia & illam mulierem nouerat, & cogitationem cordis ipsius audierat. Sed ad id reuertamur quod modò de Euangelio lectum est, quod pertinet ad præsentem versum, vbi dictum est: Impletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione. Quærimus enim, quod os & quæ lingua. Attendat charitas vestra. Insultatum est Domino, quia non lotis manibus discipuli eius manducarent. Respondit illis Dominus sicut oportebat, &
Matth.15.b. vocatis turbis ait: Audite omnes & intelligite. Omne quod intrat in os non coinquinat hominem, sed quod exit. Quid est hoc? Cùm dixit, quod intrat in os, non nisi in os corporis voluit ostendere. Intrant enim cibi,
Tit.1.d. & non coinquinant homines cibi: quia omnia munda
1.Tim.4.b. mundis; & omnis creatura Dei bona est, & nihil abiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. In
Leuit.11. figura Iudæis posita erāt quædam, & immunda dicta sunt. Sed posteaquam figurarum lux ipsa venit, & remotæ sunt vmbræ, non sumus retenti in litera, sed viuificati in spiritu: & non est impositum iugum obseruationis Christianis, quod impositum erat Iudæis,
Mat.11.d. quia Dominus dixit: Iugum enim meum suaue est,
Ad Tit.1.d. & sarcina mea leuis est. Et omnia, ait Apostolus, munda mundis: immundis autem, & infidelibus nihil est mundum, sed polluta sunt eorum & mens & conscientia. Quid voluit intelligi? Mundo homini & panis & porcina munda est, immundo autem nec panis nec porcina. Immundis autem, inquit, & infidelibus nihil est mundum. Quare nihil est mundum? Sed polluta sunt, inquit, eorum & mens & conscientia: quia si interius quod est, immundum est, foris quod est, nihil mundum esse potest. Si ergo illis quibus interiora immunda sunt, exteriora munda esse non possunt: si volueris vt exteriora munda sint, interiora mundato. Ibi est enim os quod implebitur tibi gaudio, & quando taces. Quando enim taces & gaudes, os tuum clamat ad Deum. Sed vide vnde gaudeas. Si de seculo gaudes, immundo gaudio vociferaris ad Deum: si verò de redemptione gaudes, quomodo dixit Psalmus iste: Cùm conuerterit Dominus captiuitatem Sion facti sumus iocundari, tunc impletur vero gaudio os tuum, & lingua tua exultatione. Manifestum est quia in spe gaudes, & acceptum est gaudiū tuū apud Deum. In ipso gaudio, vel in ipso ore quod habemus intus, & manducamus & bibimus, sicut de isto ore ad refectionem corporis, sic & de illo ore ad
refectionem cordis. Nam vnde beati, qui esuriunt, Mat.5.a.
& sitiunt iustitiam? Quoniam & ipsi saturabuntur. Si autem non facit immundum nisi quod exit de ore, & hoc cùm audimus in Euangelio non intelligamus, nisi os corporis, absurdum est & nimis stultum: vt tunc putemus non fieri immundum hominem cùm manducat, tunc autem putemus immundum, si vomat. Ait enim Dominus: Non quod intrat in os, sed quod exit, coinquinat. Quando ergo manducas, non sis immundus, & quando vomis efficeris immundus? Quādo bibis, non es immundus, & quando spuis, immundus es? Quando spuis enim, de ore tuo exit aliquid: quando bibis, in os intrat aliquid. Quid voluit dicere
Dominus, Non quod intrat in os, sed quod exit, in- Mat.15.b.
quinat? Secutus eodem loco secundum alium Euan-
gelistam dixit: Quæ sunt quæ procedunt de ore? vt Mar.7.c.
intelligas non de ore corporis eum dixisse, sed de ore cordis. Ait enim: De corde enim exeunt cogitationes malæ, fornicationes, homicidia, blasphemię, hæc sunt quæ coinquinant hominem: non lotis autem manibus manducare non coinquinat hominem. Illa ergo, fratres mei, quomodo exeunt de ore, nisi quia exeūt de corde, sicut ipse Dominus dicit? Non enim quando illa loquimur, tunc nos maculant. Ne quis dicat: Cùm loquimur, de ore nostro exeunt, quia verba & voces de ore nostro exeunt, & quando mala loquimur, immundi efficimur. Quid si aliquis non loquatur, & tamen cogitet mala? Mundus est quia de ore ipsius corporis nihil processit? Sed de ore cordis iam Deus audiuit. Ecce fratres mei, attendite quæ dico. Nomino furtum: modò nominaui furtum. Nunquid quia nominaui furtum, contaminauit me furtū? Attendite quod dico. Ecce de ore meo exit, & non me fecit immundum. Fur autem surgit in nocte, & nihil dicit ore, & faciendo fit immundus. Non solùm autem non dicit, sed & premit facinus toto silentio: & vsque adeò vocem suam timet audiri, vt nec vestigia sua velit sonare. Nunquid ergo quia ita silet, mundus est? Plus autem dico, fratres mei. Ecce adhuc in stratu suo iacet, nondum surrexit vt furtum faciat: vigilat, & expectat vt homines dormiant. Iam Deo clamat, iam fur est, iam immundus est, iam facinus de ore interiore processit. Quando enim facinus ex ore procedit? Quando voluntas faciendi decernitur. Decreuisti facere, dixisti: dixisti, fecisti. Si furtum non feceris foris, ille non meruit perdere, cui disponebas auferre. Et ille nihil perdidit, & tu de furto damnaberis.

Decreuisti

Decreuisti occidere hominem: dixisti in corde, sonuit A
de ore tuo interiore homicidium. Adhuc viuit homo, & tu homicida puniris. Quid sis enim apud Deũ, quæritur, non quid nondum apparuens apud homines. Certè ergo nouimus, & nosse debemus & tenere, quia est os cordis, est & lingua cordis. Ipsum os impletur gaudio, in ipso ore intus oramus Deum, quando labia clausa sunt & patet conscientia. Silentium est, & clamat pectus. Sed auribus cuius? Non hominis, sed Dei. Securus ergo esto, ille audit qui miseretur. Et rursus quando nemo hominum audit mala, si procedunt de ore tuo, noli esse securus, quia ille audit qui
Dan.13.c. damnat. Susanna non audiebatur ab iniustis iudicibus, tacebat & orabat. Os eius non audiebatur ab hominibus, cor eius clamabat ad Deum. Nunquid quia vox eius & de ore corporis non processit, propterea exaudiri non meruit? Exaudita est illa, & quando orauit nemo hominum sciuit. Ergo, fratres, quid habeamus in ore interiore, cogitate. Ibi videte ne quid mali dicatis intus, & nihil mali facitis foris: non potest enim fieri ab hominibus foris, nisi quod dictum fuerit intus. Custodi os cordis à malo, & innocens eris, innocens erit lingua corporis tui, innocentes manus erunt, etiam pedes innocentes erunt, oculi innocentes erunt, aures innocentes erunt. Omnia membra tua iustitiæ militabunt, quia imperator iustus tenuit cor.

Tunc dicent inter gentes: Magnificauit Dominus facere cum eis: magnificauit Dominus facere nobiscum, facti sumus iocundati.) Videte fratres, si modò Sion non illud dicit inter gentes, per totum orbẽ terrarum: videte si non ad Ecclesiam curritur. In toto orbe terrarum pretium nostrũ accipitur: Amen respondetur. Dicunt ergo inter gentes Hierosolymitani ca-
al. redẽpti. ptiui, Hierosolymitani † redituri: peregrini, suspirantes patriæ suæ. Quid dicunt? Magnificauit Dominus facere nobiscum, facti sumus iocundati. Nunquid ipsi secum fecerunt? Ipsi male secum fecerunt, quia sub peccato se vendiderunt. Redemptor venit, & bene cũ illis fecit: & magnificauit Dominus facere cum eis. Magnificauit Dominus facere nobiscum, facti sumus iocundati. Conuerte Domine captiuitatem nostrã, sicut torrens in austro.) Quid sit hoc, attendat charitas vestra. Iam dixerat: Cùm conuerteret Dominus captiuitatem Sion. Quasi de præterito loquebatur: sed solet fieri vt de præterito loquens, futura prænunciet propheta. Nam quasi de præterito loquebatur
Psal.21.c. cùm in alio Psalmo diceret: Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Non dixit, fossuri sunt: non dixit, dinumerabunt: non dixit, diuident sibi vestimenta mea: non dixit, super vestimentum meum mittent sortem. Futura enim erãt, & quasi facta cantabantur. Omnia enim quæ futura sunt, Deo iam facta sunt. Hic ergo cùm diceret: Cùm conuerteret Dominus captiuitatem Sion, facti sumus velut consolati: Tunc repletum est gaudio os nostrũ, D
& lingua nostra exultatione, quod vt ostenderet se figura præteriti futura cogitare, ait: Tunc dicent inter gentes. Dicent, iam de futuro est: Magnificauit Dominus facere nobiscum, facti sumus iocũdati, de præterito. Tunc cùm cantabantur, futura erant, & nunc videntur præsentia. Ergo orat tanquam de futuris, qui futura tanquam præterita præcinebat: Conuerte Domine captiuitatem nostram. Nondum erat ergo conuersa captiuitas, quia nondum redemptor aduenerat. Ergo quando cantati sunt Psalmi, quod orabatur tũc, iam factum est: Conuerte Domine captiuitatem nostram sicut torrens in austro. Sicut conuertuntur torrentes in austro, sic conuerte captiuitatem nostram. Quærebatur quid sit: sed patebit modò, adiuuãte Domino & vestris orationibus. Quodam loco dixit Scriptura, cùm præciperet & moneret de operibus nostris
bonis. Ait enim: Sicut glacies in sereno, ita soluentur Eccl.3.b.
peccata tua. Ergo peccata ligabant nos. Quomodo? Quomodo frigus ligat aquam ne currat, ita & nos illigati frigore peccatorum gelauimus. Auster autem calidus ventus est. Quando flat auster, liquescit glacies, & implentur torrentes. Torrentes autem dicũtur flumina hyemalia: magno enim impetu repentinis aquis impleta currunt. Gelaueramus ergo in captiuitate, cõstringebant nos peccata nostra: flauit auster spiritus sanctus, dimissa sunt nobis peccata, soluti sumus à frigore iniquitatis, tãquam glacies in sereno, sic soluuntur peccata nostra. Curramus ad patriam quasi torrentes in austro. Diu enim laborauimus & laboramus etiam facientes bene. Nam ipsa vita humana quam ingressi sumus, misera est, laboribus plena, doloribus, periculis, ærumnis, tentationibus. Nolite seduci gaudio rerum humanarum, flenda in rebus humanis aduertite. Poterat ridere prius puer qui nasci-
B tur. Quare à fletu incipit viuere? Ridere nondum nouit, quare plorare iam nouit? Quia cœpit ire in istam vitam. Sed si de illis captiuis est, hic flet & gemit: sed veniet gaudium. Sequitur enim: Qui seminant in lachrymis, in gaudio metent.) In ista vita, quæ plena est lachrymis, seminemus. Quid seminabimus? Opera bona. Opera misericordiæ semina nostra sunt. De quibus seminibus ait Apostolus: Bonum autẽ fa- Gal.6.c.
cientes non deficiamus, tempore enim proprio metemus infatigabiles. Itaque dum tempus habemus operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei. Loquens itaq; de ipsis eleemosynis quid ait? Hoc autem dico: Qui parcè seminat, parcè & metet. 2.Cor.9.b.
Ergo qui multum seminat, multum metet: qui parce seminat, parcè & metet: & qui nihil seminat, nihil metet. Quare desideratis latos fundos, vbi multa semina seminetis? Latior vobis non est vbi seminetis quàm Christus, qui in se voluit seminari. Terra vestra
C Ecclesia est, seminare quantum potestis. Sed parũ habes vnde facias. Habes voluntatem? Quomodo nihil esset quod habes, si non adesset bona voluntas: sic & quia non habes, noli esse tristis si est tibi bona voluntas. Quid enim seminas? Misericordiam. Et quid metes? Pacem. Nunquid autem dixerunt angeli, Pax diuitibus hominibus in terra? Sed, Pax in terra homini- Luca 2.b.
bus bonæ voluntatis. In vidua magna voluntas. In Zachæo magna voluntas, in Zachæo charitas magna. Suscepit Dominum hospitio, gaudens suscepit, Luca 19.a.
& dimidiũ patrimonij sui pauperibus promisit se daturum, & si cui aliquid abstulerat, quadruplum redditurum: vt intelligas propterea sibi eum tenuisse dimidium, non vt haberet quod possideret, sed vt haberet vnde debita redderet. Magna voluntas, multum dedit, multum seminauit. Ergo vidua illa, quæ duo minuta misit, parum seminauit? Imò tantum quantum Zachæus. Minores enim facultates ferebat, sed parem voluntatem habebat. Misit duo mi- Mar.12.d.
nuta de tanta voluntate, de quanta Zachæus dimi- Luca 21.a.
dium patrimonij sui. Si attendas quid dederunt, diuersa inuenies. Si attendas vnde dederunt, paria inuenies. Quicquid habuit dedit illa, & quod habuit dedit ille. Fac aliquem non habere vel duos numos. Est aliquid vilius quod seminemus, vt metamus illam messem? Est: Calicem aquæ frigidæ Mat.10.d.
qui dederit discipulo, non perdet mercedem suam. Mar.9.f.
Calix aquæ frigidæ non duobus numis, sed gratis constat. Tamen aliquando sic gratis constat, vt habeat illum alius, & alius non habeat. Si ergo ille qui illum habet, dederit illi qui non habet: tantum dedit si de plena charitate dedit quod dedit, tantum dedit quantum illa in duobus numis, quantum Zachæus in dimidio rerum suarum. Non enim si- Luca 19.b.
ne causa addidit, frigidæ, vt pauperem ostenderet.

Ideo

Ideo dixit, calicem aquæ frigidæ, ne quis vel inde causaretur quòd lignum non habuerit vnde calefaceret aquam. Calicem aquæ frigidæ qui dederit vni ex minimis, non perdet mercedem suam. Quid si nec hoc habeat? Securus sit. Et si nec hoc habet, pax in terra hominibus bonæ voluntatis: tantum illud timeat, ne habeat & non faciat. Si enim habet & non facit, intus gelauit: nondum soluta sunt peccata eius sicut torrés in austro, quia voluntas frigida est. Quid valent tanta bona quæ possidemus? Accedat voluntas feruens iam soluta calore austri: & si nihil habebat, totum illi cõputatur. Quanta sibi prestant mendici? Intẽdat charitas vestra quomodo fit eleemosyna. Certè mẽdici sunt in quos facis eleemosynam, mendici egent. Attenditis fortè fratres vestros, si aliquo egent: tribuitis, si est in vobis Christus, etiam exteris. Sed si illi sunt mendici, qui professionem habent petẽdi in ærumna, & ipsi habent quod sibi prestent inuicem. Non illos deseruit Deus, vnde probentur quia faciunt eleemosynas. Iste non potest ambulare: qui potest ambulare, pedes suos accommodat claudo. Qui videt, oculos suos accommodat cæco. Et qui iuuenis est & sanus, vires suas accommodat vel seni vel ægroto, & portat illum. Ille indiget, ille diues est. Aliquando & diues inuenitur pauper, & à paupere prestatur illi aliquid. Venit nescio quis ad flumen, tanto delicatior quanto ditior: transire non potest. Si nudatis membris transierit: frigescet, ægrotabit, morietur. Accedit pauper exercitatiore corpore: traiicit diuitem, eleẽmosynam facit in diuitẽ. Ergo nolite tantum eos putare pauperes qui nõ habent pecuniam. In quo quisque pauper est, ibi illũ vide: quia fortè tu in eo diues es, in quo ille pauper est, & habes vnde accommodes. Fortè membra tua accommodas, & plus est quàm si pecuniam accommodares. Consilio indiget, tu plenus es consilio. In consilio ille pauper, tu diues es. Ecce nec laboras, nec aliquid perdis: das consilium, & præstitisti eleemosynã. Modò, fratres mei, cùm loquimur, quasi pauperes ad nos estis: & quia nobis Deus dignatus est dare, damus inde vobis, & omnes ab illo accipimus qui solus est diues. Sic se ergo tenet corpus Christi, membra socia sic compinguntur & adunantur in charitatem & in vinculum pacis, cùm quisque id quod habet prestat ei qui non habet: in eo quod habet, diues est, in eo quod ille non habet, pauper est. Sic vos diligite, sic vos amate. Nolite ad vos solos attendere, sed attendite indigẽtes circa vos. Sed quia cum laboribus & erumnis fiunt ista in ista vita, nolite deficere. In lachrymis seminatis, in gaudio metetis. Quid enim, fratres mei? Ipse agricola quando procedit cum aratro, & portat semẽ, nónne aliquando frigidus est ventus, & imber deterret? Attendit cælum, videt tristem diem, tremit frigore, & tamen procedit & seminat. Timet enim ne cùm tristem diem attendit & expectat diem lætum, tempus transeat: & non inueniat quod metat. Nolite differre fratres mei, seminate in hyeme, seminate bona opera & cùm ploratis: quia qui seminãt in lachrymis, in gaudio metent. Mittunt semina sua, bonam voluntatem, & bona opera. Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua.) Quare flebant? Quia inter miseros erant, & miseri erant. Melius est, fratres mei, vt nullus sit miser, quàm vt tu facias misericordiam. Qui enim vt faciat misericordiam optat esse miseros, crudelem habet misericordiam: quomodo si medicus vt exerceret artem suam, optaret esse multos egrotos, crudelis medicina esset. Melius est vt omnes sani sint, quàm vt exerceatur ars medici. Melius est ergo vt omnes beati regnent in illa patria, quàm vt sint quibus impendatur misericordia. Tamen quamdiu sunt quibus impendatur misericordia, non deficiamus in ista ærumna mittere semina. Etsi cum fletu seminamus, tamẽ cum gaudio metemus. In illa enim resurrectione mortuorum recipiet quisque manipulos suos, id est, fructum seminis, coronam gaudiorum & exultationis. Tunc erit triumphus lætántium & ipsi morti insultantium, in qua gemebatur. Tunc dicent morti: Vbi est mors cõtentio tua? Vbi est mors aculeus tuus? 1. Cor. 15. g. Sed quare iam gaudent? Quia portant manipulos suos.) Quia euntes ibant & flebant, mittentes semina sua. Quare autẽ hoc? Quia qui seminant in lachrymis, in gaudio metent. In isto Psalmo exhortati vos fuerimus maximè ad faciendam misericordiam, quia hinc ascenditur: & videtis quia ille cantat canticum graduum, qui ascendit. Mementote, & nolite amare descendere & non ascendere, sed & de ascensione cogitate: quia qui descẽdebat de Hierusalem in Hierichо, incidit in latrones. Luca 10. f. Nisi descenderet, non incideret in latrones. Iam ergo Adam descendit, & incidit in latrones. Omnes enim nos Adam sumus: sed transiit sacerdos & contempsit, transiit Leuites & cõtempsit, quia lex sanare non potuit. Transiit Samaritanus quidam, id est, Dominus noster Iesus Christus. Illi enim dictum est: Nónne verum dicimus nos, quia Samaritanus es, & dæmonium habes? Ioan. 8. f. Ille autem non dixit, non sum Samaritanus: sed dixit, ego dæmoniũ non habeo. Samarites enim interpretatur custos. Si diceret, non sum Samaritanus: diceret non sum custos. Et quis alius custodiret? Deinde ponens similitudinem: Transiit Samarites, & fecit cum illo misericordiam, sicut scitis. Luca 10. f. Iacebat autem in via vulneratus, quia descendit. Transiens Samaritanus non nos contempsit: curauit nos, leuauit in iumentum, id est, in carnem suam: perduxit ad stabulum suũ, id est, ad ecclesiam: commendauit stabulario, id est, Apostolo: dedit duos denarios vnde curaretur, charitatem Dei & charitatem proximi. In his duobus enim præceptis tota lex pendet & prophetæ. Matt. 22. d Dixit autem stabulario: Curam illius habe. Si quid amplius erogaueris, in redeundo reddam tibi. Luca 10. f Amplius erogauit Apostolus: quia cùm omnibus Apostolis permissum esset vt acciperent tanquam milites Christi stipẽdia à prouincialibus Christi, ille manibus suis laborauit, & annonas suas prouincialibus donauit. Omnia facta sunt. Si descendimus, & vulnerati sumus: ascendamus, cantemus, & proficiamus vt perueniamus.

IN PSALMVM CXXVI. ENARRATIO.

INTER omnia cantica quibus est titulus, Canticum graduum, iste psalmus aliquid amplius in titulo accepit, quòd additum est, Salomonis. Sic enim prænotatur: Canticum graduum Salomonis.) Itaque fecit nos intentos inusitatior titulus cæteris, vt quæramus quare sit additum Salomonis. Nã quid sit canticum graduum, non opus est sæpe repetere. Plura enim hinc dicta sunt, quia cantat ascendentis vox in affectu pietatis & charitatis, ad illam supernam Hierusalem, cui suspiramus quamdiu peregrinamur, & vbi lætabimur cùm à peregrinatione redierimus. Ascendit ad hanc omnis qui proficit, cadit ab hac omnis qui deficit. Nec pedibus ascendere quæras, nec pedibus te descendere putes. Amando Deum ascendis, amando seculum cadis. Sunt ergo ista cantica amantium, & quodam sancto desiderio flagrantium. Ardent qui ista cantant ex corde, quorum etiam cor ardens inuenitur in moribus, in bona conuersatione, in operibus secundum præcepta Dei, in contemptu temporalium, in charitate æternorum. Sed quare sit additum, Salomonis, quantum inspirauerit Dominus, dicam charitati vestræ. Salomon erat tempore suo filius Dauid, magnus ille, per quem multa sancta præcepta & salubria monita & diuina sacramenta

cramēta spiritus sanctus in diuinis literis operatus est. A Nam ipse Salomon mulierum amator fuit, & reprobatus est à Deo: & vsqueadeò laqueus illi fuit illa cupiditas, vt à mulieribus etiam idolis sacrificare cogeretur, sicut de illo Scriptura testis est. Sed si illo cadēte quæ per illum dicta sunt, delerentur, iudicaretur quia ipse dixerat, non quia per illum dicta erant. Optimè igitur etiam hoc egit misericordia Dei & spiritus eius, vt quicquid boni per Salomonem dictū est, Deo tribueretur: peccatum autem hominis homini. Quid mirum quia in populo Dei cecidit Salomon? In paradiso non cecidit Adam? Non cecidit angelus de cælo, & diabolus factus est? Ideo docemur in nullo hominum spem esse ponendam, quia & iste Salomon ædificauerat templum Domino, in typo quidem & in figura futuræ Ecclesiæ & corporis Domini. vnde dicit in Euangelio: Soluite templum hoc, & in triduo excitabo illud. Quia ergo ipse ædificauerat illud templū, ædificauit sibi templum verus Salomō Dominus noster Iesus Christus, verus pacificus. Nomen enim Salomonis interpretatur, pacificus. Est autem ille verus pacificus, de quo dicit Apostolus: Ipse est enim pax nostra, qui fecit vtraq; vnum. Ipse est verus pacificus, qui duos parietes è diuerso venientes in se copulauit, quibus factus est lapis angularis, venienti populo ex circumcisione credentium, & veniēti populo ex præputio gentium; & ipsorum credentium fecit vnam ecclesiam ex duobus populis: & factus est ille lapis angularis, & ideo verè pacificus, quia verus Salomon. Salomon autem ille filius Dauid de muliere Bersabée, rex Israël, figuram gestabat huius pacifici, quando tēplum ædificauit: ideo ne illum putes Salomonem qui ædificauit domum Deo, alium Salomonem tibi ostēdens ista scriptura sic cœpit in psalmo:

3.Reg.11. Gen.3.d. Esa.14.d. Hier.17.a. 3.Reg.6. Ioan.2.d. Ephes.2.c. 3.Reg.6.

Expositio Psalmi.

NISI Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt ædificantes eam.) Dominus ergo ædificat domum, Dominus Iesus Christus ædificat domū suam. Laborant multi in ædificando, sed si non ille ędificet, in vanum laborauerunt ædificantes eam. Qui sunt isti qui laborant ædificantes? Omnes qui in ecclesia prædicāt verbum Dei ministri sacramentorū Dei. Omnes currimus, omnes laboramus, omnes ædificamus modò: & ante nos alij cucurrerunt, laborauerunt, ædificauerunt. Sed nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt ædificantes eam. Ideo quosdā videntes ruere Apostoli, & propriè Paulus ait: Dies obseruatis & annos & menses & tempora, timeo ne fortè sine causa laborauerim in vobis. Quia nouerat se intus à Domino ædificari: plangebat istos, quia sine causa laborauerat in eis. Nos ergo loquimur foris, ille ædificat intus. Quomodo audiatis, nos aduertimus quid cogitetis, ille solus nouit qui cogitationes vestras videt. Ipse ædificat, ipse monet, ipse terret, ipse intellectum aperit, ipse ad fidem †applicat sensum vestrum: & tamen laboramus & nos tāquam operarij, sed nisi Dominus ædificauerit domū, in vanum laborauerunt ædificantes eam. Quę autem domus Dei, & ipsa ciuitas. Domus enim Dei populus Dei, quia domus Dei templum Dei. Et quid dicit Apostolus? Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Omnes autem fideles qui sunt domus Dei, non solum qui modò sunt, sed & qui ante nos fuerunt, & iam dormierunt, & qui post nos futuri sunt, adhuc qui nasci habent in rebus humanis vsque in finem seculi, congregati in vnum fideles innumerabiles, sed Deo numerati, de quibus dicit Apostolus: Nouit Dominus qui sunt eius: grana illa quæ modò gemunt inter paleas, quæ massam vnam factura sunt, quando area in fine mundi fuerit ventilata. Omnis ergo numerus fidelium sanctorum ex hominibus commutādorum vt fiant æquales angelis Dei, adiuncti etiā ipsis angelis, qui modò non peregrinantur, sed expectant nos quando à peregrinatione redeamus, omnes simul vnam domum Dei faciunt, & vnam ciuitatem. Ipsa est Hierusalem. Habet custodes. Quomodo habet ædificantes, laborantes, vt ædificetur: sic habet & custodientes. Nam ad custodiam pertinet quod dicit Apostolus: Timeo ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua: sic & vestræ mentes corrumpantur à castitate, quæ est in Christo. Custodiebat, †cautus erat, vigilabat quantum poterat super eos quibus præerat. Et episcopi hoc faciunt. Nam ideo altior locus positus est episcopis: vt ipsi superintendant, & tanquam custodiant populum. Nam & Græcè quod dicitur episcopus, hoc Latinè superintētor interpretatur: quia superintendit, quia desuper videt. Quomodo enim B vinitori altior fit locus ad custodiendam vineam, sic & episcopis altior locus factus est. Et de isto alto loco periculosa redditur ratio, nisi eo corde stemus hic, vt humilitate sub pedibus vestris simus, & pro vobis oremus, vt qui nouit mentes vestras ipse custodiat: quia nos intrantes vos & exeuntes possumus videre. Vsqueadeò autem nō videmus quid cogitetis in cordibus vestris, vt neque quid agatis in domibus vestris videre possimus. Quomodo ergo custodimus? Quomodo homines, quantum possumus, quantum accepimus. Et quia nos sicut homines custodimus, & perfectè custodire non possumus, ideo sine custode remanebitis? Absit. Nam vbi est ille de quo dicitur:

Gal.4.b. al. amplificat. 1.Cor.3.d. 2.Tim.2.d. Mat.3.c. 2.Cor.11.a. al. custos erat.

Nisi Dominus custodierit ciuitatem, in vanum laborauit qui custodit eam?) Laboramus in custodiendo, sed vanus est labor noster, nisi ille custodiat qui videt cogitationes vestras. Custodit ille cùm vigilatis, custodit & cùm dormitis. Ille enim dormiuit in cruce C semel, & surrexit, iam non dormit. Estote Israël, quia non dormit neque dormitabit qui custodit Israël. Eia fratres, si volumus sub vmbra alarum Dei custodiri, simus Israël. Custodimus enim vos ex officio dispensationis, sed custodiri volumus vobiscum. Tanquam vobis pastores sumus, sed sub illo pastore vobiscū oues sumus. Tanquam vobis ex hoc loco doctores sumus, sed sub illo vno magistro in hac schola vobiscum cōdiscipuli sumus. Si volumus custodiri ab illo qui humiliatus est propter nos, & exaltatus est ad custodiendos nos: humiles simus. Nemo sibi arroget aliquid. Nemo habet aliquid boni, nisi ab illo acceperit qui solus bonus est. Qui autem sibi voluerit arrogare sapientiam, stultus est. Sit humilis, vt veniat sapientia & illuminet illum. Si autem antequam veniat in illum sapientia, putat se esse sapientem: ante lucē surgit, & ambulat in tenebris. Et quid audit in isto psalmo? In vanum est vobis ante lucem surgere.) Quid est, in vanum est vobis ante lucem surgere? Si surgatis D antequàm surgat lux, necesse est vt in vanitate remaneatis, quia in tenebris eritis. Surrexit lux nostra Christus: bonum est tibi vt surgas post Christum, non surgas ante Christum. Qui surgunt ante Christum? Qui se volunt præponere Christo. Et qui sunt qui se volunt pręponere Christo? Qui volūt hic excelsi esse, vbi humilis ille fuit. Sint ergo hic humiles, si volūt ibi esse excelsi vbi Christus excelsus est. Ait enim de iis qui illi adhæserant fide, in quibus & nos sumus, si nos & puro corde in illum credimus. Pater, inquit, quos mihi dedisti, volo vt vbi ego sum, & ibi ipsi sint mecum. Magnum donum, magna gratia, magna promissio, fratres mei. Et quis non vult esse cum Christo, vbi est Christus? Sed iam excelsus Christus est. Vis ibi esse vbi est excelsus? Esto humilis, vbi & ille humilis fuit. Propterea illis dicit ipsa lux: Non est discipulus super

Psal.120.a. Ioan.17.e. Matth.10.d.

A super magistrum, nec seruus super dominum suum. Qui volebant discipuli esse super magistrum, & serui volebant esse super dominum suũ, ante lucẽ volebant surgere: & in vanũ ibant, quia non post lucẽ ibant. Illis ergo dicit iste psalmus: In vanũ est vobis ante lucem surgere. Tales erant filij Zebedæi, qui antequam humiliarentur secũdum passionem Domini, iam sibi loca eligebant vbi sederẽt. Vbi? Vnus ad dexteram, alter ad sinistram. Ante lucẽ volebant surgere, ideo in vanum ibant. Reuocat illos Dominus ad humilitatem Matth.20.c. cùm hoc audiret, & ait illis: Potestis bibere calicẽ quẽ ego bibiturus sum? Ego veni humilis esse, & vos ante me vultis esse excelsi? Quò ego eo, illuc sequimini, ait: Nam si hæc vultis ite quò ego non eo, in vanũ est vobis ante lucẽ surgere. Et Petrus ante lucẽ surrexerat, quando consilium Domino dare volebat, vt non pateretur pro nobis. Dixerat enim ille de passione sua, in qua salui futuri eramus, de ipsa humilitate: humilis enim passus est. Cùm ergo de passione sua futura dice-

B Matt.16.d. ret, expauit Petrus, qui illum paulo ante dixerat filiũ Dei: timuit ne moreretur, & ait illi: Absit à te Domine, propitius esto tibi, non fiet istud. Ante lucem volebat surgere, & luci consiliũ dare. Sed quid fecit Dominus? Fecit illũ vt post lucẽ surgat: Redi post me satanas. Ideo enim satanas, quia ante lucem vis surgere: redi post me, vt ego præcedam, tu sequaris. Quò ego eo, illuc eas: non quò tu vis ire, illuc me velis ducere. Ergo illis qui volebant ante lucem surgere dicit psalmus: In vanũ est vobis ante lucem surgere. Et quando surgimus? Cùm fuerimus humiliati. Surgite posteaquam sedistis.) Surrectio exaltationem significat, sessio humilitatẽ significat. Aliis locis intelligitur sessio in honore iudicandi, aliis locis humilitatem ostendit. Mat.19.d. Quomodo in honore iudicãdi sessio? Sedebitis super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israël. Ioan.4.b. Quomodo in signo humilitatis sessio? Hora sexta Dñs fatigatus sedit ad puteum. Fatigatio Domini, infirmi-

C tas Domini fuit, infirmitas virtutis, infirmitas sapientiæ: sed ipsa infirmitas, humilitas. Ergo si sedit ex infirmitate, sessio illa humilitatem significat. Et ipsa sessio 1.Cor.1.d. ipsius, id est, humilitas ipsius, ipsa nos fecit saluos: quia quod infirmum est Dei, fortius est quàm homines. Psal.138.a. Ideo dicit in quodam psalmo: Domine tu cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam: id est, humilitatem meam & exaltationem meam. Quid ergo vos ante lucẽ vultis exaltari ô filij Zebedæi? Sic enim loquamur, & ipsos potius nominemus, qui non nobis irascuntur: quia ideo de illis ista conscripta sunt, vt alij cauerent superbiam, in qua ipsi correcti sunt. Quid ergo vultis ante lucem surgere? In vanum est vobis. exaltari vultis antequam humiliemini? Dominus ipse vester qui est lux vestra, humiliatus est vt exaltaretur. Philip.2.a. Audite Paulũ dicentẽ: Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Quare illi non erat rapina? Quia natura erat, quia ad hoc na-

D tus erat vt esset æqualis illi à quo genitus est. Sed quid fecit? Propter nos semetipsum exinaniuit formã serui accipiens, in similitudine hominum factus, & habitu Philip.2.b. inuentus vt homo. Humiliauit semetipsum factus obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis. Hæc est sessio ipsius. Sed audi resurrectionẽ. Propter quod & Deus illum exaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen. Iam vos ad illud nomen festinatis: surgite, sed posteaquam sedistis. Surgere vultis; sed primò sedete. Exurgens ab humilitate peruenis ad regnum. Nam si præripis regnum, cadis à regno an- Mat.20.c. tequam surgas. Potestis bibere, inquit, calicem quem ego bibiturus sum? Et illi: Possumus. Et ille, Calicem, inquit, meum bibetis, sedere autem ad dexteram vel ad sinistram meam, ait, non est meum dare vobis: aliis paratum est à patre meo. Quid est, non est meum dare vobis? Non est meum dare superbis: hoc enim adhuc erant. Sed si vultis illud accipere, nolite esse quod estis. Aliis paratum est: & vos alij estote, & vobis paratum est. Quid est, alij estote? Prius humiliamini, qui iam vultis exaltari. Intellexerunt ergo humilitatem profuturam sibi, & correcti sunt. Ergo & nos hoc audiamus, quia hoc dicit psalmus iste, surgite posteaquam sedistis. Sed ne quis putet se ad hoc sedere vt honoretur, vt ostenderet quia sessione ista humilitatem voluit commendare: ne quis se putaret iussum esse sedere, aut ad iudicandum, aut ad epulandum & gaudendum, & maiorem superbiam ibi quæreret, in significationem humilitatis addidit:

Qui manducatis panem doloris.) Illi ergo mandu- Psal.83.b. cant panem doloris, qui gemunt in ista peregrinatione. Ipsi sunt in conualle plorationis. Ascensiones enim facit Deus in corde. Sed vbi illas disponit? Ascensiones, inquit, in corde eius disposuit. Quis? Deus. Si ascensiones in corde, ideo cantant canticum graduum. Humiliemur in seculo, vt ascendamus. Quomodo? Corde. Quia ipsa ascensio in cordibus, à conualle plorationis surgit. In conualle, inquit, plorationis. Quomodo erecti sunt montes, sic sederunt conualles. Conualles enim dicuntur loca depressa terrarum. Colles enim eminentiora loca, minus tamen quàm montes. Multum excelsa loca terrarum, montes dicuntur. Parum est: Non ait à colle surgite, nec ait à campo, sed à conualle: vt sit aliquid humilius quàm campus est. Si ergo in conualle plorationis mãducas panem doloris, & dicis: Factæ sunt mihi la- Psal.41.a. chrymæ meæ panis die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus: bene surgis, quia sedisti. Et quasi diceres, quando surgimus? Modò iubemur sedere, quando erit nostra resurrectio? Quando fuit Domini. Eum attende qui te præcessit. Nam si non ipsum attendis, in vanum est tibi ante lucem surgere. Ipse quando exaltatus est? Cùm mortuus est. Ergo & tuam exaltationem post mortem spera, in resurrectionem mortuorum spera, quia ille resurrexit & ascendit. Sed vbi dormiuit? In cruce. Quando dormiuit in cruce signum gestabat, immo implebat quod significatum erat in Adam: quia cùm dormi- Gen.2.d ret Adam, costa illi detracta est, & Eua facta est. Sic & Dominus cùm dormiret in cruce, latus eius lancea Ioan. percussum est: & sacramenta profluxerunt, vnde facta est ecclesia. Ecclesia enim coniunx Domini facta est de latere; quomodo Eua facta est de latere. Sed quomodo illa non est facta nisi de latere dormientis, sic ista non est facta nisi de latere morientis. Si ergo ille non resurrexit nisi mortuus, tu exaltationem speras nisi post hanc vitam? Et vt doceat te iste psalmus, quasi interrogares quando surgam, fortassis priusquam sedeo: Cùm dederit, inquit, somnum dilectis eius.) Dat hoc ergo Deus, cùm dormierint dilecti eius: tunc surgent dilecti eius, id est, Christi. Omnes enim surgent, sed non quomo- 1.Cor.15.g. do dilecti eius. Omnium est enim resurrectio mortuorum. Sed quid ait Apostolus? Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. Resurgunt illi ad pœnas: resurgimus nos quomodo resurrexit Dominus noster, vt sequamur caput nostrum, si membra ipsius sumus. Si autem membra eius sumus, tunc sumus dilecti eius, tunc ad nos pertinet illa resurrectio quæ præcessit in Domino, vt lux surrexerit ante nos, nos post lucem: quia in vanum est nobis ante lucem surgere; id est, altitudinem quærere antequam moriamur, cùm Christus lux nostra non sit exaltatus in carne, nisi posteaquam mortuus est. Constituti ergo membra eius, & in membris eius dilecti eius, cùm somnum acceperimus, tunc surgemus in resurrectione mortuorum.

Vnus

Ioan.11.f. Vnus resurrexit, iam non moriturus. Resurrexit Lazarus, sed moriturus: resurrexit filia archisynagogi, sed moritura: resurrexit filius viduæ, sed moriturus: resurrexit Christus nō moriturus. Audi Apostolū: Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, & mors ei vltrà non dominabitur. Talem spera resurrectionem: & propter hoc esto Christianus, non propter felicitatem terræ huius. Nam si propter felicitatem vitæ huius vis esse Christianus, quando illa lux tua non hic quæsiuit mundanam felicitatem, ante lucē vis surgere, necesse est vt in tenebris perseueres. Mutare, sequere lucem tuā: qua resurrexit, surge. Sede prius, & sic surge. Cùm dederit somnum dilectis eius. Quasi quęreres iterum, quibus dilectis? Ecce hęreditas Domini filij: merces fructus ventris.) Quomodo dicit, fructus ventris? Parturiti sunt filij isti. Est quædam mulier in qua spiritaliter ostenditur quod dictum est Euæ: In gemitu parturies. Parit enim ecclesia filios coniux Christi: & si parit, parturit. In cuius figura etiam Heua mater viuorū appellata est. In membris parturientis erat ille qui dicebat: Filioli mei quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Sed non frustra parturiuit, nec frustra peperit. Erit semen sanctum in resurrectione mortuorum. Abundabunt iusti, qui diffusi sunt modò toto orbe terrarum. Gemit illos ecclesia, parturit illos ecclesia. In illa autem resurrectione mortuorū apparebit partus ecclesiæ, trāsiet dolor & gemitus. Et quid dicetur? Ecce hæreditas Domini, filij: merces fructus ventris. Huius fructus ventris, non hic fructus: merces huius fructus ventris. Quæ est ipsa merces? Resurgere à mortuis. Quæ est ipsa merces? Surgere posteaquam sedisti. Quæ est ipsa merces? Lætari posteaquam māducasti panem doloris. Cuius vetris? Ecclesię: in cuius ventre, quia eius typum Rebecca gestabat, duo illi gemini tanquam duo populi luctabantur. Vna mater in visceribus suis dissentientes fratres nondum natos cōtinebat. Pulsabant materna viscera discordiis internis, gemebat illa, vim patiebatur: sed pariens discernebat, quos geminos prægnans pertulerat. Sic & modò, fratres, quandiu gemitus datus est Ecclesię, quandiu parturit Ecclesia, ipsi sunt intus & boni & mali. Fructus autem ventris in Iacob erat, quia ipsum dilexit mater. Iacob dilexi, dicit & Deus, Esau autē odio habui. Ambo de vtero processerunt: vnus amari meruit, alius reprobari. In dilectis ergo eius fructus erit. Ergo merces fructus ventris. Sicut sagittæ in manu potentis, sic filij excussorum.) Vnde enim facta est hæreditas ista, fratres? Vnde facta est tam multa hæreditas, de qua dici habet in fine: Ecce hæreditas Domini, filij: merces fructus ventris? Excussi sunt quidam de manu Domini tanquam sagittæ, & ierunt longè, & totam terrā impleuerunt, vnde pullulant sancti. Nam ipsa est hæreditas de qua dicitur: Postula à me, & dabo tibi gētes hæreditatem tuam, & possessionem tuā terminos terræ. Et quomodo ista possessio pertenditur & crescit vsque ad fines terræ? Quia sicut sagittæ in manu potētis, sic filij excussorum. De arcu excutiuntur sagittæ, & quanto fortior excusserit, tanto longiùs vadit sagitta. Quid autem fortius excutiente Domino de arcu mandati Apostolos suos? Non potuit esse residuum quò non perueniret sagitta à tam forti excussa, peruenit vsque ad fines terræ. Ideo non vltrà, quia nihil est vltrà generis humani. Nam tantas vires ille habet, vt etiamsi vltra esset quò pertenderet sagitta, excuteret illuc sagittam. Sic autem sunt & filij excussorū, quomodo & illi excussi. Quæsitum est enim de hoc verbo etiam ab iis qui ante nos ista tractarunt, quare filij excussorum dicti sunt, vel qui sunt intelligendi filij excussorum: & quibusdam visum est, sicut modò dixi, filios excussorum, filios esse Apostolorum. Intendat paulum charitas vestra. Quæsitum est, quare excussi dicti sunt Apostoli. Dictum est à quibusdam, ideo illos appellatos excussos, quia præcepit eis Dominus: Si exieritis de ciuitate in qua non audiunt vos, excutite puluerem de pedibus vestris. Sed ait alius: Non ergo filij excussorum dici debuerunt, sed filij excutientiū. Excutientes enim illos fecit Dominus quibus dixit: Excutite puluerem de pedibus vestris: non excussos. Subtiliter quidem quasi contradicere voluit præcedenti sententiæ, ille à quo iam ista tractata & dicta erant: veruntamen nos, quantum adiuuat Dominus, quærentes quomodò rectè dici potuerint etiā excussi, quibus ait Dominus: Excutite puluerem de pedibus vestris: inuenimus non absurdè dici potuisse. Quamuis enim ipsi excuterent, seipsos excutiebant. Hoc dico: Qui excutit, aut se excutit, aut aliquid aliud. Si aliquid aliud excutiat, excutiens est, excussus non est. Si autem se excutiat, & excutiens est & excussus. Intendite, hoc planius dicam si potuero. Si aliud excutiat, excutiens est, non excussus: si ab alio excutiatur, excussus est, nō excutiens. Si autem excutiat seipsum, excutiens est, quia excutit se: & excussus, quia excutitur à se. Quæritur ergo quos excusserint Apostoli? Vtique seipsos: à pedibus enim suis puluerem excusserunt. Sed ait aliquis: Non se excusserunt, sed puluerē. Hoc planè calumniosè dicitur. Duobus enim modis dicimus aliquid excuti: siue illud quod inde excutitur, siue illud vnde excutitur. Nā & excussus est puluis, dicimus, & excussa est vestis. Tenent aliqui & excutiūt vestem, & exit inde puluis qui inhæserat. Quid dicis de puluere? Excussus est puluis. Quid dicis de veste? Excussa est vestis. Si ergo & quod inde excutiendo exilit, & illud vnde exilit quod inhæserat, excussum dicitur: & puluis excussus est, & Apostoli excussi sunt. Quare ergo non dicantur filij excussorum filij Apostolorum? Sed est alia sententia, quam prætermittere non debemus. Ideo enim fortè obscurius positum est, vt multos intellectus generet, & ditiores discedant homines, quia clausum inuenerunt quod multis modis aperiretur, quàm si vno modo apertum inuenirent. Dicimus excuti etiam aliquid, vt exeat inde quod fortè absconditum est. Aliter enim dicimus excuti vestem, vt excutiant inde puluerem, & aliter dicimus excuti saccum, vt illud quod intus latebat, appareat & exeat. Ergo intelligo, fratres, quantum possum filios excussorum, fortasse ipsos Apostolos dictos filios Prophetarum. Prophetæ enim clausa sacramenta & operta continebāt, excussi sunt vt inde manifestata procederent. Puto ergo Prophetam dixisse, sicut & dixit: Agnouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui; Israël autem me non cognouit. Hoc mihi interim ad præsens occurrit quod de Propheta dicerem; si aliud occurrisset, hoc dixissem. Hoc autem audiēs homo, si asinum & bouem, & pecora & iumenta quę videt, cogitauerit: nescio quid intus tanquam in inuolucro positum forinsecus pertractauit, & quid ibi sit nescit. Asinus & bos aliquid significant. Quid ergo dicitur homini iam pronunciare volenti? Expecta, clausum est quod tangis, excute inuolucrum. Propheta nescio quid illis velaminibus nominum texit: & nescio quem asinum, nescio quem bouem significat. Nam asinus in figura populi Dei, iumentum Dei est, portans sessorem Dominum ne erret in via: & bos ille de quo dicit Apostolus: Boui triturandi os non infrenabis. Nunquid de bobus pertinet ad Deum, quia hęc dixit? Sed propter nos scriptura dicit. Omnis ergo qui prædicat verbum Dei, monet, obiurgat, terret, triturat aream: & bouis implet officium. Veniebat bos de gente Iudæorum, inde enim prædicatores Apostoli: veniebat & asinus de gēte præputij, id est, à gentibus. Venit enim vt portaret Dominum: & ideo in asino sedit Dominus qui nunquam

Marginal references: Ioan.11.f.; Mat.9.c.; Rom.6.b.; Gen.3.d.; Gal.4.c.; Gen.25.c.; Malac.1.a.; Rom.9.c.; Psal.2.a.; Matth.10.b.; Esa.1.a.; 1.Cor.9.b.

quam portauerat hominem, quoniam ad gentes lex A non erat missa nec Prophetæ. Ergo quia & Dominus noster Iesus Christus cibaria nostra voluit esse, & propterea natus in præsepio collocatus est: cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui. Sed nunquid ista exirét, nisi saccus excuteretur? Nisi prophetia inuoluta accedente diligétia discuteretur, núquid operta exirent ad nos? Omnia ergo ista clausa erant antequam veniret Dominus. Venit Dominus & excussit illa clausa, & manifestata sunt. Excussi sunt Prophetę, & generati sunt Apostoli. Quia ergo excussis Prophetis generati sunt Apostoli, filij sunt excussorum. Ipsi in manu potétis politi tanquam sagittæ, peruenerunt vsque in fines terrę. Vnde dici habet in fine: Ecce hæreditas Domini filij, merces fructus ventris. Quia ideo de finibus terræ colligitur ista hæreditas: quia sicut sagittæ in manu potentis, sic filij excussorú, id est, filij prophetarú Apostoli fuerunt, quasi sagittæ in manu potentis. Si potens ille potenter excussit, si B potenter excussit, vsq; in fines terrę peruenerunt quos excussit. Beatus homo qui impleuit desiderium suum ex eis.) Eia fratres mei, quis replet desiderium suum ex eis? Qui non amat seculum. Qui desiderio seculi plenus est, non est quò intret quod illi prædicauerunt. Funde quod portas, & capax fiere ad id quod non habes: id est, desideras diuitias, non potes implere ex eis desiderium tuum. Desideras honores in terra, desideras ea quæ etiam iumentis donauit Deus, hoc est, voluptatem temporalem, & salutem corporis, & talia: non ex eis implebis desiderium tuum. Si autem

Psal. 41. a. sic desideras, quomodo ceruus desiderat ad fontes a-
Psal. 83. a. quarum, si dicis, desiderat & deficit anima mea in atria Domini, imples desiderium tuum ex eis: nó quia iam illi possunt tale desiderium implere, sed tales imitando venis ad eum qui impleuit desiderium ipsorú.

Non confundetur cùm loquetur inimicis suis in porta.) Fratres, in porta loquamur: id est, omnes no- C uerint quid loquamur. Qui enim non vult loqui in porta, latere vult quod loquitur: & fortè ideo vult latere, quia malum est. Si fidit, in porta loquatur: sicut

Prou. 8. dicitur de sapientia: In portis autem ciuitatum audéter dicit. Quanto tempore iustitiam innocentes tenuerint, non erubescent: hoc est in porta prædicare. Et quis est qui prędicat in porta? Qui prędicat in Christo, quia Christus est porta qua intramus ad illam ci-

Ioan. 10. b. uitatem. Mentior si non ipse dixit: Ego sum ianua. Si ianua est, & porta est. Ianua enim dicitur domus, & ianua ciuitatis porta est, porta domus ianua est. Sed fortè non bene dicitur porta, si non bene dicitur ciuitas quæ dicta est domus. Vtrunque enim paulo antè dictum est: Nisi Dominus ędificauerit domum, in vanum laborauerunt ędificantes eam: & ne istam domú audiendo paruum aliquid putares: Nisi Dominus, inquit, custodierit ciuitatem, in vanú laborauit qui custodit eam. Illa est ergo domus quæ est ciuitas. Ipsa ergo habet ianuam tanquam domus, & habet portam D tanquam ciuitas. Qui est ergo ianua domus, ipse est porta ciuitatis. Ergo si Christus porta ciuitatis, ille nó erubescit qui in Christo stat & sic prædicat. Qui autem contra Christum prædicat, clauditur contra illú porta. Qui sunt isti qui contra Christum prædicant? Qui negant, quia missæ sunt sagittæ de manu potentis, & peruenerunt vsque in fines terræ: & ipsa est hæ-

Psal. 2. a. reditas Domini de qua dictú est: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Prædicatum est, auditum est anteqvá fieret, & iam factum nolunt agnoscere. Qui disputant ergo contra Christum, extra portá sunt: quia suos honores quærunt, non Christi. Qui autem prædicat in porta, Christi honorem quærit, non suum: & ideo qui prædicat in porta, dicit: Nolite in me præsumere, non enim per me, sed per portam intrabitis. Illi autem qui volunt homines in seipsos præsumere, nolunt eos intrare per portam: non mirum si clauditur contra illos porta, & otiosi pulsant vt aperiatur. Adestote ergo animo fratres, etiam propter crastinum sermonem, ex nostra pollicitatione, adiuuante Domino, vobis reddendum ex Euangelio de columba: In cuius nomine promisimus, in illius misericordia reddemus. Sed vt possimus esse idonei redditores, ne audaces fuerimus promissores, orate pro nobis.

IN PSALMVM CXXVII. ENARRATIO.

SICVT dicit Apostolus, fratres charissimi, Spiritalibus spiritalia comparamus, animalis autem homo *1. Cor. 2. d.* non percipit quæ sunt spiritus Dei: cauendum est ne homines animales non percipientes quæ sunt spiritus Dei, scandalizentur potius in hoc psalmo quàm ædificentur: nam breuiter, quanquam eum cùm cantaretur audiuimus, quia breuis est, curro eum, non tractás, sed legens. Et videte quia si talia quisque concupierit pro magno à Deo qualia continet iste psalmus, & forte non quia desertus est ab illo, sed quia magis diligitur non acceperit: videritque illá quæ hic sic audiuit esse præmia timentium Deum, abúdare illis qui non timent Deum, nutent gressus illius, & effundantur lapsu vestigia eius, & dicat in corde suo sine causa se Deú timuisse, quando illa dona non meruit quæ promisit timentibus se: insuper & illi acceperút qui eum non solùm nó timuerunt, sed etiá blasphemauerunt. Videte enim quid dicat: Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis eius. Labores fructuum tuorum manducabis, beatus es, & bene tibi erit.) Adhuc possumus hic & quáuis animales beatitudinem futuri seculi cogitare. Sed videte quid sequatur:

Vxor tua sicut vinea fertilis, in lateribus domus tuę. Filij tui sicut nouellatio oliuarum, in circumitu mensæ tuæ. Ecce sic benedicetur homo qui timet Dominum.) Quomodo? Vt sit vxor eius tanquam vinea fertilis in lateribus domus eius, & filij eius circundent in circumitu mensam eius, tanquam oliuarum nouellatio. Ergo perdiderunt mercedem suam, qui propter Deum etiam vxores ducere noluerút? Sed ait qui noluit ducere vxoré: Qualiter me Deus benedicit? Imò verò aut sic te benedicit, aut te non benedicit. Apertè dicta sententia est: Ecce sic benedicetur homo qui timet Dominum. Quid hoc ergo sibi vult, fratres mei? Ne desiderando temporalem & terrenam felicitaté, perdamus cælestem, Propheta tanquam inuolucrum nobis constituit. Inuolucrum hoc nescio quid habet intus. Meminit autem charitas vestra cùm superioré psalmum vobis tractaremus, qui est ante istum, incurrisse nos in quendam versum obscurum, vbi dictú est: Sicut sagittæ in manu potentis, sic filij excussorum: & *Psal. 126. a.* cùm quæreremus qui sint filij excussorum, visum esse nobis, suggerente quantum credimus Domino, filios excussorum Apostolos esse dictos filios Prophetarum. Quia Prophetæ in ænigmatibus locuti sunt, & figuris rerum tanquam mysteriorum inuolucris cooperuerunt intellectum: qui intellectus prodire non potuit ad homines, nisi inuolucra illa excuterentur. Vnde dicti sunt illi filij excussorum, qui de Prophetis excussis profecerunt. Ergo & nos excutiamus istum, ne per inuolucra fallamur, & tangentes quod intus est & non videntes, dicamus fortè lignum pro auro, aut testam pro argento. Excutiamus ergo, si videtur charitati vestræ. Aderit Dominus vt procedat quod intus est maximè, fratres mei, quia martyrum natalitia celebramus. Quanta mala passi sunt martyres, quanta exitia, quanta tormenta, squalores carcerum, stricturas catenarum, sæuitias ferarum, ardorem flammarú, aculeos contume-

contumeliarum. Ista omnia passi essent, nisi nescio A quid viderent quò se tenerent, quod ad huius sęculi felicitatem non pertinet? Turpe est autem vt natalitia martyrum celebremus, horum videlicet seruorum Dei contemnentium mundum istum propter sempiternam felicitatem, & accipiamus quod hic scriptum est pro præsenti felicitate, vt cuicunque fortè homini Dei fideli, ciui illius Hierusalem contingat etiam ducta vxore filios non habere, dicamus, Non timet homo iste Dominum. Nam si timeret Dominum, vxor eius tanquam vinea fertilis esset in domo eius, nō sterilis, vt nullum generaret: & si timeret Dominum homo iste, filij ipsius circundarent mensam ipsius, tanquam arbores oliuarum. Si enim talia dixerimus, animales sumus, non percipientes quæ sunt spiritus Dei. Incipiamus & nos excutere, vt simus & nos filij excussorum. Si enim erimus filij excussorū, erimus in manu potentis tanquam sagittæ, & iaculabitur nos de præcepto suo in corda hominum nondum amantium, vt B percussi sagittis verborum Dei ament. Nam si talia illis vel cœperimus prædicare, filij aut fratres mei, timete Dominum, vt habeatis filios & nepotes, vt gaudeat domus vestra: non sagittamus vt ametur illa æterna Hierusalem. Remanebunt in amore terrenorū, & videntes ista abundare impiis, etsi nobis non audēt, in corde suo dicunt: Quare ille qui non timet Deum, plenam domum habet filiis? Et fortè alius dicit illi, Adhuc nescis quid illi possit cōtingere. Quid si efferret illos, quia nō timet Deum, & ad hoc illi plures nati sunt, vt maiorem dolorem de illorū morte patiatur? Sed si talia dixeris, respondebit tibi & ille: Ego noui hominem impium, paganum, sacrilegum, adoratorē idolorum, & fortè nouit & verum dicit, nec vnū tantum nouit, nec duos vel tres: quem deduxerūt ad fossam, senem, decrepitum, mortuum in lecto suo turbæ filiorum & nepotum. Ecce non timuit Dominum, & proles fœcundissima domus eius clausit oculos eius. C Quid ad hoc dicturi sumus? Nihil illi potest euenire mali, vt efferat filios suos viuus: quando iam mortuus à filiis ad sepulchrum gloriosum deductus est. Excutiamus ergo, excutiamus, si volumus esse filij excussorum. Exeat huc aliquid. Est enim quidam homo qui sic benedicitur, & nemo timet Dominum, nisi qui est in membris ipsius hominis. Et multi homines sunt, & vnus homo est: multi enim Christiani, & vnus Christus. Ipsi Christiani cum capite suo, quod ascendit in cælum, vnus est Christus. Non ille vnus & nos multi, sed & nos multi in illo vno vnum. Vnus ergo homo Christus caput & corpus. Quod est corpus eius? Ecclesia eius, dicente Apostolo: Quoniam mēbra sumus *1.Cor.12.d.* corporis eius: &, Vos autē estis corpus Christi & mēbra. Intelligamus ergo vocem huius hominis, in cuius corpore vnus sumus homo, & ibi videbimus ista vera bona Hierusalem: sic enim dixit in fine: Et videas bona quæ sunt Hierusalem. Si autem ista bona terreno D oculo attenderis, abundantiam filiorum & nepotum, & fertilitatem fœcunditatémque coniugis, non sunt bona illius Hierusalem: quia bona ista & in terra morientium sunt, illa terra viuentium est. Noli valde pro magno habere, si habes filios morituros, etsi non ante te, certè post te. Vis habere filios nūquam morituros, & tecum semper victuros? Esto in illius corpore, de quo dictum est: Vos autem estis corpus Christi & mēbra. Nam vt hoc ostenderet & ipse psalmus, quia sic est obscurus vt admoneat pulsari, sic coopertus vt velit excuti, à pluribus cœpit: Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis eius. Multis loquitur. Sed quia ipsi multi vnū sunt in Christo, sequitur & singulariter iam dicit: Labores fructuum tuorum manducabis. Superius dixerat: Beati omnes qui timēt Dominum, qui ambulant in viis eius. Modò quare, labores fructuum tuorum manducabis: & non, manducabitis? Et quare, labores fructuum tuorum: & nō, labores fructuum vestrorum? Tam in proximo oblitus est, quia pluribus loquebatur? Sed si iam excussisti, quid tibi respondet? Cùm plures Christianos appello, in vno Christo vnum intelligo. Plures ergo estis, & vnus estis: plures sumus, & vnus sumus. Quomodo plures sumus, & vnus sumus? Quia illi inhæremus cuius membra sumus: & quorum caput in cęlo est, vt membra sequantur. Ergo ipse describat iam, quia manifestatum est quem describit: sic patebunt omnia quę sequuntur: tantum vos timete Dominum & ambulate in viis eius, & nolite zelare eos qui non ambulant in viis eius, quando illos videritis esse felices infeliciter. Seculi enim homines infeliciter felices sunt. Martyres autem feliciter infelices erant. Erant enim ad tempus infelices, sed in æternū felices: & in eo ipso quòd erant ad tempus infelices, putabantur magis infelices quàm erāt. Quid enim dicit Apostolus? Quasi tristes, *1.Cor.6.b.* semper autem gaudētes. Quare semper? Et hic & ibi, prorsus & hic & ibi. Hic enim vnde gaudemus? De spe. Ibi vnde gaudemus? De re. Magnum gaudiū habet spes gaudentis. Et si spe gaudentes, videte quid sequitur: In tribulatione patientes. Martyres ergo ideo *Rom.12.c.* in tribulatione patientes erant, quia spe gaudebant. Sed quia nondum erat illud quod promittitur, quid dicit Apostolus? Spes enim quæ videtur, non est spes. *Rom.8.e.* Si autem quod non videmus speramus, per patiētiam expectamus. Ecce quare omnia martyres pertulerūt, quia quod non videbant per patientiam expectabant. Illi qui eos occidebant, quę videbant amabant: illi qui occidebantur, ad ea quæ non videbant suspirabant, & ea quæ non videbant, apprehendere festinabant. Et quòd tardius occidebantur, moras sibi fieri arbitrabātur. Ergo, fratres, Felix martyr, & verè felix & nomine & corona, cuius hodie natalis est, contempsit mūdum. An fortè quia timebat Dominum, inde erat felix, inde erat beatus, quia vxor eius tāquam vinea fertilis erat in terra, & filij eius circumdederant mensam eius? Omnia ista perfectè habet, sed in corpore illius qui hic describitur. Et quia sic ille intellexit, contempsit præsentia, vt acciperet futura. Noueritis autē fratres non eum passum mortē, quam alij martyres passi sunt. Confessus est enim, dilatus est ad tormenta, alio die inuentum est corpus exanime. Clauserant enim illi carcerem: sed corpori, non spiritui. Quem illic parabant torquere carnifices, absentem inuenerūt, perdiderunt sæuitiam suam. Iacebat exanimis, sine sensu illis ne torqueretur: cum sensu apud Deum, vt coronaretur. Vnde & iste Felix, fratres, non tantùm nomine, sed & præmio vitæ æternæ, si ista dilexit? Ergo sic audiamus istum Psalmum, tanquam de Christo dicatur. Ecce omnes hærentes corpori Christi & effecti membra Christi, ambulemus vias Domini: & timeamus Dominum timore casto, timore permanente in seculum seculi. Est enim alius timor quem charitas excludit, dicente Ioanne: Timor non est in charitate, *1.Ioan.4.d.* sed perfecta charitas foras mittit timorem. Non de omni timore dicit, quòd mittitur foras à charitate: habes enim Psalmum dicentem: Timor Domini castus *Psal.18.b.* permanens in seculū seculi. Alius ergo timor Domini permanet, alius excluditur. Timor qui excluditur, castus non est: qui autem permanet, castus est. Quis est timor qui excluditur? Dignamini aduertere. Aliqui propterea tantùm timent, ne aliquid mali in terra patiantur, ne illis ægritudo accidat, ne damnum, ne orbitas, ne alicuius amissio chari, ne exilium, † ne dānatio, ne carcer, ne aliqua tribulatio: propterea timent *al. ne dānatio carceris.* & tremunt. Adhuc timor iste non est castus. Adhuc audi. Alius non in hac terra pati timet, sed gehennam timet, vnde terruit & Dominus. Audistis cùm Euangelium

Mat. 9. gelium legeretur: Vbi vermis eorum non morietur, A & ignis eorum non extinguetur. Audiunt hæc homines: & quia verè futura sunt impiis, timent, & continent se à peccato. Habent timorem, & per timorem continent se à peccato. Timent quidam, sed non amant iustitiam. Cùm autem per timorem continent se à peccato, fit consuetudo iustitiæ, & incipit quod durum erat amari, & dulcescit Deus: & iam incipit homo iustè viuere, propterea non quia timet pœnas, sed quia amat æternitatem. Exclusus est ergo timor à charitate, sed successit timor castus. Quis est iste timor castus? Secundum quem debemus, fratres mei, *Psal. 127.* intelligere quod dictum est: Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis eius. Si potuero dignè dicere de isto timore casto, dicam adiuuante Domino nostro Iesu Christo. Multi fortasse hoc timore casto inflammabuntur in amorem castum. Nec possumus explicare fortassis, nisi proposita aliqua similitudine. B Pone aliquam feminam castam, timentem virum: aliam pone adulteram, & ipsa timet virum. Casta timet, ne discedat vir: adultera, ne veniat. Quid si ambo absentes sunt? Illa timet ne veniat, illa ne tardet. Absens est quodammodo cui desponsati sumus, absens est qui nobis arram dedit Spiritum sanctum, absens est qui nos redemit sanguine suo: sponsus est ille quo nihil est pulchrius: qui quasi fœdus apparuit inter manus persequentium, de quo paulo *Esa. 53.4.* ante dicebat Esaias: Et vidimus eum, & non habebat speciem neque decorem. Ergo sponsus noster fœdus est? Absit. Quomodo enim illum virgines amarent, quæ in terra maritos non quæsierunt? Ergo persequentibus fœdus apparuit, & nisi eum fœdum putarent, non insilirent, non flagellis cæderent, non spinis coronarent, non sputis inhonestarent. Sed quia fœdus illis apparebat, fecerunt illi ista; non enim habebant oculos vnde Christus pulcher videretur. Qualibus oculis Christus pulcher apparuit? Quales oculos C quærebat ipse Christus quando dicebat Philippo, *Ioan. 14.a.* Tanto tempore vobiscum sum, & non me vidistis? Isti oculi mundandi sunt, vt possint videre illam lucem: & leuiter tamen perstricti splendore, accenduntur amore vt sanari velint, & fiant illuminati. Nam vt noueritis quia pulcher est Christus qui amatur, audi *Psal. 44.a.* Prophetam: Speciosus forma præ filiis hominum. Omnes homines superat illius pulchritudo. Quam rem amamus in Christo? Membra crucifixa, latus perforatum, an charitatem? Quando audimus quia passus est pro nobis, quid amamus? Charitas amatur. Amauit nos vt redamaremus eum: & vt eum redamare possemus, visitauit nos spiritu suo. Pulcher est ille, & absens est. Interroget se sponsa, si casta est. In membris sumus omnes, fratres mei, in mẽbris ipsius sumus, ideo vnus homo sumus. Videat vnusquisque qualem timorem habeat, an eum quẽ excludit cha- *Psal. 18.b.* ritas, an castum permanẽtem in seculum seculi. D Modò probauit dico, & probabit. Absens est sponsus noster, interroga conscientiam tuam. Vis vt veniat, an adhuc vis vt tardet? Videte fratres. Ego pulsaui ad ostia pectorum vestrorum, vocem inhabitantium ille audiuit. Quid singulorum quorumque modò conscientiæ dixerint, ad aures meas, quia homo sum, peruenire non potuit: ille qui absens est præsentia corporis, sed præsens est vigore maiestatis, audiuit vos. Quàm multi si dicatur illis: Ecce iam Christus, cras dies iudicij: non dicunt, vtinam veniat. Qui enim dicunt, multum amant: & si dicatur illis: Tardabit, timent ne tardet, quia timor castus est. Quomodo autem nunc timetur ne tardet, sic cùm venerit timebitur ne discedat. Erit autem castus iste timor, quia tranquillus & securus. Non deseremur ab eo, cùm inuenerit nos Dominus credentes in eum, quando quæsiuit nos antequàm nossemus eum. Castus ergo timor, fratres mei, hoc habet, venit de amore. Ille autem timor nondum castus, præsentiã Domini & pœnas timet: timore facit quicquid boni facit, non timore amittendi bonum illud, sed timore patiendi illud malum. Non timet ne perdat amplexus pulcherrimi sponsi, sed timet ne mittatur in gehennam. Bonus est & iste timor, vtilis est: non quidem permanebit in seculum seculi, sed nondum est iste castus permanens in seculum seculi. In quo est castus? Iam iterum aliquid interrogo, quod vosmetipsos interrogeris. Si Deus veniens voce propria loqueretur nobis, quanquam non taceat per literas suas, & diceret homini: Peccare vis, pecca: fac quicquid te delectat: quicquid amaueris in terra, tuum fiat: cui fueris iratus, intereat: quem rapere volueris, rapiatur: quem cædere, cædatur: quem damnare, damnetur: quem possidere possideas. Nemo tibi resistat, nemo tibi dicat, quid facis? nemo, noli facere quod velis: nemo, quare fecisti? abundent tibi omnia ista terrena quæ concupisti, & viue in illis non vsque ad tempus, sed semper, faciem tantum meam nunquam videbis. Fratres mei vnde ingemuistis, nisi quia iam natus est timor castus permanens in seculum seculi? Quare percussum est cor vestrum si diceret Deus, faciem meam nunquam videbis? Ecce omni ista terrena felicitate, omnibus rebus abundabis, circumfluent te bona temporalia, non illa amittis, non illa deseris; quid vis amplius? Fleret quidem & gemeret timor castus, & diceret: Immo tollantur omnia, & faciem tuam videam. Timor castus exclamaret de Psalmo, & diceret: Deus virtu- *Psal. 79.a.* tum conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus. Timor castus exclamaret de Psalmo, & dice- *Psal. 26.b.* ret; Vnam petij à Domino. Vide quomodo ardeat timor iste castus, timor verus, timor syncerus. Vnam petij à Domino, hanc requiram. Quid? Vt inhabitem in domo Domini per omnes dies vitæ meæ. Quid si propter terrenam felicitatem? audi quid sequitur: Vt contempler delectationem Domini, & protegar à templo eius, id est, esse templum eius, & protegi ab eo, hanc vnam petij à Domino. Hanc vnam si petieritis accipietis, ad hanc vnam si cor vestrum exercueritis, & hoc solũ amittere timueritis: nec inuidebitis felicitatibus terrenis, & illam felicitatem veram sperabitis, & eritis in eius corpore cui cantatur: Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis eius. Labores fructuum tuorum manducabis. O vos, ô tu: vos multi qui vnus estis, labores fructuum tuorum manducabis. Quasi peruersè videtur dicere non intelligentibus: debuit enim dicere, fructum laborum tuorum manducabis: multi enim manducant fructum laborum suorum. Laborant in vinea, ipsum laborem non manducant, sed quod de labore ipsorum nascitur hoc manducant. Laborant circa arbores pomiferas, quis manducet labores? Nemo, inquam, sed quod illæ arbores attulerint: Fructus laboris, & ipse iocundat agricolam. Quid sibi vult, labores fructuum tuorum manducabis? Modò labores habemus, fructus postea erit. Sed quia & ipsi labores non sunt sine gaudio propter spem, de qua paulo antè diximus: Spe gauden- *Rom. 12.c.* tes, in tribulatione patientes, modò nos ipsi labores nostri iocundant, & lætos nos faciunt de spe. Si ergo labor noster potuit manducari, & potuit iocundare, manducatus fructus ipsius laboris qualis erit? Manducabant labores suos, qui euntes ibant & flebãt mit- *Psal. 125.a.* tentes semina sua. Quanto iocundius manducabunt fructus laborum, qui venientes venient cum exultatione portantes manipulos suos? Et vt noueritis fratres, quia manducatur labor iste, in superiore Psalmo audistis dictũ superbis, qui ante lucem volebant surgere, id est, ante Christum non per humilitatem, qua

surrexit Christus: dictum est illis, Surgite posteaquam sedistis: id est, humiliamini & inde surgite, quia & ille humiliari venit, qui exaltatus est propter vos. Et quid dictum est? Qui manducatis panem doloris. Iste est labor fructuum, panis doloris. Nisi enim manducaretur, non diceretur panis. Nisi autem haberet aliquam suauitatē panis iste, nemo illum manducaret. Cūquāta suauitate plorat, in gemitu qui orat? Dulciores sunt lachrymæ orantium, quàm gaudia theatrorū. Et audi flammam desiderij, qua manducatur ipse panis, de quibus dicit: Qui manducatis panem doloris. Alio loco dicit amans iste, cuius vocē in Psalmo plerunque agnoscimus: Factæ sunt mihi lachrymæ meæ panis die ac nocte. Vnde factæ sunt lachrymæ panis? Dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus? Antequam enim videamus eum qui nos dilexit, qui nobis pignus dedit, cui desponsati sumus: insultāt nobis Pagani, & dicunt: Vbi est quem colunt Christiani? Ostēdant nobis quem colunt. Ecce ego ostēdo illis Deum meum, & ipsi ostendant mihi Deum suum. Dum tibi hoc dicit Paganus, non inuenis quod illi ostēdas: quia non est cui ostendas. Redis ergo & plangis ad Deum, quia illi suspiras antequam videas, & desiderio ipsius gemis, & quia in ipsius desiderio ploras, dulces sunt & ipsæ lachrymæ, & pro cibo tibi erunt, quia factus est tibi & ipse panis die ac nocte, dum dicitur tibi quotidie, vbi est Deus tuus. Sed veniet Deus tuus, de quo dicitur, Vbi est: & abstergετ lachrymas, & ipse pro pane lachrymarum succedet, & te in æternum saginabit, quia erit nobiscum verbum Dei quo pascuntur angeli. Interim modò labores fructuum, postea fructus laboris. Labores fructuum tuorum manducabis, beatus es, & bene tibi erit. Beatus es, de præsenti est: bene tibi erit, de futuro est. Cùm manducas labores fructuum tuorum, beatus es: cùm perueneris ad fructum laborum tuorum, bene tibi erit. Quid dixit? Nā si bene tibi erit, vtique beatus eris: & si beatus eris, bene vtique tibi erit. Sed interest inter spem & rem. Si spes tam dulcis est, quanto res dulcior erit? Iam veniamus ad illā. Vxor tua, Christo dicitur: ergo vxor eius, Ecclesia eius: vxor eius, nos ipsi sicut vinea eius fertilis. Sed in quibus vinea fertilis? Videmus enim parietes istos intrantes multos steriles. Videmus quia istos parietes intrant multi ebriosi, fœneratores, mangones, quærentes sortilegos, euntes ad præcantatores & præcantatrices, quando illis caput dolet. Ista est fertilitas vineæ? Ista est vbertas vxoris? Non ipsa est. Istæ spinæ sunt, sed non vbique spinosa. Habet quandam fertilitatem, & est vinea fertilis. Sed in quibus? In lateribus domus tuæ. Non omnes dicuntur latera domus. Quæro enim quæ sint latera domus? Quid dicam? Parietes sunt quasi lapides fortes. Si de hoc habitaculo corporali diceret, fortè hoc intelligeremus latera. Latera dicimus domus, eos qui inhærent Christo. Non enim sine causa & in sermone quotidiano dicimus de aliquo qui fortè malè agit ex malorum consiliis amicorum, de illo dicimus: Mala latera habet. Quid est, mala latera habet? Mali illi inhærent. Ergo & de alio, Bona latera habet: bonis consiliis viuit. Quid est hoc? Bonis consiliis regitur. Ergo latera domus sunt illi qui inhærent Christo, nec sine causa & ipsa coniunx de latere facta est. Viro dormiente Eua facta est: moriente Christo, Ecclesia facta est. Et illa de latere viri, cùm costa detracta est: & ista de latere viri, quando latus lancea percussum est, & sacramenta profluxerunt. Ergo vxor tua vt vinea fertilis. Sed in quibus? In lateribus domus tuæ, id est, in his qui adhærent Christo. In aliis qui non adhærent Christo, sterilis. Sed nec illos in vinea computabo. Filij tui. Quæ est vxor, & qui sunt filij? In istis carnalibus nuptiis & coniugiis, alia vxor & alij filij: in Ecclesia quæ vxor, ipsi filij. Ad Ecclesiam enim pertinebant Apostoli, & in membris Ecclesiæ erant. Ergo in coniuge ipsius erant, & coniunx erant secundum portionem suam quam in mēbris obtinebant. Quare ergo de illis dicitur: cùm recesserit ab eis sponsus, tunc ieiunabunt filij sponsi? Ergo ipsa coniunx, & ipsi filij. Mirum dico, fratres mei. In verbis autem Domini inuenimus Ecclesiam & fratres ipsius esse, & sorores ipsius esse, & matrē ipsius esse. Nam cùm ei nunciarentur mater eius & fratres foris stantes, quia foris stabant, typum gerebant. Quis typus matris? Synagoga. Quis typus fratrum carnalium? Iudæi foris stantes: & foris stat synagoga. Nam Maria in lateribus domus eius, & cognati eius ex virginis Mariæ consanguinitate venientes, qui in eum crediderunt, in lateribus domus eius: non inquantum carnali consanguinitate iuncti erant, sed inquantum verbum Dei audiebant & faciebant. Hoc enim respondit Dominus & ait: Quæ mihi mater, aut qui fratres? Vnde tentauerunt quidam dicere, quia Christus matrem non habuit, quia dixit: Quæ mihi mater? Quare? Ergo Petrus & Ioannes & Iacobus & alij Apostoli patres non habuerunt in terra? Et tamen quid eis dicit? Nolite vobis dicere patres super terram, vnus est enim pater vester, qui in cęlis est. Quod ergo in patre docebat discipulos, hoc in matre ipse demonstrauit. Vult enim Dominus vt consanguinitatibus terrenis præponamus Deum. Defer patri, quia pater est: defer Deo, quia Deus est. Generauit te pater accommodando carnem suam, creauit te Deus adhibendo potentiam suam. Ne irascatur pater cùm Deus illi præponitur: immo gaudeat sibi tantum deferri, vt ille inuentus esset qui ei deberet præponi. Ergo quid dicam? Dominus quid ait? Quæ mihi mater, aut qui fratres? Et extendit, inquit Euangelista, manus super discipulos suos, & ait: Ecce mater mea & fratres mei. Fratres erant, mater quomodo erant? Addidit: Et qui fecerit voluntatem patris mei, ipse mihi frater & soror & mater est. Puta frater, propter sexum virilem quem habet Ecclesia, quos hic in mēbris habet Christus. Mater quomodo, nisi quia ipse Christus est in Christianis, quos Christianos per baptismum quotidie parit Ecclesia? Ergo in quibus intelligis coniugem, in illis matrem, in illis filios. Dicatur ergo quales debent esse filij. Quales? Pacifici. Quare pacifici? Quia beati pacifici, quia ipsi filij Dei vocabuntur. Quia ergo in oliua fructus est pacis: oleum enim pacem significat, siue charitatem significat, sine charitate nulla pax est. Et manifestum est, quòd qui diuiserunt pacem, non habent charitatem. Vnde iam exposui charitati vestræ, quare columba folia cum fructu portauit ad arcā, vt significaret quia & illi qui foris baptizati sunt, sicut ligna illa extra arcam baptizata sunt, non sola folia habuerunt, id est, verba sola: sed habuerunt & fructum, quod est charitas. Ipsa columba illos reportat ad arcam, & veniunt ad vnitatem. Tales ergo filij debent esse in circuitu mensæ Domini, velut nouellatio oliuarum. Perfecta res est, magna beatitudo. Iam quis ibi nolit esse? Cùm videris aliquem blasphemum habere vxorem, filios, nepotes, & te fortè non habere, noli zelare: vide quia & in te completum est, sed spiritaliter. An fortè non es in membris? Si non ibi es, plange quia nec hic, nec ibi. Si ibi, securus esto: quia & si ibi & non hic, fructuosius ibi quàm hic. Si ergo habemus, quare habemus? Quia timemus Dominum. Ecce sic benedicetur homo qui timet Dominum. Ille est homo, qui sunt homines, & ipsi homines homo: quia multi vnum, quia Christus vnus. Benedicat te Dominus ex Sion.) Cœperas enim attendere: Ecce sic benedicetur homo qui timet Dominum. Iam fortè oculi tui ibant per illos qui non timent Dominum, & videbant

videbant ibi vxores fœcundas, filios abundantes circumire menſam patris ſui. Neſcio quà ibas. Benedicat te Dominus, ſed ex Sion. Noli quærere illas benedictiones, quæ non ſunt ex Sion. Non benedixit Dominus tales, fratres mei. Benedictio iſta Domini eſt. Aut ſi non eſt à Domino, quis ducet vxorem, ſi nolit Dominus? Quis poſſit eſſe ſanus, ſi nolit Dominus? Aut ſi quis poſſet eſſe diues, ſi nolit Dominus? Dat illa. Sed non vides, quia & pecoribus dedit? Non ergo de Sion eſt iſta benedictio. Benedicat te Dominus ex Sion: Et videas quæ bona ſunt Hieruſalem.) Nam illa bona non ſunt Hieruſalem. Vis videre quia non ſunt bona Hieruſalem? Et auibus dictum eſt: Creſcite & multiplicamini. Pro magno vis habere quod auibus donatum eſt? Voce quidem Dei donatum eſſe quis neſciat? Sed vtere bonis iſtis, ſi accipis: & magis cogita quomodo nutrias qui nati ſunt, quàm vt naſcantur. Non enim iam felicitas eſt habere filios, ſed bonos habere. De nutriendis labora, ſi nati fuerint: ſi autem non nati, age gratias Deo. Fortè minus ſolicitus eris, & tamen ſterilis non remanſiſti illius matris. Fortè filij per te naſcuntur ſpiritaliter de iſta matre, qui ſunt vt nouellæ oliuarum circumeuntes menſam Domini. Conſoletur ergo te Deus, vt videas bona Hieruſalem. Illa enim bona ſunt. Quare ſunt? Quia æterna ſunt. Quare ſunt? Quia ibi eſt rex. Ego ſum qui ſum. Iſta verò bona ſunt, & nõ ſunt: non enim ſtant, labuntur, fluunt. Filij ſunt paruuli, blanditiis paruulis, blandiuntur paruuli. Nunquid ſtãt in eo? Sed optas vt creſcant, vt accedat ætas optas. Sed vide quia cùm accedit vna, altera moritur. Veniente pueritia, moritur infantia: veniente adoleſcentia, moritur pueritia: veniente iuuentute, moritur adoleſcentia: veniente ſenectute, moritur iuuentus: veniente morte, moritur omnis ætas. Quot optas gradus ætatis, tot ſimul optas & mortes ætatum. Non ſunt ergo iſta. Num deinde nati ſunt tibi filij in terra tecum victuri, an te potius excluſuri & ſucceſſuri? Ad eos gaudes qui nati ſunt, vt excludaris? Nati enim pueri tanquam hoc dicant parentibus ſuis: Eia cogitate & vos ire hinc, agamus & nos mimum noſtrum. Mimus eſt enim generis humani in tota vita tentationis, quia dictum eſt: Vniuerſa vanitas omnis homo viuens. Et tamen ſi gaudetur ad filios ſucceſſuros: quantò gaudendum eſt ad filios cum quibus permanebimus, & ad illum patrem cui nati ſumus non morituri, ſed vt nos cum illo ſemper viuamus? Ipſa ſunt bona Hieruſalem, quia ipſa ſunt. Benedicat te ergo Dominus ex Sion, & videas quæ bona ſunt Hieruſalem. Nam iſta quæ attendis bona, cæcus vides. Videas, ſed illa bona quæ corde videntur. Et quamdiu videbo bona Hieruſalem? Omnes dies vitæ tuæ.) Sed ſi vita tua æterna fuerit, in æternum videbis bona Hieruſalem. Iſta autem, fratres mei, bona ſunt, ſed non omnes dies vitæ tuæ vides: non enim quando exis de corpore moreris. Perſeuerat vita tua. Corpus moritur, ſed vita ſpiritus perſeuerat. Oculi non vident, quia diſceſſit qui per oculos videbat. Vbicunque eſt qui per oculos videbat, videt aliquid. Non enim mortuus erat diues ille, qui in terra induebatur purpura: ſi mortuus eſſet, apud inferos non torqueretur. Optandum illi † fortè erat vt moreretur, ſed malo ſuo vixit apud inferos. Torquebatur enim, & non videbat illa bona quæ in terra dimiſerat. Ecce erat vita ipſius talis, & bona illa non videbat. Ergo tu talia deſidera bona quæ videas omnes dies vitæ tuæ, id eſt, vt cum ipſis viuas in æternum. Quæ ſunt ergo illa bona? Fratres attendite. Dici poſſunt bona iſta? Aurum eſt, argentum eſt, fundus amœnus eſt, marmorati parietes ſunt, tecta laqueata ſunt? Abſit. Iſta abundantiùs pauperes habent in hac vita. Plus eſt enim pauperi videre cælum

Gen.1.d.
Exod.3.d.
Psal.38.b.
Lucæ16.c.
al.certè.

A ſtellatum, quàm diuiti tectum inauratum. Fratres, ergo quid eſt illud bonum quo accendimur, cui ſuſpiramus, quo inflammamur: propter quod bonum adipiſcendum & videndum tantos labores ſuſtinemus, ſicut audiſtis cùm legeretur Apoſtolus, quia omnes qui volunt piè viuere in Chriſto Ieſu perſecutionem patiuntur. Non enim modò, quia diabolus per reges non ſæuit, ideo Chriſtiani non patiuntur perſecutionem. Si mortuus eſt diabolus, mortuæ ſunt perſecutiones. Si autem ille aduerſarius noſter viuit, vnde nõ tentationes ſuggerit? vnde non ſæuit? vnde non minas aut ſcandala procurat. O ſi incipias piè viuere, videbis quia omnis qui vult piè viuere in Chriſto Ieſu, perſecutionem patietur. Propter quid ergo patimur tantas perſecutiones? Si enim in hac vita in Chriſto ſperantes ſumus tantum, ait Apoſtolus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus. Propter quid damnati ſunt ad beſtias martyres? quod eſt illud bonum? dici poteſt? B vnde aut quæ lingua dicat? aut quæ aures audiant? Et quidem illud nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit. Amemus tamen, proficiamus tantum: videtis enim quia pugnæ non deſunt, & pugnamus cum concupiſcentiis noſtris. Pugnamus foris cũ infidelibus & inobedientibus hominibus, pugnamus intus cum ſuggeſtionibus, cum perturbationibus carnalibus. Vbique pugnamus adhuc, quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Pugnamus adhuc: quoniam ſi ſpiritus vita eſt, tamen corpus mortuum eſt propter peccatum. Sed quid futurum eſt? Si autem ſpiritus eius habitat in vobis, qui ſuſcitauit Chriſtum ex mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra, propter ſpiritum eius qui habitat in vobis. Cùm ergo viuificata fuerint membra noſtra mortalia, iam nihil reſiſtet ſpiritui noſtro. Non fames erit, non ſitis erit, quia de corruptione corporis iſta naſcuntur. Ideo reficis, quia à te aliquid deficit. Concupiſcentię C delectationum carnalium contra nos pugnant. Mortem portamus infirmitatem corporis, ſed cùm mors ipſa conuerſa fuerit in illam incommutabilitatem, & corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem, quid audiet tunc mors? Vbi eſt mors contentio tua? vbi eſt mors aculeus tuus? Et fortè moritur, & dicetur: Reſtant aliqui inimici? Non, ſequitur nouiſſima inimica mors. Cùm hæc deſtructa fuerit, immortalitas ſuccedet. Si nullus erit inimicus, quaſi nouiſſima deſtruetur mors. Bonum noſtrum cui ſuſpiramus, pax erit. Ecce bonum fratres, magnum bonum pax vocatur. Quærebatis quid vocaretur? Aurum eſt, an argentum eſt, an fundus, an veſtis? Pax eſt. Non pax qualem inter ſe habent homines, infidam, inſtabilem, mutabilem, incertam: nec pax talis qualem ſecum habet ipſe vnus homo. Diximus enim quia & ſecum pugnat homo: vſquequò domet omnes cupiditates, adhuc pu- D gnat. Qualis ergo pax? Quam oculus non vidit, nec auris audiuit. Qualis pax? De Hieruſalem, quia Hieruſalem interpretatur viſio pacis. Si ergo benedicat te Dominus ex Sion, & videas bona quæ ſunt Hieruſalem, & videas omnes dies vitæ tuæ. Et videas.) Non filios tuos tantum: ſed, Filios filiorum tuorum.) Quid eſt filios tuos? Opera tua quæ hic agis. Qui ſunt filij filiorum? Fructus operum tuorum. Facis eleemoſynas, filij tui ſunt: propter eleemoſynas accipis vitam æternam, filij filiorum tuorum ſunt. Videas filios filiorum tuorum, & erit quod ſequitur, quo concluditur: Pax ſuper Iſraël.) Hæc pax vobis prædicatur à nobis, ipſa amatur à nobis, ipſa vt à vobis ametur, optamus. Ad illam pacem perueniunt, qui & hic pacifici fuerint. Illi ſunt & hic pacifici, qui & ibi: qui circumeunt menſam Domini tanquam nouellatio oliuarum, vt non ſit ſterilis arbor, qualis fuit illa

2.Tim.3.c.
1.Cor.15.c.
1.Cor.2.c.
Sap.9.d.
Rom.8.c.
1.Cor.15.g.
1.Cor.2.c.

Matth. 21. b. ficulnea vbi fructum non inuenit esuriens Dominus. A Et videtis quid ei contigerit. Folia sola habebat, fructum non habebat. Sic sunt qui verba habent, & facta non habent. Esuriens Dominus non ibi inuenit quod manducet, quia fidem nostrã & facta bona esurit Dominus. Pascamus illum bene viuendo, & pascet nos in æternum nobis viuere donando.

IN PSALMVM CXXVIII. ENARRATIO.

PSALMVS quem cantauimus, breuis est: sed sicut Luc. 19. a. scriptum est in Euangelio de Zachæo, statura breuis, sed magnus in opere: sicut scriptum est de illa vidua, quæ duo minuta misit in gazophylacium: breuis Mar. 12. d. Luc. 21. a. pecunia, sed magna charitas. Sic & iste Psalmus si verba numeres, breuis est: si sententias appendas, magnus est. Non ergo nos poterit diutius vsque ad fastidium detinere. Quare? Aduertat prudentia vestra, & assit intentio Christiana: sonet verbum Dei volentibus B opportunè, nolentibus importunè. Inuenit sibi locum, inuenit corda vbi requiescat, inuenit terram vbi germinet & fructũ ferat. Nam quia multi mali sunt, & iniquos portat ecclesia vsque in finem, manifestum est, & hi sunt quibus verbum Dei superfluum est: & Mat. 13. a. aut sic in illos cadit, quomodo semen in via conculcatur, & à volatilibus colligitur: aut sic in eos cadit quomodo semen in petrosa loca, vbi non habet terram multam, statim exiit, & calefacto sole arescit, quia nõ habebat radicem: aut sicut inter spinas, quod etsi germinet & conetur in auras surgere, suffocatur tamen multitudine spinarum. Tales autem sunt qui verbum Dei contemnũt sicut via, aut qui ad horam gaudent, & facta tribulatione sicut ab æstu solis arescunt: aut qui cogitationibus & curis & solicitudine huius mũdi, tanquam spinis auaritiæ suffocant quod in illis cœperat germinare. Est autem etiam terra bona, quò semen cùm ceciderit, affert fructum, aliud tricenum, aliud sexagenum, aliud cẽtenum: siue parum, siue multum, omnes in horreo erunt. Sunt ergo tales, & propter hos loquimur. Propter hos loquitur Scriptura, propter hos non tacet Euangelium. Sed & illi audiãt, ne fortè aliud sint hodie, aliud cras: ne fortè mutentur audiendo, aut arent viam, aut lapides purgent, aut spinas euellant. Dicat spiritus Dei, dicat nobis, cantet nobis: siue velimus saltare, siue nolimus, cantet ipse. Sicut enim qui saltat, membra mouet ad cantum: sic qui saltant ad præceptum Dei, operibus obtemperãt sono. Ideo qui noluerunt hoc facere, quid illis Do- Matth. 11. b. minus dicit in Euangelio? Cantauimus vobis, & non saltastis: planximus, & non lamentastis. Cantet ergo: credimus in Dei misericordiam, quia erunt de quibus nos consoletur. Nam qui pertinaces sunt in malitia, quamuis audiant verbum Dei, scandalis quotidie perturbant ecclesiam. De talibus dicit iste Psalmus; sic enim cœpit: Sæpe expugnauerunt me à iuuen- D tute mea.) Ecclesia loquitur de his quos tolerat, & tanquam diceretur: Nunquid modò, & non olim est ecclesia? Ex quo vocantur sancti est ecclesia in terra. Gen. 4. Aliquando in solo Abel ecclesia erat, & expugnatus est à fratre malo & perdito Cain. Aliquando in solo Gen. 5. Enoch ecclesia erat, & translatus est ab iniquis. Ali- Gen. 6. quando in sola domo Noë ecclesia erat, & pertulit omnes qui diluuio perierunt, & sola arca natauit in Gen. 19. fluctibus, & euasit ad siccum. Aliquando in solo Abraham ecclesia erat, & quanta pertulit ab iniquis, nouimus. In solo filio fratris eius Lot, & in domo eius in Sodomis ecclesia erat, & pertulit Sodomorum iniquitates & peruersitates, quousque Deus eum de medio ipsorum liberauit. Cœpit esse & in populo Israël ecclesia, pertulit Pharaonem & Ægyptios. Cœpit & in ipsa ecclesia, id est, in populo Israël numerus sanctorum. Moyses & cæteri sancti pertulerunt iniquos Iudæos populũ Israël. Ventum est & ad Dominum nostrum Iesum Christum, prędicatum est Euangelium dixit in Psalmis: Annunciaui & locutus sum, Psal. 39. a. multiplicati sunt super numerum. Quid est, super numerum? Non solùm illi qui crediderunt, & qui pertinent ad numerum sanctorum: sed & super numerum intrarunt multi iusti, sed plures iniqui, & pertulerunt iusti iniquos. Quando? In ecclesia. Nunquid modò solum ex quo enumerat, ex quo commemorat? Ideo ne miraretur modò ecclesia, vel ne quisquam miraretur in ecclesia volens esse membrum bonum ecclesiæ, audiat & ipsam ecclesiam matrem suam dicẽtem sibi: Noli mirari ad ista fili. Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea. Magnus affectus hic cœpisse Psalmum: Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea. Quasi aliquid iam loquebatur: videtur enim nõ cœpisse, sed respondisse. Respondit autem. Quibus? Cogitantibus & dicentibus: Quanta mala perferimus, quanta scandala crebrescunt quotidie, quandò iniqui intrant in ecclesiam & portamus eos? Respondeat autem ecclesia de quibusdam, id est, de fortiorũ voce respondeat querelis infirmorum, & confirment firmi iniquos, & grandes paruulos, & dicat ecclesia: Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea. Dicat verò nunc Israël, Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea.) Dicat illud, non timeat. Quò enim valet quod cùm dixisset, sæpe expugnauerunt me: addidit, à iuuentute mea? Iam modò ecclesiæ senectus expugnatur, sed non timeat. Dicat: Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea. Nunquid ideo non peruenit ad senectutem, quia non cessauerunt illi expugnando? nunquid delere potuerunt? Dicat verò Israël, & consoletur se Israël, consoletur se ipsa ecclesia de præteritis exemplis, & dicat: Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea. Quare expugnauerunt? Etenim C non potuerunt mihi. Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, longè fecerunt iniustitiam suam.) Quare expugnauerunt? Quia non potuerunt mihi. Quid est, non potuerunt mihi? Fabricare. Quid est, non potuerunt mihi? Non illis consensi ad malum. Omnis enim malus ideo persequitur bonum, quia nõ illi consentit bonus ad malum. Faciat aliquid mali, non obiurget episcopus, bonus est episcopus: obiurget episcopus, malus est episcopus. Rapiat aliquid, taceat cui rapuit, bonus est. Saltem loquatur & reprehendat, etsi non repetat, malus est. Malus est qui reprehendit raptorem, & bonus est qui rapit? Ambulet, Esa. 22. d. manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Contrà Apostolus: Corrumpunt bonos mores colloquia 1. Cor. 15. e. mala. Sobrij estote & iusti, & nolite peccare. Sonat verbum, sonat sermo contradictor libidinis. At ille amicus libidinis suæ, & inimicus sermoni contradicẽti amicæ suæ, infestus est, & odit sermonem Dei. Facta est amica auaritia, inimicus Deus. Contradicit enim Deus auaritiæ, & vult nihil possideri ab auaritia. Ego possideam, clamat. Quid vis ab auaritia possideri? Dura iubet, leuia iubeo. Onus eius graue, sarcina Matth. 11. d. mea leuis est. Iugum eius asperum est, iugum meum leue est. Noli velle ab auaritia possideri. Iubet auaritia vt mare transeas, & obtemperas, iubet vt te ventis procellisque committas: iubeo ego vt ante ostium tuum ex eo quod habes des pauperi. Piger es ad faciendum ante te opus bonum, & strenuus es ad transeundum mare. Quia auaritia imperat, seruis: quia Deus iubet, odisti. Et quid? Cùm odisse cœperit, incipit velle criminari eos à quibus audit bona præcepta, & velle per suspiciones suas crimina quærere seruorum Dei. Qui nobis ista dicunt, & ipsi non faciunt ista. Et ista siue quæ fiunt, siue quæ non fiunt: & quæ non fiunt, dicuntur fieri, & quæ fiunt bene,

dicuntur

A dicuntur malè fieri: & quæ toleramus, ad culpam nostram applicantur nobis. Quid respondemus? Noli me attendere, sermonem istum attende, ipse tibi loquitur per quemlibet, huic tu inimicus es. Concorda cum aduersario tuo, cùm es cum eo in via. (Mat. 5. d.) Aduersarium tuum sermonem Dei fecisti. Noli attédere, quia ille tibi loquitur. Malus est per quem tibi loquitur: sed non est malus, qui tibi loquitur, sermo Dei. Accusa Deum, accusa si potes. Creditis, fratres, hucusque peruenisse eos, de quibus dicitur: Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, vt etiam ipsum Deum accusare non dubitent? Accusas auarum, & ille accusat Deum qui fecit aurum. Noli auarus esse, & non faceret Deus aurum. Iam hoc restat, quia mala tua opera cohibere non potes, accusas opera bona Dei. Displicet tibi creator & fabricator mundi. Non faceret & solem, quia multi in fenestris contendunt de luminaribus, & ad iudicia se trahunt. O si vitia nostra cohibeamus, quia bona sunt omnia, quia bonus Deus qui fecit omnia: (Gen. 1.) & laudant illum opera sua, considerata quia bona sunt ab eo qui habet spiritum considerandi, spiritum pietatis & sapientiæ. Vndique Deus laudatur ab operibus suis. Quomodo illum laudant opera sua? (Dan. 3.) Per os trium puerorum in camino ignis quid prætermissum est? Laudat cęlum, laudant angeli, laudant sidera, laudant sol & luna, laudant dies & noctes, laudat quicquid germinat de terra, laudat quicquid natat in mari, laudat quicquid volitat in aëre, laudant omnes montes & colles, laudant frigora & æstus, & cætera omnia quæ Deus fecit. Audistis quia laudant Deum, nunquid audistis ibi quia laudat Deum auaritia, quia laudat Deum luxuria? Non laudant ista, quia nòn ipse illa fecit. Laudant ibi homines Deum, quia hominis creator est Deus. Auaritia opus est mali hominis, homo ipse opus est Dei. Et quid vult Deus? Occidere in te quod ipse fecisti, & saluare te quém ipse fecit. Noli fœnerare: tu accusas scripturam dicentem: C

(Psal. 14. b.) Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram. Non ego illud scripsi, non de ore meo primò exiit: Deum audi. Et ille: Clerici non fœnerent. Et fortè qui tibi loquitur, nòn fœnerat: sed fac quia & ipse fœneretur. Nunquid fœnerat qui per ipsum loquitur? Si facit quod tibi dicit, & non facis tu: tu in ignem vadis, ille in regnum. Si non facit quod tibi dicit, & pariter facit mala quæ facis, & dicit bona quæ nó facit, pariter in igne (Esa. 40. b.) fœnum ardebit, verbum autem Domini manet in æternum. Nunquid ardet sermo qui tibi per illum locutus est? Aut Moyses est qui tibi loquitur, id est, bonus & iustus famulus Dei: aut Pharisæus est cathedrá (Mat. 23. a.) Moysi sedens. Audisti & de ipsis: Quæ dicunt facite; quæ autem faciunt, facere nolite. Non habes tu vnde te excuses, quando sermo Dei loquitur, tibi loquitur. Quia nòn potes interficere sermonem Dei, criminari quæris eos per quos loquitur tibi sermo Dei. Quære quantum vis, dic quantum vis, blasphema quantum D vis. Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea: dicat verò Israël, Sæpe expugnauerunt me à iuuẽtute mea. Audent etiam fœneratores dicere: Non habeo aliud vnde viuam. Hoc mihi & latro diceret, deprehensus in fauce: hoc & effractor diceret, deprehensus circa parietem alienum: hoc mihi & leno diceret, emens puellas ad prostitutionem: hoc & maleficus incantás mala, & vendens malitiam suam. Quicquid tale prohibere conaremur, responderent omnes, quia non haberent vnde viuerent, quia inde se pascerent: quasi nó hoc ipsum in illis maximè puniendum est, quia artem nequitiæ delegerunt vnde vitam transigant, & inde se volunt pascere, vnde offendant eum à quo omnes pascuntur. Sed cùm clamaueris hoc & dixeris, illi respódent: Si sic, non huc accedimus: si sic, non intramus in ipsam ecclesiam. Veniant, intrẽt, audiant: Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea: Etenim non potuerunt mihi. Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores: hoc est, non potuerunt agere vt consentiam, fecerunt quod portem. Quàm præclarè dictũ est, quàm optimè significatum est. Etenim non potuerunt mihi: Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores. Agunt nobiscum, primò vt consentiamus illis ad facta mala: si non consenserimus, tolerate nos, dicunt. Ergo quia non potuisti mihi, ascende in dorsum meum. Portare te habeo quousque veniat finis. Sic enim mihi præceptum est, vt fructum afferam cum tolerantia. (Luca 13. b.) Non te corrigo, tolero te: aut fortè cùm tolero te, corrigis te. Si non te corrigis vsque in finem, tolero te vsque in finé: & vsque in finem super dorsum meũ eris, vsque ad tempus. Nũquid semper super dorsum meũ eris? Veniet enim qui inde te excutiat. Veniet tempus (Mat. 13. d.) messis, veniet finis seculi, immittet Deus messores: messores autẽ angeli sunt. Separát malos de medio iu- B storum, sicut zizania à tritico, frumentum recondent in horreo, paleas autem comburent igni inextinguibili. Portaui quousque potui: iam gaudens transeo in horreum Dei, & securus canto: Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea. Quid enim mihi facere potuerunt, quia expugnauerunt me à iuuentute mea? Exercuerunt me, non oppresserunt. Valuerunt mihi sicut ignis ad aurum, non sicut ignis ad fœnum. Ignis enim accedens ad aurum, sordem tollit: accedens ad fœnum, in cinerem vertit. Etenim non potuerunt mihi, quia nòn consensi, quia non me fecerunt quales sunt ipsi. Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, longè fecerunt iniustitiam suam. Fecerunt quod tolerem, & non fecerunt cui consentirem. Iam ergo iniustitia ipsorum longè est à me. Mali mixti sunt bonis, non solùm in seculo: sed & in ipsa intus ecclesia mali mixti sunt bonis. Nostis & probastis, & magis probabitis si boni fueritis. Cùm enim creuisset herba (Mat. 13. d.) & fructum fecisset, tunc apparuerunt zizania. Nulli apparent mali in ecclesia, nisi ei qui fuerit bonus. Nostis ergo quia mixti sunt, & semper & vbique dicit Scriptura quia non separabuntur, nisi in fine. Sic quomodo mixti sunt, longè sunt à se. Ne quis ergo ex eo quòd mixti sunt mali inter bonos, putaret iniquitaté esse iuxta iustitiam, non potuerunt, inquit, mihi: id est, dixerunt, & malè dixerunt: Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. (Esa. 22. d. 1. Cor. 15. d.) Non corruperunt sermones mali mores bonos, in eo quod audiui à Deo, non cessi sermonibus hominum. Fecerunt mihi peccatores quod portarem, nòn cui commiscerer, & facta est iniquitas eorum longè à me. Quid enim tam propè, quàm duo homines in vna ecclesia? Quid tam longè, quàm iniquitas à iustitia? Vbi est enim consensio, ibi propinquitas. Ligantur duo, & mittuntur ad iudicem, latro & ꝯcolligatus: (al. collegatus.) ille sceleratus, ille innocens: vna catena ligantur, & longè sunt à se. Quantum longè sunt à se? Quantum longè est scelus ab innocentia. Ecce isti longè sunt ab inuicem. Alius latro in Hispania facit scelera, proximus est ei qui facit in Africa. Quantum proximus? Quantum sibi iunguntur scelus & scelus, quantum sibi iunguntur latrocinium & latrocinium. Nemo ergo timeat mixtos sibi corpore malos. Longè ab illis sit corde, & securus portat quod non timet. Longè fecerunt iniustitiam suam. Quid hoc erit? Florent illi qui regnant iniquè: & vt sermonem loquamur vulgi, tonant iniqui, extolluntur in typhos, in calumnias. Quid ergo? Semper hoc? Non. Audi quod sequitur: Dominus iustus concidet ceruices peccatorum. Intendat charitas vestra. Dominus, inquit, iustus concidet ceruices peccatorum. Quis nòn contremiscat? Quis enim non peccauit? Dominus iustus concidet ceruices peccatorum. Omnibus qui audiunt intrat tremor in cor, si credunt Scripturæ

Scripturæ Dei. Si enim sibi sine causa tundunt homines pectora, mentiuntur quia tundunt pectora si iusti sunt: & in eo quòd mentiuntur Deo, fiunt peccatores. Si ergo veraciter sibi tundunt pectora, peccatores sunt. Et quis nostrûm non sibi tundit pectus? Et quis nostrûm non elidit oculos ad terram, sicut ille publicanus, & dicit: Domine propitius esto mihi peccatori? Si ergo omnes peccatores, & nemo inuenitur sine peccato, omnibus timendus est gladius in ceruices, quia Dominus iustus concidet ceruices peccatorum. Non puto, fratres mei, quia omnium peccatorum: sed in membro quod percutit, ibi designat quos peccatores percutiat. Non enim dixit: Dominus iustus concidet manus peccatorum: aut, Dominus iustus concidet pedes peccatorum, non dixit: sed quia peccatores superbos volebat intelligi, superbi autem omnes ceruicati sunt, qui nō solùm faciunt mala, sed nec agnoscere volunt: & quando obiurgantur, Ecce fecisti, saltem agnosce quid feceris: Odit Deus peccatorem, oderis & tu, coniungere Deo, simul persequimini peccatum tuum: iustificant se, & dicunt: Non, inquit, Ego bene feci, Deus malè fecit. Quid hoc est? Ego nihil mali feci, inquit, quia Saturnus fecit, quia Mars fecit, quia Venus fecit. Ego nihil feci, stellæ fecerunt. Iustificas te, accusas Deum qui fecit stellas, qui †ornauit cælum. Itaque quoniam iustificas peccatum tuum, & superbis aduersus Deum, quia te facis extra culpam, & Deum in culpa, & tantum erexisti ceruicem tuam, & cucurristi contra Deum, sicut scriptum est in Iob, dicebat de impio peccatore, currens aduersus Deum in crassa ceruice scuti sui, & ibi ceruicem nominauit, quia sic te erigis, & non elidis oculos ad terram, & tūdis pectus, & dicis: Domine propitius esto mihi peccatori, sed iactas te de meritis tuis: Et vis mecum, inquit Deus, iudicio contendere, intrare mecum ad iudicium, cùm debeas in reatu tuo satisfacere Deo, & clamare ad illum quod clamatur in alio Psalmo: Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Clamate ad illum: quod clamatur in alio Psalmo: Ego dixi Domine miserere mei, sana animam meam, quia peccaui tibi. Quoniam hæc non vis dicere, sed iustificas facta tua aduersus sermonem Dei, venit in te quod sequitur scriptura, & dicit: Dominus iustus concidet ceruices peccatorum: Confundantur & auertātur retrorsum omnes qui oderunt Siō.) Qui oderunt Sion, oderunt ecclesiam. Sion ecclesia est. Et qui intrant in ecclesiam fictè, oderunt ecclesiam. Qui nolunt obseruare verbum Dei, oderūt ecclesiam. Sed super dorsum meum fabricauerunt. Quid factura est ecclesia, nisi portatura vsque in finem? Sed quid de illis sequitur & dicit? Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquam euellatur aruit.) Fœnum tectorum, herba est quæ nascitur in tectis: in solario integulato. In alto videtur: & radicem non habet. Quanto melius humilius nasceretur, & lætius viresceret. Modò nascitur altius ad celeriorem ariditatem. Nondum euulsum est, & aruit. Nondū finiti sunt in iudicio Dei, & iam non habent succum viriditatis. Attendite opera ipsorum, & videte quia exaruerunt. Sed viuunt, & hic sunt: nondum ergo auulsi sunt. Aruerunt, sed nondum auulsi sunt. Facti sunt sicut fœnum tectorum, quod priusquam euellatur exaruit. Et venient messores, sed non de illis implent manipulos. Venturi sunt enim messores, & collecturi sunt triticum in horreū, & zizania alligabunt, & mittent in ignem. Sic & fœnum tectorū expurgatur, & quicquid inde euellitur, in ignem mittitur: quia & priusquā euelleretur aruit, & non inde implet messor manus. Sequitur enim & dicit: Non replebit manum suam messor, & sinū suum qui manipulos colligit.) Messores autem angeli sunt, dicit Dominus. Et non dixerunt transeuntes viam, benedictio Domini super vos, benediximus vos in nomine Domini.) Nostis enim, fratres, quando transitur per operantes, est consuetudo vt dicatur illis, Benedictio Domini super vos. Et magis ista consuetudo erat in gente Iudæorum. Nemo transibat & videbat aliquos facere aliquod opus in agro, vel in vinea, vel in messe, vel aliquid eiusmodi: non licebat transire sine benedictione. Alij sunt qui manipulos colligunt, alij sunt transeuntes viam. Qui manipulos colligunt, non de illis replent manus, quia non colligitur ad horreum fœnum tectorum. Qui sunt qui manipulos colligunt? Messores. Qui sunt messores? Dominus dixit: Messores autem angeli sunt. Qui sunt transeūtes? Illi qui iam per viam istam, id est, per vitam istam transierunt hinc ad patriam. Apostoli transeuntes erant in ista vita, Prophetæ transeuntes erāt. Quos benedixerunt Prophetæ & Apostoli? Illos in quibus radicem charitatis viderunt. Quos autem inuenerunt in tectis eminere, & superbire in ceruice scuti sui, dixerunt contra illos quod futuri erant, benedictionem autem Domini super eos non dederunt. Ergo omnes istos malos quos portat ecclesia, qui legitis in scripturis, inuenietis maledictos designatos ad antichristum pertinere, ad diabolum pertinere, ad paleam pertinere, ad zizaniam pertinere. Et multa innumerabilia per similitudinem dicuntur de illis: Quia non omnis qui dicit mihi Domine Domine, intrabit in regnum cælorum. Nullam inuenis scripturam quæ de illis bene loquatur, quia transeuntes viam non illos benedixerunt. Transeuntes prophetæ omnia mala de illis dixerunt. Ecce & iste quem portamus Dauid trāsiit viam: audistis quid de illis dixit: Dominus iustus concidet ceruices peccatorum, confundantur & auertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion. Fiant sicut fœnum tectorum, quod prius quàm euellatur aruit. Non repleuit manum suam messor, & sinum suum qui manipulos colligit. Hæc de illis dixit. Non ergo supra illos iste transiens benedixit, & impletum est etiam per illum quod ipse dixit: Et non dixerunt transeuntes viam, benediximus vos in nomine Domini. Et isti transeuntes siue prophetæ, siue patriarchæ, siue apostoli quicunque transierunt, si bene viuimus fratres, benedixerunt nos in nomine Domini. Quando me, inquis, benedixit Paulus? Quando me benedixit Petrus? Attendite in scripturis, vide si bene viuis, & vide ibi benedictum te fuisse. Omnes bene viuentes benedixerunt. Et quomodo benedixerunt? In nomine Domini, non in nomine suo, sicut hæretici. Qui enim dicunt, quod nos damus, hoc est sanctum: in nomine suo volunt benedicere, non in nomine Domini. Qui autem dicunt, non sanctificat nisi Deus, nec quisquā est bonus nisi dono Dei, ipsi in nomine Domini benedicunt, non in nomine suo: quia qui amici sunt sponsi, nolunt esse adulteri sponsæ.

Luca 18.c. | al. ordinauit. | Iob 15.c. | Psal. 129.A. | Psal. 40.c. | Matth. 13.f. | Mat. 7.c. | 1. Ioan. 3.

IN PSALMVM CXXIX.
ENARRATIO.

QVONIAM vos non solùm oculis corporeis, sed etiam corde vigilare præsumimus, intelligenter nos cantare oportet: De profundis clamaui ad te Domine, Domine exaudi vocem meam.) Etenim vox hæc ascendentis est pertinens ad canticum graduum. Debet itaque vnusquisque nostrûm videre in quo profundo sit, de quo clamet ad Dominum. Clamauit de profundo Ionas de ventre ceti. Erat non solùm sub fluctibus, verumetiam in visceribus beluæ: nec tamen illud corpus & illi fluctus intercluserūt orationem ne perueniret ad Deum, & venter bestię nō potuit tenere vocem deprecantis. Penetrauit omnia, dirupit omnia, peruenit ad aures Dei: si tamen nunc dicen-

Ionæ 2.a.

dicendum est, quia diruptis omnibus peruenit ad aures Dei, quādo aures Dei in corde precantis erāt. Vbi enim Deum præsentem non habet, cuius fidelis est vox? Veruntamen & nos debemus intelligere de quo profundo clamemus ad Dominum. Profundū enim nobis est vita ista mortalis. Quisquis se in profundo intellexerit, clamat, gemit, suspirat, & donec de profundo eruatur, & veniat ad eū qui super omnes abyssos sedet, super cherubim, super omnia quæ creauit, nō solùm corporalia, sed etiam spiritalia, donec ad eum veniat, donec ab illo liberetur imago ipsius, quod est homo, quæ in hoc profundo tanquam assiduis fluctibus exagitata detrita est, & nisi renouetur & reparetur à Deo, qui illam impressit quando formauit hominē; idoneus potuit esse homo ad casum suum, nō est idoneus ad resurrectionem suam. Semper in profundo est: nisi liberetur, vt dixi, semper in profundo est. Sed cùm de profundo clamat, surgit de profundo, & ipse clamor non eum permittit multum in imo esse. Valde enim in profundo sunt, qui nec clamant de profundo. Dicit Scriptura: Peccator cùm venerit in profundum malorum, contemnet. Iam videte fratres quale profundum sit, vbi contemnitur Deus. Cùm quisque viderit se quotidianis peccatis obrutum, aceruis quibusdam & molibus quibusdam iniquitatū premi, si dictum illi fuerit vt Deum roget, irridet. Quibus modis? Primò dicit: Si Deo displicerent facinora, ego viuerem? Si curaret Deus res humanas, ad tanta scelera quæ feci, non solùm viuerem, sed & bene mihi esset? Solet enim hoc illis euenire qui multum in profundo sunt, & prosperantur in iniquitatibus suis. Et tanto magis in profundum merguntur, quanto magis videntur esse felices: fallax enim felicitas, ipsa est maior infelicitas. Deinde & hoc solent homines dicere: Iam quoniam multa feci & damnatio imminet, hoc perdo quòd non facio quicquid possum. Et ex hoc perdor, cur nō facio quicquid possum? Quomodo solent desperati latrones dicere: Sic me occisurus est iudex pro decem homicidiis, quomodo pro quinque, quomodo pro vno. Quare iam non faciam? Quicquid mihi occurrerit facio. Hoc est, peccator cùm venerit in profundum malorum, contemnit. Sed Dominus Iesus Christus qui nec profunda nostra contempsit, qui vsque ad istam vitam venire dignatus est, promittens remissionem omnium peccatorum, etiam de profundo excitauit hominem, vt clamaret de profundo sub molibus peccatorum, & perueniret vox peccatoris ad Deum. Vnde clamantis, nisi de profundo malorum? Et videte quia vox peccatorum clamat de profundo: De profundis clamaui ad te Domine, Domine exaudi vocem meam.

Prou. 18. a.

Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ.) Vnde clamat? De profundo. Quis est ergo qui clamat? Peccator. Et qua spe clamat? Quia qui venit soluere peccata, dedit spem etiam in profundo posito peccatori. Ideo quid sequitur post istas voces?

Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit?) Ecce aperuit de quo profundo clamaret. Clamat enim sub molibus & fluctibus iniquitatum suarum. Circumspexit se, circumspexit vitam suam, vidit illam vndiq; flagitiis & facinoribus coopertam. Quacunque respexit, nihil in se bonum inuenit, nihil illi iustitiæ serenum potuit occurrere. Et cùm tanta & tam multa peccata vndique & cateruas scelerum suorum videret, tanquam expauescens clamauit: Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Non dixit, ego non sustinebo: sed, quis sustinebit? Vidit enim propè totam vitam humanam circumlatrari peccatis suis, accusari omnes conscientias cogitationibus suis, non inueniri cor castum, præsumens de sua iustitia. Si ergo cor castum non potest inueniri quod præsumat de sua iustitia, præsumat omniū cor de misericordia Dei: & dicat Deo: Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Quare autem spes est? Quoniam apud te propitiatio est.) Et quæ est ista propitiatio, nisi sacrificium? Et quod est sacrificium, nisi quod pro nobis oblatum est? Sanguis innocens fusus deleuit omnia peccata nocentium: pretium tantum datum redemit omnes captiuos de manu captiuantis inimici. Ergo est apud te propitiatio. Nam si non esset apud te propitiatio, si iudex solum esse velles & misericors esse nolles, obseruares omnes iniquitates nostras; & quæreres eas, quis sustineret? Quis ante te staret & diceret: Innocēs sum? Quis staret in iudicio tuo? Spes ergo vna est: Quoniam est apud te propitiatio.

Propter legem tuam sustinui te Domine.) Quam legem? Quæ reos fecit? Data est enim lex sancta, iusta, bona Iudæis, sed reos eos potuit facere. Non data est lex quæ posset viuificare, sed quæ ostenderet peccata peccatori. Peccator enim oblitus erat se, nec videbat se. Data est illi lex, vt videret se. Fecit reum lex, liberauit lator legis. Lator enim legis imperator est. Lex data est quæ terreat & constringat in reatum: & non soluit lex à peccatis, sed ostendit peccata. Et fortè sub ipsa lege positus, animaduertit iste in profundo quanta fecerit contra legem, & sic exclamauit dicens: Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Est ergo lex misericordiæ Dei, lex propitiationis Dei. Illa timoris fuit, est alia lex charitatis. Lex charitatis dat veniam peccatis, delet præterita, admonet de futuris. In via non deserit comitem, comes fit ei quem ducit in via. Sed concordandum est cum aduersario, dum es cum eo in via. Est enim sermo Dei aduersarius tuus, quamdiu cum illo non concordas. Concordas autem, cùm cœperit te delectare facere quod dicit sermo Dei. Iam qui erat aduersarius, fit amicus: sic finita via, non erit qui tradat te iudici. Ergo propter legem tuam sustinui te Domine, quia dignatus es legem misericordiæ afferre, mihi dimittere omnia peccata mea; dare mihi de cætero monita ne te offendam. In ipsis monitis si quid fortè titubauero, dedisti mihi remedium quo te orem, dicens: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Hanc legem statuisti mihi, vt quomodo dimitto, dimittatur mihi. Propter hanc legem sustinui te Domine. Expectaui quando venias & liberes ab omni necessitate, quia in ipsa necessitate non deseruisti legem misericordiæ. Audi quam legem dicat, si nondum intellexisti quia legem modò dicit charitatis. Audi Apostolum: Inuicem onera vestra portate, & sic implebitis legem Christi. Qui portant inuicem onera sua, nisi qui habent charitatem? Qui non habent charitatem, graues sunt sibi: qui autem habent charitatem, portant se. Læsit te aliquis, petit veniam. Si non dimittis, non portas onus fratris tui: si dimittis, portas infirmū. Et tu si fortè in aliquam infirmitatem incideris quasi homo, oportet vt sic te portet & ille, quemadmodum & tu. Audi quid præcesserit. Fratres, inquit, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis. Et ne fortè quia spiritales monuerat, velut securi sibi viderentur, continuò subiecit: Intendens teipsum, ne & tu tenteris. Deinde quod commemoraui subiunxit: Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. Vnde dicit: Propter legem tuam sustinui te Domine. Dicuntur cerui quando transeunt freta in proximas insulas pascuæ gratia, capita super se inuicem ponere: & vnus qui ante est solus portat caput, & non ponit super alterum. Sed cùm & ipse defecerit, tollit se ab anteriore parte & redit

Gal. 3. d.
Matth. 6. b.
Gal. 6. a.

posterius, vt & ipse in altero requiescat: & sic portant omnes onera sua, & perueniunt ad quod desiderant, & non patiuntur naufragium, quia quasi nauis est illis charitas. Itaque charitas portat onera, sed non timeat ne prematur talibus oneribus: ne peccatis suis vnusquisque prematur, attendat. Nam quando portas infirmitatem fratris tui, non te onerant peccata ipsius. Planè si consentias, iam tua te premunt, non alterius. Quisquis enim consenserit peccatori, non alienis, sed suis grauatur. Consensio enim ad peccatum alterius, tuum fit peccatũ, & non est quare queraris quòd peccata aliena te premant. Dicitur enim tibi: Premunt te, sed tua. Vidisti furem, cucurristi cum eo. Quid est hoc? Pedibus ambulasti ad furtum; imò mente coniũxisti te furto. Quod ipsius solum erat, factum est & tuum: quia placuit tibi. Si autem displicuerit tibi, & oraueris pro eo, & deprecatus veniam dederis, vt possis libera fronte dicere in precibus tuis quas tibi iurisperitus cælestis dictauit: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: didicisti portare onera fratris tui, vt & alius portet si qua sunt tua, & fiat in vobis quod ait Apostolus: Inuicem onera vestra portate, & sic implebitis legem Christi. Ita securus cantas quod modò dictum est: Propter legem tuam sustinui te Domine. Hanc autem legem qui nõ seruat, non sustinet Dominum: nec si velit sustinere, causa est quare sustineat, inaniter sustinet. Venturus est enim Dominus, & inuenturus peccata tua: quod autem perfecta iustitia vixisti, non est inuẽturus. Homicidia fortè. Grauia sunt enim & valde maiora. Non est inuenturus adulterium? Non est inuenturus furta? Non est inuenturus rapinam? Non est inuẽturus maleficia? Non est inuenturus idololatriam? Non est ista inuenturus. Nihil est ergo inuenturus? Audi sermonẽ Euangelij: Qui dixerit fratri suo, fatue. Ab istis etiam peccatis linguæ †minutissimis quis abstinet? Sed fortè dicis: Parua sunt. Reus erit, inquit, gehennæ ignis. Si paruum tibi videtur aut modicum fratri dicere, fatue, vel gehenna ignis videatur tibi magna. Si contemnebas minus peccatum, vel pœnę magnitudine deterrere. Sed dicis: Minora sunt, minuta sunt, sine quibus nõ potest esse ista vita. Congere minuta, & faciunt ingẽtem aceruum. Nam & grana minuta sunt, & tamen massam faciunt: & guttæ minutæ sunt, & flumina implent, & moles trahunt. Ideo & ille considerans quàm multa minuta peccata quotidiana committat homo, si nihil aliud vel per cogitationes & linguam, attendit quàm multa sunt: & si attendit quàm minuta sint, videt per multa minuta fieri aceruum magnum, & non quasi peccata sua pristina cogitans, sed ipsam fragilitatem humanam, iam ascendens clamat: De profundis clamaui ad te Domine, Domine exaudi vocem meam: Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ: Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Vitare possum homicidia, adulteria, rapinas, periuria, maleficia, idololatriam. Nunquid & peccata linguæ? Nũquid & peccata cordis? Scriptum est: Peccatum iniquitas est. Quis ergo sustinebit, si tu iniquitates obseruaueris? Si nobiscum seuerus iudex agere volueris, nõ misericors pater, quis stabit ante oculos tuos? Sed est apud te propitiatio, propter legem tuã sustinui te Domine. Quæ & qualis lex est ista? Inuicem onera vestra portate, & sic implebitis legem Christi. Qui portant inuicem onera sua? Qui fideliter dicunt: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Sustinuit anima mea in verbum tuum.) Nemo sustinet, nisi qui nondum accepit quod promissum est. Nam qui iam accepit, quid sustinet? Accepimus remissionẽ peccatorum, sed promissum est nobis regnum cælorum. Debita nostra deleta sunt, sed merces nostra adhuc futura est. Accepimus veniam, sed æternam vitam nondum tenemus. Sed qui dedit veniam, ipse promisit vitam æternam. Si verbum nostrum esset, deberemus timere: quia verbum Dei est, non fallit. Securi ergo speramus in eius verbo qui fallere non potest. Sperauit anima mea in Dominum à vigilia matutina vsque ad noctem.) Quid est quod ait, Vno die sperauit in Dominum, & finita est tota spes ipsius? A vigilia matutina vsque ad noctem sperauit Israël in Dominum. Ista vigilia matutina, finis noctis est: hinc & vsque ad noctem sperauit anima mea in Dominũ. Ergo intelligendũ est, ne putemus vno die nobis sperandum esse in Dominum à vigilia matutina vsque ad noctem. Quid ergo, fratres, putatis hoc esse, à vigilia matutina vsque ad noctem sperauit anima mea in Dominum? Quia Dominus per quem nobis dimissa sunt peccata, in vigilia matutina resurrexit à mortuis, vt hoc speremus in nobis futurum quod præcessit in Domino. Iam enim peccata nostra dimissa sunt, sed nondum resurreximus. Si nondum resurreximus, nõdum in nobis factum est quod præcessit in capite nostro. Quid præcessit in capite nostro? Quia & caro ipsius capitis resurrexit: spiritus illius capitis nunquã mortuus est. Sed quod in eo mortuum est, resurrexit. Resurrexit autem tertia die: & quodammodo hoc nobis dixit Dominus: Quod in me vidistis, sperate in vobis: id est, quia erit resurrectio, resurgetis & vos. Sed sunt qui dicant: Ecce resurrexit Dominus, nunquid propterea sperandum est & me posse resurgere? Vtique propterea. In hoc enim resurrexit Dominus, quod à te accepit. Non enim resurgeret, nisi mortuus esset. Nõ autem mortuus esset, nisi carnem portasset. Quid accepit à te Dominus? Carnẽ. Quid venit ipse? Verbum Dei, quod erat ante omnia, per quod facta sunt omnia. Sed vt acciperet abs te aliquid, verbũ caro factum est, & habitauit in nobis. Accepit abs te quod offerret pro te. Quomodo accepit à te sacerdos quod pro te offerat, quando vis placare Deum pro peccatis tuis. Iam factum est, ita factum est. Sacerdos noster à nobis accepit quod pro nobis offerret. Accepit enim à nobis carnem: in ipsa carne victima factus est, holocaustum factus est, sacrificium factus est. In passione sacrificium factus est, in resurrectione innouauit illud quod occisum est, & tanquam primitias tuas dedit Deo, & ait tibi: Consecrata sunt iam omnia tua, quãdo tales primitiæ tuæ de te datæ sunt Deo. Spera ergo & in te futurum quod præcessit in primitiis tuis. Ille ergo quia à vigilia matutina resurrexit, cœpit anima nostra ex hoc sperare. Et quousque? Vsq; in noctem, quousque moriamur. Omnis enim mors nostra carnalis, quasi somnus est. Cœpisti sperare ex quo resurrexit Dominus, noli deficere sperare quousque exeas ab hac vita. Nam si non vsque ad noctem speraueris, deletur totum quod sperauetas. Sunt enim homines qui incipiunt sperare, sed non perseuerant vsque ad noctem. Incipiunt pati tribulationes aliquas, incipiunt pati tentationes, vident homines malos & iniquos felicitate temporali pollere: & quoniam talia sperabant de Dño vt hic essent felices, attendunt eos qui scelera fecerunt, habere quod ipsi habere desiderabant, & deficiunt pedes eorum, & desinunt sperare in Domino. Quare? Quia non à vigilia matutina cœperunt sperare. Quid est hoc? Nõ hoc sperare cœperunt de Domino, quod præcessit in Domino ab illa vigilia matutina: sed sperabãt de Domino, vt si essent Christiani, haberent plenam domum frumento, vino & oleo, auro & argẽto; nullus eorũ moreretur immaturus. Si quis eorum non haberet filios, acciperet: si vxorem non duxisset, duceret: non abortiret nõ solùm aliqua mulier in domo eius, sed nec pecus eius: non acescerent cupæ eius, non grandinaretur vinea eius. Qui

Psal.49.c.
Mat.6.b.
Gal.6.a.
Mat.5.d.
al. immanissimis.
1.Ioan.3.a.
Gal.6.a.
Matth.6.a.
Mat.28.b.
Ioan.1.a.

Qui sic sperabat in Dominum, animaduertit his rebus abundare eos qui non colunt Dominum, & (Psal. 72. b.) defecerunt pedes eius, & non sperauit vsque ad noctem: quia non cœpit à vigilia matutina sperare. Quis ergo sic incipit à vigilia matutina sperare? Qui hoc sperat de Domino quod cœpit ostendere à vigilia matutina, in qua resurrexit. Antea enim nemo resurrexerat semper victurus. Intendat charitas vestra. Resuscitati sunt iam mortui ante aduentum Domini. Nam Helias (3. Reg. 17. d.) resuscitauit mortuum, & Helisæus, sed resurrexe- (4. Reg. 4. f.) runt iterum morituri. Dominus ipse quos resuscitauit, (Luca 7. c.) morituri resurrexerunt: siue ille iuuenis filius viduæ, (Luca 8. g.) siue illa puella duodecim annorum filia archisyna- (Ioan. 11. f.) gogi, siue Lazarus. Aliter resuscitati sunt omnes morituri. Semel nati sunt, sed bis mortui sunt. Nemo resurrexerat nunquã moriturus, nisi Dominus. Quãdo autem resurrexit Dominus nunquam moriturus? A vigilia matutina. Hoc spera & tu de Domino, resurrecturum te, non quomodo Lazarus resurrexit, nõ quomodo filius viduæ & archisynagogi filia resurrexerunt, non quomodo quos suscitauerũt antiqui prophetæ: sed resurrecturum te spera quomodo Dominus, vt post resurrectionem qua resurrexeris nõ te iam timeas moriturum: & cœpisti sperare à vigilia matutina. Spera autem vsq; ad noctem, quousque finiatur hæc vita, quousque sit nox vniuersi generis humani in occasu seculi. Quare hucusque? Quia post hanc vitæ noctem iam non erit spes, sed ipsa res. Spes enim quæ (Rom. 8. e.) videtur, non est spes. Apostolus dicit: Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod nõ videmus speramus, per patientiam expectemus. Si ergo patienter expectare debemus quod non videmus, vsq; ad noctẽ speremus: id est, vsque ad finem huius vitæ nostræ vel seculi. Cùm autẽ nox ista transierit, iam veniet quod sperabamus: & non iam sperabimus, nec tamẽ desperati erimus. Est enim vituperatio desperatorum: & aliquando detestamur hominem, & dicimus, nõ habet spem. Non semper malum est non habere spẽ. In hac vita cùm sumus, malum est non habere spem. Qui enim modò spem non habet, rem postea non habebit. Ergo modò spem debemus habere. Sed cùm res venerit, nunquid spes erit? Quod enim videt quis, quid sperat? Veniet Dominus Deus noster primò, formam ipsam in qua crucifixus est & resurrexit demonstraturus generi humano, vt videant pij & impij. Illi videãt, & gratulentur inuenisse se quod crediderunt antequã viderent: & illi erubescant non se credidisse quod videbunt. Erubescentes damnabuntur, & gratulati co- (Mat. 25. d.) ronabuntur. Dicetur confusis, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius; dicetur gaudẽtibus: Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mũdi. Quod cùm acceperint, iam spes non erit, quia res tenebitur. Trãsacta ergo spe, transibit nox illa. Sed donec fiat, à vigilia matutina speret anima nostra in Domino: & redit ad illud; A vigilia matutina, Speret Israël in Dominum.) A vigilia matutina vsque ad noctem, speret anima mea in Dominum. Sed quid sperabit? A vigilia matutina speret Israël in Dominum. Non solùm speret Israël in Dominum, sed à vigilia matutina speret Israël. Ergo culpo spem seculi, quando speratur de Deo? Non. Sed alia spes est Israël propria. Non pro summo suo bono speret Israël diuitias, non salutem corporis, non abundantiam terrenorum: immò tribulationem hic habiturus est, si fortè contigerit illi pro veritate pati aliquas molestias. Non enim nõ sperabant in Deum martyres, & tamen talia sunt passi qualia latrones, qualia iniqui: subiecti ad bestias, ignibus concremati, gladio percussi, vngulis exarati, catenis obstricti, carcere necati. Ista omnia mala passi, non sperabant in Dominum? Aut ideo sperabant, vt A istis malis carentes, hac vita fruerentur? Non planè, quia à vigilia matutina sperabant. Quid est hoc? Considerabant illam vigiliam matutinam qua resurrexit Dominus eorum, & videbant quia antequam resurgeret, talia & ipse passus erat, qualia & ipsi patiebantur, & non desperabant etiam se post tales passiones resurrecturos ad vitam æternam. Sperauit Israël in Dominum à vigilia matutina vsque ad noctem.

Quoniam apud Dominũ misericordia est, & multa apud illum redemptio.) Magnificè. Melius dici non posset loco suo, propter illud quod dixit: A vigilia matutina speret Israël in Dominum. Quare? Quia vigilia matutina resurrexit Dominus: & hoc debet sperare corpus, quod in capite præcessit. Sed ne suggeratur ista cogitatio, Capiti licuit resurgere, quia peccatis non premebatur, & nullum peccatum erat in illo: Quid nos facturi sumus? Sperabimus talem resurrectionem qualis in Domino præcessit, cùm B peccatis nostris aggrauemur? Sed vide quid sequitur: Quoniam apud Dominum misericordia, & multa apud illum redemptio: Et ipse redimet Israël ab omnibus iniquitatibus suis.) Ergo si premebatur peccatis suis, adest misericordia Dei. Ideo præcessit ille sine peccato, vt deleat peccata sequentium. Nolite in vobis præsumere, sed à vigilia matutina præsumite. Videte caput vestrum resurrexisse & ascendisse in cælum. In illo culpa non erat, sed per illum vestræ culpæ delebuntur. Ipse redimet Israël ab omnibus iniquitatibus suis. Quia Israël vendere se potuit, & fieri venundatus sub peccato: redimere se ab iniquitatibus non potest. Ille potuit redimere, qui se non potuit vendere. Qui non commisit peccatum, ipse est redemptor à peccato: Ipse redimet Israël. Vnde redimet? Ab illa iniquitate, an ab illa? Ab omnibus iniquitatibus suis. Non ergo timeat accessurus ad Deum aliquas iniquitates suas: tantummodo acce- C dat pleno corde, & desinat iam facere, quæ antea faciebat, & non dicat, illa iniquitas non mihi dimittitur. Si enim hoc dixerit, propter ipsam quam putat sibi non dimitti, non se conuertit, & faciendo cætera non illi dimittitur & illud † quod non timebat. (al. quod tenebat.) Quia feci, inquit, scelus magnum, & non mihi potest dimitti: iam faciam & cætera. Hoc enim perdo quod non facio. Noli timere. In profundo es, noli contemnere de profundo clamare ad Dominum, & dicere: Si iniquitates obseruabis Domine, Domine quis sustinebit? Obserua illum, & expecta illum, & sustine propter legem ipsius. Quam legem tibi dedit? Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimit- (Mat. 6. b.) timus debitoribus nostris. Spera te resurrecturum, & tunc futurum omnimodo sine peccato, quoniam ille surrexit qui primus fuit sine peccato. A vigilia matutina spera. Noli dicere: Ego non sum dignus propter peccata. Non es dignus: sed multa apud illum D redemptio, Et ipse redimet Israël ab omnibus iniquitatibus suis.

IN PSALMVM CXXX. ENARRATIO.

IN isto psalmo commendatur nobis humilitas serui Dei & fidelis, cuius voce cantatur, quod est vniuersum corpus Christi. Sæpe enim admonuimus charitatem vestram, non quasi vnius hominis cantantis vocem accipi debere, sed omnium qui sunt in Christi corpore. Et quia in illius corpore sunt omnes, tanquã vnus homo loquitur. Et ipse est vnus qui & multi sunt. Multi enim sunt in seipsis, vnus sunt in illo qui vnus est. Ipsum est autem etiam templum Dei, de quo dicit Apostolus: Templum enim Dei sanctũ est, quod (1. Cor. 3. d.) estis vos. Omnes qui credunt in Christum, & sic credunt vt diligant. Hoc est enim credere in Christum, diligere

Ioan. 4.d. diligere Christũ: non quomodo dæmones credebant, A sed non diligebant Christum,& ideo quamuis crederent, dicebant: Quid nobis & tibi est fili Dei? Math. 8.d. Nos autem sic credamus, vt in ipsum credamus diligẽtes eũ, & non dicamus, quid nobis & tibi est: sed dicamus potius,ad te pertinemus,tu nos redemisti. Omnes ergo qui sic credunt, tanquam lapides sunt viui, de quibus templum Dei ædificatum est, & tanquam ligna imputribilia quibus arca illa compacta est, quæ in diluuio mergi non potuit. 1. Pet. 2. a. Gen. 6. Hoc autem templum est, id est ipsi homines, vbi rogatur Deus & exaudit. Quisquis enim præter templum Dei orauerit Deum, non exauditur ad illam pacem supernæ Hierusalem: & si exauditur ad quædam temporalia, quæ Deus & Paganis donauit. Nam & ipsi dæmones exauditi sunt, vt irent in porcos. Mat. 8.d. Mar. 5.b. Luc. 8.d. Exaudiri ad vitam æternam aliud est, nec conceditur nisi ei qui in templo Dei orat. Ille autem in templo Dei orat, qui orat in pace ecclesiæ, in vnitate corporis Christi, quod corpus Christi constat B ex multis credentibus in toto orbe terrarum: & ideo exauditur, quia orat in templo. Ipse enim orat in spiritu & veritate, qui orat in pace ecclesiæ: non in illo téplo vbi figura erat. Ioan. 4.d. Secũdum figuram enim Dominus exclusit homines de templo illo, qui sua quærebant: id est, propter vendendum & emendum ibant in templum. Ioan. 2.c. Si autem figura erat illud templum, manifestũ est quia & corpus Christi, quod est verum templum, cuius imago erat, habet permixtos ementes & vendentes, id est sua quærentes, non quæ Iesu Christi. Sed excluduntur inde flagello resticulæ. Restis enim peccata significat, sicut dicitur per prophetam: Væ eis qui trahunt peccata velut restem longam. Esa. 5.d. Illi autem trahunt peccata sicut restem longam, qui addunt peccata peccatis: qui cùm fecerint vnum peccatum, vt cooperiant illud, faciunt alterum. Quomodo enim vt restis fiat additur spartum sparto, non autem in rectum it, sed torquetur: sic omnia praua facta quæ sunt pec- C cata cùm adduntur sibi, & addendo peccato peccatũ, & peccatum ad peccatum annectitur, fit restis longa. Quorum semitæ prauæ, & flexuosi gressus eorum. Quò valet autem ista restis, nisi vt inde ligẽtur ei manus & pedes, & proiiciatur quisque in tenebras exteriores? Meministis enim dictum de quodam peccatore in Euangelio: Math. 22.b. Ligate illi manus & pedes, & proiicite illum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium. Non ergo esset vnde illi ligarentur manus & pedes, nisi ipse sibi restem fecisset. Vnde apertissimè alio loco scriptum est: Prou. 5.d. Crinículis peccatorũ suorum vnusquisque constringitur. Ergo quia de peccatis suis homines vapulant, ideo Dominus flagellũ de resticula fecit, & inde expulit de templo omnes qui sua quærebant, non quæ Iesu Christi: Ioan. 2.c. Phil. 2.a. huius autem templi vox est in psalmo. In hoc templo, vt dixi, rogatur Deus, & exaudit in spiritu & veritate: Ioan. 4.d. non in illo corporali. Nam illic vmbra erat, in qua demonstrare- D tur quod venturum erat. Ideo illud iam cecidit. Cecidit ergo domus orationis nostræ? Absit. Non enim illud templum quod cecidit hoc potuit dici domus orationis, de qua dictum est: Domus mea domus orationis vocabitur omnibus gentibus. Audistis enim quid dixerit Dominus Iesus Christus: Math. 21.b. Scriptũ est: Domus mea domus orationis vocabitur omnibus gentibus, vos autem fecistis eam speluncam latronũ. Nunquid illi qui voluerũt facere domum Dei speluncam latronum, fecerunt vt rueret templum? Ioan. 2.c. Sic & illi qui malè viuunt in ecclesia catholica, quantum in ipsis est domum Dei volunt facere speluncam latronum, nec ideo euertunt templum. Veniet enim tempus quãdo de reste peccatorum suorũ foras mittantur. Hoc autẽ templum Dei, hoc corpus Christi, hæc congregatio fidelium vnam vocem habet, & tanquam vnus homo cantat in Psalmo. Eius vocem iam in multis psalmis audiuimus, audiamus & in isto. Si volumus nostra vox est, si volumus aure audimus cantantem, & nos corde cantamus. Si autem nolumus, erimus in illo tẽplo tanquam ementes & vendentes, id est, nostra quærentes. Intramus ecclesiam, non ad ea quæ placent oculis Dei. Videat ergo in numero vestro quis quomodo audiat, vtrum audiat & irrideat, vtrum audiat & post se ponat, vtrum audiat & consonet, id est sentiát hic vocem suam, & adiungat vocem cordis sui voci psalmi huius. Tamen vox psalmi huius non tacet: instruantur qui possunt, imò qui volunt: qui nolunt, non impediant. Commendetur nobis humilitas, inde cœpit:

Expositio Psalmi.

DOMINE non est exaltatum cor meum.) Sacrificium obtulit. Vnde probamus quia sacrificium obtulit? Quia humilitas cordis sacrificium est. Dicitur in alio psalmo: Quoniam si voluisses sacrificium, Psal. 50.d. dedissem vtique. Satis volebat facere Deo pro peccatis suis, propitiare illum volebat, vt acciperet indulgentiam peccatorum. Et quasi quærens vnde illum propitiaret: Si voluisses, inquit, sacrificium dedissem, vtique holocaustis non delectaberis. Ergo superfluè quærebat aut arietes, aut tauros, aut aliquam talem victimam, vnde placaretur Deus. Quid ergo? Quia holocaustis non delectatur Deus, non accipit sacrificium, & sine sacrificio placatur? Si nullum sacrificium est, nullus sacerdos. Sed habemus sacerdotem in cælis, qui pro nobis interpellat patrem. Intrauit enim in sancta sanctorum, Heb. 9.b. in interiora veli, quò non intrabat sacerdos in figura nisi semel in anno, sicut & Dominus in toto tempore semel oblatus est. Ipse obtulit se, ipse sacerdos, ipse victima, & intrauit in sancta sanctorum semel, & iam non moritur, nec Rom. 6.b. mors ei vltrà dominabitur. Securi simus quia habemus sacerdotem, ibi offeramus & hostiam. Videamus quod sacrificium debeamus offerre, quia holocaustis non delectatur Deus noster, sicut audistis in psalmo. Sed ibi sequitur & ostendit quid offerat: Sacrificium Psal. 50.d. Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non spernit. Si ergo humiliatum cor sa- Psal. 130.a. crificium Deo est, sacrificium obtulit, qui dixit: Domine non est exaltatum cor meum. Vide alio loco sic offerentem. Dicit Deo: Vide humilitatem meam & laborem meum, & dimitte omnia peccata mea. Domine non est exaltatum cor meum, Neque in altum elati sunt oculi mei: Neque ingressus sum in magnis, neque in mirabilibus super me.) Hoc planius dicatur, & audiatur. Non fui superbus, nolui quasi in mirabilibus innotescere hominibus: nec quæsiui aliquid supra vires meas, vnde me apud imperitos iactarem. Intendat charitas vestra. Magna res commendatur. Quomodo Simon ille magus in mirabilibus Act. 8.c. ingredi volebat super se, propterea plus illum delectauit potentia Apostolorum, quàm iustitia Christianorum. At vbi vidit per manus impositionem Apostolorum, & per orationes eorum Deum dare fidelibus spiritum sanctum, & quia tunc per miraculum demõstrabatur aduentus spiritus sancti, vt linguis loquerentur, quas non didicerant omnes super quos veniebat spiritus sanctus. Nec ideo modò non datur spiritus sanctus, quia linguis non loquuntur qui credunt. Ideo enim tunc oportebat vt linguis loquerentur, vt significarent omnes linguas Christo credituras. Vbi impletum est quód significabatur, miraculum ablatũ est. Cùm ergo hoc videret Simon magus, voluit talia Ibidem. facere, non talis esse: & nostis quia etiam pecunia putauit comparandum spiritum sanctum. Erat ergo de talibus qui in templum intrant ad emendum & vendendum: emere volebat, quod vendere disponebat.

Et verè

Et verè fratres mei, quia talis erat ille, & sic intrauerat A ad eos: Dominus illos expulit de templo qui columbas vendebant. Columba autem spiritum sanctum significabat. Volebat ergo Simon emere columbam, & vendere columbā. Accessit Dominus Iesus Christus qui habitabat in Petro, & flagello resticulæ expulit foras malum mercatorem. Ergo sunt homines quos delectat miraculum facere, & ab eis qui profecerunt in ecclesia miraculum exigunt, & ipsi qui quasi profecisse sibi videntur, talia volunt facere, & putant se ad Deum non pertinere si non fecerint. Dominus autē Deus noster, qui nouit quid cui tribuat, & vt seruetur compago corporis in pace, alloquitur ecclesiam per Apostolum: Non potest dicere oculus manui, opus te non habeo; aut iterum caput pedibus, opus vobis non habeo. Si totum corpus oculus, vbi auditus? Si totum corpus auditus, vbi odoratus? Ergo in membris nostris videtis, fratres, quomodo singula officium suum habent membra. Oculus videt & non audit, au- B ris audit & non videt; manus operatur, nec audit nec videt, pes ambulat, nec audit nec videt, nec facit quod facit manus. Sed in vno corpore si sit sanitas, & nō aduersum se litigent membra, & auris videt in oculo, & oculus audit in aure: nec obiici potest auri quòd non videt, vt dicatur ei: Nihil es, minor es. Nunquid videre & discernere colores potes, quod facit oculus? Respondet enim auris de pace corporis, & dicit: Ibi sum vbi est oculus, in eo corpore sum: in me non video, in illo cum quo sum video. Ita cùm auris dicit, oculus mihi videt: oculus dicit, auris mihi audit: oculi & aures dicunt, manus nobis operantur: manus dicunt, oculi & aures nobis vident & audiunt: oculi & aures & manus dicunt, pedes nobis ambulant. Omnia in vno corpore † cùm operantur, si sit ibi sanitas & concordent membra, gaudent & congaudent sibi. Et si aliquid molestiæ sit in aliquo membro, non se deserunt, sed compatiuntur sibi. Nunquid quia in corpore pes, C quasi longè videtur ab oculis? Illi enim sunt locati in sublimitate, illi autem infrà positi. Quando fortè per spinam calcauerit, deserunt oculi: & non sicut videmus totum corpus contrahitur, & sedet homo, curuatur spina dorsi, vt quæratur spina quæ hæsit in planta? Omnia membra quicquid possunt faciunt, vt de infimo exiguo loco spina, quæ inhæserat, educatur. Sic ergo, fratres, quisquis in corpore Christi non potest resuscitare mortuum, non illud quærat, sed quærat ne discordet in corpore: quomodo si auris quærat videre, discordare potest. Nam quòd non accepit, non potest facere. Sed si ei obiectum fuerit & dictum, si iustus esses, resuscitares mortuos quomodo resuscitauit Petrus. In Christo enim maiora videntur fecisse Apostoli, quàm ipse Dominus. Sed vnde fieri potest, vt plus valeant sarmenta quàm radix? Quomodo autem quasi maiora videntur fecisse illi quàm ille? Ad vocē Domini surrexerunt mortui, ad vmbram transeuntis D Petri surrexit mortuus. Maius hoc videtur quàm illud. Sed Christus facere sine Petro poterat, Petrus nisi in Christo nō poterat: Quia sine me, inquit, nihil potestis facere. Cùm ergo hoc audierit homo qui proficit, quasi obiectam calumniam ab ignaris paganis, ab hominibus nescientibus quid loquantur: in compage corporis Christi respondeat & dicat: Quid dicis? Non es iustus, quia non facis miracula? Possis & auri dicere: Non es in corpore, quia non vides. Fac, inquit, & tu sicut & Petrus fecit. Sed Petrus & mihi fecit, quia in eo corpore sum in quo Petrus fecit. In illo quod potest possum, à quo diuisus non sum. Quòd minus possum, compatitur mihi: & quòd plus potest, congaudeo illi. Ipse Dominus desuper clamauit pro corpore suo: Saule Saule, quid me persequeris: & ipsum nemo tangebat, sed pro corpore in terra laborante caput de cælo clamabat. Si ergo, fratres, vnusquisque quod potest iustè egerit, & in eo quòd alius plus potest, non inuiderit, sed congratulatus fuerit tanquam in vno corpore cum eo constitutus: pertinet ad eū vox ista psalmi, Domine, non est exaltatum cor meum, neque in altum elati sunt oculi mei, neq; ingressus sum in magnis, neque in mirabilibus super me. Quod enim excessit vires meas, ait, non quæsiui: non ibi me extendi, nolui ibi magnificari. Nam ista exaltatio de abundantia gratiarum quàm sit timenda, ne quis de dono Dei superbiat, sed magis seruet humilitatē, & faciat quod scriptum est: Quanto magnus es, tanto humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Quàm ergo timēda sit superbia de dono Dei, etiam atque etiā commendandum est charitati vestræ, maximè quia psalmus breuissimus permittit nos loqui. Paulus Apostolus quamuis ex persecutore factus sit prædicator, abundantiorem gratiam consecutus est in omni labore apostolico, quàm cæteri Apostoli: vt magis Deus ostenderet suum esse quod dat, non hominis. Quomodo solent medici potentiam suæ artis in desperatis ostendere: sic & Dominus noster Iesus Christus medicus & Saluator noster in desperato, qui persecutor ecclesiæ fuit, ostendit magnitudinem artis suæ, vt non solùm cum Christianum faceret, sed & Apostolum, nec tantum Apostolum, sed sicut ipse dicit, plus omnibus illis laboraret. Excellentissimæ ergo gratiæ fuit. Et videtis, fratres, quia modò in ecclesia Pauli Apostoli epistolæ vigent, magis quàm coapostolorū eius. Alij enim non scripserunt, sed tantùm locuti sunt in ecclesia. Nam quæ proferuntur ab errantibus sub nomine ipsorum, quia non sunt ipsorum, improbantur, nec acceptantur ab ecclesia. Alij autem qui scripserunt, nec tantum, nec tanta gratia scripserunt. Cum ergo esset magnæ gratiæ, & magna dona meruisset à Deo, quid dicit quodam loco? Propter magnitudinē autem reuelationum ne extollar. Intendite, rem tremendam vobis dico: Propter magnitudinem, inquit, reuelationum ne extollar, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ, qui me colaphizet. Quid est hoc, fratres? Ne extolleretur tanquam iuuenis, colaphizabatur tanquam puer. Et à quo? Ab angelo satanæ. Quid est hoc? Dolore quodam corporis traditur exagitatus vehementer. Dolores autem corporū plerunque immittuntur ab angelis satanæ, sed hoc non possunt nisi permissi. Nam & Iob sanctus sic probatus est. Permissus est ad eum probandum satanas, & percussit eum vulnere, vt vermibus putresceret. Immundus enim permittebatur, & sanctus probabatur. Nescit diabolus quanta bona de illo fiant, etiam cùm sæuit. Sæuiens intrauit in cor Iudæ, sæuiens tradidit Christum, sæuiens crucifixit: & crucifixo Christo, redemptus est orbis terrarum. Ecce sæuitia diaboli diabolo obfuit, nobis autem profuit. Sæuiendo enim quos tenebat amisit, redemptos sanguine Domini, quem cùm sæuiret effudit. Si sciret tantum damnum se passurum, non funderet in terram pretium quo redemptum est genus humanum. Sic ergo ille angelus satanæ quasi libenter permissus est colaphizare Apostolum, sed tamen Apostolus curabatur. Et quia illud quod medicus apposuerat, molestum erat infirmo: roganit medicum vt auferret. Quomodo cùm medicus apponit visceribus aliquod fortè epithema, molestum & ardens, inde tamen curandus est ille cuius viscera tumebant: cùm ille inde ardere cœperit & cruciari medicamento, rogat medicum vt auferat medicamentum. medicus autem consolatur, monet eum patientiam, quia nouit quàm vtile sit quod apposuit. Ita & Apostolus sequitur & dicit, cùm dixisset: Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ, qui me colaphizet (prædixit autem quare: Ne magni-

Marginalia: Matth. 21. b. — Ioan. 2. c. — 1. Cor. 12. c. — d. cooperantur. — 1. Cor. 12. d. — Ioan. 14. b. — Act. 5. c. — Ioan. 15. a. — 1. Cor. 12. c. — Act. 9. a. — Eccl. 3. c. — 1. Cor. 15. b. — 2. Cor. 12. b. — Iob 2. c. — Ioan. 13. d.

Ne magnitudine reuelationum extollar, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ, qui me colaphizet) propter quod ter Dominum rogaui, vt auferret eum à me. hoc est dicere: Rogaui medicum, vt auferret à me molestum epithema, quod mihi apposuerat. Sed audi vocem medici: Et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur. Ego noui quid apposuerim, ego noui vnde ægrotes, ego noui vnde saneris. Si ergo charissimi, potuit Paulus apostolus extolli magnitudine reuelationum, nisi acciperet angelum satanæ qui se colaphizaret, quis de se possit esse securus? Tutius videtur ambulare qui minus accepit, sed si non peruersè quærat quod rectè nō accepit. Quærat sine quo non potest esse in corpore Christi, aut sine quo male est illic. Tutior est enim in corpore digitus sanus, quàm lippiens oculus. Digitus exigua quædam res est, oculus magnifica, multū potest. Et tamen melius est digitum esse, & sanum esse, quàm oculum esse & perturbari, lippire, excæcari. Nō ergo quærat quisque in corpore Christi nisi sanitatē. Secundum sanitatem habeat fidem, & ex fide mundatur cor eius, ex mundatione cordis videbit illam faciē, de qua dictum est: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Et qui fecit miracula, & qui non fecit miracula in corpore Christi, non debet gaudere nisi de facie Dei. Redierunt Apostoli, & dixerunt Domino, cùm missi essent à Domino: Ecce Domine, in nomine tuo etiam dæmonia nobis subiecta sunt. Vidit Dominus quòd tentaret eos superbia ex potentia miraculorum: & ille qui medicus venerat sanare tumores nostros, & ferre infirmitates nostras, continuò ait: Nolite in hoc gaudere quia dæmonia vobis subiecta sunt, sed gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cælo. Non omnes Christiani boni dæmones eiiciunt, omnium tamen nomina scripta sunt in cælo. Non eos voluit gaudere ex eo quòd proprium habebant, sed ex eo quòd cum cæteris salutem tenebant. Inde voluit gaudere Apostolos, vnde gaudes & tu. Intendat charitas vestra. Nullus fidelis habet spem, si nomen eius non est scriptum in cælo. Omnium fidelium qui diligunt Christum, qui ambulant viā eius humiliter, quam ipse docuit humilis, nomina scripta sunt in cælo. Cuiusuis contemptibilis in ecclesia, qui credit in Christum & diligit Christum & amat pacē Christi, nomen scriptum est in cælo, cuiuslibet quem contemnis. Et quid simile ipse & Apostoli, qui tanta miracula fecerunt? Et tamen Apostoli reprimuntur ex eo quòd de bono proprio gaudebant, & iubentur hinc gaudere vnde gaudet & ille contemptibilis. Non immeritò, fratres mei, cum ista humilitate dicit: Domine non est exaltatum cor meum, neque in altum elati sunt oculi mei, neque ingressus sum in magnis, neque mirabilibus super me. Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam: Quemadmodum qui ablactatus est à lacte super matrem suam, sic retributio in animam meā.) Videtur enim velut maledicto se obstrinxisse. Quomodo alio loco in psalmo dicit: Domine Deus meus si feci istud, si est iniquitas in manibus meis. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis, &c. sic videtur & hic dixisse: Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam. Quasi dicturus esset, illud mihi contingat, quomodo & ibi: Si reddidi retribuentibus mihi mala, contingat mihi illud. Quid? Decidā meritò ab inimicis meis inanis. sic & hic, Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam, quēadmodū qui ablactatus est à lacte super matrem suā, sic retributio in animam meam. Intēdite. Nostis quia quibusdam infirmis dicit Apostolus: Lac vobis potū dedi, non escam: nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Sunt infirmi qui non sunt idonei valido cibo, volunt se tendere ad id quod capere non possunt. Et si aliquid vtcunque acceperint, aut visi sibi fuerint capere quod non ceperunt, extolluntur inde & superbiunt: inde videntur sibi quasi sapiētes. Hoc autem contigit omnibus hæreticis: qui cùm essent animales & carnales, defendendo sententias suas prauas, quas falsas esse non potuerunt videre, exclusi sunt de catholica. Dicam charitati vestræ quod possum. Dominus noster Iesus Christus nostis quia verbum Dei est, secundum illud Ioannis: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt; & sine ipso factum est nihil. Panis ergo est, inde viuunt angeli. Ecce panis paratus est tibi: sed cresce de lacte, vt ad panē peruenias. Et quomodo, inquis, cresco de lacte? Quod tibi factus est Christus ad infirmitatem tuam, hoc primò crede & fortiter tene. Quomodo ergo mater cùm viderit filiū minus idoneum ad capiendum cibum, ipsos cibos ei dat, sed traiectos per carnem suam: (nam ipse est panis de quo infans pascitur, quo & mater eius pascitur: sed ad mensam infans minus idoneus est, ad mamillam idoneus est. Panis ergo de mensa traiicitur per matris mamillam, vt sic perueniat idem alimentum ad paruum infantem.) sic Dominus noster Iesus Christus cùm esset verbum apud patrem, per quod facta sunt omnia, qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo; qualem caperent pro modo suo angeli, & vnde in cælo potestates & virtutes intellectuales pascerentur: homo autem infirmus & carne inuolutus iaceret in terra, nec posset ad eum peruenire panis cælestis, vt panem angelorum manducaret homo, & manna descenderet ad venorē populum Israël, verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Quapropter ipsis infirmis Paulus apostolus hoc dicit, quos dicit animales & carnales: Nunquid dixi me scire aliquid in vobis, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum? Nam Christus erat & non crucifixus, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Et quia ipsum verbum caro factum est, & ipsum verbum crucifixum est: sed non est mutatum in hominem, homo in illo mutatus est. Mutatus est homo in illo vt melior fieret quàm erat, non vt ipsa substantia verbi conuerteretur. Per id ergo quod homo erat, mortuus est Deus: & per id quod Deus erat, excitatus est homo, & resurrexit, & ascendit in cælum. Quicquid passus est homo, non potest dici non passus est Deus, quia Deus erat hominem assumendo, sed non est mutatus in hominem: quomodo non potes dicere, non te passum iniuriam, si vestis tua conscindatur. Et quando quereris vel amicis vel in iudicio, hoc dicis iudici: Conscidit me: Non dicis, conscidit birrhum meum: sed, conscidit me. Si potuit & meruit vestis tua dici tu, quæ non est tu, sed vestis tua; quanto potius meruit audire caro Christi, templum verbi vnitum cum verbo: vt quicquid in carne pateretur, Deus ipse pateretur: quamuis verbum nec mori potuerit, nec corrumpi, nec mutari, nec occidi: sed quicquid horum passum est, in carne passum est. Et noli mirari, quia verbum nihil passum est: nec anima hominis potest pati aliquid occisa carne, dicente ipso Domino: Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Si anima non potest occidi, verbum Dei poterat occidi? Et tamen quid dicit? Flagellauit me, colaphizauit me, percussit me, dilaniauit me, totum hoc non fit in anima: & tamen non dicit nisi me, propter vnitatem cōsortij ipsius. Dominus ergo noster Iesus Christus panis, se fecit nobis lac, incarnatus & apparēs mortalis: vt in eo finiretur mors, & nō aberraremus à verbo, credentes in carnem quod factum est verbum.

Hinc

Hinc crescamus, ipso lacte nutriamur: antequam validi simus ad capiendum verbum, non recedamus à fide lactis nostri. Illi autem hæretici volentes disputare de eo quod non poterant capere, dixerunt quia filius minor est quàm pater, & dixerũt, quia spiritus sanctus minor est quàm filius: & fecerunt gradus, & immiserunt in ecclesiã tres deos. Non enim possunt negare Deum esse patrem, nec possunt negare filium Deum, nec possunt negare spiritum sanctum Deum. At si pater Deus, & filius Deus, & spiritus sanctus Deus, inæquales sunt, & non sunt eiusdem substantiæ: non vnus Deus est, sed tres dij. Disputantes ergo quod capere non poterant, elati sunt in superbiam, & factum est eis quod dicitur in isto psalmo: Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam: quemadmodum qui ablactatus est à lacte super matrem suam, sic retributio in animam meã. Mater enim ecclesia Dei est, vnde illi separati sunt; vbi lactari & nutriri debebant: vt crescerent ad capiendũ verbum Deum apud Deũ, B in forma Dei æqualem patri. Visa est hic quidem ab his qui ante nos ista tractauerunt, & alia sententia, & alius intellectus in his verbis, quem non tacebo charitati vestræ. Hoc enim dixerunt: Omnis superbus displicet Deo, & debet se humana anima humiliare ne Deo displiceat, & toto corde intueri quod dictum est: Quanto magnus es humilia te in omnibus, & cõram Deo inuenies gratiam. *Eccl. 3. c.* Sed rursus sunt quidam homines, qui cùm audierint quia humiles esse debent, dimittunt se, nihil volunt discere, putantes quia si aliquid didicerint superbi erunt: & remanent in solo lacte. *Hebr. 5. d.* Quos reprehendit scriptura, dicens: Et facti estis opus habẽtes lacte, nõ solido cibo. Sic enim nos Deus vult nutriri lacte, vt non ibi remaneamus: sed crescẽdo per lac, ad solidum cibum perueniamus. Ergo non debet homo extollere cor suum in superbiã, sed debet eleuare in doctrinam verbi Dei. Nam si leuanda anima non esset, non diceretur in alia voce psalmi: Ad C te Domine leuaui animam meam. *Psal. 122. a.* Et nisi seipsa anima super se effundat, non perueniet ad visionem Dei, & ad cognitionem substantiæ illius incommutabilis. *Psal. 41. a.* Nam modò cùm adhuc in carne est, dicitur ei: Vbi est Deus tuus? Sed intus est Deus eius, & spiritaliter intus est, & spiritaliter excelsus est: non quasi interuallis locorum, quomodo per interualla loca altiora sunt. Nã si talis altitudo quærenda est, vincũt nos aues ad Deũ. Ergo intus Deus altus est, & spiritaliter altus: nec perueniet anima vt contingat eum, nisi transierit se. Nã quicquid de Deo sentis secundum corpus, multũ erras. Multum infans es, si sentis de Deo etiam secundũ animam humanam, quòd Deus aut obliuiscatur, aut ita sapiat vt desipiat, aut faciat aliquid & pœniteat eũ: omnia enim ista posita sunt in scripturis, vt nobis lactentibus commendaretur Deus, non vt propriè de illo sic audiamus ista, & intelligamus quasi pœniteat Deum, & modò aliquid discat quod non nouerat, & D intelligat quod non intelligebat, & reminiscatur quod oblitus erat. Talia enim animæ sunt, non Dei. Nisi ergo homo transierit & modum animæ suæ, non videbit quia Deus est quod est: qui dixit, Ego sum qui sum. *Exod. 3. d.* Itaque illi cui dicebatur, vbi est Deus tuus, quid dixit? *Psal. 41. a.* Factæ sunt mihi lachrymæ meæ panis die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus. Vt autem inueniret Deum suum, quid egit? Hæc meditatus sum, inquit, & effudi super me animam meam. Vt inueniret Deum, effudit super se animam suam. Non ergo sic tibi dicitur, humilis esto vt non sapias: humilis esto propter superbiam, altus esto propter sapientiam. *1. Cor. 14. d.* Audi euidentem sententiam de hac re: Nolite pueri effici mentibus, sed malitia infantes estote, vt mentibus perfecti sitis. Certè explicatum est, fratres mei, vbi nos Deus voluit esse humiles, vbi altos: humiles propter cauendam superbiam, altos propter capiendam sapientiam. Lactare vt nutriaris: sic nutrire vt crescas, sic cresce vt panem manduces. Cùm enim cœperis panem manducare, ablactaberis, id est, iam tibi non opus erit lacte, sed solido cibo. Et hoc videtur dixisse: Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam: id est, si non mente, sed malitia paruulus fui. Quod significans, dixit superiora verba: Domine non est exaltatum cor meum, neque in altum elati sunt oculi mei, neque ingressus sum in magnis neque in mirabilibus super me. Ecce quia malitia paruulus fui. Sed quia sensu non fui paruulus, si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam: retribuatur mihi quod retribuitur paruulo, qui ablactatur à matre, vt iam panem sim idoneus manducare. Et hæc ergo, fratres, sententia non displicet, quia non est contra fidem. Mouet me tamen, quia non tantùm dictum est, quemadmodum qui ablactatus est à lacte, sic retributio in animam meam; sed additum est: quemadmodum qui ablactatus est à lacte super matrem suam, sic retributio in animam meam. Hinc mihi nescio quid tale occurrit, vt videam quia malè dictum est. Ablactatur enim non infans, sed iam grandiusculus. Qui autem infirmus est prima infantia, quæ vera infantia est, super matrem suam est. Si fortè fuerit à lacte ablactatus, extinguitur. Non frustra ergo additum est, super matrem suam. Ablactari enim omnes possunt crescendo. Qui crescit & sic ablactatur, bonum est illi: qui autem adhuc super matrem suam est, perniciosum. Ergo cauendum, fratres, & timendum est, ne quis ante tempus ablactetur. Nam omnis grandis puer separatur à lacte. Sed ne quis tunc à lacte separetur, quando adhuc super matrem suam est. Cum autem portatur manibus matris, qui portatus est vtero (portatus est enim vtero vt nasceretur, portatur manibus vt crescat) lacte opus habet, adhuc super matrem suam est. Non ergo velit tunc exaltare animam suam, cùm fortè minus idoneus est ad capiendum cibum, sed impleat præcepta humilitatis. Habet vbi se exerceat: credat in Christum, vt possit intelligere Christum. Videre verbum non potest; capere non potest æqualitatem verbi cum patre, æqualitatem spiritus sancti cum patre & verbo, nondum potest videre, credat, hoc est sugat. Securus est, quia cùm creuerit, manducabit, quod non poterat antequam sugendo cresceret: & habet vbi se extendat. Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris: *Eccl. 3. c.* id est, ad quæ capienda minus idoneus es. Et quid facio, inquis? Sic remanebo? Sed quæ præcepit tibi Dominus illa cogita semper. Quæ tibi præcepit Dominus? Fac misericordiam, pacem ecclesiæ noli dimittere, in hominem spem noli ponere, desiderando miracula noli tentare Deum. Si iam in te est fructus cognoscis, quia cum *Mat. 13. d.* bonis toleras zizania vsque ad messem, quia cum malis ad tempus potes esse, non in æternum. Palea hic tibi mixta est in hoc tempore in area, in horreo tecum non erit. Hæc quæ tibi præcepit Dominus, illa cogita semper. A lacte non separaberis quoadusque super matrem tuam es, ne prius fame moriaris, antequàm panem manducare sis idoneus. Cresces, erunt validæ vires tuæ: & videbis quod non poteras, & capies quod non capiebas. Quid ergo? Cùm videro quæ non poteram videre, & cepero quæ non poteram capere, iam securus ero? Perfectus ero? Non, quamdiu hic viuis. Ipsa est perfectio nostra, humilitas. Audistis quo conclusit modo apostolica lectio, si hæsit in memoria vestra: quomodo ille qui accepit colaphum ne extolleretur in reuelationibus, quanta ei reuelabantur, propter ipsam magnitudinẽ reuelationũ, quia poterat extolli, nisi acciperet angelum satanæ.

Et tamen

Phil.3.c. Et tamen cui tanta reuelabantur, quid ait? Fratres, ego A meipsum non arbitror apprehendisse. Paulus dicit: Fratres, ego meipsum non arbitror apprehẽdisse: quia 2.Cor.12.b. ad hoc accepit colaphizantem angelum satanę, ne extolleretur in magnitudine reuelationum suarũ. Quis audet dicere quia comprehẽdit? Ecce Paulus non apprehendit & dicit, non me arbitror apprehendisse. Et quid ais ô Paule? Adhuc curro, inquit, vt apprehendã. Adhuc Paulus in via est, & tu te putas in patria? Vnũ autem, inquit, quæ retro sunt oblitus. Hoc fac & tu, & vitam præteritam malam obliuiscere. Si te delectauit aliquando vanitas, non te delectet. Quę retro oblitus, inquit, in ea quæ ante sunt extentus, secundum intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Iesu. Audio vocẽ Dei desuper, & curro vt apprehendam. Non enim dimisit me in via remanere, quia non cessat alloqui me. Ergo fratres, non cessat Deus alloqui nos. Nã si cessat, quid est quod agimus? Quid est quod agunt lectiones diuinæ & cantica diuina? Obliuiscimini ergo quæ retro sunt, & in ea quæ ante sunt vos extendite. Sic fugite lac, vt crescatis ad cibum. Cùm ergo veneritis, in patria gaudebitis. Et adhuc attendite Apostolum sequi ad palmam supernæ vocationis. Dicit enim: Quotquot ergo perfecti, Hebr.5.d. hoc sapiamus. Non loquor, inquit, imperfectis, quibus adhuc non possum loqui sapientiam, qui adhuc lacte potantur, non solido cibo pascuntur: sed illis dico, qui iam manducant solidum cibum. Iam videntur esse perfecti, quia intelligunt æqualitatem verbi cum pa- 1.Cor.13.d. tre. Adhuc non sic vident quomodo videndum est, facie ad faciem: adhuc ex parte in ænigmate. Currant ergo, quia cùm via finita fuerit, tunc redimus ad patriam. Currant, currant, extendant se. Quotquot ergo Phil.3.c. perfecti, hoc sapiamus. Et si quid aliter sapitis, hoc quoque vobis Deus reuelabit. Si fortè erras in aliquo, quare non redis ad lac matris? Quia si non extollimini, quia si non exaltatis cor vestrum, quia si non in- C gredimini in mirabilibus super vos, sed seruatis humilitatẽ, reuelabit vobis Deus quod aliter sapitis. Si autẽ hoc ipsum quod aliter sapitis, defendere vultis, & pertinaciter astruere, & contra pacem ecclesiæ: fit vobis maledictum hoc quod dixit, super matre cùm estis, & foris à lacte separabimini, foris à visceribus matris fame moriemini. Si autem perseueraueritis in pace catholica: si quid fortè aliter sapitis quàm oportet sape- Iac.4.b. 1.Pet.5.b. re, Deus vobis reuelabit humilibus. Quare? Quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Ideo ad hoc conclusit hic psalmus: Speret Israël in Dominum, ex hoc & vsque in seculum.) Quod enim scriptum est Græcè, ἀπὸ τοῦ νῦν, καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος, hoc expositum est, ex hoc & vsque in seculum. Sed non semper seculi nomen hoc seculum significat, sed aliquando æternitatem: quia æternum duobus modis intelligitur. Vsque in æternum, id est, aut semper sine fine: aut quousque veniamus ad æternitatem. Hic ergo quo- D modo intelligendum est? Quousque veniamus ad æternitatem, speremus in Dominum Deum: quia cùm venerimus ad æternitatem, iam spes non erit, sed ipsa res erit.

IN PSALMVM CXXXI. ENARRATIO.

IVSTVM quidem erat charissimi, vt fratrem potius audiremus collegam meum, præsentem omnibus nobis. Et modò non negauit, sed distulit. Et ideo hoc indico charitati vestræ, vt mecum promissum teneatis. Nõ fuit autem absurdum charitati vestræ, vt prior obtemperarẽ iubenti. Extorsit enim mihi vt essem modò auditor meus, eo sanè pacto vt & ego sim ipsius: Matt.23.b. quia in ipsa charitate omnes eius auditores sumus, qui vnus in cælo nobis magister est. Ergo animum intendite ad psalmum, quem in ordine, sicut nostis, tractandum habemus. Est etiam ipse prænotatus: Canticũ graduum.) & aliquanto cæteris sub eodem titulo prolixior. Non ergo immoremur, nisi vbi necessitas coëgerit: vt totum, si Dominus permiserit, explicare possimus. Quia & vos non tanquam rudes omnia debetis audire, aliquid & de præteritis auditionibus adiuuare nos debetis, ne omnia tanquam noua à nobis dici necesse sit. Et noui quidem esse debemus, quia vetustas nouis obrepere non debet, sed etiam crescendũ & proficiendum est. De ipso quippe profectu ait Apostolus: Et si exterior homo noster corrumpitur, sed in- 2.Cor.4.c. terior renouatur de die in diem. Non sic proficiamus vt ex nouis veteres efficiamur, sed ipsa nouitas crescat.

Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius. Sicut iurauit Domino, votum vouit Deo Iacob.) Dauid secundum fidem rerum gestarum vnus homo erat, rex Israël, filius Iesse. Erat quidem & ipse B mansuetus, sicut eum indicat atque commendat Scriptura diuina, & ita mansuetus vt nec persecutori suo 1.Reg.24.c. Sauli malum pro malo reddiderit. Seruauit autem erga eum tantam humilitatem, vt illum regem faterétur, se autem canem. Et nõ proteruè nec superbè cùm esset in Deo potentior respondebat regi: sed eum plàcare potius affectabat humilitate, quàm concitare superbia. Etiam in potestate datus est ei Saul, & hoc à Domino Deo, vt ei faceret quicquid vellet. Sed quia non præceptum illi erat vt occideret, sed tantum in potestate datum illi erat (Licet autem homini vti potestate sua) ad lenitatem potius deflexit quod ei Deus concessit. Qui si vellet occidere, careret inimico. Sed quomodo diceret, Dimitte mihi debita mea, sicut & Matt.6.a. ego dimitto debitoribus meis? In speluncam intrauit Saul vbi erat Dauid, nesciens quod illic esset Dauid. 1.Reg.24.a. Ad necessaria vẽtris ille intrauit. Surrexit Dauid sensim & lentè post ipsum, pręscidit illi de veste panniculum quem illi ostenderet, vt nosset quia habebat illũ in potestate: & non necessitate, sed voluntate pepercerat, & noluit occidere. Fortè ipsam mãsuetudinem commendauit modò Deo, dicens: Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius. Hoc secundũ rerum gestarum fidem, quam Scriptura diuina, vt diximus, continet. Sed solemus in psalmis nõ ad literam attendere, sicut in omni prophetia, sed per literã scrutari mysteria. Et meminit charitas vestra, quia cuiusdã hominis vocem in omnibus psalmis solemus audire: qui vnus habet caput & corpus. Caput autem in cælo est, corpus in terra. Sed quò præcessit caput, & corpus secuturum est. Etiam non dico quis caput sit, qui corpus sint: quia scientibus loquor. Commendatur ergo humilitas Dauid, commendatur mansuetudo Dauid: & dicitur Deo, Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius. Ad quam rem memento Domine Dauid? Sicut iurauit Domino, votum vouit Deo Iacob. Ergo ad hoc memento, vt impleat quod promisit. Ipse Dauid vouit tanquam in potestate habens, & rogat Deum vt impleat quod vouit. Est deuotio vouentis, sed est humilitas deprecantis. Nemo præsumat viribus suis se reddere quod vouerit. Qui te hortatur vt voueas, ipse adiuuat vt reddas. Quid ergo vouit videamus, & hinc intelligimus quemadmodũ sit accipiẽdus in figura Dauid. Dauid autẽ interpretatur manu fortis. Erat enim magnus belligerator. Præsumens quidem de Domino Deo suo, confecit bella omnia, prostrauit omnes inimicos suos Deo se adiuuante, quemadmodum se habebat illius imperij dispensatio: præfigurans tamen fortem manu quendam ad debellandos inimicos, diabolum & angelos eius. Hos autem inimicos ecclesia debellat. Et quomodo debellat? Mansuetudine. Mansuetudine enim ipse rex noster vicit diabolũ. Sæuiebat ille, iste sufferebat. Victus

Victus est qui fæuiebat, vicit qui sufferebat. In ista mansuetudine corpus Christi, quod est ecclesia, vincit inimicos. Sit manu fortis, operando vincat. Cum autem corpus Christi est & templum, & domus, & ciuitas: & ille qui caput corporis est, & habitator domus est, & sanctificator templi est, & rex ciuitatis est. Quomodo ecclesia omnia ista, sic Christus omnia ista. Quid ergo vouemus Deo, nisi vt simus templũ Dei? Nihil gratius ei possumus offerre, quàm vt dicamus ei quod dicitur in Esaia, Posside nos. Equidẽ in istis possessionibus terrenis patrifamiliâs præstatur, quãdo ei datur possessio. Nõ sic est possessio quæ est ecclesia. Ipsi possessioni præstatur, vt à tali possideatur. Quid ergo dicit? Sicut iurauit Dño, votum vouit Deo Iacob. Videamus quod votum, nisi vt simus templum Dei? Nihil gratius ei possumus offerre, quàm iure iurare. Iurare est firmè promittere. Attendite votum hoc, id est, quod vouerat quo ardore vouerit, quo amore, quo desiderio: & tamen ad hoc implendum Dominum deprecatus est dicens, Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius. In hac mansuetudine votum vouit, vt sit domus Dei. Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero supra lectum stratus mei. Si dedero somnum oculis meis.) Parum visus est dicere, somnum oculis meis. Et palpebris meis dormitationem. Et requiem temporibus meis si dedero, quoadusque inueniam locum Domino tabernaculum Deo Iacob.) Vbi quærebat locum Domino? Si mansuetus erat, in se quærebat. Quomodo
Esa.66.a. est enim locus Domini? Audi Prophetam: Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem & quietum & trementem verba mea? Vis ergo esse locus Domini? Esto humilis & quietus, & tremens verba Dei, & tu ipse efficeris quod quæris. Si enim in te nõ fiat quod quæris, in altero quid tibi prodest? Operatur quidem Deus aliquandò per Euangelistam salutem alterius tantùm, si ipse dicit & non facit: & fit per linguã eius in alio locus Domino, non autem fit ipse locus Domino. Qui autem quę docet ipse bene facit, & sic docet, fit locus Domino cum eo quem docet: quia omnes credentes vnum locum faciunt Domino. In corde enim habet locum Dominus, quia vnum cor est omnium in charitate copulatorum. Quàm
Act.4.g. multa milia crediderunt, fratres mei, quando pretia rerum suarum posuerunt ante pedes Apostolorum. Sed quid de illis dicit Scriptura? Certe facti sunt templum Dei, non tantum templa Dei singuli, sed & omnes simul templum Dei. Facti sunt ergo locus Domino. Et vt noueritis quia vnus locus factus est Do-
Act.4.f. mino in omnibus, Scriptura dicit, Erat illis anima vna & cor vnum in Deum. Multi autem ne faciant locũ Domino, sua quærunt, sua diligunt: potestate sua gaudent, priuatum suũ concupiscunt. Qui autem vult facere locũ Domino, nõ de priuato, sed de communi debet gaudere. Hoc illi fecerũt de rebus suis priuatis, fecerunt illas cõmunes. Quod habebãt suum, nũquid amiserunt? Si soli haberent, & vnusquisque suũ haberet, hoc solum haberet quod suum habebat. Cum autem quod proprium erat commune fecit: & ea quæ erant cæterorum, ipsius facta sunt. Intendat charitas vestra, quia propter illa quæ singuli possidemus, existunt lites, inimicitiæ, discordiæ, bella inter homines, tumultus, dissensiones aduersum se, scandala, peccata, iniquitates, homicidia. Propter quæ? propter ipsa quæ singuli possidemus. Nunquid propter ista quæ communiter possidemus litigamus? Aërem istum communiter ducimus, solem communiter omnes videmus. Beati ergo qui sic faciunt locum Domino, vt priuato suo non gaudeant. Talem enim describebat iste qui dicebat, Si introiero in tabernaculum domus meæ. Priuatum hoc erat. Sciebat priuato se im-

A pediri, ne faceret locum Domino, & ea commemorat quę ad seipsum pertinebant. Non introibo in tabernaculum domus meæ, donec inueniam? Quid? Cùm inueneris locum Domino, intrabis in tabernaculum tuum? An ipsum erit tabernaculum tuum, vbi inueneris locum Domino? Quare? Quia ipse eris locus Domini, & cum eis qui fuerint locus Domini, vnum eris. Abstineamus ergo nos, fratres, a possessione rei priuatæ, aut ab amore, si non possumus à possessione: & faciamus locum Domino. Multum est ad me, ait aliquis. Sed vide quis sis facturus locum Domino. Si vellet apud te hospitium habere aliquis senator (non dico senator, procurator alicuius magni secundum seculum) & diceret, offendit me quiddam in domo tua: & si amares hoc, auferres tamen ne eum offenderes cuius amicitiam ambires. Et quid tibi prodest hominis amicitia? Fortè ibi non solum nullum auxilium, sed & periculum inuenires. Nam multi non periclitabantur antequam maioribus iungerentur:
B exoptarũt maiorum amicitias, vt maiora pericula incurrerent. Securus opta amicitiam Christi. Hospitari apud te vult, fac illi locum. Quid est, fac illi locum? Noli amare teipsum, illum ama. Si te amaueris, claudis contra illum: si ipsum amaueris, aperis illi. Si autem aperueris & intrauerit, non peries amando tu; sed inuenieris cum amato. Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero super lectum stratus mei. Priuata enim res ipsa vbi homo acquiescit, superbos facit: ideo dixit, si ascendero. In re quam priuatim quisque possidet, necesse est superbus sit. Inde se enim tendit homo ad hominem, cùm ambo sint caro. Quid est homo, fratres? Caro. Et quid est alter homo? Altera caro. Et tamen caro diues extendit se contra carnem pauperem: quasi aliquid illa caro attulerit quando nata est, aut aliquid auferat quando moritur. Ad hoc plus habuit, vt plus tumeret. Iste autem qui vult inuenire locum Domino, dicit: Si ascendero super lectum
C strati mei, si dedero somnum oculis meis. Multi enim cum dormiunt, non faciunt locum Domino. Tales *Ephes.5.c.* excitat Apostolus: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Et alio loco, Nos au- *1.Thess.5.b.* tem qui diei sumus, vigilemus & sobrii simus. Nam qui dormiunt, nocte dormiunt: & qui inebriantur, nocte ebrij sunt. Noctem dicit iniquitatem, in qua illi obdormiunt, cupiendo ista terrena. Et omnes istæ felicitates quæ videntur seculi, somnia sunt dormientium. Et quomodo qui videt thesauros in somnis, dormiens diues est, sed euigilabit & pauper erit. Sic omnia ista vana huius seculi de quibus homines gaudẽt, in somno gaudent. Euigilabunt quando nolunt, si nõ modo euigilant quando vtile est: & inuenient somnia illa fuisse, & transisse, sicut dicit Scriptura, Veluti *Psal.72.e.* somnium exurgentis. Et alio loco, Dormierunt som-
D nium suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarũ in manibus suis. Dormierunt somnum suum, finitus *Psal.75.b.* est somnus, & nihil inuenerunt in manibus suis: quia in somnis videbant diuitias transituras. Iste ergo qui vult inuenire locum Domino, dixit etiam, Si dedero somnum oculis meis. Sunt autem quidam qui non dormiunt: sed dormitant. Aliquantum retrahunt se ab amore temporaliũ, & rursus reuoluũtur in eum; quasi dormitantes caput crebrò inclinant. Euigila, excute somnum, dormitando casurus es. Non vult Psalmus oculis suis dare somnum, nec palpebris dormitationem, eum qui vult inuenire locum Domino. Nec requiem, inquit, temporibus meis. A requie tẽporum somnus venit ad oculos. Tempora circa oculos sunt. Veluti futuris somnus, grauedo temporum est. Nam omnibus dormituris grauari tempora incipiunt: & cùm senserint sibi grauari tempora, iam imminet somnus. Qui si dandus est oculis, dat requiem

quiem tẽporibus suis, & venit somnus. Si non dederit requiem temporibus suis, non venit somnus. Cum ergo cœperit te aliquid temporale delectare ad peccatum, iam grauantur tibi tempora. Vis euigilare, & non dormire nec dormitare? Noli te credere tali delectationi, maiores dolores habebis quàm suauitates. Ista delectatione quasi confricans frontem excutis somnum, & paras locum Domino, donec inuenias locum Domino, tabernaculum Deo Iacob. Quanquam aliquando dicitur tabernaculum Dei domus Dei, & domus Dei tabernaculum Dei: distinctius tamen accipitur, fratres charissimi, tabernaculum ecclesia secundum hoc tempus. Domus autem ecclesia cœlestis Hierusalem, quò ibimus. Tabernaculũ enim tanquam militantium & pugnantium: tabernacula militum in procinctu, in expeditione, vnde contubernales dicuntur milites, quasi tabernacula eadem habentes & habitantes. Quamdiu ergo habemus hostem cum quo pugnemus, tabernaculum Deo facimus. Cùm autem transierit tempus pugnæ, & venerit pax illa quæ præcellit omnem intellectum, sicut
Phil.4.b. dicit Apostolus, Et pax Dei quæ præcellit omnem intellectum: quantumcunque enim cogitaueris de pace illa, minus eam capit animus adhuc in ista corporis grauedine constitutus: cùm venerit illa patria, iam domus erit, nullus aduersarius tentabit vt tabernaculum vocetur. Non procedemus ad pugnandum, sed permanebimus ad laudandum. Quid enim dicitur
Psal.83.b. de illa domo? Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te. In tabernaculo adhuc gemimus, in domo laudabimus. Quare? Quia gemitus est peregrinãtium, laudatio iam in patria commanentium. Hic primò quæratur tabernaculum Deo Iacob. Ecce audiuimus eam in Effrata.) Quam eam? Sedem Domini. Audiuimus in Effrata. Inuenimus eam in campis saltuum.) Ibi audiuit, ibi inuenit. An alibi audiuit, & alibi inuenit? Quæramus ergo quid sit Effrata, vbi audiuit: itẽ quæramus quid sit in campis saltuum, vbi inuenit. Effrata verbum Hebræũ, interpretatur Latinè speculum, sicut tradiderunt qui verba Hebræa in scripturis posita in aliam linguam transtulerunt, vt ad nos perueniret intellectus. Nam ex Hebræa transtulerunt in Græcam, & ex Græca translata sunt nobis in Latinam. Fuerunt enim qui vigilarunt in scripturis. Si ergo Effrata speculum, illa domus quæ inuenta est in campis saltuum, in speculo audita est. Speculũ imaginem habet. Omnis prophe-
al. in futurorum imagine. tia imago futurorũ. Domus ergo Dei futura, in imagine prophetiæ prædicata est. Audiuimus enim illam in speculo, id est, audiuimus in Effrata, inuenimus in campis saltuum. Qui sunt campi saltuum? Campi syluarum. Nõ enim quemadmodum vulgo dicitur, Saltus ille, verbi gratia, centurias habens tot. Saltus propriè, locus adhuc incultus & syluester dicitur. Nam & quidam codices, in campis syluæ habent. Qui ergo erant campi saltuum, nisi gentes incultæ? Qui erant campi saltuum, nisi vbi adhuc vepres erant idololatriæ? Sic tamen quomodo vepres ibi erant idololatriæ, ibi inuenimus locum Domino tabernaculum Deo Iacob. Quod audiuimus in Effrata, inuenimus in cãpis saltuum. Quod prædicatum est in imagine Iudæis, manifestatum est in fide gentium. Intrabimus in tabernaculum eius.) Cuius? Domini Dei Iacob. Qui intrant vt inhabitent, ipsi sunt qui intrant vt inhabitentur. In domum tuam vt inhabites intras, in domum Dei vt inhabiteris. Est enim melior Dominus, qui cum te cœperit inhabitare, beatum te facit. Nam si ruas ab illo non inhabiteris, miser eris. In sua potesta-
Luc.15.c. te esse voluit ille filius qui dixit, Da mihi partem patrimonij quæ me contingit. Bene seruabatur apud patrem, ne cum meretricibus dissiparetur. Accepit, facta est in eius potestate. Profectus in regionem longinquam, effudit omnia cum meretricibus. Passus est tandem famem, recordatus est patrem, reuersus est vt pane saturaretur. Ergo intra vt inhabiteris, & nõ quasi tuus sis, sed illius. Intrabimus in tabernaculum eius. Adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius.) Cuius pedes? Domini, an ipsius domus Domini? Domus enim Domini est, vbi dicit quia debet adorari. Adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius. Præter quàm domum suam, non exaudit Deus ad vitam æternam. Ille enim ad domum Dei pertinet, qui est in charitate compaginatus lapidibus viuis. Qui autem charitatem non habuerit, ruinam facit: & illo ruente domus stat. Nemo enim minetur domui vbi esse quasi lapis cœpit, si ruere voluerit: quasi aliquid domui noceat. Sic enim superbiebat & primus populus Iudæorum dicens, Neque enim fraudaturus est Deus patrem Abraham, cui promisit tanta de semine
B eius: & faciebant omnia mala tanquam securi de pollicitatione Dei, quia non pro illorum meritis qui scelera faciebant, sed pro meritis Abrahæ parceret eis, & qualescunque malos filios Abrahæ cõgregaret in domum suam ad vitam æternam. Sed quid Ioannes? Ge- Matth.3.b.
neratio, inquit, viperarum. Quando ad illum venerunt ipsi filij Abrahæ, vt baptizarentur in aqua pœnitentiæ, non eis dixit, Generatio Abrahæ, sed viperarũ. Tales enim erant quales quos imitabantur: non filij Abrahę, sed filij Amorrhęi, Chananęi, Gergeſęi, Hebusæi, & omnium qui offenderunt Deum. Ipsorum filij erant, quia ipsorum facta sectabantur. Generatio viperarum, quis ostendit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ. Et ne dixeritis, patrem habemus Abrahã. Potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Nescio quos lapides tunc videbat in campis saltuum, vnde suscitati sunt filij Abrahæ. Filij enim magis qui fidem imitati sunt, quàm qui de carne nati sunt. Nemo ergo minetur domui Dei: quasi dicat, subtraho me, & ruet domus. Bonum est enim illi vt coædificetur & habeat
C charitatem. Nam si ipse ruerit, stabit domus. Itaque fratres, in his est domus Dei, quos prædestinauit & præsciuit perseueraturos. De illis dictum est, vbi steterunt pedes eius. Sunt enim qui non perseuerant, nec stant pedes eius in eis. Non sunt ergo ipsi Ecclesia: non ipsi pertinent ad illud modò tabernaculum, tunc domum. Sed vbi non steterunt pedes eius? Quoniam abundauit iniquitas, refrigescit charitas multorum. In his in quibus charitas refrigescit, non stant pedes eius. Sed quid secutus est? Qui autem perseuerauerit vsque Matt.24.b.
in finem, hic saluus erit. Ecce in quibus steterunt pedes eius: in eo loco adora, id est, de talibus esto in quibus steterunt pedes Domini. Si autem de ipsa domo intelligere volueris, vbi steterunt pedes Domini: pedes tui in Christo stent. Tunc autem stabũt pedes, si perseueraueris in Christo. Quid enim dicitur de diabolo? Ille homicida erat ab initio, & in veritate non Ioan.8.f.
stetit. Diaboli ergo pedes non steterunt. Item de
D superbis quid dicit? Non veniat mihi pes superbiæ, & Psal.35.c.
manus peccatorum non moueant me. Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem, expulsi sunt, nec potuerũt stare. Ergo domus Dei cuius pedes stant. Vnde ille gaudens Ioannes quid ait, Qui habet sponsam sponsus est, amicus autem sponsi stat & audit eum. Si non Ioan.3.d.
stat, non audit eum. Et gaudio gaudet propter vocem sponsi. Meritò stat, qui propter vocem sponsi gaudet. Nam si propter vocem suam gauderet, caderet. Iam videtis ergo quare ceciderint, qui ad vocẽ suam gaudent. Amicus autem ille sponsi dicebat, Hic est Ibidem.
qui baptizat. Quidam dicunt, Nos baptizamus. Ad vocem suam gauisi stare non potuerunt: & non pertinent ad istam domum de qua dicitur, vbi steterunt pedes

pedes eius. Exurge Domine in requiem tuam. Domino dormienti dicit, exurge. Iam noſtis quis dormiuit, & quis ſurrexit. Ipſe enim quodam loco dicit in Pſal- Pſal.56.b. mo, Dormiui conturbatus. Bene illi dicitur, Exurge Domine in requiem tuam. Iam non conturbaberis: Rom.6.b. quia Chriſtus ſurgens à mortuis, iam non moritur, mors ei vltrà non dominabitur. Ipſius eſt vox in alio Pſal.3.a. pſalmo, Ego dormiui & ſomnum cepi, & exurrexi, quoniam Dominus ſuſcipiet me. Ipſe dormiuit, ipſi dicitur, Exurge Domine in requiem tuam, Tu & al. & arca ſanctificationis tuę.) Id eſt, exurge[*], vt exurgat & arca ſanctificationis tuę, quam ſanctificaſti. Ipſe caput noſtrum: arca eius, Eccleſia eius. Surrexit prior, ſurget & Eccleſia. Non autem auderet ſibi reſurrectionem corpus promittere, niſi prius exurgeret caput. Exurge Domine in requiem tuam, tu & arca ſanctificationis tuæ. Et corpus Domini noſtri Ieſu Chriſti quod ex Maria natum eſt, intellectum eſt à quibuſdam arca ſanctificationis: vt hoc diceret, Exurge Domine in requiem tuam, tu & arca ſanctificationis tuæ. Cum corpore exurge, vt palpent qui non credebant. Exurge Domine in requiem tuam, tu & arca ſanctificationis tuæ. Sacerdotes tui induantur iuſtitiam, & ſancti tui lætentur.) Te exurgēte à mortuis, & eunte ad patrem, Rom.1.b. regale illud ſacerdotium induatur fidem, quia iuſtus ex fide viuit: & accepto pignore Spiritus ſancti, lætentur membra ſpe reſurrectionis, quæ præceſſit in capi- Rom.12.c. te. Eis enim Apoſtolus dicit, Spe gaudentes. Propter Dauid ſeruum tuum, ne auertas faciem Chriſti tui.) Hoc Deo patri dictum eſt. Propter Dauid ſeruum tuum, ne auertas faciem Chriſti tui. Crucifixus eſt Dominus in Iudæa: crucifixus eſt à Iudęis: ab ipſis turbatus dormiuit. Inter quorum ſęuientium manus dormiuit, ad eos iudicandos ſurrexit, & dicit quodam lo- Pſal.40.c. co, Et ſuſcita me, & reddam illis: & reddidit, & redditurus eſt. Nam quanta poſtea Iudæi paſſi ſunt occiſo Domino, norunt ipſi. De ipſa ciuitate vbi illum occiderunt, omnes expulſi ſunt. Quid ergo? Etiam omnes de ſtirpe Dauid perierunt, & de tribu Iuda? Non. Nam crediderunt inde aliqui, & multa milia hominum crediderunt inde, & hoc iam poſt reſurrectionem Domini. Sæuierunt vt crucifigerent, & poſtea cœperunt videre fieri miracula in nomine Chriſti crucifixi, & plus contremuerunt tantum poſſe eius nomen, qui quaſi inter manus eorum nihil poterat, & Act.2.f. compuncti corde iam credentes diuinitatem occultam fuiſſe in illo quem cæteris ſimilem hominibus putauerunt, & conſilium petentes ab Apoſtolis, au- Ibidem. dierunt, Agite pœnitentiam, & baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti. Ergo quia ad iudicandos eos à quibus crucifixus eſt, ſurrexit Chriſtus, & auertit faciem ſuam à Iudæis, & conuertit ad gentes, tanquam rogaturus Deum propter reliquias Iſraël, dicit ei: Propter Dauid ſeruum tuum non auertas faciem Chriſti tui. Si palea damnata Eſa.10.c. eſt, frumēta colligātur. Reliquię ſaluę fiant, ſicut Rom.9.f. dicit Eſaias: Et planè factæ ſunt reliquiæ ſaluæ. Inde 1.Cor.15.a. Act.2.g. erant duodecim Apoſtoli, inde plus quàm quingenti fratres, quibus ſe Dominus demonſtrauit poſt reſurrectionem: inde tot milia baptizata, quæ pretia rerum ſuarum ante pedes Apoſtolorum ponebant. Ergo impletum eſt quod hic rogatus eſt Deus: Propter Dauid ſeruum tuum ne auertas faciem Chriſti tui. Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non pœnitebit eum.) Quid eſt, iurauit? Promiſſum per ſeipſum firmauit. Quid eſt, non pœnitebit eum? Non mutabit. Non enim dolorem pœnitentiæ patitur Deus, aut in aliquo fallitur, vt velit corrigere in quo errauit. Sed quomodo hominem cùm pœnitet mutare vult quod fecit: ſic vbi audis, quia pœnitet Deum, mutationem ipſam ſpera. Aliter illam facit Deus, quamuis nomi- A ne pœnitentiæ appellet, aliter tu. Tu enim facis, quia erraueras: ille autem facit, quia vindicat, aut quia liberat. Mutauit regnum Saul cùm pœniteret eum, ſicut dictum eſt. Et in eo ipſo loco vbi ſcriptura dicit, Pœnituit eum, ibi paulo pòſt dicitur. Nō enim ſic eſt 1.Reg.15.f. vt homo, vt pœniteat eum. Cum ergo mutat opera ſua per incommutabile conſiliū ſuum, propter ipſam non conſilij, ſed operis mutationem pœnitere dicitur. Hoc autem ſic promiſit, vt non mutet: quomodo dicitur & illud, Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternū ſecundum ordinem Melchiſedec. Sic & hoc quia ita promiſſum eſt vt non mutaretur, quia neceſſariò futurum erat & permanſurum: dixit, Iurauit Dominus Dauid veritatem, Pſal.109.a. & non pœnitebit eum: Ex fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam.) Poterat dicere, ex fructu femoris tui. Quare ex fructu ventris voluit dicere? Et illud quidem ſi diceret, verum diceret: ſed ſignificantius B dicere voluit, ex fructu ventris: quia de femina natus Luc.1.e. eſt Chriſtus, quò vir non acceſſit. Quid ergo? Iurauit Dominus Dauid veritatem, ex fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam: Si cuſtodierint filij tui teſtamentum meum, & teſtimonia mea hæc quæ docebo illos: & filij eorum ſedebunt in æternum ſuper ſedem tuam. Si filij tui cuſtodierint, & filij eorum ſedebunt in æternum. Meritum filiis parentes faciūt. Quid ſi filij ipſius cuſtodierint, & filij eorum non cuſtodierint? Quare ad meritum patrum promittitur beatitudo filiorum? Quid enim ait? Non ait, ſi cuſtodierint filij tui, & filij eorum ſedebunt in ęternum. Non ait, ſi cuſtodierint filij tui, ſedebunt ſuper ſedem tuam: & ſi cuſtodierint filij eorum, & ipſi ſedebunt ſuper ſedem tuam: ſed ait, Si filij tui cuſtodierint, & filij eorum ſedebunt ſuper ſedem tuam, niſi quia filios hic voluit intelligi fructus ipſorum? Si filij tui, inquit, cuſtodierint legem meam, & mandata mea hæc quæ C docebo eos, ſeruauerint, filij tui, & filij eorum ſedebūt ſuper ſedem tuam: id eſt, hic erit fructus ipſorum, vt ſedeant ſuper ſedem tuam. Modò enim fratres omnes qui laboramus in Chriſto, omnes qui cōtremiſcimus verba ipſius, qui quomodocunque conamur facere voluntatem ipſius, & ingemiſcimus petentes, vt adiuuet nos quo impleamus quod iubet, nunquid iam ſedemus in illis ſedibus beatitudinis quæ nobis promittuntur? Non. Sed mandata tenentes ſperamus hoc futurum. Ipſa ſpes tanquam in filiis dicta eſt: quia hominis in hac vita viuentis ſpes filij ſunt, fructus filij ſunt. Propterea & homines excuſantes auaritiā ſuam dicunt ſe filiis ſuis ſeruare quod ſeruant: & nolentes dare inopi, pietatis nomine excuſant, quia filij eorum ſpes eorum ſunt. Omnes homines enim qui ſecundum hoc ſeculum viuunt, ſpem ſuam dicunt filios generare & relinquere. Ideo nomine filiorum ſpem D ipſam poſuit & ait, Si cuſtodierint filij tui teſtamentum meum, & teſtimonia mea hæc quę docebo illos, & filij eorum ſedebunt in æternum ſuper ſedem tuā; id eſt, tales fructus habebunt, vt ſpes eos non fallat, vt illuc veniant quò ſperant ſe venturos. Modò ergo tanquam patres ſunt, homines ſpei futuræ. Cùm autem adepti fuerint quod ſperant, filij ſunt, quia illud quod adipiſcuntur, pepererunt & generauerunt in operibus bonis. Et hoc illis ſeruatur in poſterum, quia & ipſa poſteritas in filiis appellari ſolet. Aut ſi filios ipſos homines accipis, intellige & de ipſis dictum, Si cuſtodierint filij tui teſtamentum meum, & teſtimonia mea hæc quæ docebo eos: vt iſte ſit ſenſus, Si cuſtodierint filij tui teſtamentum meum, & teſtimonia mea hæc quæ docebo illos, & filij eorum, id eſt, ſi cuſtodierint: vt hic ſubdiſtinguas, & inde inferas, ſedebunt in æternum ſuper ſedem tuam, id eſt, & filij tui & filij eorum, ſed omnes ſi cuſtodierint. Quid ergo

ergo ſi non cuſtodierint? Perit promiſſio Dei? Non. Sed ideo dictum eſt, & ideo promiſſum eſt, quia prædicauit Deus. Quid niſi [al. credituris?] credituros? Sed ne aliquis quaſi minaretur promiſſis Dei, & in poteſtate ſua vellet ponere quod promiſit Deus vt impleretur: ideo ei iurauit & dixit: In quo oſtendit, quia ſine dubio venturum eſt. Quomodo ergo poſuit ibi, ſi cuſtodierint? Ne iam glorieris de promiſſis, & dimittas te non cuſtodire. Tunc eris filius Dauid, ſi cuſtodieris. Si autem non, non eris filius Dauid. Filiis Dauid promiſit Deus. Noli dicere, filius ſum Dauid, ſi degeneras. Si Iudæi illud non dicunt qui de ipſa ſtirpe nati ſunt, imò dicunt illud, ſed delirant: apertè enim Dominus ait, [Ioan. 8. c.] Si filij Abrahæ eſtis, facta Abrahæ facite. Inde illos negauit filios, quia facta non faciebant. Nam quomodo nos dicimur filij Dauid, qui de eius ſtirpe non ſumus ſecundum carnem? Reſtat vt filij non ſimus, niſi imitando fidem, niſi colendo Deum ſicut & ille coluit. Si ergo quod tibi per ſtirpem non ſperas, per facta non vis aſſequi: quomodo in te complebitur, quia ſedebis ſuper ſedem Dauid? Et ſi non in te complebitur, putas quia non complebitur? Et quomodo inuenit eam in campis ſaltuum? Et quomodo ſteterunt pedes eius? Qualiſcunque ergo fueris, illa domus ſtabit: Quoniam elegit Dominus Sion, prælegit eam in habitationem ſibi.) Sion, ipſa eſt Eccleſia, ipſa eſt & Hieruſalem, ad cuius pacem currimus, quæ non in angelis, ſed in nobis peregrinatur, quæ [al. partem meliorem expectat ex parte reditura.] ex parte meliore expectat partem redituram, vnde nobis literæ venerunt quæ quotidie recitantur. Ipſa ciuitas, ipſa eſt Sion quam prælegit Dominus. Hæc requies mea in ſecula ſeculorum.) Iam Dei verba ſunt, Requies mea, ibi requieſco. Quantum nos amat Deus, fratres, vt quia nos requieſcimus, ſe dicat requieſcere. Non enim ipſe aliquando turbatur, aut ſic requieſcit: ſed ibi ſe dicit requieſcere, quia nos in illo requiem habebimus. Hic habitabo, quoniam prælegi eam. Viduam eius benedicens benedicam, & pauperes eius ſaturabo panibus.) Omnis anima quæ intelligit ſe deſertam omni auxilio, niſi ſolius Dei, vidua eſt. Quomodo enim Apoſtolus deſcribit viduam? Quæ autem verè vidua eſt & deſolata, ſperabit in Dominum. Agebat autem de iſtis viduis quas omnes dicimus in Eccleſia. Dixerat autem, quæ in deliciis agit, viuens mortua eſt: & non illam numerauit inter viduas. Deſcribens autem viduas ſanctas, quid ait? Quæ autem verè vidua eſt & deſolata, ſperabit in Domino, & perſiſtet in precibus & obſecrationibus nocte [1. Tim. 5. a.] ac die. Ibi ſubiecit, Quæ autem in deliciis agit, viuens mortua eſt. Vnde ergo vidua eſt? Quia non habet auxilium aliunde, niſi ſolius Dei. Illæ quæ habent viros, quaſi ſuperbiunt de auxilio virorum. Deſertæ videntur viduæ, & robuſtius eſt auxilium earum. Ergo tota Eccleſia vna vidua eſt, ſiue in viris, ſiue in feminis, ſiue in coniugatis, ſiue in maritatis feminis, ſiue in adoleſcentibus, ſiue in ſenibus, ſiue in virginibus. Omnis Eccleſia vna vidua eſt, deſerta in hoc ſeculo: ſi ſentit illud, ſi nouit viduitatẽ ſuam. Tunc enim auxilium præſto eſt illi. Nónne agnoſcitis iſtam viduam in Euangelio, fratres mei, cùm diceret Dominus oportere ſemper orare & non deficere? [Luc. 18. a.] Erat quidam iudex in ciuitate, dixit, qui nec Deum timebat, nec hominem reuerebatur, & interpellabat eum quædam vidua quotidie & dicebat: Vindica me de aduerſario meo. Et interpellando quotidie vidua, fregit illũ. Ait enim ipſe iudex apud ſe, qui nec Deum timebat, nec homines reuerebatur: Etſi Deum non timeo, nec homines erubeſco, vel propter tædium quod mihi facit iſta vidua, vindicabo eam. Si audiuit iudex malus viduam ne tædium pateretur, Deus non

A audit Eccleſiam, quam hortatur vt deprecetur? Item, pauperes eius ſaturabo panibus. Quid eſt fratres? Simus pauperes, & tunc ſaturabimur. Multi præſumentes de ſeculo, & ſuperbi Chriſtiani ſunt: adorat Chriſtum, ſed non ſaturantur. Saturati enim ſunt, & abundant in ſuperbia ſua. De talibus dicitur: Opprobrium [Pſal. 122. a.] eis qui abundant, & deſpectio ſuperbis. Iſti abundat, & ideo manducant: ſed non ſaturantur. Et quid de illis dictum eſt in pſalmo? Manducauerunt & adora- [Pſal. 21. d.] uerunt omnes diuites terræ. Adorant Chriſtum, venerantur Chriſtum, ſupplicant Chriſto: ſed non ſaturantur ſapientia & iuſtitia ipſius. Quare? Quia non ſunt pauperes. Pauperes autem, id eſt, humiles corde, quanto plus eſuriunt, tanto plus manducant: tanto enim plus eſuriunt, quanto à ſeculo inanes ſunt. Qui plenus eſt, quicquid illi daturus es, reſpuit: quia plenus eſt. Da mihi eſurientem, da mihi de quibus dictum eſt, Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiã, quo- [Matth. 5. a.] B niam ipſi ſaturabuntur: & erunt hi pauperes de quibus modò dicit, Et pauperes eius ſaturabo panibus: quia & in ipſo Pſalmo vbi dictum eſt, Manducauerunt & adorauerunt omnes diuites terræ, dictum eſt illic & de pauperibus, & prorſus eo modo quo & in iſto pſalmo: Edent pauperes & ſaturabuntur, & laudabunt Dominum qui requirunt eum. Vbi dictum eſt, Manducauerunt & adorauerunt omnes diuites [Pſal. 21. d.] terræ; ibi dictum eſt: Edent pauperes, & ſaturabuntur. Quare quando diuites dicti ſunt adoraſſe, ſaturati non dicti ſunt: quando autem pauperes dicti ſunt, ſaturati dicti ſunt? Et vnde ſaturati? Hæc ſaturitas, fratres, qualis eſt? Deus ipſe eſt panis. Panis vt lac nobis fieret deſcendit ad terram, & ait ſuis: Ego ſum pa- [Ioan. 6. e.] nis viuus qui de cælo deſcendi. Ideo illic in pſalmo, Edent pauperes, & ſaturabuntur. De quo ſatiabuntur? Audi quod ſequitur: Et laudabunt Dominum qui requirunt eum. Eſtote ergo pauperes, eſtote in membris illius viduæ: non ſit auxilium veſtrum niſi C in vno Deo. Pecunia nihil eſt, non inde auxilium habebitis. Multi propter pecuniam præcipitati ſunt, multi propter pecuniam perierunt. Multi propter pecuniam multam quæſiti ſunt à raptoribus. Tuti eſſent, ſi non haberent quare quærerentur. Multi de amicis potentioribus præſumpſerunt: ceciderunt illi de quibus præſumpſerunt, & inuoluerunt eos qui de ſe præſumpſerant. Reſpicite exempla generis humani. Quid magnum eſt quod vobis dicitur? Non ſolum de ſcripturis ea loquimur, legite ea in orbe terrarum. Attendite non præſumere de pecunia, de amico homine, de honore & iactantia ſeculi. Tolle iſta omnia, ſed ſi habes illa: age Deo gratias, ſi contemnis illa. Si autem inflaris inde, noli attendere quando eris præda hominũ: iam diabolo præda es. Si autem de his rebus nõ præſumpſeris, eris in membris illius viduæ, quæ eſt Eccleſia, de qua dictum eſt, Viduam eius be- D nedicens benedicam: eris & pauper, de qualibus dictum eſt, Et pauperes eius ſaturabo panibus. Aliquando autem, quod non eſt prætermittendum dicere, inuenis pauperem ſuperbum, & diuitem humilem: quotidie patimur tales. Audis pauperem quaſi gementem ſub diuite, & quando potentior premit diues, tunc illum humilem vides: aliquando nec tunc, ſed & tunc ſuperbum: vnde vides, quid eſſet, ſi aliquid haberet. Ergo pauper Dei in animo eſt, non in [al. ſeculo.] ſacculo. Procedit aliquando homo habẽs plenam domum, vberes terras, multa prædia, multum auri & argenti, nouit quia in ipſis non eſt præſumendum, humiliat ſe Deo, facit inde bene, ita cor ipſius erigitur ad Deũ, vt nouerit quia non ſolũ nihil illi proſunt diuitiæ ipſæ, ſed & impediunt pedes ipſius, niſi ille regat & ille ſubueniat: & numeratur inter pauperes qui ſaturãtur panibus. Inuenis alium mendicũ inflatum,

aut

aut ideo non inflatum, quia nihil habet, quærentem A
tamen vnde infletur. Non attendit Deus facultatem,
sed cupiditatem: & iudicat eum secundum cupiditatem,
quia inhiat rebus temporalibus, non secundum
facultatem quam non ei contigit adipisci. Vnde de
1.Tim.6.d. diuitibus dicit Apostolus: Diuitibus huius seculi præcipe
non superbe sapere, neque sperare in incerto diuitiarum,
sed in Deo viuo, qui nobis præstat omnia
abundanter ad fruendum. Quid ergo faciant de diuitiis
suis? Sequitur & dicit, Diuites sint in operibus bonis,
facilè tribuant, communicent. Et vide quia hic
pauperes sunt. Thesaurizent, inquit, sibi fundamentum
bonum in futurum, vt apprehendant verã vitam.
Cùm apprehenderint, tunc erunt diuites. Quando
autem non eam adhuc habent, nouerint se pauperes.
Ita fit vt omnes humiles sancto corde, & in charitate
gemina constitutos, quicquid habuerint in hoc seculo,
inter pauperes suos numeret Deus, quos saturat panibus.
Sacerdotes eius induam salutari, & sancti
eius exultatione exultabunt.) Iam in fine psalmi sumus,
paululum aduertat charitas vestra. Sacerdotes
eius induam salutari, & sancti eius exultatione exultabunt.
Quis est salutaris noster, nisi Christus noster?
Galat.3.d. Quid est ergo, sacerdotes eius induam salutari? Quotquot
in Christo baptizati estis, Christum induistis. Et
sancti eius exultatione exultabunt. Vnde? Exulta-
Ephes.5.b. tione: quia induti sunt salutari, non in se. Lux enim
facti, sed in Domino: nam erant antè tenebræ, & ideo
subiecit, Ibi suscitabo cornu Dauid.) Vt de Christo
præsumatur, ipsa erit altitudo Dauid. Cornu enim
significat altitudinem. Et qualem altitudinem? Non
carnalem. Ideo omnia ossa carne inuolutã. Cornu excedit
carnem. Altitudo spiritalis, cornu est. Quæ autem
altitudo spiritalis est, nisi de Christo præsumere:
non dicere: Ego facio, ego baptizo, sed hic est qui baptizat?
Ibi est cornu Dauid. Et vt noueritis, quia est
cornu Dauid, attendite quid sequatur, Paraui lucernam
Christo meo.) Quæ est lucerna? Iam nostis
Ioan.5.f. Domini verba de Ioanne, ille erat lucerna ardens &
lucens. Et quid ait Ioãnes? Hic est qui baptizat. In hoc
ergo exultabunt sancti, in hoc exultabunt sacerdotes:
quia omne quod ipsorum bonum est, non est ipsorũ,
sed illius. Et quia ille habet potestatẽ baptizãdi, securus
accedit ad templum eius omnis qui accipit baptismum:
quia non hominis, sed illius est in quo suscitatum
est cornu Dauid. Super ipsum autem florebit
sanctificatio mea.) Super quem? Super Christum
meum. Christo enim meo cùm dicit, vox est patris
qui dicit, Viduam eius benedicens benedicam, &
pauperes eius saturabo panibus. Sacerdotes eius induam
salutari, & sancti eius exultatione exultabunt.
Qui dicit, Ibi suscitabo cornu Dauid, Deus est. Ipse dicit,
Paraui lucernam Christo meo, quia & Christus
noster, & Christus patris, Christus noster est, cùm saluat
nos & regit nos, quomodo & Dominus noster est,
filius autem patris: Christus autem & noster & patris.
Nam si patris Christus non esset, non diceretur superius,
Propter Dauid seruum tuum ne auertas faciem
Christi tui. Super istum autem florebit sanctificatio
mea. Super Christum floret. Nemo hominum sibi illam
assumat, quia ipse sanctificat: alioquin nõ erit verum,
Super ipsum autem florebit sanctificatio mea.
Gloria sanctificationis florebit. Sãctificatio ergo Christi
in ipso Christo, potestas sanctificationis Dei in
Christo. Florebit enim quod dixit, ad gloriã vult pertinere.
Quando enim florent arbores, tũc pulchræ sunt.
Ergo sanctificatio in baptismo, inde floret, & claret.
Vnde cedat mundus hic pulchritudini? Quia in Christo
floret. Nam pone illam in hominis potestate, quo-
Esa.40.b. modo floret, quando omnis caro fœnum, & omnis
claritas carnis vt flos fœni?

IN PSALMVM CXXXII. *enarratio.*

PSALMVS breuis est; sed valde notus & nominatus.
Ecce quàm bonum & quàm iucundum habitare
fratres in vnũ.) Ita sonus iste dulcis est, vt & qui
psalterium nesciũt, ipsum versum cantent. Tam dulcis
est, quàm dulcis est charitas, quæ facit fratres habitare
in vnum. Et hoc quidem, fratres, non indiget
interpretatione aut expositione, quàm bonum &
quàm iucundum sit habitare in vnum. Sed ea quæ sequuntur
habent aliquid quod pulsantibus aperiatur.
Veruntamen vt ab isto versu descendat nobis intellectus
vniuersæ texturæ Psalmi, hoc primùm etiam atque
etiam cõsideremus; vtrum de omnibus Christianis
dictum sit, quàm bonum & quàm iucundum sit
habitare fratres in vnum; an aliqui sint certi atq; perfecti
qui habitant in vnum, nec ad omnes pertineat
ista benedictio, sed ad quosdam, à quibus tamen descendat
ad cæteros. Ista enim verba psalterij, iste dul-
B cis sonus, ista suauis melodia, tam in cantico quàm in
intellectu, etiam monasteria peperit. Ad hũc sonum
excitati sunt fratres, qui habitare in vnum concupierũt;
iste versus fuit tuba ipsorum. Sonuit per omnem
orbem terrarum, & qui diuisi erant, congregati sunt
in vnum. Clamor Dei, clamor Spiritus sancti, clamor
propheticus non audiebatur in Iudæa; & auditus est
in toto orbe terrarum. Aduersus istum sonum surdi
erant inter quos cantabatur; & apertis auribus inuenti
sunt, de quibus dictum est: Quibus non est nuncia- Esa.53.
tum de illo videbunt, & qui non audierunt intelligẽt.
Veruntamen dilectissimi, si consideremus, de illo pariete
circũcisionis prius natã est ista benedictio. Num
enim omnes Iudæi perierunt? Et vnde Apostoli, filij Psal.126.a.
prophetarum, filij excussorum? Sicut iam scientibus
loquimur. Vnde illi quingẽti, qui Dominum post re- 1.Cor.15.a.
surrectionem viderunt, quos commemorat Apostolus
Paulus? Vnde illi centum viginti, qui simul erant Act.1.c.
C in vno loco post resurrectionem Domini & ascensionem
in cælum; quibus in vno loco constitutis super- Act.2.a.
uenit Spiritus sanctus die Pentecostes missus de cęlo,
sic missus sicut promissus? Omnes inde erant. Ipsi primò
habitauerunt in vnum, qui omnia quæ habebant Act.4.g.
vendiderunt, rerumque suarum pretia ad pedes Apostolorum
posuerunt, sicut in Actibus Apostolorum
legitur. Et distribuebatur vnicuique sicut cuique opus Act.2.g.
erat; & nemo dicebat aliquid propriũ, sed erant illis
omnia communia. Et quid est, in vnũ? Et erat illis, in- Act.4.f.
quit, anima vna & cor vnum, in Deum. Ergo ipsi
prius audierunt, Ecce quàm bonum & quàm iocundum
habitare fratres in vnum. Primi audierunt, sed
non soli audierunt. Non enim vsque ad illos ista dilectio
& vnitas fratrum venit. Venit enim & ad posteros
ista charitatis exultatio, & votum Deo. Voue-
D tur enim aliquid Deo, & dictum est, Vouete & reddite
Domino Deo vestro. Melius est autẽ non vouere,
quàm vouere & non reddere. Sed debet esse impiger
animus, vt & voueat & reddat: ne cùm se minus
idoneum putat ad reddendum, piger sit ad vouendum.
Planè nunquam reddet, si de suo se putauerit
redditurum. Ex voce huius Psalmi appellati sunt
& monachi, ne quis vobis de isto nomine insultet catholicis.
Quando vos rectè hæreticis de circumcellionibus
insultare cœperitis, vt erubescendo salueñtur:
illi vobis insultant de monachis. Primò si comparandi
sunt, vos videte: si verbis nostris opus est, iam
laboratis. Non opus est, nisi vt admoneam vnumquenque
vt attendat: solùm attendat & comparet.
Quid opus est vt verbis nostris comparentur ebriosi
cum sobriis, præcipites cum consideratis, furentes
cum simplicibus, vagantes cum congregatis? Sed tamen
dicere consueuerunt: Quid sibi vult nomen mo-

nachorum? Quàto melius dicimus nos quid sibi vult nomen circellionum? Sed non, inquiunt, vocantur circelliones, fortè corrupto sono nominis eos appellamus. Dicturi sumus vobis integrum nomé ipsorum? Fortè circumcelliones vocantur, non circelliones. Planè si hoc vocantur exponant quid sint? Nam circumcelliones dicti sunt, quia circum cellas vagantur. Solent enim ire hac atque illac, nusquam habentes sedes, & facere quæ nostis, & quæ illi norunt, velint nolint. Veruntamen charissimi, sunt & qui monachi falsi sunt. Et nos nouimus tales: sed nõ periit fraternitas pia, propter eos qui profitentur quod nõ sunt. Tam sunt enim monachi falsi, quàm & clerici falsi, & fideles falsi. Omnia ista tria genera, fratres mei, quæ aliquando vobis commendauimus, & vt puto non semel: habent bonos suos, habent malos suos. De tribus enim ipsis generibus dictum est: Duo in agro, vnus assumetur, & vnus relinquetur: Et duo in lecto, vnus assumetur, & vnus relinquetur: Et duę in molendino, vna assumetur, & vna relinquetur. In agro sunt, qui gubernant Ecclesiam. Vnde dicit Apostolus, videte si non in agro erat: Ego plantaui, Apollo rigauit; sed Deus incrementum dedit. In lecto autem eos intelligi voluit qui amauerunt quietem: per lectum enim quietem voluit intelligi, non se miscentes turbis, non tumultui generis humani, in otio seruientes Deo: & inde tamen vnus assumetur, & vnus relinquetur. Sunt ibi probi, & sunt ibi reprobi. Ne expauescatis quando ibi inueniuntur reprobi. Nam & latent quidam, qui non inueniũtur nisi in fine. Duę item in molendino: ex nomine generis feminei appellauit, plebes enim intelligi voluit. Quare in molendino? Quia in isto mundo versantur, vbi molendinum intelligitur, quia sic vertitur mundus iste quomodo mola: væ enim quos conterit. Sic ibi versantur fideles boni, vt vna ex eis consumatur, altera assumatur. Quasdam enim actiones mundi faciunt dilectores secum, fraudatores, simulatores. Alij autem sic ibi sunt quomodo ait Apostolus, Et qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtentes sint. Pręterit enim figura huius mundi: Volo vos sine solicitudine esse. Audis quæ assumantur de molendino? Certè enim multa peccata videntur ad diuites pertinere. Cum enim plus agunt, & plus administrant, & plus ad eos pendet res familiaris ampla: difficile est vt non plura peccata contrahant. Et de illis dictum est, Quia facilius est intrare camelum per foramen acus, quàm diuitem in regnum cælorũ. Et cùm contristati essent discipuli pro illis de quibus iam desperabant, consolatus est eos Dominus dicens: Quæ hominibus impossibilia sunt, Deo facilia sunt. Quomodo autem illud facile facit Deus? Audi Apostolum, si non negligas quod præcepit: Præcipe, inquit, diuitibus huius seculi, non superbè sapere. Inuenis enim pauperem superbientem, diuitem humilem, Christianum bene considerantẽ, quia illa omnia prętereunt & prætetfluunt, quia nihil attulit in hunc mundum, nihil potest de mundo auferre, cogitantẽ quemadmodum diues ille qui ardebat in flamma apud inferos, guttam sibi destillari de digito desiderauit eius qui micas de mensa eius concupierat. Cogitantes ista, faciunt quod ait Apostolus, Neque sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum. Diuites sint, inquit, in operibus bonis, facile tribuant, communicent, thesaurizent. Et quid inde illis lucri? Thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam. Ecce quæ assumetur de molẽdino. Qualis autem diues ille erat qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide, & iacentem ad ianuam suam pauperem contemnebat, relinquetur: quia de molendino vna

Matth. 24. d. | 1. Cor. 3. b. | Matt. 24. d. | 1. Cor. 7. f. | Matth. 19. c. | 1. Tim. 6. d. | Luc. 16. f. | 1. Tim. 6. d. | Ibidem.

A assumetur, & vna relinquetur. Sic dicit & Ezechiel de tribus personis, in quibus non absurdè tria hæc genera intelligimus. Cùm miserit Dominus gladium in terra, & si fuerint in medio eorum Noë, Daniel & Iob, non liberabunt filios neque filias: sed ipsi soli salui erunt. Iam illi olim liberati sunt, & in istis tribus nominibus tria genera quædam significauit. Noë significat rectores Ecclesiæ, quia ipse arcam in diluuio gubernauit. Daniel autem vitam quietam elegit in cælibatu seruire Deo, id est, vxores non quærens. Erat vir sanctus in desideriis cælestibus vitam gerens: tentatus in multis, & inuentus aurũ obrizum. Quàm quietus erat, qui inter leones securus erat? Ergo in nomine Danielis, qui etiàm vir desideriorum est appellatus, sed vtique castorum atque sanctorum, significantur serui Dei: de quibus dicitur, Ecce quàm bonũ & quàm iocundum habitare fratres in vnum. In nomine Iob significatur vna illa de molendino, quæ assumetur. B Habebat enim vxorem, habebat filios, habebat multas diuitias: & tam multa habebat in isto seculo, vt diabolus hoc ei obiiceret, quia non gratis, sed propter ea quæ acceperat, colebat Deum. Hoc obiecit aduersarius sancto viro, & in tentationibus suis probatus est quàm gratis Iob coleret Deum, & non propter illa quæ acceperat, sed propter eum qui dederat. Amissis itaque omnibus repentina afflictione & tentatione, amissa hæreditate, amissis hæredibus, sola coniuge sibi relicta non ad consolationem, sed ad tentationem: ait quod nostis, Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit ita factum est, sit nomen Domini benedictum. Impletum est in eo quod quotidie cantamus, si & moribus consonemus: Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Ergo in istis tribus hominibus significata sunt tria genera hominum, & in illis tribus rursus in euangelio quæ commemoraui. Quid ergo dicunt illi qui nobis de nomine monachorũ insultant? C Fortasse dicturi sunt, Nostri non vocãtur Circumcelliones: vos illos ita appellatis contumelioso nomine, nam nos eos ita non vocamus. Dicant quid eos vocent, & audietis. Agonisticos eos vocant. Fatemur & nos honesto nomine, si & res conueniret. Sed interim illud videat charitas vestra: Qui nobis dicũt, ostendite vbi scriptum sit nomen monachorũ; ostendant vbi scriptum sit nomen Agonisticorum. Sic eos appellamus, inquiunt, propter agonem. Certant enim illi, & dicit Apostolus, Certamen bonum certaui: qui sunt qui certant aduersus diabolum & præualent milites Christi, Agonistici appellantur. Vtinam ergo milites Christi essent, & non milites diaboli, à quibus plus timetur Deo laudes, quàm fremitus leonis. Hi etiam insultare nobis audent, quia, fratres, cùm vident homines, Deo gratias dicunt. Quid est, inquiunt, Deo gratias? Itane surdus es vt nescias quid sit D Deo gratias? Qui dicit Deo gratias, gratias agit Deo. Vide si non debet frater Deo gratias agere, quando videt fratrem suum. Num enim non est locus gratulationis, quando se inuicem vident qui habitant in Christo? Et tamen vos, Deo gratias nostrum ridetis: Deo laudes vestrum plorant homines. Sed certè reddidistis rationem de nomine quare appelletis Agonisticos. Ita fiat vt appellaris: ita fiat, omnino fauemus. Præstet Dominus vt illi contra diabolum certent, & non contra Christum, cuius persequuntur Ecclesiam. Tamen quia certant, dicitis Agonisticos, & inuenistis vnde appelletis, quia dixit Apostolus, Bonum agonem certaui. Quare ergo & nos non appellemus monachos, cùm dicit Psalmus, Ecce quàm bonum & quàm iocundum habitare fratres in vnum? μόνος enim vnus dicitur: & non vnus quomodocunque, nam & in turba est vnus, sed vna cũ multis vnus dici

Ezech. 14. c. | Genes. 7. | Daniel. 6. & 14. | Daniel. 6. f. | Psal. 132. a. | Iob 1. | Matt. 24. d. | Iob 1. d. | Psal. 33. a. | 1. Tim. 6. c. | 2. Tim. 4. b.

dici potest: μόνος non potest, id est, solus: μόνος enim vnus solus est. Qui ergo sic viuunt in vnum, vt vnum hominem faciant, vt sit illis verè quod scriptum est, vna Act.4.f. anima & vnum cor, multa corpora, sed non multæ animæ, multa corpora, sed non multa corda: rectè dicitur μόνος id est vnus solus. Vnde & ille vnus sanabatur in piscina. Respondeant nobis & exponant qui insultant nomini monachorum, quare ille qui inuentus est triginta octo annos habens in infirmitate, hoc Ioan.5. respondisset Domino: Cum mota fuerit aqua nō habeo qui me deponat, alius ante me descendit. Descenderat vnus, iam alius non descendebat. Vnus solus sanabatur, vnitatem Ecclesiæ figurabat. Meritò insultant nomini vnitatis, qui se ab vnitate præciderunt. Meritò illis displicet nomē monachorum, quia illi nolunt habitare in vnum cum fratribus: sed sequentes Donatum, Christū dimiserunt. Hæc de vno, & vno solo audiuit charitas vestra: iam iocūdemur cū Psalmo, vt sequentia videamus. Breuis est, potest à nobis curri quantum Dominus suggerit. Puto enim ex his quæ dicta sunt patere posse quæ sequuntur, quamuis illa videantur obscura, Ecce quàm bonum & quàm iucundum habitare fratres in vnum. Ostendebat qui dicebat, ecce. Videmus & nos fratres, & benedicimus Deum: & oramus vt dicamus & nos, ecce. Et cui rei similes sunt dicat Psalmus, Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron.) qui erat sacerdos. Quis est sacerdos, nisi vnus sacerdos qui intrauit in sancta sanctorū? Quis est sacerdos, nisi qui fuit & victima & sacerdos: nisi ille qui cum in mundo non inueniret mundum quod offerret, seipsum obtulit? in capite ipsius vnguentum, quia totus Christus cum Ecclesia. Sed à capite venit vnguentum. Caput nostrum Christus est, cruAct.2.a.cifixum & sepultum, resuscitatum ascendit in cælum, & venit Spiritus sanctus à capite. Quò? Ad barbam. Barba significat fortes, barba significat iuuenes, strenuos, impigros, alacres. Ideo quando tales describimus, barbatus homo est, dicimus. Ergo illud primum vnguentum descendit in Apostolos, descendit in illos qui primos impetus seculi sustinuerunt. Descendit ergo in illos Spiritus sanctus. Nā & illi qui primùm in vnum habitare cœperunt, persecutionem passi sunt. Sed quia descenderat vnguentum in barbam, passi sunt, non victi. Etenim & caput iam passum præcesserat, vnde descendit vnguentum. Præcedente tali exemplo, quis vinceret barbam? Ex illa barba erat Stephanus sanctus. Et hoc est non vinci, vt charitas non vincatur ab inimicis. Nam visi sunt sibi vicisse qui persecuti sunt sanctos. Illi cædebāt, illi cædebantur: illi occidebant, illi occidebantur. Quis non putaret illos vincere, illos vinci? Sed quia non victa est charitas, ideo vnguentum descendit in barbam. Attende Stephanum. Sæuiebat in illo charitas: sæuiebat in eos cùm audirent, rogauit pro eis cùm lapidarent. Act.7.f. Quid enim ait cùm audirent? Dura ceruice & incircuncisio corde & aurib⁹ vos semper restitistis spiritui sācto. Vide barbā. Nūquid adulauit? Nūquid timuit? Illi cùm audirēt ista quæ in illos dicebantur, sæuiebant. Quasi sæuiebat enim Stephanus, sæuiebat ore, corde diligebat: & nō est victa ipsa charitas in eo. Nam illi aberrātes à verbo tanquam tenebræ fugientes à lumine, ad lapides currere cœperunt, Stephanum lapidare. Sicut antea Stephani verba lapidabant illos, sic postea lapides eorum Stephanum. Quando debuit plus irasci Stephanus, quando lapidabatur, an quando audiebatur? Ecce mitis factus est cùm lapidaretur, & sæuiebat cùm audiretur. Quare sæuiebat cum audiretur? Quia mutare volebat eos à quibus audiebatur. Venientibus in se lapidibus non victa est charitas: quia vnguentum à capite in barbam descenderat, &

A audierat ab ipso capite, Diligite inimicos vestros, & Matth.5.g. orate pro eis qui vos persequuntur. Audierat ab ipso capite pendente in cruce, & dicente, Pater ignosce Luc.23.e. illis, quia nesciūt quid faciūt. Eo modo ergo vnguentum à capite descenderat in barbam, quia & ille cùm lapidaretur, fixo genu ait, Domine ne statuas illis hoc Act.7.g. peccatum. Ergo ille tanquam barba erat. Multi enim fortes erant, & multas persecutiones passi sunt. Sed si nequaquam à barba descendisset vnguentum, modò monasteria non haberemus. Sed quia descendit, & in oram vestimenti: sic enim ait, Quod descendit in orā vestimenti eius.) secuta est Ecclesia de veste Domini, peperit monasteria. Nam vestis sacerdotalis Ecclesiam significat. Ipsa est vestis de qua dicit Apostolus, Vt exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non ha- Ephes.5.f. bentem maculam neque rugam. Mundatur vt non habeat maculam, extenditur vt non habeat rugam. Vbi eam extendit fullo, nisi in ligno? Videmus quoB tidie à fullonibus tunicas quodammodo crucifigi. Crucifiguntur, vt rugam non habeant. Quid est ergo ora vestimenti? Fratres mei, in ora vestimenti quid accepturi sumus? Ora, finis vestimenti est. Quid accepturi sumus in fine vestimenti? An quia in fine tēporum habitura erat Ecclesia fratres habitantes in vnū? An in ora perfectionem intelligimus, quia in ora vestimentum perficitur? Et illi perfecti qui norunt habitare in vnum, illi perfecti qui legem implent. Quomodo autem impletur lex Christi ab eis qui habitant fratres in vnum? Audi Apostolum, Inuicem onera ve- Galat.6.a. stra portate, & sic implebitis legem Christi. Hæc est ora vestimenti. Quomodo, fratres mei, intelligimus, in quam oram dicat quòd potuit descendere vnguentum? Non puto quòd oram vestimenti in lateribus voluit intelligi. Sunt enim oræ in lateribus: sed à barba descendere vnguentum ad oram potuit, quę in capite est, vbi aperitur capitium. Tales sunt qui habi- al. caput. C tant in vnum, vt quomodo per oras istas intrat caput hominis vt vestiat se: sic per concordiam fraternam Christus intrat, qui est caput nostrum, vt vestiatur & hæreat illi Ecclesia. Quid aliud dicit? Sicut ros Hermon, qui descendit super montem Sion.) Hoc voluit intelligi fratres mei, gratiam Dei esse quòd fratres habitant in vnum: non ex suis viribus, non ex suis meritis, sed ex illius dono, sed ex illius gratia, sicut ros de cælo. Num enim terra sibi pluit? Aut nō quicquid genuerit arescit, nisi pluuia desuper descendat? Dicit quodam loco in Psalmo, pluuiam voluntariam Psal.67.b. segregans Deus hæreditati suæ. Quare dixit voluntariam? Quia non meritis nostris, sed illius voluntate. Quid enim boni meruimus peccatores? Quid boni meruimus iniqui? Ex Adam Adam, & super Adam multa peccata nascuntur. Quisquis nascitur, Adam nascitur, damnatus de damnato, & addidit male viuendo super Adam. Quid ergo boni meruit AD dam? Et tamen misericors amauit, & sponsus dilexit, non pulchram, sed vt faceret pulchram. Ergo gratiam Dei dixit rorem Hermon. Sed Hermon quid sit, nosse debetis. Mons est quidam longè disiunctus ab Hierusalem, id est, à Sion. Itaque mirum est, quòd sic ait, Sicut ros Hermon qui descendit super montem Sion, cùm mons Hermon longè sit disiunctus ab Hierusalem. Nam trans Iordanem esse dicitur. Ergo aliquid in interpretatione Hermon quæramus. Nomen enim Hebræum est, & habemus interpretationem ab eis qui illam linguam nouerunt. Hermon interpretari dicitur lumen exaltatum. A Christo ergo ros. Nam nullum lumen exaltatum, nisi Christus. Quomodo exaltatum est? Primò in cruce, postea in cælo. Exaltatus in cruce cùm humiliaretur, sed humiliatio illius nō potuit nisi alta esse. Hominis dispensatio minor minórq; fiebat, quæ significabatur

in Ioanne. Dei dispẽsatio in Domino nostro Iesu Christo crescebat, quod & natalibus eorum ostenditur.
Luc. 1.f. Luc. 2.a. Nam ille natus est, sicut tradit Ecclesia, octauo calendas Iulias, cùm iam incipiunt minui dies: Dominus autem natus octauo calendas Ianuarias, quando iam dies incipiunt crescere. Audi ipsum Ioannem consi-
Ioan. 3.d. tenrem: Illum oportet crescere, me autem minui. Et passiones ipsorum hoc indicant. Dominus in cruce exaltatus est, ille cæso capite diminutus est. Ergo lumen exaltatum, Christus: inde est ros Hermon. Sed quicũque vultis habitare in vnum, optate rorẽ istum, compluimini inde. Alioquin nõ poteritis tenere quod profitemini, nec profiteri audere poteritis, nisi ille intonuerit: nec permanere poteritis, nisi eius sagina non desit vobis: ipsa enim sagina descendit super montem Sion. Iam montes Sion, magni in Sion. Quid est Sion? Ecclesia. Et qui ibi sunt montes? Magni. Quos significant montes, hos significat barba, hos significat ora vestimenti. Barba non intelligitur nisi in perfectis. Non ergo habitant in vnum, nisi in quibus perfecta fuerit charitas Christi. Nam in quibus non est perfecta charitas Christi, & cùm in vno sint, odiosi sunt, molesti sunt, turbulenti sunt, anxietate sua turbant cæteros, & quærunt quid de illis dicant: quomodo in iunctura inquietum iumentum non solùm nõ trahit, sed & frangit calcibus quod iunctum est. Si autem habet rorem Hermon, qui descendit super montem Siõ, quietus est, placatus, humilis, tolerans, pro murmure precem fundens. Nam murmuratores omnes ma-
Eccli. 33.a. gnificè descripti sunt quodam loco Scripturarũ. Præcordia fatui sicut rota carri. Quid est, præcordia fatui sicut rota carri? Fœnum portat & murmurat. Non enim potest rota carri quiescere à murmure. Sic sunt multi fratres, non habitant in vnum nisi corpore. Sed qui sunt, qui habitant in vnum? Illi de quibus dictum
Act. 4.f. est: Et erat illis anima vna, & cor vnum in Deum: & nemo dicebat aliquid suum esse, sed erant illis omnia communia. Designati sunt, descripti sunt, qui pertineant ad barbam, qui pertineant ad oram vestimenti, qui numerentur inter montes Sion. Et si sunt ibi alij
Matt. 24.d. murmuratores, meminerint dicti Domini: Vnus assumetur, & vnus relinquetur. Quoniam ibi mandauit Dominus benedictionem.) Vbi mandauit? In fratribus qui habitant in vnum. Ibi præcepit benedictionem, ibi benedicunt Dominum qui habitant concorditer. Nam in discordia non benedicis Dominum. Sine causa dicis quia lingua tua sonat benedictionem Domini, si corde non sones. Ore benedicis, & corde
Psal. 61.a. maledicis. Ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant. Nunquid verba nostra sunt? Significati sunt quidam. Benedicis Dominum cùm oras, & sequeris in prece tua, & maledicis inimico tuo. Hoc est quod
Matth. 5.g. audisti ab ipso Domino: Diligite inimicos vestros? Si autem facias, vt diligas inimicum tuum, & ores pro eo, ibi mandauit Dominus benedictionem suam; ibi habebis: Vitam in seculum.) Id est, in æternũ. Multi enim amantes vitam istam, maledicunt inimicis suis. Pro qua re, nisi pro ista vita, nisi pro cõmodis secularibus? Vbi te angustauit inimicus tuus, vt cogaris maledicere: In terra angustatus es, migra, habita in cælo. Quomodo, inquies, habitabo in cælo homo carne indutus, carni deditus? Corde præcede, vt prosequaris corpore. Noli surdus audire. Sursum habe cor, & nemo te angustabit in cælo. Et ideo bene sequitur & alius Psalmus.

IN PSALMVM CXXXIII.

enarratio.

ECCE nunc benedicite Dominum omnes serui Domini: Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.) Quare addidit, in atriis? Atria am-

A pliora spatia domus intelliguntur. Qui stat in atriis, non angustatur, non premitur, quodammodo dilatatur. In latitudine mane, & potes diligere inimicũ tuũ: quia non ea diligis vbi ab inimico angustias pateris. Quomodo intelliges stare in atriis? Sta in charitate, & stas in atriis. In charitate latitudo est, in odio angu-
stia. Audi Apostolum: Ira & indignatio, tribulatio & Rom. 2.b.
angustia in omnem animam hominis operantis malum. De latitudine autem charitatis quid dicit? Quo- Rom. 5.a.
niam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Vbi audis diffusionem, intellige latitudinem. Vbi audis latitudinem, intellige atria Domini: & habebis veram benedictionem Domini, quando non maledicis inimicis. Alloquitur enim spiritus eos, qui patiũtur tribulationem, vt glorientur in tribulationibus: & dicit eis: Ecce nũc benedicite Dominum omnes serui Domini. Quid est, ecce nunc? In hoc tempore. Nam post transactas
B tribulationes, manifestum est quia benedictioni Domini vacabimus. Et dictum est: Beati qui habitant in Psal. 83.a.
domo tua, in secula seculorum laudabunt te. Qui tũc benedicturi sunt sine defectu, hic incipiunt benedicere Dominum: hic in tribulationibus, in tentationibus, in molestiis, inter aduersitates seculi, inter insidias inimici, inter fraudes & impetus diaboli. Hoc est: Ecce nunc benedicite Dominũ omnes serui Domini, qui statis in domo Domini. Quid est, qui statis? Qui perseueratis: quia dictum est de quodam, qui archangelus
fuit: Et in veritate non stetit. Et dictum est de amico Ioan. 8.f.
sponsi: Amicus autem sponsi stat & audit eum, & gau- Ioan. 3.d.
dio gaudet propter vocem sponsi. Ergo qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri: In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Dominũ.) Facile est benedicere in diebus. Quid est, in diebus? In rebus prosperis. Nox enim tristis res est, dies res est læta. Quando tibi bene est, benedicis Dominum. Quando filium desideras & nascitur, benedi-
C cis Dominum. Liberata est vxor tua à periculo partus, benedicis Dominum. Ægrotabat filius, liberatur, benedicis Dominum. Ægrotabat filius, fortè quæsisti mathematicum, sortilegum: fortè non de lingua, sed de moribus tuis exiit maledictio in Dominum, exiit de moribus & de vita tua. Noli gloriari quia lingua benedicis, si vita maledicis. Quomodo, inquis, vita maledico? Quia attenditur vita tua & dicitur: Ecce Christianus, ecce quales sunt Christiani. Blasphematur propter te Christus. Ecce cùm vita tua maledicat, quid prodest quòd lingua tua benedicit? Benedicite ergo Dominum. Quando? In noctibus. Quando benedixit Iob? quando tristis nox erat. Ablata sunt omnia quæ possidebantur: ablati filij quibus seruabantur. Quam tristis nox! Sed videamus si non in noctibus
benedicit: Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Iob 1.d.
Domino placuit ita factum est; sit nomen Domini
D benedictum. Quàm nox atrox! Percussus vlcere à capite vsque ad pedes, putrefactus liquescebat in se. Tunc Eua ausa est eum tentare: Dic aliquid in Deum tuum, & morere. Audi benedicẽtem in noctibus: Locuta es, inquit, quasi vna ex insipientibus mulieribus. Si bona suscepimus de manu Domini, mala non toleramus? Ecce quid est, in noctibus extollite manus ve-
stras in sancta, & benedicite Dominum. Quid dixit Iob 2.c.
Iob? Locuta es tanquam vna ex insipientibus mulie-
ribus. Adam patris repulit Euam, taquam dicens: Suf- Genes. 3.
ficit quod propter te mortalis effectus sum. Valueras in paradiso, sed vinceris in stercore. Magna gratia Dei. Sed vnde hoc, nisi quia ros Hermon compluerat
illam animam, & dederat Dominus suauitatẽ, vt terra Psal. 84.d.
nostra daret fructum suum? In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Dominum. Benedicat te Dominus ex Sion, qui fecit cœlum & terram.)
Plu-

Plures hortatur vt benedicant, & ipse vnũ benedicit, Psal. 132. a. qui ex pluribus vnum fecit: quia bonum & iocundum est habitare fratres in vnum. Pluralis numerus fratres, sed singularis, habitare in vnum. Ideo benedicat te Dominus ex Sion, qui fecit cælum & terram. Nemo vestrûm dicat: Ad me non peruenit ista benedictio. Putas quis est quem dixit, Benedicat te Dominus ex Sion? Vnum benedixit. Esto vnum, & perueniet ad te benedictio.

IN PSALMVM CXXXIIII.
enarratio.

VALDE nobis dulce esse debet, & dulce nobis esse gaudendum est, quò nos Psalmus iste cohortatur. Dicit enim: Laudate nomen Domini.) Causam que ipsam quare iustum sit vt laudemus nomen Domini, continuò subiecit: Laudate serui Dominum.) Quid iustius? quid dignius? quid gratius? Etenim si nõ B laudauerint serui dominum: superbi, ingrati, irreligiosi erunt. Et quid faciunt non laudando dominum, nisi vt seuerum sentiant dominum? Neque enim seruus ingratus si dominũ suum laudare noluerit, ideo efficiet vt seruus non sit. Laudes, non laudes: seruus es. Sed si laudes, propitiabis: si non laudes, offendis. Bona ergo exhortatio & vtilis: vnde magis satagere debemus quemadmodum laudandus sit Deus, quam dubitare laudandum. Laudate ergo nomen Domini. Hortatur nos Psalmus, hortatur nos propheta, hortatur nos spiritus Dei, hortatur postremò nos ipse Dominus, vt laudemus Dominum. Non enim laudibus nostris ille crescit, sed nos. Deus nec melior fit si laudaueris, nec deterior, si vituperaueris: sed tu laudando bonum, melior eris, vituperando deterior. Bonus autem ille manet vt est. Si enim seruos suos ipsos bene de se meritos, prædicatores verbi sui, rectores Ecclesiæ suæ, veneratores nominis sui, obtemperatores mandati sui id docet, vt in conscientia sua habeant dulcedinem bo- C næ vitæ suæ, ne corrumpantur laudibus, ne frangantur vituperationibus hominum: quanto magis ipse incommutabilis super omnia qui hæc docet, nõ vtique maior fit si laudaueris, nec minor si vituperaueris? Sed quoniam nobis expedit laudare Dominum, misericorditer iubet vt laudemus eum, non arroganter. Audiamus ergo quid dicit: Laudate nomen Domini, laudate serui Dominum. Non aliquid incongruum facitis, laudando serui Dominum. Et si semper tantummodo serui essetis, deberetis laudare Dominum: quãto magis debetis laudare Dominum serui, vt esse mereamini & filij? Sed quoniam scriptum est in alio Psal- Psal. 32. a. mo, Rectos decet laudatio: & item alibi scriptum est, Eccli. 15. b. Non est speciosa laus in ore peccatoris: itémque ali- Psal. 49. d. bi dicitur: Sacrificium laudis glorificauit me, & ibi via est in qua ostendam illi salutare Dei. & consequenter: Psal. 49. c. Peccatori autẽ dixit Deus, Vt quid tu enarras iustitias D meas, & assumis testamentum meum per os tuum? tu autem odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos post te: ne fortè quisquam, quoniam dictũ est, laudate serui Dominum, etiam si in domo ista magna fuerit malus seruus, putet sibi prodesse laudem Domini, continuò quales sint qui laudare debeant Dominum, subiicit & docet: Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.) Qui statis, non qui ruitis. Illi autem stare dicuntur, qui in mandatis eius perseuerãt, qui in fide non ficta, & spe firma, & charitate syncera seruiunt Deo, & honorant Ecclesiam eius, & nõ dant offensionem malè viuendi eis qui venire volunt, & in via lapides offensionis inueniunt. Ergo qui statis in domo Domini, laudate nomen Domini. Grati estote, ne foris erretis. Quia ergo statis, parumne est vobis? vbi laudandus est qui nos erexit iacentes, & fecit in domo sua stare & ipsum agnoscere ipsúmque lauda- A re? Paruum ne hoc beneficium est, quòd stamus in domo Domini? Hic interim in hac peregrinatione, in hac domo, quod etiam peregrinationis tabernaculũ dicitur, quia hic stamus, nunquid parum grati esse debemus? Nonne cogitandum est quia hic stamus? Nónne cogitandum est quid facti fuerimus? Nonne cogitandum est nobis vbi iacebamus, & quo collecti sumus? Nónne cogitandum est quia omnes impij Dominum non quærebant, & ipse illos non quærentes quæsiuit, ipse inuentos excitauit, ipse excitatos vocauit, ipse vocatos introduxit, & in domo sua stare fecit? Hæc quisquis cogitat, & ingratus non est, omnino despicit se præ amore Domini sui, a quo sibi tanta præstita sunt. Et quoniam non habet quid pro tantis beneficiis Deo retribuat, quid ei restat nisi gratias agere, non repẽdere? Ad ipsam gratiarũ actionem pertinet, & calicem Domini accipere, & nomen eius in- Psal. 115. a. uocare. Nam quid retribuat Domino seruus pro B omnibus quæ retribuit illi? Ergo qui statis in domo Domini in atriis domus Dei nostri, Laudate Dominum.) Quid dicturus sum quare laudetis? Quoniam bonus Dominus.) Breuiter vno verbo explicata est laus Domini Dei nostri. Bonus Dominus, sed bonus non vt sunt bona quæ fecit. Nam fecit Deus om- Genes. 1. d. nia bona valde: non tantum bona, sed & valde. Cælum & terram & omnia quæ in eis sunt bona fecit, & valde bona fecit. Si hæc omnia bona fecit, qualis est ille qui fecit? Et tamen cùm bona fecerit, multóque sit melior qui fecit quàm ista quæ fecit: nõ inuenies melius quod de illo dicas, nisi quia bonus est Dominus, si tamen intelligas propriè bonum à quo sunt cætera bona. Omnia enim bona ipse fecit: ipse est bonus quem nemo fecit. Ille bono suo bonus est, non aliunde participato bono. Ille à seipso bono bonus est, non adhærendo alteri bono. Mihi autem adhærere Deo bonum Psal. 72. d. est: qui non eguit à quo fieret bonus, sed eguerunt illo cætera vt fierent bona. Vultis audire quàm singulari- C ter ille sit bonus? Dominus interrogatus dixit, Nemo Matt. 19. c. bonus, nisi vnus Deus. Hanc singularitatem bonitatis eius, & præterire breuiter nolo, & commendare congrue non sufficio. Metuo ne si hinc citò transiero, ego ingratus inueniar. Item metuo ne hoc cùm explicandum suscepero, sub tanta laudis Dominicæ sarcina defatiger. Sic tamen fratres accipite me & laudantem & non sufficientem, vt etiam si non impletur illius laudis explicatio, acceptetur laudatoris deuotio. Approbet me voluisse, ignoscat non impleuisse. Ineffabili dulcedine teneor cum audio bonus Dominus: consideratisque omnibus & collustratis quæ forinsecus video quoniam ab ipso sunt omnia, etiam cùm mihi hæc placent, ad illum redeo à quo sunt, vt intelligam quoniam bonus est Dominus. Rursum cùm ad illum quantum possum ingressus fuero, interiorẽ mihi & superiorẽ inuenio: quia sic bonus est Dominus, D vt istis non indigeat quo sit bonus. Denique ista non laudo sine illo: illũ autem sine istis perfectũ, non indigum, incommutabilẽ, nullius bonum quærẽtem quo augeatur, nullius malum timentem quo minuatur, inuenio. Et quid dicam amplius? Inuenio in creatura cælum bonum, solem bonum, lunam bonam, stellas bonas, terram bonam, quæ gignuntur in terra & radicibus nixa sunt, bona, quæ ambulant & mouẽtur bona, quæ volitant in aëre & natant in aquis bona. Dicò & hominem bonum. Homo enim bonus de bono Matth. 12. c. thesauro cordis sui profert bonum. Dico & angelum bonum, qui non est lapsus superbia: Et diabolus factus est bonus, & esset si inhæreret, ei obediendo à quo factus est. Omnia ista dico bona, sed tamen cum suis nominibus, cælum bonum, angelum bonum, hominem bonum. Ad Deum autem cùm me refero, puto melius nihil dicere quàm bonum. Ipse quippe Do-

Matt.10. minus noster Iesus Christus dixit: Homo bonus. & ipse itẽ dixit: Nemo bonus nisi solus Deus. Nónne stimulauit nos ad inquirendũ & ad distinguendũ quid sit bonum, & alio bono bonũ, & bonũ seipso bonũ? Quàm ergo bonum est, à quo sunt omnia bona? Omnino nullum inuenias bonum, quòd nõ ab illo sit bonum. Bonum bona faciens sicuti est propriè, sic & bonum est propriè. Neque enim ea quæ fecit non sunt, aut iniuria illi fit cùm dicimus nõ esse quę fecit. Quare enim fecit, si non sunt quæ fecit? Aut quid fecit, si non est quod fecit? Cùm ergo sint & illa quæ fecit, venitur tamen ad illius comparationem: & tanquam solus sit, dixit: Exod.3.d. Ego sum qui sum. Et dices filiis Israël: Qui est, misit me ad vos. Non dixit: Dominus Deus ille omnipotens, misericors, iustus: quæ si diceret, vtique vera diceret. Sublatis de medio omnibus quibus appellari potest, & dici Deus, ipsum esse se vocari respõdit: & tanquam hoc esset ei nomen: Hoc dices eis, inquit: Qui est, misit me. Ita enim ille est, vt in eius comparatione ea quę facta sunt, non sint illi comparanda, quoniam ab illo sunt: illi autem non comparata sunt, quoniam ab illo sunt. Illi enim comparata non sunt, quia verum esse, incommutabile esse est, quod ille solus est. Est enim est, sicut bonorum bonum, bonum est. Cogitate & videte quoniã quicquid aliud laudatis, ideo laudatis quia bonum est: Insanit qui laudat quod nõ est bonũ. Si laudes iniquũ eo ipso quod iniquus est, nónne & tu iniquus eris? Si laudes furem eo ipso quòd fur est, nónne & tu particeps eris? Si laudes iustum in eo ipso quòd iustus est, nónne & tu habes in te partem laudando? Non enim laudares iustum, nisi amares: nõ amares, si nihil inde haberes. Si ergo quicquid aliud laudamus, ideo laudamus quia bonum est: nulla tibi maior causa & melior, & firmior dari potuit, quare laudes Deum, nisi quia bonus est. Ergo laudate Dominum, quoniam bonus est. Quamdiu dicamus eius bonitatem? Quis corde concipiat, aut complectatur quàm bonus sit Dominus? Sed ad nos redeamus, & in nobis illum agnoscamus, & in operibus artificem laudemus: quia ipsum contemplari idonei non sumus. Et si contemplari idonei aliquando erimus, cùm fuerit mundatum cor nostrum fide, vt postremò gaudeat veritate: nũc quoniam ipse à nobis videri non potest, opera eius videamus, ne sine eius laude remaneamus. Ergo dixi: Laudate Dominum quoniam bonus est: (Psallite nomini eius quoniam suauis est.) Fortè esset bonus, & suauis non esset, si tibi non daret posse gustare. Ioan.6.d.e.f. Talem autem se præbuit hominibus, vt etiam panem de cælo miserit, & filium suum æqualem, qui hoc est quod ipse, dederit hominem faciendum, & pro hominibus occidendum: vt per hoc quod tu es, gustes quod non es. Multum enim ad te erat gustare suauitatem Dei, quia remota erat illa & nimis alta: tu autem nimis abiectus & in imo iacens. In magna ista separatione missus est mediator. Non poteras ad Deũ homo, Deus factus est homo, vt quoniam homo potes ad hominem, qui non posses ad Deum, per hominem venires ad Deum: 1.Tim.2.b. & factus est mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. Sed si homo solũ esset: hoc sequendo quod es, nunquam peruenires. Si Deus solum esset, non comprehendendo quod non es, nunquam peruenires. Deus factus est homo, vt hominem sequendo, quod potes, ad Deum peruenias, quod non poteras. Ipse est mediator, inde factus est suauis. Quid suauius pane angelorum? Quomodo ergo non est suauis Dominus, Psal.77.c. quando panem angelorum manducauit homo? Non enim aliunde viuit homo, & aliunde viuit angelus. Ipsa est veritas, ipsa est sapientia, ipsa est veritas Dei: sed quomodo ea perfruuntur angeli, tu non potes. Illi enim quomodo perfruuntur? Sicuti est, Ioan.1.a. In principio erat verbum, A & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, per quod facta sunt omnia. Tu autem quomodo contingis? Quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Vt autem panem angelorum manducaret homo, creator angelorum factus est homo. Psallite ergo nomini eius quoniam suauis est. Si gustastis psallite, si gustastis quoniam suauis est Dominus, psallite: si bene sapit quod gustastis, laudate. Quis tam ingratus est vel coquenti vel pascenti, vt cùm fuerit pulmento aliquo delectatus, non reddat gratiam laudando quod gustat? Si de his non tacemus, de illo qui dedit omnia, tacebimus? Psallite nomini eius, quoniam suauis est, & audite iam opera eius. Tendebatis enim vos fortassis videre bonum omnium bonorum, bonum à quo sunt omnia bona, bonum sine quo nihil est bonum, & bonum quod sine cæteris bonum est: tendebatis vos vt videretis, & fortè in extendenda acie mentis vestræ deficiebatis. Hoc enim ex me conicio, sic patior. B Sed & si est aliquis, sicut fieri potest & valde potest, acie mentis fortior me, & contuitum cordis sui diu figit in eo quod est: laudet ille vt potest, & quomodo nos non possumus laudet. Gratias tamen illi qui in hoc Psalmo temperauit laudẽ suam, vt & firmorum esset & infirmorum. Nam & in illa missione serui sui Moysi cùm diceret, Ego sum qui sum: Et dices filiis Exod.3.d. Israël: Qui est, misit me ad vos: quia ipsum propriè esse menti humanæ difficile erat capere, & mittebatur homo ad homines, quamuis non ab homine, continuò temperauit laudem suam, & hoc de se dixit quòd capi dulciter posset. Non in eo voluit remanere quod laudabatur, quò non posset laudator attingere. Vade, inquit, dic filiis Israël, Deus Abraham & Deus Isaac & Deus Iacob misit me ad vos: hoc mihi nomen est in æternum. Certè Domine nomen illud habes: quia & tu dixisti, Ego sum: Qui est misit me ad vos. Vnde modò nomen mutasti, vt diceres, Deus Abraham & Deus Isaac & Deus Iacob? Nónne tibi videtur ratio C eius respondere & dicere, Quod dixi, ego sum qui sum, verum est, sed non capis: quod autem dixi, ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac & Deus Iacob, & verũ est & capis? Quod enim ego sum qui sum, ad me pertinet: quòd autem Deus Abraham & Deus Isaac & Deus Iacob, ad te pertinet. Et si deficis in eo quod mihi sum, cape quod tibi sum. Et ne fortè quisquam putaret illud quod dixit Deus, ego sum qui sum, & qui est misit me ad vos, hoc solum æternum ei nomẽ esse: quòd autem dixit Deus, ego sum Deus Abraham & Deus Isaac & Deus Iacob, temporale nomen esse: non curauit Deus cùm dixisset, Ego sum qui sum, & qui est misit me ad vos, dicere quod hoc ei nomen sit in æternum; quia etsi hoc non diceret, intelligeretur. Est enim vere est, & eo ipso quod verè est, sine initio & sine termino est. Quod verò propter hominem est, ego sum Deus Abrahã & Deus Isaac & Deus Iacob, D ne ibi suboriretur humana sollicitudo, quia hoc temporale est, nõ sempiternũ, securos nos fecit, quia de tẽporalibus ad æternam vitã nos perducit. Hoc, inquit, mihi nomẽ est in æternũ, nõ quia æternus Abrahã & æternus Isaac & æternus Iacob, sed quia Deus illos facit æternos postea sine fine. Habuerunt quippe initiũ, sed finem non habebunt. In Abraham & Isaac & Iacob totam Ecclesiam eius cogitate, omne semen Israël, non solùm quod est ex carne, sed etiam quod est ex fide. Apostolus enim gẽtibus loquebatur quibus dicebat: Si ergo Galat.3.d. vos Christi, ergo semen Abrahæ estis, secundum promissionem hæredes. Benedicimur ergo omnes in Deo Abraham & Isaac & Iacob. Arborem quidem benedixit quandam, eamque oliuam creauit, sicut dixit Apostolus, ipsos patriarchas sanctos vnde effloruit populus Dei. Sed hæc arbor oliuæ putata est, non ampu-

amputata, & inde superbi rami fracti sunt: ipse est blasphemus & impius populus Iudæorum. Manserũt tamen rami boni & vtiles: nam inde Apostoli fuerunt.

Et cùm ibi rami vtiles relicti essent, per Dei misericordiam insertus est & oleaster gentium, cui dicit Apostolus: Rom.11.c. Tu autem cùm esses oleaster insertus es in illis, & particeps pinguedinis oliuæ factus es. Noli gloriari aduersus ramos. Quòd si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Hæc vna arbor est pertinens ad Abraham & Isaac & Iacob: & quod plus est, magis ad Abraham & Isaac & Iacob pertinet oleaster insertus quàm rami confracti. Illi enim per fragmentum iam non ibi sunt, oleaster non ibi erat & ibi est. Illi per superbiam frangi meruerũt: iste per humilitatem inseri meruit. Illi amiserunt radicem, iste tenuit eam. Cùm ergo audistis Israël Dei, Israël pertinentem ad Deum, inde nolite vos facere alienos. Oleaster quidẽ fuistis; sed oliua estis, participes pinguedinis oliuæ. Nam vultis nosse in Abraham & Isaac & Iacob quomodo sic sit insertus oleaster; ne putetis vos ad hanc arborem non pertinere, quia non pertinetis carnaliter ad semen Abraham? Dominus quando miratus est fidem Centurionis illius, qui non erat de populo Israël, Matth.8.b. sed erat de populo gentium: Propterea, inquit, dico vobis, quia multi ab Oriente & Occidente venient. Ecce iam oleaster in manu insertoris, multi ab Oriente & Occidente venient. Videmus quid ferat inserendum, vbi inserat videamus. Et recumbent, inquit, cum Abraham, Isaac & Iacob, in regno cælorum. Videmus & quid inseruit, & vbi inseruit. De ramis superbis naturalibus quid dicit? Filij autem regni ibunt in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium. Res prænunciata, res impleta. Ergo psallite Domino quoniam suauis est; & attendite quæ circa nos fecit. Quoniam Iacob elegit sibi Dominus, Israël in possessionem sibi.) Laudate, psallite, quoniam fecit ista. Talia dico quæ capere valeatis. Cæteras gentes sub angelis posuit: Iacob elegit sibi Dominus, Israël in possessionem sibi. Gentem suam fecit agrum quem coleret, quem ipse seminaret. Quãuis ipse omnes gentes condiderit, cæteras angelis cõmisit, sibi istam possidendam seruandámque deputauit: Hunc populum, hunc Iacob. Meritò illius, an Rom.9.b.c. gratia sua? De nondum natis ait, Maior seruiet minori. Apostolus dixit. Quod meritum habere nondum nati potuerũt, antequam quisquam eorum egisset aliquid boni aut mali? Non ergo se extollat Iacob; non glorietur, non suis meritis tribuat. Antè est præcognitus, antè prædestinatus, antè electus: non suis meritis electus, sed gratia Dei inuentus & viuifi- Rom.11.c. catus. Sic & omnes gentes. Nam vt insereretur quid meruit oleaster, amaritudine baccarum, sterilitate syluestri? Lignum quippe erat syluæ, non agri Dominici, & tamen ille per misericordiam suam & oleastrum inseruit in oliuam. Sed adhuc non erat insertus oleaster, quando Dominus elegit sibi Iacob, Israël in possessionem sibi. Et quid Propheta? Quoniam ego cognoui quòd magnus est Dominus.) Mente volante ad superna, erecta à carne, transcendente creaturam, cognouit quia magnus est Dominus. Non omnes possunt videndo cognoscere: laudant quod fecit, quoniam suauis est. Iacob elegit sibi Dominus, Israël in possessionem sibi. Et hic illum laudas: Nam & ego cognoui, quia magnus est Dominus. Propheta lo- 1.Cor.12.b. quebatur qui intrauit in sanctuarium Dei, qui audiuit fortè ineffabilia verba, quę nõ licet homini loqui, qui dixit quod posset ab hominibus dici, & tenuit apud se quod nõ posset dici. Ergo & audiatur ad quod possumus, & credatur ad quod non possumus. Ad quod possumus audiatur, quoniam Iacob elegit sibi Dominus, Israël in possessionem sibi: ad quod non

A possumus credatur, quia ipse cognouit quòd magnus est Dominus. Si illi diceremus, rogamus te, explicã magnitudinem illius: nónne fortè responderet nobis; non est valde magnus quem video, si a me poterit explicari? Redeat ergo ad opera eius & dicat nobis: Habeat ipse in conscientia magnitudinẽ Dñi, quã vidit; qua nobis credendam cõmendauit; quò nostros oculos perducere non potuit: enumeret quæcam quæ hic Dominus fecit, vt & nobis, qui magnitudinem illius sicut ille videre non possumus, dulcescat ex operibus suis quæ capere possumus. Quia ergo, inquit, cognoui quòd magnus est Dominus: Et Deus noster super omnes deos.) Quos deos? Sicut dicit Apostolus: Etsi sunt qui dicantur dij in cælo & in terra, sicut sunt 1.Cor.8.a. dij multi & domini multi; nobis tamen vnus est Deus pater ex quo omnia, & nos in ipso, & vnus Dominus noster Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Dicantur dij homines. Dictum est enim, Deus Psal.81.a. B stetit in synagoga deorum: dictum est, Ego dixi dij estis & filij altissimi omnes: nõne super homines Deus? Sed quid magnum si super homines Deus? Et super angelos Deus, quia angeli non fecerunt Deum, angelos fecit Deus: & necesse est super omnia quæ fecit, sit ipse qui fecit. Cognoscens ergo magnitudinem Domini iste, & vidẽs eum super omnem esse creaturam; non tantum corporalem, sed etiam spiritalem: Rex magnus, inquit, super omnes deos. Ipse est summus Deus, qui super se non habet Deum. Opera eius dicat, ipsa capiuntur. Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cælo & in terra, in mari & in omnibus abyssis.) Quis autem comprehendat hæc? Quis enumeret opera Dñi in cælo & in terra, in mari & in omnibus abyssis? Si comprehẽdere omnia non possumus, tamen omnia inconcussè credere & tenere debemus; quoniã quicquid creaturarũ in cęlo, quicquid in terra, quicquid in mari & in omnibus abyssis, à Dño factũ C est: quia omnia quæ voluit fecit in cælo & in terra, in mari & in omnibus abyssis, sicut iam diximus. Non 1.Sent.dist.45.hac vide que. omnia quæ fecit coactus est facere, sed omnia quæcunque voluit fecit. Causa omnium quæ fecit, voluntas eius est. Facis tu domum: quam si nolles facere, sine habitatione remaneres. Necessitas coëgit te facere domum, non libera voluntas. Facis vestem: quia si non faceres, nudus ambulares. Ad faciendã ergo vestem necessitate duceris, non libera voluntate. Conseris montem vitibus, semen spargis: quia nisi feceris, alimẽta non habebis. Omnia hæc necessitate facis. Deus bonitate fecit, & nullo quod fecit eguit: ideo omnia quæcunque voluit fecit. Putas habemus & nos quod libera voluntate faciamus? Ea enim quæ diximus ex necessitate facimus: quia si non faceremus, egentes & inopes remaneremus. Inuenimus aliquid quod libera voluntate faciamus? Inuenimus D planè, cùm ipsum Deum amando laudamus. Hoc ẽnim libera voluntate facis, quando amas quod laudas: non enim ex necessitate, sed quia placet. Vnde iustis & sanctis Dei placuit Deus, etiam flagellans eos. Quãdo iniquis omnibus displicet, placuit illis: & sub flagello eius, in ærumnis, in laboribus, in vulneribus, in egestate constituti laudauerunt Deum. Non eis displicuit nec torquẽs. Hoc est gratis amare, nõ quasi proposita acceptione mercedis, quia ipsa merces tua summa Deus ipse erit, quem gratis diligis: & sic amare debes, vt ipsum pro mercede desiderare non desinas qui solus te satiet, sicut Philippus desiderabat cùm diceret, Ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Me- Ioan.14.b. ritò, quia hoc de libera voluntate facimus, & de libera voluntate facere debemus, quia delectati facimus, de hunc amãdo facimus: quia & si corripimur ab illo, nobis nunquã displicere debet, quia semper iustus est. Hoc dixit ille laudator ei⁹, In me sunt Deus vota tua, Psal.55.d.

quæ

quæ reddam laudationes tibi. Et alio loco, Voluntariè sacrificabo tibi. Quid est, voluntariè sacrificabo? Voluntariè laudabo te; quia sacrificium laudis, inquit, glorificabit me. Si cogereris offerre Domino tuo sacrificium gratum illi & acceptum, sicut antea vouebantur sacrificia in vmbra futurorum, fortè non inuenires in grege tuo placitum taurum, in capris hircum aræ Domini dignum, nec in ouili tuo arietem dignum ad victimam Domino tuo; & non inueniens satageres quid faceres, & diceres fortè Deo: Volui & non habui. Nunquid potes de laude dicere, volui & non habui? Ipsum voluisse, laudasse est. Non enim verba à te quærit Deus, sed cor. Neque enim potest quisquam dicere, & linguam non habui. Si quis obmutescit aliqua valetudine, linguam non habuit, & tamen laudem habuit. Si enim Deus aures carnales haberet, & sono tui corporis indigeret; idcirco cùm remansisses sine lingua, sine laude etiam remaneres. Nunc verò quia cor quærit, cor inspicit, intus testis est, iudex, approbator, adiutor, coronator; sufficit vt offeras voluntatem. Cùm potes, ore confitere ad salutem; cùm autem non potes, corde crede ad iustitiam. Corde laudas, corde benedicis, corde in aram conscientiæ victimas sacras imponis; & respondetur tibi: Pax in terra hominibus bonæ voluntatis. Ille igitur Deus qui omnipotens est in cælo & in terra, omnia quæcunque voluit fecit; tu in domo tua non facis omnia quæ vis. Ille in cælo & in terra omnia quæcunque voluit fecit, tu fac vel in agro tuo omnia quæ vis. Multa vis, & non potes in domo tua facere omnia quæ vis. Contradicit fortè vxor, contradicunt filij, aliquando & seruulus contumacia contradicit, & non facis quod vis. Sed facio, inquis, quod volo; quia in non subdito ac contradicente vindico. Nec hoc facis cùm vis. Aliquando vindicare vis & non potes; aliquando minaris, & antequam facias quod minaris moreris. Putamus in teipso facis quod vis? Frenas omnes cupiditates tuas? Forsitan frenas. Nunquid efficis ipse vt cupiditates non surgant quas frenas? Certè enim hoc vis, non titillari molestia cupiditatum tuarum; & tamen caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, vt non ea quæ vultis faciatis. Tu in teipso non facis quod vis, Deus autem noster in cælo & in terra omnia quæcunque voluit fecit. Ipse tibi dat gratiam vt in teipso facias quod vis; nisi enim ipso adiuuante, nec in te facis quod vis. Etenim cùm ille scilicet Paulus non faceret in se quod vellet, idcirco quia caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem, vt non ea quæ vultis faciatis, cùm de se ipse gemeret, dicens: Condelector legi Dei secundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis repugnãtem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in lege peccati quæ est in membris meis; quia non solum in domo sua, nec solum in agro suo, sed in carne sua vel in spiritu suo non impleuit quæ volebat, clamauit ad Deum qui omnia quæcunque voluit fecit in cælo & in terra; & dixit: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et ille bonus, & ille suauis tanquam responderet ei, continuò subiecit, Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrũ. Hanc ergo suauitatem amate, hanc suauitatem laudate. Intelligite Deum qui omnia quæcunque voluit fecit in cælo & in terra, ipse & in vobis faciet quod vultis, ipso adiuuante voluntatem vestram implebitis. Sed dum non potestis, confitemini; cùm poteritis, gratias agite. Iacentes clamate, erecti superbire nolite. Ille ergo in cælo & in terra omnia quæcunque voluit fecit, in mari & in omnibus abyssis. Suscitans nubes ab extremo terræ.) Videamus ista opera Domini in eius creatura. Veniunt enim nubes ab extremo terræ ad medium, & pluunt: vnde surrexerint nescis. Ergo indicat illud propheta ab extremo terræ, siue ab imo, siue à circundatione finium terræ. Vnde vult excitat nubes, tamen à terra. Fulgura in pluuiam fecit.) Nam fulgura sine pluuia terrerent te, & nihil tibi darent. Fulgura sunt, contremiscis: pluit, gaudes. Fulgura in pluuiam fecit: qui terruit, ipse vt gauderes fecit. Qui educit ventos de thesauris suis.) Ab occultis causis vnde nescis. Quia enim flat ventus sentis: qua causa flat, vel de quo thesauro rationis eductus sit, nescis: debes Deo tamen pietatem credendi, quia non flaret nisi iussisset ille qui fecit, nisi produxisset ille qui creauit. Videmus ergo hæc in creatura ista, laudamus, miramur, benedicimus Deũ. Videamus quæ fecit in omnibus propter populum suum. Qui percussit primogenita Ægypti.) Etenim illa diuina dicta sunt quæ amares, & non erant dicta quæ timeres. Attendite, quia & quando irascitur facit quod vult. Percussit primogenita Ægypti, Ab homine vsque ad pecus. Immisit signa & prodigia in medio tui Ægypte.) Nostis, legistis quanta per Moysen fecerit manus Domini in Ægypto ad terrendos, ad contundendos, ad deiiciendos superbos Ægyptios. In Pharaonem & in omnes seruos eius. Parum est in Ægypto. Quid postea quàm eductus est inde populus? Qui percussit gentes multas.) Quæ possidebant terram, quam volebat Deus dare populo suo. Et occidit reges fortes; Seon regem Amorrhæorum, & Og regem Basan, & omnia regna Chanaan.) Omnia ista quomodo commemorat breuiter Psalmus, sic ea legimus in aliis libris Dominicis, & magna ibi manus Domini. Quando tu vides quæ facta sunt in impios, caue ne fiant in te. Ad hoc enim in illos facta sunt, vt tu transires & eos non imitareris, & talia non patereris. Tamen vide quia flagellum Domini est super omnẽ carnem. Ne putes te non videri quando peccas, ne putes te contemni, ne putes Dominum dormire: attende exempla beneficiorum Dei cùm ea recolis, & cùm vindictam Dei recolis time. Omnipotens est, & ad consolandum, & ad castigandum: ideo sunt ista vtilia cùm leguntur. Quando autem pius videt quod passus est impius, purgat se ab omni impietate, ne veniat & ipse in talem pœnam, talémque vindictam. Bene ergo hæc accepistis. Quid deinde fecit Deus? Expulit impios: Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Israël seruo suo.) Deinde exultatio laudis eius, Domine nomen tuum in seculum.) Post ista omnia quæ fecisti. Quid enim video quæ fecisti? Inspicio creaturam tuam quam fecisti in cælo, inspicio hanc imam partem vbi habitamus: & hinc video beneficia tua nubium, ventorum, pluuiarum. Populum tuum attendo. Eduxisti eos de domo seruitutis, & signa & prodigia fecisti inter inimicos eorum, punisti eos quos molestos patiebantur, impios de terra sua eiecisti, reges eorum occidisti, terram eorum populo tuo dedisti. Vidi omnia, & impletum est os meum laude; dixi, Domine nomẽ tuum in secula.

Expositio mystica.

HÆc quidem ad literam quomodo scripta sunt videmus, nouimus, laudamus. Si autem aliquid significant, non sim onerosus dum explico vt potero. Ecce in ipsis hominibus possum agnoscere, quia in cælo & in terra omnia quæcunque voluit fecit. Cælum enim æthereum spiritales accipio, terram carnales: ex his duobus tanquam cælo & terra constat Ecclesia Dei, & ad spiritales pertinet prædicatio, ad carnales pertinet obsecundatio. Nam & cæli enarrant gloriam Dei, & facta manuum eius annunciat firmamentum. Si autem terra Dei non esset plebs Dei, non dice-

1.Cor.3.b. diceret Apostolus: Dei ædificatio, Dei agricultura estis: sicut sapiens architectus fundamentum posui, alius superædificat. Ergo ædificium Dei sumus, & ager Dei
1.Cor.9.a. sumus. Quis, inquit, plantat vineam, & de fructu eius non percipit? Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dedit. Ergo & in Ecclesia sua, & in prædicatoribus suis, & in plebibus suis, tanquam in cælo & in terra omnia quæcunque voluit fecit. Parum est in eis: in mari & in omnibus abyssis, omnia quæcunque voluit fecit. Mare sunt omnes infideles, omnes nondum credentes: & in eis omnia quęcunque voluit fecit. Non enim sæuiunt infideles, nisi permittantur, aut vindicatur in eos quando peruersi sunt, nisi iusserit ille qui fecit omnes gentes. Puta quia mare est & non terra, nunquid ideo à potestate Dei omnipotentis alienum est? Et in mari & in omnibus abyssis quæ voluit fecit. Qui sunt abyssus? Latentia corda mortalium, profundę cogitationes hominum. Quomodo &
Psal.10.b. ibi facit Deus quod vult? Quia Dominus interrogat iustum & impium: qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam. Et vbi illum interrogat? Alibi scri-
Sapien.1.a. ptum est, In cogitationibus impij interrogatio erit. Ergo & in omnibus abyssis omnia quæcunque voluit fecit. Latet cor bonum, latet cor malū: abyssus est & in corde bono, & in corde malo. Sed hæc nuda sunt Deo, quem nihil latet. Consolatur cor bonum, torquet cor malum. Omnia ergo quæ voluit fecit in cælo & in terra, in mari & in omnibus abyssis. Suscitans nubes ab extremo terræ.) Quas nubes? Prædicatores verbi veritatis suæ. De quibus nubibus alio loco
Esa.5.b. irascens vineæ suæ dicit, Mandabo nubibus meis ne pluant super illam imbrem. Et parum est excitasse nubes de Hierusalem vel de Israël, quas misit prædicare Euangelium suum in toto orbe terrarum: de qui-
Psal.18.a. bus nubibus dictum est, In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrę verba eorum. Parum
Matt.24.b. est hoc: sed quia ipse Dominus ait, Prædicabitur hoc Euangelium regni in toto orbe terrarum, in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet finis: excitat nubes ab extremo terræ. Nam crescente Euangelio, vnde erunt prædicatores Euangelij in finibus terræ,
Hier.10.d. nisi ibi excitet nubes ab extremo terræ? De ipsis autē nubibus quid operatur? Fulgura in pluuiam fecit.) Minas ad misericordiam flexit, de terroribus irrigauit. Quomodo de terroribus irrigauit? Quando tibi minatur Deus per Prophetam & per Apostolum, & times, nónne coruscatio terruit te? Sed cum pœnitendo corrigeris & agnoscis hoc misericordia fieri, in pluuiam vertitur fulguris terror. Qui educit ventos de thesauris suis.) Eosdem puto prædicatores & nubes & ventos: nubes propter carnem, ventos propter spiritum. Nubes enim videntur, venti sentiuntur & non videntur. Denique quoniam carnem videmus esse de terra: nubes, inquit, excitat ab extremo terræ. Expres-
Ioan.3.b. sit vnde excitat nubes: venit ad ventos, quia spiritus hominis ignoratur vnde veniat. Producēs, inquit, ventos de thesauris suis. Paululum attendite, & cætera
Exod 12.d. videamus. Qui percussit primogenita Ægypti, ab
Psal. 135.b. homine vsque ad pecus.) Primogenita nostra salua sint in Domino, quoniam ipse ea dedit nobis. Molesta autem pœna est, & nimium terribilis plaga mors primogenitorum. Quæ sunt primogenita nostra? Mores isti nostri quibus nūc seruimus Deo, ipsa sunt primogenita nostra. Primitias enim habemus ipsam fidem, vnde incipimus. Ecclesiæ quippe dictum est, Et venies & pertransies ab initio fidei: & nemo incipit bene viuere, nisi à fide. Fides ergo nostra in primogenitis nostris est. Quando custoditur fides nostra, cætera subsequi possunt. Nam quando purgantur homines quotidie proficiendo in melius, meliusque viuendo, ipso interiore homine renouato de die in diem, sicut dicit

A Apostolus, Et si exterior noster homo corrumpitur, 2.Cor.4.c.
interior autem renouatur de die in diem, ideo fit quia primogenita fides viuit: de qua primogenita fide & Apostolus ait: Nō solū autem, sed & nosipsi primitias Rom 8.d.
spiritus habentes, id est, dantes iam Deo primitias spiritus nostri; hoc est, ipsam fidem tanquam primogenita nostra: tamen in nobismetipsis ingemiscimus, adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri. Si ergo magna Dei gratia est, vt conseruetur fides nostra: magna pœna est occidere primogenita, quando homines in afflictione Ecclesiæ constituti perdunt fidem. Affligunt enim Ecclesiam, vt perdant fidem: nam & ipsa Ægyptus afflictio interpretatur. Quicunque ergo affligunt Ecclesiam, quicunque scandala Ecclesiæ immittunt, etsi Christiani appellantur, moriuntur primogenita eorum. Erunt infideles, & erunt inanes, habentes tantum nomen & signum. In corde autem, primogenitum suum sepelierunt, vsqueadeo,
B vt quando eis aliquid dixeris propter bonam vitam, propter spem vitæ æternæ, & propter timorem ignis æterni, apud se subsannent: aut si tales sunt vt audeant coram te, os torqueant & dicāt, Quis huc inde reuersus est? dicunt sibi homines quod volunt. Et Christianus est. Sed quia affligēs occisus est primogenit⁹ eius, mortua est fides eius: & hoc ab homine vsque ad pecus. Dicam, fratres, quod sentio. Homines intelligas spiritaliter significari tanquam doctos, propter rationalem animam, quod est homo: pecora vero indoctos, sed tamen habentes fidem, nam non haberent primogenita. Sūt docti qui affligunt Ecclesiam, schismata & hæreses faciendo. Proinde nec in illis inuenis fidem, quoniam facti sunt Ægyptus, id est, afflictio populo Dei. Occisa sunt primogenita eorum, trahunt post se turbas indoctas, ipsa sunt pecora. In hac ergo afflictione qua ecclesia affligitur, moritur in affligentibus fides. Moriuntur primogenita & in ipsis
C doctis & indoctis, quia occidit Deus primogenita Ægyptiorum ab homine vsque ad pecus. Immisit signa & prodigia in medio tui Ægypte, in Pharaonem & in omnes seruos eius.) Pharao rex Ægyptiorum. Nomen attendite, & videte quemadmodum ista faciat Deus. Rex in omni gente prior est. Ægyptus afflictio est, Pharao dissipatio. Afflictio ergo regem habet dissipationem: quia illi qui affligunt Ecclesiam, dissipati affligunt. Vt enim affligant, dissipantur: quoniam rex ducit, populus sequitur. Præcedit dissipatio, sequitur afflictio. Audite, audite, nomina hæc interpretatione typica & sapientia plena. Nec vnum inuenis ex istis nominibus quod boni aliquid interpretetur, vbi exercuit Deus iram suam. Percussit gentes multas, & occidit reges fortes. Dic quos reges & quas gentes? Seon regem Amorrhæorum.) Num.21.f.
Audite nomina grauida sacramentis. Seon regem,
D inquit, Amorrhæorum occidit. Occidit plane: & nunc occidat à cordibus seruorum suorum, & à tentationibus Ecclesiæ suæ, ne cessent manus eius in occidendis talibus regibus & talibus populis: interpretatur enim Seon tentatio oculorum: Amorrhæi interpretantur amaricantes. Iam hic videte si intelligere possumus quomodo amaricantes regem habeant tentationem oculorum. Tentatio oculorum non est nisi mendacium oculorum: habet colorem, veritatem non habet. Iam quid mirum est si amaricantes talem habeant regem, mendacem regem? Nisi enim mendacium & simulatio præcedat, non sunt amaricantes in Ecclesia: inde enim amaricant, quia fingunt. Præcedit tentatio oculorum, amaricatio sequitur: & in ipso diabolo præcessit. Nam si tentatio oculorum non est, quomodo transfigurat se 2.Cor.11.d.
velut in angelum lucis? Occidat manus Domini & illum & illos: illum ne inducat, illos vt corrigantur.

Etenim

Etenim in vnoquoque homine occiditur ille rex, quãdo dãnat simulationẽ, & diligit veritatẽ. Manus Dei non quiescit id agere. Nam quemadmodũ egit ad literam tunc, sic agitur nunc spiritaliter: vt impleat nũc quod tunc prophetice prænunciauit. Occidit etiam alium regem & alium populum eius. Et Og regem Basan.) Et hic quàm malus? Og interpretatur conclusio: Basan interpretatur cõfusio. Malus est rex ille, qui intercludit viam ad Deum. Hoc enim agit diabolus, semper opponendo figmẽta sua, opponẽdo idola sua, opponendo se necessarium per arrepticios, sortilegos, augures, aruspices, magos, sacra dæmoniorũ, concludit viam. Quomodo per Christum id agitur vt pateat via quæ fuerat interclusa (nam per eum redemptus quidam dicit, Et in Deo meo transgrediar murum) sic diabolus modò nihil aliud agit nisi vt intercludat viam, ne credatur in Deũ. Si enim creditur in Deum, patet via: & ipse Christus est via. Si autem non creditur in Deum, interclusa est via. Si autem interclusa fuerit quia non creditur, quid restat nisi vt cùm venerit qui non credebatur, confundantur qui non crediderunt? Quare? Quia cõclusio præcedit, sequitur confusio. Conclusio præcedit vt rex, sequitur confusio tanquam plebs. Quos modò conclusit vt nõ credant in Christum, quãdo apparuerit Christus, omnes confundentur, & traducẽt eos ex aduerso iniquitates eorum. Tunc dicent impij confusi, Quid nobis profuit superbia? Magna mysteria, fratres mei. Dissipatio ex afflictione, dissipantur vt affligãtur. Magna mysteria, tentatio oculorum, id est, fallacia rex amaricantium: fallunt enim vt amaricent. Conclusio rex confusionis. Concluduntur enim ne transeant ad fidẽ: & cùm venerit in quem credimus, confundentur. Et omnia regna Chanaan.) Occidit Deus. Chanaan interpretatur paratus humilitati. Humilitas quasi bonum aliquod significat, sed si sit vtilis humilitas: nam mala humiliatio pœnalis est. Si enim humiliatio non pertineret ad pœnam, non diceretur, Qui se exaltat, humiliabitur. Non enim beneficiũ illi præstatur, quando punitur vt humilietur. Chanaan ergo modò superbus est. Omnis impius, omnis infidelis exaltat cor suum: non vult credere in Deum. Sed hæc exaltatio parata est humilitati in diem iudicij: tunc humiliabitur quando non vult. Sunt enim vasa iræ, quæ perfecta sunt ad perditionem. Modò extollant se, garriant, extendant se super fideles, irrideant fideles, irrideant Christianos: dicant, anicularia sunt ista quæ dicunt de die iudicij. Ista elatio eorum parata est humiliationi. Quando venerit iudex qui modò annunciatus irridetur: tunc ille qui modò superbit, non vtiliter, sed pœnaliter humiliabitur. Modò autem non humiliatur, sed paratur humilitati: id est, paratur dãnationi, paratur victimæ. Omnia ergo ista euertit Deus, corporaliter tunc, quando patres nostri educti sunt de terra Ægypti: euertit spiritaliter nũc, nec cessat manus eius vsque in finem. Ideo ne istas potentias Dei tunc putes peractas cessasse: Domine, nomen tuum, inquit, in seculo.) Id est, non cessat misericordia tua, non cessat manus tua in seculo ista facere quæ tunc prænunciasti figurando: omnia enim illa in figura contingebant in illis. Scripta sunt autem ad correctionem nostram, in quos finis seculorum obuenit.

Num. 21. g. Psal. 17. e. Ioan. 14. a. Sapien. 5. b. Iosue 13. a. Luc. 14. c. & 18. c. Rom. 9. e. 1. Cor. 10. c.

Domine, memoriale tuum in generationem & generationem.) Generatione ista & generatione altera. Generatione qua fideles efficimur, & per baptismum renascimur: generatione qua à mortuis resurgemus, & angelis coniuncti viuemus in æternum. Memoriale tuum Domine & super generationem istam, & super illam generationem: quia nec nunc nos oblitus est vt vocaret, nec tunc obliuiscetur vt coronet. Memoriale tuum Domine in generationem & genera-

A tionem. Quoniam iudicabit Dominus plebẽ suam.) Compleuit certè omnia illa in populo Iudæorum. Nunquid iam remanserunt opera eius postquam induxit plebem suam in terram repromissionis? Adhuc plane iudicabit Dominus plebem suam. Et in seruis suis aduocabitur.) Iam iudicauit ipsam plebem: excepto iudicio futuro, iudicata est plebs Iudæorum. Quid est, iudicata? Separati inde sunt iusti, & remanserunt iniusti. Si autem mentior aut mẽtiri existimor, quia dixi, iam iudicata est: audi Dominum dicentem, In iudicium veni in hunc mundum, vt qui non vidẽt videant, & qui vident cæci fiant. Excæcati sunt superbi, illuminati sunt humiles. Iudicauit ergo plebem suam. Ipsum iudicium dixit Esaias: Et nunc tu domus Iacob, venite & ambulemus in lumine Domini. Parum est hoc, sed quid sequitur? Dimisit enim plebem suam domum Israël. Ipsa est domus Iacob, quæ est domus Israël: qui enim Iacob, ipse est Israël. B Nostis sanctas literas, & puto quòd vobis veniat in mentem, quia ipse Iacob quando vidit angelum secum luctari, tunc accepit nomen vt appellaretur Israël. Vnus homo est siue Iacob siue Israël, vna persona est: domus Iacob, & domus Israël, vna gens, vna plebs: hanc inuitat, & hanc dimittit. Et nunc iam certè occidisti Christum ô domus Iacob, iam occidisti Christum, iam caput ante crucem agitasti, iam pendentem irrisisti, iam dixisti, Si filius Dei es descẽde de cruce: iam rogauit medicus pro phreneticis, Pater ignosce illis, non enim sciunt quid faciunt. Certè iam fecisti ista omnia, & nunc crede in eum quem occidisti, bibe sanguinẽ quem fudisti. Et nunc tu domus Iacob testimoniũ ex te exponere cupio quod hic dixit, Quoniam iudicabit Dominus plebẽ suam, & in seruis suis aduocabitur. Iudicasse enim intelligitur plebẽ suam, separando in ipsa plebe sua bonos à malis, fideles ab infidelibus, Apostolos à Iudęis mẽdacibus. Hoc significauit, vt dicere cœperam, per Prophetã dicens: C Iam post illa mala omnia ô tu domus Iacob, venite ambulemus in luce Domini. Quare vobis dico, venite ambulemus in luce Domini? Ne remanendo in Iudaismo, nõ perueniatis ad Christum. Quare? Non semper ibi prophetatus est Christus? Sed nunc dimisit plebem suam, domũ Israël. Venit domus Iacob, quia dimisit plebem suam domum Iacob. Venit domus Israël, quia dimisit plebem suam domum Israël. Quæ venit, & quæ dimissa est, nisi quia hoc est iudicium, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant? Iudicabit ergo Dominus plebem suam. Separauit ergo, & non ibi inueniet quos in regnũ suum restituat? Planè inueniet. Et in seruis suis aduocabitur. Non repulit, ait Apostolus, plebem suam quam præsciuit. Et vnde probat? Nam & ego Israëlita sum. Ergo iudicabit Dominus plebem suam, separando bonos à malis: hoc est, in seruis suis aduocabitur. Quibus? A gentibus. D Quantæ enim gentes credendo venerunt? Quanti fundi, quanta loca deserta modò veniunt? Veniunt inde nescio quanti, credere volunt, & dicimus eis, Quid vultis? Respondent, Nosse gloriam Dei. Credite fratres, mirari nos & gaudere ad talem vocem rusticanorum. Veniunt nescio vnde, excitati à nescio quo. Quid dicam à nescio quo? Imò scio à quo: quia nemo venit, inquit, ad me, nisi quem pater traxerit. Veniunt subitò de sylua, de deserto, de remotissimis & arduis montibus ad Ecclesiam, & hanc vocem habent plerique & penè omnes eorum, vt videamus verè intus docentem Deum. Impletur scriptura prophetica qua dictum est, Erunt omnes docibiles Deo. Quid desideratis, dicimus illis: & illi, Videre gloriam Dei. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Credunt, consecrantur, clericos sibi ordinari exigunt. Nõnne impletur, & in seruis suis aduo-

Ioan. 9. g. Esa. 2. a. Genes. 32. f. Matt. 27. Luc. 23. Ioan. 9. g. Rom. 11. a. Ioan. 6. e. Esa. 54. c. Ioan. 6. e.

aduocabitur? Denique post istam totam dispositionem & dispensationem, conuertit se spiritus Dei ad exprobranda & irridenda idola quæ iam irridentur à cultoribus suis: Idola gentium argentum & aurum.) Ista omnia Deo faciente, qui in cælo & in terra omnia quæcunque voluit fecit, qui iudicabit plebem suam, & in seruis suis aduocabitur: quid restat nisi figmentum, nisi ridendum, non adorandum? Idola gentium non dicturus erat, fortasse vt contemneremus ista omnia: dicturus erat idola gentium, nõ dico lapides & ligna, gypsum & testam: non hæc dico, vilis materia est. Illud quod valde amant, vel quod valde honorant dico, idola gentium argentum & aurum. Certe aurum est, certe argentum est. Nunquid quia lucet argentum, lucet aurum, ideo oculos habent & vident? Sic quomodo argentum est, quomodo aurum est, vtile forte auaro, non religioso, imò verò nec auaro vtile, sed vtile bene vtenti, & per eius erogationẽ cælestem thesaurum acquirenti: tamen nunc cùm ista insensata sint, quid facitis homines de argento & auro deos? Quos deos facitis, nónne videtis quòd non videant?

Sap. 15. d. Oculos habent & non videbunt, aures habent & non audient. Nares habent & non odorabunt, os habent & non loquentur. Manus habent & non operabuntur, pedes habent & non ambulabunt.) Omnia ista artifex, faber argentarius, aurifex facere potuit, & oculos, & aures, & nares, & os, & manus, & pedes: sed nec lucem oculis, nec auditum auribus, nec vocem ori, nec sensum naribus, nec motum manibus, nec iter pedibus dare potuit. O homo, rides iam proculdubiò quod fecisti, si à quo factus es agnouisti. De illis autem qui non agnouerunt, quid dicitur? Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in illis.) Et credimus fratres, exprimi in eis quandam similitudinem idolorum, non quidem in carne eorum, sed in interiore homine eorum. Nam aures habent & non audiunt: ad illos quippe clamat Deus:
Matt. 11. b. Qui habet aures audiendi audiat. Oculos habent & non vident. Habent enim oculos corporis, sed nõ habent oculos fidei. Denique impletur hæc prophetia per omnes gentes. Videte quomodo dictum sit per Prophetam. Nihil allegoricũ, nihil figuratum commemoro. Propriam, expressam, simplicem, manifestam audite prophetiam prædictam, videte completam. Præualuit, inquit, Dominus aduersus eos, pro-
Soph. 2. pheta dicit Sophonias. Aduersus repugnantes, & aduersus rebellantes, & de occisione fidelium martyres facientes, sed tamen nescientes, præualuit Dominus aduersus eos. Et quomodo præualuit? In Ecclesia sua, videmus quia præualuit aduersus eos. Volebant paucos Christianos extinguere, occidere: sanguinem fuderunt, de sanguine occisorum tanti exurrexerunt, à quibus illi interfectores martyrum superarentur. Tamen & modò quærunt vbi abscondant idola sua, qui primò Christianos propter idola trucidabant. Nónne præualuit aduersus eos Dominus? Vide si facit quod sequitur, Præualuit Dominus aduersus eos. Et quid fecit? Exterminauit omnes deos gentium terræ, & adorabunt eum vnusquisque de loco suo, omnes insulæ gẽtium. Quid est hoc? Nónne prædictum erat? nónne completum est? nónne vt legitur sic videtur? Et illi qui remanserunt, oculos habent & non vident, nares habent & non odorantur. Non sentiunt illum
2. Cor. 2. d. odorem, Christi bonus odor sumus, sicut dicit Apostolus, in omni loco. Quid prodest, quia nares habent & non odorantur tam suauem odorem Christi? Verè in illis factum est, & vere de illis dictum est, Similes illis fiant omnes qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Sed quotidie credunt per miracula Christi Domini, quotidie aperiuntur oculi cæcorum, & aures surdorum, inspirantur nares insensatorum, dis-

A soluuntur ora mutorum, constringuntur manus paralyticorum, corriguntur pedes claudorum, de lapidibus istis excitatur filij Abrahæ. Quibus omnibus iam Matth. 3. a. dicatur, Domus Israël benedicite Dominum, Omnes filij Abrahæ: & sic de lapidibus istis suscitantur filij Abrahæ. Manifestum est quia illi sunt magis domus Israël, qui pertinent ad domum Israël, qui pertinent ad semen Abrahæ, non carne, sed fide. Domus Israël benedicite Dominum. Sed fac domum Domini illam dici, & populum Israël vocari: crediderunt inde Apostoli, & milia circumcisorum. Domus Israël benedicite Dominum, Domus Aaron benedicite Dominum, Domus Leui benedicite Dominũ.) Benedicite populi Dominum, hoc est, domus Israël generaliter. Benedicite præpositi, hoc est, domus Aaron: benedicite ministri, hoc est domus Leui. Quid de cæteris nationibus? Qui timetis Dominum benedicite Dominum.) Omnes ergo vna voce dicamus quod sequitur: Benedictus Dominus ex Sion, qui habitat B in Hierusalem.) Ex Sion & Hierusalem. Sion speculatio, Hierusalem visio pacis. In qua Hierusalem nunc habitaturus est? In illa quæ cecidit? Nõ, sed in illa matre nostra quæ est in cælis, de qua dictum est, Multi fi- Gal. 4. d. lij desertæ magis quàm eius quæ habet virum. Nunc ergo Dominus est Sion, quia speculamur quoad veniat: nũc tamen quamdiu in spe viuimus, in Sion sumus. Finita via habitabimus in illa ciuitate quæ nunquam ruitura est, quia & Dominus habitat in ea, & custodit eam, quæ est visio pacis æterna Hierusalem, pacis illius, fratres mei, cui laudandæ lingua non sufficit, vbi nullum hostem iam sentiemus, nec in Ecclesia, nec extra Ecclesiam, nec in carne nostra, nec in cogitatione nostra. Absorbebitur mors in victoriam, & vacabimus ad videndum Deum in pace æterna, ciues Hierusalem facti ciuitatis Dei.

IN PSALMVM CXXXV.

enarratio

C CONFITEMINI Domino quoniã bonus, quoniam in æternũ misericordia eius.) Psalmus iste laudem continet Dei, & eodẽ modo in omnibus suis versibus terminatur. Proinde quamuis hic in laudem Dei multa dicantur, maximè tamen eius misericordia commendatur: sine cuius commendatione apertissime nullum versum claudi voluit, per quẽ Spiritus sanctus cõdidit psalmum. Memini autem me in psalmo centesimoquinto, qui similiter incipit, quoniã codex quem intuebar, non habet In æternũ, sed In seculum misericordia eius, quæsisse quid potius intelligere deberemus. In Græco enim sermone scriptum est, εἰς τὸν αἰῶνα, quod & in seculum & in æternum interpretari potest. Sed quid illic vt potui disseruerim, etiã hic retexere longũ est. In isto autẽ psalmo etiam idem ipse codex nõ habet in seculũ, quod plerique habẽt: sed, in D æternũ misericordia eius. Quod etsi post iudiciũ, quo in fine seculi viui & mortui iudicãdi sunt, missis iustis Matt. 24. d. in vitã æternam, iniquis autẽ in ambustionẽ æternam, non sint deinceps futuri quorum adhuc misereatur Deus, recte tamen intelligi potest in æternũ futuram misericordiam eius, quã suis sanctis fidelibúsque largitur: non quia in æternum miseri erunt, & ideo in æternum misericordia eius indigebũt: sed quia ipsa beatitudo, quã misericorditer miseris præstat, vt esse miseri desinant, & beati esse incipiant, non habebit finem, ideo in æternum misericordia eius. Quòd enim iusti erimus ex iniquis, sani ex infirmis, viui ex mortuis, & immortales ex mortalibus, beati ex miseris, misericordia eius est. Hoc autem quod ita erimus, in æternum erit: ergo in æternum misericordia eius. Proinde cõfitemini Domino: id est, confitẽdo laudate Dominum, quoniam bonus. Nec pro hac cõfessione aliquid estis temporale sumpturi: quoniam in æternum mise-

misericordia eius, id est, beneficium quod vobis misericorditer præstat, in æternum est. Quod autem habet, quoniam bonus, Græcus habet ἀγαθός: non sic habet in Psalmo centesimo & quinto, quod ibi est quoniam bonus, Græcus habet χρηστός. Ideo nonnulli illud interpretati sunt, quoniam suauis est. ἀγαθός autem non vtcunque bonus, sed excellentissimè bonus est. Deinde sequitur, Confitemini Deo deorum, quoniam in ęternum misericordia eius: Confitemini Domino dominorum, quoniam in æternum misericordia eius.) Qui nam sint dij & domini, quorum deorum & dominorum sit Deus & Dominus qui est verus Deus, meritò quæri solet. Et scriptum inuenimus in alio Psalmo, deos etiam homines appellatos, sicuti
Psal.81.a. est, Deus stetit in synagoga deorum, in medió autem deos discernit. Et paulò pòst, Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes. Vos autem vt homines moriemini, & sicut vnus ex principibus cadetis. Quod testimoniū etiam Dominus in Euángelio commemorat dicens,
Ioan.10.f. Nónne scriptum est in lege vestra, quia ego dixi dij estis & filij excelsi? Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui scriptura: quem pater sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis quia blasphemas, quia dixi, filius Dei sum? Non ergo quia boni sunt omnes, sed quia sermo Dei ad illos factus est, appellati sunt dij. Nam si propterea quia boni essent omnes, non sic eos diiudicaret. Cùm enim dixisset, Deus stetit in synagoga deorum: non ait, in medio deos & homines discernit: tanquam ostendens quid intersit inter deos & homines: sed in medio, inquit, deos discernit. Deinde sequitur, Vsquequò iudicatis iniquitatem? & cætera. quæ vtique non omnibus, sed quibusdam dicit, quia discernens dicit, & tamen in medio deos discernit. Sed quęritur si homines ad quos sermo Dei factus est dij vocantur, vtrum & angeli vocandi sunt dij: cùm hominibus iustis & sanctis maximum præmium promittatur æqualitas angelorum. Et in Scripturis quidem nescio vtrum vel possit, vel facilè possit reperiri, apertè dictos angelos deos: sed
Psal.95.a. cùm de Domino Deo dictum esset, Terribilis super omnes deos, cùr hoc dixerit, continuò velut exponédo coniunxit, Quoniam dij gentium dæmonia. Super tales deos dixit Dominum terribilem in sanctis suis quos cælos fecit, à quibus dæmonia terrerentur. Sic enim sequitur, Dominus autem cælos fecit. Non ergo dij sine additamento, sed dij gentium dæmonia: superius tamen terribilis, inquit, super omnes deos. non ait, super omnes deos gentium; quamuis intelligi hoc voluerit, addendo quod sequitur, Quoniam dij gentium dæmonia. Quód quidem in Hebræo dicitur non ita esse scriptū, sed dij gentium simulacra. Quod si verum est, multo magis credendi sunt Septuaginta diuino spiritu interpretati, quo spiritu & illa dicta sunt quę in Hebręis literis sunt. Eodem namque operante spiritu, etiam hoc dici oportuit quod dictū est, Dij gentium dæmonia: vt intelligeremus sic etiam in Hebræo positum, Dij gentium simulacra; vt dæmonia potius quæ sunt in simulacris, significarétur. Nam quod attinet ad ipsa simulacra quæ Græcè appellantur idola, quo nomine iam vtimur pro Latino, oculos habent & nō vident, & cætera quæ de his ideo dicuntur, quia omni sensu carent: quocirca nec terreri possunt, quia nisi ea quæ sentiunt, terreri vtique non possunt. Quomodo ergo dictum est de Domino, Terribilis est super omnes deos, quoniam dij gentium simulacra, nisi per simulacra intelligantur dæmonia
1.Cor.8.a. quæ terreri possunt? Vnde ait & Apostolus, Scimus quia nihil est idolum: hoc enim retulit ad materiam terrenam sensu carentem. Item ne quisquam putaret non esse aliquam viuentem sentientémque naturam, quæ gentium sacrificiis delectetur, adiunxit: Sed

A quæ immolant gentes, dæmoniis immolant & non 1.Cor.10.c.
Deo. Nolo vos socios fieri dæmoniorum. Si ergo nusquam in eloquiis diuinis reperitur sanctos angelos appellatos deos, ea mihi causa potissimum occurrit, ne in isto nomine homines ad hoc ædificarentur, vt ministerium vel seruitium religionis quæ Græcè liturgia, vel latria dicitur, sanctis angelis exhiberent: nec quod ipsi exhiberi ab hominibus volunt, nisi illi Deo qui & ipsorum & hominum Deus est. Vnde multo vtilius angeli vocantur, qui Latinè nuncij nūcupantur: vt per nomen non substantiæ, sed officij, satis intelligamus illum Deum à nobis eos coli velle quem nunciant. Totam ergo istam quæstionem breuiter Apostolus soluit, vbi ait, Nam etsi sunt qui di- 1.Cor.8.b.
cantur dij, siue in cælo siue in terra, quemadmodum sunt dij multi & domini multi, sed nobis vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in ipso, & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum.

B Confiteamur ergo Deo deorum, & Domino dominorum: quoniam in æternum misericordia eius. Qui facit mirabilia magna solus.) Sicut in omnium versuum nouissimis partibus positum est, Quoniam in æternū misericordia eius, sic & in omnium capitibus quamuis non sit positum, subaudiendum est, confitemini. Quod in Græco euidentius apparet. Appareret autem & in Latino, si eandem locutionem transferre potuissent interpretes nostri. Quod quidem in isto versu possent, si dicerent facienti mirabilia. Quod enim nos habemus, Qui facit mirabilia; Græcus habet, facienti mirabilia, vbi necessariò cōfitemini subauditur. Atque vtinam vel pronomen adderent, vel dicerent, ei qui facit, vel ei qui fecit, vel ei qui firmauit: quia etiam sic facilè intelligeretur confitemini esse subaudiendum. Nunc verò ita obscurum factum est, vt qui códicem Græcum siue nescient inspicere, siue neglexerit, possit putare, qui fecit cælos, qui firmauit terram, qui fecit luminaria magna, quoniam in æternum misericordia eius, ideo dictum quasi propterea ista fecerit, quoniam in æter-
C num misericordia eius, cùm ad eius misericordiam illi pertineant quos de miseria liberat, non autem vt eius misericordiæ fuisse intelligamus facere cælum & terram, & luminaria, cùm illud sit bonitatis eius qui Genes.1.d.
creauit omnia bona valde. Creauit autem omnia vt essent: hoc verò misericordiæ, vt à peccatis nostris mundet nos, & à miseria liberet in æternum. Ita ergo nos alloquitur Psalmus, Confitemini Deo deorum, confitemini Domino dominorum, confitemini ei qui facit mirabilia magna solus: Cōfitemini ei Qui fecit cælos in intellectu.) Confitemini ei Qui firmauit terram super aquas.) Confitemini ei Qui fecit luminaria magna solus.) Cur autem confiteamur, in omnium versuum finibus ponit: Quoniam in ęternum misericordia eius. Sed quid est, qui facit mirabilia magna solus? An quia multa mirabilia fecit per angelos & per homines? Sunt quædam magna quæ solus Deus facit, & ipsa exequitur dicens, Qui fecit
D cælos in intellectu, qui firmauit terram super aquas, qui fecit luminaria magna solus. Ideo & hic addidit, solus, quia cætera mirabilia quæ dicturus est, per homines fecit. Cum enim dixisset, Qui fecit luminaria magna solus, quæ sunt eadem luminaria, secutus aperuit, Solem in potestatem diei, Lunam & stellas in potestatem noctis.) Deinde incipit dicere quæ per angelos vel per homines fecerit. Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum.) Et cætera. Vniuersam igitur creaturá non vtique Deus per aliquam creaturam, sed solus fecit. Cuius creaturæ quasdam partes excellentiores commemorauit, ex quibus vniuersa cogitaremus: intelligibiles cælos & visibilē terram. Et quoniam sunt etiam cæli visibiles, commemoratis

moratis eorum luminaribus, totum cæleste corporeũ ab ipso factum acciperemus, admonuit: quanquã id quod ait, Qui fecit cælos in intellectu, vel, sicut alij interpretati sunt, in intelligentia, vtrum cælos intelligibiles significare hoc modo voluerit, an in suo intellectu, vel in sua intelligentia fecisse cælos, hoc est, in Psal.103.a. sua sapientia, sicut alibi scriptum est, Omnia in sapiẽtia fecisti: eo modo insinuans vnigenitum verbum, quæri potest. Sed si ita est vt in suo intellectu fecisse accipiamus Deum cælos, cur tantum de cęlis hoc ait, cùm omnia in eadem sapientia fecerit? An ibi tãtum exprimendum fuit, vt in cæteris etiam tacitum posset intelligi, vt iste sit sensus, Qui fecit cælos in intellectu, qui fundauit terram super aquas: vt & hic subaudias in intellectu, Qui fecit luminaria magna solus, solem in potestatem diei, lunam & stellas in potestatẽ noctis, vtique in intellectu? Quomodo ergo solus, si hoc est in intellectu, vel in intelligentia quod est in sapientia, id est, in verbo vnigenito? An quia trinitas nõ sunt tres dij, sed vnus Deus, ad id refertur quod B solus Deus fecit, quia creaturam non per creaturam fecit? Sed quid est, qui firmauit terram super aquas? Obscura enim quæstio est: quia terra grauior videtur vt non portari aquis, sed aquas potius portare credatur. De qua re ne aduersus eos qui se putant ista certis rationibus comperisse, contentiosè Scripturas nostras defendere videamur, siue illud ita siue aliter sit, habemus quod de proximo intelligamus. Terram quæ habitatur ab hominibus, & terrestria cõtinet animalia, quæ alio modo in Scripturis arida dicitur, sicut scriptum est, Appareat arida, & vocauit Deus aridam terram, Genes.1.b. super aquas esse fundatam, quòd aquis circumfluentibus supereminet. Non enim quæ dicitur litoraria ciuitas super maria fundata, ita sub ea mare est, quemadmodum sunt aquæ sub spelũcarum cameris, aut sub nauibus supernatantibus: sed ideo super mare dicitur, quia inferiori mari in primos fines superC eminet. Exod.14.c.f. Sic dictus est Pharao exisse super aquam: ita enim habet Græcus, quod quidam Latini habent ad aquam: sic Dominus super puteum sedebat, quòd ambo superiores essent quàm flumen & puteus, ille iuxta flumen, iste iuxta puteum. Si autem etiam aliquid aliud quod ad nos magis pertinet ista dicta significant, Fecit Deus cælos in intellectu; spiritales sanctos suos, quibus non tantum credere, verumetiam intelligere diuina donauit: hoc qui nondum possunt, & solam fidem firmissimam tenent, tanquam infra cælos terræ nomine figurantur. Et quia in baptismo quem acceperunt inconcussa credulitate consistunt: ideo dictum est, Firmauit terram super aquas. Item quia dictum est de Domino Iesu Christo, quòd in illo sint omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi: hæc autem duo, id est, sapientiam & scientiam distare inter se aliquid, alia quoque scripturarum testanD tur eloquia, maximè loquente sancto Iob, vbi quodãJob 28.d. modo singula definiuntur: Dixit autem homini, Ecce pietas est sapientia, abstinere autem à malo scientia est: non incongruenter intelligimus sapientiam in cognitione & dilectione eius quod semper est, atque incommutabiliter manet, quod Deus est. Nam & quod ait, Ecce pietas est sapientia, θεοσέβεια dicta est in Græco: quod vt totum Latinè exprimatur, Dei cultus dici potest. Abstinere autem à malo, quod dixit esse scientiam, quid est aliud, quàm in medio nationis tortuosæ & peruersæ tanquam in nocte huius seculi cautè prudentérque versari: vt abstinẽdo quisque ab iniquitate non confundatur tenebris, proprij muneris luce discretus? Cùm ergo quodam loco Apostolus concordem gratiarum Dei varietatem in hominibus Dei vellet ostendere, hæc in primis duo posuit dicens, 1.Cor.12.b. Alij quidem datur per spiritum sermo sapientiæ: hoc

A esse arbitror, solem in potestatẽ diei. Alij sermo scientiæ secũdum eundem spiritum, hoc est lunam. Deinde quodammodo stellas commemorari puto in eo quod dicitur, Alij fides in eodem spiritu, alij curationum donatio in vno spiritu, alij operationes virtutũ, alij prophetia, alij diiudicatio spirituũ, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. Nihil enim horum est, quod in huius seculi nocte non sit necessariũ: quæ cùm transierit, necessaria ista non erunt, ideo in potestatem noctis. In potestate quippe ait, vel diei vel noctis, vt potestas esset die lucere vel nocte: quod in spiritalibus donis sic intelligitur, quia dedit potestatem filios Dei fieri. Ioan.1.b. Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum. Exod.12.c. Percussit & seculum cum his quæ præcipua putantur in seculo: Qui eduxit Israel de medio eorũ. Exod.13.c.) Eduxit etiam sanctos ac fideles suos de medio malorum. In manu potẽti & brachio excelso.) Quid potentius, quid excelsius eo de quo dictum est, Et brachium Domini cui reuelatum est? Qui B diuisit mare rubrum in diuisiones.) Diuidit etiam baptismum: vt vnus atque idem baptismus alijs sit in vitam, alijs sit in mortem. Et eduxit Israël per mediũ eius.) Educit etiam innouatum populum suum per lauacrum regenerationis. Et percussit Pharaonem & virtutem eius in mari rubro.) Celeriter interimit. & peccatum suum reatumque eius per baptismum. Qui traduxit populum suum in deserto.) Traducit & nos in huius seculi ariditate & sterilitate, ne in ea pereamus. Qui percussit reges magnos, & occidit reges fortes.) Num.21.e. Percutit atque occidit etiã à nobis diabolicas & noxias potestates. Seon regẽ Amorrhęorum.) Germen inutile vel tentationẽ calentẽ, quod interpretatur Seon: regem amaricantium, quod interpretatur Amorrhæorũ. Et Og regem Basan. Coaceruantem, quod interpretatur Og: & regem confusionis, quod interpretatur Basan. Quid enim coaceruat diabolus, nisi confusionem? Et dedit terram eorum hærediIosue13.a. C tatem, hæreditatem Israël seruo suo. Dat etiam quos diabolus possidebat hæreditatem semini Abrahæ, quod est Christus. Quia in humilitate nostra memor fuit nostri. Et redemit nos ab inimicis nostris.) Sanguine vnigeniti sui. Qui dat escam omni carni.) Hoc est, omni hominum generi, non tantum Israëlitarum, sed & gentium: de qua esca dicitur, Caro mea vere est Ioan.6.f. esca. Confitemini Deo cæli, quoniam in ęternum misericordia eius. Confitemini Domino dominorum, quoniam in æternum misericordia eius.) Quod hic ait, Deo cæli, credo aliter dicere voluit quod suprà iam dixerat, Deo deorum. Nam quod ibi deinde subiunxit, hoc etiam hic repetiuit. Cõfitemini Domino dominorum. Sed etsi sunt qui dicuntur dij siue in cæ-1.Cor.8.a. lo, siue in terra, quemadmodum sunt dij multi & domini multi: sed nobis vnus est Deus pater, ex quo omD nia & nos in ipsum, & vnus Dominus Iesus Christus per quem omnia, & nos per ipsum: cui confitemur, quoniam in æternum misericordia eius.

IN PSALMVM CXXXVI.

Præfatio.

OBLITOS vos esse non arbitror commendasse nos vobis, imò commemorasse nos quòd omnis eruditus in sancta ecclesia nosse debet vnde ciues simus, & vbi peregrinemur, & peregrinationis nostræ causam esse peccatum, reuersionis autem munus remissionem peccatorum, & iustificationem gratiæ Dei, duas ciuitates permixtas sibi interim corpore & corde separatas currere per ista volumina seculorum vsque in finem. Audistis & nostis. Vnam cui finis est pax æterna, & vocatur Hierusalem: alteram cui gaudium est pax temporalis, & vocatur Babylonia. Interpretationes etiam nominum, si non fallor, tenetis:

Hierusalem interpretari visionem pacis, Babyloniam confusionē. Hierusalem in Babylonia captiua tenebatur nō tota: ciues enim eius & angeli sunt: sed quod attinet ad homines prædestinatos in gloriam Dei futuros per adoptionem cohæredes Christi, quos de ipsa captiuitate redemit sanguine suo. Particulam ergo istam ciuitatis Hierusalem captiuam teneri in Babylonia pro peccato, incipere autē inde exire prius corde per confessionem iniquitatis & charitatem iustitiæ, deinde postea in fine sæculi etiam corpore separandam, commendauimus in eo Psalmo, quem primò hic cum vestra dilectione tractauimus, qui ita incipit, Te decet hymnus Deus in Sion, & tibi reddetur votum in Hierusalem. Psal.64.a. Hodierna autem die decantauimus: Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, cùm recordaremur Sion.) Videte quia in illo dictum est, Te decet hymnus Deus in Sion: hic autem, Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, cùm recordaremur Sion. Illa Sion vbi decet hymnus Deum. Quæ sunt ergo flumina Babylonis, & quid est nostrum sedere & flere in recordatione Sion? Si enim ciues inde sumus, non tantum hoc cantamus, sed & agimus. Si ciues sumus de Hierusalem, id est, de Sion & in ista vita, in ista confusione huius sæculi, in ista Babylonia non ciues habitamus, sed captiui detinemur, oportet vt non tantum ista decantemus, sed & faciamus affectu cordis pio, religioso desiderio æternæ ciuitatis. Habet & hæc ciuitas quæ Babylonia dicitur, amatores suos consulentes paci temporali, & nihil vltrà sperantes, totúmque gaudium suum ibi figentes & ibi finientes, & videmus eos pro republica terrena plurimū laborare: sed in ea quicúque fideliter versantur, si non ibi appetant superbiā & peritura elationem otiosamque iactantiam, sed veram fidem exhibeant, quā possunt, quādiu possunt, quibus possunt, ad quantum vident terrena, & ad quantum intelligunt speciem ciuitatis, non eos sinit Deus perire in Babylonia: prædestinauit enim eos ciues Hierusalem. Intelligit captiuitatem eorum Deus, & ostendit illis aliam ciuitatem, cui verè debeant suspirare, pro qua debeāt cuncta conari, ad quam capessendam debeant ciues suos secum peregrinos quantum valuerint adhortari. Propterea dicit Dominus Iesus Christus, Qui in modico fidelis est, & in magno fidelis est. Luc.16.c. Et rursum dicit, Si in alieno fideles non fuistis, vestrum quis dabit vobis? Tamen charissimi attendite flumina Babylonis. Flumina Babylonis sunt omnia quæ hic amantur & transeunt. Nescio quis amauit, verbi gratia, agriculturam ipsam exercere, inde ditescere, ibi occupare animum, inde percipere voluptatem: attendat exitum, & videat illud quod amauit non esse fundamētum Hierusalem, sed fluuiū Babylonis. Alius dixit, magna res est militare. Omnes agricolæ formidant eos qui militant, obsequuntur eis, tremunt eos. Si fuero agricola, timebo militarem: si fuero militaris, timebor ab agricola. O insane, in alium te Babylonis fluuium præcipitasti, turbulentiorem & rapaciorem: & cùm tu timeri vis à minore, time maiorem potestatem, te ipso maior fieri potest subitò qui te timet, nunquam autem erit minor quem debes timere. Aduocatum esse, inquit, magna res est, potentissima eloquentia in omnibus habere susceptos, pendentes ex lingua diserti patroni sui, & ex eius ore sperantes, vel damna, vel lucra, vel mortem, vel vitam, vel perniciē, vel salutem. Nescis quò te miseris. Alius & iste fluuius Babylonis est: & quod multum sonat, strepitus aquæ saxa percutit. Attende quia fluit, attēde quia labitur: & si attendas, quia fluit & labitur, caue quia trahit. Nauigare, inquit alius, & negotiari magnū est, scire multas prouincias, lucra vndique capere, non esse obnoxium in ciuitate alicui potenti, semper peregrinari, & diuersi-

A tate negotiorum & nationum animum pascere, & augmentis lucrorum diuitem remeare. Fluuius est & iste Babylonis. Lucra tua quando stabunt? Quando præsumpturus, quando securus eris ex his quæ acquiris? Quanto eris ditior, tanto timidior. Vno naufragio nudus exibis, & rectè te plāges in flumine Babylonis, quia noluisti sedere & flere super flumina Babylonis. Alij ergo ciues sanctæ Hierusalem intelligentes captiuitatem suam, attendunt humana vota & diuersas hominum cupiditates hac atque illac rapientes, trahentes, impellentes in mare: Vident hæc, & non se mittunt in flumina Babylonis, sed sedent super flumina Babylonis, & flent super flumina Babylonis, vel illos qui rapiuntur, vel seipsos qui in Babylonia esse meruerunt: sedentes tamen, hoc est humilitate humiliati. Super flumina ergo Babylonis illic sedimus & fleuimus, cùm recordaremur Sion. O sancta Sion, vbi totum stat, & nihil fluit. Quis nos
B in ista præcipitauit? Quare dimisimus cōditorem tuū & societatem tuam? Ecce inter fluentia & labentia constituti, vix quisquam raptus à flumine, si tenere lignum potuerit, euadet. Humiliati ergo in captiuitate nostra sedeamus super flumina Babylonis, nō nos audeamus in illis fluminibus præcipitare: nec nos audeamus in nostræ captiuitatis malo atque tristitia superbe erigere, sed sedeamus & sic fleamus. Sedeamus super flumina Babylonis, non infra flumina Babylonis: talis sit humilitas nostra, vt nos non mergat. Sede super flumina, noli in flumine, noli sub flumine: sed tamen sede humilis, loquere non quomodo in Hierusalem. Ibi enim stabis, quia de ipsa spe loquitur alius Psalmus, & cantat dicens, Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem. Psal.121.a. Ibi erigeris, si te hic pœnitendo & confitendo humiliaueris. In atriis ergo Hierusalem stantes erant pedes nostri. Super flumina verò Babylonis sedimus & fleuimus, cùm recordaremur Sion. Inde oportet vt fleas recordando Sion. Multi e-
C nim flent fletu Babylonico, quia & gaudent gaudio Babylonis: Quia gaudent lucris, & flent damnis, vtrúque de Babylonia est. Flere debes, sed recordādo Siō. Si recordando Sion fles, & quando tibi secundum Babyloniam bene est oportet vt fleas. Propterea dicitur in quodam Psalmo, Tribulationem & dolorem inueni, & nomen Domini inuocaui. Psal.114.a. Quid est quod dicit, inueni? Nescio quam tribulationem quasi quærendam inuenit, tanquam quæsitam. Et cùm inuenisset, quo lucro inuenit? Nomen Domini inuocauit. Multum interest vtrum inuenias tribulationem, an inueniaris à tribulatione. Psal.17.a. Dicit enim alio loco: Dolores inferni inuenerunt me. Quid est, inuenerunt me dolores inferni? Quid est, tribulationem & dolorem inueni? Quando te repentè occupat tristitia perturbatis tibi rebus secularibus quibus oblectabaris, & quibus delectabaris: quādo te repentina ipsa inuenit tristitia,
D vnde te non putabas posse fieri tristem, accidit, & tristis efficeris, inuenit te dolor inferni. Te enim sursum putabas, veruntamen deorsum eras: & cùm te dolor inferni inueniret, ibi te inuenisti deorsum qui sursum putabas te esse. Inuenisti enim te dolore affectum grauiter tristitia alicuius mali, vnde fortè præsumpseras te non fore tristem: inuenit te dolor inferni. Cùm autem bene est tibi, arrident omnia secularia, nullus tuorum obiit, nihil in vinea tua fortè vel aruit, vel grandinatum est, vel sterile apparuit, non acuit cupa tua, nō abortum passum est pecus tuum, nō exhonoratus es in aliqua dignitate secundū seculum constitutus, vndique amici tui & viuunt & seruant tibi amicitiam, clientes non desunt, filij obsequuntur, serui contremiscunt, coniunx concors, felix dicitur domus: ibi inuenis tribulationem, si aliquid potes, vt inuenta tribulatione inuoces nomē Domini. Peruersum

sum aliquid videtur docere sermo diuinus, flere in lætitia, & in mœrore lætari. Audi in mœrore lætantem: Rom.5.a. Gloriamur, inquit, in tribulationibus. Flentem autem in lætitia, vide si inuenit tribulationem. Attêdat quisquam ipsam felicitatem suam, qua exultauit anima eius, & tumuit quodammodo gaudio & extulit se, & dixit, Felix sum. Attendat si non fluat illa felicitas, si potest certus esse de illa quia manet in æternum. Si autem non est certus, & videt fluere vnde gaudet, fluuius Babylonis est: sedeat supra & fleat. Sedebit autê & plorabit, si recordatus fuerit Sion. O pax illa quam videbimus apud Deum! ô illa sancta æqualitas angelorum! ô illa visio & spectaculû pulchrû! Ecce in Babylonia pulchra sunt quæ tenêt: nô teneant, nô decipiât: Aliud est solatium captiuorû, aliud gaudium liberorum. Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, cùm recordaremur Sion. In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra.) Habent organa sua ciues Hierusalem, Scripturas Dei, præcepta Dei, promissa Dei, meditationem quandam futuri seculi: sed cùm agunt in medio Babyloniæ, organa sua in salicibus eius suspendunt. Salices ligna sunt infructuosa: & hoc loco ita posita, vt non aliquid boni possit intelligi de salicibus. Alibi autem forsitan potest. Modo ligna intelligit sterilia, nascentia super flumina Babylonis. Rigantur hæc ligna de fluminibus Babyloniæ, & nullum fructum ferunt. Sicut sunt homines cupidi, auari, steriles in omni opere bono: ita ciues Babyloniæ, vt etiam ligna sint illius regionis, ex istis voluptatibus rerum transeuntium pascuntur, tanquam irrigata à fluminibus Babyloniæ. Quæris fructum, & nusquam inuenies. Quando tales patimur, versamur cum eis qui sunt in medio Babylonis. Multum enim interest inter medium Babylonis, & exteriora Babyloniæ. Sût qui non sunt in medio eius, id est, non tanta concupiscentia seculi, & delectationibus obruuntur. Qui verò, vt apertè dixerim & breuiter, multum mali sunt, in medio Babylonis sunt, & ligna sterilia, tanquam salices Babylonis. Quando illos videmus, & tam steriles eos inuenim⁹, vt difficile nobis appareat in eis aliquid vnde possint duci ad fidem rectam, vel ad bona opera, vel ad spem futuri seculi, vel ad concupiscentiam liberationis à captiuitate mortalitatis. Scripturas nouimus quas eis dicamus. Sed quia nullum fructum in eis inuenimus vnde incipiamus, auertimus ab ipsis faciem, & dicimus, Adhuc isti non sapiunt, nô capiunt: quia quicquid illis dixerimus, sinistrum & aduersum habebunt. Ergo differendo circa eos Scripturas, suspêdimus organa nostra in salicibus: nô enim dignos habemus qui organa nostra portent. Non ergo eis organa nostra inserendo alligamus, sed differendo suspendimus. Salices enim sunt Babyloniæ ligna infructuosa, pasta in temporalibus voluptatibus, tanquam fluminibus Babyloniæ. Et videte si non hoc sequitur Psalmus: In salicibus, inquit, in medio eius suspendimus organa nostra. Quoniam illic interrogauerût nos qui captiuos duxerunt nos, verba canticorum. Et qui abduxerunt nos, hymnum.) Subaudis, interrogauerunt nos. Verba canticorum & hymnum interrogauerunt nos, qui captiuos duxerunt nos. Qui nos duxerunt captiuos? Fratres, quos sensimus aliquando captiuatores nostros? Sensit quidem illa Hierusalem Babylonios, Persas, Chaldæos, & illarum gentium & regionum homines captiuatores suos: & hoc postea, non quando isti Psalmi cantabantur. Sed iam diximus charitati vestræ omnia quæ secundum literam in illa ciuitate contingebant, figuras nostras fuisse: & facilè potest demonstrari captiuos nos esse. Non enim respiramus iam in auras illius libertatis: non enim fruimur Sapien.7.d. puritate veritatis, & illa sapientia quæ in seipsa manês innouat omnia. Delectationibus temporalium rerum

A tentamur, & colluctamur quotidie cum suggestionibus illicitarum voluptatum: vix respiramus vel in oratione, captiuos nos esse intelligimus. Sed qui nos captiuos duxerût? Qui homines? quæ gens? quis rex? Si redimimur, captiui eramus. Quis nos redemit? Christus. A quo nos redemit? A diabolo. Diabolus ergo & angeli eius captiuos nos duxerunt, nec ducerent nisi consentientes. Nos ducti sumus captiui. Captiuatores nostri dixi qui sint. Ipsi sunt etiam latrones vulnerantes illum viatorem, qui descendit ab Hierusalem in Luc.10.f. Hiericho: quê sauciatû semiuiuû reliquerunt. Hunc ille custos noster, id est, Samaritanus, Samaritanus enim custos interpretatur, cui obiectum est à Iudæis, & dictum, Nonne verû dicimus, quia Samaritanus es, & Ioan.8.f. dæmonium habes? Et ille obiectorum duorum vnum respuit, & vnum tenuit: Ego, inquit, dæmonium non habeo: non autem dixit, ego non sum Samaritanus. Si enim ille Samaritanus nô custodierit, vtique perimus. Samaritanus ergo trâsiens vidit sauciatum & vulnera-
B tum derelictum à latronibus, & sicut nostis, collegit. Sicut aliquando latronum nomine ponuntur, qui nobis plagas peccatorum inflixerunt, iam per nostræ captiuitatis consensionem: sic & captiuatores nostri ipsi dicuntur. Isti ergo qui captiuos duxerunt nos, diabolus & angeli eius, quando nobis dixerunt, & quando nos interrogauerunt verba canticorum? Quid ergo intelligimus? Quia cùm tales nos interrogant, in quibus diabolus operatur, intelligendus est ipse nos interrogare qui in eis operatur. Apostolus dicit, Et vos Ephes.2.a. cùm essetis mortui in delictis & peccatis vestris, cùm viueretis in illis secundum seculum mundi huius, secundum principem potestatis aëris huius, spiritus qui tunc operabatur in filiis diffidentiæ, in quibus & nos, inquit, aliquando conuersati sumus. Ostendit se redemptum de Babylonia, & cœpisse iam exire. Sed tamen adhuc quid dicit? Quia cum hostibus nostris cô-
C fligimus. Et ne irascamur hominibus qui nobis ingerunt persecutiones, tulit intentionem nostram Apostolus ab odio hominum, & direxit in luctam quorûdam spirituum quos non videmus; & cum ipsis confligimus. Ait enim, Non est nobis colluctatio aduer- Ephes.6.c. sus carnem & sanguinem, id est, aduersus homines quos videtis, à quibus mala videmini pati, qui vobis important persecutiones: nam pro ipsis orare præcepti sumus. Non est nobis, inquit, colluctatio aduersus carnem & sanguinem, id est, aduersus homines: sed aduersus principes & potestates, & rectores mundi tenebrarum harum. Quid dixit, mundi? Dilectorê mundi. Quos dixit dilectores mundi, hos appellauit & tenebras, id est, iniquos, sceleratos, infideles, peccatores: quibus iam credentibus gratulatur hoc modo vt dicat, Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux Ephes.5.b.
D in Domino. Ergo constituit nos luctam habere cum illis principibus: ipsi nos duxerunt captiuos. Quomodo autem diabolus intrauit in cor Iudæ vt traderet Ioan.13.a. Dominum, non autem intraret nisi ille locum daret: sic multi mali homines de media Babylonia per desideria carnalia & illicita locû dando diabolo & angelis eius in cordibus suis, vt in illis & de illis operetur, aliquando interrogant nos, & dicunt nobis, Exponite nobis rationem. Pagani plerique dicunt ista nobis, Exponite nobis rationem, Quare venit Christus, & quid profuit Christus generi humano? Aliquando interrogant nos & dicunt nobis, Nonne ex quo venit Christus, peiora sunt in rebus humanis quàm fuerunt antea, & feliciores tunc erant res humanæ quàm modò? Dicant nobis Christiani, Quid boni attulit Christus? Vnde feliciores putent res humanas, quia venit Christus? Vides enim si theatra & amphitheatra & circi starent incolumes, si nihil caderet de Babylonia, si vbertas esset circumfluentium voluptatum homini-

bus cantaturis & saltaturis ad turpia cantica, si libido scortantium & meretricantium haberet quietem & securitatem, si non timeret famem in domo sua qui clamat vt pantomimi vestiantur: si hęc omnia sine labe, sine perturbatione aliqua fluerēt, & esset securitas magna nugarum, felicia essent tempora, & magnam felicitatem rebus humanis Christus attulisset. Quia verò cæduntur iniquitates, vt extirpata cupiditate plantetur charitas Hierusalem, quia miscentur amaritudines vitæ temporali, vt æterna desideretur, quia erudiuntur in flagellis homines paternam accipientes disciplinam, ne iudiciariam inueniant sententiam, nihil boni attulit Christus, & labores attulit Christus. Et incipis dicere homini quanta bona fecerit Christus, & non accipit. Proponis enim illi eos qui faciunt quod modò audistis in Euangelio, Vendunt omnia sua, & dant pauperibus, vt habeant thesaurum in cælis, & sequantur Dominum. dicis illis, Ecce quod attulit Christus: Quàm multi faciunt ista, vt distribuant res suas egenis, & fiunt pauperes, non necessitate, sed voluntate, sequentes Deum, sperantes regnum cælorum. Irrident isti quasi stultos. Et talia, inquiunt, bona attulit Christus, vt perdat homo res suas, & cùm dat egenis, remaneat egenus? Quid ergo facies? Bona Christi non capis. Alius enim te impleuit, qui aduersarius est Christo, cui dedisti locum in corde tuo. Priora tempora respicis, & quasi lætiora tibi videntur fuisse tempora pristina, quæ sic erant tanquam oliuæ pendentes in arbore, ducentibus ventis quasi quadam libertate auræ perfruentes vago quodam desiderio suo. Ventum est vt oliua mitteretur in torcular. Nō enim semper pendere habebat in arbore, iam finis est anni. Non sine causa inscribuntur Psalmi quidam pro torcularibus: in arbore libertas, in torcularibus pressura. Cùm enim res humanæ conteruntur & premuntur, attendis quia crescit auaritia, attende quia crescit & continentia. Quare tam cæcus es, vt amurcam fluentem per plateas videas, oleum in gemellaria non videas? Et hoc non sine causa. Qui enim malè versantur, publicè noti sunt. Qui autem se conuertunt ad Deum, & à sordibus malarum cupiditatum purgantur, occulti sunt: quia & in ipso vel ex ipso torculari amurca apertè fluit, oleum occultè eliquatur. Acclamatis ad ista, & gaudetis ad ista: quia iam potestis sedere super flumina Babylonis, & flere. Illi autem qui captiuos duxerunt nos, quando intrant in corda hominum, & interrogant nos per linguas eorum quos possident: & dicunt nobis, Cantate nobis verba canticorum. Reddite nobis rationem aduentus Christi, & quæ est alia vita? Nolo credere, doce me rationem, quare mihi imperas vt credam? Respondeo illi, & dico, O homo, quomodo non vis tibi imperem vt credas? Plenus es malis cupiditatibus. Si bonam dicam illam Hierusalem, non eam capis, oportet vt exinaniaris quo plenus es, vt possis impleri quo inanis es. Ergo noli facilè huic aliquid dicere: lignum est salicis, lignum est sterile. Noli percutere organum vt sonet, suspende potius. Sed ille dicturus est, Dic mihi, canta mihi, redde mihi rationem. Non quis dicat, non bono animo audis, nō sic pulsas vt tibi dignum sit aperiri. Ille te impleuit qui me captiuum duxit, ipse me interrogat de te. Astutus est, dolosè quærit: non quærit quid discat, sed quid reprehendat. Ergo ego non dicam, suspendam organum meum. Sed quid dicturus est adhuc? Cantate nobis verba canticorum, cantate nobis hymnum: Cantate nobis de canticis Sion.) Quid respondemus? Babylonia te portat, Babylonia te continet, Babylonia te nutrit, Babylonia de te loquitur: non nosti capere nisi quod fulget ad tempus, æterna meditari ignoras, non capis quod interrogas. Quomodo cantabimus canticum Domini in terra

Matth. 19.

Psal. 8. 80. 83.

A aliena?) Verè fratres sic est. Incipite velle prædicare veritatem quantulamcunque nostis, & videte quàm necesse sit vt tales patiamini irrisores & exactores veritatis, plenos falsitatis. Respondete illis exigentibus à vobis quæ capere non possunt, & dicite ex fiducia sancti cantici vestri; Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Sed vide quomodo verseris inter eos, ô popule Dei, ô corpus Christi, ô generosa peregrinatio. Non es hinc, aliunde es: ne cum illi qui tibi dicunt, Cantate nobis verba canticorum, dicite nobis hymnum, cantate nobis de canticis Sion, quasi amantur à te, & affectas amicitias eorum, & times talibus displicere, incipiat te delectare Babylonia, & obliuiscaris Hierusalem. Hoc ergo timens vide quid subuciat, vide quid sequatur. Passus est enim homo iste qui cantabat, & iste homo nos sumus si volumus. Passus est vndique talia interrogantes & adulatione blandientes, mordaciter reprehendentes, falsò B laudantes, quod nō capiunt exigentes, quo pleni sunt fundere nolentes: & inter turbas talium tanquam periclitans, erexit animum ad recordationem Sion, & constrinxit se talis anima iuratione quadam, & ait, Si oblitus fuero tui Hierusalem.) Inter verba captiuantium, inter verba dolosorum, inter verba malè interrogantium, quærentium & discere nolentium. Ecce inde erat ciuis ille qui Dominum interrogauit, Magister bone quid faciam vt vitam ęternam consequar? Nónne de vita æterna quærens quasi canticum Sion interrogauit? Serua mandata, ait illi Dominus. Et ille de fastu cùm audisset, respondit: Iam omnia hæc, inquit, impleui à iuuentute mea. Et Dominus dixit illi quiddam de canticis Sion, & nouerat quòd non caperet: sed exemplum dedit nobis quomodo multi quærant quasi consilium ad vitam æternam, & tamdiu nos laudant quamdiu respondeamus quod quærunt. Dedit de illo documentum, tanquam nobis dicturis aliquando talibus hominibus, Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Ecce ait, Vis C esse perfectus? Vade vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni sequere me. Vt discat multa cantica de canticis Sion prius impedimenta reiiciat, expeditus ambulet, ne vllo onere prægrauetur: & discet aliquid de canticis Sion. Ille autem cōtristatus abscessit. Dicamus post illum, Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Et ille quidem discessit, spem tamen diuitibus Dominus dedit. Nam contristati discipuli dixerunt, Quis nam potest saluus fieri? Et respondit eis, Quod hominibus impossibile est, facile est Deo. Habent enim & diuites quędam modum suum, & acceperunt canticum de Sion, canticum de quo Apostolus dicit, Præcipe diuitibus huius seculi non superbè sapere, neque sperare in incerto diuitiarū, sed in Deo viuo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum. Adiungens quid debeant agere, iam tangit organa, non suspendit. Diuites sint in operibus bonis, facilè tribuant, communicent, thesaurizent sibi funda- D mentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam. Hoc canticum de canticis Sion diuites acceperunt, primò non superbè sapere. Extollunt enim diuitiæ: & quos extollunt, flumina illa extollunt. Quid ergo his præcipitur? Ante omnia non superbè sapere. Quod faciunt diuitiæ, hoc caueant in diuitiis: caueāt in diuitiis superbiam. Ipsum enim malum est quod important maximè diuitiæ incautis hominibus. Non enim aurum malum est, quod Deus condidit, sed malus est homo auarus relinquens creatorem conuersus ad creaturam. Hoc ergo sibi præcaueat ne sit superbus, & super fluuium Babylonis sedeat. Hoc ergo illi dictum est, Non superbè sapere. Ergo sedeat, neque speret in incerto diuitiarum. Ergo super flumina Babylo-

Matth. 19.

1. Tim. 6.

bylonis sedeat? Si enim speraverit in incerto divitiarum, trahitur à flumine Babylonis. Si verò humiliaverit se & non superbierit, & non speraverit in incerto divitiarum, sedet & super fluvium, suspirat æternæ Hierusalem recordatus Sion: & vt perveniat ad Sion, erogat. Ecce habes canticum quod divites acceperunt de canticis Sion. Operentur, tangant organum; non vacent, cùm invenerint hominem dicentem sibi, Quid est quod agis? Perdis res tuas tanta erogando, thesauriza filiis tuis. Cùm viderint non capere, & intellexerint lignum esse salicis: non facilè dicat quare agant; & quid agant, suspendant organa in salicibus Babylonis. Præter salices autem cantent, non cessent; operentur. Non enim perdunt quod erogant. Servo commendant & tutum est, Christo commendant & perit? Audistis canticum divitum de canticis Sion; audite & canticum pauperum: Idem Apostolus loquitur: Nihil intulimus in hunc mundum, sed nec auferre aliquid possumus. Victum & tegumentum habentes, his contenti simus. Nam qui volunt divites fieri, incidũt in tentationem & desideria multa, stulta & noxia, quæ mergunt hominem in interitum & perditionem. Hæc sunt flumina Babylonis. Radix est enim omnium malorum avaritia, quã quidam appetentes naufragaverunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis. Ergo contraria sunt ista cantica? Non sunt contraria. Videte quid divitibus dictum sit, Non superbè sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed magis bona operari, tribuere, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum. Pauperibus autem quid dictum est? Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem. Non dixit, qui divites sunt: sed, qui volunt divites fieri. Nam si iam divites essent, alterum canticum audirent. Dives audit vt eroget; pauper autem audit ne desideret. Sed cùm inter tales versamini qui non capiunt canticum Sion; suspendite, vt dixi, organa in salicibus in medio eius: differte quæ dicturi estis. Incipiunt esse ligna fructuosa, mutantur arbores, & habebunt fructum bonum. Ibi iam licet nobis cãtare in aures audientium: Sed cùm inter istos obstrepentes, malè interrogantes, veritati resistentes versamini, obstringite vos non eis velle placere; ne obliviscamini Hierusalem: & dicat vna anima vestra, facta vna ex multis pace Christi, dicat ipsa captiva Hierusalem hic agens in terra, Si oblitus fuero tui Hierusalem: Obliviscatur me dextera mea.) Vehementer se constringit, fratres mei: obliviscatur me dextera mea, atrociter se obligavit. Dextera nostra est vita æterna, sinistra nostra est vita temporalis. Quicquid facis propter vitam æternam, dextera operatur. Si charitati vitæ æternæ in operibus tuis miscueris concupiscentiam vitæ temporalis, aut laudis humanæ, aut alicuius commodi secularis: cognovit sinistra tua quid faciat dextera tua. Et nostis esse in præcepto Evangelij, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Si oblitus ergo, inquit, fuero tui Hierusalem, obliviscatur me dextera mea. Et verè si contingit. Prænunciavit, non optavit. Talibus qui obliviscũtur Hierusalem, hoc contingit quod dixit, Obliviscitur illos dextera eorum. Vita enim æterna manet in se: illi remanent in delectatione temporali, & faciunt sibi dextrum quod sinistrum est. Intendite ad ista, fratres, propter dexteram insinuem hoc vobis, quantum Dominus donat ad salutem omnium. Meministis fortasse hic me aliquando tractasse de quibusdam, qui quod sinistrum est, faciunt dextrum: id est, qui temporalia bona plus habent, & in istis beatitudinem ponunt, ignorantes quæ sit vera felicitas, vera dextera. Hos scriptura filios alienos dicit tanquam cives non Hierusalem, sed Babyloniæ: dicit enim quodam loco psalmus, Domine libera me de

1.Tim.6.b. — *Ibidem.* — *Matth. 6.a.* — *Psal. 143.c.*

A manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. Sequitur enim & dicit, Quorum filij sicut novellæ constabilitæ: filiæ eorum ornatæ sicut similitudo templi: cellaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc: oves eorum fœcundæ, multiplicantes in exitibus suis: boves eorum crassæ: non est ruina sepis, nec clamor in plateis eorum. Nunquid habere istam felicitatẽ, hoc est peccare? Non, sed facere illam dexteram cum sit sinistra. Propterea secutus quid ait? Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Ecce vide locutum est os eorum vanitatem; quia beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Tu quidem qui docebis Hierusalem; qui non oblivisceris Hierusalem, ne obliviscatur te dextera tua, ecce illi qui locuti sunt vanitatem, beatum dixerunt populum cui hec sunt: dic mihi tu canticum Sion. Beatus, inquit, populus cuius est Dominus Deus ipsius. Interrogate corda vestra, fratres, si desideratis bona Dei, si desideratis civitatem illam Hierusalem, B si concupiscitis vitam æternam. Omnis ista terrena felicitas sinistra vobis sit, illa sit dextera quam semper habebitis. Et si habueritis sinistram, nolite de sinistra præsumere. Nonne corripis eum qui de sinistra voluerit manducare? Si mensæ tuæ iniuriã puras fieri manducante conviva de sinistra: quomodo non fit iniuria mensæ Dei, si quod dextrum est, sinistrum feceris, & quod sinistrum est, dextrum feceris? Quid ergo? Si oblitus fuero tui Hierusalem, obliviscatur me dextera mea. Adhæreat lingua mea faucibus meis, nisi tui meminero.) Id est, obmutescam, inquit, nisi tui meminero. Vt quid enim loquitur? vt quid sonat qui cantica Sion non sonat? Ipsa est lingua nostra, canticum Hierusalem. Canticum delectationis seculi huius lingua aliena, lingua barbara est; quam in captivitate didicimus. Ergo mutus erit Deo, qui oblitus fuerit Hierusalem. Et parum est meminisse: nam & hostes meminerunt eius, volentes eam evertere. C Quæ est civitas ista, dicunt, qui sunt Christiani? & quales sunt Christiani? O si non essent Christiani! Vicit iam captiva turba captivatores suos, & tamẽ murmurant & sæviunt, & volunt interficere apud se peregrinantem sanctam civitatem: sicut voluit ipsum populum interficere Pharao, quando masculos natos occidebat, & feminas relinquebat, virtutes præfocabat, concupiscentias nutriebat. Parum ergo est meminisse, vide quomodo memineris. Quædam enim cum odio meminimus, quędam cum amore. Cùm ergo dixisset, Si oblitus fuero tui Hierusalem, obliviscatur me dextera mea, Adhæreat lingua mea faucibus meis, nisi tui meminero: addidit statim, Si non præposuero Hierusalem in principio iocunditatis meæ.) Ibi est enim summa iocunditas, vbi Deo perfruimur, vbi de fraternitate cohærente, & civica societate securi sumus. D Nullus ibi tentator nos violabit, nullus vel ad aliquã illecebram percellere poterit; nihil ibi delectabit, nisi bonum. Morietur ibi omnis necessitas, orietur ibi summa felicitas. Si non præposuero Hierusalem in principio iocunditatis meæ: Et convertit se ad Dominum contra hostes ipsius civitatis, Memento Domine filiorum Edom.) Edom ipse dictus est qui & Esau: audistis enim modò cùm Apostolus legeretur, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Duo filij erant in vno vtero, ambo gemini in vtero Rebeccæ, filij Isaac, & nepotes Abrahæ. Nam sunt ambo, vnus ad hæreditatem, alter ad exhæredationem. Fuit autem hostis fratris sui iste Esau, quia prævenit benedictionem eius filius minor: & impletum est, Maior serviet minori. Maior ergò quis est, & minor quis est, & quis est maior qui serviet minori, modò intelligimus. Maior videbatur populus Iudæorum, minor ex tempore populus Christianorum. Et

Ibidem. — *Genes. 25.d.* — *Rom. 9.c.* — *Genes. 25.d.* — *Ibidem.*

videte quomodo maior seruit minori. Illi portant codices, nos viuimus de codicibus ipsorum. Sed vt generaliter de omnibus intelligatis, fratres, maiorem & minorem, maior dicitur homo carnalis, & minor dicitur homo spiritalis, quia prius est carnalis, & postea
1.Cor.15.f. spiritalis. Habes Apostolum apertè dicentem, Primus homo de terra terrenus; secundus homo de cælo cælestis. Qualis terrenus, tales & terreni; & qualis cælestis, tales & cælestes. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem eius qui de cælo est. Ibi autem suprà dixerat; Sed non prius quod spiritale est, sed quod animale, postea spiritale. Animalem autem eundem dicit quem carnalem ostendit. Homo qui nascitur, animalis esse incipit, carnalis esse incipit. Si se conuertat à captiuitate Babyloniæ, in reditu Hierusalem renouatur, & fit renouatio quædam secundū nouum & interiorem hominem: & fit minor tempore, maior potestate. Ergo Esau omnes carnales; Iacob autem omnes significat spiritales: minores electi; maiores illi reprobati. Vult & ipse eligi? Fiat minor. Edom autem appellatus est de cibo quodam lenticulæ rubro, id est roseo quodam cibo. Bene cocta erat
Genes.25.d. & 27.f. lenticula defricata, concupiuit iste Esau à fratre suo Iacob, & cessit illi primatum suum, victus concupiscentia manducandæ illius lenticulæ. Ille autem cessit cibum voluptatis, & sumpsit honorem dignitatis. Ita ex placito quodam inter eos factum est, vt ille maior, ille minor sit, vt maior seruiret minori: & appellatus est Edom. Interpretatur autem, quantum dicunt qui illam linguam nouerunt, Edom, sanguis: nam & Punice Edom sanguis dicitur. Noli mirari. Ad
1.Cor.15.f. sanguinem pertinent omnes carnales. Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Non illuc pertinet Edom, pertinet illuc Iacob, quia caruit cibo carnali, & sumpsit honorem spiritalem. Ille verò factus est inimicus. Omnes carnales spiritalibus inimici sunt. Omnes tales concupiscentes præsentia, insequuntur eos quos vident meditari æterna. Contra hos iste respiciens in Hierusalem, & rogans Deum vt eruatur à captiuitate, quid dicit? Memento Domine filiorum Edom. Libera nos à carnalibus, ab eis qui imitantur illum Edom, qui fratres maiores sunt, sed hostes sunt. Prius nati sunt, sed posterius nati vicerunt ad primatum: quia concupiscentia carnis illos deiecit, contempta concupiscentia istos erexit. Viuunt & inuident & persequuntur. Memento Domine filiorum Edom, In diem Hierusalem.) Diem Hierusalem quo laborauit, quo captiuata est: an diem illum felicitatis Hierusalem quo liberatur, quo peruenit, quo æternitati sociatur? Memento, inquit, Domine, noli obliuisci filiorum Edom. Quorum?

Dicentium, Euacuate euacuate, vsque dum fundamentum in ea.) Istum ergo diem memento, quando euertere volebant illi Hierusalem. Quantas enim persecutiones passa est Ecclesia? Quomodo dicebant filij Edom, id est, carnales homines, subditi diabolo & angelis eius colentes lapides & ligna, sequentes concupiscentiam carnis, Extinguite Christianos, tollite Christianos, nec vnus remaneat, euertite vsque ad fundamentum? Nónne dicta sunt hæc? Et cùm ista dicerentur, persequentes improbati sunt, martyres coronati sunt. Dicentium euacuate, euacuate vsque dum fundamentum in ea. Filij Edom dicunt, Euacuate euacuate: & Deus dicit, seruite. Cuius ver-
Genes.25.c. Rom.9.c. ba possunt superare, nisi Dei, qui dixit, Quia maior seruiet minori? Euacuate euacuate vsque dum fundamentum in ea. Et conuertit se ad illam, Filia Babylonis infelix.) Infelix ipsa exultatione tua, ipsa præsumptione tua, & inimicitiis tuis. Filia Babylonis infelix. Ciuitas ipsa dicitur Babylon & filia Babylonis, quomodo Hierusalem & filia Hierusalem, & quo-

A modo Sion & filia Sion, hoc more appellatur ecclesia & filia ecclesiæ. Propter successionem dicitur filia, propter prælationem dicitur mater. Fuit prima quædam Babylonia, nunquid ipse populus in ea permansit? Per successionem Babyloniæ, facta est filia Babylonis. O filia Babylonis infelix tu! Beatus qui retribuet tibi retributionem tuam.) Infelix tu, beatus ille. Quid enim tu fecisti, & quid retribuetur tibi? Audi, Beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, Quam retribuisti nobis.) Quam retributionem dicit? Ad hoc clauditur psalmus, Beatus qui tenebit, & elidet infantes tuos ad petram.) Illam dicit infelicem, beatum autem qui retribuet ei retributionem quam retribuit nobis. Quærimus, quam retributionem? Beatus, inquit, qui tenebit & elidet infantes tuos ad petram. Ipsa est retributio. Quid enim fecit nobis Babylonia ista? Iam cantauimus in illo psalmo, Sermones iniquorum præualuerunt aduersus Psal.64.a.
B nos. Quando enim nati sumus, paruulos nos inuenit ista confusio seculi huius: & suffocauit nos errorum diuersorum vanis opinionibus adhuc infantes. Nascitur infans futurus ciuis Hierusalem, & in prædestinatione Dei iam ciuis: sed interim captiuatus ad tempus, quando discit amare quod insusurrauerint parentes. Instruunt & docent illū auaritiam, rapinas, mendacia quotidiana, diuersas culturas idolorum & dæmoniorum, remedia illicita præcantationum & ligaturarum. Quid facturus est adhuc infans, anima tenera, attendens ad maiores quid agant, nisi vt quod eos viderit agere hoc sequatur? Babylonia ergo persecuta est paruulos nos, sed Deus dedit nobis agnitionem sui iam grandibus, vt non sequeremur errores parentum nostrorum: quod & tunc commemoraui prædictum à Propheta, Ad te gentes venient ab Hier.16.d.
extremo terræ, & dicent, Verè mendacium coluerunt patres nostri, vanitatem quæ illis non profuit. Iam iuuenes dicunt qui occisi erant paruuli sequen-
C do ipsas vanitates: Proiiciendo autem vanitates, & feruiscendo in Deum proficiant, & retribuant Babyloniæ. Qualem retributioné ei retribuent? Quam retribuit nobis. Paruuli eius vicissim elidantur & moriantur. Qui sunt paruuli Babyloniæ? Nascentes malæ cupiditates. Sunt enim qui cum veteri cupiditate rixantur. Quando nascitur cupiditas, antequam robur faciat aduersum te mala consuetudo, cùm paruula est, cupiditas nequaquam prauæ consuetudinis robur accipiat, cùm paruula est elide illam. Sed times ne elisa non moriatur, ad petram elide. Petra 1.Cor.10.a.
autem erat Christus. Fratres, organa in operando non cessent, vobis inuicem cantate cantica Sion. Quàm libenter audistis, tam libentius agite quod audistis: si non vultis esse salices Babyloniæ, pasti de fluminibus eius, & fructum nullum afferentes. Sed suspirate in æternam Hierusalem: quò præcedit spes vestra, sequa-
D tur vita vestra. Ibi erimus cum Christo. Christus nobis modò caput: gubernat nos modò desuper, amplectetur secum in illa ciuitate cùm æquales erimus angelis Dei. Non auderemus hoc suspicari de nobis, nisi promitteret veritas. Hoc ergo concupiscite, fratres, hoc die noctúque cogitate. Quicquid de mundo feliciter arriserit, nolite præsumere: nolite libenter colloqui cum cupiditatibus vestris. Hostis maior est, occidatur ad petram. Breuis hostis est, elidatur ad petram. Et maiores ad petram occidite, & minores ad petram elidite. Petra vincat. In petra ædificamini, si non vultis tolli aut à fluuio, aut à ventis, aut à pluuia. Si vultis armati esse contra tentationes in seculo, crescat & roboretur desiderium Hierusalem æternæ in cordibus vestris. Transiet captiuitas, veniet felicitas: damnabitur hostis extremus, & cùm rege sine morte triumphabimus.

IN PSALMVM CXXXVII. *enarratio.*

TITVLVS psalmi huius breuis & simplex est, neque nos tenet, scientes cuius figuram portauerit Dauid, & in eo etiam nosipsos agnoscentes, quia & nos membra sumus illius corporis. Agnoscamus ergo hic vocem Ecclesiæ, simúlque gaudeamus quòd in ea esse meruimus, cuius vocem cantantis audiuimus.

Totus titulus est, Ipsi Dauid.) Videamus ergo quid ipsi Dauid. Confitebor tibi Domine in toto corde meo.) Solet nobis psalmi titulus indicare quid agatur intus. Hic autem quoniam titulus nō hoc indicat, sed tantùm cui cantetur indicat: quid agatur in toto psalmo primus versus annunciat, Cōfitebor tibi Domine in toto corde meo. Hác ergo confessionē audiamus. Sed prius commemoro vobis confessionem in scripturis, cùm confitemur Deo, duobus modis dici solere: vel peccatorum, vel laudis. Sed confessionē peccatorum omnes nouerunt, laudis autem confessionem pauci aduertunt. Nam ita nota est confessio peccatorum, vt in quocunque scripturarum loco auditum fuerit, Confitebor tibi Domine: aut, confitebimur tibi: continuò iam consuetudo sit intelligendi, vt manus currant ad pectus tundendum: vsqueadeò non solent homines intelligere cōfessionem esse nisi peccatorum. Sed nunquid & ipse Dominus noster Iesus Christus peccator fuit, qui ait in Euangelio, Confiteor tibi Domine pater cæli & terræ? Secutus enim ait, quid confiteretur: vt intelligeremus confessionem laudis eius, non iniquitatis. Confiteor tibi, inquit, pater Domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Laudauit patrem, laudauit Deum: quia non despicit humiles, sed despicit superbos. Et hic talem confessionem audituri sumus, laudis Dei & gratulationis. Cōfitebor tibi Domine in toto corde meo. Totum cor meum in aram tuæ confessionis impono, holocaustum laudis tibi offero. Holocaustum enim dicitur sacrificium, vbi totum incenditur. Græcè quippe ὅλον, Latinè totum dicitur. Vide quemadmodum offerat holocaustum spiritale: qui dicit, Confitebor tibi Domine in toto corde meo. Totum, inquit, cor meum flamma tui amoris accendat. Nihil in me relinquatur mihi, nec quo respiciam ad meipsum: sed totus in te æstuem, totus in te ardeam, totus diligam te, tanquam inflammatus abs te. Confitebor tibi Domine in toto corde meo, Quoniam audisti verba oris mei.) Cuius oris mei, nisi cordis mei? Ibi enim habemus vocem quam Deus exaudit, quam prorsus auris humana non nouit. Clamabát certè qui Susannam accusabant, & ad cælum oculos non leuabant: illa tacebat, & corde clamabat. Vnde illa meruit exaudiri, inde isti puniri. Est ergo os intus: ibi rogamus, inde rogamus. Et si hospitium vel domum Deo præparauimus, ibi loquimur, ibi exaudimur. Non enim est ille longè ab vnoquoque nostrum positus: in quo viuimus, mouemur & sumus. Longè te à Deo non facit, nisi iniquitas sola. Deiice medium parietem peccati, & cum illo es quem rogas. Audisti, inquit, verba oris mei, Confitebor tibi: Et coram angelis psallam tibi.) Non enim coram hominibus psallam, sed coram angelis psallam. Psalterium meum, gaudium meum. Sed gaudium meum de inferioribus, coram hominibus est: gaudium meum de superioribus, coram angelis est. Non enim nouit impius gaudiū iusti. Non est gaudere impiis, dicit Dominus. Gaudet iniquus in popina, gaudet martyr in catena. Quomodo gaudebat sancta ista Crispina cuius hodie solennitas celebratur? Gaudebat cùm tenebatur, cùm ad iudicem ducebatur, cùm in carcerem mittebatur, cùm ligata producebatur, cùm in catasta leuabatur, cùm

Matt. 11.d.

Dan. 13.d.e.

Act. 17.f.

Esa. 48 d. & 57.d.

A audiebatur, cùm damnabatur. In his omnibus gaudebat: & eam miseri miseram putabant, quæ coram angelis gaudebat. Adorabo ad templum sanctum tuum.) Quod templum sanctum tuum? Vbi habitabimus, vbi adorabimus. Currimus enim vt adoremus. Grauidum cor nostrum parturit, & vbi pariat quærit. Quis est ille locus vbi adorādus est Deus? Qui mundus? Quod ædificium? Quę denique sedes in cęlo & inter stellas? Quærimus in Scripturis sanctis, & inuenimus in verbis Sapientiæ, Ego, inquit, erā cū illo. Ego eram ad quā aggaudebat quotidie. Et dicit opera eius, & exponit nobis sedē ipsius. Quam? Quādo validas, inquit, faciebat in summo nubes, quando sedē suā segregabat super ventos. Sedes autem eius templum eius. Quò ergo ibimus? Super vētos adoraturi sumus? Si super ventos adoratur, aues nos vincunt. Si autem intelligamus ventos animas, id est, ventorum nomine significatas animas, sicut ait quodam loco scriptu-

B ra, Volauit super pennas ventorum: hoc est, super virtutes animarum: vnde & flatus Dei dicitur anima tanquam ventus, non vt iste intelligatur ventus quo corpus propellente sentimus, sed eius nomine significetur aliquid inuisibile, quod neque oculis cerni potest, nec sentiri auribus, nec odoratu duci, nec palato gustari, nec manu cōtrectari: quod est vtiq; vita quædam qua viuimus, quæ anima dicitur. Si hos ventos intellexerimus, non est quare quæramus pennas visibiles, vt cum auibus volemus ad orandum ad templum Dei, sed super nosipsos inuenimus Deum sedere, si eius fideles esse voluerimus. Videte si hoc non est, Templum enim Dei sanctum est, ait Apostolus, quod estis vos. Certè tamen, quod manifestum est, in angelis habitat Deus. Ergo cùm gaudium nostrum de spiritalibus rebus, non de terrenis bonis assumit canticum Deo, vt psallat coram angelis sanctis: ipsa congregatio angelorum templum Dei est, adoramus

C ad templū Dei. Ecclesia deorsùm, & Ecclesia sursùm. Ecclesia deorsùm in omnibus fidelibus, & Ecclesia sursùm in omnibus angelis. Sed descendit ad Ecclesiam deorsùm Dominus angelorum, & ei angeli in terra ministrauerunt ministranti nobis. Non enim, inquit, veni ministrari, sed ministrare. Quid nobis ministrauit, nisi quod hodiéque manducamus & bibimus? Cùm ergo Dominus angelorum nobis ministrarit, non desperemus nos futuros æquales angelis. Maior enim angelis descendit ad hominem, & creator angelorum suscepit hominem, Dominus angelorum mortuus est pro homine. Adorabo ergo ad templū sanctum tuum. Intelligo templum tuum non manu factum, sed quod tu fecisti tibi. Et confitebor nomini tuo, in misericordia tua & veritate tua.) In duobus istis confitemur: sicut enim & in alio psalmo legitur, Vniuersæ viç Domini misericordia & veritas. In duo-

D bus istis confitemur: in tua misericordia, & in tua veritate. Misericordia peccatorem respexisti, veritate promissionem reddidisti. In tua ergo misericordia & veritate confitebor tibi. Has etiam ego pro meis viribus reddo quas mihi donasti, faciens misericordiam & veritatē: misericordiam in subueniendo, veritatem in iudicando. His adiuuamur à Deo, his promeremur Deum. Meritò ergo misericordia & veritas vniuersæ viæ Dñi. Non sunt aliæ viæ quibus ad nos veniat: non sunt aliæ viæ quibus ad illum veniamus. Quoniam magnificasti super omne nomē sanctum tuum.) Qualis ista gratulatio, fratres? Magnificauit nomen suum sanctum super Abraham. Credidit enim Abraham Deo, & deputatum est illi ad iustitiam. Cæteræ omnes gentes idolis immolabant, & dæmonibus seruiebant. Natus est ex Abraham Isaac, magnificatus est super illam domum Deus: inde Iacob, magnificatus est Deus, qui dicit, Ego sum Deus Abrahā, & Deus

Prouerb. 8.d.

Psal. 17.c.

Gen. 2.b.

1.Cor. 3.d.

Matth. 4.b.

Matt. 20.d.

Psal. 5.b.

Psal. 24.b.

Genes. 15.b. Rom. 4.a.

Exod. 3.d.

& Deus Isaac, & Deus Iacob: inde duodecim filij Israël, inde populus Israël liberatus ab Ægypto, ductus per mare rubrum, exercitatus in eremo, eiectis gentibus in terram promissionis collocatus est. Magnificatum est nomen Domini super Israël. Sed inde & virgo Maria, inde Dominus Christus mortuus propter peccata nostra, resurgens propter iustificationem nostram, implens fideles spiritu sancto, mittens prædicari per gentes, Agite pœnitentiam, appropinquauit enim regnum cælorum. Et ecce magnificauit super omne nomen sanctum suum. In quacunque die inuocauero te, citò exaudi me.) Quare citò? Quia tu dixisti, Adhuc loquēte te dicam, Ecce assum. Quare citò? Quia iam non peto felicitatem terrenam, didici sanctum desiderium de Nouo testamento. Non peto terram, non fœcunditatem carnalem, non salutem temporalem, non inimicorum subiectionem, nō diuitias, non honores. Nihil horum peto, ideo citò exaudi me. Quia docuisti me quid petam, da quod peto. Dicamus huic, Tale aliquid petis? Audiamus nos & videamus, eructet petitionem suam, & videamus quid petat: & discamus per eū petere, vt mereamur accipere. Veneras ad Ecclesiam, nescio quid hodie petiturus. Quid putamus veneras petiturus? Veneras cum desiderio tuo, nescio quo, vtinam innocenti, & si carnali. Sed remoue iniquitatem, remoue carnalitatem: disce quid petas, quid hodie celebres attende. Natalitium sanctæ & beatæ feminæ celebras, & forte† felicitatem terrenam desideras. Illa propter desiderium sanctum dimisit felicitatem quam habebat in terra: dimisit filios flentes & tanquam crudelem matrem dolentes, quia velut perdiderat humanam misericordiam, quæ ad diuinam festinabat coronam. Nesciebat verò illa quid desideraret, quid calcaret? Imò verò nouerat psallere coram angelis Dei, eorúmque desiderare consortium, amicitiam sanctam & puram, vbi vlterius non moreretur, vbi iudicem nosset apud quem non valere posset mendacium. Quid ergo? In illa vita nulla sunt bona? Imò verò ibi sola sunt bona, non malis mixta bona, securitates in quibus gaudeas quantum vis, & nemo dicat tibi, tempera te. Hic autem de bonis terrenis gaudere molestum est, & periculosum nimis: ne sic gaudeas vt hæreas, & gaudendo malè* pereas. Nam vnde Deus miscet tribulationes gaudiis terrenis: nisi vt tribulationem sentientes & amaritudinem, discamus æternam desiderare dulcedinem? Quid ergo petit, videamus: quo meritò dixerit, Citò exaudi me. Quid enim petis vt citò exaudiaris? Multiplicabis me.) Multis modis multiplicatio intelligi potest. Est multiplicatio terrenæ generationis secundum primam generationis naturæ nostræ benedictionem, quam audiuimus: Crescite & multiplicamini, & implete terram, & dominamini ei. Sic ne ille volebat multiplicari, qui dicebat, Citò exaudi me? Et ista planè multiplicatio fructuosa est, & non venit nisi de benedictione Domini. Iam quid dicam de aliis multiplicationibus? Multiplicatus est ille auro, ille argēto, ille pecoribus, ille familia, ille possessionibus, ille his omnibus. Multæ sunt terrenæ multiplicationes, felicior autē filiorū: quanquam hominibus auaris etiā ipsa fœcūditas molesta est. Timēt enim ne pauperes relinquantur, qui multi nasci potuerunt. Quæ sollicitudo plerosque ad impietatem coëgit, vt obliuiscerentur quòd parentes essent, omnique humanitatis affectu expoliati, exponerent filios suos, vt eos facerent alienos: proiiceret quæ peperit, colligeret quæ non peperit: illa contemneret, illa diligeret: illa frustra mater carne, illa verior voluntate.

Rom.4.d. Matt.3.a. Psal.101.a. Esa.58.c. al. celebritatem. al. hæreas. Gene.1.d.

Cùm ergo sint multæ multiplicationes, & multa genera multiplicationum, quam multiplicationem

A quærit qui dixit, Citò exaudi me? Ait enim, Multiplicabis me. Expectamus audire in quibus. Audi ergo. In anima mea.) Non in carne mea, sed in anima mea. Multiplicabis me in anima mea. Est ne adhuc quod addatur, ne fortè & multiplicatio in anima non continuò felicitatem significet? Etenim curis & furiis homines in anima multiplicantur. Multiplicatus videtur in anima, in quo etiam multiplicata sunt vitia. Ille tantummodo auarus est, ille tantummodo superbus, ille tantummodo luxuriosus, iste & auarus & superbus & luxuriosus. Multiplicatus est in anima sua, sed malo suo. Multiplicatio ista egestatis est, nō vbertatis. Ergo quid tu qui dixisti, Citò exaudi me, & te abstulisti ab omni corpore & ab omni terrena re, ab omni desiderio seculari, vt diceres Deo, multiplicabis me in anima mea? Adhuc explana quid desideres. Multiplicabis me, inquit, in anima mea, Virtute.) Expressum votum, expressum desiderium, ab omni confusione circumcisum. Si diceret, Multiplicabis me:

B terrena, nescio quæ, cogitares: addidit, in anima mea. Rursus, ne in anima vitia cogitares: addidit, virtute. Nihil est quod amplius à Deo desideres: si vis bona & vera fronte dicere, Citò exaudi me. Confiteantur tibi Domine omnes reges terræ.) Ita fiet, & ita fit, & quotidie fit: & ostenditur nō frustra dictum, nisi quia erat futurum. Confiteantur tibi Domine omnes reges terræ. Sed & ipsi cùm tibi confitentur, cùm laudant te, non terrena desiderent à te. Quid enim reges terræ desideraturi sunt? Nónne iam habēt ipsum imperium? Quicquid amplius desiderauerit homo in terra, vsque ad imperiū est desiderium eius. Quid amplius potest? Altior sublimitas necessaria est. Sed fortasse quanto altior, tanto periculosior est. Idcóque reges quanto sunt in maiore sublimitate terrena, tanto magis humiliari Deo debēt. Et quid faciant? Quoniam audierunt omnia verba oris tui.) O Domine, omnia verba oris tui. Nescio in qua gente abscondi-

C ta erant lex & prophetæ, omnia verba oris tui. Sed in gente Iudæorum sola erant omnia verba oris tui: quā gentem laudans Apostolus ait, Quid ergo amplius est Iudæo? Aut quæ vtilitas circumcisionis? Multum per omnem modum. Primùm quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei. Ibi erant verba Dei. Sed da mihi illum Gedeon quendam sanctum virum tempore Iudicum: videte quale signum petiuit à Domino. Ponam, inquit, vellus in area, compluatur vellus, area sicca sit. Et factum est. Complutum est vellus solum, area sicca erat. Petiit iterum signum. Area tota compluta sit, & solum vellus siccum inueniatur. Et hoc factum est. Compluta est area, sicco vellere. Primò complutum vellus sicca area, postea compluta area sicco vellere. Quid vobis videtur area fratres? Nónne orbis terrarum? Quid vellus? Tanquam gens Iudæa in medio orbe terrarum habens gratiæ sacra-

D mentum, non in manifestatione, sed in nube secreti, tanquam in velamēto pluuiam in vellere. Venit tempus quando reuelaretur pluuia in area: manifestata est, non operta. Factū est ergo quod dictum est, Confiteantur tibi Domine omnes reges terræ, quoniam audierunt omnia verba oris tui. Quid est Israël quod abscondebas? Quamdiu abscondebas? Expressum est vellus, exiit de te pluuia. Solus Christus suauitas pluuiæ. Ipsum solum non agnoscis in scripturis, propter quem factæ sunt scripturæ. At verò omnes reges terræ confiteantur tibi Domine, quoniam audierunt omnia verba oris tui. Et cantent in viis Domini, quoniam magna est gloria Domini.) Cantent in viis Domini reges terræ. In quibus viis Domini cantent? De quibus suprà dictum est, In misericordia tua & veritate tua, quoniam vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas. Non ergo sint reges terræ superbi,

Rom.3.a. Iud.6.g. Psal.24.b.

sed

ſed humiles ſint. Tunc cantent in viis Domini, ſi humiles ſint: ament, & cantabunt. Nouimus viatores cantatores: cantant, & peruenire feſtinant. Sunt cantica mala tanquam veteris hominis, ſed canticum nouum pertinet ad hominem nouum. Ambulent ergo & reges terræ in viis tuis, ambulent & cantent in viis tuis. Quid cantent? Quoniam magna eſt gloria Domini, non regum. Vide quomodo reges voluit cantare in viis humiliter portantes Dominum, non ſe extollentes aduerſus Dominum. Nam ſi ſe extulerint, quid ſequitur? Quoniam excelſus Dominus & humilia reſpicit.) Volunt ergo reges reſpici? Humiles ſint. Quid ſi ſe extulerint in ſuperbiam? Latere ipſius oculos poſſunt? Ne fortè quia audiſti, humilia reſpicit, ſuperbus velis eſſe: & dicas in anima tua, Humiles reſpicit Deus, me non reſpicit, faciam quod volo. Quis enim me videt? Hominem lateo, Deus non vult me videre quia humilis non ſum: ille autem humilia reſpicit, quod volo facio. O importune, nunquid hoc diceres, ſi ſcires quid amare deberes? Ecce ſi nollet te videre Deus, hoc ipſum non times, quia te non vult videre? Si ſalutes aliquem maiorem patronum tuum, & intentus in aliud non te videat, quomodo tibi anima dolet? Si autem Deus te non videat, ſecurum te putas? Non te videt Saluator, & videt deprædator? Et tamen & ipſe te Deus videt. Non te putes non videri, imò roga vt merearis videri à quo videris. Dictum eſt enim, Oculi Domini ſuper iuſtos. Quia non ſuper iniuſtos, faciant ergo quod volunt iniuſti: oculi Domini ſuper iuſtos. Sequatur adhuc, Et aures eius† in preces eorum. Iniuſti autem qui ſecuros ſe putabant, quia non ſunt oculi Domini ſuper eos, non timent, quia non ſunt aures eius ad preces eorum. Nónne melius & oculi eius ſuper nos, & aures eius ad preces noſtras? Sed cùm facis ea ſuper quæ non vis eſſe oculos Domini, nō meretis precibus tuis & aures Domini: & tamen malè faciendo à te non auertis oculos Domini. Quid enim ibi ſequitur? Vultus autem Domini ſuper facientes malū. Sed ad quid? Vt perdat de terra memoriam eorum. Vides te videri, vides te latere non poſſe? Cùm ergo quicquid feceris videatur, quare hoc non facis vnde placere merearis? Ergo & hic quid? Quoniam magna eſt gloria Domini, quoniam excelſus Dominus & humilia reſpicit. Excelſa autem quaſi nō reſpicit: Humilia enim reſpicit. Excelſa.) Quid? A longè cognoſcit.) Quid ſibi ergo prǽſtat ſuperbus, niſi vt a longè videatur: non vt non videatur? Ne putes te ideo ſecurum eſſe debere, quòd minus te bene videat, qui à longè te videt. Tu enim quod à longe vides non bene vides: Deus etſi à longe te videt, perfectè te videt, & tecum non eſt. Hoc agis, non vt minus perfectè videaris: ſed vt non ſis cum illo à quo videris. At verò humilis quid ſibi præſtat? Prope eſt Dominus his qui obtriuerunt cor. Erigat ſe ergo ſuperbus quantum voluerit: certè in alto habitat Deus, in cælo eſt Deus. Vis tibi propinquet? Humilia te. Nam tanto à te erit altior, quanto tu elatior. Excelſa autem à longè cognoſcit. Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me.) Verum eſt. In quacunque tribulatione fueris, confitere, inuoca: liberat te, viuificat te. Sed tamen aliquid hic debemus melius intelligere, quo iam familiarius inhæreamus Deo dicamúſque ei, Citò exaudi me. Dixerat enim, Excelſa à longè cognoſcit: & excelſa ſuperba non norunt tribulationem. Non norunt, inquam, tribulationem, de qua dicitur alio loco, Tribulationem & dolorem inueni, & nomē Domini inuocaui. Quid enim magnum ſi tribulatio te inueniat? Si aliquid potes tu, inueni tribulationem. Et quis eſt, inquis, qui inueniat tribulationem? Aut quis illā vel quærat? In medio tribulationis es, & neſcis? Vita iſta

Pſal. 33. c. — al. ad. — Pſal. 144. d. — Pſal. 114. a.

A parua tribulatio eſt? Si non eſt tribulatio, non eſt peregrinatio. Si autem peregrinatio eſt, aut parum patriā diligis, aut ſine dubio tribularis. Quis enim non tribuletur non ſe eſſe cum eo quod deſiderat? Sed vnde tibi non videtur iſta tribulatio? Quia non amas. Ama alteram vitam, & videbis quia iſta vita tribulatio eſt: quacunque proſperitate fulgeat, quibuſlibet deliciis abundet atque circumfloreat. Quando nondum eſt illud gaudium ſine vlla tentatione certiſſimum, quod nobis in fine ſeruat Deus: ſine dubio tribulatio eſt. Ergo intelligamus & huius tribulationem, fratres. Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me. Non ſic ait, tanquam diceret, Si fortè euenerit mihi tribulatio aliqua, liberabis inde me. Sed quomodo? Si ambulauero in medio tribulationis viuificabis me: id eſt, aliter non viuificabis me, niſi in medio tribulationis ambulauero. Væ ridentibus, beati lugentes. Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me. Luc. 6.
B Super iram inimicorum meorum extendiſti manum tuam, & ſaluum me fecit dextera tua.) Sæuiant inimici. quid poſſunt facere inimici? Pecuniam tollere, expoliare, proſcribere, in exilium mittere, doloribus tormentiſque cruciare: ad poſtremum ſi permiſſi fuerint, & occidere. Nunquid amplius? Tu autem Domine ſuper iram inimicorum meorum extendiſti manum tuam, ſuper id quod mihi poſſunt facere inimici tu extendiſti manum tuam. Non enim inimici poſſunt me ſeparare à te. Tu autem amplius vindicas, quia adhuc differs me. Super iram inimicorum meorum extendiſti manum tuam. Sæuiat quantum poteſt inimicus, non me ſeparat à Deo. Tu autem Domine adhuc me non recipis, adhuc me in peregrinatione cōteris, adhuc gaudium dulcedinémque tuam non præbes. Nondum inebriaſti me ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ nondum potaſti. Apud te enim eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Sed ecce dediſti primitias ſpiritus, & credidi in te, & ſeruio mente legi Dei: tamen in nobiſipſis adhuc ingemiſcimus, adoptionem expectantes redemptionem corporis noſtri. Hanc autē vitam nobis peccantibus dedit Deus, vbi etiam neceſſe eſt vt conteratur Adā in ſudore & labore vultus ſui, cùm terra ei tribulos & ſpinas parit. Nunquid aliquis inimicus plus potuit procurare? Super iram inimicorum meorum extendiſti manum tuam, ſed tamen non ad deſperationem. Sequitur enim, Et ſaluum me fecit dextera tua. Poteſt & ſic intelligi, Super iram inimicorum meorum extendiſti manum tuam: iraſcebantur inimici, vindicaſti me de inimicis, peccator videbit & iraſcetur, dentibus ſuis frendet & tabeſcet. Vbi ſunt qui dicebant, Pereat nomen Chriſtianorum de terra? Certè aut moriuntur, aut conuertuntur. Ergo ſuper iram inimicorum extēdiſti manum tuā, quamdiu diceretur quod ſcriptum eſt: Inimici mei dixerunt mala mihi, quando morietur & peribit nomen eius? quando delebitur nomen Chriſtianorum de terra? Cùm dicunt iſta, partim crediderunt, partim perierunt, pauci timidi remanſerunt. Quanta ira inimicorum ſæuiebat, quando ſanguis martyrum fundebatur? Quomodo ſe putabant nomen Chriſtianorū delere de terra? Super iram inimicorum meorum extendiſti manum tuam, & ſaluum me fecit dextera tua. Ecce illi qui martyres perſequebantur, memorias martyrum inquirunt, aut vbi adorent, aut vbi ſe inebrient: quærunt tamen. Super iram inimicorum meorum extendiſti manum tuam, & ſaluum me fecit dextera tua. Secundum deſiderium ſaluum me fecit dextera tua. Eſt quædam ſalus in dextera tua: nam eſt altera ſalus in ſiniſtra. Salus temporalis & carnalis in ſiniſtra eſt, ſalus æterna cum angelis in dextera eſt. Ideo iam in ipſa immortalitate poſitus Chriſtus dicitur

Pſal. 35. c. — Rom. 8. d. — Gen. 3. d. — Pſal. 111. b. — Pſal. 40. b.

Marc.16.g. tur ſedere ad dexteram Dei. Non enim Deus habet in ſeipſo dexteram aut ſiniſtram, ſed dextera Dei dicitur felicitas illa: quæ quoniam oculis oſtendi non poteſt, tale nomen accepit. Hac dextera tua ſaluum me feciſti, non ſecundum ſalutem temporalem. Nam Criſpina occiſa eſt: ſed nunquid deſeruit illam Deus? Non illam fecit ſaluam in ſiniſtra, ſed fecit in dextera. Machabæi quanta tormenta perpeſſi ſunt? Tres autem pueri in mediis ignibus deambulando laudauerũt Deum. Illorum ſalus in dextera, iſtorum etiam in ſiniſtra. Aliquando ergo non ſaluat in ſiniſtra ſanctos ſuos, ſed ſemper ſaluat eos in dextera. Impios autem plerunque ſaluat in ſiniſtra, non ſaluat in dextera. Nam illi qui perſequebantur Criſpinam, ſani erant in corpore. Illa occiſa eſt, illi viuunt. Illorum ſalus in ſiniſtra eſt, illius in dextera. Et ſaluum me fecit dextera tua. Domine retribues pro me.) Ego non retribuo, tu retribues pro me. Sæuiant inimici quantum libet, tu retribues quod ego non poſſum. Domine retribues pro me. In ipſo capite noſtro attendite. Reliquit enim nobis exemplũ vt ſequamur veſtigia eius. Qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius: qui cùm malediceretur, non remaledicebat dicens, Domine retribues pro me. Cùm iudicaretur, non comminabatur, ſed commendabat ſe illi iuſtè iudicanti. Quid eſt, Domine retribues pro me? Ego, inquit, non quæro gloriam meam, eſt qui quærat & iudicet. Non voſmetipſos vindicãtes chariſſimi, Apoſtolus dicit: ſed date locum iræ. Scriptum eſt enim, Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus. (Domine retribues pro me.) Eſt hic & alius intellectus non negligendus, & fortè magis eligendus. Domine Ieſu Chriſte retribues pro me. Ego enim ſi reddam, rapui: tu quod non rapuiſti, ſoluiſti. Domine retribues pro me. Vide illum retribuentem pro nobis. Venerunt qui tributum exigerent: exigebant tributum didrachmas, id eſt, duas drachmas in vno homine. Ventum eſt ad Dominum vt ſolueret tributum, imò non ad ipſum, ſed ad diſcipulos: & dictum eſt ad illos, Magiſter veſter non ſoluit tributum? Illi retulerunt ad Dominum. Et ille, Reges terræ à quibus exigunt tributum: à filiis ſuis, an ab alienis? Reſponderunt, Ab alienis. Ergo, inquit liberi ſunt filij. Sed tamen ne ſcandalizemus eos, ait Petro, Vade mitte hamum in mare, & qui primus piſcis aſcenderit, aperi os eius & inuenies ſtaterem, id eſt, duas didrachmas. Stater ponderis genus eſt, habens quatuor drachmas. Inuenies ibi, da illis pro me & te. Domine, retribues pro me. Meritò habemus primum piſcem hamo captum, hamo comprehenſum. Primum ſurgentem de mari, primogenitum à mortuis. In eius ore inuenimus duas didrachmas, id eſt, quatuor drachmas: in eius ore inuenimus quatuor Euangelia. Iſtis quatuor drachmis ab exactione huius ſeculi liberamur: per quatuor Euangelia debitores non remanebimus. Ibi enim peccata noſtra omnia ſoluuntur. Retribuit ergo pro nobis: Gratias miſericordiæ ipſius. Nihil debebat: pro ſe non reddidit, ſed pro nobis reddidit. Ecce, inquit, venit princeps mundi huius, & in me nihil inueniet. Quid eſt, in me nihil inueniet? Nullum peccatum in me inueniet: quare occidat me, non habet. Sed vt ſciant omnes, ait, quia voluntatem patris mei facio, ſurgite eamus hinc. Quid eſt, ſurgite eamus hinc? Id eſt, non ex neceſſitate, ſed voluntate patior, reddens quod non debeo. Domine retribues pro me, Domine miſericordia tua in æternũ.) Quid deſiderem? Non diem hominum. Non laboraui ſubſequens te Domine, & diem hominum non concupiui, tu ſcis. Ecce martyr ſancta Criſpina ſi deſideraret diem hominum, negaret Chriſtum. Plus hic viueret, ſed in æternum non viueret. Maluit in æter-

2. Mach.7. Daniel 3.c. 1.Petr.2.d. Ioan.8.f. Rom 12.d. Deut.32.e. Matt.17.d. Ibidem. Ioan.14.d. Hier.17.c.

A num viuere, quàm paulò amplius temporaliter viuere. Denique Domine miſericordia tua in æternum, nõ ad tempus volo liberari. Miſericordia tua in æternum, qua martyres liberaſti, & ſic citò de hac vita abſtuliſti. Domine miſericordia tua in æternum, Opera manuum tuarum ne deſpicias.) Non dico, Domine ne deſpicias opera manuum mearum, non me iacto de operibus meis. Exquiſiui quidem Dominum manibus meis nocte coram eo, & non ſum deceptus: ſed tamen non commendo opera manuum mearum. Timeo ne cùm inſpexeris, inuenias plura peccata quàm merita. Hoc ſolum rogo, hoc dico, hoc impetrare deſidero: Opera manuum tuarum ne deſpicias. Opus tuum in me vide, non meum. Nam meum ſi videris, damnas: tuum ſi videris, coronas. Quia & quæcũque ſunt bona opera mea, abs te mihi ſunt, & ideo tua magis quàm mea ſunt. Audio quippe ab Apoſtolo tuo, Gratia ſalui facti eſtis per fidem, & hoc non ex B vobis, ſed Dei donum eſt: non ex operibus, ne fortè quis extollatur. Ipſius enim ſumus figmentum, creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis. Ergo ſiue in eo quòd homines ſumus, ſiue in eo quòd ex noſtra impietate mutati & iuſtificati ſumus, Domine opera manuum tuarum ne deſpicias.

Pſalm.76.a. Epheſ.2.b.

IN PSALMVM CXXXVIII.

enarratio.

PSALMVM nobis breuem parauerámus, quem mandaueramus cãtari à lectore: ſed ad horã quantum videtur perturbatus, alterũ pro altero legit. Maluimus ergo nos in errore lectoris ſequi voluntatem Dei, quàm noſtram in noſtro propoſito. Si ergo vos in eius prolixitate aliquandiu tenuerimus, nobis nõ imputetis: ſed credatis Deum nos non infructuosè laborare voluiſſe. Neque enim fruſtra in primo peccato noſtro pœnam accepimus, vt in ſudore vultus noſtri C panem manducemus. Tantum ſi panis eſt, attendite. Panis autem eſt, ſi Chriſtus eſt. Ego ſum, inquit, panis viuus, qui de cęlo deſcendi. Quem manifeſtatum nobis habemus in Euãgelio, ipſum quæramus & in Prophetis. Hunc ibi non vident ſuper quorum cor adhuc velamen poſitum eſt, vnde audiuit charitas veſtra heſterno die. Nobis autẽ quia ſacrificiũ veſpertinũ crucis Dñi conſcidit velũ, vt pateant iam templi ſecreta: quamdiu nobis Chriſtus prædicatur, & ſi cum labore & ſudore manducandus eſt panis. Loquitur autẽ Dominus noſter Ieſus Chriſtus in Prophetis aliquando ex perſona capitis noſtri, qui eſt ipſe Chriſtus ſaluator, ſedens ad dexterã patris, qui eſt etiam propter nos natus de virgine, & ſub Pontio Pilato, qualia noſtis, paſſus eſt: fuſo innocente ſanguine, quod eſt pretium noſtrum, redemit nocentes à captiuitate in qua detinebamur à diabolo, donando nobis delicta, & ipſo D pretio noſtro ſanguine ſuo delẽs chirographum quo debitores tenebamur. Ipſe eſt rector & ſponſus & redemptor eccleſiæ, caput noſtrum. Et vtique ſi caput eſt, habet corpus. Corpus autem eius ſancta eccleſia, quæ etiam coniunx eius: cui dicit Apoſtolus, Vos autem eſtis corpus Chriſti & membra. Totus itaque Chriſtus caput & corpus, tanquam integer vir, quia & femina de viro facta eſt, & ad virum pertinet: & dictum eſt de primo coniugio, Erunt duo in carne vna. Hoc autem ad myſteriũ interpretatur Apoſtolus non fruſtra eſſe dictũ de illis duobus hominibus, niſi quia in eis iam figurabatur Chriſtus & eccleſia: nam hoc ſic exponit Apoſtolus, Erũt duo in carne, inquit, vna. Sacramentum hoc magnum eſt: Ego autem dico, in Chriſto & eccleſia. Dicit etiã ipſum Adam formam futuri, Qui eſt, inquit, forma futuri. Si ergo Adam forma futuri: quomodo de latere dormientis Eua facta eſt,

Geneſ.3.d. Ioan.6.e. 2.Cor.3.d. Matth.27.f. Marc.16.d. Luc.2.b. Luc.23.f. Coloſſ.2.c. 1.Cor.12.d. Geneſ.2.d. Epheſ.5.g. Rom.5.c. Geneſ.2.d.

est, sic ex latere Domini dormientis, id est, in passione morientis & in cruce percussi de lancea manauerunt sacramenta quibus formaretur ecclesia. Nam de futura eadem passione sua sic dicit in alio Psalmo, Ego dormiui & somnum cepi & exurrexi, quoniam Dominus suscipiet me. Ergo dormitio intelligitur passio. Eua de latere dormientis, ecclesia de latere patientis. Loquitur ergo Dominus noster Iesus Christus in prophetis aliquando ex voce sua, aliquando ex voce nostra, quia vnum se facit nobiscum, sicut dictum est: Erunt duo in carne vna. Vnde dicit & ipse Dominus in Euangelio cùm de coniugio loqueretur: Igitur iam non sunt duo, sed vna caro. Vna caro, quia de nostra mortalitate carnem suscepit. Non autem vna diuinitas, quia ille creator, nos creatura. Quicquid igitur Dominus loquitur ex persona susceptæ carnis, & ad illud caput pertinet, quod iam ascendit in cælum, & ad ista membra quæ adhuc in terrena peregrinatione laborant. Pro quibus laborantibus membris cùm ea Saulus insequeretur, clamauit de cælo, Saule Saule quid me persequeris? Audiamus ergo loquentem Dominum nostrum Iesum Christum in prophetia. Cantati enim sunt ipsi Psalmi longè antequam Dominus de Maria virgine nasceretur, non antequam Dominus esset. Semper enim creator omnium, aliquando autem & natus ex creatura. Diuinitatem illam credamus, & quantum possumus intelligamus æqualem patri. Sed illa diuinitas patri æqualis, facta est particeps nostræ mortalitatis, non de suo, sed de nostro: vt & nos efficeremur participes diuinitatis eius, non de nostro, sed de ipsius.

Ioan.19.f.
Psal.3.a.
Genes.2.d.
Matt.19.a.
Act.9.a.
Luc.1.b.

Expositio Psalmi.

DOMINE probasti me & cognouisti me.) Dicat hoc ipse Dominus Iesus Christus, dicat & Domino patri. Non enim dominus eius pater eius, nisi quia dignatus est nasci secundum carnem. Pater est Dei, dominus hominis. Vis nosse cui pater est? Æquali sibi filio. Apostolus dicit, Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Huic formæ pater est Deus, æquali sibi formæ, vnigenito filio nato de substantia sua. Propter nos autem vt reficeremur, & efficeremur participes diuinitatis eius reparati ad vitam æternam, quia ipse, vt dixi, factus est particeps mortalitatis nostræ: quid de illo ait Apostolus ibi vbi dixerat, Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo: Sed semetipsum, inquit, exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudine hominum factus, & habitu inuentus vt homo? Erat autem in forma Dei æqualis patri, & accepit formam serui qua minor est patre. Vnde vtrunque dicit in Euangelio: &, Ego & pater vnum sumus: &, Quoniam pater maior me est. Ego & pater vnum sumus, secundum formam Dei: pater maior me est, secundum formam serui. Ergo quia & pater & dominus est; pater formæ Dei, dominus formæ serui. Dicat ergo ipse, nec miremur, nec scandalizemur, quia filius Dei vnicus dicit, Domine probasti me & cognouisti me. Probasti, & cognouisti: non quia non nouerat, sed quia aliis notum fecerat. Probasti me, inquit, & cognouisti me: Tu cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam.) Quid hic sessio? Quid hic resurrectio? Qui sedet, humiliat se. Sedit ergo Dominus in passione, surrexit in resurrectione. Tu, inquit, hoc cognouisti, id est, tu voluisti, tu approbasti: secundum voluntatem tuam factum est. Si autem volueris accipere vocem capitis ex persona corporis, dicamus & nos, Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam. Sedet enim homo, quando humiliat se in pœnitentia: surgit autem remissis peccatis, quando erigitur in spem vitæ æternæ. Propterea & in alio Psalmo dicitur, Surgite posteaquam sedistis

Philip.2.a.
Ioan.10.f. & 14.d.
Psal.126.a.

A qui manducatis panem doloris. Panem doloris pœnitentes manducant, qui cantant in alio Psalmo, & dicunt, Factæ sunt mihi lachrymæ meæ panis die ac nocte. Quid est enim, surgite posteaquam sedistis? Nolite exaltari, nisi prius humiliati fueritis. Multi enim volunt surgere antequam sederint: volunt se iustos videri, antequam peccatores se esse confessi sunt. Ergo si ex persona capitis nostri accipis, sic intellige: Tu cognouisti sessionem meam & resurrectionē meam; passionem meam & resurrectionem meam. Si ex persona corporis; Tu cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam: coram oculis tuis & peccata cōfessus sum, & tua gratia iustificatus sum. Intellexisti cogitationes meas de longinquo.) Quid est de longinquo? Cùm adhuc in peregrinatione sum, antequam ad illam patriam veniam, tu cognouisti cogitationem meam. Attende illum filium minorem: quia ipse etiā factus est corpus Christi, ecclesia de gentibus veniēs. Psal.41.a.

B Ierat quippe in longinquum filius minor. Duos enim filios habebat quidam paterfamilias: filius maior non longè ierat, sed in agro operabatur, & significat sanctos in lege facientes opera & præcepta legis. Genus autem humanum quod defluxerat in idolorum culturam, in longinquo fuerat peregrinum. Quid tam longè ab eo qui fecit te, quàm figmentum quod tibi ipse fecisti? Profectus est ergo filius minor in regionē longinquam, portans secum substantiam suam, & sicut nouimus in Euangelio, dissipauit eam viuens prodigè cum meretricibus, & famem passus applicauit se cuidam principi regionis illius: & ille eum porcis pascendis præposuit, de quorum siliquis & reliquiis cupiebat saturari, nec poterat. Et post laborem & tritutam, & tribulationem & egestatem, venit illi in mentem pater, & voluit redire, & sic ait: Surgam, & ibo ad patrem meum. Surgam dixit, sederat enim. Eius ergo vocem hic agnosce dicētis, Tu cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam. Sedi in egestate, sur- Luc.15.f.

C rexi in desiderio panis tui. Intellexisti cogitationes meas de longinquo, longè enim eram profectus. Sed vbi non est quem deserueram? Intellexisti cogitationes meas de longinquo: propterea sic dicit Dominus in Euangelio, Quia occurrit illi pater venienti. Verè, quia intellexerat cogitationes eius de longinquo. Luc.15.e.
Semitam meam & limitem meum inuestigasti.) Semitam, inquit, meam. Quam, nisi malam, quam ille ambulauerat vt patrem desereret, quasi occultus esse possit ab oculis vindicantis? Aut verò in illa egestate contereretur, aut porcos pascere poneretur: nisi pater vellet flagellare longinquū, vt reciperet propinquum? Ergo tanquam deprehensus fugitiuus sequente se vindicta legitima Dei vindicantis in affectiones nostras, quacunque ierimus & quocunque progressi fuerimus agnoscimur. Tanquam ergo deprehensus fugitiuus loquitur, Semitam meam, & limitem meum inuestigasti. Quid est, semitam meam? Quà profectus sum. Quid est, limitem meum? Quousque perueni. Semitam meam, & limitem meum inuestigasti. Limes meus ille longinquus, non fuit longè ab oculis tuis. Multum ieram, & tu ibi eras. Semitam meam & limi-

D tem meum inuestigasti. Et omnes vias meas præuidisti.) Non dixit, vidisti, sed præuidisti. Antequam eas irem, antequam eas ambularem præuidisti eas: Et permisisti me in labore ire vias meas, vt si nollem laborare, redirem ad vias tuas. Quoniam non est dolus in lingua mea.) Quare hoc dixit? Quia ecce fateor tibi, ambulaui semitam meam, factus sum longinquus à te: discessi à te cum quo mihi bene erat, & bono meo malè mihi fuit sine te. Nam si mihi bene esset sine te, nollem forsitan redire ad te. Ergo iste confitens peccata sua, dicens corpus Christi iustificatum, non in se, sed illius gratia: dixit, Non est dolus in lingua

mea.

mea. Ecce tu Domine cognouisti omnia nouissi-
ma & antiqua.) Cognouisti nouissima mea, quando
Luc.15.c. porcos paui: cognouisti antiqua mea, quádo à te par-
tem substantiæ meæ expetiui. Antiqua mihi fuerunt
exordia malorum nouissimorum. Antiquum pecca-
tum, quando lapsi sumus: nouissima pœna, quando in
istam mortalitatem laboriosam periculosamque per-
uenimus. Atque vtinam nobis ista sint nouissima.
Erit ista nouissima, si iam redire voluerimus. Est enim
Matth.25.d. alia quibusdam impiis nouissima, quibus dicetur, Ite
in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & an-
gelis eius. Nos autem, fratres, hucusque deseruimus
Deum: vsque ad huius vitæ mortalitatem sufficiat la-
bor noster. Recordemur panem patris nostri, recola-
Luc.15.d. mus beatitudinem domus patris nostri. Non nos de-
lectent siliquæ porcorum, doctrinæ dæmoniorum.
Ecce tu Domine cognouisti omnia nouissima, & an-
tiqua mea: nouissima quò perueni, antiqua vbi te
offendi. Tu finxisti me, & posuisti super me ma-
num tuam.) Finxisti me. Vbi? In ista mortalitate
iam ad labores, ad quos omnes nati sumus. Non enim
quisquã nascitur, nisi quẽ Deus finxerit in vtero ma-
tris suæ: aut vlla creatura est cuius non est ille plasma-
tor. Sed finxisti me in isto labore, & posuisti super me
manum tuam, vindicem manum grauantem super-
bum. Ita enim salubriter deiecit elatum, vt erigat hu-
milem. Tunc finxisti me, & posuisti super me manum
tuam. Mirificata est scientia tua ex me; inualuit,
non potero ad illam.) Aliquid quod obscurum qui-
dem est, sed non cum parua dulcedine intelligitur, ad-
Exod.33.d. & 34.a. uertentes audite. Moyses sanctus Dei erat famulus
cum quo loquebatur Deus per nubem, quia tempo-
raliter loquens vtique per assumptam creaturam lo-
quebatur seruo suo: id est, non per substantiam suam,
sed per assumptam aliquam corporalem creaturam,
per quam voces illæ fierent, & humanis atque mor-
talibus auribus personarent. Sic enim loquebatur
tunc Deus, non quomodo loquitur in substantia sua.
Quomodo enim loquitur in substantia sua? Locutio
Dei, verbum Dei est: verbum Dei Christus est. Ver-
bum illud non sonat & transit, sed semper incommu-
Ioan.1.a. tabiliter manet verbum, per quod facta sunt omnia.
Cui verbo dicitur (ipsa est enim & sapientia Dei)
Psal.101.d. Mutabis ea & mutabuntur, tu autem idem ipse es. Et
Sapien.7.d. alio loco de sapientia cùm Scriptura diceret, In seipsa
manens, ait, innouat omnia. Illa ergo sapientia stans;
si dici debeat vel stans, dicitur autẽ propter incõmu-
tabilitatẽ, nõ propter immobilitatẽ: & eodẽ modo se
semper habẽs, nullo loco, nullo tempore variata, nus-
quã aliter quàm hic aut ibi, nunquã aliter quàm nũc
aut antea, ipsa est locutio Dei. Locutio verò illa, quæ
fiebat ad Moysen, ad hominẽ fiebat per syllabas, per
transeuntes sonos. Non autem fierent ista, nisi Deus
assumeret talem creaturã per quã huiusmodi sermo-
nem, & voces emitteret. Moyses sanctus nouerat i-
stam locutionem Dei assumptis quibusdam corpo-
reis creaturis fieri: & sic desiderauit, & concupiuit vi-
dere ipsam speciem Dei; & loquenti secum Deo di-
Exod.33.d. xit, Si inueni gratiam ante te, ostende mihi temet-
ipsum. Cùm hoc vehementer concupisceret, & hoc
quadam, si dicendum est, amica familiaritate, quã i-
pse dignatus est, extorquere vellet Deo, vt videret
eius maiestatem & faciem, quomodo dici potest fa-
cies Dei: ait illi, Non potes videre faciem meam. Ne-
mo enim vidit faciem meam, & vixit: sed ponam te
in spelunca petræ, & transibo, & ponam super te ma-
num meam: cùm autem transiero, posteriora mea vi-
debis. Et ex his verbis natum est alterum ænigma, id
est, obscura quædam figura rerum. Cùm transiero,
posteriora mea videbis, dicit Deus: quasi ex alia par-
te habeat faciem, ex alia dorsum. Absit à nobis tale a-
A liquid de illa maiestate sentire. Nam qui hoc sentit
de Deo, quid ei prodest, quòd templa clausa sunt? I-
dolum in corde suo fabricat. Sunt ergo in illis verbis
magna mysteria. Loquebatur Dominus, vt dixi, per
creaturam, quomodo vellet famulo suo. Intellecta est
illic persona ipsius Domini & Saluatoris nostri Iesu
Christi. Qui quidem secundum formam Dei, quã æ- Philip.2.a.
qualis est patri, similiter oculis humanis inuisibilis est
sicut & pater. Si enim sapientia humana videri ocu-
lis non potest, virtus & sapientia Dei videri oculis
carneis potest? Sed quia erat Dominus opportuno
tempore carnem suscepturus, vt oculis etiam carneis
propter salubritatem curandæ intus mentis appare-
ret, quando ita apparere opus esset: hoc prædicens
Moysi figuratè ait, Faciem meam videre non potes; Exod.33.d.
posteriora mea videbis, sed cùm transiero. Vt autem
non videas faciem meam, manus mea erit super te.
Transire quid fuit Domino, nisi quod Euangelista di-
B cit; Cùm autem venisset hora, vt transiret Iesus de Ioan.13.a.
hoc mundo ad patrem? Nam ipsum transitum signi-
ficat pascha. Quod enim Hebraico verbo dicitur pa-
scha, Latinè transitus interpretatur. Quid est, faciem
meam non videbis, sed posteriora mea videbis? Cuius
personam gerebat ille Moyses, quando ei dictum est,
Faciem meam non videbis; sed posteriora mea vide- Exod.33.d.
bis, & hoc cùm transiero: vt autem non videas faciem
meam, ponam super te manum meam? Faciem suam,
dixit prima sua: & quodãmodo posteriora sua, transi-
tum de hoc mundo passionis suæ. Apparuit Iudæis,
non eum cognouerunt. Eorum personam gerebat
Moyses quando ei dicebatur, Faciem meam non po-
tes videre. Vnde autem non viderunt Deum in car-
ne positum? Quia grauata erat super eos manus Do-
mini. De illis enim dixerat Esaias, Incrassa cor popu- Esa.6.c.
li huius, & oculos eius graua. Eorum vox est in alio
Psalmo, Quoniam grauata est super me manus tua. Psal.31.a.
Vt ergo non cognoscerent tunc diuinitatem Christi,
grauati sunt. Si enim cognouissent, nunquam Domi-
C num gloriæ crucifixissent. Non crucifixo autem Do-
mino, sanguis illius non redimeret orbem terrarum.
Quid egit Deus, nisi quod ait Apostolus, altitudinem
diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei: vbi exclamat, O Rom.11.d.
altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm
incomprehensibilia sunt iudicia eius; & inuestigabiles
viæ eius! Quis enim cognouit sensum Domini, aut
quis cõsiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & re-
tribuetur ei? Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso
sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum. Apostolus
hoc dicit: quia superius dixerat, Cæcitas ex parte Is- Ibidem.
raël facta est, vt plenitudo gentiũ intraret, & sic omnis
Israël saluus fieret. Excæcati sunt ergo ex parte Iudæi
meritò superbiæ suæ, quia se iustos dicebant: & excæ-
cati crucifixerũt Dominum. Posuit super eos manum Exod.33.d.
suam ne viderent eum, donec transiret, scilicet de hoc Ioan.13.a.
mundo ad patrem. Videamus si posteaquam transiit
viderunt posteriora eius. Resurrexit Dominus, appa- Ioan.20.& 21.
ruit discipulis suis & omnibus qui in eum iam credi-
D derant: non eis à quibus crucifixus erat, quia super il-
los manum posuerat donec transiret. Ascendit au- Act.1.a.
tem in cælum quadraginta diebus factis cum discipu- Act.2.a.
lis suis. Impleto autem die Pẽtecostes, misit eis Spiri-
tum sanctum. Repleti Spiritu sancto, cœperunt om-
nium linguis loqui qui in vna nati erant, & vnam so-
lam didicerant. Expauerunt & exhorruerunt tantum
miraculum milia eorum qui crucifixerãt Dominum:
compuncti corde de tanto miraculo, quæsierunt con-
silium ab Apostolis quid facerent, posteaquã eis præ-
dicatus est Christus mirantibus vnde idiotæ homines
linguis omnibus loquerentur. Per Petrũ igitur aposto-
lũ annũciato eis Christo, quẽ in cruce cõtempserant,
quẽ tanquã mortalẽ hominẽ irriserant, cui propterea
insulta-

insultabat, quia de cruce nō descendebat, cùm vtique maius multo fuerit quod fecit de sepulchro resurgere, quàm de cruce descendere. Annunciato ergo sibi Christo dixerunt, Quid faciemus? Illi qui sæuierūt in Dominum quem videbant, iam consiliū petūt salutis: Act.2.e. & dictum est eis, Agite pœnitentiam, & baptizetur vnusquisque vestrùm in nomine Domini nostri Iesu Christi, & dimittentur vobis peccata vestra. Ecce viderunt posteriora eius, cuius faciem videre non potuerunt. Manus enim eius erat super oculos eorum: non semper, sed donec transiret. Posteaquam transiit, abstulit manus ab oculis eorū. Ablata manu ab oculis suis, dicunt discipulis, Quid faciemus? Primò sæui, postea pij: primò irati, postea timidi: primò duri, postea flexi: primò cæci, postea illuminati. Puto quod agnoscamus & in hoc Psalmo voces huiusmodi etiam Rom.11.d. gentium recordantium infidelitatem suam. Conclusit enim Deus omnes in infidelitate, vt omnium misereatur. Tu finxisti me, & posuisti super me manum tuam. Mirificata est scientia tua ex me, inualuit, & nō B potero ad illam. Veluti posuisti super me manū tuam. Mirus mihi factus es, non te comprehendo cum quo eram. Quàm facilis mihi erat vultus patris quando Luc.15.c. dixi, Da mihi substantiam meam quæ me contingit. Ecce profectò in regionem longinquam & fame contrito, multum mihi est, & labor est ante me, non possum percipere quod dimisi. Mirificata est, inquit, scientia tua ex me. Ex peccato meo factum est, vt mirificata mihi esset, & incomprehensibilis mihi existeret. Nam erat mihi facilitas contemplandi te, quando non superbia reliqueram te. Mirificata est, inquit, scientia tua ex me. Inualuit, non potero ad illam: subaudis, ex me. Non potero ad illam ex me. Cùm ergo potero, non potero nisi ex te. Ecce inuenis in longinquo fugitiuum non latere oculos eius à quo fugit. Et quò iturus est iam, cuius limes est inuestigatus? Sapien.1.b. Videte quid dicit, Quò ibo à spiritu tuo?) Spiritus C enim Domini repleuit orbem terrarum. Quis potest fugere in mundo ab illo spiritu, quo plenus est mundus? Quò ibo à spiritu tuo? Et quò à facie tua fugiā?) Locum quærit quò fugiat ab ira Dei. Quis est locus recepturus fugitiuum Dei? Homines qui suscipiunt fugitiuos, quærunt ab eis à quo fugerint, & quem seruum inuenerint alicuius domini minus potentis, tanquam sine vllo timore suscipiunt, dicentes in corde suo, non habet iste talem dominum, à quo possit inuestigari. Cùm autem audierint dominum potentem; aut non suscipiunt, aut cum magno timore suscipiunt: quia homo potens falli potest. Vbi non est Deus? Quis fallit Deum? Quem non videt Deus? A quo fugitiuum suum non repetit Deus? Quò ergo ibit fugitiuus iste à facie Dei? Vertit se huc atque illuc, quasi quærens locum fugæ suæ. Si ascendero, D inquit, in cælum, tu ibi es: si descendero in infernum, ades.) Tandem cognouisti male fugitiue, nullo pacto te posse fieri longe ab eo à quo longinquare voluisti. Ecce ille vbique est. Tu quò iturus es? Inuenit consilium, & hoc ab illo qui eum iam reuocare dignatur inspiratum. Si ascendero in cælum tu ibi es, si descendero in infernum ades. Si me extulero te inuenio repressorem, si me abscōdero te inuenio inquisitorem: & non inquisitorem tantum, sed & inuestigatorem. Si enim superbiero de iustitia mea, tu ibi es cuius est Prou.18.a. vera iustitiā. Si peccando venero in profundum malorum, & confiteri contempsero dicens, Quis me videt, Psal.6.a. in inferno enim quis confitebitur tibi? etiam illic ades vt vindices. Quò ergo iturus sum, vt à facie tua fugiam, id est, iratum te non sentiam? Hoc consilium inuenit: Sic fugiam, inquit, à facie tua, sic fugiam à spiritu tuo: ab vltore spiritu, à vindice facie sic fugiam. Quomodo? Si recipiam pennas meas in directum, & habitauero in extremis maris.) Sic possum fugere à facie tua. Si in extrema maris vult fugere à facie Dei, ibi non erit ille à quo fugit; de quo dixit, si descendero in infernum, ades? Mirum si in extremis maris non est, qui nec apud inferos deest. Sed noui, inquit, quomodo fugiā ab ira tua. Recipiendæ sunt pennæ meæ non in prauum, sed in directum, vt nec in superbam erigar præsumptionem, nec in perditam mergar desperationem. Quas pennas vult assumere, nisi duas alas, duo præcepta charitatis? In quibus duobus Matt.22.d. præceptis tota lex pendet & prophetæ. Has, inquit, alas, has pennas si recipiam sic; & habitabo in extremis maris, possum fugere à facie tua ad faciem tuam, & à facie irati ad faciem placati. Quid enim est extremum maris, nisi finis seculi? Illuc iam volemus spe & desiderio, habentes alas geminæ charitatis: non sit nobis requies, nisi in extremis maris. Nam si alibi requiem habere voluerimus; in mare præcipitabimur. Volemus quousque finiatur mare; suspendamus nos pennis geminæ dilectionis. Ad Deum interim spe volemus, & illum finem maris spe fideli præmeditemur. Quis autem nos perducat, attēdite. Ille ipse cuius faciem irati volumus fugere. Quid enim sequitur? Si descendero in infernum ades, si recipiam pēnas meas in directum. Recipiam, inquit. Ergo amiserat. Si recipiam pennas in directum, & habitabo in nouissima maris. Etenim illuc manus tua deducet me, & adducet me dextera tua.) Hoc meditemur fratres charissimi, hæc sit spes nostra, hæc sit consolatio nostra: Recipiamus pennas per charitatem, quas amisimus per cupiditatem. Cupiditas enim viscum facta est pennarum nostrarum: elisit nos de libertate aëris nostri, id est, aurarum illarum liberarum spiritus Dei. Inde elisi perdidimus pennas, & fuimus quodammodo captiuati in aucupis potestate: inde nos sanguine suo redemit, quem fugimus vt caperemur. Nutrit nobis pennas de præceptis suis, & erigimus iā eas sine visco. Non amemus mare, sed volemus in extrema maris. Nemo trepidet, sed nemo de pennis suis præsumat: quia & pennatos nisi ipse erigat, nisi ipse deducat, præcipitabimur in profunda maris lassati & fatigati, quasi præsumentes de viribus nostris. Opus ergo est vt habeamus pennas, & opus est vt ipse deducat. Adiutor enim noster est. Habemus liberum arbitrium: sed ipso libero arbitrio quantum possumus, nisi nos adiuuet ille qui iubet? Etenim illuc manus tua deducet me, & adducet me dextera tua. Et considerans longinquitatem viæ, quid sibi dixit? Et dixi, fortasse tenebræ conculcabunt me.) Ecce enim iam credidi in Christum, iam erigor duabus alis geminæ charitatis, & abundat iniquitas huius seculi: & quoniam abundauit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Sic dixit Dominus, Quoniam abundauit iniquitas, refrigescet charitas multorū. Matt.24.b. In ista vita inter tanta scandala, inter tam multa peccata, inter tantas turbas quotidianarum tentationum, quotidianarum suggestionum malarum, quid facio, inquit? Quomodo perueniā ad extrema maris? Audio terribiliter à Domino, Quoniam abundauit iniquitas, refrigescet charitas multorū. Denique deinde subiecit, Qui perseuerauerit vsq; Ibidem. in finem, hic saluus erit. Attendens longitudinem viæ, dixi mihi, Fortasse tenebræ conculcabunt me: Et nox illuminatio mea in deliciis meis.) Facta est mihi nox illuminatio: quia in nocte me desperaueram posse transire tantum mare, & tantam viam superare, & venire ad extremum perseuerando vsque in finem. Gratias illi qui me quæsiuit fugitiuum, qui terga mea flagelli plaga percussit, qui me vocando ab interitu reuocauit, qui fecit mihi illuminatam noctem. Nox est enim quandiu ista vita agitur. Quomodo est nox illuminata? Quia Christus descendit in noctem.

Accepit

Accepit Christus carnem de isto sæculo, & illuminauit nobis noctem. Perdiderat enim drachmam mulier illa, accendit lucernam. Sapientia Dei perdiderat drachmam. Quid est drachma? Numus, in quo numo imago erat ipsius Imperatoris nostri. Factus est enim homo ad imaginem Dei; & perierat. Et quid facit mulier sapiens? Accendit lucernam. Lucerna de luto est, sed habet lucem qua inueniatur drachma. Lucerna ergo sapientiæ, caro Christi. De luto facta est, sed verbo suo lucet, & inuenit perditos, & nox illuminatio in deliciis meis. Facta est mihi nox in deliciis. Deliciæ nostræ Christus. Videte quemadmodum de illo modò gaudeamus. Clamores isti vestri; gaudia ista vestra vnde sunt, nisi de deliciis? Vnde autem istæ deliciæ, nisi quia nox illuminata est, nisi quia Dominus Christus nobis prædicatur? Quia quæsiuit vos antequam quæreretis eum, & inuenit vos vt inueniretis eum. Et nox illuminatio mea in deliciis meis.

Luc. 15. b.

Gen. 1. d.

Quoniam tenebræ non obtenebrabűtur à te.) Tu ergo noli tenebrare tenebras tuas, & Deus illas nő tenebrat, sed magis illuminat, quia illi dictű est, ipsi canto in alio Psalmo, Tu illuminabis lucernam meã Domine; Deus meus illuminabis tenebras meas. Qui autem tenebrant tenebras suas, quas Deus nő tenebrat? Homines mali, homines peruersi. Cùm peccant, vtique tenebræ sunt: dű non confitẽtur peccata sua quæ fecerunt, sed insuper defendunt, tenebrant tenebras suas. Ergo iam si peccasti, in tenebris es: sed confitendo tenebras tuas, mereberis illuminari tenebras tuas. Defendendo autem tenebras tuas, tenebraberis tenebris tuis. Et quando euades à duplicibus tenebris, qui in simplicibus laborabas? Vnde autem Dominus non tenebrat tenebras nostras? Quia nő nos sinit impunita habere peccata. Flagellat nos in istis laboribus, & erudit nos. Tota ista miseria generis humani in qua gemit mundus, noueritis fratres, quia dolor medicinalis est, non sentẽtia pœnalis. Videte quia dolor vbique, vbique metus, vbique necessitas, vbique labores. Crescit auaritia, sed in malis. Si ad hoc Deus hic talibus flagellis erudit nos vt nő tenebrẽtur tenebræ nostræ, agnoscamus nos, sub pœna flagelli esse, & benedicamus Deű miscentẽ iam amaritudines dulcedini vitę temporalis: ne temporaliű deliciarű delectatione cæcati, non desideremus delicias ęternas, nec velimus finire mare & habitare in nouissimo maris. Sæuiat ergo fluctus maris. Quanto plus sæuiunt fluctus maris, tanto se illa cű pennis columba suspendit. Non ergo tenebrat Deus tenebras nostras: quia miscet flagella peccatis nostris, & amaritudines praui dulcedinibus nostris. Non nos tenebremus tenebras nostras defendendo peccata nostra, & nox illuminatio in deliciis nostris. Quoniam tenebræ non obtenebrabűtur à te.

Psal. 17. e.

Et nox tanquam dies illuminabitur.) Nox tanquam dies. Dies nobis prosperitas seculi, nox nobis aduersitas seculi. Sed si cognoscamus ob meritũ peccatorum nostrorũ nos aduersitates pati, & dulcia nobis sunt flagella patris, ne sit amara sententia iudicis: sic habebimus tenebras noctis huius, quomodo lumen noctis huius. Si nox est, quomodo ibi lux est? Nox est, quia erratur hic à genere humano. Nox est, quia nondum venimus ad illum diem quem non coarctat hesternus & crastinus: sed est dies perpetuus, sine ortu, quia sine occasu. Non est ergo hic: sed quandam lucem suam nox ista habet, & tenebras suas. Quare sit generaliter nox, diximus. Quæ est lux noctis huius? Prosperitas & felicitas seculi huius, gaudium temporale; honor temporalis, quasi lux est noctis huius. Aduersitas autem & amaritudo tribulationum vel ignobilitas, tanquam tenebræ sunt noctis huius. In hac nocte, in hac mortalitate vitæ humanæ habent homines lucem, habent homines tenebras: lucem prosperitatem, tenebras aduersitatem. Sed vbi venerit Dominus Iesus Christus, & habitauerit animam per fidem, & promiserit aliam lucem, & inspirauerit & donauerit patientiam, & monuerit hominem non delectari prosperis, ne frangatur aduersis: incipit homo fidelis indifferenter vti mundo isto, nec extolli quando res prosperæ accedunt, nec frangi quando res aduersæ sunt, sed vbique Dominum benedicere: non solùm quando abundat, sed etiam quando amittit: non solùm quando sanus est, sed etiam quando ægrotat: vt sit in illo vera illa cantio, Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Si ergo semper, quando lucet nox ista, & quando obscura est nox ista, quando arridet prosperitas, quando tristis est aduersitas; semper sit laus eius in ore tuo: & fiet tibi quod modò dictum est, Sicut tenebræ eius, ita & lumen eius.) Non me conculcant tenebræ eius, quia non me extollit lumen eius. Ecce habes lumen ipsius in Iob. Abundabat omnibus rebus. Lux noctis in illius diuitiis prima describitur. Quãtis rebus & quanta copia redundabat, lux erat noctis eius. Putauit inimicus propterea illum talem virum colere Deum; quia illa omnia donauerat ei: & petiuit vt auferretur ab eo. Factæ sunt tenebræ noctis illius, quæ primò habebat lucem. Nouerat tamen ille, siue lux ibi esset, siue tenebræ, illam noctem esse, in qua peregrinaretur à Deo suo: & habebat interiorem lucem ipsum Deum suum, per quam lucem interiorem indifferenter haberet siue tenebras noctis illius, siue lucẽ. Propterea quia in luce noctis illius, id est, in rerum abundantia colebat Deű: ablatis illi omnibus rebus; posteaquam factæ sunt tenebræ illius, quid dixit ille? Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit ita factum est, sit nomen Domini benedictű. In nocte sum quadam vitę huius. Dominus, inquit, habitat cor meum, illuminauit mihi solatiis quibusdam noctem; quando dedit copias rerum temporalium. Subtraxit ipsam lucem temporalem, & quasi tenebrata est nox. Sed quia sicut tenebræ eius, sic & lumen eius: Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit ita factum est, sit nomen Domini benedictum. Non sum tristis in nocte hac: quia sicut tenebræ eius, ita & lumen eius. Vtrunque transit, vt qui gaudent tanquam non gaudentes sint, & qui flent tanquam non flentes sint: quia sicut tenebræ eius, ita & lumen eius.

Psal. 33. a.

Iob 1. d.

1. Cor. 7. f.

Quoniam tu possedisti renes meos Domine.) Non sine causa sicut tenebræ eius, sic lumen eius. Intus est possessor, qui nő solùm cor tenet, sed etiam renes: non solùm cogitationes, sed etiam delectationes. Ipse ergo possidet vnde me delectaret aliquid lucis in nocte, ipse tenet renes meos: non noui delectari nisi de luce interiore sapientiæ ipsius. Quid ergo? Non delectaris de prosperitate rerum, de felicitate temporum, de honoribus, de diuitiis, de familia? Non delector, inquit. Quare? Quia sicut tenebræ eius, ita & lumen eius. Vnde tibi ista indifferentia, vt sicut tenebræ eius, sic sit tibi & lumen eius? Vnde? Quoniam tu possedisti renes meos Domine: Suscepisti me de vtero matris meæ.) Dum essem in vtero matris meæ, non indifferenter habebam tenebras illius noctis, & lucem illius noctis. Etenim vterus matris meæ, consuetudo ciuitatis meæ fuit. Quæ est illa ciuitas? Quæ nos progenuit in captiuitate. Nouimus Babyloniam illam, de qua hesterno die locuti sumus, vnde proficiscuntur omnes qui credunt & suspirant illi luci Hierusalem cælesti. Ergo ego dixi, ex vtero matris meæ susceptus sum à Domino: inde mihi tenebræ noctis huius, & lux huius noctis indifferentes factæ sunt. Qui autem est in vtero matris illius Babyloniæ, gaudet prosperis seculi, frangitur aduersitatibus seculi, non nouit gaudere nisi aliquid prosperum eueniat secundum tem-

tempus, nec nouit contristari nisi aliquid aduersum eueniat secundum tempus. Iam exi de vtero Babyloniæ, incipe cantare hymnum Domino. Egredere & nascere, suscipiet te Deus ex vtero matris tuæ. Quis Deus? Deus ille apostoli Pauli qui dixit, Cum autem placuit Deo qui me segregauit de vtero matris meæ, reuelare filium suum in me. Quæ enim erat mater eius? Synagoga. Et ibi quid didicerat, nisi quod habebant & didicerant ipsi Iudæi & ipse populus? Nomen in illis remanserat laudis Dei, facta autem in eis non inueniebantur. Erant in eis verba Dei, quasi folia in arbore, & fructus nusquam. Talem arborem fici sicut nostis, cùm Dominus inuenisset, maledicto arefecit. Inuenit enim in ea folia, & fructum non inuenit: quandam nobis arborẽ figurabat. Nam fructuum eorum tempus nondum erat. Quod omnes homines nouerant, artifex cæli & terræ non nouerat? Ergo ille qui Paulum segregauit ab vtero matris suæ, ipse & nos segregauit ab vtero matris nostræ. Cuius matris nostræ? Babyloniæ illius. Suscepti ergo ex vtero illo, iam incipiamus habere aliam spem. Promisit, fratres, quare gaudeatis, fructus facite positi in alia spe. Iam non nouimus malum nisi offendere Deum, & non perduci ad illa quæ promisit: nec nouimus bonum nisi promereri Deum, & perduci ad illa quæ promittit. Quid illa bona mundi huius, & mala mundi huius? Indifferenter habeamus, quia iam suscepti ab vtero matris nostræ indifferenter ea habentes, dicimus, Sicut tenebræ eius, sic & lumen eius. Nec felicitas huius seculi nos beatos facit, nec aduersitas miseros. Opus est iustitiam tenere, fidem diligere, sperare in Deum, diligere Deum, diligere & proximum. Post istos labores habebimus indefessam lucem, habebimus diem sine occasu. transit quicquid est in ista nocte lucidum & tenebrosum: Quoniam tu possedisti renes meos Domine, suscepisti me ex vtero matris meæ. Confitebor tibi Domine, quoniam terribiliter mirificatus es.) Terribiliter mirificatus es: eo ipso quòd te miramur, tu terribilis es, cum tremore gaudemus. Timemus enim ne de donis tuis nos extollentes per superbiam, mereamur amittere quod humilitate percepimus. Confitebor tibi Domine, quoniã terribiliter mirificatus es. Mirabilia opera tua Deus, Et anima mea cognoscit valde.) Iam cognoscit anima mea valde, quoniam suscepisti me ex vtero matris meæ. Antea verò mirificata est scientia tua ex me, inualuerat, nec poteram ad illam. Ergo ex me inualuerat, nec poteram ad illam. Vnde modò anima mea cognoscit valde, nisi quia nox illuminatio in deliciis meis est, nisi quia venit mihi gratia tua & illuminauit tenebras meas; nisi quia tu possedisti renes meos, nisi quia tu suscepisti me ex vtero matris meæ? Non est absconditum os meum à te, quod fecisti in abscondito.) Os suũ dicit. Quod vulgo dicitur ossum, Latinè os dicitur. Hoc in Græco inuenitur. Nam possemus hic putare os esse ab eo quod sunt ora, non ossum correptè ab eo quod sunt ossa. Non est ergo absconditum, inquit, os meum à te, quod fecisti in abscondito. Habeo in abscondito quoddã ossum. Sic enim potius loquamur. Melius est vt reprehendãt nos Grãmatici, quàm non intelligant populi. Ergo est, inquit, quoddam ossum meum intus in abscondito. Tu fecisti intus ossum mihi in abscondito, & nõ est absconditũ à te. In abscondito enim fecisti, sed nunquid & tibi hoc abscondisti? Hoc ossum meum factum est à te in abscondito, homines non vident, homines nõ nouerunt: tu autẽ nosti qui fecisti. Quod ergo os dicit fratres? Quæramus illud, in abscondito est. Sed quia Christiani in nomine Domini Christianis loquimur, modò inuenimus quid sit ossum huiusmodi. Firmitas quædam est interior, quia in ossibus firmitas & fortitudo intelligitur.

Galat.1.c.

al. prædicare.

Matt.21.b.

A tur. Est ergo quædam animæ interior vis, vbi firmitas non frangitur. Quælibet tormenta, quælibet tribulationes, quælibet huius seculi aduersitates vndique fremant, illud quod Deus in abscondito fecit firmum, in nobis frangi non potest, non cedit. A Domino enim facta est quædam firmitas patientiæ nostræ, de qua dicitur in alio psalmo: Veruntamen Deo subiecta est anima mea, quoniam ab ipso patientia mea. Et attende apostolum Paulum, habẽtem intus hoc genus firmitatis. Quasi tristes, inquit, semper autem gaudentes. Vnde quasi tristes? Contumeliis, opprobriis, persecutionibus, flagellis, plagis, carceribus, catenis, lapidationibus. Quis non eos miseros tunc existimaret? Nec illi ipsi persecutores sæuirent in eos, nisi putarent eos miseros fieri persecutionibus suis. Illi enim eos ex sua infirmitate coniiciebant, qui non habebãt ossum absconditum interius. Illi verò qui habebant, hominibus foris tristes videbantur, intus autem gau-

B debant Deo: cui non erat absconditum ossum ipsorum quod fecerat in abscondito. Aperit autem hoc ossum in abscondito factum à Deo idem apostolus Paulus his verbis: Nõ solum autem, inquit, sed etiam gloriamur in tribulationibus. Parum est quia non es tristis, sed & gloriaris? Sufficiat tibi tristem non esse. Parum est, inquit, Christianis. Tale ossum mihi fecit in abscondito, vt parum sit non frangi, nisi etiam glorier. Vnde gloriaris? In tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur. Vide quomodo formata sit illa firmitas intus in corde. Scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit: quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Sic formatum atque firmatum est ossum illud absconditum, vt faciat nos etiam gloriari in tribulationibus. Sed videmur hominib^9 miseri, quia absconditũ est ab eis quod

C habemus intrinsecus. Non est absconditũ os meũ à te quod fecisti in abscondito: Et substãtia mea in inferioribus terræ.) Ecce in carne est substãtia mea, in inferioribus terræ est substãtia mea, & habeo tamen ossum intrinsecus quod formasti, quod faciat me nõ cedere omnibus persecutionibus inferioris huius regionis, vbi est adhuc substãtia mea. Quid enim magnum est, si fortis est angelus? Magnum est si fortis est caro. Et vnde fortis est caro? Vnde forte vas fictile, nisi quia factum est ibi ossum in abscondito? Et substantia mea in inferiorib^9 terræ. Quid de illis qui minus firmi sunt? Loquitur enim, vt iam commendaui, Christus. Sed multa dicta sunt ex persona corporis: audi & ex persona capitis: & non quasi distinguit, vt inducat ipsas personas, modò caput, modò corpus. Si enim distinguit, & quasi diuidit, non erunt duo in carne vna. Si autem duo sunt in carne vna: noli mirari si duo sunt in voce

D vna. Quãdo Dominus noster Iesus Christus passus est, discipuli nondũ habebãt illud ossum interius, nõdum illis erat firmatum robur patientiæ, & latebant se, nesciebant vires suas: & ausus est Petrus promittere societatem mortis cum Domini passione, & non se nouerat ægrotus, medicus autem nouerat ægrotũ. Quid autem factũ est? Tecũ, inquit, ero vsque ad mortem. Amen dico tibi, prius quàm gallus cãtet, ter me negabis. Responsio medici verior inuenta est, quàm ægroti præsumptio. De his ergo dicit, Non est abscõditum os meum à te, quod fecisti in abscondito. In quibus est ipsum os firmatũ intrinsecus, & maximè robur passionis in ipso Domino nostro & saluatore Iesu Christo, qui cùm voluit sedit, cũ voluit surrexit, cũ voluit dormiuit, cùm voluit euigilauit. Quia potestatem, inquit, habeo ponendi animã meam, & potestatem habeo iterũ sumẽdi eam. Quid de illis in quibus nõ erat fortitudo illa formata atque firmata? Quid de illis? Vide

Psal.61.b.

2.Cor.6.b.

Rom.5.a.

1.Cor.6.c.

Matt.26.d.

Ioan.10.c.

Vide quid dicat Deo patri, Imperfectum meum viderunt oculi tui.) Imperfectum meum, Petrum pollicentem & negantem, præsumentem & deficientem, viderunt tamé oculi tui. Nam quòd eum & ipse Dominus respexit, sicut scriptú est in Euágelio, iam post tertiam negationem commonitus quid ei prædixerit Dominus, Exiit foras & fleuit amarè. Fletus ille de respectione Dei fuit, quia imperfectú meum, inquit, viderunt oculi tui. Nam ille imperfectus titubãs in Domini passione, proculdubiò periret, sed viderunt eum oculi tui: non solú ipsum, sed & omnes qui imperfecti fuerunt, donec Christi resurrectione firmarétur. Apparuit enim oculis eorú nó perisse in Domino quod mortuum erat: & factú est os illud in abscódito eorú, vt nec ipsi iam timerét mori. Imperfectum meú viderunt oculi tui, Et in libro tuo omnes scribétur.) Nó solum perfecti, sed etiam imperfecti. Nó timeant imperfecti, tantú proficiant. Nec quia dixi, non timeant, ament imperfectionem, & ibi remaneant vbi inuenti sunt. Tantum proficiant, quantú in ipsis est. Quotidie addãt, quotidie accedãt, tamé à corpore Domini non recedant: vt in vno corpore, & in his membris cópaginati possint mereri de se dictam esse vocé istam, Imperfectum meú viderút oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur. Per diem errabunt, & nemo in eis.) Dies hic adhuc erat Dominus noster Iesus Christus. Vnde dicebat, Ambulate dum diem habetis. Sed per diem errabút imperfecti ipsius. Putauerút & ipsi Dominum nostrú Iesum Christú tantummodò hominé esse, nó habere in se occultã diuinitatem, non esse occultè Deum, sed hoc solum esse quod videbatur: hoc & ipsi putauerút. Nam & ipse Petrus, de illo enim potissimum loquimur, in quo nobis etiam nó desperatæ firmitatis exemplú propositú est: dixerat Domino idé Petrus, cùm interrogasset quid illú dicerét homines, Tu es Christus filius Dei viui. Et dixerat ei Dominus, beatus es Simó bar Iona, quia nó tibi reuelauit caro & sanguis, sed pater meus qui in cælis est. Quare? Quia dixerat eú filium Dei. Ibi paulo pòst eodé loco in ipsa córextione verború, cœpit Dominus de passione suã futura dicere. Ille auté Petrus qui iam illum confessus fuerat filiú Dei, timuit ne sicut filius hominis moreretur. Erat & filius Dei, erat & filius hominis: filius Dei in forma Dei æqualis patri, filius hominis in forma serui, qua minor est patre. Venturus erat ad passionem vtique ex forma serui. Quid timuit Petrus? Ne in forma serui periret forma Dei, & non potius præsumpsit, quia ex forma Dei reuiuisceret forma serui. Ait illi, Absit à te Domine, propitius tibi esto. Et Dominus qui illum beatú dixerat in illa voce, Vade post me satanas, inquit: neque enim sapis quę Dei sunt, sed quæ hominú sunt. Iam dudú quia dixerat, Tu es Christus filius Dei viui, audiuit: non tibi reuelauit caro & sanguis, sed pater meus qui in cęlis est: ideo petra, ideo beat⁹. Modò auté quia nó ex patris reuelatione, sed ex carnis infirmitate responderat, satanas appellatus est. Non sapis, inquit, quæ Dei sunt, sed quæ hominú. Et hic erat Christus, fratres: inter illos ambulauerat, véntis imperauerat, ante oculos ipsorum fluctus calcauerat, ante oculos ipsorum quatriduanú mortuú suscitauerat, ante oculos ipsorú tanta miracula fecerat, & tamen trepidauerút in passione eius, quasi amisissent eum de quo frustra præsumpserant: sed per diem errabant, & nemo in eis. Nemo prorsus, nec ipse qui dixerat, Tecú vsque ad morté ero. Dixerat enim illis, Veniet hora vt me relinquatis solum, & eat vnusquisque in viam suam. Sed non sum solus, quia mecú est pater. Cum illo erat pater, & ipse cú patre, & in illo pater, & ipse in patre: & ipse & pater vnú, & illi timuerút cùm moreretur. Quare, nisi quia per diem errauerunt, & nemo fuit in eis? Per diem errabunt, & nemo in eis.

Marginalia: Luc. 22. g. — Ioan. 12. f. — Matt. 16. c. — Philip. 2. a. Ioan. 14. d. — Matt. 16. d. — Matth. 8. c. Matth. 18. c. Ioan. 11. f. — Luc. 22. d. Ioan. 16. d. — Ioan. 10. g.

A Sed quid est errabunt per diem? Nunquid peribút? Et vbi est, Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur? Ergo quãdo per diem errauerunt? Cum hic positú Dominum non intellexerunt. Et quid sequitur? Mihi auté valde honorificati sunt amici tui Deus.) Iidem ipsi qui per diem errauerunt & nemo in eis fuit, amici tui facti sunt: & valde mihi honorificati sunt. Factum est in eis os illud post resurrectionem Domini in abscódito, & pro eius nomine passi sunt, in cuius passione trepidauerút. Mihi autem valde honorificati sunt amici tui Deus: Valde confortati sunt principatus eorum.) Facti apostoli, facti duces ecclesiæ, facti arietes ducentes greges: Valde confortati sunt principatus eorum. Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur.) Per illos qui per diem errauerunt, & nemo erat in eis, ecce nata est tanta multitudo, quæ iam sicut arena numerari non potest, nisi à Deo. Dixit enim, super arenam

B multiplicabuntur: & tamé dixerat, dinumerabo eos. Illi ipsi numerati, super arenam multiplicabuntur. Ei quippe arena numerata est, cui numerati sunt capilli capitis nostri. Dinumerabo eos, & super arena multiplicabuntur. Exurrexi, & adhuc sum tecum.) Exurrexi, & adhuc sum tecú, quid est? Iam passus sum, inquit, sepultus sum, ecce surrexi, & adhuc me non intelligunt tecú. Adhuc tecum sum, id est, nondú cum ipsis: quia me nondú agnoscunt. Sic enim legitur in Euangelio: Quia post resurrectionem Domini nostri Iesu Christi, sibi apparenté non cótinuò cognouerút. Est & alius sensus: Exurrexi, & adhuc sum tecum, vt hoc tempus significare voluerit, quo adhuc in occulto est ad dexterã patris: antequã reueletur in claritate qua venturus est ad iudicandum de viuis & mortuis. Et deinde dicit, quid interea per totú hoc tépus dum iam resurrexit & adhuc cú patre est, patiatur hic per commixtioné peccatorú in corpore suo, quod est ecclesia, & per separationé hæreticorú. Sequitur enim & dicit, Si occideris Deus peccatores, viri sanguinum

C declinate à me: Quoniam dices in cogitatione, accipient in vanitate ciuitates suas.) Videtur sic connecti ordo verborum: Si occideris Deus peccatores, accipient in vanitate ciuitates suas. Sic enim occisos vult intelligi, cùm per superbiã qua intumescunt, amittút gratiam qua viuunt. Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictú, & auferet se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu. Sic occiduntur peccatores, quia obscurati intelligentia alienantur à via Dei. Amittunt enim confessionem propter elationem: atque ita in eis occisis fit quod scriptum est, A mortuo homine tanquam qui non sit, perit confessio. Et sic accipiunt in vanitate ciuitates suas; id est, populos suos vanos eorum vanitatem sectantes: cùm inflari iustitiæ nomine persuadent, vt dirupto vnitatis vinculo eos tanquam iustiores cæci & imperiti sequantur. Et quia plerunque hinc inueniunt occasionem separandi se ab vnitate Christi, dum malos accusant cum quibus se communionem nolle habere confingunt. Et quia

D fieri potest, vt non tantum infament innocétes, quos tanquam malos se fugere simulant, sed etiam vera de quibusdam malis sui similibus dicunt, inter quos triticum Christi seruato vnitatis vinculo gemit: propterea interposuit, Viri sanguinum declinate à me, quoniam dices in cogitatione, accipient in vanitate ciuitates suas: id est, ideo seducent in separationem propriam populos suos vanitate propria corrumpendos, quia tu in cogitatione dices, viri sanguinum declinate à me: vt scilicet meritò superbiæ peccatores in spiritu occisi, propterea ciuitates suas, hoc est, populos suos in vanum accipiant: hoc est, in erroris vanitatem separando traducant, & quasi offensi commixtione palearum, dirupta vnitate triticum deserát: quia

Marginalia: Matt. 10. d. — Marc. 16. d. — Sapien. 1. a. — Eccle. 17. d. — Matth. 3. c.

quia ipsum triticũ, id est, bonos fideles monet, vt ante ventilationem quæ nouissima futura est, nõ apertè se à malis segregent, ne adhuc eis commixtos deserant bonos, sed per bonam conuersationem & dissimilitudinẽ vitæ quodãmodo tacitè illis dicat corp⁹ Christi, viri sanguinũ declinate à me. Hoc enim eis voce Dei dixit, quæ vox in cogitatione est, sicut eam Deus dicit in cogitatione sancti populi sui. Viri autem sanguinũ [1. Ioan. 3. c.] qui sunt, nisi qui oderunt fratres? Sicut Ioannes dicit, Qui odit fratrem suum, homicida est. Hoc ergo nõ intelligentes occisi peccatores, quomodo dicat Deus malis in cogitatione bonorũ, Viri sanguinũ declinate à me, accusant in eis communionem malorum: & se per has calumnias separando, accipiũt in vanitate ciuitates suas. Hęc vox quę modò in cogitatione bonorum dicitur malis, aperta erit in illa die quando eis di- [Matth. 7. d.] cetur à capite ipso nostro: Nunquam noui vos. Discedite à me omnes qui operamini iniquitatẽ. Nunc autem dicit corpus Christi, quod est Ecclesia, Quid est quod mihi calumniãtur superbi, quòd quasi me maculent aliena peccata, & propterea separando se, accipiunt in vanitate ciuitates suas? Nónne eos qui oderãt te Dñe, odio habui?) Vt quid à me peiores exigũt [Matth. 13. f. Ibidem 3. c.] etiam corporalem à malis separationem, vt ante tempus messis simul cum zizaniis eradicetur & triticum: vt ante tempus ventilationis perdam sustinentiã tolerandi paleam: vt antequam omnia genera piscium ad finem seculi tanquam ad littus separanda perueniãt, retia pacis vnitatisq; dirumpam? Nunquid malorum sunt sacramenta quæ accipio? Nunquid eorum vitæ factisque communico consentiendo? Nónne eos qui [Psal. 68. b.] oderant te Domine, odio habui? Et super inimicis tuis tabescebã.) Nónne cùm zelus domus tuæ comederet me, videbam insensatos, & tabescebam? Nónne [Psal. 118. (53.)] & tædium detinebat me à peccatoribus derelinquentibus legem tuam? Qui enim sunt inimici tui, nisi qui vita sua indicãt quàm oderint legem tuam? Hos ergo cùm odissem, cur mihi calumniantur qui accipiunt in vanitate ciuitates suas, quòd mihi imputari possint eorũ peccata quos oderã, & super quibus zelo domus [Matth. 5. g.] Dei tabescebã? Sed vbi est, Diligite inimicos vestros? An quia vestros dixit, non Dei? Benefacite, inquit, eis qui oderũt vos. Non ait, qui oderũt Deum: ideo iste secutus dixit, Nónne eos qui oderũt te Domine, odio habui? nõ dixit, qui oderunt me. Et super inimicis tuis tabescebam: tuis dixit, nõ meis. Sed qui nos propterea oderũt, & propterea inimici nobis sunt, quia Deo seruimus: quid aliud quàm eum oderunt, & eius inimici sunt? Nũquid ergo tales inimicos nostros diligere nos [al. non debemus?] debemus? Aut nõ propter Deum persecutionem patiuntur, quibus dicitur, Orate pro persequẽtibus vos? Ergo attende quod sequitur, Perfecto odio oderam illos.) Quid est, perfecto odio? Oderã in eis iniquitates eorũ, diligebam cõditionem tuam. Hoc est perfecto odio odisse, vt nec propter vitia homines oderis, nec vitia propter homines diligas. Nã ecce vide quid adiungat, Inimici facti sunt mihi.) Nõ iam tantum Dei, sed suos inimicos ostẽdit. Quomodo ergo in eis impleuit, quod & ipse dixit, Nónne eos qui oderãt te, odio habui; & quod Dominus præcepit, Diligite inimicos vestros? Quomodo implebit hoc, nisi illo perfecto odio: vt hoc in eis oderit quod iniqui sunt, hoc diligat quod homines sunt? Nam & tempore veteris Testamẽti quo visibilibus suppliciis carnalis populus coërcebatur, homo ad nouum Testamentum per intelligẽtiam pertinẽs famulus Dei Moyses, quomodo oderat peccatores cùm pro eis orabat, & quomodo nõ oderat cùm eos occidebat, nisi quia perfecto odio oderat eos? Ea namque perfectione sic oderat iniquitatem quam puniebat, vt diligeret humanitatem pro qua orabat. Cùm ergo corpus Christi ab impiis & ini-

A quis etiam corporaliter in fine separandum, nunc inter eos interim gemat: & cũ illi occisi peccatores tanquam de malorum communione bonis calumniãdo, & se quasi per occasionem malorum magis à bonis & innocentibus separando, sic accipiãt in vanitate ciuitates suas; vt multi mali adhuc restẽt qui eorum separationem non sequantur, sed à bonis vsq; in finem tolerandi, in eadem permixtione remaneant: quid inter [Matth. 13. c.] hæc agit corpus Christi, siue cẽtenum, siue sexagenũ, siue tricenum fructum afferens cum tolerãtia? Quid agit proxima Christi in medio filiarum, sicut lilium in medio spinarum? Quæ sunt voces eius? quę conscien- [Cant. 2. d.] tia? quæ species filiæ regis intrinsecùs? Ecce audi quid dicat, Proba me Deus & scito cor meum.) Tu Deus, tu proba, tu scito, non homo, non hæreticus: qui nec probare nouit, nec scire potest cor meum, vbi tu probas & scis quia non consentiam factis malorum, & illi me putant cõtaminari posse peccatis aliorum: vt dum B ego in longinqua peregrinatione mea facio quod in alio Psalmo gemo, id est, Cum iis qui oderant pacem [Psal. 119. b.] eram pacificus, donec perueniam ad illam visionem pacis, quod interpretatur Hierusalem, quæ est mater omnium nostrum, ciuitas æterna in cælis: ipsi litigando & calumniando seq; separando accipiant non planè in æternitate, sed in vanitate ciuitates suas. Proba ergo me Deus, & scito cor meum: Scrutare me & cognosce semitas meas.) Vt quid hoc? Attende quid sequitur. Et vide, inquit, si via iniquitatis in me est, & deduc me in via æterna.) Scrutare, inquit, semitas meas, id est, consilia & cogitationes meas: & vide si via iniquitatis sit in me siue faciendo, siue consentiendo, & deduc me in via æterna. Quid aliud dicit, quã deduc me in Christo? Quid est enim via æterna, nisi qui est [Ioan. 14. a.] vita æterna? Æternus enim est qui dixit, Ego sum via, veritas & vita. Si ergo aliquid inueneris in via mea C quod displiceat oculis tuis, quoniam via mea mortalis est, tu deduc me in via æterna, vbi nulla est iniquitas: quia & si quis peccauerit, aduocatum habemus a- [1. Ioan. 2. a.] pud patrem Iesum Christum iustum. Ipse est exoratio pro peccatis nostris: ipse est vita æterna sine peccato: ipse est vita ęterna sine supplicio. Magna sacramenta, fratres. Quomodo nobiscum loquitur spiritus Dei? quomodo nobis facit in hac nocte delicias? Quid est hoc, rogamus vos fratres? Inde dulciora, quo obscuriora. Cõficit nobis potionem ad amorem suum, quibusdam modis suis miris. Mirificat ipsa dicta sua, vt cùm ea diceremus quæ iam noueratis, tamen quia ex illis locis eruebantur quę obscura videbantur, tanquã noua fieret ipsa cognitio. Nunquid nõ noueratis fratres, quia in Ecclesia Dei tolerandi sunt mali, & schismata non sunt facienda? Nunquid iam non sciebatis, quia intra illa retia quæ capiũt bonos & malos pisces, [Matth. 13. f.] perdurandum est vsque ad littus: nec retia rumpenda sunt, quia in littore separabuntur boni ad vasa, & ma- D li proiicientur? Iam ista noueratis, versus autem istos Psalmi huius non intelligebatis. Expositum est quod non intelligebatis, & innouatum est quod noueratis.

IN PSALMVM CXXXIX. PRÆFATIO.

IVSSERVNT domini fratres, & in ipsis Dominus omnium, vt ipsum Psalmum afferam ad vos intelligendum, quantum Dominus donat. Adiuuet orationibus vestris, vt ea dicã quæ oportet me dicere, & vos audire: vt omnibus nobis vtilis sit sermo diuinus. Nõ enim omnibus vtilis est, quia non est omnium fides. [2. Thess. 3. a.] Fides autem sic est in anima vt radix bona, quæ pluuiam in fructum ducit: perfidia verò & error diaboli- [1. Tim. 6.] cus & cupiditas mala radix omnium malorum, sicut radix spinarum etiam dulcem pluuiam ad punctiones conuertit. Quid habet Psalmus iste, credo cùm cantaretur aduertisse vos: quoniam cõqueritur & gemit, & Deo precem fundit inter malos cõstitutum corpus Christi.

Christi. Eius enim vox est in omni tali prophetia, tan- A quam illius inopis, id est egentis, nondum satiati, esurientis & sitientis iustitiam, cui quędam saturitas promissa in fine seruatur. (Matth. 5 a.) Interim hic nunc sitiat & esuriat, gem.it & pulset & quærat. Peregrinationis illecebris non delectetur, non putet patriam seculum, vnde vt liberaretur Christus aduenit: quia Christus caput nostrum esse voluit, caput scilicet cuiusdam corporis. Non enim potest dici caput, vbi corpus nullum est cui sit caput. Proinde si caput Christus, & alicuius corporis caput est Christus. Corpus illius capitis sancta Ecclesia est, in cuius nos membris sumus, si caput nostrũ diligimus. Audiamus ergo voces corporis Christi, hoc est nostras, si sumus in Christi corpore: quia quisquis ibi non fuerit, in eis erit inter quos illud corpus gemit. Proinde aut in illo corpore eris, vt gemas inter malos: aut non eris in illo corpore, & in eis eris inter quos malos gemit corpus quod gemit inter malos: aut membrum Christi, aut hostis corporis Christi. Nec isti inimici & aduersarij corporis Christi vno B modo intelliguntur, aut vno modo agunt. Versipellis est enim qui in eis regnat, & qui eis vtitur tanquam vasis suis. Cæterùm multi ab illo liberantur, & in corpus Christi transeunt, & qui sint, & quid futuri sint, nouit ille qui illos redemit sanguine suo nescientes. Sunt autem quidam perseuerantes in malitia sua, ad Christi corpus non pertinentes, & ipsi noti ei vtique cui nihil ignotum est. Interim illi qui iam compaginati sunt cum membris eius: nondum habẽtes resurrectionem futurã, in qua perit omnis gemitus, & laus succedit, in qua omnis tribulatio morietur, & erit sine fine exultatio: nondum ergo habentes hoc in re, sed tamen tenentes in spe, gemunt ex desiderio quodam, & orant se liberari ab hominibus malis, inter quos necesse est viuere & bonis. Non enim separatio iam cuique tuta est. Illius enim erit separatio, qui non nouit errare. Quid est, qui non nouit errare? Vt nec C malum traiiciat ad dexteram, nec bonum ad sinistrã. Nos autem in hac vita difficile est vt nosipsos nouerimus, quanto minus debemus de quoquam præproperam ferre sentẽtiam? Quia si hodie malum nouimus, cras qualis futurus sit ignoramus: & fortè quem vehementer odimus, frater noster est, & nescimus. Securi ergo odimus in malis malitiam, & diligimus naturam & creaturam: vt quod ibi fecit Deus amemus, quòd ibi fecit ipse homo, oderimus. Fecit enim Deus ipsum hominem, fecit autem homo peccatum. Dilige quod fecit Deus, odi quod fecit homo. Sic enim persequeris quod fecit homo, vt liberetur quod fecit Deus.

In finem Psalmus ipsi Dauid.

Finem non intendas alium, quàm tibi ab Apostolo præstitutum est (Rom. 10 a.) Finis enim legis Christus, ad iustitiam omni credẽti. Ergo cùm audis Psalmum dicere, D In finem, corda conuertãtur ad Christum. Tanquam enim præco Psalmi est titulus Psalmi, veluti dicens, Ecce veni, & inde dicturus sum, de quo cantaturus: (Rom. 1 a.) Nam & ipsi Dauid, nõ intelligo nisi ipsum qui factus est ex semine Dauid secundùm carnem. Interim propter genus congruit nomen. Genus carnale à Dauid, genus spiritale supra Dauid. Et nõ solùm ante Dauid, (Ioan. 8 g.) sed ante Abraham: nec ante Abraham tantũ, sed ante Adam: nec ante Adam tantum, sed ante cęlum & terrã, ante omnes angelos, ante omnes potestates & virtutes, ante omnia visibilia & inuisibilia. Quare? Quia (Ioan. 1 a.) vt hæc essent, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Ergo quia ex semine Dauid non secũdùm diuinitatem, qua creator est ipsius Dauid: sed secundùm carnem Dauid dignatus est vocari in prophetia, in ipsum finem intende, quia ipsi Dauid canitur Psalmus: & corporis eius vocem audi, & esto in corpore eius. Vox quam audisti tua fiat, & ora & dic quod sequitur.

Expositio Psalmi.

Exime me Domine ab homine maligno.) Non ab vno, sed ab ipso genere: nec à vasis tantum, sed ab ipso principe, id est, ab ipso diabolo. Quare enim ab homine si à diabolo? Quia & ipse in figura homo dictus est: Venit inimicus homo, & superseminauit zizania. (Matth. 13 d.) Et cùm dixissent serui ad patremfamiliás, Nónne bonum semen seminasti, vnde apparuerũt zizania? Responsum est, Inimicus homo hoc fecit. Ab isto ergo homine maligno ora quantum potes vt libereris. Quia non est tibi colluctatio aduersus carnem & sanguinem, (Ephes. 6 b.) sed aduersus principes & potestates, & rectores mundi tenebrarum harum; id est, rectores peccatorum. Quod quidem & nos fuimus, nam audiuimus modò vocem Apostoli, Fuistis aliquãdo tenebræ, nũc (Ephes. 5 b.) autem lux in Domino. Iam ergo lux facti, non in nobis, sed in Domino; oremus non tantum contra tenebras, id est, cõtra peccatores quos adhuc diabolus possidet, sed etiam contra ipsum principem eorum diabolum, qui operatur in filiis diffidentiæ. A viro iniusto erue me.) Hoc est, ab homine maligno, quod est à viro iniusto. Malignum enim ideo dixit, quia iniustum, ne fortè aliquem iniustum bonum esse putes. Sunt enim multi iniusti quasi non nocentes, non sunt sæui, non sunt asperi, non sunt persequentes & pressuras hominibus faciẽtes: sed tamen vnde iniusti? Quia alio quodã modo, luxuriosi, ebriosi, voluptatibus dedititi. Quomodo nulli nocet qui sibi non parcit? Innocens enim ille est qui non nocet, non autem qui sibi nocet. Tibi autem quomodo potest non nocere, qui sibi nocet? Sed respondes, In quo mihi nocet? non enim inuasit rem meam, aut appetiuit salutem meam. Luxuria sua pascitur, suis voluptatibus delectatur. Sed si iniquitas habet voluptates, ipse inquinatur. Mihi quid pertinet, cui molestus non est? Nocet tibi saltem vel exemplo, quia viuit tecũ, & ad quod agit inuitat. Nónne cùm eum vides fortè in illis sordibus prosperari, duceris talium delectatione factorum? Et si non consentis, saltem inuenisti quod expugnes. Quomodo ergo tibi nõ nocebat, qui laboras vincere quod fecit in corde tuo? Malignus est ergo omnis iniustus, & necesse est noxius sit, siue sit blandus siue sit ferox. Quisquis in illũ incurrerit, quisquis laqueis eius fuerit captus, inueniet quã sit noxium quod putabat lene. Etenim fratres, & spinæ nõ pungunt in radicibus. Erue spinas de terra, contrecta radices ipsarum, & vide si sentis dolorem. Tamen illud vnde dolorem sentis in superficie, de illa radice processit. Itaque non vobis placeant homines quasi lenes & blandi, amatores tamen carnalium voluptatum, & inquinatarum cupiditatum sectatores non vobis placeant. Et si adhuc videãtur lenes, radices spinarum sunt. Nam talibus factis per luxuriam plerunq; effundunt quod habebãt. Et quomodo quærunt implere quod effuderunt? Nũquid iam parcunt rapinis & cogitationibus fraudium omni generi malignitatis exquirendæ? Iam vides malum hominem quem putabas antea lenem. Quando illum videbas inebriari, bonus erat: modò iam furem vides, latronem times. Processerunt spinę de illis radicibus. Quando sentiebas lenes radices spinarum, tunc si posses incenderes, & non esset vnde prodiret quod te modò pungeret. Proinde fratres mei, corpus Christi vel membra Christi gementia inter tales malos, quoscunque videtis procliues ferri in malas libidinès & in perniciosas voluptates, tunc reprehendite, & tũc castigate, tunc vrite. Incendatur radix, & non est vnde spina procedat. Si autem non potueritis, certi estote quòd eos habebitis inimicos. Tacere possunt, occultare inimicitias suas possunt, amare vos non possunt.

sunt. Sed quoniam amare vos non possunt, & necesse est, vt qui oderunt vos mala vobis quærant, non vacet lingua & cor vestrum dicere Deo, Exime me Domine ab homine maligno, à viro iniusto erue me: Qui cogitauerunt iniustitias in corde.) Quid enim, quia non audent proferre in lingua, & seruant in corde? Propter eos enim dixit qui plerunque in labiis bona loquuntur. Audis vocem iusti, sed non est cor iusti. Nam quid profuit hoc addere, vt diceret: Qui cogitauerunt iniustitias in corde? Ab eis me libera, ibi sit potentissima manus tua ad eruendum me. Facile est enim deuitare apertas inimicitias, facile est auerti ab inimico prompto & manifesto, cuius iniquitas iam etiam in labiis est. Ille est molestus, ille occultus. Ille difficilè deuitatur, qui in labiis bona portat; & in corde occultat mala. Qui cogitauerunt iniustitias in corde. Tota die constituebant bella.) Quid est, bella? Contra quæ pugnarem tota die mihi constituebant. Inde enim hoc nascitur de talibus cordibus, quicquid est cõtra quod pugnat Christianus. Si seditio, si schisma, si hæreses, si contradictio turbulenta, non hoc erumpit nisi de illis cogitationibus quæ tegebantur: & quando labia bona loquebantur, tota die constituebant bella. Pacata audis verba, sed belli constitutio à cordibus non discedit. Quod enim dictum est, Tota die, sine intermissione significat; id est, toto tempore.

Acuerunt linguas suas sicut serpentes.) Si adhuc quæris hominem, aspice similitudinem. In serpente maxima astutia est & dolus nocendi, propterea etiam serpit. Nõ enim vel pedes habet, vt eius vestigia cum venit audiantur. In eius itinere velut lenis est tractus, sed non est rectus. Ita ergo repunt & serpunt ad nocẽdum, habentes occultum venenum & sub leni contactu. Et ideo sequitur, Venenum aspidum sub labiis eorũ.) Ecce est illud sub labiis: vt aliud sub labiis, aliud in labiis aduertamus. Quos etiam apertè manifestat alio loco vbi dicit: Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem sunt in cordibus eorum. *Psal. 27 a.*

Conserua me Domine de manu peccatoris, ab hominibus iniustis erue me.) Ipsi sunt, noti sunt: nõ hoc opus est intelligere, sed agere. Orare opus est, nõ quærere qui sint. Sed quo modo ores aduersus huiusmodi homines, aperit tibi in consequenti. Multi enim aduersus malos imperitè orant. Qui cogitauerunt, inquit, supplantare gressus meos.) Adhuc potest carnaliter accipi. Habet quisque inimicum in negotio, cogitat ei fraudem facere, & ei auferre pecuniã, qui versatur in communi negotio. Habet quisque inimicum vicinum, & cogitat malum ingerere domui eius; aliquid de re ipsius minuere, & vtiq; dolo cogitat, fraude cogitat, machinamentis diaboli hæc ipsa gestit implere, nemo dubitat. Sed tamen nõ propter ista isti cauendi sunt, sed ne insidiando tibi adducant te ad se, id est, à corpore Christi separent te, & faciant te de corpore suo. Sicut enim bonorum caput Christus est, sic illorum caput diabolus. Qui cogitauerunt, inquit, supplantare gressus meos. Quid est, supplantare gressus meos? Non quasi vt erres in negotio quod cum illo habes, & decipiat te in causa quæ tibi communis est in foro cum illo. Supplantauit gressus tuos, si te impedierit in via Dei, vt illud quod rectum intendebas titubet, aut labatur à via, aut cadat in via, aut recedat de via, aut remaneat in via, aut retro reuertatur vnde venerat. Quicquid tibi tale fecerit, supplantauit te, decepit te. Contra huiusmodi insidias ora, ne perdas cæleste patrimonium, ne amittas Christum cohæredem, quia victurus es in æternum cum eo qui te fecit hæredem. Non enim talis te fecit hæredem cui mortuo succedas, sed cum quo in æternum viuas. Absconderunt superbi muscipulam mihi.) Totum corpus diaboli explicauit breuiter cùm ait, superbi,

A Inde est quòd & iustos plerunque se dicunt, cùm sint iniqui: Inde est quòd nihil illis tam noxium est, quàm confiteri peccata. Ipsi sunt qui cùm sint falsi iusti, necesse est vt inuideant veris iustis. Nemo enim inuidet alteri in eo quod non vult vel esse vel videri. Alius tibi inuidet quia diues es, aut diues vult esse vt tibi inuideat, aut putari vult diues. Alius tibi inuidet, quia clarus es & nobilis, aut hoc esse affectat, aut hoc se putari cupit. Et sic omnia quæ videntur bona in hoc seculo & putantur, quod quisque vult habere & in quo vult excellere, vel cuius rei famã captat, in eo tibi inuidet. Isti autem qui falsi iusti sunt, videri volunt iusti cùm non sint, & necesse est vt quem viderint verum iustũ, inuideant illi, & hoc cum illo agant quomodo amittat vnde gloriatur. Inde veniunt omnes seductiones & supplantationes. Hoc prior ipse diabolus voluit, qui cadens stanti homini inuidit: & quia ipse amisit regnũ cælorum, hominẽ illuc peruenire noluit, & non vult, *Gen. 3.c.*

B Et id agit nunc vt homo illuc nõ perueniat vnde ipse eiectus est. Quia ergo superb' est ipse, & ideo inuidus quia superbus, omne corpus ipsius talium corpus est. Sed nos oremus contra illum qui corrigi non potest, & pro ipsis qui possunt, vt dicamus homini iniusto, Quare inuides iusto, ô homo iniuste? Quia vis videri iustus? Citò fac quod melius est, & facilius eris. Quod vis videri esto rebus, ita diliges cui inuidebas, quia qđ illum doles esse, eris & tu, & amabis in eo te, & ipsum in te. Etenim si inuideres diuiti, non esset in potestate tua vt diues esses. Si inuideres honesto alicui senatori nobili, non esset in potestate tua vt nobilis tu esses & clarus. Si inuideres pulchro, nũquam te pulchrum faceres. Si inuideres forti & valido, nunquam tibi vires dares. Si inuides iusto, res in voluntate est. Esto quod doles esse alterum: non enim empturus es quod tu nõ es, & alius est. Gratis constat, citò constat. Pax in terra hominibus bonæ voluntatis. Illi autem superbi ab- *Luca 2.b.*

C sconderunt muscipulam, quæ sierunt supplãtare gressus meos. Et quid fecerunt? Et restes extenderunt muscipulas pedibus meis.) Quas restes? Notum est hoc verbum in Scripturis, & inuenimus alibi quid significent restes. Dominus flagellum de resticulis fecit, vnde expulit eos de templo qui ibi malè versabantur: & significauit nobis quomodo intelligam' restes, quia criniculis peccatorum suorum vnusquisque cõstringitur. Dicit enim alia Scriptura, & apertè Esaias, Væ iis qui trahunt peccata sicut restem longam. Quare autem dicitur restis? Quia omnis peccator perseuerãs in peccatis suis, addit peccata peccatis: & cùm deberet accusatione peccati sui corrigi, defensione duplicat quod confessione posset auferre, & plerunque aliis peccatis vult munitus esse propter illa quæ commisit. Fecit adulterium, & ne occidatur, parat homicidium: addit peccato peccatum. Rursum si ei contigerit facere homicidium, iam qui vnum crimẽ timebat, duo timet: & vtique cùm videat se plura timere quàm antea timebat, nõ cogitat minuere quod fecit, sed addere quod nondum fecit. Quærit fortè & maleficium. Tria ecce habet. Inde iam quis cogitet? quis finiet restim peccatorum? Et optimè dicitur restis. Vt enim torqueatur restis additur, & non adduntur recta fila, sed torta. Prauitas sibi connexa ducitur in longũ, & non cogitat præcidere quod malè texuit, sed addere, producere, in longum protendere: vt habeat in fine vnde illi ligentur manus & pedes, & proiiciatur in tenebras exteriores. Hæc autem peccata sua tendunt iustis, quando eis suadent facere mala quæ ipsi faciũt. Ideo dixit, Restes extenderunt muscipulam pedibus meis; id est, de peccatis suis me deiicere voluerunt. Et vbi hoc? Iuxta semitas scandalum posuerunt mihi.) Non in semitis, sed iuxta semitas. Semitæ tuæ, præcepta Dei sunt. Illi scandala iuxta semitas posuerunt: tu *Ioan. 2.c.* *Prouerb. 5.d.* *Esaia 5.d.* *Matth. 22.b.*

D

noli recedere à semitis, & non irrues in scandala. Nec A volo dicas, & si prohiberet illos Deus ponere mihi scãdala iuxta semitas, & non ibi ponerent. Immo permisit Deus ponere scandala illos iuxta semitas, vt tu non recedas à semitis. Iuxta semitas scandala posuerunt mihi. Et quid restat? Quod remedium inter tanta mala, in istis tentationibus, in istis periculis? Dixi Domino, Deus meus es tu.) Illi homines sunt, & non mei: tu & Deus & meus es. Dixi Domino, Deus me9 es tu. Magna vox orationis, mouet fiduciam. Nunquid illorum non est Deus? Cuius enim nõ est Deus, qui est verus Deus? Sed tamen propriè eorum est qui eo fruũtur, qui ei seruiũt, qui libenter sub ipso sunt. Nam & mali quamuis inuiti, sub ipso sunt. Illi appellant Deũ à quo coronentur, sub illo illi fugiunt à quo damnentur. Et iniquus qui non vult habere Dominũ Deum suum, quò fugiet Deum omnium? Bonum est illi ergo vt cõuertatur ad Deum omnium, faciatque illum conuersione suum: & positus inter tales peccatores, seductores, hypocritas, superbos dicat ad Deum B quem sui conuersione sibi fecit Deum suum: Dixi Domino, Deus meus es tu. Percipe auribus Domine vocem deprecationis meæ.) Simplex quidẽ sententia est, & facilis ad intelligendũ, sed tamen delectat fortè cogitare quare non dixerit, Percipe auribus deprecationem meam, sed velut euidentius exprimens affectum animi sui, ait, vocẽ deprecationis meæ, vitã deprecationis meæ, animã deprecationis meæ, nõ quod sonat in verbis meis, sed vnde viuunt verba mea. Cæteri enim strepitus sine anima, soni dici possunt, voces non possunt. Vox propriè animatorum est, viuorũ est. Quam multi autem deprecantur Deum, & non sentiunt Deum, nec bene cogitant de Deo? Sonum deprecationis habere possunt, vocẽ non possunt, quia vita ibi non est. Huius qui viuebat, quia Deum suum intelligebat, & à quo liberaretur videbat, & à quibus C liberaretur sentiebat, ipsa erat vox deprecationis eius: ipsam commendans auribus Dei dicat, Domine Domine. Tu Domine Domine, id est, tu verissime Domine, nõ quales domini homines, nõ quales domini, qui emũt sacello, sed qualis Dominus, qui emit sanguine. Domine Domine virtus salutis meæ.) Id est, qui das vires saluti meæ. Quid sibi vult, virtus salutis meæ? Conquerebatur de scandalis & insidiis peccatorum, & circumlatrantibus, & circuminsidiantibus malignis hominibus vasis diaboli, de superbis inuidẽtibus iustis, inter quales necesse est vitam ducere, cũ hic viuimus in peregrinatione nostra hac. Talia verò scandala abundantia futura Dominus prædixit, & ait, Abundabit iniquitas; & quoniam abundauit ini- Matth.24 b quitas, refrigescet charitas multorũ. Sed adiunxit statim solatium: Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Attendit iste & timuit, & abundantia iniquitatum turbatus respexit spem: quia qui perseuera- D uerit vsque in finem, hic saluus erit. Extendit se perseuerare, & vidit longam viam: & quia perseuerare magnum est & difficile, ipsum orauit ad perfectionẽ perseuerantiæ suæ, à quo illi iussum est, vt perseueraret. Certè saluus ero, si perseuerauero vsque in finem: sed perseuerãtia ad virtutem pertinet, vt merear salutem. Tu es virtus salutis meę, tu me facis perseuerare, vt perueniam ad salutem. Domine Domine virtus salutis meæ. Et vnde spero, quia tu es virtus salutis meę?

Obumbrasti super caput meum in die belli.) Ecce modò adhuc pugno, pugno foris contra fictos bonos, pugno intus contra concupiscentias meas: quoniam video aliam legem in membris meis repugnantẽ legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in lege pec- Rom.7.d. cati, quæ est in membris meis. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hui9? Gratia Dei, per Iesum Christum Dominum nostrum. Igitur laborãs A in hoc bello, respexit ad gratiam Dei: & qui iam cœperat æstuare & arescere, tanquam vmbram inuenit sub qua viueret. Obumbrasti super caput meũ in die belli, id est, in æstu, ne fatigarer, ne arescerem. Ne tradas me Domine à desiderio meo peccatori.) Ecce quò mihi valeat vmbraculum tuum, vt æstum nõ patiar à meipso. Et quid mihi peccator faceret ille, quãtumlibet sæuiret? Sæuierũt enim iniqui, martyres traxerunt, eos catenis ligauerunt, carceribus inclaserũt, gladio ferierunt, bestiis subiecerunt, ignibus consumpserunt. Hæc omnia fecerunt, sed non eos tradidit Deus peccatoribus, quia non sunt traditi à desiderio suo. Illud ergo ora quantum potes, vt à desiderio tuo non tradat te Deus peccatori. Tu enim desiderio tuo facis locum diabolo. Ecce enim diabolus proposuit lucrum, & inuitauit ad fraudem. Lucrum habere nõ potes, nisi fraudem feceris. Sed lucrum esca est, fraus laqueus. Sic attẽde escam, vt videas & laqueum, quia lucrum non potes adipisci, nisi fraudem feceris: frau- B dem autem si feceris, capieris. Non ideo capieris, quia inueneris. Aliquando enim nõ inueneris, sed ab hominibus, à Deo autem capieris & traheris & occideris. Omnis enim qui talia facit, perimit seipsum. Ibi est ergo esca, ibi est & laqueus. Frena desiderium, & non cades in laqueum. Si autem vicerit te desiderium escæ, mittit tibi collum in laqueum, & capiet te auceps animarum. Ne tradas me à desiderio meo peccatori, inde obumbratur in die belli. Desideriũ enim æstus facit: vmbraculum autẽ Domini temperat desiderium, vt possimus refrenare quo rapiebamur, vt nõ ita æstuemus, vt ad laqueum perducamur. Cogitauerunt aduersum me, ne derelinquas me, ne fortè exaltentur.) Habes & alio loco, Qui me premunt, exulta- Psal.12.b. bunt si motus fuero. Tales sunt & isti, quia talis est & ipse diabolus. Quando seduxerit hominem gaudet, triumphat de illo: exaltatur ipse, quia ille humiliatus C est. Quare autem ille humiliatus est? Quia malè exaltatus fuit: & ille qui de illo triumphat, humiliabitur. Tales sunt enim omnes, qui gaudent de malo: videntur sibi ad tempus gloriari, superbire, ceruicem erigere. Non vos delectet exaltatio eorum, escam habent in faucibus & hamum. Ibi est quo delectantur, ibi est quo trahuntur. Ne derelinquas me, ne fortè exaltentur id est, non de me triumphent, non de me gaudeãt.

Caput circuitus eorum, labor labiorum ipsorum teget eos.) Me, inquit, vmbra alarum tuarum teget, obumbrasti enim mihi in die belli. Ipsos quid teget? Caput circuitus eorum. Ipsa superbia. Quid est circuitus ipsorum? Vt circumeant & non stent: in gyrũ eant erroris, vbi iter est sine fine. Qui enim in longum it, aliunde incipit, alicubi finit. Qui in gyrum it, nusquam finit. Ipse est labor impiorum, qui demonstratur in alio Psalmo euidentius: In circuitu impij Psal.11 b. ambulant. Sed circuitus eorum caput, superbia est: Eccl.10.b. D quia initium omnis peccati superbia. Vnde autem superbia labor labiorum ipsorum? Omnis enim superbus fictus est, omnis fictus mendax. Laborãt homines loqui mendacium, nam veritatem tota facilitate loquerẽtur. Ille enim laborat, qui fingit quod dicit. Nã qui verum vult dicere, non laborat: ipsa enim veritas sine labore loquitur. De homine ergo hoc dixit Deo, Me proteget vmbraculum tuum: ipsos teget mendacium ipsorum. Sed ipsum mẽdacium ipsorum, labor est labiorum ipsorum. Ecce parturiuit iniustitiã, con- Psal.7 c. cepit dolorem, & peperit iniquitatem. In omni enim opere malo labor est, & omne opus malum cogitatũ, mendacium ducem habet. Non enim est veritas, nisi in opere bono. Et propterea quia omnes laborant in mẽdacio, veritas quid clamauit? Venite ad me omnes Matth.11 d. qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Ipsa est vox clamans ad laborãtes in alio Psalmo, Filij ho- Psal.4.a. minum

minum

minum usquequò graui corde, ut quid diligitis uanitatem, & quæritis mendacium? Apertè audi alio loco
Hier. 9. b. laborem in mendacio. Docuerunt linguas suas loqui mendacium, ut iniquè agerent laborauerunt. Caput circumitus eorum, labor labiorum ipsorũ teget eos.

Decident supra eos carbones ignis in terra, & deijcies eos.) Quid est, in terra? Hic adhuc in hac vita, hic super illos decidát carbones ignis, & deijcies eos. Qui sunt carbones ignis? Nouimus istos carbones. An alij sunt isti, & alij illi de quibus dicturi sumus? Istos enim video ad pœnam valere: illos autem quos cõmemoraturus sum, ad salutem. Dictum est enim de quibusdam carbonibus, cùm homo peteret aduersum lin-
Psal. 119. guam subdolam auxilium: Quid detur tibi aut quid adijcietur tibi ad linguam subdolam? Sagittæ potentis acutę, cum carbonibus vastatorijs: id est, verba Dei cor transfigentia, & vetustaté perimentia, amoremq́; gignentia, & exempla hominum qui mortui erant & reuixerunt, & nigri erant, & fulgentes effecti sunt. Carbones enim tenebræ sunt, color indicat. Sed cùm ad eos accesserit flamma charitatis, & ex mortuis re-
Ephes. 5. b. uixerint; audiant ab Apostolo: Fuistis enim aliquando tenebrę, nunc autem lux in Domino. Ipsi sunt carbones, fratres, quos intuemur quando volumus mutare vitam transfixi sagitta Dei, & impediũt nos malæ linguæ hominum, de qualibus hic modò quærebatur, & volunt seducere à via veritatis, potiusq́ue inducere ad errores suos, & dicere nobis, quia si professi fuerimus, non implebimus. Attẽdimus carbones illos. Qui erat heri ebriosus, hodie sobrius est. Qui erat heri adulter, hodie castus est. Qui erat heri raptor, hodie largitor. Omnes isti carbones ignis sunt. Accedunt exempla carbonum ad vulnus sagittarum. Nõ enim timeo dicere vulnus, cùm clamet ipsa sponsa, vulnerata charitate ego sum: & fit ibi vastatio fœni, propter quod & dicuntur carbones vastatorij. Vastatur fœnũ, sed purgatur aurum: & mutat homo ex morte vitam, & incipit esse etiam ipse carbo flagrans, qualis carbo erat A-
1. Tim. 1. c. postolus, qui prius fuit persecutor & blasphemus & iniuriosus, niger & extinctus. Misericordiam verò cõsecutus, accensus est de cælo: vox Christi accendit illum. Periit in eo tota nigredo, cœpit feruens spiritu quo accendebatur, accendere. Tales ergo & hic intellecturi sumus carbones ignis, qui cadunt super istos malos, & deijciunt eos? Planè non prohibemur hunc habere intellectum. Video hic nobis elucescere non improbabilem seu reprehensibilem sententiam. Intelligo illos carbones cadere super istos, vt deijciãtur. In alios enim veniunt vt accendantur, in alios vt deij-
2. Cor. 2. d. ciantur. Ipse enim carbo dicebat, Quibusdam sumus odor mortis in mortem, quibusdam sumus odor vitæ in vitam. Vident enim iustos flammantes spiritu, candentes luce, & eis inuidendo cadunt; hoc est quòd superuenient illis carbones ignis in terra, & deijciẽtur. Quid est, in terra? Adhuc hic sunt in hac vita, excepta illa pœna quę seruatur impiis. Carbones isti illos deijciunt, antequam veniat ignis æternus. Decident super eos carbones ignis in terra, & deijcient eos: In miseriis non subsistent.) Venit illis miseria & non tolerant, iustus autem subsistit: quomodo ille subsistit qui
Rom. 5. a. dicit: Sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem. Spes autem non confundit, quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. At verò super illos cùm ceciderit aliqua pressura, aliqua miseria: non subsistunt, cadunt. Quando enim tales patiuntur huiusmodi pressuras, non valent tolerare, decidunt in iniquitates malas, quia traduntur à desiderio suo peccatori. Vir linguosus non dirigetur super terram.) Vir linguosus amat mẽdacia. Quid enim

A illi est voluptas, nisi loqui? Non enim attendit quid loquatur, dum loquitur. Non potest fieri vt iste dirigatur. Qualis ergo esse debet seruus Dei, accensus illis carbonibus, & ipse carbo salutaris effectus? Qualis esse debet? Vt magis optet audire quam dicere, sicut scriptum est, Sit autem omnis homo velox ad audiẽ- Iacobi 1. c.
dum, tardus autem ad loquendum. Et si fieri potest hoc cupiat, non habere necessitatem loquendi & docendi. Ecce enim dico charitati vestræ, fratres mei. Loquimur nos modo ad vos, vt aliquid doceam[*] vos. Quanto melius si omnes sciremus, & nemo doceret alterum, vt non esset alius loquens, alius audiens: sed omnes audientes vnum illũ cui dicitur, Auditui meo Psal. 50. b.
dabis gaudium & lætitiam? Vnde & ille Ioannes, non tam gaudebat quia prædicabat & quia loquebatur, sed gaudebat quia audiebat. Ait enim, Amicus autem Ioan. 3. d.
sponsi stat & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem sponsi. Itaque fratres, citò dixerim charitati ve-
B stræ, ibi vnusquisque probet se, non vt loquatur, sed vt de alio locutionis officium exigat. Gaudium autẽ taciturnitatis intus habeat in voluntate, vocem doctrinæ in necessitate. Quando enim opus est voce doctrinæ? Quando pateris imperitum, quando pateris indoctum. Si semper delectat te docere, semper vis habere imperitum quem doceas. Si autem beneuolus es, & vis omnes doctos esse, non vis semper habere quos doceas: & non erit in voluntate exercitatio vel probatio doctrinæ tuæ, sed in necessitate. Gaudium tibi sit in auditione Dei: necessitas tibi sit in locutione tua: & non eris vir linguosus, ne nõ dirigaris. Quare vis loqui, audire non vis? Semper foras exis, intrò redire detractas. Qui enim te docet, intus est: quando tu doces, tanquam foras exis ad eos qui foris sunt. Ab interiore enim audimus veritatem, & ad eos qui foris à nostro corde sunt, loquimur. Quòd enim dici-
C mur eos in corde habere de quibus cogitamus: secundum imaginem quandam dicimus, quam de illis habemus impressam. Nam si omnino intus ipsi essent, scirent vtique quid in corde nostro esset: atque ita vt eis loqueremur opus non esset. Si autem hoc te delectat quod foris agis, vide ne tumescas foris, & nõ possis redire per angustum, & non possit tibi dicere Deus tuus, Intra in gaudium Domini tui: sed dicat tibi quia Matt. 25. b. c.
forinsecus erat quod amasti: Ligate ei manus & pe- Matth. 22. b.
des, & mittite eum in tenebras exteriores. Vbi enim ostendit malum esse mitti exterius, ibi ostendit bonũ esse intrasse interius. Nam seruo bono quid dicit? Intra in gaudium domini tui. Malo autem seruo, Proijcite eum in tenebras exteriores. Non ergo amemus magis exteriora, sed interiora. De interioribus gaudeamus: in exterioribus autem necessitatem habeamus, non † voluptatem. Vir linguosus non dirigetur al. voluntatem.
super terram. Virum iniustum mala venabuntur in interitum.) Veniunt mala, & non subsistit: ideo dixit,
D venabuntur in interitum. Multis enim bonis, multis iustis euenerunt mala: & tanquã inuenerunt eos mala. Nam ideo dixit, venabũtur, quia vnusquisque abscondere se vult à malo: sed cùm inuenitur à malo, quasi factus est in venationem. Nunquid autem soli mali fugiunt à malis, quando quæruntur à malis? Nónne & bonis dictum est: Si vos persecuti fue- Matth. 10. c.
rint in vna ciuitate, fugite in aliam? Ergo quando mali persequebãtur bonos, id est, martyres nostros, cùm eos comprehenderunt, venati sunt eos: sed non ad interitum. Pressa est enim caro, coronata est anima: & eiecta est anima de carne, nec carni aliquid factũ est, quod obesset in posterum. Incensa sit caro, percussa sit caro, laniata sit caro: nunquid ideo subtracta est creatori, quia data est in manus persecutoris? Ille qui creauit ex eo quod non erat, non reparabit melius quàm erat? Ergo quandocunq; capti sunt iusti, venari

Augusl. 10. 8.

sunt quidem illos mali, sed non ad interitum. At verò A illi, qui non dirigentur & linguosi sunt, mala eos venabuntur ad interitum. Quare? Quia in miseriis non subsistent. Cognoui quia faciet Dominus iudicium egentis.) Egens iste non est linguosus. Qui enim linguosus est, abundare vult, esurire nescit. Illi autem egentes sunt quibus dicitur, *Matth. 7. b.* Pulsate & aperietur vobis, quærite & inuenietis, petite & dabitur vobis. Ille egens est de quo dicitur, *Matth. 5. a.* Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Gemunt inter scandala malorum, ipsi precantur ad caput suum, vt eruantur ab homine malo, & ab homine maligno liberentur, & de manibus iniustorum eruantur. Ipsi ergo sunt quorum causam Dominus non negliget: etsi modò pressuras patiuntur, apparebit gloria ipsorum cùm apparuerit caput ipsorum. Talibus enim hic constitutis dicitur, *Colos. 3. a.* Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Ergo pauperes sumus, abscondita est vita nostra: clamemus ad panem. B Est enim panis viuus, *Ioan. 6. e.* qui de cælo descendit, & qui in via reficit nos, in patria saturabit nos. Modò enim, vt duremus, reficimur. Nam necesse est esuriamus quoadusque satiemur. Cognoui quia faciet Dominus iudicium egentis. Certus erat iste, quoniam faciet Dominus iudicium egentis. Et causam pauperum.) Ostendit iniquis quomodo diligit iustos suos, ostendit diuitibus quomodo diligat pauperes suos. Diuites dixit superbos, pauperes dixit humiles. Diuites dixit per abundantiam non quærentes, pauperes dixit per desiderium suspirantes. Faciet Dominus causam ipsorum. Veruntamen iusti confitebuntur nomini tuo.) Et quando agis causam ipsorum, & quando facis iudiciũ ipsorum, tuo nomini confitebuntur. Meritis suis nihil tribuunt, non tribuent totum nisi misericordiæ tuę. Verũtamen iusti confitebuntur nomini tuo. Et quia iusti confitebũtur nomini tuo, vt quãtumcunque iusti fuerint, C nihil sibi assumant de suo, nihil sibi tribuant de suo. Quid fiet, vt dirigant cor? Quia quando ad se flectunt, torquent cor: quãdo autem ad Dominum intendunt, dirigunt cor. Et vbi erit voluptas, vbi requies, vbi gaudiũ, vbi beatitudo? Nũquid in se? Non: sed in quo sunt lux. *Ephes. 5. b.* Nunc autem lux in Domino, dixit. Ideo vide quid sequitur, vide quo concludit. Inhabitabunt recti cum vultu tuo.) Malè enim illis fuit in vultu suo, bene illis erit cum vultu tuo. *Gen. 3. d.* Quando vultum suum amauerunt, in sudore vultus sui panem manducauerunt. Redeant, & deterso sudore, finitis laboribus, pereunte gemitu, veniet illis facies tua abundans sufficientia. Nihil quærent amplius, quia melius non habent, amplius non te deserent, ne deserãtur à te. Etenim post resurrectionem de Domino quid dictum est? *Psal. 15.* Adimplebis me lætitia cum vultu tuo.) Sine vultu suo non nobis daret lætitiam. Ad hoc purgamus vultum nostrum, vt gaudeamus D ad vultum ipsius. *1. Ioan. 3.* Filij enim Dei sumus, sed nondum apparuit quid erimus. Scimus quia cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniã videbimus eum sicuti est. Quia inhabitabunt recti cum vultu tuo. Putamúsne cum vultu patris, & non cum vultu filij? an cũ vultu filij, & nõ cum vultu patris? An vnus quodammodo vultus patris & filij & Spiritus sancti? Videamus si non nobis ipse filius promittit vultum suum, vnde nos lętos faciat. Modò hoc capitulum in Euangelio, quod huic Psalmo attestaretur, Dominus De[us] inspirauit, vt legeretur. *Ioan. 14. c.* Ait enim ipse Dominus, Qui audit præcepta mea & custodit ea, ipse est qui diligit me. Et qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & ostendam illi meipsum. Quale promisit præmium dilectissimi? Nunquid eum non videbãt quibus se ostendere promittebat? Nonne ante illos erat? Nonne facies carnis illius adiacebat oculis eorũ? Quid est quod volebat ostendere videntibus se? Sed quia talem videbant discipuli qualem crucifixerant Iudæi: erat autem Deus in carne illa occultus, hominem autem possent videre homines, Deum verò non possent, quamuis in homine: *Matth. 5. a.* Quia beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Dedit formam hominis, & piis & impiis: seruauit formam Dei mundatis & piis, vt iucundemur in illo, & bene nobis in æternum sit cum vultu ipsius.

IN PSALMVM CXL. PRÆFATIO.

AVDISTIS, fratres, admonitionem & petitionẽ nostrã ex ore Apostoli, cùm eius modò Epistola legeretur. Ait enim, *Coloss. 4. a.* Orationi instantes, vigilantes in illa, orantes simul & pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostium verbi ad loquendum mysterium eius, vt manifestem illud, sicut oportet me loqui. Hæc verba etiam mea deputare dignemini. Sunt enim in Scripturis sanctis profunda mysteria, quæ ad hoc absconduntur B ne vilescant, ad hoc quæruntur vt exerceant, ad hoc aperiuntur vt pascant. Psalmus quem modò cantauimus, in multis sententiis subobscurus est. Cùm adiuuante Domino ea quæ dicta sunt, erui & exponi cœperint, videbitis hoc vos audire quod iam noueratis. Sed ideo multipliciter dicta sunt, vt varietas locutionis fastidium tolleret veritatis. Quid enim amplius, fratres, vel salubrius audituri & cognituri estis, quàm diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & diliges proximum tuum tanquam teipsum? Sed ne putetis hæc duo præcepta parua esse, in his duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. *Matth. 22. d.* Quicquid ergo salubriter mente concipitur, vel ore profertur, vel de qualibet diuina pagina exculpitur: non habet finem, nisi charitatem. Hæc autem charitas non qualiscunque est. C Nam & malè viuentes irretiuntur sibi societate perditæ conscientiæ, & dicuntur amare se, nolle discedere ab inuicem, suis collocutionibus conciliari, desiderare se absentes, gaudere ad præsentiam suã. Amor iste tartareus est. Viscum habet quo deiiciat in profundum, non pennas quibus leuet in cælum. Quæ est autem ista charitas, vt à cæteris quæ appellantur charitates segregaretur & distingueretur? Ea quę charitas dicitur vera Christianorum, à Paulo definita est, atq; ita suis quibusdam terminis circumscripta, cùm sit diuinitate infinita, vt omnimodo discernatur à cæteris. *1. Tim. 1. a.* Finis enim, inquit, præcepti est charitas. Posset hucusque dicere. Nam aliis locis vbi tanquam scientibus loquebatur, hucusque dixit: *Rom. 13. c.* Plenitudo, inquit, legis est charitas. Et non dixit qualis charitas. Ideo ibi non dixit, quia dixit alibi. Non enim vbique omnia dici aut possunt aut debent. Ergo hic plenitudo legis charitas. Quærebas fortè, quæ charitas? qualis charitas? Audi alio loco, D Finis præcepti est charitas de corde puro. Iam videte vtrum inter se latrones habeant charitatem de puro corde. Purum cor in charitate hoc est, quando diligis hominem secundùm Deum: quia & teipsum sic debes diligere, vt non erret regula, Diliges proximum tuum tanquã teipsum. Si enim malè te diligis & inutiliter, ita & proximum diligendo quid ei consulis? Quomodo autem te malè diligis? Quomodo te inuenit Scriptura, quæ neminem palpat, & conuincit, quia non te diligis, immo conuincit, quia & odis te. *Psal. 10. b.* Qui autem, inquit, diligit iniquitatem, odit animam suam. Si ergo diligis iniquitatem, putans quòd teipsum diligas, erras: ita & si proximum diligas, ad iniquitatem duces, & dilectio tua laqueus erit dilecti. *1. Tim. 1. b.* Charitas ergo de puro corde est, quæ est secundùm Deum, & conscientia bona, & fide nõ ficta. Ista charitas definita ab Apostolo, habet duo præcepta, dilectionis Dei, & dilectionis proximi.

In

In nullis Scripturis aliud inquiratis, nemo vobis aliud præcipiat. Quicquid obscurum est in Scriptura, hæc ibi occulta est: quicquid ibi planum est, hæc ibi aperta est. Si nusquam aperta esset, non te pasceret: si nusquam occulta, non te exerceret. Hæc charitas clamat de corde puro, de corde taliũ in his verbis qualis hic modò orat. Et quis iste sit, citò dixerim, Christus est. Audituri enim estis verba quæ de Domino nostro Iesu Christo indignè accipiuntur, & putabit parum intelligens temerè me dixisse Christi esse personam in hoc Psalmo. *1.Pet.2 d.* Quomodo enim potest de Domino nostro Iesu Christo, de illo agno immaculato, de illo in quo solo non est inuentum peccatum, qui solus verissimè dicere potuit, *Ioan.14.d.* Ecce venit princeps mundi huius; & in me nihil inueniet, id est, nullam culpam, nullum reatum: qui solus quod non rapuit exoluebat, qui solus innocentem sanguinem fudit, filius Dei vnicus carnem accipiens, non qua ipse minueretur, sed qua nos augeret. Quomodo ergo de ista persona rectè accipitur, *Psal.140.a.* Pone Domine custodiam ori meo, & ostium continentiæ circum labia mea, vt non declines cor meum in verba maligna, ad excusandas excusationes in peccatis? Manifestissimè quippe est sensus, Custodi Domine os meum ianua quadam & ostio præcepti tui, vt in verba maligna non declinetur cor meum. Quæ verba maligna? Quibus excusantur peccata. Ne, inquit, peccata mea malim excusare quàm accusare. Hæc verba in ipsum Dominum nostrum Iesum Christum non cadunt. Quæ enim ille peccata commisit, quæ confiteri potius quàm defendere debuisset? Nostra verba ista sunt. Certe Christus loquitur. Si nostra verba sunt, quomodo Christus loquitur? Et vbi est charitas de qua loquebar? Nescitis quia ipsa vnum nos fecit in Christo? Charitas clamat ad Christum de nobis, charitas clamat de Christo pro nobis. Quomodo charitas clamat ad Christum de nobis? *Ioel.2.g.* Et erit, Omnis qui inuocauerit nomẽ Domini, saluus erit. Quomodo charitas de Christo pro nobis? *Act.9.a. 1.Cor.12.d.* Saule Saule quid me persequeris? Vos, inquit Apostolus, estis corpus Christi & membra. Si ergo ille caput, nos corpus, vnus homo loquitur: siue caput loquatur, siue membra, vnus Christus loquitur. Et capitis est proprium loqui etiam in persona membrorũ. Ipsam nostram cõsuetudinem aduertite. Primò quomodo loqui in membris nostris non potest nisi caput. Iam verò caput nostrum quomodo loquatur in persona omnium membrorum, aduertite. In angusto tibi pedem aliquis calcat, calcas me dicit caput. Vulnerauit tibi aliquis manum, vulnerasti me dicit caput. Caput tuum nullus tetigit, sed loquitur vnitas compaginis corporis tui. Omnium membrorum tuorum personam illa quæ in capite est lingua suscepit, ipsa pro omnibus verbis fungitur. Sic ergo audiamus Christum loquentem: sed vnusquisque agnoscat ibi vocem suam, tanquam hærens in Christi corpore. Aliquãdo enim dicturus est verba in quibus nullus nostrum inueniat personam suam, sed ad solum caput pertineant, non se tamen separat ex verbis nostris & ad sua propria tollit, vel à suis propriis non ad nostra *Gen.2.d.* redit. De ipso enim & de Ecclesia dictum est, Erunt duo in carne vna. Vnde & ipse in Euangelio dicit de *Matth.19.a.* hac ipsa re: Iam igitur non sunt duo, sed vna caro. Hæc noua non sunt, sæpe à vobis audita sunt, sed per occasiones necesse est commemorentur, primò quia ipsæ Scripturæ quas tractamus ita sibi sunt innexæ, vt multa in multis repetantur: & vtile est. Cura enim mundi spinas habet, offocat semina: oportet sæpius à Dño commemorari, quod cogit mundus obliuisci.

Expositio Psalmi.

DOmine clamaui ad te, exaudi me.) Hoc omnes possumus dicere. Hoc non dico, totus Christus A dicit. Sed magis ex persona corporis dictum est, quià & cùm hic esset carnem portans orauit, & ex persona corporis orauit ad patrem, & cùm oraret globi sanguinis de toto corpore eius destillabant. Sic scriptum est in Euangelio: Orauit Iesus intenta oratione, & *Luca 22.f.* sudauit sanguinem. Quid est, de toto corpore sanguinis effluxio, nisi de tota Ecclesia martyrum passio? Domine clamaui ad te, exaudi me. Intende voci deprecationis meę, dum clamauero ad te.) Iam finitum negotium clamãdi putabas, cùm diceres, clamaui ad te. Clamasti, iam noli esse securus. Si finita est tribulatio, finitus est clamor. Si autem manet tribulatio Ecclesiæ, & corporis Christi vsque in finem seculi, nõ tantùm dicat, clamaui ad te, exaudi me: sed, intende voci deprecationis meæ dum clamauero ad te. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, eleuatio manuum meatũ sacrificium vespertinum.) Hoc de ipso capite solere dici, omnis Christianus a- B gnoscit. Declinante enim iam die in vesperum, Do- *Matth.27.f.* minus in cruce animam deposuit recepturus, non amisit inuitus: Sed tamen & ibi nos figurati sumus. Quid enim illius pependit in ligno, nisi quod de nobis accepit? Et vnde fieri potest, vt aliquando Deus pater dimittat & deserat vnicum filium, qui vtique cum illo vnus Deus est? Et tamen nostram infirmitatem figẽs in cruce, vbi vetus homo noster, sicut dicit Apostolus, confixus est cruci cum illo, *Rom.6.a.* ex voce ipsius hominis nostri clamauit, Deus meus Deus meus, vt *Psal.21.a.* quid me dereliquisti? *Matth.27.e.* Illud ergo est sacrificiũ vespertinum, passio Christi, crux Christi, oblatio victimæ salutaris, holocaustum acceptum Deo. Illud sacrificium vespertinum fecit in resurrectione munus matutinum. Oratio ergo purè directa de corde fideli, tãquam de ara sancta surgit incensum. Nihil est ergo delectabilius odore Domini. Sic oleant omnes qui C credũt. Vetus ergo homo noster, Apostoli verba sunt, cõfixus est cruci cum illo, vt euacuaretur, inquit, corpus peccati, vt vltrà non seruiamus peccato. Inde & in ipso Psalmo cùm dictum esset, Deus meus Deus meus, vt quid dereliquisti me, longè à salute mea: statim subiectum est, verba delictorum meorum. Quorum delictorum, si caput attendas? Et tamẽ eius fuisse vocem in Psalmo, ipse testatus est: in cruce ipsa verba dixit, ipsum versum pronũciauit. Non est relictus humanæ coniecturæ locus, nullus negandi aditus qualicunque Christiano. Quòd lego in Psalmo, hoc audio à Domino. In ipso etiam Psalmo agnosco quod in Euangelio lego, Foderũt manus meas, & pedes meos; *Psal.21.c.* dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi verò considerauerunt, & conspexerunt me, diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Hæc omnia sicut prædicta, ita facta; sicut audiuimus, ita & vidimus. Ergo si Dominus noster Iesus Christus nos figurans in charitate corporis sui, quamuis esset D ipse sine peccato, dixit, verba delictorum meorum: dixit autem hoc ex persona corporis sui: quis audet in membris eius dicere nõ se habere peccatum, nisi qui fuerit ausus se falsæ iustitię nomine efferre, & Christũ falsitatis arguere? Fatere ergo ô membrum, quod pro te pronunciauit caput tuum: quod vt fateamur, quod vt faciamus, ne nos iustificemus ante conspectum solius iusti, qui iustificat impium, subiecit iam sui cor- *Rom.4.a.* poris vocem, Pone Domine custodiam ori meo, & ostium continentiæ circa labia mea.) Non dixit claustrum continentiæ, sed ostium. Ostium & aperitur & clauditur: Ergo si ostiũ est, & aperiatur & claudatur. Aperiatur ad confessionem peccati, claudatur ad excusationem peccati. Ita enim erit ostium continẽtiæ, non ruinæ. Quid enim nobis prodest hoc ostium cõtinentiæ? Quid orat ex persona corporis Christus? Vt non declines, inquit, cor meum in verba maligna.)

Quid est, cor meum? Cor Ecclesię meę, cor vtiq; cor- A
poris mei. Verba illa mea attendite vbi nobis regula
Act.9.a. figitur, Saule Saule quid me persequeris? cùm ipsum
Matth.25.d. nemo tetigisset. Esuriui, & cibastis me: sitiui, & potũ
dedistis mihi: & cætera. Et illi, Quãdo te vidimus esu-
rientem aut sitientem? Et ille, Cùm vni ex minimis
meis fecistis, mihi fecistis. Hæc Christianis inusitata
esse non debent, maximè in quibus regulæ fixæ sunt,
& cęterorum intelligendorum, & aut non turbabun-
tur, aut citò corrigẽtur. Sicut ergo ibi dicturi sunt iu-
Ibidem. sti, Dñe, quare dixisti, Esuriui & dedistis mihi mandu-
care, quando vidimus te esurientem? Et ille responsu-
rus est, Cũ vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis:
Sic & hic dicamus in Christo int⁹ in interiore homi-
Ephes.3.d. ne nostro, quia ibi per fidem habitare dignatur. Non
enim absens est à nobis, & non est cui dicamus, cùm
Matth.28.d. ipse dicat, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consum-
mationem seculi. Dicamus ergo illi & nos, quoniam
vocem eius in hoc Psalmo accepimus. Eius enim vox
est, quod nemo negat, eleuatio manuum mearum sa- B
crificium vespertinum. Dic ergo consequenter, Pone
Domine custodiam ori meo, & ostium continentiæ
circa labia mea: vt non declines cor meum in verba
maligna, Ad excusandas excusationes in peccatis.)
Quare sic oras Domine? Quæ peccata tua excusatu-
rus es? Respondet, Cum vnum ex membris meis sic
Matth.25.d. orat, ego sic oro: sicut respódet, Cùm vni ex minimis
meis fecistis, mihi fecistis. Cùm autem non declinatũ
fuerit cor tuum ô membrum Christi, cùm cor tuum
non fuerit declinatum in verba maligna, ad excusan-
das accusationes in peccatis, Cum hominibus ope-
rantibus iniquitatem.) Et non communicabis cum
electis eorum. Hoc enim sequitur, Et non combina-
bo cum electis eorum.) Qui sunt electi eorum? Qui
seipsos iustificãt. Qui sunt electi eorum? Qui sibi iusti
videntur, & contemnunt cæteros, sicut Pharisæus ille C
Luca 18.b. in templo dixit, Deus gratias ago tibi, quia non sum
sicut cæteri homines. Qui sunt electi eorum? Hic ho-
Luca 7.f. mo si propheta esset, sciret quæ mulier illi accessit ad
pedes. Agnoscitis vocẽ alterius Pharisæi qui Dominũ
inuitauerat, quando mulier illa quæ erat in ciuitate
peccatrix venit & accessit ad pedes ei⁹? Illa impudica
quondam frontosa ad fornicationem, frõtosior ad sa-
lutem, irrupit in domum alienam. Sed ille qui ibi dis-
cumbebat, nõ erat alienus. Non extranea quemlibet
cõuiuam, sed ancilla Dominum suum secuta est. Ac-
cessit ad pedes, quia eius vestigia sequi cupiebat: lauit
lacrymis, tersit capillis. Pedes Christi qui sunt, nisi per
Esaie 52.b. quos peragrauit totum mundum? Quàm speciosi pe-
Rom.10.c. des eorum qui annunciant pacẽ, qui annũciant bona:
Matth.10.d. Pedes ergo Domini quanti susceperũt, vt suscipiendo
iustum in nomine iusti, mercedem iusti acciperent: &
susceperunt prophetam in nomine prophetę, vt mer-
cedem prophetæ acciperent. Et quicũque potum de- D
derit, inquit, vni ex minimis istis, calicem aquę frigidę
tantũ in nomine discipuli, amen dico vobis non per-
det mercedem suã. Qui ergo tali humanitate pedes
Domini suscipit, quid impendit, nisi quæ habebat in
domo superflua? Meritò quia capilli quasi superflui
sunt, inde illa pedes Dñi detergebat. Superflua tua ne-
cessaria fiũt tibi, si inde fueris obsecutus pedibus Do-
mini. Ergo illa curari volebat, conscia magni vulne-
ris. Sed nunquid magnum vulnus, & paruus medicus?
Pharisæi autem nolebant se tangi ab immundis, vita-
bant omnem contactum peccatorũ: & si quãdo fortè
necessitate tangebãtur, abluebant se. Et propè bapti-
zabant per omnes horas non tantũ se, sed & vasa sua,
Matth.23.c. lectos suos, calices, paropsides, sicut Dominus in Euã-
gelio commemorat. Cùm ergo ille Pharisæus nosset
hanc mulierem, quæ vtique si ad pedes illius Pharisęi
accederet, repelleret eã, ne sanctitas eius pollueretur:

habebat enim eam in corpore, nõ in corde, & quia nõ
habebat eã in corde, vtiq; falsam habebat in corpore.
Quia ergo ille eã repulsurus esset, cùm hoc Dominus
non fecit, existimauit eũ nescire quæ illa esset, & dixit
apud semetipsum: Hic si esset ꝓpheta, sciret quæ mu- Luca 7.f.
lier illi accessit ad pedes. Nõ dixit, repulisset eam: sed,
sciret quæ esset: tanquam esset consequẽs, vt si sciret
repelleret. Ex illo ergo quod non eam repulit, etiam
nescisse eum pro certo suspicatus est. Dominus autẽ
sic habebat oculos in illam mulierem, vt aures habe-
ret in corde Pharisæi. Itaque audita cogitatione eius,
proposuit similitudinem quam nostis. Duo debitores
erant cuidam fœneratori, vnus ei debebat quingẽtos
denarios, alter quinquaginta. Cùm non haberẽt am-
bo vnde redderent, donauit ambobus. Quæro abs te,
inquit, quis eum plus dilexit? Et ille respõdit iam co-
actus veritate aduersus seipsum proferre sententiam.
Credo, inquit, Domine, quia ille cui plus donauit.
Et conuersus ad mulierem, dixit ad Simonem, Vides
istam mulierem? Introiui in domum tuam, osculum
mihi non dedisti, illa autẽ non intermisit pedes meos
osculari. Aquam mihi ad pedes non dedisti, illa lacry-
mis suis lauit mihi pedes. Oleum mihi nõ dedisti, illa
vnxit vnguento. Propter quod dico tibi, dimittuntur
ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Quare?
Quia confessa est, quia fleuit, quia nõ declinatum est
cor ei⁹ in verba maligna ad excusandas excusationes
in peccatis, non combinata est cum electis eorum, id
est, defendẽtibus se. Non enim & huic ipsi mulieri si
declinaretur cor eius in verba maligna, deesset defen-
sio peccatorum. An non quotidie pares eius in turpi-
tudine, sed nõ pares in confessione, meretrices, adul-
teræ, flagitiosæ defendũt peccata sua? Si latuerint, ne-
gant: si autẽ vel deprehensæ atq; conuictę fuerint, vel
publice id egerint, defendũt. Et quàm facilis defensio
earũ, quàm cita, sed quàm præceps, quàm quotidiana
& quàm sacrilega? O si Deus hoc nollet, nõ facerem!
Hoc voluit Deus, fortuna hoc voluit, hoc voluit fa-
tum. Non dicit, Ego dixi Domine miserere mei: non Psal.40.a.
quomodo illa peccatrix ad pedes medici veniẽs: Sana
animam meam, quoniam peccaui tibi. Et ista, fratres
mei, defensio qualium est? Non solùm indoctorũ, sed
etiam doctorũ. Sedent & computãt sidera, interualla,
cursus, volubilitates, status, motus, intendunt, descri-
bunt, coniiciunt. Docti magni videntur. Totum hoc
doctum & magnũ, defensio peccati est. Eris adulter,
quia sic habes Venerẽ. Eris homicida, quia sic habes
Martem. Mars ergo homicida, non tu: & Venus adul-
tera, non tu. Vide ne pro Marte & Venere tu damnẽ-
ris. Deus enim qui damnatur⁹ est, nouit quia tu es qui
dicis, non ego iudici scienti. Porrò ipse mathematicus
qui tibi fabulas laqueorum tuorum etiam vendit, vt
non vel gratuitam compares mortẽ. Emis enim mor-
tem à mathematico pretio, qui contempsisti vitam à
Christo gratis. Ipse ergo mathematicus si vxorem suã
paulò petulantius viderit conuersari, aut aliquos aliẽ-
nos improbè attendere, aut fenestrã crebrò repetere:
nónne arripit, verberat, & dat disciplinã in domo sua?
Respondeat illi vxor, Si potes, Venerem cæde. Nónne
& illę respondebit, Fatua, aliud est quod competit re-
ctori, aliud profertur emptori. Ergo electi eorum qui
sunt? Electi malorum, electi impiorum, cũ quibus nõ
est combinãdum, id est, cum quibus non est habenda
societas. Qui sunt autem? Arbitrãtes se iustos, & con-
temnentes cæteros quasi peccatores, sicut erant illi Matth.23.c.
Pharisęi; aut quia ipsa peccata manifestè vel compre-
henduntur, vel publicè fiunt, defendentes & asserẽtes
ne aliquid culpæ eorũ tribuatur. Et vt ipsi nihil mali
fecisse videantur & iudicentur, sed totum Deus, qui
vel sic creauit hominem dicunt, vt stellas composuit,
vel res humanas negligit. Defensiones sunt electorũ
seculi.

seculi. Sed dicat membrũ Christi, dicat corpus Christi, dicat Christus ex persona corporis sui: Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis, cum hominibus operantibus iniquitatem, & non combinabo cum electis eorum. Nostis fratres, quod non est prætermittendũ, quasi iustos eminentiores in se tenentes velut primum gradum iustitiæ, electos vocari apud Manichęos. Qui nouerunt
Manh.20.b. recognoscant, qui nesciebant audiant. Electi quidem Dei sunt omnes sancti, & habemus hoc in Scripturis sanctis. Sed vsurparunt sibi illud nomen, & quasi familiarius sibi applicuerunt, vt tanquam propriè iam electi appellentur. Qui sunt isti electi? Quibus si dixeris, peccasti, statim illam defensionem impiam & peiorem cæteris magisque sacrilegam proferunt: Non ego peccaui, sed gens tenebrarum. Quæ est ista gens tenebrarum? Quæ bellum gessit cum Deo. Et ipsa peccat, cùm tu peccas? Ipsa, inquit, quia commixtus sum illi. Deus qui te commiscuit, quid timuit? Hoc enim dicunt quòd illa gens tenebrarum rebellauerit aduersus Deum antequam mundus fieret: & ille timens & cauens ne regna eius illo adueniente hostili impetu vastarentur, misit huc membra sua, substantiam suam, hoc quod ipse est, si aurum, aurum; si lux, lucem. Quicquid illud est, hoc misit & miscuit visceribus gentis tenebrarum, dicunt, & fabricauit inde mundum. Et nos animæ, inquiunt, de ipsis membris Dei sumus: sed premimur hic visceribus gentis tenebrarum, & quicquid peccare dicimur, illa gens peccat. Se quidem videtur excusare à peccato: sed Deum suum non excusant à crimine timoris, nec ipsam substantiam Dei sui à crimine corruptibilitatis. Si enim incorruptibilis Deus, si incommutabilis, si incontaminabilis, si immaculabilis, si impenetrabilis, quid ei factura erat gens illa? Fecisset illa quem vellet impetũ, quomodo terreret impenetrabilẽ, inuiolabilem, incontaminabilem, incommutabilem & incorruptibilem? Si ergo talis Deus, crudelis: quia sine causa huc vos misit, cui nihil noceri poterat. Quare vos misit? Ecce gens tenebrarum illi nocere non poterat. Ipse autem vobis grauiter nocuit, & ipse magis quàm illa hostis vester fuit, quanquam & ipsa vobis nocere potuit. Potuistis premi, potuistis captiuari, potuistis inquinari, potuistis corrumpi: potuit ergo & ille. Frustum enim & quodammodo portiuncula naturæ ipsius conuincit massam. Quale & illud quod huc misit, tale est & illud quod ibi remansit. Hoc ipsi dicunt. Ipsi fatentur quia hæ duæ substantiæ sunt: vna illa, & vna ista. Libri eorum hoc habent: & si negant, leguntur, & conuincuntur. Quid ergo? Vt in hoc vno exordio nihil amplius dicam, non dicam peiora, non dicam sceleratiora: in hoc ipso exordio quo bellum inducunt videte quemadmodum debellentur, & vbi pugnatum aduersus Deum à gente tenebrarum dicunt, ipsi in eorum verborum pugna capiuntur. Non enim est quod dicant, aut quò refugiant. Sed vis ô nefande, false, electe defendere peccatum tuum, vt quãdo aliquid mali feceris, non tu fecisse videaris. Quæris in quem peccatum tuum refundas, & refundis in gentem tenebrarum. Sed ad Deum attende, si non in illum refundis. Si enim posset gẽs tenebrarum quam fingitis, hoc tibi diceret, Quid me accusas? Potui aliquid facere Deo tuo, an non potui? Si potui, fortior illo sum. Si non potui, quare me timuit? Si nõ timuit, quare huc te misit vt tanta hic patiaris, cùm sis membrum ipsius, cùm sis substantia ipsius? Si non timuit, inuidit. Si hoc timore non fecit, crudelitate fecit. Quàm ergo iniquus est cui nihil nocere poterat, & fecit vt membris suis hic tantum noceretur? An poterat noceri? Ergo incorruptibilis non est. Cùm vis ergo te defendere de peccato tuo, laudare non potes

A Deũ. In laude Dei non capereris, nisi in tua iactareris. Transi ad vituperationem tuam, & laudabis Deum. Redi ad verba psalmorum quos execramini, dic, Ego Psal.40.b.
dixi Domine miserere mei, sana animam meam, quoniam peccaui tibi: Ego dixi, ego peccaui, non fortuna, non fatum, non gens tenebrarum. Si ergo tu peccasti, iam vide quemadmodum pateat laus Dei, in quã angustabaris cùm te velles defendere. Melius in peccatis tuis angustaris, & in illius laude dilataris. Iã ergo confesso peccato tuo, vide quemadmodum laudetur Deus: quia & iustus est cùm te punit perseuerantem, & misericors cùm liberat confitentem. Non ergo, inquit, declines cor meum in verba maligna, ad excusandas excusationes in peccatis: vt dicam quia gens tenebrarum fecit quod ego feci. Cum hominibus operantibus iniquitatem. Quam iniquitatem? Dicamus aliquam eorũ iniquitatem nefandam. Audite iniquitatem nefariam Manichęorum publicam,
B quam confitentur. Expedire dicunt homini fœneratorem esse quàm agricolam. Quæris causam, & reddunt rationem. Vide si ratio illa non dementia nominanda est. Qui enim in vsuram, inquiunt, dat pecuniam, non lædit crucem luminis. Multi non intelligunt, sed exponam. Qui autem, inquiũt, agricola est, multum lædit crucem luminis. Quæris quã crucem luminis? Membra, inquiunt, illa Dei quæ capta sunt in illo prœlio, mixta sunt vniuerso mundo, & sunt in arboribus, in herbis, in pomis, in fructibus. Dei membra vexat, qui terram sulco discindit. Dei membra vexat, qui herbam de terra vellit. Dei membra vexat, qui pomum carpit de arbore. Hæc ne faciat in agro falsa homicidia, facit in fœnore vera homicidia. Panem mẽdicanti non porrigit. Videte si potest esse maior iniquitas ista iniustitia. Panẽ mendicanti non porrigit. Quæris, quare? Ne vitam quæ est in pane, quam dicunt membrum Dei, substantiam diuinam mendi-
C cus ille accipiat, & liget eam in carne. Quid ergo vos? Quid? Quare manducatis? Carnem non habetis? Sed nos, inquiunt, quia fide Manichæi illuminati sumus, orationibus & psalmis nostris qui electi sumus purgamus inde vitam quę est in illo pane, & mittimus illam ad thesauros cælorum. Tales sunt electi, vt non sint saluãdi à Deo, sed saluatores Dei. Et ipse est Christus dicunt, crucifixus in toto mundo. Ego in Euangelio Saluatorem acceperam Christum, vos autẽ estis in libris vestris saluatores Christi. Estis planè blasphematores Christi, & ideo à Christo non saluandi. Ergo vt buccella non detur mẽdico, ne ploret in buccella mẽbrum Christi, mẽdicus fame moriturus est? Falsa misericordia in buccellam, facit verum homicidium in homine. Sed qui sunt isti electi eorum? Non declines cor meum in verba maligna, & non combinabo cum electis eorum. Emendabit me iustus in misericordia, & arguet me.) Videte peccatorem confessorem. E-
D mendari se vult misericorditer potius quàm laudari fallaciter. Emendabit me iustus in misericordia, si iustus est, si misericors est, quando me videt peccantem. Hoc vtique quædam membra Christi dicunt, de quibusdam mẽbris Christi dicunt, in vno corpore dicũt. Dignatur loqui Dominus ex persona emẽdatoris, nec respuit personam emendati vel emendantis. Omnia enim membra in illo, & ipse dicit, Emendabit me iustus in misericordia. Quis iustus te emendaturus est? Caput omnia membra emendat. Emendabit me iustus in misericordia, & arguet me. Arguet me, sed in misericordia: arguet, sed non odit: & eo magis arguet, quia non odit. Et iste quare inde gratias agit? Quia Prouer.9.b.
corripe sapientem, & amabit te. Emendabit me iustus, quia persequitur? Absit. Hic est potius emendandus, si odio emendat. Quare ergo emendat? In misericordia. Et arguet me. In quo? In misericordia.

Oleum autem peccatoris non impinguabit caput A meum.) Quid est, oleum peccatoris non impinguabit caput meum? Non crescet caput meum de adulatione. Falsa laus adulatio est: falsa laus adulatoris; hoc est oleum peccatoris. Propterea & homines cũ falsa laude aliquem irriserint, hoc etiam de illo dicunt, Vnxi illi caput. Amate ergo argui à iusto in misericordia, nolite ergo amare laudari à peccatore cum irrisione.
Matth.25.a. Habetote oleum vobiscum, & non quæratis oleum peccatoris. Sapientes enim illæ virgines secum portabant oleum, id est, conscientia illarum illis testimonium perhibebat. Oleum gloria est, fulget, nitet in superficie. Sed bona debet esse gloria, & vera gloria,
Galat.6.b. vt ibi sit intus in vasis suis. Audi quid est in vasis. Probet autem se homo, & tũc in semetipso habebit gloriã, & nõ in altero. Quid est in vasis suis? Audi ipsum
2.Cor.1.c. Apostolum: Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Postremò quia in corpore Christi
el.ubi. es, & adhuc portas mortalitatem quãdam: tu†ibi esto iustus, & in te esto iustus. Peccator es, vindica in te: redi ad conscientiam tuam & exige de te pœnas, crucia teipsum. Ita enim offers sacrificium Deo, quia si voluisses sacrificium dedissem: vtique, ait peccator, holocaustis non delectaberis. Quid ergo? Nullum accipit sacrificium? Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non spernit. Humilia cor tuum, contere cor tuum, crucia cor tuũ; & tu teipsum emendabis in misericordia. Non enim odisti te cùm sæuis in te. Eris in parte emẽdata iustus, quamuis sis adhuc in emendanda peccator. Ex qua parte enim tibi displices, iustus es: ex qua parte tibi displicet in te quod iniustum est, iustus es: & ex qua tibi displicet in te quod iustum est, iniustus es. Vis videre quàm iustus sis? Hoc in te tibi displiceat quod & Deo. Iam coniunxisti te voluntati Dei, si in teipso nõ quod ille fecit, sed quod ille odit odisti. Ex eo quòd odisti in te quod fecisti, quod odit & ille qui hoc non fecit, cœpisti in te esse seuerus, erit ille misericors. Parcet, quia tu non pepercisti. Ergo ex quo cõiunctus es oculis eius, & condelectaris legi eius, & hoc in te arguis quod lex eius arguit, & hoc in te tibi displicet quod & oculis Dei displicet, vide quàm iustus es. Ex quo autem lapsus, fecisti ea quæ displicent Deo, & fragilitate quadam infirmitatis humanę prolaberis in illa, & adhuc portas infirmitatem carnis, & gemis cuiusdã reluctationis conscientia: ex hac parte iustus es, & ex hac iniquus & peccator es. Quomodo, inquies, ex quadam parte iustus, ex quadam parte peccator? Quid est quod dicis? Laboramus, videmur loqui contraria, nisi nobis subueniat Apostolica authoritas. Audi illud ab Apostolo, ne me malus intellector
Rom.7.d. accuses. Condelector enim, inquit, legi Dei secũdùm interiorem hominem. Ecce iustus. An non est iustus qui condelectatur legi Dei? Vnde ergo peccator? Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in lege peccati. Adhuc bellum aduersus me gero, nondum sum totus instauratus ad imaginem fabricatoris mei, cœpi resculpi, & ex ea parte qua reformor, displicet mihi quod deforme est. Ergo quamdiu ita sum, quid spero? Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominũ nostrum. Gratia Dei quæ cœpit iam resculpere, gratia Dei quæ infundit suauitatem, vt iam per interiorẽ hominẽ condelecteris legi Dei: inde cætera sanabuntur, vnde & ista sanata sunt. Geme adhuc vulneratus,
1.Cor.9.d. castiga te, displice tibi. Non sic pugno, inquit, quasi aërem cędens, sed castigo corpus meum & in seruitutem redigo, ne fortè aliis prædicans ipse reprobus inueniar. Nunquid qui castigat corpus, odit corpus? Si quis castigat seruum, odit seruum? Si quis verberat filium, odit filiũ? Et vt aliquid coniunctius eloquamur, caro tua tanquam coniunx tua est. Hoc ipse Apostolus dicit, Nemo vnquam carnem suam odio habuit, Ephes.5.g.
sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiam. Certè caro tãquam coniunx est, & nemo carnem suã odio habet. Tamen quid alio loco? Caro concupiscit Galat.5.c.
aduersus spiritũ, & spiritus aduersus carnem. Concupiscit aduersus te, tanquã coniunx tua: ama & castiga, donec fiat in vna reformatione vna concordia. Quãdo istud erit? Quoniã modò clamas, Infelix ego ho- Rom.7.d.
mo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Nunquid separabitur à te hoc corpus, & tunc securus eris? Et quid est, In nobismetipsis ingemiscimus, adoptio- Rom.8.d.
nem expectantes redemptionem corporis nostri? Reparatur ergo à mortalitate ad immortalitatẽ, & iam non resistit, quia non est mortalitas quæ resistat. Propterea castiga corpus tuum: modò doma quod postea recipias, modò deficiat & tunc sufficiat. Nam in hac vita reparari non potest quãdiu mortale geritur. Non B te deponat, non te abrumpat. Porta, erudi, castiga, reparabitur in fine. Et quia nemo vnquam carnem suã Ephes.5.g.
odio habuit, resurget & caro. Sed quomodo? Etiam tũc luctaturus sum? Oportet, inquit, corruptibile hoc 1.Cor.15.g.
induere incorruptionẽ, & mortale hoc induere immortalitatem. Ergo cùm dicitur, Emẽdabit me & arguet me: siue sit frater, siue sit proximus, siue sit vicinus, siue tu ipse, in misericordia debes argui & emendari. Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Sed quid facio, dicis mihi? Patior adulatores, non cessant perstrepere, laudant in me quæ nolo, quę ego paruipendo laudant in me, quod ego charum habeo reprehẽdunt in me adulatores, fallaces, deceptores. Magnus vir ille, verbi gratia, Caius, Cnæus, magnus, doctus, sapiens. Sed quare? Nunquid quia Christianus? Nam magna doctrina, & magnę literę, & magna sapientia. Si magna sapiẽtia, approba quòd Chri- C stianus est. Si magna doctrina, doctè legit. Postremò quod tu vituperas, hoc ei placet quem laudas. Sed quid? Laudatio illa non indulcat, oleum peccatoris est. Sed non cessat dicere, non inde impinguet caput tuum, id est, noli gaudere ad talia, id est, noli annuere, noli consentire, noli inde gratulari. Et si ille attulit oleum adulationis, sed caput tuum integrum mansit, nõ inflatum est, non tumuit. Si enim inflatum fuerit & tumuerit, facit pondus & præcipitabit te. Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorũ.) Expecta, modò me vituperant, ait Christus. In primis tẽporibus Christianorum vndique reprehendebantur Christiani. Adhuc expecta, & oratio mea in beneplacitis eorum erit. Veniet tempus quando superent hominum malitiam tũdentium sibi pectus & dicẽtium, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus Matth.6.b.
debitoribus nostris. Iam quot remanserunt qui sibi e- D rubescunt pectus tundere? Ergo reprehendant, toleremus. Reprehendant, oderint, accusent, detrahant: adhuc & oratio mea in beneplacitis eorũ. Veniet tempus quando oratio mea placebit illis. Erigent enim se quasi iusti viribus suis, vincẽtur in lucta, quia superbè se erexerũt, elidẽtur, trahentur à peccatis, videbunt se iniquos, implebũtur quæ dicta sunt per prophetas, incipiet timeri iudiciũ, conuertet se animæ acies ad cõsciẽtiam peccatorum, & placebit illa oratio, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. O verbosa defensio iniquitatis! Certè iam hoc populi dicunt, & populorum pectora tũdentium tonitruus non quiescit. Rectè nubes tonant in quibus iam habitat Deus. Vbi est illa verbositas, vbi est illa iactantia, Iustus sum, nihil mali feci? Certè cùm in Scripturis sanctis fueris contemplatus normã iustitię, quantumcunque profeceris, inuenies te peccatorem.

Profe-

Profecisti, iam vnum Deum colis, optimè, non fornicaris ab eo ad idola, ad mathematicos, ad sortilegos, ad haruspices, ad augures, ad maleficos. Ista enim fornicatio est à Domino Deo, iam es in aliquo numero membrorum Christi. Iam incipe videre etiam illa
Exod.20.b. peccata societatis humanæ. Non occidis quenquam, non adulteras cuiusquam vxorem, nō vxori tuæ eundo ad alteram iniuriam facis, non vlla pessima corruptela te contaminas, abstinuisti manus à furto, linguā à periurio, cor à concupiscendo rem proximi tui. Iam iustus es. Attende cætera, noli iam superbire. Nihil ne peccas in lingua? non prolaberis in verbum durum?
Matth.5.d. Sed quid magnum dicis? quid magnum? Qui dixerit fratri suo fatue, reus erit gehennæ ignis. Contremiscit iam tota illa superbia. Ecce iam non valdè facit vnde Deus videatur impietate aliqua blasphe-
Tobiæ 4.c. mari. Non irruit in aliquem lædendum, non facit al-
Matth.7.b. teri quod pati non vult. Quid de lingua? quis illam domat? Sed ecce iam & ipsam frenasti: quanquam quis tantus vt hoc omnino perficiat? Sed ecce iam & ipsam frenasti. Quid facis de cogitationib⁹ tuis? quid facis de tumultu & caterua rebellantium desideriorum? Non eis das membra. Ita credo & video: sed ta-
al. auferunt &c. men cogitationes aliquando inclinantur, & † afferunt se plerunque in oratione genibus fixis. Corpus prosternis, collum curuas, confiteris peccata, Deum adoras. Video corpus vbi iaceat, quæro vbi volitet animus. Video membra iacentia: videamus si stet conscientia, videamus si fixa est in eum quem adorat. Sic autem cogitationibus plerunque tanquam æstu maris abripitur, & tempestate tollitur in aliud atque aliud. Modò si mecum loquereris, & subitò auerteres te ad seruum, & dimitteres me, nō dico à quo aliquid petebas, sed cum quo ex æquo loquebaris, non mihi iniuriam factam deputarem? Ecce quid facis quotidie Deo. Qualem modò dixi, fratres? Iam eum qui solum Deum colit, qui Christum cōfitetur, qui patrem & filium & Spiritum sanctum vnum Deum nouit, qui non post eum fornicatur, qui non adorat dæmones, qui auxilia sibi à diabolo non requirit, qui tenet Ecclesiam catholicam: de cuius fraude nemo cōqueritur, de cuius pressura non gemit vicinus infirmus, qui vxorem alienam non tentat, qui contētus est sua, aut qui nec ipsa sua, sed quomodo licet & quomodo
1.Cor.7.a. permittit apostolica authoritas & disciplina, vbi consensus est amborum, aut vbi nondum ducta est. Qui iam talis est, deprehenditur tamen in istis quæ iam dixi. Venit ergo tempus quod dictum est, Adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum, siue quam docuit, siue qua interpellat pro nobis. In istis ergo quotidianis peccatis omnibus quæ spes est, nisi humili corde dicamus in oratione Dominica, quæ iam in beneplacitis nostris est, non defendentium peccata nostra, sed
Matth.6.b. confitentiū, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos
1.Ioan.2.a. dimittimus debitorib⁹ nostris: & aduocatum habeamus apud patrem nostrum Iesum Christum iustum, vt ipse sit propitiatio pro peccatis nostris? Modò loquantur superbi, vincuntur numero, vincuntur populis. Tota terra à solis ortu vsque ad occasum laudate nomen Domini. Quid faciunt pauci aliter disputantes? Iudices sunt impiorum. Sed quid ad te? Vide quid sequitur, Absorpti sunt iuxta petram iudices
1.Cor.10.a. eorum.) Quid est, absorpti sunt iuxta petram? Petra autem erat Christus. Absorpti sunt iuxta petram. Iuxta, id est, comparati, iudices magni, potentes, docti. Ipsi dicuntur iudices eorum, tanquam iudicantes de moribus, & sententiam proferentes. Dixit hoc Aristoteles. Adiunge illum petræ, & absorptus est. Quid est Aristoteles? Audiat, dixit Christus: & apud inferos contremiscit. Dixit hoc Pythagoras, dixit hoc Plato. Adiunge illos petræ, compara authoritatem illorum

A authoritati Euangelicæ, compara inflatos crucifixo. Dicamus eis, Vos literas vestras conscripsistis in cordibus superborum, ille crucem suam fixit in cordibus regum. Postremò mortuus est & resurrexit: mortui estis, & nolo quærere quemadmodum resurgatis. Ergo absorpti sunt iuxta petram istam iudices eorum. Tamdiu videntur aliquid dicere, donec comparentur petræ. Propterea si inuentus fuerit aliquis eorum hoc dixisse quod dixit & Christus, gratulamur illi, non sequimur illum. Sed prior fuit ille quàm Christus. Si quis vera loquitur, prior est quàm ipsa veritas? O homo attende Christum, non quando ad te venerit, sed quando te fecerit. Potest & ægrotus dicere, Sed prius ego cecidi in lectum; quàm medicus ad me venisset. Vtiq; ideo ille posterior venit, quia tu prius cecidisti. Videte itaque textum Psalmi, Adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum. Sed erunt multi qui contradicāt. Absorpti sunt iuxta petram iudices eorum. Quid
B ergo erit? Audient verba mea, quoniam præualuerunt.) Præualuerunt verba mea verbis eorum. Dicta sunt ab eis quædam disertè, sed à me vera. Aliud est laudare loquacem, aliud laudare veracem. Audient verba mea, quoniam præualuerunt. Vnde præualuerunt? Quis eorum comprehēsus est in sacrificio cum his legibus ista prohiberentur, & non negauit? Quis eorum comprehensus est adorare idolum, & non clamauit, Non feci, & timuit ne conuinceretur? Tales ministros diabolus habebat. Vnde autem præualuerunt verba Domini? Ecce ego mitto vos sicut agnos Matth.10.b.c.
in medio luporum. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius eum timete, qui & corpus & animam potest mittere in gehennam ignis. Dedit timorem, subiecit spē, inflammauit charitatem. Nolite, inquit, timere mortem. Mortem timetis? Prior morior. Ne vel capillus
C vester pereat, formidatis? Prius integer in carne resurgo. Meritò audistis verba eius; quoniam præualuerūt. Ducebantur & occidebantur, cadebant & stabant. Et quid est factum de tot mortibus martyrum, nisi vt ipsa verba præualerent, & tanquam irrigata terra sanguine testium Christi, pullularet vbique seges Ecclesiæ? Audient, inquit, verba mea, quoniam præualuerunt. Vnde præualuerunt? Iam diximus, cum prædicantur à non timentibus. Quid non timentibus? Nec exilia, nec damna, nec mortem, nec crucem. Non enim mortem solam, sed nec crucem, quā morte nihil videbatur execrabilius. Ipsam Dominus suscepit, ne discipuli eius mortem quidem non timerent, sed nec genus mortis horrescerent. Ergo à non timentibus cū dicuntur hæc præualuerunt. Quid ergo mortes illæ omnium martyrum? quid fecerunt? Audi, Sicut crassitudo terræ dirupta est super terram, Dissipata sunt iuxta infernum ossa nostra.) Iuxta infernum dissipata sunt ossa martyrum; id est, corpora testium Christi.
D Occisi sunt enim martyres, & quasi præualuerunt qui occiderunt. Præualuerunt illi persequendo, vt præualerent verba Christi prædicando. Et quid factum est de mortibus sanctorū? Sicut crassitudo terræ dirupta est super terrā, dissipata sunt iuxta infernū ossa nostra. Quid est, crassitudo terræ dirupta est super terrā? Nouimus crassitudinem terræ contemptibilia quæq; esse. Quæ sunt quasi cōtemptibilia hominibus, fœcundāt terram. Nam dictum est & in quodā Psalmo, iacuisse Psal.78.a.
mortes sanctorum, & non fuit qui sepeliret. Sed illæ omnes mortes factę sunt crassitudo terræ. Quomodo accipit terra quandam pinguedinē de rebus contemptibilibus & abiectis, sic ex eo quod contempsit hic mūdus accepit crassitudinem terræ, vt inde seges Ecclesiæ feraciùs pullularet. Iam nostis fratres, quia cōtemptibilia terræ huius, de quibus pinguescit terra, nec appellare volo, nec dicere decet. Talis est quædā

sagina

sagina terræ, & quædam pinguedo, & contemptibile est hominibus, & quasi sordidum est, & abijcitur. Sed quid fecit hic, vt iam & ipsius verbis vtar? De terra erexit inopem, & de stercore exaltauit pauperem: vt collocaret eum cum principibus, cum principibus populi sui. Prostratus est enim in terra, tanquam pinguedo terræ, diruptus est super terram: sicut iacuit ille Lazarus vlcerosus: sed tamen ab angelis sublatus est in sinum Abrahæ. Pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum eius. Sicut contemptibilis est seculo, ita pretiosa est agricolæ. Nouit enim ibi vtilitatem & vberem succum, & nouit quid affectet, & quid eligat, vnde seges fertilis surgat: sed contemnit eam iste mundus. Nescitis quia contemptibilia mũdi elegit Deus, & ea quæ non sunt tanquam quæ sint, vt ea quæ sunt euacuentur? De stercore erectus Petrus & Paulus: & cùm occiderentur, contemnebantur. Modò iam saginata inde terra, exurgẽte segete Ecclesiæ, ecce quod est nobile & præcipuum in mundo, imperator venit Romam. Quò festinat? Ad templum imperatoris, an ad memoriam piscatoris? Sicut enim crassitudo terræ dirupta est super terram, dissipata sunt iuxta infernũ ossa nostra. Quoniam ad te Domine oculi mei, in te speraui, ne auferas animam meam.) Cruciati sunt enim in persecutionibus, & multi defecerunt. Et quia de captiuitate persecutionis dixit, Sicut crassitudo terræ dirupta est super terram, Dissipata sunt ossa nostra iuxta infernũ: occurrit multos defecisse & multos periclitatos esse, & tanquam in medijs tribulationibus persecutionum emissa est vox precantis, Quoniam ad te Domine oculi mei. Non curo quid minẽtur qui circumstant, ad te Domine oculi mei. Plus figo oculũ meum in promissis tuis, quàm in minis eorum. Noui quid pro me passus sis, quid mihi promiseris. Ad te Domine oculi mei, in te speraui, ne auferas animam meam. Custodi me à muscipula quam statuerunt mihi.) Quæ erant muscipulæ? Si consentis, parco. In muscipula posita est esca vitę huius. Si amat auis hanc escam, cadit in muscipulam. Si autem auis talis est vt dicat, Et diem hominis non concupiui tu scis: oculi eius non recedent à Deo, & ipse euellet de laqueo pedes eius. Custodi me à muscipula quam statuerunt mihi, Et ab scandalis eorum qui operantur iniquitatẽ.) Duas res dixit, ambas inter se distinguendas. Muscipulam statuisse persecutores dixit, scandala verò ab eis qui consenserunt & apostatauerunt: & ex vtroque vult se custodiri. Hinc sæuiunt minantes, hinc labuntur consentientes. Timeo ne talis sit iste quem timeam, nec talis sit iste quem imiter. Hæc tibi facio, si non consenseris. Custodi me à muscipula quã statuerunt mihi. Ecce frater tuus iam consensit, & ab scandalis eorum qui operantur iniquitatem. Cadent in retia eius peccatores.) Quid est ergo fratres, cadent in retia eius peccatores? Sed non omnes peccatores: quidam peccatores qui vsque adeò sunt peccatores, vt sic ament vitam istam, vt præponant illam vitæ æternæ, cadent in muscipulam eius. Sed quid dicis? Putas isti tales cadunt in retia eius? Sed quid de discipulis tuis ô Christe? Ecce cùm ferueret persecutio, quando dimiserunt te omnes solum, & ierunt vnusquisque in sua, prædixisti hoc, quia præuidisti. Non enim quia tu prænunciasti, tu fecisti, aut tu in quoquam te negasti. Sed ecce illi qui tibi cohærebant, in tua tentatione & persecutione, qua te inimici requirebant crucifigendum, defecerunt. Et vnus ille audax qui tibi promiserat, quia tecum esset vsque ad mortem, audiuit quidẽ à medico quid in se ageretur ægrotus. Febriens enim sanum se dixerat, cordis venam ille tãgebat. Ventum est ad tentationem, ventum est ad probationem, ventum est ad accusationem, & iam ipse interrogatus, non ab aliqua magna potestate, sed ab infimo mancipio, & hoc femina, ab ancilla interrogatus succubuit. Negauit ter. Semel negato, cùm cõmemoraretur, negauit iterum. Bis negato, cùm commemoraretur, negauit tertiò. Hoc prædixerat Dominus: non præceperat, non coëgerat. Aut si propterea putatur Petrus rectè fecisse, quia hoc prædixerat Dominus: rectè fecit & Iudas qui tradidit eum, quia & hoc prædixerat Dominus. Absit fratres mei. Hæc vox illorum electorum est, qui etiam peccata sua defendunt potius quàm fatentur. Petrum ipsum potiùs attendamus. Si nihil peccauit, quare fleuit? Non interrogemus de Petro, nisi lachrymas Petri. Fideliores testes de illo non inuenimus. Fleuit amarè, inquit. Nondum idoneus erat passioni: Sequeris me postea, illi dictum erat. Adhuc futurus erat firmus, confirmatus Domini resurrectione. Ergo nondum erat tempus vt dispergerentur illa ossa iuxta infernum. Nam videte quàm multi defecerunt vsque ad ipsos primos hærentes ori eius. Etiam ipsi defecerunt. Quare hoc? Singularis ego sum donec transeam.) Hoc enim sequitur in Psalmo. Supra dixerat, Custodi me Domine à muscipula quam statuerunt mihi, & ab scandalis qui operantur iniquitatem. A muscipula & à scandalis, & à terrentibus, & à lapsis. Sed quia in eius passione etiam illi primi qui futuri erant duces Ecclesiæ & columnæ terræ defecerunt, nondum factũ erat quod ait in alio Psalmo, Ego confirmaui columnas eius. Quid ait? Singularis ego sum donec transeam. Hæc vox ex persona capitis, singularis ego sum donec trãseam. Quid est singularis? In passione tu solus pateris, tu solus occideris ab inimicis. Singularis ego sum donec transeam. Quid est, donec transeam? Euangelista dicit, Cùm autem venisset hora vt Iesus transiret de hoc mundo ad patrem. Quid est ergo donec transeã, nisi de hoc mundo ad patrem? Tunc enim confirmaui columnas eius, id est, columnas terræ, quando in mea resurrectione didicerunt plenè mortem non esse timendam. Donec ergo transeam, singularis sum: cùm transiero, multiplicabor. Multi me imitabuntur, multi patientur pro nomine meo. Vnus ego sum donec transeam, multi in me vnus erunt dum transiero. Singularis ego sum donec transeam. Audite etiam mysterium verbi eius. Secundùm Græcam locutionem Pascha videtur passionem significare, πάσχειν enim pati dicitur: secũdùm Hebræam autem linguam sicut interpretati sunt qui nouerunt, Pascha transitus interpretatur. Nam etsi interrogetis bene Græcos, negant Græcum esse Pascha. Sonat ibi quidem πάσχειν, id est pati, sed non solet sic deflecti. Passio enim πάθος Græcè dicitur, non pascha. Ergo pascha sicut dicunt qui nouerunt, & qui nobis quod legeremus interpretati sunt, transitus interpretatur. Ideo ventura passione Domini, tanquam ipso verbo loqueretur Euangelista: Cùm venisset, inquit, hora vt transiret Iesus de hoc mundo ad patrem. Pascha hic ergo sonuit in hoc versu, Singularis ego sum donec transeam. Post pascha iam non ero singularis, post transitum non ero singularis. Multi imitabuntur, multi consequentur. Et si postea sequentur, quid erit? Singularis ego sum donec transeam. Quid est quod Dominus ait in hoc Psalmo, singularis ego sum donec transeam? quid est quod exposuimus? Si intelleximus, attende ipsius verba in Euangelio: Amen amen dico vobis, inquit, nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Hoc autem ibi ait vbi etiã dixit, Cùm exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Nisi granum frumẽti, inquit, cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autẽ mortuũ fuerit, multũ fructũ affert. Ergo illi grano multa seges debebatur: sed expecta, mortificetur adhuc, q̃a granũ nisi

nisi in terram ceciderit & mortificatum fuerit, solum
remanet. Ergo solus erat antequã esset mortificatus.
Ioan. 13. e. Propterea & Petrus nondum habebat tales vires: ac-
cepturus erat vires sequendi, non habebat præceden-
di. Propter Christum enim, id est, propter confessionẽ
nominis Christi quo Christiani sumus, nemo mortu'
est ante Christũ, ne forte occurrat vobis. Multi enim
mortui sunt & martyres sunt, multi & prophetæ talia
passi sunt, non tamen ideo moriebantur, quia prænũ-
ciabant Christum, sed quia peccata hominum dice-
bant in eos, & eorũ iniquitatibus liberiùs resistebant,
& habentur inter martyres. Iustè etenim si nõ pro no-
minis Christi confessione, tamen pro veritate occisi
sunt. Vsqueadeò autem pro ipso nomine, id est, pro
confessione nominis Christi nemo mortuus est ante-
quam granum illud caderet in terram, cuius ex perso-
na dictum est, Singularis ego sum, donec transeam: vt
Matth. 14. a. b. & ipse Ioannes qui recens interfectus erat, ab iniquo
rege donatus puellæ saltatrici, non propter hoc inter-
fectus sit, quia confessus est Christum. Potuit itaq; &
inde occidi, & hoc à multis. Si propter aliud occisus
est ab vno, quãto potius propter Christum potuit oc-
cidi ab his ipsis qui occiderũt Christum? Perhibebat
enim de Christo testimonium Ioannes. Illi qui audie-
bant Christum, ipsum occidere volebant, & eum qui
testimonium perhibebat non occidebat. Quia enim
si fieret impetus propter Christum in Ioannem, non
negaret. Erant quippe in illo vires magnæ, quibus ap-
Ioan. 3. d. pellatus est amicus sponsi. Magna in illo gratia, magna
Matth. 11. d. excellentia: Inter natos mulierum nemo exurrexit
maior Ioãne Baptista. Ergo in illũ impetus factus est,
qui nõ habebat tales vires. Fit impetus in Petrum, nõ
fit in Ioãnem. Etenim vires ipsas Petrus post accepit,
tunc autem infirmus fuit. Pro Christi nomine ille in-
terrogatur qui vires non habebat. Ille qui habebat vi-
res, non patitur persecutionem propter Christum: ne
pro nomine Christi antecederet Christum. Non oc-
ciditur à Iudæis, qui perhibebat liberum testimoniũ
Christo, quem occiderunt Iudæi: & occiditur ab He-
rode quia dicebat ei: Non tibi licet habere vxorem
fratris tui. Neque enim frater eius sine posteritate de-
cesserat. Pro lege quidem veritatis, pro æqualitate, ꝓ
iustitia. Ideo sanctus, & ideo martyr, sed non tamen ꝓ
illo nomine quo Christiani sumus. Quare hoc nisi vt
impleretur, Singularis ego sum donec transeam?

IN PSALMVM CXLI. ENARRATIO.

SOLENNITATI martyrum sicut deuotio cele-
britatis vestræ, ita nostræ seruitutis sermo debetur.
Sed meminisse oportet charitatem vestram, hesterna
die quàm multa dicta sint. Non enim quia propter a-
uiditatem interioris oris vestri per totum sermonem
tanquam recentes affuistis, propterea obliuisci debe-
mus infirmitatis communis: primò quia & honorare
oportet verba præclara, sicut scriptum est: Præclara
autem verba sapientiæ sunt, Domini Dei sunt, quæ
per nos tanquam per vascula vobis ministrantur. Etsi
fictilia sunt vasa, sed panis cælestis est. Apostolus dicit,
2. Cor. 4. b. Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, vt emi-
nentia virtutis sit Dei. Qui autem thesaurus, idem &
panis. Nam si non idem esset thesaurus & panis, non
Prouerb. 20. c. de ipso thesauro alibi scriptum esset, Thesaurus desi-
derabilis requiescit in ore sapientis, vir autem stultus
glutit illum. Vnde admonemus charitatem vestram,
vt ea quæ audiendo tanquam ventre memoriæ con-
ditis, rursus reuoluendo & cogitando quodammodo
ruminetis. Hoc est enim, thesaurus desiderabilis re-
quiescit in ore sapiẽtis, vir autem stultus glutit illum.
Breuiter dixit, Sapiens ruminat, stultus non ruminat.
Hoc autem apertè & Latinè quid est? Sapiens cogitat
ea quę audierit, stultus autem audita obliuioni tradit.
Leuit. 11. a. Neq; enim propter aliud in lege munda ea dicta sunt

A animalia quæ ruminant, immunda quę non ruminat:
nam creatura Dei omnis munda est. Artifici Deo tam
mundus est porcus quàm agnus. Creauit enim omnia Gen. 1. d.
bona valde: & omnis creatura Dei bona est, dicit A- 1. ad Tim. 4. a.
postolus, & omnia munda mundis. Cùm ergo in na-
tura vtrunque sit mundum, significatione tamen a-
gnus significat aliquid mundum, porcus significat ali-
quid immundum. Agnus significat innocentiam sa-
pientiæ ruminantis: porcus significat immunditiam
stultitiæ obliuiscentis. Breuis Psalmus pro solennita-
te dictus est, videamus an possit etiã breuiter tractari.
Voce mea ad Dominum clamaui.) Sufficeret, vo-
ce ad Dominum clamaui: fortè non frustra additum
est, mea. Multi enim clamant ad Dominum, non vo-
ce sua, sed voce corporis sui. Homo ergo interior in
quo cœpit habitare Christus per fidem, voce sua, non
strepitu labiorum, sed in affectu cordis clamet ad Do-
minum. Non vbi homo audit ibi Deus audit. Nisi
B voce pulmonum & laterum & linguæ clames, homo
te non audit. Cogitatio tua clamor est ad Dominum,
Voce mea ad Dominum clamaui, Voce mea ad
Dominum deprecatus sum.) Quod dixit clamaui,
exposuit cùm dixit, deprecatus sum. Clamant enim
ad Dominum & qui blasphemant. In superiori versu
clamorem posuit, in sequenti clamorem exposuit.
Quasi exigeretur, quo clamore clamasti ad Domi-
num? Ad Dominum, inquit, deprecatus sum. Cla-
mor meus, deprecatio mea: non conuicium, nõ mur-
mur, non blasphemia. Effundam ante eum precem
meam.) Quid est ante eum? In conspectu eius. Quid
est in conspectu eius? Vbi videt. Vbi autem nõ videt?
Ita enim dicimus vbi videt, quasi alicubi non videat.
Sed in isto cœtu rerum corporalium vident & homi-
nes, vident & animalia: ille autem videt, & vbi homo
non videt. Nam cogitationem tuam nullus homi-
num videt, Deus autem videt. Ibi ergo effunde pre-
C cem tuam, vbi solus ille videt qui remunerat. Nam
in abscondito te Dominus Iesus Christus iussit orare:
sed si agnoscas cubiculum tuum, & mundes, ibi rogas
Deum. Cùm autem oratis, inquit, nolite fieri sicut Matth. 6. a.
hypocritæ, qui stant in plateis & vicis orantes, vt vi-
deantur ab hominibus. Tu autem cùm oras intra in
cubiculũ tuum, & claude ostium, & deprecare Deũ
tuum in occulto: & qui videt in occulto reddet tibi.
Si homines reddituri sunt, effunde ante homines pre-
cem tuam. Si Deus redditurus est, effunde ante eum
precem tuam, & claude ostium tuum, ne tentator in-
grediatur. Tentator non cessat pulsare vt irrumpat, si
clausum inuenerit, transit. Ideo Apostolus, quia in
nostra potestate est ostium claudere, ostium cordis
non parietum, ibi enim & cubiculum: quia ergo in
nostra potestate est hoc ostium claudere, Neque de- Ephes. 4. f.
tis, inquit, locum diabolo. Etenim si intrauit & possi-
det, attende quia tu negligenter clausisti, aut claude-
D re neglexisti. Quid est autem claudere ostium? Hoc
ostium tanquam duas habet valuas, cupiditatis & ti-
moris. Aut cupis aliquid terrenum, & hac intrat: aut
times aliquid terrenum, & hac intrat. Timoris ergo
& cupiditatis ianuam claude contra diabolum, aperi
ad Christum. Quomodo ipsas valuas aperis ad Chri-
stum? Cupiendo regnum cælorum, timendo ignem
gehennarum. Per cupiditatem seculi diabolus intrat,
per desiderium vitæ æternæ Christus intrat. Per ti-
morem pœnarum temporalium diabolus intrat, per
timorem ignis æterni Christus intrat. Ecce marty-
res clauserunt ianuam contra diabolum, Christo a-
peruerunt. Promisit eis multa mundus iste: rise-
runt, clauserunt valuam cupiditatis aduersus dia-
bolum. Minatus est mundus iste bestias, ignes, cru-
ces: non timuerunt, clauserunt timoris valuam con-
tra diabolum. Videamus si aperuerunt illas Christo:

Qui

Matth.10.d. Qui confessus me, inquit, fuerit coram hominibus, confitebor illum & ego corá patre meo qui est in cælis. Amauerunt ergo regnum cælorum, vbi eos confitebitur Christus. Quomodo eos cófessurus est Christus? Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Confitebitur illos ad dexteram positos. Videamus si timoris valuam Christo aperuerunt, quam diabolo clauserunt. Vno eodemque loco Dominus monet hoc, vt & diabolo claudatur, & sibi aperiatur. Nolite, inquit, timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Monuit vt timoris valua in faciem diabolo eliderctur. Ergo nihil est timendum? Non ergo aperitur aditus timoris Christo, qui clausus est diabolo? Statim subiecit tanquam dicens, Exclusisti illum, aperi mihi. Sed eum timete, inquit, qui habet potestatem & animam & corpus occidere in gehennâ ignis. Iam ergo si credidisti & aperuisti Christo, claude cótra diabolum. Intus est Christus, ibi habitat. Effunde ante eum precem tuam, noli quærere vt de longè te exaudiat. Non enim longè est sapientia Dei, quæ pertendit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Ecce intus est apud te, ante eum effunde precem tuam. Ibi sunt aures eius, quia neque ab oriéte, neque ab occidente, neque à desertis montibus, quoniam Deus iudex est. Si iudex est, qualem causam geras in corde tuo, vide. Effundam ante eum precem meam. Tribulationem meam in conspectu eius annunciabo.) Repetitio est, & in superioribus duobus versibus, & in his consequentibus. Senteńtiæ duæ sunt, sed vtraque bis dicta. Vna est illa, Voce mea ad Dominum clamaui, voce mea ad Dominum deprecatus sum. Altera est, Effundam ante eum precem meam, tribulationem meam in conspectu eius annunciabo. Quod enim est, ante eum, hoc est, in conspectu eius: & quod est, precem meam effundam, hoc est, tribulationem meam annunciabo. Quando hoc facit? In persecutione positus loquitur. Dum deficit à me spiritus meus.) Quare deficit spiritus tuus ô martyr in tribulatione positæ? Vt non mihi arrogem vires meas, vt sciam quòd alius in me operatur ipsam virtutem. Cùm autem vos tradent iudicibus, sicut monuit Dominus quos martyres facere volebat, nolite cogitare quid loquamini: nó enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Ergo deficiat spiritus tuus, loquatur spiritus Dei. Meritò eos pauperes facere volebat spiritu: Beati, inquit, pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati ergo pauperes spiritu suo, diuites spiritu Dei. Omnis enim homo qui spiritum suum sequitur, superbus est. Subdat spiritum suum, vt capiat spiritum Dei. Ihat in culmen, resideat in vallem. Si ierit in culmen, denatat ab illo aqua: si in valle resederit, implebitur ex ea, & fit ille venter de quo scriptum est, Flumina aquæ viuæ fluent de ventre eius. Ergo dum defecit à me spiritus meus, in conspectu tuo annunciaui tribulationem meam, humilis factus: confitens tibi deficiente spiritu meo, cùm sim plenus spiritu tuo. Et audierunt fortè homines, quia defecit in me spiritus meus, & desperauerunt de me, & dixerunt, Cepimus eum, oppressimus eú. Et tu cognouisti semitas meas.) Illi enim me deiectum putabant, tu me stantem cernebas. Illi qui persequebantur & comprehenderant, implicatos putabát pedes meos, sed illi obligati sunt pedes & ceciderunt, nos autem surreximus & erecti sumus. Oculi mei semper ad Dominú, quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos. Perseueraui ambulando. Qui enim perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Illi oppressum me putabant, sed ego ambulabam. Vbi ambulabam? In semitis quas illi non videbant qui me captum putabant, in semitis iustitiæ tuæ, in semitis præceptorum tuorum. Tu enim cognouisti semitas meas, persecutor non eas cognouit. Nam nó in eis mihi insideret, si in eis mecú ambularet. Quæ sunt istę semitæ, nisi vię illę de quib' alio loco dicitur, Nouit Dñs viam iustorú, & via impiorú peribit? Non dixit, viá impiorú non nouit: nouit viá iustorú, impiorú peribit. Quod enim non nouit, peribit. Multis locis Scripturæ inuenimus, quia Dei agnoscere seruare est, Dei agnoscere custodire est: non agnoscere, damnare est. Vnde enim qui nouit omnia dicturus est in fine, Non noui vos? Non inde gaudeant & dicant, non puniemur, quia non nouit nos iudex. Iam puniti sunt, si eos non nouit iudex. Quæ ergo dictæ sunt viæ quas nouit Dominus, ipsæ hic dictæ sunt semitæ, quo ait, tu cognouisti semitas meas. Omnis enim semita via est, non omnis via semita est. Quare ergo viæ illæ semitæ sunt dictæ, nisi quia angustæ sunt? Via lata impiorum, via angusta iustorum. Quæ via, ipsæ & viæ: quemadmodum quæ Ecclesia, ipsæ Ecclesiæ, & quod cælum, ipsi cæli. Pluraliter dicuntur, & singulariter dicuntur. Propter vnitatem Ecclesiæ, vna Ecclesia: vna est columba mea, vná est matri suæ. Propter congregationes fraternas per loca multæ sunt Ecclesiæ. Ecclesiæ, inquit, Iudææ quæ erant in Christo, gaudebant quòd ille qui nos persequebatur, nunc euangelizat fidem, quam aliquando vastabat, & in me glorificabant Deum. Ecclesias sic dixit, & vnam Ecclesiam sic dicit, Sine offensione estote Iudæis & Græcis, & Ecclesiæ Dei. Sic ergo & viæ & via, & semitæ & semita. Quare semitæ, & quare semita? Quomodo quare Ecclesiæ & Ecclesia rationem reddidimus, debemus & hic reddere rationem. Semitæ dictæ sunt Dei, quia multa præcepta sunt: & quia eadem multa præcepta ad vnum rediguntur, quia plenitudo legis charitas, propterea viæ istæ in multis præceptis ad vnam colliguntur & vna dicútur, quia via nostra charitas est. Videamus si charitas via est. Audiamus Apostolum: Et adhuc supereminentiorem viam vobis demonstro. Quam dicis ô Apostole, supereminentiorem viam? Quam dico audi. Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem nó habeá, factus sum velut æramentum sonans, aut cymbalum tinniens: & si habuero prophetiam, & sciero omnia sacramenta & omnem scientiam, & si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum: & si distribuero omnia mea pauperibus, & si tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem nó habeam, nihil mihi prodest. Ergo charitatem dixit supereminentiorem viam. Magna via ista, fratres, magnum miraculum habet. Hæc via certè quia supereminentior est, excellentior est: hoc enim supereminet quod excelsum est. Nihil excellentius est via charitatis, & non in illa ambulant nisi humiles. Has ergo semitas dicit præcepta charitatis. In me omnis. Tu ergo, inquit, cognouisti semitas meas: tu nosti quia quod pro te patior, amore patior. Tu nosti, quia charitas in me omnia tolerat: tu nosti, quia etsi trado corpus meum vt ardeam, habeo illam, sine qua illud non prodest homini. Quis autem nouit vias istas hominis, fratres mei: nisi verè ille cui dictum est, tu cognouisti semitas meas? Omnia enim facta humana ante oculos hominum, incertum est quo corde fiant. Et quàm multi impij metientes semetipsos ex semetipsis, dicunt de nobis quòd ista in Ecclesia quærimus, honores, laudes, vtilitates temporales? Quàm multi dicunt me propterea loqui vobis, vt acclametis & laudetis me, & hunc me habere finem, & hanc intentionem cùm loquor? Et quomodo eis ostendo non ea intentione me loqui? Restat vt dicam, Tu cognouisti semitas meas. Quomodo illi sciunt, quod nec vos scitis? Quomodo illi sciunt, quod vix ego scio? Neque enim ego

Margin notes: Matth.10.d. Matth.25.d. Matth.10.c. Sap.8.a. Psal.74.b. Matth.10.c. Matth.5.b. Ioan.7.f. Psal.14.b. Psal.24.c. Matth.10.c. Psal.1.b. Matth.7.d. Cant.6.c. Galat.1.d. 1.Cor.10.f. Rom.13.c. 1.Cor.12.d. 1.Cor.13.a.

1.Cor.4.a. ego meipsum diiudico; qui enim diiudicat me, Dominus est. Nescio quid de se Petrus nesciens præsumpsit, & aliud videbat medicus in viribus eius. Ergo piè pureq; clametur ad Dominum: quia verè clamatur, tu cognouisti semitas meas. Sed vis vt ducat te per istas semitas? Esto mitis, esto mansuetus, non ferox, nō
Psal.31.c. superbus, non excussa & erecta ceruice, sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Cùm enim fueris mitis, cùm fueris mansuetus, insidebit Dominus, &
Psal.24.b. ducet te per vias suas. Diriget enim mites in iudicio, docebit mansuetos vias suas. Tu ergo cognouisti semitas meas. In via hac quam ingrediebar, absconderunt mihi muscipulam.) Via hæc quā ingrediebar, Christus est: ibi illi absconderūt muscipulam, qui persequuntur in Christo propter nomen Christi. Ibi ergo absconderunt muscipulam mihi, qui ibi me scandalizant. Quid in me zelant? quid in me persequuntur? Quod Christianus sum. Si ergo hoc persequuntur quod Christianus sum, in via quam ingrediebar, absconderunt mihi muscipulam. Quantum in ipsis est, in via qua ingrediebar, ipsi absconderunt muscipulam mihi. Quantum ad eorum cupiditatem pertinet, quātum ad eorum conatum, quantum ad eorum votum, in ipsa via me voluerūt habere muscipulam, qua
Psal.1.a. caperer. Sed nouit Dominus viam iustorum, & tu cognouisti semitas meas. Hoc quidem illi voluerunt: sed tu eos non permisisti in te ponere scandalum, quia tu es via mea. Nam & hæretici in nomine Christi nobis volunt abscondere scandalum, & ipsi falluntur. Quod ipsi in hac via putant se ponere, extra viam ponunt, quia & ipsi extra viam sunt. Muscipulam ponere non possunt, vbi ipsi non sunt. Sed dictum est hoc secundùm cupiditatem ipsorum, secundùm votum & opi-
Psal.139.a. nionem eorum: nam expressè alibi dictum est, Iuxta semitas scandala posuerunt mihi. Hoc quod dictum est, in via, secundùm cupiditatem eorum & votum dictum est. Illud quod dictum est, iuxta viam, id est, iuxta semitam: secundùm veritatem dictum est. Reuera enim non ponunt in semita, non ponūt in ipsa via,
Ioan.14.a. quia Christus est via. Sanè iuxta semitas ponunt. Non eos Christus sinit ponere in via, ne non sit quà eamus: sinit tamen eos ponere iuxta viam, vt de via non declinemus. In via se putat ponere scandalum Paganus, quando mihi dicit, Colis Deum crucifixum. Reprehendit crucem Christi, quam non intelligit. In Christo se ponere putat, quod iuxta viam ponit. Nō egrediar à Christo, & non incidam à via in muscipulam. Insultet ille crucifixo Christo, videam ego in frontibus regum crucem Christi. Quod irridet, ibi saluor. Nihil est superbius ægro, qui deridet medicamentum suum. Si non derideret, acciperet & ipse, & sanaretur. Crux illa signum est humilitatis, ille autem superbia nimia non agnoscit vnde sanetur tumor animæ suæ. Si autem ego agnosco, in via ambulo. Vsqueadeò de cruce non erubesco, vt non in occulto loco habeam crucem Christi, sed in fronte portem. Multa sacramenta aliter atque aliter accipimus. Quædam sicut nostis ore accipimus, quædam per totum corpus accipimus. Quia verò in fronte erubescitur, illi qui di-
Luce 9.c. xit, Qui me erubuerit coram hominibus, erubescam eum coram patre meo, qui in cælis est: ipsam ignominiam quodammodo & quam Pagani derident, in loco pudoris nostri constituit. Audis hominem insultare impudenti & dicere, frontem non habet. Quid est, frontem non habet? Impudens est. Non habeam nudam frontem, tegat eam crux Domini mei. Ergo in via quam ingrediebar, absconderūt muscipulam mihi, quantum in ipsis est, non iuxta viam posuerunt: e-
Ezech 9.d. go autem tutus ero, si de via non recessero. Ignoras quia in medio laqueorum ingrederis, ait Scriptura. Quid est, in medio laqueorum? In via Christi: & hinc

A laquei, & hinc laquei. Laquei à dextris, laquei à sinistris. Laquei à dextris, prosperitas sæculi: laquei à sinistris, aduersitas sæculi. Laquei à dextris promissiones, laquei à sinistris terrores. Tu in medio laqueorum ingredere, à via noli discedere: nec promissio te capiat, nec terror elidat. In hac via quam ingrediebar, abscōderunt muscipulam mihi. Considerabam in dexteram, & videbam.) In dexteram considerabat, & videbat: in sinistram qui considerat, excæcatur. Quid est in dexteram considerare? Vbi erunt illi quibus dicetur, Venite benedicti patris mei, possidete regnum. Erunt Matth.25.d.
enim quidam in sinistra, quibus dicetur, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Fremente ergo toto mundo & minante in persecutionibus, crebrescentibus vndique insultationibus hominum atque terroribus, ille contemnens præsentia, respiciebat in futura, attendebat in dexteram vbi futurus est, vbi esse meditabatur, illuc attendebat & vide-
B bat, & ideo omnia ferebat: illi autem qui persequebātur, non videbant. Ideo cùm diceret, Considerabam in dexteram, & videbam: secutus ait, Et non erat qui cognosceret me.) Cùm enim toleras omnia, quis nouit quid attēdas: vtrum in dexteram oculum dirigas, an in sinistram? In eo quod toleras, si laudem hominum quæris, in sinistram attendisti. In eo quod toleras, si promissa Dei quæris, in dexteram attendisti. Attendisti in dexteram, videbis: attendisti in sinistram, excæcaberis. Sed & cùm vides in dexteram, non erit qui te agnoscat. Quis enim te consolatur, nisi Dominus cui dicis, Et tu cognouisti semitas meas? Nec erat qui cognosceret me. Periit fuga à me.) Tanquam circumclusum se dicit. Periit fuga à me. Insultant persecutores, oppressus est, captus est, circumclusus est, victus est, periit fuga ab illo. Ab illo periit fuga qui non fugit. Qui autem non fugit, patitur quicquid po-
C test pro Christo, id est, non fugit animo. Nam corpore fugere licet, concessum est, permissum est: Domino dicente, Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fu- Matth.10.d.
gite in aliam. Qui ergo non fugit animo, periit ab illo fuga. Sed interest quare non fugiat, quia circumclusus est, quia captus est, an quia fortis est. Et à capto enim perit fuga, & à forti periit fuga. Quæ ergo fuga cauenda est? quæ fuga à nobis pereat? De qua Dominus dicit in Euangelio, Quia pastor bonus animam Ioan.10.c.
suam ponit pro ouibus suis. Mercenarius autē & qui non est pastor, cùm viderit lupum venientem, fugit, cùm viderit prædonem, quare fugit? Quia non est ei cura de ouib⁹. Talis fuga ab isto perierat, siue ab ipsius capitis persona accipiamus hanc vocem illius Christi Domini, qui pro omnibus mortuus est: siue à membris eius martyribus nostris, quia & ipsi pro fratribus passi sunt. Audi Ioannem dicentem, Sicut enim ille a- 1.Ioan.3.d.
nimam suam pro nobis posuit, sic & nos debemus animas pro fratribus ponere. Sed cùm illi ponūt, Chri-
D stus ponit: quia cùm illi patiuntur persecutionem, iste clamat, Quid me persequeris? Periit fuga à me. Et non Act.9.c.
est qui exquirat animam meam.) Ergo non est qui exquirat animam ipsius? Videt homines velle sæuire in necem suam, velle effundere sanguinem ipsius. Quomodo non est qui requirat animam eius? Et hoc duobus modis accipitur. Quomodo perire fugam accipitur duob⁹ modis, quia & à capto & à forti perit fuga: sic duobus modis quæritur anima hominis, aut à persecutoribus, aut à dilectoribus. Ita ergo non est, qui requirat animam meam. De illis dixit certè, qui persequuntur animam meam, & non quærunt animam meam. Si autem requirant animam meam, inuenient inhærentem tibi: & si norunt eam quærere, norunt & imitari. Nam vt noueritis quæri animam hominis, & à persecutoribus, inde alibi dicitur, Confundantur & reuereantur, qui quærunt animam meam. Psal.39.d.

Clamaui ad te Domine,dixi,tu es ſpes mea.) Quan- A do tolerabam,quando tribulabar,dixi,tu es ſpes mea. Spes mea hic, ideo tolero. Portio autem mea non eſt hic, ſed in terra viuentium.) Dat Deus portionem in terra viuentium, ſed non aliquid à ſe extra ſe. Quid dabit amanti ſe,niſi ſe? Intende ad orationem meam, quia humiliatus ſum nimis.) Humiliatus à peccatoribus, humiliatus in confeſſione. Humiliat ſe inuiſibiliter, humiliatus ab hoſtibus viſibiliter. Erigitur ergo ab illo viſibiliter & inuiſibiliter. Inuiſibiliter erecti 1.Cor.15.g. ſunt iam martyres: viſibiliter erigentur, cùm corruptibile hoc induerit incorruptionem in reſurrectione mortuorum,cùm & hoc ipſum in quod ſolùm perſe- Matth.10.d. cutores ſæuire potuerunt,inſtaurabitur. Nolite timere eos,qui corpus occidunt, animam autem non poſſunt occidere. Et quid perit? quid occidunt? Vel hoc eis permittetur,vt quod occiderint pereat? Non per- Luc.21.d. iet. Audi ipſius Domini promiſſionem: Amen dico vobis,capillus capitis veſtri non periet. Quid ergo de cæteris membris ſollicitus es, vbi damnum capilli nõ B erit? Erue me à perſequentibus me.) A quibus putatis quod oret vt eruatur? Ab hominibus qui perſequebantur. Ita verò ipſi homines ſunt hoſtes noſtri? Habemus alios hoſtes inuiſibiles, qui aliter perſequũtur. Homo perſequitur vt occidat corpus, perſequitur alius vt illaqueet animam. Et ideo per vaſa ſua,quia de Ephe.2.a. illo dictum eſt, Operatur in filiis diffidentiæ, per vaſa ſua,id eſt,per homines in quibus operatur,agit perſecutionem corporis: vt intus fiat ruina cordis. Nam ſi cadente corpore ſtat anima: muſcipula cõminuta eſt, & nos liberati ſumus. Ergo ſunt & alij hoſtes noſtri,à quibus deprecari debemus Deum vt eruat nos, ne ſeducant nos,vel fractos moleſtiis ſecularibus,vel inductos illecebris. Qui ſunt iſti hoſtes? Videamus ſi ab aliquo ſeruo Dominico apertè deſcribũtur, ab aliquo milite perfecto, qui cum illis congreſſus eſt. Audi A- C Ephe.6.b. poſtolum dicẽtem: Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem. Nolite quaſi odia veſtra conuertere in homines, & eos vobis hoſtes exiſtimare,& eorum inimicitiis vos conteri putare. Iſti homines quos timetis, caro & ſanguis ſunt, non eſt vobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem. Sic voluit dicere, contemnens hominum mortalitatem. Et aduerſus quos? Aduerſus principes,inquit,& poteſtates, & rectores huius mũdi tenebrarũ harum. Expaueras, cùm audires, rectores mundi. Si rectores mũdi iſtius, nũquid præter mũdum iturus es, vbi illos nõ patiaris? Præter mundum iturus es, vbi ab eis eruaris? Sic ergo accipe mundi & tenebrarum harum rectores,non rectores cæli & terræ: nam ipſa fabrica Dei eſt. Cælum & terra mundus dicitur, & homines mali mundus. Quare & iſti mundus? Quia diligunt mundum: & ideo tenebræ, quia impij. Ideoque iam ex ipſo numero Ephe.5.b. credentibus multis, quid dicit Apoſtolus? Fuiſtis ali- D quando tenebræ,nunc autem lux in Domino. Antequam eſſetis ergo lux, cùm tenebræ eſſetis, attendite quem rectorem habuiſtis. Quem rectorem habent iniqui, niſi diabolum, quomodo pij & fideles rectorẽ habent Chriſtum? Ergo diabolum & angelos eius rectores mundi appellauit; id eſt, rectores dilectorum mũdi,rectores peccatorum, quod eſt tenebrarum harum. Ipſos habemus inimicos, à quibus debemus deprecari Dominum vt eruamur. Audi mundum, & mundum apertè vno loco in Scriptura ſancta, in Euangelio,mundum quem fecit Deus, mundum quem regit diabolus; id eſt,dilectores mũdi. Homines enim ipſos fecit Deus,dilectores mundi non eos fecit. Mũdum enim diligere peccatum eſt, peccatum autem non fecit Deus. Audi ergo,vt dicere cœperam, mun- Ioan.1.b. dum & mundum. In hoc mundo erat,dictum eſt. De quo dictum eſt, In hoc mundo erat, niſi de ſapientia

Dei,quod eſt Chriſtus Ieſus, de qua dictum eſt,quod paulò antè cõmemoraui. Pertendit à fine vſq; ad finẽ Sap.8.a. fortiter,& diſponit omnia ſuauiter? Attingit enim vbiq; propter ſuã munditiã, & nihil inquinatũ in illam incurrit. Ergo in hoc mũdo erat, & mũdus per ipſum factus eſt,& mundus eum nõ cognouit. Audiſtis duos mundos: mundus per eũ factus eſt,& mundus eũ non Ioan.6. cognouit. Nõ mũdus qui factus eſt per Ieſum, ab illis principibus & poteſtatibus tenebrarum harum regitur: ſed mundus qui non cognouit Ieſum, id eſt,dile- Ephe.6.b. ctores mundi, peccatores & iniqui, ſuperbi & infideles. Vnde mundus peccatores? Quia diligunt mundũ, & diligendo inhabitant mundum: quomodo domus dicitur & fabrica & inhabitantes. Bona domus plerunque,bona fabrica: & bona domus,quia boni conuerſantur in ea. Et caue domum iſtam,quia mala eſt. Duobus modis dicitur,mala eſt domus hæc: caue fortè propter ruinam, ne aliquid cadat & te premat. Dicitur & ſic alio modo, quemadmodum caue domum iſtam tam malam, ne incurras in laqueum venãtium, ne pauper opprimaris à diuite, ne fraudem aliquam patiaris. Quomodo ergò domus & domus, ſic mundus & mundus. Quare enim & iuſti, cùm ſint & ipſi in mundo,non dicuntur mundus? Quia dicit Apoſtolus, In carne autem ambulantes non ſecundùm car- 2.Cor.10.a. nem militamus: conuerſatio enim noſtra in cælis eſt. Habitat hic iuſtus in carne, ſed corde cum Deo eſt. Et ipſe appellatur mundus, ſi ſine cauſa audit,ſurſum cor: ſi autem eſt cauſa quare audit, ſurſum cor habet. Mortui enim eſtis dicit, & vita veſtra abſcondita eſt Coloſ.3.a. cum Chriſto in Deo. Quorum autem vita hic eſt; id eſt, quorum deſiderium & amor hic hæret, hic conteritur, hic implicatur, bene dicuntur habitatores mundi. Et bene dicuntur mundus,illi qui habitant in mundo: ſicut bene dicuntur domus,illi qui inhabitãt domum. Mundus ergo & mundus: mundus per eum factus eſt, & mundus eum non cognouit. Ecce mundus factus eſt per Dominum, ecce mundus qui non cognouit Dominum. Lauda tu fabricam, & ama fabricatorem: & noli amare habitare in fabrica,ſed habita in fabricatore. Erue me à perſequentibus me:

Quoniam corroborati ſunt ſuper me.) Quis dixit corroborati ſunt ſuper me? Corpus Chriſti clamat, Eccleſiæ vox eſt, membra Chriſti clamant. Multum creuit numerus peccatorum. Quoniam abundauit Matth.24.b. iniquitas, refrigeſcet charitas multorum. Erue me à perſequentibus me, quoniam corroborati ſunt ſuper me. Erue de carcere animam meam,vt confiteatur nomini tuo.) Carcer iſte à prioribus variè intellectus eſt. Et fortè ipſe eſt carcer qui & ſcribitur in titulo, ſpelunca. Titulus enim Pſalmi huius ita ſe habet:

Intellectus ipſi Dauid, cùm eſſet in ſpelunca, ora- 1.Re.22.a. tio.) Quæ ſpelunca, ipſe & carcer. Duo quædam intelligẽda propoſuimus, ſed vnum cùm intelleximus, vtrunque erit. Merita carcerem faciunt. Nam in vno quodam habitaculo, alteri domus eſt, alteri carcer eſt. Illi qui cuſtodiunt homines incluſos, & ſi in domo ſua cuſtodiant, illi qui arctius cuſtodiũtur, in carcere ſunt: nunquid & illi in carcere dicendi eſſe ſunt? Vnum habitaculum & illi. Alteri fecit domum libertas, alteri carcerem ſeruitus. Quibuſdam ergo viſum eſt,quòd ſpelunca & carcer mundus iſte ſit. Et hoc orat Eccleſia,vt de carcere educatur; id eſt,de hoc mũdo, de ſub ſole, vbi omnia vanitas. Dicitur enim, o- Eccleſ.1.a. mnia vanitas & præſumptio ſpiritus in omni opere hominis quo ipſe laborat ſub ſole. Ergo extra iſtum mũdum neſcio quam requiem pollicetur nobis Deus quo futuri ſumus: fortè ideo de loco iſto clamamus, Educ de carcere animam meam. Anima noſtra per fi- Pſal.141.b. dem & ſpem in Chriſto eſt, ſicut paulò antè iam dixi. Vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo: cor- Coloſ.3.a. pus

pus autem nostrum in isto carcere, in isto mundo. Si A dixerer, Educ de carcere corpus meum, securi acciperemus carcerem mundum. Fortasse tamen propter aliqua, quæ nos tenent desideria terrena, contra quæ luctamur & dimicamus, quia video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ: rectè dicimus, Educ animam meam de hoc mundo, id est, de laboribus & pressuris huius seculi. Non enim caro quam tu fecisti, sed corruptela carnis & pressuræ & tentationes carcer mihi sunt. Aliqui autem dixerunt carcerem istum & speluncam corpus hoc esse, vt hoc sit, educ de carcere animam meam. Sed & iste intellectus vacillat aliquantulum. Quid enim magnum, educ de carcere animam meam, educ de corpore animam meam? Latronum animæ & sceleratorum nónne exeunt de corpore, & eunt in peiores pœnas quàm hic pertulerunt? Quid enim magnum petitur, educ de carcere animam meam: cùm siue sero siue citò, necesse sit hinc exire? Fortè iustus dicit, iam moriar, educ de carcere isto corporis animam meam. Si nimis B festinat, non habet charitatem. Desiderare quidem hoc debet & concupiscere, sicut Apostolus ait, concupiscentiã habens dissolui & esse cum Christo, multo enim magis optimum. Sed vbi est charitas? Ergo sequitur, Manere in carne, necessarium propter vos. Si de corpore ergo educat Deus quãdo voluerit, posset dici & corpus nostrum carcer, non quia carcer est quod fecit Deus, sed quia pœnale & mortale. Duo enim consideranda sunt in nostro corpore, figmentum Dei & pœna meriti. Tota ista forma, status, incessus, membra ordinata, sensuum dispositiones, videre, audire, olfacere, gustare, contingere, omnis hæc compago & fabricæ distinctio, non potuit fieri nisi à Deo, qui omnia operatus est, cælestia, terrestria, summa & ima, visibilia & inuisibilia. Quid ergo ibi pœnale nostrum? Quod corruptibilis caro, quod fragilis, quod mortalis, quod indigens: hoc non erit in præmio. Nõ enim corpus non erit, cùm corpus resurgat. Sed quid ibi non erit? Corruptio: corruptibile enim hoc induet C incorruptionem. Ergo si caro tibi carcer est, non corpus est carcer tuus, sed corruptio corporis tui. Corpus enim tuum fecit Deus bonum, quia bonum est: corruptionem intulit iustus, quia iudex est. Illud habes de beneficio, illud habes de supplicio. Hoc ergo fortè dixit, Educ de carcere animam meam, educ de corruptione animam meam. Si sic intelligamus, non est blasphemia, intellectus constat. Ad extremum fratres, sicut arbitror, hoc dixit, educ de carcere animam meam, educ de angustia. Gaudenti enim homini & carcer latus est, & tristi pratum angustum est. Ergo orat se educi ab angustia. Quamuis enim in spe latitudinem habeat, in re tamen præsenti angustatur. Attende angustias Apostoli: Non habui requiem spiritui meo, dixit, quia non inueni Titum fratrem meũ. Alio loco: Quis infirmatur, & ego nõ infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? Qui ergo & infirmabatur & vrebatur, nónne in pœnis & carcere erat? Sed istæ pœnæ ex charitate coronam parturiunt. Vnde D iterum dicit, Superest mihi corona iustitię, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex. Ad hoc valet. Educ de carcere animam meam, vt confiteatur nomini tuo. Iam educta de corruptione, quid habet confiteri? Peccata non ibi sunt, sed laudes sunt. Duobus autem modis confessio intelligitur, & in peccatis nostris, & in laude Dei. In peccatis nostris nota est cõfessio, & ita nota omni populo, vt quando auditũ fuerit nomen confessionis in lectione, siue in laude dicatur, siue de peccatis dicatur, currant pugni ad pectus. Notum est ergo nomen confessionis de peccato: cõfessionem in laude quæramus. Vbi inuenimus? Habetis in Scripturis: Et hæc dicetis in confessione, Opera

Rom. 7. d. Philip. 1. d. 1. Cor. 15. g. 2. Cor. 2. d. 2. Cor. 11. g. 2. Tim. 4. b.

Domini vniuersa, quoniam bona valdè. Ergo hic confessio laudis est. Alio loco ipse Dominus dicit, Confiteor tibi pater Domine cæli & terræ. Quid confitebatur? Nunquid peccata? Christi ergo confiteri, erat laudare. Et audi laudem patris, Quia abscondisti hæc, inquit, à sapiẽtibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Quia ergo post istas †corruptiones angustas habitabimus in domo Dei, tota vita nostra non erit nisi laus Dei. Iam sępe vobis expositum est, quia recedente necessitate omnia negotia necessitatis intercidunt: quoniam non erit quid ibi agamus. Non dico die ac nocte vbi nox non est, sed toto die cùm vnus dies est, non erit quid ibi agamus, nisi laudemus quem diligimus, quia tunc & videbimus. Modò non visum desideramus & laudamus: tũc visum quod amamus, quomodo laudabimus? Sine fine erit laus, quia sine fine amor. Quia ergo hoc ibi agemus, ideo educ de carcere animam meam, vt confiteatur nomini tuo. Beati etiam qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te. Modò impedit carcer, quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Nunc corpus aggrauat animam meam: nam & tunc habebimus corpus, sed corpus quod non corrumpitur. Ergo carcerem facit non corpus sed corruptio. Educ de carcere animam meam, vt confiteatur nomini tuo. Iam vox quæ sequitur, ex capite sonat Domini nostri Iesu Christi. Et est talis ipsa, qualis hesterna vltima. Hesterna enim vltima, si meministis hæc fuit: Singularis ego sum donec transeam. Et hic quæ est vltima? Me sustinebunt iusti, quo adusque retribuas mihi.)

Eccl. 39. c. Math. 11. d. al. corruptionis angustias. Sap. 9. c.

IN PSALMVM CXLII. ENARRATIO.

De Psalmo quem cantauimus, iam loquar quod Dominus dederit charitati vestræ. Hesterno die Psalmus breuior tractabatur, sed spatium temporis dabat nobis copiam de paucis multa dicendi. Nunc quoniam prolixior Psalmus est, nõ debemus tantum in singulis versibus immorari: ne fortè non concedat Dominus facultatem, vt totum peragrare valeamus. Titulus Psalmi est, Ipsi Dauid, quando eum filius suus persequebatur.) In Regnorũ libris nouimus hoc factum esse, extitisse inimicũ Absalon patri suo, gessisse contra illum non solùm ciuile, verumetiam domesticum bellum: illum autem non deiectum iniquè, sed humiliatum piè, accepisse à Domino disciplinam: sustinuisse medicinam, non retribuentem iniquitati iniquitatem, sed paratum cor habuisse ad sequendam Domini voluntatem. Ille Dauid ita laudabilis: sed alius Dauid verè manu fortis, quod interpretatur Dauid Dominus noster Iesus Christus agnoscendus est nobis. Præterita enim illa facta figuræ fuerant futurorum: nec diu commendandum est quod sępe audistis, quod optimè retinetis. Quæramus ergo in hoc Psalmo Dominum & Saluatorem nostrum Iesum Christum prænunciantem se per hãc prophetiam: & quid futurum esset in hoc tempore, per ea quæ pridem facta sunt prædicantem. Ipse enim se in prophetis prædicabat, quoniam ipse est verbum Dei: nec illi tale aliquid dicebant, nisi pleni verbo Dei. Annunciabant ergo Christum pleni Christo: & illi eum venturum præcedebant, quos præcedentes nõ deserebat. Agnoscamus ergo quemadmodum & Christum persequebatur filius suus: habebat enim filios, de quibus dicebat, Non ieiunant filij sponsi quamdiu cum eis est sponsus. Cùm autem ab eis ablatus fuerit sponsus, tũc ieiunabunt filij sponsi. Ergo filij sponsi, Apostoli: & inter hos persecutor Iudas diabolus. Passionem itaq; suam in hoc Psalmo prædicaturus est Christus, audiamus. Rursus autem ad hoc intentam facimus charitatem vestram, non docendo quod ignoratis, sed admonendo quod nostis: Dominum & Saluatorem nostrum Iesum Christum caput esse corporis sui, illum vnum

2. Reg. 15. d. Math. 9. b. 1. Tim. 2. b.

vnum esse mediatorem Dei & hominum, hominem A Iesum, natum ex virgine, tanquam in solitudine, sicut Apoc.12.b. in Apocalypsi audiuimus. Per solitudinem quippe arbitror, quòd solus ita natus est. Hunc enim illa mulier peperit, recturum populum in virga ferrea. Hæc autem mulier, antiqua est ciuitas Dei, de qua in Psalmo Psal.86.a. dicitur, Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei. Hæc ciuitas initium habet ab ipso Abel, sicut mala ciuitas à Gen.4.b. Cain. Antiqua ergo ista ciuitas Dei semper tolerans terram, sperans cælum, quæ etiam Hierusalem vocatur & Sion. Vtique de nato quodam in Sion, & conditore ipsius Sion, Psalmus quidam dicit, Mater Sion dicet homo. Quis homo? Et homo factus est in ea; & Psal.86.b. ipse fundauit eam altissimus. Denique ipse in Sion factus est homo, sed humilis factus est homo: & idem ipse altissimus fundauit eam ciuitatem in qua factus est homo. Itaque & illa mulier sole cooperiebatur, sole Apoc.12.a. ipso iustitiæ, quem non cognoscunt impij: qui dicturi sunt in fine, Ergo errauimus à via veritatis, & iustitiæ Sap.5.a. lumen non luxit nobis, & sol non ortus est nobis. Est ergo quidam sol iustitię, qui non oritur impiis. Cæterùm istum solem facit oriri super bonos & malos. Matth.5.g. Ergo & amicta erat sole, & gestabat viscerib⁹ masculum paritura. Idem ipse erat condens Sion, & nascens in Sion. Et illa mulier ciuitas Dei, eius luce protegebatur, cuius carne grauidabatur. Meritò & lunã sub pedibus habebat, quia mortalitatem crescentis & decrescentis carnis virtute calcabat. Ergo ipse Dominus Iesus Christus caput & corpus: voluit enim etiam loqui in nobis, qui dignatus est mori pro nobis, membra sua nos fecit. Aliquando itaque ex persona membrorum suorum loquitur, aliquando ex persona sua tãquam capitis nostri. Habet aliquid ille quod dicat sine nobis, nos verò sine illo nihil possumus dicere. Apostolus dicit, Vt suppleam quæ desunt pressurarum Coloss.1.d. Christi, in carne mea. Vt suppleam, inquit, quæ desunt pressurarum, non meatum, sed Christi: in carne, non iam Christi, sed mea. Patitur, inquit, adhuc Christus pressuram, non in carne sua, in qua ascendit in cælum, sed in carne mea, quæ adhuc laborat in terra. Christus, inquit, pressuram patitur in carne mea: Viuo enim non iam ego, viuit verò in me Christus. Galat.2.d. Nisi enim Christus & in membris suis, hoc est, fidelibus suis pressurã ipse pateretur, Saulus in terra Christum in cælo sedentem non persequeretur. Denique apertè hoc exponens quodam loco: Sicut enim cor- Rom.12.b. pus vnum est, inquit, & membra multa habet, omnia autem membra corporis cùm sint multa, vnum est corpus: ita & Christus. Non ait, ita & Christus & corpus: sed corpus vnum membra multa, ita & Christus. Totum ergo Christus. Et quia totum Christus, ideo caput de cælo: Saule, inquit, Saule, quid me persequeris? Act.9.b. Tenete hoc, & fixum omnino commendate memoriæ, tanquam filij ecclesiasticæ eruditionis & fidei D catholicæ, vt agnoscatis Christum caput & corpus, eundemq; Christum verbum Dei vnigenitum æqualem patri: & inde videatis quanta gratia pertingatis ad Deum, vt ipse voluerit esse nobiscum vnus, qui est cum patre vnus. Quomodo cum patre vnus? Ego & Ioan.10.f. pater vnum sumus. Quomodo nobiscum vnus? Non Galat.3.c. dicit, inquit, & seminibus tanquam in multis: sed tanquam in vno, & semini tuo, quod est Christus. Sed ait aliquis, Si Christus semen Abrahæ, nunquid & nos? Mementote, quia semen Abrahę Christus: ac per hoc si & nos semen Abrahæ, ergo & nos Christus. Quomodo Rom.12.b. Gal.3.d. vnum corpus multa membra, ita & Christus. Et quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis. Nempe semen Abrahæ Christus, nec contradici potest apostolicis apertissimis verbis, & semini tuo quod est Christus. Videte quid nobis dicat: Si autẽ vos Christi, ergo semen Abrahæ estis. Ideo magnum est illud sacramentum, Erunt duo in carne vna: Apo- Gen.2.d. Ephes.5.g. stolus dicit, Sacramentum hoc magnum est, Ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Christus & Ecclesia, duo in carne vna. Refer ad distantiam maiestatis Ioan.1.a. duo: duo plane. Non enim & nos verbum, non enim & nos in principio Deus apud Deum, non enim & nos ille per quem facta sunt omnia. Venitur ad carnem, & ibi Christus & ille & nos. Non ergo miremur in Psalmis. Multa enim dicit ex persona capitis, multa ex persona membrorum: & hoc totum tanquã vna persona sit, ita loquitur. Nec mireris, quia duo in voce vna, si duo in carne vna. Iudas filius sponsi persequens sponsum. Hoc tunc contigit. An & futurorum exemplum præmissum est? Multos enim falsos fratres passura erat Ecclesia, vt & adhuc & vsque in finem sponsum illum filius persequatur. Si enim inimicus Psal.54.b. exprobrasset mihi, sustinuissem vtique ait: Et si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, B abscondissem me vtique ab eo. Quis est inimicus? Quis est qui oderat me? Qui dicit, Quis est Christus? Homo fuit Christus, nec viuere potuit cùm vellet viuere: & mortuus est, inquiunt, nolens, euictus, crucifixus, occisus. Inimici ista dicunt. Apertus iste inimicus est, ait Christus: odit me, apertas mihi indicit inimicitias. Facile est istum vel tolerare vel vitare. Quid facio de Absalon? Quid facio de Iuda? Quid de falsis fratribus? Quid de malis filiis & tamen filiis, qui non contra nos blasphemant Christum, sed nobiscum adorant Christum, & in nobis persequuntur Christum? De quibus consequenter in eodem Psalmo dicitur: Alium facile erat perferre, cum qui oderat me: vel Psal.54.c. abscondere me ab eo. Abscondis enim te à Pagano intrás Ecclesiam. Quando autem & ibi inuenis quod times, quid quæris vbi te abscondas? Denique ille ipse Apostolus qui gemit in periculis à falsis fratribus, Foris, 2.Cor.7.b. inquit, pugnæ, intus timores. Si ergo is qui oderat C me super me magna locutus fuisset, absconditissem me vtiq; ab eo. Tu verò vnanimis meus. Vnanimem Psal.54.c. dicit, tanquam vnum in Christo. Est ergo Ecclesiæ quod ferat foris, gemat intus, inimicos tamen suos deputet foris & intus: foris facilius euitabiles, intus difficilius tolerabiles. Dicat ergo Dominus noster, dicat Christus nobiscum totus Christus.

Expositio Psalmi.

DOmine exaudi orationem meam, auribus percipe precem meam.) Hoc est exaudi, quod percipe auribus. Repetitio, confirmatio est. In veritate tua exaudi me in tua iustitia.) Ne vtcunque accipiatis, cùm dicitur, in tua iustitia. Commendatio est enim gratiæ, ne vnusquisq; nostrum iustitiam suam deputet. Hæc enim iustitia Dei est, quam vt habeas Deus dedit. Nã qui voluerunt de sua iustitia gloriari, quid de illis dicit Apostolus? Testimonium eis, inquit, perhibeo, Rom.10.a. quia zelum Dei habent. De Iudæis loquens, Zelum Dei, inquit, habent, sed non secundùm scientiam. Quid est, non secundùm scientiam? Quam enim tu commendas vtilem scientiam? Nunquid illam quæ cùm sola fuerit inflat, quæ nisi comitata fuerit charitate, non ædificat? Non vtique ipsam: sed illam scien- 1.Cor.7.a. tiam comitem charitatis, magistram humilitatis. Vide si ipsa est. Zelum, inquit, Dei habent; sed non secundùm scientiam. Exponat quam dicit scientiam. Ignorantes Dei iustitiam & suam volentes constituere, Rom.10.a. iustitiæ Dei non sunt subiecti. Qui ergo volunt cõstituere iustitiam suam? Qui quod bene fecerint sibi imputãt, quod malè, Deo: omnino peruersi. Denique recti erunt, cùm hoc ipsum conuerterint. Peruersus ideo, quia quod malè Deo, quod bene tibi. Rectus eris, quando quod malè feceris tibi, quod bene feceris Deo. Non enim ex impio iustè viueres, nisi ab illo iustus factus qui iustificat impium. Ergo, inquit, in veri- Rom.4.a. tate

Philip. 3. b. tate tua exaudi me, in tua iustitia, non in mea: vt inueniar in illo non habens meam iustitiam quæ ex lege est, sed eam quæ ex fide. Ecce in tua iustitia exaudi me, non quæ ex lege est, sed ea quæ est ex fide. Ad me enim cùm respicio, nihil aliud meũ quàm peccatum inuenio. Et ne intres in iudicium cum seruo tuo.) Qui eum illo volunt intrare in iudiciũ, nisi qui ignorantes Dei iustitiam, suam volunt constituere? Quid est quòd ieiunauimus, & non vidisti; defraudauimus animas nostras, & nescisti? Tanquam dicentes, Fecimus quod iussisti, quare non reddis, quod promisisti? Respondet tibi Deus: Vt accipias quod promisi, ego dedi vt faceres; quare acciperes, ego dedi. Denique superbis talibus loquitur Propheta: Quid vultis meeũ in iudicio contendere? Omnes dereliquistis me, dicit Dominus: Quid vultis mecum in iudicium intrare, & vestras iustitias commemorare? Commemorate iustitias vestras, ego noui facinora vestra. Quomodo approbabo iustitiam, vbi damnabo superbiam? Meritò iste humilis in corpore Christi discens à capite, quoniam mitis est & humilis corde: Ne intres, inquit, in iudicium cum seruo tuo. Non litigemus: nolo tecum habere causam, vt ego proponam iustitiam meam, tu conuincas iniquitatem meam. Ne intres in iudicium cum seruo tuo. Quare hoc? Quare timet? Quoniam non iustificabitur coram te omnis viuens.) Omnis viuens, hic vtique viuens, in carne viuens, moriturus viuens, natus homo, ex hominibus viuens, de Adam, Adam viuens. Omnis ita viuens iustificari forte potest coram se, non coram te. Quomodo coram se? Sibi placens, tibi displicens: coram te autem non iustificabitur omnis viuens. Noli ergo intrare mecum in iudicium Domine Deus meus. Quantumlibet rectus mihi videar, producis tu de thesauro tuo regulam: coaptas me ad eam, & prauus inuenior. Ne intres in iudicium cum seruo tuo. Bene, cum seruo tuo. Indignum est tibi cum seruo tuo intrare in iudicium, nec quidẽ cum amico tuo: quia vobis dico amicis meis non diceres, nisi ex seruis amicos tu ipse fecisses. Tu licet dicas amicum, ego confiteor seruum. Misericordia indigeo, fugitiuus redeo, pacem quæro, non sum dignus vocari filius tuus. Ne intres in iudicium cũ seruo tuo, quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Ante mortem ne laudes hominem quẽquam: Omnino omnis homo viuens. Quid ipsi arietes, quid ipsi Apostoli, de quorum prole dicitur, Afferte Domino filios arietum? Ex his Paulus est, qui dicit non se esse perfectum. Nõ quia iam acceperim, inquit, aut iam perfectus sim. Denique fratres, vt citò agnoscatis, ipsi didicerũt orare quod oramus, ipsis data est regula postulandi à iurisperito cælesti. Sic orate, inquit. Et cùm quædam præmisisset, posuit & hoc vt dicerent arietes nostri, duces ouium, & præcipua membra pastoris, & congregatoris vnius gregis: ipsi didicerunt dicere, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Nõ dixerunt, Gratias tibi qui dimisisti nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: sed, dimitte sicut & nos dimittimus. Orabãt autem vtique iam fideles, iam Apostoli: Nam ista oratio Dominica magis fidelibus datur. Si debita illa tantummodo dicerentur, quæ per baptismum dimittũtur: catechumenis congrueret magis orare, Dimitte nobis debita nostra. Dicant ergo Apostoli, dicant, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et cùm eis dictum fuerit, quare hoc dicitis? Quæ debita vestra? Respondeant, quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Quoniam persecutus est inimicus animam meam, humiliauit in terra vitã meam.) Vide nos, vide caput nostrum pro nobis: Quoniam persecutus est inimicus animam meam. Persecutus est planè & dia-

Esaia 58. a. Hier. 2. f. Matth. 11. d. Matth. 5. d. Luca 12. g. Luca 15. e. Eccl. 11. d. Psal. 28. a. Philip. 3. c. Matth. 6. d.

A bolus animam Christi, & Iudas animam magistri: & nunc ad persecutionem corporis Christi idem diabolus manet, Iudas autem Iudæ succedit. Nõ ergo deest de quo dicat & corpus: Quoniam persecutus est inimicus animam meam, humiliauit in terra vitam meã. Humiliauit, inquit, in terra vitam meam: alio loco dicitur, Curuauerunt animam meam. Quid enim nobiscum agit quisquis persequitur, nisi vt relicta spe cælesti terram sapiamus, persecutori cedentes terrena diligamus? Et illi quidem quantum in ipsis est hoc agũt, nobis autem hoc non contingat, quibus dicitur, Si resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt sapite, vbi Christus est in dextera Dei sedens, quæ sursum sunt quærite, non quæ super terram. Mortui enim estis. Nã non iustificabitur coram Deo omnis viuens. Illi ergo vel apertè sæuiendo, vel occultè insidiando conantur perducere vitam nostram ad terram. Contra hos vigilemus, vt dicere possimus, Nostra autem conuersatio in cælis est. Humiliauit, inquit, in terra vitã meam inimicus. B Collocauerunt me in tenebrosis sicut mortuos seculi.) Hoc à capite expeditius auditis, & expeditius hoc in capite agnoscitis. Ille enim ꝑ nobis mortuus factus est, sed nõ mortuus seculi. Qui enim mortui sunt seculi? Et quomodo ille non erat mortuus seculi? Mortui seculi meritò, mortui mercedẽ recipientes iniquitatis, & mortem ducentes ex peccati propagine: ex illa voce qua dicitur, Ego enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis mater mea in vtero me aluit. Venit autem ille per virginem, assumens carnem, non iniquitatem carnis, assumens carnem mundam mundatricem. Illi autem quem peccatorem putabant, tanquam mortuum seculi deputabant. At ille qui in alio Psalmo dixit, Quæ non rapui, tunc exoluebam: & qui dixit in Euangelio, Ecce venit princeps mundi, præpositus mortis, operis mali persuasor, supplicij exactor, veniet, inquit, & in me nihil inueniet. Quid est, in me nihil inueniet? Nullam culpam, nihil quare mori debeam. Sed vt sciant omnes C quia voluntatem, inquit, patris mei facio, surgite eamus hinc. Vt moriar, inquit, volũtatem patris mei facio, nõ autem morte sum dignus. Nihil feci vnde moriar, sed facio vt moriar: vt illi per innocentis mortem liberentur, qui habebant quare morerentur. Collocauerunt me in tenebrosis tanquam in infernis, tanquã in sepulchro, tanquam in passione velut mortuum seculi, eum qui dicit, Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Quid est, liber? Quare liber? Quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Denique non solueret à vinculis, nisi liber à vinculis. Ille liber mortem occidit, vinculum vinxit, captiuitatem captiuauit, & collocauerũt eum in tenebrosis tanquam mortuos seculi. Et tædium, inquit, passus est in me spiritus meus.) Recordamini, Tristis est anima mea vsque ad mortem. Videte vocem meam. Nunquid nõ apparet ipse transitus à capite ad membra, à membris ad caput? Tædium, inquit, passus est in me spiritus meus. Agnoscimus, Tristis est anima mea vsque ad mortem. Sed & illic nos eramus. D Transfigurauit enim in se corpus humilitatis nostræ, conformans corpori gloriæ suæ: & vetus homo noster cõfixus est cruci cum illo. In me turbatum est cor meũ.) In me, inquit, non in aliis. Illi enim me deseruerunt, & illi qui inhæserant recesserunt, & me ipsum quia mori videbant, aliud aliquid putauerunt, & à latrone victi sunt, qui tũc credidit quando illi defecerunt. Inde ad membra, Memoratus sum dierum antiquorum.) Nunquid memoratus est ille dierum antiquorum, per quẽ factus est omnis dies? Sed loquitur corpus, loquitur vnusquisque illius gratia iustificatus, inhærens illi in charitate, & deuotus in humilitate: loquitur & dicit, Memoratus sum dierum antiquorũ,

Matth. 26. b. & e. Psal. 56. a. Coloss. 3. Philip. 3. d. Psal. 50. b. Psal. 68. a. Ioan. 14. d. Ibidem. Psal. 37. a. Ioan. 8. d. Matth. 26. e. Philip. 3. d. Rom. 6. a. Luca 23. f.

Meditatus ſum in omnibus operibus tuis.) Quia A vtique omnia bona tu feciſti, & nihil cõſtitiſſet quod à te conſtitutum non eſſet. Creatura tua ſpectaculum mihi facta eſt: Quæſiui in opere artificem, & in conditis omnibus conditorem. Quare hoc? Vt quid hoc, niſi vt hoc intelligeret quicquid in ſe boni eſſet, ab illo factum eſſe: ne ignorans iuſtitiam Dei & ſuam volens conſtituere, iuſtitiæ Dei ſubiectus non eſſet, vt ei conueniret vox illa ſuperior, in veritate tua & in iuſtitia tua? In omnibus ergo Dei operibus & meditatione omnium operum Dei gratiam inſinuat, gratiam commendat, gratiam ſe inueniſſe gloriatur, gratiam qua gratis ſalui facti ſumus, quia & gratis ſalui facti ſumus. Quid gloriaris in tua iuſtitia? quid te extollis ignorans Dei iuſtitiam? Dediſti fortè aliquid vt ſaluus eſſes? Quid dediſti vt homo eſſes? Reſpice ergo conditorem vitæ tuæ, ſubſtantiæ & iuſtitiæ & ſalutis authorem. Meditare in facturis manuũ eius, quia & iuſtitiam quæ in te eſt, ad manum eius inuenies pertinere. Audi Apoſtolum hoc te docentem: Non ex operibus, inquit, ne fortè quis extollatur. Opera bona non habemus? Habemus planè: ſed vide quid ſequitur: Ipſius enim ſumus figmẽtum, dixit: Ipſius ſumus figmẽtum. Fortè naturam qua homines ſumus commemorare voluit, hoc appellato figmento? Non planè: de operibus loquebatur. Non, inquit, ex operibus, ne quis fortè extollatur. Sed non coniiciamus, ſequitur, Ipſius enim ſumus figmentum, creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis. Noli ergo putare te aliquid operari, niſi in quantum malus es. Auerte ab opere tuo te, ad opus illius qui fecit te: ipſe format, & ipſe quod formauerat & tu exterminaſti, reformet. Vt enim ſis, ipſe operatus eſt: vt bonus ſis, ſi bonus es, ipſe operatur. Cum tremore, inquit, & timore veſtram ipſorum ſalutem operamini. Si noſtram ipſorum ſalutem operamur, quare cum timore, quare cum tremore, cùm ſit in poteſtate noſtra quod operamur? Audi quare cũ timore & tremore: Deus eſt enim qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate. Ergo cum timore & tremore, vt delectet in cõualle operari noſtrum artificem. Sic enim operatur tanquam in deiectis, qui iudicat in gentibus, & replet ruinas. In facturis manuum tuarum meditatus ſum.) Vidi ergo & inſpexi opera tua: quia nihil boni eſſe in nobis poteſt, niſi abs te fiat qui nos feciſti. Et quid feci cùm viderem à te omne datum optimum, & omne donũ perfectum deſurſum eſſe deſcendens à patre luminũ, apud quem non eſt commutatio, nec momenti obumbratio? Cùm hoc viderem auerſus ab opere malo quod feceram in me, extendi manus meas ad te. Extendi, inquit, manus meas ad te, anima mea velut terra ſine aqua tibi.) Compluę, inquit, me ad faciendum fructum bonum. Dominus enim dabit ſuauitatem, vt terra noſtra det fructũ ſuum. Extendi manus meas ad te, anima mea velut terra ſine aqua tibi: non mihi, ſed tibi. Sitire tibi poſſum, me irrigare non poſſum. Anima mea velut terra ſine aqua tibi, quia ſitiuit anima mea ad Deum viuum. Quando veniam, niſi quãdo venerit? Sitiuit anima mea ad Deum viuum, quia anima mea velut terra ſine aqua tibi. Abundat mare, inũdat, copioſum eſt: fluctuat, ſed amarũ eſt. Diſereta eſt aqua, apparuit arida anima mea: irriga eam, quia velut terra ſine aqua tibi. Citò exaudi me Domine.) Quæ enim mora quando ſic ſitio, ad inflammandam ſitim meam? Pluuiam differebas, vt hauriẽs imbiberem, non reſpuerem quod influeres. Si ergo ideò differebas, iam da: quoniam anima mea velut terra ſine aqua tibi. Citò exaudi me Domine: Defecit ſpiritus meus.) Impleat me ſpiritus tuus, quia defecit ſpiritus meus. Ipſa eſt cauſa, vt citò exaudias, quia defecit ſpiritus meus. Factus ſum iam pauper ſpiritu, beatum me fac in regno cælorum. In quo enim viuit ſpiritus eius ſuperbus eſt, ſpiritu ſuo extollitur contra Deum. Fiat in illo bene quod alibi ſcriptum eſt, Auferas ſpiritum eorum & deficient, & in puluerem ſuũ reuertentur: vt confitentes dicant, Memento quia puluis ſumus. Cùm autẽ dixerint, quia puluis ſumus memento: tunc dicant, Anima mea velut terra ſine aqua tibi. Quæ enim tam terra ſicca quàm puluis? Sed citò exaudi me Domine, complue me, confirma me, ne ſim puluis quem proiicit ventus à facie terræ. Citò exaudi me Domine, defecit ſpiritus meus, non differatur inopia mea. Abſtuliſti ſpiritum meum vt deficerem, & in puluerem meum cõuerterer, & dicerẽ tibi, Anima mea velut terra ſine aqua tibi: fac etiã quod in alio Pſalmo dicitur, Auferes ſpiritũ eorũ, & deficiẽt. Emitte ſpiritum tuum & creabũtur, & renouabis faciem terrę. Si qua igitur in Chriſto noua creatura, vetera tranſierunt. In ſpiritu ſuo vetera tranſie-B runt, in ſpiritu tuo noua facta ſunt. Ne auertas faciem tuã à me.) Auertiſti à ſuperbo. Etenim aliquando abundabam, & in abundantia mea elatus eram. Ego enim dixi aliquando in abundantia mea, nõ mouebor in æternum. Dixi non mouebor in abundantia mea, ignorans iuſtitiam tuam, & conſtituens meam: ſed tu Domine in volũtate tua præſtitiſti decori meo virtutem. Dixi in abundantia mea non mouebor, verùm autem à te mihi erat quicquid abundabam. Et vt hoc probares à te mihi fuiſſe, auertiſti faciem tuã à me, & factus ſum conturbatus. Poſt hanc conturbationem in qua factus ſum, quia auertiſti faciem tuam poſt tædium ſpiritus mei, poſt conturbatum cor meũ in me, ex eo quòd auertiſti faciem tuam, iam factus ſum ſicut terra ſine aqua tibi: Ne auertas faciem tuã. Auertiſti à ſuperbo, redde humili. Ne auertas faciem tuam à me: quia ſi auerteris, Similis ero deſcendentibus in lacum.) Quid eſt, deſcendentibus in lacum? C Peccator cùm venerit in profundum malorum, contemnet. Illi deſcendunt in lacum, qui etiam cõfeſſionem perdunt: contra quod dicitur, Ne coarctet ſuper me puteus os ſuum. Hanc profunditatem lacum appellat plerunque Scriptura, in quam profunditatem cùm venerit peccator, contemnit. Quid eſt, contemnit? Iam nec vllam prouidentiam deputat: aut ſi deputat, ad eam ſe pertinere non putat. Proponit ſibi peccandi licentiam, ſine ſpe veniæ habenis iniquitatis effuſis. Non dicit, reuertar ad Deum, vt reuertatur ad me: nec audit, Conuertimini ad me, & reuertar ad vos, quoniam veniens in profundum malorum contemnit. A mortuo enim, inquit, tanquam ſi non ſit, perit confeſſio. Ne ergo auertas faciem tuam à me, & ſimilis ero deſcendentibus in lacum. Auditam fac mihi manè miſericordiam tuam, quoniam in te ſperaui.) Ecce in nocte ſum, ſed in te ſperaui donec no-D cturna tranſeat iniquitas. Habemus enim, vt dicit Petrus, certiorem propheticum ſermonem, cui bene facitis intendentes tanquam lucernæ lucenti in obſcuro loco, donec dies illuceſcat, & lucifer oriatur in cordibus veſtris. Manè ergo appellat, poſt finem ſeculi, cùm viderimus quod in ſeculo credimus. Manè enim exaudies vocem meam, manè aſtabo tibi & contemplabor. Auditã fac mihi manè miſericordiam tuam, quoniam in te ſperaui. Si enim quod nõ videmus ſperamus, per patientiam expectamus. Patientiam quærit nox, lætitiam donabit dies. Auditam fac mihi manè miſericordiam tuam, quoniam in te ſperaui. Sed hic quid, donec veniat manè? Nõ enim ſufficit manè ſperare, ſed aliquid opus eſt & agere. Quare aliquid agere? Quoniam dicit in alio Pſalmo, Deum exquiſiui in die tribulationis meæ: tanquam in tempore noctis meæ Deum exquiſiui. Quomodo exquiſiſti? Manibus meis nocte coram eo, & non ſum deceptus. Mani-

Marginalia: Rom.10.a. Ephes.2.b. Philip.2.b. al. quod. Iacobi 1.c. Psal.84.d. Psal.41.a. Gen.1.b. Psal.76.a. Matth.5.a. Psal.113.d. Psal.102.c. Psal.1.a. Psal.103.d. 2.Cor.5.d. Psal.29.b. Rom.10.a. Psal.29.b. Prouerb.18.a. Psal.68.b. Malach.3.b. Eccl.17.d. Psal.56.a. 2.Pet.1.c. Psal.5.a. Rom.8.e. Psal.76.a.

Manibus meis nocte coram eo,& non sum deceptus. Manibus quærendus est nocte Deus. Quid est manibus? Bonis operibus,sed bonis operibus coram eo. Cùm
Matth.6.a. enim facis eleemosynam,noli tuba canere. Pater tuus qui videt in occulto,reddet tibi. Quia ergo ita sperandum est manè, & ita nox ista toleranda est, & in ipsa patientia donec dies illucescat perseuerandũ est,quid interea hic agendum? Ne fortè per temetipsum acturus es aliquid, vt merearis perduci ad manè? Notam fac mihi Domine viam in qua ingrediar.) Ideo lucernam propheticam accendit, ideo ipsum Dominum
Psal.21.b tanquam in testa carnis misit,qui etiam dixit,Exaruit velut testa virtus mea. Ambula ad prophetiam, ambula ad lucernam prædictorum futurorum, ambula
Ioan.1.a. ad verba Dei. Nondum vides verbum in principio, Deum apud Deum: ambula ad formam serui,perduceris ad formam domini. Notam fac mihi Domine viam in qua ingrediar: Quoniam ad te leuaui ani-
Psal.35.c. mam meam.) Leuaui ad te,non cõtra te. Apud te est fons vitæ, ad te leuaui animam meam, tanquam vas ad fontem attuli. Imple ergo me,quoniam ad te leuaui animam meam. Exime me de inimicis meis Domine,quia ad te confugi.) Qui aliquando à te fugi,ad
Gen.3.b. te confugi. Fugit enim Adam à facie Dei, & abscondit se inter ligna paradisi, vt de illo diceretur in libro
Iob 8. Iob,Tanquam seruus fugiens dominum suum,& cõsecutus est vmbram. Fugit à facie domini sui, & consecutus est vmbram. Ad vmbram enim fugit inter ligna paradisi. Væ si permãserit in vmbra,ne postea di-
Sap.5.b. catur, Transierunt omnia tãquam vmbra. Exime me
al. ego. de inimicis meis. Non † enim hic inimicos homines
Ephes.6.b. cogito. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem. Sed aduersus quos? Aduersus principes & potestates,rectores mundi. Cuius mundi? Nõ enim cæli & terræ: non enim regunt quod non fecerunt. Rectores mundi. Sed cuius mundi? Tenebrarum ha-
Ephes.5.b. rum. Quarum tenebrarum? Vtiq; iniquorum. Fuistis enim aliquando tenebræ,nũc autem lux in Domino.
Ephes.6.b. Rectores mundi tenebrarum harum,rectores iniquorum: cõtra hos habetis luctamen. Magnum prœlium vobis est, hostem non videre & vincere. Aduersus rectores mundi tenebrarum harum, diabolum scilicet & angelos eius, non illius mundi rectores, de quo di-
Ioan.1.b. citur: Et mundus per eum factus est; sed illius mundi de quo dicitur: Et mundus eum non cognouit. Exime me de inimicis meis Domine,quia ad te confugi. De inimicis meis,nõ Iuda,sed qui impleuit Iudam. Illum
Ioan.13.c. patior visum,illum expugno nõ visum. Accepit enim bucellam Iudas, & introiuit in eum satanas: vt iste Dauid persecutionẽ pateretur à filio suo. Quàm multos Iudas diabolus implet, indignè accipiẽtes buccel-
1.Cor.11.g lam ad iudicium suum? Qui enim manducat & bibit indignè,iudicium sibi manducat & bibit. Nõ malum est quod datur, sed bonum malo in iudicium datur. Bene esse non potest malè accipienti quod bonũ est. Ergo exime me ab inimicis meis, quia ad te confugi. Ergo quia ad te confugi, vel quò à facie tua fugiam?
Psal.138.b. Si ascẽdero in cælum,tu illic es. Quò enim fugerem? Quò ibo à spiritu tuo? Si ascẽdero in cælum,tu ibi es; si descendero in infernum, ades. Quid ergo restat? Si assumpsero pẽnas meas vt columba, & volabo in extrema maris;id est,vt spe habitem in finem seculi. Etenim illuc manus tua deducet me, & perducet me dextera tua. Exime me de inimicis meis,quoniam ad te confugi Domine: Doce me vt faciam voluntatem tuam,quoniam tu es Deus meus.) O confessio,ô præscriptio,quoniam tu es,inquit,Deus meus. Ad alium curram refici,si ab alio factus sum. Tu es totum meũ, quia tu es Deus meus. Patrem quæram propter hæreditatem? Tu es Deus meus,non solùm dator hæredi-
Psal.15.a. tatis, sed ipsa hæreditas. Dñs pars hæreditatis meæ.

A Dominum quæram propter redemptionem? Tu es Deus meus. Patronum quæram propter liberationem? Tu es Deus meus. Postremò creatus recreari cupio, Tu es Deus meus qui creator meus, qui creasti me per verbum tuum, & recreasti me per verbum. Sed creasti me per verbum Deum, manentem apud te: recreasti per verbum carnẽ factum propter nos. Doce ergo me vt faciam voluntatem tuam, quoniam tu es Deus meus. Si non me docueris, faciã voluntatem meam, & deseret me Deus meus. Doce me vt faciam voluntatem tuam,quoniam tu es Deus meus. Doce me. Non enim tu eris Deus meus,& ego ero magister meus. Videte quemadmodum gratia cõmendetur. Hoc tenete, hoc imbibite, hoc vobis de corde nullus excutiat. Nec habeatis zelum Dei, sed Rom.10.a.
non secundùm scientiam: ne ignorantes Dei iustitiã, & vestram volentes constituere legem, iustitiæ Dei non sitis subiecti. Verba certè Apostoli agnoscitis. Dicite ergo ista, Doce me vt faciam voluntatem tuam,
B quoniam tu es Deus meus. Spiritus tuus bonus.) Non meus malus,Spiritus tuus bonus. Deducet me in terram rectam.) Quia spiritus meus malus deduxit me in terram peruersam. Et quid ego merui? Quæ mea opera bona sine tuo adiutorio computantur,vnde impetrarem dignusque essem deduci à spiritu tuo in terrã rectam? Quæ opera mea,vel quę merita mea?

Propter nomen tuum Domine viuificabis mę.) Attendite ergo quantum potestis gratiæ commendationem, qua gratis salui facti estis. Propter nomẽ tuũ Domine viuificabis me. Non nobis Domine non no- Psal.113.b.
bis,sed nomini tuo da gloriam. Propter nomen tuum Domine viuificabis me. In tua iustitia.) Nõ in mea. Non quia ego merui, sed quia tu misereris. Nam si meum ostenderem meritum, nihil abs te mererer nisi supplicium. Abstulisti merita mea, inseruisti dona tua. Propter nomen tuum Domine viuificabis me. In tua iustitia educes de tribulatione animam meam: & in tua misericordia ad interitum deduces inimicos
C meos. Et perdes omnes tribulantes animam meam, quoniam seruus tuus sum ego.)

IN PSALMVM CXLIII. ENARRATIO.

PSALMI huius titulus breuis est numero verborum, sed grauis pondere mysteriorum. Ipsi Dauid ad Goliam.) Prœlium hoc factum tempore patrũ nostrorum, de Scripturis sanctis recolit mecum charitas vestra. Cùm enim aduersus populum Dei alienigenæ dimicarent, prouocauit vnus vnum, Golias Da- 1.Reg.17.f.
uid: in quo certamine voluntas Dei pro cuiusque partis victoria probaretur. Sed quid de victoria satagimus, quando prouocantẽ prouocatumque cernimus? Prouocauit impietas pietatem, prouocauit superbia humilitatem,postremò prouocauit diabolus Christum. Quid miramini diabolum victum? Ille erat grandis statura corporis: iste autẽ statura paruus, sed fide magnus. Accepit arma bellica sanctus Dauid,vt aduersus Goliam procederet.) Hæc arma per ætatem & paruã (vt diximus) staturam corporis portare non valuit.
D Abiecit onerantia, non adiuuantia: accepit quinque lapides de flumine, & posuit in vase pastorali. His armatus corporaliter,nomine autẽ Dei spiritaliter,processit & vicit. Hoc quidem ille Dauid. Sed mysteria perscrutemur. Proposueramus enim titulum istum breuem numero verborum, sed grauem põdere mysteriorum. Veniat in mentem Apostolica illa sententia, Omnia hæc in figura contingebant in illis: ne im- 1.Cor.10.a.
pudenter videamur quærere aliquid abscõditum, vbi possit dici totum sine mysterij profunditate simpliciter dictum. Habemus ergo authoritatẽ faciẽtem nos intentos ad quærendum, vigiles ad inuestigãdum, deuotos ad audiendum, fideles ad credendum, impigros ad faciendũ. In Dauid Christus: sed sicut soletis intel-

Aug. to. 8. V 3 ligere

ligere eruditi in schola eius, Christus caput & corpus. A
Nō ergo sic audiatis aliquid ex persona Christi, quasi ad vos non pertineat qui estis membra Christi. Hoc tanquam fundamento posito, videte quæ sequantur. Nostis multis sacramentis visibilibus & corporalibus oneratum esse populum primum, circumcisione, negotioso illo quodam sacerdotio, & tēplo figuris pleno, multiplicibus holocaustorum sacrificiorumq; generibus. Hæc Dauid noster tanquam arma prementia non adiuuantia posuit. Si enim data esset lex quæ posset viuificare, verè ex lege esset iustitia. Vt quid ergo lex? Sequitur: Sed conclusit, inquit, Scriptura omnia sub peccato, vt ꝓmissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Denique iste Dauid, scilicet Christus caput & corpus, tempore reuelationis noui testamenti, tempore insinuandæ & commendandæ gratiȩ
Gal. 3. d
1. Reg. 17. f. Dei, quid fecit? Arma posuit, quinque lapides tulit: arma, vt diximus, oneraria posuit. Ergo sacramenta legis, sacramenta illa legis quæ non sunt imposita gentibus, posuit: quæ non obseruamus. Meministis enim quanta in veteri lege legamus & nō obseruemus, sed tamen ad aliquam significationem præmissa & proposita esse intelligamus: nō vt abiiciamus legem Dei, sed vt sacramenta promittentia, impleta promissione nō celebremus. Quod enim promittebāt, venit. Gratia enim noui Testamenti in lege velabatur, in Euāgelio reuelatur. Velum remouimus, quod velabatur agnouimus. Agnouimus autē in gratia, gratiam Domini nostri Iesu Christi, capitis & Saluatoris nostri,
Matth. 27. f. qui pro nobis crucifixus est; quo crucifixo etiā velum templi conscissum est. Denique arma ille posuit, tanquam onera sacramētorum veteris legis, & ipsam legem accepit. Quinque enim lapides quinque libros Moysi significant. Tulit ergo illos quinq; lapides de flumine. Nostis quid sit fluuius. Labitur enim mortale seculum, & præterfluit quicquid venit in mūdum. Erant ergo in flumine tāquam in populo illo primo, lapides illic erant inutiles, vacabant, nihil proderant, transibant super fluuios. Quid fecit Dauid vt lex ipsa vtilis esset? Accepit gratiam. Lex enim sine gratia impleri non potest. Plenitudo enim legis est charitas. Et vnde est ista charitas? Vide si non ex gratia. Charitas, inquit, Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritū sanctū, qui datus est nobis. Quia ergo gratia fecit impleri legem, significatur autē gratia lacte. Hoc enim est in carne gratuitum, vbi mater non quærit accipere, sed satagit dare. Hoc mater gratis dat, & contristatur si desit qui accipiat. Quomodo ergo ostendit Dauid legem sine gratia operari non posse, nisi cùm illos lapides quinque, quibus significabatur lex in libris quinque, coniungere volens gratiæ, posuit in vase pastorali, in quo lac mulgere consueuerat? His armatus, gratia vtique armatus, & ideo præsumens non de se, sed de Domino suo, processit aduersus Goliam superbum, se iactantem, de se præsumentem. Tulit vnum lapidem, iecit inimicum, in fronte percussit, cecidit ex eo loco corporis, vbi signum Christi non habuit. Hoc quoque licet attendas: Quinque lapides posuit, vnum misit. Libri quinque lecti sunt, sed vnitas vicit.
Rom. 13. c.
Rom. 5. a.
Rom. 13. c.
Ephes. 4. a. Plenitudo enim legis, vt paulò antè commemorauimus, charitas. Et Apostolus ait: Sufferentes inuicem in dilectione, studentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Deinde illo percusso atq; deiecto, gladium eius abstulit, & inde caput illi abscidit. Et hoc fecit noster Dauid, deiecit diabolum de suis. Quando autem credunt magni eius quos ille in manu habebat, & de quibus cæteras animas trucidabat, conuertunt linguas suas contra diabolum, & sic Goliæ de gladio suo caput inciditur. Mysterium tituli pro temporis breuitate tractauimus, videamus quid habeat ipse Psalmus.

Expositio Psalmi.

BEnedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prœlium, & digitos meos ad bellū.) Vox nostra est si corpus Christi nos sumus. Benedicamus Dominum Deum nostrum, qui docet manus nostras ad prœlium, & digitos nostros ad bellum. Repetitio sententiæ videtur. Quod est manus nostras ad prœliū, hoc est digitos nostros ad bellum. An aliquid interest inter manus & digitos? Digitis vtiq; operatur & manus. Non itaq; absurdè accipimus digitos pro manibus positos. Veruntamen in digitis agnoscimus diuisionem operationis, & tamen radicem vnitatis. Vide illam gratiam; dicit Apostolus: Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundùm eundem spiritum, alij fides in eodem spiritu, alij donationes curationū in vno spiritu, alij genera linguarum, alij prophetia, alij diiudicatio spirituum. Omnia autem hæc operatur vnus atque idem spiritus. Psal. 143. 1. Cor. 12. b.
B Radix est vnitatis diuidens propria vnicuique prout vult, alij illud, alij hoc. Diuisiones sunt operationis. His ergo digitis pugnat corpus Christi procedens in bellum, procedēs in prœlium. Iam prœliorum & bellorum genera commemorare fortasse longum est, & gerere facilius est quàm explicare. Habemus vnum bellum quod commemorat Apostolus: Non est vobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, id est, aduersus homines à quibus videmini pati molestias: non aduersus ipsos pugnatis, sed aduersus principes & potestates & rectores mūdi. Et ne intelligeres mūdi, cȩli & terræ, ostendit quid diceret; tenebrarum, inquit, harum: mundi scilicet, non qui per ipsum factus est, quia & mundus per eum factus est, sed mundi qui eum non cognouit, quia & mundus eum non cognouit. Hæ tenebræ non sunt natura, sed voluntate. Anima enim per semetipsam nō lucet: quia humiliter & veraciter cantat: Tu illuminabis lucernam meā Domine, Deus meus illumina tenebras meas. Et apud te, inquit, fons vitæ, in lumine tuo videbimus lumen. Nō in lumine nostro, sed in lumine tuo. Nam & oculi nostri lumina vocantur: & tamen lux extrinsecùs si desit, etiā sani & patentes, in tenebris remanebunt. Ergo bellum gerimus aduersus rectores tenebrarum harū, rectores scilicet infidelium, diabolū & angelos eius, rectores gladij eius, de quo pugnat diabolus aduersus fideles. Sed quomodo Goliæ prostrato tollitur gladiꝰ, vt ipsi Goliæ caput de gladio suo amputetur: ita cùm credunt ipsi infideles dicitur eis, Fuistis enim aliquādo tenebrȩ, nunc autem lux in Domino. Pugnastis de manu Goliæ, iā in manu Christi tollite caput Goliæ. Hoc enim vnum prœlium, alterum autem vnicuique in seipso. Modò genus hoc belli ex apostolica epistola legebatur, Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, vt nō ea quæ vultis, faciatis. Ephes. 6. b. Ioan. 1. b. C Psal. 17. e. Psal. 35. c. Ephes. 6. b. 1. Reg. 17. f. Ephes. 5. b. Galat. 5. e.
D Et hoc graue bellum, & quod est molestius, internū. In quo bello si sit quisque victor, illos quos non videt inimicos continuò superabit. Non enim tētat diabolus vel angeli eius, nisi quod in te carnaliter dominatur. Nam quomodo vincimus illos hostes quos nō videmus, nisi quia carnales interiores motꝰ nostros sentimus? His confligimus: illis percutimur, & illos percutimus. In amore pecuniæ dominatur auaritia. Dominante tibi auaritia, diabolus forinsecùs lucrum cū fraude proponit. Plerúque enim ad lucrum non peruenis, nisi fraudem feceris. Proponit ergo ille forinsecùs auaritiæ tuæ quam intus non vicisti, quam nō domuisti, quam non tibi subiecisti: proponit tanquam athletæ suo agonotheta malus fraudem & lucrum, opus & præmium. Fac & tolle. Tu autem si calcas auaritiam, si tibi interius nō dominatur, †quam si sentiens vinces, iam diabolum insidiantem non sentis. Si ergo edomuisti auaritiam, attendis alterum proponentem al. quasi sentiens.
opus

opus & præmium. Quid ille proposuit? Fraudé & lucrum. Quid & iste proponit? Innocentiam & coroná. Fac & tolle, & ille dicit, & iste. Iam tu prœliator interior, si non es victus auaritia, sed victor auaritiæ: illum attendis, & hunc vincis. Discernis enim vtrunq; & dicis, Hic video opus & præmium, illic autem escam & laqueú. Neq; enim aliquid dicis in te, quod non pertineat ad te. Etenim ex peccato diuisus es aduersum te. Trahis cócupiscentiæ propaginé & traducem mortis. Habes cótra quod pugnes in te, habes quod expugnes in te. Sed habes quem inuoces, vt pugnantem adiuuet te, & vincétem coronet te, qui non existétem fecit te. Quomodo, inquis, vincam? Ecce ipse Apostolus difficillimum prœlium proponit, & quàm laboriosum sit aut fortè insuperabile, si non intelligo ipse ostendit. Caro, inquit, cócupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carné, vt nó ea quæ vultis vos faciatis. Quomodo me iubes vincere, cùm ille dicat, vt non ea quæ vultis faciatis? Quæris quomodo? Attéde ad gratiam vasis pastoralis, lapidé de flumine in exceptorio lactis pone. Ecce & ego tibi dico, immò tibi ipsa veritas dicit. Prorsus nó facis quod vis, pugnáte carne aduérsus spiritum tuú. Si ad istam pugnam de te præsumis: admonendus es, ne frustra audieris, Exultate Deo adiutori nostro. Si enim per te impleres totum, non esset necessarius adiutor. Rursus si tu iple tua voluntate nihil ageres, non vocaretur adiutor. Adiutor enim aliquid agentem adiuuat. Deniq; cùm dixisset, Caro cócupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carné, vt nó ea quæ vultis faciatis, & proposuisset te ante te, veluti deficientem te in te, continuò misit ad adiutorem. Quòd si spiritu ducimini, non adhuc estis sub lege. Qui enim sub lege est, non implet legem, sed premitur à lege: sicut ille Dauid sub armis erat. Ergo si spiritu duceris, vide quis te adiuuabit vt impleas quod velis. Adiutor tuus, susceptor tuus, spes tua, qui docet manus tuas ad prœliú, & digitos tuos ad bellum. Manifesta enim sunt, inquit, opera carnis, quæ sunt fornicationes, immunditiæ, idolorum seruitus, luxuria, veneficia, cótétiones, inimicitiæ, ebrietates, comessationes, & his similia: quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei nó possidebút. Non qui aduersus talia confligút, sed qui talia agunt. Cùm enim confligis aliud est opus, cú vincis aliud est opus, cùm pacem & requié habes aliud opus est. Hæc dum exemplis demóstro paucis aduertite. Suggeritur aliquod lucrum, delectat: habet fraudé, sed magnú est lucrum, delectat, non consentis. Pugnam vide: adhuc suadetur, adhuc instatur, adhuc deliberatur. Ergo qui pugnat, periclitatur. Vidimus pugnam, cætera videamus. Contempsit iustitiam vt fraudem faceret, victus est: contempsit lucrum vt iustitiæ seruiret, vicit. In his tribus victum doleo, pugnanti metuo, victori congaudeo. Sed etiam ille qui vicit, núquid omnino egit in se vt prorsus eú pecunia non attentet, aut nihil in eo excitet delectationis, quamuis superabilis, quamuis cótemptibilis, quam uis non solùm cui non consentiat, sed cú qua nec pugnare dignetur? Inest tamen aliqua delectationis titillatio. Ista titillatio, & ille hostis iam nec pugnat nec regnat: inest tamen, & quasi moratur in carne mortali, quod nó erit. Ducetur enim totum in victoriam, sed postea. Modò autem corpus quidem mortuum est propter peccatum, & ideo eidem corpori inest peccatum, etsi nó regnat peccatum: spiritus autem vita est propter iustitiam. Si auté qui suscitauit Christum à mortuis, habitat in vobis, qui suscitauit Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum eius in vobis. Ibi iam nec quod pugnet erit, nec quod titillet: totum cedet in pace. Non enim contraria natura contra aliá naturá pugnat, sed táquam in domo maritus & vxor.

Galat. 5. c. *Psal. 80. a.* *Gal. 5. c.* *Galat. 5. c.* *Rom. 8. b.*

A Si aduersus se dissentiant, molestus & periculosus labor: si maritus vincatur & vxor dominetur, pax peruersa. Si autem vxor marito dominanti subiiciatur, pax recta: non tamen aliquid ex alia natura, quia ex homine facta mulier viro. Caro tua, cóiunx tua, famula tua. Quodlibet deputa, opus est vt subiicias: & si pugnas, vt prosit pugna. Hoc enim expedit inferius subiici superiori: vt & ille qui sibi subiici vult quod est inferi⁹, se subiiciat superiori suo. Agnosce ordiné, quære pacé. Tu Deo, tibi caro. Quid iustius? Quid pulchrius? Tu maiori, minor tibi. Serui tu ei qui fecit te, vt tibi seruiat quod factum est propter te. Nó enim hunc ordinem nouimus, neq; hunc ordinem commédauimus, tibi caro & tu Deo: sed tu Deo, & tibi caro. Si autem contemnis tu Deo, nunquá subiicietur tibi caro. Qui non obtemperas domino, torqueris à seruo. Nunquid si non prius tu Deo, vt deinde tibi caro, poteris dicere hæc verba, Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prœlium, & digitos meos ad bellum? B Prœliari vis indoctus, damnaberis victus. Primò ergo te subdas Deo, deinde illo docente te & adiuuáte prœlieris & dicas, Qui docet manus meas ad prœlium, & digitos meos ad bellú. Et cùm prœliaris, quia dum prœliaris, periclitaris, dic quæ sequútur in prœlij periculo cóstitutus: Misericordia mea.) Non vincar. Quid est hoc, misericordia mea? Præbes mihi misericordiam, & in me extitisti misericors, an donasti mihi vt & ipse sim misericors? De nulla enim re sic vincitur inimicus, quàm cú misericordes sum⁹. Omnino parat calumnias ad iudicium, & non potest falsa obiicere, quia nó est apud quem. Si enim apud hominem iudicem nobiscum ageret, posset eum méntiendo fallere, & nos grauare criminationibus falsis. Quia verò apud talem iudicem causa nostra cum illo est qui falli non potest: ideo ambit vt ad peccatum seducat, vt habeat vera quæ obiiciat. Et vbi fortè aliquibus eius fraudib⁹ succumbit humana fragilitas, sequatur in cófessione opus humilitatis, exerceatur in operib⁹ misericordiæ C & pietatis. Omnia delentur, cú ex vero corde & plena fiducia dicimus illi qui videt, Dimitte nobis sicut & nos dimittimus. Dic toto corde, dic tota fiducia, dic securus, Dimitte nobis sicut & nos dimittimus, aut noli dimittere si nó dimittimus. Quod etsi nó dixeris, Noli dimittere si non dimittimus: prorsus non dimittit si nó dimittimus. Neque enim vt tu sis impunitus peccator, erit ille mendax promissor. Vis, inquit, vt dimittam? Dimitte. Est & aliud opus misericordiæ. Vis vt dem? Da. Vno loco positú est in Euágelio, Dimittite & dimittetur vobis, date & dabitur vobis. Aliquid, inquit, & contra te teneo, aliquid & tu cótra alterum tenes: dimitte, & dimitto. Aliquid petis à me, aliquid petit alter à te: da, & do. Et quæ dimittit, & quæ dat? Nónne charitas? Et vnde charitas nisi per Spiritú sanctum qui datus est nobis? Si ergo per opera misericordiæ noster vincitur inimic⁹, & opera misericordię habere non possemus, nisi charitatem haberemus, charitas autem nobis nulla esset, nisi per Spiritum sanctú D acciperemus: ille docet manus nostras in prœlium, & digitos nostros ad bellú, illi rectè dicimus, Misericordia mea, à quo habemus etiam vt misericordes simus. Iudicium enim sine misericordia illi qui nó fecit misericordiam. Parua putatis opera misericordiæ? Libet & de his aliquid dicere. Attendite primò istam senténtiam de sancta Scriptura depromptam, quam modò commemoraui. Iudicium enim sine misericordia illi qui non fecit misericordiam. Sine misericordia iudicabitur, qui misericordiam non fecit antequam iudicaretur. Quid deinde? quid sequitur? Superexaltat autem misericordia iudicium. Quid est hoc, fratres, superexaltat autem misericordia iudicium? Superponitur misericordia iudicio, in quo inuentum fuerit opus

Matth. 6. b. *Luca 6. e.* *Rom. 5. a.* *Iacobi 2. c.* *Ibidem.*

misericordię. Et si habuerit aliq̃d fortè in iudicio quo A puniatur, tanquã vnda misericordiæ peccati ignis extinguitur. Superexaltat autem misericordia iudiciũ. Quid autem cùm talibus subuenit, & cũ tales liberat, & cùm talib⁹ ignoscit, iniustus est Deus? Absit. Et ibi iustus est. Non ei enim tollit misericordia iustitiã, nec iustitia misericordiam. Vide enim si non iustus est: Dimitte, & dimitto: da, & do. Vide si nõ iustus est: In qua mensura mẽsi fueritis, in ea remetietur vobis. Ad hoc enim, in qua mensura. Non enim mensura eiusdẽ generis est: sed ad hoc eadẽ mẽsura, ignosce, & ignosco. Est apud te mensura veniæ dandæ, inuenies apud me mensuram veniæ accipiendę. Est apud te mensura tribuendi quod habes, inuenies apud me mensurã accipiendi quod non habes. Misericordia mea, Et refugiũ meũ, susceptor meus & erutor meus.) Multũ laborat prœliator hic tenens concupiscẽtem aduersus spiritũ carnem. Tene quod tenes. Tũc erit plenè quod vis, cũ absorpta fuerit mors in victoriam: quando resuscitatũ mortale hoc corpus trãsfertur in habitudinem angelicam, & in cælestem subuolat qualitatẽ. Mortui, inquit, in Christo resurgent primi, deinde & nos viuentes qui reliqui sumus, in aduẽtu Domini simul rapiemur cum illis in nubibus obuiã Christo in aëra, & sic semper cum Domino erimus. Ibi absorbebitur mors in victoriam. Ibi dicetur, Vbi est mors contentio tua? Vbi est mors aculeus tuus? Nõ enim relinquetur nec in animo nec in corpore quod rebellet aduersus amorem Dei. Plena victoria, plena pax. De hac nobis prœliãtibus dicitur, Venite filij, audite me, timorem Dñi docebo vos. In prœlio estis, in contentione cõfligitis: & tamen tandem quãdam requiem desideratis. Quis est homo qui vult vitam, & diligit videre dies bonos? Quis est qui non dicat, ego? Ibi vita, ibi dies boni, vbi caro nihil concupiscit aduersus spiritũ: vbi nõ dicitur, pugna, sed gaude. Sed quis est qui hos dies non velit? Omnis homo certè dicit, ego. Audi quid sequitur. Video quia laboras, video quia in pugna, in periculo diuersaris. Audi quid sequitur. Docet man⁹ ad prœliũ, digitos in bellum. Contine linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum. Declina à malo, & fac bonum. Quomodo enim poteris facere bonum, nisi declinaris à malo? Quid quæro vt vestias, quando adhuc expolias? Quid quæro vt dones, quãdo adhuc rapis? Declina à malo, & fac bonũ. Qua mercede? Non sub te ploret primò pauper, vt gaudeat de te pauper. Declina à malo, & fac bonum. Qua mercede? Nam modò pugnas. Quære pacem & persequere eã. Disce, dic, Misericordia mea & refugium meum, susceptor meus & erutor meus, protector meus. Susceptor me⁹ ne cadam, erutor ne hæream, protector ne feriar. Protector meus, & in ipso speraui.) In his omnibus, in toto labore meo, in omnibus prœliis meis, in omnibus difficultatibus meis in ipso speraui. Qui subdit populum meũ sub me.) Ecce caput nostrum loquitur nobiscum. Domine quid est homo quoniam innotuisti ei?) Totum quod est, hoc est quoniam innotuisti ei. Quid est homo quoniam innotuisti ei. Aut filius hominis quoniã æstimas eum?) Æstimas eum, tãti facis, tanti pendis: ordinas, nosti sub quo ponas, supra quid ponas. Æstimatio enim est, quanti pretij sit quidque. Quanti æstimauit hominem, qui pro eo vnici sanguinem fudit? Quid est homo quoniã innotuisti ei? Cui, quid innotuisti? Quid est filius hominis quoniã æstimas eum? Quoniam tanti eum pendis? Et quãti eum pendis, tanti eum ęstimas: pretiosum quiddam esse ostendis. Non enim Deus sic æstimat hominẽ, quomodo homo æstimat hominem. Quando inuenit homo seruum venalem, carius emit equum quàm hominẽ. Ille quanti te æstimet vide, vt possis dicere, Si Deus ꝓ nobis, quis contra nos? Et quanti te ęstimauit qui filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum? Quomodo non & cũ illo omnia nobis donauit? Qui hanc annonã dedit pugnãti, quid seruat vincẽti? Ego sum, inquit, panis viuus qui de cælo descẽdi. Hæc est annona prœliantiũ, de horreis inuecta Dominicis, vnde pascuntur angeli: quia panem angelorũ manducauit homo. Post prœlia vero & hanc annonam quid seruat? quid dabit victoribus, nisi quod in alio Psalmo dicitur, Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitę meę: Vt cõtempler delectationem Dñi, & protegar templum eius? Quid est homo quoniam innotuisti ei, aut filius hominis quoniam æstimas eum? Quere. Homo vanitati similis factus est.) Et tamen innotuisti ei & ęstimas eum. Homo vanitati similis factus est. Cui vanitati? Temporibus prǽterlabẽtibus & præterfluentibus. Vanitas enim ista dicitur, in cõparatione cuiusdã semper manẽtis & nunquã deficientis veritatis. Nam B & ista creatura est loci sui. Impleuit enim Deus terrã, sicut scriptum est, bonis suis. Quid est, suis? Sibi congruẽtibus. Sed hæc omnia terrena, volatica, trãsitoria, si comparentur illi veritati vbi dictũ est, Ego sum qui sum: totũ hoc quod transit vanitas dicitur. Euanescit enim per tempus, tanquã in auras fumus. Et quid dicã amplius quã id quod Apostolus Iacobus dixit, volens homines superbos ad humilitatem redigere? Quæ enim, inquit, vita vestra? Vapor est ad modicũ apparẽs, deinceps exterminabitur. Ergo homo vanitati similis factus est, peccãdo vanitati similis factus est. Nã quãdo est primùm conditus, veritati similis factus est: sed quia peccauit, quia recipit digna, vanitati similis fact⁹ est. Pro iniquitate enim erudisti hominẽ, dixit in alio Psalmo, & tabescere fecisti sicut araneam animã eius. Inde & hoc, Homo vanitati similis factus est. Ibi quid ait? Ecce veteres posuisti dies meos. Hic quid ait? Dies eius sicut vmbra prætereunt.) Attendat sibi homo in C diebus vmbræ suæ, vt faciat aliquid dignũ desideratæ luci suæ: & si in noctis vmbra est, quærat diem. Dies enim huius vanitatis, cognoscenti homini dies est tribulationis, siue aliqua incommoditate & aliqua molestia noceat nobis, siue aliqua prosperitate mũdus arrideat, totum timendum & gemendum est, quoniam tentatio est vita humana super terram. Vnde dicitur, Tota die cõtristatus ambulabam. Solatiis opus habemus, & quicquid nobis nunc exhibet Deus cùm prosperè exhibet non est gaudium beatorũ, sed cõsolatio miserorũ. Itaq; agat aliquid, inquã, homo dignũ desiderata luce in istis diebus vmbræ suæ, & in nocte inquirat Deum, sicut scriptum est: In die tribulationis meę Deum exquisiui manibus meis nocte corã eo, & non sum deceptus. Quam dicit diẽ tribulationis, nisi quã dicit & noctem? Manibus meis nocte corã eo. Adhuc in nocte sumus, & ad prophetiæ lucernam vigilamus. D Aliquid promissum est, quod adhuc expectatur. Sed quid ait Apostolus Petrus? Habemus certiorem propheticũ sermonẽ, cui benefacitis intendentes tanquã lucernæ lucenti in obscuro loco, donec dies lucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris. Ipse dies, præmiũ nostrum ibi est. Ibi, Manè exaudies vocem meã, manè astabo tibi & cõtemplabor. Ergo operare quamuis in nocte manib⁹ tuis, id est, bonis operibus inquire Deũ antequã veniat dies ille qui te lætificet, ne veniat qui te mæstificet. Vide enim quàm securus opereris, quia non desereris ab illo quem quæris. Manibus meis, inquit, Deum exquisiui nocte corã eo: vt pater tuus, qui videt in occulto, reddat tibi, ideo corã eo. Intus habeas misericordiã, charitatẽ: ne aliquid facias quasi studio placendi hominibus: manibus meis, operibus meis. In vmbra, in hac vita: vbi ipse videt, non vbi placere hominib⁹ studeo. Et quid sequitur? Et nõ sum deceptus. Homo vanitati similis factus est, dies illius tanquam vmbra

Marginal references: Luc. 6. e. Matth. 7. a. Galat. 5. c. 1. Cor. 15. g. 1. Thes. 4. d. Psal. 33. b. Psal. 33. c. Psal. 8. b. Rom. 8. f. Ioan. 6. f. Psal. 77. c. Psal. 26. b. Exod. 3. d. Iacobi 4. d. Psal. 38. d. Iob 8. b. Iob 7. a. Psal. 37. a. Psal. 76. a. 2. Pet. 1. a. Psal. 5. a. Psal. 76. a. Matth. 6. a.

Psal.8.a. vmbra transeunt:& tamen innotuisti ei. Et quid æstimas eum? Domine inclina cælos tuos, & descende.) Corpus Christi, humilis Dauid, gratia plenus, de Deo præsumens, pugnans in hoc sæculo, inuocat adiutoriũ Dei, Inclina cælos tuos & descende. Qui sunt cæli inclinati? Apostoli humiliati. Isti enim cæli enarrãt glo-
Psal.18.a. riam Dei. Et de his cęlis enarrantibus gloriã Dei mox dicitur, Non sunt loquelæ neq; sermones, quorum nõ
Ibidem. audiantur voces eorum. In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Cùm enim isti cæli emitterent voces suas per omnes terras, & facerent mirabilia, coruscante de illis & intonante Domino miraculis & præceptis, putati sunt dij descẽdisse de cælo ad homines. Nam quidam ex gentibus hoc putantes, eis etiam sacrificare voluerũt. Tunc illi videntes sibi deferri indebitum honorem, expauescẽtes & detestantes, & eos qui sic errabant corrigentes, vt ostenderẽt eis motum animi sui, consciderũt vesti-
Act.14.c. menta sua, & dixerunt: Quid hoc facitis? Homines & nos sumus passibiles, sicut & vos. Et cœperunt sub his verbis commendare excellentiam Domini nostri Iesu Christi, humiliantes se vt commendaretur Deus: quia inclinati erant cæli vt descenderet Deus. Inclina ergo cęlos tuos, & descende. Factum est. Tange montes, & fumigabunt.) Montes superbos, elationes terrenas, tumidas granditates: Tange, inquit, tange istos mõtes. De gratia tua da istis montibus & fumigabũt, quia fatebuntur peccata sua. Fumus confitentiũ peccatorum, extorquebit & lacrymas humiliatorum superborum. Tange montes, & fumigabunt. Quamdiu
Psal 47.a. non sunt tacti, magni sibi videntur. Dicturi sunt, tu
Psal.82.d. magnus es Domine. dicturi sunt & montes, Tu solus altissimus super omnem terram. Sed sunt quidam cõ-
Psal.2.a. spirantes, conueniẽtes in vnum aduersus Dominum,
Act.4.c. & aduersus Christum eius. Conuenerũt, conspirauerunt. Corusca coruscationes, & disperges eos.) Crebresce miraculis tuis, & soluetur conspiratio eorum. Corusca coruscationes, & disperges eos. Iam miraculis territi, non audebunt aliquid contra te, & in ipsis miraculis expauescentes hæsitabunt. Quis est iste, qui tanta potest? Quis est iste, qui sic exaltatur? cuius nomen tantum valet? Cùm dicunt, quis est iste, credituri sunt: coruscasti miraculis, & dispersisti malam consensionem eorum. Emitte sagittas tuas, & conturbabis eos.) Sagittæ potẽtis acutæ, præcepta tua, dicta tua feriant cor eorum. Emitte sagittas tuas, & conturbabis eos. Vulnerentur malè sani, vt sanentur bene vulnerati: & dicant iam in Ecclesia, & in corpore Christi constituti dicant cum Ecclesia, Quoniam vulnerata charitate ego sum. Emitte sagittas tuas, & conturbabis eos. Emitte manum tuam ex alto. Quid postea? Quid in fine? Quomodo vicit corpus Christi? cælesti
1.Thes.4.d. adiutorio. Veniet enim ipse Dominus in voce archãgeli, & in tuba Dei descendet de cælo: ipse Saluator corporis, manus Dei. Emitte manum tuam ex alto, Et exime me, & erue me de aquis multis.) Quid est, de aquis multis? De populis multis. Quibus populis? Alienigenis, infidelibus, siue foris oppugnantibus, siue intus insidiãtibus. Exime me de aquis multis, in quibus me exercebas, in quibus me ad exuendum à sordibus voluebas. Hęc est illa aqua cõtradictionis. Exime me, & erue me de aquis multis. Audiamus iam de istis aquis multis à quibus eruet Deus corpus Christi sui, à quibus eruet Deus humilitatem Dauid. Quid est, de aquis multis? Quid dixisti, ne aquæ aliter intelligãtur? Quid dixisti aquas multas? Quid dixi, audi. De manu filiorum alienorum.) Audite fratres, inter quos viuamus, à quibus erui desideremus. Quorum os locutum est vanitatem.) Hodie vos omnes, si non ad hæc diuina spectacula verbi Dei congregati essetis, & eis hac hora permixti viueretis, quantas vanitates audiretis?

A Quorum os locutum est vanitatem. Quando deniq; loquentes illi vanitatem, audirent vos loqui veritatẽ? Quorum os locutum est vanitatem, Et dextera eorũ dextera iniquitatis.) Quid tu inter eos cũ vase pasto- 1.Reg.17.f.
rali habente quinque lapides? Dic mihi aliter: eãdem legem quam significasti quinq; lapidibus, significa & aliter. Deus, canticum nouum cantabo tibi.) Canticum nouum gratia est. Canticum nouũ, hominis noui est: canticum nouum, testamenti noui est. Cãtabo tibi, inquit, canticum nouum. Sed ne putes gratiam à lege discedere, cùm magis per gratiam lex impleatur, In psalterio decem chordarum psallam tibi.) In psalterio decem chordarum, in lege decem præceptorũ: ibi tibi psallam, ibi tibi gaudeam, ibi tibi cantem cã-
ticum nouum, quia plenitudo legis charitas est. Cæ- Rom.13.c.
terùm qui nõ habent charitatem, portare psalterium possunt, cantare nõ possunt. Ego itaque, inquit, inter aquas contradictionis cantabo tibi cãticum nouum: & nunquam strepitu suo facient aquæ contradictio-
B nis, vt obmutescat psalterium meum. In psalterio decem chordarum psallam tibi. Qui dat salutem regibus.) Iam fumantibus montibus. Qui redemit Dauid seruum suum.) Agnoscitis Dauid, estote Dauid. Vnde redemit Dauid seruum suum? Vnde redemit Christum? Vnde redemit corpus Christi? De gladio maligno erue me.) De gladio non sufficit, addit maligno. Proculdubiò est gladius benignus. Quis est gladius benignus? De quo Dominus dicit, Non veni pa- Matth.10.d.
cem mittere in terram, sed gladiũ. Separaturus enim erat fideles ab infidelibus, filios à parentibus, & cæteras necessitudines dirempturus, gladio putredinẽ abscindenti, membra autẽ Christi sananti. Est ergo benignus gladius bis acutus, vtroq; acumine præpotens, veteris & noui Testamenti, narratione preteritorum, & promissione futurorum. Est ergo iste gladius benignus: ille autem malignus est, quo illi loquuntur vanitatem, quia benignus est, quo Deus loquitur verita-
tem. Ergo à gladio maligno erue me. Filij quippe ho- Psal.56.b.
C minum dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorũ gladius acutus. Ab hoc gladio maligno erue me. Quẽ dixit modò gladium, ipsas superiùs dixit aquas multas. Erue me de aquis multis. Quas dixi aquas multas, ipsum dico gladium malignũ. Deniq; de aquis multis cùm dixisset, secutus est de manu filiorum alienorũ, quorum os locutũ est vanitatem. Et vt noueris ipsos dici, cùm & hic dixisset, de gladio maligno erue me: secutus est, Et exime me de manu filiorum alienorũ, quorum os locutum est vanitatẽ.) Similiter sicut ibi. Et quod sequitur, Dextera eorũ dexterá iniquitatis.) Hoc & suprà posuerat, quãdo eos dixerat aquas multas. Tu enim ne aquas multas bonas putares, exposuit eas in gladio maligno. Nũc ergo exponat, quod dixit, Quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorũ dextera iniquitatis. Quam vanitatem locutum est os eorum? Et quomodo dextera eorum dextera iniquitatis? Quorum filij ipsorũ velut nouellæ constabilitæ in iuuẽtute sua.) Felicitatem ipsorũ vult enumerare.
D Attendite filij lucis, filij pacis: attendite filij Ecclesiæ, membra Christi: attendite quos dicat alienigenas, quos dicat filios alienos, quos dicat aquas contradictionis, quos dicat gladium malignum. Attendite obsecro: quia inter istos periclitamini, inter horum linguas aduersus carnis vestræ desideria dimicatis. Inter horum linguas positas in manu diaboli de quibus pu-
gnat, colluctationem habetis, non aduersus carnem Ephes.6.b.
& sanguinem, sed aduersus principes & potestates, & rectores mundi tenebrarum harum; hoc est, iniquorum. Attendite, vt discernatis vos: attendite, ne putetis veram felicitatem esse quam sibi optant homines aut infirmi aut maligni. Ecce fratres, certè filios alienos dixit, certè aquas multas, certè gladium malignũ.

 Videte

Videte vanitatem quam loquuntur,& cauete ne talia A
loquamini,cauete ne talia loquentes imitemini quo-
rum os locutum est vanitatem, & dextera eorum de-
xtera iniquitatis. Quam vanitatē locutum est os eo-
rum, & quæ dextera eorū iniquitatis est dextera? Au-
di, Quorum filij ipsorum velut nouellæ constabilitæ
à iuuentute sua. Filiæ eorum compositę,& ornatę sic-
ut similitudo templi. Cellaria eorum plena,eructan-
tia ex hoc in hoc. Oues eorum fœcundæ,multiplicā-
tes in egressibus suis,boues eorū crassæ. Non est ruina
sepis, nec exitus, nec clamor in plateis eorum.) Ergo
non est ista felicitas? Interrogo filios regni cælorum,
interrogo progeniem resurrectionis in æternum, in-
terrogo corp⁹ Christi, membra Christi, templū Dei.
Ergo nō est felicitas habere filios incolumes,filias or-
natas,plena cellaria, abundantiam pecorum, nullam
ruinam,nō dico parietis,sed nec sepis,nullum tumul-
tum & clamorem in plateis,sed quietem, pacē,abun-
dantiam, copiam rerum in domibus, in ciuitatibus?
Ergo non est ista felicitas? Aut debent eam iusti defu- B
gere? Aut non inuenis domum iusti abundantem re-
Gen 12.a.& 13.b. bus his omnibus,plenam ista felicitate? Non erat do-
mus Abrahæ abundans auro, argento, filiis, familia,
Gen.31.b. pecoribus? Nónne Iacob sanctus patriarcha fugiens à
facie Esau fratris sui in Mesopotamia seruiens,ditatus
egressus est, & egit gratias Domino Deo suo, quia in
virga sua transiit fluuium,& egressus est cum tāta ab-
undantia pecorū atque filiorum? Quid dicimus? Non
est ista felicitas? Sit licet, sed sinistra. Quid est sinistra?
Temporalis,mortalis,corporalis. Nolo illam iam dif-
fugias,sed neque dexteram putes. Non enim isti ideo
maligni, ideo vani, quia his abundabant: sed quia id
quod sinistrum esse debuit, in dextera ponebāt. Ideo
& dextera eorum dextera iniquitatis, ideo os eorum
locutum est vanitatē: quia hoc in dextera posuerunt,
quod in sinistra habere debuerunt. Quid enim in de-
xtera ponere debuerunt? Deum, æternitatem, annos C
Psal. 101.d. Dei non deficientes, de quibus dicitur, Et anni tui nō
deficiēt. Ibi dextera, ibi esse debet desiderium nostrū.
Sinistra vtamur ad tempus, dexteram desideremus in
Psal.61.b. æternum. Diuitiæ si affluāt,ne apponatis cor. Si enim
diuitiis fluctibus cor apposueritis, quod sinistrum est,
dextrum facietis. Corrigite vos,agnoscite sapientiam
Cant.2.b. amplectētem vos: cui dictum est, Sinistra eius sub ca-
pite meo,& dextera eius complectetur me. Videte a-
matoria sancta cantica, videte Cantica canticorum,
nuptiarum cælestium, Christi & Ecclesiæ. Quid dicit
sponsa de sponso? Sinistra eius sub capite meo, & de-
xtera eius amplectetur me. Sinistra sub capite,dexte-
ra super caput. Amplectentis enim desuper brachium
super caput,sinistra autē subter caput. Sinistra, inquit,
eius sub capite meo. Non enim me deseret,& in tem-
poralibus necessariis: sed tamen ipsa sinistra sub capi-
te erit. Non capiti præponetur, sed sub capite erit: vt D
dextera eius complectatur me, pollicens vitam æter-
nam. Ita enim sinistra sub capite, si dextera super ca-
1.Tim.4.c. put: impleturque quod ad Timotheum scriptum est,
Promissionem habens vitæ præsentis & futuræ. Pro-
missionem, inquit, habens vitæ præsentis & futuræ.
Quid in præsenti? Sinistra sub capite. Quid in futuro?
Dextera eius complectetur me. Tempori necessaria
Matth.6.d. quæritis? Quærite primùm regnum Dei,id est,dexte-
ram,& hæc omnia apponentur vobis. Habebitis hic,
inquit, & diuitias & gloriam, & in futuro seculo vitā
æternam: & sinistra continebo infirmitatem vestram,
& dextera coronabo perfectionem vestram. An fortè
Matth.19.d. Apostoli relinquētes omnia sua,aut pauperibus quod
habebant distribuentes,sine diuitiis in hoc seculo re-
manserunt? Et vbi est illa promissio sinistræ, Accipiēt
in hoc seculo septies tantum? Multiplicationem pro-
misit. Et reuera quid desit homini Dei? Si quis fortè

infidelis est, vnam domum aut paucas habet: fidelis Hieronymus in prologo Bibliorū cap. 8.
hominis totus mundus plenus diuitiarum est. Vide
sinistram eius plenam sub capite: accipiet in hoc se-
culo septies tantum. Vide dexteram complectētem,
& in futuro seculo vitam æternam. Meritò & alio lo-
co de ipsa sapientia dicitur, In dextera eius anni vitæ, Prouer.3.c.
& in sinistra eius diuitiæ & honor. Vnde ergo isti va-
niloqui? Quare vanitatem locutum est os eorū? Quia
dextera eorum dextera iniquitatis. Non ergo eos ar-
guo, quia filij eorum velut nouellæ constabilitæ à iu-
uentute sua, nec quia filiæ eorum ornatæ sicut simili-
tudo templi, nec quia cætera abundantia & pax ter-
rena aderat eis. Sed quare arguo? Beatum dixerunt
populum cui hæc sunt.) O loquentes homines vani-
tatem! Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Per-
diderunt veram dexteram maligni, peruersi: beneficia
Dei vniuersi se vestierunt. O maligni, ô vaniloqui, ô
filij alieni! Beatum dixerunt populum cui hæc sunt.
Quod ad sinistram erat, ad dexteram posuerunt. Bea-
tum dixerunt populum cui hęc sunt. Quid tu Dauid?
Quid tu corpus Christi? Quid vos membra Christi?
Quid vos non filij alieni, sed Dei? Quoniam vanilo-
qui filij alieni, beatum dixerunt populū cui hæc sunt.
Vos quid dicitis? Beatus populus cuius Dominus
Deus ipsius.) Habete ergo sinistram: sed in sinistra de-
siderate dexteram, vt ponamini ad dexteram. Ad si-
nistram enim habuerunt Christum, apud quos esuri- Matth.25.d.
uit,& dederunt ei manducare: sitiuit, potū dederunt:
hospes fuit, susceperunt: nudus fuit, vestierunt. Hoc
totū de sinistra abstulerūt, & ad dexteræ opera trāstu-
lerunt, vt ad dexterā ponerentur. Dixerunt ergo vani-
loqui filij alieni beatū populū cui hæc sunt: vos dicite
nobiscū, Beatus populus cuius Dominus Deus ipsius.

IN PSALMVM CXLIIII. PRÆFATIO.

LAVDARE vobiscum Dominum desiderauimus:
& quoniam hoc concedere dignatus est, vt laus
quam illi dicimus habeat ordinem suum, ne fortè ali-
quo excessu quem laudat offendat, melius iter laudis
in Scriptura Dei quærim⁹, ne ab ipsa via, nec in dexte-
ram nec in sinistram digrediamur. Audeo enim dice-
re charitati vestræ: vt bene ab homine laudetur De⁹,
laudauit se ipse Deus. Et quia dignatus est laudare se,
ideo inuenit homo quemadmodum laudet eum. Ne-
que enim hoc potest dici Deo quod dictum est ho-
mini, Non te laudet os tuum. Vt enim se homo lau- Prouer.27.a.
det, arrogantia est: vt Deus se laudet, misericordia est.
Prodest amare quem laudamus: bonum amando, nos
meliores efficimur. Itaq; quoniam hoc nobis pdesse
nouit vt amemus eū, laudando se amabilē se facit: et-
enim in eo vobis cōsulit, quia se amabilē facit. Exhor-
tatur ergo cor nostrū in laudem suā: & spiritu suo im-
pleuit seruos suos vt laudarēt eū. Et quoniam spiritus
ei⁹ in seruis suis laudat eū, q̄d aliud quā ipse se laudat?

Expositio Psalmi.

EXaltabo te Deus meus rex meus, & benedicā no- Aleph.
men tuum in seculum, & in seculum seculi.) Vi-
detis inchoatam esse laudem Dei, & vsque in finem
Psalmi laus ipsa perducitur. Deniq; titulus Psalmi est,
Laus ipsi Dauid.) Et quoniam dictus est Dauid qui
venit ad nos ex semine Dauid, ipse autē rex noster est, Rom.1.a.
regens nos,& introducēs nos in regnum suum: intel-
ligitur laus ipsi Dauid, laus ipsi Christo. Christus autē
secundùm carnē Dauid, quia filius Dauid: secundùm
diuinitatem autē creator Dauid,& Dominus Dauid.
Deniq; & Apostolus cùm honoraret primum populū
Dei, vnde & Apostoli ipsi crediderunt, & multæ Ec-
clesiæ primę factæ sunt, facientes in multis hominum
milibus quod modò ex Euāgelio diues vnus audiuit,
& tristis abscessit, id est, vendentes omnia quæ habe-
bant, & distribuentes pauperibus, & perfectionem in
Domino requirētes: cùm ergo laudaret ipsum popu-
lum

Rom. 9. a. lum primum, sic ait: Quorũ patres & ex quibus Christus secundùm carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Quia itaque ex ipsis Christus secũdùm carnem, ideo Dauid. Quia verò ipse est super omnia Deus benedict⁹ in secula: ideo, exaltabo te Dñe Deus meus rex meus, & benedicã, inquit, nomen tuũ in seculum, & in seculum seculi. Fortè in seculũ, hic: in seculum autem seculi, in æternum. Modò ergo incipe laudare, si in æternum laudaturus es. Qui laudare non vult in transitu huius seculi, obmutescet cùm venerit seculum seculi. Proinde sequentibus versibus propè hoc dixit. Ne quis etiã aliter intelligeret quod ait, Laudabo nomen tuum in seculum: & quæreret aliud seculum quando laudaret: Per singulos, inquit, (Beth. a) dies benedicam te.) Lauda ergo & benedic Dominũ Deum tuũ per singulos dies: vt cùm finiti fuerint singuli dies, & venerit sinè fine vnus dies, eas ex laudib⁹ in laudem, sicut ex virtutibus in virtutẽ Per singulos, inquit, dies benedicam te: non transiet dies quo te nõ benedicam. Nec mirum est, si læto die tuo, benedicis

B Deum tuũ. Quid si fortè illuxerit aliquis tristis dies, sicut se habent humanæ res, sicut est abundantia scãdalorum, sicut est multiplicatio tentationum? Quid si ergo aliquid accidat triste homini, desines laudare Deum? desines benedicere creatorem tuũ? Si desinis, mentitus es dicendo, Per singulos dies benedicam te Domine. Si autem non desinis, & si tibi videtur in die tristi malè, erit tibi in Deo tuo bene. Est enim & quãdo malè est tibi, vbi bene tibi sit. Si enim in aliquo malo malè est tibi, proculdubiò in aliquo bono bene tibi erit. Et quid tam bonũ quàm Deus tuus: de quo (Luca 18. d.) dictum est, Nemo bonus nisi vnus Deus? Nam quàm sit secura ista laudatio, & quàm sit securũ hoc bene, intellige de ipso bono. Nam si gaudes de bono quod tibi accidit per diem, fortasse transit alio die bonum hoc vnde gaudes. Bene fuit mihi, bonum diem duxi: quia fortè lucra venerunt, aut inuitatus es, aut in epulis diu fuisti. Gaudes, quia in epulis diu fuisti: alter dolet, quia non erubuisti. Veruntamen de quocunq; tali

C bono gaudeas, certè transitorium est. Si autẽ gaudeas in Domino Deo tuo, audies dicentẽ Scripturam, Delectare in Domino. (Psal. 36.) Tanto firmius gaudebis, quanto est ille certior in quo gaudebis. Si enim gaudes de numo, times furem. Si autẽ gaudes de Deo, quid times? Ne tibi quisquam auferat Deum? Deũ nemo tibi auferet, si tu eum non dimiseris. Non enim sic est Deus, quomodo lux ista de cælo fulgens. Non quando volumus ad eam accedimus, quia non in omni loco lucet. Per infirmitatem nostram fortè fit, vt hyeme nos delectet esse in ipsa luce. Nunc autem per æstatem videtis, quia magis eum locum quæsiuimus, vt in ipsa luce non staremus. In Deo autem tuo quãdo stas, & in lumine eius veritatis delectaris, non quæris locum quò ad eum accedas: sed conscientia accedit, & conscientia recedit. Quod dictũ est, Accedite ad eum, & illuminamini: (Psal. 33. a.) animo dictum est, nõ vehiculo. Affectibus dictum est, non pedibus. Et cùm in eo stabis, æstus nõ patieris. Spiritus enim spirabit tibi, & sub alis eius spe-

D rabis. Vides enim habere te quomodo delecteris per singulos dies. Non enim te dimittet Deus tuus, etiam si aliquid triste acciderit. Quàm enim triste erat quod sancto viro Iob acciderat, quàm repẽtè, quàm multa mala, quemadmodũ omnia de quibus gaudere putabatur, non de quibus gaudebat, diabolo tẽtante subtracta sunt, quemadmodũ & filij mortui sunt? Periit quod seruabatur, perierunt quibus seruabatur, nec tamen periit qui & illud & illos dedit. Quin & ipsi filij præsenti seculo perierunt, agnoscendi & recipiendi in futuro. Ille tamen vir habens aliud vnde gauderet, in quo verum erat quod modò commemorauimus, Per singulos dies benedicam te: nũquid quia ille dies quo

A totũ perierat tristis illuxit, ideo lux interior in corde defecit? Stetit quippe in luce, & ait: Dominus dedit, (Iob 1. d.) Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum. Ergo per singulos dies laudauit, qui etiã in die tam tristi laudauit. Breue magisterium est vt semper laudes Deũ, veroq; corde, non falsò dicas, Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Breue magisterium est, scilicet vt noueris eũ misericorditer dare cùm dat, misericorditer auferre cùm tollit: nec te credas à misericordia eius derelinqui, qui tibi aut blanditur dãdo ne deficias, aut corripit exultantem ne pereas. Siue ergo in eius donis, siue in eius flagellis, lauda eum. Laus flagellãtis, medicina est vulneris. Per singulos, inquit, dies benedicam te. Prorsus per singulos dies, fratres, benedicite: omnino quicquid acciderit, benedicite Deum. Etenim ne accidat aliquid quod ferre non potestis, ipse facit. Ideo cũ timore debes esse quando tibi bene est, neq; te ad hoc parare, quasi nunquam tenteris. Si enim nũquam tẽtaris, nunquam probaris. Nõnne melius est tentari & probari, quàm non tentatum reprobari? Et laudabo nomen tuum in seculum, & in (Gimel. a) seculũ seculi. Magnus Dominus & laudabilis valde.) Quantũ dicturus erat? Quæ verba quæsiturus? Quantam conceptionem conclusit in vno valde? Cogita quantum vis. Quando autem potest cogitari qui capi non potest? Laudabilis est valde: Et magnitudinis eius non est finis.) Ideo dixit valde, quia magnitudinis eius non est finis: ne fortè incipias velle laudare, & putes te laudando posse finire, cuius magnitudo finem nõ potest habere. Noli ergo te putare eum, cuius magnitudinis finis non est, sufficiẽter posse laudare. Nõne ergo melius est vt quomodo ipse non finitur, nec laus ipsius finiatur? Illius magnitudo sine fine est, & tua laudatio sine fine sit. De magnitudine ei⁹ quid dictum est? Magnitudinis eius non est finis. De tua laude quid? Laudabo nomen tuum in seculum, & in seculum seculi. Ergo sicut eius magnitudinis non est finis, sic tuæ laudis non erit finis. Non enim cùm mortuus fueris in hac carne, desines laudare Dominum. Dictum est quidem, Non mortui laudabunt te Dñe: (Psal. 113. d.) sed illi de quibus dicitur, A mortuo velut qui non sit, (Eccl. 17. d.) perit confessio: non illi de quibus dixit, Qui credit in (Ioan. 11. d.) me, licet moriatur viuet: quia Deus Abraham & De⁹ Isaac & Deus Iacob, nõ est Deus mortuorum, sed viuorum. Si enim nunquam nisi ipsius eris, nunquam à laude ipsius tacebis. Timere poteris, ne dum hic viuis ipsius sis: & cùm mortuus fueris, nõ ipsius sis. Audi Apostolum promittentem tibi securitatẽ, siue viuimus (Rom. 14. b.) Domino viuimus, siue morimur, Domino morimur. Siue ergo viuimus siue morimur, Domini sumus. Et vnde factũ est vt eius sis & mortuus? Quia pretio sui sanguinis te redemit & mortu⁹. Quomodo perdit seruum mortuũ, cuius mors est pretium tuũ? Ideo cùm (Ibidem.) dixisset, Siue viuimus siue morimur, Domini sum⁹, vt ostẽderet suũ pretium. Ad hoc enim, inquit, Christus mortuus est & resurrexit, vt & viuorum & mortuorũ dominetur. Veruntamen quia magnitudinis eius non est finis, & eum quem nõ capimus laudare debemus: si enim capimus, magnitudinis eius est finis: si autem magnitudinis eius nõ est finis, capere ex eo aliq̃d possumus, Deũ tamen totum capere non possumus: tanquam deficientes in eius magnitudine, vt reficiamur eius bonitate, ad opera respiciamus, & de operibus laudemus operantem, de conditis conditorẽ, de creatura creatorem. Videamus quæ hic fecerit, quæ nobis nota sunt, quæ nobis manifesta sunt. Illius enim immensa bonitas & interminabilis magnitudo, quanta alia fecit quæ nos non nouimus? Quandoquidem aciem oculorum nostrorum vsq; ad cælũ extendimus, & à sole & à luna & à stellis rursus reuocamus ad terram:

ram:& hoc totum spatiũ est vbi vagatur acies nostra. A Vltra cælos quis extendat vel aciem mentis, non dicã carnis? Ergo quãtum nota sunt nobis opera eius, laudemus eum per opera eius. Inuisibilia enim eius à cõstitutione mundi, per ea quæ facta sunt intellecta cõspiciuntur. Generatio & generatio laudabit opera tua.) Omnis generatio laudabit opera tua. Fortè enim omnis generatio dicta est, generatio & generatio. Non enim tamdiu dicturus erat generatio & generatio, quamdiu finiret numerum omnium generationum: sed repetitio loquentis, in infinitum misit animum cogitantis. Ecce ista generatio quæ nunc in carne est, trãsitura hinc sicut venit, laudat opera Dei: & illa cui succedenti cedit, laudabit vtiq; opera Dei, & post illam erit alia. Et vsque in finem seculi quàm multæ generationes? Hoc significans ait, generatio & generatio laudabit opera tua. An fortè duas quasdam generationes insinuare voluit ista repetitione? Sumus enim in ista generatione filij Dei, erimus in alia generatione filij resurrectionis. Appellauit Scriptura filios resurrectionis, ipsam resurrectionem regenerationem vocauit. In regeneratione, inquit, cùm sederit filius hominis in maiestate sua. Item in alio loco: Nõ enim nubent neque vxores ducent, cùm sint filij resurrectionis. Ergo generatio & generatio laudabit opera tua. Laudamus nunc opera Domini, cùm in hac mortalitate viuimus. Et si laudamus compediti, quomodo laudabimus coronati? Ergo hęc nunc attendamus in hac generatione opera Domini, in cuius laude dicitur, Generatio & generatio laudabit opa tua, quoniam magnitudinis tuæ non est finis. Opera tua intueri licet, vt tu lauderis qui talia operaris. Et virtutem tuam annunciabunt.) Neque enim opera tua laudabunt, nisi vt virtutem tuam annuncient. Proponuntur laudes pueris in schola, & omnia talia proponuntur quæ laudentur, quorum Deus est operator. Proponitur homini laus solis, laus cæli, laus terræ, vt ad minora veniam, etiam laus rosæ, laus lauri. Omnia ista opera Dei sunt. Proponuntur, suscipiuntur, laudantur: opera celebrantur, de operatore tacetur. Ergo in operibus volo laudare creatorem, ingratum non amo laudatorem. Laudas quicquid fecit, taces de illo qui fecit? Quasi verò nisi ille tantus esset, inuenires quod laudares. In eo quod vides, quid ibi laudatur? Species, vtilitas, aliqua virtus, aliqua potentia rerum istarum. Si pulchritudo te delectat, quid pulchrius faciente? Si vtilitas laudatur, quid illo vtilius qui fecit omnia? Si virtus laudatur, quid illo potentius à quo facta sunt omnia, à quo etiam facta non dimittuntur, sed reguntur & gubernantur omnia? Nõ ergo quemadmodum quidam eloquentes muti, laudantes creaturam, obliuiscentes creatorem: non sic te laudat generatio & generatio in seruis tuis, cùm laudat opera tua. Sed quomodo laudat? Et virtutem tuam annunciabunt. In laudandis operibus tuis, virtutem tuã annunciabũt. Laudatores isti, sancti & boni, fideles, veri laudatores, non ingrati gratiæ cùm laudãt opera Dei hæc atque illa, summa & ima, cælestia & terrestria, inter ipsa opera Dei quæ laudant, & seipsos inueniunt, quia in operibus Dei & ipsi sunt. Qui enim fecit omnia, ipse nos fecit inter omnia. Proinde si laudes opera Dei, & te laudaturus es: quia & tu opus Dei es. Vbi est ergo, Non te laudet os tuum? Ecce inuentum est quomodo & te laudare possis, & arrogans nõ sis. Deũ in te lauda, non te: non quia tu es talis, sed quia ille fecit te: non quia tu aliquid potes, sed quia potest ille in te & per te: ac per hoc laudabũt te, & virtutem tuam annunciabunt, non suam, sed tuam. Discite ergo laudare. Intuentes opera, miramini artificem: gratias agendo, nõ arrogando. Laudate quia ipse fecit, quia sic constituit, quia talia donauit. Denique vide quæ sequuntur: Virtutem, inquit, tuam annunciabunt, Et magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, & mirabilia tua narrabunt, Et virtutem metuendorum tuorum dicent, & magnitudinem tuam enarrabunt.) Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt. Non nisi tuam. Iste operum considerator, vide si deflexus est ab operãte ad opus: vide si decidit ab eo qui fecit, ad ea quæ fecit. Ab his quæ facta sunt gradum sibi fecit ad eum, non ab illo ad ista casum. Si enim amaueris hæc plus quàm illum, non habebis illum. Et quid tibi prodest abundare operibus, si te deserit operator? Certe ama & hæc: sed plus illum ama, & hæc propter illum ama. Annuncia virtutem eius, magnificentiã gloriæ sanctitatis eius loquere, mirabilia eius enarra, virtutem metuendorum dic. Iste enim amabilis est & terribilis. Non enim blanditur & non minatur. Si non blandiretur, nulla esset exhortatio: si non minaretur, nulla esset correctio. Dicent ergo laudatores B tui, & virtutem metuendorum: virtutem creaturæ tuæ punientis, & disciplinam dantis dicent, non tacebunt. Non enim prædicabunt regnum tuum æternum, & tacebunt ignem æternum. Laus enim Dei in via te constituens, ostendere tibi debet & quid diligas, & quid timeas, & quid appetas, & quid fugias, & quid eligas, & quid reiicias. Tempus electionis nunc est, acceptionis postea erit. Dicatur ergo virtus metuendorum. Et magnitudinem, inquit, tuam: enarrabunt eam. Sic infinitam, sic quemadmodum magnitudinis tuæ non est finis: non de illa tacebunt. Illam, inquam, magnitudinem tuam de qua superiùs dixerat, & magnitudinis non est finis: enarrabunt eam. Quomodo enarrabunt eam si finis non est? Enarrabunt eam, cùm laudabunt eam. Et quia finis eius non est, sic & laudis eius non erit finis. Probemus quia nõ erit finis laudis eius. Beati, inquit, qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te. Et magnitudinem C tuam illam, illam infinitam, enarrabunt eã.

Memoriã abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt.) O epulas felices! Quid manducabunt qui sic eructabunt? Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ. Quid est, memoriam abundantiæ suauitatis tuæ? Quia nos oblitus non es, cùm nos obliti te fueramus. Omnis enim caro oblita erat Deum, ille tamen opera sua non est oblitus. Hæc memoria eius super nos, quia nõ nos oblitus est, prædicanda est, enarranda est: & quia valde dulcis est, manducanda & eructanda est. Sic manduca vt eructes, sic accipe vt des. Manducas cùm discis, eructas cùm doces: manducas cùm audis, eructas cùm prædicas: hoc tamen eructas quod manducasti. Denique ille auidissimus epulator Ioannes Apostolus, cui non sufficiebat ipsa mensa Domini, nisi discũberet super pectus Domini, & de arcano eius biberet diuina secreta, quid eructauit? In principio erat ver- D bum, & verbum erat apud Deum. Memoriam ergo abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt. Quomodo non sufficit memoriam tuam, nec memoriam abundantiæ tuæ, vel memoriam suauitatis tuæ, sed memoriam abundãtiæ suauitatis tuæ? Etenim quid prodest si abundet & insuaue est? Item molestum, si suaue & paruum est. Ergo memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt, quia non es tu oblitus nostri: & non oblitus cõmonuisti nos, vt & nos reducas in memoriam. Commemorabuntur enim & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ. Quia ergo memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt, intelligentes in se nihil boni esse quod à te non sit, nec potuisse conuerti ad te, nisi cõmonerẽtur abs te: nec reduci potuisse in memoriã tui si tu obliuiscereris illorũ: Hæc cõsiderãtes in gratia tua, Et iustitia tua exultabũt.) Hæc, inquã, in tua gratia considerãtes, exultabunt iustitia tua, nõ sua. Fratres, si vultis eructare gratiam,

Marginalia: Rom. 1. c. — Daleth. — Math. 19. d — Math. 22. c. — Prou. 27. a. — He. — Vau. — Psal. 83. b. — Zain. — Ioan. 13. e. — Ioan. 1. a. — Psal. 21. d.

tiam, bibite gratiam. Quid est, bibite gratiam? Discite A gratiam, intelligite gratiam. Nos antequam essemus, omnino non eramus: & facti sumus homines, cùm antè nihil essemus. Deinde iam ipsi homines ex traduce illius peccatoris & maligni eramus, & filij iræ natura, sicut & cæteri. Attẽdamus ergo gratiam Dei, nõ solum qua fecit nos, verumetiam qua refecit. Cui ergo debemus, quia sumus: illi debemus, quia & iustificati sumus. Nemo quasi tribuat Deo, quia est: & sibi tribuat, quia iustus est. Melius est enim quod tibi vis tribuere, quàm quod illi. Melius est enim aliquid esse quia iustus es, quàm quia homo es. Inferius aliquid das Deo, & superius tibi. Totum illi da, in toto ipsum lauda: non cadas de manu artificis. Vt esses quis fecit? Nónne scriptum est, quia sumpsit Deus limum de terra, & formauit hominem? Antequam homo esses, limus eras: antequam limus esses, nihil eras. Sed non de isto solo figmento gratias agas artifici tuo. Audi aliud eius figmentum vbi te fecit. Non ex operibus, ait, ne forte quis extollatur. Sed quid dixit, Non ex o- B peribus, ne quis extollatur: superiùs quid commemorauit? Gratia salui facti estis per fidem: & hoc vt salui essetis per fidem, non ex vobis. Apostoli verba sunt, non mea, Gratia salui facti estis per fidem: & hoc vt salui essetis per fidem, non ex vobis. Quamuis hoc ipsum quod dixerat gratia, vtique non ex vobis: sed ne quis aliter intelligeret, planius hoc aperire dignatus est. Da intellectorem, & totum dixit. Gratia salui facti estis. Vbi audis gratiam, gratis intellige. Si ergo gratis, nihil tu attulisti, nihil meruisti. Nam si meritis aliquid redditum est, merces est, non gratia. Gratia, inquit, salui facti estis per fidem. Expone illud apertiùs propter arrogãtes, propter sibi placentes, ꝓpter ignorantes Dei iustitiam & suam volentes constituere. Et hoc idem apertius: Et hoc, inquit, quòd gratia salui facti estis, non ex vobis, sed Dei donum est. Sed & nos fortè aliquid fecimus, vt dona Dei mereremur. Non ex operibus, inquit, ne fortè quis extollatur. Quid ergo? Nos bene non operamur? Immo operamur. Sed C quomodo? Ipso in nobis operante: quia per fidem locum damus in corde nostro, ei qui in nobis & per nos bona operatur. Audi enim vnde opereris bona: Ipsius enim sumus figmẽtum, creati in Christo Iesu in operibus bonis, vt in illis ambulemus. Ista est suauitas abundans memoriæ ipsius circa nos. Hanc ructãdo prædicatores eius, iustitia eius exultabunt, non sua. Quid ergo vt simus & laudemus, vt iustitia tua exultemus, & memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructemus? Quid ergo nos fecisti Domine, quem laudamus? Dicamus, & cùm dicimus laudemus: Misericors & miserator Dominus, lõganimis & multum misericors.) Suauis Deus omnibus, & miserationes eius in omnia opera eius. Nisi ille talis esset, de nobis repetitio nulla esset. Attende ad teipsum, quid merebaris peccator? Contemptor Dei, quid merebaris? Vide si occurrit tibi nisi pœna, si occurrit tibi nisi supplitiũ. Vides ergo quid tibi debebatur, & quid dederit qui gratis dedit. Data est venia peccatori, datus est spiritus iustifica- D tionis, data est charitas & dilectio, in qua omnia bona facias: & super hæc dabit & vitam æternam, & societatem angelorum. Totum de misericordia. Merita tua nusquam iactes, quia & ipsa tua merita illius dona sunt. Et iustitia tua exultabunt. Misericors & miserator Dominus, qui fecisti omnia gratis. Longanimis. Quantos enim sustinet peccatores? Misericors & miserator Dominus, in his quibus veniam dedit: in his quibus non dedit adhuc, longanimis, non dãnans, sed expectans, ipsa expectatione clamans, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. Et nimia longanimitate, Nolo, inquit, mortem impij, tantum vt reuertatur & viuat. Ille quidem longanimis. Tu autem secũdùm duritiam cordis tui & cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die irę & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundum opera sua. Non enim modò sic longanimis in sustinendo, vt nũquam iustus in vindicando. Distribuit tempora. Vocat te nunc, exhortatur te nunc: expectat donec resipiscas, & tu tardas? Magna eius misericordia, & in hoc quod diẽ vitę tibi incertum fecit, vt nescias quãdo hinc emigrabis: & cùm quotidie speras te migrare, aliquando conuertaris. Et in hoc magna eius misericordia. Cæterum si statuisset diem, omnibus faceret abũdare peccata de securitate. Dedit ergo spem veniæ, ne desperãdo amplius pecces: & spes & desperatio timenda est in peccatis. Videte vocem desperantis ad augenda peccata, & videte vocem sperantis ad augẽda peccata: & quomodo vtriq; voci occurrit prouidentia & misericordia Dei. Audi vocem desperantis: Iam, inquit, damnandus sum, quare non facio quicquid volo? Audi & vocem sperantis: Misericordia Domini magna est, quando me conuertero dimittet mihi omnia. Quare non facio quicquid volo? Desperat vt peccet, sperat vt peccet. Vtrunque metuendum est, vtrunque periculosum. Væ à desperatione, væ à peruersa spe. Vtriq; huic periculo & vtriq; malo quomodo occurrit misericordia Dei? Quid dicis tu, qui desperando volebas peccare? Iam damnandus sum, quare non facio quicquid volo? Audi Scripturam: Nolo mortem impij, tãtum vt reuertatur & viuat. Hac voce Dei reducitur in spem: sed timẽdus est alius laqueus, ne ipsa spe amplius peccet. Quid ergo & tu dicebas, qui spe magis peccas? Quando me conuertero, omnia mihi Deus dimittet, faciam quicquid volo. Audi & tu Scripturã: Non tardes conuerti ad Dominum, neque differas de die in diem: subitò enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te. Noli ergo dicere: Cras me conuertam, cras Deo placebo: & omnia hodierna & hesterna dimittũtur mihi. Verum quidem dicis, quia Deus conuersioni tuæ indulgentiam promisit, sed dilationi tuæ diem crastinum non promisit. Suauis Dominus omnibus, & miserationes eius in omnia opera eius.) Quare ergo damnat? Quare flagellat? An quos damnat, an quos flagellat, non sunt opera eius? Planè opera eius. Et vis nosse quia super omnia opera eius, miserationes eius? Inde est illa longanimitas, qua facit solem suum oriri super bonos & malos. Nónne miserationes eius in omnia opera eius, qui pluit super iustos & iniustos? Nónne miserationes eius in omnia opera eius? Longanimis expectat peccatorem dicens: Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. Nónne miserationes eius in omnia opera eius? Et cùm dicit, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius: hic non miseratio eius, sed & seueritas eius. Miseratio eius reddita est operibus eius: seueritas eius est non in opera sua, sed in opera tua. Denique si tollas opera tua mala, & non in te remaneant nisi opera eius, non te dimittet miseratio eius: si autem tu non dimittis opera tua, erit seueritas eius in opera tua, non in opera sua. Confiteantur tibi Domine omnia opera tua, & sancti tui benedicant te.) Omnia opera tua confiteantur tibi. Quid enim? Terra non est opus eius? Ligna non sunt opera eius? Pecora, bestiæ, pisces, volatilia non sunt opera eius? Planè & hæc opera eius. Et quomodo ei confitebuntur & hæc? Video quidem in angelis confiteri illi opera eius: etenim opera eius sunt angeli. Et homines opera eius sunt: & cùm confitentur illi homines, opera eius illi confitentur. Nunquid ligna & lapides vocem habent confessionis? Prorsus confiteantur ei omnia opera eius. Quid dicis? Et terra & ligna omnia opera eius. Si omnia laudant, cur non omnia confitentur? Confessio enim non peccatorum tantum

Ephes. 2. a. Gen. 2. b. ad Titũ 3. b. Ephes. 2. b. Rom. 10. a. ad Titũ 3. b. Ephes. 2. b. Ibid. Malach. 3. b. Ezech. 33. c. Rom. 2. a. Ezech. 33. b. Eccl. 5. b. Ecclesi. 5. a. Ibid. Matth. 5 g. Malach. 3 b. Matth. 25 d. Ibid.

tantum dicitur, sed & laudis: ne fortè vbicunque audítis confessionem, putetis iam non esse nisi peccati. Vsqueadeò enim hoc putatur, vt quando sonuerit de diuinis eloquiis, continuò sit consuetudo pectora tūdere. Audi quia est & laudis confessio. Nunquid Dominus Iesus Christus habebat peccatum? Et tamen
(Matth. 11. d.) ait, Confiteor tibi pater Domine cæli & terræ. Confessio est ergo in laude. Proinde quid accipiendum, Confiteantur tibi Domine omnia opera tua? Laudēt te omnia opera tua. Sed talis quæstio redit ad laudem, qualis erat in confessione. Si enim propterea confiteri non poterunt terra, ligna & quæq; insensata, quia vocem non habent confitendi: ideo nec laudabunt, quia vocem non habent prædicandi. Nónne tamen omnia tres illi pueri enumerât deambulantes inter flammas innoxias, quibus spatium erat, non solum non ardendi, sed etiam laudandi Deum? Omnibus dicunt à cæ-
(Daniel. 3. e.) lestibus vsque ad terrena, benedicite, hymnum dicite, superexaltate eum in secula. Ecce quomodo dicunt hymnum. Nemo hoc sentiat, quòd mutus lapis aut mutum animal habet rationem intelligendi Deum. Hoc qui putauerunt, multum à veritate aberrauerūt. Deus ordinauit omnia, & fecit omnia. Quibusdam dedit sensum & intellectū & immortalitatē, sicut angelis: quibusdā dedit sensum & intellectū cū mortalitate, sicut hominib⁹: quibusdā dedit sensum corporis, nec intellectū, nec immortalitatem, sicut pecoribus: quibusdā verò nec sensum, nec intellectū, nec immortalitatē, sicut herbis, lignis, lapidibus, tamen & ipsa in genere suo deesse nō possunt, & gradibus quibusdam ordinauit & ornauit creaturam, à terra vsque ad cælū, à visibilibus ad inuisibilia, à mortalibus ad immortalia. Ista contextio creaturæ, ista ordinatissima pulchritudo, ab imis ad summa cōscendens, à summis ad ima descendēs, nusquam interrupta, sed dissimilibus temperata, tota laudat Deū. Quare ergo tota laudat Deū? Quia cùm eam consideras & pulchram vides, tu in illa laudas Deum. Vox quædam est mutæ terræ, species terræ. Attendis eius speciem, vides eius fœcūditatem, vides eius vires, quomodo concipiat semen, quomodo plerunque afferat quod non est seminatum. Vides, & consideratione tua tanquam interrogas eam: & ipsa inquisitio interrogatio est. Cùm autem inquisieris admirans & perscrutatus fueris, & magnam vim & magnam pulchritudinem, præclaramque virtutem inueneris, quoniam apud se & à se habere hanc virtutem non posset: continuò tibi venit in mentem quia non potuit à se esse, nisi ab illo creatore. Et hoc quod in illa inuenisti, vox confessionis ipsius est, vt laudes creatorem. Nónne considerata vniuersa pulchritudine mūdi huius, tanquam vna voce tibi species ipsa respōdet, non me ego feci, sed Deus? Ergo confiteatur tibi Domine omnia opera tua, & sancti tui benedicant te. Vt in confessione operum tuorū sancti tui te benedicant, (D) ipsi sancti tui inspiciant creaturam confitentem, & illorum vocem audi benedicentem. Etenim cùm sancti
(Capit. 5.) tui benedicunt te, quid dicunt? Gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur.) Quàm potens Deus qui fecit terram, quàm potens Deus qui impleuit terram bonis, quàm potens Deus qui dedit vitas suas propriis animalibus, quàm potens Deus qui semina diuersa dedit visceribus terræ, vt germinarent tantam varietatem fruticum & fructuum, cum tanta specie arborum: quàm potēs Deus, quàm magnus Deus. Tu interroga, creatura respondet, & de responsione tanquam confessione creaturæ tu sancte Dei benedi-
(Lemma 5.) ces Deum: Et potentiam tuam loquentur. Vt notam faciant filiis hominum potentiam tuam, & gloriam magnitudinis decoris regni tui.) Sancti ergo tui commendat gloriam magnitudinis decoris regni tui, magnitudinis decoris gloriam. Est quædam magnitudo

(A) decoris regni tui; hoc est, regnum tuum habet decorem & magnum decorem: quandoquidem quicquid habet decorem, à te habet decorem. Ipsum regnum tuum qualem decorem habet? Non nos terreat regnum, habet & decorem quo delectemur. Etenim quale illud decus est? Quo perfruentur sancti, quibus dicetur, Venite benedicti patris mei, percipite regnum (Matth. 25. d.) Dei. Vnde ibunt? Quò ibunt? Videte fratres, & si potestis quantum potestis cogitate decorem regni illius quod venturum est: vnde est in oratione nostra, Veniat regnum tuum. Ipsum enim regnum optamus vt (Matth. 6. b.) veniat, hoc regnum venturum sancti prædicant. Mūdum istum attendite, decorem habet. Quem decorē habet terra, mare, aër, cælum, sidera? Omnia hæc nónne omnem consideratorem terrent? Nónne pulchritudo ipsa sic eminet, vt quasi pulchrius nihil inueniri possit? Et hic viuis in isto decore, ista pulchritudine propè iam ineffabili. Hic viuunt tecum & vermiculi (B) & mures, & omnia terræ repentia, ista tecum viuunt in decore isto. Quale decus est illius regni, vbi tecum non viuunt nisi angeli? Ideo parum fuit, vt diceret gloriam decoris. Potuit enim dici, & gloriam decoris cuiuslibet speciei etiam in hoc mundo constitutę, vel de terra viuentis, vel de cælo fulgentis: sed magnitudinis decoris regni tui aliquid commendat quod nondum videmus, quod nondum visum credimus, quod creditum desideramus, propter cuius desiderium omnia sustinemus. Est ergo magnitudo decoris cuiusdam: ametur antequam videatur, vt cùm visa fuerit teneatur.

Regnum tuum.) Quod regnum dico? Regnum omnium seculorum.) Nam & regnum huius seculi habet decorē suū: sed non est ibi magnitudo illa decoris, (Mem. 8.) qualis est in regno omniū seculorum. Et dominatio tua in omni generatione & generatione.) Hæc est illa repetitio, vel omnē generationē significans, vel generationem illam quæ erit post hanc generationem. Fi- (Nun.)
(C) delis Dominus in verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.) Fidelis Dominus in verbis suis. Quid enim promisit & non dedit? Fidelis Dominus in verbis suis. Adhuc quædam promisit & non dedit: sed credi-tur illi ex his quæ dedit. Fidelis Dominus in verbis suis. Possumus illi credere tantummodo dicenti. Noluit sibi credi dicēti, sed voluit teneri Scripturam sanctam: quomodo si diceres alicui homini cùm aliquid promitteres, Non mihi credis, ecce ego scribo tibi. Etenim quia generatio vadit, & generatio venit, & sic transcurrunt ista secula cedentibus succedentibusque mortalibus: Scriptura Dei manere debuit, & quoddā chirographum Dei quod omnes transeuntes legerēt, & viam promissionis eius tenerent. Et quāta sunt quæ reddidit ex isto chirographo? Dubitant homines credere illi de resurrectione mortuorum & de futuro seculo, quod solum iam reddendum restat, quando si faciat rationem cum infidelibus, erubescunt infideles? Si dicat tibi Deus, chirographum meum tenes, iudicium promisi de redditione bonorum & malorum: regnum sempiternum fidelibus, & non vis credere? Ibi in chirographo meo lege omnia quæ tibi promisi, deduc mecum rationem: certè vel computando quæ reddidi potes me credere redditurum esse quod debeo. In ipso chirographo habes promissum vnicum filium, cui non peperci, sed pro vobis omnibus tradi- (Rom. 8. f.) di eum. Iam computa in redditis, lege chirographum. Promisi ibi, per filium meum pignus Spiritus sancti me daturum, computa redditum. Promisi ibi sangui- (Act. 2. a.) nem & coronas martyrum gloriosissimorum, computa redditū: admoneat te massa debiti mei. Sed & hæc gloria martyrum vt redderetur tibi promissa in chirographo, vbi scriptum est, Propter te mortificamur tota (Psal. 43. d.) die, vt hoc redderetur, Fremuerunt gentes & populi (Psal. 2. a.) meditati sunt inania, Astiterunt reges terræ, & principes

cipes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Principes conuenerunt in vnum, conspirantes aduersus Christianos. Quid? Ipsorum regnum fidem, nónne & promisi in chirographo, & reddidi in effectu? Attende vbi promisi, Adorabũt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient illi. Ingrate, legis debitum, cernis redditum, nón credis promissum? Lege aliud in chirographo meo: Quoniam fremuerunt gentes: Quoniam inimici mei dixerunt mala mihi, hoc est Christo: Quando morietur & peribit nomen eius? Quoniam hæc omnia fecerunt atque dixerunt, lege quod promisi, cui me soluendo obstrinxi. Præualebit Dominus aduersus eos, & exterminabit omnes deos gentium terræ, & adorabũt eum vnusquisque de loco suo. Nempe iam præualuit, exterminat omnes deos gentium terræ. Nónne & hoc facit, & hoc reddit? Ante oculos omnium ponit solutionem debitorum suorum. Quædam reddidit sub maioribus nostris, quæ nos non vidimus: quędam reddidit temporibus nostris, quæ illi non viderunt. Per B omnes generationes reddidit quæ scripta sunt. Et q.d restat? non ei creditur? His omnibus redditis quid restat? Ecce fecisti rationem, tanta reddidit. Nunquid propter pauca residua infidelis est factus? Absit. Quare? Quia fidelis Dominus in verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Confirmat Dominus omnes decidentes.) Sed quos omnes decidentes? Omnes omnino decidentes, sed modo quodam decidentes. Etenim multi decidunt ab eo, multi autem decidunt à cogitationibus suis. Si habebant malas cogitationes decidunt ab eis, & confirmat Dominus omnes decidentes. Qui aliquid amittunt in isto seculo & sancti sunt, veluti exhonorantur in isto seculo, ex diuitibus fiunt pauperes, ex honoratis fiunt abiecti, & tamen sancti Dei sunt, tanquam decidentes sunt. Sed confirmat Dominus omnes decidentes. Septies enim cadit iustus & resurgit, impij autem infirmabũtur in malis. Quando mala accidunt impiis, infirmantur ibi. Quádo mala accidunt iustis, confirmat Dominus omnes decidentes. Deciderat Iob à gloria pristinæ lucis temporalium rerum, quibus nitebat ad tempus, deciderat à gloria domus suæ. Vultis nosse quantum deciderat? In stercore sedebat, & confirmauit Dominus decidentem. Quantum confirmauit? Vt & in ipso graui vulnere quo per totum corpus percussus erat responderet vxori tentãti, quam solam sibi diabolus reliquerat adiutricem: Locuta es tanquam vna ex insipientibus mulieribus. Si bona percepimus de manu Domini, mala non sustineamus? Quomodo confirmauerat decidentem? Confirmat Dominus omnes decidẽtes. Cùm ceciderit, inquit, iustus, non cõturbabitur, quoniam Dominus confirmat manum eius. Et erigit omnes elisos.) Omnes ad se pertinentes. Nam Deus superbis resistit. Oculi omnium in te sperant, & tu das escam illis in opportunitate.) Prorsus tãquam reficiens ęgrotum in opportunitate, quando debet accipere tunc das, & quod debet accipere, hoc das. Itaque aliquando desideratur ab illo & nõ dat, nouit horam D dandi qui curat. Quare ista dico, fratres? Ne quis quádo forte non fuerit exauditus aliquid iustum petens à Deo: nam quãdo iniustum aliquid petit, in pœnam suam exauditur: sed aliquid non iniustum petens si forte non fuerit exauditus, non minuatur animo, non deficiat, expectent oculi eius ad escam quam ille dat in opportunitate. Quando non dat, ideo non dat ne obsit quod dat. Neque enim aliquid iniustum petebat Apostolus, quãdo rogabat vt auferretur ab eo stimulus carnis, angelus satanæ à quo colaphizabatur, & tamen rogauit & non accepit, quia tempus adhuc erat exercendæ infirmitatis, non escæ opportunitatis. Sufficit, inquit, tibi gratia mea: nam virtus in infirmi-

Psal. 71.c. · Psal. 2.a. · Psal. 40.b. · Sophon. 2. · Suprà.b. · Psal. 5.c. · Prouer. 24.b. · Iob 2.c. · Psal. 36.c. · Aia. · 2. Cor. 12.c.

A tate perficitur. Petiit Iob tentandum diabolus, & accepit. Attendite fratres mei: magnum mysterium discendum, repetendum, tenendum animo, nunquam obliuiscendum, propter abundantiam tẽtationum in isto seculo. Quid dicam? Reuera comparandus Apostolus diabolo? Apostolus rogat & non accipit, diabolus petit & accipit. Sed non accepit Apostolus propter perfectionem suam, accepit diabolus ad damnationem suam. Denique ipse Iob accepit sanitatem in opportunitate. Dilatus est enim vt probaretur, & diu sedit in puluere, & multa dixit: & rogabat Deum vt auferrentur ab eo ista, & Deus non auferebat. Citius diabolum exaudiuit ad eum tentandum, quàm ipsum Iob ad sanandum. Discite ergo non murmurare aduersus Deum, & quando non exaudimini: ne deficiat in vobis quod suprà scriptum est, Per singulos dies benedicam te. Ipse filius, ipse vnicus patris vtique venerat soluere quod non debebat, mori in manibus peccatorum, sanguine suo delere chirographum mortis nostræ. Ad hoc venerat: & tamen vt tibi ostenderet exemplum patientiæ, transfigurauit corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ. Pater, inquit, si fieri potest, transeat calix iste à me. Et vt impleret, quamuis nõ acciperet quod petere videbatur, per singulos dies benedicam te: verùm non quod ego volo, ait, sed quod tu vis pater. Oculi omnium in te sperãt: & tu das escam illis in opportunitate. Aperis tu manum tuá, & imples omne animal benedictione.) Etsi non das aliquando, das tamen in opportunitate: differs, non aufers, & hoc in opportunitate. Iustus Dominus in omnibus viis suis.) Et quãdo cædit & quandò curat iustus est, & apud eum iniquitas non est. Denique omnes sancti in tribulationibus cõstituti, prius iustitiam eius laudauerunt, & sic beneficia petiuerũt. Prius dixerunt, iustum est quod facis. Sic rogauit Daniel, sic alij sancti: Iusta sunt iudicia tua, bene passi sumus, rectè passi sumus. Non dederunt Deo iniustitiam suam, non ei dederũt iniquitatẽ & insipientiam. Lau- C dauerunt primò flagellantem, & sic senserunt cibantem: Iustus Dominus in omnibus viis suis. Nemo putet illum iniustum, quando mali aliquid forte patitur: sed ipsius iustitiam laudet, & suam iniustitiã accuset. Iustus est Dominus in omnibus viis suis, Et sanctus in omnibus operibus suis. Prope est Dominus omnibus inuocãtibus eum.) Et vbi est illud, Erit enim cùm inuocabunt me, & nõ exaudiam eos? Ergo vide quod sequitur, Omnibus qui inuocant eum in veritate.) Nam multi eum inuocant nõ in veritate. Aliud ab illo quærunt, non ipsum quærunt. Quare amas Deum? Quia dedit mihi sanitatem. Istud manifestũ est, quia ipse dedit. Non enim ab vllo est vlla salus, nisi ab illo. Quia dedit mihi, inquit, vxorem diuitẽ qui nihil habebam, & seruientem mihi. Et hoc ipse dedit, verum dicis. Dedit, inquit, filios, & multos & bonos, dedit familiam, dedit omnia bona. Ideo amas? Ideo nihil amplius quæris? Esto esuriens, adhuc pulsa ad ianuam patrisfamiliãs, habet adhuc quod det. In mendicitate es cum omnibus his quæ accepisti, & nescis. Pannosam carnem mortalitatis adhuc portas, stolam illam glorię immortalitatis nũquid accepisti, & quasi iam satiatus non rogas? Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quia ipsi saturabuntur. Ergo si bonus est Deus, quia ista tibi dedit: quanto beatior eris cùm seipsum tibi dederit? Desiderasti tãta ab illo, rogo te desidera & ipsum. Neque enim verè dulciora sunt ista quàm ille, aut ex aliqua parte comparãda sunt illi. Ergò qui Deũ ipsum à quo accepit de quibus gaudet, prępõnit his omnibus rebus quas accepit, ipse inuocat Deũ in veritate. Nam vt noueritis si talibus hominibus proponatur, & dicatur, quid si ista omnia de quibus gaudes, velit tibi auferre Deus, iam nõ amabitur: nõ erit qui dicat, Domi-

Iob 1.b. · Philip. 3.d. · Matth. 26.d. · Ps. · Zach. · Daniel. 3.c. d.e. & 9.b. c.d.e. · Rupb. · Prouerb. 1.d. · Matth. 5.a.

nus

Iob.1.d. nus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, A ita factum est: sit nomen Domini benedictũ. Sed forte cui abstulit, quid dicit? Deus quid tibi feci? Quare mihi abstulisti, & illis dedisti? Iniquis das, & tuis tollis. Accusas Deum quasi iniustum, & laudas te quasi iustum. Conuertere, accusa te, lauda illum. Tunc eris rectus, cùm in omnibus bonis quę facit Deus tibi placet: in omnibus malis quæ pateris, Deus tibi non displicet. Hoc est inuocare Deum in veritate. Qui sic inuocant Dominum, exaudit eos: prope est, id est, nondum dedit quod vis, ibi est tamen. Quomodo medicus si forte aliquid imponat vel oculo vel visceribus quod vrendo sanet, si roget æger vt tollatur illi, medicus expectat tempus, non facit quod rogat æger, non tamen recedit. Et prope est, & non facit: & ideo magis non facit, quia prope est. Curando enim imposuit quod imposuit, & curando non facit quod rogatur. Non te exaudit ad præsentem voluntatem, exaudiendo ad futuram sanitatem: & hoc vtique ad voluntatem. Nam vtique sanus esse vult, etiam qui vri non vult. Prope est ergo Dominus omnibus inuocantibus eum. Sed quibus omnibus? Omnibus qui inuocant eum in veritate. Tales omnes confirmat decidentes, qui inuocant eum in veritate. Voluntatem timentium se faciet.) Faciet, faciet: etsi nõ faciet ad horam, tamen faciet. Certè si ideo times Deum vt tu facias ipsius voluntatem: ecce & ipse quodammodo ministrat tibi, facit voluntatem tuam. Et preces eorum exaudiet, & saluos faciet eos.) Vides ad hoc exaudire medicum vt saluos faciat. Quando hoc? Audi Apostolum dicẽtem, Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. Si autem quod non videmus speramus, per patiẽtiam expectamus: salutem scilicet, quam dicit Petrus paratam reuelari in tempore nouissimo. Custodit Dominus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet.) Videtis quia est apud eum seueritas, apud quem tanta suauitas. Saluos faciet omnes sperantes in se, omnes fideles, omnes timentes se, omnes inuocantes se in veritate: & omnes peccatores disperdet. Quos omnes peccatores, nisi perseuerantes in peccatis, Deum, non se reprehendere audentes, contra Deum quotidie disputantes, veniam delictorum desperantes, & ipsa desperatione delicta cumulantes, aut veniam sibi peruersè promittentes, & ex ipsa promissione à peccatis & impietate non recedentes? Veniet tempus vt separentur isti omnes, & fiant illæ duæ partes, vna ad dexteram, altera ad sinistram: & accipiat iusti regnum æternum, & eant illi in ignem æternum. Et omnes peccatores disperdet. Quoniam hæc ita sunt, & audiuimus benedictionem Domini, opera Domini, mirabilia Domini, misericordias Domini, seueritatem Domini, prouidentiam in omnibus operibus eius, confessionem omnium operum eius: quid in laude eius concludat attẽdite: Laudem Domini loquetur os meum, & benedicat omnis caro nomen sanctum eius in seculum, & in seculum seculi.

Margin notes: Ro. — Rom.8.e. — 1.Pet.1.a. — Sel. — Matth.25.d. — Tau.

IN PSALMVM CXLV. ENARRATIO.

DELICIÆ spiritus nostri diuina cantica, vbi & fletus sine gaudio non est. Fideli homini & peregrino in seculo, nulla est iucundior recordatio, quàm ciuitatis illius vnde peregrinatur: sed recordatio ciuitatis in peregrinatione, non est sine dolore atque suspirio. Spes tamen reditus nostri certa etiam peregrinando tristes consolatur & exhortatur. Rapiant cor vestrum verba Dei, & possessor vester vindicet sibi possessionem suam, id est, mentes vestras, ne auertantur in aliud. Vnusquisque vestrum totus hic sit, vt hic non sit: id est, totus sit in verbo Dei quod sonat in terra, vt ab eo exaltetur, & non sit in terra. Ideo enim Deus nobiscum, vt & nos cum illo. Qui enim vt nobiscum esset descendit ad nos, facit vt cum illo possimus ascendere ad se. Interim ipse peregrinationem nostram non fastidiuit, quia nusquam est peregrinus, qui condidit omnia. Ecce Psalmus sonat. Cuiusdam vox est, quæ si vultis vestra est, exhortantis animam suam ad laudandum Deum, & dicentis sibi, Lauda anima mea Dñm.) Aliquando enim in tribulationibus atque in tentationibus præsentis vitæ velis nolis cõturbatur anima, cuius perturbationem in alio Psalmo alloquitur, dicens: Quare tristis es anima mea, & Psal.41.b. quare conturbas me? Vt autem auferat ei eãdem perturbationem, suggerit gaudium nondum de te, sed de spe: & ait illi perturbatæ & anxiæ, tristi & mærenti, Spera in Dominum, quoniam adhuc confitebor illi. Spe qua se erexit, & in confessione constituit, quasi diceret ei anima sua quæ illum tristitia conturbabat: Quid mihi dicis, spera in Deum? Reuocat me conscientia peccatorum. Ego noui quæ commisi, & dicitur, Spera in Dominum. Commisisti, verum est. Vnde tamen speras? Quoniam confitebor illi. Sicut odit B Deus peccata sua defendentem, sic subleuat confitẽtem. Hac ergo spe accepta, quæ spes non potest esse sine gaudio, quamuis in rebus simus difficilibus secũdùm istam vitam, & plenis procellarum & tempestatum: hac tamen spe erecta anima, quia gaudet in spe, sicut dicit Apostolus, Spe gaudentes in tribulatione Rom.12.c. patientes: accipit erectionem quandam in Deum vt laudet Deum, & dicitur ei, Lauda anima mea Dominum. Sed quis dicit? Et cui dicit? Quid dicimus fratres? Caro dicit, Lauda anima mea Dominũ? Et potest caro bonum cõsilium animæ suggerere? Vt multum sit edomita caro, & à Domino impertitis viribus nostræ seruituti subiecta, vt omnino ita seruiat nobis sicut conditionale mancipium, sufficit vt non impediat. Deinde charissimi, vbique consilia à melioribus petuntur. Et si bonum quiddam est anima nostra, & C bonum quiddam est caro nostra, quia vtrunque ille Gen.1.d. creauit qui fecit omnia bona valde. Quamuis ergo in generibus propriis vtrunque sit bonum, tamen dicit Apostolus, Corpus quidem mortuũ est propter peccatum. Rom.8.b. Est itaque & illud corpus quale nobis promittitur, & nondum habemus, in cuius redemptione spe gaudemus, dicente Apostolo: In nobismetipsis ingemiscimus adoptionem expectantes redemptionem Rom.8.d. corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. Spes autẽ quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Quamuis ergo bonum aliquod sit corpus nostrum, tamen quamdiu mortale propter peccatum, quamdiu indigens, quamdiu corruptibile, quamdiu ita mutabile vt ne puncto quidem temporis consistat in se, procul dubio tale est, vt optemus redemptionem illius, qua sit aliquando non tale. Sed D quale erit aliquãdo? Quale idem Apostolus dicit alio loco, Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatẽ. Sed etiã 1.Cor.15.g. cũm fuerit tale corpus nostrum, corpus iam celeste & spiritale, corpus angelicum in societate angelorum, nec sic dabit consilium animæ. Semper enim corpus, quoniam corpus est, infra animam est, & quæuis anima vilis excellentissimo corpore excellentior inuenitur. Nec vobis hoc quasi mirabile videatur, quia & vilis anima quælibet peccatrix melior est quolibet magno & præstãtissimo corpore. Non est melior meritis, sed natura. Est quidem anima peccatrix, est quibusdam concupiscentiarum sordibus inquinata; tamen melius est etsi sordidum aurum, quàm purgatissimum plumbum. Ita currat animus vester per cũctas creaturas, & videbitis quod dicimus non esse incredibile: vt quamuis anima vituperabilis, sit tamen laudabilior corpore. Duo quędam sunt, anima & corpus.

Animā vitupero, corpus laudo. Animā vitupero quia A iniqua est, corpus laudo quia sanū est. Tamē in suo genere animā laudo, vel in suo genere animā culpo: & in suo genere corpus laudo vel culpo. Si à me interroges quid sit melius, vtrum quod vituperaui, an quod laudaui: mirabilem responsionem recepturus es. Ego certè illud vituperaui, & ego hoc laudaui. Interrogatus tamen quid sit melius, respondeo esse melius quod vituperaui, eo quod laudaui. Si miraris in his duobus, attende illa duo in promptu posita, quæ commemoraui de auro & plumbo. Ecce vituperaui aurum, non bonum aurum, sordidum est, non ita fulget, non ita purgatum, hoc plumbum optimum, nihil purgatius. Illud vituperaui, hoc laudaui, & posui ante te vtrunque: vituperans vnum, laudans aliud. Post hanc vituperationem laudationémq; meam interroga me quid horum sit melius: respōdebo, Aurum melius est etiam sordidum, quàm plumbū purgatum. Vnde melius? Et quare vituperasti? Quare vituperaui? Quia B nondum est aurum quod potest esse. Quid potest esse? purgatum & melius. Quia nondum purgatum est, vituperatum est. Plumbum quare laudatum est? Quia iam purgatum est, ita vt melius esse nō possit. Item dicis mihi equum optimum, & hominem pessimum: tamen equo laudato præponis hominem vituperatum. Si enim interrogeris ex his duobus quid sit melius, responsurus es, homo: non meritis, sed natura. In artibus dicis optimum sutorem, verbi gratiâ, & reprehendis aliquem iurisperitū quòd multas leges ignoret. Sutorem laudasti, iurisperitum reprehendisti. Ex his tamen duobus quære quis sit melior. Imperitior iurisperitus perfecto sutori præponitur. Intendat charitas vestra: Ita multis rebus laudatis, aliisq; vituperatis, interrogati plerunque res vituperatas præponimus rebus laudatis. Natura animæ præstantior est quàm natura corporis, excellit multū, res spiritalis est, res incorporea est, vicina est substantiæ Dei. Inuisibile quiddam est, regit C corpus, mouet membra, dirigit sensus, præparat cogitationes, exerit actiones, capit rerum infinitarum imagines. Et quis est tandē fratres charissimi, qui sufficiat laudibus animæ? Et si in animæ laudibus deficitur, quæ laus est eius qui animam condidit? Et tamen tanta est eius gratia, vt dicat homo iste, Lauda anima mea Dominum. Quis potest laudare Deū? Si diceret teipsam lauda, fortasse deficeret: Lauda, inquit, Deum. Conare pietatis affectu, deficies in laudibus eius. Expedit tibi deficere laudando Deum, quàm proficere laudando te. Cùm enim laudas Deum nō explicas quod vis, extenditur in interiora cogitatio tua, ipsa extensio capaciorem te facit, eius quem laudas. Quis ergo est vt dicere cœperam qui dicit, Lauda anima mea Dominum? Caro non dicit. Sit licet corpus angelicum, inferius est quàm anima, consilium superiori dare non potest. Infelix est ipsa anima, si à corpore expectet consilium. Caro bene obediēs, famula est animæ. Illa regit; D hæc regitur. Illa imperat; ista famulatur. Quando potest caro dare hoc cōsilium animæ? Quis est ergo qui dicit, lauda anima mea Dominum? Nihil inuenimus amplius in homine, quàm carnem & animam. Totus homo hoc est, spiritus & caro. An fortè ipsa anima sibi dicit, & sibi quodammodo imperat, & se exhortatur atque excitat? Quibusdam enim perturbationibus ex quadam sui parte fluitabat, ex quadā verò parte, quam vocant mentem rationalem, illam qua cogitat sapientiam, inhærens Domino iam & suspirans in illum, animaduertit quasdam suas inferiores partes perturbari motibus sæcularibus, & cupiditate quadam terrenorum desideriorum ire in exteriora, relinquere interiorem Deum: reuocat se ab exterioribus ad interiora, ab inferiorib. ad superiora, & dicit, Lauda anima mea Dominum. Quid tibi placet in sæculo? Quid est quod vis laudare? Quid est quod vis amare? Quæcunq; corporeis sensibus te conuerteris, occurrit tibi cælum, occurrit tibi terrā. Quod amas in terra, terrenū est: quicquid amas & in cælo, corporeum est. Vbiq; amas, & vbique laudas. Quomodo laudandus est ille qui fecit illa quæ laudas? Iam ergo diu occupata vixisti, & desideriorum diuersitate verberata, portas plagas saucia, diuisa per amores multos, vbique inquieta, nusquam secura. Collige te ad teipsam, quicquid tibi foris placebat, quære quem habeat autorem. Nihil melius in terra, verbi gratiâ, quàm hoc: & illud aurum, argentum, animalia, arbores, amœnitates, totam terram cogita. Quid melius in cælo sole, luna, sideribus? Totum cælum cogita. Omnia ista simul bona valde, quia fecit *Gen. 1. d.* Deus omnia bona valde. Vndiq; pulchritudo operis, quæ tibi cōmendat artificem. Miraris fabricā, ama fabricatorē. Non occuperis in eo quod factum est, & recedas ab illo qui fecit. Hæc enim quibus occuperis sub te fecit, quia sub seipso te fecit. Si hærebis superiori, calcabis inferiora: si autem recedas à superiori, ista tibi in supplicium conuertentur. Sic enim factum est, fratres mei. Accepit homo corpus tanquā in famulatum, Deum autem Dominū habens; corpus seruū, habens supra se conditorem, infra se quod sub illo cōditum est: in medio quodā loco rationalis anima constituta, legē accepit, hærere superiori, regere inferiorem. Regere non potest inferiorem, nisi regatur à meliore. Trahitur ab inferiore, deseruit ergo meliorem. Non potest regere quod regebat, quia regi noluit à quo regebatur. Modò ergo redeat, laudet: consilium sibi det ex luce Dei ipsa anima per rationalem mentem, vnde concipit cōsilium fixum in æternitate autoris sui. Legit ibi quiddam tremendum, laudandum, amandum, desiderandum & appetendum. Nondum tenet, nondum capit, coruscatione quadam perstringitur, nō est tam valida vt maneat ibi. Itaque ad sanitatem colligit se quādam, & dicit, Lauda anima mea Dominum. Et quid est, fratres? Nónne laudamus Dominū? Nónne quotidie hymnū nos cantamus? Nónne quotidie pro modulo nostro sonat os nostrū, parturit cor nostrum laudes Dei? Et quid est quod laudamus? Magnum est quod laudamus, sed quo laudamus adhuc infirmū est. Quando implet laudator excellentiam laudati? Ecce homo stat, cantat Deo aliquanto prolixius, & sæpe labia mouentur ad cantum, cogitatio autem nescio per quæ desideria volabat. Stabat ergo mens nostra quodammodo ad laudem Dei, & anima nostra per diuersas cupiditates vel curas negociorum hac atque illac fluitabat. Quasi desuper attendit ipsa mēs ad fluitantem hac atque illac, & eius inquietudinem molestiarum quasi cōuersa alloquitur. Lauda anima mea Dominum. Quid est quod de alijs rebus satagis? Quid est quod te occupat cura rerum terrenarum atque mortalium? Sta mecum, lauda Dominum. Et quasi ipsa anima prægrauata, & non valens ita consistere vt dignum est, respondet menti, Laudabo Dominum in vita mea.) Quid est in vita mea? Quia modò in morte mea sum. Ergo prius exhortare te, & dic, Lauda anima mea Dominum. Respondet tibi anima tua, Laudo quantum possum, tenuiter, exiliter, infirmiter. Quare? Quia quādiu sumus in corpore, peregrinamur à Do- *2. Corinth. 5. c.* mino. Quare sic laudas Dominum non perfectè, non stabiliter? Interroga Scripturam, Quia corpus quod *Sap. 9. c.* corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantē. Tolle mihi corpus quod aggrauat animam, & laudo Dominū. Tolle mihi terrenam habitationē deprimentē sensum multa cogitantē, vt à multis in vnū cōfluam, & laudo Dominum. Quamdiu autem ita sum, nō possum, prægrauor. Quid ergo? Silebis & nō laudabis perfectè Dominum? Laudabo Dominū in vita mea. Quid est in vita mea

Psal.141.b. mea? Spes mea tu es hîc. Spes mea es tu hîc, dicimus: Nam portio autẽ mea non hîc, sed in terra viuentium. Nam ista terra morientium est: hac trãsimus. Sed interest quò: quoniam & malus homo peregrinatur hic, & bonus homo peregrinatur hîc. Non enim bonus transit, & malus hic permanet: aut malus transit, & bonus hic permanet. Ambo transeunt, sed non ambo ad vnum.
Luca 16.f. Duo erant, pauper vlcerosus ad ianuã iacens diuitis, & diues indutus purpura & bysso, in epulis quotidie splẽdidis. Ambo hîc erant, ambo hinc transierunt, sed non ad vnum locum: diuersa loca suscipiunt, quia diuersa merita perducunt. Transijt pauper in sinum Abrahæ, & transijt diues in tormenta inferorum. Vicini corpo-
Luca 16.f. re in terra: ille in domo, ille ante ianuam. Post mortem tantũ separati, vt dicat Abrahã, Inter nos & vos chaos magnum firmatũ est. Ergo fratres, quoniam spes hic pascit, vita autem nostra perfecta non est, nisi illa quæ promittitur, hîc gemitus, hîc tẽtationes, hîc angustiæ, hîc mœrores, hîc pericula: laudabit anima nostra Dominum quomodo laudandus est, secundum quod di-
Psal.83.b. citur in alio Psalmo, Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorũ laudabunt te: quando totum negocium nostrum ipsa laus erit. Sed quando hoc? In vita mea. Modò enim quid est? Posset tibi dicere, mors mea. Vnde mors tua? Quia peregrinor à Domino. Si enim hærere illi vita est, recedere ab illo mors est. Sed quid te consolatur? Spes. Iam viuis in spe: de spe lauda, de spe canta. Vnde mors tua est non cantes, vnde viuis, canta. Mors tua est de mœrore huius sæculi, viuis in spe sæculi futuri. Laudabo, inquit, Dominum in vita mea. Et quomodo laudabis Dominum Deũ tuum?
Psal.103.d. Psallam Deo meo quàm diu sum) Qualis illa laudatio, psallam Deo meo quàm diu sum? Videte fratres mei, quale erit illud esse. Vbi sempiterna laudatio erit, sempiternum esse erit. Ecce modò es. Nunquid psallis Deo quàm diu es? Ecce psallebas: auertisti te ad aliquod negocium, iam non psallis, & es. Ecce es, & non psallis. Fortassis etiã cupiditate inclinatus ad aliquid, non solùm non psallis, sed & offendis auditum eius, & es tamen. Quæ erit illa laudatio, vbi quàm diu es laudes? Sed quid ait, quàm diu sum? Aliquando fortè non erit? Immo in æternũ erit ipsum diu, & ideo verè diu erit. Nam quicquid finem habet in tempore, quamlibet longum sit, diu non est. Psallam Deo meo quàm diu sum. Interim bene laudabis Dominũ in vita tua, psallis Deo tuo de futuro quàm diu es. Bene hîc quicquid præsumendum est de illo spera. Non nos deserat spes in ista peregrinatione & tentatione, in istis improbitatibus & insidiis inimici, circumstrepẽtibus vndique tentationibus sæculi, vndiq; in laboribus & angoribus constitutos. Quid ergo faciemus? Audi quid sequatur, Nolite cõfidere in principes.) Fratres, magnum hîc negocium accepimus, diuina vox est, & desuper sonat nobis. Modo enim nescio qua infirmitate humana anima quando fuerit tribulata, hîc desperat de Domino, & vult præsumere de homine. Dicatur homini in afflictione aliqua constituto, Est quidã homo magnus, per quem possis liberari: arridet, gaudet, erigitur. Quòd si dicatur illi, Liberat te Deus; quasi desperatione frigescit. Promittitur auxilium mortalis, & gaudes: promittitur immortalis, & tristis es? Promittitur tibi quòd liberet te tecum liberandus, & tanquam aliquo magno auxilio exultas: promittitur ille liberator qui liberatore non indiget, & quasi ad fabellam desperas. Væ talibus cogitationibus, longè peregrinãtur: verè misera & magna mors est in eis. Appropinqua, incipe desiderare, incipe quærere & agnoscere eum à quo factus es. Non enim deseret opus suum, si ab opere suo nõ deseratur. Conuerte ergo te ad illum cui dicis, Laudabo Dominum in vita mea, psallã Deo meo quàm diu sum. Monet enim nos iam impletus

A spiritu tanto iste, & dicit quasi de lõgè remotis, & longè peregrinantibus, & non solùm Deum non volentibus laudare, sed nõdum vel de Deo sperantibus. Nolite confidere in principes, Et in filios hominum, in quibus non est salus.) In vno filio hominis salus, & in ipso non quia filius hominis, sed quia filius Dei. Non propter id quod suscepit ex te; sed propter id quod seruauit in se. Ergo in nullo homine salus: quia & in illo ideo salus, quia Deus qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. De Christo dictũ est, ex quibus Christus secundum carnem. Ex quibus? Ex Iudæis, ex patribus Christus secundum carnem. Sed nunquid hoc totum Christus quod secundum carnem? Non. Neq; Rom.9.a. enim secundum carnem id est, super omnia Deus benedictus in sæcula. Ideo in illo salus, quia Domini est salus. Dicit enim alius Psalmus, Domini est salus, & Psalm.3.a. super populum tuum benedictio tua. Et sine causa sibi arrogant homines, quia dant salutem: sibi dent: Re-
B spõde superbo homini, Gloriaris quia dicis te dare mihi salutem, tibi da. Vide si habes eam. Considerans bene fragilitatem tuam, vides quia nondum habes. Ergo noli monere vt expectem à te, sed expecta mecũ. Nolite confidere in principes, & in filios hominũ, in quibus non est salus. Ecce nescio qui principes procedũt, nescio vnde, & dicunt, Ego baptizo: & ego quod dedero, hoc est sanctum: & si ab illo vel alio acceperis, nihil accepisti: si à me acceperis, aliquid accepisti: O homo, ô princeps inter filios hominũ, vis esse inter principes quibus non est salus? Ideo ergo habeo salutem, quia tu mihi das? Tuum est enim quod das? Aut verò etiam tu das? Vel hoc dicendum est, quia tu das? Dicat & fistula quia & ipsa dat aquam, dicat & canalis quia ipse manat: dicat & præco, quia & ipse liberat. Ego in aqua attendo fontem, in voce præconis agnosco iudicem. Non eris tu planè autor salutis meæ: ille erit de quo securus sum, de te incertus sum. Si nõ sis arrogãs,
C non solùm ego de te incertus sum, sed & tu de te. Ab illo ergo mihi salus qui est super omnia, quia Domini est salus: tu inter filios hominum, tu inter principes. Sed audio vocem Psalmi, Nolite confidere in principes, & in filios hominum à quibus nõ est salus. Secundum turbam hominum, quid sunt isti filij hominum? Quid sit vis scire? Exiet spiritus eius, & reuertetur in terram suam.) Ecce totum quod loquitur, nesciens quàm diu loquatur: minatur, nesciẽs quamdiu viuat. Subitò exiet spiritus eius, reuertetur in terram suam. Nunquid quãdo vult exiet spiritus eius? Exiet, & quãdo non vult exiet, & quando nescit reuertetur in terram suam. Exeunte spiritu, caro reuertetur in terram. Sed quia caro erat quæ sic loquebatur, De me enim præsume, & ego tibi do: non dicerent nisi illi de quibus dictum est, quoniam caro sunt. Exiet spiritus eius, Genes.6.a. & reuertetur in terram suam. In illa die peribunt omnes cogitationes eius.) Vbi est typhus? Vbi est super-
D bia? Vbi est iactãtia? Sed fortè ad locum bonũ transijt, ad iustos: si tamen transijt. Nam qui sic loquebatur, nescio quò transierit. Loquebatur enim superbia; & nescio quò transeant tales homines: nisi quia inspicio alterũ Psalmum, & video malum eorũ esse transitum. Vidi impium exaltari super cedros libani, & transiui, Psal.36.d. & ecce non erat, & quæsiui eum & nõ est inuentus locus eius. Iste pius qui transijt, & non inuenit impium, illic peruenit vbi non est impius. Ergo fratres, omnes audiamus, fratres dilecti Deo omnes audiamus, in qualibet tribulatione, in quolibet desiderio muneris diuini: non fidamus in principes, nec in filios hominũ, in quibus non est salus. Totum hoc mortale, transitorium & caducum est. Exiet spiritus eius & reuertetur in terram suam, in illa die peribunt omnes cogitationes eius. Quid ergo facimus, si in filios hominum, si in principes non est sperandum? Quid facimus? Beatus cuius

cuius Deus Iacob adiutor est eius.) Nō ille homo aut A illle homo, non ille angelus, aut ille angelus, sed beatus cuius Deus Iacob adiutor est: quia & ipsi Iacob sic fuit adiutor, vt de Iacob faceret Israel. Magnum adiutorium, Israel iam videns Deum. Hic ergo positus & peregrinus nondū videns Deum, si habueris adiutoré Deum Iacob, ex Iacob eris Israel, & eris vidēs Deum: & peribit omnis labor, & omnis gemitus, transient curæ mordaces, succedent laudes felices. Beatus cuius Deus Iacob adiutor est eius, huius Iacob. Quare iste beatus, interim adhuc in hac vita gemens? Spes illius in Dominum Deū ipsius.) Ideo beatus, quia spes ipsius in Dominū Deum ipsius. In quo est spes ipsius, ipse erit res ipsius. Fratres, an fortè erraui, quia dixi rē nostram futurum Deum? Quid si dicerem hæreditatem nostram futurum Deum? Spes mea es tu, portio mea in terra viuentiū. Tu eris portio mea: eris tu possessio & possidebis. Possessio Dei eris: & possessio tua erit Deus. Tu eris possessio eius vt colaris ab eo, & ipse B erit possessio tua vt colas eum. Nam & tu colis Deum, & coleris à Deo. Rectè dicitur, colo Deum. Quomodo autem color à Deo? Inuenimus apud Apostolum, Dei, inquit, agricultura estis, Dei ædificatio estis. Et Dominus, Ego sum, inquit, vitis, vos estis sarmenta, & pater meus agricola. Colit te ergo Deus vt sis fructuosus, & colis Deum vt sis fructuosus. Tibi bonum est quod te colit Deus, bonum est tibi quòd colis Deum. Cultor Deus si recedat ab homine, desertus fit ipse homo: cultor homo si recedat à Deo, desertus fit ipse homo. Nec crescit Deus accedente te, nec decrescit discedente te. Ergo erit ipse possessio nostra vt nos pascat, & erimus possessio eius vt nos regat. Spes illius in Dominum Deum ipsius. Quis est iste Dominus Deus ipsius? Attendite fratres. Multi enim habent multos deos, & dicunt eos dominos suos & deos suos. Sed dicit Apostolus, Et si sunt qui dicantur dij, siue in cælo, siue in terra, quemadmodum sunt dij multi, & domini multi: nobis tamē vnus Deus pater, ex quo omnia, & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia. Ergo sit ipse spes tua Dominus Deus tuus, in illo sit spes tua. In Domino Deo suo est spes etiam illius qui colit Saturnum, in Domino Deo ipsius est spes qui colit Martem, qui colit Neptunum, qui colit Mercurium: plus addo, qui colit ventrē, de quibus dictū est, Quorū Deus venter est. Ergo ille illius Deus, atq; ille illius. Quis huius beati? Quia spes ipsius in Domino Deo ipsius. Sed quis est iste? Qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt.) Fratres mei, magnum Deum habemus. Benedicamus nomen sanctum eius, quia dignatus est facere nos possessionem suam. Nondum vides Deum, non potes amare plenè quod nondū vides. Quæ vides, ipse fecit. Miraris mūdum, quare non artificem mundi? Suspicis cælum, & exhorrescis: cogitas vniuersam terram, & contremiscis maris magnitudinem. Quando cogitationem occupas, respice D innumerabilitatem stellarum. Respice tanta genera seminum, tantas diuersitates animaliū, quicquid natat in aquis, repit in terra, volitat in aëre, circumit in cęlo, omnia ista, quàm magna, quàm præclara, quàm pulchra, quàm stupenda? Ecce qui fecit hæc omnia, Deus tuus est. Pone ibi spem tuam, vt sis beatus. Spes illius, in Dominum Deum ipsius. Quem? Qui fecit cælū & terram, mare & omnia quæ in eis sunt. Magnum habemus Deū, Attendite fratres, magnum bonū Deum facientem talia. Quid ergo hinc cogitauit Deus vt faceret? Si tamen dicēdum est de Deo, cogitauit cælum & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt. Fortè dicturus erat homo iste, Video quidem omnia magna ista, cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt fecit Deus: quando me computat Deus inter ea quæ fecit? Et verè ego pertineo ad curam ipsius, & modò de me

Psal. 141. b.

1. Cor. 3. b.
Ioan. 15. a.

1. Cor. 8. a.

Philip. 3. d.

August. tom. 8.

cogitat Deus, aut scit an viuā? Quid est hoc quod dicis? Nō surrepat tibi mala cogitatio in cor, de his esto de quibus paulo antè loquebamur, Laudabo Dominum in vita mea, psallā Deo meo quàm diu sum. Sed iste talis alios alloquitur, nescio quos tepidos, quos exhortatur, & quasi vetat & veretur ne desperant de se; quia non sunt in computo Dei. Multorum enim sunt tales cogitationes. Sed ideo deserunt Deum, & pergūt per quælibet peccata, quia non credūt curare Deum quid agant. Audi eloquia diuina, noli de te desperare. Qui curauit facere te, non curat reficere te? Nónne Deus tuus est, qui fecit cælū & terram & mare? Si ista sola diceret, fortè respōderes tu, Deus qui fecit cælum & terram, & mare, magnus Deus: sed nunquid cogitat de me? Et ipse te fecit, diceretur tibi. Quomodo? Nūquid ego sum cælum, aut ego sum terra, aut ego sum mare? Et quid es? Manifestum est, nec cælum sum, nec terra sum, nec mare sum: sed in terra sum. Vel hoc cōcedis mihi quia in terra es. Audi quia non tantùm cælum & terram, & mare Deus fecit. Fecit enim cælum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt. Si ergo omnia quæ in eis sunt, & te. Parum dico te: passerem, locustam, vermiculum, nihil horum non ille fecit, & cura est illi de omnibus. Non ad præceptū cura est, nam præceptū soli homini dedit. Dicit enim Psalmus, Homines & iumēta saluos facies Domine, secundū multitudinem misericordiæ tuæ Deus. Multitudinem, inquit, misericordiæ tuæ, secundū hanc saluos facies homines, & iumenta. Et apostolus, Nunquid de bobus cura est Deo? Nunquid contraria sunt ista? Quid enim ait apostolus? Nunquid de bobus pertinet ad Deum? Vbi est præceptū, Boui trituranti os non infrenabis: ibi de bobus non cogitauit Deus? Itaq; quosdā boues voluit significari. Non enim hoc curat Deus monere quid agatur cum bobus, habet hoc natura ipsa humana. Sic factus est homo, vt norit cōsulere iumentis suis, C nec inde præcepta à Deo accepit, sed insinuatū est illi in mentē à Deo, vt possit & sine præcepto facere, fecit illum talem Deus. Sed quomodo regit pecus, regēdus est ab alio, ab eo à quo regitur præceptum accepit. Ad præcepti ergo tenorem nō est de bobus cura Deo: sed ad prouidentiam vniuersitatis, qua creauit omnia & mundū regit, homines & iumēta saluos facies Domine. Intendat charitas vestra. Hic fortè aliquis dicat mihi, De nouo testamento est, quia non de bobus pertinet ad Deū: homines & iumenta saluos facies Domine, de veteri testamēto est. Sunt qui calūnientur & dicant, non sibi consonare ista duo testamenta. Ne fortè aliud dicat in vetere, aliud in nouo, & flagitet de me sententiā de nouo talē qualis hæc est, Homines & iumenta saluos facies Domine. Quid facio? Nihil tā in capite noui testamenti, quàm euāgelium. In euāgelio inuenio quia omnia ista pertinent ad Deum, nemo erit iam qui contradicat. Nunquid enim apostolus euangelio cōtrarius erit? Audiamus ipsum Dominum, principem & magistrum apostolorum. Respicite, inquit, volatilia cæli, quia nō seminant neq; metūt, neq; congerūt in horrea: & pater vester cælestis pascit illa. Ergo & præter hominem animalia ista pertinēt ad curam Dei vt pascantur, non vt legem accipiant. Quod ergo ad dandam legē attinet, de bobus cura Deo non est, quod autem ad creanda, ad pascenda, gubernāda & regenda, omnia ad Deum pertinent. Nónne duo passeres asse væneunt, Dominus Iesus Christus dicit: & vnus ex eis non cadet super terram sine volūtate patris vestri? Quanto magis vos pluris estis illis? Nolite ergo dicere, nō pertineo ad Deum. Pertinet ad Deum anima tua, pertinet ad Deum corpus tuū: quia Deus fecit & animam tuam & corpus tuum. Dicis fortè, Non me numerat Deus in magna multitudine. Accedit tibi mirum de euangelio, Capilli capitis vestri omnes numerati

Psalm. 35. a.
1. Cor. 9. b.
Deut. 25. a.
Psalm. 35. a.
Matth. 6. c.
Matth. 10. c.
Ibidem.

merati sunt. Ergo Deus meus est, & in illo spes mea, qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt. Quid autem ad me pertinet? quid agit de me? Qui custodit veritatem in æternum.) Et amandum Deum commmendauit, & timẽdum, qui custodit veritatem in æternum. Quam veritatẽ in æternũ, quam & in quo custodit veritatem? Facientem iudicium iniuriam accipientibus.) Vindicat iniuriam accipientes, fratres mei, facit illis iudicium. Quibus? Qui accipiunt iniuriam, puniens omnes iniuriosos. Si ergo fauebit iniuriam accipientibus & puniet iniuriosos, vide modò de quorum numero esse vis. Vide, attende vtrum in eis velis esse qui iniuriam accipiunt, an in eis qui iniuriam faciunt. Statim enim ad te procedit vox
1.Cor.6.a. apostolica, & dicit tibi, Iam quidem omnino delictum est, quia iudicia habetis vobiscum. Quare non magis iniuriam patimini? Corripit homines quia non patiũtur iniuriam. Non vt patiaris molestiam te hortatur, sed vt patiaris iniuriam: non enim omnis molestia iniuria est. Quicquid enim iure pateris, non est iniuria. Ne fortè diceres, & ego inter iniuriam passos numeror: nam illud in illo loco, & illud causa illa passus sum. Vide si iniuriam passus es. Latrones multa patiuntur, sed non iniuriam. Scelerati, malefici, effractores, adulteri, corruptores, omnes patiũtur multa mala, sed nulla est iniuria. Aliud est pati iniuriam, aliud est pati tribulationem aut pœnam, aut molestiam, aut suppliciũ. Considera vbi sis, quid egeris vide, quare patiaris vide, & ibi vides quid patiaris. Ius & iniuria contraria sunt. Ius enim est quod iustum est: neque enim omne quod ius dicitur, ius est. Quid si aliquis condat ius iniquum? Nec ius dicendum est, si iniustum est: illud ergo verum ius, quod etiam iustum est. Vide quid feceris, non quid patiaris. Si ius fecisti, iniuriam pateris: si iniuriam fecisti, ius pateris. Quare ista dixi, fratres? Vt non se extollant hæretici. Quãdo fortè aliquid patiuntur ex iussionibus principum terrenorum, non se numerent inter eos qui iniurias accipiunt, & dicant, Ecce Psalmus consolatur me: ego enim Deum colo, qui iudicium faciet iniuriã accipientibus. Rectè quæro vtrum iniuriam accipias. Si ius fecisti, iniuria est quam pateris. Ius est exufflare Christum? Ius est rebelli superbia
Ioan.19.c. erigere altare? Ius est parcentibus persecutoribus tunicæ Christi, ecclesiam Christi conscindere? Porrò si hoc ius non est, quicquid pro hoc pateris, ius est. Non es ergo de his qui patiuntur iniuriã. Lego aliquid manifestius ex euangelio, Beati, inquit, qui persecutio-
Matth.5.b. nem patiuntur. Expecta. Quid festinas? Quid dicis, ego sum? Expecta, inquam, totum legam. Audisti, beati qui persecutionem patiũtur: iam tibi nescio quid cœperas arrogare. Si permittis, totum lego: vide quid sequatur, Beati qui persecutionem patiũtur propter iustitiam. Modò dic, ego sum. Si audes dicere, ego sum, superiora quę dixi retractemus: aut ne longum sit, hoc vnum interrogo, Si damnaueris vnum hominem, cuius causam nescis, audes te dicere tenere iustitiam? Aut si quid pro hac re passus esses, iniuriam nominares? Erigis te in temerarium tribunal cordis tui, vnde præcipiteris, & audes ferre sententiam de homine cuius causam nescis? Hoc si de vno homine faceres, esses iniustus: facis hoc de toto orbe terrarum, & iustus es? Fratres charissimi, & quæ est quæ patitur iniuriam, nisi ecclesia catholica, quæ tanta ista perpetitur? Inter tot scandala hæreticorum gemit, & videt per malas suasiones & fraudes rapi de gremio suo infirmos, paruulos pertrahi per nescio quæ secreta malarum speluncarum, rebaptizari, exufflari in eis Christum, occidi in eis non mortale illud suum quod homines sunt, sed illud quod in æternum victuri sunt. Suadetur homini dicere, non sum Christianus, & iustitia vocatur. Accessurus es ad episcopum: dicit tibi, Vide ne dicas

A te esse Christianum. Si enim dixeris te esse Christianum, non es acceptus. Vt autem accipias, dic te non esse. Quid mones Christiane? Quid doces? Certè persecutionem pateris. Tanto tu verius persecutionem pateris, quanto tu verior persecutor. Quando imperatores persequebantur Christianos, minando cogebant, quod tu efficis suadendo. Persuades Christiano vt neget se esse Christianum. Quod tu suadendo facis, hoc persecutores occidendo non fecerunt. Sub te viuit homo qui negat se esse Christianum, negat & viuit. Perdidit iam vitã, cadauer tibi loquitur. Qui percussus est gladio persecutoris, cecidit, & viuit: cui loqueris, stat & cecidit. Hæc faciẽs, quicquid passus fueris, iniuria erit? Nolo tibi blandiaris: si hęc iniusta sunt, omnia quæ facis, quicquid pateris iustum erit. Cui autem facit iudicium, qui custodit veritatem in æternũ? Iniuriam patiẽtibus. Iam tu procede, & dic ratiocinationib. illis tuis bonis & quasi acutis & subtilibus, quia
B tu pascis, & dic, Famelicus potest pascere, id est, peccator potest dare sanctũ? Famelicus potest pascere? Languidus potest sanare? Ligatus potest soluere? Ista sunt veluti magna & subtilia, quibus decipiunt imperitos. Claudat illis os Psalmus iste, Dat escam esurientibus.) Ecce nihil à te expecto, Deus dat escam esurientibus. Quibus esuriẽtibus? Omnibus. Quid est, omnibus? Omnibus animalibus. Omnibus hominibus ipse dat escam. Et nullam escam seruat dilectis suis? Si habent aliam famem, habẽt & aliam escam. Quæramus Matth.5.a.
primò famem ipsorum, & inueniemus escã ipsorum, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Famelici Dei esse debemus. Ante ianuam conspectus illius in orationem mendicemus, ipse dat escam esurientibus. Quid est quòd te hæretice iactas, quia tu soluis, tu erigis, tu illuminas? Videlicet quia tu liberatus iam es, & tu stas, & tu lumen es? Absit. Superius attende, Nolite confidere in principes
C & in filios hominum, à quibus non est salus. Non ipsi dant salutem. Ergo recedite hæretici de medio. Dominus soluit compeditos, Dominus erigit elisos, Dominus sapientes facit cæcos.) Id est, eos qui cæci sunt facit sapientes. Optimè per hanc sententiam exposuit nobis omnes superiores, ne fortè cùm dixisset, Dominus soluit compeditos, ad illos cõpeditos referremus, qui fortè propter aliquam noxam ligantur ferro à dominis suis. Quia autem dixit, Erigit elisos, occurrit nobis aliquis, aut offendens, aut cadens, aut equo lapsus. Est alius casus, sunt aliæ compedes: quomodo sunt alię tenebræ, & alia lux. In eo quod dixit, Sapientes facit cæcos, noluit dicere illuminat cæcos, ne & hoc carnaliter intelligeres: sicut illuminatus est à Domino, cu- Ioan.9.a.
ius oculos luto de sputo facto inunxit, & saluum eum fecit. Ne tale aliquid sperares cùm de spiritalibus loquitur, ostendit quãdam lucem sapientiæ qua illuminantur cæci. Ergo quomodo illuminantur cæci luce
D sapientiæ, sic soluuntur compediti, sic eriguntur elisi. Vnde sumus ergo compediti? vnde elisi? Corpus nostrum ornamẽtum nobis fuit: peccauimus, & compedes inde accepimus. Quæ sunt cõpedes nostræ? Mortalitas ipsa. Audi apostolum Paulum, quia & ipse adhuc in hac peregrinatione compeditus erat. Quanta peragrauit compeditus iste? Non illi fuerunt graues compedes, cum ipsis cõpedibus toto orbi euangelium prædicauit: spiritus charitatis rapuit compedes, & circumiuit quantum potuit. Sed tamen quid dicit? Con- Phil.1.d.
cupiscentiã habens dissolui & esse cum Christo. Quid est, dissolui? A compedibus mortalitatis absolui. Et tamen misericordia adhuc volebat esse in compedibus propter alios compeditos, quibus ministraret, Manere, inquit, in carne, necessarium propter vos. Dominus ergo soluit compeditos, id est, ex mortalib. immortales facit. Dominus erigit elisos. Quare elisi sunt? Quia erecti

erecti erant. Quare eriguntur? Quia humiliati sunt. *Genes. 3.a.* Cecidit atque elisus est Adam. Ille cecidit, Christus descendit. Quare descendit qui non cecidit, nisi vt leuaretur qui cecidit? Dominus sapientes facit cæcos.

Dominus diligit iustos.) Ideo facit iudicium iniuriam accipientibus. Et qui sunt ipsi iusti? Modò quatenus iusti, quemadmodum habes, Dominus custodit proselytos.) Proselyti, aduenæ sunt. Omnis ecclesia gentium, proselyta est. Aduenititia enim est ad patres, non de carne eorum nata, sed imitando filia. Dominus tamen custodit, non aliquis homo. Orphanum & viduam suscipiet.) Nemo putet quasi pupillum propter hæreditatem, aut viduam propter nescio quod negocium suum. Equidem & istis Deus opitulatur, & in omnibus officiis generis humani bonum opus facit, qui pupillum consolatur, qui viduam non deserit: sed secundum quendam modum omnes pupilli sumus, absente patre, non mortuo. Pupillus enim secundum homines, mortuo patre fit. Et si verum quæratis fratres, quia anima non moritur, viuunt parētes nostri, & magis absentibus patribus sumus pupilli. Qui pupilli sunt, si mali fuerint, in pœnis viuunt: si boni fuerint, in requie viuunt. Omnia integra sunt creatori: tamē nos quam diu sumus in corpore hoc, & peregrinationis locum incolimus, absens est pater noster ad quem clamamus, *Matth. 6.a.* Pater noster qui es in cælis. Ideo ecclesia vidua: quasi absente sponso, absente viro. Veniet ille qui illam modò protegit, nō visus, sed desideratus. Magno enim desiderio rapimur, & amore eius quem non videmus, desideramus. Inhærebimus amplexibus visis, si nondum visis fide detinemur. Ergo & pupillum & viduam quid voluit intelligi, fratres? Destitutos omni ope & auxilio. Destituta anima in seculo, ipsa sibi speret adiutoriū Dei. Quicquid hic habueris, aurū habeas, præsumpsisti inde: iam non es proselytus, non es orphanus, non in viduam numeraris. Amicum habes: si de illo præsumpseris, & Deum dimiseris, non es destitutus. Habes hæc omnia, non inde præsumis, non inde superbis: pupillus Dei es, & vidua Dei. Suscipit ergo destitutos, hoc dixit: Suscipit pupillum, suscipit & viduam. Et viam peccatorum exterminabit.) Quæ est via peccatorum? Irridere ista quæ dicimus. Quis pupillus? Quæ vidua? Quod regnum cælorum? Et quæ pœna inferorum? Fabellæ istæ Christianorum sunt. *1. Cor. 15. d.* Ad quod video, ad hoc viuam. Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Vide ne tale aliquid persuadeant, ne per aurem in cor intrent, & spinas inueniant in aurib. tuis. Qui cœperit sic intrare, punctus abscedat. *Ibidem.* Corrumpunt enim mores bonos colloquia mala. Sed fortè hic dicturus es, Quare ergo felices sunt? Ecce nec Deum colunt, & omnia mala quotidie committunt, abundant rebus his quibus ego egēs laboro. Noli zelare in peccatores. Quid accipiant, vides: quid illis seruetur, non vides. Et vnde, inquit, video quod non video? Omnino habet oculos fides: & maiores oculos, & potentiores & fortiores. Hi oculi *Psal. 24. c* neminem deceperunt, hi oculi sint semper in Dominum, & vt ipse euellat de his laqueis pedes tuos. Via peccatorum placet tibi, quia lata est, & multi per illam ambulant. Latitudinem eius vides, finem eius non vides. Ecce vbi finitur, præcipitium est: vbi finitur, profunditas quædam barathri est. Lætantes, & spaciantes in ista via, illo fine merguntur. Sed extendere oculos non potes vt videas ipsum finem, crede ei qui videt. Et quis est qui videt? Homo? Fortè nemo homo: sed Dominus Deus tuus venit ad te, vt crederes Deo. Num enim & Domino tuo non es crediturus, qui ait, Lata & *Matth. 7.b.* speciosa est via quæ ducit ad interitum, & multi sunt qui ingrediuntur per illam? Hanc viam exterminabit Dominus, quia ipsa est via peccatorum. Et dum exterminata fuerit via peccatorum, quid nobis restat? Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. *Matth. 25. d.* Ad hoc conclusit Psalmista, Et viam peccatorum exterminabit? Et quid tu? Regnabit Dominus in æternum.) Gaude, quia tibi regnabit: gaude, quia tu eris regnum eius. Vide enim quid sequitur. Es certè ciuis de Sion, nō de Babylonia, id est, non de ciuitate peritura huius seculi, sed de Sion ad tempus laborante & peregrinante, in æternum autem regnatura. Audisti ergo finē, inde es. Regnabit Dominus in æternū, Deus tuus Sion.) O Sion, Deus tuus regnabit in æternum. Nunquid sine te regnabit Deus tuus? In generatione & generatione.) Bis dixit, quia non potuit semper dicere. Nec putes quia verbis finitis finitur æternitas. Æternitas in verbo quatuor syllabis constat, in se sine fine est. Non potuit tibi nisi sic commendari, Deus tuus regnabit in generatione & generatione. Parum dixit, Si tota die diceret, angustum esset. Si tota vita sua diceret, nónne aliquando conticesceret? Ama æternitatem: nullo fine regnabis, si finis tibi Christus est, cum quo regnabis in secula seculorum, Amen.

IN PSALMVM CXLVI. ENARRATIO.

Intenti audiebamus cùm Psalmus præsens cantaretur: & non omnes qui audiebamus etiam intelligebamus. Quanto magis ergo intentè nunc audiendus est, si vt spero & cupio a iuuantibus omnium audientium orationibus, si quid hic fortè obscurum est, Deo donāte reuelabitur: vt sit fructuosus auditus, nec inanis redeat auditor qui intentus affuit cùm audiret? Vnde cœpit? nobis dicitur, laudate Dominum. Dicitur hoc omnibus gētibus, non solis nobis. Et istam vocem per loca quidem singula sonantem à lectoribus, singillatim audiunt ecclesiæ: vna vox tamen Dei super omnes non tacet, vt laudemus eū. Et quasi quæreremus quare laudare Deum debeamus, videte quam causam attulit. Laudate Dominum, inquit, quoniā bonus Psalmus.) Hæc est merces tota laudātium, laudemus Dominum. Quare? Quoniam bonus Psalmus. Vellem ego, inquit aliquis, laudare Dominum, si mihi aliquid pro ista laude donaret. Quis enim laudat gratis vel hominem? Expectant ergo aliquam mercedem laudatores hominum. Nullamne mercedem expectare, aut petere, aut sperare debet laudator Dei? Laudatur infirmus, & speratur de eo aliquid. Laudatur omnipotens, & nulla merces est? An fortè hoc cupio, quod ille dare non potest? Quid homo desiderat, quod in manu Dei non sit? Cùm laudaueris hominem, fortè hoc cupis quod ab illo præstari non potest. Deū securus lauda: quem nemo potest dicere nō posse præstare, quod tu poteris desiderare. Proposita ergo spe mercedis alicuius laudare debemus Deum, non tamen daturum quicquid cupimus. Pater est enim, & quod mali cupiunt filij, non dat. Laudemus & speremus, & desideremus, non illud, aut illud, sed quod iudicat dandū esse quem laudamus. Ille enim nouit quid nobis dari expediat, nos autem intendamus quid nobis prosit accipere. Apostolus ait, Quid enim oremus sicut oportet, nescimus. *Rom. 8. A* Et ipse idem apostolus Paulus sperabat sibi prodesse, si auferretur ab eo stimulus carnis suæ, angelus satanæ à quo colaphizabatur, sicut ipse confitetur, & ait, Propter quod Dominum ter rogaui vt auferret *2. Cor. 12. F.* eum à me: & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Desiderauit aliquid, nō concessum est ad voluntatem, vt †consolaretur ad sanitatem. *al. consulatur* Hic ergo quid nobis propositum est? Laudate, inquit, Dominū. Quare laudamus Dominū? Quoniam bonus Psalmus. Ipse Psalmus laus Domini est. Hoc ergo ait, Laudate Dominum quoniam bonū est laudare Dominū. Non sic prætereamus laudare Dominum: dictum est & transijt, factum est & siluimus, laudauimus & tacuimus, cātauimus & cōquieuimus.

Imus in aliud fortè agendum quod restat,& aliæ actiones cùm occurrerint nobis, laudatio diuina cessabit in nobis? Non sic prætereamus laudare Dominum, non sic. Nam lingua tua ad horam laudat, vita tua semper laudet. Inde ergo bonus Psalmus. Psalmus quippe cãtus est non quilibet, sed ad psalterium. Psalterium autem quoddam organum est cantilenæ, sicut lyra, sicut cithara, & huiusmodi organa, quæ inuẽta sunt ad cantandum. Qui ergo psallit, non sola voce psallit: sed assumpto etiam quodam organo quod vocatur Psalterium, accedentibus manibus voci concordat. Vis ergo psallere? Non solùm vox tua sonet laudes Dei, sed opera tua concordent cũ voce tua. Cùm ergo voce cantaueris, silebis aliquando: vita sic canta, vt nunquam sileas. Negocium agis, & fraudem cogitas, siluisti à laude Dei: & quod grauius est, non solùm à laude siluisti, sed in blasphemiam perrexisti. Cùm ergo Deus laudatur de bono opere tuo, opere tuo laudas Deũ: & cùm blasphematur Deus de malo opere tuo, opere tuo blasphemas Deum. Itaque ad aurium exhortationem canta voce: corde ne sileas, vita ne taceas. Non cogitas in negocio fraudem, psallis Deo. Cùm manducas & bibis, psalle: non intermiscendo sonorum suauitates ad aures aptas, sed modeste & frugaliter & temperanter manducando & bibendo. Quia hoc dicit apostolus, Siue manducatis, siue bibitis, siue quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. (1.Cor.10.g.) Si ergo bene agis, & quod manducas & bibis, & ad refectionem corporis sumis reparationemque membrorum, gratias agens ei qui tibi præbuit mortali & fragili ista supplementorum solatia: & cibus tuus & potus tuus laudat Deum. Si verò modum naturæ debitum immoderatione voracitatis excedas, & vinolentia te ingurgites: quantaslibet laudes Dei lingua tua sonet, vita blasphemat. Post cibum & potum requiescas vt dormias: nec in lecto aliquid turpiter agas, nec excedas vltra cõcessam licentiam in lege Dei. Sit castus cum coniuge thorus: & si est cura propagandi liberos, non sit effrenata luxuries libidinũ. (1.Cor.6.d.) Defer in lecto tuo coniugi tuæ honorẽ: quia membra Christi estis ambo, ambo ab illo conditi, ambo sanguine ipsius reparati. Hæc agens laudas Deum, nec omnino silebit laudatio tua. Quid cùm somnus aduenerit? Et cùm dormis, non te excitet à quiete mala conscientia tua: & innocentia somni tui laudat Deum. Si ergo laudas, non tantùm lingua tua canta, sed etiam assumpto bonorum operum psalterio: quoniam bonus psalmus. Laudas cùm agis negocium, laudas cùm cibum & potum capis, laudas cũ in lecto requiescis, laudas cùm dormis. Quando nõ laudas? Perficietur in nobis laudatio Dei cum ad illam ciuitatem venerimus, (Matth.22.c.) quando effecti fuerimus æquales angelis Dei, quãdo nos nulla corporalis necessitas vlla ex parte sollicitat, non fames, non sitis interpellat, non æstus fatigat, non frigus constringit, non febris deijcit, non mors finit. Ad illam perfectissimam laudem exerceamus nos laudatione ista in bonis operibus. Propterea cùm dixisset, Laudate Dominũ quoniam bonus psalmus, Deo nostro, inquit, iocunda sit laus.) Quomodo erit Deo nostro iocunda laus? Si bene viuendo laudetur. Audi quia tunc erit illi iocunda laus. Alio loco dicitur, (Eccl.15.b.) Non est speciosa laus in ore peccatoris. Si ergo in ore peccatoris speciosa laus non est, iocunda non est. Hoc enim iocundum, quod speciosum. Vis ergo vt Deo tuo iocunda sit laus? Noli bonæ cantilenæ tuæ obstrepere moribus malis. Deo nostro iocunda sit laus. Quid dixit? Qui laudatis, bene viuite. Laudatio impiorum offendit Deum. Plus ille attendit quid viuas, quàm quid sones. Certè cum eo quem laudas, pacem habere vis. Quomodo cum illo quæris pacem, quando à teipso dissonas? Quomodo, inquies, à memetipso dissono? aliud sonat lingua, aliud indicat vi-

A ta. Deo nostro iocunda sit laus. Potest enim laus iocunda esse homini, cùm audit concinnis acutisque sententiis & suaui voce laudantem. Sed Deo nostro iocunda sit laus: cuius aures non ad os, sed ad cor, non ad linguam, sed ad vitam laudatoris patent. Quis est Deus noster, cui iocunda sit laus? Dulcescit nobis, cõmendat se nobis: gratias dignationi eius. Dignatur enim commendare se nobis, non quasi aliquid præstaturis, sed multa ab illo potiùs accepturis. Quomodo ergo commendat se nobis Deus? Audite apostolum Paulum. Commendat autem, inquit, dilectionẽ suam (Rom.5.b.) Deus in nobis. Quomodo commendat? Audite, ipse dicat apostolus, vt comparetur & psalmo, Commendat, inquit, dilectionem suam Deus in nobis. Quomodo commendat? Quoniam cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Quid ergo seruat laudatoribus, qui sic se commendat peccatoribus? Quia ergo sic dixit apostolus commendasse Deum

B nobis dilectionem suã, vt Christus moreretur pro impiis, non vt impij remanerent, sed vt morte iusti ab iniustitia sanarentur: hîc quid audis, cùm dixisset, Deo nostro iocunda sit laus? Videamus si ipsa est commendatio, quam dixit apostolus, Quia Christus pro peccatoribus & pro impiis mortuus est. Ædificans, inquit, Hierusalem Dominus, & dispersiones Israëlis colligens.) Ecce ædificans Hierusalem Dominus colliget dispersiones populi ipsius. Populus enim Hierusalem populus Israël. Est Hierusalem æterna in cælis, vbi ciues etiam angeli sunt. Quid ergo ibi Israël? Si hominem illum nepotem Abrahæ consideres, qui dictus est (Gen.32.f.) & Iacob, quomodo angelos intelligimus Israël? Si interpretationem nominis discutiamus, quia & ipse Iacob, mutato nomine vocatus est Israël, magis ibi nomen Israël, & vtinam & nos sequentes simus Israël. Quid enim interpretatur Israël? Videns Deum. Omnes ergo ciues illius ciuitatis videndo Deum gaudẽt

C in illa magna ciuitate & ampla & cęlesti, spectaculum eis Deus ipse est. Sed nos ab illa ciuitate peregrinamur, peccato expulsi, ne ibi remaneremus, & mortalitate prægrauati ne illò rediremus. Respexit Deus peregrinationem nostrã, & ille qui ædificat Hierusalem, restituit lapsam partẽ. Vnde restituit lapsam partem? Dispersiones Israël colligens. Cecidit enim pars quædam, & facta est peregrina. Hanc peregrinam misericorditer vidit Deus, & quæsiuit non quærentes se. Vnde quæsiuit? Quem misit ad captiuitatem nostram? Misit redemptorem, secundum quod ait apostolus, Commẽdat, inquit, Deus dilectionem suam in nobis, (Rom.5.b.) quoniam cũ adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Misit ergo ad captiuitatẽ nostram redemptorem filium suum. Porta, inquit, tecum saccum, ferto ibi precium captiuorũ. Induit enim se ille mortalitatem carnis, & ibi erat sanguis quo fuso redimeremur. Illo sanguine collegit dispersiones Israël. Et

D si ille collegit olim dispersos, quomodo satagendũ est vt colligantur modò dispersi? Si collecti sunt dispersi, vt in manu artificis ad ædificium formarentur, quomodo colligendi sunt, qui de manu artificis inquietudine ceciderunt? Ædificans Hierusalẽ Dominus. Ecce quem laudamus, ecce cui laudem tota vita nostra debemus. Ædificans Hierusalem Dominus, & dispersiones Israël colligens. Quomodo colligit? Quid agit vt colligat? Qui sanat contritos corde.) Ecce quomodo colliguntur dispersiones Israël, vt sanentur contriti corde. Qui cor nõ conterunt, non sanantur. Quid est enim conterere cor? Notum sit charissimi, fiat vt sanari possitis. Dictũ est enim multis aliis scripturarum locis, & maximè illo loco voce nostra quidam cantans dicebat, Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem vtique. (Psalm.50.d.) Deo dicebat, Si voluisses sacrificium, dedissem vtique, holocaustis autem non delectaberis. Quid ergo

ergo? Sine sacrificij oblatione remanebimus? Audi A
quid te velit offerre. Sequitur & dicit, Sacrificiũ Deo
spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum
Deus non spernit. Sanat ergo contritos corde, quia il-
Psal. 33. d. lis propinquat vt sanet: sicut dicitur in alio loco, Prope
est Dominus his qui obtriuerunt cor. Qui obtriuerũt
cor? Humiles. Qui non obtriuerũt cor? Superbi. Con-
tritum sanabitur, elidetur elatum. Ad hoc enim fortè
eliditur, vt cõtritum sanetur. Ne velit ergo, fratres, cor
nostrum esse erectum, antequam sit rectum. Malè eri-
gitur quod non primò corrigitur. Qui sanat contritos
corde, Et alligat contritiones eorum.) Sanat, inquit,
contritos corde, sanat ergo humiliatos corde, sanat cõ-
fitentes, sanat seipsos punientes, in se seuerũ iudicium
exercẽtes, vt possint esse illius misericordiam sentien-
tes. Tales sanat, sed perfecta eorum sanitas transacta
1.Cor.15.g. mortalitate fiet, quando corruptibile hoc induerit in-
corruptionẽ, & mortale hoc induerit immortalitatẽ:
quando nihil erit quod ex carnis labe sollicitet, nõ so- B
lùm nihil cui consentiamus, sed nihil quod suggeratur
ex carne. Etenim modò, fratres mei, quãtæ illicitæ de-
lectationes animum tangunt, quamuis eis nõn cõsen-
tiamus, vt membra nostra iustitiæ seruiant, nõ iniqui-
tati: tamẽ vel delectari talibus, etsi non consẽtis, non-
dum est perfecta sanitas. Sanaberis ergò, corde sana-
beris cõtrito. Noli erubescere, contere cor: tales sanat
Rom. 7. d. Deus. Sed quid ago, inquies, modò? Condelector enim
legi Dei secũdum interiorem hominem: video autem
aliam legem in membris meis repugnãtem legi men-
tis meæ, & captiuum me ducentem in lege peccati.
Quid agis? Contere cor, confitere: age, dic sequentia,
Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mor-
tis huius? Hoc enim dicere, infelix homo, iam cor cõ-
terere est. Ille speret felicitatem, qui confitetur infeli-
Ibidem. citatem. Dic ergo, Infelix ego homo, quis me liberabit
de corpore mortis huius: vt respondeatur tibi, Gratia
Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Quo- C
modo autem liberabit ipsa gratia Dei, vnde nunc pi-
Rom. 8. b. gnus accepimus? Audi eundem apostolum. Corpus
quidem, inquit, mortuum est propter peccatum, spiri-
tus autem vita est propter iustitiam. Si ergo spiritus
eius qui suscitauit Iesum Christum ex mortuis, habi-
tat in vobis, qui suscitauit Iesum Christum à mortuis,
viuificabit & mortalia corpora vestra, per inhabitan-
tem spiritũ eius in vobis. Hoc ergo pignus accepit spi-
ritus noster: vt incipiamus fide seruire Deo, & ex fide
Rom. 1. b. appellari iusti. Quoniã iustus ex fide viuit. Quicquid
autem nobis adhuc repugnat & resistit, de mortalita-
Rom. 8. c. te carnis est, & hoc sanabitur. Viuificabit enim, inquit,
& mortalia corpora vestra, per inhabitantem spiritum
eius in vobis. Ad hoc pignus dedit, vt compleat quod
promisit. Quid ergo nunc in hac vita, quando adhuc
confessores sumus, nondum possessores? Quid in hac
vita? Quid fiet? Quomodo curabitur? Sanat contritos
corde. Sed perfecta sanitas tunc erit, quando diximus. D
Nunc ergo quid? Alligat contritiones eorum. Qui cu-
rat, inquit, contritos corde, quorum perfecta sanitas in
resurrectione iustorum erit: alligat modò contritiones
eorum. Quæ sunt alligamenta contritionũ? Sicut me-
dici alligant fracturas. Aliquando enim intelligat &
hoc charitas vestra, & notum est eis qui animaduerte-
runt, vel à medicis audierũt: aliquãdo praue & distortè
firmata, vt corrigant medici, frangunt, & faciunt vul-
Ose 14. d. nus nouum, quia mala erat sanitas praua. Sic ergo re-
ctę sunt, inquit scriptura, viç Domini, sed prauicordius
in illis scandalizabitur. Quid est prauicordius? Torti-
cordius, tortum cor habẽs. Putat torta esse omnia quæ
dicũtur à Deo, putat praua esse omnia quæ fecit Deus,
& displicent illi omnia iudicia Dei, maximeq; in qui-
bus ipse corripitur, & sedet & disputat quàm male fa-
ciat Deus, quia non pro eius volũtate facit. Distortum

cor prauum cor est: quod non se corrigit ad Deum, &
Deum vult distorquere ad se. Quid ergo dicit Deus
desuper? Tortus es, æquus sum. Si tu rectus esses, senti-
res æquitatem meam. Quemadmodum si in pauimẽ-
tum æquale poneres distortum lignum, non colloca-
retur, vndiq; nutaret, vndiq; agitaretur, quod non loci
inæqualitas, sed distortio ligni facit: sicut ait scriptura,
Quàm bonus Israël Deus rectis corde. Quid ergo tor- Psal. 72. A.
tum est cor? Quomodo dirigitur? Et tortum est & du-
rum. Iam ergo tortum & durum frangatur, contera-
tur vt dirigatur. Tu dirigere cor tuum non potes: tu
frange, ille dirigat. Quomodo tu frangis? quomodo tu
conteris? Confitendo, puniendo peccata tua. Quid a-
liud significat pectorũ tunsio? Nisi fortè putamus ossa
nostra aliquid peccasse, cùm tundimus pectus. Sed si-
gnificamus nos cor conterere, vt à Domino dirigatur.
Sanat ergo contritos corde, & contritum cor habẽtes:
& sanitas ipsius cordis tunc erit perfecta, cùm & cor-
poris reparatio implebitur quæ promissa est. Nunc in-
terea quid facit medicus? Alligat contritiones tuas, vt
tu possis peruenire ad plenissimam firmitatem: donec
consolidetur quod fractũ est, quod alligatum est. Quæ
sunt ista alligamenta? Temporalia sacramẽta. Alliga-
menta medicinalia sunt contritionis nostræ, sacramẽ-
ta interim temporalia quibus habemus cõsolationem:
& ista omnia quæ loquimur vobis, ipsa quæ sonant &
transeunt, quicquid in ecclesia geritur temporaliter,
alligamenta sunt contritionum. Quemadmodũ enim
medicus perfecta sanitate detrahit ligaturã: sic in illa
ciuitate Hierusalem cùm æquales angelis facti fueri- Matth. 22. A.
mus, nunquid putatis ibi nos accepturos esse quod hic
accipimus? Aut ibi recitandum est nobis euangelium,
vt fides nostra permaneat? aut imponenda est manus
ab aliquo præposito? Ista omnia alligamenta fracturæ
sunt. Perfecta sanitate detrahentur: sed ad eam nõ per-
ueniretur, nisi alligarentur. Sanat ergo contritos cor-
de, & alligat contritiones eorum. Qui numerat mul-
titudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocans.)
Quid magnum Deo, numerare multitudinem stella-
rum? Hoc & homines conati sunt. Viderint vtrum im-
plere potuerint: non tamen conarentur, nisi se imple-
turos esse sperarent. Illis dimittamus quid potuerint,
& quousque peruenerint: Deo autem non puto esse
magnum numerare omnes stellas. An fortè numerum
ne obliuiscatur, recenset? Et magnum est aliquid Deo,
stellas numerare, cui capilli capitum numerati sunt?
Manifestum est, fratres, aliquid velle Deum intellige-
re nos in eo quod ait, Qui numerat multitudinẽ stel- Matth. 10. A.
larũ, & omnibus eis, inquit, nomina vocans. Sunt stel-
læ quædam lumina in ecclesia cõsolantia noctem no-
stram, omnes quibus dicit apostolus, In quibus appa- Philip. 2. a.
retis tanquam luminaria in mundo. In ista, inquit, na-
tione tortuosa & peruersa, in quibus apparetis tãquam
luminaria in mundo verbum vitæ habentes. Illas stel-
las numerat Deus. Omnes secum regnaturos, omnes
aggregandos corpori vnigeniti sui numeratos habet,
& numerat eos. Qui indignus est, nec numerabitur. Et
multi crediderunt, vel multi se qualicunq; adumbra-
ta specie fidei, populo eius applicuerunt: nouit tamen
ille quid numeret & quid ventilet. Nam tanta est cel-
situdo euangelij, vt fieret quod dictum est, Annuncia- Psal. 39 b.
ui & locutus sum, multiplicati sunt super numerum.
Sunt ergo in populis & supernumerarij quodammo-
dò. Quid est, supernumerarij? Plus quàm ibi futuri
sunt. Intra parietes istos plures sunt, quàm futuri sunt
in regno Dei, in illa Hierusalem cælesti: ipsi supernu-
merum sunt. Animaduertat quisque, vtrum luceat in
tenebris, vtrum in iniquitate seculi tenebrosa non se-
ducatur: si non fuerit seductus nec victus, tanquam
stella erit, quã iam numerat Deus. Et omnibus, inquit,
eis nomina vocans: ibi est totum præmium. Habemus

nomina quædã,nomina apud Deum: vt nouerit Deus A nomina nostra, hoc optare debemus, hoc agere, hoc satagere quantũ possumus,non de aliis rebus gaudere, nec de donis quibusdã spiritalibus. Videat charitas vestra. Multa dona sunt in ecclesia, sicut apostolus dicit, 1.Cor.12.d. Alij quidẽ per spiritum datur sermo sapientiæ,alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alij fides in eodẽ spiritu, alij donatio curationum, alij diiudicatio spirituum, id est, vt diiudicet inter bonos malosq; spiritus,alij linguarum genera,alij prophetia. Quanta dixit?quàm multa dixit? Multi donis talibus malè vsi,audient in fine, Non noui vos. Et quid dicturi sunt in fine,qui audient,Non noui vos? Matth.7.d. Domine nónne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? In nomine tuo omnia ista.Et quid dicet eis? Nũquam noui vos, discedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Quid est ergo esse iam lumen cæli consolans noctem,& quod non vincatur à nocte? Adhuc,inquit, B 1.Cor.13.a. supereminentiorem viam vobis demonstro. Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatẽ autem non habeam, factus sum vt æramentum sonans, aut cymbalum tinniens. Quale donum est loqui linguis angelorum & hominũ? Tamen si charitatẽ, inquit,non habeam,æramentũ sum sonans,aut cymbalum tinniens. Si sciero, inquit, omnia sacramenta & omnem scientiam,& si habuero omnem prophetiam,& omnem fidem,ita vt montes transferam: quanta ista dona sunt? Charitatem autẽ non habeã,inquit,nihil sum. Quale est illud donum martyrij, & distributionis rerum suarum? Et tamen si distribuero, inquit, omnia mea pauperibus, & tradidero corpus meum vt ardeat, charitatẽ autem nõ habeam,nihil mihi prodest. Qui ergo nõ habet charitatem,& si ad tempus habet hæc dona,auferentur ei. Auferetur ei quod habet,quia quiddã non habet. Et ipsum quiddam hoc non habet vnde cætera teneantur,& ipse non pereat. Quid est illud quod mo- C dò ait Dominus, Matth.13.b. Qui habet, addetur ei: qui autẽ non habet, & quod habet auferetur ab eo? Qui ergo non habet,& quod habet auferetur ab eo. Habet gratiam possidendi,sed non habet charitatẽ vtendi. Quia ergo illud non habet, & quod habet auferetur ab eo. Propterea discipuli vt haberent charitatem,quos volebat facere in cælo stellas ambulãtes supereminentẽ viam, ille qui numerat multitudinem stellarum & omnibus eis nomina vocans, cùm redirẽt discipuli quò missi erant,exultauerunt & dixerunt: Domine,ecce spiritus immundi subiecti sunt nobis propter nomẽ tuum. Et ille qui numerat multitudinẽ stellarum, & omnib. eis Luca 10.d. nomina vocans,sciens multos dicturos esse, Nónne in nomine tuo dæmonia eiecimus? quibus dicturus est in finẽ,Non noui vos: quia eos nõ numerauit in multitudine stellarum,nec eis nomina vocauit: Nolite,inquit, in hoc gaudere quia spiritus vobis subiecti sunt, sed gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cælo. D Qui numerat multitudinem stellarum,& omnibus eis nomina vocans. Magnus Dominus noster.) Impletus est gaudio, eructauit ineffabiliter: nescio quid dicere non valebat, & cogitare quomodo valebat. Magnus Dominus noster, Et magna virtus eius,& intelligentiæ eius nõ est numerus.) Ille ipse qui numerat multitudinẽ stellarũ,numerari nõ potest. Magnus Dominus noster, & magna virtus eius, & intelligentiæ eius non est numerus. Quis hoc exponat?quis dignè vel cogitet quod dictum est,Et intelligentiæ eius nõ est numerus? Atq; vtinam infundat se vobis, & vbi nos deficimus, quia ipse potens est,ipse illustret mẽtes vestras,vt sciatis quid sit,intelligentiæ eius non est numerus. Videtis enim fratres. Nunquid est numerus arenæ? Nobis non Matth.10.d. est,Deo est. Cui capilli capitis nostri omnes numerati sunt, & arena numerata est. Quicquid ergo infinitum mundus iste complectitur, etiam si nõ homini, tamen est Deo,parũ dico Deo,angelis numeratũ est. Intelligentiæ eius non est numerus. Excedit omnes numerarios intelligentia eius, numerari à nobis non potest. Ipsum numerũ quis numerat? Numero numerantur, quæcunq; numerãtur. Si quicquid numeratur,numero numeratur,numeri nõ potest esse numerus: numerari numerus nullo pacto potest. Quid ergo est apud Deum? Vnde fecit omnia,& vbi fecit omnia,cui dicitur, Omnia in mensura & numero & pondere dispo- Sap.11.d. suisti? Aut quis ipsam mensuram, & ipsum numerum, & ipsum põdus vbi Deus omnia disposuit aut numerare potest,aut metiri,aut appendere? Ergo intelligentiæ eius non est numerus. Conticescãt humanę voces, requiescant humanæ cogitationes. Ad incomprehensibilia non se extendant quasi comprehensuri,sed tanquam participaturi: participes enim erimus. Non hoc quod capimus erimus, nec totũ capiemus: sed participes erimus, quia dictũ est de Hierusalem cuius dispersiones colligit, dictum est de illa quiddam magnum, Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas,cuius participatio eius in idipsum. Psal.121.a. In idipsum quid ait, nisi quod mutari non potest? Cætera quæ sunt creata,aliter & aliter possunt esse: qui autem creauit,aliter & aliter non potest esse. Idipsum ergo ille est, quoniam dictum est ei, Mutabis ea & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & Psal.101.d. anni tui non deficient. Igitur si ipse idẽ ipse est, & mutari ex nulla parte potest: participãdo eius diuinitatem erimus & nos immortales in vitam æternam. Et hoc nobis pignus datũ est de filio Dei quod iam dixi sanctitati vestræ, vt antequam efficeremur participes immortalitatis ipsius, fieret ipse prior particeps mortalitatis nostræ. Sicut autem ille mortalis,non de sua substantia,sed de nostra: sic nos immortales, nõ de nostra substantia,sed de ipsius. Participes ergo erimus,nemo dubitet,Scriptura hoc dixit. Et cuius rei participes erimus,quasi partes sint apud Deum, aut per partes diuidatur Deus? Quis ergo explicat quomodo sint participes vnius simplicis multi? Non ergo exigatis quod apertè ante dici non posse puto quàm videatis, sed redire ad remedium Saluatoris: cõterite cor, cõfringatur animi duritia, cõteratur animi duritia, conteratur animi pertinacia, accusetur in malo, renascatur in bono. Diriget ipse, alligabit fracturam, consolidabit sanitatem: & non erunt iam impossibilia nobis, quæ modò impossibilia sunt. Bonum est enim vt cõfiteatur infirmitatem,qui vult peruenire ad diuinitatem. Intelligẽtiæ eius non est numerus. Ideo quid debeas facere in difficultate intelligendi, ostendit tibi cùm consequenter dicit, Suscipiens mãsuetos Dominus.) Verbi gratia, Non intelligis, parum intelligis, non consequeris. Honora scripturam Dei, honora verbũ Dei, etiam nõ apertum: differ pietate intelligentiam. Noli proteruus esse, accusare aut obscuritatem, aut quasi peruersitatem scripturę. Peruersum hîc nihil est,obscurũ autem aliquid est, non vt tibi negetur, sed vt exerceat accepturum. Ergo quando obscurum est, medicus illud fecit vt pulses. Voluit vt exercereris in pulsando, voluit Matth.7.b. vt pulsanti aperiret. Pulsando exerceberis,& exercitatus latior efficieris: latior factus, capies quod donatur. Ergo noli indignari quod clausum est. Mitis esto, mãsuetus esto. Noli recalcitrare aduersus obscura, & dicere, Melius diceretur,si sic diceretur. Quando enim potes tu sic dicere aut iudicare quomodo dici expediat? Sic dictum est quomodo dici debuit. Non corrigat æger medicamenta sua. Nouit ea medicus modificare: ei crede qui te curat. Ideo quid sequitur? Suscipiens mansuetos Dominus. Noli ergo resistere aduersus clausa Dei: mansuetus esto, vt suscipiat te. Si autem resistis, audi quid sequatur: Humilians autem peccatores vsque ad terram.) Multa genera sunt peccatorum,

catorum. Humilians autem peccatores vsque ad terram. Quos peccatores, nisi contrarios mansuetis? Ex eo quippe quod ait, Suscipiens mansuetos Dominus, humilians autem peccatores vsque ad terrã: speciem quandam peccatorum ex prædicta mansuetudine voluit intelligi. Peccatores ergo hoc loco immites, & eos qui mansueti non sunt intelligimus. Quare humiliat vsque ad terram? Reprehendunt intelligibilia, terrena sensuri sunt. Hoc fecit & omnibus qui voluerunt irridere legem antequam nossent: non enim fuerunt mansueti. Intelligat charitas vestra. Extitit quædam perditissima secta Manichæorum, acceptas scripturas & lectas irrisit: reprehendere voluit quod non intelligebat, & exagitando & reprehendendo non intellecta multos illaqueauit. Sed humiliati sunt, qui hoc facere voluerunt, vsque ad terram. Non sunt permissi intelligere cælestia, terrena sapuerunt. Quicquid audis in fabulis ipsorum, non nisi blasphemia est, & quædam figmenta imaginum corporalium: quandoquidem volentes intelligere Deum, vsque ad lucis istius visibilis cogitationem venerunt, vltrà ire non potuerunt, & tales campos lucis fecerunt in regno Dei, qualem viderunt hunc solem quasi fructum lucis illius. Totum autem hoc quod per terram carnis tangitur, terra est Deo, habemus enim vnde videamus, vnde audiamus, vnde odoremus, vnde gustemus, vnde tangamus. Caro ista per quinque nuncios quosdam, quos appellamus sensus, percipit non nisi corporalia: intelligibilia verò & spiritalia mente capiuntur. Quia ergo illi obscuritatem scripturarum irriserunt, quę propterea clausa erat, vt pulsantes exercerentur, non vt paruulis negarentur, humiliati sunt vsq; ad terram, vt cogitare amplius non possint, quàm quod per terram percipitur. Per terram quid dico? Per carnem. Caro enim ista terra est, & de terra facta est. Quicquid per oculos capis, ad terram pertinet, quicquid per aures, quicquid per olfactum, quicquid per gustum, quicquid per tactum, ad terram pertinet: quia per terram percipitur. Illi ergo non valebant intelligere intelligentiam cuius non est numerus, quia intelligentiæ eius non est numerus. Reprehendentes scripturas mysticis quibusdam rebus salubriter tegentes intelligẽtiam vt paruuli exercerentur, & ipsa reprehensione immites facti, quod contrarium est mansuetis, humiliati sunt vsque ad terram, vt incorporalem Deum sentire non possent, & quicquid de Deo cogitarent, non nisi corporaliter cogitarent. Humilians ergo est Deus peccatores vsque ad terram. Quid ergo debemus facere nos, si nolumus humiliari vsq; ad terram? Quia magnum est proficere vsque ad intelligibilia, magnum est proficere vsq; ad spiritalia, magnum est eò peruenire cor, vt nouerit esse aliquid quod non per loca extendatur, nec per tempora varietur. Qualis est enim species sapientiæ? quis illam cogitet? longa est? quadrata est? rotunda est? Modò hîc & modò ibi est? Cogitat sapiẽtiam nescio quis in Oriente, cogitat illam alius in Occidente: si bene illam cogitant, in tanta locorum diuersitate positi, ambobus tota præsto est. Quid est hoc? quis illud capit? Istam substantiam, istam quandam diuinã incommutabilemq; naturam quis capit? Noli festinare, poteris capere. Audi quod sequitur. Incipite Domino in confessione.) Hinc incipe, si vis peruenire ad intelligentiam perspicuam veritatis. Si vis à via fidei perduci ad possessionem speciei, incipe in confessione. Te prius accusa: te accusato, Deum lauda. Inuoca quem nondum nosti, vt veniat & sciatur: non vt ipse veniat, sed vt te ad se perducat. Quomodo ipse venit, vnde nunquam discedit? Ipsa est enim perfectio sapientiæ. Vbiq; est, & longè est à malis. Vbique est, inquam, & longè est à malis qui vbique sunt. Rogo vos, à quibus longè est quod vbique est? Vbi putatis, nisi quia iacent in dissimilitudi-

A ne sua, exterminantes in se similitudinem Dei? Dissimiles facti recesserunt, reformati redeãt. Vnde, inquir, reformabimur? Incipite Domino in confessione. Post confessionem quid? Sequantur bona opera. Psallite Deo nostro in cithara.) Quid est, in cithara? Quod iam exposui, sicut illud in psalterio psalmus: sic & cithara, non solùm voce, sed opere. Psallite Deo nostro in cithara. Ecce confitemini, operamini opera misericordię, psallite Deo nostro. Cui Deo nostro? Qui cooperit cælum nubibus.) Quis est, qui cooperit cælum nubibus? Qui cõtegit scripturam figuris & sacramentis. Ille qui humiliat peccatores vsq; ad terram, ille qui suscipit mansuetos, cooperit cælum nubibus. Et quis videat cælum quod coopertum est nubibus? Noli timere, audi quod sequitur. Qui cooperit cælum nubibus, Qui parat terræ pluuiam.) Qui cooperit cælum nubibus, Expauisti, quia nõ vides cælum: cùm pluerit, fructificabis, & serenum videbis. Cooperit cælum nu-

B bibus, qui parat terrę pluuiã, fortè hoc fecit Dominus Deus noster. Nisi enim haberemus occasionẽ obscuritatis scripturarum, ista vobis non diceremus quibus gaudetis. Hæc ergo pluuia fortasse est ad quam gaudetis. Exprimi vobis per linguam nostram nõ posset, nisi Deus nubibus figurarum cælum scripturarum cooperiret. Ad hoc ergo ille cooperit cælum nubibus, vt pareret terræ pluuiã. Ad hoc obscura esse voluit dicta prophetarum, vt haberẽt postea serui Dei quod interpretando influerent super aures & corda hominum, excipientium de nubibus Dei saginam lætitiæ spiritalis. Qui cooperit cælũ nubibus, qui parat terræ pluuiam.

Qui exoriri facit in montibus fœnũ, & herbam seruituti hominũ.) Ecce fructus pluuiæ. Qui exoriri, inquit, facit in montibus fœnũ. Nunquid non & in terra humili? Sed quid magnũ est in montibus? Montes dicit excelsos seculi: aliqua magna dignitate præditos, hoc loco montes accipe. Et non est mirum, quia duo Marci 12. d.

C minuta misit nescio quæ vidua in gazophylacium, terra attulit fœnũ, terra humilis: & mõs attulit, Zacchęus Lucæ 19. b. ille maior publicanorum. Hoc enim erat mirabilius, quia mons attulit fœnum. Quãto enim elati sunt homines, tãto auari sunt: & quanto in hoc seculo maiores, tanto plus amant diuitias. Vnde ille tristis abscessit, qui consiliũ vitæ æternæ petebat à Domino: & appellauit eum magistrũ bonum dicẽs, Quid faciam vt vitam æternam habeam? Et ille, Serua mandata. Quæ? Matth. 19. A Et dixit, Mandata legis. Hæc omnia feci à iuuentute mea. Vnũ, inquit, tibi deest. Vis esse perfectus, vade, vẽde omnia tua quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurũ in cælo, & veni sequere me. Quid dixit Dominus? Ecce mons es, accipe pluuiam, & da fœnum. Quid enim daturus es? Nõnne fœnum? Etenim ista omnia quæ ecclesiæ ad necessitates seruientium Deo dantur à diuitibus, quid sunt nisi fœnũ? Carnalia enim sunt, & ad tempus apparentia: sed non inde aliquid

D carnale conquiritur. De rebus vilibus quid emas attende: Apostolus enim ait ostendens fœnum esse illud, Si nos vobis spiritalia seminauimus, magnum est 1. Cor. 9. b. si carnalia vestra metamus? Et audi quia carnalia fœnum sunt. Omnis caro fœnũ, & omnis charitas hominis vt flos fœni. Esaiæ 40. b. Ergo ille tristis abscessit: & ait Dominus, Quàm difficilè diues intrat in regnum cælorum? Matth. 19. A. Hoc ergo magnum, quia exoriri facit in mõtibus fœnum. Et quomodo exoriri facit in montibus fœnum, si diues ille audito quòd res suas deberet dare pauperibus, tristis abscessit? Quomodo postea respõdit apostolis contristatis: Quæ hominibus impossibilia sunt, Deo facilia sunt. Ergo ille exoriri facit in montibus fœnum, cui omnia facilia sunt. Nam nihil esset sterilius durissimis montibus. Pluit ille qui facit exoriri in montibus fœnum & herbam seruituti hominum. Cui seruituti? Ipsum Paulum attende. Nos autem, in- 1. Cor 4. b. quit,

quit, seruos vestros per Iesum Christum. Qui dicebat, A Si nos vobis spiritalia seminauimus, magnum est si vestra carnalia metamus? seruum se dixit: erimus enim vobis fratres. Nemo se nostrum dicat quasi maiorem vobis esse: erimus maiores, si fuerimus humiliores. *Matth. 20. d.* Quicunque autem vult esse maior vestrûm, Domini sententia est, erit vester seruus. Ergo exoriri facit in montibus fœnum & herbam seruituti hominũ. Paulus quidem apostolus manibus suis viuens, ipsum fœnum montium noluit accipere, voluit indigere, sed tamen montes dabant fœnum. Num quia illa noluit accipere, propterea mõtes dare non deberent, aut steriles remanerent? Debetur pluuiæ fructus, debetur sermo cibus, sicut Dominus ait, Manducate quæ ab ipsis *Matth. 10. b.* sunt. Et ne putarent aliquid de suo donare, Dignus est, inquit, operarius mercede sua. Itaque fratres, quoniam cõtigit iam ex ista occasione aliquid loqui vobis, maxime quia loquimur, talia nos non quærentes à vobis, & ideo liberius dicimus: Sed etsi quæreremus, fructum B vestrûm quæreremus, & non vestras opes, sed vestram iustitiam: tamen admoneo breuiter, quoniã iam multa diximus, & aliquando sermo finiendus est, si vultis non esse steriles, vt reddatis pro pluuia fœcunditatem, *Hebr. 6. b.* ne damnetur postea sterilitas vestra. Minatur enim Deus terræ sterili & spinosæ ignem, sicut fructuosæ horreum parat. Efficite vt vosipsos exigatis, efficimini exactores vestri. Christus tacitus exigit: & maior est vox tacentis, quia in euangelio non tacet. Non enim *Luca 16. c.* verè tacet cùm dicit, Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt & ipsi recipiant vos in æterna tabernacula. Non tacet ipse, audite vocẽ eius. Nemo enim à vobis potest exigere: nisi fortè exactione opus est, vt qui vobis in euangelio seruiunt, petant à vobis. Si ad hoc ventum fuerit vt petãt, videte ne quod vos à Deo petistis, frustrà petatis. Ergo estote exactores vestri, ne aliquid illi qui in euangelio seruiunt vobis, non dicam perere cogantur, nam fortè nec coacti petent: sed ne C *Psal. 40. a.* silentio vos arguant. Vnde scriptum est, Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. Cùm dicit, qui intelligit super egenum & pauperem, non expectat vt petat. Intellige super illum. Alius te quærit indigens; alium tu debes quærere indigentem. Vtrunq; dictum *Luca 6. d.* est, fratres mei: Et omni petẽti te da, modò lectum est. Et alio loco scriptura dicit, Sudet eleemosyna in manu tua, quousq; inuenias iustum, cui eam tradas. Alius est qui te quærit, alium tu debes quærere: nec eum qui te quærit relinquas inanem, omni enim petenti te da. Sed alius est quem tu debes quærere: Sudet eleemosyna in manu tua, quousque inuenias iustum cui des. Nunquam hoc facietis, nisi aliquid de rebus vestris sepositum habueritis, quod cuique placet pro necessitate rei familiaris suæ, tanquam debitum quasi fisco red- *Ioan. 13. d.* dendum. Si non habet rempublicam suam Christus, non habet fiscum suum. Fiscus enim scitis quid sit? Fiscus enim saccus est, vnde & fiscellæ & fiscinæ dicũ- D tur. Ne putetis quia aliquis draco est fiscus, quia cum timore auditur exactor fisci. Fiscus saccus est publicus. Ipsum habebat Dominus hîc in terra, quando loculos habebat: & ipsi loculi Iudæ erant commissi. Iudã traditorem patiebatur Dominus & furem, & in ipso ostendens vbique patientiam suam: tamen illi qui conferebant, in loculos Domini conferebant. Nisi fortè putatis quia Dominus ibat & petebat aut indigebat, cui angeli seruiebant: qui de quinque panibus tot milia hominũ pauit. Quare ergo egere voluit, nisi vt daret exemplum montibus vt parerent fœnum, ne contra pluuiam sterilitatem redderent? Præcidite ergo aliquid, & deputate aliquid fixum, vel ex annuis fructibus, vel ex quotidianis quæstibus vestris. Nam quasi diuino videris dare, & necesse est vt trepidet manus tua, quando illam porrigis ad id quod non debueras.

Exime aliquam partem redditũum tuorum. Decimas vis? decimas exime, quanquam parum sit. Dictum est enim, quia Pharisæi decimas dabant, Ieiuno bis in sabbato, decimas do omnium quæ possideo. Et quid ait Dominus? Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam *Matth. 5. c.* Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Et ille super quem debet abundare iustitia tua, decimas dat: tu autem nec millesimam das. Quomodo superabis eum, cui non æquaris? Qui cooperit cælum nubibus, qui parat terræ pluuiam, qui exoriri facit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum. Et dat pecoribus escam ipsorum.) Pecora ista dicit greges Dei. Non fraudat Deus gregem suũ esca sua per homines, quorũ seruituti herbam facit exoriri. Vnde dicit apostolus, Quis pascit gregem, & de la- *1. Cor. 9. a.* cte gregis non percipit? Qui dat pecoribus escam ipsorum, Et pullis coruorum qui inuocant eum.) Hoc fortè putabimus, quia corui Deũ inuocant, vt det illis escam? Ne hoc cogitetis, irrationalem animam inuocare Deum: non nouit anima inuocare Deum, nisi sola rationalis. In figura accipite dictũ, nec putetis, sicut impij quidã dicunt, reuolui animas humanas ad pecora, ad canes, ad porcos, ad coruos. Hoc à cordibus vestris excludite, & à fide vestra. Anima humana facta *Gen. 1. d.* est ad imaginem Dei, non dabit imaginem suam cani & porco. Quid est ergo, Et pullis coruorum qui inuocant eum? Qui sunt pupilli coruorum? Israëlitæ se solos iustos esse dicebant, quia legem acceperãt: cæteros omnes omniũ gentium homines peccatores dicebãt. Et verè omnes gẽtes in peccato, in idololatria, in adoratione lapidum atq; lignorum erant. Sed nunquid sic remanserunt? Et si non ipsi corui patres nostri, tamen pulli coruorũ nosipsi inuocamus Deum. Dat pecoribus escam ipsorum, & pullis coruorum qui inuocant eum. Ipsi sunt pulli coruorũ, quibus dicit Petrus, Quia *1. Pet. 1. c.* non corruptibili argẽto vel auro redempti estis de superuacua vestra consuetudine à parentibus vestris tradita. Proficientes enim pulli coruorum qui simulacra colere videbantur parentum suorũ, conuersi sunt ad Deum. Et audis modò pullum corui inuocantẽ vnum Deum. Quid ergo? Dimisisti parentem tuã, dicis pullo corui? Dimisi planè. Ille enim coruus non inuocans Deum, ego pullus corui inuoco Deum. Et pullis coruorum qui inuocant eum. Non in potentatu equi voluntatem habebit.) Potẽtatus equi est superbia. Videtur enim equus veluti ad suggestum hominis accõmodatus, vt altior incedat. Et reuera est in eo ceruix, indicans quandam superbiam. Non se extollãt homines in suis dignitatibus, nõ se sublimes putent honoribus, caueant ne in equo indomito præcipitentur. Vide enim quid dictũ est in alio psalmo, Hi in curribus, & hi *Psal. 19. b.* in equis, nos autẽ in nominẽ Domini Dei nostri magnificabimur. Hoc est illi in honorib. tẽporalibus, nos autẽ in nomine Domini Dei nostri magnificabimur. Propterea illis quid accidit? Videte quid sequitur. Illis obligati sunt pedes & ceciderunt, nos autem surreximus & erecti sumus. Non in potentatu equi voluntatem habebit, Nec in tabernaculis viri bene sentiet.) In tabernaculis, inquit, viri. Est enim tabernaculũ Domini, ipsa sancta ecclesia toto orbe diffusa. Hæretici diuidentes se ab ecclesiæ tabernaculis, sibi tabernacula posuerunt: non in ipsis tabernaculis viri bene sentiet Deus. Sed pullum coruorum attende dicentem, Elegi abijci in domo Domini, magis quàm habitare in *Psal. 83. d.* tabernaculis peccatorum. Etenim si alicui bono, pio, confitenti infirmitatem suam, pullo corui inuocanti Deum contigerit fortè in ecclesia carere honore temporali: non it extra ecclesiam, non sibi facit extra ecclesiam tabernaculum, in quo non bene sentiat Deus. Sed quid dicit? Elegi abijci magis in domo Domini, quàm habitare in tabernaculis peccatorum. Nec in taber-

in tabernaculis viri bene ſentiet. Sed quid adiungit? Bene ſentiet Dominus in timentibus eum, & in his qui ſperant in miſericordia eius.) Bene ſentit Dominus in timentibus eum. Sed nũquid ſic timetur Deus, quomodo & latro? Nam & latro timetur, & beſtia timetur, & homo iniuſtus & potens timetur multũ. Bene ſentiet Dominus in timentibus eum. Sed quomodo in timentibus eum? Et in his qui ſperant in miſericordia eius. Ecce timuit eum Iudas traditor Chriſti, ſed non ſperauit in miſericordia ipſius. Poſtea enim Matth.27.a. pœnituit eum quòd tradiderit Chriſtũ: & dixit, Peccaui, quia tradidi ſanguinem iuſtum. Bene quidem timuiſti, ſed ſi ſperares in miſericordia eius quem timuiſti. Ille deſperando abiit, & laqueo ſe ſuſpendit. Ergo ſic time Dominum, vt ſperes in miſericordia eius. Si times latronem, ab alio ſperes auxilium, & non ab eo quem times: ſi ſic times, poſcis auxilium ab eo quem nõ times aduerſus eum quẽ times. Si ſic times Deum, & ideo times Deum quia peccator es, à quo accepturus es auxilium aduerſus Deum? Quò iturus es? Quid facturus? Vis ab illo fugere? Ad ipſum fuge. Vis fugere ab irato? Fuge ad placatum. Placabis enim eum, ſi ſperes in miſericordia ipſius: atque ita de cætero peccare caueas, vt de præteritis depreceris, vt tibi dimittantur à Domino, cui eſt honor & imperium cum patre & ſpiritu in ſecula ſeculorum, Amen.

IN PSALMUM CXLVII. ENARRATIO.

MEminit charitas veſtra de pſalmo quem modò cantauimus, in hodiernum diem nos diſtuliſſe ſermonem. Ipſe enim erat, & die dominico lectus eſt, & tractandus ipſe ſuſceptus eſt. Sed quia euangelica lectione tunc permoti, præ magnitudine timoris noſtri & veſtræ vtilitatis immorati ſumus in eo quòd no- Matth.24.d. bis Dominus diem nouiſſimum commendauit, cautoſq; nos & vigilãtes expectare voluit aduentũ ſuum, terrens etiam exemplo, ne damnaret iudicio, ſic futu- Luca 17.f. rum dicens aduentum filij hominis, ſicut in diebus Noë: manducabant & bibebant, emebant, vendebãt, nubebant, vxores ducebant, donec introiret Noë in arcam, & venit diluuium, & perdidit omnes. Solliciti ergo & magno timore cõcuſſi: quis enim ſi credit non timeat? in eo ſumus quantum potuimus immorati, vt de veſtris moribus vitaque veſtra & omniũ noſtrûm, ſermo produceretur, quo poſſimus illum diem non ſolùm ſecuri expectare, ſed etiam deſiderare. Si enim amamus Chriſtum, vtique aduentum eius deſiderare debemus. Peruerſum enim eſt, & neſcio vtrũ verum, Matth.6.b. quem diligis timere ne veniat: orare, Veniat regnum tuum, & timere ne exaudiaris. Vnde autẽ timor? quia iudex venturus eſt? nunquid iniuſtus? nunquid maleuolus? nunquid inuidus? nunquid poſtremò ab altero expectans noſſe cauſam tuam, ne fortè ille quem inſtruxiſti, vel præuaricatione te decipiat, vel minori facundia & facultate deficiens, innocentiæ tuæ bonum verbis demonſtrare non poſſit? Nihil horum. Quis ergo venturus eſt? quare non gaudes? quis venturus eſt Ioan.12.e. iudicare te, niſi qui venit iudicari propter te? Non timeas accuſatorem, de quo ipſe dixit, Princeps huius mundi miſſus eſt foras. Non timeas malum aduocatum: ille enim tibi modò aduocatus eſt, qui tunc iudex futurus eſt. Ille erit, & tu, & tua cauſa, ſermo cauſæ tuæ, teſtimonium conſcientiæ tuæ. Quiſquis ergo futurum iudicem times, præſentem conſcientiam tuam modò corrige. Parúmne tibi eſt quòd præterita non requiret? Sine reliquo ſpatio temporis tunc iudicabit, ſed quod cum tanto ſpatio temporis modò præcipit, tunc etiam corrigi non licebit. Modò quis prohibet? Hoc cùm vehementer commendaremus dominico die, quia reuera, quia propè hoc ſolum dicendum eſt, non parum temporis effluxit, & coacti ſu- A mus hunc pſalmum ſuſceptũ ad tractãdum in hunc diem differre. Modò ipſe præſto eſt, intendamus in eum, imò in Deum, qui hos ſermones per miſericordiam ſuam in ſpiritu ſanctò diſpenſare dignatus eſt: ita vt ipſe nouit expedire infirmitatibus noſtris. Quis enim æger conſilium dare medico audet? Cùm legeretur credo, aut omnes aut multos veſtrûm animaduertiſſe quòd habeat aliquos verſus ad quos aperiendos pulſandũ eſt: maximeq; vbi ait, Qui dat niuem velut lanam, nebulam velut cinerem ſpargit: qui mittit cryſtallum ſuum velut fruſta panis, in faciem frigoris eius quis ſubſiſtet? His enim auditis quiſquis ea accipit ad literam, opera quidem diuina cogitauit. Quis enim dat niuẽ, niſi Deus? & quis nebulam ſpargit, niſi Deus? cryſtallum quis durat, niſi ipſe Deus? Et habent hæc tria ſimilitudines congruas appoſitas. Neq; enim diſſimilis eſt lana niui, aut cinis nebulæ, aut fruſta panis cãdido nitori, & candori cryſtalli. Eſt enim cryſtallum B ſpecies quædam in modum vitri, ſed candidum eſt. Hoc autem genus traditur ab eis qui nouerunt, vnde dubitare non debemus, quoniam fideliſſima ſcriptura teſtimoniũ dicit. Traditur enim cryſtallus durata per multos annos, & non reſoluta niue ita congelaſcere, vt reſolutio non facilis ſit. Niues præteritæ hyemis facilè diſſoluit æſtas adueniens: non enim eis ad confirmandam duritiam acceſſit annoſitas. Vbi autem niues multæ per annos multos ſuper inuicem miſſæ fuerint, & copia ſua violentiam æſtatis euicerint, non æſtatis vnius, ſed multarum, præſertim in his terræ partibus, id eſt, in aquilonia plaga, vbi nec æſtate ſol perferuentiſſimus inuenitur: ipſa diuturna & annoſa duritia reddit hanc ſpeciem, quæ cryſtallum dicitur. Intendat charitas veſtra. Quid eſt ergo cryſtallum? Nix eſt glacie durata per multos annos, ita vt à ſole vel igne facile diſſolui non poſſit. Hoc propterea aliquanto diutius expoſuimus, quia multi ignorant: nec illi qui hoc for- C tè norunt, de re quam nouerũt oneroſum debent habere ſermonem adhibitum: non propter ſe, ſed propter eos qui non nouerũt. Hæc ergo cùm audiſtis perſonante lectore, non dubito vos diuerſa cogitaſſe, dixiſſe aliquos, & verum dixiſſe, magna opera Domini: vnde particula quędam commemorata eſt, & ipſa terrena & propè omnibus annis nota, quomodo ningat Deus, quomodo nebulam ſpargat, quomodo etiã cryſtallũ ſolidet. Alios dixiſſe ſibi, Putáſne ſine cauſa iſta in ſcripturis poſita ſunt, aut verè hoc totum habent quod ſonant? Non nobis aliquid innuit nix iſta & lana, nebula & cinis, cryſtallus & panis? Sed quare ſic ſcriptura loqui voluit, per quaſdam quaſi caligines ſimilitudinum? quanto melius apertiùs loqueretur? Quare vel quæro vel hæſito, quid ſibi illa verba exigant? quare in audiendo vel laboro? quare plerunque audito pſalmo indoctus abſcedo? Hoc eſt, quod paulo antè dixit: Patere te curari, ita ſanandus es. Multum ſu- D perbus & præceps eſt æger, qui & medicum monere audet, etiam hominem. Conſiliúmne audebit dare æger medico? Vbi homo ægrotat, & Deus curat, magnum pietatis & ſanitatis indicium eſt. Antequam ſcias quare quid dictum ſit, crede ita dici debuiſſe vt dictum eſt. Hæc enim pietas faciet te capacem, vt quęras quod dictum eſt: & cùm quæſieris inuenias, & cùm inueneris gaudeas. Aſſit ergo nobis apud Dominum Deum noſtrum iſte affectus precum veſtrarũ: etſi non propter nos, certè propter vos donare dignetur, quod hic abſconditum latet. Modò ergo putate nos quoniam cuiuſdam ſpectaculi editionis diuinæ diem promiſimus: pronunciatis his verſibus & nondum expoſitis, inuolutas quaſdam editoris noſtri ſarcinas protuliſſe. Vtique ad hoc inuolutæ proferuntur, vt euolutæ expectentur: vos autem non tantùm intueri, ſed & veſtiri paramini. Dixeramus autem die dominico, ſi memi-

meminit charitas vestra qui affuistis, ipsam euangelicam lectionem, quæ nos diutius tenuit, vt psalmi expositio differretur, congruam lectam fuisse eidē psalmo. Hoc tunc diximus, sed ostendere non valuimus, quia psalmum distulimus. Hodie itaque demonstranda est & ipsa congruentia. In euangelica illa lectione
Matth.24.d. Luca 17.f. territi sumus de die nouissimo. Terror ille securitatem parturit: territi enim præcauemus, præcauentes securi erimus. Quomodo enim præpostera securitas in terrores impellit, ita ordinata sollicitudo securitatem parit. Territi enim sumus ne præsentem vitam deficientem, volaticam, transitoriā, sic amemus, quasi alia nulla sit: si enim alia nulla est, amemus hanc. Si alia vita nulla est, feliciores nobis sunt qui ad amphitheatrum
1.Cor.15.a. hodie vigilarūt. Quid enim ait apostolus? Si in hac vita tantùm in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Est ergo alia vita. Interroget quisque vestrûm in fide sua, sed dormit fides. Me-
Matth.8.c. ritò fluctuas, quia Christus dormit in naui. Iesus enim dormiebat in naui, & nauis fluctuabat in aquis & tempestatibus multis. Fluctuat ergo cor quando Christus dormit: Christus semper vigilat. Quid est ergo, Christus dormit? Fides tua dormit. Quid adhuc dubitationis tempestate iactaris? Excita Christum, excita fidem tuam. Cōspice oculis fidei vitam futurā, propter quam credidisti, propter quā signo eius signaris: qui propterea duxit hanc vitam, vt tibi ostēderet quàm sit contemnenda quam diligebas, & quàm sit sperāda quā non credebas. Si ergo fidem excitaueris, & oculos eius in nouissima miseris, futurumq; seculum in quo gaudebimus post alterum Domini aduētum, post iudicium peractum, post traditum iustis regnum cælorum: si illam vitam cogitaueris, & illius vitæ negocium ociosum, de quo sæpe locuti sumus, charissimi, nō fluctuabit negocium nostrum: ociosum negocium plenùm solius dulcedinis, nulla interpellatum molestia, nulla fatigatione sauciatum, nulla nube perturbatum. Negocium nostrum quod erit? Laudare Deum, amare &
Psal.83.b. laudare, laudare in amore, amare in laudibus. Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te. Quare, nisi quia in secula seculorum amabunt te? quare, nisi quia in secula seculorum videbunt te? Hoc ergo, fratres mei, quale spectaculū erit in visione Dei? Vident homines venatorem & delectantur: væ miseris si non se correxerint. Qui enim vident venatorem & delectantur: videbunt Saluatorem, & contristabūtur. Quid illis miserius, quibus Saluator saluti non erit? Non ergo mirum, quia illis quibus voluptati est homo
a.paganus. † pugnans, non erit saluti Deus liberans. Nos autē fratres, si non in eius membris meminimus, si cōcupiscimus, si perseueramus, videbimus & gaudebimus. Erit illa ciuitas purgatis omnib. ciuibus suis, nullo admixto seditioso aut turbulento, inimicus ille, qui modò inuidet, ne ad illam patriam veniamus, illic cuiquam insidiari nō poterit: quia nec esse ibi permittetur. Si enim modò excluditur de corde credentium, quomodo excludetur de ciuitate viuētium? Quid erit fratres, quid erit rogo vos, esse in illa ciuitate, de qua loqui tantum gaudium est? Huic futuræ vitæ corda præparare debemus. Quisquis ei cor præparauerit, totam istam vitā contemnit: contempta ista securum facit expectare diem, de quo expectando Dominus terruit. Cùm ergo psalmus iste dicat nobis, & cantet de illa vita futura, euangelium autem terruerit de præsenti: psalmus facit amorem futuræ, euāgelium facit timorem præsentis. Nec de futura delectatione tacetur in literis noui Testamenti, & multo magis in eis, vbi non tanquam inuolucris quibusdam proferuntur ista, quæ intelligenda sunt: sed ibi videntur aperta, vt hîc intelligātur ob-
Matth.24.d. scura. Cùm ergo dicit nobis euangelium, Obseruate diem nouissimum venturum, diem aduentus filij ho-

A minis, quia illos malè inuenturus est, qui modò securi sunt, ideo quia peruersè securi sunt: securi sunt enim in voluptatibus seculi, cùm deberēt esse securi domitis cupiditatibus seculi: iam vtique illi vitæ nos præparauit apostolus, in verbis quæ tunc etiam commemoraui. De cætero fratres tempus breue est. Reliquum 1.Cor.7.e.
est vt qui habent vxores tanquam non habentes sint, & qui emunt tanquam non ementes, & qui gaudent tanquam non gaudentes, & qui flent tanquā nō flentes, & qui vtuntur hoc mūdo tanquā non vtentes sint: præterit enim figura huius mundi. Volo vos sine sollicitudine esse. Qui gaudium totum suum totamque felicitatem suam constituit in manducando, bibendo, vxorem ducendo, emendo, vendendo, vtēdo mundo isto, sine sollicitudine est talis: sed præter arcam, væ illi à diluuio. Quisquis autem siue manducat, siue 1.Cor.10.g.
bibit, siue aliud quid agit, omnia in gloriā Dei facit: & si aliqua tristitia est de rebus secularibus, sic flet, vt in-
B tus in spe gaudeat: & si aliqua lætitia est in rebus secularibus, sic gaudet, vt intus spiritaliter timeat, nec donet se corrumpendum felicitati, nec se det aduersitati frangendum. Hoc est enim flere tanquam non flentem, & gaudere tanquam non gaudentem. Quisquis & si habet vxorem, eius infirmitati compatiens, reddit, non exigit debitum: aut si propter propriam infirmitatem ducit vxorem, plangens potiùs quia sine vxore esse non potuit, quàm gaudēs quia duxit. Quisquis vendit, quod nouit quia & si maneret beatum non faceret, quisquis quod emit nouit quia transiet: & de his omnibus etsi abundantibus, etsi circumfluētibus non præsumit, facitque ex eo quod habet misericordiam cum eo qui nō habet, vt & ipse accipiat quod non habet ab illo qui omnia habet. Quisquis talis est, securus expectet diem nouissimum, quia non est præter arcam. Iam inter ligna imputribilia computatur, Gen.6.c.
ex quibus arca fabricatur. Non ergo timeat venturum
C Dominum, sed speret & desideret. Non enim veniet illi ad inferendas pœnas, sed ad finiendas molestias. Hoc autem fit desiderio illius ciuitatis. Quod ergo monuit euangelium, impletur eius ciuitatis desiderio quod psalmus cantat, ita congruit euangelium huic cantico. Et quam ciuitatem psalmus iste cantat, audiamus. Audiamus & cantemus gaudium nostrum: cùm hoc audimus, canticum Dei nostri est. Non enim tantùm cantamus quando voce & labiis sonamus canticum. Est & canticum intus, assunt labia, quia sunt & aures cuiusdam intus. Voce cantamus, vt nos excitemus: corde cantemus, vt illi placeamus. Aggæi & Zachariæ psalmus) dicitur. Aggæus & Zacharias prophetæ fuerunt. Erant autem prophetæ isti iam in 1.Esdr.6.a.
captiuitate Hierusalem illius, quæ in terra portauit vmbram cuiusdam ciuitatis cælestis. In illius ergo ciuitatis captiuitate cùm essent in Babylonia, prophetauerunt prophetæ isti reparationem Hierusa-
D lem, prophetauerunt ciuitatem nouam ex reparatione veteris, liberato populo à captiuitate. Agnoscimus & istam captiuitatem, si verè agnoscimus nostram peregrinationem. In hoc enim mundo, in his tribulationibus seculi, in hac turba multiplici scandalorum, quodammodo in captiuitate gemimus, sed erigimur: prænunciatur ciuitas nostra noua æqualis futura. Nam & post istorum prophetationem, & visibiliter contigit vt totum explicaretur, quod ad persoluendam imaginem pertinebat. Reparata est Hierusalem post septuaginta annos captiuitatis. Sic Hieremias propheta septuaginta annis septenario Hier.25.c. & 29.b.
illo numero omnem volubilitatem huius temporis signat: septenario enim numero voluuntur dies: hi, sicut nostis, iidem abeunt, iidem redeunt. Post septuaginta ergo annos cùm prophetauit Hieremias reparari ciuitatem Hierusalem, factum est vt & ibi signifi-

significaretur imago futurorum. Significatum est nobis post omnem istam volubilitatem temporis, quę septenario numero voluitur, futuram illam ciuitatem nostram iam in ęternitate in vno die. In illa quippe habitatione tempus nō voluitur, quia habitator ibi non labitur. Hanc cùm viderent in spiritu prophetæ: videbant illam, dicebant de ista. Sed hæc dicebant de ista, quæ in illam ducerent: & illa omnia quæ fiebant secundum tempus, secundum corporales motiones, secundum actus hominum, signa erant & prænunciationes futurorum. Audiamus iam cantari ciuitatem illam, & erigamur ad eam. Multum enim nobis eam commendat spiritus Dei, infundens nobis amorem illius: vt ei suspiremus, & in peregrinatione ingemiscamus, & ad illam venire desideremus. Amemus illam, & ipsum amare ambulare est. Ecce amemus illam ex ore sancto, ex ore prophetico & Dei spiritu dicentis:

Expositio Psalmi.

COllauda Hierusalem Dominum.) In captiuitate adhuc constituti, vident illos greges, imò vnū gregē omnium ciuium, vndique collectorum ad illam ciuitatem: vidēt gaudium massæ post trituras, post ventilationem iam missæ in horreum, nihil timentis, nihil laboris & molestiæ patientis: & adhuc hîc positi, & in ipsa contritione cōuersantes præmittunt gaudiū spei, & anhelant in illam quasi coniungentes corda sua angelis Dei, & futuro illo populo secum in gaudio permansuro. Collauda Hierusalem Dominū. Quid enim factura es ô Hierusalem? Transiet certè & labor & gemitus. Quid factura es? aratura, seminatura, nouellatura, nauigatura es, negociatura es? Quid factura es? An in illis operibus quamuis bonis & de misericordia venientibus exerceri te adhuc oportet? Considera numerum tuum, considera vndiq; societatē tuam. Vide vtrum aliquis esuriat cui porrigas panē, vide si aliquis sitiat, cui des calicem aquæ frigidæ, vide vtrum aliquis modò apud te peregrinus est quem hospitio recipias, vide vtrum aliquis sit æger quem visites, vide vtrum aliquis est qui litiget, quem concordes, vide vtrum aliquis moriatur quē sepelias. Quid ergo factura es? Collauda Hierusalem Dominum. Ecce hoc est negocium tuum. Sicut solet in titulis scribi, vtere felix, collauda Hierusalem Dominum. Estote Hierusalem: mementote de quibus dictū est, Domine in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges. Hi sunt qui modò gaudent talibus pompis: inter illos sunt qui propterea hodie non venerunt, quia munus est. Cui munus est? cui damnum? Aut vnde munus? aut vnde damnum? Non enim illi tantùm qui talia edunt, damno ferientur, sed maiori damno percutientur, qui talia libenter intuentur. Illorum arca auro exinanitur, istorū pectus iustitiæ diuitiis expoliatur. Plangunt plerique editores vendentes villas suas. Quomodo debēt plangere peccatores perdentes animas suas? Itáne ad hoc clamauit Dominus dominico die, Vigilate: vt hodie sic vigilaretur? Obsecro vos ô ciues Hierusalem, adiuro vos per pacem Hierusalem, per redemptorē, per structorem, per rectorem Hierusalē, vt conuertatis pro illis preces ad Dominum. Videant, sentiant quia nugātur: & multum intenti in illa spectacula quæ illis placent, aliquādo & se spectent, sibique displiceant. In multis enim iam factum gaudemus, & aliquando nos quoq; ibi sedimus, & insaniuimus: & quàm multos putamus ibi nunc sedere, futuros non solùm Christianos, sed etiam episcopos? Ex præteritis futura conijcimus: ex his quæ iam facta sunt, quæ Deus facturus est prænunciamus. Vigilent preces vestræ, nō gratis gemitis fratres. Prorsus illi qui euaserunt deprecantes pro his qui periclitantur, quia & ipsi fuerunt in numero periclitantium, exaudiuntur, & abstrahet Deus à captiuitate Babylo-

Matth. 25. d. (margin)

A niæ plebem suam, redimet omninò & eruet, & perficietur numerus sanctorum gestātium imaginem Dei. Non ibi erunt quorum imaginem Deus in ciuitate sua spernet, & ad nihilum rediget: quia & ipsi in captiuitate sūa, & in ciuitate sua, hoc est Babylonia, imaginem eius ad nihilum redegerunt. Erit ille populus laudans Dominum, quē præuidet modò spiritus prophetiæ: & dicit vt exultemus in spe, & desideremus ipsam rem. Collauda Hierusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion.) Collauda, quia ex multis constas: lauda, quia vnum facta es. Multi, inquit Apostolus, vnum sumus in Christo Iesu. Quomodo ergo multi collaudamus, quomodo vnum laudamus? Iidem multi qui vnum: quia ille in quo vnum, semper vnus. Quare, inquit hæc Hierusalem, collaudo Dominum, & laudo Deum meum Sion? Quæ Sion, ipsa Hierusalem. Diuersis causis duo nomina. Hierusalē dicta est visio pacis, Sion dicta est speculatio. Videte si aliud sonant ista

Psal. 72. c. (margin) 1. Cor. 10. d (margin)

B nomina nisi spectacula: ne putent gētes se habere spectacula, & nos non habere. Aliquando dimisso theatro aut amphitheatro, cùm cœperit ex illa cauea erumpere turba perditorum, aliquādo tenentes in animo phantasias vanitatis suæ, & memoriam suam pascentes rebus non solùm inutilibus, sed & perniciosis, gaudentes in eis tanquam in dulcibus, sed pestiferis: vidēt plerunque, vt fit, transire seruos Dei, cognoscunt ipso habitu vel vestis, vel capitis, vel fronte, notos habent, & dicūt apud semetipsos & secum, O miseros istos, quid perdunt? Fratres, rogemus Dominum pro beneuolentia ipsorum, quia bonum illud putant. Bene nobis volunt. Sed qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Si odit animam suam, quomodo amabit animam tuam? Tamen ipsa peruersa & inani & vana beneuolentia, si beneuolentia dicenda est, dolent nos perdere quod amant: oremus ne perdant quod amamus. Videte qualem Hierusalem exhortetur ad laudē, vel potiùs præ-

C sentiat laudaturam. Non enim illius ciuitatis laudes tunc cùm videbimus & amabimus & laudabimus, voce prophetica & exhortandæ & excitandæ sunt: propterea modò dicunt hoc prophetæ, vtpote quantum possunt in hac carne constituti, futura gaudia beatorū eructantes in aures nostras, vt excitent amorem illius ciuitatis. Ferueamus desiderio, non simus spiritu pigri. Sed videte qualē Hierusalem dicit laudaturā Deum, & vnde laudaturam: perfectionem quandam beatitudinis. Collauda, inquit, Hierusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion. Et quasi diceret, vnde secura laudabo? Quoniam confirmauit, inquit, vectes portarum tuarum.) Attendite fratres mei. Confirmauit, inquit, vectes portarum tuarum. Vectium confirmatio nō est portarum apertarum, sed clausarum. Vnde plerique codices habent, confirmauit seras portarum tuarum. Attendat charitas vestra. Conclusam Hierusalem dicit laudare Dominum. Collauda Hierusalem Domi-

D num, lauda Deum tuum Sion. Collaudamus modò, laudamus modò, sed inter scandala. Multi quos nolumus intrant, multi & si nolumus exeunt: ideo crebrescunt scandala. Et quoniam abundauit iniquitas, ait veritas, refrigescit charitas multorum: propter intrantes quos diiudicare non possumus, & exeuntes, quos tenere non possumus. Quare hoc? Quia nondum perfectio, nondum illa beatitudo. Quare hoc? Quia adhuc area, nondum horreum. Tunc ergo quid nisi vt non timeas tale aliquid? Collauda enim Hierusalem Dominū, lauda Deum tuum Sion: quoniam confirmauit vectes portarum tuarum. Confirmauit. Nondum dixit, apposuit: tantùm, confirmauit vectes portarum tuarum. Nemo exeat, nemo intret. Nemo exeat, gaudemus: nemo intret, timemus. Ne hoc timeas cùm intraueris. Dicitur tantummodo, esto in numero virginum, quæ portarunt oleum

Matth. 24. b (margin)

oleum secum: virgines enim illæ animas significant. Matth. 25. a. Non enim verè quinque erũt, sed in quinque illis milia sunt. In numero illo quinario milia intelliguntur, non fœminarũ tantùm, sed & virorum: quia vterq; sexus dicitur fœmina, quia ecclesia: & vterq; sexus, hoc 2. Cor. 11. a. est ecclesia, dicitur virgo. Despõsaui vos vni viro, virginem castam exhibere Christo. Paucorũ est virginitas in carne, omniũ debet esse in corde. Virginitas carnis, corpus intactũ: virginitas cordis, fides incorrupta. Ergo dicitur virgo tota ecclesia, & masculino genere appellatur populus Dei: vterque sexus populus Dei, & vnus populus, & vnicus populus: & vna ecclesia, & vna columba, atq; in virginitate milia sanctorum. Ergo quinque virgines omnes animas intraturas in regnum Dei significant: non sine causa quinario numero, quoniã quinque sunt corporis sensus notissimi omnibus. Per quinque enim ianuas intrat aliquid per corpus ad animam: aut per oculos intrat quod concupiscas malè, aut per aures, aut per olfactum, aut per gustum, aut per contactum. Per has quinque ianuas quisquis non admiserit corruptionẽ, inter quinque virgines cõputatur. Admittuntur autem corruptiones per illicita desideria. Quid autẽ liceat & quid non liceat, pleni sunt libri scripturarum. Ergo opus est vt sis in illis quinque virginibus. Non timebis quod dictũ est, Nemo intret. Dicitur enim hoc, & fiet hoc. Sed cũ intraueris, nemo cõtra te claudit: sed te ingresso, claudentur portę Hierusalem, & firmabuntur vectes portarum eius. Nam si tu esse volueris aut nõ virgo corde, aut etsi virgo, inter fatuas virgines: foris remanebis, & frustrà pulsabis. Quæ sunt fatuæ virgines? Et ipsæ quinque sunt. Quæ, nisi animæ quæ habent istam continentiam carnis, vt vitẽt corruptelas ab omnibus sensibus venientes, quos sensus iam enumeraui? Quæ vitant veluti corruptiones venientes vndique, & nõ in conscientia gerũt bonum suum coram oculis Dei: sed placere inde volunt hominibus, & iudicium sequuntur alienum. Fauores vulgi aucupãtur, viles sibi sunt, cùm spectatoribus esse charæ volunt: non eis sufficit conscientia. Meritò non portant oleum secum. Oleum autẽ est ipsa gloriatio, propter nitorem & splendorem. Sed quid dicit apostolus? Vide virgines sapientes portantes oleum secũ. Gal. 6. b. Opus autem suum probet vnusquisque: & tunc in semetipso habebit gloriam, & nõ in altero. Hæ sunt ergo virgines sapientes. Stultæ autem accẽdunt quidem lampades, videntur quidẽ lucere opera eorum, sed deficient & extinguentur, quia nõ de oleo interiore pa- Matth. 25. a. scuntur. Et dormiunt omnes tardante sponso: quia ex vtroque genere hominum obdormiscunt in mortem, & de illis fatuis, & de his sapientibus tardante aduẽtu Domini, ituri in mortẽ istam corporalẽ & visibilem, quã somni loco scripturas ponere notum est omnibus Christianis: cùm diceret de ægrotantibus apostolus, 1. Cor. 11. g. Propterea in vobis, inquit, multi infirmi & ęgri, & dormiunt sufficienter. Dormiunt, inquit, moriuntur. Sed ecce venturus est sponsus, & omnes surgent, sed non omnes intrabunt. Deficient opera stultarũ virginum, non habentium oleũ conscientiæ, nõ inuenient à quibus emant, quod illis solebant vendere adulatores. Ab Matth. 25. a. irridentibus enim dicitur, non ab inuidentibus, Ite emite vobis. Petierant enim stultæ à sapientibus, & dixerant eis, Date nobis oleum, quia faces nostræ extinguuntur. Quid illæ sapientes? Ne fortè non sufficiat nobis & vobis, ite potius ad vendentes & emite vobis. Hoc admonere erat, Quid vobis modò prosunt, à quibus emere soletis adulationem? Et cùm eunt, inquit, intrarunt illæ, & clausum est ostium. Cùm eunt corde, cùm talia cogitant, dum se ab illa intentione alienant, & retrò præterita sua recordantur, eunt quasi ad vendentes: & non inueniunt tunc fauentes, non inueniunt tunc laudantes à quibus solebant laudari, & quasi excitari ad bona opera, non robore bonæ conscientiæ, sed incitamento linguæ alienæ. Et illud quod dictum est, Ne fortè non sufficiat nobis & vobis, ma- Ibidem. gna consideratione humilitatis dictum est. Oleum enim quod gestamus in conscientia, iudicium est nostrum de nobisimetipsis quales simus: & difficile est vt de se quisque perfectè iudicet. Fratres mei, quantum- Philip. 3. c. libet homo proficiat, quantumlibet se ad anteriora extendat, & præterita obliuiscatur: iam dicit sibi, bene est, procedit regula de thesauris Dei, examinat liquidum. Et quis gloriabitur castum se habere cor? Et Prouer. 20. b. quis gloriabitur mundum se esse à peccato? Sed quid dixit scriptura? Iudicium sine misericordia ei qui non Iacobi 2. c. fecit misericordiam. Quantumcunque proficias, sperabis in misericordiam. Nam si iustitia sine misericordia prolata fuerit, in quolibet quod damnet inueniet. Quæ nos consolatur scriptura? Quæ hortatur ad misericordiam faciendam, vt omnino crebrescamus in erogando quod amplius habemus. Multa autem superflua habemus, si non nisi necessaria teneamus. Nam si inania quæramus, nihil sufficit. Fratres, quærite quod sufficit operi Dei: non quod sufficit cupiditati vestræ. Cupiditas vestra non est opus Dei. Forma vestra, corpus vestrum, anima vestra, hoc totum opus Dei. Quære quæ sufficiant, & videbis quàm pauca sint. Viduæ suffecerunt duo numi ad faciendam mi- Marci 12. d. sericordiam, suffecerunt duo numi ad emendum regnum Dei. Ad vestiendos totiens venatores quid sufficit editori? Videte quia non solùm pauca sunt, quæ vobis sufficiant, sed nec ipse Deus multa à vobis quærit. Quære quantum tibi dederit, & ex eo tolle quod sufficit: cætera quæ superflua iacent, aliorum sunt necessaria. Superflua diuitum, necessaria sunt pauperum. Res alienæ possidentur, cùm superflua possidentur. Faciens ergo huiusmodi misericordias, & illam præci- Matth. 6. b. puè quæ gratis constat, Dimitte sicut dimittimus: qua non nisi charitatem erogas, quæ crescit cùm erogas. Faciens ergo & feruens in ipsis bonis operibus misericordiæ, quæ iam bona opera, vt iam diximus, tunc non erunt necessaria, quia nullus erit miser in quem facienda sit misericordia: expectabis securus iudicium, non tam securus de iustitia tua, quàm securus de misericordia Dei, quia & tu misericordiam prærogasti. Iudicium enim sine misericordia illi qui non fe- Iacobi 2. c. cit misericordiam. Superexaltat autem, inquit, misericordia iudicium. Ne putetis fratres, quia tunc non est iustus quando nostri non miseretur, aut recedit à regula iustitię suæ. Et cùm damnat, iustus est: & cùm miseretur, iustus est. Quid enim tam iustum, quàm reddere misericordiam prærogandi? Quid tam iu- Matth. 7. a. stum, quàm vt in qua mensura mensi fueritis, in ea remetiatur vobis? Da egenti fratri. Cui fratri? Christo. Si ergo quia fratri Christo, & quia Christo Deo, Rom. 9. b. qui est super omnia benedictus in secula: Deus egere à te voluit, & tu manus retrahis? Certè tu porrigis manum, & petis à Deo: audi scripturam, Non sit manus Eccl. 4. d. tua porrecta ad accipiendum, & ad dandum collecta. Erogari sibi vult Deus ex illo quod dedit. Quid enim das quod ille non dedit? Quid enim habes quod 1. Cor. 4. b. non accepisti? Aut verò non dico Deo, sed cuilibet de tuo das aliquid? De illius das, qui iubet vt des. Prærogator esto, non inuasor. Hæc ergo faciens, & si bona humilitate dicis de illo oleo, ne fortè non sufficiat no- Matth. 25. b. bis: intras & clauditur. Audi Apostolum hoc dicen- 1. Cor. 4. a. tem, Mihi autem minimum est, vt à vobis diiudicer. Quando enim potestis diiudicare conscientiã meam? Quando examinare quo animo facio quicquid facio? Quantum possunt homines de alio iudicare? Plus homo vtiq; ipse de se: sed Deus plus de homine, quàm homo de se. Ergo si talis fueris, intrabis, in quinque illis virginibus eris: cæteræ fatuæ excludentur. Nã hoc habes

habes in Euangelio, Claudetur ostiū, & stabunt & clamabunt, aperi nobis, & non aperietur. Matth. 25. b. Quoniam confirmauit vectes portarum tuarū. Confirmauit, inquit, vectes portarum tuarum: secura sta, secura lauda, sine fine lauda. Fortiter clausæ sunt portæ tuæ: non exit amicus, non intrat inimicus. Confirmauit vectes portarum tuarum. Benedixit filios tuos in te. Non vagantur foris, non peregrinantur, intus gaudent, intus laudant, intus benedicunt, intus non parturiunt, quia iam neminem pariunt. Filij sunt, sancti sunt: isti filij sancti iam laudantes & gaudentes, parturiti & parti sunt matre charitate, inclusi sunt colligente charitate. Audi charitatem parturientem illos: qua præditus Paulus Apostolus, non solùm paternum, sed & maternum amorē congerens in filios, Gal. 4. c. Filij mei, inquit, quos iterum parturio: Cùm Paulus eos parturiebat, charitas eos parturiebat. Cùm charitas eos parturiebat, Dei spiritus parturiebat. Rom. 5. a. Charitas enim Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Ergo colligat, quos parturiuit & peperit. Modò iam intus filij sunt, securi sunt. Volarunt de nido timoris, volarunt in cælestia, volarunt in æterna: iam nihil metuunt temporale. Benedixit filios tuos in te. Quis? Qui posuit fines tuos pacem.) Quomodo exultatis omnes? Hanc amate fratres mei. Multum delectamur, quando clamat de cordibus vestris pacis dilectio. Quomodo nos delectauit? Nihil dixeram, nihil exposueram, versum pronūciaui, & exclamastis. Quid de vobis clamauit? Dilectio pacis. Quid ostendi oculis vestris? Vnde clamatis si non amatis? Vnde amatis si non videtis? Inuisibilis est pax. Quis est oculus, quo visa est vt amaretur? Neque enim acclamaretur, nisi amaretur. Hæc sunt spectacula quæ exhibet Deus rerū inuisibilium. Quanta pulchritudine intellectus pacis corda vestra percussit? Quid iam ergo loquar de pace; aut de laude pacis? Præuenit omnia verba mea vester affectus: non impleo, nō possum, infirmus sum. Differamus omnes laudes pacis ad illam patriam pacis. Ibi eam plenius laudabimus, vbi eā plenius habebimus. Inchoatam in vobis si sic amamus, perfectā quomodo laudabimus? Ecce hoc dico ô filij dilecti, ô filij regni, ô ciues Hierusalem, quoniam in Hierusalem visio pacis est: & omnes qui habent & amant pacem, benedicuntur in ea, & ipsi intrant cùm clauduntur portæ, & firmantur vectes. Hanc quam nominatam sic amatis & diligitis, ipsam sectamini, ipsam desiderate: ipsam in domo, ipsam in negocio, ipsam in vxoribus, ipsam in filijs, ipsam in seruis, ipsam in amicis, ipsam in inimicis diligite. Ipsa est pax, quam non habent hæretici. Quid agit pax in huius adhuc regionis incertis; in ista peregrinatione mortalitatis nostræ: cùm adhuc nemo est alteri conspicuus, nemo videt cor alterius? Quid agit pax? De incertis non iudicat, incognita nō confirmat. Procliuior est ad bene credendum de homine, quàm ad malè suspicandum. Non se multum dolet errare, cùm bene credit etiam de malo. Perniciosa autē, cùm malè senserit fortè de bono, nesciens qualis sit. Quid perdo si credo quia bonus est? Si incertum est, licet vt caueas ne fortè verum sit: non tamen damnes tanquā verum sit. Psal. 33. c. Hoc pax iubet. Quære pacem, ait, & sequere eam. Hæresis quid monet? Damnat incognitos, damnat totum mundum, periit totus mundus, nullus est Christianus, Aphrica remansit. Bene iudicasti. De quo tribunali dicis tu sententiā in orbem terrarum? In quo foro ante te mūdus stetit? Nolo mihi credatur, sed nec tibi: Christo credatur, spiritui Dei per prophetas credatur, legi Moysi credatur. Quid dixit Moyses de futuris his temporibus? Galat. 3. b. Gen. 22. d. Ad Abrahā dictū est, In semine tuo benedicentur omnes gentes. An dubitas quid sit semen Abrahæ? Puto quia cū Apostolus dixerit, non dubitabis: aut si de Apostolo dubitabis, quare pax pax,

A & non est pax? Quid dicit Apostolus? Abrahæ dictæ Gal. 3. sunt promissiones & semini eius. Non dixit, & seminibus, tanquam in multis, sed tāquam in vno, & semini tuo, quod est Christus. Ecce ante milia annorū dictum est Abrahæ, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Quod ante milia annorum dictū est, & ab vno creditum est, modò iam videmus impletum. Hoc legimus, hoc intuemur, & tu resistis de transuerso veniens? Quid dicturus? Noli credere. Cui? Spiritui Dei? Deo loquenti ad Abraham? Et cui credo? Tibi? Non hoc dico, inquies. Non hoc dicis? Non dicis, mihi potius crede quàm spiritui Dei; & Deo loquenti ad Abraham? Quid ergo mihi dicis? Ille dedit, & ille tradidit. De euangelio recitas hoc, de apostolo, de prophetis? Discute omnes scripturas, lege mihi hoc ex eis quibus credo, tibi enim non credo. Vnde lecturus es? Hoc mihi pater meus, ait, hoc mihi auus meus, hoc mihi frater meus, hoc mihi episcopus meus. Sed hoc B Abrahæ Deus, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Audit vnus homo & credit, & fit in multis post multa tempora. Quando dictum est, creditur: quando impletur, dubitatur? Hoc ergo dixit Moyses, dicant & prophetæ. Vide commercium redemptionis nostræ: Christus pependit in ligno. Vide quanto emit, & sic videbis quid emit. Empturus est aliquid, ipsum aliquid nondum scis. Vide quanti, & videbis quid. Sanguinem fudit, sanguine suo emit, sanguine agni immaculati emit, sanguine vnici filij Dei emit. Quid emptum est sanguine vnici filij Dei? Adhuc vide quanti. Propheta longè antequam fieret, dixit, Psal. 21. d. Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Magnum pretium video Christi, videam quid emisti: Commemorabuntur & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ. In vno eodemque psalmo emptorem video, & pretium, & possessionem. Emptor Christus est, pretium sanguis, possessio orbis terrarum. C Voces ipsas propheticas audiamus, contradicentes litigatoribus hæreticis. Ecce possessio Domini mei. Vis lego in psalmo, Commemorabuntur & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ, & adorabunt in conspectu eius vniuersæ familiæ gentium. Et vide iurgantem, vide ius defendentem, Quoniam ipsius est regnum, & ipse dominabitur gentium. Ipse qui emit Christus, non qui apostatauit Donatus. Psal. 21. d. Adorabunt. Rectè, adorabunt, omnes patriæ gentium in conspectu eius. Quare rectè? Quoniā Domini est regnum, & ipse dominabitur gētium. Illud Moyses, hoc prophetæ, & alia multa milia. Quis numerat testimonia de Ecclesia toto terrarum orbe diffusa? quis numerat? Non sunt tot in orbe hæreses contra Ecclesiam, quot sunt testimonia legis pro Ecclesia. Quæ pagina non hoc sonat? Quis versus non hoc loquitur? Omnia clamant pro vnitate Dominica, quia posuit fines Hierusalem pacem. Tu contra D ista latras hæretice? Vnde meritò dicitur in illa ciuitate, quod scriptum est in Apocalypsi, Canes foras. Apoc. 22. d. Tu contra ista latras. Vnde iudicasti de orbe terrarum, vt dicere cœperam? Quo tribunali? Præsumptione videlicet cordis tui. Altum tribunal, sed ruinosum. Dixit hoc Moyses, dixerunt hoc prophetæ: & nōdum credunt qui se Christianos videri volunt. Torquebatur quidam diues apud inferos, desiderauit aquæ stillam de digito contempti ante ianuam suam pauperis, quoniam vrebatur in flammis. Et cùm ei non daretur, quia iudicium sine misericordia illi qui non fecit misericordiam; cùm ergo ei non daretur, dixit ad Abraham, Pater Abraham, mitte Lazarum. Luc. 16. f. Habeo ibi quinque fratres, annunciet eis quę hic patior, & ne ipsi veniant in locum hunc tormentorum. Et quid illi Abraham? Habent illic Moysen & prophetas. Et ille, Non pater Abraham, sed si quis ex mortuis resurre-

Ibidem. surrexerit, credent. Et Abraham, Si Moysen, inquit, & prophetas non audiunt, nec si quis à mortuis resurrexerit, credent. De quibus dixit, Habent ibi Moysen & prophetas? De his vtique qui adhuc viuebant, quibus adhuc tempus correctionis largum erat, qui nondum venerant in loca illa tormentorum. Habét ibi, inquit, quos audiant, Moysen & prophetas. Non credunt his, sed si quis à mortuis resurrexerit credent. Si Moysen & prophetas non audiunt, nec si quis à mortuis resurrexerit credent, sententia Abrahæ est. Abrahæ sententia vbi? Et vnde? De quodam excelso loco, & pleno quietis & felicitatis, quem vidit ille qui cruciabatur in flamma leuatis oculis suis, quando in eius gremio, id est, in eius secreto, vidit pauperem feliciter exultátem, inde prolata est ista sententia. Vide de quo tribunali. Ibi enim habitat Deus, quia in sanctis habitat Deus.

Phil.1.d. Vnde optat Apostolus, & dicit, dissolui & esse cum Christo, multo magis optimum. Et latroni illi dicitur,

Luce 23.f. Hoc die mecum eris in paradiso. Ergo Dominus cum Abraham & in Abraham manens, dixit istam sententiam, Habent ibi Moysen & prophetas: si illos non audiunt, neque si aliquis à mortuis resurrexerit credent ei. O hæretici, habetis Moysen & prophetas: viuitis, adhuc potestis audire, adhuc licet corrigi, animositatem frenare, veritatem tenere adhuc conceditur. Disceptate vobiscum vtrum audiendus sit Moyses & prophetæ, qui fidei suæ testimonia tantùm exhibuerunt: cũ videamus sic currere res humanas, vt ab ipsis prædictæ sunt. Quid dubitatis adhuc credere Moysi & prophetis? Quid dubitatis audire? An fortè quæritis resurgentem à mortuis, verum & ipse vobis dicat

Luce 16.f. de Ecclesia sua? Quæsiuit hoc diues apud inferos, aliquem mitti ex mortuis ad fratres suos: reprehẽsus est quia hoc quæsiuit. Sufficere debuerunt fratribus eius Moyses & prophetæ. Ad hoc ille frustrà quæsiuit, vt vos iam exemplo admoniti ne frustrà & serò quærentes, sicut ille torqueamini: & audiatis Moysen & pro-

Gen.22.d. Psal.21.d. phetas. Quid dixit Moyses: In semine tuo benedicentur, omnes gentes. Quid dixerunt prophetæ? Commemorabuntur & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ. Adhuc mihi dicturus es, Surgat aliquis ex mortuis. Ego non credo, nisi aliquis inde venerit & dixerit, O Domine, gratias misericordiæ tuę. Voluisti mori, vt aliquis ab inferis surgeret: & ipse aliquis non quicunque, sed veritas surrexit ab inferis: qui verum de inferis diceret, & si ad inferos non venisset. Et tamẽ propter voces imperitorum malorum, ecce ipse mortuus est, ecce resurrexit ab inferis. Quid dicis hæretice? Quid dicis? Modò te audiã, finitæ sunt omnes

Luce 16.f.g excusationes tuæ. Et si verba derides diuitis apud inferos constituti, surrexit à mortuis Christus. Dignaris vel ipsum audire? Ecce quia fortè similis es diuiti mortuo, viuus desiderabas surgere ab inferis. Non pater tuus, non auus tuus, non illi surrexerunt qui nescio quos nomine traditionis infamauerũt. Sed ecce nõ infamauerunt, verum dixerunt. Vis nosse quàm nihil ad me? Audiamus simul quid dixerit qui surrexit à mortuis. Quid pluribus immorer? Audiamus, iam aperiatur Euangelium, legatur quod factum est tanquam fiat: ponantur ante oculos nostros gesta præterita, propter cauenda futura. Ecce Christus surgens à mortuis, ostendit se discipulis suis. Nuptiæ ipsius, ipse sponsus, Ecclesia sponsa. Ecce sponsus qui dicebatur mortuus, absumptus, finitus: ecce integer resurrexit, ecce ostenditur oculis discipulorum, ecce præbetur contrectantibus manibus, ecce tetigerunt cicatrices, quæ desperatæ sunt vulnera. Exhibuit se oculis eorum vidẽdum, manibus contrectandum, putabant spiritum esse. Desperauerant enim de salute sua. Exhortatur eos, con-

Luce 24.f. firmat in fide: Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Tangunt,

A gaudent, trepidant. Et cũ adhuc trepidarent præ gaudio, sic habet scriptum, & sic certa sunt: quæ multum læta sunt, vix creduntur. Dubitatio quædã veluti tardius credentis, condit voluntatem tenentis. Necesse est vt plus homo gaudeat, cùm venerit quod desperauerat. Nam ad ipsum gaudium condiendum & augendum, noluit se statim cognosci. Tenuit visus discipulorum suorum, illorum duorũ quos inuenit in via colloquentes iam in desperatione & dicẽtes, Nos autem sperabamus quia ipse esset redẽpturus Israel. Putarant hoc, iam non putabant. Iam spes cum eis non erat, & Christus cum eis erat: & qui se reddidit, & spem reduxit. Postea ergo dixit, postea quam eum illi in panis fractione cognouerunt, & obtulit se aliis discipulis suis, cùm putarent spiritum esse, dixit: Palpate & videte quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cũ adhuc præ gaudio trepidarent: Ibidem.

B Habetis hîc, ait, quod manducetur? Accepit, benedixit, manducauit, & dedit eis. Expressa est veritas corporis, ablata est omnis suspicio falsitatis. Quid deinde? Non sciebatis quia oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi & prophetis & Psalmis de me? Et Luce 24.g. quia illi credebant Moysi & prophetis: verum enim erat quod dixit Abraham, Si Moysen & prophetas nõ audiunt, neq; si quis ex mortuis resurrexerit credent. Quia ergo credebát Moysi & prophetis, & non erant de ipsis quos reprehendit Abraham: audierunt quod ait Dominus, Non sciebatis quia oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi & prophetis & Psalmis de me? Ecce qui crediderunt Moysi & prophetis, videte quemadmodum ex ipsorum testimonio credunt ei qui surrexit à mortuis. Tunc aperuit illis sensum vt intelligerẽt Scripturas, & dixit eis, Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & à mortuis resurgere tertia die. Habes iam sponsum ecclesiæ. Et non hinc tacuit Moyses, non hinc tacue-

C runt prophetæ: Christum resurrecturum à mortuis tertia die, passurum, resurrecturum. Descriptus est nobis sponsus, vt non erremus. Sed nescio qui existũt, & quia non erramus in sponso, & ipsi videntur ea quæ & nos credere de sponso, vt à membris sponsi nos auocent, dicunt nobis, Ipse est quidem sponsus quem creditis, quem & nos credimus: sed sponsa nõ est ipsa ecclesia quã tenetis. Et quæ illa est? Pars Donati. Et hoc quod tu dicis, hoc tu dicis, an spõsus? Tu dicis, an Deus per Moysen? Ecce ecclesiam teneo: dictũ est à Moyse, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Tu dicis, Gen.12.& 26. an spiritus Dei per prophetas? Ecclesiam teneo: dictum est per prophetam, Commemorabuntur & con- Genes.22.d. Psal.21.d. uertentur ad Dominum vniuersi fines terræ. Ecce iam teneo testimonium legis & testimoniũ prophetarum: audiamus & eum qui surrexit à mortuis. Ostendit se sponsum, tenemus eum. Confirmauit demonstrando, exhibendo testimonia. Hoc enim Moyses, hoc pro- Luce 24.d.

D phetæ dixerunt: quia oportebat pati Christum, & resurgere tertia die. Iam ergo quia tenemus ambo sponsum ex ipsis verbis, & puto quia iam incipis mecum credere & his verbis, Moysi & prophetis: credamus & ei qui resurrexit à mortuis. Sequatur, & dicat, O Domine, video iam sponsum Christum: factum est, ne quis me auocet à membris sponsæ tuæ, & non sis mihi caput, si ego in membris eius non fuero. Dic mihi de ecclesia aliquid, qui iam de sponso eius non dubito. Audi & de ecclesia, sequitur & dicit, Prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum. Nihil verius quàm prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum. Sed hoc vbi? Alij enim dicunt, Ecce hic, alij ecce illic. Et quid ipse? Nolite credere. Exurgent pseudochristi, & pseudoprophetæ, & dicent, Ecce hîc, & ecce il- Matth.24.b. lie. Non enim de ipso capite dicunt, ecce hîc & ecce

illic

Matt.6.b. illic. (Notum est enim quòd Christus in cælis est.) sed A
Matt.28.d. de ecclesia vbi Christus est, qui ait, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Sed ait
Matt.24.b. Dominus, Nolite credere. Qui dicit, ecce hîc, & ecce illic, partes ostendit: ego totum emi. Dicat mihi hoc euangelium, dic hoc ipse ex euangelio, qui iam surrexisti à mortuis, vt credant tibi qui credunt
Luca 24.d. Moysi & prophetis: dic mihi hoc tu. Audio, Oportebat Christum pati & resurgere tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. Quid est hæretice? Certè cùm recitarem Moysen, cùm recitarem prophetas, distulisti ad eum qui resurrecturus erat à mortuis. Ecce resurrexit, ecce dixit: tam nullam habet dubitationem ecclesia Christi & vxor Christi, quàm nullam habet dubitationem corpus Christi, demonstratum oculis, contrectatum manibus discipulorum. Ecce qui resurrexit à mortuis vtrunque ostendit: ostendit caput, ostendit membra, ostendit sponsum, ostendit sponsam. Aut vtrun- B que mecum crede, aut illud in damnationem tuam credis. Quid enim quia resurrexit à mortuis, quia in eodem corpore resurrexit? Bene, quia cicatrices ostendit: quia vt crucifixus est, vt sepultus, ita redditus, ita demonstratus. Optimè credis, audi illum loquentem in quem credis. Prædicabitur in nomine eius pœnitentia & remissio peccatorum. Vbi? Per latas terras. Si vellem illud ego dicere, iam tu luctans aduersus hæreticos, iam pugnans, iam habens cum illis conflictum tantæ quæstionis: non illud dicerem sic contra præsentes hæreticos, quomodo illud dixit
Act.1.f. ille contra futuros. Quid vis amplius? Remissio peccatorum in Christi nomine prædicatur. Vbi prædicatur? Per omnes gentes. Vnde? Incipiens ab Hierusalem. Communica huic ecclesiæ. Quare litigamus? Cœpit enim hæc ecclesia ab Hierusalem ista terrena, vt gaudeat de Deo in illa Hierusalem cælesti. Ab hac enim incipit, ad illam terminat. In illa tota ecclesia erit, ab ista exordium fidei sumpsit. Lege Actus apo- C stolorum, si fortè mentior, quomodo ibi erant congregati discipuli cùm venisset Spiritus sanctus: vt ostēdatur tibi quod dixit Dominus, Incipientibus ab Hierusalē, quomodo linguis omnium locuti sunt in quos venit Spiritus sanctus. Quare non vis loqui omnium linguis? Ecce ibi omnes linguæ sonuerunt. Quare modò cui datur Spiritus sanctus non loquitur omnium linguis? Hoc enim tunc erat indicium venientis in homines Spiritus sancti, vt linguis omnium loquerentur. Modò quid dicturus es hæretice: quia non datur Spiritus sanctus? Non dico vbi datur, an non datur? Si non datur: quid est quod agitis, loquendo baptizando, benedicendo? Quid est quod agitis? Inania celebratis. Ergo datur. Si datur, quare linguis omnium non loquuntur quibus datur? Nunquid defecit donum Dei, aut minor est fructus? Creuerunt
Matt.13.d. zizania, sed & triticum. Sinite vtraque crescere vsque ad messem. Non dixit crescant zizania, decrescat tri- D ticum: vtrunque creuit. Quare non apparet modò Spiritus sanctus in linguis omnibus? Imò verò apparet in linguis omnibus: tunc enim nondum erat ecclesia per orbem terrarum diffusa, vt membra Christi in omnibus gentibus loquerentur. Tunc implebatur in vno, quod prænunciabatur in omnibus. Iam totum corpus Christi loquitur omnium linguis: & quibus nondum loquitur, loquetur. Crescit enim ecclesia, donec occupet omnes linguas. Quòd vos deseruistis quousque creuit? Tenete vobiscum quousque accedat: vt nobiscum perueniatis ad ea quæ nondum accesserunt. Loquor omnium linguis, audeo tibi dicere. In corpore Christi sum, in ecclesia Christi sum. Si corpus Christi omnium linguis iam loquitur, &

ego in omnibus linguis sum. Mea est Græca, mea est Syra, mea est Hebræa, mea est omnium gentium: quia in vnitate sum omnium gentium. Ergo fratres, cœpit ecclesia ab Hierusalem, vt per omnes gentes propagaretur. Quid euidentius hoc testimonio legis & prophetarum ipsius Domini? Apostolorum vbique Luca.24.d. personant voces, reddentes testimonium spei nostræ in vnitate corporis Christi. Gaudete in frumentis, tolerate zizania: gemite in tritura, suspirate in horreum. Veniet illud tempus quo gaudebimus, confirmatis vectibus portarum Hierusalem. Intret qui intraturus est: qui illuc manifestus intrabit, huc fictus non intret. Qui autem huc fictus intrat, foris est. Foris est & nescit: ventilabrum probabit, vectes probabunt. Qui modò verè intus & veraciter intus, ibi firmiter intus. Qui autem hîc tolerando intus, ibi gaudendo intus. Fines enim Hierusalem pax, quia posuit, inquit, fines tuos pacem. Modò desideramus pacem, quam hîc habemus in spe. Adhuc enim in nobisipsis qualis pax? Caro concupiscit aduersus spiritū, spiritus Galat.5.c. autē aduersus carnem. Vbi plena pax in vno homine? Quando erit plena in vno homine, tunc erit plena in omnibus ciuibus Hierusalē. Quando erit plena pax? 1.Cor.15.g. Quando corruptibile hoc induerit incorruptionē, & mortale hoc induerit immortalitatē: tunc plena pax, tunc firma pax. Nihil litigat aduersus animam in homine, non ipsa aduersum se ex quadā parte saucia: non carnis fragilitas, non indigentia corporis, non fames, non sitis, non frigus, non æstus, non lassitudo, non vlla inopia, non prouocatio rixæ, non certè ipsa sollicita cautela & vitandi inimici & diligendi. Hæc omnia, fratres mei, litigant aduersum nos, nondum est plena & perfecta pax. Quod clamastis, qui iam dudum nominatam pace ex desiderio clamastis, clamor vester de siti erat, non de saturitate: quia ibi erit perfecta iustitia, vbi perfecta pax. Modò esurimus & sitimus iustitiam. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quo- Matt.5.b. niam ipsi saturabuntur. Quomodo ipsi saturabuntur? Cùm ad pacem venerimus. Ideo cùm dixisset, qui posuit fines tuos pacem, quia ibi saturitas & nulla indigentia: subdidit statim, Et adipe frumenti satians te.) Fratres, quoniam pax ipsa de qua loquimur nondum est in totis nobis, id est, in vnoquoque nostrûm tota, adhuc fortè spiritum vestrum delectat audire. Sed si nihil resistit & rebellat ex corpore, finiemus Psalmum. Fatigatos vos nusquam video, tamen vereor, nouit Deus, ne oneri sim vobis aut quibusdam fratribus: & video studia multorum exigentium hunc laborem de me & sudorem, quem credo in Domino non futurum infructuosum. Gaudeo tantam esse voluptatem in veritate verbi Dei: vt studium vestrum bonum in bono & de bono, vincat studium insanorum currentium in amphitheatrum. Nunquid illi si tam diu starent, adhuc spectarent? Ergo fratres, audiamus cætera, quia hoc vultis. Assit Dominus, assit & viribus & mentibus nostris. Qui posuit fines tuos pacem, ad illam Hierusalem dicit: & adipe frumenti satians te. Transiit fames & sitis iustitiæ, succedit saturitas. Qui ibi erit adeps frumenti, nisi panis ille Ioan.6.e. qui descendit de cælo ad nos? In patria ipsa quomodo saturabit, qui in peregrinatione sic pauit? Iam modò de ipsa peregrinatione nostra locuturus est, qua venitur ad illam Hierusalem vbi collaudabimus Dominum. Laudabimus Dominum Deum nostrum, nos Hierusalem, nos Sion: quoniam confirmabuntur vectes portarum nostrarum. Etenim ille qui tunc satiabit adipe frumenti, quid facit in ista peregrinatione. Qui emittit verbum suum terræ.) Ecce in terra laboramus fessi, languidi, pigri, frigidi. Quando leuaremur ad adipem frumenti & satietatem, nisi mitteret verbum suum terræ qua grauabamur, terræ qua impe-

impediebamur à reditu? Misit verbum suum, non deseruit, Exod.16.b. etiam in eremo pluit manna de cælo. Qui emittit verbum suum terræ, & venit ad terras verbum eius. Quomodo eius? Aut quod est verbum eius?

Vsque in velocitatem currit verbum eius.) Non dixit velox est verbum eius: currit verbum eius vsque in velocitatem. Intendamus fratres, non potuit eligere melius verbum. Calidus calore calescit, frigidus frigore frigescit, velox velocitate velox fit. Quid calidius ipso calore, quo calet quicquid fit calidum? Quid frigidius ipso frigore, quo frigescit quicquid frigidum fit? Quid ergo velocius ipsa velocitate, qua velox fit quicquid velociter currit? Possunt dici multa velocia, & alia magis, alia minus: & tanto quæque res velox est, quanto est particeps velocitatis. Illa res magis est particeps velocitatis, ergo magis velox: aut minus particeps velocitatis, ergo minus velox. Ipsa itaque velocitate quid velocius? Ergo quousque currit? Vsque in velocitatem. Quātumuis auge quod velox est verbum, & dic, velocius est quàm illud aut illud, quàm aues, quàm venti, quàm angeli. Nunquid aliquid horum tantum, quanta ipsa velocitas, vsque in ipsam velocitatem? Velocitas ipsa quid est, fratres? Vbique est, non est in parte. Hoc pertinet ad verbum Dei non esse in parte, vbique esse per seipsum verbum, 1.Cor.1.d. ex quo Dei virtus & Dei sapientia est nondum assumpta carne. Si cogitemus Deum in forma Dei, verbum æquale patri: ipsa est sapientia Dei, de qua Sap.8.a. dictum est, Attingit à fine vsque ad finem fortiter. Quanta velocitas? Attingit à fine vsque ad finem fortiter. Sed fortè immobilitate attingit. Si immobilitate tanquam moles aliqua saxea impleat locum aliquem, dicitur quòd attingit eiusdem loci à fine vsque ad finem, non tamen motu. Quid ergo dicimus? Non habet motum verbum illud, Et sapientia illa stolida est? Et vbi est quod dicitur de sapientiæ spiritu? Cùm multa dicerentur. Acutus, inquit, mobilis, certus, incoinquinatus. Sic vtique sapientia Dei mobilis. Si ergo mobilis: quando hoc tangit, illud non tangit: aut hoc tangit, illud deserit. Et vbi est velocitas? Hoc facit velocitas, vt & vbique semper sit, & nusquam inclusa teneatur. Sed cogitare ista non possumus, pigri sumus. Quis ista cogitet? Et reuera fratres, quoniam dixi quomodo potui, si tamen potui, si intellexi: & quomodo potuistis intellexistis. Sed quid dicit Ephes.3.d. apostolus? Ei autem qui potens est facere supra quàm petimus aut intelligimus. Quid hic ostendit? Quia quotienscūque intellexerimus, non intelleximus sic- Sap.9.c. uti est. Quare hoc? Corpus enim quod corrumpitur, aggrauat animam. Ergo in terra frigidi sumus. Velocitas enim feruens est: & omnia feruentiora velociora, omnia frigidiora tardiora. Nos tardi, ergo frigidi. Illa autem sapientia currit vsque in velocitatem. Psal.18.a. Ergo feruentissima est, Nec est qui se abscondat à calore eius. Nos ergo qui frigidi corporis tarditate, vinculo terrenæ vitę huius corruptibilis onere, nullámne spem habemus ad capiendum verbum, quod vsque in velocitatem currit? An verò ille quamuis ex corpore in infima depressos, deseruit? Nónne ipse prædestinauit nos, antequam in isto mortali & pigro corpore nasceremur? Qui ergo prædestinauit nos, dedit terræ niuem, Ipsos nos. Iam enim veniamus ad illos Psalmi versus subobscuros, incipiant illa inuolucra euolui: quoniam vos verbum Dei quanto magis per nos dicitur, tanto auidiores inuenit. Ecce nos pigri in hac terra quasi congelauimus hic. Et quomodo contingit niuibus: sursum enim gelant & in ima deci- Matt.24.b. dunt: sic frigescente charitate decidit humana natura in has terras, & pigro corpore inuoluta velut nix facta est. Sed in ista niue sunt prædestinati filij Dei.

Dat enim ille niuem velut lanam.) Quid est, velut lanam? Id est, de niue quam dedit istis pigris adhuc spiritu & frigidis, quos prædestinauit, adhuc facturus est aliquid. Lana enim materies vestis est. Lana cùm videtur, veluti præparatio est aliqua ad vestem. Ergo quia prædestinauit hos qui ad tempus frigidi repunt in terra, & nondum feruent spiritu charitatis, de prædestinatione enim adhuc loquimur, veluti lanam dedit hos Deus, & facturus est inde vestem. Meritò in monte vestis Christi fulsit sicut nix. Fulgebat vestis Christi sicut nix, tanquam de illa lana iam facta erat tunica: de qua lana, id est, de niue quam dedit sicut lanam, adhuc prædestinati, pigri erant. Sed expecta, vide quid sequatur. Quia sicut lanā dedit eos, fit inde tunica. Quomodo enim dicitur ecclesia corpus Christi, dicitur & vestimentum Christi ipsa ecclesia: inde est illud quod ait apostolus, Vt exhiberet Ephes.5.f. sibi gloriosam ecclesiam non habētem maculam aut rugam. Ergo exhibeat sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculam aut rugam: faciat sibi vestem de B illa lana, quam prædestinauit in niue. Adhuc in hominibus incredulis & frigidis, & pigris, faciat vestem de hac lana. Vt abluatur à maculis, mundetur fide: vt rugam non habeat, tendatur in cruce. Qui dat niuem sicut lanam. Iam si prædestinati sunt, vocandi sunt: Quos enim prædestinauit, illos & vocauit. Iam Rom.8.f. quomodo vocantur ex languore corporis illius, vt sani fiant? quomodo vocantur? Audi euangelium, Non Matt.9.b. veni vocare iustos, sed peccatores in pœnitentiam. Incipit ergo iam prædestinatione niuis illius cognoscere torporem suum, accusare peccatum suum: incipit vocatione venire ad pœnitentiam. Meritò ergo qui dat niuem velut lanam propter confectum tunicæ futuræ, etiam propter vocationem in pœnitentiam. Nebulam velut cinerem spargit.) Nebulam, inquit, velut cinerem spargit. Quis? Qui dat niuem sicut lanam. Quos enim prædestinauit, vocat in pœnitentiam: quia quos prædestinauit, illos & vocauit. Cinis autem ad pœnitentiam pertinet. Audi C vocantem ad pœnitentiam, cùm exprobrauit quibusdam ciuitatibus, dicens, Væ tibi Corozaim, væ tibi Matt.11.c. Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim, inquit, in cilicio & cinere pœnitentiam egissent. Ergo nebulam velut cinerem spargit. Quid est, nebulam velut cinerem spargit? Cùm vocatur quisque ad intelligendum Deum, & dicitur illi, cape veritatem: incipit velle capere veritatem, non sufficit, videt se quandam caliginem pati, quam antea non videbat. Adhuc est ergo illa nebula, vt noueris nescire te, & noueris quid scire oporteat, & videas te inualidum ad illud sciendum quod oportet sciri. Nam si in ista nebula iam antè præsumpseris scire, audies ab apostolo, Galat.6.a. Qui se putat aliquid scire, nondum scit quemadmodum oportet eum scire. Ergo nondum comprehendisti, adhuc nebulam pateris. Sed non te deseruit qui accendit tibi lucernam carnis suæ. Non erres in ne- D bula, fide sequere. Sed quia conaris videre & non potes, pœniteat te peccatorum: quia nebula velut cinis sparsa est. Quid iam te pœniteat? Contumacem te fuisse aduersus Deum. Quid iam te pœniteat? Secutum te fuisse vias tuas malas. Peruenisti in istam difficultatem illius beatæ visionis: & erit tibi salubris nebula, quam sicut cinerem spargit Deus. Tu ipse es adhuc nebula, sed velut cinis. Adhuc enim pœnitentes volutantur in cinere, fratres mei, tanquam similes se contestantes: dicentes Deo suo, cinis sum. Dixit enim quædam Scriptura, Despexi meipsum & dis- Genes.18.d. tabui, & æstimaui me terram & cinerem. Hæc est humilitas pœnitentis. Quando Abraham loquitur ad Deum suum, & quando vult sibi aperiri incendium Sodomorum: Ego, inquit, terra & cinis sum. Quomodo

modo fuit ista semper humilitas in magnis & sanctis A viris? Nebulam ergo velut cinerem spargit. Quare? Rom. 8. f. Matt. 9. b. Quia quos prædestinauit illos & vocauit, qui non venit vocare iustos, sed peccatores in pœnitentiam.

Qui mittit crystallū suam velut frusta panis.) Non denuò laborandum est dicere quid sit crystallus. Prælocuti enim sumus, & credo non excidisse charitati vestræ. Quid est ergo, mittit crystallum suam velut frusta panis? Quomodo nix illa ipsius, quia prædestinatorum est, quomodo nebula illa ipsius, quia aduocantur ad pœnitentiam, qui prædestinati sunt ad salutem: sic est quodammodo crystallum ipsius. Quid est crystallum? Multum obduruit, multum congelauit: non iam sicut nix facilè solui potest. Nix multorum annorum tempore durata & serie seculorum, crystallum dicitur. Et hoc mittit velut frusta panis. Quid hoc sibi vult? Fuerunt nimis duri, non iam niui, sed crystallo comparandi: & ipsi prædestinati sunt & vocati, & quidam eorum ita vt pascerent alios, & essent vtiles & aliis. Et quid opus est, vt numeremus multos B fortè quos nouimus, illum aut illum? Occurrit vnicuique cogitati ex iis quos nouit, quàm fortè duri & pertinaces & obnitentes aduersus veritatem fuerunt, & modò prædicāt veritatem: facti sunt frusta panis. Quis 1. Cor. 10. c. ille vnus panis? Multi, inquit apostolus, vnum corpus sumus in Christo. Vnus panis, vnum corpus multi sumus, ipse dicit. Ergo si vnus panis totum corpus Christi, membra Christi frusta panis sunt. De quibusdam duris facit membra sua, & vtilia ad alios pascendos. Quid imus per multos? Notissimū illū Paulū apostolum intueamur. Nihil nobis isto viro notius, nihil suauius, nihil in Scripturis familiarius est. Et si fuerint qui ex tanta duritia cōuertantur in quanta ipse fuit, panis fient. Ipso proposito ad exemplum, omnes occurrant: vt explicetur sensus iste, Mittit crystallum suam sicut Philip. 3. a. frusta panis. Ecce crystallus erat apostolus Paulus, durus, obnitens veritati, clamans aduersus euangelium, tanquā indurans aduersus solem. Iste quàm durus fuit crescēs in lege, eruditus ad pedes Gamalielis legis do- C ctoris. Non audiebat Moysen & prophetas Christum prædicantes. Magna duritia. Certè gentes non audierant prophetas, non audierant Moysen: frigidi erant, sed crystallum non erant. Ille qui credebat in verbis prædicantibus Christum, & Christo venienti non credebat, nimis obdurauerat. Quia ergo crystallum erat, nitidus videbatur & candidus: sed durus & nimium Philip. 3. b. 5. gelidus. Quomodo nitidus & candidus? Hebræus ex Hebræis, secundum legem Pharisæus. Vide nitorem Act. 8. a. & 22. a. crystalli. Audi duritiam crystalli. Secundum æmulationem persequens ecclesiam Dei inter lapidatores sancti Stephani martyris, vbi erat iste durus, & fortè Act. 7. g. cæteris durior. Omnium lapidantium vestimenta seruabat, vt omnium manibus lapidaret. Ergo videmus niuem, nebulam, crystallum: bonum est vt ille spiret & soluat. Si enim ille non spirauerit, si non ipse duritiam glaciei huius dissoluerit, In faciem frigoris eius quis subsistet?) In faciem frigoris eius? Cuius? Dei. D Vnde est eius frigus? Ecce deserit peccatorem, ecce non vocat, ecce non aperit sensum, ecce non infundit gratiam. Soluatur homo si potest gratiæ, non potest stultitiæ. Quare non potest? In faciem eius quis subsistet? Vide ergo congelascentem illum, & dicentem, Rom. 7. d. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducētem in lege peccati, quæ est in mēbris meis. Ibidem. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Ecce frigesco, ecce congelasco, quo calore soluar vt curram? Quis me liberabit de corpore mortis huius? In faciem frigoris eius quis subsistet? Et quis seipsum liberabit, si ille deseruerit? Et quis liberabit? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Audi & hic gratiam Dei.

Qui mittit crystallum suam sicut frusta panis, in faciē frigoris eius quis subsistet? Ergo desperatio est? Absit. Sequitur enim, Emittet verbum suum, & tabefaciet ea.) Non ergo desperet nix, non desperet nebula, non desperet crystallum. De niue tanquam de lana conficitur & tunica. Nebula illa in pœnitentia salutem inuenit: quia quos prædestinauit, illos & vocauit. Rom. 8. f. Sed licet sint inter prædestinatos durissimi, & multo quasi tempore congelauerint, & crystallus facti fuerint: non erunt duri misericordiæ Dei. Emittet verbum suum, & tabefaciet ea. Quid est tabefaciet ea? Ne fortè in malo intelligatis tabefaciet: liquefaciet, dissoluet. Duri sunt enim per superbiam. Meritò & superbia stupor dicitur: quicquid enim stupidum est, frigidum est. Rigorem passi homines quotidie dicunt, obstupuit. Ergo superbia stupor est. Emittet verbum suum, & tabefaciet ea. Et reuera cumuli niuis cùm calefiunt, deliquescunt in humilitate. Quomodo ergo quasi montem niuis erigit stupor, sic stultos erigit superbia. Emittet verbum suum, Act. 7. f. & tabefaciet ea. Ecce venit illud crystallum Saulus post cædem & lapidationem Stephani, duritia qua- Act. 9. a. dam stupidus in Christum, petiit literas à sacerdotibus, vt vndique exhibeat Christianos anhelans cædes. Durus est iste & gelidus contra ignem Dei. Sed quanquam esset durus, quanquam gelidus, ecce ille qui emittet verbum suum, & tabefaciet ea, clamauit de cælo feruidus, Saule Saule, quid me persequeris? Ibidem. Vna illa voce, tanta illa duritia crystalli resoluta est. Emittet ergo verbum suum, & tabefaciet ea. Non desperetur de crystallo, quanto minus de niue vel de nebula? De ipsa crystallo non desperetur. Audi vocem quandam crystalli, Qui prius fui blasphe- 1. Timot. 1. c mus, persecutor & iniuriosus. Sed quare soluit crystallum Deus? Ne de se nix ipsa desperet. Ait enim, Ideo misericordiam consecutus sum, vt in me ostenderet Christus Iesus omnem patientiam, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam. Clamat ergo Deus ad gentes, Solui crystallum, venite niues. Emittet verbum suum, & tabefaciet ea. Spirabit spiritus eius, & profluent aquæ.) Ecce Ioan. 7. f. crystallum & niues resoluuntur, eunt in aquas: qui sitiunt veniant & bibant. Saulus durus vt crystallum, Stephanum est persecutus ad mortem. Paulus iam in aqua viua gentes vocat ad fontem. Spirabit Spiritus eius, & profluent aquæ. Spiritus feruens, vnde dictum est in alio psalmo, Conuerte Domine capti- Psal. 125. a. uitatem nostram, sicut torrens in austro. Captiua enim Hierusalem tanquam congelauerat in Babylonia: flat auster, soluitur rigor captiuitatis, & currit in Deum feruor charitatis. Spirabit spiritus eius, & profluent aquæ: fiat in eos fons aquæ salientis in vitam æternam. Annuncians verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israel.) Quas iustitias, & quæ iudicia? Quia & quicquid hîc humanum genus antè perpessum est cùm esset nix, & nebula, & crystallus, merito perpessum est superbiæ & elationis in Deum. Recurramus ad originem casus nostri, & videamus quia verissimè in psalmo cantatur, Priusquam humi- Psal. 118. liarer ego deliqui. Sed qui dicit, Priusquam humi- Teth. liarer ego deliqui: ipse dicit, Bonum mihi est, quoniam humiliasti me, vt discam iustificationes tuas. Has ergo iustificationes à Deo didicit Iacob, qui fe- Genes. 32. f. cit ipsum Iacob luctari cum angelo: in cuius angeli persona ipse Dominus erat luctatus. Tenuit, vim fecit vt teneret, inualuit vt teneret: fecit se teneri misericordia, non infirmitate. Luctatus ergo Iacob præualuit, tenuit: & quem videbatur vicisse, rogat vt benedicatur ab eo. Quomodo intelligebat cum quo luctatus fuerat, quem tenuerit? Quare violenter est luctatus, & tenuit? Quia regnum cælorum Matt. 11. b.

vim patitur, & qui vim faciunt diripiunt illud. Ergo A quare luctatus? Quia cum labore. Quare vix tenemus, quod facilè amisimus? Ne facilè recipiendo quod amisimus, discamus perdere quod tenemus. Laboret homo vt teneat: tenebit ad firmitatem quod tenuerit post laborem. Ergo hæc iudicia sua Deus manifestauit Iacob & Israel. Apertiùs dicã, id est, quia & iusti qui hîc sunt, labores, pericula, molestias, passiones pro merito patiuntur iusto iudicio Dei: quia ille solus potest dicere, sine causa passus sum, qui ideo non sine causa, quia propter nos: qui solus potest di-
Psal.68.a. cere, Quæ non rapui tunc exoluebam: qui solus po-
Ioan.14.d. test dicere, Ecce venit princeps huius mundi, & in me nihil inueniet. Et quasi diceretur ei, Quare ergo pateris: sequitur & dicit, Sed vt sciant omnes quia voluntatem patris mei facio, surgite eamus hinc. Cæteri omnes merito suo, iudicio Dei, & pro iustitia quæ patiuntur, non sibi arrogent, quasi habeant passionem innocentiæ, qualis in Christo erat. Audi a-
1.Petri 4.d. postolum Petrum, Tempus est, inquit, vt iudicium B incipiat à domo Domini. Exhortans martyres & testes Dei vt omnes minas frementis sæculi patientissimè tolerent in semetipsis, ait illis, Tempus est inchoationis iudicij ex domo Dei. Si autem initium à nobis, quis finis eorum qui non credunt Dei Euangelio? Et si iustus vix saluus fiet, peccator & impius vbi parebunt? Annuncians verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israel. Non fecit sic vniuersæ genti.) Nemo vos fallat: non nunciatum est alicui genti hoc iudicium Dei, quomodo patiantur iusti & iniusti. Quomodo? Pro merito omnes. Quomodo? In gratia Dei, non in suis meritis liberantur ipsi iusti. Non annunciatum est hoc vniuersæ genti: soli Iacob, soli Israel. Quid ergo nos facimus, si non annunciauit vniuersæ genti, sed tantùm Iacob, tantùm Israel? Vbi erimus nos? In Iacob & in Israel. Iudicia sua non manifestauit eis.) Quibus? Omnibus gentibus. Et quomodo vocatæ sunt niues soluto crystallo? Quomodo vocatæ sunt gentes iustificato Paulo? C
Rom.11.c. Quomodo, nisi vt essent in Iacob? Præcisus est oleaster, vt insereretur in oliuam. Iam ad oliuam pertinent, iam non debent dici gentes: sed vna gens in Christo, gens Iacob, gens Israel. Quare gens Iacob & gens Israel? Quia Iacob de Isaac, Isaac de Abra-
Genes.22.d. ham. Abrahæ autem quid dictum est? In semine tuo benedicentur omnes gentes. Hoc idem dictum est ad Isaac, hoc & ad Iacob. Pertinemus ergo ad Iacob: quia pertinemus ad Isaac, pertinemus ad Abraham. Semen enim Abrahæ, non me vel quolibet homine, sed apostolo sancto interpretante, Christus est: & ipse
Gal.3.c. ait, Non dicit & seminibus tanquam in multis, sed tanquam in vno, & semine tuo, quod est Christus. Si vnũ semen, vnus Iacob, vnus Israel, & omnes gẽtes vnum in Christo. Ergo ad omnes pertinet gẽtes quod reuelauit ipse Iacob & ipse Israel: & illi soli in aliis gentibus deputandi sunt, qui nolẽtes credere in Christo, nolunt recedere ab oleastro & inseri oliuæ. Re- D
Gen.27.f. manebunt in syluosis ramis steriles & amari. Gaudeat Iacob qui est supplantator Esau, quia supplanta-
Rom.11.d. uit fratrem. Cæcitas enim ex parte Israel facta est, vt plenitudo gentium intraret. De Iacob factus est Israel. Quid est Israel? Iam omnes audiamus, omnes Israel, siue qui hîc estis in membris Christi, siue qui foris & non foris, & per omnes gentes vbique foris, vbique intus: audiat ipse Israel, qui ex Iacob factus est Israel. Quid est Israel? Videns Deum. Vbi videbit Deum? In pace. In qua pace? Pace Hierusalem: Quia posuit, inquit, fines tuos pacem. Ibi laudabimus, omnes vnus in vno ad vnum erimus: quia deinceps multi dispersi non erimus.

In psalmvm CXLVIII.

Enarratio.

MEDITATIO præsentis vitæ nostræ in laude Dei esse debet: quia exultatio sempiterna futuræ nostræ vitæ, laus Dei erit. Et nemo potest idoneus fieri futuræ vitæ, qui se ad illam modò non exercuerit. Modò ergo laudamus Deũ, sed & rogamus Deũ. Laus nostra lætitiam habet, oratio gemitum. Promissum est enim nobis aliquid, quod nondum habemus: & quia verax est qui promisit, in spe gaudemus: quia tamẽ nondum habemus, in desiderio gemimus. Bonũ est nobis perseuerare in desiderio, donec veniat quod promissum est, & trãseat gemitus, & succedat sola laudatio. Propter hæc duo tempora, vnum quod nunc est in tentationibus & tribulationibus huius vitæ, alterum quod tunc erit in securitate & exultatione perpetua, instituta est nobis etiam celebratio duorum temporum, ante pascha & post pascha. Illud quod est ante pascha, significat tribulationem, in qua modò sumus: quod verò nunc agimus post pascha, significat beatitudinem, in qua postea erimus. Ante pascha ergo quod celebramus, hoc & agimus: post pascha autem quod celebramus significamus, & nondum tenemus. Propterea illud tempus in ieiuniis & orationibus exercemus, hoc verò tempus relaxatis ieiuniis in laudibus agimus. Hoc est enim, Halleluia.) quod cantamus: quod Latinè interpretatur, vt nostis, laudate Dominum. Ideo illud tempus ante resurrectionem, hoc tempus post resurrectionem Domini est. Quo tempore significatur vita futura, quam nondum tenemus: quia quod significamus post resurrectionem Domini, tenebimus post resurrectionem nostram. In capite enim nostro nobis vtrunque figuratum est, vtrunque demonstratum est. Passio enim Domini ostendit nobis vitam præsentis necessitatis, qua oportet & laborare & tribulari, & ad extremum mori. Resurrectio verò & clarificatio Domini ostendit nobis vitam quam accepturi sumus, cùm venerit retribuere digna dignis, mala malis, bona bonis. Et quodãmodo mali omnes cantare nobiscũ possunt hallelu ia. Si autem in malitia sua perseuerauerint, canticum vitę nostræ futuræ dicere possunt labiis, ipsam verò vitam, quæ tunc erit in ea veritate, quæ nunc significatur, obtinere non possunt, quia noluerunt meditari antequam veniret, & tenere quod venturum erat. Nunc ergo fratres, exhortamur vos, vt laudetis Deum: & hoc est quod vobis omnes dicimus, quando dicimus hallelu ia. Laudate Dominum, dicis tu alteri, dicit ipse tibi: cùm se omnes exhortantur, omnes faciunt quod hortantur. Sed laudate totis votis: id est, vt non solùm lingua & vox vestra laudet Deum, sed & conscientia vestra, vita vestra, facta vestra. Etenim laudamus modò in ecclesiis quando congregamur. Cùm quisque discedit ad propria, quasi cessat laudare Deum. Non cessat bene viuere, & semper laudat Deum. Tunc desinis laudare Deum, quando à iustitia, & ab eo quod illi placet declinas. Nam si à vita bona nunquam declines: lingua tua tacet, vita tua clamat, & aures Dei ad cor tuum. Quomodo enim aures nostræ ad voces nostras, sic aures Dei ad cogitationes nostras. Non potest autem fieri, vt habeat mala facta, qui habet bonas cogitationes: Facta enim de cogitatione procedunt. Nec quisquam potest aliquid facere, aut ad aliquid agendum membra mouere, nisi primò præcesserit iussio cogitationis: quomodo de interiori palatio quicquid iusserit Imperator, per imperiũ Romanorũ emanat, quicquid videtis agi per prouincias. Quantus motus fit ad vnam iussionẽ Imperatoris intus sedẽtis?

Mouet

Mouet solùm ille labia cùm loquitur, & mouetur omnis prouincia cùm fit quod loquitur. Sic & in vnoquoque nostrûm intus est imperator, intus in corde sedet. Si bonus bona iubet, bona fiunt: si malus mala iubet, mala fiunt. Cùm ibi sedet Christus, quid potest iubere nisi bona? Cùm possidet diabolus, quid potest iubere nisi mala? In tuo autem arbitrio Deus te esse voluit, cui pares locum: Deo an diabolo. Cum parauer is, qui possedit ipse imperabit. Ergo fratres, non tantùm ad sonum attendite cùm laudatis, sed Deum toti laudate: cantet vox, cantet vita, cantent facta. Et si est adhuc gemitus, tribulatio, tentatio, sperate transitura omnia, & illum venturum diem quo sine defectu laudabimus. Ecce iste Psalmus, quoniam manifestus est, currendus est nobis. Distribuit enim vniuersam creaturam laudantem Deum, & tanquam hortatur, vt laudet, quasi inuenerit tacentem.

Expositio Psalmi.

LAVDATE Dominum de cælis.) Quasi inueniret tacentes in cælis laudem Domini exhortatur vt surgant & laudent. Nunquam cælestia laudes conditoris sui tacuerunt, nunquam terrestria Deum laudare cessarunt. Sed planè sunt quædam quæ habent spiritum laudandi Deum in eo affectu quo eis placet Deus. Nemo enim laudat, nisi quod ei placet. Sunt autem alia quæ spiritum vitæ, & intellectum ad laudandum Deum non habent, sed quia & ipsa bona sunt, & in ordine suo integre disposita sunt, & ad pulchritudinem vniuersitatis referuntur, quam condidit Deus, ipsa quidem per se voce sua, & corde suo non laudant Deum: sed cùm ab intelligentibus considerantur, per ipsa laudatur Deus: & cùm per ipsa laudatur Deus, quodammodo & ipsa laudant Deum. Verbi gratia, Laudant Deum in cælis omnia quæ habent spiritum vitæ, & intellectum purum ad eum contemplandum, & sine fastidio & defectu diligendum. Laudant autem Dominum per intellectum in terra discernendi bonum & malum, & per intellectum cognoscendi creaturam & creatorem, homines qui ista cogitant, & quibus tribuit Dominus mentem discernendi ista delectandi atque laudandi. Homines possunt. Pecora nunquid habent huiusmodi intellectum? Si haberent huiusmodi intellectum pecora: non nobis diceret Deus, Nolite esse sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Quando hortatur nos, vt non simus sicut pecora sine intellectu, ostendit nobis quia homini tribuit intellectum ad laudandum Deum. Arbores nunquid vel vitam habent ipsam qua sentiant sicut pecora? Nam pecora, etsi sensum interiorem rationalem, & mentem intelligentem atque discernentem non habent, quam homo habet, vt laudent Deum: habent tamen vitam manifestam, sicut omnes nouimus, appetendi cibum, vtilia sumendi, noxia respuendi, sensus corporalia discernendi, visum ad colores, auditum ad voces, olfactum ad odores, gustum ad sapores, motus vel ad voluptates, vel ad molestias cognoscendas. Intelligimus hæc, & videmus ante oculos nostros. Non habent rationem intelligendi, sed habent spiritum corporis animati, & vitam manifestam. Arbores autem nec ipsam habent, & tamen omnia laudant Deum. Quare laudant Deum? Quia cùm ista videmus, & consideramus creatorem, qui ea fecit, de illis nascitur in nobis laus Dei: & cùm ipsorum consideratione laudatur Deus, omnia laudant Deum. Cœpit ergo iste de cælo, laudant omnia, & dicit laudate. Quare cum laudent, dicit laudate? Quia delectatus est in eo quod laudant, & placuit ei quasi adiungere hortationem suam. Quomodo si venias ad homines bo-

Psal. 31. c.

A num aliquod operantes cum gaudio, siue in vinea, siue in messe, siue in aliqua agricultura: placet tibi quod faciunt, & dicis, Facite, agite. Non vt tunc incipiant facere quando dicis: sed quia placet tibi quod facientes inueneris, adiungis gratulationem, & exhortationem tuam. Dicendo enim facite, & exhortando facientes, voto quasi facis cum illis. In hac ergo exhortatione plenus spiritu propheta dicit hæc: & Psalmus est Aggæi & Zachariæ, sic habet titulum. Isti duo prophetæ eo tempore quo captiuus populus tenebatur in Babylonia, prophetabant etiam futurum finem captiuitatis: vt restauraretur ciuitas Hierusalem, quæ bello ceciderat. Significauerunt ergo nobis in mysterio vitam futuram, vbi laudabimus Deum post captiuitatem vitæ præsentis, vbi erit innouatio ciuitatis illius magnæ Hierusalem, vnde peregrini suspiramus captiui adhuc sub onere & sarcina corporis mortalis, vnde adhuc gemimus in peregrinatione, exultabimus autem in patria. Qui autem
B non gemit peregrinus, non gaudebit ciuis, quia desiderium non est in illo. Prophetæ ergo isti sancti magnam consolationem præbuerunt tunc captiuato populo secundum carnem, id est, constituto in Babylonia sub regibus alienigenis. Ostendebant enim per prophetiam, futurum tempus liberationis à captiuitate instaurationis Hierusalem. Sed illa omnia in figura gesta sunt, habent veritatem suam. Figurata sunt in antiquis, præsentia ostenduntur in nobis. Modò ergo quid dicit apostolus? Quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino. Nondum sumus in patria. Quando erimus in patria? Quando triumphabimus deuicto inimico diabolo, quando mors nouissima inimica destruetur: tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam. Vbi est mors contentio tua? Vbi est mors aculeus tuus? Quando ergo nulla erit mortis contentio quæ modò est, & facit nos gemere ex defectu & mobilitate rerum, ex fragilitate carnis humanæ? Contendunt nobiscum
C quotidie tentationes, contendunt nobiscum quotidie delectationes, etsi non consentiamus, tamen molestiam patimur: & contendimus, & magnum periculum est ne qui contendit vincatur. Si autem non consentiendo vincamus, molestias tamen patimur resistendo delectationibus. Non cessat, & non moritur hostis, nisi in resurrectione mortuorum. Sed præsumamus, fidamus, erigunt nos Aggæus & Zacharias, cantant futuram liberationem nostram. Si illi populo cantauerunt & impletum est, Christiano populo quod cantatur non implebitur? Securi estote, non tantummodo in ista peregrinatione vitæ huius, sed quomodo hic agatis videte. Non vobis placeat amor Babyloniæ, ne obliuiscamini ciuitatem Hierusalem. Etsi corpus nostrum adhuc in Babylonia tenetur, cor nostrum ad Hierusalem præmittatur. Laudet ergo tota creatura Dominum, quia hoc ibi facturi sumus quod hîc præmeditamur. Laudate
D Dominum de cælis. Laudate eum in excelsis.) Primo de cælis dicit, postea de terra: laudatur enim Deus qui fecit cælum & terram. Cælestia tranquilla sunt, pacata sunt: ibi semper gaudium, nulla mors, nulla ægritudo, nulla molestia, semper laudant Deum beati. Nos autem adhuc in imo sumus, sed cùm cogitamus quomodo illic laudetur Deus, cor ibi habeamus, & non sine causa audimus, sursum corda. Leuemus cor sursum, ne putrescat in terra: quoniam placet nobis quod ibi agunt angeli. Modò nos spe, postea re, sed cùm illuc venerimus. Laudate ergo eum in excelsis.

Laudate eũ omnes angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius. Laudate eum sol & luna, laudate eum omnes stellæ & lumen. Laudate eum cæli cælorũ; & aquæ quæ super cælos sunt laudent nomen Domini.)

1. Esdræ 5.
1. Cor. 10. a.
2. Cor. 5. a.
1. Cor. 15. g.
1. Esd. 5. a.
Dan. 3. f.

Quando explicat omnia numerãdo? Sed tamen summatim quasi omnia perstrinxit,& conclusit omnia cælestia laudãtia creatorem suum. Et quasi diceretur ei, quare illum laudãt,quid illi debent,quid illis contulit vt laudent eum? Sequitur, Quoniam ipse dixit & facta sunt,ipse mandauit & creata sunt. Non mirum si opera laudent operatorem, non mirum est si facta laudent factorem, non mirum si creatura laudet creatorem. Ibi & Christus nominatus est, & quasi non audiuimus nomen ipsius. Quis est Christus? In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Per quid facta sunt? Per verbum. Quomodo hic ostendit, quia per verbum facta sunt? Ipse dixit & facta sunt, ipse mãdauit & creata sunt. Nemo dicit,nemo mãdat, nisi verbo. Statuit ea in seculũ & in seculum seculi.) Omnia cælestia,omnia superiora,virtutes omnes atq; angelos, ciuitatem quandã supernam,bonam, sanctã, beatam. Vnde quoniam peregrinamur, miseri adhuc sumus:& quò redituri in spe beati, & quò cum redierimus,in re beati. Statuit ea in seculum & in seculum seculi. Præceptum posuit,& non præteribit.) Quale præceptum putatis habere cælestia & angelos sanctos? Quale præceptum dedit illis Deus? Quale, nisi vt laudent illum? Beati quorum hoc est negocium, laudare Deum. Non arant,non seminãt,non molunt, non coquũt. Opera enim sunt ista necessitatis, ibi necessitas non est. Non furantur,non deprædantur, non adulterantur. Opera enim sunt ista iniquitatis, ibi iniquitas non est. Non frangunt panem esurienti, non vestiunt nudum,non suscipiunt peregrinum,non visitant ægrotum,non concordant litigiosum, non sepeliunt mortuum. Opera enim sunt ista misericordiæ, ibi autem nulla miseria est in qua fiat misericordia. O beati. Putamus erimus nos sic? Eia suspiremus, de suspirio gemamus. Et quid sumus vt ibi simus? Mortales,proiecti,abiecti,terra & cinis. Sed qui promisit, omnipotens est. Si ad nos attendamus, quid sumus? Si ad illum, Deus est, omnipotens est. Non est facturus angelum ex homine, qui fecit hominem ex nihilo? Aut verò pro minimo habet Deus hominem, propter quem mori voluit vnicum suum? Attendamus ad indicium dilectionis & promissionis Dei. Tales arras accepimus. Tenemus mortem Christi, tenemus sanguinem Christi. Quis mortuus est? Vnicus. Pro quibus mortuus est? Vtinam pro bonis, vtinam pro iustis. Sed quid? Etenim Christus, ait apostolus, pro impiis mortuus est. Qui donauit impiis mortem suam, quid seruat iustis nisi vitam suam? Erigat ergo se humana fragilitas, non desperet, non se collidat, non se auertat, non dicat, Non ero. Qui promisit, Deus est, & venit, vt promitteret: apparuit hominibus, venit suscipere mortem nostram, promittere vitam suam. Venit ad regionem peregrinationis nostræ accipere quod hic abundat, opprobria, flagella, colaphos, sputa in faciem, contumelias, spineam coronam, suspensionem in ligno, crucem, mortem. Hæc abundant in regione nostra, ad talia commercia venit. Quid hîc dedit? Quid hic accepit? Dedit exhortationem, dedit doctrinam, dedit remissionem peccatorum: accepit contumelias, mortem, crucem. Attulit nobis de illa regione bona, & in regione nostra pertulit mala. Promisit tamen nobis quòd ibi futuri simus vnde venit: & ait, Pater, volo, vt vbi ego sum, & ipsi sint mecum. Tanta præcessit dilectio, quia vbi nos eramus fuit nobiscum, vbi ipse est erimus cum illo. Quid tibi promisit Deus ô homo mortalis? Quia victurus es in æternum. Non credis? Crede, crede. Plus est iam quod fecit, quàm quod promisit. Quid fecit? Mortuus est pro te. Quid promisit? Vt viuas cum illo. Incredibilius est

Psal. 32. b.
Iohan. 1. a.
Rom. 5. b.
Iohan. 17. d.

A quòd mortuus est æternus, quàm vt in æternum viuat mortalis. Iam quod incredibilius est tenemus. Si propter hominem mortuus est Deus, non est victurus homo cum Deo? Non est victurus mortalis in æternum, propter quem mortuus est qui viuit in æternum? Sed quomodo mortuus est Deus? Et vnde mortuus est Deus? Et potest mori Deus? Accepit ex te, vnde moreretur pro te. Non posset mori, nisi caro: non posset mori, nisi mortale corpus. Induit se vbi moreretur pro te, induet te vbi cum illo viuas. Vbi se induit morte? In virginitate matris. Vbi te induet vita? In æqualitate patris. Elegit sibi hîc thalamum castum, vbi coniungeretur sponsus sponsæ. Verbum caro factum est, vt fieret caput ecclesiæ. Verbum enim ipsum non est pars ecclesiæ: sed vt esset caput ecclesiæ, carnẽ assumpsit. Quiddam nostrum iam sursum est, quod hîc accepit vbi mortuus est, vbi crucifixus est. Iam quædam primitiæ tuæ præcesserunt, & dubitas quia secuturus es? Ergo conuertat se & ad terrena, quia iam dixit laudes cælestium.

B Laudate Dominum de terra.) Superius enim vnde cœpit? Laudate Dominum de cęlis, & enarrauit cælestia: modò audi terrestria. Dracones & omnes abyssi. Abyssi, profunditates aquarum sunt: maria omnia, & nubilosus iste aër ad abyssum pertinet. Vbi nubes, vbi venti, vbi tempestates, vbi pluuiæ, coruscationes, tonitrua, grandines, nix, & quicquid vult Deus fieri super terras de isto humido & caliginoso aere, totum hoc terræ nomine appellauit, quia in imis mutabile est atque mortale: nisi fortè putatis quia sursum pluit stellis. Omnia ista hîc fiunt propè ad terram. Et aliquando sunt homines in cacuminibus montium, & nubes sub se vident, & fiunt plerunque pluuiæ: & apparent bene intentis omnia ista quæ perturbato aere concitantur, hîc fieri in ista mundi parte infima. Propterea ad istam caliginosam, id est, ad hunc aerem tanquam ad carcerem damnatus est diabolus, de apparatu superiorum angelorum lapsus cum angelis suis: nam apostolus hoc de illo dicit, Se-

C cundum principem potestatis aeris huius, qui nunc operatur in filiis diffidentiæ. Et alius apostolus dicit, Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit, sed carceribus caliginis inferni retrudens, tradidit in iudicio puniendos seruari: infernum hoc appellans, quòd inferior pars mundi sit. Noli ergo cogitare quid accepit diabolus, sed quid perdidit. Omnia ergo ista videtis qualia sunt, mutabilia, turbata, terribilia, corruptibilia: tamen habent locum suum, habent ordinem suum, implent & ipsa vniuersi pulchritudinem pro modo suo, & ideo laudant Dominum. Conuersus ergo ad illa tanquam exhortans & ipsa, immo exhortans nos, vt eorum consideratione laudemus Dominum (sic enim laudant Deum cùm considerata pariunt laudem Dei) cœpit dicere, Laudate Dominum de terra, dracones & omnes abyssi. Dracones circa aquam versantur, de speluncis procedunt, feruntur in aera: concitatur propter eos aer. Magna quædam sunt

D animantia dracones, maiora non sunt super terram. Propterea inde cœpit dicere, Dracones & omnes abyssi. Sunt autem speluncæ aquarum latentium, vnde flumina, vnde fontes procedunt, vt fluant super terram: aliò occultè subter eunt, & totum hoc atque omnis ista humida natura aquarum simul cum mari & isto infimo aere, abyssus vel abyssi vocantur, vbi viuunt dracones & laudant Deum. Quid? Putamus quia choros faciunt dracones, & laudant Deum? Absit. Sed vos considerantes dracones, attendite artificem draconum, & creatorem draconum: & cùm miramini dracones, & dicitis, Magnus Deus qui hæc fecit, dracones laudant Deum de vocibus vestris. Dracones & omnes abyssi.

Ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis, quæ

Iohan. 1. b.
Ephes. 2. a.
2. Pet. 2. a.

quæ faciunt verbum eius.) Quare addidit, quę faciunt verbum eius? Multi stulti non valentes contemplari & discernere creaturam locis suis & ordine suo, sub nutu & iussu Dei agentem motus suos, visum est illis quia superiora omnia Deus gubernat, inferiora verò despicit, abiicit, deserit, vt nec curet ista, nec regat, sed casibus regantur quomodo possunt, quà possunt: & mouent illos qui dicunt aliquando sibi, sed non dicant tibi, id est, ne audiẽdo tu consentias quando ista dicunt: blasphema enim sunt & execrabilia Deo. Si Deus plueret, nunquid plueret in mari? Qualis, inquiunt, prouidentia? Getulia sitit, & mare compluitur. Acutè sibi videntur tractare. Quibus dicendum est hoc, Getulia sitit, ne tu sitires. Bonum enim erat, vt diceres Deo, Anima mea velut terra sine aqua tibi: (Psal.142.b.) quod alio loco apertè dicitur, Sitiuit tibi anima mea, (Psal.62.a.) quàm multipliciter tibi & caro mea. Et Dominus in (Matt.5.b.) Euangelio, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Iste enim iam saturatus est qui talia disputat, & quasi sibi doctus videtur, nec vult discere, ideo non sitit. Nam si sitiret, vellet discere: & inueniret, quia totum Dei prouidentia fit in terra, & miraretur disposita etiam membra pulicis. Attendat charitas vestra. Quis disposuit membra pulicis & culicis, vt habeant ordinem suum, habeant vitam suam, habeant motum suum? Vnam bestiolam breuem, minutissimam considera quam volueris. Si consideres ordinem membrorum ipsius, & animationem vitæ qua mouetur, pro se fugit mortem, amat vitam, appetit voluptates, deuitat molestias, exerit sensus diuersos, viget in motu congruo sibi. Quis dedit aculeum culici quo sanguinem sugat? Quàm tenuis fistula est qua sorbet? Quis disposuit ista? Quis fecit ista? Expauescis in minimis, lauda magnum. Hoc itaque tenete fratres mei, nemo vos de fide excutiat, & de sana doctrina. Qui fecit in cœlo angelum, ipse fecit in terra vermiculum: sed angelum in cœlo pro habitatione cœlesti, vermiculum in terra pro habitatione terrestri. Nunquid angelum fecit repere in cœno, & vermiculum in cœlo? Distribuit sedibus habitatores: incorruptionem incorruptis sedibus dedit, corruptibilia corruptibilibus locis. Totum attende, totum lauda. Qui ergo disposuit membra vermiculi, non gubernat nubes? Et quare in mare pluit? Quasi non sint in mari, quæ alantur pluuia: quasi non ibi fecit pisces, quasi ibi non fecit animalia. Attendite quomodo currunt pisces ad aquam dulcem. Et quare, inquit, pisci pluit, & mihi non pluit aliquando? Vt cogites te in regione esse deserti, & in peregrinatione vitæ: vt amarescat tibi vita præsens, vt futuram desideres, aut vt flagelleris, & corripiaris & corrigaris. Quomodo autem distribuit propria regionum? Ecce quia de Getulia locuti sumus, pluit hîc propè omni anno, & omni anno dat frumentum. Seruari hic frumentum non potest, citò corrumpitur, quia omni anno datur. Ibi, quia rarò, & multum datur, & diu seruatur. Sed forte putas, quia ibi deserat Deus homines, aut non ibi secundum iocunditatem suam & laudant, & glorificant Deum? Apprehende inde Getulum, pone inter istas arbores amœnas: fugere hinc vult, & redire ad nuda Getuliæ. Omnibus ergo locis Deus, regionibus, temporibus, sua quæque distribuit & ordinauit. Et longum est cõmemorare diligentiorem considerationem omnium rerum. Quis illam explicat? Tamen qui oculos habẽt, multa ibi vident. Cùm viderint placent, cùm placuerint laudantur, non tanquam ipsa, sed ille qui fecit: ita omnia laudabunt Deum. Hæc considerans spiritus prophetiæ, cùm dixisset, Ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis, quæ omnia turbata videntur quibusdam stultis, & quasi casibus agitari, addidit, quæ faciunt verbum eius. Non tibi ergo videntur casibus

A mouerí, quæ verbo Dei in omni motu suo deseruiũt. Quò vult Deus, illuc lucet ignis: illuc fertur nubes, siue pluuiam, siue niuem, siue grandinem portet. Et quare aliquando percutiunt montem fulmina, & non percutiunt latronem? Quodcunque possum dicere pro captu mentis meæ, quantum Deus donare dignatur, maiores maiora nouerint, & amplius intelligant; & det vobis Deus plus sapere quàm dico, tamen cum temperantia sine superbia. Possum ergo pro modulo meo dicere, quare percutiant montem, & non percutiant latronem: quia fortè adhuc latronis conuersionem quærit, & ideo percutitur mons, qui non timet, vt mutetur homo, qui timet. Aliquando & tu cùm das disciplinam, terram feris, vt infans expauescat. Et aliquando ferit, & quem vult hominem. Sed dicis mihi, Ecce cædit innocentiorem, & dimittit sceleratiorem. Noli mirari: vndecunque mors pio bona est. Vnde autem scis, illi sceleratiori, si se mutare noluerit, quid pœnarum in occulto seruetur?

B Nónne mallent fulmine incendij potius interire, quibus in fine dicetur, Ite in ignem æternum? Opus est, (Matt.25.d.) vt innocens sis. Quid enim? Malum est mori naufragio, & bonum est mori febre? Siue inde, siue inde moriatur, quære qualis sit qui moritur: quò post mortem iturus est, non vnde de vita exiturus, quacunque occasione hinc exituri sumus. Quibus exitibus martyres exire meruerunt? Nunquid febribus? Quomodo multi optant vt febribus soluantur? Alij vno ictu gladij, alij ignibus, alij bestijs? Et deuorauerunt bestiæ corpora martyrum, & non timuerunt ne perirent corpora ipsorum. Vndique enim Deus reducet corpora sanctorum suorum, cui capilli capitis nostri numerati sunt. (Matt.10 d.) Et quando voluit, tres pueros ab igne liberauit. (Dan. 3 g.) Nunquid ideo Machabæos in igne deseruit? (2. Machab. 7.a.) Illos apertè liberauit, istos occultè coronauit. Nouit igitur Deus quid agat. Tu time, & bonus esto. Vndecunque voluerit vt exeas hinc, paratum te inueniat. Inquilinus enim es, non possessor domus. Lo-

C cata est enim tibi domus. (Psal.118. Gimel.) Domus ista tibi locata est, non donata, & si nolis, migrabis: & non eam tali conditione accepisti, vt quasi tempora certa tibi sint. Quid dixit Dominus Deus tuus? Quando voluero, cùm dixero, migra, paratus esto. Expello te de hospitio, sed dabo domum. Inquilinus es in terra, eris possessor in cœlo. Quicquid ergo hic accidit contra voluntatem nostram, noueris non accidere, nisi de voluntate Dei, de prouidentia ipsius, de ordine ipsius, de nutu ipsius, de legibus ipsius: & si nos non intelligimus quid quare fiat, demus hoc prouidentiæ ipsius, quia non fit sine causa, & non blasphemabimus. Cùm enim cœperimus disputare de operibus Dei: quare hoc, quare illud, & non debuit sic facere, malè fecit hoc, vbi est laus Dei? Perdidisti halleluia. Omnia sic considera quomodo placeas Deo, & laudes artificem. Quasi si intrares in officinam forte fabri ferrarij, non auderes reprehendere folles, incudes, malleos. Et da

D imperitum hominem nesciẽtem quid quare sit, & omnia reprehendit. Sed si non habeat peritiam artificis, & habeat saltem considerationem hominis, quid sibi dicit? Non sine causa hoc loco folles positi sunt. artifex nouit quare, & si ego non noui. In officina non audet vituperare fabrum: & audet reprehendere in hoc mundo Deum? Ergo quemadmodum ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis, quæ faciunt verbum eius: sic omnia quæ vanis videntur in rerum natura temere fieri, non faciũt nisi verbum eius, quia non fiunt nisi iussu eius. Deinde dicit vt Dominum laudent. Montes & omnes colles, ligna fructifera & omnes cedri, Bestiæ & omnia pecora, reptilia & volatilia pennata.) Deinde ad homines, Reges terræ & omnes populi, principes & omnes iudices ter-

ræ, iuuenes & virgines, senes cum iunioribus laudent nomen Domini.) Explicata est laus de cælo, explicata est laus de terra. Quia exaltatum est nomen eius solius.) Nemo hominum quærat exaltare nomen suum. Vis exaltari? Illi te subde qui non potest humiliari. Exaltatum est nomen eius solius. Confessio eius in cælo & in terra.) Quid est confessio? Quia ipse confitetur? Non. Sed quia illum omnia confitentur, omnia clamant: omnium pulchritudo quodammodo vox eorum est confitentium Deum. Clamat cælum Deo, Tu me fecisti, non ego. Clamat terra, tu me condidisti, non ego. Quomodo ergo clamant ista? Quando considerantur, & hoc inuenitur: ex tua consideratione clamant, ex voce tua clamant. Confessio eius in cælo & in terra. Attende cælum, pulchrum est: attende terram, pulchra est: vtrunque simul valde pulchrum est. Ipse fecit, ipse regit, ipsius nutu gubernantur, ipse traiicit tempora, momenta ipse instaurat, per seipsum instaurat. Omnia ergo ista laudant illum, siue in statu, siue in motu, siue de terra deorsum, siue de cælo sursum, siue in vetustate, siue in renouatione. Cùm vides hæc & gaudes, & attolleris in artificem, & inuisibilia eius per ea quæ facta sunt intellecta conspicis, confessio eius in cælo & in terra: id est, confiteris ei de rebus terrenis, cõfiteris ei de rebus cælestibus. Et quia ipse fecit omnia, & melius illo nõ est aliquid, quicquid fecit intra illum est: & quicquid in his tibi placet, minùs est quàm ipse. Nõ ergo ita tibi placeat quod fecit, vt recedas ab eo qui fecit. Sed si amas quod fecit, multo magis eũ qui fecit. Si pulchra sunt quæ fecit, quanto magis pulchrior est qui fecit? Confessio eius in cælo & in terra. Et exaltabit cornu populi sui.) Ecce quod prophetabant Aggeus & Zacharias. Modò cornu populi sui humile est in tritutis, in tribulationibus, in tentationibus, in tunsione pectorum. Quando exaltabitur cornu populi sui? Quando venerit ipse Dominus, & ortus fuerit sol noster, non iste qui oculis videtur & oritur super bonos & malos: sed de quo dicitur, Vobis qui timetis Deum orietur sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius. Et de quo dicturi sunt superbi & impij, Iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol non est ortus nobis. Ipse erit æstas nostra. Modò fructus per hybernum in radice non apparent, attendis quasi aridas arbores per hyemem. Qui non nouit videre, aridam putat vitem: & fortè iuxta est quæ verè aruit. Similes sunt ambæ per hyemem. Illa viuit, illa mortua est: sed illius vita & illius mors in abscondito est. Æstas procedit: vita illius clarificatur, mors illius manifestatur. Procedit honor foliorum, fœcunditas fructuum: vestitur vitis in facie ex eo quod habet in radice. Ergo modò fratres, tales sumus, quales sunt & alij homines. Quomodo nascuntur, manducant, bibunt, vestiuntur, transigunt vitam istam: sic & sancti. Aliquando res ipsæ decipiunt homines, & dicunt, Ecce postquam cœpit esse Christianus, nunquid non ei dolet caput? Aut quia Christianus est, quid habet plus à me? O vitis arida, attendis iuxta te vitem nudam in hyberno: sed non aridam, per æstatis vim. Et veniet Dominus honor noster qui latebat in radice: & tunc exaltabit cornu populi sui, post captiuitatem in qua mortaliter viuimus. Vnde dicit apostolus, Nolite ante tempus iudicare, donec veniat Dominus, & illuminabit abscondita tenebrarum, & tunc laus erit vnicuique à Deo. Sed dicis mihi, Vbi est radix mea? Vbi est fructus meus? Si credis, nosti vbi est radix tua. Ibi est enim, vbi est fides tua, vbi est spes & charitas tua. Audi apostolum, Mortui enim estis. Quasi per hyemem mortui apparebant. Audi qui viuunt: Et vita vestra abscondita est, inquit, cum Christo in Deo. Ecce vbi habes radicem. Quando ergo honore ornaberis? quando fœcundaberis fructu? Audi illum sequentem, Cùm Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. Et exaltabit cornu populi sui. Hymnus omnibus sanctis eius.) Hymnus scitis quid est? Cãtus est cum laude Dei. Si laudas Deum & non cantas, non dicis hymnum. Si cantas & non laudas Deum, non dicis hymnum. Si laudas aliquid quod non pertinet ad laudem Dei, & si cantando laudes, non dicis hymnum. Hymnus ergo tria ista habet: & canticum, & laudem, & Dei. Laus ergo Dei in cantico, hymnus dicitur. Quid est ergo, hymnus omnibus sanctis eius? Accipiant sancti eius hymnum, dicant sancti eius hymnum: quia hoc est quòd accepturi sunt in fine hymnum sempiternum. Ideo alio loco dicit Psalmus, Sacrificium laudis glorificabit me, & ibi est via qua ostendam illi salutare meum. Et beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te. Hoc est hymnus omnibus sanctis eius. Qui sunt sancti eius? Filij Israel, populi appropinquantes sibi.) Nemo dicat, Non sum filius Israel. Ne putetis Iudæos filios Israel esse, & nos non esse filios Israel. Audeo vobis dicere fratres mei, illi non sunt, & nos sumus. Audite quare. Quia maior est natus secundum spiritum, quàm natus secundum carnẽ. Vnde Israel? Ex Abraham, quia Isaac ex Abraham, Israel ex Isaac. Quomodo placuit Deo Abraham? Credidit autem Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Quisquis imitatus fuerit Abraham, filius est Abrahæ. Quisquis degenerauerit à fide Abraham, perdidit progeniem Abrahæ. Iudæi degenerauerunt, perdiderunt. Imitati sumus nos, inuenimus. Audi quia illi perdiderunt. Quid illis dicit Dominus dicentibus, filij sumus Abrahæ? Ausi sunt ostentare se, & erigere ceruicem de nobilitate generis iusti. Et quid illis Dominus? Si filij Abrahæ essetis, facta vtique Abrahæ fecissetis. Si ergo perdiderunt ipsi quòd filij sunt Abrahæ, inuenimus nos vt filij simus Abrahæ. Credendo quippe inuenimus, quod illi non credendo amiserunt. Quia credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Et semen Abrahæ Christus, & in Christo nos sumus: & ex Israel populus, de quo populo Maria, de qua Maria Christus, in quo Christo nos, ergo filij Israel. Et quomodo addidit, vt discerneret nos? Filiis Israel, populo appropinquanti sibi.) Attendite Iudæos: si propinquant, ipsi sunt. Et fortè appropinquant, dicit mihi aliquis. Quotidie cantant & ipsi Psalmum, & cantant hymnos Dei. Non auditis quid eis dixit Propheta? Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Si illorum cor longè est, nostrum autem proximum est: quia credimus, quia speramus, quia diligimus, quia Christo adiuncti sumus, quia membra ipsius facti sumus. Nunquid membra longè sunt à capite? Si essent longè, & diuisa essent, non diceret, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Si separata essent, non de cælo diceret, Saule Saule quid me persequeris? Si non in nobis esset, non diceret, Esuriui & dedistis mihi manducare. Et cùm dicerent illi, Quando te vidimus esurientem? Respondit, Cùm vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Ecce populus, ecce appropinquans Israel: & cum illo modò spe, postea re.

IN PSALMVM CXLIX.

exhortatio.

LAVDEMVS Dominum & in voce, & in intellectu, & in opere bono. Et sicut nos hortatur iste Psalmus, Cantemus ei canticum nouum. Sic enim incipit:

Expo-

Expositio Psalmi.

CANTATE Domino canticum nouum.) Vetus homo, vetus canticum: nouus homo, nouum canticum. Vetus Testamentum, vetus canticum: nouum Testamentum, nouum canticum. In veteri Testamento promissiones sunt temporales & terrenæ. Quisquis terrena diligit, vetus canticum cantat. Qui vult cantare canticum nouum, diligat æterna. Ipsa dilectio noua est & æterna. Ideo semper noua, quia nunquam veterascit. Nam si bene consideres, antiquum est hoc. Quomodo ergo est nouum? Nunquid fratres mei, vita æterna modò nata est? Vita æterna ipsa Christus, & secundum diuinitatem non modò
Ioan.1.a. natus est: quia in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Si quæ per ipsum facta sunt, antiqua sunt: quid est ipse per quem facta sunt? Quid nisi æternus, & patri coæternus? Sed nos delapsi in peccatum, peruenimus ad vetustatem. Nostra enim vox est in illo Psalmo, vbi dicitur cum gemitu,
Psal.6.a. Inueteraui in omnibus inimicis meis. Inueterauit homo per peccatum, innouatur per gratiam. Omnes ergo qui innouantur in Christo, vt ad vitam æternam incipiant pertinere, canticum nouum cantant: & hoc canticum pacis est, canticum hoc charitatis est. Quisquis se à coniunctione sanctorum separat, non cantat canticum nouum. Secutus est enim vetustam animositatem, non nouam charitatem. In noua charitate quid est? Pax, vinculum sanctæ societatis, compago spiritalis, ædificium de lapidibus viuis. Vbi est hoc? Non in vno loco, sed per vniuersum orbem terrarum.
Psal.95.a. Audi, hoc de alio Psalmo sic dicitur, Cantate Domino canticum nouum, cantate Domino omnis terra. Ex hoc intelligitur, quia qui non cum omni terra cantat, canticum vetus cantat, quælibet verba de ore eius procedant. Quid enim attendo quid sonet, cum video quid cogitet? Et tu, inquis, vides quid cogitet? Facta indicant. Nam oculus in conscientiam non penetrat. Attendo quid agat, & ibi intelligo quid cogitet. Neque enim si quisque, verbi gratia, comprehenderet hominem in furto, in homicidio, in adulterio, cogitationes ipsius in corde videret, sed in factis. Sunt quædam quæ intus latent: sed sunt & multa quæ procedunt in opera, & manifesta fiunt etiam hominibus. Cùm ergo essent illi qui se à compage Christi charitatis & societate sanctæ ecclesiæ separarunt: mali intus apud se, non nouerat nisi Deus. Venit & tentatio: superauit illos, & patefecit hominibus quod nouerat Deus. Non enim fructus ostenditur nisi in factis. Vnde dictum est, Ex fructibus eorum cognoscetis eos.
Mat.7.c. Dixit enim Dominus ad quosdam qui ouium vestitum se induunt, intus autem sunt lupi rapaces. Et ne fortè fragilitas humana dignoscere non posset lupum sub ouina pelle, ait, Ex fructibus eorum cognoscetis eos. Quærimus fructus charitatis, inuenimus spinas dissensionis. Ex fructibus eorum cognoscetis eos. Ergo canticum eorum vetus est, cantemus nos canticum nouum. Iam diximus fratres, omnis terra cantat canticum nouū. Qui cum omni terra non cantat canticum nouum, dicat quod vult, linguis sonet halleluia, dicat tota die, dicat tota nocte, non valde aures meæ inclinantur ad vocem cantantis, sed quæro mores operantis. Interrogo enim & dico, Quid est quod cantas? Respondet, Hallelu ia. Quid est hallelu ia? Laudate Dominum. Veni, simul laudemus Dominum. Si tu laudas Dominum, & ego laudabo Dominum. Quare in discordia sumus? Charitas laudat Dominum, discordia blasphemat Dominum. Et vultis iam nosse vbi cantetis canticum nouum? Quæ di-A cturus est in ipso Psalmo, videte quomodo fiant & vbi fiant, verum per omnes gentes fiant ista, an in vna aliqua parte terrarum: & hinc pleniùs intelligetis ad quem pertineat canticum nouum, iam quidem manifestum est illud, quod de alio Psalmo commemoraui, Cantate Domino canticum nouum. Et vt Psal.95.a. ostenderet in cantico nouo esse fructum charitatis & vnitatis: addidit, Cantate Domino omnis terra. Nemo se separet, nemo se disiungat: triticum es, ferto Matt.3.c. paleam quousque ventiletur. De area vis excuti? Si triticum esses foris ab area, inuenirent te volatilia, & colligerent te. Adde quia eo ipso quo discedis & volas, paleam te esse indicas. Sed quia leuis eras, venit ventus, & de sub pedibus boum ablatus es. Qui autem triticum sunt, ferūt trituram: gaudent quia grana sunt, gemunt inter paleam, expectant ventilatorem quem cognoscant redemptorem. Cantate Domino canticum nouum, Laus eius in ecclesia sanctorum.) Hæc est ecclesia sanctorum, ecclesia frumentorum
B toto terrarum orbe diffusorum, per agrum Domini disseminata, quod est hic mundus: ipso Domino exponente cùm de seminante diceret, quia homo seminauit bonum semen in agro suo, & venit in- Matt.13.d. imicus & superseminauit zizania? Et dixerunt pueri patrisfamiliàs, Nónne bonum semen seminasti in agro tuo? Vnde hic sunt zizania? Et respondit illis, Inimicus homo hoc fecit. Voluerunt colligere zizania, & compescuit illos dicés, Sinite vtraque crescere vsque ad messem, & in tempore messis dicam messoribus, Colligite primum zizania, & alligate ea fasciculos ad comburendum, triticum autem meum reponite in horrea. Postea interrogauerunt eum discipuli dicentes, Narra nobis parabolam zizaniorum. Et ipse exponit omnia: vt nullus homo cordi suo tribuat quod ibi intellexerit, sed magistro cæli exponenti. Nemo dicat, exposuit sibi quomodo voluit. Si parabolam prophetæ exponeret Deus, quando ipse per eos loquebatur quod dicebant: quis auderet dicere, non sic
C debere exponi? Multo magis quando ipse exposuit quod proposuit ipse, quis audet cōtradicere manifestæ veritati? Cùm autem Dominus parabolam hanc exponeret, ait, Qui autem seminat bonum semen, Matt.13.e. est filius hominis: se vtique demonstrans. Bonum verò semen, filij sunt regni, ipsa est ecclesia sanctorum: zizania autem filij sunt maligni. Ager est hic mundus. Iam videte fratres, quia per mundum seminatum est bonum semen, & per mundum seminata sunt zizania. Nunquid in parte triticum, & in parte zizania? Per totum triticum, & per totum zizania. Ager Domini mundus est, non Aphrica. Non quomodo fert terra ista Getuliæ sexagenum aut centenum, & Numidia fert denum: non sic est Deo ager suus. Vbique illi fertur fructus, & centenus, & sexagenus, & tricenus: tu tantùm vide quid velis esse, si cogitas ad Domini fructū pertinere. Ergo ecclesia sanctorum, ecclesia catholica est. Ecclesia sanctorum non est
D ecclesia hæreticorum. Ecclesia sanctorū illa est, quam præsignauit Deus antequam videretur, & exhibuit vt videretur. Ecclesia sanctorum erat antea in codicibus, modò in gentibus. Ecclesia sanctorum antea tantummodo legebatur, nunc & legitur & videtur. Quando solùm legebatur, credebatur: modò videtur & cōtradicitur. Laus eius in ecclesia sanctorum. Lætetur Israel in eo qui fecit eum.) Quid est Israel? Videns Deū. Hoc enim interpretatur nomen Israel. Qui videt Deum, in ipso lætetur à quo factus est. Quid est ergo fratres, quia diximus nos ad ecclesiam pertinere sanctorum? Nunquid iam videmus Deum? Quomodo sumus Israel, si non videmus? Est quædam visio huius temporis, erit altera visio futuri temporis. Visio quæ modò est, per fidem est: visio quæ futura

futura est, per speciem erit. Si credimus, videmus: si amamus, videmus. Quid videmus? Deum. Vbi est ipse
1.Ioan.4.b. Deus? Interroga Ioannem: Deus charitas est. Benedicamus nomen eius sanctum: & gaudeamus in Deo, si gaudemus in charitate. Quisquis habet charitatem, vt quid illum mittimus longè vt videat Deum? Conscientiam suam attendat, & ibi videt Deum. Si charitas ibi non habitat, non ibi habitat Deus: si autem charitas ibi habitat, Deus ibi habitat. Vult illum fortè videre sedentem in cælo, habeat charitatem, & in eo habitat sicut in cælo. Ergo simus Israel, & lætemur in eo qui fecit nos. Lætetur Israel in eo qui fecit eum. In eo qui fecit eum lætetur, non in Arrio, non in Donato, non in Ceciliano, non in Proculiano, non in Augustino. In eo lætetur qui fecit eum. Nos, fratres, non vobis commendamus nosmetipsos, sed commendamus vobis Deum, quia commendamus vos Deo. Quomodo vobis Deum commendamus? Vt diligatis eum bono vestro, non bono ipsius: quia malo vestro, si eum non diligitis, non malo ipsius. Non enim minus habebit Deus diuinitatem, si homo in illo non habuerit charitatem. Tu crescis ex Deo, non ille ex
Ibidem. te: & tamen tantum nos dilexit prior antequam eum diligeremus, vt filium suum vnicum mitteret mori pro nobis. Qui fecit nos, factus est inter nos. Quomo-
Ioan.1.b. do nos ipse fecit? Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quomodo factus est inter nos? Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Ergo ipse est in quo debemus lætari. Nemo sibi arroget, nemo sibi deroget partes ipsius: ab ipso est lætitia quæ nos fecit felices. Lætetur Israel in eo qui fecit eum, Et filij Sion exultent in rege suo.) Ipse Israel, filij ecclesiæ sunt: quia Sion fuit quidem vna ciuitas quæ cecidit. In eius reliquiis habitabant quidam sancti temporaliter: sed Sion vera & Hierusalem vera, quia ipsa
Galat.4.d. Sion quæ Hierusalem, æterna est in cælis, quæ est mater nostra. Ipsa nos genuit, ipsa est ecclesia sanctorum, ipsa nos nutriuit, ex parte peregrina, ex magna parte
al. manens hic †manens in cœlo. Ex parte qua immanet in cælo, beatitudo angelorum est: ex parte qua peregrinatur in
Luc.2.b. hoc seculo, spes est iustorum. De illa dictum est, Gloria in excelsis Deo: de hac dictum est, Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Qui ergo in hac vita gemunt & desiderant illam patriam, currant dilectione, non pedibus corporis: non quærant naues, sed pennas, duas alas charitatis apprehendant. Quæ sunt duæ alæ
Matt.22.d. charitatis? Dilectio Dei, & dilectio proximi. Peregrinamur enim, suspiramus, gemimus. Venerunt ad nos literæ de patria nostra, ipsas vobis recitamus. Lætetur Israel in eo qui fecit eum, & filij Sion exultent in rege suo. Quod dixit, qui fecit eum, hoc dixit in rege suo. Quod audistis Israel, id sunt filij Sion: & quod audistis, in eo qui fecit eum, hoc est in rege suo. Filius Dei qui fecit nos, factus est inter nos: & rex noster regit nos, quia creator noster fecit nos. Ipse est tamen per quem facti sumus, qui est per quem nos regimur: & ideo Christiani, quia ille Christus. Christus à chri-
1.Regum 10.a.& 16.c. Exodi 30.d. smate dictus est, id est, ab vnctione. Reges antè vngebantur & sacerdotes. Ille verò vnctus est & rex & sacerdos. Rex pugnauit pro nobis, sacerdos obtulit se pro nobis. Quando pugnauit pro nobis quasi vi-
al. verè ctus est, †iure autem vicit. Crucifixus est enim, & de cruce sua, in qua erat fixus, diabolum occidit: & inde rex noster. Vnde autem sacerdos? Quia se pro nobis obtulit. Date sacerdoti quod offerat. Quid inueniret homo quod daret? Mundam victimam. Quam victimam? Quid mundum potest offerre peccator? O inique, ô impie, quicquid attuleris immundum est, & aliquid mundum pro te offerendum est. Quære apud te quid offeras, non inuenies. Quære ex te quod offeras, non delectatur arietibus, nec hircis, nec tauris.

A Omnia ipsius sunt, etsi non offeras. Offer ergo illi mundum sacrificium. Sed peccator es, impius es, sed conscientiam inquinatam habes. Poteris fortè aliquid mundum offerre, purgatus: sed vt purgeris, aliquid pro te offerendum est. Quid ergo pro te oblaturus es, vt munderis? Si mundatus es, poteris offerre quod mundum est. Offerat ergo seipsum mundus sacerdos, & mundet, hoc est quod fecit Christus. Nihil mundum inuenit in hominibus, quod offerret pro hominibus: seipsum obtulit mundam victimam, hostiam immaculatam. Felix victima, vera victima, munda victima, hostia immaculata. Non ergo hoc obtulit, quod nos illi dedimus: immò hoc obtulit, quod à nobis accepit, & mundum obtulit. Carnem enim à nobis accepit, hanc obtulit. Sed vnde illam accepit? De vtero virginis Mariæ, vt mundam offerret pro immundis. Ipse rex, ipse sacerdos, in eo lætemur. Laudent nomen eius in choro.) Et chorus quid significat? Multi nouerunt chorum: & quia in
B ciuitate loquimur, propè omnes norunt. Chorus est consensio cantantium. Si in choro cantemus, concorditer cantemus. In choro cantantium quisquis voce discrepauerit offendit auditum, & perturbat chorum. Si vox inconuenienter cantantis disturbat concentum cantantium, quomodo disturbat hæresis dissonans concentum laudantium? Chorus Christi iam totus mundus est. Chorus Christi ab Oriente in Occidentem consonat. Videamus si tantum extenditur chorus Christi. Dicit Psalmus alius, A solis ortu vsque ad occasum laudate nomen Domini. Laudent nomen eius in choro. In tympano & psalterio psallant ei.) Quare assumit tympanum & psalterium? Vt non sola vox laudet, sed & opera. Quando assumuntur tympanum & psalterium, manus concinunt voci. Sic & tu quando halleluia cantas, porrigas & panem esurienti, vestias nudum, suscipias pere- Matt.25.d.
grinum: non sola vox sonat, sed & manus consonat, quia verbis facta concordant. Assumpsisti organum,
C consentiant digiti linguæ. Et ipsum mysterium tympani, & psalterij non est tacendum. In tympano corium extenditur, in psalterio chordæ extenduntur: in vtroque organo caro crucifigitur. Quàm bene psallebat in tympano, & psalterio, qui dicebat, Mihi mun- Galat.6.d.
dus crucifixus est, & ego mundo. Ipsum psalterium, vel tympanum tollere te vult, qui amat canticum nouum, qui te docet quando tibi dicit, Qui vult esse Matt.16.d.
meus discipulus, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Non dimittat psalterium suum, non dimittat tympanum: extendatur in ligno, & siccetur à concupiscentia carnis. Nerui quanto plus fuerint extenti, tanto acutiùs sonant. Vt ergo acutè sonaret Pauli Apostoli psalterium, quid dixit? Philipp.3.c.
Quæ retrò oblitus, in ea quæ antè sunt extentus, sequor ad palmam supernæ vocationis. Extendit se ipse: tetigit Christus, & sonuit dulcedo veritatis. In tympano & psalterio psallant ei. Quoniam bene facit
D Dominus in populo suo.) Quid tam beneficum, quàm mori pro impiis? Quid tam beneficum, quàm sanguine iusto delere chirographū peccatoris? Quid tam beneficum, quàm dicere, non ad me pertinet, quod fuistis, estote quod non fuistis? Benefecit Dominus in populo suo, dimittendo peccata, promittendo vitam æternam. Benefacit auersum conuertere, pugnantem adiuuare, vincentem coronare. Benefecit Dominus in populo suo. Et exaltabit mansuetos in salutem. Exaltantur enim & superbi, sed non in salutem. Mansueti in salutem, superbi in mortem: id est, superbi ipsi se exaltant, & Dominus eos humiliat: mansueti autem ipsi se humiliant, & Deus eos exaltat. Et exaltabit mansuetos in salutem. Exultabunt sancti in gloria.) Aliquid volo dicere, audite atten-

tentiùs de gloria sanctorum. Nemo enim est, qui non amet gloriam. Sed gloria stultorum popularis illa quæ dicitur, habet illecebram delectationis, vt ad laudem suam, & honorem vanorum hominum quisque commotus, velit sic viuere, vt prædicetur ab hominibus quibuscunque quomodocunque. Hinc homines insani effecti, & inflati typho, inanes intus, foris tumidi, etiam res suas perdere volunt, donando scenicis, histrionibus, venatoribus, aurigis. Quanta donant, quanta impendunt? Effundunt vires, non patrimonij tantùm, sed etiam animi sui. Isti fastidiunt pauperem, quia non clamat populus, vt pauper accipiat: clamat autem populus, vt venator accipiat. Illi ergo vbi eis non clamatur, nolunt erogare: vbi clamatur ab insanis, insaniunt omnes, & fiunt omnes insani, & qui spectatur, & qui spectat, & qui donat. Insana ista gloria reprehenditur à Domino, improbatur ante oculos omnipotentis. Et tamen, fratres mei, Christus sic improperat suis, & dicit, Non à vobis accepi tantum quantum acceperunt venatores: & illis vt donaretis, de meo donastis. Ego autem nudus eram, & non vestistis me. Et illi, Et quando te vidimus nudum, & non vestiuimus te? Et ille, Cùm vni ex minimis meis non fecistis, nec mihi fecistis. Sed cum vis vestire, qui tibi placet, in quo tibi Christus displicet. Vestire vis venatorem, quo fortè victo erubescas. Christus nunquam vincitur: & diabolum vicit, & pro te vicit, & tibi vicit, in te vicit. Talem victorem vestire non vis. Quare? Quia minus clamatur, quia minus insanitur. Propterea isti qui tali gloria delectantur, in conscientia sua nihil habent. Quomodo exhauriunt arcas, vt vestes niteant: sic exinaniunt ipsam conscientiam, vt nihil ibi habeant preciosum. Sancti autem qui exultant in gloria, quomodo exultent, non opus est vt nos dicamus: ipsius psalmi audite sequentem versum. Exultabunt sancti in gloria, Lætabuntur in cubilibus suis.) Non in theatris, nō in amphitheatris, non in circis, non in nugis, non in foris: sed in cubilibus suis. Quid est in cubilibus suis? In cordibus suis. Audi apostolum Paulum exultantem in cubili suo, Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Rursum timendum est, ne quisquam apud seipsum fiat sibi placens, & quasi superbus de conscientia sua glorietur. Debet enim quisque cum tremore exultare: quia donum Dei est vnde exultat, non meritum suum. Etenim sunt multi sibi placentes, & iustos se esse arbitrantes, & procedit aduersus illos alia pagina dicens, Quis gloriabitur castum se habere cor? Aut quis gloriabitur mūdum se esse à peccato? Est ergo quidam modus in conscientia gloriandi: vt noueris fidem tuam esse synceram, noueris esse spem tuam certam, noueris charitatem tuam esse sine simulatione. Sed quoniam multa sunt adhuc fortè quæ possunt offendere oculos Dei: lauda eum qui tibi ista donauit, tunc perficiet quod donauit. Propterea cùm dixisset, Lætabuntur in cubilibus suis, ne quasi sibi placentes viderentur, adiunxit statim, Exultationes Dei in faucibus eorum.) Sic lætabuntur in cubilibus suis, vt non sibi tribuant quòd boni sunt, sed illum laudent à quo acceperunt quod sunt, à quo vocantur vt perueniant ad id quod nondum sunt, & à quo spetant perfectionem: cui gratias agunt, quia inchoauit. Exultationes Dei in faucibus eorum. Iam videte sanctos, videte gloriam eorum, videte per vniuersum mundum, videte quòd exultationes Dei sint in faucibus eorum. Et frameæ bis acutæ in manibus eorum.) Framea appellatur, quam vulgo spatam dicunt. Sunt enim gladij ex vna parte acuti, ipsæ sunt machæræ. Ipsæ autem frameæ, ipsæ & romphææ, ipsæ etiam spatæ appellantur. Magnum mysterium habet hoc genus ferramenti, quod ex vtraque parte

Matt. 25. d. (margin, beside "de meo donastis")
2. Cor. 1. c. (margin, beside "postolum Paulum")
Psal. 2. b. (margin, beside "tia sua glorietur")
Prouer. 20. b. (margin, beside "pagina dicens")

A acutū est. Ipsæ frameę sunt bis acutę in manibus eorū. Frameas bis acutas intelligimus sermonem Domini, & vna framea est: sed ideo multæ dicuntur, quia multa ora sunt, & multæ linguæ sunt sanctorum. Sermo Dei, gladius bis acutus. Vnde bis acutus? Dicit de temporalibus, dicit de æternis. In vtroque probat quod dicit, & eum quem ferit separat à mundo. Nónne ipse est gladius, de quo Dominus dicit, Non veni pacem mittere in terram, sed gladium? Audite quomodo venit disiungere, quomodo venit separare. Disiungit sanctos, disiungit impios, separat à te quod te impedit. Filius vult seruire Deo, pater non vult: venit gladius, venit sermo Dei, diuidit filium à patre. Filia vult, mater non vult: gladio diuiduntur ab inuicem. Nurus vult, sed socrus non vult: veniat gladius bis acutus, afferat promissionem vitæ præsentis & futuræ, consolationem temporalium, æternorum perfruitionem. Ecce gladius ex vtraque parte acutus, promittens temporalia, in quibus nos non fefellit. Nónne ecclesia Dei per totum mundum non erat? Ecce est. Antea legebatur & non videbatur, modò sicut legitur ita cernitur. Quicquid temporaliter nobis promissum est, ad vnam partem gladij pertinet: quicquid in sempiternum, ad alteram partem gladij pertinet. Habes spem futurarum rerum, habes consolationem præsentium, noli retrahi ab eo qui vult retrahere. Pater, mater, soror, vxor sit, amicus sit, non te retrahant: & vtilis tibi erit gladius bis acutus. Vtiliter te ille separat, malè tu conglutinas. Venit ergo Dominus noster ferens gladium bis acutum: promittens æterna, implens temporalia. Nam ideo duo testamenta dicuntur. Quæ erant ergo frameæ bis acutæ in manibus eorum? Duo testamenta, ad gladium bis acutum pertinent. Vetus testamentum terrena promittit, Nouum æterna. In vtroque sermo Dei verax inuentus est, vt gladius bis acutus. Quare ergo in manibus, & non in linguis? Et frameæ bis acutæ, inquit, in manibus eorum. In manibus dixit, in potestate. Acceperunt ergo sermonem Dei in potestate, vt vbi vellent dicerent, cui vellent dicerent: non timerent potestatem, non contemnerent paupertatem. In manibus enim habebant gladium, quà volebant vibrabant, versabant, percutiebant: & hoc totum erat in potestate prædicantium. Nam si non est in manibus sermo, ne fortè aliquis dicat, quomodo sermo est gladius bis acutus, & quomodo in manibus? Si ergo sermo non est in manibus, quare scriptum est, Factus est sermo Domini in manu Aggæi prophetæ? Nunquid, fratres, sermonem suum Deus in digitis ipsius fecit? Quid est, in manu ipsius factus est? In potestate illi datum est prædicare sermonem Domini. Postremò possumus etiam has manus aliter intelligere. Nam qui locuti sunt, in lingua habuerunt sermonem Dei: qui scripserunt, in manibus. Et frameæ bis acutæ in manibus eorum. Iam fratres videtis sanctos armatos. Attendite strages, attendite gloriosa prælia. Si enim imperator, & miles: si miles, & hostis: si bellum, & victoria. Quid fecerunt isti habentes in manibus frameas bis acutas? Ad faciendas vindictas in gentibus.) Videte si non est vindicta facta in gentibus. Quotidie ipsa fit, hoc agimus & nos loquendo. Attendite quomodo cæsæ sunt gentes Babyloniæ. Illi redditur duplum: sic enim de illa scriptum est, Reddite illi duplum, ad quod fecit. Quomodo redditur duplum? Bellant sancti, educunt frameas bis acutas: fiunt strages, fiunt occisiones, separationes. Quomodo illi duplum redditur? Illa quando poterat persequi Christianos, carnem occidebat, Deum non confringebat. Modò illi duplum redditur: & Pagani extinguuntur, & idola frangūtur. Quomodo, inquies, Pagani occiduntur? Quomodo, nisi cùm Christiani fiunt? Quæro Paganum & non inue-

Hebr. 4. c. (margin, beside "Sermo")
Matt. 10. d. (margin, beside "ipse est gladius")
Aggæi 1. a. (margin, beside "in manibus, quare scriptum est")

B C D (section letters in the central margin)

nio, Christianus est: ergo mortuus est Paganus. Nam A
Act.10.b. si non occiduntur, vnde dictum est Petro, Macta & manduca? Vnde ipse Saulus occisus est persecutor, &
Act.9.b. Paulus erectus est prædicator? Quæro Saulem persecutorem, & non inuenio, occisus est. Vnde? De framea bis acuta. Sed quia occisus est in se, & viuificatus
Galat.2.d. in Christo, ideo confidens dicit, Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Christus. Quomodo illi fit, sic per illum. Etenim cum factus esset prædicator: accepit & ipse in manibus frameam bis acutam, ad faciendam vindictam in gentibus. Et ne vere tu putares homines ferro percuti, sanguinem fundi, vulnera in carne fieri, sequitur & exponit, Obiurgationes in populis.) Obiurgatio quæ est? Correptio. Procedat ex vobis framea bis acuta. Nolite cessare, dedit illam vobis Deus pro modulo vestro. Qualis homo es qui idola colis? Dic amico tuo, si tamen remansit cui dicas, Qualis homo es qui dimisisti eum à quo factus es, & adoras quod fecisti? Melior est faber quam quod fabricat faber. Si fabrum adorare erubescis, adorando B quod faber fecit non erubescis? Cùm cœperit erubescere, cùm cœperit compungi, fecisti vulnus de framea: peruenit ad cor, moriturus est vt viuat. Frameæ bis acutæ in manibus eorum: ad faciédam vindictam in gentibus, obiurgationes in populis. Vt alligent reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in vinculis ferreis. Vt faciant in eis iudicium conscriptum.) Facilè exposuimus quomodo de frameis cadant vt exurgant, separentur vt congregentur, vulnerentur vt sanentur, moriantur vt viuant. Sed quid faciemus? Quomodo exponemus, ad alligandos reges eorum in compedibus? Reges gentium alligandi in compedibus, & nobiles eorum in vinculis, addidit ferreis. Adestote vt agnoscatis quod nostis. Isti enim versus quos cœpimus exponere, obscuri sunt: sed illud quod ex illis dicturus sum, non est nouum. Iam notum est vobis, quod modò non discere opus habeatis, sed commemorari. Ad hoc autem voluit Deus obscurè poni C quosdam versus suos, non vt aliquid nouum de illis eruatur: sed vt quod iam inusitatum erat, obscuris expositis innouetur. Nouimus reges factos Christianos, nouimus nobiles gentium factos Christianos. Sunt hodieque & fuerunt, & erunt, & non cessant frameæ bis acutæ in manibus sanctorum. Quomodo ergo ligatos compedibus & vinculis ferreis intelligimus? Scit charitas vestra & eruditio, quia in ecclesia nutriti estis, & soletis audire diuinas lectiones, quoniam infirma mundi elegit Deus, vt confunderet fortia: & stulta mundi elegit Deus ad confundendos sapientes, & ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt, vt quæ sunt
1.Cor.1.d. euacuentur. Sic enim ait apostolus, Videte vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed stulta mundi elegit Deus, & infirma mundi, vt confunderet fortia: & ignobilia & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt tanquam ea quę sunt, vt ea quæ sunt euacuentur. Venit Deus Christus pro- D desse omnibus. Sed elegit prodesse imperatori de piscatore, non piscatori de imperatore: & elegit ea quæ nullius momenti erant in mundo. Ipsos impleuit spiritu sancto, dedit eis frameas bis acutas, prædicare
Matt.28.d. præcepit euangelium, & ire per totum orbem terrarum. Fremuit mundus, erexit se leo aduersus agnum: sed fortior leone inuentus est agnus. Leo victus est sæuiendo, agnus vicit patiendo. Conuersa sunt corda hominum ad timorem Christi, cœperunt reges, cœperunt nobiles miraculis commoueri, prophetiæ adimpletione turbari, videre in vnum nomen concurrere genus humanum. Et quid facerent? Multi elegerunt ignobilitatem: & dimittentes domos suas, & substantias suas distribuentes pauperibus, cucurrerunt ad perfectionem. Tali enim imperfecto dicitur à Domino, Si vis perfectus esse, vade vende omnia Matt.19.c.
quæ habes, & da pauperibus, & veni sequere me, & habebis thesaurum in cælo. Multi ex nobilibus fecerunt hoc, sed cessauerunt isti nobiles esse gentium, elegerunt paupertatem in seculo, nobilitatem in Christo. Multi autem tenent ipsam nobilitatem in Christo, tenent regias potestates, & sic sunt Christiani. Ipsi sunt tanquam in compedibus, & tanquam in vinculis ferreis. Vnde hoc? Ne progrederentur ad illicita, com Eccles.6.a.
pedes acceperunt: compedes sapientiæ, compedes verbi Dei. Quare ergo vincula ferrea, & non aurea? Ferrea sunt quamdiu timent: ament, & aurea erunt. Attendat charitas vestra quid loquar. Audistis modò apostolum Ioannem, Timor non est in charitate, 1.Ioan.4.d.
sed perfecta charitas foras mittit timorem, quia timor tormentum habet. Hoc est vinculum ferreum. Et tamen nisi timore incipiat homo Deum colere, non perueniet ad amorem. Initium sapientiæ timor Psal.110.b.
Domini. Incipit ergo à vinculis ferreis, finitur ad tor- Prouerb.1.a.
quem auream. Dictum est enim de sapientia, Et tor- Eccles.6.a.
quem auream circa tuam ceruicem. Non tibi imponeret torquem auream, nisi primum in compedibus ferreis te alligasset. Sed cœpisti à timore, consummaris a sapientia. Quàm multi sunt qui propterea nolunt malè facere, quia gehennas timent, quia cruciatus timent, & nondum amant iustitiam. Si illis promitteretur impunitas, & diceretur eis, Facite quod vultis securi, impunitum erit vobis, emitterent progressus libidinum suarum in quæque nequissima. Et maxime fratres mei, maximè reges & nobiles, quibus non facilè dicitur, quid fecisti? Nam pauper homo & si non timeat Deum, quia nullarum virium est, nullarum facultatum, ne cùm se commouerit in supplicium rapiatur: cessat timore hominis, & si non Dei. Potentes autem mundi reges, nobiles, nisi Deum timeant quid timebunt? Sed prædicatur illis, & percutiuntur framea bis acuta. Dicitur illis, quia est qui ponat alios ad dexteram, alios ad sinistram: vt dicat eis qui à sinistris sunt, Ite in ignem æternum, qui paratus Matt.25.d.
est diabolo & angelis eius. Nondum diligunt iustitiam, sed timent pœnam: & timendo pœnam, iam acceperunt compedes, & in vinculis ferreis erudiuntur. Venit ad nos potens homo de seculo, offendit illum vxor sua, aut fortè concupiuit alterius pulchriorem, aut alteram ditiorem: vult dimittere eam quam habet, & non facit. Audit à seruo Dei, audit à propheta, audit ab apostolo, & non facit: audit ab eo in cuius manibus est framea bis acuta: Non facies, non licet tibi, non permisit Deus, dimitti vxorem, excepta cau- Matt.5.e.
sa fornicationis. Audit hoc, timet & non facit. Pedes leues iam progrediebantur in lapsum, compedibus tenentur: habet vincula ferrea, timet Deum. Dicitur illi, Damnabit te Deus si feceris, iudex est supra omnes: audit gemitum vxoris tuæ, reus teneberis in conspectu eius. Hac concupiscentia blanditur, hac pœna deterretur. Ibat enim ad consentiendum prauæ cupiditati, nisi vincula ferrea retinerent. Dicam quod plus est. Sed dicit, Continere iam volo, nolo iam vxorem: Non potest. Quid si tu vis, & illa non vult? Nunquid per continentiam tuam debes illam facere fornicariam? Si alij nupserit te viuo, adultera erit. Non vult tali lucro Deus compensare tale damnum. Redde debitum, & si non exigis, redde. Pro 1.Cor.7.a.
sanctificatione perfecta Deus tibi cõputabit, si quod non debetur exigis: sed reddis quod debetur vxori. Times, non facis: concutiuntur vincula tua. Audi quia vinculis ferreis constrictus es. Alligatus es vxori, 1.Cor.7.e.
ne quæsieris solutionem. Durum est, ferreum est. Nam quando Dominus hoc ait, ostendit quia vinculum est ferreum. Adolescentes audite. Vincula ferrea sunt,

sunt, nolite pedes mittere, ne cùm miseritis, arctiùs constringamini compedibus. Tales compedes consolidant vobis & episcopi manus. Nunquid non fugiunt in ecclesiam compediri, & soluuntur hic? Hi viri fugiunt huc volentes dimittere vxores suas, & hic arctiùs colligatur. Nemo soluat has compedes. Quos Deus coniunxit, homo non separet. Sed dura sunt vincula. Quis nesciat illam duritiam? Doluerunt a-

Matt.19.b. postoli & dixerunt, Si talis est causa cum vxore, non expedit nubere. Si vincula ferrea sunt, non opus est vt illic pedes mittantur. Et Dominus, Non omnes capiunt verbum istud, sed qui potest capere capiat. Al-

1.Cor.7.a. ligatus es vxori, ne quæsieris solutionem: quia alligatus es vinculis ferreis. Solutus es ab vxore, ne quæsieris vxorem: non te abliges vinculis ferreis. Vt faciant in eis iudicium conscriptum.) Hoc est iudicium quod faciunt sancti super omnes gentes. Quare conscriptum? Quia ista antea conscripta sunt, & modò complentur. Ecce modò fiunt: aliquando legebantur & non fiebant. Et conclusit ita, Gloria hæc est omnibus sanctis eius.) Per totum mundum, & per vniuersas gentes hoc sancti agunt, & sic glorificantur: sic exaltant Deum in faucibus suis, sic lætantur in cubilibus suis, sic exultant in gloria sua, sic exaltantur in salutem, sic cantant canticum nouum, sic dicunt halleluia, corde, ore, vita, Amen.

IN PSALMVM CL.

Præfatio.

QVAMVIS ordo Psalmorum, qui mihi magni sacramenti videtur continere secretum, nondum mihi fuerit reuelatus, tamen quia omnes centum quinquaginta numerantur, etiam nobis qui totius ordinis eorum altitudinem adhuc acie mentis non penetrauimus, insinuant aliquid, vnde non impudenter quantum Dominus adiuuit, disputare possimus. Primùm quindenarius numerus, ex quo iste multiplicatur. Quod enim valent quindecim in ordine singulorum, hoc valent centum quinquaginta in ordine denariorum, quoniam quindecies deni eos faciunt. Hoc valent mille quingenti in ordine centenariorum, quoniam quindecies centeni sunt. Hoc valent quindecim millia in ordine millenariorum, quoniam quindecies milleni sunt. Quindenarius ergo numerus concordiam significat duûm testamentorum. In illo enim obseruatur sabbatum, quod significat quietem: in isto Dominicus dies, qui signi-

Exodi 20. b. ficat resurrectionem. Sabbatum autem est dies septimus: Dominicus verò post septimum, quid nisi octauus, idem qui primus habendus est? Ipse enim dici-

Matt 16. a. tur etiã vna sabbati, vt deinde sit secunda, tertia, quarta, & deinceps vsque ad septimum sabbatum. A Dominico autem vsque ad Dominicum octauus est dies: vbi Testamenti noui reuelatio declaratur, quod in veteri tanquam sub terrenis promissionibus tegebatur. Septem porrò & octo, quindecim sunt. Tot sunt & cantica quæ appellantur graduum, quoniam totidem fuerunt etiam templi gradus. Deinde etiã quinquagenarius numerus magnum sacramentum per se gerit. Constat enim de septimana septimanarum, addito vno tanquam ipso octauo ad quinquagenarium numerum terminandum. Septies quippe septẽ quadragintanouem faciunt: quibus vnus additur, vt fiant quinquaginta. Qui numerus quinquagenarius vsqueadeò magnæ significationis est, vt ex Domini resur-

Act.2.a. rectione tot diebus completis, ipso quinquagenario die venerit super eos qui in Christo fuerant congregati spiritus sanctus. Qui spiritus sanctus in scripturis septenario præcipuè numero commendatur, siue a-

Apoc.1.d. pud Esaiam, siue in Apocalypsi: vbi apertissimè septẽ spiritus Dei perhibentur, propter operationem septenariam vnius eiusdemque spiritus. Quæ operatio se-

A ptenaria per Esaiam prophetam ita commemoratur: Requiescet super eum spiritus Dei, spiritus sapientiæ Esaia 11. a.
& intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, spiritus timoris Domini. Ipse debet intelligi timor Domini castus, permanens in se- Psal.18 b.
culum seculi. Seruilem autem timorem consummata charitas foras mittit, & nos liberos facit: ne serui- 1.Ioan.4.d.
lia opera faciamus, quæ sabbato prohibentur. Chari- Rom.5.a.
tas autem Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Hinc quoque spiritus sanctus septenario numero commendatur: quinquagenarium verò etiam in quadraginta & decem Dominus dispertitus est. Die quippe quadragesimo Act.1.b.
post resurrectionem suam ascendit in cælos, ac deinde completis diebus decem misit spiritum sanctum: Act.2.a.
quadragenario scilicet numero temporalem in hoc mundo cohabitationem commẽdans, quoniam quaternarius in quadragenario numerus præualet. Quatuor autem partes habet mundus & annus: denario

B verò addito, velut mercede pro impleta lege in bonis operibus reddita, ipsa æternitas figuratur. Hunc quinquagenarium triplum habet centesimus & quinquagesimus numerus: tanquam cum multiplicauerit trinitas. Vnde & hac causa non incõuenienter intelligimus istum numerum esse Psalmorum. Nam & in il Ioan.21.b.
lo numero piscium qui capti sunt retibus post resurrectionem missis, ad centum quinquaginta additis tribus, velut admonitio videtur facta, in quot partes debeat iste numerus dispertiri: vt ter habeat quinquagenos. Quanquam ille numerus piscium habeat & aliam rationem multo subtiliorem & iocundiorem, quòd decem & septem in trigonum missis: id est, ab vno vsque ad decem & septem omnibus computatis, ad eundem numerum peruenitur. In decem autem lex, in septem verò gratia significatur: quia legem non implet, nisi charitas Dei diffusa in cordibus nostris Rom.5.a.
per spiritum sanctum, qui septenario numero significatur. Quod ergo quidam omnium psalmorũ quin-

C que libros esse crediderunt: illud secuti sunt, quotiens in fine psalmi dictum fuerit, fiat fiat. Sed huius disper- Psal.40.c. 71.d. 88.g. 105.g.
titionis rationem cùm vellem comprehendere, non valui: quia nec ipsæ quinque partes æquales sunt inter se, & si non scripturæ quantitate, saltem psalmorum ipso numero, vt tricenos haberent. Et si vniuscuiusque libri finis est, fiat fiat: cur liber quintus idemque vltimus non eodem fine sit terminatus, meritò quæri potest. Nos autem scripturæ canonicæ autoritatem sequentes, vbi legitur, Scriptum est enim in li- Act.1.d.
bro psalmorum: vnum psalmorum librum esse nouimus. Et video quidem quomodo & hoc verum sit. Et illud & illud si verum est, huic verò non reluctetur. Fieri enim potest, vt aliqua consuetudine literarum Hebraicarum vnus liber dicatur, qui constat ex pluribus: sicut ex ecclesiis pluribus vna constat ecclesia, & ex pluribus cælis vnum cælum. Non enim cælorum aliquod prætermisit qui dixit, Auxilium Psal.120.a.

D meum à Domino, qui fecit cælum & terram. Et cùm scriptura dicat, Et vocauit Deus firmamentum cæ- Genes.1.c.
lum, & aquas esse super firmamentum, hoc est super cælum: non mentitur tamen eadem scriptura dicens: Et aquæ quæ super cælos sunt laudent nomen Domi- Psal.148.a.
ni, quia non ait, super cælum. Et vna terra ex multis terris. Nam & orbem terræ, & orbem terrarum, quo- Psal.92.a.
tidiana consuetudine dicimus. Et qui ait, Scriptum Psal.97.b.
est in libro psalmorum, quanquam mos loquendi sic se habeat, vt vnum insinuare librum esse voluisse videatur: tamen responderi potest in libro psalmorum esse dictum, in aliquo libro eorum quinque. Quod in vsu locutionis vsque adeò vel non est, vel rarò est, vt etiam duodecim prophetarum vnum librũ esse ideo persuadeatur: quia similiter legitur, Sicut scriptum Act.7.e.
est

est in libro prophetarum. Sunt etiam qui vniuersas omnino scripturas canonicas vnum librum vocent, quòd valde mirabili & diuina vnitate concordent. Et
Psal.39 b. hinc esse dictum, In capite libri scriptum est de me, vt faciam voluntatem tuam: vt sic intelligatur per filium pater fecisse mundum. Cuius conditio, principium scripturarum est in libro Geneseos. Vel magis quia prophetia videtur esse, non facta narrans, sed futura prænuncians. (Non enim ait, quod fecerim, sed, vt faciam: siue, vt facerem voluntatem tuam) ad illud hæc sententia referenda est, quod in primis partibus
Genes.2.d. eiusdem libri scriptum est, Erunt duo in carne vna.
Ephes.5.g. Quod sacramētum magnum dicit apostolus, in Christo & ecclesia. Quanquam & iste psalmorum liber potest significatus intelligi, vbi dictum est, In capite libri
Psal.39 b. scriptum est de me, vt faciam voluntatem tuam. Sequitur enim, Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei. De ipso quippe accipitur prophetatus
Psal.1.a. in capite libri huius psalmus ipse primus, Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiarum non sedit, Sed in lege Domini fuit voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Vt hoc sit quod dictum
Psal.39. b. est, Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei. Quod autem sequitur, Euangelizaui iustitiam tuam in ecclesia magna: congruentiùs ad illud refertur, Et erunt duo in carne vna. Siue ergo illud, siue hoc intelligatur quod dictum est, In capite libri, liber iste psalmorum per quinquagenos, si per ipsos quinquagenarios articulos interrogetur: magnum aliquid & valde dignum consideratione respondet. Non enim frustra mihi videtur quinquagesimus esse de pœnitentia, centesimus de misericordia & iudicio: centesimusquinquagesimus de laude Dei in sanctis eius. Sic enim ad æternam beatamque tendimus vitam: Primitus peccata nostra damnando, deinde bene viuendo: vt post condemnatam vitam malam, gestamque bonam, mereamur æternam. Secundum propositum enim occultissimæ iustitiæ bonitatisque suæ,
Roman.8.f. Deus quos prædestinauit, illos & vocauit: & quos vocauit, ipsos & iustificauit: quos autē iustificauit, ipsos & glorificauit. Prædestinatio nostra non in nobis facta est, sed in occulto apud ipsum in eius præscientia. Tria verò reliqua in nobis fiunt, vocatio, iustificatio, & glorificatio. Vocamur prædicatione pœnitentiæ.
Matt.4.c. Sic enim cœpit Dominus euangelizare, Agite pœnitentiam, appropinquauit enim regnum cælorum. Iustificamur in vocatione misericordiæ, & timore iudi-
Psal.53.a. cij. Hinc est quod dicitur, Deus in nomine tuo saluū me fac, & in virtute tua iudica me. Non timet iudicari, qui impetrauerit antè saluari. Vocati, renunciamus diabolo per pœnitentiam, ne sub iugo eius remaneamus. Iustificati, sanamur per misericordiam, ne iudicium timeamus. Glorificati, transimus in vitam æternam, vbi Deum sine fine laudamus. Ad hoc pertinere
Luca 13.g. arbitror quod Dominus ait, Ecce eiicio dęmonia, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die cōsummor. Quod etiam in triduo suæ passionis & dormitionis, & euigilationis ostendit. Crucifixus est enim & sepultus, & resurrexit. In cruce de principibus & potestatibus triumphauit, in sepulchro requieuit, in resurrectione exultauit. Pœnitentia cruciat, iustitia tranquil-
Psal.50.a. lat, vita æterna glorificat. Pœnitentiæ vox est, Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam, Et secūdum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Hæc offert sacrificium Deo spiritum contribulatum, cor contritum & hu-
Psal.100.a. miliatum. Iustitiæ Christi vox est in electis suis, Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine, psallam & intelligam in via immaculata, quando venies ad me. Per misericordiam quippe adiuuamur ad faciendam iustitiam, vt securi ad iudicium veniamus: vbi disperduntur de ciuitate Domini omnes qui operantur iniquitatem. Quo versu psalmus iste concluditur, Et vitæ æternæ vox est.

Expositio Psalmi.

LAVDATE Dominum in sanctis eius.) Vtique in eis quos glorificauit. Laudate eum in firmamento virtutes eius. Laudate eum in virtutibus eius.) Vel vt alij interpretati sunt, In potentatibus eius.

Laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius.) Omnia ista ipsi sunt sancti eius: quomodo dicit apostolus, Vt nos simus iustitia Dei in ipso. Si ergo iustitia Dei quam fecit in eis, cur non & virtus Dei 2.Cor.5.d. quam fecit in eis, vt resurgerent à mortuis? Nam & in Christi resurrectione virtus maximè commendatur, quia in passione infirmitas fuit, dicente apostolo, Et si crucifixus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute Dei. 2.Cor.13.a. Philip.3.b. Et alio loco, Ad cognoscendum, inquit, eum, & virtutem resurrectionis eius. Optimè autem ait, In firmamento virtutis eius. Firmamentum est enim virtutis, quia iam non morietur, & mors ei vltra non dominabitur. Roman.6.b. Cur non & potentatus Dei dicantur, quos in eis fecit? Immò ipsi sunt potentatus eius, quomodo dictum est, Nos sumus iustitia Dei in ipso. Quid enim 2.Cor.5.d. potentius quàm regnare in æternum, sub pedibus positis omnibus inimicis? Hebr.10.c. Psal.109.a. Cur non ipsi sunt etiam multitudo magnitudinis eius? Non quia ipse magnus est, sed quia magnos eos fecit, tam multos, hoc est, milia milium. Sicut aliter intelligitur iustitia, qua est ipse iustus, aliter quàm in nobis facit, vt nos simus iustitia eius. Iidem ipsi sancti, sunt in omnibus musicis organis deinceps significati, ad laudandum Deum. Quod enim proposuit dicens, Laudate Dominum in sanctis: hoc exequitur, variè significans eosdem ipsos sanctos eius. Laudate eum in sono tubæ.) Propter laudis excellentissimam claritatem. Laudate eum in psalterio & cithara.) Psalterium est de superioribus laudans Dominum, cithara de inferioribus laudans Deum: tanquam de cælestibus & terrestribus, tanquam eum qui cælum & terram fecit. Iam quippe in alio psalmo exposuimus psalterium desuper habere sonorum illud lignum, cui neruorum series vt meliorem sonum reddat incumbit. quod lignum cithara inferius habet.

Laudate eum in tympano & choro.) Tympanum laudat Deum, cùm iam in carne mutata nulla est terrenæ corruptionis infirmitas. De corio quippe fit tympanum, exiccato atque firmato. Chorus laudat Deū, quando laudat eum pacata societas. Laudate eum in chordis & organo.) Chordas habet & psalterium & cithara, quæ superius commemorata sunt. Organum autem generale nomen est omnium vasorum musicorum, quamuis iam obtinuerit consuetudo vt organa propriè dicantur ea quæ inflantur follibus: quod genus significatum hîc esse non arbitror. Nam cùm organum vocabulum Græcum sit, vt dixi, generale omnibus musicis instrumentis, hoc cui folles adhibentur, alio Græci nomine appellant. Vt autem organum dicatur, magis Latina & ea vsitata est & vulgaris consuetudo. Quod ergo ait in chordis & organo: videtur mihi aliquod organum quod chordas habeat, significare voluisse. Non enim sola psalteria & citharæ chordas habent. Sed quia in psalterio & cithara propter sonū ab inferioribus & superioribus aliquid inuentum est, quod secundum hanc distinctionē possit intelligi, aliud nos in ipsis chordis quærere admonuit: quia & ipsæ sunt caro, sed iam à corruptione liberatæ. Quibus fortasse ideo addidit organū, non vt singulæ sonēt, sed vt diuersitate cōcordissima cōsonēt, sicut ordinantur in organo. Habebunt enim etiā tunc sancti

ſancti Dei differentias ſuas conſonantes, non diſſonan- A tes, id eſt, conſentientes, non diſſentiétes: ſicut fit ſuauiſſimus concentus ex diuerſis quidem, ſed non inter ſe aduerſis ſonis. Stella enim à ſtella differt in claritate, ſic & reſurrectio mortuorum. Laudate eum in cymbalis bene ſonantibus, laudate eum in cymbalis iubilationis.) Cymbala inuicem ſe tangunt vt bene ſonent, ideo à quibuſdam labiis noſtris cóparata ſunt. Sed meliùs intelligi puto in cymbalis quodammodo laudare Deum, dum quiſque honoratur à proximo ſuo, non à ſeipſo: & inuicem honorantes dant laudem Deo. Ne quis autem cymbala intelligeret quæ ſine anima ſonant, ideo puto additum, in cymbalis iubilationis. Iubilatio namque, id eſt ineffabilis laus, non niſi ab anima proficiſcitur. Nec prętereundum exiſtimo quod muſici dicunt, & res ipſa manifeſta eſt, tria eſſe genera ſonorum, voce, flatu, & pulſu. Voce, vt eſt per fauces & arterias, ſine organo aliquo cantantis hominis. Flatu, ſicut per tybiam, vel quid eiuſmodi. Pulſu, ſicut per citharam, vel quid eiuſmodi. Nullum itaque genus hîc prætermiſſum eſt. Nam vox eſt in choro, flatus in tuba, pulſus in cithara tanquam mens, ſpiritus, corpus, ſed per ſimilitudines, non per proprietates. Quid ergo propoſuit, Laudate Dominum in ſanctis eius? Quibus hoc dixit, niſi eis ipſis? Et in quibus vt Deum laudent, niſi in ſeipſis? Vos enim ſancti eius, inquit, virtus eius eſtis, ſed quam fecit in vobis, Et potentatus eius, & multitudo magnitudinis eius, quam fecit & oſtendit in vobis. Vos eſtis tuba, pſalterium, cithara, tympanum, chorus, chordæ, & organum, & cymbala iubilationis bene ſonantia, quia conſonantia. Vos eſtis hæc omnia: nihil hîc vile, nihil hîc tranſitorium, nihil ludicrum cogitetur. Et quia ſapere ſecundum carnem mors eſt, Omnis ſpiritus laudet Dominum.)

D. AVRELII AVGVSTINI ORATIO, *quam poſt ſingulos ſermones atque tractatus dicere conſueuit.*

CONVERSI ad Dominum Deum patrem omnipotentem, puro corde ei, quantum poteſt paruitas noſtra, maximas atque veras gratias agamus: precantes toto animo ſingularem manſuetudinem eius, vt preces noſtras in beneplacito ſuo exaudire dignetur: inimicum quoque à noſtris actibus & cogitationibus ſua virtute expellat, nobis fidem multiplicet, mentem gubernet, ſpiritales cogitationes concedat, & ad beatitudinem ſuam perducat: Per Ieſum Chriſtum filium ſuum Dominum noſtrum, qui cum eo viuit & regnat in vnitate ſpiritus ſancti Deus, per omnia ſecula ſeculorum, Amen.

OCTAVI TOMI OPERVM D. AVGVSTINI FINIS.

CASTIGATIONES, ET VARIÆ LECTIONES, TOMI OCTAVI.

PAG.3.col. 1.a. *Præfatio quæ incipit*, Cùm non solùm diuinæ verum etiam, *abfuit in omnibus* MS.

PAG.4.*col.1.a. Prologus qui incipit*, omnis scriptura diuinitus inspirata, *deest quoque in* MS.

col.2.b. Ea pars quæ tractat de titulo primi psalmi quæ incipit diuersa sunt, *& finitur his verbis*, superest vt de ipso psalmo tractemus, *defuit in antiquissimo exemplari* MS. *Gemblacensi, reliqua habuerunt. Vide Augustinum sub finem noni psalmi.*

PAG.5.*col 1.a.* trahens eos in radice disciplinę suę. MS. *sic habent*, trahens eos in via in radices disciplinæ suæ.

Ibid.col.2.b. resurgent. MS. resurgunt.

Ibid.c. exustum fuerit. MS. 2. arserit.

Ibid. non quia aliquid Dominus nescit. *Exemplaria* 2. MS. *habent*, non quia aliquid Dominus ignoret.

PAG.6.*col.1. c.* diuinius accipitur secundum id dictum, hodie genui te, MS. 4. *sic legũt*, diuinitus accipitur secũdum id dictum ego hodie genui te.

Ibid.d. quas possideas. MS. 2. quas postulaueras.

Ibid. vt omnes gentes intelligamus. Possessionem autem tuã pro eo quod dictum est hæreditatẽ tuam. MS. *sic*, vt omnes gentes intelligamus possessionem tuam.

Ibid.col.1.b. valere. *lege*, valeret, *ex* MS. 3.

Ibid c. & iam nunc. MS. etiam nunc.

Ibid.d. puniuntur. *lege*, puniantur.

PAG.7.*col. 1.a.* à cuius facie fugisse quanquam historicè possit accipi. MS *sic*, à cuius facie fugisset. Quanquam historicè possit accipi.

Ibid.c. Seipsum nõ potest. MS. 2. seipsum nõ potest saluũ facere.

Ibid. qui Christum contemnerent. MS. 1. qui Christum contempserunt.

Ibid. secundum hominem dicitur Deo. MS. 2. secũdum hominem dicit Deo.

Ibid.d. mentem ipsam humanam sic accipiendam puto. *lege*, Mẽtem ipsam humanam hîc accipiendam puto. 3.

Ibid.col.2.a. sed hoc ab ipsius persona non potest accipi. MS. *sic*, sed hoc ad ipsius personam non potest accipi.

Ibid.d. quanta est multitudo. *lege*, quanta eum multitudo. 3.

PAG.8.*col.1.b.* cui confirmati erant. *lege*, cui conformati erãt. 3.

Ibid. qui iam terrenarum. MS. quia terrenarum.

Ibid.d. Loquitur ergo. MS. Loquatur ergo.

Ibid.col. 2.a. membra cætera consequentur. MS. membra cætera consequuntur.

Ibid.c. mentem ducit in lege peccati. MS. 2. mentem vrget in lege peccati.

PAG.9.*col.1.a.* Hæc est super vnũquenque nostrûm. MS. 3. hoc est super vnumquemque nostrûm.

Ibid.col.2.a. vt in illo. *lege*, aut vt in illo. 3.

PAG.10.*col.1.b.* propter peruersitatem generis humani. MS. propter diuersitatem generis humani.

PAG.11.*col.1.a.* vt ipsa. *lege*, vt & ipsa. 3.

Ibid. quis iste sit clamor qui interior. *lege*, quis iste sit clamor, quã interior. 3.

Ibid.col. 2. a. vt non mane viderentur. *lege*, vt non mane videretur. 3.

Ibid.b. Illa locutione intelligendum est quia. *lege*, qua *&c.*

PAG.12.*col.1.b.* aut paulatim parit. *lege*, & paulatim parit. 3.

Ibid.d. concepit laborem. MS. concepit dolorem. 3.

PAG.13. *col. 1. c.* adeo quod scriptum est. *lege*, ab eo quod scriptum est.

Ibid. Quarto proficientem se atque promouentem orat. *lege*, Quarto proficiẽte atque promouẽte orat. 3.

Ibid. Quinta prophetia *lege*, Quinto prophetia est. 3.

Ibid.col. 2. b. quod nescire nos Dominus voluit. MS. quod scire nos Dominus noluit. 3.

Ibid.c. datum est, vt. *Aliàs*, datum est, &c.

PAG.14.*col.2.d.* delectatione tenetur infirmitatis. *aliàs*, delectatione tenetur infirmitas. 3.

PAG.15.*col.1.c.* Nam & hi etiam si nesciuntur. *al.* Nam & hi etiam si nesciunt. 3.

PAG.16.*col.1.a.* vt tanquã gementẽ *lege*, vt quia tanquã gemẽtẽ 3.

Ibid. etiam omnes peruersos motus. *lege*, & omnes, *&c.*

Ibid.d. Resurgens Dominus. *lege*, Resurgens etiam Dominus.

Ibid.col.2.d. qui ergo non reddit tribuentib. *lege*, retribuentibus.

PAG.17.*col.1.a.* Decidam ergo. MS. 2 decidam merito.

PAG.18. *col. 1. b.* cùm peccatores christianos deleret. MS. 3. deserit.

Ibid.col. 2.a. quando etiam ecclesiam illa. *lege*, quando etiam illa.

Ibid. miranda videbatur. *lege*, miranda videbantur. 3.

PAG.19.*col. 1. d.* iustis lumine suo & terrore impiis coruscabit. MS. 3. *sic*, iustis suis lumen, & terrores impiis corruscabit.

PAG.21.*col.1.c.* vt authoritate commotus. *aliàs*, commonitus. 3.

Ibid.d. possit cum sanctis. *lege*, possit currere cum sanctis. 3.

Ibid. col. 2. c. qui superba loquacitate. MS. 2. per superbiam loquacitatis.

PAG.22.*col.1.b.* mutatione vitæ æternæ atque secularis inchoatur. *lege*, mutatione vitæ terrenæ atque secularis inchoatur. 3.

Ibid.c. Filius autem hominum. *lege*, filios autem hominum.

Ibid.col. 2.a. clarificatio quia. *lege*, clarificatio quam.

Ibid.c. facilis expeditio est. *al.* facilis expositio est.

PAG.23.*col. 1. a.* ue quisquam descendens. *lege*, ne quisque descendens.

Ibid.b. focum dederit vel nubib. *lege*, locum dederit vel nanibus.

Ibid.col.2.b. Non enim dixit Filius Dei tantum. *lege*, Non enim dixit Filius Dei, sed tantum.

PAG.24.*col.1.b.* dictus est ille quia. *lege*, dictus est ille, qui. 3.

Ibid.c. conuertit vt dominari potest. *lege*, conuertit vbi dominari potest. 3.

Ibid.col.2.c. effigiem tanquam vmbram. *lege*, effigiem & tanquam vmbram.

PAG.25.*col.1.c.* in vestro. *lege*, in nostro.

Ibid.d. & Deus hominibus credentibus profuit. MS. 3. *habent*, & Deus in homine credentibus profuit.

Ibid. Non quemadmodum iudicat homines. *lege*, Non quemadmodum iudicant homines.

Ibid.col. 2.a. oportune excipit cognitionem nominis Dei. nã nomen ipsum Dei nunc vsquequaque vulgatum est. MS. *sic*, oportune excipit cognitio nominis Dei. Nam nomen ipsum Dei non vsquequaque vulgatum est. 3.

Ibid.d. Et facta sunt & non desinunt fieri. *lege*, Et factũ est, & non desinet fieri.

PAG. 26. *col.1.a.* Huic respondetur. *lege*, Huic responderetur.

Ibid.b. pauper pro nobis factus est. *adde*, cùm esset diues.

Ibid.col.2.a. Qui cùm paruus est. *lege*, Qui cum prauis est.

Ibid.c. non locis sed affectionibus animorum. MS. non locis sed affectationibus morum.

PAG.27.*col.1.b.* sed etiam laudator auditur. *al.* laudatur auditor.

Ibid.col.2.c. qua nihil periculosius. MS. 1. qua nihil perniciosius.

PAG. 28. *col. 1. c.* Ne oneri illi sit pœna. MS. ne onerosa sit illi pœna.

Ibid. qui dissimulata vindicta, elaborant ne irascantur. *aliàs*, qui dissimulantes vindictam, ne laborent vt irascantur. 2. MS.

PAG.29.*col.1.a.* Ecclesiæ verę in atris. *lege*, Ecclesię verę matris.

Ibid.col.2.c. menstruis casibus. *lege*, menstruis cursibus.

Ibid.d. tanquam illo defectu. MS. 1. tanquam illa à defectu.

PAG.30.*col.1.b.* & plurimi non viderunt. MS. 3. *habent*, & plurimi viderunt.

Ibid. c. Nam & dantis. *lege*, Nam si & dantis.

Ibid.d. qui tẽpora traditionis & Macarianæ inuidiæ non nouerũt. MS. *sic*, qui tempore traditionis & Macarianæ inuidiæ non nocuerunt.

PAG. 31. *col.1.a.* siue ad desuadendam superbiam. *aliàs*, siue ad desudandam superbiam.

PAG.32.*col.2.a.* qui solus videt. *al.* quod solus videt.

PAG.33.*col.1.b.* hi quos vacabat. *lege*, hi quos vocabat.

Ibid.d. quo nos refugiamus. *al.* quo nos reficiamus. 3.

PAG.34.*col.2.c.* sicut ille aduersarius. *al.* sicut leo aduersarius.

PAG. 35. *col. 1. a.* in his qui te intelligunt. *aliàs*, in his qui me intelligunt. 3.

Ibid.b. totum Christi caput & corpus. *lege*, totus Christus, caput & corpus. 3.

Ibid.col.2.b.

Ibid col.2.b. Obiurgationes figuratæ. *aliàs*, Obiurgationes figurat.

Ibid.c. in aquam eadem terra fulguratæ. *duo* MS. *sic*, in aquam, id est, terrorem figuratæ. *Vnum* G. MS. *habet*, in aquam, id est, terrant fulgoratam.

Ibid. Vt in profundo rerum humanarum audiremus cælestia. 3. MS. Vt haberemus eam, & in profundo, &c.

Ibid.d ad affligendam & perdendam. *al.* peruertendam. 3.

Ibid. istam temporalem vitam. MS. *addit*, meam. A.

PAG.36.*col.*2.*a.* hæreditatem sperãtes filij possidemus. *lege*, hæreditatem speratam filij possidebimus. c.

Ibid.a. Via fidei. *aliàs*, fides.

Ibid.b. protectionem salutis meæ. *al.* tuæ.

Ibid. Ne impediant. 3. MS. Nec impedient.

Ibid. Persequar effectus. *lege*, affectus carnales meos. 3.

Ibid.c. Deiectus illis. 1. MS. dilectis. G.

Ibid.d. ante faciem venti. 1. MS. iuxta faciem.

Ibid. Si dimiserimus eum, omne. *al.* Si dimiserimus eum viuum, sæculum, *&c.* 3.

PAG.37.*col.*1.*a.* nouũ Testamentum respuunt. 1. MS. noua respuerunt. A.

*Ibid.col.*2.*a.* ipsum enim penetrauit. *lege*, ipsam.

PAG.38.*col.*1.*c.* Si enim non fuerint. 1. MS. Si mei non fuerint.

Ibid.col. 2.*a.* non est enim gratia nisi gratuita. 1. MS. nõ enim gratis si non gratuita. A.

Ibid.b. Repentio confirmatio est. 3. MS. confirmata.

Ibid.d. non solum hominem manibus. *lege*, nou solum hominem fecit manibus. 2.

PAG.39.*col.*1.*a.* quo digni non fuimus. 1. MS. quod digni.

Ibid. & eo se ostendit dignum. *al.* commendat dignum. A.

PAG.40.*col.*1.*a.* tam multum hoc, hæretico parum. 3. MS. tamen multum, *&c.*

Ibid.c. Nam quando quisque ipse delicto. *lege*, ipso delicto. 3.

Ibid.col. 2.*d.* quando venias ad nuptias. *al.* à nuptiis.

PAG. 41.*col.* 1.*a.* sed secundum cor tuum, quo scisti. 3. MS. qui scisti.

Ibid.d. pro nobis offers te. 2. MS. offeres te.

*Ibid.col.*2.*a.* prius hauserat benedictionem. 2. MS. prius auxerat, *&c.*

Ibid.d. & non faciemus mirabilia tua. *lege*, & nota faciemus.

PAG.42.*col.*1.*a.* Longè factus est. *lege*, Longè factus es.

Ibid.b. sine semine in carne natus sum. *al.* sine semine incarnatus sum. 3.

*Ibid.col.*2.*a.* quod apprehensus abductus sum. *al.* adductus. 3.

Ibid. & rugitur crucifige. *lege*, rugitus. 3.

Ibid. firmamenta corporis. *al.* fundamenta.

Ibid. passionis accessit liquefacta. *al.* tanquam liquefacta.

*Ibid.col.*2.*c.* consortésque non ferentium. 1. MS. non fieri volentium.

PAG. 43.*col.*1.*a.* exciderat enim gentibus. *lege*, exciderat enim Deus gentibus.

Ibid. Manducauerunt & adorabunt. *lege*, adorauerunt. 3.

Ibid. Solus enim videt quomodo porrò cadant. *lege*, procidãt. 3.

Ibid.c. & sic nos facit moneri. *al.* moueri. 3.

Ibid.d. Irrident Christum in re apta. *al.* Irrisere. A.

Ibid. ecce quid hic habes. *al.* quod.

*Ibid.col.*2.*a.* dixit Paulus Christo bonum odorẽ esse. *lege*, Christi. 3.

Ibid.b. digna res planctu, quando canitur surdis. *al.* luctu.

Ibid.c. quantum angustia temporis patiatur. *lege*, patitur. 3.

Ibid. Istum versum primum. 1. MS. Iterum.

Ibid. & habitabit in nobis. *lege*, habitauit.

PAG.44.*col.*1.*a.* Paulus enim dicit. *dele*, enim.

Ibid. in corpore suo constitutis. *al.* constitutus.

Ibid.col. 2.*d.* flagellabatur, & nemo subueniebat. 1. MS. & nõ subueniebatur.

Ibid. sputis deturpabatur, & nemo subueniebat. *non habetur in* MS.

Ibid.d. clamat Deus meus. *al.* clamabat. A.

Ibid. non subuenitur. *al.* non subueniebatur. 2.

Ibid.b. Modo ipsum quod explicem. 1. MS. Modo qui explicẽ. A.

Ibid.d. firmum factum est nomen meum. 1. MS. firmius. A.

PAG.45.*col.*1.*c.* Qui canino more latrant. 1. MS. cæco. A.

Ibid. Audistis quæ passus est, quid orauit. 1. MS. & quid. A.

Ibid. Quomodo in ecclesia magna *non habetur in* MS.

*Ibid.col.*2.*c.* Ad partẽ Africæ remãsisse. 1. MS. Ad fructũ Africã. A.

Ibid. est ecclesia magna. *non habetur in* MS.

Ibid. quia in extrema parte remansit. 1. MS. ab extrema. A.

Ibid. Et cùm adhuc audent dicere. MS. Et adhuc au.

PAG.46.*col.*1.*b.* Adhuc dicunt, nos sumus. 1. MS. dicant.

Ibid.c. fossus est saccus. 1. MS. fusus.

Ibid.d. Psalmum attendite, Psalmum legite. 1. MS. solũ. *vtrobique*.

*Ibid.col.*2. *b.* nescio qui persecutores incendere volebant. 1. MS. persecuturi. A.

Ibid.d. Solet fieri, vt fratres quando. *lege*, Solet fieri, fratres, vt quando.

Ibid.d. Inter affines illum & illum, quæritur hæres. 1. MS. non erit. A.

Ibid. Inter quos affines quæritur? 1. MS. Quærit inter quos affines.

PAG.47.*col.*1.*a.* Sed & vos. *al.* Sedat vos. 3.

Ibid. & non communicare cum Christo vnitati. 1. MS. communi cum Christo vnitate. A.

Ibid. Non cum illo in cælo regnare. 3. MS. & cum illo in cælo regnare?

Ibid.b. Ecce ecclesiam quam ostendo. 1. MS. quam ecclesiam.

Ibid. ecce qui emit. 1. MS. quid.

Ibid. Quid ad defensionem possessionis. 1. MS. Quia.

Ibid.c. quando Maximinianistas. 1. MS. Maximianistas.

Ibid. vindicet illud possessioni suæ. 1. MS. possessione sua.

Ibid. Nunquid titulos mutat? *al.* titulus mutatur. A.

Ibid.d. Sic & illi qui baptismum. *lege*, illis.

Ibid. aut delemus titulos. 1. MS. silemus.

Ibid. non recedat quod legitur. 1. MS. quod hodie legitur.

PAG.48.*col.*1.*a.* patefactus sibi cælestibus impleuit quod ait, *lege*, impleuit.

Ibid.b. Persoluta est quæ debebatur. 1. MS. Resoluta.

Ibid. supra te pergit ille. 1. MS. pergat.

Ibid.d. Confundantur iniquè facientes vana. 1. MS. iniqui.

Ibid. Confundantur iniquè faciẽtes. 1. MS. iniqui, faciẽtes vana.

*Ibid.col.*2.*a.* Hoc reminiscere, quia, *&c.* 1. MS. Et hoc.

Ibid.b. qui non erigunt ceruicem. 3. MS. rapiunt.

Ibid. alterum merita diiudicando. *lege*, iudicando.

Ibid. Et ideò vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas, duo aduentus Filij Dei. *dele*, misericordia & veritas.

Ibid.d. Firmamentum est Dominus timentium eum. 1. MS. timẽtibus.

PAG.49.*col.*1.*b.* ne declinem ad imitationem. 1. MS. decliner.

Ibid. & rectitudine adhæserunt mihi. 1. MS. adhærent.

*Ibid.col.*2.*a.* Ne comperdas cum impiis. *al.* perdas.

Ibid.c. minus faceret quàm iubetur. *al.* quod. 3.

Ibid. Et ecce hoc deponere. *lege*, hoc est deponere.

PAG.50.*col.*1.*a.* Sunt proximi nostri. 1. MS. Sunt enim proximi.

Ibid. Ideoque quia non scimus. 1. MS. qui.

Ibid.c. propè completur nostrum nauigium. 3. MS. oppletur.

Ibid. cõuigilante tecum Iesu. Quid est autem dormire Iesum. 3. MS. cùm vigilat tecum quidem Iesus aut dormit Iesus.

Ibid. Et dicit anima tua. 3. MS. dubitat.

Ibid.d. ad hoc Christianus factus es, vt in seculo isto floreres, & in futuro postea in inferno miserrimè torquereris? Quia hîc mali florent, *&c.* 3. MS. ad hoc Christianus factus es, vt in seculo isto floreres? Et torqueris quia hîc mali florent, qui cum diabolo postea torquebuntur.

*Ibid.col.*2.*c.* interrogatus conscientiam suam. *lege*, interrogans. 3.

Ibid.d. Ad hoc enim hodie. 1. MS. Adhuc.

Ibid. ne comperdas cum impiis. *al.* perdas.

Ibid. Quid enim est ne comperdas? 1. MS. ne cum impiis perdas.

PAG.51.*col.* 1.*a.* Ille titubat inter malos. 3. MS. Ille enim titubat.

Ibid.b. spes mea in hoc erit. 3. MS. erat.

Ibid.c. Aliquando non es in concilio, & ibi sedes. *al.* es in cõcilio, nec ibi sedes. 2.

Ibid. Contingit ex officio pietatis. 1. MS. & officium.

Ibid.d. qui pro nobis se primus obtulit. 1. MS. primo.

*Ibid.col.*2.*b.* Deus lumen est. *non habetur in* MS.

Ibid.d. Domus Dei, quæ ecclesia, adhuc, *&c.* 3. MS. Domus Dei ecclesia est, adhuc, *&c.*

PAG.52.*col.*1.*a.* gloriæ suæ. *lege*, tuæ.

Ibid. In quibus sic habitet Deus. *lege*, In quibus ergo sic habitat Dominus. 3.

Ibid.b. donum Dei habent, & nolunt. 3. MS. habent quidem, & nolunt.

Ibid. Habent quidam donum Dei. 3. MS. quidem.

Ibid.d. Iudica quiduis, tantũ iudica. 1. MS. Iudica quosuis tantum.

Ibid. si in aliquo repugnauerimus, anathema sumus. 1. MS. repugnauero, sim.
Ibid. col. 2. *a.* considerato Deo. 3. MS. considerante.
Ibid. illam profert. 1. MS. adducerem.
Ibid. c. non inuenitur quod aiunt. 1. MS. audiunt.
Ibid. d. clausis oculis. *al.* clausit oculos. 3.
Ibid. nulla visione veri luminis animatus. *non est in* MS.
PAG. 53. *col.* 1. *a.* Nō solùm qui me tribulant inimico animo reprehendentes. 3. MS. *lege*, amico.
Ibid. Si insurgat aduersum me bellum, in hāc ego sperabo. 1. MS. in hoc.
Ibid. b. Eo fine scilicet, vt in fide perseuerante appareat mihi, *&c.* 3. MS. vt in fine perseueranti.
Ibid. c. Exaudi Domine vocem meam interiorem. MS. *non habēt*, meam.
Ibid. d Ne te quærens, in aliud incurram. *quadam* MS. alium.
Ibid. Dominus autem, qui potest ipse dare mihi se. 1. MS. quia.
Ibid. col. 2. *a.* Nam me non nouit, cui ex hoc, *&c. al.* mouit. 3.
Ibid. sic ego quoque linguas mentientium, *&c.* 3. MS. si.
Ibid. c. quia ista nisi illo inspirante nō diceremus vel gemeremus. MS. *non habent*, vel gemeremus.
Ibid. quia voces sunt iudicantes miseriam nostram. *le.* indicantes.
PAG. 54. *col.* 1. *b.* & timeo potentissimum omnium. 3. MS. time.
Ibid. c. nihil in me moritur nisi mortale. Erit in me aliquid quo persecutor peruenire non possit. 3. MS. *habent*, ne si mortale erit in me aliquid quod persequatur peruenire non possim, vbi habitat Deus meus.
PAG. 55. *col.* 1. *b.* Qui ruit leuatur: qui descendit, ascendit. *non est in* MS.
Ibid. c. eductas à sensibus carnis, & imaginatas nescio quo phantasmate. 3. MS. imaginantes nescio quæ phantasmata.
Ibid. & quicquid occurrerit quod cogitare possitis, dicite, non est illud. 3. MS. & quia vel occurrit quod cogitare possetis.
Ibid. d. perfruar deliciis meis securus. MS *non habent*, meis.
Ibid. col. 2. *b.* Propterea ergo non impudenter vnam illam petiui. 1. MS. imprudenter.
Ibid Quomodo abscondit me, *&c. lege*, Quoniam.
Ibid. c. si nos sumus in diebus malorum. 3 MS. si non.
Ibid. Quid est absconditum tabernaculi ipsius? 1. MS. Quod.
Ibid. Et fortè ipse sacerdos est absconditum tabernaculum Dei. *lege*, tabernaculi. 1.
Ibid. d. & fecit nos absconditum tabernaculum eius. *lege*, nobis.
Ibid. vt tabernaculi eius alia membra ipsius credentes in eum sit. *lege*, vt tabernaculum eius alia membra ipsius credentes in eum sint.
PAG. 56. *col.* 1. *b.* Quicquid te delectauerit in arte. *al.* parte.
Ibid. vndique ubi omni resonant conditorem. *lege.* omnia.
Ibid. c. mouens membra, sensu exercens. 3. MS. sensus exerens.
Ibid. d. Transiet oratio, succedat laudatio. *lege*, succedet.
Ibid. col. 2. *a.* remansit illa vna quam petit. 3. MS. illi.
Ibidem. Quæsiui vultum tuum Domine. MS. *non habent*, Domine.
Ibid. b. O quomodo se fixit in ista vna petitione. MS. *non habēt* O.
Ibid. c. & exaltatione gaudiorum gratulatus non se caperet. *lege*, exultatione. 3.
PAG. 57. *col.* 1. *c.* respub. quædam dicitur, quem modo videtis. *lege*, quam.
Ibid. d. O vanitas generis humani. *al.* inanitas. 3.
Ibid. plus habes istos colere, vti non dicam plus. 3. MS. vbi.
Ibid. Ergo quid facies eos colendo. *al.* facis. 1.
Ibid. col. 2. *b.* Iam ergo assumptus à Domino. *lege*, assumptus est à Domino.
Ibid. c. Iuxta quod dicitur in libro Iob. MS. *non habent*, iuxta.
Ibid. d. Sibi semper mentiatur, mihi autem non mētiatur. *quadam* MS. *posteriori loco habent*, mentitur.
PAG. 58. *col.* 1. *a.* exultans gaudio, & gentes in laboribus. *lege*, gemens. 3.
Ibid. b. Augeamus & vocem Domini desuper exhortantis nos. *le.* Audiamus. 3.
Ibid. & donec peragamus istam peregrinationem, qua dilaturus est non ablaturus, *&c.* 1. MS. quia.
Ibid. col. 2. *b.* non cognoscerent Deum, quem consilio, *&c.* 2. MS. *habent*, quo.
Ibid. e. Non est illa plebs ignorans iustitiam Dei. MS. *non habent*, est.
Ibid. Non enim per se fortem se putauit. MS. putabit.
PAG. 59. *col.* 1. *b.* Vox Domini commouentis ad fidem gentes quasdam sine spe & sine Deo, *&c.* 3. MS. *habent*, quondam.
Ibid. d. Nam superiori psalmo. 1. MS. in superiori.
Ibid. col. 2. *a.* Saluum fecisti me à conditione profundæ cæcitatis, atque infimi limi, corruptibilis carnis. *al.* à fimo. 3.
Ibid. d. quod nihil mihi ex me, sed omnia bona ex te. 3. MS. *addūt*, qui es Deus omnia in omnibus.
PAG. 60. *col.* 1. *c.* sed aduersus principes, & potestas. *lege*, potestates.
Ibid. d. vel adhuc fortassis habere reliquias. MS. haberi.
Ibid. col. 2. *a.* quam Ioannes baptista, nec in natis mulierum exurrexit. *al.* qui. 3.
Ibid. c. quid dicunt? MS. 3. sed quid dicunt?
Ibid. d. quod dictum est illi, cui dictum est. MS. cum.
Ibid. Et istos respuit ecclesia. MS. 3. *habent*, istis respondet.
PAG. 61. *col.* 1. *a.* Quid ergo, quoniam Dominus factus est infirmus propter te. 3. MS. quod.
Ibid. Et sic intelligas, quia qui homo, *&c.* 1. MS. *habet*, si.
Ibid. d. faciant non quicquid volunt, sed sicut desuper permittuntur. *al.* quicquid. 3.
Ibid. col. 2. *a.* non enim continuò quem vult occidit. 3. MS. & non.
PAG. 62. *col.* 1. *c.* & tamen Christiani sunt, vt cor eorum, *&c.* 3. MS. ita vt.
Ibid. d. Sic dicit Apostolus. MS. Sicut.
Ibid. Quid ergo illis fecit ignis tribulationis? Probauit eos. *aliàs*, Quod ergo ille facit ignis? Probabit.
PAG. 63. *col.* 2. *e.* Vt hominem illi putarent, abscondit se. 3. MS. *habent*, illum.
PAG. 64. *col.* 1. *a.* In finem psalmus ipsi mediatori. 3. MS. ipsi Dauid mediatori.
Ibid. in persecutoribus. 3. MS. in persecutionibus.
Ibid. & defectus fidei per orbem. *al.* defectu. 3.
Ibid. d. Statuisti in spatioso pedes meos. 1. MS. in loco spatioso.
Ibid. co. 2. *a.* & mihi promiserit Deus meus. 1. MS. & quid.
Ibid. b. in peregrinatione huius terræ iuxta me. MS. 3. *habent*, vitæ.
PAG. 65. *col.* 1. *b.* cum eam tribulationem nimis intenderem. *le.* ex tribulatione. 2.
Ibid. c. ita vt quodammodo de memoria labantur inferna. 3. MS. interna.
Ibid. d. Ille enim videt quod nos videmus, qui fieri hominem in mentis excessum concedit. 3. MS. *habent*, Ille enim videt quod nos videmus in mentis excessu.
PAG. 66. *col.* 1. *c.* erubescentia corrigentis. MS. congruenti.
Ibid. d. Et fit traducentibus, *&c.* 1. MS. fiet.
Ibid. col. 2. *a. b.* Ignorantes enim Dei iustitiam suam, volentes cōstituere. *lege*, & suam volentes constituere.
Ibid. c. quia in eo spero qui non confundit. 3. MS. *habent*, quia qui in eo sperat non confunditur.
PAG. 67. *col.* 1. *a.* Vbique præsens est, si cordis oculis ad eam pateat. *lege*, oculus.
Ibid. col. 2. *a.* Ergo corpus Christi loquitur. Educes, *&c.* 3. MS. *habent*, Enutries me, & educes.
Ibid. & væ illi qui in muscipulam illam cadit. *lege*, væ.
Ibid. b. simul impinguebatur: in hoc corpus totum impinguebatur. *lege*, impingebatur, *vtrobique*.
Ibid. c. Non patitur furorem imperatoris, & patitur. 1. MS. *habet*, sed.
Ibid. capti sunt in illo reticulo. 1. MS. retiaculo.
PAG. 68. *col.* 1. *a.* Qui timendo mori mentitur. *lege*, moritur. 3.
Ibid. b. Vnde hoc, nisi quia obseruando. *dele*, quia.
Ibid. c. Et effici quidem, angeli vellemus. *lege*, quod. 3.
Ibid. col. 2. *d.* statuisti in spacioso. 3. MS. in loco spacioso.
Ibid. alij sentiunt felicitatem iustitiæ. *al.* facilitatem. 3.
PAG. 69. *col.* 1. *a.* alia aliud paterentur. 3. MS. illud.
Ibid. b. Vnde ergo ista existit tribulatio. 1. MS. extitit.
Ibid. Quia etiam nauigia premerent. 1. MS. Qui.
Ibid. c. tribulatio eum dolorem habet congruum. MS. *habent*, tribulatio enim hæc, *&c.*
Ibid. d. quod intus viuit in spiritu Christi. 3. MS. *habent*, de spiritu.
Ibid. col. 2. *a.* non odisti Filium: ei seruis hæreditatem. 1. MS. *habet*, & tu ei seruas.
Ibid. male viuens prauis moribus. 2. MS. *habent*, vadens. 1. MS. *habet*, euadens.

Ibid. Ideò

Ibid. Ideò vt recens ira euelleretur. 1. MS. euellatur.
Ibid. & in odium non conuerteretur. 1. MS. conuertatur.
Ibid. Nam si & extinguitur, iam odium est. *dele*, &.
Ibid.b. Hoc autem animaduertat vnusquisque, qui in pace, hoc est, qui in Christo, qui pacem Dei commendauit, vocatus est, & in cuius natiuitate summa pax per angelum nunciata est hominibus: si pro aliqua parua vel magna causa in odiũ proruperit, nullam societatem cum pace, hoc est, Christo habere poterit, nisi per dignam emendationem pœnitentiæ, Sequitur. *totum hoc deest in* MS. 3. *videlicet*. A. C. G.
PAG. 70. *col.* 1. *c.* Contingit illis res veri prouerbij. 3. MS. Contigit.
Ibid. col. 2. *a.* Respondet conscientia tua, non sum. 1. MS. *non habet*, tua.
Ibidem c. videbant me, id est, qui nouerant. *lege*, Qui videbant, *& cætera*.
Ibid. Planius prædictum & apertius prophetatum est. 3. MS. *habent*, prædicatum.
PAG. 71. *col.* 1. *a.* Quoniam obaudisti vocem meam. 1. MS. voci meæ.
Ibid. in aliquo inuoluto sacramento. MS. *habent*, inuolucro sacramenti.
Ibid. b. tanquam mortuus fuerim à corde ipsorum. 1. MS. *habet*, fierem.
Ibid. ecce quid faciunt non boni Christiani. 1. MS. *habet*, quæ.
Ibid. col. 2. *a.* Ergo dicit, Ego autem, *&c.* 1. MS. dicat.
Ibid. d. Quantam vultis pecuniam à me accipite. 1. MS. *habet*, accipere.
PAG. 72. *col.* 1. *a.* quia existimasti donum Dei pecunia comparare. 1. MS. comparari.
Ibid. quia pecunia te putas posse emere. MS. *non habent*, posse.
Ibid. b. quædam verò & ea rariora. 3. MS. tardiora.
Ibid. col. 2. *b.* Quando discernuntur qui gemunt & à quibus gemantur. *lege*, pro quibus. 3.
Ibid. Inuocaui te Deum, qui non possit. *&c.* MS. *nõ habent*, Deum.
Ibid. d. & insuper plenum est inuidia. *non habetur in* MS.
PAG. 73. *col.* 1. *a.* Confusionem vtique illam in æternum. *lege*, Confusione vtique illa.
Ibid. b. qui quasi damnationem mortem crucis turpem putant. 3. MS. *habent*, damnationis.
Ibid. col. 2. *c.* Vis viuere Christianus? 3. MS. vt Christianus.
Ibid. d. & quem vocatis intret. 3. MS. inuocatis.
PAG. 74. *col.* 1. *b.* vbi dicebantur laudes Dei. 1. MS. Deo.
Ibid. col. 2. *b.* & tanquam iam perire incipiens in mari. *lege*, incipientis. 1.
Ibid. c. Fortè donec efferatis. *lege*, Ferte.
Ibid. d. Aliquibus & hic retribuet, & vidimus, & didicimus quia retribuit. 1. MS. *habet*, & videmus, & dicimus quia retribuet.
PAG. 75. *col.* 1. *a.* Istæ gemmæ laudis Dei vnde sunt? *aliàs*, geminæ laudes.
Ibidem. Istę gemmæ laudis Dei non exirent. *aliàs*, geminæ laudes. 3.
Ibid. c. & confortetur cor vestrum? 3. MS. cor vestrum Omnes.
PAG. 67. *col.* 1. *c.* quid valet quia antemnam optimè tenet. 3. MS. *habent*, artemonem.
Ibid. col. 2. *c.* Aliter enim dicimus, finitus est cibus: aliter dicimus, finita est tunica quæ texebatur. Finitur vt perfecta sit. *lege*, Finitur cibus vt non sit, finitur tunica vt perfecta sit. *ita habent* 3. MS.
Ibid. Pro spe conscientiam posuit. *lege*, bonam conscientiam. 3.
Ibid. d. Te ipsum audi ô Apostole. MS. *habent*, audio.
PAG. 77. *col.* 1. *b.* Pro bonis operibus speras tibi. MS. sperasti.
Ibid. col. 2. *b.* quam bona opera non præcesserunt, quam bona opera consequuntur. *lege posteriori loco*, sed quam bona opera, *&c.* 1.
Ibid. c. Titulus psalmi est, Ipsi Dauid intelligentia. Ipsi Dauid intelligentia, qua intelligitur, *&c. Hoc cum prima enarratione psalmi deest in.* 3. MS. *videlicet*, A. C. G.
PAG. 78. *col.* 2. *b.* tanto plus robur eorum & fortitudo deficit. 3. MS. *habent*, labor.
PAG. 79. *col.* 1. *a.* Exponit regulam legis suæ. 1. MS. Exponit Deus.
Ibid. d. innouarentur ossa eius: id est, virtus eius esset robusta in Domino. *lege sic*, id est, virtutes eius. Esset robustus in Domino, quia inueniretur in se infirmus.
Ibid. col. 2. *a.* Nihil præter se respiciat, & displicebit sibi qui agnoscit se. 1. MS. *habet*, respiciet *&* agnoscet.
Ibid. b. Quam leuis fuit manus subleuantis, tam grauis manus humiliantis. *dele*, tam grauis manus humiliantis.
Ibid. c. Attendite fratres: magna res, dixi, pronunciabo. *lege*, dixit. 1.
Ibid. Non dixi pronunciaui. *lege*, Non dixit. 1.
Ibid. d. Quia dixi pronunciabo. *lege*, dixit. 1.
Ibid. Non dixit, pronunciabo iniustitiam Domino. *lege*, Nunc dixit, *&*, iniustitiam meam Domino. 1.
Ibid. Fatum mihi fecit, stellæ me fecerunt. *lege*, stellæ meæ. 2.
PAG. 80. *col.* 1. *a.* Ad hæc enim magni viri sunt, & qui prætendunt peccata sua. *aliàs*, magni viri sunt, qui defendunt, *&c.* 2.
Ibid. & computant stellas. 1. MS. & qui computant.
Ibid. b. qui quasi digerunt in digitis facta humana. *aliàs*, fata. 2.
Ibidem col. 2. *a.* cum audis primo ad te, deinde ad Deum. *lege*, eum. 3.
Ibid. Multæ aquæ sunt variæ doctrinæ. Dei vna est. *lege*, Doctrina Dei vna est. 2.
Ibid. b. nulla prouidentia aliquid geritur. *al.* regitur. 1.
Ibid. c. Hæc aqua vitæ salutaris. 3. MS. *habent*, viæ.
Ibid. Quid aliud docuit baptizatus qui peccatum nõ fecit. 1. MS. non habebat.
PAG. 81. *col.* 1. *b.* Quid est, statuam te in via hac qua gradieris? Vt hæreas ibi, & vt ab ea non aberres. *aliàs*, non vt hæreas ibi, sed vt ab ea, *&c.* 3.
Ibid. c. Sed quid times, ne cùm habeas oculos ad Deum. 3. MS. habes.
Ibid. d. Postquam promisit huic & intellectum. MS. *non habent*, Postquam.
Ibid. Ipsum os tuum constringetur, quo iactas, *&c.* 3. MS. confringetur.
Ibid. col. 2. *a.* domat Deus iumentum cui insidet. *al.* insidat. 1.
PAG. 82. *col.* 1. *a.* Aut non gubernat Deus res humanas, nec cura est illi de hominibus. 3. MS. omnibus.
Ibid. Quomodo distortum lignum, & si disponas. *lc.* ponas.
Ibid. nec adiungitur, sed semper agitatur. MS. *non habent*, sed.
Ibid. c. Ne te sine flagello speres futurum, nisi cogites exhæredari. 3. MS. nisi fortè cogites.
Ibid. Quid omnem? MS. Quid? An omnem?
Ibid. col. 2. *a.* Rectos decet laudatio. 3. MS. collaudatio.
Ibid. d. Consilium verò Domini, quo beatum non facit. 2. MS. *habent*, quod beatum, *&c.*
PAG. 83. *col.* 1. *a.* Respexit super omnes qui inhabitant carnem. 3. MS. *habent*, terram.
Ibid. In abundantia autem virtutis suæ non erit saluus. 3. MS. *habent*, salus.
Ibid. Quia si salutem quæris, ecce oculi Domini super timentes eum. 3. MS. dilectio.
Ibid. b. Et ideò sperabimus venturos ad Deum. *lege*, venturos nos ad Deum. 3.
Ibid. col. 2. *b.* illum omnipotentem, te infirmum, corrigẽs te. 3. MS. & corrigens te.
Ibid. c. Quod quidem malè, si iustum, non est malè. 1. MS. si iustum est.
Ibid. Et quod est benedicam, hoc est, laus eius ore meo. *lege*, in ore meo. 1.
Ibid. d Nemo dicat, quis ergo iustus? aut quãdo ero iustus? 3. MS. Nemo dicat, quis ego? aut quando ego iustus?
PAG. 84. *col.* 1. *a.* quo subscribamini, tamen dignè cogitate. *aliàs*, quo subscribatis. 3. tantum. 2.
Ibid. sic nemo non audet dicere, fidelis sum. G. Sic nemo audeat dicere, fidelis sum. A. Sic nemo audeat dicere, fidelis non sum.
Ibidem. Fides tua, iustitia: quia, *&c.* 3. MS. iustitia est tua: quia *& cæt.*
Ibid. b. Discite habere in corde quod habet omnis homo in lingua, quod vult Deus hoc agat. MS. *non habent hic* hoc agat.
Ibid. col. 2. *b.* quid tibi contulerit præceptorum, quia doctrina cælesti te imbuerit. 3. MS. qua doctrina.
PAG. 85. *col.* 1. *a.* Qui non amat, friguit, obriguit. MS. *non habent*, obriguit.
Ibid. Ametur, sed illa pulchritudo quæ cordis oculos quærit. *non habetur in* MS.
Ibid. Ametur, sed illa pulchritudo quæ laudatur. Iustitia incendit animos. 1. MS. *habet*, quæ laudata, iustitia incendit animos.

Ibid.b. Quod dico difficile est, non potest timens adhuc animus. MS. *non habent*, timens.

Ibidem c. Et quando nos reprehendunt homines in his rebus, in quibus ei quam diligimus placemus, quomodo praui habemur apud reprehensores nostros? Quomodo ab illis contemnimur & omnino nihili pendimur? 1. MS. *habet*, quomodo prauos habemus reprehensores nostros? Quomodo illos cōtemnimus & omnino nihili pendimus? 1.

Ibidem. Amatores lubrici & damnabiles fœminarum. 2. MS. amabiles.

Ibid. non curant eos quibus displiceant. 3. MS. displicent.

Ibid. d. Non illud discunt, nisi homines noui. 1. MS. dicunt.

Ibid. Cantate ei canticum nouum. 1. MS. Domino.

Ibid. Bene cantet ei. 1. MS. cantate.

Ibid. col. 2. a. quis affert Deo bene cantare. 3. MS. offerat.

Ibid. quasi explicare possis vnde delectetur. 2. MS. vnde Deus delectetur.

Ibidem b. Et si eum fari non potes. *quædam* MS. *non habent*, Et.

Ibidem d. Fac ita, quia Deus facit ita. 1. MS. Fac ista quia facit.

Ibid. neminem deserit laborantem & exclamantem ad se. *quædam* MS. *non habent*, ad se.

PAG. 86. *col. 1. b.* Misericors est & iustus. *aliàs*, misericors est iniustis.

Ibid. Nunquid autem iudicium amisit. MS. aut. 1. *habet*, &.

Ibid. vt conuersus & non conuersus æqualiter habeantur. 1. MS. videantur.

Ibid. c. Si inde recessisset à iudicio. *al.* & iudicium.

Ibid. col. 2. a. A te remansit iniustè adiutus, à Deo recessit iustè damnandus. 1. MS. A te recessit iniustè adiutus, à Deo remāsit iustè damnandus.

Ibid. Nonne flecteretur ille potens ad misericordiam. MS. *non habent*, potens.

Ibid. b. Quem laborem fratres æquo animo toleremus. 1. MS. toleramus.

Ibid. Hinc autem incipit pars quæ restat, quā modò cantabimus. *lege*, cantabamus. 2.

Ibid. c. d. Idipsum enim exigitur, quia noluit accipere cum daretur. 1. MS. quod.

Ibid. d. & sic nos exigat vt inanes dimittat. *aliàs*, vt inanes non dimittat. 2.

Ibid. Nemo nostrum in accipiendo dormiat, ne ad reddendum malum excitetur. *aliàs*, malè. 3.

PAG. 87. *col. 1. a.* Sic & nunc dictum est, accipe misericordiam. 1. MS. accipite.

Ibid. c. & spiritus oris eius Spiritus sanctus. 1. MS. Spiritus sanctus est.

Ibidem col. 2. b. & contrectatis membris suis agnitus à discipulis suis. MS. *habent*, & contrectatis membris agnitus discipulis suis.

Ibid. c. Si ergo misericors vt impleas terram misericordia. 1. MS. Si ergo ita es misericors.

Ibid. Quid non turbat, nisi fortè quia satiatur. 2. MS. nisi fortè quia citò satiatur.

Ibidem. Mitto, inquit, quia cæli sunt vt terram compluant. 1. MS. fiunt.

PAG. 88. *col. 1. a.* Cum ergo antea mare in martyribus liberis fluctus sæuiebat. MS. *non habent*, in martyribus.

Ibid. b. intus tenent quod non audent emittere. 1. MS. *habet*, amittere. G. *&* 1. *habet*, dimittere. A.

Ibidem col. 2. a. Quid formidaturus es aliquid de cælo, aliquid de mari? 1. MS. aliquid de cælo, aliquid de terra, aliquid de mari?

Ibid. Conquiescat & malitia hominum, cupiditas hominum. Cupiditatem nocendi potest homo habere propriam, potestatem autem si ille non dat, non habet. *pro his omnibus* 1. MS. *habet*, Et malitia hominum cupiditatem nocendi habere potest propriam, potestatem autem si ille non dat, non habet. A. *In antiqua lectione distinctio ante* propriam, *posita, est postponenda.*

Ibid. Definita sententia Apostoli est. 1. MS. Definitiua.

PAG. 89. *col. 1. a.* & ideò peruersi sunt homines qui mali volunt esse, miseri nolunt. 1. MS. quia.

Ibidem b. Quæro ergo quid habeas, vt beatus sis. 3. MS. *habent*, Quære.

Ibid. c. Tu melior es, tu fortior es. *aliàs*, potior, *vel*, potentior, *vt habet*. A.

Ibid. d. Si ergo corporis tui bonum animus est. 1. MS. animus tuus est.

Ibid. col. 2. a. Iste qui tibi præstitit omnia, iste qui fecit vt esses. 1. MS. *videlicet*, G. *habet*, animam.

Ibid. b. ipsum visurus, ipsum habiturus es. 3. MS. bibiturus.

Ibid. c. faciendo nobis Deum possessionem, cuius sit Dominus. 3. MS cum.

Ibid. Ecce Dominus tuus est tibi quasi baculus. 3. MS. Dominus tuus factus est tibi, *&c.*

Ibid. Scriptura dixit, impleuit fiduciam, remouit dubitationem. 3. MS. impleuit fiducia dubitationem tuam.

PAG. 90. *col. 1. a.* Cuius est fundus iste? Illius. Cuius est iste? Illius. Cuius est iste? 2. MS. Cuius illius? Illius cuius est iste.

Ibid. Est quidam senator, & illud aut aliud vocatur. 1. MS. aut illud vocatur.

Ibid. Vnde vt eius simus laborare debemus. 3. MS. ciues.

Ibid. b. Hæreditas est enim Dei ipsi omnes, & ipsius omnes. De cælo respexit Dominus. 2. MS. *habent*, Et ipsos omnes de cælo respexit Dominus. *sic legendum.*

Ibid. Vnde plerunque egentes misericordia. 1. MS. rogantes misericordiam.

Ibidem. quia illa peccata non vult videri, qui dicit. *legendum*, ille. 3.

Ibid. c. singula quædam dans nobis. 2. MS. singula quædam corda dans nobis.

Ibid. col. 2. b. potest si aliquid ingruerit. 1. MS. irruerit.

Ibidem. Et redarguuntur homines, qui sibi quærunt mala iumenta occasiones mendaciorum. 3. MS. *sic habent*, Et redarguuntur mala iumenta, homines qui sibi quærunt occasiones mendaciorum.

PAG. 91. *col. 1. c.* Non enim turbabitur dum exigitur. *lege*, exigetur.

Ibidem col. 2. a. Dicunt illi, quid nos quæritis. 3. MS. Dicant.

Ibid. Respondemus, fratres nostri estis. Dicunt ite à nobis. 3. MS. *habent*, Respondeamus. *&*, dicant.

Ibid. b. Aliquid enim pro salute ipsorum egimus in cōsilio. 3. MS. agimus in consilio.

PAG. 92. *col. 1. a.* & vna pugna. 1. MS. in vna pugna gloriam securitatémque regno & regi, & populo comparauit. *lege*, regni. 3.

Ibid. b. Vt quid mihi arreptitium adduxistis? 1. MS. arreptitiū istum adduxistis?

Ibid. Videtur ergo ad ipsam historiam pertinere. 2. MS. *habent sic*, Pro ista ergo figuratione furoris videtur ad ipsam historiam pertinere. A. C.

Ibid. c. neque hoc sine causa scriptum est, nomine commutato. MS. & nomine commutato.

Ibid. d. quæ videtis authoritate apostolica ex mysterio futurarum rerum. MS. in.

Ibid. col. 2. c. Ergo antequam ibi regnarent Iudæi, vbi erat ille sacerdos Melchisedech. 3. MS. ibi erat.

PAG. 93. *col. 1. a.* & per humilitatem mamillæ & lactis succum, de ipso pane pascit infantem. 3. MS. vt. *&*, pascat.

Ibid. d. Hærentes enim illi sacrificio secundum ordinē Aaron. MS. 3. Habentes enim sacrificium.

Ibid. col. 2. a. & non hic quæremus figuras futurorum. 1. MS. ibi.

PAG. 94. *col. 1. a.* Clauseramus ostia contra Christum, & aperiamus diabolo. *legendum*, aperueramus.

Ibid. Contra vitam æternam clausum cor habeamus. *legendum*, habebamus.

Ibid. col. 2. a. fraudemus eos quibus iam redditum est quod debemus. *aliàs*, reddendum. 3.

Ibid. patientes aures nostras inuenient. *al.* patentes. 1.

Ibid. ne ista modo occupentur. 1. MS. isti.

Ibid. d. & peruenit ad speciem. 1. MS. vsque ad.

PAG. 95. *col. 1. a.* vt possit Christianus esse angelus, qui iam dicat: Benedicam Dominum. Inquis: Quando benedicam Dominum? Ait tibi aliquis: Quādo tibi benefacit. *leg.* vt possit Christianus esse angelus, qui ait: Benedicam Dominum. Quando benedicam Dominum? quando tibi benefacit.

Ibid. b. Fugiunt enim hæc. *aliàs*, Fiunt enim hæc. 3.

Ibid. quia cum commendaret corpus & sanguinem suum. *lege*, commendat. 3.

Ibid. d. Ecce habes exemplum benedicentis in omni tempore. 2. MS. benedicentis Dominum in omni tempore.

Ibid. col. 2. d.

Ibid. col. 2. d. Et quid dicam fratres de illis qui sic amant Deum vt inuideant aliis? 3. MS. Et quid dicam fratres? erubescant qui sic amant Deum vt inuideant aliis.

Ibidem. Excitate ergo in vobis amorem fratres. alias, Amatorem. 1.

PAG. 96. col. 1. a. Rapite ad amorem vt si magnificant Dominũ. 1. MS. magnificabant.

Ibid. Magnificate Dominũ & exaltemus. 1. MS. Magnificate Dominum mecum & exaltemus.

Ibid. b. Vox erit ecclesiæ, clamans illis qui se præcipitauerunt. al. præciderunt. 1. MS.

Ibid. col. 2. b. Quicquid tibi dedero vilius est quam ego. legẽdum. vilius.

Ibid. Nondum potes totum. alias, totus. 3.

PAG. 97. col. 1. b. non vides quia pœnam gestas in vultu. lege, nonne. 2.

Ibid. Ideò non exaudiris quia diues es, fortè clamaueras & exaudiris. legendum. Ne forte clamares & non exaudieris 3.

Ibidem. Immittit angelus Domini in circuitu timentium eum. 3. MS. Immittet. & sic in sequentibus, Immittet. pro, immittit. 3.

Ibid. c. Gustate & videte, quoniã suauis est Dominus. 1. MS. quam suauis, &c.

Ibid. d. qui figuratè sacramentum Dominicum ostendebat. 2. MS. qui in figura nescio quid ostendebat.

Ibid. Salua salute Gariet. habet A. Gausef. alia habent, ait, eius.

Ibid. col. 2. b. pompa tanti funeris celebratur. al. pompa funeris tam celebrata. quadam habent, tanti.

Ibid. c. & mitut caput in laqueum diaboli. lege, misso capite. 2. A. C.

PAG. 98. col. 1. a. Si intelligas panem, ille enim dixit: Ego sum panis viuus. lege, Si non intelligis panem, ille dixit: Ego sum, &c.

Ibid. Putate fratres quia ego dico. 3. MS. Putatis.

Ibid. b. An quisquam est in vobis qui non diligit vitam. MS. nobis.

Ibid. c. Alia nolebat occidere filium suum, & exigebat illa quæ prior occiderat filium suum. G. exurgebat.

Ibid. d. Si operarius tuus diceret: vasto istam vineam. 3. MS. & vasto istam vineam & exigo à te mercedem meam. non habetur in MS. meam.

Ibid. col. 2. b. Parum est vt non expolies vestitum. MS. non habent, vestitum.

Ibid. Nam hic tibi pacem fecit panis. 3. MS. facit. sic legendum.

Ibid. Concordes simus, sic diligamus proximum quomodo nos. le. Concordes simus hic, diligamus. &c. 3.

Ibid. Sed non possunt nisi existere rixæ aliquæ. 2. MS. A. C. aliqua scandala.

Ibid. d. Sed medicus est, adhuc putre habes nescio quid. Clamas. 3. MS. A. C. G. legunt, putredinem habes. Nescio quid clamas.

PAG. 99. col. 1. b. Accendere & lædere flamma non potuit, laudantes Deum. 3. MS. Accedere.

Ibid. inter illum duo latrones. 2. MS. latrones erant.

Ibid. col. 2. b. Vnus habuit pœnam suam & hic & in æternum. 3. MS in futurum.

Ibid. Verè magnus Dominus & misericordia eius vera, qui nobis, &c. 3. MS. & misericordia eius, verè qui nobis, &c.

Ibid. d. An verum dicit tibi mathematicus, & verum nõ est quod dixit tibi Christus? 3. MS. A. C. G. & verum est, dicit Christus, & falsum est?

PAG. 100. col. 1. a. Nam si hæc interrogatis, respondent vobis falso. 1. MS. falsum.

Ibid. b. nouerit charitas vestra. 1. MS. nouerit etiam charitas vestra.

Ibid. Ab illo enim omnes audiuimus. 3. MS. audiamus.

Ibid. c. vt ad illum venire mererentur? 1. MS. peruenire.

Ibid. d. & in eis verbis vbi nos agnoscimus. 1. MS eius. A.

Ibid. & vtique ipse Christus. 1. MS. Ipse est Christus.

Ibid. col. 2. a. Sicut enim nos vt amemur ab illo habemus. 1. MS. armemur. A.

Ibid. c. d. Et quando ille dicitur exurge nos excitamur. lege, exurgere. 3.

PAG. 101. col. 1. a. Cum diceret enim rectores mundi, dicebat quippe diabolo. 1. MS. de diabolo.

Ibid. b. Conclusum est aduersus eum, quia quid loquatur aduersus sanctos. 3. MS. quod.

Ibid. c. Maxime suggeritur humano cordi ab inuisibilibus expugnantibus inimicis. 3. MS. inuisibiliter.

Ibid. In alio quippe psalmo hoc reprehendit in omnibus. 3. MS. hominibus.

Ibid. d. Quis est ille qui dicat: Non est qui requirat animã meam. 3. MS. Id est: qui bene requirat. Quis est ille qui crucifigimur? non est qui dicat. A. C. G.

Ibid. persecutores illi hostes inuisibiles adiecimt. 3. MS. illi. in.

Ibid. col. 2. a. Sed ecce in angustias tibi constituto. &c. MS. non habent, Sed. nec, tibi.

PAG. 102. col. 1. b. De his qui conuertantur, accipe quod dictum est. 3. MS. conuertuntur.

Ibid. c. Sunt ista mala magnæ pœnæ hominum. 1. MS. Sunt ista duo mala. A.

Ibid. d. certo iudicio, bono, iusto, &c. 1. MS. certè iudicio bono, iusto. A.

Ibid. col. 2. a. Illius malo magnum bonum operatus est. 1. MS. operaturus erat. A.

Ibid. Et quia illa schola Christi in duodecim non deficit. lege, defecit.

Ibid. c. vt aliquid possit incendere. 1. MS. aliud. A.

Ibid. In ipsa iniquitate quam mihi absconderunt. 1. MS. In ipsa iniquitatem quam mihi, &c. A.

PAG. 103. col. 1. c. Nam dixi Domino Deus meus es tu. 3. MS. dixit.

Ibid. d. Et hinc fortè aduerterunt. al. auertunt.

Ibid. quia luce sua. 1. MS. qui.

Ibid. col. 2. b. Illi autem qui viuebant vt deponerentur. MS. quia.

Ibid. fortè ideo pauper es, quia non te adiuuat ille Deus. MS. illius Deus.

Ibid. c. Huc vsque psalmus lectus est hodie, huc vsque tractandus est, ne in fastidium veniant. 2. MS. huc vsque tractandus est, crastina die persequemur, ne in fastidium veniant. A. C.

PAG. 104. col. 1. a. Christum cum audis. 2. MS. Vocem Christi.

Ibid. vt eius exemplo commoniti. MS. & exemplo.

Ibid. b. c. Nonne & in te insurgentium corda noueras? alias, interrogantium.

Ibid. d. Aut potest iustè damnari nisi qui malus cognoscitur? 3. MS. Aut potest iustè damnare nisi bonus cognitor? A. C. G.

Ibid. Vitiis hæsistis. MS. Vitia estis. A.

Ibid. col. 2. a. non cogitare quemadmodum respondeamus inimicis nostris. MS. non habent, nostris.

Ibid. b. & corripientem & consulentem. al. consolantem.

Ibid. d. Maria ex Adam mortua propter peccatum Adæ, Adam mortuus est. MS. non habent, Adæ. neque, est.

PAG. 105. col. 1. c. d. Sed & ibi nos oramus. Quando eum dereliquit. 1. MS. eramus. &, Quando enim eum.

Ibidem col. 2. a. Vt lugens & contristatus hic humiliabar. MS. sic, A.

Ibid. c. Illuc propinquanti dixit. MS. Illi propinquanti, non tibi reuelauit caro & sanguis, inquit, sed &c.

PAG. 106. col. 1. a. Quicquid faciant, Christus in cælo est: quicquid faciant. 2. MS. Quicquid volunt faciant, Christus in cælo est: quicquid volunt faciant.

Ibid. c. neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant, non habetur in MS.

Ibid. col. 2. b. Non in id quod mecum habet latro commune, sed in illud, quo beati qui persecutionem patiuntur. 3. MS. quod beati, &c.

Ibid. c. nec tamen ille desistit à salute ægrotantis. 2. MS. ægri eroganda. A. C.

PAG. 107. col. 1. b. Lingua tua quid agit, nisi laudet conscientia tua? 3. MS. nisi laudem?

Ibid. c. sed quia voluntas aduersa est. 3. MS. auersa.

Ibid. col. 2. a. vt intelligat quãtum Deus dederit. 2. MS. quod Deus dat. A. C.

Ibid. c. At illam quærit, ac timet ne inueniat illam. lege, hac illam quærit, hac timet ne inueniat illam. 3.

Ibid. noli illam facere. Et ille qui dolose agebat. MS. noli illam facere, inquis. Et qui dolosè agebat. A.

PAG. 108. col. 1. a. quia cum ita viuerent eam fructuosè noluerunt. MS. noluerunt agere. A. C. G.

Ibidem a. b. Ite in ignem æternum qui præparatus est. MS. paratus.

Ibid. in cubili. Cubile ergo, id est, cor nostrum laboremus mundare, vt ibi possit nobis bene esse. le. ex MS. 3. In cubili ergo cor nostrum laboremus mundare, vbi possit nobis bene esse.

Ibid. in foro,in iurgiis,in iniuriis, in contentionibu . *M*. *non habent*,in iniuriis.

Ibid.c. Si tibi inuenisti fortè coniungem.*MS*. Si tibi.*&c*.*A*.

Ibid.cum ipsa coniungere, quiesce intus in cubili tuo. *MS*. cū ipsa requiesce intus in cubili tuo.*A*.

Ibid. col. 2.b. Præsumit de eo qui iussit vt pugnet & vincat hostem, adiutus adiuuante. Ille autem malitiam odio habuit. *MS*. ab adiuuante. *&*, malitiam non odio habuit. *sic omnia MS*.

Ibid. b. sed non illa quam expectaturus est. *aliis*, quæ excepta est. 1.

Ibid.d. Intelligit,audiunt quantum puto, charitas vestra, *lege*, Intelligit,enim,quantum puto. *&c*.3.

PAG. 107. col. 1. b. Quando mutatur per prædicatores Deus. *MS*.*habent*,minatur.*A*.

Ibid. Et quomodo quando oritur sol,prius luce montes illustrat. 3.*MS*. vestit.

Ibid.d. Repellit eos à se.*MS non habent*,eos.

Ibid.col.2.a. Non vult à sponso amari.*legendum*,sponsa.3.

Ibid.c. Ergo fuit concupiscentia quam vincere noluerunt, non cui traderentur iudicio Dei, sed qua digni haberentur qui traderentur in concupiscentias reliquas. Vide quid de illis superius dixit.*lege*,quam vincere noluerunt, cui traderentur iudicio Dei. Sed vt digni haberentur qui traderentur, vide quid de illis.*&c*.

PAG. 110.col.1.a.& b. Ista carnalis & temporalis. 2.*MS*. temporalis salus.

Ibid.b. Non solum à iumentis, sed ab hominibus. *lege*, sed & ab hominibus.

Ibid.d. & sic in veteri testamento seruiant,vt ad nouū perueniant. *al*.seruantur.*A*.*C*.*G*.

PAG. 111.col.1.c Non enim inerat Adæ primo homini, sed venit illi pes superbiæ. 3.*MS*.deerat *A*.*C*.*G*.

Ibid. & mouit illum manus peccatoris, id est, manus diaboli superba.*al*.superbum.3.

Ibid. col. 2. a. Satage humilis fieri in Deo. 3.*MS*. Humilis figere. *A*.*C*.*G*.

Ibid. vt ad illud profundum peruenirent, vbi peccator qui contemnit cecidit. Ceciderunt.*lege*,vbi peccatores,qui contēnunt ceciderunt. *A*.*C*.*G*.

Ibid.b. Quia qui iniqui sunt,in superbia ceciderunt.*MS*.in superbiæ pede.

Ibid. Serpens obseruat calcaneum: quando tibi veniat pes superbiæ.*MS habent*,Serpens obseruat quando tibi. *&c*.

Ibid.c. Primo ille in veritate non stetit. *lege*, Primo ille qui in veritate.*&c*.

Ibid. sed cogitaui quia intentio vestra precideretur.3.*MS*.intētio nostra.*A*.*C*.*G*.

Ibid.d. non solum sicut magister aliquid docuit,sed sicut magister aliquid non docuit. 3. *MS*. sed sicut magister aliquid non totum.

PAG. 112.col.1.a. Tecum paratus sum vsque ad mortem.2.*MS*. tecum ero vsque ad mortem.*A*.*C*.

Ibid col.2.b. Alij ista negligunt,quibus dicetur, Esuriui. *lege*, quibus dicetur ibi, Esuriui.*&c*.

PAG. 113.col.1.a. Sed si alta radix est charitatis tuæ,sicut multarum arborum gloria per hyemem, transit frigus.*&c*.*quadam MS*.*non habent*, gloria.

Ibid.c.d. Esto.Roget,quia & ista Deus facit.*lege*,Ista roget, quia. *&c*.*A*.*C*.

Ibid.col.2.d. Has vias ambula quas nouit Dominus:& si ambulas in eis,non te fallunt.*al*.& si laboras in eis.*&c*.*A*.*C*.

PAG. 114.col.1.b. Nihil iam diu,quam vt calix fluenti præparetur.*al*.temperētur.

Ibid. d Tuus certè dies vltimus longè abesse non potest. 1.*MS*. Tuus certus dies vltimus.*&c*.

Ibid.col.2.a. in multitudine postremò opum diuersarum, vinolētiæ,*&c*.3.*MS*.odoriferarum rosarum. *A*.*C*.*G*.

Ibid.d. Hoc cantabimus,qui versus longè quidem est in isto psalmo ab his tractatis versibus. Sed quia ipsum cantabimus. *&c*. 3.*MS*.*habent*,cantauimus,*vtrobique pro*,cantabimus. *A*.*C*.*G*.

PAG. 115.col.1.a. & prauitas tua nō te permittet planari recto. 3. *MS*.parari recto.*A* *C*.*G*.

Ibid. & iussi sumus,& obtemperare debemus. 3.*MS*.debuimus.

Ibid. b. Ægrè enim & iniustus iustum, & iustus iniustum: oneri sibi sunt.*le*.Ægrè enim fert & iniustus iustum. *&c*.3.

Ibidem d. Vnde autem Dominus irridebit eum? *Manuscr*.irridet eum? *A*.

Ibid. Sed Dominus prospicit, tu autem non prospicis: indicabit tibi,qui prospicit. 3.*MS*.qui prospicit.*A*.*C*.*G*.

Ibid. sed qui scit,non te celabit.*A*.celauit.

Ibid. Non parua pars scientia est.*lege*,scientiæ est.

Ibid.col 2.b. Multis enim fulget aurum, quibus fides non fulget. *dele*,quibus.

PAG. 116.col.2.a. Fratres autem responso admonitum Saulum. *&c MS*.admonitū.*A*.

Ibid. Ille qui eas nouit,scit per quam rectā ducat mansuetos suos. 1.*MS*.*A*.per quàm rectum.

Ibid.b. Deus nouit illa. Nunquid in tanta manifestatione,in quāta non possumus dicere, cum vel æquati fuerimus angelis? *lege*, Deus nouit illa, in tanta manifestatione. *&c*. *absque nota interrogationis*.

Ibid. c. Cùm sanus factus fuerit ille,nec inuenit quid dictum rependat.*leg*.dignum rependat.3.

Ibid.d. Qui dicit quod sperabam non inueni. *A*.ego quod sperabam.

PAG. 117.col.1.a. quomodo nō fallit cuius tale pignus tenemus. *leg*.quomodo nos fallit, *&c*.

Ibid.b. Et vniuersis qui Deum non habent,pecunia,amicitia,gloria,facultates,mundi,seruit,& quęcunque,*&c*.*lege*,Et vniuersi qui Deum non habent,pecuniæ,amicitiæ,gloriæ,facultatibus mundi seruiunt,& quæcunque.*&c*.*A*.*C*.

Ibid.c vt appareret eum non delectatione sed necessitate fecisse. *le*.non dilectione sed necessitate fecisse.

Ibid.col.2.a. Quamdiu enim hic viuitur crastinus dies ignoratur. *A*.*habet*,crastinus dies semper ignoratur.

Ibid.b. Fumus à loco ignis erumpens in altum extollitur, & ipsa elatione in globum magnum intumescit. 3.*MS*. in globū magnum erumpens intumescit.*A*.*C*.*G*.

Ibid. Ab illa enim magnitudine non fundata & solida, sed pendente & inflata,it in auras atque dilabitur.3.*MS*.euanuit in auras atque in ventos dilabitur.*A*.*C*.*G*.

Ibid.d. Tu autem ad diuitias eius pios oculos intende.*A*.*habet*, Tu tandem ad diuitias. *&c*.

PAG. 118.col 1.b. Quoniam benedicentes eum possidebūt terram hæreditate, erunt eius cohæredes: terram illam, terram viuentium. *lege*, erunt eius cohæredes in terra illa viuentium. *A*.*C*.

Ibid.d. Noli tantum attendere qua iturus es,sed & quo venturus sis.*dele*,es.

Ibid. Sed planè fratres posset esse longa tribulatio pro æterna felicitate.*A*.*habet*,Sed tamen.

Ibid.col.2.b. Hinc dicere cœperam, viam Christi si vis. *A*. *habet*, hic dicere.*&c*.

Ibid. Cum ceciderit iustus non conturbabitur, quoniam Dominus firmat manus eius.*lege*,confirmat.*A*.

PAG. 119. col. 1. a. Non mirum est & modo non desunt corpori Christi diffuso, non desunt per totum orbem.*lege*, nō desunt corpori Christi diffuso per totum orbem. *deleto*, non desunt. *posteriori loco*.

Ibid. b. Sed valeat, inquit in Cæcilianum iudicium patrum nostrum.*legendum*,nostrorum.3.

Ibid. Sed valeat & in te.*dele*,Sed.

Ibid. episcopi tenuēres eum Maximini: no adhuc diacono ipsius. 3.*MS*.*habent*, ad hoc diaconi.

Ibid. quam etiam gestis allegauerunt.*le*.alligauerunt. 2.

Ibid.c. & quo effugiant non inueniant. 3.*MS*.& qua effugiant.

Ibid. qui a re vera facta maiorum suorum ipsi mutauerunt. *le*. ipsi imitati sunt.

PAG. 120.col.1.a. qui in omnia sanctus & in nullo reprehensibilis haberetur. 3.*MS*.habeatur.

Ibid b. Scandala igitur Primiani & ipsius nequitia singularis.*A*.*habet*,ipsa nequitia.

Ibid. vt horum criminum authorem necesse esset penitus amputare,*legendum*,amputari.

Ibid. qui recens ordinatus impietatem schismatis facere non metuit. *MS*.qui recens ordinatus est.*reliqua non habentur in MS*.

Ibidem c. Itemque Salgamum consentient. *alias*, conspirarent.2.

Ibid. præcidens de frusto frustum. 3.*MS*.de fructu fructum.

Ibid.col.2.a. Semper inde se defendunt,inde se excusant.*al*. Semper vnde se defendunt,*&c*.

Ibid.d.

Ibid.d. Et cùm tractaret idem sequentia recitauit. Præter alia illicita eius admissa. 3. *MS. habent*, Præterea alia illecebrosa, *&c.* A. C. G.

Ibid. Atque adeo non immemores, *&c. al.* Atque ideò.

PAG. 121. *col.* 1. *b.* Secundùs Iacundianen. episcopus subscripsi. *aliàs*, Secundinus.

Ibid.d. dignare acceptare Cecilianum innocentem damnatũ, quia noluit exire, *&c. lege*, dignare acceptare Cecilianum innocentem qui noluit exire.

Ibid. col. 2. *a.* Modo intus est Felicianus. *aliàs*, Modo iniustus est Felicianus. 3.

Ibid.c. Iudices Numidas apud quos te purgares tu ipse adisti. *al.* audisti. 3.

PAG. 122. *col.* 1. *b.* Pars nouissima psalmi huius indiscussa nobis & intractata remanserat. A. *habet*, indiscussa nobiscum, *&c.*

Ibid. non quidem secundum disputationem nostram. *legendum*, dispositionem nostram.

Ibid. sed tamen præter dispositionem suam. 3. *MS. habent*. sed tamen non præter, *&c.*

Ibid.c. fortè non ei occurrit iustus quærens panẽ. A. ei occurrat.

Ibid. d. certè verum est quod in ecclesia stans deuota voce personui. *MS. habent*, tam deuota voce.

Ibid. col. 2. *b.* Hunc ergo si possumus aperto isto tecto submittamus ad Deum. 3. MS. Age si possumus aperto isto tecto submittere te ad Dominum. A. C. G.

PAG. 123. *col.* 1. *d.* Domine mutuum accepi, fide dic me. *al.* fide duc me. 3.

Ibid. col. 2. *c.* Sic respice ad psalmum alium. *le.* Sed respice.

Ibid.d. Quid ploras stulte praui cordis. *aliàs*, parui cordis.

PAG. 124. *col.* 1. *a.* Contemnis illum quando flagellatur, expauescis quando ditatur. *al.* & parcis quando ditatur. 3.

Ibid.c.d. Noli carnaliter nam decipieris de semine impiorum. Omnia opera impiorum peribunt. *lege*, Noli carnaliter, nam decipieris. Sed semen impiorum, omnia opera impiorum peribunt. A. C. G.

Ibid. col. 2. *a.* Ecce ille panis. A. *habet*, Ecce ille est panis.

Ibid.b. Dicit enim quod in libro sapientiæ dicere prædictum est. A. *habet*, Dicit enim quod cum in libro, *&c.*

Ibid.d. qui non sperat aliam vitam. *aliàs*, qui non se parat ad aliam vitam. 3.

PAG. 125. *col.* 1. *b.* Quos fidei oculos qui non habent dolent felicitatem impiorum. 3. MS. delectantur felicitate impiorum.

Ibid.c. Quo nunc habet potestatem. 3. MS. Quomodo habet.

Ibid. col. 2. *d.* Tantum de meis præteritis. Quid dicam? 3. MS. Tantum de meis præteritis timeo. Quid, *&c.*

PAG. 126. *col.* 1. *a.* qui & trans mare communicationem vniuersæ ecclesiæ tenet. 3. MS. communionem.

Ibid.d. ne laborantes causa defensionis nostræ. 3. *MS. habent*, ne laborantes cura defens. A. C. G.

Ibid. col. 2. *a.* & curam gero pro peccato meo. A. *habet*, geram.

Ibid. c. Sine dubio iste in nescio qua inquietudine erat. A. *habet*, Sine dubio iste, inquis, in nescio qua, *&c.*

Ibid. qui tam cum gemitu requiem recordabatur. *dele*, tam.

PAG. 127. *col.* 1. *a.* & talẽ me reddes, cui iam emendatorio igne non opus sit. *lege*, & talem me reddas, cui iam emendatorio igne non opus sit.

Ibid.c.d. Non enim incerta est spes nostra, vt de illa dubitemus. *MS. habent*, aut de illa dubitamus.

Ibid. col. 2. *a.* spe securus esto. MS. spe securus es.

Ibid.b. quum comparo istam sanitatem illi sanitati. MS. quia comparo.

Ibid.c. & agnoscemus quæ de passione Christi dicuntur. C. *habet*, & nos agnoscemus quia de pass.

PAG. 128. *col.* 1. *b.* Sed quomodo ibi ibi caput loquebatur pro corpore, & hic caput dicit. *dele semel*, ibi. *& lege*, sic & hic.

Ibid.c. Expone iustitiam ire Dei: ne te excusare videaris. *MS. habẽt*, ne te debere videaris.

Ibid. col. 2. *a.* Iam quomodo hoc explicetur in vita humana, quis hoc non nouit? *aliàs*, quis hoc nouit? 3.

Ibid. c. Quam diu enim recordatur quo nondum habet. 3. MS. quod nondum habet.

PAG. 129. *col.* 1. *a.* Aperuit oculos carnis. *aliàs*, Apparuit oculis carnis.

Ibid.b. non videt vbi non sit. *al.* nunc non videt vbi sit. A. C.

Ibid. col. 2. *a.* Aut si dicimus nos orare. *al.* Aut sicut.

Ibid.d. Latuerat ergo Adam. *al.* Habuerat.

PAG. 130. *col.* 1. *b.* Quid dicam iam de inimicis. *al.* de amicis. C.

Ibid. co. 2. *a.* Nostis quid dixi. Proximos dixi. C. *habet*, Nostis quia dixit, Proximos dixit.

Ibid.d. Et sicut ouis coram tondente se non aperuit os suum. MS. *habent*, coram tondente se sine voce non aperuit, *&c.*

PAG. 131. *col.* 1. *a.* Monuit te quid facias si forte incurrerit tibi tribulatio. *lege*, occurrerit.

Ibid.b. Quia erant tunc asperi, immites, gaudẽr se inuenisse. *&c.* MS. *habent*, Quærunt tunc asperi, immites, gaudentes se inuenisse.

Ibid.c. Non enim nasceretur nisi de Adam. *aliàs*, Non enim pareretur. A. C.

PAG. 132. *col.* 2. *a.* quia sic ore tacemus vt corde clamare possimus. C. *habet*, quia si ore tacemus, corde clamare possumus.

Ibid.b. ea quæ ima sunt cogitantes. MS. ea quæ vana sunt.

PAG. 133. *col.* 1. *b.* vt quisquam lingua non labatur. MS. quisque.

Ibid.c. aliquando perturbata studio dicendi, deficit in diligentia agnoscendi. 3. *Manuscr. habent*, deficit indigentia agnoscendi. A. C. G.

Ibid.c.d. nec audiendo ignoscit, sed calumniatur inuidendo. MS. nec audiendo agnoscit. *sed infra sequitur*, veniam dent.

Ibid.d. Illi sic audiunt vt quod probant laudent: quod autem improbant inter illa fortè quæ laudant. 3. *Manuscr. habent*, inter multa.

Ibid. col. 2. *a.* Nisi autem animalis inueniretur, quomodo calumniaretur? MS. quando calumniaretur?

Ibi. Quid enim dicas turgidis, turbidis, *&c.* 3. Quid enim dicat.

Ibid. Quid dicas sancto & pio & de religione transilienti eos. 3. *Manuscr.* Quid dicat sanctum & pium & de religione transiliens eos.

PAG. 134. *col.* 1. *a.* & cessauerat dolor ille qui factus est à calumniantibus. *lege*, qui factus erat.

Ibid. Videbam insensatos, & tacebam, non arguebam. *lege*, tabescebam.

Ibid.c. & de sua imperfectione confitebatur: aliud in se intuens, alibi quærens. *lege*, aliud alibi quærens.

Ibid. vide quid agas attende quid dicat. *al.* vide quid agat.

Ibid. col. 2. *c.* Quid autem magis videatur non esse, quàm si dicturus sim esse istos dies meos. 3. *Manuscr.* Quid autem magis videatur esse quàm si dicturus sit te mensum esse istos dies meos? A. C. G.

PAG. 135. *col.* 2. *b.* Sed intus dicitur, intus vtrumque sentitur. G. Sed intus discitur.

Ibid. fluctuaui in dispensatione numerorum dominicorum. C. *habet*, numerorum dierum dominicorum.

Ibid. c. Veruntamen sic quomodo hic sum, quandiu carnẽ mortalem porto. MS. *habent*, Veruntamen sic quomodo hic sum, quandiu hic sum, quandiu in hoc seculo sum, quandiu carnem, *&c.*

Ibid.c. Sub sole habet euigilare, dormire, mãducare, bibere, esurire, sitire, vigere, *&c. al.* viuere, *pro*, vigere.

PAG. 136. *col.* 1. *b.* Non tecum ago, non commemoro, non exaggero, quicquid mali habet auaritia vanitatis tuæ. G. quicquid aliud mali.

Ibid.c. Filiis meis, inquit, seruo. *lege*, inquis.

Ibid. col. 2. *a.* Certe seruare vis auaritiæ, vide, fortè & ipsi auaritiæ congruat consilium meum. *lege*, Certe seruire vis auaritiæ, vide forte & ipsi auaritiæ non congruit consilium meum. A. C.

Ibid. Habere enim vis quod habes & non perdere, ostendam tibi locum vbi ponas. MS. ostendo, *&c.*

Ibid. Forte enim possessus possidebit, quod à te habebit non tenebit. MS. possidebit te, & quod à te habebit, *&c.*

Ibid.b. Nunquid eas huc tecum adduxisti? G. Attulisti?

Ibid.c. Credo in Christum, quia saluum erit quod posui, nemo accedat, nemo auferat. MS. nemo accedet, nemo auferet.

Ibid. Non perdes, quod ego accipio. MS. *habent*, Non perducam quod ego accipio?

Ibid.d. ille qui sciret machinamenta quædam occulta locorũ suorum tibi diceret, funde: securus, hinc illuc peruenier. 3. MS. nõ tibi diceret, funde, cursus hinc illuc peruenit?

PAG. 137. *col.* 1. *a.* Qualis iste? Iam magnus. *Manuscr.* Quàm magnus?

Ibid.b. Nunc autem quantumcunque transilierit Idithum, adhuc expectat. *lege*, adhuc expectatur. G.

Ibid. Hæc videri ab hominibus possunt est quædam substantia: *lege*, esse quædam substantia. G.

Ibid.d. sic quædam te transilisse vt restet aliud ad quod omnibus transactis transiliendum est. *Manuscr.* ad quod omnino transiliendum est.

Ibid.col.2.c. Sed tamen quis ita defecit vt non velit se & recreari, & reformari sine causa putamus fratres factum fuisse? *aliàs*, Sed tamen quis ita deficit, vt velit se recreari & reformari? *&c.* A. C. G.

Ibid.d. quia non nisi à transiliente videre potuit. *lege*, videri potuit. G.

PAG. 138. *columna* 1.*d.* Ipsa est ergo gratia beneficij Dei prima, redigere nos ad confessionem infirmitatis. *Manuscripta*, redire nos, *& cætera.*

Ibid. & col.2.a. Profecisti: qui sis hodie scis, quid facturus sis crastino nescis. *lege*, quid sis hodie, hodie scis, quid futurus sis crastino nescis.

Ibid.col.2.d. Nonne quanto magis crescunt scandala. *aliàs*, crebrescunt.

PAG. 139.*col.2.a.* ita modo draconem conculcabit, ne nobis insidietur. MS. conculcet.

Ibidem c. Sed cum interrogari cœperis ab episcopo quis sis. MS. quid sis.

Ibid.d. Si habet culpam qui negat, quis est qui docet negare. MS. quid est qui docet, *&c.*

Ibid. Itáne verò tu extra culpã es, qui facis docendo Christianus. MS. quia facis, *&c.*

PAG. 140. *col.1.a.* Tu autem discidisti te, ab ædificatione reuocas. MS. ab ædificio reuocas.

Ibid. & quantum possumus reprimere conamur disputando, conuincendo, conueniendo, terrendo, tamen omnes diligẽdo. MS. tamen in omnibus diligendo.

Ibid. per angustias multiformes & incessabiles tẽtationes quibus abundat hæc vita, quid facti sumus? MS. *habent*, & ineuitabiles tentationes.

Ibid. b. Non vides perbreues agnos capitibus pulsare vbera matrum vt lacte satientur? *Manuscr.* Non vides teneros agnos, *& cætera.*

Ibid.c. Ergo & quum malus esses attendebat te, sed Dominus attendebat tibi. 3. *Manuscr.* attendebat te, sed non attẽdebat tibi. A. C. G.

Ibid.d. Cui enim parum est esse peccatorem nisi etiam nõ sit peccatorum suorum cõfessor, sed defensor altior in profundo est. MS. altius in profundo est.

Ibid. col.2.c. participem eum facis malitiæ tuæ. Non ergo laudans inuocas. 3. MS. participem eum facis malitiæ tuæ. Si participem eum facis malitiæ, non ergo, *&c.*

Ibidem d. Hæc fecisti & tacui, suspicatus es inique quod ero tibi similis. 3. *Manuscripta*, suspicatus es iniquitatem quod ero. *& cætera.*

PAG. 141. *col.1.c.* Et cernitis ordinatos gradus per Paulum. *aliàs*, Et charitas ordinat hos gradus per Paulum. 3.

Ibid. col.2 b. Sed turbæ strepunt, turbæ festinant, turbæ colluctãtur. *al.* collætantur.

Ibid.c. Ipse certè auersum correxit, ipse ducit rectũ. c. *habet*, ipse ducit ad regnum.

Ibid. & tam diu tenebas auaritiam donec ad littora peruenires. c. *habet*, & tam diu extendebas auaritiam.

PAG. 142. *col.1.a.* & ad sanitatem perueniat, hortor vt reficiat. 2. MS. & ad sanitatem non perueniat.

Ibid. Quam multi hæc agnoscunt, vident se inuicem. 3. Quam multi hic se cognoscunt, vident. *&c.*

Ibidem b. Vt adducant insanos, vt amando ibi speciem veritatis, incurrant laqueum falsitatis. *aliàs*, Vt abducant insanos. A. C.

Ibid.col.2.b. si ceciderint confitentes, ipsi ad numerum pertinẽt. *aliàs*, si crediderint confitentes. 3.

Ibid. Rursus ab eis ipsis si minus est curritur ad amphitheatrum. *lege*. Rursus ab eis ipsis, si mimus est curritur. *&c.*

Ibid d. Nunquid pauper ille qui clamat? Victor ipse vestitur pro victo illi insultatur. 3. MS. Nunquid pauper qui illi clamat victori, ipse vestitur? Pro victo, *&c.* A. C. G.

Ibid. Agonem quippe iustum non cupiditas, sed charitas facit. *al.* Agonem quippe istum.

PAG. 143. *col.1.a.* Quia temporis sui verbum fuit, & pro tẽpore placuit. MS. & pro tempore suo placuit.

Ibid.c. Vbi sunt sacrificia illorum? Certè perierunt, certè ablata sunt. *lege*, certe ablata sunt nunc.

Ibid. Adhuc promittis, iam accipe. *lege*, Adhuc promittis iam accipere.

Ibid. d. Clamat ad me, sed surdus est qui sanguinem fudit, quia non bibit. MS. quia non viuit.

PAG. 144. *col.1.d.* Vnde salutare ipse Christus. MS. salutare ipsius Christus.

Ibid.col.2.c. Non auderem conuerti nisi securus de remissione: non auderem perseuerare nisi securus de permissione. MS. nõ durarem perseuerare.

PAG. 145. *col.1.b.* Prius effice quod tibi præcipitur: sana cor, munda cor. *&c. aliàs*, Purus effice quod tibi, *&c.* G.

Ibidem. Et dicit, sanato non erit onerosum. MS. Et plus dicit.

Ibid.col.2.a. Et attendebam ad dexteram, id est, non ad impios Iudæos. MS. in dexteram.

Ibid.b. Quare illos ergo dicit vt retrorsum redeant. *lege*, illis.

Ibid.c. Dicit aliquis, esto Christianus. MS. Dicit aliquis alicui, esto Christianus.

Ibid.d. Qui autem tibi dixerit, tanto melior nemo sit in factis malis, quoniam laudatur peccator. *&c. Manuscr. habent*, Qui autem tibi dixerit, tanto melior, nemo sic in factis malis, *&c.*

PAG. 146. *col.1.a.* Qui enim orauit, conuertantur retrorsum. c. *habet*, Cum enim orauit.

Ibid.col.2.a. Venient dies tribulationum & malorum tribulationes venient. *aliàs*, & maiorum tribulationum venient.

Ibid. c. Quod non est necesse non fiat: sufficiat diei malitia sua, sursum corda habeamus. *al.* sursum corde habitemus.

Ibid.d. Ibi scriptum est de ecclesia, & videtur quia est. MS. & videtur quia ita est.

PAG. 147. *col.1.b.* Cum enim viderent multitudinem sequi authoritatem eius, & diuinitatem & maiestatem miraculis præsentatam. *al.* miraculis præfulgentem.

Ibid. col.2.d. Mortuus est ex infirmitate hominis, cæterum Deus non moritur. *al.* Deus non mori potuit.

PAG. 148. *col.2.a.* Veniant ad fidem qui dubitant, non dicãt quis implet? MS. quis hoc implet.

PAG. 149. *col 1.b.* Si vstus est qui putredinem non habebat. *&c. aliàs*, Si sectus est.

Ibid.c. non dico hoc mihi facit fatum, nõ dico adulterum me fecit Venus. MS. non dico hoc mihi fecit.

Ibid.d. Iam ista diximus & hic cœpimus. *&c. Manuscr.* & hinc cœpimus.

Ibid. col. 2.c. Aduersum me omnes in idipsum, quando melius mecum in idipsum? *le.* quanto melius. *&c.*

Ibid. Quo animo dixerint, non quod dixerunt attendit. MS. *habẽt*, non quid dixerunt.

PAG. 150. *col.1.b* Ecce enim homo pacis meæ in quem speraui. MS. *habent*, Etenim homo pacis.

Ibid.c. Hoc ex forma serui, hoc ex persona inopis & pauperis. *&c.* MS. hoc ex forma inopis.

Ibid. columna 2. d. Apud illos sunt prophetæ & lex, in qua lege & in quibus propheeis Christus prædicatus est. c. *habet*, prædictus est.

Ibid. Nempe Iudæi inimici sunt. MS. inimici nostri sunt.

PAG. 151. *col.1.d.* Dicuntur enim Christiani filij sponsi *lege*, Dicti sunt enim.

Ibidem columna 2. d. & quæris fortè vnde delecteris, desidera vnde delecteris. *quædam Manuscr. non habent*, desidera vnde delecteris.

Ibid. Habet Deus vnde te reficiat, & impleat venientem ad se, sitientem post interemptionem serpentium. *Manuscr.* & sitientem, *&c.*

PAG. 152. *col.1.a.* Vtrum ergo bibendi an lauandi nescimus. c. *habet*, an lauandi causa nescimus.

Ibid.d. Nonne plus habet deceptionis quam delectationis. *adde*, & dilectionis?

Ibid. Quia paganus si hoc mihi diceret, nonne & illi & ego possum dicere. *le.* si hoc mihi dixerit.

Ibid.col.2.a. & intellectus scriptus est psalmus filiis Chore. MS. & in intellectu scriptus est.

Ibid. c. sed pertractem vtrum sit aliquid intus quod videam. c. *habet*, quod videat.

PAG. 153. *col.1.d.* Suscepi cognoscere, hoc labor est ante me donec eam in sanctuarium Dei. c. *habet*, donec introeam.

Ibid. Et hoc ille à sanctuario Dei cognouit, in nouissima intellexit. MS. Et hoc ille in sanctuario.

Ibid. col.2.a. Festa cum hic hominis celebrant suæ luxuriæ, consuetudinem

suetudinem habent constituere organa. *le.* Festa cum hic homines celebrant suæ quoque luxuriæ. *&c.*

PAG. 154. *col.* 1. *a.* Illa perfecta in nobis salute erimus in domo Dei videntes sine fine. *lege*, viuentes sine fine. c.

Ibid. b. Nunquid à Deo turbatur? *lege*, Nunquid ad Deum turbatur?

Ibid. Ab incommutabili reficiebatur. *lege*, Ad incommutabile.

Ibid. col. 2. *a.* Ergo gaudete quoniam velle vos video. *lege*, Ergo audite. 3.

Ibid. Si profunditas, est abyssus, putamus quod cor hominis abyssus est? *lege*, putamus non cor hominis, *&c.* A. C. G.

Ibidem b. Nunquid & ipsi abyssus? *lege*, Nunquid & ipsi non abyssus? 3.

PAG. 155. *columna* 1. *a.* Paruáne iudicia sunt ista? *Manuscr.* sunt tua ista?

Ibid. c. recordans dulcedinem fontis illius qua ductus sum. *aliàs*, dulcedinem vocis illius.

Ibid. col. 2. *a.* Tentator ille diabolus scandalis vbique crescens. *al.* crebrescens.

PAG. 156. *columna* 1. *b.* Desiderium impiorum peribit: de desiderio autem nostrorum nisi certus esset pollicitator dubitare deberemus. *lege*, de desiderio autem iustorum nisi certus. *&c.* 3.

Ibid. c. Quod vt simus ab illo erimus qui dixit: Qui perseuerauerit, *&c. al.* Quod iussum est ab illo qui dixit. *&c.*

Ibid. d. Et nunc habes quid agas. *lege*, quod agas.

Ibidem columna 2. *c.* Domus autem de qua dixit: Beati qui habitant in domo tua, *& cæt. aliàs*, Domus autem quid erit? Beati qui. *& cæt.*

Ibid. De sancta ecclesia eius introibo ad altare Dei. *quædam* MS. *non habent*, eius.

PAG. 157. *col.* 1. *d.* Vide si non est ista allocutio. *lege*, Videte.

Ibid. col. 2. *b.* procedit examen ab illius oculis, procedit regula exequens non fallaciter. *lege*, regula exæquans.

Ibid. c. & in ista humili confessione securus alloquere turbantem te. *al.* & in ista humili confessione, securus alloquere. *&c.*

PAG. 158. *col.* 1. *a.* Tales nos inueniat, vt securos inueniat lux Dei, veritas Dei. *lege*, & veritas Dei.

Ibid. qui iam venit subire pro nobis mortem. *Manuscr. addunt*, Amen.

Ibid. b. Hinc ergo vox martyrum, Propter te mortificamur tota die. *quædam omittunt*, martyrum.

Ibid. col. 2. *a.* nõ ad insipientiam mihi reputabis sed ad intellectũ, *quædam* MS. *non habent*, reputabis.

Ibid. Quid est ad intellectum non exaudies? Id est, me nõ exaudies ad temporalia, *&c. al.* Ideò me non exaudies, *&c.*

Ibid. Et cum videtur relinquere tollit quod malè desiderasti, & docet quid debeas bene desiderare. *aliàs*, vt doceat quid debeas, *&c.*

Ibid. b. Illi sperauerunt & liberasti eos, ego speraui & dereliquisti me. *al.* egóne speraui & dereliquisti me? A. C. G.

Ibid. c. Sed quid est hoc, quia talibus signis eis adfuisti, vt præsens intelligereris? *distingue sic*: Sed quid est hoc, quia talibus signis eis adfuisti? Vt præsens intelligereris.

PAG. 159. *col.* 1. *a.* seruari autem visionem in futurũ, facie ad faciem intelligitur, quando venerit, *&c. quædam* MS. *non habent*, intelligitur.

Ibid. Etsi ergo tunc patres nostri non te viderunt facie ad faciem secũdum quod tu es, etiamsi ista visio seruatur in resurrectione, tamen etsi angeli adfuerunt, *&c. quædam* MS. *non habent*, in resurrectione.

Ibid. b. Ergo & præterita sic sunt nobis narrata, *&c. lege*, Ergo si & præterita. *&c.*

Ibid. col. 2. *d.* accipiendum regnum à Christo cum angelis in sempiternum. MS. cum sanctis in sempiternum.

PAG. 160. *col.* 1. *b. c.* de illa muliere quæ nupsit septem fratribus sibimet succedentibus, cuius eorum in resurrectione futura erat, vox deficiebat, & respondere non poterant. *Manuscr.* cuius eorum in resurrectione erit vxor, deficiebant, & respondere, *&c.*

Ibid. col. 2. *b.* sed non vos dimisi à via, quam angustam vos doceo, *lege*, in via.

Ibid. c. Quoniam humiliasti nos de loco infirmitatis. MS. in loco infirmitatis.

Ibidem. Etenim requirit Deus aliquando. *Manuscr.* Etenim ideò requirit.

PAG. 161. *col.* 1. *c.* Sed quare persequuntur? Deleuerunt, occiderunt eos qui crediderunt in te, nescio quem male mortuum: *lege*, Sed quare persequuntur, delent, occidunt eos qui crediderunt in te, nescio quem male mortuum?

Ibid. Adhuc eis dormis: exurge, vt intelligant quia resurrexisti. *al.* exurge, intelligant, *&c.*

Ibid. col. 2. *c.* contristatus eligis aliquando magis amittere de iustitia, quam vel nummum de pecunia: *aliàs*, quã vel minimum de pecunia. c.

PAG. 162. *col.* 1. *d.* Mirantur mutata, legant prædicta. c. *habet*, Vident mutata.

Ibid. Sed & vnusquisque nostrum fratres ex vetere homine in nouum mutatur: ex in fideli fidelis fit. c. *habet*, fidelis fit.

Ibid. col. 2. *a.* Assumpta est ecclesia ex genere humano, vt caput esset ecclesiæ ipsa caro verbo coniuncta. *quædam* MS. *non habent*, ipsa caro verbo coniuncta.

Ibid. b. Euertit fœditatem, seruauit pulchritudinem. *aliàs*, formauit pulchritudinem.

Ibid. si consideres misericordiam qua factus est & ibi pulcher est. MS. qua factum est.

Ibid. d. Ecce inquit eructauit cor meum verbum, *&c. Manuscr.* Ecce incipit.

PAG. 164. *col.* 1. *c.* Etiam hominem quem Deus ante omnia prętulerat. *al.* quem Deum ante omnia, *&c.*

Ibid. d. Sed iam de nobis dictum est. *aliàs*, Sed etiam de nobis dictum est.

Ibid. col. 2. *a.* Et quod dictum est, lingua mea calamus scribe, *&c. quædam* MS. *non habent*, Quod dictum est.

Ibid. Velociter autem scribentis voluisse se dicere vt significaret, *&c. quædam* MS. *non habent*, se.

PAG. 165. *col.* 1. *a.* Accingere gladium tuum, sermonem circa femur potentissime. MS. sermonem tuum circa, *&c.*

Ibid. in illa veluti humilitate semitis esse magnitudinem numinis. *aliàs*, nominis.

Ibid. b. Iustitiam accipe qua semper est speciosus & pulcher. *lege*, qua semper es speciosus.

Ibid. Prædicantur, exhibita sunt, *&c. lege*, Prædicabantur.

Ibid. c. Præsentatus est Christus expectatio generis humani. *aliàs*, expectioni generis humani.

Ibid. d. Dextera sua deductus est: id est, potentia sua. *quædam* MS. *non habent*, id est.

Ibid. col. 2. *a.* O sagittam acutam potentissimam, qua accepta accidit Saulus vt esset Paulus. *lege*, qua accepta cecidit Saulus, *& cætera.*

Ibid. b. Erat autem sedes regni populi Iudaici temporalis. *quædam* MS. *non habent*, populi.

Ibidem c. d. Dirigere ad illam, tene illam. c. *habet*, Dirige te ad illam, *&c.*

Ibid. d. Quomodo & sacerdos à sanctificando nos, ita & rex à regendo nos. *Manuscr.* ad sanctificandos nos, ita & rex ad regendos nos.

PAG. 166. *col.* 1. *a.* Quid? Odit iniquitatem. *lege*, Quid odit? Iniquitatem, *&c.*

Ibid. col. 2. *c.* Dominus vidit Nathanaëlem in euangelio & ait. MS. quando ait.

PAG. 167. *col.* 1. *a.* ad quem ascendant corde, id est, caput eius. *quædam* MS. *non habent*, id est caput eius.

Ibidem columna 2. *b.* Filiæ quidem regum filiæ apostolorum tuorum: sed in honore tuo, quia semen illud suscitauerunt fratri. *Manuscripta habent*, quia semen illi suscitauerunt fratri suo.

PAG. 168. *col.* 1. *a.* & sic alloquatur propheta, & sic alloquatur Apostolus tanquam filiam. c. *vtrobique habet*, alloquitur.

Ibidem c. Fœdam te ille genuit cum peccatricem fecit: pulchram te iste regenerat, qui iustificat impium. *lege*, impiam. c.

Ibid. d. & ipse donauit vnde impleantur, & à vobis impleantur. *Manuscr. habent*, & ipse donauit vnde impleantur, nobis implentur.

Ibid. col. 2. *d.* Si ergo talis eleemosyna tua in occulto. MS. *quædam non habent*, talis.

PAG. 169. *col.* 1. *c.* vt nouerint virgines quæ non adducuntur in templum regis, non se ad istas nuptias pertinere. *aliàs*, non ad se istas nuptias pertinere.

Ibidem columna 2. *a.* quia principes eius sunt memores nominis eius in omni generatione & generatione: id est, quam diu trãseat hoc sæculum. MS. *quædam non habent*, id est.

Ibid. c. Pro-

Ibid.c. Proinde quia crux Domini nostri causa fuit qua clausa aperirentur. *lege*, clauis fuit.

Ibid. d. vt facias tibi potentem amicum, refugium tibi videtur. *quadam* MS. *non habent*, tibi.

PAG. 170. *col.* 1. *b.* Sed à seipso sunt turbationes quæ inuenerunt hominem nimis: acerbiores enim nō sunt: tātò sunt acerbiores quanto sunt interiores. *al.* tanto non sunt acerbiores quāto non sunt interiores. A. C. G.

Ibid. Videte charissimi cum ligna dedolantur à fabris & probantur. MS. *habent*, deiiciuntur à fabris.

Ibid. c. Si enim magnas tribulationes habere se dicit debitor fisci, confessus & intuens angustias rei familiaris suæ. 3. MS. confossus & intuens.

Ibid. tribulationes magnas se pati dicit, nec vsquam respirat nisi in spe indulgentiæ rerum terrenarum. 2. *Manuscr.* regnū terrenorum. A. C.

Ibid. d. cū ab eis occideretur, quam altus & excelsus apud Deum factus esset, qui spiritu sancto idiotas impleret. *Manuscr.* spiritu suo.

Ibid. col. 2. *b.* Paulò ante soliciti, subito securi, ex tribulationibus nimiis in magna tranquillitate positi sunt. *quadam non habent*, sunt.

Ibid. c. Adiutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis, Id egit vt esset tranquillitas magna. MS. vt ibi esset.

PAG. 171. *col.* 1. *b.* Crediderunt enim quidam illorum, & adhæserunt Apostolis prædicantibus. MS. & accesserunt Apostolis. *non habent*, prædicantibus.

Ibid. col. 2. *a.* Si ergo sequuntur sanctificationis nomen, manifestum est, fluminis illos impetus de spiritu sancto intelligendos, quo lætificatur & sanctificatur omnis pia anima. *quadam* MS. *nō habent*, lætificatur &.

Ibid. c. Et quomodo tui bate? & quid conturbate? MS. Vt quid conturbate?

Ibid. Adorabunt eum reges terræ, omnes gentes seruient ei. MS. Adorabunt eum omnes reges, *&c.*

Ibid. d. Hoc impletum est in eo quod commemorauimus, quando translati sunt montes in cor maris: quando dictum est, Ad vos missi eramus, *quadam* MS. *non habent*, quando dictum est.

PAG. 172. *col.* 1. *b.* Omnis medicus qui venit ad infirmū, alia die infirmari potest præter illum. *quadam non habent*, præter illum.

Ibid. d. Ecce iam venit, euigila credendo, euigilantes pulsat. MS. euigila crescendo.

Ibid. col. 2. *a. b.* Quid est, Venite ascendamus? Venite & credite. *lege*, Venite est credite. C.

Ibid. d. Scuta, vana præsumptio suæ protectionis. MS. *habent*, vana præsumptionis protectio.

PAG. 173. *col.* 1. *a.* Quid postea in te esse cupiebas? MS. *habent*, Quid postea? In te esse cupiebas. A. C. G.

Ibid. d. Dominus Deus noster fidem in qua viuimus & ex qua viuimus per libros sanctos, scripturas sanctas, *&c.* MS. per libros suos.

Ibid. col. 2. *a.* vt quando audit fit similis māducanti, cum audita in memoriam reuocat, *&c.* MS. cum autem audita. *&c.*

Ibidem. Tali ergo modo eadem dicuntur, *&c.* MS. Alio ergo modo, *&c.*

Ibid. b. Multo magis attenditis. MS. attendistis.

Ibid. d Agnoscimus humilitatem Domini nostri, & non de illa erubescimus. MS. Agnoscimus enim humilitatem, *&c.*

PAG. 174. *col.* 1. *c.* videtis sic exaltari in nomine Christi ecclesiā Christi, vt omnes, *&c.* MS. & videtis, *&c.*

PAG. 175. *col.* 1. *b.* Modo autem fratres non oculum quem adoramus. *lege*, oculis.

Ibid. col. 2. *a.* potens est enim & damnare quos odit, & illi reddere quod promisit. *aliàs*, quos promisit.

Ibid. d. Sani enim sibi videbātur & periculosius ægrotabāt, quādo medicum non cognoscentes occidebant. *lege*, Sani enim sibi videbantur, cum periculosius ægrotarent quando, *&c.* 3.

PAG. 176. *col.* 2. *a.* per quos fit vt nomen Dei blasphemetur in gentibus, *quadam* MS. *non habent*, in gentibus.

PAG. 177. *col.* 1. *a.* credentes in Christum colliniati sunt illi ciuitati. MS. collimati sunt. *&c.*

Ibid. b. Vnde nisi gratia illuminatæ per Christum. *aliàs*, gratia illuminante.

PAG. 178. *col.* 1. *a.* Euertantur & subiiciātur Christo: id est, omnis superbia gentium conterenti, *&c. quadam Manuscr. non habent*, id est.

Ibid. b. Commemorabuntur & cōuertuntur ad Dominum. *lege*, conuertentur.

Ibid. c. Illi qui primo non audierunt, postea audientes admirati sunt. *quadam Manuscr. non habent*, postea audientes admirati sunt.

Ibid. d. cum & hinc, hoc est ex his verbis & obscuritatibus exsculptum fuerit & erutum quod nostis. C. *habet*, ex his versibus exceptum.

PAG. 179. *col.* 1. *a.* Da hominem expertum, & putat inaniter fieri quod boues mittuntur. *lege*, Da homini expertum, *&c.*

Ibid. c. Ne autem puteus filias Iudæ Iudęas esse, Iuda cōfessio est. *lege*, filios Iudæ Iudæos esse. *&c.*

Ibid. d. Dicatur eis qui male viuunt. MS. Dicitur eis, *&c.*

Ibid. col. 2. *b.* Maiorem violentiam habuerunt oculi flentium suorum, quam persecutiones insectantium. *lege*, Maiorem violentiam.

Ibid. Sed lachrymæ quantælibet & quantolibet impetu fluerent, quomodo ardorem charitatis extinguerent? *Manuscr.* Quando ardorem.

Ibid. c. & concordantes in angulo, euangelium dispensatione diuiserunt, charitate iunxerunt. MS. charitate vinxerunt.

PAG. 180. *col.* 1. *d.* & admittit ad se male suadentis serpētis blanditias. MS. *non habent*, serpentis.

Ibid. Clamauit enim per Apostolos Dominus noster Iesus Christus, clamauit tot linguis in quas misit. MS. *non habent*, in.

Ibid. col. 2. *d.* non habeat aliquis & cupiat, & infletur, inter diuites & reprobos eum deputat Deus. MS. non habeat aliquid & cupiat, *&c.*

PAG. 181. *col.* 1. *d.* Quod & ideò fructuosè dicunt, quia audiūt. MS. *non habent*, Quod.

Ibid. col. 2. *b.* Audio dicere soli. *legendum*, audeo.

Ibid. c. & quia semper cum patre, cum patre iudicat. MS. cum patre semper iudicat.

Ibidem d. Huic visioni in fine reddemur. *Manuscr.* in finem reddimur.

PAG. 182. *col.* 1. *a.* Dicat mihi quo vadat. *al.* qua euadat. C.

Ibidem. Qui ergo timet mortem, non est quo vadat. *alias*, qua euadat. C.

Ibid. Qui autem timet damnationem quam audient impij, Ite in ignem æternum, & quo vadat. *lege*, est qua euadat.

Ibid. d. sed gloriemur in eo, quòd nobis permisit humilibus altitudinem. *al.* qui nobis promisit, *&c.*

Ibid. Qui post resurrectionem dixit, Vade dic fratribus meis, frater noster voluit esse: & cū dicimus, Pater noster. *lege*, & cum Deo dicimus, *&c.*

PAG. 183. *col.* 1. *a.* Quid illi profuerunt illæ diuitiæ? Mutauerūt vicem ambo. *lege*, Mutauerunt vices ambo.

Ibid. c. Quid dicant etiam in sapiētem? Morte turpissima condemnemus illum. *al.* Quid dicunt etiam in sapientia?

Ibid. col. 2. *b.* Collige quod ibi ubi sit in posterum. *aliàs*, quod ibi tibi prosit in posterum.

Ibid. Sed mortuus est ille diues, & tale ibi funus factum est. *lege*, & tale illi funus. *&c.*

Ibid. c. Ille qui non dedit precium redemptionis animæ suæ, qui non intellexit interitum, quia vidit sapientes morientes, factus est imprudens, & insipiens. *Manuscr.* qui factus est, *& cætera.*

Ibid. d. nec potuit sic loqui scriptura vt separet eos à miseria quorum vitam improbat. *lege*, vt separaret.

Ibid. Et quid putatis intelligere fratres. C. *habet*, Et quid putatis intelligo, fratres?

PAG. 184. *col.* 1. *a.* & misericordia motus curauit vulnera eius. MS. *non habent*, motus.

Ibid. b. Quid tibi diceret diues? Quid fratres. 2. MS. Quid tibi diceret diues? Habeo quinque fratres. A. C.

PAG. 185. *columna* 1. *c.* ipsum habent authorem qui primò pro superbiam cadens inuidit stanti, & morte inuisibili deiecit stantem, vt etiam morte inuisibili perderet. *aliàs*, vt etiam panderet visibilem mortem. *vel*, vt etiam visibilem mortem penderet.

Ibidem col. 2. *b.* Nónne qui dormit morti similior est? C. *habet*, mortuo.

Ibid. d. quia & intus multi dormiunt, & vigilare nolunt, à suis, à Christianis audiunt. *Manuscr. sic habent*, à suis Christianis audiunt.

PAG. 186.

PAG. 186. *col.* 1. *a.* Sed qui malè agunt, & viam sæculi eligunt, mors pastor est eis. Qui autem eligunt nomen Dei, vita pastor eis. *al.* Qui autem eligunt viam Dei. 5.

Ibid. c. Quid enim credimus in capite? Quoniam qui viderunt, ipsi nobis annunciauerunt. *lege*, Quod enim credimus in capite, qui viderunt ipsi. *&c.*

Ibid. col. 2. *b.* quia fortè incurrit tibi lucrum cũ fraude. & potuisti facere ipsum lucrum cum fraude, diues esse. *lege*, & potuisti si faceres ipsum lucrum cum fraude, diues esse.

Ibid. c. Futura promisit qui resurrexit, pacem in hac terra & requiem non promisit. MS. pacem in hac terra, & requiem in hac vita non promisit. c.

Ibid. d. Remanent enim illa omnia, & tulit secum. *aliàs*, & tollit secum. c.

PAG. 187. *col.* 2. *c.* Aliquando in negocio vestro auditis verum, & blasphematis, ecclesiam blasphematis. 1. MS. *habet*, & si blasphematis. c.

PAG. 188. *col.* 1. *a.* Præualuisse videtur iniquitas super iustitiam, quia occidit Cain iniustus Abel iustum innocentem. *alias*, in nocte. A. C.

Ibid. Vnus enim Deus non factus, & verè Deus ipse solus. MS. & verus Deus.

PAG. 189. *col.* 2. *d.* Non silet à monendo, silet à vindicando. *aliàs*, silet à iudicando. c.

PAG. 190. *col.* 2. *c.* Et cùm tanti & magni essent, ait euãgelista, retia non sunt dirupta. MS. *habent*, Et cum tam magni essent.

PAG. 191. *col.* 1. *d.* Cum ergo manifestum sit, multos cum Domino iudicaturos, alios verò non tam ex æquo, sed pro meritis iudicandos. *&c. lege*, alios verò non tamen ex æquo, sed. *& cætera.*

Ibid. col. 2. *a.* Et gratias agit dicens, quia tandem aliquando repullulastis pro me facere. *lege*, pro me sapere.

Ibid. b. Vocat & terram, non tamen conterendam, sed discernendam. *al.* non tamen concernendam.

Ibid. Primò enim cum commixtos vocauit, quando locutus est Deus Deorum. *al.* cum concretos.

PAG. 192. *col.* 1. *d.* Preciũ quæris à Deo: vt aliquid tibi det Deus, vt quod tibi dederit, tuum sit? *al.* Præmium quæris.

PAG. 193. *col.* 1. *b.* Quid cum illo non est, de illo non est, de quo dicitur, Si ascendero. *&c. dele*, de illo non est.

Ibid. col. 2. *b.* & cuius misericordia tibi dimittitur, quicquid tuum mali habes. MS. *habent*, quicquid tuum malum habes.

Ibid. d. Hoc enim ipsum quod cum Deo nondum sumus, hoc ipsum quo inter tentationes molestiasque versamur, *lege*, hoc ipsum quod inter tentationes. *&c.*

PAG. 194. *col.* 1. *b.* Bene facis quidem, si hoc facis: sed vide si iam securus sis. MS. sed vide ne iam securus sis.

Ibid. col. 2. *c. d.* Sedens aduersus fratrem detrahebas. *lege*, fratrem tuum.

PAG. 195. *col.* 1. *b.* Vindictam supersedi, seueritatem meam distuli. c. *habet* à vindicta supersedi.

Ibid. Deum quia non pateris vltorem, vis habere participem. MS. vis tenere participem.

PAG. 196. *col.* 1. *c. d.* Nisi vroteris pro eis quos absentes facit alienus & peruersus affectus. *aliàs*, quos absentia facit alienos, & peruersus affectus.

Ibid. col. 2. *c. d.* Alij verò audientes salubriter, in casu fortes, metiũtur infirmitatem suam. MS. *habent*, in casu fortis.

PAG. 197. *col.* 1. *b.* non concupiscebat alienam, non adulterata vxore occidit virum. MS. non concupiuit.

PAG. 198. *col.* 1. *c.* Videt futurum iudicem, iudicandum à peccatoribus iustum. *&c.* c. *habet*, Videt futurum iudicem iudicandum, iudicandum à peccatoribus iustum.

Ibid. col. 2. *a.* Nouimus enim ex baptismo Christi solui peccata, & baptismum Christi. *&c. lege*, Nouimus enim & baptismo Christi. *&c.*

Ibid. c. Merito ergo in Adam omnes moriũtur, in Christo autem omnes viuificantur. *lege*, viuificabuntur.

PAG. 199. *col.* 1. *c.* Gaudebo audiendo te, non loquendo contra te. Peccasti, quid defendis te loquendo? MS. *non habent*, te loquendo.

Ibid. d. Quis es enim vt te defendas? Idoneus es tu ad accusandũ te. Noli dicere, aut nihil feci, aut quid magnum feci. *&c. alias*, Idoneus esto ad accusandum te.

Ibid. Si faciendo peccatum nihil te dicis deliquisse, nihil eris, nihil accipies. MS. nihil te dicis fecisse.

PAG. 200. *col.* 1. *a.* Et quando se homo pronum facit ad terrenas concupiscentias, incuruatur quodammodo. c. *habet*, incuruatior quodammodo.

Ibid. a. b. voluit ire & percutere eum: prohibetur à Dauid. c. *habet*, sed prohibetur.

Ibidem col. 2. *b.* maluit pius interpres minus Latinè aliquid dicere quàm minus propriè. MS. Maluit potius interpres; *& cætera.*

PAG. 201. *col.* 1. *a.* Quoniam si voluisses sacrificium dedissem vtique. In illo tempore erat Dauid quãdo sacrificium victimarum, animalium offerebatur Deo. *lege*, quando sacrificia victimarum animalium offerebantur Deo.

Ibid. col. 2. *a.* Valde muliebriter. valde perniciose sentit. filius patris lenitatem, vt iustè postea Dei sentiat seueritatem. MS. *non habent*, iustè.

Ibid. Qui enim? Si ipse non peccat, & non facit quod filius eius. *lege*, Quid enim?

Ibid. d. Non ergo speremus meliorem viam, qua præcessit eamus. *aliàs*, molliorem viam.

PAG. 202. *col.* 2. *d.* Ipsa magis mutatio nominis in mysterium fecit nos esse intentos, ne tanquam res historiæ persequaris, & secreta vela contemnas. MS. & sacrata vela.

PAG. 203. *col.* 2. *c.* Quid prodest homini si totum mundum lucretur, se autem ipsum perdat, & detrimentum sibi faciat. MS. *non habent*, se autem ipsum perdat.

PAG. 204. *col.* 1. *a.* Ergo acuat nouaculam suam Doëch. *lege*, Ergo acuat sicut nouaculam linguam suam Doëch.

PAG. 205. *col.* 1. *b.* Hoc fiet à iustis in istum Doëch. MS. hoc fiet tunc à iustis.

Ibid. d. Non enim tunicas inspecturi sumus in regno cælorũ, sed vestis cuiusq; fulgor iustitiæ deputabitur. MS. sed vestis cuiusque fulgor. *&c.*

Ibid. col. 2. *a.* Vt noueris, quia non diuitiæ puniuntur, habebat Abraham multum auri, argenti. *&c. lege*, quia non diuitiæ culpantur.

Ibidem b. Denique illis quid præcepit? MS. Denique ille quid præcepit?

PAG. 206. *col.* 2. *c.* Namque & ipse postea illuminatus est: & illis quos persequebatur membris insertus est. *lege*, & illis quæ persequebatur.

PAG. 207. *col.* 1. *a.* At verò alto intellectu discusso, inuenitur esse in pluribus. *&c.* MS. discussum.

Ibid. col. 2. *c. d.* Tu illuminabis lucernam meam Domine Deus meus, illuminabis tenebras meas. *&c. Manuscr.* illumina tenebras meas.

Ibid. d. Si ergo & hic Deus de cælo prospexit super filios hominum. *lege*, Sic ergo & hic. *&c.*

PAG. 208. *col.* 2. *b.* Nam cum dicitur, Deus da mihi diuitias. *lege*, Nam cum dicis, Deus *&c.*

Ibid. Deus non implet arcam, sed pectus. MS. Deus non implet domum.

Ibidem d. ibi timuerunt vbi non est timor. *lege*, vbi non erat timor.

Ibidem. Dixerunt enim, Si dimiserimus eum, venient Romani, & tollent nobis, & locum & regnum. *Manuscr.* & gentem.

PAG. 209. *col.* 2. *c.* Hoc velis & tu, ignoras qui tibi promiserit, qui ad te veniet, quid in seipso hic ostenderit. *lege*, Hoc velles & tu, ignoras quid tibi promiserit.

PAG. 210. *col.* 1. *d.* Dixerunt apud se, ecce mali florent: puto malos amat Deus, & delectatur temporali flore iniquorũ, conuersi sunt ad iniquitatem vt interirent. *lege*, & delectatu temporali flore iniquorum, conuersi sunt. *&c.*

Ibid. col. 2. *c.* Ita planè est maledictum, si iudicat te in virtute sua: si non te saluauerit in nomine suo. *lege*, sed si non te. *& cætera.*

PAG. 211. *columna* 2. *b.* Hodie in corde meo gaudium inuenio: quia sine causà dicunt quidam, Quis ostendet nobis bona? *aliàs*, Hodie in cordis mei gaudio inuenio quia sine causà. *& cætera.*

Ibidem c. In virtute tua disperde illos. Puto quia florent modò: puto quia exoriuntur sicut fœnum. *Manuscr. habent vtrobique*, Puta.

Ibidem d. Dicam tamen, capiat qui potest, quomodo potest: Credat qui non potest, & ora vt possit. *lege*, oret vt possit. *dele*, &.

Ibid. & PAG. 212. *col.* 1. *a.* Victimas quæram de grege ouium, arietem eli-

riciem eligam, tantum aliquem in armentis prospiciam, thura certè de terra Sabæorum offeram? Aliter quid faciam? *dele*, Aliter.

Ibid. col. 2. c. Cur dicitur intellectus ipsi Dauid? *Dele*.

Ibid. d. vidit eos remansisse in carne, & dimisisse diuinitatem. MS. & amisisse.

P A G. 213. *col. 1. a.* Intelligamus membra Christi, & in membris suis intelligatur Christus. MS. Intelligatur membra Christi.

P A G. 214. *col. 1. d.* Ira verò fratres si fuerit inueterata, iam odium est. MS. Ira verò fratris.

Ibidem. Aliquando odisti & corripuisti irascentem. MS. & corripis.

Ibid. col. 2. a. Quid erat facturus contra quem tibi securitatem tuus Dominus dederat, dicēs, Nolite timere eos, *&c. c. habet*, Dominus promittebat.

P A G. 215. *col. 1. b.* Nunquid ergo desunt hoc tempore? Plures abundant illis qui ea curant. c. *habet*, qui eas curant.

Ibid. c. Viuit ille oculus, viuit vita tua. Est enim amissa dilectio, mors tua est. *dele*, est. *&* (,)

Ibidem d. Ecce elongaui fugiens & mansi in deserto. In quo deserto? Vbicunque fugeris congregabunt se cæteri. *alias*, Vbicunque fueris.

Ibid. col. 2. c. Submerge Domine, & diuide linguas eorum. Attēde tribulantes se. *lege*, Attendit.

Ibid. & optauit hoc non de ira fratres. *al.* fratribus.

P A G. 216. *col. 1. c.* expectet qui eum saluum facit à pusillanimitate & tempestate. MS. saluum faciat.

Ibid. Intueatur caput exemplum vitæ suæ. MS. viæ suæ.

Ibid. Sed audiant extendentis manus, venite ad me omnes. *lege*, extendentem manus.

Ibid. col. 2. b. Ideò ergo tu quærebas solitudinem & pennas, ideò murmuras contra hæc. Ferre non potes cōtradictionem. *&c. lege*, ideò murmuras, & ferre non potes.

Ibid. Requiesce in his qui tecum intus sunt, & noli quærere solitudinem. *c. habet*, solutionem.

Ibidem c. Qui sunt dulces tibi? Non omnes qui adsunt nouerunt: sed non amaricent qui nouerunt. MS. sed non amaricentur.

P A G. 217. *col. 1. d.* Tu exclama ad Dominum, noli ad Donatū: nemo tibi sit pro Domino Dominus, qui sub Domino noluit esse conseruus. *al.* ne tibi sit.

P A G. 218. *col. 1. c.* Vt intelligamus voluntatem illius. Etenim hæreticis exerta est catholica. *al.* asserta.

Ibid. Multa enim latebant in scripturis: & cum præcisi essent hæretici, quæstionibus agitauerunt ecclesiam Dei. MS. & cū præcessissent.

Ibid. d. Vnde dicuntur & in arte argentaria exclusores, id est, ex quadam confusione massæ ad suæ formæ expressores. *dele*, ad. *vel lege*, ad suam formam. A. M.

Ibid. ne perirent infirmi solicitati quæstionibus impiorum, sermonibus & disputationibus suis obscura legis in publicū deducerent. *lege*, deduxerunt. 3.

Ibid. col. 2. b. Verbum vitæ æternæ habes, ad quem ibimus? Intelligite obsecramus vos. *al.* Intendite.

Ibid. d. Et vide quis portus te excipiet. *aliàs*, quia portus te excipit. 3.

P A G. 220. *col. 1. a.* Accedit tentatio quasi interrogatio, & inuenitur homo à seipso, qui latebat & semetipsum, sed artificē non latebat. 3. MS. quia latebat.

Ibid. b. Et fit plerunque vt stans iuxta te coniunctus sit tibi, quia hoc amat quod tu. *non habetur in quibusdam* MS.

Ibid. Quid ergo sibi vult quod ad ipsum titulum adhuc pertinet, quia tenuerunt eum allophyli in Heth. *lege*, Geth.

Ibid. d. Vua in vite pressuram non sentit, integra videtur, sed nihil inde manat. 3. MS. in vite grauidatur. c.

P A G. 221. *col. 2. b.* rursus si dicas tuum, ita quasi à te sit, cum dicis tuum, amittis quod acceperas. *aliàs*, quod dicis tuum.

P A G. 222. *col. 1. a.* Et ingrediebantur vt viderent, & nemo dicit non intres vt videas. *al.* non intras.

Ibid. 2. b. Tales enim peccatores seruos volens intelligi Dominus, secundum illum intellectum euangelicum, quo omnis facit peccatum, seruus est peccati. *lege*, quo omnis qui facit peccatum.

Ibidem b. Alter videt te, imitatur te, quia & tu vt disceres talem ferre, caput tuum contemplatus es. *aliàs*, vt disceres talem te facere.

Ibid. col. 2. b. Omnes sustineat anima mea foris latrantes, intus occultantes. 3. MS. foris latrones.

Ibid. c. in ora pro eis, & noli dicere, Nunquid ecce talem hominem Deus correpturus est, tam malum, tam peruersum? c. *habet*, correcturus.

P A G. 223. *col. 2. c.* Cellaria eorum plena eructantia ex hoc in illud. *lege*, ex hoc in hoc.

P A G. 224. *col. 2. a.* Sed de agro tuo aliquid daturus es? Ipse pluit vnde haberes. 3. MS. vt haberes.

Ibid. d. & P A G. 225. *col. 1. a.* Poterat enim illa tūc virum amplius amare, si pulchritudinem interiorem sufferret inspicere, vbi ille pulcher erat coram oculis Dei. *al.* si pulchritudinem interiorem nosset & inspiceret.

P A G. 227. *col. 2. a.* Populus ille minutus male deceptus, male seductus à principibus sacerdotum Iudæorum. MS. *non habent*, sacerdotum.

P A G. 228. *col. 1. b.* Et quid tibi fecerunt ô Domine? Exultet hic propheta. *lege*, Exultat.

Ibid. b. Illos sæuientes, illum tolerantem: illos insultantes, illum quasi victum vidit in spiritu. 3. MS. *habent*, exultantes.

Ibid. col. 2. c. Sed iam te tradidit in manus fortè latronis, aut in manus alicuius iniusti: vel circumuenire te fatigit apud iudicem, & tu in pressura es, ille lætatur. *al.* aut in manus alicuius iniusti, vel circumuenti à se iudicis.

P A G. 229. *col. 1. d.* sine vlla caligine visionis, sine interpolatione aliqua falsitatis: vident, diligunt, *& cæt. alias*, interpellatione. 3.

Ibid. col. 2. c. Non enim & scriptum non habebant, sed legere nolebant. *al.* Non enim est scriptum quia non habebant.

P A G. 230. *col. 1. d.* Vides fortasse etiam indigentem vagari. MS. vacare.

Ibidem. Si vincit cupiditas, cur non potius veritas? *aliàs*, Sed vincit. 3.

Ibid. col. 2. a. Ecce cogitas aurum negare, ecce cogitas hæreditatem amici tui prorsus abscondere. 3. MS. ecce cogitas hæredi amici tui.

Ibid. c. Videte ergo si non sequantur se voces istæ. MS. *non habēt*, se.

P A G. 232. *col. 1. a.* Aspis cum cœperit pati incantatorē Marsum, qui eam quibusdam carminibus propriis euocat, sicut sunt multa etiā magica, audire quid facit. MS. *habent*, machinamēta.

Ibid. c. Vbi venit ad commemorationem Christi, quē illi omnino audire nollent. MS. noluerunt.

Ibid. d. Nam ibi hoc fecerūt vbi nominatus est Christus. MS. non ibi hoc fecerunt. 2.

Ibid. col. 2. c. Reuocat à recordandis cum delectatione præteritis, & cum quadam concupiscentia fruendis. MS. Reuocat recordantes cum delectatione à præteritis, & cum quadam cōcupiscentia fruendi.

Ibid. ne te alligando, præsentia non permittant peruenire ad futura. *al.* ne te aliquando.

Ibid. d. Offer omnia membra tua percutienti, dummodo caput integrum serues. MS. dummodo caput in te serues.

P A G. 233. *col. 2. d.* Quærit Deus imaginem suam, reddite. Non perdat ex vobis Cæsar nummum suum: non perdat Deus in vobis nummum suum. MS. *habent*, Non perdit ex vobis Cæsar.

P A G. 234. *col. 1. c.* Ille vel conniuens, vel non intelligens, vsus tamen est lege sicut iudex. MS. Ille vel cohibens.

P A G. 235. *col. 1. a.* Gestas in sinu prunas perforata tunica: gestas in corde adulterium, & integra est anima? MS. gestas in cogitatione adulterium.

Ibid. c. Initium peccati hominis apostatare à Deo. *lege*, Initiū peccati omnis.

Ibid. col. 2. b. Priusquam producat spinas vestras rhamnus, tanquam viuentes tanquam in ira combibit eos. MS. combibet.

Ibid. b. c. Herba est rhamnus & modo tamen est spina. *de.* Herba est rhamnus. *& pro*, spina, MS. *habent*, pœna.

P A G. 237. *col. 2. a.* Aut verò sic ad nos venit vt illū desereret, aut sic illum dimisit, vt ab illo discederet? 3. MS. aut sic illum misit.

Ibid. quia tunc vetus homo noster simul crucifixus est cum illo. MS. *non habent*, tunc.

Ibid. b. Refert hoc ergo ad corpus Christi. 3. MS. Refer.

Ibid. c. Factum est hoc in carne Christi, fiet & in nobis. *lege*, fit & in nobis. 3.

P A G. 238. *col. 2. a.* & hœdus visus est eis agnus, & qui veluti hœdum occiderunt, ab agno redimi non meruerunt. MS. & quia veluti hœdum.

PAG. 239. *col.* 1. *d.* Cum ergo talis esset Christus, & ideò contemptus, & ideò lapis offensionis & petra scandali. *lege*, id est, contemptus, id est, lapis.

PAG. 241. *col.* 2. *d.* Quisnam non cognoscit gẽtes subiectas imperia Romano? Quæ quidem erant quando omnes Romani facti sunt. *aliàs*, Quis iam cognoscit gentes subiectas Romano Imperio? Quæ quid erant quando omnes. *&c.* 3.

PAG. 242. *col.* 1. *b. c.* Dominus autem Deus noster, sicut eum videtis bonam hanc terram visitare imbribus solennibus. *dele*, bonam. 3.

Ibid. c. & de corde suo fructus quæret. *lege*, nostro. 3.

Ibid. col. 2. *a.* Per omnes gentes manent certè, & Iudæi sunt, nec destiterunt esse quod erant: id est, gens ista non ita cessit in iura Romanorum vt amiserit formam Iudęorum. *al.* nõ ita cessit iniuriæ Romanorum.

Ibid. Nam omnes, quia multi eorum conuersi ad eum quẽ occiderant, & in eum credẽdo, veniam de effusione ipsius sanguinis meruerunt. *lege*, Non omnes.

Ibid. c. Nunc itaque quoniam nondum fatigati estis ad audiendũ erigite corda vestra. MS. fatigati estis in audiendo.

Ibid. d. Et continuò intulit, delicta oris eorum sermones labiorum eorum, hoc est illud occide non ipsos. *lege*, Delicta oris eorum sermonem labiorum eorum, hoc est illum occide non ipsos.

Ibid. & PAG. 243. *col.* 1. *a.* Disperge ergo illos, & deduc eos, id est, noli deserere cum dispergis: quia non deserendo habes quod illis agas. MS. qui non deserendo.

PAG. 243. *col.* 1. *b.* Extincta quippe morte in moriente, & resurgente vita de morte in viuente. 3. MS. à viuente.

Ibid. col. 2. *a.* Quando infirmior tunc fortis sum. Num hoc vitio. MS. tunc potens sum. *lege*, Nam hoc vitio.

PAG. 244. *col.* 1. *c.* Mortuus est inter manus Iudæorum & redemit multitudinem gentium, effusus est sanguis ac profuit, sed conuersis omnibus profuit. 3. MS. *habent*, hac fusus est.

Ibid. d. Quia multiplicatæ sunt infirmitates eorum: nam si ibi adhuc sani viderentur. *&c. lege*, nam si sibi.

Ibid. col. 2. *a.* Quia pro nihilo habes omnes gentes. 3. MS. habebis.

Ibid. Veniant ad angulum, ibi conueniant, ibi concurrant: ibi pacis osculum inuenient. *lege*, inueniant.

Ibid. De diuerso veniant, sed in aduersum conueniant. *lege*, sed in aduersum non veniant. 3.

Ibid. In angulo autem teneant se, & tota iam ecclesia ex vtroque pariete quid dicat. *al.* ex vtraque parte.

Ibid. Ego autem cantabo potẽtiam tuam, & exultabo mane misericordiam tuam. MS. misericordia tua. *& sic in seq.*

PAG. 245. *col.* 1. *b.* quando scilicet figurauit ecclesiam ex multis constantem, distantem vsque ad fines terræ. *lege*, distentam vsque. 3.

Ibid. c. cum succendit Mesopotamiam Syriam, & Syriam Sobal. *lege*, Mesopotamiam Syriæ. *& sic postea in sequentibus.*

PAG. 246. *col.* 2. *a.* Ostendi plebi tuæ dura. *lege*, Ostendisti.

Ibid. d. Sed modo non accipis, non enim iam venit tempus vt accipias. 3. MS. Si modo.

PAG. 247. *col.* 1. *d.* Moriantur mali pro vetusta vanitate sua. *aliàs*, Moriantur alij. 3.

Ibid. col. 2. *b.* Et vnde fructificatio fortitudinis eius? *lege*, fortitudo eius.

Ibid. c. Quia enim præcessit te, debes sequi. MS. tu debes.

PAG. 248. *col.* 1. *b.* Nescis Iudæos malè vtendo lege, Christum occidisse? Ergo propera, & qua præcessit rex tuus sequere. 3. MS. Ergo spera, & quo præcessit.

Ibid. c. Sæuiant tribulationes, bulliat scandalis mundus, extẽdam calciamentum meum vsque in Idumæam: vsque ad eos ipsos qui terrenam vitam diligunt. *al.* degunt. 3.

Ibid. col. 2 *a.* Vox tonitrui tui in rota. Ipsa est ciuitas circunstantiæ, quæ dicta est rota. 3. MS. Rota ipsa est.

Ibid. b. quando bestiis subiiciebantur. 3. MS. subigebantur.

PAG. 249. *col.* 1. *b. c.* Ostendit se esse per omnes gentes toto orbe terrarum, non in magna gloria. 3. MS. *omittunt*, non.

Ibid. col. 2. *d.* quo cum fugero, non solum vitabo tela inimici, sed etiam in illum quæ voluero securus ipse iaculabor. MS. in illum quem voluero.

PAG. 251. *col.* 1. *b.* Perseuera vota reddere in isto die. 3. MS. Perseuera, redde vota in isto die.

Ibid col. 2. *d.* Nam quisque pro modulo nostro exoluimus quod debemus, & pro posse virium nostrarum quasi canonem passionum inferimus. *al.* pro possessione. 3.

PAG. 252. *col.* 1. *a.* Rex huius ciuitatis Christus est: ipse enim dicit, Mater Sion. MS. ipse enim ei dicit.

Ibid. col. 2. *a* Intendo enim euãgelio quodam loco, & monet me, puto quod & vos. *le.* & mouet me. 3.

Ibid. b. c. Si diceret, Multi enim sunt vocati, & plures electi, pauci verò reprobi: in paucis fortè verisimilius intelligeremus vnũ illum. 3. MS. in paucis verissimè melius intelligeremus.

PAG. 253. *col.* 1. *a.* Dulcis est enim vna patria, & vera vna patria. 3. MS. dulcis enim vna patria, & verè vna patria.

Ibid. b. Proculdubio intelligis iam natos fuisse multos homines. 3. MS. intelligas.

PAG. 254. *col.* 1. *a.* Conspirati oderunt, comminuti credũt. 3. MS. immutati credunt.

Ibid. Dicitur enim vinum vetus veteres homines. 3. MS. acetum vetus.

Ibid. d. Quæ patientia mea inter tanta scandala? *dele*, mea.

Ibid. col. 2. *d.* Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus & potestates. MS. principes.

PAG. 255. *col.* 1. *d.* Tu sitis: qui contra te ista cogitant, ab eis quos bibis produntur. *al.* Tu siti. MS.

Ibid. col. 2. *a.* Pascet te qui fecit te. Si pascit latronem, non pascet innocentem? *lege*, Qui pascit. 3.

Ibid. b. Diues es, & ecce iam non concupiscis adhuc habere quia multa habes. 1. MS. iam non concupiscas. M.

PAG. 256. *col.* 1. *b.* & effundens super se animam suam peruenit ad principium, & verbũ Dei apud Deum. *al.* & verbũ Deum apud Deum. 3.

Ibid. col. 2. *b.* Et quis illi dicit, quid fecisti? *lege*, Et quis illi dicat. 3.

Ibid. Diabolo potestas quædam est, plerunque tamen vult nocere & non potest. *al.* Diabolus. 3.

Ibid. b. c. Noli ergo timere, nisi permissum aliquid facere tentatorem. *lege*, Noli ergo timere permissum. 3.

Ibid. c. Noli dicere, & quare dat tantam potestatem, & non de potestate habet æquitatem. *aliàs*, & non dat misericordiam. 3.

Ibidem. Facere potest aliquid Deus vt tu nescias quare faciat: inique tamen facere non potest. MS. iniquitatem tamen.

PAG. 257. *col.* 1. *a.* Vbi est ergo ista iustitia? Quæres in terra. Absit. Non enim aurum vt lapides preciosos quæris, iustitiã quęrens. *lege*, aut lapides.

Ibid. b. Si videris nudum, vesti eũ: hoc enim iustitia est, hoc enim tibi præcepit Dominus. MS. hæc. *vtroque loco.*

Ibid. c. iustus sine dubitatione, iustus qui non habebat peccatum. MS. qui non habet.

Ibid. d. Quanta bona agit passio Domini. *lege*, egit.

Ibidem col. 2. *b.* Quod voluit, imputatur iniquitati impij: quod permissum est, imputatur potestati Dei. 3. MS. quod permissus est.

Ibidem b. Vide quid ibi fecerit iniquus, quid iustus. MS. inimicus.

Ibid. c. Post tractatum cum mathematicus in populo monstraretur. MS. Et post tractatum de psalmò sexagesimoprimo cum mathematicus in populo monstraretur, de eo idem ipse intulit. C. A.

Ibidem d. Modò sicut de illo credendum est, horruit mendacium, & multorum hominum interitum: se aliquando à diabolo sensit illectum. *aliàs*, & multorum hominum illector, se aliquando à diabolo, *&c.*

PAG. 258. *col.* 1. *a.* & ista diligentia misericordia est, ne ille seductor retrahat cor & oppugnet. *al* redeat ad cor. 3.

Ibidem col. 2. *c.* quicquid patitur ecclesia ipsius in tribulationibus huius seculi, in tentationibus, in necessitatibus, in angustiis, quibus illam oportet erudiri. MS. quia sic illam oportet erudiri.

Ibidem d. Et hoc est desertum vbi multum sititur. 3. MS. Et sic.

PAG. 259. *col.* 1. *d.* Et videte quanta desideria sint in cordibus hominum. Alius desiderat argentum. 3. MS. *habent*, Alius desiderat aurum, alius desiderat argentum.

Ibid. Videtis desideria ista, quomodo ardent in cordibus hominum. 3. quomodo sunt in cordibus.

PAG. 260. *col.* 1. *d.* sed remanebit siti moriturus, nec viam inueniet, nec consolationem, nec aquam. *&c.* MS. nec consolatorem.

PAG.261.*col.*1.*c.*Eſt aliud quod nobis ſeruat.MS.Eſt aliquid.

*Ibid.d.*Non enim hoc pro magno deſiderat vt pingues arietes, vt pingues porci illi mactarentur.*le.* deſiderant.

*Ibid.col.*2.*b.*Habentes patriam noſtram, quæcunq. terrenæ ſunt, ſemper ibi eſſe non poſſumus.*lege*, quæcunque terrena. *aliàs*, ſemper ibi habere.c.

Ibid.c.d. Si memoratus ſum tui ſuper ſtratum meum in diluculis meditabar in te.MS.meditabor.*ſimiliter in ſequentibus.*

PAG. 263. *col.* 1. *c.* Nunquam enim tantas tribulationes carne tolerarent, niſi magnam quietem mente conciperent. *al.* conſpicerent 3.

*Ibid.d.*Exaudi Deus orationem meam cum deprecor.3.MS. cum tribulor.

*Ibid.col.*2.*b.c.*Intendite. Parum ergo erat Domino hortari martyres verbo,*&c.*MS.Dominum.

*Ibid.c.*non tacuit vitia eorum, vt ipſa potius eis diſplicerent, non medico à quo ſanabantur.*lege*, non medicus.

PAG.265.*col.* 1. *a* Ergo iſti defecerunt ſcrutantes ſcrutationes. *lege*, Ibi ergo iſti. 3.

*Ibid.c.*Accedat homo ad cor altum & exaltabitur Deus. MS. Accedet.

*Ibid.col.*2.*d.*Dormientes teſtes adhibes: verè tu ipſe obdormiſti, qui ſcrutando talia feciſti.*al.*defeciſti.3.

PAG.266. *col.* 1. *b.* qui intelligebant quia in omnibus ſuis malis perſcrutationibus conſiliorum vtique defecerunt. *aliàs*, vbique defecerunt. 3.

*Ibid.col.*2.*c.d.*iam quia manifeſta ſunt omnia, quæ prædicta ſunt omnia, quæ credita ſunt omnia, ſub omni cælo, lætabitur iuſtus in Domino. MS. quia prædicata ſunt omnia, quia credita,*&c.*

PAG.267.*col.*1.*c.* Terremur quia timemus: docete nos non timere, & non terremur. 2.MS. Terremus quia timemus: docet nos non timere, & non terremus.

Ibid. col. 2. *b.*Factum eſt completis ſeptuaginta annis, reſtitutum eſt templum quod deletum erat.*al.* deiectum. 3.

Ibidem c. Ciuitas quidem illa terrena cuiuſdam ciuitatis æternæ in cælis vmbram gerebat. *lege*, Ciuitas ergo quædam illa terrena.

Ibid d. Illa Hieruſalem Hiebuſæorum: nam primò Hiebus dicebatur, inde gens Hiebuſæorum deleta eſt. 3.MS.eiecta eſt.

PAG.269.*col.*1.*b.*Aut venerunt pueri & non allati ſunt infantes. 2.MS.& non venerunt infantes.

*Ibid.col.*2.*c.*Morte enim ſuccedente, profectò auferetur.*lege*, auferretur.

PAG.270 *col.*1.*c.*Aliud quidem eſt bonum domus illius. *lege*, Aliud quiddam eſt.

Ibid. col. 2. *b.* Audi illum regem cui iſta dicuntur, qui venit vt te reducat, & ſe tibi fecit viam. 2. MS. & ſe tibi faciat viam.

Ibid. Aperuit modo appetitus de quo dixerat. 2. MS. Apparuit modò.

PAG. 271. *col.* 1. *d.* Ecce iam omnes timent antea qui turbati erant, timent iam omnes. Non timuerunt Chriſtiani, & timentur iam Chriſtiani.*aliàs*, Ecce iam omnes timent, antè aliqui turbati erant, timent iam omnes. *& lege*, Et timuerunt Chriſtiani.*&c.*

*Ibid.col.*2.*a.* Attende quod tibi promiſit Deus facienti iuſtitiam, & contemne quod tibi promittit homo. 3. MS. Attendis. *&*, contemnis.

*Ibid.b.*vt abducat iuſtitiam, & adducat iniuſtitiam. *lege*, vt à iuſtitia abducat, & adducat ad iniuſtitiam.

PAG.272.*col.*1.*a.* Lætetur in ſtillicidiis ſuis cum exorietur, augeatur & roboretur, & capiet ſapientiam. MS. augetur & roboratur.

Ibid.d. Laborauerunt prophetæ vt ſeminarent, & vos cum falce intraſtis ad illorum labores. MS. ad aliorum labores.

*Ibid.col.*2.*b.*aliud clamare ſacrilegium, aliud clamare laudes.*lege*, laudes Dei.

Ibid.c. & hic haberent bona carnalia, & in reſurrectione mortuorum talia ſperabant, de æqualibus hic gaudebant. *lege*, de qualibus.

PAG 273.*col* 1.*d.*Hic mihi dicis, Cauete facere iuſtitiam veſtrā coram hominibus. Hic mihi dicis, Luceant.*&c. lege*, Hac mihi dicis, *vtrobique*.4.

*Ibid.*Non, ait Dominus, diuerſa inbeo. Finem attende. 2.MS. Nā, ait Dominus, non diuerſa iubeo.

PAG.274.*col.*1. *a*, Deus eſt enim qui operatur in vobis & velle & perficere pro bona voluntate.4.MS.& velle & operari pro bona voluntate.

*Ibid.b.*Nam vt noueritis hoc eſſe factum de ipſa ſuperbia Iudæorum quaſi ſe ex operibus legis iuſtificantium, & ideo cadentium. 2.MS.& ideò gaudentium.

Ibid.col. 2. *d.* Multitudo potentiæ Domini ſecundum quod homo factus eſt, in virtute reſurrectionis apparet.4.MS. Magnitudo potentiæ.

*Ibid.*Hanc commendat & Apoſtolus cum dicit: Non habens iuſtitiam quæ ex lege eſt, ſed eam quæ eſt per fidem Chriſti. 4. MS. non habens meam iuſtitiam quæ ex lege eſt.

PAG.275.*col.*1.*a* Mendacium ergo illorum ad commendādam multam potentiam tuam valebit.*al.* valebat.4.

Ibid. a.b. excepto eo quod dixerat de Iona, per aliā ſimilitudinem hoc ipſum item dixit: vt noueritis hoc proprium ſignum maximè commendatum.c.*habet*, hoc primum ſignum.

Ibid.b. Vnde Iudæi templum foris videbant, numen intus habitans non videbant.*al.*lumen intus.*&c.*

*Ibid.*Dixerunt enim falſi teſtes ad eum,*&c le.*aduerſus eum.

Ibid. Audiuimus enim eum dicentem, ſoluam templum hoc.*dele*, enim.

*Ibid.col.*2.*a.* Nónne in multitudine potentiæ tuæ mentiti ſunt tibi inimici tui? 3. MS. mentientur tibi.

Ibid. Mentiantur etiam ipſi. Quid dicturi ſunt? Dicite, videamus: mentimini & vos.4.MS.*habent*, mentiemini & vos.

Ibid.d. Certe in aridam conuerſum eſt mare: modo ſitit aquam dulcem mundus, quia ſalſa plenus erat.4.MS. qui ſalſa.

Ibid. Vide flumen, alia veniunt & tranſeunt. 4.MS. Videte.

PAG.276.*col.*1.*a.*Non quærat equum vt tranſeat, non erigatur ſuperbia ad tranſeundum flumen: humilis tranſeat, & ocius tranſit.*al* & tutius tranſit.4.

*Ibid.*Flumen enim modo eſt quando mortalis eſt. 4. MS. mortalitas eſt.

Ibid. col. 2.*c.* Quia multa paſſuri ſumus.*lege*, paſſi ſumus.4.

PAG.277.*col.*1.*a* Quando ſunt res anguſtæ, & aliquæ infelicitates ſunt in hoc mundo, quaſi ignis eſt. MS. quæ infelicitates dicuntur in hoc mundo.

Ibid.b. Quod autem in ſacramentis aqua baptiſmi, hoc etiam in tentationibus huius ſeculi anguſtia timoris. MS.*habent*, Quod autem in ſacramentis hoc in tentationibus anguſtia timoris.

Ibid. Cum autem te ignis crepare non ſuffecerit. 4. MS. non ſecerit.

Ibid. Nam ſi dicas calorem, verum eſt. 4. MS. Nam ſi dicas calor eſt.

Ibidem c. Totum enim meum conſumit ignis tuus. *lege*, conſumat.

Ibid. Hoc autem erit in reſurrectione mortuorum. *aliàs*, iuſtorum. 4.

Ibid.col 2. *d.* Olim ad lapidem clamabam, ad lignum ſurdū clamabam.*al.* Homo ad lapidem clamabam.4.

PAG. 278.*col* 1.*a.* Et exaltaui ſub lingua mea. 2. MS. Et exultaui.

Ibid. b. Vide ſi non in corde tuo conſpicis iniquitatem, ne fortè quod reprehendis in altero cogites facere. *aliàs*, concupiſcis iniquitatem. 2.

Ibid. quicquid triſte minatum fuerit vt impellat ad malè faciendum, totum nihil eſt.*lege*, minata fuerit.4.

Ibid. c. Ibi ſuggeritur, non ceſſat ſuggeſtio, ſed non fiat reſpectio.4. MS. Ibi ſuggerit, non ceſſet ſuggeſtio, ſed fiet reſpectio. 2.

Ibid.d. tamen ad profectum & mores bonos ab ipſo inſpiramur. 3.MS.inſpirantur.

Ibid. Et ſi ſuggeritur iniquitas, noli conſentire. 4. MS. Et ſi ſuggerit.

*Ibid.col.*2.*a.*Multi enim langueſcunt in orando, & in nouitate ſuę conuerſationis feruenter orant.*&c.lege*, conuerſionis.4.

Ibid. Quaſi ſecuri ſunt: vigilat hoſtis. MS. Quaſi ſecuri fiunt.

PAG.279.*col.*1.*a.*Deus autem qui omnia poteſt agricola noſter eſt, ſecuri ſimus. 2.MS.ſecuri ſumus.

Ibid. col. 2. *b.* & videt ſibi ſubtractum eſſe quod calcabat, non ibi incumbebat, & dicit ſecura, Dominus dedit. *lege*, non vbi incumbebat. 4.

Ibidem d. Surgit quotidie, currit ad Eccleſiam Dei, orat, audit lectionem, hymnum cātat, ruminat quod audit. *lege*, quod audiuit. 4.

*Ibid.*apud

Ibid. apud se cogitat, recondit intus grana electa de area. 4. MS. collecta.

PAG. 280. *col.* 1. *a.* Metitur ex se, cōparat ex viribus suis, & ideo fallitur. 4. MS. compatitur ex viribus suis.

Ibid. Ignorans ô homo verè tu tibi inimicus es. 4. MS. Ignoras.

Ibid. c. Solis huius vultum illuminat super bonos & malos, vultum tuum illumina super nos. *lege*, Solis huius vultum illuminas. c.

Ibid. d. Mitte radium sapientiæ tuæ, repellat tenebras nostras. *le.* expellat. 4.

Ibid. Nisi cognoueris temeipsam ô pulcherrima inter mulieres; 4. MS. ô pulchra.

Ibid. O anima ecclesiæ speciosa, redempta sanguine agni immaculati, attende quāti valeas. 4. MS. O anima ecclesiæ preciosa.

PAG. 281. *col.* 1. *b.* & quanto magis silentia, tanto magis formidolosa, cantant tamen qui latrones timent. 2. MS. cantant tamē & qui latrones timent.

Ibid. Quid enim timetis confiteri, qui inuenitis hanc viam. 4. MS. inuenistis.

Ibid. d. Nemo se fallat: gaudet iudicandus, qui timuit iudicaturū. 4. MS. Nemo te fallat: gaudeat iudicandus, *&c.*

Ibid. col. 2. *a.* Verè timere poteris causam tuā, vbi aduocatus tuus erit iudex tuus. 2. MS. *cum interrogatione legunt.*

Ibid. Sed timere poterunt ne malè iudicentur. *al.* Sed timere potuerunt. 4.

Ibid. Hic corrigantur, & non timeant cum iudicabuntur. *aliàs*, vt non timeant. 2.

PAG. 283. *col.* 2. *d.* Iste est enim locus sanctus. *adde*, Domini. 4.

PAG. 284. *col.* 1. *d.* oportet vt ostendatur secundum proprietatem carnalem qui tunc compediti, quique etiam habitantes in sepulchris, educti sunt. 4. MS. secundum proprietatem corporalem.

Ibid. col. 2. *c.* Nec in isto sensu mouere debet quod mons, non montes. 2. MS. quod ait mons.

PAG. 285. *col.* 1. *a.* Vnde & Apostolus qui dixerat legem infirmam esse per carnem. 4. MS. infirmatam esse.

PAG. 286. *col.* 2. *c.* quam columbæ illius deargentatæ partem in viriditate auri esse dicit, hoc est, in virore sapiētiæ, quem virorem melius non puto intelligi posse quam charitatem. 4. MS. hoc est, in vigore sapientiæ, quem vigorem, &c.

PAG. 287. *col.* 1. *b.* Optimè autem factum est vt loco psalmi huius, interpretes nostri non dicerent, *&c.* 4. MS. vt hoc loco.

Ibid. Porrò si isti cleri duo testamenta significant, quid aliud admonemur, nisi vt testamentis inter se consentientibus non repugnemus. *al.* nisi vt ea testamenta inter se consentire non repugnemus.

Ibid. c. d. Nam qui Deo propterea seruiunt, vel potius propterea seruire volunt. *lege*, nolunt. 4.

Ibid. col. 2. *b.* Et qui tam beatè dormierunt. 4. MS. tam bene.

PAG. 289. *col.* 1. *a.* Sed quid prodesset mādatum nisi Dominus ibi sit, de quo dicitur. 4. MS. nisi Dominus ibi esset.

Ibid. d. Dominus quippe in illis in Sina sancto. 4. MS. in Sina in sancto.

Ibid. col. 2. *c.* Sed conquassabit capita eorum, quoniam qui se exaltat humiliabitur. 4. MS. conquassauit.

Ibid. d. sed propter humilitatis & potentiæ documentum, & sanguine suo delendum nostrorum chirographum peccatorum, etiam suum esse voluit exitum mortis. *lege*, & patientiæ documentum.

Ibid. Vtroque enim modo conquassantur & confringuntur capita inimicorum, cùm à superbia deiiciuntur, siue humilitate correcti, siue in ima tartari absorpti. 4. MS abrepti.

PAG. 290. *col.* 1. *a.* nisi quia confunduntur de peccatis suis, qui pro eis dimittentis precatur misericordiam. *lege*, dimittendis. 4.

Ibid. b. & extra siccitatem, quia eius desideramus imbrem. *aliàs*, qua eius. 4.

Ibid. In seipsum quippe conuertit Dominus, cum salubriter conuertit, & non est vtique ipse in profundo maris. 4. MS. & non est vtique ipse profundum maris.

Ibid. Non enim ille se conuertit, sed sibi conuertit eos qui in profundo huius sæculi iacent demersi pondere peccatorū. 4. MS. sed ibi conuertit.

Ibid. c. Qui & si intelligatur, ibi se conuerti ad liberandos etiam tales non est incongruum. 3. MS. ibi ipse conuerti.

Ibid. col. 2. *b.* cū autem venit plenitudo temporum. 4. MS. tēporis.

PAG. 291. *col.* 1. *a.* Ecstasis namque est mentis excessus, quod aliquando pauore contingit, nonnunquam verò per aliquam reuelationem & alienationem mentis, *&c.* 2. MS. per aliquam reuelationem alienatione mentis, *&c.* A. M.

Ibid. a. b. Cùm Apostolus significet principes, ibi est & Beniamin. 4. MS. Cùm apostolos significet principes, vbi est & Beniamin.

Ibid. b. & hoc loco principes ecclesiarum, ducesque earum qui in ecclesiis benedicunt Dominum video commendari, non absurdè etiam istum sensum probo. 3. MS. prodo.

Ibid. col. 2. *b.* quæ ducuntur variis desideriis erroris semper discētes. *dele*, erroris.

Ibid. d. quod bonis in sacramentorum eius societate non obstat. *aliàs*, obsint.

PAG. 292. *col.* 1. *a.* Hoc ergo prophetat vt ipsi potius dispergantur. 2. MS. profert. G. C.

Ibid. Gentes autem appellauit non propter generationes familiarum sed propter generationes sectarum, vbi series successionis confirmauit errorem. 4. MS. sed propter genera sectarū, vbi series successionis confirmat errorem.

Ibid. c. Qua distinctione multorum codicum, & authoritate digniorum consonanti sine dubio præferenda fides commendari mihi videtur. *distingue hoc modo*, Qua distinctione (multorum codicum, & authoritate digniorum consonantia, sine dubio præferenda) fides commendari mihi videtur. 4.

PAG. 293. *col.* 1. *d.* Christus enim hoc loquitur *lege*, hic loquitur. 4.

Ibid. col. 2. *a.* magisque nobis demōstrandum est, vbi eius membra loquantur, vt ostendamus quia totus hic loquitur, quam dubitandum quod Christus loquitur. *le.* loquatur.

Ibid. c. qui non propter aliquem leuandum descendimus, sed cecidimus. 4. MS. propter aliquid.

Ibid. d. Granum illud est contemptum mundo quod videtur humiles dare voces. 4. MS. contemptum modo.

PAG. 294. *col.* 1. *d.* An ego inhærens factus sum non esse substātia. 4. MS. An ego inhærendo.

PAG. 295. *col.* 2. *a.* Sed quanta vox fuit, aut quam diuturna. 4. MS. quanta illa vox fuit.

Ibid. Ille omnia verba dicebat. *al.* vera dicebat. G. C.

PAG. 296. *col.* 1. *c.* An aliquid perdidit de domo sua diabolus? Iste discutiat raptor, *&c. lege*, An aliquid perdidit de domo sua diabolus iste? Discutiat, raptoris nihil, *&c.* 4.

Ibid. Et tamen nihil rapuisse se dicit, peccatum attendens, nihil vsurpasse quod eius non erat. 4. MS. non esset.

Ibid. d. Tu scis quare fieret, tu scisti imprudentiam meam. *lege*, Tu scisti quare. *&c.* 4.

Ibid. col. 2. *b.* Delicta nulla Christus habuit, fuit delictorum susceptor, non commissor. 4. MS. sed non commissor.

PAG. 299. *col.* 1. *c.* Propter inimicos autem meos erue & corpus meum. 4. MS. erue me & corpus meum.

Ibid. Nihil enim inimicis meis proderit si solam animam liberauerit. *lege*, liberaueris.

PAG. 300. *col.* 1. *d.* Vel quia coram ipsis est muscipula, & inciduīt. 4. MS. non incidunt.

Ibid. & col. 2. *a.* Quanto melius erat auerti à muscipula, peccatum cognoscere, errorem damnare, amaritudinem coërcere, *&c.* 4. MS. amaritudine carere.

Ibid. co. 2. *b.* At verò qui futuræ spē nō intelligūt. 4. MS. futuræ vitæ.

Ibid. c. Perdat oculos mentis, sed tamen circūfluant omnia temporalia, felicem appellant. 4. MS. sed tamen circumfluat omnis abundantia rerum, fœlicem, *&c.*

Ibid. d. Quid profuit illis Caiphas dicendo, nos si istum dimiserimus sic. 2. MS. Quid profuit illi Caiphæ dicere, *&c.* A. M.

PAG. 302. *col.* 1. *a.* Sed sunt diuites Christiani, Prorsus si Christiani sunt, pauperes sunt. 4. MS. Sed sint diuites.

Ibid. col. 2. *d.* ne deficientes & forte acerbis persecutionem cedentes doloribus, *&c. al.* crebris. G. C.

PAG. 303. *col.* 2. *c.* Factum est & aliud quod cōsequens fuit. 4. MS. Factum est & illud.

Ibid. d. In cogitationibus tanquam in abysso ligatus est diabolus. 3. MS. tanquam in abysso visco ligatus, *&c.*

PAG. 304. *col.* 1. *b.* Audi ad Apostolo postea dicēte. *lege*, Audiant.

Ibid. col. 2. *a.* Apertissimis vocibus Donato dicuntur ista cantica. Euge, euge, *&c. aliàs*, dicuntur ista cantata. 4.

PAG. 306. *col.* 1. *a.* In omnibus scripturis sanctis gratia Dei liberat nos, commēdat se nobis. 4. MS. gratia Dei quæ liberat nos.

Ibid. Adeit

PAG. 327. col. 2. b. Cum ergo iam teneas promissa, quid quæris promittentia Saluatorem, iam habens? Hoc dico teneas promissa, non quod iam accepimus vitam æternam, &c. MS. Cũ ergo iam teneas promissa, quid quæris promittentia? Saluatorem habens, iam in hoc teneas promissa. Non quod iam accepimus, &c.

PAG. 328. col. 2. a. Quid est intuendo serpentem sanari à serpẽte? Credendo in mortuum sanari à morte. MS. saluari à morte.

Ibid. c. Ad hæc & mons Sion potest aliter intelligi. 2. MS. At hic.

PAG. 329. col. 1. c. Occisus est Christus vt esset in cruce quod attenderet qui esset à serpente percussus. lege, quem attẽderet. 2.

Ibid. c. d. Et Dominus ad inflatum tanquam vesicam inflatã pungens, Non haberes, inquit, in me potestatem, &c. MS. tãquam vesicam resflandam.

Ibid. d. Dixerunt in corde suo cognatio eorum inter se. MS. in vnũ.

Ibid. col. 2. a. Ergo nihil aliud cognoscendum est, nisi quod huic decedenti successit. Aut verò hoc promissum signum non auferretur nisi venisset quod promittebatur? lege, Ergo nihil aliud cognoscendum est quod huic decedenti successit? Aut verò hoc promissum signũ auferretur nisi venisset quod promittebatur?

Ibid. b. Veniet quia venit, & eum venturum esse manifestum est. al. Veniet qui iam venit.

PAG. 330. col. 1. b. Mare in amaritudine sua gentes erant, terram illam vndique circumfluebant. MS. terrámque illam vndis circumluebant.

Ibid. col. 2. c. Vt manarent liquorem sapientiæ, vt manarent diuinas fidei, vt irrigarent falsitatem gentium. 2. MS. salsitatem.

PAG. 331. col. 2. a. Tu fecisti omnes terminos terræ. Nónne & antea quam fundauit terram? MS. Nónne & ante quando fundauit. &c.

PAG. 332. col. 1. d. Ne reuertatur humilis confusus. MS. Ne auertatur.

Ibid. col. 2. a. Et quia non possum ostendere Deum meum, quasi inane sequor. Insultatur mihi, nec paganus tantùm, vel Iudæus, vel hæreticus, sed aliquando frater ipse catholicus torquet os, &c. lege, quasi inane sequar, insultatur mihi. Nec paganus tantum. &c.

Ibid. b. Iam id agant si placet, ita faciant, ita conentur: quia ipsi nolunt conuerti in melius, Deum conuertunt in peius. MS. conuertant.

Ibid. c. Et respondet, sapis enim adhuc quia viuo. MS. Et respõdet (sapit enim adhuc) quia viuo.

Ibid. quem ipsi etiam philosophi porcum nominauerũt, quia voluptatem corpus summum bonum dixit. lege, corporis.

PAG. 333. col. 1. c. Si prudens porro videns, fide videtur porro: nã oculis vix ante pedes videtur. MS. addunt, tota die.

Ibid. col. 2. d. Audi orationem vt ignoscat. al. Audi orantem. 4.

PAG. 334. col. 1. b. Ad significationem rei sufficeret vnum fiat, ad significationem firmamenti, accessit alterum fiat. lege, ad significationem firmitatis. 4.

Ibid. b. c Vna est, inquit, interpretatio eorum: sed quod bis vidisti, ait, ad confirmationem valet. 4. MS. quod rursus vidisti.

Ibid. col. 2. a. Euangelizabat Christus seipsum, euangelizat se etiam in membris suis, &c. 4. MS. Euangelizat Christus.

Ibid. b. Prius prædicet iustitiam, & sic iudicet iustitias. 4. MS. Prius præcedit iustitia, & sic iudicat iustitias.

PAG. 335. col. 2. b. Quia tu iniquus es, & me tanquam iniquum putasti. dele, tanquam.

Ibid. d. De nullo loco iudicat qui vbique secretus est. lege, De nullo loco non iudicat.

PAG. 336. col. 1. b. Si in aliquo loco esset non esset Deus. 4. MS. Si in alio loco esset, non Deus.

PAG. 337. col. 1. b. Non est dicturus, dimittat & eligam. 2. MS. dimittam.

Ibid. col. 2. b. Excepta ergo tribu Leui, illa tribu sacerdotum quæ seruiebat templo, & de decimis viuebat cæterarumomnium quibus terra diuisa est, remanerent duodecim. lege, remanent duodecim. 4.

Ibid. Nam primo de alia tribu datus est rex Saul, reprobatus est tanquam malus rex. MS. & reprobatus est.

PAG. 338. col. 1. a. Non ergo insultent Iudæi, quia iam non sunt Iudæi. 4. MS. qui iam non sunt Iudæi.

Ibid. col. 2. a. Sed quomodo sum similis, inquis, Deo, quando adhuc mihi displiceo? c. habet, displicet.

Ibid. b. Aduersus tuam consuetudinem malam, aduersus vetustatem vitæ tuæ malæ, quæ trahit te ad solitam & refrenatur à noua. al. & refrenat à noua. 3.

Ibid. Pondere quodam vetustatis grauaris, clama & dic, Infœlix ego homo. &c. 4. MS. deprimeris.

PAG. 339. col. 2. c. Ideò tales quia superbias suas attendunt inamaricant hominibus pacificis in ecclesia. 4. MS. Ideò tales qui superbias, &c.

Ibid. Illuminans tu, attende hic Tu, admirabilis à montibus æternis. 2. MS. admirabiliter mirabilis à montibus æternis.

Ibid. Et quid est vita æterna? Et quis est qui resurrexit à mortuis? MS. Et quæ est vita æterna?

PAG. 340. col. 2. b. Hoc fortè dicturus est: sed melius est nõ ascẽdere equum, & tamen ipsi equos suos accusabunt. 4. MS. & nõ ascenderunt equum, & tunc ipsi equos suos accusabunt.

Ibid. c. De cælo iaculatus es iudicium, terra timuit & quieuit. 4. MS. terra tremuit. similiter in sequentibus.

Ibid. d. Sed quia sic debes recedere à peccatis, prima cogitatione confessus Deo, vt non tibi recedat de memoria quia peccator fuisti. 4. MS. primam cogitationem confessus Deo.

Ibid. Prima cogitatio confessionem habet & remissionem à vetere vita. al. recessionem.

PAG. 341. col. 1. a. Et hæc cogitatio confitentis, iam Deũ appellat quem persequebatur. 4. MS. Et hæc cogitatio confitentis iam Dominum appellat.

Ibid. c. Si prima cogitatio transiit, sed reliquiæ cogitationis solemnia celebrabunt. lege, Siquidem illa cogitatio transiit.

PAG. 342. col. 1. d. ipsi offerent munera qui humilitatem habẽt. 4. MS. quia humilitatem habent.

Ibid. col. 2. a. Emitte spiritum tuum & creabuntur. MS. Emittes spiritum, &c.

PAG. 344. col. 1. c. In multis iam fortè iste expertus erat magnam tribulationem, qui magis de illorum aliqua delectatione præsumpserat. 4. MS. quam magis de illorũ aliqua dilectione præsumpserat.

Ibid. Percussus ergo scandalis abundantibus quasi multis vulneribus, clausit contra se humanam consolationem. 4. MS. clausit se contra humanam consolationem.

Ibid. col. 2. b. Quomodo enim non anticipauerũt vigilias, qui vbique muscipulas posuerunt. MS. qui vbique scandala, vbique muscipulas posuerunt.

PAG. 345. col. 1. c. Tædium inuenerat in hac vita: nusquam fidem nusquam securam consolationem. MS. nusquam fidam

Ibid. col. 2. a. vt ibi esset & in eius operibus magis garriret, non in spiritu suo, non in eo quod erat, sed in eo à quo factus erat 4. MS. in eum à quo, &c.

Ibid. b. Modò me cœpit mutare excelsus, modò recepi aliquid, vbi securus sim. lege, modò cœpi aliquid.

Ibid. Sed affectus etiam nos transiliamus, nec ad temporalia gaudeamus. al. Sed affectibus. 4.

Ibid. c. Sed nunc audiamus, & ipso dicente delectemur. alias, Sic nunc. 4.

Ibid. Garriuit in operibus Dei, quando peruenit quo profecit. Et in affectionibus tuis gratiam. lege, garriam.

Ibid. d. & in his quæritur artifex, & inuenitur nusquam displicẽs, & per omnia placens. MS. & super omnia.

PAG. 346. col. 1. d. Filios Israël & Ioseph. Quomodo duos populos filios Israël & Ioseph? 4. MS. Quomodo quasi duos populos.

PAG. 347. col. 2. a. Quis audeat velut manifestas legendo percurrere parabolas & propositiones, quæ nominibus suis indicant altius perscrutari oportere? 4. MS. altius se perscrutari.

PAG. 348. col. 2. a. non habentes in eo fidem, quod congerunt, sed in his rebus ad quas rationabili comparatione deferũtur. lege, non habentes in eo finem.

PAG. 349. col. 1. a. Hæc est generatio, In qua nobis donata est regeneratio. 4. MS. Hæc est nostra generatio.

Ibid. & consummata charitas foras mittit timorem, quoniã non sine lege iustitia Dei manifestata est. 4. MS. quoniam nunc sine lege.

PAG. 351. col. 1. b. Quæ si parabolæ sunt & propositiones, profectò ad aliquid comparandum referendæ sunt. 4. MS. ad aliquid comparando.

Ibid. d. Vt sic staret vnde tanquam fuisset inclusa, potest per suam gratiam cohibere fluida. lege, vnda.

Ibid. col. 2. d. Qui non crediderunt in Deum, nec sperauerunt in salutare eius. 4. MS. Quia non crediderunt.

PAG. 352. *col.* 1. *a.* Adhuc esca erat in ore ipsorum, & ira Dei ascendit in eos. 4. MS. super eos.

Ibid.c. vbi frigus & caligo præualent, id est, eloquentia quæ huic sæculo placet. 4. MS. fauet.

Ibid.d. Ibi enim audierat ineffabilia verba, quæ in terra illi nõ liceb at loqui, per verbum sonantia quasi per volatilia pennata. 4. MS. per verba sonantia.

Ibid. Et inducendo in virtute sua Africum, hoc est, per vẽtos meridianos feruẽtes & lucẽtes prædicatorũ spiritũ. 4. MS spiritus.

Ibid. Veniunt autem vltro illi venti ad homines, & apportant eis verba diuinitus missa: vt in suis sedibus & circa tabernacula sua colligantur eiusmodi volatilia. 4. MS colligant.

Ibid. Et occidit in plurimis eorũ 4. MS. Et occidit plurimos eorũ.

Ibid. Hoc est, plurimos eorum. c. *habet*, præualentes.

PAG. 353. *col.* 1. *d.* quid respõdebimus, nisi eos dictos quia idem ipse populus fuit per successionem filiorũ. *le.* nisi eos ductos. 2.

Ibid. col 2. *c.* Non sunt recordati manus eius, die qua redemit eos de manu tribulantis. 2. MS. tribulationis.

PAG. 354. *col* 1. *a. b.* vt hinc intelligatur non hoc dicere quod potest putari, sed aliud potius quod magis debet aduerti, sicut est illud, Dominabitur à mari vsque ad mare. 4. MS. sed illud potius.

Ibid. col. 2. *c.* Sed in hæc angelis longè amplior est potestas, & bonis, & malis. *al.* Sed hæc in angelis. 2.

PAG. 355. *col.* 1. *a.* Vnde enim scyniphes facere magi Pharaonis minimè potuerunt? An quia hoc permissi ipsi angeli mali non sunt? *al.* non possunt?

Ibid. col. 2. *b.* Si enim Deus pro nobis quis cõtra nos? Et inimicos nostros operuit mare: aboleuit in baptismo remissione peccatorum. *al.* remissio peccatorum. 2.

Ibid. c. Quod spiritualiter sic melius desiderãdum puto: vt ad cælestem gloriam vnde peccãtes angeli eiecti sunt, nos per Christi gratiam subleuemur. 3. MS. subeamus.

PAG. 356. *col.* 2. *d.* noster autem Dauid ipse Iesus ab hominibus ad homines, à Iudæis ad gẽtes, tanquam secundũ parabolam ab ouibus ad oues allatus atque translatus est. 4. MS. ablatus.

PAG. 357. *col* 1. *a.* Hoc itaque significantes dentes tui, sicut grex detonsarum ascendentes de lauacro. 4. MS. ascendens.

Ibid. d. Sed si sic possint intelligi manus Dei. 4. MS. Sed sicut possunt.

Ibid. col. 2. *b.* Non enim nesciendi indicantur quo reuelante præsciuntur. *lege*, nescienti.

PAG. 358. *col.* 2. *b.* Ipse est enim pax nostra, qui fecit vtraq; vnũ, vt duos conderet in se in vnum nouum hominem, faciens pacem, & coadunaret vtrosque in vno corpore Deo. 4. MS. & commutaret vtrosque.

PAG. 359. *col.* 1. *b.* quasi quicquam eorum resurrectioni deperiret, ex occultis naturæ finibus totũ redintegraturo illo, cui & capilli capitis nostri numerati sunt. 3. MS. redintegratur ab illo.

Ibid. c. circuitus eius per vniuersam terram. 4. MS. circuitus eius est per, *&c.*

Ibid. Quoniam in omni parte eius persecutio sæuiebat. *al.* Quãdo in omni. *&c.*

Ibid. col. 2. *b.* Quamuis enim paternam correptionem fortissimè & piissimè perferrent, non tamen tacent. 4. MS. perferant.

PAG. 360. *col.* 1. *b.* Nam si Christianorum conuentus inhibitos atque compressos à persecutoribus propheta velit intelligi. *al.* inhabitatos. *& lege*, vellet. 4.

Ibid. c. Anticipent vtique iudicium tuum. MS. ad iudicium tuum.

Ibid. Superexaltat enim misericordia in iudicio. A. *habet*, misericordia iudicium.

Ibid. col. 2. *a.* Nequando dicant gentes, vbi est Deus eorum? 4. MS. dicant in gentibus.

Ibid. Est aliud vindictæ genus quo ecclesiæ dilatationem & fœcunditatem in hoc sæculo post tãtas persecutiones, *&c.* 2. MS. delectationem.

PAG. 361. *col.* 1. *b. c.* Quomodo autẽ potest vincere in bono malum, in superficie bonus, & in abdito malus. 4. MS. & in alto malus.

Ibid. col. 2. *b.* Vnde & illud est in bonis accipiẽdum, *&c.* 3. MS. Vnde & illud in bonis accipiet.

Ibid. c. Tibi enim exprobrauerunt, nomen tuum se arbitrantes in seruis tuis delere de terra. 4. MS. Ibi enim exprobrauerunt nomen tuum, te arbitrantes, *&c.*

Ibid. Sed pro loco intelligendum quid melius interpretatum sit. 4. MS. interpretandum sit.

Ibid. d. Ista quidem generationis repetitio perpetuitatẽ significat. 4. MS. Ista quippe.

PAG. 362. *col.* 1. *a.* Annunciabimus laudem tuam: quod superius dictum erat, Confitebor tibi. *le.* Confitebimur tibi. 4.

Ibid. col. 2. *a.* Apparet enim coram fructificatione, coram filio dexteræ. 4. MS. coram fructificatio.

Ibid. d. Planè factum est, id est, de Asaph electi sunt qui irent ad gentes. *lege*, Nam de Asaph.

PAG. 363. *col.* 1. *a.* Nouimus, factũ est. Quæ gentes eiectæ sunt? 4. MS. Quot gentes.

PAG. 365. *col.* 1 *a.* Non enim deserit Deus dare nobis quod cum magno gaudio spectantus. *al.* expectemus. 4.

Ibid. col. 2. *a.* ex aqua renatis cantatur psalmus Dominicæ cõgregationi. 4. MS. congregationis.

Ibid. c. Hæc enim extruuntur ad tempus, ad recipiẽda corpora vel viuorum vel mortuorum necessaria sunt. *lege*, Hæc enim quæ extruuntur. 4.

PAG. 367. *col.* 2. *c.* Si dixeris corruptibilis, nõ à populo, à te ipso lapidaberis. MS. sed à templo.

Ibid. Si autem dixeris incorruptibilem Deũ, corruptibilis quomodo timuit gentem tenebrarum? *le.* incorruptibilis.

PAG. 368. *col* 1. *c.* Scimus enim quia quæcunque lex dicit, his qui in lege sunt dicit. MS. loquitur. *vtrobique.*

Ibid. Et Israël non attendit mihi. MS. intendit. *similiter in seq.*

Ibid. d. Et dimisit eos secundum affectiones cordis eorum. *lege*, Et dimisi eos.

Ibid. col. 2. *a.* Ibunt in adinuentionibus suis. Israël si in viis meis ambulasset. 2. MS. suis. Si plebs mea audisset me, Israël, *&c.*

Ibid. col. 2. *b.* Vtique quibus rebus renuncias, nisi factis malis, factis diabolicis, factis à Deo damnatis, furtis, rapinis, *&c.* 4. MS. factis à Deo damnandis.

PAG. 369. *co.* 1. *a.* Certè ergo à talibus nõ correptus. *le.* correctus.

Ibid. c. Fratres sunt homines omnino contemptores seculi huius, quibus non est gratum quicquid temporaliter fluit. 4. MS. quibus non est notum.

Ibid. d. Denique si veniat tentatio vincendi martyrij. 3, MS. ducẽdi martyrij. G. *habet*, dicendi.

Ibid. col. 2. *c.* quàm multi delectantur verbo eius ex cognitione sacramentorum eius. *le.* & cognitione.

PAG. 371. *col.* 1 *a.* partim etiam communicantur. *al.* cõmouentur.

Ibid. deinde ipsi Apostoli & prophetæ, quorum authoritate locus cælestis eligitur, vt eos sectando coædificemur. 4. MS. eum.

Ibid. d. Timuit enim terra, cum te crucifigeret. *al.* crucifigerent.

Ibid. Quid nisi terram, hoc est, eos qui terrena sapiunt? siue ipsum affectum in credentibus terrenę cupiditatis & electionem assumens. *alias*, elationem.

PAG. 372. *col.* 1. *b* Quoniam cogitauerunt vnanimiter, aduersus te testamentum disposuerunt. 4. MS. simul aduersus te.

Ibid. c. Qui in malo non intelligitur melius, nisi cum ipsa historia cogitatur, *&c.* 4. MS. Quod in malo.

Ibid. col. 2. *a.* Quapropter illi inuisibiles & spiritales inimici adiuuant homines infideles. 4. MS. Quia istos inuisibiles inimicos adiuuant, *&c.*

Ibid. c. Nã quid aliud inimici, nisi populum Dei possidere, id est, subiugare moliuntur, vt cadat in eorum impias voluntates. *al.* vt cedat. 4.

Ibid. d. Meminerimus sanè iram Dei sine vlla affectione turbulẽta nos debere intelligere 4. MS. affectatione.

Ibid. Ita quippe eius dicitur ratio iustæ vindictæ. 4. MS. ratio iusta vindictæ.

PAG. 373. *col.* 1. *c.* Et quãtum aduertit vobiscum charitas vestra. *lege*, nobiscum.

Ibid. col. 2. *b.* Siue ergo hoc interpretetur filius Chore. 3. MS. filiis Chore.

PAG. 374. *col.* 1. *a.* Amant enim qui fecit cælum & terrã, amant, & nondum cum eo sunt. *le.* Amant eum qui fecit. c.

Ibid. b. Vt quid enim in statuam salis versa est, si non homines condit, *&c.* 4. MS. Vt quid enim statua salis effecta, si *&c.*

Ibid. accepta indulgẽtia quasi vomuisti, & reuelatũ est peccatum tuum. *al.* releuatum est pectus tuum. 4.

Ib. co. 2. *b.* Caput omniũ sanctorũ Christus est. MS. omniũ nostrũ.

Ibid. clamus hanc vocem & prętermittamus desideriũ nostrum, *lege*, & prætermittamus.

Ibid. c. Defecit vua passa. *lege*, pressa 4.

PAG. 375. *col.* 1. *a.* Duo dixerat & duo reddidit, in similitudinem auium. 3. MS. in similitudinibus.

Ibid. b. Passe

Ibid.b. Passer ergo ille qui cogitat domum suam, non recedit à turture quærente sibi nidum, vt ponat. *&c.* vbi ponat. *&c.*

Ibid.col. 2.*a.* Quid est autem quod dederat? quid cõcupiscit? *lege.* quod desiderat?

Ibid. ad illos honores peruenit, ad proconsulatum, ad præfecturã agendam. 4. MS. agendo.

PAG. 376. *col.* 1. *a.* Securi ergo simus fratres, nõ nos satiabit nisi laus Dei. 3. MS. *addunt*, amor Dei.

Ibid.c. Quid faciam de carnis pondere? MS. Quid facio.

Ibid.d. Quisquis suscepit eum: beatus enim, *&c. lege*, Quis? Qui suscepit eum.

Ibid.col. 2.*a.* Quem locum diceret, quem disposuit. 3. MS. Quem locum dicit.

Ibid. Collis est, mons est, terra est, pratum est, propè omnia ista dictus est locus ille: non quod sit per proprietatem, sed per similitudinem. Videmus enim nunc per speculum in ænigmate quid sit ille locus, tũc videbimus facie ad faciem. Quis explicet? 3. MS. Sed quid si per proprietatem non per similitudinẽ. Videmus enim nunc per speculum in ænigmate quid sit ille locus, tunc videbimus facie ad faciem quis explicet?

Ibid. b. Ipse nouit quò, ipse nouit qui disposuit, quò te vocat. 4. MS. ducat.

Ibid. Si enim data esset lex quæ posset viuificare, verè ex lege esset iustitia. 3. MS. omnino ex lege.

Ibid.d. Ergo lex producebat ægrotos. *al.* prodebat. 3.

PAG. 377. *col.* 1. *a.* ingemuimus reuelante peccato. *le.* rebellãte. 3.

Ibid.b. in conuallibus plorationis & vtilitatibus dabit vnam virtutem seipsum. *al.* & vtilibus.

Ibid.col. 2.*a.* Quando enim nõ respexit in faciẽ Christi sui Deus? 4. MS. Quando enim non respiciat.

Ibid.b. præter ecclesiã catholicã volẽtes subleuari. 4. MS. sublimari.

Ibid.c. Ipse tamen non elegit esse nisi in domo Domini, in quocunque loco, non tamen extra lumen. *le.* extra limen. 4.

PAG. 378. *col.* 1. *c.* dat illis Deus ista propter communionẽ generis humani, propter abundantiam affluentiæ bonitatis suæ. 4. MS. propter abundantem affluentiam.

Ibid.col. 2. *b.* quomodo in regnorum libro caluum Helisæum irriserunt pueri, dicebantque post illum, Calue, calue. *&c.* 3. MS. *non habent*, post illum.

Ibid.d. Quidam ergo ille populus cui datum est Testamentũ vetus, figurabat Testamentum nouum. 3. MS. Erat quidem ille populus cui datum est Testamentum vetus: sed in veteri testamento figurabatur testamentum nouum.

PAG. 379. *col.* 1. *a.* Et cùm obsessa esset, liberabatur. *&c.* 4. MS. Et cùm possessa esset.

Ibid. Quid igitur secundũ istos accepimus, quod ait, *&c. lege*, accipimus. 4.

Ibid. Hoc enim dicit Apostolus, In Isaac vocabitur tibi semen. 3. MS. Hoc enim dicit Deus.

Ibid.c. Iam audisti legem, audi pugnam. *le.* audisti pugnam. 3.

PAG. 380. *col.* 2. *a.* Venit ergo non fallax Apostolus Christi, & ait, Quid est quod de vobis speratis? *lege*, desperatis. 4.

Ibid. Et fortè videndo patrem, non videndo filium, erimus beati? *posteriori loco dele*, videndo. 4.

PAG. 381. *col.* 1. *a.* Hoc agendo, in eo quod adhibueras ad refectionem, ibi inuenias lassitudinem. 4. MS. resumptionem.

Ibid.c. omnibus amantibus se, videntibus se plenos Deo, cũ erit. *&c. al.* videntibus se, plenis Deo. 4.

Ibid.col. 2. *a.* & prope illis erat Deus, qui gentibus longè erat. MS. & prope illis erat Deus quàm gentibus.

PAG. 382. *col.* 1. *b.* Veritas de terra orta est, confessio ab homine: Homo enim peccator erat. 4. MS. eras. *sic lege.*

Ibid.col. 2. *d.* & veniet Christus, & ponet in via gressus suos, vt te informet vestigiis. *adde*, suis. G.

PAG. 383. *col.* 1. *a.* Et propterea cum eius sublimitatem diuinitatemq; intuemur, quando audimus. *&c. le.* Et propterea tunc eius. 3.

Ibid.b. audimus etiam in aliqua parte Scripturarum velut gemẽtem, orantem, confitentem: vt dubitemus ei tribuere verba hæc. 4. MS. & dubitamus.

Ibid.c. Non potes aliquid dicere sine illo, & dicit aliquid sine te. 4. MS. noli aliquid dicere.

Ibid.col. 2. *b.* aut cùm lucrum rerum humanarum tenent, tantum meminerint. *&c.* 4. MS. aut cum locum rerum. *&c.*

Ibid. Cũ ergo talis est contemnẽs in se quicquid est vnde superbia solet inflare, pauper Dei est. 4. MS. inflari.

PAG. 384. *col.* 1. *b.* Non est ita superbia elati, sed confessio nõ ingrati. *lege*, Non est ista superbia. *&c.*

Ibid.col. 2. *a.* Audiant ergo & faciant, leuent ad cælum quod malè est in terra. *lege*, leuent ad illum. 4.

Ibid.d. Quis est enim, fratres mei, homo. *&c.* quis hoc ferat? *lege*: qui hoc ferat?

PAG. 385. *col.* 1. *a.* Quomodo eam fugientem apprehendere valuit, & excidit tibi. *lege*, valuisti.

Ibid.col. 2. *a.* Et non expediat aduersus stimulum calcitrare. *lege*, Etenim non expedit.

PAG. 386. *col.* 1. *a* Quia ergo tribulatio est. *lege*, Quid ergo tribulatio est?

Ibid.col. 2. *d.* Si diceres illi, perdes villã tuam, fortè non à te temperaret manum: & dicis Christũ perdidisse hæreditatẽ suam. *lege*, & dicit. 3.

PAG. 387. *col.* 2. *b.* Aliud non diceretur inferius. *lege*, infernum.

Ibid. Si ergo illi parti hæc pars comparatur, illa superna est, hæc inferna. *lege*, Si ergo illi parti hæc pars non comparatur. 4.

Ibid.d. Non enim posset leuatis oculis videre, nisi ille esset superius. MS. Non eum posset, *&c.*

PAG. 388. *col.* 1. *d.* Si autem Christiana anima est, nouit, patitur. 3. MS. nouit quia mala patitur.

Ibid.col. 2. *a.* Et non posuerunt te in cõspectu suo: Quomodo non posuerunt? 4. MS. proposuerunt. *vtrobique.*

PAG. 389. *col.* 1. *d.* Quid nobis profuit superbia, tunc dicẽt, modò dicant, & salubriter dicant. *lege*, & salubriter dicunt.

Ibid.col. 2. *a.* Non vultis consolari: quia felices estis. 4. MS. Dicite quia felices estis.

PAG. 390. *col.* 1. *c.* Nam totus lectus est, & videtis quam exiguo corpore ad terminum vsque perductus. *lege*, exiguo tempore.

Ibid. cum vestra charitate tractandus modo est, propositus à beatissimo præsente patre nostro. 2. MS. papa nostro. C. M.

Ib.c. 2. *c.* Habes constitutionẽ tantæ ciuitatis. 4. MS. constructionẽ.

Ibid. Sed omnis ista compages vbi innititur, vel incumbit, vt nusquam cadat? *lege*, vbi incumbit.

Ibid.d. Neque enim ibi est angulus vbi videtur vt surgat in apicẽ: à fundo enim incipit. 2. MS. neque enim ibi est tãtum angulus *& altiùs*, à fundamento enim incipit.

PAG. 391. *col.* 2. *b.* Ab omnibus istis quatuor ventis, sicut dicit Dominus in euangelio. *al.* quatuor partibus.

Ibid. Præcessit enim in capite, sequitur in corpore. 4. MS. sequitur se in corpore.

Ibid.c. Iam de mensura passionũ nihil deest. *lege*, nihil mihi deest.

PAG. 392. *col.* 1. *a.* Ergo ædificemur in Christo super fundamẽtum Apostolorum & prophetarum, in summo angulari lapide existente. *lege*, ipso summo. 4.

Ibid.c. Regnum cælorum vim patitur: & qui faciunt, diripiunt illud. *lege*, & qui vim faciunt.

Ibid.d. Memor ero Raab & Babylonis scientibus in me. *dele*, in.

Ibid. Etenim alienigenæ, inquit, id est, pertinentes ad Raab, pertinentes ad Babylonem, & Tyrum. *lege*, & Tyrus.

PAG. 393. *col.* 1. *b.* ne quasi paremus nos talibus ibi perfrui, qualibus hic gaudeamus. *lege*, gaudemus.

Ibid. Sunt enim homines qui inuitantur ad cœnam opimam, vbi multa & preciosa ponẽda sunt: nõ prandent. *le.* & nõ prandẽt.

Ibid.col. 2. *a.* ego etiam fateor, cum multum conatus essem, penetrare non potui. *lege*, ego eam, fateor, *&c.* 4.

Ibid.c. Eman quippe interpretari dicitur, fratres eius. 4. MS. frater (eius.

PAG. 394. *col.* 1. *a.* Et ipse Dñs de seipso, Tristis est anima mea vsq. ad mortem. 4. MS. de seipso tunc ait illis, Tristis est. *&c.*

Ibid.col. 2. *b.* factus sum ab eis nescientibus quod faciebant, veluti inueterati dormientes in sepulchro. *lege*, veluti vulnerati. 4.

PAG. 395. *col.* 1. *a.* Scriptum est enim, maledictus omnis homo qui pendet in ligno. MS. *non habent*, homo.

Ibid.d. Si totũ corpus auditus, vbi odoratus? MS. *non habẽt*, corpus.

PAG. 396. *col.* 2. *a* & veritatem tuã in perditione, hoc est, in tali morte nihil bonũ valenti credere atq; sentire? *al.* nihil horũ. 4.

PAG. 397. *col.* 2. *c.* Quia & ego in verbo meo fluctuarem, verbo tuo confirmarer. *lege*, Quia etsi ego.

PAG. 398. *col.* 1. *b.c.* Quod testamentum, nisi quo renouatur ad nouam hæreditatem. *lege*, renouamur.

PAG. 399. *col.* 1. *c.* Certè quem filium hominis vident, nubẽ vident. *lege*, Certè quia filium. 4.

PAG. 400. *col.* 1. *a.* Dato tanto humilitatis exemplo, didicerũt homines damnare superbiam suam, imitari humilitatem Christi. 3. MS. humilitatem Dei.

Ibid.col. 2. *a.* aut verba sufficient lætitiæ nostræ, aut lingua idonea erit expectare gaudium nostrum? *lege*, explicare. 4.

Ibid.c. Et exaltari quidem merebitur, sed in iustitia, lege, sed in iustitia tua. 4.

Ibid d. in eius lumine ambulas, iustitia eius exaltaris. al. exultas. 4.

PAG. 401. col. 2. a. Isti sunt dies terræ. lege, Ita sunt. 4.

Ibid. b. Et ego primogenitum ponam eum, excelsum apud reges terræ. 4. MS. præ regibus.

Ibid. Misericordiam verò meam non dispergam ab eo, neq; nocebo eos. 4. MS. ab eis.

PAG. 402. col 1. b. Si enim dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos decipimus. 4. MS. seducimus.

Ibid. c. Pone quia volunt illi etiam cum desperatione peccare, & stare omnino in peccato. 4. MS. & sic ire omnino in peccata.

Ibid. d. habentes tamen signum Christi, eunt in tales iniquitates, vt non possint nisi recitari inter eos, quoniam qui talia agunt regnum Dei non possidebunt. 3. MS. vt nõ possi: nisi recitari. & 4. MS. contra eos.

PAG. 403. c. 1. b. Quasi alius promiserit, alius euertit. le. euerterit

PAG. 404. col. 1. b. Sanctum suum admirabilẽ fecit, inde omnes vanitates mundauit. 3. MS. vnde omnes à vanitate mundauit.

Ibid. c. Aut potest illos contemnere qui fecit illos: non eos cõuerteret, &c. 4. MS. vt non eos conuerteret,

Ibid. d. Ecce verè solus, omnino singulariter solus viuit, & nõ videbit mortem. lege, viuet. 4.

Ibid. & col. 2. a. Ille qui eruit animam suam de manibus inferni, ipse eruet animas fidelium suorum. 4. MS. ipse eruit.

PAG. 405. col. 1. b. ne accipiter æthereus rapiat implumes adhuc pullos. 3. MS. accipiter aëreus.

Ibid. d. Attendite ergo charissimi, tenete omnes vnanimiter Deum patrem & matrem ecclesiam. al. Tenete ergo charissimi. 4.

Ibid. col. 2. d. Non enim à sæculo Deus quia est ante sæcula, &c. lege, qui est ante sæcula.

PAG. 406. col. 1. b. Vnde & ea sibi apostoli Pauli proposuit intẽtio, quæ retro sunt obliuiscentis, vbi. &c. le. postposuit. 4.

PAG. 407. col. 1. d. sed in mansuetudine sinistrã flagellat, vt emẽdatam ad dexteram ponat. le. emendatum. 4.

PAG. 408. col. 1. b. Deus est enim qui operatur in nobis & velle & perficere. 3. MS. & operari.

Ibid. c. Vnde dicitur, Signatum est super nos lumen vultus Domine. le. lumen vultus tui Domine. 4.

Ibid. col. 2. a. intremus per ianuam, sicut audistis lectionem euangelij. le. intramus. 4.

PAG. 409. col. 1. c. Sperabo in eũ quoniã ipse eruet. le. eruet me. 4.

Ibid. col. 2. b. & inter consultatores mathematicorum Deum sinceriter colere. le. consultores.

Ibid. d. Illa rapta est ab aëris potestatibus. le. aëreis.

PAG. 410. col. 1. a. Attendat charitas vestra hirundines, passeres, & cyconias. al. anseres, & cyconias. 4.

Ibid. b. Veritas autem Dei. &c. discernit pœnitentiam à defendẽte. lege, pœnitentem.

Ibid. d. Norunt ista: sed quando cœpit persecutor instare vehementius. lege, cœperit. 4.

Ibid. col. 2. b. quia persecutione facta non maneant illi in fide lege, non manent.

PAG. 411. col. 1. b. Apostoli scilicet & qui dimiserũt omnia. dele, &.

Ibid. col. 2. a. Et audiunt in fine ad dexteram positi. le. Et audient.

Ibid. b. Erant ibi aliqui qui non sibi promittebant. &c. 3. MS. Erãt ibi alij.

PAG. 412. col. 2. d. sed propter passionẽ illius pro nobis, & quod ad nos pertinet, delictorum debitum soluit. 4. MS. & quod ad nos pertinet delictorum soluitur.

PAG. 413. col. 2. a. Sed nec illi peccatores. &c. le. Sed ne illi.

Ibid d. altissimum refugium tuum. 4. MS. altissimum posuisti refugium tuum.

PAG. 415. col. 1. a. Talia desiderantes & discipuli, & volẽtes iam apparere sedem regni. al. appetere. 4.

Ibid. b. potentiam quærebant, sed per passionẽ humilitatis venitur ad potentiam regni. al. per patientiam humilitatis. 2.

PAG 416. col. 2. b. Ipse qui humilis visus est, ipse videbitur magnus. al. in specie videbitur magnus. 4.

PAG. 417. col. 1. c. Charitas autem non nouit crescere magis magisque. le. non nouit nisi crescere. 4.

Ibid. d. Nobis sabbatum indicit Deus. Quare? le. Quale?

Ibid. col. 2. b. Modo aures tuæ positæ sunt inter monẽtem Deum & suggerentem serpentem. Quare hic flectuntur, hinc auertuntur? le. Quare huc flectuntur.

Ibid. Expetis illum accusare. al. Expectas. 4.

Ibid. c. Ergóne ad hoc monet Deus non vt audiatur vt nõ pecces, sed accusetur quia peccas? le. monet Deus vt non solum non audiatur vt non pecces. &c.

PAG. 418. col. 1. a. Si laudo misericordiam quando bene est, reprehendo ergo crudelitatem. &c. le. reprehendam.

Ibid. d. Attendant ergo sententiam contra. &c. le. Attendite. 4.

Ibid. col. 2. c. Quando melius tunica tua periret quam anima tua? lege, Quanto melius. 4.

PAG. 419. col. 1. a. Eo ergo fine patere & tolera tribulationes in mũdo, quemadmodũ attendisti in Christo. le. quas attẽdisti. 4.

Ibid. b. Quid tu tædium pateris & facis? 3. MS. Quod autem diu pateris & facis.

PAG. 420. col. 1. d. O miseri homines amatores mũdi, annũciant vobis qui plantati sunt in Domino. le. in domo Domini. 4.

Ibid. col. 2. d. nec intelligebant, quia Deus cum quiete operatur. lege, operatus est. 2.

PAG. 421. col. 1. d. Adestote cũ decore ad eos quib. &c. le. Esto. 4.

Ibid. col. 2. c. Gladius Domini vnde debellauit orbem terrarum: occidendo spiritus nequitiæ. 4. MS. occidendo nequitiam.

PAG. 422. col. 1. a. Non ergo ad sacramentum tantum mundationis pertinebat. 4. MS. tanquam mundationis.

Ibid. b. Non est ista fortitudo si conuiciatus percutias. aliàs, si victus percutias. 4.

Ibid. c. Videtis fratres multi crediderunt in Christũ. 4. MS. multi credunt.

Ibid. d. quia & boni qui stabiles sunt in fide, orbis terrarum est, ne quis diceret, in parte sunt. 4. MS. in partes sunt.

Ibid. Vide in orbem terrarum immobilem. lege, Vide orbem terrarum mobilem. c. M.

Ibid. col. 2. a. Modò ab iniquitate recedit. 3. MS. recedat.

Ibid. b. Quos dixit fortes superbos, quia quasi habent præsumptionem virium suarum. le. Quos dixi fortes? superbos, &c. 4.

PAG. 424. col. 1. b. illa tenet impietas, quia videtur eos Deus negligere. le. illa tenet iniquitas, qua videtur, &c.

Ibid. col. 2. a. vt ipsam iustitiam diligant, & ex ea placere Deo velint, ab illa intelligant luce quadam intelligibili perfundi animam suam. al. ab illo intelligant. 4.

PAG. 425. col. 1. a. secunda sabbati, secunda feria, quid seculares diem lunæ vocant. le. quem seculares.

Ibid. b. Veteres enim vates decepti. 4. MS. Veteres enim à seculo decepti.

Ibid. Hinc grande mysterium, &c. lege, Hic.

Ibid. col. 2. d. Nam cælum, id est firmamentum, intelligitur per figuram libri legis. lege, liber legis. 4.

PAG. 426. col. 1. a. illa autem lux veritas non præterit. lege, lux veritatis. 4.

Ibid. In lumine, inquit, videbimus lumen. lege, In lumine, inquit, tuo videbimus lumen. 4.

Ibid. b. ibi si sit cor nostrum, non impellitur iniquitatibus hominum. aliàs, non conuellitur. 3.

Ibid. col. 2. a. Nescis illuc multos transituros quo & tu transisti? 4. MS. quia & tu.

Ibid. b. Ille captat somnum hominis vt aliquid inuolet. aliàs, vt aliquid violet.

Ibid. Nam illa veniet & vindicabit perseuerantes in nequitia sua. lege, Nam ille veniet.

Ibid. c. Inuenis enim pauperem hominem, qui dando patitur aliquam iniuriam, non attendit nisi patronũ suum in cuius fortè domo manet. le. qui quando patitur.

PAG. 427. col. 1. b. Tetigit homines, non timuit aliquem. al. Tetigit omnes. 3.

PAG. 428. col. 1. b. De ipsa vindicta & taciturnitate. lege, De ipsa vindictæ taciturnitate.

Ibid. c. Erit illius thesaurus in sempiternum, misericordia in eos, qui. &c. al. in sempiterna misericordia. 4.

Ibid. col. 2. a. Putas quia video peccata tua. 5. MS. facta tua.

Ibid. b. Erudit gentes, non ergo audiet? lege, arguet?

PAG. 429. col 1. a. Relinquite ergo cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. 4. MS. quæ vanæ sunt.

Ibid. col. 2. a. Si imitatus fueris, non laborabis, quia ipse prædixit, Venite ad me, &c. lege, ipse dixit.

PAG. 430. col. 2. b. Quosdam enim infirmos in se præfigurans, id est, in corpore suo; 4 MS. vel in corpore suo.

PAG. 431. col. 1. a. Iste gaudet coronandus, & tristis est ille coronatus? lege, coronaturus? 4.

Ibid. col. 2. d. ipsa pericula nostra dulciorem nobis faciunt libertatem. lege, liberantem. 4.

PAG. 432. col. 1. b. Nonne figulus est, cũ fragiles, infirmos, & terrenos

renos facit. *le.* cum fragiles, infirmos æternos facit. 3.

Ibid. c. & non tibi permittit beatitudinem in ista vita. 3. MS. & non tibi promittit.

Ibid. col. 2. *c.* Et adhuc audi consonantia. *al.* consequentia.

Ibid. d. & in incredibilem modum æternę gloriæ pōdus operatur. *lege*, æternum gloriæ pondus.

PAG. 433. *col.* 1 *b.* Et si fortè tentat fluctus concupiscētiæ, intueris quid promisit Deus: & dulcedo promissorum faciat te cōtemptorem dulcedinum seculi. *lege*, intuere. *&*, faciet. 3.

Ibid. c. Captabunt animam iusti. *lege*, in animam. 4.

PAG. 434. *col.* 1. *c. d.* de præsenti psalmo quod Dn̄s Deus omnium nostrorum donare dignabitur, loquar. *&c. le.* omniū nostrū.

Ibid. d. Quid enim magis homo debet laudare, quam id quod sic sibi placet vt non possit sibi displicere? *le.* quod sic placet.

PAG. 435. *col.* 1. *a.* quēmadmodum iubilent vt per illam vocem indicetur animi affectus, verbis explicare non valentes quod corde conspicitur. *le.* concipitur. 3.

Ib. b. Pręueniamus faciē eius in cōfessione. 4. MS. Pręoccupemus.

Ibid. Venit ergo dicēs vt recedamus. *&c.* 3. MS. Venite ergo, dixit.

Ibid. c. In illa hora exultauit Iesus in Spiritu sancto, & ait, Confitebor tibi pater. *lege*, Confiteor.

PAG. 437. *col.* 1. *a.* Non permittit fluctus operire quod seruit. *le.* quos seruat.

PAG. 438. *col.* 1. *b.* & tamen oportet aliquos intrare in requiem ipsius: non enim nulli debetur requies ipsius. *al.* nō enim nulli dabitur. 4.

Ibid. col. 2. *a.* ruina illa vetus, cuius vmbram habebat impletum illud vetus. *lege*, templum illud vetus. 4.

PAG. 439. *col.* 1. *b.* sic in illa parte quæ noluit cantare cū Domino canticum nouum, sed partem voluit struere, & hanc dealbatā, non solidatam, quid valet quod habet ianuam? *al.* sed parietē voluit struere, & hunc dealbatum, non solidatum. *&c.* 4.

Ibid. c. lancea percussus est. *al.* perforatus est.

Ibid. d. Et si tota die diceret, magnus, magnus: quid magnum diceret? *lege*. quid diceret?

Ibid. col. 2. *b.* Non ergo exultent, non superbiant. *al.* insultent. 3.

Ibid. d. Volens enim explicare vt poterat. *&c. lege*, Voluit. 3.

Ibid. & quamuis magnus sit factor organi spiritus sanctus, tamen per angustias spiritus humani syllabas sonat. 3. MS. factor organi. *&*, per angustias.

PAG. 440. *col.* 1. *c.* Prius iustitiam dilige, & sequitur te potentia. *lege*, sequetur.

Ibid. d. Quid annunciauerunt illi qui syluam extirpauerunt? Iam ad ipsas gentes, *&c.* 4. MS. *habent*, quibus annunciauerunt. *&c. absque nota interrogationis.*

Ibid. col. 2. *a.* Ille me baptizauit. *lege*, baptizat. 3.

Ibid. c. Quare testimonia profero psalterij? *lege*, Quæ testimonia profero? Psalterij. 4.

PAG. 441. *col.* 1. *b.* Ligna syluarum erant, sed antequam irent in ædificium. 3. MS. *addunt*, ligna syluarum erāt, sed antequam oliuam pararent.

Ibid. c. Væ qui lætent his rebus quas de sæculo pepererūt. *al.* qua de sæculi spe pepererunt. 3.

Ibid. d. Venit primò, & postea iudicare terram: exultātes inueniat eos qui primo aduentu crediderunt. *lege*, inueniet. 3.

Ibid. col. 2. *c.* Qui gaudebit ab auditu bono non timebit. *&c. lege*, ad auditum bonum. 3.

PAG. 442. *col.* 1. *a.* Multi iusti & prophetæ voluerunt videre, *&c. aliàs*, Multi reges. 3.

Ibid. Quamuis enim ista viderunt in spiritu. *lege*, viderent.

Ibid. d. Tanquam ergo perierat Iudæa tota, cū qua tota ipsi etiam Apostoli trepidauerunt. 3. Quàm tota? Ipsi, *&c.*

PAG. 443. *col.* 2. *a.* dubitas pronunciare quis eorum ardeat pœnamq; patiatur? Illéne cuius corpus vexatur, an cuius anima vexatur? *lege*, an cuius animus vastatur?

PAG. 445. *col.* 1. *a.* Inuidi tui, libertati tuæ necesse est inuideant: semper te velint possidere. *lege*, semper inuideant, semperq; te velint possidere.

Ibid. col. 2 *b.* Si enim placuerit Domino Deo tuo permitte vt aliquis homo tibi noceat. *lege*, permittere.

PAG. 446. *col.* 1 *a.* Videte Sion, exultauerunt filiæ Iudæ. MS. Videte si non exultauerunt filiæ Iudæ.

Ibid. col. 2. *b. c.* Quid ergo tibi ablaturus est seuiens, cū cœperis odisse malignum: Qui diligis Dn̄m, quid ablaturus? *lege*, cum cœperis odisse malignum, quia diligis Dn̄m: quid ablaturus? 3.

Ibid. c. Possumus dicere, Sicut Domino placuit ita factum est. *lege*, Possum dicere. 3.

Appendix tom. 8.

Ibid. subiecit statim, Custodit Dominus animos seruorum suorum. *lege*, animas.

PAG. 447. *col.* 1. *a.* Nam non vos terreant potentiores: qui vos vocauit omnipotens est. *le.* Nemo vos terreat, potentior est qui vos vocauit, omnipotens est. 3.

Ibid. c. d. Tu enim eleemosynas fecisti, quare cæcus mihi loqueris? *al.* Tu enim eleemosynas non fecisti: quare, *&c.* 4.

PAG. 448. *col.* 1. *c.* Ipsam dexteram, ipsum brachium, ipsum salutare, *&c. lege*, Ipsa dextera.

Ibid. d. Cui notum fecit? parti, aut vniuerso? *le.* an vniuerso.

PAG. 449. *col.* 2. *b.* Sunt enim montes, qui venturo Domino iudicare terram contremiscunt. *le.* contremiscent. 4.

Ibid. c. ac si montes iusti gaudent, iniqui contremiscunt. 3. MS. cōtremiscant.

PAG. 450. *col.* 1. *b.* Irascebantur qui colebant quod fecerunt. *lege*, quod fecerant. 3.

Ibid. c. & resurget in tempore suo idola quæ fregit Christus, nunquam iterum faciet faber. *dele*, &. *lege*, nam idola. *&c.* 4.

Ibid. col. 2. *a* Cherubim sedes Dei est, sicut scripturæ tradit, cęlestis quędā sedes sublimis, quā nos nō vidimus *le.* nō videmus.

PAG. 451. *col.* 1. *c.* Exaudita est enim cum hoc faceret, & exauditur cum hoc faceret. *lege*, & exauditur cum hoc facit. 4.

Ibid. quia videmus eos qui reliqui facti sunt insanire adhuc in voluntatibus suis malis. *al.* in voluptatibus. 3.

PAG. 452. *col.* 2. *a.* In cuius amore adoras scabellum pedum eius. *lege*, In cuius honore. 3.

Ibid. Ne quis manducauerit carnem meam nō habebit. *&c. lege*, Nisi quis.

Ibid. c. Exproprīat psalmus iste. *lege*, exprimit. 3.

Ibid. d. vt ibi crescerer, ibi roboraretur in spiritu. *aliàs*, ibi probaretur in spiritu.

PAG. 453. *col.* 1. *d.* nā ipse insanienti populo & quærēti idolū, permisit vt fieret. *le.* & furenti, idolum permisit vt fieret. 3.

Ibid. col. 2. *a.* sed ad hoc vindicabit vt perficeret cœptum. *lege*, vindicabat.

Ibid. Hoc dico vt nouerint Christiani quia hinc cognouerunt Christum. MS. quia hic cognouerunt.

Ibid. b. Qualis illa vindicta? *aliàs*, illi. 2.

Ibid. Sed Moyses voluit gestare figuram eorum. *lege*, Sed Moysen voluit gestare.

PAG. 454. *col.* 1. *c.* Iterum exaltemus illū qui bonus est: & cū fuerit quomodo laudandus est. *lege*, & cum fæuierit. 3.

PAG. 455. *col.* 1. *a.* sed quia vbiq; nouit se seminasse benedictionē, vndiq. exigit iubilationē. 3. MS. seminasse spei benedictionē.

Ibid. Iam iubilat Domino vniuersa terra: & quod adhuc non iubilat, iubilabit. *lege*, & quæ adhuc. 4.

PAG. 458. *col.* 1. *b.* Et cùm accedere cœperis similis, & præsentem dicere Deum. *&c. lege*, præsentiscere. 4.

Ibid. col. 2. *b. &* PAG. 459. *col.* 1. *a.* Si tamen iam ipsi pauci homines boni, tamen bona cogitatio humana laudabilis, esse cū talibus, *&c. lege*, Si tamen iam ipsi pauci, omnes boni, tamē bona cogitatio humana laudabilis. *&c.* 3.

PAG. 459. *col.* 2. *b.* Si vis cantare misericordiam, & iudicium intellige: quia ideò parcit vt corrigas, non vt in malignitate permaneas. *lege*, vt corrigaris. 4.

PAG. 460. *col.* 1. *a.* Quare membra ipsius modò gemunt per vniuersum orbem terrarum. *le.* Quære mēbra ipsius, modò gemunt. *&c.* 3.

Ibid. col. 2. *a.* Tollat grabatum suum, regat cor suum. 3. MS. regat corpus suum.

Ibid. d. & PAG. 461. *col.* 1. *a.* Ecce fortior est Paulus vētura morte. *lege*, Ecce fortis est.

PAG. 461. *col.* 1. *c.* Nunquid fortè quia malignus quādo obuiam fit iusto in fico angusto. *lege*, vico.

Ibid. col. 2. *c.* Quomodo nobis proponit hæc, quando ipse non fecit? Ac imitationem suam nos hortatur. 3. MS. quæ ipse nō fecit? *&* *lege*, Ad imitationem, *&c.*

PAG. 462. *col.* 1. *a.* Quomodo enim aues ad muscipulam, aut pisces ad hamum non pascuntur, sed capiuntur. *dele*, non. 4.

PAG. 464. *col.* 2. *a.* Liberauit profectò & a diebus suis. 4. MS. Liberatus est profectò.

Ibid. d. Oblitus eras manducare panem tuum: sed iam de illo crucifixo commemorabimur. *&c. lege*, sed iam illo crucifixo, *&c.*

Ibid. Ego perpendo numum & fidem. *lege*, Ego appendo. 4.

PAG. 465. *col.* 1. *a.* volumus reparare: quando, *&c.* 3. MS. separare.

PAG. 466. *col.* 2. *c.* Nō enim quia ego cecidi, & tu senuisti: viges ad me liberandū, qui viguisti. *&c. le.* Nā viges ad me liberandū. 2.

PAG.467.col.2.d.Nônne cathenati, potius compediti? *lege*, potius quàm compediti.4.

PAG.468.col.1.d.post illas pressuras annunciabatur in Siō nomen Domini.4.MS.annunciatur.

*Ibid.col.*2.a.Ergo si ecclesia speculatio, vbi iam annunciatur nomen Domini.*lege*, ibi iam.4.

PAG.469.col.1.d.Et annunciauit, nec vacua fuit vox ista. *aliàs*, nec tacuit vox ista.3.

*Ibid.col.*2.d.nihil horum stat antequam veniat erit.*lege*, antequā veniat non erit.4.

PAG.470.col.2.b.ideo mihi annuncias exiguitatem dierū meorum.*lege*, annuncia.

PAG.471.col.1.a.Et si exterior renouatur de die in diem.*le*.Et si exterior homo noster corrūpitur, sed interior renouatur. *&c*.

*Ibid.d.*Metuendum ne nos serui Dei simus, & filij nostri ibi futuri sint non nos.4.MS.& filij nominati.

*Ibid.col.*2.b.præmitte fœnus quos sequaris, præmittendo non efferendo.*lege*,non efferendo.4.

*Ibid.c.*Benedicat anima mea Dominum.*lege*,Benedic.

Ibid.d. videat si debet alium benedicere præter Dominum. *al.* si debet aliud benedicere.4.

PAG 472.col.1.b.Non te excitet cogitatio flagitij, non te excitet depositio furti.*al.*dispositio.

*Ibi.d.*Quid? quod ille donauerat? 4.MS.quod ille nō donauerat?

Ibid. Pro quibus bonis? Primò, quia es cum non esses.4.MS.*nō habent*,cum non esses.

PAG.475.col.2.c.De alio enim dictum est, Omnipotenti te da. *lege*,Omni petenti te da.4.

*Ibid.*Et si diu non inuenitur: diu quære, & inuenies. 4. MS. Et si diu inuenitur.

*Ibid.*Si non vobis,inquit, spiritualia seminauimus.*lege*,Si nos vobis.

PAG. 476.col.1.b.Qui donat histrionibus, qui donat aurigis. *al.* auguribus.2.

PAG. 477. col. 2.a. Quia & quod viuimus in flagellis & corruptione mortalitatis, de indignatione ipsius est.*al.*& correptione.

PAG. 478.col.1.b. Sed quid est memento? Perseuerat ergo in nos misericordia tua.*lege*, Perseueret.

*Ibid.d.*Quod excelsum est à te, tibi non denegauit. *lege*, non denegabit.

*Ibid.col.*2.b.Gaudeant illi qui timent eum, quia super eo misericordia eius.*lege*,super eos.

PAG. 479. col. 1. b. sic vndique est, vt illi vndique iubiletur sic: vndique benedicitur vt vbique bene viuatur.*lege*, vt illi vndique iubiletur: sic vndiq; benedicitur vt vndiq; bene viuatur.

*Ibid.c.*Die quidem nudiustertiano à nobis quantum meminisse dignamini abundanter refecti estis.*dele*,à nobis.4.

*Ibid.col.*2.a.Erecti ergo auditum sumus magna, læta & pulchra, *&c*.4.MS.magnalia & pulchra.

PAG.480.col.1.a. & adhærentes eidem de recto ad rectū, non iam vituperent.*al.*& adhærentes ei de non recto ad rectum.G. *habet*,eidem directo.

*Ib.c.*beati misericordes, quoniā ipsi Deū videbūt.*le*. mūdicordes.

*Ibid.*Si enim cum fœda sis, tibimetipsi displices, pulchro iam places.4.MS.tibimetipsi adhuc displices.

*Ibid.col.*2.b.Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.*lege*,esse se æqualem.

PAG.481.col.1.b.Quomodo fecit hoc vt indueret se sicut vestimentum,& lumen ecclesiam.3.MS.& lucem ecclesiam.

*Ibid.c.d.*Ergo & in extenta pelle multū, longè es à facilitate Dei. *lege*,Ergo & in extendendam pellem.4.

PAG.482.col.2.c. Non enim sic Deus protegit vt quasi subleuetur ab eo quem protegit.MS.vt quasi sustentetur.

*Ibid.d.*deinde nos qui viuimus simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Christo in area.*lege*,in aëra.

PAG. 484. col. 1. a. Nostra dilectio pennæ nostræ sunt, sed ille ambulat super pennas ventorum.*al.*sed illa.4.

*Ibi.& b.*Habentes latitudinē qua bene operamur, & longitudinē qua perseueramus.4.MS.quia, *vtrobique*.

*Ibid. b.*Profundum autem dixi, vbi fixa erat pars crucis, & nō videbatur, vnde resurgebant quæ non videbantur. *lege*, quæ videbantur. 2.

*Ibid.col.*2.b. Super firmitatem ipsius terræ, quam ei supponit vt contineretur, quæ latet fortè oculis nostris.*lege*, quam ei supposuit vt contineretur, quæ latet fortè oculos nostros.

Ibid. d. Merito ibi firmati, non inclinabimur. *&c*.4. MS.Meritò quia ibi firmati.

Ibid. Qui emittit fontes.*lege*,emittis.

PAG.485.c.2.d. Qui protegit in aquis superiora eius.*le*.protegis.

PAG.486. col. 2.a. & ex eorū ministerio & nos aliquid discimus. *lege*,discemus.

*Ibid.d.*Est quidam meatus, quasi profundus locus.*al.*metus. 4.

PAG. 487.col.1.a. Quam multi modò, & falsi.*lege*, falsi.

Ibid. Quid ergo quia iam fluctus amarissimi modum acceperūt. vt liceat nobis talia etiam libere?4.MS.libere prædicare?

*Ibid.b.*Ergo conuallis est: gratia Dei fons est.*le*.& gratia.4.

Ibid. col. 2.a.b.Itaque ne acciperetur aliquis nō de medio, sed de suo manans.4.MS.aliquis mons non de medio, *&c*.

*Ibid.b.*tamen hoc volebat vt medius inter montes curreret. *aliàs*, medios.4.

PAG.488. col.1.a. nisi in illa vanitate compaginis omnes gentes significarentur.*lege*,vnitate.

*Ibid.col.*2.c.Fluunt enim & illi aquæ, inde bibit lepus, inde onager.*lege*,& illis aquæ. 3.

PAG. 490. col.1.a. Audiantur quia petræ audiuntur. *al.*quia potram audiunt. 3.

PAG.491.col.1.d. sic de illo quem iuberis quærere dictum est. *al.*quem tu debes quærere.4.

Ibid.col. 2.a. Ille enim petit, & in voce petentis agnosce cui des. 4.MS.agnoscis.

*Ibid.*Ille autem quanto minus petit, tanto magis tibi vigilandum est vt præoccupes petiturum: aut fortè modo non petiturum, & aliquādo donaturum vel damnaturum. *dele*, donaturū vel.

*Ibid.c.*Sic & in loculis habendis, & in exigenda quodāmodo annona, non petendo, sed præbendo indigentiam suscepit. *lege*, non petenda sed præbenda. 3.

*Ibid.*Suscipit enim Zachæus, & gaudet.*le*. Suscipit eum.4.

PAG.492.col.2.c.Videtur autem cādidatio esse seculi huius, modò nitentis & fugientis in pompis suis.*le*.fulgentis.

*Ibid.d.*sed in vitam quandam communem. *le.* sed ite in vitam.4.

PAG.493.col.1.a.Vel fratres eius Andreas, *&c.lege*, Vel frater.

*Ibid.c.*non pro pagano habere debent cedros Libani.*lege*, nō pro magno habere.4.

PAG.494.col.1.a.ipsa enim sapientia dicit, Quærunt me mali, & non inuenient. Quærent & non inuenient. Et quare? Oderūt enim sapientiam.MS.*habent*, ipsa sapientia dicit, Quærent me mali, & non inuenient. Oderunt enim sapientiam.

Ibid. col. 2. c. qui dixerit de litera singularis non debet habere in capite nomen diaboli.*lege*,de litera singulari.

Ibid. & angelos præuaricationis putatis me aliquid contrariū dicere.*lege*, putet iis me aliquid contrarium dicere.

*Ibid.d.*ortus est sol, & accepit eam.4.MS.recepit.

PAG.496.col.1.a. nōnne accendit lucernam carnis suæ, dū pendet in cruce, & quæsiuit perditam dragmam?*le*. dum pēderet.

Ibid.d. Qui adhuc in ista terra est morientium, nōdum est in terra viuentium qua transitur.4.MS.transit.

*Ibid.col.*2.d. Iam modo audite, intelligite, cauete: ipse tuum obseruabit caput, & tu eius calcaneum. *le*.ipsa tuum.

PAG.498.col.1.c.Sic est fictus vt illudatur, hic ad hunc locum. *&c*.4.MS.vt illudatur huic, ad hunc locum, *&c*.

*Ibid.d.*Si ergo aliquis magnus procurator offendat, & in pœna domini sui, *&c.dele*,in.

*Ibid.col.*2.d.Nam illi quando boni? Probatur illis.*aliàs*,Nam aliquando bonitas probatur illis.

PAG.500.col.1.b.c. Præmissa enim laude inuocatio sequi solet, vbi desideria peccator allegat.4.MS.peccatorum allegant. *vel*, peccatorem alligant.

*Ibid.col.*2.a.Sic enim mites iocundantur, qui non amaro zelo eos iam bene operantes æmulantur.MS.tam bene.

*Ibid.c.*Ac per hoc qui diligitur etiam præsens quæritur, dū charitate perpetua ne fiat absens optatur.*al.*agitur.4.

Ibid.d. Qui est misit me ad vos, quod ex aliquantulacunq; particula rara pura mens capit.*dele*, pura.4.

PAG.501.col.2.b.quod ex ipso verbo præcepto impleto daturus esset aliquid æternum.MS.verbo & præcepto.

PAG.502.col.1.a.Verba dixit Dei corripientis vel arguentis reges ne læderent sanctos patres. 4.MS.ne negligerent.

PAG.503. col.1.a.Sed ea conscripta sunt in illa historia, quæ secundum intentionem scribemus, in quo, *&c*. *lege*, scribentis.

*Ibid.d.*Quis sapiens & indiget hæc?*lege*,intelliget.

PAG. 504. col.1.a. Libera enim laudatio, à lege narrantis & texentis historiam.*lege*, Libera enim est laudatio.

*Ibid.col.*2.a. Vbi non solum intelligendum est Dei seruos & electos filios promissionis, *&c.dele*,non solum.4.

Ibid.c. Vt

Ibid.c. Vt hoc ergo tanquam in corpore psalmi. &c. dele, hoc. 4.

PAG. 507. col. 2. d. mellusque purgantur inuocato Deo, quã firmantur irritato Deo. 4. MS. quàm firmantur irato.

PAG. 508. col. 2. a. Qui fecit magnalia in Ægypto; mirabilia in terra Chanaan. 4. MS. in terra Cham.

PAG. 509. col. 2. d. sed in creatura temporalibus motibus. &c. le. sed in creaturæ.

PAG. 510. col. 1. b. qui eruit nos de potestate tenebrarum, & trãstulit in regnum filij claritatis suæ. lege, charitatis. 4.

PAG. 511. col. 2. b. Sacramento enim tanquam rubri maris, baptismo scilicet Christi sanguine consecrato, in sequentibus Ægyptiis peccata delentur. 4. MS. insequentes Ægyptij. *Sed præfero lectionem antiquam, faciendo*, insequentibus, *vnam vocem*.

PAG. 512. col. 2. d. Esurientes & sitientes erant, anima eorum in ipsis deficit. Sed quare deficit? le. defecit. *vtrobique*.

PAG. 514. col. 1. a. Quemadmodum superbis resistit, humilibus gratiam dedit. lege, restitit. 3.

Ibid. col. 2. d. non possunt exercere hoc argentum, nisi quæstionibus inquietati hæreticorum. 4. MS. nõ possunt plenè exercere.

PAG. 515. col. 1. c. Iniquitas illa garriens contra vnitatem, & cogens manifestari veritatem, victa oppilabit os suũ. le. conuicta.

Ibid. col. 2. d. Neutro illi titulo similis præter quod hic etiam positum est. 4. MS. Ne vltra.

PAG. 516. col. 2. b. sed quia vlciscendi libido vitiosa est, magisque ad iudicem pertinet inter malos hoc discernere. lege, inter alios. 4.

PAG. 518. col. 1. b. Sed quia non tenuit adoptationem in familia Dei. lege, adoptionem.

Ibid. d. Nunquid etiam de his quæ in suis post mortem cuiusque contingunt, vllus mortuos tangit dolor? al. vllos mortuos. 4.

PAG. 519. col. 2. c. Modò quippe maledicta delectant. lege, malefacta. 4.

PAG. 520. col. 2. c. Nec aliud pater, aliud filius, &c. aliàs, Nec alios pater, alios filius. 4.

Ibid. col. 2. a. An & hoc in membris eius, hoc est, in sanctis eius apertius intelligitur? lege, aptius. 3.

PAG. 522. col. 2. a. Et respondit testimonium de hoc psalmo. lege, interposuit. 4.

PAG. 523. col. 1. b. c. Et iste est totus titulus, simplex sine figura quæstionis, sine vllo modo difficultatis. lege, nodo. 4.

PAG. 524. col. 2. a. Hinc sedet ad dexteram Dei patris resurgendo vbi fuit. MS. Hinc sedit.

PAG. 525. col. 1. c. Viderunt eum, & qui crediderunt, &c. le. eã. 4.

Ibid. col. 2. a. Discernamus, discutiamus. al. discamus. 4.

PAG. 528. col. 1. c. Hæc actio quietorum, hæc cura securorum. al. seculorum.

Ibid. col. 2. a. & quales tunc oportet, cum omnes iusti congregabuntur, excludat. 3. MS. excludi.

PAG. 529. col. 1. b. vt etiam plurimi qui non dimiserunt omnia sua, &c. 4. MS. qui dimiserunt omnia sua, &c.

PAG. 530. col. 2. d. Custode illo qui condidit secula. al. custodit. 4.

Ibid. Non enim frondebit & virescet. 4. MS. frendet.

PAG. 531. col. 1. d. Vobis dicitur pueri Dominici. 4. MS. pueri & Domini.

PAG. 531. col. 2. b. & sicut arena in ora maris misericordem atque innumeram multitudinem à sinistris fictilibus atque amaritudine impia segregat. lege, fluctibus. 4.

Ibid. d. eadẽ se verbis agere quæ illic factis agebantur. al. figuris. 4.

PAG. 533. col. 1. b. Illis enim qui crediderũt ex Iudæis, in quorum numero principaliter Apostolos inuenimus, in angulari lapide copulantur. lege, copulamur.

Ibid. col. 2. d. qui estis domus Iacob secundum professionem hæredes. lege, promissionem.

PAG. 535. col. 2. b. seductus forma & cõmotus auctoritate quasi sapientium institorum. MS. institutorum.

PAG. 536. col. 1. a. & quicquid eisdem lineamẽtis formatũ conspicit. lege, & quicquid non eisdem. 4.

Ibid. a. b. Sed enim & nos pleraque instrumenta & vasa ex huiusmodi materia vel metallo habemus in vsum celebrandorum sacramentorũ, quo ipso ministerio cõsecrata, &c. le. quæ ipso.

Ibid. col. 2. a. qui ad illum in Christo cæteros imitatores præirent. 4. MS. cæteros imitaturos.

PAG. 537. col. 1. d. non expectaui vt prius amitterem bona temporalia, quibus malè vtebar. aliàs, oblectabar. 4.

Ibid. col. 2. a. & me non solum excruciari aduersantibus huius seculi. lege, aduersitatibus. 4.

Ibid. terrenus nondum ad fruendum stabilibus bonis. aliàs, ad fruendum his talibus bonis. 4.

PAG. 540. col. 1. b. facilimè refelleretur ipsa confessione verborum. lege, contextione. 4.

Ibid. col. 2. c. Nec quisquis secundum quendam modũ dici potest angelus bonus, sic à me cogitetur, ait, vt in eo confidere debeam. dele, ait. 4.

Ibid. d. quia illic ipse plus populus, quod est corpus Christi persecutores sensit; de cuius genere caro illa suscepta & suspẽsa est, pro qua factum est quicquid, &c. lege, de quorum genere caro illa suscepta & suspensa est, & pro quo factum est. &c. 4.

PAG. 541. col. 1. a. fecerunt eum nobis in passione dulciorem: lege, nobis ipsa passione. 4.

Ibid. col. 2. a. Illa confessio laudis est admirabilis vsq; ad domum Dei. 4. MS. Illa confessio laudis Dei.

Ibid. b. non vulnera medico ostendens, sed de præcepta sanitate gratias agens. lege, percepta.

PAG. 542. col. 2. c. Quicunque molitur inimicorum sanguinem fundere. 4. MS: *non habent*, Quicunque molitur.

Ibid. reuocat ad viam, si audiatur vox ista diuina. 4. MS. reuocat ad vitam.

PAG. 544. col. 1. a. An ideò mens altitudine inflatur, vt humilitatem lingua mentiatur? 4. MS. humilitate.

Ibid. c. Omnium autem quæ retrò oblitus. &c. lege, Vnum. 4.

PAG. 545. col. 1. b. In hac autem via Domini, id est, in fide quia quisquis ambulat. lege, in fide pia. 4.

Ibid. col. 2. a. Diceremus ergo nos nulla Græcorum sapientiũ auctoritate teneri. aliàs, terreri. 4.

Ibid. d. sed peccatum meum per bonum mihi operatur mortem, nisi adiuuetur gratia. dele, meũ. 4. & lege, nisi adiuuet gratia. 3.

PAG. 546. col. 2. b. Neque enim corrigit viam suam frater eius senior. 4. MS. corrigeret.

Ibid. c. d. Sed indebita Dei misericordia sanatur debita nostra miseria. 3. MS. sanantur debita nostra vulnera.

Ibid. d. Et hoc vnde posset, nisi eum auersum ad seipse conuerteret, cui dicitur, Deus tu conuertens viuificabis nos. 4. MS. tu conuersus.

Ibid. Continuo diuinum quæsiuit auxilium. Nam in corde eius, &c. 4. MS. auxilium, ne in corde eius.

PAG. 548. col. 2. c. si penitus iam non esset, mortuus non oraret. lege, si penitus esset mortuus, non oraret. 4.

Ibid. non pro ea seruata præmium, sed vt seruetur auxilium. lege, non vt pro ea seruetur præmium. 3.

Ibid. d. hoc alio loco repetens ait, mandata nta. le. alio modo. 4.

PAG. 549. col. 1. d. Vtinam quàm multis clara sunt, tam multis clara sint. lege, tam multis chara sint. 4.

Ibid. col. 2. d. Concupiscentia itaque sapientiæ deducit ad regnũ. 3. MS. ad regnum perpetuum.

PAG. 550. col. 2. c. & consolatio mea iustificationes tuæ. lege, & consilium meum.

PAG. 551. col. 1. b. & eius à Iudæis irrisam crucem tanquã humilitatis Christianæ medicinam. lege, totamq; humilitatis, &c. 4.

PAG. 552. col. 1. b. tãquam diceretur ei quomodo istam viam cucurristi, diligendo & Dei iudicia non obliuiscendo, &c. aliàs, viam veritatis eligendo & Dei iudicia, &c. 4.

Ibid. d. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatares cor meum. lege, dilatasti. 4.

PAG. 553. col. 1. a. sed secundum testamentum nouũ, de quo scriptum est per Hieremiam prophetam. al. nõ secundum, &c. 4.

Ibid. in die qua apprehendi manum eorum, cum educerem eos. 4. MS. vt educerem.

Ibid. col. 2. b. Sed quia & hoc non valet viribus propriis. 4. MS. minus valet.

PAG. 554. col. 2. b. Proinde magni interest, cum aliquid boni facimus. 4. MS. Proinde magnæ. Interest cum aliquid, &c.

Ibid. Officium quippe nostrum, non initio sed fine pensandum est. aliàs, non officio. 4.

Ibid. d. Nam quid tam optãdum est hominibus, quam vt eis placeant, quæ debeant imitari? 4. MS. qui se debeant, &c.

PAG. 555. col. 1. d. Nimirum de superiore sensu etiam iste ducẽdus est. aliàs, discendus. 6.

Ibid. col. 2. b. atque ita malè suspicari non debet quilibet non videndo quod latet. 4. MS. atque ita male suspicari eum libet quidlibet non videndo quod latet.

PAG. 556. col. 1. d. vel etiam martyrij palmam quam perdiderant reparata confessione sumpserunt. al. repetita confessione.

PAG. 557. col. 2. c. Hæc me consolata est in humilitate mea, quoniam verbum tuum viuificabit me. 4. MS. viuificauit.

*Ibid.d.*quamuis Deus faciat certa diſpoſitione, *&c.*4. MS.quamuis hæc Deus faciat.

Ibid. & PAG. 558.*col.*1.*a.* Hæc ſcilicet ſpes quæ data eſt humilibus.4.MS.quæ dicta eſt.

PAG.558.*col* 2.*a.*memor fui iudiciorum tuorum ſuper vaſa iræ quæ parata ſunt in perditionem. 4.MS.quæ perfecta ſunt.

PAG.560.*col.*1.*c.*In cuius gratiæ ſcientia vt perficiatur adiungit. 4.MS.vt proficiatur.

Ibid.d. Quando autem bonum opus quod lex imperat fit timore pœnæ,non amore iuſtitiæ.4.MS.non delectatione.

*Ibid.col.*2.*c.*tunc vtilis erit ſcientia, qua innoteſcat etiam ſibi homo quid ipſe meruerit. *al.*quia innoteſcet.4.

PAG.561.*col.*1.*a.* Docet ergo Deus ſuauitatem inſpirando delectationem.*lege*,delectationem charitatis.4.

Ibid. quando Deus ea docet, ſic docet vt ea ſciendo ſciamus aperiendo veritatem, ſic docet vt faciendo faciamus inſpirando ſuauitatem.4.MS. *habent*, ſic docet vt ſcienda ſciamus aperiẽdo veritatem,ſic docet vt facienda faciamus, *&c.*

PAG. 562. *col.* 1. *b.* Quoniam ſi operatoria Dei potentia rebus ſubtrahatur: nec aliquid, *&c.lege*, ſubtrahatur, intereunt: nec.*&c.*4.

*Ibid. col.*2.*a.*qui iam ſic intelligit,& qui eloquia Dei ſe cuſtodiſſe ante iam dixit.*al.*qui iam ſcit intelligere.4.

PAG.563.*col.*1.*b.*Quam multa multitudo,*&c.le.* [illegible] magna.4.

Ibid.d. Sine ergo generatio,qua hic in Dei filios adoptamur.*lege*, regeneratio. 4.

*Ibid.col.*2.*d.*Fiat ergo cor immaculatum membrorum & corporis Chriſti.4 MS.fit ergo.

Ibid. Ita donata nobis regeneratione, adiuti confeſſione, fuſa precatione, fiat cor noſtrum,*&c.al.* adiuncta confeſſione. c. & 4.MS.*habent.* fit cor noſtrum.

PAG.564.*col.*1.*b.* Acceperat enim reſponſum diuinum, non ſe guſtaturum mortem,donec videret, *&c.* 4.MS.niſi videret.

PAG.567.*col.*1.*d.*vt eã non tãquam ſeruus ſine amore metuerẽ, ſed caſto amore vt filius diligerem, *&c.le.* ſed caſto timore. 4.

*Ibid. col.*2.*c.* Erat enim lumen verum, non quod illuminatur vt homo.2.MS.non quo illuminat homo.

PAG.568.*col.*2.*b.*ſicut martyres dicũt à patre ſibi,cuius donum eſt,*&c.*4.MS.cuius hæres eſt.

PAG.569.*col.*1.*d.* Et Apoſtolus, Cogitationibus ait accuſantibus aut etiam excuſantibus.4.MS.defendentibus.

PAG.570.*col.*1.*d.*ſed ligna,fœnum,ſtipulam ædificat, nõ tamen reſpuit,nec cœptum deſerit fundamẽtum. MS.nec receptum.

PAG. 571.*col.*2.*c.* Miror autem omnium quos in promptu habere potui codicum nũquam me legiſſe.*le.*nuſquã me, *&c.*4.

PAG.572.*col.*1.*d.*qui ignorantes Dei iuſtitiam & ſuã quærentes ſtatuere.4.MS.& ſuam volentes conſtituere.

*Ibid.col.*2.*b.*Omnem,inquit,viam iniquitatis odio habui.4. MS. viam iniquam.

*Ibid.c.*Cælum & terra viſibilia opera eius,dicunt, *&c.aliàs*, & inuiſibilia opera.4.

Ibid.d.& PAG.573.*col.*1.*a*,Hæc ipſa quæ præcepit Dominus, & quæ iubet vt cogitentur.4.MS.& quæ iubetis vt cogitem.

PAG.574.*col.*1.*c.*Nam quæ fuit cauſa vt hoc Apoſtolus diceret? 4 MS.quæ fuit cura.

Ibid. col. 2. *a.* In quo corrigit adoleſcentior.*&c.*4.MS.iunior.

*Ibid.b.*Ideo dixit,& viuam,quia ſi eo vſq;,*&c.al.* quaſi eo vſq;.4.

PAG.575.*col.*2.*a.*& magno vrgente orationis affectu non expectetur,*&c.al.*ſurgente.4.

*Ibid.c.*Et vltimum tẽpus iudicij nõ erit ſine miſericordia, quia coronat te,ait pſalmus,*&c.* MS.qui coronat.4.

PAG.578.*col.*1.*b.*Ipſe enim rectos faciet curſus tuos.4.MS.greſſus tuos.

*Ibid.col.*2.*d.* Breuis pſalmus eſt, & valde vtilis ad cantandũ nobis.*dele*,ad cantandum nobis. 4.

PAG.579.*col,*1.*c.*honores altos cogitabant, viã humilitatis non cognoſcebant.*al.*nec cogitabant.4.

*Ibid.col.*2.*a.*Excedẽs enim mente omnem humanã fragilitatem, omnẽ ſeculi temporalitatẽ,omnia quęcunq; naſcẽdo & occidẽdo euaneſcũt trãſeuntia,hic habitabat corde,*&c.dele*,hic.4.

PAG.580.*col.*1.*d.*conuertis te ad aliud diſſuadendi genus.3.MS. ſuadendi.

PAG.582.*col.*2.*a.*Aſcenſus enim vtilis nobis non poteſt eſſe,niſi primò humilitatis à cõualle plorationis,*&c.al.*humilitate.4.

*Ibid.c.*Venientes autem venient in exultatione, portãtes germina ſua.4.MS.ſemina ſua.

PAG.583.*col.* 1.*a.* At verò qui iſtis inanibus omnibus aut non vtuntur.*dele*, manibus. 4.

Ibid.c. Quære vnde cecidit,ſuperbia cecidit.4.MS. Quære? Vnde cecidit:ſuperbia cecidit.

PAG.586.*col.*1.*a.* Quiſquis ibi non ſcandalizatur, in ipſa eccleſia & in carne Chriſti, à luna non vritur. 4. MS. Quiſquis ibi ſcandalizatur.*&*,à luna vritur.

Ibid.b. Nunquid non iſte ſol omnibus impiis oritur,illo inſtituẽte de quo dictum eſt.4.MS.illo inſtruente.

Ibid.b.c. Omnis autem homo quamuis iam crediderit in Chriſtum,aut ibi errat,aut ibi,ſi non, *&c.lege*, aut ibi errat, aut ibi non errat,ſi non,*&c.*4.

*Ibid.col.*2.*c.*in tribulationibus, ipſa non cadat deficiendo. *aliàs*, non cedat. 4.

PAG.588.*col.*1.*d.*perducere infirmitatem mentis ad cogitãdum idipſum.*al.*aciem mentis.4.

*Ibid.co.*2.*b.*Vt autẽ tu efficiaris particeps idipſum.*le.*in idipſum.3.

Ibid. promiſſum eſt autem Abrahæ & Iſaac & Iacob quod ex ſemine eorum.*&c lege*,in ſemine.4.

Ibid.c. quia tu modò fluctuas, & mutabilitate rerum & veritate mortalitatis, *&c.lege*,varietate.4.

PAG.589.*col.*1.*a.*quãtis voluptatib.immutatur.*al.*voluntatib.4.

*Ibid.col.*2.*a.*Mutatur enim & vertitur, ſi non participet eius qui eſt idipſum.*lege*,ſi non participatio eius.4.

Ibid.b Non pertinet ad Iſraël,qui nõ eſt videns Deum.4.MS.non pertinent ad Iſraël,qui eſt videns Deum.

Ibid.c. Verè quia erant ibi iuſti inter malos, quam diu nobis, omnes mali videbantur.*lege*,quando nobis. 4.

PAG.591.*col.*2.*a.*Iam verò quoniã ipſe qui in cęlo poſitus eſt,& carne ſuſcitata immortalis.4.MS.& carne ſubſiſtit immortalis.

PAG.592.*col.*1.*a.* Quomodo omnis qui deficit non deſcendit, ſed cadit.4.MS.non aſcendit.

*Ibid.col.*2.*c.*ipſis verò vocatis Iudæis & Græcis Chriſtũ Dei virtutem & Dei ſapientiam, vt iam ſit ſeruus populus, & ſit ancilla eccleſia.3.MS.& Dei ſapientiam. Vtinam ſit.*&c.*

PAG.593.*col.*2.*a.* Magnus ſenſus eſt videre quando vapulat, & quando illi bene eſt.*lege*,videre quia vapulat & quãdo,*&c.* 3.

PAG.595.*col.*2.*c.*Præceſſerunt quidem membra quędã de corpore illo de quo & nos ſumus, quæ poſſunt eſſe in veritate & cantare.4.MS.quæ poſſunt veritate cantare.

*Ibid.d.*Reſpexerunt in quaſdam tribulationes. 4.MS. Reſpexerũt enim quidam tribulationes.

PAG.596.*col.*2.*d.*Moretetur enim more Ægyptiorum, nõ trãſiret more Iſraëlitarum.*aliàs*,morte Ægyptiorum.*&*,exemplò Iſraëlitarum.4.

PAG.597.*col.*1.*c.* Omnino ſic preſſi ſunt, vt pene viui conſentirent.4.MS.conſiſterent.

*Ibid.col.*2.*d.*Quære, quare:nihil occurrit.*lege*,Quære,quære.3.

PAG.599.*col.*1.*d.* aut quid ſint montes, niſi tumores terrarum? *lege*,aut quid ſunt montes. 4.

PAG. 600.*col.* 1.*b.* Modo tamen tu vide quos montes ames. 4. MS.quos colles ames.

*Ibid.col.*2.*a.*ſed quaſi ſerui Chriſti, facientes bonam voluntatem Dei ex animo.*dele*,bonam.

*Ibid.d.*aut quia ſic reprehendimus ſuperbiam dominorum, *&c.* *aliàs*,ſic repreſſimus.4.

PAG.602.*col.*2.*b.*Gemimus in ſpe,conſolamur in re. MS.*habẽt*, Gemimus in re,conſolamur in ſpe.

*Ibid.d.*Iam ergo redempti in via non teneamus inſidiãtes hoſtes noſtros.*lege*,non timeamus.

PAG.604.*col.*1.*b.*Dicunt ergo inter gentes Hieroſolymitani captiui,Hieroſolymitani redituri.3.MS.redempti.

PAG 606.*col.*2.*d.*ipſe intellectum aperit, ipſe ad fidem applicat ſenſum veſtrum.*al.*amplificat.4.

*Ibid.col.*2.*a.* Cuſtodiebat,cautus erat,vigilabat, *&c.*4.MS.cuſtos (erat.

PAG.608.*col.*1.*b.*Gemuit illos eccleſia,parturit illos eccleſia. *le.* Gemit illos.4.

PAG.609.*col.*2.*c.*Qualiter me Deus benedicet?4.MS.Aliter me Deus benedicit.

PAG.610.*col.*1.*a.*niſi neſcio quid viderent quo ſe tenderent.*lege*,tenerent.3.

*Ibid. col.*2.*c.*Et omnes hærentes corpori Chriſti & effecti membra Chriſti.4.MS.Ecce omnes.

*Ibid.d.*ne exilium,ne damnatio,ne carcer, ne aliqua tribulatio.4. MS.ne damnatio carceris.

PAG.612.*col.*1.*c.*Quæro enim quæ ſint lateta domus? Quid dicam? Parietes ſunt quaſi lapides fortes. MS. Quid? Dicam ne parietes ſunt quaſi lapidei forte.

*Ibid.col.*2.*a.*

*Ibid.col.*2.*a.*Ergo ipsa coniunx,& ipsi filij. MS.& ipsi filij.

PAG.613.*col.*1.*a.*nescio qua ibas,& non ex Sion.*dele*,& non ex Sion.4.

*Ibid.b.*Fortè filij per te nascuntur spiritaliter de ista matre, qui sunt in nouellis oliuarum.*&c.*4.MS.vt nouellæ.

*Ibid.d.*Optandum illi fortè erat vt moreretur.*al.* certè erat 4.

*Ibi.c.*2.*c.*Mortē portamus infirmitate corporis.3.MS.infirmitatē.

PAG.614.*col.*1.*a.*Veniens non ibi inuenit quod manducet.*lege*, Esuriens Dominus non ibi inuenit.4.

*Ibid.c.*Nam qui pertinaces sunt,perseuerātes in malitia.*dele*,perseuerantes.4.

*Ibid.col.*2.*c.*Sobrij estote iustè & nolite peccare.*lege*, Sobrij estote & iusti.4.

*Ibid.d.*Et quid? Cum odisse cœperit, incipit velle criminari. *&c. aliàs*,Et qui cum audire cœperit.4.

PAG.715.*co.*2.*c.*Ligantur duo,& mittuntur ad iudicem,latro& colligatus.*al.*& collega eius.4.

PAG.616.*col.*1.*b.*Iustificas te,accusas Deum qui fecit stellas,qui ornauit cælum.*al.*qui ordinauit.4.

*Ibid.c.*Sion ecclesia est.Et qui intrant in ecclesiam fictè, oderūt ecclesiam.4 MS.*non habent*,Et qui intrant,&c.

*Ibid.d.*Non replebit manum suam messor.4.MS.repleuit.

PAG.617.*col.*2.*a.*Quæ autem spes est? Quoniam apud te propitiatio est.*aliàs*,Quare autem spes est? 4.

*Ibid.*Quam legem? Quæ reos facit?*lege*,fecit.4.

PAG.618.*col.*1.*b.*Ab illis enim peccatis linguæ minutissimis quis abstinet?*aliàs*,immanissimis.4.

PAG.619.*col.*2.*c.*& faciendo cætera non illi dimittitur & illud quod non timebat.*al.*& illud quod tenebat.3.

PAG.620.*col.*1.*b.*quod est verum templum,cuius illa imago erat.*dele*,illa.

PAG.621.*col.*1.*b.* Omnia in vno corpore cum operantur si sit ibi sanitas.*aliàs*,cooperantur.4.

PAG.622.*col.*1.*b* & ille qui medicus venerat sanare tumores nostros,& ferre infirmitates nostras, continuò ait, *&c.* 3.MS.& patefacere infirmitates nostras.

PAG.623.*col.*1.*a.*Mater enim ecclesia Dei est, vnde illi separati sunt,qui lactari & nutriri debebant.*al.*vbi lactari.4.

*Ibid.col.*2.*d.*Cresce,erunt validæ vires tuæ:& videbis.*&c.*4.MS. Cresces.

PAG.624.*col.*2.*a.* Et noui quidem esse debemus, quia vetustas nobis obrepere non debet.4.MS.nouis obrepere.

*Ibid.b.*Sed quia non præceptum illi erat,sed tantum in potestate datum illi erat.4.MS sed tantum in potestate illi datus est.

*Ibid.d.*Ergo ad hoc memento,vt impleatur quod promisit.4.MS. vt impleat.

PAG.625.*col.*1.*b.* Super quem requiescet spiritus meus? Super humilem.*&c.lege*,nisi super humilem,*&c.*

*Ibid.col.*2 *a.*Sed vide quid sis facturus locum Dño. *le.* quis sis.3.

Ibid.& diceret,offendit me quidam in domo tua.*le.*quiddam.4.

Ibid.b. Si autē aperueris & intrauerit, non peries amando te, sed inuenieris cum amante.*lege*,non peries amando tu, sed inuenieris cum amato.4.

*Ibid.d.*Et requiem,inquit,temporibus meis. 4.MS. nec requiem.

PAG.626.*col.*1 *a.* Ista cogitatione quasi confricans frontem.4. MS.Ista delectatione.

*Ibid.c.*Domus ergo Dei futura, in imagine prophetiæ prædicata est.4.MS.Domus ergo Dei in futurorum imaginem.

*Ibid.col.*2.*a.*Si enim superbierat & primus populus Iudæorū dicens.*lege*, Sic enim superbiebat.

PAG.627.*co.*1.*a.*Tu & arca sanctificationis tuę.i.exurge,vt exurgat & arca sanctificationis tuę.3.MS.exurge,& exurgat & arca.

*Ibid.*Ipse caput nostrū: arca eius ecclesia eius.Surrexit prior,surgat & ecclesia. *lege*,surget.G.

PAG.628.*col.*1.*a.*Sed ideo dictū est,& ideo promissum est,quia prædicauit Deus. Quid nisi credituros?*al.*Quibus nisi credituris?4.

*Ibid.b.*ipsa est & Hierusalem ad cuius pacem currimus,quæ non in angelis,sed in nobis peregrinatur,quæ ex parte meliore expectat partem redituram.*aliàs*, quæ partem meliorē expectat ex parte reditura.

*Ibid.col.*2.*d.* Ergo pauper Dei in animo est nō in sæculo. 4.MS. non in sæculo.

PAG.629.*col.*1.*d.*Vnde cessit mundus hic pulchritudini? 4.MS. Vnde cedat.

*Ibid.col.*2.*b.*Sonuit per orbem terrarum.*&c.*4.MS. Sonuit per omnem orbem terrarum.

Ibid.& auditus est in orbe terrarum.4.MS.in toto orbe.

PAG.630.*col.*2.*c.*Sed interim illud videat sanctitas nostra. *lege*, vestra.4.

PAG.631.*col.*1.*d.*Nam illi abhorrētes à verbo.4.MS. aberrātes.

*Ibid.col.*2.*b.*sed à barba descēdere vnguentū ad oram potuit,quæ in capite est vbi aperitur capitium.4.MS.aperitur caput.

PAG.632.*col.*1.*b.*Nam in quibus non est perfecta charitas Christi,& cum in vno sint,non in vnum habitant. Ergo si sunt,odioli sunt.*&c.dele*,non in vnum habitant.Ergo si sunt.4.

*Ibid.*pro murmure precem fundens. *al.* pacem dans. 2.

PAG.633.*col.*1.*c.* & ibi via est in qua ostendam illi salutare Dei, 4.MS. salutare meum.

*Ibid.col.*2.*d.*Dico & angelum bonum, qui nō est lapsus superbia, & diabolus factus est, sed inhæret obediendo ei à quo factus est.*al.*nec diabolus factus est.2.A.*habet*,Et diabolus factus est bonus,& esset,si inhæreret ei obediendo ei à quo factus est.

PAG.637.*col.*2.*d.*Tentatio oculorum non est nisi mēdacium oculorum:habet rem,veritatem nō habet.*le.*habet colorem. 3.

PAG.638.*col.*1.*b.* Dissipatio ex afflictione, dissipantur vt affligantur. 2.MS. Dissipatio rex afflictionis.

PAG.639.*col.*2.*b.* & vacabimus ad videndum Deum in pace.2. MS.in pace æterna.

PAG.641.*col.*2.*a.*Quid potentius, quid excellentius eo de quo dictum est.4.MS.quid excelsius.

PAG.643.*col.*1.*c.*Ergo differendo circa eos scripturas,suspendimus organa nostra.*lege*,differendo.3.

PAG.644.*col.*1.*b.* quæ sic erant tanquam oliuæ pendentes in arbore, ducentibus ventis quasi quadam libertate auræ perfluētes.*lege*,perfruentes.4.

PAG.646.*col.*2.*c.* Quando nascitur cupiditas, antequam robur faciat aduersum te mala consuetudo,cum paruula est,cupiditas nequaquam prauæ consuetudinis robur accipiat, cū paruula est elide illam. MS. antequàm robur faciat aduersum te mala consuetudo,cū paruula est,Nō enim cupiditas nequam prauæ cōsuetudinis robur acceperat.Cū paruula est elide illā.

Ibid.d. nolite libenter colloqui cum voluptatibus vestris.4. MS. cum cupiditatibus.

*Ibid.*In petra ædificamini,si non vultis tolli aut à ventis aut à pluuia.4.MS.tolli aut fluuio,aut à ventis,*&c.*

PAG.647. *col.*1.*d.* Gaudet iniquus in pompa, gaudet martyr in catena.4.MS.in popina.

PAG.648.*col.*1.*b.*Natalitium sanctę & beatæ fœminæ celebras, & fortè felicitatem terrenā desideras.*al.*& fortè celebritatē.4.

*Ibid.c.*ne sic gaudeas vt hæreas,& gaudendo male pereas.*al.* male hæreas.4.

PAG.649.*col.*1.*b.* Sed cū facis ea super quæ vis esse oculos Domini, tunc mereris precibus tuis & aures Domini. 4. MS. Sed cum facis ea super quæ non vis esse oculos Domini,non mereris precibus tuis & aures Domini.

*Ibid.d.*Si aliquid pateris tu inuenis tribulationem.*lege*,Si aliquid potes,tu inueni tribulationem.4.

*Ibid.col.*2.*b.*Tu autem Domine super iram inimicorum extendisti manum tuam.MS.inimicorum meorum.

*Ibid.b.c.*Sed ecce dedi primitias spiritus,& credidi in te.*lege*,Sed ecce dedisti.4.

PAG.651.*col.*1.*c.* Qui cū in forma Dei esset,non rapinā arbitratus esse æqualis Deo. MS.arbitratus est esse.*&c.similiter postea.*

*Ibid.col.*2.*a.*Intellexi cogitationes meas de longinquo.*le.*Intellexisti.

PAG.652.*col.*1.*d.*sed ponam te in specula petræ, & transibo. *lege*,in spelunca.4.

PAG.653.*col.*1.*b.*Nam erat mihi facilitas contemplandi te, quādo in superbia reliqueram te. *lege*, quando non superbia reliqueram te.3.

*Ibid.col.*2.*c.* Nemo trepidet, sed nemo de pennis suis præsumat: quia & pennatos nisi ipse erigat,*&c.al.*nisi ipse regat.4.

PAG.655.*col.*1.*a.* Cum autem placuit Deo, qui me segregauit de vtero matris meæ,reuelare filium suum in me.4. MS. prædicare filium suum.

PAG.657.*col.*1.*a.*Sicut Ioannes, Qui odit.*&c.lege*, Sicut Ioannes dicit.

Ibid.c. Nunquid ergo tales inimicos nostros diligere nos debemus?*al.*diligere non debemus?4.

*Ibidem col.*2.*a.*sic accipiant in vnitate ciuitates suas. *le.*In vanitate.

PAG.658.*col.*1.*b.*& erit sine fine exaltatio. *le.*exultatio.

PAG.659.*col.*1.*a.*Sed quoniā amare vos non possunt, & necesse est,vt qui oderunt mala vobis quærant. 4.MS.oderunt vos.

*Ibid.col.*2.*d.*

*Ibid.col.*2.*d.* Quærit fortè & maleficum.*lege*, maleficium.2.
Ibid. Prauitas sibi connexa dicitur in longum.*le.* ducitur in longũ.
Ibid. Hæc autem peccata sua intendunt iustis.*lege*, tendunt.
PAG.660.*col.*1.*d.* Extendit se perseuerare, & vidit longã vitam. *aliàs*, longam viam.4.
*Ibid.col.*2.*c.* Qui in gyrum it nunquam finit. *aliàs*, nusquam.4.
PAG.661. *col.*2.*a.* Non enim attendit quid loquatur dũ loquitur.*al.* dum loquatur.4.
Ibid. Qualis ergo esse debet seruus Dei, accensis illis carbonibus. *lege*, accensus.
Ibid. Quod enim dicitur eos in corde habere de quibus cogitamus.*lege*, dicimur.4.
Ibid.c. in exterioribus autem necessitatem habeamus non voluptatem.4. MS. non voluntatem.
PAG.662.*col.*1.*b.* & qui in vita reficit nos, in patria saturabit nos. *lege*, in via.4.
Ibid.c. Redeant, & deterso sudore.*&c.*3.MS.Redeunt.
Ibid. amplius non te deferent, ne deferantur à te.*aliàs*, nec deferẽtur à te.4.
*Ibid.col.*2.*d.* quia & teipsum sic debes diligere, & non erret regula, Diliges, *&c.*4.MS. vt non erret.
PAG.663.*col.*1.*a.* de illo in quo solo non est inuentum mendacium.4.MS.peccatum.
PAG.664.*col.*1.*d.* Et prope baptizabant omnes horas non tantum se, *&c.*MS.per omnes horas.
PAG.665.*col.*2.*b.* Videte si potest esse maior iniquitas ista iniustitia.*al.* ista iustitia.4.
Ibid.c. Videte peccatorẽ confessorem. 4. MS. Videte peccatorum confessionem.
PAG.666.*col.*1.*a.* tu tibi esto iustus, & in te esto iustus. *al.* tu tibi esto, *&c.*4.
*Ibid.col.*2.*b.* siue tu ipse, in misericordia debet argui.*lege*, debes.
PAG.667.*col.*1.*b.* sed tamen cogitationes aliquando inclinãtur, & afferunt se plerunque in oratione genibus flexis. *aliàs*, & auferunt te plerunque.3.
PAG.669.*col.*1.*a.* Singularis ego sum donec transeam: & vt ipse Ioannes qui recens interfectus erat, *&c.le.* vt & ipse.
*Ibid.col.*2.*c.* sed si agnoscas cubiculum tuum, & mũdus ibi rogas Deum. *lege*, & mundes, ibi rogas Deum.
Ibid. Etenim si intrauit & possedit, attẽde quia tu negligẽter clausisti.*aliàs*, & possidet.
PAG.670.*col.*1.*b.* Ibi sunt aures eius, quia neq; ab oriẽte, neq; ab occidẽte, neq; à desertis montium. 4. MS. desertis montibus.
PAG.672.*col.*1.*b.* Videamus si ab aliquo seruo Dominico apertè describuntur, ab aliquo milite præfecto qui cum illis congressus est.4.MS. milite perfecto.
PAG.673.*col.*2.*a.* Quia ergo post istas corruptiones angustas habitabimus in domo Dei.*al.* corruptionis angustias.4.
Ibid.d. Non ieiunabunt filij sponsi quandiu cum eis est spõsus.4. MS. non ieiunant.
PAG.674.*col.*2.*b.* Quid de malis filiis, & tamen filiis, qui cõtra nos blasphemant Christum.*le.* qui non contra nos.3.
PAG.676.*co.*1.*b.* Sed vt reiiciamus sequitur, ipsius enim sumus figmentum.*lege*, Sed non coniiciamus.4.
Ibid. Si nostram ipsorum salutem operamur, quare cum timore, quare cum tremore, cũ sit in potestate nostra qua operamur? 3.MS. quod operamur?
PAG.678.*col.*1.*b.* Agnouimus autem in gratia gratiam Domini nostri Iesu Christi.MS.*non habent*, gratiam.
Ibid.c. Erant ergo in flumine tanquam in populo illo primo, lapides illic erant inutiles, vacabant, nihil proderant, transibant sicut fluuius.*le.* transibant super fluuios.4.
*Ibid.col.*2.*a.* Veruntamen in digitis agnoscimus vnitatẽ: diuisionẽ operationis, & tamen radicem vnitatis.*dele*, vnitatem.2.
Ibid.d. Tu autem si calcas auaritiam, si tibi interius non dominatur, quam si senties vinces, iam diabolum insidiantẽ non sentis.*al.* quasi sentiens vinces. 3.
PAG.679.*col.*2.*b.c.* exerceatur in operibus misericordiæ & pietatis.3.MS. in operibus misericordia pietatis.
PAG.680.*col.*1.*c.* Audi quid sequitur, Doce manus ad prælium. *lege*, Docet.3.
*Ibid.col.*2.*b.* sed quia peccauit, recipit digna, vanitati similis factus est.*le.* quia recepit digna, vanitati similis factus est.4.
PAG.681.*col.*1.*b.* Tange mõtes & fumigabunt. Quamdiu non tacti, magni sibi videntur.*le.* Quamdiu non sunt tacti.
Ibid.d. Exime me & de aquis multis. *lege*, & erue me de aquis multis.4.

PAG.684.*col.*2.*a.* Annuncia veritatem eius.*lege*, virtutem eius.4.
Ibid.d. Item molestum, si suaue & parum est.*le.* & paruum est.
PAG.685.*col.*1.*c.* Attende ad idipsum, quid merebaris peccator? *lege*, ad teipsum.4.
*Ibid.col.*2.*a.* & cũ quotidie speras, te aliquando conuertas. *lege*, & cum quotidie speras te migrare, aliquando conuertaris.3.
PAG.687.*col.*1.*c.* Prorsus tanquam reficiens ægrotum in opportunitate, quando debet accipere tunc das, & quod debet hoc das.*lege*, & quod debet accipere hoc das.
PAG.688.*col.*2.*b.* Vt multum sit edomita caro, & à Domino impertiis viribus nostræ seruituti subiecta.*lege*, impertitus.
PAG.689.*col.*1.*d.* ex quadam verò parte, quã vocãt rationalem. *lege*, quam vocant mentem rationalem.3.
Ibid. animaduerut quasdam suas infirmiores partes perturbari.*al.* inferiores partes.4.
*Ibid.col.*2.*a.* Quacunque corporeis sensibus conuerteris, occurrit tibi cælum.3.MS. te conuerteris.
PAG.690.*col.*1.*c.* circumstrepẽtibus vndiq; tẽtationibus seculi, vndiq; in laborib. & angoribus cõstitutos.*al.* circũstrepẽtibus vndiq; tempestatibus, vndiq; in languoribus constitutos. 4.
Ibid. Nouo enim modo, nescio qua infirmitate, *&c. aliàs*, Modo enim nescio qua infirmitate. 4.
PAG.692.*col.*2.*b.* Languidus potest sanare? Languidus potest soluere?*lege.* Ligatus potest soluere.4.
Ibid.d Quid est dissolui? A compedibus mortalitatis.2.MS. A cõpedibus mortalitatis absolui.
PAG.693.*col.*1.*b.* viuunt parentes nostri, & magis absentibus patribus sunt pupilli.*lege*, sumus pupilli.2.
Ibid.c.d. Et vnde inquit video quod non video? MS. quod non videtur?
Ibid.d. Lætãtes, & si patiẽtes in ista via.*le.* & spatiãtes in ista via.2.
*Ibid. col.*2.*b.* nec inanis redeat auditor qui intus adfuit cum audiret.*lege*, qui intentus adfuit. 4.
Ibid.c. Vellem ego, inquit aliquis, laudare Dominum, si mihi aliud pro ista laude donaret.*le.* si mihi aliquid. 4.
Ibid.d. Et ipse idem apostolus Paulus sperabat nisi prodesse, si auferretur ab eo stimulus carnis suæ.*le.* sperabat sibi prodesse.
Ibid. Desiderauit aliquid, non concessum est ad voluntatem, vt consolaretur ad sanitatem. *al.* vt consulatur.2.
PAG.694. *col.*1.*c.* Hanc peregrinationem misericorditer vidit Deus.*lege*, Hanc peregrinam.3.
PAG.695.*col.*1.*c.* Quomodo durabitur? Sanat contritos corde. *lege*, Quomodo curabitur? 2.
PAG.696. *col.*1.*d.* nescio quid dicere non valebat, & cogitabat quomodo valebat.4.MS. & cogitare quomodo valebat.
*Ibid.& col.*2.*a.* Quicquid ergo finitũ mundus iste complectitur. *lege*, infinitum.3.
*Ibid.col.*2.*a.* Sic quicquid numeratur numero numeratur, numeri non potest esse numerus.*lege*, Si quicquid.4.
PAG.697.*col.*1.*d.* si bene illam cogitant, in tanta locorum diuersitate positi, ambob⁹ prçsto est. 2.MS. ambobus tota presto est.
*Ibid.col.*2.*a.* Qui cœperit cęlum nubibus, Expauisti, quia nõ vides cælum: cum plueris, fructificabis.4.MS. complueris.
PAG.699.*col.*1.*d.* Quis ergo venturus est? quare non gaudes? quis venturus est iudicare te. *&c.*3.MS. quare non audis?
PAG.700.*col.*1.*c.* Non ergo mirum, quia illis quibus voluptati est homo pugnans, non erit saluti Deus liberans.*al.* Homo paganus. 3.
Ibid.d. Quisquis ei cor præparauerit, totam istam contemnit. MS. totam istam vitam contemnit.
PAG.701.*col.*1.*b.* vident gaudium massæ post trituras, post ventilationem iam massæ in horreum.*le.* iam missæ in horreum.4.
*Ibid.col.*2.*b.* vel fortè notos habent & dicũt apud semetipsos vel secum.*le.* vel fronte notos habẽt, & dicunt apud semetipsos & secum.4.
Ibid. Fratres, rogemus Dominum pro beneuolentia ipsorũ, quia bonum illi putant.*le.* quia bonum illud putant.3.
PAG.702. *col.*2.*a.* Fratres mei, quantumlibet homo proficiat, quantumlibet se ad interiora extendit, *&c. le.* ad anteriora.c.
Ibid. a. b. vt omnino crebrescamus in erogando quod amplius habebamus.*lege*, habemus.4.
Ibid.d. De illius das, qui iubet vt des. Prærogator es, nõ inuasor. *aliàs*, Prærogator esto.4.
PAG.704. *col.*1.*d.* ecce tetigerunt cicatrices qui desperati, sunt vulnera.*lege*, quæ desperatæ, sunt vulnera.4.
*Ibid.col.*2.*a.* quæ multum lecta sunt vix credũtur.*lege*, quæ multum læta sunt.3.

Ibid.d. Nihil

*Ibid.d.*Nihil verius prædicari in nomine eius pœnitentiam. 2.MS. Nihil verius quàm prædicari.

PAG.705.*col.*2.*a.*Intret qui intraturus est: qui illuc manifestus intrabit, huc victus non intret. Qui autem huc victus intrat, *&c.lege*, fictus. *vtrobique.*

PAG.706. *col.* 1. *d.* An verò ille quamuis ex corpore in infima depressos deseruit? *lege*, quamuis ex corpore. 4.

*Ibid.col.*2.*c.*Nā si in ista nebula iam te præsumpseris sciro. 4. MS. iam ante præsumpseris.

PAG.708. *col.* 1.*a.* non sibi arrogent quia habent passionem innocentiæ, qualis in Christo erat. *lege*, quasi habeant passionem innocentiæ. 4.

*Ibid.col.*2.*c.* Et quodam modo mali omnes cantare nobiscū possunt halleluia. *al.*Et quidem modò. 2.

*Ibid.*Si autem in malitia sua perseuerauerint, cāticum vitæ nostræ futuræ dicere possunt labiis. 3. MS. dicere potuerunt.

Ibid.d. Nec quisquam potest aliquid. 4. MS. aliquid facere.

PAG.709.*co.*1.*a.*Si bonus bona iubet, bona sunt. *le.* bona fiūt. 4.

*Ibid.b.*Sunt autem quæ spiritum vitæ, & intellectum ad laudandum Deum non habent. 4. MS. Sunt autem alia quæ, *&c.*

PAG.710.*col.*2.*d.* Quid? Putamus quia choros faciūt dracones, & laudant Deum abyssi? MS. & laudant Deum? Absit.

PAG.711.*col.*2.*a.*vt mutetur homo, qui timet aliquando. Et tu cum das disciplinam, terram feris, vt infans expauescat. MS. vt mutetur homo qui timet. Aliquando & tu cum das disciplinam. *&c.*

*Ibid.c.*Omnia hic cōsidera quomodo placeas Deo. MS. 4. Omnia sic considera.

PAG.712.*col.*1.*a.b.*ipse traiicit tempora, momēta ipse instaurat, per seipsum instaurat. Omnia ergo ista laudāt illum. 4. MS. Per ipsum ergo omnia ista. *&c.*

*Ibid.d.*O vitis arida, attēdis iuxta te vitem nudam in hyberno: sed non aridam, per æstatis vim. Et veniet Dominus honor noster *&c. al.* sed non aridam. Æstas veniet honor noster.

PAG.713.*col.*1.*b.* Securus est enim vetustam animositatē, non nouam charitatem. *c.habet*, vetustam animositatem.

*Ibid.c.*Cum ergo essent illi qui se à compage Christi charitatis & societate sanctæ ecclesiæ separarunt: malos intus apud se, nod nouerat nisi Deus. *lege*, mali intus, *&c.*4.

*Ibid.col.*2.*a.*Nemo se separet, nemo se distinguat. *lege*, distingat. 4:

Ibid. De area vix excutieris si triticum es. *lege*, De area vis excuti? 3.

PAG.714.*col.*1.*b.c.*Ipsa nos genuit, ipsa est ecclesia sanctorum; ipsa nos nutriuit, ex parte peregrina, ex magna parte manēs in cælo. 3. MS. ex magna parte manes hic.

Ibid.d. Quando pugnauit pro nobis, quasi victus est; iure autem vicit. *al.* verè autem vicit. 3.

*Ibid.col.*2.*a.* Offerat ergo seipsum mundus sacerdos, vt mundet hoc, quod fecit Christus. *lege*, & mundet, hoc est quod fecit Christus. 2.

PAG.715.*col.*1.*b.* Quomodo exhauriunt arcas vt vestes niteant. *aliàs*, mittant. 4.

Ibid. c. d. Exaltationes Dei in faucibus eorum. *lege*, Exultationes. *similiter in sequentibus.*

PAG. 716. *col.* 1.*b.* peruenit ad cor, mortuus est vt viuat. 4. MS. moriturus est.

*Ibid.*Vt alligent reges eorum in compedibus. 4. MS. Ad alligādos reges.

PAG.717.*col.*1.*a.*Alligatus es vxori, ne quæsieris solutionē: quia alligatus es in vinculis ferreis. Solutus es ab vxore, ne quæsieris vxorem: non te obliges vinculis ferreis. MS. Qui ligatus es in vinculis ferreis per vxorem ne te abliges vinculis ferreis.

PAG. 718. *col.* 2.*a.*Et si crucifixus est ex infirmitate nostra, sed viuit ex virtute Dei. *dele*, nostra.

FINIS.

ANTVERPIÆ EXCVDEBAT CHRISTOPHORVS PLANTINVS, ARCHITYPOGRAPHVS REGIVS, ANNO DOMINI M. D. LXXVI.

